Universidad de Deusto
Biblioteca

SUMM

D. Thom

Cum Nec

Vto Cayet

1. 2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

PRIMA

SECVNDAE

PARTIS SVMMÆ SACRÆ

THEOLOGIAE S. THOMAE AQVINATIS,

DOCTORIS ANGELICI, AD ROMANVM

exemplar diligenter recognita, ad

marginem adſcriptis locis,

quæ ab auctore

citantur:

CVM COMMENTARIIS R. D. D.

Thomæ de Vio Caietani, Cardinalis S. Xysti.

Quæſtionum item, & ſingulorum Articulorum, additus eſt INDEX.

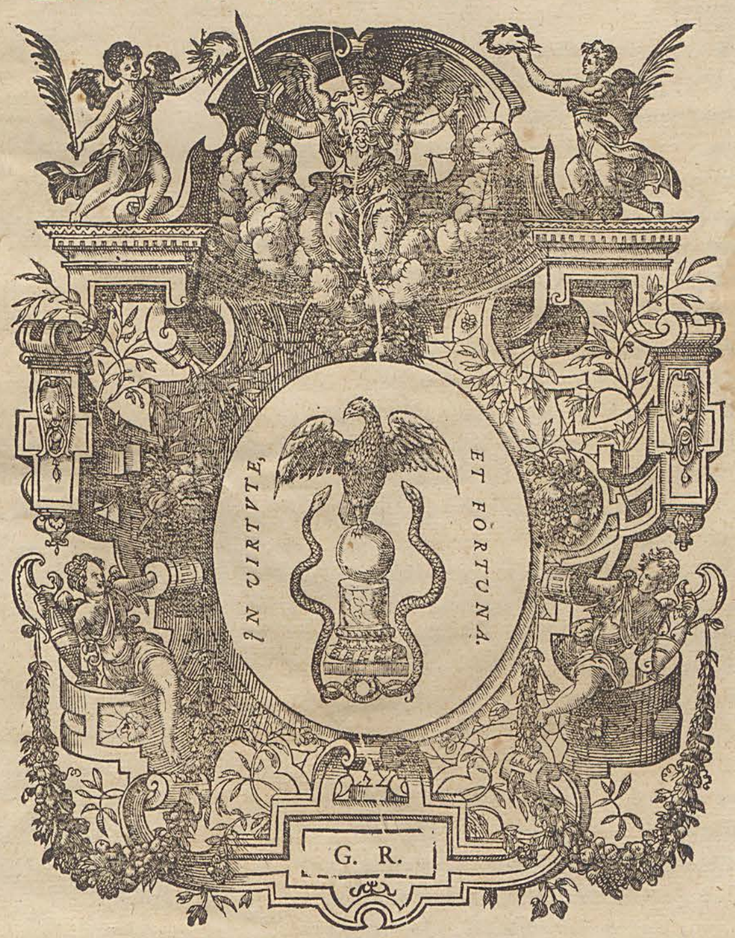

LVGDVNI,

APVD GVLIELMVM ROVILLIVM.

M. D. LXXXVIII.

Universidad de Deusto
Biblioteca

AD REVERENDISSIMVM

IN CHRISTO PATREM, ET D.D. NICOLAVM DE ELISCO, S. R. ECCLESIÆ EPISCOPVM,

Card. Sabin. Thomæ de Vio Caietani, tunc Prædic. ordinis generalis Magistri, nunc S. Xisti Presbyteri Cardinalis, in Primæ Secundæ Diui Thomæ Aquinatis Commentarios,

PRÆFATIO.

QVI Orthodoxam Ecclesiam, reuerendissimè in Christo Pater, pomarium esse cultissimum, fœcundisque arboribus consitum dixerint, non modò eos non aberrare, vspiam, sed rectissimè etiã sentire contenderim: quippè qui à principe illo vatum Moyse, in ipsis propè historiæ suæ foribus assertum hoc propalam fore, ac procul ab ænigmatibus esse non ambigant. Neque enim aliud paradisus ille à Deo plantatus, aquis irriguus, plantis pomiferis consitus, in quo & primus est homo positus, quàm Christi refert Ecclesiam, baptismi fonte vitæq; arbore (quæ Christus est) tum diuorum hominum disciplinis, illustribus plantariis exornatam. In hunc cùm multi ad eximendam famem, capiendáque pocula passim accurrant, accessi & ego: & mea sponte cupidus, tum maximè ab Aquinate Salomone (ita enim appellare libet) accitus (quis enim tam mentis inops, ac stolidus, vt aduocantem ad conclusum hortum dilectos suos, vt comedant fructus pomorum suorum, non libẽter audiat? gradu concito non sequatur?) accessi. Neque nuper solùm, sed quamprimùm mihi per ætatem licuit, ac sub opacis proceræ illius ac feracis arboris ramis, procul à sæculi curis, procul à passionum æstibus recreatus, ad radices diu admirans potius arboris celsitudinem, pomorumque copiam ac suauitatem, quam delibãs admodum, sessitaui: vbi verò auctis viribus illam conscendi: pomáque ad libitum colligens, degustaui, tantus subito illorum amor incessit, vt non diebus non noctibus, à legendis illis ac vorandis abstineam. Sed qui me voluptate hac affectum mœror inuaserit, nescio: dum exceptis paucis, reliquos vel in mandelis siliquis, vel inffringendis glandibus occupatos à nostræ procul arboris dulcedine video constitisse. Quam ego rem non aliunde puto, quàm ex infirmis viribus, neque ad ascensum commodis prouenire, cùm simile veri nullo pacto fiat vt vbertatem tantam negligerent. Hos itaque, Pater amplissimè, miseratus, cùm non nobis ipsis tantum nati simus, curaui, collectis pomis ac præbitis, ne ieiuni ac famescentes interirent. Quod cũ aliàs in lucubrationi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

bus meis effecissem, idem nunc in commentarijs in Secundæ Primam, ea potissimum ratione feci, quod præter illius præstantiam, tum in Theologia, tum in ea Philosophiæparte, quæ de moribus agit, hic mihi liber ita videbatur esse omnibus necessarius, vt absque illo fieri, vel ingenti cum iactura, vel nullo modo posset. Complectitur enim prima illa rerum capita, sine quibus aut calliges in cæteris opus est, aut cæcutias. Adde & vtilitatem: quæ tanta in illo est, vt à cunctis simul ordinibus ad hunc sit quasi ad perennem ac hympidum fontem accurrẽdum. Quis etenim Doctorum sine Thoma non aridus videri poterit ac ieiunus? Quis sacerdotum non baculo Aquinatis innixus, in expiandis peccatis populorum non sæpè cespitabit? Eneruati procul dubiò erunt, ac sine viribus absque hoc de pulpitis declamantes: in tantáque legum affluentia periti Cæsarei Pontificiique Iuris inopes & egentes. Sicuti vero Aquinatis Thomæ inter Prædicatores principis fructus decerpere nullus debuit priùs, quàm Caietanus Thomas in predicatorij gregis specula cõstitutus: ita profecto à nullo melliùs accipiẽdi sunt, atque auidius comedendi, quàm ab eo, qui Prædicatores tanta est charitate clõpexus, vt nũc bonos in illis mores confirmans, nũc restituẽs collabentes, in fouendis protegendísque illis, & omnibus præstet, & à nemine superetur. Accedit, quòd nobilissimi viri, ac supra fidem doctissimi (qualis est Aquinas noster) nobilissimo in primis & inter eruditos quotidie victitãti, commentaria iure quodã debita videntur. Quæ duo quàm pari nexu in te vnum coiuerint, non hominibus iam, sed ipsis etiam (scilicet) brutis ac lapidibus colliquescit. Posémque ego stolidior aliquanto forsitan videri, si amorem tuum ac studium in eruditos viros, si etiam familiæ tuæ, tum Pontificibus summis, tum longo Senatorum agmine (quanto scilicet nullam in toto Christiano orbe reperias) exornatæ, recensere laudes parauero. Supereſt, Reuerendissime Pater, ac domine, vt quando neque aurum neque argentum mihi est, ac si maximè adesset (ea tua est integritas, quæ ad collucentia solùm ista & fluxa non inhiet) vt hæc mea munera, ea qua dantur fronte, recipias: & calathi tenuitatem, ipsorum fructuũ, quos tibi nunc damus, & ampliores in posterum pollicemur, dulcore ac pinguedine metiaris. Vale, fœliciter.

†

PRIMÆ SECVNDÆ PARTIS SVMMAE D. THOMAE AQVINATIS QVÆSTIONVM ET ARTICVLORVM INDEX.

De fine vltimo hominis in communi.

QVAESTIO PRIMA.

ARTICVLI.

Et primò vtrum homini conueniat agere propter finem. Articulus. 1
Vtrum agere propter finem sit proprium rationalis naturæ. 2
Vtrum actus hominis recipiat speciem ex fine. 3
Vtrum sit aliquis finis vltimus humanæ vitæ. 4
Vtrum vnius hominis possint esse plures vltimi fines. 5
Vtrum homo ordinet omnia in vltimum finem. 6
Vtrum idem sit vltimus finis omnium hominum. 7
Vtrum in illo vltimo fine aliæ creaturæ conueniant. 8

De beatitudine hominis in quibus consistat.

Quæstio 2.

Et primò vtrum beatitudo hominis consistat in diuitijs. 1
Vtrum consistat in honoribus. 2
Vtrum in fama siue gloria. 3
Vtrum in potestate. 4
Vtrum in aliquo corporis bono. 5
Vtrum in voluptate. 6
Vtrum in aliquo bono animæ. 7
Vtrum in aliquo bono creato. 8

De beatitudine quid sit. Quæstio 3.

Et primò vtrum beatitudo sit aliquid increatum. 1
Vtrum si est aliquid creatum, sit operatio. 2
Vtrum sit operatio sensitiuæ partis aut intellectiuæ tantùm. 3
Vtrum si est intellectiuæ partis, sit operatio intellectus an voluntatis. 4
Vtrum si est operatio intellectus sit operatio intellectus speculatiui aut practici. 5
Si est operatio intellectus speculatiui, vtrum consistat in speculatione scientiarum speculatiuarum. 6
Vtrum sit in speculatione substantiarum separatarum, scilicet Angelorum. 7
Vtrum sit in sola speculatione Dei qua per essentiam videtur. 8

De his quæ exiguntur ad beatitudinem.

Quæstio 4.

Et primò vtrum delectatio requiratur ad beatitudinem. 1
Vtrum in beatitudine sit principalius visio quã delectatio. 2
Vtrum ad beatitudinem requiratur comprehensio. 3
Vtrum requiratur rectitudo voluntatis. 4
Vtrum ad beatitudinem hominis requiratur corpus. 5
Vtrum requiratur ad eam perfectio corporis. 6
Vtrum requirantur ad eam aliqua exteriora bona. 7
Vtrum requiratur ad eam societas amicorum. 8

De adeptione beatitudinis. Quæstio 5.

Et primò vtrum homo possit consequi beatitudinem 1
Vtrum vnus homo possit esse beatior alio. 2
Vtrum aliquis possit esse in hac vita beatus. 3
Vtrum beatitudo habita possit amitti. 4
Vtrum homo per sua naturalia possit acquirere beatitudinem. 5
Vtrum homo consequatur beatitudinem per actionem alicuius superioris creaturæ. 6
Vtrum requiratur aliqua opera hominis ad hoc quod homo beatitudinem consequatur à Deo. 7
Vtrum omnis homo appetat beatitudinem. 8

De voluntario & inuoluntario.

Quæstio 6.

Et primò vtrum in humanis actibus inueniatur voluntariũ. 1
Vtrum inueniatur in animalibus brutis. 2
Vtrum voluntarium possit esse absque omni actu. 3
Vtrum violentia voluntati possit inferri. 4
Vtrum violentia causet inuoluntarium. 5
Vtrum metus causet inuoluntarium simpliciter. 6
Vtrum concupiscentia causet inuoluntarium. 7
Vtrum ignorantia causet inuoluntarium. 8

De circunstantijs humanorum actuum in quibus voluntarium & inuoluntarium inuenitur.

Quæstio 7.

Et primò vtrum circunstantia sit accidens actus humani vel quid sit. 1
Vtrum circunstantiæ humanorum actuum sint considerandæ à Theologo. 2
Vtrum conuenienter enumerentur circunstantiæ in tertio Ethicorum. 3
Vtrum sint principales circunstantiæ propter quid, & ea in quibus est operatio, vt dicitur in tertio Ethicorum. 4

De voluntate quorum sit vt volitorum.

Quæstio 8.

Et primò vtrum voluntas sit tantùm boni. 1
Vtrum voluntas sit tantùm finis: an eorũ quæ sunt ad finem. 2
Vtrum voluntas si est eorum quæ sunt ad finem, vno actu moueatur in finem, & in ea quæ sunt ad finem. 3

De motiuo voluntatis Quæstio 9.

Et primò vtrum voluntas moueatur ab intellectu. 1
Vtrum ab appetitu sensitiuo. 2
Vtrum moueat seipsam. 3
Vtrum moueatur ab aliquo exteriori principio. 4
Vtrum moueatur à corpore cœlesti. 5
Vtrum moueatur à Deo solo sicut ab exteriori principio. 6

De modo quo voluntas mouetur.

Quæstio 10.

Et primò vtrum volũtas ad aliquid naturaliter moueatur. 1
Vtrum moueatur de necessitate à suo obiecto. 2
Vtrum moueatur de necessitate ab inferiori appetitu. 3
Vtrum moueatur de necessitate ab exteriori motiuo quod est Deus. 4

De fruitione quæ est actus voluntatis.

Quæstio 11.

Et primò vtrum frui sit actus appetitiuæ potentiæ. 1
Vtrum frui conueniat tantùm rationali creaturæ: an etiam animalibus. 2

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quæst. & Articulorum.

Vtrum fruitio sit tantùm vltimi finis. 3
Vtrum sit solùm finis habiti. 4

De intentione quæ est actus voluntatis. Quæstio 12.

Et primò vtrum intẽtio sit actus intellectus vel voluntatis. 1
Vtrum sit tantùm vltimi finis. 2
Vtrum aliquis possit simul duo intendere. 3
Vtrum intentio finis sit idem actus cum voluntate eius quod est ad finem. 4
Vtrum intentio conueniat brutis animalibus. 5

De electione quæ est actus voluntatis in comparatione ad ea quæ sunt ad finem. Quæstio 13.

Et primò vtrum electio sit actus voluntatis vel rationis. 1
Vtrum electio conueniat brutis animalibus. 2
Vtrum electio sit solùm eorum quæ sunt ad finem, vel etiam quandoque ipsius finis. 3
Vtrum electio sit tantùm eorum quæ per nos aguntur. 4
Vtrum electio sit solùm possibilium. 5
Vtrum homo ex necessitate eligat, vel liberè. 6

De consilio quod præcedit electionem. Quæstio 14.

Et primò vtrum consilium sit inquisitio. 1
Vtrum consiliũ sit de fine vel solùm de his quæ sunt ad finẽ. 2
Vtrum consilium sit de his quæ à nobis aguntur. 3
Vtrum consilium sit de omnibus quæ à nobis aguntur. 4
Vtrum procedat ordine resolutorio. 5
Vtrum consilium procedat in infinitum. 6

De consensu qui est actus voluntatis in comparatione eorum quæ sunt ad finem. Quæstio 15.

Et primò vtrum consensus sit actus appetitiuæ vel apprehensiuæ virtutis. 1
Vtrum conueniat brutis animalibus. 2
Vtrum consensus sit de fine vel de his quæ sunt ad finem. 3
Vtrum consensus in actum pertineat solùm ad superiorem animæ partem. 4

De vsu qui est actus voluntatis in comparatione ad ea quę sunt ad finẽ. Quæst. 16.

Et primò vtrum vti sit actus voluntatis. 1
Vtrum conueniat brutis animalibus. 2
Vtrum sit tantùm eorum quæ sunt ad finem vel etiam finis. 3
Vtrum vsus præcedat vel sequatur electionem. 4

De actibus imperatis à voluntate. Quæstio 17.

Et primò vtrum imperare sit actus rationis vel voluntatis. 1
Vtrum imperare pertineat ad bruta animalia. 2
Vtrum imperium præcedat vsum, vel econuerso. 3
Vtrũ imperiũ & actus imperatus sit actus vnus vel diuersi. 4
Vtrum actus voluntatis imperetur. 5
Vtrum actus rationis imperetur. 6
Vtrum actus appetitus sensitiui imperetur. 7
Vtrum actus animæ vegetabilis imperetur. 8
Vtrum actus exteriorum membrorum imperentur. 9

De bonitate & malitia humanorum actuum in generali. Quæstio 18.

Et primò vtrum omnis humana actio sit bona, vel aliqua sit mala. 1
Vtrũ actio hominis habeat bonitatẽ vel malitiã ex obiecto. 2
Vtrum hoc habeat ex circunstantia. 3
Vtrum hoc habeat ex fine. 4
Vtrum aliqua actio hominis sit bona vel mala in sua specie. 5
Vtrum actus habeat speciem boni vel mali ex fine. 6
Vtrum species quæ est ex fine contineatur sub specie quæ est ex obiecto sub genere, vel econuerso. 7
Vtrum aliquis actus sit indifferens secundum suam speciem. 8
Vtrum aliquis actus sit indifferens secundum individuum. 9
Vtrum aliqua circumstantia constituat actum moralem in specie boni vel mali. 10
Vtrum omnis circumstantia agens bonitatem vel malitiam constituat actum moralem in specie boni vel mali. 11

De bonitate & malitia humanorum actuum interioris voluntatis. Quæstio 19.

Et primò vtrum bonitas voluntatis dependeat ex obiecto. 1
Vtrum dependeat ex solo obiecto. 2
Vtrum dependeat ex ratione. 3
Vtrum dependeat ex lege æterna. 4
Vtrum ratio errans obliget. 5
Vtrum voluntas contra legem Dei sequens rationem errantem sit mala. 6
Vtrum bonitas voluntatis in his quæ sunt ad finem dependeat ex intentione finis. 7
Vtrum quantitas bonitatis vel malitiæ in voluntate, sequatur quantitatem boni vel mali in intentione. 8
Vtrum bonitas voluntatis dependeat ex coformitate ad voluntatem diuinam. 9
Vtrum necessarium sit voluntatem humanam conformari voluntati diuinæ in volito ad hoc quod sit bona. 10

De bonitate & malitia exteriorum actuum humanorum. Quæstio 20.

Et primò vtrum bonitas vel malitia per prius sit in actu voluntatis vel in actu exteriori. 1
Vtrum tota bonitas & malitia exterioris actus dependeat ex bonitate voluntatis. 2
Vtrum bonitas & malitia sit eadem interioris & exterioris actus. 3
Vtrum actus exterior aliquid addat de bonitate & malitia supra actum interiorem. 4
Vtrum euentus sequens aliquid addat de bonitate vel malitia ad exteriorem actum. 5
Vtrum idem actus exterior possit esse bonus & malus. 6

De his quæ consequuntur actus humanos ratione bonitatis & malitiæ. Quæstio 21.

Et primò vtrum actus humanus inquantum est bonus vel malus habeat rationem rectitudinis vel peccati. 1
Vtrum habeat rationem laudabilis vel culpabilis. 2
Vtrum habeat rationem meriti vel demeriti. 3
Vtrum habeat rationem meriti vel demeriti apud Deum. 4

De passionibus animæ in generali. Quæst. 22.

Et primò de subiecto earum, scilicet vtrum aliqua passio sit in anima. 1
Vtrum magis sit in parte appetitiua quàm in apprehensiua. 2
Vtrum magis sit in appetitu sensitiuo quàm in intellectiuo qui dicitur voluntas. 3

De differentia passionũ ab inuicẽ. Quæst. 23.

Et primò vtrum passiones quæ sunt in concupiscibili sint diuersæ ab his quæ sunt in irascibili. 1
Vtrum contrarietas passionum irascibilis sit secundum contrarietatem boni & mali. 2
Vtrum sit aliqua passio animæ non habens contrarium. 3
Vtrum sint aliquæ passiones differentes specie in eadem potentia non contrariæ ad inuicem. 4

De bono & malo circa passiones animæ. Quæstio 24.

Et primò vtrum bonum & malum morale possint in passionibus animæ inueniri. 1
Vtrum omnis passio animæ sit mala moraliter. 2
Vtrum passio addat, vel diminuat ad bonitatem vel malitiam actus. 3
Vtrum aliqua passio sit bona vel mala ex sua specie. 4

De ordine passionum adinuicem. Quæst. 25.

Et primò vtrum passiones irascibilis sint priores passionibus concupiscibilis vel econuersò. 1
Vtrum amor sit prima passionum concupiscibilis. 2
Vtrum spes sit prima inter passiones irascibilis. 3
Vtrum istæ quatuor, scilicet gaudium, tristitia, spes & timor sint principales passiones. 4

De passionibus animæ in speciali. Quæst. 26.

Et primò de amore vtrum amor sit in concupiscibili. 1
Vtrum amor sit passio. 2
Vtrum amor sit idem quod dilectio. 3
Vtrum amor conuenienter diuidatur in amorem amicitiæ, amorem concupiscentiæ. 4

De causa

Primæ secundæ Index.

De causa amoris. Quæstio 27.

Et primò vtrum bonum sit sola causa amoris. 1
Vtrum cognitio sit causa amoris. 2
Vtrum similitudo sit causa amoris. 3
Vtrum aliqua alia passionum animæ sit causa amoris. 4

De effectibus amoris. Quæst. 28.

Et primò vtrum vnio sit effectus amoris. 1
Vtrum mutua inhæsio sit eius effectus. 2
Vtrum extasis sit eius effectus. 3
Vtrum zelus sit eius effectus. 4
Vtrum amor sit passio læsiua amantis. 5
Vtrum amor sit causa omnium quæ amans agit. 6

De odio. Quæstio 29.

Et primò vtrum causa & obiectum odij sit malum. 1
Vtrum odium causetur ex amore. 2
Vtrum odium sit fortius quàm amor. 3
Vtrum aliquis possit habere odio seipsum. 4
Vtrum aliquis possit habere odio veritatem. 5
Vtrum aliquid possit haberi odio in vniuersali. 6

De concupiscentia. Quæstio 30.

Et primò vtrum concupiscentia sit tantùm in appetitu sensitiuo. 1
Vtrum concupiscentia sit passio specialis. 2
Vtrum sint aliquæ concupiscentiæ naturales, & aliquæ non naturales. 3
Vtrum concupiscentia sit infinita. 4

De delectatione secundum se. Quæst. 31.

Et primò vtrum delectatio sit passio. 1
Vtrum delectatio sit in tempore. 2
Vtrum differat à gaudio. 3
Vtrum delectatio sit in appetitu intellectiuo. 4
Vtrum delectationes corporales & sensibiles sint maiores delectationibus spiritualibus & intelligibilibus. 5
Vtrum delectationes tactus sint maiores delectationibus quæ sunt secundum alios sensus. 6
Vtrum aliqua delectatio sit non naturalis. 7
Vtrum delectatio possit esse delectationi contraria. 8

De causa delectationis. Quæstio 32.

Et primò vtrum operatio sit causa propria delectationis 1
Vtrum motus sit causa delectationis. 2
Vtrum spes & memoria sint causa delectationis. 3
Vtrum tristitia sit causa delectationis. 4
Vtrum actiones aliorum sint nobis causa delectationis. 5
Vtrum bene facere alteri sit causa delectationis. 6
Vtrum similitudo sit causa delectationis. 7
Vtrum admiratio sit causa delectationis. 8

De effectibus delectationis. Quæstio, 33.

Et primò vtrum delectationis sit dilatare. 1
Vtrum delectatio causet sui sitim vel desiderium. 2
Vtrum delectatio impediat vsum rationis. 3
Vtrum delectatio perficiat operationem. 4

De bonitate & malitia delectationũ. Quæst. 34.

Et primò vtrum omnis delectatio sit mala. 1
Vtrum omnis delectatio sit bona. 2
Vtrum aliqua delectatio sit optima 3
Vtrum delectatio sit mensura vel regula secundum quam iudicetur bonum vel malum in moralibus. 4

De tristitia seu dolore secundũ se. Quæst. 35.

Et primò vtrum dolor sit passio animæ. 1
Vtrum tristitia sit idem quod dolor. 2
Vtrum tristitia seu dolor sit contraria delectationi. 3
Vtrum omnis tristitia omni delectationi contrarietur. 4
Vtrum delectationi contemplationis sit aliqua tristitia contraria, 5
Vtrũ magis sit fugiẽda tristitia quàm delectatio appetẽda. 6
Vtrum dolor exterior sit maior quàm interior. 7
Vtrum sint tantùm quatuor species tristitiæ. 8

De causis tristitiæ seu doloris. Quæst. 36.

Et primò vtrum causa doloris sit bonum amissum vel malum coniunctum. 1
Vtrum concupiscentia sit causa doloris. 2
Vtrum appetitus vnitatis sit causa doloris. 3
Vtrum potestas cui non potest resisti sit causa doloris. 4

De effectibus doloris seu tristitiæ. Quæst. 37.

Et primò vtrum dolor auferat facultatem addiscendi. 1
Vtrum aggrauatio animi sit effectus tristitiæ vel doloris. 2
Vtrum tristitia vel dolor debilitet omnem operationem. 3
Vtrum tristitia magis noceat corpori quàm aliæ animæ passiones. 4

De remediis tristitiæ seu doloris. Quæst. 38.

Et primò vtrum dolor & tristitia mitigetur per quamlibet delectationem. 1
Vtrum mitigetur per fletum. 2
Vtrum mitigetur per compassionem amicorum. 3
Vtrum per contemplationem veritatis. 4
Vtrum per somnum & balnea. 5

De bonitate & malitia tristitiæ seu doloris. Quæstio 39.

Et primò vtrum omnis tristitia sit mala. 1
Vtrum tristitia possit esse bonum honestum. 2
Vtrum tristitia possit esse bonum vtile. 3
Vtrum dolor corporis sit summum malum. 4

De passionibus irascibilis. Quæst. 40.

Et primò de spe & desperatione, scilicet vtrum spes sit idem quod desiderium vel cupiditas. 1
Vtrum spes sit in vi apprehensiua vel in vi appetitiua. 2
Vtrum spes sit in brutis animalibus. 3
Vtrum spei contrarietur desperatio. 4
Vtrum causa spei sit experientia. 5
Vtrum in iuuenibus & in ebriosis abundet spes. 6
Vtrum spes sit causa amoris. 7
Vtrum spes conferat ad operationem vel magis impediat. 8

De timore secundum se. Quæst. 41.

Et primò vtrum timor sit passio animæ. 1
Vtrum sit specialis passio. 2
Vtrum sit aliquis timor naturalis. 3
De speciebus timoris. 4

De obiecto timoris. Quæstio 42.

Et primò vtrum obiectum timoris sit bonum vel malum. 1
Vtrum malum naturæ sit obiectum timoris. 2
Vtrum timor sit de malo culpæ. 3
Vtrum ipse timor timeri possit. 4
Vtrum repentina magis timeantur. 5
Vtrum ea contra quæ non est remedium, magis timeantur. 6

De causa timoris. Quæstio 43.

Et primò vtrum causa timoris sit amor. 1
Vtrum causa timoris sit defectus. 2

De effectibus timoris. Quæstio 44.

Et primò vtrum timor faciat contra actionem. 1
Vtrum faciat consiliatiuos. 2
Vtrum faciat timorem. 3
Vtrum impediat operationem. 4

De audacia. Quæst. 45.

Et primò vtrum audacia sit contraria timori. 1
Vtrum Audacia sequatur spem. 2
De causa audaciæ. 3
De effectu audaciæ. 4

De ira secundum se. Quæst. 46.

Et primò vtrum sit specialis passio. 1
Vtrum obiectum iræ sit bonum an malum. 2
Vtrum ira sit in concupiscibili. 3
Vtrum ira sit cum ratione. 4
Vtrum ira sit naturalior quàm concupiscentia. 5
Vtrum ira sit grauior quam odium. 6
Vtrum ira sit ad illos solùm ad quos est iustitia. 7
Vtrum fel, mania, & furor, sint species iræ. 8

De causa effectiua iræ & de remediis eius. Quæstio 47.

Et primò vtrum semper motiuum iræ sit aliquid factũ contra eum cui irascitur. 1
Vtrum sola paruipensio vel despectio sit motiuum iræ. 2
Vtrum excellentia irascentis sit causa iræ. 3
Vtrum defectus hominis sit causa quòd contra eum aliquis irascatur. 4

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quæst. & Articulorum.

De effectibus iræ. Quæst. 48.
Et primò vtrum ira causet furorem in corde. 1
Vtrum maximè causet furorem in corde. 2
Vtrum maximè impediat rationis vsum. 3
Vtrum causet taciturnitatem. 4

De habitibus in generali quantùm ad substantiam eorum. Quæstio 49.
Et primò vtrum habitus sit qualitas. 1
Vtrum habitus sit determinata species qualitatis. 2
Vtrum habitus importet ordinem ad actum. 3
De necessitate habituum: vtrum scilicet sit necessarium esse habitus. 4

De subiecto habituum. Quæstio 50.
Et primò vtrum in corpore sit aliquis habitus. 1
Vtrum anima sit subiectum habitus secundum suam essentiam vel secundum suam potentiam. 2
Vtrum in potentiis sensitiuæ partis possit esse aliquis habitus. 3
Vtrum in ipso intellectu sit aliquis habitus. 4
Vtrum in voluntate sit aliquis habitus. 5
Vtrum in substantiis separatis sit aliquis habitus. 6

De causa habituum quantùm ad generationem ipsorum. Quæstio 51.
Et primò vtrum aliquis habitus sit natura. 1
Vtrum aliquis habitus causetur ex actibus. 2
Vtrum per vnum actum possit generari habitus. 3
Vtrum aliqui habitus sint hominibus infusi à Deo. 4

De causa habituum quantùm ad augmentum. Quæstio. 52.
Et primò vtrum habitus augeantur. 1
Vtrum habitus augeantur per additionem. 2
Vtrum quilibet actus augeat habitum. 3

De corruptione & diminutione habituum. Quæstio 53.
Et primò vtrum habitus corrumpi possit. 1
Vtrum possit diminui. 2
Vtrum habitus corrumpatur vel diminuatur per solam cessationem ab opere. 3

De distinctione habituum. Quæstio 54.
Et primò vtrum multi habitus possint esse in vna potentia. 1
Vtrum habitus distinguatur secundum sua obiecta. 2
Vtrum habitus distinguatur secundum bonum & malum. 3
Vtrum vnus habitus ex multis habitibus constituatur. 4

De virtutibus quantùm ad suas essentias. Quæstio 55.
Et primò vtrum virtus humana sit habitus. 1
Vtrum sit habitus operatiuus. 2
Vtrum sit habitus bonus. 3
De diffinitione virtutis. 4

De subiecto virtutis. Quæstio 56.
Et primò vtrum virtus sit potentia animæ sicut in subiecto. 1
Vtrum vna virtus possit esse in pluribus potentiis. 2
Vtrum intellectus possit esse subiectum virtutis. 3
Vtrum irascibilis & concupiscibilis possit esse subiectum virtutis. 4
Vtrum vires apprehensitiuæ sensitiuæ sint subiectũ virtutis. 5
Vtrum voluntas possit esse subiectum virtutis. 6

De distinctione virtutum intellectualium. Quæstio 57.
Et primò vtrum habitus intellectuales speculatiui sint virtutes. 1
Vtrum sint tantùm tres, scilicet, sapientia, scientia, & intellectus. 2
Vtrum habitus intellectualis qui est ars sit virtus. 3
Vtrum prudentia sit virtus distincta ab arte. 4
Vtrum prudentia sit virtus necessaria homini. 5
Vtrum eubulia, synesis & gnomi sint virtutes adiunctæ prudentiæ. 6

De distinctione virtutum moralium ab intellectualibus. Quæstio 58.
Et primò vtrum omnis virtus sit virtus moralis. 1
Vtrum virtus moralis distinguatur ab intellectuali. 2
Vtrum sufficienter diuidatur virtus per moralem & intellectualem. 3
Vtrum moralis virtus possit esse sine intellectuali. 4
Vtrum econuersò intellectualis possit esse sine morali. 5

De distinctione virtutum moralium secundum comparationem ad passiones. Quæstio 59.
Et primò vtrum virtus moralis sit passio. 1
Vtrum virtus moralis posit esse cum passione. 2
Vtrum virtus moralis posit esse cum tristitia. 3
Vtrum omnis virtus moralis sit circa passiones. 4
Vtrum aliqua virtus moralis possit esse sine passione. 5

De distinctione virtutum moralium ab inuicem. Quæstio 60.
Et primò vtrum sit vna tantùm virtus moralis. 1
Vtrum virtutes morales quæ sunt circa operationes distinguantur ab his quæ sunt circa passiones. 2
Vtrum circa operationes sit vna tantum virtus moralis. 3
Vtrũ circa diuersas passiones sint diuersæ virtutes morales. 4
Vtrum virtutes morales distinguantur secundum diuersa obiecta passionum. 5

De virtutibus cardinalibus. Quæstio. 61.
Et primò vtrum virtutes morales debeant dici cardinales vel principales. 1
De numero earum vtrũ scilicet sint tantùm quatuor, scilicet prudentia, iustitia, temperantia, & fortitudo. 2
Quæ sint virtutes huiusmodi. 3
Vtrum differant ad inuicem. 4
Vtrum diuidantur conuenienter in virtutes politicas, purgatorias, purgati animi, & exemplares. 5

De virtutibus theologicis. Quæstio 62.
Et primò vtrum aliquæ virtutes sint theologicæ. 1
Vtrum virtutes theologicæ distinguantur ab intellectualibus & moralibus. 2
Quot & quæ sint huiusmodi. 3
De ordine earum: vtrum scilicet fides sit prior spe, & spes sit prior charitate. 4

De causa virtutum. Quæstio 63.
Et primò vtrum virtus sit in nobis à natura. 1
Virũ aliqua virtus causetur in nobis ex assuetudine operũ. 2
Vtrum aliquæ virtutes morales sint in nobis per infusionẽ. 3
Vtrum virtus quam acquirimus ex assuetudine operum, sit eiusdem speciei cum virtute infusa. 4

De modo virtutum. Quæstio 64.
Et primò vtrum virtutes morales sint in medio. 1
Vtrum medium virtutis moralis sit mediũ rei vel rationis. 2
Vtrum virtutes intellectuales consistant in medio. 3
Vtrum virtutes theologicæ consistant in medio. 4

De connexione virtutum. Quæstio. 65.
Et primò vtrum virtutes morales sint adinuicem connexæ. 1
Vtrum virtutes morales possint esse sine charitate. 2
Vtrum charitas possit esse sine eis. 3
Vtrum fides & spes possint esse sine charitate. 4
Vtrum charitas possit esse sine eis, scilicet fide & spe. 5

De æqualitate virtutum. Quæstio 66.
Et primò vtrum virtus possit esse maior vel minor. 1
Vtrum omnes virtutes simul in eodem existentes sint æquales. 2
De comparatione virtutum moralium ad intellectuales. 3
De comparatione virtutum moralium adinuicem. 4
De comparatione virtutum intellectualium adinuicem. 5
De comparatione virtutum theologicarum adinuicem. 6

De durationе virtutum post hanc vitam. Quæstio 67.
Et primò vtrum virtutes morales maneant post hãc vitam. 1
Vtrum virtutes intellectuales maneant. 2
Vtrum fides maneat. 3
Vtrum remaneat spes. 4
Vtrum aliquid fidei vel spei remaneat. 5
Vtrum remaneat charitas. 6

Deco

Primæ Secundæ Index.

De donis. Quæstio 68.
Et primò vtrum dona differant à virtutibus. 1
De necessitate donorum: vtrum scilicet dona necessaria sint homini ad salutem. 2
Vtrum dona sint habitus. 3
Quæ & quot sint. 4
Vtrum dona sint connexa. 5
Vtrum maneant in patria. 6
De comparatione eorum adinuicem. 7
De comparatione eorum ad virtutes. 8

De beatitudinibus. Quæstio 69.
Et primò vtrum beatitudines à donis & virtutibus distinguantur. 1
Vtrum præmia beatitudinum pertineant ad hanc vitam. 2
De numero beatitudinum. 3
De conuenientia præmiorum quæ eis attribuuntur. 4

De fructibus. Quæstio 70.
Et primò vtrum fructus spiritussancti sint actus. 1
Vtrum differat à beatitudinibus. 2
De numero eorum. 3
De oppositione eorum ad opera carnis. 4

De peccatis & vitiis secundum se. Quæstio 71.
Et primò vtrum vitium contrarietur virtuti. 1
Vtrum vitium sit contra naturam. 2
Vtrum vitium sit peius quàm actus vitiosus. 3
Vtrum actus vitiosus possit esse simul cum virtute. 4
Vtrum in omni peccato sit aliquis actus vitiosus. 5
De diffinitione peccati quam Augustinus ponit 22. contra Faustum, scilicet quòd peccatum est dictum, vel factum, vel concupitum contra legem æternam. 6

De distinctione peccatorum & vitiorum. Quæstio 72.
Et primò vtrum peccata distinguantur specie secundum obiecta. 1
Vtrum conuenienter distinguantur peccata spiritualia à carnalibus. 2
Vtrum peccata distinguantur specie secundum causas. 3
Vtrum secundum eos in quos peccatur, scilicet in Deum, proximum, & seipsum. 4
Vtrum veniale & mortale differant specie. 5
Vtrum secundum omissionem & commissionem. 6
Vtrum secundum diuersum peccati processum. 7
Vtrum secundum abundantiam & defectum. 8
Vtrum secundum diuersas circunstantias. 9

De comparatione peccatorum adinuicem. Quæstio 73.
Et primò vtrum omnia peccata & vitia sint connexa. 1
Vtrum omnia sint paria. 2
Vtrum grauitas peccatorum attendatur secundum obiecta. 3
Vtrum secundum dignitatem virtutum, quibus peccata opponuntur. 4
Vtrum peccata carnalia sint graviora quàm spiritualia. 5
Vtrum secundum causas peccatorum attendatur grauitas ipsorum. 6
Vtrum secundum circunstantias. 7
Vtrum secundum quantitatem nocumenti. 8
Vtrum secundum conditionem personæ in quam peccatur. 9
Vtrum propter magnitudinem personæ peccantis aggrauetur peccatum. 10

De subiecto peccatorum siue vitiorum. Quæstio 74.
Et primò vtrum voluntas possit esse subiectum peccati. 1
Vtrum sola voluntas possit esse subiectum peccati. 2
Vtrum sensualitas possit esse subiectum peccati. 3
Vtrum possit esse subiectum peccati mortalis. 4
Vtrum ratio possit esse subiectum peccati. 5
Vtrum peccatum delectationis morosæ, vel non morosæ sit in ratione inferiori sicut in subiecto. 6
Vtrum peccatum consensus in actum sit in ratione superiori sicut in subiecto. 7
Vtrum consensus in delectationem sit peccatum mortale. 8
Vtrum ratio superior possit esse subiectum peccati venialis. 9
Vtrum in ratione superiori possit esse peccatum veniale circa proprium obiectum, id est secundum quod inspicit rationes æternas. 10

De causis peccatorum in generali. Quæst. 75
Et primò vtrum peccatum habeat causam. 1
Vtrum habeat causam interiorem. 2
Vtrum habeat causam exteriorem. 3
Vtrum peccatum sit causa peccati. 4

De Ignorantia quæ est causa peccati ex parte rationis. Quæstio 76.
Et primò vtrum ignorantia sit causa peccati. 1
Vtrum ignorantia sit peccatum. 2
Vtrum totaliter excuset à peccato. 3
Vtrum diminuat peccatum. 4

De causa peccati ex patte appetitus sensitiui. Quæstio 77.
Et primò vtrum passio appetitus sensitiui possit mouere vel inclinare voluntatem. 1
Vtrum possit superare rationem contra eius scientiam. 2
Vtrum peccatum quod ex passione prouenit, sit peccatum ex infirmitate. 3
Vtrum hæc passio quæ est amor sui, sit causa omnis peccati. 4
De his tribus causis, quæ ponuntur primæ Ioannis tertio, scilicet concupiscentia oculorum, concupiscentia carnis, & superbia vitæ. 5
Vtrum passio quæ est causa peccati, diminuat peccatum. 6
Vtrum ipsum totaliter excuset. 7
Vtrum peccatum quod est ex passione, possit esse mortale. 8

De causa peccati quæ est ex parte voluntatis, quæ dicitur malitia. Quæstio 78.
Et primò vtrum aliquis possit ex certa malitia, vel industria peccare. 1
Vtrum quicunque peccat ex habitu, ex certa malitia peccet. 2
Vtrum quicunque peccat ex certa malitia ex habitu peccet. 3
Vtrum ille qui peccat ex certa malitia, grauius peccet quàm ille qui peccat ex passione. 4

De causis exterioribus peccati ex parte Dei. Quæstio 79.
Et primò vtrum Deus sit causa peccati. 1
Vtrum à Deo sit actus peccati. 2
Vtrum Deus sit causa excæcationis & obdurationis. 3
Vtrum hæc ordinentur ad salutem eorum, quæ obcæcantur & obdurantur. 4

De causa peccati ex parte Diaboli. Quæstio 80.
Et primò vtrum Diabolus sit directè causa peccati. 1
Vtrum Diabolus inducat ad peccandum interius persuadendo. 2
Vtrum Diabolus possit necessitatem peccandi inducere. 3
Vtrum omnia peccata ex Diaboli suggestione prouenient. 4

De causa peccati ex parte hominis & de traductione peccati originalis, cuius homo est causa per originem. Quæst 81.
Et primò vtrum primum peccatum primi hominis in posteros deriuetur per originem. 1
Vtrum omnia alia peccata primi parentis vel etiam aliorum parentum per originem in posteros deriuentur. 2
Vtrum peccatum originale deriuetur ad omnes qui ex Adam per viam seminis generantur. 3
Vtrum peccatum originale ad illos deriuetur qui miraculosè ex aliqua parte hominis formarentur. 4
Vtrum si fœmina peccasset viro non peccante traduceretur peccatum originale. 5

De peccato originali quantùm ad suam essentiam. Quæstio 82.
Et primò vtrum originale peccatum sit habitus. 1
Vtrum sit tantùm vnum in vno homine. 2
Vtrum sit concupiscentia. 3
Vtrum sit æqualiter in omnibus. 4

De sub

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quæst. & Articulorum.

De subiecto originalis peccati. Quæst 83.
Et primò vtrum subiectum originalis peccati per prius sit caro vel anima. 1
Si anima, vtrum per essentiam vel per potentias suas. 2
Vtrum voluntas per prius sit obiectum peccati originalis, quàm aliæ potentiæ. 3
Vtrum aliquæ potentiæ animæ sint specialiter infectæ, scilicet generatiua, vis concupiscibilis, & sensus tactus. 4
De causa peccati secundum quod vnum peccatum est causa alterius. Quæst. 84.
Et primò vtrum cupiditas sit radix omnium peccatorum. 1
Vtrum superbia sit initium omnis peccati. 2
Vtrum præter superbiam & auaritiam debeant dici capitalia vitia quædam, alia specialia vitia. 3
Quot & quæ sint capitalia vitia. 4
De effectibus peccati quantùm ad corruptionem bonæ naturæ. Quæst. 85.
Et primò vtrum peccatum diminuat bonum naturæ. 1
Vtrum totaliter tolli possit. 2
De quatuor vulneribus quæ Beda ponit: quibus humana natura vulnerata est propter peccatum. 3
Vtrum priuatio modi, speciei & ordinis sit effectus peccati. 4
Vtrum mors & alij defectus corporales sint effectus peccati. 5
Vtrum mors & alij defectus corporales sint homini aliquo modo naturales. 6
De effectu peccati quantùm ad maculam animæ. Quæstio 86.
Et primò vtrum macula animæ sit effectus peccati. 1
Vtrum macula remaneat in anima post actum peccati. 2
De effectu peccati quantùm ad reatum pœnæ, & de ipso reatu pœnæ. Quæst. 87.
Et primò vtrum reatus pœnæ sit effectus peccati. 1
Vtrum vnum peccatum possit esse pœna alterius peccati. 2
Vtrum aliquod peccatum faciat reum pœna æterna. 3
Vtrum faciat reum pœna infinita secundum quantitatem. 4
Vtrum omne peccatũ faciat reum æterna & infinita pœna. 5
Vtrum reatus pœnæ possit remanere post peccatum. 6
Vtrum omnis pœna inferatur pro aliquo peccato. 7
Vtrum vnus puniatur pro peccato alterius. 8
De peccatis quæ distinguntur secundum reatum pœnæ & de venialibus per comparationem ad mortale. Quæst. 88.
Et primò vtrum veniale peccatum diuidatur conuenienter contra mortale peccatum. 1
Vtrum peccatum veniale & mortale distinguantur genere. 2
Vtrum veniale peccatum sit dispositio ad mortale. 3
Vtrum veniale peccatum possit fieri mortale. 4
Vtrum circunstantia aggrauans possit facere de veniali peccato mortale. 5
Vtrum peccatum mortale possit fieri veniale. 6
De veniali peccato secundum se. Quæstio 89.
Et primò vtrum veniale causet maculam in anima. 1
De distinctione peccati venialis prout figuratur per lignum, fœnum, & stipulam, 1. ad Corinth. 3. 2
Vtrum homo in statu innocẽtiæ potuerit peccare venialiter. 3
Vtrum Angelus bonus vel malus possit peccare venialiter. 4
Vtrum primi motus sensualitatis infidelium sint peccata venialia. 5
Vtrum peccatum veniale possit esse simul in aliquo cum solo peccato originali. 6
De exteriori principio actuum mouente ad bonum, scilicet de lege in communi quantùm ad eius essentiam. Quæst. 90.
Et primò vtrum lex sit aliquid rationis. 1
De fine eius, vtrum scilicet lex ordinetur semper ad bonum commune sicut ad finem. 2
De causa eius, vtrum scilicet cuiuslibet sit facere leges. 3
De promulgatione ipsius, vtrum scilicet promulgatio sit de ratione legis. 4
De legibus quantùm ad earum differentiam. Quæstio. 91.
Et primò vtrum sit aliqua lex æterna. 1
Vtrum sit aliqua lex naturalis. 2
Vtrum sit aliqua lex humana. 3
Vtrum sit aliqua lex diuina. 4
Vtrum sit vna tantùm vel plures. 5
Vtrum sit aliqua lex peccati seu fomitis. 6
De lege quantùm ad suos effectus. Quæstio 92.
Et primò vtrum effectus legis sit homines facere bonos. 1
Vtrum effectus, seu actus legis sint imperare, vetare, permittere, & punire: vt legisperitus dicit. 2
De legibus in speciali quantùm ad leges singulares: & de ipsa lege æterna. Quæst. 93.
Et primò quid sit lex æterna. 1
Vtrum sit omnibus nota. 2
Vtrum omnis lex ab ea deriuetur. 3
Vtrum necessaria & æterna subiiciantur legi æternæ. 4
Vtrum contingentia naturalia subiiciantur legi æternæ. 5
Vtrum omnes res humanæ subiiciantur legi æternæ. 6
De lege naturali. Quæstio 94.
Et primò quid sit lex naturalis. 1
Quæ sint præcepta legis naturalis. 2
Vtrum omnes actus virtutum sint de lege naturali. 3
Vtrum lex naturalis sit vna apud omnes. 4
Vtrum sit mutabilis. 5
Vtrum possit à mente hominis deleri. 6
De lege humana secundum se. Quæstio 95.
Et primò de vtilitate legis humanæ. 1
De eius origine, vtrum scilicet deriuetur à lege naturali. 2
De qualitate eius. 3
De diuisione eiusdem. 4
De lege humana quantùm ad eius potestatem. Quæstio 96.
Et primò vtrum lex humana debeat poni in communi. 1
Vtrum lex humana debeat omnia vitia cohibere. 2
Vtrum omnium virtutum actus habeat ordinare. 3
Vtrum imponat homini necessitatem quantùm ad forum conscientiæ. 4
Vtrum omnes homines legi humanæ subdantur. 5
Vtrum his qui sunt sub lege liceat agere præter verba legis. 6
De lege humana quantùm ad eius mutationem. Quæstio 97.
Et primò vtrum lex humana sit mutabilis. 1
Vtrum lex humana debeat semper mutari, quando aliquid melius occurrit. 2
Vtrum lex humana per consuetudinem aboleatur: & vtrum consuetudo obtineat vim legis. 3
Vtrum vsus legis humanæ per dispensationem rectorum debeat immutari. 4
De veteri lege secundum se. Quæst. 98.
Et primò vtrum lex vetus sit bona. 1
Vtrum sit à Deo. 2
Vtrum sit à Deo mediantibus angelis. 3
Vtrum data sit omnibus. 4
Vtrum omnes obliget. 5
Vtrum congruo tempore fuerit data. 6
De lege veteri quantùm ad præcepta eius, scilicet, de præceptorum eius distinctione. Quæstio 99.
Et primò vtrum veteris legis sint plura præcepta, vel vnum tantùm. 1
Vtrum lex vetus contineat aliqua præcepta moralia. 2
Vtrum præter moralia præcepta contineat aliqua cæremonialia. 3
Vtrum præter hæc contineat aliqua iudicialia præcepta. 4
Vtrum præter præcepta moralia, cæremonialia, & iudicialia contineat aliqua alia. 5
De modo quo lex inducebat ad obseruantiam prædictorum. 6

De præ

Primæ Secundæ Index.

De præceptis veteris legis & de moralibus. Quæstio 100.
Et primò vtrum omnia præcepta moralia veteris legis sint de lege naturæ. 1
Vtrum sint de actibus omnium virtutum. 2
Vtrum omnia præcepta moralia veteris legis reducantur ad decem præcepta decalogi. 3
De distinctione præceptorum decalogi. 4
De numero præceptorum decalogi. 5
De ordine eorundem. 6
De modo tradendi ipsa. 7
Vtrum sint dispensabilia. 8
Vtrum modus obseruandi virtutem cadat sub præcepto. 9
Vtrum modus charitatis cadat sub præcepto. 10
De distinctione aliorum præceptorum moralium. 11
Vtrum præcepta moralia veteris legis iustificent. 12
De præceptis cæremonialibus veteris legis secundum se. Quæstio 101.
Et primò quæ sit ratio præceptorum cæremonialium. 1
Vtrum sint figuralia. 2
Vtrum debuerint esse multa. 3
De distinctione ipsorum. 4
De præceptis cerçmonialibus quantùm ad suas causas. Quæstio 102.
Et primò vtrum præcepta cæremonialia habeant causam. 1
Vtrum habeant causam literalem vel solùm figuralem. 2
De causis sacrificiorum. 3
De causis sacramentorum. 4
De causis sacrorum. 5
De causis obseruantiarum. 6
De præceptis cæremonialibus quantùm ad eorum durationem. Quæstio 103.
Et primò vtrũ præcepta cæremonialia fuerint ante legem. 1
Vtrum in lege aliquam virtutem habuerint iustificandi. 2
Vtrum cessauerint Christo veniente. 3
Vtrum sit peccatum mortale obseruare post Christum. 4
De præceptis iudicialibus in communi. Quæstio 104.
Et primò quæ sint iudicialia præcepta. 1
Vtrum sint figuralia. 2
De duratione eorum: scilicet vtrum obligent in perpetuum. 3
De distinctione ipsorum. 4
De præceptis iudicialibus quantùm ad ipsorum rationem. Quæstio 105.
Et primò de ratione præceptorum iudicialium, quæ pertinent ad principes. 1
De his quæ pertinent ad conuictum hominum ad inuicem. 2
De his quæ pertinent ad extraneos. 3
De his quæ pertinent ad domesticam conuersationem. 4
De lege noua, scilicet Euangelij secundum se. Quæstio 106.
Et primò vtrum lex noua sit scripta vel indita. 1
De virtute eius vtrum iustificet. 2
Vtrum debuerit dari à principio mundi. 3
Vtrum sit duratura vsque ad finem mundi, an debeat ei alia lex succedere. 4
De comparatione legis nouæ ad veterem. Quæstio 107.
Et primò vtrum lex noua sit alia lex à lege veteri. 1
Vtrum lex noua impleat veterem. 2
Vtrum contineatur in veteri. 3
Quæ sit grauior, vtrum lex noua vel vetus. 4
De his quæ continentur in lege noua. Quæstio 108.
Et primò vtrum lex noua debeat aliqua opera exteriora præcipere vel prohibere. 1
Vtrum sufficienter exteriores actus ordinauerit. 2
Vtrum conuenienter instituat homines, quantùm ad actus exteriores. 3
Vtrum conuenienter superaddat consilia præceptis. 4
De principio exteriori humanorum actuum, per quod iuuamur ad rectè agendum, scilicet de gratia quantùm ad eius necessitatem. Quæst. 109.
Et primò vtrum absque gratia possit homo aliquod verum cognoscere. 1
Vtrum absque gratia Dei possit homo aliquod bonum facere vel velle. 2
Vtrum homo absque gratia possit Deũ super omnia diligere. 3
Vtrum homo absque gratia per sua naturalia possit præcepta legis obseruare. 4
Vtrum homo absque gratia possit mereri vitam æternam. 5
Vtrum homo possit se ad gratiam præparare sine gratia. 6
Vtrum absque gratia possit homo resurgere à peccato. 7
Vtrum absque gratia possit homo vitare peccatum. 8
Vtrum homo gratiam consecutus possit absque alio diuino auxilio bonum facere, & vitare peccatum. 9
Vtrum possit perseuerare in bono per seipsum. 10
De gratia Dei quantùm ad eius essentiam. Quæstio 110.
Et primò vtrum gratia ponat aliquid in anima. 1
Vtrum gratia sit qualitas. 2
Vtrum gratia differat à virtute infusa. 3
De subiecto gratiæ, vtrum scilicet gratia sit in essentia animæ sicut in subiecto. 4
De diuisione gratiæ. Quæstio 111.
Et primò vtrum gratia conuenienter diuidatur per gratiam gratis datam & gratum facientem. 1
De diuisione gratiæ gratum facientis per operantẽ & cooperantem. 2
De diuisione gratiæ per gratiam præuenientem & subsequentem. 3
De diuisione gratiæ gratis datæ. 4
De comparatione gratiæ gratum facientis & gratis datæ. 5
De gratia quantùm ad eius causam. Quæstio 112.
Et primò vtrum solus Deus sit causa efficiens gratiæ. 1
Vtrum requiratur aliqua dispositio ad gratiam ex parte recipientis ipsam per actum liberi arbitrij. 2
Vtrum ex necessitate detur gratia se præparãti ad gratiam. 3
Vtrum gratia sit æqualis in omnibus. 4
Vtrum aliquis possit scire se habere gratiam. 5
De gratia quantùm ad eius effectum. Quæst. 113.
Et primò, de iustificatione impij quæ est effectus gratiæ operantis: primò quid sit iustificatio impij. 1
Vtrum ad eam requiratur gratiæ infusio. 2
Vtrum ad eam requiratur aliquis motus liberi arbitrij. 3
Vtrum ad eam requiratur motus fidei. 4
Vtrum ad eam requiratur motus liberi arbitrij in peccatũ. 5
Vtrum præmissis sit connumeranda remissio peccatorum. 6
Vtrũ in iustificatione impij sit ordo tẽporis, aut fiat subitò. 7
De naturali ordine eorum quæ ad iustificationem concurrunt. 8
Vtrum iustificatio impij sit maximum opus Dei. 9
Vtrum iustificatio impij sit miraculosa. 10
De merito quod est effectus gratiæ cooperantis. Quæstio 114.
Et primò vtrum homo possit aliquid mereri à Deo. 1
Vtrum aliquis sine gratia possit mereri vitam æternam. 2
Vtrum aliquis per gratiam possit mereri vitam æternam ex condigno. 3
Vtrum gratia sit principium merendi, mediante charitate principaliter. 4
Vtrum homo possit sibi mereri primam gratiam. 5
Vtrum homo possit eam mereri alij. 6
Vtrum aliquis possit sibi mereri reparationem post lapsum. 7
Vtrum possit aliquis sibi mereri augmentum gratiæ, vel charitatis. 8
Vtrum possit aliquis sibi mereri finalem perseuerantiam. 9
Vtrum bona temporalia cadant sub merito. 10

FINIS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

PRIMA SECVNDAE
SVMMAE THEOLOGIAE ANGELICI
DOCTORIS S. THOMÆ AQVINATIS,

CVM

COMMENTARIIS REVERENDISS. IN CHRISTO PATRIS
D.D.Thomæ de Vio Caietani, Ordinis Prædicatorum S.R.E. tit.S. Xisti, Præsbyteri, Cardinalis, Artium, & sacræ Theologiæ Doctoris celeberrimi.

QVanquam propositum meum fuerit, super libros de anima cœpta perficere antequam nouum hoc opus aggrederer: magis tamen debitum arbitratus sum prosequi commentationes super Summam diui Thomæ. Tū quia hoc est directe ea, quæ ad salutis viam spectant docere. Tum quia doctrina hæc in Italia satis dormit: & tamen opportuna est valdè. Non intendo autem singulos articulos in sequentibus formare, sed iuxta subiectam materiam vbi opus fuerit, immorari, ita tamen quòd nullus prætermittetur articulus etiam clarissimus, cuius memoria non fiat: quatenus & discussa & omissa industriæ tribuātur. Suscipiantur autem vel in hæc sicut & cætera nostra: si & inquantum rationi consonant. Neque enim eis fidem dari maiorem posco quàm in ea sit, quæ ex ratione gigni nata est. Veruntamen memores sint, q̄ acribologia mathematica non est expetenda in moralibus, vt dicitur in secundo Meta. Diui igitur Thomæ intercessione fretus, ad textum propero.

li.2.Ortho. fidei,ca.12

¶Super Quæstionis primæ articulum primum.

IN titulo primi articuli quæstionis primæ scito, quòd hic non quæritur de hoc vel de illo agere, sed vniuersaliter vtrum agere hominis sit propter finem, hunc enim sensum & argumenta & conclusio responsiua manifestant.

¶In corpore eiusdem articuli dubium occurrit circa discursum quo ponitur differentia inter actiones hominis & humanas. Et concluditur, solas illas esse humanas, quarū homo est domin⁹, procedit enim litera ab homine, inquantum homo ad hominem, inquantum est dominus suorū actuum: & tamen constat quòd communius est, quòd conueniat homini inquantum homo, quàm quod conuenit ei inquantum dominus suorum actuum. Quicquid enim habet homo inquantum dominus, habet inquantum homo, sed non econuerso, vt patet de actu intellectus præueniente actum voluntatis, hic enim conuenit homini inquantum à cæteris animantibus differt: & tamen illius non est homo dominus: quia præuenit voluntatem. Et sic totus literæ processus ruere videtur.

¶Ad hoc dicitur q̄ decisio, quæ fit in corpore intelligēda est propriè & formaliter de actione: & nō extenso vocabulo actionis ad omnē operationē. Vocatur autē propriè actio hominis, quā exercēdo dicitur agere: & non penes quā magis dicitur agi quàm agere. Modo constat, q̄ prima operatio intellectus, quę facit dubiū in proposito, est mere naturalis etiam antecedenter, & propterea nō est cōputāda inter actiones. secundū ipsam enim homo nō dicitur agere, sed agi potius, vt in secundo artic. vniuersaliter de naturalibus actionib⁹ litera dicit. Negandū est ergo, q̄ aliqua actio cōueniat huiusmodi, vt homo, quæ non conueniat ei vt domino, & econuerso. Et licet per illam primam operationē homo differat à cæteris animalibus, quia illa est intellectualis, non tamen differt ab eis per illam tanquam per actionem. Differt enim homo in agendo à cæteris animalibus, per hoc q̄ est dominus suorū actuū, quamuis in essendo & operando, de quibus nō est præsens negotium per aliud differat, & sic stat solida litera & quo ad processum & quo ad distinctionem.

Infrà ar.2. cor.& q.6. ar.1.cor.& q.28. ar.6. cor. & q. 94. arti.2. cor. & q. 199.art. 6. cor.& 3.cō tra cap. 2. Et opus.36 cap. 100.

¶In corpore eiusdem articuli circa illam propositionem, Obiectum voluntatis est finis, dubium est, quia aut est sermo de formali ac primo obiecto, aut non. Si sic, falsum est, nam finis est pars obiectiua obiecti voluntatis, quia voluntas extendit se ad finem, & ad ea quæ sunt ad finem: si non, tunc probatio conclusionis inualida est, nam constat quòd in reliqua præmissa, scilicet actionis, omnes procedentes ab aliqua potentia procedant secundum rationem sui obiecti, aperte loquitur de obiecto primo & formali.

Cap.1.to.3.

¶Ad hoc dicitur, quòd litera loquitur de primo & formali obiecto voluntatis, vt patet in responsione ad secūdum, & de fine in actu exercito & propterea addidit fini bonum dicendo, finis & bonum: hoc enim exercet finalem causalitatem. Nec obstant ea quæ sunt ad finem, quoniam ea quæ sunt ad finem vt sic, nō appetuntur nisi ratione finis: vnde ratio eadem semper est omniū volitorū, scilicet finis, diuersimodè tamen, scilicet in se, vel in alio participata, & hoc formaliter vel virtualiter, quod dico propter volita vel nolita naturaliter, seu absolutè, de quibus in 1. libro tractatum est.

tex.25.To.2.

¶In calce eiusdē articuli dubiū Nouitiorū occurrit, quando ex hoc q̄ volūtatis obiectum formāle est finis, cōclusum est q̄ omnes actiones humanæ sunt propter finem: debebat namque

PROLOGVS.

QVIA, sicut Damascenus dicit*, homo factus ad imaginem Dei dicitur, secundum quod per imaginem significatur intellectuale & arbitrio liberum, & per se potestatiuum, postquā prædictū est de exemplari, scilicet de Deo, & de his, quæ processerunt ex diuina potestate secundum eius voluntatē, restat vt consideremus de eius imagine, id est de homine secundum quod & ipse est suorum operum principium, quasi liberum arbitrium habens, & suorum operum potestatem.

QVAESTIO PRIMA,
De vltimo fine hominis, in octo articulos diuisa.

VBI primò considerandum occurrit de vltimo fine humanæ vitæ, & deinde de his, per quæ homo ad hunc finem peruenire potest, vel ab eo deuiare. ex fine enim oportet accipere rationes eorum, quę ordinantur ad finem. Et quia vltimus finis humanæ vitæ ponitur esse beatitudo, oportet primū considerare de vltimo fine in cōmuni, deinde de beatitudine. ¶Circa primum quæruntur octo. ¶Primò, vtrum hominis sit agere propter finē. ¶Secundò, vtrum hoc sit propriū rationalis naturæ. ¶Tertiò, vtrum actus hominis recipiant speciem à fine. ¶Quartò, vtrum sit aliquis vltimus finis humanæ vitæ. ¶Quintò, vtrū vnius hominis possint esse plures vltimi fines. ¶Sextò, vtrum homo ordinet omnia in vltimum finem. ¶Septimò, vtrum idem sit finis vltimus omnium hominum. ¶Octauò, vtrum in illo vltimo fine omnes aliæ creaturæ conueniant.

ARTICVLVS I.
¶Vtrum homini conueniat agere propter finem.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd homini non conueniat agere propter finē: causa enim naturaliter prior est. Sed finis habet rationem vltimi: vt ipsum nomen sonat. ergo finis non habet rationem causæ: sed propter illud agit homo quod est causa actionis, cùm hæc propositio, propter, designet habitudinem causæ: ergo homini non conuenit agere propter finem.

2 ¶Præterea, Illud quod est vltimus finis, non est propter finem: sed in quibusdam actiones sunt vltimus finis: vt patet per Philosophum in primo Ethic*. ergo non omnia homo agit propter finem.

3 ¶Præterea, Tunc videtur homo agere propter finem quādo deliberat. Sed multa homo agit absque deliberatione, de quibus etiam quandoque nihil cogitat: sicut cum aliquis mouet pedem vel manum, aliis intentus, vel fricat barbam: non ergo homo omnia agit propter finem.

¶SED CONTRA, Omnia quæ sunt in aliquo genere, deriuātur à principio illius generis, sed finis est principium in operabilibus ab homine, vt patet per philosophū in secundo Physic*. ergo homini cōuenit omnia agere propter finem.

¶RESPONDEO, dicendum, q̄ actionum, quæ ab homine aguntur, illæ solæ propriè dicuntur humanæ, quæ sunt propriæ hominis inquantū est homo. Differt aūt homo ab aliis irrationalib⁹ creaturis in hoc q̄ est suorum actuum dominus: vnde illæ solæ actiones vocātur propriæ humanæ, quarū homo est dominus. Est autem homo dominus suorū actuum per rationem & voluntatem: vnde & liberum arbitrium esse dicitur facultas voluntatis & rationis. Illæ ergo & actiones propriè humanæ dicuntur, quæ ex voluntate deliberata procedūt: si quæ autē aliæ actiones homini conueniant, possunt dici quidē hominis actiones, sed non propriè humanæ, cū non sint hominis inquantum est homo. Manifestū est autem q̄ omnes

concludi: ergo omnes actiones humanæ tendunt in finem sicut ex hoc quòd color est obiectum visus, concluditur, ergo omnis operatio visus tendit in colorem. Et in proposito ex hoc quòd bonum est obiectum voluntatis, ergo omnis operatio voluntaria tendit in bonum.

¶Ad hoc dicitur, q̄ quia tendere in aliquid, cōmune est omni tendēti in terminum, fieri autē vel esse propter aliquid, specialiter est appropriatū causalitatis finis expressioni, & doctrina ex propriis tradenda est, ideo licet potuisset cōcludi. Ergo omnes actiones humanæ tendunt in finē, quia si sunt propter finē, tendunt in finē, oportuit tamē specificare propriū modū tendēdi in causam finalem & dicere, ergo sunt propter finem. Et scito quòd id quod in actu signato significat esse, fieri, agere, ppter finē, significat in actu exercito tendere in bonū vt sic, quia bonū exercetur ratione finis. Et propterea idem etiam est tendere in bonū vt sic, & propter finē. Sed author ly propter finē, vsus est ad claritatem doctrinæ de fine in actu signato: vocabulis vtēs, vt cō-

Universidad de Deusto Biblioteca

muniter philoſophi faciunt: ſicut etiam de agere & tendere, & aliis huiuſmodi eſt ſermo: agere enim ducem belli propter finem, ſignificat hoc quod exercet dirigere aciem exercitus ad conſequendam victoriam & gloriam. Et ſimiliter eſſe propter finem, exerceretur per hoc quod eſt eſſe melius, vtilius, conuenientius, & alia huiuſmodi bonitatem importantia.

actiones, quæ procedũt ab aliqua potentia, cauſantur ab ea ſecundũ rationem ſui obiecti. Obiectum autem volũtatis eſt finis & bonum, vnde oportet quòd omnes actiones humanæ propter finem ſint.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ finis etſi ſit poſtremus in executione, eſt tamen primus in intentione agentis: & hoc modo habet rationem cauſæ.

¶Ad ſecundũ dicẽdum, quòd ſi qua actio humana ſit vltimus finis oportet eam eſſe voluntariam: alias nõ eſſet humana, vt dictũ eſt*. Actio autẽ aliqua dupliciter dicitur volũtaria. Vno modo, q̃a imperatur à volũtate, ſicut ambulare vel loqui: alio modo, quia elicit' à volũtate, ſicut ipſum velle. Impoſſibile autẽ eſt ꝙ ipſe actus à voluntate elicitus ſit vltimus finis: nã obiectum voluntatis eſt finis, ſicut obiectũ viſus eſt color. Vnde ſicut impoſſibile eſt, ꝙ primũ viſibile ſit ipſũ videre: quia omne videre eſt alicuius obiecti viſibilis: ita eſt impoſſibile ꝙ primũ appetibile, quod eſt finis, ſit ipſum velle. Vnde relinquitur, quòd ſi qua actio humana ſit vltimꝰ finis, ꝙ ipſa ſit imperata à voluntate: & ita ibi aliqua actio hominis, ad minꝰ ipſũ velle, eſt ꝓpter finẽ. q̃cquid ergo homo faciat, verũ eſt dicere ꝙ homo agat propter finẽ, etiã agẽdo actionẽ, quę eſt vltimꝰ finis.

¶Ad tertium dicendum, quòd huiuſmodi actiones non ſunt propriè humanæ: quia non procedunt ex deliberatione rationis, quæ eſt proprium principiũ humanorum actuũ. & ideo habent quaſi finẽ imaginatum, non autem per rationẽ præſtitutum.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum agere propter finem ſit proprium rationalis naturæ.

12. q. 50. art. 2. cor. & 2. cõtra. c. 46. & li. 3. ca. 1. fin. 16. 24. 109. 110. & 111. & vnio. art. 5. cor. & 2. phyſ. le. 4. cap. 1. princi. & lect. 10. principi.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quòd agere propter finem ſit proprium rationalis naturæ: homo enim cuius eſt agere propter finẽ, nunquã agit propter finem ignotum: ſed multa ſunt, quæ non cognoſcunt finem, vel quia omnino carent cognitione, ſicut creaturæ inſenſibiles, vel quia nõ apprehẽdunt rõnẽ finis, vt bruta animalia: videt' ergo ꝓpriũ eſſe rõnalis creaturę agere propter finem.

2 ¶Præterea, Agere propter finem eſt ordinare ſuam actionem ad finem: ſed hoc eſt rationis opus. ergo non conuenit his, quæ ratione carent.

3 ¶Præterea, Bonum & finis eſt obiectũ voluntatis: ſed voluntas in ratione eſt: vt dicitur in 3. de anima*, ergo agere propter finem non eſt niſi rationalis naturæ.

Tex. 42. tom. 2.

¶In reſponſione ad primum eiuſdem articuli circa illa verba, Finis vt eſt primus intentione, habet rationem cauſæ, dubium occurrit. An res ſit finis ſecundum quod eſt in intentione, an ſecundum quod eſt in rerum natura. Difficultant enim hoc diuerſæ conditiones finis: dicitur enim de fine, quòd eſt prima cauſa, quòd cauſa cauſarum, quòd mouet agens, quòd mouet non motum. Et rurſus de eodem dicitur, ꝙ eſt vltimum, quòd optimum, quòd penes defectum aſſecutionis ipſius dicitur agens, fruſtra egiſſe. Ex his enim videtur, quòd eſſe finem conuenit rei ſecundum eſſe in rerum natura, nam illud eſt vltimum, optimum, & quo non proueniente, dicitur fruſtra. Ex prioribus autẽ apparet ꝙ eſſe finẽ conuenit rei ſecundum eſſe in intentione, nam ſecũdum illud eſt primũ, & cauſat omnem cauſalitatem cæterorum, & eſt mouens non motũ. Verba quoque S.Tho. hîc, & Auer. in 12. Meta. commen. 36. non conſonare videtur, dum hic dicitur quòd res prout eſt prior ſecundũ intentionẽ, habet rationẽ finis, ibi verò dicitur ꝙ balneũ ſecundũ ꝙ eſt in anima, eſt agẽs deſideriũ: ſecundũ verò eſſe extra, eſt finis. Vt igitur res nõ remaneat ambigua, primò ponam tres propoſitiones, declarando illas, deinde probabo illas. & ſic tertio patebit veritas. Prima propoſitio eſt. Eſſe in intentione, non eſt ratio finis, ſed eius cõditio. Secunda eſt, Eſſe in executione, nec ratio nec cõditio finis eſt, ſed coincidens illi. Tertia eſt, Eſſe in rerũ natura eſt ratio finis.

In corpore art.

¶Ad quarum euidentiam ſcito primò, quòd ſicut in cauſalitate efficiẽte diſtinguendum eſt de ratione efficiendi & conditione efficientis: (dicimus enim quũ medicus medetur, quòd ratio medendi eſt ars medicinæ: conditio verò medicãtis eſt exiſtere, eſſe ſingulare quoddam ſubſiſtẽs, &c.) ita in cauſalitate finali diſtinguendum eſt inter rationem finalizandi & cõditionem finalizantis & vt experiẽtia in nobiſipſis teſtatur, inter agens & finẽ quo ad hoc tantum intereſt: quòd vniuerſaliter loquẽdo rõ agendi eſt forma, iuxta illud 3. Phy. tex. 17. Semper exiſtimabitur ſpecies aliqua mouere. Conditio verò agentis eſt ſubſiſtere vel in ſubſiſtente eſſe, iuxta illud 1. Met. Actiones ſunt ſubſiſtentium. Ratio autem finalizandi eſt eſſe rei, quæ finis dicitur. Conditio verò finalizantis eſt eſſe ſic in intentione. Scito ſecũdò, quòd eſſe in natura ab eſſe in executione, licet non diſtinguatur ſicut vnum eſſe ab alio eſſe: diſtinguit' tamẽ adeo ab eo, vt eſſe in executione, vt ſic ſignificet eſſe vt pendens ab agẽte. eſſe verò in rerum natura hoc nec includit, nec excludit, imo fundare poteſt cauſalitatẽ ex qua dependet agens & eius executio. Et ſic patet ſenſus propoſitionum poſitarum. Probantur autem ſic, Finis, bonũ & appetibile eiuſdem ſunt rationis & cõditionis, vt patet ex 2. Phyſi. & 1. Ethic. ergo ratio appetibilis eſt ratio finis, & conditio appetibilis eſt conditio finis & econuerſo. Et ſimiliter quod nõ eſt ratio vnius non eſt ratio alterius. modo conſtat ꝙ ratio, quòd ſanitas appetatur, eſt eſſe nõ in anima: nam non appetit infirmus ſanitatem in anima, ſed in rerum natura, ergo eſſe ſanitatis in rerũ natura, eſt ratio finalizandi. Et rurſus conſtat ꝙ ſanitas nunquam appeteretur niſi obiecta & cognita. ergo eſſe in intentione eſt conditio finalizantis. Et rurſus conſtat ꝙ appetibile mouet non motum. ergo eſſe in executione, quod eſt eſſe in dependẽtia ad agẽs, nõ eſt ratio nec conditio finis, ſed quia finis generationis & forma geniti coincidunt in idẽ numero ex 2. Phy. ideo eſſe in executione, coincidẽs quoddam eſt. Et ſi quæras de eſſe ſanitatis in rerum natura, an ſit finalizandi ratio, quando eſt, aut quando futurũ eſt. reſpondeo ꝙ vtroque tempore reſpectu diuerſorũ actuũ appetitus, cuius proprium eſt obiectum finis & bonũ. Nã eſſe in rerũ natura ſanitatis futurum, mouet finaliter appetitũ ſecundũ actũ deſiderij. Et idẽ eſſe poſtmodũ præſens, mouet appetitũ etiã finaliter ſecundũ actũ delectationis. Habet enim hoc ſingulare genus cauſæ finalis, vt cauſalitatẽ ſuam actu exerceat etiã habens tantũ eſſe in aĩa tanquã conditionẽ cauſæ, nec hoc eſt magis mirum, quã mirabilis ſit diuerſa natura cauſandi. Verũ aduerte hic duo. Primũ eſt, quòd ratio deſiderabilis nõ excludit eſſe in rerum natura principaliter, quoniã eſſe ſanitatis deſideratur nõ ſolũ dũ nõ eſt, ſed vſquequo habeatur incluſiue, proportionaliter tamẽ, id eſt, ꝙ ſicut agẽs agit donec ſanitas habeatur incluſiue: ita ſanitas ſemper finalizat. Et ſicut illud agit vt in via & vt in termino, ita finis proportionaliter. Aequale enim oportet eſſe tẽpus finalizãdi tẽpori agendi, alioquin agens ageret nõ propter finem. Secũdum eſt ꝙ ratio delectabilis nõ excludit eſſe in intentione vt cõditionẽ, vt patet in animalibus: Vnde ex hoc quòd ratio finalizandi eſt quandoque eſſe in rerum natura præſentialiter, non excluditur vniuerſaliter dictum huius literæ, ſcilicet quòd ſecundũ quod eſt in intentione, habet rationem finis. ſemper enim exigitur iſta conditio, & ſi in purè naturalibus illam quæris, memento quòd opus naturæ eſt opus intelligentiæ: & ceſſabit quæſtio. Ex his autem facilè patet conſonantia ac ratio dictorum de fine. De fine enim dicitur quòd eſt finis ſecundum quod eſt in intentione. Et verum eſt prout ly ſecũdum, ſeu inquantũ denotat conditionẽ finis. Et ꝙ eſt vltimus, optimus, & ſecundũ eſſe extra & perfectũ, &c. & verũ eſt prout denotatur rõ finis. Sed eſto cautus, ꝙ aliud eſt dicere, Finis ratio eſt vltima optima, perfecta, eſſe extra, &c. & aliud eſt dicere, Finis ratio eſt in ſtatu optimo, vltimo, perfecto, extra animũ, &c. in primo denotatur ꝙ ratio finalizandi ſit talis ſecundũ ſe formaliter, In ſecundo verò ꝙ habet talem ſtatum quaſi cõditionẽ requiſitã ad finalizãdũ. Vnde prima cõcedatur, ſecũda autẽ, vtpote falſa, neganda eſt. Sanitas enim deſideratur ſecundum eſſe perfectiſſimũ, quo ad rationem deſiderabilis, ſed quũ deſideratur non habet ſtatum perfectiſſimum, imo ille deſideratur vt habeatur. Quod autẽ obiicitur de fruſtra, nihil officit, nam fruſtra non dicitur per priuationem cauſalitatis finalis, ſed per priuationem aſſecutionis ex parte efficientis, præſuppoſita cauſalitate finali. quod egit agit propter finẽ, ſi nõ aſſequatur illum fruſtra laboraſſe dicitur. Et ſi inſtetur, quia in ipſa aſſecutione finis cauſalitas eſt finalis, iã patet reſpõſio ꝙ eſt tunc cõſummatio finalizandi: ſicut & agendi. Et ſic ex ratione ipſius fruſtra nihil aliud habetur niſi ꝙ ratio finalizandi eſt eſſe in rerum natura, & quòd eſſe in rerum natura, futurum quidem finalizat: nouiter autem præſens conſummat finalizationẽ deſiderij. quod totum & veritati & doctrinæ huic conſonat Auer. quoq; verba quantũ ad propoſitum ſpectat, ſcilicet de finis ratione, nobis atteſtantur, nã de fine quo ad rationẽ finis, dicit quòd eſt eſſe extra, quod nos docuimus, quantũ verò ad eſſe intra ꝙ ſit vel nõ ſit conditio, nihil dicit, quod verò dicit quòd ſecundũ eſſe intra eſt agens, alterius negotij eſt, & tractatum in primo libro, quare, &c.

¶In reſponſione ad ſecundum circa rationem qua oſtenditur, quòd actus voluntatis non poteſt eſſe vltimus finis: dubium occurrit an intendat de vltimo fine vt res dicit' finis, aut vltimo fine vt adeptio rei dicitur finis. ſi litera enim intendit de vltimo fine primo modo, conſtat, quòd nõ ſolum actus voluntatis, ſed nullus actus cuiuſcunque potentiæ poteſt eſſe finis vltimus. ſic enim ſolus Deus eſt finis vltimus. ſi autem intendit de fine ſecundo modo, tunc maior, ſcilicet finis eſt obiectum voluntatis, hoc modo intellecta, eſſet probanda. Negatur enim de facto à ponentibus felicitatem in actu voluntatis, ponunt enim actum amandi Deum vltimum finem, vt adeptionem, ipſum verò Deum vt eſſe adeptum. & ſic ſecundum illos diceretur ad hanc rationem literæ, quod finis vt res eſt obiectum voluntatis: finis verò, vt adeptio eſt actus elicitus voluntatis.

¶Ad hoc reſponderi poteſt quantum ad propoſitum ſpectat, primò quòd litera loquitur de vltimo fine integraliter, & non pro hac, vel illa eius parte, vel quaſi parte, ſcilicet re vel adeptione ita quòd maior eſt finis vltimus ſimpliciter & non ſecundum aliquid eius eſt obiectũ volũtatis, & eſt iſta propoſitio inductiuè nota. nam nunquã in numerũ inuenitur ponere finem, vt res contra finem, vt adeptio. Auarus enim pro obiecto eodẽ reſpicit habere pecuniam, & infirmus habere corpus ſanum, &c. Sub hac autem propoſitione non poteſt ſubſumi de actu intellectus, ſicut de actu voluntatis quòd non eſt obiectum primum voluntatis veriſſimum, de actu verò intellectus eſt falſum. quoniam nõ ſolum bonum, ſed bonum cognitum, eſt obiectum primum voluntatis & ſic ratio literæ de fine ſimpliciter intellecta infert intentum, ſcilicet ꝙ actus voluntatis non poteſt eſſe vltimus finis, quia non poteſt eſſe obiectum primum voluntatis. Secundò poteſt dici ꝙ iſte ſermo põt intelligi de fine, eo modo quo res dicitur finis, ſed nõ eſt ſermo de fine vltimo cõmuniſſimo, qualis eſt Deus, ſed proprio hominis, de quo hoc occultum litera pandit, quòd ſi eſt aliqua actio hominis, ꝙ illa non poteſt eſſe actus elicitus voluntatis: nec eſt eadẽ ratio de actibus alterius potẽtiæ, puta intellectus, quia ille ex quo poteſt eſſe obiectũ volũtatis nõ prohibet ex hoc quin ſit finis vt res. Et propterea fortè litera nõ affirmatiuè, ſed conditionaliter dicit, ſi aliqua actio hominis eſt vltimus finis. Sat enim eſt huic literæ ſaluare, quòd etiam ſi homo ageret actionẽ, quæ eſſet vltimus finis, vt res eſt vltimus finis, adhuc verificatur, quòd tunc ageret etiam propter finem, quia vellet illam actionem, & ſic ipſum velle eſſet propter finem. Nec ſubeat hæc dubitatio, quomodo actio illa vltima, in qua cõſiſtit felicitas vltima, ſit imperata apud doctrinam S.Tho. quoniam ponit voluntatem & intellectũ naturali motu ferri in Deum ablatum cũ lumine gloriæ. Hæc enim ſolues intuendo, quòd loquitur de homine inquantũ homo, & non quatenus diuinæ cõſors eſt naturæ per gloriã. Et ſi hãc literæ reſpõſionẽ notaueris, perſpicies interpretationẽ principalis cõcluſionis reſpõſiuæ poſitæ in corp. huius art. ſ. oẽs actiones humanæ ſunt propter finẽ, ly enim oẽs, non diſtribuit pro omnibus actionibus ſeorſum ſumptis, ſed pro ſingulis perfectè ſeu integraliter ſumptis. ſi enim aliqua actio intellectus eſt vltimus finis, illa ſecundũ ſe ſola non põt eſſe ꝓpter finẽ, ſed ipſa rõne eius velle, à quo pẽdet, quod in ſe participatiuè claudit', eſt ꝓpter finẽ, & oẽs actiones humanæ ſunt propter finem.

¶Super quæſtionis primæ Articulum ſecundum.

IN artic. 2. dubium occurrit, quid interſit inter apprehendere finẽ, & apprehendere rationẽ finis, hãc enim differentiam cõſtituit litera, radicẽ differentiæ inter rationalia & irrationalia ſenſitiua in agendo propter finẽ. Non enim poteſt dici ꝙ per finẽ intelligitur hîc finis, & per rationem finis intelligitur quidditas finis: quoniam mulier præparans cibos, vt comedat hora prandij, quidditatẽ comeſtionis, nec in vniuerſali nec in particulari nouit: ſed ad hũc finem, q̃ eſt tũc comedere apprehẽſum, ordinat præparationẽ ſuã.

¶Ad hoc dicitur, ꝙ cum ratio finis conſiſtat in hoc ꝙ eſt eſſe, cuius cauſa ſeu ꝓpter quid cognoſcere rationem finis, eſt cognoſcere habitudinẽ finis ad id ꝙ eſt ad finẽ: qui enim proportionem horum cognoſcit, ad finẽ ſe mouere põt: & qui nõ nouit non põt. Cuius ſignũ eſt, ꝙ apprehenſo aliquo fine, puta ſanitate, nihil agimus propter ipſam, donec cognoſcamus habitudinẽ eius ad exercitũ, vel dietam, vel potionem, &c. In cognitione ergo proportionis, ſeu habitudinis rei quæ eſt finis ad id quod eſt ad finẽ vt ſic, cõſiſtit cognoſcere rationem finis: & hinc oritur differentia in mouẽdo ſe ad finẽ cognitũ & nõ mouere ſe: vt in litera dicit'.

¶In eodẽ 2. art. in reſpõſione ad 3. nota rationẽ optimã, cur opus naturæ eſt opus intelligẽtiæ.

¶Super Quæſtionis primæ Articulum tertium.

P. par. q. 22. art. 2. et q. 103. art. 5.

IN tertio art. dubium occurrit circa proceſſum literæ. Natura digredi videtur à principio actiuo ad principiũ finale: dũ aſſumit vniuerſaliter; ꝙ actio ſpecificat' ab actu, qui eſt principiũ agendi, vt calor calefactionis: & ſubſumit, ꝙ finis eſt obiectũ voluntatis: ac per hoc principium actus deliberati à volũtate: & ſic cõcludit finẽ vt principiũ ſpecificare actionem humanã. Cõſtat enim ꝙ finis nõ eſt actus q̃ ſit principiũ agendi: ſed eſt finis propter quẽ agẽs principio agẽdi agit. malus igitur videtur proceſſus literæ.

¶Ad hoc dicitur ꝙ finis eſt nõ ſolũ finis, ſed obiectũ volũtatis, ac ꝑ hoc loco formę quæ eſt principium agẽdi. Balneũ enim inquit Auer. in aĩa eſt agens deſideriũ. Et ſi cõtra hoc inſtetur, quia nõ ſaluatur iuxta hãc reſpõſionẽ ſermo formaliter, ſ. ꝙ finis ſpeciem det actioni humanæ, ſed res quæ eſt finis: reſpõdendũ eſt, ꝙ finis inquantũ finis, habet ꝙ ſit obiectũ voluntatis & ſit ratio agẽdi tali potentiæ: cuius eſt propriũ obiectũ: & ſic eſt ſermo formalis, ꝙ finis ſpecificat actionem humanã: & nulla digreſſio in proceſſu cõmiſſa eſt. Sed diuerſus modus habendi rationẽ agendi incluſus in minore, apparẽtiã dat dubio: ipſum enim eſſe propter ꝙ voluntas agit, eſt eſſe quo volũtas agit, nec ſibi debet alio modo quo agit, ſeu ratio agendi.

Infrà art. 4. & q. 18. art. 1. & 3. & q. 72. art. 1. & 3. Et 2. d. 40. Artic. 2. cor. Et mal. q. 2. art. 4. ad 9.

Tex. 43. tom. 2.

¶SED contra eſt, quod Philoſ. probat in 2. Phyſi*. ꝙ non ſolum intellectus, ſed etiam natura agit propter finem.

¶RESPONDEO dicendũ, ꝙ omnia agentia neceſſe eſt agere propter finẽ. Cauſarum enim adinuicem ordinatarũ ſi prima ſubtrahatur, neceſſe eſt alias ſubtrahi: prima autẽ inter oẽs cauſas eſt cauſa finalis. cuius ratio eſt: q̃a materia nõ ſequitur formã, niſi ſecundum quòd mouetur ab agente. nihil enim reducit ſe de potentia in actum: agens autem non mouet niſi ex intentione finis: ſi enim agẽs nõ eſſet determinatum ad aliquẽ effectum, non magis ageret hoc quã illud. Ad hoc ergo ꝙ determinatũ effectũ producat, neceſſe eſt ꝙ determinetur ad aliquid certũ: quod habet rationẽ finis. hæc autem determinatio ſicut in rationali natura per rationalem fit appetitũ, qui dicitur volũtas: ita in aliis fit per inclinationẽ naturalẽ, quæ dicitur appetitus naturalis. Tamẽ cõſiderandũ eſt, ꝙ aliquid ſua actione vel motu tendit ad finẽ dupliciter. Vno modo ſicut ſeipſum ad finẽ mouẽs vt homo. Alio modo ſicut ab alio motũ ad finẽ, ſicut ſagitta tendit ad determinatũ finem ex hoc ꝙ mouetur à ſagittãte, qui ſuã actionẽ dirigit in finẽ. illa ergo quæ rationẽ habent, ſeipſa mouent ad finẽ. quia habent dominiũ ſuorũ actuũ per liberũ arbi. quod eſt facultas volũtatis & ratiõis. Illa verò quæ rõne carẽt, tendũt in finẽ ꝓpter naturalẽ inclinationẽ quaſi ab alio mota: nõ aũt à ſeipſis, cũ nõ cognoſcãt rõnẽ finis. & ideo nihil in finẽ ordinare poſſunt: ſed ſolũ in finẽ ab alio ordinãtur, nam tota irrõnalis natura cõparat' ad Deũ ſicut inſtrumentũ ad agẽs principale, vt ſuprà habitũ eſt*: & ideo ꝓpriũ eſt naturæ rationalis, vt tẽdat in finẽ, quaſi ſe agens, vel ducẽs ad finem. Naturæ vero irrationalis quaſi ab alio acta vel ducta ſiue in finẽ apprehẽſũ, ſicut bruta animalia, ſiue in finẽ nõ apprehenſum, vt ea quæ omnino cognitione carẽt.

¶AD primum ergo dicendum ꝙ quando homo per ſeipſum agit propter finem, cognoſcit finem: ſed quando ab alio agitur, vel ducitur, puta cũ agit ad imperium alteriꝰ, vel cũ mouetur altero impellẽte, non eſt neceſſarium quòd cognoſcat finem: & ita eſt in creaturis irrationalibus.

¶Ad ſecundũ dicẽdũ, ꝙ ordinare in finem eſt eius, ꝙ ſeipſum agit in finem. Eius verò quod ab alio agitur in finẽ, eſt ordinari in finẽ, ꝙ poteſt eſſe irrationalis naturæ, ſed ab aliquo rationem habente.

¶Ad tertiũ dicendũ, ꝙ obiectũ volũtatis eſt finis & bonum in vniuerſali. vnde nõ põt eſſe volũtas in his, quæ carent ratione & intellectu: cũ nõ poſſint apprehendere vniuerſale, ſed eſt in eis appetitus naturalis vel ſenſitiuus determinatus ad aliquod bonũ particulare. Manifeſtũ aũt eſt ꝙ particulares cauſæ mouentur à cauſa vniuerſali, ſicut cũ rector ciuitatis: q̃ intẽdit bonum cõmune, mouet ſuo imperio oĩa ſua particularia officia ciuitatis: & ideo neceſſe eſt ꝙ oĩa, quæ carẽt ratione, moueãtur in fines particulares ab aliqua volũtate rationali, quæ ſe extendit in bonũ vniuerſale, ſcilicet à voluntate diuina.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum actus hominis recipiant ſpeciem ex fine.

AD tertium ſic proceditur. Videtur ꝙ actus humani non recipiant ſpeciem à fine. finis enim eſt cauſa extrinſeca. ſed vnumquodque habet ſpeciem ab aliquo principio intrinſeco. ergo actus humani non recipiunt ſpeciem à fine.

2 ¶Præterea, Illud ꝙ dat ſpeciem, oportet eſſe prius: ſed finis eſt poſterior in eſſe. ergo actus humanus nõ habet ſpeciẽ à fine.

3 ¶Præterea, Idem non poteſt eſſe, niſi in vna ſpecie: ſed eundem numero actũ conuenit ordinari ad diuerſos fines: ergo finis non dat ſpeciem actibus humanis.

¶SED contra eſt quod dicit Aug. in lib. de moribus Eccl. & Manichæorum*. Secundum quod finis eſt culpabilis vel laudabilis, ſecundum hoc ſunt opera noſtra culpabilia vel laudabilia.

Lib. 2. cap. 13. tom. 1.

¶RESPONDEO dicẽdũ, ꝙ vnumquodque ſortitur ſpeciẽ ſecundũ actũ, & nõ ſecundũ potentiam: vnde ea quæ ſunt cõpoſita ex materia & forma, cõſtituũtur in ſuis ſpeciebus per proprias formas. & hoc etiã cõſiderandũ eſt in motibus propriis. Cũ enim motus quodãmodo diſtinguatur per actionẽ & paſſionẽ, vtrumque horũ ab actu ſpeciẽ ſortitur: actio quidẽ ab actu, qui eſt principiũ agẽdi: paſſio ab actu qui eſt terminus motus noſtri. vnde calefactio actio nihil aliud eſt quã motio quædã à calore procedẽs. calefactio verò paſſio nihil aliud eſt quã motꝰ ad calorẽ. Definitio aũt manifeſtat rationẽ ſpeciei. & vtroque modo actus humani, ſiue cõſiderẽtur per modũ actionũ, ſiue per modũ paſſionũ, ſpeciẽ à fine ſortiũtur. vtroque enim modo poſſũt cõſiderari actꝰ humani, eo ꝙ homo mouet ſeipſum, & mouetur à ſeipſo: dictũ eſt aũt ſupra*, ꝙ actꝰ dicũtur humani inquãtũ procedũt à volũtate deliberata obiectũ aũt voluntatis eſt bonũ & finis, & ideo manifeſtũ eſt, ꝙ principiũ humanorũ actuũ, inquantum ſunt humani, eſt finis: & ſimiliter eſt terminus eorũdem. nam id, ad quod terminatur actus humanus, eſt id ꝙ voluntas intendit tanquam finẽ: ſicut in agẽtibus naturalibus forma generati eſt conformis formæ generantis; & quia vt Amb. dicit ſuper Lucam*, Mores ꝓpriè dicũtur humani, actꝰ morales propriè ſpeciẽ ſortiũtur ex fine. nam idẽ ſunt actꝰ morales & actꝰ humani.

D. 16.

¶AD primum ergo dicendũ, ꝙ finis nõ eſt omnino aliquid extrinſecum ab actu: quia cõparatur ad actũ, vt principiũ, vel terminus: & hoc idẽ ipſum eſt de ratione actꝰ, vt ſcilicet ſit ab aliquo quãtũ ad actionẽ, & vt ſit ad aliquid, quãtũ ad paſſionẽ.

¶Ad ſecundũ dicendũ, ꝙ finis ſecundũ ꝙ eſt prior in intẽtione, vt dictũ eſt*, ſecundum hoc pertinet ad volũtatẽ: & hoc modo dat ſpeciẽ actui humano ſiue morali.

Art. 1.

In præfat. verſus finem.

Art. 1.

¶Ad tertiũ dicendũ, ꝙ idem actus numero ſecundum ꝙ ſemel egreditur ab agente, nõ ordinatur niſi ad vnũ finem proximũ à quo habet ſpeciẽ, ſed poteſt ordinari ad poſſibiles fines remotos, quorum vnus eſt finis alterius: poſſibile tamen eſt ꝙ vnus actus ſecũdum ſpeciem naturæ ordinetur ad diuerſos fines voluntatis: ſicut hoc ipſum ꝙ eſt occidere hominẽ, ꝙ eſt idẽ ſecundum ſpeciẽ naturæ, põt ordinari ſicut in finẽ ad cõſeruationem iuſtitię, & ad ſatisfaciendũ iræ. & ex hoc erunt diuerſi actus ſecundũ ſpeciẽ moris: quia vno modo erit actus virtutis, alio modo erit actus vitij: nõ enim motus recipit ſpeciẽ ab eo ꝙ eſt terminus per accidẽs, ſed ſolum ab eo ꝙ eſt terminus per ſe. fines autem morales accidũt rei naturali, & ecõuerſo ratio naturalis finis accidit morali, & ideo nihil prohibet actꝰ qui ſunt iidẽ ſm ſpeciẽ naturæ, eſſe diuerſos ſecundũ ſpeciẽ moris: & ecõuerſo.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum ſit aliquis vltimus finis humanæ vitæ.

1. di. 3. q. 2. art. 3. c.

AD quartum ſic proceditur. Videtur quod non ſit aliquis vltimus finis humanæ vitæ, ſed procedatur in infinitum Bonũ enim ſecũdum ſuam rationem eſt diffuſiuum ſui: vt patet per Dioni. 7. c. de diu. no. Si ergo ꝙ procedit

¶In eo arti. nolo repetere ſcripta ſupra primã partem, ſed in reſpõſione ad 1. nota illa verba, vt hoc ipſum eſt de rõne actus. Ex his. n. patet quã cõformis S.T. ſit doctrina ſuperius tradita de diſtinctione intrinſeca quarundã rerũ, ſ. potentiarũ, actuum, motuũ & huiuſmodi per extrinſeca, à quibus rationes earum abſolui nequeũt.

¶In eo. 3. art. in rñſione ad tertiũ aduerte, ꝙ author nõ negat pluralitatẽ finiũ etiã proximorũ abſolute, ſed ſpecificantiũ actũ: vnus enim numero actus prout ſemel egreditur ab operãte, ꝙ dicitur ꝓpter accidẽtes intẽtiones in cõtinuãdo actũ, vnus ſolus eſt finis proprius à quo eſt ſpecies velut ſubſtãtialis: à cæteris autẽ accidẽtales ſpecies ſunt, vt inf. clarificabitur de circũſtãtiis.

¶Super Quæſtionis primæ Articul. quartum.

IN artic. 4. eiuſdem q. dubiũ eſt circa reſpõſionẽ ad primum, quum dicitur ꝙ de ratione boni eſt, ꝙ aliquid ab ipſo effluat. nam ſi hoc eſt verũ, ſequitur primò quòd de ratione boni ꝙ eſt eſſentia diuina, eſt ꝙ aliquid ab ipſa effluat. Et cũ illud ꝙ eſt de ratione alicuiꝰ: neceſſario cõueniat illi: ſequitur ꝙ neceſſario ab eſſẽtia diuina aliquid effluat. Et ſic nõ liberè, ſed neceſſario res effluxerũt in eſſe à Deo. Sequitur ſecũdò, quòd intellectꝰ diuinus moderando effluxũ bonorũ à primo bono, auferat à bono id quod eſt de ratione eius: quod & impoſſibile eſt, & non eſt fas tribuere diuinæ ſapientiæ, quæ diſponit oĩa ſuauiter. Probatur ſequela, q̃a cõſtituẽdo vltimũ bonũ inferius, cũ illud q̃a bonũ eſt, habeat de rõne ſub quod aliq̃d ab eo effluat: & q̃a vltimũ nihil ab eo effluit, oportet ꝙ ſit ablatũ ab eo id ꝙ eſt de rõne eiꝰ.

¶Ad hoc dicitur ꝙ inter

finem & bonū hoc intereſt : quòd cū finis habeat duo, ſ. eſſe obiectum appetitus. habet enim rationē appetibilis, & eſſe cauſam finalē. Finis em̄ alicuius eſt finis. Et ſecūdū horū oritur ex primo: nā finis ex eo quòd appetibilis cauſat finaliter bonū, exercet rationem finis quo ad primum. propterea & in 1. Eth. dicitur, bonū eſt ꝙ omnia appetunt. Et diuina eſſentia habet rationem boni reſpectu ſuæ naturalis voluntatis, vtpote proprium obiectū illius, cuius conſtat nō eſſe finem poſitiuè, ſicut nec aliā cauſam. ſecundū autem exprimitur nomine finis: & ꝓpterea bonum exercet finem in ſeipſo: & in his quæ ſunt ad finem, vtpote appetibilis rationem habentia: finis autem diſtinguitur contra ea quæ ſunt ad finē, vt cauſa ab effectu. Ex his autem deducitur, cū duplex ſit effluxus à bono. ſ. in appetitu & in re. Et primus in litera vocatur ſecundū ordinem intētionis, ſecundus executionis: ſi ſit ſermo de effluxu in appetitu, conſtat quòd de ratione boni eſt, nō quòd appetatur, ſed ꝙ ſit appetibile: Tex. 8. to. 3 ac per hoc non quòd ab eo aliquid effluat, ſed ꝙ ſit tale, à quo effluat appetitus ſui. Et ſi contra hoc opponatur proceſſus in infinitum, quia ſi quodlibet bonū pariat ſui amorē: & ille amor cum ſit bonū, pariet ſui amorē: & ſic in infinitū: facilis eſt reſponſio ex reſponſione ad tertium, quòd hoc cū ſit per accidens, non inconuenit ſortiri infinitatem: ſicut Tex. 34. to. 2. in actibus reflexis intellectus: ſi enim eodē actu in obiectum & actum mens noſtra ferretur, in primo actu eſſet ſtatus, ſicut eſt in intellectu angeli. Si verò ſit ſermo de effluxu in re: ſic tanto magis cōſtat ꝙ non eſt de ratione boni diffundere ſe, ſed eſſe diffuſiuū ſui: quoniam bonum ad actualem diffuſionē ſui in re non peruenit immediatè, ſed mediante cauſa efficiente, voluntate ſcilicet, cuius eſt obiectum à qua fit, quòd ſit actualiter finis alicuius, cuius erat finis aptitudinaliter tantum, & propterea prima obiectio nihil officit.

¶Ad ſecundū autem dicendū eſt, quòd cū bonū multipliciter dicatur, ſicut & ens: non eſt vnicū iudiciū de omni bono dandū, ſed diſcernendū eſt ꝙ aliquid dicitur bonū, quia eſt quod eſt bonū, aliquid quia eſt quo aliquid eſt bonum, aliquid vt actio boni, aliquid vt terminus conſummans eſſe bonum, & huiuſmodi. Et dicendū quòd vnūquodq; eo modo quo eſt bonū, eſt diffuſiuum ſui in appetitu. & ſimiliter vnūquodque eo modo quo eſt bonū eſt effuſiuū ſui in re. i. cōmunicatiuum ſui, vel vt principium, vel vt terminus, vel vt ſubiectum, vel vt paſſio, &c. Et ſic diuina ſapientia & finem conſtituit proceſſui bonorū à primo bono, dum finita ea conſtituit in numero, pōdere, & mēſura: & nullum bonum eo quòd eſt de ratione ſua, priuauit: ſed vnicuique non eodem modo diſtribuit modos cōmunionis, vt ſimul communio omnium & ſtatus daretur bonis. Ab vltimo namque bono etſi non emanet aliquid in re vlterius, eſt tamē hoc bonum quod eſt terminare effluxū boni, & perficere ac cōſummare rem in eſſe perfectè: quod non parum boni eſt.

oportet quòd illud bonum diffundat aliquid bonū: & ſic proceſſus boni eſt in infinitum. Sed bonum habet rationem finis: ergo in finibus eſt proceſſus in infinitum.

2 ¶Præterea, Ea quæ ſunt rationis in infinitū multiplicari poſſunt. vnde & mathemathicæ quantitates in infinitū augentur. Species etiā numerorū propter hoc ſunt infinitæ: quia dato quolibet numero, aliū maiorē excogitare potes. ſed deſideriū finis ſequitur apprehenſionē rationis: ergo videtur ꝙ in finib⁹ procedatur in infinitū.

3 ¶Præterea, Bonū & finis eſt obiectū voluntatis. ſed volūtas infinities poteſt reflecti ſupra ſeipſam: poſſum enim velle aliquid, & velle me velle illud & ſic in infinitum: ergo in finibus humanæ voluntatis proceditur in infinitum: & nō eſt aliquis vltimus finis humanæ voluntatis.

¶SED contra eſt, ꝙ Philoſophus dicit 2. meta*. quod qui in infinitum faciūt, auferunt naturam boni: ſed bonū eſt quod habet rationē finis, ergo contra rationem finis eſt, quòd procedatur in infinitū. neceſſe eſt ergo ponere vnum vltimū finem.

¶RESPONDEO dicendum, quòd per ſe loquēdo, impoſsibile eſt in finibus procedere in infinitū ex quacunque parte. in omnibus enim, quæ per ſe habent ordinem adinuicē, oportet quòd remoto primo, remoueantur ea, quæ ſunt ad primum. Vnde philoſophus probat in 8. Phyſi*. ꝙ nō eſt poſsibile in cauſis mouētibus procedere in infinitū: quia non eſſet primum mouens: quo ſubtracto, alia mouere non poſſunt, cum non moueant niſi per hoc ꝙ mouentur à primo mouente. In finibus autem inuenitur duplex ordo, ſcilicet ordo intentionis & ordo executionis: & in vtroque ordine oportet eſſe aliquid primum. id enim quod eſt primum in ordine intentionis, eſt quaſi principium mouens appetitum: vnde ſubtracto principio, appetitus à nullo moueretur. id autem quod eſt principium in executione, eſt vnde incipit operatio. vnde iſto principio ſubtracto, nullus inciperet aliquid operari. principium autem intentionis eſt vltimus finis: principium autem executionis eſt primum eorū, quæ ſunt ad finem. ſic ergo ex neutra parte poſsibile eſt in infinitum procedere, quia ſi non eſſet vltimus finis, nihil appeteretur, nec aliqua actio terminaretur, nec etiā quieſceret intentio agentis. Si autem non eſſet primum in his, quæ ſunt ad finē, nullus inciperet aliquid operari, nec terminaretur conſilium, ſed in infinitum procederet. Ea verò, quæ non habent ordinem per ſe: ſed per accidens, ſibi inuicem coniunguntur, nihil prohibet infinitatem habere: cauſæ enim per accidens determinatæ ſunt, & hoc etiam modo conuenit eſſe infinitatem per accidens in finibus, & his quæ ſunt ad finem.

¶AD primum ergo dicendum, quòd de ratione boni eſt, quòd aliquid ab ipſo effluat, nō tamē quòd ipſum ab alio procedat. & ideò cū bonum habeat rationem finis, & primū bonū ſit vltimus finis, ratio iſta nō probat, quòd non ſit vltimus finis, ſed quòd à fine primo ſuppoſito procedatur in infinitum inferius verſus ea, quæ ſunt ad finem. & hoc quidem competeret ſi cōſideraretur ſola virt⁹ primi boni quæ eſt infinita. Sed quia primū bonum habet diffuſionē ſecundū intellectum, cuius eſt ſecundū aliquam cauſam certā profluere in cauſata, aliquis certus modus adhibetur bonorū effluxui à primo bono, à quo omnia bona participant virtutē diffuſiuā: & ideo diffuſio bonorum non procedit in infinitū, ſed vt dicitur Sap. 11. Deus omnia diſpoſuit in numero, pondere, & mēſura.

¶Ad ſecundum dicēdum, quòd in his quę ſunt per ſe, ratio incipit à principiis naturaliter notis, & ad aliquem terminū progreditur; vnde Philoſophus probat in 1. poſteriorum*, quòd in demonſtrationibus non eſt proceſſus in infinitum, quia in demōſtrationibus attēditur ordo aliquorum per ſe adinuicem connexorum, & nō per accidens. in his autem, quæ per accidens connectuntur, nihil prohibet rationem in infinitū procedere: accidit autem quantitati aut numero præexiſtēti, inquātum huiuſmodi, quod ei addatur quantitas aut vnitas: vnde in huiuſmodi nihil prohibet rationē procedere in infinitum.

¶Ad tertium dicendum, quòd illa multiplicatio actuum voluntatis reflexæ ſupra ſeipſam, per accidens ſe habet ad ordinē finiū; quod patet ex hoc quòd circa vnū & eundem actum indifferenter ſemel vel pluries ſupra ſeipſam volūtas reflectitur.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum vnius hominis poſsint eſſe plures vltimi fines.

AD quintum ſic proceditur. Videtur ꝙ poſsibile ſit voluntatem vnius hominis in plura ferri ſimul, ſicut in vltimos fines. Dicit enim Aug. 19 de ciuit. Dei*, ꝙ quidam vltimū hominis finē poſuerunt in quatuor, ſcilicet voluptate, in quiete, in bonis naturæ, & in virtute. hæc aūt manifeſte ſunt plura, ergo vn⁹ homo pōt cōſtituere vltimū finē ſuæ volūtatis in multis.

2 ¶Præterea, Quæ non opponuntur adinuicem, ſe inuicem non excludunt, ſed multa inueniuntur in rebus, quæ ſibi inuicem non opponuntur. ergo ſi vnum ponatur vltimus finis voluntatis, non propter hoc alia excluduntur.

3 ¶Præterea, Volūtas per hoc ꝙ conſtituit vltimū finē in aliquo, ſuā liberā potentiā non amittit. ſed antequam cōſtitueret vltimum finē ſuum in illo, puta in voluptate, poterat conſtituere finē ſuum vltimū in alio, puta in diuitiis. ergo etiā poſtquā conſtituit aliquis vltimum finem ſuæ voluntatis in voluptate, poteſt ſimul conſtituere vltimum finem in diuitiis. ergo poſſibile eſt vnius hominis voluntatem ſimul ferri in diuerſa, ſicut in vltimos fines.

¶SED contra, Illud in quo quieſcit aliquis ſicut in vltimo fine, hominis affectui dominatur, quia ex eo totius vitæ ſuæ regulas accipit: vnde de guloſis dicitur Philip. tertio, Quorū Deus vēter eſt. quia ſcilicet cōſtituunt vltimū finē in delitiis vētris. ſed vt dicitur Matth. 7. Nemo poteſt duobus dn̄is ſeruire ad inuicē, ſ. nō ordinatis: ergo impoſsibile eſt plures vltimos fines vnius hominis adinuicē ordinatos.

¶RESPONDEO dicēdū ꝙ impoſsibile eſt quòd voluntas vnius hominis ſimul ſe habeat ad diuerſa, ſicut ad vltimos fines. cuius ratio poteſt triplex aſsignari.

¶In eodem quarto articulo dubium occurrit circa reſponſionem ad ſecundum, quo pacto poteſt eſſe verum, ꝙ inter ſpecies numerorum ſit ordo per accidens & proceſſus in infinitum: quia accidit numero prę exiſtenti, ꝙ ei addatur vnitas: videtur enim in primis cōtra cōmunem animi conceptionē, ſ. ꝙ inter ſpecies eſt ordo p ſe, & probatur ratione: quia vna ſpecies, puta trinitas, eſt p ſe prior quaternitate, & quaternitas Tex. 6. eſt per ſe poſterior trinitate. & ſimile eſt de trigono & tetragono.

¶Ad hoc dicitur breuiter, quia extra moralia eſt materia hæc, ꝙ aliud eſt loqui de ordinę entium & aliud de ordine eorum vt cauſæ & cauſati: ſermo præſens eſt de ordine finium. i. cauſarum finalium: & propterea dę ordine cauſandi loquendo, dicitur ꝙ numerus præcedens eſt cauſa per accidens numeri ſequentis: quia accidit numero præexiſtēti: puta octonario vt ſic, ꝙ addatur vnitas & fiat nouenarius. obiectio autem militat de ordine ipſarum ſpecierū abſolute non in ratione cauſæ & cauſati. ſed ſi ſtudioſè inquiritur quomodo in ſpeciebus numerorum, figurarum, & proportionū datur proceſſus in infinitum: & tamen cōmuniter dicitur ꝙ in per ſe ordinatis entibus nō datur proceſſus in infinitū: dicēdum eſt ꝙ illud cōmune dictum intelligendū ęſt de entibus ſimpliciter, non de entibus ſecūdū quod: homini autem ſpecies, cum nō ſint nec eſſe poſſint in actu, ſed ſemper ſint in actu permixto potentiæ: vt patet in 9. Met. non ſunt inter entia, niſi ſecundum quid: vt eſt infinitum: & propterea nō de eis intelligitur cum dicitur, quòd in entibus habentibus per ſe ordinem, non eſt proceſſus in infinitum.

Infrà q. 11. art. 3. ad 1. & q. 1. [illegible] 3. ad tertiū. Et 2. di. 4. art. 3. cor. Et 3. diſt. 31. q. ar. [illegible] cor. [illegible] mal. q. [illegible] ar. 2. [illegible] Ca. 1. [illegible]

¶Super Quæſtionis primæ Artic. quintum.

IN arti. 5. eiuſdem primæ q. aduerte primò titulum, quòd intelligo ipſum de ſimul fieri tam actu quàm effectu, ſeu habitu: deinde vim rationum in corpore. Procedunt enim ex diuerſis capitibus. nam prima ex eo ꝙ vltimus finis habet rationem boni perfecti reſpectu illius. ſecūda ex eo, ꝙ habet rationē primi boni naturalis: tertia ex eo ꝙ habet rationem primi ſpecificātis. Et licet prima ratio clarius conuincat. & propterea illa vtitur author in reſponſionibus argumentorū: eodē tamen modo oēs clarificāt. nam ſicut repugnat diuitias. verbi gratia, ex vna parte, & voluptatē: ex altera parte conſtituere ſimul duo bona cōpleta vnius, quia ſequitur ꝙ neutrum ſeorſum eſt ſufficiens, ac per hoc vtrique aliquid deficit, & vtrunque eſt incompletum: ita repugnat hæc eadem conſtituere ſimul duo prima bona naturalia: quia neutrum eſſet primum quo inciperet motus voluntatis: & ſimiliter repugnat eadem cōſtituere duo prima ſpecificantia, quia neutrū eorū eſſet ſpecificās primū: vnde hæ rationes directè cōcludentes vnitatē formalē vltimi finis in vnoquoque, Cap. 1. non longè à princ. to. 8. qa habet rōnem cōpleti naturalis & ſpecificātis, primò ſimul cōcludūt, ꝙ impoſſibile eſt ſimul poni huiuſmodi rōnē formalē in diuerſis è regiōe cōdiuiſis, ita vt diſtīguatur ipſa rō formalis in eis, & fiāt ſimul duo vltimi fines vni⁹ hoīs: cum quo tū ſtat, vt in litera dicitᷣ, ꝙ rō iſta ponatur in plurib⁹ tāquā partib⁹ integrantibus vnū ſubiectum adæquatū illius.

¶Sed vnū hic occurrit Nouitiorū dubiū, quomodo ſtant hæc duo ſimul, ꝙ quilibet peccator cōſtituat ſibi vltimū finē in illo cōmutabili bono, ad ꝙ intēdit, cùm auertitur à Deo, peccando mortaliter, & ꝙ non habeat ſimul in habitu diuerſa vt vltimos fines, Artic. 3. cùm cōtingat eundē hominem ſimul eſſe in diſparatis peccatis mortalib. puta gula & iniuſtitia; ita ꝙ neutri p alterū afficitur: ſed ebrietas cū ſecundum ſe delectat: & ſimiliter iniuſtitia.

¶Ad hoc breuiter dicitur ꝙ oēs fines proximi peccatorum mortalium Art. præc. vniuntur in vno vltimo fine, qui eſt ipſemet peccator: quoniā amor ſui vſque in contemptum Dei cōſtituit ciuitatem Babylonis, ſicut amor Dei vſque ad cōtēptum ſui Ieruſalem: vnde huiuſmodi peccator nec in gulæ nec in iniuſtitiæ apparenti bono ſeorſum conſtituit vltimum finē, cuius ſignum eſt: quia neutrum ſibi ſufficit, ſed oīa commutabilia bona ad quæ peccator cōuertitur, referuntur ad vnū cōmunē finē, qui eſt ſimpliciter vltimus ſibi, ſc. ipſūmet: quoniā omnia appetit, vt cōferentia ad bonum proprium: ita ꝙ huiuſmodi bona nō appetuntur vt fines vltimi In corp. Artic. ſimpliciter, ſed vt fines vltimi partiales, vt ſ. partes boni proprij ꝙ eſt ſimpliciter finis vltimus illius: & intentum in omni peccato mortali. Infrà q. 60. art. 2. cor. & 4. diſtin. 49. q. 4. ar. 3. q. 4. Et 1. cōtra. c. 100. Litera autē docet impoſſibile eſſe ꝙ vnius ſimul ſint plures fines vltimi ſimpliciter. Et propterea nulla eſt contrarietas inter propoſita.

¶Super Quæſtionis primæ Artic. ſextum.

IN 6. arti. vnum oportet præ oculis ſemper Cap. 2. habere vt non fallamur, ſ. diſtinctionem inter vltimum finem hominis formaliter vel materialiter, q̄ in art. 7. exprimūtur. vltimus enim finis formaliter nihil aliud eſt q̄ bonū pfectū cuiuſque vt 5. dicitur ar. Et de vltimo fine formaliter hic 6. art. verificatur primò: de vltimo autē fine materialiter verificatur ſecūdario: vt ſ. induit illius rationē formalē: oportet enim quæcūq; homo vult, ꝙ velit propter ſuā perfectionem: quoniam (vt in octauo dicitur Eth.) amabile quidem bonū, vnicuique autem proprium. & ſi hæc aduertiſſet Scotus, non dixiſſet fortè quod ſcripſit in 4. diſt. 49. q. Vtrum omnia quæ appetit homo, appetat propter beatitudinem. Tenet enim partem negatiuam: quia homo poteſt libero appetitu velle non propter beatitudinem tam negatiue quàm contrarie. Cap. 1. Negatiue quidem tamē, quia intellectus poteſt aliud q̄ beatitudinē cogitare, & cōſequēter voluntas velle, tū quia intellectus poteſt aliquod bonū conſiderare vt bonū in ſe, nō conſiderādo vt bonū ad finē: ergo & voluntas pōt velle illud. Cōtrarie verò, quia ſtāte certitudine de beatitudine in Deo, &c. & malitia fornicationis, pōt homo velle fornicari. Sed hęc facillime cedūt, ſi beatitudo (de qua hic ſermo nō eſſet niſi ratio vltimi finis hominis & beatitudinis formaliter eſſet eadem quo ad hāc difficultatem) recte conſideretur. Nos enim loquimur de vltimo fine formaliter: & dicimus quòd nihil poteſt appeti niſi ipſe aut propter ipſum. Et ꝙ nec negatiue nec contrarie poteſt aliter appeti. Et ad primum motiuum Scoti patet ſolutio in litera in reſponſione ad tertium in hoc art. vbi dicitur ꝙ intellectu aliud cogitāte voluntas vult propter vltimum finem virtualiter, etſi non actualiter, & hoc ſufficit. Ad ſecundū verò patet reſponſio ex dictis in eo. artic. ad primū & ſecundum. Inde enim habetur ꝙ quodcunque partiale bonum appetatur, appetitur ſaltem vt bonum appetentis, & conſequenter propter vltimū finem. Nam vt in eodem corpore dicitur, inchoatio alicuius ordinatur ad conſummationem eius. ad motiuum autem de contrariè appetibili manifeſta eſt reſponſio, quoniam nullus poteſt appetere contrarium ſuæ plenæ perfectionis, quoniam quicquid appetit, appetit, vt perfectionem habeat aliquā, quamuis appetat contra talem rem quæ eſt vltimus finis, vt patet in peccante mortaliter: & præter illam, vt patet in peccante venialiter. Nec te moueat, quòd etiam actus ſpeculatiuos diligimus propter finem: quoniam vt hic & inferius in quæſtio. xij. art. iij. ad primum dicere poteſt, dicuntur non propter aliud, non per negationem vltimi finis, ſed per negationē alterius proximi & proprij finis, & ſimiliter dicuntur fines aliorum non per affirmationem vltimi finis, ſed in illo ordine, &c.

Suprà art. 5. cor. & 1. Eth. lec. 9. cor. 1. fi.

IN articulum vij. & viij. nihil occurrit ſcribendum. ca. 3. & 4. tom. 3.

¶Prima eſt, quia cum vnumquodque appetat ſuam perfectionē, illud appetit aliquis vt vltimū finē, ꝙ appetit vt bonum perfectum, & completiuū ſuiipſius. Vnde Aug. dicit 19. de ci. Dei*, Finem hominum nunc dicimus non ꝙ cōſumitur vt nō ſit, ſed ꝙ perficitur vt plene ſit. oportet igitur ꝙ vltimus finis ita impleat totum hominis appetitū, ꝙ nihil extra ipſum appetendum relinquatur. quod eſſe non poteſt ſi aliquid extraneum ad ipſius perfectionem requiratur. vnde non poteſt eſſe ꝙ in duo ſic tendat appetitus, ac ſi vtrumque ſit bonum perfectum ipſius.

¶Secunda ratio eſt, quia ſicut in proceſſu rationis principiū eſt id, quod naturaliter cognoſcitur: ita in proceſſu rationalis appetitus, qui eſt voluntas oportet eſſe principium id, quod naturaliter deſideratur. hoc autem oportet eſſe vnum: quia natura non tendit niſi ad vnum. principiū autem in proceſſu rationis appetitus eſt vltimus finis. vnde oportet id in quod tendit voluntas ſub ratione vltimi finis eſſe vnum.

¶Tertia ratio eſt, quia cū actiones voluntariæ ex fine ſpeciem ſortiantur, (ſicut ſuprà* habitū eſt,) oportet ꝙ à fine vltimo, qui eſt cōmunis, ſortiātur rationē generis, ſicut & naturalia ponūtur in genere ſecūdum formalē rationē communē. Cū igitur omnia appetibilia voluntatis inquantum huiuſmodi ſint vnius generis, oportet vltimum finē eſſe vnum: & præcipue quia in quolibet genere eſt vnū primum principium: vltimus autem finis habet rationem primi principij, vt dictū eſt*: ſicut autem ſe habet vltimus finis hominis ſimpliciter ad totum humanū genus, ita ſe habet vltimus finis huius hominis ad hūc hominē, vnde oportet ꝙ ſicut omniū hominū eſt naturaliter vnus finis vltim⁹, ita huius hominis volūtas in vno vltimo fine ſtatuatᷣ.

¶AD primum ergo dicendum, quòd omnia illa plura accipiebantur in ratione vnius boni perfecti ex his conſtituti, ab his qui in eis vltimum finem ponebant.

¶Ad ſecūdū dicendū ꝙ etſi plura accipi poſſunt quæ adinuicem oppoſitionē non habeant: tamē bono perfecto opponitur, ꝙ ſit aliquid de perfectione rei extra ipſā.

¶Ad tertiū dicendū, ꝙ poteſtas volūtatis non habet vt faciat oppoſita eſſe ſimul, ꝙ cōtingeret ſi tenderet in plura diſparata, ſicut in vltimos fines, vt ex dictis patet*.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum homo omnia quæ vult velit propter vltimum finem.

AD ſextum ſic proceditur. Videtur ꝙ nō omnia quæcūque vult homo, propter vltimum finem velit: ea enim quæ ad finem vltimum ordinantur, ſerioſa dicuntur quaſi vtilia, ſed iocoſa à ſerioſis diſtinguuntur. ergo ea quæ homo iocoſe agit, non ordinat in vltimum finem.

2 ¶Præterea, Philoſophus dicit in principio Meta*. ꝙ ſciētiæ ſpeculatiuę propter ſeipſas quæruntur, nec tamen poteſt dici quòd quælibet earum ſit vltimus finis. ergo non omnia, quæ homo appetit, appetit propter vltimum finem.

3 ¶Præterea, Quicunque ordinat aliquid in finē, cogitat de illo fine: ſed non ſemper homo cogitat de vltimo fine in omni eo quod appetit aut facit: nō ergo omnia homo appetit, aut facit propter vltimū finē.

¶SED contra eſt, ꝙ dicit Aug. 19. de ciui. Dei*, illud eſt finis boni noſtri, propter ꝙ amātur cætera, illud autē ꝓpter ſeipſum.

¶RESPONDEO dicendum ꝙ neceſſe eſt ꝙ omnia quę homo appetit, appetat propter vltimū finem. & hoc apparet duplici ratione: Primò quidem quia quicquid homo appetit, appetit ſub ratione boni: quod quidē ſi nō appetitur vt bonū perfectum, quod eſt vltimus finis, neceſſe eſt vt appetatur vt tendēs in bonū perfectum: quia ſemper inchoatio alicuius ordinatur ad cōſummationē ipſius, ſicut patet tam in his, quæ fiunt à natura, quàm in his quæ fiunt ab arte: & ita omnis inchoatio perfectionis ordinatur in perfectionē conſummatā, quæ eſt propter vltimū finē. Secundò, quia vltimus finis hoc modo ſe habet in mouēdo appetitū, ſicut ſe habet in aliis motionibus primū mouēs. Manifeſtū eſt autem ꝙ cauſæ ſecūdæ mouētes, non mouent niſi ſecundū quod mouetur à primo mouēte: vnde ſecunda appetibilia non mouent appetitum niſi in ordine ad primū appetibile, quod eſt vltimus finis.

¶AD primum ergo dicendum, ꝙ actiones ludicræ nō ordinātur ad aliquem finē extrinſecū: ſed tantum ordinātur ad bonū ipſius ludentis: prout ſunt delectantes, vel requiem præſtantes. bonum autem conſummatum hominis eſt vltimus finis eius.

¶Et ſimiliter dicendum ad ſecundum de ſcientia ſpeculatiua, quæ appetitur vt bonum quoddam ſpeculātis. quod comprehenditur ſub bono completo & perfecto, quod eſt vltimus finis.

¶Ad tertiū dicendū, quod non oportet, vt ſemper aliquis cogitet de vltimo fine, quādocūque aliquid appetit vel operatur: ſed virtus primæ intentionis quæ eſt reſpectu vltimi finis, manet in quolibet appetitu cuiuſcunque rei, etiāſi de vltimo fine actu nō cogitetur: ſicut nō oportet ꝙ qui vadit per viā, in quolibet paſſu cogitet de fine.

ARTICVLVS VII.

¶Vtrum ſit vnus vltimus finis omnium hominum.

AD ſeptimum ſic proceditur. Videtur ꝙ non omnium hominum ſit vnus finis vltimus. maxime enim videtur vltimus finis eſſe hominis incommutabile bonum: ſed quidam auertuntur ab incommutabili bono, peccando: non ergo omnium hominum vnus eſt vltimus finis.

2 ¶Præterea, Secundum vltimum finem tota vita hominis regulatur. ſi igitur eſſet vnus vltimus finis omnium hominum, ſequeretur ꝙ in hominib⁹ nō eſſent diuerſa ſtudia viuendi: quod patet eſſe falſum.

3 ¶Præterea, Finis eſt actionis terminus: actiones autem ſunt ſingularium: homines autem etſi conueniant in natura ſpeciei: tamen differunt ſecundum ea quæ ad indiuidua pertinent. nō ergo omnium hominum eſt vnus vltimus finis.

¶SED contra eſt, quod Augu. dicit 13. de Trin*. ꝙ omnes homines conueniunt in appetendo vltimum finem, qui eſt beatitudo.

¶Super Quæstionis secundæ Articulum primum.

IN articul. 1. quæstio. 1. in argumento in oppositum aduerte, quòd licet beatius sit dare quàm accipere, iuxta Domini sententiam, sim pliciter loquendo: quia dare est affluentiæ, accipere indigentiæ, in homine tamen beatitudine indiget, substantia beatitudinis consistit in accipiendo seu retinendo: & ex ipsa emanat erogatio vt consequens.

Artic. 5. huius quæst.

¶RESPONDEO dicendum, quòd de vltimo fine possumus loqui dupliciter. vno modo secundum rationem vltimi finis: alio modo secundum id in quo finis vltimi ratio inuenitur. Quantum igitur ad rationem vltimi finis, omnes conueniunt in appetitu finis vltimi: quia omnes appetunt suam perfectionem adimpleri: quæ est ratio vltimi finis, vt dictum est *. Sed quantum ad id in quo ista ratio inuenitur, non omnes homines cõueniunt in vltimo fine: nam quidam appetunt diuitias tanquam consummatum bonum: quidam verò voluptatem: quidam verò quodcunque aliud, sicut & omni gustu delectabile est dulce. Sed quibusdã maximè delectabilis est dulcedo vini, quibusdã dulcedo mellis, aut alicuius talium: illud tamen dulce oportet simpliciter esse melius delectabile, in quo maximè delectatur, qui habet optimum gustum: & similiter illud bonum oportet esse completissimum, quod tanquam vltimum finem appetit, habens affectum bene dispositum.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd illi qui peccant, auertuntur ab eo, in quo verè inuenitur ratio vltimi finis: non autem a b ipsa vltimi finis intentione, quam quærunt falsò in aliis rebus.

¶Ad secundum dicendum, quòd diuersa studia viuendi contingunt in hominibus propter diuersas res, in quibus quæritur ratio summi boni.

¶Ad tertium dicendum, quòd etsi actiones sint singularium, tamen primum principium agendi in eis est natura quæ tendit ad vnum, vt dictum est *.

Artic. 5. huius quæst.

ARTICVLVS VIII.

¶Vtrum in illo vltimo fine aliæ creaturæ conueniant.

Infrà qõ. 103. ar. 2. et 2. ib. 38. ar. 2. & 2. cor. & 2. cõtra ca. 75. q. 1. & lib. 3. c. 17. 25. & 27. fin. & 97. et ver. q. 5. ar. 6. ad 4. Cap. 10. circa prin. & ca. 4. par. 1. circa med. 19. de ciui. Dei c. 1. & 13. de Trin. c. 3. & 4. q. 5. tom. 4. ex. 22. in mo 3.

AD octauum sic proceditur. Videtur quòd in vltimo fine hominis etiam omnia alia cõueniant. finis enim respondet principio: sed illud quod est principium hominum, scilicet Deus, est etiã principium omnium aliorum. ergo in vltimo fine hominis omnia alia communicant.

2 ¶Præterea, Dio. dicit in lib. de diui no *. quòd Deus conuertit omnia ad seipsum, tanquam ad vltimum finem. sed ipse est vltimus finis hominis: quia solo ipso fruendum est. ergo in fine vltimo hominis etiam alia conueniunt.

3 ¶Præterea, Finis vltimus hominis est obiectum volũtatis. sed bonum voluntatis est bonũ vniuersale: quod est finis omnium. ergo necesse est, quòd in vltimo fine hominis omnia cõueniant.

¶SED contra est, quòd vltimus finis hominum est beatitudo, quam omnes appetunt. vt Augu. dicit *. sed non cadit in animalia expertia rationis, vt beata sint: sicut Augustin. dicit in lib. 93. quæstionum *. non ergo in vltimo fine hominis alia conueniunt.

¶RESPONDEO dicendum quòd sicut Philosophus dicit in 5. Meta *. finis dupliciter dicitur, scilicet cuius & quo, id est ipsa res in qua ratio boni inuenitur, & vsus siue adeptio illius rei: sicut si dicamus, quòd motus corporis grauis finis est vel locus interior, vt res: vel hoc quod est esse in loco inferiori, vt vsus: & finis auari est vel pecunia vt res, vel possessio pecuniæ, vt vsus. Si ergo loquamur de vltimo fine hominis quantum ad ipsam rem quæ est finis, sic in vltimo fine hominis omnia alia conueniunt: quia Deus est vltimus finis hominis & omnium aliarũ rerum. Si autem loquamur de vltimo fine hominis quantum ad consecutionem finis, sic in hoc fine hominis non communicant creaturæ irrationales. nam homo & aliæ rationales creaturæ consequuntur vltimum finem, cognoscendo & amando Deum, quod non competit aliis creaturis quæ adipiscuntur vltimum finem, inquantum participant aliquam similitudinem Dei: secundum quod sunt, vel viuunt, vel etiam cognoscunt.

¶Et per hoc patet responsio ad obiecta: nam beatitudo nominat adeptionem vltimi finis.

QVAESTIO SECVNDA, DE *his in quibus hominis beatitudo consistit, in octo articulos diuisa.*

DEINDE considerandum est de beatitudine. Primò quidem in quibus sit. Secundò, quid sit. Tertiò, qualiter eam consequi possumus.

¶Circa primum quæruntur octo. ¶Primò, vtrum beatitudo consistat in diuitiis. ¶Secundò, vtrum in honoribus. ¶Tertiò, vtrum in fama, siue in gloria. ¶Quartò, vtrum in potestate. ¶Quintò, vtrum in aliquo corporis bono. ¶Sextò, vtrum in voluptate. ¶Septimò, vtrum in aliquo bono animæ. ¶Octauò, vtrum in aliquo bono creato.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum beatitudo hominis consistat in diuitiis.

Supra contra. c. 20. Et opus. 3. cap. 108. 262. et 264. Et opus. 20. lib. 1. c. 8. Et Ma. 5. co. 1. 4. & 5. Et 1. Ethic. le. 5. fin. prosa. 2. cap. 5. & 1. polit. c. 6. et 7.

AD primum sic proceditur. Videtur quòd beatitudo hominis in diuitiis consistat. cum enim beatitudo sit vltimus finis hominis, in eo consistit, quòd maximè in hominis affectu dominatur: huiusmodi autem sunt propriæ diuitiæ: dicitur enim Ecclesiastici capite decimo: Pecuniæ obediunt omnia. ergo in diuitiis beatitudo hominis consistit.

2 ¶Præterea, Secundum Boetium in 3. de conso *. Beatitudo est status omnium bonorum congregatione perfectus: sed in pecuniis omnia possideri videntur: quia vt Philosophus dicit in 5. Ethic *. Ad hoc numus est inuentus vt sit quasi fideiussor, habendi pro eo quodcunque homo voluerit. ergo in diuitiis beatitudo consistit.

3 ¶Præterea, Desiderium summi boni cum nunquam deficiat, videtur esse infinitum. sed hoc maximè in diuitiis inuenitur: quia auarus non implebitur pecunia, vt dicitur Eccle. 5. ergo in diuitiis beatitudo consistit.

prosa. 5 sin ca prine.

¶SED contra est, Bonum hominis in retinendo beatitudinem, magis consistit quàm in emittendo ipsam: sed sicut Boet. in 3. de consola *. dicit, Diuitiæ effundendo magis quàm coacruando melius nitent. siquidem auaritia semper odiosos, claros facit largitas. ergo in diuitiis beatitudo non consistit.

cap. 6.

¶RESPONDEO dicendum, quòd impossibile est beatitudinem hominis in diuitiis consistere. Sunt enim duplices diuitiæ, vt philosophus dicit in 1. Poli *. scilicet naturales & artificiales. Naturales quidem diuitiæ sunt quibus homini subuenitur ad defectus naturales tollendos: sicut cibus & potus, vestimenta, vehicula, & habitacula, & alia huiusmodi. Diuitiæ artificiales sunt quibus secundum se natura non iuuatur, vt denarij. sed ars humana eos adinuenit propter facilitatem commutationis, vt sint quasi mensura rerum venalium. Manifestũ est autem quòd in diuitiis naturalibus beatitudo hominis esse non potest. quæruntur enim huiusmodi diuitiæ ad sustentandam naturam hominis: & ideo non possunt esse vltimus finis: sed magis ordinantur ad hominem, sicut ad finem. vnde in ordine naturæ omnia huiusmodi sunt infra hominem & propter hominem facta: secundum illud Psalm. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius. Diuitiæ autem artificiales non quæruntur, nisi propter naturales. non enim quærerentur, nisi quia per eas emuntur res ad vsum vitæ necessariæ: vnde multo minus habent rationem vltimi finis. impossibile est igitur beatitudinem, quæ est vltimus finis hominis, in diuitiis esse.

¶AD primum ergo dicendum, quòd omnia corporalia obediunt pecuniæ quantum ad multitudinem stultorum, qui sola corporalia bona cognoscunt, quæ pecunia acquiri possunt. iudicium autem de bonis humanis non debet sumi à stultis, sed à sapientibus: sicut & iudicium de saporibus ab his qui habent gustum bene moderatum.

¶Ad secundum dicendum, quòd pecunia possunt haberi omnia venalia: non autem spiritualia, quæ vendi non possunt: vnde dicitur Prouerbiorum 17. Quid prodest stulto diuitias habere, cum sapientiam emere non possit?

¶Ad tertium dicendum, quòd appetitus naturalium diuitiarum non est infinitus: quia secundum certam mensuram sufficiunt naturæ: sed appetitus diuitiarum artificialium est infinitus, quia deseruit concupiscentiæ inordinatæ, quæ non modificatur: vt patet per Philosophum in 1. Poli. * aliter tamen est infinitum desiderium diuitiarum, & desiderium summi boni: nam summum bonum quanto perfectius possidetur, tanto ipsum magis amatur, & alia contemnuntur: quia quanto magis habetur, magis cognoscitur, & ideo dicitur Eccle. 14. Qui edunt me, adhuc esurient: sed in appetitu diuitiarum, & quorumcunque temporalium bonorum est econuerso. nam quando iam habentur ipsa contemnuntur, & alia appetuntur: secundum quod significatur Ioan. 4. cum Dominus dicit, Qui bibit ex hac aqua (per quam temporalia significantur) sitiet iterum. & hoc ideo: quia eorum insufficientia magis cognoscitur, cum habentur: & ideo hoc ipsum ostendit eorum imperfectionem, & quòd in eis summum bonum non consistit.

Cap. 6.

ARTI

ARTICVLVS II.

¶Vtrum beatitudo hominis consistat in honoribus.

3. contra c. 18. et opus. 3. cap. 108. & 264. & Ma. 5. co. 5. Et 1. Ethi. le. 5. cor. 3. cap. 9. cap. 3. & 4. Ethi. cap. 1. & li. 8. c. 14.

SECVNDO sic proceditur. Videtur quòd beatitudo hominis in honoribus consistat. beatitudo enim siue felicitas est præmium virtutis: vt philosophus dicit in 1. Ethic *. sed honor maximè videtur esse id quod est virtutis præmium: vt philosophus dicit in 4. Ethi *. ergo in honore maximè consistit beatitudo.

2 ¶Præterea, Illud quod conuenit Deo, & excellentissimis, maximè videtur esse beatitudo, quæ est bonum perfectum. sed huiusmodi est honor: vt Philosophus dicit in 8. Ethic. & 1. Tim. 2. dicit Apo. Soli Deo honor & gloria. Ergo in honore consistit beatitudo.

3 ¶Præterea, Illud quod est magis desideratum ab hominibus, est beatitudo. sed nihil videtur esse magis desiderabile ab hominibus quàm honor: quia homines patiuntur iacturam in omnibus aliis rebus, ne patiantur aliquod detrimentum sui honoris. ergo in honore beatitudo consistit.

SED CONTRA, Beatitudo est in beato, honor autem non est in eo qui honoratur: sed magis in honorante qui reuerentiam exhibet honorato: vt philosophus dicit in 1. Ethi *. ergo in honore beatitudo non consistit.

cap. 5.

¶RESPONDEO dicendum, quòd impossibile est beatitudinem consistere in honore: honor enim exhibetur alicui propter aliquam eius excellentiam: & ita est signum & testimonium quoddam illius excellentiæ, quæ est in honorato. excellentia autem hominis maximè attenditur circa beatitudinem, quæ est hominis bonum perfectum: & secundum partes eius, id est secundum illa bona, quibus aliquid beatitudinis participatur; & ideo honor potest quidem consequi beatitudinem: sed principaliter in eo beatitudo consistere non potest.

D. 710.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd honor d non est præmium virtutis, propter quod virtuosi operantur, sed accipiunt honorem ab hominibus loco præmij, quasi à non habentibus ad dandum maius. verũ autem præmium virtutis est ipsa beatitudo: propter quam virtuosi operantur. si autem propter honorem operantur, iam non esset virtus, sed magis ambitio.

¶Ad secundum dicendum, quòd honor debetur Deo & excellentissimis in signum vel testimonium excellentiæ præexistentis, non quòd ipse honor faciat eos excellentes.

8. corp.

¶Ad tertium dicendum, quòd ex naturali desiderio beatitudinis, quam consequitur honor, vt dictum est *, contingit quòd homines maximè honorem desiderant: vnde quærunt homines maximè honorari à sapientibus, quorum iudicio credunt se esse excellentes vel felices.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum beatitudo hominis consistat in fama siue in gloria.

3. contra c. 29. et opus. 3. c. 108. & 264. & o. pus. 20. lib. 8. c. 7. & 8.

TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd beatitudo hominis consistat in gloria. in eo enim videtur beatitudo consistere, quòd redditur sanctis pro tribulationibus, quas in mundo patiuntur. huiusmodi autem est gloria: dicit enim Apost. Rom. 8. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. ergo beatitudo consistit in gloria.

2 ¶Præterea, Bonum est diffusiuum sui, vt patet per Dionysium quarto capitulo de diui. nomi. Sed per gloriam bonum hominis maxime diffunditur in notitiam aliorum: quia gloria, vt Ambro. dicit *, nihil aliud est quàm clara cum laude notitia. ergo beatitudo hominis consistit in gloria.

Id habet Aug. in li. 83. quæstio nũm. q. 31.

3 ¶Præterea, Beatitudo est stabilissimum bonorum: hoc autem esse videtur fama vel gloria: quia per hanc quodammodo homines æternitatem sortiuntur, vnde Boet. dicit in li. de consol *. Vos immortalitatẽ vobis propagare videmini, cũ futuri famam temporis cogitatis. Ergo beatitudo consistit in fama seu gloria.

li. 2. prosa 7.

¶SED contra, Beatitudo est verum hominis bonum: sed famam seu gloriam contingit esse falsam, vt enim dicit Boet. in lib. 3. de cõsolatione *. Plures magnum sæpe nomen falsis vulgi opinionibus attulerunt: quo quid turpius excogitari potest? nam qui falsò prædicantur, suis ipsi necesse est laudibus erubescant, non ergo beatitudo hominis consistit in fama, seu gloria.

prosa 6.

¶RESPONDEO dicendum, quòd impossibile est beatitudinem hominis in fama seu gloria humana consistere: nam gloria nihil aliud est quam clara notitia cũ laude, vt Ambros. * dicit. Res autem cognita aliter comparatur ad cognitionem diuinam, & aliter ad cognitionem humanam: humana enim cognitio à rebus cognitis causatur: sed diuina cognitio est causa rerum cognitarum: vnde perfectio humani boni, quæ beatitudo dicitur, non potest causari à notitia humana, sed magis notitia humana de beatitudine alicuius procedit: & quodammodo causatur ab ipsa humana beatitudine, vel inchoata, vel perfecta: & ideo in fama vel in gloria non potest consistere hominis beatitudo: sed bonũ hominis dependet sicut ex causa ex cognitione Dei: & ideo ex gloria, quæ est apud Deũ, dependet beatitudo hominis: sicut ex causa sua, secundũ illud Psal. 90. Eripiam eũ, & glorificabo eum: longitudine dierum adimplebo eum: & ostendam illi salutare meũ. Est etiã aliud cõsiderandum, quòd humana notitia sæpe fallitur: & præcipuè in singularibus cõtingentibus, cuiusmodi sunt actus humani: & ideo frequenter humana gloria fallax est. sed quia Deus falli non potest: eius gloria semper vera est: propter quod dicitur secundæ ad Cor. 10. Ille probatus est, quem Deus commendat.

¶AD primum ergo dicendum, quòd Apostolus non loquitur ibi de gloria, quæ est à Deo coram angelis eius. vnde dicitur Marc. 8. Filius hominis confitebitur eum in gloria Patris sui coram angelis eius.

¶Ad secundum dicendum, quòd bonum alicuius hominis quod per famã vel gloriam est in cognitione multorum: si cognitio falsa sit, non concordat rei: & sic bonum non inuenitur in eo cuius fama celebris habetur: vnde patet quòd fama nullo modo potest facere hominem bonum.

¶Ad tertium dicendum quòd fama non habet stabilitatem: imo falso rumore de facili perditur: & si stabilis aliquando perseueret, hoc est per accidens. sed beatitudo habet per se stabilitatem & semper.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum beatitudo hominis consistat in potestate.

3. contra c. 31. & opus. 3. cap. 108. & 264.

QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd beatitudo consistat in potestate. omnia enim appetunt assimilari Deo tanquam vltimo fini & primo principio. sed homines qui in potestatibus sunt propter similitudinem potestatis, maximè videntur esse Deo conformes: vnde in Scriptura Dij vocantur, vt patet Exod. 13. Diis non detrahes. ergo in potestate beatitudo consistit.

2 ¶Præterea, Beatitudo est bonum perfectum, sed perfectissimum est, quòd homo etiam alios congruè possit regere: quod conuenit his, qui in potestatibus sunt constituti. ergo beatitudo consistit in potestate.

3 ¶Præterea, Beatitudo cum sit maximè appetibilis, opponitur ei quod maximè est fugiendum: sed homines maximè fugiunt seruitutem: cui contra ponitur potestas. ergo in potestate beatitudo consistit.

prosa 5.

¶SED contra, beatitudo est perfectum bonum, sed potestas est maximè imperfecta, vt enim dicit Boet. 3. de conso *. Potestas humana solicitudinum morsus expellere, formidinum aculeos vitare nequit: & postea, Potentem censes, cui satellites latus ambiunt? qui quos terret, ipse plus metuit. non igitur beatitudo consistit in potestate.

tex. 17. tom. 3.

¶RESPONDEO dicendum, quòd impossibile est beatitudinem in potestate consistere propter duo. Primò quidem: quia potestas habet rationem principij, vt patet in 3. Metaph *. beatitudo autem habet rationem vltimi finis. Secundò, quia potestas se habet ad bonum & ad malum, beatitudo autem est proprium & perfectum hominis bonum: vnde magis posset consistere beatitudo aliqua in bono vsu potestatis, qui est per virtutem, quàm in ipsa potestate. possunt autem quatuor generales rationes induci ad ostendendum, quòd in nullo præmissorum exteriorum bonorum beatitudo consistat: quarum prima est, quòd cum beatitudo sit summum hominis bonum, non compatitur secum aliquod malum, omnia autem prædicta possunt inueniri & in bonis & in malis. Secunda ratio est, quia cùm de ratione beatitudinis sit, quòd sit per se sufficiẽs, vt patet in 1. Ethi *. hoc necesse est, quòd beatitudine adepta, nullum bonum necessarium homini desit. adepris autem singulis præmissorum possunt adhuc multa bona homini necessaria deesse: puta sapientia, sani-

Ca. 7. to. 5.

¶Super Quæstionis secundæ Artic. secundum.

IN artic. 2. in corpore nota, quòd ipsa felicitas constituit excellentiam, vt per hoc videas, quòd angeli appetendo beatitudinem, apperierunt excellentiam, quæ est obiectum superbiæ.

¶Super Quæstionis secundæ Articul. tertium.

IN articul. 3. aduerte, quòd author non affirmat beatitudinem nostram consistere in gloria etiam apud Deum, sed dicit dependere illam ex cognitione diuina, quã habet de nobis, in qua consistit gloria nostra apud Deum: & meritò, quia, vt patebit, beatitudo nostra non consistit in cognosci, sed in cognoscere, quamuis dependeat à cognosci à Deo, quia scientia Dei est causa rerum & perficiatur seu decoretur per cognosci ab angelis, & sanctis.

¶Super Quæstionis secundæ Artic. 4. 5. 6.

IN artic. quarto nihil occurrit.

¶In quinto autem speculabilia in prima parte declarata sunt.

¶In sexto verò in responsione ad primum huius quæstionis, quæ in quæstione quarta ar. 2. tractabitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ras corporis, & huiusmodi. Tertia, quia cum beatitudo sit bonum perfectum, ex beatitudine nō potest aliquod malum alicui prouenire: quod non conuenit præmissis: dicitur enim Eccl.5. ꝙ diuitiæ interdum conseruantur in malum domini sui, & simile patet in aliis tribus. Quarta ratio est, quia ad beatitudinem homo ordinatur per principia interiora, cum ad ipsam naturaliter ordinetur. Præmissa autē quatuor bona magis sunt à causis exterioribᵍ, & vt plurimū à fortuna: vnde & bona fortunę dicūtur. vnde patet, ꝙ in præmissis nullo modo beatitudo consistit.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ diuina potestas est suæ bonitas, vnde vti sua potestate non potest nisi bene: sed hoc in hominibus non inuenitur: vnde non sufficit ad beatitudinem, quòd homo assimiletur Deo quantum ad potestatem, nisi assimiletur ei quantum ad bonitatem.

¶Ad secundum dicendum, ꝙ sicut optimum est quod aliquis vtatur bene potestate in regimine multorum: ita pessimū est, si male vtatur. & ita potestas se habet ad bonum & ad malum.

¶Ad tertium dicendum, quòd seruitus est impedimentum boni & vsus potestatis: & ideo naturaliter homines eam fugiunt, & nos, quasi in potestate hominis sit summum bonum.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum beatitudo hominis consistat in aliquo corporis bono.

Infrà q. 3. arti. 3. co. Et 4. di. 49 q.1.art. 1.q.1.& 3. contra ca. 32. & 37. princi. & opus.3. ca. 264.et Ps. 32.cor.8. et 1.Ethi. lec. 10. cor.2.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur ꝙ beatitudo hominis consistat in bonis corporis. dicitur enim Eccl. 30. Non est census supra censum salutis corporis: sed in eo quod est optimum, consistit beatitudo: ergo consistit in corporis salute.

2 ¶Præterea, Diony. dicit 7.c. de diui. no. quòd esse est melius quam viuere, & viuere melius quàm alia quæ consequuntur, sed ad esse vel viuere hominis requiritur salus corporis. cum ergo beatitudo sit summum bonum hominis, videtur quòd salus corporis maximè pertineat ad beatitudinem.

3 ¶Præterea, Quāto aliquid est cōmunius, tāto ab altiori principio dependet: quia quāto est causa superius, tanto eius virtus ad plura se extēdit. sed sicut causalitas causæ efficiētis cōsideratur secundū influentiā: ita causalitas finis attenditur secundū appetitum. ergo sicut prima causa efficiēs est, quæ in omnia influit, ita vltimus finis est quod ab omnibᵍ desideratur: sed ipsum esse est ꝙ maximè desideratur de omnibus. ergo in his quæ pertinēt ad esse hominis sicut est salus corporis, maximè cōsistit beatitudo.

¶SED CONTRA est, quòd secundum beatitudinem homo excellit omnia alia animalia, sed secundum bona corporis à multis animalibus superatur: sicut ab elephante in diuturnitate vitæ: à leone, in fortitudine: à ceruo, in cursu. ergo beatitudo hominis non consistit in bonis corporis.

¶RESPONDEO dicendum, ꝙ impossibile est beatitudinem hominis in bonis corporis cōsistere propter duo. Primò quidem: quia impossibile est, quòd illius rei, quæ ordinatur ad aliud sicut ad finem, vltimus finis sit eiusdē conseruatio in esse, vnde gubernator nō intendit sicut vltimū finē conseruationem nauis sibi cōmissæ, eo quòd nauis ad aliud ordinatur sicut in finem, s. ad nauigandum: sicut aūt nauis cōmittitur gubernatori ad dirigendum: ita homo est suæ voluntati & rationi cōmissus: secundum illud quod dicitur Eccl.15. Deus ab initio constituit hominem, & reliquit eum in manu consilij sui. Manifestum est autem, quòd homo ordinatur ad aliquid, sicut ad finē. non enim homo est summum bonum. vnde impossibile est, quòd vltimus finis rationis & voluntatis humanæ sit conseruatio sui esse. Secundò, quia dato quòd finis rationis & voluntatis humanæ esset conseruatio humani esse: non tamen posset dici quòd finis hominis esset aliquod corporis bonum. Esse enim hominis cōsistit in anima & in corpore: & quamuis esse corporis dependeat ab anima, esse tamen humanæ animæ non dependet à corpore: vt

Prima par. in 9.75.& 99.

supra ostensum est*: ipsumque corpus est propter animam, sicut materia propter ᵈ formam, & instrumenta propter motorem, vt

D. 641.

per ea suas actiones exerceat, vnde omnia bona corporis ordinantur ad bona animæ sicut ad finē. vnde impossibile est quòd in bonis corporis beatitudo consistat, quæ est vltimus finis.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ sicut corpus ordinatur ad animam sicut ad finem, ita bona exteriora ad ipsum corpus. & ideo rationabiliter bonum corporis præfertur bonis exterioribus quæ per sensum significantur, sicut & bonum animæ præfertur omnibus bonis corporis.

D. 559.

¶Ad secundum dicendum, quòd esse simpliciter ᵈ acceptum secundum quòd includit in se omnem perfectionem essendi, præeminet vitæ & omnibus perfectionibus subsequentibus: sic igitur ipsum esse præhabet in se omnia bona subsequentia. & hoc modo Diony. loquitur. sed si consideraretur ipsum esse prout participatur in hac re vel in illa, quæ non capiunt totam perfectionem essendi, sed habent esse imperfectū sicut est esse cuiuslibet creaturæ, sic manifestum est ꝙ ipsum esse cum perfectione superaddita est eminentis: vnde & Dion. ibidem dicit*, ꝙ viuentia sunt meliora existentibus, & intelligentia viuentibus.

Eod. loco citato.

¶Ad tertium dicendum, ꝙ quia finis respondet principio, ex illa ratione probatur ꝙ vltimus finis est primum principium essendi, in quo est omnis essendi perfectio: cuius similitudinem appetunt secundum suam perfectionem, quædam quidem secundum esse tantum, quædam secūdum esse viuens, quædam secundum esse viuens & intelligens & beatum: & hoc paucorū est.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum beatitudo hominis consistat in voluptate.

4. dist. 44. q.1 ar.3.q. 4.ad tertiū & quartū & 3.cōtra. c.27.& 35. & li.4.ca. 83.& opus. 3.ca.108.et Matt.5.co. 3.4.& 5.et 1 Eth. lec. 5.co.1 10.2. & lec. 10. col. 2. Cap. 2.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur ꝙ beatitudo hominis in voluptate cōsistat. beatitudo enim cum sit vltimus finis, non appetitur propter aliud, sed alia propter ipsam. Sed hoc maximè conuenit delectationi. ridiculum est enim ab aliquo quærere propter quid velit delectari: vt dicitur in 10. Ethic. ergo beatitudo maxime in voluptate & delectatione consistit.

2 ¶Præterea, Causa prima vehementius imprimit quā secunda: vt dicitur in li. de causis*, influētia autē finis attenditur secundū eius appetitū, illud ergo videtur habere rationē finis vltimi ꝙ maximè mouet appetitum: hoc autē est voluptas: cuius signum est, ꝙ delectatio intantū absorbet hominis volūtatem & rationem, ꝙ alia bona cōtemnere facit. ergo videtur ꝙ vltimus finis hominis qui est beatitudo, maximè in voluptate consistat.

3 ¶Præterea, Cum appetitus sit boni, illud quod omnia appetunt videtur esse bonum optimum: sed delectationem omnia appetunt & sapientes & insipientes, & etiam ratione carentia: ergo delectatio est optimum. consistit ergo in voluptate beatitudo, quæ est summum bonum.

¶SED CONTRA est quod Boe. dicit in 3. de consol*. Tristes exitus esse voluptatum, quisquis reminisci libidinum suarum volet, intelliget: quæ si beatos efficere possent, nihil causæ esset quin pecudes quoque beatæ esse dicantur.

Prosa 7.

¶RESPONDEO dicendum, quòd quia delectationes corporales pluribus notæ sunt, assumpserunt sibi nomen voluptatum: vt dicitur 7. Ethi*. in quibus tamē beatitudo principaliter non consistit: quia in vnaquaque re aliud est quod pertinet ad essentiā eius. aliud est proprium accidens ipsius, sicut in homine, aliud est quod est animal rationale mortale, aliud ꝙ est risibile. Est igitur considerandum, quòdᵈ omnis delectatio est quoddam proprium accidens, quod consequitur beatitudinem vel aliquam beatitudinis partem: ex hoc enim aliquis delectatur, quia habet bonum aliquod sibi conueniens vel in re, vel in spe, vel saltem in memoria: bonum autem cōueniens si quidem sit perfectum est ipsa hominis beatitudo: si autem sit imperfectum, beatitudo est quædam participata, vel propinqua, vel remota, vel saltem apparens. vnde manifestum est quòd nec ipsa delectatio, quæ sequitur bonum perfectū, est ipsa essentia beatitudinis, sed quoddam consequens est ipsam sicut per se accidens: voluptas autem corporalis non potest etiam modo prædicto sequi bonum perfectum: nam sequitur bonum quod apprehendit sensus, qui est virtus animæ corpore vtens. Bonum autem quod pertinet ad corpus quod apprehenditur secundum sensum, nō potest esse perfectum hominis bonum. cū enim anima rationalis excedat proportionem materiæ corporalis pars animæ, quæ est ab organo corporeo absoluta quandam habet infinitatem respectu ipsius corporis & partium animæ corpori concreatarum, sicut inuisibilia sunt quodammodo infinita respectu materialium, eo quòd forma per materiam quodammodo contrahitur & finitur: vnde forma à materia absoluta est quodammodo infinita: & ideo sensus qui est vis corporalis, cognoscit singulare, quod est determinatum per materiam: intellectus verò, qui est vis à materia absoluta, cognoscit vniuersale, quod est abstractum à materia: & cōtinet sub se infinita singularia, vnde patet, bonū conueniēs corpori, quod per apprehensionem sensus delectationem corporalem causat, non est perfectum bonum hominis, sed est minimū quiddā in comparatione ad bonū animæ. vnde Sap.7. dicitur, ꝙ omne aurum in cōparatione sapientiæ, arena est exigua. sic igitur neque voluptas corporalis est ipsa beatitudo, nec est per accidens beatitudinis.

D. 337.

¶AD primum ergo dicēdum, ꝙ eiusdem rationis est, ꝙ appetatur bonum, & quòd appetatur delectatio: quæ nihil est aliud quam quietatio appetitus in bono, sicut ex eadē virtute naturæ est, ꝙ graue feratur deorsum: & ꝙ ibi quiescat. vnde sicut bonū per seipsum appetitur, ita & delectatio propter se & nō propter aliud petitur, si ly propter, dicat causam finalem. si verò dicat causam formalē, vel potius causam motiuā, sic delectatio est appetibilis

¶Super Quæstionis tertiæ Articul. 7.& 8.

IN art. 7.& 8. dubiū occurrit de fundamento vtriusque, s. obiectū voluntatis nostræ est vniuersale bonum: quoniā aut intēdit per vniuersale bonū totū, seu omne bonum, aut bonū in vniuersali. Si secūdo modo, verū est & bene ꝙ batur ꝙ sicut obiectū intellectus est verū, nō tamē in hoc particulari, sed in vniuersali: ita obiectum voluntatis est bonū non in hoc particulari, sed in vniuersali: sed ex hoc

In corp. ar.

sensu non sequitur: ergo obiectū volūtatis est bonū vniuersale in essēdo, quod est Deus. Si primo modo, tunc nō probatur per hoc, ꝙ obiectum intellectᵘ est verū vniuersale: quoniā hoc verificatur de vero vniuersali in prædicando, & nō de omni vero nec ipsa veritate diuina q̄ est omne verū: quoniā nec hoc verū. Deᵉ est trinᵃ, cadit sub obiecto intellectus: nec ea, quæ nō licet homini loqui, & in cor hominis nō ascendūt, nec ascendere possent.

Ar.5. et 6. huius q.

¶Ad hoc dicit, ꝙ appriè loquēdo neutro mō intelligit fundamētū illud sed ipsius est, ꝙ sicut obiectū intellectus est verū vniuersale, i. nō cōtractū ad tale vel tale verū, sed absolutè: ita obiectū volūtatis est bonū vniuersale i. nō cōtractā ad tale vel tale bonū, sed absolutē, & si huic fuerit adiūcta subintellecta differentia inter bonū & verū ex 6. Metaph. s. ꝙ verū & falsū sunt in aīa, bonū aūt & malū in rebus, sequit ꝙ in illa re sola erit beatitudo nostra ꝙ est obiectū volūtatis humanę in qua est bonū absolutē, ac per hoc in solo Deo est, quia in ceteris nō est donū ni si cōtractū: & hæc est manifesta intentio literæ.

Art. 5.

Lib.1.ca.3. & 22.

Quæ cōtra obiectū intellectᵘ obiiciūᵉ de limitatiōe veri, facilimè soluūtur, dicēdo ꝙ sicut nullū est ens ad ꝙ non possit actᵘ intellectᵘ terminari aliquo mō, ita nullū est verū ꝙ ipsū omnino subterfugiat. Deū nanque &

Q. praced. art. 8.

omnia attingere pōt sed quia nō potest noster intellectus tali modo Deū cognoscere, &c. Ideo cōmittitur fallacia figuræ dictionis, mutādo quod in quomodo. Nā ex impotētia modi cognoscēdi prouenit, ꝙ oportet aliquid latere oēm intellectū creatū & nō ex limitatiōe veri obiecti intellectus quasi tale verū debeat esse obiectū. Cuius signū infallibile est, quibuscunque veris oblatis intellectui adhuc posset intellectus aliud nouum verū oblatū cognoscere vel credere. Intellectus enim nō fit minor ex cognitione præcedentium, vt dicitur 3. de anima, ꝙ impossibile esset, si verū limitatum esset adæquatum obiectū intellectus. petibilis propter aliud, ideſt propter bonum ꝙ est delectationis obiectum: & per consequens est principium eius, & dat ei formā. ex hoc enim delectatio habet, quòd appetat, quia est quies in bono desiderato.

¶Ad secundum dicendum, ꝙ vehemens appetitus delectationis sensibilis contingit ex hoc, ꝙ operationes sensuum, quia sunt principia nostræ cognitionis, sunt magis perceptibiles. vnde etiā à pluribus delectationes sensibiles appetuntur.

¶Ad tertiū dicendum, ꝙ eo modo omnes appetunt delectationes, sicut & appetunt bonum: & tamen delectationem appetunt ratione boni, & nō econuerso: vt dictum est*: vnde non sequitur ꝙ delectatio sit maximum, & per se bonū, sed quòd vnaquæque delectatio consequatur aliquod bonum, & aliqua delectatio consequatur id, quod est per se, & maximum bonum.

ARTICVLVS VII.

¶Vtrum beatitudo hominis consistat in aliquo bono animæ.

AD septimum sic proceditur. Videtur ꝙ beatitudo cōsistat in aliquo bono animę. beatitudo enim est quoddam hominis bonum. hoc autem per tria diuiditur, quæ sunt bona exteriora, bona corporis & bona animæ, sed beatitudo non cōsistit in bonis exterioribus: neque in bonis corporis, sicut supra ostēsum est*: ergo consistit in bonis animæ.

2 ¶Præterea, Illud cui appetimus aliquod bonum, magis amamus quàm bonum ꝙ ei appetimus: sicut magis amamus amicum, cui appetimus pecuniam, quàm pecuniam: sed vnusquisque quodcūque bonum sibi appetit amat: ergo seipsum amat magis quàm omnia alia bona, sed beatitudo est ꝙ maximè amatur. quod patet ex hoc, ꝙ propter ipsam omnia amantur & desiderantur: ergo beatitudo consistit in aliquo bono ipsius hominis: sed non in bonis corporis, ergo in bonis animæ.

3 ¶Præterea, Perfectio est aliquid eius ꝙ perficitur: sed beatitudo est quædā perfectio hominis. ergo beatitudo est aliquid hominis sed non est aliquid corporis: vt ostensum est*. ergo beatitudo est aliquid animæ: & ita consistit in bonis animæ.

¶SED contra est, quod sicut Aug. dicit in lib. de doctri. Christiana*. Id, in quo cōstituitur beata vita, propter se diligendum est: sed homo nō est propter seipsum diligendus, sed quicquid est in homine est diligendum propter Deum, ergo in nullo bono animæ beatitudo consistit.

¶RESPONDEO dicendum, ꝙ sicut suprà dictum est*, finis dupliciter dicitur. scilicet, ipsa res, quam adipisci desideramus, & vsus seu adeptio, vel possessio illius rei. si ergo loquamur de vltimo fine hominis, quantum ad ipsam rem, quā appetimus, sicut vltimum finem, impossibile est, ꝙ vltimus finis hominis sit ipsa anima, vel aliquid eius: ipsa enim anima in se considerata est vt in potentia existens. fit enim de potentia sciente actu sciens, & de potētia virtuosa actu virtuosa: cum autem potentia sit propter actum, sicut propter complemētum, impossibile est, ꝙ id quod est secundū se in potētia existēs, habeat rationē vltimi finis. vnde impossibile est ꝙ ipsa anima sit vltimus finis sui ipsius: similiter etiam neque aliquid eius siue sit potentia, siue actus, siue habitus. bonum enim, quod est vltimus finis, est bonum perfectū complens boni appetitum: appetitus autem humanus, qui est voluntas, est boni vniuersalis: quodlibet bonum autem inhærens ipsi animæ, est bonum participatū, & per cōsequens particulatum: vnde impossibile est quòd aliquod eorum sit vltimus finis hominis. Sed si loquamur de vltimo fine hominis quantum ad ipsam adeptionem, vel possessionē, seu quemcūque vsum ipsius rei, quæ appetitur vt finis, sic ad vltimū finem pertinet aliquid hominis ex parte animæ: quia homo per animam beatitudinem consequitur: res ergo ipsa quæ appetitur vt finis, est id in quo beatitudo cōsistit, & quod beatum facit: sed huiusmodi adeptio vocatur beatitudo. vnde dicendū est quòd beatitudo est aliquid animæ: sed id in quo cōsistit beatitudo, est aliquid extra animam.

¶AD primū ergo dicendū, quòd secundū ꝙ sub illa diuisione cōprehenduntur omnia bona, quæ homini sunt appetibilia, sic bonū animæ dicitur nō solū potentia, aut habitus, aut actus, sed & obiectū quod est extrinsecū, & hoc modo nihil prohibet dicere id, in quo beatitudo consistit, esse quoddam bonū animæ.

¶Ad secundum dicendum, quantum ad propositum pertinet ꝙ beatitudo maxime amatur tanquam bonum concupitum: amicus autem amatur tanquam id cui concupiscitur bonum: & sic etiam homo amat seipsum. non est eadem ratio amoris vtrobique. Vtrum autem amore amicitiæ aliquid homo supra se amet, erit locus considerandi, cum de charitate agetur*.

2.2. q.26. ari. 3.

¶Ad tertium dicendū, ꝙ beatitudo ipsa cū sit perfectio animæ, est quoddā animæ bonū inhærens, sed id, in quo beatitudo consistit, quod s. beatū facit, est aliquid extra animā, vt dictum est*.

in corpore ars.

ARTICVLVS VIII.

¶Vtrum beatitudo horum consistat in aliquo bono creato.

1.q.12. ar. 1.ca.& q. 82. & 83. 1.2.cor. Et 2.2. q. 85. ari.2.corol. & 4.cōtra c. 7. §. 17.& c.54. cor.1.& 2. Et opus.3. ca.108. & 264.Et opus. 20.li. 1.c.8.& 9. Et Ps.alm. 32.cor.8. q.75.art.7. & 108. q. art.8. Text.17. tom.2.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur ꝙ beatitudo hominis consistat in aliquo bono creato. Dicit enim Dion.4.ca.de di.no. ꝙ diuina sapientia coniungit fines primorum principiis secundorum: ex quo potest accipi ꝙ summum inferioris naturæ sit attingere infimum naturæ superioris: sed summum hominis bonum, est beatitudo: cum ergo Angelus naturæ ordine sit supra hominem, vt in primo habitum est*, videtur ꝙ beatitudo hominis consistat in hoc quod aliquo modo attingit ad Angelum.

2 ¶Præterea, vltimus finis cuiuslibet rei est in suo opere perfecto: vnde pars est propter totum, sicut propter finem: sed tota vniuersitas creaturarum quæ dicitur maior mundus comparatur ad hominem, qui in 8. Phy*. dicitur minor mundus, sicut perfectum ad imperfectum, ergo beatitudo hominis consistit in tota vniuersitate creaturarum.

3 ¶Præterea, Per hoc homo efficitur beatus, ꝙ eius naturale desiderium quietatur: sed desiderium hominis non extenditur ad maius bonum quàm ipse capere potest: cum ergo homo non sit capax boni, quod excedit limites totius creaturæ, videtur ꝙ per aliquod bonum creatum, homo beatus fieri possit: & ita beatitudo hominis in aliquo bono creato consistit.

¶SED CONTRA est, quod Aug. dicit 19. de ciu. Dei*. Vt vita carnis anima est, ita beata vita hominis Deus est. de quo dicitur Psa. 143. Beatus populus cuius Dominus, Deus eius est.

Cap. 26.

¶RESPONDEO dicendum, ꝙ impossibile est beatitudinem hominis esse in aliquo bono creato. beatitudo enim est bonum perfectum quod totaliter quietat appetitum: alioquin non esset vltimus finis, si adhuc restaret aliquid appetendum: obiectum autem voluntatis, quæ est appetitus humanus, est vniuersale bonum, sicut ᵈ obiectum intellectus est vniuersale verum: ex quo patet ꝙ nihil potest quietare voluntatē hominis nisi bonū vniuersale, quod non inuenitur ᵈ in aliquo creato, sed solum in Deo: quia omnis creatura habet bonitatem participatam. vnde solus Deus voluntatem hominis implere potest, secundum quod dicitur in Psal. 102. Qui replet in bonis desiderium, &c. in solo igitur Deo beatitudo hominis consistit.

D. 752.

D. 282. & 293.

¶AD primū ergo dicendum, quòd superius hominis attingit quidem infimū angelicæ naturæ per quandā similitudinē: nō tamen ibi sistit sicut in vltimo fine: sed procedit vsq; ad ipsum vniuersalē fontē boni: qui est vniuersale subiectū beatitudinis omniū bonorū, tanquam infinitū & perfectū bonum existens.

¶Ad secundū dicendum, ꝙ si totum aliquod non sit vltimus finis, sed ordinetur ad finem vlteriorem, vltimus finis partis non est ipsum totum, sed aliquid aliud: vniuersitas autem creaturarum ad quam comparatur homo vt pars ad totum, non est vltimus finis, sed ordinatur in Deum, sicut in vltimum finem: vnde bonum vniuersi non est vltimus finis hominis sed ipse Deus.

¶Ad tertium dicendum, quòd bonum creatum non est minus quàm bonum, cuius est homo capax, vt rei intrinsecæ & inhærentis, est tamen minus quàm bonum, cuius est capax vt obiecti, quod est infinitum: bonū autem quod participatur ab Angelo & à toto vniuerso, est bonum finitum & contractum.

¶In responsione ad primum in articulo octauo, vide Nouitie authoris intentum de illa propositione, Supremũ infimi attingit infimum supremi: quod intelligitur de attinctione secũdum proximitatem naturæ quę in similitudine earum propinqua consistit, & nõ deordinati in

¶Quartò, si est operatio intellectiuæ partis, vtrum sit operatio intellectus, an voluntatis. ¶Quintò, si est operatio speculatiui intellectus, aut practici. ¶Sextò, si est operatio intellectus speculatiui, vtrum consistat in speculatione scientiarum speculatiuarum. ¶Septimò, vtrum consistat in speculatione substantiarum separatarum, scilicet Angelorum. ¶Octauò, vtrum in sola speculatione Dei, qua per essentiam videtur.

QVAESTIO TERTIA.
Quid sit beatitudo, in octo Articulos diuisa.

DEINDE considerandum est quid sit beatitudo & quæ requirantur ad ipsam.

¶Circa primũ quæritur octo.

¶Primo, vtrũ beatitudo sit aliquid increatum. ¶Secũdò, si est aliquid creatũ, vtrum sit operatio. ¶Tertiò, vtrum sit operatio sensitiuæ partis, an intellectiuæ tantum.

ARTICVLVS I.
¶Vtrum beatitudo sit aliquid increatum.

Infra q. 26. ar. 3. & q. dis. 49. q. 3. art. 2. q. 1. cor. Prosa 10.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur ꝙ beatitudo non sit aliquid increatum. Dicit enim Boet. 3. de cons*. Esse Deũ ipsam beatitudinẽ necesse est confiteri.

2 ¶Præterea, Beatitudo est summum bonum: sed esse summum bonum conuenit Deo, cum ergo non sint plura summa bona, videtur quòd beatitudo sit idem quod Deus.

3 ¶Præterea, Beatitudo est vltimus finis in quem naturaliter humana voluntas tanquã in finem tendit: sed in nullum aliud voluntas tanquã in finem tendere debet nisi in Deum quo solo fruendũ est. vt Aug. dicit*. ergo beatitudo est idem quod Deus.

Li. 1. de doctri. Christ. ca. 4. & 5. & 21. Tom. 3. Cap. 3. q. 1. ar. 8. et q. præced. art. 7.

¶SED CONTRA, Nullum factum est increatum. sed beatitudo hominis est aliquid factum, quia secundum Aug. 1. de Doct. Christ*. Illis rebus fruendum est, quæ nos beatos faciunt. ergo beatitudo non est aliquid increatum.

¶RESPONDEO dicendum, ꝙ sicut suprà dictũ est*, finis dicitur dupliciter. Vno modo ipsa res quam cupimus adipisci, sicut auaro est finis pecunia. Alio modo, ipsa adeptio vel possessio, seu vsus aut fruitio eius rei, quæ desideratur: sicut si dicatur ꝙ possessio pecuniæ est finis auari, & frui re voluptuosa est finis intẽperati. Primò ergo modo vltimus hominis finis est bonum increatũ, scilicet Deus, qui solus sua infinita bonitate põt volũtatẽ hominis perfectè implere. Secũdo autẽ modo vltimus finis hominis est creatũ aliquid in ipso existẽs, ꝙ nihil est aliud quàm adeptio vel fruitio finis vltimi: vltimus autẽ finis vocatur beatitudo: si ergo beatitudo hominis consideretur, quantum ad causam vel obiectũ, sic est aliquid increatũ: si autẽ consideretur quantum ad ipsam essentiã beatitudinis, sic est aliquid creatum.

¶AD primum ergo dicendum, quòd Deus est beatitudo per essentiam suam: non enim per adeptionem aut participationem alicuius alterius beatus est, sed per essentiã suã. Homines autem

ad. prosa 10. lib. 3. de consol.

sunt beati, vt ibid. dicit Boet.* per participationem: sicut & Dij per participationem dicuntur. ipsa autem participatio beatitudinis secundum quam homo dicitur beatus, aliquid creatum est.

¶Ad secundum dicendum, ꝙ beatitudo dicitur esse summum hominis bonum: quia est adeptio vel fruitio summi boni.

¶Ad tertium dicendum, quòd beatitudo dicitur vltimus finis per modum, quo adeptio finis dicitur finis.

ARTICVLVS II.
¶Vtrum beatitudo sit operatio.

2. dis. 1. q. 1. art. 1. Et 3. dis. 34. q. 1. ar. 5. col. & 4. di. 49. q. 3. ar. 2. q. 2. & q. 4. ar. 2. Et quol. 8. ar. 19. co. & 1. Ethi. lec. 1. & 9. metaph. le. 8. fi. Prosa 2.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur ꝙ beatitudo non sit operatio. Dicit enim Apost. Ro. 6. Habetis fructum vestrum in sanctificatione, finem verò vitam æternam. Sed vita non est operatio, sed est ipsum esse viuentium: ergo vltimus finis, qui est beatitudo, non est operatio.

2 ¶Præterea, Boetius dicit 3. de cons*. ꝙ beatitudo est status omnium bonorum aggregatione perfectus. sed status non nominat operationem. ergo beatitudo non est operatio.

3 ¶Præterea, Beatitudo significat aliquid in bono existens; cum sit vltima perfectio hominis, sed operatio non significat vt aliquid existẽs in operãte, sed magis vt ab ipso procedẽs: ergo &c.

4 ¶Præterea, Beatitudo permanet in beato: operatio autem non permanet, sed transit. ergo beatitudo non est operatio.

5 ¶Præterea, Vnius hominis est vna beatitudo; operationes autem sunt multæ: ergo beatitudo non est operatio.

6 ¶Præterea, Beatitudo inest beato absq; interruptione: sed operatio humana frequenter interrumpitur, puta somno vel aliqua alia occupatione, vel quietę: ergo beatitudo non est operatio.

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in primo Ethic*. ꝙ felicitas est operatio secundum virtutem perfectam.

Cap. 7.

¶RESPONDEO dicendum, ꝙ secundũ ꝙ beatitudo hominis est aliquid creatum in ipso existens, necesse est dicere, ꝙ beatitudo hominis sit operatio: est enim beatitudo vltima hominis perfectio. vnumquodque enim intantum perfectum est, inquantum est actus, nam potentia sine actu imperfecta est. oportet ergo beatitudinem in vltimo actu hominis consistere. manifestum est autem ꝙ operatio est vltimus actus operantis. vnde & actus secundus à Philosopho nominatur 2. de ani*. nam habens formam potest esse in potentia operans, sicut sciens est in potentia considerans. & inde est ꝙ in aliis rebus res vnaquæq; dicitur esse propter suam operationem, vt dicitur in 2. de cœl.* necesse est ergo beatitudinem hominis ᵈ operationem esse.

Tex. 2. ad iunctio. 3. & 6. Text. 17. D. 270.

¶AD primum ergo dicendum, ꝙ vita dicitur dupliciter. Vno modo ipsum esse viuentis. & sic beatitudo non est vita. ostensum est enim* ꝙ esse vnius hominis qualecunque sit, nõ est hominis beatitudo; solius enim Dei beatitudo est suum esse. Alio modo dicitur vita ipsa operatio viuentis secundum quam principium vitę in actum reducitur: & sic nominamus vitã actiuam vel cõtemplatiuam vel voluptuosam: & hoc modo vita æterna dicitur vltimus finis. quod patet Ioan. 7. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te Deum verum & vnum.

q. 2. art. 5.

¶Ad secundum dicendum, ꝙ Boetius* diffiniendo beatitudinem, consideravit ipsam communem beatitudinis rationem. Est enim communis beatitudinis ratio, ꝙ sit bonum cõmune perfectum: & hoc significauit cum dixit, ꝙ est status omnium bonorum aggregatione perfectus: per quod nihil aliud significatur, nisi quod beatus est in statu boni perfecti. Sed Arist*. expressit ipsam essentiam beatitudinis, ostendens per quod homo sit in huiusmodi statu: quia per operationem quandam. & ideo in 1. Ethic*. ostendit quòd beatitudo est bonum perfectum.

In loco inuocato. Loco in argumẽto citato. Cap. 7.

¶Ad tertium dicendum, ꝙ vt dicitur 9. Met*. duplex est actio: vna quæ procedit ab operante in exteriorem materiam, sicut vrere & secare. & talis operatio non potest esse beatitudo. nam talis operatio non est actio & perfectio agentis: sed magis patientis, vt ibidem dicitur*. Alia est actio manens in ipso agente, vt sentire, intelligere, & velle, & huiusmodi actio est perfectio & actus agentis, & talis operatio potest esse beatitudo.

Text. 16. Eodẽ text. 16.

¶Ad quartum dicendum, ꝙ cum beatitudo dicat quandam vltimam perfectionẽ, secundũ quod diuersæ res beatitudinis capaces, ad diuersos gradus perfectionis pertingere possunt, secundum hoc necesse est ꝙ diuersimode beatitudo dicatur: nam in Deo est beatitudo per essentiã. quia ipsum esse eius, est operatio eius: quia non fruitur alio, sed seipso: in Angelis autẽ beatitudo est vltima perfectio secundũ aliquam operationẽ qua coniungitur bono increato: & hæc operatio est in eis vnica & sempiterna: in hominibus aũt secundũ statũ præsentis vitæ est vltima perfectio secundũ operationẽ, qua homo coniungitur Deo. sed hæc operatio nec cõtinua potest esse & per cõsequens nec vnica est: quia operatio intersciscione multiplicatur; & propter hoc in statu præsentis vitæ perfecta beatitudo ab homine haberi nõ potest. vnde Philos. 1. Ethic*. ponens beatitudinẽ hominis in hac vita dicit eam imperfectã, post multa cõcludens: Beatos aũt dicimus vt homines: sed promittitur nobis à Deo beatitudo perfecta, quãdo erimus sicut Angeli in cælo: vt est Matt. 22. Quantũ ergo ad illam beatitudinẽ perfectã cessat obiectio: quia vna & continua & sempiterna operatione in illo beatitudinis statu mens hominis Deo coniungitur: sed in præsenti vita quantũ dehcimus ab vnitate & continuitate talis operationis, tantũ deficimus à beatitudinis perfectione. est tamen aliqua participatio beatitudinis: & quanto operatio potest esse magis cõtinua & vna, tanto plus habet rationẽ beatitudinis: & ideo in actiua vita, quę circa multa occupatur, est minus de ratione beatitudinis, quã in vita contẽplatiua quę versatur circa vnũ, i. circa veritatis contẽplationẽ. etsi aliquãdo homo actu nõ operetur homini operationẽ: tamẽ quia in prõptu habet eã, semper potest operari. Et quia ipsam cessationẽ, puta somni vel occupationis alicuius naturalis ad operationẽ prędictã ordinat, quasi videtur operatio continua esse. Et per hoc patet solutio ad 5. & 6.

Cap. 28.

ARTICVLVS III.
¶Vtrũ beatitudo sit operatio sensitiuæ partis, aut intellectiuæ tãtũ.

3. q. contra c. 13. & 37. principi. Et opus. 3. cap. 264. & 1. Ethic. lec. 10. cor. 2. Text. 10. Prosa 4.

AD tertiũ sic proceditur. Videtur ꝙ beatitudo consistat etiã in operatione sensus: nulla em operatio inuenitur in homine nobilior operatiõe sensitiua nisi intellectiua. Sed operatio intellectiua dependet in nobis ab operatione sensitiua: quia nõ possumus intelligere sine phãtasmate, vt dicitur 3. de ani*. ergo beatitudo cõsistit etiã in operatiõe sensitiua.

2 ¶Præterea, Boet. dicit 3. de cõsol*. ꝙ beatitudo est status omnium bonorũ congregatione perfectus: sed quædam bona sunt sensitiua, quæ attingim⁹ per sensus opationẽ, ergo videt ꝙ operatio

finem attinctione ad finem vltimum.

Cap. 7. tertiæ Articulum quartum.

¶*Super Quæstionis*

IN hac tertia quæstione vsque ad quartum articulum nihil occurrit scitibẽdum, nisi quòd in secundo articulo tria notãda specialiter sunt. Primum in corpore, quòd cum dicitur, vnũquodque est propter suam operationem, potest dupliciter intelligi. primò sicut propter rem quæ est eius finis: & sic falsissimũ est. Alio modo, sicut proprium complementum: & sic est verum, ita quòd vnumquodque habens operationem, esse propter

Art. 1. huius q. q. 2. ar. 5.

suam operationem, nihil aliud est quàm esse propter seipsum in actu completo & perfecto.

¶Secundum in responsione ad secundum: scilicet quòd cum dicitur, Beatitudo est status omnium bonorum aggregatione perfectus, non est prædicatio essentialis, sed causalis, ita quòd intelligatur beatitudo vt causa est, status talis vt effectus: quoniam ipsa beatitudinis essentia est per quam est talis status: vt in litera dicitur.

Epistо. 56. circ. medi. in 3. parti. sed non cõpleuit.

¶Tertium in responsione ad tertium, quòd memor sis ambiguitatis tam simpliciter quàm apud authorem de subiecto actionis transeuntis: propter quod forte litera apposuit ly magis, dicendo quòd est magis perfectio patientis. nam secundum veritatem actio immanens principaliter est propter perficiendum agens ipsum: actio verò transiens principaliter est propter perficiendum aliud; vtrum autem sicut actio immanens redundat in alterum, ita quoque actio transiens perficiat agens, non est moralis negotij: sed alibi discutietur, si Deus dederit.

¶In isto 4. ar. disputatio illa cõsueta occurrit de beatitudine, vtrum essentialiter sit actus intellectus, vel voluntatis. Scotus enim in 4. dist. 49. q. 4. rationem hic allatam credit se soluere ac infringere. & multipliciter probat intentũ suum: scilicet quòd cõsistat in actu voluntatis. Rationem igitur carpit in duobus. primò in illa propositione: Beatitudo est consecutio finis. distinguendo enim ait, quòd duplex est consecutio finis. Altera prima via generationis: altera prima via perfectionis: & quòd beatitudo consistit essentialiter in cõsecutione prima secundum ordinem perfectionis: talis autem non est visio finis: sed amor finis visi. visio enim est consecutio

Infrà q. 26 ar 2. & art. 3. Et 2. contra ca. 25. & 26. & 27. q. 2. Et ma. q. 16. ar. 2. ad 6. Et ver. q. 1. ar. 5. ad 8. & quol. 8. ar. 19. Et opus. 3. Ca. 107. Cap. 10. & 11. tom. 5.

ratio sensus requiratur ad beatitudinem.

3 ¶Præterea, Beatitudo est bonũ perfectũ vt probatur in 1. Ethic*. ꝙ non esset nisi homo perficeretur p ipsam secũdũ omnes partes suas. sed per operationes sensitiuas quædã partes animæ perficiuntur: ergo operatio sensitiua requiritᵉ ad beatitudinẽ.

¶SED contra, In operatione sensitiua communicant nobis bruta animalia, non autem in beatitudine. ergo beatitudo non consistit in operatione sensitiua.

¶RESPONDEO dicendum, quòd ad beatitudinem potest aliquid pertinere tripliciter. Vno modo essentialiter: alio modo antecedẽter: tertio modo cõsequẽter. Essentialiter quidem non potest pertinere operatio sensus ad beatitudinẽ: nam beatitudo hominis cõsistit essentialiter in coniunctione ipsius ad bonũ increatum, quod est vltimus finis, vt suprà ostensum est*, cui homo cõiungi nõ potest per sensus operationẽ. Similiter etiam, quia (sicut ostẽsum est*) in corporalibus bonis beatitudo hominis nõ consistit: tamẽ sola per sensus operationẽ attingimus: possunt autem operationes sensus pertinere ad beatitudinẽ antecedenter, & consequenter: antecedenter quidẽ secundũ beatitudinẽ imperfectã, qualis in præsenti vita haberi potest: nam operatio intellectus prægexigit operationem sensus. consequenter autem in illa perfecta beatitudine quæ expectatur in cælo: quia post resurrectionem ex ipsa beatitudine animæ, (vt Aug. dicit in epistola ad Dioscorum*,) fiet quædã refluentia in corpus & in sensus corporeos, vt in suis operationibus perficiatur: vt infra magis patebit cũ de resurrectione agetur: nõ autẽ tunc operatio qua mens humana Deo cõiungitur, à sensu dependebit.

¶AD primum ergo dicendum ꝙ obiectio illa probat, quòd operatio sensus requiritur antecedenter ad beatitudinẽ imperfectã, qualis in hac vita haberi potest.

¶Ad secundũ dicendum, quòd beatitudo perfecta, qualẽ Angeli habent, habet congregationem omniũ bonorũ per coniunctionẽ ad vniuersalẽ fontem totius boni: nõ quòd indigeat singulis particularibus bonis: sed in hac beatitudine imperfecta requiritur cõgregatio bonorũ sufficientiũ ad perfectissimã operationem huius vitę.

¶Ad tertium dicẽdum, quòd imperfecta beatitudine perficitur totus homo, sed inferiori parte per redundantiam à superiori: in beatitudine aũt imperfecta præsentis vitæ econuerso, à perfectione inferioris partis procedit ad perfectionẽ superioris.

ARTICVLVS IIII.
¶Vtrum si beatitudo est intellectiua parte, sit operatio intellectus, an voluntatis.

AD quartum sic proceditur. Videtur ꝙ beatitudo consistat in actu voluntatis. Dicit enim Aug. 19. de ciuita. Dei*, ꝙ beatitudo hominis in pace consistit. vnde in Psalm 147. Qui posuit fines tuos pacem, sed pax ad voluntatem pertinet. ergo beatitudo hominis in voluntate consistit.

2 ¶Præterea, Beatitudo est summum bonum. sed bonũ est obiectũ volũtatis. ergo beatitudo in volũtatis operatione cõsistit.

3 ¶Præterea primo mouenti respondet vltimus finis: sicut vltimꝰ finis totius exercitus est victoria, quę est finis ducis, ꝙ oẽs mouet: sed primũ mouens ad operãdum, est volũtas quia mouet alias vires, vt infra dicetᵉ. ergo beatitudo ad voluntatẽ ptinet.

4 ¶Præterea, Si beatitudo est aliqua operatio, oportet ꝙ sit nobilissima operatio hominis: sed nobilior est Dei dilectio quę est actus voluntatis, quã cognitio quæ est operatio intellectus: vt patet per Apostolum 1. ad Corin. 13. ergo videtur ꝙ beatitudo consistat in actu voluntatis.

5 ¶Præterea Augu. dicit in 13. de Trinit*. ꝙ beatus est, qui habet omnia quę vult, & nihil vult malè. & post pauca subdit*, Et appropinquat beatitudo, quæ bene vult quodcunque vult: bona enim beatum faciunt, quorum bonorũ iam habet aliquid, ipsam scilicet bonam voluntarem. ergo beatitudo in actu voluntatis consistit.

¶SED contra est quod Dominus dicit Ioan. 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te Deum verum, vnum: vita autem æterna est vltimus finis, vt dictum est. ergo beatitudo hominis in cognitione Dei consistit, quæ est actus intellectus.

¶RESPONDEO dicendum, quòd ad beatitudinẽ, (sicut suprà dictum est*,) duo requiruntur. vnum, quod est esse beatitudinis: aliud, quod est quasi per se accidens eius, scilicet delectatio ei adiuncta. Dico ergo, ꝙ quantũ ad id quod est essentialiter ipsa beatitudo, ᵈ impossibile est ꝙ consistat in actu volũtatis. Manifestum est enim ex præmissis*, ꝙ beatitudo est consecutio finis vltimi: consecutio autem finis non consistit in ipso actu voluntatis: voluntas autem fertur in finem & absentem, cum ipsum desiderat: & præsentem, cũ in ipso requiescens delectatur. manifestum est aũt quòd ipsum desiderium finis non est consecutio finis, sed est motus ad finem: delectatio aũt aduenit voluntati ex hoc quòd finis est præsens, non autem ecõuerso, ex hoc aliquid sit præsens, quia voluntas delectatur in ipso: oportet igitur aliquid aliud esse quàm ᵈ actum voluntatis, per quod sit finis ipse præsens voluntati: & hoc manifestè apparet circa fines sensibiles. si enim consequi pecuniam esset per actũ voluntatis, statim à principio cupidus consecutus esset pecuniam, quando vult eam habere. sed à principio quidẽ est absens ei: cõsequitur autẽ ipsam per hoc, ꝙ manu ipsam apprehendit, vel aliquo huiusmodi. & tũc iã delectatur in pecunia habita. sic igitur circa intelligibilem finẽ contingit. nam à principio volumus consequi finẽ intelligibilẽ: cõsequimur autẽ ipsum per hoc quòd sit præsens nobis per actum intellectus, & tũc voluntas delectata conquiescit in fine iam adepto. sic igitur essentia beatitudinis in actu intellectus cõsistit, sed ad voluntatẽ pertinet delectatio beatitudinẽ consequens, secũdũ quod Aug. dicit 10. cõfes.* ꝙ beatitudo est gaudiũ de veritate: quia scilicet ipsum gaudiũ est cõsũmatio beatitudinis.

¶AD primum ergo dicendũ, ꝙ pax pertinet ad vltimũ hominis finem, non quasi essentialiter sit ipsa beatitudo, sed quia antecedenter & cõsequenter habet se ad ipsam: antecedenter quidẽ, inquantũ iam sunt remota omnia perturbantia & impedientia ab vltimo fine: consequẽter verò, inquantũ iam homo adepto vltimo fine, remanet pacatus desiderio quietato.

¶Ad secundum dicendum, quòd primum obiectũ voluntatis: non est actus eius, sicut nec primum obiectum visus est visio: sed visibile. vnde ex hoc ipso quòd beatitudo pertinet ad voluntatẽ tanquam primum obiectum eius, sequitur quòd non pertineat ad ipsam tanquam actus ipsius.

¶Ad tertium dicẽdum, quòd finem primò prima via originis. In hoc ergo secundum ipsum primò peccat hæc ratio: quia assumit, ꝙ beatitudo consistit in consecutione prima via generationis. secundò arguit illam defectus, quia scilicet non sufficienter seruatur actus voluntatis circa finem. *Cap. 5.* *eod. li. c. 6.* penit enim litera duos tantùm, scilicet desiderium & quietationem. Cum (si proprię de quiete loquimur) detur tertius, quoniã quies propriè delectatio est: & præter eam est amor, iuxta illud August. Appetitus inhiantis fit amor fruentis: & in hoc quietatiuo amore, qui etiam quies in fine dici potest, consistere dicit beatitudinem: nec hoc ratio literæ excludit, sed quietem delectationis tantùm. Intẽtum autem suum, scilicet quòd beatitudo formaliter sit actus voluntatis, id est amor vltimi finis visi, probat tripliciter: primò sic, Beatitudo formalis consistit in actu propinquiori vltimo fini extrinseco, quæ est beatitudo obiecta. ergo consistit in actu voluntatis. Antecedens patet: quia quanto propinquius simpliciter vltimo fini, tanto magis habet rationem finis vltimi: consequentia verò probatur, quia finis vltimus vt sic, est proprium obiectum actus volũtatis. Ex quo potest sic argui. Actus tendens ex se in finem vt sic, est ei propinquior illo, qui nõ ex se vt sic, in ipsum tendit. Talis est actus volũtatis respectu actus intellectꝰ: probatur, quia finis est proprium obiectum appetitus: vt in 1. q. didicimus. Secundò sic, Amare & intelligere, ordinatè se habent. aut igitur amare est propter intelligere vt finẽ: & hoc non: quia secundum Ansel. libr. 2. Cur Deus homo: peruersus esset ordo amare, vt intelligeret. ergo intelligere est proprer amare vt finem: ergo amor est finis vltimus formalis. Tertiò sic, Actus voluntatis inter intrinseca est summè volendus: ergo in eo consistit beatitudo formalis seu intrinseca. consequentia nota, & antecedẽs probatur, voluntas plus appetit perfectionem sui in vltimo fine quàm intellectus. ergo actus ille suus est summè inter intrinseca volẽdus. hoc antecedens probatur. Voluntas naturaliter plus appetit appetitu naturali sui perfectionem, quàm intellectus. ergo ex appetitu libero recto tamen: quia liber rectus consonat naturali. Arquoque ab aliis, quæ vide si vis in Capreolo, 49. distinctione quarta. *Cap. 23.*

¶Ad euidentiam obiectorũ contra rationem literæ.

D. 308. & 621. *D. 271.* *Art. 1. huius q. 2. & q. 2.*

Universidad de Deusto Biblioteca

apprehendit intellectus quam voluntas; tamen motus ad finem incipit in voluntate: & ideo voluntati debetur id quod vltimo consequitur consecutionem finis, scilicet delectatio vel fruitio.

¶Ad quartum dicendum, quòd delectatio præeminet cognitioni in mouēdo. sed cognitio præuia est dilectioni in attingēdo. non enim diligitur nisi cognitum: vt dicit Aug. in 10. de Tri*. & ideo intelligibilem finem primò attingimus per actionem intellectus, sicut & finem sensibilem primò attingimus per actionem sensus.

¶Ad quintum dicendum, quod ille qui habet omnia quæ vult, ex hoc est beatus quod habet ea quæ vult. quod quidē est p aliud, quàm per actum voluntatis. sed nihil malè velle requiritur ad beatitudinem, sicut quædam debita dispositio ad ipsam: volūtas autem bona ponitur in numero bonorum, quæ beatum faciūt, prout est inclinatio quædā in ipsa: sicut motus reducitur ad genus sui termini: vt alteratio ad qualitatem.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum beatitudo sit operatio intellectus speculatiui, an practici.

AD quintum sic proceditur. Videtur quòd beatitudo consistat in operatione intellectus practici: finis enim vltimus cuiuslibet creaturæ consistit in assimilatione ad Deū. Sed homo magis assimilatur Deo per intellectū practicum, qui est causa rerū intellectarum, quàm per intellectum speculatiuū, cuius scientia accipitur à rebus. ergo beatitudo hominis magis cōsistit in operatione intellectus practici quàm speculatiui.

2 ¶Præterea, Beatitudo est perfectū bonū hominis. Sed intellectus practicus magis ordinatur ad bonum quàm speculatiuus, qui ordinatur ad verum. vnde secundum perfectionē practici intellectus dicimur boni: non autem secundū perfectionem speculatiui intellectus, sed secundum eam dicimur scientes vel intelligentes: ergo beatitudo hominis magis consistit in actu intellectus practici quàm speculatiui.

3 ¶Præterea, Beatitudo est quoddam bonū ipsius hominis, sed speculatiuus intellectus occupatur magis circa ea, quæ sunt extra hominē, practicus autē intellectus occupatur circa ea, quæ sunt ipsius hominis, scilicet circa operationes & passiones eius. ergo beatitudo hominis magis consistit in operatione intellectus practici, quàm intellectus speculatiui.

¶SED contra est quòd Augu. dicit in primo de Trini*. quòd cōtemplatio promittitur nobis actionum omnium finis, atque æterna perfectio gaudiorum.

¶RESPONDEO dicendū, quod beatitudo magis cōsistit in operatione speculatiui intellectus quā practici: quod patet ex tribus. Primò quidē ex hoc quod si beatitudo hominis est operatio, oportet quod sit optima operatio hominis: optima autem operatio hominis est, quæ est optimæ potentiæ, respectu optimi obiecti. optima autē potētia est intellectus, cuius obiectū optimū est bonum diuinū, quod quidē nō est obiectū practici intellectus, sed speculatiui. vnde in tali operatione, scilicet in cōtēplatione diuinorū, maximè cōsistit beatitudo, & quia vnusquisq; videtur esse id quod est optimum in eo, vt dicitur in 9. & 10. Ethi*. ideo talis operatio est maximè ppria homini & maximè delectabilis. Secundò apparet idē ex hoc, quod cōtemplatio maximè quæritur ppter seipsam, actus aūt intellect9 practici nō quærit ppter seipsū, sed ppter actionē: ipsæ aūt actiones ordinantur ad aliquē finē: vnde manifestū est quod vltimus finis nō potest cōsistere in vita actiua, quæ ptinet ad intellectū practicū. Tertiò idē apparet ex hoc, quod in vita contēplatiua homo cōmunicat cū superiorib. scilicet cū Deo & Angelis, quib9 per beatitudinē assimilatur, sed in his quæ pertinent ad vitā actiuā etiā alia animalia cū homine aliqualiter cōmunicant, licet imperfectè. & ideo vltima & perfecta beatitudo expectatur in futura vita, tota principaliter cōsistit in contēplatione: beatitudo aūt imperfecta qualis hic haberi pōt primò quidem & principaliter cōsistit in cōtēplatione: secūdario verò in operatione practici intellectus ordinātis actiones & passiones humanas: vt dicit 10. Ethi*.

¶AD primum ergo dicendū, quod similitudo prædicta intellect9 practici ad Deū est secundū pportionalitatē: quia scilicet habet ad suū cognitū, sicut Deus ad suum: sed assimilatio intellectus speculatiui ad Deū est fm vnionē vel informationē, quæ est multo maior assimilato. & tamen dici potest quod respectu principalis cogniti, quod est sua essentia, nō habet Deus practicam cognitionem sed speculatiuam tantum.

¶Ad fm dicendū, quod intellectus practicus habet bonū, quod est extra ipsum, sed intellectus speculatiuus habet bonū in seipso scilicet contēplationē veritatis: & si illud bonū sit perfectū, ex eo totus homo pficit & fit bonus: quod quidē intellect9 practicus

literæ, scito, quòd perspicaciter aduertentibus, nihil quod distinguendum esset, prætermissum in litera est: consecutionem in primis duplicem esse, nisi æquiuocatio concedatur, fictio est: quoniam nominibus vtendo vt plures, consecutio non vocatur rei consecutæ amor. vnde arguens, quia illam propositionem, Beatitudo est consecutio finis, euitare non potuit, æquiuocauit consecutionis vocabulum, vt suā prosequeretur opinionē: quod autē amor non habeat rationē consecutionis ex eo probabitur, quia amor est rei habitæ, & amor quidē rei nō habitæ, patet quod non est consecratio ex hoc ipso, quod est rei non habitæ. Amor autem rei habitæ ex hoc ipso non est cōsecutio, quod consecutionē supponit, quia est rei habitæ: vnde prima Scoti obiectio super æquiuocatione fundat. & ideo nihil valet. Quamuis etiam assumit falsum, s. quòd amor Dei sit perfectior eius visione: vt in litera dicitur. Ex his autem apparet solutio alterius obiectionis. Litera enim nō prætermisit amorem: sed dupliciter illum exclusit, primò excludēdo delectationem, quoniam in ea clauditur amor. non enim delectamur præsentibus cōiunctis nisi amatis. Secundò excludendo desiderium & delectationem. Cum enim illud sit non habiti, hoc verò habiti, & amor sit nō habiti & habiti: inquantū est nō habiti, excluditur eadem ratione qua desiderium, quia scilicet hoc quod amat, nō habet præsens: inquantum verò est habiti, excluditur eadem ratione qua delectatio: quia sci. amor rei habitæ aduenit volūtati ex hoc quòd est habita, & non econuerso. Et in nullo diminuta est litera. Sed, ratione solita intentum conclusit. Et contra opinionem oppositam militat, si sciat ea quis vti sic. Amor abstrahit ab habito: & nō habito obiecto. quia est vtriusque: vt patet de amore amicitiæ, & concupiscentię, & de actu charitatis qui eiusdem est speciei in via & in patria: ergo nō est consecutio obiecti beantis. ergo nō est beatitudo formalis. & probat hic ratio de quacunque consecutione: quia abstrahens non est ex propria ratione vlla cōsecutio: & hoc est directè intentū literæ huius.

Ca.1.&2.

5.q.20.art. 8. & 4.di. 49.q.1 art. 1.q.3. Et opusc.3. cap. 264. & 1. Et hic.lect. 10.art.2.

¶Ad rationē autē primam Scoti pro intēto suo respōdetur negādo sequelā: & ad probationē dicit, quod maior est vera cæteris paribus, sicut cæterę cōparatiuę sunt intelligēdæ. In proposito aūt cætera nō sunt paria: quia actus visionis est quasi pars ipsius finis & est finis nō ponēs in numerū cū fine extrinsecè. Deus enim visus est finis, & non sunt duo fines, s. Deus est visio: vt inductiue patet in aliis finib9, &c. vnde act9 volūtatis est ppinquior inter act9 tēdētes in finē integrū, sed ppinquior illo est, quo est qua pars finis. Amamus. n. nō solū bonū, sed bonū cognitū, & ob illud, &c. ¶Ad secundū dicit quod verbū Ansel. saluatur in via in qua melior est Dei dilectio q̄ intellectio. Sed in patria etsi Deus amatus nō amet ppter videre ipsū, sed ob ipsū Deū amore amicitię, qa tñ amatur visus; ita quod visio nō cōcurrit ibi p accidēs, sed p se, ipse amor beatificus ordinatur in visionē vt finē. Amat. n. beat9 visionē illā, vt adeptionē finis, quod est amare illā vt finē: & amor vt est cōcupiscētię, ordinat in visione vt finē: & amare est ppter visionē. nec in hoc est puersitas aliqua, sed puersitas esset de amore, vt est amicitiæ: qa sic De9 ordinaret ad visionē tali amore. Nūc autē ponitur summū cōcupiscibile ipsa adeptio Dei, quæ est per visionē: quod est verū. ¶Ad tertiū aūt negat antecedēs: & ad pbationē dicit, quod volūtas cū sit appetitus animalis: q datus est à natura animalib. primò ppter totū suppositū & nō ppter seipsum appetitū: quia ad hoc sufficit appetitus naturalis, non summè vult actu elicito perfectionē suā neq; intellectus sic, sed suppositi, quæ est consecutio vltimi finis, vnde probatio illa ab appetitu naturali voluntatis ad appetitum quàm est actus elicitus eiusdē, nō valet propter rationē dictā: quia scilicet inclinatio naturalis est primò ppter ipsam potentiā appetentē: actus autem elicitus animalis est primò ppter suppositū appetens: & ideo tendēdo primò in bonum intellectus, non quatenus intellectus, sed quatenus est suppositi: maximè consonat naturæ suæ potentiæ inquantū animalis est, quia (vt dictū est) ppter animal ipsum data est primo. Multa quoque scripta sunt superius in q. 82. ar. 3. facientia ad materiam hanc: quare transeundum puto.

c.8. & 10

¶Super Quæst. 2. Art. 5.

IN arti. 5. circa illa verba, Diuinum bonum non est obiectū intellectus practici, Scotica occurrit dubitatio ex prologo primi sent. vbi ex eo quod Deus est obiectum rectificatiuum intellectus creati ad rectā operationem voluntatis, puta amoris ipsius Dei: & ex ipso sumuntur prima principia praxis, vt pote ex vltimo fine: vult Deū esse obiectū intellectus practici, cuius oppositū hîc dicitur. Sed ad hoc & similia facile patet responsio ex dictis in 1. lib. Ad obiectū siquidem practici intellectus seu habitus exigitur, quod hæc & similia habeat purè. si enim habet hæc eleuatè in re superioris ordinis, supra practicum est. Ridiculum autē puto dicere, quod etiā Trinitatis mysteria visa, practicam tantū cognitionem pariūt. oportet hîc seruare illud Philosophi. Quolibet proferente contraria, solicitum esse stultum est, &c.

ca.4. & 8. ca.7.

¶In eodem 5. articu. circa illa verba, Actus intellectus practici nō quæritur propter seipsum, sed propter actionē: dubiū occurrit, quoniā nobilius non est propter ignobilius vt finē: constat aūt actū intellectus practici esse nobiliorem actione: ergo, &c.

Ca.7.&

¶Ad hoc omissis aliorum respōsionibus qualescunque sint respondetur, quod act9 intellectus practici potest dupliciter sumi. Vno modo vt actus est intellectus: & sic proculdubio nobilior est actione. Alio modo vt practicus est, & sic est ignobilior actione. Sed contra hoc est: quia causa actiua nō est ignobilior effectu: actus autē intellectus practici vt sic, est causa actiua actionis, ergo, &c. Ad hoc & similia dici potest, quod quicquid sit de causa purè actiua, negandum est quod causa quodammodo actiua, quodammodo dispositiua non sit imperfectior: quoniam etsi non inquantum actiua: inquantum tamen dispositiua imperfectior est & ordinatur ad id pro quo disponit vt finem. Sic autem est in proposito, nam actus intellectus practici, & si in genere causæ efficientis sit causa actionis seu factionis: est nihilominus etiam causa eiusdem dispositiua: disponitur enim homo per actū intellectus practici ad rectè agendū vel faciendū. cum enim tam ad rectè agendum quam faciendū pluribus homo indigeat, actum practici intellect9 ad hoc quærimus, vt dispositi simus ac ppinqui ad rectè agēdum, vel faciendū: & sic rectè agere vel facere finis est. Melius tamē, iudicio meo, dicit quod aliud est cōparare causam actiuā effectui & aliud actioni, quoniam ad illū cōparatur vt æque, aut magis perfecta: ad hanc vt imperfectior. quoniā actio causæ actiuæ est actus, & perfectio eius, & consequenter causa actiua cōparatur ad actionē, vt potentia ad actū. sic autē est in proposito, quoniam actus intellectus practici vt sic, respicit actionē seu factionē vt actionē: ipsi9 est enim ppter ipsam vt suū cōplementū. Cū ergo dicitur quod causa nō est ignobilior effectu, &c. dico, quod etsi nō est ignobilior effectu: est tamen ignobilior actione, vt potentia est ignobilior actu: & quod tam actio q̄ factio cōparatur ad actū intellectus practici, vt practicus est, vt actio & perfectio illius, vt etiā ipsum nomē practici vt præstat sonat. n. operatiuū: cōstat. n. quod operatiui actus operari, domificatiui domificare, & medici mederi, vnde quo ad actionem

non habet: sed ad illud ordinat.

¶Ad tertium dicendum, quod ratio illa procederet si ipsemet homo esset vltimus finis: tunc enim consideratio & ordinatio actuum & passionum eius esset beatitudo. Sed quia vltimus hominis finis est aliud bonū extrinsecū, scilicet Deus, ad quē per operationē intellectus speculatiui attingimus, ideo magis beatitudo hominis in operatione intellectus speculatiui consistit, quā in operatione intellect9 practici.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum beatitudo consistat in consideratione scientiarum speculatiuarum.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quod beatitudo hominis consistat in consideratione scientiarū speculatiuarum. Philosoph9 enim dicit in lib. Ethic*. quod fælicitas est operatio secundū perfectā virtutē: & distinguens virtutes speculatiuas nō ponit nisi tres. scientiā, sapientiam & intellectū, quæ omnes pertinent ad cōsiderationem scientiarū speculatiuarum. ergo vltima hominis beatitudo in cōsideratione scientiarū speculatiuarū consistit.

2 ¶Præterea, Illud videtur esse vltima hominis beatitudo, quod naturaliter desideratur ab omnibus propter seipsum. sed huiusmodi est cōsideratio speculatiuarū scientiarū: quia vt dicitur in 1. Metaph*. Omnes homines natura scire desiderant. & post pauca subditur*, quòd speculatiuę scientiæ propter seipsas quęruntur. ergo in consideratione scientiarum consistit beatitudo.

2 ¶Præterea, Beatitudo est vltima hominis perfectio. vnumquodque autem perficitur secundum quod reducitur de potentia in actum: intellectus autem humanus reducitur in actus per considerationem scientiarum speculatiuarum: ergo videtur quòd in huiusmodi consideratione vltima hominis beatitudo consistat.

¶SED contra est quod dicitur Hiere 9. Nō glorietur sapiens in sapientia sua. & loquitur de sapientia speculatiuarum scientiarum. non ergo consistit in harum consideratione vltima hominis beatitudo.

¶RESPONDEO dicendū, quod sicut suprà dictum est, duplex est hominis beatitudo, vna perfecta, & alia imperfecta. Oportet aūt intelligere perfectā beatitudinē, quæ attingit ad veram beatitudinis rationem: beatitudinem autē imperfectā, quæ non attingit, sed participat quandam particularem beatitudinis similitudinem, sicut est perfecta prudentia in homine, apud quē est ratio rerum agitabilium. imperfecta autem prudentia est in quibusdam d animalibus brutis, in quibus sunt quidā particulares instinctus ad quædam opera similia operibus prudētiæ. Perfecta igitur beatitudo in consideratione scientiarū speculatiuarū essentialiter consistere non potest. Ad cuius euidentiā considerandum est, quod consideratio speculatiuæ scientiæ nō se extendit vltra virtutē principiorū illius scientiæ: quia in principiis scientiæ virtualiter tota scientia continetur. Prima autem principia scientiarum speculatiuarum sunt per sensum accepta: vt patet per Philosophum principio Metaph. & in fi. Poster. Vnde tota consideratio scientiarum speculatiuarū non potest vltra extendi, quā sensibiliū cognitio ducere potest. In cognitione aūt sensibilium nō potest cōsistere vltima hominis beatitudo, quæ est vltima eius perfectio: non enim aliquid perficitur ab aliquo inferiori, nisi secundū quod inferiori est aliqua participatio superioris. Manifestum est aūt quod forma lapidis, vel cuiuslibet rei sensibilis, est inferior homine. vnde per formā lapidis nō perficitur intellectus inquantum est talis forma, sed inquantū in ea participatur aliquid simile alicui, quod est suprà intellectū humanū, scilicet lumen intelligibile, vel aliquid huiusmodi. Omne aūt quod est per aliud reducitur ad id quod est per se. vnde oportet quod vltima perfectio hominis sit per cognitionem alicuius rei, quæ sit supra intellectū humanū. Ostēsum est autem quod per sensibilia non potest deueniri in cognitionē substantiarū separatarū, quę sunt supra intellectū humanū. vnde relinquitur, quod hominis vltima beatitudo non possit esse in cōsideratione speculatiuarum scientiarum: sed sicut in formis sensibilibus participatur aliqua similitudo substantiarū superiorum, ita consideratio sciētiarū speculatiuarū est quædā participatio verę & perfectę beatitudinis.

¶AD primum ergo dicendum, quod Philosophus loquitur in lib. Ethi. de fælicitate imperfecta, qualiter in hac vita haberi potest: vt suprà dictum est*.

¶Ad secundum dicendum, quòd naturaliter desideratur non solum perfecta beatitudo, sed etiam qualiscunque similitudo vel participatio ipsius.

xem in principio moralium Aristo. dicit, Huiusmodi sermonem suscipimus non vt scientes scimus, sed operātes. & idem est iudiciū de scientia artiū: nā, non vt scientes, sed vt operantes scimus, artes dicimus quarum est facere.

¶In eodem arti. 5. in responsione ad primum recolenda sunt ea quæ in primo libro in prologo 2. quæst. 14. de practico & speculatiuo diximus: & consequenter illa interpretanda sunt verba literæ huius, quod Deus habet scientiam speculatiuam tantum de seipso. est enim hic sermo iuxta communem loquēdi vsum, quo omnis scientia, aut practica, aut speculatiua dicitur.

¶Super Quæstionis tertiæ Articulum sextum.

IN articulo 6. eiusdem q. 3. nota quare prima principia, scilicet de quolibet dicitur esse, vel non esse, &c. licet secundum ambitum terminorum extendant se ad omnia simpliciter: in nobis, id est, in nostra cognitione, non se extendunt vltra id quo ducere possunt sensibilia: quia scilicet sunt accepta à sensibus, & ab eis dependent quo ad species & vsum: ex hoc enim prouenit, quod nisi quo sensibilium species ducunt, cognoscere nos facere possunt.

ar.2. quæs. ca.167. ar. 2.ad.1. Et opusc.3.Ca. 104.172.et 266.

Li.10.c.7.

¶In eodem articulo dubium occurrit, circa illam propositionem, Nihil perficitur ab aliquo inferiori, nisi secundum quod in inferiori est aliqua participatio superioris, hæc quam quasi maximam litera assumit, habet manifestas instantias: vt cum homo perficitur ab igne, dum calefit, & quòd magis vrget cum sensus perficitur ab extraneo sensibili, quod constat esse inferioris ordinis, cum sit in genere inanimatorum: sensus autē in ordine animæ sensitiuæ.

in princ. 3. lib.

Ex lib.1.ca. 8.

¶Ad euidentiam huius dicendum est, quod propositio illa p maxima habenda est, sed nō est intelligēda de perfectione secundum quid: sed simpliciter ita quod sensus est. Nihil perficitur simpliciter per aliquid inferius, nisi, &c. Et per hoc excluditur omnis instantia de perfectionib9 accidentalibus: subiectum enim secundū quid tantum perficitur ab huiusmodi perfectiuis: radix autem huius propositionis est: quia cum semper agens honorabilius sit patiente, oportet vt eo modo quo aliquid est perfectibile ab aliquo agente, eodem modo sit ignobilius illo, si est perfectibile ab eo secundum quid, est ignobilius secundū quid, & si est perfectibile simpliciter est ignobilius simpliciter: & quia omne agens agit sibi simile, nec aliter agens perficit patiens nisi similitudinem suam ei cōmunicando, eiusdem rationis est comparare aliquid perfectibile ad perfectionem formalem, & propriū agens illius quo ad hoc, quod est esse nobilius, vel ignobilius: ex hoc enim prouenit, quod nihil perficitur simpliciter ab aliquo inferiori, nisi quod participat superius. nam si simpliciter perficitur ab illo, est simpliciter inferius illo perfectiuo, & si illud perfectiuū est inferius, nunquā vt sic perficiet simpliciter suum superius. quoniam esset simpliciter superius & inferius respectu eiusdē: quod est impossibile, quia intellectus non secundum quid, sed simpliciter perficitur ab intelligibili: quoniam est perfectio propria & velut substantialis forma, non minus quàm quodcunque naturale perfectiuum materiæ primæ: vt in tertio de anima ab Auerroe exprimitur, & ab Arist. incohatur. Ideo impossibile est quòd aliquid inferius intellectu perficiat ipsum, nisi inquantum participat aliquid superius. Et propter hoc Aristot. posuit intellectum agentem superiorem intellectu passibili perfectiuum ipsius.

¶Ad primam igitur instantiam non oportet aliter respondere: quia homo non nisi secundum quid perficitur ab igne, & similibus.

¶Ad secūdum autē de sensu dicitur, quod res sensibiles sine dubio sunt inferiores sensibus: viuens enim præstantius est non viuente, præcipuè in tam alto gradu vitali constitutū. sed inquantū sunt perfectiuæ sensus, vt sic participant superiorē naturam quàm sit sensus: quoniā in eis est participatio aliqua substantiarum immaterialiū, quas Angelos dicimus: sunt enim productiuæ specierū sine materia quarū est susceptiuus sensus: & in earum susceptione perficitur simpliciter. Signū huius est modus agendi. cum enim modus agendi corporum vt sic, sit vt moueāt mota, incorporalium autem sit mouere nō mota, ex hoc ipso quòd sensibilia in perficiendo sensus, mouent non mota, insinuatur quod in hoc naturā superiorem, natura corporea participant. & hoc iam docuit Author alibi: stat ergo solida maxima illa quam semper notabis, si vis rectè philosophari: & videbis voluntariè dici, quod lapis potest perficere intellectum separatum, & alia huiusmodi extranea à vera ratione philosophiæ.

D.1077.

¶In eodem sexto articulo dubium occurrit commune, 6. 7. & 8. articulo circa processum literæ: quoniam digredi videtur à perfecta beatitudine simpliciter ad perfectā beatitudinem hominis. licet enim perfecta beatitudo simpliciter consistat in suprema cōiunctione ad summum simpliciter, perfecta tamen beatitudo talis rei infimæ, qualis est homo: consistit in coniunctione qualicunque, id est sibi proportionata ad summum: & sic diceretur quòd beatitudo hominis consistit in illa cognitione Dei, quam ex sensibilibus habere potest, quia ista est sibi proportionata, nec oportet quod omne per aliud reducatur ad id quod est per se in eodem, sed sufficit quod in tota latitudine illa, puta beatitudinis: vt sciens et beans per aliud reducatur ad beans per se, sed non oportet quòd beās per aliud hominem, reducatur ad beans per se hominem: quia homo est talis gradus infimi.

¶Ad hoc dicitur quòd de homine dupliciter possumus loqui. primò secundū id quod ex natura sua natus est acquirere. Et sic proculdubio dicēdum esset, quòd sufficit nos esse beatos vt homines: nō simpliciter vt dicitur primo Ethic.* quod consistit in cognitione Dei, quam hic: & illa, quam in anima separata naturaliter habere possumus. Alio modo secūdum id ad quod homo est diuinitus institutus: & sic quia factus est, vt summum bonum intelligeret, &c. ordinatus est ad beatitudinem perfectam simpliciter: & quia sic considerat hominem Theologus: quia in ordine ad Deum reuelatū considerat omnia. ideo nulla digressio est in litera: & ratio efficax est, quòd per aliud reducendum est ad per se etiam respectu hominis: quia homo est infra latitudinem capacium beatitudinis per se & perfectè.

Arti. 4

¶In eodem sexto articulo nota, quod tanta est differentia inter obiectū per se & per aliud, quòd licet Deus & substantiæ separatæ per sensibilia sic à nobis intelligantur: vt in huiusmodi cōtemplatione fælicitas ab Aristotele fuerit posita, quia tamen nō sunt obiecta, nec intellecta à nobis hîc, nisi per aliud, scilicet per species sensibilium: ideo duo in litera concluduntur, & quòd cognitio nostra non transcendit metas sensibilium, & quòd non potest esse fælicitas, quæ consistit in contemplatione alicuius superioris, scilicet vt per se obiecti: & hoc manifestè sequitur ad primū. Quod ideo verū est: quia quicquid cognoscimus de superioribus, cognoscimus inquantum per sensibilia præsentantur per viam dependentiæ vel similitudinis, vel negationis, seu oppositionis & huiusmodi: quod nihil aliud est quàm perfectè cognoscere sensibilia perfectiua nostri intellectus. sunt enim huiusmodi cognoscibilia in nostris obiectis velut effectus in causis in cognoscendo apud nos: propter quod sapienter censent qui dicunt nos per studium nūquam cognoscere de superioribus, nisi quia est. Cognitio nanque ab effectu, & remotorum est.

¶Super

Universidad de Deusto Biblioteca

¶Ad tertium dicendū, quòd per cōsiderationem scientiarū speculatiuarum reducitur intellectꝰ noster aliquo modo in actū; non autem in vltimum & completum.

ARTICVLVS VII.

¶Vtrum beatitudo consistat in cognitione substantiarum separatarum, scilicet angelorum.

AD septimum sic proceditur. Videtur quòd beatitudo hominis cōsistat in cognitione substantiarum separatarum, id est Angelorū. Dicit enim Greg. in quadā homilia*, Nihil prodest interesse festis hominum, si non cōtingat interesse festis Angelorum: per ꝙ finalem beatitudinem designat: sed festis Angelorum interesse possumus per eorū contemplationem: ergo videtur ꝙ in contemplatione Angelorum vltima hominis beatitudo consistat.

2 ¶Præterea, Vltima perfectio vniuscuiusque rei est, vt cōiungatur suo principio: vnde & circulus dicitur esse figura perfecta, quia habet idem principiū & finē: sed principium cognitionis humanæ est ab ipsis Angelis, per quos homines illuminantur: vt dicit Dio. 4.cap. de cælesti hierar. ergo perfectio humani intellectus est in contemplatione angelorum.

3 ¶Præterea, Vnaquæque natura perfecta est quādo cōiungitur superiori naturæ sicut vltima perfectio corporis est, vt coniungatur naturę spirituali. sed supra intellectum humanū ordine naturæ sunt Angeli. ergo vltima perfectio humani intellectus est, vt coniungatur per contemplationem ipsis Angelis.

¶SED contra est ꝙ dicitur Hier. 9. In hoc glorietur, qui gloriatur, scire & nosse me: ergo vltima hominis gloria vel beatitudo non consistit nisi in cognitione Dei.

¶RESPONDEO dicēdum, ꝙ sicut dictū est, perfecta hominis beatitudo non consistit in eo, ꝙ est perfectio intellectus secundū alicuius participationē, sed in eo quod est per essentiam tale. manifestum est aūt, quòd vnumquodque, intātum est perfectio alicuius potentiæ, inquantū ad ipsum pertinet ratio proprij obiecti illius potentiæ, proprium autem obiectū intellectus est verū. quicquid ergo habet veritatem participatā, contemplatū non facit intellectū perfectum vltima perfectione: cum autē eadem sit dispositio rerū in esse sicut in veritate, vt dicitur in 2. Metaph. quæcunque sunt entia per participationem, sunt vera per participationem. Angeli autē habent esse participatū, quia solius Dei suum esse est sua essentia, vt in primo ostensum est*, vnde relinquitur ꝙ solus Deus sit veritas per essentiam, & ꝙ eius cōtēplatio faciat perfectè beatum. Aliqualē autem beatitudinē imperfectam nihil prohibet attendi in contemplatione Angelorum: & etiā altiorē quàm in consideratione scientiarum speculatiuarum.

¶AD primum ergo dicendum ꝙ festis Angelorū interērimus, nō solum contemplantes Angelos, sed simul cū ipsis Deū.

¶Ad secundū dicendum, ꝙ secundū illos qui ponūt animas humanas esse ab Angelis creatas: satis cōueniens videtur, ꝙ beatitudo hominis in contemplatione Angelorū: quasi in coniunctione ad suū principium: sed hoc est erroneum, vt in primo dictū est*. Vnde vltima perfectio intellectus humani est per coniunctionē ad Deū qui est principiū & creationis animæ & illuminationis eius. Angelus autē illuminat tanquā minister, vt in primo habitum est. vnde suo ministerio adiuuat hominem vt ad beatitudinem perueniat, non autem est humanæ beatitudinis obiectum.

¶Ad tertiū dicendum, quòd attingi superiorem naturam ab inferiori cōtingit dupliciter. Vno modo secundum gradū potentiæ participantis, & sic vltima perfectio hominis erit in hoc, ꝙ homo attinget ad contemplandū sicut Angeli contemplantur. Alio modo sicut obiectum attingitur à potentia: & hoc modo vltima perfectio cuiuslibet potētiæ est, vt attingat ad id, in quo plene inuenit ratio sui obiecti.

ARTICVLVS VIII.

¶Vtrum beatitudo hominis sit in visione diuinæ essentiæ.

AD octauū sic proceditur. Videtur ꝙ beatitudo hominis nō sit in visione ipsius diuinæ essentiæ: dicit enim Dio. in 1. c. mysticæ theologiæ. Quod per id ꝙ est supremū intellectꝰ homo Deo coniungitur sicut omnino ignoto: sed id ꝙ videtur per essentiā, non est omnino ignotū: ergo vltima intellectꝰ pfectio seu beatitudo nō cōsistit in hoc ꝙ Deus per essentiā videtur.

2 ¶Præterea altioris naturæ perfectio altior est. sed hæc est perfectio diuini intellectus propria vt suam essentiam videat, ergo vltima perfectio intellectus humani ad hoc non pertingit: sed infra subsistit.

¶SED contra est quod dicitur 1. Ioan. 3. Cum apparuerit similes ei erimus & videbimus eum, sicuti est ipse.

¶RESPONDEO dicendum quòd vltima & perfecta beatitudo nō potest esse nisi in visione diuinæ essentię. Ad cuius euidentiā duo consideranda sunt. Primò quidem, ꝙ homo non est perfectè beatus, quandiu restat sibi aliquid desiderandum & quærendum. Secundum est, ꝙ vniuscuiusque potentiæ perfectio attenditur secundum rationem sui obiecti. Obiectū autem intellectus est ꝙ quid est, id est essentia rei: vt dicitur in 3. de anima. vnde in tantum procedit perfectio intellectus, inquantū cognoscit essentia alicuius rei. si ergo intellectus aliquis cognoscat essentiam alicuius effectus, per quā non possit cognosci essentia causæ, vt scilicet sciatur de causa quid est, non dicitur intellectus attingere ad causam simpliciter: quamuis per effectum cognoscere possit de causa an sit. & ideo remanet naturaliter homini desiderium, cū cognoscit effectū, & scit eum habere causam: vt etiam sciat de causa quid est, & illud desiderium est admirationis, & causat inquisitionē: vt dicitur in principio Metaphysicæ. puta si aliquis cognoscens eclipsim solis, considerat, ꝙ ex aliqua causa procedit, de qua, quia nescit quid sit, admiratur & admirādo inquirit: nec ista inquisitio quiescit, quousque perueniat ad cognoscendū essentiam causæ. Si igitur intellectus humanus cognoscens essentiam alicuius effectus creati, non cognoscat de Deo nisi an est, nondum perfectio eius attigit simpliciter ad causam primam, sed remanet ei adhuc naturale desiderium inquirendi causam: vnde nondum est perfectè beatus. ad perfectā igitur beatitudinem requiritur, quòd intellectus pertingat ad ipsam essentiam primæ causæ, & sic perfectionem suam habebit per vnionem ad Deum, sicut ad obiectum, in quo sola beatitudo hominis consistit: vt suprà dictum est*.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quod Dionysi. loquitur de cognitione eorum qui sunt in via, tendentes ad beatitudinem.

¶Ad secundū dicendū, quòd sicut supra dictum est*, finis potest accipi dupliciter. Vno modo quātum ad rem ipsam quæ desideratur, & hoc modo idem est finis & superioris & inferioris naturæ: imo omnium rerum: vt suprà dictum est*. Alio modo quantū ad consecutionē huius rei: & sic diuersus est finis superioris & inferioris naturę: secūdū diuersam habitudinē ad rē tam: sic igitur altior est beatitudo Dei suā essentiā intellectum comprehen-

Art. 1. huius q. — Ar. 1 huius q. — q.1. art. 8.

comprehēdentis, quam hominis vel Angeli videntis, & non comprehendentis.

QVÆSTIO QVARTA,

De his, quæ ad beatitudinem exiguntur, in octo articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de his, quæ exiguntur ad beatitudinem. ¶Et circa hoc quæruntur octo. ¶Primò vtrum delectatio requiratur ad beatitudinem. ¶Secūdò, quid sit principalius in beatitudine, vtrum delectatio vel visio. ¶Tertiò, vtrum requiratur comprehēsio. ¶Quartò, vtrum requiratur rectitudo voluntatis. ¶Quintò, vtrum ad beatitudinem hominis requiratur corpus. ¶Sextò, vtrum perfectio corporis. ¶Septimò, vtrum aliqua exteriora bona. ¶Octauò, vtrum requiratur societas amicorum.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum delectatio requiratur ad beatitudinem.

AD primum sic proceditur. Videtur ꝙ delectatio non requiratur ad beatitudinē. Dicit enī Aug. in 1. de Trin*. ꝙ visio est tota merces fidei: sed id quod est præmiū vel merces virtutis, est beatitudo: vt patet per Philosoph. in 1. Ethi*. ergo nihil aliud requiritur ad beatitudinē nisi sola visio.

2 ¶Præterea, Beatitudo est per se sufficientissimum bonum, vt philosophus dicit 1. Ethic*. quod autem eget aliquo alio non est perfectè sufficiens, cum igitur essentia beatitudinis in visione Dei consistat vt ostēsum est*, videtur quòd ad beatitudinem non requiratur delectatio.

3 ¶Præterea, Operationem fœlicitatis seu beatitudinis oportet esse non impeditā vt dicitur in 10. Eth*. sed delectatio impedit actionē intellectus. corrūpit enim æstimationē prudētiæ vt dicitur in 6. Eth*. ergo delectatio nō requiritur ad beatitudinem.

¶SED contra est, ꝙ Aug. dicit 10. cōfes*. quòd beatitudo est gaudium de veritate.

¶RESPONDEO dicendum, ꝙ quadrupliciter aliquid requiritur ad aliud. Vno modo sicut præambulū vel preparatoriū ad ipsum, sicut disciplina requiritur ad scientiam. Alio modo, sicut perficiens aliquid, sicut anima requiritur ad vitam corporis. Tertio modo, sicut coadiuuans extrinsecus, sicut anima requiritur ad aliquid agēdum. Quarto modo, sicut aliquid cōcomitans: vt si dicamus ꝙ calor requiritur ad ignē, & hoc modo delectatio requiritur ad beatitudinē. delectatio enī causatur ex hoc, ꝙ appetitus requiescit in bono adepto: vnde cū beatitudo nihil aliud sit, quàm adeptio summi boni, nō pōt esse beatitudo sine delectatione cōcomitante.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ ex hoc ipso quòd merces alicui redditur, voluntas merentis quiescit: quod est delectari. vnde in ipsa ratione mercedis redditæ delectatio includitur.

¶Ad ſm dicendum, ꝙ ex ipsa visione Dei causatur delectatio: vnde ille, qui Deum videt, delectatione indigere non potest.

¶Ad tertium dicendum, quòd delectatio concomitans operationē intellectus, non impedit ipsam, sed magis eam confortat: vt dicitur in 10. Ethicor*. Ea enim quæ delectabiliter facimus attentius & perseuerantius operamur: delectatio autem extranea impedit operationem, quandoque quidem ex intentionis distractione, quia sicut dictum est*, ad ea quibus delectamur, magis intenti sumus: & dum vni vehementer intendimus, necesse est quòd ab alio intentio retrahatur. Quandoque autem etiam ex contrarietate: sicut delectatio sensus contraria rationi, impedit æstimationem speculatiui intellectus.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum in beatitudine sit principalius visio quam delectatio.

AD secundum sic proceditur. Videtur ꝙ delectatio sit principalius in beatitudine quàm visio: delectatio enim vt dicitur in 10. Ethi*. est perfectio operis: sed perfectio est potior perfectibili: ergo delectatio est potior operatione intellectus, quæ est visio.

2 ¶Præterea, Illud propter quod aliquid est appetibile, est potius: sed operationes appetūtur propter delectationē ipsarum. vnde & natura in operationibus necessariis ad cōseruationē indiuidui & speciei, delectationē apposuit, vt huiusmodi operationes ab animalibus non negligantur. Ergo delectatio est potior in beatitudine quàm operatio intellectus, quæ est visio.

3 ¶Præterea, Visio respōdet fidei: delectatio autem siue fruitio charitati. Sed charitas est maior fide: vt dicit apostolus primæ ad Corinth. 13. Ergo delectatio siue fruitio est potior visione.

¶SED contra, Causa est potior effectu: sed visio est causa delectationis. Ergo visio est potior, quàm delectatio.

¶RESPONDEO dicendū, quòd istā quæstionem mouet philosophus in 10. Ethic*. & eā insolutā dimittit: sed si quis diligenter cōsideret ex necessitate, oportet ꝙ operatio intellectus, quæ est visio, sit potior delectatione: delectatio enim consistit in quadā quietatione voluntatis: ꝙ autē voluntas in aliquo quietetur, non est nisi propter bonitatē eius, in quo quietatur: si ergo voluntas quietatur in aliqua operatione, ex bonitate operationis procedit quietatio voluntatis: nec voluntas quærit bonū propter quietationē. sic enim ipse actus voluntatis esset finis: quod est cōtra præmissa*. Sed ideo quærit ꝙ quietetur in operatione: quia operatio est bonum eius. vnde manifestū est ꝙ principalius bonū est ipsa operatio, in qua quietat volūtas, quàm quietatio volūtatis in ipso.

¶AD primum ergo dicendum, ꝙ sicut philosophus ibidē* dicit, delectatio perficit operationem sicut decor iuuētutem, qui est ad iuuentutem consequens: vnde delectatio est quædam perfectio concomitans visionem: non sicut perfectio faciens visionem sua specie perfectam esse.

¶Ad secundum dicēdum, ꝙ apprehensio sensitiua non attingit ad cōmunem rationem boni, sed ad aliquod bonū particulare: quod est delectabile: & ideo ſm appetitum sensitiuum, qui est in animalibus, operationes quæruntur propter delectationem: sed intellectus apprehendit vniuersalem rationē boni, ad cuius cōsequutionem sequitur delectatio. vnde principalius intendit bonum, quàm delectationem. & inde ꝙ diuinus intellectus qui est institutor naturæ, delectationes apposuit propter operationes non est autem aliquid æstimandum simpliciter secundum ordinem sensitiui appetitus: sed magis secundum ordinem appetitus intellectiui.

¶Ad tertium dicendum, ꝙ charitas non quærit bonū dilectū ꝑpter delectationē: sed hoc est ei consequens, vt delectetur in bono adepto, ꝙ amat: & sic delectatio

---

¶Super Quæstionis tertiæ Articul. septimum.

IN hoc articu. septimo nota duo.

¶Primò titulum, ꝙ appellatione cognitionis substantiarum separatarum cointelligitur etiā cognitio, quæ habetur de Deo cognoscendo substantias separatas: sicut enim in præcedent. artic. in cognitione sensibilium cointelligebatur cognitio Dei & substantiarum separatarum per sensibilia: ita proportionaliter hic intelligendum est. Secundò, quod simile accedere potest dubium de perfectione vltima intellectus dubio præcedenti de beatitudine. Nam licet perfectio vltima intellectus vt sic, oportet quod sit verum per essentiam, perfectio tamen vltima intellectus talis puta hominis, sufficit quod sit verum tale. Et simili solutione dicendum est, ꝙ si esset sermo de vltima perfectione ad quam naturæ studio veniri potest: non oportet ad verum per essentiam peruenire, nisi participatum in tali per se perfectiuo proprio intellectus talis: quod esset vnum tale. Sed quia est sermo de vltima perfectione, ad quam intellectus noster institutus supponitur: ideo oportet capacitatem eius per verum per essentiā perfici, non per aliud medium obiectū. sic enim intelligere debes perfectionem intellectus per ipsum verum per essentiam in hoc loco relinquendo discussioni sequentis articuli, & alibi, an talis perfectio sit visio diuinæ essentiæ, & ꝑ speciē, aut sine specie.

1.q.64.art. 1. ad 2. & q.89.ar.1. ad 3. Et 3. cōtra. cap. 44. Et verit. q. 20. art.3.ad 5. Et opusc. 2. ca. 108. & 164. — Homi.26. in Euang.

¶Super Quæstionis tertiæ Articulum 6.7. & 8.

CIrca articulos eosdem, videlicet 6.7. & 8. vide tertium contra Genti. vbi de fœlicitate diffusè ꝑ multa capitula disputatur: & aduerte in octauo articulo, quòd illa verba literæ, quòd intellectus humanus non cognita prima causa nisi an est, habet naturale desiderium ad cognoscendam primam causam quid est, &c. non carent ambiguitate. propterea, quia naturale desiderium nō excedit vim naturæ, nec est ad supernaturalem operationem, non solum ipsius, sed omnis intellectus creati. Sed hæc citius soluuntur, si desiderium naturale distinguitur iuxta prædicta in primo libro, in princip. Desiderium nāque potest dici naturale à natura, vt subiecto tantum: & sic naturaliter desideramus visionem Dei & natura vt subiecto & modo, & cætera. & sic procedunt obiectiones: nec propterea aliquid adimitur efficaciæ huius rationis: quoniam perfecta beatitudo neutrum huiusmodi desiderii imperfectum relinquit. Posset quoque dici quòd author tractat de homine vt Theologus. Cuius, vt in secundo cōtra Gent. c.4. dicitur, est cōsiderare creaturas non secundum proprias naturas, sed vt ad Deum sunt relatæ, & sic licet homini absolute non insit naturale huiusmodi desiderium, est tamen naturale homini ordinato à diuina prouidentia in illam patriam &c. & hæ duæ responsiones sunt generales ad omnem huiusmodi materiam: specialiter tamē ad hāc huius articuli materiam descendendo, dici potest quod intellectus humanus sciens an est de Deo & communia, desiderat naturaliter scire de Deo quid est, inquantum sub numero causarum comprehenditur, & non absolutè nisi per quandā consequentiam: & hoc est verum, quia inditum est naturaliter, vt viso effectu desideremus nosse quid est causa, quicquid sit illa. ¶Aduerte hic Nouitie duo. Primò, ꝙ idem est cognoscere quod quid est Dei, & videre Deum per essentiam: hoc enim manifestè in probatione vltimi huius articuli habes. Secundò, quòd perfecta beatitudo constituitur ex quidditatiua cognitione Dei. Ita quòd differētia cōstitutiua cognitionis in hoc ꝙ sit cognitio quidditatiua Dei, est cōstitutiua in hoc, quod est Dei visio: & est constitutiua beatitudinis vltimæ in hoc, quòd sit perfecta & consequenter, sicut datur latitudo in visione Dei, ita in beatitudine perfecta.

1.part.q.3. ar.4. & q. 7.ar.1. — 1.p.q.90. art.3.

Suprà ar. 4. Et 1. q. 12.ar.4. & q. 26. arti. 2. & 3. & 1. dist.1. q. ar.1. Et 4. di.4. art.1. Et 4. dist. 49.q.1.art. 2.q.1. Et q. 4.art.9. & 1. Et 3. contra c.25. & 37. Et opu. 3. ca. 104. 106. 107. 108. 135. 166. 167. 168.175. & 262.264.

¶Super Quæstionis quartæ Articul. primum.

IN hoc art. 1. 4. q. Nouitiorum dubium occurrit, quomodo litera soluetur dicēs, quòd delectatio causatur ex hoc quòd appetitus requiescit in bono adepto: cū apud authorē delectatio sit quies appetitus: vt hic etiam in responsione ad primum expressè dicitur.

¶Ad hoc dicitur, quòd cum constat de certa conclusione, verba quæ apparēt quandoque dissona, piè interpretanda sunt: & sic est sensus literæ huius, quòd delectatio causatur ex hoc, quòd appetitus requiescit in bono adepto, id est, delectatio quæ est ipsa actualis quies, causatur ex hoc quòd appetitus se habet ad bonum adeptum, vt quiescens ad id in quo est quies: ex hoc nanque ꝙ appetitus peruenit ad talem statum quòd bonum adeptum sit, sequitur quies quæ est delectatio: litera autem circumloquitur ly esse in tali statu, nomine requiescentis ea ratione, quia quies significat esse in termino, & ex hoc quòd appetitus est vt in termino sui motus adepto bono, constat sequi delectationem.

Sup. q. 3. art. 4. cor. & 2. dist. 38. art. 2. cor. & 4. dist. 49. q. 3.ar.4.q.3. Et opusc. c.107.166. Capit. 1. 8. Ca.9. 10.5. Cap. 7. & 8.10.5. — q. 3. ar. 8.

¶Super Quæstionis quartæ Articulum secundum.

IN 2. arti. circa responsionem ad secundum dubia occurrunt, & de ratione reddita differentiæ inter ordinem appetitus sensitiui & intellectiui, & de consonantia dictorum: superius enim in quæstione secunda, articulo sexto, ad primum, dixit, quòd delectatio propter se, & non propter aliud, appetitur si ly propter, dicat causam finalem: hic verò, & alibi ex proposito, vt in 3. contra Gent. c.26. vult quòd delectationes sint propter operationes. Non consonat quoque, quòd naturalis ordo appetibilium ab appetitu sensitiuo sit cōtrarius ordini statuto ab institutore naturæ: nam absque errore res naturales diriguntur.

¶Si ergo institutor naturæ delectationes sensibiles instituit propter operationes vt finem: ergo ab appetitu sensitiuo naturaliter appetenda est: & cōsequenter appetitur delectatio sensibilis propter operationem, & non econuerso, difficile quoque est videre quo ex hoc, quòd apprehensio sensitiua non attingit ad communem rationem boni, sed particularis boni, quod est delectabile, sequitur, sicut effectus est causa quòd appetitus sensitiuus feratur in operationem propter delectationem: & quia falsum videtur assumptum: quoniam cognitio sensitiua extendit se ad bonum non delectabile secundum sensum, vt patet cum hirundo pro nido: non quia delectet eam tactus aut visus paleæ aut luti, sed propter vtilitatē: & quia non solum causalitas, sed cōnexio medij cum conclusione nō apparet.

¶Ad euidētiam harum quatuor dubitationum sciendū est primò, ꝙ delectatio & operatio seu bonum cōiunctum causans delectationem, de quo est delectatio, dupliciter possunt considerari. primò secundum se absolutè: secundò in respectu adinuicem: & hoc dupliciter, vel scilicet vt vnum appetibile formaliter: vel vt multa appetibilia, formaliter vsi absolutè cōsiderentur. vtrunque eorum est propter se appetibile: ita ꝙ neutrū propter alterum vt finē. & ratio est: quia vtrunque habet in se vnde finiat simpliciter appetitiuum motū absque ordine ad alterum, vt finē: diuiso enim bono trifariam, in honestū, delectabile, & vtile: solum vtile secūdum se est propter aliud vt finē: & hoc intēdebat author in q.2. superius: vbi dixit delectationem appeti non propter aliud vt finē: & Arist. in 10. Ethic. deridens quærētem propter quid quis delectatur: si autem sumuntur hæc duo vt vnum appetibile formaliter, sic nō est quæst. an hoc ꝑpter illud, aut econuerso: sed totum appetitur sub ratione illius, ꝙ formale est: & hoc, vt patebit, accidit in appetitu sensitiuo: si verò cōparentur adinuicem, aut ex parte appetibilis: & tunc delectatio est propter operationem, quia maius bonum est honestum, quā delectabile: & vt diffusè probatur in prædicto loco cōtra Gent. & hîc aliqualiter tāgitur. Natura apposuit delectationes ꝑpter operationes vt finē. Et hoc intendit hîc author & in prędicto libro. Aut ex parte appetentis: & sic si appetitus est inordinatus, non est solicitādum de ordine: si autem est ordinatus, tunc videtur secundum literam quòd appetitus sensitiuus tendit in operationes propter delectationes: intellectiuus autem ecōuerso, appetit delectationes propter operationes. Sed quid de hoc sentiendum sit, in hac disputatione dicetur. Ex his patet solutio primi dubij. Scito secundò, quòd de appetitu sensitiuo duplex est dicendi modus. Pōt enim dici quòd appetitus sensitiuus appetit bonum sensibile vt vnum appetibile: & delectationem cōsequentem vt aliud appetibile, & potest dici ꝙ appetitus sen-

Cap. 6. — Cap. 5. — Cap. 23. — Cap. 4. — In ista sectione. — Supra art. 1. & locis ibi notatis. — Cap. 4. — c.6.7.& 8. — q.1. arti.1. ad 2. — 10.li. Ethicor. c.4.

Universidad de Deusto Biblioteca

tus sensitiuus appetit quidem vtrunque horum, sed sub ratione vnius appetibilis, scilicet boni delectabilis. Et si hęc secunda via sustinetur facile est soluere secundũ dubium, dicẽdo ꝙ appetitus sensitiuus nõ appetit operationes propter delectationes, vt vnum appetibile propter aliud finale, sed operationes eius propter delectationes formaliter: ita ꝙ delectatio est ratio formalis, quòd operatio sit finis appetitus sensitiui: sicut accidit quũ aliquis secundũ appetitũ intellectiuũ recte desiderat aliquid solũ, vt delectabile, quærẽs delectationẽ, vt medicinã: & secundũ hoc appetitus sensitiuus non tendit in appetibilia ordine cõtrario naturali ordini, quoniam & si naturalis ordo diligat delectationes propter operationes finaliter: nõ prohibet tamen quin operationes appeti non possint sub ratione delectabilis, vt vnũ appetibile ab eo qui nullũ natum est appetere finem nisi bonum delectabile. Si verò sustineatur prima via, tunc nulla apparet via euadendi: nisi dicẽdo, ꝙ licet secundũ se hæc sint ordinata, tamen in ordine ad appetitum sensitiuum præpostere se habent: sicut licet substantia sit secundum se pri⁹ cognita accidente, tamẽ in ordine ad cognitionem nostrã præpostere se habet: sed tũc oportet reddere causam huius preposteri ordinis in appetitu sẽsitiuo, sicut patet causa in exẽplo dato de cognitione nostra: & non apparet causa nisi dicatur, quòd delectabile esset magis conueniens appetitui sensitiuo, quàm cõiunctum bonum, de quo est delectatio: sed hoc nihil est: hoc enim est qđ quæritur quare delectabile tenet primum locũ respectu appetitus sensitiui: & secundum naturę ordinem nõ debetur ei primus locus: & quãuis litera hanc primã viam sonet, dum alium ordinem inter operationem & delectationẽ, dicit respectu appetitus sensitiui & simpliciter: mihi tamen videtur, quòd secũda via sola sit intenta in litera. Et moueor ad hoc ex assignata ratione in litera, quia scilicet sensitiua cognitio nõ se extendit ad cõmunem boni rationẽ, sed delectabilis tantũ: ita quòd licet sensitiua appetat appetitu naturali operationem vt vnum appetibile, & delectationẽ vt aliud appetibile: quia ambo sunt secundum se bona illi cõuenientia: & nihilominus etiã appetat delectationẽ propter operationẽ, sicut graue quietem deorsum propter esse deorsum: appetitu tamen animali qui est actus elicitus: & nõ fertur nisi apprehensum sensitiuè vt sic, nõ appetit operationes & delectationes vt duo appetibilia: sed vt vnum formaliter, scilicet operationes vt delectationes: quia sensitiua cognitio etsi extendat se ad operationes: vt in 2. de anima: non tamen extendit se ad eas sub ratione boni nisi delectabilis: & sic appetere operationes propter delectationes formaliter vocatur in litera appetitus operationum, propter delectationes finaliter: nõ quia operatio ordinetur in delectationẽ: sed quia non appetitur nisi sub ratione illius: quod est appeti propter illam finaliter & negatiuè, quia nõ propter aliũ finem: & positiuè tanquã materia finis: nõ tanquam ordinata materialiter ad finem. Et ex his patet solutio secundi dubij. Scito tertiò, ꝙ cùm diuidatur in bonũ per se & propter aliud: & propter se distinguatur in delectabile & honestum: cognoscere bonũ secundum cõmunem rationem boni, est apprehẽdere bonum secundũ omnes sui differentias: sensitiua aũt cognitio vt sic: quia nõ propter se, sed propter salutem data est, vt patet in de sensu & sensa. solum ad bonũ propter aliud, id est, vtile, & propter se vt delectabile se extendit. non enim appetunt animalia animali appetitu videre propter hoc bonũ quod est visio: aut odorare propter bonũ ꝙ est odorare, sed inquantũ vtilia aut delectabilia sunt. In cuius signum nõ pugnãt animalia nisi propter delectabilia, irascibili testimonium reddente de fine cõcupiscibilis, & ex his solutio vltimorũ dubiorũ. Iam enim patet ꝙ sensus cognitio nõ se extendit nisi ad delectabile vt finem: ad vtile enim tẽdit propter delectabile: & quomodo ex hoc ipso manifeste sequitur quòd operationes appetit vt delectabiles: & ꝓpter quid hoc est: quia scilicet sensitiuæ cognitionis gradus primus existens (delectabile non transcendit) bonum, vt finem cognitum; quod est obiectum appetitus animalis.

4. dist. 1. q. 1. art. 1. cor. 4. dist. 49 q. 4. arti. 5. q. 1. cor. Epist. 112. cap. 9.

q. 79. cum 4. q. seq.

non respondet ei vt finis: sed magis visio, per quam primo finis fit ei præsens.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum ad beatitudinem requiratur comprehensio.

AD tertium sic proceditur. Videtur quòd ad beatitudinem non requiratur comprehensio. dicit enim Aug. ad Paulinã, de videndo Deum*, Attingere mente Deum magna est beatitudo. Comprehendere autem est impossibile: ergo sine comprehensione est beatitudo.

2 ¶Præterea, Beatitudo est perfectio hominis secundum intellectiuam partẽ, in qua non sunt aliæ potentiæ quàm intellectus & voluntas, vt in primo dictum est*: sed intellectus sufficienter perficitur per visionem Dei: voluntas autem per delectationem in ipso: ergo non requiritur comprehensio tanquam aliquod tertium.

3 ¶Præterea, Beatitudo in operatione cõsistit: operationes autẽ determinantur ẽm obiecta: obiecta autẽ generalia sunt duo, verũ, & bonũ: verũ correspondet visioni, & bonũ correspõdet dilectioni: ergo non requirit͛ cõprehẽsio quasi aliquod tertiũ.

¶SED contra est, ꝙ Apost. dicit 1. ad Cor. 9. Sic currite vt cõprehendatis: sed spiritualis cursus terminatur ad beatitudinem, vnde ipse dicit 2. ad Ti. vlt. Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui: in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ: ergo comprehensio requiritur ad beatitudinem.

¶RESPONDEO dicẽdum, ꝙ cum beatitudo consistat in cõsequutione vltimi finis: ea, quæ requirũtur ad beatitudinem, sunt cõsideranda ex ipso ordine hominis ad finẽ: ad finem aũt intelligibilem ordinatur homo, partim quidem per intellectum, partim aũt per volũtatem: per intellectũ quidem, inquantum in intellectu præexistit aliqua cognitio finis imperfecta. Per voluntatẽ autem primo quidem per amorẽ, qui est primus motus voluntatis in aliquid: secundò autẽ per realem habitudinem amantis ad amatũ. quæ quidem potest esse triplex: quãque enim amatum est præsens amanti: & tunc iam non quæritur; quandoque autem non est præsens, sed impossibile est ipsum adipisci, & tunc etiã non quæritur: qñque aũt possibile est ipsum adipisci, sed est eleuatum supra facultatem adipiscentis, ita vt statim haberi nõ possit, & hæc est habitudo sperãtis ad speratũ, quæ sola habitudo facit finis inquisitionẽ. Et istis tribus respõdent aliqua in ipsa beatitudine: nã perfecta cognitio finis rñdet imperfectæ. Præsentia verò ipsius respondet habitudini spei. Sed delectatio in præsentia cõsequitur delectationẽ; vt supra dictum est:* & ideo necesse est ad beatitudinem ista tria concurrere, s. visionem, quæ est cognitio perfecta intelligibilis finis, comprehẽsionem, quæ importat presentiam finis, delectationem vel fruitionem, quæ importat quietationem rei amantis in amato.

¶AD primum ergo dicendum, ꝙ comprehensio dicitur dupliciter. Vno modo inclusio cõprehensi in comprehendẽte, & sic omne quod cõprehenditur à finito, est finitum: vnde hoc modo Deus cõprehendi nõ potest ab aliquo intellectu creato. Alio modo comprehensio nihil aliud nominat quã tentionem alicuius rei, quæ iã præsentialiter habetur: sicut aliquis consequens aliquem, dicitur eum comprehẽdere, quando tenet eum: & hoc modo cõprehensio requiritur ad beatitudinem.

¶Ad secundum dicendũ, ꝙ sicut ad volũtatem pertinet spes & amor: quia eiusdẽ est amare aliquid, & tendere in illud non habitum: ita etiam ad voluntatem pertinet comprehẽsio & delectatio: quia eiusdẽ est habere aliquid & quiescere in illo.

¶Ad tertiũ dicẽdum, ꝙ cõprehensio non est aliqua operatio præter visionem: sed quædã habitudo ad finẽ iam habitũ: vnde etiã ipsa visio vel res visa, quæ præsentialiter adest, obiectum cõprehensionis est.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum ad beatitudinem requiratur rectitudo voluntatis.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur ꝙ rectitudo voluntatis non requiratur ad beatitudinem: beatitudo enim consistit in operatione intellectus, vt dictum est*. sed ad perfectam intellectus operationẽ non requiritur rectitudo voluntatis, per quam mundi homines dicuntur. dicit enim Augu. in lib. retractationum*. Non approbo quod in oratione dixi, Deus, qui non nisi mundos verũ scire voluisti: responderi enim potest multos etiam non mundos multa scire vera: ergo rectitudo voluntatis non requiritur ad beatitudinem.

Infrà q. 4. et 7. Et opusc. c. 173. — q. 3. art. 4. — lib. 3. c. 4. et lib. 1. solilo. quio. c. 2.

2 ¶Præterea, Prius non dependet à posteriori: sed operatio intellectus est prior quàm operatio voluntatis. ergo beatitudo quæ est perfecta operatio intellectus, non dependet à rectitudine voluntatis.

3 ¶Præterea, Quod ordinatur ad aliquid tãquam ad finem, non est necessarium, adepto iam fine: sicut nauis postquam peruenit ad portum. Sed rectitudo voluntatis quæ est per virtutem, ordinatur ad beatitudinem tanquam ad finem: ergo adepta beatitudine, non est necessaria rectitudo voluntatis.

¶SED CONTRA est quod dicitur Matth. 5. Beati mũdo corde: quoniã ipsi Deũ videbũt. & Heb. vlt. Pacẽ sequimini cum omnibus & sanctimonia, sine qua nemo videbit Deum.

¶RESPONDEO dicendũ, ꝙ rectitudo volũtatis requiritur ad beatitudinẽ & antecedẽter & concomitanter. Antecedenter quidẽ, quia rectitudo voluntatis est propter debitũ ordinem ad finẽ vltimum: finis autem cõparatur ad id quod ordinatur ad finẽ, sicut forma ad materiã. vnde sicut materia nõ potest consequi formã nisi sit debito modo disposita ad ipsam, ita nihil consequitur finem, nisi sit debito modo ordinatum ad ipsum: & ideo nullus potest ad beatitudinem peruenire nisi habeat rectitudinem voluntatis. Concomitanter autem, quia sicut dictum est*, beatitudo vltima consistit in visione diuinæ essentiæ, quæ est ipsa essentia bonitatis: & ita voluntas videntis Dei essentiam, ex necessitate amat quidquid amat sub ordine ad Deum: sicut voluntas non videntis Dei essentiam, ex necessitate amat quidquid amat sub communi ratione boni, quam nouit: & hoc ipsum est quod facit voluntatem rectam. vnde manifestum est quòd beatitudo non potest esse sine recta voluntate.

q. 3. ar. 8.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Aug. loquitur de cognitione veri, quod non est ipsa essentia bonitatis.

¶Ad secundum dicendum, quòd omnis actus voluntatis procedit ab aliquo actu intellectus: aliquis tamen actus voluntatis est prior quàm aliquis actus intellectus. voluntas enim tendit in finalem actum intellectus qui est beatitudo: & ideo recta inclinatio voluntatis præexigitur ad beatitudinem: sicut rectus motus sagittæ ad percussionem signi.

¶Ad tertium dicendum, quòd non omne quod ordinatur ad finem, cessat, adueniente fine, sed id tantùm quod se habet in ratione imperfectionis, vt motus: vnde instrumenta motus non sunt necessaria, postquam peruenitur ad finem: sed debitus ordo ad finem est necessarius.

ARTICVLVS V.

¶ Vtrum ad beatitudinem hominis requiratur corpus.

1. q. 7. ar. 4. ad 2. & q. 15. arti. 10. cor. & ad 2. Et 4. di. 49. q. 4. ar. 5. q. 2. cor. & ad 1. & 4. cõtra g. 47. fi. & p. q. 5. art. 10. cor. Et opusc. 3. cap. 151. Et iob 19. fine.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd ad beatitudinẽ requiratur corpus. perfectio enim virtutis & gratiæ præsupponit perfectionem naturæ: sed beatitudo est perfectio virtutis & gratiæ: anima autem sine corpore non habet perfectionem naturæ, cum sit pars naturaliter humanę naturę: omnis autẽ pars est imperfecta à suo toto separata: ergo anima sine corpore non potest esse beata.

2 ¶Præterea, Beatitudo est operatio quædã perfecta, vt suprà dictũ est*. Sed operatio perfecta sequitur esse perfectũ: quia nihil operatur, nisi secundũ ꝙ est ens in actu. Cũ ergo anima non habeat esse pfectũ, quãdo est à corpore separata, sicut nec pars separata à toto: videtur ꝙ aĩa sine corpore nõ possit esse beata.

q. 3. ar. 2.

3 ¶Pręterea, Beatitudo est pfectio hominis: sed aĩa sine corpore nõ est homo. ergo beatitudo nõ potest esse in aĩa sine corpore.

Cap. 6.

4 ¶Præterea, Secundum Philosophum in 10. Ethic.* operatio fęlicitatis in qua consistit beatitudo, est non impedita: sed operatio animæ separatæ est impedita, quia vt dicit Augu. 12. super Genes. ad literam*. Inest ei naturalis quidam appetitus corpus administrandi: quo appetitu retardatur quodammodo ne tota intentione pergat in illud summum cælum, id est in visione essentiæ diuinæ: ergo anima sine corpore non pòtest esse beata.

Cap. 35.

5 ¶Præterea, Beatitudo est sufficiẽs bonũ, & quietat desideriũ, sed hoc non cõuenit aĩæ separatæ: quia adhuc appetit corporis vnionẽ, vt Aug. dicit*. ergo aĩa separata à corpore nõ est beata.

6 ¶Præterea, Homo in beatitudine est Angelis æqualis: sed anima sine corpore non æquatur Angelis, vt Augu. dicit*: ergo non est beata.

Lib. 12. super Gene. ad lit. cap. 35. vbi supra.

¶SED CONTRA est quod dicitur Apocal. 14. Beati mortui, qui in Domino moriuntur.

¶RESPONDEO dicendum, quòd duplex est beatitudo. Vna imperfecta, quæ habetur in hac vita: & alia perfecta, quæ in Dei visione consistit. Manifestũ est autem quòd ad beatitudinẽ huius vitæ de necessitate requiritur corpus. Est enim beatitudo huius vitę operatio intellectus vel speculatiui vel practici. operatio autẽ intellectus in hac vita nõ potest esse sine phantasmate, quod non est nisi in organo corporeo, vt in primo habitum est*: & sic beatitudo quæ in hac vita haberi potest, depẽdet quodãmodo ex corpore. Sed circa beatitudinẽ perfectã, quæ in Dei visione cõsistit, aliqui posuerunt ꝙ non potest animæ aduenire sine corpore existenti, dicentes ꝙ animę sanctorũ à corporibus separatę, ad illã beatitudinẽ non perueniũt, vsq; ad diẽ iudicij, quando corpora resument: quod quidem apparet esse falsum & authoritate & ratione. Authoritate quidẽ, quia Apostolus dicit 2. ad Cor. 5. Quãdiu sumus in corpore, peregrinamur à Domino. & quę sit ratio peregrinationis, ostendit subdens, Per fidẽ enim ambulamus, & nõ per speciẽ. Ex quo apparet: quòd quãdiu aliquis ambulat per fidem, & non per speciẽ carens visione diuinæ essentiæ, nõdum est Deo præsens: animæ autẽ sanctorum à corporibus separatę, sunt Deo pręsentes: vnde subditur, Audemus autem, & voluntatem habemus bonã peregrinari à corpore, & præsentes esse ad Deum. vnde manifestũ est quod animæ sanctorũ separatæ à corporibus ambulant, per speciem Dei essentiã videntes, in quo est vera beatitudo. Hoc etiã per rationem apparet: nã intellectus ad suam operationem non indiget corpore nisi propter phãtasmata, in quibus veritatẽ intelligibilem contuetur, vt in primo* dictũ est. Manifestum est autem ꝙ diuina essentia per phantasmata videri nõ potest: vt in primo ostensum est*. Vnde cũ in visione diuinæ essentię perfecta hominis beatitudo consistat, non dependet beatitudo perfecta hominis à corpore. vnde sine corpore potest anima esse beata. Sed sciendũ quòd ad perfectionem alicuius rei dupliciter aliquid pertinet. Vno modo ad constituendã essentiam rei, sicut anima requiritur ad perfectionẽ hominis: alio modo requiritur ad perfectionem rei, ꝙ pertinet ad bene esse eius, sicut pulchritudo corporis, vel velocitas ingenij pertinet ad perfectionẽ hominis. quãuis ergo corpus primo modo ad perfectionẽ beatitudinis humanę nõ pertineat, pertinet tamen secundo modo. cum enim operatio dependeat ex natura rei, quanto anima perfectior erit in sua natura, tanto perfectius habebit suam propriam operationẽ, in qua felicitas consistit, vnde Aug. in 2. super Genes. ad literam*, cum quæsiuisset vtrũ spiritibus defunctorũ sine corporibus possit summa illa beatitudo præberi: respondit quòd non sic possunt videre incõmutabilem substantiam, vt sancti Angeli vident, sine alia latentiore causa, siue ideo quia est in eis naturalis quidam appetitus, corpus administrandi.

p. p. q. 84. ar. 7. — q. 84. ar. 7. — 1. par. q. 12. — Cap. 35.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd beatitudo est perfectio animæ ex parte intellectus, secundum quem anima transcendit corporis organa, non autem secundum quòd est forma naturalis corporis: & ideo illa naturalis perfectio manet, secundum quam ei beatitudo debetur: licet non maneat illa naturæ perfectio secundum quam est corporis forma.

¶Ad secundũ dicendum, ꝙ anima aliter se habet ad esse quàm aliæ partes: nã esse totius non est alicuius suarũ partium: vnde

¶ Super Quæstionis quartæ Articulum tertium.

IN hoc art. 3. aduerte nouitie, primo in corpore articuli, ꝙ per realem habitudinẽ amantis ad amatum nõ intelligitur habitudo realis, vt distinguitur cõtra beatitudinẽ rõnis: quoniã quum sit impossibile haberi quandoque vt in litera dicitur: & ad futurũ non potest esse realis relatio, sed sumitur realis vt distinguitur contra affectionalẽ. Est nãque amatum in amãte per amorem ipsum secundũ affectum: & desideratur vt sit iniunctũ eidem secundũ rem. vnde habitudo (de qua est sermo) dicitur realis determinata à termino: ita ꝙ habitudo realis nihil aliud sonat in proposito quam habitudinẽ ad cõiunctionẽ secundũ rem. Secũdò, ꝙ ex rñsione ad vltimum nõ habes, quòd comprehẽsio spectat ad intellectum, sed ꝙ nullã operationẽ addit supra visionem: sed solã relationem resultantẽ in voluntate ex visione, quæ est in intellectu: visio enim ponẽs Deũ in esse presentiali, facit per hoc alterũ extremum huius relationis. est enim visio velut vnio rei tenendæ cum eo quod tenebit.

Art. 1. huius quæst.

¶ Super Quæstionis quartæ Articulum quartum.

IN artic. 4. pro quanto probatur in corpore quòd ad beatitudinem concomitanter necesse exigitur rectitudo volũtatis: quia videtur ipsa essentia bonitatis &c. Aduerte tria. primò rationem ipsam: secũdò eius efficaciam: tertiò aliorũ defectum. quo ad primũ ratio consistit in hoc. Ipsa essentia bonitatis ita se habet ad vidẽtem Deum: sicut ratio boni ad creaturã rationalẽ: sed creatura rationalis nõ potest diuertere à ratione boni: ergo videns Deum nõ potest diuertere ab essentia bonitatis: sed hoc est habere voluntatẽ rectam, ergo. Prima propositio fundatur super hoc, quòd ipsa bonitatis essentia in se quidẽ continet omnem boni rationẽ longè excellentius quàm ratio boni. Ex quo ponitur clare actualiterq; visa, &c. oportet vt non minoris sit efficaciæ in cõtinuando ac circundando omnem voluntatis motum, quàm ratio boni. Secunda verò patet inductiuè: quia quum actus voluntatis sit velle aut nolle: & nolle aliquid includat velle sui oppositi, & velle non possit esse nisi respectu boni in re vel in apparentia, vt experimur in nobis: consequens est quòd voluntas nõ possit aliquo peccato resilire à boni ratione; quo ad efficaciam autẽ rationis scito, quòd sat est huic rationi ad propositum, quòd voluntas necessitetur ab essentia bonitatis visa quo ad communem specificationem actus, quæ tamen constituit rectitudinem in actibus voluntatis. Intendit nanque litera quòd sicut voluntas omnis à boni ratione necessitatur quo ad specificationem communem actus, quia omnis volũtas tendit in bonum in re, vel in apparentia si aliquid vult: ita voluntas videntis Deum si quid vult, oportet, quòd velit ratione essentiæ bonitatis visæ: quoniam est ei ratio omnia volendi & nolendi. Et sicut voluntas omnis liberè potest velle quodcunque obiectum in specie, sub boni tamen in communi ratione: ita voluntas vidẽtis Deum: sub ratione tñ bonitatis diuinæ. In hoc autẽ est differentia, ꝙ cõmunis ratio boni ex hoc ꝙ est ratio voluntatis, non rectificat eam: quoniam põt voluntas sub illa etiã apparens bonũ appetere: ipsa vero bonitatis essentia ex hoc ipso quòd est ratio voluntatis, est rectificatio eius. Rectè enim velle nihil aliud est, quàm secũdum Deum velle. & sic patet vis rationis. Ex qua ratio habetur, & sufficiẽter, quòd beatus non põt peccare non solum in sensu composito, & propter causam extrinsecam, id est Deum perpetuo rectificaturum volũtatem beati: sed propter intrinsecam causam ipsam, scilicet voluntatis naturam approximato sibi, sic id est per actualẽ visionẽ tali obiecto, scilicet bonitate per essentiam. Vnde vitanda est hic Scoti phantasia in 4. distinct. 49. quæst. 6. tenentis quòd ab extrinseco tantum beatus est impeccabilis: nec tamen respondet huic rationi, nec arguit, sed remittit se ad primum sensum, cuius argumenta in primo libro, quæstione octuagesimasecunda, articulo secundo soluta sunt: & sic ex verbis eius respondetur huic rationi, quòd quãtumcumque videatur bonitas Dei, adhuc voluntas remanet libera. iam patet quòd concessio huius consequentis nihil obstat proposito: quoniã (vt iam dictum est) sat est impeccabilitati, quòd voluntas si vult (velit autem quidquid vult) oporteat quòd velit ratione bonitatis diuinę: sicut modo si vult, oportet quòd velit ratione boni: huiusmodi enim necessitates nihil obstant libertati, quamuis prima aufferat libertatem peccandi: quæ tamen non est libertas, nec libertatis pars, sed libertas peccandi.

¶ Super Quæstionis quartæ Articulum quintum.

IN articulo quinto in responsione ad quintum occurrit dubium ad hominem, & simpliciter. Ad hominem quidem, quia Sanctus Thomas in quarto sententiarũ, distinctione quadragesima nona, quæst. 1. ar. 4. quæstio. 1. expressè beatitudinem animę augeri etiam intensiuè resumpto corpore sustinet: cuius oppositum hîc docet. Si simpliciter autem, quia ratio ad illud ducit, scilicet anima resumpto corpore erit perfectior in se secundum naturam: ergo operatio eius erit perfectior: ergo & beatitudo erit in se perfectior: ergo non solum extensiuè. Et augetur ex hac ratione dubium, quia in corpore huius articuli assumitur hæc ratio: & concluditur operatio in qua consistit beatitudo perfectior.

Ad hoc simul dicendum est simpliciter & secundũ hominẽ. Sciendum est igitur ex præsenti articulo, quòd tripliciter intelligi potest, animam separatã impediri ex appetitu corporis à perfecta beatitudine. Primò per modum contrarietatis: ita quòd sicut vidẽs corporaliter impeditur propter dolorem pedis: ita anima separata propter effectum corporis, distrahatur aliqualiter à perfecta visione Dei: & hoc in litera reprobatur. Secundò, per modum defectus intensiui: ita quòd ex hoc quòd anima separata deficit in perfectione suæ naturæ, deficiat etiam in attẽtione suæ operationis, defectu in essendo causante defectum in operando. & quoniam cæteris paribus, operatio attentior est magis intensa, & minus habens intentionis est remissior: vt

patet in visu & auditu. ex hoc sequitur ꝙ aīa beata resumpto corpore est beatior intensiue, nō ex parte obiecti, aut luminis gloriæ: sed ex parte attētionis visionis consequente perfectionē animę in essendo. Et hanc viam tanquā probabilē sustineri posse dixit author in 4. senten. vnde ibi inchoans huiusmodi intensionē, dicit: Potest etiam dici ꝙ etiam beatitudo intensiue, &c. verùm hanc opinionem in hoc loco falsam negauit: ipsáque negatione ex sua officina illā haberi minimè voluit: & meritò, vt patebit. Tertiò per modum defectus extēsiui: ita ꝙ ex hoc quòd anima separata deficit in perfectione extēsiua suæ naturę dum non se extēdit ad corpus & integritatem humanæ naturæ, ad quæ nata est se extendere: & pertinet hoc ad perfectionē eius, quoniam hæc ipsius natura requirit, deficiat quoque in perfectione extensiua suæ operationis qua beatur: pertinet enim ad perfectionem operationis beantis animā, quòd ex ipsa redundet beatitudo in corpus: vt Aug. dicit in epistola ad Dioscorum, tam potēti natura Deus fecit animam, &c. vt habes in art. seq. & hæc est doctrina tradita in hoc articulo: & rationabiliter, quoniā defectus perfectionis in anima separata nō est defectus perfectionis intensiuæ: quoniā hæc anima non suscipit magis & minus secundum substātiam, sed est defectus perfectionis extensiuæ: consentaneum autem est vt defectus animæ: defectū operationis, & extensiuus extēsiuum causet, & non intensiuum. Ad rationem ergo in oppositū dicitur, quòd est ibi sophisma cōsequentis à magis perfecta operatione ad magis intēsam descendendo, perfectū enim communius est quàm intēsum: quia (vt patet in 5. Metaphy.) est id cui nihil deest de requisitis ad ipsum, & consequenter penes accessum cuiuscunque requisiti operatio seu res perfectior est: intensio autem non nisi penes augmentum intrinsecum, &c. & per hęc omnia clara remanent.

¶In reliquis autē huius quæst. tribus articulis nihil scribēdum occurrit: nisi ꝙ in vltimo articulo ad primū, gloria essentialis beatitudinis non est intelligēda intrinsece, tāquā de essentia beatitudinis: sed tāquā causa essentialis illius: quoniam ex hoc ꝙ Deus cōmendat hūc tali dignum gradu, beatus fit & est: scientia nāque Dei cum laude causa est perfectiua rerum.

P.975. 3.par.q.75. D.274. P.275. Suprà art. 5. & locis ibi inductis. q.2. per totam. q.3. art.9. Art. suprà praceden.

vel pars omnino desinit esse destructo toto, sicut partes animalis destructo animali: vel si remanent, habēt aliud esse in actu. sicut pars lineę habet aliud esse quàm tota linea: sed animæ humanæ remanet esse cōpositi post corporis destructionē. & hoc ideo quia idem est esse formæ & materię. & hoc idem est esse cōpositi: anima autem subsistit in suo esse, vt in primo *ostēsum est. vnde relinquitur quòd post separationem à corpore perfectum esse habeat: vnde perfectam operationem habere potest, licet non habeat perfectam naturam.

¶Ad tertium dicendum, quòd beatitudo est hominis secūdum intellectum: & ideo remanente intellectu potest inesse ei beatitudo: sicut dentes Æthiopis possunt esse albi etiam post euulsionem: secundum quos Æthiops dicitur albus.

¶Ad quartum dicendum, quòd dupliciter aliquid impeditur ab alio. Vno modo per modum contrarietatis, sicut frigus impedit actionem caloris: & tale impedimentum operationis repugnat felicitati. Alio modo per modum cuiusdā defectus: quia scilicet res impedita non habet quicquid ad omnimodam eius perfectionem requiritur: & tale impedimentum operationis non repugnat felicitati, sed omnimodæ perfectioni ipsius: & sic separatio animæ à corpore dicitur animam retardare, ne tota intentione tendat in visionem diuinę essentiæ: appetit enim anima sic frui Deo, quòd etiam ipsa fruitio deriuetur ad corpus per redundantiam sicut possibile. & ideo quandiu ipsa fruitur Deo sine corpore, appetitus eius sic quiescit in eo, quòd tamen adhuc participationem eius vellet suum corpus pertingere.

¶Ad quintū dicēdum, ꝙ desiderium animę separatę totaliter quiescit ex parte appetibilis, quia habet id quod suo appetitui sufficit, sed nō totaliter requiescit ex parte appetentis: quia illud bonū nō possidet secūdum omnē modū quo possidere vellet. & ideo corpore resumpto beatitudo crescit non intensiuè, sed extensiuè.

¶Ad sextum dicendum, quòd id quod ibidem dicitur, quòd spiritus defunctorum non sic vident Deum sicut Angeli, nō est intelligendum secundum inæqualitatem quantitatis, quia etiam modo aliquæ animæ beatorum sunt assumptæ ad superiores ordines Angelorum, clarius videntes Deum quàm inferiores Angeli: sed intelligitur secūdū inæqualitatē proportionis: quia Angeli etiam infimi habent omnem perfectionem beatitudinis, quam sunt habituri: nō autē animę separatæ sanctorum.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum ad beatitudinem requiratur aliqua perfectio corporis.

AD SEXTVM sic proceditur: Videtur, ꝙ perfectio corporis nō requiratur ad beatitudinem hominis perfectam. perfectio enim corporis est quoddā corporale bonum: sed suprà ostensum est* ꝙ beatitudo non consistit in corporalibus bonis: ergo ad beatitudinem hominis non requiritur aliqua perfecta dispositio corporis.

2 ¶Præterea, Beatitudo hominis consistit in visione diuinæ essentię, vt ostēsum est*: sed ad hanc operationem nihil exhibet corpus, vt dictum est*: ergo nulla dispositio corporis requiritur ad beatitudinem.

3 ¶Præterea, Quādo intellectus est magis abstractus à corpore, tanto perfectius intelligit: sed beatitudo cōsistit in perfectissima operatione intellectus. ergo oportet omnibus modis animam esse abstractam à corpore. nullo ergo modo requiritur aliqua dispositio corporis ad beatitudinem.

¶SED CONTRA, Præmium virtutis est beatitudo: vnde dicitur Io.13. Beati eritis, si feceritis ea: sed sanctis repromittitur pro præmio nō solùm visio Dei & delectatio, sed etiā corporis bona dispositio. Dicitur enim Isa. vltim. Videbitis, & gaudebit cor vestrum, & ossa vestra quasi herba germinabunt. ergo bona dispositio corporis requiritur ad beatitudinem.

¶RESPONDEO dicendum, ꝙ si loquamur de beatitudine hominis, qualis in hac vita potest haberi, manifestū est ꝙ ad eā ex necessitate requiritur bona dispositio corporis: consistit enim hæc beatitudo secundū Philosophū in operatione virtutis perfectæ: manifestū est autē quòd per inualitudinē corporis in omni operatione virtutis homo impediri potest. Sed si loquamur de beatitudine perfecta, sic quidā posuerunt, ꝙ non requiritur ad beatitudinem aliqua corporis dispositio, imo requiritur ad eam, vt omnino anima sit à corpore separata. Vnde Aug. 12. de ciu. Dei*, introducit verba Porphyrij dicētis, Quòd ad hoc quod sit beata anima, omne corpus fugiendū est: sed hoc est incōueniens; cū enim naturale sit animæ corpori vniri, non potest esse ꝙ perfectio animæ naturalem eius perfectionem excludat. Et ideo dicendū est, ꝙ ad beatitudinem omnibus modis perfectam requiritur perfecta dispositio corporis & antecedenter & consequenter: antecedenter quidem, quia (vt August. dicit 12. super Gen. ad literam*) si tale sit corpus cuius sit difficilis & grauis administratio, sicut caro quæ corrumpitur, & aggrauat animam, auertitur mens ab illa visione summi cæli: vnde concluditur, quòd cum hoc corpus iam non erit animale, sed spirituale, tunc Angelis adęquabitur, & erit ei ad gloriam quod sarcinæ fuit. Consequenter verò, quia ex beatitudine animę fiet redundantia ad corpus, vt & ipsum sua perfectione potiatur: vnde Aug. dicit in epistol. ad Dioscorum*, Tam potenti natura Deus fecit animam, vt ex eius plenissima beatitudine redundet in inferiorem naturam incorruptionis vigor.

Cap.16.& li.22.c.26. Cap.35. Epist.56.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd in corporali bono non consistit beatitudo, sicut in obiecto beatitudinis, sed corporale bonum potest facere ad aliquem beatitudinis decorem vel perfectionem.

¶Ad secundum dicendum, quòd etsi corpus nihil conferat ad illam operationem intellectus qua Dei essentia videtur, tamen posset ab hac impediri: & ideo requiritur perfectio corporis, vt non impediat eleuationem mentis.

¶Ad tertium dicendum, quòd ad perfectam operationem intellectus requiritur quidem abstractio ab hoc corruptibili corpore quod aggrauat animam: non autem à spirituali corpore quod erit totaliter spiritui subiectum. de quo in tertia parte huius operis dicetur.

ARTICVLVS VII.

¶Vtrum ad beatitudinem requirantur aliqua exteriora bona.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur ꝙ ad beatitudinem requirātur etiā exteriora bona. quod enim in præmium sanctis promittitur ad beatitudinem pertinet. sed sanctis repromittuntur exteriora bona, sicut cibus & potus, diuitiæ & regnum. dicitur enim Luc. 22. Vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo: & Matth. 6. Thesaurizate vobis thesaurū in cælo. & Matth. 25. Venite benedicti patris mei, possidete regnum. ergo ad beatitudinem requiruntur exteriora bona.

2.2.q.8. ar.3.ad 4.

2 ¶Præterea, Secundum Boëtium in 3. de consolatione*, Beatitudo est status omnium bonorum aggregatione perfectus: sed exteriora sunt aliqua hominis bona, licet minima, vt Augu. dicit*: ergo ipsa etiam requiruntur ad beatitudinem.

Prosa 2. Libr. 2. de libe. arbit. c. 19. & 1. retract. c. 9.

3 ¶Præterea, Dominus Matth. 5. dicit, Merces vestra multa est in cælis: sed esse in cælis significat esse in loco: ergo saltem locus exterior requiritur ad beatitudinem.

¶SED CONTRA est quòd dicitur in Psal. 72. Quid enim mihi est in cæl. & à te. quid vo. super terram, quasi dicat nihil volo nisi hoc quod sequitur: mihi adhærere Deo bonum est: ergo nihil aliud extra Deum ad beatitudinem requiritur.

¶RESPONDEO dicendum, quòd ad beatitudinem imperfectam, qualis in hac vita potest haberi, requirūtur exteriora bona, non quasi de essentia beatitudinis existentia; sed quasi instrumentaliter deseruientia beatitudini: quæ consistit in operatione virtutis. vt dicitur in 1. Ethi.* indiget enim homo in hac vita necessariis corporis tam ad operationē virtutis cōtemplatiuæ quàm etiā ad operationem virtutis actiuæ, ad quam etiam plura alia requiruntur, quibus exerceat opera actiuæ virtutis.

Cap.7.

¶Sed ad beatitudinem perfectā, quæ in visione Dei consistit, nullo

nullo modo huiusmodi bona requiruntur. Cuius ratio est, quia oīa huiusmodi bona exteriora vel requirūtur ad sustentationē animalis corporis, vel requirūtur ad aliquas operationes, quas per animale corpus exercemus, quæ humanæ vitæ conueniunt: illa autē perfecta beatitudo, quæ in visione Dei cōsistit, vel erit in anima sine corpore, vel erit in aīa corpori iuncta, non iā animali, sed spirituali. & ideo nullo modo huiusmodi exteriora bona requiruntur ad illā beatitudinem, cum ordinentur ad vitam animalem. Et quia in hac vita magis accedit ad similitudinem illius perfectæ beatitudinis felicitas contemplatiua quàm actiua, vtpote etiam Deo similior, vt ex dictis patet*. ideo minus indiget huiusmodi bonis corporis, vt dicitur in 10. Ethic. 4.

q.3.art.5. cap.8.

¶AD PRIMVM ergo dicendū, ꝙ omnes illæ corporales promissiones quæ in sacra scriptura cōtinentur, sunt metaphoricè intelligendæ, secundū ꝙ in scripturis solent spiritualia per corporalia designari, vt ex his quæ nouimus, ad desiderandum incognita consurgamus. Sicut Gregorius dicit in quadam Homilia*. sicut per cibum & potum intelligitur delectatio beatitudinis, per diuitias sufficientia qua homini sufficiet Deus, per regnum exaltatio hominis vsque ad coniunctionem cum Deo.

Homi.10. in Euang.

¶Ad secundum dicendum, quòd bona ista deseruientia animali vitæ, non competunt vitæ spirituali, in qua beatitudo perfecta consistit. Et tamen erit in illa beatitudine omnium bonorum congregatio: quia quidquid bonum inuenitur in istis, totum habebitur in summo fonte bonorum.

¶Ad tertium dicendum, quòd secundum Aug. in lib. de ser. Do. in monte*. Merces sanctorum non dicitur esse in corporeis cęlis: sed per cælos intelligitur beatitudo spiritualium bonorum. Nihilominus tamen locus corporeus, scilicet cælum empyreum, aderit beatis: non propter necessitatem beatitudinis, sed secundum quandam congruentiam & decorem.

Lib.1.c.9.

ARTICVLVS VIII.

¶Vtrum ad beatitudinem requiratur societas amicorum.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd amici sint necessarij ab beatitudinem. futura enim beatitudo in scripturis frequenter nomine gloriæ designatur: sed gloria consistit in hoc quòd bonum hominis ad notitiam multorum deducitur: ergo ad beatitudinem requiritur societas amicorum.

2 ¶Præterea, Boetius dicit, quòd nullius boni sine consortio iucunda est possessio: sed ad beatitudinem requiritur delectatio: ergo etiam requiritur societas amicorum.

3 ¶Præterea, Charitas in beatitudine perficitur: sed charitas extendit se ad dilectionem Dei & proximi. ergo videtur quòd ad beatitudinem requiratur societas amicorum.

¶SED CONTRA est quod dicitur Sapien. 7. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, scilicet cum diuina sapientia, quæ consistit in contemplatione Dei, & sic ad beatitudinem nihil aliud requiritur.

¶RESPONDEO dicēdum, quòd si loquamur de felicitate præsentis vitæ, sicut Philosophus dicit in 10. Ethic.* Felix indiget amicis non quidem propter vtilitatem, cum sit sibi sufficiens: nec propter delectationem, quia habet in seipso delectationem perfectam in operatione virtutis: sed propter bonam operationem, vt scilicet eis benefaciat, & vt eos inspiciēs benefacere delectetur, & vt ab eis in benefaciendo iuuetur. Indiget enim homo ad bene operādum auxilio amicorum, tam in operibus vitæ actiuæ, quàm in operibus vitæ contemplatiuæ. Sed si loquamur de perfecta beatitudine, quæ erit in patria, non requiritur societas amicorum de necessitate ad beatitudinem, quia homo habet totam plenitudinem suę perfectionis in Deo, sed ad bene esse beatitudinis facit societas amicorum. Vnde Aug. dicit 8. super Genes. ad literam*, quòd creatura spiritualis ad hoc quòd sit beata, non nisi intrinsecus adiuuatur æternitate, veritate, charitate creatoris: extrinsecus verò si adiuuari dicenda est, fortasse hoc solo adiuuatur, quòd se inuicem vident, & de sua societate gaudent.

Cap.9.& 10. Cap.25.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd gloria quę essentialis beatitudini, est quam habet homo non apud hominem, sed apud Deum.

¶Ad secundum dicendum, quòd verbum illud intelligitur quando in eo bono quod habetur, non est plena sufficientia, quod in proposito dici non potest, quia omnis boni sufficientiam habet homo in Deo.

¶Ad tertium dicendū, ꝙ perfectio charitatis essentialis beatitudini quantū ad dilectionem Dei, non quantum ad dilectionem proximi. Vnde si esset, vna sola anima fruens Deo, beata esset, non habens proximum quem diligeret: sed supposito proximo sequitur dilectio eius ex perfecta dilectione Dei: vnde quasi concomitanter se habet amicitia ad perfectam beatitudinem.

QVAESTIO QVINTA,

de adeptione beatitudinis, in octo articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de ipsa adeptione beatitudinis. ¶Et circa hoc quæruntur octo. ¶Primò, vtrū homo possit consequi beatitudinem. ¶Secundò, vtrum vnus homo possit esse alio beatior. ¶Tertiò, vtrum aliquis possit esse in hac vita beatus. ¶Quartò, vtrum beatitudo habita possit amitti. ¶Quintò, vtrum homo per sua naturalia possit acquirere beatitudinem. ¶Sextò, vtrum homo consequatur beatitudinem per actionem alicuius superioris creaturæ. ¶Septimò, vtrum requirantur opera hominis aliqua ad hoc quòd homo beatitudinem consequatur à Deo. ¶Octauò, vtrum omnis homo appetat beatitudinem.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum homo possit consequi beatitudinem.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd homo beatitudinem adipisci non possit: sicut enim natura rationalis est supra sensibilem, ita natura intellectualis est supra rationalem: vt patet per Dionysium in lib. de di. no.* in multis locis. sed bruta animalia quę habent naturam sensibilē tantùm, nō possunt peruenire ad finē rationalis naturæ. ergo nec homo qui est rationalis naturę, potest peruenire ad finē intellectualis naturę, qui est beatitudo.

2 ¶Præterea, Beatitudo vera consistit in visione Dei, quæ est veritas pura: sed homini est connaturale vt veritatem intueatur in rebus materialibus. Vnde species intelligibiles in phantasmatibus intelligit: vt dicitur in tertio de anima*. ergo non potest ad beatitudinem peruenire.

Cap.5. Tex.31.

3 ¶Præterea, Beatitudo consistit in adeptione summi boni: sed aliquis non potest peruenire ad summum, nisi transcendat media: cum igitur inter Deum & naturam humanam media sit natura Angelica, quam homo transcendere non potest, videtur quòd non possit beatitudinem adipisci.

¶SED CONTRA est quod dicitur in Psal. 93. Beatus homo quem tu erudieris Domine.

¶RESPONDEO dicendum, quòd beatitudo nominat adeptionem perfecti boni. quicunque ergo est capax perfecti boni, potest ad beatitudinem peruenire. quòd autem homo boni perfecti sit capax, ad hoc apparet, quòd eius intellectus potest comprehendere vniuersale & perfectum bonum, & eius voluntas appetere illud. & ideo homo potest beatitudinem adipisci. Apparet etiam idem ex hoc, quòd homo est capax visionis diuinæ essentiæ, sicut in primo* habitum est: in qua quidem visione perfectam hominis beatitudinem consistere diximus.

q.12.art.1.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd aliter excedit natura rationalis sensitiuam, & aliter intellectualis rationalem: natura enim rationalis excedit sensitiuam quantum ad cognitionis obiectum: quia sensus nullo modo potest cognoscere vniuersale, cuius ratio est cognoscitiua: sed intellectualis natura excedit rationalem quantum ad modum cognoscendi intelligibilem veritatem, nam intellectualis natura statim apprehendit veritatem, ad quam rationalis natura per inquisitionem rationis pertingit: vt patet in his quæ in primo* dicta sunt. & ideo ad id quod intellectus apprehendit, ratio per quendam motum pertingit: vnde rationalis natura consequi potest beatitudinem, quæ est perfectio intellectualis naturæ: tamen alio modo quàm Angeli. nam Angeli consecuti sunt eam statim post principium suæ cognitionis: homines autem per tempus ad ipsam perueniunt, sed natura sensitiua ad hunc finem nullo modo pertingere potest.

D.752. q.79.ar.8. D.260.

¶Ad secundū dicendum, quòd homini secundum statum præsentis vitæ connaturalis modus cognoscendi veritatem intelligibilem est per phantasmata, sed post huius vitæ statum habet alium modum connaturalem, vt in primo* dictum est.

D.190. q.74.art.1. & q.89.articul.1.

¶Super quæstionem quintam.

IN quæst. 5. aduertendū est quòd licet visio Dei per essentiā, & beatitudo formalis intellectualis creaturę coincidāt realiter, vt ex supradictis patet: quia tamen distinguuntur formaliter, ideo diuersa sunt quęsita ista formaliter à quęsitis in prima parte, q.12. Decuit enim tam perfectū doctorem complere omnia formaliter. Nihil igitur est superfluum.

¶Super Quæstionis quintæ Articulum primum.

IN hoc art. 1. quæst. 5. nota quòd Author ex duobus capacitatē hominis respectu perfecti boni ostendēs: alterum naturale, quòd hic experimur, scilicet cognitionem ipsius Dei vniuersalis & summi boni, quā ex studio acquirimus, dum cognoscimus Deum esse eū, qui si videretur bearet: & appetitum qualemcunq in ipso Deo quiescendi: alterum quodāmodo naturale: quod probamus, scilicet quòd omnis intellectus est capax (quāuis remotè) diuinæ visionis, ex hoc ipso quòd intellectus est. In secundo autem & tertio nihil occurrit.

Universidad de Deusto Biblioteca

¶ *Super quæstionis quintæ Articulum quartum.*

IN quarto articulo aliquantisper notandũ est. Scito igitur primò in titulo quarti articuli differẽtiam inter perpetuitatẽ & inamissibilitatẽ beatitudinis. perpetuitas enim significat durationem quandam. inamissibilitas autem significat immutabilitatem quandam. hæc ergo est species immutabilitatis, illa durationis: & quoniam duratio mensuræ est mutabilis vel immutabilis, prius naturaliter inest alicui rei sempiternæ immutabilitas quã perpetuitas: imò hoc est illius effectus, vt ex q. 10. primi lib. coniuncta nonæ apparet. Cum igitur hic quæritur vtrum beatitudo possit amitti, est quæstio non de perpetuitate formaliter: sed de inamissibilitate, quæ est perpetuitatis causa.

4. dist. 49. q. 1. art. 1. & 4. q. 2.

Cap. 9.

Homil. 19. in euãg. 1.

¶Scito secundò in corpore articuli, quòd prima ratio in litera allata pro conclusione: quæ & in quarto sent. distinct. 49. q. 1. art. 1. q. 4. tangitur: male videtur intelligi à Sco. in 4. distinct. 49. quæst. 6. Potest siquidem dupliciter intelligi, quòd beatitudo sit quietatiua omnis desiderii: primò vt sensus sit, quòd beatitudo formalis est formalis impletio omnis desiderii. Ethic. sensus est falsus: & tamen illatum Scot. reprehendit.

De 8. virgini. c. 26. tracta. 67. in Ioannẽ.

Secundò, vt sit sensus, quòd beatitudo formalis est inferẽs impletionẽ omnis desiderii expulsionémq; omnis mali quocunque modo illud contingat, ita quòd ratio beatitudinis in cõmuni exigit quòd inferat satietatem omnis desiderii naturalis, abstrahendo à tali vel tali modo, & hic sensus est verus & intentus, tam hic quàm in quarto sententiarum. Ex hoc enim sequitur manifestè quòd beatitudo exigit inamissibilitatem, vt in litera deducitur.

q. 1. ar. 2. & q. 2. ar. 1.

Alioquin dolor vel timor inesset beato. Vnde dupliciter Scot. ibidẽ defecisse videtur. Primò, quia non distinxit inter immobilitatẽ seu inamissibilitatẽ, & perpetuitatem: & quæ de immutabilitate dicuntur, & de perpetuitate, consequenter de perpetuitate formaliter accipit. Secundò, quia esse immobilitatẽ de ratione beatitudinis intelligitur formaliter aut virtualiter: quoniã vt dicitur 10. Metaphy. Corruptibile & incorruptibile aut sunt substantia aut insubstantia: & tamẽ ipse formaliter accepit de perpetuitate. Scito tertiò, ꝙ secunda ratio literæ efficax val-

Epist. 56 et 13. de trini. c. 7.

Cap. 4. circa princ.

¶Ad tertium dicendum, quòd homo non potest trãscendere Angelos gradu naturæ, vt scilicet naturaliter sit eis superior: potest tamen eos transcendere per operationem intellectus: dum intelligit aliquid super Angelos esse, quod homines beatificat, quod cum perfectè consequetur, perfectè beatus erit.

ARTICVLVS II.

¶ *Vtrum vnus homo possit esse beatior altero.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur ꝙ vnus homo alio nõ possit esse beatior. beatitudo enim est præmium virtutis: vt Philosophus dicit in primo Ethi.* sed pro operibus virtutum omnibus æqualis merces redditur. dicitur enim Matthę. 20. quòd omnes qui operati sunt in vinea acceperunt singulos denarios: quia, vt dicit Greg. æqualem vitam æternæ vitæ retributionem sortiti sunt. ergo vnus non erit beatior alio.

2 ¶Præterea, Beatitudo est summum bonum: sed summo non potest esse aliquid maius: ergo beatitudine vnius hominis non potest alia esse maior beatitudo.

3 ¶Præterea, Beatitudo cũ sit perfectum, & sufficiẽs bonũ, desideriũ hominis quietat: sed non quietatur desideriũ, si aliquod bonũ deest quod suppleri possit: si autem nihil deest quod suppleri possit, non poterit esse aliquid aliud maius bonũ: ergo vel homo non est beatus, vel si est beatus, non potest alia maior beatitudo esse.

¶SED CONTRA est quod dicitur Io. 14. In domo Patris mei mãsiones multę sunt: per quas (vt Aug. dicit*) diuersę meritorum dignitates intelliguntur in vita æterna: dignitas autem vitæ æternæ, quæ pro merito datur est ipsa beatitudo: ergo sunt diuersi gradus beatitudinis: & non omnium est æqualis beatitudo.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictũ est*, in ratione beatitudinis duo includuntur. scilicet ipse finis vltimus, qui est summum bonum, & adeptio vel fruitio ipsius boni. Quantũ igitur ad ipsum bonum quòd beatitudinis obiectũ & causa, non potest esse vna beatitudo alia maior: quia non est nisi vnum summum bonũ, scilicet Deus, cuius fruitione homines sunt beati: sed quantum ad adęptionem huiusmodi boni vel fruitionem potest aliquis alio esse beatior: quia quanto magis hoc bono fruitur, tãto beatior est: contingit autem aliquem perfectius frui Deo quàm alium, ex eo quòd est melius dispositus vel ordinatus ad eius fruitionem. & secundum hoc potest aliquis alio beatior esse.

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, ꝙ vnitas denarij significat vnitatem beatitudinis ex parte obiecti: sed diuersitas mãsionum significat diuersitatem beatitudinis secundũ diuersum gradum fruitionis.

¶Ad secũdum dicendum, quòd beatitudo dicitur esse summum bonũ inquantum est summi boni perfecta possessio siue fruitio.

¶Ad tertium dicendum, quòd nulli beato deest aliquod bonum desiderandum, cum habeat ipsum bonum infinitum, quod est bonum omnis boni. vt Aug.* dicit. sed dicitur aliquis alio beatior ex diuersa eiusdem boni participatione: additio autem aliorum bonorum non auget beatitudinem. vnde Aug. dicit in 5. confess.* Qui te & alia nouit, non propter illa beatior, sed propter te solum beatus.

ARTICVLVS III.

¶ *Vtrum aliquis in hac vita possit esse beatus.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd beatitudo possit in hac vita haberi. dicitur enim in Psal. 118. Beati immaculati in via qui ambulant in lege Domini. hoc autem in hac vita contingit. ergo aliquis in hac vita potest esse beatus.

Infrà ar. 5. co. & q. 61. arti. 1. con. Et 3. di. 27. q. 2. art. 1. cor. Et 4. dist. 49. q. 5. ar. 2. q. 2. art. 2. q. 2. ad 5. Et veri. q. 14. ar. 2. cor. Et 2. Et hic lect. 16. fi.

2 ¶Præterea, Imperfecta participatio summi boni non adimit rationem beatitudinis: alioquin vnus non esset beatior alio. sed in hac vita homines possunt participare summum bonum cognoscendo & amando Deum, licet imperfectè. ergo homo in hac vita potest esse beatus,

3 ¶Præterea, Quod ab omnibus dicitur, nõ potest totaliter falsum esse. videtur enim naturale quod in pluribus est: natura aũt nõ totaliter deficit, sed plures ponũt beatitudinẽ in hac vita, vt patet per illud Psal 143. Beatũ dixerũt populũ cui hæc sunt, scilicet pręsentis vitę bona. ergo aliquis in hac vita põt esse beatus.

¶SED CONTRA est quod dicitur Iob 14. Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miseriis: sed beatitudo excludit miseriam: ergo homo in hac vita non potest esse beatus.

¶RESPONDEO dicendum, quòd aliqualis beatitudinis participatio in hac vita haberi potest, perfecta autem & vera beatitudo non potest haberi in hac vita: & hoc quidem considerari potest dupliciter. Primò quidem ex ipsa communi beatitudinis ratione: nam beatitudo, cum sit perfectũ & sufficiens bonum, omne malum excludit, & omne desiderium implet. in hac autem vita non potest omne malum excludi. multis enim malis pręsens vita subiacet, quæ vitari non possunt, & ignorantiæ ex parte intellectus, & inordinatæ affectioni ex parte appetitus, & multiplicibus pœnalitatibus ex parte corporis, vt August. diligenter prosequitur 10. de ciuit. Dei*. similiter etiam boni desideriũ in hac vita satiari non potest: naturaliter enim homo desiderat permanentiam eius boni quod habet: bona autem præsentis vitæ transitoria sunt, cum & ipsa vita transeat, quam naturaliter desideramus, & eam perpetuò permanere vellemus, quia naturaliter homo refugit mortem: vnde impossibile est quòd in hac vita vera beatitudo habeatur. Secundò, si consideretur id in quo specialiter beatitudo consistit, scilicet visio diuinæ essentiæ quæ non potest homini prouenire in hac vita: vt in primo* ostensum est. ex quibus manifestè apparet quòd non potest aliquis in hac vita veram & perfectam beatitudinem adipisci.

Cap. 5. 6. 7. & 8.

q. 12. ar. 2.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd beati dicuntur aliqui in hac vita, vel propter spem beatitudinis adipiscendæ in futura vita, secundum illud Rom. 8. Spe salui facti sumus: vel propter aliquam participationem beatitudinis secundum aliqualem summi boni fruitionem.

¶Ad secundum dicendũ, quòd participatio beatitudinis potest esse imperfecta dupliciter. Vno modo ex parte ipsius obiecti beatitudinis; quod quidem secundum sui essentiam nõ videtur: & talis imperfectio tollit rationem veræ beatitudinis. Alio modo potest esse imperfecta ex parte ipsius participantis, qui quidem ad ipsum obiectum beatitudinis secundum seipsum attingit, scilicet Deum: sed imperfectè per respectum ad modum, quo Deus seipso fruitur, & talis imperfectio non tollit veram rationẽ beatitudinis: quia cum beatitudo sit operatio quædam: (vt suprà dictum est*) vera ratio beatitudinis consideratur ex obiecto quod dat speciem actui: non autem ex subiecto.

q. 3. ar. 2.

¶Ad tertium dicendum, ꝙ homines reputãt in hac vita esse aliquam beatitudinem propter aliquam similitudinem veræ beatitudinis: & sic non ex toto in sua æstimatione deficiunt.

ARTICVLVS IIII.

¶ *Vtrum beatitudo habita possit amitti.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur ꝙ beatitudo possit amitti. beatitudo enim est perfectio quędã: sed omnis perfectio inest perfectibili secundũ modũ ipsius. cũ igitur homo secundũ naturã suam sit mutabilis, videtur ꝙ beatitudo ab homine mutabiliter participetur: & ita videtur quòd homo beatitudinem possit amittere.

1. q. 64. ar. 2. cor. Et 1. dist. 8. q. 3. ar. 2. cor. fi. Et 3. cõtra c. 61. et 62. Et opusc. 2. c. 166. 26. & 264. Et 10. lo. lect.

2 ¶Pręterea, Beatitudo consistit in actione intellectus qui subiacet voluntati: sed voluntas se habet ad opposita. ergo videtur quòd possit desistere ab operatione, qua homo beatificatur: & ita homo desinet esse beatus.

3 ¶Præterea principio respondet finis: sed beatitudo hominis habet principium: quia homo non semper fuit beatus. ergo videtur quòd habeat finem.

¶SED CONTRA est ꝙ dicit Matth. 25. de iustis, quòd ibunt

Art. 2. huius q.

ibunt in vitam æternam, quæ (vt dictum est*) est beatitudo sanctorum. quod autem est æternum, non deficit. ergo beatitudo non potest amitti.

¶RESPONDEO dicẽdum, quòd si loquamur de beatitudine imperfecta, qualis in hac vita potest haberi, sic potest amitti. & hoc patet in felicitate contẽplatiua, quæ amittitur: vel per obliuionẽ, puta cum corrumpitur scientia ex aliqua ægritudine: vel per aliquas occupationes, quibus totaliter abstrahitur aliquis à contẽplatione. Patet etiam idẽ in felicitate actiua. voluntas enim hominis trãsmutari potest, vt videlicet denegeret à virtute, in cuius actu principaliter consistit felicitas: si autẽ virtus remanet integra, exteriores trãsmutationes possunt quidem beatitudinẽ talem perturbare, inquantũ impediunt multas operationes virtutũ. non tamẽ possunt eã totaliter auferre: quia adhuc remanet operatio virtutis, dũ ipsas aduersitates homo laudabiliter sustinet. & quia beatitudo huius vitæ amitti potest, quod videtur esse cõtra rationẽ beatitudinis: ideo Philosophus dicit in 1. Ethi. *Aliquos esse in hac vita beatos nõ simpliciter, sed sicut homines: quorũ natura mutationi subiecta est. Si verò loquamur de beatitudine perfecta, quæ expectatur post hanc vitam, sciendũ ꝙ Origenes* posuit, quorundã Platonicorum* errorem sequens, ꝙ post vltimam beatitudinem homo potest fieri miser. Sed hoc manifestè apparet esse falsum dupliciter.

Cap. 10.

In 1. periar. c. 5. & lib. 2. cap. 3. al. Philosophorum.

¶Primò quidem ex ipsa communi ratione beatitudinis: cum enim ipsa beatitudo sit perfectum bonum sufficiens, oportet ꝙ desiderium hominis quietet, & omne malum excludat: naturaliter autem homo desiderat retinere bonũ quod habet, & quòd eius retinendi securitatem obtineat: alioquin necesse est quòd timore amittendi vel dolore, de certitudine amissionis affligatur. Requiritur igitur ad veram beatitudinem, quòd homo certam habeat opinionem, bonum quod habet, nunquam se amissurum: quæ quidem opinio si vera sit, consequens est beatitudinem nunquã amittet: si autem falsa sit, hoc ipsum est quoddam malum falsam opinionem habere: nam falsum est malum intellectus, sicut verum est bonum ipsius, vt dicitur in 6. Ethi.* Non igitur iam verè sit beatus si aliquod malum ei inest.

Cap. 2. et 3.

¶Secundò idem apparet si consideretur ratio beatitudinis in speciali: ostẽsum est enim suprà* ꝙ beatitudo hominis in visione diuinæ essentiæ cõsistit: est autem impossibile quòd aliquis videns diuinã essentiam, velit eã non videre: quia omne bonum habitum quo aliquis carere vult, aut est insufficiẽs, & quæritur aliquid sufficientius loco eius: aut habeat aliquod incõmodum annexum, propter quòd in fastidium venit: visio autem diuinæ essentiæ replet animã omnibus bonis, cum coniungat fonti totius bonitatis. vnde dicitur in Psal. 16. Satiabor cum apparuerit gloria tua. & Sapien. 7. dicitur, Venerũt mihi omnia bona pariter cum illa, scilicet cum cõtemplatione sapientię: similiter etiã non habet aliquod incommodum adiunctum: quia de contemplatione sapientiæ dicitur Sap 8 Nõ habet amaritudinem conuersatio illius, nec tædium conuictus eius: sic ergo patet quòd propria voluntate beatus non potest beatitudinem deserere: similiter etiã non potest eam perdere Deo subtrahente. quia cum subtractio beatitudinis sit quędam pœna, non potest talis subtractio à Deo iusto iudice prouenire nisi pro aliqua culpa, in quã cadere non potest qui Dei essentiã videt, cũ ad hanc visionẽ ex necessitate sequatur rectitudo voluntatis, vt suprà ostensum est*. similiter etiã nec aliquod aliud agens potest eam subtrahere. quia mens Deo coniuncta super omnia alia eleuatur. & sic ab huiusmodi coniunctione nullum aliud agens potest ipsam excludere. vnde inconueniens videtur ꝙ per quasdam alternationes temporum transeat homo de beatitudine ad miseriam, & econuerso, quia huiusmodi temporales alternationes esse non possunt nisi circa ea, quæ subiacent tempori & motui.

q. 3. ar. 8.

q. 4. ar. 4.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd beatitudo est perfectio cõsummata, quæ omnem defectum excludit à beato: & ideo absque mutabilitate aduenit eam habenti, faciente hoc virtute diuina, quæ hominem subleuat in participationem æternitatis, transcendentis omnem mutationem.

¶Ad secundum dicendum, quòd voluntas ad opposita se habet in his, quæ ad finem ordinantur: sed ad vltimum finem naturali necessitate ordinatur: quod patet ex hoc quòd homo non potest non velle esse beatus.

¶Ad tertium dicendum, quòd beatitudo habet principium ex conditione participantis: sed caret fine propter conditionem boni, cuius participatio facit beatum. vnde ab alio est initium beatitudinis, & ab alio est quod caret fine.

ARTICVLVS V.

¶ *Vtrum homo per sua naturalia possit acquirere beatitudinem.*

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur, quòd homo per sua naturalia possit beatitudinem cõsequi. natura enim non deficit in necessariis: sed nihil est homini tam necessarium quàm id quod per finem vltimum cõsequitur: ergo hoc naturæ humanæ non deest: potest igitur homo per sua naturalia beatitudinem consequi.

Infrà, q. 62. art. 1. 2. & 3. Et 1. q. 12. art. 4. et q. 94 ar. 1. & 4. dis. 49. q. 2. ar. 6. & 3. cõtra 52. 147. 157. & 159. principio, & Ro. 1. lect. 9. fi.

2 ¶Præterea, Homo cum sit nobilior irrationalibus creaturis, videtur esse sufficientior: sed irrationales creaturæ per sua naturalia possunt consequi duos fines: ergo multo magis homo per sua naturalia potest beatitudinem consequi.

3 ¶Præterea, Beatitudo est operatio perfecta secũdum philosophũ*. eiusdem autem est incipere rem & perficere ipsam. cũ igitur operatio imperfecta quę est quasi principiũ in operationibus humanis, subdatur naturali hominis potestati, qua suorum actuũ est dominus: videtur quòd per naturalem potentiã possit pertingere ad operationẽ perfectam quæ est beatitudo.

Lib. 1. Eth. cap. 7.

¶SED CONTRA, Homo est in principium naturaliter actuum suorum per intellectum & voluntatem. sed vltima beatitudo sanctis præparata excedit intellectum & voluntatem. Dicit etiam Apostol. 1. ad Cor 2. Oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit, quæ pręparauit Deus diligentibus se. ergo homo per sua naturalia non potest beatitudinem consequi.

¶RESPONDEO dicendũ, ꝙ beatitudo imperfecta, quæ in hac vita haberi potest, potest ab homine acquiri per sua naturalia eo modo, quo & virtus, in cuius operatione cõsistit, de quo infrà dicetur*. sed beatitudo hominis perfecta (sicut suprà* dictum est) consistit in visione diuinę essentiæ. videre autẽ Deum per essentiam est supra naturam, nõ solùm hominis, sed etiam omnis creaturę, vt in primo* ostensum est, naturalis em̃ cognitio cuiuslibet creaturę est secundũ modũ substãtiæ eius: sicut de intelligẽtia dicitur in lib. de causis, quòd cognoscit ea quę sunt supra se, & ea quę sunt infra se, secundũ modum substantię suę: omnis autem cognitio, quæ est secundum modũ substantiæ creatę, deficit à visione diuinę essentię, quę in infinitum excedit omnem substantiã creatam. vnde nec homo, nec aliqua creatura potest consequi beatitudinẽ vltimã per sua naturalia.

q. 63.

q. 8. ar. 8.

q. 12. ar. 4.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut natura non deficit huiusmodi in necessariis, quamuis non dederit sibi arma & tegumenta, sicut aliis animalibus, quia dedit ei rationem & manus quibus possit hæc sibi acquirere: ita nec deficit huiusmodi in necessariis, quamuis non daret sibi aliquod principium quo posset beatitudinem consequi. hoc enim erat impossibile: sed dedit ei liberum arbitrium, quo possit conuerti ad Deum, qui eum faceret beatum: quę enim per amicos possumus, per nos aliqualiter possumus, vt dicitur in 3. Ethic.*

Cap. 3.

¶Ad secundum dicendum, ꝙ nobilioris conditionis est natura quæ potest cõsequi perfectum bonũ, licet indigeat exteriori auxilio ad hoc consequendum, quàm natura, quæ non potest consequi perfectum bonum, sed consequitur quoddam bonum imperfectum, licet ad consecutionem eius non indigeat exteriori auxilio: vt Philosophus dicit in 2. de cælo*. sicut melius est dispositus ad sanitatem, qui potest consequi perfectã sanitatem, licet hoc sit per auxiliũ medicinæ, quàm qui solum potest consequi quandam imperfectam sanitatem sine medicinæ

A tex. 60. vsq; ad 66.

de est apud verè Philosophos, qui non in aëre loquuntur, sed voluntatem in bonum tantum & voluntatẽ rectam in vere bonum tantũ ferri posse nouerunt.

¶In responsione ad primum eiusdem articuli habes duo notãda. Primò, quòd beatitudo est immutabilis & cõsequẽter incorruptibilis: ac per hoc differt plusquã genere ab aliis actibus corruptibilibus, iuxta doctrinã Arist. 10. Met. Secundò, causas immutabilitatis eius, formalẽ scilicet, quæ est perfectio cõsummata: effectiuam verò, diuinã virtutem: materialem autem, hominem eleuatũ in participationẽ æternitatis. Et hoc tertiũ pro quanto includit ꝙ beatitudo formalis mẽsuratur æternitate participata, & non æuo: impugnatur à Sco. in loco allegato: quia tamẽ satisfecimus ei in 1. lib. q. 10. nõ replicandũ censeo: & his si addatur bonitas per essentiã, cuius adeptio est beatitudo, videbitur & reliqua causa, scilicet finalis ipsius beatitudinis. Ex primo horũ habes ꝙ beatitudo hæc nõ se habet ad perpetuitatem, sicut albedo se haberet ad eã, si à Deo perpetuò conseruaretur, quoniam albedo illa esset incorruptibilis, vt per accidens perpetua: beatitudo autem perfecta de qua loquimur, est secũdum se incorruptibilis, & per se sibi vendicat perẽnitatem: & propterea se habet ad perpetuitatẽ, sicut figura cælestis. Ex secundo autem horum habes modũ quo beatitudo hęc constituitur immutabilis, scilicet eleuando subiectum supra mutabilitatem. Ex hoc enim quòd mẽs humana eleuatur in æternitatis ordinem, oportet ꝙ prę eleuetur in ordinem immutabiliũ: quoniam æternitas immutabilitatẽ sequitur, omnibus autem beatitudinis causis supra mutabilitatem existentibus, necesse est beatitudinem ipsam immutabilem esse.

¶ *Super Quæstionis quintæ Articulum quintum.*

IN articulo quinto defendenda esset ratio conclusionis in litera posita: nisi diffusè tractata fuisset in 1. lib. q. 12. art. 4. vbi responsum est Sco. eam impugnanti in 4. distinct. 40. quæstio. secunda, quare vide ibi, &c.

Universidad de Deusto Biblioteca

¶Super Quæstionis quintæ Articulum sextum.

IN articulo sexto, septimo, & octauo nihil aliud scribendũ occurrit nisi quòd materia octaui articuli tractata est in 1.lib.q.88.ar.1.vbi solutæ sunt rationes Sco. quare vide ibi. Et hic cõpletur tractatus primus huius libri.

auxilio: & ideo creatura rationalis, quæ potest consequi perfectum beatitudinis bonum, indigens ad hoc diuino auxilio, est perfectior quàm creatura irrationalis, quæ huiusmodi boni non est capax, sed quoddam bonum imperfectum cõsequitur virtute suæ naturæ.

¶Ad tertium dicendũ, ꝙ quãdo imperfectum & perfectum sunt eiusdẽ speciei, ab eadẽ virtute causari possunt: non autẽ hoc est necesse si sunt alterius speciei, nõ enim quidquid potest causare dispositionẽ materiæ, potest vltimam perfectionẽ conferre, imperfecta autem operatio, quæ subiacet naturali hominis potestati, non est eiusdem speciei cum operatione illa perfecta, quæ est hominis beatitudo, cum operationis species dependeat ex obiecto. vnde ratio non sequitur.

ARTICVLVS VI.

¶ Vtrum homo consequatur beatitudinem per actionem alicuius superioris creaturæ.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur, ꝙ homo possit fieri beatus per actionem alicuius superioris creaturę, scilicet Angeli. cum enim duplex ordo inueniatur in rebus: vnus partiũ vniuersi adinuicem, alius totius vniuersi ad bonum quod est extra vniuersum; primus ordo ordinatur ad secundum, sicut ad finem, vt dicitur 12. Metaph.* sicut ordo partium exercitus adinuicem est propter ordinem totius exercitus ad iudicem: sed ordo partiũ vniuersi adinuicem extenditur secundum quod superiores creaturæ agunt in inferiores: vt in primo dictum est*. beatitudo autem consistit in ordine hominis ad bonum, quod est extra vniuersum, quod est Deus. ergo per actionem superioris creaturæ, scilicet Angeli, in hominem homo beatus efficitur. *[Tex. 52. & 53.] [1. par. q. 21. art. 1. ad 3. argum.]*

2 ¶Præterea, Quod est in potẽtia tale, potest reduci in actũ, per id ꝙ est actu tale: sicut quod est potẽtia calidũ, fit actu calidum, per id quod est actu calidum; sed homo est in potentia beatus. ergo potest fieri actu beatus per Angelum, qui est actu beatus.

3 ¶Præterea, Beatitudo cõsistit in operatione intellectus, vt supra dictũ est*: sed Angelus põt illuminare intellectũ hominis: vt in 1. habitum est, ergo Angelus potest facere hoĩem beatum. *[q. 3. art. 5.]*

¶SED CONTRA est, quod dicitur in Psal. 83. Gratiam & gloriam dabit Dominus.

¶RESPONDEO dicendum, ꝙ cum omnis creatura naturæ legibus sit subiecta (vtpotè habens limitatam virtutem & actionem) illud quod excedit naturam creatam, non potest fieri virtute alicuius creaturæ: & ideo siquid fieri oporteat quod sit supra naturã, hoc fit immediatè à Deo: sicut suscitatio mortui, illuminatio cæci, & cætera huiusmodi: ostensum est autem*, ꝙ beatitudo est quoddam bonum excedens naturã creatam: vnde impossibile est quòd per actionem alicuius creaturæ conferatur: sed homo beatus fit solo Deo agente, si loquamur de beatitudine perfecta: si verò loquamur de beatitudine imperfecta, sic eadem ratio est de ipsa & de virtute, in cuius actu consistit. *[Arti. præced.]*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd plerunque contingit in potentiis actiuis ordinatis, quòd perducere ad vltimũ finem pertinet ad supremam potentiam: inferiores verò potentiæ coadiuuant ad consecutionem illiũs vltimi finis disponendo; sicut ad artem gubernatiuam, quæ præest nauifactiuæ, pertinet vsus nauis, propter quem nauis ipsa fit. sic in ordine vniuersi homo quidem adiuuatur ab Angelis ad consequendum vltimum finem, secundum aliqua præcedentia, quibus disponitur ad eius consecutionem: sed ipsum vltimum finem consequitur per ipsum primum agentem, qui est Deus.

¶Ad secundum dicendum, quòd quando aliqua forma actu existit in aliquo secundũ esse perfectum & naturale, potest esse principium actionis in alterum, sicut calidum per calorem calefacit: sed si forma existit in aliquo imperfectè, & non secundum esse naturale, non potest esse principium communicationis sui ad alterum: sicut intentio coloris, qui est in pupilla, non potest facere album: neque omnia quæ sunt illuminata aut calefacta, possunt alia calefacere & illuminare: sic enim illuminatio & calefactio essent vsque ad infinitum: lumen autem gloriæ per quod Deus videtur, in Deo quidem est perfectè secũdum esse naturale. in qualibet autem creatura est imperfectè & secũdum esse similitudinarium vel participatum: vnde nulla creatura beata potest communicare suam beatitudinem alteri.

¶Ad tertium dicendum, quòd Angelus beatus illuminat intellectum hominis, vel etiam inferioris Angeli quantum ad aliquas rationes diuinorum operum: non autem quantum ad visionem diuinæ essentiæ: vt in primo dictum est*: ad eam enim videndam omnes immediate illuminantur à Deo. *[106. arti. 1. ad 1. & 2. argum.]*

ARTICVLVS VII.

¶ Vtrum requirantur aliqua opera bona ad hoc quòd homo beatitudinem consequatur à Deo.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur ꝙ non requirãtur aliqua opera hominis ad hoc vt beatitudinem consequatur à Deo, Deus enim cũ sit agens infinitæ virtutis, nõ præexigit in agendo materiam aut dispositionẽ materię, sed statim potest totum producere, sed opera hominis cum non requirantur ad beatitudinem eius sicut causa efficiens (vt dictum est*) non possunt requiri ad eam nisi sicut dispositiones. ergo Deus qui dispositiones non præexigit in agendo, beatitudinem sine præcedentibus operibus confert. *[Infrà q. 6. in traductio. Et 1. q. 6. ar. 5. ad 1. Et contin. 5. c. 173.] [Arti. præc.]*

2 ¶Præterea, Sicut Deus est actor beatitudinis immediate: ita & naturam immediatè instituit: sed in prima institutione naturæ produxit creaturas nulla dispositione præcedente vel actione creaturæ: sed statim fecit vnumquodque perfectum in sua specie. ergo videtur quod beatitudinem conferat homini sine aliquibus operationibus præcedentibus.

3 ¶Præterea, Apostolus dicit Ro. 4. Beatitudinem hominis esse cui Deus confert iustitiam sine operibus: non ergo requiruntur aliqua opera hominis ad beatitudinem consequendam.

¶SED CONTRA est ꝙ dicit Io. 13. Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea. ergo per actionẽ ad beatitudinẽ puenimus.

¶RESPONDEO dicendum quòd rectitudo voluntatis (vt supra dictum est*) requiritur ad beatitudinem, cũ nihil aliud sit quàm debitus ordo voluntatis ad vltimum finem, quæ ita exigitur ad consecutionem vltimi finis, sicut debita dispositio materiæ ad consecutionem formæ, sed ex hoc non ostenditur quòd aliqua operatio hominis debeat præcedere eius beatitudinem. posset enim Deus simul facere voluntatem rectè tendentem in finem, & finem cõsequentem: sicut quandoque simul materiam disponit, & inducit formam: sed ordo diuinæ sapientiæ exigit ne hoc fiat. vt enim dicitur in 2. de cælo*. Eorum quę nata sunt habere bonum perfectum, aliquid habet ipsum sine motu, aliquid vno motu, aliquid pluribus: habere autem perfectum bonum sine motu conuenit ei quod naturaliter habet illud: habere autem beatitudinem naturaliter est solius Dei: vnde solius Dei proprium est quòd ad beatitudinem non moueatur per aliquam operationem præcedentem. Cum autem beatitudo excedat omnem naturam creatam, nulla pura creatura conuenienter beatitudinem consequitur absque motu operationis, per quam tendit in ipsam: sed Angelus qui est superior ordine naturæ, quàm homo, consecutus est eam ex ordine diuinæ sapientiæ vno motu operationis meritoriæ: vt in primo* expositum est: homines autem consequuntur ipsam multis motibus operationum, quæ merita dicuntur. vnde etiam secundum Philosophum* beatitudo est præmium virtuosarum operationum. *[q. 4. art.] [Tex. 64. 65. & 66.] [q. 2. ar. 5.] [Lib. 1. Eth. c. 9. & lib. 6. cap. 6. 7.]*

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, ꝙ operatio hominis non præexigitur ad cõsecutionem beatitudinis propter insufficientiam diuinæ virtutis beatificãtis: sed vt seruetur ordo in rebus.

¶Ad secundum dicendum, quòd primas creaturas statim Deus perfectas producit absque alia dispositione vel operatione creaturæ præcedente: quia sic instituit prima indiuidua specierum, vt per ea natura propagaretur ad posteros: & similiter quia per Christũ, qui est Deus & homo, beatitudo erat ad alios deriuanda, secundum illud Apostoli ad Heb. 2. Qui multos filios in gloriã adduxerat: statim à principio suę cõceptionis absque aliqua operatione meritoria præcedẽte, anima eius fuit beata: sed hoc est singulare in ipso: nam pueris baptizatis subuenit meritum Christi ad beatitudinem consequendam: licet desint in eis merita propria, eo ꝙ per baptismũ sunt Christi mẽbra effecti.

¶Ad tertium dicendum, quòd Apostolus loquitur de beatitudine spei quæ habetur per gratiam iustificantem, quæ quidem non datur propter opera præcedentia: non enim habet rationem termini motus vt beatitudo, sed magis est principium motus quo ad beatitudinem tenditur. *[Infrà q. 10. ar. 1. & 2. Et 1. q. 19. ar. 1. & q. 82. ar. 1. & 2. cor. Et 1. cõtra c. 88. & libr. 3. c. 97. co. 3. Et veri. q. 22. art. 5. & 6. Et mal. q. 6. cor. et ad 7. 9. & 10. & 3. Eth. cor. 5. fi. Tex. 29. & 34. & 49. Cap. 4. q. 3. ar. 5.]*

ARTICVLVS VIII.

¶ Vtrum omnis homo appetat beatitudinem.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd non omnes appetant beatitudinem: nullus enim potest appetere quod ignorat, cum bonum apprehensum sit obiectũ appetitus; vt dicitur in 3. de anima*: sed multi nesciunt quid sit beatitudo, quod (sicut August. dicit in 13. de Trin.* patet ex hoc quòd quidam posuerunt beatitudinem in voluntatibus corporis: quidam in virtute animæ: quidam in aliis rebus. non ergo omnes beatitudinem appetunt.

2 ¶Præterea, Essentia beatitudinis est visio essentiæ diuinæ, vt dictũ est*: sed aliqui opinantur hoc esse impossibile, quòd Deus per essentiam ab homine videatur: vnde hoc nõn appetunt. ergo non omnes homines appetunt beatitudinem.

3 ¶ Præterea, Aug. dicit in 13. de Trin.* Quòd beatus est qui habet omnia, quæ vult, & nihil malè vult: sed non omnes hoc volunt, quidam enim malè aliqua volunt, & tamen volunt illa se velle. non ergo omnes volunt beatitudinem. *[q. 4. et 5.]*

¶SED CONTRA, est quod Aug. dicit 13. de Trin.* si vnus dixisset, Omnes beati esse vultis, miseri esse non vultis, dixisset aliquid quod nullus in sua non cognosceret voluntate, quilibet ergo vult esse beatus. *[Cap. 1.]*

¶RESPONDEO dicendum, quòd beatitudo dupliciter potest considerari: Vno modo secundum cõmunem rationem beatitudinis. & sic necesse est quòd omnis homo beatitudinem velit, ratio autem beatitudinis cõmunis est, vt sit bonum perfectum, sicut dictũ est*. cum autem bonũ sit obiectum volũtatis, perfectum bonũ est alicuius quod taliter eius voluntati satisfacit: vnde appetere beatitudinem, nihil aliud est quàm appetere vt voluntas satietur: quod quilibet vult. Alio modo possumus loqui de beatitudine secundum specialem rationem, quantum ad id in quo beatitudo consistit. & sic non omnes cognoscunt beatitudinem: quia nesciunt cui rei communis ratio beatitudinis conueniat: & per consequens quantum ad hoc non omnes eam volunt. Vnde patet responsio ad primum. *[q. 3. arti. 5. & 7.]*

¶Ad secundũ dicendum, ꝙ cum volũtas sequatur apprehensionem intellectus seu rationis: sicut contingit ꝙ aliquid est idem secundũ rem, quod tamen est diuersum secundũ rationis cõsiderationẽ: ita cõtingit ꝙ aliquid est idẽ secundũ rem: & tamen vno modo appetitur, alio modo non appetitur. beatitudo ergo potest considerari sub ratione finalis boni & perfecti, quæ est cõmunis ratio beatitudinis. & sic naturaliter & ex necessitate voluntas in illud tendit, vt dictum est*. Potest etiam considerari secundum alias speciales considerationes, vel ex parte ipsius operationis, vel ex parte potentiæ operatiuæ, vel ex parte obiecti: & sic non ex necessitate voluntas tendit in ipsam. *[In corp. ar. et q. 1. ar. 5.]*

¶Ad tertium dicendum, quòd ista diffinitio beatitudinis quam quidam posuerũt, Beatus est qui habet omnia quæ vult: vel cui omnia optata succedunt, quodammodo intellecta, est bona & sufficiẽs: alio verò modo est imperfecta. Si enim intelligatur simpliciter de omnibus quę vult homo naturali appetitu: sic verũ est quòd qui habet omnia quę vult, est beatus. nil enim satiat naturalem hominis appetitum nisi bonum perfectum, quod est beatitudo. Si verò intelligatur de his quæ homo non vult secundum apprehensionẽ rationis, sic habere quędam quę homo vult, non pertinet ad beatitudinem: sed magis ad miseriam, inquantum huiusmodi habita impediũt hominẽ, ne habeat quæcunque vult naturaliter. sicut etiam ratio accipit vt vera interdũ quæ impediunt à cognitione veritatis: & secundum hanc considerationem Augu.* addit ad perfectionem beatitudinis, quòd nihil mali velit, quamuis primum posset sufficere si rectè intelligeretur, scilicet ꝙ beatus est, qui habet omnia, quæ vult. *[Locis in argumentis, sed contra citatis.]*

QVAESTIO SEXTA, DE VOLVNtario & inuoluntario, in octo articulos diuisa.

QVIA igitur ad beatitudinem per actus aliquos necesse est peruenire, oportet consequenter de humanis actibus considerare: vt sciamus quibus actibus perueniatur ad beatitudinem, vel impediatur beatitudinis via. Sed quia operationes & actus circa singularia sunt, ideo omnis operatiua scientia in particulari consideratione perficitur. moralis igitur consideratio quia est humanorum actuum, primò quidem tradenda est in vniuersali, secundò verò in particulari.

¶Circa vniuersalem autem consideratione humanorũ actuum primò quidem considerandum occurrit de ipsis actibus. Secundò, de principiis eorum. Humanorum autem actuum quidam sunt hominis proprij: quidam sunt homini & aliis animalibus communes, & quia beatitudo est proprium hominis bonum; propinquius se habent ad beatitudinem actus qui sunt propriè humani, quàm actus qui sunt homini aliisque animalibus communes. Primò ergo considerandum est de actibus qui sunt proprij hominis: secundò de actibus qui sunt homini aliisque animalibus communes: qui dicuntur animæ passiones.

¶Circa primum duo cõsideranda occurrunt. Primò de consideratione humanorum actuũ. Secundò de distin. eorum actuum. cum autem actus humani propriè dicãtur qui sunt voluntarij, eo quòd voluntas est rationalis appetitus, qui est proprius hominis: oportet considerare, de actibus inquantum sunt voluntarij. Primò ergo considerandum est de voluntario & inuoluntario in cõmuni. Secundò, de actibus qui sunt voluntarij, quasi ab ipsa voluntate eliciti, vt immediatè ipsius voluntatis existentes. Tertiò, de actibus qui sunt voluntarij: quasi à voluntate imperati, qui sunt ipsius voluntatis mediantibus aliis potẽtiis. Et quia actus voluntarij habent quasdam circunstantias secundum quas diiudicantur: primò considerandum est de voluntario & inuoluntario, & consequenter de circunstantiis ipsorum actuum, in quibus voluntarium & inuoluntarium inuenitur.

¶Circa primum quæruntur octo. Primò, vtrum in humanis actibus inueniatur voluntariũ. ¶Secundò, vtrum inueniatur in animalibus brutis. ¶Tertiò, vtrum voluntarium esse possit absque omni actu. ¶Quartò, vtrum violentia voluntati possit inferri. ¶Quintò, vtrum violentia causet inuoluntarium. ¶Sextò, vtrum metus causet inuoluntarium. ¶Septimò, vtrum concupiscentia inuoluntarium causet. ¶Octauò, vtrum ignorantia.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum in humanis actibus inueniatur voluntarium.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd in humanis actibus nõ inueniatur volũtariũ. volũtarium enim est cuius principium est in ipso: vt patet per Greg. Nicenũ*, & Dama*. & Aristo*. sed principium humanorũ actuum non est in ipso homine, sed est extrà: nã appetitus hominis mouetur ad agendum ab appetibili quod est extra: quod est sicut mouens non motum: vt dicitur in 3. de anima*. ergo in humanis actibus nõ inuenitur volũtariũ. *[Lib. 5. ca. 3. Lib. 2. Orthod. fidei. Cap. 24. Ethic. c. 1.] [Tex. 54.]*

2 ¶Præterea, Philosoph. 8. Phys.* probat quòd non inuenitur in animalibus aliquis actus nouus qui non præueniatur ab alio motu exteriori: sed omnes actus hominis sunt noui: nullus enim actus hominis æternus est. ergo principium omnium humanorum actuum est ab extra: non igitur in eis inuenitur voluntarium. *[Tex. 28.]*

3 ¶Præterea, Qui voluntarie agit, per se agere potest: sed hoc homini non conuenit dicitur enim Ioã. 15. Sine me nihil potestis facere. ergo voluntarium in humanis actibus non inuenitur.

¶SED CONTRA est quod dicit Damascenus in 2. lib.* quòd voluntarium est actus: qui est operatio rationalis: tales autem sunt actus humani: ergo in actibus humanis inuenitur voluntarium. *[Cap. 22. & 24.]*

¶RESPONDEO dicendum, quòd oportet in actibus humanis voluntarium esse. Ad cuius euidentiam considerandum est, quòd quorundam actuum principium est in agente, seu in quod mouetur. quorundam autẽ motuum vel actuum principium est extra: cũ enim lapis mouetur sursum, principium huius motionis est extra lapidem: sed cum mouetur deorsum, principium huius motionis est in ipso lapide. Eorum autem quæ à principio intrinseco mouentur, quædam mouent seipsa, quædam autem non: cũ enim omne agens seu motum agat, seu moueatur propter finem (vt suprà habitum est*) illa perfectè mouentur à principio intrinseco, in quibus est aliquod intrinsecum principium, non solùm vt moueantur, sed vt moueantur in finem. ad hoc autẽ quòd fiat aliquid propter finem, requiritur cognitio finis aliqualis: quodcunque igitur sic agit, vel mouetur à principio intrinseco, quod habet aliquam notitiam finis, habet in seipso principium sui actus non solum vt agat, sed etiam vt agat propter finem: quod autem nullam notitiã finis habet, etsi in eo sit principium actionis vel motus, non tamen eius, quod est agere vel moueri *[q. 1. ar. 2.]*

¶Super quæstionem sextam.

QVia igitur in diuisione seu præfatione. 6. quæstionis, aduerte quòd author tractãda omnia pręconcipiẽs. 1. distin. separat totum hunc librum à secunda secundæ: deinde 2. distin. separat tractatũ de actibus humanis in vniuersali à reliqua libri parte incipiente in quæst. 49. tertia autem distinctione tractatum ipsum de actibus distinguit, ita quòd primo de propriis homini, deinde de communibus in q. 22. & sequentibus tractandum dicit. Sequentes autem distinctiones dant loca cõditionibus, circunstãtiis, & actibus propriis homini, quibusque sua vsq; ad 20. quæst. inclusiue.

¶Super quæstionis sextæ Artic. primum.

CIrca primũ articulum q. 6. dubiũ occurrit de illa propositione in corpore posita, scilicet quòd nullã habet notitiã finis, & si in eo sit principiũ actionis vel motus, non tamen eius quod est agere vel moueri propter finẽ est principium in ipso, sed in alio. Aduersatur siquidem huic sententiæ tam authoritas quã ratio: authoritas quidem Arist. 2. Phys. probantis ex proposito ꝙ natura agit propter finẽ. vnde arguitur sic, Naturalia agunt propter finẽ: naturalia agunt à principio intrinseco sine notitia finis: ergo agẽtia à principio intrinseco sine finis notitia, agunt propter finẽ. Cuius oppositũ in litera dicitur, & cõfirmatur, quia si in naturalibus ratione carentibus est principium agendi: & nõ est principiũ de ly propter finem, cũ tota dissentio Arist. ab aliis cõtra quos disputat in 2. Phys. cõsistat non in hoc ꝙ naturalia agãt (de hoc enim non disputatur) sed in hoc ꝙ agant propter finẽ, vel non propter finẽ, & concludatur pars affirmatiua: oportet dicere ꝙ natura quæ est extrinsecũ agẽdi principiũ, nõ solũ est principiũ agendi, sed agendi, propter finẽ: naturalia enim vt sic agunt propter finem.

¶Circa illã aliam propositionem in codẽ corpore, scilicet quodcunque sic agit, vel mouetur à principio intrinseco, quod habet aliquã notitiam finis, habet in seipso

Universidad de Deusto Biblioteca

propter finē, est principium in ipso, sed in alio, à quo ei imprimitur principium suæ motionis in finē: vnde huiusmodi non dicūtur mouere seipsa, sed ab aliis moueri. Quæ verò habent notitiā finis, dicuntur seipsa mouere: quia in eis est principiū nō solū vt agant, sed etiā vt agant propter finē: & ideo, cum vtrunq; sit ab intrinseco principio, scilicet ꝙ agūt, & ꝙ propter finem agunt; horū motus & actus dicuntur voluntarij: hoc autē importat nomen voluntarij, quòd motus & actus sit à propria inclinatione: & inde est ꝙ voluntariū dicitur esse secundum diffinitionē Arist. & Greg. Niceni & Damasc.* nō solùm cuius principiū est intra: sed cū additione scientiæ. vnde cū homo maximè cognoscat finem sui operis: & moueat seipsum in eius actibus, maximè voluntarium inuenitur.

Locis in argumētis supra citatis.

¶AD PRIMVM dicendum, quòd nō omne principium est principium primum: licet ergo de ratione voluntarij sit quòd principium eius sit intra: nō tamen est cōtra rationem voluntarij quòd principium intrinsecum causetur, vel moueatur ab exteriori principio: quia non est de ratione voluntarij quòd principiū intrinsecum sit principium primum. Sed tamen sciendum quòd contingit aliquod principium motus esse primum in genere, quod tamen non est primum simpliciter: sicut in genere alterabilium primum alterans est corpus cæleste: quod tamen nō est primū mouens simpliciter, sed mouetur motu locali à superiori mouente. sic igitur principium intrinsecum volūtarij actus, quod est vis cognoscitiua & appetitiua, est primum principium in genere appetitiui motus, quamuis moueatur ab aliquo exteriori secundum alias species motus.

¶ Ad secundum dicendum, quòd motus animalis nouus præuenitur quidē ab aliquo exteriori motu quātum ad duo. Vno modo, inquantum per motum exteriorem præsentatur sensui animalis aliquod sensibile, quod apprehensum mouet appetitum: sicut leo vidēs ceruum, per eius motum appropinquantem incipit moueri ad ipsum. Alio modo inquātum per exteriorem motum incipit aliqualiter immutari naturali immutatione corpus animalis, puta per frigus vel calorē. corpore autem immutato per motum exterioris corporis, immutatur etiam per accidens appetitus sensitiuus, qui est virtus organi corporei, sicut cum ex aliqua alteratione corporis commouetur appetitus ad concupiscentiam alicuius rei: sed hoc non est contra rationem voluntarij, vt dictum est*: huiusmodi enim motiones ab exteriori principio sunt alterius generis.

Ad præce. argum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Deus mouet hominem ad agendum nō solum sicut proponēs sensui appetibile, vel sicut immutans corpus, sed etiam sicut mouens ipsam voluntatem: quia omnis motus tam voluntatis quàm naturæ ab eo procedit, sicut à primo mouēte: & sicut nō est contra rationē naturæ, quòd motus naturæ sit à Deo, sicut à primo mouente, inquantum natura est quoddā instrumentum Dei mouentis: ita non est contra rationem actus voluntarij, quòd sit à Deo, inquātum voluntas à Deo mouetur: est tamen communiter de ratione naturalis & voluntarij motus quòd sint à principio intrinseco.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum voluntarium inueniatur in animalibus brutis.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, quòd voluntarium non sit in brutis animalibus: voluntarium enim à voluntate dicitur. voluntas autem cum sit in ratione (vt dicitur in 3. de anima*) nō potest esse in brutis animalibus, ergo neque voluntarium in eis inuenitur.

1. dist. 25. artic. 1. ad 6. Et 3. dist. 27. q. 1. ar. 4. ad tertiū. Et veri. q. 24. ar. 2. ad 1. Et 3. Ethi. lec. 4. & li. 5. cor. 1. Tex. 42.

2 ¶Præterea, Secundum hoc quòd actus humani sunt voluntarij, homo dicitur esse dominus suorum actuum. sed bruta animalia nō habent dominium sui actus (non enim agunt, sed magis aguntur) vt Damasc. dicit*. ergo in brutis animalibus non est voluntarium.

3 ¶Præterea, Dama.* dicit quòd actus voluntarios sequitur laus vel vituperium, sed actibus brutorum animalium non debetur neque laus neque vituperium. ergo in eis non est voluntarium.

Lib. 2. c. 22. & 24.

¶SED CONTRA est, quod dicit Philosophus in 3. Ethico.* quòd pueri & bruta animalia cōmunicant voluntario: & idem dicunt Grego. Nicenus, & Dama.*

Cap. 2. Lib. 5. c. 4. Lib. 2. cap. 24. Art. præc.

¶RESPONDEO dicendum, ꝙ sicut dictū est*, ad rationem voluntarij requiritur ꝙ principium actus sit intra cum aliqua cognitione finis, est autem duplex cognitio finis, perfecta scilicet & imperfecta. perfecta quidē finis cognitio est quādo nō solū apprehēditur res, quæ est finis, sed etiā cognoscitur ratio finis, & proportio eius quod ordinatur ad finē ipsum: & talis cognitio finis cōpetit soli rationali naturæ. imperfecta autē cognitio finis est, quæ in sola finis apprehensione consistit, sine hoc ꝙ cognoscatur ratio finis, & proportio actus ad finē. & talis cognitio finis reperitur in brutis animalibus per sensum & æstimationem naturalē. perfectam igitur cognitionē finis sequitur voluntarium secundū rationem perfectam, prout scilicet apprehensione aliquis potest deliberans de fine & de his quæ sunt ad finē, moueri in finem, vel non moueri. imperfectā autem rationē finis sequitur voluntariū secundum rationem imperfectā: prout, scilicet apprehendens finē non deliberat, sed subitò mouetur in ipsum. vnde soli rationali naturæ cōpetit volūtarium, secundū rationē perfectā, sed secundum rōnem imperfectā competit etiā brutis.

¶AD PRIMVM ergo dicendū, ꝙ voluntas nominat rationalē appetitum: & ideo nō potest esse in his quæ ratione carent. Voluntariū autem denominatiuè dicitur à voluntate, & potest trahi ad ea, in quibus est aliqua participatio voluntatis secundum aliquā conuenientiam ad voluntatē: & hoc modo voluntariū attribuitur animalibus brutis, inquantum scilicet per cognitionem aliquā mouētur in finē.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ex hoc contingit, quòd homo est dominus sui actus, quòd habet deliberationem de suis actibus. ex hoc enim quòd ratio deliberās se habet ad opposita, voluntas vtrunque potest: sed secundum hoc voluntariū non est in brutis animalibus, vt dictum est*.

In corp. ar.

seipso principium sui actus, non solum vt agat, sed etiam vt agat propter finem. dubium occurrit, quia contradicit determinationi factæ in 2. art. q. primæ, vbi conclusum est esse proprium rationalis naturæ agere propter finem, ita vt moueat se ad finem. hic enim expressè dicitur quòd huiusmodi vt animalia mouente se ad finem: quia aliquam cognitionem finis habent quomodo stant hæc simul.

¶ Circa deductā in eodē corpore propositionē ex prædicta, scilicet vnde huiusmodi dicuntur non mouere seipsa, sed ab illis moueri, dubiū quoq; occurrit: qm̄ constat ꝙ vegetabilia mouēt seipsa motu augmēti ad oēs differētias positionis: & tn̄ caret notitia finis. falsū ergo est ꝙ huiusmodi, scilicet carētia finis notitia, nō dicūtur mouere seipsa. Et confirmatur, quia in prima parte q. 18. ar. 1. in respōsione ad secūdum expresse dixit author ꝙ hæc mouent seipsa.

¶ Ad primæ dubitationis euidentiam, scito ꝙ hoc quod est agere propter finē, potest habere principiū duplicis ordinis. Alterū scilicet proprij ordinis: alterū subordinati. Proprij quidē ordinis principium est quod ꝓpria virtute hoc facit: subordinati verò, quod superioris virtutis participatione solū hoc facit, & quoniam agere propter finem collationem quandam eius quod est ad finē ad ipsum finē manifeste importat. Conferri autem in finē absq; cognitione etsi fingēdi detur licentia, intelligi nequit: oportet vt de ratione principij propria virtute actiui propter finē sit cognitio: ac per hoc principium propria virtute agēs propter finem cōstat necessario ex gradu cognoscitiuo. Et cōsequenter siquid nō cognoscitiuum, agit propter finem. & si habeat principium agēdi propter finem, non habet principiū nisi subordinati ordinis: ꝙ scilicet ex hoc ꝙ est impressio quædā, à cognoscitiuo principiat propter finē. Et hoc modo naturalia agunt propter finem. Ita quòd æquiuocatio est hic inter literam hanc & secundam Phys. ac rationes. Author siquidē loquitur de principio agente propter finē propria virtute. & de tali verissimū est dicere, quòd in solis cognoscitiuis est principium agendi propter finem: quia, vt in litera dicitur, ad hoc quòd aliquid fiat propter finē, requiritur aliqualis notitia finis: propter quod à philosophis dicitur ꝙ opus naturæ est opus intelligentiæ. In secūdo autē Physi. & aliis est sermo de qualicunque principio: & sic latè loquendo concedimus, & quòd in naturalibus est principiū agendi & agēdi propter finem: natura enim ab intelligētia veniens est principium subordinati ordinis agendi propter finem, & non est principium propria virtute directiuum in finem: & sic omnia consonant.

¶ Ad secundā autē dubitationē dicitur, ꝙ quia animalia imperfectè cognoscunt finē (vt in 2. artic. huius q. dicitur) ideo etiam imperfectè mouent se ad finē: & est tanta imperfectio ista, vt non nisi participatione quadā moueant se ad finē, sicut prudentia sunt, & ordināt in finem propter quod simpliciter negari potest, ꝙ mouēt se ad finē, sicut ꝙ ordinant aliquid in finem: quāuis concedatur simpliciter ꝙ mouent se. & potest nihilominus cū additione dici quòd imperfectè mouēt se propter finē, & sic in proposito accidit: nā superius fuit sermo simpliciter: hic autem est sermo secundū quid manifestatū in 2. art. Posset quoque dici (vt dicetur ad tertiū dubiū) ꝙ quia habentia cognitionem sensitiuam, medium locum tenent inter naturalia, quæ nullo modo cognoscūt finem, & rationaliaque omnino cognoscūt finē, modò in hoc, modò in illud extremū declinant. In prima nāq; q. quia de agere propter finē simpliciter & per se erat sermo, cum naturalibus cōputata sunt: hic verò quia de voluntario cōmuniter sumpto, vt etiam ad brutorū participationē se extendit, inchoat doctrina cum rationabilibus connumerata sunt.

¶ Ad tertiā dubitationem dicitur quòd quia medium vtrunq; sapit extremum, & modo illud modo alterum subinduit: ideo accidit vt vegetabilia quæ media sunt inter pure naturalia quę non mouent se, & animalia quæ mouent se, modo dicantur mouere se, & modo dicantur non mouere se. quādo enim distinguntur vegetabilia contra naturalia, (vt ibi fit) dicitur quòd mouent se: quando autem contra animalia quæ cognoscitiua sunt, vt hic, dicitur quòd nō mouent se.

¶ Super Quæstionis sextæ Articulum secundum.

IN secundo artic. aduerte, quòd id quod superius, in primę scilicet quæstio. articulo secūdo, appellauit author vnico vocabulo cognoscere rationem finis, & nos exposuimus consistere in cognitiōe proportionis inter finē, & id quod est ad finē: modò explicatur ex parte vtriusq; extremi, scilicet finis & eius ꝙ est ad finē: vt dicitur ꝙ est cognoscere ex parte finis rationem finis: ex parte verò eius quod est ad finē proportionē illius ad finē, & intēdit per rationem finis, non quod quid est, vt distinguitur contra indiuiduum, sed rationem formalē siue vniuersaliter, siue particulariter, vt distinguitur contra rem, id est ꝙ oportet cognoscere rem quæ denominatur finis, vt stat sub denominatione finis: verbi gratia, Mulier præparatura pro prandio non solū nouit hoc futurum prandium

¶Ad tertium dicendum, quòd laus & vituperiū consequuntur actum voluntarium secundum perfectam voluntarij rationem, qualis non inuenitur in brutis.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum voluntarium possit esse absque omni actu.

Infrà q. 71. art. 5. ad secundum. Et 2. dist. 35. art. 3. corp. & ad quintum. Et mal. q. 2. art. 1. ad secundum.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd voluntarium non possit esse sine actu. voluntariū enim dicitur quod est à voluntate: sed nihil potest esse à voluntate nisi per aliquem actum ad minus ipsius voluntatis. ergo voluntarium non potest esse sine actu.

2 ¶Præterea, sicut per actum voluntatis dicitur aliquis velle: ita cessante actu voluntatis dicitur non velle: sed non velle inuoluntarium causat, quod opponitur voluntario. ergo voluntarium non potest esse actu voluntatis cessante.

3 ¶Præterea, De ratione voluntarij est cognitio, vt dictum est*: sed cognitio est per aliquem actum. ergo voluntarium non potest esse absque aliquo actu.

Articul. præced.

¶SED CONTRA, Illud cuius domini sumus, dicitur esse voluntarium: sed nos domini sumus eius quod est agere & non agere, velle & non velle: ergo sicut agere & velle est voluntarium, ita & non agere, & non velle.

¶RESPONDEO dicendum, quòd voluntarium dicitur quòd est à voluntate: ab aliquo autem dicitur esse aliquid dupliciter. Vno modo directè, quòd scilicet procedit ab aliquo inquantum est agens, sicut calefactio à calore. Alio modo indirectè, ex hoc ipso quòd non agit: sicut submersio nauis dicitur esse à gubernatore, inquantum desistit à gubernando. ¶Sed sciendum quòd non semper id quod sequitur ad defectum actionis, reducitur sicut in causam in agens ex eo quòd non agit: sed solum tunc cum potest & debet agere: si enim gubernator non posset nauem dirigere, vel non esset ei commissa gubernatio nauis, nō imputaretur ei nauis submersio, quę per absentiam gubernatoris contingeret. Quia igitur voluntas volendo & agendo potest impedire hoc quod est non velle & non agere, & aliquando debet, hoc quod est non velle & non agere, imputatur ei quasi ab ipsa existens, & sic voluntarium potest esse absque actu: quandoque quidem absque actu exteriori cum actu interiori: sicut cum vult non agere, aliquando autem & absque actu interiori, sicut cum non vult.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd voluntarium dicitur non solum quod procedit à voluntate directè, sicut ab agente: sed etiam quod est ab ea indirectè sicut à non agente.

¶Ad secundum dicendum, quòd non velle dicitur dupliciter. Vno modo prout sumitur in vi vnius dictionis secūdum quod est infinitiuum huius verbi Nolo. vnde sicut cum dico, nolo legere, sensus est, volo non legere. ita hoc quod est non velle legere, significat velle non legere: & sic non velle causat inuoluntarium. Alio modo sumitur in vi orationis, & tunc non affirmatur actus voluntatis, & huiusmodi non velle non causat inuoluntarium.

¶Ad tertium dicendum, quòd eo modo requiritur ad voluntarium actus cognitionis, sicut & actus voluntatis, vt scilicet sit in potestate alicuius considerare & velle & agere, & tunc, sicut non velle & non agere cum tempus fuerit, est voluntarium, ita etiam non considerare.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum violentia voluntati possit inferri.

1. q. 82. art. 1. cor. & ad 1. Et 4. di. 29. art. 1 Et veri. q. 22. art. 5. & 8. & q. 24. art. 4. Et Ro. 6. li. 4. cor. 2. text. 54.

AD QVARTVM sic proceditur quòd voluntati possit violentia inferri: vnumquodque enim potest cogi à potentiori: sed aliquid est humanæ voluntati potētius, scilicet Deus. ergo saltē ab eo cogi potest.

2 ¶Præterea, Omne passiuum cogitur à suo actiuo quando immutatur ab eo: sed voluntas est vis passiua: est enim mouens motum, vt dicitur in 3. de anima*. cum ergo aliquando moueatur à suo actiuo, videtur quòd aliquando cogatur.

3 ¶Præterea, Motus violentus est qui est contra naturam: sed motus voluntatis aliquando est contra naturam, vt patet de motu voluntatis ad peccandum, qui est contra naturam: vt Damasc*. dicit. ergo motus voluntatis potest esse coactus.

Lib. 4 ort. fid. cap. 21.

¶SED CONTRA est quod August. dicit in 5. de ciuitate Dei*. quòd si aliquid fit voluntariè, non fit ex necessitate: omne autem coactum fit ex necessitate. ergo quod fit ex voluntate non potest esse coactum. ergo voluntas non potest cogi ad agendum.

Cap. 10.

¶RESPONDEO dicendum, quòd duplex est actus voluntatis, vnus quidem qui est eius immediatè velut ab ipsa elicitus, scilicet velle. Alius qui est actus voluntatis à voluntate imperatus, & mediante alia potentia exercitus: vt ambulare & loqui, qui à voluntate imperantur mediante potentia motiua. quantum igitur ad actus à voluntate imperatos, voluntas violentiam pati potest, inquantum per violentiam exteriora membra impediri possūt, ne imperium voluntatis exequātur: sed quantum ad ipsum proprium actum voluntatis, non potest ei [d] violentia inferri: & huius est ratio, quia actus voluntatis nihil est aliud quàm inclinatio quædam procedens ab interiori principio cognoscente: sicut appetitus naturalis est quædam inclinatio ab interiori principio & sine cognitione. quod autem est coactum vel violentum, est ab exteriori principio: vnde contra rationem ipsius actus voluntatis, est quòd sit actus vel violentus, sicut etiam est contra rationem naturalis inclinationis, vel motus lapidis, quòd feratur sursum, potest enim lapis per violentiam ferri sursum: sed quòd iste motus violentus sit, ex eius naturali inclinatione esse non potest: similiter etiam potest homo per violentiam trahi, sed quòd hoc sit ex eius voluntate, repugnat rationi violentiæ.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Deus qui est potentior quàm voluntas humana, potest voluntatem mouere, secundum illud prouerbium, Prouer. 21. Cor regis in manu Dei est, & quocunque voluerit, vertet illud. Sed si hoc esset per violentiam, iam non esset cum actu voluntatis, nec ipsa voluntas moueretur, sed aliquid contra voluntatem.

¶Ad secundum dicendum, quòd non semper est motus violentus quando passiuum immutatur à suo actiuo: sed quando hoc fit contra interiorem inclinationem passiui: alioquin omnes alterationes & generationes simplicium corporum essent innaturales & violentæ. sunt autē naturales ꝓpter naturalē aptitudinē interiorē materiæ vel subiecti ad talē dispositionē & similiter quādo volūtas mouetur ab appetibili secūdū propriā inclinationē, nō est motus violētus, sed volūtarius.

¶Ad tertium dicendum, quòd in id quod voluntas tendit peccando, & si sit malum & contra rationalem naturam secundum rei veritatem, apprehenditur tamen vt bonum & conueniens homini secundum aliquam delectationem sensus, vt secundum aliquem habitum corruptum.

ARTICVLVS V.

¶ Vtrum violentia causet inuoluntarium.

AD QVINTTM sic proceditur. Videtur quòd violentia non causet inuoluntarium: voluntarium enim & inuolūtarium secundū voluntatē dicuntur. Sed voluntati violentia inferri non potest, vt ostensum est*: ergo violentia inuoluntarium causare non potest.

2 ¶Præterea, id quod est inuoluntarium, est cum tristitia: vt Damasc*. & Philosophus* dicunt: sed aliquando patitur aliquis violentiam, nec tamen inde tristatur. ergo violentia non causat inuoluntarium.

3 ¶Præterea, id quod est à voluntate, non potest esse inuoluntarium: sed aliqua violenta sunt à voluntate: sicut cum aliquis cum corpore graui sursum ascendit: & sicut cum aliquis inflectit membra contra naturam eorum flexibilitatem. ergo violentia non causat inuoluntarium.

¶SED CONTRA est quod Philosophus & Damasc*. dicunt, quòd aliquid est inuoluntarium per violentiam.

Locis in argum. 2. iamcitatis.

¶RESPONDEO dicēdū, quòd violētia directè opponitur volūtario, sicut etiā & naturali: cōmune est enim volūtario

prandium, sed nouit ipsum, vt finem, tunc ibi, suæ præparationis, &c. alioquin nō ratiocinaretur ex prādio ad præparanda, nec moueretur ad præparationem: & similiter nouit non solum has carnes, hanc horam, &c. sed vt proportionatas nunc, hic, sic, &c. ad talem finem: & hoc est perfectè cognoscere finem, & nosse rationem finis.

D. 353. & 388.

¶ Super Quæstionis sextæ Artic. tertium.

CIrca cæteros quæstionis articulos vsque ad vltimum exclusiue nihil occurrit scribendum. Aduertendum tamen est, quòd tertius articulus fundamentum est multarum veritatum, quum de peccatis disputatur, & specialiter omissionum: vnde & eo in locis propriis vtemur. Singulariter tamen nunc ex hoc articulo commendandum est memoriæ, quòd ad rationem voluntarij indirectè non sufficit potestas in voluntate & negotio prouisionis: sed oportet tria concurrere, scilicet posse debere, & non velle, aut non imperare: & propterea non valet argumētum. Hoc potuit à voluntate prohiberi, & non est prohibitum: ergo est voluntarium. Et hoc est valde notandū propter actus qui sunt ab anima sensitiua & generatiua: & non ex præcepto intellectus. oportet enim diligenter attendere si debet, & quando debet impedire. Quartus verò in secundo argumento iūcto suæ responsioni occasionem dat disputandi, an obiectum moueat voluntatem actiue. Sed quia de motiuo voluntatis erit specialis quæstio in litera, illud vsque differtur. Sextus regulam tradit in iudicandis votis, contractibus, &c. factis ex metu etiam cadente in cōstantem virum: dum omnia huiusmodi, verè volūtaria docemur: quāuis aliquid habeāt inuolūtarij admistum, ac per hoc si mala sunt ardua, vt periuria, infamiæ, & similia, peccata sunt mortalia. Esto tamē cautus in materia matrimonij: quia ecclesia vult quòd nō solū sit voluntarium, vt in 4. sententiarum habes. Compatiuntur quoque humana iura his, quæ metu fiūt, libertatē plenā fouēdo, nō voluntarium in his negando.

Supra art. 4. co. & infrà art. 6. ad 1. & q. 73. art. 6. cor. & 2. 2. q. 88. art. 6. ad 1. Et mal. q. 6. corp. Arti. præceden. Lib. 2. cap. 24. lib. 3. Ethic. c. 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& naturali, quòd vtrumque sit à principio intrinseco. violentum autem est à principio extrinseco: & propter hoc sicut in rebus quæ cognitione carent, violentia aliquid facit contra naturam: ita in rebus cognoscentibus facit aliquid esse contra voluntatem. quod autem est contra naturam dicitur esse innaturale. & similiter quod est contra voluntatem, dicitur esse inuoluntarium: vnde violentia inuoluntarium causat.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd inuoluntarium voluntario opponitur. dictum est autem suprà* quòd voluntarium dicitur non solum actus qui est immediatè ipsius voluntatis, sed etiam actus à voluntate imperatus. quantum igitur ad actum qui est immediatè ipsius voluntatis (vt suprà dictum est*) violentia inferri non potest: sed quantum ad actum imperatum voluntas potest pati violentiam: & quantum ad hunc actum violentia inuoluntarium facit.

¶Ad secundum, quòd sicut naturale dicitur quod est secundum inclinationem naturæ, ita voluntarium dicitur quod est secundum inclinationem voluntatis. dicitur autem aliquid naturale dupliciter. Vno modo quia est à natura sicut à principio actiuo: sicut calefacere est naturale igni. Alio modo secundum principium passiuum: quia scilicet est innata inclinatio ad recipiendum actionem à principio extrinseco: sicut motus cæli dicitur esse naturalis propter aptitudinem naturalem cælestis corporis ad talem motum, licet mouens sit voluntarium. Et similiter voluntarium potest aliquid dici dupliciter. Vno modo secundum actionem, puta cum aliquis vult aliquid agere. Alio modo secundum passionem, scilicet cum aliquis vult pati ab alio. vnde cum actio infertur ab alio exteriori manente in eo qui patitur voluntate patiendi, non est simpliciter violentum: quia licet ille qui patitur, non conferat agendo, confert tamen volendo pati. vnde non potest dici inuoluntarium.

¶Ad tertium dicendum, quòd sicut Philosophus dicit in octauo Physicorum*. Motus animalis quo interdum mouetur animal contra naturalem inclinationem corporis: & si non sit naturalis corpori, est tamen quodammodo naturalis animali: cui naturale est quod secundum appetitum moueatur, & ideo hoc non est violentum simpliciter, sed secundum quid. & similiter est dicendum cum aliquis inflectit membra contra naturalem dispositionem: hoc enim est violentum secundum quid, scilicet quantum ad membrum particulare, non tamen simpliciter quantum ad ipsum hominem.

Arti. prec.

vbi supr.

Text. 27.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum metus causet inuoluntarium simpliciter.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd metus causet inuoluntarium simpliciter. sicut enim violentia est respectu eius quod contrariatur præsentialiter voluntati: ita metus est respectu futuri mali quod repugnat voluntati: sed violentia causat inuoluntarium simpliciter. ergo & metus inuoluntarium simpliciter causat.

Infrà art. 7. ad 1. & 2. Et 4. li. 29. q. 1 art. 2. & 1 quol. 5. art. 10. Et 2. corin. ca. 1. 9. & 3. Ethi. ca. 2, & 4. fin.

2 Præterea, Quod est secundum se tale, quolibet addito, remanet tale: sicut quod secundum se est calidum, cuicunque coniungatur, nihilominus est calidum, ipso manente: sed illud quod per metum agitur secundum se est inuoluntarium. ergo etiam adueniente metu est inuoluntarium.

3 ¶Præterea, Quod sub conditione tale est, secundum quid est tale: sicut quod est necessarium ex conditione, est necessarium secundum quid: quod autem est necessarium absolutè, est necessarium simpliciter: sed id quod per metum agitur, est inuoluntarium absolutè: non est autem voluntarium nisi sub conditione, scilicet vt vitetur malum quod timetur. ergo id quod per metum agitur, est simpliciter inuoluntarium.

¶SED CONTRA est quod Grego. Nysse*. dicit & etiam Philosophus*, quòd huiusmodi quæ per metum aguntur, sunt magis voluntaria quàm inuoluntaria.

lib. 5. ca. 1. lib. 3. Ethic. cap. 1. lib. 5. ca. 1.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut Philosophus dicit in 3. Ethi*. & idem dicit Greg. Nysse. in lib. suo de homine. Huiusmodi quæ per metum aguntur, mixta sunt ex voluntario & inuoluntario. id enim quod per metum agitur in se consideratum, non est voluntarium: sed fit voluntarium in casu, scilicet ad vitandum malum quod timetur: sed si quis rectè consideret, magis sunt huiusmodi voluntaria quàm inuoluntaria: sunt enim voluntaria simpliciter, inuoluntaria autem secundū quid: vnūquodque enim simpliciter esse dicitur secundū quod est in actu: secundū autē φ est in sola apprehensione, non est simpliciter, sed secundū quid. hoc autem quod per metum agitur secundum hoc est in actu secundum quod fit: cū enim actus in singularibus sint: singulare autem inquantum huiusmodi est hic & nunc, secundum hoc id quod fit est in actu, secundum quod hic est, & nunc & sub aliis conditionibus indiuidualibus: sic autē hoc quod sit per metum est voluntarium, inquantum, scilicet est hic & nūc: prout scilicet in hoc casu est impedimētum maioris mali, quod timebatur: sicut proiectio merciū in mare fit voluntarium tēpore tempestatis propter timorem periculi: vnde manifestum est quòd simpliciter voluntariū est, vnde & cōpetit ei ratio volūtarij: quia principiū eius est intra: sed quòd accipiatur id, quod per metum fit, vt extra hunc casum existens, prout repugnat voluntati, hoc non est nisi secundum rationem tantum: & ideo est inuoluntarium secundum quid. id est, prout consideratur extra hunc casum existens.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ea quæ aguntur per metum & per vim, non solum differunt secundum præsens & futurum: sed etiam secundum hoc. quòd in eo quod agitur per vim, voluntas non consentit, sed omnino est contra motum voluntatis: sed id quod per metum agitur, fit voluntarium: ideo quia motus voluntatis fertur in id. licet non propter seipsum sed propter aliud, scilicet ad repellendum malum, quod timetur: sufficit enim ad rationem volūtarij, quòd sit propter aliud voluntarium: voluntarium enim est non solùm quod propter seipsum volumus vt finem, sed etiam quod propter aliud volumus vt propter finem. Patet ergo quòd in eo quod per vim agitur voluntas interior, nihil agit, & ideo (vt Grego. Nysse. dicit*) ad excludendum ea quæ per metum aguntur in diffinitione violenti, non solum dicitur quòd violentum cuius principium est extra, sed additur, nihil conferente vim passo: quia ad id quod agitur per metū, voluntas timentis aliquid confert.

lib. 5. cap.

¶Ad secundum dicendum, quòd ea quæ absolutè dicuntur, quolibet addito, remanent talia sicut calidum & album: sed ea quæ relatiuè dicuntur, variantur secundum comparationem ad diuersa: quod enim est magnū cōparatum huic, est parvum cōparatum alteri. Voluntarium autē dicitur aliquid non solum propter se quasi absolutè: sed etiā propter aliud quasi relatiuè: & ideo nihil prohibet, aliquid quod de se nō esset voluntariū alteri cōparatum, fieri voluntarium per cōparationem ad aliud.

¶Ad tertium dicendum, quòd illud quod per metum agitur absque conditione est voluntarium, id est, secundum quod actu agitur: sed inuoluntarium est sub conditione, id est, si talis metus non immineret: vnde secundum illam rationem magis potest concludi oppositum.

ARTICVLVS VII.

¶Vtrum concupiscentia causet inuoluntarium.

22. quæst. 142. artic. 4. cor. & 3. hor. lect. 3. cor. & lect. 4.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd cōcupiscentia causet inuoluntarium. sicut enim metus est quædam passio, ita & concupiscentia: sed metus causat quodammodo inuolūtarium: ergo etiam concupiscentia.

2 ¶Præterea sicut per timorem timidus agit cōtra id quod proponebat, ita incōtinēs propter cōcupiscētiā: sed timor aliquo modo inuolūtarium: ergo & concupiscentia.

3 ¶Præterea, ad volūtariū requiritur cognitio: sed cōcupiscētia corrūpit cognitionem. dicit enim Philosophus in 6. Ethic*. quòd delectatio siue cōcupiscētia delectationis corrūpit æstimationē prudentiæ: ergo cōcupiscentia causat inuoluntarium.

Cap. 5.

lib. 2. ortho. fidei ca. 24.

¶SED CONTRA est quod Damasc. dicit*, Inuoluntarium est misericordia vel indulgentia dignum, & cum tristitia agitur: sed neutrum horum competit ei quod per concupiscentiam agitur: ergo concupiscentia nō causat inuoluntarium.

ibi suprà.

¶RESPONDEO dicēdum, quòd cōcupiscentia nō causat inuoluntarium, sed magis facit aliquid voluntarium. dicitur enim aliquid voluntarium ex eo quòd volūtas in id fertur: per concupiscentiam autem voluntas inclinatur ad volendum id quod concupiscit: & ideo concupiscentia magis facit ad hoc, quod aliquid sit voluntarium, quàm quòd sit inuoluntarium.

¶AD PRIMVM ergo dicendū, quòd timor est de malo, cōcupiscētia autē respicit bonū: malū autē secundū se cōtrariatur voluntati: sed bonum est voluntati consonum. vnde magis se habet timor ad causandū inuoluntarium, q̄ concupiscentia.

Ar. 3. ad 1.

¶Ad secundū dicendū, q̄ in eo qui per metū aliquid agit, manet repugnātia voluntatis ad id quod agitur, secūdū quod in se cōsideratur: sed in eo qui agit aliquid per cōcupiscentiā, sicut est incōtinens, nō manet prior volūtas. qua repudiabat illud quod cōcupiscitur: sed mutatur advolendū id q̄ prius repudiabat: & ideo q̄ per metū agitur, quodāmodo est inuolūtariū: sed q̄ per cōcupiscentiā agitur, nullo modo. nā incōtinens cōcupiscētiæ agit cōtra id q̄ prius proponebat: nō autē cōtra id q̄ nūc vult, sed timidus agit contra id quod etiam nunc secundum se vult.

¶Ad tertiū dicendū, q̄ si cōcupiscentia totaliter cognitionem auferret, (sicut contingit in illis qui propter concupiscentiam fiunt amentes) sequeretur quòd concupiscentia voluntarium tolleret

¶Super Quæstionis sextæ Artic. octauum.

IN octauo autem articulo diligenter aduertendū est, quòd cum ignorantia consequens voluntatem tripliciter ponatur, scilicet affecta, malæ electionis, & iuris: & prima differat ab aliis in hoc quòd ipsa est obiectū actus volūtatis: est enim volita. Aliæ verò sunt quasi obiectū voluntatis petentis & debentis ipsas abijcere. Sūt enim ideo voluntariæ, quia voluntas potest & debet actu liter cōsiderare & applicare ad opus: & sic excludere ignorantiam malæ electionis: & similiter velle æquirere scientiā sibi necessariā tēpore debito: & sic excludere ignorantiam iuris. Inter has autē duas, cū differentia sit quòd ignorantia electionis cōsistit in ipsa volūtaria actuali inconsideratione. ignorantia verò iuris in volūtaria habituali priuatione scientiæ: quandocunque aliquis ex actuali obliuione eius quod scit, & habituliter meminit, operatur, ita vtrūm ignorantiā incurrit: quoniā omniū reminisci supra hominis est facultatē. quocirca siquis certa intentione perseuerās, nullo modo peccandi mō taliter, & scienscōtractum talem sapere vsūtam, & nihilominus non recolens actualiter eius quod habitualiter scit, facit talē cōtractū: non peccauit mortaliter. Et similiter

Universidad de Deusto Biblioteca

operationum nõ circũstat vnam & eandem operationem, sed addit aliam & aliam operationem: Non enim secũdum furtũ est circũstantia primi, aut econuerso: nec tertium secũdi, & sic deinceps: Ex quo sequitur quòd quia nõ minus tenetur quis cõfiteri de secũdo peccato quàm de primo: & non minus de centesimo quàm de quocunque alio: quòd non sufficit dicere quòd pluries furatus est, sed oportet explicare quoties furatus est, si numeri meminerit: & si non meminit, exprimere debet quàm frequenter, sic vt verisimilis numerus habeatur. Scito quoq; demũ, quòd id quod de fine specificante & adiũcto distinguitur, in respõsione ad tertium in artic. 3. explanabitur inferius in quæstione 18. articulo 4. vbi inchoare videtur opposita doctrina.

secundum locum. processit nomen distãtiæ ad omnia contraria: & similiter nominibus pertinentibus ad motum localem, vtimur ad significandum alios motus: eo quòd corpora quæ loco circunscribũtur, sunt maximè nobis nota. & inde est quòd nomen circunstantiæ ab his, quæ in loco sunt, deriuatur ad actus humanos. dicitur autẽ in localibus aliquid circũstare, quod est quidẽ extrinsecum à re, tamen attingit ipsam, vel appropinquat ei secundũ locũ: & ideo quæcunque cõditiones sunt extra substantiam actus, & tamen attingunt aliquo modo actum humanũ, circunstantiæ dicuntur: quod autem est extra substantiã rei ad rem ipsam pertinens, accidens eius dicitur: vnde circunstantiæ actuum humanorum, accidentia eorum dicenda sunt.

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd oratio quidem dat firmamentum argumentationi, primò ex substantia actus: secũdario verò ex his quæ circunstãt actũ: sicut primo accusabilis redditur aliquis ex hoc quòd homicidiũ fecit: secundario verò ex hoc quòd dolo fecit, vel propter lucrum, vel in tempore, vel in loco sacro, aut aliquid aliud huiusmodi. & ideo signãter dicit, quòd per circunstantiã oratio argumentationi firmamentum adiungit quasi secundario.

¶Ad secundum dicendum, quòd aliquid dicitur accidens alicuius dupliciter. Vno modo, quia inest ei: sicut album dicitur accidens Socratis. Alio modo, quia est simul cum eo in eodem subiecto: sicut dicitur quòd album accidit musico, inquantum conueniunt, & quodammodo se contingunt in vno subiecto. & per hunc modum dicuntur circunstantiæ accidentia actuum.

in solutio. præceden. ¶Ad tertium dicendum, quòd (sicut dictum est*) accidens dicitur accidenti accidere propter conuenientiam in subiecto. sed hoc contingit dupliciter. Vno modo secundum quod duo accidentia comparantur ad vnum subiectum absque aliquo ordine: sicut ad Socratem. Alio modo cum aliquo ordine: puta quia subiectum recipit vnum accidens, alio mediante, sicut corpus recipit colorem mediante superficie, & sic vnum accidens dicitur etiam alteri inesse: dicimus enim colorem esse in superficie. Vtroque autem modo circunstãtiæ se habent ad actus: nam aliquæ circunstãtiæ ordinatæ ad actum pertinent ad agentem non mediante actu, puta locus & conditio personæ: aliquæ verò mediante ipso actu, sicut modus agendi.

ARTICVLVS II.

¶Vtrũ circunstãtiæ humanorũ actuũ sint cõsiderãdæ à Theologo.

4. dist. 16. q. 3. arti. 1. q. 1. ad 1. & q. 2. cor.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, quòd circunstantiæ humanorũ actuum non sint cõsiderãdæ à Theologo. nõ enim cõsiderantur à Theologo actus humani, nisi secundum quòd sunt aliquales, id est boni vel mali: sed circunstantiæ non vidẽtur posse facere actus aliquales, quia nihil qualificatur, formaliter loquendo, ab eoquod est extra ipsum: sed ab eo quod in ipso est: ergo circunstantiæ actuum non sunt à Theologo considerandæ.

2 ¶Præterea, Circunstantiæ sunt accidentia actuum: sed vni infinita accidunt. & ideo vt dicitur in 6. Metaph*. *Tex. 4. to. 3.* Nulla ars vel scientia est circa ens per accidens, nisi sola sophistica. ergo theologus nõ habet cõsiderare circunstãtias humanorũ actuũ.

3 ¶Præterea, Circunstantiarum consideratio pertinet ad Rhetorem. Rhetorica autem non est pars Theologiæ. ergo consideratio circunstantiarum non pertinet ad Theologum.

¶SED CONTRA, Ignorantia circunstantiarum causat inuoluntarium, vt Dama*. & Greg. Nicenus* dicunt: *Lib. 2. c. 24. Li. 5. ca. 2.* sed inuoluntarium excusat à culpa, cuius cõsideratio pertinet ad Theologũ. ergo & cõsideratio circũstantiarũ ad Theologũ pertinet.

¶RESPONDEO dicendũ. quòd circunstantiæ pertinent ad cõsideratione theologi triplici ratione. Primò quidem, quia theologus cõsiderat actus humanos, secundum quòd per eos homo ad beatitudinem ordinatur: omne autem quòd ordinatur ad finem, oportet esse proportionatum fini: actus autẽ proportionantur fini secundum commensurationẽ quandam, quæ fit per debitas circunstantias: vnde consideratio circunstantiarum ad theologum pertinet. Secundò, quia theologus considerat actus humanos, secundũ quòd in eis inuenitur bonum & malum, melius & peius, & hoc diuersificatur secundum circũstantias, vt infrà patebit*. *q. 18. ar. 10. & 11. & q. 73. artic. 7.* Tertiò, quia Theologus considerat actus humanos secundum quòd sunt meritorij, vel demeritorij: quod cõuenit actibus humanis, ad quod requiritur quod sint volũtarij. actus autẽ humanus iudicatur voluntarius vel inuolũtarius secũdũ cognitionẽ vel ignorãtiã circũstãtiarũ, vt dictũ est*. & ideo cõsideratio cicũstantiarũ pertinet ad Theologum. *in argum. sol. contr. 4.*

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd bonũ ordinatũ ad finẽ dicitur vtile, quod importat relationẽ quãdam. vnde Philosophus dicit in 1. Ethi*. *Cap. 7.* quod in aliquid bonũ est vtile: in his autẽ quæ ad aliquid dicuntur, denominatur aliquid nõ solũ ab eo ꝙ inest, sed etiã ab eo ꝙ extrinsecus adiacet. vt patet in dextro & sinistro, æquali & inæquali, & similib⁹. & ideo cũ bonitas actuũ sit inquãtũ sunt vtiles ad finẽ, nihil ꝓhibet eos bonos vel malos dici secundũ proportionẽ ad aliqua q̃ exterius adiacent.

¶Ad secundũ dicendũ, quòd accidentia quæ omnino per accidens se habent, relinquuntur ab omni arte propter eorum incertitudinem & infinitatem: sed talia accidentia non habent rationem circunstantiæ: quia (vt dictum est*) *Art. 1. huius q.* sic circunstantiæ sunt extra actum, quod tamen actum aliquo modo contingunt ordinatæ ad ipsum: accidentia autem per se cadunt sub arte.

¶Ad tertiũ dicendũ, quod cõsideratio circunstantiarum pertinet ad Moralem & Politicum, & ad Rhetorem. Ad Moralem quidem prout secundum eas inuenitur, vel prætermittitur medium virtutis in humanis actibus & passionibus: ad Politicum autem & Rhetorem, secundum quod ex circunstantiis actus redduntur laudabiles vel vituperabiles: excusabiles, vel accusabiles, diuersimodè tamen. nam quod Rhetor persuadet, Politicus diiudicat. Ad Theologũ autẽ cui omnes aliæ artes deseruiũt, pertinẽt omnibus modis prædictis: nã ipse habet cõsiderationes de actib⁹ virtuosis & vitiosis cũ morali: & cõsiderat act⁹ secũdũ ꝙ merẽtur pœnã vel præmiũ cũ Rhetore & Politico.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum conuenienter enumerentur circunstantiæ in 3. Ethico.

4. dist. 16. q. 3. ar. 1. q. 2. & 3. mal. q. 2. art. 6. corp. lecti. 3. & Ethic. le. 3. cor. 2. fin. cap. 1.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter circunstantiæ enumerentur in 3. Ethic*. Circunstantia enim actus dicitur, quod exterius se habet ad actum: huiusmodi autẽ sunt tempus & locus: ergo solæ duæ sunt circunstantiæ, scilicet quando & vbi.

2 ¶Præterea, Ex circunstantiis accipitur quid bene vel malè fiat: sed hoc pertinet ad modum actus. ergo omnes circunstantiæ includuntur sub vna, quæ est modus agendi.

3 ¶Præterea, Circunstantiæ non sunt de substantia actus: sed ad substantiam actus pertinere videntur causæ ipsius actus: ergo nulla circunstantia debet sumi ex substantia ipsius actus: sic ergo neque quis, neque propter quid, neque circa quid, sunt circunstantiæ. nam quis, pertinet ad causam efficientem, propter quid, ad finalem, circa quid, ad materialem.

¶SED CONTRA est auctoritas Philosophi in 3. Ethic*. *Cap. 1.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd Tullius in sua Rhetorica assignat septem circunstantias quæ hoc versu continentur. Quis, quid, vbi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando. Cõsiderandum est enim in actibus quis fecit, quibus auxiliis vel instrumentis fecerit, quid fecerit, vbi fecerit, cur fecerit, quomodo fecerit, & quãdo fecerit. Sed Arist. in 3. Ethi*. *Cap. 1.* addit alia, scilicet circa quid, quæ à Tullio cõprehenditur, sub quid. Et ratio huius annumerationis sic accipi potest. nam circunstãtia dicitur quasi extra substantiam actus existẽs: ita tamẽ quòd aliquo modo attingit ipsum: contingit autem hoc fieri tripliciter. Vno modo inquantum attingit ipsum actum. Alio modo inquantum attingit causam actus. Tertio modo inquantum attingit effectum. Ipsum autem actum attingit, vel per modum mensuræ, sicut tempus & locus: vel per modũ qualitatis actus, sicut modus agendi. ex parte autem effectus, vt cum consideratur quid aliquis fecerit: ex parte verò causæ actus quantum ad causam finalem accipitur propter quid: ex parte autem causæ materialis siue obiecti accipitur circa quid: ex parte verò causæ agentis principalis accipitur quis egerit: ex parte verò causæ agentis instrumentalis accipitur quibus auxiliis.

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd tẽpus & locus circũstãt actũ per modũ mensuræ: sed alia circũstãt actũ inquãtũ attingũt ipsum quocũq; alio modo, extra substãtiã ei⁹ existẽtes.

¶Ad secundum dicendũ, quòd iste modus qui est bene vel malè, nõ ponitur circunstantia, sed cõsequens ad omnes circũstãtias: sed specialis circunstãtia ponitur modus qui pertinet ad qualitatem actus, puta quod aliquis ambulet velociter vel tardè, & quòd aliquis percutit fortiter vel remissè. & sic de aliis.

¶Ad tertium dicendum, quòd illa conditio causæ ex qua substantia actus dependet, non dicitur circunstantia, sed aliqua cõditio adiuncta: sicut in obiecto non dicitur circunstantia furti, quòd

quòd sit alienũ: hoc enim pertinet ad substantiã furti sed quòd sit magnum vel paruum. & similiter est de aliis circũstantiis quæ accipiuntur ex parte aliarũ causarũ. non enim finis qui dat speciem actus, est circunstantia, sed aliquis finis adiunctus: sicut quòd fortis fortiter agat propter bonum fortitudinis, non est circunstantia: sed si fortiter agat propter liberationem ciuitatis, vel populi Christiani, vel aliquid huiusmodi, intelligitur enim ex parte eius quod est quid: nam quòd aliquis perfundens aliquem aqua, abluat ipsum, est circunstantia ablutionis, sed quod abluendo infrigidet, vel calefeciat, & sanet, vel noceat, hoc est circunstantia.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum sint principa es circunstãtiæ propter quid & ea in quibus est operatio.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd non sint principales circunstantiæ propter quid & ea in quibus est operatio: vt dicitur in 3. Ethic*. Ea enim in quibus est operatio, videntur esse locus & tempus: quæ nõ videntur esse principalia inter circũstantias, cũ sint maximè extrinseca ab actu: ea ergo in quib⁹ est operatio, nõ sunt principalissimæ circunstãtiarum.

2 ¶Præterea, Finis est extrinsecus rei. non ergo videtur esse principalissima circunstantiarum.

3 ¶Præterea, Principalissimum in vnoquoque est causa eius & forma. sed causa ipsius actus est persona agens: forma autẽ actus est modus ipsius. ergo istæ duæ circunstantiæ videntur esse principalissimæ.

¶SED CONTRA est quòd Gregorius Nyssenus* *Lib. 5. c. 21.* dicit, quòd principalissimæ circunstantiæ sunt cuius gratia agitur, & quid est quod agitur.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd actus propriè dicuntur humani (sicut suprà dictũ est*) *q. 1. art. 1.* prout sunt voluntarij: voluntatis autẽ motiuum & obiectũ est finis: & ideo principalissima est omnium circunstãtiarum illa quæ attingit actum ex parte finis. scilicet Cuius gratia. secũdaria verò, quæ attingit ipsam substantiã actus, id est Quid fecit: aliæ verò circũstãtiæ sunt magis vel minus principales, secũdum quòd magis vel minus, ad has appropinquant.

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd per ea in quibus est operatio, Philosophus nõ intelligit tempus & locum, sed ea quę adiunguntur ipsi actui. vnde* Greg. Nyssenus *Loco citato in argu. Sed contra.* quasi exponens dictum Philosophi, loco eius quòd Philosophus dixit, in quibus est operatio, dicit, quid agitur.

¶Ad secundum, quòd finis, & si non sit de substantia actus, est tamen causa actus principalissma inquantum mouet agentem ad agendum: vnde & maximè actus moralis speciem habet ex fine.

¶Ad tertium dicendũ, quòd persona agẽs causa est actus secundum quòd mouetur à fine: & secundũ hoc principaliter ordinatur ad actũ. aliæ verò cõditiones personæ nõ ita principaliter ordinantur ad actum, modus etiam nõ est substãtialis forma actus, hoc enim attenditur in actu secundum obiectum vel finem & terminum, sed est quasi quædã qualitas accidentalis.

QVAESTIO OCTAVA, DE voluntate quorum sit vt volitorum, in tres articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de ipsis actibus voluntariis in speciali. Et primò, de actibus qui sunt immediatè ipsius volũtatis, velut à volũtate eliciti. Secũdò, de actibus imperatis à volũtate: volũtas aũt mouetur & in finẽ & in ea q̃ sunt ad finẽ. ¶Primò igitur cõsiderandũ est de actibus volũtatis, quibus mouetur in finẽ: & deinde de actibus eius quibus mouetur in ea quæ sunt ad finẽ: actus autẽ voluntatis in finẽ videntur esse tres: s. velle, frui, & intẽdere. Primò ergo cõsiderabim⁹ de volũtate. secũdò de fruitione. tertiò de intẽtiõe. ¶Circa primũ cõsideranda sunt tria. Primò quidẽ quorum voluntas sit. Secundò à quo moueat. Tertiò quomodo moueatur. ¶Circa primũ quærũtur tria. ¶Primò, vtrũ voluntas sit tantũ boni. ¶Secũdò, vtrũ sit tantũ finis, an etiã eorũ quæ sunt ad finem. ¶Tertiò, si est aliquo modo eorum quæ sunt ad finem, vtrum vno motu moueatur in finem & in ea quæ sunt ad finẽ.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum voluntas sit tantum boni.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd voluntas non tantum sit boni. eadem enim est potentia oppositorum, sicut visus albi & nigri: sed bonum & malum sunt opposita. ergo voluntas non solum est boni, sed etiam mali.

Super Quæstionem octauam.

Circa introductionem quæstionis octauæ, quoniam ibi distinguitur actus voluntatis in eos qui sunt finis, & in eos qui sunt eorũ quæ sunt ad finem: dubium occurrit, an detur in voluntate actus neuter. Scotus enim in 1. senten. distin. 1. q. 3. primo articulo, tenet dari actum in voluntate tendentem in aliquid nec vt finẽ, nec vt ad finem. & probat sic, Voluntati potest ostẽdi aliquod bonum absolutè, non sub ratione propter se, nec propter aliud bonũ. Et voluntas potest habere aliquem actũ circa tale obiectũ non inordinatũ, intellectu ostẽdente qualiter illud volendum est. ergo non potest voluntas assentire illi, nec propter se, nec propter aliud, sed absolutè. Gregorius autem de Arimino, in primo sententiarum, dist. 1. q. 1. art. 1. tenens oppositum, soluit hanc Scoti rationem, concesso assumpto, negando sequelam. Licet, inquit, possit ostendi voluntati bonum neutraliter, & voluntas possit circa illud habere actum, non poterit tamen habere actum neutralem, sed necessariò, aut propter se, aut propter aliud. Mihi autem videtur quòd secundum rem non datur actus neuter: pie tamen interpretando sustineri posset.

4. dist. 36. q. 3. art. 2. q. 2. ordi. 33. q. 1. art. 3. q. 1. ad 4. & 3. Eth lect. fin. & fi.

¶Ad cuius euidentiam scito, quòd cùm inter contradictoria non sit medium, & distinctio voliti penes propter se & propter aliud sit distinctio per cõtradictoria. volitum enim propter se aut intelligitur positiuè, & hoc est impossibile: quia sicut nihil est à se positiuè, ita nihil est propter se positiuè: aut intelligitur negatiuè, id est non propter aliud, & sic habetur distinctio contradictoria. Nec obstat si diceretur ex Scoto vbi suprà ad quæst. penult. quòd ad rationem finis non sufficit esse volitum, nõ propter aliud negatiuè: sed oportet esse volitũ non propter aliud cõtrariè: hoc enim si verum est, in idẽ oportet redire: quia quũ aliquid est volitum nõ propter aliud negatiuè, tunc affirmatur quòd illud est volitum, quòd negatur relatio ad aliud in illo vt volito. Quum verò dicitur quòd aliquid est volitum non propter aliud cõtrariè, affirmatur quòd illud est volitum, & negatur relatio ad aliud in illo vt volito, & ponitur fundamentum negatæ relationis ad aliud, aliquid repugnans relationi ad aliud importare in ly propter aliud. Sicut quum dico non album, contrariè pono fundamentum negatæ albedinis, aliquid repugnans albedini: fundamentum autem negatæ relationis ad aliud in fine volito, quum nõ sit ex parte rei nec apprehẽsionis apud Scotum, erit ex ipso actu volitionis: ita quòd volitum ex hoc ipso habet rationem voliti, nõ propter aliud contrariè: quia repugnat sibi: vt sic volito amari propter aliud. Et si hoc quidem intelligatur quantum ad illum actum, bene dictum est, & in idẽ redit cũ volito nõ propter aliud negatiuè: quia quilibet actus volitionis cadens super bono absque resolutione ad aliud, ex hoc ipso quòd fertur in illud bonũ vt terminũ, nec tendit vltra: ponit in illo fundamentũ relatæ negationis, sicut in motu locali. ex hoc ipso quòd motus vtitur aliquo loco medio, vt termino actualiter terminãte motũ illum: ex hoc ipso habet rationẽ finis & cõtrarij termini respectu termini à quo quantũ ad illũ motũ. Si autẽ intelligatur quantũ ad omnem actum possibile superuenire voluntati stante illo si stare potest: tũc falsissimum est, quoniam cum hoc quod aliquid ametur vt finis, stat quòd ametur etiam propter aliũ superioris ordinis vt finẽ: vt patet in amore actuum speculatiuorũ qui amãtur propter se vt fines: vt patet 9. Meta. & in 1. Ethic. & amãtur propter Deũ vt supremũ finẽ. Licet igitur negatio & negatio cõtrariè plurimum differant, in hac tamen materia vbi fundamentum positiuũ idẽ est, se inferunt: & quandocunque aliquid amatur, & non propter aliud, aliud propter se vt finis, & ecõuerso amatur. In hoc enim finẽ cõstitui dicimus, in quo vltimus volitionis huius est terminus. Constat autem quòd quando aliquid amatur actualiter, & non propter aliud negatiuè, quòd vltimus illius volitionis terminus, est illud volitum: in hoc ergo erit finis illius actus: & hoc proculdubio est verum tenendũ. Quod autẽ decipit oppositum dicentes, est quia sunt quædã absolute volita vel nolita, quæ neutralia videntur, sed non sunt: patet de hac vita martyrũ, & proiectione mercium in mare. Martyres enim volunt viuere absolutè, & cum hoc volũt propter Deũ priuari vita: & similiter negotiatores nolũt proiicere merces, & cũ hoc nolunt perdere vitam, saluãdo merces. In istis enim videtur, quòd nec propter se, nec propter aliud sint volita aut nolita. Sed si quis diligẽter inspiciat, martyr amat hãc vitã propter se, quoniam amant eam propter propriã ipsius vitæ bonitatem, absque relatione ad aliũ finem: sed quia magis amãt Deũ, & Dei gloriam ac testimoniũ, quàm propriam vitam: ideo vult oppositũ vitæ propter aliud, scilicet Deum: & simile est de aliis iudiciũ. Ad rationẽ ergo Scoti dicitur, quòd licet intellectus possit aliquid præsentare vt bonũ absolutè, abstrahendo à propter se, & ꝓpter aliud in actu signato: impossibile tamẽ est quòd repræsentet aliquid vt bonũ absolutè tali absolutione, vt s. abstrahat, propter se & propter aliud in actu exercito: quoniã oportet omne bonum repræsentatũ, aut secũdum propriã bonitatẽ, aut secundum alienam, aut secundũ vtranque repræsentari: & si quidem secundum propriã repręsentatur, vt propter se in actu exercito: hoc enim exercet ly propter se. Quandocunque enim repræsentatur delectabile, & appetitur, non oportet quod repræsentetur cum hac additione, quod est propter se bonũ: quod esset in actu signato: sed sufficit repræsentari secundũ propriã bonitatem delectabilitatis: & tunc repræsentatur, & appetitur propter se in actu exercito: quãdocunque verò repræsentatur secundum alienam bonitatẽ, repręsentatur vt propter aliud in actu exercito. exercetur enim ly propter aliud, per esse vtile, aut expediens, &c. ad aliquid: quando autem secundum vtranque bonitatem, vtrunque simul cõcurrit. vt cum repræsentatur aliquid vt bonum absolutè, puta vita, saluatio mercium, conseruatio membri, delectatio, &c. dico quòd repræsentatur vt bonũ propter se in actu exercito: si est bonum honestum, aut delectabile, vel propter aliud, puta finem, minus amatum sicut bonum vtile, saluatio mercium, quæ absolutè est volita, quia vtilis ad exteriora bona, minus tamen amata quàm vita, quæ orta tempestate est in periculo, & eodem modo appetitur ordinatè, propter quod siquis hæc absolutè volita, quorum tamen opposita malumus propter finẽ magis amatũ: dicat esse volita nec propter se, nec propter alia propter illam imperfectionem: & proptetea dari actum neutrum in voluntate, sententiam teneat, sed linguam cohibeat. Simpliciter igitur negato dari in voluntate actum neutrum, & cum diuo Thoma in litera distinguito in actum respectu finis, aut propter finem.

¶Super Quæstionis octauæ Articulum primum.

Circa primum artic. octauæ quæsti. diligenter aduerte duo. Primò quod sermo tituli & corporis articuli de voluntate est de actu volũtatis qui est velle: hoc enim est inclinatio: hic est appetitus actualis quo potentia appetitiua inclinatur inconueniens sibi: hic sequitur formam apprehensam vt sic: hic est solum respectu boni, &c. Secundò nota non minus in responsione ad tertium quòd esse ens in ratione contingit dupliciter. primò per modum conditionis, secundò per modum obiecti. Accipi vt ens in ratione primo modo conuenit omni ei quòd intelligitur: quoniam nihil actu intelligitur, nisi habeat, hanc conditionem scilicet quòd est in ratione seu intellectu, quicquid sit illud esse. Accipi autem vt ens in ratione secundo modo

Universidad de Deusto Biblioteca

modo conuenit ei quòd sub aliqua entis ratione quasi vestitum consideratur, sicut cum nõ admiscere se rumoribus, consideratur sub ratione securi, & non comedere, sub ratione sani, & se non peccatum, sub ratione sancti. In hac responsione hoc secundo modo sumitur esse ens in ratione: quoniã ex eo quòd negationes, priuationes, & futura considerantur, sub aliqua entis & boni ratione appetũtur, & ad hoc directe affertur authoritas Arist. quòd carere malo, sub boni ratione est. Notanter autẽ de priuationibus, negationibus & futuris hoc dictum est: quoniam reliqua bona sub entis ratione sunt, non solum in ratione, sed in rerum natura, ac per hoc non sunt hac diminutiua denominatione contenta. Ista verò, quia in rerum natura non habent entis rationem, sed in ratione tantum, habente tamen fundamentum in re æquiuocum: ideo entia in ratione dicta sunt, & boni in eis rationem sic saluari.

Lib. 9. meta. tex. 3. tex. 42.

Cap. 4. parte 4. circ. finem.

¶Super Quæstionis octauæ artic. secundum.

IN artic. 2. eiusdem quæst. dubiũ occurrit de titulo, quid scilicet significat in hoc titulo ly voluntas. Si sumitur pro ipsa potentia volitiua, extra propositum est, vt patet ex principio quæstionis, vt propositum est quòd de actu voluntatis qui est velle, tractandum est. Si sumitur pro volitione, vt in respõsione ad primum argumentum in primò artic. declarat litera, obstant secundum argumentum & tertiũ. & argumentum in oppositũ, & distinctio posita in principio corporis articuli huius, hæc enim omnia de potẽtia qua volumus, loquuntur. Si sumitur vt pro vtraque, scilicet potentia & volitione, obstat æquiuocatio: voluntas enim æquiuocum est ad potẽtiã & operationẽ. *In princ.* ¶Ad hoc dicitur, quòd præsens titulus, sicut & præcedens, intelligitur de volũtate pro volitione: & quòd tã argumẽtũ secũdũ quã tertiũ arguit cõtra hũc sensum: sed per locum à fortiori. si enim finis & ea quę sunt ad finẽ, exigũt diuersas potentias, sequitur quòd exigunt diuersos actus, vt patet. Ratio autẽ in oppositũ, & distinctio in corpore articuli allatæ sunt: & propter materiam rationabiliter, vt dictum est, tactam in prædictis duobus argumẽtis, & propter perfectionẽ doctrinæ, & propter proximitatem inter primũ simplicem ue voluntatis actum, scilicet velle & potentiam volitiuam: propter quod communi nomine vocatur voluntas non æquiuoce, sed per prius & posterius. Et hæc eadem propinquitas fuit etiam (iudicio meo) ratio & secundi & tertij argumentorum. Consistit autem cognitio hæc in communione obiecti: vt in litera dicitur, & nunc declarabitur.

Text. 31. fe. 2.

¶In corpore articuli eiusdem dubium occurrit de assignata cõmunione obiecti respectu potentiæ & actus eius simplicis: quæ scilicet est differẽtia inter obiectũ potentiæ & secundum se obiectum potentiæ, dicitur enim in litera, quòd propriũ obiectũ simplicis actus potẽtiæ est id quod est secũdum se obiectũ potentiæ: aut enim ly secundum se distinguitur cõtra secundum accidens, aut contra secundum aliud: quocunq; autem modo sumatur æquale: imo idẽ omnino erit proprium obiectum potentiæ, & propriũ obiectũ simplicis actus, quod est contra literam volentem potentiam extendere se ad propriũ obiectum actus simplicis, & obiectum actus nõ simplicis. probatur sequela: quia tam obiectum per accidens, quàm obiectum per aliud extra formalem rationem per se obiecti potentiæ est.

¶Ad hoc breuiter dicitur quòd hic sumitur secundũ se, vt distinguitur cõtra per aliud, non quomodolibet, sed infra latitudinem perseitatis: ita quòd secundum se sumitur propter se primum & opponitur ei quod est per se secũdò. Sicut dicimus quòd habere tactum conuenit animali per se primò: homini verò per aliud, id est per se secundò: quia propter animal. Constat autẽ quod per se secundò nõ egreditur latitudinem per se adæquati obiecti. vnde in proposito quia bonũ in sua communitate est obiectum potentiæ volitiuæ, & bonũ est cõmune ad bonum per se primò, id est finem, puta honestũ vel delectabile, ad bonum per se. Secundò, id est, id quod est ad finem, puta vtile obiectum simplicis actus huius potẽtiæ infertur, quòd est secundum se obiectum, id est finis, qui solus amatur non propter aliud.

Cap. 1. circa med. 5.

¶Circa probationẽ exclusiuæ conclusionis in corpore eiusdem articuli dubium occurrit duplex. Primò quia mediũ cõtrariatur conclusioni. Est enim mediũ, quòd ea quæ sunt ad finem, non sunt bona vel volita nisi propter finẽ. Ex hoc arguitur sic, actus qui fertur in ea quæ sunt ad finẽ secundum omnem rationem appetibilitatis eorum, non est negãdus ferri in ea, quæ sunt ad finem, sed volitio est huiusmodi secundum literam, quia fertur in illa ratione finis: & illa non sunt appetibilia nisi ratione finis. Secundum dubiũ est: quia si volitio fertur in ea quæ sunt ad finem inquantum in eis finem vult, volitio erit idẽ quod electio: quoniam electio non est eorum quæ sunt ad finem nisi propter finem. Infirmus enim non eligit potionem amaram, nisi sub ratione sani: & eodem modo vult eãdem inquantum sani rationem sapit.

¶Ad horum euidentiã scito quòd sicut quantũ ad propositũ spectat, principia dupliciter se habent ad conclusionẽ, scilicet secũdum habitudinem significatã per ly propter, & significatam per ly in: nã propter principia sciuntur conclusiones in demõstratione, & in conclusionibus euidenter resolutis relucẽt, ac videntur principia: & primum quidem consistit in actu scientiæ, secundum verò in actu intellectus qui est habitus principiorum: si proportionabiliter finis dupliciter, scilicet secundum prædictas duas habitudines se habet ad id quod est ad finem. Est enim propter quem appetitur quod est ad finem, & appetitur in ipso quod est ad finem. Et primum quidem, s. appetere quod est ad finem, propter finem ad electionem spectat. secundum verò, s. appetere in eo quod est ad finem, ipsum finẽ ad volitionẽ pertinet, vnde appetere medicinã propter sanitatẽ, electionis est: appetere autẽ in oblata medicina sanitatẽ, simplicis volitionis est. Accidit autẽ hîc actus volitionis quãdo in eo ꝙ est ad finẽ clare relucẽs desiderat' finis offert. Ex eo patet respõsio ad dubia. Nã ad primũ dicitur, ꝙ rectè negatur à volitione ꝙ sit circa ea q̃ sunt ad finẽ: qa nõ fertur in ea eo modo quo sunt ad finem: sed simpliciter, vt est dictum. vnde propositio illa, Maior actus, qui fertur secundum omnem rationem. &c. eget additione, scilicet & omni modo quo sunt appetibilia: & tunc falsa est minor. Ad secundum verò iam inchoatiuè patet responsio. Amplius autem patebit, cũm de electione tractabitur.

2 ¶Præterea, Potentiæ rationales se habent ad opposita persequenda secundum Philosophum. sed voluntas est potẽtia rationalis: est enim in ratione, vt dicitur in 3. de anima*. ergo volũtas se habet ad opposita: non ergo tantũ ad volendum bonum, sed etiam ad volendum malum.

3 ¶Præterea, Bonũ & ens cõuertuntur, sed voluntas nõ solum est entiũ, sed etiã nõ entium: volumus enim quandoque nõ ambulare & nõ loqui: volumus etiam interdum quædã futura quæ non sunt entia in actu. ergo voluntas non tantũ est boni.

¶SED CONTRA est quod Diony. dicit 4. c. de diui. no*. Quòd malũ est præter volũtatẽ, & ꝙ omnia bonũ appetunt.

¶RESPONDEO dicendum, quòd volunta est appetitus quidam rationalis: omnis autem appetitus non est nisi boni. cuius ratio est, quia appetitus nihil aliud est quàm quædam inclinatio appetentis in aliquid: nihil autẽ inclinatur nisi in aliquid simile & cõueniens. cũ igitur omnis res, inquantum est ens & substantia, sit quoddã bonũ, necesse est: vt omnis inclinatio sit in bonum: & inde est quòd Philosophus dicit in primo Ethic*. quòd bonum est quod omnia appetunt.

¶Sed considerandum est, quòd cũ omnis inclinatio consequatur aliquam formam, appetitus naturalis consequitur formam in natura existentem: appetitus autẽ sensitiuus vel etiã intellectiuus seu rationalis, qui dicitur voluntas, sequitur formã apprehensam: sicut igitur id in quo tendit appetitus naturalis, est bonum existens in re, ita id in quo tendit appetitus animalis vel voluntarius, est bonum apprehensum. Ad hoc igitur quòd voluntas in aliquid tendat, non requiritur quòd sit bonum in rei veritate, sed quod apprehendatur in ratione boni. & propter hoc Philosophus dicit in 2. Physic*. quòd finis est bonum vel apparens bonum.

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd eadẽ potentia est oppositorum: sed nõ eodem modo se habet ad vtrunque. voluntas igitur se habet & ad bonum & ad malum, sed ad bonũ appetẽdo ipsum: ad malum verò, fugiendo illud. ipse ergo actualis appetitus boni vocatur volũtas secũdũ quod nominat actum voluntatis. sic enim nunc loquimur de voluntate: fuga autem mali magis dicitur noluntas: vnde sicut voluntas est boni, ita noluntas est mali.

¶Ad secundum dicendũ, quòd potẽtia rationalis nõ se habet ad quælibet opposita prosequenda: sed ad ea quæ sub suo obiecto conuenienti continentur. nam nulla potentia prosequitur nisi suum conueniẽs obiectum: obiectum autem voluntatis est bonum. Vnde ad illa opposita prosequẽda se habet voluntas, quæ sub bono comprehẽdũtur: sicut moueri & quiescere, loqui & tacere, & alia huiusmodi: in vtrũq; enim horũ fert' volũtas sub ratione boni.

¶Ad tertium dicendum, quòd illud quod nõ est ens in rerũ natura, accipitur vt ens in ratione: vnde negationes & priuationes entia dicuntur rationis, per quem etiã modũ futura prout apprehẽdũtur, sunt entia. inquãtũ igitur sunt huiusmodi entia, apprehẽdũtur sub ratione boni: & sic volũtas in ea tẽdit. Vnde Philosophus dicit in 5. Eth*. ꝙ carere malo, habet rationẽ boni.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum voluntas sit tantum finis, an etiam eorum quæ sunt ad finem.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, quòd voluntas nõ sit eorũ quæ sunt ad finem, sed tantum finis. Dicit enim Philosophus in 3. Ethic*. quòd voluntas est finis, electio autem eorum quæ sunt ad finem.

2 ¶Præterea, Ad ea quæ sunt diuersa genere, diuersæ potẽtiæ animæ ordinantur: vt dicitur in 6. Ethic*. sed finis & ea quæ sunt ad finẽ sunt in diuerso genere boni. nam finis, qui est bonum, honestũ, vel delectabile, est in genere qualitatis, vel actionis, aut passionis: bonũ autẽ quod dicitur vtile, quod est ad finem, est in ad aliquid: vt dicitur in 1. Ethic*. ergo si voluntas est finis, non erit eorum quæ sunt ad finem.

ver. q. 22. art. 3. ad 1. *Cap. 2.* *Cap. 1.* *Cap. 7.*

3 ¶Præterea, Habitus proportionantur potẽtiis, cum sint earum perfectiones. sed in habitibus, qui dicuntur artes operatiuę, ad aliud pertinet finis, & ad aliud quod est ad finem; sicut ad gubernatorẽ pertinet vsus nauis, qui est finis eius: ad nauifactiuam verò constructio nauis, quæ est propter finem. ergo cum voluntas sit finis, non erit eorum quæ sunt ad finem.

¶SED CONTRA est, quia in rebus naturalibus per eandem potentiã aliquid pertransit media, & pertingit ad terminum, sed ea quæ sunt ad finem, sunt quædam media, per quæ peruenitur ad finem, sicut ad terminũ. Ergo si volũtas est finis, ipsa etiam est eorum quæ sunt ad finem.

¶RESPONDEO dicendum, quòd voluntas quandoq; dicitur ipsa potentia, qua volumus; quandoque autem ipse voluntatis actus. Si ergo loquamur de volũtate secundum quod nominat potentiam, sic se extendit & ad finem, & ad ea quæ sunt à finem. ad ea enim se extendit vnaquæque potentia, in quibus inueniri potest quocunque modo ratio sui obiecti, sicut visus se extendit ad omnia quæcunque participant quocunque modo colorem: ratio autem boni quod est obiectum potentiæ voluntatis, inuenitur non solum in fine, sed etiam in his quæ sunt ad finem. Si autem loquamur de voluntate secundum quod nominat propriè actũ, sic propriè loquendo est finis tantũ. omnis enim actus denominatus à potẽtia nominat simplicem actũ illius potentiæ, sicut intelligere nominat simplicẽ actũ intellectus. Simplex autem actus potẽtiæ est in id quod est secũdũ se obiectũ potẽtię: id autem quod est propter se bonũ & volitũ, est finis: vnde voluntas propriè est ipsius finis. Ea verò quæ sunt ad finem non sunt bona vel volita propter seipsa, sed ex ordine ad finem: vnde voluntas in ea nõ fertur, nisi quatenus fertur in finẽ: vnum hoc ipsum quod in eis vult, est finis: sicut & intelligere propriè est eorũ: q̃ secũdum se cognoscũtur, scilicet principiorũ: eorũ autẽ, quę cognoscũtur per principia, nõ dicitur esse intelligẽtia, nisi inquãtũ in eis ipsa principia cõsiderãtur. Sic enim se habet finis in appetibilib. sicut se habet principiũ in intelligibilib. vt dicitur 7. Ethi*.

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd Philos. loqtur de voluntate secũdũ ꝙ ꝓpriè nominat simplicẽ actũ volũtatis: nõ autẽ secundum quod nominat potentiam.

¶Ad secũdũ dicẽdũ, quòd ad ea quæ sunt diuersa genere, ex æquo se habẽtia, ordinantur diuersæ potentiæ: sicut sonus & color sunt diuersa genera sensibilium, ad quæ ordinãtur auditus & visus. Sed vtile & honestũ nõ ex æquo se habẽt, sed sicut quod est secũdũ se & secũdũ alterũ: huiusmodi autẽ semper referũtur ad eãdẽ potẽtiã: sicut per potentiã visiuam sentitur & color & lux, per quam color videtur.

¶Ad tertium dicendũ, quòd nõ quicquid diuersificat habitũ, diuersificat potentiã: habitus enĩ sunt quędam determinationes potẽtiarũ ad aliquos speciales actus. & tamẽ quęlibet ars operatiua cõsiderat & finẽ, & id ꝙ est ad finẽ, nã ars gubernatoris cõsiderat quidẽ finẽ, vt quẽ operatur: id autẽ quod est ad finẽ, vt ꝙ imperat. econtra verò nauificatiua cõsiderat id, quod est ad finẽ, vt quod operatur: id verò ꝙ est finis: vt ad quod ordinat id ꝙ operatur: & iterũ in vnaquaq; arte operatiua est & aliqs finis proprius, & aliqd quod est ad finẽ, quod propriè ad illam artem pertinet.

¶Super Quæstionis octauæ articulum tertium.

Circa titulum tertij articuli eiusdẽ 8. quæst. dubium occurrit, an scilicet quæratur hîc de ipsa volitione, aut vniuersaliter de actu voluntatis. Si de voluntate sola, vana est quæst. Nam in præcedenti articulo determinauit author, quòd volitio est finis tãtũ. Si enim volitio nõ est eorũ quæ sunt ad finẽ, frustra quæritur de ipsa an sit vna vel plures, respectu eorũ quæ sunt ad finẽ & in finẽ. Si de omni actu voluntatis, extra limites propositi est, quia hoc de volitione quæstio est: & hoc quæsitũ articulus huius quæstionis esse debet.

Cap. 8. & lib. 1. phisi. tex. 19.

¶Ad hoc breuiter dicitur dupliciter: Primò, ꝙ volitio & habet rationẽ volitionis, & habet rationem motus voluntatis in finem. Et licet inquantum volitio est, exclusa sit ab his, quę sunt ad finẽ: in quãtũm tamẽ est motus voluntatis in finem nõ excluditur ab his quæ sunt ad finẽ: & propterea quæsitum est hîc, vtrũ motus voluntatis in finem, & in id quod est ad finem, sit vnus numero vel non: & licet esse motum voluntatis in finem sit cõmune volitioni & pluribus aliis actibus voluntatis, quia tamen volitio est primus motus voluntatis in finẽ, idcircò quæstio de eodem vel diuersa in motu volũtatis in finem ad quæstionẽ de primo motu spectat. Secundò & quasi in idem tẽdit dicitur, quòd quia præsens articulus nõ est de aliquo vno actu. sed de vnitate vel pluralitate actuũ respectu horũ obiectorũ, scilicet finis, & eius quod est ad finẽ, meritò locutus est in quæstione de primo actu: cuius propriũ obiectum est finis: & potentiam primo ducit ad finem.

¶Circa doctrinã huius tertij articuli pro quanto dicitur, quòd quãdo voluntas mouetur in id quod est ad finẽ inquãtũ huiusmodi, mouetur quoq; necessariò eodẽ motu in finem occurrit dubium ex Gregorio de Arimino in 1. sent. di. 1. q. 1. art. 2. Ex triplici siquidem capite arguit, & dicit oppositũ. Primò ex eo quòd volitio finis est causa volitionis eius quod est ad finẽ. Idẽ enim nõ est causa suiipsius. Et cõfirmatur, quia cũ dicitur quòd volo medicinã propter sanitatẽ, designatur quòd volo medicinã propter volitã sanitatẽ. Et cõfirmatur, quia sicut cõclusio nota est propter principia: ità id quod est ad finẽ est volitũ propter finẽ: sed ibi notitia est causa notitiæ: vt patet primo Poster. Ergo hæc volitio fit à volitione. Secũdò ducẽdo ad incõueniens: quia sequeretur quòd appetens propter finẽ semper actu appeteret finẽ: quod patet esse falsum, tũ quãdo sunt multi fines subordinati de quibus actualiter appetẽs nõ cogitat: tũ quãdo actualis de fine cogitatio desinit, vt in orante Deũ in principio in ipsũ moto: deinde cõtinuãte orationẽ absq; actuali cogitatione de Deo. Tertiò ducẽdo quoq; ad incõueniẽs: qa sequeret' ꝙ idẽ actus volũtatis esset simul volitio & nolitio, vt patet quũ quis odit peccatũ ꝓpter Deũ. si enĩ est vn' actus, erit simul velle Deũ vt finẽ, & nolle peccatũ, vt repugnãs fini.

¶Ad horum euidentiã, scito primò ꝙ finis & id quod est ad finẽ, & similiter cõclusio & principiũ dupliciter accipi possunt: primò secundũ se: & sic non sunt ad præsens ꝓpositũ: nihil enim refert ad propositũ an inter se hæc se habeãt vt causa & causatũ, an ecõuerso. Alio ergo modo sumũtur vt volita, vel cognita à nobis. Et sic de eis est præsens sermo, & vertit' in dubiũ: an quũ volitũ est aliquid ꝓpter aliud vt finẽ, eadẽ numero volitio sit circa vtrũq;, an sint duæ simul volitiones, quarũ vna est rõ alterius, & simile est quũ cognoscit' cõclusio ꝓpter principia, an. s. sint duę cognitiones, quarũ vna est cã alterius, an vna circa vtrãque. Scito secũdò, quòd iudiciũ de hac quæstione omnino cõtrariũ profertur ab his qui hæc cõsiderãt per modũ rerũ naturaliũ, aliis cẽsentibus esse omnino vnũ motũ: aliis omnino distinctos. Qui enim examinãt rem hãc per modũ naturalis motus, & videt ꝙ motus volũtatis in eo ꝙ est ad finẽ vt sic, habet pro vno & eodẽ termino vtrũq; diuersimodè: quia id quod est ad finẽ vt materiale, & finẽ vt formale: iudicãt cõsequenter ꝙ hic motus est omnino vnus, sicut visus coloris & luminis: & simile est in cõclusione & principio. Qui verò rẽ hanc per modum naturaliũ causarũ examinãt, & videt ꝙ cõclusio nõ aliter cognoscitur ꝓpter principiũ, nisi quia cognoscitur per principiũ cognitũ. Omnis enim doctrina & disciplina ex præexistẽte fit cognitione. Et similiter q id quod est ad finẽ, nõ amatur aliter ꝓpter finẽ, nisi quia amatur ꝓpter finẽ volitũ. Cõcludũt attẽta distinctione causæ & causati omnimodã eorũ distinctionem. Diuus autẽ Thomas media via incessit, & posuit motũ voluntatis in eo quod est ad finẽ ꝓpter finẽ, esse vnũ quidẽ numero, pluralitatẽ verò formalẽ in eo: vidit enim ꝙ anima nostra tripliciter se habet ad obiecta, s. habitualiter, actualiter & virtualiter. Et quòd inter motũ volũtatis in aliquid habitualiter & actualiter medius est motus voluntatis in illud virtualiter: & simile est in intellectu. Cũ enim habẽs charitatem, peccat venialiter, habitualiter quidem diligit Deum, sed nõ actualiter, vt patet: nec virtualiter, quia peccatum non est dirigibile in Deum. Cũ autem habens charitatẽ, ambulat vel prædicat, & quicquid aliud nõ mali facit: quis de Deo nõ cogitat actualiter, actus tamen ille nõ solũ talis virtutis est, sed charitatis, & voluntas tunc virtualiter fertur in Deum, & nõ solũ habitualiter. quod cõuenit dormienti & peccãti venialiter. Et sic vnico actu numero voluntas fertur in propter finem & in ipsum finẽ: & sic saluatur identitas numeralis motus & distinctio causatũ quodã modo: dũ vnus est actus numerositate subiecti, & plures numerositate formæ. Et ex his facile respõdetur ad obiecta: Ad primũ quidem dicitur, quod finis & id quod est ad finẽ, vt volita dupliciter se habent. Primò formaliter, & seorsum secundum se: & sic diuersis volitionibus amantur, & vna est causa alterius. Secundò vt vnum virtualiter clauditur in alio: & sic vnica volitione subiecto amantur, & eodẽ modo dicitur ad cõfirmationes. Est enim hoc volitũ propter illud volitum virtualiter participatum in hoc. Et conclusio nota propter principia virtualiter participata in conclusione. Si enim ad minus occurrit vt ratio videndi cõclusionem: & similiter vt ratio amandi quod est ad finẽ. Dico autẽ ad minus: quia nihil prohibet etiã actualiter vnico actu tendere in eleemosynam propter Deum, in illã vt materia, in hoc vt formã: sicut vnica visio corporalis tendit in colorẽ & lumẽ, ea nãque quæ sunt ad finẽ, comparãtur ad finẽ, vt materia ad formã: vt patet ex supradictis in quæstione quinta. Et scito quòd in huiusmodi quæ vnico actu ad vtrunque terminantur, ly propter, nõ dicit causam volitionis sed voliti. dicit enim causam quare illud materiale terminat actum volendi, & non dicit aliã volitionẽ causantem istã nisi virtualiter: & simile est in intellectu. Ad secũdum quoque patet: quid dicendũ, quòd scilicet appetẽs quod est ad finem, appetit finem non habitualiter, sed actualiter, vt extendit se actualiter & virtualiter. Est enim virtualiter vt aliquo infra latitudinẽ, actualis vsus: alioquin nunquam impleretur illud præceptum. Omnia in gloriã Dei facite, &c. facere enim actualiter operari importat. Ad tertium dicitur quòd nolle in hoc differt à non velle, quòd hoc est negatio actus, illud verò est actus negatiuus, id est, velle non omnis autem actus negatiuus, appetitus claudit in se virtualiter seu participatiuè actum positiuum sui principium & radicem. Odium enim, fuga, & tristitia amorem

ARTICVLVS III.

¶Vtrum voluntas eodem actu moueatur in finem, & in id quod est ad finem.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd eodẽ actu voluntas feratur in finẽ, & in id quod est ad finem: quia secundum Philosophum*, Vbi est vnum propter alterum, ibi est vnum tantũ. sed voluntas non vult id quod est ad finem nisi propter finem ergo eodem actu mouetur in vtrunque.

Infrà q. 12. artic. 4. corp. & 3. distin. 24. artic. 2. q. 4. corp. Et verit. q. 22. artic. 14. & ad 3. Li. 3. Topico. cap. 2.

2 ¶Præterea, finis est ratio volendi ea quæ sunt ad finẽ: sicut lumen est ratio visionis colorũ: sed eodẽ actu videtur lumẽ & color. ergo idem est motus voluntatis, quo vult finem, & ea quæ sunt ad finem.

3 ¶Præterea, Idem numero motus naturalis est qui per media tendit ad vltimum: sed ea quæ sunt ad finem, comparantur ad finem sicut media ad vltimum. ergo idẽ motus voluntatis est quo voluntas fertur in finem & in ea quæ sunt ad finem.

¶SED CONTRA, Actus diuersificantur secundũ obiecta: sed diuersæ species boni sunt finis, & id quod est ad finem, quod dicitur vtile. ergo non eodem actu voluntas fertur in vtrunque.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd cũ finis sit secundũ se volitus: id autem quod est ad finem, inquantum huiusmodi non sit volitum nisi propter finem: manifestũ est quod voluntas potest ferri in finem, inquantũ huiusmodi sine hoc quòd feratur in ea, quæ sunt ad finem. sed in ea quæ sunt ad finem, inquantum huiusmodi non potest ferri nisi feratur in ipsum finem. sic ergo voluntas in ipsum finem dupliciter fertur, scilicet vno modo absolutè secundum se, alio modo sicut in ratione volendi ea quæ sunt ad finem. Manifestum est ergo quòd vnus & idem motus voluntatis est, quo fertur in finem, secundũ quod est ratio volendi ea quæ sunt ad finem, & in ipsa quæ sunt ad finem. Sed alius actus ex quo fertur in ipsum finem absolutè. & quãdoque præcedit tempore. sicut cũ aliquis primò vult sanitatem, & postea deliberans quomodo possit sanari, vult cõducere medicum, vt sanetur: sic etiam & circa intellectum accidit. nam primò aliquis intelligit ipsa principia secundum se, postmodum autem intelligit ea in ipsis conclusionibus, secundum quòd assentit conclusionibus propter principia.

amorē claudunt in se oppositorum:vt de se patet.vnde nullum inconueniēs est vnū actum numerositate subiecti esse velle & nolle,respectu diuersorum: odium enim peccati propter Deum est,& actus charitatis respectu Dei, & refutationis respectu peccati.At si quis dixerit quòd aduersarij hæc omnia concederent:sed ipsi impugnant quoad actualem volitionem vtriusque,&c. dicitur eis quòd discāt scribere cum impugnāt opiniones, & cognoscāt se errare: quia non distinxerūt nisi actualiter & habitualiter,omittentes virtualiter.& nō videntes,quod actu fertur in aliquid qui actū facit virtualiter in illud. Et hæc sint hic dicta pro luce motus voluntatis in eo quod ad finē propter finem:quāuis magis fortè spectet ad q.12.artic.4. vbi de intētione disputabitur.

¶ *Super Quæstionē nonā.*

Circa titulum nonę quæstionis aduertē Nouitie, quòd quia idem est actus potentiæ & id in quod potētia reducitur à suo motiuo,cum mouere nihil aliud sit quàm reducere de potentia ad actum: ideo ad præsentem tractatum de actibus voluntatis,spectat differere de motiuo voluntatis, id est potentiæ volitiuæ, hoc enim nihil aliud est quàm differere de causa actus ipsius voluntatis. Rursus,quia nunc tractatur de primo actu voluntatis,scilicet de volitione, ideo nūc inuestigāda est causa actuū volūtatis,quod fit quærēdo à quo potētia volitiua moueatur, id est,reducatur ad actū.

Artic.2. ad secundum.

¶AD PRIMVM ergo dicendū,quòd ratio illa procedit secundum quòd voluntas fertur in finem,vt est ratio volendi ea,quæ sunt ad finem.

¶Ad secundum dicendum, quòd quandocunque videtur color, eodē actu videtur lumen.potest tamen videri lumē sine hoc quòd videatur color,& similiter quandocunque quis vult ea quæ sunt ad finē,vult eodem actu finem, non tamen econuerso.

¶Ad tertium dicendū, quòd in executione operis ea quæ sunt ad finē, habēt se vt media,& finis vt terminus.vnde sicut motus naturalis interdum sistit in medio, & non pertingit ad terminū: ita quandoque operatur aliquis id, quod est ad finem, & tamen non consequitur finem, sed in volendo est econuerso:nam voluntas per finem deuenit ad volendū ea,quæ sunt ad finē. sicut & intellectus deuenit in conclusiones per principia,quæ media dicuntur, vnde intellectus aliquando intelligit medium: & ex eo non procedit ad conclusionem:& similiter voluntas aliquando vult finem, & tamen non procedit ad volendum id,quod est ad finem.

¶Ad illud verò quod in cōtrariū obiicitur,patet solutio per ea quæ supra dicta sunt*.nam vtile & honestū non sunt species boni ex æquo diuisæ:sed se habent sic vt propter se & propter alterum.vnde actus voluntatis in vnū potest ferri sine hoc ꝙ feratur in alterū: sed nō ecōuerso.

QVAESTIO NONA, DE motiuo voluntatis,in sex articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de motiuo voluntatis.

¶Et circa hoc quæruntur sex.

¶Primò, vtrum voluntas moueatur ab intellectu. ¶Secundò, vtrum moueatur ab appetitu sensitiuo.¶Tertiò, vtrum voluntas moueat seipsam.¶Quartò, vtrum moueatur ab aliquo exteriori principio. ¶Quintò, vtrum moueatur à corpore cælesti.¶Sextò, vtrum voluntas moueatur à solo Deo, sicut ab exteriori principio.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum voluntas moueatur ab intellectu.

AD PRIMVM sic proceditur.Videtur quòd voluntas non moueatur ab intellectu. dicit enim Augustinus super illud Psal.118*.Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas.præuolat intellectus:sequitur tardus aut nullus effectus:scimus bonum, nec delectat agere. hoc autem non esset si voluntas ab intellectu moueretur:quia motus mobilis sequitur motionem mouentis. ergo intellectus non mouet voluntatem.

2 ¶Præterea,intellectus se habet ad voluntatem vt demonstrans appetibile,sicut imaginatio demonstrat appetibile appetitui sensitiuo. Sed imaginatio demōstrās appetibile nō mouet appetitum sensitiuū: imo quādoque ita nos habemus ad ea quę imaginamur,sicut ad ea quę in pictura nobis ostendūtur:ex quibus non mouemur, vt dicitur in lib.de anima. Ergo neque etiam intellectus mouet voluntatem.

3 ¶Præterea,idem respectu eiusdē nō est mouens & motum, sed voluntas mouet intellectū:intelligimus enim quādo volumus.ergo intellectus nō mouet volūtatē.

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 3.de anima*,quòd appetibile intellectum est mouens non motum: voluntas autem est mouens motum.

¶RESPONDEO dicendū,quòd intantū aliquid indiget moueri ab aliquo, inquantū est in potentia ad plura.oportet enim vt id quod est in potentia, reducatur in actum per aliquid quod est in actu: & hoc est mouere:dupliciter autē aliqua vis animæ inuenitur esse in potētia ad diuersa.Vno modo quātū ad agere,vel non agere:alio modo quātū ad agere hoc vel illud:sicut visus quandoq; videt actu, &

¶ *Super Quæstionis nonæ Articulum primum.*

Circa articuli primi quæst. nonæ corporis primam partem, dubiū occurrit nō dissimulandum:vbi author distinctionē ponit,quòd dupliciter aliqua vis animæ est in potentia ad diuersa:vno modo quātum ad agere, vel nō agere: alio modo quantum ad agere hoc vel illud.Et subdit quòd eget motore quantū ad duo:& quòd alterum horum,s.primū,se tenet ex parte subiecti:secundū verò,ex parte obiecti. Est nanq; hic dubiū:quia licet verū sit & ex processu literæ probetur,quòd id quod est in potētia ad illa duo, egeat motore quo ad duo:nō tamen est probatū nec verum quòd egeat duobus motoribus:altero ex parte subiecti:altero ex parte obiecti: siquidem experientia,authoritate,& ratione hoc cōuincitur. Experimur enim quòd aqua quæ est in potentia ad pati & non pati,& ad pati hoc vel illud,puta raritatē vel densitatem,eget motore à quo & patiatur,& patiatur hoc,puta raritatē. Ab eodem tamē agente rarefactiuo,s.vt vtrunque habet:& simile est in aliis naturalibus.Aristot.quoque in secundo de anima,manifestè vult quòd sensitiui secunda mutatio fit ab obiecto.Et constat quòd secunda mutatio sensitiui est quādo visus reducitur de potentia ad actum secundū. In qua reductione visus & fit videns,& fit videns hoc,puta album obiectū:non ergo visus eget duplici motore.Altero ad hoc quòd videat,& altero ad hoc quòd videat album.Suffragari demum rationē patet ex eo,quòd potentia vnica vnicum adæquatum actū respōdentem vnico adæquato motori exigit:alioquin non esset inter hæc tria adæquatio:nō ergo eget vna potentia duobus motorib. è regione diuersis,quales sunt ex parte obiecti,& ex parte subiecti.

¶Ad hoc breuiter dicendum est,quòd huiusmodi dubium procedit ex malo intellectu distinctionis factæ in litera. Ad cuius euidentiam scito, quòd potentiæ sunt duplicis ordinis. Quædam sunt quæ solo proprio actu exercentur: quædam verò in quibus exercitium proprij actus distinguitur ab actu ipso. In primo ordine sunt omnes potentiæ naturales & animales quatenus superiori imperio non subsunt. In secundo ordine sunt omnes potentiæ quibus vtimur cum volumus. Potentiæ primi ordinis ab eodem motore habent operari & operari hoc: potentiæ verò secundi ordinis ab alio motore habent vsum, & ab alio habent actum specificum: quia vsus aliud est ab actu specificato. vnde distinctio posita in litera per ly exercitium actus, intelligit vsum propriè dictum, qui est actus voluntatis. vt principij primi,aliarum verò potentiarum, vt exequentium: ita quòd litera per esse in potentia ad agere,non intendit potentiam, ad ipsum suum agere & nō agere secundum seipsam:sed potentiam ad agere nō agere secundum quod subsunt vsui. Potentia enim visiua, vt ab vno exemplo discas omnes,si referatur ad videre & non videre vt sic, & videre hoc, puta album vel nigrum, ab eodem motore,puta albo,reducitur & in actum videndi,& in actum videndi album. Et hoc est comparare potentiam ad suum actum,& obiectum secūdum se. Si autem referatur ad videre & videre album,vt subsunt vsui,sic cum vsus sit actus potentiæ visiuæ non secundum se,sed vt exequentis voluntatem principantem vsum, sic alio eget motore, ad hoc ꝙ reducatur in actū vsus:& alio ad hoc vt reducatur in actum suæ propriæ speciei,& hic est sensus verus huius distinctionis & literæ & intentus:verus quidem,quia (vt inferius patebit) vti est actus voluntatis vt imperantis, & reliquarum virium, vt exequentiū. Et constat quòd omnes potentiæ animæ applicantur à voluntate ad suos actus: quod nihil aliud est quā exercitiū actus & Vti seu vsus illarum.Consonant omnia huic vero,quoniam obiectiones in oppositum nihil militant cōtra istum sensum.Prima enim obiectio loquitur de potentiis primi ordinis. Secunda de potentiis relatis ad suos actus secundum se,non secūdum quod subsunt vsui. Tertia quoque de potentiis & actibus,& actiuis secundum se loquitur.Stat enim quòd vnica potentia secundum se egeat vno motore:& vt subest alteri,egeat alio,vt patet.Quòd autem hoc sit intentum in litera,patet etiam ex verbo literæ: vbi dicitur quantum ad exercitium vel vsum actus.Et inferius in quæstione de Vti apertissimè exprimitur,quòd vti nihil aliud est quàm applicatio potentiarum ad sua opera. Constat enim quòd per exercitium actus,nihil aliud intelligitur nisi applicatio potentiæ ad suam operationem:agere,scilicet vel nō agere. Et sic manifestè saluatur quòd hoc est ex parte subiecti,& illud obiecti, &c. Et sic Scotus cum cæteris quos refert in 2.sent.distinct.42.q.1.tractando modum, quo cogitatio subest volūtati,aduertisset ad hoc,scilicet quòd nō subest,nisi vt subest, actui volūtate,aduertisset ad hoc inquā,quòd nō subest nisi vt subest actui volūtatis,qui est Vti.Vidisset primò quòd idem est iudiciū de applicatione intellectus ad secundas cogitationes,& oculi ad videndum,manus ad operandum, &c.Diuertisset secundò à tot extraneis phantasiis. Conclusisset tertiò, quòd hoc spectat ad tractatū de Vti:quomodo scilicet Vti sit actus voluntatis,de quo infrà tractabitur.Hæc dixerim,ne aliquis rem facilem in difficilem versam legens,nodum in scirpo timeat.

Infrà q.17. artic.1.& 1.q.82.art.4.
Psal. 118. ser.8. tom. 8.
Tex 54. to.2.

¶Circa vltimam partem eiusdem artic.dubium primò occurrit de illa propositione assumpta in litera.Obiectum mouet determinando actum ad modum principij formalis,à quo in rebus naturalibus actio specificatur,vt calefactio à calore. aut author intendit quòd obiectum moueat ad modum principij secundum rem, id est secundum illud genus causæ quo mouet principium actionis in naturalibus,aut quòd obiectum moueat in genere causæ formalis:& exemplariter cætera afferuntur.Si enim intendit primum, obstat statim subsumpta propositio scilicet, Primum autem formale principium est ens & verum vniuersale. Quoniam tunc prima propositio assumeret de principio effectiuo quo:est enim calor quo calidum calefacit, calefactionis principium in genere causæ efficientis: quamuis in ordine ad calefaciens se habeat, vt principium formale. Secunda autem propositio subsumeret de principio formali:& sic processus nihil concluderet.Et confirmatur,ista ratio tendit ad hoc,quia obiectum habet rationem principij formalis,& obiectum intellectus est primum principium formale. ergo vbi apparet quòd si prima propositio non saluatur de principio formali, nihil fit.Si autem intendit secundum,tunc obstant primo dicta sua in prima parte quæst.vbi dicitur quòd obiectum tam potentiæ actiuæ quàm passiuæ specificat:quia obiectum potentiæ actiuæ est finis:passiuæ verò est agens: & ab vtroque operatio specificatur.non ergo obiectum mouet in genere causæ formalis,sed quandoque finalis,& quandoque effectiuæ. Deinde obstant multa philosophorum dicta, puta quòd appetibile, quod est obiectum voluntatis,mouet vt finis & vt agens.

¶Ad hoc dicitur quòd proculdubio author intendit quòd obiectum mouet in genere causæ formalis,alioquin nihil concluderet:sed non dixit absolute,quòd mouet vt principium formale,vt insinuaret quod non est principium

quandoque nō videt:& quādoq; videt album,& quādoq; videt nigrū.Indiget igitur mouente quantū ad duo,s. quātum ad exercitiū vel vsum actus, & quantum ad determinationē actus.quorū primū est ex parte subiecti,quod quādoq; inuenitur agens,quādoque nō agens:aliud autē est ex parte obiecti, secundū quòd specificatur actus:motio autē ipsius subiecti est ex agente aliquo,& cū omne agens agat propter finem(vt suprà ostensum est*)principium huius motionis est ex fine: & inde est,quòd ars ad quā pertinet finis, mouet suo imperio artē ad quā pertinet id quod est ad finem.sicut gubernatoria ars imperat nauifactiuæ,vt in 2.Phy.dicitur*. bonum autē in cōmuni, quòd habet rationē finis,est obiectū voluntatis,& ideo ex hac parte voluntas mouet alias potentias animæ ad suos actus: vtimur enim aliis potentiis,cū volumus:nā fines & perfectiones omnium aliarū potentiarū cōprehenduntur sub obiecto voluntatis,sicut quædam particularia bona.semper autē ars vel potentia,ad quam pertinet finis vniuersalis, mouet ad agendum artē vel potentiā, ad quā pertinet finis particularis sub illo vniuersali cōprehensus:sicut dux exercitus,qui intendit bonū cōmune, s. ordinē totius exercitus, mouet suo imperio aliquē ex tribunis, qui intēdit ordinē vnius aciei,sed obiectum mouet determinando actum ad modū principij formalis, à quo in rebus naturalibus actio specificatur:sicut calefactio à calore.Primū aūt principium formale est ens & verum vniuersale,quod est obiectū intellectus, & ideo isto modo motionis intellectus mouet volūtatē, sicut præsentās ei obiectum suum.

¶AD PRIMVM ergo dicendū quòd ex illa authoritate non habetur,quòd intellectus non moueat:sed quòd non moueat ex necessitate.

¶Ad secundum dicendū, quòd sicut imaginatio formæ sine æstimatione cōuenientis vel nociui, non mouet appetitum sensitiuum:ita nec apprehensio veri sine ratione boni & appetibilis. vnde intellectus speculatiuus non mouet, sed intellectus practicus, vt dicitur in 3. de ani*.

¶Ad tertiū dicendū,quòd volūtas mouet intellectū quātum ad exercitiū actus:quia & ipsum verū quod est perfectio intellectus, continetur sub vniuersali boni, vt quoddā bonū paticulare.sed quantum ad determinationē actus quę est ex parte obiecti intellectus,mouet voluntatē:quia & ipsum bonū apprehenditur secundū quādā specialem rationem cōprehensam sub vniuersali ratione veri.& sic patet ꝙ non est idem mouens & motū secundū idem.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum voluntas moueatur ab appetitu sensitiuo.

AD SECVNDVM sic proceditur.Videtur quòd voluntas ab appetitu sensitiuo moueri non possit,mouens enim & agens est præstantius patiente: vt August.dicit 12.super Genes.ad literam*. Sed appetitus sensitiuus est inferior voluntate, quæ est appetitus intellectus: sicut sensus est inferior intellectu. ergo appetitus sensitiuus non mouet intellectum.

2 ¶Præterea, Nulla virtus particularis potest facere effectum vniuersalem: sed appetitus sensitiuus est virtus particularis, consequitur enim particularem sensus apprehensionem:ergo non potest causare motum voluntatis: qui est vniuersalis, velut consequens apprehensionem vniuersalem intellectus.

2 ¶Præterea,vt probatur in 8. Physic*. Mouens non mouetur ab eo quod mouet, vt sit motio reciproca: sed voluntas mouet appetitum sensitiuum,inquantum appetitus sensitiuus obedit rationi.ergo appetitus sensitiuus non mouet voluntatē.

¶SED CONTRA est quod dicitur Iacobi 3.Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus, & illectus. non autem abstraheretur quis à concupiscentia,nisi voluntas eius moueretur ab appetitu sensitiuo: in quo appetitu est concupiscentia: ergo appetitus sensitiuus mouet voluntatem.

¶RESPONDEO dicendū,quòd (sicut suprà dictum est*)id quod apprehēditur sub ratione boni & cōuenientis,mouet volūtatem per modum obiecti.Quòd autem aliquid videatur bonum & conueniens, ex duobus contingit, scilicet ex conditione eius,quod proponitur:& eius cui proponitur.conueniens enim secundū relationem dicitur: vnum ex vtroque extremorum dependet.& inde est quod iustus diuersimodè dispositus, non eodem modo accipit aliquid vt conueniens, & vt non conueniens. vnde Philosophus dicit in 3. Ethic*. Qualis vnusquisque est, talis finis videtur ei. Manifestum est autem quod secundum passionem appetitus sensitiui immutatur homo ad aliquam dispositionem.vnde secundum quòd homo est in passione aliqua, videtur sibi aliquid conueniens,quod non videtur extra passionem existenti: sicut irato videtur bonum quod non videtur quieto: & per hunc modum ex parte obiecti appetitus sensitiuus mouet voluntatem.

¶AD PRIMVM ergo dicendū,quòd nihil prohibet id, quod est simpliciter & secundum se præstantius, quo ad aliquid esse debilius. voluntas igitur simpliciter præstantior est quàm appetitus sensitiuus: sed quo ad istum,in quo passio dominatur, inquantum subiacet passioni, præeminet appetitus sensitiuus.

¶Ad secundum dicendum, quòd actus & electiones hominum sunt circa singularia:vnde ex hoc ipso quòd appetitus sensitiuus est virtus particularis, habet magnam virtutem ad hoc, quòd per ipsum sic disponatur homo vt ei aliquid videatur sic vel aliter circa singularia.

cipium formale intrinsecum:sed extrinsecum:nō tamen separatum,vt idea, sed coniunctum.Calor enim non solum est principium formale calefaciendi, sed etiam calefactionis quodammodo: dico autem quodammodo, quia calor inquantum est principium elicitiuum calefactionis est eius principium in genere causæ efficientis: inquantum verò est principium determinatiuum illius ad speciē, est principiū eius in genere causæ formalis extrinsece,cōiūcte tamē. Nec obstat huic sensui allata in oppositum:quoniā aliud est loqui de motione talis vel talis obiecti:& aliud est loqui de motione obiecti absolute.Cōceditur nāque quòd tale obiectū mouet finaliter,& tale effectiuè,&c. & hoc dicitur in locis allegatis. Sed nō cōceditur quòd motio conueniēs obiecto absolutè sit effectiua aut finalis:sed formalis, quāuis extrinsecè, obiectū enī est velut extrinseca forma actus: vnde author cum posuisset quòd determinatio actus ad hoc vel illud se tenet ex parte obiecti,naturā obiecti non vt tale vel tale est,sed absolute vt obiectū est cōtēplatus in ordine ad determinationē actus:vidit quòd nō determinabat actū vt efficiens,nec vt finis, quia nihil horum omni obiecto determināti actū cōuenit:sed ad genus causæ formalis recurrēdū esset: hoc enim & omni vere obiecto cōuenit, & per se cōuenit illi. Dixit autē verè obiecto, propter multorū loquendi vsum, terminos obiecta secundaria vocantiū. hæc enim nō mouent:quia verè obiecta nō sunt,sed termini potius operationum.Sicut natura leonis terminus est intellectionis diuinæ, & securitas rustici regalis prouidentiæ.

q.1. art.2.
tex.15. to.2.
D.7/2.

¶Circa efficaciam processus præfati, positi in litera,dubium occurrit, quoniā aut nō concludit,quòd intellectus mouet voluntatē, quòd est intentum:aut concludit quòd intellectus mouet omnes vires animæ ex parte obiecti: quod est falsum.Cū enim ex hac ratione nihil aliud explicitè habeatur, nisi ꝙ obiectum intellectus ex eo quòd primū principiū formale est primum determinatiuū actuū ad speciē:ex hoc autē aut sequitur quòd intellectus mouet cæteras potentias iuxta illam maximā,Primū in vnoquoque genere est causa omnium eorū,quę sunt: post autem si nō subintelligitur hæc maxima, volūtarie & absque nexu aliquo infertur:ergo intellectus ex hoc quod eius obiectū est primū principium formale,habet quod moueat volūtatem.quamuis enim hoc,scilicet intellectum mouere voluntatem ex parte obiecti,sit verum & notum,quia præsentat ei obiectum: non tamen est notum quòd hoc habet ex hoc quod eius, scilicet intellectus, obiectum est primum formale:in quo tamen consistit tota vis rationis literæ.

tex.45.& sequentib.
Infrà art.5.cor.& q.10.art.3.& q.77.artic.1. Et veri.c.5.ar.10.cor.& q.22.artic.9.ad 3.& 6.

¶Ad euidentiam huius dubitationis,scito quòd author primas radices attingens vtriusque motionis propositæ in litera,scilicet ex parte subiecti, & ex parte obiecti,quemadmodū primū agens in tota anima,ac per hoc mouēs ad vsum actus intulit esse voluntatē:quia ad eā spectat primū principiū finale(vt clarè patet in litera)ita modo primum mouens inter partes animæ ad specificationē actus infert esse intellectū,ex eo quòd ad ipsum spectat primū principium formale:&si quidem ex parte obiectorum tantum discussio esset,par esset vtrobique iudicium,scilicet quod quemadmodū primum principiū finale est ratio reliquorum finium, ita primū principiū formale, quod est obiectū intellectus, est ratio, in suo tamen ordine, id est in genere causæ formalis reliquorū obiectorum: omnia enim obiecta vt sic sub ente & vero, vt particularia quædā cōtinētur:sed ex parte potentiarū animæ loquēdo,est quodāmodo par, & quodāmodo nō par vtrobique ratio: quoad primitatē enim par est ratio: quoniam quēadmodum (vt dictum est) voluntas est primū finale principiū: ipsa inter partes animę est primum mouens ad exercitiū.Ita quia intellectus est primū formale principiū, ipse inter partes animæ est primū mouēs ad specificationē.formalis enim principij opus hoc est. Quo ad extensionem autē nō est par ratio: quia voluntatis motio extēdit se ad omnes animæ vires subditas, &c. Motio autē intellectus nō extendit se directè nisi ad voluntatem:& ratio diuersitatis huius est modus causandi diuersus.Motio enim voluntatis quia est per modum imperij extensiua, ex sua ratione est. Motio autē intellectus, quia est per modū præsentantis: ad id tantum directè se extendit, cui præsentat, vnde author in litera postquam posuit vnde inferebatur quòd intellectus est primum mouens,quia scilicet eius est primū principium formale,statim subdidit vnde haberetur,quod motio eius ad voluntatē extēditur,ponens modum quo intellectus motionē hāc facit,scilicet per præsentationem obiecti:& dixit, & isto modo motionis intellectus mouet voluntatē, sicut præsentās ei obiectū suū. Hæc enim verba nō solū explanatiua sunt veritatis in se, sed connexiua & deductiua intenti,vt explanauimus:& per hæc patet clarè responsio ad obiecta.

Cap.16.
tex.40. to.2.
Art.præcedenti.
Cap.4. tex.5.

¶ *Super Quæstionis nonæ Articulum secundum.*

Circa corpus secundi articuli eiusdē quæstionis dubium occurrit pro Nouitiis:quia ratio quare appetitus sensitiuus mouet volūtatē,assignatur ex parte dispositiōis subiecti appetētis. Et tamē in calce cōcluditur quòd appetitus sensitiuus mouet voluntatē ex parte obiecti,quo modo hęc cōclusio sequitur ex illis præmissis.

¶Ad hoc dicitur quòd conclusio dicta ex præmissis illis habetur, si sanè litera intelligatur.dupliciter enim intelligi potest quod dispositio appetitus sensitiui moueat voluntatem vno modo directè & immediatè,tāquam scilicet immutans ipsam siue quo ad exercitium actus,siue quo ad specificationem actus.Et hoc est falsum.Alio modo occasionaliter & mediate:& hoc modo immutat ex parte obiecti,id est quo ad specificationem actus,nō quo ad exercitiū.& hoc fit sic.quemadmodū enim frigescēti corpori conueniēs

Universidad de Deusto
Biblioteca

¶Ad tertium dicendū, quòd ſicut Philoſophus dicit in 1.Polit*.Ratio in qua eſt voluntas, mouet ſuo imperio iraſcibilem & concupiſcibilem:non quidem deſpotico principatu, ſicut mouetur ſeruus à domino : ſed principatu regali ſeu politico: ſicut liberi homines reguntur à gubernāte, qui tamen poſſunt contrà mouere. vnde & iraſcibilis & concupiſcibilis poſſunt in contrarium mouere ad voluntatem:& ſic nihil prohibet voluntatem aliquando ab eis moueri.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum voluntas moueat ſeipſam.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur quòd voluntas non moueat ſeipſam:omne enim mouens inquantum huiuſmodi eſt in actu:quod autē mouetur eſt in potentia:nam motus eſt actus exiſtentis in potentia inquantum huiuſmodi: ſed non eſt idem in potentia & in actu reſpectu eiuſdē.ergo nihil mouet ſeipſum: neq; ergo volūtas ſeipſam mouere poteſt.

2 ¶Præterea, Mobile mouetur ad præſentiam mouentis.ſed voluntas ſemper ſibi eſt præſens. ſi ergo ſeipſam moueret, ſemper moueretur:quod patet eſſe falſum.

3 ¶Præterea, voluntas mouetur ab intellectu, vt dictum eſt*. ſi igitur voluntas mouet ſeipſam, ſequitur quod idem ſimul moueatur à duobus motoribus immediatè:quod videtur inconueniens : non ergo voluntas mouet ſeipſam.

¶SED CONTRA eſt, quia voluntas domina eſt ſui actus:& in ipſa eſt velle & non velle:quod non eſſet, ſi non haberet in poteſtate mouere ſeipſam ad volendum:ergo ipſa mouet ſeipſam.

¶RESPONDEO dicendum, quòd ſicut ſuprà dictum eſt*, ad voluntatem pertinet mouere alias potentias ex ratione finis, qui eſt voluntatis obiectum : ſed ſicut dictum eſt*, hoc modo ſe habet finis in appetibilibus ſicut principium in intelligibilibus. Manifeſtum eſt autem quòd intellectus per hoc quod cognoſcit principium, reducit ſeipſum de potentia in actum, quantum ad cognitionem concluſionū:& hoc modo mouet ſeipſum, & ſimiliter volūtas per hoc ꝙ vult finē mouet ſeipſam ad volēdū ea, quæ ſunt ad finem.

¶AD PRIMVM ergo dicendū, quòd voluntas non ſecundum idem mouet & mouetur. Vnde nec ſecundum idem eſt in actu & in potentia, ſed inquantum actu vult finem, reducit ſe de potentia in actum reſpectu eorum, quæ ſunt ad finem: vt ſcilicet actu ea velit.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd potentia voluntatis ſemper actu eſt ſibi præſens.ſed actus voluntatis, quo vult finem aliquando, non ſemper eſt in ipſa voluntate : per hunc autem modum mouet ſeipſam : vnde non ſequitur, quòd ſemper ſeipſam moueat.

¶Ad tertium dicendum, quòd non eodē modo voluntas mouetur ab intellectu & à ſeipſa:ſed ab intellectu quidem mouetur ſecundum rationem obiecti : à ſeipſa verò quantum ad exercitium actus ſecundum rationem finis.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum voluntas moueatur ab aliquo exteriori principio.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur quòd voluntas non moueatur ab aliquo exteriori : motus enim voluntatis eſt voluntarius:ſed de ratione voluntarij eſt quod ſit à principio intrinſeco, ſicut & de ratione naturalis.nō ergo motus voluntatis eſt ab aliquo extrinſeco.

2 ¶Præterea, voluntas violentiam pati non poteſt, vt ſupra oſtenſum eſt* : ſed violentum eſt cuius principium eſt extra: ergo voluntas non poteſt ab aliquo exteriori moueri.

3 ¶Præterea, Quod ſufficienter mouetur ab vno motore, non indiget moueri ab alio : ſed voluntas ſufficienter mouet ſeipſum. non ergo mouetur ab aliquo exteriori.

¶SED CONTRA, voluntas mouetur ab obiecto, vt dictum eſt* : ſed obiectum voluntatis poteſt eſſe aliqua exterior res ſenſui propoſita. ergo voluntas poteſt ab aliquo exteriori moueri.

Art. præ.

¶RESPONDEO dicendū, quòd ſecundum quod voluntas mouetur ab obiecto, manifeſtum eſt quòd moueri poteſt ab aliquo exteriori: ſed eo modo quo mouetur quantum ad exercitium actus, adhuc neceſſe eſt ponere voluntatem ab aliquo principio exteriori moueri : omne enim quod quandoque eſt agens in actu, & quandoque in potentia, indiget moueri ab aliquo mouente. Manifeſtum eſt autem, quòd voluntas incipit velle aliquid, cùm hoc prius non vellet:neceſſe eſt ergo quòd ab aliquo moueatur ad volendum:& quidem, ſicut dictum eſt*, ipſa mouet ſeipſam inquantum per hoc quòd vult finem, reducit ſeipſam ad volendum ea quæ ſunt ad finem. hoc autem non poteſt facere niſi conſilio mediante. cū enim aliquis vult ſanari, incipit cogitare quomodo hoc conſequi poſsit: & per talem cogitationem peruenit ad hoc quod poteſt ſanari per medicum, & hoc vult.Sed quia non ſemper ſanitatem actu voluit, neceſſe eſt quòd inciperet velle ſanari aliquo mouente.&ſi quidem ipſa moueret ſeipſam ad volendum, oportuiſſet quòd mediante conſilio hoc ageret ex aliqua volūtate præſuppoſita:hoc autem nō eſt procedere in infinitum. vnde neceſſe eſt ponere quod in primum motum volūtatis voluntas prodeat ex inſtinctu alicuius exterioris mouentis, vt Ariſtote. concludit in quodam ca.Ethicæ Eudemicæ*.

lib.7.mor. Eudemior. cap.18.

¶AD PRIMVM ergo dicendū quòd de ratione voluntarij eſt quòd principium eius ſit intra, ſed non oportet quòd hoc principium intrinſecum ſit primum principium non motum ab alio.vnde motus voluntarius &ſi habeat principium proximum intrinſecum, tamen principium primum eſt ab extra : ſicut & primum principium motus naturalis eſt ab extrà, quòd ſcilicet mouet naturam.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd hoc non ſufficit ad rationem violenti, quod principium ſit extrà:ſed oportet addere quòd nullam conferat vim patiens : quod non contingit, dum voluntas ab exteriori mouetur:nam ipſa eſt quæ vult, ab alio tamen mota. Eſſet autem motus iſte violentus, ſi eſſet contrarius motui voluntatis, quod in propoſito eſſe nō poteſt:quia ſic idem vellet & non vellet.

¶Ad tertium dicendum, quòd voluntas quantum ad aliquid, ſufficienter ſe mouet & in ſuo ordine:ſcilicet ſicut agēs proximū:ſed nō poteſt ſeipſam mouere quātum ad omnia:vt oſtēſum eſt*:vnde indiget moueri ab alio, ſicut à primo mouēte.

In cor. art.

ARTICVLVS V.

¶Vtrū volūtas moueatur à corpore cæleſti.

AD QVINTVM ſic proceditur. Videtur quòd voluntas humana à corpore cæleſti moueatur. omnes enim motus varij & multiformes reducuntur ſicut in cauſam, in motum vniformem, qui eſt motus cæli:vt probatur 8. Phyſi*. ſed motus humani ſunt varij & multiformes incipientes poſtquam prius non fuerant.ergo reducuntur in motum cæli, ſicut in cauſam, qui eſt vniformis ſecundum naturam.

2 ¶Præterea, ſecundum Auguſt.in 3.de Trinit*. corpora inferiora mouentur per corpora ſuperiora:ſed motus humani corporis qui cauſatur à voluntate non poſſet reduci in motum cęli, ſicut in cauſam, niſi etiam voluntas è cælo moueretur : ergo cælum mouet voluntatem humanam.

3 ¶Præterea, per obſeruationem cæleſtium corporum Aſtrologi quidam vera prænuntiant de humanis actibus futuris, qui ſunt à voluntate : quod non eſſet ſi corpora cæleſtia voluntatem hominis mouere non poſſent.mouetur ergo voluntas humana à cæleſti corpore.

¶SED CONTRA eſt quod Damaſ. dicit in 2.lib*.quòd corpora cæleſtia non ſunt cauſæ noſtrorum actuum : eſſent autem ſi voluntas quæ eſt humanorum actuum principium, à corporibus cæleſtibus moueretur. non ergo mouetur voluntas à corporibus cæleſtibus.

Cap.7.

¶RESPONDEO dicendum, quòd eodem quo voluntas mouetur ab exteriori obiecto, manifeſtum eſt quòd voluntas poteſt moueri à corporibus cæleſtibus: inquantum ſcilicet corpora exteriora quę ſenſui propoſita mouent voluntatem, & etiam ipſa organa potentiarum ſenſitiuarum ſubiacēt motibus cæleſtium corporum.Sed eo moto quo volūtas mouetur quantum ad exercitium actus ab aliquo exteriori agente, adhuc quidā poſuerunt corpora cæleſtia directè imprimere in voluntatem humanam : ſed hoc eſt impoſsibile.voluntas enim(vt dicitur in 3.de ani.*) eſt in ratione. Ratio autem eſt potentia animæ non alligata organo corporali.vnde relinquitur quòd voluntas ſit potentia omnino immaterialis & incorporea. Manifeſtū eſt autem quòd nullum corpus agere poteſt in rem incorpoream, ſed potius econuerſo, eo quòd res incorporeæ & immateriales ſunt formalioris & vniuerſalioris virtutis, quàm quæcunque res corporales.vnde impoſsibile eſt quod corpus cæleſte imprimat directè in intellectum aut voluntatem. & propter hoc Ariſt.in lib.de ani*.recitans opinionem dicentium, quòd talis eſt voluntas in hominibus qualem in eis inducit Pater deorū, virorumq́ue, ſcilicet Iupiter, per quem totum cælum intelligunt, attribuit eis qui ponebant intellectum nō differre à ſenſu.omnes enim vires ſenſitiuę cum ſint actus organorum corporalium, per accidens moueri poſſunt à cæleſtibus corporibus motis, ſcilicet corporib.quorum ſunt actus. ſed quia dictum eſt quòd appetitus intellectiuus quodāmodo mouetur ab appetitu ſenſitiuo indirectè, redundant motus cæleſtium corporum in voluntatē:inquantum, ſ.per paſsiones appetitus ſenſitiui volūtatē moueri cōtingit.

Tex. 42.

lib. 2. tex. 150.

¶AD PRIMVM ergo dicendū, quòd multiformes motus voluntatis humanæ reducuntur in aliquam cauſam vniformem quæ eſt in intellectu & voluntate ſuperiorum, quod non poteſt dici de aliquo corpore, ſed de aliqua ſuperiori ſubſtantia immateriali. Vnde non oportet quòd motus voluntatis in motum cæli reducatur, ſicut in cauſam.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd motus corporales humani reducuntur in motum cæleſtis corporis ſicut in cauſam, inquantum ipſa diſpoſitio organorum congrua eſt ad motum aliqualiter ex impreſſione cæleſtium corporum:& inquantum etiam appetitus ſenſitiuus cōmouetur ex impreſſione cæleſtiū corporum, & vlterius inquantum corpora exteriora mouētur ſecundum motū cæleſtiū corporū : ex quorū concurſu voluntas incipit aliquid velle, & nō velle, ſicut adueniēte frigore, incipit aliqs velle facere ignē:ſed iſta motio volūtatis eſt ex parte obiecti exterius preſētati, nō ex parte interioris inſtinctus.

¶Ad tertiū dicēdū quòd(ſicut dictū eſt*) appetitus ſenſitiuus eſt actus organi cor-

---

fit calefactiuum eius:& ex hoc occaſionatur in tali homine apprehenſio calefactiui, vt conuenientis:& præſentatum voluntati deſideratur, &c.ita irato appetitiui conueniens fit vindicta, & ex hoc occaſionatur, quòd intellectus practicus apprehendit repercuſſionem, vt conuenientem huic nunc, &c.Et ſic percuſſio apprehenſa vt conueniens nunc, &c. mouet voluntatem obiectiuè. Et ſic patet quòd diſpoſitio appetētis quā uis ſe teneat ex parte ſubiecti, non mouet tamen voluntatem niſi ex parte obiecti, quia non mouet ipſam niſi pro quanto redundat in talem apprehenſionē obiecti voluntatis. Cōſtat enim voluntatē ab obiecto apprehenſo vt ſic moueri. Vnde Author in litera duplicē poſuit radicem talis vel talis apprehenſionis obiecti: alteram ex parte ipſius obiecti : puta quòd eſt bonum vel malum ſecundum ſe : alteram ex parte appetentis.vtrinque enim cōuenientia, vel diſcōuenientia oritur, vt in litera dicitur.

Cap.3.

Veri. q.22. art.9.com. & ad 1.& mal. q. 3. art.cor.3. & q.6.cor. & ad 4. & 10.

¶Super Quæſtionis nonæ Articulum tertium.

IN titulo articuli tertij eiuſdem quæſt.aduerte quòd aliud eſt quęrere vtrum voluntas moueat ſeipſā in quolibet ſuo actu : & aliud quærere vtrum volūtas moueat ſeipſam, ſtat enim pars affirmatiua iſtius quęſiti cū negatiua illius : ſtat enim ꝙ voluntas moueat ſeipſam quo ad aliquē ſuū actū:& cōſequenter verū ſit dicere quòd mouet ſeipſam:& tamē nō moueat ſeipſam quoad omnem ſuum actum:ad præſentem ergo quæſtionē non pertinet niſi an voluntas reducat ſeipſam de potentia ad actū, ſiue hoc ſit quo ad aliquē, ſiue quo ad omnem ſui actum ſufficit.

Art.1. huius q.

Artic. 1.

¶Super Quæſtionis nonæ Articulum quartum.

q. præced. artic.2.

CIrca rationem & cōcluſionē in corpore 4. artic. eiuſdem quæſtionis, dubium occurrit. Circa rationem quidem:quia ad actum volendi ſufficit obiectū apprehenſum præſens, & voluntas, inquit Scot. in quolibet.quæſt.31.nō ergo requiritur exterius agens, nec quòd præuolendo incipiat velle : vt ratio literæ vult prima. arguitur quòd ratio literæ cōmittit ſophiſma cōſequentis: cum enim volūtarium(vt ſuperius patet) dupliciter dicatur:ſcilicet vel quia volitum, vel quia in poteſtate voluntatis, litera ex hoc quòd primus actus voluntatis non poteſt eſſe voluntarius primo modo infert, quòd nullo modo eſt voluntarius:ergo, &c.vbi patet manifeſtus error.Et confirmatur, quia alio modo eſt voluntarium ipſum volitum, alio modo ipſa volitio.nam illud vt obiectum, hoc vt actus:ac per hoc illud mediante actu : hoc abſque medio. cum enim volo legere, non ſolum legere eſt voluntarium:ſed etiam illud velle, quo volo legere, quamuis diſſimiliter:quia legere mediante velle, ipſum autem velle, ſeipſo. Et tamen ratio literæ, quia primum velle non poteſt eſſe volitum vt obiectum, concludit quòd non eſt in poteſtate voluntatis, ſed ex inſtinctu ſuperioris : quum tamen dici poſſet quòd licet primum velle non poſſit eſſe volitum, vt obiectum, eſt tamen volitum vt actus : & ſic non oportet quòd ſit volitus conſilio mediante. Præterea, tota vis rationis literæ conſiſtit in hac excluſiua. Voluntas mouet ſe mediante conſilio, ſeu ex aliqua voluntate præſuppoſita tantum. Et tamen neque hic, neque in præcedenti articulo probata eſt quo ad vtramque expoſitionem. Probatum eſt enim quòd voluntas mouet ſe hoc modo, ſed non eſt probatum quòd non alio modo:ſuper qua tamen negatiua fundatur tota vis rationis in litera, vt patet intuenti.ergo, &c.Cōtra concluſionem verò Scotus vbi ſupra arguit, quia ſi voluntas in primo actu, naturali inſtinctu moueretur ab intellectu naturaliter moto, voluntas naturaliter moueretur:& ſic homo eſſet vnum animal brutum.

¶Ad euidentiam huius difficultatis ſcito tria. Primum eſt fundamentum huius rationis, & id eſt quod dictum eſt, ſcilicet quòd voluntas mouet ſe non alio modo quàm ex voluntate finis : ſed radix huius fundamenti non eſt prætermiſſa ab authore, ſed in primo articulo huius quæſtionis poſita, ſcilicet quòd principium motionis ad exercitiū actus eſt ex fine: quia omne agens agit propter finē.Et in artic. 3.repetita & applicata, quum dicitur quòd ad voluntatē pertinet mouere alias potentias ex ratione finis. Eſt ergo vis rationis huius hæc. Omne agens agit propter finem appetitum vel appetitu naturali, vel animali, ſeu intellectuali : ſed voluntas mouendo tam alias potentias, quā ſe, eſt agēs, ergo actio iſta eſt ab ea ex appetitu finis vel naturali vel animali, &c.Sed non ex appetitu naturali:quia ſic nō moueret ſe. Sed dans naturā moueret illā eo modo quo grauia & leuia mouentur à generante: nec eſſet voluntarium iſtud agere, vt patet:cuius oppoſitum ſignificat volūtatē mouere ſe. ergo eſt ex appetitu animali ſeu intellectuali, id eſt ex volitione finis, quod eſt intentū.Agere enim ex præuolitione finis, & mediante cōſilio, idem ſunt, ſicut cognoſcere ex principiis, & mediante ſyllogiſmo, idem eſt:hęc autem ratio procedit ex per ſe notis cōmunibus animi conceptionibus:vt de ſe patet : vnde nullā habet calumniam : & vtrāque exponētē illius excluſiuē probatā cōplectitur euidentē.Et per hoc patet reſpōſio ad vltimam obiectionem cōtra rationem. Scito ſecundò, ꝙ vt inferius q.16.artic. vlt.ad 3.& q. 17.art.5. ad tertium patet, volūtarij in actus voluntatis ſic ſupra ſeipſos reflectuntur, vt quilibet eorū implicitè vel explicitè, formaliter vel virtualiter habeat rationem voliti obiectiuè, & non ſolum per modum actus:dum enim eligo vitam cōtēplatiuam, cōſentio in talē electionem, & vtor volūtate mea ad actū eligēdi, applicando illā. Et ſic electio ipſa eſt actus, & eſt volita vt obiectum & conſenſus vſus:& econtrà dum vtor voluntate mea, applicando illam ad amandum Deum, conſentio in talem vſum, & eligo illum:& ſic vſus habet rationem actus, & cum hoc eſt volitus vt obiectum conſenſus & electionis, & ſimiliter dum conſentio in amicitiam diuinam, vtor voluntate, applicando ad conſenſum, & eligo eundem:& ſimiliter conſenſus eſt actus & volitus, vt obiectum electionis & vſus.quia igitur non quandoque, ſed ſemper quum voluntas mouet ſe, vtitur ſeipſa applicando ſe ad volendum vel nolendum, &c.Et omnis huiuſmodi actus eſt implicitè vel explicitè, formaliter vel virtualiter volitus, vt obiectum. Licitum fuit auctori ex negatione voluntarij obiectiuè in huiuſmodi actibus inferre negationem voluntarij ſimpliciter : & hoc non ſolum quaſi grata materia : ſcilicet actuum huiuſmodi, in quibus voluntarium vt actus non inuenitur ſine voluntario vt obiectum, vt dictum eſt:ſed etiam gratia formæ, quia ſi ſubtiliter perſpiciatur diſtinctio voluntarij in voluntarium, vt volitum & voluntarium : quia in poteſtate voluntatis non eſt diſtinctio in diſparata genera voluntarij, ſed eſt diſtinctio diſtinctorum modorum penes directè vel indirectè:volūtarium enim, vt volitum, eſt directè voluntarium : vt voluntarium verò, quanta in poteſtate voluntatis eſt indirectè, ea indirectione:quia ſcilicet ſubeſt poteſtati voluntatis, vt ſit obiectum eius volentis aut nolentis:hac enim ſola ratione voluntarium induit. Vnde quum voluntarium ſecundo modo idem redeat cum voluntario primo modo, licuit ex omnimoda negatione voluntarij primo modo inferre formaliter negationem voluntarij ſimpliciter.Vt enim iam patet, voluntarium, quia in poteſtate voluntatis ad voluntarium ſimpliciter vt obiectum reducitur, ſicut obiectum indirectè ad obiectum directè:& conſequenter ſub omnimoda negatione obiecti vtriuſq; modi negatio comprehenditur. Et per hoc patet reſponſio ad alias noſtras obiectiones contra rationem. Scito tertiò, quòd aliud eſt loqui de volitione, & aliud de volitione vt à voluntate applicante ſeipſam ad volendum.volitio enim nihil aliud dicit niſi operationem voluntatis, quæ vult:& certum eſt quod ad volendum ſufficit voluntas cum obiecto, ſed ad volendum à ſe : ita quòd ly à ſe, dicat cauſalitatem, applicātem ſeipſam ad volendū, nō ſufficit voluntas cum obiecto:ſed exigitur voluntas præuolēs finem.& ratio huius eſt : quia velle à ſe non ſolū importat velle, ſed agere, ſeu mouere:quod quia oportet fieri propter finem, prę exigit natura vel tempore appetitum finis, vt dictum eſt : & non aduertere hoc, caſus eſt loquentium.Et quia actio ipſa eſt magis propter finem quàm obiectum, & volitio quā volitū(vt patet quum amo Deū)diuus Thomas, qui ſupra hoc quòd agens agit propter finem, ædificabat, applicationem voluntatis ad volēdum in ratione voliti propter finem contemplatus maximè eſt:& ex ea ſic accepta, veritatem inuenit, atque docuit: vnde quamuis volitum vt obiectum habeat directius rationem voliti quàm volitum, vt actus: voluntarium tamen vt actus habet magis rationem eius quod eſt eſſe propter finem, quàm obiectum actus: & propterea hoc in loco vbi tota vis conſiſtit in hoc quod eſt eſſe volitum propter finem, actio ipſa per modum actionis exercita primū tenet locum.Et per hæc patet reſponſio ad rationem Scoti.

Infrà q.17. art.5.& ad 2. & q.80. artic.1 & 1.q.105. artic.4 & q.106. art.2.co. & 3. artic. corp. & contra ... & 89. q.6. art.4.

Art.1. huius q.

1.q.115.art. 3 & 4. Et 22. q. 95. art.5.6. & 7.& 2.diſt. 15.q.art.2. & 3. & 3. cōtra cap. 74. vſque 93.Et veri. 9.5. art.9. & 10. & opuſc. cap. 129.130.& 161.& opu. 10.art. 19. & opu.25. cap. 5. & opuſ.26. tex.76. Cap. 4.

¶Ad id verò quod contra concluſionem obiicitur, facillimè reſpondetur, negando ſequelā. Quamuis enim primus actus voluntatis ſit ex inſtinctu dato ab exteriori non obiecto, ſed cauſa effectiua Deo:ipſa tamen iam ex hac finis volitione ſeipſam mouet ad volendum alia propter finē : quod brutis non conuenit, quoniā ad omnia mouentur ab inſtinctu. Eſt igitur authoris ſententia, quòd ſicut generans graue, dat graui naturalem appetitum motus & loci deorſum:& propterea ceſſante impedimento, graue ex appetitu accepto mouetur deorſum, & quieſcit ibi : ita genitor voluntatis dat ei naturalem inclinationem in bonum:ita quòd propoſito per intellectum bono abſque impedimento voluntas tendit in illud actu elicito, qui eſt volitio.Et hic actus dicitur eſſe ab exteriori agente, ea ratione qua motus grauis à generante dicitur. Et meritò : quia ad hunc actum voluntas non cōcurrit vt propter finē agens, ſed vt ad finē tendens ex directione ſuperioris agētis, ordinantis ipſam in hoc: & propterea hic actus licet ſit velle, & voluntatis, & à voluntate, vt eliciente actum, non tamen eſt voluntarius: quia non eſt à voluntate vt applicante ſe ad volendum, ſed naturalis: quia dator naturæ applicat ipſam, mediāte inclinatione data ad volendum : oportet enim(vt in litera dicitur) dari proceſſum in infinitum in voluntariis, niſi deueniatur ad vnum non voluntarium, ſed naturalem actum voluntatis in quo ſit ſtatus.

¶Super Quæſtionis nonæ Articulum quintum.

IN corpore quinti articuli dubium occurrit, quare res immaterialis formalioris & vniuerſalioris naturę & virtutis quàm ſit corpus, poteſt directè moueri à corpore vt ab obiecto : & non poteſt moueri ab eo vt à motore ad exercitium. Sicut enim ad primam motionem ſufficit in mouente maior nobilitas ſecundum quid, vt in huius quæſtionis articulo ſecundo ad primum dicitur : ita in ſecunda: vt patet ex hoc quòd voluntas mouet intellectum ad exercitium : & tamen apud diuum Thomam eſt ſecundum quid tantum nobilior intellectu. Et rurſus ratio aſſignata in litera non minus excludit primam motionem quàm ſecundam. Ex hoc enim quòd mēs eſt formalioris & vniuerſalioris virtutis quā corpus, excluditur paſſio à corpore non ſolum vt effectiuo, ſed etiam vt à formali principio, quod eſt excludere motionem ab eo per modum obiecti:vt in primo articulo huius quæſtionis dictum eſt.

¶Ad hoc breuiter dicitur, quòd ſecundum veritatem neutro modo corpus poteſt agere in rem immaterialem propter rationem allatam:& plures alias, quas vide ſi vis in tertio contra Gent. capitulis 84.& 85.vnde & in prima parte dictum eſt & declaratum, quòd phantaſmata non niſi facta in actu lumine intellectus agentis poſſunt mouere intellectū. Et vſq; adeo diuus Thomas in quæſtione 84. artic.6. hoc ponderauit vt concluderet, quòd tota cognitio ſenſibilis, vſque ſcilicet ad cogitatiuam incluſiuè nō eſt cauſa intellectualis notitiæ : ſed eſt materia cauſæ, ſcilicet intellectus agentis. Ratio autem quare conceditur & hic & alibi, quòd voluntas ſeu intellectus mouetur ab exteriori tanquam ab obiecto, & non tanquam à motore ad exercitium, eſt quia ad mouendum obiectiuè exteriora concurrunt:

Art.2.h. q.& 1.parte 80.quæſtio. & 81.

Universidad de Deusto Biblioteca

&si non sufficienter,tamen inchoatiuè,mediatè,& vt materia obiecti. Ad mouendum autem ad exercitiũ,nullo modo concurrunt ex parte motoris ad exercitiũ.Est enim talis motor solus Deus cũ ipsa voluntate, vt in quæstione patet.

¶Super Quæstionis nonæ Articulum sextum.

circa prin.

IN articul.6. eiusdem quæstionis aduerte duo. Primò, quòd quia in titulo exprimitur ly sicut ab exteriori principio,& non oportet in corpore articuli, cum de causa motus naturalis vel voluntarij agitur, facere vel subintelligere desiunctiuam:puta quàm nõ potest causari nisi à dante naturam seu volũtatem, vel à seipso. Hoc enim licet verum sit absolutè, in genere tamen exterioris principij non compreheditur ipsummet: quia est principium intrinsecum, sed solummodo dator naturæ aut voluntatis. Secundò, quòd in responsione ad tertium habetur quòd Deus non solum potentiam voluntatis dat, sed actum volendi clausum in omni actu volendi ipsam,scilicet volitionem boni. In omni enim volitione hæc volitio clauditur, vt principium in conclusione. Et propterea in litera dicitur, quòd ex hac volitione voluntas per rationem determinat se ad hoc, vel illud bonum, verè vel apparenter, & sine vlla præsupposita, à volitione nihil omnino velle potest:sicut nec sine principiorum cognitione intellectus aliquid nosse potest.Et hęc volitio est illa ad quã dictum est oportere voluntatẽ moueri ab alio, etiã quo ad exercitium actus:secundũ hãc enim fertur actus in finẽ & ex hac vult quicquid vult.

Cap.17.

Infrà q.80. ar.1.Et 2. q.105.art. 4.& q.3. art.2.& 2. contra ca. 88.89.9.& 19.princip. Et mal. q. 3.art.3.co. & q. 16. art.5.corp & ad 13

Cap.4.de diui. nomi.

lib.1.retractatio.c.9.

poralis: vnde nihil prohibet ex impressione corporum cælestium aliquos esse habiles ad irascendum,vel concupiscẽdum. vel aliquam huiusmodi passionem: sicut & complexione naturali plures hominum sequuntur passiones, quibus soli sapientes resistunt:& ideo vt in pluribus verificãtur quæ pronuntiantur de actibus hominum secundum cõsideratiõnẽ cælestiũ corporum.Sed tamen(vt Ptolemæus dicit in Centiloq.*) Sapiens dominatur astris, scilicet quia resistens passionibus,impedit per voluntatem liberam, & nequaquam motui cælesti subiectam,huiusmodi cælestium corporum effectus: vel (vt August. dicit 2.super Gene.ad literam*)fatendum est quãdo ab Astrologis vera dicuntur,instinctu quodam occultissimo dici: quem nescientes humanæ mentes patiuntur: quod cum ad decipiendum homines fit, spirituum seductorum operatio est.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum voluntas moueatur à Deo solo sicut ab exteriori principio.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd voluntas nõ à solo Deo moueatur,sicut ab exteriori principio:(inferius enim natum est moueri à suo superiori,sicut corpora inferiora à corporibus cælestibus) sed voluntas hominis habet aliquid superius post Deum, scilicet Angelum.ergo voluntas potest moueri, sicut ab exteriori principio, etiam ab Angelo.

2 ¶Præterea, Actus voluntatis sequitur actum intellectus: sed intellectus hominis reducitur in suum actum, non solum à Deo,sed etiam ab Angelo per illuminationes, vt Dionysius dicit*. ergo eadem ratione & voluntas.

3 ¶Præterea,Deus non est causa nisi bonorum:secundũ illud Gene.1. Vidit Deus cuncta quæ fecerat,& erant valde bona. si ergo à solo Deo voluntas hominis moueretur, nunquam moueretur ad malum, cum tamen voluntas sit qua peccatur, & rectè viuitur,vt August.dicit*.

¶SED CONTRA est quod Apostolus dicit ad Philos.2.Deus est qui operatur in nobis velle & perficere.

¶RESPONDEO dicendum quòd motus voluntatis est ab intrinseco, sicut & motus naturalis: quamuis autem rem naturalem possit aliquid mouere quòd nõ est causa naturæ rei motæ,tamen motum naturalẽ causare non potest nisi quòd est aliqualiter causa naturę.Mouetur enim lapis sursum ab homine, qui naturã lapidis non causat,sed hic motus non est lapidis naturalis:naturalis autem motus eius non causatur nisi ab eo quod causat naturam.vnde dicitur in 8.Physi*.quòd generans mouet secundũ locũ grauia & leuia. sic ergo hominem voluntatem habentem cõtingit moueri ab aliquo quod non est causa eius:sed quod motus volũtarius eius sit ab aliquo principio extrinseco, quod non est causa voluntatis est impossibile: volũtatis autem causa nihil aliud esse potest q̃ Deus.Et hoc patet dupliciter,primò quidẽ ex hoc quòd volũtas est potentia animæ rationalis,quæ à solo Deo causatur per creationẽ,vt in primo dictũ est*. Secũdò verò ex hoc quòd voluntas habet ordinem ad vniuersale bonum.vnde nihil aliud potest esse voluntatis causa nisi ipse Deus,qui est vniuersale bonum.omne autem aliud bonũ per participationem dicitur.& est quoddam particulare bonum: particularis autem causa non dat inclina-

¶SuperQuæstionis decimæ Articulum primum.

IN quęstionis decimę artic.1. scito quòd ly naturaliter, in titulo positum, sumitur vt distinguitur contra ly liberè.

tex.17.29. 30.31.32.

¶In corpore eiusdem primi articuli dubium occurrit ex eo quòd author diuertere videtur à proposito, dum quæstio est de naturali vt distinguitur contra liberum: & solutio quæstionis est de naturali, vt distinguitur contra accidentale, vt patet in litera.

1.part.q. 90. art.2. & 4.

¶Ad hoc breuiter dicitur, quòd quia naturale vt distinguitur contra liberum,sequitur ad naturale,id est,substantiale(omne enim substantiale est naturale) ex hoc quod author de-

tionẽ vniuersalẽ: vnde nec materia prima quæ est in potentia ad omnes formas,potest causari ab aliquo particulari agente.

¶AD PRIMVM ergo dicendũ,quòd Angelus non sic est supra hominem,quòd sit causa voluntatis eius, sicut corpora cælestia sunt causa formarum naturales motus corporum naturalium.

¶Ad secundum dicendum, quòd intellectus hominis mouetur ab Angelo ex parte obiecti. quòd sibi proponitur virtute Angelici luminis ad cognoscendum. & sic etiam voluntas ab exteriori creatura potest moueri, vt dictum est*.

¶Ad tertium dicendum, quòd Deus mouet voluntatem hominis, sicut vniuersalis motor ad vniuersale obiectum voluntatis quod est bonum:& sine hac vniuersali motione homo nõ potest aliquid velle,sed homo per rationem determinat se ad volendum hoc vel illud:quod est verè bonum vel apparens bonum. sed tamen interdum specialiter Deus mouet aliquos ad aliquid determinatè volendum, quod est bonum: sicut in his quos mouet per gratiam,vt infra dicetur*.

QVAESTIO DECIMA, DE modo quo voluntas mouetur, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de modo quo voluntas mouetur.¶Et circa hoc quæruntur quatuor.¶Primò,vtrũ voluntas ad aliquid naturaliter moueat.¶Secũdò vtrũ de necessitate moueatur à suo obiecto.¶Tertiò,vtrũ de necessitate moueatur ab appetitu inferiori. ¶Quartò,vtrum de necessitate moueatur ab exteriori motiuo,quod est Deus.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum voluntas ad aliquid naturaliter moueatur.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd voluntas non moueatur ad aliquid naturaliter. Agens enim naturale diuiditur contra voluntarium,vt patet in principio secundi Physi*.non ergo voluntas ad aliquid naturaliter mouetur.

2 ¶Præterea,Id quod est naturale, inest alicui semper, sicut igni esse calidum.sed nullus motus inest voluntati semper:ergo nullus motus est naturalis voluntati.

3 ¶Præterea, Natura est determinata ad vnum,sed voluntas se habet ad opposita. ergo voluntas nihil naturaliter vult.

¶SED CONTRA est, quòd motus voluntatis sequitur actum intellectus: sed intellectus aliqua intelligit naturaliter:ergo & voluntas aliqua vult naturaliter.

¶RESPONDEO dicendũ,quòd(sicut Boetius dicit in lib. de duabus naturis*,& Philosophus in 5.Metaph.*) natura dicitur multipliciter. quandoque enim dicitur principium intrinsecum in rebus mobilibus, & talis natura est vel materia, vel forma materialis, vt patet in 2.Physic*.Alio modo dicitur natura quęlibet substantia, vel quodlibet ens.& secundum hoc illud dicitur esse naturale rei,quod conuenit ei secundum suam substantiam:& hoc est quod per se inest rei. in omnibus autem ea quæ non per se insunt, reducuntur in aliquid, quod per se inest,sicut in primum, & ideo necesse est quod hoc modo accipiendo naturam, semper principium in his, quæ[d] conueniunt rei, sit naturale, & hoc manifestè

claraui in volũtate inueniri motum naturalem,id est substantialẽ, optimè satisfecit quæsito, an sit talis motus naturalis vt distinguitur contra liberum. Ea autẽ fuit ratio processus:quia videlicet ratio significata per nomen naturalis, aperienda erat.vnde si hominis substantia natura est,quicquid secundum substãtiam inest, secundũ naturam inest. ac per hoc & substantiale & naturale est: secundum substantiam autem inest quicquid per se inest.Ergo iuxta hanc naturæ significationem,qua & voluntas natura est:per se inesse & secundum substantiam & naturaliter idem sunt.hæc autem æquiualere naturali,vt distinguitur cõtra liberum, patet ex eo, quia liberum habet pro causa velle:naturale autem, esse. Id enim solum liberè fit quod fit,quia vult:& id solum naturaliter inest, quia est,vt in prima parte dictum est. quicquid autem secundum substantiam, seu per se inest, clarè patet quòd inest: quia talis esse substantialis est,& non quia sic vult. Nulla ergo diuersio hic fuit:sed alia perscrutatio naturalis, ex qua doceremur naturalitatem in omnibus inuenire: sicut author fecit. Ex hac enim ratione naturalis, adiuncta altera propositione communi,scilicet quòd per se prius est his quæ non sunt per se: intulit vniuersalem regulam, scilicet quòd principiũ cõuenientiã alicui inest naturaliter, id est per se, & secundum substantiam:& quia est talis naturæ,& non quia vult.Ex hac enim regula subintellecta minore,scilicet quòd motus conuenientes voluntati, sunt ordinati secundum rationem principij & principiati (quod est per se notum)statim habetur intentum,scilicet quòd aliquid motus inest voluntati secundum substantiam per se naturaliter, quia est talis,& non quia vult.

Artic.4.

q.199.& 112.

1.q.41.art. 1.co.Et vt ri.q.22.art. 5.& 9.Et mal.q.16 art.4.ad 5. Et etiam tex.49.

¶In eiusdem articuli corpore nota triplex poni naturaliter volitum:primò bonum, secundò beatitudinẽ,tertiò omne conueniens volenti secundum suam naturam, & de primis quidem duobus euidẽs ratio in litera redditur: de tertio autem non.

circa prin. tex.5.

tex.4.

¶Vnde & dubitatur & de ipso & de eius ratione.De ipso quidem,quia experimur oppositum dum eligimus non cõuenientia secũdum naturam, vt nescire, non viuere:nec euaditur dicendo, quòd hoc appetimus per accidens:quoniam opposita eorum quæ naturaliter volumus,nec

D.169.

tium,nec per se nec per accidens velle possumus: vt patet de primo & secundo.De ratione verò,scilicet quia per voluntatem appetimus etiam pertinentia ad alias potentias & totum hominem: quandoquidem nulla apparet connexio huiusmodi ad illam conclusionem: vnde enim sequitur,per voluntatem appetimus etiam pertinentia ad alias potentias & totum hominem: ergo naturaliter volumus omnia cõuenientia volẽtibus secundum suam naturam.

¶Ad primum horum breuiter dicitur, quòd sicut in rebus exteriorib. naturale inuenitur dupliciter, scilicet semper,vel frequẽter. (Motus enim cælestes naturales sunt,vt vniuersaliter & semper indeficientes à naturali cursu:motus autẽ inferiores naturales sunt,vt in plurib.& frequẽter indeficientes) ita & in voluntatis motibus naturalibus inuenitur naturalitas vtroque modo.nam ad quędam voluntas sic naturaliter est determinata, vt non possit aliquo pacto velle oppositum.Ad quædam sic naturaliter determinata est,vt possit per accidens positum velle. In primo ordine sunt duo, prima volita in litera numerata.in secundo verò est tertium volitorum genus:vnde ad hoc tertium volitũ voluntas non plus videtur naturaliter inclinata quàm voluntas affecta habitu virtutis acquisitæ ad opus illius virtutis:nisi pro quanto inclinatio ex natura potior est quàm ex acquisito habitu. & sicut voluntas in iustitia habituata potest iniuste facere: ita voluntas naturaliter inclinata in bonum conueniens volẽti secundum suam naturam potest eius oppositum velle.

apparet in intellectu.nam principia intellectualis cognitionis sunt naturaliter nota:similiter etiam principiũ motiuum voluntariorum,oportet esse aliquid naturaliter volitũ.hoc autem est bonum in communi,in quod voluntas naturaliter tendit, sicut etiam quælibet potentia in suum obiectum, & etiam ipse finis vltimus, qui hoc modo se habet in appetibilibus,sicut prima principia: demonstrationum in intelligibilibus, & vniuersaliter omnia illa quæ conueniunt volenti secundum suam naturam:non enim per voluntatem appetimus solum ea quæ pertinent ad potentiam:voluntatis, sed etiam ea quæ pertinent ad singulas potentias & ad totum hominẽ.vnde naturaliter homo vult non solum obiectum voluntatis,sed etiam alia quæ conueniunt aliis potentiis:vt cognitionem veri quæ conuenit intellectui, & esse & viuere,& huiusmodi alia quæ respiciunt consistẽtiam naturalem. quæ omnia comprehenduntur sub obiecto voluntatis,sicut quædam particularia bona.

¶AD PRIMVM ergo dicẽdum quòd voluntas diuiditur contra naturam, sicut vna causa contra aliam:quædã enim fiunt naturaliter, & quædam fiunt voluntariè. Est autem alius modus causandi proprius voluntati,quæ est domina sui actus, præter modum,qui conuenit naturæ, quæ est determinata ad vnum:sed quia voluntas in aliqua natura fundatur, necesse est quod modus proprius naturæ quantum ad aliquid participetur à voluntate, sicut quod est prioris causæ participatur à posteriori. est enim prius in vnaquaque re ipsum esse quod est per naturam,qua velle quod est per voluntatem. & inde est quod voluntas naturaliter aliquod vult. est natura:hæc enim est causa,quia est:ac per hoc est causa determinata ad vnum.Illa verò causat quia vult:ac per hoc est causa libera ad vtrumlibet. vnde distinguntur volũtas & natura in ratione causæ secundũ proprias causandi differentias,propter quod & in 2. Physic.& in nono Metaphysi. non nisi in ordine earum vel principiorum distinguuntur.Et si in his perspexeris, quòd ratio causæ in natura spectat ad eam, inquantum res est,videbis pariter quod volũtas vtriusq; causæ rationem habet.Nam quatenus res talis est per modum naturæ, causalitatem habet: quicquid enim causat aliquid,quia talis res est naturaliter, causat illud. Quatenus verò electiua est per modum proprium,id est liberè à proposito ad vtrumlibet,&c.causalitatẽ habet,& nõ naturaliter:quicquid enim causat quia vult,liberè causat.Et si vlterius perspexeris,quòd natura(vt in litera dicitur) est causa essentialiter prior causa voluntaria: quia esse in vtroq; est prius q̃ operari,&c.videbis quoque ꝙ voluntas nõ solũ natura quædam est,sed prius habet naturæ rationem & causalitatem, q̃ propriam. Et si postremò penetraueris, quòd in causis essentialiter ordinatis coniũctis in vnam rem,id ꝙ est prioris causæ propriũ participatur à posteriori,vt supremũ infimi attingat infimũ supremi, videbis ꝙ voluntatis prima opera oportet esse naturalia, & prius ipsa velle aliquid naturaliter q̃ liberè. Et si hãc subtilitatẽ perspiciẽs sectatus fueris,habebis clarã solutionẽ Scoticæ argumẽtationis in materia de processione spiritus sancti.& de naturalitate volũtatis:quæ omnia in prima parte tractata sunt. Distinxit enim voluntatem contra naturã nõ solum in genere causæ,sed in genere rei.Et ideo intulit omnimodã disparationẽ:quũ tamen sint causæ essentialiter subordinatæ:vt hic & in q.præcedente,art.4. de eorũ actibus patet. voluntas enim nõ solũ prius habet naturæ rationem,vt in litera dicitur, quàm causalitatis propriæ,sed velle naturale oportet esse principiũ volendi liberè.

D.1103.

Infràq.80. art.1.c.fin. Et 1.q.82. art.1.& 2. Et veri. q. 22. arti.5. cap.6. Et mal. q.6. corp.& ad 7.& 10.

¶Ad secundum dicendum, quòd in rebus naturalibus id,quod est naturale quasi cõsequens formam tantum,semper actu inest:sicut calidum igni. Quod autẽ est naturale sicut cõsequens materiam,nõ semper actu inest, sed quandoque secundum potentiã tantũ:nã forma est actus,materia verò potentia.motus autẽ est actus existentis in potentia: & ideo illa quæ pertinent ad motum, vel quæ sequũtur motum in rebus naturalibus nõ semper insunt:sicut ignis nõ semper mouetur sursum,sed quãdo est extra locum suum. & similiter non oportet quòd voluntas, quæ de potentia in actum reducitur, dum aliquid vult, semper actu velit:sed solum quando est in aliqua dispositione determinata:voluntas autem Dei quæ est actus purus,semper est in actu volendi.

¶Ad tertium dicendum quòd semper naturæ respondet vnum porportionatum naturæ.naturæ enim in genere respondet aliquid vnum in genere,& naturæ in specie acceptæ respondet vnũ in specie: naturæ autem indiuiduatæ respondet aliquid vnum[d] indiuiduale:cũ igitur voluntas sit quædam vis immaterialis, sicut & intellectus, respondet sibi naturaliter aliquod vnum commune, s.bonum, sicut etiam intellectui aliquod bonum cõmune, s.verum vel ens,vel quicquid est huiusmodi.Sub bono autem communi multa particularia bona continentur, ad quorum nullum voluntas determinatur.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum voluntas moueatur de necessitate à suo obiecto.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd voluntas de necessitate moueatur à suo obiecto:obiectũ

¶Ad secundum verò dicitur,quòd licet verba illa literæ, si sola sumantur, non inferant nisi extensionem voluntatis,vt eius obiecti ad hoc tertium,si tamen intelligantur coniuncta præcedentibus,inferunt naturalitatem motus voluntatis in hoc tertium. Ad cuius euidentiam scito quòd voluntas tripliciter sumitur:scilicet vt quædam potentia:secundò,vt eliciens ex quodam in quidam:tertiò,vt appetitus ipsius totius volenti.Et quidem quia voluntas potentia quædam est,ideo naturaliter fertur in bonum quod est volitum primò positum in litera.Quælibet enim potentia naturaliter determinata est ad suum obiectum:ita quòd non potest in oppositum: quia verò est volitiua cuiusdam ex quodam secundum rationem causæ & causati:ideo naturaliter vult beatitudinem,quæ finale principium est, quod volitum est secundò positum:quia autem est à natura data volenti, non solum vt velit sibiipsi voluntati, sed etiam vt velit ipsi volenti secundum seipsum & suas partes, ideo naturaliter vult bonum conueniens volenti secundum suam naturam:quòd est volitum tertio loco in litera positum: quodlibet enim horum trium habet rationem primi per se & secundum substantiam: obiectum enim & primo respectum principium, est causa cæterorum: proprium verò infra principij rationem clauditur. Amicabilia enim quæ sunt, ad alios veniunt ex amicabilibus ad se. Et si hoc longius repetendum esset,dicendum esset quòd quia volitio pendet ex volito & volente, vtrinque initium voluntariorum motuum inditum esse oportet.Et ex volito quidem inditus est voluntati motus in beatitudinem: qui vtpote motus in finem primatum complectentem in se totam obiecti perfectionem, principium ex ea parte est reliquorum motuum: ex parte verò volentis inditus est voluntati motus in proprium bonum:vtrumque enim tradidit Arist.cum dixit, amabile quidem bonum, vnicuique autem proprium. Quum igitur author ex hoc ꝙ voluntate volumus, non solum ad ipsam spectantia,sed etiam ad volentem,intulit quòd naturaliter volumus conuenientia secundum naturam: veram causam reddidit intendens pro medio assumere, quòd voluntatem sortiti sumus pro nobis:ac per hoc ad proprium bonum determinatum:vnde & in q.de virtu.q.50. & inferius in q. 50. & 56.nulla virtus in voluntate ponitur ad proprium volentis bonum: quia ad hoc naturaliter determinata est.

¶In responsione ad primum eiusdem articuli aduerte distinctionem de voluntate. Considerat enim multipliciter. Sed quantum ad propositum litera insinuat dupliciter, scilicet vt res & vt causa: est enim & in genere rei res talis,puta apta nata velle,& in genere causæ causa talis, puta libera.Quum autem voluntas distinguitur contra naturam,non distinguitur vt res talis contra talem rem,sed vt causa talis contra causam talem:est enim res talis scilicet apta nata velle.natura quædam habens sibi connaturalia, sicut & cæteræ naturæ,sed talis causa,scilicet libera vt sit,non est talis causa qualis

¶In respõsione ad secundũ diligentissimè notato doctrinã ibi traditã circa distinctionem conuenientium alicui naturaliter,id est per se & secundum substantiã,in cõsequentia formam vel actum,& consequentia materiã, vel potentiã,& cõditionẽ eorumdẽ:ꝙ s.perseitas in illis infert coęuitatẽ absolutè,in istis verò nõ absolutè,sed ꝙ incerta dispositione.Et causa est in differẽtia inter potentiã & actũ:vt in litera dicitur.Ex hac enim doctrina habes,vir docte,quòd nõ solũ aptitudo ad motũ & operationẽ inest subiecto per se,vt grauitas & risibilitas:sed motus ipse & operatio, vt discensus & risus,&c.

¶In responsione ad tertium eleuato mentem in celsitudinem doctrinæ huius & intuere quod vnum indiuiduum immaterialis ordinis æquiualet non tantũ infinitis indiuiduis materialibus sub vna specie,sed etiam sub vno genere etiam analogo.Habes enim hic,quòd quũ ordo vniuersi habeat quòd natura determinata sit ad vnũ proportionaliter,scilicet genericè,specificè, vel indiuidualiter:ac per hoc bono absolutè quũ sit vnum genere analogo, debuisset respondere natura aliqua vna genericè,& similiter voluntati,quia est vna secundum speciem, debuisset respondere vnum secundum speciem: subiunctum tamen est,quòd quia voluntas est immaterialis ordinis, determinata est ad vnũ in genere analogo,bonum scilicet:quasi natura immaterialis eminentius præhabeat quicquid genus speciei suæ haberet. Et verè sic est.In cuius signum hic intellectus noster æquiualet toti vniuersitati corporeæ naturæ. Est autem ratio huius, quia quæ sunt dispersa in inferioribus, sunt vnita in superiori. Eadem enim ratione tanta est amplitudo immaterialis potentiæ,vt vniuersi simpliciter capax sit.

¶In eadem responsione caueto,Nouitie,ne indefinita pro vniuersali se tibi offerat.Et contrarietas inter responsionis huius calcem & corporis articuli insurgat.dũ ibi dictum est,quædam esse particularia bona sub obiecto voluntatis contenta, ad quæ voluntas naturaliter tendit:ac per hoc determinata est naturaliter,vt esse,viuere,&c.hic autẽ dicitur sub bono cõmuni:vtrobiq; enim indefinita seu particularis est locutio:& propterea neutra alteri repugnat.hic enim expressè dicitur,Sub bono cõmuni multa cõprehenduntur,ad quorũ nullũ determinatur voluntas.multa dixit non omnia.Ibi quoq; manifestè de quibusdã,s.cõuenientib.volẽti secũdũ naturam loquitur.

¶Super Quæstionis decimæ Articulum secundum.

IN titulo articuli secundi eiusdem quæstionis necessarium sumitur vere & proprie; quòd scilicet impossibile est aliter se habere, & est sermo de necessitate naturali, qua scilicet agentia & patientia in vniuerso con-

connectuntur:vt calefactibile calefactiuo,& visus visibili.

¶In principio corporis eiusdem secundi articuli dubium occurrit de conclusione & de eius ratione.De cõclusione quidem, qua dicitur quòd volũtas à nullo obiecto de necessitate mouetur ad exercitium actus:quoniã volũtas à Deo clare viso necessariò mouetur ad exercitium actus:non enim potest non amare, ac frui illo: vt prima parte dictũ est. De ratione, qua dicitur,potest enim aliquis de quocunque obiecto non cogitare, & per cõsequens actu nõ velle illud,quia voluntas nõ habet in potestate sua cogitationẽ præsentatiuam primi obiecti, nec refutationẽ illius:& similiter visionis Dei clarè præsentati. Iam enim dictum est, quòd primus actus non est in potestate voluntatis:falsum est ergo quòd potest aliquis de quocũq; obiecto non cogitare. ¶Ad hæc dicitur, quòd verba literæ intellecta formaliter, omnes soluunt obiectiones. Doctrina siquidẽ prius tradita nõ aduersatur præsenti. Ad quorum euidẽtiã opus est distinctione, scilicet quòd aliud est dicere, Voluntas necessariò mouetur ab obiecto ad exercitium actus,& dicere, Voluntas sic disposita necessario mouetur ad exercitium actus:primum enim denotat efficaciam obiecti supra voluntatem:ꝙ scilicet talis, & sic efficacis est naturæ, quòd potest voluntatem ad exercitium actus necessariò ducere.Et hoc negatur in præsenti conclusione,dũ asseritur,ꝙ nullum obiectũ vt sic,& quantum est ex sua efficacia,potest naturali necessitate compellere voluntatem ad exercitium actus, secundum verò denotat naturam volũtatis,de qua dictum est, quòd habet quemdam motum naturalem, & quòd non habet semper illum actu, sed quando est in certa dispositione, & hoc prædictum est verè: & ex hoc prouenit, quòd voluntas Deum clarè visum necessario amat.Est enim tunc in dispositione tali quòd ex natura sua actu prouenit amor & delectatio talis obiecti: & similiter in primo actu volũtas,quem habemus naturaliter velle illud,nõ habet necessitatem exercitij ab obiecto:sed à natura existente in tali dispositione.quòd ad eam naturali necessitate sequitur velle.vnde quandocunque voluntas necessariò mouetur ad exercitium, necessitas illa nunquam est ab obiecto,sed à natura, & naturæ datore.Et per hoc patet responsio ad vtrumque obiectorum.Et ad primum quidem explicitè.Ad secundum verò quo ad materiam & ad formam, dicito quòd verissimum est quòd voluntas potest de quocunque obiecto non cogitare,quantum est ex parte obiecti.Sic enim author loquitur:sed sophisma figuræ dictionis est,inferre:ergo voluntas in tali dispositione existens,potest non cogitare: mutatur enim quid in quale.Oportet ergo diligenter in hoc art.aduertere,quòd formalis est sermo de efficacia obiecti vt sic:obiectiones autem aliunde quàm ex obiecto robur habent:& ideo nihil obstant. Et si horum vltimam resolutionem cupis, recolito supradicta,scilicet quòd voluntas quo ad exercitium, tres tantum habet motores,scilicet seipsam,suam naturam, & Deum vt agentem,non vt obiectum. Ex hoc enim patet, quòd modus exercitij non aliunde est:vnde siue liberè, siue necessario voluntas exerceat suum actum nunquam ex parte obiecti causa requirenda est,sed agentis (vt dictum est) triplicis & in hoc quiescat intellectus tuus.

¶In eiusdem corporis articuli conclusione secunda,scilicet quòd obiectum vndique bonum necessariò mouet,nec deficit ab hoc,nisi propter defectum alicuius boni:dubium occurrit ex Scoto in 4.dist.49.quæst.11.dicentis,quòd ista ratio non concludit necessariam motionem simpliciter,sed quòd si voluntas debet habere actum circa tale obiectum,oportet quòd habeat actum volitionis,cum quo tamen stat,quod ipsa potest suspendere actum suum: sed quia ex his & processu suo manifestè patet quòd non impugnatur sensus formalis literæ, sed quem ipse accepit: ideo sibiipsi curam sui relinquo. Diuus enim Thomas loquitur de motione ex parte obiecti, quæ est ad specificationem actus,& vult quòd necessario mouet obiectũ vndique bonum, quod est verissimum simpliciter & formaliter:ita enim necessario specificat quid est obiectiuè mouere:quod impossibile est aliter se habere, quoniam nõ potest nõ specificari actus voluntatis ab eo,vt patet quãuis possit actus voluntatis non fieri. vnde cum in litera dicitur, quòd voluntas non potest nõ velle beatitudinem, ly nõ velle,nõ sumitur negatiue,sed cõtrarie, id est pro nolle:vt manifestat subiuncta verba in alio mẽbro, s.repudiari vel approbari. Sed quod fallit aliquos,hæc est distinctio inter motionem ad specificationem & exercitiũ actus. ¶Circa doctrinam traditam in hoc art.& præcedentibus aduerte, ꝙ secundum quod volũtas respicit duos motores, alterum ad exercitium, alterum ad specificationem,dupliciter inuenitur in ea naturalitas,scilicet secundum determinationẽ ad exercitiũ & secũdum determinationem ad speciem. Est enim voluntas naturaliter determinata ad eliciendum actum aliquẽ puta primum,&c. Et est rursus naturaliter determinata ad obiectũ aliquod,puta bonum, &c. Et hæ determinationes ita se habent, quòd prima infert secundum, & non econuerso.Si enim volũtas determinata naturaliter est ad eliciendum actum,hoc nõ est nisi respectu obiecti, ad quod naturaliter determinata est:sed si determinata est naturaliter ad obiectum, non propterea determinata est ad exercitium actus respectu illius, vt patet in litera. vnde determinatio quo ad exercitium vehementior ac naturalior est, includit enim alteram & addit. ¶Circa calcẽ eiusdem corporis articuli aduerte,quòd quia vt prædiximus, voluntas ad tertiũ volitorũ genus,puta esse,viuere &c.determinata est naturaliter,quo ad specificationem,vt in pluribus:& à causa vt in pluribus:non necessario prouenit effectus,potest enim impediri:idcirco in litera dicitur,quòd quæ[...] particularia bona etiã esse, viuere,intelligere,non necessario mouent volũtatem ad specificationem actus.possunt enim repudiari:sic tamen quòd prædicta vt in pluribus non repudiãtur. sed si voluntas in ea fertur, volitionis actu in illa tẽdit,& rarò nolitionis:vt cõtingit in desperantibus & similibus.

¶In responsione ad vltimũ eiusdẽ art.notato,quòd esse, viuere, & huiusmodi dupliciter sumi possunt:primò vt sunt quædã particularia bona secũdum seipsa.& sic possunt licet rarò,repudiari,eo quòd defectum habent annexum alicuius boni quod appetitur:vt patet in occidentibus se. Appetunt enim quoddã bonũ, puta libertatẽ:cuius oppositum cõiungitur suæ vitæ,&c. Alio modo,vt sunt necessario connexa beatitudini.& sic quantũ ex parte sui,non possunt repudiari:sed si voluntas habeat actũ in ea vt sic,oportet, quòd habeat circa ea actũ volitionis, sicut circa beatitudinẽ propter rationẽ in litera assignatam.Dixit autẽ,quantum est ex parte sui:quia licet hæc sic cõnexa habeãt sic tantã efficaciã vt necessitent ad specificationem,si tamen cõnexio illa incognita,vel inconsiderata:vel non sufficienter visa sit, ab huiusmodi efficacia impeditur.quod tamen non oportuit hic authorem exprimere,tum quia de obiecti efficacia ex parte sui est sermo:quia semper subintelligitur debita approximatio. Ex cuius defectu prouenit hoc.

¶Super Quæstionis decimætertiæ Articulum tertium.

Circa tertij art. doctrinam aduerte, quòd inde habet quàm liberum sit tam in delectabilibus quàm in contrariis secundum tactum, velle & nolle:passiones enim huiusmodi aut totaliter absorbent rationem, & sic nihil voluntatis restat: aut aliquid eius relinquunt, & sic libertatis tantundem dimittunt. & quamuis tũc propter dispositionem subiecti volũtas maximè inclinetur ad actum consonum appetitui sensitiuo: quia tamen libera restat,miraculo non est opus ad non eliciendũ huiusmodi actum: vt Grego. de Arimino in primo sententiarum distin.1.q.2.arti.2. putauit. ¶Circa illa verba,scilicet voluntas non solum mouetur à bono vniuersali apprehenso per rationem, sed à bono apprehẽso per sensum,dicta in articulo tertio eiusdẽ decimæ quæstionis:aduerte,quòd dupliciter intelligi possunt. primò vt bonum apprehensum per sensum, & bonũ apprehensum per rationẽ sint duo motiua volũtatis:sic quòd quãdoq; voluntas ab vno, quandoque ab altero moueatur: & hic sensus repugnat supradictis, & est falsus.Repugnat quidem: quia iam dictum probatumq́ue est, quòd nullum corporeum potest mouere directè voluntatẽ: falsus verò est, quia si sensus solus posset mouere voluntatem, tunc homo posset velle absq; rationis vsu:& cõsequenter posset peccare & benefacere, quod nõ est intelligibile:implicat enim esse actum liberi arbitrij absq; rationis vsu.Secũdò igitur intelligi possunt, vt bonum apprehensum per sensum permittatur cõcurrere cũ apprehenso per rationem in idem motiuum:ita quòd motiuum voluntatis non solum est bonum vniuersale apprehensum per rationem in sua puritate, sed etiam coniuncto cum bono apprehenso per sensum:& hic est sensus verus & intentus:verus quidem, quia sicut intellectus mouetur à phãtasmate nõ secundum se, sed secũdum quod stat sub lumine intellectus agẽtis, quia est verus eius motor, ita bonum particulare apprehensum non secundũ se, sed secundũ quod substat vniuersali apprehenso per rationẽ, quod est verũ voluntatis motiuum,mouet voluntatem.Intentum autem,quia ex hoc interimitur similitudo in argumento obiecta,inter voluntatem appetitumque sensitiuum,& rationẽ vniuersalem, ac particularem.Nam voluntas ab vtroq; simul ratione mouetur,ac per hoc non indiget appetitu particulari. Ratio verò vniuersalis inquãtũ huiusmodi(sic enim distinguitur cõtra rationem particularem) nunquam particulare attingit: & propterea particulari e-get ratione vt ad particulare descendat.

Cap.4. Tex.59. Quæst.præced.art.2. D.98.

enim voluntatis comparatur ad ipsam sicut motiuum ad mobile,vt patet in tertio de anima *. sed motiuum si sit sufficiens, ex necessitate mouet mobile.ergo volũtas ex necessitate põt moueri à suo obiecto. (Tex.54.)

2 ¶Præterea,Sicut volũtas est vis immaterialis,ita & intellectus & vtraque potẽtia ad obiectũ vniuersale ordinatur,vt dictũ est*.sed intellectus ex necessitate mouetur à suo obiecto.ergo & volũtas à suo. (Artic.1.)

3 ¶Præterea,Omne quod quis vult, aut est finis,aut aliquid ordinatum ad finem. sed finem aliquis ex necessitate vult, vt videtur:quia est sicut principium in speculatiuis cui ex necessitate assentimus.finis autem est ratio volendi ea quæ sunt ad finẽ:& sic videtur etiã, quod ea quæ sunt ad finẽ,ex necessitate velimus.Volũtas ergo ex necessitate mouetur à suo obiecto.

¶SED CONTRA est,quod potentiæ rationales secundum Philosophũ sunt ad opposita. sed voluntas est potentia rationalis:est enim in ratione,vt dicitur in tertio de anima*.Ergo voluntas se habet ad opposita. non ergo ex necessitate mouetur ad alterum oppositorum. (Tex.42.)

¶RESPONDEO dicendum, quòd voluntas mouetur dupliciter. Vno modo quantum ad exercitium actus:alio modo quantum ad specificationem actus,quæ est ex obiecto. Primo ergo modo voluntas à nullo obiecto ex necessitate mouetur.potest enim aliquis de quocunque obiecto non cogitare, & per consequens neque actu velle illud. Sed quantum ad secundum motionis modum voluntas ab aliquo obiecto ex necessitate mouetur, ab aliquo autem non. in motu enim cuiuslibet potentiæ à suo obiecto consideranda est ratio, per quam obiectum mouet potentiam: visibile enim mouet visum sub ratione coloris actu visibilis. Vnde si color proponatur visui, ex necessitate mouet ipsum,nisi aliquis visum auertat,quod pertinet ad exercitiũ actus: si autem proponeretur aliquid visui, quod non omnibus modis esset color in actu, sed secundum aliquid esset tale, secundum autem aliquid non tale, non ex necessitate visus tale obiectum videret.posset enim intendere in ipsum ex ea parte,qua non est coloratum in actu, & sic ipsum non videret.sicut autem coloratum in actu est obiectum visus,ita bonum est obiectum voluntatis:vnde si proponatur aliquod obiectum voluntati, quod sit vniuersaliter bonum & secundum omnem cõsiderationem,ex necessitate voluntas in illud tendit,si aliquid velit.non enim poterit velle oppositum.Si autem proponatur sibi aliquod obiectum quod non secundum quãlibet considerationem sit bonum, non ex necessitate volũtas fertur in illud:& quia defectus cuiuscunque boni habet rationem non boni, ideo illud solum bonum quod est perfectum,& cui nihil deficit,est tale bonum quod voluntas non potest nõ velle,quod est beatitudo:alia autem quælibet particularia bona, inquantum deficiunt ab aliquo bono, possunt accipi vt non bona: & secundum hanc considerationem possunt repudiari vel approbari à voluntate,quæ potest in idem ferri secundum diuersas considerationes.

¶AD PRIMVM ergo dicẽdum,quod sufficiens motiuũ alicuius potẽtiæ non est nisi obiectum,quod totaliter habet rationem motiui. si autem in aliquo deficiat, non ex necessitate mouebit,vt dictũ est*. (In cor. art.)

¶Ad secundũ dic.quòd intellectus ex necessitate mouetur à tali obiecto, quod est semper & ex necessitate verum, non autem ab eo quod potest esse verũ & falsum, s.à cõtingenti:sicut & de bono dictũ est*. (In cor. art.)

¶Ad tertium dicendum, quòd finis vltimus ex necessitate mouet voluntatem quia est bonum perfectum,& similiter illa quæ ordinantur ad hunc finem, sine quibus finis haberi non potest, sicut esse, & viuere, & huiusmodi: alia verò sine quibus finis haberi potest,non ex necessitate vult qui vult finem:sicut cõclusiones,sine quibus principia possunt esse vera, nõ ex necessitate credit qui principia credit.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum voluntas moueatur de necessitate ab inferiori appetitu.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd voluntas ex necessitate moueatur à passione appetitus inferioris.dicit enim Apostolus Roma.7.Non enim quod volo bonum, hoc ago: sed quod odi malum, illud facio: quod dicitur propter concupiscentiam, quæ est passio quædam. ergo voluntas ex necessitate mouetur à passione.

2 ¶Præterea, Sicut dicitur in 3. Ethic*. Qualis vnusquisque est, talis finis videtur ei: sed non est in potestate voluntatis, quòd statim passionem abiiciat.ergo non est in potestate voluntatis, quòd non velit illud,ad quod passio se inclinat.

3 ¶Præterea,Causa vniuersalis non applicatur ad effectum particularẽ nisi mediante causa particulari. vnde ratio vniuersalis non mouet nisi mediante æstimatione particulari. vt dicitur in tertio de anima*:sed sicut se habet ratio vniuersalis ad æstimationem particularem, ita se habet voluntas ad appetitum sensitiuum. ergo ad aliquod particulare volendum, non mouetur voluntas,nisi mediante appetitu sensitiuo. ergo si appetitus sensitiuus sit per aliquam passionem ad aliquid dispositus, voluntas non poterit in contrarium moueri.

¶SED CONTRA est quod dicitur Gen.4.Subter te erit appetit⁹ tu⁹,& tu dominaberis illius,nõ ergo volũtas hominis ex necessitate mouetur ab appetitu inferiori.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut supra dictum est, * passio appetitus sensitiui mouet voluntatem ex ea parte: qua volũtas mouetur ab obiecto,inquantum scilicet homo aliqualiter dispositus per passionem,iudicat aliquid esse conueniens & bonum, quod extra passionem existens non iudicaret. huiusmodi autem immutatio hominis per passionem duobus modis contingit.Vno modo sic,quòd totaliter ratio ligatur, ita quòd homo vsum rationis non habet:sicut contingit in his qui propter vehementem iram vel cõcupiscentiam furiosi vel amentes fiunt,sicut & propter aliquam aliã perturbationẽ corporalem.huiusmodi enim passiones non sine corporali transmutatione accidunt: & de talibus eadem est ratio, sicut & de animalibus brutis, quæ ex necessitate sequuntur impetum passionis: in his enim non est aliquis rationis motus, & per consequens nec voluntatis:aliquãdo autem ratio non totaliter absorbetur à passione, sed remanet quantũ ad aliquid iudiciũ rationis liberũ:& secundũ hoc remanet aliquid de motu volũtatis: inquãtum ergo ratio manet libera, & passioni non subiecta, intantum voluntatis motus qui manet,nõ ex necessitate tẽdit ad hoc, ad quod passio inclinat: & sic aut motus voluntatis non est in homine,sed sola passio dominatur:aut si motus volũtatis sit, non ex necessitate sequitur passionem.

¶AD PRIMVM ergo dicendũ,quòd & si voluntas non possit facere quin motus concupiscentiæ insurgat.de quo Apostolus dicit,Roma.7.Quod odi malum, illud facio, id est concupisco,tamen potest voluntas non velle concupiscere, aut cõcupiscentiæ non cõsentire,& sic nõ ex necessitate sequitur concupiscentiæ motũ.

¶Ad secundum dicendum, quòd cum in homine duæ sunt naturæ, intellectualis scilicet & sensitiua, quandoque quidem est homo aliqualis vniformiter secundum totam animam:quia scilicet vel pars sensitiua totaliter subiicitur rationi,sicut cõtingit in virtuosis,vel econuerso ratio totaliter absorbetur à passione,sicut accidit in amantibus:sed aliquando & si ratio obnubiletur à passione,remanet tamen aliquid rationis liberum. & secundum hoc potest aliquis, vel totaliter passiõnem repellere:vel saltem se tenere ne passionem sequatur.in tali enim dispositione, quia homo secundum diuersas partes animæ diuersimodè disponitur, aliud ei videtur secũdũ rationẽ, & aliud secũdũ passionẽ.

¶Ad tertium dicendum, quòd voluntas nõ solum mouetur à bono vniuersali apprehenso per rationem, sed etiam à bono apprehẽso per sensum. & ideo potest moueri ad aliquod particulare bonum absque passione appetitus sensitiui:multa enim volumus & operamur absque passione per solam appetitus electionem:vt patet in his in quib.ratio renititur passioni.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum voluntas moueatur de necessitate ab exteriori motiuo, quod est Deus.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd voluntas ex necessitate moueatur à Deo. omne enim agens cui resisti non potest ex necessitate mouet:sed Deo cum sit infinitæ virtutis,resisti non potest:vnde dicitur Roma.9.Voluntati eius quis resistit?ergo Deus ex necessitate mouet voluntatem.

2 ¶Præterea, Volũtas ex necessitate mouetur in illa quæ naturaliter vult,vt dictum est*:sed hoc est vnicuique rei naturale, quod Deus in eo operatur:vt Aug.dicit 26.contra Faustũ*.ergo voluntas ex necessitate vult omne illud ad ꝙ à Deo mouetur. (Artic.1. Cap.3.10.6.)

3 ¶Præterea,Possibile est quo posito nõ sequitur impossibile. sequitur autẽ impossibile,si ponatur quòd voluntas non velit hoc ad quod Deus eam mouet:quia secundũ hoc operatio Dei esset inefficax:non ergo est possibile voluntatem non velle hoc, ad quod Deus eam mouet. ergo necesse est eam hoc velle.

¶SED CONTRA est quod dicitur Eccles. 15. Deus ab initio constituit hominem,& reliquit eum in manu consilij sui: non ergo ex necessitate mouet voluntatem eius.

¶RESPONDEO dicendum,quòd sicut Dionysi.dicit 4. cap.de diu.nom.Ad prouidentiam diuinam non pertinet naturam rerum corrumpere,sed seruare:vnde omnia mouet secundum eorum cõditionem:ita quòd ex causis necessariis per motionem diuinã consequuntur effectus ex necessitate : ex causis autem contingentibus sequuntur effectus contingenter.Quia igitur voluntas est actiuũ principium nõ determinatũ ad vnum, sed indifferẽter se habẽs ad multa,sic Deus ipsam mouet quod non ex necessitate ad vnũ determinat,sed remanet motus eius cõtingẽs,& nõ necessarius,nisi in his ad q̃ naturaliter mouetur.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd voluntas diuina non solum se extendit vt aliquid fiat per rem quam mouet,sed vt etiam eo modo fiat quo cõgruit naturæ ipsius.& ideo magis repugnaret diuinæ motioni,si voluntas ex necessitate moueretur,quod suæ naturæ non competit, quàm si moueretur liberè prout competit suæ naturæ.

¶Ad secundum dicendum quòd naturale est vnicuique quod Deus operatur in ipso, vt sit ei naturale. sic enim vnicuique conuenit aliquid secundum quod Deus vult, quòd ei conueniat:non autem vult quòd quicquid operatur in rebus, sit eis naturale,puta quòd mortui resurgant: sed hoc vult vnicuique esse naturale quod potestati diuinæ subdatur.

¶Ad tertium dicendum, quòd si Deus mouet voluntatem ad aliquid,impossibile est poni, quòd voluntas ad illud non moueatur:non tamen est impossibile simpliciter.vnde non sequitur quòd voluntas à Deo ex necessitate moueatur.

¶Super Quæstionis vndecimæ Articulum primum.

IN 1.artic.quæstio.11. aduerte,quòd author in corpore articuli ex ratione fructus intulit solum, quòd fruitio ad appetitiuã partem pertinet: nec determinauit an amorem, an delectationem significet: quoniam sat erat suæ quæstioni, quod ad appetitum spectaret. Aequiuocari tamen scito vocabulum hoc apud Thomistas & Scotistas. Nos enim fruitionis nomine significamus

QVAESTIO VNDECIMA, DE FRVITIONE, quæ est actus voluntatis, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de fruitione. ¶Circa hoc quæruntur quatuor. ¶Primò, vtrum frui sit actus appetitiuæ potentiæ. ¶Secundò,vtrum soli rationali creaturæ conueniat,an etiam animalibus brutis. ¶Tertiò, vtrum fruitio sit tantum vltimi finis. ¶Quartò, vtrum sit solùm finis habiti.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum frui sit actus appetitiuæ potentiæ.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd frui non sit solum appetitiuæ potentiæ.Frui enim nihil aliud esse videtur, quàm fructum capere : sed fructum humanæ vitæ quæ est beatitudo,accipit intellectus, in cuius actu beatitudo consistit:vt supra ostensum est*.ergo frui non est appetitiuæ potentiæ,sed intellectus. (Infrà arti. 2.cor.& 3. dist.1.q.1. artic.1. Q.3.art.8.)

2 ¶Præterea, Quælibet potentia habet proprium finem, qui est eius perfectio: sicut visus finis est cognoscere visibile, auditus percipere sonos, & sic de aliis. sed finis rei est fructus eius. ergo frui est potentiæ cuiuslibet, & non solū appetitiuæ.

3 Præterea, Fruitio delectationem quādam importat, sed delectatio sensibilis pertinet ad sensum qui delectatur in suo obiecto: & eadem ratione delectatio intellectualis ad intellectum. ergo fruitio pertinet ad apprehensiuam potentiam, & non ad appetitiuam.

¶SED CONTRA est quod August. dicit in 1. de doct. Christ*. & in 10. de Trinit*. Frui est amore inhærere alicui rei propter seipsam: sed amor pertinet ad appetitiuam potentiam: ergo & frui est actus appetitiuæ potentiæ.

Cap.4. in princ. Cap.10. to. 10.

¶RESPONDEO dicendum, quòd fruitio & fructus ad idem pertinere videntur, & vnum ex altero deriuari. Quid autem à quo, nihil ad propositum refert, nisi quod hoc probabile videtur, quòd id quod magis est manifestum, prius etiam fuerit nominatum. Sunt autem nobis primò manifesta quæ sunt sensibilia magis. vnde à sensibilibus fructibus nomen fruitionis deriuatum videtur. Fructus autem sensibilis, est, id, quod vltimum ex arbore expectatur, & cum quadam suauitate percipitur, vnde fruitio pertinere videtur ad amorem, vel delectationem, quam aliquis habet de vltimo expectato, quod est finis: finis autem & bonum est obiectum appetitiuæ potentiæ, vnde manifestū est, quòd fruitio est actus appetitiuæ potentiæ.

¶AD PRIMVM ergo dicēdum, quod nihil prohibet vnum & idem secundum diuersas rationes ad diuersas potentias pertinere. ipsa igitur visio Dei inquantum est visio, est actus intellectus: inquātum autem est bonum & finis, est voluntatis obiectū. & hoc modo est eius [d] fruitio. & finem hunc intellectus consequitur tanquam potentia agens: voluntas autem tanquam potentia mouens ad finem, & fruens, fine iam adepto.

¶Ad secundum dicendum, quòd perfectio & finis cuiuslibet alterius potentiæ continetur sub obiecto appetitiuæ, sicut proprium sub communi: vt dictum est suprà.* vnde & perfectio & finis cuiuslibet potentiæ inquantum est quoddā bonum, pertinet ad appetitiuam, propter quod appetitiua potentia mouet alias ad suos fines. & ipsa consequitur finem quando quælibet aliarum pertingit ad finem.

¶Ad tertium dicendum, quòd in delectatione duo sunt, scilicet perceptio conuenientis, quæ pertinet ad apprehensiuam potentiam, & complacentia eius, quod offertur vt conueniens, & hoc pertinet ad appetitiuam potentiam, in qua ratio delectationis completur.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum frui conueniat tantum rationali creaturæ, an etiam animalibus brutis.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd frui solummodo sit hominum. dicit enim August. in primo de doctrina Christiana,* quòd nos homines sumus qui fruimur & vtimur: non ergo alia animalia frui possunt.

2 ¶Præterea, Frui est vltimi finis: sed ad vltimum finem non possunt pertingere bruta animalia: ergo eorum non est frui.

3 ¶Præterea, sicut appetitus sensitiuus est sub intellectiuo, ita appetitus naturalis est sub sensitiuo: si igitur frui pertinet ad appetitum sensitiuum, videtur quòd pari ratione possit ad naturalem pertinere. quod patet esse falsum: quia eius non est delectari: ergo appetitus sensitiui non est frui: & ita non conuenit brutis animalibus.

¶SED CONTRA est quod August. dicit in lib. 83*. Frui quidem cibo & qualibet corporali voluptate non absurdè existimantur & bestiæ.

Q.30. to.4.

¶RESPONDEO dicendū, quòd sicut ex prædictis habetur*, frui non est actus potentiæ peruenientis ad finem, sicut exequentis, sed potentiæ imperantis executionem: dictum est enim * quòd est appetitiuæ potentiæ. In rebus autem cognitione carētibus inuenitur quidem potentia pertingens ad finem per modum exequentis, sicut graue tendit deorsum, & leue sursum. Sed potentia ad quam pertinet finis per modum imperantis, [d] non inuenitur in eis, sed in aliqua superiori natura, quæ sic mouet totam naturam per imperium, sicut in habentibus cognitionem appetitus mouet alias potentias ad suos actus. vnde manifestum est quòd in his quæ cognitione carent, quamuis pertingant ad finem, non inuenitur fruitio finis: sed solum in his quæ cognitionem habent. sed cognitio finis est duplex, perfecta & imperfecta. Perfecta quidem qua non solum cognoscitur id quod est finis & bonum, sed ratio vniuersalis finis & boni: & talis cognitio est solius rationalis naturæ. Imperfecta autem cognitio est qua cognoscitur particulariter finis & bonum: & talis cognitio est in brutis animalibus, quorum & virtutes appetitiuæ non sunt imperantes liberè, sed secundum naturalem instinctum ad ea quæ apprehēdunt, mouentur. vnde rationali naturæ conuenit fruitio secundum rationem perfectam: brutis autem animalibus secundum rationem imperfectam, aliis autem creaturis nullo modo.

Art. præc. Loc. cit. D.724.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd August. loquitur de fruitione perfecta.

¶Ad secundum dicendum, quòd non oportet quòd fruitio sit vltimi finis simpliciter, sed eius quod habetur ab vnoquoque pro vltimo fine.

¶Ad tertium dicendum, quòd appetitus sensitiuus consequitur aliquam cognitionem, non autem appetitus naturalis, præcipuè prout est in his, quæ cognitione carent.

¶Ad quartum dicendum, quòd August. ibi loquitur de fruitione imperfecta, quod ex ipso modo loquendi apparet. dicit enim quòd frui non adeo absurdè existimantur & bestiæ, scilicet sicut vti absurdissimè dicerentur.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum fruitio sit tantum vltimi finis.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd frui non sit tantum vltimi finis. dicit enim Apostolus ad Philomonem, Itaque, frater, ego te fruar in Domino: sed manifestum est, quòd Paulus non posuerat vltimum suum finem in homine: ergo frui non tantum est vltimi finis.

q.12. ar.2. ad 3.

2 ¶Præterea, Fructus est quo aliquid fruitur, sed Apostolus dicit ad Galat.5. Fructus spiritus est charitas, gaudium, pax, & huiusmodi, quæ non habent rationem vltimi finis: non ergo fruitio est tantum vltimi finis.

3 ¶Præterea, Actus voluntatis supra seipsos reflectuntur. volo enim me velle, & amo me amare: sed frui est actus voluntatis. voluntas enim est per quam fruimur, vt Augustinus dicit 10. de Trinit*. ergo aliquis fruitur sua fruitione. sed fruitio non est vltimus finis hominis, sed solum bonum increatum, quod est Deus, non ergo fruitio est solum vltimi finis.

Cap.10. to.3.

¶SED CONTRA est quod Augustinus dicit 10. de Trinitate*, quòd non fruitur si quis id quod in facultatem voluntatis assumit, propter aliud appetit. sed solum vltimus finis est qui non propter aliud appetitur. ergo solius vltimi finis est fruitio.

Cap.11.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum est*, ad rationem fructus duo pertinent: scilicet quòd sit vltimum, & quòd appetitū quietet quadā dulcedine vel delectatione. vltimū autē est simpliciter, & secundum quid: simpliciter quidē quod ad aliud non refertur, sed secundū quid, quod est aliquorū vltimum. quod ergo est simpliciter vltimū, in quo aliquid delectatur, sicut in vltimo fine: hoc quippe propriè dicitur fructus, & eo propriè dicitur aliquis frui: quod autem in seipso non est delectabile, sed tantum appetitur in ordine ad aliud, sicut potio amara ad sanitatem, nullo modo fructus dici potest. quod autem in se habet quandam delectationem, ad quam quædam præcedentia referuntur, potest quidem aliquo modo dici fructus, sed non propriè & secundum completam rationem fructus eo dicimur frui. Vnde August. in 10. de Trini.* dicit, quòd fruimur cognitis, in quibus voluntas delectata cōquiescit: non autem quiescit simpliciter nisi in vltimo: quia quandiu aliquid expectatur, motus voluntatis remanet in suspenso: licet iam ad aliquid peruenerit sicut in motu locali, licet illud quod est medium in magnitudine, sit principium & finis, non tamen accipitur, vt finis in actu, nisi quando in eo quiescitur.

Artic.1. Cap.10.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut Aug. dicit in primo de doctrina Christiana*, Si dixisset, te fruar, & non addidisset, in Domino: videretur finem delectationis in eo posuisse, sed quia addidit, in Domino, in Domino se posuisse finem, atque in eo se frui significauit: vt sic fratre se frui dixerit, non tanquam termino sed tanquam medio.

Cap.33. tom.3.

¶Ad secundum dicendum, quòd fructus aliter comparatur ad arborem producentem, & aliter ad hominem fruentem: ad arborem quidem producentem comparatur, vt effectus ad causam: ad fruentem autem sicut vltimū expectatum & delectans. dicuntur igitur ea quæ enumerat ibi Apostolus fructus: quia sunt effectus quidam Spiritussancti in nobis (vnde & fructus Spiritus dicuntur) non autem ita quòd eis fruamur tanquam vltimo fine. vel aliter dicendum, quòd dicuntur fructus secundum Ambros. quia propter se petenda sunt: non quidem ita quòd ad beatitudinem non referantur, sed quia in seipsis habent, vnde nobis placere debeant.

¶Ad tertium dicendū, quòd sicut suprà dictū est*, finis dicitur dupliciter. Vno modo ipsa res: alio modo adeptio rei: quæ quidem nō sunt duo fines, sed vnus finis in se cōsideratus & alteri applicatus. Deus igitur est vltimus finis, sicut res quæ vltimo quæritur, fruitio autē sicut adeptio huius vltimi finis. sicut igitur nō est aliud finis Deus & fruitio Dei, ita eadem ratio fruitionis est qua fruimur Deo, & qua fruimur diuina fruitione & eadem ratio est de beatitudine creata, quę in fruitione consistit.

Q.8. art.8. & q.1. ar.7.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum fruitio sit solum finis habiti.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quòd fruitio non sit nisi finis habiti. Dicit enim Augu. 10. de Trinit.* quòd frui est cum gaudio vti non adhuc spei, sed iam rei: sed quandiu non habetur, non est gaudium rei, sed spei. ergo fruitio non est nisi finis habiti.

ca.11. to.3.

2 ¶Præterea, Sicut dictum est*, fruitio non est propriè nisi vltimi finis. quia solus vltimus finis quietat appetitum: sed appetitus non quietatur nisi in fine iam habito. ergo fruitio, propriè loquendo, non est nisi finis habiti.

Art.3.

3 ¶Prçterea, Frui est capere fructū: sed non capitur fructus nisi quando iam finis habetur: ergo fruitio non est nisi finis habiti.

¶SED CONTRA, Frui est amore inhærere alicui rei propter seipsam, vt Aug. dicit* : sed hoc potest fieri etiam de re non habita: ergo frui potest esse etiam finis non habiti.

lib.1. de doctr. Christ. 6.4. tom.3.

¶RESPONDEO dicendum, quòd frui importat comparationem quandam voluntatis ad vltimum finem, secundum quod voluntas habet aliquid pro vltimo fine. Habetur autem vltimus finis dupliciter: vno modo perfectè, & alio modo imperfectè. Perfectè quidem, quando habetur nō solum in intentione, sed etiam in re. imperfectè autem, quando habetur in intentione tantum. Est ergo perfecta fruitio iam habiti finis realiter: sed imperfecta est etiam finis non habiti realiter, sed in intentione tantum.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd August. loquitur de fruitione perfecta.

¶Ad secundum dicendum, quòd quies volūtatis dupliciter impeditur. Vno modo ex parte obiecti, quia, scilicet non est vltimus finis, sed ad aliud ordinatur. Alio modo ex parte appetentis finem qui nondū adipiscitur finem: obiectum autem est quod dat speciem actui: sed ab agente dependet modus agendi: vt sit perfectus vel imperfectus secundum conditionem agentis: & ideo eius quod non est vltimus finis, fruitio est impropria quasi deficiens à specie fruitionis. Finis autem vltimi non habiti est fruitio, propria quidem, sed imperfecta propter imperfectum modum habendi vltimum finem.

¶Ad tertium dicēdum, quòd finem accipere vel habere dicitur aliquis, non solum secundum rem, sed etiam secundum intentionem: vt dictum est*.

In corp.

QVAESTIO DVODECIMA,

De intentione, in quinque articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de intentione.

¶Et circa hoc quæruntur quinque. ¶Primò, vtrum intentio sit actus intellectus vel voluntatis. ¶Secundò, vtrum sit tantum finis vltimi. ¶Tertiò, vtrum aliquis possit simul duo intendere. ¶Quartò, vtrum intentio finis sit idem actus cum voluntate eius quod est ad finem. ¶Quintò, vtrum intentio conueniat brutis animalibus.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum intentio sit actus intellectus, vel voluntatis.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd intentio sit actus intellectus, & non voluntatis. dicitur enim Matth.6. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit: vbi per oculum significatur intentio, vt dicit Aug. in lib. de ser. Dom. in mon.* sed oculus cum sit instrumentum visus, significat apprehensiuam potentiam: ergo intentio non est actus appetitiuæ potentiæ, sed apprehensiuæ.

2 ¶Præterea, ibidem August. dicit, quòd intentio lumen vocatur à Domino, vbi dicit, Si lumen quod in te est, tenebræ sunt, &c. sed lumen ad cognitionem pertinet: ergo & intentio.

3 ¶Præterea, Intentio designat ordinationem quandam in finem: sed ordinare est rationis. ergo intentio non pertinet ad voluntatem, sed ad rationem.

4 ¶Præterea, Actus voluntatis non est nisi finis, vel eorum quæ sunt ad finem. sed actus voluntatis respectu finis vocatur voluntas seu fruitio: respectu autem eorum quæ sunt ad finem, est electio, à quibus differt intentio: ergo intentio non est actus voluntatis.

¶SED CONTRA est quod Augustinus dicit in decimo libro de Trinitate*, quòd voluntatis intentio copulat corpus visum visui, & similiter speciem in memoria existentem ad aciem animi interius cogitantis, est igitur intentio actus voluntatis.

Cap.7. & lib.11. ca.3. & 4. & 6. tom.3.

¶RESPONDEO dicendum, quòd intentio sicut ipsum nomen sonat, significat in aliud tendere. in aliquid autem tendit & actio mouentis & motus mobilis: sed hoc quòd motus mobilis in aliquid tendit, ab actione mouentis procedit. Vnde intentio primò & principaliter pertinet ad id quod mouet ad finem: vnde dicimus architectorem, omnem præcipientem mouere suo imperio alios ad id, ad quod ipse tendit: voluntas autem mouet omnes alias vires animæ ad finem, vt supra habitum est*: vnde manifestum est, quòd intentio propriè est actus voluntatis.

Q.9. art.1.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd intentio nominatur oculus metaphoricè: non quia ad cognitionem pertinet, sed quia cognitionem præsupponit, per quam proponitur voluntati finis, ad quem mouet, sicut oculo præuidemus, quò tendere corporaliter debeamus.

¶Ad secundum dicendum, quòd intentio dicitur lumen, quia manifesta est intendenti: vnde & opera dicuntur tenebræ, quia homo scit quid intendit, sed nescit quid ex opere sequatur: sicut Aug. ibidem exponit.

¶Ad tertium dicendum, quòd voluntas quidem non ordinat, sed tamen in aliquid tendit secundum ordinem rationis. vnde hoc nomen Intentio nominat actum voluntatis præsupposita ordinatione rationis ordinantis aliquid in finem.

¶Ad quartum dicendum, quòd intentio est actus voluntatis, respectu finis: sed voluntas respicit finem tripliciter. vno modo absolutè: & sic dicitur voluntas prout absolutè volumus, vel

---

delectationem formaliter loquēdo, amorem autem connotatiuè & causaliter: illi verò significāt formaliter amorem amicitiæ: vnde oportet quum disputant, se inuicem prædeclarare, ne de se inuicem rideant quolibet putante alterum extra propositum loqui. Suasio autē Scoti in primo sentē. distinctione prima, quæstione tertia, ex constructione, scilicet quia fruor construitur cum ablatiuo significāte obiectum ex vi transitionis: ergo significat actum, puta amorem, & non passionem, puta delectationem: dicitur enim fruor Deo sicut amo Deum: & non sicut delector de Deo, hæc inquam suasio nihil habet suasionis: quoniam constructio hic transitiua non est nisi possessiuè, grammaticè loquendo. construitur enim cum ablatiuo vel genitiuo: ex eo quòd est deponens possessiuum, vnde ex hoc non habetur, quòd significet actum, sed stat quòd significet possessionē per modum possessionis: & verè sic est, frui enim importādo delectationem, denotat rem qua fruimur, à nobis possideri: longè autem perspicuum magis erat à Grammaticis & Oratoribus persuaderi quod nos dicimus: nominibus enim vtendum est, vt plures. Constat autē frequētissimo Grammaticorum vsu nō nisi ad delectationem spectare. vnde & dicunt, quòd significat cū gaudio vti: nō enim dicimus fruor cantu, id est amo cantū: sed, id est, delectationē percipio de cātu. Neque quū dicitur, veni, fruamur cupitis amplexibus, Prouerbiorū cap.1. inuitamur ad amandū, sed ad delectationem percipiendam, & Paulus quum Philomoni dicit, Ego te fruar in Domino: non, ego te amabo: sed ego de te delectabor in Domino, sonat. Abusiuè igitur frui pro amare formaliter sumi potest: propriè autem non nisi æquiuocatio ad placitum.

D.656. Q.9. art.1.

¶In responsione ad secundum eiusdem primi articuli, disce, quòd quia bonum est commune ad omnia genera, sicut & ens: sicut quęlibet perfectio, quilibet finis, quodlibet obiectum, secundum suam specialē rationem habet rationem entis: ita & boni: videre enim & visibile vt sic, sunt entia & bona: & notificatio huius est, quia quælibet potētia appetit naturaliter suā perfectionem, suum finē, suū obiectū vt sic: vnde verum inquātum verum: quia est naturali appetitu appetitum ab intellectu, est species boni: & similiter visibile & intelligere & videre & reliqua: quia ergo ista sunt boni species, & continentur sub bono in cōmuni, quod est obiectum volūtatis, vt propria sub cōmuni dupliciter appetuntur: primò appetitu naturali ab his quorum sunt bona propria: secundò appetitu animali à voluntate, sub cuius obiecto continentur: & propterea sequūtur illa duo quæ in litera exprimuntur.

Infrà q.1. art.5. ad 2. & 1. dist.1. q.4. art.1. Cap.3. & 22. tom.13.

¶Super Quæstionis vndecimæ Articulum secundū.

IN reliquis quæstionis 11. artic. nihil scribendum occurrit.

¶Super Quæstionem duodecimam.

CIrca respōsionem ad quartum in articulo primo quęstionis duodecimę, aduerte diligentissimè distinctionem in litera positam: quoniam multa hinc documenta habes: finis in primis inquantum finis, vt hinc habes, cōsideratur tripliciter: ita quòd licet id quod est ad finem vt sic, non nisi vno modo consideretur & ametur: ipse tamen finis vt sic, tripliciter consideratur, & triplici actu voluntas fertur in finem vt sic, scilicet volitione, fruitione, & intentione. Ratio autem huius est, quia ad finis rationem integrandam tria exiguntur, bonitas ipsa propter se amabilis, & negatio vlterioris ordinis, & terminatio aliorum ad ipsum: oportet enim finem vt sic, propter se & non propter alium finem, & alia propter ipsum amari. Et finis quidem quatenus propter se amabilis est, ad actum volitionis spectat: quatenus verò non vltra ducit, ad fruitionem spectat: quæ quietem in termino significat: quatenus autem ad ipsum alia ordinanda sunt, intentionem terminat. Habes & hinc, quòd cum id quod est ad finem, absolutè amatur, finis rationem induit: & similiter cum in eo sistitur: & eodem modo cum appetitur, vt per præcedentia assequendum. Quomodo autem distinguūtur plures voluntatis actus, respectu eius quod est ad finem, inferius dicetur.

2.2. q.180. art.1. cor. & 2. di.38. artic.3. Et veri. q.23. art.13. Et mal. q.16. ar.11. ad 3. lib.1. c.21. tom.4.

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto Biblioteca

¶ *Super Quæſtionis duodecimæ Articulum tertium.*

Circa deciſionem tertij articuli, eiuſdem quæſtionis duodecimæ, omiſſo ſecundo articulo eiuſdem, dubium occurrit, propter quid cum voluntas non feratur niſi in cognita, & non feratur ſimul niſi in ſimul cognita, de intellectu negatur, quòd contingit multa ſimul intelligere, & de voluntate conceditur quòd contingit multa ſimul intendere.

2.2.q.180. art.3. cor. & 2.di.38. artic.3. Et veri. q.22. ar.13. cor. Sent.110. Ar.1.ad 3. Q.1.art.7. Art.1.

¶ Ad hoc dicitur, quòd ratio eſt, quia intellectus attingit plura non niſi vt vnum : voluntas verò vt plura. Exiſtentibus ſiquidem tribus tam in intellectu quàm in voluntate, puta loquutione, guſtatione & lingua : intellectus loquutionem & guſtum ſimul intelligit, vt in vno vniuntur organo linguæ: voluntas verò econtra vnum linguæ organum vult propter duo opera, loquutionem ſcilicet & guſtationem : ita quòd cum finis in operabilibus ſit vt principium in ſpeculabilibus, medium ſeu principium in intellectu plurium eſt vnum : medium verò ſeu principium in intentione non oportet eſſe vnum, ſed contingit eſſe plura. Et propterea de intẽtione conceditur pluralitas ſimul, que negatur de intellectione.

¶ *Super Quæſtionis duodecimæ Articulum quartum.*

Circa quarti articuli deciſionem reuideto quod ſcripſi ſuperius in quæſtione 8. articul. 3.

¶ Circa reſponſionem ad tertium nota reſponſionem datam, vt ex ea habeas, quòd actus voluntatis in finem intentionis nomine ſignificatus importat motum in finem, vt terminum aliorum: ita quòd motus iſte primò attingit terminum : & deinde terminabilia in ipſum : electio verò contrà, primò attingit terminabilia, & deinde terminum. Et ſic ſe habent ſicut deſcenſus & aſcenſus. Intentio enim deſcendit à principio ad ea quæ ſunt ad ipſum. Electio verò ab his aſcendit ad finem, omnium principium: & ſignum affertur in litera, quia quandoque intendimus, non electis adhuc mediis ad intentum, vt patet in quotidiana experientia.

Veri.q.13. ar.13.cor. lib.2.c.21. 22. 24. & 25.tom.4.

¶ De quinto articulo nihil ſcribendum occurrit.

ſanitatem, vel ſi quid aliud eſt huiuſmodi. Alio modo conſideratur finis ſecundum quod in eo quieſcitur: & hoc modo fruitio reſpicit finem. Tertio modo conſideratur finis ſecundum quod eſt terminus alicuius quod in ipſum ordinatur. & ſic intentio reſpicit finem : non enim ſolum ex hoc intendere dicimur ſanitatem, quia volumus, ſed quia volumus ad eam per aliquid aliud peruenire.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum intentio ſit tantum vltimi finis.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quòd intẽtio ſit tantum vltimi finis. Dicitur enim in libr. ſententiarum Proſperi*, Clamor ad Deum eſt intentio cordis: ſed Deus eſt vltimus finis humani cordis : ergo intentio ſemper reſpicit vltimum finem.

2 ¶ Præterea, Intentio reſpicit finẽ ſecundum quod eſt terminus, vt dictũ eſt*. ſed terminus habet rationem vltimi finis. ergo intentio ſemper reſpicit vltimũ finem.

3 ¶ Præterea, Sicut intentio reſpicit finem, ita & fruitio. ſed fruitio ſemper eſt vltimi finis ergo & intentio.

¶ SED CONTRA, Vltimus finis humanarum voluntatum eſt vnus, ſcilicet beatitudo, vt ſuprà dictum eſt*. ſi igitur intentio eſſet tantum vltimi finis, non eſſent diuerſæ hominum intentiones. quod patet eſſe falſum.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut dictum eſt*, intentio reſpicit finem ſecundũ quòd eſt terminus motus voluntatis. In motu autem poteſt accipi terminus dupliciter. Vno modo ipſe terminus vltimus, in quo quieſcitur, qui eſt terminus totius motus. Alio modo aliquod medium, quod eſt principium vnius partis motus & finis, vel terminus alterius, ſicut in motu, quo itur de A in C per B, C eſt terminus vltimus, B autem terminus, ſed non vltimus: & vtriuſque poteſt eſſe intẽtio. vnde etſi ſemper ſit finis, non tamen oportet quòd ſemper ſit vltimi finis.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd intentio cordis dicitur clamor ad Deum : non quòd Deus ſit obiectum intentionis ſemper, ſed quia eſt intentionis cognitor : vel quia cum oramus, intentionem noſtram ad Deum dirigimus, quæ quidem intentio vim clamoris habet.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd terminus habet rationem vltimi finis : ſed non ſemper vltimi reſpectu totius, ſed quandoque reſpectu alicuius partis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd fruitio importat quidem quietem, quæ eſt in fine, quod pertinet ſolum ad vltimum finem, ſed intentio importat motum in finem non autem in quietem. vnde non eſt ſimilis ratio.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum aliquis poſsit ſimul duo intendere.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur, quòd non poſsit aliquis ſimul intendere plura, Dicit enim Augu. in lib. de ſer. Domini in monte*, quòd non poteſt homo ſimul intendere Deum, & commodum corporale. ergo pari ratione neque aliqua alia duo.

2 ¶ Præterea, Intentio nominat motum voluntatis ad terminum: ſed vnius motus non poſſunt eſſe plures termini ex vna parte. ergo voluntas nõ poteſt ſimul multa intendere.

3 ¶ Præterea, Intẽtio præſupponit actum rationis ſiue intellectus : ſed non contingit ſimul plura intelligere ſecundum Philoſophum : ergo etiam neque contingit ſimul plura intendere.

Lib.2. text. 38.

¶ SED CONTRA, Ars imitatur naturam, ſed natura ex vno inſtrumẽto intendit duas vtilitates, ſicut lingua ordinatur ad guſtũ & ad locutionem, vt dicitur in tertio de anima*. ergo pari ratione ars vel ratio poteſt ſimul aliquid vnum ad duos fines ordinare, & ita poteſt aliquis ſimul plura intendere.

Art.2. Art.1. D.199.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd aliqua duo poſſunt accipi dupliciter. vel ordinata adinuicem, vel non ordinata, & ſi quidem adinuicem fuerint ordinata. manifeſtum eſt ex præmiſsis*, quòd homo poteſt ſimul multa intendere. Eſt enim intentio non ſolum finis vltimi, vt dictum eſt*. ſed etiã finis medij: ſimul autem intẽdit aliquis & finem proximum & vltimum, ſicut confeſsionem medicinæ & ſanitatem. Si autem accipiantur duo adinuicem non ordinata, ſic etiam ſimul homo poteſt[d] plura intendere: quod patet ex hoc quòd homo vnũ alteri præeligit: quia melius eſt altero: inter alias autem cõditiones, quibus aliquid eſt melius altero, vna eſt quòd ad plura valet, vnde poteſt aliquid præeligi alteri, ex hoc quòd ad plura valet, & ſic manifeſtè homo ſimul plura intendit.

q.1.art.5. Art.1.ad 3. Q.15.art.1.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Augu. intelligit hominem non poſſe ſimul Deum & commodum temporale intendere, ſicut vltimos fines : quia vt ſupra oſtenſum eſt*, non poſſunt eſſe plures fines vltimi vnius hominis.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd vnius motus poſſunt ex vna parte eſſe plures termini, ſi vnus ad aliũ ordinetur : ſed duo termini adinuicẽ non ordinati ex vna parte vnius motus eſſe non poſſunt. Sed tamen conſiderandum eſt, quòd id quod non eſt vnum ſecundum rem, poteſt accipi vt vnum ſecundum rationem. Intentio autem eſt motus voluntatis in aliquid præordinatum in ratione: ſicut dictũ eſt*. & ideo ea quæ ſunt plura ſecundum rem, poſſunt accipi, vt vnus terminus intẽtionis, prout ſunt vnum ſecundum rationem: vel quia aliqua duo concurrunt ad integrandum aliquid vnum : ſicut ad ſanitatem concurrunt calor & frigus commenſurata : vel quia aliqua duo ſub vno communi continentur: quod poteſt eſſe intentum, puta acquiſitio vini & veſtis continetur ſub lucro, ſicut ſub quodam communi. vnde nihil prohibet quin ille qui intendit lucrum, ſimul hæc duo intendat.

¶ Ad tertium dicendũ, quòd ſicut in primo dictum eſt*, contingit ſimul plura intelligere, inquantum ſunt aliquo modo vnum.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum intentio finis ſit idem actus cum voluntate eius quod eſt ad finem.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur, quòd non ſit vnus & idem motus intentio finis. & voluntas eius quod eſt ad finem. Dicit enim Aug. in 10. de Trin.* quòd voluntas videndi feneſtram, ad finem, habet feneſtræ viſionem. & altera eſt voluntas per feneſtram videndi trãſeuntes, ſed hoc pertinet ad intentionem, quòd velim videre tranſeuntes per feneſtram: hoc autem ad voluntatem eius quod eſt ad finem, quòd velim videre feneſtram. ergo alius eſt motus voluntatis intentio, & alius voluntas eius, quod eſt ad finem.

2 ¶ Præterea, Actus diſtinguuntur ſecundum obiecta. ſed finis & id quod eſt ad finem, ſunt diuerſa obiecta. ergo alius motus voluntatis eſt intentio finis, & voluntas eius, quod eſt ad finem.

3 Præterea, Voluntas eius, quod eſt ad finem, dicitur electio. ſed non eſt idem electio & intentio. ergo non eſt idem motus intentio finis cum voluntate eius, quod eſt ad finem.

¶ SED CONTRA eſt, quòd id quod ad eſt finem ſe habet ad finem, vt medium ad terminũ : ſed idem motus eſt, qui per medium tranſit ad terminum in rebus naturalibus. ergo & in rebus voluntariis idem motus eſt intentio finis, & voluntas eius, quod eſt ad finem.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd motus voluntatis in finem, & in id quod eſt ad finem, poteſt conſiderari dupliciter. Vno modo ſecundum quòd voluntas in vtrumque fertur abſolutè, & ſecundum ſe: & ſic ſunt ſimpliciter duo motus voluntatis in vtrumque. Alio modo poteſt conſiderari ſecundum quod voluntas fertur in id, quod eſt ad finem propter finem, & ſic vnus, & idem ſubiecto motus voluntatis eſt tendens ad finem, & in id quod eſt ad finem. Cum enim dico, Volo medicinam propter ſanitatem, non deſigno niſi vnum motum voluntatis : cuius ratio eſt, quia finis ratio eſt volendi ea, quæ ſunt ad finem, idem

idem autem actus cadit ſuper obiectum & ſuper rationem obiecti, ſicut eadem viſio eſt coloris & luminis : (vt ſupra dictum eſt*) & eſt ſimile de intellectu, quia ſi abſolutè principium & concluſionem conſideret, diuerſa eſt conſideratio vtriuſque. in hoc autem quòd cõcluſioni propter principia aſſentit, eſt vnus actus intellectus tantum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Augu. loquitur de viſione feneſtræ, & viſione tranſeuntium per feneſtram, ſecundum quod voluntas in vtrunque abſolutè fertur.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd finis inquantum eſt res quædam, eſt aliud voluntatis obiectum quàm id quod eſt ad finem: ſed inquantum eſt ratio volendi id quod eſt ad finem, eſt vnum & idem obiectum.

Text.21.

¶ Ad tertium dicendum, ꝙ motus, qui eſt vnus ſubiecto, poteſt ratione differre ſecundum principiũ & finem: vt aſcẽſio & deſcenſio, ſicut dicitur in 3. Phyſ.* ſic igitur inquantũ motus voluntatis fertur in id, quod eſt ad finem, prout ordinatur ad finẽ, eſt electio: motus autem voluntatis, qui fertur in finem ſecundum quod acquiritur per ea quæ ſunt ad finem, vocatur intentio. cuius ſignum eſt quòd intentio finis eſſe poteſt, etiam nondum determinatis his quæ ſunt ad finem, quorum eſt electio.

ARTICVLVS V.

¶ Vtrum intentio conueniat brutis animalibus.

2.2.q.110. art.1. cor. & 2.d.38. art.3. cor. & ad 2. Tex.77.

AD QVINTVM ſic proceditur. Videtur quòd bruta animalia intendant finem. natura enim in his quæ cognitione carent, magis diſtat à rationali natura, quàm natura ſenſitiua, quæ eſt in animalibus brutis, ſed natura intendit finem etiam in his quæ cognitione carent: vt probatur in 2. Phyſ.* ergo multo magis bruta animalia intendunt finem.

Q.11.ar.2.

2 ¶ Præterea, Sicut intentio eſt finis, ita & fruitio : ſed fruitio conuenit brutis animalibus, vt dictum eſt.* ergo & intentio.

3 ¶ Præterea, Eius eſt intendere finem cuius eſt agere propter finem, cum intendere nihil ſit niſi in aliud tendere. ſed bruta animalia agunt propter finem: mouetur enim animal vel ad cibum quærendum, vel ad aliquid huiuſmodi. ergo bruta animalia intendunt finem.

¶ SED CONTRA, Intentio finis importat ordinationem alicuius in finem, quod eſt rationis : cum igitur bruta animalia non habeant rationem, videtur quòd non intendant finem.

Art.1.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut ſuprà dictum eſt,* intendere eſt in aliud tendere, quod quidẽ eſt & mouentis & moti: ſecundum quidem igitur quod dicitur intendere finem id quod mouetur ad finem ab alio, ſic natura dicitur intendere finem, quaſi mota ad ſuum finem à Deo, ſicut ſagitta à ſagittante. & hoc modo etiam bruta animalia intendunt finem, inquantum mouentur ab inſtinctu naturali ad aliquid. Alio modo intendere finem eſt mouentis : prout ſcilicet ordinat motum alicuius, vel ſui, vel alterius in finem: quod eſt rationis tantum. vnde per hunc modum bruta non intendunt finem, quod eſt propriè & principaliter intendere, vt dictum eſt.*

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ratio illa procedit, ſecundum quod intendere eſt eius, quod mouetur ad finem.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd fruitio non importat ordinationem alicuius in aliquid, ſicut intentio, ſed abſolutam quietem in fine.

¶ Ad tertium dicendum, quòd bruta animalia mouentur ad finem, non quaſi conſiderantia, quòd per motum ſuum poſsint conſequi finem, quod eſt proprium intendentis, ſed quaſi concupiſcentia naturali inſtinctu mouentur ad finem quaſi ab alio mota, ſicut & cætera, quæ mouentur naturaliter.

QVAESTIO DECIMATERTIA,

De electione eorum, quæ ſunt ad finem, in ſex articulos diuiſa.

CONSEQVENTER conſiderandum eſt de actibus voluntatis, qui ſunt in comparatione ad ea quæ ſunt ad finem. & ſunt tres, eligere, conſentire, & vti. electionem autem præcedit conſilium. Primò ergo conſiderandum eſt de electione Secundò, de conſilio. Tertiò, de conſenſu. Quartò, de vſu.

¶ Circa electionem quæruntur ſex. ¶ Primò, cuius potentiæ ſit actus, vtrum voluntatis vel rationis. ¶ Secundò, vtrum electio conueniat brutis animalibus. ¶ Tertiò, vtrum electio ſit ſolum eorum quæ ſunt ad finem, vel etiam quandoque finis. ¶ Quartò, vtrum electio ſit tantum eorum quæ per nos agũtur. ¶ Quintò, vtrum electio ſit ſolum poſsibilium. ¶ Sextò, vtrum homo ex neceſsitate eligat vel liberè.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum electio ſit actus voluntatis vel rationis.

1.q.83. art. 3. cor. Et 2. di. 24. q.1. artic.2. Et veri. q. 22. ar.15. & 3. Ethic. lect. 6. & ca.2. lib. 6. lect. 2. fin.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd electio non ſit actus voluntatis, ſed rationis : electio enim collationem quandam importat, qua vnum alteri præfertur. ſed conferre eſt rationis: ergo electio eſt rationis.

2 ¶ Præterea, Eiuſdem eſt ſyllogizare & concludere: ſyllogizare autem in operabilibus eſt rationis. cum igitur electio ſit quaſi concluſio in operabilibus : vt dicitur in 7. Ethic.* videtur quòd ſit actus rationis. *cap.3.*

3 ¶ Præterea, Ignorantia non pertinet ad voluntatem, ſed ad vim cognitiuam : eſt autem quædam ignorantia electionis, vt dicitur in 3. Ethic.* ergo videtur quòd electio non pertineat ad voluntatem, ſed ad rationem. *Cap.1.*

¶ SED CONTRA eſt quod Philoſophus dicit in 3. Ethic.* quòd electio eſt deſiderium eorum quæ ſunt in nobis. deſiderium autem eſt actus voluntatis. ergo & electio. *cap.3.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd in nomine electionis importatur aliquid pertinens ad rationem ſiue ad intellectum. & aliquid pertinens ad voluntatem. Dicit enim Philoſophus in 6. Ethi.* quòd electio eſt appetitus intellectus, vel appetitus intellectiuus: quandocunque autem duo concurrunt ad aliquid vnum conſtituendum, vnum eorum eſt, vt formale reſpectu alterius: vnde Gregor. Nice. dicit*, quòd electio, neque eſt appetitus ſecundũ ſeipſam, neque conſilium ſolum, ſed ex his aliquod compoſitum. ſicut enim dicimus animal ex anima & corpore compoſitum eſſe : neque verò corpus eſſe ſecundum ſeipſum, neque animam ſolam, ſed vtrumque: ita & electionẽ. Eſt autem conſiderandum in actibus animæ, quòd actus, qui eſt eſſentialiter vnius potentiæ vel habitus, recipit formam & ſpeciem à ſuperiori potentia vel habitu, ſecundum quod ordinatur inferius à ſuperiori. ſi enim aliquis actum fortitudinis exerceat propter Dei amorem, actus quidem ille materialiter eſt fortitudinis, formaliter verò charitatis. Manifeſtũ eſt autẽ[d], quòd ratio quodammodo volũtatem præcedit, & ordinat actum eius, inquantum, ſcilicet voluntas in ſuum obiectum tendit ſecundum ordinem rationis, eo quòd vis apprehenſiua appetitiuè ſuũ obiectum repræſentat. Sic igitur ille actus quo voluntas tendit in aliquid, quod proponitur vt bonũ, ex eo quòd per rationẽ eſt ordinatum ad finem, materialiter quidẽ eſt voluntatis, formaliter autẽ rationis : in huiuſmodi autẽ ſubſtantia actus materialiter ſe habet ad ordinem, qui imponitur à ſuperiori potentia, & ideo electio ſubſtantialiter non eſt actus rationis, ſed voluntatis. perficitur enim electio in motu quodam animæ ad bonum, quo eligitur. vnde[d] manifeſtè actus eſt appetitiuæ potentiæ.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd electio importat collationem quandam præcedentem, non quòd eſſentialiter ſit ipſa collatio.

¶ Ad ſecundũ dicendum, quòd concluſio ſyllogiſmi quæ fit in operabilibus, ad rationem pertinet : & dicitur ſententia vel iudicium, quam ſequitur electio : & ob hoc ipſa concluſio pertinere videtur ad electionem tanquam ad conſequens.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ignorantia dicitur eſſe electionis: non quòd ipſa electio ſit ſcientia, ſed quia ignoratur quid ſit eligendum.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrũ electio cõueniat brutis animalibus.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quòd electio brutis animalibus conueniat. electio enim eſt appetitus aliquorum propter finem : vt di-

¶ *Super Quæſtionem decimamtertiam.* *Cap.2.*

Circa quęſtionis decimætertiæ ordinem, & actum numeratorium, numerum & ordinem plura ſunt dicenda: ſed locis propriis reſeruanda. Nunc illud tantum dicendum eſt, quare prius de electione quàm de conſilio tractandum ſit, quum conſilium præcedat electionem. *Lib.5. c.4.*

¶ Ad hoc breuiter dicitur, quòd licet abſolutè conſilium ſit prius electione, & eius cauſa, ac per hoc prius de cõſilio vtpote cauſa quàm de electione tractandũ videatur : ordo tamen doctrinæ habet, quòd prius de ipſa electione ſecundum ſe, & deinde de eius cauſa tractetur. & merito, vt prius tractetur quid eſt, & deinde de cauſa extrinſeca illius. vnde in ſequentibus prius Author oractat de actibus ſeu paſſionibus, & de rebus : & deinde de cauſis eius. *D.771.*

¶ *Super Quæſtionis decimæ tertiæ Articulum ſecundum.*

Circa rationẽ omiſſo primo articulo poſitam in ſecundo articul. dubium occurrit de illius efficacia: fundatur enim ratio ſuper differẽtia inter appetitum intellectiuum & ſenſitiuum, in hoc, quòd appetitus ſenſitiuus naturaliter eſt determinatus ad vnum particulare. Intellectiuus verò ad bonum in communi. hæc autem differentia, aut aſſumit falſum, aut eſt inefficax. Nam ſi intendit quòd appetitus ſenſitiuus eſt determinatus ad vnum particulare, id eſt vnum numero, falſum aſſumit. Conſtat enim quòd appetitus ſenſitiuus ouis nõ eſt determinatus ad hanc numero herbam, alioquin non poſſet comedere aliam. Si autem inten *D.541.*

2. di.25. ar. 1. ad 6. & 7. & 5. Met. lect 15. fin.

Universidad de Deusto Biblioteca

Cap. 3. ad fin.

citur in 3. Ethic.* sed bruta animalia appetunt aliquid propter finem. agunt enim propter finem, & ex appetitu. ergo in brutis animalibus est electio.

2 ¶Præterea, Ipsum nomen electionis significare videtur quòd aliquid præ aliis accipiatur. Sed bruta animalia accipiunt aliquid præ aliis: sicut manifestè apparet, quòd ouis vnā herbam comedit, aliā refutat. ergo in brutis animalibus est electio.

Cap. 12. *Cap. 1. to. 3.*

3 ¶Præterea, Vt dicitur in 6. Ethic.* Ad prudentiā pertinet, quòd aliquis bene eligat ea quę sunt ad finē: sed prudentia conuenit brutis animalibus. vnde dicitur in principio * Metaph. quòd prudentia sunt sine disciplina, quæcunque sonos audire non potentia sunt, vt apes. & hoc etiam sensui manifestum videtur: apparent enim mirabiles sagacitates in operibus animalium, vt apum, & aranearum, & canum. canis enim insequens ceruum, si ad triuium venerit odoratu quidē explorat, an ceruus primam vel secundam viam transiuerit: quòd si inuenerit non transisse, iam securus per tertiam viam incedit, vt explorando, quasi vtens syllogismo diuisiuo, quo côcludi posset ceruum per illam viam incedere, ex quo non incedit per alias duas: cum non sint plures. ergo videtur, quòd electio brutis animalibus conueniat.

Lib. 5. c. 4.

¶SED CONTRA est quod Greg. Nicenus dicit*, quòd pueri & irrationabilia voluntariè quidem faciunt, non tamen eligentia. ergo in brutis animalibus non est electio.

q. 1. ar. 2. ad 3. & q. 1. art. 2.

¶RESPONDEO dicendum, quòd cum electio sit præacceptio vnius respectu alterius, necesse est quòd electio sit respectu plurium, quæ eligi possunt: & ideo in his, quæ sunt penitus determinata ad vnum, electio locum nō habet. Est autem differentia inter appetitum sensitiuum & voluntatem, quia vt ex prædictis patet*, appetitus sensitiuus est determinatus ad vnum particulare secundum ordinem naturæ: voluntas autem est quidem secundum naturæ ordinē determinata ad vnum commune, quod est bonum, sed indeterminatè se habet respectu particularium bonorū & ideo propriè voluntatis est eligere, nō autem appetitus sensitiui, qui solus est in brutis animalibus. & propter hoc brutis animalibus electio no côuenit.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd non omnis appetitus alicuius propter finem vocatur electio: sed cum quadam discretione vnius ab altero: quæ locum habere non potest nisi vbi appetitus potest ferri ad plura.

¶Ad secundum dicendum, quòd brutum animal accipit vnum præ alio: quia appetitus eius est naturaliter determinatus ad ipsum: vnde statim quādo per sensum vel per imaginationem repræsentatur sibi aliquid ad quod naturaliter inclinatur, eius appetitus absque electione mouetur ad ipsum, sicut etiam absque electione ignis mouetur sursum, & non deorsum.

Tex. 11. vsque ad 19.

¶Ad tertium dicendum, quòd sicut dicitur in 3. Physi.* Motus est actus mobilis à mouente: & ideo virtus mouentis apparet in motu mobilis: & propter hoc in omnibus quæ mouentur à ratione, apparet ordo rationis mouentis: licet ipsa quæ à ratione mouentur: rationem non habeant. sic enim sagitta directè tendit ad signum ex motione sagittantis, ac si ipsa rationem haberet dirigentem. & idē apparet in motibus horologiorum, & omnium ingeniorum humanorum, quę arte fiunt. Sicut autem comparātur artificialia ad artem humanam: ita comparantur omnia naturalia ad artem diuinam: & ideo ordo apparet in his, quę mouentur secundum naturam: sicut & in his quæ mouentur secundum artem vt dicitur in 3. Physic.* & ex hoc côtingit quòd in operibus brutorum animalium apparent quędam sagacitates, inquantum habent inclinationem naturalem ad quosdā ordinatissimos processus, vtpote à summa arte ordinatos. & propter hoc etiam quædam animalia dicuntur prudentia vel sagacia: non quòd in eis sit aliqua ratio vel electio. quod ex hoc apparet, quòd omnia quæ sunt vnius naturæ, similiter operantur.

Tex. 49.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum electio sit solum eorum quæ sunt ad finem, vel etiam quandoque ipsius finis.

Infrà ar. 4 & 6. cor. Et 3. q. 18. ar. 4. cor. Et lib. 4. contra c. 95. Et opusc. 2. c. 177. Et 3. Ethi. lec. Et 3. Periher. lec. 14 fina. Cap. 12.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quòd electio nō sit tantum eorum quæ sunt ad finem: dicit enim Philosophus in 6. Ethicor.* quòd electionem rectam facit virtus. quæcunque autem illius gratia nata sunt fieri, non sunt virtutis, sed alterius potentiæ: illud autem cuius gratia fit aliquid, est finis. ergo electio est finis.

2 ¶Præterea, Electio importat præacceptionem vnius respectu alterius: sed sicut eorum quæ sunt ad finem, vnum potest peæaccipi alteri: ita etiam diuersorum finium: ergo electio potest esse finis sicut & illorum quæ sunt ad finem.

Cap. 2.

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 3. Ethic.* ꝙ voluntas est finis, electio autē eorum quæ sunt ad finē.

Artic. 1. ad 1. *Tex. 89.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut iam dictum est*, electio consequitur sentētiam vel iudiciū, quod est sicut conclusio syllogismi operatiui. vnde illud cadit sub electione, quod se habet vt conclusio in syllogismo operabilium: finis autem in operabilibus se habet vt principium & non vt conclusio, vt Philos. dicit in 2. Phys.* vnde finis inquantum est huiusmodi, non cadit sub electione, sed sicut in speculatiuis nihil prohibet id, quod est vnius demōstrationis vel scientiæ principium, esse conclusionē alterius demōstrationis vel scientiæ. primum tamen principium indemonstrabile nō potest esse conclusio alicuius demōstrationis vel sciētiæ, ita etiam côtingit id, quod est in vna operatione vt finis: ordinari ad aliquid vt ad finē: & hoc modo sub electione cadit, sicut in operatione medici sanitas se habet vt finis, vnde hoc nō cadit sub electione medici, sed hoc supponit tāquam principiū: sed sanitas corporis ordinatur ad bonū animæ: vnde apud eū qui habet curam de animæ salute, potest sub electione cadere esse sanū, vel esse infirmum: nā Apostolus dicit, ad Corint. 12. Cum autem infirmor, tūc fortior sum, & potēs. sed vltimus finis nullo modo sub electione cadit.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd fines proprij virtutum ordinantur ad beatitudinem, sicut ad vltimum finem: & hoc modo potest esse eorum electio.

¶Ad secundum dicendum, quòd sicut supra habitum est, vltimus finis est vnus tantum: vnde vbicunque occurrunt plures fines, inter eos potest esse electio, secundum quòd ordinantur ad vltimum finem.

intēdit, quòd est determinatus ad vnū particulare, id est speciale (puta delectabile secūdum tactū) tūc inefficax est processus, quoniam sicut stante determinatione naturali appetitus intellectiui ad bonū in communi, stat quòd electiuus sit particularium bonorum côtentorum sub bono in cômuni: ita stāte determinatione naturali appetitus sensitiui ad tale bonū in genere, vel in specie, stat quòd sit electiuus particulariū bonorum contentorū sub illo cômuni. Sicut enim appetitus intellectiuus indeterminatus est ad particularia sui obiecti: ita appetitus sensitiuus indeterminatus est ad particularia sui obiecti. vnde ex maiori vtilitate obiecti illius appetitus quam istius, non potest inferri, nisi quòd electio illius ad multo plura se extendit quàm ectio istius: & tamen in litera infertur, quòd ille eligit, & iste non.

¶Ad euidentiam huius difficultatis sciendū est, quòd dupliciter aliqua potētia determinata inuenitur ad obiectū, primò secundum seipsam, secundò secundū suum actum exercitum. & determinatio quidem potentiæ secundum seipsam attēditur penes habitudinem potentiæ ad obiectum formale adæquatum. Omnis enim potentia ad obiectum aliquod est sic determinata. Determinatio verò secundū actum exercitum attenditur penes habitudinem actus positi in rerum natura, ad obiectum. Est autem, vt à notioribus doctrina fiat, inter intellectum & sensum differentia in hoc, quòd intellectus nec secundum se, nec secundum suum exercitum actum determinatus est nisi ad ens in cômuni: ita quòd non solum intellectus, sed intelligere in actu exercito: ita in determinationem retinet, quòd terminari potest ad ens in communi: sensus verò, licet secundum se sit determinatus, non ad hoc sensibile, sed tale genus sensibile, puta visibile, sentire tamen, puta videre in actu exercito, nunquam est ad obiectum in communi, aut communiter, puta coloratum vniuersale, aut coloratum vage: sed semper est ad hoc coloratum determinatum. vnde ad partem appetitiuā descendendo, dicitur quòd inter appetitum intellectiuum & sensitiuū tanta est differentia, quòd ille nec secundū se, nec secundum suum actum exercitū determinatus est nisi ad bonū in communi: iste verò secundū se quidē determinatus est ad speciale bonum, puta côueniens naturæ sensitiuæ, secūdum actū verò suū exercitum determinatus est ad hoc singulare bonum nunc, hic, sic, &c. oblatum: licet enim appetitui sensitiuo non adæquetur hoc singulare, sed tale genus boni, ipsi tamen in singulis suis actibus se exercenti adæquantur sigillatim singularia hic, nūc, sic: quibus non accidunt hæ circūstantiæ, sed eis quasi constituuntur. Ouis enim, vt in responsione ad secūdū in litera dicitur, refutando illam herbam, & hanc acceptando, facit hoc quia determinatus est appetitus eius, vt in actu exercito hāc, nunc, hic, sic oblatam prosequatur. Et hæc manifestè est intentio literæ, vt prædicta ratio clarificat: & ex ea habetur intentum, quoniam ex vtraq; determinatione infertur negatio vtriusque libertatis inuētæ in electione. Appetitus siquidem electiuus est liber ad eligendū, & non eligendū. & ad hoc vel illud eligēdum. Ex hoc autem quòd appetitus sensitiuus determinatus est secundum seipsum ad speciale bonum, habetur negatio primę libertatis: quoniam non eligere non continetur sub illo speciali bono quod est eius adæquatū obiectū: ac per hoc non potest appeti tali appetitu. Ex eo verò quòd appetitus sensitiuus secundū suum actum exercitum necessitatur naturaliter ad hoc determinatū particulare oblatum, nunc, hic, sic, &c. habetur negatio secundæ libertatis. Quod enim ad hoc determinatum est, non potest in aliud declinare. Et per hæc patet responsio ad obiecta, & quàm efficax sit literæ ratio.

¶In responsione ad secundum & tertiū eiusdem 2. art. aduerte, quòd quum ars non possit dare naturæ substantiam actus: sed modum, & electio non significet modū actus, sed ipsum actum substantialiter: nulla arte fieri potest vt aliquod brutum eligat, sed quod apparet discretionis & electionis in operibus simiarum, canum, & similiū mirè disciplinatorum, fit illo eodem modo quo à naturali instinctu aguntur. Sicut enim naturalem instinctum sic ordinatum sortita sunt animalia quædam, vt in litera dicitur: ita habitus acquisitus in illis ex frequentia actuum inclinat illos per modum instinctus: & hoc ipsum quòd inclinabilia sunt animalia, secūdum huiusmodi mores ex natura habent inchoatiuè, contemplatiuè verò ab assuefactione.

ARTI

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum electio sit tantum eorum quæ per nos aguntur.

Infrà ar. 5. cor.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quòd electio non sit solùm respectu humanorum actuum. electio enim est eorum quæ sunt ad finem: sed ea quæ sunt ad finem, non solum sunt actus, sed etiam organa. vt dicitur in 2. Physic. ergo electiones non sunt tantum humanorum actuum.

2 ¶Præterea, Actio à contemplatione distinguitur. sed electio etiā in contemplatione locū habet: prout scilicet vna opinio alteri præeligitur. ergo electio non est solùm humanorū actuum.

3 ¶Præterea, Eliguntur homines ad aliqua officia vel secularia, vel ecclesiastica, ab his, qui nihil erga eos agunt: ergo electio non solùm est humanorum actuum.

Cap. 2.

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 3. Ethic.* quòd nullus eligit nisi ea quæ existimat fieri per ipsum.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut intentio est finis, ita electio est eorum, quæ sunt ad finem: finis autem vel est actio, vel res aliqua: & cum res aliqua fuerit finis, necesse est quòd aliqua humana actio interueniat, vel inquantū homo facit rem illam quæ est finis, sicut medicus facit sanitatē, quæ est finis eius: vnde & facere sanitatem dicitur finis medici: vel inquantum homo aliquo modo vtitur vel fruitur re quæ est finis: sicut auaro est finis pecunia, vel possessio pecuniæ. Et eodē modo dicendum est de eo, quod est ad finem: quia necesse est vt id quod est ad finem, vel sit actio, vel res aliqua, interueniente aliqua actione, per quā facit id quod est ad finem, vel vtitur eo. Et per hunc modum electio semper est humanorum actuum.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd organa ordinantur ad finem, inquantum homo vtitur eis propter finem.

¶Ad secundum dicendum, quòd in ipsa contemplatione est aliquis actus intellectus assentientis huic opinioni vel illi: actio verò exterior est quæ contra contemplationem diuiditur.

¶Ad tertium dicendum, quòd homo qui eligit episcopum, vel principem ciuitatis, eligit nominare ipsum in talem dignitatem: alioquin si nulla esset eius actio ad constitutionem Episcopi, vel Principis, non competeret ei electio. Et similiter dicendum est, quòd quandocunque dicitur aliqua res præeligi alteri, adiungitur ibi aliqua operatio eligentis.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum electio sit solum possibilium.

Veri. q. 22. arti. 13. ad 12. Et 3. Ethi. lec. 5. arti. 1. Cap. 2. art. 4.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur, quòd electio non sit solùm possibilium: electio enim est actus voluntatis, vt dictum est*: possibilium & impossibilium, vt dicitur in 3. Ethic.* ergo & electio.

2 ¶Præterea, Electio est eorum, quæ per nos aguntur, sicut dictum est*: nihil ergo refert quantum ad electionem, vt eligatur id, quod est impossibile simpliciter, vel id quod est impossibile eligenti. sed frequenter ea quæ eligimus, perficere non possumus: & sic sunt impossibilia nobis: ergo electio est impossibilium.

3 ¶Præterea, Nihil homo tentat agere nisi eligendo. Sed beatus benedictus dicit, quòd si Prælatus aliquid impossibile præceperit, tentandum est: ergo electio potest esse impossibilium.

Cap. 2. Arti. 4.

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 3. Ethic.* quòd electio non est impossibilium.

D. 394.

¶RESPONDEO dicendum, quòd (sicut dictum est*) electiones nostræ referuntur semper ad nostras actiones: ea autem quæ per nos agūtur, sunt nobis possibilia. vnde necesse est dicere, quòd electio non est nisi possibilium. Similiter etiam ratio eligendi aliquid, est vt ex hoc possimus consequi finem, vel ex hoc quòd ducit ad finem: per id autem quod est impossibile, non potest aliquis consequi finem. cuius signum est, quia cùm in consiliando perueniunt homines ad id quod est eis impossibile, discedunt quasi non valentes vlterius procedere. Apparet etiam hoc manifestè ex processu rationis præcedentis: sic enim se habet id quod est ad finem de quo electio est ad finem, sicut conclusio ad principium. Manifestum est autem, quòd conclusio impossibilis non sequitur ex principio possibili: vnde nō potest esse, quòd finis sit possibilis, nisi id, quod est ad finem, fuerit possibile: ad id autem quod est impossibile, nullus mouetur. vnde nullus tenderet in finem nisi per hoc quòd appareret id quod est ad finem esse possibile: vnde id quod est impossibile, sub electionem non cadit.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd voluntas media est inter intellectum & exteriorem operationem, nam intellectus proponit voluntati suum obiectum, & ipsa voluntas causat exteriorem actionem: sic igitur principium motus voluntatis consideratur ex parte intellectus, qui apprehendit aliquid vt bonum in vniuersali. Sed terminatio, seu perfectio actus voluntatis attenditur secundum ordinem ad operationem, per quam aliquis tendit ad consecutionem rei: nam motus voluntatis est ab anima ad rem. & ideo perfectio actus volūtatis attenditur secundum hoc, quòd est aliquid bonum alicui ad agendum: hoc autem est possibile: & ideo voluntas côpleta non est nisi de possibili quod est bonum volenti: sed voluntas incompleta est de impossibili, quæ secundum quosdam velleitas dicitur, quia scilicet aliquis vellet illud si esset possibile: electio autem nominat actū volūtatis iam determinatū ad id, quod est huic agēdum: & ideo nullo modo est nisi possibilium.

¶Ad secundum dicendum, quòd cum obiectū voluntatis sit bonum apprehensum, hoc modo iudicandum est de obiecto voluntatis secundum quod cadit sub apprehensionem: & ideo sicut quandoque voluntas est alicuius quod apprehenditur vt bonum, & tamen non est verè bonum: ita quandoque est electio eius quod apprehenditur, vt possibile eligenti: quod tamen non est ei possibile.

¶Ad tertium dicēdum, quòd hoc ideo dicitur quia an aliquid sit possibile, subditus non debet suo iudicio diffinire: sed in vnoquoque iudicio superioris stare.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum homo ex necessitate eligat vel libere.

AD SEXTVM sic proceditur, quòd homo ex necessitate eligat: sic enim se habet finis ad eligibilia, vt principia ad ea quæ ex principiis consequuntur, vt patet in 7. Ethi.* sed ex principiis ex necessitate deducuntur conclusiones. ergo ex fine de necessitate mouetur aliquis ad eligendum.

2 ¶Præterea (sicut dictum est*) electio consequitur iudicium rationis de agendis: sed ratio ex necessitate iudicat de aliquibus propter necessitatem præmissarum: ergo videtur, quòd etiam electio ex necessitate sequatur.

3 ¶Præterea, Si aliqua duo sunt penitus æqualia, nō magis mouetur homo ad vnū quā ad aliud: sicut famelicus si habet cibū æqualiter appetibilē in diuersis partibus, & secundū æqualem distantiam, non magis mouetur ad vnū quā ad alterū: vt Plato dixit*, assignans rationē quietis terræ in medio: sicut dicitur in 3. de cælo*. Sed multo minus potest eligi quod accipitur vt minus quam quod accipitur vt æquale: ergo si proponātur duo vel tria vel plura, inter quæ vnum maius appareat, impossibile est aliquod aliorum eligere: ergo ex necessitate eligitur illud quod eminentius apparet. Sed omnis electio est de omni eo, quod videtur aliquo modo melius: ergo omnis electio est ex necessitate.

¶SED CONTRA est, quod electio est actus potentiæ rationalis, quæ se habet ad opposita secundū Philosophū*.

¶RESPONDEO dicendum, quòd homo non ex necessitate eligit. & hoc ideo quia quod possibile est non esse, non necesse est esse. Quòd autem possibile sit non eligere vel eligere, huius ratio ex duplici hominis potestate accipi potest: potest enim homo velle & non velle, agere & nō agere: potest etiā velle hoc aut illud. cuius ratio ex ipsa virtute rationis accipitur: quicquid enim ratio potest apprehendere vt bonū, in hoc volūtas tendere potest. potest aūt ratio apprehēdere vt bonū, non solū hoc quod est velle aut agere, sed

¶Super Quæstionis decimætertiæ Articulū quartum.

TErtio articulo omisso, in respōsione ad tertiū quarti articuli aduerte, aliquos minus perspicaces, nec discernentes terminos moralium & legalium, hinc dicere, quòd in electionibus prædictorum singuli non eligunt, sed nominant eligendum, cùm hoc nec somniauerit hic litera, sed dicit quòd electio quæ est actus interior voluntatis, in huiusmodi electionibus est electio nominationis talis personæ, &c. quia electio est eorum quę sunt in potestate eligentis: & idē est quo ad hoc iudicium de singulis eligētibus, & de toto collegio seu persona formante decretū electionis nomine collegij. licet enim dicat, Eligo talem, subintelligitur eligo ius dare, vel nominare, vel aliquid simile, quod scilicet est in potestate eligentis.

¶Super Quæstionis decimætertiæ Articulū quintum.

1. q. 115. ar. 4. cor. Et 22. q. 104. arti. 1. cor. Et vers. q. 22. ar. 6. & q. 24. ar. 1. Et mal. q. 6. & 1. periher. lec. 14. fin. Lib. 7. c. 8. Art. 1.

IN respōsione ad primum quinti articuli, aduerte quòd distinctio ibi facta de voluntate completa & incompleta non sic est accipienda, quasi voluntas incōpleta sit velle non deliberatum: aut non capax meriti & demeriti, quoniam sensus iste est falsus: potest enim quis deliberare velle expellere Deum de regno suo, si posset: & similia vbi côstat inueniri peccatum mortale. Sed completio & incompletio voluntatis attenditur secundum modū motus voluntatis, vt in litera dicitur: ex eo enim quòd voluntatis motus est ad rem media operatione exteriori assequendam, disponēdam, &c. perfectus nō est perfectione apta nata inueniri in genere motus voluntatis, nisi terminetur ad bonum agibile: quamuis perfectus sit quo ad côsensum, deliberationem, & huiusmodi.

Hoc habetur in 2. de cæl. tex. 75. & 90. ex sententia Anaximandri.

¶Super Quæstionis decimætertiæ Articulum sextum.

lib. 9. Meta. c. 3.

CIrca corpus sexti articuli eiusdē decimætertiæ quæstionis aduerte, quòd author vtrâque libertatem, scilicet quo ad exercitium actus, & quo ad specificationem, tribuit electioni, vt patet in litera: intendens ex hoc differētiam manifestare inter actum simplicem voluntatis, & electionis. Simplex namq; actus voluntatis, scilicet volitio seu volūtas, de quo suprà tractatum est: nō est vniuersaliter liber, quo ad specificationem

Universidad de Deusto Biblioteca

tionem actus: quoniam ad aliquod obiectũ necessario terminatur: ita quòd non potest ad oppositum terminari, vt patet ex supradictis. Electio autem, & quo ad exercitium actus, & quo ad specificationem, semper est libera, vt hic dicitur.

¶In responsione ad primum eiusdem articuli sexti habes, quòd non quicunque vult præmissas, seu antecedens, vult conclusionem seu consequens in seipso: vel quia nõ semper consequens est necessariũ ad veritatem, seu voluntatem antecedentis: vel quia dato, ꝙ sic sit secũdũ rem, non tamen hoc actualiter apparet & iudicatur: differt enim nihil esse, vel apparere quo ad appetitũ: in sua autem causa quicunque vult antecedẽs, vult consequens simpliciter, vel vt in pluribus.

Artic.3.

¶In responsione ad tertium aduerte diligenter quòd responsio formaliter satisfacit primę radici argum. scilicet de æqualibus, & insinuat satisfactionẽ omnibus tactis in argumẽto. Intendit enim quòd duobus æqualibus propositis secundum aliquam conditionem, voluntas non arctetur ad neutralitatẽ, sed potest ad considerationem aliquam, eminentiã in altero mouere, & inuenta vel apposita eligere alterum: & eadẽ ratione proposito volũtati aliquo eligibili eminẽtiori aliis, non necessitatur voluntas ad eligendum illud: quia potest mouere ad considerãdum in altero aliquid aliud quo præstet, & sic illud eligere. Et hæc intellige supposito, quòd voluntas velit eligere: simpliciter namque & absolutè volũtas à toto genere eligibilium libera est, ad nullũmque necessariò inclinatur, sed sicut author primis duobus argumẽtis libertatem eligendi quo ad exercitiũ actus impugnauit, ita hoc tertio argumento libertatẽ quo ad specificationem actus impugnauit, propterea ex parte obiecti eligibilis solutionem formaliter dedit, vt sui moris est.

¶Super Quæstionis decimæquartæ Articulum primum.

IN quęstione decimaquarta nihil occurrit scribendum vsque [continued on p. 47: "ad quintum articulum …"]

hoc etiam quod est non velle & non agere: & rursum in omnibus particularibus bonis potest considerare rationẽ boni alicuius, & defectũ alicuius boni, quod habet rationem mali: & secundũ hoc potest vnumquodq; huiusmodi bonorũ apprehendere, vt eligibile vel fugibile. Solum autem perfectum bonum, quod est beatitudo, nõ potest ratio apprehẽdere sub ratione mali, aut alicuius defectus: & ideo ex necessitate beatitudinẽ homo vult, nec potest velle non esse beatus, aut miser. electio autem cum non sit de fine, sed de his quæ sunt ad finẽ (vt iam dictum est*) non est perfecti boni quod est beatitudo, sed aliorum particularium bonorum: & ideo homo nõ ex necessitate, sed liberè eligit.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd non semper ex principiis ex necessitate procedit conclusio, sed tunc solum, quando principia non possunt esse vera si conclusio non sit vera: & similiter non oportet quòd semper ex fine insit homini necessitas ad eligendũ ea quæ sunt ad finem, quia non omne quod est ad finem, tale est quòd sine eo finis haberi non possit: aut si tale sit, non semper sub tali ratione consideratur.

¶Ad secũdum dicendum, quòd sententia siue iudicium rationis de rebus agẽdis est circa contingentia quæ à nobis fieri possunt: in quibus conclusiones nõ ex necessitate sequuntur ex principiis necessariis, absoluta necessitate, sed necessariis solum ex conditione, vt si currit, mouetur.

¶Ad tertium dicendum, quòd nihil prohibet si aliqua duo æqualia proponantur secundum vnam considerationem, quin circa alterum consideretur aliqua conditio per quam emineat, & magis flectatur voluntas in ipsum quàm in aliud.

QVAESTIO DECIMAquarta, De consilio quod electionem præcedit, in sex articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de consilio.

¶Et circa hoc quæruntur sex.

¶Primò, vtrum consilium sit inquisitio. ¶Secundò, vtrum consilium sit de fine, vel solùm de his quæ sunt ad finem. ¶Tertiò, vtrum consilium sit solùm de his quæ à nobis aguntur. ¶Quartò, vtrum cõsilium sit de omnibus quæ à nobis aguntur. ¶Quintò, vtrum consilium procedat ordine resolutorio. ¶Sextò, vtrum consilium procedat in infinitum.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum consilium sit inquisitio.

2.2. q. 49. art. 5. cor. Et 3.di.35. q.2.q.1. co. lib.4. orth. fid.c.22.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd consilium non sit inquisitio: dicit enim Dama.* quòd connaturalium est appetitus, sed ad appetitum non pertinet inquirere. ergo consilium non est inquisitio.

2 ¶Præterea, Inquirere, intellectus discurrentis est, & sic Deo non conuenit: cuius cognitio non est discursiua, vt in primo habitum est*, sed consilium Deo attribuitur. dicitur enim ad Ephes.1. quòd operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ. ergo consilium non est inquisitio.

p.p.q.14. art.7.

3 ¶Præterea, Inquisitio est de rebus dubiis: sed consilium datur de his quæ sunt circa bona certa, secundum Apostol. 1. ad Cor. 7. de virginibus autem præceptum Domini non habeo, consilium autem do. ergo consilium non est inquisitio.

¶SED CONTRA est quod Greg. Nicenus dicit*, Omne quidem consilium quæstio est, non autem omnis quæstio consilium.

Lib.5.c.5.

¶RESPONDEO dicendum, quòd electio, sicut dictum est*, consequitur iudicium rationis de rebus agendis: in rebus autem agendis multa incertitudo inuenitur: quia actiones sunt circa singularia contingentia, quæ propter sui variabilitatẽ incerta sunt. In rebus autem dubiis & incertis ratio non profert iudicium absque inquisitione pręcedente, & ideo necessaria est inquisitio rationis ante iudicium de eligendis. & hæc inquisitio consilium vocatur: propter quod Philosophus dicit in 3. Ethi.* quòd electio est appetitus præconsiliati.

Quæst.13. Cap.3.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd quando actus duarum potentiarum adinuicem ordinantur, in vtroque est aliquid quod est alterius potentiæ, & ideo vterque actus ab vtraque potentia denominari potest. Manifestum est autem quòd actus rationis dirigentis in his quæ sunt ad finem, & actus voluntatis, secundum regimen rationis in ea tendentis, ad seinuicem ordinantur, vnde & in actu voluntatis, quæ est electio, apparet aliquid rationis, scilicet ordo, & in cõsilio quod est actus rationis apparet aliquid voluntatis, sicut materia: quia consilium est de his quæ homo vult facere, & est sicut motiuum: quia ex hoc quòd homo vult finem, mouetur ad consiliandum de his quæ sunt ad finem. & ideo Philosophus dicit in 6. Ethic.* quòd electio est intellectus appetitiuus, vt ad electionem vtrunque concurrere ostendat. ita Damas.* dicit quòd consilium est appetitus inquisitiuus, vt consilium aliquo modo pertinere ostendat & ad voluntatem circa quam & ex qua fit inquisitio, & ad rationem inquirentem.

Cap.2. li.2. Orth. fidei, c.22.

¶Ad secundum dicendum, quòd ea quæ dicuntur de Deo, accipienda sunt absq; omni defectu qui inuenitur in nobis: sicut in nobis scientia est conclusionum per discursum à causis in effectus. Sed scientia dicta de Deo significat certitudinẽ de omnibus effectibus in prima causa absque omni discursu. Et similiter consilium attribuitur Deo quantum ad certitudinem sententiæ vel iudicij, quæ in nobis prouenit ex inquisitione consilij: sed huiusmodi inquisitio in Deo locũ non habet, & ideo consilium secundum hoc Deo non attribuitur: & secundum hoc Dama.* dicit quòd Deus non consiliatur. ignorantis enim est consiliari.

Vbi supra.

¶Ad tertium dicendum, quòd nihil prohibet aliqua esse certissima bona secundũ sententiam sapiẽtum, & spiritualium virorum, quæ tamen nõ sunt certa bona secundum sententiam plurium, vel carnalium hominũ: & ideo de talibus consilia dantur.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum consilium sit de fine, vel solùm de his quæ sunt ad finem.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd consilium non solùm sit de his quæ sunt ad finem, sed etiã de fine. quæcunq; enim dubitationem habẽt, de his potest inquiri. sed circa operabilia humana contingit esse dubitationẽ de fine. & non solùm de his quæ sunt ad finẽ: cũ igitur inquisitio circa operabilia sit consiliũ, videtur quòd consiliũ possit esse de fine.

2.2. q. … ar.1. ad … & q. 47. art.1. ad … et 3. d. 35. … art.4. q.1. cor. 3. Ethicor. lec.7.

2 ¶Præterea, Materia consilij sunt operationes humanæ: sed quædam operationes humanæ sunt fines: vt dicitur in 1. Ethi*. ergo consilium potest esse de fine.

¶SED CONTRA est quod Gregor. Nicenus dicit*, quòd non de fine, sed de his quæ sunt ad finem est consilium.

In princip. lib.5.c.5.

¶RESPONDEO dicendum, quòd finis in operabilibus habet rationem principij, eo quòd rationes eorum, quæ sunt ad finem, ex fine sumuntur. principium autem non cadit sub quæstione, sed principia oportet supponere in omni inquisitione: vnde cum consilium sit quæstio de fine, non est consilium, sed solùm de his quæ sunt ad finem: tamẽ contingit id quod est finis, respectu quorundam ordinari ad alium finem: sicut etiã id quod est principiũ vnius demõstrationis est conclusio alterius: & ideo id quod accipitur vt finis in vna inquisitione, potest accipi vt ad finem in alia inquisitione, & sic de eo erit consilium.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd id quod accipitur vt finis, est iam determinatum: vnde quãdiu habetur vt dubium, non habetur vt finis: & ideo si de eo consilium habetur, non erit consilium de fine, sed de eo quod est ad finem.

¶Ad secundũ dicendum, quòd de operationibus est cõsilium, inquantum ordinantur ad aliquem finem. vnde si aliqua operatio humana sit finis, de ea inquantũ huiusmodi nõ est consilium.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum consilium sit solùm de his quæ à nobis aguntur.

1.2. q. … Et … q.1. cor. 3. Ethic. …

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quòd consilium non sit solùm de his, quæ aguntur à nobis: consilium enim collationem quandam importat: sed collatio inter multos potest fieri etiam de rebus immobilibus, quæ non fiunt à nobis, puta de naturis rerum: ergo consilium non solùm est de his, quæ aguntur à nobis.

¶Præterea

2 ¶Præterea, Homines interdum consilium quærunt de his, quæ sunt lege statuta. vnde & Iurisconsulti dicuntur: & tamen eorum qui quærunt huiusmodi consilium, non est leges facere. ergo consilium non solùm est de his, quæ à nobis aguntur.

3 ¶Præterea, Dicuntur etiam quidam consultationes facere de futuris euentibus, qui tamen non sunt in potestate nostra. ergo consilium non solùm est de his quæ à nobis fiunt.

4 ¶Præterea, Si consilium esset solùm de his, quæ à nobis fiunt, nullus consiliaretur de his, quę sunt per alium agenda: sed hoc patet esse falsum. ergo consilium non solum est de his quæ à nobis fiunt.

¶SED CONTRA est quod Gregor. Nicenus dicit*, Consiliamur de his quæ fiunt in nobis, & per nos fieri possunt.

Lib.5. c.5.

¶RESPONDEO dicendum, quòd consilium propriè importat collationem inter plures habitam: quod & ipsum nomen designat: dicitur enim consilium quasi considium, eo quòd multi consident ad simul conferendum. Est autem considerandum quòd in particularibus contingentibus ad hoc quòd aliquid certum cognoscatur, plures conditiones, seu circunstantias considerare oportet: quas ab vno facilè est considerari, sed à pluribus certius percipiuntur, dum quod vnus considerat, aliis non occurrit. In necessariis autem & vniuersalibus est absolutior & simplicior consideratio: ita quòd magis ad huiusmodi consideratione vnus per se sufficere potest: & ideo inquisitio consilij propriè pertinet ad cõtingentia singularia: cognitio autem veritatis in talibus nõ habet aliquid magnum, vt per se sit appetibilis, sicut cognitio vniuersalium & necessariorum, sed appetitus secundum quod est vtilis ad operationem: quia actiones sunt circa contingentia singularia: & ideo dicendum est, quòd propriè consilium est circa ea quæ aguntur à nobis.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd consilium importat collationem, non quamcunque, sed collationem de rebus agendis ratione iam dicta*.

In cor. ar.

¶Ad secundum dicendũ, quòd id quod est lege positum, quamuis non sit ex operatione quærentis consilium: tamen est directiuum eius ad operandum: quia ista est vna ratio aliquid operandi mandatum legis.

¶Ad tertium dicendum, quòd consilium non solum est de his quæ aguntur, sed de his quę ordinantur ad operationes: & propter hoc consultatio dicitur fieri futuris euentibus, inquantum homo per futuros euentus cognitos dirigitur ad aliquid faciendum vel vitandum.

¶Ad quartum dicendum, quòd de aliorum factis consilium quærimus, inquantum sunt quodammodo vnum nobiscum: vel per vnionem affectus: sicut amicus solicitus est de his, quæ ad amicum spectant, sicut de suis: vel per modum instrumenti: nam agens principale & instrumentale, sunt quasi vna causa, cum vnum agat per alterum: & sic dominus consiliatur de his, quæ sunt agenda per seruum.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum consilium sit de omnibus quæ à nobis aguntur.

Et 3. dist. 35. q.2. art. 4. q.1. cor. Et Psalm. 19. cor. 3. Et 3. Ethico. lec.7.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quòd consilium sit de omnibus quæ sunt per nos agenda: electio enim est appetitus præconsiliati, vt dictum est*: sed electio est de omnibus, quæ per nos aguntur. ergo & consilium.

Artic.1.

2 ¶Præterea, Consilium importat inquisitionem rationis. sed in omnibus quæ non per impetum passionis agimus, procedimus ex inquisitione rationis. ergo de omnibus quæ aguntur à nobis, est consilium.

3 ¶Præterea, Philosophus dicit in 3. Ethic.* quòd si per plura aliquid fieri potest, consilio inquiritur per quod facillimè & optimè fiat. si autem per vnum, qualiter per illud fiat. sed omne quod fit, per vnum, vel per multa fit. ergo de omnibus quæ fiunt à nobis, est consilium.

Cap.3.

¶SED CONTRA est quod Greg. Nicen. dicit*, quòd de his quæ secundum disciplinam vel artem sunt, operibus non est consilium.

Lib.5.c.5.

¶RESPONDEO dicendum, quòd consilium est inquisitio quædam, vt dictum est*: de illis autem inquirere solemus quę in dubiũ veniunt. vnde & ratio inquisitiua, quæ dicitur argumentum, est rei dubiæ faciens fidem: quòd autem aliquid in operabilibus humanis non sit dubitabile, ex duobus contingit. Vno modo, quia per determinatas vias proceditur ad determinatos fines, sicut contingit in artibus, quæ habent certas vias operandi, sicut scriptor non consiliatur quomodo debet trahere literas. hoc enim determinatum est per artem. Alio modo, quia non multum refert vtrum sic, vel sic fiat: & ista sunt minima, quæ parum adiuuant, vel impediunt respectu finis consequendi: quòd autem parum est, quasi nihil accipit ratio: & ideo de duobus non consiliamur: quamuis ordinentur ad finem, vt Philosophus dicit*, scilicet de rebus paruis, & de his quæ sunt determinata qualiter fieri debent, sicut est in operationibus artium præter quasdam coniecturales, vt Greg. Nicenus dicit*, vt puta medicinalis, negotiatiua, & huiusmodi.

Artic.1.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd electio præsupponit consiliũ ratione iudicij vel sententiæ: vnde quãdo iudiciũ, vel sentẽtia manifesta est absq; inquisitione, non requiritur consilij inquisitio.

¶Ad secundum dicendum, quòd ratio in rebus manifestis nõ inquirit, sed statim iudicat, & ideo nõ oportet in omnibus quæ ratione aguntur esse inquisitionẽ consilij.

¶Ad tertium dicendũ, ꝙ quando aliquid per vnum potest fieri, sed diuersis modis: potest dubitationem habere, sicut & quãdo fit per plura. & ideo opus est consilio: sed quando determinatur non solùm res sed modus, tunc non est opus consilio.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum consilium procedat ordine resolutorio.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur, quòd consilium non procedat modo resolutorio: consilium enim est de his quæ à nobis aguntur, sed operationes nostræ non procedunt modo resolutorio, sed magis modo compositiuo, scilicet de simplicibus ad composita: ergo compositi consilium non semper procedit modo resolutorio.

2 ¶Præterea, Consilium est inquisitio rationis: sed ratio à prioribus incipit, & ad posteriora deuenit, secundum conuenientiorem ordinem: cum igitur præterita sint priora præsentibus: & præsentia priora futuris, in consiliando videtur esse procedendum à præsentibus, & præteritis in futura: quod non pertinet ad ordinem resolutorium. ergo in consiliis non seruatur ordo resolutorius.

3 ¶Præterea, consilium non est nisi de his quæ sunt nobis possibilia, vt dicitur in 3. Ethic.* sed an sit nobis aliquid possibile, perpenditur ex eo quòd possumus facere, vel nõ possumus facere vt perueniamus in illud. ergo in inquisitione consilij à præsentibus incipere oportet.

Cap.3.

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 3. Ethic.* quòd ille qui consiliatur, videtur quærere & resoluere.

Cap.3.

¶RESPONDEO dicendum, quòd in omni inquisitione oportet incipere ab aliquo principio. quod quidem, si sicut est prius in cognitione, ita etiam sit prius in esse, nõ est processus resolutorius, sed magis compositiuus. Procedere enim à causis in effectu, est processus compositiuus. nam causæ sunt simpliciores effectibus. si autem id quod est prius in cognitione, sit posterius in esse, est processus resolutorius, vtpote cum de effectibus manifestis iudicamus, resoluendo in causas simplices: principium autem in inquisitione consilij est finis, qui quidem est prior in intentione, posterior tamen in esse: & secundum hoc oportet quòd inquisitio consilij sit resolutoria, incipiendo scilicet ab eo quod in futuro intenditur, quousque perueniatur ad id quod statim agendum est.

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, ꝙ consilium est de operationibus: sed ratio operationũ accipitur ex fine: & ideo ordo

ad quintum articulum, nisi reddere attentos lectores, vt in primo articulo meminerint, quòd consilium significat inquisitionem cõpletam, id est vsque ad iudicium inclusiuè: non enim ipsa inquisitio absque iudicio consilium est nisi inchoatiuè, vt manifestè patet ex responsione ad secundum & tertium, & ex vsu loquendi.

Lib.3. Ethi. c.2. Lib.5.c.5.

¶Super Quæstionis decimæquartæ Articulum quintum.

IN quinto autem articulo dubium est, quia litera contradicere sibiipsi videtur. Ait enim & quòd processus à causis ad effectus est compositiuus, & quòd processus consilij est à fine ad id quod est ad finem: & tamen concludit quòd processus cõsilij non est compositiuus, sed resolutiuus: ac si finis non esset causa, & id quod est ad finem non esset effectus, sed econuerso.

¶Ad hoc dicitur, quòd cum inter finem acquisibilem, & id quod est ad finem, sit duplex, simplex habitudo, & vna modificetur in altera, potest tripliciter procedi, ratiocinando à fine ad ea quæ sunt ad finem. primò secundum simplicem habitudinem causæ finalis ad suum effectum, vt sic. Et hic est processus à fine, vt sic, ad id quod est ad finem, vt sic: & hic est compositiuus: & suus oppositus est resolutiuus, sicut vniuersaliter verificatur de processu à causa ad effectum, & econuerso. Secundò secundum simplicem habitudinem effectus efficiendi ad causam à qua effici debet: & hic est processus ab effectu ad causam, & est resolutiuus, & suus oppositus est compositiuus, quia à causa ad effectum: neuter autem horum est processus consilij. Non primus, quia consilium est de efficiendis à nobis: vt patet in articulo tertio & quarto. In processu autem primo nihil dicitur de agendo, sed tantum de fine & ad finem, vt sic. Nec secundus, quia consilium est de his, quæ sunt ad finem. vt patet in articulo secundo. Et ideo hoc in responsione ad tertium huius quinti articuli ponderauit author, vt agenda à nobis, non cadere sub consilio voluit, an sint possibilia, nisi vt congrua & præcongrua fini. In secundo autem processu nihil dicitur de fine, & ad finem vt sic, sed tantum de agenda re & causa illius. Tertiò igitur potest procedi secundum

Universidad de Deusto Biblioteca

eundum quod tam finis quam id quod est ad finem, inuenitur in agendis: ita quod nō procedit nec à fine puro, nec ab agendo puro, sed à fine assequendo ad id quod est ad agendum finē. Et sic deinceps reproducendo: & hic processus est processus cōsilij quod est de agēdis, vt ad finem, & de his quæ sunt ad finem, vt agenda resolutoriè. Et licet processus iste mixtus videatur & non nisi secundum partes iudicandus compositiuus & resolutiuus, dicitur tamen simpliciter resolutiuus: quoniam de fine & eo quod est ad finē, ratiocinatur tantùm in materia agenda, & propter agendum resolutoriè, id est à posterioribus secundum esse. Ita quòd sicut Musica licet consideret numerum, vt in sonis & econuerso sonos, vt proportionales secūdum numerum (& propter hoc media ponitur scientia) quia tamen de numero non nisi in materia soni, & propter sonum tractat, simpliciter dici potest scientia Physica, & sub ea comprehenditur, eo quòd non abstrahit à materia sensibili. Ita in proposito consiliū, quia (vt dictum est) finem & ad finē in materia agenda tantùm, & propter agendum, & quomodo agendum à posterioribus, secūdum esse priora considerat resoluere, simpliciter dicitur. *Ex libr. 4. tex. 33.*

ratiocinandi de operationibus est contrarius ordini operandi.

¶Ad secundum dicendum, quòd ratio incipit ab eo quod est prius secundum rationem: non autem semper ab eo quod est prius tempore.

¶Ad tertium dicendum, quòd de eo quod est agendum propter finem, non quæreremus scire an sit possibile, si non esset congruum fini: & ideo prius oportet inquirere, an conueniat ad ducendum in finem quàm consideretur, an sit possibile.

ARTICVLVS VI.

¶ Vtrum consilium procedat in infinitum.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur, quòd inquisitio consilij procedat in infinitum: consilium enim inquisitio est de particularibus, in quibus est operatio: sed singularia sunt infinita. ergo inquisitio consilij est infinita.

2 ¶Præterea, Sub inquisitione consilij cadit considerare non solùm quid agendum sit: sed etiam quomodo impedimenta tollantur. Sed quælibet humana actio potest impediri: & impedimentum tolli potest per aliquam rationem humanam: ergo in infinitum remanet quærere de impedimentis tollendis.

3 ¶Præterea, Inquisitio scientiæ demonstratiuæ non procedit in infinitum: quia est deuenire in aliqua principia per se nota, quæ omnimodam certitudinem habēt. Sed talis certitudo non potest inueniri in singularibus contingentibus, quę sunt variabilia & incerta: ergo inquisitio consilij procedit in infinitum.

¶SED CONTRA, Nullus mouetur ad id ad quod impossibile est quòd perueniat: vt dicitur in primo de cælo*, sed infinitum possibile est trāsire. si igitur inquisitio consilij sit infinita, nullus consiliari inciperet: quod patet esse falsum.

¶RESPONDEO dicendum, quòd inquisitio consilij est finita in actu ex duplici parte, scilicet ex parte principij & ex parte termini: accipitur enim in inquisitione consilij duplex principium, vnum proprium ex ipso genere operabilium: & hoc est finis de quo non est consilium, sed supponitur in consilio, vt principium, vt dictum est*. (*Art. 2.*) Aliud quasi ex alio genere assumptum, sicut & in scientiis demonstratiuis vna scientia supponit aliqua ab alia, de quibus non inquirit. Huiusmodi autem principia quæ in inquisitione consilij supponuntur, sunt quæcunque sunt per sensum accepta, vtpote quòd hoc sit panis, vel ferrum, & quæcunque sunt per aliquam scientiam speculatiuam, vel practicam in vniuersali cognita: sicut quòd mœchari est à Deo prohibitū: & quòd homo non potest viuere, nisi nutriatur nutrimento conuenienti: & de istis non inquirit consiliator. Terminus autem inquisitionis est id, quod statim est in potestate nostra, vt faciamus. Sicut enim finis habet rationem principij, ita id quod agitur propter finem, habet rationem conclusionis. vnde id quod primò agendum occurrit, habet rationem vltimæ conclusionis, ad quam inquisitio terminatur: nihil autem prohibet consilium potentia infinitum esse, secundum quod in infinitum possunt aliqua occurrere consilio inquirenda.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd singularia non sunt infinita actu, sed in potentia.

¶Ad secundum dicendum, quòd licet humana actio possit impediri: non tamen semper habet impedimentum paratum. & ideo non semper oportet consiliari de impedimento tollendo.

¶Ad tertium dicendum, quòd in singularibus contingentibus potest aliquid accipi certum: etsi nō simpliciter, tamen vt nunc, prout assumitur in operatione: Socratem enim sedere non est necessarium: sed eum sedere dum sedet, est necessarium: & hoc per certitudinem accipi potest.

¶ Super Quæstionis decimæquintæ Articulum primum.

CIrca decimæquintæ quæstionis primos tres articulos quod esset dicendum, in sequenti quæstione consultò dicetur.

QVAESTIO DECIMAQVINTA,

De consensu respectu eorum, quæ sunt ad finem, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de consensu.

¶Et circa hoc quæruntur quatuor. ¶Primò, vtrum consensus sit actus appetitiuæ, vel apprehensiuæ virtutis. ¶Secundò, vtrum conueniat brutis animalibus. ¶Tertiò, vtrum sit de fine, vel de his quæ sunt ad finem. ¶Quartò, vtrum consensus in actum pertineat solum ad superiorem animæ partem.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum consensus sit actus appetitiuæ vel apprehensiuæ virtutis.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd consentire pertineat solùm ad partem animæ apprehensiuam. Aug. enim 12. de Trin.* consensum attribuit superiori rationi. sed ratio nominat apprehensiuam virtutem. ergo consentire pertinet ad apprehensiuam virtutem. (*Inf. q. 74. ar. 7. ad 1. Et 4. dist. 29. arti. 3. cor. Cap. 12.*)

2 ¶Prætera, Consentire est simul sentire. sed sentire est apprehensiuæ potentiæ. ergo & consentire.

3 ¶Præterea, Sicut assentire dicit applicationem intellectus ad aliquid, ita & consentire. sed assentire pertinet ad intellectum qui est vis apprehensiua. ergo & consentire ad vim apprehensiuam pertinet.

¶SED CONTRA est quod Dam. dicit in 2. lib.* quòd si aliquis iudicet, & non diligat, non est sententia, id est consensus: sed diligere ad appetitiuam virtutem pertinet. ergo & consensus. (*c. 2. & 22.*)

¶RESPONDEO dicendum, quòd consentire importat applicationem sensus ad aliquid. Est autem proprium sensus, quòd cognoscitiuus est rerum præsentium: vis enim imaginatiua est apprehensiua similitudinum corporalium, etiam rebus absentibus, quarum sunt similitudines. intellectus autem apprehensiuus est vniuersalium rationum: quas potest apprehendere indifferenter, & præsentibus & absentibus singularibus, & quia actus appetitiuæ virtutis est quædam inclinatio ad rem ipsam secundum quandam similitudinem. hinc est quòd ipsa applicatio appetitiuæ virtutis ad rem secundam quam ei inhæret, accipit nomen sensus: quasi experientiam quandam sumens de re cui inhæret, inquantum complacet sibi in ea. vnde Sap. 1. dicitur, Sentite de Domino in bonitate: & secundum hoc consentire, est actus appetitiuæ virtutis.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut dicitur in 3. de anima*, Voluntas in ratione consistit. vnde cum Augu. attribuit consensum rationi, accipit rationem secundum quod in ea concluditur voluntas. (*Tex. 42.*)

¶Ad secundum dicendum, quòd sentire propriè dictum ad apprehensiuam potentiam pertinet: sed secundum similitudinem cuiusdam experientiæ pertinet ad appetitiuam, vt dictum est*. (*In corp. art.*)

¶Ad tertium dicendum, quòd assentire est quasi ad aliud sentire: & sic importat quandam distantiam ad id cui assentitur: sed consentire est simul sentire, & sic importat quandam coniunctionem ad id, cui consentitur, & ideo voluntas cuius est tendere ad ipsam rem, magis propriè dicitur consentire. Intellectus autem cuius operatio nō est secundum motum ad rem, sed potius ęconuerso (vt in primo* dictum est) magis propriè dicitur assentire: quamuis vnum pro alio poni soleat. Potest dici quòd intellectus assentit inquantum à voluntate mouetur. (*q. 16. art. 1. et q. 27. art. 4.*)

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum consensus conueniat brutis animalibus.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd consensus conueniat brutis animalibus: consensus enim importat determinationem appetitus ad vnum. sed appetitus brutorum animalium sunt determinati ad vnum. ergo consensus in brutis animalibus inuenitur. (*Li. 2. c. 22. Infrà q. 16. ar. 2. cor.*)

2 Prętereca, Remoto priori, remouetur posterius. sed consensus præcedit operis executionem. si ergo in brutis nō esset consensus, non esset in eis operis executio: quod patet esse falsum.

3 ¶Præterea homines interdum consentire dicuntur in aliquid agendum ex aliqua passione, puta concupiscentia vel ira: sed bruta animalia ex passione agunt: ergo in eis est consensus.

¶SED CONTRA est quod Dama. dicit*, quòd post iudicium homo disponit & amat quod ex consilio iudicatū est, quod vocatur sententia, id est consensus: sed consilium non est in brutis animalibus, ergo nec consensus. (*Li. 2. c. 22.*)

¶RESPON

¶ Super Quæstionis decimæquintæ Articulum quartum.

CIrca quartum verò articulum plura occurrunt dubia. Primum est, quia author contradicit sibi in corpore & in responsione ad primum. Repugnant enim hæc duo, scilicet quandiu incertum est, an secundum rationes diuinas resistatur, vel non, nullum iudicium rationis habet rationem finalis sententiæ. & consensus in delectationem cogitationis pertinet ad rationem inferiorem. Et patet repugnantia, quia consensus in delectationem cogitationis est quādoque peccatū mortale, & consequenter finalis sententia, & contra ratiões diuinas quodammodo: ergo stat quòd sit rationis inferioris: & contra rationes diuinas, quòd sit mortale peccatum & non finalis sententia. & si est finalis sententia & contra rationes diuinas, quomodo ad rationem inferiorem spectat? Et augetur dubitatio: quia Augustinus duodecimo de Trinitate, capitulo secundo, vnde quæstio hæc manat, expresse dicit, quòd talis consensus spectat ad rationē inferiorem solam. Sic, inquit, habendum puto, quasi sola mulier comederit. Secundum est de distinctione, quæ fit in responsione ad primum de cogitatione, vt est actio quædam, & vt est ad aliam actionem ordinata: quia non videtur ad propositum, sed potius ad oppositum. Non ad propositum quidem, quia cogitatio delectans in quam consentire dicitur ratio inferior, non ordinatur ad actionem. Est enim cogitatio delectationis morosæ absque voluntate operis: vt patet per Augustinum ibidem. Ad oppositum verò, quia cogitatio vt est actio quædam delectans, est ipsa cogitatio morosæ delectationis: & si ipsa secundum literam præsentem spectat ad rationem superiorem, ergo oppositum habetur eius quod intenditur ab Augustino & ipso scilicet, quòd consensus in delectationem morosam spectat ad rationem inferiorem.

¶ Ad euidentiam horum scito primò, quòd cogitatio quādoque secundum se habet rationem ordinati in aliquā aliam operationē, quandoque verò secundum se habet rationem ipsius vltimi operis: dico autem secundum se, ad excludendum ordinem ex parte intentionis cogitantis. Tunc cogitatio habet rationem vltimi operis, quando ipsa, vt cogitatio est, sumitur, prout scilicet est inquisitio, vel cognitio veri, & huiusmodi: tunc autem habet cogitationem ordinati in aliud opus, quando ipsa ratione operis cogitati sumitur: quia enim ratione cogitati operis sumitur propter ipsum opus, secundum se est. Et quamuis ab hoc cogitante non exerceatur propter opus perpetrandum, exercetur tamen propter opus perpetrabile. Tanta autem est differentia inter cogitationem, hoc vel illo modo sumptam, vt cogitatio propter opus cogitatum sit in coordinatione eorum, quæ sunt propter aliud. Et propterea vt in litera dicitur, spectat ad inferiorem rationem. Cogitatio verò secundum seipsam, sit in coordinatione operum: & propterea spectet ad superiorem rationem, sicut cætera vltima opera. Scito secundò quòd ratio inferior consideratur dupliciter, vno modo secundum se: alio modo, vt participat superiorem rationem cui & suppositaliter & identicè coniuncta est: & quòd licet ratio inferior secundum se non habeat finalem sententiam, vt participat tamen superiorem, iudicat finaliter & moraliter. Vnde ad primum dubium dicitur, quòd consensus in delectationē cogitati operis mortalis, puta fornicationis vel vindictæ habet in se duo. Primum est quòd caret consummatione, quam apta nata est habere talis delectatio secundum suum genus: quum enim delectatio cogitati operis sit eiusdem rationis cum delectatione perpetrati operis, & differant tantum sicut imperfectum & perfectum, & secundum se sit propter illam: si habet consensum in cogitationem & operationem, habet cōsummatum consensum. Si autem in cogitationem tantum habet imperfectum cōsensum eo modo quo talpa est imperfecta in genere animalis, & secundum hoc dicitur deficere à finali sententia, quam scilicet secundum se apta nata est habere: & ad rationem inferiorē spectare, vtpote secundum se via ad aliud, & quòd ad solam mulierem, id est inferiorem rationem spectat, quia scilicet deest consensus ille ordinans ad opus, qui spectat ad virum, vt pote vltimus in genere agibilium. Secundum est, quòd fit absque contradictione superioris rationis. Et ex hoc habet rationem finalis sententiæ, vt peccati morta-

¶RESPONDEO dicendum, quòd consensus, propriè loquendo, non est in brutis animalibus: cuius ratio est: quia cōsensus importat applicationē appetitiui motus ad aliquid agendum: eius autē est applicare appetitiuum motum ad aliquid agendū, in cuius potestate est appetitiuus motus: sicut tangere lapidem conuenit quidem baculo, sed applicare baculū ad tactum lapidis est eius, qui habet in potestate mouere baculum: bruta autem animalia non habent in sui potestate appetitiuum motum: sed talis motus in eis est ex instinctu naturæ: vnde brutū animal appetit quidē, sed non applicat appetitiuum motum ad aliquid: & propter hoc nō propriè dicitur consentire, sed solum rationalis natura, quæ habet in potestate sua appetitiuū motū: & potest ipsum applicare, vel non applicare ad hoc vel ad illud.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd in brutis animalibus inuenitur determinatio appetitus in aliquid passiuè tantum: consensus verò importat determinationem appetitus non solum passiuam, sed magis actiuam.

¶Ad secundum dicendum, quòd remoto priori, remouetur posterius, quod propriè ex eo tantum sequitur, si autem aliquid ex pluribus sequi possit, non propter hoc posterius remouetur vno priorum remoto. sicut induratio possit fieri & à calido & frigido (nam lateres indurantur ab igne, & aqua congelata induratur ex frigore) non oportet quòd remoto calore, remoueatur induratio: executio autem operis non solum sequitur ex consensu, sed etiam ex impetuoso appetitu, qualis est in brutis animalibus.

¶Ad tertium dicendum, quòd homines qui ex passione agunt, possunt passionem non sequi: non autem bruta animalia. vnde non est similis ratio.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum consensus sit de fine, vel de his quæ sunt ad finem.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd consensus sit de fine: quia propter quod vnumquodque & illud magis: sed iis quæ sunt ad finem consentimus propter finem: ergo fini consentimus magis.

2 ¶Præterea, Actio intemperati est finis eius, sicut & actio virtuosi est finis eius. sed intemperatus consentit in proprium actum: ergo cōsensus potest esse de fine.

3 ¶Præterea, Appetitus eorum quæ sunt ad finem, est electio: vt suprà dictū est*, si igitur consensus esset solum de his, quæ sunt ad finem, in nullo ab electione differre videretur. quod patet esse falsum per Damasc*. qui dicit, quòd post disputationem quam vocauerat sententiam, fit electio: non ergo consensus est solum de his, quæ sunt ad finem. (*q. 13. art. 3. Lib. 2. c. 22.*)

¶SED CONTRA est quod Dama. ibidem dicit, quòd sensus siue sententia est quando homo disponit & amat, quod ex consilio iudicatum est, sed consilium non est nisi de his quæ sunt ad finem: ergo nec consensus.

¶RESPONDEO dicendum, quòd consensus nominat applicationē appetitiui motus ad aliquid præexistens in potestate applicantis: in ordine autem agibilium primo quidem oportet sumere apprehensionem finis, deinde appetitum finis, deinde consilium de his, quæ sunt ad finem: deinde appetitum eorum quæ sunt ad finem: appetitus autem in vltimum finem tendit naturaliter. vnde & applicatio motus appetitiui in finem apprehensum, non habet rationem consensus, sed simplicis voluntatis. de his autē, quæ sunt post vltimum finem, inquantum sunt ad finem, sub consilio cadunt: & sic potest esse de eis consensus, inquantum motus appetitiuus applicatur ad id, quod ex cōsilio iudicatū est: motus verò appetitiuus in finem non applicatur consilio, sed magis consilium ipsi: quia cōsilium præsupponit appetitum finis, sed appetitus eorum, quæ sunt ad finem præsupponit determinationē consilij. Et ideo applicatio appetitiui motus ad determinationem consilij propriè est consensus. vnde, cum consilium non sit nisi de his, quæ sunt ad finem, consensus, propriè loquendo, non est nisi de his quæ sunt ad finem.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut conclusiones scimus per principia: horum tamen non est scientia: sed quod maius est, scilicet intellectus, ita consentimus his quæ sunt ad finem propter finem: cuius tamen non est consensus, sed quod maius est, scilicet voluntas.

¶Ad secundum dicendū, quòd intemperatus habet pro fine delectationē operis, propter quam consentit in opus magis, quàm in ipsam operationem.

¶Ad tertium dicendum, quòd electio addit supra cōsensum quamdam relationem respectu eius, cui aliquid præeligitur: & ideo post consensum adhuc remanet electio. potest enim contingere quod per consilium inueniantur plura ducentia ad finem, quorum dum quodlibet placet, in quolibet eorum consentitur: sed ex multis quę placent, præaccipimus vnum, eligendo: sed si inueniatur vnum solum quod placeat, non differunt re consensus & electio, sed ratione tantum. vt consensus dicatur secundum quod placet ad agendum: electio autem secundum quod præfertur his, quæ non placent.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum consensus in actum pertineat solum ad superiorem animæ partem.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quòd consensus ad agendum non semper pertineat ad superiorem rationem. delectatio enim consequitur operationem, & perficit eam, sicut decor iuuentutem, sicut dicitur in 10. Ethic*. sed consensus in delectationem pertinet ad inferiorem rationē: vt dicit August. in 12. de Trinit*. ergo consensus in actum non pertinet ad solam superiorem rationem. (*Cap. 4. Ca. 12. to. 3.*)

2 ¶Præterea, Actio in quam consentimus, dicitur esse voluntaria: sed multarum potentiarum est producere actiones voluntarias: ergo non sola superior ratio consentit in actum.

3 ¶Præterea, Superior ratio intendit æternis inspiciendis, & consulendis: vt Augustin. dicit in 12. de Trinit*. sed multotiens homo consentit in actum, non propter rationes æternas, sed propter aliquas rationes temporales, vel etiam propter aliquas animæ passiones, non ergo consentire in actum, pertinet ad solam superiorem rationem. (*Ca. 7. to. 3.*)

¶SED CONTRA est quod Aug. dicit 12. de Tri*. Non potest peccatū efficaciter perpetrandū mente decerni, nisi illa (*Cap. 2.*)

lis,&c. vt patet in quæſt. de veritate, quæſt.15.articul.4.ad 6. & 11.ita quòd conſenſus iſte in delectationem huiuſmodi, & eſt rationis inferioris ſecundum ſe: quia eſt in id quod ſecundum ſe eſt propter aliud opus: & deficit à ſuperiori ratione: quia non eſt in opus; & eſt rationis inferioris, vt participat ſuperiorẽ, quia fit contra regulas æternas illa non contradicente, & vt in reſponſione ad vltimum in litera dicitur, eſt rationis ſuperioris: quia ſecũdum rationes æternas non diſſentit. Et hoc intendit etiam Auguſti. circa finem illius capituli: vbi propter coniunctionem vtriuſque rationis in vno homine, totum hominem ex huiuſmodi conſenſu damnandum concludit. *Arti. 14.* Et eſt finalis ſententia circa cogitati operis ſolam delectationem: & non eſt finalis ſententia de agendis: quia reſtat vlterior ſententia, quam apta nata eſt habere huiuſmodi delectás cogitatio, ſcilicet de ordine ad exercendum opus: propter quas duas finales ſententias in litera primo nominatur in allegatis obiiciendo verbis finalis ſententiæ abſolutè: deinde deſcenditur ad finalem ſententiam de agendis, & dicitur quòd eſt conſenſus in opus: & ſic patet quòd dictæ literæ conſonant. Ad ſecũdum verò dubium dicẽdum eſt quòd procedit ex malo intellectu literæ: per cogitare enim, vt eſt actio quædam, intendit author cogitationẽ ſecundum ſe: *q.6.art.1.* per illud verò vt in aliud ordinatur, intendit cogitationem propter cogitatum opus, vt expoſuimus. Et vult quòd ſenſus in cogitationem ſecundũ ſe ſpectet ad rationem ſuperiorem, quia eſt opus vltimum vt patet de contemplatione: cõſenſus verò in cogitationem propter opus cogitatum ſpectet ad inferiorem, quia eſt ſecundum ſe via ad aliud: Ita quòd non ponit author in litera tres, ſed duos tantum ordines, ſcilicet operum & cogitationum: Et declarat quòd cogitationes ſecundum ſe clauduntur ſub ordine operum ita quod contra opera non diſtinguũtur, niſi cogitationes ratione operis cogitati, vt viæ à terminis. & de his vide in quæſt. de veritate, quæſtione & articulo prædictis.

mentis intentio penes quam ſumma poteſtas eſt membra in opus mouendi, vel ab opere cohibendi, malè actioni cedat & ſeruiat.

¶RESPONDEO dicendum, quòd finalis ſententia ſemper pertinet ad eum, qui ſuperior eſt, ad quem pertinet de aliis iudicare. quandiu enim iudicãdum reſtat quod proponitur, nondum datur finalis ſententia. Manifeſtũ eſt autem quòd ſuperior ratio eſt, quæ habet de omnibus iudicare: quia de ſenſibilib⁹ per rationem iudicamus: de his verò quæ ad rationes humanas pertinẽt, iudicamus ſecundũ rationes diuinas, quæ pertinẽt ad rationẽ ſuperiorem: & ideo quandiu incertũ eſt an ſecundum rationes diuinas reſiſtatur, vel non, nullum iudicium rationis habet rationem finalis ſententiæ. Finalis autẽ ſententia de agendis eſt conſenſus in actum: & ideo cõſenſus in actum pertinet ad rationem ſuperiorum: ſecundũ tamen quod in ratione voluntas includitur, ſicut ſuprà dictum eſt:*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ conſenſus in delectationem operis pertinet ad ſuperiorem rationem, ſicut & conſenſus in opus, ſed conſenſus in delectationem cogitationis pertinet ad rationem inferiorem, ſicut ad ipſam pertinet cogitare: & tamen de hoc ipſo, quod eſt cogitare, vel non cogitare, inquantum cõſideratur vt actio quædam, habent iudicium ſuperior ratio: & ſimiliter de delectatione conſequente: ſed inquantum accipitur vt ad actionem aliam ordinatam, ſic pertinet ad inferiorem rationem: quod enim ad aliud ordinatur, ad inferiorem artem vel potentiam pertinet, quàm finis, ad quem ordinatur: vnde ars quæ eſt de fine, architectonica, ſeu principalis vocatur.

¶Ad ſecũdum dicendũ, quòd quia actiones dicuntur voluntariæ, ex hoc quòd eis conſentimus, non oportet quòd conſenſus ſit cuiuſlibet potentiæ: ſed voluntatis, à qua dicitur voluntarium, quæ eſt in ratione, ſicut dictum eſt.*

¶Ad tertium dicendum, quòd ratio ſuperior dicitur conſentire nõ ſolum quia ſecundum rationes æternas ſemper moueat ad agendum, ſed etiam quia ſecundum rationes æternas non diſſentit.

QVAESTIO DECIMA-ſexta, De vſu in comparatione eorum quæ ſunt ad finem.

DEINDE conſiderandum eſt de vſu.

¶Et circa hoc quæruntur quatuor. ¶Primò, vtrum vti ſit actus voluntatis. ¶Secundò, vtrum conueniat brutis animalibus. ¶Tertiò, vtrum ſit tantum eorum, quæ ſunt ad finem, vel etiam finis. ¶Quartò, de ordine vſus ad electionem.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum vti ſit actus voluntatis.

1. diſt.1. q. 2.art.2.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur quòd vti non ſit actus voluntatis: dicit enim Auguſti. in 1. de doc. Chriſtia*. *Cap. 4. & li.10.de tri. c.10.to.3.* quòd vti eſt id quod in vſum venit ad aliud obtinendum, referre. ſed referre aliquid ad aliud eſt rationis, cuius eſt conferre, & ordinare; ergo vti eſt actus rationis, non ergo voluntatis.

2 ¶Præterea, Damaſc*. *lib. 2.orth. fid.c.22.* dicit, quòd homo impetum facit ad operationem & dicitur impetus: deinde vtitur, & dicitur vſus, ſed operatio pertinet ad potentiam executiuam. actus autem voluntatis non ſequitur actum executiuæ potentiæ, ſed executio eſt vltimum: ergo vſus non eſt actus voluntatis.

3 ¶Præterea, Auguſt. dicit in lib. 83. quæſtio*. *q.3.to.4.* Omnia quæ facta ſunt, in vſum hominis facta ſunt: quia omnibus vtitur ratio iudicando ea quæ hominibus data ſunt, ſed iudicare de rebus à Deo creatis, pertinet ad rationem ſpeculatiuam, quæ omnino ſeparata videtur à voluntate, quæ eſt principium humanorum actuum: ergo vti non eſt actus voluntatis.

¶SED CONTRA eſt quod Auguſt. dicit in 10. de Tri*. *Ca.11.to.3.* Vti eſt aſſumere aliquid in facultatem voluntatis.

¶RESPONDEO dicendum, quòd vſus rei alicuius importat applicationem rei illius ad aliquam operationem: vnde & operatio ad quam applicamus rem aliquam, dicitur vſus eius, ſicut equitare eſt vſus equi: & percutere eſt vſus baculi. ad operationem autem applicamus & principia interiora agendi, ſcilicet ipſas potentias animæ vel membra corporis, vt intellectum ad intelligendum, & oculum ad videndum: & res exteriores, ſicut baculum ad percutiendum: ſed manifeſtum eſt quòd res exteriores non applicamus ad aliquam operationem niſi per principia intrinſeca, quæ ſunt potentiæ animæ: aut habitus potentiarum, aut organa, quæ ſunt corporis membra. Oſtenſum eſt autem ſupra*, *q.9. art.1.* quòd voluntas eſt quæ mouet potentias animæ ad ſuos actus, & hoc eſt applicare eas ad operationem. vnde manifeſtum eſt, quòd vti primò & principaliter eſt voluntatis tanquam primi mouentis: rationis autem tanquam dirigentis, ſed aliarum potentiarum tanquam exequentium, quæ comparantur ad voluntatem, à qua applicantur ad agendum, ſicut inſtrumenta ad principale agens: actio autem propriè non attribuitur inſtrumento, ſed principali agenti, ſicut ædificatio ædificatori: non autem inſtrumentis. vnde manifeſtum eſt, quòd* vti propriè eſt actus voluntatis.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ratio quidem in *D.131.* aliud refert, ſed voluntas tendit in id quod eſt in aliud relatum per rationem: & ſecundum hoc dicitur, quòd vti eſt referre aliquid in alterum.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd Damaſ. loquitur de vſu ſecundum quod pertinet ad executiuas potentias.

¶Ad tertium dicendum, quòd etiam ipſa ratio ſpeculatiua applicatur ad opus intelligendi, vel iudicandi à voluntate: & ideo intellectus ſpeculatiuus vti dicitur tanquam à voluntate motus, ſicut aliæ executiuæ potentiæ.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum vti conueniat brutis animalibus.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quòd vti conueniat brutis animalibus: frui enim eſt nobilius quàm vti. *Suprà q. 11. art.1. ad 4.* quia vt Auguſt. dicit in 10. de Tri*. *Cap.10.* Vtimur eis quæ ad aliud referimus, quo fruendum eſt: ſed frui conuenit brutis animalibus, vt ſuprà dictum eſt*: *q.11. art.2.* ergo multò magis conuenit eis vti.

2 ¶Præterea, Applicare membra ad agendum eſt vti membris, ſed bruta animalia applicant membra ad aliquid agendum: ſicut pedes ad ambulandum, cornua ad percutiendum: ergo brutis animalibus conuenit vti.

¶SED CONTRA eſt, quod Auguſtin. dicit in libro 83. quæſtio. Vti aliquid non poteſt niſi animal, quod rationis eſt particeps.

¶RESPONDEO dicendum, quòd ſicut dictum eſt*, *q.præc. ar. 1. 2.3.* vti eſt applicare aliquod principium actionis ad actionem, ſicut conſentire eſt applicare motum appetitiuum ad aliquid appetendum vt dictum eſt. applicare autem aliquid ad alterum non eſt niſi eius quod habet ſuper illud arbitrium: quod non eſt niſi eius qui ſcit referre aliquid in alterum, quod ad rationem pertinet, & ideo ſolum animal rationale & conſentit & vtitur.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd frui importat abſolutum motum appetitus in appetibile. ſed vti importat motum appetitus ad aliquid in ordine ad alterum. Si ergo comparentur vti & frui quantum ad obiecta, ſic frui eſt nobilius quam vti, quia id quod eſt abſolutè appetibile, eſt melius quàm id, quod eſt appetibile ſolum in ordine ad aliud, ſed ſi comparentur quantum ad vim apprehenſiuam præcedentem, maior nobilitas requiritur ex parte vſus: quia ordinare aliquid in alterum, eſt rationis. abſolutè autem aliquid apprehendere poteſt etiam ſenſus.

¶Ad ſecundum dicendum, ꝙ animalia per ſua membra aliquid agunt inſtinctu naturæ: non per hoc quòd cognoſcant ordinem

¶Super Quæſtionis decimaſexta Articul. quartum.

CIrca quæſtionis decimæ ſextæ quartum articulum, omiſſis primis tribus aduerte, & memoriæ commendato diſtinctionem duplicis habitudinis voluntatis ad volitum, *Cap. 11.* tam finem, quàm id quod eſt ad finem. Eſt enim duplex hæc habitudo diuerſarum rationum: & tripliciter, vt in litera dicitur, differunt: Primò, quia prima eſt ſecundum quod volitum eſt in voluntate. ſecunda verò, ſecundum quod voluntas ad ipſum volitum in ſe realiter tendit. Secundò, quia prima comparatur ad ſecundam, vt imperfectum ad perfectum: & *q.30. to.4.* propterea ex prima itur ad ſecundam. Tertiò, quia in prima perfectio attenditur ſecundum quod perfectio cadit *Arti. 1.* ſupra velle: tunc enim voluntas eſt perfecta in prima habitudine reſpectu finis, quãdo complere vult finem: & reſpectu eius quod eſt ad finem, quando complere vult illud. In ſecunda verò perfectio attẽditur ſecundũ quòd perfectio determinat habere. Tunc enim volũtas eſt perfecta in ſecunda habitudine reſpectu *q.3. arti.1. & q.5.ar.2.* eius quod eſt ad finem, quando habet illud realiter: & reſpectu finis quando realiter obtinet illum. vnde aliud eſt voluntatem perfectè intendere, eligere, velle, conſentire, &c. & aliud eſt ipſam perfectè habere volitum, intentum, electum, &c. Et quia hæc ſunt diuerſarum rationum, ideo quantumcunque creſcat primæ voluntatis perfectio, ſemper remanet in ſua imperfectione reſpectu ſecundæ: & nunquam peruenit ad ſecundam.

¶Circa eiuſdem quæſtionis decimæſextæ eũdem quartum articulum notandum occurrit, quòd ex litera hac & ſuperioribus tres ordines actuum voluntatis colliguntur. Primus eſt ſecundum lineam rectam & reſpectu eiuſdem obiecti. Secundus, ſecundum reflexionem ſuper hunc, vel illum. Tertius, ſecundum ipſos reflexos inter ſe. Iuxta primum ordinem duodecim motus ſic ordinantur. Primò apprehenditur finis: verbi grãtia, diuina gloria. Secundò eſt voluntas illius. *Cap. 10. to. 3.* Tertiò imperfecta eius fruitio. Quartò intentio eiuſdem: & hic finitur prima voluntatis habitudo ad finẽ: quum enim prædicta inſunt perfectè, habet in ſe ipſa finem, id eſt perfectè vult finem. Et hinc incohat prima quoque voluntatis habitudo ad id, quod eſt ad finem: intentio enim ad id deſcenſum præbet. Quintò igitur eſt conſilium de his, quæ ſunt ad finem. Sed quia conſilium voluntarium eſt, & à voluntate mouetur ratio ad conſiliandum, & hæc motio vſus verè eſt: ideo quinto loco vti ratione ad conſilium locatur à Sancto Thoma in litera, dum in corpore articuli dicit: Sed quia voluntas etiam quodãmodo mouet rationem, & vtitur ea, &c. *q. 9 art.3.* Et ſic ſexto loco eſt conſilium de his quæ ſunt ad finem. verbi gratia, de ſtudio theologiæ, bonitate morum, & ſimilium. *q.15.art.3. ad 3.* Septimò eſt conſenſus adhærens cõcluſioni, puta quòd iſta placent. *lib. 2. c.22.* Octauò eſt electio præferens alterum concluſorum, puta bonitatem morũ, & theologiã aliis ſcientiis, &c. Et hic vt in litera dicitur, finitur prima habitudo voluntatis ad id, quod eſt ad finem: habetur enim tunc in ea perfectè id, quod eſt ad finem, id eſt, perfectè vult id quod eſt ad finem. Nonò eſt præceptum ſeu imperium, de quo eſt ſequens quæſtio, quo præcipit electa executioni mandari. Et inchoat ſecunda habitudo voluntatis ad id quod eſt ad finem: quoniam iam incipit deſcendere ad hoc, vt habeat ipſum realiter. Decimò eſt vti, quo (vt in reſponſione ad primum litera dicit) voluntas mouet potentias executiuas, applicans eas ad executionem: puta pedes ad eundum, ad ſtudium, & intellectum ad ſtudendum, &c. Vndecimò eſt executio ipſa aſſecutiua per id quod eſt ad finem ipſum finem, puta per iter & ſtudium: &c. Dei glorificationem videre. Et ſic duodecimò conſummatur totus progreſſus fruitione perfecta ſuperueniente, quæ vt dictum fuit, de fine habito realiter eſt. Iuxta ſecundum verò ordinem, quo locantur actus voluntatis, vt reflectuntur ſupra ſeipſos (vt in reſponſione ad tertium dicitur) tres voluntatis actus ad minus inueniuntur in quolibet actu libero, & prioritas, & poſterioritas in hoc ordine attenditur iuxta prioritatem & poſterioritatẽ illius actus liberi, ſupra quem cadunt: ita quòd vt in calce literæ dicitur, iſti actus ordinati ad id ꝙ eſt prius, id eſt cadentes ſupra priorẽ actum, ſunt priores ſe ipſis cadentibus ſupra poſteriorem actum: verbi gratia, quum aliquis cõſentit acquirendis motibus, ſunt ibi impli-

nem membrorum ad illas operationes. vnde non dicuntur propriè applicare membra ad agendum, nec vti membris.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum vſus poſsit eſſe etiã vltimi finis.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur ꝙ vſus poſsit eſſe etiam vltimi finis. Dicit enim Auguſt. in 10. de Trinit*. Omnis qui fruitur, vtitur. ſed vltimo fine fruitur aliquis: ergo vltimo fine aliquis vtitur.

2 ¶Præterea, Vti eſt aſſumere aliquid in facultatem voluntatis, vt ibidem dicitur: ſed nihil magis aſſumitur à voluntate, quàm vltimus finis, ergo vſus poteſt eſſe vltimi finis.

3 ¶Præterea, Hilarius dicit in ſecundo de Tri. quòd æternitas eſt in patre, ſpecies in imagine, id eſt in filio, vſus in munere, id eſt in ſpirituſancto: ſed ſpirituſſanctus cùm ſit Deus, eſt vltimus finis.

¶SED CONTRA eſt quod dicit Aug. in li. 83. quæſtio*. Deo nullus rectè vtitur. ſed ſolus Deus eſt vltimus finis: ergo vltimo fine non eſt vtendum.

¶RESPONDEO dicendum, quòd vti, ſicut dictũ eſt*, importat applicationem alicuius ad aliquid. quod autem applicatur ad aliud, ſe habet in ratione eius quod eſt ad finem, & ideo vti ſemper eſt eius, quod eſt ad finem: propter quod & ea quæ ſunt ad finem accomoda, vtilia dicuntur: & ipſa vtilitas interdum vſus nominatur. Sed conſiderandũ eſt, quòd vltimus finis dicitur dupliciter. Vno modo ſimpliciter, & alio modo quo ad aliquem: cum enim finis, vt ſupra dictũ eſt*, dicatur quandoque quidem res, quandoque autem adeptio rei, vel poſſeſsio eius, ſicut auaro finis eſt, vel pecunia, vel poſſeſſio pecuniæ: manifeſtum eſt ꝙ ſimpliciter loquendo, vltimus finis eſt ipſa res: non enim poſſeſsio pecuniæ eſt bona niſi propter bonũ pecuniæ. Sed quo ad hũc adeptio pecuniæ eſt finis vltimus, non enim quæreret pecuniam auarus niſi vt haberet eam: ergo ſimpliciter loquendo & propriè pecunia homo aliquis fruitur: quia in ea vltimum finem conſtituit, ſed quantum refert eam ad poſſeſsionem dicitur vti ea.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ Auguſtin. loquitur de vſu communiter ſecundum quod importat ordinem finis ad ipſam fruitionem, quam aliquis quærit de fine.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd finis aſſumitur in facultatem voluntatis, vt voluntas in illo quieſcat: vnde ipſa requies in fine, quæ fruitio eſt, dicitur hoc modo vſus finis: ſed id quod eſt ad finem, aſſumitur in facultatem voluntatis non ſolum in ordine ad vſum eius, quod eſt ad finem: ſed in ordine ad aliam rem, in qua voluntas quieſcit.

¶Ad tertium dicendum, quòd vſus accipitur in verbis Hilarij pro quiete in vltimo fine. eo modo quo aliquis communiter loquendo, dicitur vti fine ad obtinendum ipſum: ſicut dictum eſt. vnde Aug. in 6. de Trin*. dicit, quòd illa delectatio fœlicitas vel beatitudo vſus ab eo appellatur.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum vſus præcedat electionem.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur quòd vſus præcedat electionem, poſt electionem enim nihil ſequitur niſi executio: ſed vſus cum pertineat ad voluntatem, præcedit executionem: ergo præcedit etiam electionem.

2 ¶Præterea, Abſolutum eſt ante relatum: ergo minus relatum eſt ante magis relatum: ſed electio importat duas relationes, vnam eius, quod eligitur ad finem, aliam verò ad id cui præeligitur. vſus autem importat ſolam relationem ad finem: ergo vſus eſt prior electione.

3 ¶Præterea, Voluntas vtitur aliis potentiis, inquantum mouet eas, ſed voluntas mouet etiam ſeipſam: vt dictum eſt*: ergo etiam vtitur ſeipſa, applicando ſe ad agendum: ſed hoc facit cum conſentit: ergo in ipſo conſenſu eſt vſus, ſed conſenſus præcedit electionem: vt dictum eſt*: ergo & vſus.

¶SED CONTRA eſt quod Damaſ. dicit*, quòd poſt electionem impetum facit ad operationem, & poſtea vtitur. ergo vſus ſequitur electionem.

¶RESPONDEO dicendum, quòd voluntas duplicem habitudinem habet ad volitum: vnam quidem, ſecundũ quod eſt quodammodo in volẽte per quandam proportionem vel ordinem ad volitum: vnde & res quæ naturaliter ſunt proportionatæ ad aliquem finem, dicuntur appetere illum naturaliter: ſed ſic habere finem eſt imperfectè habere ipſum. omne autem imperfectum tendit in perfectionem: & ideo tam appetitus naturalis quàm volũtarius, tendit vt habeat ipſum finem realiter, quod eſt perfectè habere ipſum. & hæc eſt ſecunda habitudo voluntatis ad volitum. volitum autem non ſolum eſt finis, ſed id, ꝙ eſt ad finem. vltimum autem quod pertinet ad primam habitudinem volũtatis reſpectu eius, quod eſt ad finem, eſt electio. Ibi enim completur proportio voluntatis, vt complere velit id, quod eſt ad finem. ſed vſus iam pertinet ad ſecundam habitudinem voluntatis, qua tendit ad conſequendum rem volitam. vnde manifeſtum eſt, ꝙ vſus ſequitur electionem, ſi tamen accipiatur vſus ſecundum quod voluntas vtitur executiua potentia, mouendo ipſam. ſed quia voluntas etiã quodammodo rationem mouet, & vtitur ea, poteſt intelligi vſus eius quod eſt ad finem, ſecundum quod eſt in conſideratione rationis referentis ipſum in finem, & hoc modo vſus præcedit electionem.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ ipſam executionem operis præcedit motio qua voluntas mouet ad exequendum, ſequitur autem electionem & ſic cum vſus pertineat ad prædictam motionem voluntatis: medium eſt inter electionem & executionem.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd id quod eſt per eſſentiam ſuam relatum, poſterius eſt abſoluto. ſed id cui attribuuntur relationes, non oportet ꝙ ſit poſterius: imò quanto cauſa eſt prior, tanto habet relationes ad plures effectus.

¶Ad tertium dicendum, ꝙ electio præcedit vſum, ſi referatur ad idem. nihil autem prohibet, ꝙ vſus vnius præcedat electionem alterius & quia actus voluntatis reflectuntur ſupra ſeipſos, in quolibet actu voluntatis poteſt accipi conſenſus & electio, & vſus: vt ſi dicatur quòd voluntas conſentit ſe eligere & conſentire, & vtitur ſe ad conſentiendum & eligendum, & ſemper iſti actus ordinati ad id, quod eſt prius, ſunt priores.

citè tres alij actus cadentes ſupra illum conſenſum, ſcilicet vſus, conſenſio, & electio: Nam voluntas vtitur ſe ad conſentiendum, & conſentit ſe conſentire, & eligit conſentire. Et ſimiliter quum exigit bonos mores, ſunt iterum implicitè tres idem actus: nam voluntas vtitur ad eligendum, conſentit electioni, & eligit illam. Et ſimiliter accidit, cum vtitur ratione ad conſilium, vel executiuis potentiis ad opus: nam voluntas conſentit vſui, eligit vſum, & vtitur ſe ad vti. Et quia conſenſus eſt actus naturaliter prior electione, ideo iſti actus cadentes ſupra conſenſum, ſunt priores ſe ipſis cadentibus ſupra electionem. Et ſic ordinantur iſti actus reſpectu diuerſorum, ſupra quæ cadunt in hoc ſecũdo ordine iuxta illorum, ſupra quem cadunt, ordinem. Et inueniuntur implicite & reflexe. In primo autem ordine ordinãtur reſpectu eiuſdem & explicitè & ſecũdum lineã rectam. Iuxta tertium autem ordinẽ ſcito, quòd licet in litera iuxta ſecundum ordinem comparentur iſti actus reflexi cadentes ſupra vnum actum ad ſeipſos cadentes ſupra alium: non tamen comparantur ſinguli reflexi inter ſe, quis quo ſit prior, an ſcilicet quum iſti actus reflectuntur ſupra conſenſum, vti præcedebat conſenſum reflexum, vel econtra: & ſimiliter de electione: & quauis poſſit dici, quòd author tradens eorum ordinem ſecundum lineam rectam in qua attenditur ordo eorũ reſpectu eiuſdem, inſinuauit eorundem ordinem ſecundum reflexionem ſupra eundem actum, ita quòd idem eſt ordo hic & ibi, quia vtrobique ſunt reſpectu eiuſdem: & ſic videretur, quòd primò conſenſus, deinde electio, & vltimò vti locare debet, mihi tamen ex authore videtur dicendum, quòd vti tenet primum locum, conſenſus ſecundum, & electio tertium. Et ratio eſt duplex: prima, quia eſt vniuerſalior cæteris: conſenſus quoque abſolutior eſt quam electio. Nã vti eſt actiua libera applicatio, tam voluntatis quàm cuiuſcũque alterius ad quodcunque opus. Conſenſus verò eſt actiua libera applicatio ſolius appetitus acceptãtis, ſeu adhærentis alicui, quod conſtat ſub ſe minus comprehendere: conſenſus quoque acceptationem, electio verò acceptationem præferendo aliis importat, quod conſtat poſterius eſſe: ſecunda eſt, quia etiam in ordine primo iam dicto ſecundum lineam rectam, quamuis vt executiuis potentiis ad acquirendum ſecundum eſſe reale, ſit poſterius electione & conſenſu: ſimpliciter tamen & abſolutè vti præcedit conſenſum & electionem, quia vti præuenit conſilium, vt dictum eſt, abſque reflexione. Tractauit tamen author prius de electione, quàm de conſenſu & vti, vt à notioribus fieret diſciplina.

Infrà q. 60. art. 1. cor. fi. Et 1.2.q.83. ar.1. & 10. cor. Et veri.q.22 articul.12. ad quartum. Et quo. 9. art. 12. q.9. art. 1.

QVAESTIO DECIMASEPTIMA, *De actibus imperatis à voluntate, in nouem articulos diuiſa.*

DEINDE conſiderandum eſt de actibus imperatis à voluntate.

¶Et circa hoc quæruntur nouem. ¶Primò, vtrum imperare ſit actus voluntatis, vel rationis. ¶Secundò, vtrum imperare pertineat ad bruta animalia. ¶Tertiò, de ordine imperij ad vſum. ¶Quartò, vtrum imperium & actus imperatus ſint vnus actus, vel diuerſi. ¶Quintò, vtrum actus voluntatis imperetur. ¶Sextò vtrum actus rationis. ¶Septimò, vtrum actus appetitus ſenſitiui. ¶Octauò, vtrum actus animæ vegetabilis. ¶Nonò, vtrum actus exteriorum membrorum.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum imperare ſit actus rationis, vel voluntatis.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur quòd imperare non ſit actus rationis, ſed voluntatis. Imperare enim eſt mouere quoddam. dicit enim Auicen. ꝙ quadruplex eſt mouẽs, ſcilicet perficiens, diſponens, imperans, & conſilians. ſed ad voluntatem pertinet mouere omnes alias vires animæ: vt dictum eſt ſuprà*: ergo imperare eſt actus voluntatis.

2 ¶Præterea, Sicut imperari pertinet ad id, quod eſt ſubiectum, ita imperare pertinere videtur ad id quod eſt maximè liberum, ſed radix libertatis eſt maximè in voluntate: ergo voluntatis eſt imperare.

3 ¶Præterea, Ad imperium ſtatim ſequitur actus. Sed ad actum rationis non ſtatim ſequitur actus: non enim qui iudicat aliquid eſſe faciendum, ſtatim illud operatur: ergo imperare non eſt actus rationis ſed voluntatis.

¶SED CONTRA eſt quod Greg. Nicenus* dicit, & etiam Philoſophus*, quòd appetitus obedit rationi: ergo rationis eſt imperare.

Li.4. ca.9. Li.1. Ethi. c. vlt.

¶RESPONDEO dicendum, quòd imperare eſt actus rationis, præſuppoſito tamen actu voluntatis. Ad cuius euidentiam conſiderandum eſt, quòd quia actus voluntatis & rationis ſupra ſeinuicem poſſunt ferri, prout ſcilicet ratiocinatur de volendo, & voluntas vult ratiocinari, contingit actum voluntatis præueniri ab actu rationis, & econuerſo: & quia virtus prioris actus remanet in actu ſequenti, contingit quandoque quòd eſt aliquis actus voluntatis, ſecundum quod manet virtute in ipſo aliquid de actu rationis, vt dictum eſt* de vſu & de electione: & econuerſo, aliquis eſt actus rationis, ſecundum quod virtute manet in ipſo aliquid de actu voluntatis. Imperare autem eſt quidem eſſentialiter actus rationis, imperans enim ordinat eum, imperat ad aliquid agendum, intimando, vel denunciando. ſic autem ordinare per modum cuiuſdam intimationis eſt rationis: ſed ratio poteſt aliquid intimare vel denunciare dupliciter. Vno modo abſolutè, quæ quidem intimatio exprimitur per verbum indicatiui modi, ſicut ſi aliquis alicui dicat, hoc eſt tibi faciendum. Aliquando autem ratio intimat aliquid alicui, mouendo ipſum ad hoc: & talis intimatio exprimitur per verbum imperatiui modi: puta cum alicui dicitur, fac hoc. primum autem mouens in viribus animæ ad exercitium actus, eſt voluntas, vt ſuprà dictum eſt*. cum ergo ſecundum mouens non moueat niſi in virtute primi mouentis, ſequitur quòd hoc ipſum quod ratio mouet imperando, ſit ei ex virtute voluntatis. vnde relinquitur[d] quod imperare ſit actus rationis præſuppoſito actu voluntatis, in cuius virtute ratio mouet per imperium ad exercitium actus.

q.6. art. 1. & q.13. articu.1.

q.9. art.1.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd imperare non eſt mouere quocunque modo, ſed cum quadam intimatione denuntiatiua ad alterum, quòd eſt rationis.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd radix libertatis eſt voluntas, ſicut ſubiectum, ſed ſicut cauſa, eſt ratio, ex hoc enim voluntas libere poteſt ad diuerſa ferri: quia ratio poteſt habere diuerſas conceptiones boni. & ideo Philoſophi diffiniunt liberum arbitrium, quod eſt liberum de ratione iudicium, quaſi ratio ſit cauſa libertatis.

¶Ad tertium dicendum, quòd ratio illa concludit quòd imperium non ſit actus rationis abſolutè: ſed cum quadam motione, vt dictum eſt.

¶Super Quæſtionis decimæſeptimæ Articulum primum.

CIrca primum articulum quæſtionis decimæ ſeptimæ, aduerte quòd ad imperij rationem tria concurrunt. Ordinatio alicuius ad aliquid, intimatio & motio. Quum enim præcipitur, Dilige Deum, ordinatur aliquis ad amandum Deum, & intimatur hoc ei, & mouetur ad hoc ab imperante: ordinatio autem & intimatio ad rationem ſpectat, motio autem ad voluntatem: vnde actus imperij componitur ex eo quòd eſt intellectus, & ex eo quòd eſt voluntatis. Et quia iuxta doctrinam habitam ſuperius in quæſtione decimatertia articuli primi, actus compoſitus ex duobus ſpectantibus ad diuerſas potentias illius eſt potentiæ eſſentialiter & elicitiuè, cuius eſt materialiter, ſeu quantum ad ſubſtantiam actus, vt patet in actibus habitum (mori enim propter Chriſtum licet ſit à charitate & fortitudine, elicitiuè eſt fortitudinis: quia ipſius eſt quo ad materiale, cum in imperando voluntas concurrat vt ſuprema potentia: quia vt primum mouens ad exercitium: & quòd eſt à ſuperiori potentia in actu compoſito, ſe habet vt formale: quod verò ab inferiori, vt materiale & ſubſtãtia actus) conſequens eſt, vt ordinatio intimatiua in imperio ſe habeat vt materia, & motio vt forma: ac per hoc imperium eſt elicitiuè & eſſentialiter actus rationis, voluntatis verò primordialiter quo ad formam: teſtatur autẽ hoc actus proprius prudentiæ, quem conſtat oportere eſſe actum rationis: & eſt rectè præcipere: prudens enim poſt inuentionem & iudicium, quæ ſpectant ad eubuliam, gnomen & ſyneſin, habet propriũ actũ, qui eſt rectè præcipere: eſt igitur præceptum ſeu imperium actus rationis participantis voluntatem, vt primum mouens. Et hoc in loco diligenter attendito, quòd non conſiderare participationem voluntatis ab intellectu & intellectus à voluntate, nec diſcernere quid his potentiis conueniat ex ſeipſis, & quid ex alterius participatione: cauſa eſt exorbitandi à communibus animi cõceptionibus. Et quamuis quolibet proferente cõtraria, ſollicitum eſſe, ſtultum cenſeatur: quæ tamen ab illuſtribus viris, de quorum numero fuit Scotus, contraria aſſeruntur: non poſſum præterire. putat ipſe voluntatem eſſe collatiuã, & ordinatiuam non vt ſapit intellectum, ſed hoc potius conuenire intellectui & voluntati ſecundum aliquem eis communem naturã, puta immaterialitatem, vt patet in 2. ſent. diſtin. 6. quæſt. 1. & in quolibeto quæſtio. 17. hoc autem eſſe falſum ex cõmuni animi conceptione, qua tenemus ꝙ ordinare intellectus ſeu rationis eſt, patet, quod enim ordinandi actus ſapientiæ, prudentiæ artic. &c. cõueniat, liquet: quòd verò ſolus intellectus ordinet, ex eo patet, quòd quicquid ordinis in naturalibus & voluntariis eſt, à ratione proficiſcitur, & in illã reſoluitur.

D.111j.

Opus enim naturæ eſt opus intelligentiæ, & electiones in quibus maximè apparet ordo: quia ſunt eorum, quæ ſunt ad finem propter finem, & à conſilio proficiſcuntur ordinante hoc in illud: voluntas enim eligens & vtens tendit in res ſecundum ordinem ratiocinationis veræ vel falſæ, implicitè formaliter, vel virtualiter, dirigentis hæc in illa. vnde quum pluralitas ſine neceſſitate admittenda non ſit: & in principiis natura ſtudente paucitati, & omnis ordo qui apparet in voluntate, ſaluetur optimè in reſoluendo in intellectum: & communi animi conceptione (vt dictum eſt) habeatur quòd conferre & ordinare rationis proprium opus eſt, abiicienda eſt Scotica hic phantaſia procedens ex indiſcretione eius quod voluntati conuenit, ſecundum ſe, vel vt participat intellectum.

¶In reſponſione ad ſecundum notato diſtinctionem de radice libertatis formaliter, vel cauſaliter: & quòd radix libertatis formaliter eſt voluntas, cauſaliter eſt ratio. nec hoc dicitur, ſed probatur: quia ex hoc voluntas eſt formaliter libera, quia ratio eſt oppoſitorum: quia enim voluntas à bono cognito oritur, libera voluntas ab oppoſitis bonis cognitis abſque determinatione ad alterum naſcitur. Ex hoc enim liber eſt medicus ad præbendam potionem ſanatiuam, vel ægrotatiuam. quia medicina eſt ſani & ægri oſtenſiua, abſque determinatione voluntatis ad alteram partem ſequendam.

Præter

ARTICVLVS II.

¶Vtrum imperare pertineat ad animalia bruta.

Suprà q. 11. artic. 1. cor.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quòd imperare conueniat brutis animalibus: quia ſecundum Auicen. Virtus imperans motum eſt appetitiua, & virtus exequens motum eſt in muſculis, & in neruis: ſed vtraque virtus eſt in brutis animalibus. ergo imperium inuenitur in brutis animalibus.

2 ¶Præterea, De ratione ſerui eſt, quòd ei imperetur, ſed corpus comparatur ad animam ſicut ſeruus ad dominum. ſicut dicit Philoſophus in primo Politic*. ergo corpori imperatur ab anima etiam in brutis quæ ſunt compoſita ex anima & corpore.

Cap. 1.

3 ¶Præterea, Per imperium homo facit impetum ad opus: ſed impetus in opus inuenitur in brutis animalibus, vt Damaſc. dicit*: ergo in brutis animalibus inuenitur imperium.

Lib. 2. cap. 22.

¶SED CONTRA: Imperium eſt actus rationis, vt dictum eſt*: ſed in brutis non eſt ratio: ergo neque imperium.

Ar. præc.

¶RESPONDEO dicendum, quòd imperare nihil aliud eſt, quàm ordinare aliquem ad aliquid agendum cum quadam intimatiua motione: ordinare autem eſt proprius actus rationis. vnde impoſſibile eſt quòd in brutis animalibus, in quibus non eſt ratio, ſit aliquo modo imperium.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd vis appetitiua dicitur imperare motum, inquantum mouet rationem imperantem: ſed hoc eſt ſolum in hominibus: in brutis autem animalibus virtus appetitiua non eſt propriè imperatiua, niſi imperatiuum ſumatur large pro motiuo.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd in brutis animalibus corpus quidem habet, vnde obediat: Sed anima non habet vnde imperet: quia non habet vnde ordinet: & ideo non eſt ibi ratio imperantis & imperati, ſed ſolum mouentis & moti.

¶Ad tertium dicendum, quòd aliter inuenitur impetus ad opus in brutis animalibus, & aliter in hominibus: homines enim faciunt impetum ad opus per ordinationem rationis. vnde habet in eis impetus rationem imperij: in brutis autem ſit impetus ad opus per inſtinctum naturæ: quia ſcilicet appetitus eorum ſtatim apprehenſo conuenienti vel inconuenienti, naturaliter mouetur ad proſecutionem vel fugam. vnde ordinantur ab alio ad agendum, non autem ipſa ſeipſa ordinant ad actionem: & ideo in eis eſt impetus, ſed non imperium.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum vſus præcedat imperium.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur ꝙ vſus præcedat imperium. Imperium enim eſt actus rationis præſupponens actum voluntatis: vt ſupra dictum eſt*. ſed vſus eſt actus voluntatis: vt ſuprà dictum eſt*. ergo vſus præcedit imperium.

Arti. 1. q.16. art. 1.

2 ¶Præterea, Imperium eſt aliquid eorum quæ ad finem ordinantur, eorum autem quæ ſunt ad finem, eſt vſus: ergo videtur quòd vſus ſit prius quàm imperium.

¶Præterea, Omnis actus potentiæ motæ à voluntate vſus dicitur: quia voluntas vtitur aliis potentiis, vt ſuprà dictum eſt*. ſed imperium eſt actus rationis, prout mota eſt à voluntate: ſicut dictum eſt. ergo imperium eſt quidam vſus: commune autem eſt prius proprio: ergo vſus eſt prius quàm imperium.

q.16. art. 1.

¶SED CONTRA eſt quod Dama. dicit*, ꝙ impetus ad operationem præcedit vſum: ſed impetus ad operationem ſit per imperium. ergo imperium præcedit vſum.

Lib. 2. cap. 22.

¶RESPONDEO dicendum, quòd vſus eius quod eſt ad finem, ſecundum quod eſt in ratione referente ipſum in finem, præcedit electionem vt ſuprà dictum eſt*: vnde multo magis præcedit imperium: ſed vſus eius, quod eſt ad finem, ſecundum quod ſubditur potentiæ executiuæ, ſequitur imperium, eo quod vſus vtentis coniunctus eſt cum actu eius, quo quis vtitur. non enim vtitur aliquis baculo, antequam aliquo modo per baculum operetur. imperium autem non eſt ſimul cum actu eius, cui imperatur, ſed naturaliter prius eſt imperium, quàm imperio obediatur, & aliquando etiam eſt prius tempore. vnde manifeſtum eſt, quòd imperium eſt prius quàm vſus.

q. præced. art. 4.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ non omnis actus voluntatis præcedit hunc actum rationis, qui eſt imperium: ſed aliquis præcedit, ſcilicet electio, & aliquis ſequitur, ſcilicet vſus: quia poſt determinationem conſilij, quæ eſt iudicium rationis, voluntas eligit, & poſt electionem ratio imperat ei, per quod agendum eſt, quod eligitur: & tunc demum voluntas alicuius incipit vti exequẽdo imperium rationis quandoque quidem voluntas alterius cum aliquis imperat alteri: quando autem voluntas ipſius imperantis cum aliquis imperat ſibi ipſi.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut actus ſunt præuij potentiis, ita obiecta actibus. obiectum autem vſus eſt id quod eſt ad finem. ex hoc ergo quòd imperium eſt ad finem magis poteſt concludi, ꝙ imperium ſit prius vſu, quàm ꝙ ſit poſterius.

¶Ad tertium dicendum, quòd ſicut actus voluntatis vtentis ratione ad imperandum præcedit ipſum imperium, ita etiam poteſt dici quòd iſtum vſum voluntatis præcedit aliquod imperium rationis, eo quòd actus harum potentiarum ſupra ſeipſos inuicem reflectuntur.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum imperium & actus imperatus ſint actus vnus, vel diuerſi.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur ꝙ actus imperatus non ſit vnus actus cum imperio: diuerſarũ enim potentiarum diuerſi ſunt actus: ſed alterius potentiæ eſt actus imperatus, & alterius ipſum imperium: quia alia eſt potẽtia quæ imperat, & alia cui imperatur: ergo non eſt idẽ actus imperatus cum imperio.

2 ¶Præterea, Quæcunque poſſunt ab inuicem ſeparari, ſunt diuerſa. nihil enim ſeparatur à ſeipſo: ſed aliquando actus imperatus ſeparatur ab imperio: præcedit enim quandoque imperium, & nõ ſequitur actus imperatus: ergo alius actus eſt imperium ab actu imperato.

3 ¶Præterea, Quæcunque ſe habent ſecundum prius & poſterius, ſunt diuerſa: ſed imperium naturaliter præcedit actum imperatum, ergo ſunt diuerſa.

¶SED CONTRA eſt quod Philoſophus dicit*: ꝙ vbi eſt vnum propter alterum, ibi eſt vnum tantum: ſed actus imperatus non eſt niſi propter imperium: ergo ſunt vnum.

Lib. 2. Topic. cap. 2.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd nihil prohibet aliq; a eſſe ſecundum quid multa: & ſecũdum quid vnum. Quinimo omnia multa ſunt ſecundũ aliquid vnum, vt Diony. dicit vlti. cap. de di. no. Eſt tamẽ differentia attendenda in hoc, ꝙ quædam ſunt ſimpliciter multa, & ſecundum quid vnum, quædam verò ecõuerſo. vnum autem hoc modo dicitur ſicut & ens: ens autem ſimpliciter eſt ſubſtãtia ſed ens ſecundũ quid eſt accidens, vel etiam ens rationis, & ideo quæcũque ſunt vnũ ſecundum ſubſtãtiam, ſunt vnum ſimpliciter. & multa ſecundũ quid: ſicut totum in genere ſubſtantiæ cõpoſitum ex ſuis partibus, vel integralibus, vel eſſentialibus eſt vnũ ſimpliciter. nam totum eſt ens & ſubſtantia ſimpliciter: partes verò ſunt entia & ſubſtãtiæ in toto, quę verò ſunt diuerſa ſecundũ ſubſtantiã & vnum ſecundũ accidens, ſunt diuerſa ſimpliciter, & vnum ſecundum quid: ſicut multi homines ſunt vnus populus, & multi lapides ſunt vnus aceruus, quæ eſt vnitas compoſitionis aut ordinis. Similiter etiam multa indiuidua, quæ ſunt vnũ genere, vel ſpecie, ſunt ſimpliciter multa, & ſecundũ quid vnũ. nam eſſe vnum genere vel ſpecie eſt eſſe vnum ſecũdum rationem. Sicut autem in genere rerum naturalium aliquod totum componitur ex materia & forma, vt homo ex anima & corpore: quia eſt vnũ ens naturale, licet habeat multitudinem partium, ita etiam in actibus humanis actus in-

PRætermiſſis articulis, ſecundo, tertio, quarto, quinto, & ſexto, circa duos ſequentes articulos ſimul dubium occurrit, An in iſtis quæſitis intendatur vniuerſaliter, an indefinite ſeu particulariter. Et eſt ratio dubij: quia ſi intenditur vniuerſaliter, falſa videtur deciſio tã ſeptimi quàm octaui articuli. Septimi quidem quia quandoque vult quis triſtari & condolere amico, &c. & tamen non triſtatur: octaui verò, quia ſæpiſſime volens ſeminat: ita quòd non ſolum concupiſcentia ſeminis, ſed ipſa ſeminatio voluntaria eſt. Et cõſtat quòd ſeminatio partis eſt vegetatiuæ.

¶Ad hoc dicitur, quòd intentio authoris eſt loqui vniuerſaliter, & ꝙ actus appetitus ſenſitiui, pro quanto pendente ex parte animæ vniuerſaliter ſubſunt imperio rationis & voluntatis nec eſt verum quòd velit quis perfecto imperio triſtari, & non triſtetur quamuis pluries contingit quòd vellet quis triſtari, & non triſtatur, quia non perfectè hoc vult. Et hoc dico, ſi non habet diſpoſitionem organi repugnantem: ſicut enim contingit totaliter impediri viſum ex parte organi: dicente Ariſtotele, quòd ſi ſenex acciperet oculum iuuenis, videbit vt iuuenis: ita actum triſtitiæ. quamuis in hoc caſu putem, quòd quia triſtitia pendet ex diſpoſitione organi, quod quandoque eſt diſpoſitum ad hoc, propterea ita modica eſt triſtitia vt appareat non triſtari. Inter actus autem appetitus ſenſitiui & partis vegetatiuæ hoc intereſt, quòd actus appetitus ſenſitiui ſubſunt imperio in ordine ad propria principia elicitiua & propria obiecta: actus verò partis vegetatiuæ neutro modo ſubſunt imperio: ſed concupiſcentia & applicatio eorum, ſicut aliorum actiuorum & paſſiuorum naturalium. Cadit enim ſub imperio rationis concupiſcere hoc pulchrum: ita quòd & in poteſtate hominis eſt concupiſcere, & non concupiſcere, & concupiſcere hoc, & non hoc. Sed non cadit ſub rationis imperio quòd virtus generatiua emittat vel non emittat ſemen, aut quòd generet, aut non, aut hoc vel illud: quamuis cadat ſub imperio applicatio virtutis generatiuæ cum ſua actione, ſi habet: ſicut non cadit ſub imperio, quòd ignis excutiatur ex lapide, ſed hoc pendet ex virtute lapidis percuſſi, &c. quãuis applicatio lapidis & ferri cum ſuis efficaciis

Infrà q. 10. art. 3. cor. & ad 1. & 3. q. 17. art. 1.

ad excutiendum sub imperio cadat, vnde non quandoque sic, & quandoque non, pars generatiua imperio subditur: sed nunquam actus eius vt sic, imperio subditur: quamuis ipsius cum sua efficacia & actione, quæ naturam sequitur, applicabilitas imperio subsit rationis, & propterea inter voluntaria computatur,

¶Super Quæstionis decimæseptimæ, Articulum septimum.

tex. 20. & 21.

IN responsione ad secundum articuli septimi, collecto ex litera ordine apprehensionis, appetitus, motus cordis & qualitatis sequentis: aspice quòd varius motus cordis ex apprehensione & appetitu animali nascens, corpus mouet, & alterat secundum diuersas qualitates: alteratū autem corpus variè etiam afficit imaginationem & appetitum, vt superius habitum est, & variè disponitur ipsum corpus ex hoc ad sanitatem ad cor, ad habilitatem hanc vel illam. Et cum hæc aspexeris, videbis quòd pluries accidentia contingentia personis patientibus extasim, & huiusmodi, causantur ex sua apprehensione originaliter, quamuis fortè consuetudo mutata in naturam etiam inuitas postmodum afficiat. Cuius signum est, quòd si diutius ad oppositos mentis actus se toto conatu transierunt, ab huiusmodi accidentibus deseruntur, vt experientia fide digna didici: quamuis exorbitās motus cordis manifestè apparens in his sufficiens testimoniū afferat, quod secundū naturalem causarum ordinem hæc fiant, secundum quas materia corporalis, nec angelico, sed diuino tantum obedit ad alterationem, nisi mediante motu locali, propter quod saluandum hæc sunt dicta.

[1 d 24 q.1. art. 1. cor. Et mal. q. 3. artic. 3. ad. 5. — Cap. 9. — Art. 1.]

¶In responsione ad tertium eiusdem septimi articuli aduerte duo. primum est, quòd imaginatio non quorumcunque, sed consideratorum à ratione subest imperio rationis. Si tamen imaginabilia sunt, quoniā imaginatio nata est ad imperium rationis formare noua phantasmata infra latitudinem intellectorum: quod dicimus propter cæcum natum: cuius imaginatio nunquā formabit phantasma coloris, qui nec à ratione eius intelligitur. Secundum est, quòd tam imaginari vel non imaginari, quàm imaginari

[Art. 1. — D.771. — D.725.]

ferioris potentiæ materialiter se habet ad actum superioris, inquantum inferior potentia agit in virtute superioris mouentis ipsam, sic enim & actus mouentis primi formaliter se habet ad actum instrumenti. vnde patet quòd imperiū & actus imperatus sunt vnus actus humanus, sicut quoddam totum est vnum, sed est secundum partes multa.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd si essent potentiæ diuersæ, adinuicem nō ordinatæ, actus earum essent simpliciter diuersi: sed quando vna potentia est mouēs alteram, tunc actus earum sunt quodammodo vnus. nam idem est actus mouentis & moti, vt dicitur in 3. Physi.*

¶Ad secundum dicendum, quòd ex hoc quòd imperium & actus imperatus possunt abinuicem separari: habetur ꝙ sunt multa partibus, nam partes hominis possunt abinuicem separari, quæ tamen sunt vnum totum.

¶Ad tertium dicendum, ꝙ nihil prohibet in his, quæ sunt multa partibus & vnum toto, vnum esse prius alio: sicut anima quodammodo est prior corpore, & cor est prius aliis membris.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum actus voluntatis imperetur.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd actus voluntatis non sit imperatus. dicit enim Aug. in 8. cōfes.* Imperat animus, vt velit animus, nec tamen facit: velle autem est actus voluntatis: ergo actus voluntatis non imperatur.

2 ¶Præterea, Ei cōuenit imperari, cui conuenit imperiū intelligere, sed voluntatis non est intelligere imperium: differt enim voluntas ab intellectu, cuius est intelligere: ergo actus voluntatis non imperatur.

3 ¶Præterea, Si aliquis actus voluntatis imperatur, pari ratione omnes imperantur: sed si omnes actus voluntatis imperantur, necesse est in infinitum procedere: quia actus voluntatis præcedit actum imperantis rationis, vt dictum est*: qui voluntatis actus si iterum imperatur, illud iterum imperium præcedet aliquis rationis actus: & sic in infinitum. hoc autem est incōueniens, quòd procedatur in infinitū: non ergo actus volūtatis imperatur.

¶SED CONTRA, Omne quod est in potestate nostra, subiacet imperio nostro: sed actus voluntatis sunt maximè in potestate nostra: nam omnes actus nostri intantum dicuntur in potestate nostra esse, inquantum voluntarij sunt: ergo actus voluntatis imperantur à nobis.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictū est*, imperium nihil aliud est quàm actus rationis ordinantis cum quadam motione aliquid ad agendum. Manifestum est autem quòd ratio [d] potest ordinare de actu voluntatis: sicut enim potest iudicare, quòd bonum sit aliquid velle, ita potest ordinare imperando ꝙ homo velit. ex quo patet quòd actus voluntatis [d] potest esse imperatus.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ sicut Aug. ibidem dicit. Animus quando perfectè imperat sibi, vt velit, tunc iam vult: sed ꝙ aliquādo imperet, & nō velit, hoc contingit ex hoc quòd non perfectè imperat: Imperfectum autem imperium contingit ex hoc ꝙ ratio ex diuersis partibus mouetur ad imperandū, vel ad non imperandum: vnde fluctuat inter duo, & non perfectè imperat.

¶Ad secundum dicendum, quòd sicut in membris corporalibus quodlibet membrum operatur non sibi soli, sed toti corpori, vt oculus videt toti corpori: ita etiam est in potentiis animæ. nam intellectus intelligit non solum sibi, sed omnibus potentiis: & voluntas vult non solum sibi, sed omnibus potentiis: & ideo homo imperat sibiipsi actum voluntatis, inquantum est intelligens & volens.

¶Ad tertium dicendum, ꝙ cum imperium sit actus rationis, ille actus imperatur qui rationi subditur: primus autem voluntatis actus ex rationis ordinatione non est, sed ex instinctu naturæ, aut superioris causæ: vt supra dictum est*: & ideo non oportet quòd in infinitum procedatur. [q.9. art.1.]

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum actus rationis imperetur.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur, quòd actus rationis non possit esse imperatus: inconueniens enim videtur quòd aliquid imperet sibiipsi: sed ratio est quæ imperat: vt suprà dictum est*: ergo rationis actus non imperatur. [1.q.111.art.1.ad.1.] [Artic.1.]

2 ¶Præterea, Id quod est per essentiam, diuersum est ab eo quod est per participationem: sed potentia cuius actus imperatur à ratione, est ratio per participationem: vt dicitur in primo Ethic.* ergo illius potentiæ actus non imperatur, quæ est ratio per essentiam. [Cap. vlt.]

3 ¶Præterea, Ille actus imperatur qui est in potestate nostra: sed cognoscere & iudicare verum, quod est actus rationis, non est semper in potestate nostra: non ergo actus rationis potest esse imperatus.

¶SED CONTRA, Id quod libero arbitrio agimus, nostro imperio agi potest: sed actus rationis exercentur per liberum arbitrium: dicit enim Damas.* quòd libero arbitrio homo exquirit, & scrutatur, & iudicat, & disponit: ergo actus rationis possunt esse imperati. [Lib.2.cap.22.]

¶RESPONDEO dicendum, quòd quia ratio supra seipsam reflectitur, sicut ordinat de actibus aliarum potentiarum, ita etiam potest ordinare de suo actu. vnde etiam actus suus potest esse imperatus. Sed attendendum est, quòd actus rationis potest considerari dupliciter. Vno modo quantum ad exercitium actus: & sic actus rationis semper imperari potest: sicut cum indicitur alicui quòd attendat, & ratione vtatur. Alio modo quantum ad obiectum, respectu cuius duo actus rationis attenduntur. primò quidem, vt veritatem circa aliquid apprehendat. & hoc non est in potestate nostra, hoc enim contingit per virtutem alicuius luminis vel naturalis vel supernaturalis: & ideo quantum ad hoc actus rationis non est in potestate nostra, nec imperari potest. Alius autem actus rationis est dum his, quæ apprehendit assentit: si igitur fuerint talia apprehensa, quibus naturaliter intellectus assentiat (sicut prima principia) assensus talium, vel dissensus non est in potestate nostra, sed in ordine naturæ, & ideo propriè loquendo naturæ imperio subiacet. Sunt autem quædam apprehensa, quæ non adeo conuincunt intellectum, quin possit assentire, vel dissentire, vel saltem assensum vel dissensum suspendere propter aliquam causam, & in talibus assensus ipse, vel dissensus in potestate nostra est, & sub imperio cadit.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ratio hoc modo imperat sibiipsi, sicut & voluntas mouet seipsam, vt suprà dictum est*: inquantum scilicet vtraque potentia reflectitur supra suum actum & ex vno in aliud tendit. [q.9. art.3.]

¶Ad secundum dicendum, quòd propter diuersitatem obiectorum quæ actui rationis subduntur, nihil prohibet rationem seipsam participare: sicut in cognitione conclusionum participatur cognitio principiorum.

¶Ad tertium patet responsio ex dictis.

ARTICVLVS VII.

¶Vtrum actus appetitus sensitiui imperetur.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur ꝙ actus sensitiui appetitus non sit imperatus. dicit enim Apostolus Roman. 7. Non enim quod volo bonum hoc ago. & glos.* exponit, quod homo vult non concupiscere, & tamen concupiscit. sed concupiscere est actus appetitus sensitiui: ergo actus appetitus sensitiui non subditur imperio nostro. [Infrà q.50. art.3. & q.56. ar.4. Et veri. q.25. art.4. Est Aug. lib.3. cont. Iuli. c.26. to.7.]

¶Præterea, Materia corporalis soli Deo obedit quantum ad transmu

[q.105. art.3. & q.110. a.1.2.]

hoc vel illud, subesse intelligitur nostro imperio: quatenus pendet ex parte animæ, sicut de appetitu sensitiuo dictum est. Contingit enim ex corporis dispositione vel repentino motu improbas pati imaginationes, nullo imperante. Et in hoc est magna latitudo, intantum, vt aliqui patiātur huiusmodi imaginationes sic, vt vigilantibus appareant: sicut aliis apparent dormientibus. Et hinc plerunque fit vt dicant se vidisse vel audiuisse, quod tamen non fuit in veritate: sed sicut in somniis: vt patet non solum in phreneticis sed melancholicis: vnde sublatis impedimentis ex parte corporis in potestate nostra est has imaginationes excludere, & alias assumere secūdum imperium rationis perfectum: sed contingit negligentibus propter imperfectum imperium perseuerare plerumque malas imaginationes, quas dicunt se pati contra voluntatem & non est sic, quia ex imperfecto patiuntur imperio.

[Lib.4.cap.1.& 9. — Art. 6.]

¶Super Quæstionis decimæseptimæ Articulum octauum.

[D.223.] IN responsione ad primum octaui articuli dubium occurrit de ratione assignata ibidem, scilicet quòd quanto aliquis actus est immaterialior, tanto est nobilior: & magis subditur imperio rationis. Contradicit enim hoc Aristot. primo Politicorum: & authori in articulo præcedenti, & experientiæ. Experimur enim quòd corporis membra magis obediūt rationi, quàm passiones appetitus sensitiui. Et dictum est, quòd ratio præest appetitui sensitiuo, non totaliter. Corpori autem sic, &c. Et tamen secundū hanc rationem passiones appetitus sensitiui, cum sint actus spiritualiores, deberent magis imperio rationis subdi, quàm motus manus & pedis. [Cap. 3.]

¶Ad hoc dicitur, quòd obediētia oritur ex propinquitate: sed propinquitas est duplex, similitudinis scilicet & proportionis: & secundum similitudinem quidem, quanto actus est nobilior, tanto proprior secundum naturam suam est rationi, & aptior vt sequatur eam: secundum proportionem verò quanto bonum proprium, ad quod aliquid infra latitudinem obsequentium ordinatur, est magis consonum rationi, tanto magis subditur eius imperio. Constat autem

transmutationem formalem, vt in primo* habitum est. sed actus appetitus sensitiui habet quandam formalem transmutationem corporis, scilicet calorem vel frigus. ergo actus appetitus sensitiui non subditur imperio humano.

3 ¶Præterea, Propriū motiuū appetitus sensitiui apprehensum secundum sensum vel imaginationem: sed non est in potestate nostra semper, quòd aliquid apprehendamus sensu, vel imaginatione. ergo actus appetitus sensitiui non subiacet imperio nostro.

¶SED CONTRA est quod Gregorius Nicenus* dicit, ꝙ obediens rationi diuiditur in duo: in desideratiuum & irascitiuum: quæ pertinent ad appetitum sensitiuum. ergo actus appetitus sensitiui subiacet imperio rationis.

¶RESPONDEO dicendum, quòd secundum hoc aliquis actus imperio nostro subiacet, prout est in potestate nostra. vt suprà dictum est*, & ideo ad intelligendum qualiter actus appetitus sensitiui subdatur imperio rationis, oportet considerare qualiter sit in potestate nostra. Est autem sciendum quòd appetitus sensitiuus in hoc differt ab appetitu intellectiuo, qui dicitur voluntas, quòd appetitus sensitiuus est virtus organi corporalis, non autem voluntas: omnis autem actus virtutis vtentis organo corporali, dependet non solum ex potentia animæ, sed etiam ex corporalis organi dispositione, sicut visio ex potentia visiua, & qualitate oculi, per quam iuuatur vel impeditur. vnde & actus appetitus sensitiui non solum dependet ex vi appetitiua, sed etiam [d] ex dispositione corporis, illud autem, quod est ex parte potentiæ animæ, sequitur apprehensionem, apprehensio autem imaginationis, cum sit particularis, regulatur ab apprehensione rationis, quæ est vniuersalis: sicut virtus actiua particularis à virtute actiua vniuersali. & ideo ex ista parte actus appetitus sensitiui subiacet imperio rationis. qualitas autem & dispositio corporis non subiacet imperio rationis. & ideo ex hac parte impeditur, quin motus sensitiui appetitus totaliter subdatur imperio rationis. Contingit autem etiam quandoque quòd motus appetitus sensitiui subito concitatur ad apprehensionem imaginationis vel sensus: & tunc ille motus est præter imperium rationis, quamuis potuisset impediri à ratione si præuidisset. Inde Philosophus dicit in primo Politicorum*, ꝙ ratio præest irascibili & concupiscibili, non principatu despotico, qui est domini ad seruū, sed principatu politico, aut regali, qui est ad liberos, qui non totaliter subduntur imperio.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd hoc quòd homo vult non concupiscere & tamen concupiscit, contingit ex dispositione corporis, per quam impeditur appetitus sensitiuus, ne totaliter sequatur imperium rationis. vnde & Apostolus ibidem subdit, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. hoc etiam cōtingit propter subitum motū concupiscentiæ, vt dictum est.

¶Ad secundum dicendum, quòd qualitas corporalis dupliciter se habet ad actum appetitus sensitiui. Vno modo vt præcedens, vt prout aliquis est aliqualiter dispositus secundum corpus ad hanc vel illam passionem. Alio modo, vt cōsequens: sicut cum ex ira aliquis incalescit. qualitas igitur præcedens non subiacet imperio rationis: quia vel est ex natura, vel ex aliqua præcedenti motione, quæ non statim quiescere potest: sed qualitas consequens sequitur imperium rationis, quia sequitur motum localem cordis, quod diuersimodè mouetur secundum diuersos actus sensitiui appetitus.

¶Ad tertium dicendum, quòd quia ad apprehensionem sensus requiritur sensibile exterius, non est in potestate nostra apprehendere aliquid sensu nisi sensibili præsente, cuius præsentia non semper est in potestate nostra. tunc enim homo potest vti sensu cum voluerit, nisi sit impedimentum ex parte organi. Apprehensio autem imaginationis subiacet ordinationi rationis secundum modum virtutis vel debilitatis imaginatiuæ potentiæ. Quòd enim homo non possit imaginari quæ ratio considerat, contingit vel ex hoc, quòd non sunt imaginabilia, sicut incorporalia: vel propter debilitatem virtutis imaginatiuæ, quæ est ex aliqua indispositione organi.

ARTICVLVS VIII.

¶Vtrum actus animæ vegetabilis imperetur.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur ꝙ actus vegetabilis animæ imperio rationis subdantur. vires enim sensitiuæ nobiliores sunt viribus animæ vegetabilis. sed vires animæ sensitiuę subduntur imperio rationis. ergo multo magis vires animæ vegetabilis.

2 ¶Præterea, Homo dicitur minor mundus: quia sic est anima in corpore, sicut Deus in mundo: sed Deus sic est in mundo, quòd omnia quæ sunt in mundo, obediunt eius imperio. ergo & omnia quæ sunt in homine, obediunt imperio rationis, etiam vires vegetabilis animæ.

3 ¶Præterea, Laus & vituperium nō contingit nisi in actibus, qui subduntur imperio rationis. sed in actibus nutritiuæ & generatiuæ potentiæ contingit esse laudem & vituperiū, & virtutem & vitium, sicut patet in gula & luxuria & virtutibus oppositis. ergo actus harum potentiarum subduntur imperio rationis.

¶SED CONTRA est quod Greg. Nicenus* dicit, quòd id, quod non persuadetur à ratione, est nutritiuum & generatiuum.

¶RESPONDEO dicendum, quòd actuum quidā procedunt ex appetitu naturali, quidam autem ex appetitu animali vel intellectuali. omne enim agens aliquo modo appetit finem. appetitus autē naturalis non consequitur aliquam apprehensionem, sicut sequitur appetitus animalis & intellectualis. ratio autem imperat per modum apprehensiuæ virtutis. & ideo actus illi, qui procedūt ab appetitu intellectiuo, vel animali, possunt à ratione imperari, non autem actus illi, qui procedūt ex appetitu naturali. huiusmodi enim actus sunt vegetabilis animæ. vnde, vt Gregor. Nicenus* dicit, ꝙ vocatur naturale, quòd generatiuum & nutritiuum. & propter hoc actus vegetabilis animæ non subduntur imperio rationis.

¶AD PRIMVM ergo dicendū, ꝙ quāto aliquis actus est immaterialior, tanto est nobilior, & magis subditus imperio rationis. vnde ex hoc ipso, ꝙ vires ani-

quòd appetitus sensitiuus & corpus aptum natum obsequi rationi, sic se habent ad propria bona, quod illæ ex natura propria inclinantur ad bonum, quandoque contrarium rationi. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Istud verò ex natura sua non inclinatur ad bonum dissonum rationi: imò à natura fabricatum est habile ad motum consonum rationi. Cuius duo signa sunt: primum, quòd corpora cælestia ad solum rationalem motum habilia sunt, nihil omnino habentia impedimenti ad obediendum rationi motrici. Secundum quod in nobis nullus nouus motus animalis nostrorum membrorum subducitur ab obedientia rationis, nisi pudendorum quæ ad maximè delectabile secundum sensum, quod est obiectum appetitus sensitiui, ordinantur: de quo scriptum est, Video aliam legē in membris meis repugnantem legi mentis meæ: appetitus ergo passiones, licet ex naturæ nobilitate magis obediant rationi, quàm corporis motus, propter contrarietatem tamen annexam bono proprio, ad rationem non plenè rationi subditur: propter cuius contrarietatis defectum corporis membra plenè subduntur rationis imperio ad suos animales motus, & hoc intellige, Nouitie, quando insita sunt naturali dispositione. si enim infirmitate aut lassitudine indisposita sint, hoc ex materiæ necessitate contingit: appetitus autem sensitiuus ex sua inclinatione naturali tendit in bonum dissonans rationi: vt dictum est.

[Infrà q.50. ar.5. ad 1. Et 2.2. q.148. art.1. ad 3. Et 3. q.5. ar.2. ad 1. & q.19. art.2. cor. Et 2. di. 20. q.1. ar.2. ad 3. Et veri. q.13. art.4. cor. Et quol. 4. art.21. cor. & 1. Ethi. col.1. fi.]

¶In responsione ad vltimum octaui articuli nota duo. Primum est, quòd dispositio requisita ad motum horum membrorum, non est illa qualitas, de qua superius dictum est, quòd sequitur passionem appetitus mediante motu cordis: sed est qualitas naturalis soli naturæ subiecta per quam motus iste non voluntarius, sed naturalis est. Secundum est, quòd in litera duæ causæ ex Aristotele tanguntur: quare membra hæc habent motum proprium naturalem. prima est, quia quodlibet eorū est quasi separatum animal. Secunda est, quia quodlibet eorum est principium. Ex prima enim habetur, quòd motus iste non subditur imperio superioris partis: ex quo enim est quasi separatum animal secundum seipsum, habet motum non imperatum ab

[Lib.4.c.15. — Loc. cit.]

alio. Ex secunda verò, quòd motus iste est naturalis : quia principia oportet esse naturalia.

¶ Super Quæstionem decimamoctauam.

Circa quæstionis decimæoctauæ initium recolito ex supradictis, quid nominis actionis humanę, & mali moralis. Primū enim sonat actus volūtarios: secundum priuationem boni debiti actioni voluntariæ.

mæ vegetabilis non obediunt rationi, apparet has vires infimas esse.

¶Ad secundum dicendum, quòd similitudo attenditur quantum ad aliquid : quia scilicet sicut Deus mouet mundum, ita anima mouet corpus, nō autem quantum ad omnia. non enim anima creauit corpus ex nihilo, sicut Deus mundum, propter quod totaliter subditur eius imperio.

¶Ad tertium dicendum, quòd virtus & vitium, laus & vituperium non debentur ipsis actibus nutritiuæ, vel generatiuæ potentiæ, quæ sunt digestio & formatio corporis humani : sed actibus sensitiuæ partis ordinatis ad actus generatiuæ, vel nutritiuæ, puta in concupiscēdo delectationem cibi & venereorum, & vtendo secūdum quod oportet, vel non secundum quod oportet.

ARTICVLVS IX.

¶ Vtrum actus exteriorum membrorum imperentur.

1.q.81.art.3.ad 2. Et 2.q.158.art.1.cor. Et 2.dist.20.q.1.art.2.ad 3. Et veri.quæst.25.4.ad 5. artic.5 ad 14. Et ma.q.7.art.2.ad 15. AD NONVM sic proceditur. Videtur quòd mēbra corporis non obediant rationi, quantum ad actus suos. constat enim quòd membra corporis magis distant à ratione quàm vires animæ vegetabilis. sed vires animæ vegetabilis non obediunt rationi. vt dictum est*: ergo multominus mēbra corporis.

2 ¶Præterea, Cor est principium motus animalis. sed motus cordis non subditur imperio rationis. dicit enim Grego. Nicen.* quòd pulsatiuum non est persuasibile ratione: ergo motus membrorum corporalium non subiacet imperio rationis. *Art. præc. Li.4.c.15.*

3 ¶Præterea, Augu. dicit 14. de ci. Dei*, quòd motus membrorum genitalium aliquando importunus est nullo poscente, aliquando autem destituit inhiantem : & cum in animo concupiscenti ferueat, friget in corpore; ergo motus membrorum non obediunt rationi. *Ca.16.to.5.*

Cap. 9. ¶SED CONTRA est quod Aug. dicit 8. confes.* Imperat animus vt moueatur manus : & tanta est facultas, vt vix à seruitio discernatur imperium.

¶RESPONDEO dicendum, quòd membra corporis sunt organa quædam potentiarum animæ : vnde eo modo, quo potentiæ animæ se habent ad hoc quòd obediant rationi, hoc modo se habent & corporis membra. Quia igitur vires sensitiuæ subduntur imperio rationis, non autem vires naturales, ideo omnes motus membrorum, quæ mouentur à potentiis sensitiuis, subduntur imperio rationis : motus autem membrorum, qui consequuntur vires naturales, non subduntur imperio rationis.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd membra non mouent seipsa, sed mouentur per potentias animæ. quarum quædam sunt rationi viciniores quàm vires animæ vegetabilis.

¶Ad secundum dicendum, quòd in his, quæ ad intellectum & voluntatem pertinent, primum inuenitur id, quod est secundum naturam, ex quo illa deriuantur, vt à cognitione principiorum naturaliter notorum cognitio conclusionum, & à voluntate finis naturaliter desiderati deriuatur electio eorum, quæ sunt ad finem : ita etiam in corporalibus motibus principium est secundum naturam : principium autem corporalis motus est à motu cordis. vnde motus cordis secundum naturam est, & non secundum voluntatem. consequitur enim sicut per se accidens vitam quæ est ex vnione corporis & animæ. sicut motus grauium & leuium consequitur formam substantialem ipsorum. vnde & à generante moueri dicuntur secundum Philosophum in 8. Physic.* & propter hoc motus iste vitalis dicitur. vnde Grego. Nicen.* dicit, quòd sicut generatiuum & nutritiuum non obedit rationi, ita nec pulsatiuum quod est vitale : pulsatiuum autem appellat motum cordis, qui manifestatur per venas pulsatiles. *Tex.19.& seq. Li.4.c.15.*

¶Ad tertium dicendum, ꝙ sicut Augus̄t. dicit in 14. de ciuit. Dei*. Hoc quod motus genitalium membrorum rationi non obedit, est ex pœna peccati, vt scilicet anima suæ inobedientiæ ad Deum in illo præcipuè membro pœnam inobedientiæ patiatur, per quod peccatum originale ad posteros traducitur. Sed quia per peccatum primi parentis, vt infra dicetur*, natura est sibi relicta subtracto supernaturali dono, quod homini diuinitus erat collatum, ideo consideranda est ratio naturalis, quare motus huiusmodi membrorum specialiter rationi non obedit. cuius causam assignat Aristot.* in lib. de causis motus animalium : dicens inuoluntarios esse motus cordis & membri pudendi, scilicet quia ex aliqua apprehensione, huiusmodi membra commouentur : inquantum scilicet intellectus & phantasia repræsentant aliqua, ex quibus consequuntur passiones animæ, ad quas consequitur motus horum membrorum : non tamen mouentur secundum iussum rationis aut intellectus : quia scilicet ad motum horum membrorum requiritur aliqua alteratio naturalis, scilicet caliditatis & frigiditatis, quæ quidem alteratio non subiacet imperio rationis. specialiter autem hoc accidit in his duobus membris : quia vtrunque istorum membrorum est quasi quoddam animal separatum, inquantum est principium vitæ : principium autem est virtute totum: cor enim principium est sensuum, & ex membro genitali virtus exit seminalis, quæ est ex virtute totum animal. & ideo habent proprios motus naturaliter : quia principia oportet esse naturalia: vt* dictum est. *Cap.16.& 20.to.5. q.85.art.3. Cap. 8. In solut. ad 2.*

QVAESTIO DECIMAOCTAVA,

De bonitate & malitia humanorum actuum in generali, in vndecim articulos diuisa.

POST HOC considerandum est de bonitate & malitia humanorum actuum. Et primò, quomodo actio humana sit bona, vel mala. Secundò, de his quæ consequuntur ad bonitatem vel malitiam humanorum actuum, puta meritum vel demeritum, peccatum & culpa.

¶Circa primum occurrit triplex consideratio. Prima est de bonitate & malitia humanorum actuum in generali. Secunda, de bonitate & malitia interiorum actuum. Tertia, de bonitate & malitia exteriorum actuum.

Circa primùm quæruntur vndecim. ¶Primò, vtrum omnis actio sit actio bona, vel aliqua sit mala. ¶Secundò, vtrum actio hominis habeat ꝙ sit bona, vel mala, ex obiecto. ¶Tertiò, vtrum hoc habeat ex circunstantia. ¶Quartò, vtrum hoc habeat ex fine. ¶Quintò, vtrum aliqua actio hominis sit bona, vel mala, in sua specie. ¶Sextò, vtrum actus habeat speciem boni vel mali, ex fine. ¶Septimò, vtrum species, quæ est ex fine, contineatur sub specie, quæ est ex obiecto, sicut sub genere, aut econuerso. ¶Octauò, vtrum sit aliquis actus indifferens secundum suam speciem. ¶Nonò, vtrum aliquis actus sit indifferens secundum indiuiduum. ¶Decimò, vtrum aliqua circunstantia constituat actum moralem in specie boni vel mali. ¶Vndecimò, vtrum omnis circunstantia augens bonitatem, vel malitiam constituat actum moralem in specie boni vel mali.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum omnis humana actio sit bona vel aliqua mala.

Infra art. 2.co. & 73. art. 1. ad 1. & mal. 4.1. art.1.2. 3. & 5. AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd omnis actio hominis sit bona, & nulla sit mala. dicit enim Dion. 4. cap. de di. no. Quòd malum non agit, nisi virtute boni: sed virtute boni non fit malum, ergo nulla actio est mala.

2 ¶Præterea, Nihil agit nisi secundum quod est actu : non est autem aliquid malum secundum quod est actu, sed secundum quod potentia priuatur actu, inquantum autem potentia perficitur per actum, est bonum : vt dicitur in 9. Metaph.* Nihil ergo agit, inquantum est malum, sed solum inquantum est bonum. Omnis ergo actio est bona, & nulla mala. *Tex.10.*

3 ¶Præterea, Malum non potest esse causa nisi per accidens : vt patet per Dio. 4. c. de di. no. sed omnis actionis est aliquis per se effectus : nulla ergo actio est mala, sed omnis actio est bona.

¶SED CONTRA est quod Dominus dicit Io. 3. Omnis qui malè agit, odit lucem : est ergo aliqua actio hominis mala.

¶RESPONDEO dicendum, quòd de bono & malo in actionibus oportet loqui sicut de bono & malo in rebus, eo quòd vnaquæque res talem actionem producit, qualis est ipsa. In rebus autem vnumquodque tantum habet de bono, quantum habet de esse. bonum enim & ens conuertuntur : vt in primo* dictum est. solus autem Deus habet totam plenitudinem sui esse secundum aliquid vnum & simplex : vnaquæque res verò habet plenitudinem essendi sibi conuenientem secundum diuersa. Vnde in aliquibus contingit, quòd quantum ad aliquid habent esse & tamen eis aliquid deficit ad plenitudinem essendi eis debitam : sicut ad plenitudinem esse humani, requiritur quòd sit quoddam compositum ex anima & corpore habens omnes potentias & instrumenta cognitionis & motus. vnde si aliquid horum deficiat alicui homini, deficit ei aliquid de plenitudine sui esse. quantum igitur habet de esse, tantum habet de bonitate. inquantum verò aliquid ei deficit de plenitudine essendi, in tantum deficit à bonitate, & dicitur malum: sicut homo cæcus habet de bonitate, quòd viuit, & malum est ei quod caret visu. Si verò nihil haberet de entitate vel bonitate, neque malum, neque bonum dici posset. Sed quia de ratione boni est ipsa plenitudo essendi, siquidem alicui aliquid defuerit de debita essendi plenitudine, non dicitur simpliciter bonum, sed secundum quid, inquantum est ens. poterit tamen dici simpliciter ens, & secundum quid ens: vt in 1.* dictum est. Sic igitur dicendum est, quòd omnis actio, inquantum habet aliquid de esse, intantum habet de bonitate, inquantum verò deficit ei aliquid de plenitudine essendi, quæ debetur actioni humanæ, intantum deficit à bonitate, & sic dicitur mala: puta si deficiat ei, vel determinata quantitas secundum rationem, vel debitus locus, vel aliquid huiusmodi. *q.5.art.1. q.5.art.1.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd malum agit in virtute bonis deficientis: si enim nihil esset ibi de bono, neque esset ens, neque agere posset: si autem non esset deficiens, non esset malum. vnde & actio causata est quoddā bonum deficiens: quia secundum quid est bonum, simpliciter autem malum.

¶Ad secundum dicendum, quòd nihil prohibet aliquid esse secundum quid in actu, vnde agere possit, & secundum aliud priuari actu, vnde causet deficientem actionem, sicut homo cæcus actu habet virtutem gressiuam, per quam ambulare potest : sed inquantum caret visu, qui dirigit in ambulando, patitur defectum in ambulando, dum ambulat cespitando.

¶Ad tertium dicendum, quòd actio mala potest habere aliquem effectum per se secundum quòd habet de bonitate & entitate : sicut adulterium est causa generationis humanæ inquantum habet commixtionem maris & fœminæ, non autem inquantum caret ordine rationis.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum actio hominis habeat bonitatem vel malitiam ex obiectis.

Infrà q. 19. art. 1.&.11. AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd non habeat bonitatem vel malitiam ex obiecto : obiectum enim actionis est res. in rebus autem non est malum, sed in vsu peccantium : vt Aug. dicit in lib. 3. de doctrina Christia*. ergo actio humana non habet bonitatem vel malitiam ex obiecto.

2 ¶Præterea, Obiectum comparatur ad actionem, vt materia : bonitas autem rei non est ex materia, sed magis ex forma, quæ est actus : ergo bonum & malum non est in actibus ex obiecto.

3 ¶Præterea, Obiectū potentiæ actiuæ comparatur ad actionem, sicut effectus ad causam : sed bonitas causæ non dependet ex effectu, sed magis econuerso: ergo actio humana non habet bonitatem vel malitiam ex obiecto.

¶SED CONTRA est quod dicitur Oseæ 9. facti sunt abominabiles sicut ea, quæ dilexerunt. fit autem homo Deo abominabilis propter malitiam suæ operationis : ergo malitia operationis est secundum obiecta mala, quæ homo diligit, & eadem ratio est de bonitate actionis.

Art.1. ¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum est*, bonum & malum actionis sicut & cæterarum rerum, attenditur ex plenitudine essendi, vel defectu ipsius. primum autem quod ad plenitudinem essendi pertinere videtur, est id quod dat rei speciem : sicut autem res naturalis habet speciem ex sua forma, ita actio habet speciem ex obiecto, sicut & motus ex termino : & ideo sicut prima bonitas rei naturalis attenditur ex sua forma, quæ dat speciem ei, ita & prima bonitas actus moralis attenditur ex obiecto conuenienti, vnde & à quibusdam vocatur bonum ex genere, puta vti re sua : & sicut in rebus naturalibus primum malum est, si res generata non consequitur formam specificam, puta si non generetur homo, sed aliquid loco hominis : ita primum malum in actionibus moralibus : est quod est ex obiecto : sicut accipere aliena. & dicitur malū ex d genere, genere pro specie accepto, eo modo loquendi, quo dicimus humanum genus totam humanam speciem. *P.671.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd licet res exteriores sint in seipsis bonæ, tamen non semper habent debitam proportionem ad hanc vel illam actionem: & ideo inquantum considerantur, vt obiecta talium actionum, non habent rationem boni.

¶Ad secundum dicendum, quòd obiectum non est materia ex qua, sed materia circa quam : & habet quodammodo rationem formæ, inquantum dat speciem.

¶Ad tertium dicendum, quòd non semper obiectum actionis humanæ est obiectum actiuæ potentiæ. nam appetitiua potentia est quodammodo passiua, inquantum mouetur ab appetibili: & tamen est principium humanorum actuum, neque enim potentiarum actiuarum obiecta semper habent rationem effectus, sed quando iam sunt transmutata, sicut alimentum transmutatum est effectus nutritiuæ potentiæ, sed alimentum nondum transmutatum comparatur ad potentiam nutritiuam, sicut materia circa quam operatur. ex hoc autem quod obiectum est aliquo modo effectus potentiæ actiuæ, sequitur quòd sit terminus actionis eius, & per consequens quod det ei formam & speciem : motus enim habet speciem à terminis. & quamuis etiam bonitas actionis non causetur ex bonitate effectus, tamen ex hoc dicitur actio bona, quòd bonum effectum inducere potest. & ita ipsa proportio actionis ad effectum est ratio bonitatis ipsius.

¶Super Quæstionis decimæoctauæ Articulum secundum.

Circa articulum 2. quæstio. eiusdem, omisso primo, aduerte primò ꝙ author quasi plus determinans, quàm quæsierit, non solum dicit quòd actus est bonus moraliter ex obiecto, sed quod habet bonitatem primam & specificam ab eo. Cū enim omnis quæstio medij, vt patet 2. Posteriorum, optime respōdet simul, quia est, & propter quid est actus bonus moraliter ex obiecto: quia scilicet est specificans primum. Aduerte secundò, quòd licet in primo horum, scilicet quòd prima bonitas moralis in actu sit, ex obiecto sequatur Scotus authoris doctrinam : in secundo tamen horum dissentit in quodlibet. quæstione decimaoctaua, articulo primo, putans quòd determinatio ex obiecto ita constituat bonitatem actus moralis, quòd nullam specificam bonitatem det illi, sed capacitatem omnis bonitatis specificæ in genere moris. hæc quidem dicit, sed non probat : & tamen constat quòd amare Deum, & odium Dei, actus matrimonialis, adulterium & similia, bonitatem vel malitiam habent specificam ex obiectis : ita quòd non solum bonitatem vel malitiā genericam seu communem dat obiectum, vt vti re sua aut aliena, sed etiam specialissimam generare ex propria, aut ex aliena vxore. *Infrà q.42. art.6.corp. Et ma.q.2. artic.5.cor. & q.7.art.4.corp. Et quoli.4.ar.6.cor.& 2.distī.36.ar.5.cor.& 7. art.1.*

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum actio hominis sit bona vel mala ex circunstantia.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd actio non sit bona vel mala ex circunstantia. circunstantiæ enim circunstant actum sicut extra ipsum existentes, vt dictum est*: sed bonum & malum sunt in ipsis rebus : vt dicitur in 6. Meta.* ergo actio non habet bonitatem vel malitiam ex circunstantia. *Tex.8.*

2 ¶Præterea, Bonitas vel malitia actus maxime consideratur in doctrina morum: sed circunstantiæ cum sint quædam accidentia actuum, videntur esse præter considerationem artis: quia nulla ars considerat id quod est per accidens : vt dicitur in 6. Metaph.* ergo bonitas vel malitia actionis non est ex circunstantia. *Tex.4.*

3 ¶Præterea, Id quod conuenit alicui secundum suam substantiam, non attribuitur ei, vt aliquod accidens. Sed bonum & malum conuenit actioni secundum suam substantiam : quia actio ex suo genere potest esse bona vel mala, vt dictum est*, ergo non conuenit actioni ex circunstantia quòd sit bona vel mala. *Art. præc.*

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in libro Ethico.* quod virtuosus operatur secundum quod oportet, & quando oportet, & secundum alias circunstantias, ergo ex contrario vitiosus secundum vnumquodque vitium operatur quando non oportet, vbi non oportet : & sic de aliis circunstantiis, ergo actiones humanæ secundum circunstantias sunt bonæ, vel malæ. *Lib.1.c.6.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd in rebus naturalibus inuenitur tota plenitudo perfectionis, quæ debetur ei ex forma substantiali, quæ dat speciem, sed multum superadditur ex superuenientibus accidentibus : sicut in homine ex figura, ex colore: & sic de aliis, quorum si aliquod desit ad decentem habitudinem, consequitur malum : ita etiam est in actione. nam plenitudo bonitatis eius non consistit in sua specie : sed aliquid additur ex his quæ adueniunt tanquam accidentia quædam : & huiusmodi sunt circunstantiæ debitæ. vnde si aliquid desit quod requiratur ad debitas circunstantias, erit actio mala.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd circunstantiæ sunt extra actionem inquantum non sunt de essentia actionis, sunt tamen in ipsa actione velut quædam accidentia eius, sicut & accidentia : quæ sunt in substantiis naturalibus, sunt extra essentias earum.

¶Ad secundum dicendum, quòd non omnia accidentia per accidens se habent ad suam substantiam : sed quædam sunt per se accidentia, quæ in vnaquaque arte considerantur: & per hunc modum considerantur circunstantiæ actuum in doctrina morali.

Universidad de Deusto
Biblioteca

¶ *Super Quæstionis decimæoctauæ Articulum quartum.*

CIrca quartum articulum eiusdem decimæoctauæ quæstionis, omisso tertio, aduerte quadruplicem bonitatem in litera positam actionis humanæ, sic vt omnem actio humana omnis enim humana actio quancunque vitiosa, continetur sub genere actionis humanæ: quoniam est actus à ratione & voluntate, &c. & sic habet bonitatem & charitatem actionis humanæ: & quantum huiusmodi entitatis habet tantum bonitatis: & secundum hoc (vt infrà dicetur) omnis nostra, quamuis mala, actio est à Deo.

Infrà q.79. art.3.ad 1.

¶ Circa distinctionem huius quadruplicis bonitatis in litera dubium occurrit: quia superius in quæstione septima, bonitas finis posita est inter circunstantias: hic autem diuiditur contra bonitatem circunstantiarum.

¶ Ad hoc dicitur, quòd finis etiam adiunctus potest referri ad actum interiorem voluntatis, & ad actum exteriorem. Si referatur ad actum interiorem, non est circunstantia, sed ad substantiam actus specificatiue concurrens. Si autem referatur ad actum exteriorem, finis adiunctus habet rationem circunstantiæ. Et sic cũ aliquis mœchatur, vt furetur, furtum est circunstãtia fornicationis exterioris & specificatio interioris velle: propter quod in 6. articulo huius quæst. dicitur, quòd huiusmodi finis, puta furtum, specificat etiã fornicationem exteriorem formaliter, & non materialiter, id est, vt stat sub illo interiori velle, & non secundum se. Idem ergo finis & circunstantia & specificatio. relatus ad eundem etiam actum exteriorem humanũ diuersimode, scilicet formaliter & materialiter, & quoniam sermones in scientia sunt formales, merito bonitas ex fine, vt specifica distinguitur cõtra bonitatem ex circunstantia etiam finis.

Lib.3.ca.3.

¶ In responsione ad tertium eiusdem quarti articuli dubium occurrit quomodo sit possibile actum bonum ex genere, & circunstantiis ordinari ad malum finem, aut econuerso: quia si est malus, vel bonus ex fine adiuncto, ergo non variatur ex fine. & tenet sequela: quia quilibet finis adiunctus habet rationem circunstantiæ respectu actus exterioris secundum se, vt dictum est. videtur ergo implicatio in adiecto, quum dicitur actus malus ex genere & circunstantiis ad bonum finem, aut econuerso actus bonus ex genere & circunstantiis ad malum finem: qualis enim est ex circunstantiis finis, ad talem est finem adiunctum & econuerso. Constat autem, quòd totus hic sermo, scilicet de fine vt circunstantia, & fine malo, ad quem actus bonus: & bono, ad quem actus malus ordinatur: de fine adiuncto intelligitur, vt patet ex supradictis.

¶ Ad hoc potest dupliciter dici, Primò quòd licet actus malus etiam ex circunstantia omnis finis non possit ordinari in bonum finem: actus malus etiam ex circunstantia finis potest ordinari in finem bonum: verbi gratia, fornicari propter furari, propter prodigum esse, propter usurpationem status, propter vindictam exercendam: & sic deinceps, addendo finem fini semper malum, impossibile est ordinari in bonum, esset enim malus ex circunstantia omnis finis: & sic esset implicatio in adiecto: sed fornicari propter furari quamuis sit actus malus ex genere & circunstantia finis, potest tamen ordinari in bonum propter eleemosinam dandam. Sed quia circunstantia finis non arctatur magis ad vnum finem, quàm plures, aut plures quàm omnes possibiles adiungi: ideo dicitur secundo, quòd in hoc & similibus sermonibus intelligendum est de circunstantiis manentibus pure circunstantiis: & non de circunstantiis transeuntibus in specificantia actum: vnde quum circunstantia finis transeat in specificans actum (vt in sexto articulo author docet inferius) consequens est, quòd cùm dicitur, quòd actus bonus ex genere & circunstantiis potest ordinari in malum finem, intelligitur de circunstantiis non transeuntibus respectu eiusdem actus in specificans: & similiter de malo. Et sic cessat obiectio: quia finis qui est circunstãtia actus exterioris, secundum se transit in specificans: & sic non excipitur finis ab aliis, quia circunstantia, sed quia non manet in sua puritate, sed transit in specificans. Et hoc oportet bene notare, & recolere in sequentibus, vbi de duabus bonitatibus moralibus, scilicet ex fine, & genere, ac circunstantiis erit sermo.

Art.1.

¶ *Super Quæstionis decimæoctauæ Articulum quintum.*

CIrca quintum articulum huius decimæoctauæ quæstion. & specialiter in respõsione ad secundum dubium magnum dilucidandum est, quomodo stant hæc duo simul, scilicet, Differẽtiæ secundũ bonum & malum constituunt distinctas & contrarias species actuum moralium: & malum non est natura aliqua, sed nihil, vt Aug. & Dion. dicunt. Si enim actus moralis malus: puta intemperantia, species est aliqua inter entia cõtraria speciei temperantiæ, sicut nigredo albedini, sequitur, quòd differẽtia mali est natura aliqua & non priuatio, nullam potest constituere speciẽ actus, aut habitus, aut cuiusque rei. Si autem malum secundum totam suam formalem latitudinem, priuatio nihilque est, nulla erit in moralibus mali species positiua de hac enim loquimur, ac per hoc nulla verè, & propriè contrarietas inter actum habitumque iustitiæ, & iniustitiæ, temperãtiæ & intemperantiæ, quod est contra communẽ doctrinam. oportet enim vtrunque contrariorum vt sic, esse ens positiuũ formaliter, & non tantũ subiectiuè.

Mal.q.ar. 4.ad 5. & art.5.corp.

Art.1.

Text.10. to.3.

¶ Ad claritatẽ huius obscuræ difficultatis scito quòd dicere non audeo nisi expressa Diui Thomæ sententia in 1. parte, q.48.art.1. ad 2.& 3.contra Gen. c.9. explicaret quod hic tãgitur, scilicet quòd malum genus & differẽtia in moralibus formaliter est ens positiuum & bonum in se, quamuis sit malum homini secundum rationem, sicut forma mortui est quoddam ens & bonum in se, quamuis sit malum viuo. Est itaque iniustitiæ actus & habitus secundum suam speciem moralem formaliter ens positiuum & contrarium iustitiæ. nec ex hoc sequitur quòd malum sit natura aliqua, aut ens. Sed æquiuocatio accidens hîc obscuritatem parit, malum enim æquiuocum est ad malum vere & proprie, & ad malum genus, differentias & species moralium. pro quo nota, quod malum absolutè loquendo, significat priuationem boni debiti, quando, ficut, &c. Malum autem in moralibus quandoque significat priuationem boni secundum rationem debiti, quando, sicut, &c. actui humano vel quandoq; autem significat ens contrarium actui, vel habitui humano bono, ita quod inter significationem mali in moralibus & absolutè hoc interest, quòd malum absolutè formaliter est nihil, denominatiue autem est. In moralibus autem malum quod est pars subiectiua mali in communi, eodem modo se habet, scilicet quòd formaliter est nihil, denominatiue vero est ens: sed præter hoc in moralibus etiam ipsum ens formaliter contrarium actui vel habitui bono moraliter vocatur malum secundum suam speciem. vbi manifestè patet æquiuocatio. Est igitur in moralibus malum dupliciter, scilicet priuatiue: & hoc est simpliciter & formaliter malum, quod est nihil, cuius Deus non est author: & contrarie, & hoc est in se bonum: & est à Deo, quamuis priuatio sibi annexa à nullo forte sit, sicut nec potentia peccandi quo ad priuatiuum. Sed de hoc aliàs. Ad propositum sufficit hæc intellexisse, & cum his eorum radicem, scilicet quod quia nullus operatur aspiciens ad malum, oportet in malo actu voluntatis inueniri bonum aliquod verum vel apparens, cum priuatione boniatis alicuius spectantis ad rectam rationem. Et pro quanto actus ille ad bonum

¶ Ad tertium dicendum, quòd cum bonum conuertatur cum ente, sicut ens dicitur secundum substantiã & secundum accidens: ita & bonum attribuitur alicui & secũdum esse suum essentiale, & secundum esse accidentale, tam in rebus naturalibus, quàm in actionibus moralibus.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum actio humana sit bona vel mala ex fine.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd bonum & malum in actibus humanis non sint ex fine: Dicit enim Dio. 4.c. de di.no. quòd nihil respiciens ad malum operatur. si igitur ex fine deriuatur operatio bona vel mala, nulla actio esset mala: quod patet esse falsum.

2 ¶ Præterea, Bonitas actus est aliquid in ipso existens; finis autem est causa extrinseca: non ergo secundum finem dicitur actio bona vel mala.

3 ¶ Præterea, contingit aliquam bonam operationem ad malum finem ordinari: sicut cum aliquis dat eleemosynã propter inanem gloriam, & econuerso aliquam malam operationem ordinari ad bonum finẽ. sicut cũ quis furatur, vt det pauperi. non ergo est ex fine actio bona vel mala.

¶ SED CONTRA est quod Boetius dicit in Topicis, *quod cuius finis bonus est ipsum quoque bonum est; & cuius finis malus est, ipsum quoque malum est.

Lib.3.ca.3.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd eadem est dispositio rerum in bonitate & in esse. sunt enim quædam quorum esse ex alio non dependet, & in his sufficit considerare ipsum eorũ esse absolutè. Quædam vero sunt, quorum esse dependet ab alio: vnde oportet quòd considerẽtur per considerationem ad causam, à qua dependet, sicut autem esse rei dependet ab agente, & forma, sic bonitas rei depẽdet à fine: vnde in personis diuinis, quæ nõ habent bonitatẽ dependentẽ ab alio, non consideratur aliqua ratio bonitatis ex fine. actiones autem humanæ & alia quorum bonitas dependet ab alio, habent rationem bonitatis ex fine, à quo dependet præter bonitatem absolutam, quæ in eis existit. Sic igitur in actione humana bonitas quadruplex considerari potest. Vna quidem secundum genus, prout scilicet est actio; quia quantum habet de actione & entitate, tantum habet de bonitate, vt dictum est *. Alia verò secundum speciem, quæ accipitur secundum obiectum conueniens. Tertia secundum circunstantias, quasi secundum accidentia quædam. Quarta autem secundum finem, quasi secundum habitudinem ad bonitatis causam.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd bonum, ad quod aliquis respiciens operatur, non semper est verum bonum: sed quandoque verum bonum: & quandoque apparens: & secundum hoc ex fine sequitur actio mala.

¶ Ad secundum dicendum, quòd quamuis finis sit causa extrinseca; tamen debita proportio ad finem, & relatio in ipsum inhærẽt actioni.

¶ Ad tertium dicẽdum, quòd nihil prohibet actioni habenti vnam prædictarum bonitatum, deesse aliam: & secundum hoc contingit actionẽ, quę est bona, secundum speciem suam vel secundum circunstãtias ordinari ad finem malum, vel econuerso: non tamen est actio bona simpliciter, nisi omnes bonitates concurrant: quia quilibet singularis defectus causat malum, bonum autem causatur ex integra causa: vt Dionysius dicit 4.c. de diuinis nom.

ARTICVLVS V.

¶ Vtrum aliqua actio humana sit bona vel mala in sua specie.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd actus morales non differant specie secundum bonum & malum. bonum enim & malum in actibus inuenitur conformiter rebus, vt dictum est *. Sed in rebus bonum & malum non diuersificant speciem; idem enim specie est homo bonus & malus: ergo neque etiam bonum & malum in actibus diuersificant speciem.

Mal.q.ar. 4.ad 5. & art.5.corp.

Art.1.

2 ¶ Præterea, Malum cum sit priuatio, est quoddam non ens. sed non ens non potest esse differẽtia, secundum Phil. in 3 Meta*. Cum ergo differentia constituat speciem, videtur quòd aliquis actus ex hoc quod est malus, non constituatur in aliqua specie. & ita bonum & malum non diuersificant speciem humanorum actuum.

Text.10. to.3.

3 ¶ Præterea, Diuersorũ actuũ secundum speciem diuersi sunt effectus; sed idẽ specie effectus potest consequi ex actu bono & malo: sicut homo generatur ex adulterio & ex matrimoniali concubitu: ergo actus bonus & malus non differunt specie.

Art.3.

4 ¶ Præterea, bonum & malum dicitur, in actibus quandoque secundum circunstantiam, vt dictum est*: sed circunstantia cum sit accidens, non dat speciem actui: ergo actus humani non differunt specie propter bonitatem & malitiam.

Ca.3.n.2.

¶ SED CONTRA, secundum Philosophum in 2. Ethic.* similes habitus, similes actus reddunt: sed habitus bonus & malus differunt specie, vt liberalitas & prodigalitas: ergo & actus bonus & malus differunt specie.

2.2.ar.3.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd omnis actus speciem habet ex suo obiecto, sicut suprà dictũ est*: vnde oportet quòd aliqua differentia obiecti faciat diuersitatem speciei in actibus. Est autem considerandum quòd aliqua differentia obiecti facit differentiam speciei in actibus secundum quod referuntur ad vnum principium actiuum, quod non facit differentiam in actibus secundum quod referuntur ad aliud principium actiuum: quia nihil quod est per accidens, constituit speciem, sed solum quod est per se. potest autem aliqua differentia obiecti esse per se in comparatione ad vnum principium, & per accidens in comparatione ad aliud, sicut cognoscere colorem & sonum per se differunt per comparationem ad sensum, non autem per comparationem ad intellectum. In actibus autem bonum & malum dicitur per cõparationem ad rationem: quia vt Dion. dicit 4.cap. de di.no. Bonum est hominis secundum rationem esse, malũ autem quod est præter rationem: vnicuique enim rei est bonum quod cõuenit ei secundum suam formam: & malum quod est ei præter ordinẽ suæ formæ. patet ergo quòd differentia boni & mali circa obiectum considerata comparatur per se ad rationem, scilicet secundum quod obiectum est ei conueniens vel non conueniens. dicuntur autem aliqui actus humani vel morales secundum quod sunt à ratione. vnde manifestum est quod bonũ & malum diuersificant speciem in actibus moralibus, differentiæ enim per se diuersificant speciem.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd etiam in rebus naturalibus bonum & malum, quod est secundum naturam & contra naturam, diuersificant speciem naturæ. corpus enim mortuum & corpus viuum non sunt eiusdem speciei: & similiter bonum inquantum est secundum rationem, & malum inquantum est præter rationem, diuersificant speciem moris.

¶ Ad secundum dicendum, quòd malũ importat priuationem non absolutam, sed consequentem talem potentiam. dicitur enim malus actus secundum suam speciem, non ex eo quod nullum habeat obiectum, sed quia habet obiectum non conueniens rationi: sicut tollere aliena. vnde inquantum obiectum est aliquid positiuè, potest constituere speciem mali actus.

¶ Ad tertium dicendum, quòd actus coniugalis & adulterium secundum quod comparantur ad rationem, differunt specie & habent effectus specie differentes: quia vnum eorum meretur laudem & præmium, aliud vituperium & pœnam. sed secũdum quod comparantur ad potentiam generatiuam, non differunt specie, & sic habent vnum effectum secundum speciem.

¶ Ad quartum dicendum, quòd circunstantia quandoque sumitur, vt differentia essentialis obiecti, secundum quod ad rationem comparatur. & tunc potest dare speciem actui morali. & hoc oportet esse quandocunque circunstãtia transmutat actum de bonitate in malitiam: non enim circunstantia faceret actum malum, nisi per hoc, quod rationi repugnat.

ARTICVLVS VI.

¶ Vtrum actus habeat speciem boni vel mali ex fine.

Infrà q.19. art.1.& 2. & 40.ar.2.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd bonum & malum quod est ex fine, non diuersificent speciem in actibus, actus enim habent speciem ex obiecto: sed finis est præter rationem obiecti: ergo bonum & malum, quod est ex fine, non diuersificant speciem actus.

2 ¶ Præterea, Id quod est per accidens, non constituit speciem,

Art.3.

vt dictum est*, sed accidit alicui actui quod ordinetur ad aliquem finem, sicut quòd aliquis det eleemosynam propter inanem gloriam. ergo secundum bonum & malum, quod est ex fine, non diuersificantur actus secundum speciem.

3 ¶ Præterea, Diuersi actus secundum speciem ad vnum finem ordinari possunt: sicut ad finem inanis gloriæ ordinari possunt actus diuersarum virtutum & diuersorum vitiorum, non ergo bonum & malum, quod accipitur secundum finem diuersificat speciem actuum.

9.1. art.3.

¶ SED CONTRA est quod suprà ostensum est*, quòd actus humani habent speciem à fine. ergo bonum & malum quod accipitur secundum finem, diuersificat speciem actuum.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd aliqui actus dicuntur

humani, inquantum sunt voluntarij, sicut suprà dictum est*, in actu autem voluntario inuenitur duplex actus, scilicet actus interior voluntatis, & actus exterior: & vterque horum actuum habet suum obiectum. finis autem propriè est obiectum interioris actus voluntarij. id autem circa quod est actio exterior, est obiectum eius. sicut igitur actus exterior accipit speciem ab obiecto circa quod est, ita actus interior voluntatis accipit speciem à fine, sicut à proprio obiecto. id autem quod est ex parte voluntatis, se habet vt formale ad id, quod est ex parte exterioris actus: quia voluntas vtitur membris ad agendum, sicut instrumentis. neque actus exteriores habent rationem moralitatis, nisi inquantum sunt voluntarij: & ideo actus humani species formaliter consideratur secundum finem, materialiter autem secundum obiectum exterioris actus. Vnde Philosophus dicit in 5. Ethic.* Quòd ille qui furatur, vt committat adulterium, est per se loquendo magis adulter quàm fur.

Ca.2.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd finis habet rationem obiecti, vt dictũ est*.

In corp.& 9.1.art.1.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ordinari ad talẽ finem, etsi accidat exteriori actui, non tamen accidit actui interiori voluntatis, qui comparatur ad exteriorem, sicut formale ad materiale.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quando multi actus specie differentes ordinantur ad vnum finem, est quidem diuersitas speciei ex parte exteriorum actuum, sed vnitas speciei ex parte actus interioris.

ARTICVLVS VII.

¶ Vtrum species, quæ est ex fine, continetur sub specie, quæ est ex obiecto sicut sub genere, vel econuerso.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd species bonitatis, quæ est ex fine, contineatur sub specie bonitatis, quæ est ex obiecto, sicut species sub genere: puta cũ aliquis vult furari, vt det eleemosynam. Actus enim habet speciem ex obiecto, vt dictum est*. Sed impossibile est quòd aliquid cõtineatur in aliqua alia specie, quæ sub propria specie non continetur: quia idem non potest esse in diuersis speciebus non subalternis: ergo species quæ est ex fine, continetur sub specie, quæ est ex obiecto.

2 ¶ Præterea, Semper vltima differentia constituit speciem specialissimam. Sed differentia, quæ est ex fine videtur esse posterior quàm differentia, quæ est ex obiecto: quia finis habet rationem vltimi: ergo species, quæ est ex fine, continetur sub specie, quæ est ex obiecto sicut species specialissima.

3 ¶ Præterea, Quanto aliqua differentia est magis formalis, tanto magis est specialis: quia differentia quæ comparatur ad genus, vt forma ad materiam: sed species, quæ est ex fine, est formalior ea, quæ est ex obiecto, vt dictum est*: ergo species, quæ est ex fine, continetur sub specie, quæ est ex obiecto: sicut species specialissima sub genere subalterno.

¶ SED CONTRA, Cuiuslibet generis sunt determinatæ differentiæ, sed actus eiusdem speciei ex parte obiecti potest ad infinitos fines ordinari: puta furtũ ad infinita bona vel mala: ergo species quæ est ex fine, non continetur sub specie, quæ est ex obiecto, sicut sub genere.

¶ RESPONDEO dicendũ, quòd obbonum fertur, speciem sortitur positiuam, ex qua dicitur malus contrarie. pro quanto verò priuationem bonitatis debitæ habet annexam, est malus priuatiue. In eodem articul. nota resp̃sionem ad quartum, coniungens eam doctrinæ penultimi & vlt. articuli.

9.1.art.1.

¶ *Super Quæstionis decimæoctauæ Articulum sextum.*

IN sexto arti. eiusdem quæst. 18. dubium est circa illa verba in corpore articuli. Finis proprie est obiectum interioris actus voluntarij. videtur enim hoc esse falsum. Nam obiectum electionis manifestè est id quod est ad finem. imo in hoc distinguitur à volitione & intentione: vt superius; vt patet & in tertio Ethicor. Et eadem difficultas est de consensu & vsu, de quibus dictum est quòd sunt respectu eius, quod est ad finem.

¶ Ad hoc dicitur, quòd obiectum formale omnis actus voluntaris est finis: eo quòd est etiam ratio eorum quæ sunt ad finem. vnde author ad insinuandam hanc formalitatem obiecti apposuit ly proprie, dicens, Finis autem proprie: & hoc in sequentibus præoculis habendum est.

2.2.q.11. art.1.ad.2.

¶ In responsione ad secundum eiusdem articuli congrega diligenter verba literæ, vt euadas difficultates. Non enim dicitur in litera quòd soli actui exteriori accidit ordinari in talem finem. hoc enim esset falsum: potest nanque etiam interiori voluntatis actui accidere ordo in talem finem: vt patet in odiente Deum propter consequendum regnum, vel aliquid huiusmodi. sed dicitur in litera quòd talis ordo non accidit interiori actui voluntatis qui comparatur ad exteriorem, vt formale ad materiale: ita quod non omni actui interiori denegãt hanc accidentalitatem: sed illi qui habet se ad exteriorem, vt formale. Ille actus autem qui se habet vt formalis (vt iam determinatum est suprà) est actus imperans: quando autem ipse actus interior voluntatis ordinatur ad alium finem, tunc se habet vt actus imperatus: & in eundem incidit ordinem cum actu exteriori. Habet igitur & hoc præoculis, vt intelligas in hoc tractatu actus interioris voluntatis nomine, ipsum, non vt imperatum, sed vel secundum se, vel imperantem. sic enim contra exteriorem distinguitur.

Art.prece. & q.1.art. 3.

Art.6.

¶ *Super*

Universidad de Deusto
Biblioteca

¶ *Super Quæstionis decimæoctauæ Articulum octauum & nonum.*

CIrca octauum & nonũ præcipue articulũ, dubium occurrit de illa conditionali. Si actus à ratione deliberatiua procedens non sit ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipso repugnat rationi, & habet rationẽ mali. Super hac nanq; propositione fundatur doctrina authoris, negantis dari in individuo actũ humanum indifferentem, seu medium inter bonum & malum moraliter, & quidem Scot. in secundo sentẽ. distinctio. 41. susstinere conatur oppositum tripliciter. Primo, quia non omnis actus humanus debet habere huiusmodi bonitatem, vel malitiam: secundò, quia actus ex quibus sit habitus virtutis moralis, non est malus, vt patet: nec bonus moraliter, quia non est ex virtute morali, ergo. Tertiò, quia habens virtutem, nõ semper tenetur illa vti: ac per hoc potest quandoque operari, non malè, non vtendo virtute. Nec ponit solum actum indifferentem, sed etiam habitum indifferentem generatum ex huiusmodi actibus. In quolib. quoque quæstione decimaoctaua, articu. primo, directè etiam contra hanc conditionalem somniat triplicem actum & habitum, scilicet bonum & malum priuatiue, & malum contrarie: fundãtq́ue se super dictis Boetij super prædicamentis, in prima proprietate qualitatis volentis iniustitiam non priuationem, sed contrarium iustitiæ significare: & super ratione distinctionis inter priuatiue, & contrarie oppositum. Et expresse dicit, quòd si quis actum non ordinet ad finem debitum, talis est malus priuatiue, non contrarie: sed si ordinetur ad finem indebitum, tunc est malus cõtrarie, vultq́ue Dionys. capitulo quinto, de diu. nom. Malum cõtingit ex singularibus defectibus intelligi de malo priuatiuè, non contrarie. In secundo quoque sentẽ. distinctione 7. quæstione 1. cõtradicit totaliter præsenti doctrinæ, volens quod bonum & malum moraliter ex parte obiecti careant medio, ex parte verò circunstantiæ habeant mediũ. Et propterea non datur humanus actus indifferens ad bonum & malum moraliter ex obiecto: sed bene datur talis actus indifferẽs ex parte circunstantiarum. Et ratio primi assignatur, quia oportet actum habere obiectũ: obiectum autem oportet esse vel conueniens actui secundum rectam rationem, vel disconueniens. Ratio verò secundi non alia assignatur, nisi quia si quis det eleemosynam pauperi, non propter finem de quo non cogitat, nec secundum alias circunstantias, talis actus non est bonus moraliter: quia non debite circunstãtionatus: nec malus, quia non propter indebitũ finem, puta vanã gloriam, ergo indifferens & priuatiue tantum malus, non contrarie. Sed hæc non solum verò nõ consonãt, sed sibiipsis forte aduersantur. si enim actus & habitus indifferens, & malus priuatiue coincidunt apud ipsum (vt ex prædicta dist. 7. accipi potest) cùm malum priuatiue & contrarie, vt Sco. accipit, in actu morali sint idem (vt probabitur) sequeretur quòd actus indifferens, & malus contrarie coincidãt, quod implicat. Si autem quis quatuor dixerit genera actuũ & habituum moralium secundũ bonũ & malum moraliter, gratias agamus illi, qui ea adinuenit in nostris moribus, quæ nec ipse, nec alius in mortalibus propriis aut alienis potuit experiri. Proponant queso in speciebus & suis indiuiduis actus istos deliberatos: & aduertent errorem suum. Quatuor ergo agendi hic sunt. Nam primo obiectis. Secundò fundamentis satisfaciẽdum est. Tertiò, de indifferentia actus secundum obiectum seu speciem. Et quartò, quòd non datur actus indifferens in particulari ostendẽdum est: procedemus autem ordine retrogrado, mõstrantes primò, quòd omnis actus humanus in actu exercito est bonus aut malus moraliter. Arguitur ergo sic primo, omnis actus otiosus est malus contrarie: sed omnis actus deliberatus priuatus debito fine, est otiosus. ergo malus cõtrarie. Maior est Iesu Christi, Matthæi 12. de verbo otioso. Idẽ enim est iudicium de reliquis actibus otiosis. Minor est nota ex terminis, otiosum enim ex priuatione finis debiti dicitur: & est. Quod autem ad finem debitum non ordinatur, nõ solum illum nõ assequitur: sed etiam sine spe huiusmodi assequutionis sit.

¶ Præterea, Si priuatio debiti finis in actu humano non constituit actum malum contrarie, pari ratione, imo maiore, nullius alterius circunstantiæ priuatio constituet actum humanum malum contrarie: patet sequela, quia circunstantia finis est prima, & magis intimè: falsitas verò consequentis patet ex eo, q́ etiã actus boni ex genere suo si fiunt, sunt, quando non debent & vbi non debent, sunt moraliter mali: vt patet de actu coniugali, vt ex suprà dictis authoribus de circunstantiis, Aristo. Tullio &c.

¶ Præterea, & est ratio literę. Ratio deliberatiua quãdo agit, debet agere propter debitũ finem, quia debet ex ratione rectarecta autem ratio dictat quòd vnicuique detur quod sibi debetur ac per hoc q́ actio ordinetur in finẽ debitum. Si ergo agit, & non propter debitum finem, ergo priuat actionem fine debito, quãdo oportet. hoc autẽ est manifeste malum cõtrarie sicut priuare hominẽ de bono sibi debito. hæc de primo cõmunicando cũ Sco. in vocabulis. Quòd autẽ aliquis actus sit secundũ obiectũ indifferẽs, probatione nõ egent: sed inductione. leuare siquidẽ festucã de terra, ire ad agrũ, & similia deliberare, actus humani sunt: & tamẽ obiecta relata ad rationẽ nec conuenientiã, nec disconuenientiã important. volitio enim terminata ad hoc volitum, puta ire ad agrũ, nihil habet ex tali volito boni vel mali, quoniam tale volitũ nec consonat nec dissonat volitioni secundũ rectã rationẽ, vt de se patet. vn de pot̃ & bene & male indifferẽter fieri. hæc de secundo. Fundamentum autẽ Scoti est distinctio inter priuationẽ & contrarietatem. quã pluries repetit. Et in hoc quidẽ deceptus est dupliciter.

Primò, quia aliud est loqui de istis in cõmuni, & aliud de istis in tali materia. licet enim in cõmuni priuatio non inferat contrarium: in aliqua tamen materia conuertuntur priuatio & contrarium, vt ipse Sco. fatetur. hoc autem maxime accidit in materia morali secũdum bonum & malum: quoniam sicut in naturalibus priuatio formæ substantialis nunquam inuenitur nisi adiuncta oppositæ formæ substantiali, ita in moralibus priuatio substantialis bonitatis moralis nunquam inuenitur, nisi adiuncta oppositæ bonitati. nunquam enim voluntas deliberata actum suum debita sibi bonitate secundum rationem priuat, nisi tenendo in aliquod aliud bonũ vere vel apparenter oppositum illi bono. si enim declinat in bonum non oppositum, quum nõ opposita possint esse simul, non declinabit priuationem illius. Et omniũ horum radix est, quia agens non intendit in priuationem boni, nisi quia intendit aliud bonum incompossibile illi priori. ac per hoc habentem annexã priuationẽ alterius. Secundò, quia ratio mali culpæ de quo sermo, cuius Deus non est author, non consistit in malitia contrariẽ, sed in malitia priuatiuè: vt ex suprædictis patet. Et si actus humanus non esset malus cõtrariè, sed priuatiuè tantum, actus ipse esset malus moraliter & peccatum, &c. Verbi gratia pro Nouitiis: Cæcitas, quæ est malũ naturæ in oculo. insinuat tria: puta oculum, dispositionem contrariam visui, & priuationẽ visus debiti. Si in oculo esset priuatio visus debiti, absque illa dispositione contraria, cæcitas esset malum oculi: dispositio nanque illa quum positiuum ens sit, non cõstituit rationem mali, sed boni: sed priuatio visus debiti in oculo apto nato, quando, &c. constituit rationem mali. Si igitur actus humanus, qui est capax boni & mali, moraliter declinat à bono morali, dato q́ non perueniat ad bonum contrarium q́ vocatur secundum philosophiam moralem malum cõtrarie, ex hoc ipso q́ est priuatus bonitatis sibi debita quãdo, &c. mali moralis vere & proprie rationẽ habet: quod est esse malũ priuatiue. habent enim se in actu humano malo hæc tria, s. priuatio bonitatis debitæ, malum cõtrarie, & actus humanus, sicut cæcitas dispositio contraria visui, & oculus. Ex distinctione igitur priuationis & contrarium oppositum potius sequitur eius quod intendit Sco. hæc de tertio. Quo ad quartũ oportet stabilire in hac, sicut & in cæteris disputationibus, quid mali nomine in moralibus intelligitur, & certum est q́ cum malum moraliter cõtineatur sub malo absolutę, q́ sicut malũ est priuatio boni debiti substantiæ, quando, sicut, &c. ita malum & moraliter est priuatio bonitatis debitæ secundũ rationẽ, quando, sicut, &c. in actu humano & siue actus humanus habeat secundum suam speciem cõtrarietatem bono, siue nõ, ratio peccati culpæ & mali moraliter in illa priuatione consistit formaliter. Ignorantia igitur propriæ vocis est dicere, q́ actus humanus nõ propter finem debitũ factus est indifferens: ex eo enim q́ priuatus est fine debito, quando oportet, &c. mali moralis rationẽ habet, nec opus est cõtrarietate ad hoc q́ mali rationẽ habeat, quamuis opus sit ea ad hoc q́ speciẽ habeat positiuam in moralibus malis: vt patet ex suprædictis. Ex quo enim omnis actus deliberatus debet habere finem: quia omne agens agit propter finẽ, & secundum Anselmũ allegatum à Scoto in omni volitione est inuenire quid, & cur, oportet q́ omnis humanus actus debeat habere bonitatẽ, vel malitiã in suo exercitio. si enim ad debitũ finẽ ordinatur cum suis circunstantiis, est bonus, si nõ, ipso facto est malus: quia priuatus debita sibi tunc, &c. bonitate.

¶ Ad secundum verò dicitur: quòd actus iusti ex quibus fit iustitia, sunt boni moraliter, quamuis nõ sint totaliter perfecti, quia nõ fiunt prompte, faciliter, delectabiliter, & breuiter, vt fiunt ab habituatis, vnde sophisma consequentis est. Actus non fiunt ex virtute iustitiæ habitualis: ergo non sunt iusti.

¶ Ad tertium autem dicitur, quòd licet habens virtutem nõ teneatur ad semper vti illa: tenetur tamen quandocunque operatur vti forma virtutum, id est, recta ratione, ac per hoc nunquam potest indifferenter operari.

¶ Ad primum autem inductorũ ex quoli. iam patet responsio, licet enim secundum Boe. & veritatem aliud sit priuatio iustitiæ, & aliud iniustitiæ habitus: ratio tamen mali consistit in ipsa priuatione iustitiæ, quando, sicut, &c. vnde & iniustitia ipsa actualis & habitualis cõtraria iustitiæ, nũ habet rationẽ mali nisi ratione priuationis: ipsa igitur priuatio est primo malũ: & cuicunque cõuenit malum, per ipsam conuenit & nõ ratione contrarietatis. Mirũ est autem de isto homine exponente, quòd illa Diony. authoritas 4. ca. de di. no. Malũ ex singularibus defectibus intelligitur de malo priuatiue: & ex alia parte dicente, q́ malum priuatiue est indifferẽs. Sequitur esn ex his q́ Dio. tractãs ibi de malo, tractat de indifferẽter: & q́ bonum cõsurgit ex causa integra: indifferẽs autẽ ex singularibus defectibus: istos autem habitus indifferentes, quos Sco. finxit, experientia testari videtur chimeticos esse: eo q́ nemo apparet habituatus ad indifferẽtia. Ad ea demũ, quæ ex 7. dist. 2. inducta sunt, respondendo dicitur, q́ ratio primi nihil penit̃ valet à necessitate obiecti ad immediationẽ boni & mali moralis in eodem procedẽs. stat enim q́ obiectum est necessarium, & tamen neutrũ: vt patet ex dictis, & ti necessitas infert immediationem boni & mali, cũ in omni volitione non solum quid, sed cur exigatur, conectat quoque quòd respectu finis omnis actus aut bonus est aut malus. Ex fine verò pro ratione secundi implicat: quia si quis det eleemosynam pauperi, & non propter malum finem, & nihil cogitet de fine actualiter: non propter hoc agit non propter finem: quia aut agit propter finem virtualiter, aut agit propter finem, quod est obiectum ipsum: iam enim dictum est quòd obiectum voluntatis est finis. dat enim eleemosynam pauperi. vt der eleemosynam pauperi: hoc autem constat esse bonum. Implicat ergo, dicere actum humanum absque fine: quod si aliæ circunstantiæ ad actum bonum necessariæ omittantur, constat actum esse malum, & non indifferentem. Si enim malum consisteret in positiue oppositis circunstantiis malum à Deo esset, sicut cæteta positiua. sed de his hactenus.

¶ In responsione ad primum octaui articuli, dubium duplex occurrit. Primum est, quia æquiuocari videtur de medio: nam ratio literæ loquitur de medio per participationem: actus autem indifferens est medium per abnegationem tantum. Secundum est: quia falsum est, quòd malum morale non tollat totum bonum morale sibi oppositum. Actus nanque intemperantiæ vndique malus tollit totum bonum temperantiæ ab illo actu, quamuis non tollat bonum actionis humanæ, vtpote subiectum: sicut nec vlla priuatio tollit subiectum.

¶ Ad primum horum dicitur, quod quia ratio literæ inducitur ad satisfaciendum motiuo argumenti, scilicet priuatio & habitus sunt oppositi immediata, non est discedendum ad tale vel tale medium: sed standum est in formali, scilicet habere vel non habere medium, & hoc solum intendit litera, scilicet quòd quædam priuatiuè opposita habent medium: quia priuatio consistit in priuari: ac per hoc non tollit totum oppositum.

¶ Ad secundum dicitur, quòd malum morale dupliciter intelligi potest non tollere totum oppositum: primo permissiue, i. non est necesse q́ tollat totum bonum oppositum: & hoc est manifeste verum: dare nanque eleemosynam indigenti propter inanem gloriam & malum morale, non tamen tollit totam bonitatem moralem ab actu illo: quia actus est bonus moraliter secundum subsstantiam: malus autem secundum circunstantiam finis, & hunc sensum non esse alienum ab authore illa verba literæ innuunt, s. talis priuatio non semper est immediata cum opposito habitu: quasi insinuetur, q́ sicut in communi sufficit priuationi in priuari, q́ non oportet esse immediate toto bono opposito: secũdo potest intelligi postinẽ, seu per se. Et sic verificatur, pro quanto omnis actus quãtuncunque malus, oportet q́ habeat hanc bonitatem moralem q́ sordinetur ad beatitudinem: & sit bonus bonitate finis communissimi formaliter: vt patet ex suprædictis. Et sic malũ morale non potest tollere totam bonitatem moralem: sicut nec ægritudo totam sanitatem corpore perseuerante in vita: & hæc intellige de malo & bono morali non secundũ hanc vel illã rationem, puta secundum speciem vel obiectum. Sic nanque aliquis actus nullam habet bonitatem vt in litera dicitur: sed simpliciter secundum quod inueniuntur in rerum natura in actu exercito: sic enim oportet beatitudinem actum omnem respicere.

CIrca calcem 9. art. est dubium motum à Durando in 2. sent. distin. 40. quia non videtur verum quòd actus ex imaginatione procedentes, vt fricatio barbæ motio baculi, &c. sint extra genus moris. quia actus hominis qui subest libero arb. quo ad hoc quòd est impediri vel non impediri, non est extra genus moris: sed actus isti sunt huiusmodi, vt patet: ergo. Maior patet ex eo quòd aliter in sensualitate non esset malum moraliter: propterea quia liberum arb. potuit impedire & non impedire.

¶ Ad

¶ Ad tertium dicendum, quòd non quicquid habet actus, pertinet ad speciẽ eius. vnde etsi in ratione suæ speciei non contineatur quicquid pertinet ad plenitudinem bonitatis ipsius, non propter hoc est ex specie sua malus, nec etiam bonus: sicut homo secundum suam speciem neque virtuosus, neque vitiosus est.

ARTICVLVS IX.

¶ *Vtrum aliquis actus sit indifferens secundum individuum.*

AD NONVM sic proceditur. Videtur q́ aliquis actus secundum individuum sit indifferens: nulla enim species est, quæ sub se non cõtineat vel continere possit aliquod indiuiduum, sed aliquis actus est indifferens secundum suam speciem, vt dictum est *: ergo videtur q́ aliquis actus indiuidualis possit esse indifferens.

2 ¶ Præterea, Ex indiuidualibus actibus causantur habitus conformes ipsis: vt dicitur in 2. Ethi*. sed aliquis habitus est indifferens. dicit enim Philosophus in 4. Ethi. de quibusdã, sicut de parcis & prodigis, q́ non sunt mali: & tamen constat, quòd non sunt boni, cum recedant à virtute: & sic sunt indifferentes. secundum habitum ergo aliquis actus indiuiduales sunt indifferentes.

3 ¶ Præterea, Bonum morale pertinet ad virtutem, malũ autem morale pertinet ad vitium. Sed contingit quandoque, quòd homo actum qui ex specie sua est indifferens, non ordinat ad aliquem finem vitij vel virtutis: ergo contingit aliquẽ actum indiuidualem esse indifferentem.

¶ SED contra est quod Gregorius dicit in quadam homilia*. Otiosum verbũ est quod vtilitate rectitudinis, aut ratione iustæ necessitatis, aut piæ vtilitatis caret: sed verbum otiosum est malum: quia de eo reddent homines rationem in die iudicij, vt dicitur Matth. 12. Si autem non caret ratione iustæ necessitatis, aut piæ vtilitatis, est bonũ, ergo omne verbũ aut est bonũ aut malũ, pari ergo ratione, & quilibet alius actus vel est bonus, vel malus: nullus ergo indiuidualis actus est indifferẽs.

¶ RESPONDEO dicẽdum, q́ contingit quandoque aliquẽ actũ esse indifferentem secundum speciem, qui tamen est bonus vel malus in indiuiduo consideratus: & hoc ideo, quia actus moralis sicut dictũ est*: non solum habet bonitatem ex obiecto, à quo habet speciẽ, sed etiam ex circunstantiis, quæ sunt quasi quędam accidentia: sicut aliquid conuenit indiuiduo hominis secundũ accidentia indiuidua, quod non conuenit homini secundũ rationẽ speciei, & oportet q́ quilibet in omni volitione non solum quid, sed cur exigatur, conectat quoque quòd respectu finis omnis actus aut bonus est aut malus. Ex fine verò pro ratione secundi implicat: quia si quis det eleemosynam pauperi, & non propter malum finem, & nihil cogitet de fine actualiter: non propter hoc agit non propter finem: quia aut agit propter finem virtualiter, aut agit propter finem, quod est obiectum ipsum: iam enim dictum est quòd obiectum voluntatis est finis. dat enim eleemosynam pauperi. vt der eleemosynam pauperi: hoc autem constat esse bonum. Implicat ergo, dicere actum humanum absque fine: quod si aliæ circunstantiæ ad actum bonum necessariæ omittantur, constat actum esse malum, & non indifferentem. Si enim malum consisteret in positiue oppositis circunstantiis malum à Deo esset, sicut cæteta positiua. sed de his hactenus.

¶ In responsione ad primum octaui articuli, dubium duplex occurrit. Primum est, quia æquiuocari videtur de medio: nam ratio literæ loquitur de medio per participationem: actus autem indifferens est medium per abnegationem tantum. Secundum est: quia falsum est, quòd malum morale non tollat totum bonum morale sibi oppositum. Actus nanque intemperantiæ vndique malus tollit totum bonum temperantiæ ab illo actu, quamuis non tollat bonum actionis humanæ, vtpote subiectum: sicut nec vlla priuatio tollit subiectum.

¶ Ad primum horum dicitur, quod quia ratio literæ inducitur ad satisfaciendum motiuo argumenti, scilicet priuatio & habitus sunt oppositi immediata, non est discedendum ad tale vel tale medium: sed standum est in formali, scilicet habere vel non habere medium, & hoc solum intendit litera, scilicet quòd quædam priuatiuè opposita habent medium: quia priuatio consistit in priuari: ac per hoc non tollit totum oppositum.

¶ Ad secundum dicitur, quòd malum morale dupliciter intelligi potest non tollere totum oppositum: primo permissiue, i. non est necesse q́ tollat totum bonum oppositum: & hoc est manifeste verum: dare nanque eleemosynam indigenti propter inanem gloriam & malum morale, non tamen tollit totam bonitatem moralem ab actu illo: quia actus est bonus moraliter secundum subsstantiam: malus autem secundum circunstantiam finis, & hunc sensum non esse alienum ab authore illa verba literæ innuunt, s. talis priuatio non semper est immediata cum opposito habitu: quasi insinuetur, q́ sicut in communi sufficit priuationi in priuari, q́ non oportet esse immediate toto bono opposito: secũdo potest intelligi postinẽ, seu per se. Et sic verificatur, pro quanto omnis actus quãtuncunque malus, oportet q́ habeat hanc bonitatem moralem q́ sordinetur ad beatitudinem: & sit bonus bonitate finis communissimi formaliter: vt patet ex suprædictis. Et sic malũ morale non potest tollere totam bonitatem moralem: sicut nec ægritudo totam sanitatem corpore perseuerante in vita: & hæc intellige de malo & bono morali non secundũ hanc vel illã rationem, puta secundum speciem vel obiectum. Sic nanque aliquis actus nullam habet bonitatem vt in litera dicitur: sed simpliciter secundum quod inueniuntur in rerum natura in actu exercito: sic enim oportet beatitudinem actum omnem respicere.

CIrca calcem 9. art. est dubium motum à Durando in 2. sent. distin. 40. quia non videtur verum quòd actus ex imaginatione procedentes, vt fricatio barbæ motio baculi, &c. sint extra genus moris. quia actus hominis qui subest libero arb. quo ad hoc quòd est impediri vel non impediri, non est extra genus moris: sed actus isti sunt huiusmodi, vt patet: ergo. Maior patet ex eo quòd aliter in sensualitate non esset malum moraliter: propterea quia liberum arb. potuit impedire & non impedire.

¶ Ad

Universidad de Deusto Biblioteca

¶Ad hoc dicitur quòd S. Thom. intendit de actibus illis,qui nõ possunt à libero arb. impediri, vtpote prouenientes ex qualitatibus naturalibus: vel ex apprehẽsione alicuius occurrentis terribilis vel delectabilis, sed hoc verbis literæ contradicit expressè specificãtis tales act⁹, qui vere sunt ex imaginatione causaliter: & sunt motus locales exteriores membrorũ nostrorum subiectorũ totaliter imperio rationis: vt motus manus ad barbam, & motus baculi à manu, &c. quos constat potuisse impediri à liber. arbit. Aliter ergo dicẽdum est, quòd quia vnumquodque tale non secundum quòd est in potentia, sed secundũ quòd est in actu: nec aliquid reponitur in genere per id, quod potest esse, sed per id quod est, non enim superficies spectat ad genus coloris, quia potest esse alba aut nigra: ideo actus omnis qui actualiter à sola est imaginatione,quamuis possit subesse imperio rationis,non est in genere moris. Et si contra hoc obiiciatur: quia actus sensualitatis sunt in genere moris, ex hoc solo quòd potuerunt impediri, negatur hoc: quoniam actus sensuales, qui dicuntur voluntarij, quia non impediti à voluntate potente præuenire singulos non solum potentia, sed actu subsunt voluntati non positiuæ, sed priuatiuæ strictè, scilicet non per actum elicitum, aut imperatum à voluntate,sed per strictam priuationem actus eliciti & imperati: fiunt enim absque præuẽtione voluntatis potentis, atque debentis præuenire. Notanter autem dixi, priuatiuæ strictè, & nõ negatiuæ: quia vt ex quæstio.sexta, articul.3.superius patet ad rationem voluntarij indirectè nõ sufficiunt potestas & negatio: sed adesse oportet obligationẽ seu debitum. vnde non reducuntur in voluntatem, vt causam priuatiuæ actus quicunque ab imaginatione & quibuscunque aliis inferioribus viribus, ex hoc ꝙ voluntas potest eos impedire, & non impedit: & consequenter non sunt ex hoc in genere voluntarij: & consequenter nec moris, sed ex hoc ꝙ voluntas potest & debet impedire, & nõ impedit: tunc enim est vera priuatio in subiecto apto nato sub ratione debiti, non solum possibilis:vnde tunc & intantum actus sensuales sunt voluntarij, quando & inquantum potuit & debuit voluntas impedire. Constat autem ex hoc, quòd impedire est posi-

In corp.

Super art. 5. ad 4. & infra arti. 11.co.& q. 73.ar.7.co. & ad 1.et 2.d.36.art. 5. cor.et 4. dist.16.q.3. arti.2.q.3. co. & dist. 41. ar.4.q. 1. cor. Et mal. q. 2. arti. 6. per to.& ar.7. cor. et q.7. art. 4. cor. q.7.arti.1.

diuidualis actus habeat aliquam circunstantiam per quam trahatur ad bonũ vel malum,ad minus,ex parte intẽtionis finis. Cum enim rationis sit ordinare, actus à ratione deliberatiua procedẽs, si nõ sit ad debitum finem ordinatus,ex hoc ipso repugnat rationi, vt habet rationem mali. si verò ordinetur ad debitũ finem,conuenit cũ ordine rationis, vnde habet rationem boni: necesse est autem ꝙ vel ordinetur, vel nõ ordinetur ad debitum finem. vnde necesse est omnem actum hominis à deliberatiua ratione procedentẽ in indiuiduo consideratũ, bonum esse vel malũ. Si autem non procedit à ratione deliberatiua, sed ex quadã imaginatione(sicut cum aliquis fricat barbam, vel mouet manũ aut lapidẽ) talis actus nõ est propriè loquendo moralis,vel humanus,cùm hoc habeat actus à ratione:& sic erit indifferẽs, quasi extra genus moralium actuum existens.

¶AD PRIMVM ergo dicẽdum,quòd aliquem actũ esse indifferentem secũdum suam speciem, potest esse multipliciter. Vno modo sic,quòd ex sua specie debeatur ei ꝙ sit indifferẽs:& sic procedit ratio. sed tamen isto modo nullus actus ex sua specie est indifferens.nõ enim est aliquod obiectũ humani actus,quod nõ possit ordinari vel ad malum, vel ad bonũ per finem, vel circunstantiã. Alio modo potest dici indifferens ex sua specie, quia nõ habet ex sua specie,quòd sit bonus, vel malus:vnde per aliquid aliud potest fieri bonus vel malus:sicut homo nõ habet ex sua specie, ꝙ sit albus,vel niger,nec tamẽ habet ex sua specie, ꝙ nõ sit albus aut niger. pôt enim albedo vel nigredo superuenire homini aliũde, quàm à principiis speciei.

¶Ad secundum dicendum,quòd Philosophus dicit illum esse malum propriè, qui est aliis hominibus nociuus. & secundum hoc dicit,prodigum non esse malum,quia nulli alteri nocet nisi sibiipsi: & similiter de omnibus aliis, qui non sunt proximis nociui. Nos autẽ hic dicimus malũ communiter omne, quod est rationi rectæ repugnãs,& secundũ hoc omnis indiuidualis act⁹ est bonus vel malus, vt dictũ est*.

¶Ad tertium dicendum, ꝙ omnis finis à ratione deliberatiua intentus, pertinet ad bonum alicuius virtutis, vel ad malũ alicuius vitij. nam hoc ipsum, quod aliquis agit ordinatè ad sustentationem vel quietem sui corporis, ad bonum virtutis ordinatur in eo, qui corpus suum ordinat ad bonum virtutis: & idem patet in aliis.

ARTICVLVS X.

¶Vtrum aliqua circunstantia constituat actum moralem in specie boni vel mali.

AD DECIMVM sic proceditur. Videtur quòd circunstantia nõ possit constituere aliquam speciem boni, vel mali actus: species enim actus est ex obiecto. Sed circunstantiæ differunt ab obiecto: ergo circunstantiæ non dant speciem actus.

2 ¶Præterea, circunstantiæ comparantur ad actum moralem sicut accidentia eius, vt dictum est*. Sed accidens non constituit speciem:ergo circunstantia non constituit aliquam speciem boni,vel mali.

3 ¶Præterea, Vnius rei non sunt plures species: vnius autem actus sunt plures circunstantiæ; ergo circunstantia nõ constituit actum moralem in aliqua specie boni vel mali.

¶SED CONTRA,Locus est circunstantia quædam: sed locus constituit actũ moralem in quadam specie mali. furari enim aliquid de loco sacro est sacrilegium: ergo circunstantia cõstituit actum moralem in aliqua specie boni vel mali.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut species rerum naturalium cõstituuntur ex naturalibus formis,ita species moralium actuum constituuntur ex formis, prout sunt à ratione cõceptæ: sicut ex supradictis patet.quia vero natura determinata est ad vnum,nec potest esse processus naturæ in infinitum,necesse est peruenire ad aliquam vltimã formam, ex qua sumatur differentia specifica, postquam alia differentia specifica esse nõ possit. & inde est quòd in rebus naturalibus quod est accidens alicui rei, nõ potest accipi differentia constituens speciem.Sed processus rationis non est determinatus ad aliquid vnum, sed quolibet dato, potest vlterius procedere.& ideo quod in actu vno accipitur vt circũstantia superaddita obiecto, quod determinat speciẽ actus, potest iterum accipi ratione ordinante, vt principalis conditio obiecti determinantis speciem actus.sicut tollere alienũ habet speciem ex ratione alieni:ex hoc enim constituitur in specie furti & si consideretur super hoc ratio loci vel tẽporis, se habebit in ratione circũstantiæ: sed quia ratio etiã de loco vel de tempore & aliis huiusmodi ordinare potest, contingit cõditionem loci circa obiectum accipi vt contrariam ordini rationis: puta ꝙ ratio ordinat iniuriam non esse faciendã loco sacro,vnde tollere aliquid alienum de loco sacro,addit specialem repugnantiam ad ordinem rationis:& ideo locus, qui prius considerabatur vt circunstantia, nunc consideratur vt principalis conditio obiecti rationi repugnans.& per hunc modũ quandocumque aliqua circunstantia respicit specialem ordinem rationis vel pro,vel contra, oportet quòd circunstantia det speciem actui morali vel bono, vel malo.

¶AD PRIMVM ergo dicendum,ꝙ circunstantia,secũdum quod dat speciem actui, consideratur vt quædam conditio obiecti (sicut dictum est*) & quasi quædam specifica differentia eius.

¶Ad secundum dicendum, quòd circunstantia manens in ratione circunstantiæ, cùm habeat rationem accidentis, non dat speciem: sed inquantum mutatur in principalem conditionem obiecti, secundum hoc dat speciem.

¶Ad tertium dicendum, ꝙ nõ omnis circunstantia constituit actum moralem in aliqua specie boni vel mali,cũ non quælibet circunstantia importet aliquam consonãntiam vel dissonãntiam ad rationem. vnde non oportet (licet sint multæ circunstantiæ vnius actus) quòd vnus actus sit in pluribus speciebus, licet etiam non sit inconueniens, quòd vnus actus moralis sit in pluribus speciebus moris, etiam disparatis: vt dictum est*.

ARTICVLVS XI.

¶Vtrum omnis circunstantia augens bonitatem vel malitiam, constituat actum moralem in specie boni vel mali.

AD VNDECIMVM sic proceditur. Videtur quòd omnis circunstantia pertinẽs ad bonitatẽ vel malitiam, det speciẽ actui. bonũ enim & malũ sunt differentiæ specificæ moralium actuum: ꝙ ergo facit differẽtia in bonitate vel malitia moralis actus, facit differre secundũ differentiã specificã, quod est differre se-

tiuum quoddam, quod non obligatur semper, & ad semper voluntas ad impediendum:ac per hoc quando imaginatio actus causat illo tempore quo voluntas non debet, quamuis possit tunc actus illi sunt extra genus voluntarij & moris: actus autem hi præcipuè esse possũnt qui indifferentes sunt secundum suam speciem, vt mouere baculum,& cætera.

¶Super Quæstionis decimæoctauæ Articulũ decimum & vndecimum.

CIrca decimum & vndecimum articulos vnà cum responsione ad quartum in quinto articulo huius quæstionis decimeoctauæ aduerte, & diligenter considera, quòd sicut in naturalibus quædam accidentia sunt secundum se formæ, vt albedo & dulcedo, quædam autem sunt solummodo conditiones præsuppositarum formarũ, vt magis, minus, maius, fortiter, velociter, & alia huiusmodi: ita in moralibus circunstantiæ duplices quædam secundum se bonitates, vel malitiæ: vt sunt omnes actus virtutum & vitiorum: quædam cõditiones tantum suppositarum virtutum, vel malitiarum: vt maius & minus, magis & minus, & his similia. Differentia inter istas circunstantias manifesta est: quia istæ duæ nunquam faciũt actum bonum vel malum, quamuis augeant vel minuant bonitatẽ vel malitiam. Primæ autem faciunt actum bonum vel malum, & ratio est in prõptu, quia primæ opponunt ex se bonitatem vel malitiam, secundæ non. Differentia rursus inter eas est, quòd primæ secundum se sunt species quædam moralium habentes propria obiecta cõuenientia vel disconuenientia rationi: vt patet de furto facto in loco sacro. actui nanque furti adiungitur iniuria loci sacri quæ habet propriã speciem ex loco sacro obiecto rationi, vt iniuriam patiente: est namque obiectum hoc secundum se rationi dissonans: secundæ autem non sunt secundum se species moralium, nec habent propria obiecta: & ex hoc sequitur quòd primæ dant speciem actui quem circunstant quando actus est circa illud circunstãtiæ obiectum:ita quòd sunt quasi duo actus, vnus circa obiectum actus, & alter circa obiectum circunstantiæ: vt in furto ex loco sacro apparet.scilicet acceptio alieni & iniuria loco sacro irrogata,&

In corp.

Ar.1 ad 1. et q.1.art.1.

Infrà q.17. ar. 7.co.et 4. dist.16. q. 3.arti.1. q. 2.a.col. Et mal.q. 1. arti.7.

& propterea in littera dicitur, ꝙ circunstantiæ mutantes seu dantes speciem, transeunt in conditiones principales seu differentias obiecti:iam enim stabilitum est, ex obiecto haberi speciem bonitatis & malitiæ moralis actus. Et ex eadem radice dictum fuit in litera quinti articuli in responsione ad quartum, quòd quandocunque circunstantia transmutat actum de bonitate in malitiam,dat actui speciem: quia repugnat rationi. Ex hoc nanque quod secundum se rationi repugnat, habet vtrũque, scilicet & quòd malitiam secundum se importet: & quòd sit vel habeat proprium obiectum rationi repugnãs: ac per hoc in propria specie reponat actum, quem cõstituit malum. Constitutio enim actus in esse mali ex obiecto est. Constat autem trãsmutationẽ actus de bonitate in malitiam constitutionem esse in esse mali. Aduerte secundò, quòd in litera ex his locis habes duas regulas generales de circũstantiis dãtibus species moralibus actibus. Prima est nunc dicta, quòd quandocunque circunstantia facit actum de bono,aut non bono malum,datã speciẽ. Secunda est hic in articulo decimo, quòd quandocunque circunstãtia respicit specialem, id est, secundum se proprium ordinem rationis, dat speciem: vtraque est exposita,& vtranque oportet notare & recolere in quæstione septuagesima secunda, vbi de specificatione peccatorum agitur.

Art. præc.

¶Super Quæstionis decimænonæ Articulum primum.

CIrca primum articul. quæstio. decimæ nonæ, dubium occurrit de illa propositione.Bonum & malũ sunt per se differentiæ actus voluntatis. aut enim intendit de actibus voluntatis simpliciter, aut in genere moris. si de actu voluntatis simpliciter, tunc sequeretur quòd vnus numero actus voluntatis substantialiter esset in duabus speciebus disparatis,quod non est intelligibile.patet sequela de consensu in adulterium propter furtum. Si de actu voluntatis, vt est in genere moris, quum esse in genere moris, accidat voluntatis actibus, sequitur, quòd non sint eorum per se differentiæ illæ quæ sunt moralium per se differentiæ,vt bonum & malum.

In cor.

¶Ad hoc dicitur,quòd quum bonum & malum vt à Sanc.Thom. in prima parte, quæsti. quadragesima octaua, arti-

cundum speciem.sed id quod addit in bonitate vel malitia actus, facit differre secundum bonitatem & malitiam: ergo facit differre secundum speciem. ergo omnis circunstantia addens in bonitate vel malitia actus, constituit speciem.

2 ¶Præterea, Aut circunstantia adueniens habet in se aliquã rationem bonitatis vel malitiæ,aut nõ.Si nõ potest addere in bonitate vel malitia actus:quia quod non est bonum, non potest facere maius bonũ:& quod nõ est malũ,non potest facere maius malũ. Si autem habet in se rationẽ bonitatis vel malitiæ, ex hoc ipso habet quandam speciẽ boni vel mali:ergo omnis circunstãtia augens bonitatem vel malitiam, constituit nouam speciem boni vel mali.

3 ¶Præterea, Secundum Dion.4.ca. de di. no.Malũ causatur ex singularib⁹ defectibus, quælibet autem circunstantia aggrauans malitiam, habet specialem defectũ: ergo quælibet circunstantia habet nouam speciem peccati: & eadem ratione quælibet augens bonitatem, videtur addere nouam speciem boni, sicut quælibet vnitas addita numero facit nouam speciem numeri.bonum enim consistit in numero, & pondere & mensura.

¶SED CONTRA,Magis & minus non diuersificant speciem, sed magis & minus est circunstantia addẽs in bonitate & malitia, ergo non omnis circunstantia addens in bonitate vel malitia,constituit actum moralem in specie boni vel mali.

¶RESPONDEO dicẽdum, quòd sicut dictũ est*, circunstãtia dat speciẽ boni vel mali actui morali,inquantũ respicit specialẽ ordinem rationis: cõtingit autem quãdoque,ꝙ circunstantia nõ respicit ordinem rationis in bono vel malo,præsupposita alia circunstantia,à qua actus moralis habet speciẽ boni vel mali, sicut tollere aliquid in magna quãtitate,vel parua nõ respicit ordinem rationis in bono vel malo,nisi præsupposita aliqua alia conditione, per quã actus habeat malitiam vel bonitatẽ:puta hoc, quod est esse alienum, quod repugnat rationi.Vnde tollere alienum in magna vel parua quantitate, non diuersificat speciem peccati,tamen potest aggrauare vel diminuere peccatũ.& similiter est in aliis malis vel bonis: vnde non omnis circunstantia addens in bonitate vel malitia,variat speciem moralis actus.

¶AD primum ergo dicendum,ꝙ in his, quæ intenduntur & remittuntur,differentia intensionis & remissionis non diuersificat speciẽ: sicut quod differt in albedine secundũ magis & minus,nõ differt secundum speciẽ coloris,& similiter quod facit diuersitatem in bono vel malo secundum intensionẽ & remissionem,nõ facit differentiam moralis actus secundum speciem.

¶Ad secundum dicendum, quòd circunstantia aggrauans peccatũ vel augens bonitatem actus, quandoque non habet bonitatem vel malitiam secundũ se, sed per ordinem ad aliam conditionem actus, vt dictum est*. & ideo non dat nouam speciem, sed auget bonitatem vel malitiam quæ est ex alia conditione actus.

¶Ad tertium dicendum, quòd non quælibet circunstantia inducit singularẽ defectum secundum seipsam,sed solum secundum ordinem ad aliquid aliud:& similiter non superaddit nouam perfectionem,nisi per comparationem ad aliquid aliud: & pro tanto licet augeat bonitatem vel malitiam, non tamen semper variat speciem boni vel mali.

QVAESTIO DECIMANONA, *De bonitate & malitia actus interioris voluntatis,in decem articulos diuisa.*

DEINDE considerandum est de bonitate actus interioris voluntatis.

¶Et circa hęc queruntur decẽ.

¶Primò,vtrum bonitas voluntatis dependeat ex obiecto.

¶Secũdò,vtrũ ex solo obiecto depẽdeat.

¶Tertiò, vtrum dependeat ex ratione.

¶Quartò,vtrũ dependeat ex lege æterna.

¶Quintò, vtrum ratio errans obliget.

¶Sextò, vtrum volũtas cõtra legem Dei, sequens rationem errantem sit mala.

¶Septimò, vtrum bonitas voluntatis in his quæ sunt ad finem, dependeat ex intentione finis.

¶Octauò, vtrum quantitas bonitatis vel malitiæ in voluntate sequatur quantitatem boni vel mali in intentione.

¶Nonò, an voluntatis bonitas dependeat ex conformitate ad voluntatem diuinam.

¶Decimò, vtrum necesse sit voluntatem humanam conformari diuinæ voluntati in volito, ad hoc quòd sit bona.

ARTICVLVS I.

¶An bonitas voluntatis dependeat ex obiecto.

AD PRIMVM sic proceditur.Videtur quòd bonitas voluntatis non dependeat ex obiecto.voluntas enim non potest esse nisi boni: quia malum est præter voluntatem: vt Dion.dicit 4.ca.de di. no. Si igitur bonitas voluntatis iudicaretur ex obiecto, sequeretur quòd omnis voluntas esset bona, & nulla esset mala.

2 ¶Præterea, Bonum per prius inuenitur in fine.vnde bonitas finis in quantum huiusmodi non dependet ab aliquo alio.sed secũdum Philosophum in sexto Ethico*. Bona actio est finis, licet factio nunquam sit finis: ordinatur enim semper sicut ad finem ad aliquid factum: ergo bonitas actus voluntatis non dependet ex aliquo obiecto.

3 ¶Præterea,Vnumquodque quale est,tale alterum facit: sed obiectum voluntatis est bonum bonitate naturæ. non ergo potest præstare voluntati bonitatem moralem. moralis ergo bonitas voluntatis non dependet ex obiecto.

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in quinto Ethic*. quòd iustitia est secundum quam aliqui volunt iusta, & eadem ratione virtus est, secundum quam aliqui volunt bona: sed bona voluntas est, quæ est secundum virtutem: ergo bonitas voluntatis ex hoc, quòd aliquid vult bonum.

¶RESPONDEO dicendum, quòd bonum & malum sunt per se differentiæ actus voluntatis. nam bonum & malum per se ad voluntatem pertinent, sicut verum & falsum ad rationem, cuius actus per se distinguitur differentia veri & falsi: prout dicimus opinionem esse veram vel falsam, vnde voluntas bona & mala sunt actus differentes secundum speciem: differentia autem speciei in actibus est secundum obiecta, vt dictum est*: & ideo bonum & malum in actibus voluntatis propriè attenditur secundum obiecta.

culo primo, ad secundum,didicimus, in solis moralibus constituant species, & actus voluntatis simpliciter sunt in genere naturalium: oportet dicere quòd bonum & malum non sunt per se differentiæ actus volũtatis,ita quòd actus voluntatis non differunt specie secundum se, secundum per se,differentias boni & mali, seu quod idem est secũdum species moralium.Quod autem actus voluntatis sint in genere naturalium etiam specificè,patet ex tribus supradictis. Primò ex distinctione actuum voluntatis absque admixtione moralium superius facta, triũ circa finem & trium circa ea quæ sunt ad finem. Secundò, ex eo ꝙ vnus numero actus voluntatis est in diuersis speciebus moralium disparatis, eo quod sunt eius accidentia: sicut idem pomum in speciebus albi & dulcis. Tertiò, ex eo quòd aliquis actus voluntatis habet obiectum indifferens ad bonum & malum morale extra: per se autem differentias alicuius nõ inuenitur ipsum. Quòd autem huius oppositum non intendat hic auctor non solum ex prædictis sed ex præsenti habetur litera, volente actũ voluntatis sic secundũ boni & mali differentias distingui, sicut actus rationis secundum differentias veri & falsi.Constat enim,quòd vnus numero rationis actus,puta,opinio actualis, quod Socrates sedet, est successiue verus & falsus absque sui mutatione: quod esset impossibile, si differentia secundum verum & falsum esset per se diuisiua ac constitutiua actus rationis: neq; enim aliquod vnũ indiuiduum coloris est modo album,modo nigrum. Sicut igitur actus rationis suam habet absolute speciem differentiamque constitutiuam susceptiuam veri & falsi: ita actus voluntatis proprium habet genus, differentias ac species in genere naturæ præuenientes genus & species moralium. Quomodo autem hæc literæ verba accipienda sunt, videndum restat. Difficultatem habent non solum ex perseitate, sed ex perseitate tali,scilicet differentiarum. Plus enim exigitur ad hoc, quòd bonum & malum sint per se differentiæ actus, quam quòd sint per se spectantia ad actum, facilè siquidẽ patet quòd in diffinitione boni & mali moralis ponitur voluntatis actus. quoniam sunt circa voluntarium, ac per hoc ad perseitatem secũdi modi spectant: sed ad hoc quòd sint per se differentiæ perseitatis primi modi

Cap. 5.

Cap. 1.

q.8.art.3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

modi requiritur: quæ cum non sit, dupliciter dici potest, aut quòd hic sumitur per se, vt distinguitur contra per aliud, & actus voluntatis in genere actuum: vt sit sensus, quod bonum & malum sunt actus voluntatis & differentiæ per se, id est, non per aliud in genere actuum, & secundum hoc ponitur differentia inter actus humanos voluntatis, & aliarum potentiarum; in hoc quòd bonũ & malum distinguunt actus aliarum virtũ mediantibus actibus voluntatis: quoniam non nisi quatenus volũtarij sunt. Actus autem voluntatis distinguunt per se, id est non per aliquid aliud. Insinuatur quoque, quòd licet bonum & malum sint per se differẽtiæ cõstitutiuæ conditionum superuenientiũ actibus voluntariis, & non ipsorum actuum secundum se: applicando tamen eas ad actus ipsos, respiciunt actus voluntatis per se, alios per aliud, aut q̃ hic sumitur per se propriè vt distinguitur contra per accidens: & actus voluntatis non in genere naturæ, sed vt est in genere moris: vt sit sensus, quòd bonum & malũ moraliter sunt per se differentiæ actus volũtatis in genere moris. Et secundum hoc fundatur hic explicanda & hinc deducenda in sequenti articulo differẽtia inter bonitatem ac malitiam actus voluntatis & aliorũ actuũ humanorũ, in hoc quòd bonum & malum moralia ad alios actus, vt sunt in genere moris, se habent vt differentiæ per se, vt ordinatæ inter se per accidens, vt & circunstantiæ. Ad actum verò voluntatis in genere moris se habent, vt per se differentiæ, & non aliter: vt in sequenti articul. plenius patebit. Et hic procul dubio sensus est intentus ab authore, & subtilis valde est: sed difficultates eius in sequenti articulo sunt claræ.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, q̃ volũtas nõ semper est veri boni, sed quãdoque est apparentis boni, quod quidem habet rationem aliquam boni, non tamen simpliciter conuenientis ad appetendum. & propter hoc actus voluntatis non est bonus semper, sed aliquando malus.

¶Ad secundum dicendum, quòd quanuis aliquis actus possit esse vltimus finis hominis secundum aliquem modum: non tamen talis actus est actus voluntatis, vt supra dictum est*.

¶Ad tertium dicendũ, quòd bonum per rationem repræsentatur voluntati vt obiectum, & inquantum cadit sub ordine rationis, pertinet ad genus moris & causat bonitatem moralẽ in actu voluntatis. ratio enim principium est humanorum & moralium actuum: vt suprà dictum est*.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum bonitas voluntatis dependeat ex solo obiecto.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd bonitas voluntatis non dependeat solum ex obiecto. finis enim affinior est voluntati, quã alteri potentiæ: sed actus aliarum potentiarum respiciunt bonitatem non solũ ex obiecto, sed etiam ex fine, vt ex supradictis patet*. ergo etiam actus voluntatis recipit bonitatẽ nõ solũ ex obiecto, sed etiam ex fine.

2 ¶Præterea, Bonitas actus nõ solũ est ex obiecto, sed etiam ex circunstantia: vt suprà dictũ est*. Sed secundũ diuersitatem circunstantiarum contingit esse diuersitatem bonitatis & malitiæ in actu voluntatis: puta quòd aliquis velit quando debet, & vbi debet, & quantũ debet, & quomodo debet, vel prout debet, ergo bonitas voluntatis non solum dependet ex obiecto, sed etiam ex circunstantiis.

3 ¶Præterea, Ignorantia circunstantiarum excusat malitiam voluntatis, vt suprà habitum est.* Sed hoc non esset nisi bonitas & malitia voluntatis à circunstantiis dependeret: ergo bonitas & malitia voluntatis dependet ex circunstantiis, & non à solo obiecto.

¶SED CONTRA, Ex circunstantiis inquantum huiusmodi actus non habet speciem, vt suprà dictum est.* Sed bonum & malum sunt specificæ differentiæ actus voluntatis, vt dictũ est:* ergo bonitas & malitia voluntatis, non dependent ex circunstantiis, sed ex solo obiecto.

¶RESPONDEO dicendum, quòd in quolibet genere quãto aliquid est prius, tanto est simplicius, & in paucioribus cõsistẽs, sicut prima corpora sunt simplicia: & ideo inuenimus, quòd ea quæ sunt prima in quolibet genere, sunt aliquo modo simplicia, vt in vno cõsistunt: principium autem bonitatis & malitiæ humanorum actuum est ex actu voluntatis: & ideo bonitas & malitia voluntatis secundum aliquid vnũ attenditur, aliorum verò actuũ bonitas & malitia potest secundum diuersa attendi. Illud autem vnum, quod est principium in quolibet genere non est per accidens, sed per se: quia omne, quod est per accidens, reducitur ad id quod est per se, sicut ad principium, & ideo bonitas voluntatis ex solo vno illo dependet, quod per se facit bonitatem in actu, scilicet ex obiecto, & non ex circunstantiis, quæ sunt quædam accidentia actus.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd finis est obiectum voluntatis, non autem aliarum virium. vnde quantum ad actum voluntatis nõ differt bonitas, quæ est ex obiecto, à bonitate quæ est ex fine: sicut in actibus aliarum virium: nisi fortè per accidens, prout finis dependet ex fine, & voluntas ex voluntate.

¶Ad secundum dicẽdum, quòd supposito quòd voluntas sit boni, nulla circũstantia potest eam facere malam. Quod ergo dicitur, quòd aliquis vult aliquod bonum, quando non debet, potest intelligi dupliciter. Vno modo ita quòd ista circũstantia referatur ad volitum: & sic voluntas non est boni, quia velle facere aliquid quando non debet fieri, non est velle bonum. Alio modo ita quòd referatur ad actum volendi: & sic impossibile est quòd aliquis velit bonum quando non debet: quia semper homo debet velle bonũ, nisi fortè per accidens, inquantum aliquis volendo hoc bonũ, impeditur, ne tũc velit aliquod bonum debitum: & tunc nõ incidit malum, ex eo quòd aliquis vult illud bonum, sed ex eo quòd nõ vult aliud bonum. & similiter dicendum est de aliis circunstantiis.

¶Ad tertium dicendum, q̃ circunstantiarum ignorantia excusat malitiam voluntatis secundum quòd circunstantiæ se tenent ex parte voliti, inquantum scilicet ignorat circunstantias actus, quem vult.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum bonitas voluntatis dependeat ex ratione.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd bonitas volũtatis non dependet à ratione. prius enim non dependet à posteriori: sed bonum per prius pertinet ad voluntatem, quàm ad rationem: vt ex suprà dictis* patet: ergo bonum voluntatis non dependet à ratione.

2 ¶Præterea, philosophus dicit in 6. Ethicor*. q̃ bonitas intellectus practici est verum, conforme appetitui recto: appetitus autẽ rectus est voluntas bona: ergo bonitas rationis practicæ magis dependet à bonitate voluntatis, quam econuerso.

3 ¶Præterea, Mouẽs non dependet ab eo, q̃ mouetur, sed econuerso: voluntas autem mouet rationem & alias vires, vt suprà dictum est*: ergo bonitas voluntatis non dependet à ratione.

¶SED CONTRA est quod Hilarius dicit in decimo de Trinitate*, Immoderata est omnis susceptarum voluntatum pertinacia, vbi non rationi voluntas subiicitur: sed bonitas voluntatis consistit in hoc, quòd non sit immoderata. ergo bonitas voluntatis dependet ex hoc, quòd sit subiecta rationi.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum est*, bonitas voluntatis propriè ex obiecto dependet: obiectum autem voluntatis proponitur ei per rationem, nam bonum intellectum est obiectum voluntatis proportionatum ei, bonum autem sensibile vel imaginarium non est proportionatum volũtati, sed appetitui sensitiuo: quia voluntas potest tendere in bonum vniuersale, quod ratio apprehendit, appetitus autem sensitiuus non tendit nisi in bonum particulare, quod apprehendit vis sensitiua. & ideo bonitas voluntatis dependet à ratione eo modo, quo dependet ab obiecto.

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd bonum sub ratione boni, id est appetibilis, per prius pertinet ad voluntatem, quàm ad rationem: sed tamen per prius pertinet ad rationem sub ratione veri. quàm ad voluntatem sub ratione appetibilis: quia appetitus voluntatis non potest esse de bono, nisi prius à ratione apprehendatur.

¶Ad secundum dicendum, quòd Philosophus ibi loquitur de intellectu practico, secundum quod est consiliatiuus & ratiocinatiuus eorum, quæ sunt ad finem, sic enim perficitur per prudentiam. In his autem quæ sunt ad finem, rectitudo rationis consistit in conformitate ad appetitum finis debiti: sed tamen & ipse appetitus finis debiti præsupponit rectam apprehensionem de fine, qui est per rationem.

¶Ad tertium dicendum, quòd voluntas quodammodo mouet rationem: & ratio alio modo mouet voluntatem, ex parte scilicet obiecti: vt suprà dictum est*.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum bonitas voluntatis dependeat ex lege æterna.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd bonitas voluntatis humanæ non dependeat à lege æterna. vnius enim vna est regula & mensura: sed regula humanæ voluntatis ex qua eius bonitas dependet, est ratio recta. ergo non dependet bonitas voluntatis à lege æterna.

2 ¶Præterea, Mensura est homogenea mensurato: vt dicitur decim. Metaph*. Sed lex æterna non est homogenea voluntati humanæ. ergo lex æterna non potest esse mensura voluntatis humanæ.

3 ¶Præterea, Mensura debet esse certissima: sed lex æterna est nobis ignota. ergo non potest esse nostræ voluntatis mensura, vt ab ea bonitas voluntatis nostræ dependeat.

¶SED CONTRA est quod Augustinus dicit 22. lib. contra Faustum*, quòd peccatum est factum vel concupitum aliquid contra æternam legem: sed malitia voluntatis est radix peccati: ergo cùm malitia bonitati opponatur, bonitas voluntatis dependet à lege æterna.

¶RESPONDEO dicendum, quòd in omnibus causis ordinatis effectus plus dependet à causa prima, quàm à causa secunda: quia causa secunda non agit nisi in virtute primæ causæ. Quòd autem ratio humana sit regula voluntatis humanæ, ex qua eius bonitas mensuretur, habet ex lege æterna, quæ est ratio diuina, vnde in Psalm. 4. dicitur, Multi dicunt, quis ostendit nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui Domine, quasi diceret lumen rationis, quod in nobis est, intantum potest nobis ostendere bona, & nostram voluntatem regulare, inquantum est lumen vultus tui, id est à vultu tuo deriuatum: vnde manifestum est, quòd multo magis dependet bonitas voluntatis humanæ à lege æterna, quàm à ratione humana: & vbi deficit humana ratio, oportet ad rationem æternam recurrere.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd vnius rei non sunt plures mensuræ proximæ: possunt tamen esse plures mensuræ, quarum vna sub alia ordinetur.

¶Ad secundum dicendum, quòd mensura proxima est homogenea mensurato, non autem mensura remota.

¶Ad tertium dicendum, quòd licet lex æterna sit nobis ignota, secundum quod est in mente diuina: innotescit tamen nobis aliqualiter, vel per rationem naturalem quæ ab ea derivatur, vt propria eius imago, vel per aliquam reuelationem superadditam.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum voluntas discordans à ratione errante, sit mala.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd voluntas discordans à ratione errante non sit mala. ratio enim est regula voluntatis humanæ inquantum deriuatur à lege æterna, vt dictum est*: sed ratio errans non deriuatur à lege æterna. ergo ratio errans non est regula voluntatis humanæ: non est ergo voluntas mala si discordat à ratione errante.

2 ¶Præterea, Secundũ Augustinum, inferioris potestatis præceptum non obligat, si cõtrarietur præcepto potestatis superioris, sicut si Proconsul iubeat aliquid, quod Imperator prohibet. sed ratio errans quãdoque proponit aliquid quod est contra præceptum superioris, scilicet Dei, cuius est summa potestas. ergo dictãen rationis errantis non obligat: non est ergo voluntas mala, si discordet à ratione errante.

3 ¶Præterea, Omnis voluntas mala reducitur ad aliquam speciem malitiæ. sed voluntas discordans à ratione errante, non potest reduci ad aliquam speciem malitiæ: puta si errans ratio erret in hoc quod dicat esse fornicandum, voluntas eius qui fornicari non vult, ad nullam malitiam reduci potest. ergo voluntas discordans à ratione errante non est mala.

¶SED CONTRA, Sicut in primo* dictum est, Cõscientia nihil aliud est quã applicatio scientiæ ad aliquem actum: scientia autem in ratione est voluntas: ergo discordans à ratione errante est contra conscientiam. Sed omnis talis voluntas est mala: dicitur enim Roman. 14. Omne quod non est ex fide, peccatum est, id est, omne quod est contra conscientiam. ergo voluntas discordans à ratione errante, est mala.

¶RESPONDEO dicendum, quòd cum conscientia sit quodammodo dictamen rationis, est enim quædam applicatio scientiæ ad actum, vt in primo* dictũ est: idem est quærere vtrum voluntas discordans à ratione errãte sit mala, quod quærere vtrum conscientia errans obliget.

¶ Circa quod aliqui distinxerunt tria genera actuum: quidam enim sunt boni ex genere: quidam sunt indifferentes: quidam sunt mali ex genere. Dicunt ergo quòd si ratio vel conscientia dicat aliquid esse faciendum quod sit bonum ex suo genere, non est ibi error. Similiter si dicat aliquid non esse faciendum quod est malum ex suo genere: eadem enim ratione præcipiuntur bona, qua prohibentur mala. sed si ratio vel conscientia dicat alicui, quòd illa quæ sunt secundum se mala, homo teneatur facere ex præcepto, vel quòd illa quæ sunt secundum se bona, sint prohibita, erit ratiõ vel conscientia errans, & similiter si ratio vel conscientia, dicat alicui quòd id quod est secundum se indifferens, vt leuare festucam de terra, sit prohibitum vel præceptum, erit ratio vel conscientia errans. Dicunt ergo quòd ratio vel conscientia errans circa indifferentia siue præcipiendo siue prohibendo obligat: ita quod voluntas discordans à tali ratione errante, erit mala & peccatum: sed ratio vel conscientia errans præcipiendo ea, quæ sunt per se mala: vel prohibendo ea, quæ sunt per se bona & necessaria ad salutem, non obligat. vnde in talibus voluntas discordans à ratione vel conscientia errante, non est mala. Sed hoc irrationabiliter dicitur. in indifferentibus enim voluntas discordans à ratione vel conscientia errante, est mala aliquo modo propter obiectum, à quo bonitas, vel malitia voluntatis dependet, non autem propter obiectum secundum sui naturam, sed secundum quod per accidens à ratione apprehenditur, vt malum ad faciendum, vel ad vitandum: & quia obiectum voluntatis est id, quod proponitur à ratione, vt dictum est*, ex quo aliquid proponitur à ratione vt malum, voluntas, dum in illud fertur, accipit rationem mali. hoc autem contingit non solùm in indifferentibus, sed etiam in per se bonis, vel malis. non solùm enim id, quod est indifferens potest accipere rationem boni, vel mali per accidẽs: sed etiam id quod est bonum, potest accipere rationem mali:

¶Super Quæstionis decimæ nonæ Articulum quintum & sextum.

CIrca materiã quin ti & sexti articuli omisso tertio & quarto; aduerte cõfessor, quòd dispositio erroneæ rationis fit nõ solũ per op positam rationem, aut veritatis cognitionem, sed etiam per exclusionem ad applicationem ad opus. verbi gratia, mulier audiens à prædicatore, quòd vri alienis capillis est peccatũ mortale, quia est similitio, cõcipiensque ex ratione audita & authoritate prædicatoris, talem vsum esse peccatũ mortale: & ex alia parte vellet vti hujusmodi capillis: & inde ratione, hinc appetitu mouente, nescit soluere motiua rationis erroneæ contratiæ appetitui suo: tamẽ putans absque solutione rationis id sibi licere: vtitur talibus capillis. In hoc & similibus non est propriè loquendo, voluntas discordans à ratione errãte: quia nõ fit contra conscientiã: & ratio est, quia licet maneat ratio errans in se, non manet tamẽ applicata ad hoc velle, nec actualiter, nec virtualiter: sed deponitur applicatio illa: ac per hoc erronea conscientia, quæ in applicatione cõsistit: licire autem hoc absq; vlla alia ratione fit, etiã si ex impetu vel libito fiat: quia ratio erronea nõ habet in se vnde liget: sed quatenus acceptatur, vnde ex quacunque causa nõ acceptetur vel in se vel in applicatione, non ligat.

¶ Super

vel illud, quod est malum, rationem boni propter apprehensionem rationis: puta abstinere à fornicatione bonum quoddam est, tamen in hoc bonum non fertur voluntas, nisi secundum quod à ratione proponitur. Si ergo proponatur vt malum à ratione errante, fertur in hoc sub ratione mali. vnde voluntas erit mala, quia vult malum non quidem id quod est malum per se, sed id quod est malum per accidens propter apprehensionem rationis: & similiter credere in Christum est per se bonum & necessarium ad salutem, sed voluntas non fertur in hoc nisi secundum quod à ratione ponitur. vnde si à ratione proponatur vt malum, voluntas feretur in hoc vt malum: non quia illud sit malum secundum se, sed quia est malum per accidens ex apprehensione rationis. & ideo Philosophus dicit in 7. Ethic*, quòd per se loquendo, incontinens est qui non sequitur rationem rectam: per accidens autem, qui non sequitur etiam rationem falsam. Vnde dicendum quòd simpliciter [d] omnis voluntas discordans à ratione siue recta, siue errante, semper est mala.

Cap. 1. & 5. c. 5. lib. 9. — *D. 384.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd iudicium rationis errantis licet non deriuetur à Deo, tamẽ ratio errans, iudicium suum proponit vt verum: & per consequens vt à Deo deriuatum, à quo est omnis veritas.

¶Ad secundum dicendum, quòd verbum Augustini habet locum quando cognoscitur quòd inferior potestas præcipit aliquid contra præceptum superioris potestatis. Sed si aliquis crederet quòd præceptum Proconsulis esset præceptum Imperatoris, contemnendo præceptum Proconsulis, contemneret præceptum Imperatoris. Et similiter si aliquis homo cognosceret, quòd ratio humana dictaret aliquid contra præceptum Dei, non teneretur rationem sequi: sed tunc ratio non totaliter esset errans, sed quando ratio errans proponit aliquid vt præceptum Dei, tunc idem est contemnere dictamen rationis & Dei præceptum.

¶Ad tertium dicendum, quòd ratio quando apprehendit aliquid vt malum: semper apprehendit illud sub aliqua ratione mali puta quia cõtrariatur diuino præcepto, vel quia est scandalum, vel propter aliquod huiusmodi: & tunc ad talem speciem malitiæ reducitur talis mala voluntas.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum voluntas concordans rationi erranti sit bona.

Suprà art. 5. & locis ibi inductis.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd voluntas concordans rationi erranti, sit bona. Sicut enim voluntas discordans à ratione, tendit in id, quod ratio iudicat malum, ita voluntas concordans rationi, tendit in id, quod ratio iudicat bonum: sed voluntas discordãs à ratione etiam errante est mala. ergo voluntas concordans rationi etiam erranti, est bona.

2 ¶Præterea, Voluntas concordans præcepto Dei & legi æternæ, semper est bona: sed lex æterna & præceptum Dei proponitur nobis per apprehensionem rationis etiam errantis: ergo voluntas concordans etiam rationi erranti est bona.

3 ¶Præterea, Voluntas discordans à ratione errante, est mala. si ergo voluntas concordans rationi erranti sit etiam mala, videtur quòd omnis voluntas habentis rationem errantem, sit mala: & sic talis homo erit perplexus, & ex necessitate peccabit: quod est inconueniens. ergo voluntas concordans rationi erranti est bona.

¶SED CONTRA, Voluntas occidentium Apostolos erat mala: sed tamen concordabat rationi erranti ipsorum, secundum illud Ioan. 16. Venit hora, vt omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo. ergo voluntas concordans rationi erranti potest esse mala.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd sicut præmissa quæstio eadem est cum quæstione, qua quæritur, vtrum conscientia erronea liget: ita ista quæstio eadẽ est cum illa qua quæritur, vtrũ conscientia erronea excuset. Hæc autem quæstio dependet ab eo, quod suprà* de ignorantia dictum est, dictum est enim suprà, quòd ignorantia quandoque causat inuoluntarium, quandoque autem non. Et quia bonum & malum morale consistit in actu inquantum est voluntarius, vt ex præmissis* patet, manifestum est quod illa ignorantia quæ causat inuoluntarium, tollit rationem boni & mali moralis, non autem illa quæ inuoluntarium nõ causat. Dictũ est etiã suprà* quòd ignorãtia, quæ est aliquo modo volita, siue directè, siue indirectè nõ causat inuoluntarium: & dico ignorantiam directè voluntariam, in quam actus voluntatis fertur. Indirectè autem propter negligentiã, ex eo quòd aliquis non vult illud scire, quod scire tenetur, vt suprà dictum est*. si igitur ratio vel conscientia erret errore voluntario vel directè, vel propter negligentiam, qua est error circa id quod quis scire tenetur, tunc talis error rationis vel conscientiæ non excusat, quin voluntas concordans rationi vel conscientiæ sic erranti sit mala. Si autem sit error, qui causat inuoluntarium proueniens ex ignorantia alicuius circunstantiæ absque omni negligentia, tunc talis error rationis vel conscientiæ excusat vt voluntas concordãs rationi erranti non sit mala: puta si ratio errans dicat, quòd homo teneatur ad vxorem alterius accedere, voluntas concordans huic rationi erranti, est mala, eo quòd error iste prouenit ex ignorantia legis Dei quam scire tenetur. Si autem ratio erret in hoc, quòd credat aliquam mulierem submissam esse suam vxorem & ea petente debitum velit eam cognoscere, excusatur voluntas eius, vt non sit mala: quia error iste ex ignorantia circunstantiæ prouenit, quæ excusat & inuoluntarium causat.

q. 6. art. 8. — *Artic. 1.* — *Q. 6. art. 8.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut Diony. dicit in 4. cap. de di. nom. Bonum causatur ex integra causa, malum autem ex singularibus defectibus, & ideo ad hoc quòd dicatur malum id, in quod fertur voluntas, sufficit siue quòd secundum suam naturam sit malum, siue quòd apprehendatur vt malum: sed ad hoc quòd sit bonum, requiritur quòd vtroque modo sit bonum.

¶Ad secundum dicendum, quòd lex æterna errare non potest, sed ratio humana potest errare: & ideo voluntas concordans rationi humanæ non semper est recta, nec semper est concordans legi æternæ.

¶Ad tertium dicendum, quòd sicut in syllogisticis vno inconuenienti dato, necesse est alia sequi, ita in moralibus vno inconuenienti posito, ex necessitate alia sequuntur: sicut supposito quòd aliquis quærat inanem gloriam, siue propter inanem gloriam faciat quod facere tenetur, siue dimittat, semper peccabit. Nec tamen est perplexus: quia potest intentionem malam dimittere. & similiter supposito errore rationis vel conscientiæ qui procedit ex ignorantia non excusante, necesse est quòd sequatur malum in voluntate. nec tamen est homo perplexus: quia potest ab errore recedere, cum ignorantia sit vincibilis & voluntaria.

ARTICVLVS VII.

¶Vtrum voluntatis bonitas in his, quæ sunt ad finem, dependeat ex intentione finis.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd bonitas voluntatis non dependeat ex intentione finis. Dictum est enim suprà*, quòd bonitas voluntatis dependet ex solo obiecto: sed in his quæ sunt ad finem, aliud est obiectum voluntatis, & aliud finis intentus: ergo in talibus bonitas voluntatis non dependet ab intentione finis.

2 ¶Præterea, Velle seruare mandatum Dei, pertinet ad voluntatem bonam: sed hoc potest referri ad malum finem, scilicet ad finem inanis gloriæ vel cupiditatis dum aliquis vult obedire Deo propter temporalia consequenda. ergo bonitas voluntatis non dependet ab intentione finis.

3 ¶Præterea, Bonum & malum sicut diuersificant voluntatem: ita diuersificant finem. sed malitia voluntatis non dependet à malitia finis intenti. qui enim vult furari, vt det eleemosynam, voluntatem malam habet, licet intendat finem bonum, ergo etiam bonitas voluntatis non dependet à bonitate finis intenti.

¶SED CONTRA est quod August. dicit 9. confessionum, quòd intentio remuneratur à Deo: sed ex eo aliquid remuneratur à Deo, quia est bonum. ergo bonitas voluntatis ex intentione finis dependet.

¶RESPONDEO dicendum, quòd intentio dupliciter se potest habere ad voluntatem, vno modo vt præcedens, alio modo vt concomitans. Præcedit quidem causaliter intentio voluntatem, quando aliquid volumus propter intentionem alicuius finis: & tunc ordo ad finem consideratur, vt ratio quædam bonitatis ipsius voliti, puta cum aliquis vult ieiunare propter Deum, habet enim ieiunium rationem boni ex hoc ipso, quòd fit propter Deum, vnde cum bonitas voluntatis dependeat à bonitate voliti, vt suprà dictum est*, necesse est quod dependeat ex intentione finis: consequitur autem intentio voluntatem

Artic.

¶Super Quæstionis decimanonæ Articulum septimum.

2. dist. 38. artic. 4. ad 4. & artic. 5. corp. & dist. 40. art. 2. & in expos. litt. Artic. 50.

CIrca titulum articuli septimi, aduerte, quòd licet hactenus de voluntate, id est de actu interiori voluntatis in hac quæstione tractatum sit, in hoc articulo, quæstio est de voluntate, id est, de actu interiori voluntatis, vt distinguitur contra intentionem. Ea autem necessitas quæstiõis huius fuit: quia voluntas ab intentione sæpe distingui solet: & plurimum intentio indicari in cõtinua morum frequentia, voluntásque ex intentione accusari vel excusari.

luntatem quando accedit voluntati præexistenti, puta, si aliquis vellet aliquid facere, & postea referat illud in Deum, & tunc primæ voluntatis bonitas non depẽdet ex intentione sequenti, nisi quatenus reiteratur actus voluntatis cum sequenti intentione.

¶AD PRIMVM ergo dicẽdum, quòd quando intentio est causa volendi, ordo ad finem accipitur vt quædam ratio bonitatis in obiecto: vt dictum est*.

¶Ad secundum dicendum quòd voluntas non potest dici bona: si sit intentio [d] mala, causa volendi. qui enim vult dare eleemosynam propter inanem gloriam cõsequendam, vult id, quod de se est bonum sub ratione mali. & ideo prout est volitum ab ipso, est malũ, vnde voluntas eius est mala. Sed si intentio sit consequens, tunc voluntas potuit esse bona, & per intentionem sequentem non deprauatur ille actus voluntatis, qui præcessit, sed actus voluntatis qui iteratur.

¶Ad tertium dicendum, quòd sicut iam dictum est*, malum contingit ex singularibus defectibus, bonum autem ex tota & integra causa. vnde siue voluntas sit eius quod est secũdum se malum, & sub ratione boni, siue sit bona sub ratione mali, semper voluntas erit mala: sed ad hoc quòd sit voluntas bona, requiritur quòd sit boni [d] sub ratione boni, id est, quòd velit bonum & propter bonum.

ARTICVLVS VIII.

¶Vtrum quantitas bonitatis vel malitiæ in voluntate sequatur quantitatem boni vel mali in intentione.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd quantitas bonitatis in voluntate, dependeat ex quantitate bonitatis in intentione. quia super illud Matt. 12. Bonus homo de thesauro bono cordis sui profert bona: dicit glosa. Tantum boni quis facit, quãtum intendit. Sed intentio non solum dat bonitatem actui exteriori, sed etiam voluntati, vt dictum est*, ergo tantum aliquis habet bonam voluntatem quantum intendit.

2 ¶Præterea, Augmentata causa augmentatur effectus, sed intentionis bonitas est causa bonæ volũtatis. ergo quantũ quis intẽdit de bono, tãtum voluntas est bona.

3 ¶Præterea, In malis quantum aliquis intendit, tantum peccat. si enim aliquis proiiciens lapidem intenderet facere homicidium, reus esset homicidij. ergo pari ratione, in bonis tantum est bona voluntas, quantum aliquis bonum intendit.

¶SED CONTRA, Potest esse intẽtio bona & voluntas mala, ergo pari ratione potest esse intentio magis bona, & voluntas minus bona.

¶RESPONDEO dicendum, quòd circa actum & intentionem finis duplex quantitas potest considerari. Vna ex parte obiecti, quia vult maius bonum, vel agit. Alia ex intentione actus, quia intensè vult: vel agit quod est maius ex parte agentis. Si igitur loquamur de quantitate vtriusque, quantum ad obiectũ, manifestũ est quòd quantitas actus nõ sequitur quãtitatem intentionis. quod quidem ex parte actus exterioris cõtingere potest dupliciter. Vno modo, quia obiectum, quod ordinatur ad finẽ intentũ, non est proportionatum fini illi, sicut si quis daret decẽ libras, non posset consequi suam intentionem, si intenderet emere rem valentem centum libras. Alio modo propter impedimenta, quæ superuenire possunt circa exteriorem actum, quæ non est in potestate nostra remouere: puta aliquis intendit ire vsque Romã, & occurrunt ei impedimenta, quòd non potest hoc facere. sed ex parte interioris actus voluntatis non est nisi vno modo, quia interiores actus voluntatis sunt in potestate nostra, non autem exteriores actus: sed voluntas potest velle aliquod obiectũ nõ proportionatũ fini intẽto, & sic volũtas, quæ fertur in illud obiectum, absolute cõsideratũ, nõ est tantũ bona quantũ est intentio, sed quia etiã ipsa intentio quodãmodo pertinet ad actũ voluntatis, inquantũ scilicet est ratio eius, propter hoc redundat quantitas bonæ intentionis in voluntatem, inquantum scilicet voluntas vult aliquod bonũ magnum vt finẽ: licet illud per quod vult cõsequi tantum bonum, non sit dignum illo bono. Si verò consideretur quantitas intentionis & actus secundũ intentionẽ vtriusq;, sic intentio intentionis redundat in actũ interiorem & exteriorem voluntatis, quia ipsa intentio quodammodo se habet formaliter ad vtrũque, vt ex supradictis patet*, licet materialiter intentione recta existẽte intensa, possit esse actus interior vel exterior non ita intensus, materialiter loquendo, puta cum aliquis nõ ita intense vult medicinam sumere, sicut vult sanitatem, tamen hoc ipsum quod est intense intendere sanitatem, redundat formaliter in hoc quod est in se velle medicari. Sed tamen hoc est considerandum, quòd intẽtio actus interioris vel exterioris potest referri ad intentionem vt obiectũ, puta cũ aliquis intendit intensè velle, vel aliquid intẽsè operari, & tamẽ nõ propter hoc intensè vult vel operatur: quia quãtitatẽ intenti boni nõ sequitur bonitas actus interioris vel exterioris, vt dictum est*. Et inde est quòd non quantum aliquis intendit mereri, meretur, quia quantitas meriti cõsistit in intentione actus, vt infrà dicetur*.

q. 12. art. 4. — *In hoc art.* — *q. 114. artic. 4.*

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd glossa illa loquitur quantum ad reputationem Dei, qui præcipuè considerat intentionem finis. Vnde alia glossa dicit ibidem, quòd thesaurus cordis intentio est, ex qua Deus iudicat opera: bonitas enim intẽtionis, vt dictũ est*, redũdat quodãmodo in bonitatem voluntatis, quæ facit etiã exteriorem actũ apud Deũ meritoriũ.

¶Ad secundum dicendum, quòd sola bonitas intentionis non est tota causa bonæ voluntatis: vnde ratio non sequitur.

¶Ad tertium dicendum, quòd sola malitia intentionis sufficit ad malitiã voluntatis: & ideo etiam quantum mala est intẽtio, tãtum etiam mala est volũtas: sed nõ est eadẽ ratio de bonitate: vt dictum est*.

Art. 7. ad 2. & 3.

ARTICVLVS IX.

¶Vtrum bonitas voluntatis dependeat ex conformitate ad voluntatem diuinam.

1. dist. 49. artic. 1. Et veri. q. 2. art. 13. cor.

AD NONVM sic proceditur. Videtur quòd bonitas voluntatis humanæ non dependeat ex conformitate voluntatis diuinæ. Impossibile est enim voluntatem hominis conformari voluntati diuinæ: vt patet per id quod dicitur Isa. 55. Sicut exaltãtur cæli à terra, ita exaltatæ sunt viæ meæ à viis vestris, & cogitationes meæ à cogitationibus vestris. Si ergo ad bonitatẽ volũtatis requireretur cõformitas ad diuinam voluntatẽ, seque-

¶Super Quæstionis decimanonæ Articulum octauum.

IN titulo articuli octaui voluntas sumitur, vt in præcedenti articulo.

¶In corpore eiusdem articuli aduerte primò, quòd Author plus determinat, quàm quæsiuit: quæsiuit enim de quantitate voluntatis & intentionis: determinat autem de quãtitate prędictorum, & actus etiã exterioris, & hoc ad perfectionem doctrinæ: & propter identitatem rationis, quo ad hoc in voluntate, & actu exteriori sublatis impedimentis. Aduerte secundò, quòd in litera distinguitur tam voluntas, quàm actus exterior, respectu scilicet secundum se, & vt stat sub intentione: & [d] dicitur, quòd nec quantitas ex obiecto, nec quantitas ex modo intentionis descendit necessariò in actũ volitionis: aut actus exterioris secũdum se, seu materialiter, id est, vt tẽdunt in sua obiecta propria, sed quantitas vtraque, scilicet ex obiecto & modo intentionis, redundat in vtrumque actum, scilicet voluntatis & exterioris, vt stant sub intentione seu formaliter, id est, vt tẽdunt in finẽ, quem respicit intentio.

In corp. — *D. 232. 818. 180.* — *Artic. 6. ad 1.* — *D. 196.* — *Infrà arti. 7. ad 2. & ad 8.* — *Art. præc.*

¶In responsione ad tertium eiusdem articuli, dubium occurrit, quomodo verificetur, quòd quantum mala est intẽtio, tantum mala est voluntas: an scilicet verificatur de voluntate materialiter, & secundum se aut formaliter, & vt stat sub intentione. Si secundo modo, nulla est differẽtia inter quantitatem bonitatis & malitiæ, in hoc: quoniam, vt in corpore articuli patet, quantitas intentionis bonæ redundat in voluntatem & actum formaliter. Si primo modo, sic conuincitur falsum manifeste: quoniã neutra malitia necessario descẽdit ex intentione in voluntatem materialiter.

¶Ad hoc dicitur: quòd ea quæ dicta sunt in corpore articuli, verificãtur de quantitate bonitatis & malitiæ. Et de bonitate quidem in litera patet: de malitia autem eisdem rationibus probatur: quòd enim quãtitas mala intẽtionis ex obiecto non necessario descendat in voluntatem secundum se, patet ex hoc quòd intendens aliquod magnum malum, potest velle vti aliquo medio non sufficienter consono tanto malo: sicut si quis vellet emere episcopatum, & offerret solas preces. Quòd etiã quantitas malæ intentionis ex modo non descendat in quantitatem actus secundum se: patet ex hoc, quòd contingit intense intendẽtem adulterium, minus libenter frangere murum, per quem ingrediatur ad intentum habendum. Quum igitur non oporteat esse verum, quòd quãtum mala est intentio, tantum mala sit voluntas materialiter: relinquitur vt verificetur hoc dictum de voluntate formaliter, id est, vt stat sub intẽtione. Et ad obiectionem contra hoc dicitur quòd stante hoc saluatur differentia inter quantitatem bonitatis & malitiæ, in hoc quòd quantitas malitiæ intẽtionis est semper quãtitas malitiæ voluntatis formaliter, sicut quod absolute constituit eam tantum malam: quantitas verò bonitatis intentionis non oportet quòd sit quantitas bonitatis voluntatis. Et ratio differentiæ est: quia sicut simpliciter ad simpliciter, ita magis ad magis. Constat autem quòd malitia in intentione sufficit ad constituendam voluntatem malam, bonitas autem non: quia bonum constat ex causa integra, malum autem ex particularibus defectibus. Vnde dando eleemosynam propter inanem gloriam non solum intentio est mala, sed etiam actus formaliter: & consequenter quanto peior est intentio, tanto peior erit actus formaliter: sicut absolute conceditur, quòd actus dãtis eleemosynam propter inanem gloriam est malus: ita absolute concedendum est quòd actus dantis eleemosynam propter maximã affectionem inanis gloriæ est peior. Et similiter si fiat propter maius malum, puta subuersionem fidei. sed furando à diuite propter subueniẽdum pauperibus bonitas intentionis non constituit bonitatẽ actus: & consequẽter quãtitas bonitatis in intentione nõ cõstituit quãtitatem bonitatis in actu. In quo enim non ponitur bonitas, in eo nec quantitas illius cogitari potest: & hæc est intentio literæ.

¶Super Quæstionis decimanonæ Articulum nonum.

IN artic. 9 circa illa verba, Ad bonitatem voluntatis humanæ requiritur, quòd ordinetur in summum bonum: memento quòd ordinari in summum bonum, contingit tripliciter. Vno modo in communi, & hoc commune est bonis & malis: quilibet enim propter aliquid operatur apparens sibi summum bonum. Alio modo in speciali,

ciali,confuſe tamen:ſicut ſiquis neſciens in quo conſiſtat ſummum bonum, puta in viſione Dei vel in Deo, operetur propter ſummum bonum,quod in veritate eſt ſummum bonum: & hoc poteſt conuenire bonis. Tertio modo in ſpeciali, & diſtincte: vt ſi quis operari intendit propter Deum cognoſcendum:amandum, &c.Et hoc etiam cõtingit dupliciter:puta propter cognitionẽ amoremque,&c.ad quæ natura poteſt,& ad quæ gratia Dei eleuat. In ꝓpoſito igitur ad bonitatem volũtatis humanæ requiritur quòd ordinetur ad ſummum bonum non apparẽter,ſed quòd in veritate eſt ſummum confuſe, vel diſtincte naturaliter, vel ſupernaturaliter ſecundũ ſtatum perſonæ. Quod dico propter Gentiles & ignorantes. Si enim ſecundum proportionem conceſſi ſibi luminis in verum ſummum bonum ordinent actiones ſuas bonæ moraliter erunt:& ſi non,non.

Habetur conc.1.in pſal.32.

Artic.7.

q.1.arti.8

¶Super Quæſtionis decimanonæ Articulum decimum.

IN articul.10.iungito verba in reſponſione ad primum verbum in corpore articuli, & memor ſupradictorum in art.6.quæſtionis primæ,aduerte, quòd quia velle aliquid ſub ratione boni, eſt velle illud propter ſummum bonum.Ideo dicitur,quòd voluntas volens aliquid ſub ratione boni, eſt conformis diuinæ voluntati in volito formaliter : quod eſt velle propter diuinum & cõmune bonum.Sed caue ne propterea dicas omnẽ volũtatẽ ſemper cõformari diuinæ in volito formaliter:quia nullus operatur aſpiciens ad malũ:ſed ad aliquam boni rationẽ. Et cõſequẽter volũtas mala cõformatur diuinæ volũtati in volito formaliter. hoc enim falſũ eſt: licet enim volũtas quãtumcunq; mala inquãtũ habet aliquid boni, ſit cõformis diuinę volũtati,ac per hoc poſſit ſecũdũ quid dici cõformis diuinæ volũtati in volito formaliter, ſicut poteſt ſecũdũ quid dici bona:ſimpliciter tamen illa ſola volũtas eſt cõformis diuinæ volũtati in volito formaliter, quę ſub ratione boni nõ apparẽtis,ſed veri,exercetur. Ad hãc enim cõformitatem tenemur, cum illa,quæ eſt ſecundum boni rationẽ, ſiue veri,ſiue apparentis nati ſumus,in hac perſiſtere,virtutis opus eſt.

Infrà q.39. art.2.ad3. & 22. q. 104.art.4. ad 3. & 1. diſt.48.ar. 3. & 4.Et veri. q. 13 artic.7. & 8. Et opuſ. q.87.

¶Super Quæſtionis vigeſimæ Articulum primum

CIrca quęſt.20,art.1. diligenter notato

ratur,quòd impoſsibile eſſet hominis voluntatẽ eſſe bonã:quod eſt inconueniens.

2 ¶Præterea, Sicut voluntas noſtra deriuatur à voluntate diuina,ita ſcientia noſtra deriuatur à ſcientia diuina:ſed non requiritur ad ſcientiam noſtram, quod ſit conformis ſcientiæ diuinæ. multa enim Deus ſcit,quæ nos ignoramus.ergo non requiritur quòd voluntas noſtra ſit conformis voluntati diuinæ.

3 ¶Præterea, Voluntas eſt actionis principium. ſed actio noſtra non poteſt conformari actioni diuinæ.ergo nec voluntas voluntati.

¶SED CONTRA eſt quod dicitur Matth.26.Non ſicut ego volo,ſed ſicut tu vis,quod dicit,quia rectum vult eſſe hominem,& ad Deum dirigi:vt Auguſt. dicit in Enchi*.Rectitudo autem voluntatis eſt bonitas eius.ergo bonitas voluntatis dependet ex conformitate ad voluntatem diuinam.

¶RESPONDEO dicendum, quòd ſicut dictum eſt *,bonitas voluntatis dependet ex intentione finis:finis autem vltimus voluntatis humanæ eſt ſummum bonũ,quod eſt Deus, vt ſuprà dictũ eſt*. Requiritur ergo ad bonitatem humanæ voluntatis, quòd ordinetur ad ſummum bonũ:hoc autem bonum primò quidem & per ſe comparatur ad voluntatem diuinam,vt obiectum propriũ eius:illud autem quod eſt primum in quolibet genere, eſt menſura & ratio omnium,quæ ſunt illius generis.vnumquodque autem rectum & bonum eſt,inquantum attingit ad propriam menſuram.ergo ad hoc quòd voluntas hominis ſit bona, requiritur quòd conformetur voluntati diuinæ.

¶AD PRIMVM ergo dicendũ,quòd voluntas hominis non poteſt conformari voluntati diuinæ per æquiparantiam, ſed per imitationem : & ſimiliter conformatur ſcientia hominis ſcientiæ diuinæ, inquantum cognoſcit verum,& actio hominis actioni diuinæ,inquantum eſt agẽti conueniens : & hoc per imitationem, non autem per æquiparantiam. Vnde patet ſolutio ad ſecundum & ad tertium argumentum.

ARTICVLVS X.

¶Vtrum neceſſarium ſit voluntatem humanam conformari voluntati diuinæ in volito, ad hoc quòd ſit bona.

AD DECIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd volũtas hominis non debeat ſemper conformari diuinæ voluntati in volito. Non enim poſſumus velle quod ignoramus,bonum enim apprehenſum eſt obiectũ voluntatis:ſed quid Deus velit,ignoramus in plurimis.ergo non poteſt humana voluntas diuinæ voluntati conformari in volito.

2 Præterea, Deus vult damnare aliquem, quem præſcit in mortali peccato moriturum : ſi ergo homo teneretur conformare voluntatem ſuam diuinæ voluntati in volito,ſequeretur quòd homo teneretur velle ſuã damnationẽ:quod eſt inconueniẽs.

3 ¶Præterea, Nullus tenetur velle aliquid quod eſt contra pietatem:ſed ſi homo vellet illud,quod Deus vult, hoc eſſet quandoque contra pietatem : puta cum Deus vult mori patrem alicuius : ſi filius hoc idem vellet,cõtra pietatem eſſet:ergo non tenetur conformare voluntatem ſuã voluntati diuinæ in volito.

¶SED CONTRA, Quia ſuper illud Pſal.Rectos decet collaudatio dicit gloſ*. Rectũ cor habet qui vult quod Deus vult:ſed quilibet tenetur habere rectum cor. ergo quilibet tenetur velle quod Deus vult.

Ex Aug. vt ſuprà.

2 ¶Præterea,Forma voluntatis eſt ex obiecto ſicut & cuiuſlibet actus , ſi ergo teneretur homo conformare voluntatem ſuã volũtati diuinæ,reqritur ꝙ teneatur cõformare in volito.

3 ¶Præterea,Repugnantia voluntatem conſiſtit in hoc,quòd homines diuerſa volunt:ſed quicunque habet voluntatem repugnantem diuinæ voluntati, habet malam voluntatem. ergo quicunque non conformat voluntatem ſuam voluntati diuinæ in volito, habet malam voluntatem.

¶RESPONDEO dicendum, quòd ſicut ex prædictis patet*, voluntas fertur in ſuum obiectum ſecundum quod à ratione proponitur:contingit autem aliquid à ratione conſiderari diuerſimodè:ita quòd ſub vna ratione eſt bonum,& ſecundum aliam rationem non bonum:& ideo ſi voluntas alicuius velit illud eſſe,ſecundum quod habet rationem boni, eſt bona: & voluntas alterius ſi velit illud idem nõ eſſe, ſecundum quod habet rationem mali,erit voluntas etiam bona:ſicut iudex habet bonam voluntatem, dum vult occiſionem latronis, quia iuſta eſt:voluntas autem alterius puta vxoris vel filij , qui vult non occidi ipſum,inquantum eſt ſecundum naturam mala occiſio,eſt etiam bona:cum autem voluntas ſequatur apprehenſionem rationis vel intellectus,ſecundum quod ratio boni apprehenſi fuerit communior,ſecundum hoc,& voluntas fertur in bonum communius:ſicut patet in exemplo propoſito : nam iudex habet curam boni cõmunis quod eſt iuſtitia:& ideo vult occiſionem latronis, quæ habet rationem non ſecundum relationem ad ſtatum communem:vxor autem latronis conſiderare habet bonum priuatum familiæ, & ſecundum hoc vult maritum latronem non occidi , bonum autem totius vniuerſi eſt id,quod eſt appprehenſum à Deo, qui eſt vniuerſi factor & gubernator : vnde quicquid vult ſub ratione boni communis,quod eſt ſua bonitas, quæ eſt bonum totius vniuerſi. Apprehenſio autem creaturæ ſecũdum ſuam naturam eſt alicuius boni particularis proportionati ſuæ naturæ. contingit autem aliquid eſſe bonum ſecundum rationem particularem, quod non eſt bonum ſecundum rationem vniuerſalem, aut econuerſo,vt dictum eſt*. Et ideo contingit quòd aliqua voluntas eſt bona volens aliquid ſecundum rationem particularem conſideratum,quod tamen Deus non vult ſecundum rationem vniuerſalem,aut econuerſo.Et inde eſt etiam quòd poſſunt diuerſæ voluntates diuerſorum hominum circa oppoſita eſſe bonæ : prout ſub diuerſis rationibus particularibus volunt hoc eſſe vel non eſſe.Non eſt autem recta voluntas alicuius hominis volentis aliquod bonum particulare , niſi referat illud in bonum commune,ſicut in finem:cum etiam naturalis appetitus cuiuſlibet partis ordinetur in bonum commune totius: ex fine autem ſumitur quaſi formalis ratio volendi illud,quod ad finẽ ordinatur:vnde ad hoc quòd aliquis recta volũtate velit aliquod particulare bonum,oportet quòd illud particulare bonum ſit volitum materialiter,bonum autem commune diuinum ſit volitum formaliter. Voluntas igitur humana tenetur cõformari diuinæ voluntati in volito formaliter:tenetur enim velle bonum diuinum & commune,ſed non materialiter ratione iam dicta. Sed tamen quantum ad vtrunque , aliquo modo voluntas humana cõformatur volũtati diuinæ, quia ſecundum quod conformatur voluntati diuinæ in communi ratione voliti,conformatur ei in fine vltimo:ſecundum autem quod non conformatur ei in volito materialiter , conformatur ei ſecundum rationem cauſæ efficientis:quia hanc propriã inclinationẽ cõſequentem naturam vel apprehenſionẽ particularem huius rei,habet res à Deo ſicut à cauſa effectiua:vnde cõſueuit dici, quòd cõformatur quantũ ad hoc voluntas hominis voluntati diuinæ;quia vult hoc quod Deus vult eũ velle.Eſt & alius modus cõformitatis ſecundũ rationę cauſæ formalis,vt ſ.homõ velit aliquid ex charitate ſicut Deus vult:& iſta etiã cõformitas reducitur ad conformitatẽ formalem quæ attenditur ex ordine ad vltimum finem : quod eſt proprium obiectum charitatis.

Artic.5.

In hoc artic.

¶AD PRIMVM ergo dicendum,quòd volitum diuinũ,ſecundũ rationẽ cõmunẽ quale ſit,ſcire poſſumus.Scimus enim, quòd Deus quicquid vult,vult ſub ratione boni : & ideo quicunque vult aliquid ſub quacunque ratione boni, habet voluntatem cõformem voluntati diuinæ quantum ad rationẽ voliti:ſed in particulari neſcimus quid Deus velit:& quantum ad hoc nõ tenemur conformare voluntatẽ noſtrã diuinæ volũtati: in ſtatu tamen gloriæ omnes videbunt in ſingulis,quæ volent, ordinem eorum ad id,quòd Deus circa hoc vult:& ideo nõ ſolum for

terminos tituli,ſcilicet actum voluntatis,actum exteriorem, & prioritatem bonitatis moralis.Actus voluntatis ſumi poteſt dupliciter.Vno modo ſecundum ſe.Alio modo vt eſt forma ſeu cõditio actuũ exteriorũ humanorũ:hic ſumitur primò modo.ſimiliter actus exterior ſumitur tripliciter.primò ſecũdũ id præciſe quòd habet à potentia executiua,à re,tẽpore,loco,ſecluſa obedientia voluntatis.Et ſic enim non ſit capax bonitatis vel malitiæ moralis:quoniam hæc circa voluntaria tantum ſunt,non ſumitur. Alio modo ſumitur, vt eſt compoſitum ex ſupradictis & actu voluntatis, ita quòd ex ipſo & voluntatis actu ſit vnus numero actus,& ſic etiã non ſumitur hic , eſſet enim comparatio partis ad totum,& econuerſo. Tertio modo ſumitur ſecundum id quod habet ex ſe , & quod participat ex actu voluntatis:ita quòd diſtinguatur actus exterior volũtarius cõtra ipſum actũ voluntatis ex ſe , quicquid ſit illud quod ſignificat ly voluntarius:& hoc modo ſumitur in propoſito vbi cõparatur actus exterior humanus actui interiori volũtatis in ſe,cui prius cõueniat bonitas moralis,& eſt ſermo de prioritate naturæ,& exterioris à voluntate : actus enim intellectus hoc in loco actus exterior vocatur:currit enim curſu aliorum à voluntate:

¶In corpore eiuſdem articuli,aduerte primò diligenter,quòd ſicut ex cæteris rebus tractando de rebus,doctrinam facimus exiſtẽtibus tempore ſuo in rerũ natura. Et tamen eiſdem in abſtractione concepta diſcutimus & examinamus, & ea quæ de illis, quamuis abſtracte conceptis ſecundũ ſe vera deprehendimus, in eiſdẽ in rerũ natura inuẽtis verificamus , vt patet inductiue:ita de actibus humanis exterioribus loquendo , intellige,quòd actus talis,puta vti re ſua quãdo oportet,vbi oportet , &c. eſt ſecundũ ſe actus formaliter bonus moraliter, ex genere & circunſtãtiis,ſicut ſapere, videre, &c. ſunt quædã ſecundum ſe formaliter bona tranſcendenter:& quòd poſiti in rerum natura huiuſmodi actus,ſunt etiã formaliter boni:nec eſt alia bonitas,qua eſt bonus actus abſtracte cõceptus,& actus in rerum natura poſitus:ſicut nõ eſt alia humanitas, qua homo abſtracte cõceptus eſt homo,& qua homo poſitus in rerum natura eſt homo:ſed bene eſt alius eſſendi modus, quia in rerum natura,& in abſtractione. Scito ſecundò, quod aliud eſt loqui de actibus abſolute, aliud vt ſunt obiecta, aliud vt ſunt in rerum natura , aliud vt ſunt in exequutione. Quæ enim conueniunt alicui abſolutè,conueniunt in rerum natura niſi conueniant non repugnãter:vt alibi dictum eſt.quæ autem conueniunt vt obiecta ſunt, & quæ vt in exequutione ſunt habitudines important ad ea quorum ſunt obiecta: & à

q.19.art.1.

q.1. arti.1. ad 1.

lum formaliter,ſed materialiter,in omnibus ſuam voluntatem Deo conformabũt.

¶Ad ſecundum dicendum , quòd Deus nõ vult dãnationẽ alicuius ſub ratione dãnationis:nec mortem alicuius,inquantum eſt mors : quia ipſe vult omnes homines ſaluos fieri:ſed vult iſta ſub ratione iuſtitiæ. vnde ſufficit circa talia, quòd homo velit iuſtitiam Dei , & ordinem naturæ ſeruari. Vnde patet ſolutio ad tertium.

¶AD PRIMVM verò,quòd in cõtrarium obiiciebatur,dicendum,quòd magis vult quod Deus vult,qui conformat voluntatem ſuam voluntati diuinæ quãtum ad rationem voliti , quàm qui conformat quantum ad ipſam rem volitam:quia voluntas principalius fertur* in finem quam in id quod eſt ad finem.

¶Ad ſecundum dicendum , quòd ſpecies & forma actus magis attenditur ſecundum rationem obiecti , quàm ſecundum id,quod eſt materiale in obiecto.

¶Ad tertium dicendum,quòd non eſt repugnantia voluntatum,quando aliqui diuerſa volunt non ſecundum eandem rationem:ſed ſi ſub vna ratione eſſet aliquid ab vno volitum,quod alius nollet,hoc induceret repugnantiam voluntatum:quod tamen non eſt in propoſito.

QVAESTIO VIGESIMA,

De bonitate & malitia exteriorum actuum humanorum , in ſex articulos diuiſa.

DEINDE conſiderandum eſt de bonitate & malitia quantum ad exteriores actus.

¶Et circa hoc quæruntur ſex.

¶Primò , vtrum bonitas & malitia per prius ſit in actu voluntatis,vel in actu exteriori.¶Secundò,vtrum tota bonitas vel malitia actus exterioris dependeat ex bonitate volũtatis.¶Tertiò vtrum ſit eadem bonitas & malitia interioris & exterioris actus.¶Quartò vtrum actus exterior aliquid addat de bonitate vel malitia ſupra actum interiorem. ¶Quintò vtrum euentus ſequens aliquid addat de bonitate vel malitia ad actum exteriorem. ¶Sextò,vtrum idem actus exterior poſsit eſſe bonus & malus.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum bonitas vel malitia per prius ſit in actu voluntatis vel in actu exteriori.

AD PRIMVM ſic proceditur.Videtur quòd bonum & malum per prius conſiſtat in actu exteriori , quàm in actu voluntatis.Voluntas enim habet bonitatem ex obiecto :vt ſuprà dictum eſt*. Sed actus exterior eſt obiectũ interioris actus voluntatis:dicimur enim velle furtum vel velle dare eleemoſynam. ergo malum & bonum per prius eſt in actu exteriori, quàm in actu voluntatis.

2 ¶Præterea,Bonum per prius conuenit fini:quia ea quæ ſunt ad finem habent rationem boni ex ordine ad finem,actus autem voluntatis non poteſt eſſe finis,vt ſuprà* dictum eſt:actus autem alterius potẽtiæ poteſt eſſe finis,ergo per prius cõſiſtit bonum in actu potẽtiæ alterius,quàm in actu voluntatis.

3 ¶Præterea , actus voluntatis formaliter ſe habet ad actum exteriorem , vt ſuprà dictum eſt*.Sed id quod eſt formale, eſt poſterius:nam forma aduenit materiæ. ergo per prius eſt bonum & malum in actu exteriori , quàm in actu voluntatis.

¶SED CONTRA eſt quod Augu. dicit in lib. retractationum* , quod voluntas eſt,qua peccatur , & recte viuitur. ergo bonum & malum morale per prius conſiſtit in voluntate.

¶RESPONDEO dicendum, quòd aliqui actus exteriores poſſunt dici boni vel mali dupliciter. Vno modo ſecundum genus ſuum & ſecundum circunſtantias in ipſis conſideratas. ſicut dare eleemoſynã, ſeruatis debitis circunſtantiis,dicitur eſſe bonum. Alio modo dicitur aliquid eſſe bonum vel malum ex ordine ad finem,ſicut dare eleemoſynã propter inanẽ gloriam,dicitur eſſe malum. cum autem finis ſit proprium obiectum voluntatis, manifeſtum eſt quòd iſta ratio boni vel mali, quã habet actus exterior ex ordine ad finem,per prius inuenitur in actu voluntatis,& ex eo deriuatur ad actum exteriorem. bonitas autẽ vel malitia, quã habet actus exterior ſecundũ ſe propter debitã materiã & debitas circunſtãtias,nõ deriuatur à voluntate,ſed magis à ratione.vnde,ſi cõſideretur bonitas exterioris actus, ſecundũ quod eſt in ordinatione& apprehẽſione rationis,prior eſt quã bonitas actus volũtatis:ſed ſi cõſideretur ſecundum ꝙ eſt in executione operis,ſequitur bonitatem voluntatis,quæ eſt principium eius.

Lib.1.c.9. tom.1.

¶AD PRIMVM ergo dicẽdum,quòd actus exterior eſt obiectum voluntatis inquantum proponitur voluntati à ratione, vt quoddam bonum apprehenſum & ordinatum per rationem:& ſic eſt prius quã bonum actus voluntatis:inquantum verò conſiſtit in executione operis, eſt effectus voluntatis:& ſequitur voluntatem.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd finis eſt prior in intentione , ſed eſt poſterior in exequutione.

¶Ad tertium dicendum , quòd forma ſecundum quod eſt recepta in materia , eſt poſterior via generationis quam materia, licet ſit prior natura:ſed ſecundum quod eſt in cauſa agente eſt omnibus modis prior:volũtas autẽ cõparatur ad actũ exteriorem,ſicut cauſa efficiens:vnde bonitas actus voluntatis. eſt forma exterioris actus,ſicut in cauſa agente exiſtens.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum tota bonitas & malitia exterioris actus dependeat ex bonitate voluntatis.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quòd tota bonitas & malitia actus exterioris dependeat ex voluntate.dicitur enim Matth.7. Non poteſt arbor bona malos fructus facere,nec arbor mala facere fructus bonos. per arborem autem intelligitur voluntas , & per fructum opus ſecundum glo*. ergo non poteſt eſſe,quòd volũtas interior ſit bona, & actus exterior ſit malus, aut ecõuerſo.

quibus fiunt &c.Prælibata autem volui hæc eſſe,vt intelligas primò , quòd actus exterior,verbi gratia,Vti re ſua abſolutè,eſt formaliter bonus moraliter:ac per hoc poſitus in rerum natura.eſt etiam formaliter bonus moraliter,& poſitus in eſſe obiectiuo voluntatis noſtræ.eſt bonus etiã obiectiuè, & poſitus in exequutione eſt effectus bonus. Secundò, quòd quia idem eſt loqui de conditionibus ſecundum ſe rei abſolutè , & in rerum natura, nõ diſtinguas inter bonitatem moralem actus exterioris ſecundum ſe, & in rerum natura, ſed pro eodem computes. ac per hoc quum dicitur , quòd bonitas ex materia & circunſtãtiis prius cõuenit actui extra ſecũdũ ſe,quàm voluntati,intelligas, quòd prius cõuenit huiuſmodi bonitas actui exteriori in rerũ natura , quã volũtati. Et cum his intelligas tertiò , quòd prius conuenit bonitas iſta actui exteriori obiectiuè quã in exequutione:& ſic prius cõuenit hæc bonitas actui exteriori ſecundũ ſe:ac per hoc in rerũ natura abſolutè,ſecũdo ipſimet obiectiuè , tertio actui volũtatis cui obiicitur, quarto ipſimet in exequutione : ſicut ſanitas primò cõuenit animali ſiue abſtractè concepto, ſiue in rerũ natura : deinde conuenit medicinæ & quibuſcunque aliis. Scito quartò, quòd ſi quęras rationem quare bonitas actus exterioris ex materia & circũſtãtiis prius cõuenit ipſi,quàm voluntati:in litera tangitur duplex ratio.Prima eſt,quia cõuenit ipſi per ſe, & conſequenter voluntati per ipſam : non enim ideo tollere aliena eſt malus actus moraliter , quia velle hoc eſt malum, ſed econuerſo:quia hoc eſt malum , moraliter, ideo voluntas eius eſt mala. Secunda eſt:quia hæc bonitas pẽdet à ratione,& non à voluntate : ſed quomodo hoc verum ſit in ſequenti tractabitur articulo. Et quod reliquum eſt, ſcilicet quomodo bonitas actus propria exterioris in executione ſit à voluntate, in 3. articu. tractabitur.

q 18 art.6.

¶Super Quæſtionis vigeſimæ Articulum ſecundum.

IN titulo 2. articuli ſtatim dubium occurrit, quomodo poſt determinationẽ , quòd bonitas aliqua prius cõuenit actui exteriori, quàm volũtati:dubitari ritè poteſt, an tota eius bonitas pendeat ex volũtate.Si enim actui cõuenit quàm voluntati aliqua bonitas , liquet quod illa non pendet à voluntate. prius enim non dependet à poſteriori:ac per hoc conſtat quòd nõ nota bonitas actus exterioris pendet ex voluntate. Nulla ergo eſt hic rationis quæſtio.

Aug.lib.1. cont.Iulia. ca.8.10.7.

¶Ad hoc dicitur,quòd quia actus exterior voluntarius claudit in ſe dependentiam à voluntate:ideo ſtat,quòd bonitas prius ſecundũ naturã inſit ipſi

Universidad de Deusto
Biblioteca

actui humano exteriori, quâ volũtati: adhuc restat ambiguum an etiã illa bonitas, quæ prius ei conuenit, dependeat à voluntate: licet enim prius non dependeat à posteriori: quod tamen prius inest alicui, potest dependere ab eo cui posterius inest. Et est simile si concluso, quòd sanum prius inest animali, quam medicinæ; quæratur an sanitas animalis dependeat à medicina.

¶ Circa doctrinam in corpore eiusdem sectionis articuli traditam dubium occurrit quadruplex. Primò, quia sicut bonitas ex materia & circunstantiis est ex ratione, ita bonitas finis: neque enim finis neque actus quicunque pertinet ad genus moris, nisi vt stat sub ordine rationis. Ratio ergo est causa omnis bonitatis: vtraque ergo bonitas debuit in rationem reduci: & non altera in voluntatem, & altera in rationem, vt in litera fit.

¶ Secũdum dubium est, quia aut hic sermo est de actu exteriori absolute, aut vt est in executione. Si absolute, quum sit præueniat voluntatem vt obiectum, nihil aliud est dicere, quòd bonitas actus exterioris non est à voluntate, quã dicere quòd bonitas obiecti voluntatis non est à voluntate: & quũ hoc cõmune sit vtrique voluntatis obiecto, scilicet fini & actui extrinseco, debuit de vtroque dici, quòd non dependet à voluntate: & non dispar iudicium proferri, vt in litera fit. Si autem, vt est effectus voluntatis: quum bonitas vtraque ex obiectis ad actũ voluntatis, & ex actu voluntatis in actum exteriorem imperatum & factum deuenerit, par quoque debuit proferri sententia, quòd vtraque scilicet est à voluntate dependente ab obiecto sub ratione, & non sicut in litera fit, altera tantum bonitas in voluntatem reduci.

¶ Tertium dubium est, quia quum vna circunstantiarum actus exterioris sit finis: oportet quòd bonitas actus exterioris ex genere & circunstantiis dependeat à voluntate: quoniam ab ea dependet bonitas ex fine, vt in litera dicitur. Est ergo implicatio dicere, quòd bonitas actus exterioris ex fine dependet à voluntate: & quòd bonitas eius ex genere & circunstantiis non dependet ex ea. Claudit enim in hac bonitas ex fine.

¶ Quartum dubium est directe contra bonitatem actus exterioris in executione: quia quum respectum voluntatis obiectum & finis coincidant, vt dictum est, actus exterior obiectus voluntati oportet, quod sit eius finis: ac per hoc voluntas sit bona ex eo sicut ex fine. Et tunc sic, bonitas ex fine in actu exteriori pendet tota ex voluntate: quia finis est obiectum proprium voluntatis. Sed bonitas actus exterioris est bonitas ex fine, quia actus exterior obiectum & finis est voluntatis. ergo tota bonitas actus exterioris pendet ex voluntate: & idem est iudicium de vtraque bonitate.

¶ Ad primum horum dicitur, quòd hic non comparatur finis actui exteriori: vt arguens credit. Sed comparetur bonitas vel malitia ex fine in actu exteriori inuenta, bonitati vel malitiæ ex genere & circunstantiis in eodem existenti: verbi gratia, in hoc actu, vti re sua quando oportet, &c. propter bonum patriæ inuenitur duplex bonitas, scilicet ex fine, quia propter bonum patriæ: & ex genere & circunstãtiis: quia re sua quando oportet, &c. & sit hic cõparatio earum, & dicitur primò quòd bonitas ex fine in huiusmodi actu inuenta pendet per se ex interiori actu voluntatis: quia finis ex hoc quòd est proprium voluntatis solius obiectum, confert inter actus actui voluntatis primo bonitatem suam: ita quòd voluntatis actus est primo bonus tali bonitate: & per ipsum talis bonitas conuenit cuicunque conuenit: & cõsequenter actus humanus exterior præfatus habet, quòd sit tali bonitate bonus ex actu interiori voluntatis. Dicitur secundò, quòd bonitas ex genere & circunstãtiis in eodem actu inuenta, non pendet ex voluntate: quia non ideo hic actus est sic bonus, quia velle ipsum est bonum, sed econuerso: sed pender ex ratione, inter potentias enim animæ principia moralis bonitatis vel malitiæ sunt ratio vel voluntas. Si ergo voluntas non est per se causa huius, relinquitur quòd ratio sit. Et reuera ratio est principium non solum huius, sed etiam omnis bonitatis & malitiæ moralis: quia est principium totius esse moralis: sed quia bonitas inuenta in exteriori actu ex fine pendet, non solum ex ratione, sed etiam per se ex voluntate interiori. ex genere autem & circunstantiis ex ratione solũm: ideo illa in voluntatem vt proximam per se causam, hæc in rationem deducta est.

¶ Ad secundum dicitur, quòd licet hic sermo sit de actu exteriori simpliciter, & non restricto ad executionem, tamen iungendo ipsum cum dictis in articulo præcedenti, potest dici quòd hic est sermo de actu exteriori vtroque modo: vt in litera patet. Et quum contra primum membrum obiicitur, respondetur primò, quòd non est idem loqui de actu exteriori absolute, & vt obiectum est voluntatis: & consequenter non est idem dicere, 'Actus exterior est secundum se bonus vel malus, & non ex voluntate:' & dicere, quod obiectum voluntatis est bonum secundum se, & non ex voluntate. Actus enim exterior secundum se abstrahit ab obiecto non obiecto voluntatis. Dicitur secundò, quòd hic etiam incidit error, sicut in priori dubio, quia non fit comparatio obiecti ad obiectum, puta actus exterioris ad finem: sed bonitas actus ex fine ad bonitatem eiusdem ex genere & circunstantiis: vnde dato, quod idem sit iudicium de bonitate actus & finis, quòd scilicet neutra pendet ex voluntate: non tamen est idem iudicium de bonitate ex fine participata in actu & bonitate eiusdem secundum genus & circunstantias: quia illa ex voluntate, hæc non pendet. & hoc sic in litera.

¶ Tertiò dicitur, quòd si comparetur obiectum ad obiectum, adhuc aliquod singulare insinuaretur in actu, quod non in fine, dicendo, quòd bonitas actus extrinseci obiecti non est ex voluntate: quia hoc obiectum differt à fine dupliciter. Primò, quia est actio quædam. Secundò, quia est dependens à volũtate, est enim actus humanus: finis autem nec dependens aliquid de voluntate, nec actionem aliquam exprimit. vnde dicere de actione à voluntate dependente, quòd nec dependet in propria bonitate ab actu interiori voluntatis, aliquid annotatione dignũ est: nõ sic de fine, quoniam liquidum est. Ad id verò quod contra secundum membrũ obiicitur, dicitur, quòd licet actus exterior in executione habeat bonitatem vtrãque ex voluntate, & volũtas ab obiectis, dissimiliter tamen hoc fit: quia bonitas ex fine de scendit in actum interiorem volũtatis per se & formaliter. In actum verò exteriorem in executione denominatiuè tantum: bonitas verò ex genere & circunstãtia ex obiecto deriuatur in actum interiorem, denominatiuè tantum: & per eum in actum exteriorem formaliter, sicut ex sano in animali, denominatur medicina sana, qua animal fit sanum formaliter. vnde non est de vtraque bonitate eadem ratio etiam in executione. Et ad hoc insinuandum in litera de secunda bonitate dicitur, quòd voluntas secundum quòd in rationem fertur, habet hanc bonitatem: quasi non habeat ipsam simpliciter, sed in ordine ad aliud: sicut communiter accidit in huiusmodi denominationibus. Sed tunc insurgit quæstio mota in quarto dubio. Quare bonitas vocata ex fine inest voluntati formaliter: & vocata ex obiecto non præcipuè quum obiectum etiam sit finis voluntatis: & hæc quæstio soluetur in solutione quarti dubij.

¶ Ad tertium ergo dubium dicitur, quòd si posset separari bonitas alicuius finis, vt circunstantia est, à bonitate eiusdem, vt specificans respectu eiusdem actus: facile dici posset distinguendo, quòd finis vt circunstantia spectat ad bonitatem actus exterioris ex genere & circunstantiis. finis autem specificans spectat ad voluntatem: & sic non esset implicatio dicere, quòd bonitas ex fine in actu exteriori pendet ex voluntate. & quòd bonitas ex genere & circunstantiis etiam finis non pendet ex voluntate, quia in prima propositione esset sermo de bonitate ex fine specificante actum exteriorem formaliter sumptum: in secunda verò de bonitate ex fine & circunstantia eiusdem materialiter sumpti. Sed quia intelligi non potest, quòd idem numero actus exterior moralis sit talis materialiter sumptus ex aliquo fine, vt circunstantia. & non sit talis formaliter sumptus ex eodem fine, vt specificante: non enim siquis orat vt furetur, intelligi potest, quòd oratio sit mala ex furti circunstantia: & oratio vt volita sit non mala ex furto specificante. Et rursus, quia finis vt finis licet adiunctus, est circunstantia actus exterioris moralis, vt ex supradictis patet: & finis vt finis est obiectum proprium voluntatis: ideo dicendum est, quòd bonitas ex fine siue circunstante, siue specificante, media voluntate ad exteriorem actum pertinet: ita quòd actus exterior non habet bonitatem ex fine circunstante nisi dependente à voluntate: & bonitas ex fine deriuatur in actum interiorem voluntatis specificatiue & formaliter: in actum verò exteriorem formaliter sumptum id est, vt stat sub interiori: specificatiuè quoque, sed secundario: in eodem autem materialiter sumptum, vt adiacens circunstantia. Quum ergo comparatur bonitas actus exterioris ex fine ad bonitatem eiusdem ex genere & circunstantiis, intellige ex circunstantiis, manentibus pure circunstantiis, qualis non est circunstantia finis, quia, vt superius est dictum, transit specificans, & consequenter substantiale.

¶ Ad quartum dubium, antequam respondeatur, aduertendum est, quòd quia quæsit de diuersitate bonitatis in ipso actu voluntatis ex fine & ex actu volito, seu obiecto: & contra hanc diuersitatem arguit. Et hæc diuersitas dicitur consistere in hoc, quòd bonitas ex fine inest voluntati formaliter, bonitas autem ex actu volito inest ipsi voluntati denominatiue, propter rationem supradictam, scilicet quia inter actus bopitatis ex fine primo saluatur in voluntatis actu cuius finis est proprium obiectum: bonitas autem ex materia & circunstantiis primò saluatur in ipso actu exteriori. Quia ergo hæc sunt connexa, primo videbitur quare finis bonificat voluntatem formaliter: & actus volitus qui est etiã finis: quia obiectũ & finis respectu volũtatis est idẽ, nõ bonificat ipsam formaliter sed denominatiue. Et sic deinde formaliter satisfiet quæsito. Dicitur ergo quòd quia, vt in art. 2. quæst. præcedentis dictũ est, differens bonitas actus interioris voluntatis ex obiecto & fine per accidẽs inuenitur in eodẽ: ideo bonitas ex fine, qui cõcurrit per se, inest formaliter: bonitas autẽ ex obiecto denominatiue. Sed hæc responsio peccat secundũ nõ causam vt causam: ex hoc enim, quòd differentia duarũ bonitatũ in actu interiori voluntatis est per accidẽs: nõ sequitur, quòd vtraque secũdũ se aut altera insit denominatiue eidẽ: stat enim quòd distinctio earũ cõcurrat per accidens in eodẽ: & tamẽ vtraq; secundũ se insit: sicut stat cõcursum creditoris & debitoris in candẽ plateã esse per accidens: & tamen iter vtrã

iter vtrique secundũ se ad illum locum esse. Dicitur aliter, quòd quia actus exterior in casu proposito nõ concurrit sub ratione finis, sed obiecti, licet sit finis: imo distinguitur contra finem, quum dicitur bonitas ex fine, & bonitas ex obiecto, & sola bonitas ex fine sit formaliter in voluntate: quia sola est ex proprio obiecto vt sic. ideo bonitas in actu interiori voluntatis ex fine est formaliter, & ex obiecto est denominatiue. Et secũdum hoc oportet dicere, quòd quando actus exterior est finis, dat bonitatem actui interiori formaliter: quando verò est obiectum tantum, dat bonitatem interiori actui denominatiue. Verbi gratia. Si quis vult fornicari non propter alium adiunctum finẽ, actus interior voluntatis erit in specie fornicationis formaliter: quia fornicari est finis. Si quis verò vult fornicari propter furari, tunc actus interior voluntatis erit in duabus speciebus, scilicet in specie furti formaliter, in specie verò fornicationis denominatiuè. Sed quoniam superius dictum est, quòd voluntas in quodcunque fertur, aut fertur sub ratione finis, aut propter finem, & quando fertur in propter finem, fertur formaliter in finem: ideo non consonat dicere, quòd actus exterior in casu posito non est volitus vt finis, sed vt obiectum tantum. oportet enim vt finem vel propter finem esse volitum: sed non propter finem tantum, quia etiã secundum se propter propriam bonitatem est volitus: vnde & in propria reponit specie actum interiorem voluntatis: licet denominatiuè. Ergo & confirmatur, quia in 2. art. præcedentis quæst. vbi dicitur, quòd nõ differt in volũtate bonitas ex fine & obiecto, expresse obiectũ ipsum vocatur finis, quum subditur nisi sicut finis dependet ex fine. Aliter ergo distinguendo de fine & subfine: & quòd quando quis vult fornicari vt furetur, furtum est finis, fornicatio verò subfinis, & quòd finis facit actum interiorem formaliter talem, subfinis autem denominatiuè. Sed hæc responsio non satisfacit: quoniam ex distinctione subfinis à fine, nihil aliud apparet sequi, nisi quod finis principalem locum tenet, & subfinis secundarium, ac per hoc si finis bonificat formaliter actum interiorem voluntatis, quum subfinis claudatur infrà latitudinem finis, etiam ipse bonificabit eundem formaliter, licet secũdario. Aliter ergo occurrit dicendum. Ad cuius euidentiam nota tria. Primum est, quod sicut sunt duo genera humanorum actuum, scilicet actus interior voluntatis, & actus voluntatis exterior: ita dantur duo propria bonificatiua actuum formaliter, scilicet finis & materia cum circunstantiis. Et finis quidem vt sic bonificatiuus, est interioris actus voluntatis: ita quòd ipse primo est formaliter bonus ex fine: materia autem cum circunstãtiis bonificatiua est actus exterioris voluntarij: ita quòd ipse primò est formaliter bonus ex materia & circunstantiis. Secundum est, quòd licet multipliciter contingat bonitatem deriuari ex vno in aliud, puta sicut ex fine, vel obiecto seu materia circa quã vel circunstantia, vel actione in propositio dupliciter contingit bonitatem actus deriuari in alium actũ: vno modo vt sic: ita quòd quia talis actus inquantum actus est bonus, ideo ille alius actus in quãtum actus est bonus. Alio modo, vt alter eorum vel vterq; induit rationem finis vel obiecti cuiusuis alterius. Differẽtia autem inter has duas derivationes est, quod prima deriuatio, vt diuo Thomæ placet in calce sequentis articuli, est secundum denominationem tantum: ita quod nec actus exterior ab interiori, nec interior ab exteriori sit bonus formaliter, sed denominatur ideo bonus, quia est ab illo aut ad illum. Secunda autem deriuatio, quando est à fine, quia de aliis non est cura præsens, secundum formalem esse inhæsionem bonitatis. vnde quum quis vult fornicari, vt furetur, licet furtum sit actus exterior: quia tamen cõcurrit ad actum interiorem voluntatis vt finis, qualificat eum formaliter & reponit in specie furti formaliter. Tertiũ est, quòd ratio finis boni vel mali, & actus boni vel mali inueniuntur separatè & conjunctè. Separatè quidem, quòd scilicet est finis & non actus, vt quum quis vult Deum esse, & econuerso, quòd est actus & non finis: vt quum quis vult actum indifferentem, puta leuare festucam de terra: vel volitum nisi propter finem, vt proiectionem mercium in mare. Conjunctè verò ita quòd fini coniungitur actus: sicut quum quis vult fornicari propter furari: furari enim tunc habet primo rationem finis, cui substernitur actus furandi, vel actui coniungitur finis sicut in exemplo posito fornicari tenet primo rationem actus, cui coniungitur ratio finis: dum non solum ille vult incurrere malum furti: sed etiam malum fornicationis, qui propter furtum non incurreret malum incestus maternihoc enim signum est quòd vult vel horret etiam malitiam actus talis secundum se quod est velle illum vt finem. Ex his autem dicitur ad motum dubium, quod sermo dicens, quod finis qualificat formaliter actum interiorem voluntatis, actus autem exterior denominatiuè tantum, intelligendus est formaliter, inquantum finis & inquantum actus: eum quo tamen stat quòd actus exterior vt finis qualificet inquantum actus interiorem formaliter, sine actus exterior rationem habeat finis principalis, siue secundarij, vnde sicut non inconuenit: quòd in exemplo posito, scilicet quum quis vult fornicari, vt furetur, quòd furti materia ex genere & circunstantiis deriuetur formaliter in actum exteriorem voluntatis, inquantum habet rationem finis: & non deriuetur in eundem nisi denominatiue, inquantum habet rationem actus: ita non inconuenit quod

dicitur non solum actus voluntatis, sed etiã actus exteriores, prout à volũtate procedunt & ratione. & ideo circa vtrosque actus potest esse differentia boni & mali.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum bonitas & malitia sit eadem exteriorus & interioris actus.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd non eadem sit bonitas vel malitia actus interioris voluntatis & exterioris actus. Actus enim interioris principium est vis animæ interior apprehensiua vel appetitiua, actus autem exterioris principium est potentia exequens motum: vbi autem sunt diuersa principia actionis, ibi sunt diuersi actus: actus autem est subiectum bonitatis, vel malitiæ. non potest autem esse idem accidens in diuersis subiectis. ergo non potest esse eadem bonitas interioris & exterioris actus.

2 ¶ Præterea, Virtus est, quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit: vt dicitur in 2. Ethic*. sed alia est virtus intellectualis in potentia imperante, & alia virtus intellectualis in potentia imperata, vt patet in principio 2. Ethic*. ergo alia est bonitas actus interioris, quæ est potentiæ imperãtis, & alia est bonitas actus exterioris, quę est potẽtię imperate.

3 ¶ Præterea, Causa & effectus idem esse non possunt: nihil enim est causa sui ipsius. sed bonitas actus interioris est causa bonitatis actus exterioris, aut econuerso: vt dictum est*. ergo non potest esse eadem bonitas vtriusque.

¶ SED CONTRA est quod suprà ostensum est*, quòd actus voluntatis se habet vt formale ad actum exteriorem: ex formali autem & materiali fit vnum. ergo est vna bonitas actus interioris & exterioris.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est*, actus interior volũtatis & actus exterior, prout cõsiderantur in genere moris, sunt vnus actus: cõsingit autem quandoque actũ, qui est vnus subiecto, habere plures rationes bonitatis vel malitiæ, & quandoque vnam tãtum. Sic ergo dicendũ, quòd quãdoque est eadem bonitas vel malitia interioris ad interiorem, nisi sic eam intelligendo.

¶ Super Quæstionis vigesimæ Articulum tertium.

IN titulo articuli tertij eiusdem vigesimæ quæstionis, quæstio est de identitate numerali, &c.

¶ In corpore eiusdem articuli aduertre duo. Primum est, Dupliciter aliqua accidentia distinguuntur: numero scilicet, vel propter numerationem subiecti, vt albedo in Socrate, & Platone: vel propter numerationem essentiæ, vt albedo & dulcedo in eodẽ pomo. Et propterea litera intendens, quòd vtraque bonitas est intrus & vtraque extra: & ponens quòd vterque actus est vnus actus in genere moris, vult quòd quandoque sit vna numerositate subiecti & essentiæ, quandoque duæ numerositate essentiæ, non subiecti, quia vterque actus est vnum subiectũ numero. Secundum est, quòd hinc exprelsè (vt responsio ad tertium manifestat) habes, quòd deriuatio bonitatis vel malitiæ ex actu in actum non est formalis, sed denominatiua tantum.

¶ Sed sunt hic plura dubitatione digna. Primum est, Si actus exterior & interior sint vnus actus & vnum subiectũ numero in genere moris, quorsum tãta quæstio de prioritate, dependentia & causalitate bonitatis & malitię moralis vnius ab altero: hæc enim quum diuersitatem supponant per accid s, ad moralem doctrinam spectare videntur. Secundum est, quia author, diuinutus videtur bonitas enim actus exterioris tripliciter se habet ad bonitatem actus interioris. Primò vt habens omnino eandem bonitatẽ, vt potio amara. Secundò, vt habens omnino aliam secundum se, vt bene epulari propter sanitatem. Tertiò, vt habens ex se & non ex alio fine: vt quum actus exterior propter se est volitus: puta contemplatio vel adulterium. hîc enim tertius modus in litera non ponitur: & tamen frequentissimus est dum volumus actus virtutum vel vitiorum non propter alium finem. Tertium est, quia volunteria videtur doctrina auctoris quo ad hoc, quòd deriuatio bonitatis vel malitiæ actus ab actu non est secundum formam, vt calidum deriuatur ex calido: sed secundum denominationem, vt sanum denominatur in aliis à sano in animali. Quartum est circa ipsam conclusionem contra quã arguit Scotus in quol. q. 18. tripliciter probãdo, quod nõ est eadẽ bonitas vel malitia actus interioris & exterioris. Primò authoritate Aug. 13. de Trinitate, quòd male volendo miser est, minus tamen esset si nihil eorum quæ peperam voluit, habere potuisset. Secundò ratione: quia alia est integritas requisitorum secundum rationem, recte am ad bonitatem actus interioris: & alia requisitorum ad bonitatem actus exterioris. Tertiò etiam ratione: quia nihil est causa, medium, & ratio sui ipsius: sed actus interior bonus & exterior bonus se habent in bonitate vt causa & causatum: vt immediatum & mediatum & huiusmodi: ergo. Quarò arguit contra idem Greg. de Arimino in lib. 2. sententiarum, actus exterior est malus, & non est illud malum quod est actus interior: ergo sunt duo mala. probatur minor: quia adulterium non est velle adulterari, nec homicidium est velle hominem occidere: & sic de aliis. sunt etiam apud Capreolum in 42. d. 1. 1. multa quæ vide ibi: ex his enim solutis satisfactum credimus.

¶ Ad primum horum dicitur, quòd sicut in naturalibus quando vnũ numero constat ex pluribus, non per accidens, nec frustra quæritur quid ex quo in alterũ redundat, vt patet in cõpositis ex materia & forma: ita in moralibus, licet actus imperans & imperatus sint vnus numero actus, non vt simplex sed vt cõpositus: nõ frustra, nec per accidẽs quæritur quid ex quo procedat.

¶ Ad secundum dicitur, quòd hæc obiectio testatur illam esse authoris mẽtem quam in precedenti articulo diximus, scilicet quòd distinctio bonitatis ex fine & actu intelligitur formaliter, id est, inquantum finis & inquantum actus: propterea enim non oportuit tertium membrum in litera poni: sed sub secundo membro comprehenditur, quãdocũq; actus exterior est secundum se bonus, vnde quando quis vult fornicari non propter alium finem, malitia actus interioris & exterioris est alia & alia non specie, sed numero, ita quòd actus interior volitatis est malus formaliter propria malitia fornicationis, q̃ habet ex fornicatione vt finis: & actus exterior est mal' etiã formaliter propria malitia fornicationis, quã habet vt actus ex genere suo.

hîc, 1. ca. 9. tom. 1.
Tex. 48.
ca. 7. to. 6.
Art. præc.
Infrà arti. 4. ad 2.
Cap. 6.
2. præced. Artic. 6. 7.
Artic. 1. & 2. & q. 18. artic. 6. q. 18. art. 6.
q. 7. art 1. & q. 18. art. 6.
Cap. 1.

Universidad de Deusto Biblioteca

actus & exterioris, quandoque alia & alia. Sicut enim dictū est*, prædictę duę bonitates, vel malitiæ, scilicet interioris & exterioris actus, adinuicē ordinātur. cōtingit autē in his, quæ ad aliud ordinātur, quòd aliquid est bonū ex hoc solū, quòd ad aliud ordinatur: sicut potio amara ex hoc solo est bona, quod est sanitatiua. vnde nō est alia bonitas sanitatis & potionis, sed vna & eadē. Quādoque verò illud, quod ad aliud ordinatur, habet in se aliquā rationē boni, etiā pręter ordinē ad aliud bonū sicut medicina saporosa habet rationē boni delectabilis præter hoc, quòd est sanitatiua. Sic ergo dicēdū, quòd quādo act⁹ exterior est bonus vel malus solū ex ordine ad finē, tūc est omnino eadē bonitas & malitia actus voluntatis, quæ per se respicit finē, & actus exterioris, qui respicit finē mediāte actu volūtatis. cū autem actus exterior habet bonitatē vel malitiam secundū se, scilicet secundū materiā vel circunstantiā: tūc bonitas exterioris actus est vna, & bonitas voluntatis, quæ est ex fine, est alia: ita tamen quod bonitas finis ex voluntate redundat in actum exteriorem, & bonitas malitiæ & circunstantiarum redundat in actum voluntatis, sicut iam dictum est*.

¶ AD PRIMVM ergo dicendū, quòd ratio illa probat, quòd actus interior & exterior sunt diuersi secundū genus naturæ. sed tamen ex eis sic diuersis constituitur vnum in genere moris, vt supra dictum est*.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut dicitur in 6 Ethic*. Virtutes morales ordinantur ad ipsos actus virtutum qui sunt quasi fines. prudentia autē quæ est in ratione ad ea quæ sunt ad finē, & propter hoc requirūtur diuersę virtutes: sed ratio recta de ipso fine virtutum non habet aliam bonitatem, quàm bonitatem virtutis secundum quòd bonitas rationis participatur in qualibet virtute.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quando aliquid de vno deriuatur in alterum, sicut ex causa agēte vniuoca, tūc aliud est quod est in vtroque: sicut cū calidum calefacit, alius numero est calor calefacientis & calor calefacti: licet idem specie. Sed quādo aliquid deriuatur ab vno in alterū secundum analogiam vel proportionem, tūc est tantum vnum numero, sicut à sano quod est in corpore animalis, deriuatur sanum ad medicinam & vrinam, nec alia sanitas est medicinæ & vrinæ, quā sanitas animalis, quā medecina facit, & vrina significat: & hoc modo à bonitate voluntatis deriuatur bonitas actus exterioris: & econuerso, scilicet secundum ordinem vnius ad alterum.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum actus exterior aliquid addat de bonitate & malitia supra actum interiorem.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd exterior actus nō addat in bonitate vel malitia supra actū interiorē. dicit enim Chrysō. super Matt*. Volūtas est, quæ aut remuneratur pro bono, aut condemnatur pro malo: opera autem testimonia sunt voluntatis. non ergo quærit Deus opera propter se, vt sciat quomodo iudicet, sed propter alios: vt omnes intelligant, quia iustus est Deus: sed malum vel bonum magis est æstimandum secundum iudicium Dei, quàm secundum iudicium hominum. ergo actus exterior nihil addit ad bonitatem vel malitiam super actum interiorem.

2 ¶ Præterea, Vna & eadem est bonitas, interioris & exterioris actus, vt dictū est* sed augmentū fit per additionē vnius ad alterū. ergo actus exterior nō addit in bonitate, vel malitia super actum interiorem.

3 Præterea, Tota bonitas creaturæ nihil addit supra bonitatem diuinam: quia tota deriuatur à bonitate diuina: sed bonitas actus exterioris quandoque tota deriuatur ex bonitate actus interioris: quandoque autem econuerso, vt dictum est*. non ergo vnum eorum addit in bonitate vel malitia super alterum.

¶ SED CONTRA, Omne agens intendit consequi bonum, & vitare malum. si ergo per actum exteriorem nihil additur de bonitate vel malitia, frustra qui habet bonam voluntatem vel malam, facit opus bonum, aut desistit à malo opere, quod est inconueniens.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd si loquamur de bonitate exterioris actus, quam habet ex bonitate finis, tunc actus exterior nihil addit ad bonitatem, nisi cōtingat ipsam voluntatem secūdum se fieri meliorem in bonis, vel peiorem in malis. quod quidem videtur posse contingere tripliciter. Vno modo secundū numerum, puta cum aliquis vult aliquid facere bono fine vel malo, & tunc quidem non facit: postmodum autem vult & facit, duplicatur actus volūtatis, & sic fit duplex bonum, vel duplex malū. Alio modo, quantum ad extensionem, puta cū aliquis vult facere aliquid bono fine vel malo, & propter aliquod impedimentum desistit, alius autē continuat motum voluntatis quousq; opus perficiat: manifestū est quòd huiusmodi voluntas est diuturnior in bono vel malo. & secundū hoc est peior vel melior. tertiò secundū intensionē. sunt enim quidā actus exteriores, qui inquantū sunt delectabiles vel pœnosi, nati sūt intēdere voluntatē vel remittere. constat autem quòd quanto voluntas intensius tendit in bonū vel malum, tanto est melior vel peior.

¶ Si autē loquamur de bonitate actus exterioris, quam habet secundum materiam & debitas circunstantias, sic comparatur ad voluntatem vt terminus & finis: & hoc modo addit ad bonitatem vel malitiā voluntatis: quia omnis inclinatio vel motus perficitur in hoc, quòd cōsequitur finem vel attingit terminū. vnde nō est perfecta voluntas nisi sit talis quæ opportunitate data operetur. Si verò possibilitas desit voluntate existēte perfecta, vt operaretur si posset: defectus perfectionis quæ ex actu exteriori, est simpliciter inuoluntariū. Inuoluntariū autem sicut nō meretur pœnam, vel præmiū in operando bonum aut malū: ita non tollit aliquid de præmio vel de pœna, si homo inuoluntariè simpliciter deficiat ad faciendum bonum vel malum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Chryso. loquitur quando voluntas hominis est consummata, & non cessatur ab actu nisi propter impotentiā faciendi.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ratio illa procedit de bonitate actus exterioris, quā habet à bonitate finis. sed bonitas actus exterioris, quam habet ex materia & circunstantiis, est alia à bonitate voluntatis, quæ est ex fine: non autem alia à bonitate voluntatis, quam habet ex ipso actu volito, sed comparatur ad ipsam, vt ratio & causa eius, sicut suprà dictum est*. Et per hoc etiam patet solutio ad tertium.

ARTICVLVS V.

¶ Vtrum euentus sequens aliquid addat de bonitate vel malitia ad exteriorem actum.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur, quòd euentus sequēs addat ad bonitatem vel malitiam actus. Effectus enim virtute præexistit in causa: sed euentus cōsequuntur actus, sicut effectus causas. ergo virtute pręexistunt in actibus. sed vnumquodque secundum suam virtutem iudicatur bonum vel malum: nam virtus est, quæ bonum facit habentem, vt dicitur in 2. Ethic. * ergo euentus addunt aliquid ad bonitatem vel malitiam actus.

2 ¶ Præterea, Bona quæ faciunt auditores, sunt effectus quidam consequētes ex prædicatione doctoris. sed huiusmodi bona redundant ad meritum prædicatoris, vt patet per id quod dicitur Philippensium 4. Fratres mei charissimi & desideratissimi, gaudium meum, & corona mea. ergo euentus sequens addit ad bonitatem vel malitiam actus.

3 ¶ Præterea, Pœna non additur, nisi crescente culpa: vnde dicitur Deuter. 25. pro mensura peccati erit & plagarum modus. sed ex euentu sequente additur ad pœnam. dicitur enim Exod. 21. quòd si bos fuerit cornupeta ab heri & nudiustertius, & contestati sunt dominum eius, nec reclusit eum, occiderítque virum aut mulierem: & bos lapidibus obruetur, & dominum illius occident. non autem occideretur, si bos non occidisset hominem, etiam non reclusus: ergo euentus sequens addit ad bonitatem vel malitiam actus.

4 ¶ Præterea, Si aliquis ingerat causam mortis, percutiendo vel sentētiam dando, & mors non sequatur, non contrahitur irregularitas: contraheretur autem si mors sequeretur. ergo euentus sequens addit ad bonitatem vel malitiam actus.

¶ Ad tertium dicitur, quòd doctrina hæc non est voluntatis: sed in litera tāgitur eius fundamentum: quia scilicet quando aliquid dicitur tale ex ordine ad aliud, dicitur denominatiuè: & non oportet dici formaliter. Quod enim habet aliquid in se formaliter, dicitur tale secundum seipsum, vt patet inductiuè. Constat autem, quòd actus interior voluntatis dicitur bonus ex actu interiori in ordine ad ipsum. Dicitur enim velle furari malū quia est ad malum. Et similiter act⁹ exterior dicitur ex actu interiori malus in ordine ad ipsum: dicitur enim actio manus, qua furatur mala quia ordinatur à mala, voluntate. vnde quum multiplicare entia sine necessitate non sit rationabile, & ordo sit manifestus adinuicem, & sufficiat ad saluandum eorum bonitates & malitias: superfluum est ponere, quòd etiam sit deriuatio formalis vt caloris à calore. Et cōfirmatur, quia si in deriuatione conditionū, huiusmodi actus ab actu ponatur deriuatio formalis, oportebit eadem ratione postmodum dicere, cum actus vnius virtutis imperatur ab alia, puta fortitudinis à charitate, vt in martyribus, quòd à charitate in volūtate deriuatur charitas alia in actum exteriorem: & similia, quæ absurda sunt. Iace ergo fundamētum hoc, quòd deriuatio bonitatis & malitiæ, & talis bonitatis & talis malitiæ in actu ab actu, vt sic est nō formalis, sed denominatiua, seu non per modū vniuocatiōis, sed attributionis: & ex eo illucescēt tibi multa moralia: & hoc bene nota. ¶ Ad quartum verò dubium respondendo, dicitur, quòd ex authoritate illa Augustin. nihil aliud dicitur nisi forte, quòd exterior actus addit, & facit hominem peiorem: quod qualiter verum sit, in sequenti patebit articulo. Prima verò ratio non concludit vniuersaliter, quòd omnis bonitas exterioris actus sit alia ab omni bonitate interioris actus, sed quòd aliqua: quod gratis concedimus, quòd si de omni est intentio, oportet probare. Constat enim, quòd eadem est integritas requisitorum ad bonitatem ex fine actus voluntatis interioris & exterioris: licet dissimiliter ad vtrumque se habeat integritas illa, vt patet, quum aliquis vult propter finem aliquid nulla alia ratione moraliter bonum, nisi propter finem. Et hæc loquendo de his actibus in genere moris, licet forte impossibile sit in genere naturæ eadem vtrique conuenire: quod fortè Scotum decepit. Secunda autem ratio eiusdē ex malo intellectu positionis nostræ procedit: nō enim dicimus quòd eadem numero bonitas sit causa & causata, sed dicimus, quòd sicut sanitas vna numero non diuersificatur in animali medicina & vrina, & cum hoc à sanitate animalis deriuatur sanitas in vrina & medicina, ita dicimus quòd eadem numero est bonitas vtriusque actus: & quod ex altero in alterū deriuatur secundum denominationem. Vnde concedendo, quòd idem nō est causa, nec ratio mediandi seipsius, negatur sequella, ergo alterius bonitatis: quia est sophisma consequentis: oportet dicere, ergo alterius bonitatis, vel proportionis, vel attributionis ad se. vnde bonitas actus interioris est causa bonitatis exterioris, id est, proportionis actus exterioris ad bonitatem interiorem, & econuerso: & sic de aliis attributionibus, secundum quas deriuatur denominatio. Ad id quod affertur ex Greg. si non fiat vis in verbis, negatur sequela. non enim valet, Vrina est sana & animal est sanum, & vrina sana non est animal sanum, neque econuerso: ergo sunt duæ sanitates: quia stat numerus habentium diuersimode cum vnitate numerali rei habitæ. Dixi autem si non fiat vis in verbis, quia potest formari argumentum in adiectiuis & substantiuis: & si in his fiat vis, iam scis ex prima parte, quòd nomina substantiua non plurificantur sine plurificatione formæ, sed de rebus nunc est quæstio. Potest quoque distingui minor, & dici, quòd quum dicitur, & hoc malum non est illud, materialiter quidem est verum, formaliter autem falsum: quia licet actus exterior malus non sit interior malus, nec econuerso: malitia tamen vnius est malitia alterius: sicut sanitas animalis est sanitas vrinæ.

¶ In responsione ad secundum eiusdem tertij articuli aduerte, quòd quia argumentum tendebat ad hoc, vt quia duæ virtutes exiguntur ad bonificādum hos duos actus, singula singulis referendo: ideo duæ essent eorum bonitates. Quælibet enim virtus bonificat actum suum. Respōsio primo percutit radicem, & intendit quòd non propter diuersitatem inter actum interiorem & exteriorem opus est diuersa virtute, scilicet morali & intellectuali: sed propter diuersitatē finis & eius quod est ad finē, nā moralis in fine, intellectualis verò in his, quæ sunt ad finem, perficit. Deinde quia ad quēlibet actū virtutis concurrit bona ratio & bonus appetitus: quorum primum spectat ad virtutem intellectualem, secundum ad moralem: & hoc erat materia argumenti. ideo subdit quòd bonitas moralis rectæ rationis de ipso fine virtutum, id est de eodem, de quo est virtus moralis, non est alia à bonitate morali ipsius virtutis moralis: ac per hoc actus pendens ex recta ratione & recto appetitu, non propterea habet duas bonitates morales: quomodo autem & quare hoc sit, subiungitur dicendo. Secundum, quòd bonitas rationis participatur in qualibet virtute: id est, ideo non est distincta bonitas moralis vtriusque: quia in qualibet virtute participatur bonitas rationis. Et scito, quòd ly bonitas, determinans rationem, quum dicitur, bonitas rationis participatur, dupliciter intelligi potest. Primò in seipsa ratione, vt est res cuius pars capitur. Et sic non significat bonitatē moralem formaliter, sed bonitatem intellectualem formaliter. Rectitudo enim rationis, quę eius est bonitas, nō moralis, sed intellectuale bonum est formaliter: primordialiter autem & causaliter bonitas est moralis: secundò in ipsis participantibus, vt est pars capta. Et sic est bonitas moralis: imo pars omnis bonitatis moralis & causa in omnibus virtutibus moralibus: quocunque modo intelligatur hæc litera, nō refert. Semper enim verum est, quòd non est alia bonitas moralis, & quòd ratione participationis ipsius in quamlibet coincidit virtutem moralem.

¶ Super Quæstionis vigesimæ Articulum quartum.

IN titulo articuli quarti eiusdem quæstionis aduerte, quòd hîc directè quæritur de actu exteriori, vt est in rerum natura.

¶ In articulum quartū eiusdem vigesimæ quæstionis tripliciter dubitatur: primò circa primum membrum, scilicet quòd actus exterior nihil addat bonitatis supra actum interiorem quo ad bonitatem, quæ est ex fine. Manifeste enim contradicit veritati, & secundo membro: quoniam siquis fornicari vult vt furetur: & deinde per fornicationem peruenit ad furtum intentum, certum est, quòd sicut iste peior est factus fornicando, ita peior factus est furando. furtum autem est actus exterior, & interior actus voluntatis est ex, eo malus malitia quæ est ex fine. Ergo quo ad malitiam, quæ est ex fine actus exterior addit in malitia supra malitiam actus interioris.

¶ Secundum dubium est circa secundum membrum, An voluntas quantum ex se est parata: sed propter impotentiam cessans ab opere sit perfecta ac si operaretur. Et est ratio dubij: quia author vocat eam perfectam & consummatam. Et rursus ponit in ea defectum perfectionis quæ est ex actu exteriori.

¶ Tertium dubium est circa illud quo dicitur, scilicet quòd inuoluntarius defectus à faciendo, non tollit aliquid de præmio vel pœna: hoc enim patet esse falsum tam apud diuinum quàm apud humanum iudicium. martyr enim sola voluntate sitibunda propter defectum exterioris martyrij perdit aliquid de præmio: quia caret aureola: & similiter qui voluit percutere clericum caret pœna excommunicationis: & qui voluit occidere, caret pœna mortis. Quarto loco essent forte alterius iudicio adducendæ obiectiones recitatæ à Capreolo in 42. distinctione secunda. Sed quoniam solutis his, apparebit aut solutio, aut impertinentia earum, omitto.

¶ Ad euidentiam horum recolito primò, quòd sicut sanum in vrina non addit aliquid sanitatis supra sanitatem animalis: ita bonum ex fine in actu exteriori nihil bonitatis addit supra bonum actum interiorem voluntatis. & ratio vtrobique est eadem: quia denominatiuum extrinsecum nihil formæ addit supra denominatiuum formale. vnde ex hoc quòd author posuit, quòd bonitas ex fine est formaliter in solo actu interiori, oportet consequenter dicere, quòd actus exterior nihil bonitatis illius addit, quoniam tali bonitate bonus est quasi extrinseca denominatione. Et quia si affirmatio est causa affirmationis, negatio erit causa negationis, & econuerso: ideo secundū bonitatē, quam habet actus interior volūtatis ex actu exteriori volito, actus exterior in rerum natura, quia est formaliter bonus tali bonitate, addit ad bonitatem actus interioris, non aliam bonitatem aut alium bonitatis gradum, sed ipsam eandem bonitatem apponit in suo perfectissimo essendi modo, scilicet formaliter ac per hoc terminat, perficit, & consummat motum voluntatis in ipsum ex propria forma, quam in se & ex se habet. Vnde melior est volens, & faciēs actum bonum quàm volens facere, & non faciens. Recolito secundò quòd doctrina hæc de bonitate ex fine & actu intelligitur formaliter, id est inquantū huiusmodi: & videbis, quòd quando actus & finis concidunt, tunc actus exterior addit, & non addit supra actum interiorem in bonitate & malitia: quia inquātum bonus ex fine, vt sic nō addit: vt autem bonus secundum se sic addit. Et secundum hoc ad primum dubiū dicitur, quòd ille furando fit proculdubio peior: non quia malitiæ ex fine in volūtate actus exterior, vt malus ex illa aliquid addat, sed quia illi malæ voluntati additur actus exterior secūdum se malus formaliter. Veruntamen aduerte hîc quòd aliud est dicere, quod actus exterior nō addit in bonitate & malitia ex fine actui interiori: & aliud est dicere, quòd finis consequutus non addit in bonitate & malitia voluntati bonæ vel malæ ex fine. Primum enim docemur in litera: secundum autem minimè, quin potius ex litera habetur oppositum huius secundi, in ratione secundi membri: vbi dicitur, quòd inclinatio perficitur in hoc, quòd cōsequitur finem. Et potest confirmari, quia finis est per se primo bonus & propterea si actus exterior, inquātum per se bonus addit in bonitate, oportet quòd finis inquantum per se primo bonus addat etiam in bonitate: & hoc est verum absque dubio. Vnde quum furtū habeat rationem finis eius, consequutio etiam si non esset actus, adderet in bonitate, vel malitia.

¶ Ad secūdum dubium dicitur, quòd, vt ex art. 4. q. 16. superius patet, voluntas potest dici & esse cōpleta dupliciter. Vno modo secundum illam habitudinem qua volitum est in voluntate. Alio modo secundum illam, qua voluntas tendit in realem assequutionem voliti, iuxta primum modum significatur perfectio voluntatis de hoc, quòd est velle perfectè: iuxta secundum verò per hoc, quòd est habere perfecta: & ibidem dictum est. vnde voluntas parata operari si posset, est perfecta voluntas, quia perfectè vult. & hoc spectat ad primæ habitudinis perfectionem: & est imperfecta simpliciter, quia non peruenit ad hoc quod realiter habeat id quod vult, & nata est habere. Omnis enim motus deficiens à termino, est imperfectus per priuationem perfectionis in assequutione termini consistentis. Et quum prima perfectio sit alterius rationis à secunda, & nota latitudo primæ comparetur ad secundam, vt imperfectum ad perfectum, vt superius patet: consequens est quòd quantumcunque crescat, intensissimus sit interior actus voluntatis, solus nunquam perueniet ad hoc, quòd sit perfectus simpliciter sine assequutione exterioris: propter quod Saluator dixit Ioan. Maiorem charitatem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis. ponat dixit, non velit ponere.

¶ Ad tertium dubium dicitur, quòd sicut sermo præsens est de bono & malo moraliter, non secundum hanc vel illam legem: ita etiam de præmio & pœna secundum exigentiam actus boni vel mali, & non secundum hanc vel illam legem, nisi fortè diuinam. igitur distinguendum est de præmio & pœna essentiali, vel accidentali: & dicendum quod voluntas parata quamuis non operans propter impotentiam nihil de præmio vel pœna perdit essentiali quia hoc respondet primæ proportioni voluntatis, quamuis careat aliqua accidentali remuneratione, vel pœna respondēti ipsi exercitio actus exterioris.

¶ Super Quæstionis vigesimæ Articulum quintum.

IN titu. articul. 5. nota duos terminos. Euentus enim commune vocabulū ad effectum per se & per accidens, significat id quod quomodolibet ex actione prouenit. Addere verò præsupponit id cui additur, & ad augmentum spectat: vnde addere ad malitiam præsupponit malitiam in actu, & addere ad bonitatem præsupponit bonitatem in eodem. Vnde non quæritur hîc an actus ex euentu reddatur malus vel bonus, sed an actus malus ex malo euentu reddatur peior, & bonus ex bono euentu melior. Prima enim quæstio iā soluta est quum determinatū est vnde actus moralis & vnde actus voluntatis sit bonus vel malus, scilicet ex fine, obiecto, &c.

¶ In corpore articul. dubium magnum occurrit: quia durissima & falsa doctrina videtur hîc tradita: distinguitur siquidem, quòd euentus potest dupliciter se habere: aut vt præcogitatus, aut non. Si vt præcogitatus, addit ad bonitatem vel malitiam: si non, tunc dupliciter, aut per se sequitur & vt in pluribus & tunc etiam addit: aut per accidens & in paucioribus, & tunc non addit. Ex hac enim doctrina habetur in primo membro distinctionis, quòd euentus sequens siue per se siue per accidens, siue frequenter, siue rarissime, dummodo sit præuisus, addit ad bonitatē vel malitiā. Hoc autem esse durissimū verbum, ex eo patet, quòd si quis committēs actum peccati venialis præcognoscens ex eo fine alia culpa sua alios peccare mortaliter, peccaret mortaliter. Et sic mulier pulchra & adamata ab aliquibus, & sciēs quum egreditur, illos in eam appetendam exarsuros non posset causa alicuius venialis solatij ire ad proprium hortum absque peccato mortali: & infinita similia videntur sequi, quæ homo fortè non suffert audire, falsum autem esse conuincitur ex ratione sic, Actus non recipit additionem in bono vel in malo secundum id quod est per accidens & in paucioribus: sed euentus per accidens & in paucioribus, ex hoc, quòd est præuisus, non transit ex per accidens & raro, in per se aut frequenter, ergo euentus talis ex hoc quòd præuisus, non addit in bonitate vel malitia. Maior habetur in calce corporis huius articuli. Minor est per se nota, quia præuisio sola nihil confert voluntati: non enim ex hoc quòd aliquis prauidet aliquid, est bonus vel malus: nec ex hoc quòd aliquis præuidet aliquid per accidens futurum ex suo actu propterea male facit: alioquin Christus præuidens ex manifestatione sui, futura tot scelera Iudæorum, malefecisset manifestando se: & occidens suum inuasorem, præuidendo eius mortem & defendendo se, peccaret. Vnde super eadem radice formatur alia ratio sic, præuisio euentus mali per accidens non facit actum malum: ergo præuisio præuentus mali per accidens futuri non facit actum peiorem, si erat malus: iuxta illam regulam, Sicut simpliciter ad simpliciter, ita magis ad magis, &c. Et confirmatur, quia faciens actum bonū, puta vadens ad ecclesiam, & præuidens quòd ex eo

Q.18.ar.6. — D.108. — Artic.1. — Q.17.ar.4. — Cap.1. — Infrà q.24. art.3.corp. Et 7.2.q. 25.arti.4. ad 1. Et 2. dist.48.ar. 3. Et mal. q.2.art.2. ad 8. Hom.19. tom.2. — Art. præc. — Art. præce. — Art. 1. — Infr. q.73. artic 8. Et mal.q.1.artic.3. ad 1. & q.2.art. 10.ad 5. — Cap.6.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sequẽtur alia bona per accidens & non acceptans illa, nec odio habens, sed stans in sola præuisione, nõ propterea facit actũ meliorẽ & tamẽ expresse in litera primi membri dicitur, quòd præuisus effectus addit ad bonitatẽ. Quid ergo dicemus? Dicendũ est, si litera non est defectiua quod author intendit de euentu quocunq; præcogitando sic quod descendat in voluntatẽ: ita quòd voluntas ferat in ipsum directè vel indirectè: ita q nõ intẽdit nisi de eũctu præuiso & volito, siue directè siue indirectè. Et hic sensus potest sumi, vt expositus ab ipsomet inferius in q. 43. art. 5. ad primum, vbi dicit, quòd euentus sequẽs si sit præuisus & intentus, addit ad bonitatem vel malitiam actus: sicut sup. dictum est, cũ de bonitate & malitia humanorum actuũ agereturr: & quia in corpore illius articuli ponit sub nõ intento volitum indirectè, ideo consulto dixi quòd intẽctio authoris est loqui de præuiso & volito, siue directè, siue indirectè. Et potest quoque hiemet sensus ex hac litera sumi, dum dicitur voluntas magis inordinata. Quũ enim volũtas nõ reddatur inordinata ex actu exteriori nisi inquantum volito: consequens est, quod nec eius euentu deordinetur nisi volito: & consequenter, ex eodem nõ magis deordinetur, nisi volito. Intendit ergo in primo membro siue per se, siue per accidens, siue frequẽter, siue rarò, & breuiter, eũctus quomodolibet actionis propriæ, si sit præuisus & volitus, addit ad bonitatem vel malitiã actus, & hoc est manifestum: quia hoc spectat ad voluntatem magis deordinatam in malis & magis affectam in bonis.

Infr. q. 72. arti. 6. c. & 22. q. 99. articulo 2. ad 2. & ar. 3. ad 2. Et 2. di. 40. arti. 4. & mal. q. 2. artic. 4. Et veri. q. 1. arti. 4. c. & q. 2. ar. 3. cor. Text. 39. & 40. Tex. 14. & 21.

¶ Super Quæstionis vigesimæ Articulum sextum.

IN art. 6. eiusdem 20. quæst. nihil occurrit scribẽdum, nisi reddere lectorem attentũ, quod non dicit Author eundem numero actum voluntatis non posse esse successiue bonum & malum: sed dicit eundem numero actũ in genere moris: actus enim voluntatis secũdum se est in genere naturæ, & secundum suas conditiones in genere moris: & hæc dixerim propter Durandum in 2. distin. 40. quæstio. secunda, ne quis puret contra hanc doctrinam militare.

¶ Super Quæstionis vigesimæprimæ Articulum primum.

IN titulo omnium artic. quæst. 21. aduerte, quòd quum quæritur, ¶SED CONTRA, Euentus sequens non facit actum malum qui erat bonus, nec bonum qui erat malus, puta si aliquis det eleemosynam paupери, qua ille abutatur ad peccatum, nihil deperit ei, qui eleemosynam facit: & similiter si aliquis patienter ferat iniuriam sibi factam, non propter hoc excusatur ille qui fecit. Ergo euentus sequens non addit ad bonitatem vel malitiam actus.

¶RESPONDEO dicendum, quòd euentus sequens aut est præcogitatus, aut non. Si est præcogitatus, manifestum est quòd addit ad bonitatem vel malitiã: cum enim aliquis cogitans, quòd ex opere suo multa mala possunt sequi, nec propter hoc dimittit: ex hoc apparet voluntas eius esse magis inordinata. Si autẽ euentus sequens non sit præcogitatus, tunc distinguendum est: quia si per se sequitur ex tali actu, & vt in pluribus, secundũ hoc euentus sequens addit ad bonitatem, vel malitiam actus: manifestum est enim meliorem actum esse ex suo genere, ex quo possunt plura bona sequi, & peiorem, ex quo nata sunt plura mala sequi: si verò per accidens, & vt in paucioribus, tunc euentus sequens non addit ad bonitatem vel ad malitiã actus: non enim datur iudicium de re aliqua secundum illud quod est per accidens, sed solum secũdum illud quod est per se.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd virtus causæ existimatur secundum effectus per se, non autem secundum effectus per accidens.

¶Ad secundum dicẽdum, quòd bona quę auditores faciunt, consequuntur ex prædicatione doctoris, sicut effectus per se, vnde redundant ad præmium prædicatoris: & præcipue quando sunt præintenta.

¶Ad tertium dicẽdum, quòd euentus ille pro quo illi pœna iusligenda mandatur, & per se sequitur ex tali causa, & iterum ponitur vt præcogitatus: & ideo imputatur ad pœnam.

¶Ad quartum dicendum, quòd ratio illa procederet si irregularitas sequeretur culpam, nõ autẽ sequitur culpam, sed factum propter aliquem defectum sacramenti.

ARTICVLVS VI.

¶ Vtrum idem actus exterior possit esse bonus & malus.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur, quòd vnus actus possit esse bonus vel malus. Motus enim est vnus qui est continuus, vt dicitur in 5. Physi.* sed vnus motus cõtinuus potest esse bonus & malus, puta si aliquis continuè ad ecclesiã vadens primò quidem intendat inanem gloriam, postea intendat Deo seruire. ergo vnus actus potest esse bonus & malus.

2 ¶Prætorea, Secundum Philosophum in 3. Physi.* Actio & passio sunt vnus actus. sed potest esse passio bona, sicut Christi, & actio mala, sicut Iudæorum. ergo vnus actus potest esse bonus & malus.

3 ¶Prætorea, Cum seruus sit quasi instrumentum domini, actio serui est actio domini, sicut actio instrumenti est actio artificis, sed potest contingere, quòd actio serui procedat ex bona voluntate domini, & sic sit mala. ergo idem actus potest esse bonus & malus.

¶SED CONTRA, Cõtraria non possunt esse in eodem: sed bonum & malum sunt contraria: ergo vnus actus non potest esse bonus & malus.

¶RESPONDEO dicẽdum, quòd nihil prohibet aliquid esse vnum secundum quod est in vno genere, & esse multiplex secundum quod refertur ad aliud genus: sic vt superficies continua est vna secundum quod consideratur in genere quantitatis, tamen est multiplex secundum quod refertur ad genus coloris, si partim sit alba, & partim nigra: & secundum hoc nihil prohibet aliquem actum esse vnum secũdum quod refertur ad genus naturę, qui tamen non est vnus secundum quod refertur ad genus moris: sicut & econuerso, vt dictum est*. Ambulatio enim continua est vnus actus secundum genus naturæ, potest tamen contingere quòd sint plures secundum genus moris: si mutetur ambulantis voluntas, quæ est principium actuum moralium: si ergo accipiatur vnus actus, prout est in genere moris, impossibile est quòd sit bonus & malus bonitate & malitia morali: si tamen sit vnus * vnitate naturæ, & non vnitate moris, potest esse bonus & malus.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ille motus continuus qui procedit ex diuersa intẽtione, licet sit vnus vnitate naturæ, non est tamen vnus vnitate moris.

¶ Ad secundum dicendum, quòd actio & passio pertinent ad genus moris inquantum habent rationem voluntarij, & ideo secundum quod diuersa voluntate dicuntur voluntaria, secundum hoc sunt duo moraliter, & potest ex vna parte inesse bonum & ex alia malum.

¶Ad tertium dicendum, quòd actus serui inquantũ procedit ex voluntate serui, non est actus domini, sed solum inquantum procedit ex mãdato domini, vnde sic non facit ipsum malum mala voluntas serui.

Art. 3.

QVAESTIO VIGESIMA-prima, de consequentibus actus humanos in bonitate vel malitia, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de his quæ consequuntur actus humanos ratione bonitatis vel malitiæ. Et circa hoc quærũtur quatuor. ¶Primò, vtrum actus humanus inquantum est bonus vel malus habeat rationem rectitudinis vel peccati. ¶Secundò, vtrum habeat rationem laudabilis vel culpabilis. ¶Tertiò, vtrum habeat rationem meriti vel demeriti. ¶Quartò, vtrum habeat rationem meriti vel demeriti apud Deum.

Mal. q. 2. art. 2. & 3. tertium.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum actus humanus inquantum est bonus vel malus habeat rationem rectitudinis.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd actus humanus inquantum est bonus vel malus, non habeat rationem rectitudinis vel peccati. Peccata enim sunt monstra in natura, vt dicitur in 2. Physic.* monstra autem non sunt actus, sed sunt quædam res generatæ præter ordinem naturæ, ea autem quæ sunt secundum artem & rationem, imitantur ea, quæ sunt secundum naturam, vt ibidem dicitur. ergo actus ex hoc, quòd est inordinatus & malus non habet rationem peccati.

Tex. 82.

2 ¶Prætorea, Peccatum, vt dicitur in 2. Physic.* accidit in natura & arte, cum non peruenitur ad finem intentum à natura vel arte: sed bonitas vel malitia actus humani maxime consistit in intentione finis & eius prosecutione: ergo videtur quòd malitia actus non inducat rationem peccati.

Tex. 82.

3 ¶Prætorea, Si malitia actus induceret rationẽ peccati, sequeretur quòd vbicunque esset malum ibi esset peccatum: hoc autem est falsum, nam pœna licet habeat rationem mali, non tamen habet rationem peccati. non ergo ex hoc quòd aliquis actus est malus, habet rationem peccati.

¶SED CONTRA, Bonitas actus humani, vt supra ostẽsum est*, principaliter dependet à lege æterna, & per cõsequens malitia eius in hoc consistit, quòd discordat à lege æterna. sed hoc facit ratione peccati. Dicit enim Aug.* 22. contra Faustum, quòd

q. 19. art. 4.

Cap. 27. 22. 6.

quòd peccatum est dictum vel factum vel concupitum, contra legem æternam. ergo actus humanus ex hoc quod est malus habet rationem peccati.

¶RESPONDEO dicendum, quòd malum in plus est quàm peccatum, sicut & bonum in plus est, quàm rectum: quælibet enim priuatio boni in quocunque cõstituit rationem mali. sed peccatum proprie consistit in actu, qui agitur propter finem aliquem, cum non habet debitum ordinem ad finem illum. debitus autem ordo ad finem secũdum aliquam regulam mensuratur: quę quidem regula in his, quæ secundum naturã agunt, est ipsa virtus naturæ, quæ inclinat in talem finem, quando ergo actus procedit à virtute naturali secundum naturalem inclinationem in finem, tunc seruatur rectitudo in actu, quia medium non exit ab extremis, scilicet actus ab ordine actiui principij ad finem: quando autem à rectitudine tali actus aliquis recedit, tunc incidit ratio peccati. In his verò, quæ aguntur per voluntatem, regula proxima est ratio humana, regula autem suprema est lex æterna. quandocunque ergo actus hominis procedit in finem secundũ ordinem rationis & legis æternæ, tunc actus est rectus. quando autem ab hac rectitudine obligatur, tunc dicitur peccatum. Manifestum est autem ex præmissis*, quòd omnis actus voluntarius est malus per hoc, quod recedit ab ordine rationis & legis æternæ, & omnis actus bonus concordat rationi & legi æternæ. vnde sequitur quòd actus humanus ex hoc, quod est bonus vel malus, habeat rationem rectitudinis vel peccati.

Qæst. 19. *D. 63.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd monstra dicuntur esse peccata, inquantum producta sunt ex peccato in actu naturæ existente.

¶Ad secundum dicendum, quòd duplex est finis scilicet vltimus & propinquus. In peccato autem naturæ deficit quidem actus à fine vltimo, qui est perfectio generati, non autem deficit à quocunque fine proximo: operatur enim natura aliquid formando. Similiter in peccato voluntatis, semper est defectus ab vltimo fine intento, quia nullus actus voluntatis malus est ordinabilis ad beatitudinem, quæ est vltimus finis: licet non deficiat ab aliquo fine proximo, quem volũtas intendit & consequitur. vnde etiam cum ipsa intentio huius finis ordinetur ad finem vltimum, in ipsa intentione huiusmodi finis potest inueniri ratio rectitudinis & peccati.

¶Ad tertium dicendum, quòd vnumquodque ordinatur ad finem per actum suum: & ideo ratio peccati, quæ consistit in deuatione ab ordine ad finem, proprie consistit in actu, sed pœna respicit personam peccantem: vt in primo dictum est*.

R. 48.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum actus humanus inquantum est bonus vel malus, habeat rationem laudabilis vel culpabilis.

2. di. 14. ar. 2. q. 2. cor. Et 4. dist. 16. q. 3. art. 2. q. 1. ad primum & 5. 6. arti. 2. ad tertiũ, & mal. q. 2. art. 2. ad tertium. Text. 82. & 84. Tex. 12. capit. 5. Tex. 82.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, quòd actus humanus ex hoc quòd est bonus vel malus non habet rationem laudabilis vel culpabilis, peccatum contingit in his, quæ aguntur à natura: vt dicitur in 2. Physic.* sed tamen ea quæ sunt naturalia, non laudabilia, nec culpabilia: vt dicitur in 3. Ethic.* ergo actus humanus ex hoc quòd est malus, vel peccatum, non habet rationem culpæ: & per consequens, nec ex hoc quòd est bonus, habet rationem laudabilis.

2 ¶Prætorea, Sicut contingit peccatum in actibus moralibus ita & in actibus artis: quia vt dicitur in 2. Physi.* peccat Grammaticus non recte scribens, & Medicus non recte dans potionem. sed non culpatur artifex ex hoc quòd aliquid malum facit quia ad industriam artificis pertinet, quòd possit & bonũ opus facere, & malum cum voluerit. ergo videtur quòd etiam actus moralis ex hoc quòd est malus, nõ habeat rationem culpabilis.

3 ¶Prætorea, Dion. dicit in 4. cap. de. di. no. quòd malum est infirmum & impotens, sed infirmitas vel impotentia, vel tollit vel diminuit rationem culpæ, non ergo actus humanus est culpabilis ex hoc quòd est malus.

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit, quòd laudabilia sunt virtutum opera: vituperabilia autem vel culpabilia opera contraria: sed actus boni sunt actus virtutis, quia virtus est quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit, vt dicitur in 2. Ethic.* vnde actus oppositi sunt actus mali. ergo actus humanus ex hoc quòd est bonus vel malus, habet rationem laudabilis vel culpabilis.

Capi. 6.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut malum est in plus quàm peccatum, ita peccatum est in plus quàm culpa. ex hoc enim dicitur actus culpabilis vel laudabilis, quòd imputatur agenti: nihil enim est aliud laudari vel culpari quàm imputari alicui malitiam vel bonitatem sui actus. tunc enim actus imputatur agenti, quando est in potestate ipsius, ita quòd habeat dominiũ sui actus: hoc autem est in omnibus actibus voluntariis: quia per voluntatem homo dominium sui actus habet, vt ex supradictis patet*. vnde relinquitur, quòd bonum vel malum in solis actibus voluntariis constituit rationem laudis vel culpæ: in quibus idem est malum, peccatum, & culpa.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, q̃ actus naturales nõ sunt in potestate naturalis agẽtis, cùm natura sit determinata ad vnum: & ideo licet in actibus naturalibus sit peccatum, non tamen est ibi culpa.

¶Ad secũdum dicendum, quòd ratio aliter se habet in artificialibus & aliter in moralibus. In artificialibus enim ratio ordinatur ad finem particularem, quod est aliquid per rationem excogitatum. In moralibus autem ordinatur ad finem cõmunem totius humanæ vitæ: finis autem particularis ordinatur ad finem communem. Cum enim peccatum sit per deuiationem ab ordine ad finem, vt dictũ est*, in actu artis contingit dupliciter esse peccatum. Vno modo per deuiationem à fine particulari intento ab artifice, & hoc peccatum erit proprium arti: puta si artifex intendens facere bonũ opus, facit malum, vel intendens malum, facit bonum. Alio modo per deuiationem à fine cõmuni humanæ vitæ, & hoc modo dicetur peccare, etiamsi intendat facere malum opus, & facit per hoc vt alius decipiatur. sed hoc peccatum non est propriũ artificis, inquantum artifex, i. d in quantum homo est. vnde ex primo peccato culpatur artifex inquantum artifex, sed ex secundo culpatur homo inquantum homo. Sed in moralibus vbi attenditur ordo rationis ad finem communem humanæ vitæ, semper peccatum & malum attẽditur per deuiationem ab ordine rationis ad finem communem humanæ vitæ. & ideo culpatur ex tali peccato homo, & inquantum est homo, & inquantum moralis est. vnde Philosophus dicit in 6. Ethic.* quòd in arte volens peccans est elegibilior: circa prudentiam autem minus, sicut & in virtutibus moralibus: quarum prudentia est directiua.

Cap. 5.

¶Ad tertium dicendum, quòd illa infirmitas, quæ est in malis voluntariis, subiacet potestati hominis: & ideo nec tollit nec diminuit rationem culpæ.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum actus humanus inquantum est bonus, vel malus habeat rationem meriti, vel demeriti.

2. dist. 40. artic. 5. Et 4. dist. 16. q. 3. ar. 1. 3. ad primũ & mal. q. 2. arti. 2. ad tertium.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quòd actus humanus non habeat rationem meriti & demeriti propter suam bonitatem vel malitiam. meritum enim & demeritum dicitur per ordinem ad retributionem, quæ locum solum habet in his quæ ad alterum sunt. sed non omnes actus humani boni vel mali sunt ad alterum, sed quidam sunt ad seipsum: ergo non omnis actus humanus bonus vel malus, habet rationem meriti vel demeriti.

2 ¶Prætorea, Nullus meretur pœnam vel præmium ex hoc quòd disponit, vt vult de eo cuius est dominus: sicut si homo destruat rem suam, non punitur sicut si destrueret rem alterius. sed homo est dominus suorum actuum, ergo ex hoc quòd benè vel malè disponit de suo actu, non meretur pœnam vel præmium.

3 ¶Prætorea, Ex hoc quòd aliquis sibiipsi acquirit bonum, non meretur, vt ei bene fiat ab alio: & eadem ratio est de malis: sed ipse actus bonus est quoddam bonum & perfectio agentis: actus autem inordinatus est quoddam malum ipsius: non ergo ex hoc quòd homo facit malum actum vel bonum, meretur vel demeretur.

¶SED CONTRA est quod dicitur Isa. 3. Dicite iusto, quoniam bene, quoniam fructum adinuentionum suarum comedet: impio in malum, retributio enim manuum eius fiet ei.

¶RESPON

Universidad de Deusto Biblioteca

¶RESPONDEO dicēdum, quòd meritum & demeritum dicuntur in ordine ad retributionem, quæ fit secundum iustitiam: retributio autem secundum iustitiam fit alicui ex eo quod agit in profectum, vel nocumentum alterius: est autem considerandū, quòd vnusquisq; in aliqua societate viuens, est aliquo modo pars & membrū totius societatis: quicūque ergo agit aliquid in bonū: vel malū alicuius in societate existentis, hoc redūdat in totam societatem: sicut qui lædit manū, per consequens lædit hominē. Cùm ergo aliquis agit in bonū vel malum alterius singularis personæ, cadit ibi dupliciter ratio meriti vel demeriti. Vno modo secundum quod debetur ei retributio à singulari persona, quā iuuat vel offendit. Alio modo secundum quòd debet ei retributio à toto collegio. Quādo verò aliquis ordinat actum suum directe in bonum vel malum totius collegij, debetur ei retributio: primò quidem & principaliter à toto collegio: secundario verò ab omnibus collegij partibus. cùm verò aliquis agit quod in bonum propriū vel malū vergit, etiam debetur ei retributio, inquantū etiam hoc vergit in cōmune, secundū quod ipse est pars collegij: licet nō debeatur ei retributio inquātū est bonū vel malū singularis personæ, quæ est eadē agenti, nisi forte à seipso secundū quandā similitudinē, prout est iustitia hominis ad seipsum. Sic igitur patet quòd actus bonus vel malus habet rationē laudabilis vel culpabilis secundū quod est in potestate voluntatis, rationem verò rectitudinis & peccati secundū ordinē ad finem, rationē verò meriti & demeriti secundum retributionē iustitiæ ad alterum.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd quandoque actus hominis boni vel mali etsi non ordinantur ad bonum vel malum alterius singularis personæ, tamen ordinātur ad bonum vel malum alterius, quod est ipsa communitas.

¶Ad secundum dicendum, quòd homo qui habet dominium sui actus, ipse etiam inquantum est alterius, scilicet communitatis, cuius est pars, meretur aliquid vel demeretur, inquantum actus suos bene vel malè disponit: sicut etiam si alia sua de quibus communitati seruire debet, vel benè vel malè dispensat.

¶Ad tertium dicendum, quòd hoc ipsum bonum vel malum, quod aliquis sibi facit per suum actum, redundat in communitatem: vt dictum est*.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum actus humanus inquantum est bonus vel malus habeat rationem meriti vel demeriti apud Deum.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quòd actus hominis bonus vel malus, non habeat rationem meriti vel demeriti per cōparationem ad Deum: quia, vt dictum est*, meritum & demeritum importat ordinem ad compensationem profectus vel damni ad alterum illati: sed bonus actus hominis vel malus non cedit in aliquem profectum vel damnum ipsius Dei: dicitur enim Iob 35. Si peccaueris, quid ei nocebis? porrò si iuste egeris, quid donabis ei? ergo actus hominis bonus vel malus non habet rationem meriti vel demeriti apud Deum.

2 ¶Præterea, Instrumentum nihil meretur vel demeretur apud eū qui vtitur instrumento: quia tota actio instrumēti est vtentis ipso, sed homo in agendo est instrumentum diuinæ virtutis, principaliter ipsum mouentis: vnde dicitur Isa. 10. Nunquid gloriabitur securis contra eum qui secat in ea? aut exaltabitur serra contra eum à quo trahitur? vbi manifeste hominem agentem comparat instrumento. ergo homo bene agendo vel malè non meretur vel demeretur apud Deum.

3 ¶Præterea, Actus humanus habet rationem meriti vel demeriti inquantum ordinatur ad alterum: sed non omnis actus humanus ordinatur ad Deum. ergo non omnes actus boni vel mali habent rationem meriti vel demeriti apud Deum.

¶SED CONTRA est quod dicitur Eccles. vlt. Cuncta quæ sunt, adducet Deus in iudicium, siue bonum siue malū: sed iudicium importat retributionem, respectu cuius meritum vel demeritum dicitur. ergo omnis actus hominis bonus vel malus habet rationem meriti vel demeriti apud Deum.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum est*, (Art. 3.) actus alicuius hominis habet rationem meriti, vel demeriti, secundum quod ordinatur ad alterum. vel ratione eius, vel ratione communis: vtroque autem modo actus nostri boni vel mali habent rationem meriti vel demeriti apud Deum: ratione quidem ipsius inquantum est vltimus hominis finis: est autem debitum, vt ad finem vltimum omnes actus referantur, vt suprà habitum est* (q. 19. ar. 10.): vnde qui facit actum malum non referibilem in Deum, non seruat honorem Dei, qui vltimo fini debetur. Ex parte verò totius communitatis vniuersi, quia in qualibet communicatione ille, qui regit communitatem, præcipue habet curam boni communis: vnde ad eum pertinet retribuere pro his quæ benè vel malè fiunt in communitate. Est autem Deus gubernator & rector totius vniuersi, sicut in primo* habitum est (q. 103. articulo 6.): & specialiter rationalium creaturarum: vnde manifestum est, quòd actus humani habent rationem meriti vel demeriti per comparationem ad ipsum, alioquin sequeretur, quòd Deus non haberet curam de actibus humanis.

¶AD PRIMVM ergo dicendū, quòd per actum hominis Deo secūdum se nihil potest accrescere vel deperire: sed tamen homo quantum in se est, aliquid subtrahit Deo vel ei exhibet, cum seruat vel non seruat ordinem, quem Deus instituit.

¶Ad secundum dicendum, quòd homo sic mouetur à Deo vt instrumentum, quod tamen non excludit quin moueat seipsum per liberum arbitrium, vt ex supradictis patet* (q. 10. ar. 4.): & ideo per suum actum meretur, vel demeretur apud Deum.

¶Ad tertium dicendum, quòd homo non ordinatur ad communitatem politicam secundum se totum, & secundum omnia sua: & ideo non oportet quòd quilibet actus eius sit meritorius vel demeritorius per ordinem ad communitatem politicam: sed totam quod homo est, & quod potest & habet, ordinandum est ad Deum: & ideo omnis actus hominis bonus vel malus habet rationem meriti vel demeriti apud Deum, quantum est ex ipsa ratione actus.

QVAESTIO VIGESIMASECVNDA,

De subiecto passionum animæ in tres articulos diuisa.

POST hoc considerandum est de passionibus animæ. ¶Et primò, in generali. Secundò, in speciali. In generali autē quatuor occurrunt circa eas considerāda. Primò quidem de subiecto earum. Secūdò, de differentia earum. Tertiò, de comparatione earum adinuicem. Quartò, de malitia & bonitate ipsarum. ¶Circa primum quæruntur tria. ¶Primò, vtrum aliqua passio sit in anima. ¶Secundò, vtrum magis in parte appetitiua, quàm in apprehensiua. ¶Tertiò, vtrum magis sit in appetitu sensitiuo, quam intellectiuo, qui dicitur voluntas.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum aliqua passio sit in anima. (3. distin. 15. q. 2. ar. 1. & verit. q. 26. ar. 1. & 2. cum seq.)

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd nulla passio sit in anima: pati enim est proprium materiæ, sed anima non est composita ex materia & forma, vt in primo habitum est* (75. ar. 5.): ergo nulla passio est in anima.

2 ¶Præterea, Passio est motus, vt dicitur in tertio Physic.* (Tex. 19. & 21. & seq.) sed anima non mouetur, vt probatur in primo de anima. ergo passio non est in anima.

3 ¶Præterea, Passio est via in corruptionem: nam omnis passio magis facta abiicit à substantia: vt dicitur in lib. Topicorum* (Lib. 6. c. 1.): sed anima est incorruptibilis. ergo nulla passio est in anima.

¶SED CONTRA est quod Apostolus dicit ad Rom. septimo, Cum essemus in carne, passiones peccatorum quæ per legem erant, operabantur in membris nostris: peccata autem sunt proprie in anima: ergo & passiones, quæ dicuntur peccatorum, sunt in anima.

RESPON

¶Super Quæstionis vigesimæsecundæ Articulum primum.

CIrca rationem passionis magis proprie assignādam in primo articulo vigesimæsecundæ quæst. dubium occurrit: quia quum omnis passio animæ, de qua est sermo, sit cum aliqua disconuenienti trāsmutatione corporali, quoniā oportet motū cordis à naturali suo motu aliqualiter recedere, sequitur quòd omnis passio est cum trāsmutatione in deterius, & nulla sit in melius.

¶Ad hoc dicitur, quòd absolute loquendo cōcedendum est, quòd omnis passio animæ est cum aliqua præternaturali mutatione: quia cordis motus intenditur aut remittitur à suo naturali motu: & ex hoc illa opera animæ quæ vocamus eius passiones, habent rationem & nomen passionis: verùm quia inter prçternaturales mutationes, datur latitudo, & minus mala respectu magis malæ habet rationem melioris: ideo passiones illæ, quæ ad peius declinant, magis proprie passiones dicuntur, declinant autem in peius mutationes illæ quæ sunt materia passionum consistentium in fuga seu retractione: vt timor & tristitia, quàm illæ, quæ sunt materia passionum consistentium in extensione seu prosecutione, vt amor & lætitia: quia vita humana consistit in vitali extensione cordis ad totum corpus. Et propterea in litera dicitur, quòd tristitia habet magis rationem passionis quàm lætitia: ista enim præternaturalitatem solam intensionis motus habet: illa vltra præternaturalitatem remissionis motus, habet motum contrarium vitali extensioni cordis ad corporis partes. (In corp.) Ex eadem quoque radice, scilicet maioris recessus à naturali passione quæcunque intensè habent magis rationem passionis quàm remissæ. motus enim corporalis maior ibi interuenit. Hæc autem, quæ dicimus, notanter dicimus absolutè dici: quoniam si esset sermo non absolutè, sed in ordine ad hunc melancholicè: vel sic quomodolibet dispositum, nihil prohibere videtur, quod transmutatio oppositæ passionis, puta lætitiæ, sit naturalis simpliciter etiā illi: præter naturalis autē huic, sic, nunc, intenso. (Art. 3.) Alteri enim extremo non solum extremum, sed medium opponitur; vt dicitur in 5. Physico. & motus cordis qui huic, nunc, sic, &c. est intensor: simpliciter etiam ipsi bene disposito potest esse naturalis: vt infirmis videtur contingere quum ad aliqualem lætitiam excitati à cordis pressura leuantur. Signum autem, quòd in omni passione animæ fit transmutatio aliqua præternaturalis in corde est neminem in passione eadem actualiter diutius perdurare sine corporali læsione, aut curatione.

¶In responsione ad primum & secundum aduerte, quòd quia motus animi, qui vocātur animæ passiones: scilicet amor, timor, ira, & alia huiusmodi, habent rationem passionis proprie, secūdum quod interuenit in eis aliqua trāsmutatio corporalis, & huiusmodi transmutatio est annexa motui animæ: ideo huiusmodi actus appetitus animalis habent quidē rationē passionis ratione annexi: habent autem rationem appetitiui motus, & talis, puta iræ vel timoris secundū se: propter quod in litera dicitur, quòd animæ cōuenit huiusmodi pati per accidens; & alibi, scilicet in 26. quæst. de veritate dicitur, quòd irasci, timere, &c. conueniunt animæ per se: & reuera hoc habet compositum ratione animæ: illud ratione corporis.

¶RESPONDEO dicendum, quòd pati dicitur tripliciter, vno modo communiter secundum quod omne recipere est pati, etiam si nihil abiiciatur à re: sicut si dicatur aërem pati, quando illuminatur: hoc autem magis est perfici quàm pati. Alio modo dicitur proprie pati, quando aliquid recipitur cum alterius abiectione. sed hoc contingit dupliciter: quandoque enim abiicitur id, quod non est conueniens rei, sicut cum corpus animalis sanatur, dicitur pati, quia recipit sanitatem, ægritudine abiecta. Alio modo, quando econuerso contingit, sicut ægrotare dicitur pati, quia recipitur infirmitas sanitate abiecta: & hic est propriissimus modus passionis, nam pati dicitur ex eo quòd aliquid trahitur ad agentem: quod autem recedit ab eo quod est sibi conueniens, maxime videtur ad aliud trahi. & similiter in primo de generatione dicitur* (Tex. 18.), quòd quando ex ignobiliori generatur nobilius, est generatio simpliciter, & corruptio secundum quid: econuerso autem quando ex nobiliori ignobilius generatur & his tribus modis contingit esse in anima passionem. nam secundum receptionem tantum dicitur quòd sentire & intelligere est quoddam pati: passio autem cum abiectione non est nisi secundum transmutationem corporalem: vnde passio propriè dicta non potest competere animæ nisi per accidens, inquantum scilicet compositum patitur. Sed in hoc est diuersitas: nam quando huiusmodi transmutatio fit in deterius, magis propriè habet rationem passionis, quam quando fit in melius, vnde tristitia magis propriè est passio, quàm lætitia.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd pati secundum quod est cum abiectione & transmutatione, proprium est materiæ, vnde non inuenitur nisi in compositis ex materia & forma. sed pati prout importat receptionem solam non est necessarium quòd sit materiæ, sed potest esse cuiuscunque existentis in potentia. Anima autem etsi non sit composita ex materia & forma, habet tamen aliquid potentialitatis secūdum quam conuenit sibi recipere & pati: secundum quod intelligere pati est, vt dicitur in tertio de anima* (Tex. 12.).

¶Ad secundum dicendum, quòd pati & moueri etsi non conueniat animæ per se, conuenit tamen ei per accidens: vt in primo de anima dicitur* (Tex. 93.).

¶Ad tertium dicendum, quòd ratio illa procedit de passione, quæ est cum transmutatione ad deterius. & huiusmodi passio animæ conuenire non potest, nisi per accidens: per se autem conuenit composito, quod est corruptibile.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum passio magis sit in parte appetitiua quam in apprehensiua. (Inf. q. 41. ar. 1. cor. Et 3. q. 15. art. 4. cor. Et verit. q. 26. ar. 3. cor. 3.)

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, quòd passio magis sit in parte animæ apprehensiua, quàm parte appetitiua. quod enim est primum in quolibet genere, videtur esse maximum illorum, quæ sunt in genere illo, & causa aliorum: vt dicitur in secundo Metaphysicæ* (Tex 4.). sed passio prius inuenitur in parte apprehensiua, quàm in parte appetitiua. non enim patitur pars appetitiua nisi passione præcedente in parte apprehensiua, ergo passio est magis in parte apprehensiua, quàm in parte appetitiua.

2 ¶Præterea, Quod est magis actiuum, videtur esse minus passiuum: actio enim passioni opponitur. sed pars appetitiua est magis actiua quàm pars apprehensiua: ergo videtur, quòd in parte apprehensiua magis sit passio.

3 ¶Præterea, Sicut appetitus sensitiuus est virtus in organo corporali, ita & vis apprehensiua sensitiua. sed passio animæ fit, proprie loquendo, secundum transmutationem corporalem: ergo non magis est passio in parte appetitiua sensitiua, quàm in apprehensiua sensitiua.

¶SED CONTRA est quod Augustinus dicit in nono de Ciuitate Dei* (Ca. 4. te. 5.), quod est motus animi, Græci pathos, nostri autem, sicut Cicero, perturbationes, quidam autem affectiones vel affectus, quidam verò, sicut in Græco habetur expressius, passiones vocant: ex quo patet quòd passiones animæ sunt idem, quod affectiones: sed affectiones manifestè pertinent ad partem appetitiuam, & non apprehensiuam. ergo & passiones magis sunt in appetitiua, quàm in apprehensiua.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum est* (Art. præce.), nomine passionis importatur, quod patiens trahatur ad id quod est agentis. Magis autem trahitur anima ad rem per vim appetitiuam quàm per vim apprehensiuam: nam per vim appetitiuam anima habet ordinem ad ipsas res, prout in seipsis sunt. vnde Philosophus dicit in septimo Metaphysic.* (Tex. 8.) quòd bonum & malum, quæ sunt obiecta appetitiuæ potentiæ, sunt in ipsis rebus: vis autem apprehensiua non trahitur ad rem secundum quod in seipsa est, sed cognoscit eam secundum intentionem rei, quam in se habet, vel recipit secundum proprium modum: vnde & ibidem dicitur, quòd verum & falsum, quæ ad cognitionem pertinent non sunt in rebus sed in mente. vnde patet quòd ratio passionis magis inuenitur in parte appetitiua, quàm in parte apprehensiua.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd econuerso se habet in his, quæ pertinent ad perfectionem, & in his quæ pertinent ad defectum. nam in his, quæ ad perfectionem pertinent, attenditur intensio per accessum ad vnum primum principium, cui quanto est aliquid propinquius, tanto est magis intensum: sicut intensio lucidi attenditur per accessum ad aliquid summè lucidum, cui quanto aliquid magis appropinquat, tanto est magis lucidum, sed in his quæ ad defectum pertinent, attenditur intensio non per accessum ad aliquod summum, sed per recessum à perfecto, quia in hoc ratio priuationis & defectus consistit: & ideo quanto minus recedit à primo, tanto est minus intensum. & propter hoc

¶Super Quæstionis vigesimætertiæ Articulum secundum.

IN corpore art. 2. aduerte quòd quum determinatum fuerit in 1. art. quòd motus animi habet rationem passionis ex adiuncta transmutatione corporali: putaret quispiam, quòd ex maiori propinquitate ad huiusmodi transmutationem debuisset definiri, an appetitiua vel apprehēsiua pars sapiat passionem. Et licet hoc licitū fuisset, & eadem conclusio ab authore alibi ex hac radice habeatur, eo quòd nulla vis apprehensiua causat transmutationem corporalem nisi mediante appetitiua: ac per hoc appetitiua propinquior passioni magis eā participat: ita quòd materialiter cadat in eius ratione, vt in responsione ad tertium in litera dicitur. Altius tamē exorsus author ex propriis rationibus motiuū apprehēsiuæ & appetitiuæ intentū venatus est: ita quòd seclusa transmutatione corporali, inuenit appetitiuum motū habere magis rationem passionis. Quū enim secluso corpore pati consistat in recipere ab agente & trahi in illud, omne enim agens assimilando sibi patiēs trahit illud ad se, & pars apprehēsiua minus trahatur ad agens quàm pars appetitiua: consequēs est quòd passionis communiter dictæ magis habeat rationē pars appetitiua quàm apprehensiua, & probatur minor in litera: quia pars apprehēsiua trahitur ab agente ad hoc, vt sit ipsum secūdum esse intentionale, pars verò appetitiua trahitur ab agente ad hoc vt iungatur sibi secundum esse naturale. Sed accedit dubitatio: quia aut hîc est sermo de passione, vt est ab agente, aut communiter, vt est siue ab agente siue à fine. Si primo modo, tunc ambigua videtur ratio: quoniam de appetibili an moueat affectiuè appetitum, magna quæstio est. Si secundo modo tunc nihil valet ratio, quia magis patitur qui proprie patitur, quàm qui metaphorice, finis autē metaphoricè agit. Ex hoc igitur quòd appetitus magis trahitur ad suum obiectum, quàm pars apprehensiua ad suum, non sequitur, quòd magis patiatur: quoniam apprehēsiua patitur vere id est à vere agente: appetitiua autem non patitur vere.

¶Ad hoc dicitur, quòd sumitur passio vere & non metaphorice, & quod appetibile vt dicit Auerr. in secundo Metaphis. 36. secundum quòd est in anima, est agens desiderium, & trahit ad se finem, vt est in re: ita quòd differentia assignata in litera consistit in hoc, quod agens in partem apprehēsiuam trahit ipsum ad se in esse intentionale, & hîc sistit. ad hoc enim actio hæc & passio ordinatur. Appetibile autem agens in partem appetitiuā trahit ipsam effectiue ad hoc vt iūgatur sibi realiter quouis modo contingat ista coniunctio realis: sufficit enim quòd passio illa per se ordinetur ad realē coniunctionem. Quod autem à multis versatur in dubiū an appetibile agat in appetitum, eis relinquatur hæc dubitatio: nos enim experimur incuti nobis à malis futuris apprehensis timorem, à præsentibus tristitiam, & à delectabilibus coniunctis delectationē etiam si nolimus: sicut à sensibilibus sensationes.

¶In respōsione ad primum, dubium occurrit, quia si in his quæ pertinent ad defectum, intensio non attenditur penes accessum in aliquod maius, oportet falsam reddere, aut excipere, tam à doctrina tradita in secundo Metaphisic. allegata in argumento, quàm in primo Posteriorum, scilicet propter quod vnumquodque tale, illud magis deinde quia videmus quòd potentia maior est penes accessum ad materiam primam. Constat autem potentiam defectum sonare.

¶Ad hoc dicitur, quòd doctrina hic tradita nō solum dicta, sed probata ratione est: quia scilicet ratio priuationis & defectus consistit in hoc, scilicet in recessu à perfecto. Regulare quippe est, quòd vnumquodque est magis, & minus tale secundum constitutiui propriam latitudinem, vt patet inductiue: defectiua igitur quum constituantur per hoc, quod est deficere ab aliquo, quanto magis ab illo deficiunt,

tanto

Universidad de Deusto Biblioteca

tanto magis erunt defectiua: hæc enim est propria latitudo deficientis vt sic. Ex hoc autem quòd defectiua vt sic penes maiorem elongationem à perfectione magis defectiua sunt: consequens est quòd maior defectus non sit à minori defectu vt propria causa: sed ex ipsa elõgatione interuenit: sicut enim in perfectionibus intentio est penes accessum ad causam, quia perfectio effectus est ex causa: ita si in malis defectus consequẽs esset ex præcedente in sua causa vt propria causa defectus, effectus intenderetur secundũ accessum ad causam. Et ex hoc patet solutio primæ obiectionis: in defectiuis enim causa defectiua nõ est propria causa effectus defectiui quo ad defectum, sed ex hoc ipso quòd magis elongatur à perfectiori, magis defectiuum est. Vnde licet pars apprehensiua sit causa appetitiuæ, & potentialitas in apprehensiua causet potentialitatem in appetitiua: maior tamen potentialitas inuenitur in appetitiua ex hoc ipso quòd magis recedit ab actu, quàm apprehensiua: quod est dictum, quòd est potentialitas sua non tota est à potentialitate apprehensiuæ, sed ex necessitate adueniens. Ad secundam autẽ obiectionem dicitur, quòd quia vt dicitur 10. Metaphy. mensura debet esse certissima, nihil prohibet quo ad nos defectus mensurari penes accessum ad aliquod positiuum summè deficiẽs: sicut infirmitates maiorẽs & minores dicimus per accessum ad mortem, & similiter potentialia apud nos per accessum ad materiã primam: quum in rei veritate ille per recessum à vita, & iste per accessum ab actu maiores vel minores sunt.

¶In responsione ad secundum aduerte, quòd non concedit Author, quòd vis appetitiua sit magis actiua simpliciter, sed quo ad principiãdum actum exteriorem: vis enim apprehẽsiua quum moueat appetitiuam, est magis in actu simpliciter, & magis actiua quodammodo: appetitiua autem efficacior est ad actum exteriorem, quia ei obediunt vires executiuæ, & quia primum mouens est ad exercitium actus: quod tamen totum, vt in litera dicitur, habet ex eodem, ex quo habet quòd sit magis passiua: ex natura namq; appetitus est, & quòd tendat in bonum, in finem, in rem secundum seipsam. Constat namque quòd ex hoc quòd finis est obiectum appetitus, supremus appetitus habet, quòd sit motiuus simpliciter ad exercitium, & vniuersaliter quòd appetitus mouet membra: vt patet ex tertio de anima.

in principio semper inuenitur paruus defectus, qui postea procedendo magis multiplicatur, passio autem ad defectum pertinet. quia est alicuius, secundum quod est in potentia: vnde in his, quæ appropinquant primo perfecto, scilicet Deo, inuenitur parũ de ratione potentiæ & passionis: in aliis autem cõsequenter plus: & sic etiã in priori vi animæ, scilicet apprehẽsiua, inuenitur minus de ratione passionis.

¶Ad secundum dicendum, quòd vis appetitiua dicitur esse magis actiua: quia est magis principium exterioris actus: & hoc habet ex hoc ipso, ex quo habet quòd sit magis passiua, scilicet ex hoc quòd habet ordinem ad rem prout est in seipsa: per actionem enim exteriorem venimus ad consequendas res.

¶Ad tertiũ dicendum, quòd sicut in primo* dictũ est, dupliciter organum animæ potest transmutari, vno modo transmutatione spirituali, secundum quod recipit intentionem rei, & hoc per se inuenitur in actu apprehensiuæ virtutis sensitiuæ: sicut oculus mutatur à visibili: non ita quòd coloretur, sed ita quòd recipiat intentionem coloris. Est autem & alia naturalis transmutatio organi, prout organum trãsmutatur quantum ad suam naturalem dispositionem: puta quòd calefit aut infrigidatur, vel alio modo simili transmutatur: & huiusmodi transmutatio per accidens se habet ad actum reprehensiuæ virtutis sensitiuæ: puta cũ oculus fatigatur ex forti intuitu, vel dissoluitur ex vehementia visibilis. sed ad actum appetitus sensitiui per se ordinatur huiusmodi trãsmutatio: vnde in diffinitione motuum appetitiuæ partis materialiter ponitur aliqua naturalis trãsmutatio organi: sicut dicitur, quòd ira est accensio sanguinis circa cor: vnde patet quòd ratio passionis magis inuenitur in actu sensitiuæ virtutis appetitiuæ, quàm in actu sensitiuæ virtutis apprehensiuæ: licet vtraque sit actus organi corporalis.

Q.78.ar-2.c.3.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum passio sit magis in appetitu sensitiuo quam intellectiuo, qui dicitur voluntas.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quòd passio non magis sit in appetitu sensitiuo, quam in appetitu intellectiuo. Dicit enim Diony. 2. cap. de di. no. quòd Hierotheus ex quadam est doctus diuinorum inspiratione, non solum discens, sed etiam patiens diuina: sed passio diuinorum non potest pertinere ad appetitum sensitiuum, cuius obiectum est bonum sensibile. ergo passio est in appetitu intellectiuo, sicut & in sensitiuo.

2 ¶Præterea, Quanto actiuum est potentius, tanto passio est fortior: sed obiectum appetitus intellectiui, quod est bonum vniuersale, est potentius actiuum, quam obiectũ appetitus sensitiui, quod est particulare bonum: ergo ratio passionis magis inuenitur in appetitu intellectiuo, quàm in appetitu sensitiuo.

3 ¶Præterea, Gaudium & amor passiones quædam esse dicuntur: sed hæc inueniuntur in appetitu intellectiuo, & non solum in sensitiuo: alioquin non attribuerentur in scripturis Deo & Angelis: ergo passiones non magis sunt in appetitu sensitiuo quàm intellectiuo.

¶SED CONTRA est quod dicit Damascenus in secundo libro*, describens animales passiones. Passio est motus appetitiuæ virtutis sensibilis in imaginatione boni vel mali. Et aliter: Passio est motus irrationalis animæ per susceptionem boni & mali. Cap.22.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut iam dictum est*, passio propriè inuenitur vbi est transmutatio corporalis, quæ quidem inuenitur in actibus appetitus sensitiui, & non solum spiritualis, sicut est in apprehensione sensitiua: sed etiã naturalis. In actu autem appetitus intellectiui non requiritur aliqua transmutatio corporalis: quia huiusmodi appetitus non est virtus alicuius organi, vnde patet quòd ratio passionis magis propriè inuenitur in actu appetitus sensitiui, quàm intellectiui, vt etiam patet per diffinitiones Damasceni inductas. Arti.1 & 2.ad 3.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd passio diuinorum ibi dicitur affectio ad diuina, & coniunctio ad ipsa per amorem, quod tamen fit sine transmutatione corporali.

¶Ad secundũ dicẽdum, quòd magnitudo

hac verò, vt bonum inueniatur omnifariam, obiectum formale appetitus esse induit rationem formæ: vnde appetitus nõ suscipit similitudinem agentis, sed conueniens sibi in ordine ad tale appetibile. Secunda est manifesta: quia in cæteris causa effectiua non per se est nisi effectiua. In hac verò necessariò ipsa effectiua est finalis non per accidens, sed per se: quoniam per se effectus eius est actus per se tendens in causam illã vt finem. propter quod Auerroes in de substantia orbis, reprehendit dicentes finem non esse agens, dicendo quòd finis significat agens significatione necessaria. Quia verò causalitas ista non est, nec potest esse purè effectiua, sed est effectiua & finalis: connumerata est contra finalem à sancto Thoma in prima parte & alibi: quia autem in veritate interuenit causaliter effectiua, & ideo hic & alibi quandoque exprimitur, quòd bonum apprehensum est actiuum & appetitus est passiuus, &c. Est ergo differentia inter intellectũ & voluntatem in mouendo in hoc, quòd voluntas mouet effectiuè intellectum & alias animæ vires quo ad exercitium actus: intellectus autem mouet illam finaliter, & cum hoc effectiuè ad specificationem actus, & illa efficientia, quæ necessariò iungitur fini: propter quod, vt dictũ est, finalis tãtum causalitas expressa est. Quòd autem hæc sit authoris mens, non solũ ex dictis nunc haberi potest, sed ex superius dictis: scilicet quòd intellectus ratione obiecti mouet appetitum in genere causæ formalis, de quo tamen nulla in prima parte loco allegato fit mẽtio. ¶Ex hoc enim habeo, quòd si etiam cum dictione exclusiua Author dixisset intellectũ mouere voluntatem finaliter solum, adhuc starent quæ diximus, eo quod exclusio non fit à concomitantibus. Et vt dictum est, causam finalem cõcomitatur efficiens suprà dicto modo, & formalis respectu actuum: vt superius explanatum fuit.

¶Super Quæstionis vigesimæsecundæ Articulum tertium.

IN articulo tertio dubium hic soluendum occurrit, quod in pluribus locis moueri potest, & est dubium ad hominem: scilicet sanctum Thomam: scilicet quo pacto ipse in prima parte, quæst. 82. artic. quarto, ponit differentiam inter motionem intellectus à voluntate, & econuerso: in hoc quòd intellectus finaliter, voluntas verò effectiuè mouet. Et hic vult quòd bonum intellectum est actiuum in voluntatem.

¶Ad hoc dicitur, quod bonum apprehensum mouet appetitum dupliciter: effectiuè scilicet, & finaliter. Effectiuè quidem, causando ipsum actum appetitus, finaliter verò quoniam ipse actus in appetitu causatus tẽdit in bonum apprehensum, vt finẽ: differenter tamen apprehensum bonum causat vtroque modo, quia ad causandum effectiuè vtitur esse vt forma. Ad causandum verò finaliter, vtitur esse vt esse: appetibile enim puta sanitas apprehensa ratione sui esse quasi forma, facit in appetitu desiderium sui vt sic, in esse reali, iuxta illud Auerrois in 12. Metaphysicæ, commento 36. Balneum in anima agit desiderium, &c. Vnde inter cæteras causalitates effectiuas & hanc, qua appetibile mouet appetitum, duplex est differentia. Prima licet occulta est, quia reliquis forma est ratio agendi, vnde & passim assimilatur agenti: in

¶Super Quæstionis vigesimæsecundæ Articulum tertium.

IN articulo tertio dubium occurrit de hoc, quod etiam in primo articulo dictum est: scilicet quòd in sola anima & appetitu intellectiuo nulla est propriè passio. Est autem ratio dubij: quia Scotus in primo sententia. distinctione prima, quæst. 3. & in 4. sentent, distinct. 49. quæst. 7. ponit in voluntate non solum operationes, sed passiones spirituales. Et quantum ipse insinuare videtur, intendit, quòd voluntas tunc operatur quando contingit obiectum. Tunc autem patitur quando recipit ab obiecto, ita quòd operatio coniungit potentiam obiecto, passio autem non: sed ab obiecto est, vt causa efficiente tantum. Nulla autem hæc ratione probat in generali: sed forte super ipsius passionis nomen innixus, & authoritate Aristotel. vsus, quòd delectatio sequitur operationem, quasi per se notum accipit, quod falsum credimus. passionis enim nomen in primis in immaterialibus, vel ad solam receptionem vt in intellectu, vel ad receptionem per modum rei, quæ trahitur in aliud: vt in appetitu intellectiuo constat inueniri ex 3. De anima, & 5. Metaphysic. & hoc propriè loquendo. Metaphoricè enim consueuimus actus voluntatis similes passionibus appetitus sensitiui vocare passiones, vt velle vindictam vocamus iram: & velle malum alicui, vocamus odium. Et hæc locutio multos, iudicio meo, fefellit. quòd autem delectatio sequatur operationem, hoc accidit ei inquantum est passio. Non enim omnis passio sequitur sic operationem: imo stat quòd passio sit prima operatio appetitus vt patet de amore. Et tu potes sic inspicere quod dicimus, amor est passio, imo prima omnium passionum: & tamen amor est operatio tam in appetitu sensitiuo, quàm intellectiuo: ergo distinctio inter passionem & operationem appetitus nulla est. Minor patet: quia amor maximè contingit obiectum, & apud Scotum est ipsa essentia beatitudinis.

¶Præterea

¶Præterea, delectatio est passio, & habet pro obiecto, & non solum pro causa, delectabile: ergo delectatio est coniungens obiecto. probatur assumptum: quia videns Deum delectatur de Deo tãquam obiecto summo delectabili: & qui habet delectationẽ morosam, delectatur de re cogitata turpi vt obiecto delectabili, ac si esset in re, & non solum vt causa efficiente. Dicit ergo, quòd passiones in appetitu sensitiuo sunt verè operationes, causatæ tamen ab appetibili, & habentes pro obiecto appetibile: sed differentia consistit in hoc, quòd in appetitu sensitiuo sunt permixtę cum passione corporali. In appetitu verò intellectiuo non: & per exclusionem huius compositionis dicuntur in eo simplices actus, similes tamen passionibus sensitiui appetitus. Hæc nunc sufficiant in communi: in speciali autem inferius quum de delectatione, & tristitia tractabitur, sermo erit.

¶Super Quæstionem vigesimamtertiam.

CIrca 1. art. quęst. 23. quia hic inchoat dictio passionum, aduerte, quòd oportet in toto hoc tractatu seruare illud, Quolibet proferente cõtraria, solicitum esse, stultum est. dico autem hoc: quia non omnibus concessum apparet vt distinctè & propriè de huiusmodi passionibus locuti fuerint. Scotus in primis, vt in 3. sentent. distinct. 34. apparet, reprehendit dicentes obiectum irascibilis esse arduum, & volẽs eius obiectum esse offendens, dicit, quòd semper quãdo irascibilis habet actum suũ, est ibi nolle non solum concupiscibilis, sed irascibilis. Ex quibus manifestè apparet, quòd apud ipsum irascibilis nunquam est respectu boni sed mali tantum respuendi, sustinendi, puniendi, & siquid aliud est huiusmodi: ac per hoc in ianuis irascibilis errauit. Spes enim, quæ est prima passio irascibilis, oportet quòd negetur ab ea. Nec vllã rationem inuenio, nisi forte ex 26. distinct. eiusdem tertij quis assumat istam, scilicet, quia arduum aut significat absens aut excedens facultatem potentiæ, qui dicitur arduum aut excedẽs omnia mala sibi contraria: sed nihil horum est: ergo, &c. hæc autem petitio, aut distinctio nihil obstat, quoniam arduum nihil horum formaliter significat, sed difficultatem in bono vel malo: arduas enim

passionis non solum dependet ex virtute agentis, sed etiã ex passibilitate patientis. quia quę sunt benè passibilia multum patiũtur etiã à paruis actiuis. Licet ergo obiectum appetitus intellectiui sit magis actiuũ, quàm obiectũ appetitus sensitiui, tamẽ appetitus sẽsitiuus est magis passiuus.

¶Ad tertium dicendũ, quòd amor & gaudium & alia huiusmodi, cum attribuuntur Deo vel Angelis aut hominibus secundũ appetitum intellectiuum, significant simplicem actum volũtatis cum similitudine effectus absque passione. Vnde dicit August. 9. de Ciui. Dei*, Sancti Angeli & sine ira puniunt, & sine miseriæ compassione subueniunt. & tamen istarum nomina passionum consuetudine locutionis humanæ etiam in eos vsurpantur, propter quandam operum similitudinem nõ propter affectionum infirmitatem. D.978. Cap.5.

QVAESTIO VIGESIMAtertia, de differentia passionum ab inuicem, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de passionum differẽtia adinuicem. ¶Et circa hoc quæruntur quatuor. ¶Primò, vtrũ passiones quæ sunt in concupiscibili, sint diuersæ ab his, quę sunt in irascibili. ¶Secũdò, vtrũ contrarietates passionum irascibilis sint secundũ contrarietatem boni & mali. ¶Tertiò, vtrum sit aliqua passio non habens contrarium. ¶Quartò, vtrum sint aliquæ passiones differentes specie in eadem potentia non contrariæ adinuicem.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum passiones, quæ sunt in concupiscibili, sint diuersæ ab his quæ sunt in irascibili.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd passiones eædem sint in irascibili & in concupiscibili. Dicit enim Philosophus in 2. Ethic.* quòd passiones animæ sunt, quas sequitur gaudium & tristitia. sed gaudium & tristitia sunt in concupiscibili, ergo omnes passiones sunt in concupiscibili. non ergo sunt aliæ in irascibili, & aliæ in concupiscibili. Veri.q.26. ar.4. Cap.5.

2 ¶Præterea, Matth. 13. super illud, Simile est regnum cælorũ ferméto, &c. dicit glo. Hier. In ratione possiedamus prudẽtium, in irascibili odium vitiorum, in concupiscibili desiderium virtutũ. Sed odium est in concupiscibili sicut & amor, cui contrariatur: vt dicitur in 2. Topi.* ergo eadẽ passio est in concupiscibili & irascibili. Cap.9.

3 ¶Præterea, Passiones & actus differunt specie secũdum obiecta: sed passionũ irascibilis & concupiscibilis eadem obiecta sunt, scilicet bonũ & malũ. ergo eędẽ passiones sunt irascibilis & concupiscibilis.

¶SED CONTRA, Diuersarũ potentiarũ actus sunt specie diuersi, sicut videre & audire: sed irascibilis & cõcupiscibilis sunt duę potẽtię diuidentes appetitũ sensitiuum, vt in primo* dictũ est. ergo cũ passiones sint motus appetitus sensitiui, vt suprà dictum est*, passiones, quæ sunt in irascibili, erunt aliæ secundum speciem à passionibus, quæ sunt in concupiscibili. q.18.ar.2. q.22.ar.2.

¶RESPONDEO dicendum, quòd passiones, quæ sunt in irascibili, à concupiscibili differunt specie. Cũ enim diuersæ potentiæ habeant diuersa obiecta vt in primo* dictũ est, necesse est, quòd passiones diuersarum potentiarũ ad diuersa obiecta referantur: vnde multo magis passiones diuersarum potẽtiarum specie differunt. maior enim differentia obiecti requiritur ad diuersificandã speciem potentiarum, quàm ad diuersificandam speciem passionum, vel actuum. Sicut enim in naturalibus diuersitas generis consequitur diuersitatem potentiæ materiæ, diuersitas autem speciei diuersitaté formæ in eadem materia: ita in actibus animæ actus ad diuersas potentias pertinentes sunt non solum specie, sed etiam genere diuersi. actus autem vel passiones respicientes diuersa obiecta specialia comprehensa sub vno cõmuni obiecto vnius potentiæ, differunt sicut species illius generis: ad cognoscendum ergo quæ passiones sunt in irascibili, & quæ in concupiscibili, oportet assumere obiectũ vtriusque potentię. dictũ est autem in primo*, quòd obiectum potẽtię concupiscibilis est bonũ vel malum sensibile simpliciter acceptũ, quòd est delectabile, vel dolorosum: sed quia necesse est quòd interdum anima difficultaté vel pugnam patiatur adipiscendo aliquod huiusmodi bonum, vel fugiendo aliquod huiusmodi malum, in quantum hoc est quodammodo eleuatum supra facilem potestaté animalis: ideo ipsum bonum vel malum secundum quod habet rationem ardui vel difficilis, est obiectum irascibilis. Quæcunque ergo passiones respiciunt absolutè bonum vel malum pertinent ad concupiscibilem, vt gaudium, tristitia, amor, odium, & similia. Quæcunque verò passiones respiciunt bonum vel malum sub ratione ardui, prout est aliquid adipiscibile, vel fugibile cum aliqua difficultate pertinent ad irascibilem, vt audacia & timor, spes & huiusmodi. q.77.ar.5. Q.81.ar.2.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut in primo* dictum est, ad hoc vis irascibilis data est animalibus, vt tollantur impedimenta, quibus concupiscibilis in suum obiectum tendere prohibetur: vel propter difficultatem boni adipiscendi: vel propter difficultatem mali superandi: & ideo passiones irascibilis omnes terminantur ad passiones concupiscibilis: & secundũ hoc etiam passiones quæ sunt in irascibili, consequitur gaudium & tristitia, quæ sunt in concupiscibili. q.81.ar.2.

¶Ad secundum dicendum, quòd odium vitiorum attribuit Hier. irascibili nõ propter rationem odij quæ propriè competit concupiscibili, sed propter impugnationem quæ pertinet ad irascibilem.

¶Ad tertium dicendum, quòd bonum inquantum est delectabile, mouet concupiscibilem: sed si bonum habeat quandam difficultatem ad adipiscendũ, ex hoc ipso habet aliquid repugnans concupiscibili: & idem necessarium fuit esse aliam potentiam quę in id tenderet: & ratio est eadem de malis: & hæc potentia est irascibilis, vnde ex consequenti species concupiscibilis & irascibilis specie differunt.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum cõtrarietas passionũ irascibilis sit secundum contrarietatem boni & mali.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd contrarietas passionũ irascibilis non sit nisi secundum contrarietatem boni & mali. Passiones enim irascibilis ordinantur ad passiones concupiscibilis, vt dictum est*, sed passiones concupiscibilis non contrariantur nisi secundum cõtrarietatem boni & mali: sicut amor & odium, gaudium & tristitia: ergo nec passiones irascibilis. Inf. q.40. ar.4. & q. 5. ar.1. ad 2. & 3. dist. 26. q.1. ar. 3. cor. Et veri. q.20. ar.4. ar.2. ad 1. Ar.1. ad 1.

res dicimus, quæ difficultatem ac propterea celsitudinem quandam habent, difficilia enim aggredi nõ paruum reputatur: & difficilibus succumbere, vel ea fugere non multum vituperamus. Quòd autem bonum difficile & bonum absolute egeant diuersis potẽtiis, in prima parte dictum est, & in responsione ad tertium hic ostenditur, ex eo quòd bonum difficile habet vnde repugnet concupiscentiæ: offendens ergo est vnũ contentum sub obiecto irascibilis pro quanto spectat ad aliquam eius passionem: puta iram. adæquatum autem obiectum est difficile siue arduum. Et scito, quòd cum ponitur differentia inter obiectum concupiscibilis & irascibilis, quia illius bonum absolutè, istius bonum arduum: perinde est ac si diceretur, quòd cõcupiscibilis obiectum est bonum sensibilis, nullo addito: irascibilis verò bonum determinatũ ad rationem ardui seu difficilis: ita quòd illud est simplex, hoc est quasi compositum. Vnde non fallaris, putãs quòd cõcupiscibilis feratur in bonum, & irascibilis in illius difficultatem. Sed scito, & quòd concupiscibilis fertur in bonũ, & quòd irascibilis fertur in bonum arduum, omnis namq; appetitus obiectum est bonum: & ira, vt dicitur in 2. Rhetoricorum c. 1. est appetitus apparẽtis punitionis, quòd bonum est in te vel apparentia manifeste. nec refert an idem aut diuersum sit bonũ à bono arduo: sat est enim quòd distinguuntur formaliter. Si tamẽ dicta authoris in quæstione de veritate, quæstione vigesimaquinta, & in tertio sententiarũ, distinctione vigesimasexta, scrutatus fueris, inuenies, quòd obiectũ concupiscibilis est bonum sensatum: irascibilis verò est malum. Illam mouent species sensibilium, istam intentiones elicitæ.

¶Super Quæstionis vigesimætertiæ Articulum secundum.

IN 2. art. multa essent dubitãda, si actus passionum nominatarum examinãdi essent sigillatim. Sed quoniam hoc suis propriis locis reseruatur, vnum tantum est discutiendum, Quomodo scilicet contrarietas inter bonum & malum spectet ad irascibilem: aut enim intelligitur de bono & malo absolutè, & sic spectat ad cõcupiscibilẽ: aut de bono & malo vt subsunt arduitati. & sic nõ cõsiderantur sub rationibus boni & mali,

2 Præterea, Passiones differūt, secundum obiecta, sicut & motus secundum terminos: sed contrarietas non est in motibus nisi secundum contrarietatem terminorū: vt patet in 5. Physi.* ergo neque in passionibus est contrarietas passionum, nisi secundum contrarietatem obiectorum: obiectum autem appetitus est bonū vel malum: ergo nulla potentia appetitiua potest esse contrarietas passionum, nisi secundum contrarietatem boni & mali.

3 ¶Præterea, Omnis passio animę attēditur secundum accessum & recessum: vt Auicē. dicit in 6. de naturalibus: sed accessus causatur ex ratione boni, recessus autē ex ratione mali: quia sicut bonū est, quod omnia appetunt, vt dicitur in 1. Ethic.* ita malum est quòd omnia fugiunt: ergo contrarietas in passionibus animæ non potest esse nisi secundum bonum & malum.

¶SED CONTRA, Timor: & audacia sunt cōtraria, vt patet in 3. Ethi.* sed timor & audacia non differunt secundum bonum & malum: quia vtrunque est respectu aliquorum malorū. ergo non omnis contrarietas passionum irascibilis est secundum contrarietatem boni & mali.

¶RESPONDEO dicendum, quòd passio quidam motus est, vt dicitur in 3. Phys.* Vnde oportet contrarietatem passionum accipere secundū contrarietatem motuum, vel mutationum. Est autem duplex contrarietas in mutationibus & motibus, vt dicitur in 6. Physic. vna quidem secūdum accessum & recessum ab eodem termino: quę quidem contrarietas est propriè mutationum, id est generationis, quæ est mutatio ad esse, & corruptionis, quæ est mutatio ab esse: alia autem secundum contrarietatem terminorum, quæ propriè est contrarietas motuum, sicut dealbatio, quæ est motus à nigro in album, opponitur denigrationi, quæ est motus ab albo in nigrum. Sic igitur in passionibus animæ duplex cōtrarietas inuenitur. Vna quidē[d] secundum cōtrarietatem obiectorum, scilicet boni & mali. Alia verò secūdum accessum & recessum ab eodem termino. In passionibus quidem concupiscibilis inuenitur prima contrarietas tantum, quæ scilicet est secundum obiecta. In passionibus autem irascibilis inuenitur vtraque: cuius ratio est, quia obiectum concupiscibilis, vt suprà dictum est*, est bonū vel malum sensibile absolutè: bonum autem inquantum bonum, non potest esse terminus, vt à quo, sed solum vt ad quem: quia nihil refugit bonū inquantum bonum, sed omnia appetunt ipsum. Similiter nihil appetit malum inquātum huiusmodi, sed omnia fugiunt ipsum: & propter hoc malum non habet rationem termini ad quem, sed solum termini à quo. Sic igitur omnis passio concupiscibilis respectū boni est, vt in ipsum, sicut amor, desideriū, & gaudium. Omnis verò passio respectu mali ab ipsa: sicut odium, fuga seu abominatio & tristitia. Vnde in passionibus concupiscibilis nō potest esse contrarietas secundum accessum & recessum ab eodē obiecto: sed obiectū irascibilis est sensibile bonum vel malū, non quidem absolutè, sed sub ratione difficultatis vel arduitatis, vt suprà dictum est*. Bonum autem arduum siue difficile habet rationem vt in ipsum tendatur inquantū est bonum, quod pertinet ad passionem spei, & vt ab ipso recedatur inquantum est arduum & difficile, quod pertinet ad passionem desperationis. Similiter malum arduum habet rationem, vt vitetur, inquantum est malum: & hoc pertinet ad passionem timoris: habet etiam rationem vt in ipsum tendatur, sicut in quoddam arduum, per quod scilicet aliquid euadit subiectionem mali: & sic tendit in ipsum audacia. Inuenitur ergo in passionibus irascibilis contrarietas secundum contrarietatem boni vel mali, sicut inter spem & timorem. Et item secundum accessum & recessum ab eodem termino, sicut inter audaciam & timorem.

¶Et per hoc patet responsio ad obiecta.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum sit aliqua passio animæ non habens contrarium.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quòd omnis passio animæ habeat aliquod contrarium. Omnis enim passio animæ vel est in irascibili, vel in concupiscibili, sicut suprà dictum est*, sed vtræque passiones habent contrarietatem suo modo. ergo omnis passio animæ habet contrarium.

2 ¶Præterea, Omnis passio animæ habet bonitatem vel malum pro obiecto, quæ sunt obiecta vniuersaliter appetitiuæ partis: sed passioni, cuius obiectū est bonum, opponitur passio, cuius obiectū est malū: ergo omnis passio habet contrarium.

3 ¶Præterea, Omnis passio animæ est secundum accessum vel secūdum recessum, vt dictum est*: sed cuilibet accessui contrariatur recessus, & econuerso. ergo omnis passio animæ habet contrarium.

¶SED CONTRA, Ira est quædā passio animæ. sed nulla passio contraria ponitur iræ, vt patet in 4. Ethico.* ergo non omnis passio habet contrarium.

¶RESPONDEO dicendum, quòd singulare est in passione iræ, quòd nō potest habere contrariū neq; secundum accessum & recessum, neq; secundū contrarietatem boni & mali. Causatur enim ira ex malo difficili iam iniacente, ad cuius præsentiā necesse est, quòd aut appetitus succūbat, & sic non exit terminos tristitiæ, quæ est passio concupiscibilis: aut habet motū ad inuadendū malum læsiuum, quod pertinet ad iram: motum autem ad fugiendū habere non potest, quia iam malum ponitur præsens vel præteritum: & sic motui iræ non cōtrariatur aliqua passio secundū contrarietatem accessus & recessus. similiter etiā nec secundum contrarietatem boni & mali: quia malo iniacenti opponitur bonū iam adeptum, quod iam non potest habere rationē ardui vel difficilis, nec post adeptionem boni remanet alius motus nisi quietatio appetitus in bono adepto, quæ pertinet ad gaudiū, quod est passio cōcupiscibilis: vnde motus iræ non potest habere aliquem motum animę contrarium, sed solummodo opponitur ei cessatio à motu, sicut Philosophus dicit in sua Rhetorica*, quòd mitescere opponitur ei quod est irasci: quod nō est oppositum contrariè sed negatiuè vel priuatiuè.

¶Et per hoc patet responsio ad obiecta.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum sint aliquæ passiones differentes specie in eadem potentia non contrariæ adinuicem.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quòd non possint in aliqua potentia esse passiones specie differentes, & non contrariæ adinuicem: passiones enim animæ differūt secundum obiecta, obiecta autem passionum animæ sunt bonum & malum, secundum quorum differentiam passiones habent contrarietatē. ergo nullæ passiones eiusdem potentiæ, non habentes contrarietatem adinuicem differunt specie.

2 ¶Præterea, Differentia speciei est differentia secundū formam: sed omnis differentia secundum formam est secundum aliquam contrarietatem, vt dicitur in 10. Mataph*. ergo passiones eiusdē potentię, quæ nō sunt contrariæ, nō differūt specie.

3 ¶Præterea, Cum omnis passio animæ consistat in accessū vel recessū ad bonum vel ad malum, necesse videtur quòd omnis differentia passionum animę sit vel secundum differentiam boni vel mali, vel secundum differentiam accessus vel recessus, vel secundum maiorem vel minorem accessum vel recessum. Sed primæ duæ differentiæ inducunt contrarietatem in passionibus animæ, vt dictum est*: tertia autem differentia non diuersificat speciem: quia sic essent infinitæ species passionum animæ. ergo non potest esse quòd passiones eiusdem potentiæ animæ differant specie, & non sint contrariæ.

¶SED CONTRA, Amor & gaudium differunt specie, & sunt in concupiscibili, nec tamen contrariantur adinuicem, quin potius vnum est causa alterius. ergo sunt aliquę passiones eiusdē potētię, quæ differunt specie, nec sunt contrariæ.

¶RESPONDEO dicendum, quòd passiones differunt secundum actiua, quæ sunt obiecta passionum animæ. Differentia autem actiuorum potest attendi dupliciter. Vno modo secundum speciem vel naturam ipsorum actiuorum, sicut ignis differt ab aqua. Alio modo secundum diuersam virtutem actiuam: diuersitas autem actiui vel motiui quantum ad virtutem mouendi potest accipi in passionibus animæ secundum similitudinem agentium naturalium. Omne enim mouens trahit quodammodo ad se patiens, vel à se repellit. Trahendo quidem ad se, tria facit in ipso. Nam primò quidem dat ei inclinationem vel aptitudinem, vt in ipsum tendat: sicut cum corpus leue, quod est sursum, dat leuitatem corpori generato, per quam habet inclinationē vel aptitudinem ad hoc quòd sit sursum. Secundò, si corpus generatum est extra locum proprium, dat ei moueri ad locū. Tertiò dat ei quiescere in loco, cum peruenerit: quia ex eadem causa aliquid quiescit in loco, per quam mouebatur ad locum: & similiter intelligendum est de causa repulsionis. In motibus autem appetitiuæ partis bonum habet quasi virtutem attractiuam, malum autem virtutem repulsiuam. Bonum ergo primò in potentia appetitiua causat quandam inclinationem seu aptitudinem seu connaturalitatem ad bonum, quod pertinet ad passionem amoris: cui per contrarium respondet odium ex parte mali. Secundò, si bonum sit nōdum habitum, dat ei motum ad assequendum bonum amatum, & hoc pertinet ad passionem desiderij vel concupiscentiæ, & ex opposito ex parte mali est fuga vel abominatio. Tertiò, cum adeptum fuerit bonum, dat appetitui quietationem quandam in ipso bono adepto: & hoc pertinet ad delectationem vel gaudium, cui opponitur ex parte mali dolor vel tristitia. In passionibus autem irascibilis præsupponitur quidē aptitudo vel inclinatio ad prosequendum bonum, & fugiendum malum ex concupiscibili, quæ absolutè respicit bonū & malū, & respectu boni nondum adepti est spes & desperatio: respectu autem mali nondum iniacentis est timor & audacia: respectu autem boni adepti non

---

& mali, sed sub ratione ardui, sicut si loqueremur de ligno & lapide, vt subsunt albedini.

¶Ad hoc dicitur quòd (Tex.48.) sicut bonum absolutè, contrariatur malo absolutè, ita bonum arduum malo arduo, & sicut hæc sunt altera ab illis: ita contrarietas est alia à contrarietate, licet communicent in nomine: quia vtraque dicitur secundum bonum & malum. Vnde quum quæritur, aut, &c. respondetur, quòd neutro modo propriè loquendo: (In princ.) quoniam, vt prædictum est, bonum & malum non concurrunt per accidens, vt subsunt: scilicet difficultati: sed totum hoc bonum arduum, (Cap.7.) vel malum arduum, per se concurrit, ita quòd contrarietas boni & mali difficilium spectat ad irascibilem, sunt enim quædam boni & mali species, bonum difficile, & malum difficile. Et quum in litera di- (Tex.19.20. 21. & seq. A tex. 46. vsq. ad 5.) stinguitur bonum arduum in ly bonum, & in ly arduum, non est distinctio in subiectum & accidens, sed vnius fundamenti in partes particulares seu inadæquatas rationes, sicut distingueretur nigredo in id quod habet luminis, & in id quod habet obumbrationis, & intendit litera, quòd quia bonum arduum habet rationem, & vnde attrahat & vnde à se repellat: ideo, &c. Attestatur autem huic sensui, quòd arduum in litera ponitur depul- (D.980.) siuum & attractiuum: quod non fieret si secundum se sumeretur: nunc autem fit: quia & aliquod bonum arduum est depulsiuum vt obiectū desperationis, & aliquod malum arduum est attractiuū, vt obiectum audaciæ.

(Art. præce.)

¶Super Quæstionis vigesimætertiæ Articulum quartum.

ARticulo tertio omisso, circa quartum, dubium occurrit quadruplex. Primum est quid intendat Author per illā distinctionem factam in litera de differentia actiuorum, dupliciter: primò secundum naturam, secundò secundum virtutem. virtus enim naturæ effectus est. Secundum est, quòd Author digreditur. proponit enim differentiam actiui secundum virtutem, & tamen non declarat nisi differentiam effectus, prout scilicet datur cooapta- (Art. præce.) tio, motus, & quies: imo potius declarat cū differentia effectus idētitatem actiuæ virtutis, quum dicit: quia ex eadem causa aliquid quiescit in loco per quā mouebatur ad locum. Tertium est, cum in naturalibus sufficiat inclinatio ad conueniēs ad dissonandum ab inconuenienti: vt patet in grauibus & leuibus: leuitas enim ignis est ei ratio consonandi loco sursum, & dissonandi à deorsum: & similiter motus sursum est petitio sursum, & fuga à deorsum, & similiter quies sursum sufficit ei ad ponendam quietem deorsum violētam. Cur inquam in naturalibus sufficit vnitas, & in animalibus requiritur pluralitas? cum econuerso deberet esse: quia quæ dispersa sunt in inferioribus, vnita sunt in superiori. vnde non videtur quòd amor & odium sint duæ passiones, sed vna: nec passio est amor respectu boni & odium respectu sui contrarij, differens secundum respectum ad diuersa: sicut in naturalibus leuitas est amor sursum, & odium deorsum, & sic de aliis. Et hoc videtur rationabile: quia eadem ratione aliquis appetit vnum contrariorum, & odit aliud, & quando alterum intenditur, tanto etiam alterum crescit: ita quòd congeneratio & coaugmētatio & corruptio identitati attestantur. (Art. præce.) Quartum est quomodo malum causet depulsiuè: cum omne agens quòd ducat sibi simile, ac per hoc tradat patiens ad sui participationem: vnde sicut bonum causat ad se, ita malum.

¶Ad primum dubium dicitur, quòd actiua possunt distingui dupliciter, primò secundū differētias ipsarum naturarum agentium: & hæc distinctio est clara. Alio modo secundum differentias virtutum actiuarum: & hæc est obscura. Ad cuius euidentiam scito, quòd actiua dupliciter inueniuntur, scilicet in esse naturæ, & in esse apprehenso. In agentibus in esse naturæ, manifestum est, quòd distinctio eorum secundum naturas est alia à distinctione eorum secundum virtutes: elementa enim & animalia alia distinctione distinguūtur secundum naturas eorum, & alia secundum (Cap.5.) virtutes eorum, licet istæ oriantur ex illis. In agentibus autem quia apprehensa distinctio naturarum patet cum cibus talis differens ab illo alio secundum speciem apprehensus: mouet appetitum: distinctio autem secundum (Infr. q. [illegible] ar. 2. & [illegible] Eth.) virtutem est secundum diuersam rationem apprehensionis: ita quod eadem res secundum naturam, diuersimode apprehensa non qualicunque diuersitate, sed diuersi

diuersitate bonitatis vel malitiæ præsentis, vel futuræ, vel absolutæ: vt inferius in distinctione & tractatu passionum patebit. Alia enim ratione mouet malum præsens apprehēsum, & alia futurū. Illud enim mouet ad tristitiam, hoc ad timorem: vnde ostēditur, quòd illud habet virtutem actiuam ad inferendam illam passionē, hoc ad inferendam istam: ita quòd ex ipsa diuersa ratione qua apprehenditur eadē res, habet diuersam virtutē mouendi appetitum. & hoc intēdit litera, volēs, quòd passiones non distinguuntur penes distinctionem naturarū agētium, sed virtutum quæ ad differentias apprehensionis spectant, obiectum nanque appeti- (Tex.24.) tus nō est res, sed res apprehensa. Et propterea differētia formalis passionum non solum ex distinctione rei, sed distinctione rei vt apprehensa constat. Et hinc habes, quòd passio odij & iræ & similium non diuersificātur specie ex diuersitate malorū, puta mortis, verberis, carceris, &c. differentia enim naturarum materialiter (Art.2.) & non formaliter concurrit. vtrum autem diuersitas naturarum diuersificet habitus harum passionum, seu ipsas in genere moris, inferius examinabitur.

¶Ad secūdum dubium dicitur, quòd in agentibus naturalibus est considerare duo: scilicet inquantum agunt, & inquantū attrahunt. Et siquidē consideremus inquantum agunt, sic patet, quòd idem generatiuū corporis leuis eodem modo se habēs, & vnica actione dat omnia: dando siquidem ei naturam dat cōsequenter leuitatem & motum ad locum absentem & quietem in presenti. Sed si consideremus inquātū attrahūt, sic vis generatiua naturaliter quæ est sursum aliter, & aliter se habens, ad corpus trahit: nam absolute trahit per modū coaptantis, vt absens verò per motum, vt præsens verò per quietem: in agentibus verò in alia quatenus apprehensa sunt agere & attrahere, simul cōcurrunt, ita quòd bonum apprehensum absolute infert passionem amoris, & sic trahit per amorem. Et apprehensum vt futurum infert passionē desiderij, qui est motus ad se, & sic trahit per motū & apprehensum, vt præsens infert passionem delectationis, & sic trahit per quietem. vnde si vis generatiua sursum manens diuersis dispositionibus se habēs ad corpus mobile actionibus distinctis, illa tria daret, curreret plene similitudo. Nunc autē quia non sic est, Author non est digressus, sed vsus est similitudine agentis naturalis inquantū attrahit: vt in litera manifestè dicitur, & inquantum triplex effectus in patiente fit, vt sic distinctionem passionum in anima discernemus. Et si horum duorū dubiorum solutiones diligenter notaueris, videbis quomodo est eadē & quomodo diuersa ratio appetibilis seu finis, vt tendatur in ipsum, & quiescatur in eo: est enim eadē secundum naturam & diuersa secundum virtutem: quod est esse eādem materialiter, & diuersam formaliter respectu passionum. Amor enim, desiderium, & gaudium respectu eiusdem non materialiter, sed formaliter distinguuntur: quod esse non posset ex obiecti natura, neque ex obiecti cōditionibus, puta pręsentia, vel absentia, & huiusmodi. Si se haberēt in anima sicut approximatio perfectior vel imperfectior in naturalibus actiuis: hæc enim nō variant effectum specifice, vt patet. vnde si hæc perspicaciter considerasset Scotus in 3. distinct. 26. hanc improbatam nunc phantasiam non dixisset.

¶Ad tertium dubium dicitur, quòd sicut anima est supra naturā, ita modus tendendi in cōtraria in animalibus est supra modū, quo natura se habet. Est autem modus naturę, vt nō nisi sequendo conueniens dissonet ab inconuenienti: ita quòd nō respicit conueniens & inconueniens secundū seipsa, sed tantū prosequēdo conueniens. Ignis enim prosequēdo suam calefactionem destruit frigus. Et motus sursum relinquit deorsum, & trahit secū violenter aliquid minus graue. Et radix huius est, quia natura est determinata ad vnū: quia inclinat & operatur quia est, vt alibi declarauimus. Anima autē sensitiua, quæ operatur quia apprehēdit, nō ad vnū determinata est, sed iuxta differentiā cōtrarietatémq; apprehensorū ipsa cōtraria secundū se recipit, ac per hoc nō sufficit animali amor cōuenientis pro odio discōuenictis, sed vtrūq; seorsum: ordinate tamē exigit, vt animaliter appetitus eius se habeat ad cōtraria. Sicut enim oportuit ad hoc, q. animaliter appeterentur etiā naturalia (vt alimenta) inesse animalibus appetitum eorum: qui sit actus elicitus, puta desideriū & delectatio animalis consequens. Ita oportuit ad hoc quòd animaliter animal se habeat appetendo cōtraria, vt in ipsa secundū seipsa tendat: neque hoc est degenerare à natura, sed eleuari supra illā. Et quum dicitur quòd dispersa inferius sunt vnita superius, verū est cæteris paribus: non sic autem est in proposito. Tendere in cōtraria secundū se, & tendere in ea, solum prosequendo sibi conueniens, non sunt paria. Sed primum est longe maius, quia per se adæquat ipsa cōtraria. Secundum verò alterū per accidēs respicit. Et ideo nō est mirum si plura exigit, iam enim patet ex parabola dispositi ad sanitatem in secundo de cęlo & mundo, quod in nobiliori gradu consistit egens pluribus auxiliis ad maius, quā paucis ad minus. Nec est verum, quòd amor & odiū cōgenerentur & coalescāt & condesinant formaliter. Cū enim amor causetur ex bono apprehēso, stat bonum aliquod sæpius apprehendi, & multum amari absque consideratione cōtrarij vnde fit & crescit amor formaliter: & non fiet, nec crescet odiū formaliter, sed virtualiter tantum, seu in sui radice, scilicet in amore appositi. Manifestū autē hoc videtur in delectabili contēplationis carente contrario, & in assuetis delectabilibus nūquam de contrariis cogitantibus. Eadem autem ratione non formaliter, sed virtualiter vnū contrariorum appetitur & reliquū refutatur: quoniam alteri formalis ratio est bonum, alteri malum: & amatum bonum est radix repellēdi mali contrarij.

¶Ad quartum dubium dicitur, quòd differentia inter actiua quia sunt, & actiua quia apprehensa, soluit quæstionem. Actiua enim quia sunt, cū sint determinata ex natura propria ad producendum illi simile, non possunt, nisi ad se trahendo per viam assimilationis, agere, siue bona, siue mala sint illis, in quæ agūt. Actiua vero quia apprehensa, quia apprehensio ad bonum animalis ordinatur (datur enim vis tam apprehensiua quam appetitiua animali propter bonum ipsius animalis) actiua sunt, non ad se, sed ad animal ipsum trahendo: vnde causant in animali id quod conuenit animali in ordine ad tale obiectum: & non id quod conuenit tali obiecto. vnde malum apprehensum non causat in animali motū ad se, sed à se: hoc enim est causare conueniens animali in proportione ad tale obiectū: propter quod sicut bonū apprehensum diuersimode agit in animal attrahendo per consonantiā, vel motū, vel quietem: ita malū apprehensum depellendo dissonantiā, fugā & inquietudinem.

¶Circa segregationem passionum in eodem 4. arti. factam dubium occurrit primò ad hominē: quia ipsemet Author in 3. sent. distin. 26. q. 1. art. 2. ad 3. & 5. ponit delectationē esse etiā passionē irascibilis. Scotus quoq; in 3. sent. dist. 34. ponit tristitiā esse etiam passionem irascibilis, assignās differentiam inter tristitiā irascibilis & concupiscibilis: quia ista cū restrictione organi, illa cū accensione sanguinis. Et probat diuersitatē earū, quia si offendens offeratur vt impossibile repelli, causatur maior tristitia in cōcupiscibili: & tamen non causatur proprie ira, & consequenter tristitia irascibilis, cū qua est ira appetendo vindictam. & postmodum cum delectatione propria exercens illam.

¶Ad hoc breuiter dicendum est, quòd nisi æquiuocè loquamur, segregatio in litera facta seruanda est. Amor enim & desiderium & delectatio & tristitia, & siquid est eiusmodi, si sumantur pro naturalibus dissonantiis vel consonantiis potentiarum vel actuum, & huiusmodi, æquiuocè dicuntur de eisdem vt sunt passiones animales: & primo quidem modo communes sunt omnibus potentiis. Et fortè hoc modo intellectum est in locis allegatis in oppositum. Secundo autem modo proprie sunt concupiscibilis, quæ in litera hac enumerantur, & proprie irascibilis quæ ei tribuuntur. Quòd si quis dicat authores hos de animalibus passionibus in prædictis locis loqui, nolo contendere quia rationabiliter loqui videtur. Sed dicam, quòd diuus Thomas mutauit in melius sententiam, dum in hoc libro oppositum docuit, vt inferius in quæstione trigesimasecunda, articulo sexto, ad tertium, patet, delectationem de ipso vincere, quàm olim tribuit irascibili, ponens cum aliis delectationibus concupiscibilis. Et verè sic ratio poscit, vt sicut vis quælibet animæ toti deseruit: ita vis delectabilis & desideratiua: neque enim conueniens secundum tactum causat delectationem in concupiscibili: & conueniens secundum auditum. non enim omne delectabile secundum quemcunque sensum: imo etiam secundum æstimationem & quamcunque sensitiuam virtutem causat delectationem in concupiscibili, qua sola animal natum est formaliter delectari animaliter de quocunq; sibi cōiuncto bono

Art.1.

sicut sola irascibili natũ est vindicare de quocunque cõiuncto malo. Ad Scotum autem dico, quòd quum passio animæ in actu suo,& in motu materiali sit conformis,ita quòd si passio consistit in accessu, motus quoq; illius corporalis est accessorius, & si consistit in recessu, motus quoq; illius consistit in retractione. Et si constet quòd tristitia consistit in retractione: cõsequens est quòd motus corporalis tristitiæ consistat in retractione. Vnde & contra philosophiam est duplex tristitiæ organum,& quòd tristitia ex accensione, quam constat in accessu consistere, causetur materialiter. Et Scotus videtur deceptus à seipso, quia noluit verba Aristotelis in secundo Rhetoricæ intelligere, dicentis, quòd ira est cum tristitia, & quòd ira veri, quasi mel. Passiones enim irascibilis incipiunt à passionibus cõcupiscibilis, & in eas terminãtur. Et propterea ira incipit à tristitia, & terminatur in delectationem. Si ratio autem probans distinctionem dolorum risu digna videtur(vt enim patet ab Aristotele, ibidẽ, & Auicenna in sexto naturalium, quãdo nocetur alicui, ita quòd impossibilis apparet vltio,tristitia magna quidem est, & sola, id est non causans iram: quia nõ causatur ira sine spe puniendi)ex hoc autem arguere, ergo quando causatur ira, est alia tristitia cum qua est ira, puerile videtur. Hoc enim nihil aliud infert nisi, ergo sola tristitia non causatiram. Et hoc est verum:quia requiritur etiam spes vltionis. est enim ira vt inferius patebit,& ex diffinitione Aristotelis ibidem patet, ex multis resultans passionibus.

Infrà q.59. art.1.co.& ad 2.Et 2.2.q.11.art.1.ad 2.& 2.di.36.ar.2. Et mal. q.12.ar.1. ad 1.& q.12.ar.3. ad 1.& art.3. cor. In præfat. Quæst.22.

¶Super titulum Quæstionis vigesimæquartæ.

CIrca titul. quæstionis vigesimæquartæ aduerte, quòd quia superius tractatum fuit de actibus propriis hominis, modo verò de cõmunibus. Ideo duos tractatus de bonitate & malitia morali actuum extra voluntatẽ oportuit iacere. Et superius quidẽ quo ad actus proprios homini, nunc verò quo ad actus cõmunes homini,&aliis,quales sunt passiones, quæ voluntariæ dupliciter sunt,sicut alij exteriores actus vt in calce corporis primi articuli dicitur, quod intellige secundum doctrinam superius datam, quòd scilicet nunc imputatur quando potest, & debet eam prohibere, & non prohibet.

Cap.7.& 9.to.5. q.19.art.3. D.228.

est aliqua passio in irascibili,quia iam non habet rationem ardui, vt suprà dictũ est*: sed ex malo iam iniacenti sequitur passio iræ. Sic igitur patet, quòd in concupiscibili sunt tres coniugationes passionũ, scilicet amor & odium, desiderium & fuga, gaudium & tristitia. Similiter in irascibili sunt tres, scilicet spes & desperatio, timor & audacia,& ira, cui nulla passio opponitur. Sunt ergo omnes passiones specie differentes vndecim: sex quidem in concupiscibili, & quinque in irascibili, sub quibus omnes animæ passiones continentur. Et per hoc patet responsio ad obiecta.

QVAESTIO VIGESIMAquarta, de bono & malo in animi passionibus, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de bono & malo circa passiones animæ.

¶Et circa hoc quæruntur quatuor. ¶Primò, vtrum bonum & malum morale posit in passionibus animæ inueniri. ¶Secundò, vtrum omnis passio animæ sit mala moraliter. ¶Tertiò, vtrum omnis passio addat vel diminuat ad bonitatem vel malitiam actus. ¶Quartò, vtrum aliqua passio sit bona vel mala ex sua specie.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum bonum & malum morale posit in passionibus animæ inueniri.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd nulla passio animæ sit bona vel mala moraliter. Bonum enim & malum morale est proprium hominis: mores enim proprie dicuntur humani, vt Ambro. dicit super Lucam*, sed passiones non sunt propriæ hominũ, sed sunt etiam aliis animalibus communes: ergo nulla passio animę est bona, vel mala moraliter.

2 ¶Præterea, Bonum vel malum hominis est secundum rationem esse, vel pręter rationem esse, vt Dionys. dicit 4. c. de Diui. no. sed passiones animę non sunt in ratione, sed in appetitu sensitiuo, vt suprà dictum est*: ergo non pertinet ad bonũ vel malum hominis, quod est bonum morale.

3 ¶Præterea, Philosophus dicit in 2. Ethi. c.5. quòd passionibus neque laudamur neque vituperamur, sed secundum bona & mala moralia laudamur vel vituperamur: ergo passiones non sunt bonæ vel malæ moraliter.

¶SED CONTRA est quod Aug. dicit in 14. de Ciuit. Dei*. de passionibus animæ loquens, Mala sunt ista, si malus est amor: bona, si bonus.

¶RESPONDEO dicendum, quòd passiones animæ dupliciter possunt considerari. Vno modo secũdum se. Alio modo secundum quod subiacent imperio rationis & voluntatis. Si igitur secundum se considerentur, prout scilicet sint motus quidam irrationalis appetitus, sic non est in eis bonum vel malũ morale, quod dependet à ratione, vt suprà dictum est*. Si autem cõsiderentur secundum quod subiacent imperio d rationis & voluntatis, sic est in eis bonum vel malum morale. Propinquior enim est appetitus sensitiuus ipsi rationi & voluntati, quam membra exteriora, quorum tamen motus & actus sunt boni vel mali moraliter secundum quod sunt voluntarij: vnde multo magis & ipsæ passiones secundum quod sunt voluntariæ, possunt dici bonæ vel malæ moraliter. dicuntur autem voluntariæ, vel ex eo quòd à voluntate imperantur, vel ex eo quòd à voluntate non prohibentur.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd istæ passiones secundum se consideratæ sunt cõmunes hominibus, & animalibus aliis: sed secundum quòd à ratione imperantur, sunt propriæ hominibus.

¶Ad secundum dicendum, quòd etiam inferiores vires appetitiuę dicuntur rationales secundum quod participant aliqualiter rationem: vt dicitur in 1. Ethic.*

¶Ad tertium dicendum, quòd Philosophus dicit, quòd non laudamur aut vituperamur secundũ passiones absolute consideratas, sed non remouet, quin possint fieri laudabiles vel vituperabiles secundum quod à ratione ordinatur. Vnde subdit, Non enim laudatur aut vituperatur qui timet aut irascitur, sed qui aliqualiter, id est, secundum rationem vel præter rationem.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum omnis passio animæ sit mala moraliter.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, quòd omnes passiones animæ sunt malæ moraliter. Dicit enim Aug. 9. de ciuit. Dei*, quòd passiones animæ quidam vocant morbos vel perturbationes animæ: sed omnis morbus vel perturbatio animæ est aliquid malum morale. ergo omnis passio animæ moraliter mala est.

2 ¶Præterea, Damasc.*dicit quòd operatio quidem, quæ secundum naturam, motus est, passio verò quæ præter naturam. sed quod est præter naturam in motibus animæ, habet rationem peccati & mali moralis: vnde ipse alibi dicit*, quòd diabolus versus est ex eo quod secundum naturam, in id, quod est præter naturam. ergo huiusmodi passiones sunt malæ moraliter.

3 ¶Præterea, Omne quod inducit ad peccatum, habet rationem mali: sed huiusmodi passiones inducunt ad peccatum. vnde Rom.8. dicuntur passiones peccatorum, ergo videtur quòd sint malæ moraliter.

¶SED CONTRA est quod Aug. dicit in 14. de Ciuit. Dei*, quòd rectus amor omnes istas affectiones rectas habet: metuunt enim peccare, cupiunt perseuerare, dolent in peccatis, gaudent in operibus bonis.

¶RESPONDEO dicendum, quòd circa hanc quæstionem diuersa fuit sententia Stoicorum & Peripateticorum. Nam Stoici dixerunt omnes passiones esse malas: Peripatetici verò dixerunt passiones moderatas esse bonas, quæ quidem differentia, licet magna videatur secundum vocem, tamen secũdum rem vel nulla est, vel parua, si quis in vtrorumque intentiones consideret. Stoici enim non discernebant inter sensum & intellectum, & per consequens nec inter intellectiuum appetitum & sensitiuum: vnde nec discernebant passiones animæ à motibus voluntatis secundum quòd passiones animæ sunt in appetitu sensitiuo. simplices autem motus voluntatis sunt in intellectiuo: sed omnem rationabilem motum appetitiuæ partis vocabant voluntatem, passiones autem dicebant motum progredientem extra limites rationis. Et ideo eorum sententiam sequens Tullius in 3. lib. de Tusculanis quæst.*omnes passiones vocat animæ morbos, ex quo argumentatur, quòd qui morbosi sunt, sani non sunt, & qui sani non sunt, insipientes sunt, vnde insipientes insanos dicimus. Peripatetici verò omnes motus appetitus sensitiui passiones vocant: vnde eas bonas æstimant, cum sunt à ratione moderatæ, malas autem cum sunt præter moderationem rationis, ex quo primum patet quòd Tullius, in eodem libro* Peripateticorum sententiam, qui approbant mediocritatem passionum, inconuenienter improbat, dicens quòd omne malum etiam mediocre vitandum est: nam sicut corpus etiam mediocriter ægrum, sanum non est: sic ista mediocritas morborum vel passionum animæ sana non est.

Non

¶Super Quæstionis vigesimæquartæ Articulum secundum.

IN responsione ad secundum secundi articuli, restat adhuc dubium: quoniam si omnis passio est cum præternaturalitate aliqua motus cordis, ergo omnis passio nocet naturę: ac per hoc ex genere suo est mala moraliter quando est voluntaria.

¶Ad hoc dicitur dupliciter. Primò ex parte corporeæ naturæ, quòd licet omnis passio exeat limites naturalis motus, non tamen omnis passio nocet, aut habet aliquid præter naturam: quia hoc consonat naturæ, vt quandoque motus cordis varietur. Sed quia hoc videtur esse per accidens, propter incidentia scilicet, ideo melius dicitur ex parte rationis: quia scilicet recta ratio dictat quòd propter aliquod bonum corpori etiam nocumentum inferatur: & propterea sicut absque malitia moralis actus exteriores, puta ambulatio, motus manuum, & corporis in bello, & in variis exercitiis fiunt cum ampliori motu, quàm esset naturalis, & cum læsione corporis, ita absque morali malitia eligitur præternaturalis motus cordis per actus appetitus sensitiui pro aliquo opportuno exercendo, puta pro vindicta, pro cõpassione, &c.

Cap.vlt. Infrà q.59. ar.2.& Et 2.2.q.123.art.10. co. Et mal. q.12.art.1. cor.& Ethic.lect. 16.cor.& Et li.2.lo 3.co.3.fin & 7.Phy. lect.6.cor. 1.fin. Cap.4.& li.14.c.9. lib.4.c.28. Ca.9. lib.4.fere. pag.

Non enim passiones dicuntur morbi vel perturbationes animæ, nisi cum carent moderatione rationis. vnde patet responsio ad primum.

¶Ad secundum dicendum, quòd in omni passione animæ additur aliquid vel diminuitur à naturali motu cordis: inquantum cor intensius vel remissius mouetur, secundum systolem aut diastolem: & secundum hoc habet passiones rationem: tamen non oportet quòd passio semper declinet ab ordine naturalis rationis.

¶Ad tertium dicẽdum, quòd passiones animæ inquantum sunt præter ordinem rationis, inclinant ad peccatum: inquantum autem sunt ordinatæ à ratione, pertinent ad virtutem.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum passio addat vel diminuat ad bonitatem vel malitiam actus.

Inf. q.77. artic.6. Et veri. q.26. artic.7. Et mal. q.3. art.1. In Cæsaris oratione.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quòd passio quæcunque semper diminuat de bonitate actus moralis. Omne enim quod impedit iudicium rationis, ex quo dependet bonitas actus moralis, diminuit per consequens bonitatem actus moralis: sed omnis passio impedit iudicium rationis. Dicit enim Sallustius in Catilinario*, Omnes homines qui de rebus dubiis consultant, ab odio, ira, & amicitia, atque misericordia vacuos esse decet. ergo omnis passio diminuit bonitatem moralis actus.

2 ¶Præterea, actus hominis quanto est Deo similior, tanto est melior. vnde dicit Apostolus Ephes.5. Estote imitatores Dei sicut filij charissimi. sed Deus & sancti Angeli puniunt sine ira, sine miseriæ compassione subueniunt: vt August. dicit in 9. de Ciui. Dei*: ergo est melius huiusmodi opera agere sine passione animæ, quàm cum passione. *Cap.5.*

3 ¶Præterea, Sicut malum morale attenditur per ordinem ad rationẽ: ita & bonũ morale. sed malum morale diminuitur per passionem, minus enim peccat qui peccat ex passione, quàm qui peccat ex industria. ergo minus bonum operatur qui operatur sine passione, quàm qui operatur cum passione.

Cap.3.to.5. ¶SED CONTRA est quod Aug. dicit* 9. de Ciuit. Dei quòd passio misericordiæ rationi deseruit, quando ita præbetur misericordia, vt iustitia conseruetur, siue cum indigenti tribuitur, siue cum ignoscitur pœnitenti: sed nihil, quod deseruit rationi, diminuit bonum morale. ergo passio animæ non diminuit bonum moris.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd Stoici, sicut ponebant omnem passionem animæ esse malum, ita ponebant cõsequenter omnem passionem animæ diminuere actus bonitatẽ. omne enim bonum ex permistione mali vel totaliter tollitur, vel fit minus bonum: & hoc quidem verum est, si dicamus passiones animæ solum inordinatos motus sensitiui appetitus, prout sunt perturbationes, seu ægritudines. Sed si passiones simpliciter nominemus omnes motus appetitus sensitiui: sic ad perfectionem humani boni pertinet, quòd etiam ipsæ passiones sunt moderatæ per rationem. cum enim bonum hominis consistat in ratione sicut in radice, tanto istud bonum erit perfectius quanto ad plura, quæ homini conueniunt, deriuari potest: vnde nullus dubitat quin ad perfectionem moralis boni pertineat quòd actus exteriorum membrorum per rationis regulam dirigantur. Vnde cum appetitus sensitiuus possit obedire rationi, vt suprà dictum est*, ad perfectionem moralis siue humani boni pertinet, quòd etiam ipsæ passiones animæ sunt regulatæ per rationem. Sicut igitur melius est quòd homo & velit bonum & faciat exteriori actu: ita etiam ad perfectionem boni moralis pertinet quòd homo ad bonum moueatur: non solum secundum voluntatem, sed etiam secundum appetitum sensitiuum: secundum illud quod in Psal.83. dicitur, Cor meũ & caro mea exultauerunt in Deum viuum, vt cor accipiamus pro appetitu intellectiuo, carnem autem pro appetitu sensitiuo. *q.17. ar.7.*

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd passiones animæ dupliciter se possunt habere ad iudicium rationis. Vno modo antecedenter: & sic cum obnubilent iudicium rationis, ex quo dependet bonitas moralis actus, diminuunt actus bonitatẽ: laudabilius enim est, quòd ex iudicio rationis aliquis faciat opus charitatis, quàm ex sola passione misericordiæ. Alio modo se habent cõsequenter: & hoc dupliciter. Vno modo per modum redundantiæ: quia scilicet cum superior pars animæ intensè mouetur in aliquid, sequitur motum eius etiam pars inferior, & sic passio existens consequenter in appetitu sensitiuo est signum intensionis voluntatis: & sic indicat bonitatem moralem maiorem. Alio modo per modum electionis, quando scilicet homo ex iudicio rationis eligit affici aliqua passione, vt promptius operetur cooperante appetitu sensitiuo, & sic passio animæ addit ad bonitatem actionis.

¶Ad secundum dicendum, quòd in Deo & in Angelis non est appetitus sensitiuus, neque etiam membra corporea: & ideo bonum in eis attenditur secundum ordinationem passionum aut corporeorum actuum, sicut in nobis.

¶Ad tertium dicendum, quòd passio tendens in malum pręcedens iudicium rationis, diminuit peccatum. sed consequens aliquo prædictorum modorum auget ipsum, vt signat augmentum eius.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum aliqua passio sit bona vel mala ex sua specie.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quòd nulla passio animę secundum speciem suam sit bona vel mala moraliter. Bonum enim & malum morale attenditur secũdum rationem: sed passiones sunt in appetitu sensitiuo: & ita id quod est secundum rationem, accidit eis: cum ergo nihil quod per accidens pertineat ad speciem rei, videtur quòd nulla passio secundum suam speciem sit bona vel mala.

2 ¶Præterea, Actus & passiones habent speciem ex obiecto: si ergo aliqua passio secũdum aliquam suam speciem esset bona vel mala, oporteret quòd passiones, quarum obiectum est bonum, bonæ essent secundũ suam speciem, vt amor, desideriũ, & gaudium, & passiones, quarũ obiectum est malum, essent malæ secundum suam speciem, vt odium, timor & tristitia. sed hoc patet esse falsum: non ergo aliqua passio est bona vel mala ex sua specie.

3 ¶Præterea, Nulla species passionum est, quæ non inueniatur in aliis animalibus: sed bonum morale non inuenitur nisi in homine: ergo nulla passio animæ bona est vel mala.

¶SED CONTRA est quod Aug. dicit 9. de Ciuit. Dei,* quòd misericordia pertinet ad virtutem. Philosophus etiã dicit in secundo Ethic.* quod verecundia est passio laudabilis: ergo aliquæ passiones sunt bonæ vel malæ secundum suam speciem. *Cap.2. Cap.5.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut de actibus dictum est*, ita & de passionibus dicendũ videtur, quòd scilicet species actus vel passionis dupliciter considerari potest. Vno modo secundum quod est in genere naturæ, & sic bonum vel malum morale non pertinent ad speciem actus vel passionis. Alio modo secundum quod pertinent ad genus moris, prout scilicet participant aliquid de voluntario & iudicio rationis: & hoc modo bonum & malum morale possunt pertinere ad speciem passionis, secundum quod accipitur vt obiectum passionis, aliquid de se conueniens rationi, vel dissonum à ratione, sicut patet de verecundia, quæ est timor turpis: & de inuidia, quæ est tristitia de bono alterius: sic enim pertinent ad speciem exterioris actus. *q.18.art.6. & 7.& q.20.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ratio illa procedit de passionibus secundum quod pertinent ad speciem naturæ: prout scilicet appetitus sensitiuus inconsideratur: secundum verò quòd appetitus sensitiuus obedit rationi, iam bonum & malum rationis non est ex passionibus eius per accidens, sed per se.

¶Ad secundum dicendum, quòd passiones quæ in bonum tendunt, si sit verum bonum, sunt bonæ, & similiter quæ à vero malo recedunt: econuerso verò passiones quæ sunt per recessum à bono & per accessum ad malum, sunt malæ.

¶Ad tertium dicendum quòd in brutis animalibus appetitus sensitiuus non obedit rationi: & tamen inquãtum ducitur quadam æstimatiua naturali, quæ subiicitur rationi superiori, scilicet diuinæ, est in eis quædam similitudo moralis boni quantum ad animæ passiones.

¶Super Quæstionis vigesimæquartæ Articulum quartum.

OMisso tertio articulo, in quarto notãda sunt duo pro Nouitiis. Primum est quòd sicut nomina exteriorum actuũ sunt distincta, sic quòd aliqua significant actum exteriorem, vt terminatur ad aliquid dissonũ rationi, vt furtum, adulterium: & aliqua, vt terminãtur ad aliquid cõsonum rationi, vt orare Deum & subuenire pauperi. Et aliqua naturaliter, vt ambulare, & loqui, ita cõtingit passionibus. Quædam enim significant passiones, vt rationi consonant, vt misericordia: Quędam vt dissonant, vt inuidia: Quædam neutraliter, vt tristitia, & sicut de exterioribus actibus dictum est, quòd sunt secũdum se boni vel mali ex obiecto: ita eodem modo intellige de passionibus. Et quod distinctũ superius est de bonitate ex obiecto & ex fine, ita applicare memento proposito. Passiones enim ipsæ ad ipsum morale bonum & malum se habent sicut exteriores actus. vnde & in litera, & est secundum propositũ in principio corporis articuli, proponitur, quòd sicut de actibus, ita de passionibus & in calce dicitur. Sic enim pertinent ad speciẽ exterioris actus, scilicet bonum & malum moraliter sic, id est, vt obiecta: ita quòd ly pertinent, non respicit passiones, vt subiectum loquutionis: sed bonum & malum moraliter & directe complet proportionalem doctrinam de actibus & passionibus.

2.2.q.158. ar.1.co.& 4.dist.15.q.2.ar.1.q.1. ad 4.& dist.50.q.2. arti.4.q.3. ad 3.& mal.q.10. art.1.

¶Super Quæstionem vigesimamquintam.

CIrca titulum quæstionis vigesimæquintæ aduerte, quòd præsens quæstio est in ordine naturæ non hoc vel illo modo, sed simpliciter: & quoniam in ordine naturæ applicato ad generabilia inuenitur dupliciter aliquid prius vel posterius, scilicet secundum intensionem, vel secundum executionem: ideo in litera vtrunq; traditur.

¶Super Quæstionis vigesimæquintæ Articulum primum.

Infr. q.40. art.1. cor. Et 2.2. q.141. ar 3. ad 1. & 2. dist.26. q.1. arti.3. q.2. cor. Et veri. q.25. ar. 2. cor. Et mal. q. 4. ar.2. ad 12.

IN respōsione ad primum, primi articuli aduerte, quòd alia est distinctio proprij à proprio, & proprij à communi. Commune enim non distinguitur contra proprium per aliquod positiuum in se, quod non sit in proprio: duo autem disparata distinguuntur abinuicem suis positiuis distinctiuis, quorum alterum vnū, alterum reliquum constituit: vnde quia bonum & bonum arduum se habent sicut commune & proprium, & non sicut duo propria, ideo in litera dicitur, quòd ratio in oppositum allata, scilicet bonum arduum & supremum bonum, haberet locum, si bonum quod obiectum est cōcupiscibilis, aliquid oppositum diceret, id est, distingueretur contra bonum arduū, & quoddam aliud particulare seu proprium bonum: sic enim diceret aliquid bono arduo oppositum suum, scilicet proprium distinctiuum. Tūc enim haberent se sicut duo partialia bona, quorum superius proculdubio esset naturaliter prius, sicut vniuersaliter apparet in cæteris: sed quia se habent sicut cōmune & proprium, ideo quāuis bonum arduum sit quid excellētius bono absolutè, est tamen posterius, quia illud cōmune, hoc proprium, illud absolutè, hoc contractum, illud enim dicit bonum cōmune ad bonum in motu & bonum in quiete, hoc tantummodo bonum in motu, vt in corpore articuli ostenditur. Cum autem audis, obiectum concupiscibilis comparari ad obiectum irascibilis vt commune ad proprium, & ad plura se extendere, &c. non intelligas se habere sicut vniuersale & particulare, vt animal & homo. hoc enim falsum est. Sed scito, se habere sicut motus simpliciter, de quo est habitus libri Physicorū: & motus ad vbi de quo est habitus libri de cælo & mundo. bonum enim sensibile simpliciter spectat ad concupiscibilē: bonum autem sensibile determinatū ad arduitatem spectat ad irascibilem: & sic omnia cōsonant, scilicet & distinctio obiectorum ac potentiarum, & habitudo communis ad proprium, & maior ambitus illius quàm huius, vt patet in simili adducto.

Quæst. 23. art.1. — Tex.37. — Cap.5.

QVAESTIO VIGESIMAQUINTA, De ordine passionum adinuicem, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de ordine passionum adinuicem. ¶Et circa hoc quæruntur quatuor. ¶Primò, de ordine passionum irascibilis ad passiones cōcupiscibilis. ¶Secūdò, de ordine passionum cōcupiscibilis adinuicem. ¶Tertiò, de ordine passionū irascibilis adinuicē. ¶Quartò, de quatuor principalibus passionibus.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum passiones irascibilis sint priores passionibus concupiscibilis, vel econuerso.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd passiones irascibilis sint priores passionibus concupiscibilis. Ordo enim passionum est secundum ordinem obiectorum: sed obiectum irascibilis est bonum arduum, quod videtur esse supremum inter alia bona: ergo passiones irascibilis videntur præesse passionibus concupiscibilis.

2 ¶Præterea, Mouens est prius moto, sed irascibilis cōparatur ad concupiscibilem sicut mouens ad motū: ad hoc enim datur animalibus vt tollātur impedimenta quibus concupiscibilis prohibetur frui suo obiecto, vt supra dictū est*. Remouēs autem prohibens per rationē mouētis vt dicitur in 8. Phys.* ergo passiones irascibilis sunt priores passionibus concupiscibilis.

3 ¶Præterea, Gaudium & tristitia sunt passiones concupiscibilis. Sed gaudium & tristitia consequuntur ad passiones irascibilis. dicit enim Philosophus in 4. Ethicor.* quòd punitio quietat impetum iræ, delectationem loco tristitiæ faciens. ergo passiones concupiscibilis sunt posteriores passionibus irascibilis.

¶SED CONTRA, Passiones concupiscibilis respiciunt bonū absolutum, passiones autem irascibilis respiciūt bonum contractum, scilicet arduum: cum igitur bonum simpliciter sit prius quàm bonum contractum, videtur quòd passiones concupiscibilis ad plura se habeant, quàm passiones irascibilis.

¶RESPONDEO dicēdum, quòd passiones concupiscibilis ad plura se habent quàm passiones irascibilis. Nam in passionibus concupiscibilis inuenitur aliquid pertinens ad motum, sicut desiderium, & aliquid pertinens ad quietem, sicut gaudium & tristitia. Sed in passionibus irascibilis non inuenitur aliquid pertinens ad quietem, sed solum pertinens ad motum. cuius ratio est: quia id, in quo iam quiescitur, non habet rationem difficilis seu ardui, quod est obiectum irascibilis: quies autem cum sit finis motus, est prior in intentione, sed posterior in executione. Si ergo comparentur passiones irascibilis ad passiones concupiscibilis, quæ significant quietem in bono, manifestè passiones irascibilis præcedunt ordine executionis huiusmodi passiones concupiscibilis, sicut spes præcedit gaudium: vnde causat ipsum, secundum illud Apostoli Rom.12. Spe gaudentes. Sed passio cōcupiscibilis importans quietem in malo scilicet tristitia, media est inter duas passiones irascibilis: sequitur enim timorem: cum enim occurrerit malum quod timebatur, causatur tristitia: præcedit autem motum iræ, quia cum ex tristitia præcedente aliquid insurgit in vindictam, hoc pertinet ad motum iræ: & quia rependere vicem mali, apprehēditur, vt bonum cum iratus hoc consecutus fuerit gaudet: & sic manifestum est, quòd omnis passio irascibilis terminatur ad passionem concupiscibilis pertinentem ad quietem, scilicet vel ad gaudium, vel ad tristitiam: sed si comparentur passiones irascibilis ad passiones concupiscibilis, quæ important motum, sic manifestè passiones concupiscibilis sunt priores: eo quòd passiones irascibilis addunt supra passiones concupiscibilis, sicut & obiectum irascibilis addit supra obiectum concupiscibilis arduitatem siue difficultatem: spes enim supra desiderium addit quendam conatum, & quandam eleuationem animi ad consequendum bonum arduum: & similiter timor addit supra fugam seu abominationem quandam depressionem animi propter difficultatem mali. Sic ergo passiones irascibilis mediæ sunt inter passiones concupiscibilis, quę important motum in bonum vel malum, & inter passiones cōcupiscibilis, quæ important quietē in bono vel in malo. Et sic patet, quòd passiones irascibilis & principium habēt à passionibus concupiscibilis, & in passionibus concupiscibilis terminantur.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd illa ratio procederet si de ratione obiecti* concupiscibilis esset aliquid oppositum arduo, sicut de ratione obiecti irascibilis est, quòd sit arduum: sed quia obiectum concupiscibilis est bonum absolutè, prius naturaliter est quàm obiectum irascibilis, sicut commune proprio.

¶Ad secundum dicēdum, quòd remouens prohibens non est mouens per se, sed per accidens: nunc autem loquimur de ordine passionum per se.

¶Et præterea irascibilis remouet prohibens quietem, cōcupiscibilis in suo obiecto. vnde ex hoc non sequitur nisi quòd passiones irascibilis præcedunt passiones concupiscibilis ad quietem pertinentes, de quibus etiam tertia ratio procedit.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum amor sit prima passionum concupiscibilis.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, quòd amor non sit prima passionum concupiscibilis. Vis enim concupiscibilis à concupiscentia denominatur, quæ est eadem passio cum desiderio: sed denominatio fit à potiori, vt dicitur in 2. De anima*. ergo concupiscentia est potior amore.

2 ¶Præterea, Amor vnionem quādam importat. est enim vis vnitiua & concretiua: vt Dion. dicit in cap.4. de diui. nomi. sed concupiscentia vel desiderium est motus ad vnionem rei concupitæ vel desideratę. ergo concupiscentia est prior amore.

3 ¶Præterea, Causa est prior effectu: sed delectatio est quandoque causa amoris: quidam enim propter delectationem amant, vt dicitur in 8. Ethic.* ergo delectatio est prior amore. non ergo prima inter passiones concupiscibilis est amor.

¶SED CONTRA est quod Aug. dicit in 14. de Ciuit. Dei*, ꝙ omnes passiones ex amore causantur: amor enim inhiās habere quod amatur, cupiditas est: id autem habens eóque fruens, lætitia: amor ergo est prima passionum cōcupiscibilis.

¶Super Quæstionis vigesimæquintæ Articulum secundum.

IN secundo articulo aduerte quàm incongrue passionū notitiam tradiderit Scotus, dicēs in primo, distinctio. prima, quæstione quarta, quòd appetitus sensitiui proprie non est amare: quum enim amor sit prima passio appetitus sensitiui, si amare non conueniret proprie appetitui sensitiuo, ergo nec delectari, nec timere proprie conueniet, à primo enim reliqua pēdent, & amorem ipsum reliquæ passiones includunt. Nam delectamur amato, timemus malū amati, desperamus ab amato, vlciscimur conturbans amatum. vnde si amatum est improprie, reliquæ erunt passiones impropriè, sicut in rebus naturalibus. Et tunc vltra, si passiones sunt propriè in appetitu sensitiuo, & secundum veritatem sunt minus propriè in appetitu intellectiuo, nullibi erunt propriè.

¶In corpore secūdi artic. eiusdem quæstionis Nouitiorum dubiū occurrit, quomodo vulgatum est inter Philosophos, ꝙ omnis appetitus est boni: & quòd nullus operatur aspiciens ad malum. Et nunc in litera dicitur quòd obiecta cōcupiscibilis sunt bonum & malum.

1.q.20.ar. 1.cor. Et 1. dist.27.q.1. ar.3. Et 4 cōtra Gen. ti.c.19. Et veri. q.26. art.4. cor. Et Gal. le.6. cor.2. fi.1. Meta. phy. le.5. Tex.49.

¶Ad hoc breuiter dicitur quòd quia malum non est obiectum appetitus, vt prosequendum sed vt fugiendum, & eadem ratione qua bonum appetitur, malū refutatur. Ideo vtrunque verificatur, scilicet & quòd vtrunque est obiectum diuersimode, & quòd bonum communiter assignatur, & diuulgatur: quia bonum per se, malum verò per accidens, id est, per aliud, scilicet bonum est obiectum. Veruntamen esto cautus in re hac: dupliciter enim inuenitur accidentalis in istis, scilicet referendo potentiā ad obiectū, & referendo actū ad obiectū. Si consideretur namque potentia in ordine ad suum per se primo obiectum, sic bonum est per se obiectū omnis appetitus, malū verò per accidēs. Et hoc est quod resonat

Ca.1.5. & seq. — Cap.7. & 9. to.5.

stat communiter in ore Philosophorū, & ratio assignatur in articul. sequenti in respōsione ad tertium. Si verò consideretur aliquis specialis actus appetitus in ordine ad suum proprium obiectum, sic & respectu boni, & respectu mali inuenitur per se & per accidens. Actus enim tendens per se in bonū est per modum prosequentis, & tendens per se in malū est per modum recedētis: bonum enim est quod omnia appetunt. Malum verò quod omnia fugiunt. Vnde docet in hoc tractatu Author, quòd desperatio est actus appetitus per accidens respectu boni, quia recedit à bono: & audacia est actus per accidens respectu mali, quia accedit ad malum: timor verò ¶actus per se respectu mali: quia fugit ipsum. Inter speciales ergo actus differētia est, quòd alij per se, alij per accidens respectu boni vel mali sunt. Potentia autem ipsa per se solum bonum respicit. Et non est hic sermo de ly per accidens, vt distinguitur contra per se, sicut dicimus, quòd album ædificat non per se, sed per accidens: sed vt distinguitur contra per aliud, quod stat esse per se secundo, vt patet.

q.11.ar.3. — Lib.1. Periher.

¶In responsione ad primum eiusdem secundi articuli dubium occurrit circa illa verba. Inter omnes passiones concupiscibilis, magis est sensibilis concupiscentia: falsum enim hoc videtur, experientia teste. nam tristitia manifeste magis sentitur, vt patet in cruciatibus corporis, & delectationes tactum consequētes, vehementissime sentiuntur. Constat autem has esse passiones concupiscibilis, ergo, &c.

Ca.11.to.3.

¶Ad hoc dicitur, quòd passiones esse magis sensibiles, contingit dupliciter. Primò, vt se tenent ex parte animæ. Secundò, vt se tenent ex parte corporis. Et quòd licet secūdo modo concupiscentia non sit magis sensibilis, sed dolor, & forte delectatio, primo tamen modo concupiscentia inter passiones cōcupiscibilis est maxime sensibilis. Absque corporali namque cōiunctione experimur cōcupiscere magis sensibiliter, quàm amare, odisse, &c. Et quia quod se tenet ex parte animę, est formale in passionibus, ideo de passionibus istis, formaliter loquendo, dictum est, quòd cōcupiscentia est magis sensibilis.

D.103. — Suprà q. 23. ar. 4. cor.

¶Super Quæstionis vigesimæquintæ Articulum tertium.

IN articulo tertio eiusdem quæstionis in responsione ad secundū, dubium occurrit ad hominem: quia ipse Author superius in quęstio. 23. articulo secundo: expresse vult quòd arduum habet rationem, vt in ipsum tenditur: & sic audacia tendit in ipsum: hic verò docet oppositum, dicens, quod arduum est ratio accedendi vel appetendi. Et ideo spes est prior.

¶Ad hoc dicitur, quòd quia obiectum irascibilis est totū contractum, scilicet bonum arduum & malum arduū, & harum duarum rationum, scilicet bonitatis & arduitatis magis habet rationē tractiui bonitas, quàm arduitas vt de se patet. Ideo in litera non simpliciter, sed comparatiue interpretandum est, quòd arduum non est ratio accedendi: & hoc subiuncta verba insinuant, scilicet, sed potius bonum, in cuius signum, in nulla passione assignatur arduum pro ratione accedendi, nisi in audacia in qua oportuit hoc fieri, quia obiectio eius existēte malo arduo, & malum est magis repulsiuū quàm arduum: consequens fuit, quòd arduum ratio poneretur accessus. Est igitur, si recte consideretur, arduum comparatum ad bonum, ratio recessus: & comparatum ad malū, ratio accessus. Et propterea nō est mirum, si modo affirmatur, aut negatur hoc modo illud.

Art.1. — q.23.ar.3.

¶RESPONDEO dicendum, quòd obiecta concupiscibilis sunt bonum & malum. naturaliter autē est prius bonum malo, eo quòd malum est priuatio boni. vnde & omnes passiones, quarum obiectum est bonum, naturaliter sunt priores passionibus, quarum obiectū est malum, vnaquæque scilicet sua passione opposita. Quia enim bonum quæritur, ideo refutatur oppositum malum, bonum autem habet rationem finis, qui quidem est prior in intentione, sed est posterior in executione. Potest ergo ordo passionum concupiscibilis attendi vel secundum intentionem, vel secundum consecutionem: secundum quidem cōsecutionem illud est prius, quod primo fit in eo, quòd tendit ad finem. manifestum est autem, quòd omne, quod tendit ad finem aliquem, primò quidem habet aptitudinē seu proportionem ad finem: nihil enim tendit in finem proportionatum. secundò mouetur ad finem. tertiò quiescit in fine post eius consecutionem. ipsa autem aptitudo siue proportio appetitus ad bonum est amor, qui nihil aliud est quàm complacentia boni. motus autem ad bonū est desiderium vel concupiscentia, quies autem in bono est gaudium vel delectatio & ideo secundum hunc ordinem amor pręcedit desiderium, & desideriū præcedit delectationem, sed secundum ordinem intentionis est econuerso. nam delectatio intenta causat desiderium & amorem. delectatio enim est fruitio, quæ quodammodo est finis, sicut & ipsum bonum, vt suprà dictum est*.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd hoc modo nominatur aliquid secūdum quod nobis innotescit. voces enim sunt signa intellectuum secundum Philosophum*: nos autem vt plurimum per effectum cognoscimus causam, effectus autem amoris, quādoquidem habetur ipsum amatum, est delectatio: quando verò non habetur, est desiderium vel concupiscentia: vt autem Augustinus dicit in 10. de Trinita.* Amor magis sentitur cum eum prodit indigentia. Vnde inter omnes passiones concupiscibilis magis est sensibilis concupiscentia: & propter hoc ab ea denominatur potentia.

¶Ad secundum dicendum, quòd duplex est vnio amati ad amantem. Vna quidem realis secundum coniunctionem ad rem ipsam & talis vnio pertinet ad gaudiū vel delectationem, quæ sequitur desiderium. Alia autem est vnio effectiua: secundū scilicet quod aliquid habet aptitudinem vel proportionem, prout scilicet ex hoc quòd aliquid habet aptitudinem ad alterum, & inclinationē, iam participat, aliquid eius: &* sic amor vnionem importat, quæ quidem vnio præcedit motum desiderij.

¶Ad tertium dicendum, quòd delectatio causat amorem, secundum quod est prior in intentione.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum spes sit prima inter passiones irascibilis.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quòd spes non sit prima inter passiones irascibilis. Vis enim irascibilis ab ira denominatur: cum ergo denominatio fiat à potiori, videtur quod ira sit potior & prior quàm spes.

2 ¶Præterea, Arduum est obiectum irascibilis: sed magis videtur esse arduum, quòd aliquis conetur superare malū contrarium quod imminet vt futurum, quod pertinet ad audaciā, vel quod iniacet iam vt præsens, quod pertinet ad iram, quàm quòd conetur acquirere simpliciter aliquod bonū: & similiter magis videtur esse arduū ꝙ conetur vincere malum pręsens, quàm malum futurū. ergo videtur esse potior passio, quā audacia: & audacia, quàm spes: & sic spes non videtur esse potior.

3 ¶Præterea, Prius occurrit in motu ad finem recessus à termino, quàm accessus ad terminum, sed timor & desperatio important recessum ab aliquo: audacia autem & spes important accessum ad aliquid: ergo timor & desperatio præcedunt spem & audaciam.

¶SED CONTRA, Quanto aliquid est propinquius primo, tanto est prius: sed spes est propinquior amori, qui est prima passionum: ergo spes est prior inter omnes passiones irascibilis.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut iam dictum est*, omnes passiones irascibilis important motum in aliquid: motus autem ad aliquid in irascibili potest causari ex duobus. Vno modo ex sola aptitudine seu proportione ad finem, quæ pertinet ad amorem vel odium: alio modo ex præsentia ipsius boni, vel mali, quæ pertinet ad tristitiam vel gaudium: & quidem ex præsentia boni non causatur aliqua passio in irascibili, vt dictū est*, sed ex præsentia mali causatur passio iræ. Quia igitur in via generationis seu consecutionis proportio vel aptitudo ad finem pręcedit consecutionem finis, inde est quòd ira inter omnes passiones irascibilis est vltima ordine generationis: inter alias autem passiones irascibilis, quæ important motum cōsequentem amorem vel odium boni vel mali, oportet quòd passiones quarum obiectum est bonum, scilicet spes & desperatio, sint naturaliter priores passionibus, quarum obiectum est malum, scilicet audacia & timor: ita tamen quòd spes est prior desperatione: quia spes est motus in bonum secundum rationem boni, quòd de sua ratione est attractiuum: & ideo est motus in bonum per se: desperatio autem est recessus à bono, qui non competit bono secundum quod est bonum: sed secundum aliquid aliud: vnde est quasi per accidens: & eadem ratione timor, cùm sit recessus à malo, est prior quàm audacia. quòd autem spes & desperatio sint naturaliter priores quàm timor & audacia, ex hoc manifestum est, quòd sicut appetitus boni est ratio quare vitetur malum, ita etiam spes & desperatio sunt ratio timoris & audaciæ. Nam audacia consequitur spem victoriæ, & timor consequitur desperationem vincendi: ira autem consequitur audaciam, nullus enim irascitur vindictam appetens nisi audeat vindicare, secundum quod Auicen. dicit in sexto de naturalibus. Sic ergo patet, quòd spes est prima inter omnes passiones irascibilis. Et si ordine omnium passionum secundum viam generationis scire velimus, primò occurrunt amor & odium, secundò desiderium & fuga, tertiò spes & desperatio, quartò timor & audacia, quintò ira, sextò & vltimò gaudium & tristitia: quæ consequuntur ad omnes passiones: vt dicitur in 2. Ethic*. ita tamen quòd amor prior odio, & desiderium fuga, & spes desperatione, & timor audacia, & gaudium quàm tristitia, vt ex prædictis* colligi potest.

D.256. — D.258. — Cap.5. — Ex hoc ar. & ex art. 2. huius q.

¶AD PRIMVM ergo dicendum quòd quia ira causatur ex aliis passionibus, sicut effectus à causis præcedentibus, ideo ab ea tanquam à manifestiori denominatur potentia.

¶Ad secundum dicendum, quòd arduum non est ratio accedendi vel appetendi, sed potius bonum: & ideo spes quæ directius respicit bonum est prior, quamuis audacia aliquando sit in magis arduum vel etiam ira.

¶Ad tertium dicendum, quòd appetitus primo & per se mouetur in bonum sicut in proprium obiectum: & hoc causatur quòd recedat à malo: proportionatur enim motus appeti-

¶Super Quæstionis vigesimæquintæ Articulum quartum.

IN articul. 4. eiusdem quæstionis vt resolute scias, & præferas primatum illarũ quatuor passionum, colligito, quòd passiones primariæ exigunt duas conditiones. Prima est, quòd sint per se, id est, nihil per accidẽs habẽtes admixtum tam in se quàm in suis causis. Secunda est, quòd sint vltimæ in singulis generibus. Sunt autem, si bene distinguitur, quatuor genera passionũ, scilicet motus in bonum, motus à malo, quies in bono, & inquietudo in malo. Vltima in primo genere est spes, in secundo timor, in tertio delectatio, in quarto tristitia: & omnes sunt per se, tam in se, quã in suis causis. Et sic cessant omnes obiectiones specialiter de ira, quę est vlterior motus in bonũ quàm spes: est enim post spẽ, quia tamen consurgit & per accidens scilicet ex audacia vt in litera dicitur: ideo primatu priuatur.

tiuæ partis, non quidem mortui naturali, sed intentioni naturæ, quæ per prius intendit finem quàm remotionem contrarij, quæ non quæritur nisi propter adeptionem finis.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum ista sint quatuor principales passiones, gaudium, tristitia, spes, & timor.

Inf. q.84. ar.4. ad 2. Et q.123. ar.12. ad 1. Et q.41. ar.7. ad 3. Et veri. q.6. art.5. Cap.3.7.8.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quòd non sint istæ quatuor principales passiones gaudiũ, & tristitia, spes, & timor. Augu. in 14. de ciuit. Dei* nõ ponit spem, sed cupiditatem loco eius.

2 ¶Præterea, In passionibus animæ est duplex ordo, scilicet intentionis & consecutionis seu generationis, aut ergo principales passiones accipiuntur secundũ ordinem intentionis; & sic tantum gaudiũ & tristitia, quę sunt finales, erunt principales passiones; aut secundum ordinem consecutionis seu generationis: & sic erit amor principalis passio. nullo ergo modo debent dici quatuor passiones istę principales, gaudium & tristitia, spes & timor.

3 ¶Præterea, Sicut audacia causatur ex spe, ita timor ex desperatione, aut ergo spes & desperatio debent poni principales passiones tanquam causæ, aut spes & audacia tanquam sibiipsis affines.

¶SED CONTRA est illud, quod Boet. in libr. de consol. enumerans quatuor principales passiones, dicit, Gaudia pelle, pelle timorem; spẽmque fugato, nec dolor adsit.

¶RESPONDEO dicẽdum, quòd hæ quatuor passiones communiter principales esse dicuntur, quarum duæ, scilicet gaudium & tristitia principales dicuntur, quia sunt completiuę & finales simpliciter respectu omnium passionũ; vnde ad omnes passiones cõsequuntur, vt dicitur in 2. Ethi.* *Cap.5.* Timor autem & spes sunt principales, non quidem quasi completiuæ simpliciter, sed quia sunt completiuæ in genere motus appetitiui ad aliquid. Nã respectu boni incipit motus in amore, & procedit in desiderium, & terminatur in spe: respectu verò mali incipit in odio, & procedit ad fugam, & terminatur in timore: & ideo solet harum quatuor passionum numerus accipi secũdum differentiam præsentis & futuri: motus enim respicit futurum, sed quies est in aliquo præsenti. De bono igitur præsenti est gaudium, de malo præsenti est tristitia, de bono futuro est spes, de malo futuro est timor: omnes autem aliæ passiones, quæ sunt de bono vel malo præsenti, vel futuro, ad has completiuè reducuntur. vnde etiam à quibusdam dicuntur principales hæ prædictæ quatuor passiones: quia sunt generales: quod quidem verum est, si spes & timor designat motum appetitus communiter tendentem in aliquid appetendum vel fugiendum.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Augustinus ponit desiderium vel cupiditatem loco spei inquantum ad idem pertinere videntur, id est ad bonum futurum.

¶Ad secundum dicendum, quòd passiones istæ dicuntur principales secundũ ordinem intentionis & complementi. & quamuis timor & spes non sint vltimæ passiones simpliciter, tamen sunt vltimæ in genere passionum tendentium in aliud quasi in futurum: nec potest esse instantia nisi de ira, quæ tamen non potest poni principalis passio; quia est quidem effectus audaciæ, quæ non potest esse passio principalis: vt infrà dicetur*. *q.45. ar.2. ad 3.*

¶Ad tertium dicendum, quòd desperatio importat recessum à bono, quod est quasi per accidens. Et audacia importat accessum ad malum, quod etiam est per accidens: ideo hæ passiones non possunt esse principales: quia quod per accidens, non potest dici principale: & sic etiam nec ira potest dici passio principalis, quæ consequitur audaciam.

QVAESTIO VIGESIMASEXTA, DE passionibus animæ in speciali; & primò de amore, in quatuor articulos diuisa.

CONSEQVENTER considerandũ est de passionibus animæ in speciali. Et primò, de passionibus concupiscibilis. Secundò, de passionibus irascibilis. Prima consideratio erit tripartita. nam primò considerabimus de amore & odio, Secundò, de concupiscentia & fuga. Tertiò, de delectatione & tristitia.

¶Circa amorem consideranda sunt tria.

¶Primò, de ipso amore, Secundò, de causa amoris. Tertiò, de effectibus eius.

¶Circa primum quæruntur quatuor. ¶Primò, vtrum amor sit in concupiscibili. ¶Secundò, vtrum amor sit passio. ¶Tertiò, vtrum amor sit idem quod dilectio. ¶Quartò, vtrum amor conuenienter diuidatur in amorem amicitiæ & in amorem concupiscentiæ.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum amor sit in concupiscibili.

Infrà ar.4. ad 2. & 3. dist.26. q.1. ar.2. co. & dist.27. q.1. art.1. & mal. q.8. art.3. ad 6. & 1. de anim. lect. 4. co. & 5.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd amor non sit in concupiscibili, Dicitur enim Sapien. 8. Hanc, scilicet sapientiam, amaui & exquisiui à iuuentute mea: sed concupiscibilis cum sit pars appetitus sensitiui, non potest tendere in sapientiam, quæ non comprehenditur sensu; ergo amor non est in concupiscibili.

2 ¶Præterea, Amor videtur esse idem cuilibet passioni. Dicit enim Aug. in 14. de Ciui. Dei. Amor inhians habere quod amatur, cupiditas est, id autem habens, eóque fruens, lætitia; & fugiens quod ei aduersatur, timor est: idque si acciderit sentiens, tristitia est, sed non omnis passio est in concupiscibili: sed timor etiam hic enumeratus est in irascibili. ergo non est simpliciter dicendum, quod amor sit in concupiscibili.

3 ¶Præterea, Diony. in 3. cap. de diui. no. ponit quemdam amorem naturalem; sed amor naturalis magis videtur pertinere ad vires naturales, quæ sunt animæ vegetabilis; ergo amor non simpliciter est in concupiscibili.

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 2. Topicorum*, quod amor est in concupiscibili. *Cap.11.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd amor est aliquid ad appetitum pertinẽs, cum vtriusque obiectum sit bonum. Vnde secundum differentiam appetitus est differentia amoris, est enim quidam appetitus non consequens apprehensionẽ ipsius appetentis, sed alterius, & huiusmodi dicitur appetitus naturalis: res enim naturales appetunt quod eis conuenit secundum suam naturam, non per apprehensionem propriam, sed per apprehensionem instituentis naturam, vt in 1. libro * dictum est. *quæst.109. art.1.* Alius autem est appetitus consequens apprehensionem ipsius appetentis, sed ex necessitate, non ex iudicio libero: & talis est appetitus sensitiuus in brutis, qui tamen in hominibus aliquid libertatis participat inquantum obedit rationi. alius autem est appetitus consequens apprehensionem appetentis secundum liberum iudicium: & talis est appetitus rationalis siue intellectiuus, qui dicitur voluntas. In vnoquoque autem horum appetituum, amor dicitur illud, quod est principium motus tendentis in finem amatum: in appetitu autem naturali principium huiusmodi motus est connaturalitas appetentis ad id, in quod tendit, quæ dici potest amor naturalis: sicut ipsa connaturalitas corporis grauis ad locum medium est per grauitatem, & potest dici amor naturalis, & similiter aptatio appetitus sensitiui voluntatis ad aliquod bonum, id est ipsa complacentia boni dicitur amor sensitiuus, vel intellectiuus, seu rationalis. Amor igitur sensitiuus est in appetitu sensitiuo, sicut amor intellectiuus in intellectiuo appetitu; & pertinet ad concupiscibilem, quia dicitur per respectum ad bonum absolutè, non per respectum ad arduum, quod est obiectum irascibilis.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd authoritas illa loquitur de amore intellectiuo vel rationali.

¶Ad secundum dicendum, quòd amor dicitur esse timor, gaudium, cupiditas, & tristitia: non quidem essentialiter, sed causaliter.

¶Ad tertium dicendum, quòd amor naturalis non solum est in viribus animæ vegetatiuæ, sed in omnibus potentiis animæ, & etiam in omnibus partibus corporis, & vniuersaliter in omnibus rebus; quia, vt Dionys. dicit 4. cap. de Diui. no. Omnibus est pulchrum & bonum amabile, cum vnaquæque res habeat connaturalitatem ad id quod est sibi conueniens secundum suam naturam.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum amor sit passio.

Infrà art.3. ad 3. & 4. & q.28. ar.6. ad 1.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd amor non sit passio. Nulla enim virtus passio est, sed omnis amor est virtus quædam: vt dicit Dionys. in 4. cap. de diui. no. ergo amor non est passio.

2 ¶Præterea, Amor est vnio quædam vel nexus, secundum Aug. in lib. de Trini.* sed vnio vel nexus non est passio sed magis relatio. ergo amor non est passio. *Lib.8. cap.10.*

¶Præterea

3 ¶Præterea, Damascen. dicit in lib. 2.* quòd passio est motus quidam: amor autem non importat motum appetitus, qui est desiderium, sed principium huiusmodi motus: ergo amor non est passio. *Cap.12.*

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 8. Ethic.* quòd amor est passio. *Cap.5.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd passio est effectus agentis in patiente: agens non naturale duplicem effectum inducit in patiens. Nam primò quidem dat formam, secundò dat motum consequentem formam. Sicut generans dat corpori grauitatem & motum consequentem ipsam, & ipsa grauitas, quæ est in principium motus ad locum connaturalem, propter grauitatem potest quodammodo dici amor naturalis: sic etiam ipsum appetibile dat appetitui, primò quidem quandam coaptationem ad ipsum, quę est quædam complacentia appetibilis: ex qua sequitur motus ad appetibile: nam appetitiuus motus circulo agitur, vt dicitur in 3. De anima*. *Tex.35.* appetibile enim mouet appetitum, faciens quodammodo in eo eius intentionem: & appetitus tendit in appetibile realiter consequendum, vt sit ibi finis motus, vbi fuit principium. Prima ergo immutatio appetitus ab appetibili vocatur amor, qui nihil est aliud quàm complacentia appetibilis. & ex hac complacentia sequitur motus in appetibile, qui est desiderium, & vltimo quies, quæ est gaudium. Sic ergo cum amor consistat in quadam immutatione appetitus ab appetibili, manifestum est, quòd amor est passio: propriè quidem secundum quod est in concupiscibili, communiter autem & extenso nomine secundum quod est in voluntate.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd quia virtus significat principium motus vel actionis: ideo amor inquantum est principium appetitiui motus à Dionysio *, vocatur virtus. *Cap.4. ar.4. de di. nom.*

¶Ad secundum dicendum, quòd vnio pertinet ad amorem inquantum per complacentiam appetitus amans se habet ad id quod amat, sicut ad seipsum, vel ad aliquid sui: & sic patet quòd amor non est ipsa relatio vnionis, sed vnio est consequens amorem: vnde & Dionys.* dicit, quòd amor est virtus vnitiua. *Ca.4. par.1. de diu. nom.* Et Philosophus dicit in 2. Politicor.* quod vnio est opus amoris. *Cap.2.*

¶Ad tertium dicendum, quòd amor etsi nominet motum appetitus tendentem in appetibile, nominat tamen motum appetitus, quo immutatur in appetibili, vt ei appetibile complaceat.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum amor sit idem quod dilectio.

1. dist.10. expo. li. Et 3. dist.27. q.2. art.1. Et dist.4. lec.9. cor.1. & 5. Et Psalm.17. co.1. Et Io.21. le.3. co. 3. princip.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quòd amor sit idem quòd dilectio: Diony. enim 10. cap. de Diui. nom. dicit quòd hoc modo se habent amor & dilectio, sicut quatuor & bis duo, rectilineum & rectas habens lineas, sed ista significant idem. ergo amor & dilectio significant idem.

2 ¶Præterea, Appetitiui motus secundum obiecta differunt. sed idem est obiectum dilectionis & amoris: ergo sunt idem.

3 ¶Præterea, Si dilectio & amor in aliquo differunt, maximè in hoc differre videntur, quòd dilectio sit in bono accipienda, amor autem in malo, vt quidam dixerunt: secundum quod Aug. narrat in 14. de Ciuit. Dei*. *Cap.7.* sed hoc modo non differunt, quia, vt ibidem Augustinus dicit, in sacris scripturis vtrunque accipitur in bono & malo. ergo amor & dilectio non differunt: sicut ipse Aug. ibidem concludit, quòd non est aliud amorem dicere, & aliud dilectionem dicere.

¶SED CONTRA est quod Dionys. dicit 4. cap. de Diui. nom. quòd quibusdam sanctorum visum est diuinius esse nomen amoris quàm nomen dilectionis.

¶RESPONDEO dicendum, quòd quatuor nomina inueniuntur ad idem quodammodo pertinentia, scilicet amor, dilectio, charitas, & amicitia: differunt tamen in hoc, quòd amicitia secundum Philosophum in 8. Ethicor.* *Cap.5.* est quasi habitus: amor autem & dilectio significantur per modum actus, vel passionis: charitas autem vtroque modo accipi potest, differenter tamen significatur actus per ista tria. Nam amor communius inter ea est: omnis enim amor dilectio vel charitas est, sed non econuerso: addit enim dilectio supra amorem, electionem præcedentem, vt ipsum nomen sonat. vnde dilectio non est in concupiscibili, sed in voluntate tantum, & est in sola rationali natura: charitas autem addit supra amorem perfectionem quandam amoris inquantum id quod amatur, magni pretij æstimatur, vt ipsum nomen designat.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Dionys. loquitur de amore & dilectione secundum quod sunt in appetitu intellectiuo: sic enim amor idem est quod dilectio.

¶Ad secundum dicendum, quòd obiectum amoris, est communius quàm obiectum dilectionis: quia ad plura se extendit amor quàm dilectio, sicut dictum est*. *In corp.*

¶Ad tertium dicendum, quòd non differunt amor & dilectio secundum differentiam boni & mali: sed sicut dictum est*, *In corp.* in parte tantùm intellectiua idem est amor & dilectio: & sic loquitur ibi August. de amore. Vnde parum post subdit*, *lib.14. de ciuita. Dei c.7. & 9. to.5.* quòd recta voluntas est amor bonus. & quòd peruersa voluntas est malus amor. Quia tamen amor, qui est passio concupiscibilis, plurimos inclinat ad malum: inde habuerunt occasionem qui prædictam differentiam assignauerunt.

¶Ad quartum dicendum, quòd ideo aliqui posuerunt etiam in ipsa voluntate nomen amoris esse diuinius nomine dilectionis: quia amor importat quandam passionem, præcipuè secundum quod est in appetitu sensitiuo, dilectio autem pręsupponit iudicium rationis: magis autem in Deum homo potest tendere per amorem passiuè quodammodo ab ipso Deo attractus, quàm ad hoc eum propria ratio possit ducere: quod pertinet ad rationem dilectionis, vt dictum est*. *In corp.* & propter hoc diuinius est amor, quàm dilectio.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum amor conuenienter diuidatur in amorem amicitiæ, & amorem concupiscentiæ.

1. q.60. ar.3. cor. et ar.4. ad 3. Et mal. q.1. art. 1.c.5. co. Et verit. q.4. ar.5. co. & Dio. 4. lec.9. cor.1. & lib.10. co.1. Et Ioã.15. lec.4.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quòd amor inconuenienter diuidatur in amorem amicitiæ & concupiscentiæ. Amor enim est passio: amicitia verò est habitus: vt dicit Philosophus in 8. Ethicorum*, *Cap.5.* sed habitus nõ potest esse pars diuisiua passionis. ergo amor non conuenienter diuiditur per amorem concupiscentiæ & amorem amicitiæ.

2 ¶Præterea, Nihil diuiditur per id quod ei connumeratur non enim homo connumeratur animali: sed concupiscentia connumeratur amori, sicut alia passio ab amore: ergo amor non potest diuidi per concupiscentiam.

3 ¶Præterea, Secundum Philosophum in 3. Ethic.* *Cap.3.* triplex est amicitia, vtilis, delectabilis, & honesta. sed amicitia vtilis & delectabilis habent concupiscentiam: ergo concupiscentia non debet diuidi contra amicitiam.

¶SED CONTRA, Quædam dicimur amare, quia ea concupiscimus: sicut dicitur aliquis amare vinum propter dulce, quod in eo concupiscit: vt dicitur in 2. Topicor.* *Cap.2.* sed ad vinum & ad huiusmodi non habemus amicitiam, vt dicitur in 8. Ethicor.* *Cap.11.* ergo alius est amor concupiscentiæ, & alius est amor amicitiæ.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut Philosophus dicit in secundo Rhetoricorum*. *Cap.4.* Amare est velle alicui bonum. Sic ergo motus amoris in duo tendit, scilicet in bonum quod quis vult alicui, vel sibi, vel alij: & in illud, cui vult bonum ad illud. ergo bonum quod quis vult alteri, habetur amor concupiscentiæ: ad illud autem cui aliquis vult bonum, habetur amor amicitiæ. hæc autem diuisio est secundum prius & posterius. Nam id quod amatur amore amicitiæ, simpliciter & per se amatur: quod autem amatur amore concupiscentiæ, non simpliciter & secundum se amatur, sed amatur alteri. Sicut enim ens per se simpliciter est quod habet esse, ens autem secundum quid quod est in alio: ita & bonum, quod conuertitur cum ente, simpliciter quidem

¶Super Quæstionis vigesimæsextæ Articulum quartum.

IN quæstio. vigesimasexta, omissis primis tribus articulis, in quarto hoc solum aduerte, quòd distinctio amoris in amorem amicitiæ & concupiscentiæ non est tam diuisio amoris, quàm amatorum: seu, (& in idem redit) non est diuisio amoris secundum se, sed secundum diuersimodè amata. Quum enim omne concupitum alicui concupiscatur, nullus amor concupiscentiæ est sine amore amicitiæ illius cui concupiscitur. Et rursum cum omni amico aliquod bonum velimus, nullus amor amicitiæ est sine amore concupiscentiæ boni concupiti amato: non ergo distinguitur amor in amorem amicitiæ & concupiscentiæ tanquam in diuersos amores: sed tanquam in diuersos modos amandi: vnus enim & idem amor est amicitiæ respectu amici, & concupiscentiæ respectu boni illi voliti. Et si quandoque inuenias diuersos esse amores sanè interpretari, & denominari amorem quandoque à concupiscentia, quandoque ab amicitia, scito propter obiectum de quo est sermo, vt patet quum est sermo de amore ad irrationalia vel delectabilia vel vtilia: in his enim à concupiscentia amor denominatur: qui tamen non est sine amore amicitię ad se vel alium. Quum verò de amore parentum aut filiorum, ab amicitia denominatio fit amoris: qui tamen eis concupiscit bonum vitæ, &c.

Universidad de Deusto Biblioteca

¶*Super Quæstionis vigesimæseptimæ Articulum primum.*

IN corpore primi articuli quæstionis vigesimæseptimæ notato, quòd quia ratio consistit in hoc, bonum est proprium obiectum amoris, ergo est propria causa amoris, & probatur sequela: quia obiectum potentiæ passiuæ comparatur ad ipsam vt causa motus vel actus ipsius, ac per hoc obiectum proprium talis actus huiusmodi potentiæ est propria causa illius actus: amor autem est actus potentiæ appetitiuæ, quæ est passiua. Ex his habes de mẽte diui Thomæ quatuor, scilicet quòd vis appetitiua est passiua, & quòd obiectum eius est causa actiua, & quod bonum effectiuè causat amorem, & quòd vniuersaliter obiectum proprium cuiusque actus, appetitus est causa actiua illius: quæ multum memoriæ cõmendanda sunt.

¶In responsione ad 3. scito Nouitie, formalem responsionem consistere in hoc, quòd pulchrum est quædam boni species: & propterea non obstat adæquatæ causalitati boni respectu amoris, quòd pulchrũ sit amabile, vtpote non extraneum ab illo. Connumeratur tamen bono pulchrũ in amabilitate: quia addit supra ipsum, sicut secundũ quid ad simpliciter: bonum est enim quod simpliciter complacet: Pulchrum autem, quod secundum apprehensionem, vt in litera dicitur.

Infr. q.20. artic.1. Et Dio. 4. lec. 12. cor. 2.

¶*Super Quæstionis vigesimæseptimæ Articulum secundum.*

IN articul. 2. eiusdem quęstio. aduerte quòd in litera non negatur, quod maior cognitio causat maiorẽ amorem sed quòd maior amor necessariò exigat maiorem cognitionem. Et multum subtilis ratio de hoc redditur ex illa radicali differentia inter apprehensiuã & appetitiuam potentiam in hoc, quòd apprehensio trahit res ad animam, appetitus verò animum ad res: ex hoc inquam infertur, quòd perfectio cognitionis attenditur secundum modum quo perficitur ratio], qui est distinguere etiam quæ sunt simplicia, ac per hoc ad perfectã cognitionem boni exigitur, & quòd bonum secundum se apprehendatur, & quòd distinctè cognoscatur secundũ partes, proprietates, &c. perfectio autem appetitus amoris non exigit tot cognitiones boni, sed prima sufficit ei, scilicet quòd bonũ secundum se apprehendatur: quia appetitus ad bonum, vt est, tendit: & intẽdit dicere, quòd quia bonum perficit appetitum, secũdum quòd inuenitur in rerum natura: apprehensionem autem secũdum negotiationẽ intellectus. Ideo amor potest esse perfectus cognitione existẽte imperfecta. Sat enim est appetitui repræsentatio illius boni, quæ non sufficit intellectui. Sed oportet distinguere vt perficiatur. Et si instetur quia cognitio est propria causa amoris, ac per hoc minus cognitionis infert minus amoris: Memento, quòd perfectio amoris duplici ex capite oritur, scilicet ex parte amantis & ex parte amati, & quòd cognitio est causa amoris ex parte amati. Eadẽ quippe ratione cognitio est causa amoris, qua bonum est causa amoris, vt in litera dicitur: quia bonum cognitum est obiectum appetitus: magis autem & minus in amore ex parte vtriusque, scilicet amati & amãtis, prouenire potest: & sic perspicies quòd absq; augmẽto obiecti ac per hoc cognitionis potest augeri amor ex parte amantis: neq; igitur bonum, neq; bonũ cognitum est propria causa amoris, nisi ex parte obiecti, præter quòd alia causa eiusdem ex altera parte exigitur: & ideo minus non infert minus simpliciter.

Cap.4. — Cap.3. & 4. lec.3. — q.26. ar.1. — q.26. art.1. & 2.

est, quod ipsam habet bonitatem: quod autem est bonum alterius, est bonum secundum quid, & per consequens amor, quo amatur aliquid vt ei sit bonum, est amor simpliciter, amor autem, quo amatur aliquid vt sit bonum alterius, est amor secundum quid.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd amor non diuiditur per amicitiam & cõcupiscentiam: sed per amorem amicitiæ & concupiscentiæ: nam ille propriè dicitur amicus, cui aliquod bonum volumus: illud autem dicimur concupiscere, quod volumus nobis. & per hoc patet solutio ad secundum.

¶Ad tertium dicendum, quòd in amicitia vtilis & delectabilis vult quidem aliquis aliquod bonum amico: & quantum ad hoc saluatur ibi ratio amicitiæ. Sed quia illud bonum refert vlterius ad suam delectationem & vtilitatem, inde est quòd amicitia vtilis & delectabilis inquantum trahitur ad amorem concupiscentiæ, deficit à ratione veræ amicitiæ.

QVAESTIO VIGESIMAseptima, De causa amoris, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de causa amoris.

¶Et circa hoc quęruntur quatuor. ¶Primò, vtrum bonum sit sola causa amoris. ¶Secundò, vtrum cognitio sit causa amoris. ¶Tertiò, vtrum similitudo. ¶Quartò, vtrum aliqua alia animæ pasionum.

ARTICVLVS I.

¶*Vtrum bonum sit sola causa amoris.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd non solũ bonum sit causa amoris. Bonum enim nõ est causa amoris, nisi quia amatur. Sed contingit etiam malum amari: secundum illud Psalm. 10. Qui diligit iniquitatem, odit animam suam: alioquin omnis amor esset bonus: ergo non solum bonum est causa amoris.

2 ¶Præterea, Philosophus dicit in 2. Rhetor.* ꝙ eos, qui mala sua dicunt, amamus: ergo videtur quod malũ sit causa amoris.

3 ¶Præterea, Dion. dicit 4. ca. de Diui. no. quòd non solum bonum, sed etiam pulchrum est omnibus amabile.

¶SED CONTRA est quod Augu. dicit 8. de Trinit*. Non amatur certè nisi bonũ solum, ergo bonũ est causa amoris.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est*, amor ad appetitiuam potentiã pertinet, quæ est vis passiua, vnde obiectum eius comparatur ad ipsam, sicut causa motus, vel actus ipsius: oportet igitur vt illud sit propriè causa amoris, quod est amoris obiectum. Amoris autem proprium obiectum est bonum: quia, vt dictum est*, amor importat quandam connaturalitatem, vel cõplacentiam amantis ad amatum: vnicuique autem est bonum, id quod est sibi connaturale & proportionatum: vnde relinquitur, quòd bonum sit propria causa amoris.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd malũ nũquã amatur nisi sub ratione boni, scilicet inquantum est secundum quid bonũ, & apprehenditur vt simpliciter bonum: & sic aliquis amor est malus inquantum tendit in id quod non est simpliciter verum bonum. & per hunc modum homo diligit iniquitatem inquãtum per iniquitatem adipscitur aliquod bonum: puta delectationem, vel pecuniam, vel aliquid huiusmodi.

¶Ad secundum dicendum, quòd illi qui mala sua dicunt, non propter mala amantur, sed propter hoc, quòd dicunt mala. hoc enim quod est dicere mala sua, habet rationem boni, inquãtum excludit fictionem seu simulationem.

¶Ad tertium dicendum, quòd pulchrum est idem bono sola ratione differens: cum enim bonum sit quod omnia appetunt, de ratione boni est, quòd in eo quietetur appetitus: sed ad rationem pulchri pertinet, quod in eius aspectu seu cognitione, quietetur appetitus: vnde & illi sensus præcipuè respiciunt pulchrum, qui maximè cognoscitiui sunt, scilicet visus, & auditus rationi deseruientes. dicimus enim pulchra visibilia, & pulchros sonos: in sensibilibus autem aliorum sensuum non vtimur nomine pulchritudinis: non enim dicimus pulchros sapores aut odores. Et sic patet, quòd pulchrum addit supra bonum quẽdam ordinem ad vim cognoscitiuam, ita quòd bonum dicatur id, quod simpliciter cõplaceat appetitui: pulchrum autem dicatur id, cuius ipsa apprehensio placet.

ARTICVLVS II.

¶*Vtrum cognitio sit causa amoris.*

2.2. q.26. art.2. ad 1. Et 1. dist. q.4. art.1. ad 3.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd cognitio non sit causa amoris: quòd enim aliquid quæratur, hoc contingit ex amore: sed aliqua quæruntur, quæ nesciuntur, sicut scientię: cum enim in his idem sit eas habere quod eas noscere: vt Aug. dicit in lib. 83. quæst.* si cognoscerentur, haberentur, & non quærerentur. ergo cognitio non est causa amoris. *q.35. ro.4.*

2 ¶Præterea, Eiusdem rationis videtur esse, quòd aliquid incognitum ametur, & quòd aliquid ametur plusquam cognoscatur: sed aliqua amantur plusquam cognoscantur: sicut Deus, qui in hac vita potest per seipsum amari, non autem per seipsum cognosci. ergo cognitio non est causa amoris.

3 ¶Præterea, Si cognitio esset causa amoris, non posset inueniri amor: vbi non est cognitio: sed in omnibus rebus inuenitur amor vt dicit Dion. in 4. cap. de Diui. no. non autem in omnibus inuenitur cognitio. ergo cognitio non est causa amoris.

¶SED CONTRA est quod August. probat in 10. de Trinit.* quòd nullus potest amare aliquid incognitum. *In princ. art. præc.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum est*, bonum est causa amoris per modum obiecti: bonũ autem non est obiectũ appetitus, nisi prout est apprehensum: & ideo amor requirit aliquam apprehensionem boni quod amatur: & propter hoc Philosophus dicit 8. Ethic. *quòd visio corporalis est principium amoris sensitiui, & similiter contemplatio spiritualis pulchritudinis vel bonitatis, est principium amoris spiritualis. sic enim cognitio est causa amoris ea ratione qua & bonum quod non potest amari nisi cognitum. *Cap.5. & 12.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ille qui quærit scientiam, non omnino ignorat eam: sed secundum aliquid eam precognoscit vel in vniuersali, vel in aliquo eius effectu, vel per hoc audit eam laudari: vt Augu. dicit 10. de Trin.* Sic autẽ eam cognoscere non est eam habere, sed cognoscere eam perfectè. *Cap.2. & 3. 10. 3.*

¶Ad secundum dicendum, quòd aliquid requiritur, ad perfectionem cognitionis, quod non requiritur ad perfectionem amoris. Cognitio enim ad rationem pertinet, cuius est distinguere inter ea, quæ secundum rem sunt coniuncta, & componere quodammodo ea, quæ sunt diuersa, vnum alteri comparando: & ideo ad perfectionem cognitionis requiritur, quòd homo cognoscat sigillatim quicquid est in re: sicut partes & virtutes & proprietates. Sed amor est in vi appetitiua, quę respicit rem secundum quod in se est. Vnde ad perfectionem amoris sufficit, quòd res prout in se apprehenditur, ametur: ob hoc ergo contingit, quòd aliquid plus ametur, quàm cognoscatur: quia potest perfectè amari, etiam si non perfectè cognoscatur: sicut maximè patet in scientiis, quas aliqui amant propter aliquam summariam cognitionem, quam de eis habent, puta quòd sciunt Rhetoricam esse scientiam, per quam homo potest persuadere: & hoc in Rhetorica amant. Et similiter est dicendum circa amorem Dei.

¶Ad tertium dicendum, quòd etiã amor naturalis, qui est in omnibus rebus, causatur ex aliqua cognitione: nõ quidẽ in ipsis rebus naturalibus existente, sed in eo qui naturam instituit: vt suprà dictũ est*. *Q.6. ar.1.*

¶*Super Quæstionis vigesimæ septimæ Articulum tertium.*

IN articulo tertio dubium est de modo quo similitudo est propria causa amoris, si enim ponitur causa ex parte obiecti, sequitur contra primum articulum, quòd bonum absolutè nõ est propria causa amoris, sed bonum contractum ad simile. Si verò non ponitur causa ex parte obiecti, ruit totus processus in corpore articuli, assignans obiectum vtriusque amoris aliquid simile: & in responsione ad secundum expresse dicitur, quòd amans in altero quod in se non amat, inuenitur bonum similitudinis, &c. quasi Author conatus fuerit ad saluãdum, quòd semper bonum simile est obiectum amoris.

¶Ad euidentiam huius dubij scito, quòd quinque modis intelligi potest quòd similitudo est causa amoris. primò vt speciale quoddam bonum, sicut certa bona specialia, sicut quum aliquis vult assimilari alteri vel alterum sibi. Et sic similitudo est causa actiua amoris, sicut quodlibet aliud bonũ: & sic non est ad propositum vbi de propria & adęquata causa amoris est quæstio. Secundò, vt ratio determinãs formaliter boni rationem ad hoc quòd sit amoris causa: & hoc cõtradicere videtur artic. 1. & Aristot. in nono Ethic. & primo Ethi. Et breuiter communi dicto Philosophorum sonantium, quòd bonum vt sic, est amabile: & irrationabiliter hoc sustineri videtur, quia similitudo speciale quoddam bonum est, ac per hoc inadæquata ratio obiecti amoris extendentis se ad alia bona. Tertiò, vt determinans formaliter bonum ad hoc quòd sit causa amoris in hoc, ita quòd bonum inquantũ bonum sit amabile: sed inquantum bonum simile sit amabile huic: iuxta illud noni Ethic. Amabile bonum, vnicuique autem proprium, & sicut bonum non est amabile nisi cognitum, ita bonum huic non est amabile nisi cognitum, vt bonum huic. Idem autem videtur importare bonum huic & bonum simile extenso similitudinis nomine, vt in litera fit. Quod enim est actu simile, est huic bonum quasi idem sibi: quòd verò secundum inclinationem vel potẽtiam est huic bonum quasi proportionatum: relationem quoque importat vtrunque ad subiectum, scilicet bonum proprium seu huic, & bonum simile, & secundum hoc solueretur obiectio in oppositum ex hoc, quòd in primo articulo tradita est ratio formalis obiectiua amabilis absolutè: in hoc verò tertio articulo traditur ratio formalis obiectiua amabilis huic. Sed huic sensui obstat, quòd tractatus iste in primo & tertio articulo, vt litera sonat, æquè vniuersalis ac abstractus est: ac per hoc sicut ibi de amore absolutè, ita hîc accipiẽdum est: & non ibi de causa amoris absolutè, & hîc de causa amoris in hoc interpretandũ est. Quartò, vt conditio boni ad hoc quòd sit causa amoris: ita quòd bonum, inquantum bonum, sit causa amoris obiectiua simpliciter & huic: similitudo autem sit causa vt conditio causæ, sicut singularitas est cõditio omnis causæ naturalis. Sed quia quod causat vt apprehensum, magis est quàm causa causantis, vt apprehensio: qualiter bonum est causa amoris, quod constat causare ipsum non per modum naturæ, sed vt apprehensum. Incognita enim diligere nequimus, quàm conditio sic causantis & similitudo vniuersaliter concurrẽs cum bono ad causandũ amorem, causat vt apprehensa in actu exercito: vt in conciuibus & consanguineis sibi obuiantibus, qui non se diligũt donec, vt patet, consanguinei vel conciues apprehendantur, quod est apprehendi vt similes in actu exercito. Ideo similitudo magis vt ratio appropriãs iuxta tertium modum, quã vt conditio iuxta hunc quartum causa videtur amoris. Quintò, vt dispositio ex parte subiecti: ita quòd bonum inquantum bonum, sit propria causa amoris ex parte obiecti: & similitudo ad bonũ sit propria causa amoris, vel propria dispositio ex parte subiecti: propter quod obiectum idem causat modo amorem, modo odium in eodem diuersimodè disposito: vt patet de Thamar respectu Amon, in secundo Regum. Et huic sensui fauet litera in solutione primi argumenti: vbi figulo propter dispositionem ad lucrum alter redditur odiosus. Et in solutione secundi non dixit, quòd amat bonũ similitudinis, sed quòd inuenitur bonum similitudinis, intendens per hoc saluare dispositionem ex parte subiecti ad amorem: nec est verum, quòd in literæ processu laboretur ad ostẽdendum similitudinem se tenere ex parte obiecti, sed inueniri in obiecto. Similitudo enim, cum sit relatio æquiparantię in vtroque, opor-

q.16. ar.4. — In cor. art. — Cap.3. — Ca.1. to.3. — Capi.7. & 9. tom.5.

ARTICVLVS III.

¶*Vtrum similitudo sit causa amoris.*

Infrà q.99. ar.2. co. Et de hebdo. lect. 2. fin. Et 4. Eth. c.1. fina. Et lib. 8. ca.3.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd similitudo nõ sit causa amoris: idem enim non est causa cõtrariorum, sed similitudo est causa odij: dicitur enim Prouerb. 8. quòd inter superbos semper sunt iurgia. Et Philosophus dicit in 8. Ethicor*. quòd figuli corrixantur adinuicẽ: ergo similitudo nõ est causa amoris.

2 ¶Præterea, August. dicit in 4. Cõfes*. quòd aliquis amat in alio, quod esse non vellet, sicut homo amat histrionem, qui non vellet esse histrio. hoc autem non cõtingeret, si similitudo esset propria causa amoris: sic enim homo amaret in altero, quod ipse haberet, vel vellet habere. ergo similitudo non est causa amoris. *Cap.14.*

3 ¶Præterea, Quilibet homo amat id, quo indiget, etiam si illud non habeat: sicut infirmus amat sanitatem, & pauper diuitias, sed inquantum indiget, & caret eis, habet dissimilitudinem ad ipsa. ergo non solum similitudo, sed dissimilitudo est causa amoris.

4 ¶Præterea, Philosophus dicit in 2. Rheto*. quòd beneficos in pecunia & salute amamus: & similiter eos qui circa mortuos seruant amicitiam, omnes diligunt: non autem omnes sunt tales. ergo similitudo non est causa amoris. *Cap.4.*

¶SED CONTRA est quod dicitur Ecclesi. 3. Omne animal diligit simile sibi.

¶RESPONDEO dicendum, quòd similitudo, propriè loquendo, est causa amoris: sed considerandum est quòd similitudo inter aliqua potest attendi dupliciter. Vno modo ex hoc, quod vtrunque habet idem in actu: sicut duo habentes albedinem, dicuntur similes. Alio modo ex hoc, quòd vnum habet in potentia, & in quadam inclinatione illud, quod aliud habet in actu: sicut si dicamus, quòd corpus graue existens extra suum locum, habet similitudinem cum corpore graui in suo loco existenti, vel etiam secundum quòd potentia habet similitudinem ad actum ipsum: nam in ipsa potentia quodammodo est actus. Primus ergo similitudinis modus causat amorem amicitiæ, seu beneuolentiæ. ex hoc enim quod aliqui duo sunt similes quasi habentes vnam formam, sunt quodammodo vnum in forma illa, sicut duo homines sunt vnum in specie humanitatis, & duo albi in albedine: & ideo affectus vnius tendit in alterum sicut in vnum sibi, & vult ei bonum sicut & sibi, sed secundus modus similitudinis causat amorem concupiscentiæ vel amicitiam vtilis seu delectabilis: quia vnicuique existenti in potentia inquantum huiusmodi inest appetitus sui actus, & in eius consecutione delectatur, si sit sentiens & cognoscens. Dictum est autem suprà*, quòd in amore concupiscentiæ amans propriè amat seipsum, cum vult illud bonum, quod concupiscit, magis autem vnusquisque seipsum amat, quàm alium: quia sibi vnus est in substantia, alteri verò in similitudine alicuius formæ: & ideo si ex eo quòd est sibi similis in participatione formæ, impediatur ipsemet à consecutione boni, quod amat, efficitur ei odiosus: non inquantum est similis, sed inquantum est proprij boni impeditiuus: & propter hoc figuli corrixantur adinuicem, quia seinuicem impediunt in proprio lucro: & inter superbos sunt iurgia, quia seinuicem impediunt in propria excellentia, quam concupiscunt. Et per hoc patet responsio ad primum.

¶Ad secundum dicendum, quòd in hoc etiam, quòd aliquis in altero amat, quod in se amat, inuenitur bonum similitudinis secundum proportionalitatem: nam sicut se habet alius ad hoc, quod in alio amatur, ita ipse se habet ad hoc quod in se amat, puta si bonus cantor bonum amet scriptorem, attenditur ibi similitudo proportionis, secundum quod vterque habet quod conuenit ei secundum suam artem.

¶Ad tertium dicendum, quòd ille, qui amat hoc quo indiget, habet similitudinem ad id quod amat, sicut quod est potentia ad actum: vt dictum est*.

¶Ad quartum dicendum, quòd secundum eandem similitudinem potentiæ ad actum, ille qui non est liberalis, amat eum qui est liberalis inquantum expectat ab eo aliquid quod desiderat, & eadem ratio est de perseuerante in amicitia ad eum, qui non perseuerat, vtrobique enim videtur esse amicitia propter vtilitatem. Vel dicendum, quòd licet non omnes homines habeant huiusmodi virtutes secundum habitum completum, habent tamen ea secundum quædam seminalia rationis secundum quæ qui non habet virtutem, diligit virtuosum, tanquam suæ naturali rationi conformem.

ARTICVLVS IIII.

¶*Vtrum aliqua alia passionum animæ sit causa amoris.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quòd aliqua alia passio possit esse causa amoris. dicit enim Philosophus in 8. Ethic*. quòd aliqui amantur propter delectationem: sed delectatio est passio quædam. ergo aliqua alia passio est causa amoris.

2 ¶Præterea, Desiderium quædam passio est. sed aliquos amamus propter desiderium, quod ab eis expectamus: sicut apparet in omni amicitia, quæ est propter vtilitatem. ergo aliqua alia passio est causa amoris.

3 ¶Præterea, Aug. dicit in 10. de Trin*: Cuius rei adipiscendæ spem quisque non gerit, aut tepidè amat, aut omnino non amat: quamuis quàm pulchra sit videat. ergo spes etiam est causa amoris.

¶SED CONTRA hoc est, quòd omnes aliæ affectiones animæ ex amore causantur, vt Augustinus dicit 14. de ciuitate Dei*.

¶RESPONDEO dicendum, quòd nulla alia passio est, quæ non supponat aliquem amorem: cuius ratio est: quia omnis alia passio animæ importat motum

Universidad de Deusto
Biblioteca

ret quòd faluetur in extremo, vnde ex hoc ipso, quòd similitudo subiecti ad bonum est propria causa amoris ex parte subiecti, sequitur necessariò, quòd omne amabile sit simile: quòd in litera monstratur. Et hic quintus modus procul dubio amplectendus est, sine tamẽ tertij præiudicio, id est quòd ex parte subiecti similitudo est propria causa amoris, quicquid sit ex parte obiecti: & hoc literæ sufficere non dubito. Saluatque sensus iste vniuersalitatem & abstractionẽ tractatus æqualem in primo & tertio articulo, ordinatque articulos huius quæst. vt tractatur in primis articulis de causa ex parte obiecti, scilicet bonitate & cognitione. In tertio de causa ex parte subiecti. In quarto verò ex parte cõcomitantium passionum. Iuxta tertium autem modum prius de rationibus obiectiuis ex parte rei: & deinde de conditione communi vtrique rationi formali, scilicet bonitati & similitudini fuisset tractandum. Et sic tertius articulus debuit esse secundus: cuius oppositum factum fauet. Quinto, quòd sit sensus intentus ab authore.

¶ Circa quartum articulum nihil occurrit pro nunc scribendum.

¶ Super Quæstionis vigesimæoctauæ Articulum primum.

In responsione ad tertium primi artic. quæstio. 28. scito, quòd si considerentur omnes vnitates concurrentes ad amorem, sic amor magis vnit, quàm intellectio: quoniam causatiuus est vnionis realis: sed si comparetur amor & intellectio secundum illam solam vnionem, quam facit formaliter, sic intellectio magis vnit, quàm amor, iuxta illud Auer. in tertio De anima, Magis fit vnum ex intellectu & intellecto, quàm ex materia & forma. Et ratio est illa quæ arguendo in litera tangitur: quia intellectus in actu est intellectum in actu: Amans autem non est amatum in actu. Tanto nanque maior est formalis vnio cognitionis, quàm amoris, quãto maius est se esse aliquid, quàm habere se ad illud vt se. Intellectio enim facit formaliter intellectum esse rem intellectam in actu: amor verò non facit formaliter esse amantem amatum, sed vt amatum, & econuerso, scilicet amatum vt amantem. Et hoc quo ad amorem amicitiæ. In amore verò ad aliquid, vel quietem in aliquo: omnis autem motus in aliquid vel quies in aliquo ex aliqua connaturalitate vel coaptatione procedit, quæ pertinet ad rationem amoris: vnde impossibile est, quòd aliqua alia passio animæ sit causa vniuersaliter omnis amoris: contingit tamen aliquam aliã passionẽ esse causam amoris alicuius, sicut etiã vnum bonum est causa alterius.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum quòd cum aliquis amat aliquid propter delectationem, amor quidem ille causatur ex delectatione: sed delectatio illa iterũ causatur ex alio amore præcedente: nullus enim delectatur nisi in re aliquo modo amata.

¶ Ad secundum dicendum, quòd desiderium rei alicuius semper præsupponit amorem illius rei: & sic desiderium alicuius rei potest esse causa, vt res alia ametur: sicut qui desiderat pecuniam, amat propter hoc eum à quo pecuniam recipit.

¶ Ad tertium dicendum, quòd spes causat vel auget amorem: & hoc ratione delectationis, quia delectationem causat: & etiam ratione desiderij, quia spes desiderium fortificat: non enim ita intense desideramus quę non speramus: sed tamen & ipsa spes est alicuius boni amati.

QVAESTIO VIGESIMA octaua, *De effectibus amoris, in sex articulos diuisa.*

DEINDE considerandum est de effectibus amoris.

¶ Et circa hoc quæruntur sex.

¶ Primò, vtrum vnio sit effectus amoris. ¶ Secundò, vtrum mutua inhæsio. ¶ Tertiò, vtrum ecstasis sit effectus amoris. ¶ Quartò, vtrum zelus. ¶ Quintò, vtrũ amor sit passio læsiua amantis. ¶ Sextò, vtrum amor sit causa omnium, quæ amans agat.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum vnio sit effectus amoris.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd vnio nõ sit effectus amoris. Absentia enim vnioni repugnat: sed amor compatitur secum absentiam. Dicit enim Apost. ad Galat. 4. bonum æmulamini in bono, semper loquens de seipso, vt glo. dicit; & nõ tantũ cũ præsens sum apud vos: ergo vnio non est effectus amoris.

2 ¶ Præterea, Omnis vnio aut est per essentiam, sicut forma vnitur materiæ, & accidẽs subiecto, & pars toti, vel alteri parti ad constitutionem totius: aut est per similitudinem vel generis, vel speciei, vel accidentis. Sed amor non causat vnionem essentiæ: alioquin nunquam haberetur amor ad ea, quæ sunt per essentiam diuisa: vnionem autẽ, quæ est per similitudinem amor non causat, sed magis ab ea causatur, vt dictum est*: ergo vnio non est effectus amoris.

3 ¶ Præterea, Sensus in actu fit sensibile in actu, & intellectus in actu fit intellectiuum in actu: non autem amans in actu fit amatum in actu: ergo vnio magis est effectus cognitionis, quam amoris.

¶ SED CONTRA est quod dicit Dion. 4. ca. De diui. no. quòd amor quilibet est virtus vnitiua.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd duplex est vnio amantis ad amatum. Vna quidem secundum rem, puta cum amatum præsentialiter adest amanti. Alia verò secundum affectum, quæ quidem vnio consideranda est ex apprehensione præcedente: nam motus appetitiuus sequitur apprehensionem: cum autem sit duplex amor, scilicet concupiscentiæ & amicitiæ, vterque procedit ex quadam apprehensione vnitatis amati ad amantem: cum enim aliquis amat aliquid, quasi concupiscens illud, apprehendit illud quasi pertinens ad suum bene esse. Similiter cum aliquis amat aliquem amore amicitiæ, vult ei bonum, sicut & sibi vult bonum. vnde apprehendit eum vt alterum se, inquantum scilicet vult ei bonum sicut & sibiipsi: & inde est, quòd amicus dicitur esse alter ipse. & Au. dicit in 4. Cõfe*. bene quidam dixit de amico suo, dimidium animæ suæ. Primam ergo vnionem amor facit effectiuè: quia mouet ad desiderandum, & quærendum præsentiam amati, quasi sibi conuenientis, & ad sepertinentis. Secundam autem vnionem facit formaliter: quia ipse amor est talis vnio vel nexus: vnde Augustꝰ. dicit in 8. De Trin*. quòd amor est quasi iunctura quædam, duo aliqua copulans, vel copulare appetens: amantem scilicet & quod amatur. quod enim dicit copulans, refertur ad vnionem effectus, sine qua non est amor: quod verò dicit copulare intendens, pertinet ad vnionem realem.

¶ AD PRIMVM ergo dicẽdũ, quòd obiectio illa procedit de vnione reali, quam quidem requirit dilectio, sicut causam: desiderium verò est in reali absentia amati, amor verò & in absentia & in præsentia.

¶ Ad secundum dicendum, quòd vnio tripliciter se habet ad amorem. Quædam enim vnio est causa amoris, & hæc quidẽ est vnio subsẽtialis, quantum ad amorem, quo quis amat seipsum: quantum verò ad amorem, quo quis amat alia, est vnio similitudinis, vt dictum est*. Quædam verò vnio est essentialiter ipse amor: & hæc est vnio secundum coaptationem effectus, quæ quidem assimilatur vnioni substãtiali, inquantum amans se habet ad amatum, in amore quidem amicitiæ, vt ad seipsum: in amore autem concupiscentiæ, vt ad aliquid sui. Quædam verò vnio est effectus amoris & hæc est vnio realis quam amãs quærit de re amata. & hæc quidẽ vnio est secundum conuenientiam amoris: vt enim Philosophus dicit 2. Politico*. Aristophanes dixit, quòd amantes desiderarent ex ambobus fieri vnum: sed quia ex hoc accideret aut ambos, aut alterum corrumpi, quærunt vnionem, quæ conuenit, & decet: vt scilicet simul colloquantur, & in aliis huiusmodi coniungantur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd cognitio perficitur per hoc, quòd cognitum vnitur cognoscenti secundum suam similitudinem. Sed amor facit, quòd ipsa res, quæ amatur, amanti aliquo modo vniatur, vt dictum est*: vnde amor est magis vnitiuus, quàm cognitio.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum mutua inhæsio sit effectus amoris.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd amor non causet mutuam inhæsionem, scilicet vt amans sit in amato, & econuerso. Quod enim est in altero, continetur in eo: sed non potest idem esse continens & contentum. ergo per amorem non potest causari mutua inhæsio, vt amatum sit in amante, & econuerso.

2 ¶ Præterea, Nihil potest penetrare in interiora alicuius integri, nisi per aliquam diuisionem: sed diuidere quę sunt secundum rem coniuncta non pertinet ad appetitum, in quo est amor, sed concupiscentiæ amor vnit amato, vt alicui sui, scilicet amantis: intellectio verò facit formaliter intellectam rem in actu esse aliquid intelligentis: vnde cognitio videtur magis vnitiua formaliter, amor autem effectiuè: sed quia vnio nota cõmuniter non est, nisi realis, dicitur quòd amor est vis vnitiua, & quòd est magis vnitiuus quàm cognitio: quæ omnia sunt vera, referendo ad vnionem realem. Et sunt vera, referendo ad effectus separatos à causis. Effectus enim formales à causis non secernuntur: vnde in litera non respondetur argumento secundũ vnionem, quæ est effectus formalis, sed præponitur amor secundum vnionem realem & effectibilem, quæ est realis: quasi diceret, quòd licet formalis vnio cognitionis sit maior secundum se formali amoris vnione: quia tamen sistit infra vnionem similitudinis, minor est simpliciter vnione amoris claudente in sui latitudine vnionem realem.

¶ Super Quæstionis vigesimæoctauæ Articulum secundum.

In articulo secundo eiusdem 28. quæstio. aduerte tria. Primò, quòd quia amor in modo essendi per apprehensionem addit moram in amante, & perscrutationem amatis ita quòd non quæcunque apprehensio est effectus amoris, sed apprehensio quasi continua & perseruntans. Et ex prima conditione ponitur amatum in amante: ex secunda econuerso secundum apprehensionem. Secundò, quòd in affectu commune est amori amicitiæ & concupiscentiæ, quòd amatum constituit in amante per complacentiam interius radicatam ipsius amati. In eo enim quòd complacet sibi interius amans de concupito vel amico, in eo sunt: & hoc etiam respondet moræ in apprehensione. Diuersimode autem amans constituitur in amato secundum vtrũque amorem, vt in litera dicitur: quia in concupiscentia constituitur in eo per alterum perfectæ possessionis illius. In amicitia verò per affectum ad amicum suum, aut ipsemet amicus: & ambo respondent perscrutationi in apprehensione. Tertiò, quòd si hi modi mutuæ inhæsionis in affectu diligenter considerentur, videbitur quòd proportionabiles sunt, & quòd sicut in apprehensionis modo vnica apprehensio secundum duas eius conditiones vtrunque constituit, vt declarauimus: ita in amore, amans quippe aliquid amore concupiscentiæ amat illud alteri, siue ille alter sit ipsemet amans, siue alter. In hoc autem sunt duo, scilicet complacentia illius cõcupiti, aliquin non amaret, & affectatio habendi vtendique illo, & ex complacentia amatum in amante cõstituitur, ex affectu perfectè habendi, &c. econuerso, Egreditur enim amans ad ipsum tali affectu, amans quoque amicitiæ amore amat amicum vt seipsum. In hoc autem includuntur duo: primò, quòd amans transit in personam amici: secundò, quòd amicus transit in personam amantis. Ex hoc enim quòd amat amicum propter ipsum amicum, vult etiam seipsum præbere quomodo potest: ac per hoc ipse transit in amicum voluntate, affectu, ac passione: ita vt bene vel malè afficiatur, sentiat ue amico sentiente. Ex hoc verò, quòd amat amicum vt seipsum, ponitur amicus vt ipse, & sic amicus transit in personam amantis. Et hoc pertinet ad complacentiam. Cõplacet enim vt ipsemet: & sic in vtroque amore egressus affectus in amatum constituit in eo. Ingressus autem amati per complacentiam in amantem, vt ipse in amicitia vel aliquid sui in concupiscẽtia, constituit econuerso amatum in amante.

¶ Super Quæstionis vigesimæoctauæ Articulum quartum.

ARticulo tertio omisso, in quarto scito, quòd quum zelus sumatur dupliciter, scilicet causaliter pro feruenti dilectione, & formaliter pro tristitia deficientium sibi vel amicis: vt in 2. Rheto. ca. 18. & inferius pluries patet: hic sumitur propriè. Ad huiusmodi nanque tristitiam spectat & zelus concupiscentiæ & amicitiæ.

mor, sed ad rationem. ergo mutua inhæsio non est effectus amoris.

3 Præterea, Si per amorem amans est in amato, & econuerso, sequetur quòd hoc modo amatum vniatur amanti, sicut amans amato: sed ipsa vnio est amor, vt dictum est*: ergo sequitur quòd semper amans ametur ab amato: quod patet esse falsum. non ergo mutua inhæsio est effectus amoris.

¶ SED CONTRA est quod dicitur 1. Ioa. 4. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo, charitas autem est amor Dei: ergo eadem ratione quilibet amor facit amatum esse in amante.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd iste effectus mutuæ inhæsionis potest intelligi & quantum ad vim apprehensiuam, & quantum ad vim appetitiuam. Nam quantum ad vim apprehensiuam amatum dicitur esse in amante, inquãtum amatum immoratur in apprehensione amantis, secundum illud Philip. 1. Eo quod habeam vos in corde. Amans verò dicitur esse in amato secundum apprehensionem, inquantum amans non est contentus superficiali apprehensione amati, sed nititur singula quæ ad amatum pertinent intrinsecus disquirere, & sic ad interiora ejus ingreditur; sicut de Spiritu sancto, qui est amor Dei, dicitur 1. ad Corinth. 2. quòd scrutatur etiam profunda Dei, Sed quantum ad vim appetitiuam amatum dicitur esse in amante, prout est per quandam complacentiam in eius effectu: vt vel delectetur in eo, aut in bonis eius apud præsentiam, vel in absentia per desiderium tendat in ipsum amatum per amorem concupiscentiæ, vel in bona quæ vult amato eius per amorem amicitiæ; non quidem ex aliqua extrinseca causa, sicut cũ aliquis desiderat aliquid propter alterũ, vel cũ aliquis vult bonũ alteri propter aliquid aliud. sed propter cõplacentiã amati interius radicatã. Vnde & amor dicitur intimus, & dicũtur viscera charitatis. Econuerso autẽ amãs est in amato, aliter quidem per amorem concupiscentiæ, aliter per amorem amicitiæ. Amor nanque concupiscentiæ non requiescit in quacũque extrinseca, aut superficiali adeptione, vel fruitione amati: sed quærit amatum perfectè habere, quasi ad intima illius perueniens; in amore verò amicitiæ amans est in amato, inquantum reputat bona vel mala amici sicut sua, & voluntatem amici sicut suam, vt quasi ipse in suo amico videatur bona vel mala pati, & affici; & propter hoc proprium est amicorum eadem velle & in eodem tristari & gaudere, secundum Philosophum in 9. Ethic*. & in 2. Rhetoꝰ*. vt sic inquantum quæ sunt amici æstimat sua, amans videatur esse in amato, quasi idem factus amato, inquantum autem econuerso vult, & agit propter amicum sicut propter seipsum, quasi reputans amicum idem sibi: sic amatum est in amante. Potest autem & tertio modo mutua inhæsio intelligi in amore amicitiæ secundum viam redamationis, inquantum mutuo se amant amici, & sibiinuicem bona volunt & operantur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd amatum continetur in amante, inquantum est impressum in affectu eius per quandam complacentiam: econuerso verò amans continetur in amato, inquantum amans sequitur aliquo modo illud, quod est intimum amati. nihil enim prohibet diuerso modo esse aliquid continens & contentum: sicut genus continetur in specie, & econuerso.

¶ Ad secundum dicendum, quòd rationis apprehensio præcedit affectum amoris; & ideo sicut ratio disquirit, ita affectus amoris subintrat in amatum, vt ex dictis patet.

¶ Ad tertium dicendum, quòd illa ratio procedit de tertio modo mutuæ inhęsionis, qui non inuenitur in quolibet amore.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum ecstasis sit affectus amoris.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd ecstasis non sit effectus amoris. Ecstasis enim quandam alienationem importare videtur; sed amor non semper facit alienationem: sunt enim amantes interdum sui compotes: ergo amor non facit ecstasim.

2 ¶ Præterea, Amans desiderat amatum sibi vniri, magis ergo amatum trahit ad se quàm etiam pergat in amatum, extra se exiens.

3 ¶ Præterea, Amor vnit amatum amanti, sicut dictum est*. Si ergo amans extra se tendit, vt in amatum pergat, sequitur quod semper plus diligat amatum quàm seipsum: quod patet esse falsum; non ergo ecstasis est effectus amoris.

¶ SED CONTRA est quod Diony. dicit 4. capit. de Diuj. no, quod diuinus amor ecstasim facit, & quòd ipse Deus propter amorem est ecstasim passus; cum ergo quilibet amor sit quædam similitudo participata diuini amoris, vt ibidem dicitur, videtur quòd quilibet amor causet ecstasim.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ecstasim pati aliquis dicitur, cum extra se ponitur: quod quidem contingit & secundum vim apprehensiuam, & secundum vim appetitiuam. Secundum quidem vim apprehensiuam aliquis dicitur extra se poni, quando ponitur extra cognitionem sibi propriam; vel quia ad superiorem sublimatur, sicut homo dum eleuatur ad comprehendenda aliqua, quæ sunt supra sensum & rationem, dicitur ecstasim pati; in quantum ponitur extra connaturalem apprehensionem rationis & sensus, vel quia ad inferiora deprimitur: puta cum aliquis in furiam vel amentiam cadit, dicitur ecstasim passus: secundum appetitiuam verò partem dicitur aliquis ecstasim pati, quando appetitus alicuius in alterum fertur existens quodammodo extra seipsum: primam quidem ecstasim facit amor dispositiuè, inquantum scilicet facit meditatio de amato, vt dictum est*. Intẽsa autem meditatio vnius abstrahit ab aliis, sed secundum ecstasim facit amor directè: simpliciter quidem amor amicitiæ, amor autem concupiscentiæ non simpliciter, sed secundum quid. Nam in amore cõcupiscentiæ quodammodo fertur amans extra seipsum: inquantum scilicet non contentus gaudere de bono quod habet, quærit frui aliquo extra se: sed quia illud extrinsecum bonum quærit sibi habere, non exit simpliciter extra se: sed talis affectio in fine infra ipsam concluditur. sed in amore amicitiæ affectus alicuius simpliciter exit extra se: quia vult amico bonũ, & operatur bonum, quasi gerẽs curã & prouidentiam ipsius propter ipsum amicum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd illa ratio procedit de prima ecstasi.

¶ Ad secundum dicendum, quòd illa ratio procedit de amore concupiscentiæ, qui non facit simpliciter ecstasim: vt dictum est*.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ille qui amat, intantũ extra se exit, inquantũ vult bona amici, & operatur, non tamen vult bona amici magis, quàm sua. Vnde non sequitur quòd alterum plusquam se diligat.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum zelus sit effectus amoris.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd zelus non sit effectus amoris. Zelus enim est contentionis principium. Vnde dicitur 1. ad Cor. 3. Cum sit inter vos zelus, & contentio repugnat amori: ergo zelus non est effectus amoris.

2 ¶ Præterea, Obiectum amoris est bonum, quod est communicatiuum sui, sed zelus repugnat communicationi; ad zelum enim pertinere videtur quòd quis non patitur consortium in amato, sicut viri dicuntur zelare vxores, quas nolunt habere communes cum cæteris. ergo zelus non est effectus amoris.

3 ¶ Præterea, Zelus non est sine odio, sicut nec sine amore, dicitur enim in Psal. 52. Zelaui super iniquos, non ergo debet dici magis affectus amoris, quàm odij.

¶ SED CONTRA est quod Diõ. dicit 4. cap. De diu. no. quòd Deus appellatur

Universidad de Deusto Biblioteca

citiæ.Ille enim tristatur de defectu singularitatis vel excellentiæ, vel quietę fruitionis:iste de defectu alicuius boni amico.Et vtriusque tristitia ex amore oppositi boni procedit. & cōtra ingerentes huiusmodi mala solicitat.

latur zelotes propter multum amorem, quem habet ad existentia.

¶RESPONDEO dicendum,quòd zelus quocunque modo sumatur, ex intentione amoris prouenit.manifestum est enim,quòd quanto aliqua virtus intensius tendit in aliquid, fortius repellit omne contrarium,vel repugnans.Cum igitur amor sit quidā motus in amatum, vt Aug. dicit in lib. 83.quæst*. intensius amor quærit excludere omne id,quod sibi repugnat,aliter tamen hoc contingit in amore cōcupiscentiæ.& aliter in amore amicitiæ.Nam in amore concupiscentiæ qui intense aliquid concupiscit,mouetur contra omne illud,quod repugnat consecutioni vel fruitioni quietæ eius, quod amatur:& hoc modo viri dicuntur zelare vxores, ne per consortium aliorum impediatur singularitas, quam in vxore quærunt.similiter etiam qui quærunt excellentiam, mouentur contra eos,qui excellere videntur, quasi impedientes excellētiam eorum.& iste est zelus inuidiæ,de quo dicitur in Psal.Noli æmulari in malignantibus,neque zelaueris facientes iniquitatem.Amor autem amicitiæ quærit bonum amici: vnde quādo est intensus facit hominem moueri cōtra omne illud, quod repugnat bono amici, & secundum hoc aliquis dicitur zelare pro amico,quando si qua dicuntur vel fiunt contra bonum amici,homo repellere studet.Et per hunc etiam modum aliquis dicitur zelare pro Deo,quando ea, quæ sunt contra honorem vel voluntatem Dei,repellere secundum posse conatur:secundum illud 3. Reg.19. Zelatus sum pro Domino exercituum.& Ioan.2, super illud, Zelus domus tuæ comedit me. dicit glos. quòd bono zelo comeditur, qui quælibet praua, quæ viderit corrigere satagit:si nequit, tolerat,& gemit.

q.25.& 36.10.4.

¶AD PRIMVM ergo dicendum,quòd Apostolus ibi loquitur de zelo inuidiæ : qui quidem est causa contentionis nō cōtra rem amatā,sed pro re amata cōtra impedimēta ipsius.

¶Ad secundum dicendum,quòd bonum amatur inquantum est communicabile amanti.vnde omne illud , quod perfectionem huius communicationis impedit, efficitur odiosum:& sic ex amore boni zelus causatur:ex defectu autem bonitatis contingit , quòd quædam parua bona non possunt integrè simul possideri à multis:& ex amore talium causatur zelus inuidiæ: non autem propriè ex his, quæ integrè possunt à multis possideri.Nullus enim inuidet alteri de cognitione veritatis , quæ à multis integrè cognosci potest:sed fortè de excellentia circa cognitionem huius.

¶Ad tertium dicendum,quòd hoc ipsum,quòd aliquis odio habet ea quæ repugnant amato,ex amore procedit:vnde zelus propriè ponitur effectus amoris magis,quàm odij.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum amor sit passio læsiua amantis.

¶Super Quæstionis vigesimæoctauæ Articulum quintum & sextum.

IN quinto autem & sexto articulo nihil scribēdum occurrit, nisi quòd notētur ea, quæ Author dicit conuenire huiusmodi passionibus, referendo appetitum appetibili, seu formaliter. Quoniam hæc cōmunia videntur huiusmodi passionibus & actibus voluntatis similibus his passionibus, notetur quoque respōsio ad primum in sexto articulo:quoniam in fine totius tractatus de actibus humanis seruiet proposito.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd amor sit passio læsiua. Languor enim significat læsionem quandam languentis. sed amor causat languorem:dicitur enim Canti.2.Fulcite me floribus:stipate me malis, quia amore langueo : ergo amor est passio læsiua.

2 ¶Præterea, Liquefactio est quædam resolutio:sed amor est liquefactiuus. Dicitur enim Cant.5.Anima mea liquefacta est, vt dilectus meus locutus est. ergo amor est resolutiuus:est ergo corruptiuus & læsiuus.

3 ¶Præterea,Feruor designat quemdam excessum in caliditate, qui quidem excessus corruptiuus est:sed feruor causatur ex amore.Diony. enim 7.cap.Cæl. hier.inter cæteras proprietates ad amorem Seraphim pertinentes, ponit calidum & acutum , & superferuens. Et Canti.8.dicitur de amore,quòd lampades eius sunt lampades ignis atque flammarum:ergo amor est passio læsiua & corruptiua.

¶SED CONTRA est quod dicit Diony. 4.cap. De diui,no.quòd singula seipsa amant contentiuè,id est conseruatiuè:ergo amor non est passio læsiua,sed magis conseruatiua & perfectiua.

¶RESPONDEO dicendum , quòd sicut suprà dictum est*,amor significat coaptationem quandam appetitiuæ virtutis ad aliquod bonum:nihil autem quod coaptatur ad aliquid,quod est sibi conueniens, ex hoc ipso læditur, sed magis si sit possibile , proficit & melioratur : quod verò coaptatur ad aliquid,quod non est sibi conueniens,ex hoc læditur & deterioratur. Amor ergo boni conuenientis est perfectiuus & melioratiuus amantis:amor autem boni,quod non est conueniens amanti,est læsiuus & deterioratiuus amantis. Vnde maximè homo perficitur & melioratur per amorem Dei, læditur autem & deterioratur per amorem peccati : secundum illud Oseæ 9. Facti sunt abominabiles sicut ea, quæ dilexerunt. Et hoc quidem sic dictum est de amore quantum ad id quod est formale in ipso, quod est scilicet ex parte appetitus:quantum verò ad id quod est materiale in passione amoris, quod est immutatio aliqua corporalis, accidit quòd amor sit læsiuus propter excessum immutationis: sicut accidit in sensu & in omni actu virtutis animæ, qui exercetur per aliquam immutationem organi corporalis.

q.6.art.4. & 2.& q.27.artic.1.

¶Ad ea verò , quæ in contrarium obiiciuntur, dicendum, quòd amori attribui possunt quatuor effectus proximi,scilicet liquefactio, fruitio, languor,& feruor.inter quæ primum est liquefactio quæ opponitur congelationi. Ea enim quæ sunt congelata, in seipsis constricta sunt, vt non possint de facili subintrationem alterius pati. ad amorem autem pertinet,quòd appetitus coaptetur ad receptionem boni amati, prout amatum est in amante: sicut iam suprà dictum est*. Vnde cordis congelatio vel duratio est dispositio repugnans amori: sed liquefactio importat quandam mollificationem cordis,qua exhibet se cor habile,vt amatum in ipsum subintret.Si ergo amatum fuerit præsens & habitum,causatur delectatio siue fruitio: si autem fuerit absens,consequuntur duæ passiones scilicet tristitia de absentia,quæ significatur per languorem.Vnde & Tullius in 3.de Tusculanis quæstionibus* maximè tristitiam ægritudinem nominat,& incensum desiderium de consecutione amati,quod significatur per feruorem.Et isti quidem sunt effectus amoris formaliter accepti secundum habitudinem appetitiuæ virtutis ad obiectum:sed in passione amoris consequuntur aliqui effectus his proportionati secundum immutationem.

Artic.2. — A medit. & lib.4. non longè à princ.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum amor sit causa omnium, quæ amans agit.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd amans non agat omnia ex amore. Amor enim quædam passio est,vt supra dictum est*:sed non omnia , quæ agit homo , agit ex passione,sed quædā agit ex electione,& quędā ex ignorātia: vt dicitur 5.Eth*.ergo nō omnia,quę homo agit,agit ex amore.

2 ¶Præterea,Appetitus est principium motus & actionis in omnibus animalibus:vt patet in 3.De anima*.Si igitur omnia, quæ quis agit,agit ex amore, aliæ passiones appetitiuæ partis erunt superfluæ.

3 ¶Præterea,Nihil causatur simul à contrariis causis,sed quędam fiunt ex odio:non ergo omnia sunt ex amore.

3.disti.27. q.1. artic. 1.cor. q.16. artic. 2. Cap.8. — A tex.48. vsque ad 55.

¶SED CONTRA est quod Diony.dicit 4.cap. De diu.no.quòd propter amorē boni omnia agūt,quæcūque agūt.

¶RESPONDEO dicendum , quòd omne agens agit propter finem aliquem, vt supra dictum est : finis autem est bonū desideratum & amatum vnicuique.Vnde manifestū est, quod omne agens quodcunque sit,agit quamcunque actionem ex aliquo amore.

¶AD PRIMVM ergo dicendum , quòd obiectio illa procedit de amore,qui est passio in appetitu sensitiuo existens: nos autem loquimur nunc de amore communiter accepto, prout comprehendit sub se amorem intellectualem , rationalem,animalem,naturalem.sic enim Dion.loquitur de amore in 4.cap. De diui.no.

¶Ad secundum dicendum , quòd ex amore, sicut iam dictum est,causatur & desiderium, & tristitia , & delectatio, & per cōsequēs omnes aliæ passiones. vnde omnis actio,q̄ procedit ex quacūq; passione,procedit etiā ex amore sicut ex prima causa:vnde nō superfluūt alię passiones,q̄ sunt causę proximę.

¶Ad tertium dicendum , quòd odium etiam ex amore causatur,sicut infrà dicetur*.

q.29.art.2.

QVAESTIO VIGESIMANONA,

De odio, in sex articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de odio. ¶Et circa hoc quæruntur sex. ¶Primò,vtrum causa & obiectum odij sit malum. ¶Secundò , vtrum odium causetur ex amore. ¶Tertiò , vtrum odium sit fortius, quàm amor. ¶Quartò , vtrum aliquis possit habere odio seipsum,¶Quintò , vtrum aliquis possit habere odio veritatem. ¶Sextò,vtrum aliquid possit haberi odio in vniuersali.

¶Super Quæstionis vigesimænonæ Articulum primum.

IN art.1.q.29.nota tria,Nouitie. primò in titulo , quòd bis dicitur obiectum & causa odij, scilicet quum enumerantur art.& quum proceditur ad primum.Ex hoc enim & primo arg.manifestè habes malum non solum obiectum, sed causam esse odij. Secundò in corpore,quòd similitudo inter appetitum naturalem & animalem sobriè intelligatur, scilicet proportionaliter secundum naturas inanimatorum & animatorum:in illis enim , vt in quæstio.23.dictum est idem est consonantia & dissonantia:in istis aliud:sicut in illis consonantia est proprietas,in istis est actus appetitiuus. Tertiò in respōsione ad primū:quod cōsistit in hoc , quòd obiectum & causa odij non est malum simpliciter, sed malum huic , quod est quoddam ens quod nō est malum huic inquantum ens , quia sic conuenit, sed inquantum tale ens , quia sic repugnat : percutiens enim me , quoddam ens est repugnans mihi,non inquantum ens sed solum inquantum tale, scilicet offendens me: sicut aqua est mala igni,inquantum talis,non inquantum ens.

¶Circa eundem primū articulum dubium occurrit de explanatione odij : quòd scilicet est dissonantia ad apprehensum repugnans seu malū:odium enim cōsonare malo testatur inimicitia, dum quis mala vt mala inimico vult, imo hoc est odisse velle malum malo.

¶Ad hoc dicitur quòd sicut amor diuiditur in amorem amicitiæ & concupiscentiæ, ita & odium. Et odium quidem oppositum amori concupiscentiæ innominatum est : & potest vocari odium abominationis. Odium verò oppositum amori amicitiæ,odium inimicitiæ vocatur.Et sicut,quia amare est velle bonum alicui,duo ex parte obiecti includit,scilicet ly bonum & ly alicui : ita in odij obiecto duo clauduntur,scilicet malum & persona. Quanuis autem amor amicitiæ & concupiscentiæ vniformiter se habeant ad vtrunque,scilicet per modum affirmationis seu cōsonantiæ. Odium tamen inimicitiæ, & odium abominationis dissimiliter se habent ad hæc:nam odium inimicitię habet se ad personam per modum negationis & dissonantiæ: ad malum verò per modum affirmationis & consonantiæ. Odium autem abominationis ecōuerso, ad personam se habet per modum affirmationis & consonantiæ : ad malum autem per modum negationis dissonantiæ.Quum enim aliquis odit flagella & similia,ille quidem dissonat & ea ab effectu suo abnegat:seipsum autem vel alterum cui illa nolet,affirmat in affectu,eique consonat. Econtra verò quum odit quis hominem,ipsum quidem à suo effectu abnegat,illisque dissonat:sed malis illis consonat,affirmatque illa in suo affectu : vult enim illi malum.Et si diligenter perscrutatus fueris, videbis quòd dissimilitudo ista non variat dissonantiam odij à malo obiecto & causa:quoniam vtrobique id quod habet rationem mali obiecti,& causa odij, abnegatur ab affectu & dissonat:nam in odio inimicitiæ persona habet rationem mali obiecti & causæ. Et in odio abominationis non persona,sed res mala habet rationem mali obiecti & causæ:sicut in amore amicitię obiectū amatū est amicus:& in amore cōcupiscētiæ est res cōcupita,Vniuersaliter igitur odium est dissonantia à malo obiecto, quia oportet malū obiectum esse odio habitum:sed quia diuersum in vtroque odio cōstituitur obiectum , quia vnius persona , alterius res,varietas apparet,sed non est. Vnde inimicitia non testatur , quod odium consonat malo obiecto , sed quòd tantum dissonat ab inimico , vt consonet malis illius:vnde testatur magnam dissonātiam obiecti. Nec fallaris , audiens odium abominationis habere pro obiecto rem,non personam. Et putes propterea matrem non tali odio habere filias, quibus optat mortem , vel quia non potest dare eas, nuptui vel quia despicitur à viro suo propter eas, in similibus enim non habentur odio personæ,vt personæ,sed vt res. Vnde non est ad tales odium inimicitiæ , sed abominationis solius vitæ earum:quia repugnat dispositioni earum vel secundum paupertatem , vel gratiam cum viro, vel aliquid huiusmodi. In cuius signum nihil mali illis vellent. Cuius oppositum de odio inimicitiæ scribitur in secundo Rhet. sed vitam tantum earum vt rem eis contrariam nolunt. Et quod in exemplo matris & filię audis, in cæteris,quæ sunt domini ad seruos, viri ad vxorem,& vniuersaliter ad omnes odio habitos,nō vt personæ sunt, sed vt aliquid illius quasi nocumenta sunt, dicta intelligas:de personis enim & rebus formaliter inquantum scilicet personæ,& inquātum res, intellige quæ diximus de obiectis propriis vtriusque odij. Nec obiicias mihi,quòd immemor supradictorū de indistinctione amoris,amicitiæ & cōcupiscentiæ, nunc penes obiecta distinxerim vtrūque odium.Nosti enim quòd bonū vno modo vtpote ex causa integra, malum autem omnifariam vtpote ex particularibus defectibus dicitur.Cōstat autē quòd amor ex parte boni & odiū ex parte mali,se tenet propter quod non est mirum , si odia distinguuntur ex persona vel re,vt obiectis propriis odij,amor autem non,sed sola habitudo ad personam & rem diuersimode amatam in quolibet amore distinguitur, vt superius declaratum est.

Mat.7.12. & 1.cor. — q.26.ar.1. — q.26.ar.2. — Infrà q.28. artic. 6.ad 1.& infra artic.3.co. Et 4. contra cap.19. Cap. de simili. — C p.7. & 9. — Art. præc.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum causa & obiectum odij sit malum.

AD PRIMVM sic proceditur, Videtur quòd obiectum & causa odij non sit malum. Omne enim quod est inquantum huiusmodi,bonum est : si igitur obiectum odij sit malum , sequitur quòd nulla res odio habeatur : sed solum defectus alicuius rei , quod patet esse falsum.

2 ¶Præterea, Odire malum est laudabile. Vnde in laudem quorumdam dicitur 2. Mach.3. quòd leges optimè custodiebantur propter Oniæ Pontificis pietatem , & animos odio habentes mala,si igitur nihil odiatur nisi malum, sequitur, quòd omne odiū sit laudabile:quod patet esse falsum.

3 ¶Præterea,Idem non est simul bonum & malum,sed idem diuersis est odibile & amabile,ergo odium non solum est mali, sed etiam boni.

¶SED CONTRA est quòd odiū cōtrariatur amori : sed obiectum amoris est bonum, vt suprà dictum est*. ergo obiectum odij est malum.

¶RESPONDEO dicēdum,quòd cum appetitus naturalis deriuetur ab aliqua apprehensione , licet non coniuncta: eadem ratio videtur esse de inclinatione appetitus naturalis,& appetitus animalis, qui sequitur apprehensionem coniunctam,sicut suprà dictum est* : in appetitu autem naturali hoc manifestè apparet, quòd sicut vnumquodque habet naturalem consonantiam vel aptitudinem ad id quod sibi conuenit , quæ est amor naturalis,ita ad id,quod est repugnans & corruptiuum habet dissonantiam naturalem: quæ est odium naturale. Sic igitur & in appetitu animali , seu intellectiuo amor est consonantia quædam appetitus in id, quod apprehenditur vt conueniens:odiū verò est dissonantia quædam appetitus ad id,quod apprehenditur vt repugnans & nociuum , sicut autem omne conueniens inquantum huiusmodi , habet rationem boni,ita omne repugnans inquantum huiusmodi,habet rationem mali , & ideo sicut bonum est obiectum amoris , ita malum est obiectum odij.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ens inquantum ens non habet rationem repugnantis,sed magis cōuenientis:quia omnia cōueniunt in ente,sed ens inquantum est hoc ens,determinatā habet rationem repugnantis in aliquod ens determinatum : & secundum hoc vnum ens est odibile alteri,& est malum:& si non in se,tamen per comparationem ad alterum.

¶Ad secundum dicendum, quòd sicut aliquid apprehenditur vt bonum , quod non est verè bonum,ita aliquid apprehenditur vt malum,quod non est verè malum vnde contingit quandoque nec odium mali,nec amorem boni esse bonum.

¶Ad tertium dicendum , quòd contingit idem esse amabile & odibile diuersis : secundum appetitum quidem naturalem, ex hoc quòd vnum , & idem est conueniens vni secundum suam naturam,& repugnans alteri,sicut calor conuenit igni,& repugnat aquæ,secundum appetitum verò animalem ex hoc,quòd vnum & idem apprehenditur ab vno sub ratione boni, & ab alio sub ratione mali.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum odium causetur ex amore.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd amor non sit causa odij.Ea enim quæ ex opposito diuidūtur , naturaliter sunt simul,vt dicitur in prædicamentis*,sed amor & odium cum sint contraria,ex opposito diuiduntur. ergo naturaliter sunt simul,non ergo amor est causa odij.

2 ¶Præterea, Vnum contrariorum non est causa alterius: sed amor & odium sunt contraria,ergo,&c.

3 ¶Præterea,Posterius non est causa prioris:sed odium est prius amore, vt videtur. Nam odium importat recessum à malo,amor verò accessum ad bonum. ergo amor non est causa odij.

¶SED CONTRA est quod dicit Aug.14.de Ciuita. Dei*, quod omnes affectiones causantur ex amore:ergo & odium cum sit quædam affectio animæ, causatur ex amore.

¶RESPONDEO dicendum,quòd sicut dictum est,* amor consistit in quadam conuenientia amantis ad amatum, odium verò consistit in quadam repugnātia , vel dissonantia:oportet autem in quolibet prius considerare quid ei conueniat, quàm quid ei repugnet. Per hoc enim aliquid est repugnans alteri , quia est corruptiuum vel impeditiuum eius , quod est conueniens,vnde necesse est , quòd amor sit prior odio:& quòd nihil odio habeatur nisi per hoc, quòd contrariatur conuenienti, quod amatur , & secundum hoc omne odium ex amore causatur.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd in his,quæ ex opposito diuiduntur, quædam inueniuntur , quæ sunt naturaliter simul & secundum rem, & secundum rationem : sicut duæ species animalis, vel duæ species coloris , quædam verò sunt simul secundum rationem : sed vnum realiter est prius altero , & causa eius:sicut patet in speciebus numerorum, figurarum & motuum.quædam verò non sunt simul nec secundum rem,nec secundū rationem. sicut substantia & accidens. nā substantia realiter est causa accidentis, & ens secundum rationem prius attribuitur substantiæ, quàm accidenti. quia accidenti non attribuitur nisi inquantum est in substantia.amor autem & odium naturaliter quidem sunt simul secūdum ratio-

¶Super

Universidad de Deusto Biblioteca

¶*Super Quæstionis vigesimænonæ Articulum secundum.*

ARticulo secundo omisso, ex quo memoriæ commendabis responsionem ad primum, & applicabis ad postprædicamenta.

¶*Super Quæstionis vigesimænonæ Articulum tertium.*

IN tertio articulo aduerte primò, quòd prima ratio quare odiũ videtur fortius mouere, consistit in hoc, quòd odium magis consistit in immutatione, quàm amor. Quod declaratur ex parte obiecti: quia scilicet in amore tam actus, quàm obiectũ cõsonat dispositioni amãtis: ac per hoc nihil est ex parte obiecti alteritatis. In odio verò, licet actus dispositioni odiẽtis consonet, obiectum verò vtpote malum, vt malum dissonat: ac per hoc ex parte obiecti alteritas quędã inuenitur: & cũ mutatio in alteritate consistat, magis ad mutationis naturã accedet odiũ, quàm amor. Et hæc ratio ponitur in litera, cũ dicitur, quòd repugnantia eius quod oditur, magis percipitur, quã conueniẽtia amati. Aduerte secũdò, quòd secũda ratio & manifestat sẽsum cõclusionis principalis huius articuli, scilicet quòd odium non est fortius amore, sed econuerso: quod intelligitur nõ de quocũque odio relato ad quẽcunque amorẽ, & ecõuerso, sed de cõiugatis: Quilibet enim amor habet vinctũ odium sibi oppositi, & econuerso. Et de his est sermo cõparatiuus. Et manifestat fortitudinẽ odij super amorẽ extraneum esse non ex se, sed ex amore eius causa superãte illũ alterum amorẽ: vt in responsione ad primũ & secundũ exprimitur. Et sic ex prima ratione odiũ magis quodãmodo incitat quã coniugatus amor: quia magis sẽtitur, & ex secũda magis quã extraneus amor, quia agit virtute amoris maioris.

Quæst. 36. — Q.36.10.4. — Artic.2.

¶*Super Quæstionis vigesimænone Articulum quintum.*

ARtic.4. omisso, quo in fine tractatus vtemur, in articu.5. aduerte, quòd aliud est odio haberi, & aliud non amari: & quòd aliud est per se, & aliud per accidens. Nihil enim quantumcunque fuerit particularissimum & minimũ bonum sub ratione suæ bonitatis repræsẽtatũ, odio habetur, per se loquẽdo, quia obiecto odij cõtrariatur tota latitudo boni. non amari tamẽ potest: quia nõ habet vnde adæquat appetitum, &c. per accidens autem potest partialiter bonum odio haberi: per adiunctam, scilicet rationẽ maioris mali: vt quotidie experimur. In communi autem impossibile est: quia quilibet odiens aliquid amat: ac per hoc non omne bonum odit. Et idem est iudicium de ente & vero in communi: odiens enim quodcunque ens, aut quodcunque verum, licet ab illis dissonet, alicui tamen vero & enti remanet consonans: ac per hoc non abiicit totam entis aut veri latitudinem à suo effectu, sed communis ratio entis & veri semper saluatur consonans, &c.

Ca.12.to.3.

¶In vltimo articulo nihil occurrit scribẽdum, nisi quòd diligenter notetur differentia inter rem, puta calorem vniuersalem vniuersaliter & singularem.

nem: sed non realiter, vnde nihil prohibet amorem esse causam odij.

¶Ad secundum dicendum, quòd amor & odium sunt contraria, quando accipiuntur circa idem: sed quando sunt de contrariis, non sunt contraria, sed se inuicem consequentia: eiusdem enim rationis est, quòd ametur aliquid, & odiatur eius contrarium: & sic amor vnius rei est causa, quòd eius contrarium odiatur.

¶Ad tertium dicendum, quòd in executione prius est recedere ab vno termino, quàm accedere ad alterum terminum: sed in intensione est econuerso: propter hoc enim receditur ab vno termino, vt accedatur ad alterum: motus autem appetitiuus magis pertinet ad intensionem, quàm ad executionem. & ideo amor est prior odio, cum vtrunque sit motus appetitiuus.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum odium sit fortius, quàm amor.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd odium sit fortius amore. dicit enim Au. in lib.83. quæst*. Nemo est qui non magis dolorẽ fugiat, quàm appetat voluptatem: sed fugere dolorem pertinet ad odium: appetitus autem voluptatis pertinet ad amorem. ergo odium est fortius amore.

2 ¶Præterea, Debilius vincitur à fortiori: sed amor vincitur ab odio, quando scilicet amor conuertitur in odium. ergo odium est fortius amore.

3 Præterea, Affectio animæ per effectum manifestatur: sed fortius insistit homo ad repellendum odiosum, quàm ad prosequendum amatum, sicut etiam bestiæ abstinent à delectabilibus propter verbera, vt August. introducit in lib.83. quæst*. ergo odium est fortius amore.

¶SED CONTRA, Bonum est fortius quàm malum: quia malum non agit nisi virtute boni, vt Diony. dicit cap.4. de Diui. no. sed odium & amor differunt secundum differentiam boni & mali. ergo amor est fortior odio.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd impossibile est effectũ sua causa esse fortiorem: omne autem odium procedit ex aliquo amore, sicut ex causa, vt suprà dictum est*: vnde impossibile est, quod odium sit fortius amore simpliciter: sed oportet vlterius, quod amor, simpliciter loquendo, sit odio fortior. fortius enim mouetur aliquid in finem, quàm in ea quę sunt ad finem: recessus autem à malo ordinatur ad consecutionem boni, sicut ad finem. vnde, simpliciter loquendo, fortior est motus animæ in bonum, quàm in malum: sed tamen aliquando videtur odium fortius amore propter duo. Primò quidẽ, quia odium est magis sensibile quã amor: cum enim sensus perceptio sit in quadam immutatione, ex quo aliquid iam immutatum est, non ita sentitur, sicut quando est in ipso immutari: vnde calor febris ethicæ quamuis sit maior, nõ tamen ita sentitur sicut calor tertianæ: quia calor ethicæ iam versus est quasi in habitum & naturam: & propter hoc etiam amor magis sentitur in absentia amati. sicut Aug. dicit in 10. De Trin*. quòd amor non ita sentitur, cum non prodit eum indigentia: & propter hoc etiam repugnantia eius quod oditur sensibilis percipitur, quàm conuenientia eius quod amatur. Secundò, quia non comparatur odium ad amorem sibi correspondentem. secundum enim diuersitatem bonorum est diuersitas amorum in magnitudine & paruitate: quibus proportionantur opposita odia: vnde odium quod correspondet maiori amori, magis mouet, quàm minor amor. Et per hoc patet responsio ad primum. nam amor voluptatis est minor, quàm amor conseruationis suiipsius, cui respondet fuga doloris. & ideo magis fugitur dolor, quàm amatur voluptas.

¶Ad secundum dicendum, quòd odium nunquam vinceret amorem nisi propter maiorem amorem, cui odium correspondet: sic homo magis diligit se, quàm amicum: & propter hoc quod diligit se, habet odio etiã amicum si sibi cõtrarietur.

¶Ad tertium dicendum, quòd ideo intensius aliquid operatur ad repellendum odiosa, quia odium est magis sensibile.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum aliquis possit habere odio seipsum.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd aliquis possit seipsum odio habere. Dicitur enim in Psal.10. Qui diligit iniquitatem, odit animam suam, sed multi diligunt iniquitatem. ergo multi odiunt seipsos. *2.2.q.34. ar.7. Et 1. dist.42.q.2. art.1. ad 1. Et psa.10. cor. 4. Et Eth. 5. lect.5. prosa 5.*

2 ¶Præterea, Illum odimus, cui volumus & operamur malum: sed quandoque aliquis vult & operatur sibiipsi malum, puta qui interimunt seipsos. ergo aliqui seipsos habent odio.

3 ¶Præterea, Boetius dicit in 2. De consola*. quòd auaritia facit homines odiosos, ex quo potest accipi quòd omnis homo odit auarum: sed aliqui sunt auari: ergo illi odiunt seipsos.

¶SED CONTRA est quod Apostolus dicit ad Eph. 5. quòd nemo vnquam carnem suam odio habuit.

¶RESPONDEO dicendum, quòd impossibile est, quòd aliquis, per se loquendo, odiat seipsum. naturaliter enim vnumquodque appetit bonum, nec potest aliquid sibi appetere nisi sub ratione boni, nam malum est præter voluntatem, vt Diony. dicit 4. ca. de Diui. no. Amare autem aliquem est velle ei bonum, vt suprà dictum est*. vnde necesse est, quod aliquis amet seipsum, & impossibile est quòd aliquis odiat seipsum, per se loquendo: per accidens tamen contingit, quod aliquis seipsum odio habeat: & hoc dupliciter. Vno modo ex parte boni, quod sibi aliquis vult: accidit enim quãdoque illud quod appetitur, vt secundum quid bonum esse simpliciter malum: & secundum hoc aliquis per accidens vult sibi malum, quod est odire. Alio modo ex parte suiipsius cui vult bonum, vnumquodque enim maximè est id, quod est principalius, in ipso: vnde ciuitas dicitur facere id quod Rex facit, quasi Rex sit tota ciuitas. Manifestum est ergo, quòd homo maximè est mens hominis: contingit autem, quòd aliqui æstimant se maximè illud, quod sunt, secundum naturam corporalem & sensitiuam. vnde amant se secundum id quod æstimant se esse, sed odiunt id quod vere sunt, dum volunt contraria rationi. & vtroque modo ille qui diligit iniquitatem, odit non solum animã suam, sed etiam seipsum. Et per hoc patet responsio ad primum. *q.26.ar.4.*

¶Ad secundum ergo dicendum, quòd nullus sibi vult & facit malum, nisi inquantum apprehendit illud sub ratione boni: nam & illi, qui interimunt seipsos, hoc ipsum, quod est mori, apprehendunt sub ratione boni, inquãtum est terminatiuum alicuius miseriæ vel doloris.

¶Ad secundum dicendum, quòd auarus odit aliquod accidens suum: non tamen propter hoc odit seipsum. sicut æger odit suam ægritudinem ex hoc ipso, quòd se amat. Vel dicendum, quòd auaritia odiosos facit aliis, non autem sibi ipsi quinimo causatur ex inordinato sui amore, secundum quem de bonis temporalibus plus sibi aliquis vult, quàm debeat.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum aliquis possit odio habere veritatem.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd aliquis non possit habere odio veritatem. Bonum enim & ens & verum conuertuntur: sed aliquis non potest habere odio bonitatem, ergo nec veritatem. *2.2.q.34. artic.1.*

2 ¶Præterea, Omnes homines naturaliter scire desiderant: vt dicitur in principio Metaph. sed scientia non est nisi verorum. ergo veritas naturaliter desideratur & amatur: sed quod naturaliter inest, semper inest: nullus ergo potest habere odio veritatem.

3 ¶Præterea, Philosophus dicit in 2. Rhetor*. quòd homines amant non fictos, sed non nisi propter veritatem, ergo homo naturaliter amat veritatem. non ergo eam odio habet. *Cap.4.*

¶SED CONTRA est quod Apostolus dicit ad Gal. 4. Factus sum vobis inimicus, verum dicens vobis.

¶RESPON-

¶RESPONDEO dicendum, quòd bonum, & verum, & ens sunt idem secundum rem, sed differunt ratione: bonum enim habet rationem appetibilis, non autem ens vel verũ: quia bonum est quod omnia appetunt: & ideo bonum secundum rationem boni non potest odio haberi nec in vniuersali, nec in particulari: ens autem & verum in vniuersali quidem odio haberi non possunt: quia dissonantia est causa odij, & conuenientia causa amoris. ens autem & verum sunt communia omnibus: sed in particulari nihil prohibet quoddam ens, & quoddam verum odio haberi, inquantum habet rationem contrarij, & repugnantis: contrarietas enim & repugnantia non aduersatur rationi entis & veri, sicut aduersatur rationi boni: contingit autem verum aliquod particulare tripliciter repugnare vel contrariari bono amato. Vno modo secundum quòd veritas est causaliter & originaliter in ipsis rebus: & sic homo quãdoque odit aliquam veritatem, dum vellet non esse verum, quod est verum. Alio modo secũdum quòd veritas est in cognitione ipsius hominis, quæ impedit ipsum à prosecutiõne amati, sicut si aliqui vellent non cognoscere veritatem fidei, vt libere peccarent: ex quorum persona dicitur Iob 21. Scientiam viarum tuarum nolumus. Tertio modo habetur odio veritas particularis tanquam repugnans, prout est in intellectu alterius. puta cum aliquis vult iacere in peccato, odit quod aliquis veritatem circa peccatum suum cognoscat, & secũdum hoc dicit Aug. in 10. Confes.* quòd homines amant veritatem lucentem, odiunt eam redarguentem. Et per hoc patet responsio ad primum. *Ca.23.to.1.*

¶Ad secundum dicendum, quòd cognoscere veritatem secundum se est amabile: propter quod dicit August*. quòd amant eam lucentem: sed per accidens cognitio veritatis potest esse odibilis, inquantum impedit ab aliquo desiderato. *Ibidem.*

¶Ad tertium dicendum, quòd ex hoc procedit, quòd non ficti amantur, quòd homo amat secundum se cognoscere veritatem, quam homines non ficti manifestant.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum aliquid possit haberi odio in vniuersali.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd odium non possit esse alicuius in vniuersali. Odium enim est passio appetitus sensitiui qui mouetur ex sensibili apprehensione: sed sensus nõ potest apprehendere vniuersale. ergo odium non potest esse alicuius in vniuersali. *Suprà art. 5. corp.*

2 Præterea, Odium causatur ex aliqua dissonantia, quæ communitati repugnat: sed communitas est de ratione vniuersalis. ergo odium non potest esse alicuius in vniuersali.

3 ¶Præterea, Obiectum odij est in malum: malum autem est in rebus, & non in mente, vt dicitur in 6. Meta*. cum ergo vniuersale sit solum in mente, quæ abstrahit vniuersale à particulari, videtur quòd odium non possit esse alicuius vniuersalis. *Text. 8.*

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 2. Rheto*. quòd ira semper fit inter singularia: odium autem etiam ad genera: furem enim odit & calumniatorem vnusquisque. *Cap.4.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd de vniuersali dupliciter contingit loqui: Vno modo secundum quod subest intentioni vniuersalis. Alio autem modo dicitur de natura, cui talis intentio attribuitur. alia est enim consideratio hominis vniuersalis, & alia hominis in eo, quòd est homo. Si igitur vniuersale accipiatur primo modo, sic nulla potentia sensitiuæ partis, neque apprehensiua neque appetitiua potest in vniuersale. quia vniuersale fit per abstractionem à materia indiuiduali, in qua radicatur omnis virtus sensitiua. potest tamen aliqua potentia sensitiua, & apprehensiua, & appetitiua ferri in aliquid vniuersaliter, sicut dicimus quòd obiectum visus est color secundum genus: nõ quia visus cognoscat colorem vniuersalem, sed quia quòd color sit cognoscibilis à visu, non conuenit colori, inquãtum est hic color: sed inquantum est color simpliciter. Sic ergo odium etiam sensitiuæ partis potest respicere aliquid in vniuersali: quia ex natura communi aliquid aduersatur animali, & non solum ex eo quòd est particularis, sicut lupus oui: vnde ouis odit lupum generaliter, sed ita semper causatur ex aliquo particulari, quia ex aliquo actu lædentis: actus autem particularium sunt & propter hoc Philoso. dicit*, quòd ita semper est aliquid particulare: odium verò potest esse ad aliquid in genere, sed odium secundum quod est in parte intellectiua, cùm consequatur apprehensionem vniuersalem, intellectus potest vtroque modo esse respectu vniuersalis. *lib.2. Rhe. c.4.*

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd sensus non apprehendit vniuersale, prout est vniuersale: apprehendit tamen aliquid, cui per abstractionem accidit vniuersalitas.

¶Ad secundum dicendum, quòd id quod commune est omnibus, non potest esse ratio odij. sed nihil prohibet aliquid esse commune multis, quod tamen dissonat ab aliis: & sic est eis odiosum.

¶Ad tertium dicendum, quòd illa obiectio procedit de vniuersali secundum quod substat intentioni vniuersalitatis: sic enim non cadit sub apprehensione vel appetitu sensitiuo.

QVAESTIO TRIGESIMA,

De concupiscentia, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de concupiscentia.

¶Et circa hoc quæruntur quatuor. ¶Primò, vtrum concupiscentia sit in appetitu sensitiuo tantum. ¶Secundò, vtrum concupiscentia sit passio specialis. ¶Tertiò, vtrum sint aliquæ concupiscentiæ naturales, & aliquæ non naturales. ¶Quartò, vtrum concupiscentia sit infinita.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum concupiscentia sit tantum in appetitu sensitiuo.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd concupiscentia nõ solum sit in appetitu sensitiuo. Est enim quædam concupiscentia sapiẽtiæ, vt dicitur Sap.6. Concupiscentia sapientiæ perducit ad regnum perpetuum, sed appetitus sensitiuus non potest ferri in sapientiam. ergo concupiscentia non est in solo appetitu sensitiuo. *Infrà q.32. artic.3. ad 3. Et 3. dist. 26. q.1. ar. 2. col. fin.*

2 ¶Præterea, Desiderium mandatorum Dei non est in appetitu sensitiuo. imo Apostolus dicit Roma.7. Non habitat in me, hoc est in carne mea bonum: sed desiderium mandatorum Dei sub concupiscentia cadit: secundum illud Psal.118. Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas. ergo concupiscentia non est solum in appetitu sensitiuo.

3 ¶Præterea, Cuilibet potentiæ est concupiscibile proprium bonum. ergo concupiscentia est in qualibet potentia animæ: & non solum in appetitu sensitiuo.

¶SED CONTRA est quod Damas. dicit*, quòd irrationale obediens & persuasibile rationi diuiditur in concupiscentiam & iram, hæc autem est irrationalis animæ pars passiua, & appetitiua. ergo concupiscentia est in appetitu sensitiuo. *Li.2. ortho. fid.c.12.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut Philosophus dicit in 1. Rhet*. Concupiscentia est appetitus delectabilis: est autem duplex delectatio, vt infrà dicetur*: vna quę est in bono intelligibili, quod est bonum rationis: alia, quæ est in bono secundum sensum. Prima quidem delectatio videtur esse animæ tantum. Secunda autem est animæ & corporis: quia sensus est virtus in organo corporeo: vnde & bonum secundum sensus est bonum totius coniuncti, talis autem delectationis appetitus videtur esse concupiscentia: quæ simul pertineat & ad animam & ad corpus vt ipsum nomen concupiscentiæ sonat, vnde cõcupiscentia, propriè loquendo, est in appetitu sensitiuo, & in vi concupiscibili quæ ab ea denominatur. *Cap.11. q.31. ar.3. & 4.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd appetitus sapientiæ, vel aliorum spiritualium bonorum interdum concupiscentia nominatur, vel propter similitudinem quandam, vel propter intentionem appetitus superioris partis: ex quo fit redundantia in inferiorem appetitum, vt simul etiam ipse inferior appetitus suo modo tendat in spirituale bonum consequens appetitum superiorem, & etiam ipsum corpus spiritualibus deseruiat: sicut in Psal.83. dicitur, Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum.

¶Ad secundum dicendum, quòd desiderium magis pertinere potest, propriè loquendo, non solum ad inferiorem appetitum, sed etiam ad superiorem: non enim importat aliquam consociationem in cupiendo sicut concupiscentia: sed simplicem motum in rem desideratam.

¶Ad tertium dicendum, quòd vnicuique potentiæ animę appetere competit propriũ bonum appetitu naturali, qui nõ sequitur apprehensionem: sed appetere bonũ appetitu animali, qui sequitur apprehensionẽ, pertinet solum ad vim appetitiuã. appetere autẽ aliquid sub ratione boni delectabilis secũdũ sensũ quid propriè est cõcupiscere, pertinet ad vim cõcupiscibilem.

ARTI

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum concupiscentia sit passio specialis.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd concupiscentia non sit passio specialis potentiæ concupiscibilis. Passiones enim distinguuntur secundum obiecta: sed obiectum concupiscibilis est delectabile secundum sensum: quod etiam est obiectum concupiscentiæ secundum Philosophum in 1. Rheto*, ergo concupiscentia non est passio specialis in concupiscibili.

2 ¶Præterea, Augu. dicit in li. 83. quæst*. quòd cupiditas est amor rerum transeuntium: & sic ab amore non distinguitur. omnes autem passiones speciales abinuicem distinguuntur: ergo concupiscentia non est passio specialis in concupiscibili.

3 ¶Præterea, Cuilibet passioni cōcupiscibilis opponitur aliqua passio specialis in cōcupiscibili: vt suprà dictum est*. Sed concupiscentiæ non opponitur aliqua passio specialis in concupiscibili. dicit enim Damascen*. quòd expectatum bonum concupiscentiam constituit, præsens verò lætitiam, similiter expectatum malum timorem, præsens verò tristitiam: ex quo videtur quòd sicut tristitia cōtrariatur lætitiæ, ita timor cōtrariatur cōcupiscentiæ, timor autē nō est in cōcupiscibili, sed in irascibili. nō ergo cōcupiscētia est specialis passio in concupiscibili.

¶SED CONTRA est quòd concupiscentia causatur ab amore, & tendit in delectationē quæ sunt passiones cōcupiscibilis. & sic distinguitur ab aliis passionibus cōcupiscibilis tāquā passio specialis.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum est*, bonū delectabile secūdum sensum est cōmuniter obiectum cōcupiscibilis: vnde secundum eius differētias diuersę passiones concupiscibilis distinguuntur. Diuersitas autem obiecti potest attendi, vel secundū naturā ipsius obiecti, vel secundū diuersitatē in virtute agendi. diuersitas quidē obiecti actiui, quæ est secundum rei naturā, facit materialem differentiā passionum. sed diuersitas, quæ est secundum virtutē actiuā, facit formalem differentiam passionū, secundum quā passiones specie differunt. Est autem alia ratio virtutis motiuæ ipsius finis vel boni, secundū quod est realiter præsens, & secundū quod est absens: nā secūdū quod est præsens, facit in seipso quiescere, secūdū autē quod est absens, facit ad seipsum moueri. vnde ipsum delectabile secundū sensum, inquantum appetitum sibi adaptat quodāmodo & cōfortat, causat amorē: inquantū verò absens attrahit ad seipsum, causat cōcupiscentiā: inquantum verò præsens, quietat in seipso, causat delectationē. Sic ergo cōcupiscētia est passio differēs specie, & ab amore & à delectatione: sed cōcupiscere hoc delectabile vel illud facit cōcupiscētias diuersas numero.

¶AD PRIMVM ergo dicendū, quòd bonum delectabile non est absolutè obiectum concupiscentiæ, sed sub ratione absentis: sicut & sensibile sub ratione præteriti est obiectum memoriæ. huiusmodi enim particulares cōditiones diuersificāt speciē passionū, vel etiā potentiarū sensitiuę partis, q̄ respicit particularia.

¶Ad secundum dicendum, quòd illa prædicatio est per causam, nō per essentiā: nō enim cupiditas est per se amor, sed amoris effectus. Vel aliter dicendum, quod Aug. accipit cupiditatem largè pro quolibet motu appetitus, qui potest esse respectu boni futuri: vnde comprehendit sub se & amorem & spem.

¶Ad tertium dicendum, quòd passio quæ directè opponitur concupiscentiæ, innominata est, quæ ita se habet ad malū sicut concupiscentia ad bonum, sed quia est mali absentis, sicut & timor quandoque loco eius ponitur timor, sicut & quādoque cupiditas loco spei: quod enim est paruum bonū vel malū, quasi nō putatur, & ideo pro omni motu appetitus in bonum vel in malum ponitur spes & timor, quæ respiciunt bonum vel malum futurū.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum sint aliquæ concupiscentiæ naturales & aliquæ non naturales.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur: quòd concupiscentiarum non sint quædam naturales, & quædam non naturales. Concupiscentia enim pertinet ad appetitum animalem, vt dictum est*: sed appetitus naturalis diuiditur cōtra animalem. ergo nulla concupiscentia est naturalis.

2 ¶Præterea, Diuersitas materialis non facit diuersitatem secundū speciem, sed solum secundum numerum, quæ quidem sub arte non cadit: sed si quæ sint concupiscentiæ naturales & non naturales, non differunt nisi secundum diuersa obiecta concupiscibilia: quod facit materialem differentiam & secundum numerum tātum. non ergo diuidendæ sunt concupiscentiæ per naturales & non naturales.

3 ¶Præterea, Ratio contra naturam diuiditur: vt patet in 2. Phy*. si igitur in homine est aliqua concupiscentia non naturalis, oportet quòd sit rationalis. Sed hoc esse non potest: quia concupiscentia cum sit passio quædam, pertinet ad appetitum sensitiuum, non autem ad voluntatem, quæ est appetitus rationis. non ergo sunt concupiscentiæ aliquæ non naturales.

¶SED CONTRA est quòd Philosophus in 4. Ethic*. & in 1. Rheto*. ponit quasdam concupiscentias naturales & quasdam non naturales.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum est*, concupiscentia est appetitus boni delectabilis. dupliciter autem aliquid est delectabile. Vno modo, quia est conueniens naturæ animalis, sicut cibus & potus. & alia huiusmodi, & huiusmodi concupiscentia delectabilis dicitur naturalis. Alio modo dicitur aliquid esse delectabile, quia est conueniens animali secundum apprehensionem, sicut cum aliquis apprehendit aliquid vt bonum & conueniens, per consequens delectatur in ipso: & huiusmodi delectabilis concupiscentia dicitur non naturalis, & solet magis dici cupiditas. Primæ ergo cocupiscentiæ naturales communes sunt hominibus & aliis animalibus, quia vtrique est aliquid conueniens & delectabile secundum naturam, & in his omnes homines conueniunt, vnde Philosophus in 3. Ethic.* vocat eas communes & necessaria. Sed secundæ cōcupiscentiæ sunt propriæ hominum, quorum proprium est excogitare aliquid vt bonum & cōueniens, præter id quod natura requirit: vnde & in primo Rheto.* Philosophus dicit primas concupiscentias esse irrationabiles, secundas verò cum ratione. Et quia diuersi diuersimodè ratiocinantur, ideo etiam secundæ dicuntur in 4. Ethi.* propriæ & appositæ, scilicet supernaturales.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd illud idem quod appetitur appetitu naturali potest appeti appetitu animali cum fuerit apprehensum: & secundum hoc cibi & potus & huiusmodi quæ appetuntur naturaliter potest esse concupiscentia naturalis.

¶Ad secundum dicendum, quòd diuersitas cōcupiscentiarum naturalium à non naturalibus non est materialis tantum, sed etiam quodammodo formalis, inquantum procedit ex diuersitate obiecti actiui: obiectum autem appetitus est bonū apprehensum. vnde ad diuersitatem actiui pertinet diuersitas apprehensionis, prout scilicet apprehenditur aliquid, vt cōueniens absoluta apprehensione, ex qua causantur concupiscentiæ naturales, quas Philosophus in Rhet.* vocat irrationale, & prout apprehenditur aliquid cum deliberatione, ex qua causantur concupiscentiæ non naturales, quæ propter hoc in Rhet.* dicuntur cum ratione.

¶Ad tertium dicendum, quòd in homine non solùm est ratio vniuersalis, quæ pertinet ad partem intellectiuā, sed etiam ratio particularis, quæ pertinet ad partem sensitiuam, vt in 1. lib.* dictum est: & secundum hoc etiam concupiscentia, quæ est cum ratione, potest ad appetitum sensitiuum pertinere; & propter hoc appetitus sensitiuus potest etiam à ratione vniuersali moueri, mediante imaginatione particulari.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum concupiscentia sit infinita.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur q̧ concupiscentia non sit infinita. Obiectum enim concupiscentiæ est bonum, quod habet rationem finis: qui autem ponit infinitū, excludit finem: vt dicitur in 2. Meta.* Ergo concupiscentia non potest esse infinita.

2 ¶Præterea, Concupiscentia est boni conuenientis, cum procedat ex amore: sed infinitum cum sit improportionatum, nō potest esse conueniens: ergo cōcupiscentia nōn potest esse infinita.

3 ¶Præterea, Infinita non est transire, & sic in eis non est peruenire ad vltimum: sed concupiscenti fit delectatio per hoc, q̧ attingit ad vltimum finem. ergo si concupiscētia esset infinita, sequeretur quòd nunquam fieret delectatio.

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 1. Politic.* quòd infinito concupiscentiæ existente, homines infinita desiderant.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictū est*, duplex est cōcupiscentia, vna naturalis, & alia non naturalis. Naturalis quidem concupiscentia non potest esse infinita in actu, est enim eius quod natura requirit, natura verò semper intendit in aliquid finitum & certum: vnde nunquam homo cōcupiscit infinitum cibum, vel infinitum potum, sed sicut in natura contingit esse infinitum in potentia per successionem, ita huiusmodi concupiscentiam cōtingit infinitam esse per successionem, vt scilicet post adeptū cibum, iterum alia vice desideret cibū, vel quodcunque aliud quod natura requirit. quia huiusmodi corporalia bona cum adueniunt, non perpetuò manent, sed deficiūt. Vnde dixit Dominus Samaritanæ, Ioā. 4. Qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum. Sed concupiscentia non naturalis omnino est infinita. sequitur enim rationē, vt dictum est*: rationi autem competit in infinitum procedere: vnde qui concupiscit diuitias, potest eas concupiscere non ad aliquem certum terminum, sed simpliciter: sed diuitem esse quantuncunque potest & alia ratio assignari secundum Philosophum in 1. Politic.* quare quędam concupiscentia sit finita, & quædam infinita: semper enim cōcupiscentia finis est infinita: finis enim per se concupiscitur, vt sanitas: vnde maior sanitas magis concupiscitur, &

¶ *Super Quæstionis trigesimæ Articulum secundum.*

3. disti. 26. q. 1. art. 3. cor.

IN quæstione trigesima omisso primo articulo, in secundo aduerte quatuor. Primò, quòd distinctio in litera facta superius declarata est, & in sequenti articulo amplius patefiet. Secundò, quòd Author propter innexam causalitatē actiuam finali superius declaratā, incipit à virtute actiua: & descendit ad virtutem motiuam finis. Et quia finis determinat actiuam sui virtutem & finē, constat aliter finalizare præsentem aliter absentem. ideo etiam aliter agit præsens & absens: & non se habent absens & præsens vt approximatio & elongatio se habent in agentibus naturalibus, scilicet vt conditiones, sine quibus actio non fit: sed se habent vt virtutes actiuæ. vbi scito Nouitie, commune esse omni actiuo, si agit, proximum esse passo: nec ab hoc exorbitat actiuum in appetitum tam sensitiuum quàm intellectiuum: & approximationem ipsam, quicquid sit non esse rationem aut virtutem actiuam, sed conditionem sine qua non: & de hac vt pote ad communissimum artificem spectante, non est sermo hic: sed de præsentia & absētia reali dicitur, quòd concurrunt ad actiuum in appetitum vt in rationes partiales agendi: ita quod distinguuntur specie passiones. Integratur enim ratio obiecti passionis appetitus sensitiui ex bonitate, vel malitia, præsentia, vel absentia, vel indifferentia & apprehensione. Et bonitas quidem & malitia ex natura appetitus exigitur. Omnis enim appetitus per se appetit bonum & fugit malum: absentia verò, vel præsentia (vt in responsione ad primum litera dicit) particularitati potentiæ respondet: apprehensio verò animalitati eiusdem. Tertiò, quòd sermo præsens est de distinctione passionum in genere naturæ tātum concupiscere: re enim delectabile in propria vel aliena vxore in genere naturæ distinguuntur solo numero sub eadem naturæ specie existentes: sed in genere moris sunt diuersarum specierum, imo diuersorum generum virtutis & vitij. Quartò, quòd ex responsione ad secundum mirandū est de Grego. de Arimino in primo senten. dist. 1. quæst. 2. articu. 2. dicente quòd nullus doctorum, quos vidit, tenet cupiditatē seu desideriū distingui essentialiter ab amore: patet enim expresse hîc & superius, sed fortè excusari potest in voluntate, in quo tamen manifestè errat, ponens etiā delectationem esse amorem, vt superius dictum est.

Cap. 11. — q. 33. to. 4. — Quæst. 23. — lib. 2. c. 12. — q. 23. art. 1.

¶ *Super Quæstionis trigesimæ Articulum tertium.*

IN art. 3. dubium occurrit: quia male videtur assignari distin. concupiscentię. omne enim delectabile animaliter est conueniens apprehensum. Cibus enim & potus, si non apprehendantur, non concupiscūtur animaliter, quamuis appetantur à natura, vt patet in melancholicis nolētibus comedere, valde enim egent cibo, & tamen non concupiscunt illum, apprehendentes vel se mortuos, vel non egentes, &c.

¶ Ad hoc dicitur quòd obiectio procedit ex malo intellectu distinctionis, nō enim distinguitur delectabile naturale à delectabili rationali, propterea quòd illud est conueniens non apprehensum, & hoc est conueniens apprehensum: cōmune enim est omni delectabili, delectatione quæ est passio appetitus, esse delectabile apprehensum. Nec in hoc ponitur differētia in litera: sed hac cōmuni conditione delectabilis presupposita distinctio in litera fit. Ad cuius intellectum recolito doctrinam de amore superius traditā scilicet quòd similitudo seu proportio est propria causa ex parte subiecti disponens ad amorem. & dicito, quòd cum nec concupiscatur nec delectet nisi amatū sicut dupliciter aliquis disponitur ad amandum: ita ad concupiscendum & delectādum. Est siquidem aliquis dispositus & ex natura & ex æstimatione ad amandum aliquid ex natura quidem ad amandum cōsonum naturæ, vt cibum. Ex æstimatione verò ad amandum consonum æstimanti, vt adorari. Et similiter aliqua concupiscentia inest nobis ex natura, quia scilicet cōcupiscimus, consonat naturæ nostrę, apprehensa tamen & aliqua inest nobis ex æstimatione, qua scilicet cōsona concupiscimus nobis reputantibus illa esse bona, & prima quidem cōcupiscentia est naturalis, secunda rationalis: quia in prima delectabile quod est obiectum concupiscentiæ, consonat naturæ: in secunda rationi. vnde cum in litera distinguitur delectabile inconueniens secundum naturā & secundum apprehensionem, ly secundū, denotat causam conuenientiæ ex parte subiecti & non ex parte obiecti. Commune enim est omni delectabili, vt dictum est, esse conueniens secundum apprehensionem ex parte obiecti, si enim non apprehenditur vt conueniens, non delectat, vt experientia testatur. vnde in concupiscentia rationali apprehensio concurrit dupliciter, scilicet obiectiue, vt concurrit in aliis, & dispositiue ex parte subiecti; propter quod Aristo. in primo Rheto. capit. 11. ponit æstimationem vel persuasionem esse causam huius concupiscentiæ, illius verò naturam.

Infra q. 31. ar. 3. & q. 41. artic. 3. corp. & q. 77. artic. 5. & 2. 2. q. 117. artic. 5. ad 2. — Cap. 11. — Cap. 11. — Articu.

¶Circa differētiam positā in litera inter vtrāque cōcupiscentiam secundum cōmunitatem & proprietatem dubium occurrit: quia concupiscētiæ propriæ sunt etiā naturales secundum naturam indiuidualem: vt patet in his quos naturaliter delectat comedere talem vel talem cibum, qui aliis abominabilis est.

¶Ad hoc dicitur, quòd delectationes propriæ in indiuiduo sunt duplices, quædam consonæ naturæ indiuiduali: & quædam æstimationi: seu, quod idem est consuetudini ex æstimatione. Primæ ad naturales cōcupiscentias spectant, vt ipsemet Arist. videtur eas locasse in primo Rheto. cap. 11. dum concupiscentiam alimenti secundum vnamquāque speciem naturalem posuit: & in tertio Ethic. dixit q̧ aliquid naturalitatis habet: quia alia aliis sunt delectabilia: alteræ verò ad rationales concupiscentias spectant, iuxta illud quod in hac litera dicitur in calce corporis articuli, scilicet quia diuersi diuersimode ratiocinantur, ideo huiusmodi delectationes propriæ & appositæ dicuntur.

Cap. 11. — Lib. 1. c. 11. — Ibidem. — q. 78. ar. 4. — Tex. 8. to. 3.

¶In responsione ad secundum aduerte, q̧ Author indefesse dispositionem specificā ex obiecto sequens (quia in obiecto appetitus duo sunt, res & apprehensio) & ex doctrina præcedenti constat, q̧ distinctio rei materialiter concurrens ad distinctionem apprehensionis confugit: apprehensio autem prima distinctione diuiditur in absolutā & discursiuam. Intellectus enim & ratio primò distinguunt apprehensionē intellectiuam, & his proportionaliter respondentia distinguunt apprehensionem. Igitur Author illa quæ absolutè apprehensa delectant, naturaliter concupisci, & illa quæ ratiocinatione apprehensa delectant, rationaliter concupisci, ac per hoc specie distingui infert, vt patet in litera: absoluta autem apprehensio hoc in loco excludit nō solum actualem discursum, sed omnem collationem tam formaliter quàm virtualiter communiter requisitā. Dico autem hoc propter persuasos ex consuetudine vel leuitate, qui etsi absoluta apprehensione formaliter ad cōcupiscentiam rationalem moueantur: videtur tamen ibi esse apprehensio discursiua virtualiter, vel ex præcedentium efficacia, vel ex dispositione subiecti. Ex hac autem responsione manifestè liquet, quòd apprehensio respectu obiecti appetitus non se habeat, vt approximatio actiui vel passiui, sed vt ratio obiectiua. Et hoc sine dubio oportet omnes fateri ex eo quòd nihil differt bonum vel apparens bonum, ex eo quòd appetitus est malus tendens in vere bonum apprehensum malum. Et hæc bene notabis contra Scot. & quoscunque ponentes apprehensionem, vt præuium quid ad appetitum quasi approximationem actiui ad passiuum, & appetitum ad cognitionem quasi solo ordine præsuppositionis consequi, quod longè est à Philosophia.

¶ *Super Quæstionis trigesimæ Articulum quartum.*

IN articu. 4. titulo aduerte, quòd concupiscentiam esse infinitam, potest intelligi dupliciter, scilicet obiectiuè & subiectiuè, seu ex parte obiecti. & ex parte actus: & ex parte quidem actus esset infinita vel intensiue vel secundum successionem. & neutro modo hîc directe quæritur. communia namque hæc sunt naturalibus. Ex parte autem obiecti infinita esset, si haberet obiectum infinitum vel secundum perfectionem, vel secundum numerum, vel secundum quantitatem continuam manentem vel successiuam. Et in hoc sensu hîc quæritur, an concupiscentia sit infinita.

¶In corpore articuli eiusdem aduerte, q̧ duplex ratio infinitatis concupiscentiæ in litera assignata duplicem non solum causam, sed modū infinitatis in obiecto cōcupiscibili insinuat. est in primis duplex causa, altera se tenens ex parte concupiscentis, altera ex parte concupiti. Ex parte siquidem concupiscentis duplex assignata est causa cōcupiscendi, s. dispositio naturalis & rationalis: & ex differentia inter naturam & rationem redditur ratio infinitatis concupiscentiæ rationalis: quia natura determinata est ad certum, ratio verò non, sed in infinitū procedit: & sic ex eo quòd obiectum concupiscentiæ rationalis consonat rationi, infinitatem cōpatitur: sicut etiam ratio apprehendens infinitas diuitias, infinitū honorem, infinitū tempus, &c. vt quædā bona. Ex parte autem concupiti duplex assignatū est obiectū, s. finis, & id q̧ est ad finē. & ex horū differētia redditur ratio infinitatis cōcupiscētiæ rationalis. Ex eo enim q̧ id q̧ est ad finē, cōmensuratum oportet esse fini, omne cōcupitū propter finē est finitū ac per hoc omne naturaliter cōcupitū est finitū, quia propter naturā vt finē. Ex eo autem q̧ finis sine mensura appetitur, & ratio de eo q̧ secundū se est ad finem, facit finē, consequēs est vt rationalis cōcupiscētia sit quādoque infiniti. Non est autē vtrobique idem infinitatis modus, s. in honore infinito cōcupito, & in honore, vt fine concupito.

Cap. 6. — Art. præc.

¶In primo enim infinitas est quasi pars rei appetitiuæ: In secundo verò est modus quo res appetita terminat appetitum. In primo namque reputāte aliquo fore sibi bonum, habere infinitas diuitias, concupiscit hoc totum, scilicet diuitias infinitas. In secundo verò reputante aliquo summum bonū in voluptate vel diuitiis, &c. concupiscit talia vt finē: q̧ est concupiscere absque determinatione alicuius quantitatis: & est talia absque mensura aliqua terminare appetitum: & hæc infinitas attenditur penes negationem termini in obiecto. Illa verò quasi penes positionem infinitatis in eodem.

Art. 3. — Cap. 6.

¶Circa secundam rationem dubium occurrit: quia secundum illam concupiscentia naturalis est infinita. probatur, Concupiscentia naturalis aut tendit in aliquid vt finem, aut nō: si tendit in aliquid vt finem, ergo est infinita: quia finis infinitè appetitur. Si in nihil tendit vt finem, sequitur primò, quòd est infinita: quia omnis actus tendens ad aliquid sine fine est infinitus: sequitur secundò, quòd nullum delectabile appetitur naturali concupiscentia: quia delectabile per se appetitur: vt patet in 10. Ethic. & finis rationem habet.

¶Ad hoc dicitur quòd concupiscentia naturalis & rationalis conueniunt in hoc, quòd vtraque est passio animalis: & tendit in bonum secundum vtramque rationem boni, scilicet finis & propter finē, seu per se & per aliud: vt patet in operibus animalium: hirundo enim appetit apprehensam paleam, vt bonum vtile ad nidum, &c. appetit verò apprehensum delectabile in cibo & generatione propter se. differunt autem in hoc, quòd illa à natura dirigitur, hæc à ratione. Directio autem appetitus à natura manifeste patet in appetitu naturali, in quolibet ad nullam rem esse inclinationem, nisi commensuratam naturæ: non enim materia appetit formam, nisi proportionatam sibi, neque grauitas inclinat ad locum, nisi proportionatum sibi: nec corpus animalis inclinatur in calidum & frigidum nisi proportionatum sibi. vnde obiectum appetitus naturalis est commensuratum seu proportionatum naturæ: & non est res secundum se, nisi fortè per accidens res aliqua per se sit proportionata illi naturæ: vt esse deorsum per se commensuratur graui: ac per hoc magis & maximè appetitur. Concupiscentia autem naturalis non differt ab appetitu naturali quo ad obiectum, sed quo ad modum: naturaliter siquidem & animaliter appetere cibum necessarium, in modo differunt: quia animaliter appetere est appetere illum, apprehendendo per actū propriū: naturaliter verò est absque cognitione & proprio actu inclinationem habere in illū. quatenus igitur cōcupiscentia naturalis in obiectum tendit apprehensūm, in finem & per finē tendit: quatenus verò à natura dirigitur, finis ille modificatur commensuratione ad naturam: quod est ordinari ad naturam vt ad finem non apprehensum, sed inditum: & propterea repugnat obiecto concupiscentiæ naturalis appetitus vt finis simpliciter: sicut repugnat ei appeti absque cōmensuratione ad naturam. Concu-

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

piscentia autem rationalis, quia ad obiectum apprehensum secundum se tendere permittitur, reputante aliquo id sibi pro bono ex ipsa commensuratione obiecti ad rationem infinitate modificatum sortitur effectum. Ex eo enim quòd in voluptate constituit quis finem, voluptas nõ commensuratur illius rationi vt appetibile, nisi vt infinite appetibile: vt patet. Est ergo differentia inter rationalis & naturalis concupiscentiæ obiectum, non quòd alterius finis, alterius id quòd est ad finem, obiectum est, sed quòd alterius scilicet rationalis obiectum & est finis & habet totaliter rationem finis, alterius verò, scilicet naturalis obiectum etsi sit finis, non tamen habet totaliter rationem finis: Tũ quia habet rationẽ modificati ad naturam: tum quia ordinatur ad alium finem inditum, scilicet naturam. Ad obiectionem ergo primam patet quid dicendum est: formaliter tamen dicitur, quòd concupiscentia naturalis tendit in aliquid dupliciter, scilicet vt apprehensum & vt inditum: & concedito quòd stando in apprehensis tendit in aliquid vt finem: sed non vt totaliter exercentem rationem finis: quia totalitudo suorum obiectorum apprehensorum subordinatur naturæ vt fini. Et propterea nou est infinita, sed terminata ad obiectum apprehẽsum terminum & finem, vt dictum est. Ad secundam verò dicitur eodẽ modo, quòd delectabile est secundum se formaliter obiectum & finis naturalis concupiscentiæ, modificatum tamen commensuratione ad naturam: & subordinatum fini indito: qui est natura, propter quod concupiscentia naturalis ipsius delectabilis satiatur: rationalis autem concupiscentia delectabilis insatiabilis est, vt patet in personis deditis venereis.

Alias. simul.

Text. 65.

¶Circa responsionem ad primum in eodem articulo aduerte, quòd illa verba literæ, prout concupiscitur semel in actu: replicanda sunt super secundo membro, ita quòd sensus est, quòd cõcupiscibile prout cõcupiscitur semel in actu, est finitum: vel quia est finitum secundum rem, vel quia est finitum secundum apprehensionem: potest enim cõcupisci semel in actu tam finitum quàm infinitum secundum rem: vt patet in concupiscente simul infinitam pecuniam: apponit autem has duas conditiones, scilicet vnitatis & actualitatis, quia plus sic in infinitum: sicut si album per se disgregat magis albũ: magis disgregat, concupiscentia verò eius quod est ad finem, non est infinita: si secundum illam mensuram appetitur, quæ cõuenit fini. vnde qui finem ponunt in diuitiis, habent concupiscentiam diuitiarum in infinitũ: qui autem diuitias appetunt propter necessitatem vitæ, cõcupiscunt diuitias finitas sufficientes ad necessitatẽ vitæ, vt Philosophus dicit ibidẽ. Et eadẽ est ratio de concupiscentia quarũcunque aliarum rerum.

Infrà art. 4. ad 2 & ar. 5. cor. fi. & ad 2. Et 4. di. 49. q. 3. ar. 1. quæsti. 1. Cap. 22. Lib. 7. c. 12. & 13. Cap. 1. 3. 4. 6. & 7.

Text. 28.

Cap. 4.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, q̃ omne quod concupiscitur, accipitur vt quoddam finitum, vel quia est finitum secundum rem prout concupiscitur semel* in actu, vel quia est finitum, secundum quod cadit sub apprehensione. non enim potest sub ratione infiniti apprehendi: quia infinitum est, cuius quantitatem accipientibus semper est aliquid extra sumere, vt dicitur in 3. Physicorum*.

¶Ad secundum dicendum, q̃ ratio quodammodo est virtutis infinitæ, inquãtum potest in infinitum aliquid considerare: vt apparet in additione numerorũ & linearum. vnde infinitũ aliquo modo sumptum est proportionatum rationi. Nam vniuersale, quod ratio apprehendit, est quodammodo infinitum, inquantum in potentia continet infinita singularia.

¶Ad tertium dicendum, quòd ad hoc, q̃ aliquis delectetur, non requiritur, quòd omnia consequatur, quæ concupiscit: sed in quolibet concupito, quod consequitur, delectatur.

QVAESTIO TRIGESIMA prima, De delectatione secundum se, in octo articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de delectatione & tristitia.

¶Circa delectationem verò considerãda sunt quatuor. Primò, de ipsa delectatione secundum se. Secundò, de causis delectationis. Tertiò, de effectibus eius. Quartò, de bonitate & malitia ipsius:

¶Circa primũ quæruntur octo. ¶Primò, vtrũ delectatio sit passio. ¶Secũdò, vtrum sit in tempore. ¶Tertiò, vtrum differat à gaudio. ¶Quartò, vtrum sit in appetitu intellectiuo. ¶Quintò, de comparatione delectationũ superioris appetitus ad delectationẽ inferioris. ¶Sextò, de comparatione delectationum sensitiuarum adinuicem. ¶Septimò, vtrũ sit aliqua delectatio non naturalis. ¶Octauò, vtrum delectatio possit esse contraria delectationi.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum delectatio sit passio.

Infrà art. 4. ad 2 & ar. 5. cor. fi. & ad 2. Et 4. di. 49. q. 3. ar. 1. quæsti. 1. Cap. 22. Lib. 7. c. 12. & 13. Cap. 1. 3. 4. 6. & 7.

AD PRIMVM sic procedi̇tur. Videtur quòd delectatio non sit passio. Dam. enim in secũdo lib.* distinguit operationem à passione: dicens quòd operatio est motus qui est secundum naturam, passio verò est motus contra naturam: sed delectatio est operatio, vt Philosophus dicit in septimo, & 10. Ethicorum.* ergo delectatio non est passio.

Text. 28.

2 ¶Præterea, Pati est moueri: vt dicitur in 3. Phys.* sed delectatio non consistit in moueri, sed in motum esse: causatur enim delectatio ex bono iam adepto. ergo delectatio non est passio.

Cap. 4.

3 ¶Præterea, Delectatio cõsistit in quadã perfectione delectati: perficit enim operationem, vt dicitur in 10. Ethi.* sed perfici nõ est pati vel alterari, vt dicitur 7. Phy. & 2. de anim. ergo delectatio non est passio.

Li. 14. ch. 7. 8. & 9. 10. 5.

Q. 22. ar. 3.

Cap. 10.

¶SED CONTRA est quod Aug. in 10. & 14. de ciui. Dei*. ponit delectationem sive gaudium vel lætitiam inter alias passiones animæ.

¶RESPONDEO dicendum, quòd motus appetitus sensitiui propriè passio nominatur, sicut suprà dictũ est*: affectio autem quæcunque ex apprehẽsione sensitiua procedens, est motus appetitus sensitiui: hoc autẽ necesse est competere delectationi: nam, sicut Philosophus dicit in 1. Rheto.* delectatio est quidã motus animæ, & constitutio simul tota & sensibilis in naturam existentem. Ad cuius intellectum considerandum est quòd sicut contingit in rebus naturalibus aliqua consequi suas perfectiones naturales, ita hoc contingit in animalibus: & quamuis moueri ad perfectionem non sit totum simul, tamen consequi naturalem perfectionem est totum simul. Hæc autem est differentia inter animalia & alias res naturales, quòd aliæ res naturales quando cõstituuntur in id quod conuenit eis secundum naturam, hoc non sentiunt: sed animalia hoc sentiunt: & ex isto sensu causatur quidã motus animæ in appetitu sensitiuo, & iste motus est delectatio. Per hoc ergo, quod dicitur, quòd delectatio est motus animæ, ponitur in genere: per hoc autẽ quod dicitur constitutio in existentem naturam, id est in id quod existit in natura rei, ponitur causa delectationis, scilicet præsentia cõnaturalis boni. Per hoc autem, quod dicitur, simul tota, ostendit quòd cõstitutio non debet accipi prout est in cõstitui, sed prout est in constitutum esse, quasi in termino motus: non enim delectatio est generatio, prout Plato posuit, sed magis consistit in factum esse, vt dicitur in 7. Ethic.* Per hoc autẽ quod dicitur sensibilis, excluduntur perfectiones rerũ insensibilium in quibus non est delectatio. Sic ergo patet quòd cũ delectatio sit motus in appetitu animali, cõsequens apprehensionẽ sensus, delectatio est passio animæ.

Cap. 14.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd operatio cõnaturalis non impedita est perfectio secunda: vt habetur in 2. De anima*: & ideo quando cõstituitur res in propria operatione connaturali, & nõ impedita, sequitur delectatio, quæ cõsistit in perfectum esse: vt dictũ est*. sic ergo cum dicitur, quòd delectatio est operatio, non est prædicatio per essentiã, sed per causam.

Text. 15. & 16.

In 10. cor.

¶Ad secundum dicendũ, q̃ in animali duplex motus cõsiderari potest, vnus secundum intentionẽ finis, qui pertinet ad appetitum: alius secũdum executionem, qui pertinet ad exteriorem operationem. Licet ergo in eo, qui iam cõsecutus est bonum, in quo delectatur, cesset motus executionis, quo tendit ad finem: non tamen cessat motus appetitiuæ partis: quæ sicut prius desiderabat non habitum, ita postea delectatur in habito: licet enim delectatio sit quies quædam appetitus considerata præsentia boni delectantis, quod appetitui satisfacit: tamen adhuc remanet immutatio appetitus ab appetibili, ratione cuius delectatio motus quidam est.

¶Ad tertium dicendum, quòd quamuis nomen passionis magis propriè conueniat passionibus corruptiuis & in malum tendentibus: sicut sunt ægritudines corporales, & tristitia & timor in anima: tamen etiam in bonum ordinantur aliquæ passiones: vt suprà dictum est*, & secundum hoc delectatio dicitur passio.

Q. 22. & 23. artic.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum delectatio sit in tempore.

Infrà qũ. 35. artic. 2. & 7. cor. & q. 41. artic. 3. cor. & 3. dist. 27. qõ. 1. artic. 2. ad 3. & 4. di. 49. qõ. 3. artic. 3. qc. 2. ad 1.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd delectatio sit in tempore. Delectatio enim est motus quidam vt in 1. Rheto*. Philosophus dicit. sed motus omnis est in tempore: ergo delectatio est in tempore.

2 ¶Præterea, Diuturnum vel morosum dicitur aliquid secundum tempus, sed aliquæ delectationes dicuntur morosæ. ergo delectatio est in tempore.

3 ¶Præterea, Passiones animæ sunt vnius generis: sed aliquæ passiones animæ sunt in tempore: ergo & delectatio.

Cap. 10.

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 10. Ethi.* quòd secundum nullum tempus accipiet quis delectationem.

Cap. 4. & 5.

¶RESPONDEO dicendum, quòd aliquid contingit esse in tempore dupliciter: vno modo secundum se, alio modo per aliud, & quasi per accidens. Quia enim tempus est numerus successiuorum, illa secundum se dicuntur esse in tempore, de quorum ratione est successio, vel aliquid ad successionem pertinens: sicut motus, quies, locutio, & alia huiusmodi. secũdum aliud verò & non per se dicuntur esse in tempore illa, de quorum ratione non est aliqua successio, sed tamen alicui successiuo subiacent: sicut esse hominum de sui ratione non habet successionem, non enim est motus: sed terminus motus vel mutationis, scilicet generationis ipsius: sed quia humanum esse subiacet causis transmutabilibus, secundum hoc hominem esse est in tempore. Sic igitur dicendum est, quod delectatio secundum se quidem non est in tempore. Est enim delectatio in bono iam adepto, quod est quasi terminus motus: sed si illud bonum adeptum transmutationi subiaceat, erit delectatio per accidens in tempore: si autem sit omnino in transmutabile, delectatio non erit in tempore, nec per se, nec per accidens.

Text. 28.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, q̃ sicut dicitur in 3. De anima*, motus dupliciter dicitur. Vno modo, qui est actus imperfecti, scilicet existentis in potentia inquantum huiusmodi: & talis motus est successiuus & in tempore. Alius autem motus est actus perfecti, id est, existentis in actu: sicut intelligere, sentire, & velle, & huiusmodi, & etiam delectari, & huiusmodi motus non est successiuus, nec per se in tempore.

¶Ad secundum dicendum, q̃ delectatio dicitur morosa vel diuturna secundum quod per accidens est in tempore.

¶Ad tertium dicendum, quòd aliæ passiones non habent pro obiecto bonum adeptum, sicut delectatio, vnde plus habent de ratione motus imperfecti quàm delectatio, & per consequens magis delectationi conuenit non esse in tempore.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum delectatio differat à gaudio.

Infrà qũ. 35. artic. 2. & 7. cor. & q. 41. artic. 3. cor. & 3. dist. 27. qõ. 1. artic. 2. ad 3. & 4. di. 49. qõ. 3. artic. 3. qc. 2. ad 1.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur q̃ gaudium sit omnino idem quod delectatio. Passiones enim animæ differunt secundum obiecta: sed idem est obiectum gaudij & delectationis, scilicet bonum adeptum. ergo gaudium est omnino idem quod delectatio.

Text. 15. & 16.

In 10. cor.

2 ¶Præterea, Vnus motus non terminatur ad duos terminos: sed idem est motus qui terminatur ad gaudium & delectationem, scilicet concupiscentia. ergo delectatio & gaudium sunt omnino idem.

3 ¶Præterea, Si gaudium est aliud à delectatione, videtur quòd pari ratione & lætitia, & exultatio, & iucunditas significẽt aliquid aliud à delectatione. & sic erunt omnes diuersæ passiones: quod videtur esse falsum: nõ ergo gaudiũ differt à delectatione.

¶SED CONTRA est, quod in brutis animalibus non dicimus gaudium, sed in eis dicimus delectationem. non ergo est idem gaudium & delectatio.

Q. præce. artic. 3. Lib. 2. ca. 13. & 22. Et 4. c. 10. & 22.

¶RESPONDEO dicendum, q̃ gaudium, vt Auicenna dicit in li. suo De anima, est quædam species delectationis. Est enim considerandum, quòd sicut sunt quædam concupiscentiæ naturales, quædã autem non naturales, sed consequuntur rationem (vt suprà dictũ est*) ita etiam delectationum quædã sunt naturales, & quædam non naturales, quæ sunt cum ratione. Vel sicut Dam.* & Greg. Nice.* dicũt, quædã sunt corporales, quædam animales, quod in idem redit. Delectamur enim & in his, quæ naturaliter concupiscimus, ea adipiscentes: & in his, quæ concupiscimus secundum rationem. sed nomen gaudij non habet locum, nisi in delectatione, quæ cõsequitur rationem: vnde gaudium non attribuimus brutis animalibus, sed solum nomen delectationis. omne autem, quod concupiscimus secundum naturam, possumus etiam cum delectatione rationis concupiscere, sed non ecõuerso. vnde de omnibus, de quibus est delectatio, potest esse gaudium in habentibus rationẽ, quamuis non semper de omnibus sit gaudiũ: quãdoque enim aliquis sentit aliquã delectationẽ secundum corpus, de qua tamen non gaudet secundũ rationem. Et secundũ hoc patet, q̃ delectatio est in his plus quàm gaudium.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd cum obiectũ appetitus animalis sit bonũ apprehensum, diuersitas apprehensionis pertinet quodãmodo ad diuersitatem obiecti. & sic delectationes animales, quæ dicuntur etiam gaudia, distinguuntur à delectationibus corporalibus: quæ dicuntur solùm delectationes, sicut & de concupiscentiis suprà dictum est*.

Q. præced. ar. 3. ad 2.

¶Ad secundum dicendum, quòd similis differentia inuenitur etiã in cõcupiscentiis, ita quòd delectatio respondeat concupiscentiæ, & gaudium respondeat desiderio: quod magis videtur pertinere ad concupiscentiam animalem. & sic secundum differentiam motus est etiam differentia quietis.

Infrà q. 35. artic. 1. cor. & 2. dist. 45. art. 1. cor. & 4. di. 49. q. 3. art. 1. q. 2. & 3. Cap. 10.

¶Ad tertium dicendum, q̃ alia nomina ad delectationem pertinentia, sunt imposita ab effectibus delectationis: nam lætitia imponitur à dilatatione cordis, ac si diceretur lætitia: exultatio verò dicitur ab exterioribus signis delectationis interioris, quæ apparent exterius, inquantum scilicet interius gaudium prosilit ad exteriora: iucunditas verò dicitur à quibusdam specialibus lætitiæ signis vel affectibus, & tamen omnia ista nomina videntur pertinere ad gaudium: non enim vtimur eis nisi in naturis rationalibus.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum delectatio sit in appetitu intellectiuo.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd delectatio non sit in appetitu intellectiuo. Dicit enim Philosophus in 1. Rheto.* quòd delectatio est motus quidam sensibilis, qui non est in parte intellectiua. ergo delectatio non est in parte intellectiua.

2 ¶Præterea, delectatio est passio quedam. sed omnis passio est in appetitu sensitiuo: ergo delectatio non est nisi in appetitu sensitiuo.

Cap. 10.

3 ¶Præterea, Delectatio est communis nobis & brutis. ergo non est nisi in parte, quæ nobis & brutis communis est.

¶SED CONTRA est q̃ in Psal. 36. dicitur, Delectare in Domino. sed ad Deũ non potest extendi appetitus sensitiuus, sed solùm intellectiuus, ergo delectatio potest esse in appetitu intellectiuo.

¶RESPONDEO dicendum quòd sicut dictum est*, delectatio quædam sequitur apprehensionem rationis: ad apprehensionem autem rationis non solùm commouetur appetitus sensitiuus per applicationem ad aliquid particulare, sed etiam appetitus intellectiuus, qui dicitur voluntas, & secundum hoc in appetitu intellectiuo, siue in voluntate est delectatio, quæ dicitur gaudium, non autem delectatio corporalis. hoc tamen interest inter delectationem vtriusque appetitus, quòd delectatio appetitus sensibilis est cum aliqua transmutatione corporali, delectatio autem appetitus intellectiui nihil aliud est quàm simplex motus voluntatis: & secundum hoc Augustinus dicit in 4. de ci. Dei*, quòd cupiditas & lætitia nihil est aliud quàm voluntas in eorum consecutione, sed non ecõuerso. vnde de omnibus, de quibus est delectatio, potest esse gaudium in habentibus rationẽ, quamuis non semper de omnibus sit gaudiũ: quãdoque enim aliquis sentit aliquã delectationẽ secundum corpus, de qua tamen non gaudet secundũ rationem. Et secundũ hoc patet, q̃ delectatio est in his plus quàm gaudium.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd cum obiectũ appetitus animalis sit bonũ apprehensum, diuersitas apprehensionis pertinet quodãmodo ad diuersitatem obiecti. & sic delectationes animales, quæ dicuntur etiam gaudia, distinguuntur à delectationibus corporalibus: quæ dicuntur solùm delectationes, sicut & de concupiscentiis suprà dictum est*.

Q. præced. ar. 3. ad 2.

¶Ad secundum dicendum, quòd similis differentia inuenitur etiã in cõcupiscentiis, ita quòd delectatio respondeat concupiscentiæ, & gaudium respondeat desiderio: quod magis videtur pertinere ad concupiscentiam animalem. & sic secundum differentiam motus est etiam differentia quietis.

Infrà q. 35. artic. 1. cor. & 2. dist. 45. art. 1. cor. & 4. di. 49. q. 3. art. 1. q. 2. & 3. Cap. 10.

¶Ad tertium dicendum, q̃ alia nomina ad delectationem pertinentia, sunt imposita ab effectibus delectationis: nam lætitia imponitur à dilatatione cordis, ac si diceretur lætitia: exultatio verò dicitur ab exterioribus signis delectationis interioris, quæ apparent exterius, inquantum scilicet interius gaudium prosilit ad exteriora: iucunditas verò dicitur à quibusdam specialibus lætitiæ signis vel affectibus, & tamen omnia ista nomina videntur pertinere ad gaudium: non enim vtimur eis nisi in naturis rationalibus.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum delectatio sit in appetitu intellectiuo.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd delectatio non sit in appetitu intellectiuo. Dicit enim Philosophus in 1. Rheto.* quòd delectatio est motus quidam sensibilis, qui non est in parte intellectiua. ergo delectatio non est in parte intellectiua.

2 ¶Præterea, delectatio est passio quedam. sed omnis passio est in appetitu sensitiuo: ergo delectatio non est nisi in appetitu sensitiuo.

Cap. 10.

3 ¶Præterea, Delectatio est communis nobis & brutis. ergo non est nisi in parte, quæ nobis & brutis communis est.

¶SED CONTRA est q̃ in Psal. 36. dicitur, Delectare in Domino. sed ad Deũ non potest extendi appetitus sensitiuus, sed solùm intellectiuus, ergo delectatio potest esse in appetitu intellectiuo.

Art. præc.

omnis motus voluntatis causatur à voluntate quo ad exercitium actus, ab obiecto autem quo ad specificam determinationem. Delectatio igitur & tristitia cum sint animi motus secundum appetitū intellectiuum, vt modò loquimur, à voluntate sunt, & in voluntate: quia immanentes actus sunt. Secundò, quòd delectatio, propriè loquendo, non est velle, nec tristitia nolle: probatur, quia superius fruitio actus speciei distinctus est contra velle & intendere: constat autem, quòd delectatio in voluntate aut est fruitio, aut eius species. Et pari ratione tristitia, vt ibi inuenitur, distinguenda videtur à nolle: & hoc loquendo propriè de velle & nolle, & si largo vocabulo per velle omnis acceptatio voluntatis, & per nolle omnis refutatio significetur: vt Augustini authoritas in litera allata sonat, dicens quòd lætitia est voluntas: sic delectatio est velle, & tristitia nolle. Tertiò, quòd tam delectatio quàm tristitia est à voluntate vt natura, seu naturaliter, declaratur ex antedictis: & quòd aliqua operatio est à voluntate naturaliter, & quòd fruitio Dei clare visi est naturalis, & probatur, quia non in potestate nostra esse videtur tristari vel delectari apprehēsis delectabilibus & tristabilibus ipsi voluntati, id est volitis aut nolitis à nobis. Quartò, quòd delectatio & tristitia habent magis rationem passionis in voluntate, quàm amor & odium: pro quanto illę sunt vniuersaliter à voluntate vt natura, hæc non. Et ideo voluntas ad hoc se habet magis actiuè quàm ad illas immediatè: quoniam ad hoc cum dominio, ad illas non. Et propterea putatæ sunt verè passiones, id est causatæ solummodo ab obiectis immediatè: cū tamen sint operationes naturales ipsius voluntatis, consequentes ab ipsa & in ipsa ex obiectis apprehensis & volitis aut nolitis formaliter, vel virtualiter. Et quoniam hoc medium est inter esse omnino passiones, vt Scot. posuit, & esse omnino operationes volitarias, ideo obiecta vtramque veritatem participant, soluenda tamen simpliciter sunt: & dicendum ad primum, quòd tristitia, proprie loquendo, nec est velle, nec nolle, sed operatio contraria fruitioni: communiter tamen loquendo est nolle: non tamen sequitur, ergo potest esse in Deo vel beatis, quia non est omne nolle: nō enim se habent cōuertibiliter, sed sicut animal

Cap. 4.

Capi. vlti.

Cap. 13.

Ga. 7. & 8.

Art. 1.

D. 111.

tione quæ volumus.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd in illa diffinitione Philosophi sensibile ponitur communiter pro quæcunque apprehensione, dicit enim Philosophus in 10. Ethic.* quòd secundum omnem sensum est delectatio: similiter autem & secundum intellectum, & speculationem. Vel potest dici quòd ipse diffinit delectationem appetitus sensitiui.

¶Ad secundum dicendum, quòd delectatio habet rationem passionis, propriè loquendo, inquātum est cum aliqua transmutatione corporali: & sic non est in appetitu intellectiuo, sed secundum simplicem motum, sic enim etiam est in Deo & in Angelis: vnde dicit Philosophus in 7. Ethicor.* quòd Deus vna simplici operatione gaudet. Et Diony. dicit in fine cæleſt. Hierar. quòd Angeli non sunt susceptibiles nostræ passibilis delectationis, sed congaudent Deo secundum incorruptionis lætitiam.

¶Ad tertium dicendum, quòd in nobis non solum est delectatio in qua communicamus cum brutis, sed etiā in qua communicamus cum Angelis. vnde ibidem Diony. dicit, quòd sancti homines multotiens fiunt in participatione delectationum angelicarum, & ita in nobis est delectatio non solum in appetitu sensitiuo, in quo communicamus cum brutis, sed etiam in appetitu intellectiuo in quo communicamus cum Angelis.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum delectationes corporales & sensibiles sint maiores delectationibus spiritualibus & intelligibilibus.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd delectationes corporales & sensibiles sint maiores delectationibus spiritualibus intelligibilibus. Omnes enim aliquam delectationem sequuntur secundum Philosophum in 10. Ethic.* sed plures sequuntur delectationes sensibiles, quam delectationes spirituales intelligibiles: ergo delectationes corporales sunt maiores.

2 ¶Præterea, Magnitudo causæ ex effectu cognoscitur: sed delectationes corporales habent fortiores effectus: transmutant enim corpus, & in quibusdam insanias faciunt, vt dicitur in 7. Ethic.* ergo delectationes corporales sunt fortiores.

3 ¶Præterea, Delectationes corporales oportet temperare & refrænare propter earū vehementiam: sed delectationes spirituales non oportet refrænare: ergo delectationes corporales sunt maiores.

¶SED CONTRA est quod dicitur in Psalm. 118. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo. Et Philosophus dicit in 10. Ethic.* quòd maxima delectatio est, quæ est secundum operationem sapientiæ.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut iam dictū est*, delectatio prouenit ex coniunctione conuenientis cum sentitur & cognoscitur. In operibus autem animæ præcipuè sensitiuæ & intellectiuæ est hoc cōsiderandum, quòd cùm nō transeant in materiam exteriorem, sunt actus vel perfectiones operātis: scilicet intelligere, sentire, velle & huiusmodi: nā actiones, quæ transeunt in exteriorē materiam, magis sunt actiones & perfectiones materiæ transmutatæ: motus est actus mobilis à mouēte. Sic igitur prædictæ actiones animæ sensitiuæ & intellectiuæ, & ipsæ sunt quoddam bonum operantis, & sunt etiam cognitæ per sensum vel intellectum: vnde etiam ex ipsis consurgit delectatio, & non solùm ex eorum obiectis. Si igitur comparentur delectationes intelligibiles delectationibus sensibilibus secūdum quòd delectamur in ipsis actionibus (puta in cognitione sensus & in cognitione intellectus) non est dubium, quòd multo sunt maiores delectationes intelligibiles, quā sensibiles: multò enim magis delectatur homo de hoc, quòd cognoscit aliquid intelligendo, quam de hoc quòd cognoscit aliquid sentiendo: quia intellectualis cognitio & perfectior est, & etiam magis cognoscitur: quia intellectus magis reflectitur supra actum suum, quàm sensus, est etiam cognitio intellectiua magis dilecta: nullus enim est qui non vellet magis carere visu corporali, quàm visu intellectuali, eo modo quo bestiæ vel stulti carent: sicut Augustinus dicit in libr. de ciuita. Dei*. Sed si comparentur delectationes intelligibiles spirituales delectationibus sensibilibus corporalibus, sic secundum se & simpliciter loquendo, delectationes spirituales sunt maiores: & hoc apparet secundum tria, quæ requiruntur ad delectationē, scilicet bonum coniunctum, & id, cui coniungitur, & ipsa coniunctio. Nam ipsum bonum spirituale est maius, quàm corporale bonum: & est magis dilectum: cuius signum est, quòd homines etiam à maximis corporalibus voluptatibus abstinent, vt non perdant honorem qui est bonum intelligibile. similiter etiam ipsa pars intellectiua est multò nobilior, & magis cognoscitiua quàm pars sensitiua. Coniunctio etiam vtriusque est magis intima & magis perfecta, & magis firma. Intimior quidem est: quia sensus sistit circa exteriora accidentia rei, intellectus verò penetrat vsque ad rei essentiam. obiectum enim intellectus est quod quid est, perfectior autem est, quia coniunctioni sensibilis ad sensum adiungitur motus, qui est actus imperfectus: vnde delectationes sensibiles non sunt totæ simul, sed in eis aliquid pertransit & aliquid expectatur consummandum, vt patet in delectatione ciborum & venereorum: sed intelligibilia sunt absque motu, vnde delectationes tales sunt totæ simul. Est etiam firmior, quia delectabilia corporalia sunt corruptibilia, & citò deficiunt, bona verò spiritualia sunt incorruptibilia. Sed quo ad nos delectationes corporales sunt magis vehementes propter tria. Primò, quia sensibilia sunt magis nota quo ad nos, quam intelligibilia. Secundò etiam, quia delectationes sensibiles, cum sint passiones sensitiui appetitus, fiunt cum aliqua transmutatione corporali: quod non contingit in delectationibus spiritualibus nisi per quamdam redundantiam à superiori appetitu ad inferiorem. Tertiò, quia delectationes corporales appetuntur vt medicinæ quædam contra corporales defectus vel molestias, ex quibus tristitiæ quædam sequuntur, vnde delectationes corporales tristitiis huiusmodi superuenientes, magis sentiuntur, & per consequens magis acceptantur, quàm delectationes spirituales, quæ non habent tristitias contrarias: vt infrà dicetur*.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ideo plures sequuntur delectationes corporales: quia bona sensibilia sunt magis & pluribus nota, & etiam quia homines indigent delectationibus, vt medicinis contra multiplices dolores & tristitias. Et cum plures hominum non possint attingere ad delectationes spirituales, quæ sunt propriè virtuosorum, consequens est, quòd declinent ad corporales.

¶Ad secundum dicendum, quòd transmutatio corporis magis contingit ex delectationibus corporalibus inquantum sunt passiones appetitus sensitiui.

¶Ad

¶ Super Quæstionis trigesimæ primæ Articulum quintum.

IN articulo quinto nota illa verba, vnde & delectationes sensibiles non sunt totæ simul. Ex hoc enim patet, q̄ cum de ratione delectationis dicitur, quòd est tota simul, intelligitur de ea per se: licet per accidens contingat oppositū. Cōiunctio enim, in qua delectatio consistit, non est successiua nisi ratione motus adiuncti, vt hic dicitur: & ex hoc ipso deficit à perfectione delectationis illa, quæ hoc accidens habet annexum, ex quo non est tota simul. Delectatio igitur secundum se est tota simul. & absque tempore, vt in articulo secundo discussum est: per accidens autem aliqua est nō tota simul & in tempore.

& homo.

¶Ad secundum, quòd summe nolente Socrate aliquid euenire: & tamen eueniente, tristabitur, resultante & euentu apprehenso in voluntate nouo motu tristitiæ: nec inconuenit cōmunicando cum istis in abusione vocabulorum, quòd cum summa nolitione obiecti absolute vel futuri adueniat alia nolitio, eiusdē iam præsentis. Sic enim causat tristitiam: aliter enim mouet præsens, & aliter absens obiectum, vt dictum est.

¶Ad tertium negatur, quòd omnis operatio sit immediatè in potestate voluntatis, imo aliqua nunquam, vt prima: aliqua mediate, vt delectatio, mediante scilicet apprehensione vel amore obiecti.

¶Ad quartum dicitur, quòd eum hoc, quòd tristitia est de his quæ nobis nolentibus accidunt, stat quòd sit à voluntate vt natura immediate.

¶Ad tertium dicendum, quòd delectationes corporales sunt secundum partem sensitiuam, quæ regulatur ratione: ideo indigent temperari & refrænari per rationem, sed delectationes spirituales sunt secundum mentem quæ est in ipsa regula: vnde sunt secundum seipsas sobriæ & moderatæ.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum delectationes tactus sint maiores delectationibus, quæ sunt secundum alios sensus.

2.2. q. 15. ar. 3. cor. et 4. 141. art. 4. cor. & ad 3. et ar. 7. cor. & 4. di. 49. q. 3. ar. 5. q. 2. Et mal. q. 14. arti. 4. & 6. & ad 3.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur q̄ delectationes: quæ sunt secundum tactum, non sint maiores delectationibus, quæ sunt secundum alios sensus. Illa enim delectatio videtur esse maxima, qua excluſa, gaudium omne cessat. sed talis est delectatio quæ est secundum visum. Dicitur Tobiæ 5. Quale gaudium erit mihi qui in tenebris sedeo, & lumen cæli non video: ergo delectatio, quæ est per visum est maxima inter sensibiles delectationes.

2 ¶Præterea, vnicuique fit delectabile illud q̄ amat, vt Philosophus dicit in 1. Rheto.* sed inter alios sensus maximè diligitur visus. ergo delectatio quæ est secundum visum est maxima.

3 ¶Præterea, Principium amicitiæ delectabilis, maximè est visio: sed causa talis amicitiæ est delectatio. ergo secundum visum videtur esse maximè delectatio.

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 3. Ethi.* quòd maximæ delectationes sunt secundum tactum.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut iam dictum est*, vnumquodque inquantum amatur, efficitur delectabile: sensus autem, vt dicitur in 1. Meta.* propter duo diliguntur, scilicet propter cognitionem & propter vtilitatem: vnde & vtroque modo contingit esse delectationem secundum sensum. Sed quia apprehendere ipsam cognitionem tanquam bonum quoddam, proprium est hominis, ideo primæ delectationes sensuum, quæ scilicet sunt secundum cognitionem, sunt propriæ hominum: delectationes autem sensuum inquantum diliguntur propter vtilitatem, sunt communes omnibus animalibus. Si igitur loquamur de delectatione sensus, quæ est ratione cognitionis, manifestum est quòd secundum visum est maior delectatio, quàm secundum aliquem alium sensum. Si autem loquamur de delectatione sensus, quæ est ratione vtilitatis, sic maxima delectatio est secundum tactum: vtilitas enim sensibilium attenditur secundum ordinem ad conseruationem naturæ animalis, ad hanc autem vtilitatem propinquius se habent sensibilia tactus. Est enim tactus cognoscitiuus eorum, ex quibus consistit anima, scilicet calidi, & frigidi, & humidi, & sicci, & huiusmodi: vnde secundum hoc delectationes, quæ sunt secundum tactum, sunt maiores quasi fini propinquiores: & propter hoc etiam animalia alia, quæ non habent delectationem secundum sensum nisi ratione vtilitatis, non delectantur secundum alios sensus nisi in ordine ad sensibilia tactus. Neque enim odoribus leporum canes gaudent, sed cibatione: neque leo voce bouis, sed comestione: vt dicitur in 3. Ethic.* Cum igitur delectatio tactus sit maxima ratione vtilitatis, delectatio autem visus ratione cognitionis, siquis vtramque comparare velit, inueniet simpliciter delectationem tactus esse maiorem delectatione visus secundum quod consistit infra limites sensibilis delectationis: quia manifestum est quòd id, quod est naturale, in vnoquoque est potentissimum. Huiusmodi autem delectationes tactus sunt, ad quas ordinantur concupiscentiæ naturales, sicut cibi, & venereæ, & huiusmodi. Sed si consideremus delectationes visus, secundum quòd visus deseruit intellectui, sic delectationes visus erunt potiores ea ratione, qua & intelligibiles delectationes sunt potiores sensibilibus.

Cap. 10.

Artic. 2. Circa prin. cap.

Art. 3.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd gaudium, sicut supra dictum est*, significat animalem delectationem: & hæc maxime pertinet ad visum: sed delectatio naturalis magis pertinet ad tactum.

¶Ad secundum dicendum, q̄ visus maximè diligitur propter cognitionem, eo quòd multas rerum differentias nobis ostendit, vt ibidem dicitur*.

Li. 1. Met. circa prin.

¶Ad tertium dicendum, quòd alio modo delectatio est causa amoris carnalis, & alio modo visio: nam delectatio & maximè quæ est secundum tactum, est causa amicitiæ delectabilis per modum finis. visio autem est causa, sicut vnde est principium motus inquantum per visum amabilis imprimitur species rei, quæ allicit ad amandum, & ad concupiscendam eius delectationem.

ARTICVLVS VII.

¶Vtrum aliqua delectatio sit non naturalis.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd nulla delectatio sit innaturalis. Delectatio enim in aff. ctibus animæ proportionatur quieti in corporibus: sed appetitus corporis naturalis non quiescit nisi in loco connaturali, ergo nec quies appetitus animalis, quæ est delectatio, potest esse nisi in aliquo connaturali. nulla ergo delectatio est non naturalis.

2 ¶Præterea, Illud quod est contra naturam, est violentum: sed omne violentum est contristans, vt dicitur in 5. Metaphy.* ergo nihil, quod est contra naturam, est delectabile.

3 ¶Præterea, Constitui in propriam naturam, cum sentitur, causat delectationem: vt patet in diffinitione Philosophi supra* posita: sed constitui in naturam, vnicuique est naturale*: quia motus naturalis est qui est ad terminum naturalem. ergo omnis delectatio est naturalis.

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 7. Ethic.* quòd quædam delectationes sunt ægritudinales & contra naturam.

¶RESPONDEO dicendum, quòd naturale dicitur quod est secundum naturam, vt dicitur in 2. Physic.* natura autem in homine dupliciter sumi potest. Vno modo prout intellectus & ratio est potissimè hominis natura: quia secundum eam homo in specie constituitur, & secundum hoc naturales delectationes hominum dici possunt, quia sunt in eo, quod conuenit homini secundum rationem, sicut delectari in contemplatione veritatis, & in actibus virtutum est naturale hominum. Alio modo potest sumi natura in homine secundum quod condiuiditur rationi, scilicet id quod est commune homini & aliis, præcipuè quòd rationi non obedit: & secundum hoc ea quæ pertinēt ad conseruationem corporis: vel secundum individuum, vt cibus, potus, lectus, & huiusmodi: vel secundum speciem, sicut venereorum vsus dicuntur homini delectabiles naturaliter. secundum vtrasque autem delectationes contingit aliquas esse innaturales, simpliciter loquendo, sed connaturales secundum quid. Contingit enim in aliquo individuo corrumpi aliquod principiorum naturalium speciei: & sic id, quod est contra naturam speciei, fieri per accidens naturale huic individuo, sicut huic aquæ calefactæ est naturale, quòd calefaciat: Ita igitur contingit, quòd id, quod est contra naturam hominis, vel quantum ad rationem, vel quantum ad corporis cōseruationem, fiat huic homini cōnaturale propter aliquam corruptionem naturæ in eo existentem: quæ quidem corruptio potest esse vel ex parte corporis, sicut ex ægritudine, sicut febricitantibus dulcia videtur amara, & econuerso: siue propter malam cōplexionem, sicut aliqui delectātur in comestione terræ, vel carbonum vel aliquorum huiusmodi: vel etiam ex parte animæ, sicut propter consuetudinem aliqui delectantur in comedendo homines, vel in coitu bestiarum, aut masculorum, aut aliorum huiusmodi quæ non sunt secundum naturam humanam.

¶Et per hoc patet responsio ad obiecta.

¶ Super Quæstionis trigesimæ primæ Articulum sextum.

IN articulo sexto aduertere, quòd cum dicitur, quòd delectationes tactus sunt ad quas ordinantur concupiscentiæ naturales, potest tripliciter intelligi. Primò cum præcisione: vt scilicet ad solas delectationes sensuum inquantum vitiosas, quæ appellantur in litera delectationes tactus, ordinentur concupiscentiæ naturales. & hunc sensum insinuat distinctio harum delectationū contra delectationes sensuum, inquantum faciunt cognoscere: cum illæ sint naturales: istæ non: & ideo illæ potiores. Sed contra hunc sensum occurrit authoritas Aristotelis in primo Rhetoricæ, capitulo decimo tertio, ponens concupiscentias & delectationes naturales, quæcunque sunt non per æstimare aliquid: & subdit quòd tales sunt quæcunque dicuntur esse naturæ: & subiungit de sensibus omnibus. Et confirmatur ratione: quia pulchra delectāt visum: & similiter suaues cantus, & etiam soni absque omni vtilitate, & absque existimatione, sola naturali conuenientia, vt experientia testatur. Secundo igitur possunt intelligi secundum excellentiam, vt scilicet ad primas delectationes maxime ordinentur concupiscentiæ naturales. Et ex hoc habet intentum Author, ex naturalitate: quia ex hoc quòd naturale est potentissimum in vnoquoque, magis naturale est potentius: ac per hoc delectationes illæ ad quas præcipue ordinantur concupiscentiæ naturales sunt maiores. Potest etiam tertio dici, quòd licet ambæ delectationes, scilicet tactus, & visus sint secundum se naturales cum suis concupiscentiis: comparatæ tamen adinuicem, delectatio visus habet rationem animalis, & delectatio tactus naturalis: quia tactus fundamentum est & necessarium naturæ: visus autem ad bene esse posterius aduenit. Et quia sic ea comparabat delectationē horum duorum sensuum, ideo illam quæ tactus est, distinxit contra istam vt naturalem contra animalem: & huic sensui faciunt comparatiua aduerbia in responsione ad primum in litera posita.

Li. 3. Met. cap. 11.

Cap. 12.

Artic. 1.

Cap. 12. & 7ti.

Com. 4. & 5.

¶Super quæstionis trigesimæprimæ Articulum octauum.

ARticulo septimo omisso, circa octauum in responsione ad tertium, & dubium occurrit: quia superius in quæst. 30. articulo secundo dictum est, quòd differentia obiecti secundum naturam facit materialem diuersitatem passionum, hîc verò dicitur quòd obiecta delectationum diuersificant non solum materialiter, sed formaliter delectationem.

¶Ad hoc dicitur breuiter, quòd doctrinæ superiori non repugnat præsens: quoniam ibi didicimus, quòd diuersitas obiecti secundum virtutem causat diuersitatem passionum: non autem diuersitas secundum naturam. Et vtrunque est verum vniuersaliter intellectum: non enim omnis diuersitas naturæ obiecti diuersificat speciem passionis: nunc verò dicimus, quòd aliqua diuersitas naturæ obiecti (illa scilicet quæ redundat in diuersam rationem delectabilis) diuersificat speciem passionis: constat autem hæc sibiinuicem non aduersari, nec hoc est singulare in delectatione: nam idem est de concupiscentia iudiciû. Quum enim concupiscentia sit appetitus delectabilis ad delectationem, quæ se habeat vt motus ad quietem ipsum terminantem, consequens est, quòd delectabilibus existentibus contrariis ac per hoc distinctis specie, necesse sit & delectationes & concupiscentias esse contrarias, ac per hoc specificè distinctas.

Cap. de oppo. *Tex. 17.* *Text. 13.* *Libr. 10. Meta. tex. 13. & 14.* *Cap. 5.* *Art. 1.* *Text. 54.*

¶Super Quæstionis trigesimæsecundæ Articulum primum.

CIrca primum articulum quæstio. 32. dubium occurrit, an operatio sit propria causa delectationis, vt constitutio in connaturale bonum: an indistinctè. & vt clarior sit quæstio, recolito, quòd in diffinitione delectationis positi sunt duo actus pro causa delectationis, scilicet cognitio & constitutio: & quia nulli dubium est, quòd cognitio est operatio, si ea ratione operatio est causa propria delectationis: quia oportet cognitionem interuenire, vt causam, quæstionis solutio clara est. quia verò satis ambiguum est, an constitutio sit necessariò operatio. Ideo si ea ratione operatio causa propria delectationis dicitur, quia omnis itaque cõstitutio talis in connaturale bonum causans delectationem est operatio, singulare dictum & disputabile est. Et est inter hos duos sensus tanta differentia, quòd in primo indistinctè & sine contradictione aliqua operatio ponitur causa delectationis, in secundo verò operatio ponitur prima causa eiusdem, vt constituens in connaturale, & pro parte affirmatiua huius secundi sensus sunt verba authoris in litera, volentis quòd consequutio boni conuenientis consistat in operatione. Et in responsione ad primû dicitur, quòd quæ habemus, non delectant, nisi apprehensa vt habita, & habere nihil aliud est quam eis vti vel posse vti: quòd est per aliquam operationem: pro parte verò negatiua est, quia proprium esse & viuere & alia huiusmodi delectant: & tamen constitutio nostra in eis non est per operari, sed per esse. Delectant quoque nos multa in quibus constituimur non per operari, sed per recipere seu pati: vt patet cum calefieri vel refrigerari delectamur, delectat & conueniens locus in quo per esse in loco non per operari constituimur.

Lib. 5. text. 54. & 55. *Quæst. 23.*

¶Ad euidentiam huius dubii scito, quòd quia delectatio quietis rationem habet, consequutio boni connaturalis exigitur ad causandam delectationem propter consequutum esse, quod est totum simul, & consequutum esse exigere per esse, quod est magis à motu elongatum: & propterea magis causa est delectationis, consequutum esse quàm consequutio, & magis esse, quàm consequutum esse: in cuius signum scientiæ & virtutes olim acquisitæ vel inditæ modo vt inexistẽtes apprehensæ delectant: & non solum quãdo acquisitæ sunt, aut secundum acquisitionis memoriam. Et omnis consequutio & omne consequutum esse delectat inquantum ponit in aliquo esse cõsono. Vnde cum in diffinitione delectationis dicitur, quod delectatio est constitutio tota simul in naturam, &c. Nomine constitutionis intellige nõ solum consequutum esse, sed esse: siue sit tale esse per constitutionem, siue non. Constituitur enim Deus gloriosus in esse sine cõstitutione; & delectationem tamen summum apprehensum in eo facit, & nos nostrum esse apprehẽsum delectat: non quia à natura constitutum, sed quia inest nobis: nihil enim minus delectaret, si non aliunde haberemus, pro intellectu tamen literæ expresse dicentis vtrunque requisitum ad delectationis causam in operatione cõsistere, distingue, & dicito quòd delectabilia sunt duplicia: quædam congenita, & quædam superuenientia. Et quod Author de superuenientibus solicitus in litera consequutionis nomine intentionem suam significauit, & voluit consequutionem in operatione cõsistere: extenso operationis vocabulo ad omnem actionem, passionem, motûmque. Delectabilia quippe omnia, quæ superueniunt, iunguntur nobis motu aliquo: vel vt obiecta operationum immanentium, vel saltem vt materia vsus, vt in responsione ad primum & secundum dicitur. Nec tamen tacuit omnino Author de constitutione causante delectationem in congenitis. Nam articulo septimo, expressè dicit quòd simile inquantum vnum est delectabile. Cõstat enim quòd vnitas similium est vnitas in essendo: & quia (vt dicitur in 1. Rhet. Aristot.) simile delectat vt ipsummet: consequens est quòd constitutio in delectatione progenitorum sicut & in delectatione similium sit secundum esse, etiam si nulla inde operatio proueniret. Et per hæc patet solutio obiectorum & quæstionis.

¶Circa causam delectationis ex parte obiecti, scilicet bonum conueniens dubium occurrit: an sit conueniens formaliter, an denominatiuè, id est an obiectum causans delectationem sit res denominata à relatione conuenientiæ, an sit ipsa cõuenientia. quòd enim res sit absoluta, quæ denominatur cõueniens, probatur ex communi conditione actiuorum: ratio enim agẽdi in quolibet actiuo res absoluta est, relatio autem actiui, aut approximationis conditio est sine qua non. Constat autem quod bonû conueniens actiuum est delectationis. Quod autem sit ipsa conuenientia, probatur ex eo quod nisi apprehendatur aliquid vt cõueniens, non causatur delectatio.

¶In hac dubitatione inuenio Scotum in tertio sentẽtiarum, distinctione 15. tenuisse quòd conueniens & discõueniẽs secundum sola absoluta dicunt rationes causandi delectationem & tristitiam, secundum relationes verò dicere causas sine quibus non vt relationes actiui & approximationis: nec aliud inuenio eius fundamentum. Mihi verò videtur, quòd relatio conuenientiæ vel discõuenientiæ in actu exercito concurrat ad causandam delectationem vel tristitiam, vt ratio agẽdi. & moueor ex eo, quod delectatio & tristitia de eodem differunt specie, vt pote contrariæ: ergo delectabile & tristabile earum obiecta & propria per se positiuè actiua differunt specie secundû rationes agendi illas: sed non secundum rationes absolutas. ergo secundum rationes respectiuas conuenientiæ & disconuenientiæ. Prima sequela patet notatis terminis appositis in consequente ad excludendas causas excedentes, aut per accidens, aut negatiue: vt natura præsens vel absens causat contraria, & differentiam actiuorum secundum impertinentia aut subtracta, & alia huiusmodi: oportet enim contrarias actiones à contrariis rationibus agendi proficisci in naturaliter agentibus propriis: qualia sunt delectabile vel tristabile. destructio verò consequentis patet ad sensum: experimur enim quòd idem absolutum, puta calor, modo causat delectationem, modo tristitiam apprehensus vel sensatus, vt conueniens vel disconueniens. Existente igitur forma absoluta, eadem, & facto transitu de delectabili in tristabile propter variationem de conuenientia in disconuenientiam & per se causatis contrariis actionibus ac passionibus, scilicet delectatione & tristitia, manifestum sit quòd conuenientia & disconuenientia vt rationes agendi concurrunt. Et confirmatur hoc, quia illud quod concurrit ad causandam delectationem vel tristitiam vt apprehensum, non se habet vt conditio approximationis, sed vt ratio agendi: quoniam apprehensum est quod mouet appetitum, vt ratio agendi: sed conuenientia vel disconuenientia concurrit ad hæc, vt apprehensa: quoniam quantumcunque aliquis frigens calefieret conuenienter, nisi perciperet illud vt conueniens in actu exercito, vt exercet conuenientiam non delectaretur. & hoc manifestius apparet in delectatione vel tristitia imaginationem vel rationem consequente, ouis enim nunquam fugeret lupum, nisi apprehenderet ipsum, vt disconuenientem, eliciendo ex ipso intentionem inimici. Et continue experimur, propter varias relationes importantes cõuenientiam vel disconuenientiam, apprehensas de aliquo, variè immutari à delectatione in tristitiam, & econuerso terminantes certas passiones: & quòd fortè fallit putantes oppositum, est, quia non aduertunt, quòd relationes sunt in genere formarum actiuarum, vt apprehensæ quamuis non sunt in genere actiuarum formarum vt existentes: & qui negat hoc, neget quoque æstimatiuam, cuius obiectum sunt intentiones insensatæ elicitæ ex sensatis vt vtile, amicum, inimicum, &c. ex quibus causantur passiones in animalibus: potest quoque esse causa deceptionis non distinguere inter apprehendere relationem alicuius in actu significato vel exercito. Verbi gratia, Ouis nouit agnum, vt terminum lactationis: non quòd oportet eam apprehendere ipsam relationem termini, quod esset apprehendere in actu significato: sed quia apprehendit agnum vt exercentem relationem termini lactationis: & simile est in aliis. Ex talibus enim apprehẽsionibus relationem causantur passiones, quod fortè Scotus non negaret. & sic discussæ sunt duæ delectationis causæ, scilicet constitutio & bonum connaturale. reliqua autem, scilicet apprehensio, superius dilucida est. ad hæc enim tria reducuntur omnia causantia delectationem quæ per totam hanc trigesimamsecundam disputantur: & in 1. Rheto. tanguntur: operatio enim delectat, & vt constitutio, & vt bonum conueniens: motus vt afferens bonum conueniens vel auferens disconueniens, memoria & spes vt supplentes constitutionem, tristitia per accidens ratione oblationis vel memoriæ, alienæ actiones, vt in proprio bono faciunt constitui passione vel æstimata possessione, vel identitate: benefacere quoque & simile, & administrari ad eadem specificare exercitatis non est difficile deducere. vnum tamen in his aduerte, quòd quia in his quæ ad appetitum spectant, nihil differunt esse aut apparere: propterea delectatio causatur ex æstimato habere, ex æstimato possidere, ex repræsentato abundare & similibus: & non solum ex habere, possidere, abundare, & similibus. in huiusmodi enim ipsa imaginatio horum delectans sic constituit in connaturale bonum, vt supplens vicem ipsius habere, & non solum vt apprehensio: talis autem est dispositio eorum, qui delectantur principatu, honore, & similibus.

ARTICVLVS XIII.

¶*Vtrum delectatio posit esse delectationi contraria.*

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd delectationi non sit delectatio contraria. Pasiones enim animæ speciem & contrarietatem recipiunt secundum obiectum, obiectum autem delectationis est bonum. cum igitur bonum non sit contrarium bono: sed bonum malo contrarietur: & malum bono: vt dicitur in prædicamentis*. videtur quòd delectatio non sit contraria delectationi.

2 ¶Præterea, Vni est contrarium vnum, vt probatur in 10. Meta.* sed delectationi contraria est tristitia. non ergo delectationi contraria est delectatio.

3 ¶Præterea, Si delectationi contraria est delectatio, hoc non est nisi propter contrarietatem eorum, in quibus aliquis delectatur, sed hæc differentia est materialis: contrarietas autem est differentia secundum formam; vt dicitur in 10. Meta.* ergo contrarietas non est delectationis ad delectationem.

¶SED CONTRA, Ea quæ se impediunt in eodem genere existentia secundum Philoso.* sunt cõtraria: sed quędam delectationes seinuicem impediunt, vt dicitur in 10. Ethic.* ergo aliquæ delectationes sunt contrariæ.

¶RESPONDEO dicendum, quòd delectatio in affectionibus animæ, sicut dictum est*, proportionatur quieti in corporibus naturalibus, dicuntur autem duæ quietes esse contrariæ, quæ sunt in contrariis terminis, sicut quies, quæ est sursum ei, quæ est deorsum, vt dicitur 5. Phisic.* vnde & contingit in affectibus animæ duas delectationes esse contrarias.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ verbû illud Philosophi est intelligendum secundum quod bonum & malum accipitur in virtutibus & vitiis. nam inueniuntur duo contraria vitia, non autem inuenitur virtus contraria virtuti. In aliis autem nil prohibet duo bona esse adinuicem contraria, sicut calidum & frigidum, quorum vnum est bonum igni, alterum aquæ. Et per hunc modum delectatio potast esse delectationi cõtraria. sed hoc in bono virtutis esse nô potest: quia bonum virtutis non accipitur nisi per cõuenientiam ad aliquid vnum, scilicet rationem.

¶Ad secundum dicendum, quòd delectatio se habet in affectibus animæ sicut quies naturalis in corporibus; est enim in aliquo conuenienti, & quasi connaturali, tristitia autem se habet sicut quies violenta. tristabile enim repugnat appetitui animali, sicut locus quietis violentæ appetitui naturali: quieti autem naturali opponitur & quies violenta eiusdem corporis, & quies naturalis alterius: vt dicitur in 5. Physi.* vnde delectationi opponitur & delectatio & tristitia.

¶Ad tertium dicendum, ꝙ ea, in quibus delectamur, cùm sint obiecta delectationis, non solùm faciunt differentiam materialem. sed etiam formalem. si sit diuersa ratio delectabilitatis. diuersa enim ratio obiecti diuersificat speciem actus vel pasionis, vt ex supradictis patet*.

QVAESTIO TRIGESIMA-secunda, De causa delectationis, in octo articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de causa delectationis.

¶Et circa hoc quærũtur octo.

¶Primò, vtrum operatio sit causa propria delectationis.

¶Secundò, vtrum motus sit causa delectationis.

¶Tertiò, vtrum spes & memoria.

¶Quartò, vtrum tristitia.

¶Quintò, vtrum actiones aliorum sint nobis delectationis causa.

¶Sextò, vtrum benefacere alteri, sit causa delectationis.

¶Septimò, vtrum similitudo sit causa delectationis.

¶Octauò, vtrum admiratio sit causa delectationis.

ARTICVLVS I.

¶*Vtrum operatio sit causa propria delectationis.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd operatio non sit propria & prima causa delectationis, vt enim Philosophus dicit in 1. Rhetor.* Delectari consistit in hoc quòd sensus aliquid patiatur: requiritur enim ad delectationem cognitio, sicut dictum est*. sed per prius sunt cognoscibilia obiecta operationum quàm ipsæ operationes: ergo operatio non est propria causa delectationis.

4. dist. 49. q. 3. ar. 5. q. 4. cor. *Cap. 11.* *q. 31. art. 1.*

2 ¶Præterea, Delectatio potisimè consistit in fine adepto. hoc enim est quod præcipue concupiscitur, sed non semper operatio est finis, sed quandoque ipsum operatum: non ergo operatio est propria & per se causa delectationis.

3 ¶Præterea, Otium & requies dicuntur per cessationẽ operationis. hæc autẽ sunt delectabilia vt dicitur in 1. Rhet.* non ergo operatio est ꝓpria causa delectationis.

Cap. 31.

¶SED CONTRA est quod Philoso. dicit in 7.* & 10. Ethic.* ꝙ delectatio est operatio cõnaturalis, & non impedita.

Lib. 7. ca. 12. et 13. & Lib. 10. ca. 4. & 5. *q. praeced. art. 1.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est*, ad delectationem duo requiruntur, scilicet consecutio boni conuenientis: & cognitio huiusmodi adeptionis. vtrũque autem horum in quadam operatione consistit. Nam actualis cognitio operatio est quædam: similiter bonum conueniens adipiscimur aliqua operatione: ipsa etiam operatio própria, est quoddam bonum conueniens: vnde oportet quòd omnis delectatio aliquam operationem consequatur.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ipsa obiecta operationum non sunt delectabilia nisi inquantum cõiunguntur nobis vel per cognitionem solam, sicut cum delectamur in consideratione: vel inspectione aliquorû, vel quocunque alio modo simul cum cognitione, sicut cum aliquis delectatur in hoc, quòd cognoscit se habere quodcunque bonum: puta diuitias, vel honorẽ, vel aliquid huiusmodi: quę quidem nõ essent delectabilia nisi inquantum apprehenduntur, vt habita, vt enim Philosophus dicit in 2. Poli.* Magnam delectationẽ habet, putare aliquid sibi proprium, quæ procedit ex naturali amore alicuius ad seipsum, habere autem huiusmodi nihil est aliud quàm vti eis, vel posse vti, & hoc est per aliquam operationem. vnde manifestum est quòd omnis delectatio in operationem reducitur sicut in causam.

Cap. 4.

¶Ad secundum dicendum, quòd etiã in illis in quibus operationes non sunt fines, sed operata ipsa, operata sunt delectabilia inquantum sunt habita vel facta, quòd refertur ad aliquem vsum vel operationem.

¶Ad tertium dicendum, quòd operationes sunt delectabiles inquãtum sunt proportionatæ & connaturales operanti, cum autem virtus humana sit finita secundum aliquam mensuram, operatio est sibi proportionata. vnde si excludat illam mensuram, iam non erit sibi proportionata, nec delectabilis: sed magis laboriosa & excedens, & secundum hoc otium, & ludus, & alia quæ ad requiem pertinent, delectabilia sunt inquantum offerunt tristitiam quæ est ex labore.

ARTICVLVS II.

¶*Vtrum motus sit causa delectationis.*

4. di. 49. q. 3 art. 2. ad 3. *q. præced. artic. 1.* *Capit. 12.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd motus nõ sit causa delectationis: quia sicut supradictum est*, Bonum præsentialiter adeptum est causa delectationis: vn Philosophus in 7. Ethic.* dicit, ꝙ delectatio non comparatur generationi, sed operationi rei iam existẽtis. id autem quod mouetur ad aliud, nondum habet illud, sed quodammodo est in via generationis respectu illius, secundum quòd omni motui adiungitur generatio & corruptio: vt dicitur in 8. Phy.* ergo motus non est causa delectationis.

Cap. 12.

2 ¶Præterea, Motus præcipuè laborem & lasitudinẽ inducit in operibus, sed operationes ex hoc, quòd sunt laboriosæ & lassantes, non sunt delectabiles, sed magis afflictiuæ. ergo motus non est causa delectationis.

3 ¶Præterea, Motus importat innouationem quandã, quæ opponitur cõsuetudini: sed ea quæ sunt consueta, sunt nobis delectabilia: vt Philosophus dicit in 1. Rhet.* ergo motus non est causa delectationis.

Text. 24. *Cap. 3. to. 1.*

¶SED CONTRA est quod Aug. dicit in 8. Confes.* Quid est hoc Domine Deus meus, cum tu in æternum tibiipsi sis gaudium, & quædam de te circa te semper gaudeant, quòd hæc rerum pars alterno defectu & profectu, offensionibus & cõciliationibus gaudet? Ex quo accipitur, quòd homines gaudent & delectantur in quibusdam alternationibus: & sic motus videtur esse causa delectationis.

¶RESPONDEO dicendum, ꝙ ad delectationẽ tria requiruntur, scilicet bonum delectãs, coniunctio delectabilis, & tertium quod est cognitio huius coniunctionis, & secundû hæc tria motus efficitur delectabilis. vt philosophus dicit in 7. Ethic.* & in 1. Rheto.* Nam ex parte nostra qui delectamur, trãsmutatio efficitur nobis delectabilis, propter hoc, ꝙ natura nostra transmutabilis est: & propter hoc quòd est nobis conueniens nunc non erit conueniens postea: sicut calefieri ad ignẽ est conueniens homini in hyeme, non autem in æstate. Ex parte verò boni delectãtis quod nobis coniungitur, fit etiã transmutatio delectabilis. quia actio cõtinuata alicuius agentis auget affectum: sicut quãto aliquis diutius appropinquat igni, magis calefit, & desiccatur. naturalis autem habitudo in quadam mensura consistit: & ideo quando continuata præsentia delectabilis superexcedit mensuram naturalis habitudinis efficitur remotio eius delectabilis. Ex parte verò ipsius cognitionis, quia homo desiderat cognoscere aliquod totum & perfectum. cum ergo aliqua non poterunt apprehendi tota simul, delectat in his transmutatio, vt vnum transeat, & alterum succedat: & sic totum sensiatur. Vnde Aug. dicit in 4. Confes.* Non vis vtique stare syllabã, sed transuolare, vt aliæ veniant, vt totum audias. Ita semper omnia ex quibus vnum aliquid constat, & non sunt omnia simul, plus delectãt omnia quàm singula si posint sentiri omnia. Si ergo sit aliqua res, cuius natura sit intransmutabilis: & non posit in ea fieri excessus naturalis habitudinis per continuationem delectabilis: & quæ posint totû suum delectabile simul intueri, non erit ei transmutatio delectabilis: & quantû aliquæ delectationes plus ad hoc accedunt, tanto plus continuari possunt.

Cap. 7. *Cap. 11.* *Lib. 4. c. 11. tom. 1.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ id quod mouetur, etsi nondum habeat perfectè id, ad quod mouetur, incipit tamen iam aliquid habere eius ad quod mouetur: & secundum hoc ipse motus habet aliquid delectationis. deficit tamen à delectationis perfectione, nam perfectiores delectationes sunt in reb. immobilibus, motus etiã efficitur delectabilis inquantum per ipsum fit aliquid conueniens, quod prius conueniens non erat: vel desinit esse, vt suprà dictum est*.

In corp.

¶Ad secundum dicendum, ꝙ motus laborem & lasitudinem inducit, secundum quod transcendit habitudinem naturalem: sic autem motus non est delectabilis, sed secundum quod remouentur contraria habitudinis naturalis.

¶Ad tertium dicendû, quòd id, quod est consuetû, efficitur delectabile inquãtum

Universidad de Deusto
Biblioteca

efficitur naturale. nam consuetudo est quasi altera natura: motus autem est delectabilis, non quidem quo receditur à consuetudine, sed magis secundum quòd per ipsum impeditur corruptio naturalis habitudinis, quæ posset prouenire ex assiduitate alicuius operationis. Et sic ex eadem causa connaturalitatis efficitur consuetudo delectabilis & motus.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum spes & memoria sint causa delectationis.

Infrà q. 40. art. 8. & 22. q. 30. art. 1. ad 3. & 12. Mole. 6. 40. 5. Lr. 2. ortho. fid. c. 12.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd memoria & spes non sint causæ delectationis. Delectatio enim est de bono præsenti, vt Dam. dicit *: sed memoria & spes sunt de absenti. est enim memoria præteritorum, spes verò futurorum. ergo memoria & spes non sunt causæ delectationis.

2 ¶Præterea, Idem non est causa contrariorum: sed spes est causa afflictionis. Dicitur enim Prouerbior. 14. Spes quæ differtur, affligit animam. ergo spes non est causa delectationis.

3 ¶Præterea, Sicut spes conuenit cum delectatione in eo quod est de bono, ita etiam & concupiscentia & amor: non ergo magis debet assignari spes causa delectationis, quàm concupiscentia vel amor.

¶SED CONTRA est quod dicitur Rom. 12. Spe gaudentes. Et in Psalm. 76. Memor fui Dei, & delectatus sum.

¶RESPONDEO dicendum, quòd delectatio causatur ex præsentia boni conuenientis, secundum quod sentitur, vel qualitercunque percipitur. Est autem aliquid præsens nobis dupliciter. Vno modo secundum cognitionem, prout scilicet cognitum est in cognoscente secundam suam similitudinem. Alio modo secundum rem, prout scilicet vnum alteri realiter coniungitur, vel actu vel potentia secundum quemcúque coniunctionis modum. Et quia maior est coniunctio secundum rem, quàm secundum similitudinem, quæ est coniunctio cognitionis. item maior est coniunctio rei in actu quàm in potentia: ideo maxima est delectatio, quæ fit per sensum qui requirit præsentiam rei sensibilis, secundum autem gradum tenet delectatio spei, in qua non solum est delectabilis coniunctio secundum apprehensionem, sed etiam secundum facultatem vel possibilitatem adipiscendi bonum, quod delectat: tertium autem gradum tenet delectatio memoriæ, quæ habet solam coniunctionem apprehensionis.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd spes & memoria sunt quidem eorum, quæ sunt simpliciter absentia, quæ tamen secundum quid sunt præsentia scilicet vel secundum apprehensionem solam, vel secundum apprehensionem & facultatem ad minus æstimatam.

¶Ad secundum dicendum, quòd nihil prohibet idem secundum diuersa esse causam contrariorum. sic igitur spes inquantum habet præsentem æstimationem boni futuri, delectationem causat: inquantum autem caret præsentia eius, causat afflictionem.

¶Ad tertium dicendum, quòd amor & concupiscentia delectationem causant: omne enim amatum fit delectabile amanti, eo quòd amor est quædam vnio, vel connaturalitas amantis ad amatum: similiter etiam omne concupitum est delectabile concupiscenti: cum concupiscentia sit præcipuè appetitus delectationis: sed tamen spes inquantum importat quandam certitudinem realis præsentiæ boni delectantis, quam non importat nec amor nec concupiscentia: magis ponitur causa delectationis quàm illa, & similiter magis quàm memoria, quæ est de eo quod iam transiit.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum tristitia sit causa delectationis.

Infrà q. 35. art. 5. ad 1. & 36. 48. art. 1. cor.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd tristitia non sit causa delectationis. Contrarium enim non est causa contrarij: sed tristitia contrariatur delectationi: ergo non est causa delectationis.

2 ¶Præterea, Contrariorũ contrarij sunt effectus: sed delectabilia memorata sunt causa delectationis. ergo tristia memorata sunt causa doloris & non delectationis.

3 ¶Præterea, Sicut se habet tristitia ad delectationem, ita odium ad amorem: sed odium non est causa amoris: sed magis econuerso, vt suprà dictum est *. ergo tristitia non est causa delectationis.

q. 29. ar. 2.

Artic. V.

¶SED CONTRA est quod in Psalm. 41. dicitur, Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte. Per panem autem refectio delectationis intelligitur: ergo lacrymæ, quæ ex tristitia oriuntur, possunt esse delectationis causa.

¶RESPONDEO dicendum, quòd tristitia potest dupliciter considerari. Vno modo secũdum quod est in actu. Alio modo secundum quod est in memoria, & vtroque modo tristitia potest esse delectationis causa. Tristitia quidem in actu existens est causa delectationis, inquantum facit memoriam rei dilectæ, de cuius absentia aliquis tristatur, & tamen de sola eius apprehensione delectamur. memoria autem tristitiæ fit causa delectationis propter subsequentem euasionem: nam carere malo accipitur in ratione boni: vnde secundum quòd homo apprehendit se euasisse ab aliquibus tristibus & dolorosis, accrescit ei gaudij materia, secundum quod Augustin. dicit vigesimosecundo de Ciuitate Dei *, Quòd sæpe læti tristium meminimus, & sani dolorum sine dolore: & inde læti & grati sumus. Et in octauo Confessio. dicit *, Quòd quanto maius fuit periculum in prælio, tanto magis erit gaudium in triumpho.

Ca. 11 to. 6.

Cap. 3. to. 1.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd contrarium quandoque per accidens est causa contrarij, sicut frigidum quandoque calefacit: vt dicitur in 8. Phys. * & similiter tristitia per accidens est delectationis causa, inquantum sit per eam apprehensio alicuius delectabilis.

Text. 8.

¶Ad secundum dicendum, quòd tristia memorata inquantum sunt tristia & delectabilibus contraria, non causant delectationem, sed inquantum ab eis homo liberatur, & similiter memoria delectabilium ex eo, quòd sunt amissa, potest causare tristitiam.

¶Ad tertium dicendum, quòd odium etiam per accidens potest esse causa amoris: prout scilicet aliqui diligunt se, inquantum conueniunt in odio vnius & eiusdem.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum actiones aliorum sint nobis causa delectationis.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd actiones aliorum non sint nobis delectationis causa. Causa enim delectationis est proprium bonum coniunctum, sed aliorum operationes non sunt nobis coniunctæ: ergo non sunt nobis causa delectationis.

2 ¶ Præterea, Operatio est proprium bonum operantis: si igitur operationes aliorum sint nobis causa delectationis, pari ratione omnia alia bona aliorum erunt nobis delectationis causa: quod patet esse falsum.

3 ¶Præterea, Operatio est delectabilis, inquantum procedit ex habitu nobis innato: vnde dicitur in 2. Ethic. * quòd signum generati habitus oportet accipere fientem in opere delectationem: sed operationes aliorum non procedunt ex habitibus qui in nobis sunt, sed interdum ex habitibus qui sunt in operantibus: non ergo operationes aliorum sunt nobis delectabiles, sed ipsis operantibus.

Cap. 3.

¶SED CONTRA est quod dicitur in secunda Canonica Ioannis, Gauisus sum valde: quia inueni vnum de filiis tuis ambulantem in veritate.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut iam dictum est *, ad delectationem duo requiruntur, scilicet consecutio proprij boni, & cognitio proprij boni consecuti. Tripliciter ergo operatio alterius potest esse delectationis causa. Vno modo inquantum per operationem alicuius consequimur aliquod bonum, & secundum hoc operationes illorum, qui nobis aliquod bonum faciunt, sunt nobis delectabiles, quia bene pati ab alio est delectabile. Alio modo secundum quòd per operationes aliorum efficitur nobis aliqua cognitio, vel aliqua æstimatio proprij boni: & propter hoc homines delectantur in hoc quòd laudantur, vel honorantur ab aliis: quia scilicet per hoc accipiunt æstimationem in seipsis aliquod bonum esse: & quia ista æstimatio fortius generatur ex testimonio bonorum & sapientium, ideo in horum laudibus & honoribus homines magis delectantur. Et quia adulator est apparens laudator, propter hoc etiam adulationes quibusdam sunt delectabiles. Et quia amor est alicuius boni, & admiratio est alicuius magni, idcirco amari ab aliis & in admiratione haberi est delectabile, inquantum per hoc fit homini æstimatio propriæ bonitatis vel magnitudinis: in quibus aliquis delectatur. Tertio modo, inquantum ipsæ operationes aliorum si sint bonæ, æstimantur, vt bonum proprium propter vim amoris, qui facit æstimare amicum quasi eundem sibi: & propter odium quod facit æstimare bonum alterius esse sibi contrarium, efficitur mala operatio inimici delectabilis. vnde dicitur 1. ad Corinth. 13. quòd charitas non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati.

Art. 1.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd operatio alterius potest esse mihi coniuncta, vel per effectum, sicut in primo modo, vel per apprehensionem, sicut in secundo modo: vel per affectionem, sicut in tertio modo.

¶Ad secundum dicendum, quòd ratio illa procedit quantum ad tertium modum, non autem quantum ad duos primos.

¶Ad tertium dicendum, quòd operationes aliorum etsi non procedant ex habitibus qui in me sunt, causant tamen in me aliquid delectabile, vel faciunt mihi æstimationem siue apprehensionem proprij habitus, vel procedunt ex habitu illius, qui est vnum mecum per amorem.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum benefacere alteri sit causa delectationis.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd benefacere alteri non sit delectationis causa. Delectatio enim causatur, ex consecutione proprij boni, sicut suprà dictum est *: sed benefacere non pertinet ad consecutionem proprij boni, sed magis ad emissionem: ergo magis videtur esse causa tristitiæ, quàm delectationis.

Art. præc.

Cap. 2.

2 ¶Præterea, Philosophus dicit in 4. Ethicorum *, quòd illiberalitas connaturalior est hominibus, quàm prodigalitas: sed ad prodigalitatem pertinet benefacere aliis, ad illiberalitatem autem pertinet desistere à benefaciendo: cum ergo operatio connaturalis sit delectabilis vnicuique, vt dicitur in 7 *. & 10 *. Ethicorum, videtur quòd benefacere aliis non sit causa delectationis.

Lib. 7. c. 12. & 13. & li. 10. cap. 4. & 5.

3 ¶Præterea, Contrarij effectus ex contrariis causis proceduntur: sed quædam quæ pertinent ad malefacere, sunt naturaliter homini delectabilia: sicut vincere, redarguere, vel increpare alios, & etiam punire quantum ad iratos: vt dicit Philosophus in 1. Rhetoric. * ergo benefacere magis est causa tristitiæ quam delectationis.

Cap. 11.

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 5. Politicorum *, quòd largiri & auxiliari amicis, aut extraneis est delectabilissimum.

Lib. 5. c. 3.

¶RESPONDEO dicendum, quòd hoc ipsum, quod est benefacere alteri, potest tripliciter esse delectationis causa. Vno modo per comparationem ad effectum, quod est bonum in altero constitutum: & secundum hoc inquantum bonum alterius reputamus quasi nostrum bonum, propter vnionem amoris delectamur in bono, quod per nos fit aliis præcipuè amicis, sicut in bono proprio. Alio modo per comparationem ad finem: sicut cum aliquis per hoc quòd alteri benefacit, sperat consequi aliquod bonum sibiipsi, vel à Deo, vel ab homine, spes autem delectationis est causa. Tertio modo per comparationem ad principium, & si hoc, quod est benefacere alteri, potest esse delectabile per comparationem ad triplex principium. Quorum vnum est facultas benefaciendi. & secundum hoc benefacere alteri fit delectabile inquantum per hoc fit homini quædam imaginatio abundantis boni in seipso existentis, ex quo possit aliis communicare, & ideo homines delectantur in filiis & operibus propriis, sicut quibus communicant proprium bonum. Aliud principium est habitus inclinans, secundum quem benefacere fit alicui connaturale. vnde liberales delectabiliter dant aliis. Tertium principium est motiuum: puta cum aliquis mouetur ab aliquo, quem diligit ad benefaciendum alicui. omnia enim, quæ facimus vel patimur propter amicum, delectabilia sunt: quia amor præcipua causa delectationis est.

¶AD PRIMVM ergo dicendum est, q uòd emissio inquantum est indicatiua proprij boni, est delectabilis: sed inquantum euacuat proprium bonum, potest esse contristans, sicut quando est immoderata.

¶Ad secundum dicendum, quòd prodigalitas habet immoderatam emissionem, quæ repugnat naturæ: & ideo prodigalitas dicitur esse contra naturam.

¶Ad tertium dicendum, quòd vincere, redarguere & punire non est delectabile in quantum est in malum alterius, sed inquantum pertinet ad proprium bonum, quod plus homo amat, quàm odiat malum alterius: vincere enim est delectabile naturaliter, inquantum per hoc sit æstimatio propriæ excellentiæ. & propter hoc omnes ludi in quibus est concertatio, & in quibus potest esse victoria, sunt maximè delectabiles: & vniuersaliter omnes concertationes secundum quod habent spem victoriæ. Redarguere autem & increpare potest esse dupliciter delectationis causa. Vno modo inquantum facit homini imaginationem propriæ sapientiæ & excellentiæ: increpare enim, & corripere est sapientum & maiorum. Alio modo secundum quòd aliquis increpando & reprehendendo, alteri benefacit, quod est delectabile, vt dictum est: irato autem est delectabile punire, inquantum videtur remouere apparentem minorationem, quæ videtur esse ex præcedenti læsione, cum enim aliquis est ab alio læsus, videtur per hoc ab alio minoratus esse, & ideo appetit ab hac minoratione liberari per retributionem læsionis. Et sic patet quòd benefacere alteri, per se potest esse delectabile: sed malefacere alteri non est delectabile, nisi inquantum videtur pertinere ad proprium bonum.

ARTICVLVS VII.

¶Vtrum similitudo sit causa delectationis.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd similitudo non sit causa delectationis. Principari enim & præesse quandam dissimilitudinem important: sed principari, & præesse naturaliter est delectabile: vt dicitur in 1. Rhetorico. * ergo dissimilitudo magis est causa delectationis, quàm similitudo.

Cap. 11.

2 ¶Præterea, Nihil magis est dissimile delectationi, quàm tristitia: sed illi qui patiuntur tristitiam, maximè sequuntur delectationes, vt dicitur in 7. Ethic. * ergo dissimilitudo est magis causa delectationis, quàm similitudo.

Cap. 14.

3 ¶Præterea, Illi, qui sunt repleti aliquibus delectationibus, non delectantur in eis, sed magis fastidiunt eas, sicut patet in repletione ciborum. non ergo similitudo est delectationis causa.

¶SED CONTRA est, quòd similitudo est causa amoris, vt dictum est suprà *, amor autem est causa delectationis. ergo similitudo est causa delectationis.

q. 27. art. 3.

¶RESPONDEO dicendum, quòd similitudo est quædam vnitas. vnde id, quod est simile inquantum est vnum, est delectabile, sicut & amabile, vt suprà dictum est *. & si quidem id, quod est simile, proprium bonum non corrumpat, sed augeat, est simpliciter delectabile: puta homo homini, & iuuenis iuueni. si verò sit corruptiuum proprij boni, sic per accidens efficitur fastidiosum vel contristans, non quidem inquantum est simile & vnum, sed inquantum corrumpit id, quod est magis vnum: quòd autem aliquid simile corrumpat proprium bonum, contingit dupliciter. Vno modo, quia corrumpit mensuram proprij boni per quendam excessum. bonum enim præcipuè corporale, vt sanitas, in quadam commensuratione consistit, & propter hoc superabundantes cibi, vel quælibet delectationes corporales fastidiuntur. Alio modo per directam contrarietatem ad proprium bonum, sicut figuli abominantur alios figulos, non inquantum sunt figuli, sed inquantum per eos amittunt excellentiam propriam, siue proprium lucrum, quæ appetunt sicut proprium bonum.

q. 27. art. 3.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd cum sit quædam communicatio principantis ad subiectum, est ibi quædam similitudo, tamen secundum quandam excellentiam: eo quòd principari & præesse pertinent ad excellentiam proprij boni. sapientum enim & meliorum est principari & præesse. vnde per hoc fit homini propriæ bonitatis imaginatio. vel quia per hoc quòd homo principatur & præest, aliis benefacit, quod est delectabile.

¶Ad secundum dicendum, quòd id, in quo delectatur tristatus, etsi non sit simile tristitiæ, est tamen simile homini contristato: quia tristitiæ contrariantur proprio bono eius, qui tristatur. & ideo appetitur delectatio ab his, qui in tristitia sunt: vt conferens ad proprium bonum inquantum est medicatiua contrarij. & ista est causa quare delectationes corporales quibus sunt contrariæ quædam tristitiæ, magis appetuntur quàm delectationes intellectuales, quæ non habent contrarietatem tristitiæ, vt infrà dicetur *. Exinde etiam est, quòd omnia animalia naturaliter appetunt delectationem: quia semper animal laborat per sensum & motum. & propter hoc etiam iuuenes maximè delectationes appetunt propter multas

q. 35. art. 5.

¶Super Quæstionis trigesimæsecundæ Articulum octauum.

Circa octauum eiusdem trigesimæsecundæ quæstionis articulum, reliquis non aliter discussis, scito quòd admirans in ipso admirationis actu videtur habere tria. Primò notæ, ratæ, vel arduæ rei intuitum desideratum: Secundò, collationem illius cum occulta causa: Tertiò, naturalem quandam concupiscentiam cognoscendi causam, sicut vniuersaliter imperfecta appetũt perfici. Et propterea admirari constituit habẽtem in id quod est secũdum naturam. Nosse enim & conferre, & appetere scire, connaturalia sunt, & naturaliter in his gaudet anima. Præter hæc autem tria, quæ omni miranti communia videntur, inest scrutatoribus causarum rationalis concupiscentia sciendi causam, quæ est causa delectationis, sicut cætera desideria: vt in articulo tertio ad tertium habes.

transmutationes in eis existentes, dum sunt in statu augmenti, & etiam melancholici vehementer appetunt delectationes ad expellendam tristitiam: quia corpus eorum quasi prauo humore corroditur, vt dicitur in 7. Ethic.* *Cap. 4.*

¶Ad tertium dicendum, quòd bona corporalia in quadam mẽsura consistunt: & ideo superexcessus similium corrumpit proprium bonum: & propter hoc efficitur fastidiosum & contristans, inquantum contrariatur bono proprio hominis.

ARTICVLVS VIII.

¶Vtrum admiratio sit causa delectationis.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd admiratio non sit causa delectationis. Admirari enim est ignorantis naturæ, vt Damascen. dicit *, sed ignorantia non est delectabilis, sed magis scientia. ergo admiratio non est causa delectationis. *Lib. 2. c. 22.*

2 ¶Præterea, Admiratio est principium sapientiæ, quasi via ad inquirendum veritatem, vt dicitur in princip. Metaph.* Sed delectabilius est contemplari iam cognita, quàm inquirere ignota: vt Philos. dicit in 10. Ethicorum *, cùm hoc habeat difficultatem & impedimentum, illud autem non habeat: delectatio autem causatur ex operatione non impedita, vt dicitur in 7. Ethicor.* ergo admiratio non est causa delectationis: sed magis delectationem impedit. *Cap. 2. Cap. 7. Cap. 12. & 13. & li. 10. c. 4. & 5.*

3 ¶Præterea, Vnusquisque in consuetis delectatur, vnde operationes habituum per consuetudinem acquisitorum sunt delectabiles: sed consueta non sunt admirabilia, vt dicit August. super Ioan. * ergo admiratio contrariatur causæ delectationis. *Tract. 24. tom. 9.*

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 1. Rhetor.* quòd admiratio est delectationis causa. *Cap. 11.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd adipisci desiderata est delectabile, vt suprà dictum est *: & ideo quanto alicuius rei amatæ magis accrescit desiderium, tanto magis per adeptionem accrescit delectatio: etiam in ipso augmento desiderij fit augmẽtum delectationis secundum quod fit etiam spes rei amatæ, sicut suprà dictum est*, quòd ipsum desiderium quoddam sciendi, quod in homine contingit ex hoc, quòd videt effectum, & ignorat causam: vel ex hoc, quòd causa talis effectus excedit cognitionem aut facultatem ipsius: & ideo admiratio est causa delectationis inquantum habet adiunctam spem consequendi cognitionem eius, quod scire desiderat; & propter hoc omnia admirabilia sunt delectabilia: sicut quæ sunt rara, & omnes repræsentationes rerum, etiam quæ in se non sunt delectabiles. Gaudet enim anima in collatione vnius ad alterum: quia conferre vnum alteri est proprius, & connaturalis actus rationis, vt Philosophus dicit in sua Poetica *: & propter hoc etiam liberari à magnis periculis magis est delectabile: quia est admirabile, vt dicitur in 1. Rhetoric.* *Ar. 3. ad 3. Art. 3. Cap. 2. Cap. 11.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd admiratio non est delectabilis inquantum habet ignorantiam, sed inquantum habet desiderium addiscendi causam, & inquantum admirans aliquid nouum addiscit, scilicet talem esse, quem non æstimabat.

¶Ad secundum dicendum, quòd delectatio duo habet scilicet quietem in bono, & huiusmodi quietis perceptionem. Quantum igitur ad primum, cum sit perfectius contemplari veritatem cognitam, quàm inquirere ignotam, contemplationes rerum scitarum per se loquendo, sunt magis delectabiles, quàm inquisitiones rerum ignotarum. Vnde per accidens, quantum ad secundum contingit, quòd inquisitiones sunt quandoque delectabiliores, secundum quòd ex maiori desiderio procedunt: desiderium autem maius excitatur perceptione ignorantiæ: vnde maximè homo delectatur in his, quæ de nouo inuenit aut addiscit.

¶Ad tertium dicendum, quòd ea, quæ sunt consueta, sunt delectabilia ad operandum, inquantum sunt quasi connaturalia: sed tamen ea, quæ sunt rara, possunt esse delectabilia, vel ratione cognitionis: quia desideratur eorum scientia, inquantum sunt mira, vel ratione operationis: quia ex desiderio magis inclinatur mens ad hoc quòd intense in nouitate operetur, vt dicitur in 10. Ethicorum *: perfectior enim operatio causat perfectiorem delectationem. *Cap. 4.*

QVAESTIO TRIGESIMATERTIA,
De effectibus delectationis, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de effectibus delectationis.

¶Et circa hoc quæruntur quatuor. ¶Primò, vtrum delectationis sit dilatare. ¶Secundò, vtrum delectatio causet sui sitim vel desiderium. ¶Tertiò, vtrum delectatio impediat vsum rationis. ¶Quartò, vtrum delectatio perficiat operationem.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum delectationis sit dilatare.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd dilatatio non sit effectus delectationis. Dilatatio enim videtur ad amorem magis pertinere: secundum quod dicit Apostolus 2. ad Corinthios 6. Cor nostrum dilatatum est. Vnde & de præcepto charitatis in Psalmo 118. dicitur: Latum mandatum tuum nimis. sed delectatio est alia passio ab amore. ergo dilatatio non est effectus delectationis. *Infrà q. 37. art. 2. cor.*

2 ¶Præterea, Ex hoc quòd aliquid dilatatur, efficitur capacius ad recipiendum: sed receptio pertinet ad desiderium, quod est rei nondum habitæ. ergo dilatatio magis videtur pertinere ad desiderium, quàm ad delectationem.

3 ¶Præterea, Constrictio dilatationi opponitur: sed constrictio videtur ad delectationem pertinere: nam illud constringimus, quod firmiter volumus retinere: & talis est affectio appetitus circa rem delectantem: ergo dilatatio ad delectationem non pertinet.

¶SED CONTRA est quod ad expresionem gaudij dicitur Isaiæ cap. 60. Videbis & afflues, & mirabitur & dilatabitur cor tuum. Ipsa etiam delectatio ex dilatatione nomen accepit, vt lætitia nominetur: sicut suprà dictum est *. *q. 31. arti. 3.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd latitudo est quædam dimensio magnitudinis corporalis: vnde in affectionibus animæ non nisi secundum metaphoram dicitur: dilatatio autem dicitur quasi motus ad latitudinem: & competit delectationi secundum duo, quæ ad delectationem requiruntur. Quorum vnum est ex parte apprehensiuæ virtutis, quæ apprehendit coniunctionem alicuius boni conuenientis: ex hac autem apprehensione apprehendit se homo perfectionem quandam adeptum, quæ est spiritualis magnitudo: & secundum hoc animus hominis dicitur per delectationem magnificari seu dilatari. Aliud autem est ex parte appetitiuæ virtutis, quæ assentit rei delectabili, & in ea quiescit, quodammodo se præbens ei ad eam interius capiendam: & sic dilatatur affectus hominis per delectationem, quasi se trahens ad continendum interius rem delectantem.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd nihil prohibet in his, quæ dicuntur metaphoricè, idem diuersis attribui secundum diuersas similitudines: & secundum hoc dilatatio pertinet ad amorem ratione cuiusdam extensionis, inquantum affectus amantis ad alios extenditur: vt curet non solum quæ sua sunt, sed quæ aliorum: ad delectationem verò pertinet dilatatio, inquantum aliquid in seipso ampliatur, vt quasi capacius reddatur.

¶Ad secundum dicendum, quòd desiderium habet quidem aliquam ampliationem ex imaginatione rei desideratæ, sed multo magis ex præsentia rei iam delectantis: quia magis præbet se animus rei iam delectanti; quàm rei non habitæ desideratæ, cum delectatio sit finis desiderij.

¶Ad tertium dicendum, quòd ille, qui delectatur, constringit quidem rem delectantem, dum ei fortiter inhæret, sed cor suum ampliat, vt perfectè delectabili fruatur.

¶ARTI-

CVLVS II.

¶Vtrum delectatio causet sui sitim, vel desiderium.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd delectatio non causet desiderium suiipsius. Omnis enim motus cessat cum peruenerit ad quietem, sed delectatio est quasi quædam quies motus desiderij, vt suprà dictum est *: cessat ergo motus desiderij cum ad delectationem peruenerit. non ergo delectatio causat desiderium. *4. di. 49. q. 3. artic. 2. ad 3. q. 25. art. 4. & q. 30. ar. 2.*

2 ¶Præterea, Oppositum non est causa sui oppositi, sed delectatio quodammodo desiderio opponitur ex parte obiecti: nam desiderium est boni non habiti, delectatio verò boni natura habiti: ergo delectatio non causat desiderium suiipsius.

3 ¶Præterea, Fastidium desiderio repugnat: sed delectatio plerunque causat fastidium: non ergo facit sui desiderium.

¶SED CONTRA est quod Dominus dicit Ioan. 4. Qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum. Per aquam autem significatur secundum August.* delectatio corporalis. *Tracta. 15. super Ioan. tom. 9.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd delectatio dupliciter potest considerari. Vno modo secundum quod est in actu, alio modo secundum quod est in memoria. Item sitis vel desiderium potest dupliciter accipi. Vno modo propriè secundum quod importat appetitum rei non habitæ. Alio modo communiter secundum quod importat exclusionem fastidij, secundum igitur quod est in actu, delectatio non causat sitim vel desiderium suiipsius, per se loquendo, sed solum per accidens. Si tamen sitis vel desiderium dicatur rei non habitæ appetitus, tunc delectatio non causat simpliciter sitim vel desiderium, nam delectatio est affectio appetitus circa rem præsentem, sed contingit rem præsentem non perfectè haberi: & hoc potest esse vel ex parte rei habitæ, vel ex parte habentis: ex parte quidem rei habitæ, eo quòd res habita non est tota simul, vnde successiuè recipitur. & dum aliquis delectatur in eo quod habet, desiderat potiri eo, quod restat: sicut qui audit primam partem versus, & in hoc quòd delectatur desiderat alteram partem versus audire: vt Augustin. dicit 4. Confes. * Et hoc modo omnes ferè delectationes corporales faciunt suiipsarum sitim quousque consumentur, eo quòd tales delectationes consequuntur aliquem motum, sicut patet in delectationibus ciborum. ex parte autem ipsius habentis, sicut aliquis aliquam rem in se perfectam existentem non statim perfectè habet, sed paulatim acquirit: sicut in mundo isto percipientes aliquid imperfectè de diuina cognitione, delectamur, & ipsa delectatio excitat sitim vel desiderium perfectæ cognitionis, secundum quod potest intelligi, quod habetur Ecclesiast. 24. Qui bibunt me, adhuc sitient. Si verò per sitim vel desiderium intelligatur, sola intentio affectus tollens fastidium, sic delectationes spirituales maximè faciunt sitim vel desiderium suiipsarum. delectationes enim corporales, quia augmentatæ, vel continuatæ faciunt superexcrescentiam naturalis habitudinis, efficiuntur fastidiosæ, vt patet in delectatione ciborum. & propter hoc quando aliquis iam peruenit ad perfectum in delectationibus corporalibus, fastidit eas: & quandoque appetit aliquas alias. sed delectationes spirituales non superexcrescunt naturalem habitudinem, sed perficiunt naturam. vnde cum peruenitur ad consummationem in ipsis, tunc sunt magis delectabiles, nisi fortè per accidens, inquantum operationi contemplatiuæ adiunguntur aliquæ operationes virtutum corporalium, quæ per assiduitatem operandi lassantur. Et per hunc modum etiam potest intelligi quod dicitur Ecclesiasti. cap. 24. Qui bibit me, adhuc sitiet. Quia etiam de Angelis, qui perfectè Deum cognoscunt, & delectantur in ipso, dicitur 1. Petri 1. quòd desiderant in eum conspicere. Si verò desideretur delectatio prout est in memoria, & non in actu, sic per se nata est causare suiipsius sitim & desiderium: quando scilicet homo redit ad illam dispositionem, in qua erat sibi delectabile, quod præteriit: si verò immutans sit ab illa dispositione, memoria delectationis non causat in eo delectationem, sed fastidium: sicut pleno existenti, memoria cibi. *Cap. 11.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd quando delectatio est perfecta, tunc habet commodam quietem, & cessat motus desiderij tendentis in non habitum. sed quando imperfectè habetur, tunc non omnino cessat motus desiderij tendentis in non habitum.

¶Ad secundum dicendum, quòd id quod imperfectè habetur, secundum quid habetur, & secundum quid non habetur: & ideo simul de eo potest esse & desiderium & delectatio.

¶Ad tertium dicendum, quòd delectationes, alio modo causant fastidium, & alio modo desiderium: vt dictum est *. *In corp.*

ARTICVLVS III.

¶Vtrum delectatio impediat vsum rationis.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd delectatio non impediat vsum rationis. Quies enim maximè confert ad debitum rationis vsum. vnde dicitur in 7. Physic.* quod in sedendo & quiescendo fit anima sciens & prudens. Et Sapient. 8. Intrans in domum meam conquiescam cum illa, scilicet sapientia: sed delectatio est quædam quies. ergo non impedit, sed magis iuuat rationis vsum. *Infrà q. 34. art. 1. ad 1. Et 2. 2. q. 15. art. 3. & q. 53. art. 6. & 4. dist. 40. q. 3. ar. 2. q. 3. ad 3. & art. 3. q. 1. ad 4. Et ma. q. 10. art. 1 ad 7. Text. 20.*

2 ¶Præterea, Ea quæ non sunt in eodem, etiam si sint contraria, non se impediunt. sed delectatio est in parte appetitiua, vsus autem rationis in parte apprehensiua. ergo delectatio non impedit rationis vsum.

3 ¶Præterea, Quod impeditur ab alio, videtur quodammodo transmutari ab ipso. sed vsus apprehẽsiuæ virtutis magis mouet delectationem, quàm à delectatione moueatur, est enim causa delectationis. ergo delectatio non impedit vsum rationis.

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 6. Ethic.* quòd delectatio corrumpit existimationem prudentiæ. *Cap. 5.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut dicitur in 10. Ethicor. * Delectationes propriæ adaugent operationes, extraneæ verò impediunt. Est ergo quædam delectatio, quæ habetur de ipso actu rationis, sicut cum aliquis delectatur in contemplando, vel ratiocinando: & talis delectatio non impedit vsum rationis, sed adiuuat: quia illud attentius operamur, in quo delectamur: attentio autem adiuuat operationem. sed delectationes corporales impediunt vsum rationis triplici ratione. Primò quidẽ ratione distractionis. quia sicut iam dictum est *, ad ea, in quibus delectamur, multum attendimus, cum autem intentio fortiter inhæserit alicui rei, debilitatur circa alias res, vel totaliter ab eis reuocatur, & secundum hoc si delectatio corporalis fuerit magna, vel totaliter impediet vsum rationis, ad se intentionem animi attrahendo, vel multum impediet. Secundò, ratione contrarietatis: quædam enim delectationes maximè superexcedentes sunt contra ordinem rationis, & per hunc modum Philo. dicit in 6. Ethic. * quòd delectationes corporales corrumpunt existimationem prudentiæ, non autem existimationem speculatiuam: cui delectatio non contrariatur: puta quòd triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis: secundum autem primum modum vtranque impedit. Tertio modo secundum quandam ligationem, inquantum scilicet ad delectationem corporalem sequitur quædam transmutatio corporalis, maior etiam, quàm in aliis passionibus: quanto vehementius afficitur appetitus ad rem præsentem, quàm ad rem absentem: huiusmodi autem corporales perturbationes impediunt vsum rationis, sicut patet in vinolentis, qui habent vsum rationis ligatum, vel impeditum. *Cap. 5. q. 4. arti. 1. ad 3. Cap. 5.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd delectatio corporalis habet quidem quietem appetitus in delectabili: quæ quies interdum contrariatur rationi, sed ex parte corporis semper habet transmutationem, & quantum ad vtrunque impedit rationis vsum.

¶Ad secundum dicendum, quòd vis appetitiua & apprehensiua sunt quidem diuersæ partes, sed vnius animæ: & ideo cum intentio animæ vehementer applicatur ad actum vnius, impeditur ab actu contrario alterius.

¶Ad tertium dicendum, quòd vsus rationis requirit debitum vsum imaginationis & aliarum virium sensitiuarum, quæ vtuntur organo corporali: & ideo ex transmutatione corporali vsus rationis impeditur, impedito actu virtutis imaginatiuæ & aliarum sensitiuarum.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum delectatio perficiat operationem.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd delectatio non perficiat operationem. Omnis enim humana operatio ab vsu rationis dependet: sed delectatio impedit vsum rationis, vt dictum est *: ergo delectatio non perficit, sed debilitat operationem humanam. *Infrà q. 34. art. 4. ad 3. & q. 40. ar. 8. cor. & 4. di. 17. q. 1. ar. 3. q. 1. ad 3. Et veri. q. 26. ar. 10. corp. & ad 2. Art. prece.*

2 ¶Præterea, Nihil est perfectiuum suiipsius vel suæ causæ, sed delectatio est operatio: vt dicitur in 7 *. & 10 *. Ethicor. quòd oportet, vt intelligatur], vel essentialiter, vel causaliter. ergo delectatio non perficit operationem. *lib. 7. c. 12. & 13. & li. 10. c. 3. 4. & 6.*

3 ¶Præterea

Universidad de Deusto Biblioteca

¶ Super Quæstionem trigesimamquartam.

Art.præce. OMissa quæstione trigesimatertia circa quæstionem trigesimamquartam aduerte, quòd Author post tractatum de bonitate & malitia passionū in communi: examinare volens bonitatem & malitiam passionum in speciali: *Cap.4.* circa duas tantum passiones, scilicet delectationem & tristitiā, quæstiones mouet sigillatim de bonitate & malitia: & ratio est, quia ad istas terminātur omnes aliæ passiones, & ab eis quodammodo regulantur: vt infrà habetur.

3 ¶Præterea, Si delectatio perficit operationem, aut perficit ipsam sicut finis, aut sicut forma, aut sicut agens: sed non sicut finis: quia operationes non requiruntur propter delectationem, sed magis econuerso, vt suprà dictū est*: nec iterum per modum efficientis: quia magis operatio est causa efficiens delectationis: nec iterum sicut forma: non enim perficit delectatio operationem, vt habitus quidam secundum Philosophum in 10. Ethic.* delectatio ergo non perficit operationem.

¶SED CONTRA est quod dicitur ibid. quòd delectatio operationē perficit.

¶RESPONDEO dicendum, quòd delectatio dupliciter operationē perficit. Vno modo per modum finis, non quidem secundum quòd finis dicitur id, propter quod aliquid est, sed secundum quòd omne bonum cōpletiuè superueniens potest dici finis: & secundum hoc dicit Philosophus in 10. Ethic.* *Cap.4.* quòd delectatio perficit operationem, sicut quidā superueniens finis: inquantū scilicet super hoc bonum, quod est operatio, superuenit aliud bonum, quod est delectatio, quæ importat quietationem appetitus in bono præsupposito. Secundo modo ex parte causæ agentis, non quidem directè: *Cap.4.* quia Philoso. dicit in 10. Ethic.* quòd perficit operationem delectatio, non sicut medicus sanum, sed sicut sanitas: indirectè autem inquantum scilicet agens: quia delectatur in sua actione vehementius attendit ad ipsam, & diligentius eam operatur: *Cap.5.* & secundum hoc dicitur in 10. Ethicor.* quòd delectationes adaugent proprias operationes, & impediunt extraneas.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd non omnis delectatio impedit actum rationis: sed delectatio corporalis, quæ non sequitur actum rationis, sed actum concupiscibilis, qui per delectationem augetur: delectatio autem, quæ consequitur actum rationis fortificat rationis vsum.

¶Ad secundum dicendum, quòd sicut dicitur in 2. Phisico.* *Text.30.* Contingit quòd duo sibiinuicem sunt causa, ita quòd vnum sit causa efficiens, & aliud causa finalis alterius, & per hunc modum operatio causat delectationem, sicut causa efficiens: delectatio autem perficit operationem per modum finis: vt *In corp.* dictum est*.

¶ Ad tertium patet responsio ex dictis.

QVAESTIO TRIGESIMAQVARTA,

De bonitate & malita delectationum, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de bonitate & malitia delectationum.

¶Circa hoc quæruntur quatuor. ¶Primò, vtrum omnis delectatio sit mala. ¶Secundò, dato quod non, vtrum omnis delectatio sit bona. ¶Tertiò, vtrum aliqua delectatio sit optima. ¶Quartò, vtrum delectatio sit mensura vel regula, secundum quam iudicetur bonum vel malum in moralibus.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum omnis delectatio sit mala.

4.dist.59.q.3.arti.4.q.3.corp. & veri. q.15. art.4. Et 10.Ethico. le.1.2.3. & 4.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd omnis delectatio sit mala. Illud enim quod corrumpit prudentiam, & impedit rationis vsum, videtur esse secundum se malum: quia bonum hominis est secūdum rationem esse, vt Dion. dicit in 4. c. de diuin. no. sed delectatio corrumpit prudentiam & impedit rationis vsum, & tanto magis, quanto delectationes sunt maiores: vnde in delectationibus venereis, quæ sunt maximæ, impossibile est aliquid intelligere, vt dicitur in 7. Ethic.* *Cap.11.* Et Hiero.* *Episto. de monogamia, tom.1.* etiam dicit super Matth. quòd illo tempore, quo coniugales actus geruntur, præsentia sancti Spiritus non dabitur, etiam si Propheta videatur esse, qui officio generationis obsequitur. ergo delectatio est secundum se malum: ergo omnis delectatio mala.

2 ¶Præterea, Illud quod fugit virtuosus, & prosequitur aliquis deficiens à virtute, videtur esse secundum se malum & fugiendum: quia, vt dicitur in 10. Ethico.* *Cap.5.* Virtuosus est quasi mensura & regula humanorum actuum. Et Apostolus dicit 1. ad Cor. 2. Spiritualis iudicat omnia: sed pueri & bestiæ, in quibus non est virtus, prosequuntur delectationes, fugit autem eas temperatus. ergo delectationes secundum se sunt malæ & fugiendæ.

3 ¶Præterea; Virtus & ars sunt circa difficile & bonum: vt dicitur in 2. Ethic.* *Cap.3.* sed nulla ars ordinata est ad delectationem. ergo delectatio non est aliquid bonum.

¶SED CONTRA est quod in Psalm. 36. dicitur, Delectare in Domino, cum igitur ad nihil mali authoritas diuina inducat, videtur quòd non omnis delectatio sit mala.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut dicitur in 10. Ethic.* *Ca.2.&3.* Aliqui posuerunt omnes delectationes esse malas: cuius ratio videtur fuisse, quia intentionem suam referebant ad solas delectationes sensibiles & corporales, quæ sunt magis manifestæ, nam & in cæteris intelligibilia à sensibilibus antiqui Philosophi non distinguebant, nec intellectum à sensu: vt dicitur in libro de Anima*. *Lib.1. text. 150.* delectationes autem corporales arbitrantur dicendum omnes esse malas, vt sic homines, qui ad delectationes immoderatas sunt proni, à delectationibus se retrahentes, ad medium virtutis perueniant. Sed hæc existimatio non fuit conueniens: cum enim nullus possit viuere sine aliqua sensibili & corporali delectatione, si illi, qui docent omnes delectationes esse malas, deprehendantur aliquas delectationes suscipere, magis homines ad delectationes erunt procliues, exemplo operum: verborum doctrina prætermissa. In operationibus enim, & passionibus humanis, in quibus experientia plurimum valet, magis mouent exempla quàm verba. Dicendum est ergo aliquas delectationes esse bonas & aliquas esse malas. Est enim delectatio quies appetitiuæ virtutis in aliquo bono amato, & consequens aliquam operationem, vnde huius ratio duplex accipi potest. Vna quidem ex parte boni, in quo aliquis quiescens delectatur, bonum enim & malum in moralibus dicitur secundum quod conuenit rationi, vel discordat ab ea: vt suprà dictum est*, *q.19. art.5 & 9.* Sicut in rebus naturalibus aliquid dicitur naturale ex eo quòd naturæ conuenit, innaturale verò ex eo, quod est à natura discordans. Sicut igitur in naturalibus est quædam quies naturalis: quæ scilicet ex eo quòd conuenit naturæ, vt cum graue quiescit deorsum: & quædam innaturalis, quæ est in eo, quòd repugnat naturæ, sicut cum graue quiescit sursum: Ita & in moralibus est quædam delectatio bona, secundum quod appetitus superior, aut inferior requiescit in eo, quòd conuenit rationi: & quædam mala ex eo, quòd quiescit in eo, quòd à ratione discordat, & à lege Dei. Alia ratio accipi potest ex parte operationum, quarum quædam sunt malæ, & quædam bonæ: operationibus autem magis sunt affines delectationes, quæ sunt eis coniunctæ, quàm concupiscentiæ, quæ tempore eas præcedunt: vnde cum concupiscentiæ bonarum operationum sint bonæ, malarum verò malæ, multo magis delectationes bonarum operationum sunt bonæ, malarum verò malæ.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut suprà dictum est*, *q.25. art.3.* delectationes, quæ sunt de actu rationis, non impediunt rationem neque corrumpunt prudentiam: sed delectationes extraneæ, cuiusmodi sunt delectationes corporales: quæ quidem rationis vsum impediunt, sicut suprà dictum est*, *Lo. cit.* & per contrarietatem appetitus, qui quiescit in eo, quod repugnat rationi, & ex hoc habet delectatio, quòd sit moraliter mala, vel secundum quandam [d] ligationem rationis: sicut in concubitu coniugali delectatio, quamuis sit in eo quod conuenit rationi, tamen impedit rationis vsum propter corporalem transmutationem adiunctam: sed ex hoc non consequitur [d] malitiam moralem: sicut nec somnus, quo ligatur vsus rationis, moraliter est malus, si sit secundum rationem receptus, nam & ipsa ratio hoc habet, vt quandoque rationis vsus intercipiatur. Dicimus tamen quòd huiusmodi ligamentum rationis ex delectatione in actu coniugali, etsi non habeat malitiam moralem, quia non est peccatum mortale nec veniale: prouenit tamen ex quadam morali malitia, scilicet ex peccato primi parentis: nam hoc in statu innocentiæ non erat, vt patet ex his quæ in 1. dicta sunt*. *p.p.q.98. art.2.*

¶Ad secundum dicendum, quòd temperans non fugit omnes delectationes, sed immoderatas & rationi non conuenientes, quòd autem pueri & bestiæ delectationes prosequantur, non ostendit eas vniuersaliter esse malas: quia in eis est naturalis appetitus à Deo, qui mouetur in id quod est ei conueniens.

¶Ad tertium dicendum, quòd non omnis boni est ars, sed exteriorum factibilium, vt infrà dicetur*: *q.57. art.4.* circa operationes autem & passiones quæ sunt in nobis, magis est prudentia & virtus, quàm ars: & tamen aliqua ars est factiua delectationis, scilicet pulmentaria & pigmentaria, vt dicitur in 7. Ethic.* *Cap.14.*

¶ARTI

¶Super Quæstionis trigesimæquartæ Articulum secundum.

IN secundo articulo, trigesimęquartę quæstionis, omisso primo, dubium occurrit circa responsionem ad primum, pro quanto dicit quòd nihil est vtile quod non sit bonum: quia aut est sermo de bonitate naturæ, aut de bonitate moris. Si de bonitate naturæ, nulla est differentia inter vtile & delectabile: quia vtrumq; est bonum tali bonitate. Si de bonitate morali, tunc falsa quoque est differentia: quia multa vtilia bona sunt mala moraliter, vtpote ad malum ducentia, sicut multa delectabilia mala sunt moraliter: mala opera consequentia.

¶Ad hoc dicitur, quòd hîc est sermo de bonitate morali, & quòd bonum vtile est secundum se rationi consonans. Cùm enim dicis bonum vtile, dicis aliquid consonum rationi: sicut cùm dicis pascere esurientem: & in hoc differt vtile à delectabili, vt in litera dicitur: quia vtile significat aliquid cōsonum rationi. Delectabile verò consonum appetitui. Bonum autem & malum morale constituitur ex consonantia & dissonantia ad rationem, & non ad appetitum. Et ideo vtile non abstrahit à bono & malo morali, sicut delectabile, sed est bonum morale: nec per hoc sequitur, nullum bonum vtile esse malum moraliter, quoniam sicut pascere esurientem potest esse malum moraliter: vt si fiat propter adulterium, &c. ita multa bona vtilia possunt mala fieri dum ordinarentur ad malum.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum omnis delectatio sit bona.

4.d.49.q.3. & 3.q.3.ad ... ar.4. q1 ter 10. & 3.cor. Et 10 Ethico. lec.1. & 5. & 4.&.p.q. 5.a.t.6.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd omnis delectatio sit bona. Sicut enim in primo dictū est*, bonū in tria diuiditur, scilicet honestum, vtile, & delectabile: sed honestum omne est bonum, & similiter omne vtile. ergo & omnis delectatio est bona.

2 ¶Præterea, Illud secundum se est bonum quod non quæritur propter aliud, vt dicitur in 1. Ethicor.* *Cap.6. & 7.* sed delectatio non quæritur propter aliud: ridiculum enim videtur ab aliquo quærere, quare vult delectari. ergo delectatio est per se bona, sed quod per se prædicatur de aliquo, vniuersaliter prædicatur de eo. ergo omnis delectatio est bona.

3 ¶Præterea, Id quod ab omnibus desideratur, videtur esse per se bonum. nam bonū est quod omnia appetunt: vt dicitur in 1. Ethic.* *In princip.* sed omnes appetunt aliquam delectationem, etiam pueri & bestiæ, igitur delectatio est secundum se bonum, omnis ergo delectatio est bona.

¶SED CONTRA est quod dicitur Prouer. 2. Qui lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut aliqui Stoicorum posuerunt omnes delectationes esse malas, ita Epicurei posuerunt delectationem secundum se esse bonam, & per consequens delectationes omnes esse bonas, qui ex hoc decepti esse videntur, quòd nō distinguebant inter id, quod est bonum simpliciter, & inter id, quod est bonum quo ad hunc. simpliciter quidem bonum est quod secundum se bonum est. Contingit autem quod non est secundum se bonum esse huic bonum dupliciter. Vno modo quia est ei conueniens secundum dispositionem: in qua nunc est, quæ tamen non est naturalis: sicut leproso bonum est quandoque comedere aliqua venenosa, quæ non sunt simpliciter conuenientia complexioni humanæ. Alio modo, quia id quod non est conueniens, æstimatur, vt conueniens. Et quia delectatio est quies appetitus: in bono, si sit bonum simpliciter, illud, in quo quiescit appetitus, erit simpliciter delectatio, & simpliciter bona. Si autem non sit bonum simpliciter, sed quo ad hunc, tunc nec delectatio est simpliciter, sed huic, nec simpliciter est bona, sed bona secundum quid, vel apparens bona.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd honestū & vtile dicuntur secundum rationem. & ideo, nihil est honestum vel vtile, quod non sit bonum. Delectabile autem dicitur secundum appetitum, qui quandoque in illud tendit, quod non est conueniens rationi: & ideo non omne delectabile est bonum bonitate morali, quæ attenditur secundum rationem.

¶Ad secundum dicendum, quòd ideo delectatio nō quæritur propter aliud: quia est quies in fine: finem autem contingit esse bonum & malum, quamuis nunquam sit finis, nisi secundum quòd est bonum quò ad hunc: ita etiam est de delectatione.

¶Ad tertium dicendum, quòd hoc modo omnia appetunt delectationem, sicut & bonum, cum delectatio sit quies appetitus in bono: sed sicut contingit, non omne bonum, quod appetitur, esse per se & verè bonum, ita non omnis delectatio est per se & verè bona.

¶Super Quæstionis trigesimæquartæ Articulum tertium.

IN articulo tertio dubium Thomistis molestum occurrit propter illa verba, Aliqua delectatio hominis potest dici optimum inter bona humana. Repugnat siquidem hoc doctrinæ Authoris tenentis operationem præcedentem, puta visionem Dei: esse optimum inter bona humana.

¶Ad hoc licet diuersimodè dici possit, puta quòd delectatio est optimum, vt accidens, operatio autem vt substantia, iuxta dictum in quæstione secunda, articulo sexto, vel quòd delectatio est optimum in genere motuum appetitiuorum, vel quod est optimum secundum se, quia habet in se vnde vltimo quietet appetitum: licet habeat aliud optimum melius ipso, non vt bono magis bonum, sed vt optimo in vno ordine optimum alterius ordinis, honestum enim & delectabile duorum bonorum ordines constituunt. Ad literam tamen loquendo distinguo: quia aut est sermo de bonitate naturæ, aut moris, si quis enim inspexerit quod tractatus iste de bonitate & malitia est moralis, videbis quòd quæstio est de optimo moraliter, id est, summe cōsonante rationi, omittendamque censebit contradictionē aliis dictis Sancti Thomæ, puta quòd visio est nobilior, quod est finis etiā delectationis. Hæc enim omnia ad maiorem bonitatem naturæ spectant: delectatio siquidem & operatio consequens eadem numero bonitate morali, bonæ sunt. Eadem quippe consonantia vel dissonantia consonāt vel dissonant rationi, ac per hoc optimam operationem sequens delectatio, optima est non minore bonitate, & non magis nec minus bona moraliter. Nec obstat huic sensui, quod in responsione ad secundum in prima responsione Author videtur velle quòd delectatio est melior actu virtutis, quàm sequitur. hoc enim Author non dicit, nec intendit dicere: sed prima responsio ibi data respondet maiori propositioni argumenti, quæ est communissima propositio, scilicet, optimum nullo adiecto fit melius: & dicit quòd est vera de optimo simpliciter, & non de optimo in genere, quale est delectatio: & ideo dato etiam quòd ex actu virtutis esset melior, adhuc stat quòd sit optimum in genere, secunda verò responsio respondet minori, scilicet delectatio addita operationi est melior. & dicit quòd operatio non est adiecta delectationi, sed intranea eidem. Et hæc responsio nullam patitur in se calūniam, & nihil extorquens omnia saluat: sic enim & est optima moraliter inter bona humana summè consonans rationi: quia nihil est melius moraliter ipsa, & est minus bona naturaliter operatione, quam sequitur, quæ est optima & in genere moris, & naturæ in vtroque ordine vltimus finis existens quamuis diuersimodè: quia in illo ordine communi sibi, & delectatione, bonitate in isto propria: & propter quod in isto ordine finis est etiam delectationis: in illo autem minime hoc constitui potest.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum aliqua delectatio sit optimum.

4.dist.49. q.3.ar.4.q.3. & 3.contra g.c.26 ad 3. Et 10. Ethic.l.4.c. 4.corp.1.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd nulla delectatio sit optimū. Nulla enim generatio est optimū. nam generatio non potest esse vltimus finis: sed delectatio consequitur generationem: nam ex eo, quòd aliquid constituitur in suam naturam, delectatur: vt suprà dictum est*. *q.31. art.1.* ergo nulla delectatio potest esse optimum.

2 ¶Præterea, Illud quod est optimum, nullo addito potest fieri melius. sed delectatio aliquo addito fit melior. est enim melior delectatio cum virtute, quàm sine virtute. ergo delectatio non est optimum.

3 ¶Præterea, Id quod est optimum, est vniuersaliter bonum, sicut per se bonum existens. nam quod est per se, est prius & potius eo quod est per accidens, sed delectatio non est vniuersaliter bonum, vt dictum est*. *Arti.2.* ergo delectatio non est optimum.

¶SED CONTRA, Beatitudo est optimum, cùm sit finis humanæ vitæ: sed beatitudo non est sine delectatione. dicitur enim in Psal. 15. Adimplebis me lætitia cum vultu tuo, delectationes in dextera tua vsque in finem.

¶RESPONDEO dicendum, quòd Plato* *Apud Arist. lib.10. Ethic.c.2.* non posuit omnes delectationes esse malas, sicut Stoici, neque omnes esse bonas, sicut Epicurei, sed quasdam esse bonas, & quasdam esse malas: ita tamen quod nulla sit summum bonum, vel optimum: sed quantum ex eius rationibus datur intelligi, in duobus deficit. In vno quidem: quia cum videret delectationes sensibiles & corporales, in quodam motu & generatione consistere, sicut patet in repletione ciborum & huiusmodi, æstimauit omnes delectationes consequi generationem & motum: vnde, cum generatio & motus sint actus imperfecti, sequeretur quòd delectatio non haberet rationem vltimæ perfectionis: sed hoc manifestè apparet falsum in delectationibus intellectualibus. aliquis enim non solum delectatur in generatione scientiæ, puta cum addiscit, aut miratur, sicut suprà dictum est: sed etiam in contemplando secundum scientiam iam acquisitam. Alio verò modo, quia dicebat optimum illud, quod est simpliciter summum bonum quod scilicet est ipsum bonum quasi abstractum, & non participatum, sicut ipse Deus est summum bonum. nos autem loquimur de optimo in rebus humanis: optimum autem in vnaquaq; re est vltimus finis. Finis autem, vt suprà dictum est*, *q.1.ar.8.* dupliciter dicitur, scilicet ipsa res, & vsus rei, sicut finis auari est vel pecunia, vel possessio pecuniæ, & secundum hoc vltimus finis hominis dici potest, vel ipse Deus, qui est summum bonum simpliciter, vel fruitio ipsius, quæ importat delectationem quandam in vltimo fine, & per hunc modum aliqua delectatio hominis potest dici optimum inter bona humana.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd non omnis delectatio consequitur generationem, sed aliquæ delectationes consequuntur operationes perfectas: vt dictū est*, *In corp.* & ideo nihil prohibet aliquam delectationem esse optimam: etsi non omnis sit talis.

¶Ad secundum dicendum, quòd ratio illa procedit de optimo simpliciter, per

¶Super

¶ *Super Quæstionis trigesimæquartæ Articulum quartum.*

IN titulo articuli 4. aduerte, quòd quia mensura est certificatiua quantitatis mensurabilis, & regula certificatiua & dispositionis, & vtrunque horum exigit primitatem in cognoscendo, & quodammodo in essendo secundū aliquod genus causæ: ideirco Author proponendo hunc articulum in enumeratione omnium articulorum in principio quæst. quærit vtrū delectatio sit mensura secundum quam iudicetur: hic verò absolutè vtrum sit mensura, quasi ibi primitatem in cognoscendo, hic in essendo insinuans. Et in corpore articuli mensuram secundum cognitionem & iudicium determinat: in responsionibus verò ad primum & vltimum causalitatem finalem quodammodo ei tribuit. Et scito, quòd quia ad rationem, mensuræ & regulæ non sufficit primitas in essendo, sed exigitur quòd sit nobis certissima, ideo licet bonum honestum sit secundum se prius, & certius quàm delectabile: quia consequitur ad illud, & potest esse bona & mala delectatio: quia tamen delectatio est nobis magis certa, ideo ipsi attribuitur ratio mensuræ, & operatio ipsa mendicat quo ad hoc à delectatione, propter quod Author studuit in corpore articuli ad probandum rationem mensuræ in delectatione ex cognitione & iudicio. Et sat fuit saluare vtcunque prioritatem in essendo, vt patet in responsione ad tertium: vbi finis ratione, satis large propterhoc saluandum vtitur.

¶ Circa calcem responsionis ad tertium in eodem 4. artic. dubium occurrit Nouitiis: quia videtur aduersari supradictis: si enim bonitas delectationis est causa quodámodo bonitatis in operatione, aut econuerso, sequitur non esse eandem numero bonitatem vtriusque, cuius oppositum dictum fuit.

¶ Ad hoc breuiter dicitur, quòd vt ex superius dictis apparet, in analoga causalitate, seu redundantia saluatur identitas numeralis in causa & causato: vnde hoc nihil obstat proposito: sicut nec bonitatibus actus exterioris & interioris.

cuius participationem omnia sunt bona, vnde ex nullius additione fit melius: sed in aliis bonis vniuersaliter verum est, quòd quodlibet bonum ex additione alterius fit melius. Quamuis posset dici, quòd delectatio non est aliquid extraneum ab operatione virtutis; sed concomitans ipsam, vt in 1. Ethic.* dicitur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd delectatio non habet, quòd sit optimum ex hoc quod est delectatio: sed ex hoc quòd est perfecta quies in optimo: vnde non oportet quòd omnis delectatio sit optima, aut etiam bona: sicut aliqua scientia est optima, non tamen omnis.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum delectatio sit mensura vel regula secundum quam iudicetur bonum vel malum, in moralibus.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd delectatio nō sit mensura vel regula boni & mali moralis. Omnia enim mensurantur primo sui generis: vt dicitur in 10. Meta.* sed delectatio non est primum in genere moralium: sed præcedunt ipsam amor & desiderium, non ergo est regula bonitatis & malitiæ in moralibus.

2 ¶ Præterea, Mensuram & regulam oportet esse vniformem. & ideo motus, qui est maxime vniformis, est mensura & regula omnium motuum, vt dicitur in 10. Metaph.* sed delectatio est varia & multiformis: cum quædam earum sint bonæ & quædam malæ. ergo delectatio non est mensura & regula moralium.

3 ¶ Præterea, Certius iudicium sumitur de effectu per causam, quàm econuerso: sed bonitas vel malitia operationis est causa bonitatis, vel malitiæ delectationis: quia bonæ delectationes sunt quæ consequuntur bonas operationes, malæ autem quæ mala: vt dicitur in 10. Ethico.* ergo delectationes non sunt regula & mensura bonitatis, & malitiæ in moralibus.

¶ SED CONTRA est quod Augu. dicit super illud Psal. 7. Scrutans corda & renes Deus. Finis curæ & cognitionis est delectatio, ad quam quis niritur peruenire. Et Philoso. dicit in 7. Ethicor.* quòd delectatio est finis architectorum, id est, principalis: ad quam respicientes vnumquodque hoc quidem malum, hoc autem malum simpliciter dicimus.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd bonitas vel malitia moralis principaliter in voluntate consistit, vt suprà dictum est: vtrum autem voluntas sit bona vel mala præcipuè ex fine cognoscitur: id autem habetur pro fine, in quo voluntas quiescit. quies autem voluntatis & cuiuslibet appetitus in bono est delectatio, & ideo secundam delectationem voluntatis humanæ præcipuè iudicatur homo bonus vel malus. Est enim bonus & virtuosus, qui gaudet in operibus virtutum, malus autē qui in operibus malis: delectationes autem appetitus sensitiui non sunt regula bonitatis vel malitiæ moralis: nam cibus communiter delectabilis est secundum appetitum sensitiuum bonis & malis: sed volantas bonorum delectatur in eis secundum conuenientiam rationis: quam non curat voluntas malorum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd amor & desiderium sunt priora delectatione in vita generationis: sed delectatio est prior secundū rationem finis, qui in operabilibus habet rationem principij, à quo maximè sumitur iudicium, sicut à regula vel mensura.

¶ Ad secundum dicendum, quòd omnis delectatio in hoc est vniformis, quòd est quies in aliquo bono: & secundū hoc potest esse regula vel mensura: nā ille bonus est cuius volūtas quiescit in vero bono: malus autem cuius voluntas quiescit in malo.

¶ Ad tertium dicendum, quòd cum delectatio perficiat operationem per modum finis, vt suprà dictum est*, non potest esse operatio perfectè bona, nisi etiam adsit delectatio in bono: nam bonitas rei pendet ex fine, & sic quodammodo bonitas delectationis est causa bonitatis in operatione.

QVAESTIO TRIGESIMAQVINTA, *De dolore, seu tristitia secundum se, in octo articulos diuisa.*

DEINDE considerandum de dolore & tristitia.

¶ Et circa hoc primò considerandum de tristitia seu dolore secundum se. Secundò, de causis eius. Tertiò, de effectibus ipsius. Quartò, de remediis. Quintò, de bonitate vel malitia eius.

¶ Circa primum quæruntur octo. ¶ Primò, vtrum dolor sit passio animæ. ¶ Secundò, vtrum tristitia sit idem quod dolor. ¶ Tertiò, vtrum tristitia seu dolor sit contraria delectationi. ¶ Quartò, vtrum omuis tristitia omni delectationi contrarietur. ¶ Quintò, vtrum delectationi contemplationis sit aliqua tristitia contraria. ¶ Sextò, vtrum magis fugienda sit tristitia quàm delectatio appetenda. ¶ Septimò, vtrum dolor exterior sit maior quàm dolor interior. ¶ Octauò, de speciebus tristitiæ.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum dolor sit passio animæ.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd dolor non sit passio animæ. Nulla enim passio animæ est in corpore: sed dolor potest esse in corpore. Dicit enim Augustin. in libro de vera religione*, quòd dolor qui dicitur corporis, est corruptio repentina salutis eius rei quam malè vtendo, anima corruptioni obnoxiauit: ergo dolor est passio animæ.

2 ¶ Præterea, Omnis passio animæ pertinet ad vim appetitiuam. Sed dolor non pertinet ad vim appetitiuam, sed magis apprehensiuam. Dicit enim Aug in lib. de natura boni.* quod dolorem in corpore facit sensus resistens corpori potentiori. ergo dolor non est passio animæ.

3 ¶ Præterea, Omnis passio animæ pertinet ad appetitum animalem: sed dolor non pertinet ad appetitū animalē: sed magis ad appetitum naturalem. Dicit enim Aug. 8. super Gen. ad literam*: Nisi aliquod bonum remansisset in natura nullius boni amissi esset dolor in pœna. ergo dolor non est passio animæ.

¶ SED CONTRA est quod Augustin. 14. de Ciuit. Dei*, ponit dolorem inter passiones animæ, inducens illud Virgilij,

Hinc metuunt, cupiunt, gaudentque, dolentque.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut ad delectationem duo requiruntur, scilicet coniunctio boni, & perceptio huiusmodi coniunctionis: ita etiam ad dolorem duo requiruntur, scilicet coniunctio alicuius mali, quod ea ratione est malum: quia priuat aliquod bonum, & perceptio huiusmodi coniunctionis. Quidquid autem coniungitur, si non habeat respectu eius, cui coniungitur, rationem boni vel mali, non potest causare delectationem vel dolorem: ex quo patet, quòd aliquid sub ratione boni vel mali est obiectum delectationis & doloris: bonum autem & malum inquantum huiusmodi, sunt obiecta appetitus: vnde patet, quòd delectatio & dolor ad appetitum pertinent: omnis autem motus appetitiuus seu inclinatio consequens apprehensionem pertinet ad appetitum intellectiuum vel sensitiuum: nam inclinatio appetitus naturalis non consequitur apprehensionem ipsius appetentis, sed alterius, vt in primo dictum est*. Cùm igitur delectatio & dolor præsupponant in eodem subiecto sensum vel apprehensionem aliquam, manifestum est, quod dolor sicut & delectatio est in appetitu intellectiuo vel sensitiuo: omnis autem motus appetitus sensitiui dicitur passio, vt suprà dictum est*, & præcipue illi qui in defectum sonant: vnde dolor secundum quòd est in appetitu sensitiuo propriissimè dicitur passio animæ: sicut molestiæ corporales propriè passiones corporis dicuntur: vnde & Augustin. 14. de Ciuit. Dei*, dolorem specialiter ægritudinem nominat.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd dolor dicitur esse corporis: quia causa doloris est in corpore, puta cum patimur aliquod nociuum corpori: sed motus doloris semper est in anima. Nam corpus non potest dolere: nisi dolente anima, vt Augustinus dicit*.

¶ Ad se

¶ Ad secundum dicendum, quòd dolor dicitur esse sensus, non quia sit actus sensitiuæ virtutis, sed quia requiritur ad dolorem corporalem, sicut ad delectationem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd dolor de amissione boni demonstrat bonitatem naturæ: non quia dolor sit actus naturalis appetitus, sed quia natura aliquid appetit vt bonum, quod cum remoueri sentitur, sequitur doloris passio in appetitu sensitiuo.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum tristitia sit idem quod dolor.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd tristitia non sit dolor. Dicit enim Augustin 14. de Ciuit. Dei*, quòd dolor in corporalibus dicitur, tristitia autem dicitur magis in anima. ergo tristitia non est dolor.

2 ¶ Præterea, Dolor non est nisi de præsenti malo, sed tristitia potest esse de præterito & de futuro: sicut pœnitentia est tristitia de præterito, & anxietas de futuro. ergo tristitia omnino à dolore differt.

3 ¶ Præterea, Dolor non videtur consequi nisi sensum tactus: sed tristitia potest consequi ex omnibus sensibus: ergo tristitia non est dolor, sed se habet in pluribus.

¶ SED CONTRA est quod Apost. dicit ad Roman. 9. Tristitia est mihi magna & continuus dolor cordi meo. pro eodem vtens tristitia & dolore.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd delectatio & dolor ex duplici apprehensione causari possunt, vel ex apprehēsione exterioris sensus, vel ex apprehensione interiori, siue intellectus siue imaginationis. Interior autem apprehensio ad plura se extendit quàm exterior, eo quòd quæcunque cadunt sub exteriori apprehensione, cadunt sub interiori, sed non econuerso. Sola igitur illa delectatio, quæ in exteriori apprehensione causatur, gaudium nominatur, vt suprà dictum est*, & similiter ille solus dolor, qui ex apprehensione interiori causatur nominatur tristitia. Et sicut illa delectatio quæ ex exteriori apprehensione causatur delectatio quidem nominatur, non autem gaudium: ita ille dolor, qui ex interiori apprehensione causatur, nominatur quidem dolor, non autem tristitia. Sic igitur tristitia est quædam species doloris, sicut gaudium delectationis.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Augustinus loquitur ibi quantum ad vsum vocabuli: quia dolor magis vsitatur in corporalibus doloribus, qui sunt magis noti, quàm in doloribus spiritualibus.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sensus exterior non percipit nisi præsens: vis autem cognitiua interior potest percipere præsens, præteritum & futurum, & ideo tristitia potest esse de præsenti, præterito & futuro: dolor autem corporalis, qui sequitur apprehensionem sensus exterioris, non potest esse nisi de præsenti.

¶ Ad tertium dicēdum, quòd sensibilia tactus sunt dolorosa non solum inquātum sunt improportionata virtuti apprehensiuæ, sed etiam inquantum contrariantur naturæ: aliorum verò sensuum sensibilia possunt quidē esse improportionata virtuti apprehensiuæ, non tamen contrariantur naturę nisi in ordine ad sensibilia tactus. vnde solus homo, qui est animal perfectum in cognitione delectatur in sensibilibus aliorum sensuum secundum seipsa: alia verò animalia non delectantur in eis, nisi secundum quod referuntur ad sensibilia tactus, vt dicitur in 3. Ethico.* & ideo de sensibilibus aliorum sensuum non dicitur esse dolor secundum quod contrariatur delectationi naturali, sed magis tristitia, quæ contrariatur gaudio animali. Si igitur si dolor accipiatur pro corporali dolore. quod vsitatius est, dolor ex opposito diuiditur contra tristitiam secundum distinctionem apprehensionis interioris & exterioris: licet quantum ad obiecta delectatio ad plura se extendat quàm dolor corporalis. Si verò dolor accipiatur communiter, sic est genus tristitiæ: vt dictum est*.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum tristitia seu dolor sit contraria delectationi.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd dolor delectationi non contrarietur. Vnum enim contrariorum non est causa alterius: sed tristitia potest esse causa delectationis. Dicitur enim Matth. 5. Beati qui lugent: quoniam ipsi consolabuntur. ergo non sunt contraria.

2 ¶ Præterea, Vnum contrariorum non denominat aliud: sed in quibusdam ipse dolor, vel tristitia est delectabilis: sicut Augustin. dicit in 3. Confes.* quòd dolor in spectaculis delectat. Et 4. Confession.* dicit, quòd fletus amara res est, & tamen quandoque delectat. ergo dolor non contrariatur delectationi.

3 ¶ Præterea, Vnum contrariorum non est materia alterius: quia contraria simul esse non possunt: sed dolor potest esse materia delectationis: dicit enim Augustinus in libro de pœnitentia*, Semper pœnitens doleat, & de dolore gaudeat. Et Philosophus dicit in 9. Ethico.* quòd econuerso malus dolet de eo, quod delectatus est. ergo delectatio, & dolor non sunt contraria.

¶ SED CONTRA est quod Aug. dicit 14. de Ciuit. Dei*, quòd lætitia est voluntas in eorum consensione, quæ volumus: tristitia autem est voluntas in dissensione ab his, quæ volumus: sed consentire & dissentire sunt contraria. ergo lætitia & tristitia sunt contraria.

¶ RESPONDEO dicendum quòd, sicut Philos. dicit 10. Meta.* Contrarietas est differentia secundum formam: forma autem seu species passionis & motus sumitur ex obiecto vel termino. vnde cum obiecta delectationis, & tristitiæ seu doloris sint contraria, scilicet bonum præsens & malum præsens sequitur, quòd dolor & delectatio sunt contraria.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd nihil prohibet vnum contrariorum esse causam alterius per accidens: sic autem tristitia potest esse causa delectationis Vno quidem modo, inquantum tristitia de absentia alicuius rei, vel de præsentia contrarij vehementius quærit id, in quo delectetur: sicut sitiens vehementius quærit delectationem potus, vt remedium contra tristitiam, quam patitur. Alio modo inquantum ex magno desiderio delectationis alicuius non recusat aliquis tristitias perferre, vt ad illam delectationem perueniat. & vtroque modo luctus præsens ad consolationem futuræ vitæ perducit. quia ex hoc ipso, quòd homo luget pro peccatis, vel pro dilatione gloriæ, meretur consolationem æternam. Similiter meretur etiam eam aliquis ex hoc quòd ad ipsam consequendam non refugit labores & angustias propter ipsam sustinere.

¶ Ad secundum dicendum, quòd dolor ipse potest esse delectabilis per accidens, inquantum scilicet habet adiunctam admirationem, vt in spectaculis, vel inquantum facit recordationem rei amatæ, & facit percipere amorem eius de cuius absentia doletur. Vnde cum amor sit delectabilis, & dolor & omnia quæ ex amore consequuntur, inquantum in eis sentitur amor sunt delectabilia: & propter hoc etiam dolores in spectaculis possunt esse delectabiles, inquantū in eis sentitur aliquis amor conceptus ad illos, qui in spectaculis commemorantur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd voluntas & ratio suprà suos actus reflectuntur, inquantum ipsi actus voluntatis & rationis accipiuntur sub ratione boni vel mali. & hoc modo tristitia potest esse materia delectationis vel econuerso, non per se, sed per accidens, in quantum scilicet vtrunque accipitur in ratione boni vel mali.

¶ *Super Quæstionis trigesimæquintæ Articulum quartum.*

OMissis primis tribus articulis quæstionis 35. circa quartum duo occurrunt aduertenda. Primum est quòd Author nō loquitur hic de absolutis, vt distinguuntur cōtra relatiua, sed determinat seipsum de quali absolutione intendit, scilicet specificatione ab extrinseco. Quod qualiter intelligatur in 1. parte dictum diffuse est. Secundum est, quod Author posuit intemperantiam & iustitiā sub absolutis: non quia nō ipsæ specificentur ab extrinseco cum sint actus aut habitus: sed vel exemplariter, vel accipiendo eas, vt qualitates. Sicut enim potentiæ animæ, & vt proprietates naturæ, ita actus & habitus, vt sic, & vt qualitates secundum se.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum omnis tristitia omni delectationi contrarietur.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd omnis tristitia omni delectationi contrarietur. Sicut enim albedo & nigredo sunt contrariæ species coloris, ita delectatio & tristitia sunt contrariæ species animæ passionum: sed albedo & nigredo vniuersaliter sibi opponuntur. ergo etiam delectatio & tristitia.

2 ¶ Præterea, Medicinæ per contraria fiunt: sed quælibet delectatio est medicina contra quamlibet tristitiam: vt patet per Philos. in 7. Ethic.* ergo quælibet delectatio cuilibet tristitiæ contrariatur.

3 ¶ Præterea, Contraria sunt quæ se inuicem impediunt: sed quælibet tristitia impedit quamlibet delectationem: vt patet per illud quod dicitur in cap. vlt. Ethic. ergo cuilibet tristitia cuilibet delectationi contrariatur.

¶ SED CONTRA, Contrariorum non est eadem causa: sed ab eodem habitu procedit, quòd aliquis gaudeat de vno, & tristetur de opposito. ex charitate enim contingit gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus, vt dicitur Rom. 12. ergo non omnis tristitia omni delectationi contrariatur.

¶ RES

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut dicitur in 10. Meta.* Contrarietas est differentia secundum formam: forma autem est generalis & specialis: vnde contingit esse aliqua contraria secundum formam generis, sicut virtus & vitium & secundum formam speciei, sicut iustitia & iniustitia. Est autem considerandum quòd quædam specificantur secundum formas absolutas, sicut substantiæ & qualitates; quædam verò specificantur per comparationem ad aliquid extra, sicut passiones & motus recipiunt speciem ex terminis, siue ex obiectis. In his ergo quorum species considerantur secundum formas absolutas, contingit quidem species, quæ continentur sub contrariis generibus, non esse contrarias secundum rationem speciei, non tamen contingit, quòd habeant aliquam affinitatem vel conuenientiam adinuicem. Intemperantia enim & iustitia, quæ sunt in contrariis generibus (virtute scilicet & vitio) non contrariantur adinuicem secundum rationem propriæ speciei, nec habent aliquam affinitatem vel conuenientiam adinuicem. Sed in illis, quorum species sumuntur secundum habitudinem ad aliquid extrinsecum, contingit quòd species contrariorum genera non solum non sunt contrariæ adinuicem, sed etiam habent quandã conuenientiam & affinitatem, eo quòd eodem modo se habere ad contraria, contrarietatem inducit, sicut accedere ad album, & accedere ad nigrum habent rationem contrarietatis: sed contrario modo se habere ad cõtraria habet rationem similitudinis, sicut recedere ab albo, & accedere ad nigrum, & hoc maxime apparet in contradictione, quæ est principium oppositionis: nam in affirmatione & negatione eiusdem consistit oppositio, sicut album & non album: in affirmatione autem vnius oppositorum & negatione alterius attenditur conuenientia & similitudo; vt si dicam nigrum & non album: tristitia autem & delectatio cum sint passiones, specificantur ex obiectis: & quidem secundum genus suam contrarietatem habẽt: nam vnum pertinet ad prosecutionem, aliud verò ad fugam, quæ se habent in appetitu sicut affirmatio & negatio in ratione: vt dicitur in 6. Ethic.* Et ideo tristitia & delectatio quæ sunt de eodem, habẽt oppositionem adinuicem secundum speciem, tristitia verò & delectatio de diuersis: siquidem illa diuersa nõ sunt diuersa opposita, sed disparata, non habent oppositionem adinuicem secundum rationem speciei, sed sunt etiã disparata: sicut tristari de morte amici, & delectari in contemplatione. Si verò illa diuersa sint contraria, tunc delectatio & tristitia non solum non habent contrarietatem secundum rationem speciei, sed etiam habent conuenientiam & affinitatem: sicut gaudere de bono & tristari de malo.

Cap.23. & 24.

Cap.2.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd albedo & nigredo non habent speciem ex habitudine ad aliquid exterius: sicut delectatio & tristitia: vnde non est eadem ratio.

¶Ad secundum dicendum, quòd genus sumitur ex materia, vt patet in 8. Metaph.* in accidentibus autem loco materiæ est subiectum; dictum est autem* quòd delectatio & tristitia contrariantur secundum genus: & ideo in qualibet tristitia est contraria dispositio subiecti dispositioni, quæ est in qualibet delectatione: nam in qualibet delectatione appetitus se habet, vt acceptans id, quod habet: in qualibet autem tristitia se habet, vt fugiens; & ideo ex parte subiecti quælibet delectatio est medicina contra quamlibet tristitiam: & quælibet tristitia est impeditiua cuiuslibet delectationis: Præcipuè tamen quando delectatio tristitiæ contrariatur etiam secundum speciem.

Text 6. In corp.

¶Vnde patet solutio ad tertium. Vel aliter dicendum, quòd etsi non omnis tristitia contrarietur omni delectationi secundum speciem: tamen quantum ad effectum contrariatur, nam ex vno confortatur natura animalis, ex alio verò quodammodo molestatur.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum delectationi contẽplationis sit aliqua tristitia contraria.

2.2.q.9.ar. 4.ad 2. & 9.180.ar.8. cor.& 3.q. 46.art. 6. ad 4.& 4. dist.49.q.3. ar.3.q.2.Et Opus 3.ca. 268. c.3.4. & 14.to.3.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd delectationis contemplationis sit aliqua tristitia contraria. Dicit enim Apostol. 2. ad Cor.7. Quæ secundum Deum est tristitia, pœnitentiam in salutem stabilem operatur: sed respicere ad Deum pertinet ad superiorem rationem, cuius est contemplationi vacare secundum Augustin. in 12. de Trinit.* ergo delectationi contemplationis opponitur tristitia.

2 ¶Præterea, Contrariorum contrarij sunt effectus: si ergo vnum contrariorum contemplatum est causa delectationis, aliud erit causa tristitiæ; & sic delectationi contemplationis erit tristitia contraria.

3 ¶Præterea, Sicut obiectum delectationis est bonum, ita obiectum tristitiæ est malum: sed contemplatio potest habere mali rationem. Dicit enim Philosophus in 12. Metaph.* quòd quædam inconueniens est meditari. ergo contemplationis delectationi potest esse contraria tristitia.

Text.51.

4 ¶Præterea, Operatio quælibet secundum quod non est impedita, est causa delectationis: vt dicitur in 7. & 10. Ethic.* sed operatio contemplationis potest multipliciter impediri, vel vt totaliter non sit, vel vt cum difficultate: ergo in contemplatione potest esse tristitia delectationi contraria.

Cap.32. & lib.10.c.4 & 5.

5 ¶Præterea, Carnis afflictio est causa tristitiæ: sed sicut dicitur Eccles. vltimo, Frequens meditatio carnis est afflictio. ergo contemplatio habet tristitiam delectationi contrariam.

¶SED CONTRA est quod dicitur Sapien. 8. Non habet amaritudinẽ conuersatio illius (scilicet sapientiæ) nec tædium conuictus eius, sed lætitiam & gaudium: conuersatio autem & conuictus sapientiæ est per contemplationem. ergo nulla tristitia est, quæ sit contraria delectationi contemplationis.

¶RESPONDEO dicendum, quòd delectatio contemplationis potest intelligi dupliciter. Vno modo ita, quòd contemplatio sit delectationis causa, & non obiectum: & tunc delectatio non est de ipsa contemplatione, sed de re contemplata: contingit autem contemplari aliquid nocium & contristans, sicut & aliquid conueniens & delectans: vnde si sic delectatio contemplationis accipiatur, nihil prohibet delectationi contemplationis esse tristitiam contrariam. Alio modo potest dici delectatio contemplationis: quia contemplatio est eius obiectũ & causa, puta cum aliquis delectatur de hoc ipso, quod contemplatur; & sic vt dicit Greg. Nice. *ei delectationi, quæ est secundum contemplationem, non opponitur aliqua tristitia, & hoc idem Philos. dicit in 1. Topic. & in 10. Ethico. sed hoc est intelligendum per se loquendo. cuius ratio est: quia tristitia per se contrariatur delectationi, quæ est de contrario obiecto: sicut delectationi, quæ est de calore contrariatur tristitia, quæ est de frigore. Obiecto autem contemplationis nihil est contrarium: contrariorum enim rationes secundum quòd sunt apprehensæ, non sunt contrariæ, sed vnum contrarium est ratio cognoscendi aliud, vnde delectationi, quæ est in contemplando, per se loquendo, non potest esse aliqua tristitia contraria, sed nec etiam habet tristitiam annexam, sicut corporales delectationes, quæ sunt vt medicinæ quædam contra aliquas molestias, sicut aliquis delectatur in potu ex hoc quod anxiatur siti: quando autem iam tota sitis est repulsa, etiam cessat delectatio potus: delectatio enim contemplationis non causatur ex hoc quòd excluditur aliqua molestia, sed ex hoc quòd est secundũ seipsam delectabilis: non est enim generatio, vt dictum est*, sed operatio quædam perfecta. Per accidens autem admiscetur tristitia delectationi apprehensionis, & hoc dupliciter. Vno modo ex parte organi. Alio modo ex impedimento apprehensionis. Ex parte quidem organi admiscetur tristitia vel dolor apprehensioni, directè quidem in viribus apprehensiuis sensitiuæ partis: quę habent organum corporale: vel ex sensibili, quod est contrarium debitæ complexioni organi: sicut gustus rei amaræ: & olfactus rei fœtidæ, vel ex continuitate sensibilis conuenientis: quod per assiduitatem facit superexcrescentiam naturalis habitus, vt sup. dictum est*: & sic redditur apprehensio sensibilis, quæ prius erat delectabilis tædiosa; sed hæc duo directè in contemplatione mentis locum non habent: quia mens non habet organum corporale; vnde dictum est in authoritate inducta*, quòd nõ habet in contemplatione mentis, nec amaritudinem, nec tædium: sed quia mens humana vtitur in contẽplando viribus apprehensiuis sensitiuis (in quarum actibus accidit lassitudo) ideo indirectè admiscetur aliqua afflictio vel dolor contemplationi, sed neutro modo tristitia contemplationi adiuncta per accidens, contrariatur delectationi eius. Nam tristitia, quæ est de impedimento contemplationis, non contrariatur delectationi contemplationis: sed magis habet affinitatem & conuenientiam cum ipsa, vt ex supradictis patet*. Tristitia verò vel afflictio, quæ est de lassitudine corporali, non ad idem genus refertur: vnde est penitus disparata, & sic manifestum est, quòd delectationi quæ est de ipsa contemplatione nulla tristitia contrariatur, nec adiungitur ei aliqua tristitia nisi per accidens.

q.34. art.4

q.33.ar.2.

Arg. sed contra.

Ar. præced.

¶AD PRIMVM ergo dicẽdum, quòd illa tristitia, quæ est secundum Deum, non est de ipsa contemplatione mentis, sed est de aliquo: quod mens contemplatur, scilicet de peccato, quod mens considerat, vt contrarium delectationi diuinæ.

¶Ad secundum dicendum, quòd ea quæ sunt contraria in rerum natura, secundum quod sunt in mente, non habent contrarietatem: non enim rationes contrariorum sunt contrariæ, sed magis vnum contrariorum est ratio cognoscendi aliud: propter quod est vna scientia contrariorum.

¶Ad ter

¶Ad tertium dicendum, quòd contemplatio secundum se nunquam habet rationem mali, cum contemplatio nihil aliud sit quàm consideratio veri, quod est bonum intellectus, sed per accidens tantum, inquantum scilicet contemplatio vilioris impedit contemplationem melioris, vel ex parte rei contemplatæ, ad quam inordinatè appetitus afficitur.

¶Ad quartum dicendum, quòd tristitia, quæ est de impedimento contemplationis, non contrariatur delectationi contemplationis, sed est ei affinis, vt dictum est*.

In corp.

¶Ad quintum dicendum, quòd afflictio carnis per accidens & indirectè se habet ad contemplationem mentis, vt dictum est*.

In corp.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum magis sit fugienda tristitia quàm delectatio appetenda.

2.2.q.128. ar.1.co. & 3. dist. 27. q.1.arti. 3. ad 3. & 4. dist. 49. q. 3.ar.3.q.3. q.36.to. 4. lib.1. sum ma 3. Cap.2.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd magis sit fugienda tristitia quàm delectatio appetenda. Dicit enim Aug. in lib. 83. q.* Nemo est qui non magis doloré fugiat, quàm appetat voluptatem. Illud autem in quod communiter omnia consentiunt, videtur esse naturale. ergo naturale est & conueniens, quòd plus tristitia fugiatur, quàm delectatio appetatur.

2 ¶Præterea, Actio contrarij facit ad velocitatem & intensionem motus: aqua enim calida citius, & fortius congelatur (vt dicit Philosophus in libro Meteor.*) sed fuga tristitiæ est ex contrarietate contristantis: appetitus autem delectationis non est ex aliqua contrarietate contristantis, sed magis procedit ex conuenientia delectantis. ergo maior est fuga tristitiæ, quàm appetitus delectationis.

Cap.3.

3 ¶Præterea, Quanto aliquis secũdum rationem fortiori passioni repugnat, tanto laudabilior est & virtuosior; quia virtus est circa difficile & bonum: vt dicitur in 2. Ethicor.* sed fortis qui resistit motui, quo fugitur dolor, est virtuosior quàm temperatus qui resistit motui, quo appetitur delectatio. Dicit enim Philosophus in 1. Rhetor.* quòd fortes & iusti maximè honorantur. ergo vehementior est motus, quo fugitur tristitia, quàm motus quo appetitur delectatio.

Cap.9.

¶SED CONTRA, Bonum est fortius quàm malum, vt patet per Dionys. 4. cap. de diuin. nomin. sed delectatio est appetibilis propter bonum, quod est eius obiectum, fuga autem tristitiæ, est propter malum. ergo fortior est appetitus delectationis, quàm fuga tristitiæ.

¶RESPONDEO dicendum, quòd per se loquendo, appetitus delectationis est fortior quàm fuga tristitiæ, cuius ratio est, quia causa delectationis est conueniens bonũ, causa autem doloris siue tristitiæ est aliquod malũ repugnans. Contingit autem aliquod bonũ esse conueniens absq; omni dissonantia, non autem potest esse aliquod malum totaliter absque omni conuenientia repugnans. vnde delectatio potest esse integra & perfecta, tristitia autem est semper secundum partem. vnde naturaliter maior est appetitus delectationis, quàm fuga tristitiæ. Alia verò ratio est, quia bonũ, quod est obiectum delectationis, per seipsum appetitur, malum autem quod est obiectũ tristitiæ est fugiendum inquantum est priuatio boni: quod autem est per se, Potius est illo, quod est per accidens: cuius etiam signum appareret in motibus naturalibus. nam omnis motus naturalis intensior est in fine cum appropinquat ad terminũ suæ naturæ. conuenientem, quàm in principio cùm recedit à termino suæ naturæ non conuenienti: quasi natura magis tendat in id, quod est sibi conueniens, quàm fugiat id, quod est sibi repugnans. vnde & inclinatio appetitiuæ virtutis, per se loquendo, vehementius tendit in delectationem, quàm fugiat tristitiam. Sed per accidens contingit, quòd tristitiam aliquis malis fugiat quàm delectationem appetat. & hoc tripliciter. Primò quidem ex parte

Circa finẽ.

apprehensionis, quia vt Aug dicit 10. de Trinita.* Amor magis sentitur, cum eum prodit indigentia. ex indigentia autem amati Procedit tristitia, quæ est ex amissione aliçuius boni amati, vel ex incursu alicuius mali contrarij: delectatio autem non habet indigentiam boni amati, sed quiescit in eo iam adepto. Cum igitur amor sit causa delectationis & tristitiæ. tanto magis fugitur tristitia quanto magis sentitur amor. ex eo quòd contrariatur amori. Secundò ex parte causæ contristantis vel dolorem inferentis, quæ repugnat bono magis amato, quàm sit bonum illud in quo delectamur: magis enim amamus consistentiã corporis naturalẽ, quàm delectationem cibi: & ideo timore doloris, qui prouenit ex flagellis vel aliis huiusmodi, quæ contrariantur bonæ consistentiæ corporis, dimittimus delectationem ciborum vel aliorum huiusmodi. Tertiò ex parte effectus, scilicet inquantum tristitia impedit non vnam tantum delectationem, sed omnes.

Art. præced.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd illud quod Augu. dicit, quòd dolor magis fugitur, quã voluptas appetatur: est verũ per accidens & non per se. & hoc patet ex eo quod subdit, Quandoq; quidem etiã videmus immanissimas bestias à maximis voluptatibus abstinere dolorũ metu, qui cõtrariatur vitæ, quę maximè amatur.

¶Ad secundum dicendum, quòd aliter est in motu, qui est ab interiori, & aliter in motu, qui est ab exteriori: motus enim qui est ab interiori, magis tendit in id quod est conueniens, quàm recedat à contrario: sicut suprà dictum est* de motu naturali. sed motus qui est ab extrinseco, intenditur ex ipsa contrarietate: quia vnumquodque suo modo nititur ad resistendum cõtrario, sicut ad conseruationem suiipsius. vnde motus violentus intenditur in principio, & remittitur in fine: motus autem appetitiuæ partis est ab extrinseco, cum sit ab anima ad res: & ideo, per se loquendo, magis appetitur delectatio, quàm fugiatur tristitia: sed motus sensitiuæ partis est ab exteriori, quasi à rebus ad animam: vnde magis sentitur quod est magis contrarium. & sic etiam per accidens inquantum sensus requiritur ad delectationem & tristitiam, magis fugitur tristitia, quam delectatio appetitur.

¶Ad tertium dicendum, quòd fortis non laudatur ex eo, quòd secundum rationem non vincitur à dolore, vel tristitia quacũque, sed ex ea, quæ consistit in periculis mortis, quæ quidẽ tristitia magis fugitur, quàm appetatur delectatio ciborum vel venereorum, circa quam est temperantia: sicut vita magis amatur, quã cibus vel coitus: sed temperatus magis laudatur ex hoc quòd non prosequitur delectationes tactus, quàm ex hoc quòd nõ fugit tristitias contrarias, vt patet in tertio Ethic.*

ARTICVLVS VII.

¶Vtrum dolor exterior sit maior quàm interior.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur, quòd dolor exterior sit maior quàm dolor cordis interior. Dolor enim cordis exterior causatur ex causa repugnante bonæ consistentiæ corporis, in quo est vita: dolor autem interior causatur ex aliqua imaginatione mali: cum ergo vita magis ametur, quàm imaginatum bonum, videtur secundum prædicta quòd dolor exterior sit maior quàm dolor interior.

2 ¶Præterea, Rex magis mouet, quàm rei similitudo: sed dolor exterior prouenit ex reali coniunctione alicuius contrarij: dolor autem interior ex similitudine contrarij apprehensa. ergo maior est dolor exterior, quàm dolor interior.

3 ¶Præterea, Causa ex effectu cognoscitur, sed dolor exterior habet fortiores effectus: facilius enim homo moritur propter dolores exteriores, quàm propter dolorem interiorem. ergo exterior dolor est maior, & magis fugitur, quàm dolor interior.

¶SED CONTRA est quod dicitur Eccles. 25. Omnis plaga tristitia cordis est, & omnis malitia nequitia mulieris. ergo sicut nequitia mulieris alias nequitias superat, vt ibi intenditur: ita tristitia cordis omnem plagam exteriorem excedit.

¶RESPONDEO dicendum, quod dolor exterior & interior in vno conueniunt, & in duobus differunt. Conueniunt quidẽ in hoc, quòd vterq; est motus appetitiuæ virtutis, vt suprà dictũ est*: sed differunt secũdum illa duo, quæ ad tristitiam & delectationẽ requiruntur, scilicet secundum causam, quæ est bonum, vel malum coniunctũ, & secundum apprehensionem. Causa enim doloris exterioris est malũ coniunctum, quod repugnat corpori: causa autem interioris doloris est malum coniunctũ, quod repugnat appetitui. dolor etiam exterior sequitur apprehensionem sensus, & specialiter tactus: dolor autem interior sequitur apprehensionẽ interiorem, vel imaginationis scilicet, vel etiam rationis. Si ergo cõparatur causa interioris doloris ad causam exterioris, vna per se pertinet ad appetitum,

¶Super Quæstionis trigesimæquintæ Articulum sextum.

ARticulo quinto omisso, circa sextum eiusdem quæstionis aduerte, quòd superius in q.29. articu.4. vbi odium comparatum est amori in fortitudine, duæ tãtum rationes dicte sunt, quare per accidens odium est fortius amore, scilicet ex sensu, & mala coniugatione: hic autẽ cum comparatur delectationi tristitia, tres rationes afferuntur, scilicet ex sensu, ex mala coniugatione, & ex effectu, vt patet in litera: quoniam non experimur odium ita impedire amorẽ omnem, sicut tristitia delectationem: quoniam nec amor ita confortat naturam sicut delectatio, nec odium debilitat illam sicut tristitia.

In corp.

¶In responsione ad secundum aduerte, quòd motus ab extrinseco ex parte actiui est fortior in principio ex ratione contrarietatis, qua vnumquodque & seipsum imprimere & opposito contrarianti obsistere nititur. & hoc intendit litera. Et ex hoc sequitur quòd triste cõiuctum fortius agit vt pote contrariũ: & consequenter magis sentitur priuatio delectabilis, quàm sentiebatur ipsius coniunctio. & sic per accidens vehementius fugitur tristitia, quã acceptabatur delectatio; ratione tamen cuius hæc fugitur. ex parte autem patientis motus ab extrinseco debet esse minor in principio: quia magis contrariatur in principio,

Cap.11.

Infrà q.74. ar.1.ad 3.

Art.4.

Universidad de Deusto Biblioteca

¶ Super Quæstionis trigesimæquintæ Articulum octauum.

OMisso septimo articulo, circa octauum eiusdem quæstionis aduerte, quòd id, quod de vltimis speciebus tristitiæ dicitur, sic intelligo, quòd cum effectus tristitiæ consistat in appetitu fugitiuo, quando contingit deesse refugium aliquod, cõstituitur anxietas, vel angustia, vbi deest ly fugitiuus: quando verò intantum tristitia est, quòd nec appetibile aliquod ex illa relinquitur, sed solum contrarium contristans, tunc constituitur acidia: vbi etiam deest ly appetere vel appetitus, id est actus appetendi, non tamen tristandi actus.

¶ Super Quæstionis trigesimæsextæ Articulum primum.

IN primo articulo quæstionis trigesimæsextæ memento doctrinæ superius datæ in primo articulo quęstionis octauæ, quomodo priuationes capiũtur vt entia & bona in ratione, eodem enim iudicio sumunt rationem contrarij mali: sicut enim mulierem non tangere sumitur vt bonum, ita etiam sumitur vt malum.

¶Sed occurrit vnũ dubium non dissimulandum. Si bonum amissum & malum coniunctum in re coincidunt (quia malum in priuatione boni consistit) & propterea in motu naturali, nulla quodammodo esset hæc quæstio, vt in litera dicitur, cum in ratione vtrũque induat rationem entis (quæ restat inter ea differentia) ob quam malum coniunctum sortiatur rationem contrarij potius quàm bonum amissum, & ob quam tristitia respicit bonum amissum sub ratione mali coniuncti: & non econuerso.

[q.31. ar.4.] ¶Ad hoc dicitur, quòd licet tam amissio boni, quàm malum possit habere rationem entis, apprehendi siquidem potest & amissio vitæ & malũ mortis sub ratione sacrificij diuini, &c. Inter ipsa tamen in re & in ratione hoc interest, quòd in re vtriusque ratio consistit in priuatione boni, vt in litera deducitur: in ratione autem ratio boni amissi consistit in priuatione, ratio verò mali consistit in positione. Amissio siquidem boni præsentatur in ratione priuationis conuenientis: vt patet: malum verò coniunctum præsentatur indutũ rationem disconuenientis: quod constat habere rationem entis contrarij bo-

[Infrà q.41. artic.4. ad primũ. Et 2.2. q.35. ar.4. ad 3. & 4. dist. 26. q.1. art. 3. cor. fi. Et veri. q.26. ar.4. ad 6. lib.2. c.14. lib.4. c.12.] [Ca.9. & 11.]

cuius est vterq; dolor, alia verò per aliud. Nam dolor interior est ex hoc, quòd aliquid repugnat ipsi appetitui, exterior autem dolor ex eo, quòd repugnat appetitui, quia repugnat corpori, semper autẽ quod est per se, prius est eo quod est per aliud, vnde ex parte ista dolor interior præeminet dolori exteriori. Similiter etiã ex parte apprehensionis, nam apprehensio rationis & imaginationis altior est quàm apprehẽsio sensus tactus: vnde simpliciter & per se loquendo, dolor interior potior est quàm dolor exterior: cuius signũ est, quòd etiã dolores exteriores aliquis voluntariè suscipit: vt euitet interiorẽ, & inquantum non repugnat dolor exterior interiori appetitui fit quodãmodo delectabilis & iucundus interiori gaudio: quandoq; tamen dolor exterior est cum interiori dolore, & tunc dolor augetur, non solum enim interior est maior quàm exterior, sed etiã vniuersalior. Quicquid enim est repugnans corpori, potest esse repugnans interiori appetitui: & quicquid apprehẽditur sensu potest apprehendi imaginatione & ratione, sed non conuertitur. Et ideo signanter in authoritate adducta dicitur, Omnis plaga tristitia cordis est: quia etiam dolores exteriorum plagarum sub interiori cordis tristitia comprehenduntur.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd dolor interior potest etiã esse de his, quæ contrariantur vitæ, & sic comparatio doloris interioris ad exteriorẽ non est accipienda secundũ diuersa mala, quæ sunt causa doloris, sed secundũ diuersam cõparationẽ huius causę doloris ad appetitũ.

¶Ad secundum dicendum, quòd tristitia interior non procedit ex similitudine rei apprehensa, sicut est causa (nõ enim homo tristatur interius de ipsa similitudine apprehẽsa, sed de re cuius est similitudo) quę quidẽ res tanto perfectius apprehenditur per aliquam similitudinem, quanto similitudo est magis immaterialis & abstracta. & ideo dolor interior, per se loquendo, est maior, tanquam de maiori malo existens: propter hoc quòd interiori apprehensione magis cognoscitur malum.

¶Ad tertium dicendum, quòd immutationes corporales magis causantur ex dolore exteriori: tum quia causa doloris exterioris est corrumpens coniunctum corporaliter. quod exigit apprehensio tactus, tum etiam quia sensus exterior est magis corporalis, quàm sensus interior: sicut & appetitus sensitiuus, quàm intellectiuus. & propter hoc, vt supra dictum est*, ex motu appetitus sensitiui magis corpus immutatur, & similiter ex dolore exteriori magis, quam ex dolore interiori.

ARTICVLVS VIII.

¶Vtrum sint tantum quatuor species tristitiæ.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur, quòd Damasc.* inconuenienter quatuor tristitiæ species assignet, quę sunt acidia, achos vel anxietas: secundum Grego. Nicæ.* misericordia & inuidia. Tristitia enim delectationi opponitur. sed delectationis non assignantur aliquæ species: ergo nec tristitiæ species debent assignari.

2 ¶Pręterea, Pœnitentia est quedã species tristitiæ, similiter etiã nemesis & zelus: vt dicit Philoso. 2. Rhetor.* quæ quidem sub his speciebus non comprehenduntur. ergo insufficiens est eius prædicta diuisio.

3 ¶Præterea, Omnis diuisio debet esse per opposita: sed prædicta non habent oppositionem adinuicem. Nam secundum Grego. acidia est tristitia vocem amputans: anxietas verò est tristitia aggrauans: inuidia verò est tristitia in alienis bonis: misericordia autem est tristitia in alienis malis, contingit autem aliquem tristari & de alienis malis, & de alienis bonis, & simul cum hoc interius aggrauari, & exterius vocem amittere. ergo prædicta diuisio non est conueniens.

¶SED CONTRA est authoritas vtriusque, scilicet Gregor. Nicæ. & Damasceni locis citatis.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd ad rationẽ speciei pertinet, quòd se habeat ex additione ad genus, sed generi potest aliquid addi dupliciter. Vno modo, quod per se ad ipsum pertinet, & virtute continetur in ipso: sicut rationale additur animali: & talis additio facit veras species alicuius generis, vt per Philosophum patet in 7. & 8.* Metaphys. [Tex.10. & 11.] aliquid verò additur generi quasi aliquid extraneum à ratione ipsius, sicut si album animali addatur, vel aliquid huiusmodi. & talis additio non facit veras species generis, secundum quòd communiter loquimur de generibus & speciebus. Interdum tamẽ dicitur aliquid esse species alicuius generis propter hoc quòd habet aliquid extraneũ, ad quod applicatur generis ratio. sicut carbo & flamma dicuntur esse species ignis propter applicationem naturæ ignis ad materiam alienam. & simili modo loquendi dicuntur astrologia & perspectiua species Mathematicę, inquantũ principia mathematica applicantur ad materiam naturalem. Et hoc modo loquendi assignantur hic species tristitiæ par applicationem rationis tristitiæ ad aliquid extraneum, quod quidem extraneum accipi potest vel ex parte causæ obiecti, vel ex parte effectus: propriũ enim obiectum tristitiæ est proprium malum. vnde extraneum obiectum tristitię accipi potest vel secundum alterum tantum, quia scilicet est malum, sed non proprium. & sic est misericordia, quæ est tristitia de alieno malo: inquantum tamen æstimatur vt proprium, vel quantum ad vtrunque: quia neque est de proprio, neque de malo, sed de bono alieno: inquantum tamen bonum alienum æstimatur vt propriũ malum, & sic est inuidia. Proprius autem effectus tristitiæ consistit in quadam fuga appetitus. vnde extraneum circa effectum tristitiæ potest accipi quantum ad alterum tantum: quia scilicet tollitur fuga, & sic est anxietas quæ sic aggrauat animum, vt non appareat aliquod refugium: vnde alio nomine dicitur angustia. Si verò intantum procedit talis aggrauatio, vt etiam exteriora membra immobiliter ab opere, quod pertinet ad acidiam, sic erit extraneum quantum ad vtrumque, quia nec est fuga, nec est in appetitu. Ideo autem specialiter acidia dicitur vocem amputare, quia vox inter omnes exteriores motus magis exprimit interiorem conceptum & affectum non solum in hominibus, sed etiam in aliis animalibus, vt dicitur in 1. Politic.* [Cap.2.]

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd delectatio causatur ex bono quod vno modo dicitur. & ideo delectationis non assignãtur tot species, sicut tristitiæ, quæ causatur ex malo, quod multifariam contingit, vt dicit Diony. 4. c. de diui. nom.

¶Ad secundum dicendum, quòd pœnitentia est de malo proprio, quod per se est obiectum tristitiæ. vnde non pertinet ad has species. zelus verò & nemesis sub inuidia continentur, vt infrà patebit *. [Quæst. seq. art.2.]

¶Ad tertium dicendum, quòd diuisio ista non sumitur secundum oppositiones specierum, sed secundum diuersitatem extraneorum, ad quæ trahitur ratio tristitiæ, vt dictum est *. [In corp.]

QVAESTIO TRIGESIMASEXTA,

De causis tristitiæ & doloris, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de causis tristitiæ. ¶Et circa hoc quæruntur quatuor. ¶Primò, vtrum causa doloris sit bonum amissum, vel magis malum coniunctum. ¶Secundò, vtrum concupiscentia sit causa doloris. ¶Tertiò, vtrũ appetitus vnitatis sit causa doloris. ¶Quartò, vtrum potestas cui resisti non potest sit causa doloris.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum causa doloris sit bonum amissum, vel malum coniunctum.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd bonum amissum sit magis causa doloris, quàm malũ coniunctum, Dicit enim Augustinus in libro de octo quæstion. Dulcitij *, [Ca.1. to.4.] dolorem esse de amissione bonorum temporalium. eadem ergo ratione quilibet dolor ex amissione alicuius boni contingit.

2 ¶Præterea,

[Q. præced. art.4.] 2 ¶Præterea, Suprà dictum est*, quòd dolor, qui delectationi contrariatur, est de eodem, de quo est delectatio: [Q.35. ar.4.] sed delectatio est de bono, sicut suprà dictum est*: ergo dolor est principaliter de amissione boni.

[Ca.7. & 8.] 3 ¶Præterea, Secundum Aug. 14. de Ciuit. Dei*, Amor est causa tristitiæ, sicut & aliarum affectionum animæ: sed obiectum amoris est bonum. ergo dolor vel tristitia magis respicit bonum amissum, quàm malum coniunctum.

¶SED CONTRA est quod Damasc. dicit in secundo [Cap.12.] lib.* quod expectatum malum timorem constituit: præsens verò tristitiam.

¶RESPONDEO dicendum, quòd si hoc modo se haberent priuationes in apprehensione animę sicut se habẽt in ipsis rebus, ista quæstio nullius momẽti esse videretur: malum enim, [P.p.q.48. art.1.] vt in primo libro habitũ est*, est priuatio boni: priuatio autem in rerum natura nihil est aliud quàm carentia oppositi habitus: secundum hoc ergo idem esset tristari de bono amisso, & de malo habito: sed tristitia est motus appetitus apprehensionem sequentis: in apprehensione autem ipsa priuatio habet rationem cuiusdam entis. vnde dicitur ens rationis: & sic malum cum sit priuatio, se habet per modum contrarij. Et ideo quantum ad motum appetitiuum differt vtrũ respiciat principalius malum coniunctum, vel bonum amissum. Et quia motus appetitus animalis hoc modo se habet in operibus animę: sicut motus naturalis in rebus naturalibus, ex consideratione naturalium motuum veritas accipi potest. Si enim accipiamus in motibus naturalibus accessum & recessum, accessus per se respicit id quod est conueniens naturæ, recessus autem per se respicit id quod est contrarium: sicut graue per se recedit à loco superiori, accedit autem naturaliter ad locum inferiorem. Sed si accipiamus causam vtriusque motus, scilicet grauitatem: ipsa grauitas per prius inclinat ad locum deorsum, quàm retrahit à loco sursum, à quo recedit, vt deorsum tendat. Sic igitur, cum tristitia in motibus appetitiuis se habeat per modum fugæ vel recessus, delectatio autem per modum persecutionis vel accessus: sicut delectatio per prius respicit bonum adeptum, quasi proprium obiectum: ita tristitia respicit malum coniunctum: sed causa delectationis & tristitiæ, scilicet amor, per prius respicit bonum, quàm malum. Sic ergo modo quo obiectum est causa passionis, magis propriè est causa tristitię, vel doloris malum coniunctum, quam bonum amissum.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ipsa amissio boni apprehenditur sub ratione mali, sicut & amissio mali apprehenditur sub ratione boni: & ideo August. dicit, Dolorem prouenire ex amissione temporalium bonorum.

¶Ad secundum dicendum, quòd delectatio & dolor ei contrarius respiciunt idem: sed sub cõtraria ratione: nam si delectatio est de præsentia alicuius, tristitia est de absentia eiusdẽ. In vno autem contrariorum includitur priuatio alterius: vt patet in 10. Metaphy. & inde est quód tristitia, quæ est de contrario, est quodammodo de eodem sub contraria ratione.

¶Ad tertium dicendum, quòd quando ex vna causa proueniunt multi motus, non oportet quòd omnes principalius respiciant illud quod principalius respicit eam: sed primus tantum, vnusquisque autem aliorum principalius respicit illud, quod est ei conueniens secundum propriam rationem.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum concupiscentia sit causa doloris.

[Infrà art.4. cor.] AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, quòd concupiscentia non sit causa doloris seu tristitiæ. Tristitia [Art. præce.] enim per se respicit malum, vt dictum est*: concupiscentia autem est motus quidam appetitus in bonum: motus autem qui est in vnum contrarium, non est causa motus qui respicit aliud contrarium: ergo concupiscentia non est causa doloris.

[Li.2. c.12.] 2 ¶Præterea, Dolor secundum Damas.* est de præsenti, concupiscentia autem est de futuro: ergo concupiscentia non est causa doloris.

3 ¶Præterea, Id quod per se est delectabile, non est causa doloris, sed concupiscentia est secundum seipsam delectabilis, vt [Cap.11.] Philosophus dicit in 1. Rhetor.* ergo concupiscentia non est causa doloris seu tristitiæ.

[Cap.24.] ¶SED CONTRA est quod Aug. dicit in Ench.* Subintrantibus ignorantia agendarum rerum, & concupiscentia noxiarum, comites subinferuntur, error & dolor: sed ignorantia est causa erroris: ergo concupiscentia est causa doloris.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd tristitia est motus quidam appetitus animalis: motus autem appetitiuus habet (sicut [Art. præce.] dictũ est*) similitudinem appetitus naturalis: cuius duplex causa assignari potest: vna per modum finis, alia sicut vnde est principiũ motus sicut descensionis corporis grauis, causa sicut finis, est locus deorsum: principium autem motus est inclinatio naturalis, quæ est ex grauitate. Causa autem motus appetitiui per modum finis est eius obiectum, & sic suprà dictũ est *, quòd causa doloris seu tristitię est malum coniunctũ, causa autem sicut vnde est principium talis motus, est interior inclinatio appetitus, qui quidem per prius inclinatur ad bonũ, & ex consequenti ad repudiandum malũ contrarium: & ideo huiusmodi motus appetitiui primum principiũ est amor, qui est prima inclinatio appetitus ad bonum consequendum. Secundum autem principium est odiũ, quod est inclinatio prima appetitus ad malum fugiendum: sed quia concupiscẽtia vel cupiditas est primus effectus amoris, quo maxime delectamur, vt suprà dictum est*, ideo frequenter Aug.* cupiditatẽ vel concupiscentiã pro amore ponit, vt suprà dictũ est*, & hoc modo concupiscentiam dicit esse vniuersalẽ causam doloris, sed ipsa cõcupiscentia secundum propriã rationem cõsiderata, est interdum causa doloris: omne enim quod impedit motum, ne perueniat ad terminũ, est contrariũ motui: illud autem, quod est contrarium motui appetitus, est cõtristans: & sic per cõsequens cõcupiscentia fit causa tristitię, inquantũ de retardatione boni concupiti vel totali ablatione tristamur. vniuersalis autẽ causa doloris esse nõ potest: quia magis dolemus de subtractione bonorum præsentiũ, in quibus iam delectamur, quàm futurorũ, quæ concupiscimus.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd inclinatio appetitus ad bonũ consequendũ est causa inclinationis appetitus ad malum fugiẽdum, sicut dictum est*: & ex hoc contingit, quòd motus appetitiui qui respiciunt bonũ, ponuntur causa motuum appetitus, qui respiciunt malum.

¶Ad secundum dicendũ, quòd illud quod concupiscitur, etsi realiter sit futurum, est tamen quodammodo pręsens inquantum speratur. Vel potest dici, quòd licet bonum concupitum sit futurũ, tamen impedimentum præsentialiter apponitur, quod dolorem causat.

¶Ad tertium dicendum, quòd concupiscentia est delectabilis quãdiu manet spes adipiscendi quod concupiscitur: sed subtracta spe per impedimentum oppositum, concupiscentia dolorem causat.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum appetitus vnitatis sit causa doloris.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quòd appetitus vnitatis nõ sit causa doloris. Dicit enim Philosophus [3. dist.15. q.2. ar.3. q.1. cor.] in 10. Ethi.* [Cap.3.] quòd hæc opinio, quę posuit repletionem esse causam delectationis, & incisionẽ causam tristitiæ, videtur esse facta ex delectationibus & tristitiis, quæ sunt circa cibum: sed non omnis delectatio vel tristitia est huiusmodi: ergo appetitus vnitatis non est causa vniuersalis doloris: cum repletio ad vnitatem pertineat, incisio verò multitudinem inducat.

2 ¶Præterea, Quælibet separatio vnitati opponitur: si ergo dolor causaretur ex appetitu vnitatis, nulla separatio esset delectabilis: quod patet esse falsum in separatione omnium superfluorum.

3 ¶Præterea, Eadem ratione appetimus coniunctionem boni & remotionem mali, sed sicut coniunctio pertinet ad vnitatem, cum sit vnio quædam: ita separatio est contrarium vnitati. ergo appetitus vnitatis non magis debet poni causa doloris, quàm appetitus separationis.

¶SED CONTRA est quod Aug. dicit in 3. de lib. arbit. [Ca.21. to.1.]

no amisso, quòd habet rationẽ conuenientis: ita quòd illamet priuatio, quæ in re est priuatio boni, & malum, apprehensã vt priuatio boni, offertur vt priuatio: & quantum est ex se, mouet appetitum vt priuatio conuenientis. [Art. præce.] Apprehẽsa verò vt malum, offertur, & mouet appetita, vt disconueniens: ac per hoc vt ens contrarium: & hoc experimur in nobis, dum priuati rebus, amico, vel quacunque re, & priuationem conuenientis, & appositionem discõuenientis diuersimode flemus, illud referendo ad ea quæ habebamus vel sperabamus, & hoc ad ea, quæ patimur aut timemus: vsque tamen adeò malum vendicat sibi mouere ad tristitiam: vt etiam ipsa priuatio boni non causet eam nisi vt sapit rationem mali: quia non nisi vt sapit disconuenientiam: vt in responsione ad primũ in litera habetur: nisi enim vt disconuenientiam participans haberetur, non deploraretur: malum ergo coniunctum est per se primo causans tristitiã: bonum autem amissum per se secundo ex parte obiecti.

[q.32. art.6. Libr.14. de ciui. Dei c.7.8. & 9. q.30. ar.2. ad 2.]

¶ Super Quæstionis trigesimæsextæ Articulum secundum.

IN articulo secundo nota Nouitie, quòd malum, quod est obiectum tristitiæ, ponitur finis appetitiui motus, non vt prosequendus, sed vt fugiendus: sic enim est tristitiæ finis. [In corp.]

¶ Super Quæstionis trigesimæsextæ Articulum tertium.

IN tertio & quarto articulis eiusdem quæstionis trigesimæsextæ nil occurrit scribẽdum, sed tu collige causas tristitiæ: & ex parte obiecti habes per se primo malum coniunctum, & per se secundo bonum amissum, & potestatem maiorem vt auferẽtem hoc: ex parte verò subiecti habes amorem boni & appetitum vnitatis, &c.

Universidad de Deusto
Biblioteca

¶Super Quæstionem trigesimamseptimam.

CIrca quæstionem trigesimamseptimam nihil occurrit scribendum, nisi vt qui volunt videre naturas passionum, aduertant ad regulam in quarto articulo traditam, scilicet quòd duplici existente motu in qualibet passione, scilicet appetitus, & corporis, motus corporis similis est motui animi, in hoc, quod est se habere per modum prosecutionis vel fugę. Et si his attenderis, videbis nō dari illas duas tristitias, quas superius reprobauimus.

quòd ex dolore quem bestiæ sentiūt, satis apparet in regendis amandisque suis corporibus, quam sint animæ appetentes vnitatis. Quid enim est aliud dolor nisi quidam sensus diuisionis vel corruptionis impatiens?

¶RESPONDEO dicendum, quòd eo modo, quo concupiscentia vel cupiditas boni est causa doloris, etiam appetitus vnitatis vel amor causa doloris ponendus est: bonum enim vniuscuiusque rei in quadam vnitate consistit: prout scilicet vnaquæque res habet in se vnita illa, ex quibus consistit eius perfectio, vnde & Platonici posuerunt vnū esse principium sicut & bonum: vnde naturaliter vnumquodque appetit vnitatem sicut & bonitatem, & propter hoc sicut amor vel appetitus boni est causa doloris; ita etiam amor, vel appetitus vnitatis.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd non omnis vnio perficit rationem boni, sed solum illa, à qua dependet esse perfectum rei: & propter hoc etiam non cuiuslibet appetitus vnitatis est causa doloris vel tristitiæ, vt quidam opinabātur: quorum opinionem ibi Philosophus excludit per hoc, quòd quædam repletiones non sunt delectabiles: sicut repleti cibis non delectātur in ciborum sumptione: talis enim repletio siue vnio magis repugnaret ad perfectionem esse, quàm ipsum constitueret. vnde dolor non causatur ex appetitu cuiuslibet vnitatis, sed eius, in qua consistit perfectio naturæ.

¶Ad secundum dicendum, quòd separatio potest esse delectabilis vel inquantum remouetur illud quod est contrarium perfectioni rei, vel inquantum separatio habet aliquam vnionem adiunctam, puta sensibilis ad sensum.

¶Ad tertium dicendum, quòd separatio nociuorum & corrumpentium appetitur, inquantum tollunt debitam vnitatem, vnde appetitus huiusmodi separationis non est prima causa doloris, sed magis appetitus vnitatis.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum potestas, cui non potest resisti, sit causa doloris.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quòd potestas maior non debet poni causa doloris: quod enim est in potestate agentis, nondum est præsens, sed futurum, dolor autem est de malo præsenti: ergo potestas maior non est causa doloris.

2 ¶Præterea, Nocumentum illatum est causa doloris: sed nocumentum potest inferri etiam à potestate minore: ergo potestas maior non debet poni causa doloris.

3 ¶Præterea, Causę appetitiuorum motuum sunt interiores inclinationes animæ: potestas autem maior est aliquid exterius: ergo non debet poni causa doloris.

¶SED CONTRA est quod Augustinus dicit in lib. de natura boni*, In animo dolorem facit voluntas resistens potestati maiori, in corpore dolorem facit sensus resistens corpori potentiori. *Cap. 20. & 26.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est*, malum coniunctum est causa doloris, vel tristitiæ per modum obiecti. Id ergo, quod est causa coniunctionis mali, debet poni causa doloris vel tristitiæ: manifestum est autem hoc esse contra inclinationem appetitus, vt malo præsentialiter inhæreat: quod autem est contra inclinationem alicuius, nunquam aduenit ei nisi per actionē alicuius fortioris, & ideo potestas maior ponitur esse causa doloris ab August. Sed sciendum est, quòd si potestas fortior intantum inualescat, quòd mutet contrariam inclinationem in inclinationem propriam, iam non erit aliqua repugnantia vel violentia, sicut quando agens fortius, corrumpendo corpus graue, aufert ei inclinationem, qua tendit deorsum: & tunc ferri sursum non est ei violentum, sed naturale. Sic igitur, si aliqua potestas maior intantum inualescat quòd auferat inclinationem voluntatis, vel appetitus sensitiui: ex ea non sequitur dolor vel tristitia, sed tunc solum sequitur, quando remanet: inclinatio appetitus in contrarium: & inde est, quòd Augu. dicit*, quòd voluntas resistens potestati fortiori, causat dolorem: si enim non resisteret, sed cederet consentiendo, non sequeretur dolor, sed delectatio. *Art. 2. Loc. cit.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd maior potestas dolorem causat: non secundum quod est agens in potentia, sed secundum quod est agens actu, dum scilicet facit coniunctionem mali corruptiui.

¶Ad secundum dicendum, quòd nihil prohibet aliquam potestatem, quæ non est maior simpliciter, esse maiorem quantum ad aliquid: & secundum hoc aliquod nocumentum inferre potest. Si autem nullo modo maior esset, nullo modo posset nocere. vnde non posset causam doloris inferre.

¶Ad tertium dicendum, quòd exteriora agentia possunt esse causa motuum appetitiuorum, inquantum causant præsentiam obiecti: & hoc modo potestas maior ponitur causa doloris.

QVAESTIO TRIGESIMASEPTIMA,
De effectibus doloris vel tristitiæ, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de effectibus doloris vel tristitiæ.

¶Et circa hoc quæruntur quatuor. ¶Primò, vtrum dolor auferat facultatem addiscendi. ¶Secundò, vtrum aggrauatio animi sit effectus tristitiæ vel doloris. ¶Tertiò, vtrum tristitia vel dolor debilitet omnem operationem. ¶Quartò, vtrum tristitia nōceat corpori magis, quàm aliæ passiones.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum dolor auferat facultatem addiscendi.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd dolor non auferat facultatem addiscendi. Dicitur enim Isa. 26. Cum feceris iudicia tua in terra, iustitiam discent omnes habitatores orbis: & infrà, In tribulatione murmuris doctrina tua eis. Sed ex iudiciis Dei & tribulatione sequitur dolor seu tristitia in cordibus hominum: ergo dolor vel tristitia non tollit, sed magis auget facultatem addiscendi.

2 ¶Præterea, Isa. 28. dicitur, Quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditum? Ablactatos à lacte, auulsos ab vberibus, id est à delectationibus. Sed dolor & tristitia maximè tollunt delectationes: impedit enim tristitia omnem delectationem, vt dicitur in septimo Ethicor.* Et Ecclesiast. 11. dicitur, quòd malitia vnius horæ obliuionem facit luxuriæ maximæ: ergo dolor non tollit, sed magis præbet facultatem addiscendi. *Cap. 14.*

3 ¶Præterea, Tristitia interior præeminet dolori exteriori, vt suprà dictum est*: sed simul cum tristitia potest homo addiscere: ergo multo magis simul cum dolore corporali. *Q. 35. ar. 5.*

¶SED CONTRA est quod August. dicit in 1, Soliloquiorum*, Quanquam acerrimo dolore dentium his diebus torquerer, non quidem sinebar animo voluere nisi ea, quæ iam forte didiceram, à discendo autem penitus impediebar, ad quod mihi tota intentione animi opus erat. *Ca. 11. circ. fi.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd quia omnes potentiæ animæ in vna essentia animæ radicantur, necesse est, quòd quando intentio animæ vehementer trahitur ad operationem vnius potentiæ, retrahatur ab operatione alterius. vnius enim animæ non potest esse nisi vna intentio: & propter hoc si aliquid ad se trahat [d] totam intentionem animæ, vel magnam partem ipsius, non comparitur secum aliquid aliud quod magnam attentionem requirat: manifestum est autem, quod dolor sensibilis maximè trahit ad se intentionem animæ, quia naturaliter vnumquodque tota intentione tendit ad repellendum contrarium, sicut etiam in rebus naturalibus apparet. Similiter etiam manifestum est quòd ad addiscendum aliquid de nouo, requiritur studium, & conatus cum magna intentione: vt patet per illud quod dicitur Prouerb. 2. Si quæsieris sapientiam quasi pecuniam, & sicut thesauros effoderis eam, tunc intelliges disciplinam. Et ideo si sit dolor intensus, impeditur homo ne tunc aliquid addiscere possit: & tantum potest intendi, quod nec etiam instante dolore potest homo aliquid considerare etiam quod prius sciuit: in hoc tamen attenditur diuersitas secundum diuersitatem amoris, quem homo habet ad addiscendum vel considerandum: quia quanto maior fuerit, magis retinet intentionem animi ne omnino feratur ad dolorem. *D. 33. q.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd tristitia moderata quæ excludit euagationem animi, potest conferre ad disciplinam suscipiendam: & præcipue eorum, per quæ homo sperat se posse à tristitia liberari, & hoc modo in tribulatione murmuris homines doctrinam Dei magis recipiunt.

¶Ad secundum dicendum, quòd tam delectatio, quàm dolor inquantum ad se trahunt animæ intentionem, impediunt consideratio

Cap. 11. siderationem rationis. Vnde in 7. Ethic.* dicitur quòd impossibile est in ipsa delectatione venereorum aliquid intelligere. sed tamen magis trahit ad se intentionē animę dolor, quàm delectatio. sicut etiā videmus in rebus naturalibus, quòd actio corporalis naturalis magis intenditur in contrarium: sicut aqua calefacta magis patitur à frigido, vt fortius congeletur, si ergo dolor seu tristitia fuerit moderata per accidens potest cōferre ad addiscendum, inquantum aufert superabundantiam delectationum, sed per se impedit: & si intendatur, totaliter aufert.

¶Ad tertium dicendum, quòd dolor exterior accidit ex læsione corporali, & ita magis habet transmutationem corporalem adiunctam, quàm dolor interior: qui tamen est maior secundū illud, quod est formale in dolore, quod est ex parte animę. & ideo dolor corporalis magis impedit contemplationem, quæ requirit omnimodam quietem: quàm dolor interior: & tamen etiam dolor interior si multum intendatur, ita trahit intentionem, vt non possit homo de nouo aliquid addiscere, vnde & Gregor. propter tristitiam intermisit Ezechielis expositionem.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum aggrauatio animi sit effectus tristitiæ vel doloris.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, quòd aggrauatio animi non sit effectus tristitiæ. Dicit enim Apostolus 2. ad Corint. 7. Ecce hoc ipsum contristari vos secundum Deum, quantam in vobis operatur solicitudinem, sed defensionem, indignationem, &c. sed solicitudo & indignatio ad quandam erectionem animi pertinent, quæ ad aggrauationem opponitur: non ergo aggrauatio est effectus tristitiæ.

2 ¶Præterea, Tristitia delectationi opponitur, sed effectus delectationis est dilatatio cui non opponitur aggrauatio, sed contractio. ergo effectus tristitiæ non debet poni aggrauatio.

3 ¶Præterea, Ad tristitiam pertinet absorbere: vt patet per illud, quod Apostolus dicit 2. ad Cor. 2. Ne fortè abundantiori tristitia absorbeatur, qui est eiusmodi. sed quod aggrauatur non absorbetur, quinimo sub aliquo ponderoso deprimitur, quod autem absorbetur, infra absorbens includitur. ergo aggrauatio non debet poni effectus tristitiæ.

Lib. 4. c. 11. Lib. 2. c. 14. ¶SED CONTRA est quod Greg. Nicen*. & Dama*. ponunt tristitiam aggrauantem.

¶RESPONDEO dicendum, quòd effectus passionum animæ quandoque metaphoricè nominantur secundum similitudinem sensibilium corporum, eo quòd motus appetitus animalis sunt similes inclinationibus appetitus naturalis & per hunc modum feruor attribuitur amori, dilatatio delectationi, & aggrauatio tristitiæ. Dicitur enim homo aggrauari ex eo, quòd aliquo pondere impeditur à proprio motu, manifestum *Q. 36. ar. 2.* est autem ex prædictis*, quòd tristitia cōtingit ex aliquo malo præsenti, quod quidem ex hoc ipso quòd repugnat motui voluntatis, aggrauat animum, in quantum impedit ipsum ne fruatur eo, quod vult. Et si quidem non sit tanta vis mali contristantis, vt auferat spem euadēdi, licet animus aggrauetur quantum ad hoc, quòd in præsenti non potitur eo quod vult, remanet tamen motus ad repellendum nociuum contristans. Si verò superexcrescat vis mali intantum, vt spem euasionis excludat, tunc simpliciter impeditur etiam interior motus animi angustiari, vt neque hac neque illac diuertere valeat: & quandoque etiam impeditur exterior motus corporis, ita quòd remaneat homo stupidus in seipso.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd illa erectio animi prouenit ex tristitia, quæ est secundum Deum propter spem adiunctam de remissione peccati.

¶Ad secundum dicendum, quòd quantum ad motum appetitiuum pertinet, ad idem refertur constrictio & aggrauatio, ex hoc etiam quòd aggrauatur animus, vt ad exteriora libere progredi nō possit, ad seipsum retrahitur quasi in seipso cōstrictus.

¶Ad tertium dicendum, quòd tristitia absorbere hominem dicitur quando sic totaliter vis contristantis mali afficit animum, vt omnem spem euasionis excludat. & sic etiam eodem modo aggrauat & absorbet, quædam enim consequuntur in his quæ metaphoricè dicuntur: quæ sibi repugnare videntur, si secundum proprietatem accipiantur.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum tristitia vel dolor debilitet omnem operationem.

Infr. q. 39. ar. 3. ad 3. & q. 59. ar. 3. ad 2. AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quòd tristitia non impediat omnem operationem. Solicitudo enim ex tristitia causatur, vt patet per authoritatē Apostoli inducta: sed solicitudo adiuuat ad benè operandum. Vnde Apostolus dicit 2. ad Timoth. 2. Solicitè cura teipsum exhibere operarium inconfusibilem. ergo tristitia non impedit operationem: sed magis adiuuat ad benè operandum.

2 ¶Præterea, Tristitia causat in multis concupiscentiam, vt dicitur in 7. Ethic. sed concupiscentia facit ad intentionem operationis: ergo & tristitia.

3 ¶Præterea, Sicut quædam operationes propriæ sunt gaudentium: ita etiam quædam operationes, his qui contristantur, sicut lugere: sed vnumquodque augetur ex sibi conuenientibus. ergo aliquæ operationes non impediuntur, sed meliorantur propter tristitiam.

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 10. Ethicor.* quòd delectatio perficit operationem, & econuerso tristitia impedit. *Cap. 4.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut iam dictū est*. tristitia quandoque non ita aggrauat vel absorbet animum, vt omnem motum interiorem & exteriorem excludat. sed aliqui motus quandoque ex ipsa tristitia causantur. Sic ergo operatio ad tristitiam dupliciter potest comparari. Vno modo sicut ad id, de quo est tristitia, & sic tristitia quamlibet operationem impedit: nunquam enim illud quod cum tristitia facimus, ita benè facimus, sicut illud quod facimus cum delectatione vel sine tristitia, cuius ratio est, quia voluntas est causa operationis humanæ: vnde quando operatio est, de qua aliquis contristatur, necesse est quòd actio debilitetur. Alio modo comparatur operatio ad tristitiam sicut ad principium & ad causam, & sic necesse est, quòd operatio talis ex tristitia augeatur, sicut quanto aliquis magis tristatur de re aliqua, tanto magis conatur ad expellendam tristitiam, dummodo remaneat spes expellendi: alioquin nullus motus vel operatio ex tristitia causaretur. *Art. praec.*

¶Et per hoc patet responsio ad obiecta.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum tristitia magis noceat corpori, quàm aliæ animæ passiones.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd tristitia non inferat maximè corpori nocumentum: Tristitia enim habet esse spirituale in anima: sed ea, quæ habent tantum esse spirituale, non causant transmutationem corporalem: sicut patet de intentionibus colorum, quæ sunt in aëre, à quibus nullum corpus coloratur: ergo tristitia non facit aliquod corporale nocumentum. *Infr. q. 41. ar. 2. cor Et 4. dist. 15. q. 2. ar. 3. q. 2. cor.*

2 ¶Præterea, Si facit aliquod corporale nocumentum, hoc non est nisi inquantum habet corporalem transmutationem adiunctam: sed corporalis transmutatio inuenitur in omnibus animæ passionibus. vt suprà dictum est*: ergo non magis tristitia quàm aliæ animæ passiones, corpori nocet. *q. 22. ar. 2. ad 3.*

3 ¶Præterea, Philosophus dicit in 7. Ethic.* quòd iræ & concupiscentiæ quibusdam insanias faciunt: quod videtur esse maximum nocumentum, cùm ratio sit excellentissimum eorum quæ sunt in homine: desperatio etiam videtur esse magis nociua quàm tristitia, cum sit causa tristitiæ: ergo tristitia non magis nocet corpori, quàm aliæ animæ passiones. *Cap. 3.*

¶SED CONTRA est quod dicitur Proverb. 17. Animus gaudēs ætatem floridam facit, spiritus tristis exsiccat ossa. Et Prouerbiorū 22. Sicut tinea vestimento, & vermis ligno, ita tristitia viri nocet cordi. Et Ecclesiast. 18. A tristitia festinat mors.

¶RESPONDEO dicendum, quòd tristitia inter omnes animæ passiones magis corpori nocet. cuius ratio est: quia tristitia repugnat humanæ vitæ, quantum ad speciem motus sui, & non solum quantum ad mensuram seu quantitatem, sicut aliæ animæ passiones. Consistit enim humana vita in quadam motione, quæ à corde in cætera membra diffunditur: quæ quidem motio conuenit naturæ humanæ secundum aliquam determinatam mensuram. Si ergo ista motio procedat vltra mensuram debitam, repugnabit humanæ vitæ secundum quantitatis mensuram, non autem secundum similitudinem speciei. Si autem impediatur processus huius motionis, repugnabit vitæ secundum suam speciem. Est autem attendendum in omnibus animæ passionibus: quòd transmutatio corporis, quæ est in eis materialis, est conformis & proportionata motui appetitus, qui est formalis, sicut in omnibus materia proportionatur formæ. Illæ ergo animæ passiones, quæ important motum appetitus ad persequendum aliquid, non repugnant vitali motioni secundum speciem, sed possunt repugnare secundum quantitatem, vt amor, gaudium, desiderium, & huiusmodi. & ideo ista secundum speciem suam, iuuant naturam corporis: sed propter ex-

Universidad de Deusto Biblioteca

¶ *Super Quæstionem trigesimamoctauam.*

IN quæstione trigesimaoctaua duo tantum occurrunt notanda. Primum est in secundo articulo in responsionibus ad primũ & tertiũ, quòd in flente sunt tria, ipse tristatus, obiectum contristans, & effectus tristitiæ, puta flere:& sunt duæ contrariæ habitudines inter tristatum & cõtristans, & inter tristatum & effectum. Nam inter illa est habitudo disconuenientiæ, inter ista conuenientiæ, & propterea effectus ipse, puta fletus habet in se vtrumque, quia & est effectus consonus tristi,& præsentat obiectum cõtristans vt causam, licet ratione obiecti tristitiã augeat, propter quod & fletus continuatur,receptione tamen sui delectat, & tristitiã minuit, & quia res magis ratione sui, quàm alterius iudicatur,ideò simpliciter cõceditur,quòd fletus mitigat,tristitiã. *In corp.* Secundum est in articulo quarto ad secũdum, quomodo intellectus speculatiuus mouet appetitũ etiam inferiorem, sunt enim in cõtemplatione duo, obiectum & cõtemplatio eius. Et ex supradictis patet, quòd cõtemplatio habet se vt cõstitutio intellectus in obiectum connaturale. Et propterea licet contemplans triangulum habere tres angulos, ex parte rei contemplatæ nihil discat, vnde appetitus moueatur,quia tamen ipsa contemplatio coniungit connaturali bono intellectus, quod est verum, ex hac parte habet vnde moueat appetitum, sicut quælibet alia constitutio in connaturale bonum. Et inde est, quòd in quocunque genere, quis apprehendat se cognoscere, delectatur magis & minus secundum quòd effectus est scientiæ. & hac doctrina vtere superius cum de delectatione contemplationis disputas.Quomodo autem appetitus inferior post moueatur, planum est ex litera: quod ex redundantia fit,vt in responsione ad tertium dicitur. *Suprà q. 35.ar.4. ad 1.& 3.& infr.art.4. cor.& art. 5.per to.& q.43.art.1. & 1.q.46. ar.8.ad 2. & 1.cor.7. cor.3.*

cessum possunt nocere: passiones autem, quæ important motum appetitus,cum fuga vel retractione quadam repugnant vitali motioni,non solum secundum quantitatem,sed etiam secundum speciem motus, & ideo simpliciter nocent sicut timor & desperatio:& præ omnibus tristitia, quæ aggrauat animum ex malo præsenti: cuius est fortior impressio, quàm futuri.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd quia anima naturaliter mouet corpus, spiritualis motus animæ naturaliter est causa transmutationis corporalis, nec est simile de spiritualibus intentionibus, quæ non habent naturaliter ordinem mouendi alia corpora,quæ non sunt nata moueri ab anima.

¶Ad secundum dicendum,quòd aliæ passiones habent transmutationem corporalem conformem secundum suam speciem motioni vitali,sed tristitia contrariam, vt dictum est*.

¶Ad tertium dicendum, quòd ex leuiori causa impeditur vsus rationis, quàm corrumpatur vita; cum videamus multas ægritudines vsum rationis tollere, quæ nondum adimunt vitam: & tamen timor & ira maximè nocumentum corporale afferunt ex permixtione tristitiæ propter absentiam eius, quod cupitur. Ipsa etiam tristitia quandoque rationem aufert:sicut patet in his, qui propter dolorem in melancholiam vel in maniam incidunt.

QVAESTIO TRIGESIMAoctaua, De remedijs tristitiæ, seu doloris, in quinque articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de remediis doloris, seu tristitiæ.

¶Et circa hoc quæruntur quinque. ¶Primò, vtrum dolor vel tristitia mitigetur per quamlibet delectationem. ¶Secundò, vtrum mitigetur per fletum. ¶Tertiò, vtrum per compassionem amicorum. ¶Quartò,vtrum per contemplationem veritatis. ¶Quintò,vtrum per somnum & balnea.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum dolor vel tristitia mitigetur per quamlibet delectationem.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur,quòd non quælibet delectatio mitiget quemlibet dolorem seu tristitiam: nõ enim delectatio tristitiam mitigat,nisi inquantũ ei contrariatur: medicinæ enim sunt per contraria, vt dicitur in 2.Ethic.* sed non quælibet delectatio contrariatur cuilibet tristitiæ, vt suprà dictum est*;ergo non quælibet delectatio mitigat quamlibet tristitiam.

Cap.3. 2 ¶Præterea, Illud quod causat tristitiam, non mitigat tristitiam:sed aliquæ delectationes causant tristitiam: quia,vt dicitur in 9.Ethic.*Malus tristatur quoniam delectatus est:non ergo omnis delectatio mitigat tristitiam.

3 ¶Præterea, Aug.dicit in 4. Confes.* quòd ipse fugit de patria in qua conuersari solitus erat cum amico suo iam mortuo: nimis eum quærebant oculi eius, vbi eum videre solebant, ex quo accipi potest, quod illa in quibus nobis amici mortui vel absentes communicauerunt,efficiuntur nobis de eorum morte vel absentia dolentibus onerosa. sed maximè communicauerunt nobis in delectationibus:ergo ipsæ delectationes efficiuntur nobis dolentibus onerosæ: non ergo quælibet delectatio mitigat quamlibet tristitiam. *q.35.ar.4. cap.4. cap.7.to.1.*

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 7. Ethic.*quod expellit delectatio tristitiam,& quæ contraria,& quæ contingens,si sit fortis. *Cap.vlt.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut ex prædictis patet*, delectatio est quædam quies appetitus in bono conuenienti, tristitia autem est eo quod repugnat appetitui: vnde sicut se habet delectatio ad tristitiam in motibus appetitiuis, sic se habet in corporibus quies ad fatigationem, quæ accidit ex aliqua transmutatione innaturali: nam & ipsa tristitia fatigationem quandam, seu ægritudinem appetitiuæ virtutis importat. Sicut igitur quælibet quies corporis remedium affert contra quamlibet fatigationem ex quacunque causa innaturali prouenientem: ita quælibet delectatio remedium affert ad mitigandam quamlibet tristitiam ex quocunque procedat. *q.33.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd licet non omnis delectatio contrarietur omni tristitiæ secundum speciem: contrariatur tamen secundum genus, vt suprà dictum est*, & ideo ex parte dispositionis subiecti quælibet tristitia per quamlibet delectationem mitigari potest. *q.35.art.4. ad 2.*

¶Ad secundum dicendum,quòd delectationes malorum non causant tristitiam in præsenti, sed in futuro: inquantum scilicet mali pœnitent de malis, de quibus lætitiam habuerunt: & huic tristitiæ subuenitur per contrarias delectationes.

¶Ad tertium dicendum, quòd quando sunt duæ causæ ad contrarios motus inclinantes, vtraque alteram impedit: & tamen illa finaliter vincit, quæ fortior est & diuturnior. In eo autem, qui tristatur de his in quibus simul cum amico mortuo vel absente delectari consueuit, duæ causæ in contrarium inducentes inueniuntur. Nam mors vel absentia amici recogitata inclinat ad dolorem: bonum autem præsens inclinat ad delectationem. vnde vtrunque per alterum minuitur. sed tamen quia fortius mouet sensus præsentis quam memoria præteriti, & amor suiipsius quàm amor alterius,diuturnius mouet: inde est quòd finaliter delectatio tristitiam expellit.Vnde post pauca subdit idem Augusti.* quòd pristinis generibus delectationum cedebat dolor eius. *lib.4.confes. c.8.to.1.*

ARTICVLVS II.

¶Vtrum dolor vel tristitia mitigetur per fletum.

AD SECVNDVM sic proceditur.Videtur quòd fletus non mitiget tristitiam. Nullus enim effectus diminuit suam causam: sed fletus,vel gemitus est effectus tristitiæ,ergo non minuit tristitiam. *Psal.41.*

2 ¶Præterea, Sicut fletus vel gemitus est effectus tristitiæ, ita risus est effectus lætitiæ, sed risus non minuit lætitiam: ergo fletus non mitigat tristitiam.

3 ¶Præterea, In fletu repræsentatur nobis malum contristans: sed imaginatio rei contristantis auget tristitiam, sicut imaginatio rei delectantis auget lætitiam.ergo videtur,quòd fletus non mitiget tristitiam.

¶SED CONTRA est quod Aug. dicit in 4.Confes.* quòd quando dolebat de morte amici,in solis gemitibus & lachrymis erat ei aliquantula requies. *Cap.4.& 7.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd lachrymæ & gemitus naturaliter mitigant tristitiam, & hoc duplici ratione. Primò quidem, quia omne nociuum interius clausum magis affligit, quia magis multiplicatur intentio animæ circa ipsum, sed quando ad exteriora diffunditur, tunc animæ intentio ad exteriora quodammodo disgregatur, & sic interior dolor minuitur, & propter hoc quando homines, qui sunt in tristitiis, exterius suam tristitiam manifestant, vel fletu aut gemitu, vel etiam verbo mitigatur tristitia. Secundò, quia semper operatio conueniens homini secundum dispositionem, in qua est, sibi est delectabilis, fletus autem & gemitus sunt quædam operationes conuenientes tristato vel dolenti. & ideo efficiuntur eis delectabiles. Cum igitur omnis delectatio aliqualiter mitiget tristitiam vel dolorem, vt dictum est*, sequitur quòd per planctum & gemitum tristitia mitigetur. *Art.præced.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ipsa habitudo causæ ad effectum contrariatur habitudini contristantis ad contristatum:nam omnis effectus est conueniens suæ causæ, & per consequens est ei delectabilis: contristans autem contrariatur contristato. & ideo effectus tristitiæ habet contrariam habitudinem magis ad contristatum, quàm contristans ad ipsum: & propter hoc mitigatur tristitia per effectum tristitiæ ratione contrarietatis prædictæ.

¶Ad secundum dicendum, quòd habitudo effectus ad causam est similis habitudini delectantis ad delectatum:quia vtrobique conuenientia inuenitur:omne autem simile auget suum simile: & ideo per risum & alios effectus lætitiæ augetur lætitia, nisi forte per accidens propter excessum.

¶Ad tertium dicendum, quòd imaginatio rei contristantis quantum est de se, nata est augere tristitiam: sed ex hoc ipso, quod homo imaginatur, quòd facit illud, quod conuenit sibi, secundum talem statum consurgit inde quædam delectatio. & eadem ratione si alicui subrepat risus in statu, in quo videtur sibi esse lugendum, ex hoc ipso dolet tanquam faciat id, quod non conuenit: vt Tullius dicit in tertio de Tusculanis quæstionibus.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum dolor & tristitia mitigentur per compassionem amicorum.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quòd dolor amici compatientis non mitiget tristitiam. Contrariorum enim contrarij sunt effectus: sed sicut August.dicit 7.Confes.* Quando cum multis gaudetur in singulis vberius est gaudium, quia feruere faciunt se, & inflammantur ex alterutro.ergo pari ratione quando multi simul tristantur, videtur quòd sit maior tristitia. *Iob 2.fi.& cap.16. Et Rom.15. luc.5. Cap.4.*

2 ¶Præterea, Hoc requirit amicitia, vt amoris vicem quis rependat: vt Aug.dicit 4.Confess.* sed amicus condolens dolet de dolore amici dolentis:ergo ipse dolor amici condolentis est causa amico prius dolenti de proprio malo alterius doloris:& sic duplicato dolore,videtur tristitia crescere. *Cap.10.*

3 ¶Præterea, Omne malum amici est contristans,sicut & malum proprium. nam amicus est alter ipse. sed dolor est quoddam malum.ergo dolor amici condolentis auget tristitiam amico cui condoletur.

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 9. Ethic.*quòd in tristitiis amicus condolens consolatur. *Cap.11*

¶RESPONDEO dicendum, quòd naturaliter amicus condolens in tristitiis est consolatiuus, cuius duplicem rationem tangit Philosophus in 9.Ethicor. Quarum prima est,quia cum ad tristitiam pertineat aggrauare, habet rationem cuiusdam oneris, à quo aliquis aggrauatus alleuiari conatur: cum ergo aliquis videt de sua tristitia alios contristatos, fit ei quasi quædam imaginatio,quòd illud onus alij cum ipso ferant,quasi conantes ad ipsum ab onere alleuiandum: & ideo leuius fert tristitiæ onus, sicut etiam in portandis oneribus corporalibus contingit.Secunda ratio & melior est,quia per hoc,quòd amici contristantur ei,percipit se ab eis amari: quod est delectabile, vt suprà dictum est*. vnde cum omnis delectatio mitiget tristitiam (sicut suprà dictum est*) sequitur quòd amicus condolens tristitiam mitiget. *Q.32.ar.5. art.1.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum,quòd in vtroque amicitia manifestatur, scilicet & quòd congaudet gaudenti, & quòd condolet dolenti. & ideo vtrunque ratione causæ redditur delectabile.

¶Ad secundum dicendum; quòd ipse dolor amici secundum se contristaret, sed consideratio causæ eius, quæ est amor, magis delectat.

¶Et per hoc patet responsio ad tertium.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum per contemplationem veritatis dolor & tristitia mitigentur.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd contemplatio veritatis non mitiget dolorem. Dicitur enim Ecclesiast.2. Qui addit scientiam,addit & dolorem:sed scientia ad contemplationem veritatis pertinet.non ergo contemplatio veritatis mitigat dolorem.

2 ¶Præterea, Contemplatio veritatis ad intellectum speculatiuum pertinet.sed intellectus speculatiuus non mouet:vt dicitur in tertio de anima.*cùm igitur gaudium & dolor sint quidam motus animi, videtur quòd contemplatio veritatis nihil faciat ad mitigationem doloris. *Tex.38.*

3 ¶Præterea, Remedium ægritudinis apponendum est vbi est ægritudo:sed contemplatio veritatis est in intellectu,non ergo mitigat dolorem corporalem,qui est in sensu.

¶SED CONTRA est quod Aug.dicit in 1.Soliloquiorum*, Videbatur mihi, si se ille mentibus nostris veritatis fulgor aperiret, aut non me sensurum fuisse illum dolorem aut certè pro nihilo toleraturum. *Q.31.art.5. c.12.*

¶RESPONDEO dicendum, sicut suprà dictum est, quòd in contemplatione veritatis maxima delectatio consistit: omnis autem delectatio dolorem mitigat, vt suprà dictum est:* & ideo contemplatio veritatis mitigat tristitiam vel dolorem. & tanto magis, quanto perfectius aliquis est amator sapientiæ. & ideo homines ex contemplatione diuina, & futuræ beatitudinis in tribulationibus gaudent: secundum illud Iacobi 1. Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationes varias incideritis. & quod est amplius, etiam inter corporis cruciatus huiusmodi gaudium inuenitur:sicut Tyburtius martyr cùm nudatis plantis super ardentes prunas incederet, dixit, Videtur mihi, quòd super roseos flores incedam in nomine Iesu Christi. *Ar.præce. & art.1.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd qui addit scientiam, addit dolorem: vel propter difficultatem & defectum inueniendæ veritatis: vel propter hoc quòd per scientiam homo cognoscit multa, quæ voluntati contrariantur: & sic ex parte rerum cognitarum scientia dolorem causat: ex parte autem contemplationis veritatis, delectationem.

¶Ad secundum dicendum, quòd intellectus speculatiuus non mouet animum ex parte rei speculatæ: mouet tamen animum ex parte ipsius contemplationis, quæ est quoddam bonum hominis & naturaliter delectabilis.

¶Ad tertium dicendum, quòd in viribus animæ fit redundantia à superiori ad inferius & secundum hoc delectatio contemplationis, quæ est in superiori parte, redundat ad mitigandum etiam dolorem,qui est in sensu.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum dolor & tristitia mitigentur per somnum & balnea.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur, quòd somnus & balneum non mitigent tristitiam. Tristitia enim in anima consistit: sed somnus & balneum ad corpus pertinent, non ergo aliquid faciunt ad mitigationem tristitiæ. *Psal.29.*

2 ¶Præterea, Idem effectus non videtur causari ex contrariis causis:sed huiusmodi cum sint corporalia, repugnant contemplationi veritatis,quæ est causa mitigationis tristitiæ,vt dictum est*:non ergo per huiusmodi tristitia mitigatur. *Art.præce.*

3 ¶Præterea, Tristitia & dolor secundum quod pertinent ad corpus,in quadam transmutatione cordis consistunt:sed huiusmodi remedia magis videntur pertinere ad exteriores sensus & membra, quàm ad interiorem cordis dispositionem. non ergo per huiusmodi tristitia mitigatur.

¶SED CONTRA est quod Augustinus dicit libro 9. Confessionum*. Audieram balnei nomen inde dictum, quòd anxietatem pellat ex animo. Et infrà, Dormiui & euigilaui, & non parua ex parte mitigatum inueni dolorem meum.Et inducit quod in hymno Ambrosij dicitur, quòd quies artus solutos reddit laboris vsui: mentésque fessas alleuat, luctúsque soluit anxios. *Cap.12. to.1.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum est*, tristitia secundum suam speciem repugnat vitali motioni corporis,& ideo illa,quæ reformant naturam corporalem in debitum statum vitalis motionis,repugnant tristitiæ, & ipsam mitigant. Per hoc etiam quòd huiusmodi remediis reducitur natura ad debitum statum, causatur ex his delectatio: hoc enim est quod delectationem facit, vt suprà dictum est*.vnde,cum omnis delectatio tristitiam mitiget, per huiusmodi remedia corporalia tristitia mitigatur. *Q.præ.articu.3. Q.31.art.1.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ipsa debita corporis dispositio inquantum sentitur, delectationem causat: & per consequens tristitiam mitigat.

¶Ad secundum dicendum,quòd delectationum vna aliam impedit, vt suprà dictum est*:& tamẽ omnis delectatio tristitiam mitigat, vnde non est inconueniens, quòd ex causis seinuicem impedientibus tristitia mitigetur. *Q.31.ar.8.*

¶Ad tertium dicendum, quòd omnis bona dispositio corporis redundat quodammodo ad cor, sicut ad principium & finem corporalium motionum, vt dicitur in libro de causa motus animalium.

¶ *Super Quæstionis trigesimænonæ Articulum primum.*

QVAESTIO TRIGESIMANONA, De bonitate & malitia tristitiæ vel doloris, in quatuor articulos diuisa.

IN primo articulo quæstionis trigesimænonæ dubium occurrit de qua bonitate, vel malitia sit præsens quæstio, si de naturali sit, inepte in fine corporis articuli dicitur, Sed quia sermones morales. Ad moralem enim moralis malitia spectat. Si de morali, falsa videtur doctrina. Tum quia si tristitia esset simpliciter mala moraliter, nulla posset ratione fieri bona moraliter, cuius oppositum in secundo & tertio articulo habetur. Tum quia ratio inducta in litera inefficax est ad hoc, nam recta ratio habet quòd appetitus quandoque ptiuetur quiete in bono, & anxietur de præsenti malo, vt patet in volúntarium assumentibus luctum propter Deum.

¶ Ad hoc dicitur quòd hic est sermo de bonitate & malitia mórali, sicut in superioribus tractatibus. Ad cuius euidentiam scito primò ex litera, quòd tristitia potest dupliciter considerari. Primò, ex parte contristantis. Secundò, ex parte sentientis, & repudiantis ipsum malum contristans, nam appetere tristitiam ex parte contristantis est appetere ipsum contristans, vt sic, appetere autem tristitiam ex parte sentientis & repudiantis malum, est appetere sensationem, seu cognitionem, & refutationem mali. Clarè autem patet, quòd primo modo tristitia non est appetibilis, quoniam contristans vt sic, mali rationem habet. Secundo verò modo tristitia est appetibilis ex suppositione. Supposito enim quòd contristans adsit, bonum est cognoscere & refutare illud, & quia tristitia includit hæc omnia simul, ideo non habet locum in Deo, nec in beatis: & inter habentes nullus appetit tristitiam quo ad omnia ad illam requisita, quia nullus appetit præsentiã contristantis, quamuis multi appetant tristari supposita præsentia contristantis absentiæ boni amati, vel offensæ diuinæ. &c. Quia igitur tristitia secundum se tota, non est appetibilis, consequens est, vt non sit de genere bonorum, cùm bonum sit quòd omnia appetunt, verùm ad moralem bonum descendendo, scito secundò ex S. Thoma, in quolibet quòd actus humani quadrifariam dicuntur quo ad bonitatem & malitiam: quidã sunt per se mali, vt mentiri, quidam per se boni, vt colere Deum: quidã indifferentes, vt leuare festucam de terra: quidã solitarie sumpti sonantes malum, qui tamen possunt ex aduentitiis honestari, vt sint boni, vt occidere hominem: hoc enim solitarie sumptũ importat aliquid in cõsonans rationi: violenta enim priuatio vitæ humanæ rationi dissonat, sed si addatur propter maius bonum ab habente authoritatem, &c. efficitur consonans rationi, nec propterea actus malus moraliter fit bonus moraliter: sed actus qui si secundum se, id est solitarie fieret, esset malus moraliter quando fit, circundatus honestatis conditionibus est bonus moraliter.

¶ In hoc quarto genere locatam intelligito tristitiam, quæ in litera dicitur simpliciter & secũdum se, id est solitarie, mala, malitiã morali: quia si appeteretur & haberetur sola, mala moraliter esset, vt patet ex dictis: & tamen si appetatur & habeatur sup posito malo, &c. bona moraliter esse potest, vt in secundo & tertio articulo patet.

¶ Ad primum igitur in oppositũ dicitur, quòd æquiuocatur de ly per se, vt opponitur ad per accidens, & vt opponitur ad cum alio: quod enim est moraliter malum per se, id est contra per accidens, habet malitiam in aliquo modo dicẽdi per se: & consequẽter nunquam perdit illam: quod autem est malũ moraliter per se, id est non cum alio, habet solitarie malitiã, quam ex cõiunctione cum alio perdit: & hoc modo tristitia dicitur secundum se mala moraliter.

¶ Ad secundum dicitur, quòd ratio illa non cõcludit tristitiam esse per se malam moraliter, vt dictum est, nec ad hoc affertur ab Authore, sed concludit, quòd tristitia est mala moraliter, si solitarie sumatur: quia importat aliquid solitarie sumptum dissonans rationi, scilicet priuationem boni inquietudinémque appetitus.

¶ *Super Quæstionis trigesimænonæ Articulum quartum.*

OMissis secundo & tertio articulis eiusdem quæstionis trigesimænonæ in quarto articulo, in responsione ad primum aduerte, quòd dupliciter intelligi potest, quòd illa duo bona, scilicet veritas iudicij, & rectitudo ordinis, sint cõmunia delectationi & tristitiæ, scilicet vniuersaliter vel inde finite. Si intelligitur vniuersaliter, glossandum est, deductis impedimentis: cũ enim malum ex particularibus defectibus contingat, & falsum sit malum intellectus & indebitus ordo, malum voluntatis ex defectu aliquo ne esse est accidere, & in intellectu falsum iudicium de bono aut malo, & in voluntate indebitus appetẽdi ordo. Si verò intelligitur indefinitè, tunc processus literæ ad inferendum vniuersalem, scilicet quòd in omni tristitia est aliquod bonum per cuius remotionem potest fieri deterius: interpretandus est secundum locum à maiori: maiores enim tristitiæ & delectationes sunt quæ ex veré coniunctis malis aut bonis, & veré apprehẽsis consurgunt, quã quæ ex apparentibus cõsurgunt. Apparentia enim imitantur veritatẽ: quasi diceret, quòd quia maximis tristitiis & delectationibus communia sunt hic duo bona, cõsequens est vt omni tristitia possit esse deterius per privationem alicuius illorum duorum bonorum.

¶ *Super Quæstionis quadragesimæ Articulum primum.*

IN articulo primo quæstionis quadragesimæ in responsione ad tertiũ, aduerte quòd differentia secundum possibile vel impossibile dicitur non omnino per accidens se habere ad appetitum, & quòd secundum hanc differt spes à desperatione: dedit siquidem Author partem perfectatis huic differentiæ respectu appetitus: quoniam est de secundariis differentiis nullam constituentibus passionem: spes enim differt à desperatione, primò per simplicem accessum & recessum à bono arduo: per possibilitatem autem & impossibilitatẽm secundario. Vnde si desperatio passio sensitiua non causetur nisi à bono arduo æstimato impossibile: desperatio tamen in voluntate causatur quandoque ex bono arduo futuro æstimato: quod non erit, quamuis credatur possibile: vt præ se ferunt credentes Deum omnipotentem ad superãdum omnia peccata mundi, & quia æstimantes sunt, sibi nunquam dandam veniam, desperant de vita æterna aliquid tamen persectatis habere in litera manifestatur ex hoc, quòd terminus motus causati ab appetitu est obiectum appetitus: ad idem

insurgit duplex appetitiuus motus: vnus quidem est quo appetitus contrariatur malo præsenti: & ex ista parte tristitia non habet vtilitatem, quia id, quod est præsens, non potest nõ esse præsens. Secundus motus consurgit in appetitu ad fugiendum & repellendum malum contristans: & quantum ad hoc tristitia habet vtilitatem, si sit de aliquo quòd est fugiendũ. Est enim aliquid fugiendum dupliciter. Vno modo propter seipsum ex contrarietate, quam habet ad bonum, sicut peccatum: & ideo tristitia de peccato vtilis est ad hoc, quòd homo fugiat peccatũ, sicut Apostolus dicit 2.ad Cor.7. Gaudeo, non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam. Alio modo est aliquid fugiendum, nõ quia sit secundum se malum, sed quia est occasio mali, dum vel homo inhæret ei per amorem, vel etiam ex hoc, quòd præcipitatur in aliquod malum: sicut patet in bonis temporalibus: & secundum hoc tristitia de bonis temporalibus potest esse vtilis: sicut dicitur Eccles. 7. Melius est ire ad domum luctus, quàm ad domum conuiuij, in illa enim finis cunctorum admonetur hominum. Ideo autem tristitia in omni fugiendo est vtilis, quia geminatur fugiendi causa, nam ipsum malum secundum se fugiendum est: ipsam autem tristitiam secundum se omnes fugiunt, sicut etiam bonum omnes appetunt & delectationem de bono. Sicut ergo delectatio de bono facit, vt bonum auidius quæratur, ita tristitia de malo facit vt malum vehementius fugiatur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd authoritas illa intelligitur de immoderata tristitia quæ animam absorbet: huiusmodi enim tristitia immobilitat animũ, & impedit fugã mali, vt suprà dictũ est*.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut quodlibet eligibile fit minus eligibile propter tristitiam, ita quodlibet fugiendum redditur magis fugiendum propter tristitiam: & quantũ ad hoc tristitia est vtilis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd tristitia de operatione aliqua impedit operationem: sed tristitia de cessatione operationis facit auidius operari.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum dolor corporis sit summum malũ.

AD QVARTVM sic procedi-
tur. Videtur quòd tristitia sit summum malum. Optimo enim opponitur pessimum: vt dicitur in 8. Ethic. sed quædam delectatio est optimum, quæ scilicet pertinet ad facilitatem: ergo aliqua tristitia est summum malum.

2 ¶ Præterea, Beatitudo est summum bonum hominis: quia est vltimus hominis finis: sed beatitudo consistit in hoc quòd homo habeat quidquid velit, & nihil mali velit, vt suprà dictum est*, ergo summum bonum hominis est impletio voluntatis ipsius: sed tristitia consistit in hoc, quòd accidit aliquid contra voluntatem, vt patet per Augustũ de ciuitat. Dei*. ergo tristitia est summum malum hominis.

3 Præterea, Augustinus, sic argumentatur in primo soliloquiorum*, ex duabus partibus compositi sumus, ex anima scilicet & corpore: quarum pars deterior est corpus. summũ autẽ bonũ est melioris partis optimũs: summum autẽ malũ pessimũ deterioris, est autẽ optimum in animo sapiẽtia: in corpore pessimũ dolor: summũ igitur bonũ hominis est sapere: summũ malũ dolere.

¶ SED CONTRA, Culpa est ma-

gis malum quàm pœna, vt in primo habitum est*: sed tristitia seu dolor pertinet ad pœnam peccati, sicut frui rebus mutabilibus est malum culpæ. Dicit enim Augustinus, in lib. de vera religione*, Quis est dolor qui dicitur animi, nisi carere mutabilibus rebus, quibus fruebatur, aut frui se posse sperauerat: & hoc est totum, quod dicitur malum, id est, peccatum & pœna peccati. ergo tristitia seu dolor non est summum malum hominis.

¶ RESPONDEO dicendũ, quòd impossibile est aliquam tristitiã seu dolorem esse summum hominis malum. Omnis enim tristitia seu dolor aut est de hoc quod est verè malum, aũt est de aliquo apparenti malo, quod est verè bonũ: dolor autem seu tristitia, quæ est de verè malo, nõ potest esse summum malum, est enim aliquid eo peius, scilicet vel nõ iudicare esse malũ illud quòd verè est malũ, vel etiã nõ refutare illud: tristitia autẽ vel dolor, qui est de apparenti malo, quod est verè bonum, non potest esse summum malum, quia peius esset omnino alienari à vero bono. Vnde impossibile est quòd aliqua tristitia vel dolor sit summum hominis malum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd duo bona sunt communia & delectationi & tristitiæ, scilicet iudicium verũ de bono & malo, & ordo debitus voluntatis approbãtis bonũ & recusantis malum. Et sic patet quòd in dolore vel tristitia est aliquod bonũ, per cuius privationẽ potest fieri deterius, sed nõ in omni delectatione est aliquod mãlũ, per cuius remotionẽ possit fieri melius. Vnde delectatio aliqua potest esse summum hominis bonum, eo modo quo suprà dictũ est*, tristitia autem non potest esse summum hominis malum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd hoc ipsum quod est volũtatẽ repugnare malo, est quoddã bonum: & propter hoc tristitia vel dolor non potest esse summum malũ, quia habet aliquam permixtionem boni.

¶ Ad tertium dicendum, quòd peius est quod nocet meliori quã quod nocet peiori: malũ autẽ dicitur, quia nocet, vt dicit Aug. in Ench*. vnde maius malũ est quod est malũ animæ, q̃ quod est malũ corporis. Vnde nõ est efficax ratio, quã Aug. inducit non ex sensu suo, sed ex sensu alterius.

QVAESTIO QVADRAGESIMA, De passionibus irascibilis, & primò de spe & desperatione, in octo articulos diuisa.

CONSEQVENTER cõsiderandum est de passionibus irascibilis.

¶ Et primò, de spe & desperatione. Secundò, de timore & audacia. Tertiò, de ira.

Circa primum quæruntur octo. ¶ Primò, vtrũ spes sit idem quod desiderium vel cupiditas. ¶ Secundò, vtrum spes sit in vi apprehensiua, vel in vi appetitiua. ¶ Tertiò, vtrum spes sit in brutis animalibus. ¶ Quartò, vtrum spei contrarietur desperatio. ¶ Quintò, vtrum causa spei sit experientia. ¶ Sextò, vtrum in iuuenibus & ebriosis spes abundet. ¶ Septimò, de ordine spei ad amorem. ¶ Octauò, vtrum spes conferat ad operationem.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum spes sit idem quod desiderium, vel cupiditas.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd spes sit idem quod desiderium, siue cupiditas. Spes enim ponitur vna quatuor principaliũ passio-

Prima secundæ S. Thom.

quantum fugiunt malum: sed sensum & refutationem mali non fugiunt. Et sic dicendum etiam de dolore corporali: nam sensus & recusatio mali corporalis attestatur naturæ bonæ. Vnde patet responsio ad secundum & ad tertium.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum tristitia possit esse bonum honestum.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd tristitia non habet rationem boni honesti. Quod enim ad inferos deducit, contrariatur honesto: sed sicut dicit Aug. 12. super Genes. ad literam*, Iacob hoc timuisse videtur, ne nimia tristitia sic perturbaretur, vt nõ ad requiem beatorum iret: sed ad inferos peccatorum: ergo tristitia non habet rationem boni honesti.

2 ¶ Præterea, Bonum honestum habet rationem laudabilis & meritorij: sed tristitia diminuit rationem laudis & meriti. Dicit enim Apostolus 2. ad Corinth. 9. Vnusquisque prout destinauit in corde suo, non ex tristitia, aut ex necessitate: ergo tristitia non est bonum honestum.

3 ¶ Præterea, Sicut Aug. dicit 14. de ciuit. Dei*. Tristitia est de his quæ nobis nolentibus accidunt: sed non velle ea quæ præsentialiter fiunt, est habere voluntatem repugnantem ordinationi diuinæ, cuius prouidentiæ subiacent omnia, quæ aguntur. ergo cum conformitas humanæ voluntatis ad diuinam pertineat rectitudinem voluntatis, vt suprà dictum est*: videtur, quòd tristitia contrarietur rectitudini voluntatis, & sic non habeat rationem honesti.

¶ SED CONTRA, Omne quod meretur præmium vitæ æternæ, habet rationem honesti: sed tristitia est huiusmodi, vt patet per id quod dicitur Matth. 5. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur: ergo tristitia est bonum honestum.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd secundum illam rationem, qua tristitia est bonum, potest esse bonum honestum. Dictum est enim* quòd tristitia est bonum secundum cognitionem & recusationem mali: quæ quidem duo in dolore corporali attestantur bonitati naturæ ex qua prouenit quòd sensus sentit, & natura refugit læsiuum, quod causat dolorem. In interiori verò tristitia cognitio mali quandoque quidem est per rectum iudicium rationis, & recusatio mali est per voluntatem bene dispositam detestantem malum: omne autem bonum honestum ex his duobus procedit, scilicet ex rectitudine rationis & voluntatis: vnde manifestum est, quòd tristitia potest habere rationem boni honesti.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd omnes passiones animæ regulari debent secundum regulam rationis: quæ est radix boni honesti, quam transcendit immoderata tristitia, de qua loquitur Aug. & ideo recedit à ratione honesti.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut tristitia de malo procedit ex voluntate & ratione recta, quæ detestatur malum, ita tristitia de bono procedit ex ratione & voluntate peruersa quæ detestatur bonum: & ideo talis tristitia impedit laudẽ vel meritum boni honesti: sicut cum quis facit cum tristitia eleemosynam.

¶ Ad tertium dicendum, quòd aliqua præsentialiter eueniunt quæ non fiunt Deo volente, sed Deo permittente, sicut peccata: vnde voluntas repugnans peccato existenti vel in se, vel in alio, non discordat à voluntate Dei: mala verò pœnalia præsentialiter contingunt etiam Deo volente: tamen non exigitur ad rectitudinem voluntatis, quod ea secundum se homo velit: sed solum quod non contrariatur ordini diuinæ iustitiæ: vt suprà dictum est*.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum tristitia possit esse bonum vtile.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd tristitia non possit esse bonum vtile. Dicitur enim Eccle. 30. Multos occidit tristitia, & non est vtilitas in illa.

2 ¶ Præterea, Electio est de eo quod est vtile ad finem aliquem: sed tristitia non est eligibilis: quin imo idem sine tristitia, quàm cum tristitia, est magis eligendum: vt dicitur in 3. Topic.* ergo tristitia non est bonum vtile.

3 Præterea, Omnis res est propter suam operationem, vt dicitur in secundo de cælo*: sed tristitia impedit operationem, vt dicitur in 10. Ethicorum*. ergo tristitia non habet rationem boni vtilis.

¶ SED CONTRA, Sapiens non quærit nisi vtilia: sed sicut dicitur Eccles. 7. Cor sapientum, vbi tristitia: & cor stultorum, vbi lætitia: ergo tristitia est vtilis.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ex malo præsenti insur

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto Biblioteca

num, sed Augu. enumerans quatuor principales passiones, ponit cupiditatem loco spei: vt patet in 14. De ciuitate Dei*, ergo spes est idem quod cupiditas siue desiderium.

2 ¶Præterea, Passiones differunt secundum obiecta: sed idem est obiectum spei & cupiditatis siue desiderij, scilicet bonum futurum. ergo spes est idem quod cupiditas siue desiderium. Si dicatur quod spes addit supra desiderium possibilitatē adipiscēdi bonū futurum: Cōtrà, Id quod per accidens se habet ad obiectum, non variat speciem passionis: sed possibile se habet per accidens ad bonum futurum, quod est obiectum cupiditatis, vel desiderij, & spei, ergo spes non est passio specie differens à desiderio vel cupiditate.

¶SED CONTRA, Diuersarum potentiarum sunt diuersæ passiones, specie differentes: sed spes est in irascibili: desiderium autem & cupiditas in concupiscibili. ergo spes differt specie à desiderio & cupiditate.

¶RESPONDEO dicendū, quòd species passionis ex obiecto consideratur. circa obiectum autem spei quatuor conditiones attēduntur. Primò quidem, quòd sit bonum. non enim propriè loquendo, est spes nisi de bono: & per hoc differt spes à timore, qui est de malo. Secundò vt sit futurum: non enim spes est de præsenti iam habito. & per hoc differt spes à gaudio, quod est de bono præsenti. Tertiò requiritur quod sit aliquid arduum cum difficultate adipiscibile: nō enim aliquis dicitur aliquid sperare minimū, quod statim est in sua potestate, vt habeat: & per hoc differt spes à desiderio vel cupiditate, quæ est de bono futuro absolutè: vnde pertinet ad concupiscibilem, spes autem ad irascibilem. Quartò, quòd illud arduum sit possibile adipisci: non enim aliquis sperat id quod omnino adipisci non potest, & secundum hoc differt spes à desperatione. Sic ergo patet, quòd spes differt à desiderio, sicut differunt passiones irascibilis à passionibus concupiscibilis. & propter hoc spes præsupponit desiderium: sicut & omnes passiones irascibilis præsupponunt passiones concupiscibilis, vt suprà dictum est*.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Augustinus ponit cupiditatem loco spei propter hoc, quod vtrunque respicit bonum futurū. Et quia bonū, quod nō est arduū, quasi nihil reputatur: vt sic cupiditas maximè videatur tendere in bonum arduum, in quod etiam tendit spes.

¶Ad secundum dicendum, quòd obiectum spei non est bonum futurum absolutè, sed cum arduitate & difficultate adipiscendi, vt dictum est*.

¶Ad tertium dicendum, quòd obiectum spei nō tantum addit possibilitatem super obiectum desiderij, sed etiā arduitatē, quæ ad aliam potentiam facit spē pertinere, scilicet ad irascibilem, quæ respicit arduum, vt in primo dictū est*: possibile autem & impossibile non omnino per accidens se habent ad obiectum appetitiuæ virtutis. Nam appetitus est principium motionis, nihil autem mouetur ad aliquid nisi sub ratione possibilis, nullus enim mouetur ad id quod æstimat impossibile adipisci: & propter hoc spes differt à desperatione secundum differentiam possibilis & impossibilis.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum spes sit in vi apprehensiua, an in vi appetitiua.

1.2.q.18. articul.1. corp. Et 3. dist.27. q.1. art.1. c.t. & q.2. art. 1. corp. Et veri. q.4. art.2. corp.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, quòd spes pertineat ad vim cognitiuam. Spes enim videtur esse expectatio quædam: dicit enim Apostolus Roman. 8. Si autem quod non videmus speramus per patientiam expectamus, sed expectatio videtur ad vim cognitiuam pertinere, cuius est expectare. ergo spes ad cognitiuam pertinet.

2 ¶Preterea, Idem est (vt videtur) spes quod fiducia: vnde & sperantes confidentes vocamus: quasi pro eodem vtentes eo, quod est confidere & sperare: sed fiducia sicut & fides videtur ad vim cognitiuam pertinere. ergo & spes.

3 ¶Præterea, Certitudo est proprietas cognitiuæ virtutis: sed certitudo attribuitur spei. ergo spes ad vim cognitiuā pertinet.

¶SED CONTRA, Spes est de bono, sicut dictum est*: bonum autem inquantum huiusmodi, non est obiectum cognitiuæ, sed appetitiuæ virtutis. ergo spes non pertinet ad cognitiuam, sed appetitiuam virtutem. *Art. præ.*

¶RESPONDEO dicendum quòd cùm spes importet extensionem quandam appetitus in bonum, manifestè pertinet ad appetitiuam virtutem: motus enim ad res pertinet propriè ad appetitum: actio verò virtutis cognitiuæ perficitur non secundum motum cognoscentis ad res, sed potius secundum quòd res cognitæ sunt in cognoscente. Sed quia vis cognitiua mouet appetitiuam, repræsentando ei suum obiectum, secundum diuersas rationes obiecti apprehensi, subsequuntur diuersi motus in vi appetitiua. Alius enim motus sequitur in appetitu ex apprehensione boni, & alius ex apprehensione mali, & similiter alius motus ex apprehensione præsentis & futuri absoluti & ardui, possibilis & impossibilis: & secundum hoc spes est motus appetitiuæ virtutis, consequens apprehensionem boni futuri, ardui possibilis adipisci, scilicet extensio appetitus in huiusmodi obiectum.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd quia spes respicit ad bonum possibile, insurgit dupliciter homini motus spei, sicut dupliciter est ei aliquid possibile, scilicet secundum propriam virtutem & secundum virtutem alterius. Quod ergo aliquis sperat per propriam virtutem adipisci, non dicitur expectare, sed sperare tantum: sed propriè dicitur expectare quod sperat ex auxilio virtutis alienæ: vt dicatur expectare quasi ex alio spectare: inquantum scilicet vis apprehensiua præcedens, non solum respicit ad bonum, quod intendit adipisci, sed etiam ad illud cuius virtute adipisci sperat: secundum illud Ecclesia. 51. Respiciens eram ad adiutorium hominum. Motus ergo spei quandoque dicitur expectatio propter inspectionem virtutis cognitiuæ præcedentem.

¶Ad secundum dicendum, quòd illud quod homo desiderat, & æstimat se posse adipisci, credit se adepturum, & ex tali fide in cognitiua præcedente motus sequens in appetitu, fiducia nominatur: denominatur enim motus appetitiuus à cognitione præcedēte: sicut effectus ex causa magis nota: magis enim cognoscit vis apprehensiua suum actum, quàm actū appetitiuæ.

¶Ad tertium dicendum, quòd certitudo attribuitur motui, non solum appetitus sensitiui, sed etiam appetitus naturalis: sicut dicitur quòd lapis certitudinaliter tendit deorsum: & hoc propter infallibilitatem, quam habet ex certitudine cognitionis, quæ præcedit motum appetitus sensitiui, vel etiā naturalis.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum spes sit in brutis animalibus.

3. dist.26. q.1. artic.1. corp. lib.2. cap.11.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd in brutis animalibus non sit spes. Spes enim est de futuro bono: vt Damasc. dicit*: sed cognoscere futura non pertinet ad animalia bruta quæ habent solam cognitionem sensitiuam: quæ non est futurorum. ergo spes non est in brutis animalibus.

2 ¶Præterea, Obiectum spei est bonum possibile adipisci: sed possibile, & impossibile sunt quædam differentiæ veri & falsi, quæ solū sunt in mente: vt Philosophus dicit in 6. Metap*. ergo spes nō est in brutis animalibus, in quibus non est mens. *Tex. 1.*

3 ¶Præterea, August. dicit super Gene. ad literam*, quòd animalia mouentur visis: sed spes non est de eo quod videtur: nam quod videt quis, quid sperat? vt dicitur Roma. 8. ergo spes non est in brutis animalibus. *Li.9. c.14. 10.5.*

¶SED CONTRA, Spes est passio irascibilis: sed in brutis animalibus est irascibilis: ergo & spes.

¶RESPONDEO dicendum, quod interiores passiones animalium ex exterioribus motibus deprehendi possunt: ex quibus apparet, quod in animalibus brutis est spes. Si enim canis videat leporem, aut accipiter auem nimis distantem, non mouetur ad ipsam, quasi non sperans se eam posse adipisci: si autem sit in propinquo, mouetur quasi sub spe adipiscendi. Vt enim supra dictum est*, appetitus sensitiuus brutorum animalium & etiam appetitus naturalis rerum insensibilium sequuntur apprehensionem alicuius intellectus: sicut & appetitus naturæ intellectiuæ, qui dicitur voluntas, sed in hoc est differentia, quòd voluntas mouetur ex apprehensione intellectus cōiuncti: sed motus appetitus naturalis sequitur apprehensionem intellectus separati, qui naturam instituit. Et similiter appetitus sensitiuus brutorum animalium, quæ etiam quodam instinctu naturali agunt. Vnde in operibus brutorum animalium & aliarum rerum naturalium apparet similis processus: sicut & in artis operibus: & per hunc modum in animalibus brutis est spes & desperatio.

¶AD PRIMVM ergo dicēdū, quòd quamuis bruta animalia non cognoscant futurum, tamen ex instinctu naturali mouetur animal ad aliquid in futurum, ac si futurum præuideret. huiusmodi enim instinctus est eis inditus ab intellectu diuino præuidente futura.

¶Ad secundum dicendum, quòd obiectum spei non est possibile prout est quædam differentia veri: sic enim consequitur habitudinem prædicati ad subiectum, sed obiectū spei est possibile, quod dicitur secundum aliquam potentiam: sic enim distinguitur possibile in 5. Metap*. scilicet in duo possibilia prædicta.

¶Ad tertium dicendum, quòd licet id quod est futurum, non cadat sub visu: tamen ex his quæ videt animal in præsenti, mouetur eius appetitus in aliquod futurum vel prosequendum, vel vitandum.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum spei contrarietur desperatio.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd desperatio non sit contraria spei. Vni enim vnum est contrarium: vt dicitur in 10. Metaphysi*. sed spei contrariatur timor. non ergo contrariatur ei desperatio.

2 ¶Præterea, Contraria videntur esse circa idem, sed spes & desperatio non sunt circa idem, nam spes respicit bonum, desperatio autem est propter aliquod malum impeditiuum adeptionis boni. ergo spes non contrariatur desperationi.

3 ¶Præterea, Motui non contrariatur motus, quies verò opponitur motui, vt priuatio: sed desperatio magis videtur importare immobilitatem, quàm motum: ergo non contrariatur spei, quæ importat motum extensionis in bonum speratum.

¶SED CONTRA est quòd desperatio nominatur per contrarium spei.

¶RESPONDEO dicendū, quòd, sicut suprà dictum est*, in mutationibus inuenitur duplex contrarietas. Vna secundum accessum ad contrarios terminos: & talis contrarietas sola inuenitur in passionibus concupiscibilis: sicut amor, & odium contrariantur. Alio modo per accessum & per recessum respectu eiusdem termini, & talis contrarietas inuenitur in passionibus irascibilis, sicut suprà dictum est*: Obiectum autem spei, quod est bonum arduum, habet quidem rationem attractiui, prout consideratur cum possibilitate adipiscendi, & sic tendit in ipsum spes, quæ importat quendam accessum: sed secundum quod consideratur cum impossibilitate obtinēdi, habet rationem repulsiui: quia, vt dicitur in 3. Ethic*. cum ventum fuerit ad aliquid impossibile, tunc homines discedunt: & sic respicit hoc obiectum desperatio, vnde importat motum cuiusdam recessus, & propter hoc contrariatur spei, sicut recessus accessui.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd timor contrariatur spei secundum contrarietatem obiectorum, scilicet boni & mali: hæc enim contrarietas inuenitur in passionibus irascibilis secundum quod deriuantur à passionibus concupiscibilis, sed desperatio contrariatur ei solum secundum contrarietatem accessus & recessus.

¶Ad secundum dicendum, quòd desperatio non respicit malum sub ratione mali: sed per accidens quandoque respicit malum, inquantum facit impossibilitatem adipiscendi: potest autem esse desperatio ex solo superexcessū boni.

¶Ad tertium dicendum, quòd desperatio non importat solam priuationem spei: sed importat quendam recessum à re desiderata propter æstimatam impossibilitatem adipiscendi, vnde desperatio præsupponit desiderium sicut & spes: de eo enim quod sub desiderio nostro non cadit, neque spem, neque desperationem habemus: & propter hoc etiā vtrūque eorum est de bono, quod sub desiderio cadit.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum causa spei sit experientia.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd experientia non sit causa spei. Experientia enim ad vim cognitiuam pertinet: vnde Philosophus dicit in 2. Ethic*. quòd virtus intellectualis indiget experimento & tempore: spes autem non est in vi cognitiua, sed in appetitiua, vt dictum est. ergo experientia non est causa spei.

2 ¶Præterea, Philosophus dicit in secūdo Rhetoric*. quòd senes sunt difficilis spei propter experientiam: ex quo videtur quòd experientia sit causa defectus spei: sed non est idem causa oppositorum. ergo experientia non est causa spei.

3 ¶Præterea, Philosophus dicit in secundo de cælo*, quòd de omnibus enuntiare aliquid, & nihil pretermittere, quandoque est signum stultitiæ: sed quòd homo tentet omnia, ad magnitudinem spei pertinere videtur: stultitia autem prouenit ex inexperientia. ergo inexperiētia videtur esse magis causa spei, quā experiētia.

¶SED CONTRA est quod

---

enim consequendum mouet quod appetit, & ex differentia inter desiderium & spem potest facile patere: multi enim desiderant principatum, qui tamen non sperant illum: & multa difficilia bona concupiscuntur, quæ non sperantur: propterea quia non æstimantur ab appetentibus, vt possibilia eis euenire: vnde & fatentur se concupiscere, vel desiderare, & non sperare.

¶Super Quæstionis quadragesimæ Articulum tertium.

IN articulo 3. omisso 2. dubium occurrit de eo, quod dicitur quòd bruta non cognoscunt futura: videtur enim hoc & contra sensum & contra rationem. contra sensum quidem, quia mouentur ad futura & appetunt illa: timent futura & cauent ab illis: contra rationem verò, quia ad perfectionem animalis perfecti exigitur, quòd cognoscat quicquid sibi conueniens aut disconueniens est infrà latitudinem cognoscibilium per animam sensitiuam: alioquin natura defecisset: sed pars sensitiua extendit se ad temporis perceptionem: vt patet in memoria & distantia, quæ secundum tempus sunt conuenientia: & nociua animalibus, vt patet in his quæ timentur & sperantur: ergo animal perfectum debet percipere futura, quæ sunt absentia secundum tempus: sicut cognoscit distantia secundum locum.

¶Ad euidentiam huius ambiguitatis sciendum est, quòd ex exterioribus motibus manifestè apparet, in animalibus irrationalibus, esse appetitum motus respectu futuri & boni, vt patet de spe & desperatione: & mali vt patet de timore, hæc autem apparentia ducit necessariò intellectum ad alteram duarum causarum naturam: scilicet, vel apprehensionem futuri: oportet enim vel ex instinctu ad hæc moueri, vel ex ipso obiecto cognito. Et si quidem ponitur, quòd animalia timent & sperant non ex cognito futuro, sed ex naturæ instinctu, minus notabilia ponuntur animalia. Manifestum est enim, quòd nobilius est appetere per apprehensionem, quàm per naturam, & quòd proprium motiuum animalis est appetibile cognitum: vt patet in tertio de anima, vnde appetere non ex obiecto cognito ex defectu cognitionis prouenit: & ad ignobilitatem appetentis spectat, si verò creditur quòd animalia timent & sperant ex obiecto futuro cognito, tunc animalia ponuntur nobiliter appetere: vtpote ex propria causa appetitus animalis. Et seruatur vniformitas passionum eorum, quoniam sicut amant & odiunt, delectantur & tristantur animaliter, ex propriis obiectis illarum passionū cognitis mota: ita timent, & cætera. Et licet de nobilitate non sit dubium, de veritate tamē quæstio est. Cum enim ex possibilibus faciat natura melius, nec vllā perfectionem possibilem inueniri in aliquo genere deneget, & appetere futura cognita si poneretur: esset non paruæ perfectionis in natura sensitiua, ad hoc tota quæstio deuenit, An sit possibile cognoscere futura notitia purè sensitiua, si enim possibile est: negandum nullo pacto est inueniri in animalibus: si autem impossibile, non deficit natura, sed suppleuit instinctu quod impossibile erat fieri ab obiecto, vt animalia saluarentur. Ad perspiciendum autem hoc, oportet cauere ne fallamur, intuendo cognitionem sensitiuam in nobis: quoniam in nobis ex coniunctione ad partem intellectiuam plus aliquid sortita est, quàm sua puritas se extendit, vt patet de reminiscentia, quæ est actus partis sensitiuæ, vt dicitur in lib. De memoria & reminiscentia, & tamen soli homini conuenit propter causam iam dictam. Ex actibus quoque ipsorum animaliū falli possumus facile: quia cum ex duabus supradictis possint procedere causis: si vna illarū determinate inferatur, erit sophisma cōsequentis: nec est voluntarium aut temerarium affirmare appetitum animalem futuri, & dubitare de causa eius an sit cognitio futuri in appetente existēs, an in datore naturæ: quoniam manifeste videmus in animalibus quosdam actus ex syllogismo procedentes, vt patet ex supradictis, & tamen causam eorum nō dicimus discursum in eis, sed instinctum naturæ ab arte diuina impressum, ordinate mouentē, sicut in horologiis artis ordo relucet, & ordinate sonat, sublata ergo via ex experientia in nobis, & ex actibus posterioribus in animalibus ex ipsa natura cognitionis sensitiuæ & futuri, inuestigandum hoc restat, futurum, cum sit temporis differentia, constat quòd perceptibile est sensitiua cognitione, quatenus tempus est, quoniā memoria tempus preteritum cognoscit determinate, vt heri, & indeterminatè vt olim. memoramur enim, & quod heri vidimus, & quod olim nō certo nobis die audiuimus hoc, vnde si futurum perceptioni sensus repræsentat ex ratione propria qua futurū est, oportet quòd hoc habeat, vt nō secundū id in quo conuenit cū præterito: & ex hoc apparet quòd futurum ex hoc, quòd non est in seipso, non repugnat perceptioni sensitiuæ, in hoc enim conuenit cum præterito, neutrum enim enim est in seipso: & tamen illud percipitur memorando: proprium autem futuro, vt distinguitur contra præteritum & præsens, est, non esse nec fuisse: ac per hoc non immutare nec immutasse sensum: & quoniam non aliter percipitur tempus à parte sensitiua nisi per immutationem, ideo futurum repugnat perceptioni sensitiuæ. Cum enim tempus sit numerus motus secundum prius & posterius, non aliter percipitur sensu tempus nisi percipiendo quandam distantiam successiuam ab illa mutatione vsque ad illam, & sic depictis in parte sensitiua hac & illa mutatione, percipitur tempus, propter quod illius tantum temporis præteriti meminimus, cuius immutatio aliqua depicta retinetur. Vnde cum futuri immutationes non sint in anima pictæ, quandiu futurum est imperceptibile, erit in sensitiua parte futurum, vt sic. Et propterea in litera dicitur, quòd bruta non percipiunt futura, sed spes & similiter timor, & vniuersaliter quælibet passio irascibilis in eis est motus animalis appetitus secundum substantiam, quia est actus secundus elicitus ex cognitione, seu obiecto cognito ab appetente causatus, sed est naturalis secundum quid, pro quanto natura supplet, non obiectum cognitum, quia vt in litera dicitur, ex præsenti cognito sperant, sed proprietatem eius, quia sperant futurum & non ex futuro ab eis cogniti mouentur. Scito tamen cum his, quòd sicut magna est differentia in dicendo, A est futurum: & dicendo, A erit, quoniam cum veritate primæ stat falsitas secundæ, vt dicitur in De somno & vigilia, ita in essendo, quoniam ab eo quod res est, vel non est, oratio dicitur vera vel falsa, & similiter in repræsentando, immutando & cognoscendo: primum enim ad id quod in præsenti de futuro præuenit, id est causas futuri spectat, secundum ad ipsum quod futurum est. cum etenim dicimus pluuiam futuram, causas pluuiæ significamus adesse præparatas ad eam: cum autem dicimus, pluuia erit, ipsam pluuiam ponendam in esse dicimus, vbi manifestè liquet, quòd si causæ illæ impediuntur, secundum dictum non fuit verum, sed primum tantum, & consequenter aliud & aliud esse significabatur, vt dictum est. Quia igitur aliud est nosse quòd A est futurum, & aliud quòd A erit, & differunt penes differentiam præsentis & futuri, quia dum cognoscitur, quòd A est futurum, cognoscitur præsens præparatio futuri: dum verò cognoscitur quòd A erit, cognoscitur ipsum futurum, & sensitiuæ cognitioni non præsens, sed futurum repugnat: consequens est quòd licet sensitiua pars non possit percipere, si quòd quam timet, percussio comminata

Marginal references: Ca.7.3.& 4. — q.25.art.1. — In corp. — 1 p. q.81. art. — q.1. artic.2. & q.26. art.1. — Text.17. to.3. — Suprà q.23. artic.2. cor. fin. & præsent. q. artic.1. ca. & ad 3. E. 3. dist.26 q.1. artic.3. cor. Et veri. q.4. art.1. c. — Tex.17. — q.23. art.2. — Loco cit. — Ca.3. to.5. — Infrà q.42. art.5. ad 1. & q.45. art.3. corp. — In prin. li. 2. to.6. — Capit.13. to.6. — Tex.34. to.2.

Universidad de Deusto Biblioteca

Philoſophus dicit in 3. Ethic*. quòd aliqui ſunt bonæ ſpei propter multoties & multos viciſſe: quod ad experientiam pertinet: ergo experientia eſt cauſa ſpei.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd ſicut ſuprà dictum eſt*, ſpei obiectum eſt bonum futurum arduum poſsibile adipiſci: poteſt ergo aliquid eſſe cauſa ſpei, vel quia facit homini aliquid eſſe poſsibile; vel quia facit eum exiſtimare aliquid eſſe poſsibile. Primo modo eſt cauſa ſpei omne illud, quod auget poteſtatem hominis: ſicut diuitiæ & fortitudo, & inter cætera etiam experientia: nam per experientiam homo acquirit facultatem aliquid de facili faciendi: & ex hoc ſequitur ſpes: vnde Vegetius dicit in lib. De re militari, Nemo facere metuit, quod ſe benè didiciſſe confidit. Alio modo eſt cauſa ſpei omne illud, quod facit alicui exiſtimationem, quod aliquid ſit ſibi poſsibile: & hoc modo & doctrina & perſuaſio quęlibet poteſt eſſe cauſa ſpei, & ſic etiã experiẽtia eſt cauſa ſpei, inquantum ſcilicet per experientiam fit homini exiſtimatio, quod aliquid ſit ſibi poſsibile, quod impoſsibile ante experientiam reputabat. Sed per hunc modum experientia poteſt eſſe cauſa defectus ſpei, quia ſicut per experientiam fit homini exiſtimatio, quod aliquid ſibi ſit poſsibile, quod reputabat impoſsibile: ita econuerſo per experientiam fit homini exiſtimatio, quod aliquid non ſit ſibi poſsibile, quod poſsibile exiſtimabat. Sic ergo experientia eſt cauſa ſpei duobus modis, cauſa autem defectus ſpei vno modo, & propter hoc magis dicere poſſumus eam eſſe cauſam ſpei.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd experientia in operabilibus non ſolum cauſat ſcientiam, ſed etiã cauſat quẽdam habitum propter conſuetudinem, qui facit operationem faciliorem. ſed & ipſa virtus intellectualis facit ad poteſtatem facilè operandi: demonſtrat etiam aliquid eſſe poſsibile, & ſic cauſat ſpem.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd in ſenibus eſt defectus ſpei propter experientiam, inquantum experientia facit exiſtimationem impoſsibilis. Vnde ibidem ſubditur, quod eis multa euenerũt in deterius.

¶Ad tertium dicendum, quòd ſtultitia & inexperientia poſſunt eſſe cauſa ſpei quaſi per accidens, remouendo ſcilicet ſcientiam, propter quam verè exiſtimatur aliquid eſſe non poſsibile: vnde ea ratione inexperientia eſt cauſa ſpei, qua experientia eſt cauſa defectus ſpei.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum in iuuenibus & ebrioſis abundet ſpes.

AD SEXTVM ſic proceditur. Videtur quòd iuuentus & ebrietas non ſint cauſa ſpei. Spes enim importat quandam certitudinem & firmitatem. vnde ad Hebre. 6. Spes comparatur ancoræ: ſed iuuenes & ebrij deficiunt à firmitate: habent enim animum de facili mutabilem. ergo iuuentus & ebrietas non ſunt cauſa ſpei.

2 ¶Præterea, Ea quę augent poteſtatem, maximè ſunt cauſa ſpei, vt ſuprà dictum eſt*: ſed iuuentus & ebrietas quandam infirmitatem habent adiunctam. ergo non ſunt cauſa ſpei.

3 ¶Præterea, Experientia eſt cauſa ſpei, vt dictum eſt*: ſed iuuenibus experientia deficit. ergo iuuentus non eſt cauſa ſpei.

¶SED CONTRA eſt quod Philoſophus dicit in 3. Ethic*. quòd inebriati ſunt bene ſperantes. & in ſecundo Rhetoricorum * dicitur, quòd iuuenes ſunt bonæ ſpei.

¶RESPONDEO dicẽdum, quòd iuuentus eſt cauſa ſpei propter tria, vt Philoſophus dicit in ſecundo Rhetoricorum*. & hæc tria poſſunt accipi ſecundum tres conditiones boni, quod eſt obiectum ſpei, quod eſt futurum & arduum & poſsibile, vt ſuprà dictum eſt. Iuuenes etenim multum habent de futuro & parum de præterito: & ideo, quia memoria eſt præteriti, ſpes autem futuri, parum habent de memoria, ſed multum viuunt in ſpe. Iuuenes etiam propter caliditatem naturæ habent multos ſpiritus, & ita in eis cor ampliatur: ex amplitudine autem cordis eſt, quod aliquis ad ardua tendat, & ideo iuuenes ſunt animoſi & bonæ ſpei. Similiter etiam illi qui non ſunt paſsi repulſam, nec experti impedimenta in ſuis conatibus, de facili reputant aliquid ſibi poſsibile. vnde & iuuenes propter inexperientiam impedimentorum & defectuum de facili reputant aliquid ſibi poſsibile: & ideo ſunt bonæ ſpei. Duo etiam iſtorum ſunt in ebriis, ſcilicet caliditas & multiplicatio ſpirituum propter vinum. Et iterum inconſideratio periculorum vel defectuum. Et propter eandem rationem etiam omnes ſtulti, & deliberatione non vtentes, omnia tentant, & ſunt bonæ ſpei.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd in iuuenibus & ebriis licet non ſit firmitas ſecundum rei veritatem, eſt tamen in eis ſecundum eorum æſtimationem. reputant enim ſe firmiter aſſecuturos illud, quod ſperant.

¶Et ſimiliter dicendum ad ſecundum, quòd iuuenes & ebrij habent quidem infirmitatem ſecundum rei veritatem, ſed ſecundum eorum exiſtimationem habent poteſtatem: quia ſuos defectus non cognoſcunt.

¶Ad tertium dicendum, quòd non ſolum experientia, ſed etiam inexperientia eſt quodammodo cauſa ſpei, vt dictum eſt*.

ARTICVLVS VII.

¶Vtrum ſpes ſit cauſa amoris.

AD SEPTIMVM ſic proceditur. Videtur quòd ſpes non ſit cauſa amoris: Quia ſecundum Auguſtinum 14. De ciuitate Dei *, prima affectionum animæ eſt amor, ſed ſpes eſt quædam affectio animæ: amor ergo præcedit ſpem. non ergo ſpes cauſat amorem.

2 ¶Preterea, Deſiderium præcedit ſpem, ſed deſiderium cauſatur ex amore, vt dictum eſt*: ergo etiam ſpes ſequitur amorem, non ergo cauſat ipſum.

3 ¶Præterea, Spes cauſat delectationẽ, vt ſuprà dictum eſt*: ſed delectatio non eſt niſi de amato. ergo amor præcedit ſpem.

¶SED CONTRA eſt quod dicitur Matthæi 1. Super illud, Abraham genuit Iſaac, Iſaac autem genuit Iacob: dicit gloſa interlinearis, id eſt, fides ſpem, ſpes charitatem: charitas autem eſt amor. ergo amor cauſatur à ſpe.

¶RESPONDEO dicendum, quòd ſpes duo reſpicere poteſt. Reſpicit enim ſicut obiectum, bonum ſperatum: ſed quia bonum ſperatum eſt arduum poſsibile, aliquando autem fit aliquod arduum poſsibile nobis, non per nos, ſed per alios: ideo etiam fides reſpicit illud, per quod fit nobis aliquid poſsibile. Inquantum igitur ſpes reſpicit bonum ſperatum, ſpes ex amore cauſatur, non enim eſt ſpes niſi de bono deſiderato & amato, inquantum verò ſpes reſpicit illum, per quem fit aliquid nobis poſsibile, ſic amor cauſatur ex ſpe, & non econuerſo. Ex hoc enim, quòd per aliquem ſperamus nobis poſſe prouenire bona, mouemur in ipſum ſicut in bonum noſtrum: & ſic incipimus ipſum amare. ex hoc autem quòd amamus aliquem, non ſperamus de eo niſi per accidens, inquantum ſcilicet credimus nos reamari ab ipſo. Vnde amari ab aliquo facit nos ſperare de eo, ſed amor eius cauſatur ex ſpe, quam de eo habemus. Et per hæc patet reſponſio ad obiecta.

minata, erit aut quòd captio prædæ ſeparata erit, non prohibetur tamen percipere, quòd futura eſt, ſicut enim ouis videns lupum ex ſenſatis ſpeciebus elicit & percipit inimicum, ita canis videns leporem ſic diſtantem, elicit & percipit prædam futurã. Nihil video huic obſtare, futuritio enim, ſicut & prȩteritio, inter intentiones elicita, ex ſpeciebus ſenſatis numeranda videtur, propter quod non eſt extra genus perceptibilium ſenſu, & eſt præſens, propter quod immutare poteſt ſenſitiuam partẽ, & latet ſub ſpeciebus ſenſatis in reſpectu ad talia animalia. Sicut enim inimicitia defertur cum ſpeciebus ſenſatis ex lupo ab oue, & non cum eiſdem ſenſatis ab alio lupo, ita intentio futuræ pluuiæ, prædæ, læſionis, vindictæ, &c. defertur animalibus iſtis & non aliis, niſi forte quis dicat, quòd quia intentio futuri refert nõ ens, dicit enim habitudinẽ præparationis ad id, quod futurum eſt, quod conſtat non eſſe, & niſi cognoſcatur præparatio illa vt ſic, non percipitur intentio futuri. Sed hoc non obſtare videtur, quia ſicut animalia non negantur percipere poſsibile vel impoſſibile, vt ſunt differentiæ potentiarum, vt in litera dicitur in reſponſione ad ſecundum, ita nec huiuſmodi intentiones futurorũ. Quòd autem animalia cognoſcant poſſibile eis vel impoſſibile, ex eo apparet, quòd canis motus ad capiendam coturnicem in aliquanta diſtantia, eandem coturnicem magis ſibi appropinquantem ſuper arborem, & ſe locantem miratur, & deſiſtit à motu, appetens illam. hæc enim diuerſitas non ex parte appetitus, ſed cognitionis prouenit: permanet ſiquidem in appetitu, ſed apprehendit impoſsibilem ſibi peruentionem vſque ad illam illic, quam prius alibi apprehẽdebat poſſibilem, neutrum tamen cognoſcit, comparando potẽtiam ad actum, aut præſens futuro, aut id quod eſt ei, quod erit: ſic enim cognoſcere rationis proprium eſt. ſed ſimplici præſentatione ſimuloffertur, vt quoddam factibile, aut quoddam imminẽs, ita quòd ſimul extrema quaſi confũduntur oblata: intellectus enim natus eſt adunata diuidere, & econtra perfecte: vis autem ſenſitiua interior riuus quidã nobilis intellectus, nata eſt etiam diſtincta quaſi vnire, ſimplici tamen indiſtinctione: propter quod animalia nõ percipiunt ſenſu futura neque poſſibilia, niſi quæ imminent nunc, quaſi perceptio eorum non tam ſe extendat ad futurum, quàm ad quoddam præſens cõfuſum, ſimili modo, quo apud Grammaticos tempus præſens ponitur. Et ſic ſimul ſaluatur litera, quòd animalia non cognoſcunt futura: quia non apprehendunt ipſa, vt quia erunt, aut non erunt, quod eſt propriè cognoſcere futura, & quia etiam ipſa eſſe futura non apprehendunt niſi imminentia, quod eſt apprehendere intentionem futuri ſub quodam præſenti confuſo: & ſuſtinetur, quòd animalia mouentur ab obiecto proprio, ſcilicet futuro apprehenſo ad timendum, ſperandum, vindicandum, & cætera. Apprehendere enim ſic intentionem futuri ſufficit ad hæc: quòd ſi alicui hæc non faciunt ſatis, meliori innitatur rationi.

ARTICVLVS VIII.

¶Vtrum ſpes conferat ad operationem, vel magis impediat.

AD OCTAVVM ſic proceditur. Videtur quòd ſpes non adiuuet operationem, ſed magis impediat. Ad ſpem enim ſecuritas pertinet: ſed ſecuritas parit negligentiam, quæ impedit operationem. ergo ſpes impedit operationem.

2 ¶Præterea, Triſtitia impedit operationem (vt ſuprà dictum eſt*) ſed ſpes quandoque cauſat triſtitiam. Dicitur enim Prouerb. 14. Spes quæ differtur, affligit animam. ergo ſpes impedit operationem.

3 ¶Præterea, Deſperatio contrariatur ſpei, vt dictum eſt*, ſed deſperatio maxime in rebus bellicis adiuuat operationem: dicitur enim 2. Reg. 12. quòd periculoſa res eſt deſperatio, ergo ſpes facit cõtrarium effectum, impediendo ſcilicet operationé.

¶SED CONTRA eſt quod dicit 1. ad Corin. 8. Quòd qui arat, debet arare in ſpe fructus percipiendi: & eadem ratio eſt in omnibus aliis.

¶RESPONDEO dicendum quòd ſpes per ſe habet quod adiuuet operationem intendendo ipſam & hoc ex duobus. Primò quidem ex ratione ſui ſubiecti, quod eſt bonum arduum poſsibile. exiſtimatio enim ardui excitat attentionem: exiſtimatio verò poſsibilis non retardat conatum. Vnde ſequitur quod homo intentè operetur propter ſpem. Secundò verò ex ratione ſui effectus: ſpes enim, vt ſuprà dictum eſt*, cauſat delectationem, quæ adiuuat operationem, vt ſuprà dictum eſt. vnde ſpes operationem adiuuat.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ſpes reſpicit bonum conſequendum, ſecuritas autem reſpicit malum vitandum: vnde ſecuritas magis videtur opponi timori, quàm ſpem pertinere. Et tamen ſecuritas non cauſat negligentiam, niſi inquantum diminuit exiſtimationem ardui: in quo etiam diminuitur ratio ſpei. Illa enim quibus homo nullum impedimentum timet, quaſi non reputantur ardua.

¶Ad ſecundum dicendũ, quòd ſpes per ſe cauſat delectationem: ſed per accidens eſt vt cauſet triſtitiã, vt ſuprà dictũ eſt*.

¶Ad tertium dicendum, quòd deſperatio in bello ſit periculoſa propter aliquam ſpem adiunctam. Illi enim qui deſperant de fuga, debilitantur in fugiendo, ſed ſperant mortem ſuam vindicare: & ideo ex hac ſpe acrius pugnant, vnde periculoſi hoſtibus fiunt.

QVAESTIO QVADRAGESIMAprima, De timore ſecundum ſe, in quatuor articulos diuiſa.

CONSEQVENTER conſiderandum eſt primò de timore, & ſecundò de audacia.

¶Circa timorem conſideranda ſunt quatuor. Primò, de ipſo timore. Secundò, de obiecto eius. Tertio, de cauſa ipſius. Quartò, de effectu.

¶Circa primum quæruntur quatuor. ¶Primò, vtrum timor ſit paſsio animæ. ¶Secundò, vtrum ſit ſpecialis paſsio. ¶Tertiò, vtrũ ſit aliquis timor naturalis. ¶Quartò, de ſpeciebus timoris.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum timor ſit paſsio animæ.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur quòd timor non ſit paſsio animæ. Dicit enim Damaſc. in lib. 3*. quòd timor eſt virtus ſecundum ſyſtolen, id eſt, contractionem eſſentiæ deſideratiua: ſed nulla virtus eſt paſsio, vt probatur in 2. Ethic*. ergo timor non eſt paſsio.

2 ¶Præterea, omnis paſsio eſt effectus ex præſentia agentis proueniens: ſed timor non eſt de aliquo præſenti, ſed de futuro: vt Damaſ. dicit in 2. lib*. ergo timor non eſt paſsio.

3 ¶Præterea, Omnis paſsio animæ eſt motus appetitus ſenſitiui, qui ſequitur apprehenſionem ſenſus: ſenſus autem non eſt apprehenſiuus futuri, ſed præſentis: cum ergo timor ſit de malo futuro, videtur quòd non ſit paſsio animæ.

¶SED CONTRA eſt quod Auguſtinus in 14. de Ciuitat. Dei * enumerat timorem inter alias animæ paſsiones.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd inter cæteros animæ motus poſt triſtitiam timor magis rationem obtinet paſsionis. Vt enim ſuprà dictum eſt*, ad rationem paſsionis primò quidem pertinet, quòd ſit motus paſsiuæ virtutis. ad quam ſcilicet comparetur ſuum obiectum per modum actiui mouentis, eo quòd paſsio eſt effectus agentis: & per hunc modum etiam ſentire & intelligere dicuntur pati. Secundò magis propriè dicitur paſsio motus appetitiuæ virtutis habentis organum corporale, qui fit cum aliqua tranſmutatione corporali. Et adhuc propriiſsimè illi motus paſsiones dicuntur, qui important aliquod nocumentum. Manifeſtum eſt autem, quòd timor, cum ſit de malo, ad appetitiuam potentiam pertinet, quæ per ſe reſpicit bonum & malum: pertinet autem ad appetitum ſenſitiuum, fit enim cum quadam tranſmutatione, ſcilicet cum contractione: vt Damaſc*. dicit & importat etiam habitudinem ad malum: ſecundum quod malum habet quodammodo victoriam ſuper aliquod bonum, vnde veriſsimè ſibi competit ratio paſsionis. tamen poſt triſtitiam, quæ eſt de præſenti malo: nam timor eſt de malo futuro, quod non ita mouet ſicut præſens.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd virtus nominat quoddam principium actionis: & ideo inquantum interiores motus appetitiuæ virtutis ſunt principia exteriorum actuum, dicuntur virtutes. Philoſophus autem negat paſsionem eſſe virtutem, quæ eſt habitus.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut paſsio corporis naturalis prouenit ex corporali præſentia agentis, ita paſsio animæ prouenit ex animali præſentia agentis, abſque præſentia corporali vel reali: inquantum ſcilicet malum, quod eſt futurum, realiter eſt præſens ſecundum apprehenſionem animæ.

¶Ad tertium dicendum, quòd ſenſus non apprehendit futurum: ſed ex eo quòd apprehẽdit præſens, animal naturali inſtinctu mouetur ad ſperandum futurum bonum, vel timendum futurum malum.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum timor ſit ſpecialis paſsio.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur, quòd timor non ſit ſpecialis paſsio. Dicit enim Auguſtinus in lib. 83. quæſtio*. quòd quem non exanimat metus, neque cupiditas eum vaſtat, nec ægritudo, id eſt triſtitia, eum macerat, nec ventilat geſtiens & vana lætitia. ex quo videtur quòd remoto timore, omnes aliæ paſsiones remouentur: non ergo paſsio eſt ſpecialis, ſed generalis.

2 ¶Præterea, Philoſophus dicit in 6. Ethic*. quòd ita ſe habet in appetitu proſecutio & fuga, ſicut in intellectu affirmatio & negatio, ſed negatio non eſt aliquid ſpeciale in intellectu, ſicut nec affirmatio: ſed aliquid commune ad multa: ergo nec fuga in appetitu, ſed nihil eſt aliud timor quàm fuga quædam mali. ergo timor non eſt paſsio ſpecialis.

3 Præterea, Si timor eſſet paſsio ſpecialis, præcipuè in iraſcibili eſſet: eſt autem timor etiam in concupiſcibili. Dicit enim Philoſophus in 2. Rhet*. quòd timor eſt triſtitia quædam. Et Damaſ. dicit * quòd timor eſt virtus deſideratiua: triſtitia autem & deſiderium ſunt in concupiſcibili, vt ſuprà dictum eſt*. nõ eſt ergo paſsio ſpecialis, cum pertineat ad diuerſas potẽtias.

¶SED CONTRA eſt quod condiuiditur aliis paſsionibus animæ, vt patet per Damaſc. in ſecundo libro*.

¶RESPONDEO dicendum, quòd paſsiones animæ recipiunt ſpeciem ex obiectis: vnde ſpecialis paſsio eſt, quæ habet ſpeciale obiectum, timor autem habet ſpeciale obiectum ſicut & ſpes. Sicut enim obiectum ſpei, eſt bonum futurum arduum poſsibile adipiſci, ita obiectum timoris eſt malum futurum difficile, cui reſiſti non poteſt: vnde timor eſt ſpecialis paſsio animæ.

¶AD

¶Super Quæſtionem quadrageſimam primam.

IN tota quæſtione quadrageſimaprima, nihil mihi occurrit ſcribendum, niſi quòd aduertas, admirationem ab Ariſtotele in primo Rhetoricorũ poni concupiſcentiam: à Damaſceno verò timoré, aut quia cõmunius ea vſus eſt Ari. iſte verò ſpecialiter, vt eſt reſpectu difficilis mali: aut quia vtraque paſſio in admiratione clauditur, ſcilicet cõcupiſcentia & timor: & ratione illius delectat, ratione iſtius non. Et quoniam experimur admirantes nos delectari, vt ſuperius dictum eſt, admiratio magis concupiſcentiæ quàm timoris habet, videtur tamen aliquid timoris ſemper habere, dum timet malum difficultatis, vt in reſponſione ad quartum: vel potius iudicij, vt in reſponſione ad vltimum dicitur: vtrunque enim malum prȩſto eſt admirãti, laboris ſcilicet & erroris, ſed hoc cõmunius videtur.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd omnes paſsiones animæ deriuantur ex vno principio, ſcilicet ex amore in quo habent adinuicem connexionem:& ratione huius connexionis remoto timore, remouentur aliæ paſsiones animæ, non ideo quia ſit paſsio generalis.

In corp. ¶Ad ſecundum dicendum, quòd non omnis fuga appetitus eſt timor:ſed fuga ab aliquo ſpeciali obiecto, vt dictum eſt*: & ideo licet fuga ſit quoddam generale, tamen timor eſt paſsio ſpecialis.

¶Ad tertium dicendum, quòd timor nullo modo eſt in concupiſcibili: non enim reſpicit malum abſolutè: ſed cum quadam difficultate vel arduitate, vt ei reſiſti vix poſsit. Sed quia paſsiones iraſcibilis deriuantur à paſsionibus concupiſcibilis, & ad eas terminantur (vt ſupra dictum eſt*) ideo timori attribuuntur ea, quæ ſunt concupiſcibilis: dicitur enim timor eſſe triſtitia, inquantum obiectum timoris eſt contriſtans, ſi præſens fuerit: vnde & Philoſophus dicit ibidem*, quod timor procedit ex phantaſia futuri mali corruptiui, vel contriſtatiui. Similiter & deſiderium attribuitur à Damaſc. timori: quia ſicut ſpes cauſatur vel oritur à deſiderio boni, ita timor eſt ex fuga mali: fuga autem mali oritur ex deſiderio boni, vt ex ſuprà dictis patet*.

q.25.art.1. — Et cap. eodem. — q.25.ar.1.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum ſit aliquis timor naturalis.

Cap.25. AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur quòd timor aliquis ſit naturalis. Dicit enim Damaſ. in 3. lib*. quòd eſt quidam timor naturalis, nolente anima diuidi à corpore.

Artic.2. 2 ¶Præterea, Timor ex amore oritur, vt dictum eſt*, ſed eſt aliquis amor naturalis, vt Diony. dicit 4. cap. De diu. no. ergo etiam eſt aliquis timor naturalis.

q.40.arti.4. ad 1. 3 ¶Præterea, Timor opponitur ſpei, vt ſuprà dictum eſt*. ſed eſt aliqua ſpes naturę, vt patet per id quod dicitur Roma. 4. de Abraham, quòd contra ſpem naturę in ſpem gratię credidit: ergo etiam eſt aliquis timor naturę.

¶SED CONTRA, Ea quę ſunt naturalia, communiter inueniuntur in rebus animatis & inanimatis: ſed timor nō inuenitur in rebus inanimatis: ergo timor nō eſt naturalis.

¶RESPONDEO dicendum, quòd aliquis motus dicitur naturalis, quia ad ipſum inclinat natura: ſed hoc contingit dupliciter. Vno modo, quod totum perficitur à natura abſque aliqua operatione apprehenſiuę virtutis: ſicut moueri ſurſum eſt motus naturalis ignis, & augeri eſt motus naturalis animalium & plantarum. Alio modo dicitur motus naturalis, ad quem natura inclinat, licet non perficiatur niſi per apprehenſionem: quia ſicut ſuprà dictum eſt*, motus cognitiuæ & appetitiuæ virtutis reducuntur in naturam ſicut in principium primum. Et per hunc modum etiam ipſi actus apprehenſiuæ virtutis (vt intelligere, ſentire, & memorari) & etiam motus appetitus animalis quandoque dicuntur naturales: & per hunc modum poteſt dici timor naturalis: & diſtinguitur à timore non naturali, ſecundum diuerſitatem obiecti. Eſt enim, vt Philoſophus dicit in ſecundo Rhetor*. timor de malo corruptiuo, quod natura refugit propter naturale deſiderium eſſendi: & talis timor dicitur eſſe naturalis. Et iterum de malo contriſtatiuo quod non repugnat naturæ, ſed deſiderio appetitus: & talis timor non eſt naturalis: ſicut etiam ſuprà* amor, concupiſcentia, & delectatio diſtincta ſunt per naturale & non naturale. Sed ſecundum primam acceptionem naturalis ſciendum eſt, quòd quædam de paſsionibus animæ: quandoque dicuntur naturales, vt amor, deſiderium & ſpes, aliæ verò naturales dici non poſſunt: & hoc ideo, quia amor & odium, deſiderium & fuga important inclinationem quandam ad proſequendum bonum & fugiendum malum: quæ quidem inclinatio pertinet etiam ad appetitum naturalem. & ideo eſt amor quidam naturalis: & deſiderium vel ſpes poteſt quodammodo dici etiam in rebus naturalibus cognitione carentibus. ſed alię paſsiones animę important quoſdam motus, ad quos nullo modo ſufficit inclinatio naturalis: vel quia de ratione harum paſsionum eſt ſenſus, ſeu cognitio: ſicut dictum eſt*, quòd apprehēſio requiritur ad rationem delectationis & doloris: vnde qui caret cognitione, non poteſt dici delectari vel dolere. aut quia huiuſmodi motus ſunt contra rationem inclinationis naturalis: puta quod deſperatio refugit bonum propter aliquam difficultatem, & timor refugit impugnationem mali contrarij, ad quod eſt inclinatio naturalis: & ideo huiuſmodi paſsiones nullo modo attribuuntur rebus inanimatis.

q.17.art.9. ad 2. & q. 40.artic.1. — Pa.5.to.6. — q.30.art.3. & q. 31. art.7. — q.31. artic. 4 & q.35. art. 2.

¶Et per hoc patet reſponſio ad obiecta.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum conuenienter aſsignentur ſpecies timoris.

1.2. q.19. art.1. ad 1. Et 3. diſt. 26. q.1 art. 3. corp. fin. & diſt. 34. q.2. art.1. q.2. ad 6. Et veri. q. 36. arti.4. ad 7.

AD QVARTVM ſic procedit. Videtur quòd inconuenienter Damaſc*. aſsignet ſex ſpecies timoris, ſcilicet ſegniciem, erubeſcentiam, verecundiam, admirationem, ſtuporem, agoniā. Vt enim Philoſophus dicit in 2. Rhet*. timor eſt de malo contriſtatiuo, ergo ſpecies timoris debent reſpondere ſpeciebus triſtitiæ, ſunt autem quatuor ſpecies triſtitiæ (vt ſuprà dictum eſt*) ergo ſolum debent eſſe quatuor ſpecies timoris eis correſpondentes.

Lib.2.cap. 1. q.35. art. 8. — Artic.1. — Ar.1 & 2. — Li.4. c.14. — Cap. 5.

2 ¶Preterea, Illud quod in actu noſtro conſiſtit, noſtræ poteſtati ſubiicitur: ſed timor eſt de malo, quod excedit poteſtatem noſtram, vt dictum eſt*. non ergo ſegnicies & erubeſcentia & verecundia quæ reſpiciunt operationem noſtram, debent poni ſpecies timoris.

3 ¶Præterea, Timor eſt de futuro, vt dictum eſt*, ſed verecūdia eſt de turpi actu iam commiſſo, vt Grego. Nicæ*. dicit, ergo verecundia non eſt ſpecies timoris.

4 ¶Præterea, Timor non eſt niſi de malo: ſed admiratio & ſtupor ſunt de magno & inſolito, ſiue bono, ſiue malo. ergo admiratio & ſtupor non ſunt ſpecies timoris.

Lib.1. Cap.1. 5 ¶Præterea, Philoſophi ex admiratione ſunt moti ad inquirendam veritatem, vt dicitur in principio Metaph*. timor autem non mouet ad inquirendum, ſed magis ad fugiendum: ergo admiratio non eſt ſpecies timoris.

Li. 1. c.14. Artic. 2. ¶SED IN CONTRARIVM ſufficiat authoritas Damaſc*. & Grego. Nicæni.

¶RESPONDEO dicendum, quòd ſicut dictum eſt*, timor eſt de futuro malo quod excedit poteſtatem timentis, vt ſcilicet ei reſiſti non poſsit: ſicut autem bonum hominis, ita & malum poteſt conſiderari, vel in operationem ipſius, vel in exterioribus rebus. In operatione autem ipſius hominis poteſt duplex malum timeri. Primò quidem labor grauans naturam, & ſic cauſatur ſegnicies: cum ſcilicet aliquis refugit operari propter timorem excedentis laboris. Secundò turpitudo lædens opinionem & ſic ſi turpitudo timeatur in committendo, eſt erubeſcentia: ſi autem ſit de turpi iam facto, eſt verecundia. malum autem quod in exterioribus rebus conſiſtit, tripliciter poteſt excedere hominis facultatem ad reſiſtendum. Primò quidē ratione ſuæ magnitudinis, cum aliquis ſcilicet cōſiderat aliquod magnum malum, cuius exitum cōſiderare non ſufficit, & ſic eſt admiratio. Secundò ratione diſſuetudinis: quia ſcilicet aliquod malum inconſuetum noſtræ conſiderationi offertur: & ſic eſt magnum noſtra reputatione. & hoc modo eſt ſtupor, qui cauſatur ex inſolita imaginatione. Tertio modo ratione improuiſionis: quia ſcilicet prouideri non poteſt, ſicut futura infortunia timentur, & talis timor dicitur agonia.

q.35.art.8. ¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd illæ ſpecies triſtitiæ, quæ ſuprà* poſitæ ſunt, non accipiuntur ſecundum diuerſitatem obiecti, ſed ſecundum effectus, & ſecundum quaſdam ſpeciales rationes: & ideo non oportet, quòd illæ ſpecies triſtitiæ reſpondeant iſtis ſpeciebus timoris, quæ accipiuntur ſecundum diuiſionem propriam obiecti ipſius timoris.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd operatio, ſecundum quòd iam fit, ſubditur poteſtati operantis: ſed aliquid circa operationem conſiderari poteſt, facultatem operantis excedens, propter quod aliquis refugit actionem: & ſecundum hoc ſegnicies, erubeſcentia, & verecundia ponuntur ſpecies timoris.

¶Ad tertium dicendum quòd de actu præterito poteſt timeri conuitium vel opprobrium futurum, & ſecundum hoc verecundia eſt ſpecies timoris.

¶Ad quartum dicendum quòd non quælibet admiratio & ſtupor ſunt ſpecies timoris, ſed admiratio quæ eſt de magno malo & ſtupor qui eſt de malo inſolito, vel poteſt dici: quòd ſicut ſegnicies refugit laborem exterioris operationis, ita admiratio & ſtupor refugiūt difficultatem cōſiderationis rei magnæ & inſolitę, ſiue ſit bona ſiue mala: & hoc modo ſe habeat admiratio & ſtupor ad actum intellectus, ſicut ſegnicies ad exteriorem actum.

¶Ad quintum dicendum, quòd admirans refugit in præſenti dare iudicium de eo, quod miratur, timens defectum, ſed in futurum inquirit: ſtupens autem timet & in præſenti iudicare & in futuro inquirere: vnde admiratio eſt principiū philoſophādi: ſed ſtupor eſt philoſophicæ cōſiderationis impedimētū.

QVAES

¶Super Quæſtionis quadrageſima ſecunda Articulum primum.

IN primo artic. quæſt. 42. dubitationem faciunt illæ duæ vniuerſales affirmatiuæ in litera poſitæ, ſcilicet omnis motus appetitiuæ virtutis importans proſecutionem, habet bonum, pro obiecto: &, Omnis motus appetitiuæ virtutis importans fugam, habet malum pro obiecto. Habent enim inſtātias manifeſtas: primæ quidem obſtat audacia, quæ importat proſecutionem, & tamen obiectum eius eſt malum: ſecundæ verò obſtat deſperatio, quæ importat fugam: & obiectum eius eſt bonum.

Infrà arti. 3. & 4. cor. & q. 42. art.2.3. & 5. cor. & q. 43. artic.1. corp. Et 1. 2. q.19. art. 11. corp. fin. Et 3. diſ. 26. q.1. art. 1. cor. Quæſt. 33. lib.2. ca.5.

¶Ad hoc dicitur, quòd ſermo præſens intelligitur de omnibus per ſe: inſtantiæ autem allatæ ſunt de omnibus per accidens. Proſecutio enim per ſe ſibi vendicat bonū & ecōuerſo. Et ſimiliter fuga per ſe ſibi vendicat malum, & econuerſo. vnde nulla proſecutio eſt mali niſi per accidens, ſcilicet per coniunctum bonum. Et hoc modo audacia eſt motus proſecutiuus mali: vt infrà quæſt. 45. patet: & ſimiliter nulla fuga eſt boni niſi per accidens, ſcilicet propter cōiunctum malum. Et hoc modo deſperatio eſt fuga boni. Et hic eſt tertius modus accidētalitatis inuētæ in paſſionibus animę reſpectu boni & mali: de quo infrà erit ſermo.

Cap.11. — Cap.2.

¶In toto reſiduo quæſtio. eiuſdem aduerte, quòd quia obiectum timoris includit in ſe tria, ſcilicet malum, arduum, futurum: ex his redditur ratio timendorum & non timendorum, & magis & minus timendorum. Ex ratione nanque futuri excluduntur multum diſtantia ſecundum tēpus: & præſentia, & ineuaſibilia: quę enim apprehenduntur aliquo horum modorum vt minus futura habentur: vt patet in ſecundo articulo. Ex ratione verò ardui ſeu difficilis ad euadendum vel reſiſtendum excluduntur mala culpæ, & timor ipſe quodammodo, & inſolita ac repentina magis timentur: vt in tertio, quarto & quinto articulis patet. Ex ratione verò mali non timetur per ſe niſi malū: & magis timetur interminabile: vt in primo & vltimo articulo patet. Et ſic habes obiectum timoris, & ex ipſo rationes timendorum vnitas: quod poteſt in aliis facere.

Li.13. quæ. 35. in præ. to.4. — Q. præced. artic. 4.

¶In reſponſione ad vltimum vltimi articuli eiuſdem quæſt. 42. breuiter ſcito, quòd bonitas rei eſt duplex, ſcilicet ſpectās ad ipſam rei ſubſtantiam & circunſtans eam: ſicut bonitas caloris eſt eſſe calorē, vt quatuor vel ſex, &c. vel eſſe in tali ſubiecto, aut loco, &c. Duratio non auget primam bonitatem ſed ſecundam: non enim calor durans triduo eſt ſecundum ſe perfectior calore vnius horæ, ſed bene eſt perfectior ſecundum circunſtantiam temporis. & hoc intendit tā Ariſtoteles ibi, quàm Author hîc, qui ideo in corpore articuli præmiſit, quòd malum augetur dupliciter, ſcilicet ſecundum ſuam ſpeciē, & ſecundum circunſtātias: præſenti enim propoſito ſat eſt, quòd malum apprehendatur vt maius, ſiue ex hac, ſiue ex illa proueniat cauſa, nihil refert.

Infrà arti. 6. ad 2. Et 2.2. q.144. art.1. corp. Cap.5. — Cap.3.

QVAESTIO QVADRAGESIMASECUNDA, De obiecto timoris, in ſex articulos diuiſa.

DEINDE conſiderandum eſt de obiecto timoris.

¶Et circa hoc quæruntur ſex.

¶Primò, vtrum bonum ſit obiectum timoris vel malum. ¶Secundò, vtrum malum naturæ ſit obiectum timoris.

¶Tertiò, vtrum timor ſit de malo culpæ.

¶Quartò, vtrum ipſe timor timeri poſsit.

¶Quintò, vtrum repētina magis timeātur.

¶Sextò, vtrum ea, contra quæ non eſt remedium, magis timeantur.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum obiectū timoris ſit bonū vel malū.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur quòd bonum ſit obiectum timoris. Dicit enim Aug. in lib. 83. q*. quòd nihil timemus niſi ne id quod amamus, aut adeptum amittamus, aut non adipiſcamur ſperatum: ſed id quod amamus, eſt bonum. ergo timor reſpicit bonum ſicut proprium obiectum.

2 ¶Præterea, Philoſo. dicit in 2. Rhetor*. quòd poteſtas & ſuper alium eſſe eſt terribile: ſed huiuſmodi eſt quoddam bonum: ergo bonum eſt obiectum timoris.

3 Præterea, In Deo nihil malum eſſe poteſt: ſed mandatur nobis, vt Deum timeamus: ſed ſecundum illud Pſal. 33. Timete Deum omnes ſancti eius. ergo etiam timor eſt de bono.

¶SED CONTRA eſt ꝙ Dam. dicit 2. lib*. quòd timor eſt de malo futuro.

¶RESPONDEO dicendū, quòd timor eſt quidam motus appetitiuę virtutis, ad virtutem autem appetitiuam pertinet proſecutio & fuga: vt dicitur in 6. Eth*. Eſt autem proſecutio boni, fuga autem mali: vnde quicunque motus appetitiuæ virtutis importat proſecutionem, habet aliquod bonum pro obiecto: quicunque autem importat fugam, habet malum pro obiecto: vnde, cum timor fugam quādam importet, primò & per ſe reſpicit malum ſicut proprium obiectum, poteſt autem reſpicere etiā bonum ſecundum quod habet habitudinem ad malum, quod quidem poteſt eſſe dupliciter. Vno quidē modo, inquantum per malum priuatur bonū, ex hoc autem ipſo eſt aliquid malū quod eſt priuatiuum boni: vnde cum fugiatur malū, quia malum eſt, ſequitur vt fugiatur, quia priuat bonū quod quis amando proſequitur: & ſecundū hoc dicit Au*. quòd nulla eſt cauſa timendi niſi ne amittatur bonum amatum. Alio modo comparatur bonum ad malum, vt cauſa ipſius inquantum ſcilicet aliquod bonū ſua virtute poteſt inducere aliquod nocumentum in bono amato: & ideo ſicut ſpes (vt ſuprà dictum eſt*) ad duo reſpicit, ſcilicet ad bonum, in quod tēdit, & ad id per quod ſperat ſe bonum concupitum adipiſci, ita etiā timor ad duo reſpicit, ſcilicet ad malum, quod refugit: & ad illud bonum quod ſua virtute poteſt infligere malū: & per hunc modum Deus timetur ab homine, inquātum poteſt infligere pœnam vel ſpiritualem, vel corporalem: & per hunc etiā modū timetur poteſtas alicuius hominis: maximè quando eſt læſiua, vel quādo eſt iniuſta: quia ſic in promptu habet nocumētum inferre, ita etiam timetur ſuper alium eſſe, id eſt inniti alij: vt ſcilicet in eius poteſtate ſit conſtitutum nobis nocumētum inferre, ſicut ille, qui eſt conſcius criminis, timet ne crimen reueletur. Et per hoc patet reſponſio ad obiecta.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum malum naturæ ſit obiectū timoris.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur, quòd timor nō ſit de malo naturæ. Dicit enim Philoſophus in 2. Rhetor*. quòd timor conſiliatiuos facit, non autem conſiliamur de his, quæ à natura eueniunt, vt dicitur in 3. Ethic*. ergo timor non eſt de malo naturæ.

2 ¶Præterea, Defectus naturales ſemper homini imminent, vt mors & alia huiuſmodi: ſi igitur de huiuſmodi malis eſſet timor, oporteret, quòd homo ſemper eſſet in timore.

3 ¶Præterea, Natura non mouet ad contraria: ſed malum naturæ prouenit ex natura: ergo quòd timendo aliquis refugiat huiuſmodi malum, non eſt à natura, timor ergo naturalis non eſt de malo naturæ, ad quem tamen hoc malum pertinere videtur.

Cap. 6. ¶SED CONTRA eſt quod Philo. dicit in 3. Ethicor*. quòd inter omnia terribiliſsimū eſt mors, quæ eſt malū naturæ.

Cap.5. ¶RESPONDEO dicendum, quòd ſicut Philoſophus dicit in 2. Rhetoric*. timor prouenit ex phantaſia futuri mali corruptiui, vel contriſtatiui: ſicut autem contriſtatiuum malum eſt quod contrariatur voluntati, ita corruptiuum malum eſt quod contrariatur naturæ: & hoc eſt malum naturæ, vnde de malo naturæ poteſt eſſe timor. Sed conſiderandum eſt, quòd malum naturæ quandoque eſt à cauſa naturali, & tunc dicitur malum naturæ, nō ſolum quia priuatur naturæ bonum, ſed etiam quia eſt effectus naturæ, ſicut mors naturalis, & alij huiuſmodi defectus, aliquando verò malum naturæ prouenit ex cauſa non naturali: ſicut mors, quæ violenter infertur à perſecutore: & vtroque modo malum naturæ quodammodo timetur, & quodammodo non timetur. Cum enim timor proueniat ex phantaſia futuri mali, vt dicit Philoſophus*, illud quod remouet futuri mali phantaſiam, excludit etiam timorem. Quod autem non appareat aliquod malum futurum, poteſt ex duobus contingere. Vno quidem modo ex hoc, quod eſt remotum & diſtans, hoc enim propter diſtantiam imaginamur, vt non futurum, & ideo vel non timemus, vel parum timemus. Vt enim Philoſophus dicit in 2. Rhethor*. Quæ valdè longe ſunt non timentur, ſciunt enim omnes, quòd morientur, ſed quia non prope eſt, nihil curant. Alio modo æſtimatur aliquod malum quod eſt futurum, vt non futurum propter neceſsitatem, quæ facit ipſum æſtimare vt præſens. Vnde Philoſophus dicit in 2. Rhet*. quòd illi qui iam decapitantur, non timent videntes ſibi neceſsitatem mortis imminere. Sed ad hoc quòd aliquis timeat, oportet adeſſe aliquam ſpem ſalutis, ſic igitur malum naturæ non timetur, quia non apprehenditur vt futurum. Si verò malum naturæ, quod eſt corruptiuum, apprehendatur vt propinquum, & tamen cum aliqua ſpe euaſionis, tūnc timebitur.

Li.2. Rhe. Cap.5. — Cap.5. — Cap.5.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd malum naturæ quandoque non prouenit à natura, vt dictum eſt: ſecundum tamē quod à natura prouenit. & ſi nō ex toto vitari poſsit, poteſt tamē differri: & ſub hac ſpe pōt eſſe cōſiliū de vitatione ipſius.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd malum naturæ & ſi ſemper immineat, non tamen ſemper imminet de propinquo: & ideo non ſemper timetur.

¶Ad tertium dicendum, quòd mors & alij defectus naturæ proueniunt à natura vniuerſali: quibus tamen repugnat natura particularis quantum poteſt: & ſic ex inclinatione particularis naturæ eſt dolor & triſtitia de huiuſmodi malis, cum ſunt præſentia, & timor ſi immineant in futurum.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum timor ſit de malo culpæ.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur quòd timor poſsit eſſe de malo culpæ. Dicit enim Augu. ſuper Canonicam Ioa*. quòd timore caſto timet homo ſeparationē à Deo: ſed nihil ſeparat nos à Deo niſi culpa, ſecundum illud Iſa. 59. Peccata veſtra diuiſerunt inter vos & Deum veſtrum. ergo timor poteſt eſſe de malo culpæ.

2.2. q.144. art.1. cor. Tract. 9. circa medium.

2¶Præterea,

2 ¶Præterea, Tullius dicit in 4. de Tusculanis quæstionibus*, quod de illis timemus cũ futura sunt, de quorum præsentia tristamur: sed de malo culpæ potest aliquis dolere vel tristari. ergo etiam malum culpæ aliquis potest timere.

3 ¶Præterea, Spes timori opponitur, sed spes potest esse de bono virturis, vt patet per Philosophum in 9. Eth*. & Apostolus dicit ad Gal. 6. Confido de vobis in Domino, quòd nihil aliud sapietis. ergo etiam timor potest esse de malo culpæ.

4 ¶Præterea, Verecundia est quædam species timoris (vt suprà dictum est*) sed verecundia est de turpi facto, quod est malum culpæ: ergo & timor.

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 2. Rhet*. quòd non omnia mala timentur, puta si aliquis erit iniustus, aut tardus.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est*, sicut obiectum spei est bonum futurum arduum, quod quis potest adipisci, ita timor est de malo futuro arduo, quod non potest de facili vitari. Ex quo potest accipi, quòd id, quod omnino subiacet potestati & voluntati nostræ, non habet rationem terribilis: sed illud solum est terribile, quod habet causam extrinsecam, malum autẽ culpæ propriam causam habet voluntatem humanam, & ideo propriè non habet rationem terribilis. Sed quia voluntas ab aliquo exteriori potest inclinari ad peccandum, si illud inclinans habeat magnam vim ad inclinandum, secundum hoc poterit esse timor de malo culpæ, inquantum est ab exteriori causa: puta cum aliquis timet commorari in societate malorum, ne ab eis ad peccandum inducatur, sed propriè loquendo, in tali dispositione magis timet homo seductionem, quàm culpam secundum propriam rationem, id est inquantum est voluntaria. sic enim non habet, vt timeatur.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd separatio à Deo est quædam pœna consequens peccatum: & omnis pœna aliquo modo est ab exteriori causa.

¶Ad secundum dicendum, quòd tristitia & timor in vno cõueniunt, quia vtrũque est de malo: differunt autem in duobus. In vno quidem, quia tristitia est de malo præsenti, timor de malo futuro. In alio verò, quia tristitia cum sit in concupiscibili respicit malum absolutè: vnde potest esse de quocunque malo, siue paruo siue magno. timor verò cum sit in irascibili, respicit malum cum quadam arduitate seu difficultate, quæ tollitur, inquantum aliquid subiacet voluntati: & ideo non omnia timemus quæ sunt futura, de quibus tristamur cum sunt præsentia: sed aliqua, quæ scilicet sunt ardua.

¶Ad tertium dicendum, quòd spes est de bono, quod quis potest adipisci. Potest autem aliquis adipisci bonum vel per se vel per alium: & ideo spes potest esse de actu virturis, qui est in potestate nostra constitutus: sed timor est de malo, quod non subiacet nostræ potestati: & ideo semper malum quod timetur, est à causa extrinseca, bonum autem quod speratur, potest esse & à causa intrinseca, & à causa extrinseca.

¶Ad quartum dicendum quòd sicut suprà dictum est*. verecundia nõ est timor de actu ipso peccati: sed de turpitudine vel ignominia, quæ consequitur ipsum, quæ est à causa extrinseca.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum timor ipse timeri possit.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd timor timeri non possit. Omne enim quod timetur, timẽdo custoditur, ne amittatur: sicut ille qui timet amittere sanitatem, timendo custodit eam: si igitur timor timeatur, timendo se custodiet homo, ne timeat. quod videtur esse inconueniens.

2 ¶Præterea, Timor est quædam fuga: sed nihil fugit seipsum. ergo timor non timet timorem.

3 ¶Præterea, Timor est de futuro: sed ille qui timet, iam habet timorem, non ergo potest timere timorem.

¶SED CONTRA est quòd homo potest amare amorem, & dolere de dolore. ergo etiam pari ratione potest timere timorem.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum est*, illud solum habet rationem terribilis, quod ex causa extrinseca prouenit, non autem quod prouenit ex voluntate nostra: timor autem partim prouenit ex causa extrinseca, & partim subiacet voluntati. prouenit quidem ex causa extrinseca, inquantum est passio quædam consequens phantasiam imminentis mali: & secundum hoc potest aliquis timere timorem, ne scilicet immineat ei necessitas timendi propter ingruentiam alicuius excellentis mali: subiacet autem voluntati, inquantum appetitus inferior obedit rationi: vnde homo potest timorem repellere. & secundum hoc timor non potest timeri, vt dicit Aug. in li. 5, 83. quæst*. Sed quia rationibus quas inducit, aliquis posset vti ad ostendendum, quòd timor nullo modo timeatur. ideo ad eas respondendum est.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd nõ omnis timor est vnus timor, sed secundum diuersa, quæ timẽtur, sunt diuersi timores: nihil ergo prohibet quin in vno timore aliquis præseruet se ab alio timore: & sic custodiat se non timere timore illo timore.

¶Ad secundum dicendũ, quòd cum sit alius timor quo timetur malum imminens; & alius timor quo timetur ipse timor mali imminentis, non sequitur quòd idem fugiat seipsum, vel quòd sit idem fuga sui ipsius.

¶Ad tertium dicendũ quòd propter diuersitatem timorum iam dictã, timore præsenti potest homo timere futurũ timorẽ.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum repentina magis timeantur.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd insolita & repentina non sint magis terribilia. Sicut enim spes est de bono: ita timor est de malo: sed experiẽtia facit augmẽtũ spei in bonis, ergo etiã facit ad augmentũ timoris in malis.

2 ¶Preterea, Philosophus dicit in secundo Rhet.* quòd magis timẽtur non qui sunt acutæ iræ. sed mites & astuti. constat autem quòd illi qui acutæ iræ sunt, magis habent subitos motus. ergo ea quæ sunt subita, sunt minus terribilia.

3 ¶Præterea, Quæ sunt subita, minus considerari possunt. sed tanto aliqua magis timentur, quanto magis considerantur. vnde Philosophus dicit in 3. Ethic*. quòd aliqui videntur fortes propter ignorantiam, qui si cognouerint quòd aliud sit quàm suspicantur, fugiunt. ergo repentina minus timentur.

¶SED CONTRA est quod Aug. dicit in 2. Confess.* Timor insolita & repentina exhorrescit, rebus quæ amantur aduersantia, dum præcauet securitati.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est*, obiectum timoris est malum imminens, quod nõ de facili repelli potest. hoc autem ex duobus contingit, scilicet ex magnitudine mali, ex debilitate timentis: ad vtrumque autem horum operatur quòd aliquid sit insolitum & repentinum. Primò quidem facit ad hoc quòd malum imminens maius appareat, omnia enim corporalia & bona & mala quanto magis considerantur, minora apparent: & ideo sicut propter diuturnitatem dolor præsentis mali mitigatur, vt patet per Tullium in 3. de Tuscul. quæstionibus*, ita etiam ex præmeditatione diminuitur timor futuri mali. Secundò, aliquid esse insolitum & repentinum facit ad debilitatem timentis, inquantum subtrahit remedia, quæ homo potest præparare ad repellendum futurum malum, quæ esse non possunt quando ex improuiso malum occurrit.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd obiectum spei est bonum, quod quis potest adipisci. & ideo ea quæ augmentant potestatem hominis, nata sunt augere spem: & eadem ratione diminuere timorem, quia timor est de malo, cui non de facili potest resisti. Quia igitur experientia facit hominem magis potentem ad operandum, ideo sicut auget spem, ita diminuit timorem.

Ad secundum dicendum, quòd illi qui habent iram acutam, non occultant eam: & ideo nocumenta ab eis illata, non ita sunt repentina, quin præuideantur, sed homines mites & astuti occultant iram, & ideo nocumentum, quod ab eis imminet, non potest præuideri, sed ex improuiso aduenit: & propter hoc Philosophus dicit*, quòd magis timentur.

¶Ad tertium dicendum, quòd per se loquendo bona vel mala corporalia in principio maiora apparent: cuius ratio est, quia vnumquodque magis apparet, contrario iuxta se posito, vnde cum aliquis statim à paupertate ad diuitias transit, propter paupertatem præexistentem diuitias magis æstimat: & econtrario, diuites statim ad paupertatem deuenientes, eam magis horrẽt: & propter hoc malum repentinum magis timetur: quia magis videtur esse malum, sed potest propter aliquod accidens contingere quòd magnitudo alicuius mali lateat puta cum hostes se insidiose occultant: & tunc verum est, quòd malum ex diligenti consideratione sit terribilius.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum ea, contra quæ est remedium, magis timeantur.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd ea quæ non habent remedium, non sint magis timenda. ad timorẽ enim requiritur q̃ remaneat aliqua spes salutis (vt suprà dictũ est*) sed in malis, q̃ nõ habẽt remediũ, nulla remanet spes salutis: ergo talia mala nullo modo timentur.

2 ¶Præterea, Malo mortis nullum remedium adhiberi potest: non enim secundum naturam potest esse reditus à morte ad vitam, non tamen mors maximè timetur, vt dicit Philosophus in 2. Rhet.* non ergo ea magis timentur quæ remedium nõ habent.

3 ¶Præterea, Philosophus dicit in 1. Ethic.* quòd non est magis bonum quod est diuturnius, eo quod est vnius diei: neq; quod est perpetuum, eo quod non est perpetuum: ergo eadem ratione neque maius malum, sed ea quæ non habent remedium, non videntur differre ab aliis, nisi propter diuturnitatem vel perpetuitatem: ergo propter hoc non sunt peiora vel magis timenda.

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 2. Rhetor.* quod omnia timenda sunt terribiliora, quæcunque, si peccauerint, corrigi non contingit, aut quorum auxilia non sunt, aut non facilia.

¶RESPONDEO dicendum, quòd obiectum timoris est malum. vnde illud quod facit ad augmentum mali, facit ad augmentum timoris: malum autem augetur non solùm secundum speciem ipsius mali, sed etiam secundum circunstantias, vt ex suprà dictis* apparet: inter cæteras autem circunstantias diuturnitas, vel etiam perpetuitas magis videtur facere ad augmentum mali: ea enim quæ iunt in tempore, secundum durationem temporis quodammodo mensurantur: vnde si pati aliquid in tempore tanto est malum: pati idem in duplo tempore apprehenditur vt duplicatum, & secundum hanc rationem pati idem in infinito tempore, quod est perpetuò pati, habet quodammodo infinitum augmentum, mala autem quæ postquam aduenerint, non possunt habere remedium, vel non de facili, accipiuntur, vt perpetua vel diuturna: & ideo maximè reduntur timenda.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd remedium mali est duplex. Vnum per quod impeditur futurum malum, ne aduenìat: & tali remedio sublato aufertur spes, & per consequens timor. Vnde de tali remedio nunc non loquimur. Aliud remedium mali est quo malum iam præsens remouetur: & de tali remedio nunc loquimur.

¶Ad secundum dicendum, quòd licet mors sit irremediabile malum, tamen quia non imminet de propè, non timetur, vt suprà dictum est*.

¶Ad tertium dicendum, quòd Philosophus ibi loquitur de per se bono, quod est bonum secundum speciem suam. sic autem non sit aliquid magis bonum propter diuturnitatem vel perpetuitatem, sed propter naturam ipsius boni.

QVAESTIO QVADRAGESIMATERTIA,

De causa timoris, in duos articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de causa timoris.

¶Et circa hoc quæruntur duo. ¶Primò, vtrum causa timoris sit amor. ¶Secundò, vtrum causa timoris sit defectus.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum causa timoris sit amor.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd amor non sit causa timoris. Illud enim quod introducit aliquid est causa eius: sed timor introducit amorem charitatis, vt Augustinus dicit super Canonicam Ioannis. * ergo timor est causa amoris, & non econuerso.

2 ¶Præterea, Philosophus dicit in 2. Rhetor. * quòd illi maximè timentur, à quibus expectamus imminere nobis aliqua mala: sed propter hoc, quòd ab aliquo expectamus malum, magis prouocamur ad odium eius, quàm ad amorem: ergo timor magis causatur ab odio, quàm ab amore.

3 ¶Præterea, Suprà dictum est*, quòd ea quæ sunt à nobis ipsis, non habent rationem terribilium: sed ea quæ sunt ex amore, maximè proueniunt ex intimo cordis: ergo timor ex amore non causatur.

¶SED CONTRA est quod Augustinus dicit in lib. 83. quæst.* Nulli dubium est non aliam esse metuendi causam, nisi ne id quod amamus, aut adeptum amittamus, aut non adipiscamur speratum. omnis ergo timor causatur ex hoc quòd aliquid amamus. amor igitur est causa timoris.

¶RESPONDEO dicendum, quòd obiecta passionum animæ se habent ad eas tanquam formæ ad res naturales, vel artificiales: quia passiones animæ speciem recipiunt ab obiectis, sicut res prædictæ à suis formis. Sicut igitur quicquid est causa formæ, est causa rei constitutæ per ipsam, ita etiam quicquid, & quocunque modo est causa obiecti, est causa passionis. Cõtingit autẽ aliquid esse causam obiecti, vel per modũ causæ efficientis, vel per modũ dispositionis materialis: sicut obiectum delectationis est bonum apparens, conueniens conuinctum, cuius causa efficiens est illud, quod facit conuinctionem, vel quod facit conuenientiam, vel bonitatem, vel apparentiam huiusmodi boni: causa autem per modum dispositionis materialis est habitus, vel quæcunque dispositio, secundum quam sit aliquis conueniens aut apparens illud bonum, quod est ei coniunctum. Sic igitur in proposito obiectum timoris est æstimatum malum futurum propinquum, cui resisti de facili non potest. & ideo illud, quod potest inferre tale malum, est causa effectiua obiecti timoris: & per consequens ipsius timoris. Illud autem per quod aliquis ita disponitur, vt aliquid sit ei tale, est causa timoris & obiecti eius per modum dispositionis materialis. & hoc modo amor est causa timoris: ex hoc enim quòd aliquis amat aliquod bonum, sequitur quòd priuatiuum talis boni sit ei malum: & per consequens, quòd timeat ipsum tanquam malum.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut suprà dictum est*, timor per se & primò respicit ad malum quod refugit, quod opponitur alicui bono amato: & sic per se timor nascitur ex amore, secũdariò verò respicit ad id per quod prouenit tale malum: & sic per accidens quãdoque timor inducit amorem: inquantum scilicet homo qui timet puniri à Deo seruat mandata eius, & sic incipit sperare, & spes introducit amorem, vt suprà dictum est*.

¶Ad secundum dicendum, quòd ille, à quo expectamus mala, primò quidem odio habetur: sed postquam ab ipso iam incipiunt sperari bona, tunc incipit amari: bonum autem cui contrariatur malum quod timetur, à principio amabatur.

¶Ad tertium dicendum, quòd ratio illa procedit de eo quod est causa mali terribilis per modum efficientis, amor autem est causa eius per modum materialis dispositionis, vt dictum est*.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum causa timoris sit defectus.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd defectus non sit causa timoris. Illi enim qui potentiam habent, maximè timentur: sed defectus contrariatur potentiæ: ergo defectus non est causa timoris.

2 ¶Præterea, Illi qui iam decapitantur, maximè sunt in defectu: sed tales non timent, vt dicitur in 2. Rhet.* ergo defectus non est causa timoris.

3 ¶Præterea, Decertare ex fortitudine prouenit non ex defectu: sed decertantes timent eos qui pro eisdem decertant, vt dicitur in 2. Rheto.* ergo defectus non est causa timoris.

¶SED CONTRA, Contrariorum contrariæ sunt causæ: sed diuitiæ, & robur, & multitudo amicorum, & potestas excludunt timorem, vt dicitur in 2. Rhetor.* ergo ex defectu horum timor causatur.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est*, duplex causa timoris accipi potest. vna quidem per modum materialis dispositionis ex parte eius, qui timet: alia per modum causæ efficientis ex parte eius, qui timetur. Quantum igitur ad primum, defectus per se loquendo, est causa timoris: ex aliquo enim defectu virtutis contingit, quòd non possit aliquis de facili repellere imminens malum. sed tamen ad causandum timorem requiritur defectus cum aliqua mensura: minor enim est defectus qui causat timorem futuri mali, quàm defectus consequens malum præsens, de quo est tristitia: & adhuc esset maior defectus, si totaliter sensus mali auferretur, vel amor boni cuius contrariam timetur. Quantum verò ad secundum, virtus & robur per se loquendo, est causa timoris. ex hoc enim, quòd aliquid quod apprehenditur vt nociuum, est virtuosum, contingit quod eius effectus repelli non potest, contingit tamen per accidens quod aliquis defectus ex ista parte causat timorem: inquantum ex aliquo defectu contingit, quòd aliquis velit nocumentum inferre, puta propter iniustitiam, vel quia ante læsus fuit, vel quia timet lædi.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ratio illa procedit de causa timoris ex parte causæ efficientis.

¶Ad secundum dicendum, quòd illi qui iam decapitantur, sunt in passione præsentis mali: & ideo iste defectus excedit mensuram timoris.

¶Ad tertium dicẽdum, quòd decertantes timent non propter

¶*Super Quæstionis quadragesimæ tertiæ, articulum primum.*

IN quæstione quadragesimatertia tota materia nihil scribẽdum occurrit, nisi ex vtroque articulo attentum te reddere, vt discas causas passionum cognoscere & discernere ex parte obiecti & subiecti: & secundum singulas cõditiones obiecti proprias causas: & diuersimode constituendo eas, scire respondere ad quæsita de causis passionum.

Universidad de Deusto Biblioteca

¶Super Quæstionis quadragesimæquartæ Articulum primum.

IN 1. art. q. 44. dubium occurrit, eo quòd responsio ad tertium contrariatur corpori articuli & vniuersali doctrinæ de consonantia motus corporalis & motus animalis in passionibus: nam secundum vniuersalem doctrinam in corpore traditā, sicut timor consistit in contractatione animi, ita transmutatio illi vnita in contractione caloris & spirituum: & tamen in responsione ad tertium dicitur quòd in verecundia est contractio animi, sed non naturæ corporalis: hoc enim non stat cum vniuersalitate illius doctrinæ.

Suprà q. 25. ar. 1. c. r. & q. 45 ar. 4. ad 3. & 2.

¶Ad hoc dicitur, quòd in huiusmodi passionibus inueniūtur duo motus corporales, primus ab extra ad intus, secundus ab intus ad inferiora vel superiora: & primus quidem est ille motus: qui vt materia est passionis, secundus verò effectus potius est: vnde dolor & timor in motu, qui est vt materia passionis, conueniunt: vterque enim est ab extra ad intra, sed in motu qui consequitur, differunt. Nam ad dolorem sequitur motus ad superiora, vel prout opus est, vt in responsione ad secundum dicitur, in timore motus cōsequens quandoque est ad inferiora: & hoc euenit quoties timor ducit ad frigus ingrossans spiritus: quod tunc non euenit cum modicus est timor, qualis videtur esse verecundia, contractus siquidem in ea spiritus ad intra, & obiecto timoris non repugnante naturę, sed soli appetitui, non sequitur frigus naturæ inimicum: & sic anima diffundit in faciem ruborem: semper ergo fit in timore contractio ad intus: sed quia non semper fit vsq; ad frigus ingrossāns, ideo in litera negatur contractio naturæ corporeæ, non quia non fiat, sed quia non fit consummata vsque ad frigus.

q. 41. art. 4. — Li. 4 in fol. 4. à princi. libri. — Aristot. 4. Ethi. c. vlt. circa prin. to. 5. — Lib. 3. orth. fidei, c. 23. — q. 28. art. 5 — q. 4. art. 2. — q. 45. art. 2.

¶In reliquis tribus articulis eiusdem 44. quæstionis nihil occurrit scribendum.

potentiam qua decertare possunt. sed propter defectum potentiæ, ex quo contingit quod se superaturos non confidunt.

QVAESTIO QVADRAGESIMAQVARTA, *De effectibus timoris in quatuor articulos diuisa.*

DEINDE considerandum est de effectibus timoris.

¶Et circa hoc quæruntur quatuor. ¶Primò, vtrum timor faciat contractionem. ¶Secundò, vtrum faciat tremorem. ¶Quartò, vtrum impediat operationem.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum timor faciat contractionem.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd timor non faciat contractionem. Contractione enim facta, calor & spiritus ad interiora reuocantur, sed ex multitudine caloris & spirituum in interioribus magnificatur cor ad audacter aliquid aggrediendum, vt patet in iratis: cuius contrarium in timore accidit. non ergo timor facit contractionem.

2 ¶Præterea, Multiplicatis spiritibus & calore interioribus per contractionē, sequitur quòd homo in vocem prorumpat, vt patet in dolentibus, sed timentes non emittunt vocem, sed magis reddūtur taciturni: ergo timor nō facit contractionem.

3 ¶Præterea, Verecundia est quædam species timoris, vt suprà dictum est*: sed verecundati rubescunt, vt dicit Tullius 4. de Tuscula. quæst.* & Philosophus in 4. Ethic.* rubor autem faciei non attestatur contractioni, sed contrario: non ergo contractio est effectus timoris.

¶SED CONTRA est, quod Damas. dicit in 3. lib.* quòd timor est virtus secundum systolen, id est, secundum contractionem.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictū est*, in passionibus animæ est sicut formale ipse motus appetitiuę potentiæ, sicut autem materiale transmutatio corporalis; quorum vnum alteri proportionatur: vnde secundū similitudinem & rationem appetitui motus sequitur corporalis transmutatio, quantum autem ad animalem motum appetitus, timor contractionem quandam importat. Cuius ratio est, quia timor prouenit ex phantasia alicuius mali imminentis, quod difficile repelli potest, vt suprà dictum est*, quòd autem aliquid difficile possit repelli, prouenit ex debilitate virtutis, vt sup. dictum est*, virtus autē quanto est debilior, tanto ad pauciora se potest extendere: & ideo ex ipsa imaginatione, quę causat timorem, sequitur quædam contractio in appetitu, sicut etiam videmus in morientibus, quod natura retrahitur ad interiora propter debilitatem virtutis, & videmus etiam in ciuitatibus, quòd quando ciues timent retrahunt se ab exterioribus, & recurrunt quantum possunt ad interiora, & secundum similitudinem huius contractionis, quæ pertinet ad appetitum animalem sequitur etiam in timore ex parte corporis contractio caloris & spirituum ad interiora.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut Philoso. dicit in lib. de Problematib.* licet in timentibus retrahantur spiritus ab exterioribus ad interiora, nō tamen est idem motus spirituum in iratis & timentibus. Nam iratis propter calorem & subtilitatem spirituum, quæ proueniunt ex appetitu vindictæ, interius fit spirituum motus ab inferioribus ad superiora: & ideo congregantur spiritus, & calor circa cor. Ex quo sequitur quòd irati redduntur prompti & audaces ad inuadendum: sed timentibus propter frigiditatem ingrossantem spiritus mouentur à superioribus ad inferiora: quæ quidem frigiditas contingit ex imaginatione defectus virtutis: & ideo non multiplicatur calor & spiritus circa cor: sed magis à corde refugiunt, & propter hoc timentes non promptè inuadūt, sed magis refugiunt.

In sectione 27. prob. 3. & 9. to. 7.

¶Ad secundū dicendum, quòd naturale est cuilibet dolenti, siue homini, siue animali, quod vtatur quocunque auxilio potest ad repellendum nociuum præsens, quod infert dolorem: vnde videmus quòd animalia dolētia percutiunt vel faucibus, vel cornibus. maximum autem auxilium ad omnia in animalibus est calor & spiritus: & ideo in dolore natura conseruat calorem & spiritum interius, vt hoc vtatur ad repellendum nociuum: & ideo vt Philoso. dicit in lib. de Problematibus*, multiplicatis spiritibus introrsum & calore, necesse est quòd emittatur per vocem: & propter hoc dolentes vix se possunt continere quin clament. Sed in timentibus fit motus interioris caloris & spirituum à corde ad inferiora, vt dictum est*, & ideo timor contrariatur formationi vocis quæ fit per emissionem spirituum ad superiora per os: & propter hoc timor tacentes facit. & inde est etiam quòd timor trementes facit, vt dicit Philosophus in lib. de Problematibus*.

In sect. 27. problem. 9. tom. 6. — Ad argu. præced. — In sect. 27. probl. 9. & to. 6.

¶Ad tertium dicendum, quòd pericula mortis non solùm contrariantur appetitui animali, sed etiam cōtrariantur naturæ: & propter hoc in huiusmodi timore non solùm fit contractio ex parte appetitus, sed etiam ex parte naturæ corporalis. Sic enim disponitur animal ex imaginatione mortis, contrahens calorem ad interiora, sicut quando naturaliter mors imminet. & inde est quòd timentes mortem pallescunt, vt dicitur in 3. Ethic.* sed malum quod timet verecundia, non opponitur naturæ, sed solum appetitui animali: & ideo fit quædam contractio secundum appetitum animalem, non autem secundum naturam corporalem, sed magis anima quasi in se contracta vacat ad motionem spirituum & caloris. vnde fit eorum diffusio ad exteriora: & propter hoc verecundati rubescunt.

Ca. 9.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum timor faciat consiliatiuos.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, quòd timor faciat consiliatiuos. Non enim est eiusdem consiliatiuos facere & consilium impedire, sed timor consilium impedit. omnis enim passio perturbat quietem, quæ requiritur ad bonum vsum rationis: ergo timor non facit consiliatiuos.

2 ¶Præterea, Consilium ex actus rationis de futuris cogitātis & deliberantis: sed aliquis timor est excutiēs cogitata & mentem à suo loco remouet, vt Tul. dicit in 4. de Tusc. quæst.* ergo timor non facit consiliatiuos, sed magis impedit consilium.

2. 2. q. 47. art. 9. ad 3 & q. 54 art. 2. ad 4 & q. 29. art. 7. cor. & 1. sa. 12. co. 2. fi. — In fol. 4. à prin. lib.

3 ¶Præterea, Sicut consilium adhibetur ad vitanda mala, ita etiam adhibetur ad consequenda bona: sed sicut timor est de malis vitandis, ita spes est de bonis consequendis: ergo timor non facit magis consiliatiuos, quàm spes.

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 2. Rhetor.* quòd timor consiliatiuos facit.

Cap. 5. à med. to. 6.

¶RESPONDEO dicendum, quòd aliquis potest dici consiliatiuus dupliciter. Vno modo à voluntate seu solicitudine consiliandi, & sic timor consiliatiuos facit; quia, vt Philo. in 3. Ethi.* dicit: Consiliamur de magnis in quibus quasi nobis ipsis discredimus. Ea autem, quæ timorem incutiunt, non sunt simpliciter mala, sed habent quandam magnitudinem, tum ex eo quòd apprehenduntur, vt quæ difficiliter repelli possunt, tum etiam quia apprehenduntur, vt de prope existentia: sicut iam dictum est*, vnde homines maximè in timoribus quærunt consiliari. Alio modo dicitur aliquis consiliatiuus à facultate bene consiliandi: & sic nec timor, nec aliqua passio cōsiliatiuos facit: quia homini affecto secundum aliquam passionem videtur aliquid vel maius vel minus, quàm sit secundum rei veritatem: sicut amanti videntur ea quæ amat, meliora, & timenti ea quæ timet, terribiliora: & sic ex defectu rectitudinis iudicij quælibet passio quantum est de se impedit facultatem bene consiliandi. Et per hoc patet responsio ad primum.

Cap. 3. ferum ante medium, tom. 5. — q. 48. art. 4.

¶AD SECVNDVM dicendum, quòd quanto aliqua passio est fortior: tanto magis homo secundum ipsam affectus impeditur: & ideo quando timor fuerit fortis, vult quidem homo consiliari: sed adeo perturbatur in suis cogitationibus, quòd consilium adinuenire non potest. Si autem sit paruus timor, qui solicitudinem consiliandi inducat, nec multum rationem conturbet, potest etiam conferre ad facultatem bene consiliandi ratione solicitudinis consequentis.

¶Ad tertium dicendum, quòd etiam spes facit consiliatiuos: quia, vt in 2. Rhetor.* Philos. dicit. Nullus consiliatur de his, de quibus desperat, sicut nec de impossibilibus, vt dicitur in 3. Ethicor.* timor tamen facit magis consiliatiuos, quàm spes: quia spes est de bono prout possumus ipsum consequi: timor autem de malo prout vix repelli potest: & ita magis respicit rationem difficilis timor, quàm spes. in difficilibus autem maximè in quibus nobis non confidimus, consiliamur: sicut dictum est*.

Cap. 5. à med. — Cap. 4 to. 5. — Inter art.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum timor faciat tremorem.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd tremor non sit effectus timoris. tremor enim ex frigore accidit. videmus enim infrigidatos tremere. timor autem non videtur causare frigus, sed magis calorem desiccantem: cuius signum est, quòd timentes sitiunt: & præcipuè in maximis timoribus, sicut patet in illis qui ad mortem ducuntur. ergo timor non causat tremorem.

Suprà ar. 2. fi. & 15. 17. co.

2 ¶Præterea, Emissio superfluitatum ex calore accidit. vnde vt plurimum medicinæ laxatiuæ sunt calidæ. sed huiusmodi emissiones superfluitatum ex timore frequenter contingunt. ergo timor videtur causare calorē: & sic non causat tremorem.

3 ¶Præterea, In timore calor ab exterioribus ad interiora reuocatur. si igitur propter huiusmodi reuocationem caloris in exterioribus homo tremit, videtur similiter quòd in omnibus exterioribus mēbris deberet causari tremor ex timore: hoc autem non videtur: nō ergo tremor corporis est effectus timoris.

¶SED CONTRA est quod Tul. dicit in 4. Tusc. quæst.* quòd timorem sequitur tremor, pallor, & dentium strepitus.

Li. 4 in fol. 4. à princi. libri.

¶RESPONDEO dicendum, quòd, sicut suprà dictum est*, in timore fit quædam contractio ab exterioribus ad interiora. & ideo exteriora frigida remanent: & propter hoc in eis accidit tremor, qui causatur ex debilitate virtutis continentis membra. Ad huiusmodi autem debilitatem maximè facit defectus caloris, qui est instrumentum, quo anima mouet, vt dicitur in 2. de Anima*.

Art. 1. huius quæst. — Text. 50. to. 2.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd calore ab exterioribus ad interiora reuocato, multiplicatur calor interius & maximè versus inferiora, id est, circa nutritiuam, & ideo consumpto humido consequitur sitis: & etiam interdum solutio ventris, & vrinæ emissio: & quandoque etiam seminis, vel huiusmodi emissio superfluitatum, accidit propter contractionem ventris & testiculorum, vt Philosophus dicit in libro de Problematibus*. vnde patet solutio ad secundum.

In sect. 27. problem. 11. tom. 6.

¶Ad tertium dicendum, quòd quia in timore calor deserit cor, à superioribus ad inferiora tendens: ideo timentibus maximè tremit cor & membra, quæ habent aliquam connexionem ad pectus, vbi est cor: vnde timentes maximè tremunt in voce propter vicinitatem vocalis arteriæ ad cor: tremit etiam labium inferius, & tota inferior mandibula propter continuationem ad cor. vnde & strepitus dentium sequitur: & eadem ratione brachia & manus tremunt. Vel etiam quia huiusmodi membra sunt magis mobilia propter quod & genua tremunt timentibus: & secundum illud Isa. 35. Confortate manus dissolutas, & genua trementia roborate.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum timor impediat operationem.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd timor impediat operationem. Operatio enim maximè impeditur ex perturbatione rationis quæ dirigit in opere. sed timor perturbat rationē, vt dictū est*: ergo timor impedit operationem.

art. 2. huius quæst.

2 ¶Præterea, Illi qui faciunt aliquid cum timore, facilius in operatione deficiunt: sicut si aliquis incedat super trabem in alto positam, propter timorem de facili cadit: non autem caderet, si incederet super eandem trabem in imo positam propter defectum timoris. ergo timor impedit operationem.

3 ¶Præterea, Pigritia siue segnities est quædam species timoris. sed pigritia impedit operationem: ergo & timor.

¶SED CONTRA est quod Apostolus dicit ad Philippenses 2. Cum metu & tremore vestram salutem operamini. quod non diceret si timor bonam operationem impediret. timor ergo non impedit bonam operationém.

¶RESPONDEO dicendum, quòd operatio hominis exterior causatur quidem ab anima, sicut à primo mouente, sed à membris corporeis sicut ab instrumentis. Contingit autem operationem impediri, & propter defectum instrumenti, & propter defectum principalis mouentis. Ex parte igitur instrumentorum corporalium timor quantum est de se, semper natus est impedire exteriorem operationem propter defectum caloris, qui ex timore accidit in exterioribus membris: sed ex parte animæ si sit timor moderatus, non multum rationem perturbans, confert ad bene operandum, inquantum causat quandam solicitudinem, & facit hominem attentius consiliari & operari. Si verò timor tantum increscat, quòd rationem perturbet, impedit operationem etiam ex parte animæ, sed de tali timore Apostolus non loquitur. Et per hæc patet responsio ad primum.

¶Ad secundum dicendum, quòd illi, qui cadunt de trabe in alto posita, patiuntur perturbationes imaginationis propter timorem casus imaginati.

¶Ad tertium dicendum, quòd omnis timens refugit id quod timet: & ideo cum pigritia sit timor de ipsa operatione inquantum est laboriosa, impedit operationem: quia retrahit voluntatem ab ipsa: sed timor qui est de aliis rebus intantum adiuuat operationem, inquantum inclinat voluntatem ad operandum ea per quæ homo effugit id quod timet.

QVAESTIO QVADRAGESIMAQVINTA, *De audacia in quatuor articulos diuisa.*

DEINDE considerandum est de audacia.

¶Et circa hoc quæruntur quatuor. ¶Primò, vtrum audacia sit contraria timori. ¶Secundò, quomodo audacia se habet ad spem. Tertiò, de causa audaciæ. ¶Quartò, de effectu ipsius.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum audacia sit contraria timori.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd audacia non contrarietur timori. dicit enim August. in lib. 82. quæst.* quòd audacia vitium est. vitium autem virtuti cōtrariatur. cum ergo timor non sit virtus, sed passio, videtur quòd timori non contrarietur audacia.

2 ¶Præterea, Vni vnum est contrarium: sed timori contrariatur spes: non ergo contrariatur ei audacia.

3 ¶Præterea, Vnaquæque passio excludit passionem oppositam, sed id quod excluditur per timorē, est securitas. dicit enim August. 2. Confes.* quòd timor securitati præcauet. ergo securitas contrariatur timori: non ergo audacia.

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 2. Rhetoric.* quòd audacia est timori contraria.

¶RESPONDEO dicendum, quòd de ratione contrariorū est, quòd maximè à se distent, vt dicitur in 10. Meta.* Illud autem quòd maximè distat à timore, est audacia. timor enim refugit nocumentum futurum propter eius victoriam super ipsum timentem, sed audacia aggreditur periculum imminens propter victoriam sui supra ipsum periculum. vnde manifestè timori contrariatur audacia.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ira & audacia & omniū passionum nomina dupliciter accipi possunt. Vno modo secundum quòd important absolutè motus appetitus sensitiui in aliquod obiectum bonum vel malum: & sic sunt nomina passionum. Alio modo secundum quòd simul cum huiusmodi motu important recessum ab ordine rationis: & sic sunt nomina vitiorum: & hoc modo loquitur August. de audacia: sed nos loquimur nunc de audacia secundum primum modum.

¶Ad secundum dicendum, quòd vni secundum idem, non sunt plura contraria: sed secundum diuersa nihil prohibet vni plura contrariari. & sic dictum est suprà*,

¶Super Quæstionis quadragesimæquintæ articulum primum.

IN tota quæstio. 45. vnum occurrit dubium, quomodo scilicet malum sit obiectum audaciæ, aut enim est obiectum eius per se, aut per accidens, si per se, ergo motus appetitus prosecutiuus est per se respectu mali: cuius oppositum dictum est, & omnes fatentur, dicētes malū esse quod omnia fugiunt: sicut bonum quod omnia appetunt: si per accidens, ergo habet aliquid aliud per se obiectum, sicut patet in cæteris operationibus sensus, intellectus, & appetitus: dicuntur enim aliqua per accidēs visa, audita, intellecta, appetita, quia propter alia visa, sensata, cognita, desiderata attinguntur: & tunc quæratur quod est obiectum per se audaciæ, an bonum, an malum. Et augetur difficultas: quia auctor variè loqui videtur in articul. 2. ad tertium expressè, dicens audaciam respicere malum, & in articulo 4. ad secūdum, dicens obiectum audaciæ esse compositum ex bono & malo.

¶Ad cuius difficultatis euidentiam dicitur primò, Referēdus est actus audaciæ purus ad primum obiectū. Secundò, Referendus est idem, & secundum se, & vt participans virtualiter spem in suum obiectum: sic enim melius elucescet veritas quomodo ad primum istæ duę passiones, scilicet audacia, & desperatio similem ingerunt difficultatē, quia ista est ad malum, & illa à bono: ac per hoc contra naturæ ordinem videtur se habere si quis tamen aduertat, quod in concupiscibili, cuius obiectum est bonum, vel malū absolutè: nulla est hoc modo passio, sed respectu boni omnes sunt prosecutiuæ: & respectu mali refutatiuæ, vel fugitiuæ conijciet quòd aliquid habet tam bonum quàm malum, ex ly arduo, per quod contrahitur bonum & malum ad obiectum irascibilis habentis tales passiones, & verè sic est: & propterea in concupiscibili nulla talis passio inuenitur: quid autē sit illud, non oportet in extraneo genere quærere: quoniam sicut ædificationes, picturę, & structuræ difficiles non reponuntur in aliquo alio genere ex difficultate, sed motum quendam sortiuntur illius eiusdem naturæ, quæ difficilis dicitur: difficultas enim ædificationis ad artem ædificādi, & difficultas picturæ ad artem pingendi spectat: ita bonum difficile ex difficultate non intrat

Suprà q. 23. ar. 2. cor. fi. & inf. præsenti q. art. 3. cor. & 2. 2. q. 123. ar. 3. ad 3. & q. 129. artic. 6. ad 2. — q. 31. & 34. — Ca. 6. à medio illius, tom. 1. — c. 5. à med. tom. 6. — Text. 13. tom. 3. — q. 25. art. 2. & q. 40. art. 4.

latitudinem mali. sed infra boni latitudinem sistit, & similiter malum difficile non exit mali latitudinem: quia tamen arduum seu difficile in respectu dicit bonum difficile excedens mensuram in maius, eo ipso quòd tam difficile est, habet vnde à se auertat illum, cui est vel videtur sic excessiuum: & hoc modo bonum arduum est obiectũ desperationis, & similiter malum difficile non excedens mẽsuram in maius, licet ex eo, quòd est malum, habeat vnde auertati ex eo tamen quòd est velut quoddam magnum non excedens mensuram, habet vnde trahat: vnde Author superius in q.23. artic. 2. dixit quòd malum arduum habet, vt in ipsum tendatur: sicut in quoddam arduum: & sic modus mali importatus per ly arduum, mensurate habet attrahere non concupiscibilem, cuius est fugere magis maius malum, quàm minus, sed irascibilem, cuius est tam bona, quàm mala ardua prosequi, vt oportet. Et hoc modo saluatur quòd audacia respicit per se aliquo modo suũ proprium obiectum: nec video aliter perseitatem in ipsa, & desperatione purè sumptis respectu propriorũ obiectorum, quòd enim obiectum lum, ex eo patet, quòd sicut nullus desperat nisi à desiderato, ac per hoc bono, ita nullus audet audacia consequi spem. nisi ad timenda, ac per hoc mala. hęc de primo. Quo ad secũdum facilè patet quomodo saluatur hic per se, & per accidẽs, & quare, saluatur siquidẽ per se obiectum prosecutionis, id est, bonum & per accidens obiectum eiusdem, id est malum, ex eo quòd obiectum audaciæ: vt participantis spem, vt in litera dicitur, cõpositum est ex bono & malo: ita quòd bonum victoriæ seu repulsæ subiectionis imminentis respicit rationem spei: quod perinde est ac dicere, quod respicit ex participata spe: malum autem respicit ratione sui: propter illud tamen bonum: est enim audaciæ motus spei ex effectus parte obiecti, vnde prouida natura cum agerent animalia nõ solum consonantibus per se moribus ad obiecta appetitus, bonum scilicet & malum, sed & dissonãtibus ab eisdem, quoniam quandoque expedit, & fugere bonum aliquod, & prosequi malum aliquod, nec poterit fieri, vt perseitatem secũdum propriam compositionem haberent, efficit vt saltem respectu concurrentium ad motum perseitas saluaretur, vt sic motus omnis appetitus,

Ca.6.&7. tom.5.
q.40. ar.1.
Cap.5. post med.to.6.
Cap.8. post med.to.5.
quæst.22.

quòd passiones irascibilis habent duplicem contrarietatem, vnam secundum oppositionem boni & mali: & sic timor contrariatur spei, aliam secundum oppositionem accessus & recessus: & sic timori cõtrariatur audacia, spei verò desperatio.

¶Ad tertium dicendum, quòd securitas non significat aliquid contrarium timori, sed solam timoris exclusionem: ille enim dicitur esse securus qui non timet, vnde securitas opponitur timori sicut priuatio, audacia autem sicut contrarium: & sicut contrarium includit in se priuationem, ita audacia securitatem.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum audacia consequatur spem.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd audacia non consequatur spem. Audacia enim est respectu malorum & terribilium, vt dicitur in 3. Ethicor.* spes autem respicit bonum, vt suprà dictum est *, ergo habent diuersa obiecta, & non sunt vnius ordinis, ergo audacia consequitur spem.

2 ¶Præterea, Sicut audacia contrariatur timori, ita desperatio spei: sed timor non sequitur desperationem, quinimo desperatio excludit timorem, vt Philosophus dicit in 2.Rheto.* ergo audacia non consequitur spem.

3 ¶Præterea, Audacia intendit quoddam bonum, scilicet victoriam. sed tendere in bonum arduum, pertinet ad spem: ergo audacia est idem spei, non ergo consequitur ad spem.

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 3.Ethico.* quòd illi qui sunt bonæ spei, sunt audaces. videtur ergo audacia consequi spem.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut iam pluries dictum est *, omnes huiusmodi passiones animæ ad appetitiuam potentiam pertinent. omnis autem motus appetitiuæ potentiæ reducitur ad prosecutionem vel fugam, prosecutio autem vel fuga, est alicuius & per se & per accidens, per se quidem est prosecutio boni, fuga verò mali: per accidens autem potest prosecutio esse mali, propter aliquod bonum adiunctum: & fuga boni propter aliquod malum adiunctum, quod autem est per accidens, sequitur ad id, quod est per se; & ideo prosecutio mali sequitur prosecutionem boni, sicut & fuga boni sequitur fugam mali. Hæc autem quatuor pertinent ad quatuor passiones. Nam prosecutio boni pertinet ad spem, fuga mali ad timorem: prosecutio mali terribilis pertinet ad audaciam, fuga verò boni pertinet ad desperationem. vnde sequitur quòd audacia consequitur ad spem. Ex hoc enim quòd aliquis sperat superare terribile imminens, ex hoc audacter insequitur ipsum: ad timorem verò sequitur desperatio: ideo enim aliquis desperat, quia timet difficultatem, quæ est circa bonum sperandum.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ratio sequeretur, si bonum & malum essent obiecta non habentia ordinem adinuicem: sed quia malũ habet aliquem ordinem ad bonum (est enim posterius bono, sicut priuatio habitu) ideo audacia quæ insequitur malum est post spem, quæ insequitur bonum.

¶Ad secundum dicendum, quòd etsi bonum simpliciter sit prius quàm malum, tamen fuga per prius debetur malo quàm bono; sicut insecutio per prius debetur bono quàm malo. & ideo, sicut spes est prior quàm audacia, ita timor est prior quàm desperatio. & sicut ex timore non semper sequitur desperatio, sed quando fuerit intẽsus: ita ex spe non semper sequitur audacia, sed quando fuerit vehemens.

¶Ad tertium dicendum, quòd audacia licet sit circa malum, cui coniunctum est bonum victoriæ secundum æstimationem audaciæ, tamen respicit malum, bonum verò adiunctum respicit spes, & similiter desperatio respicit bonum directè, quòd refugit; malum verò adiunctum respicit timor. vnde propriè loquendo audacia non est pars spei, sed eius effectus: sicut nec desperatio est pars timoris, sed eius effectus: & propter hoc etiam audacia principalis passio esse potest.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum defectus aliquis sit causa audaciæ.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd defectus aliquis sit causa audaciæ. Dicit enim Philosophus in lib. de Problem. * quòd amatores vini sunt fortes & audaces: sed ex vino sequitur defectus ebrietatis. ergo audacia causatur ex ebrietatis defectu.

2 ¶Præterea, Philoso. dicit in 2.Rhetor.* quòd inexperti periculorũ sunt audaces: sed inexperientia defectus quidam est: ergo audacia ex defectu causatur.

3 ¶Præterea, Iniusta passi audaciores esse solent: sicut etiam bestiæ cum percutiuntur, vt dicitur in 3.Ethicor.* sed iniustum pati ad defectum pertinet; ergo audacia ex aliquo defectu causatur.

¶SED CONTRA est quod Phil. dicit in 2.Rheto.* quòd causa audaciæ est cum in phantasia spes fuerit salutarium, vt prope existentium: timendorum autem non entium, aut longè entium. sed id quod pertinet ad defectum, vel pertinet ad salutarium remotionem, vel ad terribilium propinquitatem. ergo nihil quod ad defectum pertinet, est causa audaciæ.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est *, audacia consequitur spem, & contrariatur timori. vnde quæcunque nata sunt causare spem, vel excludere timorem, sunt causa audaciæ. Quia verò timor & spes, & etiam audacia cum sint passiones quædam, consistunt in motu appetitus, & in quadam transmutatione corporali, dupliciter potest accipi causa audaciæ, siue quantum ad prouocationem spei, siue quantum ad exclusionem timoris: vno modo quidem ex parte appetitiui motus, alio verò modo ex parte transmutationis corporalis. Ex parte quidem appetitiui motus, qui sequitur apprehensionem, prouocatur spes causans audaciam per ea, quæ faciũt nos æstimare quòd possibile sit adipisci victoriam, vel secundum propriam potentiam: sicut fortitudo corpori, experientia in periculis, multitudo pecuniarum, & alia huiusmodi, siue per potentiam aliorum, sicut multitudo amicorum, vel quorumcunque auxiliantium, & præcipuè si homo confidat de auxilio diuino. vnde illi, qui se benè habent ad diuina, audaciores sunt, vt etiam Philos. dicit in 2. Rhetor, * Timor autem excluditur secundum istum modum per

&si non secundum se consideratus, vt tamen exercitus, cum requisitis ad ipsum per se obiectum sortiatur.

¶Super Quæstionis quadragesimæquintæ Articulum secundum.

CIrca dicta in 2. arti. eiusdem 45. quæst. specialiter dubium occurrit, quia Author sibi ipsi contrarius est: superius enim in quæst. 25. articu. 3. expressè dixit, quòd desperatio est prior timore: & quòd timor sequitur desperationem victoriæ, sicut audacia spem eiusdem. hic verò apertè vult, quod desperatio sit effectus timoris, sicut audacia spei.

¶Ad hoc dicitur, quòd desperatio & timor possunt dupliciter considerari, scilicet ex parte obiecti, & ex parte modi attingendi obiectum si consideretur ex parte obiecti cum obiectum desperationis sit bonum timoris verò malum, & bonum naturaliter sit prius malo: sic desperatio est prior timore, vt superius in quæstio. 25. declaratum fuit: & ex hac parte timor nasciturex desperatione: quia scilicet obiectum desperationis natum est parere obiectum timoris. Bonum enim arduum æstimatum impossibile, natũ est proponere priuationem sui, vt quoddam malum superexcedens, quod est obiectum timoris: non est tamen ista deriuatio timoris ex desperatione ex parte obiecti, sic accipienda, vt oporteat obiectum timoris ex penitus obiecto desperationis procedere: quoniam hoc est manifestè falsum, dum sumus inter spem & metum: sed quia obiectũ timoris sapit semper aliquid de obiecto desperationis. Nullum enim malum habet rationem timendi, nisi quia bonum oppositum æstimatur, vel dubitatur superexcedens, quod est obiectũ desperationis. Si autem considerentur ex parte modi attingẽdi obiectum, cum vtriusque modus consistat in fugiendo & timori per se, desperationi autem per accidens conueniat suum fugere obiectum, & quod est per accidens dependeat ab eo quod est per se: consequens est, vt timor sit ex hac parte causa desperationis, non ita quòd obiectum desperationis sit compositum ex bono & malo, sicut obiectum audaciæ: quoniam, vt superius in quæstio. 40. arti. 4. ad 2. patet, desperatio ex solo superexcessu boni esse potest, sed ita quòd in ipsum bonum superexcedens æstimatum impossibile, feratur

Suprà q.25. ar.3.cor.[illegible]
In sect.27. problem.4. tom.6.
Cap.5. aliquantulum à med.to.6.
Ca.8.circa med.to.5.
c.5. à med. tom.6.
art. præced.
Cap.5. non procul à fi. tom.6.

feratur timor & desperatio, timor quidem in superexcessum, inquantum impeditiuum boni, ac per hoc malum, desperatio verò in ipsum bonum superexcedens, fugiendo ipsum: est autem ratio mouens ad præponendum ex hac parte timorem, vt habeatur per se obiectum fugę in desperante, sicut in audace. cum enim bonum ab omnibus appetatur, & à desperante fugiatur, palã est quòd non fugitur inquantum bonum, nec inquantum maius bonum, sed ratione alicuius impedimenti, saltẽ est excessus æstimatus impossibilis: & quia impediens bonum, mali rationem induit, ex hac parte timor inchoat desperationem. Timoris autem nomine hoc in loco nõ intelligo timorẽ propriè dictum, vt est passio irascibilis distincta contra fugam, quæ est quarta passio concupiscibilis contraria desiderio, sed vt includit illam, ita quòd desperatio fugit bonum excedẽs propter fugam mali impedientis, puta ipsius excessus, qui includitur in timore, & non propriè, & propter timorem illius excessus difficilis, impedientis impossibilis, &c. Experimur enim quòd cognita impossibilitate consequendi aliquid, desperamus ab illo, nihil timentes: & ratio huius est, quia impossibilitas seu difficultas cõsequendi, & si ex hoc ipso quod impedit bonum consequendum, statim habeat vnde induat rationem mali: ac per hoc obiectũ abominationis seu fugæ inclusæ in timore, non tamen habet vnde induat rationem mali ardui: quia tamen est impedimentum boni ardui, licet non sit malum arduum, Author timoris nomine vsus est. Desperatio igitur ex parte obiecti causa est timoris: timor verò ex parte modi attingendi obiectum causa est desperationis: quo fit, vt non æqualiter fiant desperatio & audacia à timore & spe. nam audacia à spe, & ex parte obiecti: bonum enim est prius malo, & ex parte modi: quia persecutio boni ex ratione prosecutionis mali oritur: desperatio autem ex parte modi tantum ex timore, seu abominatione nascitur.

Lib.3. c.4. tom.4.
In sect.27. problem.4. tom.6.
q.40.ar.6.
ca.5.in fine tom.6.
3.Ethic.le.14.cor.3.
In sect.27. Problem.3. tom.6.
Ca.5.in fi. & lib.3. Ethi.ca.8. to.5.& 6.
Cap.7.post med.to.5.

remotionem terribilium appropinquantium, puta quia homo non habet inimicos: quia nulli nocuit, quia non videt aliquod periculum imminere: illis enim videntur maximè pericula imminere, qui aliis nocuerunt. Ex parte verò transmutationis corporalis causatur audacia per prouocationem spei, & exclusionem timoris, vel ex his, quæ faciunt caliditatem circa cor. vnde Philos. dicit in lib. de partibus Animalium *, quòd illi qui habent paruum cor secundum quantitatem, sunt magis audaces: & animalia habentia magnum cor secundum quantitatem, sunt timida: quia calor naturalis non tantum potest calefacere magnum cor, sicut ignis non tantum potest calefacere magnã domum, sicut paruam. & in lib. de Proble.* dicit, quòd habentes magnum pulmonem sanguineum, sunt audaciores propter caliditatem cordis exinde cõsequentem. & ibid. dicit, quòd vini amatores sunt magis audaces propter caliditatem vini. vnde & suprà dictum est *, quòd ebrietas facit ad bonitatem spei. caliditas enim cordis repellit timorem, & causat spem propter cordis extensionem & amplificationem.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd vis irascibilis denominatur ab ira, non quia omnis motus huius potentiæ sit ira, sed quia ad iram terminantur omnes motus huius potentiæ: & inter alios eius motus iste manifestior.

¶Ad secundum dicendum, quòd illi qui sunt inexperti periculorum, sunt audaciores, non propter defectum; sed per accidens: inquantum, scilicet propter inexperientiam, neque debilitatem suam cognoscunt, neque præsentiam periculorum: & ita per subtractionem causæ timoris sequitur audacia.

¶Ad tertium dicendum, quòd sicut Philos. dicit in 2.Rhetor.* Iniustum passi redduntur audaciores, quia æstimãt, quod Deus iniustum passis auxilium ferat. & sic patet quòd nullus defectus causat audaciam nisi per accidens: inquantum scilicet habet adiunctam aliquam excellentiam, vel veram, vel æstimatam, vel ex parte alterius, vel ex parte sui.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum audaces sint promptiores in principio, quàm in fine in ipsis periculis.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd audaces nõ sint promptiores in principio, quàm in ipsis periculis. Timor enim ex timore causatur, qui contrariatur audaciæ: vt ex dictis patet. sed audaces quandoque in principio tremunt, vt Philos. dicit in lib. de Problem.* ergo non sunt promptiores in principio, quàm in ipsis periculis existentes.

2 ¶Præterea, Per augmentum obiecti augetur passio: sicut si bonum est amabile, & magis bonum est magis amabile: sed arduum est obiectum audaciæ: augmentato ergo arduo, augmentatur audacia: sed magis fit arduum & difficile periculum, quando est præsens. ergo debet tunc magis crescere audacia.

3 ¶Præterea, Ex vulneribus inflictis prouocatur ira, sed ira causat audaciam. Dicit enim Philos. in 2.Rheto.* quòd ira est ausiuum: ergo quando iam sunt in ipsis periculis, & percutiuntur, videtur quòd magis audaces reddantur.

¶SED CONTRA est quod dicitur in 3. Ethic.* quòd audaces præuolantes sunt & volentes ante pericula, in ipsis autem discedunt.

¶RESPONDEO dicendum, quòd audacia, cum sit quidam motus appetitiuus sensitiui, sequitur apprehensionem appetitiuæ virtutis, virtus autem sensitiua non est collatiua, nec inquisitiua singulorum, quæ circunstant rem, sed subitum habet iudicium. Contingit autem quandoque, quòd secundum subitam apprehensionem non possunt cognosci omnia, quæ difficultatem in aliquo negotio afferũt, vnde surgit audaciæ motus ad aggrediendum periculum. vnde quando iam experiuntur ipsum periculum, sentiunt maiorem difficultatem, quàm æstimauerũt, & ideo deficiunt. Sed ratio est discursiua omnium quæ afferunt difficultatem negotio: & ideo fortes qui ex iudicio rationis aggrediuntur pericula, in principio videntur remissi, quia non passi, sed cum deliberatione debita aggrediuntur: quando autem sunt in ipsis periculis: non experiuntur aliquid improuisum, sed quandoque minora illis, quæ præcogitauerunt, & ideo magis persistunt. Vel etiam quia propter bonum virtutis pericula aggrediuntur, cuius boni voluntas in eis perseuerat, quantacunque sint pericula: audaces autem propter solam æstimationem facientem spem, & excludentem timorem, sicut dictum est *.

art. præced.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd etiam in audacibus accidit tremor propter reuocationem caloris ab exterioribus ad interiora, sicut etiam in timentibus, sed audacibus reuocatur calor ad cor: in timentibus autem ad inferiora.

¶Ad secundum dicendum, quòd obiectum amoris est simpliciter bonum: vnde augmentatum simpliciter augmentat amorem, sed obiectum audaciæ est compositum ex bono & malo, & motus audaciæ in malum præsupponit motum spei in bonum: & ideo si tantum addatur de arduitate ad periculum quod excedat spem, non sequetur motus audaciæ, sed diminuetur: si tamen sit motus audaciæ quanto maius est periculum, tanto maior audacia reputatur.

¶Ad tertium dicendum, quòd ex læsione non causatur ira nisi supposita aliqua spe, vt infrà dicetur *: & ideo si fuerit tantum periculum, quòd excedat spem victoriæ, non sequitur ira: sed verum est quòd si ira sequatur, audacia augebitur. q.seq. ar.1.

QVAESTIO QVADRAGESIMASEXTA,

De ira secundum se, in octo articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de ira. Et primò, de ira secundum se. Secundò, de causa factiua iræ & remedio eius. Tertiò, de effectu eius.

¶Circa primum quæruntur octo. Primò, vtrum ira sit passio specialis. ¶Secundò, vtrum obiectum iræ sit bonum, an malum. ¶Tertiò, vtrum ira sit in concupiscibi. ¶Quartò, vtrum ira sit cum ratione. ¶Quintò, vtrum ira sit naturalior quàm concupiscentia. ¶Sextò, vtrum ira sit grauior, quàm odium. ¶Septimò, vtrum ira solum sit ad illos, ad quos est iustitia. ¶Octauò, de speciebus iræ.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum ira sit specialis passio.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd ira non sit passio specialis. Ab ira enim denominatur potentia irascibilis: sed huius potentiæ non est vna tantum passio, sed multæ: ergo ira non est vna passio specialis. 2.2. q.158. ar.8.cor.& 3.dist.5.q.1. art.8.

2 ¶Præterea, Cuilibet passioni speciali est aliquod contrarium, vt patet inducenti per singula: sed iræ non est aliqua passio contraria, vt suprà dictum est.* ergo ira non est passio specialis. q.23. art.[illegible]

3 ¶Præterea, Vna specialis passio non includit aliam, sed ira includit multas passiones: est enim cum tristitia, & cum spe, & cum delectatione, vt patet per Philosophum in 2.Rhetor.* ergo ira non est passio specialis. Ca.2. & 3. lib.2.c.16.

¶SED CONTRA est quod Damascenus* ponit iram specialem passionibus. Et similiter Tullius 4. de Tusculanis quæstionibus*. pag.4.&5.

¶Super Quæstionis quadragesimæsextæ articulum primum.

IN arti.1. quæst.46. in responsione ad primum aduerte, quòd illa verba literæ, Ad iram terminantur, possunt habere duos sensus. primus est, quòd singuli motus irascibilis, scilicet motus spei, & motus desperationis, & reliqui terminantur ad iram: sicut diximus: quòd amor terminatur ad delectationem. & hic sensus est falsus: non enim spes terminatur ad iram, vt patet. Secũdus est, quòd omnes passiones irascibilis terminantur ad iram, id est, finiuntur in ira, tanquam in vltima passione: & hoc est dicere quòd ira est vltima passio, seu vltimus motus huius potentiæ & notior: & propterea denominauit potentiam, & hic sensus est verus, vt patet ex superius dictis.

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

¶ Super Quæstionis quadragesimæsextæ articulum secundum.

IN art.2.eiusdem q.46. scitò quòd distinctio facta in litera, quòd motus appetitus feratur in obiectum per modum incomplexi, & per modum complexi, intelligitur formaliter & explicitè: vt patet in numeratis passionibus per modum incomplexi. Desiderium enim & spes si considerentur obiecta secùdum implicita, complexionem habet: nullus enim desiderat, nisi sibi vel alteri bonum: & similiter nullus sperat bonum nulli. Sed si secundum explicita obiecta considerentur, incomplexio inuenitur: est enim desiderium absentis boni: & spes futuri. Amare autem est velle bonum alicui: vt in 2. Rhetori. dicitur: vbi explicitè patet applicatio huius ad hoc ex parte obiecti, Intendit ergo Author quòd quædam passiones sunt quarũ obiecta consistunt explicitè in applicatione huius ad hoc: quædam autem non. Et ex hoc soluuntur duæ obiectiones: prima est de spe & desiderio quomodo comperuntur inter eas, quæ per modum incomplexi sunt: cum respiciant bonum & personam. Secunda est quomodo amor concupiscentiæ quo amatur vnum respicit vnum obiectum tantum cum sibi ametur vel alteri: vt superius etiã dictum fuit. & similiter de odio abominationis, patet enim vtriusque solutio: quia scilicet non explicitè important applicationem huius ad hoc in obiecto sicut cum amatur amicus, aut irascimur alicui, aut odio habemus aliquem odio inimicitię. In his enim tribus solis explicita applicatio huius ad hoc in obiecto apparet, &c.

¶RESPONDEO dicendum, quòd aliquid dicitur generale dupliciter. Vno modo per prædicationem, sicut animal est generale ad omnia animalia. Alio modo per causam, sicut sol est causa generalis omnium, quæ generantur in his inferioribus, secundum Dionysium in 4.cap.de diuinis nom.* Sicut enim genus continet multas differentias potestate secundum similitudinem materiæ, ita causa agens continet multos effectus secundum virtutem actiuam: contingit autem aliquem effectum ex concursu diuersarum causarum produci, & quia omnis causa aliquo modo in effectu manet, potest etiam dici tertio modo, quòd effectus ex congregatione multarum causarum productus, habet quandam generalitatem, inquantum continet multas causas quodammodo in actu. Primo ergo modo ira non est passio generalis, sed condiuisa aliis passionibus, vt suprà dictum est*. Similiter autem nec secundo modo, nõ est enim causa aliarum passionum, vt suprà dictum est*. Sed per hunc modum potest dici generalis passio amor, vt patet per Aug.in 4.lib.de Ciuit. Dei *. Amor enim est prima radix omnium passionum, vt suprà dictum est*. Sed tertio modo potest ira dici passio generalis, inquantum ex concursu multarum passionum causatur, non enim insurgit motus iræ, nisi propter aliquam tristitiam illatam, & nisi adsit desiderium & spes vlciscendi, quia vt Philosophus dicit in 2.Rhetoric.* iratus habet spem puniendi, appetit enim vindictam, vt sibi possibilem. vnde si fuerit multum excellens persona, quæ nocumentum intulit, non sequitur ira, sed solum tristitia, vt Auicen. dicit in lib.de Anima.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd vis irascibilis denominatur ab ira, non quia omnis motus huius potentiæ sit ira, sed quia ad iram terminantur omnes motus huius potentiæ: & inter alios eius motus iste est manifestior.

¶Ad secundum dicendum, quòd ex hoc ipso quòd ira causatur ex contrariis passionibus scilicet à spe, quæ est boni, & à tristitia, quæ est mali, includit in seipsa contrarietatem: & ideo non habet contrarium extra se, sicut etiam in mediis coloribus, non inuenitur contrarietas, nisi quæ est simplicium colorum, ex quibus causantur.

¶Ad tertium dicendum, quòd ira includit multas passiones, non quidem sicut genus species, sed magis secundum continentiam causæ & effectus.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum obiectum iræ sit bonum vel malum.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd obiectum iræ sit malum. Dicit enim Greg.Nicen.* quòd ira est quasi armigera concupiscentiæ inquantum scilicet impugnat id quod concupiscentiam impedit: sed omne impedimentum habet rationem mali. ergo ira respicit malum tanquam obiectum.

2 ¶Præterea, Ira, & odium conueniunt in effectu. vtriusque enim est inferre nocumentum alteri: sed odium respicit malum tanquam obiectum, vt suprà dictum est*: ergo etiam & ira.

3 ¶Præterea, Ira causatur ex tristitia. vnde Philosophus dicit in 7.Ethic.* quòd ira operatur cum tristitia: sed iustitiæ obiectum est malum, ergo & iræ.

¶SED CONTRA est quod Aug.dicit in 2.Confess.* quòd ira appetitus vindictam: sed appetitus vindictæ est appetitus boni, cum vindicta ad iustitiam pertineat. ergo obiectum iræ est bonum.

¶Præterea, Ira semper est cum spe: vnde & delectationem causat, vt dicit Philosophus in 2.Rhetor.* sed spei & delectationis obiectum est bonum, ergo & iræ.

¶RESPONDEO dicendum, quòd motus appetitiuæ virtutis sequitur actum virtutis apprehensiuæ: vis autem apprehensiua dupliciter aliquid apprehendit. vno modo per modum incomplexi, sicut cum intelligimus quid est homo: alio modo per modum complexi, sicut cum intelligimus album inesse homini, Vnde vtroque modo vis appetitiua potest tendere in bonum & malum, per modũ quidem simplicis & incomplexi, cum appetitus simpliciter sequitur, vel inhæret bono, vel refugit malum: & tales motus sunt desiderium, & spes, delectatio, & tristitia, & alia huiusmodi. Per modum autem complexi, sicut cum appetitus fertur in hoc, quòd aliquod bonum vel malum insit vel fiat circa alterum, vel tendendo in hoc, vel refugiendo ab hoc: sicut manifestè patet in amore & odio: amamus enim aliquem, inquantum volumus ei inesse aliquod bonum, odimus autem aliquem inquantum volumus ei inesse aliquod malum: & similiter est in ira: quicunq; enim irascitur, quærit vindicari de aliquo, & sic motus iræ tendit in duo, scilicet in ipsam vindictam, quam appetit & sperat, sicut quoddam bonum: vnde & de ipsa delectatur: tendit etiam in illum, de quo quærit vindictam, sicut in contrarium & nocium, quod pertinet ad rationem mali. Est autem duplex differentia attendenda circa hoc, iræ ad odium, & ad amorem. Quarum prima est, quòd ira per se respicit duo obiecta, amor verò & odium quandoque respiciunt vnum obiectum tantum: sicut cum dicitur aliquis amare vinum, vel aliquid huiusmodi, aut etiam audire. Secunda est: quia vtrunque obiectorum, quod respicit amor, est bonum: vult enim amans bonũ alicui tanquam sibi conuenienti: vtrunque verò horum, quæ respicit odium, habet rationem mali: vult enim odiens malum alicui, tanquam cuidam inconuenienti. Sed ira respicit vnum obiectum secundum rationem mali, scilicet hominem nocium de quo vult vindicari, & ideo est passio quodammodo composita ex contrariis passionibus.

¶Et per hoc patet responsio ad obiecta.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum ira sit in concupiscibili.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd ira sit in concupiscibili. Dicit enim Tull.in 4. de Tusc.quæst.* quòd ira est libido quædam: sed libido est in concupiscibili. ergo & ira.

2 ¶Præterea, Augu.dicit in regula, quod ira* crescit in odium. Et Tullius dicit in eodem lib. quòd odium est ira inueterata: sed odium * est in concupiscibili sicut amor, ergo ira est in concupiscibili.

3 ¶Præterea, Damasc.& Greg.Nice. dicunt, quòd ira componitur ex tristitia & desiderio: sed vtrunque horum est in concupiscibili. ergo ira est in concupiscibili.

¶SED CONTRA, vis concupiscibilis est alia ab irascibili: si igitur ira esset in concupiscibili, non dominaretur ab ea vis irascibilis.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est*, passiones irascibilis in hoc differunt à passionibus concupiscibilis, quòd obiecta passionum concupiscibilis sunt bonum & malum absolutè, obiecta autem passionum irascibilis sunt bonum & malum cum quadam eleuatione & arduitate: dictum est autem*, quòd ira respicit duo obiecta, scilicet vindictam, quam appetit: & cum, de quo vindictã quærit, & circa vtrunque quandam arduitatem ira requirit: non enim insurgit motus iræ nisi aliqua magnitudine circa vtrunque existente: quæcunque enim nihil sunt, aut modica valdè, nullo modo digna æstimamus, vt dicit Philosophus 2.Rhetor.* vnde manifestum est, quòd ira non est in concupiscibili, sed in irascibili.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Tullius libidinem nominat appetitum cuiuscunque boni futuri, non habita discretione ardui, vel non ardui: & secundum hoc ponit iram sub libidine, inquantum est appetitus vindictæ: sic autem libido communis est ad irascibilem & concupiscibilem.

¶Ad secundũ dicendum, quòd ira dicitur crescere in odium, non quod eadem numero passio, quæ prius fuit ira, postmodum fiat odium per quãdam inueterationem, sed per quandam causalitatem: ira enim per diuturnitatem causat odium.

¶Ad tertium dicendum, quòd ira dicitur componi ex tristitia & desiderio: non sicut ex partibus, sed sicut ex causis. dictum est autem suprà *, quòd passiones concupiscibilis sunt causæ passionum irascibilis.

ARTI

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum ira sit cum ratione.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd ira non sit cum ratione. Ira enim cum sit passio quędã est in appetitu sensitiuo, sed appetitus sensitiuus non sequitur rationis apprehensionem, sed sensitiuæ partis. ergo ira non est cum ratione.

2 ¶Præterea, Animalia bruta carent ratione, tamen in eis inuenitur ira. ergo ira non est cum ratione.

3 ¶Præterea, Ebrietas ligat rationem, adiuuat autem ad iram, ergo ira non est cum ratione.

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 7. Ethic.* quòd ira consequitur rationem aliqualiter.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut sup.dictum est*, ira est appetitus vindictæ. hæc autem collatione importat pœnæ insligendæ ad nocumentum sibi illatum, vnde in 7.Ethi.* dicit Philo. quòd syllogizans conferendo, quomodo oportet totaliter oppugnare, irascitur confestim: conferre autem & syllogizare est rationis, & ideo ira est quodammodo cum ratione.

¶AD PRIMVM ergo dicendũ quòd motus appetitiuæ virtutis potest esse cum ratione dupliciter. Vno modo cum ratione præcipiente: & sic voluntas est cũ ratione. vnde & dicitur appetitus rationalis. Alio modo cum ratione denunciante: & sic ira est cum ratione. Dicit enim Philos.in lib.de Problem.* quòd ira est cum ratione, non sicut præcipiente ratione, sed vt manifestante iniuriam: appetitus enim sensitiuus immediate rationi non obedit, sed mediante voluntate.

¶Ad secundum dicendum, quòd bruta animalia habent instinctum naturalem ex diuina rationę eis inditum, per quem habent motus interiores & exteriores similes motibus rationis: sicut suprà dictum est*.

¶Ad tertium dicendum, quòd sicut dicitur in 7.Ethic.* ira audit aliqualiter rationem, sicut mutationem quòd iniuriatum est ei; sed non perfectè audit, quia non obseruat regulam rationis in rependendo vindictam. Ad iram ergo requiritur aliquis actus rationis, & additur impedimentum rationis: vnde Philosophus dicit in lib.de Problem.* quòd illi qui sunt multum ebrij, tanquam nihil habentes de iudicio rationis, non irascuntur, sed quando sunt parum ebrij irascuntur, tanquam habentes iudicium rationis, sed impeditum.

ARTICVLVS V.

¶ Vtrum ira sit naturalior quàm concupiscentia.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd ira non sit naturalior quàm concupiscentia. Proprium enim hominis dicitur, quòd sit animal mansuetum natura: sed mansuetudo opponitur irę, vt dicit Philosophus in 2.Rhetor.* ergo ira non est naturalior quàm concupiscentia, sed omnino videtur esse contra hominis naturam.

2 ¶Præterea, Ratio contra naturam diuiditur, ea enim quæ secundum rationẽ agunt, non dicimus secundũ naturam agere: sed ira est cum ratione, concupiscentia autem sine ratione; vt dicitur in 7.Ethico.* ergo concupiscentia est naturalior quàm ira.

3 ¶Præterea, Ira est appetitus vindictæ: concupiscentia autem maximè est appetitus delectabilium secũdum tractum, scilicet ciborum & venereorum, hæc autem sunt magis naturalia homini, q̃ vindicta. ergo concupiscentia est naturalior, quàm ira.

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 7. Ethic.* quòd ira est naturalior quàm concupiscentia.

¶RESPONDEO dicendum, quòd naturale dicitur illud quod causatur à natura, vt patet in 2.Physi.* vnde vtrum aliqua passio sit magis, vel minus naturalis, considerari non potest, nisi ex causa sua: causa autem passionis, vt suprà dictum est*, dupliciter accipi potest. Vno modo ex parte obiecti, Alio modo ex parte subiecti. Si ergo consideretur causa iræ, & concupiscentiæ ex parte obiecti, sic concupiscentia & maximè ciborum & venereorum naturalior est quàm ira, inquantum ista sunt magis naturalia quàm vindicta. Si autem consideretur causa iræ ex parte subiecti, sic quodammodo ira est naturalior, & quodammodo concupiscentia. Potest enim natura alicuius hominis considerari, vel secundum naturam generis: vel secundum naturam speciei, vel secundum complexionem propriam indiuidui. Si igitur consideretur natura generis quæ est natura huius hominis, inquantum est animal, sic naturalior est concupiscentia quàm ira: quia ex ipsa natura communi habet homo quandam inclinationem ad appetendum ea, quæ sunt conseruatiua vitæ, vel secundum speciem, vel secundum indiuiduum. Si autem consideremus naturam hominis ex parte speciei, scilicet inquantum est rationalis, sic ira est magis naturalis homini quàm concupiscentia: inquantum ira est cum ratione magis, quàm concupiscentia. vnde Philosophus dicit in 4. Ethicor.* quòd humanius est punire quod pertinet ad iram, quàm mansuetũ esse: vnumquodque enim naturaliter insurgit contra contraria & nociua. Si verò consideretur natura huius indiuidui secundum propriam complexionem, sic ira naturalior est quàm concupiscentia: quia scilicet habitudinem naturalem ad irascendum, quæ ex complexione, magis de facili sequitur ira quã concupiscentia, vel aliqua alia passio. Est enim homo dispositus ad irascendum secundum quod habet cholericam complexionem. cholera autẽ inter alios humores citius mouetur: assimilatur enim igni. & ideo magis est in promptu, vt ille qui est dispositus secundum naturalem complexionem ad iram, quòd irascitur, quàm de eo qui est dispositus ad concupiscendum, quòd concupiscat, & propter hoc Philosophus dicit in 7.Ethic.* quòd ira magis traducitur à parentibus in filios, quàm concupiscentia.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, In homine considerari potest & naturalis complexio ex parte corporis, quę est temperata, & ipsa ratio. Ex parte igitur complexionis corporalis naturaliter homo secundum suam speciem est non habens superexcellentiam, neque alicuius alterius passionis, propter temperamentum suæ cõplexionis, alia verò animalia secundum quod recedunt ab hac qualitate complexionis ad dispositionem alicuius complexionis extremæ, secundum hoc etiam naturaliter disponuntur ad excessum alicuius passionis: vt leo ad audaciam, canis ad iram, lepus ad timorem: & sic de aliis. Ex parte verò rationis est naturale homini, & irasci & mansuetum esse secundum quòd ratio quodammodo causat iram, inquantum nuntiat causam iræ: & quodammodo sedat iram. inquantum iratus non totaliter audit imperium rationis, vt suprà dictum est*.

¶Ad secundũ dicẽdum, q̃ ipsa ratio pertinet ad naturã hominis: vnde ex hoc ipso, quòd ira est cũ ratione, sequitur quòd secũdum aliquẽ modũ sit homini naturalis.

¶Ad tertium dicendum, quòd ratio illa procedit de ira & concupiscentia ex parte obiecti.

ARTICVLVS VI.

¶ Vtrum ira sit grauior quàm odium.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd ira sit grauior, quàm odium. Dicitur enim Prouer.27. quòd ira non habet misericordiam, nec erumpens habet furor, odium autem quandoque habet misericordiam: ergo ira est grauior quàm odium.

2 ¶Præterea, Maius est pati malum, & de malo dolere, quàm simpliciter pati: sed ille qui habet aliquẽ odio, sufficit quod ille, quem odit, patiatur malum: irato autẽ non sufficit, sed quærit quòd cognoscat illud, de illo doleat: vt dicit Philos.in 2.Rhet.* ergo ira est grauior quàm odium.

3 ¶Præterea, Quanto ad constitutionẽ alicuius plura concurrunt, tanto videtur esse stabilius, sicut habitus permanentior est, qui ex pluribus actibus causatur: sed ira causatur ex cõcursu pluriũ passionum, vt suprà dictum est*, non autem odium: ergo ira est stabilior & grauior quàm odium.

¶SED CONTRA est quod Aug. in regula *, odium comparat trabi, iram verò festucæ.

¶RESPONDEO dicẽdum, quòd species passionis & ratio ipsius ex obiecto

¶ Super Quæstionis quadragesimæsextæ articulum quintum.

IN art.5.omissis 3.& 4. in responsione ad primum dubium nouitiosi occurrit. Quo pacto ratio sedat iram, inquantum iratus non totaliter audit imperium rationis; oppositum nanque apparet, dum iratus non obediens rationi, magis prosequitur vt experientia testatur.

¶Ad hoc dicitur primò, explanando sententiam Authoris: deinde verba: intendit Author quòd quia ratio dupliciter actu refertur ad iram, scilicet nuntij & præcepti, & nuntiantem quidem semper se exhibet ratio, quia ipsam iram respicit, nuntiando causam vindictæ: præcipientem verò non semper se exhibet, quia moderamen iræ præcipiendo faceret, quòd nõ semper accidit: ideirco ratio est causa iræ inquantum nuntiat, & est causa mansuetudinis, inquantum præcipit moderãdo, & quia nuntiare necessariò concurrit ad iram & semper: præcipere autem non: ideo in corpore articuli ex 4.Ethi.dictum (quòd humanius est punire quã mansuetum esse) ex hac radice verificatur. Verba autem literæ accipienda sunt specificatiuè: ira quòd ly inquantum iratus non totaliter audit imperium rationis, determinat conditionem, secundum quam ira subtrahibilis est imperio rationis: quia enim opposita habent fieri circa idem, secundum eãdem conditionem, ira nata est obedire & non obedire, moderamen suscipere & non suscipere sub imperio rationis: ac si diceret, quòd ira inquantum subest rationi nuntianti est ab ea: inquantum verò subest rationi moderanti, sedatur ab ea: ita quòd ratio ex illo actu sedat iram, qui potest audiri & non audiri ab irato: ob cuius non auditionem dicitur iratus non totaliter audire imperium rationis.

¶ Super Quæstionis quadragesimæsextæ articulum sextum.

IN artic.6. in corpore, aduerte, quòd ira & odium inimicitiæ comparantur, & discutiuntur: & non odium abominationis. illud enim est quod vult malum malo, non hoc: infirmus enim qui odit suam ægritudinem, nulli vult malum, & iustus de se dicẽs, inquos odio habui, nulli malum voluit, sed iniquitatem odio habuit, & abominatus est.

¶In eodem 6.articulo dubium adhuc est, quia differentia inter iram & odium inimicitiæ, falsa videtur: quia aut est

sermo de malo illi cui appetitur, aut simpliciter. Si primo modo, non est differentia inter iram & odium quoniam vtro-bique appetitur malum illi: vindicta enim est malum punitos. Si secundo modo, si quitur impossibile, sequitur quòd ad malum, vt malum possit esse prosecutio appetitus, patet esse enim quòd odiens affectat malum, quod illi qui odio habetur, vult.*

¶Ad hoc dicitur, quòd hic est sermo de malo illi, sed formaliter scilicet, sub ratione mali: & in hoc differt odium ab ira, quia ira malum respicit inductum iusti vindicatiui rationem, odium autem malum nudum secundum se: & licet sit impossibile appetitum prosequi per se malum appetendi, non tamen est impossibile appetitum per se prosequi malum contrarior: nullus enim operatur aspiciens ad malum sibi, sed bene ad malum contrario: hoc autem sit in odio non primum.

¶In eodem 6. artic. in responsione ad primum dubium occurrit circa id quod de odio dicitur, quod insatiabile est, infinitum est: videtur enim hoc falsum: primò, quia contingit odio habere aliquem quo ad aliquid: puta prælationem vel potestatem super se, & velle ei solum ho malum, scilicet priuationem illius. Secundò, quia contingit odio habere aliquem quo ad vitam ita quòd velit ei mortem: & tamen non velit ei alia mala, puta infirmitates, mala genera mortis, & similia. Non ergo odium est insatiabile & infinitum, sed mensuratum habet obiectum. Ad hoc potest dupliciter dici, primò de odio abominationis & inimicitiæ: secundò de odio inimicitiæ simpliciter, vel secundum quid: & dici quòd odium insatiabile & infinitum est odium inimicitiæ simpliciter, quo scilicet persona non secundum quid, sed simpliciter odio habetur: & quòd de huiusmodi odio loquitur Scriptura, loquitur Aristot. loquitur author: obiectiones autē sunt de odio abominationis, vel secundum quid: sed quia ratio in litera adducta militat pro omni odio: scilicet ea quæ secundum se appetuntur sine mensura appetuntur, vt patet inductiuè in auaro, in infirmo, &c. & ex primo Politicorum, ideo alibi dicendum videtur, quòd differentiæ inter

Ca.5.to.5.

Ca.6.to.5.

In corr. arg.

Ca.4.ad fi.

Cap.4. ad fin.tom.6.

pensatur: est autem obiectum iræ & odij idem subiecto; nam sicut odiens appetit malum ei, quem odit, ita iratus ei contra quem irascitur, sed non eadem ratione: sed odiens appetit malū inimici, inquātum est malum, iratus autem appetit malum eius, contra quem irascitur, non inquantum est malum, sed inquantum habet quandam rationem boni, scilicet prout æstimat illud esse iustum, inquantum est vindicatiuum: vnde cuiꝰ sup. dictum est*, quòd odium est per applicationē mali ad malū, ira autem per applicationem boni ad malum. Manifestum est autem, quòd appetere malum sub ratione iusti minus habet de ratione mali, quàm velle malū alicuius simpliciter. Velle enim malū alicuius sub ratione iusti potest esse etiam secundum virtutem iustitiæ, si præcepto rationis obtemperetur; sed ira in hoc solum deficit, quòd non obedit rationis præcepto in vleiscendo, vnde manifestum est, quòd odium est multo deterius & grauius quàm ira.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, q̄ in ira & odio duo possunt considerari, scilicet ipsum quod desideratur, & intētio desiderij. Quantū igitur ad id quod desideratur, ira habet magis misericordiam, q̄ odium: quia enim odium appetit malum alterius secundum se, nulla mensura mali satiatur: ea enim quæ secundum se appetūtur, sine mēsura appetuntur, vt Phil. dicit 1. Polit.* sicut auarus diuitias: vnde dicitur Eccl. 12. Inimicus si inuenerit tempus, non satiabitur sanguine. Sed ira non appetit malum nisi sub ratione iusti vindicatiui: vnde quādo malum illatum excedit mensuram iustitiæ secundum æstimationē irascentis, tunc miseretur: vnde Philosꝰ, dicit in 2. Rhet.* quòd iratus, si fiant multa, misereditur, odiens autem pro nullo. Quantum verò ad intensionem desiderij, ira magis excludit misericordiā, q̄ odium, quia motus iræ est impetuosior propter choleræ inflāmationem. Vnde statim subditur, Impetum cōcitati spiritus ferre quis potest?

¶Ad secundū ergo dicēdum, quòd sicut dictum est*, iratus appetit malū alicuius, inquātum habet rationē iusti vindicatiui: vindicta autem fit per illationē pœnæ. Est autem de ratione pœnæ quòd sit contraria voluntati, & quòd sit afflictiua, & quòd pro aliqua culpa inferatur. & ideo iratus hoc appetit: vt ille cui nocumentū infert, percipiat, & doleat, & quòd cognoscat propter iniuriā illatā sibi hoc prouenire. Sed odiēs de hoc nihil curat, quia appetit malum alterius, inquātum huiusmodi: non est autem verum quòd id de quo quis tristatur, sit peius: iniustitia enim & imprudentia cum sint mala, quia tamen sunt voluntaria, non contristant eos quibus insunt, vt dicit Philosophus in 2. Rhetor.*

¶Ad tertium dicendū, quòd id quod ex pluribus causis causatur, tunc est stabilius quando causæ accipiuntur vnius rationis: sed vna causa potest prēualere multis aliis: odium autem prouenit ex permanentiori causa quàm ira: nā ira prouenit ex aliqua cōmotione animi propter læsionē illatam: sed odiū procedit ex aliqua dispositione hominis, secūdum quam reputat sibi contrarium & nociuum id quod odit: & ideo sicut passio citius transit quàm dispositio vel habitus: ita ira citius transit quàm odium: quamuis etiam odium sit passio ex tali dispositione proueniens, & propter hoc Philosophus dicit in 2. Rhet. * quòd odium est magis insanabile quàm ira.

ARTICVLVS VII.

¶Vtrum ira sit ad illos solum, ad quos est iustitia.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd ira non solum sit ad illos, ad quos est iustitia; Non enim est iustitia hominis ad res irrationales, sed tamen homo quandoque irascitur rebus irrationalibus: puta cum scriptor ex ira proficit pennam, vel eques percutit equum; ergo ira non solum est ad illos ad quos est iustitia.

2 ¶Præterea, Non est iustitia hominis ad seipsum, nec ad ea quæ suiipsius sunt, vt dicitur in 5. Ethic.* sed homo quandoque sibipsi irascitur, sicut pœnitens propter peccatum: vnde dicitur in Psal. 4. Irascimini, & nolite peccare: ergo ira non solum est ad quos est iustitia.

3 ¶Præterea, Iustitia & iniustitia potest esse alicuius ad totum aliquod genus, vel ad totam aliquam communitatem, puta cum ciuitas aliquem læsit: sed ira non est ad aliquod genus, sed solum ad aliquod singulariū, vt dicit Philosophus in 2. Rheto,* ergo ira non propriè est ad quos est iustitia & iniustitia,

¶SED CONTRARIVM accipi potest à Philosopho in 2, Rhetor.*

¶RESPONDEO dicēdum, quòd sicut suprà dictum est*, ira appetit malum, inquantum habet rationem iusti vindicatiui: & ideo ad eosdem est ira, ad quos est iustitia & iniustitia. Nam inferre vindictam, ad iustitiam pertinet: ladere autem aliquem, pertinet ad iniustitiam, vnde tam ex parte causæ quæ est læsio illata ab altero, quàm etiam ex parte vindictæ eius quàm appetit iratus, manifestum est, quòd ad eosdem pertinet ira ad quos iustitia & iniustitia.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut suprà dictum est*, ira quamuis sit cum ratione, potest tamen etiam esse in brutis animalibus quæ ratione carent inquantum naturali instinctu per imaginationem mouentur ad aliquid simile operibus rationis. Sic igitur cum in homine sit & ratio & imaginatio, dupliciter in homine potest motus iræ insurgere. Vno modo ex sola imaginatione nuntiante læsionem: & sic insurgit aliquis motus iræ etiam ad res irrationales, & inanimatas secundum similitudinem illius motus, qui est in animalibus contra quodliber nociuum. Alio modo ex ratione nuntiante læsionem; & sic, vt Philosophus dicit in 2. Rhetor,* nullo modo potest esse ira ad res insensibiles, neque ad mortuos: tum quia non dolent, quod maximè quærunt irati in eis, quibus irascuntur, tum etiam quia non est ad eos vindicta, cum eorum non sit iniuriam facere.

¶Ad secundum dicendum, quòd sicut Philosophus dicit in 5. Ethicor.* quædam metaphorica iustitia & iniustitia est hominis ad seipsum, inquantum scilicet ratio regit irascibilem & concupiscibilem: & secundum hoc etiam homo dicitur de seipso vindictā facere: & per consequens sibiipsi irasci: propriè autem & per se non contingit aliquem sibiipsi irasci.

¶Ad tertium dicendum, quòd Philosophus in 2. Rhetor.* assignat vnam differētiam inter odium & iram, & quòd odium potest esse ad aliquod genus, sicut habemus odio omne latronum genus: sed ira non est nisi ad aliquod singulare, cuius ratio est, quia odium causatur ex hoc quòd qualitas alicuius rei apprehenditur, vt dissonans nostræ dispositioni: & hoc iram, & odium in hoc attenditur secundum ipsum propriū obiectum: ita quòd proprium obiectum odij non habet per se mensuram: & si habet, hoc est per accidens. Proprium autem obiectum iræ habet per se mensuram: & si in aliquo casu forte non habet, hoc esset per accidens; proprium obiectum iræ est vindicta, quę cum respiciat offensam receptam, manifestè per se includit proportionem saltem, secundum apparentiam itari ad offensam: ac per hoc per se in mensura consistit. Proprium autem obiectum odij inimiciciæ est sola persona, odij autem abominationis res: quicquid autem odio habetur siue persona, siue res, siue excessus, secundum se refutatur, & abnegatur ab effectu: ac per hoc non secundum aliquid sic & secundum aliquid non: & rursus, ac per hoc non in ordine ad aliud, qui commentiretur; & propterea insitè, insatiabiliterque refutatur, nec obstat quòd ipsum odio habitum mensuratum quoddam est, puta certus gradus potentiæ, certus præsentiæ, &c. hoc enim est per accidens: quicquid enim & quantumcunque sit illud quod odio habetur sine mensura refutatur: quamuis in se mensuratum sit: obiicitur enim odio quicquid obiicitur, vt quoddam totum, & non vt certa mensura ab aliis diferetum: propter quod non sufficiens signum distinctionis odij ab ira accipiunt Confessores, ex hoc quòd pœnitens dicit se non appetiisse nisi certum malum his, quos odisse se dicit: stat enim & frequentissime cum appetitu certi mali odium abominationis, quod redit quandoque in idem cum odio personæ secundum quid, cum enim odio habetur persona secundum aliquam bonam conditionem, propriè loquendo, obiectum odij est conditio illa non absolu è sed in illa persona, & propterea & persona sub illa conditione, & conditio in persona odio habetur, & sic saluatur odium abominationis simpliciter, & odium inimicitiæ secundū quid aliquo modo pro quanto, scilicet personæ oppositum malum desideratur.

Ca.6.& 5. Eth.to.5.

Ca.7.to.6.

Circa fin. lib.to.3.

ar.4.ad 4

Loc.in arg.1. citat. Ibidem & Gre. Nyc. lib.4. c.29. loco in arg. sed contra citatur.

Ca.2.to.6.

¶Super Quæstionū quadragesimasexte Articulum octauum.

OMisso 7. articulo, in quo diligenter notabis, & memoria mandabis distinctionem iræ ex imaginatione & ratione, & aduertes, quòd cum scientificus sermo de ira est, intelligitur de ira ex ratione nunciante.

¶In octauo in responsione ad primum aduerte, quòd Author non aperit intentionem suam an putauerit has iræ species esse veras species: & posset forte dici, quòd non sunt veræ species ex parte obiecti, secundum cuius per se differētias passionum differentiæ sumuntur: quamuis ex parte subiecti specificè distinguantur: obiectum enim omnis iræ omnino idē est: sed ex dispositione varia fiūt, scilicet celeritate, choleræ memoria, vel appetitu ipso diuersificatur: propter q̄ non video nisi accidentales differentias, licet non totaliter accidentales, vt album & nigrum ad animal.

2.2. q.158. art.5. Li.2.ortho. fides ca. 12.6.

¶Super Quæstionū 46. 47.& 48. Articulum primum.

CIrca quæst. 46. 47. & 48. simul nota diffinitionem iræ positam ab Arist. in 2. Rhet. Ira est appetitus cum tristitia ac spe punitionis apparentis propter apparentem paruipensionem eorum, quæ in ipsum, aut in ipsius aliqua non conuenientem. Ex qua diffinitione videre potes in primis iram passionem compositam ex tristitia & spe, & causis, & consequenter ex malo & bono: ac per hoc ex parte tristitiæ, mala defectus, & vniuersaliter contristantia dispōnunt ad iram, & in quibus tristitia accepta per manet aut renouatur, ira quoque facile surgit. Ex parte verò spei audacia delectatioque consequitur tam in cogitando, quàm in sperata præsentia vindictæ. Ex parte autem successus speratæ vindictæ ad tristitiam delectatio tanto est maior, quanto & medicinæ cōtra positæ habet rationē. Deinde habet obiectum vtrunque scilicet rē & personam res est punitio apparens, persona est is qui paruipendit. ex parte punitionis appetitæ & speratæ vide, quòd non est ira ad excellentes personas quas non speramus posse punire, nisi pro quanto cum alieno adiutorio puta diuina speramus punire: & tunc licet esset excellens persona respectu irati absolutè non tamen respectu eius cum adiutorio: quæ enim per amicos possumus per nos aliquo modo possumus: vt dicitur 3. Ethicor. Et q̄ ita non est nisi ad quos est iustitia: punitio enim ad iustitiam spectat & quod est finita & mensurata, punitio enim punibili commensuratur: & hinc multis factis placatur iratus. ex parte verò apparentiæ vide, quòd ira non est ad mortuos secundum se: nec ad insensibilia, quibus non potest apparere punitio: & q̄ iratus apperat punitionē, sic vt sciat punitus quid à quo & pro quo patitur, vt in 2. Rhet. dicitur: ex persona verò habes, quòd ira non est nisi ad singulares personas: quoniam singularis tantū est, paruipendere. Habes deinceps causam iræ apparentē paruipensionem: vnde vides ex parte irati causam iræ aliquā excellentiā, quam lædit paruipensio, & ex parte eius cui irascimur defectus quem decet paruipendere excellētem, denique habes iram nō ex qualibet, sed ex cōtra se vel sua apparente paruipensione cōsurgere. vnde enim pro se vel suis aliquo modo sit: exttaneas enim omnino iniurias nō curamus, & demisi inconuenientem seu iniustā oportere apparere paruipensionem vides, si ira excitari debet: quæ enim iuste pati credimus, nō quærimus vindicare: vt experientia continua testatur in iudiciis. Ex quibus nulla mihi videtur clatior differentia, qua possit odium ab ira discerni, quàm quòd ira est appetitus mali, ita quòd sentiat se punitum pro tali re: in odio autem appetitus est solius mali. Et si nesciunt exprimere effectus suos, saltem in hoc

Lib.4. fol. 5. à principio.

Lib.2.cap. 26.

Cap.5. circ. principi.

Capitul. 5. tom. 5.

Ca.1.to.6.

ar.4.ad 1.

Ca.4.to.6.

Ca.3.to.3.

Ca.4.to.6.

Ca.3.to.3.

Ca.4.to.6.

*Ca.3.to.3

Universidad de Deusto Biblioteca

velle ctu: vt dicitur in 6. Ethic. ideo hic actus declaratus est per nō velle: nō fuit tamē tacitus ab Authore in hoc tractatu actus istius nolitionis, sed inquantum est proprius voluntati tractatus est cum suo contrario, scilicet velle: oppositorū enim eadē est disciplina: & assignatū est ei obiectū, scilicet malum. Et dictum quid est, scilicet fuga, vt patet in loco allegato: inquantum verò rationē habet communē cū passionib⁹ tractatus est in tractatu de odio & opposito desiderij, desperatiōe ac timore: sunt enim in voluntate hęc, nolitiones: & vt dictum est, vniuersaliter passiones tractatæ sunt tā pro passionibus quàm pro actibus voluntatis similibus passionibus. De actu autē neutro, quòd non detur facilè, manifestum fit ex hoc, Cum appetitus bonū absolutè, cōcurrunt duæ conditiones in obiecto, scilicet bonitas terminans actum appetitus, & negatio ordinis ad aliud propter quod appetatur: fertur enim voluntas in bonum absolutè repræsentatum, sic quòd appetit ipsum & non appetit ipsum propter aliud. Ex hoc autem vlterius procedendo adiuncto, quod bonum propter se non ex ponitur positiuè, sed negatiuè, quia sicut nihil est à se positiuè, sed negatiuè, id est non ab alio, ita nihil est propter se positiuè, sed negatiuè, id est nō propter aliud: videbis quòd cum bonum absolutè appetitur, verus assensus voluntatis est ad bonū vt finem & propter se, & non est actus neuter. Et per hoc patet solutio rationis. Iā enim patet quòd est implicatio in adiecto dicere quòd bonū repræsentatur absolutè, & nō propter se, nec propter aliud: bonum enim absolutè est propter se negatiuè: & hoc modo intelligitur propter se vt distinguitur contra propter aliud, sicut intelligitur, quum distinguitur ens à se contra ens ab alio: sed aduerte Nouitie, quòd semper subintelligitur bonū substratum: alioquin propter se diceretur de chimera: quod enim est bonum non propter aliud, est bonū propter se. Quòd si contendat quis, quòd sumit ꝓpter se positiuè, manifestè distinguit bonum propter aliud contra nullum bonum: non datur enim bonum propter se positiuè, nisi fingatur aliquid quod sit positiuè finis suiipsius.

¶Ad secundum dubium dico, quòd non video in re aut in Authore distinctionē specificā in esse naturæ actuum, qui passiones dicūtur in voluntate positorum: sed omnes præter tristitiam ad supra nominatos septē actus, scilicet velle, nolle, frui, intendere, eligere, consentire & vti, reduci puto: Author siquidem superius in quæstione tertia, artic. 2. ad primum, particulares conditiones distinguere passiones partis sensitiuæ, affirmans, oppositúmq; in parte intellectiua insinuans, amorem & desideriū in parte sensitiua non intellectiua distingui secūdum speciē innuit: & si de delectatione in voluntate, & aliis passionibus idem sensisset, non posuisset fruitionem solam speciei distinctam ab aliis actibus voluntatis, sed tractasset de ea in tractatu de delectatione: quū sit eius species. Ad naturam autem rerum aspiciendo, nescio iram in voluntate, nisi velle vindictam: & amorem, nisi velle bonum sibi vel alteri, &c. Tristitiā autem ideo excepit: quia contraria eiusdem generis sunt, & eadem est eorum disciplina: ac per hoc cū delectatio in voluntate distinctus sit specie actus à velle & aliis actibus, consequens est vt tristitia, quæ ei est contraria, sit etiā specie distinctus actus à nolle, & cæteris etiam, nec propterea diminutus est Author, quoniam & ponendo fruitionem speciem per se in voluntate: insinuauit tristitiam. Oppositorum enim eadē est disciplina, & tractando de delectatione & tristitia, expresse tradidit tristitiam contrariam delectationi in voluntate: vt patet superius in quæstione 35. & sic si decē & septem supradictis addantur hi duo actus, scilicet nolle & tristari, erunt in vniuerso actus decē & nouem appetitus distincti specie in esse naturæ, comprehendendo sub fruitione omnem delectationem voluntatis.

student: sicut qui student in Philosophia, irascuntur contra eos, qui Philosophiam despiciunt: & simile est in aliis: sed despicere Philosophiam non est nocere ipsi studenti: non ergo semper irascimur propter id quod contra nos fit.

4 ¶Præterea, Ille qui tacet contra contumeliantem, magis ipsum ad iram prouocat: vt dicit Chrysost. sed in hoc contra ipsum nihil agit, quòd tacet: ergo non semper ira alicuius prouocatur propter aliquid quod contra ipsum fit.

¶SED CONTRA est quòd Philosophus dicit in 2. Rhet.* quòd ira fit semper ex his, quæ ad seipsum, inimicitia autem & sine his, quæ ad ipsum: si enim putemus talem esse, odimus. [*Cap. 4. ad fi. tom. 6.*]

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictū est*, ira est appetitus nocendi alteri sub ratione iusti vindicatiui: vindicta autem locum non habet nisi vbi præcessit iniuria, nec iniuria omnis ad vindictā prouocat: sed illa sola, quæ ad eū pertinet qui appetit vindictā, sicut enim vnūquodque naturaliter appetit propriū bonum, ita etiam naturaliter repellit proprium malum: iniuria autē ab aliquo facta non pertinet ad aliquē: nisi aliquid fecerit ꝙ aliquo modo sit cōtra ipsum: vnde sequitur quòd motiuum iræ alicuius semper sit aliquid contra ipsum factum. [*q. 46. ar. 6.*]

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ ira non dicitur in Deo secundum passionem animi, sed secūdum iudiciū iustitiæ: prout vult vindictam facere de peccato: peccator enim peccādo, Deo nihil nocere effectiuè potest: tamen ex parte sua dupliciter cōtra Deū agit. Primò quidē inquantum eum in suis mandatis contēnit. Secūdò, inquantū nocumentum aliquod infert alicui, vel sibi vel alteri: ꝙ ad Deū pertinet, prout ille cui nocumentū infertur, sub Dei prouidentia & tutela continetur.

¶Ad secundum dicendum, ꝙ irascimur contra illos qui aliis nocent, & vindictam appetimus inquantum illi quibus nocetur aliquo modo ad nos pertinent: vel per aliquam affinitatem, vel per amicitiā vel saltem per communionem naturæ.

¶Ad tertiū dicendū, ꝙ id in quo maximè studemus, reputamus esse bonū nostrum: & ideo cū illud despicitur, reputamus nos quoque despici, & arbitramur nos læsos.

¶Ad quartum dicendum, quòd tunc aliquis tacens ad iram prouocat iniuriātem quando videtur ex contemptu tacere: quasi paruipendat alterius iram: ipsa autem paruipensio quidam actus est.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum sola paruipensio vel despectio sit motiuum iræ.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd nō sola paruipensio vel despectio sit motiuum iræ. Dicit enim Dam.* ꝙ iniuriā passi vel æstimātes pati, irascimur: sed homo pōt iniuriā pati etiam absque despectu vel paruipensione: ergo nō sola paruipēsio est iræ motiuum. [*Infrà ar. 3. & 4. cor.*] [*Li. 2. orth. fidei c. 16.*]

2 ¶Præterea, Eiusdē est appetere honorem & contristari de paruipensione: sed bruta animalia nō appetūt honorē, ergo nō cōtristātur de paruipensione, & tamen in eis prouocatur ira ꝓpter hoc, ꝙ vulnerātur, vt dicit Philoso. in 3. Ethic.* ergo non sola paruipensio videtur esse motiuum iræ. [*Cap. 8. cir. med. to. 6.*]

3 ¶Præterea, Philosoph. in 2. Rhet.* ponit multas alias causas iræ, puta obliuionem & exultationem in fortuniis, denūciationem malorum, impedimentum consequendæ propriæ voluntatis: non ergo sola paruipensio est prouocatiuum iræ. [*Ca. 2. to. 6*]

¶SED CONTRA est quòd Philos. dicit in 2. Rhet.* quòd ira est appetitus cū tristitia punitionis propter apparentem paruipensionem nō cōuenienter factam. [*Cap. 2. in prin. to. 6.*]

¶RESPONDEO dicendum, quòd omnes causæ iræ reducūtur ad paruipensionem, sunt enim tres species paruipēsionis, vt dicitur in 2. Rhet.* scilicet despect⁹, epireasmus, id est, impedimentum volūtatis implendæ, & cōtumeliatio: & ad hæc tria omnia motiua iræ reducūtur. Cujus ratio potest accipi duplex. Prima est quia ira appetit nocumentum alterius, inquantum habet rationem iusti vindicatiui: & ideo intantum quærit vindictam, inquantum videtur esse iusta: iusta autē vindicta non fit nisi de eo, quod est iniustè factū & ideo prouocatiuū ad iram semper est aliquid sub ratione iniusti: vnde dicit Philosophus in 2. Rhet.* quòd si homines putauerint eos qui læserunt, esse iustè passos, non irascuntur, nō enim fit ira ad iustum. Contingit autem tripliciter nocumētum alicui inferri, scilicet ex ignorātia, ex passione, & ex electione. Tunc enim aliquis maxime iniustū facit, quādo ex electione vel industria, vel ex certa malitia nocumentū infert, vt dicit in 5. Ethic.* & ideo maxime irascimur contra illos, quos putamus ex industria nobis nocuisse. Si enim putem⁹ aliquos vel per ignorantiā, vel ex passione nobis intulisse iniuriam: vel non irascimur cōtra eos, vel multo minus: agere enim aliquid ex ignorātia vel ex passione diminuit rationē iniuriæ: & est quodāmodo prouocatiuum misericordiæ & veniæ: illi autē qui ex industria nocumentū inferunt, ex contemptu peccare videntur: & ideo contra eos maxime irascimur: vnde Philos. dicit in 2. Rheto.* quod his qui propter iram aliquid fecerunt, aut nō irascimur, aut minus irascimur: nō enim propter paruipensionē videntur egisse. Secūda ratio est: quia paruipensio excellentiæ hominis opponitur: quæ enim homines nullo modo putant digna esse, paruipendunt, vt dicitur in 2. Rhet.* Ex omnibus autē bonis nostris aliquā excellentiā quærimus: & ideo quodcūque nocumētū nobis inferatur inquantum excellētiæ derogat, videtur ad paruipensionē pertinere. [*Ca. 2. paulo post princip. tom. 6.*] [*Ca. 3. to. 6.*] [*Cap. 5. & 8. tom. 5.*] [*Cap. 3. cit. med. to. 6.*] [*Ca. 2. to. 6.*]

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ ex quacunque alia causa aliquis iniuriam patiatur, quàm ex contemptu: illa causa minuit rationem iniuriæ: sed solus contemptus vel paruipensio rationem iræ auget, & ideo est per se causa irascendi.

¶Ad secundum dicendū, quòd licet animal brutū non appetat honorē sub ratione honoris, appetit tamē naturaliter quandam excellentiam, & irascitur cōtra ea, quæ illi excellētiæ derogant.

¶Ad tertium dicendum, ꝙ omnes illæ causæ ad quādam paruipensionem reducuntur: obliuio enim paruipensionis est euidens signum. ea enim quæ magna æstimamus, magis memoriæ infigimus. Similiter ex quadam paruipensione est quod aliquis non vereatur contristare aliquem, denuntiando sibi aliqua tristia: qui etiam in fortuniis alicuius hilaritatis signa ostendit, videtur parum curare de bono vel malo eius. Similiter etiam qui impedit aliquem à sui propositi assecutione, non propter aliquam vtilitatem sibi inde prouenientem, non videtur multum curare de amicitia eius: & ideo omnia talia inquantum sunt signa contemptus, sunt prouocatiua iræ.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum excellentia irascentis sit causa iræ.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur ꝙ excellentia alicuius non sit causa ꝙ facilius irascatur. Dicit enim Philoso. in 2. Rheto.* quòd maximè aliqui irascuntur cum tristantur: vt infirmi & egentes, & qui non habent id quod concupiscunt, sed omnia ista ad defectum pertinere videntur, ergo magis facit pronum ad iram defectus quàm excellentia. [*Cap. 2. in med. to. 6.*]

2 ¶Præterea, Philos. dicit ibidem*, ꝙ tunc aliqui maxime irascuntur, quando in eis despicitur id, de quo potest esse suspicio, quòd vel non insit eis, vel quòd sit in eis debiliter: sed cum putant se multum excellere in illis, in quibus despiciuntur, non curant: sed prædicta suspicio ex defectu prouenit: ergo defectus est magis causa, quòd aliquis irascitur, quàm excellentia. [*Ca. 2. to. 6.*]

3 ¶Præterea, Ea quæ ad excellentiam pertinent maximè faciunt homines iucundos & bonæ spei esse: sed Philosoph. dicit in 2. Rhetor.* ꝙ in ludo, in risu, in festo, in prosperitate, in consummatione operum, in delectatione non turpi, & in spe optima homines non irascuntur: ergo excellentia non est causa iræ. [*Cap. 3. cir. med. to. 6.*]

¶SED CONTRA est quòd Philosophus in eodem libro* dicit quòd homines propter excellentiam indignantur. [*Ca. 9. to. 6.*]

¶RESPONDEO dicendum, quòd causa iræ in eo, qui irascitur dupliciter accipi potest. Vno modo secundum habitudinē ad motiuū iræ, & sic excellentia est causa, vt aliquis de facili irascatur, est enim motiuum iræ iniusta paruipensio, vt dictum est*: constat autem, quòd quanto aliquis est excellentior, iniustius paruipenditur in hoc, in quo excellit: & ideo illi, qui sunt in aliqua excellentia, maxime irascuntur, si paruipendantur, puta si diues paruipenditur in pecunia, & rhetor in loquendo, & sic de aliis. Vno modo potest considerari causa iræ in eo, qui irascitur ex parte dispositionis, quæ in eo relinquitur ex tali motiuo: manifestum est autem, quòd nihil mouet ad iram nisi nocumentum, quod contristat: ea autem, quæ ad defectum pertinent, maximè sunt contristantia: quia homines defectibus subiacentes facilius læduntur. Et ista est, causa, quare homines, qui sunt infirmi, vel in aliis defectibus, facilius irascuntur, quia facilius contristantur. Et per hoc patet responsio ad primum. [*Art. præ.*]

¶AD SECVNDVM dicendum, quòd ille qui despicitur in eo, in quo manifestè multum excellit, non reputat se aliquam iacturam pati, & ideo non contristatur, & ex hac parte minus irascitur; sed ex alia parte, inquantum indignus despicitur habet maiorem rationem irascendi: nisi fortè reputet se non inuideri, vel subsannari propter despectum, sed propter ignorantiam, vel propter aliud huiusmodi.

¶Ad tertium dicendum, ꝙ omnia illa impediūt iram, inquantum impediūt tristitiam, sed ex alia parte nata sunt prouocare iram, secundū quod faciunt hominem inconuenientius despici.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum defectus alicuius sit causa, vt contra eum facilius irascamur.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd defectus alicuius non sit causa, vt contra ipsum facilius irascamur. Dicit enim Philosophus in 2. Rheto.* quòd his, qui confitentur & pœnitent & humiliantur, non irascimur: sed magis ad eos mitescimus: vnde & canes non mordent eos, qui residunt, sed hoc pertinet ad paruitatem & defectum: ergo paruitas alicuius est causa, vt minus irascamur. [*Ca. 3. parū à princi. tom. 6.*]

2 ¶Præterea, Nullus est maior defectus, quàm mortis: sed ad mortuos desinit ira: ergo defectus alicuius non est causa prouocatiua iræ contra ipsum.

3 ¶Præterea, Nullus æstimat aliquem paruum, ex hoc, quod est sibi amicus: sed ad amicos, si nos offenderint, vel si non iuuerint magis offendimur. vnde dicitur in Psal. 54. Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtique. ergo defectus alicuius non est causa, vt contra ipsum facilius irascamur.

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in secundo Rhetor.* quod diues irascitur contra pauperem, si eum despiciat, & principans contra subditum. [*Ca. 2. to. 6.*]

¶RESPONDEO dicēdum, quòd sicut iam supra dictum est*, indigna despectio est maxime prouocatiua iræ: defectus igitur vel paruitas eius, cōtra quem irascimur, facit ad augmentum iræ inquantum auget indignam despectionem: sicut enim quanto aliquis est maior, tanto indignius despicitur: ita quanto aliquis est maior, tanto indignius despicit. & ideo nobiles irascuntur si despiciantur à rusticis, vel sapientes ab insipientibus, vel domini à seruis. Si verò paruitas vel defectus diminuat despectionem indignā, talis paruitas non auget sed diminuit iram, & hoc modo illi qui pœnitent de iniuriis factis & confitentur se malè fecisse, & humiliantur, & veniā petunt, mitigāt iram, secundū illud Prouer. 15. Responsio mollis frangit irā, inquantum scilicet tales vidētur nō despicere, sed magis magnipēdere eos, quibus se humiliant. Et per hoc patet responsio ad primum. [*Articul. 2. & 3.*]

¶Ad secundum dicendum, quòd duplex est causa quare ad mortuos cessat ira. Vna quia non possunt dolere & sentire, quod maxime quærunt irati in his, quibus irascuntur. Alio modo, quia iam videntur ad vltimum malorum peruenisse. vnde etiam ad quoscunque grauiter læsos cessat ira, inquantum eorum malum excedit mensuram iustæ retributionis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd etiam despectio, quæ est ab amicis, videtur esse magis indigna: & ideo ex simili causa magis irascimur contra eos, si despiciant vel nocendo, vel non iuuando: sicut & contra minores.

QVAESTIO QVADRAGESIMAoctaua, De effectibus iræ, in quatuor Articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de effectibus iræ. ¶Et circa hoc quæruntur quatuor. ¶Primò, vtrum ira causet delectationem. ¶Secundò, vtrum maximè causet feruorem in corde. ¶Tertiò, vtrū maximè impediat rationis vsum. ¶Quartò, vtrū causet taciturnitatem.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum ira causet delectationem.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd ira non causet delectationem. Tristitia enim delectationem excludit: sed ira est semper cum tristitia: quia, vt dicitur in 7. Ethic.* Omnis qui facit aliquid propter iram, facit tristatus. ergo ira non causat delectationem. [*Cap. 6. parū à med.*]

2 ¶Præterea, Philos. dicit in 3. Ethic.* quòd punitio quietat impetum iræ, delectationem pro tristitia faciens: ex quo potest accipi, quòd delectatio irato prouenit ex punitione, punitio autem excludit iram. ergo adueniente delectatione, ira tollitur: non est ergo effectus delectationi coniunctus. [*Cap. 5. in med. to. 5.*]

3 ¶Præterea, Nullus effectus impedit causam suam, cum sit suæ causæ conformis: sed delectationes impediunt iram, vt dicitur in secundo Rhet.* ergo delectatio non est effectus iræ. [*Ca. 3. to. 6.*]

¶SED CONTRA est quod Philosoph. in eodem libro* inducit prouerbium, Quòd ira multo dulcior melle distillante in pectoribus virorum crescit. [*Cap. 2. parū à prin. tom. 6.*]

¶RESPONDEO dicēdum, quòd, sicut Philosophus dicit in 7. Ethic.* delectationes maximè sensibiles & corporales sunt medicinæ quædā contra tristitiam: & ideo quanto per delectationem contra maiorem tristitiam vel anxietatem remedium præstatur, tanto delectatio magis percipitur: sicut patet, quòd quando aliquis sitit, delectabilior fit ei potus. Manifestum est autē ex prædictis*, quòd motus iræ insurgit ex aliqua illata iniuria contristante: cui quidem tristitiæ remediū adhibetur per vindictam. & ideo ad præsentiā vindictę delectatio sequitur, & tanto maior, quanto maior fuit tristitia. Si igitur vindicta fuerit præsens, realiter fit perfecta delectatio, quæ totaliter excludit tristitiam. & per hoc quietat motū iræ, sed antequā vindicta sit præsens realiter, fit irascenti præsens dupliciter. Vno modo per spem: quia null⁹ irascitur nisi sperās vindictā, vt suprà* dictum est. Alio modo secundum continuam cogitationem: vnicuique enim concupiscenti est delectabile immorari in cogitatione eorum, quæ concupiscit. propter quod etiam imaginationes somniorum sunt delectabiles: & ideo cum iratus multum in animo suo cogitet de vindicta, ex hoc delectatur: tamen delectatio non est perfecta, quæ tollat tristitiam, & per consequens iram. [*Ca. 11. tomo 15.*] [*q. 47. art. 1.*] [*q. 46. art. 1.*]

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd non de eodem iratus tristatur & gaudet, sed tristatur de illata iniuria, delectatur autē de vindicta cogitata & sperata. vnde tristitia se habet ad irā sicut principiū, sed delectatio sicut effectus vel terminus.

¶Ad secundum dicendum, quòd obiectio illa procedit de delectatione, quæ causatur ex reali præsentia vindictæ: quæ totaliter tollit iram.

¶Ad tertium dicendum, quòd delectationes præcedentes, impediunt, ne sequatur tristitia, & per consequens impediunt iram: sed delectatio de vindicta consequitur ipsam.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum ira maxime causet feruorem in corde.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd feruor non sit maximè effectus iræ. Feruor enim, sicut suprà dictum est*, principium est & causa omnium passionum: cum ergo causa sit potior effectu, videtur quòd ira non faciat maximè feruorem. [*Verit. q. 26. art. 3. & ca. p. q. 28. ar. 4.*]

2 ¶Præterea, Illa, quæ de se excitant feruorem, per temporis assiduitatem magis augentur, sicut amor diuturnitate conualescit: sed ira per tractum temporis debilitatur. Dicit enim Philoso. in tertio Rhetoric.* quòd tempus quietat iram, ergo ira non propriè causat feruorem. [*Cap. 3. post me. tom. 6.*]

3 ¶Præterea, Feruor additus feruori, augmentat feruorem: sed

maior

maior ira superueniens facit iram, mitescere: vt Philoso. dicit in secundo Rhet.* ergo ira non causat feruorem.

Ca.3. à me. tom. 6. Dam. lib. 2. fidei orthod. ca.16. In princ. q.44. art.1.

¶SED CONTRA est ꝙ Dam.* dicit quòd ira est feruor eius, qui circa cor est, sanguinis ex euaporatione fellis fiés.

¶RESPONDEO dicendum, quòd, sicut dictũ est*, corporalis transmutatio, quæ est in passionibus animæ, proportionatur motui appetitus: manifestum est autem, ꝙ quilibet appetitus etiam naturalis fortius tendit in id, quod est sibi contrarium, si fuerit præsens: vnde videmus, quòd aqua calefacta magis congelatur, quasi frigido vehementius in calidum agente: motus autem appetitiuus iræ causatur ex aliqua iniuria illata, sicut ex quodam contrario iniacente: & ideo appetitus potissimè tendit ad repellendum iniuriam per appetitũ vindictæ: & ex hoc sequitur magna vehementia & impetuositas in motu iræ. Et quia motus iræ non est per modũ retractationis, cui proportionatur frigus, sed magis per modum insecutionis, cui proportionatur calor: consequenter fit motus iræ causatiuus cuiusdam feruoris sanguinis, & spirituum circa cor, quod est instrumentum passionum animæ: & exinde est, quòd propter magnam perturbationem cordis quæ est in ira, maximè apparent in iratis indicia quædam in exterioribus membris. vnde Greg. dicit in 5. Moralium*, Iræ suæ stimulis accensum cor palpitat, corpus tremit, lingua se præpedit, facies ignescit, exasperantur oculi, & nequaquam recognoscuntur noti: ore quidem clamorem format, sed sensus quid loquatur ignorat.

Ca. 31. circa med.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd amor ipse non ita sentitur, nisi cum eum prodit indigentia: vt Aug. dicit in 10. De Trin.* Et ideo quando homo patitur detrimentum amatæ excellentiæ propter iniuriam illatam, magis sentitur amor: & ideo feruentius cor mutatur ad remouendum impedimentum rei amatæ: vt sic feruor ipse amoris per iram crescat, & magis sentiatur, & tamen feruor qui consequitur caloré, alia ratione pertinet ad amorem & ad iram. Nam feruor amoris est cum quadam dulcedine & lenitate: est enim in bonum amatum: & ideo assimilatur calori aeris & sanguinis: propter ꝙ sanguinei sunt magis amatiui: & dicitur ꝙ cogit amare iecur in quo fit quædam generatio sanguinis. Feruor autem iræ est cũ amaritudine ad consumendum, quia tendit ad punitionem contrarij: vnde assimilatur calori ignis & choleræ: & propter hoc Dam. dicit*, quòd procedit ex euaporatione fellis, & fellea nominatur.

Circa finem.

Li.2. ortho. fidei ca.16.

¶Ad secundum dicendũ, quòd omne illud cuius causa per tempus diminuitur, necesse est quòd tépore debilitetur. Manifestum est autem quòd memoria tempore diminuitur: quæ enim antiqua sunt, à memoria de facili excidunt: ira auté causatur ex memoria iniuriæ illatæ, & ideo causa iræ per tempus diminuitur paulatim quousque totaliter tollatur. Maior etiã videtur iniuria quando primò sentitur & paulatim diminuitur eius æstimatio, secundũ quod magis receditur à presenti sensu iniuriæ. Et similiter etiã est de amore, si amoris causa remaneat in sola memoria: vnde Philos. dicit in 8. Ethic.* ꝙ si diuturna fiat amici absentia, videtur amicitiæ obliuioné facere: sed in præsentia amici semper per tépus multiplicatur causa amicitiæ, & ideo amicitia crescit. Et similiter esset de ira si continuè multiplicaretur causa ipsius. Tamen hoc ipsum, ꝙ ira citò cõsumitur, attestatur vehementi furori ipsius: sicut enĩ ignis magnus citò extinguitur consumpta materia: ita etiã ira propter suã vehementiã citò deficit.

Cap.5. non procul à princip.

¶Ad tertium dicendum, quòd omnis virtus diuisa in plures partes diminuitur: & ideo quando aliquis iratus alicui irascitur, postmodum alteri ex hoc ipso diminuitur ira ad primum, & præcipuè si ad secundum fuerit maior ira: nam iniuria quæ excitauit iram, ad primum videbitur comparatione secundæ iniuriæ, quæ æstimatur maior, esse parua vel nulla.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum ira maximè impediat rationis vsum.

Infrà art. 4. cor. Et 2. 2. q. 4. art.2. ad 3. & q. 157. arti. 4. co. & mal q. 12. artic. 1. lib.7. Ethi. c.6. cir. me. princip. Li.7. Ethi. c.6. cir. me. loco nunc dicto. Cap. 2.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quod ira non impediat rationem. Illud enim quod est cum ratione, non videtur esse rationis impedimentum: sed ira est cum ratione, vt dicitur in 7. Ethicor.* ergo ira non impedit rationem.

2 ¶Præterea, Quanto magis impeditur ratio, tanto diminuitur manifestatio: sed Philos. dicit in 7. Ethic.* quòd iracũdus nõ est insidiator, sed manifestus: ergo ira non videtur impedire vsum rationis, sicut cõcupiscentia, quæ est insidiosa, vt ibidé dicitur.

3 ¶Præterea, Iudiciũ rationis euidentius fit ex adiũctione contrarij: quia cõtraria iuxta se posita magis elucescunt: sed ex hoc etiam crescit ira: dicit enim Philoso. in 2. Rhetor.* quòd magis homines irascuntur si cõtraria præexistunt; sicut honorati si dehonorentur: & sic de aliis, ergo ex eodé ira crescit & in iudicium rationis adiuuatur: nõ ergo ira impedit iudicium rationis.

¶SED CONTRA est quod Gregorius dicit in 5. Moralium*, quòd ira intelligentiæ lucem subtrahit, cum mentem permouendo confundit.

Lib.5. moral.c.31. circa princip.

¶RESPONDEO dicendum, quòd mens vel ratio quamuis non vtatur organo corporali in suo proprio actu, tamen quia indiget ad sui actum quibusdam viribus sensitiuis, quorum actus impediuntur corpore perturbato, necesse est ꝙ perturbationes corporales etiam iudicium rationis impediant, sicut patet in ebrietate & somno. Dictum est autem*, quòd ira maximè facit perturbationé corporalem circa cor: ita vt etiam vsque ad exteriora membra deriuetur: vnde ira inter cæteras passiones manifestius impedit iudicium rationis: secundum illud Psal.30. Conturbatus est in ira oculus meus.

Art. præc.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd à ratione est principium iræ quantum ad motum appetitiuum, qui est formalis in ira: sed perfectum iudicium rationis passio iræ præoccupat, quasi non perfectè rationem audiens propter commotionem caloris velociter impellentis, quæ est materialis in ira, & quantum ad hoc impedit iudicium rationis.

¶Ad secundum dicendum, quòd iracundus dicitur esse manifestus, non quia manifestũ sit sibi quid facere debeat; sed quia manifestè operatur, non quærens aliquã occultationé: ꝙ partim contingit propter impedimentũ rationis, quæ nõ potest discernere quid sit occultandũ, & quid manifestandũ nec etiã excogitare occultandi vias: partim verò est ex ampliatione cordis quæ pertinet ad magnanimitaté quam facit ira: vnde & de magnanimo Philos. dicit in 4. Ethic.* quòd est manifestus oditor & amator, & manifestè dicit & operatur: cõcupiscentia autem dicitur esse latens & insidiosa, quia vt plurimũ delectabilia; quæ concupiscuntur, habent turpitudiné quandam & mollitiem, in quibus homo vult latere: in his auté quæ sunt vtilitatis & excellentiæ, cuiusmodi sunt vindictæ, quærit homo manifestus esse.

Ca.3. à me.

¶Ad tertium dicendum, ꝙ sicut dictum est*, motus iræ à ratione incipit: & ideo secundum idé oppositio contrarij ad contrarium adiuuat iudicium rationis, & auget iram: cum enim aliquis habet honorem vel diuitias, & postea incurrit alicuius detrimentum, illud detrimentum apparet maius: tum propter vicinitatem contrarij, tum quia erat inopinatum: & ideo causat maiorem tristitiam: sicut etiam magna bona ex inopinato venientia causant maiorem delectationem & secundum augmentum tristitiæ præcedentis consequenter augetur & ira.

q. 46. art. 4.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum ira maxime causet taciturnitatem.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd ira non causet taciturnitatem. Taciturnitas enim locutioni opponitur: sed per crementũ iræ vsque ad locutionem peruenitur: vt patet per gradus iræ quos Dominus assignat Matth.5. dicens, Qui irascitur fratri suo, & qui dixerit fratri suo: racha, & qui dixerit fratri suo, fatue. ergo ira non causat taciturnitatem.

2 ¶Præterea, Ex hoc ꝙ custodia rationis deficit, cõtingit quòd homo prorumpat ad verba inordinata: vnde dicitur Prouer.25. Sicut vrbs patens, & absque murorum ambitu, ita vir, qui non potest cohibere in loquendo spiritum suum, sed ira maximè impedit iudicium rationis, vt dictum est*: ergo facit maximè profluere in verba inordinata: nõ ergo causat taciturnitatem.

Artic.3.

3 ¶Præterea, Matth.12. dicitur, Ex abundantia cordis os loquitur: sed per iram cor maximè perturbatur, vt dictum est. ergo maximè causat locutionem: non ergo causat taciturnitatem.

¶SED CONTRA est quod Gregorius dicit in 5. Moralium*, quòd ira per silentium clausa intra mentem, vehementius æstuat.

Cap. 31.

¶RESPONDEO dicendum, quòd ira sicut iam dictum est*, & cum ratione est, & impedit rationem: & ex vtraque parte potest taciturnitatem causare. Ex parte quidé rationis, quando iudicium rationis in tantum viget, quòd etsi non cohibeat affectum ab inordinato appetitu vindictæ, cohibet tamen linguam ab inordinata locutione: vnde Greg. in 5. Moraliũ* dicit, Aliquando ira perturbato animo quasi ex iudicio silentium indicit. Ex parte verò impedimenti rationis, quia, sicut dictum est*, perturbatio irę vsque ad exteriora membra perducitur: & maxime ad illa membra, in quibus expressius relucet vestigium cordis, sicut in oculis & in facie & in lingua: vnde sicut dictum est*: lingua per se præpedit, facies ignescit, exasperantur oculi. Potest ergo esse tanta perturbatio iræ, quòd omnino impediatur lingua ab vsu loquendi: & tunc sequitur taciturnitas.

Art. præc. Cap. 31. Artic. 2. Artic. 2.

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, ꝙ augmẽtũ iræ quandoque est vsque ad impediendum rationé à cohibitione linguæ, quandoque autem vltra procedit vsque ad impediendum motum linguæ & aliorum membrorum exteriorum: Et per hoc etiam patet solutio ad secundum.

¶Ad

¶Ad tertium dicendum, quòd perturbatio cordis quandoque potest superabundare vsq; ad hoc, ꝙ per inordinatũ motũ cordis impediatur motus exteriorũ membrorum: & tunc causatur taciturnitas & immobilitas exteriorum membrorum: & quandoque etiã mors. Si autem non fuerit tanta perturbatio: tunc ex superabundantia perturbationis cordis, sequitur oris locutio.

QVAESTIO QVADRAGESIMANONA de Habitibus, in generali quo ad eorum substantiam, in quatuor articulos diuisa.

POST actus & passiones considerandum est de principiis humanorum actuum.

¶Et primò de principiis intrinsecis. Secundò, de principiis extrinsecis. Principium autem intrinsecum est potentia & habitus. sed quia de potentiis in prima parte* dictum est, nunc restat de habitibus considerandum.

Quæst. 77.

¶Et primò quidem in generali. Secundò verò de virtutibus & vitiis: & huiusmodi aliis habitibus, qui sunt humanorũ actuum principia.

¶Circa ipsos aũt habitus in generali quatuor cõsideranda sunt. ¶Primò quidem de ipsa substantia habituum. ¶Secundò, de subiecto eorum. ¶Tertiò, de causa generationis augmenti & corruptionis ipsorum. ¶Quartò, de distinctione ipsorum.

¶Circa primum quæruntur quatuor. ¶Primò, vtrum habitus sit qualitas. ¶Secundò, vtrum sit determinata species qualitatis. ¶Tertiò, vtrum habitus importet ordinem ad actum. ¶Quartò, de necessitate habitus.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum habitus sit qualitas.

1. dis. 3. q. 5. ad 5. Et 2. dis. 24. ad 1. q. 1. cor. Et veri. q. 20. ar. 2. cor. lib. 83. q. 73.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd habitus nõ sit qualitas. Dicit enim Aug. in lib. 83. quæstionum*, quòd hoc nomen habitus dictum est ab hoc verbo habere: sed habere non solum pertinet ad qualitatem, sed ad alia genera: dicimur enim habere quantitatem, & pecuniam & alia huiusmodi: ergo habitus non est qualitas.

In prædi. qualitat.

2 ¶Præterea, Habitus ponitur vnum prædicamentum, vt patet in libro prædicamentorum*. sed vnum prædicamentum non continetur sub alio: ergo habitus non est qualitas.

Tex.24. tomo 3.

3 ¶Præterea, Omnis habitus est dispositio, vt dicitur in prædicamentis: sed dispositio est ordo habentis partes, vt dicitur in 5. Metaph.* hoc autem pertinet ad prædicamentum Situs. ergo habitus non est qualitas.

In prædicamẽ. qualitatis to.1.

¶SED CONTRA est quòd Philosophus dicit in prædicamentis*, quòd habitus est qualitas de difficili mobilis.

¶RESPONDEO dicendum, ꝙ hoc nomen habitus ab habendo est sumptũ: à quo quidem nomen habitus dupliciter deriuatur. Vno quidem modo secundum quod homo, vel quæcunque alia res dicuntur aliquid habere: alio modo secundum ꝙ aliqua res aliquo modo habet se in seipsa, vel ad aliquid aliud. ¶Circa primum cõsiderandum est quòd habere, secũdum quod dicitur respectu cuiuscunque, quod habetur, commune est ad diuersa genera: vnde Philoso. inter postprædicamenta, Habere ponit quæ scilicet diuersa rerũ genera cõsequuntur: sicut sunt Opposita, & Prius & Posterius, & alia huiusmodi. Sed inter ea, quæ habẽtur, talis videtur esse distinctio; ꝙ quædã sunt, in quibus nihil est mediũ inter habens, & id quod habetur, sicut inter subiectũ & qualitaté, vel quantitatem nihil est mediũ: quædam etiam sunt in quibus non est aliquod mediũ inter vtrunque, sed sola relatio, sicut dicitur aliquis habere sociũ vel amicum: quædam verò sunt inter quę est aliquod medium, non quidem actio vel passio, sed aliquid per modum actionis vel passionis: prout scilicet vnum est ornans vel regens, & aliud ornatũ aut rectum. vnde Philosophus dicit in 5. Met.* ꝙ habitus dicitur tanquam actio quædam habentis & habiti, sicut est in illis, quæ circa nos habemus & ideo in his cõstituitur vnum speciale genus rerum, quod dicitur prædicamentum habitus, de quo dicit Philoso. in 5. Metaphy.* ꝙ inter habentem indumentum, & indumentum quod habetur, est habitus medius. Si auté sumatur habere, prout res aliqua dicitur quodammodo se habere in seipsa vel ad aliquid aliud, cum iste modus se habendi sit secundum aliquam qualitatem. hoc modo habitus quædam qualitas est: de qua Philosophus in 5. Meta.* dicit quòd habitus dicitur dispositio secundum quam benè vel malè disponitur dispositum, & aut secundum se, aut ad aliud: vt sanitas habitus quidã est. & sic loquimur nũc de habitu: vnde dicendũ est quòd habitus est qualitas.

Text. 25. tom. 3. Loco nunc dicto. Tex.25. tomo 3.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ obiectio illa procedit de habere communiter sumpto: sic enim est commune ad multa genera, vt dictum est*.

In cor. ar.

¶Ad secundum dicendũ, quòd ratio illa procedit de habitu, secundũ quòd intelligitur aliquid medium inter habens, & id ꝙ habetur: sic enim est quoddam prędicamentum, vt dictum est*.

¶Ad tertium dicendum, ꝙ dispositio quidem semper importat ordiné alicuius habentis partes: sed hoc contingit tripliciter vt statim ibidem Philosoph. subdit*, scilicet aut secundum locum, aut secundũ potentiam, aut secundum speciem: in quo vt Simplicius dicit in cõmento Prædicamẽtorũ*, cõprehendit omnes dispositiones corporales quidé in eo, quòd dicit secundum locum: & hoc pertinet ad prædicamentum situs, qui est ordo partiũ in loco. quòd autem dicit secundum potentiã, includit illas dispositiones, quæ sunt in præparatione & idoneitate nondũ perfectæ, sicut scientia & virtus inchoata: quod autem dicit secundum speciem, includit perfectas dispositiones, quæ dicũtur habitus sicut scientia & virtus completæ.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum habitus sit determinata species qualitatis.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, ꝙ habitus non sit determinata species qualitatis quia vt dictum est*, habitus secundum quod est qualitas, dicitur dispositio secundum quam benè vel malè disponitur depositum: sed hoc contingit secundum quamlibet qualitatem: nam & secundũ figuram cõtingit aliquid benè vel malè esse dispositum: & similiter secũdum calorem & frigus, & secundum omnia huiusmodi. ergo habitus non est determinata species qualitatis.

2 ¶Prçterea, Philo. in Prędicamẽtis*, caliditaté & frigiditaté dicit esse dispositiones vel habitus, sicut ægritudiné & sanitatem: sed calor & frig⁹ sunt in tertia specie qualitatis: ergo habitus vel dispositio non distinguũtur ab aliis speciebus qualitatis.

¶Præterea, Difficilè mobile non est differentia ptinens ad genus qualitatis: sed magis pertinet ad motũ vel passioné: nullum autem genus determinatur ad specié per differentiam alterius generis: sed oportet differẽtias per se aduenire generi, vt Phil. dicit in 7. Metaphy.* Ergo cũ habitus dicatur esse qualitas difficilè mobilis, videt' ꝙ non sit determinata species qualitatis.

¶SED CONTRA est quod Philosoph. dicit in Prædicamentis*, quòd vna species qualitatis est habitus & dispositio.

¶RESPONDEO dicendum, quòd Philos. in prædicamentis ponit inter quatuor species qualitatis primã dispositionem & habitũ, quarũ quidem specierum differentias sic assignat Simplicius in cõmento Prædicamentorum* dicens ꝙ qualitatum quædã sunt naturales, quæ secundum naturam insunt & semper, quædam auté sunt aduẽtitiæ, quæ ab extrinseco efficiũtur & possũnt amitti: & hæ quidé quę sunt aduentitiæ sunt habitus & dispositiones ẛm facilè & difficilè amissibile differentes. naturaliũ aũt qualitatũ quædã sunt secũdũ id ꝙ aliquid est in potẽtia: & sic est secunda species qualitatis: quædã verò secundũ ꝙ aliquid est in actu, & hoc vel in profundũ, vel secũdũ superficié: si in ꝓfundũ quidem, sic est tertia species qualitatis: ẛm verò superficié est quarta spẽs qualitatis, sicut figura & forma, ꝗ est figura aĩati. Sed ista distinctio specierũ qualitatis inconueniés videtur: sunt enĩ multæ figuræ & qualitates passibiles non naturales, sed aduẽtitiæ, & multę dispositiones nõ aduẽtitiæ, sed naturales: sicut sanitas, & pul-

¶Super Quæstionis quadragesimanonæ Articulum primum.

In corp. ar.

IN corpore arti.1. quæstionis.49. discutienda esset natura habit⁹ prædicamenti & postprædicamenti: quod quia alterius negotij est, ideo vel ad particularé quæstionem, vel ad secundum Metaph. spectabit: proposito enim præsenti sat est habitum discutere de quo est sermo: cuius diffinitio ex quinto Meta. affertur in litera, scilicet quòd est dispositio qua benè vel malè disponitur dispositum secundum se vel ad alterum: quam diffinitionem mãdabis memoriæ, & figes in ea aciem intelligẽtiæ, quoniam ex ea videbis tot habit⁹ cõditiones, quot natura illius illucescet, vt patebit.

Tex.24. to. 3. In prædic. qualitat.

¶In responsione ad tertium in eodem incipe ex iam dicta diffinitione colligere: ex eo nanque quòd habitus est dispositio, & dispositio est ordo habẽtis partes &c. consequẽs est, quòd habitus sit ordo habentis partes, quum autem audis ordinem, non intelligas respectum ordinis, sed eius radicem: est enim qualitas habés talem ordiné, dispositionis quippe nomé à positione ordinata partiũ deriuatũ videtur: & propterea à partibus quantitatiuis quibus primo conuenit positio, nõ solum ad partes spirituales, sed ad habenté partes trãsumptum est: vnde non videtur, quòd est ordo partium, sed habentis partes, & quamuis non sit opus omnes dispositionis modos saluare in habitu, sicut nec omnes animalis species in homine: vt adductus tamen in litera Simplicius dicit, omnes saluantur in habitu pro quanto omnis habitus vel est habentis partes corporales: sicut pulchritudo, sanitas, macies, & huiusmodi, vel partes, id est partialia requisita, aut impotentia, vt contingit in habentibus scientiam vel virtutem imperfectam, aut in actu, vt contingit in habentibus perfectè: illi enim in potentia habent ea quæ requiruntur ad sciẽtiam aut prudentiam: isti verò iam possident.

Art. præc. In prædic. quali. to. 1. Tex.42 & 43. tom.3. In prædic. quali. to.1. In prædic. qualitatis.

¶Super Quæstionis quadragesimanonæ Articulum secundum.

IN articulo secundo eiusdé quæstionis aduerte, quòd illa verba in corpore, Modus autem siue determinatio subiecti, secundum esse accidentale potest accipi vel in ordine ad naturam, &c. si sumatur vniuersaliter absolutè, insolubilis apparet quæstio, quomodo sit sufficiens hæc distinctio quum quãtitas ipsa

detet

Universidad de Deusto Biblioteca

chritudo,& huiuſmodi:& propter hoc nō conuenit ordini ſpecierū: ſemper enim ꝙ naturalius eſt prius eſt.Et ideo aliter accipienda eſt diſtinctio diſpoſitionū & habituū ab aliis qualitatib⁹,ꝓpriè em̄ qualitas importat quendā modū ſubſtātiæ: modus autem eſt, vt dicit Au. ſuper Gen.ad lit.* quē menſura præfigit:vnde importat quādam determinationē ſecundū aliquā menſurā:& ideo ſicut id,ſecundū ꝙ determinatur potentia materiæ,ſecūdū eſſe ſubſtātiale dicit̃ qualitas,quæ eſt differētia ſubſtātiæ, ita id,ſecundū quod determinatur potētia ſubiecti ſecundū eſſe accidentale, dicitur qualitas accidētalis: quæ eſt etiam quædam differentia: vt patet per Philo.5. Meta.* Mod⁹ autē ſiue determinatio ſubiecti ſecūdū eſſe accidētale,pōt accipi vel in ordine ad ipſam naturā ſubiecti,vel ſecundū actionē & paſſionē,quæ cōſequūtur principia naturæ, quæ ſunt materia & forma,vel ſecundū quantitatē:ſi autē accipiatur modus vel determinatio ſubiecti ſm quantitatē, ſic eſt quarta ſpecies qualitatis.Et quia quātitas ſecūdū ſui rationē eſt ſine motu & ſine ratione boni & mali, ideo ad quartā ſpeciē qualitatis nō pertinet ꝙ aliquid ſit benè vel malè : citò vel tardè trāſiēs. Modus autē ſiue determinatio ſubiecti ſm actionē & paſſionē attēditur in ſecūda vel tertia ſpecie qualitatis: & ideo in vtraq; conſiderat̃,ꝙ aliquid facile vel difficile fiat,vel ꝙ ſit citò trāſiens aut diuturnū:nō autē cōſiderat̃ in his aliquid pertinēs ad rationē boni vel mali:q̄a motus & paſſiones nō habēt rationē finis: bonū aūt & malū dicitur per reſpectū ad finē : ſed modus & determinatio ſubiecti in ordine ad naturā rei,pertinet ad primā ſpeciē qualitatis, quæ eſt habit⁹ & diſpoſitio.Dicit enim Phil.7.Phy.* loquens de habitib.animæ & corporis,ꝙ ſunt diſpoſitiones quædā perfecti ad optimum:dico autē perfecti, quod eſt diſpoſitū ſecundū naturā.Et quia ipſa forma & natura rei eſt finis, & cuius cauſa fit aliquid,vt dicitur 2.Phy.* ideo in prima ſpecie cōſiderat̃ & bonum & malū: & etiā facilè & difficilè mobile ſecundum quod aliqua natura eſt finis generationis & motus: vnde 5.Met.* Philo.diffinit habitū, ꝙ eſt diſpoſitio ſecundum quā aliquis diſponitur benè vel malè : & 2.Ethi.*dicit ꝙ habitus ſunt ſecundum quos ad paſſiones nos habemus benè vel malè. Quando enim eſt modus conueniens naturæ rei, tunc habet rationem boni : quando autem non conuenit, tunc habet rationem mali;& quia natura eſt id ꝙ primum conſideratur in re , ideo habitus ponitur prima ſpecies qualitatis.

¶AD PRIMVM ergo dicendum,ꝙ diſpoſitio ordinem quendam importat,vt dictū eſt*:vnde nō dicitur aliquis diſponi per qualitatē niſi in ordine ad aliquid & ſi addatur benè vel malè,ꝙ pertinet ad rationē habitus,oportet quod attēdatur ordo ad naturā,quę eſt finis:vnde ſecūdū figurā vel ſecundū calorē vel frig⁹ nō dicitur aliquis diſponi benè vel malè,niſi ſecūdum ordinē ad naturā rei, ſecundū quod eſt conueniēs, vel non côueniens:vnde & ipſæ figurę & paſſibiles qualitates ſecundum ꝙ cōſiderātur vt côueniētes vel non conueniētes naturæ rei, pertinēt ad habitus vel diſpoſitiones:nā figura ꝓut côuenit naturæ rei,& calor ꝑtinēt ad pulchritudinē:calor autē & frigus ſecundū quod côueniunt naturæ rei,pertinent ad ſanitatē;& hoc modo caliditas & frigiditas ponuntur à Phil. in prima ſpecie qualitatis. Vnde patet ſolutio ad ſecundum, licet à quibuſdam aliter ſoluatur, vt Simplicius dicit in commento prædicamentorum*.

¶Ad tertium dicendum, ꝙ iſta differētia, Difficilè mobile nō diuerſificat habitum ab aliis ſpeciebus qualitatis,ſed à diſpoſitione:diſpoſitio autē dupliciter accipitur. Vno modo ſm quod eſt genus habit⁹:nam 5.Met.* diſpoſitio ponitur in diffinitione habitus.Alio modo ſecundū ꝙ eſt aliquid cōtra habitum diuiſum:& poteſt intelligi diſpoſitio ꝓpriè dicta cōdiuidi cōtra habitū dupliciter. Vno modo ſicut perfectū & imperfectum in eadē ſpecie: vt ſcilicet diſpoſitio dicat̃ retinens nomen cōmune, quando imperfectè ineſt : ita ꝙ de facili amittitur:habit⁹ autē quādo pfectè ineſt, vt non de facili amittatur:& ſic diſpoſitio fit habit⁹ ſicut puer fit vir. Alio modo poſſunt diſtingui ſicut diuerſæ ſpecies vnius generis ſubalterni:vt dicantur diſpoſitiones illæ qualitates primæ ſpeciei, quibus côuenit ſm propriā rationem vt de facili amittātur:quia habent cauſas trāſmutabiles,vt ægritudo & ſanitas;habit⁹ verò dicuntur illæ qualitates, quæ ſecūdū ſuā rationē habent,ꝙ nō de facili trāſmutentur: quia habēt cauſas immobiles ſicut ſcientię & virtutes:& ſecūdū hoc diſpoſitio nō fit habit⁹: & hoc videtur magis cōſonum intētioni Ariſt.vnde ad hui⁹ diſtinctionis probationē inducit cōmunē loquēdi conſuetudinem,ſecundū quā qualitates, quæ ſecundū rationē ſuā ſunt facilè mobiles: ſi ex aliquo accidēti difficilè mobiles reddātur,habitus dicūtur:& econuerſo eſt de qualitatibus, quæ ſm ſuā rationē ſint difficilè mobiles;nā ſi aliquis imperfectè habeat ſcientiā,vt de facili poſſit ipſā amittere,magis dicit̃ diſponi ad ſciētiam, quā ſcientiā habere.Ex quo patet,quòd nomē habitus diuturnitatē quandā importat,nō autem nomē diſpoſitionis: nec impeditur quin ſecundū hoc facilè & difficilè mobile ſint ſpecificæ differētiæ: ꝓpter hoc ꝙ iſta pertinēt ad paſſionem & motū & non ad genus qualitatis;nā iſtæ differētiæ,quāuis per accidēs videātur ſe habere ad qualitatē, deſignant tamen proprias & per ſe differētias qualitatum;ſicut etiā in genere ſubſtātiæ frequenter accipiūtur differētiæ accidentales loco ſubſtātialiū,inquantum per eas deſignantur principia eſſentialia.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum habitus importet ordinē ad actū.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur ꝙ habitus nō importet ordinē ad actū. Vnūquodque enim agit ſecundū quod eſt actu : ſed Philo.dicit 3.de ani.* ꝙ cum aliquis ſit ſciens ſecundū habitum, eſt etiam tunc in potētia,aliter tamen quàm ante addiſceret.ergo habit⁹ nō importat habitudinē principij ad actum.

2 ¶Pręterea,Illud quod ponitur in diffinitione alicuius per ſe côuenit illi : ſed eſſe principiū actionis ponitur in diffinitione potentiæ,vt patet 5.Meta.* ergo eſſe principiū actus per ſe côuenit potentiæ:quod autem eſt per ſe, eſt principiū in vnoquoque genere:ſi ergo etiam habitus ſit principium actus, ſequitur quòd ſit poſterior quàm potentia : & ſic non erit prima ſpecies qualitatis habitus vel diſpoſitio.

3 ¶Præterea,Sanitas quādoq; eſt habit⁹,& ſimiliter macies & pulchritudo : ſed iſta nō dicūtur per ordinē & actū:nō ergo eſt de ratione habitus,ꝙ ſit principiū actus.

¶SED CONTRA eſt ꝙ Aug.dicit

Lib.4.c.3. in medio tom.3.

determinet ſubiectū ſecundū eſſe accidentale: nec minus habet rationem modificantis & determinantis quàm ſecūda ſpecies qualitatis : ſi verò non ſumantur vniuerſaliter quidem , ſed limitatè , ſub antedictis verbis ſcilicet quòd qualitas importat quendam modum ſubſtantiæ & quandam determinationem ſecundum aliquam menſuram ceſſant obiecta : quoniam ſermo non eſt niſi de quadam determinatione accidētali : quæ commune nomen accidentalis differentiæ,qualitatem ſcilicet ſibi vſurpauit.

Tex.19.to.3.

¶In reſponſione ad primum in eodem articulo habes quantum operetur ly benè vel malè in diffinitione habitus poſitum.

¶Super Quæſtionis quadrageſimænonæ articulum tertium.

IN artic.3. eiuſdē quæſtionis 49. in corpore & in reſponſione ad primum, dubium occurrit ex Scoto in primo diſt. 17. q. 2. vbi nititur ſuſtinere quòd habitus nullam habeat rationem principij actiui ea ratione, quia non eſt neceſſe tribuere hoc habitui, nec eſt rationabile auferre à potentia completam cauſalitatē actiuam reſpectu actus, vt adiuuetur habitus ad agendum, quoniam omnia quæ attribuuntur habitui , ſaluantur ſine hac cauſalitate, ſed hoc quamuis Scotus nō niſi probabiliter ſuſtineat : ideo attuli vt oſtendatur, quòd nec probabiliter ſuſtineri poteſt,

Tex.17.& 18. tom.2.

¶Et quoniam Durandus in 3.ſen.diſt.23. q.1. ſimpliciter tenet , quòd habitus non facit aliquid ad ſubſtantiam,aut modum actus:ideo rationes primò afferendæ ſunt, deinde veritas declaranda : & demum ſatisfiet obiectis.Probare autem nititur ipſe quatuor:primò quòd habitus non eſt per ſe principium modi actus , qui eſt intentio. Secundò , quòd non eſt per ſe principiū modi actus, qui eſt determinatio actus in eſſe naturæ.Tertiò, ꝙ nō eſt per ſe principium modi actus,qui eſt determinatio ad bonū & malum moraliter. Quartò,quòd non eſt per ſe principium modi actus , qui eſt facilitas. Et primum quidē, quòd ſcilicet habitus nōn concurrat vt comprincipiū actus ad hoc vt actus intēſior ſeu perfectior fiat:probat ex hoc,quia altero duorum modorum hoc eſſet,ſcilicet aut quia potentia per habitum eſſet intenſior, & ſic actum intenſiorem produceret : aut quia potentia & habitus concurrerēt vt duo immediata agentia partialia. Primum non poteſt dici ; quia potentia non ſuſcipit magis & minus. Secundū quoque teneri non poteſt: aut enim eſſent vniuocè principia, ſicut trahentes nauem: aut vtrunque requireretur ſemper ad actū eiuſdem ſpeciei, & tenet ſequela:quia principia per ſe requiſita ad actū perfectum in aliqua ſpecie requiruntur ad omnem ſpeciei actum , vt patet inductiue. Et confirmatur, quia effectuū differentiū ſolum ſecundum magis & min⁹ nō oportet cauſas plus differre, quàm ſecundum magis & minus.Secundum verò, quòd ſcilicet habitus non ſit principium actus quo ad determinationē in eſſe naturæ , probat per hoc,quia nō eſt per ſe principium ſingularitatis actus:per eſſe enim ſingulare determinatur actus ad eſſe in rerū natura.Et quòd actus non fiat ſingularis ab habitu probat:quia eſſe ſingulare eſt effectus cōmunis omnibus actibus,& præueniens habitum. Quòd autē habitus non ſit per ſe principiū eſſe moralis,probat : quia tale eſſe eſt relatiuū cuius nulla eſt per ſe actio niſi ratione fundamēti : cōſtat autē quòd actus in eſſe naturę,q eſt fundamentum eſſe moralis, nō eſt ab habitu: quia actus ſimilis præueniēs habitū, ab habitu non eſt.Quòd denique habitus non ſit principiū facilitatis ipſius actus , ſed agentis: patet ex eo, quòd idem actus habituato facilis, & non habituato difficilis eſt ; hæc de primo.

Tex.23.tomo 2. *Tex.25.tomo 3.* *Ca.5. to.5.* *Ar.1.ad.3. argumen.* *In eod. prædica.quali. tom.1.* *Tex.25.tomo 3.*

¶Quo ad ſecundū ſcito ꝙ licet author in hoc tractatu cōmunius vtatur habitus nomine,quā poſteriores , quoniā appellatione habit⁹ in hoc tractatu compræhēditur ſpecies intelligibilis tā in homine quā in Angelo:vt patet diligēter cōſideranti:vt tamen communicemus in vocabulis cū his qui aduerſantur,reſtringendū eſt habitus nomen in hac diſputatione ad eas qualitates quas cōfitētur eſſe habitus, vt ſunt virtutes morales & intellectuales, & huiuſmodi : & de his oſtēdendū eſt q̄d rei veritas habeat: quæ melius videbitur ſi attenderimus ꝙ cauſa difficultatis huius eſt:q̄a potentiæ operatiuæ , quarum ſunt iſti habitus , ante iſtos habit⁹, eliciūt ſuos actus eiuſdē ſpeciei cum actib⁹,qui ſunt poſt adeptum habitū;intellectus autem noſter ante adeptam ſpeciē intelligibilem nihil poteſt intelligere.Si namque abſque habitu aliquo potentiæ operatiuæ non poſſent operari, non eſſet locus ſpecialis quæſt. huic de actiuitate habitus : modo autē in dubiū vertitur,vt patet ex dictis.Siquis igitur perſpexerit quòd

Infrà art. 4. cor. & q.10. art.1. ad 3. *Tex. 8.* *Tex.17. in fin.*

in lib. de bono coniugali *, ꝙ habitus eſt quo aliquid agitur cum opus eſt,& Commentator dicit in 3.De anima,* quòd habitus eſt quo quis agit cum voluerit.

¶RESPONDEO dicendum,ꝙ habere ordinem ad actum poteſt competere habitui,& ſecundū rationē habitus,& ſecundum rationem ſubiecti,in quo eſt habitus:ſecundū quidem rationem habitus côuenit omni habitui aliquo modo habere ordinē ad actū.eſt enim de ratione habitus vt importet habitudinem quandā in ordine ad naturam rei ſecundū quod conuenit vel non côuenit.Sed natura rei,quæ eſt finis generationis vlterius etiā ordinatur ad aliū finem,qui vel eſt operatio, vel aliquod operatum,ad quod quis peruenit per operationem. vnde habitus nō ſolum importat ordinem ad ipſam naturam rei, ſed etiam conſequenter ad operationem, inquantum eſt finis naturæ, vel perducēs ad finem. vnde & in 5. Meta.* dicitur in diffinitione habitus , quòd eſt diſpoſitio ſecundum quam benè vel malè diſponitur diſpoſitum aut ſecundum ſe, id eſt ſecundum ſuam naturam,aut ad aliud,id eſt in ordine ad finē. Sed ſunt quidā habitus qui etiā ex parte ſubiecti, in quo ſunt primo & principaliter,importāt ordinem ad actū:q̄a vt dictū eſt*,habit⁹ primò & per ſe importat habitudinē ad naturam rei. Si igitur natura rei,in qua eſt habit⁹, cōſiſtat in ipſo ordine ad actū,ſequitur ꝙ habitus principaliter importet ordinē ad actū:manifeſtū eſt autē ꝙ natura & ratio potentiæ eſt, vt ſit principiū actus, vnde omnis habitus, qui eſt alicuius potētiæ vt ſubiecti,principaliter importat ordinē ad actū.

¶AD PRIMVM ergo dicendū,ꝙ habitus eſt act⁹ q̄dā,inquātū eſt qualitas:& ſecūdū hoc pōt eſſe principiū operationis ſed eſt in potētia ꝑ reſpectū ad operationem.vnde habit⁹ dicitur act⁹ primus,& operatio actus ſecūdus, vt patet 2.de ani.*

¶Ad ſecundū dicendū, ꝙ nō eſt de ratione habitus,quòd reſpiciat potentiā,ſed ꝙ reſpiciat naturā. & quia natura præcedit actionē quā reſpicit potentia, ideo prior ſpecies qualitatis ponit̃ habit⁹, q̄ potētia.

¶Ad tertium dicendum, ꝙ ſanitas dicitur habitus vel habitualis diſpoſitio in ordine ad naturam,ſicut dictum eſt*: inquan-

Ca.21.ſæ lo à princ. tom.6. *Lib. 3. de anima, cō. 18.* *D.698.* *Tex.24.tomo 3.*

quòd ſubiectū habitus oportet eſſe aliquo modo in actu,& aliquo modo in potentia,quia vtitur ipſo cum vult, & perficitur per ipſum:& ſimiliter quòd habitum ipſum oportet eſſe aliquo modo in actu,& aliquo modo in potentia : quoniam perficit & potentialem ad actum ſecundū conſtituit:ex his videbit naturam habitus nō eſſe extraneam à natura potentiæ operatiuæ : ſed quemadmodū côueniūt in natura actus & potentiæ proportionaliter, vt patet,ita conueniunt in natura principij reſpectu actus.Cū enim agere ſequatur actum & pati potentiā : & potentia operatiua ſecūdū id quod habet de actu,principiū eſt actiuum operationis ſuæ : ſecundum id verò ꝙ habet de potētia principium eſt paſſiuū eiuſdem,conſentaneū eſt,vt habitus perficiēs potentiā, vt eius propria perfectio ſecūdum id quod habet de actu , perficiat & compleat actiuitatem potētiæ, & ſecundum id quod eſt in potentia appropriet potentiā ad ſuſceptionem vltimæ perfectionis , id eſt operationis perfectæ.Putandū eſt enim quòd animæ potētia operatiua eſt in potentia ad ſuam conſummatā perfectionem ordine quodā , eſt nanque in potētia per operationes imperfectas ad habitū & per habitū ad operationem perfectam:in qua cōſummatur perfectio potentiæ operatiuæ, niſi quis diceret ꝙ potentia operatiua animæ eſt per ſe in potentia per actus imperfectos ad actum perfectū,ſed per accidēs interponitur habitus: ꝙ irrationabiliter dici patet ex doctrina 2. Phy. vnumquodque enim ſicut agitur, ita aptum natum eſt agi, & econtra:conſtat autē potentiæ animæ operatiuæ perfectionē ſic agi,vt per actus imperfectos acquirat habitū, & per habitum perfectā operationem aſſequatur.Ex natura igitur huiuſmodi potentiarū eſt ꝙ ipſe tali ordine & talibus mediis ad conſummatam perfectionem perueniant : ac per hoc habitus ipſi per ſe mediant inter potentias & operationes perfectas.Vt autem quod dicimus de actiuitate habitus reſpectu actus, euidentius monſtretur,in virtutibus intellectualibus quas conſtat eſſe habitus, manifeſtatur.Et quoniam innata eſt nobis via ex notioribus nobis, inchoemus ab arte.Ars eſt habitus,vt patet 6.Ethic. & eſt factiuus, & ꝙ ſit factiuus in genere cauſæ effectiuæ , vt omnis cauillatio excludatur : probatur ex 9. Metaph.vbi ars ponitur inter potentias actiuas, & diſtinguitur potentia rationalis contra potentiam naturalem : quòd illa eſt actiua vtriuſque contrarij : & propterea non agit niſi determinata à prohæreſi : & tunc agit vnum.

¶Præterea, Domus quæ fit in materia, eſt à domo, quæ eſt in anima affectiue : & ſanitas à ſanitate : & vniuerſaliter quodlibet artificiale à ſua forma in mente : ſed hoc nihil aliud eſt quam eſſe ab arte : nihil enim aliud eſt ſanitas in mente medici quàm ars ſanandi : & ſimiliter domus quàm ars domificandi : vnde ad vtrunque contrariorum ſe habet. ergo,&c.

¶Præterea, 5.Met.ſtatuifica & breuiter artifex ponitur cauſa efficiens per ſe, Polycretus autē ſeu ſubiectū per accidēs. ergo ars ipſa eſt per ſe principium actiuum actus.Et quoniam probabile eſt, quod ſapientibus pluribus videtur ex communi hominum conſenſu , patet homines vtendo ſuis artibus, eſſe cauſas operū:adeo quòd carentes artibus carent facultate faciendi, & nō ſolum carēt expeditione,delectatione,prōptitudine & facilitate.ſint ergo ꝓcul à probabilibus phātaſiæ hæ.& dicito ingrediēdo interiorē hominē ꝙ quemadmodū ars cū recta ratio ſit factibilium,actiua eſt eorum,ita prudētia quæ recta ratio eſt agibiliū,actiua eſt eorū:& ſimiliter quilibet habitus exiſtēs in aliqua potētia animæ, vim actiuā habet,ſicut potētia cuius eſt:vt in corpore articuli dicitur.Nec hoc eſt derogare actiuitati potētię:ſed declarare naturas potentiarum ſuſceptibiliū ipſorū habituū, ad quæ nāq; natura nō ſufficiēter determinauit potentiā ꝑ ſeipſam determinabilē,fecit ꝑ habitū,vt determinata illud agat ꝙ per ſeipſam plene agere nō poterat.Ex his autem patet, & ꝙ oportet habitui actiuitatē tribuere,& ꝙ nō poſſunt ea quæ de habitu aliquo dicūtur,ſaluari abſq; actiuitate,vt patet de arte.hæc de ſecūdo.Ad obiecta autem in oppoſitū à Durādo,ordinatè reſpōdendo,dicit̃,ꝙ potentia & habitus concurrūt ad effectiue cauſandū actum,non ſicut cauſæ partiales vniuoce,vt trahētes nauē,neq; ſicut remiſſū & intēſum:vt mai⁹ & min⁹ lumē in eodem medio,neq; ſicut ſuperi⁹ & inferi⁹,vt ſol & homo generāt hominē:ſed ſicut imperfectū differt à ſeipſo perfecto.potētia em̄ animę operatiua nō eſt ita determinata ad eliciendū operationē talis ſpeciei:ꝙ egeat habitu determināte ipſā,quoniā ipſa abſq; habitu cū obiecto ad actū præuenientē habitū ſufficit, ſed determinatio quā ante habitū habet,eſt ita remota & impfecta,vt egeat habitū ad hoc ꝙ propinqua & pfecta ſit ad operādū pfectè in tali ſpecie: habet nāq; ſe potentia ad habitū reſpectu operationis,ſicut homo in principio adoleſcētiæ ad hominē perfectū reſpectu generationis:quemadmodū enim adoleſcēs poteſt quidē generare,ſed impfectè:cū autē perfect⁹ vir fuerit, generare pōt perfectè: ita potētia ſine habitu pōt producere operationes in tali ſpecie,ſcilicet imperfectas : pfecta autē per habitū ſimiles in ſpecie perfectas poteſt elicere:nec quæras inter hæc proportionalē ſimilitudinē in omnibus: ſed ſat eſt propoſito,ꝙ dictū eſt,& ꝙ nō oportet propterea potentiā ſuſcipere magis & minus,nec eſt idem dicere operationē pfectā & imperfectā in eadem ſpecie,& dicere remiſſam & intēſam:ſicut nō eſt idē dicere, homo perfectus & impfectus in eadē ſpecie,& remiſſus & intenſus. Et ex hoc patet reſpōſio ad primū. Propoſitio enim illa, Quæcūq; principia exiguntur ad operationē perfectā,in aliqua ſpecie,requirūtur,ad quālibet illius ſpeciei,dato ꝙ ſit vera de his principiis,quę cōcurrunt vt diuerſa principia:vt pater & mater reſpectu filij,& ſol & homo reſpectu hominis,& huiuſmodi:nō tamē eſt vera de his ꝑincipiis,quæ cōcurrūt vt vnū perfectū principiū:ita ꝙ ambo ſimul nō differūt ab vno niſi vt imperfectū à perfecto.Et ſimile omninò eſſet ſi adoleſcens fieret perfectus vir per aliquod diſtinctum ſuperadditū.Et cū dicitur ꝙ operationū differētium ſolū ſecundū magis & minus perfectū in eadē ſpecie, principia non oportet magis differre: dupliciter poteſt reſpōderi:primò cōcedēdo ꝙ potētia & habitus, licet abſolutè diſtinguantur ſpecie,vt patet ex prædicamentis, vt tamen ſint principia talis actus,non differūt niſi ſecūdū magis & minus perfectū in eadem ſpecie : quia ſunt eiuſdem ſpeciei cū actu & cōſequenter inter ſe: ſicut enim potētia viſiua vt ſic reducitur ad genus obiecti,puta coloris : ita eadē vt videt albū reducitur ad ſpeciem albi, vt potētiæ proportionētur actibus iuxta doctrinam 2.Met.Secundò pōt dici, ꝙ illa ꝓpoſitio nō tenet in principiis, quorū vnū ſubalternat̃ reliquo:quoniā principiis ſic ſe habentib⁹,ſtat ad actū perfectū vtrūque requiri : & ad imperfectū alterum tantū:quia talia nō ſunt duo diſparata principia, ſed ſubſequēs eſt pfectio primi. ſic autē ſe habere cōſtat potentiā & habitū, quoniā habit⁹ ſubalternatur quodāmodo potentiæ dū potētia ad multarum ſpecierū act⁹ ſe extendēs,per habitū determinatur,vt ſit in tali ſpecie perfecti operis perfectū principiū.Ad obiecta verò,ꝙ habitus nō ſit principium actus quo ad determinationē in eſſe naturæ,facilè dicitur primo, quòd eſt ibi ſophiſma cōſequentis.Cauſa enim determinās effectū ſecundū eſſe naturæ, nō oportet ꝙ reſpiciat ſingularitatē vt propriū effectū:ſed ſat eſt,ꝙ cauſet illud in eſſe naturæ ſecundū aliquid. vnde habitus qui perfectionē in operatione cauſat in eſſe naturæ,determinat operationē ad eſſe perfectū: & hoc ſufficit. Dicitur ſecūdò ꝙ quia ſingularitas eſt effectus cōmunis,& præueniēs multas cauſas,ideo rectè cōcluditur ꝙ nō eſt proprius effect⁹ huius vel illius cauſæ, ſed malè cōcluditur,ergo non eſt effectus huius cauſæ.Aliud eſt enim effici ab A,& aliud eſſe propriū effectū A.vnde ſicut homo generat hominē,& hic homo hunc hominē:ita habitus facit operationē perfectā,& hic habitus hāc operationē perfectā.Ad obiecta verò,ꝙ habitus non ſit per ſe principiū eſſe moralis in actu:quia illud eſt relatiuū,tripliciter dicitur:primò negādo illud eſſe in actu elicito eſſe relatiuū:quāuis relatiuū ſit in actu imperato:quoniam queādmodū inter habitus morales eſt cōtrarietas ſecundū eſſe abſolutū : vt inter fortitudinē & timiditatem,liberalitatē & auaritiā,&c. ita inter elicitos actus,quæ eſt enim maior ratio?Secūdò,dicitur,ꝙ eſſe relatiuū,carere actiuo ꝑ ſe,ſic intelligitur:quia nō habet agens faciens ſeorſum,nō faciendo alia cum quo tamē ſtat,ꝙ habeat ꝑ ſe propriā cauſam actiuā, vt experimur:cum ordinem aliquem imponendum rebus excogitamus & imponimus, & ad id intendimus & facimus præcipiendo & exequendo per nos vel alios,nec minus hoc nos per ſe intendere & cauſare experimur, quā medicus intendat & faciat ſanitatē : teſtes ſunt duces exercitus,rectoréſque aliorū ac artifices.Et ſi quis negaret ſenſum propter rationem aut authoritatem:puta quia ad relationem non eſt motus,&c. non ſolum ineruditus, ſed inerudibilis eſſet.

¶Tertiò dicitur:ꝙ habitus cauſat ſubſtātiā actus perfecti,quam conſequitur eſſe relatiuū:& ſic poteſt per ſe cauſare eſſe relatiuū.Et cū dicitur,quia ſubſtantia actus poteſt cauſari ante habitū,reſpondetur ꝙ in hoc videtur iſti errare fundamēto,quaſi determinatio vno modo tantū inueniretur. Falluntur enim in hoc, potētia animæ operatiua nō eget habitu determināte ad producendum actū.ergo ex ſe ſufficienter determinata ad producendum actum perfectum eiuſdē ſpeciei.determinatione ſiquidē agere cauſam aliquā actiuā ad agendū,multipliciter cōtingit:ſed ad propoſitū ſufficit dupliciter. primò vt contrahatur ad ſpeciē talē: ſicut actio ſolis determinatur ad producēdum hominē per hominē,& bouē per bouē:& ſic potētia nō eget habitu:q̄a ante habitū poteſt in actū illius ſpeciei. Alio modo,vt vis ſua ad talē ſpeciē perficiatur,vt iā nō ſolū poſſit in actū illius ſpeciei,ſed actus perfecti in illa ſpecie propriū principiū ſit,& hoc modo potētia eget habitu determinante ipſam.& vt cauillationes excludas dubitantiū,an potentia ſine habitu poſſit ex toto conatu in actū perfectū: memēto ꝙ de actionibus rerū naturaliū & earum principiis propriis eſt ſermo:ac per hoc attēditur hic,quid vt in plurib⁹ ſit ſecundū naturalē curſum:neq; enim ſi adoleſcens vnus pfectū generationis opus perageret,propterea falſa reddit̃ illa vniuerſalis,Adoleſcens nō poteſt in perfectū generatiōis opus:quia phyſica eſt, & vna hirūdo nō facit ver. Dicendū eſt ergo ꝙ habitus determinat potentiā ad hoc vt ipſa habitu pfecta ſit propriū principiū perfecti operis,in quo ſua cōſummatur perfectio:& quoniā habitus eſt quo quis operat̃ cū vult,& nō cum habet & propterea eſt quo q̄s operat̃ infra eius poteſtatē quātū vult,nō quātū pōt,vt patet in artificib. ideo nō mireris,ſi act⁹ potētię habituatę nō ſūt ſemper pfectiores actib⁹ potētiæ nō habituatę.& ſic patet ꝙ habit⁹ eſt cā actiua ꝑ ſe ſubſtātię & modi act⁹ triplicis,ſ.pfectiōis,determinatiōis in eſſe naturæ,& determinatiōis ī eſſe morali,q̄uis facilitatē ex ꝑte operātis tātū præbere videat̃:& ſi act⁹ habituato redditus ſit facilis ex redūdātia facilitatis operātis,hoc ꝓuenit.hæc de tertio.

Tex. 5. tomo 4. *In cor.art.*

¶In reſponſione ad primum in 3. articulo aduerte quòd ſententia Authoris eſt quòd non ſolum ſubiectum habitus eſt in potentia ad operationem, ſed actus ipſe eſt actus permixtus potentiæ ad opus ſicut actus primus.

¶Super

Universidad de Deusto Biblioteca

tum tamen natura est principium actus ex consequenti importat ordinem ad actum: vnde Philosoph. dicit in 10. De historia animaliū*, quòd homo dicitur esse sanus, vel membrum aliquod, quando potest facere operationē sani. Et est simile in aliis.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum sit necessarium esse habitum.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd nō sit necessarium esse habitum. Habitus enim sunt quibus aliquid disponitur benè vel malè ad aliquid, sicut dictū est*; sed per suā formā aliquid benè vel malè disponitur: nam secundum formam aliquid est bonum, sicut & ens. ergo nulla necessitas est habituum.

2 ¶Præterea, Habitus importat ordinem ad actū: sed potentia importat principium actus sufficiēter: nam & potentiæ naturales absq; habitibus sunt principia actuū. Ergo non fuit necessarium habitus esse.

3 ¶Præterea, Sicut potentia se habet ad bonum & ad malum, ita & habitus: & sicut potentia non semper agit, ita nec habitus: existentibus igitur potentiis superfluum fuit habitum esse.

Tex. 17. to. 2.

¶SED CONTRA est, quòd habitus sunt perfectiones quædam vt dicitur in 7. Physi.* sed perfectio est maximè necessaria rei, cùm habeat rationem finis: ergo necessarium fuit habitus esse.

Art. 2. & 3.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est*, habitus importat dispositionē quandam in ordine ad naturam rei, & operationem vel finem eius, secundum quem benè vel malè aliquid ad hoc disponitur. Ad hoc autē quòd aliquid indigeat disponi ad alterū, tria requiruntur. Primò quidē vt id quod disponitur sit alterū ab eo ad quod disponitur, & sic se habeat ad ipsum vt potentia ad actum, vnde si aliquid sit cuius natura non sit composita[d] ex potētia & actu, & cuius substātia sit sua operatio, & ipsum sit propter se ipsum, ibi habitus vel dispositio locū non habet, sicut patet in Deo. Secūdò requiritur quòd id, quod est in potentia ad alterum, possit plurib[us] modis determinari & ad diuersa: vnde si aliquid sit in potētia ad alterum, ita tamen quòd non sit in potentia nisi ad ipsum, ibi dispositio & habitus locum non habent: quia tale subiectum ex sua natura habet debitam habitudinem ad talē actum. Vnde si corpus cœleste sit cōpositū ex materia & forma, cùm illa non sit in potentia ad aliā formā, vt in primo dictum est*, non habet locum dispositio vel[d] habitus ad formā, aut etiam ad operationem: quia natura cœlestis corporis nō est in potentia nisi ad vnū motū determinatum. Tertiò requiritur, ꝙ plura concurrant ad disponendum subiectum ad vnum eorū, ad quæ est in potētia, quę diuersis modis commēsurari possunt, vt sic disponatur benè vel malè ad formā & ad operationem: vnde qualitates simplices elementorū, quæ secūdum vnum modum determinatum naturis elementorum conueniunt, nō dicimus dipositiones vel habitus, sed simplices qualitates, dicim[us] autem dispositiones vel habit[us] sanitatē, pulchritudinē, & alia huiusmodi, quæ important quandam commensurationem plurium, quæ diuersis modis commensurari possunt. Propter quod Philosoph. dicit in 5. Metaphy.* quòd habitus est dispositio, & dispositio est ordo habentis partes vel secundum locum, vel secundū potentiam, vel secundum speciē, vt suprà dictū est.* Quia igitur multa sunt entiū, ad quorū naturas & operationes necesse est plura concurrere, quæ diuersis modis commensurari possūt ideo necesse est habitus esse.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd per formā perficitur natura rei: sed oportet quòd in ordine ad ipsam formam disponatur subiectū aliqua dispositione: ipsa tamē forma ordinat vlterius ad operationem, quæ est vel finis, vel via in finē: & si quidem habeat forma determinate vnam tantum operationem determinatam nulla alia dispositio requirit[ur] ad operationem præter ipsam formā: si autem sit talis forma quæ possit diuersimodè operari, sicut est anima: oportet quòd disponatur ad suas operationes per aliquos habitus.

D. 691.

¶Ad secundum dicendū, quòd[d] potentia quādoque se habet ad multa: & ideo oportet quòd aliquo alio determinetur. Si verò sit aliqua potentia, quæ non se habet ad multa non indiget habitu determināte, vt dictum est*. & ꝑpter hoc vires naturales non agunt operationes suas mediantibus aliquibus habitibus: quia secūdum seipsas sunt determinatæ ad vnum.

In corp. art.

q. 54. art. 3.

¶Ad tertiū dicendū est, quòd nō idem habitus se habet ad bonū & malū sicut infrà patebit*: eadē autem potentia se habet ad bonū & malū: & ideo necessarij sunt habitus, vt potentiæ determinentur ad bonum.

QVAESTIO QVINQVAGESIMA, De subiecto habituum, in sex Articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de subiecto habituum.

¶Et circa hoc quæruntur sex.

¶Primò, vtrum in corpore sit aliquis habitus. ¶Secundò, vtrum anima sit subiectū habitus secūdum suam essentiam vel secundum suam potentiam. ¶Tertiò, vtrum in potētiis sensitiuæ partis possit esse aliquis habitus. ¶Quartò, vtrū in ipso intellectu sit aliquis habit[us]. ¶Quintò, vtrum in voluntate sit aliquis habitus. ¶Sextò, vtrum in substantiis separatis.

ARTICVLVS I.

Vtrum in corpore sit aliquis habitus.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur ꝙ in corpore non sit aliquis habitus. Vt enim Commentator dicit in 3. De anima*, Habitus est quo quis agit cū voluerit: sed actiones corporales nō subiacent volūtati, cum sint naturales: ergo in corpore non potest esse aliquis habitus.

Li. 3. Tex. Com. 18.

2 ¶Præterea, Omnes dispositiones corporales sunt facile mobiles: sed habitus est qualitas difficile mobilis. ergo nulla dispositio corporalis potest esse habitus.

3 ¶Præterea, Omnes dispositiones corporales subiacent alterationi: sed alteratio non est nisi in tertia specie qualitatis, quæ diuiditur contra habitum. ergo nullus habitus est in corpore.

In prædi. qualitat. tomo. 1.

¶SED CONTRA est, quòd Philosoph. in prædicamentis* sanitatem corporis vel infirmitatem insanabilem habitum nominari dicit.

q. præd. arti. 1 & 4

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est*, habitus est quædam dispositio alicuius subiecti existentis in potentia, vel ad formam vel ad operationem: secundum ergo quòd habitus

Cap. 7. circa princip. tom. 4.

¶Super Quæstionis quadragesimænonæ Articulum quartum.

IN titulo 4. dubium occurrit quare cū quęstio. An est, pręcedat cęteras quæstiones doctrinæ ordine: Author tamen tria quæsiuit antequàm quærat nunc, an habitum esse sit necesse.

Verb. q. 20. ar. 2. cor. Et vir. 7. 1. ar. 1. co. & ad 11. et 13. & q. 2. ar. 2. cor. Art. 2. huius quæst.

¶Ad hoc dicitur ꝙ rem aliquam esse, dupliciter quæritur: primò: vt sciatur ipsam esse: & sic oportet primò post Quid nominis, quærere An sit, nihil enim est scibile de non ente: & hoc non accidit in proposito: quoniā habitus esse est per se notum experientia: & quæstionem mouere de hoc esset impotentis discernere inter notū per se, & notum propter aliud. Secundò, vt sciatur causa quare est: & hic quæstio est posterior quæstione Quid est: quoniā prius oportet scire quidditatem in se quàm vt causam esse rei: constat enim ex secundo Poster. mediū ad quæstionem An est, esse quid: propter quod Author primò prædicata quidditatiua habitus in primis tribus articulis quæsiuit: & nunc quartò de ratione seu causa essendi eius inquirit.

¶In corpore eiusdem 4. arti. aduerte duo. Primū est quòd differentia inter secundam & tertiam cōditionem requisitam ad habendum habitum, consistit in hoc, quòd prima conditione complectente vtrunque, scilicet potentiā & actum,

D. 467.

secunda cōditio ex parte actus pluralitatē tam actuum quàm modorū eorūdem: tertia autem ex parte potentiæ pluralitatem tam disponentium quàm modorum ipsorum ponit. Secundum est quod ex ipsa diffinitione habitus Autor hæc requisita habet: ex ratione nāque dispositionis habet distinctionem inter potentiam & actum: diuersitatēmque actuum, & rursus pluralitatem disponentium:

p.p. q. 66. art 2. D. 167.

disponitur enim omne quod disponitur ad actū aliquem, nec opus est disponi ꝙ vnius tantum actus est capax. & dispositio habentis est partes, id est partialia: ex ratione autem varietatis secūdum benè vel malè diuersitas habetur modorum.

¶Circa requisita ad habitum, dubiū in eodem occurrit articulo: quoniam aut conditiones enumeratæ in litera sufficiunt ad necessitatem habitus, aut non: si sufficiunt, ergo in mixtis, vel saltem in vegetabilibus ponendus est habitus, contra doctrinam sequentis quæstionis, & tenet sequela: quia in his est distinctio potentiæ & actus, & plura cōcurrunt diuersimodè commensurabilia ad disponendum, &c. si nō sufficiunt, ergo litera malè ꝓbauit necessitatē habitus, post enumeratas cōditiōes subiūgēs, Quare igitur multa sunt entiū, ad quorū naturas & operationes necesse est plura cōcurrere quæ diuersis modis cōmensurari possunt, ideo necesse est habitus esse.

Tex. 24. & 25. to. 3.

Art. 1. huius quæst.

¶Ad hoc dicitur, ꝙ vt ex quæstione sequenti colligitur, habitus sumitur dupliciter: vno modo propriè: & sic nō videtur extra animā rationalem inueniri. Alio modo cōmuniter pro habituali dispositione siue ad naturā siue ad opus in pluribus cōsistētem, vt in litera hac dicitur: & sic cū quadā latitudine inuenit[ur] etiā in mixtis inanimatis: vt patet de pulchritudine: & quia Author imitatus naturā paulatim ab imperfectis ad perfecta, à cōmunibus ad propria doctrinā tradit: habitū hic cōmunissime sumpsit, distinct[us] postmodū: & ideo cōceditur, ꝙ illæ conditiones sufficiunt ad habitum vel dispositionē primā speciē qualitatis, sic enim sumitur hic habitus: & ideo nulla mentio fit de difficili mobilitate quę est altera cōditio habit[us] propriè dicti: & ꝙ non incōuenit habitū cōmuniter dictum inueniri in animatis, à quibus negabitur habitus propriè sumptus.

¶Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum primum.

IN artic. 1. 2. & 3. quæstionis 50. circa subiectum habitus aduertendum est, ꝙ quia habitus finis est habituationis, & habituari assuescere quoddā est: ideo vbi nō inuenitur consuetudo, aut aliquid mai[us] ibi nō inuenitur ꝓpriè habit[us], propter quod existentibus duobus principiis, scilicet natura & voluntate, vbi est purè natura, nihil est habitus ꝓpriè: si enim infinities lapis proiiciatur sursum, non habituabitur ad motum sursum: vt dicitur in 2. Ethicorum, vbi autē est ipsa volūtas, ibi est perfectè habitus. vnde & de ratione habitus videtur voluntarium, vt in art. 3. Author dicit, & in tertio De anima Auerrois dicit, quòd habitus est quo quis operatur cum vult: in intermediis autem quāto aliq[ui]s magis participat aliquid rationis, tanto magis participat habitū: & hinc prouenit primò, ꝙ habitus ad operationes sunt principaliter in anima, id est in ipsis virtutib. animæ: & secūdario in organis corporeis, quoniam illæ quidē principaliter, hæc autem secūdario rationalem motum sapiunt: & propter hoc habituati ad delectationes Veneris, vel cibi, potus, loquacitatis, ludi, blasphemię, & similium, volentes abstinere, quasi non possunt, corpore iam assueto ad talem appetitus sequelam. prouenit secundò, quòd licet in membris corporeis & parte vegetatiua absolute nullus sit habitus: in eisdem tamen

importat dispositionē ad operationē, nullus habitus est principaliter in corpore, sicut in subiecto: omnis enim operatio corporis aut est à naturali qualitate corporis, aut ab anima mouēte corpus. Quātū igitur ad illas operationes, quæ sunt à natura, nō disponitur corpus per aliquē habitū: quia virtutes naturales sūt determinatæ ad vnū: dictū est autē*, ꝙ habitualis dispositio requiritur, vbi subiectū est in potētia ad multa: operationes verò, quæ sunt ab anima per corpus, principaliter quidem sunt ipsius animæ, secūdario verò ipsius corporis, habitus autē proportionātur operationibus: vnde ex similibus actibus similes habitus causantur, vt dicitur in 2. Ethic.* & ideo dispositiones ad tales operationes principaliter sunt in anima: in corpore verò possunt esse secundario, inquantū scilicet corpus disponitur & habilitatur ad prōpte deseruiendū operationibus animæ. Si verò loquamur de dispositione subiecti ad formā, sic habitualis dispositio potest esse in corpore, quod cōparatur ad animā sicut subiectū ad formā & hoc modo sanitas & pulchritudo & huiusmodi habituales dispositiones dicūtur, nō tamē perfectè habent rationē habituum, quia causæ eorū ex sua natura de facili trāsmutabiles sunt. Alexāder verò posuit nullo modo habitum vel dispositionem primæ speciei esse in corpore, vt Simplicius refert in cōmento Prædicamentorū*, sed dicebat primā speciē qualitatis pertinere tātū ad animā, & quod Arist. inducit in Prędicamētis de sanitate & ægritudine, nō inducit quasi pertineāt ad primā speciē qualitatis, sed per modū exempli: vt sit sensus, ꝙ sicut ægritudo & sanitas possunt esse facilè vel difficilè mobiles, ita etiam qualitates primæ speciei, quæ dicuntur habitus & dispositio. Sed hoc patet esse contra intentionem Arist. tum quia eodem modo loquendi vtitur exemplificando de sanitate & ægritudine, & de virtute, & de sciētia: tum quia in 7. Physi.* ponit expressè inter habitus pulchritudinem & sanitatem.

q. præced. art. 4.

cap. 1. & 2. to. 5.

In prædic. qualitatis.

Text. 17. to. 2.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd obiectio illa procedit de habitu, secundum quod est dispositio ad operationem & de actibus corporis, qui sunt à natura, non autem de his qui sunt ab anima: quorum principium est voluntas.

¶Ad secūdū dicendū, ꝙ dispositiones corporales nō sunt simpliciter difficilè mobiles ꝑpter mutabilitatē corporaliū causarū: possunt tamen esse difficilè mobiles per cōparationē ad tale subiectū, quia scilicet tali subiecto durāte, amoueri nō possunt: vel quia sunt difficilè mobiles per cōparationē ad alias dispositiones. sed qualitates animę sunt simpliciter difficilè mobiles propter immobilitatē subiecti: & ideo nō dicit, ꝙ sanitas difficilè mobilis simpliciter sit habitus, sed ꝙ est vt habitus: sicut in Gręco habetur: qualitates aūt animę dicūtur simpliciter habit[us].

¶Ad tertiū dicendum, ꝙ dispositiones corporales, quæ sunt in prima specie qualitatis, vt quidā posuerūt, differunt à qualitatibus tertiæ speciei in hoc, ꝙ qualitates tertiæ speciei sunt vt in fieri & vt in motu. vnde dicūtur passiones vel passibiles qualitates: quādo autē iam peruenerūt ad perfectū quasi ad speciē, tunc iā sunt in prima specie qualitatis. Sed hoc improbat Simplicius in cōmento Prædicamentorū*: quia secundū hoc calefactio esset in tertia specie qualitatis, calor autē in prima: Arist. autē ponit calorē in tertia. vnde Porphyrius dicit, sicut Simplicius ibidē refert, ꝙ passio vel passibilis qualitas & dispositio & habitus differūt in corporibus secundū intentionē & remissionē: quādo enim aliquid recipit caliditatē secundū calefieri tantū, nō autē vt calefacere possit, tūc est passio, si sit citò trāsiens, vel passibilis qualitas, si sit manēs: quando autē iam ad hoc perducitur, ꝙ possit etiā alterū calefacere, tūc est dispositio: si autē vlterius intantū cōfirmetur ꝙ sit difficilè mobilis, tūc erit habitus: vt sic dispositio sit quędā intensio seu perfectio passionis vel passibilis qualitatis, habitus autē dispositionis. Sed hoc improbat Simplicius*, quia talis intensio & remissio nō importāt diuersitatem ex parte ipsius formæ: sed ex diuersa participatione ipsius subiecti: & ita nō diuersificarentur per hoc species qualitatis. Et ideo aliter dicendū est ꝙ sicut suprà dictum est*, commensuratio ipsarum qualitatū passibilium secundum conuenientiam ad naturam habent rationem dispositionis: & ideo facta alteratione circa ipsas qualitates passibiles (quæ sunt calidum, frigidum, humidum, & siccum) fit ex consequenti alteratio secundum ægritudinem & sanitatem: primò autem & per se non est alteratio secundū huiusmodi habitus & dispositiones.

Vbi supr.

In prædi. c. 4. qualitatis.

q. 4. art. 2. ad 1.

ARTICVLVS II.

Vtrum anima sit subiectum habitus secundum suam essentiam, vel suam potentiam.

2. dist. 26. q. 1. art. 3. ad 4. & 5.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, quòd habitus sint in anima magis secundū essentiam, quàm secundum potentiā. Dispositiones enim & habitus dicuntur in ordine ad naturā, vt dictum est*, sed natura magis attenditur secundum essentiam animæ, quàm secūdum potentias: quia anima secundum suam essentiā est natura corporis talis, & forma eius. Ergo habitus sunt in anima secundū eius essentiam, & non secundum potentiam.

q. 49. ar. 3.

2 ¶Præterea, Accidentis nō est accidens: habitus autem est quoddam accidens: sed potentiæ animæ sunt de genere accidentium, vt in primo dictū est*. Ergo habitus non est in anima ratione suæ potentiæ.

p.p.q.77. art. 1.

3 ¶Præterea, Subiectum est prius eo quod est in subiecto: sed habitus cum pertineat ad primam speciem qualitatis, est prior, quam potentia, quæ pertinet ad secundam speciem: ergo habitus non est in potentia animæ sicut in subiecto.

¶SED CONTRA est quod Philosophus in 1. Ethic.* Ponit diuersos habitus in diuersis partibus animæ.

¶RESPONDEO dicendū, ꝙ sicut suprà dictū est*, habitus importat dispositionē quandā in ordine ad naturā, vel ad operationē. Si ergo accipiatur habitus secundū quod habet ordinē ad naturam sic nō potest esse in anima, si tamen de natura humana loquamur, quia ipsa anima est forma cōpletiua humanæ naturæ: vnde secūdum hoc magis potest esse aliquis habitus vel dispositio in corpore per ordinem ad animā, quàm in anima per ordinē ad corpus. Sed si loquamur de aliqua superiori natura, cuius homo potest esse particeps: (secundū illud 2. Pet. 1. Vt simus consortes naturę diuinæ) sic nihil prohibet, in anima secundū suā essentiā esse aliquē habitum, scilicet gratiā, vt infrà dicetur*. Si verò accipiatur habitus in ordine ad operationē, sic maximè habitus inueniūtur in anima: inquantum anima nō determinatur ad vnā operationem, sed se habet ad multas: quod requiritur ad habitū, vt supra dictū est*. Et quia anima est principiū operationū per suas potētias, ideo secundū hoc habitus sunt in anima secundū suas potentias.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd essentia animæ pertinet ad naturam humanam non sicut subiectum disponendum ad aliquid aliud, sed sicut forma & natura ad quam aliquis disponitur.

¶Ad secundū dicendū, ꝙ accidens per se nō potest esse subiectū accidētis: sed quia etiā in ipsis accidentibus est ordo quidā, subiectū secundū quod est sub vno accidente, intelligitur esse subiectū alterius, & sic dicitur vnū accidens esse subiectum alterius, vt superficies coloris: & hoc modo potest potētia esse subiectum habitus.

¶Ad tertium dicendū, quòd habitus præmittitur potentię secundum quod importat dispositionē ad naturam: potentia autem semper importat ordinem ad operationem, quæ est posterior[d]: cum natura sit operationis principium. sed habitus cuius potentia est subiectum, non importat ordinem ad naturam, sed operationem. vnde est posterior potētia. Vel potest dici quòd habitus præponitur potentiæ, sicut completum incōpleto, & actus potentiæ: actus enim naturaliter est prior, quamuis potentia sit prior ordine generationis & temporis: vt dicitur in 7. & 9. Metaph.*

ARTICVLVS III.

Vtrum in potentijs sensitiuæ partis possit esse aliquis habitus.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quòd in potentiis sensitiuæ partis non possit esse aliquis habitus. Sicut enim potentia nutritiua pars est irrationalis, ita & sensitiua. Sed in potentiis

tamē pro quāto, & quomodo obedientia sunt rationis imperio, habitus sunt secūdario: sicut & assuefactiones, vt in principio corporis arti. dicitur, & patet in musicis & aliis artificibus. quomodo autē obediāt, superius in quæst. de imperio dictū est: prouenit tertiò, ꝙ in animalibus brutis pro quāto aliquid participant obediētiæ, capacia sunt habituū: prouenit quartò, ꝙ quū duplex sit habit[us], scilicet ad naturā & ad operationē, & hic differat à primo in hoc, ꝙ iste est in voluntate, ille nō, vt in art. 1. in responsione ad primum litera insinuat, ꝙ habitus ad operationē prius secundū tēpus & secundū perfectionē vocatus sit habitus: ad huiusmodi enim habitum habituamur, propter quod habitus corporales ad naturā, vt sanitas, pulchritudo, & huiusmodi: aut negatiui sunt habitus, vt dicitur de Alexand. aut positi sunt imperfectè habit[us], id est dispositiones habituales, vt in litera dicitur in respōsione ad secundū: & in artic. 3. Cum his tamē memor responsionis ad secundū in art. 3. q. præcedentis, ꝙ scilicet nō est de ratione habitus in cōmuni respicere operationem, sed naturam, Alexandri opinionē reprehēsione dignā puta, eo ꝙ habitus naturā in supremo modo habitus contēplatā inferioris ordinis habitus ab habitus genere subtraxit. & dicito ꝙ licet primo habitus sint qualitates benè vel malè disponentes animā: secūdario tamen etiā disponētes sic corpus habitus nomē obtinuerūt, & ad eas nō esse motū, vt dicitur 7. Phys. & potes inspicere in corporibus nostris, manifestè habitus seu dispositiones habituales intuēdo, quantam vim in eis habeat consuetudo quo ad ea, quæ non subsunt rationis imperio: cōsuetos enim alicui minutioni, frigori, medicinę, & similibus, manifestè pati corporaliter sine appetitu videmus, si cōtra cōsuetudinē faciant aut patiantur: consuetudini enim hæc tribuuntur: quin etiā in pure vegetabilibus apparet plātas assuetas irrigationi, arescere illa deficiēte: similes autē non consuetas perseuerare, tāquam habitus secundario dictus ibi participetur, oppositum enim accidere deberet si cōsuetudo nō obstaret, quāuis hoc alterate naturę ex cōtinua irrigatione tribui possit.

Cap. vlt. to. 5.

q. 49. ar. 2. ad 3.

q. 110 artic. 4.

q. 46. ar. 4.

D. 52.

li. 9. Metaphy. à text. 13. vsq; ad 19. & li. 7. text. 17. to. 5.

¶Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum tertium.

IN artic. 3. in calce responsionis ad tertium aduerte, quòd licet habitus disponēs naturam concedatur absolutè in

3. dist. 28. q. 1. ar. 1. c. & dist. 33. q. 2. artic. 4. & veri. q. 1. ar. 1. cor.

Universidad de Deusto
Biblioteca

corpore, tanquã in proprio & principali subiecto, vt in 1.artic.dictum est:habitus tamẽ dispones primò ad operationẽ principaliter in viribus animæ imperatibus seu mouẽtibus:& secundario in corpore ponitur,vt ibidẽ dicti & probatũ est:quia habitus operationibus proportionantur:cuiusmodi enim est habitus cuius est operatio, & ex similibus actibus similes habitus generantur: operatio autẽ corporea ad quã corpus assuetudine prõptũ redditur, non est naturalis, sed volũtaria & principaliter animæ,secundario autem corporis : & ideo habitus principaliter etiã est in anima, secundario autẽ in corpore; & propterea in litera non simpliciter,sed cum aduerbio cõparatiuo magis,negatur habitus à membris corporis dum dicitur,quòd in eis nõ sunt habitus, sed magis in viribus imperantibus metũ ipsorũ:& ex hoc habes, ꝙ nimis largè locutus est Scotus in 3.sent. distin.33.cõcedens absolutè in manu scriptoris habitũ & virtutẽ, est enim ibi habitus secundario tantum propter rationẽ dictam.

Cap.30. in prin.to.5.

P.701.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum quartum.*

IN art.4.quinquagesimæ quæstionis caute tu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu, & habitus scientifici , & propterea quæ & hic in corpore & in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

P.706. to.5.

P.736. nõ long à princ. to.4.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum quintum.*

IN art.5.eiusdem q.50. aduerte , quòd ex respõsione ad primum & tertiũ colligitur diuersa ratio necessitatis habitus in intellectu & in voluntate respectu naturaliũ. nam in intellectu est necessitas simpliciter:quoniã nisi determinetur aliqua specie intelligibili , nihil intelligere potest.In voluntate verò est necessitas ad bene esse , quoniam nullũ est bonum infra naturale obiectũ voluntatis,quòd voluntas nõ possit velle : licet non ira prompte absq; quacunq; qualitate superaddita , & hoc infinuauit litera dicens ad hoc, ꝙ sequantur prõptior operatio , de necessitate autẽ supernaturaliũ habituum infertius dicetur.Habes quoque hîc expresse in responsione ad secundum quòd quilibet appetitus est mouens & motus in genere causę efficientis: vt patet in litera.

Text.57. to.2.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum sextum.*

IN articulo 6.eiusdem quæstio. scito primò quòd Auerrois in 12. Metaphy. comment.25. concordat cum negantibus habitus & quæcunque accidentia à substantiis separatis,& apud ipsos non ineonuenit intelligẽtias cõtentas esse cognitione illa inferiorum , saltẽ quam secundum propriam essentiam sortiantur. Diuus autẽ Thomas ampliori cognitione intelligentias donauit in prima parte , præter illam per essentiam apposuit inditam per species , quas hîc habitus vocat.Scito secundò, quòd sicut essentiæ & potentiæ angelicæ sunt alterius rationis à nostris , ita & habitus:& propterea nõ quæras in eorum habitibus omnes illas conditiones quæ de nostris sunt enumerate in quæstione præcedente , sed sicut naturæ sunt magis vnitæ,ita etiam & habituum.nec oportet,quòd potentia in eis sit dispositibilis per plura diuersimode cõmensurabilia nisi ratione pluriũ specierum quo ad intellectum , quamuis quo ad volũtatem multiformitas inueniatur secundũ bonum & malum , & concurrentes actus ad bene vel malè velle, & vt in responsione ad tertium dicitur, saluantur ibi partes,id est partialia.Scito tertiò, Notitie,quòd Angelũ participate ab exteriori,vt in responsione ad secũdum dicitur, contingit dupliciter , primò quasi adueũtiam qualitatem ab extra susceipendo:& hoc modo necesse est ponere in Angelo habitus supernaturales. Secundò quasi congenitam à datore naturæ,sicut grauia & leuia habent motũ à generante, & hoc modo necesse est ponere in Angelo habitus naturales specierum intelligibilium: litera ergo,quia in corpore articuli non solũ respectu aliorum intelligibilium , sed etiam respectu Dei,necessariũ ponit habitum in Angelis , manifestè aperit exercitatis in doctrina Authoris , quòd cõmunitertam de habitu naturali, quàm supernaturali loquitur , quoniam cõstat apud ipsum, Angelos per nullum habitum intelligere Deum naturaliter , sed propria substantia vti vt specie intelligibili ad intelligẽdum Deũ, vt in 1.lib. patuit , sed ad supernaturalẽ cognitionem diuino lumine superaddito egẽt, & sic responsio ad secundum de vtroque participationis modo ab extraneo intelligi potest.

Text.54. to.2.

Infrà 53. art.cor.

Inter prin. & med.cõ.

Vt suprà.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum septimum.*

IN art.7.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Infr. q.51. art.3.6.& q.53.ar.1.& q.56.ar.5.& q.67. ar.2.co.& vers. q.90. ar.2.cor. Art.1. Li.1. de anima, tex. 62. lib.3.tex.6.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum octauum.*

IN art.8.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum nonum.*

IN art.9.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum decimum.*

IN art.10.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum undecimum.*

IN art.11.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum duodecimum.*

IN art.12.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum decimumtertium.*

IN art.13.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum decimumquartum.*

IN art.14.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum decimumquintum.*

IN art.15.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum decimumsextum.*

IN art.16.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum decimumseptimum.*

IN art.17.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum decimumoctauum.*

IN art.18.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum decimumnonum.*

IN art.19.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum vigesimum.*

IN art.20.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum vigesimumprimum.*

IN art.21.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum vigesimumsecundum.*

IN art.22.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum vigesimumtertium.*

IN art.23.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum vigesimumquartum.*

IN art.24.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum vigesimumquintum.*

IN art.25.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum vigesimumsextum.*

IN art.26.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum vigesimumseptimum.*

IN art.27.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum vigesimumoctauum.*

IN art.28.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum vigesimumnonum.*

IN art.29.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum tricesimum.*

IN art.30.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum tricesimumprimum.*

IN art.31.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum tricesimumsecundum.*

IN art.32.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum tricesimumtertium.*

IN art.33.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum tricesimumquartum.*

IN art.34.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum tricesimumquintum.*

IN art.35.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum tricesimumsextum.*

IN art.36.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum tricesimumseptimum.*

IN art.37.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum tricesimumoctauum.*

IN art.38.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis habitus , nihil dicitur hîc:sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

Text.25. to.5.

Text.94. to.3.

Cap.3.&6. & 7.habetur to.5.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulum tricesimumnonum.*

IN art.39.quæstionis cauetu disputator, ne cõfundas rationem habitus, qui est in intellectu , & habitus scientifici , propterea quæ & hic in sequentibus articulis dicuntur, scilicet ꝙ species intelligibiles sunt habitus intellectus,precipiti sententia teneas scientię habitũ esse species intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secũdum sophisma consequentis ab habitu ad talem habitum descendẽdo:ad hoc enim ꝙ in intellectu & nostro & angelico,sint habitus:sat fuit mõstrare, quòd sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt verè habitus determinantes potẽtiam intellectus ad singula intelligibilia : vtrũ autem præter species sit alius aliquis hab

Universidad de Deusto Biblioteca

q. 17. 13. habetur hic liber inter opera Ari.

¶ Super Quæstionis quinquagesimæprimæ Articulum primum.

IN corpore articuli primi quæstio. 51. duplex occurrit dubium. Primum est circa differẽtiam inter inchoationem habitus ex parte animæ in parte apprehensiua, & appetitiua, quare in intellectu ponitur inchoatio quãtum ad ipsam substantiam habitus, in voluntate non: aut enim per inchoationem talem intendit aliquid actuale super ipsum intellectum, aut non: si intendit aliquid actuale, sequitur quòd intellectus possibilis non est à principio, sicut tabula rasa & pura potentia, quia habet huiusmodi actum superadditum: si non, sequitur quòd par sit ratio de intellectu & appetitu: in vtroque enim modo sunt semina virtutum & ad principia naturalis promptitudo, propter quam videntur naturaliter inesse nobis secũdum cognitionem & appetitum.

D. 167. Cap. 7. & cal. Hier. parũ ante fin.

¶Secundum est de causa huius assignata in litera, videtur enim implicare & in se cum supradictis. In se quidem, quia ponit inclinationem ad propria obiecta spectare ad habitũ, & non spectare ad ipsum, sed ad potentiam, cum prædictis autem, quia in articulo quintæ quæstionis præcedentis dictum est habitum in voluntate poni propter inclinationem ad propria obiecta: quod hic negatur.

¶Ad primam dubitationem dicitur, quòd præsupposito quòd intellectus agens non est habitus principiorum, qui ponitur vnus ex quinque habitibus intellectualibus, 6. Ethico. quod non est difficile persuadere, duo errores cauendi sunt hic, alter ne putemus pueriliter vnam partem habitus, qui dicitur intellectus, fieri ab intra, & alteram ab extra, & propterea inchoationem eius poni à natura perfectionem, quæ nũcupatur ab extra. Alter, ne putemus totã illam quidem qualitatem, quæ est habitus congenitam, vt cognitam intellectus, sed impeditam propter absentem notitiam terminorum, primum enim repugnat, indiuisibilitati intelligibilis qualitatis, secũdum verò puræ potentiæ, qua intellectus in principio est sicut tabula rasa, putandum autem magis est, quòd sicut nutrire, augereq́;, naturales sunt actus animæ, non qualitercunque sed adueniente alimento decocto, sic notitia principiorũ habitualis naturaliter inest animæ aduenientibus ab

Infra q. 63. art. 1. & 2. 1. q. 17. art. 15. & 3 di. 33. q. 1. ar. 2. q. 1. & ver. q. 1. art. 8. & 2. Ethi. co. 2. Comm. 18.

q. 79. ar. 4.

Cap. 6.

ctior. Sed quia nullus Angelus pertingit ad perfectionẽ Dei, sed in infinitũ distat, propter hoc ad attingendũ ad ipsum Deũ per intellectũ & voluntatẽ[d], indiget aliquibus habitibus tanquã in potentia existẽs respectu illius puri actus. vnde Dion. dicit*, Habitus eorũ esse deiformes, quibus scilicet Deo cõformantur, habitus autẽ, qui sunt dispositiones ad esse naturale, non sunt in Angelis, cũ sint immateriales.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd verbum Maximi intelligendũ est de habitibus & accidentibus materialibus.

¶Ad secundum dicẽdum, quòd quantum ad hoc, quòd conuenit Angelis per suam essentiam, non indigent habitu: sed quia non ita sunt per seipsos entes, quin participent sapientiam & bonitatem diuinam: ideo inquantum indigent participare aliquid ab exteriori, intantum necesse est in eis ponere habitus.

¶Ad tertium dicendum, quòd in Angelis non sunt partes essentiæ, sed sunt partes secundum potentiam, inquantum intellectus eorum per plures species perficitur, & voluntas eorum se habet ad plura.

QVAESTIO QVINQVAgesima prima, *De causa habituum, quantum ad generationem ipsorum.*

DEINDE considerandum est de causa habituum. Et primò quantũ ad generationem ipsorum. Secundò, quantũ ad augmentum. Tertiò, quantum ad diminutionem & corruptionem ¶Et circa primũm quæruntur quatuor. ¶Primò, vtrum aliquis habitus sit à natura. ¶Secũdò, vtrum aliquis habitus ex actibus causetur. ¶Tertiò, vtrum per vnum actum possit generari habitus. ¶Quartò, vtrum aliqui habitus sint in hominibus infusi à Deo.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum aliquis habitus sit à natura.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd nullus habitus sit à natura. Eorum enim quæ sunt à natura, vsus non subiacet voluntati: sed habitus est quo quis vtitur cum voluerit: vt dicit Comment. in 3. de Anima*. Ergo habitus non est à natura.

2 ¶Præterea, Natura non facit per duo quod per vnum potest facere: sed potentiæ animæ sunt à natura: si igitur habitus potentiarum à natura essent habitus & potentia essent vnum.

3 ¶Præterea, Natura nõ deficit in necessariis: sed habitus sunt necessarij ad bene operandum, vt suprà dictũ est*: si igitur habitus aliqui essent à natura, videtur quòd natura non deficeret quin omnes habitus necessarios causaret; patet autem hoc esse falsum. Ergo habitus non est à natura.

¶SED CONTRA est quod in 6. Ethic.* inter alios habitus ponitur intellectus principiorum, qui est à natura, vnde & principia prima dicuntur naturaliter cognita.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd aliquid potest esse naturale alicui dupliciter. Vno modo secundum naturam speciei: sicut naturale est homini esse risibile, & igni ferri sursum. Alio modo secũdum naturam indiuidui, sicut naturale est Socrati vel Platoni esse ægrotatiuum, vel sanatiuum secũdum propriam complexionem. Rursus secundum vtranque naturam potest dici aliquid naturale dupliciter. Vno modo, quia totum est à natura: alio modo, quia secundum aliquid est à natura, & secundum aliquid est ab exteriori principio. sicut cum aliquis sanatur per seipsum, tota sanitas est à natura: cum autem aliquis sanatur auxilio medicinæ, sanitas partim est à natura, partim ab exteriori principio. Si igitur loquamur de habitu, secundũ quod est dispositio subiecti in ordine ad formam, vel naturã, quolibet prædictorum modorum contingit habitum esse naturalẽ. Est enim aliqua dispositio naturalis, quæ debetur humanæ speciei, extra quã nullus homo inuenitur: & hæc est naturalis secundum naturam speciei. sed quia talis dispositio quandã latitudinem habet, cõtingit diuersos gradus huiusmodi dispositionis cõuenire diuersis hominibus secundũ naturã indiuidui: & huiusmodi dispositio potest esse vel totaliter à natura, vel partim à natura, & partim ab exteriori principio, sicut dictũ est de his, qui sanantur per artẽ. Sed habitus, qui est dispositio ad operationẽ, cuius subiectum est potentia animæ, vt dictum est*, potest quidẽ esse naturalis & secundum naturam speciei, & secundum naturam indiuidui: secundum quidẽ naturam speciei, secundum quod se tenet ex parte ipsius animæ, quæ cum sit forma corporis, est principium specificum: secundum autem naturam indiuidui ex parte corporis, quod est materiale principium, sed tamen neutro modo contingit in hominibus esse habitus naturales, ita quòd sint totaliter à natura. In Angelis siquidem contingit, eo quòd habent species intelligibiles naturaliter inditas: quod non cõpetit humanæ naturæ: vt in primo* dictum est. Sunt ergo in hominibus aliqui habitus naturales tãquam partim à natura existẽtes, & partim ab exteriori principio: aliter quidẽ in apprehensiuis potẽtiis, & aliter in appetitiuis. In apprehensiuis enim potẽtiis potest esse habitus naturalis secundũ inchoationem & secundũ naturam speciei, & secũdum naturã indiuidui: secundum quidem naturam speciei ex parte ipsius animæ, sicut intellectus principiorum dicitur esse habitus naturalis, ex ipsa enim natura animæ intellectualis conuenit homini, quòd statim cognito quid est totum, & quid est pars, cognoscat ꝙ omne totum est maius sua parte: & simile est in cæteris. Sed quid sit totũ & quid sit pars, cognoscere non potest nisi per species intelligibiles à phãtasmatibus acceptas, & propter hoc Philosophus in fine posteriorũ* ostẽdit, ꝙ cognitio principiorũ prouenit nobis ex sensu. secundũ verò naturã indiuidui est aliquis habitus cognoscitiuus secundum inchoationẽ naturalẽ inquantũ vnus homo ex dispositione organorũ est magis aptus ad bene intelligendũ, quàm alius, inquantum ad operationẽ intellectus indigemus virtutibus sensitiuis. In appetitiuis autem potentiis non est aliquis habitus naturalis secundũ inchoationẽ ex parte ipsius animæ quantũ ad ipsam substantiã habitus, sed solũ quantũ ad principia quędã ipsius sicut principia iuris communis dicuntur esse seminalia virtutum: & hoc ideo, quia inclinatio ad obiecta propria, quę videtur esse inclinatio habitus, nõ pertinet ad habitũ, sed magis pertinet ad ipsam rationẽ potentiarũ, sed ex parte corporis secundũ naturã indiuidui sunt aliqui habitus appetitiui secundum inchoationes naturales, sunt enim quidã dispositi ex propria

extra terminis, ita quòd ad intelligibilem præsentiam eorũ inditum est, quòd ab anima in intellectu possibili sub lumine agẽtis fluat qualitas illa quæ est habitus principiorum, sicut motus grauium & leuium à natura grauium & leuium, & vt semel effluxit, semper perseuerat, quamuis non exeat in actum impedita phãtasia, differentia igitur inter intellectum & voluntatẽ in hoc est, quòd in intellectu fluit naturaliter habitus quidam præsentibus ab extra terminis principiorum: in voluntate autem non, sed sola promptitudo ipsius ad principia, scilicet bonum prosequẽdum & malum fugiendum, & huiusmodi inuenitur à natura.

¶Ad secundam dubitationem dicitur dupliciter, secundum quod dupliciter exponi possunt verba literæ. Primò intelligẽdo per lj propria obiecta specialia obiecta contenta sub communi obiecto illius potentiæ, quod in quęstione præcedenti vocauit aliquod determinatum. Verbi gratia, In voluntate cõmune obiectum est bonũ specialia, sunt bonum in passionibus timoris & audaciæ, bonum in delectationibus & tristitiis, bonum in commutationibus, & huiusmodi, & sic ratio literæ alludit dictis in responsione ad tertium in articul. 5. præcedentis quęstionis, scilicet quòd quia in intellectu habitus est necessarius simpliciter, quia est determinatiuus potentiæ ad obiectum, in voluntate autẽ necessarius ad bene esse, quare non determinat ad obiecta, sed facit promptiorem, &c. ideo ibi est habitus naturalis, hic non, sed hæc responsio nõ valet, quia intellectus non solum ad specialia, sed ad cõmunissimum obiectum attingendum determinatur ab habitu, ac per hoc extra propositum est loqui de specialibus obiectis, dicendum est ergo quòd sermo literę est formalis & per propria obiecta intendit ipse vera propria & adæquata obiecta potentiarum appetitiuarum, de quibus loquitur, & quòd ratio consistit in hoc, quòd quia officium naturalis habitus ad operationem in communi loquendo, est determinare potentiam ad obiectum attingendum & in intellectu, opus est ista determinatione, quia nisi aliqua specie determinetur, nihil intelligere potest: in voluntate autẽ & vniuersaliter appetitu non est opus ista determinatione, quia præuenitur ab ipsa appetitiua potentia, quoniam eius officium,

In isto art. q. 50. ar. 4.

q. 55. ar. 2.

lib. 1. poster. tex. vlt. & in medium tom. 2.

cium, imo natura est inclinatio in obiectum proprium: nihil enim aliud est appetitus quam inclinatio, ideo in potẽtiis appetitiuis nõ est inchoatio naturalis habitus, ac per hoc nullus est in eis naturalis habitus, in apprehensiuis autem sic. Et sic omnia consonãt, quoniam affirmatio & negatio non cadunt super idem, affirmatur enim de habitu naturali absolutè, quod eius est inclinare ad propria obiecta, & negatur quòd hoc conuenire possit habitui in appetitu, quia hoc conuenit ipsi appetitui: & sic à negatione officij ipsius habitus naturalis proceditur ad negationem ipsius habitus naturalis in appetitu: nec contradicit supradictis, quoniam hic cõparans potentias appetitiuas ad propria obiecta negat habitus, ꝙ etiam tunc dixit: ibi verò comparans potentiã ad speciale seu determinata obiecta sub obiecto communi posuit habitus inclinantes ad illa promptè, faciliter, &c. quæ duo in nullo dissonant.

ad 2. argu.

¶In responsione ad secundum aduerte rationem quæstionis motæ in prima parte quæstionis, & nota duo. Primò differentem perfectionem: secundò rationem tãtum. In primis distat, essentiã Angeli per seipsam esse similitudinem omniũ & per adiunctas species, vt primum ponat perfectionem altissimam secundum diminutam. & ratio est, quia primum ponit essentiam illam vnitè habere species rerũ. Secundum verò diuisim. Constat enim quòd vnitè habere quæ diuisa sũt, in aliis altioris perfectionis esse, præsertim quia primum ponit sic vnitè habere quod in vna substantia habeatur, secundum quod in substantia & in accidente. Ratio autẽ in littera posita pro affirmatione, quare scilicet per participationem diuinæ sapientiæ potest intellectus angelicus esse actu ea, quæ intelligit, non sic interpretãda est, quasi intellectus angelicus iam factus discat à diuina sapientia, aut suscipiat species intelligibiles, sed quia ipse Angelus sicut est ens, ita intelligens, id est, sicut est perfectus in esse substantiali, ita est perfectus in habendo intellectum in actu. Constat autem quòd ens est per participationem diuinæ essentiæ, ac per hoc cum diuisione essentiæ ab esse est, vt vnitum superius diuidatur inferius. ergo est in intelligendo in actu perfectius, participando diuinam sapientiam: & consequen-

Infra q. 63. ar. 1.2. Et mal. q. 5. ar. 11. & 4. & 6. Et veri. q. 1. ar. 9. co. & ad 10. & ad 11. & 13.

1. q. 59. ar. 2.

Tex. 8.

Cap. 1. & 2. to. 5.

Princ. lib. tom. 5.

corporis complexione ad castitatem vel mãsuetudinem, vel ad aliquid huiusmodi.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd obiectio illa procedit de natura secundum quòd diuiditur contra rationem & voluntatem, cùm tamen ipsa ratio & voluntas ad naturam hominis pertineant.

¶Ad secundum dicendũ, ꝙ aliquid etiam naturaliter potest superaddi potẽtię, quod tamen ad ipsam potentiam pertinere non potest, sicut in Angelis nõ potest pertinere ad ipsam potentiã intellectiuam, ꝙ sit per se cognoscitiua omniũ, quia oporteret, ꝙ esset actus omniũ, quod solius Dei est, id enim quo aliquid cognoscitur, oportet esse actualem similitudinẽ eius quod cognoscitur. vnde sequeretur, si potẽtia Angeli per seipsam cognosceret omnia, quòd esset similitudo & actus omnium. vnde oportet quòd superaddantur potentiæ intellectiuæ ipsius aliquæ species intelligibiles, quæ sint similitudines rerũ intellectarum: quia per se participationem diuinæ sapientiæ, & non per essentiam propriam possunt intellectus eorum esse actu ea, quæ intelligunt. Et sic patet, quòd non omne id quod pertinet ad habitum naturalem, potest ad potentiam pertinere.

¶Ad tertiũ dicendum, ꝙ natura nõ æqualiter se habet ad causandas omnes diuersitates habituũ: quia quidã possunt causari à natura, quidam non, vt suprà dictũ est*, & ideo non sequitur si aliqui sint habitus naturales, quòd omnes sint naturales.

ARTICVLVS II.

¶Vtrũ aliquis habitus causetur ex actibus.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur ꝙ nullus habitus possit ex actu causari. Habitus enim est qualitas quædam, vt suprà dictum est*. Omnis autem qualitas causatur in aliquo subiecto, inquantum est alicuius receptiuum. cum igitur agens ex hoc quòd agit, non recipiat aliquid, sed magis ex se emittat, videtur quòd non possit aliquis habitus in agente ex propriis actibus generari.

2 ¶Præterea, Illud in quo causatur aliqua qualitas, mouetur ad qualitatem illã (sicut patet in re calefacta vel infrigidata) quod autem producit actũ causantẽ, qualitatem mouet: vt patet de calefaciẽte vel infrigidãte. si igitur in aliquo causaretur habitus per actũ suiipsius, sequeretur quòd idẽ esset mouẽs & motũ, agens & patiens: quod est impossibile, vt dicitur in 6. Physic.*

3 ¶Præterea, Effectus non potest esse nobilior sua causa: sed habitus est nobilior quàm actus præcedens habitum: quod patet ex hoc quòd nobiliores actus reddit. Ergo habitus non potest causari ab actu præcedente habitum.

¶SED CONTRA est quod Philosophus in 2. Ethic.* docet habitus virtutum & vitiorum ex actibus causari.

¶RESPONDEO dicendum, quòd in agente quandoq; est solũ actiuum principiũ sui actus, sicut in igne est solũ principiũ actiuũ calefaciendi, & in tali agente non potest aliquis habitus causari ex proprio actu. & inde est, ꝙ res naturales non possunt aliquid cõsuescere vel dissuescere, vt dicitur in 2. Ethi.* Inuenitur autẽ aliquod agẽs, in quo est principiũ actiuum & passiuũ sui actus: sicut patet in actibus humanis. nã actus appetitiuę virtutis procedũt à vi appetitiua, secundũ quod mouetur à vi apprehẽsiua repræsentãte obiectũ. & vlterius vis intellectiua secundum quod ratiocinatur de cõclusionibus, habet sicut principium actiuum propositionem per se notã. Vnde ex talibus actibus possunt in agentibus aliqui habitus causari, non quidẽ quantum ad primum actiuum principium, sed quantum ad principium actus, quod mouet motũ: nam omne quod patitur & mouetur ab alio, disponitur per actum agentis. Vnde ex multiplicatis actibus generatur quædã qualitas in potentia passiua & mota, quæ nominatur habitus: sicut habitus virtutum moralium causantur in appetitiuis potentiis secundũ quod mouentur à ratione & habitus scientiarum causantur in intellectu, secundum quod mouetur à primis propositionibus.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd agens inquantum est agens, non recipit aliquid, sed inquantum agit motum ab alio, sic recipit aliquid à mouente: & sic causatur habitus.

¶Ad secundũ dicendũ, ꝙ idem secundum idem non potest esse mouens & motũ: nihil autem prohibet idem à seipso moueri secũdum diuersa: vt in 8. Physi.* probatur.

¶Ad tertium dicendum, quòd actus præcedens habitũ, inquantum procedit à principio actiuo, procedit à nobiliori principio, quam sit habitus generatus: sicut ipsa ratio est nobilius principiũ, quàm sit habitus virtutis moralis in vi appetitiua per actum consuetudinis generatus: & intellectus principiorum est nobilius principium, quàm scientia conclusionum.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum per vnum actum possit generari habitus.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quòd per vnum actum possit habitus generari. Demonstratio enim actus rationis est. sed per vnam demonstrationem causatur scientia, quæ est habitus conclusionis vnius. Ergo habitus potest causari ex vno actu.

2 ¶Præterea, Sicut cõtingit actus crescere per multiplicationẽ: ita contingit actum crescere per intentionem. sed multiplicatis actibus, generatur habitus: ergo etiam si multum intendatur vnus actus poterit esse causa generatiua habitus.

3 ¶Præterea, Sanitas & ægritudo sunt habitus quidam: sed ex vno actu contingit hominem vel sanari vel infirmari. Ergo vnus actus potest habitum causare.

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 1. Ethic.* quòd vna hirundo ver non facit, nec vna dies: ita vtique nec beatum, nec felicem vna dies, nec paucum tempus. sed beatitudo est operatio secundum habitum perfectę virtutis, vt dicitur in 1. Ethic.* Ergo habitus virtutis, & eadem ratione alius habitus, non causatur per vnum actum.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd, sicut iam dictum est*, habitus per actũ generatur, inquantum potentia passiua mouetur ab aliquo principio actiuo. Ad hoc autẽ quòd aliqua qualitas causetur in passiuo, oportet, quòd actiuum totaliter vincat passiuum. vnde videmus, quòd quia ignis non potest totaliter vincere suum combustibile, non statim inflammat ipsum, sed paulatim abiicit cõtrarias dispositiones, vt sic totaliter vincens ipsum similitudinem suam ipsi imprimat. Manifestum est autem, quòd principium actiuum, quod est ratio, non totaliter potest superuincere appetitiuã potentiam in vno actu, eo quòd appetitiua potentia se habet diuersimode & ad multa. Iudicatur autem per rationem in actu vno aliquid appetendum secundum determinatas rationes & circunstantias. vnde ex hoc non totaliter vincitur appetitiua potentia, vt feratur in idem vt in pluribus per modum naturæ: quod pertinet ad habitum virtutis. & ideo habitus virtutis non potest causari per vnum actum, sed per multos. In apprehensiuis autem potentiis considerandũ est quòd duplex est passiuum: vnum quidem ipse intellectus passibilis, aliud autem intellectus, quem vocat Aristotel.* passiuum

ter cũ diuisione suscipit perfectũ intellectum in actu eadem ratione. Vnde in vltimo articulo præcedentis quæstionis ad secundum dicitur de Angelis, quia nõ ita sunt per seipsos entes, quin participent sapientiam & bonitatem diuinã, ideóq; inquantũ participare indigent ab exteriori, intantum necesse est in eis ponere habitus. Quia ergo essentiæ angelicæ participationes quędã sunt diuinæ essentiæ & in esse naturali, & in esse intelligibili: & entia per participationẽ diuinam suscipiunt quod in superiori participato vnitum est, sequitur quòd quemadmodum ad hoc vt essentia complemẽtum essendi habeat, indiget esse distincto à se, ita ad hoc quòd complementum in esse formæ intelligibilis obtineat, vt species habeat adiunctas rerũ aliarum, & sicut esse ab extrinseco habet: non tamen si quasi essentia præfuerit absque esse, & accipiat esse ab alio, sed quia per hoc est, quod ab alio est, ita species additas ab extrinseco habes nõ sic, quasi præfuerit & suscipiat à Deo species, sed quia per illas habet, quia Deo congenitas naturali sequela ad propriam essentiam possidet, & est sermo præsens de naturali scientia angelorum, qua sciũt alia.

Text. 28. to. 2.

¶ Super Quæstionis quinquagesimæprimæ Articulum secundum.

IN articul. 2. eiusdem q. 51. notato diligẽter, quòd nobilitas operationis actiuæ pensatur ex forma quę est actionis principium, & propterea, vt expressè patet, licet actus præcedens habitum sit secũdum se imperfectus, est tamẽ perfectior secundum suum principium. Et hoc sufficit, quod benè notabis.

Infr. q. 71. art. 4. cor. & dist. 7. q. 1. ar. 3. et ver. q. 1. ar. 9. ad 11. & 13.

Ca. 7. to. 5.

Cap. 7. & 8. & 10. & ca. 13. to. 5.

Art. præce.

lib. 3. de anima. tex. 20. to. 2.

¶*Super Quæstionis quinquagesimæprimæ Articulum quartum.*

IN respósione ad tertium quarti articuli, omisso tertio, aduerte quòd quum duorũ ordinum sunt infusi habitus, quidam scilicet per accidens,& quidam per se infusi:illi nanque habitus qui possunt ex nostris actibus aut natura acquiri, sunt per accidens infusi: accidit enim eis infundi. Et isti sunt eiusdem rationis specialissimæ,quando infundũtur cum acquisitis. Geometria enim infusa & acquisita eiusdem sunt speciei,sicut oculi dati cæco nato, & oculi aliorum, *Cap. 2. non procul à fine. to. 3.* & de istis in corpore dicitur, quòd infunduntur,quia Deus producit quandoq; effectus causarum secũdarum absq; ipsis: illi verò habitus qui sola infusione fieri possunt sunt per se infusi, eo quòd non accidit actioni eorum præfusio, imo ipsam per se sibi vendicant, & isti sunt habitus essentialiter supernaturales, vt in principio corporis articuli dicitur,& de vtrisque verificatur hìc respósio ad tertium,quòd actus procedẽtes ex habitu infuso non causant aliquem habitum, sed confirmant præexistentem. *1. dist. 17. q. 1. ar. 3. cor. & 3. di. 23. q. 3. arti. 2. ad 3. & veri. q. 12. art. 3. ad 7.* Et in promptu causa est,de per se infusis quidem, quia improducibiles sunt nisi per infusionem, ac per hoc ex actibus nostris, de per accidens verò infusis, quia duo accidentia eiusdem speciei sunt incompossibilia in eodem. *Ca. 4. par. 4. nõ multum à fine. Art. præce. Ca. 1. & 2. tom. 5.*

¶*Super Quæstionis quinquagesimæs undæ Articulum primum.*

IN articu.primo quæstio. quinquagesimæsecundæ,multa sunt dubia dilucidanda cũ Dei gratia.Est in primis dubium circa sensum distinctionis factę in corpore articuli, quòd perfectio & augmentum formæ dicitur dupliciter,secũdum ipsam formam & secundum participationem formæ in subiecto. aut enim intendit de forma in abstracto vel concreto, & hoc est extra propositum,quia spectat distinctio hæc ad modos significandi, quæstio autem est de re aut de forma specificè & numeraliter,& hoc non,quia hæc scientia est parua vel magna secundum seipsam, aut de essentia formæ & participatione eius in subiecto, vt litera innuere videtur, & implicat contradictionem, vt Author dicit in 2.2.quæst.24. articulo 4. ad 3.quoniam si participatio formæ in subiecto intẽditur, ipsa quoque substantia formæ intenditur, vt ibi dicitur. *q. 5. ar. 5. 1.p. q. 105. ar. 6.*

qui est ratio particularis, id est vis cogitatiua cum memoratiua & imaginatiua. Respectu igitur primi passiui potest esse aliquod actiuum,quod vno actu totaliter vincit potentiam sui passiui, sicut vna propositio per se nota conuincit intellectum ad assentiendũ firmiter conclusioni: quod quidem non facit propositio probabilis: vnde ex multis actibus rationis oportet causari habitum opinatiuũ etiam ex parte intellectus possibilis. Habitum autem sciẽtiæ possibile est causari ex vno rationis actu, quantum ad inferiores vires apprehensiuas necessarium est eosdẽ actus pluries reiterari, vt aliquid firmiter memoriæ imprimatur, vnde Philosophus in lib. de memoria & reminiscentia * dicit, quòd meditatio cõfirmat memoriam. habitus autem corporales possibile est causari ex vno actu, si actiuum fuerit magnæ virtutis:sicut quandoque medicina fortis statim inducit sanitatem.

¶Et per hoc patet responsio ad obiecta.

ARTICVLVS IIII.

¶*Vtrum aliqui habitus sint hominibus infusi à Deo.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur,quòd nullus habitus hominibus infundatur à Deo.Deus enim æqualiter se habet ad omnes: si igitur quibusdam infundit habitus aliquos, omnibus eos infunderet:quod patet esse falsum.

2 ¶Præterea, Deus operatur in omnibus secundum modum qui conuenit naturæ ipsorum:quia diuinæ prouidentiæ est, naturã saluare,vt dicit Dionys.4.c. de diuin. nom. * sed habitus in homine naturaliter causantur ex actibus:vt dictum est*.Non ergo causat Deus in hominibus aliquos habitus absque actibus.

3 ¶Præterea,Si aliquis habitus à Deo infunditur,per illum habitum homo potest multos actus producere : sed ex illis actibus causatur similis habitus:vt in 2.Ethi.* dicitur, sequitur ergo duos habitus eiusdem speciei esse in eodem : vnum acquisitum, & alterum infusum, quod videtur esse impossibile. non enim duæ formæ eiusdem speciei possunt esse in eodem subiecto:non ergo habitus aliquis infunditur homini à Deo.

¶SED CONTRA est quod dicitur Ecclesi.15.Impleuit eum Dominus Spiritu sapientiæ & intellectus. sed sapientia & intellectus quidam habitus sunt.Ergo aliqui habitus homini à Deo infunduntur.

¶RESPONDEO dicẽdum,quòd duplici ratione aliqui habitus homini à Deo infunduntur. Prima ratio est,quia aliqui habitus sunt quibus homo benè disponitur ad finem excedẽtem facultatem humanæ naturæ : quæ est vltima & perfecta hominis beatitudo, vt suprà dictum est*.Et quia habitus oportet esse proportionatos ei ad quod homo disponitur secundum ipsos:ideo necesse est quòd etiam habitus ad huiusmodi finem disponentes excedãt facultatem humanæ naturæ:vnde tales habitus nunquam possunt homini inesse nisi ex infusione diuina, sicut est de omnibus gratuitis virtutibus. Alia ratio est : quia Deus potest producere effectus causarum secundarum absque ipsis causis secundis,vt in primo dictũ est*.Sicut igitur quandoq; ad ostensionem suæ virtutis producit sanitatem absque naturali causa, quæ tamen per naturam posset causari, ita etiam quandoque ad ostendendam suam virtutem infundit homini illos habitus, qui naturali virtute possunt causari : sicut Apostolis dedit scientiam scripturarum & omnium linguarum,quam homines per studiũ vel consuetudinem acquirere possunt,licet non ita perfectè.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Deus quantum ad suã naturam æqualiter se habet ad omnes:sed secundum ordinem suæ sapientiæ certa ratione quędã tribuit aliquibus,quæ non tribuit aliis.

¶Ad secundum dicẽdum,quòd hoc quod Deus in omnibus operatur secũdum modum eorum, nõ excludit quin Deus quædam operetur , quæ natura operari non potest : sed ex hoc sequitur , quòd nihil operatur contra id quod naturæ cõuenit.

¶Ad tertium dicendum, quòd actus [d] qui producuntur ex habitu infuso, non causant aliquem habitum : sed confirmant habitum præexistentem:sicut medicinalia remedia adhibita homini sano per naturam , non causant aliquam sanitatem , sed sanitatem prius habitam corroborant.

QVAESTIO QVINQVAgesimasecunda, De augmento habituum , in tres articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de augmento habituum.

¶Et circa hoc quæruntur tria.

¶Primò , vtrum habitus augeantur. ¶Secundò,vtrum augeantur per additionem.¶Tertiò,vtrum quilibet actus augeat habitum.

ARTICVLVS I.

¶*Vtrum habitus augeantur.*

AD PRIMVM sic proceditur.Videtur,quòd habitus augeri non possint. Augmentum enim est circa quantitatem: vt dicitur in 5.Physic.* sed habitus non sunt in genere quantitatis , sed in genere qualitatis. Ergo circa eos augmentum esse non potest.

2 ¶Præterea , Habitus est perfectio quædam : vt dicitur in 7.Physi.* sed perfectio cum importat finem & terminum , non videtur posse recipere magis & minus. Ergo habitus augeri non potest.

3 ¶Præterea , In his quæ recipiunt magis & minus,contingit esse alterationem : alterari enim dicitur quod de minus calido fit magis calidum : sed in habitibus nõ est alteratio:vt probat in 7.Physic.*Ergo habitus augeri non possunt.

¶SED CONTRA est quod fides est quidam habitus, & tamen augetur, vnde Discipuli Domino dicunt , Domine adauge nobis fidem,vt habetur Luc.7.Ergo habitus augentur.

¶RESPONDEO dicendum,quòd augmentum, sicut & alia, ad quantitatem pertinentia, à quantitatibus corporalibus ad res spirituales & intellectuales transferuntur, propter connaturalitatem intellectus nostri ad res corporales , quæ sub imaginatione cadunt. Dicitur autem in quantitatibus corporeis aliquid magnum, secundum quod ad debitam perfectionem quantitatis perducitur. vnde aliqua quantitas reputatur magna in homine, quæ non reputatur magna in elephante. vnde & in formicis dicimus aliquid magnum ex hoc,quòd est perfectum.Et quia bonum habet rationem perfecti , propter hoc in his,quæ nõ mole magna sunt, idem est esse maius,quod melius, vt Aug. dicit in 8.de Trinit.*Perfectio autem for-

¶Ad hoc dicitur quòd obscuritatem in hac re facit ly secũdum quod: dupliciter enim sumi potest, primò vt denotat rem denominatam tantum,vt cum dicitur, Socrates est albus secũdum dentes. & sic non sumitur in proposito,sic enim implicat contradictoria formam augeri secũdum esse in subiecto, & non secundum seipsam,vtrunque enim est auctum. Alio modo sumitur vt denotat causam seu radicem , vt cum dicitur , quòd homo secundum quod rationalis est artifex: & hoc modo sumitur in proposito , & est sensus quòd perfectio & augmentum formæ, aut oritur ex ipsa natura specifica formę,aut ex participatione eius in subiecto, ita quòd vtraque perfectio & vtrunque augmentum vbi inuenitur,commune est formæ, & subiecto, vt habet formam. *D. 19. & 6. 1108.* Differentia autem est in causa originis, vt clare habes inferius q.53.art.2. ad 2. de diminutione, de qua idem est quod de augmento iudicium.

¶Circa illam propositionem , Illud , secundum quod sortitur aliquid speciem , oportet esse indiuisibile , in eodem corpore articuli subiunctum , dubium occurrit, de qua indiuisibilitate est sermo. Aut enim est sermo de indiuisibilitate omnimoda,& hoc nõ,quia constat quandoque esse diuisibile virtualiter & materialiter, aut de indiuisibilitate formali,& hoc licet sit verum, nõ tamen est ad propositum , quoniam loquimur de augmẽto, quod stat cum indiuisibilitate formali, aut de indiuisibilitate materiali,vocando omnem diuisionem siue quãtitatiuam, siue gradualem , siue quomodolibet absque varietate specifica materialem,& hoc esset ad propositum, sed est falsum , quia cum multæ species suscipiẽtes magis & minus sint simplices, vt calor & albedo, non potest intelligi vt calor diuidatur secundum magis & minus, & ab eius differentia non intendatur & remittatur , sicut ipso calor. *Inf. q. 66. art. 1. & 2. cor. & ver. q. 1. art. 11. & q. 5. art. 3. & 10. Eth. lec. 3. Tex. 1. to. 2. Tex. 17. & 17. 10. 2.*

¶Ad hoc dicitur, quòd proprie loquendo , sermo est de indiuisibilitate habitudinis opposita diuisibilitati , quia aliquid latitudinem habet , siue habeat latitudinem vt calor,siue animal, siue quouis alio simili modo , sed attribuitur in litera huiusmodi indiuisibilitas specificãti vt sic. ita quod sensus est quòd specificans inquantum specificãs stat in indiuisibili, id est caret latitudine, id est *Ca. 8. to. 3. & lib. 8. 1. to. 3.*

id est non habet in se aliqua plura. Et ratio est,quia specificans vt sic,constituit speciem vt vltimum,& terminus. vltimo autem & termino vt sic,repugnat latitudo , si enim diuisionem aliquam habet secundum alterum eorum non determinabit,& rursus secundum aliquid constituet,& secundum aliquid non, & rursus non constituet speciem in certo loco , sed secundum aliquid in vno , secundum aliquid in altero, & sic species rerum non haberent fixa loca,sicut numeri, nec constitutiua earum essent sicut constitutiua numerorũ inuariabiliter, cum his tamẽ stat quòd res specificantes habeant latitudinem, vt obiiciendo de calore probatur,sermo enim noster formalis est , & nihil aliud intendimus nisi quòd res specificans vt sic,stat in dissimili, licet ipsamet res non vt specificans,sed quomodolibet aliter habeat latitudinem. Quomodo autem hoc sit ad propositum negotium pertinens, in sequenti patebit dubio.

¶Circa distinctionem & differentiam formarum in litera subiunctam,quòd quædam secundum se vel aliquid sui sortiuntur speciem, & quædam ex alio , ad quod ordinantur, & illæ secundum se habent determinatã rationem neque in plus, neque in minus declinabilẽ, istæ verò possunt secundum se diuersificari in plus & minus salua vnitate specifica propter vnitatem eius ad quod ordinantur, dubium est de sensu verborum & de efficacia ad propositum. *In prædic. qualitatis.* De sensu quidẽ , quia cùm differentia sit intrinsecum cõstitutiuum omnis formæ,nulla est forma , quæ sic sortiatur speciẽ ab extraneo,quia omnis forma secũdum se vel aliquid sui , puta differentiam propriam sortitur speciem, ac per hoc omnis forma clauditur sub primo membro , & nulla restat sub secundo. *In prædic. qualitatis à medio il. tus tom. 1.* De efficacia verò , quoniam reuera omnis forma habet propriam differentiam, secundum quam nec in plus nec in minus specifice declinare potest, sed sub illa differentia in plus & minus aliqua forma declinat,vt patet de calore & albedine. nec aliter est in motu, puta calefactione quam in calore , sicut enim calefactio salua sua specifica vnitate vndecũq; illam habeat, intenditur & remittitur , ita & calor, vnde specificatio secundũ se vel ex alio in formis nihil videtur facere ad propositũ,&c. *Text. 10. to. 3.*

¶Ad hoc dicitur quòd non est sensus , quòd formarum quædam includunt in se differentiam constitutiuam,& quædam non : quoniam differentia est, quæ conducit ad esse, & eius quod est esse , rei pars est , vt in Prædicabilibus dicitur , & stultum est hoc vertere in dubium , sed sensus est , quædam formæ habent suam differentiam sine ordine ad aliquod extraneum , vt calor, albedo & huiusmodi, quædam verò habent suas differentias cum ordine ad aliquod extraneum , ita quòd non sunt absolubiles ab illo extraneo, vt motus potentiæ habitus , & siquid est huiusmodi. De quibus in primo libro diffuse sermo est habitus. Et hic sensus nullam patitur calumniam, aut falsitatem , vt ibi ostensum est. Efficacia autem sunt hæc ad intentum , quoniam formæ ex sua natura specifica tantum nihil habent, nisi quòd sortiuntur ex suo specificatiuo quod in diuisibili consistere dictum est. Illæ igitur formæ quæ suum specificans indiuisibile sic intus obtinent, quòd ad nihil extra ordinantur,nihil habent ex hoc nisi indiuisibile, ac per hoc secundum se non habent augmentum.Illę autem quæ secundum suam propriam differentiam aliquod extraneum licet indiuisibile respiciunt, ex ipsa sua natura accessum ad illud,ac per hoc augmentum in huiusmodi accessum sortiuntur. Ad quorum maiorem euidentiam, scito, quòd cum augmentum circa quantitatem variabilem in plus, aut minus sit,sicut forma se habet ad quantitatem huiusmodi,ita se habet ad augmentum.Formæ autem , quæ extraneum aliquod specificatiuum non respiciunt , nullam secundum suas specificas naturas quantitatem mutabilem sortiũtur,sed quãtitatem tantum perfectionis specificæ,vt sic in indiuisibili consistentem , formæ autem,quæ aliquod extraneum specificum respiciunt præter illam specificã perfectionem, sortiuntur aliam quantitatem mutabilem,scilicet secundum accessum maiorem vel minorem ad illud specificans, & ideo illa secundum se non augentur, aut minuuntur, istæ sic, & consistit tota vis in hoc , quòd licet vtrobique specificans vt sic, consistat in indiuisibili , nec habeat latitudinem,& propterea commune est vtrisque quòd specificè nihil potest addi aut subtrahi, quin varietur species:habentibus tamen differentiã mendicantem ab extraneo specificante , ex hoc ipso respectu conuenienti formæ secundum suam naturã specificam pure sumptam annexus est motus accessus ad illud maior & minor,secundum quem huiusmodi formæ secundum se dicũtur augeri vel minui,tales autem accessus non possunt poni in aliis formis, quoniam nihil extra respiciunt specificãs, cui diuisibilis hic accessus annecti possit,verbi gratia, scientia, quia secundum suam naturam respicit scibile ex hoc ipso, quòd non abstrahit à scibili specificante , cõsequitur quòd plus & minus ad ipsum scibile accedere possit, plura vel pauciora de ipso attingendo. Calor autem nihil præter specificam naturam intrinsecam dicens, nihil habet vt sic variabile. Et hæc est intẽtio Authoris de augmento & diminutione formarum secundum se. *D. 151. Cap. 3. paulò post princip. to. 5. D. 315. In prædicam. quali. Tex. 15. to. 2. In isto art.*

¶Circa augmentum & diminutionem formarum secundum participationem in subiecto, secundo loco in corpore articuli positam aduerte , quòd quia suscipere magis & minus, latitudinem quandam importat , idcirco Author ex indiuisibilitate excludente huiusmodi latitudinem differentiam manifestat inter formas sic augmentabiles , & non augmentabiles , & dupliciter hoc contingit. *Tex. 16. to. 3.* Primò si forma indiuisibiliter se habeat ad subiectum : tunc enim constat quòd participatio eius latitudinem non habet, & hoc inuenitur inter omnem formam substantialem , & eius subiectum, & ratio in litera ponitur,quia scilicet specificat subiectum.Specificare enim actus est in indiuisibili consistens , vt dictum est : & est sermo de specificatione subiecti non in tali , aut tali specie,sed simpliciter, quod solum inuenitur in forma substantiali. cæteræ enim specificant secundum quid. Secundò contingit si de ratione formæ sit indiuisibilitas non in partes quantitatiuas , sicut numerus & circulus partes habeat , sed in plura , quorum aliquo adiuncto vel adempto perfectior aut minus perfecta sit , quod est carere latitudine, & est sermo de forma , non de specificante ipsam : iam enim dictum est

mæ duplicitet potest considerari. Vno modo secundũ ipsam formam. Alio modo secundum quod subiectum participat formam. Inquãtum igitur attenditur perfectio formæ secundum ipsam formam, sic non dicitur ipsa esse parua vel magna, puta magna,vel parua sanitas,vel scientia. inquantum verò attenditur perfectio formæ secundum participationem subiecti, dicitur magis & minus, puta magis vel minus album & sanum. Non autem ista distinctio procedit secundum hoc , quòd forma habeat esse præter materiam , aut subiectum : sed quia alia est consideratio eius secundum rationem speciei suæ , & alia secundum quod participatur in subiecto. Secundum hoc igitur circa intentionem & remissionem habituum & formarum , fuerunt quatuor opiniones apud Philosophos:vt Simplicius narrat in commento Prædicamẽtorum*. Plotinus enim & alij Platonici ponebant ipsas qualitates & habitus suscipere magis & minus propter hoc, quòd materiales erant,& ex hoc habebant indeterminationem quandam propter materię infinitatem. Alij verò in contrarium ponebant , quòd ipsæ qualitates & habitus secundum se non recipiebant magis & minus , sed qualia dicuntur magis & minus secundũ diuersam participationem , puta quòd iustitia non dicatur magis & minus,sed iustum:& hãc opinionem tangit Aristo.in Prædicamentis*. Tertia fuit opinio Stoicorum media inter has.posuerunt enim quòd aliqui habitus secundum se recipiũt magis & minus,sicuti artes : quidam autem non, sicut virtutes. Quarta opinio fuit quorundam dicentiũ,quòd qualitates & formę immateriales non recipiunt magis & minus, materiales autẽ recipiunt. Vt igitur huius rei veritas manifestetur,considerãdum est quòd illud , secundum quod sortitur aliquid speciem, oportet esse fixum,& stans & quasi indiuisibile:quæcunque enim ad illud attingunt , sub specie continentur: quæcunque autem recedunt ab illo vel in plus vel in minus pertinent ad aliam speciem vel perfectiorẽ, vel imperfectiorem. vnde Philosophus dicit in 8.Meta.*quòd species rerum sunt sicut numeri,in quibus additio vel diminutio variat speciem. Si igitur aliqua forma vel quęcunque res secundum seipsam,vel secũdum aliquid sui sortiatur ratione speciei, necesse est quòd secundum se considerata habeat determinatã rationem:quæ neque in plus excedere,neq; in minus deficere posit,& huiusmodi sunt calor & albedo:& aliæ huiusmodi qualitates,quæ non dicuntur in ordine ad aliud, & multo magis substantia, quæ est per se ens.Illa verò,quæ recipiunt speciẽ ex aliquo ad quod ordinantur,possunt[d] secundum seipsa diuersificari in plus vel minus,& nihilominus sunt eadẽ specie propter vnitatẽ eius,ad quod ordinantur, ex quo recipiunt speciẽ:sicut motus secũdum se est intensior & remissior & tamen remanet eadẽ species propter vnitatẽ termini,ex quo specificatur,& idẽ potest cõsiderari in sanitate,nã corpus pertingit ad rationẽ sanitatis, secundũ quòd habet dispositionẽ cõuenientem naturæ animalis, cui possunt dispositiones diuersæ conuenientes esse:vnde potest variari dispositio in plus vel minus:& tamen semper remanet sanitatis ratio. vnde Philosophus dicit in 10.Ethic.* quòd sanitas ipsa recipit magis & minus.non enim eadem est commẽsuratio in omnibus,neq; in vno & eodem semper:sed remissa permanet sanitas vsq; ad aliquid.huiusmodi autem diuersæ dispositiones vel commensurationes sanitatis se habent secundum excedens & excessum. vnde si nomen sanitatis esset impositum soli perfectissimæ commensurationi, tunc ipsa sanitas non diceretur maior vel minor.Sic igitur patet qualiter aliqua qualitas vel forma possit secundum seipsam[d] augeri vel minui, & qualiter non.

¶Si verò consideremus qualitatẽ vel formam secundũ participationẽ subiecti : sic etiã inueniuntur quædã qualitates & formæ recipere magis & minus , & quædam nõ : huiusmodi autem diuersitatis causam Simplicius*assignat ex hoc, ꝙ substantia secundũ seipsam non potest recipere magis & minus,quia est ens per se.& ideo omnis forma,quę substantialiter participatur in subiecto, caret intensione & remissione.vnde in genere substãtiæ nihil dicitur secundũ magis & minus.Et quia quãtitas propinqua est substãtię,& figura etiã consequitur quantitatẽ. inde est ꝙ neque etiã in istis dicitur aliquid secundũ magis aut minus. Vnde Philosophus dicit in 7. Physic. *ꝙ cũ aliquid accipit formã & figuram,nõ dicitur alterari, sed magis fieri. Aliæ verò qualitates , quæ sunt magis distantes à substãtia,& cõiunguntur passionibus & actionibus,recipiũt magis & minus secundũ participationẽ subiecti. Potest autẽ & magis explicari huiusmodi diuersitatis ratio.vt enim dictũ est*,id à quo aliquid habet speciẽ oportet manere fixũ, & stãs in indiuisibili:duobus igitur modis potest cõtingere ꝙ forma nõ participatur secundũ magis & minus:Vno modo quia participãs habet speciẽ secundũ ipsam,& inde est ꝙ nulla forma substãtialis participatur secundũ magis & minus:& propter hoc Philos.dicit in 8. Meta. * ꝙ sicut numerus nõ habet magis neq; minus,sic neque substãtia quæ est secũdũ speciẽ,id est

quòd omne ſpecificans vt ſic,cõſiſtit in diuiſibili,nunc autem dicimus,quòd non omnis forma conſiſtit in diuiſibili, ſed quædam ſic, vt ſpecies figurarum & numerorum, & quædam non, vt multæ qualitates primæ & tertiæ ſpeciei. calori enim adempto alieno gradu ſuæ latitudinis, remiſſior eſt & appoſito intenſior eſt:circulus autem quocunque variato,aut non remanet circulus,aut æque,& ſic habes & quare quædam formæ ſecundum ſuas ſpecificas naturas augꝫ, & quædam non, & hoc propter antiquos, & quare quædã formæ ſuſcipiunt magis & minus vt reſpiciunt ſubiectum, & quædam non.

¶Circa rationẽ aſſignatam in eodem 1.art.q.52. quare quædam formæ vt participabiles in ſubiecto, ſuſcipiunt magis & minus,& quædã non, dubiũ duplex reſtat,primò de ſpeciebus quantitatis continuæ infra latitudinẽ continui,ſcilicet linea, ſuperficie,& corpore, hæc enim in litera nõ tractantur niſi vt induunt diſcreti rationem, pura bicubiti, tricubiti &c. Et tamen hæ neq; ſpecificant, neque induiſibilitatẽ de ſua ratione ſortiuntur, & conſequenter ſuſcipere deberent magis & minus.ſi ratio literæ eſſet ſufficiens. Cõſtat autem quòd nõ ſuſcipiunt magis & minus.Secũdò de naturalibus potẽtiis quæ ponuntur in ſecunda ſpecie qualitatis, vt intellectus,voluntas,cõcupiſcibilis, &c. Quæ etiam ſunt abſq; magis & minus, & tamen nec ſpecificant, nec induiſibilitatem habent.

¶Ad primum ex duplici capite dici poteſt.Primò ꝙ huiuſmodi quantitates computatæ ſunt cum formis ſpecificantibus, quo ad hoc propter earum propinquitatem ad ſubſtantiam à Simplicio, vt patet in litera. Et propterea Author cum dictum Simplicij non refutauerit, ſed explanauerit,& ampliauerit,in illa computatione eas dimiſit,quæ ille poſuit, & dum hoc conatus eſt ex ſua explicatione de eiſdẽ ſub alia ratione reddere rationem. Secundò,quòd ſubiectum preſentis diſcuſſionis eſt forma non eſſentialiter quãta quãtitate molis, vt in principio corporis articuli innuitur, quoniã magnitudo formarum, de qua eſt quæſtio, circa quam eſt augmentum & diminutio, quæ vocantur intenſio & remiſſio, diſtinguitur in litera contra magnitudinem quantitatis molis, & ſic quantitas molis tanquam habens alterius generis magnitudinem & augmentum & diminutionem extra præſentem diſputationem à principio articuli remanſit. Erit ergo ſecundum hoc ratio literæ de formis non eſſentialiẽr quantis quantitate molis, quare quædam ſuſcipiunt magis & minus,& quædam non, & meritò, quia de iſtis eſt dubium. Illa enim conſtat non ſuſcipere magis & minus, nec obſtat quòd Author etiam ad quantitatis continuæ ſpecies aliquas ſermonem extenderit, quoniam hoc ad perfectionem ſpectat doctrinæ,&c.

¶Ad ſecundum dicitur,quòd naturales potentiæ, quæ conſequuntur immutabiliter ſubſtantias, cum formis ſpecificantibus connumerantur. vnde hoc nihil obſtat, dico autem immutabiliter, quia ſi aliquæ conſequerentur mutabiliter : vt durum & molle,nihil prohibet, eas ſuſcipere magis & minus. Alteratione enim facta fiet magis molle aut minus, & ſic vniuerſalis regula videtur ſtare in formis abſolutis.reſpectiue enim abſolutarum naturas conſequuntur, & ſecundum eas ſuſcipiunt, vel non ſuſcipiunt, magis & minus, duplum enim non ſuſcipit magis & minus , ſimile autem ſuſcipit magis & minus,quia qualitas ſuſcipit magis & minus,&c.

quantum ad participationẽ formæ ſpecificæ, ſed ſi quidẽ cum materia,id eſt,ſecũdũ materiales diſpoſitiones inuenitur magis & minus in ſubſtãtia. Alio modo poteſt cõtingere ex hoc, ꝙ ipſa indiuiſibilitas eſt de ratione formæ, vnde oportet ꝙ ſi aliquid particiꝑet formã illam, ꝙ participet illã ſecundum rationem indiuiſibilitatis:& inde eſt ꝙ ſpecies numeri non dicuntur ſecundũ magis & minus:quia vnaqueq; ſpecies in eis cõſtituitur per indiuiſibilem vnitatẽ:& eadẽ ratio eſt de ſpeciebus quantitatis continuæ, quæ ſecundum numeros accipiũtur, vt bicubitum & tricubitũ,& de relationibus,vt duplũ & triplũ:& de figuris,vt trigonũ & tetragonũ, & hãc rationẽ ponit Ariſt.in prædicamẽtis*,vbi aſsignans rationem quare figuræ non recipiunt magis & minus,dicit : Quæ quidẽ recipiunt trigoni rationẽ & circuli, & ſimiliter trigona, vel circuli ſunt, quia indiuiſibilitas eſt de ipſa eorũ ratione.vnde quæcunq; participant rationẽ eorum, oportet ꝙ indiuiſibiliter participent. Sic igitur patet ꝙ cum habitus & diſpoſitiones dicantur ſecũdum ordinẽ ad aliquid, vt dicitur in 7.Phyſic. * dupliciter poteſt intẽſio & remiſsio in habitibus & diſpoſitionibus cõſiderari.Vno modo ſecũdum ſe, prout dicitur maior vel minor ſanitas, vel maior vel minor ſcientia,quæ ad plura vel pauciora ſe extẽdit. Alio modo ſecũdũ participationẽ ſubiecti , prout ſcilicet æqualis ſciẽtia vel ſanitas magis recipitur in vno quã in alio ſecundũ diuerſam aptitudinẽ, vel ex natura, vel ex cõſuetudine: non enim habitus & diſpoſitio dat ſpeciẽ ſubiecto , neque iterum in ſui ratione includit indiuiſibilitatem:Quomodo autem circa virtutem ſe habeat,infrà dicetur*.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ſicut nomẽ magnitudinis deriuatur à quãtitatibus corporalibus ad intelligibiles perfectiones formarũ:ita etiã & nomẽ augmẽti , cuius terminus eſt magnum,

¶Ad ſecundum dicendum , quòd habitus quidem perfectio eſt, nõ tamen talis perfectio, quæ ſit terminus ſui ſubiecti : puta dans ei eſſe ſpecificum: neque etiam in ſui ratione terminum includit ſicut ſpecies numerorum.vnde nihil prohibet quin recipiat magis & minus.

¶Ad tertium dicendũ, quòd alteratio primo quidem eſt in qualitatibus tertiæ ſpeciei : in qualitatibus verò primæ ſpeciei poteſt eſſe alteratio per poſterius : facta enim alteratione ſecundũ calidũ & frigidum, ſequitur animal alterari ſecundũ ſanum & ægrũ,& ſimiliter facta alteratione

¶ *Super Quæſtionũ quinquageſimæ ſecundæ Articulum ſecundum.*

IN articulo ſecundo eiuſdem quæſtio. dubia duo ſunt. Primum eſt circa diſtinctionem factam in litera,ſcilicet quòd ſi intentio in formis intelligitur per additionem,hoc non poteſt eſſe niſi dupliciter, ſcilicet vel ex parte ipſius formæ , vel ex parte ſubiecti , &c. Eſt enim diſtinctio hæc ſecundũ ſenſum literæ intellecta inſufficiẽs, quoniam ſecundum literam additio ex parte formæ nihil aliud ſignificat quàm additionem ſpecificam. Conſtat autem quòd præter additionẽ ſpecificam , & ex parte ſubiecti datur tertius modus additionis, ſcilicet gradus ad gradum, qui in litera omittitur, & in propoſito ponitur à dicentibus , quòd intenſio & remiſſio fit per additionem gradus ad gradum , vel remotionem gradus à gradu,inſufficiens ergo videtur diſtinctio.

¶Secũdum dubium valde arduum , & non niſi cum Diui Thomæ adiutorio ſolubile eſt de efficacia huius proceſſus ad excludendum intenſionem formatũ non fieri per additionẽ gradus ad gradum: ratio enim in litera directè poſita contra additionem non videtur locum habere in iſtis gradibus, quoniam nec diſtinguuntur ſpecie nec ſubiecto. Et augetur dubitatio.quia aut Author intendit excludere opinionem dicẽtem, quòd intenſio ſit per additionem gradus ad gradum , aut non : ſi non, cõtra quos ergo diſputat ? Et rurſus diminutè tractat materiam hanc, omittendo hanc principalem difficultatem. ſi ſic, cum talis opinio non ponat additionem ſecundum ſpeciem nec ſecundũ ſubiectum, ſed ſecundũ generationem noui gradus, quomodo ex his excluditur?

¶Ad primum dubiũ facile reſpondetur,dicendo , quòd diſtinctio eſt ſufficiens, & quòd verũ eſt quod per augmentũ ex parte formæ intendit varietatem ſpecificam : quoniam vtitur hoc termino ſicut in articulo præcedẽte. Sed ſciendum eſt,quòd formæ accidentales intenſibiles & remiſſibiles non diſtinguuntur niſi aut formaliter aut materialiter , & diſtinctio ſpecifica ex forma eſt : materialis autem ex ſubiecto , ideo Author non intendit aliam quàm conſuetam, ſcilicet aut additio eſt ſpecificè differentis , aut numeraliter , nec datur ſecundus modus , quoniam additio gradus ad gradum intelligitur gradus numeraliter diſtincti , vt tractando ſecundum dubium, clarius patebit : quomodo autem licuerit additionem numeralem ſolum ſecundum additionem ſubiecti exercere , in ſecundo dicetur dubio.

¶ Ad euidentiam ſecundæ ambiguitatis ſciendum eſt , quòd tribus modis poteſt quis imaginari additionem gradus ad gradum in qualitatibus, primò , vt gradus aliquis præexiſtens ſecundum rem actu in aliquo adiungatur formæ exiſtenti in aliquo gradu , non in ſummo , ſicut quantitas alimenti additur animali , quòd augetur , ſecundò , vt gradus aliquis præexiſtens non ſecundum rem , ſed ſecundum intellectum & potentiam actiuam de foris apponatur formæ , non in ſummo , ſicut aẽri illuminato vna candela , additur aliud lumen ex alia candela poſtmodum , & fit magis illuminatus : tertiò , vt gradus aliquis præexiſtens in potentia ſubiecti educatur de eius potentia , & addatur præexiſtenti , ſicut cum forma educitur de potentia ſubiecti , additur ſubiecto : præter hos modos neſcio

accẽs alium,qui ad iſtos non reducatur.Sciendũ eſt deinde,quòd quia additio nõ poteſt intelligi. vt S.Tho.in.2.2.q.22. dicit abſque intellectu duorum ſcilicet eius qui additur,& eius quod additur,qualitas autẽ ſine diſtinctione fingi nequit:oportet omnem opinionem ponentem intentiõ fieri per additionem,diſtinctionem horum duorum proponere vel in re,vel ſecundũ imaginationem:

quamuis additione facta , poſſit fieri ex vtroque vnum, vt patet:nec te lateat quòd idem eſt iudicium de additione magis ad minus, & additione gradus ad gradum, & formæ ad formam in eadem ſpecie, vt patet in lumine : eſt enim aer prius ex eadem lucente , vt duo illuminatus. verbi grat. vt duo. Eſti apponatur alia candela æquæ virtutis,&c. erit illuminatus vt quatuor : vt patet ex hoc quòd melius ibi legimus : & vniuerſaliter videmus,quòd non eſſet, ſi eſſet factum lumen maius extenſiue, pura plura lumina & non maius extenſiue. Et tamen conſtat,quòd aliud numero lumen fieret , ſi ſubiectum occuparetur non inueniretur. Et propterea Author loquẽs de additione formæ ad formã eiuſdẽ ſpeciei , loquitur etiam de additione gradus ad gradũ : gradus enim caloris vt duo , calor quidam eſt:& ſic de aliis. Examinando igitur modos imaginatos additionis in formis videamus quomodo additionis ratio & veritas inueniatur. In primo modo additionis ratio vere ſaluatur, ſed nulla veritas:eſt enim impoſſibile quòd gradus exiſtens addatur exiſtenti, niſi ſubiectum ſubiecto addatur. Et tunc non fieret magis,ſed maius , vel accidens migraret de ſubiecto in ſubiectum : quod eſt impoſſibile. In ſecundo modo ratio additionis apparenter ſaluatur. eſt enim in eo non additio ſed additionis modus quidam , vt apparet , tum ex eo , quòd de foris venit ſecundum veritatem , vt in formarum intenſarum intentione, vel ſecundum æſtimationem , vt in lumine : tum ex eo, quòd id quod de foris venit , intelligitur vt quoddam indiuiduum eiuſdem ſpeciei, non quod eſt , ſed quod eſſet ſi ſeorſum fieret : & ſic ſaluatur quodammodo diſtinctio numeralis eius quod additur ad id cui additur . veritas autem deficit : tum quoniam nulla forma naturalis intenſibilis venit de foris niſi apud ponentes formas creari , licet quo ad formas ſupernaturales, charitatem ſcilicet , & huiuſmodi verificetur aduentus de foris : ſed præſens ſermo eſt communis. tum quoniam non eſt etiam hoc vera additio niſi ſecundum extraneã:prout ſcilicet agens additur agenti : vt Author in 2.4.q.2.2.art.5.ad 2.dicit,& hæc etiam additio eſt per accidens:quia plura lucentia aut calefacientia concurrunt in vi vnius totalis agentis.In tertio autem additionis ratio eo ſolo modo apparet quo quicquid noui quomodolibet ad genitũ antiquo aduenire dicimus:ſed veritas eſt,quòd ibi nulla eſt additio nec quo ad fieri,nec quo ad factum eſſe:non quo ad fieri,quia non additio eſt,ſed eductio:nec quo ad factũ eſſe,quia nõ ſaluatur diſtinctio inter additum,& cui additur,ſicut inter formam in facto eſſe & materiã. Ad cuius clariorem notitiam ſcito,quod additio per eductionẽ de potẽtia ſubiecti gradus ad gradum per intenſionem in formis,dupliciter æſtimari poteſt.Primò,quòd ſe habeant gradus adinuicẽ,ſicut vnitas ſuperueniens vnitati in numeris, nõ quo ad diſcretionẽ,ſed quo ad additionẽ, & hanc phantaſiã ſequi videntur ponentes formas intendi per additionẽ gradus ad gradũ.æſtimant enim formã cõpatientem multos eiuſdẽ ſpeciei gradus aduenientes,& recedentes,ac ſi fingeremus quòd numerus aliquis inuariatus ſecundũ ſubſtantiã perderet & acquireret diuerſas vnitates, cõtinuas tamẽ:& hoc reputatur chimæra.vnde ſecũdò æſtimatur quòd ipſa ſimplex eſſentia formæ perfectior ſit in hoc ipſo, quòd ſubiectũ ſibi magis ſubiicit formaliter:& hoc eſt ipſam intendi,& quanto magis hoc habet,tãto eſt magis intenſa.Et propterea dicere oportet loquendo de intenſione formæ vt corporaliter reſpicit ſubiectũ.quòd ſemper quãdo eſt intẽſior, ſit perfectior ſecũdum eſſentiã,& eſſe & ineſſe in ſubiecto.& ecõuerſo. Nec aliqua ibi interuenit corruptio,ſed ſola omniũ prædictorũ augmẽtatio.Dergo Tho.de additione formaliter iuxta Phyſicũ moꝛẽ tractãs primũ modũ,qui ſolus additionẽ formalẽ præfert.diſtinxit cõtra alios duos,quos & pro vnico cõputauit:quia quo ad intrinſeca in hoc propoſito nõ differũt:& quodãmodo diſtinctionis eorũ meminit in 2.2.in loco allegato.& illũ ſemper improbauit: imo in 1.ſen.d.17.dicit ſe nõ poſſe illum intelligere formaliter: hos autem ſeu hũc firmauit,& hinc quidẽ:quia tractat in cõmuni,primò ex cõmunibus, quia forma nõ fit,ſed cõpoſitum:additio enim nõnulla eſſet ſi forma fieret: ſecũdò,ex propriis additionis:quia ſcilicet additũ diſtinguitur,&c.vt patet in litera.& per hæc patet ſolutio ad obiecta.& tu qui graduũ additione veteris

iecti hoc nõ poſſet eſſe niſi vel quia aliqua pars ſubiecti recipit formam,quam prius non habebat:vt ſi dicatur frigus creſcere in homine, qui prius frigebat in vna parte , quando iam in pluribus partibus frigeꝛ:vel quia aliquod aliud ſubiectum additur participans eandem formam:ſicut ſi calidum adiungatur calido,vel album albo:ſed ſecundum vtrunque iſtorum duorum modoꝛum non dicitur aliquid magis album , vel calidum , ſed maius:ſed q ia quædam accidentia augentur ſecundum ſeipſa,vt ſuprà dictum eſt*:in quibuſdam eorum geri poteſt augmentum per additionem. augetur enim motus per hoc, quòd ei aliquid additur vel ſecundum tẽpus in quo eſt,vel ſecũdum viam,per quã eſt:& tamen manet eadẽ ſpecies propter vnitatem termini. augetur etiã nihilominus motus per intenſionẽ ſecundum participationẽ ſubiecti , inquantum ſcilicet idẽ motus poteſt magis vel minus expeditè,aut promptè fieri. Similiter etiam & ſciẽtia poteſt augeri ſecundũ ſeipſam per additionem,ſicut cum aliquis plures concluſiones geometriæ addiſcit, augetur in eo habitus eiuſdẽ ſciẽtiæ ſecundũ ſpeciẽ. Augetur nihilominus ſcientia in aliquo ſecundum participationem ſubiecti per intenſionem:prout ſcilicet expeditius & clarius vnus homo ſe habet alio in eiſdẽ concluſionibus conſideꝛandis. In habitibus autem corporalibus non multum videtur fieri augmentum per additionem, quia non dicitur animal ſanum ſimpliciter.aut pulchrum niſi ſecundum omnes partes ſuas ſit tale:quòd autem ad perfectionẽ cõmenſurationem perducatur,hoc cõtingit ſecundum tranſmutationem ſimpliciũ qualitatũ,quæ nõ augentur niſi ſecundum intenſionem ex parte ſubiecti participantis. Quomodo autem ſe habeat circa virtutes infra dicetur*.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd etiã in magnitudine corporali contingit dupliciter augmentum. Vno modo per additionẽ ſubiecti ad ſubiectum,ſicut eſt in augmento viuentiũ. Alio modo per ſolã intenſionẽ abſque omni additione:vt eſt in his quæ rareſiunt.vt dicitur 2.Phy*.

¶Ad ſecundum dicendum , quòd cauſa augens habitũ,facit quidẽ ſemper aliquid in ſubiecto,nõ autẽ nouã formã:ſed facit ꝙ ſubiectũ perfectius participet formã præexiſtẽtẽ,aut ꝙ amplius ſe extẽdat.

¶Ad tertium dicendum,quòd id quod nondum eſt album,eſt in potentia ad formã ipſam,tanquã nondũ habens formam: & ideo agens cauſat noua formam in ſubiecto:ſed id quod eſt minus calidum aut albũ,nõ eſt in potẽtia ad formã, cum iam actu formam habeat. ſed eſt in potentia ad perfectum participationis modum:& hoc conſequitur per actionem agentis.

ARTICVLVS III.

¶ *Vtrum quilibet actus augeat habitum.*

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur quòd quilibet actus augeat habitum. multiplicata enim cauſa multiplicatur effectus:ſed actus ſunt cauſa habituum aliquorũ,vt ſuprà dictum eſt*. Ergo habitus augetur multiplicatis actibus.

¶Præterea, De ſimilib.idẽ eſt iudiciũ. ſed omnes actus ab eodẽ habitu procedẽne ad ſubiectũ,nec oritur quoquomodo ex ſubiecto:ſicut quãtitas molis, ſi per impoſſibile nõ haberet inclinationẽ ad ſubiectũ, adhuc eſſet maior vel minor:probat autẽ hoc ſi cõtraria in ſummo ſui incõpoſſibilia:remiſſa verò cõpoſſibilia:ergo impoſſibilitas formarũ cõſurgit ex gradibus:ergo gradus cõueniunt formis prius quã reſpiciãt ſubiecta:prima cõſequentia eſt per ſe nota:ſecunda probatur,quia prior eſt incompoſſibilitas formarum in ſe, quàm ſit earum in ſubiecto recipiente : quia enim ſibiinuicem repugnant, ideo non poſſunt recipi in eodem , & non econuerſo : ergo, &c.

¶Ad hoc dicitur primò,quòd antecedens eſt falſum,loquendo vt loquimur de contrariis,formaliter nõ virtualiter inuentis,vt in medio : & ſecundũ ſe nõ ſecundũ extrinſeca:puta animã,vel cælum,vel formam mixti : contraria enim cum ex ſpecifica differentia contraria ſint:vt patet 10.Metaph.per hoc idem ſunt incompoſſibilia in eodem,vt patet ibidem.vnde Ariſt. omnes cõditiones contrariorum, inter quas eſt incompoſſibilitas in eodem reducit ad perfectam differentiam,vt patet ibi,contraria ergo in quocunque ſunt gradu,contraria ſunt & incompoſsibilia in eodem;& alterum contra alterum pugnat:quòd autem in mixtis maneant remiſſa,hoc facit forma mixti cõtinens:& nihilominus mutuo cõtra ſe nituntur remiſſa ſicut in ſummo proportionaliter.Dicitur ſecundò,quòd dato antecedente,prima cõſequentia non valet:quia impoſsibilitas formarũ poneretur duplex, vna ex cõtrarietate:& hæc cõuenit formis ſecundum ſe ex ſpecificis naturis, & hæc non conſurgit ex gradibus,ſed abſtrahit ab eis:ſicut & ipſa forma & hæc incoꝑoſsibilitas eſt prior in formis ſecundum ſe,quàm in ſubiecto:quæ tamen nihil facit ad arguẽtem,altera ex gradibus,& hæc conuenit formis ex illo reſpectu ad ſubiectũ,ex quo conuenit eis latitudo,In litera autẽ patet,quòd formæ de quarũ ratione nõ eſt indiuiſibilitas,participabiles à ſubiectis abſque ſpecificatione eorũ habẽt latitudinẽ.Vnde neque latitudo,neque gradus neque incõpoſsibilitas conſurgens ex eis eſt prior quàm ſit talis participabilitas formæ in ſubiecto,& cum dicitur,quòd iſta incõpoſsibilitas eſt prior inter formas inter ſe,quàm in ſubiecto,reſpondetur quòd hic eſt ſophiſma ab vna habitudine ad ſubiectũ ad omnes ſeu à negatione prioritatis in vna, ad negationẽ prioritatis in omnibus.Aliud eſt enim dicere,quòd incõpoſsibilitas iſta formarũ ſit prior in ſe,quã incõpoſsibilitas in ſubiecto.Aliud eſt dicere quòd incõpoſsibilitas formarũ in ſe ſit prior omni reſpectu ad ſubiectũ,quia eſt poſterior participabilitate tali formarum in ſubiecto,ex qua conſurgit incõpoſsibilitas ſecundum gradus in formis in ſe, & in ſubiecto.

¶Ad exemplum autem Scoti de quantitate molis dicitur, quòd quantitati cõuenit eſſe maioꝛẽ & minoꝛẽ in eadem ſpecie,nõ ex hoc ꝙ eſt participalis à ſubiecto,& ideo non eſt ſimile,ſed ex hoc ipſo quia participat naturam materiæ.vnde ſi auferatur ab ea id ꝙ habet ex hoc,quòd participat naturam materiæ.neque indiuiduũ ſecundum ſe nec maius nec minus haberet, &c.

¶ *Super Quæſtionis quinquageſimæ ſecundæ Articulum tertium.*

IN articulo tertio eiuſdem quæſtionis quinquageſimæ ſecundæ , nihil ſcribẽdũ occurrit, niſi pro Nouitiis quòd ſicut ante genitũ habitũ in anima prout anima intenſioꝛi actu generate ipſum,ita poſt genitũ poteſt inté-

Cap. 1. & 2. to. 5. fieri actu quàm ſit ille, etiam ad quem ſe extendit præſens habitus augere eundem, eodem vtens principio actiuo intenſius quàm prius vſus fuerit. ex hac namque parte habet vim augmentatiuam, vnde habet generatiuã: quanuis ad augendam *Ca. 2. to. 5.* nonnihil operetur iam inchoatus habitus, non ea ratione, quia nihil prohibet augere aliquid ſeipſum, vt patet ex ſecundo de anima: *Cap. 1. & 2. to. 5.* quoniam hoc de augmento propriè ſumpto dicitur: hoc autem de quo loquimur augmẽtum metaphoricè dicitur augmentum, propriè verò eſt motus intenſionis, ſed ea potius ratione, quia actus elicitus ab habitu inchoato, & ſubiectum diſponit præparans ipſum ad perfectius ſortiendum habitum: & perfectior eſt, cum ex tota virtute habitus procedit, ita vt ad perfectionem maiorem deducere poſsit habitum. *Tex. 25. to. 2. q. 40. ar. 3. & q. 50. art. 5.*

¶Super Quæſtionis quinquageſimætertiæ Articulum ſecundum.

IN quæſtione quinquageſimatertia aduerte ex primo articulo quòd apud authorem idem eſt iudicium de ſpeciebus intelligibilibus & habitibus principiorum, quo ad corruptibilitatem & incorruptibilitatem: & non eſt idem iudicium de prædictis ex habitu ſcientiæ & virtutum, & cauſa eſt, vt patet in litera: quia illa ſunt à ſolo intellectu agente, iſta verò ab aliis cauſis habentibus contraria. Neque enim phantaſmata ex parte cauſæ comparanda cenſuit: qui aliàs docuit non cauſam, ſed materiam cauſæ eſſe ea quæ ſunt in parte ſenſitiua, ad ea quæ ſunt intellectus: propter quod etiam hic ex parte ſubiecti poſuit hoc ſecundarium ſubiectum, ipſa vocans, quæ tu celſi ingenij non pertranſibis ieiunus. Aduerte quoque ex eodem articulo, quod hinc expreſsè pluries habes, vnde habitum ſcientiæ in nobis *1. q. 89. art. 5. corp.* non eſſe ſpecies intelligibiles accipias: illæ enim & ſingulæ & omnes carent contrariis: ſcientia autem non: vt in litera dicitur. Aduerte tertiò ex ſecundo articulo, quòd Author vndique afluens propriis rationibus, non ſolum ad naturã rei reddit rationem intenſionis & remiſsionis, ſed ad res ſic ſignificatas, puta concretè vel abſtractè ex eadem radice deſcẽdit.

tes ſunt ſimiles: vt dicitur in 2. Ethic*. Ergo ſi aliqui actus augeant habitum, quilibet actus augebit ipſum.

3 ¶Præterea, Simile augetur ſuo ſimili: ſed quilibet actus eſt ſimilis habitui à quo procedit. Ergo quilibet actꝰ auget habitũ.

¶SED CONTRA, Idem non eſt contrariorũ cauſa: ſed ſicut dicitur in 2. Ethic*. aliqui actus ab habitu procedẽtes diminuunt ipſum, vtpote cum negligenter fiũt. Ergo nõ omnis actus habitũ auget.

¶RESPONDEO dicẽdum, quòd ſimiles actus ſimiles habitus cauſant, vt dicitur in 2. Ethicor*. Similitudo autem & diſsimilitudo non ſolum attenditur ſecundum qualitatem eandẽ vel diuerſam, ſed etiam ſecundum eundem vel diuerſum participationis modum. Eſt enim diſsimile non ſolum nigrum albo, ſed etiam minus albũ magis albo: nam etiam motus fit à minus albo in magis album, tãquam ex oppoſito in oppoſitum, vt dicitur in 5. Phyſic*. Quia verò vſus habituũ in voluntate hominis conſiſtit (vt ex ſupradictis patet*) ſicut contingit quòd aliquis habens habitum nõ vtitur illo. vel etiam agit actum contrarium: ita etiam poteſt contingere quòd vtitur habitu ſecundum actum non reſpondentem proportionaliter intenſioni habitus. Si igitur intenſio actus proportionaliter æquetur intenſioni habitus, vel etiam ſuperexcedat, quilibet actus vel auget habitum, vel diſponit ad augmentum ipſius, vt loquamur de augmento habituum ad ſimilitudinem augmenti animalis. non enim quodlibet alimentum aſſumptum actu auget animal, ſicut nec quælibet gutta cauat lapidem, ſed multiplicato alimento tãdem fit augmentum. Ita etiam multiplicatis actibus creſcit habitus. Si verò intenſio actus proportionaliter deficiat ab intenſione habitus, talis actus non diſponit ad augmentum habitus, ſed magis ad diminutionem ipſius.

¶Et per hoc patet reſponſio ad obiecta.

QVAESTIO QVINQVAgeſimatertia, De corruptione & diminutione habituum, in tres articulos diuiſa.

DEINDE conſiderandum eſt de diminutione & corruptione habituum.

¶Et circa hoc quæruntur tria. ¶Primò, vtrum habitus corrumpi poſsit. ¶Secundò, vtrum poſsit diminui. ¶Tertiò, de modo corruptionis, & diminutionis.

ARTICVLVS I.
¶Vtrum habitus corrumpi poſsit.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur quòd habitus corrumpi nõ poſsit. Habitus enim ineſt ſicut natura quædam: vnde operationes ſecundum habitum ſunt delectabiles: ſed natura non corrumpitur, manente eo cuius eſt natura: ergo neque habitus corrumpi poteſt manente ſubiecto.

2 ¶Præterea, Omnis corruptio formæ, vel eſt per corruptionem ſubiecti, vel eſt à contrario: ſicut ægritudo corrumpitur corrupto animali, vel etiam ſuperueniente ſanitate: ſed ſcientia, quæ eſt quidam habitus, non poteſt corrumpi per corruptionem ſubiecti: quia intellectus qui eſt ſubiectum eius, eſt ſubſtantia quædam & non corrumpitur: vt dicitur in 1. de anima*. *Tex. 65. to. 2.* Et ſimiliter etiam dici poteſt corrumpi à contrario: nam ſpecies intelligibiles non ſunt adinuicem contrariæ, vt dicitur in 7. Metaphy*. *Tex. 52. to. 3.* ergo habitus ſcientiæ nullo modo corrumpi poteſt.

3 ¶Præterea, Omnis corruptio eſt per aliquem motum: ſed habitus ſcientiæ, qui eſt in anima, non poteſt corrumpi per motum per ſe ipſius animæ: quia anima per ſe non mouetur: mouetur autem per accidens per motum corporis: nulla autem tranſmutatio corporalis videtur poſſe corrumpere ſpecies intelligibiles exiſtentes in intellectu: cum intellectus ſit per ſe locus ſpecierum ſine corpore. vnde ponitur quòd nec per ſenium, nec per mortem corrumpuntur habitus: ergo ſcientia corrumpi non poteſt: & per conſequens nec habitus virtutis, qui etiam eſt in anima rationali; & ſicut Philoſophus dicit in 1. Ethic*. Virtutes ſunt permanentiores diſciplinis. *Cap. 10. to. 5.*

¶SED CONTRA eſt quod Philoſophus dicit in libro de longitudine & breuitate vitæ*, quòd ſcientiæ corruptio eſt obliuio & deceptio: *Ca. 2. to. 2.* peccando etiam aliquis habitum virtutis amittit, & ex contrariis actibus virtutes generantur & corrumpuntur, vt dicitur in 2. Ethic*. *Ca. 3. in f. & cap. 1. & 2. tom. 5.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd ſecundum ſe dicitur aliqua forma corrumpi per contrarium ſuum, per accidẽs autem per corruptionem ſui ſubiecti. Si igitur fuerit aliquis habitus, cuius ſubiectum eſt corruptibile, & cuius cauſa habet contrarium, vtroque modo corrumpi poterit: ſicut patet de habitibus corporalibus, ſcilicet ſanitate & ægritudine: illi verò habitus, quorum ſubiectum eſt incorruptibile, non poſſunt corrumpi per accidens. Sunt tamen habitus quidam qui & ſi principaliter ſint in ſubiecto incorruptibili, ſecundario tamen ſunt in ſubiecto corruptibili: ſicut habitus ſcientiæ, qui principaliter eſt quidem in intellectu poſsibili, ſecundario autem in viribus apprehenſiuis ſenſitiuis, vt ſuprà dictum eſt*: *q. 50. art. 3. ad 3.* & ideo ex parte intellectus poſsibilis habitus ſcientiæ non poteſt corrumpi per accidens, ſed ſolum ex parte inferiorum virium ſenſitiuarum. Eſt igitur conſiderandum ſi poſſunt per huiuſmodi habitus per ſe corrumpi. Si igitur fuerit aliquis habitus qui habeat aliquod contrarium vel ex parte ſua, vel ex parte ſuæ cauſæ, poterit per ſe corrumpi: ſi verò non habet contrarium, non poterit per ſe corrumpi. Manifeſtum eſt autem quod ſpecies intelligibilis in intellectu poſsibili exiſtens, non habet aliquid contrarium, neque iterum in intellectu agente, qui eſt cauſa eius, poteſt aliquid eſſe contrarium. Vnde, ſi aliquis habitus ſit in intellectu poſsibili immediatè ab intellectu agente cauſatus, talis habitus eſt incorruptibilis & per ſe & per accidens: huiuſmodi autem ſunt habitus primorum principiorum tam ſpeculabilium quàm practicorum, qui nulla obliuione vel deceptione corrumpi poſſunt, ſicut Philoſophus dicit in ſexto Ethicorum*, de prudentia, quòd non perditur per obliuionem. *Cap. 5. in fin. to. 5.* Aliquis verò habitus eſt in intellectu poſsibili ex ratione cauſatus, ſcilicet habitus concluſionum: qui dicitur ſcientia: cuius cauſæ dupliciter poteſt aliquid contrarium eſſe: vno modo ex parte ipſarum propoſitionum, ex quibus ratio procedit, etenim enuntiationi, quæ eſt, Bonum eſt bonum, contraria eſt ea, quæ eſt, Bonum non eſt bonum ſecundum Philoſophum ſecundo Periher*. *Ca. vlt. to. 1.* Alio modo quantum ad ipſum proceſſum rationis, prout ſyllogiſmus ſophiſticus opponitur ſyllogiſmo dialectico, vel demõſtratiuo. Sic igitur patet, quod per falſam rationem poteſt corrumpi habitus veræ opinionis, aut etiam ſcientiæ, ſicut ſuprà dictum eſt.* *In arg. ad oppoſitum.* Virtutum verò quædam ſunt intellectuales, quæ ſunt in ipſa ratione, vt dicitur in ſexto Ethic*. *Cap. 1. to. 5.* de quibus eſt eadem ratio quæ eſt de ſcientia, vel opinione. Quædam verò ſunt in parte animæ appetitiua, quæ ſunt virtutes morales. & eadem ratio eſt de vitiis oppoſitis. Habitus autem appetitiuæ partis cauſantur per hoc, quòd ratio nata eſt appetitiuam partem mouere. vnde per iudicium rationis in contrarium mouentis quocunque modo, ſcilicet ſiue ex ignorantia, ſiue ex paſsione, vel etiam ex electione corrumpitur habitus virtutis vel vitij.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ſicut dicitur in 7. Ethicor*. *Cap. 10. to. 5.* habitus ſimilitudinem habet naturæ: deficit tamen ab ipſa. & ideo cùm natura rei nullo modo remoueatur ab ipſa, habitus difficilè remouetur.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd & ſi ſpeciebus intelligibilibus non ſit aliquid contrarium, enuntiationibus tamen & proceſſui rationis poteſt aliquid eſſe contrarium: vt dictum eſt*. *In cor. art.*

¶Ad tertium dicendũ, quòd ſciẽtia nõ remouetur per motũ corporalem quantũ ad ipſam radicẽ habitus: ſed ſolum quantum ad impedimentum actus, inquantum intellectus indiget in ſuo actu viribus ſenſitiuis, quibus impedimentum affertur per corporalem tranſmutationem. Sed per intelligibilem motum rationis poteſt corrumpi habitus ſcientiæ etiam [d] quantum ad ipſam radicem habitus: *D. 70.* & ſimiliter etiam poteſt corrumpi habitus virtutis: tamen quòd dicitur virtutes eſſe permanentiores diſciplinis, intelligendum eſt non ex parte ſubiecti vel cauſæ, ſed ex parte actus, nam virtutum vſus eſt continuus per totam vitam: non autem vſus diſciplinarum.

ARTICVLVS II.
¶Vtrum habitus poſsit diminui.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quòd habitus diminui non poſsit. Habitus eſt enim quædam qualitas & forma ſimplex: ſimplex autem aut totum habetur, aut totum amittitur. ergo habitus & ſi corrumpi poſsit, diminui non poteſt.

2 ¶Præterea, Omne quòd conuenit accidenti, conuenit eidem vel ſecundum ſe vel ratione ſui ſubiecti: habitus autem ſecundum ſeipſum non intenditur & remittitur: alioquin ſequeretur quòd aliqua ſpecies de ſuis indiuiduis prædicaretur ſecundum magis & minus: ſi igitur ſecundum participationem ſubiecti diminũi poſsit, ſequeretur quòd aliquid accidat habitui proprium, quod non ſit commune ei & ſubiecto: cuicunque autem formæ conuenit aliquid proprium præter ſuum ſubiectum, illa forma eſt ſeparabilis: vt dicitur in primo de anima*. *Tex. 13. to. 2.* ſequitur ergo ꝙ habitus ſit forma ſeparabilis ꝙ eſt impoſsibile.

3 ¶Præterea, Ratio & natura habitus, ſicut & cuiuſlibet accidentis, conſiſtit in concretione ad ſubiectum. vnde & quodlibet accidens diffinitur per ſuum ſubiectum: ſi igitur habitus ſecundum ſeipſum non intenditur neque remittitur, neque etiam ſecundum concretionem ſui ad ſubiectum, diminui poterit: & ita nullo modo diminuetur.

¶SED CONTRA eſt, quòd contraria nata ſunt fieri circa idem: augmentum autem & diminutio ſunt contraria: cum igitur habitus poſsit augeri, videtur quòd etiam poſsit diminui.

¶RESPONDEO dicendum, quòd habitus dupliciter diminuuntur ſicut & augentur, vt ex ſupradictis patet*: *q. 52. art. 1.* Et ſicut ex eadem cauſa augentur, ex qua generãtur: ita ex eadem cauſa diminuuntur, ex qua corrumpuntur. Nam diminutio habitus eſt quædam via ad corruptionem: ſicut e conuerſo generatio habitus eſt quoddam fundamentum augmenti ipſius.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd habitus ſecundum ſe conſideratus eſt forma ſimplex: & ſecundum hoc non accidit ei diminutio, ſed ſecundum diuerſum modum participandi: qui prouenit ex indeterminatione potentiæ ipſius participantis: quæ ſcilicet diuerſimode poteſt vnam formam participare, vel quæ poteſt ad plura vel ad pauciora extendi.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd ratio illa procederet ſi ipſa eſſentia habitus nullo modo diminueretur: hoc autem non ponimus, ſed quòd quædam diminutio eſſentiæ habitus non habet principium ab habitu, ſed à participante.

¶Ad tertium dicendum, quòd quocunque modo ſignificetur accidens, habet dependentiam ad ſubiectum ſecundum ſuam rationem, aliter tamen & aliter. Nam accidens ſignificatum, in abſtracto, importat habitudinem ad ſubiectum, quæ incipit ab accidente, & terminatur: nam ad ſubiectum albedo dicitur qua aliquid eſt album: ideo in diffinitione accidentis abſtracti non ponitur ſubiectum quaſi prima pars diffinitionis, quæ eſt genus: ſed quaſi ſecunda, quæ eſt differentia: dicimus enim quòd ſimitas eſt curuitas naſi: ſed in concretis incipit habitudo à ſubiecto, & terminatur ad accidens, dicitur enim album quod habet albedinem: propter quod in diffinitione huiuſmodi accidentis ponitur ſubiectum tanquam genus, quod eſt prima pars diffinitionis: dicimus enim, quòd ſimum eſt naſus curuus. Si igitur id quod conuenit accidentibus ex parte ſubiecti, non autem ex ipſa ratione accidentis, non attribuitur accidenti in abſtracto, ſed in concreto: & huiuſmodi eſt intenſio & remiſsio in quibuſdã accidentibus: vnde albedo non dicitur magis & minus, ſed album, & eadem ratio eſt in habitibus & aliis qualitatibus: niſi quòd quidam habitus augentur vel diminuuntur per quandam additionem: vt ex ſupradictis * patet. *q. 52. ar. 1.*

ARTICVLVS III.
¶Vtrum habitus corrumpatur vel diminuatur per ſolam ceſſationem ab opere.

1. 2. q. 24. art. 10. & 1. di. 17. q. 2. art. 3. co.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur quòd habitus non corrumpatur, aut diminuatur per ſolam ceſſationem ab opere. Habitus enim permanentiores ſunt, quàm paſsibiles qualitates, vt ex ſupradictis * apparet: *Q. 49. ar. 2* ſed paſsibiles qualitates non corrumpuntur, neque diminuuntur per ceſſationem ab actu: non enim albedo diminuitur, ſi viſum non immutet: neque calor, ſi non calefaciat. Ergo neque habitus diminuuntur vel corrumpuntur per ceſſationem ab actu.

2 ¶Præterea, Corruptio & diminutio ſunt quædam mutationes: ſed nihil mutatur abſque aliqua cauſa mouente: cum igitur neceſſariò ab actu non importet aliquam cauſam mouentem, non videtur quod per ceſſationem ab actu poſsit eſſe diminutio vel corruptio habitus.

3 ¶Præterea, Habitus ſcientiæ & virtutis ſunt in anima intellectiua, quæ eſt ſupra tempus: ea verò quæ ſunt ſuprà tempus non corrumpuntur neque diminuuntur per temporis diuturnitatem: ergo neque huiuſmodi habitus corrumpuntur vel diminuuntur per temporis diuturnitatem, ſi diu aliquis abſque exercitio permaneat.

¶SED CONTRA eſt, quòd Philoſophus in lib. de longitudine & breuitate vitæ dicit*. *Ca. 2. to. 2.* quòd corruptio ſcientiæ non ſolum eſt deceptio. ſed etiam obliuio. & etiam in 8. Ethicor*. *Cap. 5.* dicitur, quòd multas amicitias inappellatio diſſoluit: & eadem ratione alij habitus virtutum per ceſſationem ab actu diminuuntur, vel tolluntur.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd ſicut dicitur in 8. Phyſic*. *Tex. 27. to. 2.* aliquid poteſt eſſe mouens dupliciter. Vno modo per ſe, quod ſcilicet mouet ſecundum rationem propriæ formæ, ſicut ignis calefacit. Alio modo per accidens, ſicut id, quod remouet prohibens, & hoc modo ceſſatio ab actu cauſat corruptionem, vel diminutionem habituum: inquantum ſcilicet remouetur actus, qui prohibebat cauſas corrumpentes, vel diminuentes habitum: dictum eſt enim *, *Art. præce.* quòd habitus per ſe corrumpuntur vel diminuuntur ex contrario agente. vnde quorumcunque habituum contraria ſubcreſcunt per temporis tractum, quæ oportet ſubtrahi per actum ab habitu procedentem, huiuſmodi habitus diminuuntur, vel etiam tolluntur totaliter per diuturnam ceſſationem ab actu, vt patet etiã in ſcientia & in virtute. Manifeſtum eſt enim, quòd habitus virtutis moralis facit hominem promptum ad eligendum medium in operationibus & paſsionibus. cum autem aliquis non vtitur habitu virtutis ad moderandas paſsiones, vel operationes proprias, neceſſe eſt, quod proueniant multæ paſsiones, & operationes præter modum virtutis ex inclinatione appetitus ſenſitiui & aliorum, quæ exterius mouent. vnde corrumpitur virtus vel diminuitur per ceſſationem ab actu. Similiter etiam eſt ex parte habituum intellectualium, ſecundum quos eſt homo promptus ad rectè iudicandum de imaginatis: cum igitur homo ceſſat ab vſu intellectualis habitus, inſurgunt imaginationes extraneæ, & quandoque ad contrarium ducentes, ita quòd niſi per frequentem vſum intellectualis habitus quodammodo ſuccidantur vel comprimantur, redditur homo minus aptus ad rectè iudicandum, & quandoque totaliter diſponitur ad contrarium: & ſic per ceſſationem ab actu diminuitur, vel etiam corrumpitur intellectualis habitus.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ita etiam calor per ceſſationem à calefaciendo corrumperetur, ſi per hoc increſceret frigidum, quod eſt calidi corruptiuum.

¶Ad ſecũdum dicendũ, ꝙ ceſſatio ab actu eſt mouẽs ad corruptionẽ vel diminutionẽ, vt remouẽs prohibẽs: vt dictũ eſt*. *In cor. art.*

¶Ad tertium dicendum, quòd pars intellectiua animę ſecundũ ſe eſt ſupra tẽpus: ſed pars ſenſitiua ſubiacet tẽpori, & ideo per temporis curſum trãſmutatur quãtum ad paſsiones appetitiuæ partis: & etiam quantum ad vires apprehenſiuas. vnde Philoſophus dicit in 4. Phyſi*. quòd tempus eſt cauſa obliuionis. *Text. 117. & 118. to. 6.*

¶In reſponſione ad tertium poſtremò in articulo tertio ſcrupulus occurrens Nouitiis remouendus eſt: videtur enim contrariari hîc tertius articulus primo in reſponſione ad tertium, dum ibi dicitur quòd ſcientia ex corporalibus motibus non corrumpitur in ſe, ſed in ſuo actu impeditur, vt patet in ebriis. hîc verò cõfirmatur in reſponſione ad vltimum: quòd ſcientia corrumpitur propter mutationem cui ſubiacent vires apprehenſiuæ interiores quę ſubſunt tempori. Ad hoc enim dicendum eſt, quòd diligentius perſpecta verba literæ ſibiinuicem non aduerſantur: primum enim dictum loquitur de motibus partis interioris ſenſitiuæ tantum, ſecundum autem de eiuſdem vt patiunt, vel non compeſcunt contrarias cauſas habituum, & intendit Author quòd impedimenta partis ſenſitiuæ, ſi non vltra progrediantur, non corrumpunt ſcientiam: ſed actum eius, & ideo remanet poſt mortem: ſi autem vel per diuturnam ceſſationem vel poſitiuam imaginationem ad hoc progrediantur, quòd propoſitiones contrariæ aut ſyllogiſmus fiat: quamuis ex parte ſenſitiua inchoet tantum corruptio hæc. Efficaciter tamen corrumpitur ſcientia per huiuſmodi obliuionem: vel deceptionem, vt in litera dicitur in primo articulo.

QVAES

¶ Super Quæstionis quinquagesimaquarte Articulum primum.

IN primo articulo quæstione quinquagesimaquarta, aduerte Nouitie, ne fallaris in similitudine habitudinis materiæ ad formam, atque agentis & potentiæ ad habitum, atque obiectum. Inducitur enim, & tenet quantum ad determinationem, ad vnitatemque actus ab vno agente: sed non est extendenda ad vnitatem materiæ, nam oppositum intenti sequeretur, scilicet quòd sicut in vna materia non potest simile esse nisi vna forma: sic nec in vna potentia plures habitus, similiter non est extendenda ad proportionem formæ & habitus quo ad simultatem propter eandem causam. vnde esto cautus, vt proportionalis similitudo quo ad explicita tantum in litera intelligatur, & non falleris.

¶ In responsione ad primum eiusdem primi articuli, aduerte quòd litera nō dicit, quòd omnis diuersitas generica obiectorum constituat diuersitatem potentiarum: quoniam hoc manifestè est falsum, nam mathematica, & metaphysica, & naturalis, & moralis manifestè habent obiecta diuersorum generum: de theologia quoque in principio primæ partis dicitur, quòd distinguitur genere à mathematica: & verè sic est, quia distinguuntur genere scibili, sed sat est huic literæ, quòd diuersitas aliqua obiectorum generica constituat diuersitatem potentiarū. Præsens enim responsio in hoc stat, quòd diuersitas potentiarum est necessariò generica: habituum verò non est necessariò generica, sed specifica: ex hoc enim patet, quòd multiplicatis habitibus, non oportet multiplicare potentias, sicut nec multiplicatis speciebus, genera. Quæ autem sit illa distinctio generica cōstituens diuersitatem potentiarum, & quæ non, discutere alterius negotij est, & erit quæstio specialis.

¶ Super Quæstionis quinquagesimaquarte Articulum secundum.

IN articulo secundo dubium occurrit ex Scoto in prima quæstione prologi primi sententiarum, verba huius articuli ab inducente peruerse exposita, nescio à se vel ab altero, acceptum est enim ex hac litera, quòd vbi est idem scibile, ibi non sint distincti habitus. sed sunt distinctæ formæ, quia non distinguuntur per obiecta, sed per principia actiua. In corpore nanque dicitur, quòd habitus inquantum formæ distinguuntur per obiecta. Et in responsione ad secundum dicitur, quòd media sunt principia actiua. Contra hanc sententiam arguit dupliciter. Primò, quia impossibile est aliqua indistincta esse secundum inferius prædicatum, & distincta secundum superius: forma autem est superius ad habitum vt patet. Secundò, quia hoc supponit obiecta distinguere habitus in alio genere causæ, quàm effectiuè, quod falsum est, si aliquo modo causant distinctionem habituū.

¶ Ad hæc dicitur, quòd falsa est in primis interpretatio literæ: neque enim hoc somniauit Diuus Thomas, sed intendit, quòd quia habitus & formæ & habitus sunt, vtraque sortiri possunt distinctiua, scilicet propria formarū, & propria habituum. & non quòd cum distinctione illarum sit indistinctio horum, vnde in proposito vtraque distinctiua concurrunt, scilicet actiuorum & obiectorum formalū: terram enim esse rotundam, & est aliud obiectum formale, & per aliud medium scitum est respectu Astrologiæ & Philosophiæ naturalis, vt patet: nec opus est afferendo vnū, afferre semper aliud. Vnde patet responsio ad primum. Ad secundum verò dicitur quòd obiectum vt obiectum, non dicit causam effectiuam: & propterea nō prohibetur quin distinguat aliter quàm effectiuè: & reuera potest distinguere non solum effectiuè, sed formaliter: extrinsece tamen & finaliter habitus sunt de actibus, vt alias dictum est. Idem enim est iudicium.

¶ Super Quæstionis quinquagesimaquarte Articulum tertium.

IN art. 3. nota quòd apud Authorem hic non dicitur quòd impossibile est, quòd idem habitus transeat de bono in malum, aut econtrario. sed quòd impossibile est, quòd sit bonus & malus, eo quòd sunt bonus & malus diuersarum specierum, & contrariū: impossibile est enim contraria esse simul vnius indiuiduī. Et hoc bene nota pro sequentibus.

¶ Super Quæstionis quinquagesimaquarte Articulum quartum.

IN art. 4. dubium primò occurrit ex Scoto in prologo primi sententiarum in assignatione primi subiecti habitus, vbi conatur soluere hanc rationem tactam hic in litera. Quòd sicut potentia vna ad multa se extendit propter vnitatem obiecti, ita habitus: inquit enim Scotus, quòd proportiones obiecti ad potentiam, & obiecti ad habitum sunt diuersæ: nam illa est actiui ad passiuum, ista est causæ ad effectū: modo ita est, quòd in quodcunque passum potest aliquod agens, potest omne eiusdem rationis agēs. prima igitur extrema proportionis actiui ad passiuum sunt communia ad omnia per se extrema illius proportionis. Nam inter illa communissima est adæquatio: quia in quodcunque est ratio vnius, reſpicit quodcunque in quo est ratio alterius: sed prima extrema causæ & effectus non sunt communissima: quia inter illa non est adæquatio, non enim sequitur, si commune potest causare habitum, quòd speciale possit.

¶ Ad hoc dico, quòd miror valde de hoc viro, constat enim clarissimè, quòd

proportiones istæ currunt quo ad adæquationem & quæcunque nominata pari passu: qua enim ratione actiuum & passiuum sic se habent, eadem ratione causa & effectus: quemcunque nanque effectum potest causare aliqua causa, potest eiusdem rationis causa producere, & econuerso: & non minus speciale in quo saluatur ratio communis potest producere effectum illius communis quod possit agere in passum illius communis. Nunc video quomodo sit intelligibile, cum actiuū respondeat affectui & patienti: & per hæc respondeat patienti, quia agit in eo suum effectū, quòd extrema proportionis actiui ad passiuum adæquētur, & actiui & effectus nō: stat ergo solida ratio literę, quòd quia perfectio proportionatur perfectibili, &c.

¶ In eodem 4. art. dubiū tritum occurrit de habitu scientiæ, quod tangitur in responsione ad tertiū: quomodo saluatur, quòd sit vna qualitas simplex, & est quæstio ista & cum extraneis & cum Thomistis. Cū Thomistis quidem: quia quidā eorū attribuunt sancto Thomæ, quòd putauerit habitū scientiæ esse ordinatas species intelligibiles ad vnā formalē rationem obiecti scibilis. Quidā autē dicunt simplicem qualitatem esse habilitatem ad vsum illarum specierum. Cum aliis verò, dum non asseuerant habitum scientificum vnum secundum specie & simplicem extendere se ad tot rerum naturas quot in vna scientia tractātur: Thomistæ igitur tenentes habitū scientificū esse species ordinatas, &c. super authoritatibus S. Thomæ se fundāt: quarum præcipuæ sunt ex hoc litteres. prima est ex q. 52. artic. 2. vbi author vult, quòd scientia augetur secundum se per additionem: ex qua arguitur sic. Scientia secundum se augetur per additionem: ergo ipsi secundum se aliquid additur: sed non nisi noua species intelligibilis. ergo species intelligibilis specētat ad habitualem scientiam in seipsā. Secunda est ex quæst. 66. art. 1. ad primum, vbi vult quòd Geometra modico studio acquirit scientiam conclusionis, quam nunquam consideravit, &c. Ex hoc arguitur, quòd aliquid nouum acquiritur modico studio. Tertia est ex quæst. 67. artic. 2. vbi vult quòd species intelligibiles se habent ad scientiam vt formales, phantasmata autem vt materialia. Ex hoc arguitur. ergo scientia formaliter est ipsa species intelligibilis. Ex 3. parte art. 2. q. 12. vbi Author expresse vult scientiam augeri per succesiuam generationem specierum intelligibilium. Et vocat hoc augmentū secundū essentiā ipsius habitus scientiæ, &c. ex quæ. de veritate, q. 8. art. 15. ad 4. vbi dicit quòd vna tota scientia cōprehēdit sub se diuersas scientias particulares, quibus cōclusiones diuersæ cognoscūtur: & in q. 24 ar. 4. ad octauū, vbi dicit, quòd ordinatio aliqualis specierū intelligibiliū facit habitū. & in q. 10. art. 2. approbat viā dicētiū, quòd species cōseruantur intellectu: quarū ordinatio est habitus scientię: ex tertio quoque sententiarum distinct. 14. artic. 3. q. 4. vbi vult quòd scientia infusa animæ Christi, sit vnus habitus: & tamen multæ species.

¶ Aliorum autem occurit in primis Aureolus: deinde Gregorius de Arimino in prologo primi sententiarum, quæstione tertia articulo primo, pluribus rationibus. primò ex parte operationis: quia sequeretur quòd habens habitum scientificum primæ conclusionis in geometria, posset exire in actum sciendi cæteras geometriæ cōclusiones, quas nunquam consideravit. hoc est falsum: ergo probatur sequela: quia habitus scientiæ primæ conclusionis

per

QVÆSTIO QVINQVAgesimaquarta, De distinctione habituum, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de distinctione habituum. ¶ Et circa hoc quæruntur quatuor. ¶ Primò vtrum multi habitus possint esse in vna potentia. ¶ Secundò, vtrum habitus distinguantur secundum obiecta. ¶ Tertiò, vtrum habitus distinguantur secundum bonum & malum. ¶ Quartò, vtrum vnus habitus ex multis habitibus constituatur.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum multi habitus possint esse in vna potentia.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd non possint esse multi habitus in vna potentia. Eorum enim quæ secundum idem distinguuntur, multiplicato vno, multiplicatur & aliud: sed secundum idem potentiæ, & habitus distinguuntur, scilicet secundū actus & obiecta: similiter ergo multiplicatur. nō ergo possunt esse multi habitus in vna potētia.

2 ¶ Præterea, Potentia est virtus quædā simplex: sed in vno subiecto simplici non potest esse diuersitas accidentiū: quia subiectū est causa accidētis: ab vno autē simplici nō videtur procedere nisi vnū. Ergo in vna potētia nō possūt esse multi habit[9].

3 ¶ Præterea, Sicut corpus formatur per figuram, ita potentia formatur per habitum: sed vnum corpus non potest simul formari diuersis figuris: ergo neque vna potentia potest simul formari diuersis habitibus. Non ergo plures habitus possunt simul esse in vna potentia.

¶ SED CONTRA est quòd intellectus est vna potentia, in qua tamen sunt diuersarum scientiarum habitus.

¶ RESPONDEO dicendū, quòd sicut suprà dictum est*, habitus sunt dispositiones quædā alicuius in potentia existentis ad aliquid siue ad naturam, siue ad operationem, vel finē naturæ. Et de illis quidem habitibus, qui sunt dispositiones ad naturā, manifestū est quòd possunt plures esse in vno subiecto, eo quod vnius subiecti possunt diuersimodè partes accipi secundū quarū dispositionē habitus dicuntur: sicut si accipiantur humani corporis partes humores, prout dispōnūtur secundū naturā humanā, est habitus vel dispositio sanitatis. Si verò accipiātur partes similes, vt nerui, & ossa, & carnes, earum dispositio in ordine ad naturā est fortitudo, aut macies. Si verò accipiantur membra, vt manus & pes, & huiusmodi, earum dispositio naturę cōueniens est pulchritudo, & sic [d] sunt plures habitus vel dispositiones in eodē. Si verò loquamur de habitibus, qui sunt dispositiones ad opera, qui propriè pertinent ad potentias, sic etiā cōtingit vnius potentiæ esse habitus plures, cuius ratio est, quia subiectū habitus est potentia passiua, vt suprà dictū est*: potētia enim actiua tantū nō est alicuius habitus subiectū, vt ex supradictis * patet: potentia autē passiua cōparatur ad actū determinatum vnius speciei, sicut materia ad formā, eo quòd sicut materia determinatur ad vnam formam per vnum agens, ita etiā potētia passiua à ratione vnius obiecti actiui determinatur ad vnum actū secundum speciem, vnde sicut plura obiecta possunt mouere vnam potentiam passiuam, ita vna potentia passiua potest esse subiectum diuersorum actuum vel perfectionum secundum speciem: habitus autem sunt quædā qualitates aut formæ inhærentes potentiæ, quibus inclinatur potētia ad determinationē actus secundū speciē: vnde ad vnā potētiam possūt plures habit[9] pertinere, vt & plures actᵒ specie differētes.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut in rebus naturalibus diuersitas specierū est secundū formam, diuersitas autē generū est secundū materiam: vt dicitur in 5. Metap*. ea enim sunt diuersa genere, quorum est materia diuersa. Ita etiam diuersitas obiectorum secundū genus facit distinctionē potētiarum, vnde Philosop. dicit in 6. Ethic*. quòd ad ea quæ sunt genere altera, sunt etiam animæ particulæ aliæ: diuersitas verò obiectorum secundū speciem facit diuersitatem actuum secūdum speciē, & per cōsequens habituū. Quæcúque autē sunt diuersa genere, sunt etiam specie diuersa: sed non conuertitur, & ideo diuersarum potentiarum [d] sunt diuersi actus specie & diuersi habitus: non autem oportet quòd diuersi habitus sint diuersarum potentiarum: sed possunt esse plures vnius: & sicut sunt genera generum, & specierum, ita etiam contingit esse diuersas species habituum & potentiarum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd potentia & si sit quidem simplex secundum essentiam, est tamen multiplex virtute, secūdū q. ad multos actus specie differētes se extēdit: & ideo nihil prohibet in vna potētia esse multos habitus specie differētes.

¶ Ad tertium dicendum, quòd corpus formatur per figuram sicut per propriam terminationem: habitus autem non est terminatio potentiæ, sed est dispositio actuū, sicut ad vltimum terminū, & ideo non possent esse vnius potentiæ [d] simul plures actus, nisi forte secundum quod vnus cōprehenditur sub alio, sicut nec vnius plures corporis figuræ, nisi secundum quod vna est in alia: sicut trigonū in tetragono. nō enim potest intellectus simul multa actu intelligere: pōt tamē simul habitu multa scire.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum habitus distinguantur secundum obiecta.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd habitus non distinguantur secundum obiecta. Contraria enim sunt specie differentia, sed idem habitus scientiæ est contrariorum, sicut medicina sani & ægri: non ergo secundum obiecta specie differentia habitus distinguuntur.

2 ¶ Præterea, Diuersæ scientiæ sunt diuersi habitus: sed idem scibile pertinet ad diuersas scientias, sicut terram esse rotundam demonstrat naturalis & astrologus: vt dicitur in 2. Physic*. ergo habitus non distinguuntur secundum obiecta.

3 ¶ Præterea, Eiusdem actus est idem obiectum: sed idem actus potest pertinere ad diuersos habitus virtutum, si ad diuersos fines referatur: sicut dare pecuniam alicui, si sit propter Deum, pertinet ad charitatem: si verò sit propter debitum soluendum pertinet ad iustitiam. ergo etiam idem obiectum potest ad diuersos habitus pertinere. non ergo est diuersitas habituum secundum diuersitatem obiectorum.

¶ SED CONTRA, Actus differunt specie secundum diuersitatem obiectorum, vt suprà* dictum est: sed habitus sunt dispositiones quædam ad actus: ergo etiam habitus distinguuntur secundum diuersa obiecta.

¶ RESPONDEO dicendū, quòd habitus est forma quędam, & est habitus: potest ergo [d] distinctio habituū secundum speciem attendi, aut secundum communem modum, quo formæ specie distinguuntur, aut secundum proprium modum distinctionis habituum. Distinguuntur siquidem formæ adinuicem secundum diuersa principia actiua, eo quòd omne agens facit simile secundum speciem: habitus autem importat ordinem ad aliquid: omnia autē, quæ dicūtur secundū ordinem ad aliquid, distinguuntur secundum distinctionem eorum, ad quæ dicuntur. Est autem habitus dispositio quædam ad duo ordinata, scilicet ad naturam & operationem consequentem naturam. Sic igitur secundum tria, habitus specie distinguuntur. Vno quidem modo, secundum principia actiua talium dispositionū. Alio verò modo, secundū naturā. Tertiò verò modo, secundū obiecta specie differentia, vt per sequētia explicabitur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd in distinctione potentiarum vel etiam habituum non est considerandum ipsum obiectum materialiter, sed ratio obiecti differens specie vel etiam genere, quamuis autem contraria specie differant diuersitate rerum, tamen eadem ratio est cognoscendi vtrunque: quia vnum per aliud cognoscitur: & ideo inquantum conueniunt in vna ratione cognoscibilis, pertinent ad vnum habitum cognoscitiuum.

¶ Ad secundū dicendū, q. terrā esse rotundā per aliud mediū demōstrat naturalis, & per aliud astrolog[9]. Astrologus enim hoc demōstrat per media mathematica: sicut per figuras eclipsiū: vel per

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Piura
Biblioteca

per te, & habitus omnium reliquarũ sunt eiusdem rationis specialissimæ, licet differant secundũ perfectũ & imperfectũ. Constat autẽ, quòd in quocũque actum potest aliqua forma, potest quælibet eiusdẽ rationis specialissimæ. Nec valet inquit Greg. si dicatur, quòd ista maxima tenet solũ in formis eiusdẽ rationis & æquè perfectis: quia differentia secundũ perfectũ & imperfectũ non tollit, aut dat substantiã actionis, sed variat actionem etiã secundũ perfectũ & imperfectũ: minimus enim calor potest calefacere & exsiccare, quãuis nõ ita perfectè sicut intẽsus calor. Et cõfirmatur authoritate Auerroys primo cæli, comẽt. 19. & in 3. cæli, cõmen. 92. expresè dicẽtis, quòd vbi est eadem forma, est eadẽ actio secũdum speciem: licet magis vel minus perfecta. Secũdo, ex parte generationis: quia habitus habentes diuersas generationes, corruptiones, intensiones, & remissiones, sunt diuersi: sed respectu primæ cõclusionis geometriæ & centesimæ, habitus scientifici sunt huiusmodi, ergo minor quo ad intensionẽ & remissionẽ est clara: quo ad corruptionẽ patet ex obliuione centesimæ demõstrationis seu medij stãte prima: & tũc patet quod oportebit generationẽ aliã fieri. Tertiò ex parte augmentationis. Habitus geometriæ per vos dupliciter augetur, scilicet per actus frequentatos circa eadem cõclusionem, & per actus circa diuersas successiuè cõclusiones: aut ergo hoc duplici augmentationis modo acquiritur diuersa secundũ speciem entitas absoluta in illo habitu, aut eadẽ, si diuersa, ergo habitus ille nõ est simplex qualitas: si eadẽ, ergo siue hoc, siue illo modo generetur, ad idem inclinabit: sicut quia calor eiusdem rationis rẽ suscipit quomodocunque intendatur: ideo siue à Sole, siue ab igne intẽdatur, in idem potest intẽsus: & tũc sequitur, & quòd frequentãs actus circa primam conclusionem acquirat seu formet notitiam centesimæ, & quòd demonstrans centesimam conclusionem, intendat notitiam primæ. Quartò, ex parte oppositorum, quia scientia primæ conclusionis non opponitur ignorantiæ etiam prauæ dispositionis tam actualis quã habitualis centesimæ, quia stant simul in eodẽ: vt patet. ergo non est eadem simplex qualitas habitus vtriusque. Patet sequela, quia eædem qualitates secundum speciem habent eandem qualitatem secundum speciẽ contrariam, &c.

¶ Ad euidentiam huius difficultatis, quam Thomistæ multi fugere videntur, dicentes diuum Thomam modo declinare in vnam, modo in alteram opinionem etiam in hac prima secundæ: & magis declinare in opinionem dicentem habitum scientiæ esse formaliter dispatas species, scito quòd sententia diui Thomæ est quòd habitus scientiæ est simplex qualitas extendens se ad omnes conclusiones spectantes ad eandem rationem specialissimam sub hoc genere, quod est scibile: vbi quatuor videnda sunt. Primò, quòd habitus scientiæ est simplex qualitas. Secundò, quomodo se habet ad scire diuersas conclusiones. Tertiò quomodo se habet ad species intelligibiles & diuersitatem earum. Quartò, quid dicendum obiectis in oppositum.

¶ Quo ad primum, supponendo pro nunc dari & conseruari species intelligibiles in intellectu, & vnitatem specificã scientiæ attendi penes vnitatẽ specificã scibilis, non inquãtum est in hoc vel in illo genere substãtiæ vel quãtitatis. sed inquãtum est in genere scibilis, quorũ vtrũque in doctrina authoris est indubitatũ: oportet cõcedere quòd aliqua vna habitualis scientia secundũ speciẽ, puta geometria duas res ponat in intellectu nostro: prima est, Species intelligibiles linearum, angulorum, figurarum, &c. secunda est habilitas ad prompte, faciliter, delectabiliterque considerandum conclusiones scitas in geometria. Quod enim oportet ponere species intelligibiles ordinatas ad vnã & eandẽ rationẽ formalẽ talis scibilis, patet ex eo, q̃ plura secundũ speciẽ nõ cõcurrunt ad vnum secundũ speciẽ nisi aliquo modo ordinata ad illud vnum: vt patet in pluralitate heterogeneorum, tam in naturalibus, q̃ artificialibus: quomodo enim species intelligibiles subiectiue puta Lunæ, & speçies accidentis, puta eclipsis, & species causæ mediæ, puta interpositæ terræ, &c. in vnã secundũ speciẽ actum sciendi cõuenient nisi aliquo modo ordinatæ: & rursus quomodo tot species, tot rerũ cõtentarũ sub vna specie scibilis vt sic, cõuenient nisi ordinatæ: vbi enim pluralitas sine ordine, ibi cõfusio. Quòd autem exigatur habilitas aliqua ad vtendũ prõpte, faciliter, &c. 70 speciebus istis sic ordinatis, ex hoc ipso patet, quòd intellectus cũ sit secũdum se sicut tabula rasa: nõ est secundum se ordinatus ad vsum talẽ talium sic ordinatorũ ad scibile vnũ: sed oportet per aliquã sibi additã qualitatem respicientem per se primò illud scibile determinari ad prompte, faciliter, & delectabiliter vtendũ quibuscunque speciebus & actibus in ordine ad illud: hanc autẽ qualitatem habilitatem esse, constat vnam iuxta vnitatem sui obiectiuæ per hoc vnius speciei specialissimæ: & consequenter qualitatem simplicẽ, cũ species sit qualitaris. His autem duobus in intellectu concurrentibus profectò secundũ aliquã scientiã, videndum restat quid horũ, nõ habitus, sed habitus talis, scilicet scientiæ humanæ, quæ est habitus per demonstrationem acquisitus, rationem essentialiter habet. Notantes autẽ dicti, non habitus: quia constat quòd species intelligibiles apud S. Thom. sunt habitus intellectuales: & similiter dixi scientiæ humanę: quia cõstat in Angelis habitus scientiæ non esse nisi species intelligibiles: & non aduertere ad hæc duo fuit fortè occasio erroris aliquibus. Quòd autem scientia, de qua loquimur, nõ sit essentialiter plures species intelligibiles ordinatæ, sed simplex qualitas, manifestum est ex hoc, quòd habitus scientificus est essentialiter in prima specie qualitatis, vt vna eius species specialissima. Cõstat nanque quòd nulla species qualitatis est cõposita ex pluribus qualitatibus diuersarũ specierum, quales sunt species intelligibiles. Ergo vel scientiæ habituũ negent esse speciem aliquam essentialiter in genere qualitatis, ponendo ipsam esse vnam ordine sicut exercitum, & in genere relationis formale, & materiale solum in genere qualitatis, quod repugnat toti doctrinæ huius tractatus: vel concedent ipsam non esse formaliter species ordinatas, sed qualitatem simplicem ad vtendum illis. Putandum est igitur quòd in vna scientia, puta Metaphysica, inuenitur intellectus in illa perfectus sic dispositus: quòd habet species intelligibiles elementorum mixtorum, plantarum, animalium, hominum, quanti, qualis, relationis, motus, &c. bene dispositas quatenus repræsentant gradus Metaphysicales, id est, spectantes ad ens inquantum ens: & quòd habet qualitatem quandam determinantem ipsum, non solum vtendum, sed ponendum & ordinandum species in tali ordine: & hæc qualitas est essentialiter habitus scientificus, quæ dat formaliter intellectui facultatem sciendi huiusmodi dispositionem in speciebus, & vtendi illis prompte, faciliter, & delectabiliter. Et hoc habet ex hoc, quòd per se primò respicit rationem obiecti scibilis specificantem & vnitatem specificam præbentem ipsi: primum enim in vnoquoque est causa cæterorum: vnde quòd illæ species ad illud vnum ordinentur, ex habitu habent, cui per se primò conuenit ad illud vnum ordinari, & non econuerso. Hoc de primo.

¶ Quo ad secundum, scito, quòd, vt patet ex 5. Metaph. & superius allegatum est, de ratione habitus est, quòd habens ipsum, sit partibile secundum locum, potentiam, vel speciem: & vt Simplicius superius allegatus dixit, scientia imperfecta à scientia perfecta differt in hoc, quòd illa est habentis partes in potentia: ista est habentis partes secundum speciem. Ex his autem hoc solum pro nunc accipito, quòd habitus scientiæ comparatur ad diuersa scire diuersarum conclusionum, vt ad partes in potentia quidem quando est imperfectus: in actu verò quando est perfectus. Quod vt plenius intelligas, cogita, quòd in intellectu, in quo oritur Geometria, est potentia ad scire primam conclusionem, & potentia ad scire secundam, & potentia ad scire tertiam: & sic de aliis. Et quod habitus scientiæ incipiens perficit intellectum secundum primam potentiam, deinde per secundam demonstrationem extenditur ad perficiendum intellectum secundum secundam potentiam, & per tertiam extenditur ad perficiendum secundum tertiam: & sic deinceps: nec refert si omnes istæ potentiæ sint multæ partiales potentiæ, aut sint vna: quoniam si ponatur vna sola potentia ad scire omnium conclusionum, illa potentia vna formaliter & multæ æquiualenter eidem habitui subiicitur paulatim, acsi essent multæ potẽtiæ quibus æquiualeat: si verò ponãtur multæ partiales, tũc habitus scientiæ habebit pro partibus subiecti nõ solũ actus multos sciẽdi sed potẽtias ad illos: quomodolibet ergo ponatur, referendũ est ad habitus scientiæ cõparatæ ad sciere diuersarũ conclusionũ & potẽtias siue distinctas, siue nõ, ad illa scire, vt ad partes habentis ipsum. Et ex hoc manifestatur augmentũ scientiæ extensiuũ, quòd author vocat per additionem. Ex hoc enim quòd intellectus, vt est in potentia ad secundam conclusionẽ, nõ remanet interminatus, sed subiicitur illi qualitati simplici respicienti obiectũ primũ: extẽdit habitus ad occupãdũ nõ partẽ loci, sed partẽ potẽtiæ, q̃ prius nõ actuabat: & hoc bene nota, quoniã ex his soluẽt obiecta. Hoc de secũdo.

¶ Quo ad tertium, scito quòd habitus scientificus quatuor habitudines habet ad species intelligibiles ordinatas: prima est effectus ad causam: secunda causæ ad effectũ, tertia cõplementi ad inchoationẽ: quarta totius ad partes non essentiales nec integrales, sed possibiles. Et pro manifestatione primarũ duarum recolere oportet, quòd sicut in scientia est duplex ordo, primus est partium vnius & eiusdem demõstrationis, secundus diuersarum demõstrationum inter se: ita duplex collectio ordinata speciorum intelligibilium. Prima est specierum facientiũ vnam demõstrationem: secunda est speciẽrũ faciẽtium secundam demonstrationem cum speciebus facientibus primam, & sic deinceps. Prima collectio est causa habitus scientifici: quia est causa ipsius actualis scire, quod est effectus demonstrationis, quod est causa ipsius habitus scientifici: habitus enim scientiæ ex actu sciendi generatur. Et scito, quòd nõ solũ collectio speciẽrum pro prima demonstratione est causa scientifici habitus, sed singulę collectiones pro singulis succedẽtibus demõstrationibus sunt causæ ipsius habitus, diuersimode tamẽ, quia prima est causa generatiua, aliæ verò sunt causæ augmentatiuæ augmento extensiuo, sicut prima demõstratio facit habitum, subsequentes autem extendunt illum. Secunda autem collectio quo ad vnitatem ordinis est effectus ipsius habitus, quia intellectus adepto iam habitu, & determinatus iam ad obiectum scibile tale efficitur potẽs ad ordinandũ alias species ad acquisitam rationem talis obiecti: & sicut prima demonstratio in scientia vna est principium secundæ, ita proportionaliter habitus acquisitus à prima demõstratione inchoat scire actuale secundæ cõclusionis, adunando ad adunandum, & ordinãdum species pro secunda demõstratione, & sic deinceps, & hoc vt dictum est, quia per se primo respicit formale obiectum. Tertia autẽ habitudo patet ex eo quòd eum obiectum proprium habitus sit etiã obiectum, licet partiale potẽtiæ & scibile, puta vnitas, seu numerus in Arithmetica obiicitur prius ordine generationis intellectui primã demõstrationẽ formanti per ordinatas illius demõstrationis species, quã habitui, qui requiritur in intellectu ex scire facto per demõstrationẽ, sed potẽtia intellectus ad tale obiectũ, vt scibile, nõ nisi inchoatiuè determinat per species huiusmodi ordinatas, quia nõ nisi vt ordinatus ad scien

q. 51. art. 1.

l. 1. de inuentione in fol. 4. an te finem li.

habitus ad operationem ordinatus de quo nunc principaliter intendimus, est perfectio quædam potentiæ: omnis autem perfectio proportionatur suo perfectibili. Vnde sicut potẽtia cũ sit vna, ad multa se extẽdit secundũ quod cõueniũt in vno aliquo, id est, in generali quadã ratione obiecti, ita etiã habitus ad multas se extendit secundũ q̃ habet ordinẽ ad aliquid vnũ: puta ad vnã specialẽ rationẽ obiecti, vel vnã naturã, vel vnum principiũ, vt ex supradictis patet*. Si igitur consideremus habitum secundũ ea, ad quæ se extẽdit, sic inueniemus in eo quandã multiplicitatẽ: sed quia illa multiplicitas est ordinata ad aliquid vnũ, ad quod principaliter respicit habitus, inde est quòd habitus est qualitas simplex, non constituta ex pluribus habitibus, etiã si ad multa se extendit: nõ enim vnus habitus se extendit ad multa, nisi in ordine ad vnum, ex quo habet vnitatem.

q. 51. art. 2. & 2.

¶ SED CONTRA, Habitus, cum sit qualitas quædam, est forma simplex: sed nullum simplex constituitur ex pluribus: ergo vnus habitus non constituitur ex pluribus habitibus.

¶ RESPONDEO dicendũ, quòd successiuè videtur constitui ex pluribus partibus, sed generatio habitus non est simul, sed successiuè ex pluribus actibus: vt suprà habitum est*: ergo vnus habitus constituitur ex pluribus habitibus.

2 ¶ Præterea, Ex partibus constituitur totum: sed vni habitui assignantur multæ partes, sicut Tullius* ponit multas partes fortitudinis & temperantiæ, & aliarũ virtutũ. ergo vnus habitus cõstituitur ex pluribus.

3 ¶ Præterea, De vna sola conclusione potest scientia haberi actu & habitu: sed multæ cõclusiones pertinẽt ad vnã scientiã totam: sicut ad geometriã vel arithmeticã. Ergo vnus habitus cõstituitur ex multis.

¶ SED CONTRA, Habitus, cum sit qualitas quædam, est forma simplex: sed nullum simplex constituitur ex pluribus: ergo vnus habitus non constituitur ex pluribus habitibus.

¶ RESPONDEO dicendũ, quòd habitus scientificus est duplex, quidam scilicet qui est ipsa scientia, & quidam qui est principium scientiæ. Primus autẽ habitus est quidam habitus mentis ordinans ipsum intellectum & potentias eius ad scientiam. Et hoc modo habitus scientificus est habitus principiorum, quia principia sunt quibus maxime & primo intellectus noster scit. Et hoc modo habitus scientificus non est habitus conclusionum, quia conclusiones non sciuntur nisi per discursum rationis. Secundus autẽ habitus scientificus est habitus conclusionum, quia conclusiones sciuntur per discursum rationis, qui quidem discursus rationis non potest esse nisi per aliquem habitum mentis ordinantem ipsum discursum rationis

Universidad de Deusto Biblioteca

QVAESTIO QVINQVAGESIMAQVINTA, *De virtutibus, quantum ad earum essentias in quatuor articulos diuisa.*

CONSEQVENTER cõsiderandum est de habitibus in speciali. Et quia habitus, vt dictum est*, distinguuntur per bonum & malũ, primò dicendũ est de habitibus bonis, qui sunt virtutis: & alia eis adiuncta, scilicet bona, beatitudines & fructus. Secundò, de habitibus malis, scilicet de vitiis & peccatis.

Q. præced. art. 3.

¶Circa virtutes autem quinque consideranda sunt. Primò, de essentia virtutis. Secundò, de subiecto eius. Tertiò, de diuisione virtutum. Quartò, de causa virtutis. Quintò, de quibusdam proprietatibus virtutis.

¶Circa primum quæruntur quatuor. ¶Primò, vtrum virtus humana sit habitus. ¶Secundò, vtrum sit habitus operatiuus. ¶Tertiò, vtrum sit habitus bonus. ¶Quartò, de diffinitione virtutis.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum virtus humana sit habitus.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd virtus humana non sit habitus. Virtus enim est vltimum potentiæ: vt dicitur in primo de cælo*: sed vltimum vniuscuiusque reducitur ad genus illud, cuius est vltimum, sicut punctum ad genus lineæ. ergo virtus non reducitur ad genus habitus.

Infrà q. 56. artic. 3. co. Et 2. dist. 27. artic. 1. Et 3. dist. 23. q. 1. art. 3. q. 1. & 3. & veri. q. 1. artic. 5. Text. 116.

2 ¶Præterea, August. dicit in 2. de libe. arbit*, quòd virtus est bonus vsus liberi arbitrij; sed vsus liberi arbitrij est actus. ergo virtus non est habitus, sed actus.

Cap. 19. & 1. Retr. ca. 9.

3 ¶Præterea, Habitibus non meremur, sed actibus: alioquin homo meretur continuè etiam dormiendo: sed virtutibus meremur: ergo virtutes non sunt habitus, sed actus.

4 ¶Præterea, August. dicit in lib. de moribus Ecclesiæ*, quòd virtus est ordo amoris: & in lib. 83. quæst*. dicit, quod ordinatio quæ virtus vocatur, est fruendis frui & vtendis vti, ordo autem seu ordinatio nominat vel actũ, vel relationẽ: ergo virtus nõ est habitus, sed actus vel relatio.

Lib. 1. cap. 15. to. 1. & 22. ca. lib. 15. de ciuit. Dei, to. 5. Li. 83. quæ. q. 30. paulò à princ. to. 4.

5 ¶Præterea, Sicut inueniuntur virtutes humanæ, ita & virtutes naturales: sed virtutes naturales non sunt habitus, sed potentiæ quædam. ergo etiam neque virtutes humanæ.

¶SED CONTRA est, quòd Philosophus in lib. Prædicamentorum*, scientiam & virtutem ponit esse habitus.

In prædic. qualit.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd virtus nominat quandam potentiæ perfectionem: vniuscuiusque enim perfectio præcipue consideratur in ordine ad suum finem: finis autem potentiæ actus est, vnde potentia dicitur esse perfecta secundum quòd determinatur ad suum actum. Sunt autem quędam potentię, quæ secundum seipsas sunt determinatæ ad suos actus, sicut potentiæ naturales actiuæ: & ideo huiusmodi potẽtiæ naturales secũdũ seipsas dicuntur virtutes: potẽtiæ autẽ rationales, quæ sunt propriæ hominis, non sunt determinatæ ad vnum, sed se habent indeterminatè ad multa: determinantur autem ad actus per habitus, vt ex supradictis patet*, & ideo virtutes humanæ habitus sunt.

q. 49. art. 4.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd quandoque virtus dicitur id ad quod est virtus, scilicet vel obiectum virtutis, vel actus eius, sicut fides dicitur quandoque id quod creditur, quandoque verò ipsum credere, quandoque autem ipse habitus, quo creditur: vnde quando dicitur, quòd virtus est vltimum potentiæ, sumitur virtus pro obiecto virtutis. id enim, in quod [d] vltimo potentia potest, est id, ad quod dicitur virtus rei; sicut si aliquis potest facere centum libras & non plus, virtus consideratur secundum centum libras, non autem secundum 60. obiectio autem procedebat, ac si essentialiter virtus esset vltimum potentiæ.

D. 1171.

¶Ad secundum dicendum, quòd bonus vsus liberi arbitrij dicitur esse virtus secundum eandem rationem: quia scilicet est id ad quod ordinatur virtus, sicut ad propriũ actum: nihil est enim aliud actus virtutis, quàm bonus vsus liberi arbitrij.

¶Ad tertium dicendum, quòd aliquo dicimur mereri dupliciter. Vno modo sicut ipso merito, eo modo quo dicimur currere cursu: & hoc modo meremur [d] actibus. Alio modo dicitur mereri aliquo sicut principio merendi, sicut dicimur currere potentia motiua: & sic dicimur mereri virtutibus & habitibus.

D. 871.

¶Ad quartum dicendum, quòd virtus dicitur ordo vel ordinatio amoris, sicut id ad quod est virtus: per virtutem enim ordinatur amor in nobis.

¶Ad quintum dicendum, quòd potentiæ naturales sunt de se determinatæ ad vnum, non autem potentiæ rationales: & ideo non est simile, vt dictum est.

nigredo eiusdem, vt est in parte propinqua, sit quoque hoc manifestũ ex ipso motu augmenti extensiui. Cum enim augmentatio extensiua ad occupãdũ nouam loci partem terminetur in materialibus formis, & scientifici habitus augmentum extensiuum ad maiorem perfectionẽ extensiuã eiusdem terminetur: sic quòd potentia intellectus respectu nouæ conclusionis actuarę per ipsum habitũ, quę prius non actuabatur: & ecõuerso diminutio ad minorẽ scientiã terminatur per hoc, quòd potentia in intellectu respectu scire conclusionis subducitur ab esse subillo habitu: cõsequẽs est vt habitus augmentatione quasi occupet nouam potentiam, seu partẽ potentiæ, & diminutione quasi relinquat, ac per hoc nõ magis cõtrarietur habitui, vt perficit vnam potentiã seu partem potẽtiæ, seu potentiam partialiter, cõtrarius habitus vt occupat aliam potentiam, vel partem, vel eandem partialiter, quàm, vt dictũ est, cõtrario in vna parte contrariũ in altera proportionaliter. nãque hæ se habent in indiuisibilibus secundum quantitatem molis, partes potentię, sicut in rebus materialiter quantis partis quantitatiuæ: hanc autem proportionem partium potentiæ subiecti habitus scientifici ad ipsum habitum tanti facito, vt affirmes hinc euenire, quòd habitus geometriæ augeri potest intensiuè circa quartam cõclusionem, & non erit intensus circa quintam, & esset etiam econuerso, si quinta non dependeret ex quarta: prouenit nanque hoc ex eo, quòd frequẽtati actus circa quartam demonstrationem augent intensiue habitum, vt perficit illam partem potentiæ intellectus, quæ respicit hanc conclusionem, & non vt perficit aliam, nec vt dictum iam est, refert, si vna, & eadem potentia: quoniam est multæ æquiualenter seu partialiter. nec suspiceris voluntariã aut chimericam esse hanc partiũ potentiæ subiecti habitus adinuentionem. si nanque scripta superius ab Authore notaueris, inuenies inter alia in quæst. 50. arti. vlt. ad vlt. quòd etiam in Angelis sunt partes potentię, inquãtum intellectus eorum per plures species perficitur, & voluntas eorum se habet ad plura, quid clarius? hoc est enim quod diximus: nã cõstat quòd inquãtum intellectus noster est in potẽtia ad aliã, & aliã demõstrationẽ & cõclusionẽ, est in potẽtias, ad diuersas species, & ad proportionaliter plura, vt volũtas, & hîc de quarto & tota hac materia.

¶Super Quæstionis quinquagesimæquintæ Articulum primum.

IN artic. 1. q. 55. dubium occurrit ex Scoto in primo senten. dist. 17. quæst. 3. ipse enim putans virtutem moralem vt sic, non dicere differentiam per se distinctiuam habitus, sed addere super naturam habitus relationem cõformitatis, seu coexistentiæ ad rectum dictamen: tenet, quòd idẽ numero habitus immutatus in se, de non virtute fit virtus, imo genitus cum ratione erronea, post fit virtus, nec hoc aliter probat, nisi quia habitus abstinẽtiæ genitus ex actibus abstinentiæ elicitus sine prudentia, aut erronea ratione, postmodum adueniente recta ratione, nulla facta mutatione circa illam qualitatem in se, quæ est habitus abstinentiæ: de non virtute fit virtus. & posset hoc cõfirmari, quia non esset opus generari in illo aliũ habitũ, vt esset abstinẽs. Hæc autẽ positio repugnat & doctrinæ authoris & veritati. Authori quidẽ, quia aperte in hac quæstione quã de essentia virtutis vocat, diuidẽdo tractatũ hunc postquã tractauit de habitu, ponit virtutem vt sic esse habitũ: vt in hoc patet art. & in vlt. art. expressè dicit, quòd habitus est genus propinquũ virtutis: quorum nihil esset verum: si virtus moralis vt sic, adueniret huic habitui mutato, vt patet. Veritati autem, quia habitus ille, qui est virtus moralis, habituat appetitum ad sequelam rationẽ ex sua essentia. Ad cuius euidentiã veritatis duæ sunt aduertẽdæ distinctiones: prima est de ratione rectæ: est enim duplex quædam respectu proprij finis ipsius virtutis moralis, qui est bonũ rationis in tali materia, quod est mediũ in tali materia determinatum ratione: sicut mediũ in cibo & potu est finis abstinẽtiæ proprius: quædam verò respectu finis extrinseci, prout vita æterna est finis, ad quẽ fides formata ordinat abstinẽtiã. In proposito nõ est sermo de ratione recta secũdo modo: quia ipse Scotus expresse loquitur de prudẽtia seu actu eius, quæ est recta ratio medij virtutis moralis: vt patet in secũdo Ethicorũ ex diffinitione virtutis: cõstat autẽ quòd attingere mediũ est finis proprius moralis virtutis: secunda est de effectu formali ipsius habitus qui vocatur virtus moralis, dupliciter enim intelligitur. Primò, vt ex sua essentia habitus ille reddat appetitũ habituatũ ad actũ, & nõ plus. verbi gratia, abstinentia ad abstinendum. Secundò, vt reddat appetitum habituatum ad actũ cum omnibus eius cõditionibus suæ latitudinis, scilicet abstinendũ quãdo, vbi, sicut, propter quid, &c. oportet existimare habitus huiusmodi naturam esse, primo modo fuit causa illius Scoticæ phantasiæ: diffinire autem huiusmodi habitus naturam secũdo modo, est ratio veritatis: nisi enim appetitus ex natura habitus tẽperãtię habituatus esset, & iã per modũ naturæ determinatus ad abstinẽdũ propter bonũ rationis quãdo, vbi, sicut, quantum ratio exposcit, iam appetitus nõ esset ex tali habitu factus quasi naturaliter obsequẽs rationi: & sequeretur quòd habẽs habitũ temperãtiæ, habet appetitum pugnantem cõtra rationẽ secundum circunstantiam & finẽ proprium: quod est cõtra Philosophum & veritatem, septimo Ethicorũ, & sequeretur quòd omnes virtutes morales essent scientiæ iuxta opinionem Stoicorum: & breuiter hoc destrui: moralem bonitatem: & potest ratiocinari contra hanc phãtasiam sic. Habitus ille, puta abstinentiæ, qui apud te generatus est ex actibus elicitis secundum rationem erroneam oppositam prudentiæ, & postmodum fit virtus moralis immutatus in se, aut inclinat se ad actus similes prioribus, aut dissimiles: non dissimiles, vt patet: ergo ad similes: sed similes sunt vitiosi, quia erronea ratio non excusat, ergo. Præterea actus ille, ad quem inclinat talis habitus, aut est ad medium in tali materia, aut ad extrema: si ad medium, est secundum se vera virtus moralis: quia sibi conuenit tota diffinitio virtutis datæ 2. Ethic. scilicet habitus electiuus in medietate consistens, &c. si ad extrema: ergo est vitium, vt patet ibi: vitium autem nunquam transit in virtutem, sicut nec albedo in nigredinem: sunt enim contraria. Discito ergo, & dicito, quòd virtus moralis sicut quælibet alia est essentialiter habitus, sed moralis est habituatiua appetitus ad eliciendum actus quando, vbi, sicut, quantũ oportet, propter bonum rationis: & quia difficile est esse habituatũ ad eliciendũ actũ sic circunstantionatum: ideo difficile est habere habitum virtutis. & quia habituatus ad abstinendum, verbi gratia, & nõ propter bonum rationis assuescit ex illo habitu ad actum abstinentiæ, cum tali defectu oportet habitum alium generari & præcedentem corrumpi, si verus habitus abstinentiæ inesse debet, quamuis facilius generetur in sic disposito verus abstinẽtiæ habitus: vt patet in fine secũdi Ethic. Sicut prodigus habituatus ad expẽdendum non propter bonũ rationis, & quãdo oportet, &c. si debeat fieri liberalis, nõ sufficit ꝙ mutetur sola regula ad ꝓpter quid oportet. & oportet, &c. sed oportet vt fiat

vt fiat vna simplex qualitas noua habituans expendendum propter bonum rationis quando oportet, sicut, vbi, &c. & breuiter si quis meditetur, & diligenter rem hanc considerauerit, inueniet, quòd hæc phantasia de vitio in virtutem, & econuerso, transferet habitum eiusdem. Idem enim est iudicium de habitu genito ex actibus elicitis, cum ratione erronea opposita prudentiæ, & de vitioso: nam in vtroque est aliquid conformabile rectæ rationi, puta actu, & in neutro totum: quia defectuosa circunstantia non est conformabilis rectæ rationi.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum virtus humana sit habitus operatiuus.

Infrà q. 16. art. 1. cor. & q. 71. artic. 1. ad 1. & 2. 2. quæst. 58. art. 1. cor. & 3. dist. 16. q. 2. ar. 1. cor. 2 ag. 6.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quod non sit de ratione virtutis humanæ, quòd sit habitus operatiuus: Dicit enim Tullius in 4. de Tusculanis quæstionibus*, quod sicut est sanitas & pulchritudo corporis, ita est virtus animæ: sed sanitas & pulchritudo nõ sunt habitus operatiui, ergo neque etiam virtus.

2 ¶Præterea, in rebus naturalibus inuenitur virtus non solùm ad agere, sed etiam ad esse: vt patet per Philosophum in primo De cælo, ꝙ quædam habent virtutem, vt sint semper, quædam verò non ad hoc, quòd sint semper, sed aliquo tempore determinato, sed sicut se habet virtus naturalis in rebus naturalibus, ita se habet virtus humana in rationalibus. ergo etiam virtus humana non solùm est ad agere, sed etiam ad esse.

3 ¶Præterea, Philosoph. dicit in 7. Physi.* ꝙ virtus est dispositio perfecti ad optimum, optimum autem ad quod hominem oportet disponi per virtutẽ, est ipse Deus, vt probat Augu. in lib. 2. De moribus Ecclesiæ*: ad quem disponitur anima per assimilationem ad ipsum. ergo videtur ꝙ virtus dicatur qualitas quædam animæ in ordine ad Deum tanquam assimilatiua ad ipsum, non autem in ordine ad operationem: non igitur est habitus operatiuus.

Text. 17.

Cap. 3. & 6. & 14. hom. 1.

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 2. Ethicor.* quod virtus vniuscuiusque rei est, quæ opus eius bonum reddit.

Cap. 6.

¶RESPONDEO dicendum, quòd virtus ex ipsa ratione nominis importat quandam perfectionem potentię, vt suprà dictum est*: vnde, cum duplex sit potentia, scilicet potentia ad ẽsse [d], potentia & ad agere vtriusque potẽtiæ perfectio virtus vocatur. sed potentia ad esse se tenet ex parte materiæ, quæ est ens in potentia, potentia autem ad agere se tenet ex parte formæ, quæ est principium agendi, eo ꝙ vnumquodque agit, inquãtum est actu: in constitutione autem hominis corpus se tenet sicut materia, anima verò sicut forma: & quantum quidem ad corpus homo communicat cum aliis animalibus, & similiter quantum ad vires, quæ sunt animæ & corpori communes, solæ autem illæ vires, quæ sunt propriæ animæ, scilicet rationales, sunt hominis tantũ, & ideo virtus humana, de qua loquimur, non potest pertinere ad corpus, sed tantũ ad id, quod est propriũ animæ, vnde virtus humana non importat ordinem ad esse, sed magis ad agere: & ideo de ratione virtutis humanæ est, quòd sit habitus operatiuus.

Ar. præce. D. 1037.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ modus actionis sequitur dispositionem agentis: vnumquodque enim quale est, talia operatur. & ideo, cum virtus sit principium aliqualis operationis, oportet quòd in operante præexistat secundum virtutem aliquam conformis dispositio, facit autem virtus operationem ordinatam, & ideo ipsa virtus est quædam dispositio ordinata in anima: secundum scilicet quòd potentiæ animæ ordinantur aliqualiter adinuicem, & ad id quod est extra, & ideo virtus, inquantum est conueniens dispositio animæ, assimilatur sanitati & pulchritudini, quæ sunt debitæ dispositiones corporis: sed per hoc non excluditur quin virtus etiam sit operationis principium.

¶Ad secundum dicendum, ꝙ virtus, quæ est ad esse, non est propria hominis: sed solum virtus quæ est ad opera rationis, quæ sunt propria hominis.

¶Ad tertium dicendum, ꝙ cum Dei substantia sit eius actio, summa assimilatio hominis ad Deum est secundum aliquam operationem, vnde sicut suprà dictum est*, felicitas siue beatitudo per quam homo Deo maximè conformatur, quæ est finis humanæ vitæ in operatione cõsistit.

Q. 3. ar. 2.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum virtus humana sit habitus bonus.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd non sit de ratione virtutis, quòd sit habitus bonus. Peccatum enim in malo semper sumitur, sed etiam peccati est aliqua virtus: secundum illud 1. ad cor. 15. Virtus peccati lex. ergo virtus non semper est habitus bonus.

2. 2. q. 58. art. 1. cor. Et 1. di. 26. q. 2. ar. 1. cor.

2 ¶Præterea, Virtus potentiæ respondet: sed potentia non solùm se habet ad bonum, sed etiam ad malum: secundum illud Isa. 5. Væ, qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem. ergo etiam virtus se habet & ad bonum & ad malum.

3 ¶Præterea, Secundum Apostolum 2. ad Corin. 12. Virtus in infirmitate perficitur. sed infirmitas est quoddam malum: ergo virtus non solùm se habet ad bonum, sed etiam ad malum.

¶SED CONTRA est ꝙ August. dicit in lib. De moribus Ecclesiæ*, Nemo autem dubitabit quòd virtus animam facit optimam, & Philosophus dicit in 2. Ethicorum* quòd virtus est, quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit.

Lib. 1. c. 6. tom. 1.

Cap. 6.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est*, virtus importat perfectionem potentiæ, vnde virtus cuiuslibet rei determinatur ad vltimum, in quod res potest, vt dicitur in 1. de cælo*, Vltimum autem, in quod vnaquæque potentia potest: oportet quòd sit bonum: nam omne malum defectum quemdam importat. vnde Dion. dicit in 4. de diu. nom. ꝙ omne malum est infirmũ, & propter hoc oportet quòd virtus cuiuslibet rei dicatur in ordine ad bonum. vnde virtus humana, quæ est habitus operatiuus, est bonus habitus, & boni operatiuus.

Art. 1.

Text. 116.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut perfectum, ita & bonum dicitur metaphoricè in malis. Dicitur enim & perfectus fur siue latro, & bonus fur siue latro, vt patet per Philosophum in 5. Met.* secundum hoc ergo etiam virtus metaphoricè in malis dicitur & sic virtus peccati dicitur lex inquantum scilicet per legem occasionaliter est peccatum augmentatum, & quasi ad maximum suum posse peruenit.

Text. 11.

¶Super Quæstionis quinquagesimæ quintæ Articulum secundum & tertium.

IN articulo secundo & tertio eiusdem 55. quæ. dubiũ occurrit ex Scoto, in primo sentent. distin. 17. quæst. tertia opinante, quod virtus moralis quatenus virtutis moralis rationem habet, non est operatiua, sed quicquid operatur, facit inquantum est habitus: ita quòd nec ex propria ratione vt virtus, nec vt subest prudentiæ, est operatiua, sed vt dictum est, ratione substrati, scilicet habitus. In duobus autem contradicere Authori videtur. Primò in hac materia: quia in præsenti articulo determinatur, quod de ratione virtutis inquantum virtus est, quòd sit habitus operatiuus: & in sequenti, quod sit bonus & boni operatiuus. Secundò, in communibus: quia causa secundaria agit apud Authorem non solùm virtute propria, sed virtute primæ. ita quòd in aliquid potest virtute principalis, in quod non potest propria virtute: super cuius opposito fundare videtur Scotus dictum suum, & quia hoc Metaphysici videtur negotij, ad oppositum veniendum est. Scito igitur, quòd quia Scotus moralem virtutẽ vt sic respectum solum posuit addere suprà habitum: ideo consequenter negauit ipsam esse operatiuam. & rursus, quia bonitatem moralem actus posuit in solis relationibus debitæ proportionis actus ad potentiã, obiectum, finem, tempus, locum, &c. secundum rectam rationẽ, sicut pulchritudo non est aliqua qualitas, sed aggregatio conuenientium, puta figuræ, magnitudinis, coloris, & relatio non habet proprium principium actiuum, ideo virtus moralis nõ est principium actiuum bonitatis moralis. Et cõfirmatur, quia relatio consequens necessariò extrema non habet propriam causam aliam ab extremis: iste autẽ respectus cõsequitur extrema posita ex natura extremorũ: impossibile est enim aliquem actum sic conditionatum poni in esse, & rationem rectam non poni in esse, cum ex natura extremorum consequatur in actu talis conformitas ad rationem rectam: nos autem iam primum fundamentum in præcedenti articulo remouimus, declarantes virtutem moralem addere supra habitum differentiam specificam, sicut hominem supra animal: & propterea consequenter fatemur, quòd virtus moralis inquantum est virtus moralis, est principatiua actus moralis. Et ad secunda Scoti fundamenta, dicimus quòd quicquid sit de essentia bonitatis in actu morali, an scilicet sit qualitas, an relatio, quãtum ad propositum spectat, non refert: quoniam illud commune dictum, quod relatio nõ habet causam actiuam propriam, intelligitur de causalitate propria sic, quòd terminetur ad ipsam solam: nulla enim causa actiua facit solam relationem, cum quo tamen stat, quòd habeat per se causam effectiuã cum alio: quod probo, Summum bonũ in vniuerso habet causam actiuam per se, intendentem illud: sed ordo vniuersi est summum bonum in vniuerso, vt patet in secundo Metaph. ergo habet causam actiuam per se: constat autem quòd ordo est relatio. Præterea, Effectus proprius artis per se fit ab arte: sed ordo manifestè fit ab artibus. videmus artes dolatiuas ad hoc tendere, vt ordinatè & mensuratè incidant, &c. Et sic habitus virtutis moralis facit ordinationem in actu. Vnde in responsione ad primum in hoc secundo articulo litera dicit, quòd virtus facit operationem ordinatam. Quomodo autem hoc fiat, nõ est difficile videre: si quis enim consideret, quòd habitus virtutis non causat seorsum à potentia, sed est perfectio potentiæ ad causandũ actum ordinatum, videbit quòd potẽtia perfecta habitu causabit per se, intendendo non solũ operationem sed operationẽ ordinatam, sic & experiẽtia teste cõuincetur, quòd est ratio illi potentiæ, quòd causat regulatam operationem. & hoc, vt est dictum, manifestè liquet in artificialibus, à quibus concipimus quid interius agitur: vnde fundamẽtum illud nihil facit pro Scoto ad propositum. Quod autem addit, quòd relatio prima consequitur extrema, dignũ admiratione videtur, nã per extrema aut intẽdit absoluta, aut relationes, hæc sunt quæ in quęstionem veniunt, à quibus causantur, puta relationes singulæ ad tempus, ad locum, ad potentiam, & cæteræ circunstantiæ. si absoluta, falsum videtur apud te, quòd posito actu quo ad absoluta tãtum, & recta ratione in esse oporteat sequi conformitatem, quamuis apud nos posita recta ratione in actu secundo, & cætera, vt infrà dicetur, impossibile sit sequi actũ difformem, sed hoc non est, quia relatio consequitur: sed quia talis effectus non stat cum tali

Universidad de Deusto Biblioteca

causa. Dicito ergo, quòd virtus facit operationē ordinatam tanquam effectum propriū: & quòd relationem habere sic effectiuā per se causam non inconuenit, sed oportet quandoque.

¶Super Quæstionis quinquagesimæquintæ Articulum quartum.

IN articu. quarto eiusdem quinquagesimæquintæ quæstionis nota ꝙ illa particula in diffinitione virtutis posita, Qua nemo male vtitur, dupliciter exponi potest: primò vt sonat: & sic soli virtuti formatæ, aut quę nō potest esse informis, conuenit: cōtingit enim virtute intellectuali practica, vt arte & morali, vt temperantia, & infusa theologali, vt fide male vti etiam vt principiis, applicando eas ad actus proprios propter malum finem extraneum, & quoniam nihil horum habet perfectam rationem virtutis, vt infra dicetur, ideo sic intelligendo, soli virtuti simpliciter perfectæ hæc particula conuenit. Secundò potest exponi limitatè, vt infra in littera fit: ita quod ly male vti, importat actum proprij illius virtutis esse, vt dicitur in responsione ad tertium: & sic vt in corpore articuli dicitur, hæc particula conuenit omni virtuti: & ponitur ad differentiā habituum qui sunt ad bonum & malum: & sic intelligendo diceretur, quòd vtens arte aut fide propter malum finem non facit actum fidei, aut artis, malum, sed actum ordinātem illas facit malū: ac per hoc virtute nullus male vtitur, vt principio mali actus quamuis male vtatur ipsa principiante bonum actum ordinando ad extraneū malum finem, quod tamen est impossibile in virtutibus, quæ non possunt esse informes: quia aut ordinantur in bonum: aut desinunt esse, si ordinarentur ad malum.

1. distin. 27. art. 2. Et 3. q. 23. q. 1. arti. 2. q. 3. Et veri. q. 7. ar. 2. per to. & art. 9. ad 1. & 10. ad 11.
Ca. 3. in pr. tom. 5.
Cap. 19. in prin. to. 5.
In lib. 3. de lib. arb. c. 18. & 19. tom. 1.
In reg. c. 3. tom. 1. de ver. ap. ser. 85.

¶Ad secundum dicendum, quòd malum ebrietatis & nimiæ potationis consistit in defectu ordinis rationis: contingit autem cum defectu rationis esse aliquam potentiam inferiorem perfectam ad id quod est sui generis etiam cum repugnantia vel defectu rationis: perfectio autem talis potentiæ cum sit cum defectu rationis, non posset dici virtus humana.

¶Ad tertium dicendum, quòd tanto ratio perfectior esse ostenditur, quanto infirmitates corporis & inferiorum partium magis potest vincere seu tolerare, & ideo virtus humana, quæ rationi attribuitur, in infirmitate perfici dicitur: non quidem rationis, sed in infirmitate corporis, & inferiorum partium.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum virtus conuenienter diffiniatur.

AD QVARTVM sic proceditur, Videtur ꝙ non sit conueniens diffinitio virtutis, quæ solet assignari, scilicet, virtus est bona qualitas mentis, qua rectè viuitur, qua nullus male vtitur, quā Deus in nobis sine nobis operatur: virtus enim est bonitas hominis: ipsa enim est quæ bonum facit habentem, sed bonitas non videtur esse bona, sicut nec albedo est alba: igitur inconuenienter dicitur, quòd virtus est bona qualitas.

2 ¶Preterea, Nulla differentia est communior suo genere: cum sit generis diuisiua. sed bonum est communius quàm qualitas: conuertitur enim cum ente. ergo bonum non debet poni in diffinitione virtutis, vt differentia qualitatis.

3 ¶Præterea, Sicut August. dicit in 12. de Trin.* vbi primò occurrit aliquid quod nō sit nobis pecoribusque cōmune illud ad mentem pertinet, sed quædam virtutes sunt etiam irrationabilium partium, vt Philosophus dicit in 3. Ethico.* non ergo omnis virtus est bona qualitas mentis.

4 ¶Præterea, Rectitudo videtur ad iustitiam pertinere: vnde iidem dicūtur recti & iusti: sed iustitia est species virtutis: inconuenienter ergo ponitur rectum in diffinitione virtutis, cum dicitur*, Qua rectè viuitur.

5 ¶Præterea, Quicunque superbit de aliquo male vtitur eo, sed multi superbiunt de virtute. dicit enim August. in regula* quòd superbia etiam bonis operibus insidiatur, vt pereant, falsum est ergo, quòd nemo virtute male vtatur.

6 ¶Præterea, homo per virtutem iustificatur, sed Augu. dicit super illud Io.* Maiora horum faciet, qui creauit te sine te, non iustificabit te sine te. inconuenienter ergo dicitur, quòd virtutem Deus in nobis sine nobis operatur.

Colligitur ex tract. 72. in Ioā. to. 9.

¶SED CONTRA est authoritas Augustini, ex cuius verbis prædicta diffinitio colligitur, & præcipuè in 2. De libero arbitrio*.

Cap. 18. & 19. in prin. veh. cap. 9. tom. 1.

¶RESPONDEO dicendum, quòd ista diffinitio perfectè complectitur totam rationem virtutis: perfecta enim ratio vniuscuiusque rei colligitur ex omnibus causis eius. Compræhendit autem prædicta diffinitio omnes causas virtutis, causa nanque formalis virtutis, sicut & cuiuslibet rei accipitur ex eius genere & differentia, cum dicitur bona qualitas: genus enim virtutis qualitas est, differentia autem bonum. Esset tamen conuenientior diffinitio, si loco qualitatis habitus poneretur: qui est genus propinquum: virtus autem non habet materiam ex qua sicut nec alia accidētia, sed habet materiam circa quam, & materiam in qua scilicet subiectum [d]: materia autem circa quam est obiectum virtutis, quod non potuit in prædicta diffinitione poni, eo quòd per obiectum determinatur virtus ad speciem, hic autem assignatur diffinitio virtutis in communi, vnde ponitur subiectum loco causæ materialis, cum dicitur, quòd est bona qualitas mentis: finis autem virtutis cum sit habitus operatiuus, est ipsa operatio.

D. 620. 853.

¶Sed notandum, quòd habituum operatiuorum aliqui sunt semper ad malum, sicut habitus vitiosi, [d] aliqui verò quandoque ad bonum, & quandoque ad malum: sicut opinio se habet ad verum & falsum, virtus autem est habitus semper se habens ad bonum, & ideo vt discernatur virtus ab his, quæ semper se habent ad malum dicitur, Qua rectè viuitur. vt autem discernatur ab his, quæ se habent quandoque ad bonum, quandoque ad malum, dicitur, Qua nullus malè vtitur. Causa autem efficiens virtutis infusæ, de qua diffinitio datur, Deus est, propter quod dicitur, Quam Deus in nobis sine nobis operatur: quæ quidem particula si auferatur, reliquum diffinitionis erit commune omnibus virtutibus & acquisitis & infusis.

D. 692.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ id, quod primò cadit in intellectu, est ens: vnde vnicuique apprehenso à nobis attribuimus quòd sit ens, & per consequens quod sit vnum & bonum, quæ conuertuntur cum ente: vnde dicimus ꝙ essentia [d] est ens & vna & bona, & quod vnitas est ens & vna & bona & similiter de bonitate. non autem hoc habet locum in specialibus formis, sicut est albedo & sanitas. non enim omne quod apprehendimus, sub ratione albi & sani apprehēdimus: sed tamen considerandum, ꝙ sicut accidentia & formæ non subsistentes dicuntur entia, non quia ipsa habeant esse, sed quia eis aliquid est: ita etiam dicuntur bona vel vna, non quidem aliqua alia bonitate, vel vnitate, sed quia est eis aliquid bonum vel vnum. sic igitur & [d] virtus dicitur bona, quia in ea aliquid est bonum.

D. 646.
D. 1171.

¶Ad secundum dicendum, ꝙ bonum quod ponitur in diffinitione virtutis, non est bonum commune [d] quod cōuertitur cum ente, & est in plus quàm qualitas, sed est bonum rationis: secundum quod Dionys. dicit in 4. cap. De di. no.* quòd bonum animæ est secundum rationem esse.

D. 62. D. 1041.
Par. 4. non multū remotè à fi.

¶Ad tertium dicendum, ꝙ virtus non potest esse in irrationali parte animæ, nisi inquantum participat rationem: vt dicitur in primo Ethic.* & ideo ratio siue mens est proprium subiectum virtutis humanæ.

C. vlt. to. 5.

¶Ad quartum dicendum, ꝙ iustitiæ est propria rectitudo, quæ constituitur circa res exteriores, quæ in vsum hominis veniunt, quæ sunt propria materia iustitiæ, vt infrà patebit: sed rectitudo quæ importat ordinem ad finem debitum, & ad legem diuinam, quæ est regula voluntatis humanæ (vt suprà dictum est*) communis est omni virtuti.

q. 60, art. 3. & 2. 2. q. 57. & 58.

¶Ad quintum dicendum, quòd virtute potest aliquis male vti tanquam obiecto: puta cum male sentit de virtute, cum odit eam, vel superbit de ea, non autem tanquam principio vsus, ita scilicet quòd malus sit actus virtutis.

¶Ad sextum dicendum, quod virtus infusa causatur in nobis à Deo sine nobis agentibus, non tamen sine nobis consentientibus, & sic est intelligendum quod dicitur, Quam Deus in nobis sine nobis operatur. quæ verò per nos aguntur, Deus in nobis causat, non sine nobis agentibus: ipse enim operatur in omni voluntate & natura.

QVAESTIO QVINQVAGESIMASEXTA, De subiecto virtutis, in sex articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de subiecto virtutis. ¶Et circa hoc quæruntur sex. ¶Primò, vtrum virtus sit in potentia animæ sicut in subiecto. ¶Secundò, vtrum vna virtus possit esse in pluribus potentiis. ¶Tertiò, vtrum intellectus possit esse subiectum virtutis. ¶Quartò, vtrum irascibilis & concupiscibilis. ¶Quintò, vtrum vires apprehensiuæ sensitiuæ. ¶Sextò, vtrum voluntas.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum virtus sit in potentia animæ sicut in subiecto.

Supra q. 30. art. 1. Et 3. q. 7. art. 5. co. Et 5. ad 33. q. 2. art. 4. Et veri. q. 14. art. co. Et veri. q. 1. art. 1. Et opu. cap. 8. Cap. 18. & 19. Q. præ. art. 4. et q. 49. art. 1.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur ꝙ virtus non sit in potentia animæ sicut in subiecto. Dicit enim August. 2. de lib. arb.* quòd virtus est qua rectè viuitur: viuere autem non est per potentiam animæ, sed per eius essentiam: ergo virtus non est in potentia animæ, sed in eius essentia.

2 ¶Præterea, Philosophus dicit in 2. Ethic. Virtus est quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit: sed sicut opus constituitur per potentiam, ita habens virtutem constituitur per essentiam animæ. ergo virtus non magis pertinet ad potentiam animæ, quàm ad eius essentiam.

3 ¶Præterea, Potentia est in secunda specie qualitatis, virtus autem est quædam qualitas, vt suprà dictum est*, qualitatis autem non est qualitas. ergo virtus non est in potentia animæ sicut in subiecto.

Tex 116. to. 2.

¶SED CONTRA, Virtus est vltimum potentiæ, vt dicitur in 1. De cælo*: sed vltimum est in eo, cuius est vltimum. ergo virtus est in potentia animæ.

q. præced. art. 2.

¶RESPONDEO dicendum, quòd virtutem pertinere ad potentiam animæ, ex tribus potest esse manifestum. Primò quidem ex ipsa ratione virtutis, quæ importat perfectionem potentiæ: perfectio autem est in eo cuius est perfectio. Secundò ex eo, quòd est habitus operatiuus, vt suprà dictum est*: omnis autem operatio est ab anima per aliquam potentiam. Tertiò ex hoc, quòd disponit ad optimum: optimum autem est finis, qui vel est operatio rei, vel aliquid consecutum per operationem à potentia egredientem, vnde virtus humana est in potentia animæ, sicut in subiecto.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd viuere dupliciter sumitur. Quandoque enim dicitur viuere ipsum esse viuentis. & sic pertinet ad essentiam animæ, quæ est viuenti essendi principium. Alio modo viuere dicitur operatio viuentis, & sic virtute rectè viuitur, inquantum per eam aliquis rectè operatur.

¶Ad secundum dicendum, quòd bonum vel est finis, vel in ordine ad finem dicitur, & ideo cum bonum operantis consistat in operatione, hoc etiam ipsum quod virtus operantem bonum facit, refertur ad operationem, & per consequens ad potentiam.

D. 1145.

¶Ad tertium dicendum, quòd vnum accidens dicitur esse in alio sicut in subiecto, non quia accidens per seipsum possit sustentare aliud accidens, sed quia vnum accidens inhæret substantiæ mediante alio accidente, vt color corpori mediante superficie, [d] vnde superficies dicit esse subiectum coloris, & eo modo potentia animæ dicitur esse subiectum virtutis.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum vna virtus possit esse in pluribus potentiis.

Infrà q. 60. arti. 5. ar.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd vna virtus possit esse in duabus potentiis: Habitus enim cognoscuntur per actus. sed vnus actus progreditur diuersimodè à diuersis potentiis, sicut ambulatio procedit à ratione vt dirigente, à voluntate sicut à mouente, & à potentia motiua sicut ab exequente: ergo etiam vnus habitus virtutis potest in pluribus esse potentiis.

cap. 4. to. 5.

2 ¶Præterea, Philosophus dicit in 2. Ethic.* quod ad virtutem tria requiruntur, scilicet scire, velle, & immobiliter operari, sed scire pertinet ad intellectum, velle ad voluntatem, ergo virtus potest esse in pluribus potentiis.

cap. 5. to. 5.
ca. 12. in fi.

3 ¶Præterea, Prudentia est in ratione, cum sit recta ratio agibilium, vt dicitur in 6. Ethi.* est etiam in voluntate, quia non potest esse cum voluntate peruersa, vt in eodem lib.* dicitur. ergo vna virtus potest esse in duabus potentiis.

¶SED CONTRA, Virtus est in potentia animæ sicut in subiecto: sed idem accidens non potest esse in pluribus subiectis: ergo vna virtus non potest esse in pluribus potentiis animæ.

D. 1041. D. 775.
D. 695. 1173.

¶RESPONDEO dicendum, quòd aliquid esse in duobus, contingit dupliciter, vno modo sic, quòd ex æquo sit in vtroque: & sic impossibile [d] est vnam virtutem esse in duabus potentiis, quia diuersitas [d] potentiarum attenditur secundum generales conditiones obiectorum, diuersitas autem habituum secundum speciales. vnde vbicunque est diuersitas potentiarum, est diuersitas habituum, sed non conuertitur. Alio modo potest esse aliquid in duobus vel pluribus, non ex æquo, sed ordine quodam: & sic vna virtus* pertinere potest ad plures potentias, ita quòd in vna sit principaliter, & se extendat ad alias per modum diffusionis, vel per modum dispositionis, secundum quòd vna potentia accipit ab alia.

D. 49.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd idem actus [d] non potest æqualiter & eodem ordine pertinere ad diuersas potentias, sed secundum diuersas rationes & diuerso ordine.

Ad secundum dicendum, quòd scire præexigitur ad virtutem moralem, inquantum virtus moralis operatur secundum rationem rectam, sed essentialiter in appetendo virtus moralis consistit.

Art. 7. & q. 57. ar. 4.

¶Ad tertium dicendum, quòd prudentia realiter est in ratione sicut in subiecto: sed præsupponit rectitudinem voluntatis sicut principium: vt infra dicetur.*

ARTICVLVS III.

¶Vtrum intellectus possit esse subiectum virtutis.

Lib. 1. c. 15. to. 1.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur ꝙ intellectus non sit subiectum virtutis. Dicit enim August. in lib. de moribus Ecclesiæ*, quòd omnis virtus est amor: subiectum autem amoris non est intellectus, sed solum vis appetitiua. ergo nulla virtus est in intellectu.

q. 55. art. 3.

2 ¶Præterea, Virtus ordinatur ad bonum, sicut ex supradictis patet*: bonum autem non est obiectum intellectus, sed appetitiuæ virtutis, ergo subiectū virtutis non est intellectus, sed appetitiua virtus.

Li. 2. Eth. ca. 6. to. 5.

3 ¶Præterea, Virtus est, quæ bonum facit habentem, vt Philosophus dicit*: sed habitus perficiens intellectum nō facit bonum habentem: non enim propter scientiam vel artem dicitur homo bonus. ergo intellectus non est subiectum virtutis.

q. præced. art. 4.

¶SED CONTRA est, quòd mens maximè dicitur intellectus: subiectum autem virtutis est mens, vt patet ex diffinitione virtutis suprà* inducta: ergo intellectus est subiectum virtutis.

q. præced. lib. 3. & 4.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est*, virtus est habitus, quo aliquis bene vtitur. Dupliciter autem habitus aliquis ordinatur ad bonum actum. Vno modo, inquantum per huiusmodi habitum acquiritur homini facultas ad bonum actum: sicut per habitum Grammaticæ habet homo facultatem rectè loquendi, non tamen Grammatica facit, vt homo semper rectè loquatur, potest enim Grammaticus barbarizare, aut solœcismum facere, & eadem ratio est in aliis scientiis & artibus. Alio modo aliquis habitus non solùm facit facultatem agendi, sed etiam facit, quòd aliquis rectè facultate vtatur: sicut iustitia non solùm facit quòd homo sit promptæ voluntatis ad iusta operandum, sed etiam facit vt iustè operetur. Et quia bonum sicut & ens, non dicitur simpliciter aliquid secundum id, quod est in potentia, sed secundum id quod est in actu, ideo ab huiusmodi habitibus simpliciter dicitur homo bonum operari, & esse bonus: puta quia est iustus vel temperatus: & eadem ratio est de similibus. Et quia virtus est quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit, huiusmodi habitus simpliciter dicuntur virtutes: quia reddunt bonum opus in actu, & simpliciter faciunt bonum habentem. Primi verò habitus non simpliciter dicuntur virtutes: quia non reddunt bonum opus, nisi in quadam facultate, nec simpliciter faciunt bonum habentem: nō enim dicitur simpliciter aliquis homo bonus ex hoc, quòd est sciens vel artifex, sed dicitur bonus solùm secundum quid, puta bonus Grammaticus, aut bonus faber. & propter hoc plerunque scientia & ars contra virtutem diuiditur. quandoque autem virtutes dicuntur: vt patet in sexto Ethicorum*. Subiectum igitur habitus, qui secundum quid dicitur virtus, potest esse intellectus non solum practicus, sed etiam intellectus speculatiuus, absque omni ordine ad voluntatem; sic enim Philosophus in 6. Ethicorum* scientiam, sapientiam, & intellectum, & etiam artem ponit esse intellectuales virtutes. Subiectum verò habitus, qui simpliciter dicitur virtus, non potest esse nisi voluntas

¶Super Quæstionis quinquagesimæsextæ Articulum tertium.

IN articulo tertio quęstionis quinquagesimæ sextæ omissis duobus primis, dubium occurrit de sensu & veritate litteræ cum ponit differentiam inter virtutem simpliciter & intellectualē, ex hoc quòd aliquis habitus dat facultatem faciendi bonum opus, sed non dat quòd semper operetur rectè: vt Grammatica, & cætera: aliquis autem dat facultatem faciendi bonum opus: & dat quòd aliquis rectè vtatur facultate, vt iustitia. Est autem hic multipliciter dubium. Primò de qua rectitudine seu bonitate est sermo, cum dicitur quòd aliquis habitus dat quod rectè vtatur facultate, an scilicet de bonitate propria illi habitui, an de bonitate morali. Si de bonitate morali, obstat littera obiiciens vsui Grammaticæ non errorem in moribus, sed in Grāmatica barbarismū scilicet, & solœcismum: vt patet in littera. si de bonitate propria illi habitui, nulla videtur inter habitus differentia, quilibet enim cum quis eo vtitur, dat suam bonitatem actui apto nato suscipere illam bonitatem. Deinde dubium est propter diuersitatem vocabulorum, qua littera vtitur: quid intendit cùm dicit, quòd dat, quòd semper rectè operetur: & sub aliis verbis, quod rectè vtatur facultate, vel sub aliis verbis, quod reddit bonum opus in actu: an scilicet intendat de opere in actu quod informatur habitu, puta de locutione in actu respectu Grāmaticæ: concupiscētia respectu temperantiæ, & cætera, an de actu voluntatis, qui vocatur vti: quo omnibus habitibus vtimur, applicando eos ad operandum in actu cum volumus: & rursus an intēdat semper, an cum vtimur habitu illo: si nanque intendit semper, siue loquamur de vti, siue de opere: falsa manifestè est differentia: quia possum contra & præter quemcunque habitum acquisitum & infusum vti & operari: vt patet in peccantibus. Si verò intendit de ipso opere quando vtitur habitu, par quoque videtur iudicium de arte & virtute morali; sicut nanque contingit vtentem Grammatica, quia non vtitur totaliter ea, barbarizare, ita vtētem iustitia vel temperantia, quia non totaliter vtitur ea secundum aliquid deficere: si autem intendit de vti ipso actu voluntatis, aut

Cap. 3. & 4. tom. 5.
Ca. 3. 4. 6. & 7. to. 5.

Universidad de Deusto Biblioteca

vel aliqua potentia, secundum quod est mota à voluntate: cuius ratio est; quia voluntas mouet omnes alias potentias, quæ aliqualiter sunt rationales ad suos actus, vt suprà habitum est*: & ideo quòd homo actu bene agat, contingit ex hoc, quòd homo habet bonam voluntatem: vnde virtus, quæ bene facit agere in actu: non solum in facultate, oportet quòd vel sit in ipsa voluntate, vel in aliqua potentia, secundum quod est à voluntate mota: contingit autem intellectum à voluntate moueri, sicut & alias potentias. considerat enim aliquis aliquid actu, eo quòd vult. & ideo intellectus secundum quod habet ordinem ad voluntatem, potest esse subiectum virtutis simpliciter dictæ: & hoc modo intellectus speculatiuus vel ratio est subiectum fidei. mouetur enim intellectus ad assentiendum his, quæ sunt fidei ex imperio voluntatis: nullus enim credit nisi volens: intellectus verò practicus est subiectum prudentiæ: cum enim prudentia sit recta ratio agibilium, requiritur ad prudentiam, quòd homo se bene habeat ad principia huius rationis agendorum, quæ sunt fines, ad quos benè se habet homo per rectitudinem voluntatis, sicut ad principia speculabilium per naturale lumen intellectus agentis. Et ideo sicut subiectum scientiæ, quæ est ratio recta speculabilium, est intellectus speculatiuus in ordine ad intellectum agentem, ita subiectum prudentiæ est intellectus practicus in ordine ad voluntatem rectam.

¶AD PRIMVM ergo dicendum quod verbum Augu. intelligendum est de virtute simpliciter dicta, non quòd omnis talis virtus sit simpliciter amor: sed quia dependet aliqualiter ab amore, inquantum dependet à voluntate, cuius prima affectio est amor, vt suprà dictum est*.

q.25.art.4.

¶Ad secundum dicendum, quòd bonum vniuscuiusque est finis eius, & ideo cum verum sit finis intellectus, cognoscere verum est bonus actus intellectus; vnde habitus perficiens intellectum ad verum cognoscendum, vel in speculatiuis, vel in practicis dicit virtus.

¶Ad tertium dicendum, quòd ratio illa procedit de virtute simpliciter dicta.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum irascibilis & concupiscibilis, sint subiectum virtutis.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quod irascibilis & concupiscibilis non posint esse subiectum virtutis. Huiusmodi enim vires sunt communes nobis & brutis, sed nunc loquimur de virtute, secundum quod est propria homini: sic enim dicitur virtus humana, non igitur humanæ virtutis potest esse subiectum irascibilis & concupiscibilis, quæ sunt partes appetitus sensitiui: vt in primo dictum est*.

Infrà ar.5. ad 1. & 2. dist. 14. q. 2. ar. 2. ad 2. Et veri. 1. q. art. 4. per tom. & art. 10. ad 5.

p.p. q. 81. art. 2.

respectu operis: & hæc non, quia nulla esset differentia, contingit enim concupiscentia contra vel præter temperantiam quam habeo, sicut locutione contra Grammaticam, vel præter eam aut respectu habitus, & obstant tria. Primum est quòd in litera dicitur, quòd ista secunda perfectio est respectu operis in actu: prima autem est respectu operis in facultate, quod est esse in potentia: modo opus in actu ab opere in potentia non distinguuntur genere: imo sunt eiusdē speciei specialissimæ: vti autem & opus Grammaticæ vel temperātiæ distinguuntur genere, vel specie saltem, vt patet: ergo. Secundum est quòd hoc scilicet rectificare ipsum vti, non conuenit omnibus moralibus virtutibus: quia nec fortitudini nec temperantiæ: quia sunt infra voluntatem, & litera vult quòd conueniat omnibus moralibus, dicendo, quia est iustus vel temperatus: & eadem ratio est de similibus. Tertiū est, quia aut dat recte vti habitu, sic quòd non potest illo vti & non rectè: & hoc est exclusum, ex eo quòd prudens vti potest prudentia, & deficere in aliqua circunstantia, sicut Grammaticus barbarizare; aut quia dat rectè vti quando vult, & hoc etiam inuenitur in actibus, deductis impedimentis organorum, & cætera, & sic nulla esset differentia assignata.

q.9. art. 1.

¶Ad hoc dicitur, quòd hic est sermo de bonitate secundum illum habitum, & de vti, qui est actus voluntatis. Nec refert vtrum ad actum vel habitum, vtrum semper, vel quando vtitur habitu, vel quando vult interpreteris: nulla enim harum limitationum opus est: intendit enim Author, quòd differentia inter habitus in proposito hæc est: quòd quidam sunt, quorum perficere non se extendit ad vti ipso habitu: quidam verò sic, verbi gratia: ars Grammaticæ est talis, quòd eius perficere non se extendit ad vti Grammatica: quia vti est actus voluntatis quem nullo pacto perficit ars Grammaticæ: & si ars Grammaticæ perficeret ipsum vti: tunc habens Grammaticam, ex ipso habitu, inclinaretur & determinaretur ad vtendum recte rectitudine Grammaticali ipsa Grammatica, & si non recte vteretur, imputaretur defectui Grammaticæ, modo autem non. Iustitia verò, quia rectificatiua est ipsius vti, ideo voluntas terminatur ad recte, id est iuste vtendum iustitia: & propterea si iniustè facit, iustitiæ defectus imputatur. Ex hac igitur differentia innascitur quòd defectus in artibus & scientia ex vsu prouenientis non imputatur ipsis, sed voluntati, in moralibus autem defectui ipsorum habituum rursus vt melius Nouitij doctrinam hanc imbibant, & quilibet hinc fructum referat agnitionis suiipsius, an habeat virtutem aliquam moralem: scito quòd actibus potentiarum rationabilium (de his enim est sermo) vel habituum est considerare duo. Vnum est proportio ipsius actus ad ipsam potentiam seu habitum: puta locutionis ad imaginatiuam appetitúmque motiuum organi, &c. & Grammaticam. Alterum est vsus quo hæc principia à voluntate libere applicata sunt ad hunc actum eliciendum. Nunquam enim potentiæ animæ aut habitus ponerent operationes proprias in actu nisi voluntas applicaret eas, & eos ad eliciendas operationes; ipsa enim est, quæ vtitur omnibus: & hoc est vti, vt patet ex superius dictis in quæstione de vti. Dupliciter ergo comparatur operatio ad potentiam. Primò secundum se absolute, prout ipsa potentia est apta nata elicere talem actum. Secundò ad ipsammet potentiam, vt stat sub voluntate vtente seu applicante ipsam potentiam ad eliciendam, operationem in actu secundo, & sic differentia in proposito habituum est, quòd quidam habitus sunt perfectiui potentiarum absolute in ordine ad sua opera, & hoc vocatur in litera, quod dat facultatem faciendi opus bonum, sed non perficiunt easdem potentias, vt stant sub voluntate vtente: & istæ sunt artes & scientiæ, quarum non interest perficere vsum: neque in voluntate imperante, neque in potentiis exequentibus vt sic. Quidam verò habitus perficiunt potentias non solum absolute: sed etiam vt vsuales, siue operatiuæ, siue executiuæ & hi sunt virtutes morales, & dicuntur in litera dare non solum facultatem boni operis, sed rectum vsum facultatis: quia perficiunt quo ad vtrumque: dicuntur etiam reddere opus bonum in actu: quia perficiunt vsum qui est immediata ratio, quòd sint in actu. Ad euidentiam autem solutionum dandarum quæsitis, oportet recolere superius determinata, in primis cum dicitur, quod habitus dat facultatem, & dat rectum vsum, non est intelligendum nisi eo modo quo habitus est natus dare, non enim habitus dat bonitatem cogendo ad illum, aut ita plenè etiam immobiliter subiiciendo sibi potentiam, quod non possit in oppositum, sed per modum inclinantis: vnde differentia consistit in hoc, quòd ars ex sua ratione non inclinat voluntatem aut aliquam potentiam, vt substat voluntati ad vsum Grammaticæ, quia nec respicit voluntatem aut potentias sic: moralis autem virtus ex propria ratione inclinat voluntatem ad rectum sui vsum, quamuis voluntas non sequatur quandoque huiusmodi inclinationes habituum: & tunc peccat & virtus moralis culpatur, quia ab opere proprio, scilicet perfectione debita actui vtendi deficit: minus enim perfectè habetur virtus & à qua subducitur actus qui debet illi submitti. Et ex hoc patet, ꝙ oportet non limitare quando vtitur, aut vult, aut non semper, &c. ars enim nunquam moralis virtus semper ex se per modum inclinantis dat rectum vsum sui: quia quandoque in idem redit applicare habitum actui, & actum supponere habitui: & similiter non vti habitu aut subducere actū ab habitu, non refert vtrum ad habitum vel actum vti referas, &c. Ad primam obiectionem in oppositum contra hoc, quod intelligitur de vti illo habitu, dicitur quòd licet verum sit, quòd operatio, quam perficit aliqua virtus moralis, puta concupiscentia, differat specie ab vti, cōcupiscere tamen libere exercitum vt sic, concidit cum vti: imo est ipsum vti in executiua potentia: vnde magna æquiuocatio est aut figura dictionis comparare cōcupiscentiam in actu ad concupiscentiam in potentia, & comparare concupiscentiam libere exercitam vt sic, ad concupiscentiam, vt est in facultate concupiscibilis: argumentum enim primo modo procedit, & Author loquitur secundo modo. Vnde verbū Authoris nihil obstat proposito: quia vocat operationem in actu, non ipsam absolutè, sed ipsam vt in actu, id est secundum id, vnde habet quòd sit in actu, id est secundum vsum, ex hoc enim habet, quòd sit in actu, & propterea, quia scilicet ex vsu est operatio in actu, comparat secundum perfectionem habitus potentiæ, sicut actum potentiæ, & vere sic est. Habitus enim dans solam facultatem bene operandi, dat bonitatem operationis in potentia, habitus autem dans etiam rectum vsum eius, dat bonitatem operationis in actu, quia vsus constituit operationem in actu, quia est applicatio potentiæ ad ipsam. Ad secundum dicitur dupliciter. Primò ꝙ virtutes in irascibili & concupiscibili, scilicet temperantia & fortitudo, rectificant vti, quia stabiliunt fines prudentiæ regulatiuæ ipsius vti ex illis finibus vt principiis: & sic extendunt se ad voluntatem mediate: secūdò, ꝙ huiusmodi virtutes rectificant vti pro quanto eget rectificatione: non eget autem rectificatione vti his virtutibus, vt est in voluntate, sed vt est in ipsis potentiis inferioribus: & ideo rectificāt concupiscibilem, vt subsunt vsui voluntatis, ipsa autem voluntas non eget rectificatiuo ad hoc, quia ex se determinata est rectitudine omnis sui actus circa bonum fortitudinis & temperantia: vt inferius dicetur. Ad tertium autem dictum est, quod dat per modum inclinantis, ꝙ semper recte vtatur, & non cum hac vel illa limitatione: quod ideo facit ars: cum hoc tamen, vt dictum est, ꝙ non vtatur illa, quod agat contra & præter illum agat, &c.

¶In eodem artic. aduerte subiectum fidei & prudentiæ, vt in locis propriis fundamenta hic habeas: vbi tractabitur quicquid hinc difficultatis occurrerit, & si vis videre quomodo intellectus in ordine ad voluntatem sit talium habituum subiectum: conspice naturam actuum propter quos ponuntur: quia enim credere est actus intellectus non absolute, sed voluntate moti: quia nullus credit nisi volens: consequens est, vt habitus fidei inclinans intellectum ad credendum perfectio sit eius vt à voluntate mobilis, & similiter quia præcipere actus est intellectus à voluntate moti, vt superius in q. De imperio patet, oportet vt prudentia, cuius præcipuus & proprius actus est recte præcipere in agibilibus sit perfectio intellectus non absolute, sed vt à voluntate moti: & hæc bene nota.

¶Super Quæstionis quinquagesimæsextæ Articulum quartum.

IN artic. 4. eiusdem 56. q. dubium occurrit ex Scoto in tertio senten. disti. 33. negante in concupiscibili & irascibili, quæ sunt potentiæ partis sensitiuæ virtutes: & volens quòd licet possit concedi, quòd in istis potentiis sit aliquis habitus inclinans ad delectabiliter obsequendum rectæ rationi, non tamen habitus ille est proprie virtus, quia non est habitus electiuus, nec inclinans ad rectas electiones.

¶Ad euidentiam huius mirum primo videtur de hoc homine: cū fortitudinem & temperantiam virtutes enumeratas in 2. Ethicorum, posuerit aperte Arist. in parte irrationali, quare non respōdit Arist. & similiter cū fundamentum suum fuerit argumentū à Sancto Thoma hic quarto loco factum, & solutum, quare nō confutauit respōsionem. Dicito ergo cum Aristotele & Authore, quòd appetitus sensitiuus distinctus per irascibilem & concupiscibilem est subiectum virtutis moralis propriæ, temperātiæ scilicet & fortitudinis: non inquantum communis est nobis & brutis, sed vt obedibilis rationi & quòd sibi conuenit diffinitio virtutis posita in secundo Ethicorum, scilicet quod est habitus electiuus dupliciter. Primò, quia est principium electionis participatæ in ipsa potentia inferiore: inclinat enim, temperantia concupiscibilem ad electam abstinentiam: ita quòd non inclinat solum ad abstinentiam sed ad abstinentiam electam vt sic, & ratio est in promptu: quia perficit eam vt substat electioni: sicut ante dictum est de vsu: electio enim licet sit partis superioris vt principaliter eligentis, est tamen partium obsequentium, vt exequentium: & ad hoc egent virtute vt ad participabilem in eis electionem proprij actus determinatæ sint: & hoc est idem ei quod consueuit dici de actibus istis vt imperatis. Secundò, quia est principium electionis in voluntate mediate, mediante scilicet intentione, vt in litera dicitur: cum enim qualis vnusquisque est, talis finis ei videatur: vt dicitur tertio Ethicorū, ex hoc quòd aliquis est talis ex bona dispositione temperantiæ, videtur ei medium in huiusmodi passionibus finis bonus: & sic in illo formatur intentio talis boni: ex intentione autem finis subsequitur medio discursu prudentiæ ex stabilito fine discurrentis conclusio electionis, & hæc est solutio literæ, vnde & habitus est electiuus in proprio subiecto electionis participatæ: & est inclinans ad bonas electiones, dādo earum principium quod est intentio finis, qui in electione clauditur, vt principium in conclusione.

Suprà q. 50. art. 3. ad 3. Et 3. dist. 33. q. 2. art.4. q. 2. ad 6. Et ver. q.1. ar. 4. ad 6.

Libr. 2. de inu. info. 4. lib.

Cap.1.to.5.

Ca.1. to.5.

Cap.3.to.2.

¶Super Quæstionis quinquagesimæsextæ Articulum quintum.

IN articu. quinto eiusdem quinquagesimæsextæ quęstionis aduerte Nouitie, propter rationem, quæ fit in corpore articuli, duo. Primum, quòd hæc duo repugnāt, quòd aliquis habitus sit virtus, & quòd subiectum eius sit altera potentia ab illa, quæ est consummatiua operis illius ad quod perficiendum ponitur illa virtus. & repugnantia fundatur super hoc, quòd virtus sic reddit opus suum bonum, quòd non contingit opus illud virtute habente suū perficere malum esse, vt in litera breuiter dicitur. ex hoc enim statim patet, quòd si opus aliquod, ad quod ponitur virtus, sit consummandum à potentia B, & virtus illa ponatur in potentia A, quòd quātumcumque virtus illa habeat suū perficere in potentia A, & actu eius

Li.2.de inuen. in fol. 4.lib.

Art.2. huius quæsti. et q.50.ar. 4.ad 3.

2 ¶Præterea, Appetitus sensitiuus est vis vtēs organo corporali: sed bonum virtutis non potest esse in corpore hominis. Dicit enim Apostolus Roman. 7. Scio quòd non habitat in carne mea bonum. ergo appetitus sensitiuus non potest esse subiectum virtutis.

Lib.1.ca.5. tom. 1.

3 ¶Præterea, August. probat in lib. De moribus Ecclesiæ*, quòd virtus non est in corpore, sed in anima, eo quòd per animam corpus regitur. vnde quòd aliquis corpore bene vtatur, totum refertur ad animam. sicut si mihi auriga obtemperans, equos quibus præest, rectè regit, hoc totum mihi debetur: sed sicut anima regit corpus, ita etiam ratio regit appetitum sensitiuum. ergo totum rationali parti debetur, quòd irascibilis & concupiscibilis rectè regantur, sed virtus est qua rectè viuitur: vt suprà dictum est*. virtus igitur non est in irascibili & concupiscibili, sed solum in parte rationali.

q.55.art.4.

4 ¶Prętcrea, Principalis actus virtutis moralis est electio, vt dicitur in 8. Ethic.* sed electio non est actus irascibilis, sed rationis: vt supra dictum est.* ergo virtus moralis non est in irascibili & concupiscibili sed in ratione.

Ca.13.in fi. q.13.art.1.

¶SED CONTRA est quòd fortitudo ponitur esse in irascibili: temperantia autem in concupiscibili: vnde Philosophus dicit in 3. Ethicor.* quòd hæ virtutes sunt irrationabilium partium.

Cap.10. in prin.to.5.

¶RESPONDEO dicendum, quòd irascibilis & concupiscibilis dupliciter considerari possunt. Vno modo secundum se, inquantum sunt partes appetitus sensitiui, & hoc modo non competit eis, quòd sint subiectum virtutis. Alio modo possunt considerari inquantum participant rationem per hoc quòd natæ sunt rationi obedire: & sic irascibilis vel concupiscibilis potest esse subiectum virtutis humanæ. Sic enim est principium humani actus inquantum participat rationem: & in his potentiis necesse est ponere virtutes. d Quòd enim in irascibili & concupiscibili sint aliquæ virtutes, patet. actus enim, qui progreditur ab vna potentia secundum quod est ab alia mota, non potest esse perfectus nisi vtraque potentia sit bene disposita ad actum: sicut actus artificis non potest esse congruus, nisi etiam artifex sit bene dispositus ad agendum, & etiam ipsum instrumentum. In his igitur, circa quæ operatur irascibilis & concupiscibilis, secundum quod sunt à ratione motæ, necesse est vt aliquis habitus perficiens ad bene agendum, sit non solùm in ratione, sed etiam in irascibili & concupiscibili. Et quia bona dispositio potentiæ mouentis motæ attenditur secundum conformitatem ad potentiam mouentem: ideo virtus, quæ est in irascibili & concupiscibili, nihil aliud est quàm quædam habitualis conformitas istarum potentiarum ad rationem.

D.260.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd irascibilis & concupiscibilis secundum se consideratæ prout sunt partes appetitus sensitiui, communes sunt nobis & brutis: sed secundum quòd sunt rationales per participationem, vt obedientes rationi, sic sunt propriæ hominis: & hoc modo possunt esse subiectum virtutis humanæ.

¶Ad secundum dicendum, quòd sicut caro hominis ex se quidem non habet bonum virtutis, fit tamen instrumentum virtuosi actus inquantum mouente ratione membra nostra exhibemus ad seruiendum iustitiæ. Ita etiam irascibilis & concupiscibilis ex se quidem non habent bonum virtutis, sed magis infectionem fomitis: inquantum verò conformantur rationi, sic in eis aggeneratur bonum virtutis moralis.

¶Ad tertium dicendum, quòd alia ratione regitur corpus ab anima & irascibilis & concupiscibilis à ratione: corpus enim ad nutum obedit animæ absque contradictione, in his in quibus natum est ab anima moueri. vnde Philosophus dicit in primo Polit. quòd anima regit corpus despotico principatu, id est sicut dominus seruum: & ideo totus motus corporis refertur ad animam, & propter hoc in corpore non est virtus, sed solum in anima. Sed irascibilis & concupiscibilis non obediunt ad nutum rationi: sed habent proprios motus suos, quibus interdum rationi repugnant. Vnde in eodem libro* Philosophus dicit, quòd ratio regit irascibilem & concupiscibilem principatu politico: quo scilicet reguntur liberi, qui habent in aliquibus propriam voluntatem. & propter hoc etiam oportet in irascibili & concupiscibili esse aliquas virtutes, quibus bene disponantur ad actum.

Ca.3. to.5.

Pol. l. 1. ca.3.to.5.

¶Ad quartum dicendum, quòd in electione duo sunt, scilicet intentio finis, quæ pertinet ad virtutem moralem: & præacceptio eius quod est ad finem, quod pertinet ad prudentiam, vt dicitur in 6. Ethic.* Quod autem habeat rectam intētionem finis circa passiones animæ, hoc contingit ex bona dispositione irascibilis & concupiscibilis: & ideo virtutes morales circa passiones sunt in irascibili & concupiscibili. sed prudentia est in ratione.

Ca.1. to.5.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum vires apprehensiuæ sensitiuæ sint subiectum virtutis.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur ꝙ in viribus sensitiuis apprehensiuis interius possit esse aliqua virtus. Appetitus enim sensitiuus potest esse subiectum virtutis inquantum obedit rationi: sed vires sensitiuæ apprehensiuæ interius rationi obediunt, ad imperium enim rationis operatur & imaginatiua, & cogitatiua, & memoratiua. ergo in his viribus potest esse virtus.

2 ¶Præterea, Sicut appetitus rationalis, qui est voluntas in suo actu, potest impediri vel etiam adiuuari per appetitum sensitiuum, ita etiam intellectus vel ratio potest impediri vel etiam iuuari per vires prædictas. sicut ergo in viribus sensitiuis appetitiuis potest esse virtus, ita etiam in apprehensiuis.

3 ¶Præterea, Prudētia est quædam virtus, cuius partem ponit Tullius memoriam in sua Rhetorica.* ergo etiam in vi memoratiua potest esse aliqua virtus, & eadem ratione in aliis interioribus apprehensiuis viribus.

¶SED CONTRA est, quòd omnes virtutes vel sunt intellectuales, vel morales vt dicitur in 2 Ethicorum*, morales autem virtutes omnes sunt in parte appetitiua: intellectuales autem in intellectu, vel ratione: sicut patet in 6. Ethicorum*, nulla ergo virtus est in viribus sensitiuis apprehensiuis interius.

¶RESPONDEO dicendum, quòd in viribus sensitiuis apprehensiuis interius ponuntur aliqui habitus: quod patet ex hoc præcipuè, quòd Philosophus dicit in lib. De memoria*, quòd in memorando vnum post aliud, operatur consuetudo, quæ est quasi quædam natura, nihil autem est aliud habitus consuetudinalis quàm habitudo acquisita per consuetudinem, quæ est in modū naturæ. Vnde de virtute dicit Tullius in sua Rhetorica*, quòd est habitus in modum naturæ rationi consentaneus. In homine tamen id, quod ex consuetudine acquiritur in memoria & in aliis viribus sensitiuis apprehensiuis, non est habitus per se, sed ad aliquid annexum habitibus intellectiuæ partis, vt suprà dictum est*: sed tamen si qui sunt habitus in talibus viribus, virtutes dici non possunt: virtus enim est habitus perfectus, quo non contingit nisi bonum operari: vnde oportet, quòd virtus sit in illa potentia, quæ est consummatiua boni operis: cognitio autem veri non consummatur in viribus sensitiuis apprehensiuis: sed huiusmodi vires sunt quasi præparatoriæ ad cognitionem intellectiuam: & ideo in huiusmodi viribus non sunt virtutes quibus cognoscitur verum, sed magis in intellectu vel ratione.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ appetitus sensitiuus se habet ad voluntatem quæ est appetitus rationis, sicut motus ab eo. & ideo opus appetitiuæ virtutis consummatur in appetitu sensitiuo: & propter hoc appetitus sensitiuus est sub-

iectum virtutis, virtutes autem sensitiuæ apprehensiuæ magis se habent vt mouentes respectu intellectus, eo quòd phantasmata se habent ad animam intellectiuam, sicut colores ad visum, vt dicitur in 3. De anima*. & ideo opus cognitionis in intellectu terminatur: & propter hoc virtutes cognoscitiuæ sunt in ipso intellectu, vel ratione. Et per hoc patet solutio ad secundum.

¶Ad tertium dicendum, quòd memoria nō ponitur pars prudētiæ: sicut species est pars generis, quasi ipsa memoria sit quædam virtus per se: sed quia vnum eorum quæ requiruntur ad prudentiam, est bonitas memoriæ: vt sic quodammodo se habeat per modum partis integralis.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum voluntas possit esse subiectum virtutis.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd voluntas non sit subiectum alicuius virtutis. Ad id enim quod conuenit potentiæ ex ipsa ratione potentiæ, non requiritur aliquis habitus, sed de ipsa ratione voluntatis cum sit in ratione secundum Philosophum in 3. de anima, est quòd tendat in id quod est bonum secundum rationem: ad quod ordinatur omnis virtus: quia vnumquodque naturaliter appetit proprium bonum: virtus enim est habitus per modum naturæ consentaneus rationi: vt Tullius dicit in sua Rhetorica. ergo voluntas non est subiectum virtutis.

2 ¶Præterea, Omnis virtus aut est intellectualis aut moralis: vt dicitur in 1. & 2. Ethico.* sed virtus intellectualis est sicut in subiecto in intellectu & ratione, non autem in voluntate: virtus autem moralis est sicut in subiecto in irascibili & concupiscibili, quæ sunt irrationales per participationem. ergo nulla virtus est in voluntate sicut in subiecto.

3 ¶Præterea, Omnes act⁹ humani, ad quos virtutes ordinantur, sunt voluntarij: si igitur respectu aliquorum humanorum actuum sit aliqua virtus in voluntate, pari ratione respectu omnium actuum humanorum erit virtus in voluntate. aut ergo in nulla alia potentia erit aliqua virtus, aut ad eundem actum ordinabuntur duæ virtutes: quod videtur inconueniens: voluntas ergo non potest esse subiectum virtutis.

¶SED CONTRA est, quòd maior perfectio requiritur in mouente quàm in moto: sed voluntas mouet irascibilem & concupiscibilem: multo ergo magis debet esse virtus in voluntate, quàm in irascibili & concupiscibili.

¶RESPONDEO dicendum, quòd cum per habitum perficiatur potentia ad agendum, ibi indiget potentia habitu perficiente ad bene agēdum (qui quidem habit⁹ est virtus) vbi ad hoc nō sufficit propria ratio potentiæ. omnis autem potentiæ propria ratio attenditur in ordine ad obiectum vnde cum, sicut dictum est, obiectum voluntatis sit bonum rationis voluntati proportionatum, quantum ad hoc non indiget voluntas virtute perficiente. sed si quod bonum immineat homini volendum, quod excedat proportionem volentis: siue quantum ad totam speciē humanam, sicut bonum diuinum, quod transcendit limites humanæ naturæ, siue quantum ad indiuiduum, sicut bonū proximi, ibi voluntas indiget virtute. & ideo huiusmodi virtutes, quæ ordinant affectum

adhuc opus illud male consummabitur à potētia B, oportet ergo, si virtus illa debet illud opus bonum sic reddere, vt nō relinquatur quòd fiat malus, quòd sit in potentia consummatiua operis, vt in subiecto: secundum est pro minore, quòd vires interiores apprehensiuæ dupliciter sumuntur. Primo secundum naturam: & sic à natura & non à virtute nec habitu determinantur. Alio modo vt subsunt rationi, & sic ordinantur ad intellect⁹ perfectionem: propter quod ipsi habitus qui sunt in his partibus, sunt præparatorij ad intellectus actum, & non sunt perfectiui earum ad proprios actus secūdum se: & ideo in litera dicitur, quòd cognitio veri ad quam ordinatur omnis virtus bonū cognitionis faciens, consummatur intellectus tantū: & propterea in his viribus nulla est virtus.

q.ex.18.tomo 2.

¶Super Quæstionis quinquagesimæsextæ Articulum sextum.

IN articulo 6. eiusdem 56. quæst. in quo concluditur, quòd in voluntate est aliqua virtus, scilicet respectu boni diuini & proximi: & aliqua nō, scilicet respectu boni proprij: dubium occurrit ex Scoto in tertio sententiarum, distin. 33. contra secūdam partem: putat enim quòd tēperantia & fortitudo in volūtate sint, & ibi propriæ virtutes: in concupiscibili autem & irascibili non sunt propriæ virtutes: sed de hoc quantum ad concupiscilem & irascibilē spectat, tractauimus: vnde relinquitur quantum ad volūtatem discutere rationes & conclusiones.

3. dist. 33. q. 1. ar. 4. q. 1. cor. ad 2 et 3. & dist. 42. q. 2. ar. 4. q. 2 et 4. cor. Et ver. q. 1. arti 5. per tot. & art. 12. ad 2. & q. 2. art. 2. cor.

¶Nota in voluntate sit aliqua virtus quæ hominem disponat ad proprium bonum.

Li. 1. c. vlt. & lib. 2. c. 1 to. 5.

¶Est igitur dubium circa rationem allatam in litera ad probandum, quòd in voluntate non sit aliqua virtus ad proprium voluntatis bonum. Primò, quia falsum videtur, quòd voluntas ex propria ratione sufficienter determinata ad bonum rationis proprium volentis: quia si sic esset, voluntas vt in pluribus, saltem eligeret tale bonum rationis: & rursus prompte, faciliter & delectabiliter tale bonū eligeret: & rursus ad tale bonum eligendum rectè eodem modo determinata esset, hæc sunt falsa: ergo sequela probatur, quia determinatio naturæ excludens habitum supplet quidquid daret habitus in subiecto apto nato: & tanto melius, quanto habitus imitatur naturam: & non econuerso: falsitas autem consequentis experientia probatur: nam in nobis ipsis hæc experimur. Et ratione confirmatur: quia si voluntas esset propria ratione determinata ad tale bonum, non opus esset continentiæ habitu in voluntate: si enim voluntas ex se magis aut æquè determinata est ad bonum tale, ac haberet habitum virtutis, & habendo habitum virtutis, puta temperantiæ, non egeret cōtinentia: ergo inclinata ex propria ratione non eget continentia: sed per te eget continentia, ergo voluntas non est ex se inclinata ad tale bonum. Deinde dubitatur, quia si voluntas determinata ex propria ratione est ad bonum rationis, ergo nec virtus iustitiæ in ea esset. Probatur sequela: quia bonum iustitiæ est secūdum rationem, & est proprium exercentis iustitiam: iustitia enim bonum reddit habentem, & opus eius bonum. Deinceps arguit Scotus: quia cum iustitia sit virtus moralis & in voluntate rationes, quæ militant de voluntate & virtute morali, non concludunt: præterea voluntas est indeterminata non solū ad opposita obiecta sed modos agendi, scilicet rectè & nō rectè: ergo eget inclinatione ad rectè agendū: & hæc est virtus, præterea voluntas non magis est determinata ad vnū quàm intellectus: ergo ex frequentibus rectis electionibus generatur in ea virtus, sicut intellectus ex frequentibus actibus: præterea voluntas non facilè, prompte & delectabiliter se habet sine virtutis habitu: ergo eget virtute: sequela patet: & antecedens probatur in vitioso nuper cōuerso: qui difficultatem patitur in perseuerando; quia non habet habitū acquisitū virtutis.

¶Ad hoc dicitur, quòd cū naturaliter amabile sit bonū, vnicuique autē proprium (vt experientia testatur) consequens est, vt voluntati, quæ appetitus est rationalis, amabile sit naturaliter & bonum, & bonum proprium: cum autem apud Dionys. 4. cap. de diui. nom. bonum habentis sit secūdum rationem esse: & hoc non conueniat habenti secundum appetitū sensitiuum, oportet quòd conueniat secundum appetitum rationalem: bonū enim appetitus alicuius obiectū constat esse. Igitur obiectum volūtatis est bonum rationis, & si huic addatur proprietas, concludetur quòd proprium bonum secūdum rationem est naturale obiectum voluntatis, ac per hoc voluntas est ex propria natura inclinata ad proprium bonum secundum rationem. & quia rationis medium in passionibus concupiscibilis & irascibilis non est alienum, sed propriū bonum secundum rationem ipsius habentis passiones: ideo naturaliter voluntas habentis passiones, qualis est voluntas humana, ex se determinata est ad tale bonum. Sed aduerte quòd aliud est voluntatem esse naturaliter inclinatam inquantum est ex se ad proprium volentis bonum secundum rationem, & aliud est volentem esse naturaliter inclinatum ad hoc: primum enim sonat in voluntate tantum talem determinationem: secundum simpliciter: & tanta est inter hæc distantia, vt ex hac radice omnia fere soluenda sint, vt nunc videbitur: si enim volens, puta Socrates, esset determinatus, ita quòd non egeret habitu ad medium rationis: in passionibus pronus esset ad opera temperantiæ & fortitudinis sicut temperati & fortes: sed quoniam proni sunt in malum ab adolescentia sua sensus hominum, & caro concupiscit aduersus spiritum, non simpliciter, sed in voluntate tantum inclinatio hæc ad tale bonum ponitur. Et quoniā exercitatio hominis in his mediis non fit sola voluntate, sed concurrente parte sensitiua naturaliter secundum se inclinata ad cōcupiscibile sine rationis fræno, ideo non sequitur ex illa inclinatione in voluntate, quòd vt in pluribus eligamus talia bona, aut quòd promptè, faciliter, & delectabiliter, & quòd rectè semper voluntas ad huiusmodi se habeat: sed benè sequitur cum hac specificatione, quòd voluntas quantum ex se rectè se haberet ad huiusmodi vt in pluribus, eligeret talia bona & prompte, faciliter, atque delectabiliter. Ad id verò, quod de continentia obiicitur: dicitur, quòd continentia non eget voluntate, vt inclinet in quantum in se est in tale bonum, sed vt resistat insurgentibus passionibus sensitiui appetitus. Et si contra hoc instetur: quia per eundem habitum potentia aliqua inclinatur in vnum oppositorum, reliquo resistit. & rursus naturalis determinatio non est minoris efficaciæ, quàm determinatio habitus: constat autem quòd si voluntas esset habituata, non egeret continentia ad resistendum: ergo respondetur ordine retrogrado, quòd determinatio naturæ non est minus efficax, quàm determinatio habitus. Est tamen minus faciens & explicans opus suum quàm determinatio habitus acquisiti. & in promptu causa est: quia acquisitus habitus in ipsa acquisitione expulit insurgentia cōtraria: naturalis autem determinatio non. vnde assimilatur habitui infuso potiusquam acquisito: ad primum autem dicitur, quòd voluntas sumitur dupliciter, vno modo, vt iuncta contrario appetitui sensitiuo, & quòd quemadmodum ipsa secundum se est determinata ad tale bonum: ita secundum se est potens resistere contrario obiecto. Et quòd quemadmodum ipsa vt coniuncta contrario appetitui non est determinata ad tale bonum, pro quanto impedibilis est attendentia in tale bonum ad quod est ex se inclinata: ita vt sic eget habitu ad resistendum huiusmodi impedimentis. Et si hic instetur, quia voluntas vt iuncta appetitui sensitiuo est determinata ad bonum in passionibus appetitus sensitiui per te, & voluntas vt iuncta appetitui sensitiuo, eget habitu ad resistendum passionibus etiam per te, ergo falsum est, quòd voluntas est ex se determinata ad tale bonum & iuncta sensui eget habitu: sed vt iuncta appetitui sensitiuo, habet vtrunque: & sic omnia ruunt. Probatur assumptum: quia voluntas separata non est determinata ad bonum eligendum in passionibus: vt patet in Angelis, & ex ratione: quia non est proprium bonum volentis. Respondetur quòd falsum assumitur quo ad hoc, quòd voluntas vt iuncta sensui determinetur ad bonum in passionibus. Aliud est enim dicere, voluntas, vt iuncta sensui habet inclinationem ad bonum proprium passionum: & aliud est dicere, voluntas vt iuncta sensui, habet quòd inclinatio sua naturalis terminetur ad bonum in passionibus. primum enim significat quòd coniunctio voluntatis ad partem sensitiuam sit ratio, quòd voluntati conueniat inclinatio talis, secundum autem quod coniunctio non sit ratio, quòd inclinatio conueniat, sed quòd inclinatio quam habet terminetur ad tale bonum: & primum quidem falsum est, formaliter loquendo. secundum autem verum. Ad cuius euidentiam scito, quòd voluntati humanæ ex suo genere conuenit, quòd naturaliter inclinetur in proprium bonum tam sui quàm volentis, vt superius in quæst. 10. patet, hoc enim commune est omni voluntati, sed quòd proprium bonum sit in tali materia, scilicet in passionibus volentis, hoc est ex coniunctione voluntatis ad partem sensitiuam. vnde inclinatio, ipsa voluntatis in proprium bonum secundum rationem in quacunque materia sit, est ei natura

hominis in Deum, vel in proximum sunt in voluntate sicut in subiecto, vt charitas, iustitia, & huiusmodi.

¶AD PRIMVM ergo dicendum q̃ ratio illa habet locum de virtute, quæ ordinat ad bonum proprium ipsius volentis, sicut temperantia & fortitudo quæ circa passiones humanas: & alia huiusmodi, vt ex dictis patet*.

¶Ad secundum dicendum, quòd rationale per participationem non solum est irascibilis & concupiscibilis, sed omnino, id est vniuersaliter appetitiuū, vt dicitur in 1. Ethic.* sub appetitiuo autē comprehenditur voluntas. & ideo si qua virtus est in voluntate, erit moralis: nisi sit theologica, vt infrà patebit*.

¶Ad tertium dicendum, quòd quædam virtutes ordinantur ad bonum passionis moderatæ, quod est proprium huius vel illius hominis, & in talibus non est necessarium, quòd sit aliqua virtus in voluntate, cum ad hoc sufficiat natura potentiæ, vt dictum est*. sed hoc solum necessarium est in illis virtutibus, quæ ordinantur ad aliquod bonum extrinsecum.

QVAESTIO QVINQVAGESIMASEPTIMA, *De distinctione virtutum intellectualium, in sex articulos diuisa.*

DEINDE considerandum est de distinctione virtutum. Et primò, quantum ad virtutes intellectuales. Secundò, quantum ad morales. ¶Tertiò, quantum ad theologicas.

¶Circa primum quæruntur sex. ¶Primò, vtrum habitus intellectuales speculatiui sint virtutes. ¶Secūdò, vtrū sint tres, scilicet sapientia, sciētia & intellectus. ¶Tertiò, vtrū habitus intellectualis, qui est ars, sit virtus. ¶Quartò, vtrum prudentia sit virtus distincta ab arte. ¶Quintò, vtrum prudentia sit virtus necessaria homini. ¶Sextò, vtrum eubulia, synesis, & gnome sint virtutes adiunctæ prudentiæ.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum habitus intellectuales speculatiui sint virtutes.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd habitus intellectuales speculatiui non sint virtutes. Virtus enim est habitus operatiuus: vt suprà dictū est*: sed habitus speculatiui nō sunt operatiui: distinguitur enim speculatiuum à practico, id est operatiuo: ergo habitus intellectuales speculatiui non sunt virtutes.

2 ¶Præterea, Virtus est eorum, per quæ fit homo fœlix, siue beatus, eo q̃ fœlicitas est virtutis præmiū: vt dicitur in 1. Ethic.* sed habitus intellectuales nō considerāt actus humanos, aut alia bona humana, per quæ homo beatitudinē adipiscitur. sed magis res naturales & diuinas: ergo huiusmodi habitus virtutes dici non possunt.

3 ¶Præterea, Scientia est habitus speculatiuus: sed scientia & virtus distinguuntur sicut diuersa genera nō subalternatim posita vt patet per Philosophū in 3. Topic.* ergo habitus speculatiui nō sunt virtutes.

¶SED CONTRA, Soli habitus speculatiui considerāt necessaria, quæ impossibile est aliter se habere, sed Philosophus ponit in 6. Ethic.* quasdam virtutes intellectuales in parte animæ, quæ considerat necessaria, quæ non possunt aliter se habere. ergo habitus intellectuales speculatiui sunt virtutes.

¶RESPONDEO dicendum, quòd cum omnis virtus dicatur in ordine ad bonum sicut supra dictū est*, dupliciter ratione aliquis habitus dicitur virtus, vt suprà dictū est*: vno modo, quia facit facultatem bene operādi: alio modo, quia cum facultate facit etiā vsum bonum, & hoc sicut suprà dictum est*, pertinet solum ad illos habitus, qui respiciunt partem appetitiuam: eo quòd vis appetitiua animæ est, quæ facit vti omnibus potentiis & habitibus. Cum igitur habitus intellectuales speculatiui non perficiant partem appetitiuam, nec aliquo modo ipsam respiciant, sed solam intellectiuam possunt quidē dici virtutes, inquantum faciunt facultatem bonæ operationis, quæ est consideratio veri: hoc enim est bonum opus intellectus: non tamen dicūtur virtutes secundo modo, quasi facientes bene vti potentia, seu habitu. Ex hoc enim, quòd aliquis habet habitum scientiæ speculatiuæ, non inclinatur ad vtendum, sed fit potens speculari verum in his, quorū habet scientiam, sed quòd vtatur scientia habita, hoc est mouentē voluntate. & ideo virtus, quæ perficit voluntatē (vt charitas vel iustitia) facit etiam bene vti huiusmodi speculatiuis habitibus: & secundū hoc etiam in actibus horum habituum potest esse meritum, si ex charitate fiant, sicut Greg. dicit in 6. Moralium*, quòd contemplatiua est maioris meriti, quàm actiua.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, q̃ duplex est opus, scilicet exterius & interius. practicum ergo vel operatiuum, quod diuiditur contra speculatiuum, sumitur ab opere exteriori ad quod nō habet ordinem habitus speculatiuus. sed tamen habet ordinem ad interius opus intellectus, quod est speculari verum: & secundum hoc est habitus operatiuus.

¶Ad secundum dicendum, quòd virtus est aliquorum dupliciter. vno modo sicut obiectorū. & sic huiusmodi virtutes speculatiuæ non sunt eorum per quæ homo fit beatus nisi fortè secundū quod ly per, dicit causam efficiētem vel obiectū completæ beatitudinis, quod est Deus, quod est summum speculabile, alio modo dicitur esse virtus aliquorum sicut actuum. & hoc modo virtutes intellectuales sunt eorum per quæ homo fit beatus: tum quia actus harum virtutum possunt esse meritorij, sicut dictum est*. tum etiam quia sunt quædam inchoatio perfectæ beatitudinis: quæ in contemplatione veri consistit, sicut suprà dictum est*.

¶Ad tertium dicendum, quòd scientia diuiditur contra virtutem secundo modo dictam, quæ pertinet ad vim appetitiuam.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum sint tantum tres habitus intellectuales speculatiui: scilicet scientia, sapientia, intellectus.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter distinguantur tres virtutes intellectuales speculatiuæ, scilicet sapientia, scientia, & intellectus. Species enim non debet condiuidi generi: sed sapientia est quædam scientia, vt dicitur in 6. Ethic.* ergo sapientia non debet cōndiuidi scientiæ in numero virtutum intellectualium.

2 ¶Præterea, In distinctione potentiarum,

naturalis ex propria ratione: sed q̃ hæc sua inclinatio terminetur ad bonum in passionibus sensitiuis habentis voluntatem, est ex coniunctione volūtatis ad partem sensitiuam. Est igitur in voluntate nostra quantum ex parte voluntatis est, sufficiens determinatio ipsius ad proprium bonum: ac per hoc ad bonū secundum rationem ipsius volentis: & cum hoc ex coniunctione ad part⁹ sensitiuam sortitur necessitatem habitus ad resistendum contrariis, quibus iungitur: & hæc intelligo sustinendo continentiam esse in voluntate, quod inferius discutietur, si enim continentia in ratione ponitur, patet quòd nulla est difficultas in proposito & cum vtilem disputationem hanc habes, cuius etsi dicta conclusio non teneatur, multa tamē alia vera, & certa in ea dicta tenenda sunt.

In cor. ar. — D. 720. 1198. — Ca. vlt. to. 5. — Quæst. 62. — In cor. art.

¶Ad secundum verò dicitur q̃ ibi est æquiuocatio de bono iustitiæ obiectiuè vel formaliter. Ad bonum enim iustitiæ obiectiuè non naturaliter inclinatur voluntas: quia non est proprium, sed alterius: iustitia enim in his quæ sunt ad alterum est, & de tali virtute & secundum rationem de bono est sermo, cum dicitur, q̃ quia potentia naturaliter inclinatur in aliquod bonum, non eget habitu virtutis: potentia enim vt sic obiectum, per se primo respicit, & habitus operatiuus de quo est sermo, & virtus obiectum respiciunt, nec virtutis est virtus, nec habitus, habitus: obiectio autem procedit de bono iustitiæ formaliter: quod est formale ipsius habitus iustitiæ, ad quod constat potentiam inclinari non mediante alio habitu, vt patet, hoc enim est commune omni virtuti: illud autem non est commune omni obiecto virtutis, vt patet.

q. 55. art. 2.

¶Ad obiectiones autem ex Scoto sumptas, non q̃ ipse afferat eas contra S.Tho. sed quoniam ipse, vt dictum est, dissentiat à S.Thom. & has rationes contra oppositam positionem affert: cuius rationes licet non sint nostræ, verumtamen vt Nouitij cauti sint, proderunt. Ad primam ergo dicitur: quòd rationes militantes de moralibus virtutibus circa passiones, non militant de iustitia, quia bonum illarum est propriū volentis, iustitiæ verò alterum. Ad secundam dicitur, quòd quia bonum rationis in passionibus est medium secundum rationem, & non secundum rem in passionibus: vt patet in 3. Ethicorum & medium rationis nō attenditur secundum quātitatem intensiuam solam, sed secundum omnes circumstantias, scilicet quando oportet, vbi, propter quid &c. & in hoc manifeste includitur rectè eligere, ideo voluntas determinata ex propria ratione ad bonum secundum rationem in passionibus est eo ipso eodem modo determinata ad rectè eligere. Eiusdem enim rationis est inclinatio ad vtrunque: & defectus in altero alteri defectum inducit.

Ca. 9. to. 5. — c. 2 nō procul à prin. — Ca. 2. to. 5.

q. 55. art. 3. — q. 56. art. 3. — q. 55. art. 5.

¶Ad tertiū dicitur, quòd est manifeste sophisma: concessio enim sicut verum est, quòd in voluntate ex frequentibus rectis electionibus fit habitus virtutis: non sequitur, ergo ex frequētibus electionibus rectis circa talem materiam scilicet passiones proprias fit in voluntate habitus virtutis: vt patet & ratio physica est: quia voluntas non est determinabilis ex se, sed determinata ad tale bonum quod frequenter eligit: habitus autem talis virtutis non est natus fieri nisi in subiecto apto nato, scilicet indeterminato.

D. 1185. — Ca. 28. post med. & c. 26.

¶Ad quartam iam patet responsio, quod nuper conuersus quantum est ex parte voluntatis secundum se prompte, faciliter, & delectabiliter eligeret bonum in passionibus, simpliciter autem ipse volens, difficile eligit propter habitus priores derelictos: iam enim dictū est quòd inclinatio hæc voluntatis intrinseca assimilatur habitui infuso: quem experimur non auferre à nobis difficultatem bene operādi: quamuis quantum est ex parte ipsius, promptè, faciliter, & delectabiliter det operari.

¶Super Quæstionis quinquagesimæseptimæ Articulum primum.

IN arti. 1. q. 57. in responsione ad primum habes Nouitie, distinctionem de opere interioris intellectus & extra eum à quo dicitur operatiuū q̃ vocatur practicum.

In corp. ar. — q. 5. ar. 8.

¶Super Quæstionis quinquagesimæseptimæ Articulum secundum.

IN articulo secundo & specialiter in responsione ad secundum nota quomodo sapiētia continet intellectum & scientiam: non enim cōtinet vt partes integrales, cum iam dictum superius sit, quòd habitus nō integratur ex pluribus habitibus, sed continet quasi partes potentiales: habet enim se sapientia ad intellectum & scientiam sic, quòd ipsa cōtinet quicquid ille & eminentiori modo: vtitur enim principiis per se

Infrà q. 68. ar. 7. cor. et 2.2. q. 4. ar. 8. cor. & q. 47. ar. 5. co. & pri. pro. 3. cor. Et 3. contra 44. fin. Et ver. q. 1. art. 12. cor. & ar. 13. co. — Cap. 7.

Universidad de Deusto Biblioteca

habituum & actuum, quę attēditur secundum obiecta, attenditur principaliter distinctio, quæ est secundum rationem formalem obiectorum, vt ex supradictis patet*. *q.51.ar.2.* non ergo diuersi habitus debent distingui secundum materiale obiectum, sed secundum rationem formalem ipsius obiecti: sed principium demonstrationis est ratio sciendi conclusiones: non ergo intellectus principiorum debet poni habitus alius aut alia virtus à scientia conclusionum.

3 ¶Præterea, Virtus intellectualis dicitur quæ est in ipso rationali per essentiam: sed ratio etiam speculatiua sicut ratiocinatur syllogizando demonstratiuè, ita etiam ratiocinatur syllogizando dialecticè. ergo sicut scientia quæ causatur ex syllogismo demonstratiuo ponitur virtus intellectualis speculatiua, ita etiam & opinio.

¶SED CONTRA est, quòd Philosophus sexto Ethicorum* *e.3.6.& 7.tom.5.* ponit has solum tres virtutes intellectuales speculatiuas, scilicet sapientiam, scientiam & intellectum.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictū est*, *Art. præc.* virtus intellectualis speculatiua est, per quam intellectus speculatiuus perficitur ad considerandum verum. hoc enim est bonum opus eius, verum autem est dupliciter considerabile. Vno modo sicut per se notum. Alio modo sicut per aliud notum. Quod autē est per se notum, se habet vt principium, & percipitur statim ab intellectu. & ideo habitus perficiens intellectum ad huiusmodi veri considerationem vocatur intellectus, qui est habitus principiorū. Verum autem, quod est per aliud notum, non statim percipitur ab intellectu, sed per inquisitionem rationis, & se habet in ratione termini: quod quidem potest esse dupliciter. Vno modo, vt sit vltimum in aliquo genere. Alio modo vt sit vltimum respectu totius cognitionis humanæ. Et quia ea, quæ sunt posterius nota, quo ad nos, sunt priora, & magis nota secundum naturam, vt dicitur in primo Physicorum*, *Tex.3.tom.2.* ideo id, quod est vltimum respectu totius cognitionis humanæ, id est, quod primum & maximè cognoscibile secundum naturam, & circa huiusmodi est sapientia, quæ considerat altissimas causas, vt dicitur in primo Metaphysi.* *e.1. circa fi. to.3.* vnde conuenienter iudicat, & ordinat de omnibus, quia iudicium perfectum & vniuersale haberi potest nisi per resolutionem ad primas causas. Ad id verò, quod est vltimum in hoc vel in illo genere cognoscibilium perficit intellectum scientia, & ideo secundum diuersa genera scibilium sunt diuersi habitus scientiarum, cum tamen sapientia non sit nisi vna.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sapientia est quædam scientia, inquantum habet id, quod est commune omnibus scientiis, vt scilicet ex principiis conclusiones demonstret, sed quia habet aliquid proprium supra alias scientias inquantum scilicet de omnibus iudicat, & non solùm quantum ad conclusiones, sed etiam quantum ad prima principia: ideo habet rationem perfectioris virtutis, quàm scientia.

¶Ad secundum dicendum, quòd quando ratio obiecti sub vno actu refertur ad potentiam vel habitum, tunc non distinguuntur habitus vel potentiæ penes rationem obiecti, & obiectum materiale: sicut ad eandem potentiam visiuam pertinet videre colorem, & lumen quod est ratio videndi colorem, & simul cum ipso videtur: principia verò demōstrationis possunt seorsum considerari absque hoc, quòd considerentur conclusiones. Possunt etiam considerari simul cum cōclusionibus, prout principia in conclusiones deducuntur. Considerare ergo hoc secundo modo principia pertinet ad scientiam: quæ considerat etiam conclusiones, sed considerare[d] *D.702.* principia secundum seipsa pertinet ad intellectum. Vnde si quis rectè consideret, istæ tres virtutes non ex æquo distinguuntur abinuicem, sed ordine quodam, sicut accidit in totis potentialibus, quorum vna pars est perfectior altera: sicut anima rationalis est perfectior quam sensibilis, & sensibilis quàm vegetabilis. hoc enim modo scientia dependet ab intellectu sicut à principaliori: & vtrunque dependet à sapientia sicut à principalissima, quæ sub se continet & intellectum & scientias, vt de conclusionibus scientiarum diiudicans, & de principiis earumdem.

¶Ad tertium dicendum, quòd sicut suprà* *q.15. art.1. & 4.* dictum est: habitus virtutis determinatè se habet ad bonum, nullo autem modo ad malum. bonum autem intellectus est verum: malum autem eius est falsum: vnde soli illi habitus virtutes intellectuales dicuntur, quibus semper dicitur verum & nunquam falsum. opinio verò & suspicio possunt esse veri & falsi, & ideo non sunt intellectuales virtutes, vt dicitur in 6. Ethicorum*. *Ca.3. circa prin. to.5.*

notis: deducendo conclusiones. quod est scientiæ: & ipsa per se nota principia vera esse ex terminis iudicat, descendit & inchoat, quę intellectus tantummodo videt absolute: & vtrunque habet resoluendo in altissimam causam: quod est eminentius continere: & propterea in sexto Ethicorum, & in litera dicitur, quòd continet scientiam & intellectum: & in quarto Metaphysicæ vocatur scientia, & defendit principia ex terminis.

¶Super Quæstionis quinquagesimæseptimæ Articulum tertium.

IN articulo tertio aduerte Nouitie, quòd iuxta duplicem bonitatem, scilicet propriā habitui artis & moralem duo in litera dicuntur. nam in responsione ad primū de bonitate propria artis dicitur, quòd arte nullus male, id est ad malum opus malitia opposita bonitati artis vtitur.

¶In responsione verò ad secundum de bonitate moris dicitur, quòd ad hoc, q̄ homo bene vtatur arte, requiritur virtus moralis: hoc enim exigitur ad faciendum opus artis perfectū (quoniam potest Grammatica perfectissima blasphemare Deum) sed ad bene secundum morem vtendum arte.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum habitus intellectualis, qui est ars, sit virtus.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd ars non sit virtus intellectualis. Dicit enim August. in lib. De libero arbitrio*, quòd virtute nullus male vtitur: sed arte aliquis male vtitur: potest enim aliquis artifex secundum scientiam artis suæ male operari. ergo ars non est virtus.

Infrà q.93. ar.1.co. Et 1.q.22. ar.2.co. Et 22.q.47. ar.5.co. Et ver.quæ.5. ar.1.co. & 1.Ethi.cor. 2.fi.& post princip. Lib.2.cap. 18. & 19. Capi.1. Ca.1.& 4.

2 ¶Præterea, Virtutis non est virtus: artis autem est aliqua virtus, vt dicitur in 6. Ethicorum*: ergo ars non est virtus.

3 ¶Præterea, Artes liberales sunt excellentiores quàm artes mechanicæ: sed sicut artes mechanicæ sunt practicæ, ita artes liberales sunt speculatiuæ. ergo si ars esset virtus intellectualis, deberet virtutibus speculatiuis annumerari.

¶SED CONTRA est, quod Philosophus in 6. Ethico.* ponit artem esse virtutem: nec tamen connumerat eam virtutibus speculatiuis, quarum subiectum ponit scientificam partem animæ.

¶RESPONDEO dicendum, quòd ars nihil aliud est, quàm ratio recta aliquorum operum faciendorum: quorum tamen bonum non consistit in eo quòd appetitus humanus aliquo modo se habet, sed in eo quòd ipsum opus quod fit in se, bonum est. non enim pertinet ad laudem artificis inquantum artifex est, qua voluntate opus faciat, sed quale sit opus quod facit. Sic igitur ars, propriè loquendo, habitus operatiuus est, & tamen in aliquo conuenit cum habitibus speculatiuis, quia etiam ad ipsos habitus speculatiuos pertinet, qualiter se habeat res, quam considerat: non autem qualiter se habeat appetitus humanus ad illas: dummodo enim verum Geometra demonstret, non refert qualiter se habeat secundum appetitiuam partem, vtrum sit lætus, vel iratus: sicut nec in artifice refert, vt dictum est*. *Art.1.* & ideo eo modo ars habet rationem virtutis sicut & habitus speculatiui, inquantum scilicet nec ars nec habitus speculatiuus faciunt bonum opus, quantum ad vsum, quod est proprium virtutis perficientis appetitum, sed solum quantum ad facultatem bene agendi.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd cum aliquis habens artem operatur malum artificium, hoc non est opus artis, imò est contra artem, sicut etiam cum aliquis sciens verum mentitur, hoc, quod dicit, non est secundum scientiam, sed contra scientiam, vnde sicut scientia se habet ad bonum semper, vt dictum est*, *Art. præc. argum.3.* ita & ars: & secundum hoc dicitur virtus. In hoc tamen deficit à perfecta ratione virtutis: quia non facit ipsum bonum vsum: sed ad hoc aliquid aliud requiritur, quamuis bonus vsus sine arte esse non possit.

¶Ad secundum dicendum, quòd quia ad hoc vt homo bene vtatur arte, quam habet, requiritur bona voluntas quæ perficitur per virtutem moralem, ideo Philosophus dicit*, *Lib.6.ethi. ca.5.to.5.* quòd artis est virtus, scilicet moralis, inquantum ad bonum vsum eius aliqua virtus moralis requiritur. Manifestum est enim, quòd artifex per iustitiam, quæ facit voluntatem rectam, inclinatur vt opus fidele faciat.

¶Ad tertium dicendum, quòd etiam in ipsis speculabilibus est aliquid per modum cuiusdam operis: puta constructio syllogismi, aut orationis congruæ, aut opus numerandi vel mensurandi. & ideo quicunque ad huiusmodi opera rationis habitus speculatiui ordinantur, dicuntur per quandam similitudinem artes, scilicet liberales ad differentiam illarum artium quæ ordinantur ad opera per corpus exercita, quæ sunt quodammodo seruiles, inquantum corpus seruiliter subditur animæ, & homo secundum animam est liber. Illæ verò scientiæ, quæ ad nullum huiusmodi opus ordinantur, simpliciter scientiæ dicuntur, non autem artes, nec oportet si liberales artes sunt nobiliores, quod magis eis conueniat ratio artis.

ARTI

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum prudentia sit virtus distincta ab arte.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd prudentia non sit alia virtus ab arte. Ars enim est ratio recta aliquorum operum: sed diuersa genera operum non faciunt, vt aliquid amittat rationem artis: sunt enim diuersæ artes circa opera valde diuersa. cum igitur etiam prudentia sit quædam ratio recta operum, videtur quòd etiam ipsa debeat dici ars.

2 ¶Præterea, Prudentia magis conuenit cum arte, q̄ habitus speculatiui: vtrunque enim eorum est circa contingens aliter se habere, vt dicitur in 6. Ethi.* Sed quidam habitus speculatiui dicuntur artes. ergo multo magis prudentia debet dici ars.

3 ¶Præterea, Ad prudentiam pertinet bene consiliari, vt dicitur in 6. Ethicor.* sed etiam in quibusdam artibus cōsiliari contingit, vt dicitur in 3. Ethic.* sicut in arte militari & gubernatiua & medicinali. ergo prudentia ab arte non distinguitur.

¶SED CONTRA est, quod Philosophus distinguit prudentiam ab arte in 6. Ethicor.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd vbi inuenitur diuersa ratio virtutis, ibi oportet virtutes distingui. Dictum est autem suprà*, quòd aliquis habitus habet rationē virtutis ex hoc solum, quòd facit facultatem boni operis: aliquis autem ex hoc quòd facit nō solum facultatem boni operis, sed etiam vsum: ars autem facit solum facultatem boni operis, quia non respicit appetitum, prudentia autem non solum facit boni operis facultatem, sed etiam vsum: respicit enim appetitum tanquam præsupponens rectitudinem appetitus. Cuius differentiæ ratio est: quia ars est recta ratio[d] factibilium, prudentia verò est recta ratio agibilium. Differt autem facere & agere: quia, vt dicitur in 9. Met.* factio est actus transiens in exteriorem materiam, sicut ædificare, secare, & huiusmodi: agere autem est actus permanens in ipso agente, sicut videre, velle, & huiusmodi. Sic igitur hoc modo se habet prudentia ad huiusmodi actus humanos, qui sunt vsus potentiarum & habituum, sicut se habet ars ad exteriores factiones, quia vtraq; est perfecta ratio respectu illorum, ad quæ comparatur: perfectio autem & rectitudo rationis in speculatiuis depēdet ex principiis, ex quibus ratio syllogizat: sicut dictum est*, quòd scientia dependet ab intellectu, qui est habitus principiorum, & præsupponit ipsum: in humanis autem actibus se habent fines sicut principia in speculatiuis, vt dicitur in 7. Ethi.* & ideo ad prudentiam, quæ est recta ratio agibilium, requiritur quòd homo sit bene dispositus circa fines: quod quidem est per appetitum rectum, & ideo ad prudentiam requiritur moralis virtus per quam fit appetitus rectus. bonum autem artificialium non est bonum appetitus humani, sed bonum ipsorum operum artificialium: & ideo ars non præsupponit appetitum rectum. & inde est, quòd magis laudatur artifex, qui volēs peccat, quàm qui peccat nolens. magis autē contra prudentiam est, quòd aliquis peccet volens quàm nolens: quia rectitudo voluntatis est de ratione prudentiæ, non autem de ratione artis. Sic igitur patet, quòd prudentia est virtus distincta ab arte.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd diuersa genera artificialium omnia sunt extra hominem, & ideo nō diuersificatur ratio virtutis: sed prudentia est recta ratio ipsorum actuum humanorum: vnde diuersificatur ratio virtutis, vt dictū est*.

¶Ad secundum dicendum, quòd prudentia magis conuenit cum arte, quàm cum habitibus speculatiuis quantum ad subiectum & materiam, vtrunque enim est in opinatiua parte animæ, & circa contingens aliter se habere: sed ars magis conuenit cum habitibus speculatiuis in ratione virtutis, quàm cum prudentia: vt ex dictis patet*.

¶Ad tertium dicendum, quòd prudentia est bene consiliatiua de his, quæ pertinent ad totam vitam hominis, & ad vltimum finem vitæ humanæ, sed in artibus aliquibus est consilium de his quæ pertinent ad fines proprios illarū artium: vnde aliqui inquantum sunt bene consiliatiui in rebus bellicis vel nauticis, dicuntur prudentes duces vel gubernatores, non autem prudentes simpliciter: sed illi solum qui bene consiliantur de his, quæ conferunt ad totam vitam.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum prudentia sit virtus necessaria homini.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd prudentia non sit virtus necessaria ad bene viuendum. Sicut enim se habet ars ad factibilia, quorum est ratio recta, ita se habet prudentia ad agibilia, secundum quæ vita hominis consideratur: est enim eorum recta ratio prudentia, vt dicitur in 6. Ethic.* sed ars non est necessaria in rebus factibilibus, nisi ad hoc, quòd fiant, non autem postquam sunt factæ. ergo nec prudentia est necessaria homini ad bene viuendum postquam est virtuosus: sed fortè solum quantum ad hoc quòd virtuosus fiat.

2 ¶Præterea, Prudētia est per quam rectè consiliamur, vt dicitur in 9. Ethicor.* sed homo potest ex bono consilio agere, non solum proprio, sed etiam alieno. ergo non est necessarium ad bene viuendum, quòd ipse homo habeat prudentiam, sed sufficit quòd prudentiam consilia sequantur.

3 ¶Præterea, Virtus intellectualis est, secundum quam contingit semper dicere verum & nunquam falsum: sed hoc non videtur contingere secundum prudētiam, non enim est humanū, quòd in consiliando de agendis nunquam erretur: cùm humana agibilia sunt contingentia aliter se habere. Vndę dicitur Sap. 9. Cogitationes mortalium timidæ: & incertæ prouidentiæ nostræ. ergo videtur quòd prudentia non debeat poni intellectualis virtus.

¶SED CONTRA est, quod Sap. 8. connumeratur aliis virtutibus necessariis ad vitam humanam, cùm dicitur de diuina sapientia, Sobrietatem & prudentiam docet, iustitiam & virtutem, quibus vtilius nihil est in hac vita hominibus.

¶RESPONDEO dicendum, quòd prudentia est virtus maximè necessaria ad vitam humanā, bene enim viuere consistit in bene operari. Ad hoc autē quòd aliquis bene operetur, non solum requiritur quid faciat, sed etiā quomodo faciat, vt scilicet secundum electionē rectam operetur, non solum ex impetu, aut passione. cum autem electio sit eorum, quæ sunt ad finem, rectitudo electionis duo requirit, scilicet de-

¶Super Quæstionis quinquagesimæseptimæ Articulum quartum.

IN artic. 4. in responsione ad secundum dubium occurrit, eo quod Author hîc dicit cum Aristot. in 6. Ethic. *art.5.ad 1. & 2.2.q.47. art.4. ad 1.* quòd tam ars quàm prudentia est in opinatiua parte animæ, quæ vt ibi, scilicet in 6. Ethi. dicitur, distinguitur genere à particula animæ scientifica: & vt ipse D. Thomas ibidem affirmat, opinatiuum est cogitatiua, scientificum autem intellectus: prudentia igitur in cogitatiua ponitur hîc, *Ca.4.& 5.* & tamen in quæstione præcedēte articulo 3. posita est in intellectu.

¶Ad hoc dicitur, quòd prudentia proculdubio est in intellectu, vt se extendit ad singularia, propter quod oportet duo hîc aduertere. *Cap.5. Ca.3.to.5.*

¶Primò, quòd intellectus vt extensus ad singularia dicit seipsum, & cōnotat cogitatiuam, *Cap.3.* quæ est ratio particularis. quoniam dato, quòd intellectus per seipsum cognoscat singulare aliquo modo, *art.1.& q.56.art.3.* perfecta tamen & directa notitia actiua, qualis conuenit prudentiæ, de singularibus singulariter non conuenit intellectui, nisi adiuncta sibi cogitatiua: vt in 6. Ethicor. dicitur. ergo opinatiua pars animæ hæc duo insinuat. Ideo diuersa inuenitur data de ea sentētia etiam à Diuo Thoma, dum in 6. Ethicorum, *D.237.* intuendo connotatā cogitatiuam illi tribuit opinatiui nomen. *Te.c.3.*

¶Et in 1. parte, quæst. 79. articulo 9. ad tertium intuendo principantem intellectum, in ipso posuit opinatiuū: medium enim extremum vtrunque sapit. Secundò quòd vnus habitus est quandoque in diuersis potentiis, sic, quòd in vna principaliter, & in aliis secūdario, & sic prudentia est intellectus principaliter, & in cogitatiua & in memoratiua secundario. *art.1.ad 2.* Et propterea diuersa de ipsa dicuntur, quæ nō repugnant, dum nunc principale, nunc secundarium subiectum assignatur, *Cap.1.& lib.6.c.5.* & de his in secunda secundæ quæst. 47. amplior erit sermo, cum prudentiæ natura discutietur: nunc sufficiant hæc communia etiam artic.

¶Super Quæstionis quinquagesimæseptimæ Articulum quintum.

IN artic. 5. eiusdem 57. quæst. in responsione ad tertiū dubium occurrit: quia Author contradicit veritati, & sibi, nam secundum veritatem & ipsum in articulo prçcedente ars non præsupponit appetitum rectum, neque spectat ad ipsum, neque facit, aut inclinat ad ipsum, vt patet ex se, & ex supradictis manifestè, hîc verò litera loquens de intellectu practico non solum quo ad prudentiam, *In cor.art.* sed quo ad artem, dicit, quòd veritas intellectus practici accipitur per conformitatem ad appetitum rectum: quod est contra prædicta, & quòd loquatur de intellectu practico vniuersaliter, vt extendit se ad artem, patet ex duobus. Primò, quia dicit quòd hæc conformitas ad appetitum rectum habet locum in contingentibus, *Art. præc.* quæ à nobis fiunt siue sint agibilia, siue factibilia. Secundò ex hoc quod statim ex hac radice reddit causam obiecti proprij intellectus practici extensi explicitè ad artem & prudentiam.

¶Ad hoc dicitur, quòd quia intellectus practicus conuenit cum speculatiuo in actu cognitionis, & differt in actu directionis, differentia practici à speculatiuo non penes cognoscere, sed penes dirigere attenditur, ideo veritas intellectus speculatiui consistit in cognoscere: *2.2.q.51.ar.1.ad 3.& veri.q.art.6.corp.* veritas autem intellectus practici in dirigere: & sic veritas intellectus speculatiui consistit in hoc, quòd cognoscere adæquatur rei cognitæ, veritas autem intellectus practici cōsistit in hoc, *Ca.5.to.5.* quòd dirigere adæquatur principio directiuo. vt autem habetur nono Metaphysic. principium determinatiuum, ac per hoc directiuum artis ad operandum est appetitus. Cùm igitur vnumquodque ita se habet ad veritatem, *Cap.5.7.8.& 9.to.5.* sicut ad entitatem directionis, actus proprius intellectui practico, & quo ad esse, & quo ad veritatem pendet ab appetitu: & hoc liquet, sed quoniam in litera dicitur, quòd pendet ex appetitu recto, scito quòd rectitudo ista non est vniformiter accipienda: directio nanque vera intellectus practici in agibilibus attenditur penes conformitatem ad appetitū rectum rectitudine finis moralium, quæ est bonitas moralis, directio autem vera intellectus practici in factibilibus. attēditur penes cōformitatem ad appetitum rectum rectitudine finis artificialiū: quod non est appetitum esse bonum moraliter: sed esse rectum, id est, tēdere in rectum finem. In omni enim arte est dare finem rectum, & non rectum. Intantum autem pendet veritas directionis intellectus practici ab appetitu recto in factibilibus, quòd si statuifica repræsentaret hominem, & per statuam intendat monstrum, aut improportionata mem-

Universidad de Deusto
Biblioteca

bra volens vel nolens faciat, directio erronea erit, & non ab arte: quoniam ipsa verorum tantum est: quia virtus est, si autem intendat repræsentare monstrum, vel talem improportionem, directio vera & opus verum erit: vt pote conformitatem habens intento fini, cui nata est conformari talis ratio. Nec te decipiat Nouitie quisquam dicens, veritatem huiusmodi non spectare ad artem, sed artis vsum, & consequenter, quia vsus etiam intellectus speculatiui ab appetitu pendet, sicut contingit logicum syllogizare ex quatuor terminis volentem, & ex tribus etiam volentem: ac per hoc vere vel non vere logica, vti ita in actu huiusmodi: ergo veritas directionis adversum spectat, non ad artem ipsam. Aduerte nanque coincidétiam vsus cum directione in arte, & vide quare apparet quòd veritas huiusmodi spectet ad vsum & non ad artem: quamuis enim vsus & directio in arte coincidant, distinguuntur tamen saltem ratione, & arti conuenit directioni veritas, non ratione vsus, sed ratione propriæ naturæ, quæ nata est dirigere, non nisi determinata ad directionem ab appetitu recto. In virtutibus autem speculatiuis solus vsus inuenitur pendens ab appetitu. Et per hæc satis patet responsio ad obiectionem, nam superius dictum est, quòd ars nec supponit appetitum rectum moraliter, nec inclinat ad ipsum rectum siue moraliter, siue artificialiter: nunc autem dicitur, quòd propria veritas eius consistit in conformitate ad appetitum rectum non in moralibus, sed in artificialibus, qui tunc est, cum finem habet à quo obligando artificiale malum est: quia veritas intellectus practici consistit in adæquato dirigere, vt exteriora opera testatur: hæc autem nec veritati, nec Authori contradicunt, &c.

Art. præc.

¶In eadem responsione, scilicet ad tertium 5. articuli quæstionis 57. aduerte diligentissime, vt iũgas hæc duo simul: scilicet quòd habitus sit virtus intellectualis, & quòd sit circa contingentia: quoniam sibi inuicem aduersantur: si enim est intellectualis virtus, ergo semper verus, ac per hoc non contingentium: quia contingẽtium multa est falsitas: & si est contingentium, ergo non semper verus: ac per hoc non est virtus intellectualis, hanc difficultatem tractat hic Author in hoc argumento: hanc difficultatẽ non potest effugere quisquis perfectionem intellectus practici in sola cognitione ponit. Vbi scito, quòd Scot. in 3. sent. dist. 36. intellectum practicum in sola cognitione rectificans, adeo vt prudentiam in sola ratione absque appetitus bonitate ponat, non potest huic difficultati satisfacere: puta autem ipse, quòd sicut in speculatiuis principia ex terminis & conclusio ex recto syllogismo scitur necessariò, ita in practicis, & sic perficitur ratio practica, & illud 6. Ethic. quòd verum intellectus practici est confessè se habere appetitui recto glossat, quòd appetitui recto non præcedenti, sed apto nato sequi: ita quòd intellectus practicus tunc est verus quando talis est,

Ca. 2. to. 5.

bitum finem, & id quod conuenienter ordinatur ad debitum finem. Ad debitum autem finem homo conuenienter disponitur per virtutem, quæ perficit potẽtiã animæ appetitiuam, cuius obiectum est bonum & finis: ad id autẽ, quod conuenienter in finem debitum ordinatur oportet quod homo directè disponatur per habitum rationis: quia consiliari & eligere quæ sunt eorum quę sunt ad finem, sunt actus rationis, & ideo necesse est in ratione esse aliquam virtutem intellectualem, per quam perficiatur ratio, ad hoc quòd cõuenienter se habeat ad ea quæ sunt ad finem. & hæc virtus est prudentia: vnde prudentia est virtus necessaria ab bene viuendum.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd bonũ artis cõsideratur non in ipso artifice, sed magis in ipso artificiato: cum ars sit ratio recta factibilium: factio enim in exteriorem materiam transiens non est perfectio facientis, sed facti, sicut motus est actus mobilis. Ars autẽ circa factibilia est. sed prudentiæ bonũ attenditur in ipso agente, cuius perfectio est ipsum agere. est enim prudentia recta ratio agibilium: vt dictum est *, & ideo ad artem no requiritur, quod artifex bene operetur, sed quod bonum opus faciat, requireretur autem magis quòd ipsum artificiatum bene operaretur, sicut quod cultell⁹ bene incideret: vel serra bene secaret, si propriè eorũ esset agere, & non magis agi: quia non habent dominium sui actus, & ideo ars non est necessaria ad bene viuendũ ipsi artifici: sed solum ad faciendum ipsum artificiatum bonum, & ad conseruandum ipsum: prudẽtia autẽ est necessaria homini ad bene viuendum, nõ solũ ad hoc quòd fiat bonus.

¶Ad secundum dicendum, quòd dum homo bonum operatur non secundum propriam rationem, sed motus ex consilio alterius, nõdum est omnino perfecta operatio ipsius: quantum ad rationem dirigentem, & quantum ad appetitum mouentem: vnde si bonum operetur non tamen simpliciter bene, quod est bene viuere.

¶Ad tertium dicendum, quòd verum intellectus practici aliter accipitur, quàm verum intellectus speculatiui, vt dicitur in 6. Ethi. * nam verum intellectus speculatiui accipitur per conformitatem intellectus ad rem. Et quia intellectus non potest infallibiliter cõformari rebus in contingentibus, sed solum in necessariis: ideo nullus habitus speculatiuus cõtingentium est intellectualis virtus, sed solum est circa necessaria. Verum autem intellectus practici accipitur per conformitatem ad appetitum rectum: quæ quidem conformitas in necessariis locum non habet, quæ voluntate humana non fiunt, sed solum in contingentibus, quæ possunt à nobis fieri, siue sint agibilia interiora, siue factibilia exteriora: & ideo circa sola contingentia ponitur virtus intellectus practici, circa factibilia quidem ars, circa agibilia verò prudentia.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum eubulia, synesis, gnome sint virtus adiuncta prudentiæ.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter adiungantur prudentiæ eubulia, synesis, & gnome. Eubulia enim est habitus, quo bene consiliamur: vt dicitur in 6. Ethicorum *: sed bene cõsiliari pertinet ad prudentiam, vt in eodem libro dicitur. ergo eubula non est virtus adiuncta prudentiæ, sed magis est ipsa prudentia.

2 ¶Præterea, Ad superiorem pertinet de inferioribus iudicare: illa ergo virtus videtur suprema, cuius est actus iudicium: sed synesis est bene iudicatiua. ergo synesis non est virtus adiuncta prudentiæ, sed magis ipsa est principalis.

3 ¶Præterea, Sicut diuersa sunt ea de quibus est iudicandum, ita etiam diuersa sunt ea de quibus est consiliandum: sed circa omnia consiliabilia ponitur virtus vna, scilicet eubulia, ergo ad bene iudicandum de agendis non oportet ponere præter synesim aliam virtutem, scilicet gnomen.

4 ¶Præterea, Tullius ponit in sua Rhethorica * tres alias partes prudentiæ, scilicet memoriam præteritorum, intelligentiam præsentium, & prouidentiam futurorum. Macrobius etiam ponit super somnium Scipionis * quasdam alias partes prudentiæ, scilicet cautionem, docilitatem, & alia huiusmodi: non videntur igitur solæ huiusmodi virtutes prudentiæ adiungi.

Libro 2. de inuentione. in fol. 4.

¶SED CONTRA est authoritas Philosophi in 6. Ethicorum *, qui has tres virtutes ponit prudentiæ adiunctas.

Ca. 9. to. 6 11 to 5.

¶RESPONDEO dicẽdum, quòd in omnibus potentiis ordina is illa est principalior, quæ ad principaliorem actum ordinatur: circa agibilia autem humana tres actus rationis inueniũtur, quorum primus est consiliari, secundus iudicare, tertius est præcipere. primi autem duo respondent actibus intellectus speculatiui, qui sunt inquirere, & iudicare: nam consilium inquisitio quædam est, sed tertius actus est propriè practici intellectus, inquantum est operatiuus: non enim ratio habet præcipere ea quæ per hominem fieri non possunt. Manifestum est aut. m, quòd in his quæ per hominem fiunt, principalis actus est præcipere, ad quem alij ordinantur, & ideo virtuti, quæ est benè præceptiua, scilicet prudentiæ, tanquam principaliori adiunguntur tanquam secundariæ, eubulia, quæ est benè consiliatiua, & synesis, & gnome, quæ sunt partes iudicatiuæ, de quarum distinctione dicetur *.

Ad arg. 1.

quòd recta electio est nata sibi esse conformis, vel in idem redit quando est conformatiuus rectè electionis sibi sue sequatur, siue non recta electio. Sed quantus sit hic error, manifestè patet ex allata difficultate. Nam quantumcunque intellectus noster discurrat, nunquam ad hoc peruenire potest, vt de particularibus contingentibus habitum per se verũ semper acquirat: quoniam cum ab eo quod res est, vel non est, oratio sit vera vel falsa, & contingentia aliter, & aliter se habeant, impossibile est quòd intellectus nostri cognitio conformetur infallibiliter contingentibus: aut ergo non est virtus prudẽtia illa Scotica: quia virtus intellectualis, vt patet 6. Ethicorum, non est nisi verorum, aut si est virtus, non est circa contingentia, & sic non est prudentia, sed scientia moralis. Et sicut errauit in hoc, ita etiam errauit in glosia illa, & in consequentibus, de quibus infra erit sermo, tu autem sectator Aristotelis & D. Thomæ, cui datum est videre, quòd prædicta duo, si referantur ad perfectionem cognitionis, incompossibilia sunt, inspicias literam in hac responsione, & inuenies quod diuinum Authoris ingenium videns dixit, quòd propter hanc rationem, scilicet huius incompossibilitatis nulla virtus intellectualis ponitur in intellectu speculatiuo, cuius perfectio consistit in cognoscere circa contingentia: vnde vt hæc duo coeãt necesse est ad intellectum digredi eius perfectionem, ac per hoc veritas non consistit in cognoscere, sed in alio actu qui perfectus verusque infallibiliter circa contingentia esse possit. Talis est autẽ intellectus practicus vt sic, quoniam eius perfectio ac veritas in actu dirigendi consistit, quæ directio infallibiliter est vera circa contingentia, si consona sit appetitui recto præcedenti, & sic Author virtutem intellectualem semper verum respectu contingentium saluauit, non inquantum cognitorum, sed inquantum attingibilium ab humano opere propter conformitatem ad appetitum rectũ: propterea esto cautus non solum Nouitie, sed vir docte, ne cum de istis disputa, in intellectu solo listas: sæpe enim intellectui, vt cognoscenti tantum deerit certa veritas præmissæ particularis, quoniam non est cognoscibilis certitudinaliter, vt patet.

1. q. 2. 2. art. 2. ad 1. & 2. 2. q. 49. corp. fin. & 451. per to. & q. 52. ar. 2. corp. & 3. dist. 35. q. 1. ar. 3. & 4. & ver. q. 2. ar. 12. ad 26. & q. 5 ar. 1 corp.

¶Super Quæstionis quinquagesimæoctauæ Articulum sextum.

IN artic. 6. in responsione ad tertium mementO Nouitie, quòd tam dialectica, quàm demonstratiua docens est vna: sed in vsu est differentia, quam ponit litera: quia dialectica etiam vtens est vna: demonstratiua verò multiplex, id est, principia rationum demonstratiuarum diuersificantur iuxta diuersitatem rerum scibilium: quia sunt propria illis: principia verò rationum probabilium non diuersificantur iuxta diuersitatem rerum: quia sunt communia, hoc enim est dialecticam vtentem esse vnam, demonstratiuam multiplicem. Diuersitas nanque vel identitas principiorum suorum infert earum diuersitatem.

¶Super

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd prudentia est bene consiliatiua, non quasi bene consiliari sit immediate actus eius: sed quia hunc actum perficit mediante virtute sibi subiecta, quæ est eubulia.

¶Ad secundum dicendum, quòd iudicium in agendis ad aliquid vlterius ordinatur: contingit enim aliquem bene iudicare de aliquo agendo: & tamen non rectè exequi. sed vltimum complementum est quando ratio iam bene præcepit de agendis.

¶Ad tertium dicendum, quòd iudicium de vnaquaque re fit per propria principia eius: inquisitio autem nondum est per propria principia: quia his habitis non esset opus inquisitione, sed iam res esset inuenta. & ideo vna sola virtus ordinatur ad bene consiliandum, duæ autem virtutes ad bene iudicandum: quia distinctio non est in communibus principiis, sed in propriis. vnde & in speculatiuis vna est dialectica inquisitiua de omnibus: scientiæ autem demonstratiuæ, quæ sunt iudicatiuæ, sunt diuersæ de diuersis. Distinguuntur autem synesis & gnome secundum diuersas regulas. quibus iudicatur, nam synesis est iudicatiua de agendis secũdum communem legem, gnome autem secundum ipsam rationem naturalem in his, in quibus deficit lex communis, sicut plenius infrà patebit *.

2. 2. q. 51. art. 4.

¶Ad quartum dicendum, quòd memoria, intelligentia, & prouidentia, similiter etiam eautio & docilitas, & alia huiusmodi, non sunt virtutes diuersæ à prudentia: sed quodammodo comparantur ad ipsam sicut partes integrales, inquantum omnia ista requiruntur ad perfectionem prudentiæ: sunt etiam & quædam partes subiectiuæ seu species prudentiæ, sicut œconomica, regnatiua, & huiusmodi: sed prædicta tria sunt quasi partes potentiales prudentiæ: quia ordinantur sicut secundarium ad principale, & de his infrà dicetur *.

2. 2. q. 51.

QVAESTIO QAINQVAGESIMA octaua, De distinctione virtutum moralium, ab intellectualibus, in quinque articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de virtutibus moralibus. ¶Et primò, de distinctione earum à virtutibus intellectualibus. Secundò, de distinctione earum ab inuicem secundum propriam materiam. Tertiò, de distinctione principalium vel cardinalium ab aliis.

¶Circa primum quæruntur quinque. ¶Primò, vtrum omnis virtus sit virtus moralis. ¶Secundò, vtrum virtus moralis distinguatur ab intellectuali. ¶Tertiò, vtrum sufficienter diuidatur virtus per intellectualem & moralem. ¶Quartò, vtrum moralis virtus possit esse sine intellectuali. ¶Quintò, vtrum econuerso intellectualis virtus possit esse sine morali.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum omnis virtus sit moralis.

Infrà q. 58. art. 8. corp. & 3. dist. 23. q. 1. ar. 4. q. 3. corp.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd omnis virtus sit moralis. Virtus enim moralis dicitur à more, id est consuetudine: sed omnium virtutum actus consuescere possumus. ergo omnis virtus est moralis.

Cap. 6.

2 ¶Præterea, Philosophus dicit in 2. Ethicor. * quòd virtus moralis est habitus electiuus in medietate rationis consistens: sed omnis virtus videtur esse habitus electiuus: quia actus cuiuslibet virtutis possumus ex electione facere. omnis etiam virtus aliqualiter in medio rationis consistit, vt infrà patebit *. ergo omnis virtus est moralis.

q. 64. arti. 2. 3. & 4. Lia. de inuentione in fol. 4. lib.

3 ¶Præterea, Tullius dicit in sua Rhet. * quod virtus est habitus in modum naturæ rationi consentaneus: sed cum omnis virtus humana ordinetur ad bonum hominis, oportet quòd sit consentanea rationi: cum bonum hominis sit secundum rationem esse, vt Dion. dicit. ergo omnis virtus est moralis.

¶SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in 1. Ethicor. * Dicentes de moribus non dicimus, quoniam sapiens vel intelligẽs, sed quoniam mitis vel sobrius. sic igitur sapientia & intellectus non sunt morales, quæ tamen sunt virtutes, sicut suprà dictum est *, non ergo omnis virtus est moralis.

In fine lib. tom. 5. q. praced. art. 2.

¶RESPONDEO dicendum, quòd ad huiusmodi euidentiã cõsiderare oportet quid sit mos, sic enim scire poterimus quid sit moralis virtus. Mos autem duo significat. Quandoque enim significat consuetudinem, sicut dicitur Act. 15. Nisi circumcidamini secundum morem Moysi, non poteritis salui fieri. Quandoq; verò significat inclinationẽ quandam naturalem vel quasi naturalem ad aliquid agendum. vnde & etiam brutorum animalium dicũtur aliqui mores. vnde dicitur 2. Mach. 11. quòd leonũ more irruentes in hostes prosternunt eos, & sic accipitur mos in Psal. 67. vbi dicitur, Qui habitare facit vnius moris in domo. Et hæc quidem duæ significationes in nullo distinguũtur apud Latinos quantũ ad vocem, in Græco autem distinguuntur, nã ethos, quod apud nos morem significat, quandoque habet primum longam, & scribitur per » Græcam literam. quandoque habet primam correptam, & scribitur per ε. Dicitur autem virtus moralis à more, secundum quod mos significat quãdam inclinationẽ naturalem, vel quasi naturalem ad aliquid agẽdum, & huic significationi moris propinqua est alia significatio, quæ significat consuetudinem: nam consuetudo quodam modo vertitur in naturam, & facit inclinationem similem naturali. Manifestum est autem quòd inclinatio ad actum propriè conuenit appetitiuæ virtuti, cuius est mouere omnes potentias ad agendum, vt ex * supradictis patet: & ideo non omnis virtus dicitur moralis, sed solum illa, quæ est in vi appetitiua.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd obiectio illa procedit de more secundum quod significat consuetudinem.

¶Ad secundum dicendum, quòd omnis actus virtutis potest ex electione agi: sed electionem rectam agit sola virtus quæ est in appetitiua parte animæ. Dictum * est enim suprà, quòd eligere est actus appetitiuæ partis. vnde habitus electiuus, qui scilicet est electionis principium, est solum ille qui perficit vim appetitiuam, quamuis etiam aliorum habituum actus sub electione cadere possint.

¶Ad tertium dicendum, quòd natura est principiũ motus, sicut dicitur in 2. Phys, * mouere autem ad agendum proprium est appetitiuæ partis: & ideo assimilari naturæ in consentiendo rationi est proprium virtutum, quæ sunt in vi appetitiua.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum virtus moralis distinguatur ab intellectuali.

Infrà q. 62. art. 2. & 3. dist. 23. q. 1. art. 4. 3. ad 4. & veri. q. 4. art. 3. ad 9. & ver. q. 1. art. 12. corp. & 1. Ethic fi.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd virtus moralis ab intellectuali non distinguatur. Dicit enim Aug. in lib. de Ciu. Dei *, q̃ virtus est ars rectè viuẽdi: sed ars est virtus intellectualis. ergo virtus moralis ab intellectuali nõ differt.

lib. 19. ca. 1. lib. 4 ca. 21. & lib. 15. c. 3. tom. 5.

2 ¶Præterea, Pleriq; in diffinitione virtutum moralium ponunt scientiam: sicut quidam diffiniunt quòd perseuerantia est scientia vel habitus eorum, quibus est immanendum vel non immanendum, & sanctitas est scientia faciens fideles & seruantes quæ ad Deum iusta: scientia autem est virtus intellectualis. ergo virtus moralis non debet distingui ab intellectuali.

Ca. 6. 10. 5. Ca. vlt.

3 ¶Præterea, Augu. dicit in 1. Soliloq. * quòd virtus est recta & perfecta ratio: sed hoc pertinet ad virtutẽ intellectualẽ, vt patet in 6. Ethi. * ergo virtus moralis nõ est distincta ab intellectuali.

4 ¶Præterea, Nihil distinguitur ab eo quod in eius diffinitione ponitur: sed virtus intellectualis ponitur in diffinitione virtutis moralis. Dicit enim Philosophus in 2. Ethic. * quòd virtus moralis est habitus electiuus existens in medietate determinata ratione, prout sapiens determinabit. huiusmodi autem recta ratio determinans medium virtutis moralis pertinet ad virtutem intellectualem, vt dicitur in 6. Ethic. * ergo virtus moralis non distinguitur ab intellectuali.

Ca. 6. 10. 5. Ca. vlt.

¶SED CONTRA est, quod dicitur in 1. Ethic. * Determinatur virtus secundum differentiam hanc: dicimus enim harum has intellectuales, has verò morales.

Ca. vlt. to. 5.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd omnium humanorum operum principium primum ratio est, & quæcunque alia principia humanorum operum inueniantur, quodammodo rationi obediunt, diuersimodè tamen: nam quædam rationi obediunt omnino ad nutum absque omni contradictione, sicut corporis mẽbra, si fuerint in sua natura consistentia: statim enim ad imperium rationis manus, aut pes mouetur ad opus. vnde Philos. dicit in 1. Polit. * q̃ anima regit corp⁹ despotico principatu, id est, sicut dominus seruum, qui ius contradicendi non habet. Possuerunt

Ca. 3. to. 5.

igitur

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæoctauæ Articulum tertium.*

IN articulo 3. eiusdem quæstionis 58. in responsione ad secundum nota Thomista, ne fallaris, sumens id quod continētia sit subiectiuè in ratione propter illa verba, Deficit tamen à ratione virtutis: quia virtus intellectualis, &c. possunt enim dupliciter intelligi: primò, vt prima facie videtur, vt reddant rationem quare continentia non est virtus: quia non est virtus intellectualis: quia &c. Et hic sensus licet fortè à pluribus sit acceptus, falsu: tamen & contrarius huic literæ, & Authori est, vt patebit. Alio ergo modo possunt intelligi, vt reddant rationem quare continentia non est virtus: quia in continente non datur virtus intellectualis, faciens rationem bene se habere, circa materiam continentiæ: quod probatur, quia in eo non est rectus appetitus finis, quem præexigit ratio recta habituata virtute; quasi diceret, continentia deficit à ratione virtutis: quia siue ponatur quòd sit virtus in appetitu, siue in ratione, exigit hoc, quòd in ratione continentis ponatur virtus intellectualis circa materiam continentiæ, non curando vtrum illa virtus intellectualis esset continentia, vel non. Et quòd hoc exigatur, litera supponit tanquam communiter confessum, & inferius probandum: sed in cōtinente non est talis virtus intellectualis, probatur: quia in eo non est rectus appetitus finis, qui est principium intellectualis virtutis, & sic Author dicens continentiam esse in rationali parte animæ comprehendente in se rationem & voluntatem (quia appetitus est rationalis) & indistinctè relinquens cuius sit, diffinitutus hoc in secunda secundæ, in loco proprio duas rationes reddidit, quare continentia non est virtus. Primam, quæ nunc dicta est, excludentem ipsam à numero etiam intellectualiū virtutum ex parte superioris partis animæ. Secundam autem ex parte inferioris partis, scilicet appetitus sensitiui, cuius actus sunt materia continentiæ, quæ superius discussa est in suo vniuersali, quòd scilicet habitus proprius alicuius operis non est virtus, si non sit in consummatiua potentiæ operis, vt contingit continentiæ, quæ est in appetitu rationali, & opus consummatur ab appetitu sensitiuo.

Ca. vlt. to. 5.
Ca. 3. to. 5.
Psalm. 118. super illud, Concupiuit anima mea circa finem concionis 8. in illum Psal. to. 8.
lib. 6. Ethi. tom. 5.
In solut. ad 3. arg. præs.
Ca. 3. & 5. tom. 5.
quæst. 61.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæoctauæ Articulum quartū & quintum.*

igitur quidam quod omnia principia actiua, quæ sunt in homine, hoc modo se habent ad rationem: quod quidem si verum esset, sufficeret quòd ratio esset perfecta ad bene agendum: vnde cū virtus sit habitus, quo perficimur ad bene agendū, sequeretur quòd in sola ratione esset, & sic nulla virtus esset nisi intellectualis. Et hæc fuit opinio Socratis, qui dixit omnes virtutes esse prudentias: vt dicitur in 6. Ethi.* vnde ponebat quòd homo sciētia in eo existēte peccare nō poterat: sed quicūq; peccabat, peccabat propter ignorātiam. Hoc autem procedit ex suppositione falsi: pars enim appetitiua obedit rationi non omnino ad nutum, sed cū aliqua contradictione: vnde Philos. dicit in 1. Polit.* quòd ratio imperat appetitiuæ principatu politico, quo sc. aliquis præest liberis, qui habent ius in aliquo cōtradicendi: vnde Aug. dicit super Ps.* quòd interdū præcedit intellectus, & sequitur tardus aut nullus affectus: intantum quòd quandoq; passionibus vel habitibus appetitiuæ partis, hoc igitur, vt vsus rationis in particulari impediatur, & secundum hoc aliqualiter verum est, quod Socrates* dixit, quod sciētia præsente non peccatur: si tamen hæc extendatur vsq; ad vsum rationis in particulari eligibili. Sic igitur ad hoc quòd homo bene agat, requiritur quòd non solum ratio sit bene disposita per habitum virtutis intellectualis, sed etiam quòd vis appetitiua sit bene disposita per habitum virtutis moralis. Sicut igitur appetitus distinguitur à ratione, ita virtus moralis distinguitur ab intellectuali: vnde sicut appetitus est principium humani actus secundum hoc quòd participat aliqualiter rationem, ita habitus moralis habet rationem virtutis humanæ, inquantum rationi conformatur.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Aug. communiter accipit artem pro qualibet recta ratione, & sic sub arte includitur etiam prudentia: quæ ita est recta ratio agibilium, sicut ars est recta ratio factibilium, & secundum hoc quod dicit, quòd virtus est ars rectè viuēdi, essentialiter conuenit prudentiæ: participatiuè autem aliis virtutibus prout secundum prudentiam diriguntur.

¶Ad secundum dicendum, quòd tales diffinitiones à quibuscunque inueniantur datæ, processerunt ex opinione Socratica, & sunt exponendæ eo modo quo de arte prædictum est. Et similiter dicendum est ad tertium*.

¶Ad quartum dicendum, quòd recta ratio, quæ est secundum prudentiam, ponitur in diffinitione virtutis moralis, non tanquam pars essentiæ eius, sed sicut quiddam participatum in omnibus virtutibus moralibus inquantum prudentia dirigit omnes virtutes morales.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum sufficienter virtus diuidatur per moralem & intellectualem.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd virtus humana non sufficienter diuidatur per virtutem moralem & intellectualem. Prudentia enim videtur esse aliquid medium inter virtutem moralem & intellectualem. cōnumeratur enim virtutibus intellectualib⁹ in 6. Ethi.* & etiā ab omnibus communiter connumeratur inter quatuor virtutes cardinales, quæ sunt morales: vt infra patebit*, non ergo sufficiēter diuiditur virtus per intellectualem & moralem, sicut per immediata.

2 ¶Præterea, Continentia & perseuerantia & etiam patientia non computantur inter virtutes intellectuales, nec etiam sunt virtutes morales: quia non tenent medium in passionibus, sed abundāt in eis passiones. non ergo sufficienter diuiditur virtus per intellectuales & morales.

3 ¶Præterea, Fides, spes, & charitas, quædam virtutes sunt, non tamen sunt virtutes intellectuales: hę enim solum sunt quinque, scilicet scientia, & sapientia, intellectus, prudentia, & ars: vt dictum est*, nec etiam sunt virtutes morales: quia non sunt circa passiones, circa quas maxime est moralis virtus. ergo virtus non sufficienter diuiditur per intellectuales & morales. q.57. art. 2. & 3.

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 2. Ethic.* duplicem esse virtutem: hanc quidem intellectualem, illam autem moralem. cap. 1.

¶RESPONDEO dicendum, quòd virtus humana est quidam habitus perficiens hominem ad bene operandum, principium autem humanorum actuum in homine non est nisi duplex, scilicet intellectus, siue ratio, & appetitus, hæc enim sunt duo mouētia in homine: vt dicitur in 3. de Anima*. vnde omnis virtus humana oportet, quòd sit perfectiua alicuius istorum principiorum. Si quidem igitur sit perfectiua intellectus speculatiui, vel practici ad bonum hominis actum, erit virtus intellectualis: si autem sit perfectiua appetitiuæ partis, erit virtus moralis: vnde relinquitur quòd omnis virtus humana, vel est intellectualis, vel moralis. Tex. 48. & seq. to. 2.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd prudentia secundum essentiam suam est intellectualis virtus: sed secundum materiam conuenit cum virtutibus moralibus, est enim recta ratio agibilium, vt suprà dictum est*, & secundum hoc virtutibus moralibus connumeratur. q.57. art. 4

¶Ad secundum dicendum, quòd continentia & perseuerantia non sunt perfectiones appetitiuæ virtutis sensitiuę: quod ex hoc patet, quòd in continente & perseuerante superabundant inordinatæ passiones: quod non esset, si appetitus sensitiuus esset perfectus aliquo habitu conformante ipsum rationi. Est autem continentia seu* perseuerantia perfectio rationalis partis, quæ se tenet contra passiones ne deducatur: deficit tamen à ratione virtutis: quia virtus intellectiua quæ facit rationem se bene habere circa moralia, præsupponentia appetitum rectum finis, vt rectè se habeat circa principia, id est, fines ex quibus ratiocinatur: quod continenti & perseueranti deest: neque etiam potest esse perfecta operatio, quæ à duabus potentiis procedit nisi vtraque potentia perficiatur per debitum habitum: sicut non sequitur perfecta actio alicuius agentis per instrumentum, si instrumentum non sit bene dispositum, quantumcunque principale agens sit perfectum: vnde si appetitus sensitiuus quem mouet rationalis pars, non sit perfectus, quantumcunque rationalis pars sit perfecta, actio consequens non erit perfecta: vnde nec principium actionis erit virtus, & propter hoc continentia a delectationibus & perseuerantia à tristitiis non sunt virtutes, sed aliquid minus virtute, vt Philosophus dicit in 7. Ethic.* D. 389. Ca. 1. to. 5.

¶Ad tertium dicendum, quòd fides, spes, & charitas, sunt supra virtutes humanas: sunt enim virtutes hominis prout est factus particeps diuinæ gratiæ.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum moralis virtus possit esse sine intellectuali.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd virtus moralis possit esse sine intellectuali. Virtus enim moralis, vt dicit Tullius*, est habitus in modum naturæ rationi consentaneus: sed natura, etsi consentiat alicui superiori rationi mouenti, non tamen oportet quòd illa ratio naturæ coniungatur in eodem: sicut patet in rebus naturalibus cognitione carentibus. ergo potest esse in homine virtus moralis in modum naturæ inclinans ad consentiendum rationi, quamuis illius hominis ratio non sit perfecta per virtutem intellectualem. Infrà art. 5. corp. Li. 2. de inuentione in fol. 4. lib.

2 ¶Præterea, Per virtutem intellectualem homo consequitur rationis vsum perfectum, sed quandoque contingit quòd aliqui in quibus non multum viget vsus rationis, sunt virtuosi & Deo accepti. ergo videtur, quòd virtus moralis possit esse sine virtute intellectuali.

3 ¶Præterea, Virtus moralis facit inclinationem ad bene operandum: sed quidam habent naturalem inclinationem ad bene operandum etiam absque rationis iudicio. ergo virtutes morales possunt esse sine intellectuali.

¶SED CONTRA est, quod Greg. dicit in 2. Mor.* quòd cæteræ virtutes, nisi ea quæ appetunt, prudenter agant, virtutes esse Cap. 1. & lib. 2.

esse nequaquam possunt: sed prudentia est virtus intellectualis, vt suprà dictum est*: ergo virtutes morales non possunt esse sine intellectualibus.

¶RESPONDEO dicēdum, quòd virtus moralis potest quidem esse sine quibusdā intellectualibus virtutibus sicut sine sapientia, scientia & arte, non autem potest esse sine intellectu & prudētia. Sine prudentia quidem esse non potest moralis virtus: quia moralis virtus est habitus electiuus, id est, faciens bonā electionem. Ad hoc autē, quòd electio sit bona, duo requiruntur. Primò, vt sit debita intētio finis, & hoc fit per virtutem moralē, quæ vim appetitiuam inclinat ad bonum conueniens rationi quod est finis debitus. Secundò, vt homo rectè accipiat ea, quę sunt ad finem, & hoc nō potest esse nisi per rationē rectè consiliantem, iudicantē & præcipientem: quod pertinet ad prudentiam & ad virtutes sibi annexas, vt suprà dictū est*. vnde virtus moralis sine prudentia esse non potest, & per consequens nec sine intellectu: per intellectum enim cognoscuntur principia naturaliter nota tam in speculatiuis quàm in operatiuis. vnde sicut recta ratio in speculatiuis, inquantum procedit ex principiis naturaliter cognitis præsupponit intellectum principiorum, ita etiam prudentia, quæ est recta ratio agibilium.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd inclinatio naturæ in rebus carentibus ratione est absque electione: & ideo talis inclinatio non requirit ex necessitate rationem: sed inclinatio virtutis moralis est cum electione, & ideo ad suam perfectionem indiget, quòd sit ratio perfecta per virtutem intellectualem.

¶Ad secundū dicendū, quòd in virtuoso non oportet, quòd vigeat vsus rationis quantum ad omnia, sed solum quantum ad ea, quæ sunt agēda secundum virtutem, & sic vsus rationis viget in omnib⁹ virtuosis:

IN titulis articulorum quarti & quinti, eiusdem quinquagesimæoctauæ quæstionis aduerte, quòd duplici ratione possunt hæ quæstiones moueri, primò ratione connexionis, & sic spectarent ad tractatum de connexione virtutum inferius habendum in q. 65. Secundò ratione inclusionis: & sic spectant ad hunc tractatum de distinctione moralis & intellectualis virtutis: est enim inter eas non pura connexio, sed inclusio vnius in alia; propterea ad modum distinctionis earum spectat hæc discussio prius, ita vt post modum de earum connexione non relinquatur dubitationis locus.

¶In eisdem articulis, & præcipuè in vltimo, diligentissimè notato, vir docte, terminos, ne contingat disputare in æquiuoco, obscuros fieri & admirari vtrinque. Scito igitur, quòd prudentiæ nomine, quamuis vnum significetur, duo intelliguntur. Cùm enim significet rectam rationem agibilium, quidam intelligunt eam sic infra limites intellectus, vt eam in intellectu absolute credentes nihil aliud significare dicant, nisi rectum dictamen agibilium, ita quòd prudentia nihil aliud significat, nisi rationem rectè monstrantem in particulari agibili quid, quomodo, qualiter, &c. eligendum sit: & in horum numero est Scotus in 3. sen. dist. 36. & hi errantes in principio moraliū quantum postmodum deuient & abducant sequaces, facile patet: quidam autem, imo omnes rectè sentientes, vt Arist. D. Thomas & sequeces, prudentiæ nomine intelligunt rectā agibilium rationem, appetitu recto particularis finis factam & firmatam, vbi duo sunt declaranda. Primò quòd ita sit. secundò, quomodo sit. quòd enim prudentia essentialiter pendeat ab appetitu recto, probatur ex 6. Ethicor. dupliciter, primò ex oppositis eius, secundò ex proprio actu. Omnis igitur habitus in ratione solum, dummodo non sit congenitus, vt habitus principiorum, est obliuio: vt patet, prudentia non est obliuio: vt patet ibi. ergo prudentia non est habitus in ratione solum.

q.57. art. 4.
q.57. art. 4.

¶Præterea, Delectatio & tristitia & similiter malitia est corruptiua principij prudentiæ: vt patet in 6. Ethic. sed hæc pertinent ad appetitum. ergo prudentia pēdet ex appetitu: deinde probatur directè. Actus proprius prudentiæ est rectè præcipere circa agibilia, ergo prudentia pendet ex appetitu recto. Antecedens quo ad omnes partes probatur primò, quòd præcipere sit actus prudentiæ patet ex 6. Ethic. vbi dicitur, quòd prudentia est præceptiua. Secundò, quòd rectè præcipere, quia aliter non esset virtus præceptiua, nisi determinaret ad rectè præcipiendū. Tertiò, quòd proprius & præcipuus ipsius sit actus: quia conuenit ei, vt distinguitur à suis partibus. & est cōsummatio cæterorum actuum, patet nanque in 6. Ethic. quòd Arist. primò prudentiam indistinctè à suis partibus venatus ponit ipsam esse consiliatiuam: & postmodum distinguens ipsam à suis partibus, & distribuens singulis sua officia, expresse dat eubuliæ rectè consiliari: gnome autem & synesi rectè iudicare: prudentiæ autem rectè præcipere, hi enim actus omnes sunt prudentis: & secundum has partes ei conueniunt. Constat quoque, quòd de agendis non est consummata ratio per consilium & iudicium, sed oportet præceptum rectum superuenire, quando oportet, &c. propter cuius defectum multos videmus non operari prudenter, vt cōsultò iudicent. præcipere ergo rectè est proprius & præcipuus prudentiæ actus: consequentia autem probatione non eget: quia sicut præcipere non est intelligibile quin dependeat ab appetitu: præcipit enim quilibet volens: ita rectè præcipere sibiipsi in huiusmodi moralibus, non est nisi à recto appetitu. Et hoc est absque dubio tenendum. quomodo autem hoc fit manifestatur ex ipso actu & principio. Cum aliquis prudenter se habet ad ea quæ abstinentiæ à cibo & potu sunt: non idcirco prudēter se habet, quia rectè discurrit circa qualitatem & quātitatem, & tēpus sumendi cibi aut potus, &c. nec quia rectè iudicat in ordine ad conditionem suam, &c. sed quia rectè inuenta & iudicata sibiipsi præcepto imponit: præcepto autem dico, non quo animus imperfectè imperat sibi velleitatem quandam (sicut accidit tepidis in via virtutum, qui vellent quidem actus virtutum, sed in veritate non volunt) sed quo animus perfectè sibi imperat, non quia vellet, sed quia vult. vt Aug. disputat in 8. Confess. Cum autem perfectè sibiipsi imperat animus appetere tantum, talem, tali hora propter bonum rationis, &c. cibum & potum, oportet quòd hoc actuale imperium ab actuali appetitu boni rationis in tali materia nunc, hic, &c. procedat: nisi enim vellet nunc, hic, hoc bonum, &c. non perfectè præciperet, & quoniam ex similibus actibus similes habitus generantur, & sicut actus ab actu, ita habitus ab habitu pendet: ideo ex frequentatis huiusmodi actibus generatur habitus similis, scilicet rectè præceptiuus in huiusmodi, & dependens ab habitu rectum reddente appetitum ad finem, ad quæ prudens imperat, bonum scilicet rationis in tali materia: hæc nunc mihi, &c. Rursus cum multo consilio & recto iudicio definierim tale bonum, puta temperantiæ vel mansuetudinis esse volendum & sectandum, non propterea mihi imponendum nunc hoc efficaciter videbitur nisi sic, sc. secundum appetitum dispositus sim. Experior enim quòd famelico, aut sitibundo, aut irato aliud videtur efficaciter prosequendum, quàm non appetenti, & non appetens impero mihi abstinentiam aut māsuetudinem, appetens autem prosequutionem: & hoc quia qualis vnusquisq; est, talis ei videtur finis quo ad prosecutionem quæ consistit in præcepto: vt ex supradictis de ordine actuum voluntatis patet: vnde cum prudentia habituet me ad præcipiendum mihi, ipsi consonat recto fini moralium actuum meorum, & qualis sum secundum appetitum meum, talis mihi videtur finis: consequens est quòd finis meus inquantum apparens mihi principium meæ prudentiæ ex qualitate mei secundum appetitum dependeat, & sic prudentia nō est in ratione absolute, sed in ordine ad appetitum, & essentialiter dependet ab appetitu, à quo pendet præceptum eius actus, & variatur apparentia finis eius principium. Et nota quòd licèt vtraque via ex parte, scilicet actus ex parte principij prudentiæ habeatur dependentia eius ab appetitu: quia tamen prima via dependentiam ab appetitu intellectiuo, à quo pendet imperium: secundā autem dependentiam ab appetitu simpliciter siue intellectiuo, siue sensitiuo, vt est perfectus moraliter, ostendit: ideo tam Aristot. in 6. Ethicor. quàm author hic secunda via vsus est, ad declarandam dependentiam prudentiæ ab appetitu, & merito, quia dependentiam à virtutibus moralibus tractant, quæ non in solo intellectiuo appetitu sunt. Ego autem paululum forte digressus sum, vt subuenirem imbecillitati non penetrantium naturas horum habituum, ne fallantur loquentes de tali virtute intellectuali in intellectu tantum sistendo.

¶Circa conclusiones eorumdem vltimorum articulorum eiusdē quæstionis quinquagesimæoctauæ, aduerte quòd inclusio virtutis intellectualis, puta prudentiæ in morali manifesta valdè est, ex diffinitione virtutis 2. Ethicorum. Et quamuis neminem videatur habere contradictorem, habet tamen difficultatem: quoniam, vt dictum est ex 6. Ethicorum, & hic virtus moralis est tendere in finem principium prudentiæ. Principium autem non dependet à principiato, nec prius à posteriori: virtus igitur moralis non dependet à virtute intellectuali, quæ est prudentia. Inclusio autem virtutis moralis in intellectuali prudentia scilicet, & habet Scotus loco allegato oppositum: quia prius non dependet à posteriori: prudentia autem est prior, tum quia est dictamen rectum: vt dictum fuit: tum quia dicta de fine particulari, & his quæ sunt ad finem: tum quia non est assignari actum quo generentur istæ virtutes, scilicet moralis, & sua prudentia: quia nec intellectus, nec voluntatis: & habet difficultatem propter hoc, quòd medium virtuti morali præstituitur à prudentia: vt patet ex diffinitione virtutis moralis & experientia: medium autem est finis virtutis moralis: virtus ergo moralis non principiat prudentiam: sed econuerso prudentia dat ei finem principium in moralibus.

¶Ad euidentiam horum essent multa dicenda, quorum quædā ad q. 76. ar. 3. ad 3. spectant: quædam ad q. 47. 2. 2. Vnde cum intendā in propriis locis singula discutere, pro nunc supponendo doctrinā Authoris declarādam inferius: scito quòd sicut in intellectu speculatiuo sunt duo habitus, sc. intellectus & sciētia: & scientia vtens propositionibus pertinentibus ad intellectum demonstrat ex euidentia illarum propositionum & discursu syllogistico, ita est in intellectu practico etiam in materia agibilium, si in puro intellectu statur: ex synderesi enim, qui est habitus principiorum in intellectu practico respectu agibiliū, & recta ratione infra limites intellectus syllogizando, concluditur verum: sed quoniam iudicium tale non nisi de vniuersalibus haberi posset, singularia enim variabilia & incerta sunt, iudiciumque infallibile non suscipiunt, & prudentia circa singula semper recta est ratio, alioquin virtus non esset, ideo intellectus practicus circa agibilia licet habere possit scientiam moralem infra limites intellectus consistens, tamen nunquam habebit rectam rationem agibilium particularium hîc, nunc, &c. quod est habere prudentiam nisi in ordine ad appetitum, vt superius dictum fuit. Est autem ordo talis in huiusmodi agibilibus. Primò synderesis in intellectu dictans, & præstituens virtuti morali suum obiectum quod est finis: proportiones enim quæ sunt principia in agibilibus ex fine, qui habet rationem principij in operabilibus conficiuntur. Et sic virtus moralis, ad quam spectat tendere in finem præcognitum ad finem præstitutum sibi à synderesi tendit actu, qui vocatur velle vel intentio in voluntate, & in appetitu sensitiuo appetitus per modum intensionis. Tertio loco venit prudentia habens se ad synderesim, sicut scientia ad intellectum in speculatiuis, prudentia autem cum sit recta ratio, cuius est discurrere, vtitur duabus præmissis, quæ sunt principia conclusionis. Prima præmissa est propositio spectans ad synderesim, verbi gratia, Bonum rationis tam in passionibus, quàm operationibus est prosequendum. Secunda verò præmissa est particularissima, scilicet, Bonum rationis nunc hîc, saluatur in tali, tanta, &c. andacia vel ira. Et tunc sequitur conclusio præceptiua non in actu signato, id est, ergo hoc est mihi non præcipiendum, eligendum, prosequendum: sed in actu exercito, id est, ergo actualiter sum in exercitio iudicij, præcepti, electionis, prosecutionis: hoc enim est quod multos decipit in hac materia: quoniam propositiones istæ tam synderesis, quàm prudentiæ in actu signato disputantur. Et tamen oportet intueri naturam, & vim earum in actu exercito: à prima autem præmissa ad secundam non est ordo immediatus in istis, sicut est in speculatiuis: sed à propositione quæ est prima præmissa, prouenit in appetitu motus eius rectus in finem, & sic ab appetitu & præmissa illa prouenit veritas secundæ præmissæ, quæ est particularissima: quoniam ex dispositione mea secundum appetitum prouenit, quòd mihi consonet talis finis in particulari, puta tale bonum nunc, hic, &c. Et de hac præmissa intelligitur illud 3. Ethicorum, Qualis vnusquisque est, talis finis rei videtur: & sequitur conclusio conformis minori propositioni, scilicet, Consistens in actu intellectus ab appetitu, scilicet iudicium de his, quæ sunt ad finem, puta tanta ira, nunc præcipiens illam: & deinde actus appetitus in ordine ad intellectum, scilicet electio. In hoc autem ordine si quis inspiciat, & vnicuique propria tantum tribuere velit, dicet quòd quia prudentia attenditur secundum suum proprium, & præcipuum actum qui est rectè præcipere, & ipse est principium rectæ electionis: ideo virtus moralis, cui attribuitur electio ex proprio actu, vt patet pro sua diffinitione,

pendet

Universidad de Deusto Biblioteca

pendet nessario ex prudentia. Et rursus, quia ipsum rectè præcipere pendet ab appetitu recto verificante minorem propositionem, quæ est præceptiuæ conclusionis, principium proximum, consequens est quòd prudentia pendeat ab appetitu recto.

¶Ad prælibandũ autem, quomodo circa obiecta veritas se habeat, inspicito in eodem ordine, & aduerte, quòd tam virtus moralis quàm prudentia plures actus habet: virtus enim moralis habet primò actum intentionis, seu simplicis appetitus respectu sui obiecti, quod est finis, scilicet bonum rationis quod est principium prudentiæ, habet deinde actum electionis circa materiam consonam fini, scilicet passiones, vel operationes tãtas, tales, &c. & ratione primi actus præcedit prudentiã, imò verificat eius minorem & cõclusionem, ratione secundi dependet etiam à conclusione prudentię scilicet præcepto. Ipsa similiter prudentia habet primo actum iudicij practici in particulari agibili, quod non est scibile: quia contingens, & secũdum hunc actum verificatur de ea, quòd rectè iudicat de fine, & similia, & ratio est: quia, vt dictum est, etiam minor propositio est inter principia prudentiæ, & ex fine conficitur, habet deinde duplicem actum, vt conclusionem, iudicium scilicet de his quæ sunt ad finem, & præceptum eorundem eligendorum: vtrunque enim ex fine particularissimo concluditur & clauditur in iudicio præcipiente: & secundum hos actus determinat, & dat medium virtuti morali concludendo tantam iram nunc hic, &c. assumendã, & pręcipiendo illam: & secundum hos actus, cum dependeant ex minori prudente ex appetitu manifestè pendet ex appetitu recto, & quia secundum hos actus est principium electionis rectæ, talis, tantæq; materiæ, ideo est principium virtutis moralis, & sic virtus moralis in solo actu electionis pendet à prudentia: prudentia autem pendet & quo ad actum iudicij de fine particularissimo & mediãte hoc quo ad actum iudicij de his, quæ sunt ad finem, & quo ad actum præcepti dupliciter, scilicet mediante dependentia iudicij de fine & secundum se: quia de ratione eius est, quòd sit actus intellectus moti appetitu. Et si quis tibi dixerit, quòd virtus moralis non nisi habitus est electiuus in medio consistens, &c. ac per hoc intensio finis præcedens prudentiam, non spectat ad virtutem moralem: dicito quòd in electione ipsa clauditur intentio finis: quoniam electio est eorum, quæ sunt ad finem propter finem, & bene se habere eligendo & appetendo finem se habens, sicut motus ad medium & terminum. Constat autem, quòd propter eandem naturam tendit aliquid in medium & terminum: vnde eadem est virtus, qua appetitus tendit in finem rectè, & ea quæ sunt ad illum: propter quod in diffinitione dũ dicitur, quòd est habitus electiuus, implicite dictum est, quòd etiam intentiuus finis est. Et per hæc patet responsio ad omnia obiecta, duobus duntaxat exceptis, scilicet quomodo prudentia det medium virtuti morali, & non finem, cum medium sit finis: & quomodo simul generentur. Et illud quidem inferius in q.66. dicetur ac postmodũ in 2.2.q.47. consummabitur Deo duce, & diuo Thoma intercedente: hæc autem Stoica quæstio facile patet ex eo, quòd actus isti intellectus & voluntatis non solum simul fiunt, sed vnus & idem numero actus est actus vtriusque, diuersimodè tamen: percipere enim est actus intellectus formaliter, appetitus autem virtualiter: & similiter electio est actus appetitus formaliter, intellectus verò virtualiter: vt ex supradictis de actibus voluntatis patet. Nullum igitur inconueniens est ab actibus vim duplicem habentibus duas fieri simul virtutes.

Ca.vl.to.5. Ca.9.to.5.

vnde etiam qui videntur simplices, eo quòd carent mundana astutia, possunt esse prudentes secundum illud Matt.10. Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ.

¶Ad tertium dicendum, quòd naturalis inclinatio ad bonum virtutis est quædam inchoatio virtutis, non autem est virtus perfecta: huiusmodi enim inclinatio quãtò est perfectior, tantò potest esse periculosior, nisi recta ratio adiungatur, per quam fiat recta electio eorum, quæ conueniunt ad debitum finem: sicut equus currens si sit cęcus, tantò fortius impingit & læditur quantò fortius currit, & ideo etsi virtus moralis non sit ratio recta, vt Socrates dicebat, non tamen solum est secundum rationem rectam, inquantum inclinat ad id, quod est secundum rationem rectam, vt Platonici posuerunt: sed etiam oportet quòd sit cum ratione recta, vt Aristoteles dicit in 6.Ethicor.*

ARTICVLVS V.

¶Vtrum intellectualis virtus possit esse sine morali.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd virtus intellectualis possit esse sine virtute morali. Perfectio enim prioris non dependet à perfectione posterioris: sed ratio est prior appetitu sensitiuo & mouens ipsum: ergo virtus intellectualis, quæ est perfectio rationis, non dependet à virtute morali, quæ est perfectio appetitiuæ partis: potest ergo esse sine ea.

2 ¶Præterea, Moralia sunt materia prudentiæ, sicut factibilia sunt materia artis: sed ars potest esse sine propria materia: sicut faber sine ferro. ergo & prudentia potest esse sine virtutibus moralibus, quæ tamen inter omnes intellectuales virtutes maximè moralibus coniuncta videtur.

3 ¶Præterea, Prudentia est virtus bene consiliatiua: vt dicitur in 6.Ethicor.* sed multi bene consiliantur, quibus tamen virtutes morales desunt. ergo prudentia potest esse sine virtute morali.

¶SED CONTRA, Velle malum facere opponitur directè virtuti morali, non autem opponitur alicui, quod sine vitute morali esse potest: opponitur autem prudentiæ, quòd volens peccet, vt dicitur in 6.Ethicor.* non ergo prudentia potest esse sine virtute morali.

¶RESPONDEO dicendum, quòd aliæ virtutes intellectuales sine virtute morali esse possunt, sed prudentia sine virtute morali esse non potest: cuius ratio est, quia prudentia est recta ratio agibilium, non autem solum in vniuersali, sed etiam in particulari, in quibus sunt actiones: recta autem ratio præexigit principia, ex quibus ratio procedit: oportet autem rationem circa particularia procedere non solũ ex principiis vniuersalibus, sed etiam ex principiis particularibus. Circa principia quidem vniuersalia agibilium homo rectè se habet per naturalem intellectum principiorum, per quem homo cognoscit, quòd nullum malum est agendum: vel etiam per aliquam scientiam practicam, sed hoc non sufficit ad rectè ratiocinandum circa particularia: contingit enim quandoque, quòd huiusmodi vniuersale principium cognitum per intellectum, vel scientiam corrumpitur in particulari per aliquam passionem, sicut concupiscenti quando concupiscentia vincit, videtur hoc esse bonum quod concupiscit, licet sit contra vniuersale iudicium rationis. & ideo sicut homo disponit ad rectè se habendum circa principia vniuersalia per intellectum naturalem, vel per habitum scientiæ, ita ad hoc quòd rectè se habeat circa principia particularia agibilium, quę sunt fines, oportet quòd perficiatur per aliquos habitus, secundum quos fiat quodammodo homini connaturale rectè iudicare de fine, & hoc fit per virtutem moralem, virtuosus enim rectè iudicat de fine virtutis: quia qualis vnusquisque est, talis finis videtur ei, vt dicitur in 3.Ethi.* & ideo ad rectam rationem agibilium, quæ est prudentia, requiritur quòd homo habeat virtutem moralem.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ratio secundum quod est apprehensiua finis, præcedit appetitum finis: sed appetitus finis præcedit rationem ratiocinantem ad eligendũ ea, quę sunt ad finem: quod pertinet ad prudentiam: sicut etiam in speculatiuis intellectus principiorum est principium rationis syllogizantis.

¶Super Quæstionis quinquagesimæoctauæ Articulum quintum.

CIrca dicta in art.5. eiusdem quæst.8. vt subueniatur magis Nouitiis, & in principiis nõ relinquatur obscuritas, scribendum occurrit de particularitate, quomodo & quare appetitus talis facit iudiciũ tale de fine: quod est declarare illam maximam 3.Ethic. Qualis vnusquisque est, talis ei finis videtur. Sciendũ est igitur, quòd appetitui affecto ad aliquid, puta ad vindictam, ex hoc ipso, quòd afficitur ad illud, duo simul fiunt: nam in ipso fit ipsa affectio ad vindictã, & in vindicta consurgit relatio conuenientiæ ad talem appetitum: ita quòd vindicta incipit esse, & est conueniens tali appetitui, quæ prius non erat conueniẽs: non propter mutationẽ in vindicta, sed in appetitu, cõsonante autem vindicta appetitui in intellectu cõsurgit, quòd ratio iudicet eã conuenientem ex hoc, quod ratio mouetur ab appetitu sic affecto. Quia enim ratio mouetur ab appetitu, fit in ratione passiua motio, & consequenter: quia ab appetitu sic affecto mouetur ratio: fit in ratione passiua motio consonans illi affectioni: & sic ab appetitu affecto fit proportionaliter ratio, vt substat appetitui tanquam affecta, & cõueniens vindictæ, & sic quemadmodũ gustus affectus amaritudine iudicat omnia amara; ita ratio infecta, vel bene affecta iudicat secundũ illam immutationem, qua ab affecto appetitu mouetur: ita quod intus existẽs, quod prohibet extraneũ, inuenitur non solum in iudicante secundũ appetitum, sed etiã secũdum rationem, vt substat appetitui. In cuius signum ratio à tali affectione aut nõ mota, vt accidit sedata passione, aut non sufficienter mota, vt accidit passione non præualẽte: quamuis surgente, aut recte iudicat, aut à recto iudicio non omnino declinat: vt experientia testatur. Et quia prudentia est à ratione: vt substat appetitui, vt suprà didicimus, ideo appetitus affectio corrumpit existimationem prudentiæ, redundando in rationem, vt eius subiectum, & non corrũpit æstimationem artis, neque Geometriæ, vt dicitur in 6. Ethicor. Pręsentata igitur per intellectum nouiter vindicta appetitui, quia rationalis potentia est ad vtrumlibet, & determinatur à prohæresi appetitus, sua se libertate determinat ad vindictam, affectando illam, & ex hoc comitatur iudicium rationis quandoq; falsum: quando s. affectio vindictæ, & contra rationẽ recta ... & iudicat ratio affectu infecta, vindictam vt conuenientem; & sic sequitur conclusio præceptiua quòd fiat: hanc autem causam ex parte rationis, vt est subiectum prudentiæ, assignatã adiuuant duæ aliæ causæ, altera ex parte obiecti, altera ex parte communis inclinationis virium animæ: ex parte siquidem obiecti, quia ex ipsa appetitus immutatione constituitur in esse vero, dum vindicta est vere conueniens appetitui sic affecto, constat nanq; intellectum naturaliter inclinari in verum. Ex licet ex hoc non fiat obiectum cõueniens, & verum nisi secundum quid, & propterea cõtingat errare intellectum, iudicando vindictam conuenientem simpliciter, id est, sine additione, quæ tamen non est conueniens nisi secundum quid: quia appetitui sic affecto tantum: nonnullum tamen verũ est: verum secundum quid, attractiuamq; participat vim intellectus ad se: & sic affectione appetitus ad vindictã constituitur ipsa vindicta in esse vere conuenienti secundum quid, & apparenter consequenti simpliciter: quoniã appetitus animalis est primò totius suppositi, ac per hoc consequẽs vere appetitui offertur, vt consequens simpliciter ipsi appetẽti, &c. Ex parte verò communis inclinationis virium animæ, dum eas experiri videmur promptas ad operandum consonæ affectioni prædominanti: apparet enim in infirmis sitientibus, quod repræsentantur eis omnes aquæ, quas vnquam viderunt: & concupiscentibus simulachra delectabilium etiam importuna occurrunt: tanquam natura inditum sit, vt obsequium prædominanti affectioni præstent animæ vires, inter quas constat apprehensiuam vim esse. In cuius signum irato absque deliberatione præsentatur statim vindicta, seu punitio tanquam conueniens. Si ergò sit, vt qualis vnusquisque est, talis ei videatur finis: & sic appetitus corrumpit æstimationem prudentiæ.

Ca.9.to.5. Ca.4.to.5.

¶ Super

Ad secundum dicendum, quòd principia artificialium non diiudicantur à nobis benè vel malè secundum dispositionem appetitus nostri, sicut fines qui sunt moralium principia, sed solum per considerationem rationis, & ideo ars non requirit virtutem perficientem appetitum, sicut requirit prudentia.

¶Ad tertium dicendum, quòd prudentia non solum est bene consiliatiua: sed etiam benè iudicatiua & benè præceptiua: quòd esse non potest, nisi remoueatur impedimentum passionum corrumpentium iudicium, & præceptum potentiæ, & hoc per virtutem moralem.

QVAESTIO QVINQVAGESIMANONA,

De distinctione virtutum moralium secundum relationem ad passiones in quinque articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de distinctione moralium virtutum adinuicem.

¶Et quia virtutes morales, quæ sunt circa passiones distinguuntur secundũ diuersitatem passionum, oportet primò considerare in communi comparationem virtutis ad passionem. ¶Secundò distinctionem moralium virtutum secundum passiones.

¶Circa primum quæruntur quinque. ¶Primò, vtrum virtus moralis sit passio. ¶Secundò, vtrum virtus moralis possit esse cum passione. ¶Tertiò, vtrum possit esse cum tristitia. ¶Quartò, vtrum omnis virtus moralis sit circa passiones. ¶Quintò, vtrum aliqua virtus moralis possit esse sine passione.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum virtus moralis sit passio.

1.dist.23.q.1.art.3.q.2.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd virtus moralis sit passio. Medium enim est eiusdem generis cum extremis: sed virtus moralis est medium inter passiones. ergo virtus moralis est passio.

2 ¶Præterea, Virtus & vitium, cum sint contraria, sunt in eodem genere: sed quædam passiones vitia esse dicuntur, vt inuidia & ira. ergo etiam quædam passiones sunt virtutes.

3 ¶Præterea, Misericordia, quædam passio est: est enim tristitia de alienis malis, vt suprà dictum est*, hanc autem Cicero locutor egregius non dubitauit appellare virtutem, vt August. dicit in 9.de Ciuit.Dei*. ergo passio potest esse virtus moralis.

q.35.ar.8. Cap.5.to.5. Cap.5.to.5.

¶SED CONTRA est quod dicitur in 2.Ethic.* quòd passiones neque virtutes sunt, neque malitiæ.

¶RESPONDEO dicendum, quòd virtus moralis non potest esse passio: & hoc patet triplici ratione. Primò quidem quia passio est motus quidã appetitus sensitiui, vt suprà dictum est*. virtus autem moralis non est motus aliquis, sed magis principium appetitiui motus habitus quidam existẽs. Secundò quia passiones ex seipsis non habent rationem boni vel mali, bonum enim vel malum hominis est secundum rationem. vnde passiones secundum se consideratæ se habent & ad bonum & ad malum, secundum quod possunt conuenire rationi, vel non conuenire. nihil autem tale potest esse virtus: cum virtus solum ad bonum se habeat, vt sup. dictum est*. Tertiò quia dato quòd aliqua passio se habeat ad bonum solum, vel ad malum solum secundum aliquem modum, tamen motus passionis inquantum passio est principium habet in ipso appetitu & terminum in ratione, in cuius conformitatem appetitus tendit, motus autem virtutis est econuerso principium habens in ratione, & terminum in appetitu, secundum quod à ratione mouetur: vnde in diffinitione virtutis moralis dicitur in 2. Ethic. * quòd est habitus electiuus in medietate consistens, determinata ratione, prout sapiens determinabit.

q.22.art.3. q.55.art.3. Ca.6.to.5.

¶AD PRIMVM ergo dicendũ est, quod virtus secundum suam essentiam non est medium inter passiones, sed secundum suum effectum: quia scilicet inter passiones medium constituit.

¶Ad secundum dicendum, quòd si vitium dicatur habitus secundum quem quis malè operatur, manifestum est quòd nulla passio est vitium: si verò dicatur vitium peccatum, quod est actus vitiosus, sic nihil prohibet passionem esse vitium, & econtrario concurrere ad actum virtutis, secundum quod passio vel contrariatur rationi, vel sequitur actum rationis.

¶Ad tertium dicendũ, quòd misericordia dicitur esse virtus, id est virtutis actus secundum quod motus ille animi rationi seruit: quando scilicet ita præbetur misericordia, vt iustitia conseruetur, siue cum indigenti tribuitur, siue cum ignoscitur pœnitenti: vt Augustin. dicit ibidem *, si tamen misericordia dicatur aliquis habitus, quo homo perficitur ad rationabiliter miserendum: nihil prohibet misericordiam sic dictam esse virtutem. Et eadem est ratio de similibus passionibus.

Libro 9. de Ciuit. Dei, ca.5.tom.5.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum virtus moralis possit esse cum passione

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd virtus moralis cum passione esse non possit. Dicit enim Phil. in 4.Topic.* quòd mitis est qui non patitur, patiens autem qui patitur, & non deducitur: & eadem ratio est de omnibus virtutibus moralibus, ergo omnis virtus moralis est sine passione.

2 ¶Præterea, Virtus est quædam recta habitudo animæ, sicut sanitas corporis, vt dicitur in 7.Physic.* vnde virtus quædam sanitas animæ esse videtur: vt Tullius dicit in 4.de Tuscul. quæst.* passiones autem animæ dicuntur morbi quidam animæ: vt in eodem lib. Tullius dicit. Sanitas autem non compatitur secum morbum, ergo neque virtus compatitur animæ passionem.

3 ¶Pręterea, Virtus moralis requirit perfectum vsum rationis etiã in particularibus. sed hic etiam impeditur per passiones: dicit enim Philos. in 6. Ethic. * quòd delectationes corrumpunt existimationem prudentiæ. & Sallustius dicit in Catilin.* quòd non facile verum perspicit animus, vbi illa officiunt, scilicet animi passiones: virtus ergo moralis non potest esse cum passione.

lib.6.Ethi. c.5.to.5. In coniur. Catil. in tit. Cæsar. oratio, circa princip.

¶SED CONTRA est quod Aug. dicit in 14.de Ciuit. Dei*. Si peruersa est voluntas, peruersos habebit hos motus, scilicet passionum: si autem recta est, non solum inculpabiles, verùm etiam laudabiles erunt, sed nullum laudabile excluditur per virtutem moralem: virtus ergo moralis non excludit passiones, sed potest esse cum ipsis.

lib.14. de Ciuit. Dei, ca.6. & 9. tom.5.

¶RESPONDEO dicendum, quòd circa hoc fuit discordia inter Stoicos & Peripateticos, sicut August. dicit 9. de Ciui.Dei*, Stoici enim posuerunt, quòd passiones animæ non possunt esse in sapiẽte siue virtuoso: Peripatetici verò quorum sectã Arist. instituit, vt Aug. dicit in 9.de Ciui.Dei*, posuerunt quòd passiones simul cum virtute morali esse possunt, sed ad medium reductæ. Hæc autem diuersitas, sicut Aug. ibid.* dicit magis erat secundum verba, quàm secundum rerum sententias. Quia enim Stoici non distinguebant inter appetitum intellectiuum, qui est voluntas, & inter appetitum sensitiuum, qui per irascibilem & concupiscibilem diuiditur, non distinguebant in hoc passiones animæ ab aliis affectionibus humanis, quòd passionis animæ sint motus appetitus sensitiui, aliæ verò affectiones, quæ non sunt passiones animæ, sunt motus appetitus intellectiui, qui dicitur voluntas, sicut Peripatetici distinxerunt, sed solum quantum ad hoc, quòd passiones esse dicebant quascunque affectiones rationi repugnantes, quæ si ex deliberatione oriantur, in sapiente seu virtuoso esse non possunt: si autem subito oriantur, hoc in virtuoso potest accidere eo quòd animi visa, quæ appellant phantasias, non est in potestate nostra, vtrum aliquando incidant animo: & cum veniunt ex terribilibus rebus, necesse est, vt sapientis animum moueant ita vt paulisper vel pauescat metu, vel tristitia contrahatur tanquam his passionibus præuenientibus rationis officium, nec tamen approbant ista eisque consentiunt. vt August. narrat in 9.de Ciuit. Dei *, ab Aulo Gellio dictum. Si igitur passiones dicantur inordinatæ affectiones, non possunt esse in virtuoso, ita quòd post deliberationem eis consentiatur, vt Stoici posuerunt. Si verò passiones dicãtur quicunque motus appetitus sensitiui, sic possunt esse in virtuoso, secundum quod sunt à ratione ordinati. vnde Aristotel. dicit in 2.Ethicor*. quòd non bene quidam determinant virtutes impassibilitates quasdam & quietes, quoniam simpliciter dicunt, sed deberent dicere quòd sunt quietes à passionibus, quæ sunt, vt non oportet, & quando non oportet.

Ca.4.to.5. Eod. lib.9. ca.4.to.5. Loco nunc dicto ante medium. Ca.4.to.4. Ca.3.to.5.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Philosophus exemplum illud inducit sicut & multa alia in lib. logicalibus, non secundum opinionem propriam, sed secundum opinionem aliorum: hæc autem fuit opinio Stoicorum, quòd virtutes essent sine passionibus animæ. Quam philosophus excludit in 2.Ethic. * dicens virtutes non esse impossibilitates. Potest tamen dici quòd cum dicitur quòd mitis non patitur, intelligendum est secundum passionem inordinatam.

Ca.3.to.5.

¶Ad secundum dicendum, quòd ratio illa & omnes similes quas Tull. ad hoc inducit in lib.de Tuscul.quæst.* procedit de passionibus, secundũ quod significant inordinatas affectiones.

lib.4.fol.3. à prin.lib.

¶Ad ter

¶Super Quæstionis quinquagesimænonæ Articulum primum.

IN tota quæst.59. nihil scribendum occurrit, nisi in 1.artic. in responsione ad primum monere, quòd virtus moralis materiam suam (puta passiones vel operationes) eligit secundũ quosdam limites, sub quibus formã medij suscipiunt, & propterea in litera dicitur, quòd virtus moralis non est secundum essentiam media inter passiones, sed secundum effectum: quia scilicet inter passiones cõstituit medium, eligendo eas in illa quantitate, &c. qua in medio secundum rationem constituuntur. hoc enim effectus virtutis moralis est.

1.q.95.art.2. ad 2. & 2.2.q.58. art.9.& 4. dist.14.q.1. artic.1.q.2. ad 3. lib.4.Topi. ca.5. lib.7.Physic. text.17.to.2. lib.4. in fol.6. lib. libro 4. in fol 3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

¶Ad tertium dicendum, quòd passio præueniens iudicium rationis, si in animo præualeat, vt ei consentiatur, impedit consilium & iudicium rationis: si verò sequatur quasi ex ratione imperata, adiuuat ad exequendum imperium rationis.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum virtus moralis possit esse cum tristitia.

2. 2. q. 18. art. 9 & 4. dist. 14. q. 1. artic. 1. q. 2. ad 3.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd virtus cum tristitia esse non possit. Virtutes enim sunt sapientiæ effectus: secundum illud Sapien. 8. Sobrietatem & iustitiam docet, scilicet diuina sapientia, prudentiam & virtutem: sed sapientiæ conuictus non habet amaritudinem, vt postea subditur. ergo nec virtutes cum tristitia esse possunt.

2 ¶Præterea, Tristitia est impedimentum operationis, vt patet per Philosophum in 7*. & 10*. Ethic. sed impedimentum bonæ operationis repugnat virtuti, ergo tristitia repugnat virtuti.

sap. 7. 8. 10. Ethic. c. 4. & 5. 10. 5.

3 ¶Præterea, Tristitia est quædam animi ægritudo, vt Tullius eam vocat in 3. de Tusculanis quæstionibus *. sed ægritudo animæ contrariatur virtuti quæ est bona animæ habitudo, ergo tristitia contrariatur virtuti, nec potest simul esse cum ea.

lib. 4 fol 3.

¶SED CONTRA est, quòd Christus fuit perfectus virtute: sed in eo fuit tristitia, Dicit enim, vt habetur Matth. 26. Tristis est anima mea vsque ad mortem. ergo tristitia potest esse cum virtute.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut dicit Aug. 14. de Ciuit. Dei *, Stoici voluerunt pro tribus perturbationibus in animo sapientis esse tres eupathias, id est, tres bonas passiones: pro cupiditate, scilicet voluptatem, pro lætitia, gaudium, pro metu, cautionem, pro tristitia verò negauerunt posse aliquid esse in animo sapientis duplici ratione. Primò quidem, quia tristitia est de malo, quod iam accidit, nullum autem malum æstimant posse accidere sapienti: crediderunt enim, quòd sicut solum hominis bonum est virtus, bona autem corporalia nulla bona hominis sunt, ita solum inhonestum est hominis malum: quod in virtuoso esse non potest, sed hoc irrationabiliter dicitur: cum enim homo sit ex anima & corpore compositus, id quod confert ad vitam corporis conseruandam, aliquod bonum hominis est, non tamen maximum: quia eo potest homo malè vti, vnde & malum huic bono contrarium in sapiente esse potest, & tristitiam moderatam inducere.

Ca. 8. to. 5.

¶Præterea, Etsi virtuosus sine graui peccato esse possit, nullus tamen inuenitur qui absque leuibus peccatis vitam ducat, secundum illud 1. Ioann. 1. Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus. Tertiò, quia virtuosus etsi peccatum non habeat, fortè quandoque habuit, & de hoc laudabiliter dolet secundum illud 2. ad Cor. 3. Quæ secundum Deum est tristitia, pœnitentiam in salutem stabilem operatur. Quartò, quia potest etiam dolere laudabiliter de peccato alterius, vnde eo modo quo virtus moralis compatitur alias passiones rationem moderatas, compatitur etiam tristitiam. Secundò, mouebantur ex hoc quòd tristitia est de præsenti malo, timor autem de malo futuro: sicut delectatio de bono præsenti, desiderium verò de bono futuro: potest autem hoc ad virtutem pertinere, quòd aliquis bono habito fruatur, vel non habitum habere desideret, vel quòd etiam malum futurum caueat, sed quòd malo præsenti animus hominis substernatur: quòd sit per tristitiam, omnino videtur contrarium rationi, vnde cum virtute esse non potest. Sed hoc irrationabiliter dicitur: est enim aliquod malum quod potest esse virtuoso præsens, vt dictum est*, quod quidem malum ratio detestatur: vnde appetitus sensitiuus in hoc sequitur detestationem rationis, quòd de huiusmodi malo tristatur, moderatè tamen, secundum rationis iudicium: hoc autem pertinet ad virtutem, vt appetitus sensitiuus rationi conformetur, vt dictum est*, vnde ad virtutem pertinet, quòd tristetur moderatè in quibus tristandum est, sicut etiam Philos. dicit in 2. Ethic.* & hoc etiam vtile est ad fugiendum mala: sicut enim bona propter delectationem promptius quæruntur, ita mala propter tristitiam fortius fugiuntur. Sic igitur dicendum est, quòd tristitia de his, quæ conueniunt virtuti, non potest simul esse cum virtute: quia virtus in propriis delectatur: sed de his, quæ quocunque modo repugnat virtuti, virtus moderatè tristatur.

art. praced.

ar. 1. huius quæst. Ca. 6. & 7. tom. 5.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ex illa authoritate habetur, quòd de sapientia sapiens non tristatur: tristatur tamen de his quæ sunt impeditiua sapientiæ, & ideo in hiis, in quibus nullum impedimentum sapientiæ esse potest, tristitia locum non habet.

¶Ad secundum dicendum, quòd tristitia impedit operationem, de qua tristamur, sed adiuuat ad ea promptius exequenda, per quæ tristitia fugitur.

¶Ad tertium dicendum, quòd tristitia immoderata est animæ ægritudo, tristitia autem moderata ad bonam habitudinem animæ pertinet secundum statum præsentis vitæ.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum omnis virtus moralis sit circa passiones.

Infrà q. 60. art. 4. cor. lib. 2. Ethic. c. 3. to. 5. q. 31. art. 1. & q. 35. ar. ca. 7. lit. to. 5. q. 12. art. 3.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd omnis virtus moralis sit circa passiones. Dicit enim Philosophus in 2. Ethicor. * quòd circa voluptates & tristitias est moralis virtus: sed delectatio & tristitia sunt passiones, vt suprà dictum est*: ergo omnis virtus moralis est circa passiones.

2 ¶Præterea, Rationale per participationem est subiectum moralium virtutum, vt dicitur in 1. Ethic. sed huiusmodi pars animæ est in qua sunt passiones: vt suprà dictum est*. ergo omnis virtus moralis est circa passiones.

3 ¶Præterea, In omni virtute morali est inuenire aliquam passionem: aut ergo omnes sunt circa passiones, aut nulla: sed aliquæ sunt circa passiones, vt fortitudo & temperantia, vt dicitur in 3. Ethicorum*, ergo omnes virtutes morales sunt circa passiones.

Ex priorib. 4. cap. 6. & 10. tom. 3.

¶SED CONTRA est quòd iustitia, quæ est virtus moralis non est circa passiones, vt dicitur in 5. Ethic.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd virtus moralis perficit appetitiuam partem animæ ordinando ipsam in bonum rationis, est enim rationis bonum id quod est secùdum rationem moderatum seu ordinatum: vnde circa omne id, quòd contingit ratione ordinari & moderari, contingit esse virtutem moralem: ratio autem ordinat non solum passiones appetitus sensitiui, sed etiam ordinat operationes appetitus intellectiui qui est voluntas, quæ non est subiectum passionis, vt suprà dictum est*, & ideo non omnis virtus moralis est circa passiones, sed quædam circa passiones, quædam circa operationes.

q. 23. ar. 3.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd non omnis virtus moralis est circa delectationes & tristitias, sicut circa propriam materiam, sed sicut circa aliquid consequens propriam actum: omnis enim virtuosus delectatur in actu virtutis & tristatur in contrario: vnde Philoso. post præmissa * verba subdit, quòd si virtutes sunt circa actus & passiones, omni autem passioni, & omni actui sequitur delectatio & tristitia, & propter hoc virtus erit circa delectationes & tristitias, scilicet sicut circa aliquid consequens.

lib. 2. Ethic. c. 3. to. 5.

¶Ad secundũ dicendum, quòd rationale per participationem non solũ est appetitus sensitiuus, qui est subiectum passionum, sed etiam [d] voluntas in qua non sunt passiones, vt dictum est*.

D. 1159. cor. art.

¶Ad tertium dicendum, quòd in quibusdam virtutibus sunt passiones, sicut propria materia: in quibusdam autem non: vnde non est eadem ratio de omnibus, vt infrà ostendetur*.

q. 60. ar. 2.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum aliqua virtus moralis possit esse absque passione.

Inf. q. 60. ar. 2. cor.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd virtus moralis possit esse absque passione. Quanto enim virtus moralis est perfectior, tanto magis superat passiones. ergo in suo perfectissimo esse est omnino absque passionibus.

2 ¶Præterea, Tunc vnumquodque est perfectum: quando est remotum à suo contrario, & ab his quæ ad contrarium inclinant: sed passiones inclinant ad peccatum: quòd virtuti contrariatur: vnde Roman. 7. nominantur passiones peccatorum. ergo perfecta virtus est omnino absque passione.

3 ¶Præterea, Secundum virtutem Deo conformamur, vt patet per Augustinum, in libro de moribus Ecclesiæ *: sed Deus omnia operatur sine passione, ergo virtus perfectissima est absque omni passione.

lib. 1. de moribus Eccle. ca. 6. & 11. tom. 1.

¶SED CONTRA est, quòd nullus iustus est qui non gaudet iusta operatione, vt dicitur in 1. Ethicor.* sed gaudium est passio. ergo iustitia non potest esse sine passione: & multo minus aliæ virtutes.

Ca. 8. to 5.

¶RESPONDEO dicendum, quòd si passiones dicamus inordinatas affectiones, sicut Stoici posuerunt, sic manifestum est quòd virtus perfecta est sine passionibus, si verò passiones dicamus omnes motus appetitus sensitiui, sic planum est, quòd virtutes morales, quæ sunt circa passiones sicut circa propriam materiã, sine passionibus esse non possunt: cuius ratio est, quia secundum hoc sequeretur, quòd virtus moralis faceret appetitum sensitiuum omnino otiosum: non autem ad virtutem pertinet

¶Super Quæstionis sexagesimæ Articulum primum.

IN corpore articuli primi quæstionis 60. dubium occurrit, quomodo stet, quod hic dicitur, quòd ratio est sicut imperans & mouens, appetitiua autem vis sicut mota & imperata. cum doctrina superius posita, quòd imperium est actus rationis motæ ab appetitu, si enim in imperando appetitus est primum mouens, non est ratio vt imperans & appetitus imperatus à ratione simpliciter, sed vt mota est ab appetitu, ac per hoc appetitus imperatur à seipso principaliter, & consequenter ruit totus processus literæ fundatus super hoc, quòd ratio est velut agens æquiuocum, & appetitus velut patiens æquiuocè à ratione.

¶Ad hoc dicitur, quòd aliud est loqui de ratione & appetitu in genere naturæ, & aliud loqui de eis in genere motis. In genere namque naturæ iam dictum fuit, quòd distinguendum est de motione vel ad specificationem, vel ad exercitium actus, & quòd primum mouens ad specificationem pertinet ad intellectum, primum verò ad exercitium pertinet ad appetitum: in genere autem motis, quia supponitur voluntarium, ratio mouentis & moti, imperantis & imperati, non quæritur in actibus absolutè, sed in actibus voluntariis: ita quòd attenditur quis inter actus voluntarios, siue sint essentialiter intellectus, siue voluntatis, siue appetitus sensitiui, habet rationem mouentis & moti. Et quoniam hic supponitur ratio voluntarij vt cõmunis omnibus, non attenditur differentia mouentis & moti penes dependentiam à voluntate: sed quoniam distinguitur penes rationale per essentiam & rationale per participationem, & constat, quòd rationale per participationem deriuatur à rationali per essentia, & ratio est rationalis per essentiam & appetitus rationalis est per participationem, ideo ratio dicitur mouens & imperans, & appetitiua vis mota & imperata non simpliciter, sed in moralibus. Moralia enim voluntario constituuntur vt materia, ratione autem vt forma, & in rationali tantum animæ parte vt sic, fiunt vt subiecto. Sed hæc responsio non satisfacit, quia nihil speciale dicit in moralibus. Quod sic patet, aut sermo literæ cum dicit manifestum esse, quòd in moralibus ratio est mouens & imperans, appetitiua autem vis mota & imperata est de motione ad speciem, aut ad exercitium, aut ad vtrumque. si de motione ad speciem, hoc commune est tam moralibus quàm non moralibus. Et rursus ex hoc non haberetur intentum, nam ex hoc quòd bonum intellectum mouet appetitum, non habetur pluralitas specifica appetitionum magis, quàm intellectionum, nisi quia intellectiones sunt causæ & appetitiones causatæ. Imo potius haberetur fortè æqua distinctio, quia obiecta adæquata appetitionibus diuersarum specierum sunt diuersarum rationum: intellectio autem obiecti pars formalis est, quia bonum vt cognitum, mouet, si verò de motione ad exercitium, etiam hoc commune est tam moralibus quàm non moralibus, quoniam semper imperat vt mota à voluntate, vt patet superius in quæstione de imperio. Et rursus ex hoc non apparet, vnde sequatur intentum, cum in litera ex motione rationis supra appetitum non inferatur, ergo appetitiones. sed ergo appetibilia sunt diuersarum rationum, quæ constat non specificare ad motionem exercitij.

¶Ad hæc ergo dicitur, quòd quia proportio vtitur rebus, quas comparat vt distinctis, & proportione rationis ad appetitum, Author pro medio vtitur, oportet vt vtraq; vis sumatur secundum sibi propria, infra latitudinem tamen moralium, quoniam de huius speciebus generis quæstio est: ac per hoc cum principium proprium moralis esse sit ratio (eo quòd, vt Dionysius dicit, bonum hominis est secundũ rationem esse) oportet vt tam appetitiua quàm cognoscitiua vis sumatur, inquantum rationalis, & in vtraque vt rationalis pertinet, quòd ea quæ sunt subiecta rationi à propriis actibus vacèt: sed quòd exequantur imperiũ rationis, proprios actus agendo. Vnde sicut virtus membra corporis ordinat ad actus exteriores debitos, ita appetitum sensituuũ ad motus proprios ordinatos. Virtutes verò morales, quæ nõ sunt circa passiones, sed circa operationes, possunt esse sine passionibus: & huiusmodi virtus est iustitia: quia per eas applicatur voluntas ad proprium actum, qui non est passio: sed tamen ad actum iustitię sequitur gaudium ad minus in voluntate, quod non est passio: & si hoc gaudiũ multiplicetur per iustitiæ perfectionem, fiet gaudij redundantia vsque ad appetitum sensitiuum, secundum quòd vires inferiores sequuntur motum superiorum, vt suprà dictum est* : & sic per redundantiam huiusmodi, quanto magis fuerit perfectior, tantò magis passionem causat.

q. 17. ar. 7. & q. 24. ar. 3.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd virtus passiones inordinatas superat, moderatas autem producit.

¶Ad secundum dicendum, quòd passiones inordinatæ inducunt ad peccandum, non autem si sunt moderatæ.

¶Ad tertiũ dicendum, q; bonum in vnoquoq; consideratur secundũ cõditionem suæ naturæ, in Deo autẽ & angelis nõ est appetitus sensitiuus, sicut in homine. & ideo bona operatio Dei & Angeli, est omnino sine passione, sicut & sine corpore: bona autẽ operatio hominis est cũ passione, sicut & cum corporis ministerio.

QVAESTIO SEXAGESIMA, *De virtutum moralium adinuicem distinctione, in quinque articulos diuisa.*

DEINDE considerandum est de distinctione virtutum moralium adinuicem.

¶Et circa hoc quæruntur quinque. ¶Primò, vtrum sit tantum vna virtus moralis. ¶Secundò, vtrum distinguantur virtutes morales, quæ sunt circa operationes ab his, quæ sunt circa passiones. ¶Tertiò, vtrum circa operationes sit vna tantum moralis virtus. ¶Quartò, vtrum circa diuersas passiones sint diuersæ morales virtutes. ¶Quintò, vtrum virtutes morales distinguantur secundum diuersa obiecta passionum.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum sit vna tantum virtus moralis.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd sit vna tantum moralis virtus. Sicut enim in actibus moralibus directio pertinet ad rationem, quæ est subiectum intellectualium virtutum, ita inclinatio pertinet ad vim appetitiuam, quæ est subiectum moralium virtutum: sed vna est intellectualis virtus dirigẽs in omnibus moralibus actibus, scilicet prudentia. ergo etiam vna tantum est moralis virtus, inclinans in omnibus moralibus actibus.

2 ¶Præterea, Habitus non distinguuntur secundum materialia obiecta, sed secundum formales rationes obiectorum. formalis autem ratio boni, ad quod ordinatur virtus moralis, est vnum, scilicet modus rationis: ergo videtur quòd sit vna tantum moralis virtus.

3 Præterea, Moralia recipiunt speciem à fine: vt suprà dictũ est*: sed finis omnium virtutum moraliũ communi est vnus, scilicet felicitas: proprij autẽ & propinqui sunt infiniti: nõ sunt autẽ infinitæ virtutes morales. ergo videtur, quòd sit vna tantũ.

3. dist. 33. q. 1. ar. 1. q. 1.

q. 1. ar. 3.

¶SED CONTRA est quod vnus habitus non potest esse in diuersis potentiis: vt suprà dictum est*. sed subiectum virtutum moralium est pars appetitiua animæ, quæ per diuersas potentias distinguitur, vt in primo dictum est*. ergo non potest esse vna tantum virtus moralis.

¶RESPONDEO dicendũ, q; sicut suprà dictũ est*, virtutes morales sunt habitus quidã appetitiuæ partis: habitus autem specie differunt secundum speciales differentias obiectorũ, vt suprà dictũ est*, species autem obiecti appetibilis, sicut & cuiuslibet rei, attenditur secundũ formam specificam, quæ est ab agente. Est autem considerandum, quod materia patientis se habet ad agens, dupliciter. Quandoque enim recipit formam agentis secundum eandem rationẽ, prout est in agente, sicut

q. 56. ar. 2.

p. p. q. 80. ar. 2.

q. 58. ar. 8.

rum, quoniam non loquuntur de imperio regulatiuo, vt sic, quod spectat ad specificationem actus & habitus. Nec de motione & cognitione regulatiua vnita in se, quia est superioris ordinis & participata in obiectis moralium, in quibus distinguitur & implicatur vt pars formalis eorundem, sed de imperio ad exercitium actus, & de cognitione absolutè. Aliud est enim loqui de obiecto cognito, & aliud de obiecto consono rationi. Cognitio namque & consonantia, licet in hoc conueniant, quod multiplicantur secundum obiecta, regula tamen, cui consonant consonantia, non multiplicatur, & ad hanc dicitur consonans obiectum, cognitum autem vt sic, regulam non connotat.

¶Circa responsionem ad primum in eodem primo articulo dubium occurrit duplex. Primò de veritate eius, quod dicitur, scilicet, quòd prudentia dirigit in omnibus moralibus virtutum actibus est vna secundum speciem specialissimam, de tali enim vnitate & diuersitate est sermo. Secundò, penes quid attenditur vnitas specifica rationis formalis veri obiecti prudentiæ.

¶Contra primum enim est Scotus in 3. sentent. distinct. 36. articul. 2. volens, quòd sicut factibilia omnia non subsunt arti vni secundum speciem, ita nec agibilia vni prudentiæ: est enim prudentia recta agibilium ratio, sicut ars factibilium. Oppositum autem cum Aristot. 7. Ethic. Diuus Thom. hic tenet, & quod ita sit, probatur efficaciter sic, recta ratio agibilium iudicat inter agibilia diuersarum virtutum moralium, ergo est vna respectu omnium virtutum moralium. Antecedens patet in bonis & in malis. nam ad rectam rationem spectat discernere quid nunc, hic, &c. magis expediat punitio iusta acceptæ iniuriæ, an tolerare illa, similiter an magis expediat bellare an voluptates oblatas prosequi: & sic de aliis spectantibus ad diuersas virtutes, vitiáque moralia, &c. Consequentia patet ex ratione & authoritate secundi De anima, de sensu communi, vnde sicut nullus sensus proprius sufficit ad iudicandum inter sensibilia propria, nec omnes simul, ita nulla rectaratio alicuius agibilis nec omnes simul sufficiunt ad iudicandum in-

Universidad de Deusto Biblioteca

ter omnia agibilia:quæ tamẽ experimur nos iudicare recta ratione,aut ergo numerandæ sunt prudẽtiæ propriæ iuxta species agibiliũ, & præter has prudentias ponenda est cõmunis prudẽtia iudicãs inter omnia,sicut præter sensus proprios ponitur cõmunis:aut ponenda est vna sola prudentia,iudicans propria singulariter & inter omnia.Primũ nullus hactenus posuit quantũ vidi, nec rationabiliter tãta multitudo ponitur, quoniam illa sola sufficit: sicut si natura potuisset facere sensum cõmunem sine propriis, attingentem sensibilia exteriora, vtique ipsum solũ fecisset. vnde cum nihil prohibeat prudẽtiam illam vnam iudicantem inter diuersas agentiũ species cognoscere singulas species, cum enim ad singularia se extendat (vt patet 6.Ethicor.) rationabile, imo necessariũ est vnã solam esse prudentiam respectu omnium agibilium: putandum est ergo, quòd prudẽtia est virtus altioris ordinis quàm sint virtutes morales, sicut ratio per essentiã est altioris ordinis rationabilibus per participationẽ, propter quod in litera prudentia cooperatur ad virtutes morales, vt sol ad species à se productas in materiis inferioribus, & simul dũ ostẽditur ratio diuersitatis virtutum moralium, quia participationes sunt, insinuatur ratio vnitatis prudentiæ, quia per essentiam est ratio & participata ab aliis, virtus autem altioris ordinis oportet quòd habeat obiectũ proprium quoque altioris ordinis. Et propterea singulę virtutes morales habent pro obiectis singula agibilia: quædam enim sunt obiecta vnius, & quædã alterius, vt patet, ipsius autem prudentiæ obiectum est totum agibile, propter quod litera assignans prudentiæ obiectum in responsione ad primum dicit,quòd est cõtingens agibile, & non tale,vel tale agibile. Cõtingens autem agibile,quia dupliciter est obiectum prudentiæ,scilicet vt verũ & vt obiectum (vt verum quidem,inquantum iudicatur ab ipsa,& hoc spectat ad prudentiã ex parte intellectus,vt bonum autem,inquantum est finis, ad quem præcipit:& hoc spectat ad prudentiam ex parte appetitus) omnibus modis vnitatem formalem retinet:ac prudentiæ specificam dat. Sicut enim sensibile obiectum sensus communis, licet in se commune genericum sit,vnitatem specificam dat sensui cõmuni,ita agibile obiectum prudentiæ. Et rursus sicut bonum rationis in delectationibus tactus est finis vnus temperantiæ: & in timoribus & audaciis,finis vnus fortitudinis,& sic de aliis:ita bonum rationis in vniuerso genere agibilium est finis vnicus prudentiæ. Oportet enim altioris ordinis virtuti respõdere finem altioris ordinis,imo ordo mouentium exigit vt altiori motori respondeat finis, ad quem ordinentur omnes fines inferiorum, & sic accidit in proposito,dum bonum rationis in istis,& bonum rationis in illis passionibus ordinantur ad bonum rationis simpliciter, id est totaliter: & sic tam ex actu quàm ex materia & obiecto vt vero bono, habetur vnitas atoma prudẽtiæ. ¶ Nunc superest respondere secundo quæsito,& deinde satisfiet argumento Scoti. Cũ quæritur,Ergo penes quid attẽditur ista vnitas rationis veri obiecti prudentiæ? Respõderi potest & ex parte obiecti,& ex parte subiecti,si loquimur ex parte obiecti, vnitas ista attẽditur penes vnitatẽ rationis formalis,quod est cõtingens agibile,vt in litera in respõsione ad primum dicitur, contingẽs enim quod cõmune est factibili & agibili determinatũ ad agibile,vnicã rationẽ formalẽ sortitur,quæ est obiectũ prudẽtiæ,sicut ens mobile physicæ.Ex parte verò subiecti vnitas ista attẽditur penes vnitatẽ modi iudicandi,scilicet,secundũ dispositionẽ appetitus,vt Author insinuat in quæstio. de virtutibus in cõmuni art.12. omnia enim agibilia in particulari, frequẽter iudicamus secundũ dispositionẽ appetitus,nec hæc vnitas est sic ex parte subiecti quin inchoet ab obiecti natura:quia ex hoc quòd agibilia consistũt in operationibus & passionibus,quæ in nobis sunt,consurgit quòd secundũ effectum iudicemus ea vnde factibilia, quia sunt extra nos, non ex affectu, sed intellectu, iudicamus:quia ergo alia ratione verũ decernimus circa agibilia & alia circa factibilia & scientifica, & hæc specialis ratio consistit in hoc, quod est iudicare secundum dispositionem appetitus, & in hoc omnia agibilia cõueniunt: ideo omnia agibilia sub vna veri ratione ab intellectu conspiciuntur,ac per hoc vna est intelligibilis virtus dirigẽs ea.Nec obstat, quòd dispositiones appetitus,secundum quas fit iudicium,sunt diuersę,sicut non obstat vnitati scientiæ diuersitas principiorum eius, dispositiones nãq; istæ cum sint affectiones ad fines operum, & fines in operabilibus sint sicut principia in speculabilibus,sunt principia,non partes rectæ rationis,quæ est

Cap.vlt. lib.5.

est in omnibus agentibus vniuocis:& sic necesse est,quòd si agens est vnum specie, quòd materia recipiat formam vnius speciei, sicut ab igne non generatur vniuocè nisi aliquid existẽs in specie ignis. Aliquãdo verò materia recipit formã ab agente, non secundum eandẽ rationem, prout est in agente, sicut patet in generantibus non vniuocis, vt animal generatur à sole:& tũc formæ receptæ in materia ab eodẽ agẽte, non sunt vnius speciei,sed diuersificantur secundũ diuersam proportionem materię ad recipiendũ influxum agentis: sicut videmus,quòd ab vna actione solis generãtur per putrefactionẽ animalia diuersarũ specierum secundũ diuersam proportionem materiæ. Manifestum est autem quòd in moralibus ratio est sicut imperans & mouens, vis autẽ appetitiua sicut imperata & mota: non autem appetitus recipit impressionẽ rationis, quasi vniuocè, quia nõ fit rationale per essentiã, sed per participationẽ: vt dicitur in 1.Ethi.* vnde appetibilia secundũ motionem rationis constituuntur in diuersis speciebus, secundũ q̀ diuersimode se habent ad rationem: & ita sequitur, quòd virtutes morales sunt diuersæ secundũ speciẽ,& non vna tantum.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd obiectum rationis est verum: est autem eadem ratio veri in omnibus moralibus,quæ sunt contingentia agibilia. vnde est vna sola virtus in eis, dirigens scilicet prudentia. Obiectũ autem appetitiuę virtutis est bonum appetibile, cuius est diuersa ratio secundum diuersam habitudinem ad rationem dirigentem.

¶Ad secundũ dicendum, quòd illud formale est vnum genere propter vnitatem agentis: sed diuersificatur specie, propter diuersas habitudines recipientium, vt suprà dictum est*.

¶Ad tertium dicendũ, quòd moralia non habent speciem à fine vltimo, sed à finibus proximis,qui quidem & si infiniti sint numero,non tamen infiniti sunt specie.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum virtutes morales, quæ sunt circa operationes,distinguantur ab his quæ sunt circa passiones.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd virtutes morales non distinguantur adinuicem per hoc, quòd quædã sunt circa operationes,quædam circa passiones: dicit enim Philosophus in 2.Ethic.* quòd virtus moralis est circa delectationes & tristitias optimorũ operatiua: sed voluptates & tristitiæ sunt passiones quædam: vt suprà dictum est*. ergo eadem virtus, quæ est circa passiones, est etiam circa operationes, vtpote operatiua existens.

2 ¶Præterea,Passiones sunt principia exteriorum operationum.si ergo aliquæ virtutes rectificant passiones, oportet, quòd etiam per consequens rectificent operationes, eædem ergo virtutes morales sunt circa passiones & operationes.

3 ¶Præterea,Ad omnẽ operationem exteriorũ mouetur appetitus sensitiuus benè vel malè; sed motus appetitus sensitiui sunt passiones: ergo eędẽ virtutes,quæ sũt circa operationes,sunt circa passiones.

¶SED CONTRA est quod Philosophus* ponit iustitiam circa operationes; temperãtiam autem & fortitudinem & mansuetudinẽ circa passiones quasdã.

¶RESPONDEO dicendũ,quòd operatio & passio dupliciter potest cõparari ad virtutę. Vno modo sicut effectus,

virtus intellectualis, vocata prudentia.) Ad motiuum autem Scoti dicitur, quòd similitudo de arte & prudentia non currit quatuor pedibus. Constat enim ex sexto Ethicor. quòd ars est in ratione solum: & ideo contingit eius obliuisci,sicut & scientiarum, prudentia autem non: & ideo eius omnino est obliuio: vnde ad propositum dicitur quòd factibilia non sunt nec inter se,nec in suis principiis connexa, vt patet. Agibilia autem & inter se & in principiis connexa esse oportet ad vnicam rectã eorum rationem, & quòd inter se quidem adeò cõcurrant, vt hoc exigãt, patet ex frequentibus operationibus eorũ occurrentibus in humana vita, quas oportet recta ratione agibilium iudicari & eligi, quod non contingit in disparatis artibus. Non enim oportet ponere vnam artem discernentem inter actus artis sutoriæ, & nauigatiuæ, quoniam hæc discretio non eget regula practica, sed sciẽtia, vt patet. Electio autem huius artis magis quàm illius ad prudentiam spectat, sicut aliæ electiones quarũcunque operationum. In principiis autẽ connexionem exigere manifestat, quòd error in proprio principio rectę rationis respectu delectabilium redundat in errorẽ principij & conclusionis in terribilibus, & econuerso. Si quis enim rectè dispositus sit ad pericula belli subeunda,& malè circa venerea, & præualere contigerit dispositionẽ ad venerea oblato obiecto delectabili: omittet prosequi pericula belli impedientia delectationem,& ecõuerso, rectè dispositus ad abstinẽtiam à venereis, & malè circa timorẽ periculorum, imminente periculo,si timor præualuerit,omittet castitatem,ne incidat in formidatum malum, vt de Lucretia dicitur, & quotidiana experientia docere potest: & hoc,quia prudentia est in ratione,vt subest appetitui.

In cor. arti. — Ver.q.art. 13.cor. — cap.3.to.5. — q.31.art.1. — q.35.art.1. — Li.5.Ethi. in 4.c. Et 1.Ethi.c.9. & 7.to.5.

¶Super Quæstionis sexagesimæ Articulum secundum.

IN tit. artic. secundi eiusdem 60.q. aduerte, q̀ sicut dispositio est superius ad habitũ: & tamen dispositio distinguitur contra habitum appropriato cõmunioris nomine sibi, ita operatio genus est ad actus appetitus sensitiui, qui vocantur passiones,& alias operationes,& tamẽ operationes aliæ ab operationibus appetitus sensitiui appropriauerunt sibi operationis nomẽ,& cõtra passiones distinguuntur sub operationis vocabulo ea,vt puto, ratione, quia actus appetitus sensitiui hoc speciale sortiti sunt,quòd passionẽ corporalem annexã habent,alij verò hoc non exigentes in cõmuni remanserunt vocabulo. sumitur ergo hic operatio non cõmuniter, sed vt cõtra passionem distinguitur,& continet sub se actus exteriores voluntarios,vt clarius patebit.

¶In corpore articuli nota quatuor. Primò,q̀ Author distinguens bonitatis rationem in passionibus & operationibus penes habere bonitatẽ secundum commensurationem ad effectũ operantis, & habere bonitatem secundũ se, appellat primò operationes secundũ se bonas, & deinde secundũ cõmensurationem ad alterum bonas, vbi videtur sibiipsi oppositus eo,q̀ à medio in extremum alterũ declinat. operatio nãq; tripliciter potest considerari. Primò, secundũ commensurationem ad effectũ operantis. Secundò secundum se. Tertiò,secundum commẽsurationem ad alterum.& omnia ista membra in litera tanguntur. Et tamen Author secundum membrum confundit cum tertio.si enim hoc licet,quare nõ licebit confundere etiam ipsum secundum cum primo? Sed hoc nõ te moueat,quoniã iuxta subiectam materiã sermo fit.operationes nãq; distinctę contra passiones,sunt operationes ad alterum. In his autem quæ sunt ad alterum idem est dicere,secũdum se,& in ordine ad alterum:quia secundum se sunt ad alterum, & propterea licuit Authori non confundere,sed explanare secundum membrum per tertium,vt clarius in sequenti articulo explicat dicens, quòd secundũ conuenientiam operationis in seipsa accipitur ratio debiti,quod cõstat esse ad alterum:vnde non est idem iudicium de coincidentia secundi membri cum primo,vt patet.

¶Secũdò nota in calce articuli ly principaliter. Inductiuè nanq; in temperantia,fortitudine & iustitia patet passiones operationibus,& ecõuerso coniungi.In temperantia nanq; concupiscentiis iunguntur comestio,potio,generatio:in fortitudine timori & audaciæ, aggressio periculorum, prælia; in iustitia restitutionibus, emptionibus, &c. iungitur saltem amor.quia igitur vt plurimum passiones & operationes nostræ iunguntur, insinuauit Author per ly principaliter,quòd virtutes à virtutibus non sic distinguantur, quòd aliquæ circa solas passiones, aliquæ circa solas operationes:sed quia principaliter

q.59.ar.4. ad 1.

& hoc modo omnis moralis virtus habet aliquas operationes bonas,quarũ est productiua:& delectationem aliquam vel tristitiam,quæ sunt passiones, vt suprà dictũ est*. Alio modo potest comparari operatio ad virtutẽ moralem, sicut materia,circa quam est:& secundum hoc oportet alias esse virtutes morales circa operationes: & alias circa passiones. cuius ratio est, quia bonum & malum in quibusdam operationibus attenditur secundum seipsas qualitercunque homo afficiatur ad eas: inquantum scilicet bonum in eis & malum accipitur secundum rationem commensurationis ad alterum & in talibus oportet, quòd sit aliqua virtus directiua operationum secundũ seipsas, sicut sunt emptio & venditio.& huiusmodi operationes,in quibus attenditur ratio debiti vel indebiti ad alterũ:& propter hoc iustitia & partes eius propriè sunt circa operationes sicut circa propriam materiam. In quibusdam verò operationibus bonum & malum attenditur solum secundum commensurationem ad operantem, & ideo oportet in his bonum & malum considerari, secundum quòd homo benè vel malè afficitur circa huiusmodi: & propter hoc oportet, quòd virtutes in talibus sint principaliter circa interiores affectiones, quæ dicuntur animæ passiones,sicut patet de temperantia,fortitudine,& aliis huiusmodi. Contingit autem,quòd in operationibus,quæ sunt ad alterum, prætermittatur bonum virtutis propter inordinatam animi passionem:& tunc inquantum corrumpitur commensuratio exterioris operationis est corruptio iustitiæ, inquantum autem corrumpitur commensuratio interiorum passionum, est corruptio alicuius alterius virtutis,sicut cum propter iram aliquis alium percutit,in ipsa percussione indebita corrũpitur iustitia,in immoderãtia verò iræ corrũpitur mansuetudo:& idem patet in aliis. Et per hoc patet responsio ad obiecta. Nam prima ratio procedit de operatione, secundũ quòd est effectus virtutis,aliæ duæ rationes procedunt ex hoc,quòd ad idẽ cõcurrunt operatio & passio:sed in quibusdã virtus est principaliter circa operationem,in quibusdam circa passionem ratione prędicta*. (In isto art.)

ARTICVLVS III.

¶Vtrum circa operationes sit tantum vna virtus moralis.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur,quòd sit vna tantum virtus moralis circa operationes. Rectitudo enim omnium operationum exteriorum videtur ad iustitiam pertinere, sed iustitia est vna virtus, ergo vna sola virtus est circa operationes.

2 ¶Præterea, Operationes maximè differentes esse videntur, quæ ordinantur ad bonum vnius, & quæ ordinãtur ad bonum multitudinis. sed ista diuersitas non diuersificat virtutes morales. Dicit enim Philosophus in 5.Ethic.* (Cap.1.to.5.) quòd iustitia legalis, quæ ordinat actus hominum ad commune honum,nõ est aliud à virtute, quæ ordinat actus hominis ad vnum tantum, nisi secundum rationem: ergo diuersitas operationum non causat diuersitatem virtutum moralium.

3 ¶Præterea, Si sunt diuersæ virtutes morales circa diuersas operationes,oportet quòd secundũ diuersitatem operationum esset diuersitas virtutũ moralium: sed hoc patet esse falsum. nam ad iustitiam pertinet in diuersis generibus cõmutationum rectitudinem statuere: & etiam in distributionibus, vt patet in 5.Ethi.* (Cap.1.to.5.) nõ ergo diuersæ virtutes sunt diuersarum operationum.

¶SED CONTRA est,quòd religio est alia virtus à pietate,quarum tamen vtraque est circa operationes quasdam.

¶RESPONDEO dicendum,quòd omnes virtutes morales,quæ sunt circa operationes,conueniunt in quadam generali ratione iustitiæ, quæ attenditur secundum debitum ad alterum,distinguuntur autem secundum diuersas speciales rationes. cuius ratio est: quia in operationibus exterioribus ordo rationis instituitur (sicut dictum est*) (Art.præce.) non secundum proportionem ad affectionem hominis,sed secundum ipsam conuenientiam rei in seipsa,secundum quam conuenientiam accipitur ratio debiti,ex quo constituitur ratio iustitiæ. Ad iustitiam enim pertinere videtur, vt quis debitum reddat. vnde omnes huiusmodi virtutes,quæ sunt circa operationes, habent aliquo modo rationem iustitiæ: sed debitum non est vnius rationis in omnibus.aliter enim debetur aliquid æquali,aliter superiori,aliter minori,& aliter ex pacto, vel ex promisso,vel ex beneficio suscepto:& secundum has diuersas rationes debiti sumuntur diuersæ virtutes: puta religio est, per quam redditur debitum Deo, (D.677.) pietas est per quam redditur debitum parentibus, vel patriæ[d]: gratia est per quam redditur debitum benefactoribus:& sic de aliis.

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, q̀ iustitia propriè dicta est vna specialis virtus, quæ attendit perfectã rationem debiti, quòd secundũ æquiualentiam potest restitui: dicitur tamen & ampliato nomine iustitiæ secundũ quamcunque debiti redditionem,& sic non est vna specialis virtus.

¶Ad secundum dicendum, quòd iustitia quæ intendit bonum commune, est alia virtus à iustitia, quæ ordinatur ad bonum priuatum alicuius. vnde & ius commune distinguitur à iure priuato. Et Tullius* ponit vnam specialem virtutem, pietatem, quæ ordinat ad bonum patriæ: sed iustitia ordinans hominem ad bonum commune, est generalis per imperium: quia omnes actus virtutum ordinat ad finem suũ, scilicet ad bonum commune, virtus autem secundum quod à tali iustitia imperatur, etiam iustitiæ nomen accipit: & sic virtus à iustitia legali non differt nisi ratione, sicut sola ratione differt virtus operans secundum seipsam,& virtus operans ad imperium alterius.

¶Ad tertium dicendum,quòd in omnibus operationibus ad iustitiam specialem pertinentibus,est eadem ratio debiti. & ideo est eadem virtus iustitiæ, præcipuè quantum ad commutationes. fortè enim distributiua est alterius speciei à commutatiua: sed de hoc infrà quæritur*.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum circa diuersas passiones diuersæ sint virtutes morales.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur,quòd circa diuersas passiones non sint diuersæ virtutes morales. Eorum enim, quæ conueniunt in principio & fine,vnus est habitus: sicut patet maximè in scientiis: sed omnium passionum vnum est principium, scilicet amor, & omnes ad eundem finem terminantur, scilicet delectationem, vel tristitiam: vt suprà habitum est*. ergo circa omnes passiones est vna tantum moralis virtus.

2 ¶Præterea, Si circa diuersas passiones essent diuersæ virtutes morales, sequeretur quòd tot essent virtutes morales,quot passiones: sed hoc patet esse falsum: quia circa oppositas passiones est vna & eadem virtus moralis: sicut fortitudo circa timores & audacias, temperantia circa delectationes & tristitias: non ergo oportet, quòd circa diuersas passiones sint diuersę virtutes morales.

3 ¶Præterea, Amor, concupiscentia & delectatio sunt passiones, specie differentes, vt suprà habitum est*. sed circa omnes has est vna virtus, scilicet temperantia: ergo virtutes morales non sunt diuersæ circa diuersas passiones.

¶SED CONTRA est quòd fortitudo est circa timores & audacias, temperantia circa concupiscentias, mansuetudo circa iras: vt dicitur in 3.* & 4.* Ethic.

¶RESPONDEO dicendum,quòd non potest dici, quòd circa omnes passiones sit vna sola virtus moralis. Sunt enim quædam passiones ad diuersas potentias pertinentes: aliæ nanque pertinent ad irascibilem, aliæ ad concupiscibilem, vt suprà* dictum est: nec tamen oportet, quòd omnis diuersitas passionum sufficiat ad virtutes morales diuersificandas. Primò quidem, quia quædam passiones sunt, quę sibi opponuntur secundum contrarietatem, sicut gaudium & tristitia, timor & audacia,& alia huiusmodi, & circa huiusmodi passiones sic oppositas oportet esse vnam & eandem virtutem: cum enim virtus moralis in quadam medietate consistat, medium in contrariis

paliter circa passiones, vel principaliter circa operationes, vt materiam propriam sunt.

¶Tertiò nota ex corpore articuli, quomodo ex concursu passionis & operationis circa idem plures virtutes politicæ fiunt, vt postmodum cum de vitiis tractabitur, quomodo specificationes eorum fiãt melius, ipse discutere scias. Hinc enim habes, quòd percussor ex ira duabus contrariatur virtutibus, iustitiæ & mansuetudini, similiter adulter temperantiã & iustitiam violat: & sic de aliis.

¶Quartò nota quòd ex his,quę dicuntur in hoc articulo,duo habentur. Primum est, quòd bonum & malum in operationibus sic attenditur secundum seipsas,vt nihil referat qualitercunque homo operans efficiatur ad ipsas. Secundum est, quòd virtutes morales omnes sunt circa vtrasque passiones scilicet, & operationes, sed differentia est,quia aliquæ principaliter operationes,aliquæ principaliter passiones bonificant, hæc autem duo etsi prima facie videantur sibi aduersari, quia si non refert in bono iustitiæ, quomodo pars efficiatur, oportet iustitiam non principaliter, sed solum operationes respicere. Non apparet etiam quomodo verificetur, quòd iustitia sit secũdario circa passiones, cum restituens debitum satisfaciat iustitiæ, quocunque id animo faciat. Sed si diligentius doctrina Authoris inspiciatur, videbuntur omnia consona & vera. In operatione nanque ad alterum, puta emptione, restitutione, &c. est duo considerare, primò bonitatem propriam, secundò communem. Communis bonitas est, quæ ad omnes actus virtutum exigitur. Et consistit in illis quatuor generalibus conditionibus insinuatis per quatuor virtutes Cardinales requisitis ad omnem virtutis perfectæ actum, vt ponitur in secũdo Ethicorum, scilicet rectitudine, firmitate, moderatione, & discretione. propria autem bonitas est, quam ex propria ratione vt contra alios distinguitur, sortitur: & secundum propriam bonitatem actus iustitiæ nihil refert, quo quis animo actum faciat, dummodo commẽsuratum alteri faciat. Secundum verò omnem bonitatem ad actum iustitiæ virtutis requisitam refert, quo quis animo restituat, emat, vẽdat, &c. & sic iustitia, & vniuersaliter virtus boni-

li.2.de inuent. fo.4 ad finem lib. — 2.2.q.61. art.1. — Infrà ar.5. cor. — q.25.art.1. & 2. — q.23.ar.4. — li.3. Eth.c. 6.& 10.& lib.4.c.4. & 5.to.5. — q.23.ar.1.

ficatiua operationum eſt principaliter circa operationes, & ſecundario circa paſſiones, quia eſt principaliter circa bonitatem propriam operationi, & ſecundario circa communem. Quomodo autem virtutes circa paſſiones ſint principaliter, ſecundario circa operationes clarum eſt: temperantia enim & liberalitas principaliter reſpiciunt affectum, & conſequenter operationes vt prouenientes ab effectibus, propterea in huiuſmodi maximè conſideretur affectus, in illis autem opus ipſum. lutione, pari ratione potuiſſet poni fortitudo in voluntate, & conſequenter propriè in Deo: quoniam ipſa reſpicit paſſionem audaciæ: & operationem, puta debellationem hoſtium, & ſecundum iſtam operationem conſtat, quòd poteſt attribui Deo. Et tamen Author expreſsè negat de fortitudine: quia eſt circa paſſiones. Dicendum eſt ergo, vt mihi videtur, quòd Author aliena opinione ſuperius in prima parte, & in libro contra Gentiles, vbi ex propoſito hæc non tractantur: & ſequens alios in anterioribus ſcriptis antequam ad ſummam ſpeculam huius Summæ aſcendiſſet, illa dixit, nunc verò ſecundum propriam ſententiã determinat ſic, quòd in ſecunda ſecundæ, in qua etiam altius proſpexit, confirmat hanc determinationem: & ratio eſt (vt ibi dicitur) quia iſtæ virtutes non reſpiciunt operationes ſecundum ſe, vt reſpicit iuſtitiam & partes eius, ſed vt aliqualiter ſe habent ad paſſiones amoris, ſcilicet pecuniæ & ſpei in illa. Et propterea nec iſtæ virtutes ſunt in Deo niſi metaphorice, aut ſecundum aliquid, & eodem modo dicendum eſt de veritate, quam in primo contra Gentiles numerat inter virtutes circa actiones, & non paſſiones, omnes enim hic dicuntur circa paſſiones.

¶In eodem 5. articu. nota Nouitie, duo in litera. Primum eſt, quòd cum ibi dicitur, quòd vnum obiectum paſſionis apprehenditur ſenſu vel imaginatione, vel etiam ratione, non eſt ſermo de aliqua re obiecta, vna ſecundum numerum, aut ſpeciem ſed de vnitate obiecti paſſionis vt obiectum eſt illius. verbi gratia, de amabili, de concupiſcibili, de delectabili, &c. quorum quodlibet vnum ſpecie obiectum paſſionis multa rerum genera eſt comprehendens. *Art. præ.* *artic. 1. & 4. huius quæſt.*

¶Secundum eſt, quòd cum in litera concluditur, quòd virtutes morales diſtinguuntur vel ſecundum diuerſas materias, vel diuerſas paſſiones, vel diuerſa obiecta, tres modos enumeranit non ſubordinatos, ſed diſparatos, coincidentes tamen quandoque. Diuerſitas nanque materiæ abſque diuerſitate paſſionis & obiecti, faciens diuerſitatem virtutum inuenitur in magnificentia & magnanimitate, quarum vtraque eſt circa ſpeciem, vtraque circa arduum, ſed in diuerſa materia, pecunia, & honore. Et idem apparet in liberalitate & philotimia. diuerſitas verò paſſionis abſque diuerſitate materiæ & obiecti, faciens diuerſas virtutes, inuenitur in fortitudine & manſuetudine, quarum vtraque circa tale malum: & vtraque circa arduum ſecundum

¶Super Quæſtionis ſexageſimæ Articulum quintum.

OMiſſis ſigillatim articulis tertio & quarto, quia ille in ſecundo articulo, & hic in quinto tangitur, in articulo quinto dubiũ primo occurrit ſimpliciter & ad hominem de ſubiecto numeratarum virtutum, ſed diſcuſſio ſimpliciter ſingularum in propriis tractatibus in ſecunda ſecundæ erit: diſcuſſio verò ad hominem hic occurrit. Videtur enim Author ſibi ipſi contrarius de ſubiecto liberalitatis & magnificentiæ. Nam hic vtranque ponit in appetitu ſenſitiuo, illam in concupiſcibili, hanc in iraſcibili, & circa paſſiones ſicut alias enumeratas virtutes. In tertio autem ſentẽtiarum diſtinctione trigeſimatertia articulo quarto quæſtio. 3. & in primo cõtra Gentiles cap. 93. & quod plus vrget, ſuperius in prima parte quæſtione 21. articul. 1. ad primum expreſsè ponit eas in voluntate, & non in parte ſenſitiua, & circa operationes, vt diſtinguuntur contra paſſiones.

¶Ad hoc dicitur, quòd tã liberalitas quàm magnificentia reſpicit paſſionem & operationem, illam propinquè, hanc remotè & quod inquãtum reſpicit operationem cum ſua materia, puta ſumptus pecuniæ, eſt in voluntate, pro quanto reſpicit paſſionem, eſt in concupiſcibili, & probatur hanc eſſe mentem Authoris, quia vti pecunia, quod eſt principalis actus iſtarum virtutum, eſt actus volũtatis, quia vti eſt actus voluntatis, vt patet ſuperius. Sed iſta ſolutio nihil valet, quia cùm vna virtus nõ poſſit eſſe in duabus potentiis ſubiectiuè æqualiter, aut liberalitas erit in concupiſcibili: vt ſubeſt voluntati, aut econuerſo. non ſecundum, vt patet, nec primum, niſi ratione electionis participatæ, quod eſt commune omnibus virtutibus appetitus ſenſitiui: ergo. Pr terea, Author in prima parte non ſolum affirmat has eſſe in voluntate, ſed negat eas eſſe in parte ſenſitiua vnde ponere vtrunque ſubiectũ, cõtradicit illi. Præterea, Stante iſta ſo- *In corp. ar.*

paſſionibus ſecundum eandem rationem inſtituitur. ſicut & in naturalibus idem eſt medium inter cõtraria, vt inter album & nigrum. Secundò, quia diuerſæ paſſiones inueniuntur ſecundũ eundem modum rationi repugnantes: puta ſecundum impulſum ad id, quod eſt contra rationem, vel ſecundum retractationem ab eo, quod eſt ſecundum rationem, & ideo diuerſæ paſſiones concupiſcibilis non pertinent ad diuerſas virtutes morales: quia eorũ motus ſecundũ quẽdam ordinem ſeinuicem conſequuntur; vtpote ad idem ordinati: ſcilicet ad conſequendum bonum, vel ad fugiendum malum: ſicut ex amore procedit concupiſcentia, & ex concupiſcentia peruenitur ad delectationem. Et eadẽ ratio eſt de oppoſitis: quia ex odio ſequitur fuga vel abominatio, quæ perducit ad triſtitiam. Sed paſſiones iraſcibilis non ſunt vnius ordinis, ſed ad diuerſa ordinantur: nam audacia & timor ordinantur ad aliquod magnum periculum, ſpes & deſperatio ad aliquod bonum arduum: ira autem ad ſuperandum aliquod contrarium, quod nocumentum intulit: & ideo circa has paſſiones diuerſę virtutes ordinãtur, vtpote temperantia circa paſſiones concupiſcibilis, fortitudo circa timores & audacias, magnanimitas circa ſpem & deſperationem, manſuetudo circa iras.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd omnes paſſiones cõueniunt in vno principio & fine communi, non autem in vno proprio principio ſeu fine: vnde hoc non ſufficit ad vnitatem virtutis moralis.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut in naturalibus idem eſt principium, quo receditur ab vno principio, & acceditur ad aliud, & in rationalibus eſt eadem ratio contrariorum: ita etiam virtus moralis, quæ in modum naturæ, rationi conſentit, eſt eadem contrariarum paſſionum.

¶Ad tertium dicendum, quòd illæ tres paſſiones ad idem obiectum ordinantur ſecundum quendam ordinem, vt dictum eſt*: & ideo ad eandem virtutem moralem pertinent.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum virtutes morales diſtinguantur ſecundum diuerſa obiecta paſſionum.

AD QVINTVM ſic proceditur. Videtur, quòd virtutes morales non diſtinguantur ſecundum obiecta paſſionum. Sicut enim ſunt obiecta paſſionum, ita ſunt obiecta operationum: ſed virtutes morales, quæ ſunt circa operationes, non diſtinguuntur ſecundum obiecta operationum: ad eandem enim virtutem iuſtitiæ pertinet emere vel vendere domum, & equum: ergo etiam nec virtutes morales, quæ ſunt circa paſſiones diuerſificantur per obiecta paſſionum.

2 ¶Præterea, Paſſiones ſunt quidã actus, vel motus appetitus ſenſitiui: ſed maior diuerſitas requiritur ad diuerſitatẽ habituum, quàm ad diuerſitatẽ actuum: diuerſa igitur obiecta, quæ non diuerſificant ſpeciem paſſionis, non diuerſificabunt ſpeciem virtutis moralis. ita ſcilicet quòd de omnibus delectationibus erit vna virtus moralis: & ſimiliter eſt de aliis.

3 ¶Præterea, Magis & minus nõ diuerſificant ſpeciem, ſed diuerſa delectabilia non differunt niſi ſecundum magis & minus: ergo omnia delectabilia pertinent ad vnam ſpeciem virtutis: & eadem ratione omnia terribilia, & ſimiliter de aliis: non ergo virtus moralis diſtinguitur ſecundum obiecta paſſionum.

4 ¶Præterea, Sicut virtus eſt operatiua boni, ita eſt impeditiua mali: ſed circa cõcupiſcẽtias bonorũ ſunt diuerſæ virtutes, ſicut tẽperantia circa concupiſcentias delectationum tactus, & eutrapelia circa delectationes ludi. ergo etiam circa timores malorum debent eſſe diuerſæ virtutes.

¶SED CONTRA eſt quòd caſtitas eſt circa delectabilia venereorũ, abſtinentia verò eſt circa delectabilia ciborũ, & eutrapelia circa delectabilia ludorum.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd perfectio virtutis ex ratione dependet: perfectio autem paſſionis ex ipſo appetitu ſenſitiuo: vnde oportet quòd virtutes diuerſificentur ſecundum ordinem ad rationem, paſſiones autem ſecundum ordinem ad appetitum. Obiecta igitur paſſionum ſecundum quòd diuerſimode ordinantur ad appetitum ſenſitiuum, cauſant diuerſas paſſionum ſpecies, ſecũdum verò quòd comparantur ad rationem, cauſant diuerſas ſpecies virtutum: non eſt autem idem motus rationis & appetitus ſenſitiui, vnde nihil prohibet, aliquam differentiam obiectorum cauſare diuerſitatem paſſionum, quæ non cauſat diuerſitatem virtutum, ſicut quando vna virtus eſt circa multas paſſiones: vt dictum eſt*: & aliquam etiam differentiam obiectorum cauſare diuerſitatem virtutum, quæ non cauſat diuerſitatem paſſionum: cum circa vnam paſſionem, puta delectationem, diuerſæ virtutes ordinentur. Et quia diuerſę paſſiones ad diuerſas potentias pertinentes ſemper pertinent ad diuerſas virtutes (vt dictum eſt*) ideo diuerſitas obiectorum, quæ reſpicit diuerſitatem potentiarum, ſemper diuerſificat ſpecies virtutum, puta quòd aliquid ſit bonum abſolutè, & aliquid bonũ cum aliqua arduitate. & quia ordine quodam ratio inferiores hominis partes regit, & etiam ſe ad exteriora extendit, & ideo etiam ſecundum quòd vnũ obiectum paſſionis apprehenditur ſenſu vel imaginatione, aut etiam ratione, & ſecundum etiam quòd pertinet ad animam, corpus, vel exteriores res, diuerſam habitudinem habet ad rationem: & per conſequens natum eſt diuerſificare virtutes: bonum igitur hominis, quod eſt obiectũ amoris, concupiſcentiæ & delectationis, poteſt accipi vel ad ſenſum corporis pertinens, vel ad interiorẽ animæ apprehenſionem: & hoc ſiue ordinetur ad bonum hominis in ſeipſo, vel quãtũ ad corpus, vel quantum ad animam, ſiue ordinetur ad bonũ hominis in ordine ad alios. & omnis talis diuerſitas propter diuerſum ordinem ad rationẽ diuerſificat virtutem. Sic igitur ſi conſideretur aliquod bonũ, ſi quidẽ ſit per ſenſum tactus apprehenſum & ad conſiſtentiã humanæ vitæ pertinens in indiuiduo, vel in ſpecie (ſicut ſunt delectabilia ciborũ & venereorum) erit pertinẽs ad virtutẽ tẽperãtiæ: delectationes autem aliorum ſenſuum, cùm non ſint vehementes, non præſtant aliquam difficulta-

ſecundum diuerſam paſſionem, timorem, atque audaciam, & iram verſatur. Diuerſitas demum obiecti abſque diuerſitate materiæ & paſſionis diuerſitatem virtutũ faciens, inuenitur in veritate, amicitia, & eutrapelia, ſeu vrbanitate, omnes enim circa dicta & facta humana & delectationem ſeu amorem ſecundum diſtincta ſunt obiecta, ſcilicet manifeſtationem, affabilitatem, & delectationem. Coincidentia autem manifeſta eſt in temperantia & fortitudine, quarum materia & paſſio & obiectum diuerſificantur. *Cap. 3. to. 5.*

¶In eodem articulo in calce corporis articuli aduerte, quòd litera corrupta eſt, nec in aliquo codice inuenire potui verum textũ. Vnde quia Ariſtotelẽ affert ex ſecundo Ethic. corrigendum duxi quò ad tres dictiones, quarum duæ ſunt mutandæ, & vna delẽda: vbi igitur in litera dicitur, quòd ſecũdum Ariſtot. ſunt vndecim virtutes morales circa paſſiones: mutetur numerus vndenarius in numerum denarium, & legatur, ſunt decẽ. Vbi verò enumerando virtutes vltimo loco, dicit & iuſtitia, delendum eſt, vt eutrapelia ſit vltima, cum verò poſt ſubiungit, Si igitur addatur iuſtitia, quæ eſt circa operationes, erunt omnes duodecim, mutetur duodenarius in vndenarium, & legatur, erunt omnes vndecim. Ratio autem quare litera ſaluari non poteſt, eſt, tum quia refert ſe ad Ariſtotelem, qui, vt patet in ſecundo Ethic. duodecim medietates ponit, ſed decem virtutes & duas paſſiones, & vltra has iuſtitiam & virtutes rationales, tum quia iuſtitia nõ eſt virtus circa paſſiones, ſed operationes. vt patet 5. Ethicorum, & hic in articulo tertio. Et ſcito Nouitie, quòd Author cum nota illationis cõcludens numerum virtutum moralium, dicẽdo, Sic igitur patet, quòd ſecũdum Ariſtotelem, &c. non infert ex hoc articulo ſolo, ſed iuncto præcedenti in quo fortitudinẽ & manſuetudinem diſtinxit ex tertio & quarto Ethicorum: & propterea enumerãdo virtutes, has connumerauit, licet earum in hoc articul. non meminerit. *li. 4. Ethi. c. 6. to. 5.* *lib. 4. Eth. c. 8. to. 5.* *lib. 2. Ethi. c. 7. & lib. 4. Ethic. to. 5.* *D. 815.*

¶In reſponſionibus ad argumenta eiuſdem articuli diligentius notato primam, tertiam & vltimam. Primam quidem, quia ex ea habes differentiam inter vnicam operationẽ & vnicam paſſionem in diuerſificãdo virtutem ex hoc quòd paſſio repugnat rationi, operatio autem non. Et ſubtiliter dixit, quia quum habitudo ad rationẽ conſtituat virtutis obiectũ, & diuerſa habitudo diuerſum obiectum, paſſio quæ ſecundum ſe importat aliquid abducens à ratione, importat aliquid egens virtute ad cõſonam redden-

tem rationi: & ideo circa eas non ponitur aliqua virtus, quæ eſt circa difficile, ſicut & ars: vt dicitur in 2. Ethi.* bonum autem non ſenſu, ſed interiori virtute apprehenſum, ad ipſum hominem pertinens ſecundum ſeipſum, eſt ſicut pecunia, & honor: quorum pecunia ordinabilis eſt de ſe ad bonum corporis, honor autem conſiſtit in apprehenſione animæ: & hæc quidẽ bona conſiderari poſſunt vel abſolutè, ſecundũ quòd pertinent ad cõcupiſcibilẽ, vel cum arduitate quadã, ſecundũ quòd pertinent ad iraſcibilẽ. Quæ quidem diſtinctio nõ habet locũ in bonis, quæ delectant tactum: quia huiuſmodi ſunt quædã infima, & cõpetunt homini, ſecundum quod conuenit cum brutis. Circa bonum igitur pecuniæ abſolutè ſumptũ, ſecundum quod eſt obiectũ concupiſcẽtiæ vel delectationis aut amoris, eſt liberalitas: circa bonum autem huiuſmodi cũ arduitate ſumptum, ſecundũ quòd eſt obiectũ ſpei, eſt magnificentia, circa bonum verò, quod eſt honor: ſi quidẽ ſit abſolute ſumptũ, ſecundũ quod eſt obiectum amoris, ſic eſt quædã virtus, quæ vocatur philotimia, id eſt amor honoris. ſi verò cũ arduitate conſideretur, ſecundum quòd eſt obiectũ ſpei, ſic eſt magnanimitas. vnde liberalitas & philotimia videntur eſſe in concupiſcibili, magnificẽtia verò & magnanimitas in iraſcibili. Bonum verò hominis in ordine ad aliũ non videtur arduitatẽ habere: ſed accipitur vt abſolutè ſumptũ, prout eſt obiectum paſſionum cõcupiſcibilis. quod quidem bonum poteſt eſſe alicui delectabile ſecundũ quòd præbet ſe alteri, vel in his, quæ ſerio fiunt, id eſt in actionibus per rationẽ ordinatis ad debitũ finem: vel in his, quæ fiunt ludo, id eſt actionibus ordinantis ad delectationem tantum: quæ non eodem modo ſe habent ad rationem ſicut prima. In ſeriis autẽ ſe exhibet aliquis alteri dupliciter. Vno modo, vt delectabilem decentibus verbis & factis: & hoc pertinet ad quandam virtutem, quam Ariſtot.* nominat amicitiam, & poteſt dici affabilitas. Alio modo præbet ſe aliquis alteri, vt manifeſtum, per dicta & facta: & hoc pertinet ad aliam virtutem, quàm nominat veritatem: manifeſtatio enim propinquius accedit ad rationem quàm delectatio, & ſeria quàm iocoſa: vnde & circa delectationes ludorum eſt virtus, quam Philoſophus* eutrapeliam nominat: Sic igitur patet, quod ſecũdum Ariſto.* ſunt vndecim virtutes morales circa paſſiones, ſcilicet fortitudo, temperãtia[d], liberalitas, magnificentia, magnanimitas, philotimia, manſuetudo, amicitia, veritas, eutrapelia & iuſtitia: & diſtinguuntur ſecundum diuerſas materias, vel ſecũdum diuerſas paſſiones, vel ſecundum diuerſa obiecta. Si igitur addatur iuſtitia, quæ eſt circa operationes, erunt omnes vndecim.

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd omnia obiecta eiuſdẽ operationis ſecundum ſpeciem, eandem habitudinem habent ad rationem, non autem omnia obiecta eiuſdem paſſionis ſecundum ſpeciem: quia operationes non repugnant rationi ſicut paſſiones.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd alia ratione diuerſificantur paſſiones, & alia dam ipſam rationi, & ſecundum diuerſas proprij obiecti materias diuerſimodè ad rationem ſe habere poteſt, & ſic diuerſa virtutum obiecta conſtituet. Operatio autem quia ſecundum ſe rationi non repugnat ſecundum omnem ſui obiecti materiam, eodẽ modo ad rationem ſe habet, tertia autem, quia hic habes quaſi exceptionem ab illa maxima, Magis & minus non variant ſpeciẽ. Dico autem quaſi exceptionem: quia reuera non eſt exceptio, ſed per accidens magis & minus variant hic ſpeciem, quia per adiunctam eis diuerſam ſpecificè habitudinẽ ad rationem, vt in litera dicitur. Vltima autem quia aurea eſt tota & ſemper memoriæ mandanda, vnum tamen reſtat mirandum in hac materia, quare Ariſtot. nullam virtutem moralem poſuit circa pſsionem triſtitiæ propriam illi, & tot circa delectationes paſſionum, ſi ſuſcepta eſſet hic prouincia aſſignãdæ ſufficientiæ virtutũ moralium, reddẽda eſſet ratio, ſed quia nec Author hoc ſuſcepit, nec Ariſto. modo exponitur: alteri loco reſeruetur. *In corp. ar.* *Cap. 4. par. 4.* *In corp. ar.*

virtutes: ſicut dictum eſt*.

¶Ad tertium dicendum, quòd magis & minus non diuerſificant ſpeciem niſi propter diuerſam habitudinem ad rationem.

¶Ad quartum dicendum, quòd bonum fortius eſt ad mouendum quàm malum: quia malum non agit niſi virtute boni, vt Dionyſius dicit 4. cap. De Diui. no.* vnde malum non facit difficultatem rationi, quæ requirat virtutem niſi ſit excellens, quod videtur eſſe vnum in vno genere paſſionis. Vnde circa iras non ponitur niſi vna virtus, ſcilicet manſuetudo: & ſimiliter circa audacias vna ſola, ſcilicet fortitudo. Sed bonum ingerit difficultatẽ, quæ requirit virtutem, etiam ſi non ſit excellens in genere talis paſſionis: & ideo circa concupiſcentias ponuntur diuerſæ virtutes morales, vt dictum eſt*.

QVAESTIO SEXAGESIMAPRIMA, De virtutibus cardinalibus, in quinque articulos diuiſa.

DEINDE conſiderandum eſt de virtutibus cardinalibus. ¶Et circa hoc quærũtur quinque. ¶Primò, vtrum virtutes morales debeant dici cardinales, vel principales. ¶Secundò, de numero earũ. ¶Tertiò, quæ ſint. ¶Quartò, vtrũ differant abinuicem. ¶Quintò, vtrum diuidantur conuenienter in virtutes politicas, & purgatorias, & purgati animi, & exemplares.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum virtutes morales debeant dici cardinales vel principales.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd virtutes morales nõ debeant dici cardinales ſeu principales. Quę enim ex oppoſito diuiduntur, ſunt ſimul natura (vt dicitur in Prædicamentis*) & ſic vnum non eſt altero principalius: ſed omnes virtutes ex oppoſito diuidunt genus virtutis. ergo nullæ earum debent dici principales.

2 ¶Præterea, Finis principalior eſt his quæ ſunt ad finem. ſed virtutes theologicæ ſunt circa finem, virtutes autem morales ſunt circa ea, quæ ſunt ad finem: ergo virtutes morales nõ debent dici principales ſeu cardinales, ſed magis theologicæ.

3 ¶Præterea, Principalius eſt quod per eſſentiam, quàm quod eſt per participationem: ſed virtutes intellectuales pertinent ad rationale per eſſentiam: virtutes autem morales pertinent ad rationale per participationem: vt ſuprà dictum eſt*. ergo virtutes morales non ſunt principales ſed magis virtutes intellectuales.

¶SED CONTRA eſt quod Ambroſ. dicit ſuper Lucam*, exponens illud, Beati pauperes ſpiritu. Scimus virtutes eſſe quatuor cardinales: ſcilicet temperãtiam, iuſtitiam, prudentaim, fortitudinem: hæ autem ſunt virtutes morales. ergo virtutes morales ſunt cardinales.

¶RESPONDEO dicendum, quòd cum ſimpliciter de virtute loquimur, intelligimus loqui de virtute humana, virtus autem humana (vt ſuprà dictum eſt*) ſecundum perfectam rationem virtutis dicitur, quæ requirit rectitudinem appetitus: huiuſmodi enim virtus nõ ſolum facit

¶Super Quæſtionem ſexageſimamprimam.

IN tit. quæſt. 61. aduerte Nouitie, Cardinalis vocabulum ab Ambroſio fortè primũ introductum à cardine ſecundum Grammaticam deriuatum, quia nõ niſi metaphoricè virtuti cõuenit, & metaphoræ à ſcientia eiectæ ſunt ab Ariſtot. in 2. Politico. idcirco Author metaphoram explanans, in quo ſenſu diſputandum ſit in primi articuli titulo, ait cardinales ſeu principales: cardines enim ſuſtinentes oſtium principia ſunt ſuſtinendi fixéque verſandi oſtij. Et inde cardinales illæ dicuntur res ſeu dignitates, quæ quaſi ſuſtinent, formántque alias, quaſi ſuper eas innixas, quod eſt principatum tenere, & inde virtutes illæ dictæ ſunt cardinales, quæ virtuoſam vitam ſuſtinent, & ſuper quas vniuerſa ſtudioſa vita firmatur, ac opera propria explet, quod eſt eſſe inter virtutes principales ſimpliciter, non reſpectu huius vel illius. Et nota Nouitie, quòd non quęritur de principalibus habitibus, ſed virtutibus, ita quòd in ratione & latitudine virtutis vt ſic, quæritur an principaliter debeatur moralibus, quod eſt cõparare morales intellectualibus. Duo enim tãtum poſita ſunt virtutũ genera humanarum, de quibus tantum Author teſtatur in corpore ſe loqui. Et hoc propter virtutes theologicas. *Infr. q. 66. art. 4. cor. Et 3. di. 33. q. 1. ar. 5. q. 2. Et ver. q. 1. art. 12. ad 24. & q. 5. arti. 1. ad 2. 4. & 11.* *In poſt præ'ica. de ſimul. to. 1.* *q. 1?. ar. 1. & 2.* *lib. 5. in Lucam c. 6.*

¶Super Quæſtionis ſexageſimæprimæ Articulum primum.

IN artic. 1. quæſtio. 61. nota vir ſpeculatiue reſponſionẽ ad primum *q. 56. ar. 3.*

& inde aspicies quàm benè de analogia nominum alibi scripserimus.

¶Super Quæstionis sexagesimæprimæ Articulum secundum.

IN articulo secundo eiusdem quæstio. 61. reseruatur responsio ad primum ad articulum tertium 66. quæstionis. vbi ex proposito penes nobilitatem comparatio erit intellectualium & moralium virtutum.

q.58.art.3. ad argu.1. & q.57.art. 4.

¶Super Quæstionis sexagesimæprimæ Articulum tertium.

IN articul.3. mandabis memoriæ, quòd dupliciter istæ quatuor virtutes dicuntur principales, vel vt genera, vel gratia præcipuæ materiæ.

¶Super Quæstionis sexagesimæprimæ Articulum quartum.

IN articulo quarto, manda memoriæ redundátiam virtutum & eius causam. & modum habes in litera, quòd redúdat altera in alteram, quia potens in maius, potest in minus, & ex victoria maioris habilior mens redditur ad vincendum minora.

facultatem bene agendi, sed ipsum etiam vsum boni operis causat: sed secundum imperfectã rationem virtutis dicitur virtus, quæ non requirit rectitudinem appetitus, quia solũ facit facultatẽ bene agendi, non autem causat boni operis vsum: constat autem, quòd perfectum est principalius imperfecto. & ideo virtutes, quæ continent rectitudinem appetitus, dicuntur principales: huiusmodi autem sunt virtutes morales, & inter intellectuales sola prudentia, quæ etiam quodam modo moralis est secundũ materiam, vt ex supradictis* patet. vnde conuenienter inter virtutes morales ponuntur illæ, quæ dicuntur principales, seu cardinales.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quod quando genus vniuocum diuiditur in suas species, tunc partes diuisionis ex æquo se habent secundum rationem generis, licet secũdum naturam rei vna species sit principalior & perfectior alia: sicut homo aliis animalibus. Sed quando est diuisio alicuius analogi, quod dicitur de pluribus secundum prius & posterius, tunc nihil prohibet, vnum esse principalius altero, etiam secundum communem rationem: sicut substantia principalius dicitur ens, quàm accidens, & talis est diuisio virtutum in diuersa genera virtutum, eo quod bonum rationis non secundum eundem ordinem inuenitur in omnibus.

¶Ad secundum dicendum, quòd virtutes theologicæ sunt supra hominem, vt suprà dictum est*. Vnde non propriè dicuntur virtutes humanæ, sed superhumanæ, vel diuinæ.

q.58.art.3. ad 3.

¶Ad tertium dicendũ, quòd aliæ virtutes intellectuales & prudentia etsi sint principaliores, quàm morales, quantum ad subiectum: non tamen sunt principaliores quantum ad rationem virtutis, quæ respicit bonum, quod est obiectum appetitus.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum sint quatuor virtutes cardinales.

Inf.q.66. ar.1. & 4. co. & 2. 2. prolo. & q. 123. art 11. & q. 141 art 7. & 3. dist.33.q.1. ar.1.q.3. & ver.q.1.ar. 2.ad 25. & 26. & q.5 art.1.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd non sint quatuor virtutes cardinales. Prudentia enim est directiua aliarum virtutum moralium, vt ex supradictis* patet: sed id quod est directiuum aliorum, principalius est. ergo prudentia sola est virtus principalis.

2 ¶Præterea, Virtutes principales sunt aliquo modo morales: sed ad operationes morales ordinamur per rationem practicam & appetitum rectum: vt dicitur in 6. Ethi.* ergo solæ duæ virtutes cardinales sunt.

lib.6.Ethi. c.2.tom.5.

3 ¶Præterea, Inter alias etiam virtutes vna est principalior altera: sed ad hoc, quòd virtus dicatur principalis, non requiritur quòd sit principalis respectu omniũ, sed respectu quarundam. ergo videtur, quòd sint multo plures principales virtutes.

Cap.36.

¶SED CONTRA est quod Greg. dicit in 2. Moralium*, in quatuor virtutibus tota bona operis structura consurgit.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd numerus aliquorum accipi potest, aut secundum principia formalia, aut secundum subiecta, & vtroque modo inueniuntur quatuor cardinales virtutes: principium enim formale virtutis, de qua nunc loquimur, est rationis bonum: quod quidem dupliciter potest considerari. Vno modo secundum quod in ipsa consideratione rationis cõsistit: & sic erit vna virtus principalis, quæ dicitur prudentia. Alio modo secundum quòd circa aliquid ponitur rationis ordo, & hoc vel circa operationes, & sic est iustitia: vel circa passiones, & sic necesse est esse duas virtutes: ordinem enim rationis necesse est ponere circa passiones, considerata repugnantia ipsarum ad rationem: quæ quidem potest esse dupliciter. Vno modo secundum quòd passio impellit ad aliquid contrarium rationi, & sic necesse est quòd passio reprimatur: & ab hoc denominatur temperantia. Alio modo secundum quòd passio retrahit ab eo, quod ratio dictat: sicut timor periculorum vel laborum: & sic necesse est, quòd homo firmetur in eo, quod est rationis, ne recedat, & ab hoc denominatur fortitudo. Et similiter secundum subiecta idem numerus inuenitur. Quadruplex enim inuenitur subiectum huius virtutis, de qua nunc loquimur, scilicet [d] rationale per essentiam, quod prudẽtia perficit, & rationale per participationem, quòd diuiditur in tria,

D.1199.

id est in voluntatem, quæ est subiectum iustitiæ: & in concupiscibilem, quæ est subiectum temperantiæ: & in irascibilem, quę est subiectum fortitudinis.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd prudentia est simpliciter principalior omnibus, sed aliæ ponuntur principales, vnaquæque in suo genere.

¶Ad secundum dicendum, quòd rationale per participationem diuiditur in tria, vt dictum est*.

In isto ar.

¶Ad tertium dicendum, quòd omnes aliæ virtutes, quarum vna est principalior alia, reducuntur ad prædictas quatuor, & quantum ad subiectum, & quantum ad rationes formales.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum aliæ virtutes magis debeant dici principales, quàm istæ.

Ar. priori & posteriori & locis ibi notatis. Et 3.di.33. q.2. art.1. q.4.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quòd aliæ virtutes magis debeant dici principales, quàm istæ. Id enim quod est maximum in vnoquoque genere, videtur esse principalius, sed magnanimitas operatur magnum in omnibus virtutibus, vt dicitur in 4. Ethic.* ergo magnanimitas maximè debet dici principalis virtus.

Li.4. Eth. c.3.

2 ¶Præterea, Illud, per quod aliæ virtutes firmantur, videtur esse* maximè principalis virtus. sed humilitas est huiusmodi: dicit enim Greg.* quod qui cæteras virtutes sine humilitate congregat, quasi paleas in ventum portat: ergo humilitas videtur esse maximè principalis.

Homil. 7. in Euang. & in psal. 3. pœnitentiali.

3 ¶Pręterea, Illud videtur esse maximè principale quod est perfectissimum, sed hoc pertinet ad patientiam, secundum illud Iacobi 1. Patientia opus perfectum habet. ergo patientia debet poni principalis.

¶SED CONTRA est, quod Tullius in sua Rhetorica* ad has quatuor omnes alias reducit.

Libr. 2. de inuent. à med.

Art.præce.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd sicut suprà* dictum est, huiusmodi quatuor virtutes cardinales accipiuntur secundum quatuor formales rationes virtutis, de qua loquimur. Quæ quidem in aliquibus actibus vel passionibus principaliter inueniuntur, sicut bonũ consistens in consideratione rationis, principaliter inuenitur in ipso rationis imperio, non autem in consilio, neque in iudicio, vt suprà dictum est*. Similiter autem bonum rationis prout ponitur in operationibus secundum rationem recti & debiti, principaliter inuenitur in cõmutationibus vel distributionibus, quæ sunt ad alterum cum æqualitate. Bonum autem refrænandi passiones, principaliter inuenitur in passionibus, quas maxime difficile est reprimere, scilicet in delectationibus tactus: bonum autem firmitatis ad stãdum in bono rationis contra impetum passionum, præcipuè inuenitur in periculis mortis: contra quæ difficillimum est stare. Sic igitur prædictas quatuor virtutes dupliciter considerare possumus. Vno modo secundum cõmunes rationes formales: & secundum hoc dicuntur principales, quasi generales ad omnes virtutes, vt puta, quòd omnis virtus, quæ facit bonum, in consideratione rationis, dicatur prudentia: & quòd omnis virtus, quæ facit bonum debiti & recti in operationibus dicatur iustitia: & omnis virtus, quæ cohibet passiones & deprimit, dicatur temperantia: & omnis virtus, quæ facit firmitatem animi cõtra quascunque passiones, dicatur fortitudo. & sic multi loquuntur de istis virtutibus, tam sacri Doctores, quàm etiam Philosophi: & sic aliæ virtutes sub ipsis continentur. Vnde cessant omnes obiectiones. Alio verò modo possunt accipi, secundum quòd istæ virtutes denominantur ab eo, quod est præcipuum in vnaquaque materia, & sic sunt speciales virtutes contra alias diuisæ: dicuntur tamen principales respectu aliarum propter principalitatem materiæ, puta quòd prudentia dicatur, quæ pręceptiua est, iustitia quę est circa actionęs debitas inter æquales, temperantia, quæ reprimit concupiscentias delectationum tactus: fortitudo, quæ firmat contra pericula mortis. Et sic etiam cessant obiectiones: quia aliæ virtutes possunt habere aliquas alias principalitates: sed istæ dicuntur principales ratione materiæ, vt suprà dictum est.

q.57.art.5.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum quatuor virtutes cardinales differant abinuicem.

Inf.q.66. ar.1.co. & 2.2. q. 123. ar.2. & 11. col. 2. q. 149. ar.co. princ & 3. dist. 33. q.5. 1.ar.1. q.3. & ver. q. 1.ar.12. ad 16. & 13. & 1.Ethi. lec.8.co.1. & 3. Li.22. mor. c.1.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quòd quatuor prædictæ virtutes non sint diuersæ virtutes, & abinuicem distinctæ. Dicit enim Gregor. in 22. Moral.* Prudentia verò non est, quæ iusta, & temperans, & fortis non est, nec fortitudo temperantia, quę fortis, iusta & prudens non est, nec fortitudo integra, quæ prudens, tẽperans & iusta non est: nec* vera iustitia, quæ prudens, & fortis & temperans non est. hoc autem non contingeret, si prædictæ quatuor virtutes essent abinuicem distinctæ: diuersæ enim species eiusdem generis non denominant se inuicem. ergo prædictæ virtutes non sunt abinuicem distinctæ.

2 ¶Præterea, Eorum quæ abinuicem sunt distincta, quod est vnius, non attribuitur alteri: sed illud quod est temperantiæ, attribuitur fortitudini. Dicit enim Ambros. in 1. lib. de offic.* Iure ea fortitudo vocatur, quando vnusquisq; seipsum vincit, nullis illecebris emollitur, atque inflectitur. De temperantia etiam dicit, quòd modum vel ordinem seruat omnium, quæ vel agenda vel dicenda arbitramur. ergo videtur, quòd huiusmodi virtutes non sunt abinuicem distinctæ.

lib.1.ca.36. to.1.

3 ¶Præterea, Philoso. dicit in 2. Ethic.* quòd ad virtutem hæc requiruntur. Primum quidem si sciens, deinde si eligens, & eligens propter hoc. tertium autem si fermè & immobiliter habeat & operetur: sed horum primum videtur ad prudentiã pertinere, quæ est recta ratio agibilium. Secundum scilicet eligere ad temperantiam, vt aliquis non ex passione, sed ex electione agat, passionibus refrænatis. Tertiũ, vt aliquis propter debitum finem operetur, rectitudinem quandã continet, quæ videtur ad iustitiam pertinere: aliud, scilicet firmitas & immobilitas pertinet ad fortitudinem. ergo quælibet harum virtutum est generalis ad omnes virtutes. ergo non distinguuntur abinuicem.

Ca.4.to.5.

¶SED CONTRA est quod Augu. dicit in lib. De moribus Eccles.* quòd quadripartita dicitur virtus ex ipsius moris vario affectu: & subiungit de prædictis quatuor virtutibus, prædictæ ergo quatuor virtutes sunt abinuicem distinctæ.

lib.1.ca.15. to.1

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est*, prædictę quatuor virtutes dupliciter à diuersis accipiũtur. quidam enim accipiunt eas prout significant quasdam generales conditiones humani animi, quæ inueniuntur in omnibus virtutibus, ita scilicet quòd prudẽtia nihil sit aliud, quàm quędam rectitudo discretionis in quibuscunque actibus, vel materiis: iustitia verò sit quædam rectitudo animi, per quam homo operatur quod debet in quacunque materia: temperantia verò sit quædam dispositio animi, quæ modum quibuscũque passionibus vel operationibus imponit, ne vltra debitum efferantur: fortitudo verò sit quædam dispositio animæ, per quam firmetur in eo quod est secundum rationem contra quoscunque impetus passionum, vel operationum labores. Hæc autem quatuor sic distincta non important diuersitatem habituum virtuosorum quantum ad iustitiam, temperantiam, & fortitudinem: cuilibet enim virtuti morali ex hoc quod est habitus, conuenit quædam firmitas, vt à contrario non moueatur: quod dictum est ad fortitudinem pertinere: ex hoc verò, quod est virtus, habet quòd ordinetur ad bonum, in quo importatur ratio recti vel debiti, quòd dicebatur ad iustitiam pertinere: in hoc verò, quod est virtus moralis, rationem participans, habet quòd modum rationis in omnibus seruet, & vltra se non extendat, quod dicebatur pertinere ad temperantiam: solum autem hoc quod est discretionem habere (quod attribuebatur prudentiæ) videtur distingui ab aliis tribus, inquantum hoc ipsius rationis per essentiam, alia verò tria important quandam participationem rationis per modum applicationis cuiusdam ad passiones vel operationes. Sic igitur secundum prædicta prudentia quidem esset virtus distincta ab aliis tribus: sed aliæ tres non essent virtutes distinctę abinuicem. Manifestũ est enim quòd vna & eadem virtus, & est habitus & est virtus, & est moralis. Alij verò melius accipiunt has quatuor virtutes secundum quòd determinantur ad materias speciales. vnaquæque quidem illarum ad vnam materiam, in qua principaliter laudatur illa generalis cõditio, à qua nomen virtutis accipitur, vt suprà dictum est*. & secundum hoc manifestum est, quòd prędictę virtutes sunt diuersi habitus secundum diuersitatem obiectorum distincti.

art.præce.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Gregorius loquitur de prædictis quatuor virtutibus secundum primam acceptionem. Vel potest dici, quòd istę quatuor virtutes denominantur abinuicem per redundantiam quandam. id enim quod est prudentiæ, redundat in alias virtutes, inquantum à prudentia diriguntur: vnaquæque verò aliarum redundat in alias ea ratione, quòd qui potest quod est difficilius, potest & id quod minus est difficile. Vnde qui potest refrænare concupiscentias delectabilium secundum tactum, ne modum excedat, quod est difficillimum, ex hoc ipse redditur habilior, vt refrænet audaciam in periculis mortis, ne vltra modum procedat, quod est longe facilius: & secundum hoc fortitudo dicitur temperata: temperantia etiam dicitur fortis ex redundantia fortitudinis in temperantiam: inquantum scilicet ille, qui per fortitudinem habet animum firmum contra pericula mortis, quod est difficillimum, est habilior vt retineat animi firmitatem contra impetus delectationem: quia, vt dicit Tullius in 1. De offic.* non est consentaneum, vt qui metu non frangitur, cupiditate frangatur: nec qui inuictum se à labore præstiterit, vinci à voluptate aliquãdo possit. Et per hoc etiam patet respõsio ad secundum. Sic enim temperantia in omnibus modum seruat, & fortitudo contra illecebras voluptatum, animũ seruat inflexum, vel inquantum istæ virtutes denominant quasdam generales cõditiones virtutum, vel per redundantiam prædictam.

lib.1.in ca. cuius titulus est, vera magnanimitas in duobus positissimum sita.

¶Ad tertium dicẽdum, quòd illæ quatuor generales virtutum conditiones, quas ponit Philosophus*, non sunt propriæ prædictis virtutibus, sed possunt eis appropriari secundum modum iam dictum*.

lib.2. Ethi c.4.to.5.

In corp.ar.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum virtutes cardinales conuenienter diuidantur in virtutes politicas, purgatorias, purgati animi, & exemplares.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur, quòd incõuenienter huiusmodi quatuor virtutes diuidantur in virtutes exemplares, purgati animi, purgatorias, & politicas. Vt enim Macrobius dicit in 1. super somnium Scipionis*, virtutes exemplares sunt, quæ in ipsa diuina mente consistunt: sed Philosophus in 10. Ethic.* dicit, quòd ridiculum est Deo iustitiam, fortitudinem, temperantiam, & prudentiam attribuere. ergo virtutes huiusmodi non possunt esse exemplares.

3.di.33. q.1. ar.4. ad 2. & di.34.q. 1.ar.1. arg. 6. & ad eius so. Et veri. q. 26. art.8. ad 2. & ver.q.5. ar.4. ad 7.

lib.1. c.8.in f l.2.

lib.10.Eth. c.8.

2 ¶Præterea, Virtutes purgati animi dicuntur, quæ sunt absque passionibus. Dicit enim ibidem Macrobius*, quòd temperantiæ purgati animi est terrenas cupiditates non reprimere, sed penitus obliuisci, fortitudinis autem passiones ignorare, non vincere. Dictum est autem suprà* quòd huiusmodi virtutes sine passionibus esse non possunt. ergo huiusmodi virtutes purgati animi esse non possunt.

lib.1.fo.2.

q.59.art.2. & 5.

3 ¶Præterea, Virtutes purgatorias dicit esse eorum, quæ quadam humanorũ fuga, solis se inserunt diuinis: sed hoc videtur esse vitiosum. Dicit enim Tullius in 1. De offic.* Quòd qui despicere se dicunt ea, quæ plerique mirantur, scilicet imperia, & magistratus, his nõ modò laudi, verum etiam vitio dandum puto. ergo non sunt aliquæ virtutes purgatoriæ.

In loco sup. citato.

4 ¶Præterea, Virtutes politicas esse dicit*, quibus boni viri reipublicæ consulunt, vrbésq; tuentur: sed ad bonum commune sola iustitia legalis ordinatur: vt Philosophus dicit in 5. Ethico.* ergo aliæ virtutes non debent dici politicæ.

Macrob. vt suprà.

Cap.1.to.5.

¶SED CONTRA est quod Macrobius ibidem dicit*, Plotinus inter Philosophiæ professores cum Platone princeps, Quatuor sunt, inquit, quaternarum genera virtutum: ex his primæ politicæ vocantur, secũdę purgatorię, tertiæ autem iam purgati animi, quartę exemplares.

lib.1.in fol. 2.libri.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd sicut Augu. dicit in lib. de moribus Ecclesiæ*, Oportet, quòd anima aliquid sequatur ad hoc, quòd ei possit virtus innasci & hoc Deus est, quem si sequimur, benè viuimus. patet igitur, quod exemplar humanæ virtutis in Deo præexistat, sicut & in eo pręexistũt omnium rerum rationes: Sic igitur virtus potest considerari, vel prout est exemplariter in Deo, & sic dicuntur virtutes exemplares: ita scilicet,

Cap.6.to.1.

¶Super Quæstionis sexagesimæprimæ Articulum quintum.

IN corpore articuli quinti eiusdem quæstionis 61. aduerte, quòd distinctio virtutum moraliũ in politicas, purgatorias, & purgati animi non est distinctio virtutum secundum essentiam, sed secundum statum & actus perfectionem. illimet nanque habitus, qui modo sunt virtutes politicæ, quia passiones ad mentem reducunt, proficiunt in tantum, vt passiones auferant, & vsque adeo ascendunt, vt passionum obliuiscantur, vt in responsione ad secundum ex Plotino habes. Potes etiam inspicere hanc esse mentem Authoris ex hoc quòd virtutes purgati animi dicit esse beatorum. Cõstat enim ex quæstione sexagesimaseptima inferius, quòd eædem virtutes morales perseuerant in patria differentes secundum status perfectionem & actus. Memento tamen, quòd hic non distinctas has secũdum essentiam à moralibus dicimus, comprehendẽdo sub moralibus acquisitas & infusas morales: purgatoriæ nanque & purgati animi morales infusæ sunt secundum essentiam, politicæ autẽ morales acquisitæ secundum veritatem: quicquid Plotinus putauerit in homine diuino.

¶In responsione ad primum eiusdem articuli aduerte, quòd Scotus in tertio sententia. distinctione trigesimatertia somniauit virtutes morales, quæ sunt circa passiones, posse poni in Angelis & in Deo tali ratione, Angelus in puris naturalibus potest velle mihi bonum temperãtiæ, ergo in eo potest esse virtus temperantiæ, & eadem ratione in Deo sublata omni imperfectione. antecedens probatur, quia voluntas Angeli nõ est imperfecta, ita vt oporteat ipsam carere hac bona volitione seu electione. Consequentia probatur, quia talis electio est actus temperantiæ: probatur, Ego habitu temperantię eligo mihi tale bonum, ergo eiusdem rationis habitu potest mihi quilibet velle tale bonum, quia per mihi & tibi nõ variatur ratio formalis habitus. Præterea, Angelus præsentato sibi per intellectum obiecto temperantiæ, potest rectè eligere quid sibi faciendum esset, si conuenirent sibi delectationes tactus, ergo potest in eo esse habitus temperantiæ. probatur: quia ex frequentatis huiusmodi electionibus fit temperantia.

Universidad de Deusto Biblioteca

quòd ipsa diuina mens in Deo dicatur prudentia, temperantia verò cóuersio diuinæ intentionis ad seipsum, sicut in nobis téperantia dicitur per hoc, quòd concupiscibilis conformatur rationi: fortitudo autem Dei est eius immutabilitas, iustitia verò Dei est obseruatio legis æternæ in suis operibus, sicut Plotinus dixit*. Et quia homo secundum suam naturam est animal politicum, virtutes huiusmodi, prout in homine existunt, secundum conditionem suæ naturæ, politicæ vocantur, prout scilicet homo secundum has virtutes rectè se habet in rebus humanis gerendis: secundum quem modum hactenus de his virtutibus locuti sumus. Sed quia ad hominem pertinet, vt etiam ad diuina se trahat quantum potest: vt etiam Philosophus dicit in 10. Ethi.* & hoc nobis in sacra scriptura commendatur multipliciter (vt est illud Matth.5. Estote perfecti, sicut & Pater vester cælestis perfectus est) necesse est ponere quasdam virtutes medias inter politicas, quæ sunt virtutes humanę, & exemplares, quę sunt virtutes diuinæ. quæ quidem virtutes distinguuntur secundum diuersitatem motus, & termini: ita scilicet, quòd quædam sunt virtutes tráseuntium, & in diuinam similitudinem tendentium, & hæ vocantur virtutes purgatoriæ: ita scilicet quòd prudentia omnia mundana, diuinorum cótemplatione, despiciat, omnémq; animæ cogitationem in diuina sola dirigat, temperantia verò relinquat, inquantum natura patitur, quæ corporis vsus requirit: fortitudinis autem est, vt anima non terreatur propter excessum à corpore & accessum ad superna, iustitia verò est, vt tota anima consentiat ad huiusmodi propositi viam. Quædam verò sunt virtutes iam assequentium diuinam similitudinem, quæ vocantur virtutes iam purgati animi: ita scilicet, quòd prudentia sola diuina intueatur, temperantia terrenas cupiditates nesciat, fortitudo passiones ignoret, iustitia cum diuina mente perpetuo fœdere societur, eam scilicet imitando: quas quidem virtutes, dicimus esse beatorum, vel aliquorum in hac vita perfectissimorum.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Philosophus loquitur de his virtutibus secundum quòd sunt circa res humanas: puta iustitia circa emptiones vel venditiones, fortitudo autem circa timores, temperantia circa concupiscentias: sic enim ridiculum est, eas Deo attribuere.

¶Ad secundum dicendum, quòd virtutes humanæ sunt circa passiones, scilicet virtutes hominum, in hoc mundo cóuersantium: sed virtutes eorú, qui plenam beatitudinem assequuntur, sunt absque passionibus. Vnde Plotinus dicit*, quòd passiones politicæ virtutes molliunt, id est ad medium reducunt: secundæ scilicet purgatoriæ, auferunt: tertiæ, quæ sunt purgati animi, obliuiscuntur: in quartis, scilicet exemplaribus nefas est nominari, quamuis dici possit, quòd loquitur hic de passionibus, secundum quod significant aliquos inordinatos motus.

¶Ad tertium dicendú, quòd deserere res humanas vbi necessitas imponitur, vitiosum est. aliàs est virtuosum, vnde parum suprà Tullius præmittit, His forsitan cócedendum est rempublicam nó capessentibus, qui excellenti ingenio doctrinæ se dederunt: & his qui aut valetudinis imbecillitate, aut aliqua grauiori causa impediti à republica recesserunt, cum eius administrandæ potestaté aliis laudémque concederent. quod consonat ei, quod Aug. dicit 19. De ciuit. Dei*, Otium sanctú quærit charitas veritatis: negotium iustum suscipit necessitatis charitatis: quam sarcinam si nullus imponit, percipiendæ atque intuendæ vacandum est veritati: si autem imponitur, suscipienda est propter charitatis necessitatem.

¶Ad quartum dicendum, quòd sola iustitia legalis directè respicit bonum commune. sed per imperium omnes alias virtutes ad bonum commune trahit, vt in 5. Ethi.* dicit Philos. Est enim considerandú quod ad politicas virtutes secundum quòd hic dicuntur, pertinet non solum bene operari ad commune: sed etiam bene operari ad partes communis, scilicet ad domum vel aliquam singularem personam.

QVAESTIO SEXAGESIMASECVNDA, De virtutibus Theologicis, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de virtutibus theologicis.

¶Et circa hoc quæruntur quatuor. ¶Primò, vtrum sint aliquæ virtutes theologicæ. ¶Secúdò, vtrum virtutes theologicæ distinguuantur ab intellectualibus & moralibus. ¶Tertiò, quot & quę sint. ¶Quartò, de ordine earú.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum sint aliquæ virtutes theologicæ.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd non sint aliquæ virtutes theologicæ. Vt enim dicitur in 6. Ethic.* virtus est dispositio perfecti ad optimum. dico autem perfectú quòd est dispositum secundum naturam: sed id quod est diuinum, est supra naturá hominis, ergo virtutes theologicę non sunt virtutes hominis.

2 ¶Præterea, Virtutes theologicæ dicuntur quasi virtutes diuinæ: sed virtutes diuinæ sunt exemplares, vt dictum est*, quę quidem non sunt in nobis, sed in Deo. ergo virtutes theologicæ non sunt virtutes hominis.

3 ¶Præterea, Virtutes theologicæ dicuntur, quibus ordinamur in Deum, qui est primum principium & vltimus finis: sed homo ex ipsa natura rationis & voluntatis habet ordinem ad primum principium & ad vltimum finem. non ergo requiruntur aliqui habitus virtutum theologicarum, quibus ratio & voluntas ordinetur in Deum.

¶SED CONTRA est, quòd præcepta legis sunt de actibus virtutum: sed de actibus fidei, spei, & charitatis dantur præcepta in lege diuina. Dicitur enim Eccles. secundo. Qui timetis Deum, credite illi. Item, Sperate in illum. Item, Diligite illum. ergo fides, spes, & charitas sunt virtutes in Deum ordinantes: ergo theologicæ.

¶Ad primum horum neganda est sequela: & ad eius probationem negandum est assumptum. quia actus, quo mihi aliquis vult bonum temperantiæ, non est actus temperantiæ, sed amicitiæ. & quum probatur, quia ego eligo mihi hoc bonum per temperantiam, ergo & quilibet mihi, &c. & antecedens potest negari, & consequentia nihil penitus valet: antecedens quidem deficit: quia aliud est velle mihi bonum temperantiæ, & aliud velle mihi in actu exercito bonum obiectum temperantiæ, id est, medium in delectationibus tactus. Primum enim desidero mihi, etiam intemperatus, secundum non primum habet actum temperantiæ pro obiecto. Secundò, exercet ipsum temperantiæ actum. vnde potes distinguere, vt vel sic intelligant, Moralia velle bonum temperantiæ potest intelligi dupliciter. Primò, vt est actus exercitus temperantiæ, secundò, vt est actus voluntatis habens pro obiecto actum temperantiæ, vt volitum. Si primo modo sumitur, sic assumptum est verum, quòd ego mihi volo hoc bonum per habitum temperantiæ: sed sequela nihil penitus valet, quia habitus temperantiæ non nisi ad habentem se extendit, tum quia est electiuus, ac per hoc eorum tantum, quæ in nostra sunt potestate, tum quia bonum reddit habenté & opus eius bonum, non alterius: tum quia est agibilis, quo nos sumus formaliter boni, & non est sicut ars domificatiua, factibilis extra nos. Vnde cum dicitur, quòd per mihi & tibi non variatur ratio formalis habitus: respondetur, quòd falsum est, quia per mihi & tibi, id est in me & extra me, variatur ratio formalis & generica habitus: vnde virtutes morales ab artibus distinguuntur genere, quia illæ sunt eius quod in me, & istæ eius quod extra, vt patet in sexto Ethicor. & miror, imò stupeo, quomodo in mentem huius docti viri cadere potuit ista propositio, cum constet quòd intemperata mater vult & conatur filiam habere castam, non per habitum temperantiæ, vt patet, nec per actú temperantiæ, quia ex frequétatis huiusmodi volitionibus & conatibus erga filiam tantum, núquam ipsa mater fiet casta. Si verò secundo modo sumatur, iam ex dictis constat, quòd sic velle bonum temperantiæ siue in se, siue in alio, non est actus temperantię. sed amoris naturalis ad se, & amicitiæ ad alterum.

¶Ad secundum dicitur, quòd velleitas illa, qua quis deliberat, se sic electurum & facturum, sibi conueniret, & si sit actus bonus vel malus moraliter & ad speciem illius obiecti pertinens, non est tamen actus illius habitus, neque perfectus qui dicitur ab habitu neque imperfectus qui generat habitum frequentatus, vt patet de habitu magnificentiæ, quamuis enim pauper frequenter deliberet se velle magnifica facere si posset, nunquam tamen postea erit magnificus nisi in potentia, quamuis propinqua: vt dicitur in quarto Ethicorum, & ratio signatur ex secundo Ethicorum, quia fabricando, fabri, abstinendo, abstinentes, fortia operando, fortes, & vniuersaliter ipsos actus virtutum exercendo, & non solum volendo virtuosi efficimur. Cui autem deest materia virtutis alicuius, non potest se exercere in actu illius virtutis: licet possit appetere exercitium illius: & propterea sicut magnificentia non generatur in eo, qui magnos sumptus nó exercet, quamuis vellet si posset, ita temperantia non generatur in eo qui concupiscentias delectabilium tactus non moderatur, quamuis vellet si posset. Et quamuis huius velle, si posset, in nobis ad eandem speciem reducatur, ad quam spectat ipsum exercitium, quia actus exercitus in nobis speciem cóstituens, obiectum fit volitionis, & ad suam trahit speciem, in Angelis tamen, in quibus huiusmodi actus exerciti non possunt cadere secundum effectum, nec speciem aliquam constituunt, nec volitionem ad speciem trahunt, sed sunt in huiusmodi volitione actus iustitiæ, qua eorum voluntas eligit: in omnibus etiam conditionatis obiectis subesse diuinæ legi. Et hæc dicta sufficiant, ne irrisui simus Philosophis, ponendo vniuocè virtutes politicas in substantiis separatis.

¶Super Quæstionis sexagesimæsecundæ Articulum primum.

IN primo articulo quęstionis sexagesimæ secundæ notanda sunt duo. Primo qualitas rationis, quòd scilicet ratio in litera posita procedit ex altera propositione credita, & altera scita: creditur enim, quòd simus ordinati ad beatitudinem supernaturalem. Scitur autem, quòd ad proportionatas operationes per totam vitam fini supernaturali, oportet proportionata principia quoque supernaturalia adesse: & quia conclusio sequitur debiliorem partem: ideo conclusio non est simpliciter scita. & propterea Author in litera dicit, quòd etiam ab hoc istę virtutes dicuntur diuinæ, quia ex sola diuina doctrina sciuntur. Secundò qualitas harum virtutum. Cum enim finis in operabilibus sit principium & beatitudo per hoc, quod est finis vltimus sit primum principiú, oportet supponere quòd prima principia proxima bonarú operationú habét beatitudinem pro obiecto, sicut apparet in nobis respectu felicitatis naturalis: in parte nanque apprehensiua habemus habitum principiorum quo inditú est, vt beatitudo sit appetéda, omne bonum prosequendum, omne malum fugiendum, & si qua sunt huiusmodi beatitudini annexa. In parte autem appetitiua habemus naturalé inclinationem in bonum proprium, quæ plus est quá virtus. vnde consequens est, vt ad beatitudinem supernaturalem proportionaliter ordinemur in vtraque parte: & sic prima principia rectarum operationum ad huiusmodi felicitatem ordinátia, vt ei cómensurata de ipso vltimo fine Deo, sed vt obiecto supernaturalis beatitudinis erút in intellectu & in appetitu: ita inchoátia per modum habitus Deú sic sumptú in méte nostra sicut principia naturalia stabiliunt in ea finem naturalem. Et hoc est, quod in litera dicitur, quòd per ista principia, quæ vocantur virtutes theologicę, ita ordinamur ad beatitudinem supernaturalem, sicut per principia naturalia ad finem cónaturalé. Sunt ergo istę virtutes de fine táquam de obiecto proprio: de virtutibus autem, quæ sunt de his, quæ sunt ad finem supernaturalem quasi proportionatæ, infra erit sermo: sunt enim virtutes morales infusæ, vt patebit.

Vide in Macrobio loco citato in arg. Sed contra.

Cap.7.to.5.

Vbi suprà.

Ca.19.to.5.

Cap 1.

¶RESPONDEO dicendú, quòd per virtutem perficitur homo ad actus, quibus in beatitudinem ordinatur: vt ex suprà dictis patet*. est auté duplex hominis beatitudo siue felicitas, vt suprà dictum est*. Vna quidem proportionata humanæ naturæ, ad quam scilicet homo peruenire potest per principia suæ naturæ. Alia autem est beatitudo naturam hominis excedens, ad quam homo sola diuina virtute peruenire potest secundum quandam diuinitatis participationem, secundú quòd dicitur 2. Pet. 2. quòd per Christum facti sumus consortes diuinæ naturæ. Et quia huiusmodi beatitudo proportionem humanæ naturæ excedit, principia naturalia hominis, ex quibus procedit ad bene agendum secundum suam proportionem, non sufficiunt ad ordinandum hominem in beatitudinem prædictam: vnde oportet, quòd superaddantur homini diuinitus aliqua principia, per quæ ita ordinetur ad beatitudinem supernaturalem sicut per principia naturalia ordinatur ad finé cónaturalem, nó tamé absque adiutorio diuino. & huiusmodi principia virtutes dicuntur theologicæ: tum quia habent Deum pro obiecto, inquantum per eas rectè ordinamur in Deum, tum quia à solo Deo nobis infunduntur: tum quia sola diuina reuelatione in sacra Scriptura huiusmodi virtutes traduntur.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd aliqua natura potest attribui alicui rei dupliciter. Vno modo essentialiter: & sic huiusmodi virtutes theologicæ excedunt hominis naturam. Alio modo participatiuè: sicut lignum ignitum participat naturam ignis, & quodammodo fit homo particeps diuinæ naturæ: vt dictum est*: & sic istæ virtutes conueniunt homini secundum naturam participatam.

¶Ad secundum dicendum, quòd istæ virtutes non dicuntur diuinæ, sicut quibus Deus sit virtuosus: sed sicut quibus nos efficimur virtuosi à Deo, & in ordine ad Deum. vnde non sunt exemplares, sed exemplatæ.

¶Ad tertium dicédum, quòd ad Deum naturaliter ratio & voluntas ordinatur, prout est naturæ principium & finis. secundum tamen proportionem naturæ. Sed ad ipsum, secundum quòd est obiectum beatitudinis supernaturalis, ratio & voluntas secundum suam naturam non ordinantur sufficienter.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum virtutes theologicæ distinguantur ab intellectualibus & moralibus.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd virtutes theologicæ nó distinguantur à moralibus & intellectualibus. Virtutes enim theologicæ si sunt in anima humana, oportet quòd perficiant ipsam vel secundum partem intellectiuam, vel secundum partem appetitiuam: sed virtutes, quæ perficiunt partem intellectiuam, dicuntur intellectuales, virtutes autem, quę perficiunt partem appetitiuam, sunt morales: ergò virtutes theologicæ non distinguuntur à virtutibus moralibus & intellectualibus.

2 ¶Præterea, Virtutes theologicæ dicútur, quæ ordinant nos ad Deum: sed inter intellectuales virtutes est aliqua, quæ ordinat nos ad Deum, scilicet sapientia, quæ est de diuinis, vtpote causam altissimam considerans: ergo virtutes theologicæ ab intellectualibus virtutibus non distinguuntur.

3 ¶Præterea, Augustinus in libro de moribus Ecclesiæ * manifestat in quatuor virtutibus cardinalibus, quòd sunt ordo amoris: sed amor est charitas, quæ ponitur virtus theologica. ergo virtutes morales non distinguuntur à theologicis.

¶SED CONTRA est, Id quod est supra naturam hominis, distinguitur ab eo, quod est secundum naturam hominis: sed virtutes theologicæ sunt super naturam hominis: cui secundum naturam conueniunt virtutes intellectuales & morales, vt ex supradictis patet*. ergo distinguuntur abinuicem.

¶RESPONDEO dicendú, quòd sicut suprà dictum est*, habitus specie distingunutur secundum formalem differentiam obiectorum: obiectum autem theologicarum virtutum est ipse Deus, qui est vltimus rerum finis, prout nostræ rationis cognitionem excedit: obiectum autem virtutum intellectualium & moralium est aliquid, quod humana ratione comprehendi potest. vnde virtutes theologicæ specie distinguuntur à moralibus & intellectualibus.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd virtutes intellectuales & morales perficiunt intellectum & appetitum hominis secundú proportionem naturæ humanæ, sed theologicæ supernaturaliter.

¶Ad secundum dicendum, quòd sapiétia quæ à Philosopho ponitur intellectualis virtus, cósiderat diuina, secundú quòd sunt inuestigabilia ratione humana, sed theologica virtus est circa ea, secundum quòd rationem humanam excedunt.

¶Ad tertium dicendum, quòd licet charitas sit amor, non tamen omnis amor est charitas. Cum ergo dicitur, quòd omnis virtus est ordo amoris, potest intelligi vel de amore communiter dicto, vel de amore charitatis. si de amore communiter dicto, sic dicitur quælibet virtus esse ordo amoris, inquantum ad quamlibet cardinalium virtutum requiritur ordinata affectio. omnis autem affectionis radix, & principium est amor: vt suprà dictum est*. si autem intelligatur de amore charitatis, non datur per hoc intelligi, quòd quælibet alia virtus essentialiter sit charitas: sed quòd omnes aliæ virtutes aliqualiter à charitate dependeant, vt infrà patebit*.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum conuenienter fides, spes & charitas ponantur virtutes theologicæ.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter ponátur tres virtutes theologicæ, fides, spes, & charitas. Virtutes enim theologicæ se habent in ordine ad beatitudinem diuinam, sicut inclinatio naturę ad finem cónaturalem: sed inter virtutes ordinatas ad finé cónaturalé ponitur vna sola virtus naturalis, scilicet intellectus principiorú, ergo debet poni vna sola virtus theologica.

2 ¶Præterea, Theologicæ virtutes sunt perfectiores virtutibus intellectualibus & moralibus: sed inter intellectuales virtutes fides non ponitur, sed est aliquid minus virtute, cum sit cognitio imperfecta: similiter etiam inter virtutes

¶Super Quæstionis sexagesimæsecundæ Articulum secundum.

IN art.2. eiusdem q.62. recolito eorum, quæ in principio primæ partis dicta sunt de duplici ordine cognoscibilium de Deo: & videbis quòd ordo eorum, quæ ratione naturali comprehenduntur, subest ordini eorum, quæ supra naturalem sunt rationem, & consequéter Deus ipse, vt finis est supernaturalium, induit rationem vltimi totaliter finis. Et propterea in litera dicitur, quòd ipse Deus est vltimus rerú finis, prout nostræ rationis cognitionem excedit. Oportet igitur te cogitare, quòd totum vniuersum ex naturalibus & ex supernaturalibus vnum quoddam sit: & quòd Deus vt finis naturalium est quidem vltimus finis non simpliciter, sed respectu horum: vt autem est finis supernaturalium, sic est vltimus totaliter finis rerum, & sic est obiectum nostræ beatitudinis, quæ de supernaturalium numero est: & si non primum, propter vnionem personalem in verbo, secundum tamen locum obtinere videtur.

¶Super Quæstionis sexagesimæsecundæ Articulum tertium.

IN artic. 3. eiusdem quæstionis in respóne ad primum, aduerte quòd author reddit rationem indigentiæ habitus naturalis in intellectu ex indigentia specierum intelligibilium, ad intelligendum: non quòd putet habitum naturalem in intellectu, qui vocatur intellectus principiorum, esse idé quod species intelligibiles: vt patet ex suprà dictis: sed quoniam intellectum egere speciebus intelligibilibus, ad hoc vt intelligat, est intellectum non esse per seipsum in actu, ita quòd possit absque superaddita qualitate exire in actum intelligendi. Et ex hoc habetur, quòd per suam essentiam nó potest vim habitus naturalis habere. Et experimur in nobis aliquem naturalem habitum ad intelligendum habere, respectu scilicet principiorum, tam in speculatiuis, quàm in practicis, optimè sequitur, quòd oportet in intellectu ponere aliquem habitú naturalem: quasi diceret, Respectu finis naturalis oportet ponere aut habitus naturales, aut potentias supplentes vices habituum: sed in intellectu non potest poni, quòd potentia suppleat vicé habitus. Quod ex hoc manifestum fit: quia, scilicet ex se est adeo in potentia, vt egeat aduentitia specie intelligibili, sed debet intelligere. Ergo oportet in eo apponere naturalem habitum. In voluntate autem ipsa potentia vices naturalis habitus optime præbet: quia naturaliter ex seipsa inclinatur ad tendendum in finem naturalem: & est secundum se appetitus naturaliter coaptatus seu cóformis huiusmodi fini, &c. ideo non oportet in ea ponere naturales habitus. Secus autem est respectu supernaturalis finis, vt patet in litera. Quid sit autem ista conformitas appetitus ad finé, cum de charitate tractabitur, patebit, sicut etiá de actu spei. Nunc enim in vniuersali sermo est. Pro núc tamé cogita Nouitie, amicorú voluntates esse habitualiter cóformes per idé velle, & idé nolle habitualiter, id est,

q.1.artic.5. & q.5.art.7. & q.55. artic.3. q.3. artic.2. ad 4 & artic.5. & q.5.art.5

In cor.art.

Suprà q.58. artic.2. Et 3.dist. 23. q.1.art.4. q.3. ad 4. Et veri.q. 14. artic.3. ad 9. Et veri. q.1. art.12.cor.

Lib.1.cap. 15.to.1.

q.58.art.4. & 5.

Q.54.art.2.

q.25.art.1. & 2.

q.63.art.2. & clari. s. 2. 2. q.23. art.7.

1.2.prol q. 7.artic.6. & 3.distin. 23.q.1.art. 5. & dist. 26.q.2.art. 3. q. 1. Et ver. q. 1. artic.5. ad 12. & art. 12.cap.fin. & ad 10. Et 1. cap. 13. lect. 2. fin. & lec. 4.fin.

mm 5

Universidad de Deusto
Biblioteca

per habitus ad hoc inclinantes, quos constat esse amoris.

¶In responsione ad secundum eiusdem art. & quæstionis nota, quòd tã fides quã spes acquisita est dupliciter. Vna respectu eorũ quæ sub ordine creaturæ, seu naturali cadunt. Altera est respectu supernaturalium, s. quòd Deus est trinus & incarnatus: & aliorũ huiusmodi. Et licet Author in litera nõ expresse loquatur nisi de fide & spe, acquisitis respectu eorũ, quæ sunt in potestate humana, & eas excludat à numero virtutũ, si tamẽ attẽdatur ratio, videbitur quòd eadem ratione nec fides nec spes acquisitæ respectu supernaturalium sunt virtutes. Si enim aduertas, quòd obiectũ, habitũ, & actũ proportionaliter sibiinuicẽ respondere oportet, ac per hoc obiecto supernaturali nec actus, nec habitus naturalis proportionatus est, & quòd virtutes oportet esse nõ qualescũq; habitus, sed dispositiones perfecti ad optimũ, reddentes actus proportionatos obiecto: cõsequens esse videbis quòd fides & spes acquisitæ respectu supernaturaliũ, multo minus sunt virtutes, quàm fides & spes acquisitæ respectu eorũ, quæ sunt in potestate humana, si enim fides & spes acquisitæ respectu possibiliũ nostrorum, deficiunt à ratione virtutis (quia non sunt proportionatę obiectis, quia sunt de visibilibus, nõ videndo, & de possibilibus haberi non habẽdo, vt in litera dicitur, & bene) quanto magis fides & spes acquisita de credibilibus & sperandis supernaturaliter deficiunt à ratione virtutis propter improportionem maiorem: quia, scilicet ad supernaturalia ordinant secũdum vires naturales. Quòd enim hîc sit improportio, patet. Quòd maior verò declaratur ex eo quòd plus deficit actus secũdum vires naturę à perfectione debita ad proportionẽ tanti obiecti, quã actus fidei de humanis à visione eorũ. Hi enim sunt nostri ordinis, & per virtutem creatam potest mens nostra perfici de his: illi autẽ sunt diuersorum ordinum, scilicet naturalis & supernaturalis, & non nisi per Deum infundẽtem potest mens proportionatè perfici de illis. Vnde vt in litera dicitur, fides & spes infusæ habent, quòd sint virtutes ex eo, quòd sunt diuini ordinis essentialiter, & nõ solũ quantũ ad materiam: ex hoc enim habent, quòd actus proportionatos obiectis efficiunt efficaces ad cõiungendum obiectis, &

Art. 1. huius quæst.

morales non ponitur spes, sed est aliquid minus virtute, cũ sit passio. Ergo multominus debent poni virtutes theologicæ.

3 ¶Præterea, Virtutes theologicæ ordinant animam hominis ad Deum, sed ad Deum non potest anima hominis ordinari nisi per intellectiuam partem, in qua est intellectus & voluntas, ergo non debent esse nisi duæ virtutes theologicæ, vna quæ perficiat intellectum, alia quæ perficiat voluntatem.

¶SED CONTRA est quod Apostolus dicit 1. ad Corin. 13. Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd sicut suprà dictum est*, virtutes theologicæ hoc modo ordinant hominem ad beatitudinem supernaturalem, sicut per naturalem inclinationẽ ordinatur homo in finem sibi connaturalem. hoc autem contingit secundum duo. Primò quidem secundum rationem vel intellectum, inquãtum cõtinet prima principia vniuersalia cognita nobis per naturale lumen intellectus, ex quibus procedit ratio tam in speculandis quàm in agendis. Secundò per rectitudinem voluntatis naturaliter tendentis in bonũ rationis. Sed hæc duo deficiunt ab ordine beatitudinis supernaturalis, secundum illud 1. ad Cori. 2. Oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se: vnde oportuit, quòd quantum ad vtrunque aliquid homini supernaturaliter adderetur ad ordinandum ipsum in finem supernaturalem. Et primò quidem quantum ad intellectum adduntur homini quædam principia supernaturalia, quæ diuino lumine capiũtur: & hæc sunt credibilia, de quibus est fides. Secũdò verò est voluntas, quæ ordinatur in illum finem: & quantum ad motum intentionis in ipsum tendẽtem, sicut in id quod est possibile consequi, quod pertinet ad spem, & quantum ad vnionem quandam spiritualem, per quam quodãmodo trãsformatur in illum finem: quod fit per charitatem, appetitus enim vniuscuiusque rei naturaliter, mouetur, & tendit in finem sibi connaturalẽ: & iste motus prouenit ex quadam conformitate rei ad suum finem.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd intellectus indiget speciebus intelligibilibus, per quas intelligat: & ideo oportet quòd in eo ponatur aliquis habitus naturalis superadditus potentiæ. Sed ipsa natura voluntatis sufficit ad naturalem ordinem in finem: siue quantum ad intentionem finis, siue quantum ad conformitatem ad ipsum: sed in ordine ad ea, quæ supra naturam sunt, ad nihil horum sufficit natura potentiæ: & ideo oportet fieri superadditionem habitus supernaturalis quantum ad vtrunque.

¶Ad secundum dicendum, quòd fides, & spes imperfectionem quandam important: quia fides est de his, quæ non videntur, & spes de his, quæ nõ habentur: vnde habere fidem, & spem de his, quæ subduntur humanæ potestati, deficit à ratione virtutis, sed habere fidem & spem de his, quæ sunt supra facultatem naturæ humanæ, excedit omnẽ virtutẽ, homini proportionatã, secundũ illud 1. ad Co. 1. Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.

¶Ad tertium dicendum, quòd ad appetitũ duo pertinẽt, scilicet motus in finẽ, & cõformatio ad finẽ per amorẽ: & sic oportet quod in appetitu humano duæ virtutes theologicæ ponantur, s. spes & charitas.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrũ fides sit prior spe, & spes charitate.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd non sit hic ordo theologicarum virtutum, quòd fides sit prior spe, & spes prior charitate. Radix enim est prior eo, quod est ex radice: sed charitas est radix omnium virtutum, secundũ illud ad Eph. 3. In charitate radicati & fundati, ergo charitas est prior aliis.

2 ¶Præterea, Augu. dicit in 1. de doctri. Christia*. Nõ potest aliquis diligere quod esse non crediderit: porrò si credit & diligit bene agendo, efficit vt etiam speret: ergo videtur quòd fides præcedat charitatem, & charitas spem.

3 ¶Præterea, Amor est principiũ omnis affectionis, vt suprà dictum est*: sed spes nominat quandam affectionem: est enim quædam passio, vt suprà dictum est*. ergo charitas quæ est amor, est prior spe.

¶SED CONTRA est ordo, quo Apostolus ista enumerat, dicens nunc autem manent fides, spes, & charitas.

¶RESPONDEO dicẽdum, quòd duplex est [d] ordo, scilicet generationis & perfectionis. Ordine quidem generationis quo materia est prior forma, & imperfectum perfecto in vno & eodem fides præcedit spem, & spes charitatem secundum actus: nam habitus simul infunduntur: non enim potest in aliquid motus appetitiuus tendere vel sperando vel amando, nisi quod est apprehensum sensu aut intellectu: per fidem autem apprehendit intellectus ea quæ sperat & amat. Vnde oportet, quòd ordine generationis fides præcedat spem & charitatem. Similiter autem ex hoc homo aliquid amat, quod apprehendit illud vt bonum suum: per hoc autem quòd homo ab aliquo sperat se bonum consequi posse, reputat ipsum in quo spem habet quoddam bonum suum: vnde ex hoc ipso quòd homo sperat de aliquo, procedit ad amandum ipsum, & sic ordine generationis secundum actus spes præcedit charitatẽ. Ordine verò perfectionis charitas præcedit fidem & spem: eo quòd tam fides quàm spes per charitatem formatur, & perfectionem virtutis acquirit: sic enim charitas est [d] mater omnium virtutum, & radix, inquantum est omnium virtutum forma, vt infrà dicetur*.

¶Et per hoc patet responsio ad primum.

¶Ad secundum dicendum, quòd Augustinus loquitur de spe, qua quis sperat ex meritis, iam habitis, se ad beatitudinem peruenturum, quod est spei formatæ, quæ sequitur charitatem: potest autem aliquis sperare antequam habeat charitatem, non ex meritis, quæ iam habet, sed quæ sperat se habiturum.

¶Ad tertium dicendum, quòd sicut suprà dictum est*, cum de passionibus ageretur, spes respicit duo: vnum quidem sicut principale obiectum, scilicet bonum quod speratur: & respectu huius semper amor præcedit spem: nunquam enim speratur aliquod bonum nisi desideratum & amatũ. Respicit etiã spes illũ, à quo se sperat posse cõsequi bonũ: & respectu huius: primò quidẽ spes præcedit amorẽ, quãuis postea ex ipso amore spes augeatur: per hoc enim quòd aliquis reputat per aliquem se posse consequi aliquod bonum, incipit amare ipsum, & ex hoc ipso, quòd ipsum amat, postea fortius de eo sperat.

quamuis imperfectionem euidentiæ habent, iustũ tamen est, vt quod infirmum est Dei, fortius sit hominibus. Ex hoc autem habes solutionem tractatorum à Scoto in 2. distin. tertij sententiarum. Habes enim quòd ad theologicam virtutem (nisi æquiuocè loquamur) exigitur, quòd sit diuini seu supernaturalis ordinis essentialiter: & sic oportet haberi sola infusione diuina: vt etiam in primo articulo dictum est. Habes quoque quòd aliud est loqui de habitu theologico, & aliud de virtute theologica: nam habitus theologicos in nobis acquisitos dari, vt habitum scientię imperfectæ, qualis est theologia nostra, quæ ineuidens est, & opinionis, & fidei, & dilectionis, & spei, non negamus: virtutes autem theologicas acquisitas dari negamus. Et ratio est, quia improportionata sunt acquisita omnia ad actus infallibiliter rectos & proportionatos supernaturalibus, vt patet ex dictis.

2. 2. q. 4. artic. 7. & q. 17. artic. 7. & 8. Et 3. dist. 23. q. 1. art. 3. q. 1. & art. 5. Et veri. q. 4. artic. 5.

Libr. 1. ca. 37. tom. 3.

q. 25. art. 1.

Quæst. 40.

D. 1177.

¶Super Quæstionis sexagesimæsecundæ Articulum quartum.

IN art. 4. nota, quòd habitus virtutũ theologicarum simul infundi intelligitur dupliciter. Vno modo sic, quòd quandocunque infunditur vna infundantur tunc omnes, & hoc est manifestè falsum, quia quotidie fidelibus pœnitentibus infunditur habitus charitatis, & non fidei, neque spei. Alio modo, vt quandocunque infunditur vna, infundatur vel infusa sit alia: & hoc nõ saluat veritatẽ literæ, quia nõ saluat simultatẽ infusionis. Nec est verũ, quia si baptizetur adultus in peccato fornicationis perseuerãs, suscipit fidei speique habitũ suscipiẽdo characterẽ, & est verè fidelis: & tamẽ nec suscepit, nec suscipit charitatẽ. Hoc ergo modo intelligitur quantum est ex parte infundentis & ratione infusionis, quãuis ex dispositione receptiui, vel quia perdidit vnã & nõ alias, vel est indispositus ad vnã & non alias, oppositũ contingat. Et hic sensus est formalis & verus: formalis quidem quia infusionẽ vt infusio est, indicat. Verus autem: quia quãtum est ex parte infusionis, simul omnes infundũtur: & casus obstãtes ex parte receptiui, per accidẽs eueniũt. accidit enim, quòd hic qui baptizatur, sit indispositus ad charitatẽ: & similiter quòd hic baptizatus cadat à charitate, quam simul cum fide & spe suscipit.

D. 306.

q. 65. arti. 4. & 2. 2. q. 23. arti. 8.

q. 40. art. 7.

¶In

¶In responsione ad tertium eiusdem articuli habes quòd spes præcedit ordine generationis charitatem, vt actus vtriusque respicit Deum, cui spes innititur, & quem charitas amat: quamuis subsequatur etiam hoc ordine castitatem, vt actus vtriusque respicit futuram beatitudinem, quæ obiectiuè est Deus ipse: quam beatitudinem spes respicit vt bonum speratum, & charitas vt amatum. Et quia virtutes istæ ordinant, scilicet suos actus, vt respiciunt Deum: ideo dictum est in corpore articuli, quòd scilicet ordine originis spes præcedit charitatem.

QVAESTIO SEXAGESIMATERTIA, De causa virtutum, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de causa virtutum.

¶Et circa hoc quærũtur quatuor. ¶Primò, vtrum virtus sit in nobis à natura. ¶Secundò, vtrum aliqua virtus causetur in nobis ex assuetudine operum. ¶Tertiò, vtrum aliquæ virtutes morales sint in nobis per infusiónem. ¶Quartò, vtrum virtus, quam acquirimus ex assuetudine operum, sit eiusdem speciei cum virtute infusa.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum virtus insit nobis à natura.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd virtus sit in nobis à natura. Dicit enim Damasc. in 3. lib*. Naturales sunt virtutes, & æqualiter insunt omnibus. Et Antonius dicit in sermone ad Monachos, Si naturam voluntas mutauerit, peruersitas est. Conditio seruetur, & virtus est. Et Matthę. 4. super illud, Circuibat Iesus, &c. dicit glo*. Docet naturales virtutes, scilicet iustitiam, castitatem, humilitatem, quas naturaliter habet homo.

2 ¶Præterea, Bonum virtutis est secundum rationem esse: vt ex dictis patet*: sed id quod est secundum rationem, est homini naturale, cum ratio sit hominis natura: ergo virtus inest homini à natura.

3 ¶Præterea, Illud dicitur esse nobis naturale quod nobis à natiuitate inest: sed virtutes quibusdam à natiuitate insunt. Dicitur enim Io. 31. Ab infantia creuit mecum miseratio, & de vtero egressa est mecum: ergo virtus inest homini à natura.

¶SED CONTRA est, Id quod inest homini à natura, est omnibus hominibus commune, & non tollitur per peccatum: quia etiam in dæmonibus bona naturalia manent, vt Dony. dicit in 4. cap. de diui. no.* sed virtus nõ inest omnibus hominibus, & abiicitur per peccatum, ergo non inest homini à natura.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd circa formas corporales aliqui dixerunt, quòd sunt totaliter ab intrinseco: sicut ponentes latitationem formarum, aliqui verò quòd totaliter sint ab extrinseco: sicut ponentes formas corporales esse ab aliqua causa separata: aliqui verò, quòd partim sint [d] ab intrinseco inquantum scilicet præexistunt in materia in potentia: & partim ab extrinseco, inquantum scilicet reducuntur ad actum per agens. Ita etiam circa scientias & virtutes aliqui quidem posuerunt eas totaliter esse ab intrinseco, ita scilicet quòd omnes virtutes & scientiæ naturaliter præexistunt in anima: sed per disciplinã & exercitium impedimenta scientiæ & virtutis tolluntur; quæ adueniunt animæ ex corporis grauitate: sicut cum ferrum clarificatur per limationem. & hæc fuit opinio Platonicorum. Alij verò dixerunt, quòd sunt totaliter ab extrinseco, id est, ex influentia intelligentiæ agentis, vt ponit Auic. Alij verò dixerunt, quòd secundum aptitudinem scientiæ, & virtutes sunt in nobis à natura, non autem secundum perfectionem: vt Philosophus dicit in 2. Ethic*. & hoc verius est. Ad cuius manifestationem oportet considerare, quòd aliquid dicitur alicui homini naturale dupliciter. Vno modo ex natura speciei. Alio modo ex natura indiuidui. Et quia vnumquodque habet speciem secundum suam formam, indiuiduatur verò secundum [d] materiam, forma verò hominis est anima rationalis, materia verò corpus: ideo id quod conuenit homini secundum animam rationalem, est ei naturale secundum rationem speciei: id verò quod est ei naturale secundum determinatam corporis complexionem, est ei naturale secundum naturam indiuidui: quod enim est naturale homini ex parte corporis secundum speciem, quodãmodo refertur ad animam, inquantum scilicet tale corpus est tali animæ proportionatum. Vtroque autem modo virtus est homini naturalis secundum quandam inchoationem, secundum quidem naturam speciei, inquantum in ratione hominis insunt naturaliter quædam principia naturaliter cognita, tam scibilium quàm agendorum, quæ sunt quædam seminaria intellectualium virtutum & moralium, & inquantum in voluntate inest quidam naturalis appetitus boni, quod est secundum rationem, secundum verò naturam indiuidui, inquantum ex corporis dispositione aliqui sunt dispositi, vel melius, vel peius ad quasdam virtutes: prout scilicet vires quædam sensitiuæ actus sunt quarundam partium corporis: ex quarundam dispositione adiuuantur vel impediuntur huiusmodi vires in suis actibus, & per consequens vires rationales, quibus huiusmodi sensitiuę vires deseruiunt: & secundum hoc vnus homo habet naturalem aptitudinem ad sciẽtiam: alius ad fortitudinem, alius ad temperantiam, & his modis tam virtutes intellectuales quã morales secundum quandam aptitudinis inchoationem sunt in nobis à natura, non autem consummatio earum: quia natura determinatur ad vnum, consummatio autem huiusmodi virtutum non est secundum vnum modum actionis: sed diuersimodè secundum diuersas materias, in quibus virtutes operantur, & secundum diuersas circunstantias. Sic ergo patet, quòd virtutes in nobis sunt à natura secundum aptitudinem & inchoationem: non autem secundum perfectionem: præter virtutes theologicas, quæ sunt totaliter ab extrinseco.

¶Et per hoc patet responsio ad obiecta. Nam primæ duæ rationes procedunt secundum quòd seminaria virtutum insunt nobis à natura, inquantum rationales sumus. Tertia verò ratio procedit, secundum quòd ex naturali dispositione corporis, quàm habet ex natiuitate, vnus habet aptitudinem ad miserendum, alius ad temperatè viuendum, alius ad aliam virtutem.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum aliqua virtus causetur in nobis ex assuetudine operum.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd virtutes in nobis causari non possint ex assuetudine operũ: Quia super illud Ro. 14. Omne quod nõ est ex fide,

Super q. 51. art. 1. & 2. q. 47. ar. 15. & 3. di. 33. q. 1. art. 1. q. 1. & verit. q. 1. artic. 1. Et Gala. 5. lec. 6. col. 3. Et 2. Ethicor. lec. 1. colo. 2. Damasc. li. 3. ortho. fid. cap. 4. Glossa interline. q. 55. art. 4. ad 2.

Part. 4.

D. 641.

¶Super Quæstionis sexagesimætertiæ Articulum primum.

IN corpore primi articuli quæstionis sexagesimætertiæ nota quòd illud verbum literæ, Principia naturaliter cognita sunt seminaria virtutum: potest dupliciter exponi, scilicet simpliciter vel accommode. Si enim interpretentur secundum distributionẽ accommodam, clarum est quòd principia consummata dicũtur seminaria cæterarum virtutum, sicut cęlum dicitur continere omnia corpora. Si autem intelligãtur simpliciter, id est, quòd sint seminaria omnium simpliciter virtutum: tunc sumuntur principia secundum naturalem eorũ inchoationem in anima, & sic constat quòd sint seminaria omniũ virtutum intellectualium & moralium, quãuis diuersimode: quia intellectus sunt inchoationes: sciẽtiæ autẽ & reliquarum sunt actiua principia mediatè vel immediate vt patet: semen nãque & inchoationis & principij rationem habet.

¶In eodẽ articulo primo eiusdem quæstionis sexagesimætertiæ dubium occurrit de causa reddita in litera, quare consummatio virtutum non est à natura: quia natura est determinata ad vnum: consummatio autem virtutum non est secundum vnum modum actionis, sed diuersimodè secundum diuersas materias, in quibus virtutes operantur & secundum diuersas circunstantias. Dubium inquã est non de arte & virtutibus moralibus: sed de intellectu & scientia: tam nempe ars, quàm virtus moralis principium est actus diuersimodè se habentis ad diuersas vel materias vel circunstantias: temperantia enim principium est concupiscendi aliter potum, aliter cibum, aliter nunc, aliter post, & cætera. Et hoc ex parte agentis: nam ex parte passi etiam naturaliter & aliter efficit, & propterea in litera notanter dicitur secundum vnum modum actionis: actio enim ex parte agentis se tenet. Sed quo pacto intellectus principiorum & similiter scientia aliqua diuersimode agit secundum diuersas materias aut circunstantias: non apparet, nam intellectus tam ex speculatiuis quàm practicis vno modo operatur, scilicet cognitis terminis solo naturali lumine: quælibet autem scientia demonstrando ex vno primo modo, vnam tantum materiam, circa quam versatur, habet: & rursus in Angelis tam intellectus, quã scientia à natura etiam secundũ cõsummationem existens, manifestat quòd neutri dissonat à natura esse, scilicet consummationem: natura enim est determinata ad vnum non solum in nobis, sed in Angelis & in Deo. Ratio igitur literæ deficere videtur.

In princ.

D. 711.

¶Ad hoc dicitur quòd quia virtutum istatum, scilicet intellectus & scientiæ actus in compositione consistit: vt patet: & compositio secundum diuersas materias diuersimodè à recto fit intellectu. Aliter enim componit scientia rem aliquam cum materia remota, & aliter cum materia necessaria: & similiter intellectus aliter componit ens cum non ente, & aliter totum cum parte aliter bonum & aliter malum cum prosequutione & fuga: ideo consummatio harum virtutum non est secũdum vnum modum actionis: sed diuersimodè secundum diuersas materias. Et quamuis vnico generalissimo modo, scilicet componendo, & vna secundum rationem formalem materia, id est obiecto vnica virtus vtatur, cum vnitate tamen horum stat diuersitas specialiũ modorum actionis ex parte agentis secũdum diuersas speciales materias, vt patet ex dictis: Et quoniam in Angelis est notitia euidens & principiorum & conclusionum non componendo, sed sicut nos intelligimus quòd quid est prima operatione intellectus, ideo in eis non est habitus nec principiorum nec conclusionum superadditus speciebus intelligibilibus. & quoniã species intelligibiles possunt esse à natura, consequens est quòd in eis habitus intellectuales possunt esse naturales etiam secundum consummationem: in nobis autem non.

¶Super Quæstionis sexagesimætertiæ Articulum secundum.

IN art. 2. eiusdem q. 63. aduerte quòd licet prima facie Author videatur diminutus, quia ad conclusionem vniuersalẽ, scilicet de omnibus virtutibus particularem rationẽ, s. habẽtẽ locũ in practicis, tantũ inducit, dum ex hoc, quòd virtutes humanæ ad bonũ modificatũ regula rationis humanæ ordinãt, ostendit eas ab actibus humanis in potestate rationis existentibus causari. In practicis enim virtutibus cõstat

Super q. 51. art. 2. & 3. & infrà q. 63. artic. 2. cor. & q. 92. artic. 1. ad 1. & 2. dist. 44. q. 2. art. 1. ad 6. & 3. dist. 33. q. 1. art. 2. q. 2. Et veri. q. 1. artic. 9.

Universidad de Deusto Biblioteca

ſtat bonum earum regulandum humana ratione.In ſpeculatiuis autem bonum attenditur ſecundum conformitatem ad rem:quia bonum earum eſt verum quod conſtat ab eo quòd res eſt vel non eſt pendere:& ſic medium non videtur adæquare concluſionem.Licet inquam ſic appareat,profundius tamen ſi ſpeculati fuerimus inueniemus medium adæquare concluſionem. Nam ſcientiæ actus in quo eius bonitas conſiſtit, examinatur à ratione humana in principiis : & actus intellectus principiorũ à principio humanæ rationis etiam,quod vocatur lumen intellectus agentis in quo eſt ſtatus. Et ſicut actus cognoſcendi verũ depẽdet à duobus. ſcilicet à cognoſcẽte & cognito:ita nõ incõuenit, habere duas mẽſuras,alteram hic,alteram inde. Rurſus quia ratio veri(vt patet in 4. Met.) conſiſtit in ens eſſe & nõ ens non eſſe:& hoc niſi in dicere, accipere, cognoſcere,&c. inuenitur:cõſequens eſt vt verum ipſum in vnoquoque dicente,accipiente, cognoſcente ſecundum proprij luminis facultatem dicatur,accipiatur, ſeu cognoſcatur. Et ſic ex parte dicẽtis,ſeu ſciẽtis, à propria ratione mẽſuretur. Et quoniam nũc eſt quæſtio de cauſa virtutũ ex parte habẽtis ipſas, quoniam eſt quæſtio an ex propriis habentis actibus generẽtur:ideo Author ſuppoſitis dependentiis actuum ab obiectis , & cõmenſurationibus eorũ ab illis:ex hoc quòd ſunt ad bonum habentis & conſequenter id aliquali numero , pondere & menſura ipſius habentis,poſuit principium earum ex parte noſtri habere rationem regulæ numerantis,põderantis,& commenſurantis:vt ex hoc diſcerneremus, quæ poſſunt ex noſtris actibus in nobis cauſari virtutes , & quæ non.Virtutes enim vt ſic rationem boni rationalis habent , principium autem rationalis boni vt ſic, regula eſt : in ſequenti tamen quæſtione amplior erit de hoc ſermo.

Ex li. ſent. quæ ſũt ex Aug. decerpta.ca.106. tom.3. — *Q.51.artic. 2. & 3. & q.55.art.4.* — *Ca.3. & 4. to.6.* — *q.19.ar.4.*

¶In reſponſione ad ſecũdum eiuſdem articuli pro nunc tantummodo nota , quòd dupliciter author ſaluat quomodo ſtant hæc duo ſimul , homo non poteſt vitare peccatũ mortale ſine gratia:& homo poteſt habere virtutes ex aſſuetudine operũ ſuorum. Primò, quia actus peccati mortalis ſtat cũ virtute acquiſita:& hoc quo ad actus vitiorũ cõtrariorũ virtutibus acquiſitis. Secundò , quia ſunt aliqua peccata mortalia alterius ordinis à vitiis contrariis virtutibus acquiſitis:ea ſcilicet quæ contrariantur præceptis de actibus virtutum theologicarum. ex hac enim doctrina iuncta reſponſioni ad primum habes quid de virtutibus infidelium ſentiendum ſit: de hoc tamen latior erit ſermo in quæſtione ſexageſimaquinta articulo ſecundo.

Lib.2. de lib.arb.ca. 18. & 19. to.1.in Pſ. 118.cõ.26 tom.6. — *q.44. art 3. in argu.* — *D.689.*

¶In reſponſione ad tertium eiuſdem articuli nota quomodo Author nulli Philoſophorum ſecundus,optime inuenit in omnium genere virtutum nobilius ſemper eſſe generans:ita quòd licet actus præcedentes habitum virtutis ſint ſecundum ſe imperfecti:vt tamen ex altiori oriuntur principio, generatiui ſunt virtutis.

peccatum eſt.dicit glo.Aug*.Omnis infidelium vita peccatum eſt.& nihil eſt bonum ſine ſummo bono:vbi deeſt cognitio veritatis, falſa eſt virtus etiam in optimis moribus:ſed fides non poteſt acquiri ex operibus,ſed cauſatur in nobis à Deo ſecundum illud Ephe.2. Gratia eſtis ſaluati per fidem,ergo nulla virtus poteſt in nobis acquiri ex aſſuetudine operum.

2 ¶Præterea,Peccatum cum cõtrarietur virtuti, non compatitur ſecum virtutem, ſed homo non poteſt vitare peccatum niſi per gratiam Dei : ſecundum illud Sap.8. Didici quòd non poſſum eſſe aliter continens,niſi Deus dederit : ergo nec virtutes aliquæ poſſunt in nobis cauſari ex aſſuetudine operum,ſed ſolum dono Dei.

3 ¶Præterea, Actus, qui ſunt ſine virtute,deficiunt à perfectione virtutis,ſed effectus non poteſt eſſe perfectior cauſa: ergo virtus non poteſt cauſari ex actibus præcedentibus virtutem.

¶SED CONTRA eſt quod Dio. dicit 4.ca.de diu.no.quòd bonum eſt virtuoſius quàm malum,ſed ex malis actibus cauſantur habitus vitiorum : ergo multo magis ex bonis actibus poſſunt cauſari habitus virtutum.

¶RESPONDEO dicendũ,quòd de generatione habituũ ex actibus in generali ſuprà dictum eſt * : nunc autẽ ſpecialiter quãtum ad virtutẽ conſiderandum eſt,quod ſicut ſuprà dictũ eſt,virtus hominis perficit ipſum ad bonum , cũ autẽ ratio boni conſiſtat in modo , ſpecie,& ordine(vt Aug.dicit in lib.de natura boni)* ſiue in numero,pondere,& menſura,vt dicitur Sap.11.oportet quòd bonum hominis ſecundum aliquam regulam cõſideretur:quæ quidem eſt duplex , vt ſuprà dictum eſt*,ſcilicet ratio humana,& lex diuina.Et quia lex diuina eſt ſuperior regula,ideo ad plura ſe extendit:ita quod quicquid regulatur ratione humana,regulatur etiã lege diuina,ſed non conuertitur. Virtus igitur hominis ordinata ad bonũ,quod modificatur ſecundum regulã rationis humanæ,poteſt ex actibus humanis cauſari, inquãtum huiuſmodi actus procedũt à ratione , ſub cuius poteſtate & regula tale bonũ cõſiſtit:virtus verò ordinans hominẽ ad bonũ ſecundum quod modificatur per legẽ diuinã & nõ per rationẽ humanã,nõ poteſt cauſari per actus humanos, quorum principium eſt ratio,ſed cauſatur ſolum in nobis per operationem diuinã. & ideo huiuſmodi virtutẽ diffiniẽs Aug*. poſuit in diffinitione virtutis, quã Deus in nobis ſine nobis operatur. Et de huiuſmodi etiam virtute prima ratio procedit.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd virtus diuinitus infuſa maximè ſi in ſua perfectione conſideretur, non compatitur ſecum aliquod peccatum mortale,ſed virtus humanitus acquiſita, poteſt ſecum compati aliquem actum peccati, etiam mortalis: quia vſus habitus in nobis eſt noſtræ voluntati ſubiectus,vt ſuprà dictum eſt*.Non autem per vnum actum peccati corrumpitur habitus virtutis acquiſitæ: habitui enim non contrariatur directè actus , ſed habitus & ideo licet ſine [d] gratia homo non poſſit peccatum mortale vitare , ita quòd nunquam peccet mortaliter:non tamen impeditur quin poſsit habitũ virtutis acquirere,per quã à malis operibus abſtineat vt in pluribus, & præcipuè ab his,quę ſunt valde rationi cõtraria. Sũt etiã quædã peccata mortalia quæ homo ſine gratia nullo modo poteſt vitare , quæ ſcilicet directè opponuntur virtutibus theologicis , quæ ex dono gratiæ ſunt in nobis : hoc tamen infrà manifeſtius fiet.

¶Ad tertium dicẽdum,quòd ſicut dictum eſt *, virtutum acquiſitarum præexiſtunt in nobis quædam ſemina ſiue principia ſecundum naturam:quæ quidem principia ſunt nobiliora virtutibus eorum virtute acquiſitis ; ſicut intellectus principiorum ſpeculabilium eſt nobilior ſcientia concluſionum : & naturalis rectitudo rationis eſt nobilior rectificatione appetitus , quæ fit per participationem rationis ; quæ quidem rectificatio pertinet ad virtutem moralem.Sic igitur actus humani inquantum procedunt ex altioribus principiis , poſſunt cauſare virtutes acquiſitas humanas.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum aliquæ virtutes morales ſint in nobis per infuſionem.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur quòd præter virtutes theologicas non ſint aliæ virtutes nobis infuſę à Deo.Ea enim quæ poſſunt fieri à cauſis ſecundis , non fiunt immediatè à Deo,niſi fortè aliquando miraculoſe : quia vt Dionyſius dicit,Lex diuinitatis eſt vltima per media adducere : ſed virtutes intellectuales & morales poſſunt in nobis cauſari per noſtros actus , vt dictum eſt *;non ergo conuenienter cauſantur in nobis per infuſionem.

2 ¶Præterea,In operibus Dei multo minus eſt aliquid ſuperfluum , quàm in operibus naturæ : ſed ad ordinandum nos in bonum ſupernaturale ſufficiunt virtutes theologicæ : ergo non ſunt aliæ virtutes ſupernaturales , quas oporteat in nobis cauſari à Deo.

3 ¶Præterea , Natura non facit per duo quod poteſt facere per vnum , & multo minus Deus:ſed Deus inſeruit animæ noſtræ ſemina virtutum : vt dicit glo. Hebr. 1.ergo non oportet quòd alias virtutes in nobis per infuſionem cauſet.

¶SED CONTRA eſt , quod dicitur Sap.8.Sobrietatem & iuſtitiam docet, prudentiam & virtutem.

¶RESPONDEO dicendũ , quòd oportet effectus eſſe ſuis cauſis & principiis proportionatos : omnes autẽ virtutes tam intellectuales quàm morales , quæ ex noſtris actibus acquiruntur,procedunt ex quibuſdam naturalibus principiis in nobis præexiſtentibus(vt ſuprà * dictum eſt)loco quorum naturalium principiorum conferuntur nobis à Deo virtutes theologicæ quibus ordinamur ad finem ſupernaturalem:ſicut ſuprà dictum eſt *:vnde oportet, quòd his etiam virtutibus theologicis proportionaliter reſpondeant alij habitus diuinitus cauſati in nobis : qui ſic ſe habeant ad virtutes theologicas , ſicut ſe habent virtutes morales & intellectuales ad principia naturalia virtutum.

¶AD PRIMVM ergo dicendũ,quòd aliq quidẽ virtutes morales & intellectuales poſſunt cauſari in nobis ex noſtris actibus,tamen illæ non ſunt proportionatæ virtutibus theologicis : & ideo oportet alias eis proportionatas immediatè à Deo cauſari.

¶Super Quæſtionis ſexageſimatertiæ Articulum tertium.

IN articu.3. eiuſdem quæſt. 63. dubium ex Scoto in tertio ſentent. diſtin. 36. occurrit , negante has virtutes morales infuſas , non tamen ſoluente rationem ſancti Thomæ. *Art.1. huius quæſt. & q.55.art. 1.* Mouetur autẽ quia ponere ipſas nec oportet ex parte finis (quoniam finis ſupernaturalis ſufficiẽter habetur in anima per virtutes theologicas) nec ex parte modi vel medij quia fides modum dat operandi inferioribus in ordine ad Deum,& charitas ordinat ad ipſum omnia.Ex parte quoque obiecti poſſet ex ipſo Scoto argui ex 34.diſtinct.eiuſdem tertij , vbi impugnat dona:quia quatuor virtutes cardinales,& tres theologicæ ſi perfectiſſimè habeantur, ſufficienter perficiunt animam noſtram reſpectu omnis obiecti pertinentis ad partem practicam agibilium, vt facile eſt deducere tã de obiecto naturali, quàm ſupernaturali : tã de fine vltimo , quàm de his , quæ ſunt ad finem,theologicæ nanque virtutes finem ſupernaturalem ſufficienter reſpiciunt , & ad ipſum ordinant actus ſuos, & aliarum virtutum.

Suprà q.51. art.3.& q.55.artic.4. ad 5.& infrà q. 65. artic.2. Et 3.diſt.31.q. 1. artic. 2. q. 1. & 4. diſt. 17. q. 1.art.3.q.1. co. Et ver. q.1.art.10. Art.præc.

¶Sed vt omnibus liqueat, quòd iſtas virtutes morales infuſas oportet in anima ponere præter theologicas , ex multis capitibus oſtenditur. Primò ex ſupernaturalis perfectionis complemento. inchoatur enim in nobis ſupernaturalis perfectio per gratiam & virtutes theologicas: & niſi cõſequerẽtur virtutes morales ſupernaturales,perfectio ſupernaturalis incompleta remaneret : ſicut ſi perfectio naturalis haberet tantum primas virtutes circa finem , ſcilicet & non eas, quæ ſunt ad finem. Secundò , ex proportione effectus ad cauſam:oportet enim cauſis naturalibus effectus naturales , & ſupernaturalibus ſupernaturales reſpondere , ergo principiis ſupernaturalibus, qualia ſunt virtutes theologicæ , oportet aſſignare effectus ſupernaturales,quales ſũt morales, ſicut naturalibus naturales. Et hæc eſt ratio literæ : & ex hac ratione habes quòd huic principio quod eſt charitas,nõ eſt proportionatus actus tẽperantiæ acquiſitæ,ſed infuſæ. Tertiò ex parte obiecti : quia modus impoſitus in paſſionibus & operationibus ſecundũ diuinam regulã , & impoſitus ſecundum humanam rationẽ ſunt obiecta formaliter diſtincta:& vtrunque oportet habere:& primum ad infuſas,ſecundum ad acquiſitas morales ſpectat:& hæc ratio tangitur in ſequenti articulo.Quartò,ex ordine ad finem:quia infuſæ ordinant ad vitam diuinã,acquiſitæ ad humanam , vt in eodẽ ſequenti articulo patet,& quamuis Scotus nullam iſtarum ſoluat , ac propterea non eſſet opus ampliori firmitate, vt tamen Scot. ex propriis ſe cognoſcant:vide quòd ſi ratio Scoti ex parte obiecti approbatur,ſequeretur in primis , quòd nec theologicas virtutes oportet ponere infuſas. Probatur,quia ad idem obiectũ perficiũt fides, ſpes, & charitas acquiſitæ de Deo, ad quod perficiũt infuſę,& nihil creditur, nihil ſperatur , nihil amatur infuſis, quod nõ acquiſitis,& quacunque ratione ſoluẽt hoc, ſoluemus etiam de moralibus infuſis. verbi gratia ſi dixerint , quòd nõ ęquè perfectè fit per acquiſitas ſicut per infuſas,ita etiam hîc : & ſic de aliis.

Art.1. huius q. & q.51. — *q.62.art.*

3.di.33.q. 1.art.2.q. 4.Et 4.di. 14.q.1.art. 2.ad 4.& di.50.q.1. ar.2.ad 4 & veri. q 1.artic.10. ad 7.8.& 9.& q.5. art.4 cor.

¶Præterea ſi non ponerentur virtutes morales infuſæ , ſequeretur quòd baptizato puero, vel adulto quaſi naturali ſecundum virtutem vel vitium acquiſita,nõ ſufficienter prouiſum eſſet:quia perfectus eſſet reſpectu finis tantũ: ex quo nullam moralem infuſam aut acquiſitam haberet virtutem. Et ſic non poſſet ſequi operatio perfecta in appetitu inferiori : quia ipſo exiſtente imperfecto, operatio nõ poteſt ſequi perfecta:ſequitur enim deteriorem partem, vt cõcluſio in ſyllogiſmo. Dicito ergo, quòd ſicut ex articulis fidei multa deducimus credenda ex illis, ita ex theologicis virtutibus reuelatis virtutes morales deducimus ponẽdas in anima , vt patet ex dictis. Ad rationes ergo in oppoſitum dicitur , quòd neceſſitas ponẽdi has virtutes, eſt ex fine originaliter,non in ſe,ſed in his quæ ſunt propter ſe , oportet enim animam diuine ſe habentem ad finẽ,diuinè quoque ſe habere ad ea,quæ ſunt ad finem,ſi proportionata omnia eſſe debent : oportet etiam ponere eaſdem propter modum,ſeu medium.nam ſicut in virtutibus acquiſitis ſynderesis non ponit medium,niſi mediãte prudentia , & morales appetitiuæ medium illud exequuntur:ita in infuſis fides finem vltimum firmãs,& largiens,mediãte prudentia infuſa mediũ moralibus infuſis imponit,& illas oportet mediũ illud habilitare. Fides ergo mediũ nõ dat niſi remotè:prudẽtia autẽ infuſa proximè.oportet autẽ Dei opera perfecta eſſe,& vt prima & proxima habeãtur principia.Ex parte quoq; obiecti oportet eaſdẽ ponere,quia aliud eſt loqui de obiecto formali,& aliud de materia virtutũ,& licet per ſeptẽ illas virtutes perficiamur circa omnẽ materiã, nõ tamẽ circa omne obiectũ formale,id eſt,perficimur circa omne obiectũ, ſed nõ ſecundũ omnẽ rationẽ formalẽ,vt patet ex dictis.Ad id autẽ quòd additur,quod virtutes morales acquiſitæ,vt imperantur à charitate,ordinãtur ad vltimũ finẽ ſepernaturalẽ,reſpõdetur quòd hoc verũ eſt,ſed nõ ſufficit:quod dupliciter patet,primò,quia ad ipſum nõ ordinãtur acquiſitæ,vt ad proportionatũ ſecundũ ſe,ſed ex parte ordinãtis tantum:virtutes autẽ morales infuſæ ordinantur,vt ſecundũ ſe proportionatæ ad talem finẽ ſupernaturalem: quum enim vtroque modo cõtingat aliquid ordinari ad ſupernaturalem finem, ille actus ordinatur in illum, vt proportionatus ſecundum ſe: cuius proximus finis in illũ ordinatur: conſtat autẽ quòd bonũ ſecundũ regulã diuinã, quod eſt proprius finis moralis infuſæ,& bonum ſecundum humanam regulam, quod eſt proximus finis acquiſitæ: ita ſe habent,quòd hoc eſt humani,illud diuini ordinis, & conſequenter hoc ex alio tantũ, illud etiam ex ſe habet,quòd ad Deum ſupernaturalẽ finem ordinetur:ſecundò, quia vt ex ſupradictis patet, virtutes morales ordinãtur à charitate ad Deum,vt res improportionatæ ipſi charitati , vtpote inferioris ordinis : oportet autem charitatẽ media habere ſui ordinis,&c. Accedit ad hoc in clem. de ſum.Trinita.& fid.cath. cap.fidei catholicæ authoritas decernẽs virtutes infundi in baptiſmo,& quia nõ dicit has vel illas virtutes omnes quas Theologi infundi in baptiſmo vnitas tenent , intellige.

Cap.3. to. 5. — *D.1111. D.1180.* — *In cor.art.*

¶Ad ſecundum dicendum , quòd virtutes theologicæ ſufficienter nos ordinãt in finem ſupernaturalem, ſecundum quãdam inchoationem quantum ſcilicet ad ipſum Deũ immediatè, ſed oportet quòd per alias virtutes infuſas perficiatur anima circa alias res,in ordine tamẽ ad Deũ.

¶Ad tertium dicendum,quòd virtus illorum principiorum naturaliter inditorum non ſe extendit vltra proportionem naturæ:& ideo in ordine ad finem ſupernaturalem indiget homo perfici per alia principia ſuperaddita.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum virtus , quam acquirimus ex operum aſſuetudine. ſit eiuſdem ſpeciei cum virtute infuſa.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur quòd virtutes infuſæ nõ ſint alterius ſpeciei à virtutibus acquiſitis.Virtus enim acquiſita,& virtus infuſa ſecundum prædicta non videntur differre,niſi ſecundum ordinem ad vltimum finem:ſed habitus & actus humani nõ recipiunt ſpeciẽ ab vltimo fine,ſed à proximo:nõ ergo virtutes morales vel intellectuales infuſę differũt ſpecie ab acquiſitis.

2 ¶Præterea, Habitus per actus cognoſcũtur:ſed idẽ eſt actus tẽperantiæ infuſæ & acquiſitæ, ſcilicet moderari concupiſcentias tactus : ergo non differunt ſpecie.

3 ¶Præterea , Virtus acquiſita & virtus infuſa differunt ſecundum illud quod eſt immediatè à Deo factum ,.& à creatura: ſed idem eſt ſpecie homo,quem Deus formauit , & quem generat natura : & oculus, quem cæco nato dedit, & quem virtus formatiua cauſat : ergo videtur quòd eſt eadem ſpecie virtus acquiſita & infuſa.

¶SED CONTRA,Quælibet differentia in diffinitione poſita mutata diuerſificat ſpeciem:ſed in diffinitione virtutis infuſæ ponitur, Quã Deus in nobis ſine nobis operatur,vt ſuprà dictum eſt*: ergo virtus acquiſita,cui hoc non conuenit,non eſt eiuſdem ſpeciei cum infuſa.

q.55.art.4.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd dupliciter habitus diſtinguuntur ſpecie. Vno modo ſicut prædictum eſt*ſecũdum ſpeciales & formales rationes obiectorũ, obiectum autẽ virtutis cuiuſlibet eſt bonum cõſideratum in materia propria , ſicut temperantiæ obiectũ eſt bonum delectabilium in concupiſcentiis tactus:cuius quidẽ obiecti formalis ratio eſt à ratione, quæ inſtituit modum in his concupiſcentiis, materiale aũt eſt id quòd eſt ex parte cõcupiſcentiarum. Manifeſtum eſt autẽ, quòd alterius rationis eſt modus,qui imponitur in huiuſmodi concupiſcentiis ſecundum regulam rationis humanæ,& ſecũdum regulam diuinam,puta in ſumptione ciborum ratione humana modus ſtatuitur,vt nõ noceat valetitudini corporis, nec impediat rationis actum : ſecundum autem regulã legis diuinę requiritur,quòd homo caſtiget corpus ſuum,& in ſeruitutẽ redigat per abſtinentiã cibi & potus,& aliorũ huiuſmodi.vnde manifeſtum quòd tẽperantia infuſa & acquiſita differũt ſpecie:& eadem ratio eſt de aliis virtutibus. Alio modo habitus diſtinguuntur ſpecie ſecundum ea,ad quæ ordinantur.Nõ enim eſt eadem ſpecie ſanitas hominis & æqui, propter diuerſas naturas ad quas ordinantur:& eodem modo dicit Philoſophus in 3.Politic*.quòd diuerſæ ſunt virtutes ciuium, ſecundum quod bene ſe habent ad diuerſas politicas. Et per hunc etiam modum differunt ſpecie virtutes [d] morales infuſæ , per quas homines bene ſe habent in ordine ad hoc,quòd ſint ciues ſanctorum & domeſtici Dei : & aliæ virtutes acquiſitæ ſecundum quas homo ſe bene habet in ordine ad res humanas.

q.54.art.2.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd virtus infuſa & acquiſita non ſolum differunt ſecundum ordinem ad vltimum finem , ſed etiam ſecundum ordinem ad propria obiecta : vt dictum eſt*.

Ad ſecundum dicendum,quòd alia ratione modificat concupiſcentias delectabilium tactus temperantia acquiſita & temperantia infuſa , vt dictum eſt*: vnde non habent eundem actum.

¶Ad tertium dicendum , quòd oculum ceci nati Deus facit ad eundẽ actum, ad quem formantur alij oculi ſecundum naturam : & ideo fuit eiuſdem ſpeciei. & eadem ratio eſſet ſi Deus vellet miraculoſe cauſare in homine [d] virtutes quales acquiruntur ex actibus:ſed ita non eſt in propoſito , vt dictum eſt*.

¶Super Quæſtionis ſexageſimatertiæ Articulum quartum.

In cor.art.

IN art.4.nihil addendũ occurrit ſupradictis,niſi quòd ex reſpõſione ad tertiũ memor ſis colligere,quòd infuſio dupliciter ſe habet ad virtutes , ſcilicet per ſe & per accidẽs.Nã virtutibus acquiſibilibus per actus noſtros accidit infundi : quia ſi infundãtur , ordinãtur ad actũ eundem ſpecie, ad quẽ ordinãtur acquiſitæ, ſicut oculi miraculosè dati.Virtutibus autẽ nõ acquiſibilibus,quũ ordinentur ad actus diſtinctos ſpecie ab his, qui nati ſunt fieri ab acquiſitis:nõ accidit , ſed per ſe cõtingit infundi: ita quòd ex natura ſua habẽt quòd vẽdicent ſibi infuſibilitatẽ:& propterea in diffinitione virtutis ſumpta ab Auguſtino dicitur. Quam Deus in nobis ſine nobis operatur.Et hoc ſcito applicare quum tractatur,an vel quomodo infuſio variet , ſpeciem rei infuſæ.

D.1183. D.205. In cor.art.

QVAESTIO SEXAGESIMAQVARTA, De medio virtutum, in quatuor articulos diuiſa.

DEINDE conſiderandum eſt de proprietatibus virtutum. Et primò quidẽ de medio virtutum.Secundò,de connexione virtutum. Tertiò, de qualitate earũm. Quartò,de ipſarum duratione.

¶Circa primum quæruntur quatuor. ¶Primò , vtrum virtutes morales ſint in medio. ¶Secundò, vtrum medium virtutis ſit medium rei, vel rationis. ¶Tertiò, vtrum intellectuales virtutes conſiſtant in medio. ¶Quartò, vtrum virtutes theologicæ.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum virtutes morales ſint in medio.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur quòd virtus moralis non conſiſtat in medio. Vltimum enim

¶Super Quæſtionem ſexageſimamquartam.

IN art.quæſt. 64.mox dubiũ occurrit, quomodo cõſiſtere in medio inter proprietates virtutis cõputetur, quũ expreſsè in 2.Ethic.ponatur in diffinitione virtutis moralis,quæ in litera in argumento ad oppoſitum affertur quamuis non tota.Sed hoc facile ſoluitur à recolentibus,quòd ſæpe proprietates notiores admittuntur in diffinitionibus,vt latentes differentiæ inſinuentur.

Infrà arti. 4. ad 1. & 4. Et 2.2.q. 17. arti. 5. ad 2.& q. 92.artic 1. ad 1. Et 3.di. 33.q.1. art. 1.q. 1. Et verit. q. 1. art.13. Et 2.Ethi.lec. 7.col.2.fin.

¶Super Articulum primum.

IN titulo primi articuli aduerte , quòd virtutem conſiſtere in medio cõtingit dupliciter ſcilicet eſſentialiter,& cauſaliter.Secundũ eſſentiã virtus eſt in medio,quæ eſt in medio duorum vitiorũ, ſicut tẽperantia inter luxuriam & inſenſibilitatem.Et hoc nõ conuenit omni virtuti,quia non cõuenit iuſtitiæ

repugnat medij rationi: sed de ratione virtutis est vltimum: dicitur enim in 1. de cęlo*, quòd virtus est vltimum potentię: ergo virtus moralis non consistit in medio.

Lib. 1. tex. 136. to. 2.

2 ¶Præterea, Illud, quod est maximum, nō est medium: sed quædam virtutes morales tendunt in aliquod maximum; sicut magnanimitas est circa maximos honores, & magnificentia circa maximos sumptus: vt dicitur in 2. Ethicor*. ergo non omnis virtus moralis est in medio.

Li. 4. Ethi. ca. 2. & 3. tom. 5.

3 ¶Præterea, Si de ratione virtutis moralis sit in medio esse, oportet quòd virtus moralis non perficiatur, sed magis corrumpatur per hoc, quòd tendit ad extremum: sed quædam virtutes morales perficiuntur per hoc, quòd tendunt ad extremum, sicut virginitas, quæ abstinet ab omni delectabili venereo, & sic tenet extremū, & est perfectissima castitas: & dare omnia pauperibus est perfectissima misericordia vel liberalitas; ergo videtur, φ nō sit de rōne virtutis moralis esse in medio.

¶SED CONTRA est quod Philosop. dicit in 2. Eth*. φ virtus moralis est habitus electiuus in medietate consistens.

Cap. 6. to. 5.

¶RESPONDEO dicendū, quòd sicut ex supradictis patet*, virtus de sui ratione ordinat hominem ad bonum, moralis autem virtus propriè est perfectiua appetitiuæ partis animę circa aliquam determinatam materiam: mensura autem & regula appetitiui motus circa appetibilia est ipsa ratio; bonum autem cuiuslibet mensurati & regulati cōsistit in hoc, quòd conformetur suæ regulæ, sicut bonum in artificiatis est vt sequatur regulam artis. malum autem per consequens in huiusmodi est per hoc quòd aliquid discordat à sua regula vel mensura. quod quidem contingit vel per hoc quòd superexcedit mensuram, vel per hoc quòd deficit ab ea; sicut manifestè apparet in omnibus regulatis & mensuratis, & ideo patet quòd bonum virtutis moralis consistit in adæquatione ad mensuram rationis. Manifestum est autem, quòd inter excessum & defectum medium est æqualitas siue conformitas: vnde manifestè apparet, quòd virtus moralis in medio consistit.

Q. 55. ar. 1.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd virtus moralis bonitatem habet ex regula rationis, pro materia autem habet passiones vel operationes. Si ergo comparetur virtus moralis ad rationem, sic secundum id quod rationis est, habet rationem extremi vnius, quod est conformitas, excessus verò & defectus habet rationem alterius extremi, quod est difformitas. Si verò consideretur virtus moralis secundum suam materiam, sic habet rationem medij inquantum passionem reducit ad regulam rationis. vnde Philosophus dicit in 2. Ethicor*. quòd virtus secundum substantiam medietas est, inquantum regula virtutis ponitur circa propriam materiam: secundum optimum autem & bene, est extremitas, scilicet secundum conformitatem rationis.

Ca. 6. to. 5.

¶Ad secundū dicendū, quòd medium & extrema cōsiderantur in actionibus & passionibus secundum diuersas circunstantias, vnde nihil prohibet in aliqua virtute esse extremum secundum vnā circūstantiā, quod tamē est medium secundum alias circunstantias per conformitatem ad rationem; & sic est in magnificentia & magnanimitate: nam si consideretur quātitas absoluta eius, in quod tendit magnificus & magnanimus, dicitur extremum & maximum; sed si cōsideretur hoc ipsum per comparationem ad alias circunstantias, sic habet rationem medij: quia in hoc maximum tendunt huiusmodi virtutes secundum regulam rationis, id est, vbi oportet, & quando oportet, & propter quod oportet: excessus autem si in hoc maximum tendatur, quando non oportet, vel vbi non oportet, vel propter quod nō oportet: defectus autem est si non tendatur in hoc maximum vbi oportet, & quando oportet: & hoc est quod Philosophus dicit in 4. Ethic*. quòd magnanimus est quidem magnitudine extremus, eo autem quod vt oportet, medius.

Ca. 3. to. 5.

¶Ad tertium dicendum, quòd eadem ratio est [d] de virginitate & paupertate, quæ est de magnanimitate, abstinet enim virginitas ab omnibus venereis, & paupertas ab omnibus diuitiis, propter quod oportet, & secundum quod oportet, id est, secundum mandatum Dei, & propter vitam æternam. Si autem hoc fiat secundum quod non oportet, id est, secundum aliquam superstitionem illicitam, vel etiam propter inanem gloriam, erit superfluum, si autem non fiat, quando oportet, vel secundum quod oportet, est vitium per defectum: vt patet in transgredientibus votum virginitatis, vel paupertatis.

D. 166.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum medium virtutis moralis sit medium rei, vel rationis.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd medium virtutis moralis non sit medium rationis, sed medium rei: Bonum enim virtutis moralis cōsistit in hoc, quòd est in medio: bonū autē, vt dicitur in 6. Meta*. est in rebus ipsis: ergo mediū virtutis moralis est mediū rei.

2. 2. q. 58. art. 10. Et 3. dist. 33. q. 1. art. 3. q. 1. Et 4. dist. 15. q. 1. art. 2. Et q. 13. mal. q. 13. art. 2. cor. Et veri. q. 1. art. 13. ad 11. 12. 13. & quod. 17. & 16. art. 10. Tex. 8. to. 5.

2 ¶Præterea, Ratio est vis apprehēsiua: sed virtus moralis nō consistit in medio apprehensionum: sed magis in medio operationum & passionum, ergo medium virtutis moralis non est medium rationis, sed medium rei.

3 ¶Præterea, Mediū, quod accipitur secundū proportionē arithmeticā vel geometricā, est mediū rei, sed tale est medium iustitiæ: vt dicitur 5. Eth*. ergo mediū virtutis moralis nō est mediū rationis, sed rei.

Ca. 4. & 4.

¶SED CONTRA est quod Philoso. dicit in 2. Eth*. φ virt⁹ moralis in medio cōsistit quo ad nos determinata rōne.

Cap. 6.

¶RESPONDEO dicendū, quòd mediū rationis dupliciter potest intelligi. Vno modo secundum quòd medium in ipso actu rationis existit, quasi ipse actus rationis ad medium reducatur: & sic quia virtus moralis non perficit actū rationis, sed actum virtutis appetitiuæ, mediū virtutis moralis nō est medium rationis. Alio modo potest dici medium rationis id quod à ratione ponitur in aliqua materia. & sic omne medium virtutis moralis est mediū rationis: quia sicut dictū* est, virtus moralis dicitur cōsistere in medio, per conformitatem ad rationem rectam: Sed quādoque cōtingit, quòd medium rationis est etiā mediū rei: & tūc o-

Art. 1. præc.

iustitiæ: vt patet in 3. Ethi. & de tali medio non est hîc quæstio. secundū verò effectum dicitur esse virtus in medio, quæ in materia propria circa quam est, medium facit inter plus & minus illius seu in illa ad illam illi, &c. sicut iustitia in emptione medium ponit inter plus in emptore & minus in venditore, pretium æquiualens dādo venditori, vel econuerso: & temperantiæ mediū ponit inter plus & minus delectari; delectationem capiendo quando, vbi, sicut oportet, &c. & hoc vt patebit, conuenit omni virtuti, exceptis theologicis, & de tali medio est quæstio omnium articulorum huius quæstionis.

¶In responsione ad tertium primi articuli nō te conturbet, quòd Author ponat tam virginitatem quàm paupertatem mediam inter superfluum & diminutum alterius ordinis: dum superfluum ponit in superstitione vel vana gloria, & diminutum in transgressione voti. quæ constat esse secundum se vitia extrema alterius virtutis: puta religionis & philotimiæ, seu magnanimitatis. fecit nāque hoc Author: quia nec virginitas nec paupertas habet specialē rationem virtutis: & consequenter specialia extrema inter quæ mediet infrà proprias materias in ordine ad regulam tam humanam quàm diuinam. sed ex extrinseco fine & religionis actu, scilicet voto, vt in secunda secundæ tractabitur plenius. quia igitur ex extrinseco rationem sumit specialis virtutis, consequens fuit vt extrinseco extrema adhiberentur.

¶Super Quæstionis sexagesimæquartæ Articulum secundum.

IN secundo articulo eiusdem sexagesimęquartæ quæstionis nota terminos quibus in virtutibus vtimur secūdum medium rationis & medium rei, medium rationis cum sit modus in materia alicuius virtutis secūdum conditiones regulæ, exigit duo secundū materiam & conditiones rationis: ita quòd consistit medium rationis in affirmatione vtriusque, scilicet materiæ propriæ & omniū conditionum spectantium ad rationē rectam. verbi gratia mediū rationis in tēperantia est delectari quādo, sicut, quare oportet, &c. extrema autem sumuntur penes negationē vnius & affirmationē alterius, ita quòd superfluum affirmat materiam negatis conditionibus: diminutum verò negat materiam affirmatis conditionibus, verbi gratia: Vti delectationibus, nō quando, non quare, non vbi oportet, &c. superfluum est: est enim delectationibus quæ sunt temperantiæ materia, plusquā oportet vti: nō vti autē delectationibus quādo oportet, quare oportet, &c. diminutū: est nanque minus delectari quā oportet. Mediū autem rei cōsistit in æqualitate rei ad rem seu ad personam alteram. Aequalitas autē cū duplex sit, s. duarū quātitatum; sicut duo pedalia sunt æqualia, & quinq; quinque sunt æqualia. & hæc vocatur æqualitas Arithmetica. Et duarū proportionū: sicut proportio sex ad quatuor & duodecim ad octo sunt æquales vtrobique: vtrobique enim est sesquialtera proportio, id est, continentia totius & dimidij, vtraque inuenitur in iustitia, nam cōmutatiua iustitia obseruat medium secundum æqualitatem quantitatū, nam quantū valet quòd accipit, tantum valet quod dat: vt patet in emptione: iustitia verò distributiua obseruat medium, secundum æqualitatem proportionum: nam eandem proportionem facit inter bona quæ distribuit, quam habent inter se personæ quibus distribuitur. Extrema autem in æqualitate quantitatum sunt plus & minus secundum quātitatem: vt patet. Extrema autē in æqualitate proportionum sunt plus & minus secundum proportionem: ita quòd si, verbi gratia inter personas est proportio sesquialtera, superfluum erit si inter res distributas sit proportio dupla in qua continetur totum bis: diminutum verò si inter res distributas esset proportio sesquitertia aut sesquiquarta: in qua continetur totū & tertia pars vel quarta tantum. Et quoniā mediū rei ad alterum est, cōsequens est vt sit medium inter plus vni & minus alteri: vel ita quòd plus sit mihi & minus alteri, vt in cōmutationibus: vel ita quòd plus vni parti & minus alteri, vt in distributionibus. mediū autem rationis quia cōtinet, sub se cōmensuratum sibi & cōmēsuratum alteri, abstrahit & sibi & alteri, sicut animal ab homine & leone. Propter quod medium rationis in cōmuni cōsistit inter plus & minus secūdum rationē, in speciali autē dissimiliter: nam in virtutibus circa passiones medium rationis consistit inter plus & minus mihiipsi eligenti, sicut medium cōsistit in cōmēsuratione ad meipsum: & propter hoc dicitur in litera quod medium in passionibus sumitur quo ad nos. in iustitia autem mediū rationis cōsistit inter plus vni & minus alteri, sicut & medium rei, quia nō solum æqualitatem eandem quam rei medium exigit recta ratio, non imponit iustitiæ, sed conditiones etiam nullas ei opponit nisi redundantes in æqualitatē vel inæqualitatē rei. Reddere nāque debitū recta ratio dictat iustitiæ quando, vbi oportet, pro quāto faciūt vel tollūt rationem debiti, & propterea esto cautus, vt discernas circunstantias in materia iustitiæ dupliciter inueniri: primò vt redundāt in æquale, vel inæquale, id est, vt pertinent ad rationem debiti: alio modo vt sunt communes circunstantiæ actus virtuosi. verbi gratia, Reddere mutuo acceptum die statuto, spectat ad rationem debiti. Reddere autē illo die hora incompacta (puta qua sumit cibum) impertinens est iustitiæ. non enim iniusti, sed imprudentis est hæc electio, & propterea in litera dicitur, quòd medium rationis in iustitia est medium rei: & ex hoc prouenit quòd extrema, scilicet plus & minus in iustitia non sumuntur secundum affirmationem materiæ, & negationē conditionum, & econtra, vt in aliis moralibus virtutibus: sed secundū plus vni & minus alteri: & hinc etiam prouenit, quòd iustitia nō est media inter duas malitias: sicut aliæ virtutes morales, quę mediāt inter affirmationem materiæ & negationē cōditionum, vt superfluū: & negationē materiæ, & affirmatas conditiones, vt diminutum: nam si medium rationis & extrema in iustitia sumerentur secundū conditiones, vt in aliis, & non præcise, vt redundant in medium rei: cōtingeret accipere extrema vitia, vt in aliis: & hæc sint hîc dicta pro intellectu medij & extremorum in virtutibus pro clarificanda Nouitiorum mente.

¶In eodem secundo articulo eiusdem sexagesimæquartæ quæstionis declarandum occurrit Nouitiis, quòd prima ratio pro tanto dicitur in litera, quòd procedit de medio rationis subiectiuæ: quia concludit quòd medium ratio est in ipsis actibus rationis tanquam in rebus ipsis: sicut medium rationis causaliter, quòd scilicet à ratione impositum est operationibus & passionibus, est in passionibus & operationibus tanquam in rebus ipsis.

portet quòd virtutis moralis medium sit mediū rei, sicut est in iustitia. Quādoque autē mediū rationis nō est mediū rei, sed accipitur per cōparationem ad nos: & sic est mediū in omnibus aliis virtutibus moralibus, cuius ratio est, quia iustitia est circa operationes, quæ cōsistunt in rebus exterioribus, in quibus rectum institui debet simpliciter & secundum se, vt suprà* dictum est, & ideo mediū rationis in iustitia est idē cum medio rei, inquantū, scilicet iustitia dat vnicuique φ debet, & nō plus nec minus. Aliæ verò virtutes morales consistunt circa passiones interiores, in quibus non potest rectum constitui eodē modo, propter hoc, quòd homines diuersimodè se habent ad passiones: & ideo oportet quod rectitudo rationis in passionibus instituatur per respectū ad nos, qui afficimur secundum passiones. Et per hoc patet responsio ad obiecta. Nā primæ duæ rationes procedunt de medio rationis, φ s. inuenitur in ipso actu rationis: tertia verò ratio procedit de medio iustitiæ.

Q. 60. ar. 2.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum virtutes intellectuales consistant in medio.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd virtutes intellectuales nō consistant in medio: virtutes enim morales cōsistunt in medio, inquantū cōformātur regulæ rationis: sed virtutes intellectuales sunt in ipsa ratione, & sic nō vidētur habere superiorē regulā: ergo virtutes intellectuales nō cōsistūt in medio.

Infrà arti. 4. ad 1. & 2. Et 3. di. 33. q. 1. ar. 1. 3. q. 3. Et veri. q. 1. art. 13. c. r. & ad 5. & 19. & q. 4. ar. 1. ad 7.

2 ¶Præterea, Medium virtutis moralis determinatur à virtute intellectuali. Dicitur enim in 2. Ethic*. quòd virtus consistit in medietate determinata ratione, prout sapiens determinabit: si igitur virtus intellectualis iterum consistat in medio, oportet quod determinetur sibi medium per aliquam aliam virtutem: & sic procedetur in infinitum in virtutibus.

Ca. 6. to. 5.

3 ¶Præterea, Medium propriè est inter cōtraria: vt patet per Philos. in 10. Meta*. sed in intellectu non videtur esse aliqua cōtrarietas: cum etiam ipsa cōtraria secūdum quòd sunt in intellectu, non sint cōtraria: sed simul intelligātur: vt albū & nigrum, sanum & ægrum: ergo in intellectualibus virtutibus non est medium.

Text. 22. & 23. to. 8.

¶SED CONTRA est, quòd ars est virtus intellectualis, vt dicitur in 10. Ethicor*. & tamen artis est aliquod medium, vt dicitur in 2. Ethicor*. ergo etiam virtus intellectualis consistit in medio.

Cap. 3. & 4. tom. 5. 1. Eth. c. 6.

¶RESPONDEO dicendū, quòd bonū alicuius rei consistit in medio, secūdum quod conformatur regulæ vel mēsuræ, quā cōtingit transcendere, & ab ea deficere, sicut dictū est*, Virtus autē intellectualis ordinatur ad bonum sicut & moralis, vt suprà dictum est*: vnde secundum quod bonū virtutis intellectualis se habet ad mensuram, sic se habet ad rationē medij, bonū autem virtutis intellectualis est verum, speculatiuæ quidem virtutis verū absolute, vt in 6. Ethic*. dicitur. practicæ autē virtutis, verum secundū cōformitatē ad appetitū rectū: verum autē intellectus nostri absolutè considerandum est sicut mensuratum à re: res enim est mensura intellectus nostri, vt dicitur in 10. Meta*. ex eo enim quod res est vel nō est, veritas est in opinione & in oratione. Sic igitur bonum virtutis intellectualis speculatiuæ consistit in quodam medio per conformitatē ad ipsam rē, secundum quod dicit esse quod est, vel non esse quod nō est, in quo ratio veri cōsistit: excessus autem est secūdum affirmationē falsam, per quā dicitur esse quod non est, defectus autem accipitur secundū negationē falsam, per quā dicitur nō esse, quod est: verū autem virtutis intellectualis practicæ cōparatum quidē ad rē, habet rationē mensurati: & sic eodē modo accipitur mediū per cōformitatem ad rem in virtutibus intellectualibus practicis, sicut in speculatiuis: sed respectu appetitus habet rationē regulæ & mensuræ: vnde idem mediū, quod est virtutis moralis, etiā est ipsius prudētiæ, s. rectitudo rationis: sed prudentiæ quidē est istud medium vt regulantis & mensurantis, virtutis autē moralis vt mensuratæ & regulatæ. Similiter excessus & defectus accipitur diuersimode vtrobique.

Art. 1. huius quæst. 136. art. 3.

Ca. 2. to. 1.

Tex. 5. to. 3.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd etiā virtus intellectualis habet suam mensurā, vt dictum est*, & per cōformitatem ad ipsam accipitur in ipsa medium.

In cor. art.

¶Ad secundū dicendū, quòd nō est necesse in infinitū procedere in virtutib. quia mēsura & regula intellectualis virtutis nō est aliquod aliud gen⁹ virtutis, sed ipsa res.

¶Ad tertium dicendum, quòd ipsæ res cōtrariæ nō habēt contrarietatē in anima: quia vnū est ratio cognoscēdi alterum: & tamē in intellectu est cōtrarietas affirmationis & negationis: quæ sunt cōtraria, vt dicitur in fine Perihermenias*: quāuis enim esse & non esse non sint cōtraria, sed cōtradictoriè opposita, si cōsiderentur ipsa significata, prout sunt in rebus, quia alterum est ens & alterum est purè non ens, tamen si referantur ad actū animæ, vtrunque ponit aliquid esse, vnde esse & non esse sunt contradictoria: sed opinio, qua opinamur quod bonum est bonum, est contraria opinioni, qua opinamur quòd bonum non est bonum: & inter huiusmodi cōtraria mediū est virtus intellectualis.

Libr. 2. cap. vlt. to. 1.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrū virtutes theologicæ cōsistāt in medio.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd virtus theologica cōsistat in medio. Bonū enim aliarū virtutū cōsistit in medio: sed virtus theologica excedit in bonitate alias virtutes: ergo virt⁹ theologica multo magis est in medio.

2. 2. q. 15. art. 5. ad 2. Et 3. dist. 33. q. 1. ar. 3. q. 4. Et ve. q. 1. arti. 3. col & ad 19. art. 2. & q. 1 ad 10. & 13. & Ro. 12. lect. 1. corp. 4.

¶Super Quæstionis sexagesimæquartæ Articulum tertium.

IN artic. tertio eiusdē sexagesimæquartæ quæstionis multa dubia simul soluenda occurrunt. Primum est, quomodo virtus intellectualis, quæ vocatur intellectus, sit in medio, quum careat contrario: non enim cōtingit oppositum primorū principiorum opinari affirmando, aut negando. Secundum est quomodo hæc stant duo simul: quòd verum intellectus practici consistit in confesse se habere appetitui recto, vt superius ex sexto Ethicorum, dicitur, & quòd veritas eiusdem habeat pro mensura res; & sit mensura appetitus, ex primo enim habetur quòd dependet ab appetitu & consequenter mensuratur ab eo. Tertium est quomodo hîc dicitur quòd virtutis intellectualis mensura non est aliquod genus virtutis, vt patet in responsione ad secundum, & tamen superius in quæstionis sexagesimætertiæ articulo secundo dictum est, quòd dupliciter est regula boni hominis ad quod ordinatur virtus, scilicet humana ratio & lex diuina.

¶Ad euidentiam horum omnium distingue quòd virtutes omnes dupliciter possunt accipi, scilicet secundum se, & ex parte nostri, & vtroque modo regulam habent. Et in litera quidem quamuis de solis theologicis virtutibus fiat ista distinctio in articulo sequenti: veritatem tamen habet extensá ad omnes virtutes diuersimode applicata: nam virtus intellectualis quo ad cognoscere secundum se consideratur, quando in ordine ad rem cognitam sumitur. Ex parte verò nostri quum secundum modum, quo in nobis fit aut est, accipitur: quo ad dirigere verò, quod addunt practicè supra speculatiuas secundum se: sunt ipsæ regulæ, & respiciunt regulabilia per eas: vnde ex parte tantum nostri regulā habere possunt secundum quam in nobis fiunt aut sunt: virtutes quoque morales secundum se obiecta respiciunt, ex parte autē nostri principia quibus in nobis fiūt & sunt. Et quia Author sic de virtutum mensura & medio secundum se loquitur (vt in articulo quarto manifestatur) ideo obiecta omnia, quæ ex parte nostri se tenent, nihil officiunt proposito. Et vt ad singula descendamus, cognitio in primis principiorum secundum se est in medio duorum contrariorum. verbi gratia, Huic acceptioni totum est maius sua parte, contrariatur secundum se, vt superfluum totum est minus sua parte, & vt deficiens totum non est maius sua parte: quamuis ex modo quo hîc cognitio est in nobis: quia scilicet naturaliter est in nobis, contraria loca habere non possunt: verum quoque intellectus practici secundum se quidem à rebus pendet quo ad cognoscere, ex parte autem nostri ab appetitu recto qui facit nobis apparere finem secundum ipsius appetitus dispositionem: quo ad dirigere verò, vt dictum est, ipsa intellectualis virtus est regula, & nostro lumini rationis naturalis & appetitui cōmensuratur, vt superius declaratum fuit. Eadē etiam ratione virtutis intellectualis secundum se mensura nec practicè, nec speculatiuè est aliquod virtutis genus: procederetur enim in infinitū. Sed virtutum moralium mensura quia est obiectum nostra vel diuina regula modificatum: ideo aliud virtutum genus ad quod pertinet mensura illa, mēsura est. Aliquarum autem virtutū intellectualium, puta prudentiæ & scientiæ, quæ ad principia per se non examinantur, mensura quoque aliud virtutum genus secundum se & ex parte nostra est primarum autem virtutum mensura etiam ex parte nostri non est aliqua virtus, sed solum naturale lumen ex parte nostra, & res cognita secundum se. Et sic patet responsio ad omnia obiecta.

¶Super Quæstionis sexagesimæquartæ Articulum quartum.

IN artic. 4. eiusdem sexagesimæquartæ quæstionis, dubium occurrit de illa propositione vniuersali assumpta in litera, arguendo in oppositū. scilicet in omnibus in quibus virtus cōsistit in medio, cōtingit peccare per excessum

secun-

2 ¶Præterea, Medium virtutis moralis accipitur quidem secundum quòd appetitus regulatur per rationem, intellectualis vero secundum quòd intellectus noster mensuratur à re; sed virtus theologica & perficit intellectum & appetitum, vt suprà dictum est*; ergo etiam virtus theologica consistit in medio.

q.63.art.3.

3 ¶Præterea, Spes, quæ est virtus theologica, medium est inter desperationem & præsumptionem: similiter etiam fides incedit media inter contrarias hæreses; vt Boetius dicit in libro de duabus naturis*, quòd enim confitemur in Christo vnam personam & duas naturas, medium est inter hæresim Nestorij, qui dicit duas personas & duas naturas, & hæresim Eutychis qui dicit vnam personam & vnam naturam. ergo virtus theologica consistit in medio.

Non remote à princ. lib.

¶SED CONTRA, In omnibus, in quibus consistit virtus in medio, contingit peccare per excessum, sicut & per defectum: sed circa Deum, qui est obiectum virtutis theologicæ, non contingit peccare per excessum; dicitur enim Eccles.43. Benedicentes Deum exaltate illum quantum potestis: maior est enim omni laude: ergo virtus theologica non consistit in medio.

¶RESPONDEO dicendū, quòd sicut dictum est*, medium virtutis accipitur per conformitatem ad suam regulam, vel mensuram secundum quod contingit ipsam trāscendere, vel deficere. Virtutis autem theologicæ duplex potest accipi mensura. Vna quidem secundum ipsam rationem virtutis, & sic mensura & regula virtutis theologicæ est ipse Deus. fides enim nostra regulatur secundum veritatem diuinā, charitas autem secundum bonitatē eius, spes autem secundum magnitudinem omnipotentiæ & pietatis eius; & ista est mensura excedens omnem humanam facultatem: vnde nunquam potest homo tantum diligere Deum quātum diligi debet, nec tantum credere aut sperare in ipsum quantum debet: vnde multo minus potest ibi esse excessus, & sic bonum talis virtutis non consistit in medio, sed tanto est melius: quanto magis acceditur ad summum. Alia verò regula vel mensura virtutis theologicæ est ex parte nostra: quia & si non possumus ferri in Deum, quantum debemus: debemus tamen ferri in ipsum credendo, sperando, & amando secundum mensuram nostræ conditionis, vnde per accidens potest in virtute theologica considerari medium & extrema ex parte nostra.

Art.3 huius quæst.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd bonū virtutū intellectualiū & moraliū cōsistit in medio per cōformitatem ad regulā vel mensuram, quam transcendere cōtingit: quod non est in virtutibus theologicis, per se loquēdo, vt dictū est*.

In corp. art.

¶Ad secundum dicendum, quòd virtutes morales & intellectuales perficiūt intellectū & appetitum nostrū in ordine ad mensuram & regulam creatā, virtutes autē Theologicæ ordine ad mensurā & regulam increatā: vnde non est similis ratio.

¶Ad tertium dicendum, quòd spes est media inter præsumptionem & desperationem ex parte nostra: inquantum scilicet aliquis præsumere dicitur ex eo quòd sperat à Deo bonum, quod excedit suam cōditionem; vel non sperat quod secundum suam conditionem sperare posset: non autem potest esse superabundantia spei ex parte Dei, cuius bonitas est infinita. Similiter etiam fides est media inter contrarias hæreses, non per comparationem ad obiectum, quod est Deus, cui nō potest aliquis nimis credere, sed inquantum ipsa opinio humana est media inter contrarias opiniones, vt ex supradictis patet*.

Arti.4. & 5. ad 3.

QVÆSTIO SEXAGESIMAQVINTA, De connexione virtutum, in quinque articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de connexione virtutum. ¶Et circa hoc quæruntur quinque. ¶Primò, vtrum virtutes morales sint adinuicē connexæ. ¶Secundò, vtrum virtutes morales possint esse sine charitate. ¶Tertiò, vtrum charitas possit esse sine eis. ¶Quartò, vtrum fides & spes possint esse sine charitate. ¶Quintò, vtrum charitas possit esse sine eis.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum virtutes morales sint adinuicem connexæ.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd virtutes morales non sint ex necessitate connexæ, virtutes enim morales quandoque causantur ex exercitio actuum, vt probatur in 2.Ethi*. sed homo potest exercitari in actibus alicuius virtutis sine hoc, quòd exercitetur in actibus alterius virtutis. ergo vna virtus moralis potest haberi sine altera.

Infra q.? 3.art.1. Et 2.2.q.146. artic.4. & 3.q.85.art. 6.corp. & 3.dist.35. artic.1. & 2. Et veri. q.5.arti.1. & quodl. 12.artic.3. & 6.Ethi. fin. ca.1. & 4.

sicut & per defectum, videtur enim hoc falsum de iustitia, nam consistit in medio & non contingit peccare nisi vno modo, scilicet per defectum, quilibet enim iniustitiam faciens, violat æqualitatem: quia declinat in minus alteri cui debetur æquale: si enim declinaret in maius illi, non esset iniustitia: vt patet in commutatiua iustitia & etiam in distributiua, in qua si quis maius quàm persona mereatur, det: ideo violat æqualitatem, quia alterum minuit hic excessus.

¶Ad hoc dicitur quòd mediū iustitiæ cōsistit in violari vtroque modo, scilicet per excessum & defectū, diuersimodè tamē cōtingit hoc circa medium iustitiæ & aliarum virtutum: nam extrema medij aliarum virtutum cōstituunt diuersa vitia: inter quæ media est virtus ipsa, vt patet in 2.Ethic. & propterea alio vitio peccatur secūdum excessum, & alio peccatur secundum defectum: extrema autem medij iustitiæ non constituunt diuersa vitia, & propterea vno & eodē vitio peccatur per excessum & defectum, & non solum vno violato, sed vno actu numero: vt patet in furto: simul enim violatur medium minus alteri, & plus sibi faciendo: & simile est in distributionis violatione, simul enim minus vni & plus alteri tribuitur: nec obstat si quādoque solū minus videatur fieri alteri, & nulli plus, vt in incendiis, & huiusmodi. Hoc enim ostendit, quòd medium iustitiæ principaliter violatur in minus, & verè sic est: quia quum æquale sit ad alterum per minus illi, directè violatur: sed tamen semper concomitatur plus alicui vel in re, vel in potestate: sat est ergo literæ, quòd vbicunque est virtus in medio, cōtingit & per excessum & per defectum peccare, siue simul, siue separatim, siue vno, siue pluribus vitiis, non est curæ.

¶In eodem quarto articulo dubium primò occurrit ex Scoto in 3. senten.dist.25. docente, quòd potest concedi, quòd virtus Theologica est propriè in medio non ex parte obiecti, sed actus: ita quòd licet non possit tendere in nimis verum, aut bonum, quia tendit in infinitum obiectum, potest tamē nimis tendere in illud, & sic virtus Theologica moderatur actum vt medio modo tendat, & consequenter fides est media inter leuitatem (iuxta illud, Qui citò credit, leuis est corde) & pertinaciam violantis rationem, & spes inter præsumptionem & desperationem.

¶Dubium secundò occurrit specialiter de medio respectu fidei. videtur enim quòd secundum se habeat medium, quia obiectū suum quod est quid complexum, puta Deum esse trinum, & huiusmodi, habet extrema, scilicet, Deum non esse trinum, & Deum esse trinum essentialiter: hoc enim est superfluum, illud diminutum.

¶Ad primum horum dicitur primò, quòd positio illa Scotica est contra diuum Thomam, & veritatem. contra diuum quidem Thomam expressè dicentem hîc de modo actus, quòd non potest esse excessiuus, scilicet quòd non potest quis nimis credere, nimis sperare, nimis amare, tendendo in Deum. Contra veritatem verò, quia constat quòd non potest Deus amari nimis, ita quòd actus amandi Deum sit excessiuus, imò modus amandi Deum secundum Bernardum est sine modo amare. Nec est verum quod de fide dicitur, quoniam licet qui citò credit, leuis sit corde, non tamen qui citò credit Deo, leuis est corde. præsumptio quoque, vt patet in responsione ad tertium, non est vitium, quia nimis speret in Deum, sed quia sperat bonū excedens propriam conditionem: vnde conclusio ista non solū vt falsa, sed vt mala, vtpote ponens modū dilectionis Dei, procul abiiciatur.

¶Ad secundum autem dicitur, quòd fides secundum se est de Deo, cuius non sunt extrema, ex parte autem nostri est de Deo per modum compositionis & diuisionis: vt in secunda secundæ dicitur, & propterea ex parte nostri est in medio & non secundum se.

¶Super Quæstionis sexagesimæquintæ Articulum primum.

IN arti.1.q.65. termini duo sunt primò declarandi: quid scilicet importet virtus perfecta, & quid virtus imperfecta, de quibus in litera sermo fit, an differētia hęc sit sicut inter calorem remissum, & in summo, an sicut inter dispositionem & habitum, an sicut inter diuersas formas: puta opinionem & scientiā. nō enim parui refert, quod hoc modo distinguantur: & si quis hîc erraret, male posset de connexione virtutum disputare. Sciendum est igitur, quòd constat virtutes perfectas ab imperfectis nō propterea distingui. quia illæ in summo sunt gradu, istæ nō: nā virtutes cōnexæ, quę sunt solæ perfectæ, vt in litera dicitur, intēdi possunt, vt sequens quæstio ostendit. Quomodo autem distinguātur ex natura habitus & dispositionis, manifestatur: habitus enim & dispositio distincta contra habitū secundū melius sentiētiū sententiā, distinguūtur nō moraliter tantū, sed essentialiter, ita ꝙ qualitas illa, quæ est dispositio, nūquā erit essentialiter habitus: quamuis forte habitus modū habere possit, sed dispositio est qualitas secundū se facile mobilis, habitus verò est qualitas ex natura sua difficile mobilis: verùm huiusmodi qualitas habet duplicē statū: est enim quādoque in se quidem habitus, sed per modū dispositionis inhæret: quia facile corrumpi potest, vt patet de scientia per primā demōstrationem acquisita, & nō meditatione firmata, quandoque autē & in se est habitus, & in statu habitus, quia per modū habitus habetur firmi &c. Sicut autē in cōmunissimis rationibus primę speciei qualitatis inuenitur habitus dupliciter, s. per modū dispositionis & per modū habitus, & præter hæc dispositio siue per modū dispositionis, siue per modū habitus ita in virtute vt sic, quę est species habitus, inuenitur qualitas, quæ est essentialiter virtus dupliciter, s. habens statū virtutis, & non habens statū virtutis, & præter hæc inuenitur sub specie dispositionis inclinatio seu dispositio ad virtutem. Ex his autem tribus, s. virtute in statu virtutis, virtute nō in statu virtutis, & dispositione ad virtutē, sola prima virtus perfecta est, & dicitur, imo, vt in 4.art. dicitur, hæc sola simpliciter & propriè virtus dicitur, & ratio in prōptu est, quia virtutem propriè & simpliciter oportet esse principiū operis virtuosi simpliciter, & nō secundum quid, virtus autē non in statu virtutis tale opus facit, quia defectuosa est, vtpote priuata proprio statu. Sic ergo virtutis perfectæ nomine qualitas, quæ est virtus statū virtutis habēs, intelligitur: virtutis autē imperfectæ nomine, licet secundū proprietatē vocabuli sola virtus secundū essentiā & deficiens videatur intelligi, quia virtus imperfecta dicit virtutē & imperfectionē eius, extēsio tamē seu accōmodato vocabulo virtutis imperfectæ nomine intelligitur tā virtus deficiēs in statu, ꝙ̄ dispositio ad virtutem, præsertim si est firmata. In quo aūt cōsistat virtutis essentia, ex q.55. colligere poteris, in quo aūt perfectio status virtutis cōsistat, ex litera quidē vnico verbo habes quo ad morale, s. ꝙ inclinat ad bonū bene. Ex 2.aūt Eth. explicatius habes,

2 ¶Præterea, Magnificentia & magnanimitas sunt quædam virtutes morales: sed aliquis potest habere alias virtutes morales sine hoc, quòd habeat magnificentiam & magnanimitatem. Dicit enim Philos. in 4.Ethic.* quòd inops non potest esse magnificus, qui tamen potest habere alias quasdam virtutes: & quòd ille qui paruis est dignus, & his se dignificat, temperatus est, magnanimus autem non est. ergo virtutes morales non sunt connexæ.

lib.4.Ethi. c.2.&.5.

3 ¶Præterea, Sicut virtutes morales perficiunt partem appetitiuam animæ, ita virtutes intellectuales perficiunt partem intellectiuam: sed virtutes intellectuales non sunt connexæ. potest enim aliquis habere vnam sciētiam sine hoc, quod habeat aliam, ergo etiam neque virtutes morales sunt connexæ.

4 ¶Præterea, Si virtutes morales sint connexæ, hoc non est nisi, quia connectuntur in prudentia: sed hoc non sufficit ad connexionem virtutum moralium. videtur enim quòd aliquis possit esse prudens circa agibilia, quæ pertinent ad vnam virtutem, sine hoc quòd sit prudēs in his, quę pertinent ad aliam: sicut etiam aliquis potest habere artem circa aliqua factibilia sine hoc quòd habeat artem circa alia. prudentia autem est recta ratio agibilium: ergo non est necessarium virtutes morales esse connexas.

¶SED CONTRA est quod Amb. dicit super Luc.* Connexæ sibi sunt concatenatæque virtutes, vt qui vnam habet plures habere videatur. Augu. etiam dicit in 6. de Trin.* quòd virtutes, quæ sunt in animo humano, nullo modo separātur abinuicem. Et Greg. dicit in 22. Mora.* quòd vna virtus sine aliis, aut omnino nulla est aut imperfecta. Et Tullius dicit in 2. de Tuscul. quæst.* si vnam virtutem confessus es te non habere, nullam necesse est te habiturum.

Ambros. in illud Luc. Beati pauperes spiritu, li.5.in Luc. tom.5.
Aug.6. de Trin.ca.4. tom.3.
Cap.1.
Lib.2.in fol 7.lib.1.

¶RESPONDEO dicendum, quòd virtus moralis potest accipi vel perfecta, vel imperfecta. Imperfecta quidem moralis virtus, vt temperantia vel fortitudo, nihil aliud est, quàm aliqua inclinatio in nobis existens ad opus aliquod de genere bonorum faciendum, siue talis inclinatio sit in nobis à natura, siue ex assuetudine: & hoc modo accipiendo virtutes morales, non sunt cōnexæ: videmus enim aliquem ex naturali cōplexione vel ex aliqua consuetudine esse promptum ad opera liberalitatis, qui tamen non est promptus ad opera castitatis: perfecta autem virtus moralis est habitus inclinans in bonum opus bene agendum: & sic accipiendo virtutes morales dicendum est eas connexas esse, vt ferè ab omnibus ponitur. Cuius ratio duplex assignatur secundum quòd diuersimodè aliqui virtutes cardinales distinguunt. Vt enim dictum est*, quidā distinguunt eas secundum quasdam generales cōditiones virtutum: vtpote quòd discretio pertineat ad prudentiam, rectitudo ad iustitiam, moderantia ad temperantiam, firmitas animi ad fortitudinem, in quacunque materia ista cōsiderentur: & secundum hoc manifestè apparet ratio connexionis, non enim firmitas habet laudem virtutis, si sit sine moderatione, vel rectitudine aut discretione: & eadem ratio est de aliis. Et hanc rationem connexionis assignat Gre.

q.61.art.3. & 4.

habes, quòd sciens, quòd eligēs, quòd propter hoc, quòd immobiliter habens ipsam, operetur: & cōsequenter imperfecta virtus est, si aliquid horū deficiat quāuis enim bonum tūc fieret, non tamen bene. Et scito Nouitie, quod alicui: qualitati inclinanti in bonum aliquid, dupliciter deesse potest aliqua virtutis conditio. Primò, de pertinentibus ad speciem seu essentiam virtutis: vt si deficeret recta ratio vel electio vel proprius finis in habitu agibilium: non esset in veritate virtus, nec perfecta, nec imperfecta: diceretur tamē virtus imperfecta, sicut dispositio ad virtutem: vnde si quis habituatus est ad abstinētiæ vel castitatis materiam nō secundum regulam rationis, aut non electione propter ipsum bonum rationis, talis habitus nec est, nec erit vnquam virtus, sed dispositio tantum ad virtutem. Secundò, de pertinētibus ad statum tantum virtutis, vt si deficeret immobilitas, aut extensio, aut debita dispositio subiecti, esset quidem imperfecta virtus: sic quòd potest eadem numero esse perfecta, & simpliciter virtus ablatis illis defectibus. Oportebit ergo te cautum esse cùm de virtute imperfecta est sermo: an intelligatur ibi de imperfecta ratione status, an quia dispositio tantum est, & eadē oportet vti cautela, quum negari inueneris rationem propriè vel simpliciter virtutis. scies autem discernere intentionem literæ si secundum nunc dicta inspexeris: an eadem qualitas, quæ negatur virtus, si postmodum virtus, vel nō: quoniam, vt patet, si primum inueneris de non virtute, secūdum statum est sermo: si secundum de non virtute, secundum essentiam. Et hoc si seruaueris, non vagaberis ad quærendum constitutiua virtutum in esse virtutis in genere relationis, vt Scotus putauit, sed perfectionem statuum perquires, aut nouę virtutis generationem facilem post talem ac tantam dispositionem.

¶Super Quæstionis sexagesimæquintæ Articulum primum.

IN eodem 1.art.q.65. dubium de connexione virtutum ex Scoto exsurgit: ipse nanque in 3.senten.dist.63. solam connexionem virtutis moralis cum prudentia sua, id est, illius materiæ, & non econtra tenens putat nec prudentiam moralem virtutem, nec moralem virtutem prudentiam simpliciter, id est, totius agibilis, nec vnam moralem virtutem, aliam moralem coexigere: sed simul stare, quòd aliquis sit temperatus in summo: & tamen auarus, iniustus, &c. Et vt distinctè omnia percipiantur, primò recitabuntur eius motiua. Secundò declarabuntur fundamenta virtutis. Tertiò satisfiet obiectis. Arguit primò Scotus contra connexionem virtutum ex hoc, quod sunt perfectiones partiales, quando enim sunt plures perfectiones partiales eiusdem perfectibilis, potest perfectum esse illud perfectibile secundum vnam, & imperfectum secundum aliam: vt patet in Sorte respectu visus & auditus. Constat autem cardinales virtutes esse partiales perfectiones mentis nostræ. ergo. secundò ex diffinitione virtutis, 2.Ethic. Quælibet virtus moralis est habitus electiuus in medietate cōsistens, determinata ratione, prout sapiens determinabit absq; determinatione & electione medij in alia materia: ergo est virtus sine connexione ad alias virtutes. Et antecedēs patet: quia in diffinitione virtutis non ponitur nisi connexio ad prudentiam seu rationem determinantem medium in illa materia. Tertiò, ex exercitio causante virtutem: quia potest aliquis optimè se exercere in materia vnius virtutis, & non in materia alterius: ergo non sunt connexæ. tenet sequela, quia virtus generatur ex actibus. Quartò, ex distantia: quia virtutes eiusdem generis, quæ sunt propinquiores, non sunt connexæ, puta virginitas, & castitas cōiugalis, ergo à fortiori virtutes distinctæ secundum genus, vt cardinales, quæ magis distant, non sunt connexæ. Quintò, deducit ad tria inconuenientia ex connexione. Primò, quòd aliqua virtus esset virtus antequam esset virtus. secundò, quòd nulla virtus esset prima. Tertiò, quòd vnus actus generaret omnes virtutes. sequela primi probatur sic. Temperantia per se non est virtus sine virtute fortitudinis: ergo fortitudo est priùs virtus, & ex alia parte fortitudo non potest esse virtus sine temperantiæ virtute, ergo fortitudo non erit virtus nisi post temperantiam, ergo virtus antequam esset virtus: sequela secundi patet, quia ex quo quælibet coexigit aliam, omnes sunt simul, & consequenter nulla prior aut posterior sequela tertij probatur, quia impossibile est simul haberi tot actus perfectos generatiuos tot virtutum. Quòd autem tertium sit inconueniens, probatur: quia vnus actus est vnius virtutis: & sicut esset actus vnius virtutis si esset generata, ita est generatiuus vnius, & non omnium virtutum. hæc de primo.

¶Quo ad secundum scito connexionem virtutum cardinalium conuinci ex isto processu, qui in litera fit, Virtus moralis exigit prudentiam: prudentia autem exigit omnes tres virtutes morales: ergo omnes virtutes morales sunt connexæ. Sed quia propositiones hic assumptæ diuersimodè intelliguntur, oportet eas explanare, & sensum verum capere, & tunc videre vim rationis huius. prima ergo propositio, scilicet virtus moralis exigit prudentiam, quia ex diffinitione virtutis, 2. Ethic. allata patet, non negatur, sed distinguitur: quia aut intelligitur de prudentia totali, aut partiali: & vocatur prudentia totalis prudentia respectu omnium agibilium: partialis autem respectu talis materiæ, delectationis venereæ, vel periculorum mortis, &c. si in assumpta propositione & diffinitione virtutis moralis intelligitur de prudētia totali negatur, si de partiali conceditur. sed tunc patet manifestè quòd nihil valet processus: quia prudentia partialis non exigit omnes virtutes morales: propter istam autem distinctionem oportet ostendere, aut verificari assumptum de prudentia totali, aut quòd prudētia partialis exigat omnes virtutes: & vtrunque simul fiet ostendendo quòd prudentia partialis, aut non est prudentia sufficiens ad materiam illius virtutis, & consequenter non est prudentia, aut est totalis. Ostenditur autem hoc facile ex connexione materiarū virtutum moralium, & ipsa diffinitione virtutis sic, Virtus moralis puta temperantia, est habitus secundum rationē rectam electiuus medij in delectationibus tactus, non prout electionem medij in talibus delectationibus contingit corrumpi à tali, aut tali passione, sed simpliciter vndecunque contingat ab electione talis medij in electionem extremorū vitiorum declinare, ergo temperantiæ virtus necessariò habituatum reddit animum ad eligendum tale medium secundum prudētiam totalem. Assumptum hoc manifestatur dupliciter, siquidem credi potest, quòd virtus moralis, puta temperantia, perficit animum primò, vt declinatio à tali medio oritur ex aliqua certa passione: puta vt ex amore concupiscentiæ declinari solet à medio in delectationibus tactus, ita quòd non spectat ad temperantiam inclinare ad eligēdum medium in delectationibus tactus, nisi pro quanto abducimur à medio ob amorem superfluæ delectationis. Secundo autem modo, vt temperantiæ sit inclinare ad tale medium contra quosque impetus ex quacunq; passione prouenientes ad abducendum à tali medio, puta ex auaritia, ex timore mortis, &c. Differunt autem inter tum hi duo modi, vt ex hoc pendeat ista veritas. & secundum primum modum non fiat aliquis temperatus nisi secundum quid, iuxta secundum verò fiat temperatus simpliciter. quoniam, vt patet iuxta primum modum, non est habituatus ad mediū in delectationibus tactus nisi secūdum quid, quia secundum quod oriuntur à certo motiuo tātum: iuxta secūdum verò est habituatus ad mediū in delectationibus tactus totaliter, quia secundum quòd oriuntur ex quocunque motiuo. Quòd autem temperantia primo modo nō sit virtus, sed secundo modo tantum, manifestè ex vsu conuincitur: mulier enim habituata ad castitatem quantum est ex amore delectationum, si inops & auara malè merendo, venereis vacat, proculdubio intemperata est: & similiter si timore verberum aut infamiæ, &c. hoc faciat. idem ergo est dicere, quòd temperantia non perficit animum contra timores, & alias passiones, vt & inquantum natæ sunt corrumpere electionem medii in delectationibus tactus: & dicere quòd qui mœchatur, vt furetur, non est mœchus, & meretricem ob solam auaritiam posse simul esse temperatam, & infinita huiusmodi falsa. Spectat igitur ad moralem virtutem inclinare ad mediū in propria materia non solùm excludendo extrema secundum se, sed secundum quod connexionē habent cū aliena materia, nā vt in litera dicitur in responsione ad tertium & quartum, agibilia quæ sunt materiæ virtutum moralium sunt ordinata adinuicem: & propterea vnum redundat ad aliud: & propterea oportet virtutem moralē perficere sic animū in propria materia, vt nec ex his quæ infra limites propriæ materiæ secundum se sunt, nec ex his quę intrant limites propriæ materiæ ex connexione illius cum aliis abducatur à medio eligendo in illa materia, & sic patet assumptum & restat manifestanda consequentia, quòd scilicet ex hoc sequatur, quòd virtus moralis coexigat prudentiā totalem. hoc autē sic probatur, Virtus moralis exigit mediū in propria materia simpliciter, id est, secundum se, & vt in eam redundant aliæ materiæ. ergo exigit rectam rationem sui secundum se, & secundum comparationem ad alias, sed hîc est prudentia totalis: ergo sequela est manifesta, ex eo, quòd virtus moralis est electiua secundum rectam rationem: & sicut electiua in propria materia & secundum se, & secūdum comparationem ad alias materias: ita oportet, quòd ratio sit rectificans illam materiam, & secundum se & secundum comparationem ad alias, ex defectu nanq; rectæ regulæ in huiusmodi cōparationibus prouenit, quòd habituatus animus in castitate & nō in paupertate, liberalitate

fortitudine & iustitia propter auaritiam, aut timorem, aut odium contra castitatem facit: cóparatur siquidem tunc in tali animo bonum castitatis bono pecuniæ, aut euasionis à morte, aut explendi appetitus odij huiusmodi: & dictatur magis eligendũ nunc hoc apparens bonum, quàm illud vere bonum propter passiones seu affectiones nũc, hîc, &c. ad hoc magis quàm illud. quòd autem ratio recta circa vnam materiam tam secundum se, q̃ secundum id quod ex connexione habet, sic prudentia totalis ex illo principio 2. de Anima, in c. de sensu communi, patet: scilicet q̃ iudicans inter aliqua duo, oportet cognoscere vtrunque. Si enim hanc rectam ratioñe oportet comparare hanc materiam reliquis agibilibus, oportet eam: quia ratio est, vtraq; cognoscere: & quia est recta circa vtraque rectam esse: constat autem rectam rationem circa omnia agibilia prudétiam esse totalem. patet igitur ex dictis q̃ prudentia partialis non est prudentia nisi sit totalis: & consequenter, vt patebit exigit omnes virtutes morales: propter quod in calce articuli dicitur, quòd defectus prudentiæ circa vnam partem agibilium induceret defectum circa alia. Ex his autem habes quomodo intelligenda sit diffinitio virtutis moralis 2. Ethicor. quoad duos terminos, scilicet electionem medij, & rectam rationem, intelligitur enim de electione medij non secundum quid, sed simpliciter, id est, contra quæcunque abducentia à recta ratione, non secundum quid, id est, secundum partem, sed simpliciter seu totaliter: & sic patet quòd ex diffinitione virtutis sine glossis appositiuis excludendo solum sensum secundum quid, & vtendo sensu simpliciter: quod regulariter in diffinitionibus intelligitur, habens connexionem prudentiæ totaliter ad virtutem moralem.

¶Explanata autem & probata prima propositione assumpta, reliquum est, vt probetur & explanetur secunda, sc. quòd prudentia exigit omnes virtutes morales: hæc propositio licet possit probari ex parte materiæ, quia sicut temperantia generatur ex frequentibus electionibus medij in delectationibus, ita prudentiã oportet generari ex frequentibus iudiciis & præceptis circa suam materiam: quæ est totũ agibile: melius tamen monstratur propositum ex ipsa ratione prudentiæ secundum se, vt in litera fit, ex parte principiorum ipsius prudentiæ sic: Prudentia est recta ratio consiliatiua, iudicatiua, & præceptiua: ergo rectitudo eius exigit animam tam secundum partem apprehensiuam, quàm secundum partem appetitiuam recte & bene se habere circa principia rectæ rationis, quæ sunt fines agibilium: sed sic habere ad huiusmodi fines est habere omnes virtutes morales principales: ergo prudétia coexigit secũdum se omnes virtutes huiusmodi. Antecedens patet: sequela verò quo ad partem apprehensiuam est per se nota: quòd habitus conclusionum pendet ex habitu principiorũ. Quo ad partem verò appetitiuã, licet ex supradictis de prudentia pateat: breuiter tamen quasi repetendo manifestatur sic, Prudentia non est in ratione solum, vt dicitur in 6. Ethic. quia est in ratione, vt mota ab appetitu: & propter hoc non traditur obliuioni, vt ibidem dicitur: ergo dependet ab appetitu proculdubio recto: obiectũ autem appetitus est finis, ergo dependet ab appetitu recte se habente ad finem: quod erat intentum: quòd autẽ dependeat prudentia ab appetitu recto respectu omnium finium agibilium & non vnius tantum, scilicet ex redundantia connexionis posset haberi in litera: tamen probatur ex hoc, quòd sicut scientia dependet ex omnibus ipsius principiis & nõ aliquibus tantum, ita quòd Geometria errans in vno principio non est scientia: ita prudentia nõ est prudentia: nisi omnia principia recta supponat: fines autẽ agibilium cõstat esse principia, ex quibus prudentia procedit, & ad quos oportet apprehensionem se recte habere: alioquin & in actu iudicij; quia delectatio corrumpit æstimationem prudentiæ, & in actu præcepti: quia est à ratione, vt subest appetitui, errabitur. Et scito quòd licet recta ratio agibilium pendeat ex vtraq; rectitudine circa fines, sc. ex rectitudine partis apprehensiuæ & appetitiuæ: quia tamen rectitudo apprehensiuæ non est propria prudentiæ: sed communis sibi & cæteris virtutibus intellectualibus circa conclusiones, & Authoris diuinum ingenium, ex propriis consueuit doctrinam facere: ideo nullam silentio præteriuit, & rectitudinem appetitus, quæ est propria prudentiæ (sola enim prudentia secundum se pendet ex appetitu recto moraliter finis) posuit principium prudentiæ, & propterea comparauit ipsam intellectui, qui est habitus principiorum, dicens, quòd sicut in speculatiuis scientia pendet ex habitu principiorum: ita in moralibus recta ratio pendet ex recto appetitu finium. Est enim habitus principiorum in appetitu: quia fines principia sunt operabilium. Quòd demum appetitum recte se habere ad fines operabiliũ sit habere virtutes morales, patet ex eo, quòd eadem est virtus intendens finem proprium alicuius materiæ, & eligens medium in illa: ac per hoc eadem est temperantiæ virtus, qua quis recto appetitu intendit bonum rationis in delectationibus tactus, & qua eligit mediũ in eisdem secundum rectam rationem. & sic patet totus processus, qui tanto verior comprobatur, quanto ex sola diffinitione virtutis moralis considerando, quæ coexigunt particulæ diffinitionis, deduxit connexionem mutuam virtutum moralium, computata etiam inter eas prudentia. hæc de secundo.

¶Quo ad tertiũ respondendo ordinate obiectis, dicitur quòd primæ rationis maior est falsa, si est vniuersalis, vt esse debet, sunt enim multæ partiales perfectiones connexæ licet non omnes sint connexæ: intellectus enim & voluntas cõnexæ sunt, visus & auditus non, vnde ex hoc nihil habetur. Secunda verò ratio ex diffinitione virtutis iã soluta est, & conuictũ est, quòd in diffinitione virtutis oportet cadere rectam rationem simpliciter, & nõ secundum quid. vt opponens vult, cõcedens quòd non spectat ad temperantiæ virtutem firmare animum ne timore mortis fornicetur: & sic incidit in foueam magnam, sc. quòd talis non faciat contra temperantiã, cuius oppositum tamen sentit, & præterea conuincitur. Aut talis recedit à medio temperantiæ, aut non: si sic, declinat in vitium extremum: ergo est contra rectam rationem spectantem ad téperantiam: si non, ergo fornicationem committens ex auaritia solum, & non propter delectationem, non peccat contra temperantiam.

¶Ad tertium respondetur in litera ad primũ, quòd materiæ virtutum sunt duplices: quædã spectantes ad cõmunem vitam, quædam ad aliquem particularem statum: in primis quæ sunt materiæ virtutum cardinaliũ, non contingit exerceri in vna & non in alia recte, sic vt fiat virtus aliqua, quãuis possit inchoatio aliqua virtutis generari: in istis autẽ cõtingit fieri vnam sine alio actu: sit tamen omnis dupliciter, primò in potentia propinqua, vt in litera dicitur, 2. in præparatione animi; vt alibi dicit Author: quia connexio virtutum omnium est connexio in tertio, id est, in prudétia, quæ dictat formale in omni virtute, sc. præparationem animi & deficiẽte materia. Et per hoc patet responsio ad quartum. formaliter tantum sufficit castitaté coniugalem & virginitaté esse connexas, tum quia falsum est, quòd sit maior ratio de cõnexione spiritualium, q̃ generalium virtutum, quia harum materiæ magis cõnexæ sunt cõiunctione occursus respectu conuersationis humanæ, licet min⁹ cõnexæ sint cõiunctione similitudinis, & propterea istas oportet esse cõnexas formaliter & materialiter, istas formaliter tãtum.

¶Ad quintum dicitur dupliciter iuxta duos modos quibus connexio ista intelligi potest. Connexio namq; virtutum cùm non sit successiua claudit in se simultatem temporis, ita quòd oportet eas in eodem tempore esse, fieri, & corrumpi: sed huiusmodi simultas tẽporis potest dupliciter intelligi. primò, secundum rigorem veritatis, vt sc. in eodem instanti temporis quo est vna, sit actualiter alia, & in nullo instanti sit vna sine alia actualiter, & hic sensus videtur communiter accipi: & contra eum procedit argumentum. Vnde hunc sequendo sensum, conceditur quòd nulla cardinalium virtutum est prior aut posterior altera secundum tempus, & similiter, quòd nulla est prima positiue ordine temporis, sed quælibet sic est prima negatiue. Negatur autem quòd sequatur temperantiam esse prius virtutem, q̃ sit virtus, & probatio assumit falsum, sc. si tẽperantia non est virtus sine virtute fortitudinis, ergo fortitudo est priùs virtus. Sufficit enim ad hoc, quòd fortitudo sit simul virtus, vt patet, non habeo demum pro inconuenienti, quòd vnico actu in virtute tot præcedentium generentur simul omnes virtutes in esse perfecto: & cùm dicitur, ille actus est vnius virtutis, dico quòd ille actus, est actus generatiuus prudentiæ, qui agit in virtute habitus principiorum prudentiæ. cùm enim, vt ex dictis patet, habitus principiorum prudentiæ in parte apprehensiua sit synderesis, in parte appetitiua sit ad minus triplex, habitus trium virtutum cardinalium, & pluribus habitibus simul vti contingat in ordine ad vnum, & prudentia vna existens ex omnibus his pendeat, & generatio prudentiæ sit perfectio virtutum, consequens est, vt actus generatiuus prudétiæ procedat, & à synderesi & habitibus tribus virtutum cardinalium non plus perfectarum, sed ipso actu generante prudentiam esse perfectũ accipientium: & sic ille actus dato quòd esset vnius tantum virtutis, puta synderesis, quia nulla præsupponitur alia virtus, esse tamen multorum habituum participatiuus, & sic posset multas consummare virtutes, sicut post genitam prudentiam recte præcipere simul in pluribus materiis, est actus vnius virtutis prudentiæ, sc. elicitiuæ, multarum autem virtutum moralium. principiorum prudentiæ est actus participatiuæ: secundo autem modo simultas temporis intelligitur secundum propinquitatem, vt sc. quæ parum differunt secundum tempus, simul esse dicuntur, iuxta illud, Quod parũ distat, nihil distare videtur, & sic virtutes morales pluribus actibus, quasi simul generantur, & dicuntur cõnexæ, quia oportet vnamquamque statim illam comitem habere, & licet hoc videatur prima facie inconsonum, si quis tamen consideret quòd sermo præsens non est metaphysicus, neq; mathematicus, sed moralis, in quo non ad amussim certitudo quæritur, & attendat ad alias proprietates virtutum, quòd simili modo verificatur, non vsquequaque hoc spernet. patet nanque, quòd attingere medium non minus contingit virtuti, q̃ connexio, & constat quòd contingere medium vocatur non solum attingere centrum, sed prope. Idem enim videtur in materia connexionis instans, quod in materia de medio punctum centrale, & scito hîc quòd ex vtroq; modo simultaneæ generationis virtutum saluatur, quòd virtutes quatenus virtutes sunt, qualitates sunt absolutè, quas dicimus habitus iuxta superius determinata contra Scotum. nam si simultas ista nõ est instantanea, sed quasi, constat quòd sicut post multos actus ex aliquo in virtute omnium generatur habitus temperantiæ, ita & virtus temperantiæ, & sicut augetur habitus, virtus augetur, & sic de aliis. si autẽ simultas ista est verè instantanea, tũc sicut vna electio comparatiua potest esse à multis, imò omnibus virtutibus cardinalibus postquam sunt genitæ: ita vna similis electio potest esse generatiua simul omnium, ita in propinqua dispositione existẽtium, vt vnico actu superuenienti in virtute tot præcedentium generandæ essent secundum suas absolutas entitates. Nec in hoc est differẽtia inter rationem virtutis & habitus, vt patet: manifestè autem cõstat, cùm proposito adulterio perpetrando sub instanti pœna mortis eligitur perseuerare in bono, electionem illam esse à prudentia iudicante & præcipiente, à iustitia ius alterius coniugis refutante violare, à fortitudine timorem mortis superante, à temperantia delectationẽ veneream quando oportet, &c. recusante, vnde si quis sit adeo exercitatus, in harum omniũ virtutũ actibus, vt deuenit ad hoc, quòd si vnico actu adhuc exerceretur, fieret in eo virtus temperantiæ, & similiter de iustitia & aliis, & ipse in vnicum postmodum exeat actum cadentem super materias omnium virtutum, ac per hoc æquiualentem quatuor actibus, illo vnico actu generabuntur simul quatuor habitus virtuosi, quos virtutes cardinales dicimus. Hoc autem contingeret, si sic dispositus ad virtutes proposito sibi adulterio cum morte, vt dictum est, eligeret bonum rationis possidere: tunc enim ratione iudicij & præcepti fieret prudentia, ratione electionis sequentis fieret aliæ virtutes. & simile est in similibus comparatiuis. Et scias quòd tanto facilius simultaneam generationem in instanti saluabis, quãdo ad solum statum virtuti obligaris saluandum, quòd fiat in instãti: quoniam virtutes absq; virtutis statu, vtpote imperfectæ non sunt connexæ, sed ne videamur fugere, & quia vero omnia consonare absolute & simpliciter disputamus. Hoc de tertio, in quo plus dictum est quàm promissum fuerit, ne connexio adduceret ad credendum habitus virtutum moralium ex respectibus esse virtutes, & non ex essentia, cuius contrarium suprà habuimus, &c.

¶In responsione ad primum in eodem artic. habes illa verba, scilicet quòd Geometra modico studio acquirit scientiam alicuius conclusionis quam nunquam considerauit, ex quibus errarunt Thomistæ aliqui de habitu sciẽtiæ quem superius exposuimus, & ideo transeamus.

In cor. art.

¶In responsione ad tertium in eodem artic. hoc solùm restat declarandum, quòd in calce illius dicitur, scilicet, quòd causa dependentię mutuæ inter prudétiam & morales virtutes est mutua motio rationis, & appetitus, vbi nota, quòd superius dum de actibus volũtatis tractaretur, didicimus quòd ratio est primum moués ad speciem, & propterea mouet appetitũ ex parte obiecti. Appetitus autem est primum mouens ad exercitium: & ideo mouet rationem ex parte subiecti. Et in hoc tam excelsum & primũ principium deducit Author quasi in primam radicem connexionem virtutum moralium, & merito, quia virtutes morales perficiunt appetitum respectu finis: & ex supradictis constat quòd appetitus ex hoc, quòd proprium eius obiectum est finis, habet quòd sit primum mouẽs ad exercitium. Perfectio igitur virtutum moralium spectat ad perfectionem appetitus, vt mouentis ad exercitium; ac per hoc vt mouentis rationem, ac per hoc vt inchoantis prudentiam, quæ est in ratione, vt mota ab appetitu. Prudentia verò quia formas dat agibilibus, sub quibus formis agibilia, vtpote rationi consona bonos efficiunt habitus, qui sunt virtutes, perficit intellectum quatenus motiuus est ad speciem: ac per hoc quatenus motiuus est appetitus ex parte obiecti ad virtutes morales. Quia igitur mutua est motio rationis & appetitus, & prudentia in ratione: & virtutes morales in appetitu spectant ad illas mutuas motiones, hinc prouenit, vt prudentia & morales virtutes mutua quoque connexione sint dependentes. & hinc eleua lector mentis oculos in celsitudinem admirabilem doctrinæ huius diuini doctoris, etiam in his minimis resoluentis in prima principia.

q.9. art. 1. & q.58. ar. 5. ad 1.

¶In responsione ad quartum, in eodem articulo nota Nouitie, quòd hinc habes duplicé differentiam inter artem & prudentiam, ex qua fit quòd artes nõ sunt connexæ: prudentiæ verò non solùm connexæ, sed vna prima est: quia ars respicit factibilia vno modo tantum, scilicet vt materiam: prudentia verò respicit agibilia dupliciter; scilicet vt materiam & vt principia. secunda est, quod etiam stando vtrobique infra rationem materiæ factibilia non sunt connexa, vt error in vno redundet in aliud, agibilia autem sic sunt ordinata, quòd error in vno errorem induceret in alio, vt ex prædictis patet. Text. 56.

cap. 1.
cap. 4. to. 3.
ca. vlt. to. 3.
q. 58. art. 4.

22. Moral. * dicens, quòd virtutes si sint disiunctæ, nõ possunt esse perfectæ secundum ratioñe virtutis: quia nec prudentia vera est, quæ iusta & temperans, & fortis non est: & idé subdit de aliis virtutibus. Et similem rationem assignat Aug. in 6. de Trinit. * Alij verò distinguunt prædictas virtutes secundum materias, & secundum hoc assignatur ratio connexionis ab Arist. in 6. Ethic. * quia sicut suprà dictum est *, nulla virtus moralis potest sine prudentia haberi, eo quòd propriũ virtutis moralis est facere electionem rectam cum sit habitus electiuus. Ad rectam auté electionem non solum sufficit inclinatio in debitum finem, quod est directe per habitum virtutis moralis, sed etiam quòd aliquis directè eligat ea, quæ sunt ad finem, quod fit per prudentiam: quæ est consiliatiua, & iudicatiua & præceptiua eorum quæ sunt ad finem. similiter etiam prudentia non potest haberi nisi habeantur virtutes morales, cùm prudentia sit recta ratio agibilium, quæ sicut ex principiis procedit, ex finibus agibilium, ad quos aliquis rectè se habet per virtutes morales: vnde sicut scientia speculatiua nõ potest haberi sine intellectu principiorum, ita nec prudentia sine virtutibus moralibus: ex quo manifestè sequitur, virtutes morales esse cõnexas.

¶AD PRIMVM ergo dicendum; q̃ virtutum moralium quædã perficiunt hominem secundum communem statum, scilicet quantum ad ea quæ communiter in omni vita hominum occurrunt agenda. vnde oportet quod homo simul exercitetur circa materias omnium virtutum moralium: & si quidem circa omnes exercitetur bene operando, acquiret habitus omnium virtutum moralium: si autem exercitetur benè operando circa vnam materiam: non autem circa aliam, puta bene se habendo circa iras, non autem circa concupiscentias, acquiret quidem habitũ aliquem ad refrænandum iras, qui tamen nõ habebit rationem virtutis propter defectum prudentiæ, quæ circa cócupiscentias corrumpitur: sicut etiam naturales inclinationes non habent perfectam rationem virtutis, si prudentia desit. Quædam verò virtutes morales sunt: quæ perficiunt hominem secundum aliquem eminentem statum: sicut magnificentia & magnanimitas. Et quia exercitium circa materias harum virtutum non occurrit vnicuique cómuniter, potest aliquis habere virtutes morales sine hoc, quod habitus harũ virtutum habeat actu, loquẽdo de virtutibus acquisitis: sed tamen acquisitis aliis virtutibus habet istas virtutes in potentia propinqua. cum enim aliquis per exercitium adeptus est liberalitatem circa mediocres donationes & sumptus, si superueniat ei abundantia pecuniarum, modico exercitio acquiret magnificentiæ habitum: sicut Geometer modico studio acquirit scientiam alicuius conclusionis, quam nunquã considerauit. illud autem habere dicimur quod in promptu est vt habeamus: secundum illud Philosophi in secundo Physi. Quod parum deest, quasi nihil deesse videtur. Et per hoc patet responsio ad secundum.

¶Ad tertium dicendum, quòd virtutes intellectuales sunt circa diuersas materias adinuicem non ordinatas: sicut patet in diuersis scientiis & artibus: & ideo non inuenitur in eis connexio, quæ inuenitur in virtutibus moralibus existentibus circa passiones & operationes, quæ manifestè habent adinuicem ordinem: nam omnes passiones, à quibusdam primis procedentes, scilicet amore & odio, ad quasdã alias terminantur, scilicet delectationem & tristitiam. & similiter omnes operationes, quæ sunt virtutis moralis materia, habent ordinem adinuicem & etiam ad passiones. & ideo tota materia moralium virtutum sub vna ratione prudentiæ cadit. Habent tamen omnia intelligibilia ordinem ad prima principia: & secundum hoc omnes virtutes intellectuales dependent ab intellectu principiorum: sicut prudentia à virtutibus moralibus, vt dictum est *. principia autem vniuersalia quorum est intellectus principiorum, non dependent à cõclusionibus, de quibus sunt reliquæ intellectuales virtutes: sicut morales dependét à prudentia, eo quòd appetitus mouet quodammodo rationem & ratio appetitum: vt suprà dictum est *.

¶Ad quartum dicendum, quod ea ad quæ inclinant virtutes morales se habent ad prudentiam sicut principia, non autem factibilia se habent ad arté sicut principia: sed solũ sicut materia: manifestum est autem quòd etsi ratio possit esse recta in vna parte materiæ & non in alia: nullo tamen modo potest dici ratio recta si sit defectus cuiuscunque principij: sicut siquis erraret circa hoc principium, Omne totũ est maius sua parte, non posset habere scientiam geometricam, quia oporteret multum recedere à veritate in sequẽtibus. Et præterea agibilia sunt ordinata adinuicem, non autem factibilia: vt dictũ est. * & ideo defectus prudentiæ circa vnam partem agibiliũ induceret defectum etiam circa alia agibilia: quod in factibilibus non cótingit.

ARTICVLVS II.

¶*Vtrum virtutes morales possint esse sine charitate.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd virtutes morales possint esse sine charitate. Dicitur enim in li. sententiarum Prosperi, quòd omnis virtus præter charitatem potest esse communis bonis & malis: sed charitas non potest esse nisi in bonis, vt dicitur ibidé, ergo aliæ virtutes possunt haberi sine charitate.

Infrà q 71 art. 4 corp. & 2.2. q. 23. ar. 7. & q. 51. art. 2. corp. & q. 108. art. ... ad 2. & ver. q. 14. ar. 6. & vert. q. 2. artic. 3. ad 1. & quodlib. 12. ar. 2. 23 fin.

2 ¶Præterea, Virtutes morales possunt acquiri ex actibus humanis *, vt dicitur in 2. Ethic. * sed charitas non habetur nisi ex infusione: secundum illud Rom. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritũ sanctum qui datus est nobis. ergo aliæ virtutes posśũt haberi sine charitate.

Ca. 1. & 7. tom. 5.

3 ¶Præterea, Virtutes morales connectuntur adinuicem, inquantum dependent à prudentia: sed charitas non dependet à prudentia, imo prudentiam excedit: secundum illud Ephes. 3. Super eminentem scientiæ charitatem Christi. ergo virtutes morales non connectuntur charitati, sed sine ea esse possunt.

¶SED CONTRA est quod dicitur Ioan. 3. Qui nõ diligit, manet in morte: sed per virtutes perficitur vita spiritualis, ipsæ enim sunt, quibus rectè viuitur, vt Aug. dicit in 2. de liber. arbit. * ergo non possunt esse sine dilectione charitatis.

Cap. 18 & 19. tom. 1.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est *, virtutes morales prout sunt operatiuæ boni in ordine ad finem, qui non excedit facultatem naturalem hominis, possunt per opera humana acquiri, & sic acquisitæ sine charitate esse possunt: sicut fuerunt in multis gentibus. secundum auté quod sunt operatiuæ boni in ordine ad vltimum finem supernaturalem sic perfectè & verè habent rationem virtutis. & non possunt humanis actibus acquiri, sed infunduntur à Deo, & huiusmodi virtutes morales sine charitate esse non possunt. Dictum est enim suprà *, quòd aliæ virtutes morales non possunt esse sine prudentia: prudentia autem non potest esse sine virtutibus moralibus, inquantum virtutes morales faciunt bene se habere ad quosdam fines, ex quibus procedit ratio prudentiæ. Ad rectam autem rationem prudentiæ multo magis requiritur quod homo bene se habeat circa vltimum finem, quòd fit per charitaté, quam circa alios fines, quod fit per virtutes morales, sicut ratio recta in speculatiuis maximè indiget primo principio in demonstrabili, quod est, contradictoria non simul esse vera: vnde manifestum fit, quòd nec prudentia infusa potest esse sine charitate, nec aliæ virtutes morales consequenter, quæ sine prudentia esse non possunt. Patet igitur ex dictis, quòd solæ virtutes infusæ sunt perfectæ, & simpliciter dicendæ virtutes, quia bene ordinant hominem ad finem vltimum simpliciter, aliæ verò virtutes, scilicet acquisitæ sunt secundum quid virtutes, non autem simpliciter; ordinant enim hominem bene respectu finis vltimi in aliquo genere, non autẽ respectu finis vltimi simpliciter. Vnde Roman. 14. super illud, Omne quod non est ex fide,

q. 63. art. 2.
art. 1 huius q. & q. 51. art. 4.

¶*Super Quæstionis sexagesimæquintæ Articulum secundum.*

IN articulo 2. eiusdem 65. quæstionis aduerte tria. Primò duplicem differentiam ad propositum inter morales infusas & acquisitas, quia infusæ perficiunt in ordine ad vltimum finem simpliciter: acquisitæ verò in ordine ad vltimum finem in genere, scilicet boni humani puta felicitatis positæ in decimo Ethicorum, & ex hoc secundò differunt: quia morales infusæ sunt virtutes simpliciter, acquisitæ verò secũdum quid. nec propterea putes Authorem hic contrariari Philosopho morali, ac per hoc sibiipsi & etiam reliquis. quum enim verò verum non sit contrarium, vt in calce Perihermenias dicitur, & vnusquisque verum dicat, si secundum causas ad ipsum spectantes rectè iudicet, contingit quòd de eodem diuersi iudicia sic diuersa proferant, vt videantur contraria: non tamen sunt, vt patet si de infirmissimo Medicus iudicet futuram mortem ex ægritudinę, de quo quia circunstantiæ promittunt longam vitam, Astrologus diutius victurum dixerit: vterque enim secundum causas proprias iudicium verum protulit, & hoc pacto accidit in proposito, quoniam à virtutibus moralibus acquisitis si se-

Habetur ad Ro. 14 in glos. ordina sumitur ex lib. sentent. ex August. de corpore, cap. 106. to. 3.

cundum humanas causas iudicium fiat, dicuntur & sunt inter maxima bona hominis, & simpliciter virtutes: & hoc spectat ad moralem. Si autem de eisdem iudicandum sit secundum supernaturales & diuinas causas, sic sunt & dicuntur virtutes secundum quid: & hoc spectat ad theologiam, vnde si non vis in hac re errare aut despici, tanquam voluntarius creator virtutum, attende quo habitu accinctus, naturali scilicet an diuino de his loquitur: & in quolibet venerare veritatem, etiam absolute prolatam: quia subintelligitur in qualibet arte & scientia, quòd gaudet propriis: secundò aduerte, quòd sicut prudentia acquisita pendet à virtutibus moralibus, tanquã à proximis principiis stabilientibus proximos prudentiæ fines, & ab appetitu naturali fœlicitatis tanquam à primo principio stabiliente vltimum finem humanum, ita prudentia supernaturalis dependet à moralibus infusis tanquam à proximis principiis fines proximos supernaturales afferẽtibus, & à charitate tanquam à primo principio vltimum supernaturalem finem in appetitu firmãte. Tertiò aduerte, quòd hic Author ponit virtutes morales acquisitas in Gentilibus multis: vt quum inferius de necessitate gratiæ ad opera moraliter perfecta, & de actionibus infideliũ erit sermo, non erres putando, quòd hic sermo fuerit de virtutibus secundum se, & non in natura lapsa: quamuis enim præsens sermo sit de virtutibus secũdum se, quia tamen Author ipse expresse applicat eum ad Gentiles sine charitate, oportet hanc sustinere doctrinam etiam in natura infirma, qualis fuit in Gentilibus huiusmodi.

In corp.

Veri. q. 10. ad 4. & q. 2. art. 3. ad 8. & q. 5. ar. 2. corp. & quolib. 3. art. 23. fi.

Cap. 3 to. 5.

¶Super Quæstionis sexagesimæquintæ Articulum tertium.

Ca. 1. & 2. tom. 5.

IN articulo 3. eiusdem quæstionis sexagesimæquintę nihil occurrit scribendum, nisi quòd hic articulus de connexione adiuuat illum de necessitate earundẽ moralium infusarum cum sequenti: & econuerso, vt in quæst. 63. superius patet, &c.

Id habet Aug. ser. 1. dominicæ 4 post octa. Epiph. qui est ser. 46. de tempore. Id etiam habet in li. de laudibus charitatis ca. 1 to. 10. & in tract. de quatuor virtutibus, tom. 9.

¶Super Quæstionis sexagesimæoctauæ Articulum quartum.

IN articulo 4. eiusdem quæstionis sexagesimæquintę aduerte, quòd hic est sermo de affirmatione & negatione, virtutis ratione status,

peccatum est, dicit glos. Augu.* Vbi deest agnitio veritatis, falsa est virtus enim in bonis moribus.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd virtutes, ibi accipiuntur secundum imperfectam rationem virtutis: alioquin si virtus moralis secundum perfectam rationem virtutis accipiatur, bonum facit habentem, & per consequens in malis esse non potest.

¶Ad secundum dicendum, quòd ratio illa procedit de virtutibus moralibus acquisitis.

¶Ad tertium dicendum, quòd etsi charitas excedat scientiam & prudentiam, tamen prudentia dependet à charitate, vt dictum est*, & per consequens omnes virtutes morales infusæ.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum charitas possit esse sine virtutibus moralibus.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd charitas sine aliis virtutibus moralibus haberi possit. Ad id enim ad quod sufficit vnum: indebitum est quòd plura ordinentur: sed sola charitas sufficit ad omnia opera virtutis implenda: vt patet per id quod dicitur 1. ad Corinth. 13. Charitas patiens est, benigna est, &c. ergo videtur quod habita charitate, aliæ virtutes superfluerent,

2 ¶Præterea, Qui habet habitum virtutis, de facili operatur ea, quæ sunt virtutis, & ei secundum se placent: vnde & signum habitus est delectatio, quæ fit in opere, vt dicitur in 2. Ethic.* sed multi habent charitatem absque peccato mortali existentes, qui tamen difficultatem in operibus virtutum patiuntur: neque eis secundum se placent, sed solum secundum quòd referuntur ad charitatem. ergo multi habent charitatem, qui non habent alias virtutes.

3 ¶Præterea, Charitas in omnibus sanctis inuenitur: sed quidã sunt sancti, qui tamen aliquibus virtutibus carent. Dicit enim Beda, quòd sancti magis humiliantur de virtutibus, quas non habent, quàm de virtutibus, quas habent, glorientur. ergo non est necessarium, quòd qui habet charitatem, omnes virtutes morales habeat.

¶SED CONTRA est, quòd per charitatem tota lex impletur. Dicitur enim Ro. 13. quòd qui diligit proximum, legem impleuit: sed tota lex impleri non potest nisi per omnes virtutes morales: quia lex præcipit de omnibus actibus virtutum, vt dicitur in 5. Ethico.* ergo qui habet charitatem, habet omnes virtutes morales. August.* etiam dicit in quadam epistola, quòd charitas includit in se omnes virtutes cardinales.

¶RESPONDEO dicendum, quòd cũ charitate simul infunduntur omnes virtutes morales, cuius ratio est: quia Deus non minus perfecte operatur in operibus gratiæ, quàm in operibus naturæ: sic autem videmus in operibus naturæ, quòd non inuenitur principium aliquorum operum in aliqua re, quin inueniantur in ea, quæ sunt necessaria ad huiusmodi opera perficienda: sicut in animalibus inueniuntur organa, quibus perfici possunt opera*, ad quæ peragenda anima habet potestatem. Manifestum est autem, quòd charitas inquantum ordinat hominem ad finem vltimum, est principium omnium bonorum operum, quæ in finem vltimum ordinari possunt. vnde oportet quòd cum charitate simul infundantur omnes virtutes morales, quibus homo perficit singula genera bonorum operum: & sic patet, quòd virtutes morales infusæ non solùm habent connexionem propter prudentiam, sed propter charitatem: & quòd qui amittit charitatem per peccatum mortale, amittit omnes virtutes morales infusas.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ad hoc, quòd actus inferioris potentiæ sit perfectus, requiritur, quòd non solùm adsit perfectio in superiori potentia, sed etiam in inferiori. Si enim principale agẽs debito modo se haberet, non sequeretur actio perfecta, si instrumentum non esset bene dispositum, vnde oportet ad hoc quòd homo bene operetur in his, quæ sunt ad finem, quòd non solùm habeat virtutem, qua bene se habeat circa finem: sed etiam virtutes, quibus bene se habeat circa ea quæ sunt ad finem. nam virtus quæ est circa finem, se habet, vt principalis & motiua respectu earum quæ sunt ad finem. & ideo cum charitate necesse est etiam habere alias virtutes morales.

¶Ad secundum dicendum, quòd quandoque contingit, quòd aliquis habens habitum, patitur difficultatem in operando, & per consequens non sentit delectationem & complacentiam in actu propter aliquod impedimentum extrinsecus superueniens: sicut ille qui habet habitum scientiæ, patitur difficultatem in intelligendo propter somnolentiam, vel aliquam infirmitatem. & similiter habitus moralium virtutum infusarum patiuntur interdum difficultatem in operando propter aliquas dispositiones contrarias ex præcedentibus actibus relictas. quæ quidem difficultas non ita accidit in virtutibus moralibus acquisitis: quia per exercitium actuum, quo acquiruntur, tolluntur etiam contrariæ dispositiones.

¶Ad tertium dicendum, quòd aliqui sancti dicuntur aliquas virtutes nõ habere inquantum patiuntur difficultatem in actibus earum ratione iam dicta. quamuis habitus omnium virtutum habeant.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum fides & spes possint esse sine charitate.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd fides & spes nunquam sint sine charitate. Cùm enim sint virtutes theologicæ, digniores esse videntur virtutibus moralibus etiam infusis: sed virtutes morales infusæ non possunt esse sine charitate, ergo neque fides & spes.

2 ¶Præterea, Nullus credit nisi volens, vt August. dicit super Ioan.* sed charitas est in voluntate, sicut perfectio eius, vt suprà dictum est*. ergo fides non potest esse sine charitate.

3 ¶Præterea, August. dicit in Enchiridio*, quòd spes sine amore esse nõ potest. amor autem est charitas. de hoc enim amore ibi loquitur. ergo spes non potest esse sine charitate.

¶SED CONTRA est quod Matt. 1. dicitur in glossa, quòd fides generat spem, spes verò charitatem: sed generans est prius generato, & potest esse sine eo. ergo fides potest esse sine spe, & spes sine charitate.

& non ratione essentiæ, quoniam eadem numero qualitas affirmatur & negatur virtus secundum diuersa tempora: intendit ergo Author, quòd fides & spes sine charitate non sunt virtutes, quia non sunt in statu virtutis: cum charitate autem sunt virtutes: quia sunt in statu virtutis: quare autem & quomodo hoc accidat secundum rationem in litera positam facile apparet recolentibus quo ad fidem de eius subiecto, quod est intellectus, non absolutè, sed à voluntate motus. Ex hoc enim patet, quòd actus fidei, scilicet credere Deo: cùm non sit ab intellectu absolute, exigit necessariò intellectum motum à voluntate ad talem actum: aliter non esset credere, nec fidei actus, ac per hoc bene credere exigit intellectum bene motum à voluntate: quod esse non potest nisi voluntas sit bene affecta Deo, quod est per charitatem. & sic fides est in suo perfecto statu ex hoc, quòd habet subiectum bene dispositum: & sic est virtus. Similiter quoq; accidit in spe: quoniam subiectum eius est voluntas affecta meritis: & propterea actus eius, scilicet expectare beatitudinem à Deo, exigit in voluntate meritum, sine quo non esset sperare; sed habere merita contingit dupliciter, scilicet in intẽtione, tantum & in re. Et siquidem voluntas speret affecta tantum meritis, in intentione actus quidem est spei, sed imperfectus: si verò speret affecta meritis in re, tunc spes est in suo perfecto statu habens debitam in proprio subiecto dispositionem: & sic est virtus, &c.

¶In eodem quarto articulo nota Nouitie circa illud, Credere est alicui propria voluntate assentire, quòd Scotus in secunda distinctione tertij sententiar. in quæstione literali nescio quo spiritu ductus, non vult intellectum moueri à voluntate ad credendum: sed sufficit eam non contra mouere: affert enim, quòd aliter sequeretur quòd propositio in intellectu, astra esse paria posset voluntas imperare credulitatem. Sed reuera experimur, quòd credere est voluntarium, quamuis æstimationes & dubitationes ad alteram partem sint à persuasionibus & apparentiis: vnde obiecto sufficiente ad determinandum intellectum ad alteram partem determinate absque formidine alterius partis, vt obiectum fidei est, oportet voluntatem supplere mouendo intellectum ad assensum absque formidine, alioquin

Infrà q. 7[?]. art. 4. corp.

Tract. 26. in Io. to. 9.

q. 62. art. 3.

Enchir. ca. 8. tom. 3.

quin fidei actus nunquam erit, vtpote carens sufficienti causa. nec inconuenit ex sola voluntate credere astra esse paria: sicut enim voluntas terminat potentiam rationalem ad alterum contrariorum, ad quæ neutraliter se habet, vt dicitur 9. Metaph. sic determinat intellectum ad alteram partem contradictionis credendam. Et sicut Medicus ex solo odio determinat artem ad occidendum infirmum, ita ex solo amore alicuius quantumcunque extranei determinatur quis ad credendum id, cuius nullam habet rationem.

¶In eodem quarto articulo dubium est de proportionali similitudine in litera posita inter fidem ac spẽ ad charitatem, & virtutes morales acquisitas ad prudentiam. Et ratio dubij est: quia, vt dictum est, hic est sermo de perfectione & imperfectione virtutum quo ad statum. ex hoc enim sequitur, aut quòd virtutes morales sine prudentia sunt virtutes secundum essentiam, licet non quo ad statum: si similitudo proportionalis tenet. Cuius tamen oppositum dictum est, dum dictum est, quòd sine recta ratione habitus temperantiæ dispositio tantum ad virtutem esse potest: aut quòd similitudo hic proportionalis non teneat.

Cap. 9. to. 5.

¶Ad hoc dicitur, quòd dupliciter intelligi potest, virtutes morales sine recta ratione esse. Primò, vt sint qualitates habituantes vires animę ad temperata, ad iusta, &c. absque recta ratione omnino. Et si sic esset, huiusmodi habitus non essent virtutes aliquo modo, sed dispositiones ad virtutes, quia deesset eis essentiale principiũ, vt patet ex diffinitione virtutis: & si in hoc sensu verba literæ suscipiantur, tunc aut velut exemplariter allata, aut secũdum similitudinem aliqualem, puta in hoc quòd non sunt virtutes simpliciter, sed inchoationes virtutum, exponenda sunt. Secundò, intelligi possunt, vt tales habitus sint sine recta ratione perfecta, quæ est prudentia. & sic similitudo optimè currit: quoniam qualitates habituantes vires animæ ad temperata, recta, ad iusta, &c. secundum rectam rationem imperfectam extensiue (puta quia adhuc non habituauit ad rectè præcipiendum in comparationibus diuersarum materiarũ, sed paulatim ad hoc tenditur (sunt virtutes secundum essentiam, sed non perfectæ: quia non sunt in statu virtutis, propter quod diximus eas non esse

Cap. 6. to. 5.

In corp. ar.

¶RESPONDEO dicendum, quòd fides & spes sicut & virtutes morales, dupliciter considerari possunt. Vnõ modo secundum inchoationem quandam. Alio modo secundum perfectum esse virtutis. Cùm enim virtus ordinetur ab bonum opus agendum, virtus quidem perfecta dicitur ex hoc, quòd potest in opus perfectè bonum, quod quidem est, dum non solum bonum est quod fit: sed etiam benè fit: alioquin si bonum sit quod fit, non autem bene fiat, non erit perfectè bonum. vnde nec habitus qui est talis operis principium, habebit perfectè rationem virtutis, sicut si aliquis operetur iusta, bonum quidem facit: sed non erit opus perfectæ virtutis, nisi hoc benè faciat, id est, secundum electionem rectam quod est per prudentiam, & ideo iustitia sine prudentia non potest esse virtus perfecta. Si igitur fides & spes sine charitate possunt quidem aliqualiter esse: perfectæ autem virtutis rationem sine charitate non habent. Cùm enim fidei opus sit credere Deo: credere autem sit alicui propria volũtate assentire si non debito modo velit, non erit fidei opus perfectum: quòd autem debito modo velit, hoc est per charitatem quæ perficit voluntatem. omnis enim rectus motus voluntatis ex recto amore procedit, vt Aug. dicit in 14. de Ciui. Dei*. Sic igitur fides est quidẽ sine charitate, sed non perfecta virtus: sicut temperantia vel fortitudo sine prudentia. Et similiter dicẽdum est de spe: nam actus spei est expectare futuram beatitudinem à Deo, qui quidem actus perfectus est, si fiat ex meritis quę quis habet, quod non potest esse sine charitate: si autem hoc expectet ex meritis quæ nõdum habet, sed proponit in futurum acquirere, erit actus imperfectus: & hoc potest esse sine charitate. Et ideo fides & spes possunt esse sine charitate: sed sine charitate propriè loquendo, virtutes non sunt. nam ad rationem virtus pertinet, vt non solum secundum ipsum aliquod bonum operemur: sed etiam benè, vt dicitur in 2. Ethic.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd virtutes morales dependent à prudentia: prudentia autem infusa nec rationem prudentiæ habere potest absq; charitate, vtpote deficiente debita habitudine ad primum principium, quod est vltimus finis: fides autem & spes secundum proprias rationes, nec à prudentia, nec à charitate dependent. & ideo sine charitate esse possunt, licet non sint virtutes sine charitate, vt dictum est*.

¶Ad secundum dicendum, quòd ratio illa procedit de fide, quæ habet perfectam rationem virtutis.

¶Ad tertium dicendum, quod August. loquitur ibi de spe secundum quòd aliquis expectat futuram habitudinem per merita, quæ iam habet: quod non est sine charitate.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum charitas possit esse sine fide & spe.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd charitas possit esse sine fide & spe. charitas enim est amor Dei. sed Deus potest à nobis amari naturaliter, etiam non præsupposita fide vel spe futuræ beatitudinis. ergo charitas potest esse sine fide & spe.

2 ¶Præterea, Charitas est radix omnium virtutum secundum illud Ephes. 3. In charitate radicati & fundati: sed radix aliquando est sine ramis. ergo charitas potest esse aliquando sine fide & spe, & aliis virtutibus.

3 ¶Præterea, In Christo fuit perfecta charitas: & ipse tamen non habuit fidem & spem, quia fuit perfectus comprehensor, vt infrà dicetur*. ergo charitas potest esse sine fide & spe.

¶SED CONTRA est quod Apostolus dicit Heb. 11. Sine fide impossibile est placere Deo. quod maxime pertinet ad charitatem, vt patet secundum illud Prou. 8. Ego diligentes me diligo. spes etiam est quæ introducit ad charitatem: vt suprà dictum*. ergo charitas non potest haberi sine fide & spe.

¶RESPONDEO dicendum, quòd charitas nõ solùm significat amorem Dei, sed etiam amicitiam quandam ad ipsum: quæ quidem super amorem addit mutuam redamationem cum quadam communicatione mutua, vt dicitur in 8. Ethicor.* Et quòd hoc ad charitatem pertineat, patet per id quod dicitur 1. Ioan. 4. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Et 1. ad Corin. 1. dicitur: Fidelis Deus per quem vocati estis in societatem filij eius. Hæc societas hominis ad Deum, quæ est quædam familiaris conuersatio cum ipso, inchoatur quidem hic in præsenti per gratiam, perficietur autem in futuro per gloriam: quorum vtrunq; fide & spe tenetur. vnde sicut aliquis non posset cum aliquo amicitiam habere, si discrederet vel desperaret se posse habere aliquam societatem vel familiarem conuersationem cum ipso, ita aliquis non potest habere amicitiam ad Deum, quæ est charitas nisi fidem habeat per quam credat huiusmodi societatem & conuersationẽ hominis cum Deo, & speret se ad hanc societatem pertinere, & sic charitas sine fide & spe nullo modo esse potest.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd charitas non est qualiscunque amor Dei: sed amor Dei, quo diligitur vt beatitudinis obiectum, ad quod ordinamur per fidem & spem.

¶Ad secundum dicendum, quòd charitas est radix fidei & spei, inquantum dat eis perfectionem virtutis: sed fides & spes secundum rationem propriam, præsupponuntur ad charitatem, vt suprà dictum est*. & sic charitas sine eis esse non potest.

¶Ad tertium dicendum, quòd Christo defuit fides & spes, propter id, quod est aliquid imperfectionis in eis: sed loco fidei habuit apertam visionem: & loco spei plenam comprehensionem: & sic fuit perfecta charitas in eo.

QVAESTIO SEXAGESIMASEXTA, De æqualitate virtutum, in sex articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de æqualitate virtutum.

¶Primò, vtrum virtus possit esse maior vel minor. ¶Secundò, vtrum omnes virtutes simul in eodem existentes sint æquales. ¶Tertiò, de comparatione virtutum moralium ad intellectuales. ¶Quartò, de comparatione virtutum moralium adinuicem. ¶Quintò, de comparatione virtutum intellectualium adinuicem. ¶Sextò, de comparatione virtutum theologicarum adinuicem.

connexas, & secundum hoc sicut huiusmodi virtutes se habent ad prudentiam, ita fides & spes ad charitatem. vtrobiq; enim contingit defectus status ex subtractione principij & in dispositione subiecti, virtutes enim morales habent pro subiecto appetitum, vt subest rectæ rationi perfectæ, quæ est prudentia simpliciter, & fides & spes intellectum motum à voluntate perfecta, & voluntatem affectam meritis præsentibus, quorum vtrunque sola charitate habetur: & quoniam litera prudentiam pluries nominat, ideo hic sensus eligendus videtur

Part. 3. q. 7. art. 3. & 4. & q. 9. ar. 2. & q. 15. art. 10.

q. 62. ar. 4.

¶In eodem quarto articulo in responsione ad primum, aduerte, Nouitie, quòd Authos distinguit virtutes in eas secundum proprias rationes: puta fidei, prudentiæ, temperantiæ, &c. & in eas vt virtutis perfectæ rationem habent, ita quòd considerat fidem inquantum fides: & rursum fidem inquantum est simpliciter virtus: & sic de aliis: & intendit, quòd in hoc est differentia inter fidem infusam: quòd licet neutra inquantum virtus, possit esse sine charitate: fides tamen inquantum fides, esse potest sine illa: quia potest habere sine illa opus suũ: saluatur enim sine illa intellectus motus à voluntate ad credendum Deo secundum regulam diuinæ reuelationis, licet nõ perfectè: prudentia autem infusa nec inquantum prudentia potest esse sine charitate: quia inquantum prudentia dependet magis ab vltimo, quàm à finibus proximis: sicut scientia à primis principiis: & propterea sicut non potest esse sine moralibus infusis, à fortiori non potest esse sine charitate. Ex prædictis autem patet, quòd aliter se habet charitas ad fidem & spẽ, & aliter ad morales acquisitas: istæ enim non constituuntur in esse virtutis secundum essentiam, nec secundum statum per charitatem aut aliquid eius: sed dum imperantur ab ea, ad superiorem ordinem referuntur. illæ autem ex charitatis præsentia sortiuntur perfectionem status: propter quod Scotus in trigesimasexta distinctione tertij, tenens fidem & spem esse perfectas virtutes, sicut morales sine charitate, minus perspicaciter vidit.

Ca. 2. & 3.

q. 62 ar. 4.

¶Super Quæstionis sexagesimæquintæ Articulum quintum.

IN articulo 5. eiusdem quæstionis nihil scribendum occurrit.

¶ Super Quæstionis sexagesimæsextæ Articulum primum.

IN titulo primi articuli quæstionis sexagesimæsextæ memento, quod quum aliqui habitus dicantur virtutes secundum quid, vt de virtutibus intellectualibus in quæstione 56. & theologicis informibus in quæstio. præcedente dictum est: & aliqui simpliciter, vt charitas & virtutes cardinales ac morales omnes infusæ & acquisitæ, & totus articuli sermo circa has versetur: consequens est, vt præsens titulus de virtutibus simpliciter accipiatur. Et confirmatur hoc: quia in litera virtus distinguitur contra scientiam & artem.

Infrà ar.2. cor. & q.73. art.1. ad 3. & q.112. art.4 corp. & 2.2.q.5 art.4. & 3. di.37.ar.4. & in 1.q. 2 art.9. ad 8. & ver.q. 3.art.3.

¶In corpore eiusdem primi articuli nota primò, quòd istæ comparationes in litera positæ inter prudentiam, &c. habebunt in hac eadem quæstione proprios articulos: & ideo ibi examinandos relinquo. Nota secundò, quòd Author loquitur de virtute perfecta secundum statum, quæ sola dicitur simpliciter virtus. quum negat eam posse intendi secundum se, quod est intendi per extensionem ad plura nunc, quàm prius, vt superius declarauimus diffuse. & hinc manifestè habes quòd de intentione Authoris est doctrina dicta de connexione, scilicet quòd virtus perficit in propria materia, etiam connexa aliis materiis: si enim non esset, hoc iam posset extendi, ad quæ prius non se extendebat. Nota tertiò, quòd hinc habes differentiam quandam inter virtutes intellectuales & morales in hoc, quòd illæ etiam imperfectæ secundum statum dicuntur virtutes, istæ autem nisi sint secundum statum perfectæ, non dicuntur virtutes. Dicitur enim in litera, quòd scientia & ars non semper extendunt se ad omnia sua, virtus autem ad omnia sua se extendit. & in promptu causa huius est, quia scilicet minus exigitur ad constituendum imperfectum, quàm perfectum: virtutes autem intellectuales imperfectæ habent rationem virtutis. non enim sunt virtutes nisi secundũ quid: morales autem habent perfectam rationem virtutis, vt patet ex supradictis. Nota quartò, quatuor causas in litera augmenti intẽsiui virtutum, scilicet consuetudinem, naturalẽ inclinationem, iudicium perspicacius, & gratiam. Et simul nota duas contra Stoicos rationes, alteram ex latitudine medij, alteram ex latitudine viæ ad indiuisibile medium: propin-

Text. 116. tom.2. Ca.19.to.1. — Cap.6.to.5. — q.52. art.1 — In prædic. qualitatis.

ARTICVLVS I.

¶ *Vtrum virtus possit esse maior vel minor.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd virtus non possit esse maior vel minor. Dicitur enim Apoc.12. quòd latera ciuitatis Ierusalem sunt æqualia: per hæc autem significantur virtutes: vt glossa ordinaria dicit ibidem. ergo omnes virtutes sunt æquales: non ergo potest esse virtus maior virtute.

2 ¶Præterea, Omne illud cuius ratio consistit in maximo, non potest esse maius vel minus: sed ratio virtutis consistit in maximo: est enim virtus vltimum potentiæ, vt Philosophus dicit in 1. de cœlo *. & Augustinus in 2. de libe. arb.* ait, quòd virtutes sunt maxima bona, quibus nullus potest malè vti. ergo videtur quòd virtus non possit esse maior neque minor.

3 ¶Præterea, Quantitas effectus pensatur secundum virtutem agentis: sed virtutes perfectæ, quæ sunt virtutes infusæ, sunt à Deo: cuius virtus est vniformis & infinita. ergo videtur quòd virtus non possit esse maior virtute.

¶SED CONTRA est, Vbicunque potest esse augmentum superabundantia, potest esse inæqualitas: sed in virtutibus inuenitur superabundantia & augmentum. Dicitur enim Matth. 5. Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. Et Prouerb. 16. dicitur, In abundanti iustitia virtus maxima est. ergo videtur quòd virtus possit esse maior vel minor.

¶RESPONDEO dicendum, quòd cùm quæritur, vtrum virtus vna possit esse maior alia, dupliciter intelligi potest. Vno modo in virtutibus specie differentibus. & sic manifestum est quòd vna virtus est alia maior: semper enim est potior causa suo effectu: & in effectibus tanto aliquid est potius, quanto est causæ propinquius. Manifestum est autem ex dictis quòd causa & radix humani boni est ratio. & ideo prudentia quæ perficit rationem, præfertur in bonitate aliis virtutibus moralibus perficientibus vim appetitiuam, inquantum participat rationem, & in his etiam tanto est vna altera melior, quanto magis ad rationem accedit: vnde & iustitia, quæ est in voluntate, præfertur aliis virtutibus moralibus. & fortitudo, quæ est in irascibili, præfertur temperantiæ, quæ est in concupiscibili, quæ minus participat rationem, vt patet in 7. Ethic. * Alio modo potest intelligi quæstio in virtute eiusdem speciei. & sic secundum ea quæ dicta sunt suprà * cum de intentionibus habituum ageretur: virtus potest dupliciter dici maior & minor. vno modo secundum seipsam, alio modo ex parte participantis subiecti. Si igitur secundum seipsam consideretur, magnitudo vel paruitas eius attenditur, secundum ea, ad quæ se extendit: quicunque autem habet aliquam virtutem, puta temperantiam, habet ipsam quantum ad omnia ad quæ se temperantia extendit, quod de scientia & arte non contingit: non enim quicunque est Grammaticus, scit omnia quæ ad Grammaticam pertinent. & secundum hoc benè dixerunt Stoici, vt Simplicius dicit in commento Prædicament. * quòd virtus non recipit magis, neque minus, sicut scientia vel ars, eo quòd ratio virtutis consistit in maximo. Si verò consideretur virtus ex parte subiecti participantis, sic contingit virtutem esse maiorem vel minorem, siue secundum diuersa tempora in eodẽ, siue in diuersis hominibus: quia ad attingendũ medium virtutis, quod est secundum rationẽ rectã, vnus est melius dispositus quàm alius, vel propter maiorem assuetudinẽ, vel propter meliorem dispositionem naturæ, vel propter perspicacius iudicium rationis, aut etiam propter maius gratiæ donum: quod vnicuique donatur secundum mensuram donationis Christi, vt dicitur ad Ephes. 4. Et in hoc deficiebant Stoici, æstimantes nullum esse virtuosum dicendum, nisi qui summè fuerit dispositus ad virtutem. non enim exigitur ad rationem virtutis, quòd attingat rectæ rationis medium in indiuisibili, sicut Stoici putabant, sed sufficit prope medium esse, vt in 2. Ethic. * dicitur. Idem etiam indiuisibile signum vnus propinquius & promptius attingit, quàm alius: sicut etiam patet in sagittatoribus trahentibus ad certum signum.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd æqualitas illa non solum est secundum quantitatem absolutam, sed est etiam secundum proportionem intelligẽda: quia omnes virtutes proportionaliter crescunt in homine, vt infrà dicetur*.

¶Ad secundum dicendum, quòd illud vltimum quod pertinet ad virtutem potest habere rationem magis vel minus boni secundum prædictos modos, cùm non sit vltimum indiuisibile, vt dictum est*.

¶Ad tertium dicendum, quòd Deus non operatur secundum necessitatem naturæ: sed secundum ordinem suæ sapientiæ, secundum quam diuersam mensuram virtutis hominibus largitur: secundum illud ad Ephes.4. Vnicuique vestrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi.

ARTICVLVS II.

¶ *Vtrum omnes virtutes simul in eodem existentes sint æquales.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd non omnes virtutes in vno & eodem sint æqualiter intẽsæ. Dicit enim Apostolus 1. ad Cor.7. Vnusquisque enim habet proprium donum à Deo, alius quidem sic, alius autem sic. non esset autem vnum donum magis proprium alicui quàm aliud, si omnes virtutes dono Dei infusas quilibet æqualiter haberet. ergo videtur quòd non omnes virtutes sint æquales in vno & eodem.

2 ¶Præterea, Si omnes virtutes essent æquè intensæ in vno & eodem, sequeretur quòd quicunque excederet aliquem in vna virtute, excederet ipsum in omnibus aliis virtutibus, sed hoc patet esse falsum: quia diuersi sancti de diuersis virtutibus præcipuè laudantur: sicut Abraham de fide, Moyses de mansuetudine, Iob de patientia. vnde de quolibet Confessore cantatur in Ecclesia, Non est inuentus similis illi, qui conseruaret legem Excelsi: eo quòd quilibet habuit prærogatiuam alicuius virtutis. non ergo omnes virtutes sunt æquales in vno & eodem.

3 ¶Præterea, Quanto habitus est intentior,

quior enim est secundum se indiuisibili iustitiæ medio vir perspicacioris iudicij, quàm minus acuti, & secundum opus distribuẽs æqualibus quasi æqualia, quàm multum distantia ab æqualitate: promptior quoque est ad indiuisibile medium, inclinatus naturaliter ad aliud, quàm non naturaliter exercitatus, quàm non exercitatus.

¶ Super Quæstionis sexagesimæsextæ Articulum secundum.

IN titulo articuli secundi, quæstionis sexagesimæsextæ scito titulum loqui de virtutibus, sicut in præcedenti titulo, scilicet de virtutibus simpliciter, vt patet in processu.

Ca.6. text.

¶In corpore eiusdem articuli hoc primum declarandum occurrit Nouitiis, quòd ratio æqualitatis, quam ex Augustin. litera tractat, consistit in hoc, Si virtutes nõ essent æquales, oporteret quòd aliqua haberet istas quatuor conditiones inæquales: nam ad æqualitatem requiritur æqualitas omnium: sicut ad connexionem simultas omnium: quia æqualitas est quædam connexio virtutum secundum quantitatem: vt patet: sed non potest fieri, vt vna virtus minus habeat de vna istarum quatuor conditionum, quàm de aliis. ergo. Probatur minor, ponendo duos, in quorum vno sit fortitudo, minus habens de conditione prudentiæ, & in altero fortitudo magis habens prudentiæ. & deducendo ad inconueniens, quòd similiter sunt æquales in fortitudine & inæquales in fortitudine: & patet sequela quo ad primam partem ex aduersario: quo ad secundam ex veritate: quia alterius fortitudo est prudentior: ac per hoc maior apparet, quod etiam in vno & eodem oportet æquales esse has quatuor cõditiones in qualibet materia cardinalium virtutum. Idem est enim iudicium in vno & eodem, & in duobus.

Art. seq. — In corp. art. — Suprà art. 1. ad 1. & infrà q.73. art.1 ad 7. & 2.2.

¶ Declarandum est secundò, quòd quia virtutes secundum inclinationes ad proprios actus non sunt æquales, nec quantitatiuè, nec proportionaliter, vt in litera dicitur, ideo in responsione ad secundum dicitur, vnus & idem homo promptior est ad actum vnius virtutis, quàm ad actum alterius, & ad hunc sensum reducenda videntur dicta alibi ab Authore, ita quòd non dicam virtutes æquales secundum habitum, & non secundum actum: vt in 36.dist.

36.distinctione tertij hoc dicentes sequi videtur Author: sed dicam, quòd virtutes secundum formale in habitu sunt æquales: secundum verò materiale sunt inæquales, quod est dicere habitus virtutum, vt perficiunt subiecta vt mota à prudentia vel charitate, sunt æquales proportionaliter, vt verò perficiunt eadem, vt tendentia in proprias materias, sunt inæquales.

¶ Super Quæstionis sexagesimæsextæ Articulum tertium.

IN articulo 3. eiusdem sexagesimæsextæ quæstionis dubium occurrit circa distinctionem in litera factam de virtute, quod sumitur dupliciter, scilicet secundum rationem speciei in ordinem ad obiectum, & secundum ordinem ad actum. hæc nanque distinctio coincidentia habet membra, nam virtus secundum rationem speciei habet ordinem ad actum, & econuerso: quia potentiæ, & habitus specificantur ex actibus & actus ex obiectis, vt habetur in secundo de Anima.

Ca.4. — Art. præc.

¶ Ad hoc dicitur, quòd virtus dupliciter respicit actum. Primò, vt specificantem ipsam: secundò, vt effectum ipsius. Et primo modo actus cadit sub primo membro implicite, vt obiectio probat. Secundo autem modo spectat ad secũdum membrum: intendit enim Author, quòd virtus potest considerari dupliciter: primò secundum specificam differentiam seu rationem vt sic: secundò secundum hanc conditionem, scilicet esse principium actus recti. & vult, quòd prima consideratio iudicet virtutem simpliciter, quia secundum proprium constitutiuum essentialiter: secunda iudicet eam secundum quid, quia secundum communia: & consequenter vult, quòd virtutes intellectuales sint nobiliores simpliciter, quàm morales: quia habent nobilius obiectum. Morales autem sunt nobiliores secundum quid: quia dant non solùm facultatem actus recti, sed facultatẽ rectè vtendi ipsa facultate: quod est manifestè esse perfectius principium actus. & hoc habet virtus moralis: quia perficit appetitum: cuius est mouere seipsum, & cæteras potentias: hæc autem ideo breuiter transeo: quia superius declarata sunt.

q.65. art.3. — Cap.4. — q.præced. art.4. — q.65. art.1. & 2.

¶In eodem tertio articulo dubium est de ratione in litera assignata, quare obiectum rationis nobilius est obiecto appetitus, quia scilicet ratio apprehendit aliquid in vniuersali, appetitus autem tendit in res quæ habent esse particulare, tum quia & ratio apprehendit particulare, & appetitus tendit in vniuersalia: appetimus enim famam & gloriam in communi, & odimus latronum genus, tum quia res habent nobilius esse in particularibus, quàm in vniuersali: quia illud est reale, hoc rationis, illud simpliciter, hoc secundum quid.

¶ Ad hoc dicitur, quòd quia de nobilitate intellectus & voluntatis in prima parte dictum est, ideo Author breuiter pertransiens, hanc rationem affert, in qua duo tanguntur, scilicet modus operandi vtriusque, & conditiones obiectorum: vniuersalitas nanque & particularitas extra conditiones sunt obiectorum rationis & appetitus: tendere autem ad extra, & habere in se, modi sunt operandi, ille appetitus, iste intellectus. & ille quidem in litera exprimitur, iste autem non, sed insinuatur, & ex opposito, & ex conditione obiecti: quia vniuersale in anima est. Est igitur nobilior ratio appetitu: quia apprehendit in vniuersali, id est, quia respicit res secundum esse eleuatum, in quo vniuntur omnia particularia quæ in re diuisa sunt, quum enim dispersa in inferioribus, vnita sunt in superiori, & particularia in vniuersali vniantur, in seipsis dispergantur, consequens est, vt vniuersale altioris sit ordinis, & hoc directè intendit litera, quæ ex obiecto testatur se procedere, modus autem operandi qui optimam quoque constitueret rationem, hic non est intentus, sed tu vti illo memento, quum de voluntate & intellectu respectu Dei in patria loqueris: ibi enim stante paritate obiecti ex modo præminet intellectus. Ad obiecta autem in oppositum dicitur, quòd præsens sermo non comparat rationem appetitui intellectiuo in specie, sed appetitui communi, voluntati, irascibili & concupiscibili. Vnde patet, quòd sicut ratio per se primò est vniuersalis, & reflexe particularis, ita appetitus per se respicit res in particulari permissiuè, inquantum intellectiuus est, respicit vniuersale. Comparatio autem fit secundum primaria non secundaria obiecta. Dicitur secundò, quòd quia appetitus ob ipsum, quòd tendat in vniuersale, habet à ratione: ideo ratio quæ ex seipsa hoc habet, etiam in hoc est nobilior. Et vt excludatur omnis cauillatio, dicito quòd vis rationis cõsistit in hoc, quòd ratio tendit ex se in vniuersale, ita quòd habet ipsum vt propriũ, quod nulli alteri conuenit: quia appetitus si tendit in vniuersale, habet hoc ex alio, & vt communicatum & participatiuè, in cuius signum appetitus tendit in vniuersale magis ex ea parte qua distribuitur in particularia, quàm inquantum in se vnit illa, cuius oppositum accidit in intellectu, & est magis de ratione vniuersalis. appetimus enim gloriam in vniuersali, pro quãto vellemus gloriam extendi ad omnem gloriam. & similiter odio habemus latronum genus, pro quanto ad omnes latrones odium extendimus, intelligimus hæc in vniuersali econuerso pro quãto, scilicet diuisa ad vnum contemplando tenemus.

D.379. — Suprà q.6. art.1 ad 1. & infrà q.68. ar.7 & 8. cor. & 2. q.23. art.6. ad 1. & 161. art.5. cor. & 33. q.3. art.3. corpo & ver. q.5. ar. 12. corp. — Ca.12 te.5.

¶Ad secundam autem obiectionẽ dicitur, quòd esse in vniuersali, non sumitur pro denominatione, quæ dicitur vniuersalitas, scilicet pro esse in materia à quo, in anima existente res extra denominatur extrinsece vniuersalis. Constat autem, quòd esse immateriale, est reale, & nobilioris ac altioris ordinis: adeo vt vnum indiuiduum immaterialis ordinis æquiualeat infinitis particularibus materialiter. & licet esse immateriale rerum materialium sit esse earum secundum quid, est tamen in se, & in ordine vniuersi esse simpliciter & eminentius, sicut bos in sole non est bos simpliciter, tamen esse solis quod est eminenter bos, est esse simpliciter nobilius. Vnde consueuit dici, quòd bos est simpliciter bos in particulari, & bos secundum quid in anima, esse tamen ens nobilius in anima, quàm in particulari, & hoc sufficit proposito, vbi de nobilitate simpliciter obiecti, & non respectu huius, nec illius specialis prædicati, puta bouis, equi, &c. est sermo.

tanto homo secundum ipsum delectabilius & promptius operatur: sed experimento patet, quòd vnus homo delectabilius, & promptius operatur actum vnius virtutis, quam actum alterius. non ergo omnes virtutes sunt æquales in vno & eodem.

¶SED CONTRA est quod Augustinus dicit in lib.6. de Trinit. * quòd quicunque sunt æquales in fortitudine, æquales sunt in prudentia & temperantia: & sic de aliis. hoc autem non esset nisi omnes virtutes vnius hominis essent æquales. ergo omnes virtutes vnius hominis sunt æquales.

¶RESPONDEO dicendum, quòd quantitas virtutum, sicut ex dictis patet*, potest attendi dupliciter. Vno modo secundum rationem speciei, & sic non est dubium quòd vna virtus vnius hominis sit maior quàm alia, sicut charitas fide & spe. Alio modo potest attendi secundum participationem subiecti: prout scilicet intenditur vel remittitur in subiecto. & secundum hoc omnes virtutes vnius hominis sunt æquales quadam æqualitate proportionis, inquantum æqualiter crescunt in homine, sicut digiti manus sunt inæquales secundum quãtitatem, sed sunt æquales secundum proportionem: cum proportionabiliter augeantur. huiusmodi autem æqualitatis oportet eodem modo rationem accipere sicut & connexionis: æqualitas enim est quædam connexio virtutum secundum quantitatem. Dictum est autem suprà *, quòd ratio connexionis virtutum dupliciter assignari potest. Vno modo secundum intellectum eorum, qui intelligunt per has quatuor virtutes quatuor conditiones generales virtutum: quarum vna simul inuenitur cum aliis in qualibet materia, & si virtus in qualibet materia non potest æqualis dici, nisi habeat omnes istas conditiones æquales. Et hanc rationem æqualitatis virtutum assignat August. in 6. de Trinit.* dicens, Si dixeris æquales esse istos fortitudine, sed illum præstare prudentia, sequitur quòd huius fortitudo minus prudens sit, ac per hoc nec fortitudine æquales sint, quando est illius fortitudo prudentior: atque ita de cæteris virtutibus inuenies, si omnes eadem consideratione percurras. Alio modo assignata est* ratio connexionis virtutum secundum eos, qui intelligunt huiusmodi virtutes habere materias determinatas. & secundum hoc ratio connexionis virtutum moralium accipitur ex parte prudentiæ, & ex parte charitatis quantum ad virtutes infusas, non autem ex parte inclinationis, quæ est ex parte subiecti, vt suprà dictum est *. Sic igitur & ratio qualitatis virtutum potest accipi ex parte prudentiæ quantum ad id quod est formale in omnibus virtutibus moralibus. existente enim ratione æqualiter perfecta in vno & eodem: oportet quòd proportionaliter secundum rationem rectam medium constituatur in qualibet materia virtutum: quantum verò ad id quod est materiale in virtutibus moralibus, scilicet inclinationem ipsam ad actum virtutis potest esse vnus homo magis promptus ad actum vnius virtutis, quàm ad actum alterius, vel ex natura, vel ex consuetudine, vel etiam ex gratiæ dono.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd verbum Apostoli potest intelligi de bonis gratiæ gratis datæ, quæ non sunt communia omnibus, nec omnia æqualia in vno & eodem. Vel potest dici, quòd refertur ad mensuram gratiæ gratum facientis: secundum quam vnus abundat in omnibus virtutibus plus quam alius propter maiorem abundantiam prudentiæ, vel etiam charitatis, in qua connectuntur omnes virtutes infusæ.

¶Ad secundum dicendum, quòd vnus sanctus laudatur præcipuè de vna virtute, & alius de alia propter excellentiorem promptitudinem ad actum vnius virtutis, quàm ad actum alterius. Et secundum hoc etiam patet responsio ad tertium.

ARTICVLVS III.

¶ *Vtrum virtutes morales præemineant intellectualibus.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd virtutes morales præemineant intellectualibus. Quod enim magis est necessarium & permanentius, est melius: sed virtutes morales sunt permanentiores etiam disciplinis, quæ sunt virtutes intellectuales, & sunt etiam magis necessariæ ad vitam humanam. ergo sunt præferendæ virtutibus intellectualibus.

2 ¶Præterea, De ratione virtutis est, quòd bonum faciat habentem: sed secundum virtutes morales dicitur homo bonus, non autem secundum virtutes intellectuales: nisi fortè secundum solam prudentiam. ergo virtus moralis est melior, quàm virtus intellectualis.

3 ¶Præterea, Finis est nobilior his quæ sunt ad finem, sed sicut dicitur in 6. Ethicorum *, virtus moralis facit rectam intentionem finis, prudentia autem facit rectam electionem eorum quæ sunt ad finem. ergo virtus moralis est nobilior prudentia, quæ est virtus intellectualis circa moralia.

¶SED CONTRA, Virtus mora-

Universidad de Deusto
Biblioteca

¶In eodem artic.5.dubium est,quia Author videtur in calce articuli quasi retractare conclusionē huius articuli, scilicet quòd virtutes intellectuales sunt simpliciter loquendo nobiliores, quàm morales,dum dicit quòd ratio virtutis magis competit morali, & quòd virtutes intellectuales sunt nobiliores habitus: quasi dicat, quòd non sunt nobiliores virtutes, quamuis sint nobiliores habitus.

Et confirmatur hæc sententia ex supradictis in articulo 4. quæstione 56. vbi dictum est, quòd virtutes intellectuales sunt virtutes secundum quid, morales autem sunt virtutes simpliciter, propter rationem hic tactam & ibi expliceatam: quia scilicet moralis perficit ad rectitudinem actus in se, & in eius vsu,intellectualis autem in se tantum. Ex hoc enim arguitur facile sic, Quod est tale simpliciter, est nobilius in esse tali, quàm quod est tale secundum quid,sed moralis est virtus simpliciter, intellectualis secundum quid: ergo moralis est nobilior virtus quàm intellectualis.

¶Ad hoc dicitur concedendo, quòd Author in calce artic.declarauerit intentionem suam, quòd intendit has tres propositiones esse veras: & stare simul. Virtutes intellectuales sunt nobiliores habitus, quàm morales. Virtutes morales sunt nobiliores virtutes, quàm intellectuales: quoniam in prima fit comparatio non secundum hanc vel illam rationem, sed simpliciter. in secunda in ratione habitus, in tertia in ratione virtutis. Sed huic expositioni obstat primò, quia sermo Authoris debet esse formalis, ac per hoc in tractatu de virtutibus nono,dicens, quòd intellectuales virtutes sunt nobiliores moralibus, debet verificari formaliter, scilicet de virtutibus inquantum virtutes sunt. Obstat secundò, quia Author ipse in hac litera vult, quòd virtus inquantum virtus,habet speciem ex obiecto,& ex hoc iudicetur nobilior simpliciter. si enim à doctrina sensus formale tollitur, obiecta incertitudinis plena sunt, vt dicitur in 4.Meraphy. Dicendum est ergo, quòd intentio Authoris hæc est,duas tantum propositiones constituere,scz.primam simpliciter.& tertiam secundum quid, id est, cum determinatione, vt declarabitur. Secunda enim incidit cum prima, vt declarabitur, in sensu enim exposito impertinens: non enim hic de habitibus ratione tractatus est.

¶Ad quorum euidentiā sciendum est,quòd dupliciter exponi potest sermo de virtutibus,inquantum virtutes, potest namque ibi inquantum determinare rationem communem virtutis: & potest determinare specificas differentias virtutum,si determinetur communis ratio virtutis,sic virtutes morales sunt nobiliores intellectualibus: quia communis ratio virtutis, vt in litera dicitur sumitur ex ordine ad actum,in quo præstant morales intellectualibus,si verò determinantur specificæ differentiæ virtutum,sic intellectuales præstant moralibus:quia habent nobilius obiectum.vnde specificas sortiuntur differentias: & totum oppositum est eius quod præcedens expositio credi fit:quia virtutes intellectuales sunt simpliciter non solum nobiliora entia,sed nobiliores virtutes moralibus: licet sint ignobiliores secundum communem rationem virtutis,quæ magis conuenit moralibus: imo eis simpliciter, & intellectualibus secundum quid: sed hæc maior nobilitas, scz. habere communem rationem virtutis simpliciter,non dat maiorem nobilitatem simpliciter,sed secundum quid: quia spectat ad esse principium actus. vnde,vt in litera dicitur. non sumitur nobilitas simpliciter maior,sed secundum quid:& similiter ex eo quòd intellectuales virtutes sunt secundum quid, virtutes secundum communem virtutis rationem,non nisi secundū quid ignobiliores censentur.& propterea in litera concluditur quod virtutes intellectuales, licet minus communem virtutis rationem habeant,sunt nobiliores habitus simpliciter. & non in ratione habitus:si enim essent nobiliores in ratione habitus,tantum essent nobiliores secundum quid, cùm sit prædicatum valde commune, vnde prima propositio est simpliciter vera & formalis. scz.virtutes intellectuales sunt nobiliores moralibus, quia ex propriis rationibus specificis vendicant sibi maiorem nobilitatem, quàm morales. Tertia autem propositio est vera cum determinatione, vnde & in litera non habetur. Nec acceptarem eam nisi cum determinatione hoc modo. Virtutes morales sunt nobiliores virtutes secundum communem rationem virtutis. quàm intellectuales: sine hac enim determinatione contradictoriam concederem: nec obstat doctrina superius habita in quæst.6. & pluries repetita de virtute simpliciter & secundum quid: quia secundum communem virtutis rationem intelligitur: & hunc sensum memento reducere vbi similia inuenies.

¶In corpore eiusdem articuli aduerte primò,quòd Scotus cum sequacibus: quia tenet voluntatem nobiliorem intellectu, consequenter ponit virtutem moralem nobiliorem prudentia, quæ est intellectualis. & non solum in hoc principio discordat, sed quia ponit prudentiam & virtutem moralem circa idem obiectum: ac per hoc æqua est apud ipsum nobilitas ex parte obiecti. & aperte errat: quia licet sit idem obiectum materiale puta agibile, prudentiæ tamen obiectum est sub ratione veri, virtutis autem moralis sub ratione boni, veri autem ratio nobilior est simpliciter, quia absolutior. Aduerte secundò ne te decipiat materia intellectualis virtutis, puta artis, & propterea neges eam nobiliorem simpliciter, Respice ad rationem literæ,quia scilicet est de eis in vniuersali: & quiescas non abnegando ignobilitatem secundum quid,pro quanto ad vilia experiendo descendit,vtrunque enim arti conuenit: vt in 1.Metaphy.dicitur, iudicare scilicet & agere,& propterea sic suscipere memento, quòd prudentia & ars sint circa singularia, vt prius & essentialius inquantum cognoscitiuæ sint circa vniuersalia, vnde nobilitatem simpliciter tradunt,vt in litera dicitur.

¶In responsione ad tertium eiusdem articuli dubium arduum occurrit in via Authoris & simpliciter, quomodo scilicet sit verum prudentiam dirigere morales virtutes, etiam in præstituendo fidem, & simpliciter quidem in secunda secundæ discutiendum erit in q.47.Ad hominem verò nunc duplici ratione dissero,dum puto. Primò, quia hoc repugnare videtur superius dictis, & inferius in secunda secundæ loco allegato, superioribus quidem pro quanto dictum fuit, quòd prudentia principium,quod est finis, habet à virtute moralis:quia qualis vnusquisque est, talis ei finis videtur,inferioribus autem, quia expresè negabitur ex proposito, prudentiam præstituere finem moralibus virtutibus. Secundò, quia ex hoc pendet principale intentum huius articuli quo ad prudentiam, an scilicet nobilior sit prudentia virtute moralis.vt vis argumenti tangit.

¶Ad huius difficultatis euidentiā ponendus ante oculos est progressus nostræ mentis in istis,vt ex eo rationem dictorum sumere & reddere valeamus, & quid simpliciter, & quid secundum quid intelligatur, discernamus. In mente nostra primo omnium est synderesis, qua non solum omne bonum prosequendum, & malum fugiendum, felicitatem appetendam & miseriam fugiendam,sed bonum rationis prosequendū & malum oppositum vitandum iudicamus naturaliter, & hinc in appetitu naturaliter inest non solum inclinatio ad bonum prosequendum & malum vitandum,ad beatitudinem appetendam & miseriam fugiendam,sed imperfecta quædam inclinatio ad viuendum secundū rectā rationem. Et licet synderesis sit virtus:quia est intellectus principiorum,inclinatio tamen hic apperitus non est virtus,quia imperfecta est.ratio autem quare in appetitu non est perfecta naturalis inclinatio, vt sit sufficiēs ad virtutem, sicut in ratione est iudicatorium naturale sufficiens ad virtutem est, quia apprehensio trahit res ad se, & iudicium perficitur secundum esse, quod res habent in nobis, appetitus autem tendit ad res in se, & perficitur in adeptione rei. Ex hoc enim prouenit, quòd inclinatio ad bonum eget habitu rectificante electionem,in volūtate quidem quo ad bonum rationis in operationibus, in appetitu verò sensitiuo quo ad bonum rationis in passionibus, qua adipiscatur finem, & ipsa impotens ad hoc à ratione virtutis deficiat: lumen autem naturalis iudicij circa principia tali adminiculo non egeat, sed in seipso manens recti semper sit principiorum actus perfecti, qui est iudicare. Synderesis igitur in intellectu iudicante & proponente nō solum finem vltimum,sed fines proprios virtutum moralis,dum in passionibus & operationibus secundū rationem viuendū iudicat, & appetitu inchoatiue inclinato ad hos fines, scz. bonum rationis in operationibus, bonum rationis in timoribus & audaciis. boni rationis in delectationibus, discurritur ex huiusmodi principiis firmaris in intellectu, & inchoatis in appetitu, subsumendo aliquod minus vniuersale. puta abstinere à delectationibus venereis,rempublicam defendendam, & concluditur modus in delectationibus,& sic de aliis. Hic autem discursus prudentiæ generatiuus est,& conclusio eius est modus in operationibus seu passionibus seruādus,qui nil aliud est, quàm medium rationis in materia morali, principium autem eius est synderesis ex parte apprehensiua: & naturalis inclinatio ad bonum rationis in concupiscentiis & delectationibus ex parte appetitiua. ad hunc quoque discursum perfectum, iudicio sc. & præcepto sequitur in appetitu conclusio electionis. qua scz.eligimus delectationes in ordine ad modum illū,medium illud, bonum illud rationis. In hac enim electione potest perficere simul duo ex parte obiecti, scilicet passiones ipsas modificatas & modum ipsum, & intueri, quòd modus spectat ad finem moralis virtutis, quia est ipsum rationis,bonum participatum in materia morali.passiones autem ipsę spectant ad id quod est ad finem, vtuntur enim eis virtutes propter bonum rationis,& sicut prudentia generatur frequenti discursu ex fine, sic præexistente & concludente medium,ita virtus moralis generatur ex frequenti electione subsequente simul : genita autem iam vtraque virtus sic connectitur, vt humana ratio non solum synderesi : sed prudentia rectificata, de fine virtutis illa rectificante eam,de fine illo absolutè, ita rectificante eandem de eodem applicato ad minus vniuersale, quàm si vniuersale synderesis, vel etiam ad singulare, quoniam prudentia est etiam singularium: & rursus mota non solum ab appetitu naturali talis finis, sed perfecta virtute inclinante in talem finem discurrit ad vlteriores cōclusiones,donec perueniatur ad perfectionem status virtutis,vel ad firmandū easdem : & proportionaliter ad eligendū mouetur appetitus.Hic est progressus mentis nostræ,in quo triplicem aduertere potes distinctionē,vnde clarificari ambigua occurrētia possunt.prima est de fine virtutis moralis,q. sumitur dupliciter,scilicet absolute,seu in sua communitate & applicate ad speciales actus occurrētes in exercitio vitæ humanæ.Secūda est de virtutibus moralib⁹ & prudentia quòd sumitur dupliciter, scilicet. in fieri & in facto esse secūdum essentiam. Tertia est de dare & accipere finem. quòd sumitur dupliciter, scilicet primò, & non primò. Ex his nanque liquet primò quòd finis virtutis moralis absolutè præstituitur primō non à prudentia,sed à synderesi. & hoc clarum est, quia prudentia ex illo fit. Secundò,quòd finis idem absolutè non prius intenditur à virtute morali quàm fit prudentia : & hoc clarum est, quia virtus moralis non fit ab illo fine nisi mediāte prudentia. Tertiò, quòd prudentia in fieri non dependet à virtute morali, sed eius fine & appetitu recto illius naturalis inclinationis, quæ non est virtus, sed inchoatio virtutis:& hoc clarum est: quia intēctio recta finis est principium prudentiæ, & constat quòd ante prudentiam non est virtus moralis. Quartò, quòd virtus moralis in fieri dependet non solum à synderesi & recta intentione finis nunc dicta, sed prudentia afferente finem inueniendo medium prius natura,quàm sequatur electio generans virtutem moralem, & hoc clarum est ex ordine dicto & diffinitiōe virtutis moralis. Quinto, q. comparando prudentiam ad virtutē morales in fieri sic simpliciter, verum est quòd prudentia dirigit virtutem morales, præstituendo illi finem non primò & absolute.sed applicando illum ad specialem materiam occurrentem. & sic verificantur verba Authoris hic, quæ propter intentionem medij prudētiæ præstitutionem finis dant, & nō contradicunt superioribus,nec dictis in secunda secundæ, quia de prima præstitutione finis & de fine absolute virutis moralis loquūtur.Sexto,quod comparando iam genitas prudentiam & virtutem moralem, vtraque in facto esse alteri finem applicitè præbet diuersimode : declaratur hoc quod ad singula : prudentiam in primis constat medium morali virtuti semper ostendere & conseruare virtutem : deinde moralem constat finis appetitum rectū facere, ac per hoc prudentiæ principium firmare : ex hoc autem quòd appetitus virtute morali rectificatur ad eligendum consonat bonę rationis:quia electio claudit in se intentionem,consequens est vt eadem virtute rectificetur ad intendendum illum finem absolutè: ita quòd intentio finis quæ prius ex synderesi, & inclinatione naturali tantum erat recta, ex virtute morali à prudentia genita fit,& est recta recte,& sic virtus moralis in facto esse dat prudentiæ in facto esse finem & absolutè,& nō econtra:& hoc est septimum.Declaratur q. non est econtra : quia in parte apprehensiua synderesis est virtus sufficiens respectu finis absolute : & propter hoc magis vulgatum & cantatū est, q. virtus moralis dat finem prudentiæ : quam econtra. Ex his autem patet quomodo argumento satisfiat in proposito de nobilitate secundum vetitatem & hanc rationem.consistit enim vis argumenti in hoc,Virtus finis est nobilior virtute cōsi,quæ sunt ad finem,sicut habitus principiorum est nobilior habitu conclusionum : sed virtus moralis est respectu finis,prudentia respectu eorum quæ sunt ad finem,ergo responsio literæ est ad minorem,dicēs,quòd

gendo ea, quæ sunt ad finem,sed etiam in præstituendo finem:est autem finis vniusquisque virtutis moralis attingere medium in propria materia : q. quidem medium determinatur secundum rectam rationem prudentiæ, vt dicitur in 2.* & sexto Ethicorum.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum iustitia sit præcipua inter virtutes morales.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd iustitia non sit præcipua inter virtutes morales. Maius enim est dare alicui de proprio, quàm reddere alicui quod ei debetur, sed primum pertinet ad liberalitatem, secundum autem ad iustitiam : ergo videtur quòd liberalitas sit maior virtus quàm iustitia.

2 ¶Præterea,Illud videtur esse maximum in vnoquoque , quòd est perfectissimum in ipso:sed, sicut dicitur Iacobi 1.Patientia opus perfectum habet. ergo videtur q. patientia sit maior quàm iustitia.

3 ¶Præterea, Magnanimitas operatur magnum in omnibus virtutibus, vt dicitur in 4.Ethi.* ergo magnificat etiam ipsam iustitiam : est igitur maior quàm iustitia.

¶SED CONTRA est quòd Philosophus dicit in 5.Ethicor.* quòd iustitia est præclarissima virtutum.

¶RESPONDEO dicendum,quòd virtus aliqua secūdum suam speciem potest dici maior,vel minor, vel simpliciter vel secundum quid. Simpliciter quidem dicitur maior, secūdum quod in ea maius bonum rationis relucet: vt supra dictum est*.& secundum hoc iustitia inter omnes virtutes morales præcellit tanquam propinquior rationi:quod patet ex subiecto, & ex obiecto : ex subiecto quidem, quia est in voluntate,sicut in subiecto : voluntas autem est appetitus rationalis, vt ex dictis* patet . secundum autem obiectum siue materiam, quia est circa operationes, quibus homo ordinatur non solum in seipso,sed etiam ad alterum:vnde iustitia est præclarissima virtutū: vt dicit in 5.Eth.* Inter alias autem virtutes morales, quæ sunt circa passiones, tanto in vnaquaque magis relucet rationis bonum, quāto circa maiora motus appetitiuus subditur rationi : maximum autem in his,quæ ad hominem pertinēt,est vita,à qua omnia alia dependent & ideo fortitudo,quæ appetitium motum subdit rationi in iis,quæ ad mortem & vitam pertinent,primū locum tenet inter virtutes morales,quæ sunt circa passiones : tamen ordinatur infrà iustitiam : vnde Philosophus dicit in primo Rhet*.quod necesse est maximas esse virtutes quæ sunt aliis honoratissimæ: siquidem est virtus potentia benefactiua: propter hoc fortes & iustos maximè honorant: hæc quidem in bello, scilicet fortitudo : hæc autem, scilicet iustitia , & in bello & in pace vtilis est. post fortitudinem autem ordinatur temperantia : quæ subiicit rationi appetitum circa ea quæ immediatè ordinantur ad vitam , vel in eodem secundum numerum,vel in eodem secundum speciem,scilicet in cibis & venereis. & sic istæ tres virtutes simul cum prudentia dicuntur esse principales etiam dignitate. secundum quid autem dicitur aliqua virtus esse maior secundum quod adminiculum vel ornamentum præbet principali virtuti: sicut substātia est simpliciter dignior accidente,aliquod tamen accidens est secundum quid dignius subsātia, inquantum perficit subiectum in aliquo esse accidentali.

¶AD PRIMVM ergo dicendum,q. actus liberalitatis oportet quòd fundetur super actum iustitiæ:nō enim esset liberalis datio, si non de proprio daret, vt in 2. Politic.dicitur.vnde liberalitas sine iustitia esse non posset, quæ secernit suū à non suo. iustitia autem potest esse sine liberalitate. vnde iustitia simpliciter est maior liberalitate tanquam communior & fundamentum ipsius : liberalitas autem est secundum quid maior, cum sit quidam ornatus iustitiæ & supplementum eius.

¶Ad secundum dicendum,quòd potentia dicitur habere opus perfectum tolerantia malorum, in quibus non solum excludit iniustam vindictam,quam etiam excludit iustitia: neque solum odium, quod facit charitas, neque solum iram, q. facit mansuetudo : sed etiam excludit tristitiam inordinatam, quæ est radix omnium prædictorum. & ideo in hoc est perfectior & maior : quia in hac materia extirpat radicem.Non autem est simpliciter perfectior omnibus aliis virtutibus : quia fortitudo non solū sustinet molestias absq; perturbatione, q. est patientiæ:sed etiam ingerit se eis,cum opus fuerit. vnde quicūque est fortis,est patiens:sed nō cōuertitur.est autem patientia quædam fortitudinis pars.

¶Ad tertium dicendum, quòd magnanimitas non potest esse nisi aliis virtutibus præexistentibus:vt dicitur in 4.Ethi.*vnde comparatur ad alias sicut ornatus earum : & sic secundum quid est maior omnibus aliis, non tamen simpliciter.

prudentia,in appetitu vna respondeat moralis virtus respectu finis & eorum quæ sunt ad finem , intendens, & eligens.

¶*Super Quæstionis sexagesimæ sextæ Articulum quartum.*

IN articulo quarto eiusdem 66.quæst.dubium Nouitiorum occurrit, quomodo fortitudini præferatur iustitia : quia fortitudo rectificat circa mortem & vitam : iustitia autem circa operationes ad alterum. Nulla namque operatio est maior ipsa vita,sed pellem pro pelle,& cuncta quæ habet. dabit homo pro anima sua. Sed hoc facilè resolvitur : ex eo q. iustitia rectificando animum in omnibus operationibus,quæ sunt ad alterum,rectificat etiam respectu vitæ & mortis.Ad iustitiam enim spectat ponere vitam pro alterius puta pro republica, cui hoc debet : nec inconuenit eundem actum spectare ad iustitiam & fortitudinem diuersimodè : vt in proposito ponere vitam,inquantum habet rationem debiti spectat ad iustitiam : quæ sicut dat alia bona debita,ita & vitam : inquantum vero habet rationē terribilis, spectat ad fortitudinem. Cuius est firmare animum ne timeat hoc,sed audeat, &c. iustitia tanto est nobilior, quanto vniuersalior circa alteram, scilicet & bona rectificans in his quæ sunt ad alterum.

Universidad de Deusto Biblioteca

¶Super Quæstionis sexagesimæsextæ Articulum quintum.

IN artic.5.eiusdem 66. quæstionis in responsione ad quartum nota auream doctrinam, quare sapientia rationes terminorũ maximè vniuersalium considerat,vt fit in 5.Metaph.quia scilicet ens est proprius effectus primæ causæ, q̃ in prima parte declaratum est,& quare iudicat de principijs; quia scilicet eorum causa considerat rationes terminorum: iudicium enim rei per illius causas fit: iudicat autem sapientia de principijs ex rationibus terminorum non tanquam explicans mediũ terminum latentem quo fiat assensus principijs, aut reddatur altera causa veritati eorum, sed tanquam dãs eis intrinseca constitutiua eorum rationes, scilicet terminorum, & in eadem resoluens illa, &c. & propterea defendit illa ex summa arce videns.

Suprà q. 57.ar.2.ad 2.& infrà q.68.ar.7. Et 1. Ethico.1. & lib.6.le.6. & 7. — *Cap.8. tomo 52.* — *Tex.17.*

¶Super Quæstionis sexagesimæsextæ Articulum sextum.

IN artic.6. eiusdem 66. quæstionis nihil scribendum occurrit, nisi quòd omnia notanda sunt.

Ca.14. tomo 3.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum sapientia sit maxima inter virtutes intellectuales.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur q̃ sapientia non sit maxima inter virtutes intellectuales. Imperans enim maius est eo cui imperatur: sed prudentia videtur imperare sapientiæ. Dicitur enim 1.Ethi.c.2. quòd quale disciplinarum debitum est esse in ciuitatibus, & quale vnumquodque addiscere,& vsquequo hæc præordinat,scilicet politica,quæ ad prudentiam pertinet, vt dicitur in 6. Ethi.*Cum igitur inter disciplinas etiam sapientia contineatur, videtur quòd prudentia sit maior quàm sapientia.

2 ¶Præterea,De ratione virtutis est,quod ordinet hominem ad felicitatem.est enim virtus dispositio perfecti ad optimum: vt dicitur in 7.Physic.* sed prudentia est recta ratio agibilium, per quæ homo ad felicitatem perducitur: sapientia autem non considerat humanos actus: quibus ad beatitudinem peruenitur, ergo prudentia est maior virtus quàm sapientia.

3 ¶Præterea, Quanto cognitio est perfectior,tanto videtur esse maior: sed perfectiorem cognitionem habere possumus de rebus humanis, de quibus est scientia quam de rebus diuinis, de quibus est sapientia, vt distinguit Aug. in 12.de Tri.* Quia diuina incomprehensibilia sunt secundum illud Iob 16. Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram, ergo scientia est maior virtus quàm sapientia.

4 ¶Præterea, Cognitio principiorum est dignior quàm cognitio conclusionum:sed sapientia concludit ex principijs indemonstrabilibus, quorum est intellectus, sicut & aliæ scientiæ: ergo intellectus est maior virtus, quàm sapientia.

Ca.7.to.3. ¶SED CONTRA est,q̃ philosophus dicit in 6.Ethic.* quòd sapientia est sicut caput inter virtutes intellectuales.

Arti.3.huius quæst. ¶RESPONDEO dicendum,quòd sicut dictũ est*, magnitudo virtutis secundum suam speciem consideratur ex obiecto: obiectũ autem sapientiæ præcellit inter obiecta omnium virtutum intellectualium: considerat enim causam altissimam quæ Deus est,vt dicitur in principio Metaph.*Et quia per causam iudicatur de effectu, & per causam superiorem de causis inferioribus: inde est quòd sapientia habet iudicium de omnibus alijs virtutibus intellectualibus, & eius est ordinare omnes; & ipsa est quasi architectonica, respectu omnium. *li.1.c.1.to.3*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd cùm prudentia sit circa res humanas, sapientia verò circa causam altissimam, impossibile est quòd prudentia sit maior virtus quàm sapientia,nisi,vt dicitur in 6.Ethi.*maximũ eorum,quæ sunt in mundo,esset homo. Vnde dicendum est, sicut in eodem libro*dicitur,quòd prudentia nõ imperat ipsi sapientiæ, sed potius econuerso: quia spiritualis iudicat omnia, & ipse à nemine iudicatur: vt dicitur 1.ad Corint.2 non enim prudentia habet se intromittere de altissimis, quæ considerat sapientia: sed imperat de his,quæ ordinantur ad sapientiam, scilicet quomodo homines debeant ad sapientiam peruenire: vnde in hoc est prudentia seu politica ministra sapientiæ, introducit enim ad eam præparans ei viam sicut ostiarius ad regem. *Cap. 7. Eod.lib.6. & c.7.*

¶Ad secundum dicendum, quòd prudentia considerat ea quibus peruenitur ad felicitatem: sed sapientia considerat ipsum obiectum felicitatis,quod est altissimum intelligibile. Et si quidem esset perfecta consideratio sapientiæ respectu sui obiecti, esset perfecta felicitas in actu sapientiæ: sed quia actus sapientiæ in hac vita, est imperfectus respectu principalis obiecti, quod est Deus: ideo actus sapientiæ est quædam inchoatio seu participatio futuræ felicitatis: & sic propinquius se habet ad felicitatem,quàm prudentia.

¶Ad tertium dicendum, q̃ sicut Philosophus dicit in 1. de anima*,Vna notitia præfertur alteri, aut ex eo q̃ est nobilior, aut propter certitudinẽ: Si igitur subiecta sint æqualia in bonitate & nobilitate,illa quæ est certior,erit maior virtus: sed illa quæ est minus certa de altioribus & maioribus,præfertur ei,quæ est magis certa de inferioribus rebus: vnde Philosophus dicit in 2. De cæl.* quòd magnum est de rebus cælestibus aliquid posse cognoscere, etiam debili & topica ratione. Et in 1. de partibus animalium* dicit, quod amabile est magis paruum aliquid cognoscere de rebus nobilioribus,quàm multa cognoscere de rebus ignobilioribus. Sapientia igitur ad quam pertinet Dei cognitio homini maximè in statu huius vitæ non potest perfectè aduenire,vt sit quasi eius possessio: sed hoc solius Dei est vt in 1.Metaph.*sed tamen illa modica cognitio,quæ per sapientiam de Deo haberi potest, omni alij cognitioni præfertur. *In princip.* *Text.6. tom.2.* *Lib.1.c.11. tom.4.* *Ca.2.to.3.*

¶Ad quartum dicendum, quòd veritas & cognitio principiorum indemonstrabilium dependet ex ratione terminorum. cognito enim quid est totum,& quid est pars, statim cognoscitur, quòd omne totum est maius sua parte.cognoscere autem rationem entis & non entis: & totius & partis,& aliorum quæ consequuntur ad ens (ex quibus sicut ex terminis constituuntur principia indemonstrabilia) pertinet ad sapientiam: quia ens commune est proprius effectus causæ altissimæ, scilicet Dei,& ideo sapientia non solum vtitur principijs indemonstrabilibus quorum est intellectus, cõcludendo ex eis sicut etiã aliæ scientiæ,sed etiam iudicando de eis,& disputando contra negantes: vnde sequitur quòd sapientia sit maior virtus quam intellectus.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum charitas sit maxima inter virtutes theologicas.

2.2.q.23. art.6.et q.30.art.4.et 3.dist.23. q.2.art.4 q.2.ad 3. & 4. cõt. cap.153. & vlt. q.1. cor. fin. & ad 1 & ad 1.cor.13.ad 4. Et cor. 1.lect.3.co. 1.fin.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd charitas non sit maxima inter virtutes theologicas. Cum enim fides sit in intellectus: spes, autem & charitas in vi appetitiua, vt suprà dictum est*, videtur quòd fides comparetur ad spem & charitatem, sicut virtus intellectualis ad moralem: sed virtus intellectualis est maior morali, vt ex dictis patet: * ergo fides est maior spe & charitate.

2 ¶Præterea,Quod se habet ex additione ad aliud, videtur esse maius eo: sed spes, vt videtur, se habet ex additione ad charitatem: præsupponit enim spes amorem,vt Aug.dicit in Enchi.* Addit enim quendam motum protensionis in rem amatam.ergo spes est maior charitate.

3 ¶Præterea,Causa est potior effectu: sed fides & spes sunt causa charitatis. Dicitur enim Matth.1. in gloss.* quòd fides generat spem, & spes charitatem. ergo fides & spes sunt maiores charitate. *Glos. interlinearis super illud Abraham genuit Isaac.*

¶SED CONTRA est, quod Apostolus dicit 1. ad Cor. 13.Nunc autem manent spes,fides, charitas, tria hæc, maior autem horum est charitas. *q.62.art.4* *Artic.3.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est,magnitudo virtutis secundum suam speciem cõsideratur ex obiecto, cum autem tres virtutes theologicæ respiciant Deum sicut proprium obiectum, non potest vna earum dici maior altera ex hoc quòd sit circa maius obiectum, sed ex eo quòd vna se habet propinquius ad obiectũ, quam alia: & hoc modo charitas est maior alijs,nam aliæ important in sui ratione quandam distantiã ab obiecto: est enim fides de non visis:spes autem de non habitis, sed amor charitatis est de eo quod iam habetur:est enim amatum quodammodo in amante,& etiam amans per affectum trahitur ad vnionem amati propter quod dicitur 1. Iohan.4.Qui manet in charitate,in Deo manet & Deus in eo. *Art.3. Cap.8.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd hoc modo non se habent fides & spes ad charitatem, sicut prudentia ad virtutem moralem:& hoc propter duo.Primò quidem,quia virtutes theologicæ habent obiectũ quod est supra animam humanam: sed prudentia & virtutes morales sunt circa ea, quæ sunt infra hominem: in his autem, quæ sunt supra hominem, nobilior est dilectio, quàm cognitio: perficitur enim cognitio, secundum quòd cognita sunt in cognoscente,dilectio verò secundũ quòd diligens trahitur ad rem dilectam: id autem quod est suprà hominem,nobilius est in seipso,quàm sit in homine: quia vnumquodque est in altero per modum eius, in quo est: econuerso autem in his,quæ sunt infra hominem.Secundò,quia prudentia moderatur motus appetitiuos ad morales virtutes pertinentes: sed fides non moderatur motum appetitiuum tendentem in Deum,qui pertinet ad virtutes theologicas,sed solum ostendit obiectum: motus autem appetitiuus in obiectum excedit cognitionem humanam, secundum illud ad Ephesios 3.Superuenientem scientiæ charitatem Christi.

¶Ad secundum dicendum, quòd spes præsupponit amorem eius quod quis adipisci se sperat,qui est amor concupiscentiæ, quo quidem amore magis se amat, qui concupiscit bonum, quàm aliquid aliud: charitas autem importat amorem amicitiæ, ad quam peruenit spe, vt suprà dictum est*. *q.62.art.4*

¶Ad

¶Ad tertium dicendum, quòd causa perficiens est potior suò effectu, non autem causa disponens: sic enim calor ignis esset potior quàm anima, ad quam disponit materiam, quod patet esse falsum. sic autem fides generat spem, & spes charitatem, secundum scilicet quòd vna disponit ad alteram.

QVAESTIO SEXAGESIMA-septima, De virtutum duratione post hanc vitam, in sex articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de duratione virtutum post hanc vitam.

¶Et circa hoc quæruntur sex. ¶Primò, vtrum virtutes morales maneant post hanc vitam. ¶Secundò, vtrum virtutes intellectuales. ¶Tertiò, vtrum fides. ¶Quartò, vtrum remaneat spes. ¶Quintò vtrum maneat aliquid fidei, vel spei. ¶Sextò, vtrum maneat charitas.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum virtutes morales maneant post hanc vitam.

Infrà art. 2.c.& ad tertium & q.68.ar.6. to.Et 2.2. q.52.art.3. ad.1.Et 3. dist.33.q.1. ar.4.Et 4. di.14.q.1. ar.3.q.3. Et ver.q. 5.art.4. *Lib.10.ca.8.tom.5.* *Li.6.c.28.* *Ca.10.tomo 5.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd virtutes morales non maneant post hanc vitam. Homines enim in statu futuræ gloriæ erunt similes Angelis,vt dicitur Matt.22.sed ridiculum est in Angelis ponere virtutes morales: vt dicitur in 10. Ethicor.* ergo neque in hominibus post hanc vitam erunt virtutes morales.

2 ¶Præterea, Virtutes morales perficiunt hominem in vita actiua: sed vita actiua non manet post hanc vitam. dicit enim Grego.in 6.Mora.* Actiuæ vitæ opera cum corpore transeunt: ergo virtutes morales non manent post hanc vitam.

3 ¶Præterea, Temperantia & fortitudo, quæ sunt virtutes morales sunt irrationalium partium: vt Philosophus dicit in 3. Ethic * sed irrationales partes animæ corrumpuntur corrupto corpore,eo quòd sunt actus organorum corporalium. ergo videtur quòd virtutes morales non maneant post hanc vitam.

¶SED CONTRA est quod dicitur Sap.1.quòd iustitiæ perpetua est & immortalis.

Ca.9.to.3. ad.h. &c. ¶RESPONDEO dicendum,quòd sicut August. dicit in 14. De Tri.* Tullius posuit post hanc vitam quatuor virtutes cardinales non esse: sed in alia vita homines esse beatos sola cognitione naturæ (in qua nihil est melius, aut amabilius, vt Aug.dicit ibidem*) ea scilicet natura,quæ creauit omnes naturas. Ipse autem postea determinat huiusmodi quatuor virtutes in futura vita existere, tamen alio modo. Ad cuius euidentiam sciendum est,q̃ in huiusmodi virtutibus aliquid est formale & aliquid quasi materiale. Materiale quidem est in eis virtutibus inclinatio quædam partis appetitiuæ ad passiones vel operationes secundum modum aliquem:sed quia iste modus determinatur à ratione, ideo formale in omnibus virtutibus est ipse ordo rationis.Sic igitur dicendum est,q̃ huiusmodi virtutes morales in futura vita non manent quantum ad id, quod est materiale in eis:non enim habebunt in futura vita locum concupiscentiæ & delectationes ciborum & venereorum,neque etiam timores & audaciæ circa pericula mortis, neque etiam distributiones & communicationes rerum,quæ veniunt in vsum præsentis vitæ. Sed quantum ad id quod est formale,remanebũt in beatis perfectissimæ post hanc vitam: inquantum ratio vniuscuiusque rectissima erit circa ea,quæ ad ipsum pertinent secundũ statum illum, & vis appetitiua omnino mouebitur secundum ordinem rationis in his,quæ ad statum illum pertinent. vnde Augu. ibidem dicit*,q̃ prudentia ibi erit sine vllo periculo erroris, fortitudo sine molestia tolerandorum malorum,temperantia sine repugnatione libidinum, vt prudentiæ sit nullum bonum Deo preponere,vel æquare,fortitudinis ei firmissimè inhęrere,temperantiæ nullo defectu noxio delectari. de iustitia verò manifestius est quem actum ibi habebit; scilicet esse subditum Deo: quia etiam in hac vita ad iustitiã pertinet esse subditũ superiori. *Et ca.eod.* *Eod.li.14. Ca.9.to.3.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Philosophus loquitur ibi de huiusmodi virtutibus moralibus, quantum ad id quod materiale est in eis:sicut de iustitia quantum ad cõmutationes & distributiones, de fortitudine quantum ad terribilia & pericula,de temperantia quantũ ad concupiscentias prauas.

¶Et similiter dicendum est ad secundum: ea enim quæ sunt actiuæ vitæ,materialiter se habent ad virtutes.

¶Ad tertium dicendum:quod status post hanc vitam est duplex. Vnus quidem antè resurrectionem,quando animæ erunt à corporibus separatæ. Alius autem post resurrectionẽ, quando animæ iterato corporibus suis vnientur. In illo ergo resurrectionis statu erunt vires irrationales in organis corporeis,sicut & nunc sunt.vnde & poterit in irascibili esse fortitudo,& in concupiscibili temperantia, inquantum vtraque vis perfectè erit disposita ad obediendum rationi:sed in statu ante resurrectionem partes irrationales non erunt actu in anima, sed solũ radicaliter in essentia ipsi⁹:vt in primo dictũ est:*vnde nec huiusmodi virtutes erũt in actu nisi in radice, scilicet in ratione & voluntate in quibus sunt seminaria quędam harũ virtutum vt dictum est. * sed iustitia quæ est in voluntate, etiam actu remanebit:vnde specialiter de ea dictũ est,quòd est perpetua & immortalis, tamen ratione subiecti, quia voluntas incorruptibilis est: tum etiam propter similitudinem actus: vt prius dictum est.* *p.p.q.77. art.8.* *q.63.art.1.* *In corp.ar.*

ARTICVLVS II.

¶Vtrum virtutes intellectuales maneant post hanc vitam.

Infrà q 93. art.6.ad 2. Et 2. dist. 6.ar.4. ad tertium.& di.34 ar.5. Et 3. cõtra cap 12. & ma.q 2.ar. 12. Et opusc 3. Cap.118.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd virtutes intellectuales non maneant post hanc vitam. Dicit enim Apostolus 1. ad Corinth.11.quod scientia destruetur.& ratio est: quia ex parte cognoscimus, sed sicut cognitio scientiæ est ex parte,id est, imperfecta, ita etiã cognitio aliarum virtutũ intellectualiũ, quãdiu hæc vita durat:ergo omnes virtutes intellectuales post hanc vitam cessabunt

2 ¶Præterea, Philosophus dicit in Prædicamentis.*quòd scientia cũ sit habitus, est qualitas difficilè mobilis.non enim de facili amittitur nisi ex aliqua forti trãsmutatione vel ægritudine: sed nulla est tanta transmutatio corporis humani sicut per mortem.ergo scientia & aliæ virtutes intellectuales non manent post hanc vitam. *In prædic. quali. to.1.*

3 ¶Præterea, Virtutes intellectuales perficiunt intellectũ ad benè operandũ proprium actum: sed actus intellectus nõ videtur esse post hanc vitam, eo quòd nihil intelligit anima sine phantasmate, vt dicitur in 3. De anima. * Phantasmata autem post hanc vitam nõ manent cum nõ sint nisi in organis corporeis: ergo virtutes intellectuales non manent post hanc vitam. *Tex.30.tomo 2.*

¶SED CONTRA est, quod firmior est cognitio vniuersalium & necessariorum, quàm particularium & cõtingentium: sed in homine remanet post hanc vitam cognitio particularium & contingentium: puta eorum, quæ quis fecit, vel passus est: secundum illud Luc.16.Recordare quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala. ergo multo magis remanet cognitio vniuersalium & necessariorum quæ pertinet ad scientiam & ad alias virtutes intellectuales.

¶RESPONDEO dicendũ q̃ sicut in primo dictũ est*, quidam posuerunt q̃ species intelligibiles non permanẽt in intellectu possibili, nisi quãdiu actu intelligit,nec est aliqua conseruatio specierum cessante consideratione actuali nisi in viribus sensitiuis, quæ sunt actus corporalium organorum, scilicet imaginatiua & memoratiua: huiusmodi autem vires corrumpuntur, corrupto corpore: & ideo secundum hoc scientia nullo modo post hanc vitam remanebit,corpore corrupto, neque aliqua alia intellectualis virtus. Sed hæc opinio est contra sententiam Arist. qui in 3.De anima * dicit, quod intellectus possibilis est in actu cũ sit singula, sicut sciens, cum tamen sit in potentia ad *p.p.q.70. art.6.* *Tex.8. tomo 2.*

¶Super Quæstionis sexagesimæseptimæ Articulum primum.

IN primo articu. quæstionis sexagesimæseptimæ scito, Nouitie, q̃ distinctio literæ de formali & materiali non est de ipsa essentia virtutis:tota enim remanet, sed de actu ei⁹,quia non remanet refrænans, aut impellens, vel firmans passiones quæ sunt materia eius: sed perficiens appetitum ad sequẽdam rationem rectam: propterea dicitur quòd erunt quidem ibi virtutes, sed alio modo.

¶Super Quæstionis sexagesimæseptimæ Articulum secundum.

IN articulo secundo eiusdem sexagesimæseptimæ quæstionis dubium primo occurrit quo pacto est verum, quòd si species intelligibiles non conseruantur in intellectu possibili, quòd scientia nullo modo remaneret: cum Auicen.cuius est ista positio,dicat remanere habilitatem intellectus ad recipiendum ab intelligentia agente,quæ prius recepit:& ista habilitate dicitur aliquis sciens.

¶Ad hoc dicitur, quòd Author, vt apparet in secundo contra Gentiles capite septuagesimoquarto, putat Auicennam male prosecutum positionẽ suam, & quòd habilitas illa non est, nisi species sint: & propterea hic non ex intentione illius opinionis, sed ex intentione Authoris determinatur, quòd scientia & virtutes intellectuales nullo modo nec formaliter, id est, nec materialiter remanerent actu.

¶Dubium secundo in eodem loco occurrit, quare Author de virtutum intellectualium duratione tractans, earum essentias tacet: & de principiis earum quæ sunt species intelligibiles & phantasmata tractat: iam enim ostensum est, quòd virtutes intellectuales effectus sunt specierum intelligibilium, & non species ipsæ.

¶Ad hoc dicitur dupliciter:primò,quia doctrina tãto certior est,quanto vniuersalior & remotior ab opinionib⁹:ideo Author prætermissis opinionibus de esse habitus ad radicem accessit, species scilicet intelligibiles, quæ sunt prima entia in intellectu,vt ex illis remanẽtibus virtutes intellectuales concluderet remanere formaliter: sunt eñ principia formalia omnis intellectiõis.cũ omnis intellectio sit ab intellectu in actu

in actu per speciem intelligibilem. Secundò dicitur, quòd Author minus dicit, & plus intelligit. nam per species intelligibiles intelligit ipsas, & quicquid se tenet ex parte ipsarū, siue sit ordinatio earum, siue sit habilitas ad vtendum eis, siue quodcunque aliud: totum enim hoc in virtutibus intellectualibus tenet se ex parte formalis, & phantasmata cum pertinentibus ad ea ex parte materialis: rationabile est autem sic exponere hūc locum: quoniam quæstio est de virtutibus in anima, vt separatur à corpore: ac per hoc quicquid se tenet ex parte animæ, computatur pro vno & formali, quicquid autē ex parte corporis, pro alio vno & materiali. nominauit autem totum illud formale à speciebus intelligibilibus: vtpote certioribus, prioribus & formalioribus, secundum suum genus.

p.p. q. 85. art. 1. & 2. — D. 1185. — Art. prec.

¶Super Quæstionis sexagesimæseptimæ Articulum tertium.

IN articulo tertio eiusdem quæstionis 67. dubium est an fides, & scientia de eodem stent simul in eodem: sed quoniam hoc ex proposito quæretur in 1. quæstio. secunda secundæ, ideo hic pertanseo: quia tamen hic fundamenta iaciuntur, pro intellectu terminorum duo notanda sunt, primum est, quòd præsens articulus de fide & sequens de spe directè loquuntur de actibus fidei & spei, & non de habitibus, in quinto nanque articul. cōsummās Author quæstionem de fidei & spei duratione, de habitus duratione determinat quid sentiendum, vt ibi patebit: quæ igitur de fide & spe in his duobus legis articulis, ad actus earum refert. Secundum est, quòd quum dicitur quòd fides importat imperfectionem ex parte subiecti, posset bene & malè intelligi vel non intelligi: & consequenter errare in principiis: si quis enim intelligat eam dicere imperfectionem ex parte subiecti: quia ponit actum imperfectum, seu diminutum in subiecto, errat: nam cognitio per medium probabile alicuius conclusionis demonstrabilis, ponit etiā actum imperfectum seu diminutum in subiecto: & tamen non est fides, nec incōpossibilis scientiæ: stat enim cum scientia eiusdem in eodem subiecto, vt in litera dicitur, non est igitur sermo, quòd habitus fidei inclinat subiectum in actum imperfectum, vt multi videntur intelligere: quamuis enim hoc

p.p. q. 89. art. 8. — Infrà ar. 5. Et 2. 2. q. 4. art. 4. ad 3. & q. 18. ar. 2. cor. fi. Et q. 7. ar. 3. ad tertiū & 3. dist. 31. q. 7. art. 1. q. 1. & 3. Et veri. q. 27. ar. 5. ad sextum fi. Et ver. q. 5. art. 4. ad 10. — Art. prec.

considerandū in actu. Est etiā cōtra rationem: quia species intelligibiles recipiuntur in intellectu posibili immobiliter secundum modū recipientis: vnde & intellectus possibilis dicitur locus specierum, quasi species intelligibiles cōseruans, sed phantasmata, ad quæ respiciēdo homo intelligit in hac vita, applicādo ad ipsa species intelligibiles (vt in primo dictū est*) corrupto corpore corrumpuntur: vnde quantum ad ipsa phantasmata, quæ sunt quasi materialia in virtutibus intellectualibus virtutes intellectuales destruuntur destructo corpore. Sed quantū ad species intelligibiles, quæ sunt in intellectu possibili, virtutes intellectuales manent: species autem se habent in virtutibus intellectualibus sicut formales, vnde intellectuales d virtutes manent post hanc vitam quantum ad id quod est formale in eis: non autem quantum ad id quod est materiale: sicut & de moralibus dictum est*.

¶AD PRIMVM ergo dicendum quòd verbum Apostoli est intelligendum quantū ad id, quod est materiale in scientia, & quantū ad modū intelligendi: quia scilicet neque phantasmata remanebunt destructo corpore, neque erit vsus scientiæ per conuersionem ad phantasmata.

¶Ad secundum dicēdum, quòd per ægritudinem corrumpitur habitus scientiæ quantum ad id quod est materiale in eo: scilicet quantum ad phantasmata, non autem quantum ad species intelligibiles, quæ sunt in intellectu possibili.

¶Ad tertium dicendum, quòd anima separata post mortem habet alium modum intelligendi quàm per conuersionem ad phantasmata, vt in primo dictum est*: & sic scientia manet: non tamen secundum eundem modum operandi, sicut & de virtutibus moralibus dictum est.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum fides maneat post hanc vitam.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd fides maneat post hāc vitam. Nobilior enim est fides, quā scientia: sed scientia manet post hanc vitam, vt dictum * est: ergo & fides.

2 ¶Præterea, Primæ ad Corint. 3. dicitur. Fundamētum aliud nemo potest ponere, præter id quod positū est, quod est Christus Iesus, id est, fides Christi Iesu: sed sublato fundamento, nō remanet id, ꝙ super ædificatur. ergo si fides non remanet post hanc vitam, nulla alia virtus remaneret.

3 ¶Præterea, Cognitio fidei & cognitio gloriæ differūt secundū perfectum & imperfectum, sed cognitio imperfecta potest esse simul cū cognitione perfecta: sicut in Angelo simul potest esse cognitio vespertina cum cognitione matutina, & aliquis homo potest simul habere de eadem conclusione scientiā per syllogismū demonstratiuum, & opinionem per syllogismum dialecticum. ergo etiā fides simul esse potest post hāc vitā cum cognitione gloriæ.

¶SED CONTRA est, quòd Apostolus dicit 2. ad Cor. 5. Quandiu sumus in corpore, peregrinamur à Domino. per fidem enim ambulamus & non per spem: sed illi qui sunt in gloria, nō peregrinantur à domino, sed sunt ei præsentes. ergo fides nō manet post hanc vitam in gloria.

¶RESPONDEO dicendum, quòd oppositio est per se & propria causa ꝙ vnum oppositum excludatur ab alio: inquantū scilicet in omnibus oppositis includitur oppositio affirmationis & negationis. Inuenitur autem in quibusdam oppositio secundum cōtrarias formas, sicut in coloribus album & nigrum, in quibusdam autem secundū perfectum & imperfectū: vnde in alterationibus magis & minus accipiuntur vt cōtraria: vt cū de minus calido fit magis calidum: vt dicitur in 5. Phy.* Et quia perfectū & imperfectum opponuntur, impossibile est ꝙ simul secundū idem sit perfectio & imperfectio. Est autem considerandum, quòd imperfectio quidem quandoque est de ratione rei, & pertinet ad speciē ipsius, sicut defectus rationis pertinet ad rationē speciei equi vel bouis. Et quia vnum & idem numero manens non potest transferri de vna specie in aliam, inde est ꝙ tali imperfectione sublata tollitur species rei: sicut iam nō esset bos vel equus, si esset rationalis. quādoq; verò imperfectio nō pertinet ad rationē speciei, sed accidit indiuiduo secūdū aliquid aliud: sicut alicui homini quādoq; accidit defectus rationis, inquātum impeditur in eo rationis vsus ꝓpter somnum vel ebrietatē vel aliquid huiusmodi. Patet autē ꝙ tali imperfectione remota, nihilominus substātia rei remanet. Manifestū est autē, quòd imperfectio cognitionis est de ratione fidei: ponitur em̄ in eius diffinitione, Fides em̄ est substātia sperandarum rerū, argumentum nō apparētium: vt dicitur ad Heb. 11. Et Aug. dicit*, Quid est fides? credere ꝙ nō vides: quòd autem cognitio sit sine apparitione vel visione hoc ad imperfectionē cognitionis pertinet: & sic imperfectio cognitionis est de ratione fidei: vnde manifestū est ꝙ fides nō potest esse perfecta cognitio eadē numero manens. Sed vlterius considerandū est vtrū simile possit esse cū cognitione perfecta. nihil enim prohibet aliquam cognitionem imperfectam simul esse aliquando cū cognitione perfecta. Est igitur cōsiderandum, quòd cognitio potest esse imperfecta tripliciter. Vno modo ex parte obiecti cognoscibilis: alio modo ex parte medij: tertio modo ex parte subiecti. Ex parte quidem obiecti cognoscibilis differunt secundū perfectū & imperfectū cognitio matutina & vespertina in Angelis: nā cognitio matutina est de rebus: secundum ꝙ habēt esse in verbo, cognitio autē vespertina est de eis, secundum ꝙ habent esse in propria natura: quod est imperfectum respectu primi esse. Ex parte verò medij differunt secundū perfectū & imperfectum cognitio quæ est de aliqua conclusione per medium demonstratiuum, & per medium probabile. Ex parte verò subiecti differunt secundū perfectū & imperfectū opinio, fides d & scientia: nam de ratione opinionis est, quòd accipiatur vnum cum formidine alterius oppositi: vnde nō habet firmā inhæsionem: de ratione verò scientiæ, est quòd habeat firmam inhæsionem cum visione intellectiua, habet enim certitudinem procedentem ex intellectu principiorum: fides autem medio modo se habet: excedit enim opinionem in hoc quòd habet firmā inhæsionem, deficit verò à scientia in eo, quòd non habet visionem. Manifestum est autem, quòd perfectum & imperfectum non possunt simul esse secundum idem, sed ea, quæ differunt secundum perfectum & imperfectum, secundum aliquid idem possunt esse in aliquo alio eodem. Sic igitur cognitio perfecta & imperfecta ex parte obiecti nullo modo possunt esse de eodē subiecto, pos-

verum sit de actu & habitu fidei, non tamen hoc est intentum: hæc enim imperfectio est communis sibi & opinioni & cognitioni probabili: sermo autē præsens est de imperfectione propria fidei, qua distinguitur ab aliis & dicitur, quòd tenet se ex parte subiecti. Rursus secundum hoc differentia secundum perfectum & imperfectum ex parte subiecti esset secundum quid, & non simpliciter: quoniam ex hoc non habetur quòd subiectum absolute non videat illud creditum: sed quòd subiectū inquantum est sub illo habitu vel actu, non videat illud creditum, vt patet: in litera autem dicitur, quòd fides, opinio & scientia differunt secundum perfectum & imperfectum ex parte subiecti, ita quòd credens non videt id quod creditur: quod idem est ac si diceret ex parte subiecti simpliciter & absolute. Ad intelligendum ergo quomodo ex parte subiecti absolute propria imperfectio fidei sit, scito quòd fides dicitur imperfecta ex parte subiecti, quia constituit subiectum absolutè in esse imperfecto, seu quod in idem redit, exigit subiectum absolute imperfectum: & est sermo de imperfecto priuatiue: ita quod ponit subiectum absolute priuatum visione illius, quod creditur: & est simile de istis actibus & motu: ita quòd sicut motus ex hoc ipso quod inest alicui, constituit ipsum in esse potentiali respectu termini: ac per hoc in priuatione actuali termini: ita credere & sperare constituunt subiecta in priuatione crediti & sperati: & sicut motus est actus entis in potentia, vt sic, ita fides est assensus determinatus non videntis vt sic, & spes est appetitus non habentis vt sic: & propterea importat imperfectionem subiecti non secundū quid, sed simpliciter: non per accidens, sed per se: & propterea sicut motus non stat cum termino excludente priuationem eius, ita nec spes stat cum eius termino: vt in articulo quarto dicitur: nec fides stat cum visione: quia vtrobique excluditur priuatiua imperfectio subiecti quam vterque actus substantialiter sibi vendicabat, vt in litera dicitur. Et huic sensui attestatur litera de perfectione & imperfectione ex parte obiecti, & ex parte medij: sicut enim perfectio vel imperfectio proprij obiecti, constituit cognitionem perfectam vel imperfectā obiectiue: & similiter perfectio vel imperfectio ex parte proprij

Tex. 19. sūmo 2. — Ser. 27. de verbu Apost. — D. 610.

proprij medij constituit perfectam vel imperfectam cognitionem secundum medium. Ita imperfectio vel perfectio proprij subiecti absolute constituit cognitionem perfectam vel imperfectam ex parte subiecti. Nec mireris, si dico subiectum imperfectum constituere cognitionem imperfectam, cùm priùs dixerim cognitionem imperfectam huiusmodi constituere subiectum in esse imperfecto: memento quòd causæ sunt sibiinuicem causæ: & quòd sicut motus constituit formale subiectum in esse, sic actu & sic in potentia: ita & econuerso subiectum sic actu, & sic in potentia constituit subiectiue seu materialiter motum in esse imperfecto. Simile enim accidit in proposito, & hanc doctrinam bene notato: quoniam ex ea habes solutionem ad omnia opposita: & quare fides, opinio, & scientia de eodem sunt impossibiles in eodem ex quo quid est eorum. & hæc sunt pro articulo tertio & quarto &c.

q. 3. art. 8.

¶Super Quæstionis sexagesimæseptimæ Articulum quintum.

IN responsione ad secundum & tertium quinti articuli dubium occurrit simpliciter & ad hominem, Authorem, scilicet an habitus fidei & similiter spei cesset in patria, quia superflueret: an quia succedit eis aliqua perfectio incompossibilis, simpliciter quidem occurrit dubium: quia Scotus in 3. distinctione 31. tenet quòd cessatio ex ratione superfluitatis & non incōpossibilitatis, & probat hoc: quia in patria nullus habitus est necessarius, nisi charitas: quia nec ad facilitādum, nec ad habilitandum potentiam, nec ad præsentandum obiectum: actus autem succedentes in patria nō propriè opponūtur habitibus: quod probatur, quia Paulus in raptu videbat Deum, & tamen habebat habitum fidei. Ad hominem verò: quia Author hic in responsione ad secundum videtur dicere, quòd est incompossibilitas perfectionis gloriæ ad perfectionem fidei, in ratione verò ad tertium dicit, quòd esset superfluitas si remaneret habitus fidei non potens exire in actum.

¶Ad aliud dicitur, quòd euacuatio habitus fidei & spei est ex vtraque ratione, scilicet superfluitatis: & incompossibilitatis: succedit enim vtrique habitui aliquid incompossibile, licet non vniformiter: quoniam lumini fidei succedit lumen gloriæ ei incōpos-

2. 2. q. 18. art. 2. Et 3. d. 31. q. 2. art. 1. q. 2. Et ver. q. 4. art. 4. — Lib. 14. de Tri. ca. 9. tom. 5. — Ca. 6. to. 10. pro 3. — Art. præ. fed.

sunt tamen cōuenire in eodē medio & in eodem subiecto: nihil enim prohibet, ꝙ vnus homo simul & semel per vnum & idem mediū habeat cognitionem de duobus, quorum vnum est perfectum & aliud imperfectum, sicut de sanitate & ægritudine, & bono & malo: similiter etiam impossibile est, ꝙ cognitio perfecta & imperfecta ex parte medij cōueniant in vno medio. sed nihil prohibet quin cōueniant in vno obiecto, & in vno subiecto: potest enim vnus homo cognoscere eandē conclusionem per medium probabile & demonstratiuum. Et similiter est impossibile quòd cognitio perfecta & imperfecta ex parte subiecti sint simul in eodem subiecto, fides autē sui ratione habet imperfectionē, quæ est ex parte subiecti, vt scilicet credens non videat id quod credit: beatitudo autē de sui ratione habet perfectionem ex parte subiecti, vt scilicet beatus videat id quo beatificatur, vt suprà dictum est*. Vnde manifestū est, quòd impossibile est, quòd fides maneat simul cum beatitudine in eodem subiecto.

¶AD PRIMVM ergo dicendum quòd fides est nobilior quam scientia ex parte obiecti: quia eius obiectū est veritas prima: sed sciētia habet perfectiorem modum cognoscendi, qui non repugnat perfectioni beatitudinis, scilicet visioni, sicut repugnat ei modus fidei.

¶Ad secundum dicendum, quòd fides est fundamentum quantum ad id quod habet de cognitione, & ideo quando perficietur cognitio, erit perfectius fundamentum.

¶Ad tertium patet solutio ex his, quæ suprà dicta sunt.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum spes maneat post mortem in statu gloriæ.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd spes maneat post mortem in statu gloriæ. Spes enim nobiliori modo perficit appetitum humanū, quam virtutes morales: sed virtutes morales manent post hāc vitam: vt patet per Aug. in 14. de Tri.* ergo multo magis spes.

2 ¶Præterea, Spei opponitur timor: sed timor manet post hanc vitam, & in beatis quidem timor filialis, qui manet in seculum: & in damnatis timor pœnarum. ergo spes pari ratione potest permanere.

3 ¶Præterea, Sicut spes est futuri boni, ita & desiderium. sed in beatis est desiderium futuri boni: & inquātum ad gloriam corporis, quam animæ beatorum desiderant, vt dicit Augu 12. super Gen. ad literam*, & etiā quantum ad gloriam animæ: secundum illud Eccle. 24. Qui edunt me, adhuc esurient: & qui bibunt me, adhuc sitient. Et 1. Petr. 2. dicitur, In quem desiderant Angeli prospicere: ergo videtur quòd possit esse spes post hanc vitam in beatis.

¶SED CONTRA est, quòd Apostolus dicit Ro. 8. Quod videt quis quid sperat. sed beati vident id quod est obiectum spei, scilicet Deum: ergo nō sperant.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum est*, id quod de ratione sui importat imperfectionem subiecti, non potest simul stare cum subiecto opposita perfectione perfecto: sicut patet quòd motus in ratione sui importat imperfectionem subiecti: est enim actus existentis in potentia inquantum huiusmodi. vnde quando illa potentia reducitur ad actum, iam cessat motus: nō enim adhuc albatur, postquam iam aliquid factum est album, spes autem importat motum quendam in id, quod non habetur, vt patet ex his, quæ supra* de passione spei diximus. & ideo quando habetur id quod speratur, scilicet diuina fruitio, iam spes esse non poterit.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ spes est nobilior virtutibus moralibus quantum ad obiectum, quod est Deus: sed actus virtutum moralium non repugnant perfectioni beatitudinis, sicut actus spei, nisi fortè ratione materiæ, secundū quam non manent: non enim virtus moralis perficit appetitum solum in id, quod nondum habetur, sed etiam circa id quod præsentialiter habetur.

¶Ad secundum dicendum, quòd timor est duplex, seruilis & filialis, vt infrà* dicetur. Seruilis quidē est timor pœnæ, qui non poterit esse in gloria nulla possibilitate ad pœnā remanēte. Timor verò filialis habet duos actus, scilicet reuereri Deū, & quantū ad hūc actū manet, & timere separationē ab ipso, & quantum ad hunc actū nō manet: separari enim à Deo habet rationē mali, nullū aūt malū ibi timetur: secūdū illud Prou. 1. Abūdātia perfruetur malorū timore sublato. Timor autem opponitur spei per oppositionem boni & mali, vt suprà dictū est*. & ideo timor, qui remanet in gloria, nō opponitur spei: in damnatis aūt magis potest esse timor pœnæ, quā in beatis spes gloriæ: quia in damnatis erit successio pœnarū, & sic remanet ibi ratio futuri, quod est obiectū timoris: sed gloria sanctorum est absque successione secundū quandā æternitatis participationem, in qua nō est præteritum & futurū, sed solū præsens. Et tamen nec etiam in damnatis est propriè timor: nam sicut suprà dictum est*, timor nunquam est sine aliqua spe euasionis, quæ omnino in damnatis nō erit. vnde nec timor communiter loquendo, secundum ꝙ quælibet expectatio mali futuri dicitur timor.

¶Ad tertium dicendū, quòd quantum ad gloriam animæ nō potest esse in beatis desideriū, secundum quod respicit futurum ratione iam dicta.* dicitur autem ibi esse esuries & sitis per remotionem fastidij, & eadem ratione dicitur esse desideriū in Angelis. Respectu autem gloriæ corporis in animabus sanctorū, potest quidē esse desiderium, nō tamen spes, propriè loquendo, neque secundum quod spes est virtus theologica: sic enim eius obiectū est De⁹, non autem aliquod bonum creatum, neque secundum quod cōmuniter sumitur quia obiectum spei est arduum: vt supra dictum est*, bonum autem, cuius iam ineuitabilem causam habemus, non comparatur ad nos in ratione ardui, vnde nō propriè dicitur aliquis, qui habet argentum, sperare se habiturū aliquid, quod statim in potestate eius est, vt emat: & similiter illi, qui habent gloriam animæ, non propriè dicuntur sperare gloriam corporis, sed solum desiderare.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum aliquid fidei vel spei remaneat in gloria.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd aliquid fidei, vel spei remaneat in gloria, Remoto enim quod est proprium, remanet id quod est commune: sicut dicitur in libro De causis * quòd remoto rationali, remanet viuum, & remoto viuo, remanet ens, sed in fide est aliquid, quod habet commune cum beatitudine, scilicet ipsa cognitio: ali-

sibile: habitui verò spei succedit actus talis efficaciæ seu status vt incōpossibilis sit eidem. Ad quorum euidentiam scito primò, quòd falsum est in patria solum charitatis habitum esse necessarium: oportet enim etiam ponere habitum luminis gloriæ non ad aliquid eorum quæ dicit arguens sed ad eleuandam animam ad videndū, & hoc oportet Scotistas fateri: quoniā determinatum per Ecclesiam est in clement. in c. ad nostrum. de hæreticis. vbi inter errores damnatur, quòd anima nō indigeat lumine gloriæ eleuante ipsam ad videndum Deum, & eo beatè fruendum: propter quod in litera dicitur quòd imperfectio luminis fidei, quod est ipse habitus fidei, & perfectio luminis gloriæ, opponuntur: sicut claritas aeris & obscuritas eius. Scito secundò, quòd licet actus non directè opponantur habitui tam in acquisitis, quàm infusis habitibus: differenter tamen se habent ad corruptionem quasi per modum sequelæ habitus infusi & acquisiti. quia acquisiti ex vno actu contrario non corrumpuntur, vt patet: infusi autem corrumpuntur ex vno actu contrario. fidei enim habitus non remanet in eo qui vno actu negat Trinitatem. Scito tertiò, quòd licet habitui directè nō opponatur positiuè nisi forma habitualis in eodē subiecto, potest tamen sine tali opposita forma subiectum disponi statu incompossibili tali habitui: desinit nanque forma non solum per successionem contrariæ, sed per subtractionem eorum quibus consetuabatur: vt patet de lumine. Ex quib⁹ habere potes quòd fidei habitus euacuatur in patria ex successione oppositæ formæ, scilicet luminis gloriæ per modum habitus, quod dico propter lumen gloriæ per modum passionis in raptu Pauli: vt patet in Secunda secundæ, quæstione 175. artic. 3. Nec obstat obiectio Durandi, quæstio. 2. 31. distinct. tertij senten. scilicet, quæ possunt simul per instās esse, possunt simul esse absolutè: quia incompossibilitatem non impedit longitudo temporis, sed natura oppositionis: dicitur enim ad hoc, quòd incompossibilitas consurgit ex natura oppositionis, sed oppositio aliquarum specierum non est in actu exercito nisi in statu earum completo: vt patet in viro mansueto peccante ex passione seu dispositione modica iræ: in hoc enim simul stant habitus mansuetudinis, & non solum

q. 40. ar. 1. & 2. — 1. 2. q. 19. art. 2. — q. 40. art. 1. — q. 13. art. 2. — q. 33. art. 2. — q. 40. ar. 1. — 3. di. 31. q. 2. art. 1. q. 1 & 3. & ver. q. 27. ar. 5. ad 6. & ver. q. 5. artic. 4. ad 10. Propos. 1. habetur inter opera Arist. to. 3.

Universidad de Deusto Biblioteca

solum actus iræ sed habit9 iræ inchoatiuè:qui nihil aliud est quàm ipsi iræ per modum passionis:sic enim proportionaliter & eadē ratione fuit in Paulo de habitu fidei & lumine gloriæ: propter imperfectum enim modū essendi oppositio,quæ est inter huiusmodi formas, exerceri nō potuit impedita ab essēdi modi perfectione: & ex efficacia oppositi act9,scilicet videre Deū, non per modū trāseuntis & ex incompossibili statu suppositi.Est enim beatus in tali statu, cui repugnat huiusmodi imperfectio habitualis,spei autem habitus euacuatur & ex efficacia oppositi actus,scilicet habere Deū, & ex incōpossibili statu suppositi nō enim est in statu immobilis: scilicet omnino quiescētis,cui repugnat imperfectio habitualis mobilis.est enim huiusmodi mutatio status subtractio quædā subiecti ipsius habitus : sicut enim habitus non generatur nisi in subiecto disposito, ita nec conseruatur subtracta illa dispositione à subiecto,& hoc hîc contingit : Intellectus enim immobilis ad credendū,& volūtas immobilis ad sperandum non nūc sed simpliciter:sicut nunq̄ suscipiūt fidei aut spei habitū,ita nec conseruāt. Ex opposito autē forma habitualis non in eodē subiecto,id est voluntate, sed in eius causa,scilicet intellectu excluditur,lumine scilicet gloriæ, ita quòd lumen gloriæ per modū habitus, id est, immobiliter habitum est forma habitualis opposita habitui fidei & spei,sed fidei formaliter,spei virtualiter: & hoc sufficit ad successionē formæ incōpossibilis, & hæc vltima verba sola sufficiāt pro hac veritate.Reliqua sint ad perfectionē. Et per hoc patet responsio ad Scotū & decisionē veritatis. Authoris autē verba nō dissonant:nā in responsione ad secundū veritatem absolutè dixit quòd scilicet est oppositio faciens incōpossibilitatē. ¶In respōsione verò ad tertium ad argumētum respondit, quod non est simile in patria de fide & de liberalitate in passo iacturā: quia ibi etiā potentia aufertur. hîc actus tantū:& propterea sequitur conditionalis istius veritatis:quod frustra remaneret, si remaneret: hanc enim intendebat, exprimendo solum ipsius consequens. ¶In responsione ad secundum eiusdem quinti articuli nota,quòd hinc habes lumen gloriæ esse subiectiuè in intellectu, dum dicitur in litera, q̄ imperfectio fidei & perfectio gloriæ opponuntur,& respiciunt idem subiectum:constat enim ex argumento, q̄ de lumine fidei & de lumine gloriæ loquitur, & hæc nota propter difficultatem illam an sit in essentia animæ lumen gloriæ, an in intellectu.

¶In responsione ad tertiū eiusdem articuli nota diligentissime, quòd vbicūque tam hîc quàm alibi inuenies,quòd obiectum fidei est non visum vel nō apparēs, &c. intelligitur non de obiecto ex parte rei,sed ex parte nostri,ita quòd nō visum non est ratio formalis, nec conditio obiecti fidei ex parte obiecti,sed redūdat in obiectum ex parte credentis: & denominat obiectum denominatione non extranea sumpta ex conditione credētis:iam enim dictum est,quòd imperfectio fidei est ex parte subiecti, & non obiecti: imo ex parte obiecti excellit scientiam,vt in artic. 3. in responsione ad primum litera dicit:quia habet pro obiecto Deū sicut cęterę virtutes theologicæ: & propterea quando inuenies obiectum fidei dici imperfectū, memēto prædictæ distinctionis : & glossa de obiecto ex parte nostri, id est, secundum id quod habet ex parte credentis non secundum se ; & non errabis.

quid autem quod est sibi proprium, scilicet ænigma: est enim fides cognitio ænigmatica. ergo remoto ænigmate fidei, adhuc remanet ipsa cognitio fidei.

2 ¶Præterea, Fides est quoddam spirituale lumen animæ,secundum illud Ephes.1. Illuminatos oculos cordis nostri in agnitionem Dei: sed hoc lumen est imperfectum respectu luminis gloriæ, de quo dicitur in Psalm.35.In lumine tuo videbimus lumen; lumen autem imperfectū remanet superueniēte lumine perfecto:non enim candela extinguitur claritate Solis superueniente. ergo videtur quòd ipsum lumen fieri maneat cum lumine gloriæ.

3 ¶Præterea, Substantia habitus nō tollitur per hoc,quòd subtrahitur materia:potest enim homo habitum liberalitatis retinere, etiam amissa pecunia; sed actū habere non potest: obiectum autem fidei est veritas prima non visa.ergo hoc remoto per hoc, quòd videtur veritas prima, adhuc potest remanere ipse habitus fidei.

¶SED CONTRA est, quòd fides est quidam habitus simplex. simplex autem vel totum tollitur, vel totum remanet: cùm igitur fides non totaliter maneat, sed euacuetur (vt dictum est)* videtur quòd totaliter tollatur.

Art.3. huius quæst.

¶RESPONDEO dicendum,quòd quidam dixerunt, quòd spes totaliter tollitur ; fides autem partim tollitur, scilicet quantum ad ænigma : partim manet,scilicet quantum ad substantiam cognitionis, quod quidem si sic intelligatur,quòd maneat non idem numero, sed idem genere, verissimè dictū est; fides enim cum visione patriæ conuenit in genere,quod est cognitio: spes autem nōn cōuenit cum beatitudine in genere.comparatur enim spes ad beatitudinis fruitionē, sicut motus ad quietem in termino. Si autē intelligatur, quòd eadem numero cognitio, quæ est fidei, maneat in patria: hoc est omnino impossibile:nō enim remota d differentia alicuius speciei,remanet substantia generis eadē numero : sicut remota differentia constitutiua albedinis,nō remanet eadem substantia coloris numero, vt sic idem color numero sit quandoque albedo,quādoque verò nigredo : non enim comparatur genus ad differentiā sicut materia ad formam, vt remaneat substantia generis eadem numero,differentia remota : sicut remanet eadem numero substantia materiæ remota forma, genus enim & differentia non sunt partes speciei:alioquin non prędicarentur de specie : sed sicut species significat totum id est cōpositum ex materia & forma,in rebus materialib9, ita differentia significat totum, & similiter genus : sed genus denominat totum ab eo quod est sicut materia,differentia verò ab eo quod est sicut forma, species verò ab vtroque : sicut in homine sensitiua natura materialiter sę habet ad intellectiuam, animal autē dicitur quod habet naturam sensitiuam, rationale quod habet intellectiuam,homo verò quod habet vtrunque: & sic idem totū significatur per hæc tria, sed non ab eodem; vnde patet quòd cùm differentia nō sit nisi designatiua generis, remota differentia, non potest substantia generis eadem remanere:nō enim remanet eadem animalitas si sit alia anima constituens animal:vnde nō potest esse,quòd eadem numero cognitio,quæ prius fuit ænigmatica,postea fiat visio aperta. Et sic patet,q̄ nihil idē numero vel specie,q̄ est in fide remanet in patria,sed solū idē genere.

D.107.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd remoto rationali non remanet viuum idem numero, sed idem genere: vt ex dictis patet*.

In cor.art.

¶Ad secundum dicēdum, quòd imperfectio luminis candelæ non opponitur perfectioni Solaris luminis:quia nō respiciūt idem subiectum: sed imperfectio fidei & perfectio gloriæ opponuntur adinuicem & respiciunt idem obiectum : vnde non possunt esse simul, sicut nec claritas aeris cum obscuritate eius.

¶Ad tertium dicendum, quòd ille qui amittit pecuniam,non amittit possibilitatem habendi pecuniam: & ideo conuenienter remanet habitus liberalitatis, sed in statu gloriæ nō solum actu tollitur obiectum fidei,quod est nō visum,sed etiam secundum possibilitatem propter beatitudinis stabilitatem. & ideo frustra talis habitus remaneret.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum remaneat charitas post hanc vitam in gloria.

Infrà q. 111. arti.3. ad 1. & 3. d.31. q.2. arti.2. & ver. q.27. art.5. ad 6. & ver. q.24. art.12. ad. 20. et 1. Co. 13. li.3. lo.4.

AD SEXTVM sic proceditur.Videtur q̄ charitas non maneat post hanc vitam in gloria:quia, vt dicitur 1.ad Cor.13.Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est,id est quod est imperfectum : sed charitas vitæ est imperfecta : ergo euacuabitur adueniente perfectione gloriæ.

2 ¶Præterea, Habitus & actus distinguūtur secundū obiecta: sed obiectum amoris est bonum apprehensum : cùm ergo alia sit apprehensio præsentis vitæ,& alia apprehensio futuræ vitæ, videtur quòd non maneat eadem charitas vtrobique.

3 ¶Præterea, Eorum, quæ sunt vnius rationis imperfectū potest venire ad æqualitatem perfectionis per continuum augmentum: sed charitas viæ nunquā potest peruenire ad æqualitatē charitatis patriæ, quantumcunque augeatur. ergo videtur quòd charitas viæ nō remaneat in patria.

¶SED CONTRA est quòd Apostolus dicit 1.ad Corint.13. Charitas nunquam excidit.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictū est*, quādo imperfectio alicuius rei non est de ratione speciei ipsius, nihil prohibet, idem numero quod prius fuit imperfectum, postea perfectum esse:sicut homo per augmētum perficitur, & albedo per intensionem,charitas autem est amor: de cuius ratione non est aliqua imperfectio, potest enim esse & habiti & non habiti,& visi & non visi,vnde charitas non euacuatur per gloriæ perfectionem, sed eadem numero manet.

Art.3. huius quæst.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd imperfectio charitatis per accidens se habet ad ipsam : quia non est de ratione amoris imperfectio: remoto autem eo, quod est per accidens, nihilominus remanet substantia rei, vnde euacuata imperfectione charitatis, non euacuatur ipsa charitas.

¶Ad secundum dicendum, quòd charitas non habet pro obiecto ipsam cognitionē: sic enim non esset eadē in via & in patria, sed habet pro obiecto ipsam rem cognitam,quæ est eadem, scilicet ipsum Deum.

¶Super Quæstionis sexagesimæseptimæ Articulum sextum.

IN articulo 6. eiusdem 67. quæst. in responsione ad secundum nota,quòd ibi negatur charitatis obiectum esse Deum cognitū, & dicitur esse ipsum Deum absolutè, non quod possit diligi non cognitus, sed quia cognitio tenet se respectu istius habitus, qui est charitas, non ex parte obiecti, sed subiecti: si enim teneret se ex parte obiecti, cum alterius rationis sit cognitio viæ & patriæ, charitas esset alterius speciei : & quoniam imperfecta vel perfecta cognitio tenēs se ex parte subiecti per accidēs se habet ad charitatem : ideo charitas cum vtraque stat, & ex neutrius defectu euacuatur : non sic autem est de imperfectione ex parte subiecti respectu fidei & spei : quoniam per se ad illas pertinet: vt patet ex dictis.

¶In eiusdē arti. responsione ad tertium, nota duo: primò quòd charitas viæ nunquam potest peruenire ad æqualitatem charitatis patriæ:& consequenter maximus viator nunquam in hac vita habet charitatem æqualem minimo beatorum, quem tamen in patria excedit in charitate multum. Secundò, quod causa huius est: quia visio est quædam causa amoris, & hanc causam tu ponderabis in secunda secundæ q. 24. art.7. nunc autem prælibato, quòd quantitas charitatis est duplex, scilicet ex parte subiecti, & ex parte obiecti, & sunt alterius rationis adinuicem, & illa quæ nascitur ex visione

visione ex parte subiecti se tenet:illa verò quæ ex natura obiecti, ex parte ipsius obiecti se tenet:& hinc prouenit, q̄ quantumcunque crescat hinc charitas, nunquam erit æqualis illi quantæ duabus quantitatibus diuersarum rationum : sicut quantumcunque crescat linea,nunquā erit æqualis superficiei : sed quoniam inferius ex proposito materia hæc tractāda est in loco allegato, transeamus.

¶Ad tertium dicendum, quòd charitas viæ per augmentum non potest peruenire ad æqualitatem charitatis patriæ propter differentiam, quæ est ex parte causæ: visio enim est quædam causa amoris : vt dicitur 9.Ethic.* Deus autem quanto perfectius cognoscitur, tanto perfectius amatur.

Cap.5.&c.5.

QVAESTIO SEXAGESIMA octaua, De donis, in octo articulos diuisa.

CONSEQVENTER considerandum est de donis. ¶Et circa hoc quæruntur octo. ¶Primò, vtrum dona differant à virtutibus.¶Secundò de necessitate donorum.¶Tertiò,vtrū dona sint habitus.¶Quartò, quæ & quot sint. ¶Quintò, vtrum dona sint connexa. ¶Sextò, vtrum maneant in patria.¶Septimò, de comparatione eorum adinuicem.¶Octauò,de comparatione eorum ad virtutes.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum dona differant à virtutibus.

Cap.28.

AD PRIMVM sic proceditur.Videtur quòd dona non distinguantur à virtutibus.Dicit enim Greg. in 1.Moral.* exponēs illud Iob, Nati sunt ei septem filij. Septem nobis nascuntur filij,cum per conceptionem bonæ cogitationis, sancti Spiritus septem in nobis virtutes oriuntur. Et inducit illud quod habetur Isa.11.Requiescet super eum Spiritus intellectus, &c.vbi enumerantur septem Spiritus sancti dona.ergo septem dona Spiritus sancti sunt virtutes.

Lib.1. c.8.

2 ¶Præterea, August.dicit in lib. De quæstionibus Euangelij*, exponens illud quod habetur Matth.12.Tunc vadit, & assumit septem alios spiritus &c. Septem vitia sunt contraria septem virtutibus Spiritus sancti,id est,septem donis:sunt autē septem vitia contraria virtutibus communiter dictis : ergo dona non distinguuntur à virtutibus communiter dictis.

3 ¶Pręterea,Quorū est diffinitio eadē,ipsa quoque sunt eadem, sed diffinitio virtutis cōuenit donis,vnūquodque enim donum est bona qualitas mentis,qua rectè viuitur,&c.similiter diffinitio doni cōuenit virtutibus infusis: est enim donū datio irredibilis secundum Philos.ergo virtutes & dona nō distinguuntur.

q.57.art.1. & 2.

4 ¶Præterea, Plures eorum, quæ numerantur inter dona, sunt virtutes.nam sicut suprà dictum est*,sapientia & intellectus & scientia, sunt virtutes intellectuales, consilium autem ad prudentiam pertinet, pietas autem species est iustitiæ, fortitudo autem quædam virtus est moralis. ergo videtur quòd dona & virtutes non distinguantur.

Cap.28. Cap.36.

¶SED CONTRA est, quòd Greg. in 1.Moral.* distinguit septem dona quæ dicit significari per septē filios Iob,à tribus virtutibus theologicis, quæ dicit significari per tres filias Iob.& in 2.mora.*distinguit eadē septē dona à quatuor virtutibus cardinalib9,quæ dicit significari p quatuor angulos domus.

q.55.art.3. & 4. q.63.art.3.

¶RESPONDEO dicendū,quòd si loquamur dè dono & virtute secundum nominis rationem, sic nullam oppositionem habent adinuicem. nam ratio virtutis sumitur secundum quòd perficit hominem ad bene agendum,vt suprà* dictum est:ratio autem doni sumitur secundum cōparationem ad causam, à qua est : nihil autem prohibet,illud quod est ab alio vt donum, esse perfectiuum alicuius ad bene operādum,præsertim cùm suprà* dixerimus,quòd virtutes quædā nobis sunt infusæ à Deo,vnde secundum hoc donū à virtute distingui non potest.Et ideo quidam posuerunt, quòd dona non essent à virtutibus distinguenda: sed eis remanet non minor difficultas, vt scilicet rationem assignent quare quædam virtutes dicantur dona,& non omnes, & quare aliquæ computentur inter dona,quæ non computantur inter virtutes,vt patet de timore. Vnde alij dixerunt dona à virtutibus esse distinguenda. sed nō assignauerūt cōuenientem distinctionis causam, quæ scilicet ita cōmunis esset virtutibus, quòd nullo modo donis aut econuerso.Considerantes enim aliqui, quòd inter septem dona quatuor pertinent ad rationem, scilicet sapientia,scientia,intellectus & cōsilium,& tria ad vim appetitiuam,scilicet fortitudo,pietas,& timor,posuerunt quòd dona perficiebant liberum arbitriū,secundum quod est facultas rationis, virtutes verò secūdum quod est facultas voluntatis,quia inuenerūt duas solas virtutes in ratione vel intellectu, scilicet fidem & prudentiam:alias verò in vi appetitiua vel affectiua.Oportet autem si hæc distinctio esset conueniens,quòd omnes virtutes essent in vi appetitiua, & omnia dona in ratione. Quidam verò considerantes quod Greg. dicit in 2.Moral.* quòd donum Spiritus sancti, quod in mente sibi subiecta format prudentiam,temperantiam,iustitiam, & fortitudinem, eandem mentem munit contra singula tentamenta per septem dona : dixerunt quòd virtutes ordinantur ad bene operandum, dona verò ad resistendum tentationibus.Sed nec ista distinctio sufficit quia etiam virtutes tentationibus resistunt inducentibus ad peccata, quæ contrariantur virtutibus : vnumquodque enim resistit naturaliter suo cōtrario,quod præcipuè patet de charitate, de qua dicitur Cant.8. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem.Alij verò considerantes, quòd ista dona traduntur in Scriptura,secundum quod fuerūt in Christo, vt patet Isa.11.dixerunt,quòd virtutes ordinantur simpliciter ad bene operandum, sed dona ordināntur ad hoc vt per ea conformemur Christo,præcipue quantum ad ea quæ passus est : quia in passione eius præcipuè huiusmodi dona resplenduerunt.Sed hoc etiam non videtur esse sufficiens : quia ipse Dominus præcipuè nos inducit ad sui conformitatem, secundum humilitatem & mansuetudinem Matt.11. Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Et secundum charitatem, Ioan.15. Diligatis inuicem sicut dilexi vos. Et hæ etiā virtutes,pręcipuè in passione Christi resplenduerunt. Et ideo ad distinguendum dona à virtutibus debemus sequi modum loquendi Scripturæ,in qua nobis traduntur, non quidem sub nomine donorum,sed magis sub nomine spirituum. Sic enim dicitur Isaiæ 11. Requiescet super eum Spiritus sapientiæ & intellectus. &c. Ex quibus verbis manifestè datur intelligi quòd ista septem enumerantur ibi, secundum q̄ sunt in nobis ab inspiratione diuina: inspiratio autē significat quandam motionem ab exteriori.Est enim cōsiderandum, quòd in homine est duplex principium mouens, vnum quidem interius, quod est ratio : aliud autem exterius quod est Deus, vt suprà dictum est *, & etiam Philosophus dicit hoc in capite De bona fortuna*.Manifestū est autem quòd omne quod mouetur,necesse est proportionatum esse motori:& hæc est perfectio mobilis inquantum est mobile,dispositio qua disponitur ad hoc quòd benè moueatur à suo motore. Quantò igitur mouens est altior,tanto necesse est,q̄ mobile perfectiori dispositione ei proportionetur: sicut videmus q̄ perfectius oportet esse discipulum dispositum ad hoc quod altiorem doctrinam capiat à doctore. Manifestum est autem, quod virtutes humanæ perficiunt hominem secundum quod homo natus est moueri per rationem in his,quæ interius vel exterius agit.oportet igitur inesse homini altiores perfectiones, secundum quas sit dispositus ad hoc quod diuinitus moueatur, & istæ perfectiones vocantur dona, non solum quia infunduntur à Deo, sed quia secundum ea homo disponitur,vt efficiatur promptè mobilis ab inspiratione diuina, sicut dicitur Isaiæ cap.5.Dominus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico:retrorsum non abij. Et Philosophus etiam dicit in capite De bona fortuna*, q̄ his qui mouentur per instinctum diuinum, nō expedit consiliari secundum rationem humanam, sed q̄ sequantur interiorem instinctum : quia mouentur à meliori principio, quàm sit ratio humana: & hoc est quod quidam dicunt, q̄ dona perficiunt hominem ad altiores actus, quam sint actus virtutum

q.9. art.4. & 6.

Li.7. Moral. eudomiorum, c. 18.

Lib 7.Moral. Eudemiorū cap. 18.

¶Super Quæstionis sexagesimæoctauæ Articulum primum.

IN primo articu. quæstionis sexagesimæoctauæ, dubium occurrit de distinctione donorum à virtutibus.Scotus in tertio lib. sententiarum distinctione trigesimaquarta impugnat conclusionem : & eius rationem, volens, sine assertione tamen, dona non esse alios habitus, quàm habitus virtutum. Et contra conclusionem quidem arguit, quia illi habitus tantum ponendi sunt in viatore, quibus perficitur circa omne obiectum quo perfici potest in vita. tales autem sunt solæ virtutes theologicæ, intellectuales & morales: ergo præter istos non sunt alij habitus necessarij in via.

¶Contra rationem verò tripliciter. Primò, quia falsum supponitur, scilicet quòd ratio moueat voluntatē, ita quòd virtus non sit nisi dispositio mobilis in voluntate. Secundò, quia distinctio beatitudinum à donis & virtutibus non est sic. Tertiò, quia per idē aliquid est proportionatum mouenti primo & secundo, ac per hoc si per habitum virtutis proportionatur potentia sibiipsi, per eundem sufficiēter proportionatur Spiritui sancto & consequenter non oportet ponere alios habitus propter motionem à Spiritu sancto, vt Author assumit : assumptum manifestatur: quia ex quo Deus dedit habitum voluntati, semper assistit voluntati & habitui ad actus sibi conuenientes : sicut ex quo miraculosè illuminauit cæcum, semper assistit illuminatio vt possit mouere illam potentiam: sed hæc facilè soluuntur si dicta Authoris in litera perspiciantur.

¶Ad primam enim rationem quam fecerat S. Thom.in artic.2.hoc respondetur quòd maior est diminuta : oportet nāque dicere circa omne obiectū & omni modo:licet enim dona non sint circa alia obiecta, sunt tamen alio modo circa illa:quæ sunt circa illa,vt

Universidad de Deusto Biblioteca

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ huiuſmodi dona nominantur quandoque virtutes ſecundum communem rationem virtutis, habent tamen aliquid ſuperueniens rationi communi virtutis, inquantum ſunt quædam diuinæ virtutes perficientes hominem, inquantum eſt à Deo motus: vnde & Philoſophus in 7. Eth.* ſupra virtutem communem ponit quandam virtutem heroicam vel diuinam, ſecundum quam dicuntur aliqui diuini viri.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd vitia inquantum ſunt cōtra bonum rationis, contrariantur virtutibus, inquantum autem ſunt contra diuinum inſtinctum, contrariantur donis: idē enim contrariatur Deo & rationi, cuius lumen à Deo deriuatur.

¶Ad tertium dicendum, quòd diffinitio illa datur de virtute ſecundum cōmunem modum virtutis: vnde ſi volumus diffinitionē reſtringere ad virtutes prout diſtinguntur à donis, dicemus quod hoc, quod dicitur, Qua rectè viuitur, intelligendum eſt de rectitudine vitæ, quæ accipitur ſecundum regulā rationis, ſimiliter autem donum prout diſtinguitur à virtute infuſa, poteſt dici id quod datur à Deo in ordine ad motionē ipſius: quia ſcilicet facit hominem bene ſequētem ſuos inſtinctus.

¶Ad quartum dicendum, quod ſapientia dicitur intellectualis virtus, ſecundum quod procedit ex iudicio rationis, dicitur autem donum ſecundum quod operatur ex inſtinctu diuino. Et ſimiliter dicendum eſt de aliis.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum dona ſint neceſſaria homini ad ſalutem.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur ꝙ dona non ſunt neceſſaria homini ad ſalutem. Dona enim ordinantur ad quandam perfectionem vltra communem perfectionem virtutis, non autem eſt homini neceſſarium ad ſalutem, vt huiuſmodi perfectionem conſequatur, quæ eſt vltra communem ſtatum virtutis, quia huiuſmodi perfectio non cadit ſub præcepto, ſed ſub conſilio, ergo dona non ſunt neceſſaria homini ad ſalutem.

2 ¶Præterea, Ad ſalutē hominis ſufficit ꝙ homo ſe bene habeat & circa diuina, & circa humana: ſed per virtutes theologicas homo ſe habet benè circa diuina, per virtutes autē morales circa humana, ergo dona nō ſunt homini neceſſaria ad ſalutem.

3 ¶Præterea, Grego. dicit in 2. Mora.* ꝙ Spiritus ſanctus dat ſapientiā contra ſtultitiam, intellectum contra hebetudinem, conſilium cōtra præcipitationem, fortitudinem contra timorem, ſcientiam contra ignorantiam, pietatem contra duritiam, humilitatem contra ſuperbiam: ſed ſufficiens remedium poteſt adhiberi ad omnia iſta tollenda per virtutes. ergo dona non ſunt neceſſaria homini ad ſalutem.

¶SED CONTRA, Inter dona ſummum videtur eſſe ſapientia, infimum autem timor: vtrunque autem horū neceſſarium eſt ad ſalutem, quia de ſapientia dicitur Sapien. 7. Neminem diligit Deus niſi eum qui cum ſapientia inhabitat. Et de timore dicitur Eccleſ. 1. Qui ſine timore eſt, non poterit iuſtificari, ergo etiam alia dona media ſunt neceſſaria ad ſalutem.

¶RESPONDEO dicendum, ſicut dictum eſt*, dona ſunt quædam hominis perfectiones, quibus homo diſponitur ad hoc, ꝙ bene ſequatur inſtinctū diuinum: vnde in his, in quibus non ſufficit inſtinctus rationis, ſed eſt neceſſarius Spiritus ſancti inſtinctus, per conſequens eſt neceſſarium donum. Ratio autem hominis eſt perfecta dupliciter à Deo. Primò quidem naturali perfectione, ſecundum ſcilicet lumen naturale rationis. Alio autem modo quadam ſupernaturali perfectione per virtutes theologicas, vt dictum eſt ſuprà*. Et quāuis hæc ſecunda perfectio ſit maior quam prima, tamen prima perfectio perfectiori modo habetur ab homine, quā ſecūda: nā prima habetur ab homine quaſi plena poſſeſsio, ſecunda autem habetur quaſi imperfecta: imperfectè enim diligimus & cognoſcimus Deū. Manifeſtū eſt autē, quòd vnumquodque quod perfectè habet naturam vel formam aliquam, aut virtutem, poteſt per ſecundum illā operari, nō tamen excluſa operatione Dei, qui in omni natura & voluntate interius operatur: ſed id, quod imperfectè habet naturam aliquam, vel formā, aut virtutem, non poteſt per ſe operari niſi ab altera moueatur: ſicut Sol, quia eſt perfectè lucid*, per ſeipſum poteſt illuminare: Luna autem, in qua eſt imperfectè natura lucis, non illuminat niſi illuminata: Medicus etiā qui perfectè nouit artē medicinæ, poteſt per ſe operari, ſed diſcipulus eius, qui nondū eſt plenè inſtructus, nō poteſt per ſe operari, niſi ab eo inſtruatur. Si igitur quantum ad ea, quæ ſubſunt humanæ rationi in ordine, ſcilicet ad finem connaturalem homini, homo pōt operari per iudiciū rationis, ſi tamen etiam in hoc homo adiuuetur à Deo per ſpecialem inſtinctū, hoc erit ſuperabundantis bonitatis: vnde ſecundū Philoſophos, nō quicunque habebat virtutes morales acquiſitas, habebat virtutes heroicas, vel diuinas: ſed in ordine ad finē vltimū ſupernaturalē, ad quem ratio mouet, ſecundum quod eſt aliqualiter & imperfectè informata per virtutes theologicas, nō ſufficit ipſa motio rationis, niſi deſuper adſit inſtinctus & motio Spiritus ſancti, ſecundum illud Ro. 8. Qui Spiritu Dei agūtur, hi filij Dei ſunt, & hęredes. Et in Pſal 142. dicit, Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. quia ſcilicet in hæreditatem illius terræ beatorum nullus pōt peruenire, niſi moueatur & deducatur à Spiritu ſancto. Et ideo ad illum finem conſequendum neceſſarium eſt homini habere donum Spiritus ſancti.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ dona excedūt cōmunem perfectionē virtutum, nō quantū ad genus operū eo modo, quo conſilia præcedunt præcepta: ſed quantum ad modum operandi, ſecundum quòd mouetur homo ab altiori principio.

¶Ad ſecūdum dicendū, quòd per virtutes theologicas & morales non ita perficitur homo in ordine ad vltimū finē, quin ſemper indigeat moueri quodā ſuperiori inſtinctu Spiritus ſancti, ratione iam dicta*.

¶Ad tertium dicendum, quòd rationi humanæ nō ſunt omnia cognita, neque omnia poſsibilia ſiue accipiatur vt perfecta perfectione naturali, ſiue accipiatur vt perfecta theologicis virtutibus: vnde non poteſt quantū ad omnia repellere ſtultitiā, & alia huiuſmodi, de quibus fit mētio: ſed ille, cuius ſcientiæ & poteſtati omnia ſubſunt, ſua motione ab omni ſtultitia & ignorātia & hebetudine & duritia, & cæteris huiuſmodi nos tutos reddit, & ideo dona Spiritus ſancti, quæ faciunt nos benè ſequentes inſtinctum ipſius, dicuntur contra huiuſmodi defectus dari.

illa, vt actus oriūtur ex inſtinctu ſpiritus ſancti.

¶Ad primam autē contra rationē dicitur, quòd veriſſimū eſt rationem mouere voluntatem ex parte obiecti regulando ac præcipiendo: vt patet ex ſupradictis, virtuteſque non omnes, ſed morales eſſe diſpoſitiones appetitus vt mobilis à ratione: quoniam ſunt in eo vt rationalis eſt per participationem: appetitus autem non eſt purè mobilis, ſed motū mouens, vt dicitur in tertio de anima, & propterea non eſt fidelis interpretatio, niſi ad bonum ſenſum, dicere virtutes nō eſſe niſi diſpoſitiones mobiles: etenim virtutes & dona ſic ſunt diſpoſitiones mobiles à ratione & Spiritu ſancto, quòd ſunt perfectiones mouentis: ſunt enim inſtrumenta ſeu patientia mouentia ſecundum ſeipſa vires animæ vtentes virtutibus & donis.

¶Ad ſecundam dicitur, quòd nō ſimilis ratio eſt de beatitudinibus & donis, vt in q. ſequenti patebit: quoniā actus tantum ſunt beatitudines, dona verò habitus.

¶Ad tertiam dicitur, quòd ratio illa aut aſſumit falſum, aut nō concludit ad propoſitū, nam propoſitio dicens, quòd per idē aliquid eſt proportionatum ſecūdo & primo mouenti, poteſt habere duos ſenſus. Primus eſt quòd eadem eſt forma, qua mediante aliquid fit à ſecundo & primo motore; & hic ſenſus eſt verus, & intentus videtur à Scoto: vt patet in probatione de cęco illuminato, & de habitu in volūtate: conſtat enim quòd per eādē formā diuiſio fit à vidēte & Deo, ſcilicet per potentiā viſiuam, & ſimiliter reſtitutio per habitum iuſtitiæ à voluntate mera, & à Deo, &c. ſed iuxta hūc ſenſum nihil concluditur contra nos: ſed poti* pro nobis non contra: quia nulla virtus eſt talis formæ, qua ſecundum mouens, puta homo poteſt in actum qui elicitur à dono ſpiritus ſancti: & ſic falſa eſt minor, ſcilicet quòd virtutis habitus reddat potētiam proportionatam ſecundo mouenti: puta ſibiipſi potētiæ, vel homini ad habendam talem perfectionem, ſcilicet actum talē, qualis natus eſt eſſe à dono Spiritus ſancti: vnde in hoc ſenſu maior non eſt ad propoſitū: & minor nihilominus eſt falſa. Secundus autem ſenſus eſt, quòd eadem diſpoſitio eſt alicuius mobilis vt moueatur ab inferiori, & ſuperiori motore: & ſic eſt ad propoſitum directè, ſed non eſt vera formaliter: quoniam quemadmodum diuerſis formis oportet præeſſe diuerſas diſpoſitiones, ita pro diuerſis agentibus: forma nanque ex parte agentis ſe tenet, & econuerſo: quum communicatio agentis ſit, & hoc ſenſu vera eſſet minor rectè ſubſumpta, ſcilicet quòd virtutes ſunt diſpoſitiones vitium animæ, & ad hoc, vt moueantur ab inferiori motore, ſcilicet ratione humana. Ad quorum etiam habere pleniorem intellectum, ſcito, quòd imaginamur quod in homine eſt triplex ſubordinatum mouens ad actus bonos, ſcilicet mens humana prædita lumine naturali & prudentia, mens humana prædita lumine gratiæ & fidei, & mens humana pulſata inſtinctu Spiritus ſancti. Et ad hoc vt vires animæ obediant primo motori, ponuntur virtutes morales acquiſitæ, tendentes ad media, & fines ab ipſo motore prę ſtitutos. Ad hoc autem vt eædem vires obediāt ſecundo motori ſuperiori, ponuntur virtutes morales infuſæ tendentes ad media & fines ab illo motore præſtitutos. Ad hoc autē, quòd non ſolum eædem ſed omnes vires animæ obediant ſupremo motori, ponuntur dona tendentia in fines proprios à tali motore oſtēſos. Neceſſitas autē diſtinguēdi duos ordines habituum infuſorum ad obediendum in litera aſſignatur ex imperfecta participatione motoris ſupernaturalis per habit* virtutum theologicarum. Si nanque motor ſupernaturalis perfectè in nobis per illos habitus haberetur, ſicut habetur per lumen naturale, & prudentiam: motor naturalis ſufficeret, forte vnus ordo obſequētium habituum infuſorum, ſicut ſufficit vnus ordo naturalium. Dixi autem forte, quia diuinorum habitus omnes vires habent, vt obedientiales: & diceret quiſpiam non indoctè, quòd etiā hinc oportet ponere dona, ſicut modo, vt omnes vires obſequerētur motori ſupernaturali, ſecundum illam rationē, qua nunc mouet per inſtinctum, virtutes morales infuſæ eſſent ad obſequendū eidem ſecūdum illam rationē, qua mouet per gratiā & fidem, vt participantur in conſiliis & ratiocinationibus noſtris. Quid autem eſſet, ſi prædicta conditionalis habens antecedens impoſſibile, poneretur in eſſe, non facile dixerit, quoniam poneretur in aliquo conſequenti: & quod virtutes theologales & morales infuſæ eſſent alterius ordinis, quàm nunc ſint: & ſic vnus ordo infuſorum ad obſequendum & alter ad præcipiendum

Margin: Cap. 1. to. 5. — Infrà ar. 3. ad 1. & 3. — Cap. 36. — Ar. prac. — q 62. art. 1. — In cor. ar.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum dona Spiritus ſancti ſint habitus.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur, quòd dona Spiritus ſancti non ſint habitus. Habitus enim eſt qualitas in homine manens: eſt enim qualitas difficile mobilis, vt dicitur in Prædicamentis*. ſed proprium Chriſti eſt, quòd dona Spiritus ſancti in eo requieſcant, vt dicitur Iſa. 11. Et Ioan. 1. dicitur, Super quem videris Spiritum deſcendentem, & manentem ſuper eum, hic eſt qui baptizat. Quod exponens Grego. in 2. Moralium* dicit, In cunctis fidelib. Spiritus ſanctus venit, ſed in ſolo Mediatore ſemper ſingulariter permanet: ergo dona Spiritus ſancti non ſunt habitus.

2 ¶Præterea, Dona Spiritus ſancti perficiunt hominem, ſecundum quod agitur à Spiritu Dei, ſicut dictum eſt*, ſed inquantum homo agitur à Spiritu Dei, ſe habet quodammodo vt inſtrumentum reſpectu eius: non autem conuenit vt inſtrumentum perficiatur per habitum, ſed principale agens. ergo dona Spiritus ſancti non ſunt habitus.

3 ¶Præterea, Sicut dona Spiritus ſancti ſunt ex inſpiratione diuina, ita donum prophetiæ. ſed prophetia non eſt habitus: non enim habitus prophetiæ adeſt Prophetis ſemper, vt Greg. dicit in 1. Homilia Ezech.* ergo neque etiam dona Spiritus ſancti ſunt habitus.

¶SED CONTRA eſt quod Dominus dicit diſcipulis de Spiritu ſancto loquens, Io. 14. Apud vos manebit, & in vobis erit, Spiritus autē ſanctus non eſt in hominibus abſque donis eius. Ergo dona eius manent in hominibus: ergo non ſolum ſunt actus vel paſsiones, ſed etiam habitus permanentes.

¶RESPONDEO dicendū, ꝙ ſicut dictū eſt*, dona ſunt quædā perfectiones hominis, quibus diſponitur ad hoc, ꝙ homo bene ſequatur inſtinctū Spiritus ſancti. Manifeſtū eſt autē ex ſuprà dictis*, ꝙ virtutes morales perficiunt vim appetitiuā, ſecundū quod participat aliqualiter rationē, inquātum ſcilicet nata eſt moueri per imperium rationis. hoc igitur modo dona Spiritus ſancti ſe habēt ad homines in cōparatione ad Spiritū ſanctū, ſicut virtutes morales ſe habēt ad vim appetitiuā in cōparatione ad rationē: virtutes autē morales habitus quidā ſunt, quibus vires appetitiuæ diſponuntur ad promptè obediendum rationi. vnde & dona Spiritus ſancti ſunt quidam habitus, quibus homo perficitur ad promptè obediendum Spiritui ſancto.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Grego. ibidem* ſoluit, dicens, quòd in illis donis, ſine quibus ad vitam perueniri non poteſt, Spiritus ſanctus in electis omnibus ſemper manet: ſed in aliis non ſemper manet. Septem autem dona ſunt neceſſaria ad ſalutem, vt dictum eſt*. vnde quantum ad ea Spiritus ſanctus ſemper manet in ſanctis.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd ratio illa procedit de inſtrumento, cuius nō eſt agere, ſed ſolum agi: tale autem inſtrumentum non eſt homo, ſed ſic agitur à Spiritu ſancto, quòd etiam agit inquantum eſt liberi arbitrij. vnde indiget habitu.

¶Ad tertium dicendum, quòd prophetia eſt de donis, quæ ſunt ad manifeſtationem Spiritus, non autem ad neceſsitatem ſalutis. vnde non eſt ſimile.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum conuenienter ſeptem dona Spiritus ſancti enumerētur.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur quòd in cōuenienter ſeptem dona Spiritus ſancti enumerētur. In illa enim enumeratione ponuntur quatuor pertinentia ad virtutes intellectuales, ſcilicet ſapientia, intellectus, ſcientia & conſilium, quod pertinet ad prudentiam: nihil autem ibi ponitur, quod pertineat ad artem, quæ eſt quinta virtus intellectualis. ſimiliter etiam ponitur aliquid pertinens ad iuſtitiam, ſcilicet pietas, & aliquid pertinens ad fortitudinem, ſcilicet fortitudinis donum, nihil autem ibi pertinens ad temperantiam. ergo inſufficienter enumerantur dona.

2 ¶Prçterea, Pietas eſt pars iuſtitiæ, ſed circa fortitudinem non ponitur aliqua pars eius, ſed ipſa fortitudo. ergo non debuit poni pietas, ſed ipſa iuſtitia.

3 ¶Præterea, Virtutes theologicæ maxime ordinant nos ad Deum. cum ergo dona perficiant hominem ſecundum quod mouetur à Deo, videtur quòd debuiſſent poni aliqua dona pertinentia ad theologicas virtutes.

4 ¶Præterea, ſicut Deus timetur, ita etiam amatur, & in ipſum aliquis ſperat, & de eo delectatur: amor autem ſpes & delectatio ſunt paſsiones condiuiſæ timori. ergo ſicut timor ponitur donum, ita & alia tria debent poni dona.

5 ¶Præterea, Intellectui adiungitur ſapientia, quæ regit ipſum: fortitudini autem conſiliū, pietati verò ſcientia. ergo & timori debuit addi aliquod donum directiuum. incōuenienter ergo ſeptem dona Spiritus ſancti enumerātur.

¶SED INCONTRARIVM eſt authoritas Scripturæ Iſa. 11.

¶RESPONDEO dicendum, quòd ſicut dictum eſt*, dona ſunt quidā habitus perficientes hominem ad hoc, quòd promptè ſequatur inſtinctū Spiritus ſancti, ſicut virtutes morales perficiunt vires appetitiuas ad obediendum rationi. ſicut autem vires appetitiuæ natæ ſunt moueri per imperium rationis, ita omnes vires humanę natæ ſunt moueri per inſtinctū Dei, ſicut à quadam ſuperiori potentia: & ideo in omnibus viribus hominis, quæ poſſunt eſſe principia humanorum actuum, ſicut ſunt virtutes, ita etiam ſunt dona, ſcilicet in ratione & in vi appetitiua. ratio autem eſt ſpeculatiua & practica, & in vtraque conſideratur apprehenſio veritatis, quæ pertinet ad inuētionem & ad iudicium de veritate. Ad apprehenſionem igitur veritatis perficitur ſpeculatiua ratio per intellectum, practica verò per conſilium: ad rectè autem iudicandum ſpeculatiua quidem per ſapientiā, practica verò per ſciētiam perficitur: appetitiua autem virtus in his quidem, quæ ſunt ad alterū, perficitur per pietatem: in his autem, quę ſunt ad ſeipſum, perficitur per fortitudinem contra timorem periculorum: contra concupiſcētiam verò inordinatam delectabilium per timorem: ſecundum illud Prouerb. 16. Per timorem Domini declinat omnis à malo. Et in Pſal. 118. Confige timore tuo carnes meas, à iudiciis enim tuis timui. Et ſic patet, quòd hæc dona extendunt ſe ad omnia, ad quæ ſe extendunt virtutes, tam intellectuales, quàm morales.

¶AD PRIMVM ergo dicendū, quòd dona Spiritus ſancti perficiunt hominē in his, quę pertinent ad bene viuendū, ad quæ non ordinatur ars, ſed ad exteriora factibilia: eſt enim ars ratio recta agibilium, ſed factibiliū, vt dicitur in ſexto Ethic.* Poteſt tamē etiam dici, quòd quantū ad infuſionem donorum, ars pertinet ad Spiritum ſanctum, qui eſt principaliter mouens, non autem ad homines, qui ſunt quędam organa eius dum ab eo mouentur. Tēperantiæ autē reſpondet quodāmodo donum timoris: ſicut enim ad virtutem temperantię pertinet, ſecūdum eius propriam rationem, vt aliquis recedat à delectationibus prauis propter bonum rationis, ita ad donum timoris pertinet, ꝙ aliquis recedat à delectationibus prauis propter Dei timorē.

¶Ad ſecundum dicendum, ꝙ nomen iuſtitię imponitur à rectitudine rationis, & ideo nomen virtutis eſt conuenientius quàm nomen doni: ſed nomen pietatis importat reuerentiā, quam habemus ad patrem & ad patriam. Et quia pater omnium Deus eſt, etiam cultus Dei pietas nominatur, vt Auguſt. dicit 10. De ciuitat. Dei*, & ideo conuenienter donum quo aliquis propter reuerentiam Dei bonum operatur ad omnes pietas nominatur.

¶Ad tertium dicendum, quòd animus hominis non mouetur à Spiritu ſancto, niſi ei ſecundum aliquem modum vniatur, ſicut inſtrumentum non mouetur ab artifice, niſi per contactum, aut per aliquam aliam vnionem. Prima autem vnio hominis eſt per fidem, ſpem, & charitatem: vnde iſtę virtutes pręſupponuntur ad dona, ſicut radices quædam donorum: vnde omnia dona pertinent ad has tres virtutes, ſicut quædam deriuationes prædictarum virtutum.

¶Ad quartum dicendum, quòd amor, ſpes & delectatio habent bonum pro obiecto, ſummum autem bonum Deus eſt vnde nomina harum paſsionum transferuntur ad virtutes theologicas, quibus anima coniungitur Deo: timoris autem obiectum eſt malum, quod Deo nullo modo competit: vnde non importat coniunctionem ad Deum, ſed magis receſſum ab aliquibus rebus propter reuerentiam Dei: & ideo non eſt nomen virtutis theologicæ, ſed doni quod eminentius retrahit à malis, quàm virtus moralis.

¶Ad quintum dicendum, quòd per ſapientiam dirigitur & hominis intellectus & hominis affectus: & ideo ponuntur duo correſpōdentia ſapientiæ tanquam directiuo: ex parte quidem intellectus donum intellectus, ex parte autem affectus donum timoris, ratio enim timendi Deum præcipuè ſumitur ex conſideratione excellentiæ diuinæ: quam conſiderat ſapientia.

piendum ſufficeret. Seruata igitur vniuocatione virtutum prima via, abſolutè autem hæc ſecunda vera videtur, & conſequenter abſolute cauſa neceſſaria diſtinctionis duorū ordinum infuſorum obſequentiū reddita ex imperfecta participatione motoris ſupernaturalis abſolutè eſt vera.

¶Et hæc ſint pro articulis 1. 2. & 3.

¶Super Quæſtionis ſexageſimæoctauæ Articulum quartum.

IN artic. 4. eiuſdem 68. quęſtio. aduerte quòd Author hoc in loco ſequitur opinionē, quam poſtmodū in 2. 2. quæſt. articul. 6. relinquit: hîc enim vult quòd dona ſpectantia ad intellectū diſtinguātur penes practicum & ſpeculatiuum, ibi verò non, ſed vult, quòd intellectus ſit omnium penetratiuus, ſapientia omnium iudex per cauſam altiſſimam, & ſimiliter ſcientia per cauſas creatas ſeu proprias, & ſimiliter conſilium omnium applicatiuum ad opera: & hoc ſequere, quia diuinioris eſt ingenij.

Margin: In prædic. qua itas, tom. 1. — Cap. 41. & 42. — Art. 1. & 2. — Paulo poſt princ. & lib. 2. mor. c. 41. — Art. 1. — q. 58. art. 1. & 2. & 56. ar. 4. — Eod. loco, ar. 1. circa. — Art. 2. huius quæſt. — 2. 2. q. 8. ar. 6. & 3 diſt. 34. q. 1. ar. 2. & diſt. 35. q. 2. art. 4. q. 3. & Iſa. 11. ec. 2. co. 2. — Art. præce. — Ca. 4. to. 5. — Cap. 1. to. 5.

Universidad de Deusto Biblioteca

ARTICVLVS V.

¶Vtrum dona Spiritus sancti sint connexa.

2.2. q.29. art.9. cor. Et 3. q.7. art.5. ad 3. Et 3. di.36 artic.3. Et ver. q.5. ar. 2. ad 6. & 3. cor. 13. cor.3. libr.14. de tri. c.1. to.3. Cap.32.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur, quòd dona non sint connexa. Dicit enim Apostolus 1. ad Cor. 12. Alij datur per Spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem Spiritum, sed sapientia & scientia inter dona Spiritus sancti computantur: ergo dona Spiritus sancti dantur diuersis, & non connectuntur sibiinuicem in eodem.

2 ¶Præterea, Aug. dicit in 14. de ciuit. Dei*, quòd scientia nō pollent fideles plurimi, quāuis polleant ipsa fide. sed fidem concomitatur aliquod de donis, ad minus donū timoris. ergo videtur quòd dona non sint de necessitate connexa in vno & eodem.

3 ¶Præterea, Greg. in 1. Moral.* dicit, quòd minor est sapientia si intellectu careat: & valde inutilis est intellectus, si ex sapientia non subsistat: vile est consiliū cui opus fortitudinis deest, & valde fortitudo destituitur, nisi per consiliū fulciatur: nulla est scientia, si vtilitatem pietatis non habet: & valde inutilis est pietas, si scientiæ discretione careat: timor quoque ipse si non has virtutes habuerit, nullum opus bonæ actionis surgit. ex quibus videtur quòd vnum donum possit sine alio haberi: non ergo dona Spiritus sancti sunt connexa.

Lib.1. Moral. c.32.

¶SED CONTRA est, quòd ibidem* Greg. præmittit, dicens, Illud in Iob filiorum conuiuio perscrutandum videtur, quòd semetipsos inuicem pascunt: per filios autē Iob, de quibus loquitur, significantur dona Spiritus sancti. ergo dona Spiritus sancti sunt connexa per hoc, quòd seinuicem reficiunt.

Ar.3. huius quæst.

¶RESPONDEO dicendū, quòd huius quæstionis veritas de facili ex præmissis* potest haberi: dictum est enim suprà, quòd sicut vires appetitiuæ disponuntur per virtutes morales in comparatione ad regimen rationis, ita omnes vires animæ disponuntur per dona in comparatione ad Spiritum sanctum mouentem. Spiritus autem sanctus habitat in nobis per charitatem secundum illud Rom. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, sicut & ratio nostra perficitur per prudentiam, vnde sicut virtutes morales connectuntur sibiinuicem in prudentia, ita dona Spiritus sancti connectuntur sibiinuicem in charitate: ita scilicet quòd qui charitatem habet, omnia dona Spiritus sancti habet, quorum nullum sine charitate haberi potest.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sapientia & scientia vno modo possunt considerari secundum quòd sunt gratiæ gratis datæ: prout scilicet aliquis abundat intantum in cognitione rerum diuinarum & humanarum, vt possit etiam fideles instruere & aduersarios confundere: & sic loquitur ibi Apostolus de sapientia & scientia: vnde signanter fit mentio de sermone sapientiæ & scientiæ. Alio modo possunt accipi prout sunt dona Spiritus sancti, & sic sapientia & scientia nihil aliud sunt, quàm quædam perfectiones humanæ mentis secundum quas disponitur ad sequendum instinctum Spiritus sancti in cognitione diuinorum & humanorum. & sic patet quòd huiusmodi dona sunt in omnibus habentibus charitatem.

¶Ad secundum dicendum, quòd Aug. loquitur de scientia, exponens prædictam authoritatem Apostoli, vnde loquitur de scientia prædicto modo accepta, secundū quod est gratia gratis data. Quod patet ex hoc, quod subdit, aliud enim est scire tantūmodo quid homo credere debeat propter adipiscendam vitam beatā, quæ non nisi æterna est: aliud autē est scire, quemadmodum hoc ipsum & piis opituletur, & cōtra impios defendatur: quā proprio appellare vocabulo scientiam videtur Apostolus.

q.65. ar.1. lib.1. Mor. Cap.16.

¶Ad tertium dicendum, quòd sicut vno modo connexio virtutum cardinalium probatur per hoc, quòd vna earum perficitur quodammodo per aliam: vt suprà dictum est.* ita Gregor.* eodem modo vult probare cōnexionem donorum per hoc, quòd vnum sine alio non potest esse perfectum. Vnde præmittit dicens*, Valde singula quælibet destituitur, si nō vna virtus alij virtuti suffragetur: non ergo datur intelligi, quòd vnum donum possit esse sine alio, sed quòd intellectus si esset sine sapientia, non posset esse donum: sicut temperantia, si esset sine iustitia, non esset virtus.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum dona Spiritus sancti remaneant in patria.

2.2. q.8. ar.7. Et 3. q.7. art.5. ad 3. & 3. dist.34. q.1. art.3. & di.35. q.2. ar.2. q.3. & ar.4. q.3. libr.2. Moral. ca.16.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd dona Spiritus sancti non maneant in patria. Dicit enim Greg. in 2. Moral. quòd Spiritus sanctus contra singula tentamenta septem donis erudit mentem: sed in patria non erunt aliqua tentamenta, secundum illud Isaiæ 11. Non nocebunt, & non occident in monte sancto meo. ergo dona Spiritus sancti non erunt in patria.

Art.3. Cap.32. & c.36.

2 ¶Præterea, Dona Spiritus sancti sunt habitus quidam, vt suprà dictum est*: frustrà autem essent habitus, vbi actus esse non possunt: actus autem quorundam donorum in patria esse non possunt. Dicit enim Grego. in 1. Moral.* quòd intellectus facit audita penetrare: & consilium prohibet esse prçcipitem, & fortitudo facit non metuere aduersa: & pietas replet cordis viscera operibus misericordiæ. hæc autem non competunt statui patriæ. ergo huiusmodi dona non erunt in statu gloriæ.

Cap.26.

3 ¶Præterea, Donorum quædam perficiunt hominem in vita contemplatiua, vt sapientia & intellectus: quædam in vita actiua, vt pietas & fortitudo, sed actiua vita cum hac vita terminatur: vt Grego. dicit in 6. Moral.* ergo in statu gloriæ non erunt omnia dona Spiritus sancti.

lib.1. c.16. tom.1.

¶SED CONTRA est quod Ambros. dicit in libr. de Spiritu sancto*, Ciuitas Dei illa Hierusalem cælestis nō meatu alicuius fluuij terrestris abluitur, sed ex vitæ fonte procedens Spiritus sanctus, cuius nos breui satiamur haustu in illis cælestibus spiritibus redundantius videtur affluere pleno septem virtutum spiritualium feruens meatu.

In arg. Sed contra. q.67. art.1.

¶RESPONDEO dicendum, quòd de donis dupliciter possumus loqui. Vno modo quantum ad essentiam donorum. & sic perfectissimè erunt in patria, sicut patet per authoritatem Ambr. inductā*. Cuius ratio est: quia dona Spiritus sancti perficiunt mentem humanam ad sequendam motionem Spiritus sancti, quod præcipue erit in patria, quando Deus omnia in omnibus, vt dicitur 1. ad Cor. 15. & quando homo erit totaliter subditus Deo. Alio modo possūt cōsiderari quantum ad materiam circa quam operantur & sic in præsenti habent operationem, circa aliquam materiam, circa quam nō habebūt operationem in statu gloriæ: & secundum hoc non manebunt in patria, sicut suprà de virtutibus cardinalibus dictum est*.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Grego. loquitur ibi de donis, secundum quod competunt statui præsenti: sic enim donis protegimur contra tentamenta malorum: sed in statu gloriæ cessantibus malis per dona Spiritus sancti perficiemur in bono.

Omnia hæc habet Gregor. 2. Moral. c.36.

¶Ad secundum dicendum, quòd Greg.* in singulis donis ponit aliquid quod trāsit cum statu præsenti, & aliquid quod permanet in futuro. Dicit enim quòd sapientia mentem de æternorum spe & certitudine reficit, quorū duorum spes transit, sed certitudo remanet. Et de intellectu dicit quòd in eo quod audita penetrat, reficiendo cor, tenebras eius illustrat: quarū auditus trāsit, quia nō docebit vir fratrem suū, vt dicitur Iere. 31. Sed illustratio mentis manebit. De cōsilio autem dicit quòd prohibet esse præcipitem, quod est necessarium in præsenti: & iterum, quòd ratione animum replet, quod est necessariū etiam in futuro. De fortitudine verò dicit, quòd aduersa non metuit, quod est necessarium in prçsenti: & iterū, quòd confidentiæ cibos apponit, quod permanet etiam in futuro. De scientia verò vnum tantum ponit, scilicet, quòd ignorantię ieiunium superat, quod pertinet ad statum præsentem, sed quod addit. In ventre mentis, potest figuraliter intelligi repletio cognitionis, quæ pertinet etiam ad statum futurum. De pietate verò dicit, quòd cordis viscera misericordiæ operibus replet, quòd quidem secundum verba pertinet tantum ad statum præsentem, sed ipse intimus affectus proximorum per viscera designatus, pertinet etiam ad futurum statum, in quo pietas non exhibebit misericordiæ opera, sed congratulationis affectum. De timore verò dicit, quòd præmit mentem, ne de præsentibus superbiat, quod pertinet ad statum præsentem: & quòd de futuris cibos spei confortat, quod etiam pertinet ad statum præsentem, quantum ad spem: sed potest etiam ad statum futurum pertinere quantum ad confortationem de rebus hic speratis, & ibi obtentis.

¶Ad tertium dicendū, quòd ratio illa procedit de donis quantum ad materiam: opera enim actiuæ vitæ non erunt materia donorum, sed omnia habebunt actus suos circa ea, quæ pertinent ad vitam contemplatiuam, quæ est vita beata.

ARTICVLVS VII.

¶Vtrum dignitas donorum attendatur secundum enumerationem Isa. 11.

Isa.11. & 1. cor.2.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd dignitas donorum non attenditur secundum enumerationem, qua enumerantur Isa. 11. Illud enim videtur esse potissimum in donis, quòd maximè Deus ab homine requirit: sed maximè requirit Deus ab homine timorem. Dicitur enim Deutero. 10. Et nunc Israel quid dominus Deus tuus petit à te, nisi vt timeas dominum Deum tuum? Et Malach. 1. dicitur, Si ergo dominus, vbi timor meus? ergo videtur quod timor, qui enumeratur vltimò, non sit infimum donorum, sed maximum.

2 ¶Præterea,

2 ¶Præterea, Pietas videtur esse quoddam bonum vniuersale. Dicit enim Apostolus 1. ad Timoth. 5. Quòd pietas ad omnia vtilis est: sed bonum vniuersale præfertur particularibus bonis: ergo pietas, quæ penultimo enumeratur, videtur esse potissimum donorum.

3 ¶Præterea, Scientia perficit iudicium hominis: consilium autem ad inquisitionem pertinet: sed iudicium præeminet inquisitioni. ergo scientia est potius donum, quàm consilium: cum tamen post enumeretur.

4 ¶Præterea, Fortitudo pertinet ad vim appetitiuam, scientia autem ad rationem. sed ratio est eminentior quàm vis appetitiua: ergo & scientia est eminentius donum, quàm fortitudo, quæ tamen primo enumeratur: non ergo dignitas donorum attenditur secundum ordinem enumerationis eorum.

lib.1. capit. 9. tom.4.

¶SED CONTRA est quod August. dicit in lib. De ser. Domini in monte*. Videtur mihi septiformis operatio Spiritus sancti, de qua Isaias loquitur his gradibus sententiisque congruere, de quibus fit mentio Matth. 5. sed interest ordinis: nam ibi, scilicet in Isaia, numeratio ab excelsioribus cœpit, hic verò ab inferioribus.

Art.3. huius quæst.

¶RESPONDEO dicendum, quòd dignitas donorum dupliciter potest attendi. Vno modo simpliciter, scilicet per comparationē ad proprios actus, prout procedunt à suis principiis: alio modo secundum quid, scilicet per comparationem ad materiam. Simpliciter autem loquendo de dignitate donorum, eadem est ratio comparationis in ipsis, & in virtutibus, quia dona ad omnes actus potentiarum animæ perficiunt hominem, ad quos perficiunt virtutes, vt suprà dictum est*. Vnde sicut virtutes intellectuales præferuntur virtutibus moralibus: & in ipsis virtutibus intellectualibus contemplatiuæ præferuntur actiuis, vt sapientia intellectui, & scientia prudentiæ & arti: ita tamen quòd sapientia præfertur intellectui, & intellectus scientiæ, sicut prudentia & synesis eubuliæ. Ita etiam in donis sapientia & intellectus, scientia & consilium præferuntur pietati & fortitudini & timori: in quibus etiam pietas præfertur fortitudini, & fortitudo timori, sicut iustitia fortitudini, & fortitudo temperantiæ: sed quantum ad materiam fortitudo & consilium præferuntur scientiæ & pietati, quia scilicet fortitudo & consilium habent in arduis locum, pietas autem & etiam scientia in communibus. Sic igitur dignitas donorum ordini enumerationis respondet, partim quidem simpliciter secundum quòd sapientia & intellectus omnibus præferuntur: partim autem secundum ordinem materię, secundum quòd consilium & fortitudo præferuntur scientiæ & pietati.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd timor maximè requiritur quasi primordium quoddam perfectionis donorum. Quia initium sapientiæ timor Domini: non propter hoc quòd sit cæteris dignius. prius enim est secundum ordinem generationis, vt aliquis recedat à malo, quod fit per timorem, vt dicitur Prouerbiorum 16. quàm quòd operetur bonum, quod fit per alia dona.

¶Ad secundum dicendum, quòd pietas non comparatur in verbis Apostoli omnibus donis Dei, sed soli corporali exercitationi, de qua præmittit, quòd ad modicum vtilis est.

Cap.3. to.5.

¶Ad tertium dicēdum, quòd scientia & si præferatur consilio ratione iudicij: tamen consilium præfertur ratione materiæ: nam consilium non habet locum nisi in arduis, vt dicitur in 3. Ethic.* sed iudicium scientiæ in omnibus locum habet.

¶Ad quartum dicendum, quòd dona directiua, quæ pertinēt ad rationem, donis exequentibus digniora sunt, si considerentur per comparationem ad actus, prout egrediuntur à potentiis. ratio enim appetitiuæ præeminet, vt regulans regulato, sed ratione materiæ adiungitur consilium fortitudini, sicut directiuum exequenti: & similiter scientia pietati, quia scilicet consilium & fortitudo in arduis locum habent: scientia autem & pietas etiam in communibus: & ideo consilium *simul cum fortitudine ratione materiæ numerātur ante scientiā & pietatē.

ARTICVLVS VIII.

¶Vtrum virtutes sint præferendæ donis.

Infrà q.69. art.1. ad 1. & 2.2. q.9. art.1. ad 3. & 3. dist.34. q.1. ar.1. ad 5. & di.35. q.2. ar.3. q.2. ad 2. Et ver. q.2. art.2. ad 17. L.15. c.18. to.3.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd virtutes sint præferendæ donis. Dicit enim Augusti. in decimoquinto De trinitate*, de charitate loquens. Nullum est isto Dei dono excellentius: solum est quod diuidit inter filios regni æterni, & filios perditionis æternę: dantur & alia per Spiritum sanctum munera, sed sine charitate nihil prosunt: sed charitas est virtus: ergo virtus est potior donis Spiritus sancti.

Cap.36.

2 ¶Præterea, Ea, quæ sunt priora naturaliter videntur esse potiora, sed virtutes sunt priores donis Spiritus sancti. Dicit enim Greg. in 2. Moral*. quòd donū Spiritus sancti in subiecta mente ante alia iustitiam, prudentiam, fortitudinem & temperantiam format. & sic eandem mentem septem mox virtutibus, id est donis temperat: vt contra stultitiam sapientiam, contra hebetudinem intellectum, contra præcipitationem consilium, contra timorem fortitudinem, contra ignorantiam scientiam, contra duritiam pietatem, contra superbiam Dei timorem: ergo virtutes sunt potiores donis.

lib.2. de li. arb. ca.19. to.1. Cap.35.

3 ¶Præterea, Virtutibus nullus malè vti potest, vt August. dicit*, donis autem potest aliquis malè vti. Dicit enim Gregor. in 1. Moral.* quòd hostiam nostræ precis immolamus, ne sapientia eleuet, ne intellectus dum subtiliter currit, oberret: ne consilium dum se multiplicat, confundat: ne fortitudo dum fiduciam præbet, prçcipitet: ne scientia dum nouit, & non diligit, inflet: ne pietas dum se infrà rectitudinem inclinat, torqueat: ne timor dum plus iusto trepidat, in desperationis foueam mergat. ergo virtutes sunt digniores donis Spiritus sancti.

¶Super Quæstionis sexagesimaoctauæ Articulum octauum.

OMissis articu. 5. 6. & 7. in octauo attende, proponens hinc rationem, quæ est caput virtutum, & virtutes intellectuales & morales, inde Deum & virtutes theologicas & dona, videbis proportionalitatem hanc tenere quomodo ad excellentiam cōiunctionis ad caput, qua Author egebat, vt concluderet theologicas esse nobiliores donis, & non quo ad motionem moralium ab intellectualibus, & donorum à theologicalibus. Iam enim definitum est, quòd morales infusæ sic se habent ad theologicas, dona autem non sic ad ipsas solas, sed adiuncto instinctu Spiritus sancti.

In arg. 2.

¶SED CONTRA est, quòd dona dantur in adiutorium virtutum contra defectus, vt patet in authoritate inducta*. & sic videtur quòd perficiant quod virtutes perficere non possunt. sunt ergo dona potiora virtutibus.

q.57. & 58. & 62. Cap.28.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut ex supradictis patet*, virtutes in tria genera distinguuntur, sunt enim quædam virtutes theologicæ, quædam intellectuales, quædam morales. Virtutes quidem theologicæ sunt quibus mens humana Deo coniungitur, virtutes autem intellectuales sunt, quibus vires appetitiuæ perficiuntur ad obediendum rationi. Dona autem Spiritus sancti sunt, quibus omnes vires animæ disponuntur ad hoc, quòd subdantur motioni diuinæ. Sic ergo eadem videtur esse comparatio donorum ad virtutes theologicas, per quas homo vnitur spiritui sancto mouenti, sicut virtutum moralium ad virtutes intellectuales: per quas perficitur ratio, quę est virtutum moralium motiua. Vnde sicut virtutes intellectuales prçferuntur virtutibus moralibus, & regulant eas: ita virtutes theologicæ prçferuntur donis spiritus sancti, & regulant ea. Vnde Gregorius dicit in primo Moralium*, quòd neque ad denarij perfectionem septem filij, id est septem dona perueniunt, nisi in fide, spe, & charitate fuerit omne, quod agunt. Sed si comparemus dona ad alias virtutes intellectuales vel morales, dona prçferuntur virtutibus, quia dona perficiunt vires animæ in comparatione ad spiritum sanctum mouentem: virtutes autem perficiunt vel ipsam rationem vel alias vires ordine ad rationem. Manifestum est autem, quòd ad altiorem motorem oportet maiori perfectione mobile esse dispositum. Vnde perfectiora sunt dona virtutibus.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd charitas est virtus theologica, de qua concedimus, quòd sit potior donis.

¶Ad secundum dicendum, quòd aliquid est prius altero dupliciter. Vno modo ordine perfectionis & dignitatis: sicut dilectio Dei est prior dilectione proximi: & hoc modo dona sunt priora virtutibus intellectualibus & moralibus: posteriora verò virtutibus theologicis. Alio modo ordine generationis seu dispositionis: sicut dilectio proximi præcedit dilectionem Dei quantum ad actum: & sic virtutes morales & intellectuales præcedunt dona, quia per hoc quòd homo bene se habet circa rationem propriam, disponitur ad hoc quòd se bene habeat in ordine ad Deum.

¶Ad tertium dicendum, quòd sapientia & intellectus & alia huiusmodi, sunt dona Spiritus sancti, secundum quod per charitatem informātur, qui non agit perperam: vt dicitur 1. ad Cor. 13. & ideo sapientia, & intellectu, & aliis huiusmodi nullus malè vtitur, secundum quòd sunt dona spiritus sancti, sed ad hoc, quòd à charitatis perfectione non recedant, vnum ab altero adiuuatur. & hoc est quod Grego. intendit dicere.

Universidad de Deusto Biblioteca

¶Super Quæstionem sexagesimamnonam & septuagesimam.

QVæstio 69. & 70. lectione frequenti meditationéque iugi egent, non expositione, duo tamen Nouitij quo ad speculationem aduertant: alterum in sexagesimanona, scilicet quòd licet dona omnia supradicta sint se habere, vt exequentia in ordine ad instinctum Spiritus sancti, sicut morales virtutes in ordine ad rationem, si comparentur tamen dona inter se aliqua, dicuntur dirigétia, vt sapientia, scientia & cõsilium & aliqua exequentia, vt reliqua.

¶Alterum in quæst. 70. quòd delectari in aliquo propter se formaliter non distinguitur in litera, contra delectari propter se finaliter quomodolibet, sed finaliter vltimate, & hoc vel simpliciter, vel in illo ordine: omne enim delectans propter se formaliter est etiam propter se finaliter aliquo modo, potest tamen subordinari alteri vt finis, vt in eodem primo articulo dicitur.

QVAESTIO SEXAGESIMANONA, De beatitudinibus, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de beatitudinibus. ¶Et circa hoc quæruntur quatuor. ¶Primò, vtrum beatitudines à donis & virtutibus distinguantur. ¶Secundò, de præmiis beatitudinum, vtrum pertineant ad hanc vitam. ¶Tertiò, de numero beatitudinũ. ¶Quartò, de conuenientia præmiorum quæ eis attribuuntur.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum beatitudines distinguantur à virtutibus & donis.

q.70. ar.2. cor. & 3. di. 34. q.1. art. 4. & Isa. 31. le.1. cor. 1. fine. & Mat. 6. co. 4. lib.1. ca.9 tom.4. Amb. li.5. in Luc. super illud Luc.6. Beati pauperes spiritu to.5. q.19. ar.4. q.68. art.1.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd beatitudines à virtutibus & donis non distinguantur. Aug. enim in libro De sermone Domini in monte*, attribuit beatitudines, in Matth. enumeratas donis Spiritus sancti. Ambr. autem super Lucam * attribuit beatitudines ibi enumeratas quatuor virtutibus cardinalibus: ergo beatitudines non distinguuntur à virtutibus & donis.

2 ¶Præterea, Humanæ voluntatis non est nisi duplex regula, scilicet ratio, & lex æterna vt suprà dictum est*, sed virtutes perficiunt hominem in ordine ad rationem, dona autem in ordine ad legem æternam Spiritus sancti, vt ex dictis patet*. ergo non potest esse aliquid aliud pertinens ad rectitudinem voluntatis humanę præter virtutes & dona. non ergo beatitudines ab eis distinguuntur.

3 ¶Præterea, In enumeratione beatitudinum ponitur mititas & iustitia & misericordia: quæ dicuntur esse quædam virtutes. ergo beatitudines non distinguuntur à donis & virtutibus.

¶SED CONTRA est, quòd quædam enumerantur inter beatitudines, quæ nec sunt virtutes, nec dona, sicut paupertas & luctus & pax. differunt ergo beatitudines à virtutibus & à donis.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est*, beatitudo est vltimus finis humanæ vitę: dicitur enim aliquis iam finem habere propter spem finis obtinendi, vnde & Philosophus dicit in 1. Ethicorum*, quòd pueri dicuntur beati propter spem. Et Apostolus dicit Roman. 8. Spe salui facti sumus. Spes autem de fine consequendo insurgit ex hoc, quòd aliquid conuenienter mouetur ad finem, & appropinquat ad ipsum: quod quidem fit per aliquam actionem. Ad finem autem beatitudinis mouetur aliquis, & appropinquat per operationes virtutum, & præcipuè per operationes donorum, si loquamur de beatitudine æterna, ad quam ratio non sufficit, sed in eam inducit spiritus sanctus, ad cuius obedientiam & sequelam per dona perficimur, & ideo beatitudines distinguuntur quidem à virtutibus & donis: non sicut habitus ab eis distincti, sed sicut actus distinguuntur ab habitibus.

q.1. & 3. Ca.9. to.5.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd August. & Ambros. attribuunt beatitudines donis & virtutibus, sicut actus attribuuntur habitibus. dona autem sunt eminentiora virtutibus cardinalibus. vt suprà dictum est*, & ideo Ambr. exponens beatitudines turbis propositas, attribuit eas virtutibus cardinalibus. August. autem exponens beatitudines Discipulis propositas in monte, tanquam perfectioribus, attribuit eas donis spiritus sancti.

q.68. art.8.

¶Ad secundum dicendum, quòd ratio illa probat, quod non sunt alij habitus rectificantes humanam vitam præter virtutes & dona.

¶Ad tertium dicendum, quòd mititas accipitur pro actu mansuetudinis. Et similiter dicendum est de iustitia & misericordia. & quamuis hæc videantur esse virtutes, attribuuntur tamen donis: quia etiam dona perficiunt hominem circa omnia, circa quę perficiunt virtutes, vt dictum est*.

q.68. ar.4.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum præmia, quæ attribuuntur beatitudinibus, ad hanc vitam pertineant.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd pręmia, quæ attribuuntur beatitudinibus, non pertineant ad hanc vitam. Dicuntur enim aliqui beati propter spem pręmiorum, vt dictum est*. sed obiectum spei beatitudo est futura. ergo præmia ista pertinent ad vitam futuram.

1.2. q.3. ar. 7. & Mat. 5. to.5. Art. præce.

2 ¶Præterea, Luc.6. ponuntur quædam pœnæ per oppositum ad beatitudines, cum dicitur, Væ vobis, qui estis saturati, quia esurietis: vę vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis. sed istę pœnę non intelliguntur in hac vita, quia frequenter homines in hac vita non puniuntur: secundum illud Iob 21. Ducunt in bonis dies suos. ergo nec præmia beatitudinum pertinent ad hanc vitam.

3 ¶Præterea, Regnum cælorum, quod ponitur præmium paupertatis, est beatitudo cælestis: vt Aug. dicit 19. de ciui. Dei, plena etiam saturitas non nisi in futura vita habetur: secundum illud Psalm. 16. Satiabor dum apparuerit gloria tua. visio etiam Dei & manifestatio filiationis diuinæ ad vitam futuram pertinent: secundum illud 1. Ioan. 3. Nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus: scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus: quoniam videbimus eum sicuti est. ergo præmia illa pertinent ad vitam futuram.

¶SED CONTRA est, quòd Aug. dicit in lib. de sermone Domini in mõte*, Ista quidem in hac vita compleri possunt, sicut completa in Apostolis esse credimus: nam illa omnimoda & in angelicam formam mutatio, quæ post hanc vitam promittitur, nullis verbis exponi potest.

lib.1. c.9. tom.4.

¶RESPONDEO dicendum, quòd circa ista pręmia expositores sacræ Scripturæ, diuersimodè sunt locuti. Quidam enim omnia ista præmia ad futuram beatitudinem pertinere dicunt. sicut Ambro. super Luc.* Aug. verò dicit ea ad pręsentem vitam pertinere. Chrysost.* autem in suis homiliis quædam eorum dicit pertinere ad futuram vitam, quædam autem ad pręsentem. Ad cuius euidentiam considerandum est, quòd spes futuræ beatitudinis potest esse in nobis propter duo. Primò quidem propter aliquam præparationem vel dispositionem ad futuram beatitudinem, quod est per modum meriti. Alio modo per quandam inchoationem imperfectam futuræ beatitudinis in viris sanctis etiam in hac vita: aliter enim habetur spes fructificationis arboris, cum virescit frondibus: & aliter cum iam primordia fructuum incipiunt apparere. Sic igitur ea, quæ in beatitudinibus tanguntur tanquam merita, sunt quædam pręparationes vel dispositiones ad beatitudinem vel perfectam vel inchoatam: ea verò quę ponuntur tanquam præmia, possunt esse vel ipsa beatitudo perfecta, & sic pertinent ad futuram vitam: vel aliqua inchoatio beatitudinis, sicut est in viris perfectis: & sic pręmia pertinent ad præsentem vitam: cum enim aliquis incipit proficere in actibus virtutum & donorum, potest sperari de eo, quòd perueniet ad perfectionem vię, & ad perfectionem patriæ.

Ambr. lib. 5. c.6. to.5. Chry. Ho. 5. ex variis locis in Mat. to.2.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd spes est de futura beatitudine, sicut de vltimo fine. potest etiam esse & de auxilio gratię, sicut de eo quod ducit ad finem: secundum illud Psal.27. In Deo sperauit cor meum, & adiutus sum.

¶Ad secundum dicendum, quòd mali etsi interdum in hac vita temporales pœnas non patiantur, patiuntur tamen spirituales. vnde Aug. dicit in 1. Confes.* Iussisti Domine, & sic est, vt pœna sibi sit inordinatus animus. Et Philosoph. dicit in 9. Ethic.* De malis, quòd contendit ipsorum anima: hoc quidem huc trahit, illud autem illuc. Et postea concludit, Si autem sic miserum est, malum esse, fugiendum est malitiam intensè, & similiter e conuerso boni, etsi in hac vita quandoque non habeant corporalia pręmia, nunquam tamẽ deficiunt à spiritualibus etiam in hac vita: secundum illud Matth.9. & Mar.10. Centuplum accipietis, etiam in hoc sęculo.

Cap.12. to.1. Cap.4.

¶Ad tertium dicendum, quòd omnia illa præmia perfectè quidem consummabuntur in vita futura, sed interim etiam in hac vita quodammodo inchoantur: nam regnum cęlorum, vt Aug. dicit, potest intelligi perfectę sapientię initium: secundum quod incipit in eis spiritus regnare. Possessio etiam terrę significat affectum bonum animę quiescentis per desiderium in stabilitate hæreditatis perpetuę, per terram significatę. Consolantur autem in hac vita per Spiritum sanctum, qui paracletus, id est consolator dicitur, participando. Saturantur etiam in hac vita illo cibo, de quo Dominus dicit, Meus cibus est vt faciam voluntatem Patris mei. In hac etiã vita consequuntur homines misericordiam Dei. In hac etiam vita purgato oculo per donum intellectus, Deus quodammodo videri potest. Similiter etiam in hac vita qui motus suos pacificant ad similitudinem Dei accedentes, filij Dei nominantur, tamen hæc perfectius erunt in patria.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum conuenienter enumerentur beatitudines.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter enumerentur beatitudines. Attribuuntur enim beatitudines donis, vt dictum est*. donorum autem quædam pertinent ad vitam contemplatiuam, scilicet sapientia & intellectus: nulla autem beatitudo ponitur in actu contemplationis: sed omnes in his quæ pertinent ad vitam actiuam. ergo insufficienter beatitudines enumerantur.

3. dist. 34. q. 1. ar. 4. Ar. 1. huius quæst.

2 ¶Præterea, Ad vitam actiuam non solum pertinent dona exequentia, sed etiam quædam dona dirigentia, vt scientia & consilium: nihil autem ponitur inter beatitudines, quod directè ad actum scientiæ vel consilij pertinere videatur. ergo insufficienter beatitudines tanguntur.

3 ¶Præterea, Inter dona exequentia in vita actiua timor ponitur ad paupertatem pertinere: pietas autem videtur pertinere ad beatitudinem misericordiæ: nihil autem ponitur directe ad fortitudinem pertinens. ergo insufficienter enumerantur beatitudines.

4 ¶Præterea, In sacra Scriptura tanguntur multę aliæ beatitudines: sicut Iob 5. dicitur, Beatus homo qui corripitur à Deo. Et in Psalm. 1. dicitur, Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum. Et Prouer. 3. Beatus vir qui inuenit sapientiam. ergo insufficienter beatitudines enumerantur.

¶SED CONTRA, Videtur quòd superflue enumerentur, sunt enim septem dona Spiritus sancti: beatitudines autem tanguntur in octo.

¶Præterea, Luc.6. ponuntur quatuor tantum beatitudines: ergo superfluè enumerantur septem vel octo in Matthæo.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd beatitudines illæ conuenientissimè enumerantur. Ad cuius euidentiã est considerandum quòd triplicem beatitudinẽ aliqui posuerũt: quidam enim posuerunt beatitudinẽ in vita voluptuosa, quidam in vita actiua, quidam verò in vita contemplatiua. Hæ autem tres beatitudines diuersimode se habent ad beatitudinem futuram, cuius spe dicimur hic beati. Nam beatitudo voluptuosa, quia falsa est & rationi contraria, impedimentum est beatitudinis futuræ. Beatitudo verò actiuę vitę dispositiua est ad beatitudinem futuram. Beatitudo autem contemplatiua si sit perfecta, est essentialiter ipsa futura beatitudo: si autẽ est imperfecta, est quædam inchoatio eius, & ideo Dominus primo quidem posuit quasdam beatitudines quasi remouentes impedimentum voluptuosæ beatitudinis. Consistit enim voluptuosa vita in duobus. Primò quidem in affluentia exteriorum bonorum, siue sint diuitiæ, siue sint honores, à quibus quidem retrahitur homo per virtutem, sic vt moderate eis vtatur: per donum autem excellentiori modo, vt scilicet homo totaliter ea contemnat. Vnde prima beatitudo ponitur, Beati pauperes spiritu, quod potest referri vel ad contemptum diuitiarum, vel ad contemptum honorum: quod fit per humilitatem. Secundò verò voluptuosa vita consistit in sequendo proprias passiones, siue irascibilis, siue concupiscibilis. A sequela autem passionum irascibilis retrahit virtus, ne homo in eis superfluat, secundum regulam rationis: donum autem excellentiori modo, vt scilicet homo secundum voluntatem diuinam totaliter ab eis tranquillus reddatur. Vnde secunda beatitudo ponitur, Beati mites. A sequela verò passionum concupiscibilis retrahit virtus, moderatè huiusmodi passionibus vtendo: donum verò eas si necesse fuerit, totaliter abiiciendo: quinimo si necessarium fuerit, voluntarium luctum assumendo. Vnde tertia beatitudo ponitur, Beati qui lugent.

¶Actiua verò vita in his consistit præcipue, quæ proximis exhibemus, vel sub ratione debiti, vel sub ratione spontanei beneficij, & ad primum quidem nos virtus disponit, vt ea quæ debemus proximis, non recusemus exhibere: quod pertinet ad iustitiam. Donum autem ad hoc ipsum abundantiori quodam affectu nos inducit: vt scilicet feruenti desiderio opera iustitiæ impleamus, sicut feruenti desiderio esuriens & sitiens cupit cibum vel potum. Vnde quarta beatitudo ponitur, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam. Circa spontanea verò dona nos perficit virtus, vt illis donemus, quibus ratio dictat esse donandum, puta amicis, aut aliis nobis coniunctis: quod pertinet ad virtutem liberalitatis: sed donum propter Dei reuerentiam solum necessitatem considerat in his quibus gratuita beneficia præstat. vnde dicitur Lucę decimoquarto, Cum facis prandium aut cœnam, noli vocare amicos, aut fratres tuos, &c. sed voca pauperes & debiles, &c. quod propriè est misereri. Et ideo quinta beatitudo ponitur, Beati misericordes. Ea verò, quæ ad contemplatiuam vitam pertinent, vel sunt ipsa beatitudo finalis: vel aliqua inchoatio eius: & ideo non ponuntur in beatitudinibus tanquam merita, sed tanquam præmia: ponuntur autem tanquam merita effectus actiuæ vitæ, quibus homo disponitur ad contemplatiuam vitam: effectus autem actiuæ vitæ quantum ad virtutes & dona, quibus homo perficitur in seipso, est munditia cordis, vt scilicet mens hominis passionibus non inquinetur. Vnde sexta beatitudo ponitur, Beati mundo corde. Quantum verò ad virtutes & dona, quibus homo perficitur, in comparatione ad proximum, effectus actiuæ vitæ est pax, secundum illud Isaiæ 3. Opus iustitiæ pax. Et ideo septima beatitudo ponitur, Beati pacifici.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd actus donorum pertinentium ad vitam actiuam exprimuntur in ipsis meritis: sed actus donorum pertinentium ad vitam cõtemplatiuam, exprimuntur in præmiis ratione iam dicta*: videre enim Deum respondet dono intellectus, & conformari Deo quadam filiatione adoptiua pertinet ad donum sapientiæ.

In corp. ar.

¶Ad secundum dicendum, quòd in his, quæ pertinent ad actiuam vitam, cognitio non quæritur propter seipsam, sed propter operationem, vt etiam Philosophus dicit in 2. Ethicorum*. Et ideo quia beatitudo aliquid vltimum importat, non computantur inter beatitudines actus donorum dirigentium in vita actiua, quos scilicet eliciunt, sicut consiliari est actus consilij, & iudicare est actus scientiæ, sed magis attribuuntur eis actus operatiui, in quibus diriguntur, sicut scientiæ lugere, & consilio misereri.

Ca.2. to.5.

¶Ad tertium dicendum, quòd in tribulatione beatitudinum ad dona possunt duo considerari. Quorum vnum est conformitas materiæ, & secundum hoc primæ omnes quinque beatitudines possunt attribui scientiæ & consilio tanquam dirigentibus: sed inter dona exequentia distribuuntur, ita quòd esuries & sitis iustitiæ, & etiam misericordia pertineant ad pietatem, quæ perficit hominem in his, quæ sunt ad alterum: mititas autem ad fortitudinem. Dicit enim Ambros. super Lucam*, quòd fortitudinis est iram vincere, indignationem cohibere: est enim fortitudo circa passiones irascibilis: paupertas verò & luctus pertinent ad donum timoris: quo homo se retrahit à cupiditatibus & delectationibus mundi. Alio modo possumus in his beatitudinibus considerare motiua ipsarum & sic quantum ad aliqua eorum oportet aliter attribuere, pręcipuè enim ad mansuetudinem mouet reuerentia ad Deum, quæ pertinet ad pietatem: ad lugendum autem mouet præcipuè scientia, per quam homo cognoscit defectus suos, & rerum mundanarum: secundum illud Eccle.1. Qui addit scientiam, addit & dolorem. Ad esuriendum autem iustitiæ opera præcipue mouet animi fortitudo: ad miserendum verò præcipuè mouet consilium Dei, secundum illud Daniel.4. Consilium meum regi placeat, peccata eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum. Et hunc modum attributionis sequitur Aug. in lib. de sermone Domini in monte*.

Ambro. in suo lib. 5. super Luc. c. cuius titulus est, De ser. esu & beatitudinibus proborũ. to.5. lib.1. ca.9. tom.4.

¶Ad quartum dicendum, quòd necesse est beatitudines omnes, quæ in sacra Scriptura ponuntur, ad has reduci: vel quantum ad merita, vel quantum ad præmia: quia necesse est, quòd omnes pertineant aliquo modo ad vitam actiuam, vel ad vitam contemplatiuam: vnde quod dicitur, Beatus vir, qui corripitur à Domino, pertinet ad beatitudinem luctus: quod verò dicitur, Beatus vir qui nõ abiit in consilio impiorum, pertinet ad munditiam cordis: quod verò dicitur, Beatus vir qui inuenit sapientiam, pertinet ad præmium septimæ beatitudinis. Et idem patet de omnibus aliis, quæ possunt induci.

¶Ad quintum dicendum, quòd octaua beatitudo est quædam confirmatio & manifestatio omnium præcedentium: ex hoc enim quòd aliquis est confirmatus in paupertate spiritus & mititate, & aliis sequentibus: prouenit quod ab his bonis propter aliquam persecutionem non recedit: vnde octaua beatitudo quodammodo ad septem præcedentes pertinet.

¶Ad sextum dicendum, quòd Lucas narrat sermonem Domini factum esse ad turbas: vnde beatitudines enumerantur ab eo secundum capacitatem turbarum, quæ solam voluptuosam & temporalem & terrenam beatitudinem nouerunt: vnde Dominus per quatuor beatitudines quatuor excludit, quæ ad prædictam beatitudinem pertinere videntur. Quorum primum est abundantia bonorum exteriorum, quod excludit per hoc, quod dicit, Beati pauperes. Secundum est, quòd sit bene homini

quantum ad corpus in cibis & potibus, & aliis huiuſmodi : & hoc excludit per ſecundum quod ponit, Beati qui eſuritis. Tertium eſt, quod ſit homini bene quantum ad cordis iucunditatem:& hoc excludit tertio, dicens, Beati qui nunc fletis. Quartum eſt exterior hominum fauor : & hoc excludit quarto, dicens, Beati eritis cum vos oderint homines. Et ſicut Ambroſ.* dicit, paupertas pertinet ad temperantiam, quæ illecebroſa non quærit: eſuries ad iuſtitiam quia qui eſurit, compatitur, & compatiendo largitur, fletus ad prudentiam, cuius eſt flere occidua: pati odium hominum ad fortitudinem.

lib.5. in Lucã in c. cuius titulus eſt de beatitudinib.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum præmia beatitudinum conuenienter enumerentur.

3.diſt.34.q.1.art.4.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur, quòd præmia beatitudinum inconuenienter enumerentur. In regno enim cælorum, quod eſt vita æterna, bona omnia continentur: poſito ergo regno cælorum, non oportuit alia præmia ponere.

2 ¶Præterea, Regnum cælorum ponitur pro præmio & in prima beatitudine, & in octaua. Ergo eadem ratione debuit poni in omnibus.

3 ¶Præterea, In beatitudinibus proceditur aſcendendo: ſicut Auguſt. dicit*, in pręmiis autem videtur procedi deſcendendo: nam poſſeſsio terræ eſt minus quàm regnum cælorum. Ergo inconuenienter huiuſmodi præmia aſsignantur.

lib.1. de ſermo. domini in mõte c.9. tom.4.

¶SED CONTRA eſt authoritas ipſius Domini, præmia huiuſmodi proponentis.

¶RESPONDEO dicendum, quòd præmia iſta conuenientiſsimè aſsignantur conſiderata conditione beatitudinum ſecundum tres beatitudines ſuprà * aſsignata: tres enim primę beatitudines accipiuntur per retractionem ab his, in quibus voluptuoſa beatitudo conſiſtit: quam homo deſiderat quærens id quod naturaliter deſideratur, non vbi quętere debet, ſcilicet in Deo, ſed in rebus temporalibus & caducis : & ideo præmia trium primarum beatitudinum accipiuntur ſecundum ea, quæ in beatitudine terrena aliqui quærunt. quęrunt enim homines in rebus exterioribus, ſcilicet diuitiis & honoribus excellentiam quandam & abundãtiam, quorum vtrunque importat regnum cælorum, per quod homo conſequitur excellentiam & abundantiam bonorum in Deo : & ideo regnum cęlorum Dominus pauperibus ſpiritu repromiſit. Quærunt autem homines feroces & immites per litigia & bella ſecuritatem ſibi acquirere, inimicos ſuos deſtruendo : vnde Dominus repromiſit mitibus ſecuram & quietam poſſeſsionem terræ viuentium, per quam ſignificatur ſoliditas æternorum bonorum. Quęrunt autem homines in concupiſcentiis & delectationibus mundi habere conſolationem contra pręſentis vitę labores:& ideo Dominus conſolationem vitę lugentibus repromittit. Alię verò duę beatitudines pertinent ad opera actiuę beatitudinis, quæ ſunt opera virtutum ordinantium hominem ad proximum, à quibus operibus aliqui retrahuntur propter inordinatum amorem proprij boni : & ideo Dominus attribuit illa pręmia his beatitudinibus, propter quæ homines ab eis diſcedunt. Diſcedunt enim aliqui ab operibus iuſtitię, non reddentes debitum, ſed potius aliena rapientes, vt bonis temporalibus impleantur. & ideo Dominus eſurientibus iuſtitiam, ſaturitatem repromiſit. Diſcedunt etiã aliqui ab operibus miſericordię, ne ſe immiſceant miſeriis alienis:& ideo Dominus miſericordibus repromittit miſericordiam, per quam ab omni miſeria liberentur. Aliæ verò duę vltimę beatitudines pertinent ad contemplatiuam felicitatem ſeu beatitudinem:& ideo ſecundum conuenientiam diſpoſitionum, quę ponuntur in merito, pręmia redduntur : nam munditia oculi diſponit ad clarè videndum: vnde mundis corde diuina viſio repromittitur. Conſtituere verò pacem, vel in ſeipſo, vel inter alios manifeſtat hominem eſſe Dei imitatorem, qui eſt Deus vnitatis & pacis.& ideo pro pręmiis redditur ei gloria diuinę filiationis, quę eſt in perfecta coniunctione ad Deum per ſapientiam conſummatam.

Art. præce.

Homil.15. in Matth. ante mediũ & Hom.6. ex variis locis in Mat. to.2.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ſicut Chryſoſt*. dicit, omnia præmia iſta vnum ſunt in re, ſcilicet beatitudo æterna, quam intellectus humanus non capit. & ideo oportuit quòd per diuerſa bona nobis nota deſcriberetur obſeruata conuenientia ad merita, quibus præmia attribuuntur.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut octaua beatitudo eſt firmitas quędam omnium beatitudinum, ita debẽtur ſibi omnium beatitudinum præmia : & ideo redit ad caput, vt intelligantur ſibi conſequenter omnia pręmia attribui. Vel ſecundum Ambroſium*, pauperibus ſpiritu repromittitur regnum cælorum, quantum ad gloriam animæ, ſed paſsis perſecutionem in corpore quantum ad gloriam corporis.

lib.5. in Lucã in c. cuius titu. eſt de beatitudinib. to.5.

¶ Ad tertium dicendum, quòd etiam pręmia ſecundum additionem ſe habent adinuicem: nam plus eſt poſsidere terram regni cælorum, quàm ſimpliciter habere : multa enim habemus, quæ non firmiter & pacificè poſsidemus, plus eſt etiam conſolari in regno, quàm habere & poſsidere: multa enim cum dolore poſsidemus: plus eſt etiam ſaturari, quàm ſimpliciter conſolari: nam ſaturitas abundantiam conſolationis importat. miſericordia verò excedit ſaturitatem: vt plus ſcilicet accipiat, quàm meruerit, vel deſiderare potuerit. adhuc autem maius eſt Deum videre, ſicut maior eſt qui in curia regis non ſolum prandet, ſed etiam faciem regis videt, ſummam autem dignitatem in domo regia filius regis habet.

QVAESTIO SEPTVAGESIMA, De fructibus Spiritus ſancti, in quatuor articulos diuiſa.

DEINDE conſiderandum eſt de fructibus.
¶Et circa hoc quæruntur quatuor
¶Primò, vtrum fructus Spiritus ſancti ſint actus.
¶Secundò, vtrum differant à beatitudinibus.
¶Tertiò, de eorum numero.
¶Quartò, de oppoſitione eorum ad opera carnis.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum fructus Spiritus ſancti (quos Apoſtolus nominat ad Galat.5.) ſint actus.

Galat.5. lec.6. co.1. & 2.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd fructus Spiritus ſancti, quos Apoſtolus nominat ad Galat.5.* non ſint actus. Id enim cuius eſt alius fructus non debet dici fructus : ſic enim in infinitum iretur : ſed actuum noſtrorum eſt aliquis fructus. Dicitur enim Sapient. 4. Bonorum laborum glorioſus eſt fructus. Et Ioan. 4. Qui metit, mercedem accipit, & fructum congregat in vitam æternam. Ergo ipſi actus noſtri non dicuntur fructus.

2 ¶Præterea, Sicut Aug. dicit in 10. De Trinit.* Fruimur cognitis in quibus voluntas ipſa delectata conquieſcit: ſed voluntas noſtra non debet conquieſcere in actibus noſtris propter ſe. Ergo actus noſtri fructus dici non debent.

ca.2. to.3.

3 ¶Pretereà, Inter fructus Spiritus ſancti enumerãtur ab Apoſtolo aliquæ virtutes, ſcilicet charitas, manſuetudo, fides, & caſtitas. virtutes autem non ſunt actus, ſed habitus, vt ſuprà dictum eſt*. Ergo fructus non ſunt actus.

q.55. ar.1.

¶SED CONTRA eſt, quod dicitur Matth.12. Ex fructu arbor cognoſcitur, id eſt ex operibus ſuis homo, vt ibi exponitur à ſanctis. Ergo ipſi actus humani dicuntur fructus.

¶RESPONDEO dicendum, quòd nomen fructus à corporalibus ad ſpiritualia eſt tranſlatum. Dicitur autem in corporalibus fructus id, quod ex planta producitur, cum ad perfectionem peruenerit, & quandam in ſe ſuauitatem habet. Qui quidem fructus ad duo comparari poteſt, ſcilicet ad arborem producentem ipſum, & ad hominem, qui fructum ex arbore adipiſcitur: ſecundum hoc igitur nomen fructus in rebus ſpiritualibus dupliciter accipere poſſumus. Vno modo, vt dicatur fructus hominis quaſi arboris id quod ab eo producitur. Alio modo vt dicatur fructus hominis id quod homo adipiſcitur, non autem omne id quod adipiſcitur homo, habet rationem fructus, ſed id quod eſt vltimum delectationem habens: habet enim homo agrum & arborem, quæ fructus non dicuntur, ſed ſolum id quod eſt vltimum, quod ſcilicet ex agro & arbore homo intendit habere, & ſecundum hoc fructus hominis dicitur vltimus hominis finis, quo debet frui. Si autem dicatur fructus hominis id quod ex homine producitur, ſic ſibi actus humani fructus dicuntur: operatio enim eſt actus ſecundus operantis: & delectationem habet ſi ſit conueniens operanti. Si igitur operatio hominis procedat ab homine ſecundum facultatem ſuæ rationis, ſic dicitur eſſe fructus rationis : ſi verò procedat ab homine ſecundum altiorem virtutem, quæ eſt virtus Spiritus ſancti : ſic dicitur eſſe operatio hominis fructus Spiritus ſancti, quaſi cuiuſdam diuini ſeminis. Dicitur in 1. Ioan.3. Omnis qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit, quoniam ſemen ipſius in eo manet.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd cum fructus habeat quodammodo rationem vltimi & finis: nihil prohibet alicuius fructus eſſe alium fructum, ſicut finis ad finem ordinatur, opera igitur noſtra inquantum ſunt effectus quidam Spiritus ſancti in nobis operantibus, habent rationem fructus : ſed inquantum ordinantur ad finem vitæ æternæ, ſic magis habent rationem florum : vnde dicitur Eccleſ. 24. Flores mei fructus honoris & honeſtatis.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd cum dicitur, voluntas in aliquo propter ſe delectari, poteſt intelligi dupliciter. Vno modo ſecundum quod ly propter, dicit cauſam finalem : & ſic propter ſe non delectatur aliquis niſi in vltimo fine. alio modo ſecundum quod deſignat cauſam formalem, & ſic propter ſe aliquis poteſt delectari in omni eo, quod delectabile eſt ſecundum ſuam formam : ſicut patet, quòd infirmus delectatur in ſanitate propter ſe, ſicut in fine : in medicina autem ſuaui non ſicut in fine, ſed ſicut in habente ſaporem delectabilem: in medicina autem auſtera nullo modo propter ſe, ſed ſolum propter aliud. Sic igitur dicendum eſt, quòd in Deo delectari debet homo propter ſe, ſicut propter vltimum finem : in actibus autem virtuoſis non ſicut propter finem, ſed propter honeſtatem, quam cõtinet delectabile in virtuoſis: vnde Ambr.* dicit quòd opera virtutum dicuntur fructus : quia ſuos poſſeſſores ſancta & ſincera delectatione reficiunt.

In li. de paradiſo, ca.13. to.4.

¶Ad tertium dicendum, quòd nomina virtutũ ſumuntur quandoque pro actibus earum: ſicut Aug. dicit*, quòd fides eſt credere quod non vides : & charitas eſt motus animi ad diligendum Deum & proximum: & hoc modo ſumuntur nomina virtutum in enumeratione fructuum.

Ser.27. de ver. b. Apo. hab.1. pars huius ſecũda verò li.3. de doct. Chriſt. ca.10. to.3. & in Enchirid. cap.8.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum fructus à beatitudinibus differant.

Gal.5. lect.9. co.3. q.69. ar.3.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quòd fructus à beatitudinibus non differant: Beatitudines enim attribuuntur donis, vt ſuprà dictum eſt*: ſed dona perficiunt hominem, ſecundum quod mouetur à Spiritu ſancto. ergo beatitudines ipſę ſunt fructus Spiritus ſancti.

2 ¶Præterea, Sicut ſe habet fructus vitæ æternæ ad beatitudinem futuram, quæ eſt rei, ita ſe habent fructus præſentis vitæ ad beatitudinem præſentis vitę, quę eſt ſpei : ſed fructus vitæ æternæ eſt ipſa beatitudo futura. Ergo fructus vitę præſentis ſunt ipſę beatitudines.

3 ¶Prǽterea, De ratione fructus eſt, quòd ſit quiddam vltimum & delectabile: ſed hoc pertinet ad rationem beatitudinis, vt ſuprà dictum eſt*: ergo eadem ratio eſt fructus beatitudinis. Ergo non debent ab inuicem diſtingui.

q.3. & 4. ar.1.

¶SED CONTRA, Quorum ſpecies ſunt diuerſę, ipſa quoque ſunt diuerſa : ſed in diuerſas partes diuiduntur & fructus & beatitudines, vt patet per enumerationem vtrorumque. Ergo fructus differunt à beatitudinibus.

¶RESPONDEO dicendum, quòd plus requiritur ad rationem beatitudinis, quàm ad rationem fructus : nam ad rationem fructus ſufficit, quòd ſit aliquid habens rationem vltimi & delectabilis: ſed ad rationem beatitudinis vlterius requiritur, quòd ſit aliquid perfectum & excellẽs: vnde omnes beatitudines poſſunt dici fructus, ſed non conuertitur : ſunt enim fructus quæcunque virtuoſa opera, in quibus homo delectatur, ſed beatitudines dicuntur ſolum perfecta opera, quæ etiam ratione ſuæ perfectionis magis attribuuntur donis, quàm virtutibus, vt ſuprà dictum eſt*.

q.69. ar.1. & 3.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ratio illa probat, quòd beatitudines ſint fructus : non autem, quòd omnes fructus beatitudines ſint.

¶Ad ſecũdum dicendum, quòd fructus vitæ æternæ eſt ſimpliciter vltimus & perfectus, & ideo in nullo diſtinguitur à beatitudine æterna futura. Fructus autem præſentis vitæ non ſunt ſimpliciter vltimi & perfecti : & ideo non omnes fructus ſunt beatitudines.

¶Ad tertium dicendum, quòd aliquid amplius eſt de ratione beatitudinis, quàm de ratione fructus, vt dictum eſt*.

In corp. ar.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum fructus conuenienter enumerentur ab Apoſtolo.

3.diſt.34.q.1.arti.5.co. & ver.q.2. ar.1. ad 12. & Gal.5. lect.6.

AD TERTIVM ſic procedìtur. Videtur quòd Apoſtolus incõuenienter enumeret ad Galat.5. duodecim fructus. Alibi enim dicit eſſe tantum vnum fructum præſentis vitæ: ſecundum illud Rom.6. Habetis fructum veſtrum in ſanctificatione. Et Iſa.27. dicitur, Hic eſt omnis fructus, vt auferatur peccatum. Non ergo ponendi ſunt duodecim fructus.

2 ¶Præterea, Fructus eſt, qui ex ſpirituali ſemine exoritur, vt dictum eſt*, ſed Dominus Matth.13. ponit triplicem terræ bonę fructum ex ſpirituali ſemine prouenientem, ſcilicet centeſimum, ſexageſimum, & trigeſimum. Ergo non ſunt ponendi duodecim fructus.

Art.1. huius quæſt.

3 ¶Præterea, Fructus habet in ſui ratione, quòd ſit vltimum & delectabile: ſed ratio iſta non inuenitur in omnibus fructibus ab Apoſtolo enumeratis: patientia enim & lõganimitas videntur in rebus contriſtantibus eſſe, fides autem non habet rationem vltimi, ſed magis rationem primi fundamenti. ſuperfluè igitur huiuſmodi fructus enumerantur.

¶SED CONTRA, Videtur quòd inſufficienter & diminute enumerentur, dictũ eſt enim*, quòd omnes beatitudines fructus dici poſſunt: ſed non omnes hic enumerantur: nihil enim hic ponitur ad actum ſapientiæ pertinens, & multarum aliarum virtutum. Ergo videtur quòd inſufficienter enumerantur fructus.

Art. præce.

¶RESPONDEO dicendum, quòd numerus duodecim fructuum ab Apoſtolo enumeratorũ conueniens eſt, & poſſunt ſignificari per duodecim fructus, de quibus dicitur Apocal. vlt. Ex vtraque parte fluminis lignum vitę afferens fructus duodecim. Quia verò fructus dicitur quod ex aliquo principio procedit, ſicut ex ſemine, vel radice, attendenda eſt diſtinctio horum fructuum ſecundum diuerſum proceſſum Spiritus ſancti in nobis, qui quidem proceſſus attenditur ſecundum hoc, vt in primo mens hominis in ſeipſa ordinetur: ſecundo verò ordinetur ad ea quę ſunt iuxta: tertio verò ad ea quæ ſunt infrà. Tunc autem benè mens hominis diſponitur in ſeipſa quando mens hominis benè ſe habet in bonis & in malis, prima autem diſpoſitio mentis humanę ad bonũ eſt per amorem, qui eſt prima affectio & omniũ affectionum radix, vt ſuprà dictum eſt*:& ideo inter fructus Spiritus primo ponitur charitas in qua ſpecialiter Spiritus ſanctus datur ſicut in propria ſimilitudine, cum & ipſe ſit amor. Vnde dicitur Rom.5. Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctũ, qui datus eſt nobis. Ad amorem autem charitatis ex neceſsitate ſequitur gaudium : omnis enim amans gaudet ex cõiunctione amati: charitas autem ſemper habet præſentem Deũ, quem amat, ſecundum illud 1. Ioan. 4. Qui manet in charitate, in Deo manet:& Deus in eo. Vnde ſequela charitatis eſt gaudium, perfectio autem gaudij eſt pax, quantum ad duo. Primò quidem quantum ad quietem ab exterioribus conturbantibus: non enim poteſt perfectè gaudere de bono amato, qui in eius fruitione ab aliis perturbatur. Et iterum, qui perfectè cor habet in vno peccato, à nullo alio moleſtari poteſt, cum alia quaſi nihil reputet: vnde dicitur in Pſal. 118. Pax multa diligentibus nomẽ tuum, & non eſt in illis ſcandalum: quia ſcilicet ab exterioribus nõ perturbantur, quin Deo fruantur. Secundò, quantũ ad ſedationem deſiderij fluctuantis: non enim perfectè gaudet de aliquo, cui non ſufficit id de quo gaudet. hæc autem duo importat pax, ſcilicet vt neque ab exterioribus perturbemur, & vt deſideria noſtra conquieſcant in vno. vnde poſt charitatem & gaudium tertio ponitur pax. In malis autem bene ſe habet mens quantum ad duo. Primò quidem, vt nõ perturbetur mens per imminentiam malorum: quod pertinet ad patientiam. Secundò, vt non perturbetur in dilatione bonorum: quod pertinet ad longanimitatem, non carere bono habet rationem mali, vt dicitur in 5. Ethic.*

q.25. ar.1. & 2.

Cap.1. & 3. tom.5.

¶Ad id autem quod eſt iuxta hominem ſcilicet proximum, bene diſponitur mens hominis : primo quidem quantum ad voluntatem benè faciendi : & ad hoc pertinet bonitas. Secundò quantum ad beneficentiæ executionem : & ad hoc pertinet benignitas : dicuntur enim benigni, quòd bonus ignis amoris feruere facit ad benefaciendum proximis. Tertiò quãtum ad hoc, quòd æquanimiter tolerentur mala ab eis illata, & ad hoc pertinet manſuetudo, quæ cohibet iras. Quartò quantum ad hoc, quòd non ſolum per iram proximis non noceamus, ſed etiam neque per fraudem vel per dolum : & ad hoc pertinet fides, ſi pro fidelitate ſumatur, ſed ſi ſumatur pro fide, qua creditur in Deum, ſic per hanc ordinatur homo ad id quod eſt ſupra ſe : vt ſcilicet homo intellectum ſuum Deo ſubiiciat, & per conſequens omnia quæ ipſius ſunt.

¶Sed ad id quod infrà eſt, benè diſponitur homo. Primò quidem quantum ad exteriores actiones per modeſtiã: quæ in omnibus dictis & factis modum obſeruat. Quantum ad interiores concupiſcentias per continentiam & caſtitatem, ſiue hæc duo diſtinguantur per hoc, quod caſtitas refrænat hominem ab illicitis, continentia verò à licitis, ſiue per hoc quòd continens patitur concupiſcentias, ſed non deducitur, caſtus autem neque patitur, neque deducitur.

Universidad de Deusto Biblioteca

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sanctificatio fit per omnes virtutes, per quas etiam peccata tolluntur. vnde fructus ibi singulariter nominatur propter virtutem generis: quod in multas species diuiditur, secundum quas dicuntur multi fructus.

¶Ad secundum dicendum, quòd fructus centesimus, sexagesimus & trigesimus nõ diuersificantur secundum diuersas species virtuosorum actuum, sed secundũ diuersos perfectionis gradus etiã vnius virtutis, sicut continentia cõiugalis dicitur significari per fructum trigesimum, continentia vidualis per sexagesimũ: virginalis autem per centesimũ. Et aliis etiam modis sancti distinguunt tres euãgelicos fructus secũdum tres gradus virtutis, & ponuntur tres gradus, quia cuiuslibet rei perfectio attẽditur secundũ principium, mediũ, & finẽ.

¶Ad tertium dicendum, quòd hoc ipsum, quod est in tristitiis non perturbari, rationem delectabilis habet: & fides etiam si accipiatur prout est fundamentum, habet quandam rationem vltimi & delectabilis, secundum quod continet certitudinem. Vnde glo. exponit, fides, id est, de inuisibilibus certitudo.

¶Ad quartum dicendum, quòd sicut Aug. dicit super epistolam ad Gal.* Apostolus non hoc ita suscepit, vt doceret quot sunt vel opera carnis, vel fructus spiritus, sed vt ostenderet in quo genere illa vitanda, illa verò sectanda sint. Vnde potuissent vel plures vel etiã pauciores fructus enumerari, & tamen omnes donorum & virtutum actus possunt secundum quandam conuenientiam ad hæc reduci: secundum quod omnes virtutes & dona necesse est, quòd ordinent mentem aliquo prædictorum modorum. vnde & actus sapientiæ & quorumcunque donorum ordinantium ad bonum reducuntur ad charitatem, gaudium, & pacem. Ideo tamen potius hæc, quàm alia enumerauit: quia hic enumerata magis important vel fruitionem bonorum, vel sedationem malorum: quod videtur ad rationem fructus pertinere.

In expositione ca. 5. ad Galat. tom. 4.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum fructus Spiritus sancti contrarientur operibus carnis.

Galat. 5. lect. 6. fi.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quòd fructus nõ cõtrarientur operibus carnis, quæ Apostolus enumerat: contraria enim sunt in eodẽ genere, sed opera carnis non dicuntur fructus. Ergo fructus spiritus eis non contrariantur.

2 ¶Præterea, Vnum vni est contrarium. sed plura enumerat Apostolus opera carnis, quàm fructus spiritus. Ergo fructus spiritus & opera carnis non contrariantur.

3 ¶Præterea, Inter fructus spiritus primo ponuntur charitas, gaudiũ, & pax: quibus correspõdent ea, quæ primò enumerantur inter opera carnis, quę sunt fornicatio, immũditia, & impudicitia. Ergo fructus spiritus non contrariãtur operibus carnis.

¶SED CONTRA est, ꝙ Apostolus dicit ibidem, quòd caro concupiscit aduersus spiritũ, & spiritus aduersus carnem.

¶RESPONDEO dicendum, quòd opera carnis & fructus spiritus possunt accipi dupliciter. Vno modo secundum communem rationẽ: & hoc modo in cõmuni fructus Spiritus sancti contrariantur operibus carnis: spiritus enim sanctus mouet humanã mentem ad id quod est secundũ rationem, vel potius ad id quod est supra rationem: appetitus autem carnis, qui est appetitus sensitiuus, trahit ad bona sensibilia, quæ sunt infra hominem, vnde sicut motus sursum & motus deorsum contrariantur in naturalibus, ita in operibus humanis contrariantur opera carnis fructibus spiritus. Alio modo possunt cõsiderari secundum proprias rationes singulorum fructuum enumeratorum, & operum carnis, & sic nõ oportet, quòd singula singulis contra ponantur: quia sicut dictum est*, Apostolus non intendit enumerare omnia opera spiritualia, nec omnia opera carnalia. Sed tamen secundum quandã adaptationem Aug. super epistolam ad Galat.* contra ponit singulis operibus carnis singulos fructus: sicut fornicationi, quæ est amor explendæ libidinis à legitimo connubio solutus, opponitur charitas, per quam anima coniungitur Deo, in qua etiam est vera castitas, immunditiæ autem sunt omnes perturbationes de illa fornicatione cõceptæ: quibus gaudium tranquillitatis opponitur. Idolorum autem seruitus per quã bellum est gestũ aduersus Euangelium Dei, opponitur paci: contra veneficia autem, inimicitias & contentiones, animositates, æmulationes, & dissentiones, opponuntur longanimitas ad sustinendum mala hominum, inter quos viuimus & ad curandum benignitas, & ad ignoscendum bonitas: hæresibus autem opponitur fides, inuidiæ mansuetudo, ebrietatibus & comessationibus continentia.

Art. præce.

Loco citato ar. præce. ad 4.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd id quod procedit ab arbore contra naturam arboris, non dicitur esse fructus eius; sed magis corruptio quædam. Et quia virtutum opera sunt connaturalia rationi, opera verò vitiorum sunt contra rationem, ideo opera virtutum fructus dicuntur, non autem opera vitiorum.

¶Ad secundum dicendum, ꝙ bonum cõtingit vno modo: malum verò, omnifariam, vt Dion. dicit 4. cap. de diui. no.* vnde & vni virtuti plura vitia opponuntur: & propter hoc non est mirum si plura ponuntur opera carnis, quàm fructus spiritus. *Par. 4.*

¶Ad tertium patet solutio ex dictis*. *In corp. ar.*

QVAESTIO SEPTVAGESIMA-prima, De vitiis, & peccatis secundum se, in sex articulos diuisa.

CONSEQVENTER considerandum est de vitiis & peccatis.

¶Circa quæ sex consideranda occurrunt. Primò quidem, de ipsis vitiis & peccatis secundum se. Secundò, de distinctione eorum. Tertiò, de comparatione eorum adinuicem. Quartò, de subiecto peccati. Quintò, de causa eius. Sextò, de effectu ipsius.

¶Circa primum quæruntur sex. ¶Primò, vtrum vitium contrarietur virtuti. ¶Secundò, vtrum vitium sit contra naturam.

¶Tertiò, quid sit peius, vtrum vitium, vel actus vitiosus.

¶Quartò, vtrum actus vitiosus possit esse simul cum virtute.

¶Quintò, vtrum in omni peccato sit aliquis actus.

¶Sextò, de distinctione peccati, quam Aug. ponit 22. contra Faustum, Peccatum est dictum, vel factum, vel concupitum cõtra legem æternam.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum vitium contrarietur virtuti.

Suprà q. 68. ar. 1. ad 2. & virt. q. 14. ar. 6. ad secundũ & vert. q. … ar. 1. ad 1. & quinto & q. 2. artic. 13. co.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd vitium non contrarietur virtuti. Vni enim vnum est contrarium: vt probatur in 10. Metaph.* sed virtuti contrariantur peccatum & malitia. non ergo contrariatur ei vitium: quia vitium dicitur etiam si sit indebita dispositio membrorum corporalium, vel quarumcunque rerum.

2 ¶Præterea, Virtus nominat quandam perfectionem potentiæ: sed vitium nihil nominat ad potentiam pertinens. Ergo vitium* non contrariatur virtuti.

3 ¶Præterea, Tullius dicit in 4. de Tusc. quæstionibus*, quòd virtus est quædam sanitas animæ: sanitati autem opponitur ægritudo, vel morbus magis quam vitium. ergo virtuti non contrariatur vitium. *Tex. 17. Lib. 4. in fol. 6. lib.*

¶SED CONTRA est, quod dicit Aug. in lib. De perfectione iustitiæ*, quòd vitiũ est qualitas, secundum quam malus est animus: virtus autem est qualitas, quæ facit bonum habentem, vt ex supradictis patet*. Ergo vitium contrariatur virtuti. *Circa fin. 4. rationis, natiuitatem 7. q. 55. art. 3. & 4.*

¶RESPONDEO dicendũ, quòd circa virtutẽ duo possumus cõsiderare, scilicet ipsam essentiã virtutis: & id ad quod est virtus. In essentia quidem virtutis aliquid considerari potest directè: & aliquid ex consequenti. Directè quidẽ virtus importat dispositionem quandam alicuius conuenienter se habentis secundum modum suæ naturæ. Vnde Philoso. dicit in 7. Physi.* quòd virtus est dispositio perfecti ad optimũ: dico autẽ perfecti, quod est dispositũ secundum naturam. Ex cõsequenti autem sequitur, quòd virtus sit bonitas quædam, in hoc enim consistit vniuscuiusque rei bonitas, quod conuenienter se habet secundum modum suæ naturæ. Id autẽ ad quod virtus ordinatur, est bonum: vt ex supradictis patet*. Secundũ hoc igitur tria inueniuntur opponi virtuti. quorum vnum est peccatum: quod opponitur sibi ex parte eius ad quod virtus ordinatur; nam peccatum propriè nominat actum inordinatum, sicut actus virtutis est actus ordinatus & debitus, secundum autem quod ad rationem virtutis consequitur, quòd sit bonitas quædam, opponitur virtuti in malitia: sed secundum id quod directè est de ratione virtutis, opponitur virtuti vitium: vitium enim vniuscuiusque rei esse videtur, quòd nõ sit disposita secundum quod conuenit suæ naturæ. Vnde August. dicit in 3. de li. arbi*. Quod perfectioni naturæ deesse perspexeris, id voca vitium.

Lib. 7. tex. 17. tom. 2. *q. 56. art. 3.* *C. 14. to. 1.*

¶Super Quæstionem septuagesimam primam.

IN tit. q. 71. & articulorum aduerte Nouitie, quòd licet tractando de virtutibus nõ fuerit distinctum de virtutis habitu & actu eius in vocabulis, quia caremus illis nominibus, tamen in hoc tractatu habemus nomina: & vitij quidẽ nomine habitum vitij significamus. Peccati autẽ nomine actum ipsum vitij, propter quod Author vtrunque proponit in principio quæstionis, & in articulis distinctè quærit de eis. Attentus ergo esto quãdo de vitio, & quãdo de peccato est sermo.

¶Super Quæstionis septuagesimæprimæ Articulum primum.

IN primo arti. memor esto doctrinæ posterioristicæ de per se, & per se secũdo, etiam essentialiter, & videre poteris quòd sicut homini conuenit primo rationale, & cõsequenter animal, ita virtuti sua differentia constitutiua, & cõsequenter commune prædicatum essentiale, scilicet esse bonitatem. Manda quoque memoriæ oppositionem & distinctionẽ horũ trium, vitij, peccati, & malitiæ, vt possis intelligere sequentia.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd illa tria non contrariantur virtuti secundum idem, sed peccatum quidem contrariatur secundum quod virtus est operatiua boni: malitia autem secundum quòd est bonitas quædam: vltima autem propriè secundum quod est virtus.

¶Ad secundum dicendum, quòd virtus nõ solum importat perfectionem potentiæ, quæ est principium agendi: sed etiam importat debitam dispositionem eius, cuius est virtus, & hoc ideo, quia vnumquodque operatur secundum quod actu est: requiritur ergo, quòd aliquid sit in se benè dispositũ, quod debet esse boni operatiuũ & secundum hoc virtuti vitiũ opponitur.

Lib. 4. non multu remote ante med. lib. *Li. 4. Tusc. quæst.*

¶Ad tertium dicẽdum, quòd sicut Tullius dicit in 4. de Tusculanis quæst*. morbi & ægrotationes partes sunt vitiositatis: in corporibus enim morbum appellat totius corporis corruptionem: puta febrem, vel aliquid huiusmodi: ægrotationem verò morbum cum imbecillitate, vitium autem cum partes corporis inter se dissident. Et quamuis in corpore quandoque sit morbus sine ægrotatione: puta cum aliquis est interius malè dispositus, non tamen exterius præpeditur à solitis operationibus. In animo tamen, vt ipse dicit*, hæc duo non possunt nisi cogitatione secerni. Necesse est enim, quòd quandocunque aliquis interius est male dispositus habens inordinatum affectum, quòd ex hoc imbecillis reddatur ad debitas operationes exercendas: quia vnaquæque arbor ex suo fructu cognoscitur, id est, homo ex opere: vt dicitur Matth. 12. sed vitium animi (vt Tullius ibidem dicit*) est habitus, aut affectio animi in tota vita inconstans, & à seipsa dissentiens, quod quidem inuenitur etiam absque morbo vel ægrotatione: vtpote cum aliquis ex infirmitate vel ex passione peccat. Vnde in plus se habet vitium, quàm ægrotatio vel morbus: sicut etiam virtus in plus se habet, quàm sanitas. nam sanitas etiam quædam virtus ponitur in 7. Physi*. & ideo virtuti conuenientius opponitur vitium, quàm ægrotatio vel morbus.

Eodem lib. non remote ante medium. *Tex. 17. 20. 2.*

ARTICVLVS II.

¶Vtrum vitium sit contra naturam.

1. 2. q. 154. artic. 12. Et 4. disti. 41. artic. 3. q. 1. ad 1. Et mal. q. 14. arti. 2. ad 8. & q. 15. artic. 1. ad 7. Et Ro. 6. lec. 8. col. 1. fin. & Gal. 5. lec. 6. col. 2. Princip. & cor. 3.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd vitium nõ sit contra naturam. Vitium enim contrariatur virtuti: vt dictum est*. sed virtutes non sunt in nobis à natura: sed causantur in nobis per infusionem, & assuetudinem, vt dictum est*. Ergo vitia non sunt contra naturam.

2 ¶Præterea, Ea quæ sunt contra naturã, nõ possunt assuefieri. sicut lapis nunquã assuescit ferri sursum, vt dicitur 2. Ethi*. sed aliqui assuefiunt ad vitia. Ergo vitia non sunt contra naturam.

3 ¶Præterea, Nihil quod est contra naturam, inuenitur in habentibus illam naturam, vt in pluribus: sed vitia inueniuntur in hominibus vt in pluribus: quia, sicut dicitur Matt. 7. Lata est via, quæ ducit ad perditionem, & multi vadunt per eam. ergo vitium non est contra naturam.

4 ¶Præterea, Peccatũ cõparatur ad vitiũ sicut actus ad habitũ, vt ex supradictis patet*: sed peccatũ diffinitur esse dictũ vel factum vel concupitum contra legẽ Dei: vt patet per Aug. 22. cõtra Faustum*. Lex autem Dei est supra naturam. Magis ergo dicendũ est, quòd vitiũ sit cõtra legẽ, quàm sit cõtra naturam. *Art. 1.* *Q. 63. ar. 2. & 3.*

¶SED CONTRA est quod August. dicit in 3. de lib. arbi*. Omne vitium eo ipso quòd vitium est, contra naturã est. *In princ.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum est*, vitium virtuti contrariatur: virtus autem vniuscuiusque rei consistit in hoc, quòd sit bene disposita secundum conuenientiam suæ naturæ: vt suprà dictum est*: vnde oportet quòd in qualibet re vitium dicatur ex hoc, quòd est dispositũ contra id quod conuenit suæ naturæ: vnde & de hoc vnaquæque res vituperatur, à vitio autem nomen vituperationis detractum creditur: vt August. dicit in 3. De libe. arb*. *Art. 1. ca. 17. cap. 13.* *Art. præce.* *Art. 1.* *Cap. 13. & 14.*

¶Sed considerandum est, quòd natura vniuscuiusque rei potissimè est forma, secundum quam res speciem sortitur: homo autem in specie constituitur per animam rationalem. & ideo id quod est contra ordinem rationis, propriè est contra naturam hominis, inquantum est homo: quod autẽ est secundum rationem, est secundum naturam hominis inquantum est homo. bonum autem hominis est secundum rationem esse, & malum hominis est præter rationem esse: vt Dion. dicit 4. ca. de diu. no. vnde virtus humana quæ hominem facit bonum, & opus ipsius bonum reddit, intantum est secundum naturam hominis, inquantum conuenit rationi. vitium autem intantum est contra naturam hominis, inquantum est contra ordinem rationis.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd virtutes & si nõ causentur à natura secundum suũ esse perfectũ: tamen inclinãt ad id quod est secundũ naturã, id est, secũdũ ordinẽ rationis. Dicit enim Tullius in Rhet. sua*, ꝙ virtus est habitus in modũ naturæ rationi cõsentaneus. & hoc modo virtus dicitur esse secũdũ naturã. & per cõtrariũ intelligitur, ꝙ vitiũ sit cõtra naturã.

¶Ad secundum dicendum, quòd Philosophus ibi loquitur de his quæ sunt cõtra naturam, secundum quod esse cõtra naturam opponitur ei quod est esse à natura: non autem secundum quod est contra naturam opponitur ei quod est esse secundum naturam, eo modo quo virtutes dicuntur esse secundum naturam: inquantũ inclinant ad id quod naturæ conuenit.

¶Ad tertium dicendum, quòd in homine est duplex natura, scilicet rationalis, & sensitiua. Et quia per operationem sensus homo peruenit ad actus rationis, ideo plures sequuntur d inclinationes naturæ sensitiuæ, quã ordinem rationis: plures enim sunt qui assequuntur principiũ rei, quàm qui ad cõsummationẽ perueniunt: ex hoc autẽ vitia & peccata in hominibus proueniunt, quòd sequuntur inclinationem naturæ sensitiuæ contra ordinem rationis.

¶Ad quartum dicendũ, quòd quicquid est contra rationẽ artificiati, est etiam cõtra naturã artis, quia artificiatũ producitur: lex autẽ æterna cõparatur ad ordinem rationis humanæ, sicut ars ad artificiatum. vnde eiusdẽ rationis est, quòd vitiũ & peccatum sit cõtra ordinem rationis humanę, & ꝙ sit cõtra legẽ æternã. Vnde Aug. dicit 3. de lib. arb*. quòd à Deo habent omnes naturæ, ꝙ naturæ sũt: & intãtũ sunt vitiosæ in quãtũ ab ei⁹, qua factę sũt, arte discedũt.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum vitiũ sit peius quã actus vitiosus.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd vitium, id est habitus malus, sit peius quã peccatum, id est, actus malus. Sicut enim bonum, quod est diuturnius, est melius: ita malum quod est diuturnius, est peius: sed habitus vitiosus est diuturnior, quàm actus vitiosi, qui statim transeunt. Ergo habitus vitiosus est peior, quàm actus vitiosus.

2 ¶Præterea, Plura mala sunt magis fugienda, quã vnum malum: sed habitus malus virtualiter est causa multorum malorum actuum. Ergo habitus vitiosus est peior quàm actus vitiosus.

3 ¶Præterea, Causa est potior quàm effectus: sed habitus perficit actum tam in bonitate, quã in malitia. Ergo habitus est potior actu, & in bonitate & in malitia.

¶SED CONTRA, Pro actu vitioso aliquis iuste punitur: nõ autẽ pro habitu vitioso, si non procedat ad actũ. Ergo actus vitiosus est peior q̃ habitus vitiosus.

¶RESPONDEO dicẽdum, quòd habitus medio modo se habet inter potẽtiam & actũ. Manifestum est autem quòd actus in bono & malo præeminet potentiæ, vt dicitur in 9. Metaph*. Melius est enim bene agere, quã posse bene agere: & similiter vituperabilius est malè agere, quã posse malè agere. vnde etiã sequitur, quòd habitus in bonitate & in malitia mediũ gradũ obtineat inter potentiã & actũ: vt s. sicut habitus bonus vel malus præeminet in bonitate vel malitia potentiæ, ita etiã subdatur actui. quod etiã ex hoc apparet, quòd habitus non dicitur bonus vel malus, nisi ex hoc, quòd inclinat ad actum bonum vel malum. Vnde propter bonitatẽ vel malitiã actus dicitur habitus bonus vel malus. & sic potior est d actus in

¶Super Quæstionis septuagesimæprimæ Articulum secundum.

Li. 2. de inuen. pag. 4. ante finem.

IN articulo secundo eiusdem septuagesimæprimæ quæstionis in responsione ad tertiũ aduerte, quòd argumẽtum est arduum, & flebilem ingerẽs difficultatem de ea, quam experimur in nostra specie, singulari miseria. Admirandũ quippe est, quòd quum omnibus speciebus, quas videmus tam infrà quàm supra hominem, statutum sit bonum, vt in pluribus: sola humana natura in hac iacet miseria, vt malum habeat vt pluribus & bonum vt paucioribus, & est sermo de malo contra naturam, & bono secundum naturam. Et Author ex Aristo. soluit, dicens, quòd causa huius exorbitantiæ est dualitas naturarum subordinatarum in homine: quarum vna contrariatur alteri. Ex hoc nãque quòd in homine est ratio & sensus: & caro concupiscit aduersus spiritũ: & à bono sensu inchoamus adiuncto illo alio principio: sed plures sunt inchoantes, quàm cõsummãtes, manifestè sequitur, quòd plures sequũtur bona secundum naturam sensitiuam, quàm præuenientes ad sequẽdum bonum secũdum naturã rationalem. Ex hoc autem aliquis malum contra naturam rationalẽ incurrit: quia in sensitiuæ naturæ bonis quiescit. Est etiam & alia ex eadem radice ratio: quia scilicet naturæ sensitiuæ bona sunt quo ad nos magis connaturalia, vtpote ab ineunte ætate in vsu: & magis nota: vtpote euidẽti experientia sensuum: & magis mouentia, & ratione promptæ delectationis & ratione imminentis oppositi contristantis in promptu: rationis autem bonum post ætatem percipitur: & parum cognoscitur, & parum mouet tam ipsum quàm oppositum malum, tam culpæ quàm pœnæ, vt experimur. Ostendit autem hæc humanæ naturæ infelicitas ipsam nõ esse eiusdem naturæ cum aliis, quas vidimus: sed altiorem ingredi rerum ordinem: parum tamen de illo participando.

D. 295. & 839. *Cap. 15.* *Suprà art. 1. corp. Et mal. q. 2. art. 2. ad 9. & artic. 5. ad 8.* *Tex. 19. 20. 3.*

¶Super Quæstionis septuagesimæprimæ Articulum tertium.

IN articulo tertio, in responsione ad primum nota quid per se, & quid per accidens in habitu & actu iuxta doctrinã in corpore articuli: vt scias discernere, quũ de nobilitate habit⁹ et act⁹ est disceptatio, *D. 525. 60.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

propter quod responsio ad tertium, & si solum loquatur comparando actũ & habitum in nobilitate & malitia: non tamẽ negatum inde pures actum esse simpliciter nobiliorem habitu. Ex ratione enim allata in corpore & explanata ad primum, patet, quòd actus simpliciter est nobilior & melior habitu, sicut actus simpliciter actu permixto potentiæ & finis eo, quod est ad finem simpliciter, secũdum quid autem inquantum permaneret in subiecto: & habet in se virtualiter actũ, vt causa efficiẽs, non incõuenit excellere: non enim propriè causa est vniuoca, vt Sortes Platonis, sed potius sicut semen: quod est secũdaria causa infrà vniuocã: ad eãdem enim speciem spectat semen & effectus & habitus & actus: sed effectus & actus perfectiores sunt res talibus instrumentalibus causis, quàm suis effectibus.

In cor. art.

¶ *Super Quæstionis septuagesimæ primæ Articulum quartum.*

IN art. 4. in responsione ad 2. aduertendum, quòd argumento consistente in hoc, quòd si virtus non est compossibilis minori malo, puta vitio: ergo nec maiori, puta actui, &c. respondet Author, quòd imo compossibilitas non consurgit ex maiori vel minori bonitate vel malitia, sed ex directa oppositione: magis autem opponitur vitium virtuti quã peccatũ: & ideo, &c.

Supra q. 63. artic. 2 ad 2. & infra q. 73. artic. 1. ad 2. & q. 77 artic. 2. ad 3. Et 2. 2. q. 24. art. 12. & mal q. 2. artic. 9. ad 13. Et veri. q. 1 art. 1. ad 5 Arti. 1. huius quæst. Tex. 82. 10. 5.

Bonitate vel malitia, quàm habitus: quia propter quod vnumquodque tale, & illud magis est.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd nihil prohibet, aliquid esse simpliciter altero potius, quod tamen secundum quid ab eo deficit: simpliciter enim potius iudicatur quod præeminet, quantum ad id quod per se cõsideratur in vtroque: secundum quid autem quod præeminet secundũ id quod per accidens se habet ad vtrunque: ostensum est autem* ex ipsa ratione actus & habitus: quod actus est potior in bonitate & malitia quàm habitus: quòd autem habitus sit diuturnior quàm actus, accidit ex eo, quòd vtrunque inuenitur in tali natura, quæ non potest semper agere, & cuius actio est in motu transeunte. vnde simpliciter actus est potior tam in bonitate, quàm in malitia, sed habitus est potior secundum quid.

¶ Ad secundum dicendum, quòd habitus non est simpliciter plures actus: sed secũdũ quid, id est, virtute: vnde ex hoc nõ potest cõcludi quòd habitus sit simpliciter potior in bonitate vel malitia, q̃ actus.

¶ Ad tertium dicendum, quòd habitus est causa actus in genere causæ efficientis: sed actus est causa habitus in genere causæ finalis, secundum quam consideratur ratio boni & mali. & ideo in bonitate & malitia actus præeminet habitui.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrũ peccatũ simul possit esse cũ virtute.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd actus vitiosus, sicut peccatum, non possit simul esse cum virtute. Contraria enim non possunt esse simul in eodem. Sed peccatũ quodãmodo contrariatur virtuti: vt dictum est*. Ergo peccatum nõ potest simul esse cũ virtute.

2 ¶ Præterea, Peccatum est peius quam vitiũ, id est actus malus quã habitus malus: sed vitium non potest simul esse in eodem cum virtute. Ergo neque peccatum.

3 ¶ Præterea, Sicut peccatum accidit in rebus volũtariis, ita in rebus naturalibus: vt dicitur in 2. Phy*. sed nunquã in rebus naturalibus accidit peccatũ, nisi per aliquã corruptionẽ virtutis naturalis: sicut monstra accidunt, corrupto aliquo principio in semine: vt dicitur in 2. Phy*. Ergo etiã in rebus volũtariis nõ accidit peccatũ nisi corrupta aliqua virtute animæ: & sic peccatum & virtus non possunt esse in eodem.

Eodem lib. & tex. nũc dicto.

2. Ethic. c. 1. in fin. & 2 & 2. q. 53. art. 3.

¶ SED CONTRA est quod Philos. dicit in 2. Ethic*. q̃ per cõtraria virtus generatur & corrumpitur: sed vnus actus virtuosus nõ causat virtutẽ: vt suprà habitũ est*. Ergo neq; vnus actus peccati tollit virtutẽ. Possunt ergo simul in eodem esse.

¶ RESPONDEO dicendũ, quòd peccatũ cõparatur ad virtutem sicut actus malus ad habitum bonum, aliter autem se habet habitus in anima, & forma in re naturali: forma enim naturalis ex necessitate producit operationẽ sibi cõuenientẽ. vnde nõ potest esse simul cũ forma naturali actus formæ contrariæ, sicut non potest esse cũ calore actus infrigidationis: neque simul cũ leuitate motus descẽsionis, nisi fortè ex violẽtia exterioris mouẽtis: sed habitus in anima nõ ex necessitate producit suã operationẽ, sed homo vtitur eo, cũ voluerit: vnde simul habitu in homine existẽte, potest nõ vti habitu, aut agere cõtrariũ actũ: & sic potest habẽs virtutẽ procedere ad actũ peccatii: actus verò peccati si cõparetur ad ipsam virtutem, prout est habitus quidã nõ potest ipsam corrũpere, si sit vnus tamen: sicut enim nõ generatur habitus per vnũ actũ: ita nec per vnũ actũ corrũpitur: vt suprà dictũ est*. Sed si cõparetur actus peccati ad causam virtutũ, sic possibile est, quòd per vnum actũ peccati aliquæ virtutes corrumpantur: quodlibet enim peccatum mortale contrariatur charitati, quæ est radix omnium virtutum infusarum, inquantũ sunt virtutes, & ideo per vnum actũ peccati mortalis excluſa charitate, excluduntur per consequens omnes virtutes infusæ, inquantum sunt virtutes: & hoc dico propter fidem & spem, quarum habitus remanent informes post peccatum mortale: & sic non sunt virtutes, sed peccatum veniale, quod non contrariatur charitati, nec exclũdit ipsam: per consequens etiam non excludit alias virtutes. virtutes verò acquisitæ non tollunturper vnum actum cuiuscunque peccati. Sic igitur peccatum mortale non potest simul esse cum virtutibus infusis, potest tamen simul esse cum virtutibus acquisitis: peccatum verò veniale potest simul esse & cum virtutibus infusis, & cum acquisitis.

q. 63. ar. 2. ad 2.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd peccatum non cõtrariatur virtuti secundum se, sed secundum suum actum: & ideo peccatum non potest simul esse cum actu virtutis: potest tamen simul esse cum habitu.

¶ Ad secundum dicendum, quòd vitium directè contrariatur virtuti, sicut & peccatum actui virtuoso, & ideo vitium excludit virtutem, sicut peccatum excludit actum virtutis.

¶ Ad tertium dicendum quòd virtutes naturales agunt ex necessitate, & ideo integra existente virtute nunquam peccatum potest in actu inueniri: sed virtutes animæ non producunt actus ex necessitate. vnde non est similis ratio.

ARTICVLVS V.

¶ Vtrum in quolibet peccato sit aliquis actus.

2. 2. q. 154. art 2. ad 2. & q. 79. art. 3. Et 1. dist. 35. art. 3. & dist. 40. q. 2. art. 2. ad 4. & pp. q. 4. art. 6. ad 9 & q. 11. art. 1. ad 6. Et mal. quæst. 8. art. 1. Lib. 3. ca. 8. de veritate li. ca. 14.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd in quolibet peccato sit aliquis actus. Sicut enim meritum comparatur ad virtutem, ita peccatum ad vitium comparatur: sed meritum non potest esse absque aliquo actu. Ergo nec peccatum potest esse absque alio actu.

2 ¶ Præterea, Augustinus dicit in lib. de lib. arb*. quòd omne peccatum adeo est voluntarium: quod si non sit voluntarium, non est peccatum: sed non potest esse aliquid voluntarium nisi per actum voluntatis. Ergo omne peccatum habet aliquem actum.

3 ¶ Præterea, Si peccatum esset absque aliquo actu sequeretur quòd ex hoc ipso, quòd aliquis cessat ab actu debito, peccaret: sed continuè aliquis cessat ab actu debito: ille scilicet qui nunquam actum debitum operatur. ergo sequeretur, quòd continuè peccaret: quod est falsum. Non ergo est aliquod peccatum absque actu.

¶ SED CONTRA est, quod dicitur Iac. 4. Scienti bonum facere, & non facienti, peccãtum est illi: sed nõ facere non importat aliquem actum. Ergo peccatũ potest esse absque actu.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd quæstio ista principaliter mouetur propter peccatum omissionis: de quo aliqui diuersimodè opinantur. Quidam enim dicunt quòd in omni peccato omissionis est aliquis actus, vel interior vel exterior. Interior quidem sicut cum aliquis vult non ire ad ecclesiam, quando ire tenetur. Exterior autem, sicut cum aliquis illa hora, qua ad ecclesiam ire tenetur, vel etiam ante, occupat se talibus quibus ab eundo ad ecclesiam impeditur. Et hoc quodammodo videtur in primum redire: qui enim vult aliquid, cum quo aliud simul esse non potest, ex consequenti vult illo carere: nisi fortè non perpendat, quòd per hoc quod vult facere impeditur ab eo quod facere tenetur: in quo casu posset per negligentiam culpabilis iudicari. Alij verò dicunt, quòd in peccato omissionis non requiritur aliquis actus. ipsum enim non facere, quod quis facere tenetur, peccatum est.

¶ Vtraque autem opinio secundum aliquid veritatem habet. Si enim intelligatur in peccato omissionis illud solum, quod per se pertinet ad rationem peccati, sic quandoque omissionis peccatum est cum actu interiori: vt cum aliquis vult non ire ad ecclesiam. Quandoque verò absque omni actu interiori vel exteriori, sicut cum aliquis hora, qua tenetur ire ad ecclesiam, nihil cogitat de eundo vel non eundo ad ecclesiam. Si verò in peccato omissionis intelligantur etiam causæ vel occasiones omittendi, sic necesse est in peccato omissionis aliquem actum esse: non enim est peccatum omissionis, nisi cum aliquis prætermittit, quod potest facere & non facere. quòd autem aliquis declinet ad non faciendum illud quod potest facere & non facere, non est nisi ex aliqua causa vel occasione coniuncta vel præcedente: & si quidem causa illa non sit in potestate hominis, omissio non habet rationem peccati, sicut cum aliquis propter infirmitatem prætermittit ad ecclesiam ire. Si verò causa vel occasio omittendi subiaceat voluntati, omissio habet rationem peccati: & tunc semper oportet, quòd ista causa, inquantum est voluntaria, habeat aliquem actum ad minus interiorem voluntatis, qui quidem actus quandoque directè fertur in ipsam omissionem: puta cum aliquis vult non ire ad ecclesiam, vitans laborem, & tunc talis actus per se pertinet ad omissionẽ: volũtas enim cuiuscũque peccati per se pertinet ad peccatũ illud: eo quòd volũtariũ est de ratione peccati. Quãdoque autẽ actus volũtatis directè fertur in aliud, per q̃ homo impeditur ab actu debito, siue illud in q̃ fertur volũtas sit cõiũctum

¶ *Super Quæstionis septuagesimæ primæ Articulum sextum.*

IN art. 6. dubium occurrit ex Greg. de Arimino, in 2. sen. d. 34. volente, quòd peccatum propriè, quo quis dicitur formaliter peccans, non est actus, nec est aliquid incomplexè significabile, & hoc probatur dupliciter. Primò, quia peccatum cõsistit in hoc, quòd aliquis agit cõtra rectam rationem: sed hoc non est nisi cõplexè significabile, ergo. Et quia in præceptis affirmatiuis & negatiuis prohibẽtur peccata, & affirmãtur eorũ opposita, vt patet: sed in his sola cõplexe enũtiabilia iubẽtur aut prohibẽtur: quia quum præcipitur, Non mœchaberis, nec vir, nec mulier, nec actus prohibetur, sed facere actũ cõmixtionis: quod sola oratione est enuntiabile formaliter, vel æquiualenter. Sed hæc Gregorij phãtasia à Diuo Thoma post Aug. & Aristotelem excluditur, dicẽte hic, quòd peccatũ nil aliud est quã actus humanus malus: cõstat nanque quòd actus human* malus est quid incõplexe significabile: significatur nanque infinitis nominibus incõplexis, vt fornicationis, blasphemiæ, & aliis huiusmodi nominibus. Peccatum nanque, quũ voluntariũ sit in actu secundo cõsistens secundum veritatem, aut sumitur materialiter, aut formaliter, aut pro toto composito. & siquidẽ sumitur materialiter, cõstat quòd actus secundus est quicquid sit illud: & potest & nominaliter & verbaliter significari: verbaliter quidem per modum actus, nominaliter autẽ per modũ substantiæ. Si verò sumitur formaliter, cõstat quòd est priuatio. quæ eodem modo est significabilis: & similiter totũ cõpositũ, sed quòd fortè decidit, est quia nõ differnitur inter peccatũ in actu exercito & in actu signato, & peccatum in re, id est, secundum se, vt præuenit significabilitatem vtranque: in actu nanque exercito non nisi verbo significatur, in actu verò signato nomine: sed quæstio theologorum & philosophorũ de re est, vt abstrahit ab his significandi modis. Et per hæc patet responsio ad obiecta: falsum nanque vtrobique assumitur, nisi in actu exercito, quum dicitur, quod agere cõtra rationem, quod mœchari. &c. non sint incomplexe significabilia: malè quoque exponitur Augustinus in diffinitione: ista, Peccatum est dictum, factum, nisi verificetur, quòd peccatum est dictio, factio, concupiscentia, volitio contra legem Dei.

In part. 4.

Cæ. 5. to. 5.

¶ In eodem art. pro quanto hic tractatur quid est peccatum in moralibus, dicitur quòd est actus voluntarius malus: scito vir docte, quòd, vt ex supradictis in q. 18. habes, malũ æquiuocè dicitur de malo absolutè & de malo morali: quoniam malum absolutè & formaliter est nullius naturæ, sed priuatio est nihil: malum autem morale est multarum naturarum, sicut color & alia genera: vitium enim intemperantiæ formaliter est vna species in rerum natura: & similiter actus intemperantiæ formaliter est operatio in certa specie positiua: idem enim iudicium est de intemperantia habituali & actuali, quo ad hoc. & quoniam illa vitium, hæc peccatum est: ideo caue in tractatu de vitiis & peccatis ne erres in principio, putans vitium & peccatum habere tantum rationem mali ratione priuationis. Oportet nanque dicere, quòd peccatum est actus malus dupliciter, scilicet contrariè & priuatiuè: intẽperantia enim est actus malus contrariè, pro quanto est actus habens contrarium obiectũ formale obiecto temperantiæ. Est verò actus malus priuatiuè, pro quãto est actus priuatus rectitudine, quã deberet habere. Est autẽ inter has duas mali rationes tanta differẽtia, quòd prima, vt dictũ fuit, est res quædam positiua, & à Deo, &c. quòd secunda est, priuatio est nihil, & non à Deo. Prima quoque est prior naturaliter secunda: & est fundamentum eius, quòd omne peccatum est actus contrarius alicui virtuti: & ad huiusmodi contrietatem sequitur priuatio debitæ rectitudinis. Prima rursus spectat ad conuersionem: secunda autem ad auersionem inuentam in peccato vtroque, & vocatur inordinatio: sed prima contrariè, secunda priuatiuè, quamuis vsitato vocabulo quum de peccato est disputatio, inordinatio, deformitas, malitia ratio mali, & si quid est huiusmodi, priuatiue sumantur in litera. ergo quum dicitur, quòd peccatum est actus humanus malus, intellige quòd malus & inordinatus vtroque modo: vtranque enim inordinationem habet actus ex incommensuratione ad suam regulã. nam inordinationem contrariè habet ex obiecto, quod est aliquid appetitũ dissonans regulæ. Et ex hoc comitatur inordinatio priuatiuè: quia ex hoc actus priuatur rectitudine regulæ, quia deberet informari. Et hoc bene nota, & fige menti, si vis authorem intelligere, & si vis contradictores conuincere, naturas vitiorum oppone, & cũ oportebit fateri vitia esse vere contrarias naturas positiuas virtutibus in genere qualitatis, contraria sint formaliter contraria, cogentur idem dicere de actibus eorum formaliter: ex quibus generantur, & quos eliciunt.

ARTICVLVS VI.

¶ Vtrum conuenienter diffiniatur peccatum, esse dictum vel factum, vel concupitum contra legem æternam.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter diffiniatur peccatum cum dicitur, Peccatum est dictũ vel factũ vel concupitum cõtra legẽ æternam. Dictum enim vel factũ vel concupitum importat aliquem actum: sed non omne peccatum importat aliquem actum, vt dictum est*. Ergo hæc diffinitio nõ includit omne peccatum.

2 ¶ Præterea, Aug. dicit in lib. de duabus animabus*, Peccatum est voluntas retinendi vel consequendi quod iustitia vetat: sed voluntas sub concupiscentia conprehenditur, secundum quod concupiscentia largo modo sumitur pro omni appetitu. ergo sufficisset dicere, Peccatum est concupitum contra legem æternam, nec oportuit addere dictum vel factum.

3 ¶ Præterea, Peccatũ proprie cõsistere videtur in auersione à fine: nam bonũ & malũ principaliter cõsiderantur secundũ finẽ: vt ex supradictis* patet. vnde & Aug. in 1. de li. arb*. per comparationẽ ad finem diffinit peccatũ dicens, quòd peccare nihil est aliud, quã neglectis rebus æternis, tẽporalia sectari. Et in li. 8. q*. dicit quòd omnis humana peruersitas est vitiũ fruẽdis, & frui vtendis: sed in præmissa diffinitione nulla fit mentio de auersione à debito fine. Ergo insufficiẽter diffinitur peccatũ.

4 ¶ Præterea, Ex hoc dicitur aliquid esse prohibitum, quia legi contrariatur. sed non omnia peccata sunt mala, quia prohibita: sed quædam sunt prohibita, quia mala. Nõ ergo in cõmuni diffinitione peccati debuit poni quòd sit contra legẽ Dei.

5 ¶ Præterea, Peccatũ significat malũ hominis actũ, vt ex dictis patet*: sed malum hominis est cõtra rationẽ esse: vt Dion. dicit 4. c. de diu. no. ergo potius debuit dici, quòd peccatũ sit contra rationem, quàm

Infrà q. 76. art. 2. ad 12. 2. co. & ad 3. Et mal. q. 2. ar. 10. & ad 2.

Art. præce. an intelligat actum ipsum in genere naturæ, an etiam secũdum speciem moralem: sed hæc quæstio, quia de verbis & de rebus constat, non magni facienda est, verificari nanque potest de inordinatione vtraque, quòd est quasi formale in peccato, & substantia actus voluntarij in genere naturæ vt materiale. Et rursus verificari potest, quod substantia actus in genere naturæ & moris est, vt materiale & inordinatio priuatiue est vt formale, vt ex dictis clarius patet: secunda tamẽ expositio magis videtur literaliter inẽcta. De re igitur ipsa dubiũ est, quæ duarum inordinationum sit magis de ratione peccati, an inordinatio positiua, an inordinatio priuatiua, & hoc est idem, quod quærere quid est magis de ratione peccati. auersio, vel conuersio. Oportet enim hic, vbi quid est peccatũ fundamus, peccati quidditatem diligẽter inuestigare: quoniam principium omnis scientiæ est quod quid est. Et scito, quòd nõ facio difficultatẽ in peccatoũ nominibus proprijs: puta intemperantia, iniustitia, vel communi, puta culpa, peccatum, quoniam esset quæstio non de rebus absolutè, sed vt significantur sub vocabulis, & rediret quæstio de nominibus. Dico autem hoc nequis arguat ex hoc, quod sicut album puram qualitatem significat, ita malum puram malitiam, & peccatum puram priuationem. Si enim ex nominum significationibus arguimus, iniustitia actualis, contrariè sumendo ly impuram qualitatem igitur & sic oppositas habemus determinationes de genere & speciebus. quod est ridiculum afferre inter viros doctos. De ipsa ergo re quam peccatum dicimus quocunque nomine vocetur, quæstio est, & Scotus in 2. sent. distin. 35. tenet quòd inordinatio priuatiua, seu auersio est magis de ratione peccati, quia est ipsa essentialis ratio peccati, & hoc manifestat per oppositũ: quia rectitudo opposita est ipsa essentialis ratio virtutis, & deducit hanc suã positionẽ ex illo capite, secundò peccatũ est formaliter priuatio, ad quod sunt tot authoritates à Diuo Tho. nõ habeo explicitè quantum recolo oppositũ, sed distinguit ipse & tandẽ oppositũ videtur mihi esse verũ secundũ doctrinã eius, vt in 3ecq. 1. arti. clare infinuat. Distinguo igitur in primis ex ipso in Secũda secundæ q. 1. art. 3. q̃ peccatũ est in duobus generibus, sin genere mali simpliciter, & est in genere voluntarij, seu moralis mali: & in genere quidem mali simpliciter reponitur formaliter per inordinationẽ priuatiue, seu auersionem, in genere autem voluntarij seu moralis mali per suã differentiã, quã ex obiecto malo moraliter habet, reponitur. & quoniã obiectũ tale & differentiã talẽ in qua inordinatio cõtrariè cõsistit, sortitur peccatum ex intentione peccantis. vnde habet peccatum, quod sit voluntariũ. Auersionem autẽ seu inordinationem non fortitur ex intentione, sed cõsequitur: ideo peccato inquãtum voluntariũ intimius inest inordinatio cõtrariè, quàm priuatiue, & conuersio, quàm auersio, inquantum verò malum simpliciter, intimius inest inordinatio priuatiuè & auersio, quã cõuersio. Et si queras, absolutè & sine distinctione loquẽdo, quid est dicendũ, dico quòd quia peccatũ absolute loquẽdo, est in genere mali simpliciter, & est volũtarium: ideo vtrunq; absolute recte dicitur, & quòd auersio est de ratione peccati & formale in peccato. & quod cõuersio est de ratione peccati & formãs peccatũ. Ad cõparatiua autẽ quid magis absolutè dico q̃ cõuersio & ratio est dupliciter, prima quia peccatũ est magis volũtariũ q̃ malũ, quia est volũtarium secundũ se totũ, quis diuersimode, quia cõuersio principaliter, auersio secũdario. nõ est autẽ malũ secũdũ se totũ. sed secundũ partẽ tãtũ, s. priuationẽ, secũda est, quia cõuersio dat peccato verã speciẽ: auersio verò dat priuationẽ.

Art. 1. huius quæst.

speciei:

Universidad de Deusto Biblioteca

quòd peccatum sit contra legem æternam.

¶IN CONTRARIVM sufficit authoritas Augustini*.

RESPONDEO dicendum, quòd sicut ex dictis patet*, peccatū nihil aliud est quàm actus humanus malus. quòd autē aliquis actus sit humanus, habet ex hoc, quod est voluntarius: sicut ex supradictis patet*: siue sit [d] voluntarius quasi à voluntate elicitus, vt ipsum velle vel eligere: siue quasi à voluntate imperatus, vt exteriores actus vel locutionis, vel operationis. Habet autē actus humanus, quòd sit malus ex eo, quòd caret debita commensuratione: omnis autem cōmensuratio cuiuscunque rei attenditur per cōparationem ad aliquam regulam, à qua si diuertat, incommensurata erit. Regula autem voluntatis humanæ est duplex. Vna propinqua & homogenea, scilicet ipsa humana ratio. Alia vero est prima regula, scilicet lex æterna, quæ est quasi ratio Dei. Et ideo Augu*. in diffinitione peccati posuit duo: vnum, quod pertinet ad substantiam actus humani: quod est quasi materiale in peccato, cum dixit, Dictum vel factū vel cōcupitum. aliud autem quod pertinet ad rationem mali: quod est quasi formale in peccato: cum dixit, Cōtra legem æternam.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd affirmatio & negatio reducuntur ad idem genus: sicut in diuinis genitum & ingenitum ad relationem, vt August. dicit in quinto De Trinitate*. Et ideo pro eodem est accipiendum, Dictum & non dictum, factum & non factum.

¶Ad secundum dicendum, quòd prima causa peccati est in voluntate, quæ imperat omnes actus volūtarios. in quibus solū inuenitur peccatū, & ideo Aug. quādoque per solam voluntatem diffinit peccatum. sed quia etiam ipsi exteriores actus pertinent ad substantiam peccati, cum sint secundum se mali, vt dictum est*, necesse fuit, ꝙ in diffinitione peccati poneretur etiā aliquid pertinēs ad exteriores actus.

¶Ad tertium dicendum, quòd lex æterna primò & principaliter ordinat hominem ad finem, consequenter autem facit bene se habere circa ea, quæ sunt ad finem & ideo in hoc quod dicit contra legem æternam, tangit auersionem à fine, & omnes alias inordinationes.

¶Ad quartum dicendum, quòd cum dicitur, quòd nō omne peccatū ideo est malū, quia est prohibitū: intelligitur de prohibitione facta per ius positiuum. si autē referatur ad ius naturale, quod continetur primò quidem in lege æterna, secundariò verò in naturali iudicatorio rationis humanæ, tunc omne peccatū est malū, quia prohibitū: ex hoc enim ipso quòd est inordinatum, iuri naturali repugnat.

¶Ad quintum dicendum, quòd à theologis consideratur peccatum præcipuè, secundum quod est offensa contra Deum, à philosopho autem morali, secundum quod contrariatur rationi. & ideo Aug* conuenientius diffinit peccatum ex hoc, quòd est contra legem æternam, quàm ex hoc, quòd est contra rationem, præcipuè cum per legem æternam regulemur in multis, quæ excedunt rationem humanam: sicut in his, quæ sunt fidei.

Li.22. contra Faustū, & 17. to.6.
Art.1. huius quæst.
q.1. art. 1. D.c.4.
Loco in argu. sed contra citato.
Cap.3.6. 7.8. to.3.
In corp. & q. 18. & 20.
Li.1. de libe. arb. ca. 16. to.1.

speciei: intemperantia enim ex conuersione obiectum sortitur differentiam veræ speciei in genere qualitatis: ex auersione autem priuationē habet speciei temperantiæ: magis autem conuenit peccato differentia vere specifica, quàm priuatio speciei. Authoritates autem allatæ à Scoto, & ratio inducta nihil aliud probant, nisi quòd peccato, vt est in genere mali simpliciter magis insit auersio, sic enim essentialis peccati ratio in priuatione consistit: sed, vt dictum est, magis vrget ratio peccati inquātum est volūtarium, secundum quam nō est essentialis ratio peccati in priuatione, sed in contrario, ad quod sequitur priuatio illa, Dixi autem pluries malum simpliciter ad differentiā mali moralis, quod non est malum simpliciter, sed huic, vt diuo Thomæ in locis superius allegatis placet. Sicut enim frigus est in se bonum quoddam, & est malum calido: ita temperantia est in se bonum quoddam, est tamen malum rationali vitæ. & sicut ad frigidum quod est contrarium calido, sequitur priuatio calidi: nō quia frigus non est calor, sed quia frigidum non est calidum: & hæc priuatio habet rationem mali in subiecto, cui debetur bonum calidi quando, sicut, &c. vt patet in corporibus infirmis ex frigore. ita ad intemperantiam sequitur priuatio, non quia non est temperantia: hæc est enim negatio impertinens: sed quia actus voluntarius subiectus formæ intemperantiæ non est temperatus. Et quoniam debetur tali actui subiecto bonum temperantiæ, ideo huiusmodi priuatio habet rationem mali simpliciter, & sic inordinatio hîc & auersio pertinet ad peccatum inquantum malum simpliciter: inordinatio autem contrariè, & conuersio pertinet ad peccatum, inquantum habet rationem mali moralis & voluntarij: & quoniam inordinatio priuatiuè est vltimum superueniens peccato, ideo fortè in litera dicitur quòd est quasi formale in peccato, & non dixit absolute, quod est formale: & eadem ratione actus denominatus ab illa dicitur, quòd est quasi materiale in peccato. vtrum autem peccatum, quia includit hæc duo, vt vnum per accidens, aut vnum per se & alterum sit annexum: quamuis hîc esset dicendum, vbi de quod quid est peccati tractatur, in sequenti tamen articulo, vbi de specifica distinctione peccatorum tractatur, dicetur.

¶In eodem 6. art. in responsione ad vltimum occurrit dubium, an peccatum in moralibus ex hoc ipso, quòd est peccatum sit offensiuum Dei, & similiter auersiuum à Deo, an ex alio habeat quòd sit contra rationem, & ex alio quòd sit offensiuum Dei: in litera enim distinguitur peccatum secundum has duas rationes, & dicitur, quòd inquantum est contra rationem, tractatur à philosopho morali, inquantum est offensiuum Dei, à theologo. Quòd enim ex diuersis hæc proueniant, suadet primo ipsa distinctio facta, deinde ratio, quia ratio nostra est quoddam ens participatum, Deus autem est ipsum esse per essentiam, constat autem, quòd contrarium vel priuatio entis participati non est contrarium, nec priuatio entis per essentiam. Peccatum, igitur ex hoc, quòd est contra rationem humanam, non est offensiuum Dei, nec sufficit ad euadendum hoc, dicere, quòd quia ratio humana deriuatur à diuina, quod est contra rationem humanam, est contra diuinam, tum quia cognitio sensitiua deriuatur etiam à diuina cognitione, non tamen contrarium cognitioni sensitiuæ est contrarium cognitioni diuinæ, tum quia ex hoc nihil aliud habetur, nisi quòd peccatum est contra rationem diuinam, inquantum participata est in ratione humana, quod nihil aliud est, quàm esse contra effectum Dei, & quæstio est de esse contra ipsum Deum, vt offensiuum eius, non suorum effectuum.

¶Præterea, Si peccatum vt sic esset offensiuum Dei & auersiuum ab eo, posset hoc cognosci naturali ratione, & à Philosophis deberet tractari, quorum neutrum apparet.

¶In oppositum est, quia odium Dei & blasphemia Dei sunt peccata mortalia, seclusa omni fide & gratia, & naturaliter cognoscibilia non solum quod sunt peccata, sed quòd sunt offensiua Dei. Et hoc non, nisi quia contra rationem rectam actus odij habet obiectum, ergo.

¶Ad hoc dicitur, quòd duæ istæ rationes in peccato distinguuntur, non vt disparatæ, sed vt subordinatæ, ita quòd peccatum esse contra rationem subordinatur ad esse contra Deum, illud infert hoc, quasi vt inferius suum superius.

¶Ad cuius euidentiā sciendum est, quòd finis vltimus creaturę rationabilis, vt sic, est Deus dupliciter. primo vt obiectū beatitudinis possibilis naturaliter, secūdo vt obiectū beatitudinis reuelatæ. Nec Deus sic & sic sese habet vt duo disparati fines vltimi, sed quoniam gratia præsupponit & perficit naturam. Deus vt finis naturalis est finis vltimus quasi in genere & quasi subordinatur sibiipsi, vt finis est beatitudinis reuelatæ tanquam fini vltimo simpliciter. Propter quod quicquid contrariatur Deo vt fini naturali rationalis creaturæ, repugnat consequenter eidem vt fini supernaturali: quamuis non quicquid ordinatur ad Deum, vt finem naturalem, ordinetur ad eundem vt supernaturalem. Et ratio disparitatis est quia bonum consurgit ex causa integra, malum autem ex particulari quocunque defectu. Quum autem finis moralium virtutum sit bonū rationis ordinatum ad Deum finem naturalem: vt medium necessarium ad consequendū illum: ita quòd inter bonum rationis & Deum finem rationalis creaturæ hæc est connexio necessaria, & in ratiocinando & in exequendo, nam inchoando à fine, & ex eo accipiendo rationem operis, ad bonū rationis deuenitur tanquā à principio ad cōclusionem necessariam, & similiter inchoando ab exequendo bono rationis, proceditur ad Deum vltimum finem: manifeste enim constat quòd ex summo bono mentis non deducitur malum rationis: sed bonum: & quod ad summum mentis bonum non ducit malum rationis, sed bonum. Connexo igitur bono rationis cum Deo fine naturali, oportet quòd peccatum, quod est malum rationis, ex eo ipso quòd cōtrariatur bono rationis abducat à Deo fine naturali: & cōsequenter vt dictum est supernaturali. Et confirmatur quia peccans puta intemperatus, constituit sibi vltimum finem in bono sensibili: puta delectatione contraria rationi: ac per hoc quum non possit vnus habere simul duos vltimos fines (vt in q.1. determinatum est) proponit rem vilissimam Deo, dans ei dignitatem diuinam vltimi finis: iuxta illud Apostoli ad Philip.3. Quorum Deus vēter est, & per hoc auertitur manifestè à Deo summo bono: & offendit ipsum quantum est ex parte sua, aufferens illi dignitatem propriam esse vltimum finem operum rationalis creaturæ, & præponens illud ad aliud, magis diligens illud aliud, quàm ipsum: quia finis vltimus est maximè amatus. Et hoc quod ex prima parte quæst.48. habetur, scilicet quòd malum culpæ contrariatur bono diuino in se: quoniam contrariatur amori quo Deus amatur in seipso non solum charitate infusa sed acquisita. Vnde inferius in quæst.73. art.7. ad tertium dicitur, quòd auersionem à regula rationis, sequitur auersio à Deo, cui homo debet coniungi per rectam rationem. Peccatum igitur seclusa omni fide, & pertinente ad illam, est contra bonū rationis, tanquam proximum finē, & contra bonum diuinum tanquam vltimum finem, ex hoc ipso, quòd est peccatū: & inordinatio eius est priuatio formalis rectitudinis actus, ferens auersionem ab incommutabili bono, & offensam illius. Et quoniam beatitudo supernaturalis supponit naturalem ex consequenti, & quantum est ex se, est contra Deum vt obiectum beatitudinis supernaturalis, & auersiuum ab eo & offensiuum eius. Supposita autem fide peccatum ipsum priuat rectitudine non solum legis naturæ seu rationis, sed diuinæ: opponitur enim ordini charitatis infusæ, & est offensiuum Dei vltimi finis simpliciter. Has enim conditiones non haberent actualiter peccata mortalia, si Deus creaturam rationalem in suis puris naturalibus præceptis ac finibus reliquisset: quamuis quantum est ex se, vt dictum est, repugnarent etiam supernaturalibus, vtpote præsupponentibus naturalia.

¶Ad primam autem obiectionem in oppositum patet responsio: distinctio enim ex hoc, quòd est distinctio, habet magnam latitudinem. Quamuis posset dici quòd Author intendit de ratione offensiui, inquantum est contra Deum supernaturalem finem: quòd puræ est theologiæ considerare. Sed hoc parui refert: quia etiam theologus considerat peccata, inquantum sunt contra rationem in ordine ad adductionem à Deo, sicut etiam considerat de moralibus virtutibus acquisitis in ordine ad Deum.

¶Ad secundam dicitur, quòd peccatum aliter contrariatur rationali vitæ, & aliter Deo: nam vitæ rationali contrariatur formaliter, sicut calidum frigido, vel tenebra lumini: Deo autem contrariatur obiectiuè: non efficaciter, sed affectuose, id est, non quòd Deo ipsi in se aliquid ex tali contrarietate adimatur, sed quantum est ex affectu peccantis explicitè, vt in odio Dei, implicitè, vt in adulterio, furto & huiusmodi. Vnde ex hoc ipso, quòd peccatū est cōtrariū rationi formaliter, habet quòd est cōtrariū Deo, obiectiuè modo dicto, nō enim est contrariū rationi formaliter, nisi quia volūtariū, propter quod argumentū, quod de cōtrarietate formali loquitur, non obstat.

¶Ad tertiam dicitur concedendo, quòd hoc potuit naturaliter cognosci, & dici à Philosophis, vt manifestè patet de odio Dei, quamuis negantes diuinam prouidentiam circa humanos actus, de his non fuerint soliciti.

¶ Super

QVAESTIO SEPTVAGESIMASECVNDA, De peccatorum distinctione, in nouem articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de distinctione peccatorum vel vitiorum.

¶Et circa hoc quærūtur nouem. ¶Primò, vtrum peccata distinguātur specie secundum obiecta. ¶Secundò, de distinctione peccatorum spiritualium & carnalium. ¶Tertiò, vtrum secundum causas. ¶Quartò, vtrū secundum eos, in quos peccatur. ¶Quintò, vtrū secundū diuersitatē reatus. ¶Sextò, vtrū secundū omissionē & cōmissionē. ¶Septimò, vtrū secundū diuersū processum peccati. ¶Octauò, vtrū secundū abundātiam & defectū. ¶Nonò, vtrum secundum diuersas circunstantias.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum peccata differant specie secundum obiecta.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd peccata non differant specie secūdū obiecta. Actus enim humani præcipuè dicūtur boni vel mali per cōparationē ad finē, vt suprà ostensum est*. cū igitur peccatū nihil aliud sit quā actus hominis malus, sicut dictum est*, videtur quòd secūdū fines peccata debeant distingui specie magis, quàm secundum obiecta.

2 ¶Præterea, Malū cum sit priuatio, distinguitur specie secundum diuersas species oppositorū: sed peccatū est quoddam malū in genere humanorū actuum. Ergo peccata magis distinguūtur specie secundum opposita, quàm secundum obiecta.

3 ¶Præterea, Si peccata specie differant secundū obiecta, impossibile esset idem peccatū specie circa diuersa obiecta inueniri: sed inueniuntur aliqua huiusmodi peccata: nā superbia est in rebus spiritualibus, & in corporalibus, vt Greg. dicit in lib.33. Moral*. Auaritia etiam est circa diuersa genera rerum. Ergo peccata non distinguuntur specie secundum obiecta.

¶SED CONTRA est, quod peccatum est dictum vel factum & vel concupitum contra legē Dei: sed dicta vel facta vel cōcupita distinguūtur specie secūdū diuersa obiecta: quia actus per obiecta distinguūtur, vt suprà dictū est*. Ergo etiā peccata secūdū obiecta specie distinguūtur.

¶RESPONDEO dicēdum, quòd sicut dictū est*, ad rationem peccati duo concurrunt, scilicet actus voluntarius, & inordinatio eius: quę est per recessum à lege Dei. Horū autem duorum vnum per se comparatur ad peccantem, qui intendit talem actum voluntarium exercere in tali materia: aliud autem, scilicet inordinatio actus per accidens se habet ad intentionem peccantis. nullus enim intendens ad malum operatur: vt Dion. dicit 4.c. De di.no*. Manifestū est aūt, quòd vnūquodque cōsequitur speciē secūdū illud, quod est per se, nō autē secundū id, quod est per accidens, quia ea quæ sunt per accidens, sunt extra rationem speciei, & ideo peccata specie distinguūtur ex [d] parte actuū voluntariorum magis, quàm ex parte inordinationis in peccato existentis: actus autem voluntarij distinguuntur specie secundū obiecta, vt in superioribus ostēsum est*: vnde sequitur, quòd peccata propriè distinguantur specie secundum obiecta.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ finis principaliter se habet ad rationem boni: & ideo cōparatur ad actū volūtatis, qui est primordialis in omni peccato sicut obiectū. vnde in idem redit, quòd peccata differāt secundū obiecta vel secūdū fines.

¶Ad secundum dicendum, quòd peccatum non est pura [d] priuatio, sed est actus debito ordine priuatus: & ideo peccata magis distinguuntur specie secundum obiecta actuum, quàm secundum opposita, quamuis etiam si distinguantur secundum oppositas virtutes, in idem rediret: virtutes enim distinguuntur specie secundum obiecta: vt suprà dictum est*.

¶Ad tertium dicendum, quòd nihil prohibet in diuersis rebus specie vel genere differentibus, inuenire vnam formalem rationem obiecti, à qua peccatum speciem recipit, & hoc modo superbia circa diuersas res excellentiam quærit, auaritia verò abundantiam eorum, quæ vsui humano accommodantur.

Infrà art. 3. & 4. ca. & ar. 5 ad 1. & 2. 2. pro. & q. 39. arti. 2. col. Et 1. dist. 42. q. 1. art. 2. q. 1. ad. 2. & q. 2. cap. Et mal. q. 2. arti. 6. cor. & q. 14. articu. 3. cor. Et Ps. 50.
q.1. art. 3. & q. 18. artic. 4. & 6.
q.71. art.1.
Li.34. cap. 18. & lib. 33. ca. 19.
q.18. art.2. & q. 54. art.2.
q. præcedē. art. 6.
part.4.
D.347. 785.
q.18. art. 2. 992.
D.987.
q.60. ar.5.

¶Super Quæstionis septuagesimæsecundæ Articulum primum.

IN art.1.q.72. sunt multa dubia simul tractanda. primū est de conclusione ipsa ex Scoto in secundo sent. dist.35. volente quòd peccata distinguuntur specie ex parte auersionis. Et ratio sua est, quia auersio est ipsa formalis ratio peccati: conuersio autem spectat ad materiale: cōstat enim quòd specificatio est ex formali, & non materiali.

¶Præterea, peccatū est in duplici genere, scilicet mali moralis & mali simpliciter: & vtroque modo specificatur. ergo nō est altera tantū specificatio asserenda, reliqua omissa. Et si dicatur, quòd vna est priuatiua & altera positiua, hoc neutrā exclusionē causat: quia species alicuius assignantur iuxta naturam eius. vnde si peccatum est duarū naturarū, ambæ sunt assignandæ, si vnius, vna tantum.

¶Si dicatur quòd vna est per se, & altera per accidens, vt in litera dicitur, bene respondetur: sed est probandū, & insurgit secundū dubium de ratione in litera posita, scilicet quia cōuersio seu talis actus per se intenditur à peccante, inordinatio autem per accidens: ideo specificatio est ex parte cōuersionis, &c. Peccat enim hæc ratio declinans à per se respectu intētionis peccantis ad per se respectu peccati. quæstio nāque est de specie peccati, & nō de specie intentionis peccantis: intentio enim peccantis est actus voluntatis: peccatum est offensa Dei, vnde dicitur sophisma figuræ dictionis à specie intentionis ad speciem peccantis: sicut ab actu ad actum talē.

¶Et cōfirmatur dubiū, quia consideratur peccatum dupliciter, scilicet secundum se & in ordine ad hoc vel illud. Et secundum se quidē sumitur in quæstione: & sic de eo verificantur duo, scilicet quòd est voluntarium, & quod est inordinatum. In ordine autem ad peccantis intentionem sortitur, quòd vnum horum, scilicet voluntarium per se, alterum, scilicet inordinatum per accidens habeat. Ergo processus primus à secundum quid ad simpliciter est, dum ex præeminentia voluntarij in ordine ad intentionem peccantis intulit. ergo peccatum secundum se speciem habet ex illo vno. potuisset nanque subsumi, sed alterum horum, scilicet inordinatio per se conuenit peccato, vt est malum: reliquum verò per accidens seu materialiter, & sic concluditur: ergo species peccati est ex inordinatione. Et si hîc est sophisma à secundum quid ad simpliciter, quare non ibi, cum vtrobique procedatur ad peccatum secundum se à peccato vt ab hoc, scilicet peccante: vel in hoc, scilicet genere mali?

¶Ad euidentiam huius difficultatis non oportet alia fundamenta iacere, sed declarare fundata. De peccato quum plura in se claudat, ex quibus non sit vnum per se, vno existente priuatiuo, altero positiuo, nunquam poterit iudicium simpliciter dici nisi supponatur ipsum simpliciter & absolutè esse aliquid per se vnum: sic enim de ipso nunc loquimur. Et si quidem peccatum est priuatio, vt Scotus in 35. distinct. dupliciter tenet, constat quòd species eius sumuntur ex parte auersionis, seu inordinationis. Si autē est actus contrarius virtuti, constat quòd species eius sumuntur ex parte conuersionis seu obiecti. Et ex hoc sequitur, quòd si in hac quæst. vertitur in dubium res ipsa, patet responsio, scilicet quòd res, quæ vocatur inordinatio priuatiuè, specificatur ex habitu opposito: sicut cæcitas & surditas distinguuntur specie ex visu & auditu, quibus priuantur subiecta, & res quæ vocatur contrarium virtuti specificatur ex obiecto seu fine, sicut virtutes ipsæ. Si autem vertitur in dubium res significata peccatorum nominibus, vt de facto vertitur in dubium, quia putantes inordinationem significari formaliter, dicunt quòd peccatū distinguitur specie secundum oppositorū distinctionem. Putantes autem contrarium significari formaliter, dicunt peccatum distingui specie secundum obiecta, non est omnino clara apud omnes veritas, quum ex vsu doctorum absolutè vocantium peccatum nihil, & nō à Deo & similia, apparentiam oppositam patiatur. Dicemus tamen veritatem ratione firmatam: & est, quòd peccatum est vnum per se, & est ens contrarium virtuti: & inordinatio priuata est necessario concomitans ipsum, vt informans illud. Et propterea doctores Peccati nomine sæpe vtuntur ad significandum illam adiacentem priuationem, sicut vtuntur etiam nomine Beatitudinis ad significandum summam delectationem. Declaro singula. Quòd peccatum sit vnum per se, ex hoc patet, quòd absolute diffiniri distinguíque specifice consueuit: hæc enim de vno per accidens nō quęrūtur. Quòd verò sit cōtrarium virtuti, ex hoc patet, quòd aliter non saluatur distinctio specifica peccatorū: declaratur sequela in peccatis extremis cōtrariis inter se & mediæ virtuti. Si enim peccatum intemperantiæ, & peccatum insensibilitatis sunt formaliter inordinationes priuatiuæ: quum priuationes (vt ipsemet Scotus in proposito fatetur) distinguantur specie secundum oppositos actus, oportet quòd peccata ista sint eiusdē speciei specialissimæ: quia opposita rectitudo, qua priuant, est vnius speciei specialissimæ, scilicet rectitudo temperātiæ vel temperātiæ talis. Et simile est iudiciū de vitiis & peccatis oppositis aliis virtutibus moralibus mediis inter duas malitias. Consequens hoc est contra veritatem & Aristot. in Ethicis, &c. ergo peccatum nō est priuatio essentialiter, sed contrarium, & specifica distinctio eorum est ex contrariis obiectis in esse morali: & non ex priuationibus inordinationis & auersionis. Et quoniā hæc ratio sumpta ex parte distinctiui specifici peccatorū conuincit vtrunque, scilicet distinctionem peccatorum ex parte conuersionis & significatum formale peccati: quoniā distinctiua specifice per se sunt diuersificatiua rationis formalis eius quod distinguitur: ideo sola pro nunc sufficiat.

¶Ad rationem autem Scoti, quòd peccatum sit priuatio, scilicet quia peccans ex hoc peccat, quod actum voluntarium facit absque concordia ad legem, & actus ipse voluntarius ideo est peccatum, quia potest esse concors regulæ: ergo præcisa ratio peccati est priuatio concordiæ ad legem: facilè respondetur, dicendo quòd insufficienter resoluit peccatum: tribus nanque existentibus in ipso, duo tantum considerauit. Est enim in peccato intemperantiæ actus voluntarius, qui est materia bonitatis & malitiæ moralis: est & malitia moralis contraria temperantiæ, puta intemperantiæ forma: est & consequens priuatio rectitudinis temperantiæ debitæ illi actui voluntario. Et licet primum nō sit formale peccatum: nō sequitur, ergo tertium: stat enim quòd sit secundum, sicut in veritate probatum est esse. Et hic pro præcedente articulo & primo dubio. Et ad secundum descendamus dicendo, quòd processus literæ non est directe ab intentione ad peccatum: sed iuxta secundum modum tactum in arguendo à peccato in ordine ad peccantem ad peccatum secundum se. Nec est processus à secundum quid ad simpliciter: sicut esset arguere à peccato, vt est malū simpliciter ad peccatum secundum se. Et ratio est, quia peccatū secundum se totum & ambas eius partes, scilicet contrariam & priuatiuam, intantum habet rationem peccati, inquantum est à peccante, intemperantia enim neque contraria est rationi, neque priuat rectitudinem rationis, nisi vt est à peccante, non enim est peccatum nisi peccantis. Et vsque adeo est verum hoc, quòd si nullius peccantis esset, peccatum non esset, vnde intemperantia contrariè in ordine ad Deū, à quo est, non est peccatum & inordinatè concomitans non concomitatur ipsam, nisi quatenus est à peccante. Loqui ergo de peccato, vt est à peccante & de peccato secūdum se, idem est, quia secundum se sumptum claudit in sua ratione esse à peccante, sic quod ex hoc sortitur peccati rationem. & quoniam peccatum est à peccante ex hoc quòd eius voluntate est voluntarium, quod per intentionem, quæ est respectu finis, qui est proprium obiectum voluntatis, exprimitur, consequens est quòd peccatum in ordine ad peccantem & ad intentionem peccantis, & vt voluntarium & secundum se idem

se idem sint. Et processus literæ ex hoc, quòd peccatum vt peccatum, est voluntarium voluntate peccantis, inferens, quòd specificè distingui debet secundum differentias voluntarij per se, & non voluntarij per accidens, est processus optimus à simpliciter, ad simpliciter: & non à secundum quid ad simpliciter. Fuisset autẽ à secundum quid ad simpliciter imo ab accidente ad substantiam, arguere ab inordinatione: quoniã illa est peccatũ inquantum voluntaria & quia non est voluntaria nisi per accidens, nõ est peccatum nisi per accidens, per actum, scilicet contrarium, quem comitatur, vt est à peccante. Et ex his patet, quòd si etiam produceretur à specie intentionis peccantis ad speciẽ peccati, non esset error: quoniam intentio peccantis vt sic, peccatum est, & inordinata contrariè & priuatiuè, sicut cætera peccata.

Infrà q.73. art.5. cor. Et q.118. art.6. corp. Et 1. corp. 6. lec.3. cor. 3. fin. Et 4. corp. 7. corp. 1.

In glo. ordinar. & interlineari ibidem.

q.74. artic. 7.

¶In responsione ad secundum, dubiũ occurrit ex eo, quòd Author dicit, quòd si peccata distinguerentur secundum oppositas virtutes, in idem rediret, scilicet quòd distinguerentur secundũ obiecta: hoc enim repugnat nunc dictis, scilicet, quòd si distinguerentur secũdum oppositas virtutes, non posset haberi distinctio specifica peccatorum, sed multa peccata distincta specie essent eiusdem speciei.

Cap.31. *Art. præce.* *q.31. art.3.*

¶Ad hoc dicitur, quòd intentio authoris est, quòd in idem rediret quò ad hoc, quòd distinguerentur per obiecta: quia virtutes distinguũtur per obiecta: sed nõ in idem rediret, quo ad hoc quòd haberentur: distinctiua propria, vsque ad species specialissimas vitiorũ & peccatorum: sicut etiam nõ rediret in idem quo ad hoc, quòd haberẽt propriè species. nam priuationes specificæ nõ sunt propriè species, sed priuationes specierũ, vnde nihil obstant verba hîc authoris determinationi factæ. Et ex hoc articulo nota regulã, quòd id, quod cõcurrit per accidẽs, quãuis necessario, non dat speciẽ peccato.

¶*Super Quæstionis septuagesimæsecundæ Articulum secundum.*

IN 2. art. nihil scribendum occurrit: nisi vt notes in principio corporis, quòd in omni peccato inuenitur appetitus alicuius boni cõmutabilis & inordinatio: & consequenter in omni peccato vera est doctrina supradicta de specificatione ex parte conuersionis, & non auersionis.

Ex Augu. sumitur locus mox dicen. *Cap. 2. & 3. tom. 5.*

ARTICVLVS II.

¶*Vtrum conuenienter distinguantur peccata spiritualia à carnalibus.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd incõuenienter distinguantur peccata spiritualia à carnalibus. Dicit enim Apost. ad Gala.5. Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immũditia, impudicitia, luxuria, idolorum seruitus, veneficia, &c. ex quo videtur quòd omnia peccatorum genera sunt opera carnis: sed peccata carnalia dicuntur opera carnis: ergo non sunt distinguenda peccata carnalia à spiritualibus.

2 ¶Præterea, Quicunque peccat, secundum carnẽ ambulat. secũdum illud Ro.8. Si secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis: sed viuere vel ambulare secundum carnem, videtur pertinere ad rationẽ peccati carnalis: ergo omnia peccata sunt carnalia. Non ergo sunt distinguenda peccata carnalia à spiritualibus.

3 ¶Præterea, Superior pars animæ, quæ est mens vel ratio, spiritus nominatur: secundũ illud Ephes.4. Renouamini spiritu mentis vestræ. vbi spiritus pro ratione ponitur: vt ibi glo*. dicit: sed omne peccatũ, quod secundũ carnẽ cõmittitur, à ratione deriuatur per cõsensum: quia superioris rationis est consentire in actum peccati: vt infrà dicetur*: ergo eadem peccata sunt carnalia & spiritualia: non ergo sunt distinguenda adinuicem.

4 ¶Præterea, Si aliqua peccata specialiter sint carnalia, hoc potissime intelligendũ videtur de illis peccatis quibus in corpus suũ peccat aliquis: sed, sicut Apost. dicit 1. ad Cor.6. Omne peccatũ quodcũque fecerit homo, extra corpus est: qui autẽ fornicatur, in corpus suum peccat. ergo sola fornicatio esset peccatum carnale: cum tamen Apost. ad Ephesi.5. etiam auaritiam carnalibus peccatis annumeret.

¶SED CONTRA est, quod Gre. 31. Mora*. dicit ꝙ septem capitaliũ vitiorũ quinque sunt spiritualia, & duo carnalia.

¶RESPONDEO dicẽdum, quòd sicut dictũ est*, peccata recipiunt speciẽ ex obiectis. omne autẽ peccatũ cõsistit in appetitu alicuius cõmutabilis boni, quod inordinatè appetitur: & per cõsequens in eo iam habito inordinatè aliquis delectatur. vt autẽ ex superioribus* patet, duplex est delectatio. Vna quidẽ animalis, quæ cõsummatur in sola apprehensione alicuius rei ad votũ habitæ, & hæc etiã potest dici delectatio spiritualis, sicut cũ aliquis delectatur in laude humana, vel in aliquo huiusmodi. Alia verò delectatio est corporalis, siue naturalis, quæ in ipso tactu corporali perficitur, quæ potest etiã dici delectatio carnalis. Sic igitur illa peccata, quæ perficiũtur in delectatione spirituali, vocantur peccata spiritualia: illa verò quæ perficiuntur in delectatione carnali, vocãtur peccata carnalia: sicut gula, q̃ perficitur in delectatione ciborũ, & luxuria, q̃ perficitur in delectatione venereorũ. vnde Apost. dicit 1. ad Cor.7. Emũdemus nos ab omni inquinamẽto carnis & spiritus.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, sicut glo*. ibidẽ dicit, illa vitia dicũtur opera carnis: nõ quia voluptate carnis perficiãtur: sed caro sumitur ibi pro homine, qui dũ secundũ se viuit, secundũ carnẽ viuere dicitur, vt etiam August. dicit 14. de ciuit. Dei*. Et huius ratio est ex hoc, quòd omnis rationis humanæ defectus ex sensu carnali aliquo modo initium habet.

¶Et per hoc etiam patet respõsio ad 2.

¶Ad tertiũ dic. quòd in peccatis carnalib. est aliquis actus spiritualis, s. actus rationis: sed finis horum peccatorum, à quo denominantur est delectatio carnis.

¶Ad quartum dicendũ, quòd sicut glo. ibidem dicit spiritualiter in fornicationis peccato, seruit anima corpori, intãtum vt nihil aliud in ipso momento cogitare homini liceat. delectatio autem gulæ & si sit carnalis, nõ ita absorbet rationẽ. Vel potest dici, quòd in hoc peccato etiã quædã iniuria fit corpori, dũ inordinatè maculatur: ideo per hoc solũ peccatũ dicitur spiritualiter homo in corpus peccare. auaritia verò quę carnalibus peccatis cõnumeratur[d], pro adulterio ponitur, ꝙ est iniusta vsurpatio vxoris alienæ. vel potest dici, ꝙ res in qua delectatur auarus, corporale quiddam est: & quãtum ad hoc connumeratur peccatis carnalibus, sed ipsa delectatio nõ pertinet ad carnem: sed ad spiritũ: & ideo Grego*. dicit quòd est spirituale peccatũ.

D.84. *Li.31. mor. cap.31.*

ARTICVLVS III.

¶*Vtrum peccata distinguantur specie secundum causas.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur ꝙ peccata distinguãtur specie secundũ causas. Ab eodẽ enim habet speciẽ, à quo habet esse: sed peccata habẽt esse ex suis causis: ergo ab eis etiam speciem sortiuntur. Differunt ergo specie secundum diuersitatem causarum.

1.2. pro. Et 2. dist. 36. q.1. Art. 1. cor.

2 ¶Præterea, Inter alias causas minus videtur pertinere ad speciẽ causa materialis: sed obiectũ in peccato est sicut causa materialis: cum ergo secundum obiecta peccata specie distinguãtur, videtur quòd peccata multo magis secundum alias causas distinguantur specie.

3 ¶Præterea, Au. super illud Psa.* Incẽsa igni & suffossa, dicit ꝙ omne peccatũ est ex timore malè humiliante, vel ex amore malè inflammãte. Dicitur enim Io.2. quòd omne ꝙ est in mũdo, aut est cõcupiscẽtia carnis, aut est cõcupiscentia oculorũ, aut superbia vitæ: dicitur autẽ aliquid esse in mũdo propter peccatũ, secundũ ꝙ mũdi nomine amatores mũdi significantur: vt August. dicit super Io. Greg. etiam 31. Mora.* distinguit omnia peccata secundum septem vitia capitalia. omnes autem huiusmodi diuisiones respiciunt causas peccatorum. ergo videtur, quòd peccata differant specie secundum diuersitatem causarum.

Psa.79.10. 8. *Aug tract. 2. 10.9. cap.31.*

¶SED CONTRA est, quia secundũ hoc omnia peccata essent vnius speciei, cũ ex vna causa causentur. Dicitur enim Eccl.10. quòd initium omnis peccati est superbia. Et 1. ad Tim. vlt. quòd radix omnium malorum est cupiditas. Manifestum est autem esse diuersas species peccatorum. non ergo peccata distinguuntur specie secundum diuersitates causarum.

¶RESPONDEO dic. ꝙ cũ 4. sint causarũ genera diuersimodè diuersis attribuũtur. causa enim formalis & materialis respiciũt propriè substãtiã rei. & ideo substãtiæ secũdũ formã & materiã specie & genere distinguũtur. Agẽs autẽ & finis respiciũt directè motũ & operationẽ: & ideo motus & operationes secũdũ huiusmodi causas specie distinguũtur, diuersimode tamẽ: nã principia actiua naturalia sunt determinata semper ad eosdẽ actus, & ideo diuersæ species in actibus naturalib. attẽdũtur nõ solũ secundũ obiecta, q̃ sunt fines vel termini, sed etiã secundũ principia actiua: sicut calefacere & infrigidare distinguũtur specie secũdũ calidũ & frigidũ. sed principia actiua in actibus volũtariis, cuiusmodi sunt actus peccatorũ, nõ se habẽt ex necessitate ad vnũ: & ideo ex vno principio actiuo vel motiuo possunt diuersæ species peccatorũ procedere, sicut ex timore malè humiliãte potest procedere, ꝙ homo furetur, & ꝙ occidat, & ꝙ deserat gregẽ sibi cõmissum: & hæc eadẽ possunt procedere ex amore. Vnde manifestũ est, ꝙ peccata nõ differãt specie secũdũ diuersas causas actiuas vel motiuas: sed solũ secundũ diuersitatẽ causæ finalis. finis aũt est obiectũ volũtatis: ostẽsum est enim suprà * ꝙ actus humani habẽt speciẽ ex fine.

q.1. artic. 3. & q.18. arti. 4. & 6.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd principia actiua in actibus volũtariis: cũ non sint determinata ad vnũ, non sufficiunt

¶*Super Quæstionis septuagesimæsecundæ Articulum tertium.*

IN 3. art. hoc solũ notandũ, quòd cũ audire vel legere soles, quòd peccata & actus humani specificantur iuxta diuersitatem motiuorũ, intelligas de motiuis in genere causæ finalis & non effectiuæ, id est, de his, quæ mouẽt vt fines, id est de intentionis finibus: & nõ de his quæ mouẽt purè actiuè, propter quod peccatũ adulterij ex timore vel amore factũ non differt, & simile est de aliis causis impulsiuis. Aduerte tamẽ hîc, quòd sermo præsens est formalis: & intelligitur de causis actiuis vt sic. Vnde quãdo causæ actiuæ induceret aliũ finẽ, tũc nõ ex ratione causæ actiuæ, sed ex ratione finis potest diuersificari species peccati: contingit enim quòd mulier ne perdat dilectũ sacrilegũ, cõsentiat alteri laico: & tunc actus ille ex illo timore erit etiã in specie sacrilegij, ad quod cõseruãdum ordinatur, quãuis absolutè fuisset simplex fornicatio vel adulteriũ, contingit etiã quòd ne perdat bona sua, consentiat alicui, & tunc quia nullus redundat ex tali timore impulsiuo finis malus, non datur peccato inde species, & simile est de amore si consentiat propter habendũ, vnde viuat, vt cõmuniter pauperes faciunt: nõ enim propterea incurrunt in aliã speciẽ: imo minuitur peccatum ex bonitate finis.

ficiunt ad producendum humanos actus, nisi determinetur voluntas ad vnum per intentionem finis, vt patet per Philosophũ in 9. Metaph*. & ideo à fine perficitur esse & species peccati.

Tex. 1. & 16. tom. 3.

¶Ad secundum dicendum, quòd obiecta secũdum quòd cõparãtur ad actus exteriores, habent rationẽ materiæ circa quã: sed secundum quòd comparantur ad actũ interiorẽ voluntatis, habent rationẽ finium, & ex hoc habẽt quòd dent speciẽ actui. Quamuis etiam secundum quòd sunt materia circa quam, habeant rationem terminorum, à quibus motus specificantur, vt dicitur in 5. Phy*. & in 10. Ethi*. sed tamẽ etiam termini motus dant speciem motibus, inquantum habent rationem finis.

Tex. 4. & 10. Ethi. c. 4. 10. 1. & 5.

¶Ad tertium dicendum, quòd illæ diuisiones peccatorum non dantur ad distinguendas species peccatorum, sed ad manifestandas diuersas causas eorum.

ARTICVLVS IIII.

¶*Vtrum peccatum conuenienter distinguatur in peccatum in Deum, in seipsum, & in proximum.*

1. dist. 42. q.1. art.2. q.1. Et Psa.25. col. 2.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter peccatum distinguatur per peccatum, quod est in Deum, in proximum & in seipsum. Illud enim quod est commune omni peccato, non debet poni quasi pars in diuisione peccati: sed cõmune est omni peccato, quòd sit cõtra Deũ: ponitur enim in diffinitione peccati quòd sit contra legem Dei, vt suprà dictum est*: non ergo peccatum in Deum debet poni quasi pars in diuisione peccatorum.

q.71. arti. 6.

2 ¶Præterea, Omnis diuisio debet fieri per opposita: sed ista tria genera peccatorum non sunt opposita: quicunque enim peccat in proximum, peccat in seipsum & in Deum. non ergo peccatum conuenienter diuiditur secundum hæc tria.

3 ¶Præterea, Ea quæ sunt extrinsecus, non cõferunt speciem: sed Deus & proximus sunt extra nos: ergo per hæc non distinguuntur peccata secundum speciem: inconuenienter igitur secundum hæc tria peccatum diuiditur.

¶SED CONTRA est, quòd Isidorus in lib. De summo bono, distinguens peccata dicit, quòd homo dicitur peccare in se, in Deum, & in proximum.

q.71. arti. 6.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà* dictum est, peccatum est actus inordinatus: triplex autem ordo in homine debet esse. Vnus quidem secundum comparationem ad regulã rationis, prout scilicet omnes actiones & passiones nostræ debẽt secundũ regulã rationis cõmensurari. Alius autẽ ordo est per cõparationem ad regulã diuinæ legis, per quã homo in omnibus dirigi debet. Et si quidẽ homo naturaliter esset animal solitariũ, hic duplex ordo sufficeret: sed quia homo est naturaliter animal politicũ & sociale, vt probatur 1. Politic*. ideo necesse est, quod sit tertius ordo, quo homo ordinetur ad alios homines, quibus cõuiuere debet. Horũ autẽ ordinũ primus cõtinet secundũ: & excedit ipsum: quæcũque enim cõtinentur sub ordine rationis, cõtinentur sub ordine ipsius Dei, sed quædam cõtinentur sub ordine ipsius Dei, quæ excedũt rationẽ humanã: sicut ea quæ sunt fidei, & quæ debẽtur soli Deo. vnde qui in talibus peccat, dicitur in Deũ peccare: sicut hæreticus & sacrilegus & blasphemus. Similiter etiã secundus ordo includit tertiũ, & excedit ipsum: quia in omnibus, in quibus ordinamur ad proximũ: oportet nos dirigi secundũ regulã rationis: sed in quibusdã dirigimur secundũ rationẽ, quantũ ad nos tãtum, nõ autẽ quantũ ad proximũ: & quãdo in his peccatur, dicitur homo peccare in seipsum, sicut patet de guloso, luxurioso & prodigo: quãdo verò peccat homo in his, quibus ad proximũ ordinatur, dicitur peccare in proximũ, sicut patet de fure & homicida. Sunt autẽ diuersa, quibus homo ordinatur ad Deũ, ad proximũ, & ad seipsum: vnde hæc distinctio peccatorũ est secũdum obiecta, secũdũ quæ diuersificãtur species peccatorũ: vnde hæc distinctio peccatorũ propriè est secũdũ diuersas peccatorũ species: nã & virtutes, quibus peccata opponũtur secũdum hãc differentiã, specie distinguũtur. Manifestũ est enim ex dictis*, ꝙ virtutibus theologicis homo ordinatur ad Deũ: tẽperãtia verò & fortitudine ad seipsum, iustitia autẽ ad proximũ.

Ca.2. to.5. *Ex q.64.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ peccare in Deũ, secundũ ꝙ ordo, qui est ad Deũ includit omnẽ humanũ ordinẽ, cõmune est omni peccato: sed quantũ ad id, ꝙ ordo Dei excedit alios duos ordines, sic peccatũ in Deũ est speciale genꝰ peccati.

¶Ad secundũ dicendũ, quòd quando aliqua, quorum vnum includit alterum, abinuicẽ distinguũtur, intelligitur fieri distinctio non secundũ illud, quòd vnum cõtinetur in altero, sed secundũ illud, quòd vnũ excedit alterum: sicut patet in diuisione numerorum & figurarum; non enim triangulus diuiditur contra quadratũ secundũ quòd cõtinetur in eo, sed secundũ quòd exceditur ab eo. & similiter est de ternario & quaternario.

¶Ad tertiũ dicẽdũ, ꝙ Deus & proximus q̃uis sint exteriora respectu ipsius peccãtis, nõ tamẽ sũt extranea respectu actꝰ peccati, sed cõparãtur ad ipsũ vt ꝓpria obiecta ipsiꝰ.

ARTICVLVS V.

¶*Vtrum diuisio peccatorum, quæ est secundum reatum diuersificet speciem.*

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd diuisio peccatorũ, quæ est secundum reatum, diuersificet speciem, puta cum diuiditur secundum veniale & mortale. Ea enim quæ in infinitum differunt, non possunt esse vnius speciei, nec etiam vnius generis: sed veniale & mortale peccatum differunt in infinitũ: veniali enim debetur pœna temporalis, mortali pœna æterna: mensura autẽ pœnę respõdet quãtitati culpæ, secundum illud Deu.21. Secũdũ mẽsurã delicti erit & plagarũ modus. Ergo veniale & mortale non sũt vnius generis, nedũ ꝙ sint vnius spẽi.

2 ¶Præterea, Quædã peccata sunt mortalia ex genere, sicut homicidiũ, & adulterium: quædam verò ex suo genere sunt peccata venialia, sicut verbum otiosum, & risus superfluus. Ergo peccatum veniale & mortale specie differunt.

3 ¶Præterea, Sicut se habet actus virtuosus ad præmium, ita se habet peccatum ad pœnam: sed præmium est finis virtuosi actus: ergo & pœna est finis peccati: sed peccata distinguuntur specie secundum fines, vt dictum est*: ergo etiam distinguũtur specie secundũ reatũ pœnę.

¶SED CONTRA, Ea quæ constituunt speciẽ, sunt priora: sicut differentiæ specificæ: sed pœna sequitur culpam, sicut effectus eius. Ergo peccata non differunt specie secundum reatum pœnæ.

RESPONDEO dicendum, quòd eorum quæ specie differunt, duplex differentia inuenitur. Vna quidem, quæ constituit diuersitatem specierũ, & talis differẽtia nunquã inuenitur nisi in speciebus diuersis: sicut rationale & irrationale, animatum & inanimatũ. Alia autem differentia est consequens diuersitatẽ speciei, & talis differentia & si in aliquibus consequatur diuersitatẽ speciei, in aliis tamẽ potest inueniri in alia specie: sicut album & nigrũ consequuntur diuersitatẽ speciei corui & cygni: tamen inuenitur huiusmodi differẽtia in eadem hominis specie. Dicendum est ergo, quòd differẽtia venialis & mortalis peccati, vel quæcũque alia differentia sumitur penes reatũ, non potest esse differẽtia cõstituens diuersitatẽ speciei: nũquã enim idquod est per acidens, cõstituit speciem: id aũt quod est præter intẽtionẽ agẽtis, est per accidens, vt patet in 2. Phys*. Manifestum est aũt, quòd pœna est præter intentionẽ peccantis vnde per accidẽs se habet ad peccatum ex parte ipsius peccãtis. Ordinatur tamen ad peccatũ ab exteriori, scilicet ex iustitia iudicãtis: qui secundũ diuersas conditiones peccatorũ diuersas pœnas infligit. vnde differẽtia, quæ est ex reatu pœnę, potest consequi diuersam speciem peccatorũ, non aũt cõstituit diuersitatem speciei, differẽtia autem peccati venialis & mortalis cõsequitur diuersitatem inordinationis, quæ cõplet rõnem. Duplex enim est inordinatio, vna per subtractionem principij ordinis: alia, quæ etiã saluato principio ordinis fit inordinatio circa ea quæ sunt post principiũ: sicut in corpore animalis quandoq; quidẽ inordinatio cõplexionis procedit vsque ad destructionem principij vitalis: & hæc est mors. Quandoque verò saluo principio vitæ

¶*Super Quæstionis septuagesimæsecundæ Articulum quartum.*

IN 4. verò art. aduerte, quòd codices multi corrupti sunt euidẽter, primꝰ enim ordo debet esse ordo diuinę legis, secundus rationis, tertius socialis: nisi quis dicat quòd ly primus, secundus, & tertius, non referuntur ad numerationem secundum naturæ ordinem. & quia quęstio hîc nõ est de rebus, dicat quisq; vt vult. & in eodẽ art. nota regulam vniuersalem datam in responsione ad secundum de intelligẽdis ac exponendis comparationibus eorũ, quorum vnum clauditur in reliquo: & si scieris eam applicare, multas solues quæstiones.

Infrà q. 87. artic.1. & 3. Et 1. dist.7. q.2. art.5. corp. Et 2. dist. 2. q.1. arti. 3. Et 4. dist. 16. q.3. art. 2. q. 4. ad 5. & 3. contra Gen. ca.139. fin. & 147.

¶*Super Quæstionis septuagesimæsecundæ Articulum quintum.*

IN arti.5. eiusdem 72. quæst. nota in primis regulam generalẽ, quòd secundum reatus pœnarũ nõ distinguũtur specie peccata. Et intelligitur etiam hoc de pœnis vt sic. & ex hoc sequitur, quòd peccata ex hoc, quòd habent adiũctas pœnas excõmunicationis, & huiusmodi, nõ mutãt speciẽ vnde pertinent ad speciẽ ipsius actus subiecti pœnæ, si sit malus, puta furti, vel si nõ sit ex se malus, ad speciem illius vitij, cui substernitur ex statuto, puta gulæ, si præcipitur abstinẽtia: & sic de aliis pensata natura pœnarũ quo ad culpã. Excõmunicatio nanque semper supponit præceptum, irregularitas autem nõ. Et simile est de suspẽsione & interdicto. De pœnis autem aliis, quæ ad ius positiuũ spectant quandoque implicãt præceptum, & quandoque nõ sufficit hîc, quòd quantum est ex ratione pœnæ nõ variatur species.

Arti.1. ad 1.

¶Aduerte secũdò, quòd Author non dicit, quòd veniale & mortale distinguuntur: quia vnum est respectu finis, & alterum eius quod est ad finẽ: imo dicit oppositũ, dũ dicit, quòd in eadem specie adulterij inuenitur vtrunque. Sed dicit, quòd distinguuntur ex hoc, quòd vnũ, scilicet mortale auertit à fine: alterũ, scilicet veniale deordinat citra auersionẽ à fine. Et intẽdit, quòd veniale & mortale nõ distinguuntur ex parte cõuersionis, vnde habẽt peccat à speciẽ: & propterea cõtingit, quòd vtrũque sit circa finẽ. idẽ enim est obiectũ adulterij & primi motus eius: infidelitatis, & primi motus ei*. Sed ex parte auer-

Tex 50. to. 2.

Universidad de Deusto Biblioteca

ſionis, vnde peccata nō habēt ſpeciē iuxta duos modos deordinationis auerſiuæ,conſtituuntur hæc duo peccata:quum enim peccando auerſio fit à fine, eſt peccatum
Cap.8.to.5. mortale: quū autē peccādo auerſio nō ſimpliciter,ſed quædā fit, circa tamen poſtergationē finis: tūc fit peccatū veniale, circa ꝙcunque
D.259. obiectum hæc accidāt. ¶Et hîc patet falſum eſſe quod in 21.d.ſecundi, Scotus dicit,quòd veniale & mortale diſtinguūtur:quia hoc cōtra præ-
D.1010. ceptū,illud cōtra conſilium:iam enim patet vtrūque cadere ſub præcepto.Sub præcepto nāque adulterij cadit adulterij peccatū:ſiue cōpletū, quod eſt mortale;ſiue imperfectū,vt primus motus, & huiuſmodi:& ſimile eſt de aliis huiuſmodi.Falſiſſimū quoque eſſe,quod agēs cōtra cōſilium peccet experiētia teſtatur, neminem peccati arguens , quia non ingreditur religionem,
D.75. quod eſt de cōſilio,Authoritate quoque Apoſtoli primæ ad Corin.7. cōuincitur vbi quū dixiſſet,de virginibus præceptum nō habeo, cōſilium autem do:ſubiunxit , Si acceperis vxorē, nō peccaſti, & ſi nupſe-
D.1008. rit virgo, non peccauit. Diſtinguendum potius erat ex hac parte, quòd cadere ſub præcepto, cōtingit dupliciter,primò ſic,quòd eius oppoſitū ſit cōtra præceptū: & hoc eſt mortale. Secūdò ſic, quòd eius oppoſitū ſit præter præceptū , & hoc eſt veniale. ¶In art.eodē in reſpōſione ad primum habes ſolutionem argumētorū Aureoli apud Capreolum in 43.diſt.2.ſen.cōtra hanc determinatio-
In cor.art. nē.Fundātur enim omnia argumēta ſuper ſpecificatione peccatorum ex parte auerſionis, offenſæ diſtantiæ in infinitum , oppoſitionis ad charitatē,& circunſtantiarum:quorum omnia, excepto vltimo ex vno literæ verbo ſoluuntur: quia peccata ex alio ſpecificātur,ſcilicet ex obiecto,& ex alio hæc habent , ſcilicet ex auer-
2.di.48 q 2.art.2. ſione.Quomodo autem circunſtantia ſpecificet, aut quomodo faciat de veniali mortale , inferius in quæſtione 82. amplius dicetur. ¶In articulo eodem, in
Interlinearis. ibi. reſponſione ad ſecundum habes qualiter verba authoris , quæ videntur ex hac ratione (ſcilicet quia aliquid eſt mortale ex genere , & aliquid veniale ex genere)ſonare, quòd diſtinguātur ſpecie : intelligi vel gloſſari aut retundi poſſint:vt in quæſtione demal. q.2.arti.8.habes.

q.71.art.6. *¶Super Quæſtionis ſeptuageſimæſecundæ Articulum ſextum.*

IN ar.6.eiuſdem 72.q. habes duas regul

vitæ,ſit deordinatio quædam in humoribus:& tunc eſt ægritudo.Principium autem actus totius ordinis in moralibus eſt finis vltimus:qui ita ſe habet in operatiuis,ſicut principium indemonſtrabile in ſpeculatiuis,vt dicitur in 7.Ethic*. vnde quando anima deordinatur per peccatum vſque ad auerſionem ab vltimo fine , ſcilicet Deo:cui vnimur per charitatem, tūc eſt peccatum mortale:quando verò fit deordinatio citra auerſionem à Deo [d], tunc eſt peccatum veniale:ſicut enim in corporibus deordinatio mortis, quæ eſt per remotionem principij vitæ, eſt irreparabilis ſecundum naturam:inordinatio autem ægritudinis [d] reparari poteſt propter id quod ſaluatur principium vitæ. ſimiliter eſt in his quæ pertinent ad animam. Nam in ſpeculatiuis , qui errat circa principia, imperſuaſibilis eſt:qui autem errat ſaluatis principiis, per ipſa principia reuocari poteſt.Et ſimiliter in operatiuis, qui peccando auertitur ab vltimo fine , quantum eſt ex natura peccati , habet lapſum irreparabilem:& ideo dicitur peccare mortaliter,æternaliter puniendus:qui verò peccat citra auerſionem à Deo, ex ipſa ratione peccati reparabiliter deordinatur,quia ſaluatur principium : & ideo dicitur peccare venialiter [d]:quia ſcilicet non ita peccat vt mereatur interminabilem pœnam.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd peccatū mortale & veniale differūt in infinitum ex parte auerſionis,nō autem ex parte conuerſionis , per quam reſpicit obiectum:vnde peccatum ſpeciem habet: vnde nihil prohibet,in eadem ſpecie [d] inueniri aliquod peccatū mortale & veniale,ſicut primus motus in genere adulterij eſt peccatum veniale:& verbum otioſum quod plerunque eſt veniale , poteſt etiam eſſe mortale.

¶Ad ſecundum dicēdum, quòd ex hoc, quòd inuenitur aliquod peccatum mortale ex genere,& aliquod peccatum veniale ex genere:ſequitur quòd talis differentia conſequatur diuerſitatem peccatorum ſecundum ſpeciem, non autem quòd cauſet eam.Talis autem differentia poteſt inueniri etiam in his quæ ſunt eiuſdem ſpeciei:vt dictum eſt*.

¶Ad tertium dicendum , quòd præmiū eſt de intentione merentis , vel virtuoſe agentis : ſed pœna non eſt de intentione peccantis , ſed magis eſt contra voluntatem ipſius: vnde non eſt ſimilis ratio.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum peccatum commiſsionis & omiſsionis differant ſpecie.

AD SEXTVM ſic proceditur. Videtur quòd peccatum commiſsionis & omiſsionis ſpecie differant. Delictum enim contra peccatū diuiditur Eph. 2.vbi dicitur,Cum eſſetis mortui delictis & peccatis veſtris.Et exponit ibi glo*.delictis,id eſt,dimittendo quæ iubentur, & peccatis,ſcilicet agendo prohibita.Ex quo patet,quòd per delictum intelligitur peccatum omiſsionis:per peccatum commiſſionis:differūt ergo ſpecie cum ex oppoſito diuidantur tanquam diuerſæ ſpecies.

2 ¶Præterea, Peccato per ſe conuenit, quòd ſit contra legem Dei:ponitur enim in eius diffinitione, vt ex ſuprà dictis patet*: ſed in lege Dei alia ſunt præcepta affirmatiua,cōtra quæ eſt peccatum omiſſionis:& alia præcepta negatiua , contra quæ eſt peccatum cōmiſsionis. ergo peccatum omiſsionis & peccatum commiſſionis differunt ſpecie.

3 ¶Præterea,Omiſsio& commiſsio differunt ſicut affirmatio & negatio:ſed affirmatio & negatio non poſſunt eſſe vnius ſpeciei:quia negatio non habet ſpeciem.non entis enim non ſunt ſpecies,neque differentiæ,vt Philoſophus dicit*.Ergo omiſsio & commiſsio non poſſunt eſſe vnius ſpeciei.

¶SED CONTRA, In eadem ſpecie peccati inuenitur omiſsio & commiſsio. auarus enim & aliena rapit:quod eſt peccatum commiſſionis: & ſua non dat,quibus dare debet,quod eſt peccatum omiſsionis : ergo omiſsio & commiſsio non differunt ſpecie.

¶RESPONDEO dicendū,quòd in peccatis inuenitur duplex differentia: vna materialis, & alia formalis. Materialis quidem attenditur ſecundum naturalem ſpeciem actuum peccati,formalis autem ſecundum ordinem ad vnum finem proprium,quod eſt obiectum proprium: vnde inueniuntur aliqui actus materialiter ſpecie differentes , qui tamen formaliter ſunt in eadem ſpecie peccati : quia ad idem ordinantur:ſicut ad eandem ſpeciem homicidij pertinet iugulatio , lapidatio, & perforatio , quamuis actus ſint ſpecie differentes ſecundum ſpeciem naturæ.Sic ergo ſi loquamur de ſpecie peccati omiſsionis & commiſsionis , materialiter differunt ſpecie , large tamen loquendo de ſpecie ſecundum quòd negatio vel priuatio ſpeciem habere poteſt. Si autem loquamur de ſpecie peccati omiſſionis & commiſsionis formaliter,ſic non differunt ſpecie:quia ad idem ordinantur, & ex eodem motiuo procedunt:auarus enim ad congregandum pecuniam & rapit,& non dat ea, quæ dare debet:& ſimiliter guloſus ad ſatisfaciendum gulæ , & ſuperflua comedit, & ieiunia debita prætermittit : & idem eſt videre in cæteris. Semper enim in rebus negatio fundatur ſuper aliqua affirmatione:quæ eſt quodāmodo cauſa eius:vnde etiam in rebus naturalibus eiuſdem rationis eſt , quòd ignis calefaciat , & quòd non infrigidet.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd illa diuiſio, quæ eſt per commiſſionem & omiſſionem , non eſt ſecundum diuerſas ſpecies formales , ſed materiales tantum , vt dictum eſt*.

¶Ad ſecundum dicendum,quòd neceſſarium fuit in lege Dei proponi diuerſa præcepta affirmatiua & negatiua , vt gradatim homines introducerentur ad virtutem : prius quidem abſtinendo à malo, ad quod inducimur per præcepta negatiua : & poſtmodum faciendo bonum , ad quod inducimur per præcepta affirmatiua. Et ſic præcepta affirmatiua & negatiua non pertinent ad diuerſas virtutes, ſed ad diuerſos gradus virtutis : & per conſequens non oportet , quòd contrarientur diuerſis peccatis ſecūdum ſpeciem. Peccatum etiam non habet ſpeciem ex parte auerſionis : quia ſecundum hoc eſt negatio vel priuatio: ſed ex parte conuerſionis , ſecundum quod eſt actus quidam: vnde ſecundum diuerſa præcepta legis non diuerſificantur peccata ſecundum ſpeciem.

¶Ad tertium dicendum, quòd obiectio illa procedit de materiali diuerſitate ſpeciei. Sciendum eſt tamen , quòd negatio , & ſi propriè non ſit in ſpecie, conſtituitur tamen in ſpecie

Altera eſt , quòd commiſſio peccati& omiſſio virtutis oppoſitæ,nō diſtinguūtur ſpecie morali , de quo eſt ſermo. Altera eſt,quòd peccata non diſtinguuntur ſpecie ſecundum diuerſitatem præceptorū.Et hæc ſequitur ex prima , vt patet:quia præcepta affirmatiua dātur de actibus virtutum:negatiua verò de actibus vitiorū. Cōmittens autem actū vitij ſimul agit contra vtrunque præceptum, committendo actū prohibitū,& omittēdo actū mandatū:& in vna tantū peccati ſpecie errat. Li.4.Phy. tex.67.&2.
¶In eodem articulo nota rationem duplicē in reſpōſione ad ſecūdum, quare peccata nō diuerſificātur ſecundū diuerſitatem præceptorum, quia ſcilicet peccatū nō habet ſpeciem ex parte auerſionis. Et intendit dicere , quòd quia eſſe contra legem ſeu legis præceptū,quod idē eſt, ſpectat ad auerſionem peccati : auertitur enim peccans à lege , nec per ſe intēdit contra legem facere:ſicut nec inordinatè facere , vt prædictum eſt , & peccatum non habet ſpeciem ex parte auerſionis : ideo diuerſitas præceptorum nō diuerſificat ſpeciem peccatorum. Sicut enim , quia auerſio non dat ſpeciem peccato,diuerſitas auerſionis non ſpecificat , ita quia eſſe cōtra præceptū,non dat ſpeciē,quia pertinet ad auerſionē,diuerſitas præceptorū non diuerſificat ſpecies peccatorum. ¶Et dicit hoc Author, ſatisfaciens argumento inducenti quòd peccato per ſe conuenit eſſe cōtra legem:vt quia ex prima ratione hic aſſignata didiſceramus,quòd diuerſitas præcepti ſecundū affirmatiuum & negatiuū nō variat ſpeciem peccati ex hac ſecūda ratione:diſcamus vniuerſaliter , quòd diuerſitas præceptorū non cauſat diuerſitatem ſpecificam peccatorum, & ex hac doctrina habes, quòd furtū ex hoc,quòd eſt prohibitum diuerſis præceptis(puta iuris diuini,naturalis, poſitiui, principis,prælati,& cætera)non acquirit aliam ſpeciem , & ſimile eſt de peccato ex iure poſitiuo tantum multiplicatis præceptis à ſubordinatis Prælatis. Aſſignata nanque ratio vniuerſalis eſt , ſcilicet ꝙ peccans reſpicit præceptum ex parte auerſionis. Propterea hîc habes determinatū in oppoſitū quòd in quæſtione de mal. quæſt.2.art. ſexto, rationabile iudicatum eſt , ſcilicet peccata,quia prohibita diſtingui ſecundum præcepta:ſemper enim peccatum ex parte conuerſionis diſtinguitur ſpecie,vt dictum eſt. In cor.art.
¶Super

¶Super Quæſtionis ſeptuageſimæſecundæ Articulum ſeptimum.

IN artic.7.eiuſdem 72.quæſtio.nota quòd diuiſio peccati in peccatum cordis,oris,& operis dupliciter intelligi poteſt. primo per modum diuiſionis totius vniuerſalis in partes ſubiectiuas generis.ſcilicet in ſpecies,ſecundo per modū quaſi totius integralis in ſuas partes cōſequenter ſe habentes:
D.638. 1060. & hoc modo tractatur in præſenti litera.

per [d] reductionem ad aliquam affirmationem quam ſequitur.

ARTICVLVS VII.

¶Vtrum conuenienter diuidatur peccatum in peccatum cordis,oris, & operis.

AD SEPTIMVM ſic proceditur. Videtur ꝙ inconuenienter diuidatur peccatum in peccatum cordis,oris, & operis. Aug. enim in 12.De Trin.* ponit tres gradus peccati , quorum primus eſt cum carnalis ſenſus illecebram quandam ingerit: quod eſt peccatum cogitationis. Secundus gradus eſt quando ſola cogitationis delectatione aliquis contentus eſt. Tertius gradus eſt,quando faciendum diſcernitur per conſenſum : ſed tria hæc pertinēt ad peccatum cordis. ergo inconuenienter peccatum cordis ponitur quaſi vnum genus peccati.

2 ¶Præterea , Greg.in 4. Moral.* poſuit quatuor gradus peccati : quorum primus eſt culpa latens in corde : ſecundus,cū exterius publicatur.Tertius eſt,cū cōſuetudine roboratur. Quartus eſt, cū vſque ad præſumptionem diuinæ miſericordiæ,vel ad deſperationē homo procedit : vbi non diſtinguitur peccatum operis à peccato oris : & adduntur duo alij peccatorū gradus : ergo incōueniens fuit prima diuiſio.

3 ¶Præterea, Non poteſt eſſe peccatum in ore vel in opere : niſi fiat prius in corde: ergo iſta peccata ſpecie nō differunt : non ergo debent contra ſeinuicem diuidi.

¶SED CONTRA eſt, quòd Hiero. dicit ſuper Ezech.* tria ſunt generalia delicta , quibus humanum ſubiacet genus : aut enim cogitatione, aut ſermone, aut opere peccamus.

¶RESPONDEO dicendum,quòd aliqua inueniūtur differre [d] ſpecie dupliciter. Vno modo ex eo , ꝙ vtrunque habet ſpeciem completam , ſicut equus & bos differunt ſpecie. Alio modo ſicut ſecundū diuerſos gradus in aliqua generatione, vel motu accipiuntur diuerſæ ſpecies: ſicut ædificatio eſt completa generatio domus, collocatio autem fundamenti & erectio parietis ſunt ſpecies incompletæ:vt patet per Philoſophū in 10.Ethic.* & idem etiā poteſt dici in generationibus animalium.Sic igitur peccatum diuiditur per hæc tria ſcilicet peccatū oris, cordis, & operis, non ſicut per diuerſas ſpecies completas: nā conſummatio peccati eſt in opere.vnde peccatū operis habet ſpeciem completam : ſed prima inchoatio eius eſt quaſi fundatio in corde. Secundus autem gradus eius eſt in ore, ſecundū quod homo prorumpit facilè ad manifeſtandum conceptum cordis. Tertius autem gradus iam eſt in conſummatione operis. Et ſic hæc tria differunt ſecundum diuerſos gradus peccati : patet tamen, ꝙ hæc tria pertinent ad vnam perfectam peccati ſpeciem, cum ab eodem motiuo procedatur: iracundus enim ex hoc ꝙ appetit vindictam, primo quidem perturbatur in corde : ſecundo in verba contumelioſa prorumpit : tertio verò procedit vſque ad verba iniurioſa. & idem patet in luxuria & in quolibet alio peccato.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ omne peccatum cordis conuenit in ratione occulti. & ſecundū hoc ponitur vnus gradus, qui tamen per tres gradus diſtinguitur ſcilicet cogitationis , delectationis, & conſenſus.

¶Ad ſecundum dicendum , quòd peccatum oris, & operis cōueniunt in manifeſtatione : & propter hoc ea Grego.* ſub vno cōputat. Hier.* autem diſtinguit ea: quia in peccato oris manifeſtatio tantū & principaliter intēta, in peccato operis eſt principaliter expletio interioris conceptus cordis: ſed manifeſtatio eſt ex conſequenti , conſuetudo verò & deſperatio ſunt gradus cōſequentes poſt ſpeciē perfectā peccati:ſicut adoleſcentia & iuuentus poſt perfectā hominis generationem.

¶Ad tertium dicendum ꝙ peccatum cordis & oris non diſtinguuntur à peccato operis, quando ſimul cū eo cōiunguntur, ſed prout quodlibet horū per ſe inuenitur: ſicut etiam pars motus non diſtinguitur à toto motu,quando motus eſt continuus: ſed ſolum quando motus ſiſtit in medio.

ARTICVLVS VIII.

¶Vtrum ſuperabundantia & defectus diuerſificent ſpecies peccatorum.

AD OCTAVVM ſic proceditur. Videtur quòd ſuperabundantia & defectus non diuerſificent ſpecies peccatorum. Superabundātia enim & defectus differunt ſecundum magis & minus : ſed magis & minus nō diuerſificant ſpeciem, ergo ſuperabundantia & defectus non diuerſificant ſpeciem peccatorum.

2 ¶Præterea, Sicut peccatū in agibilibus eſt ex hoc , ꝙ receditur à rectitudine rationis , ita falſitas in ſpeculatiuis eſt ex hoc ꝙ receditur à veritate rei : ſed non diuerſificatur ſpecies falſitatis ex hoc, ꝙ aliquis dicit plus vel minus eſſe,quam ſit in re. ergo etiam nō diuerſificatur ſpecies peccati ex hoc , ꝙ recedit à rectitudine rationis in plus vel minus.

3 ¶Præterea , Ex duabus ſpeciebus non conſtituitur vna ſpecies , vt Porphyrius dicit *: ſed ſuperabundantia & defectus vniuntur in vno peccato, ſunt enim ſimul quidam illiberales & prodigi : quorum duorum illiberalitas eſt peccatum ſecundum defectum : prodigalitas autem ſecundum ſuperabundantiam. Ergo ſuperabundantia & defectus non diuerſificant ſpeciem peccatorum.

¶SED CONTRA, Contraria differunt ſecundū ſpeciem:nam contrarietas eſt differentia ſecundum formā,vt dicitur in 10.Metaph.* ſed vitia quæ differunt

¶Ad cuius euidentiam ſcito quòd peccata ſunt in duplici differentia: nam quædam ſunt, quæ perfectionem non ha-
Infrà q̃ō. 100.art.5 & 6. co. Et 2.2. pr. Et 2. diſt. 42.q.2.ar. 2.q.1. Lib.12. de Tri. ca.12. to.3. bent niſi in opere , vt furtum , homicidium, & adulterium, & huiuſmodi. Et huiuſmodi peccata ſe habent ad peccata cordis, oris , & operis , quaſi vt totum integrale ad ſuas partes, ſicut domus ad fundamentum , parietes ad tectum. Et ſic tractatur in litera prima diſtinctio,& dicitur, quòd diſtinguuntur ſecundum gradus eiuſdem ſpeciei. Quædam autem ſunt,
Cap.27. quæ perficiuntur ſolo corde,vt hæreſis,vel perficiuntur in ore , vt detractio. Et ſic peccatum diuiditur in peccatum cordis , oris , & operis, vt in veras & perfectas ſpecies peccati , vt in vltima quæſt.tertiæ partis artic. penult. Author docet.
¶Circa eundem articulum dubium eſt dupliciter.primo, ſi diſtinctio ſecūdum gradus in peccato cordis , oris , & operis ſit : ſicut ſit etiam diſtinctio ſpecifica ſecundum ſpecies imperfectas:& ratio dubij eſt,
In illud Ezech.43. cum compleueris expiationem. to.5. quia litera hic proponit in communi, in applicatione autē ad præſentem materiam non affirmat diſtinctionem ſecundum ſpecies im-
D.509. perfectas, ſed ſolum negat diſtinctionem ſecundum ſpeciem perfectam , & affirmat diſtinctionem ſecundum gradus, vt patet intuenti. Non parui etiam refert vtro modo dicatur. nam ſpecies imperfecta ſpecies eſt , & diſtincta ſecundū ſpecies imper-
Ca.4.to.5. fectas,diſtincta erunt ſecundum ſpeciem abſolutè, quamuis in ordine ad aliquid ſuperueniens ſecundum quid eſſent eiuſdem ſpeciei. Secundo dubitabatur, quia litera diuertere videtur & cōfundere peccatum oris, quod habet perfectam ſpeciem cum peccato oris , quod importat gradū ſpeciei. Nam ponit contumeliam pro progreſſu vindictæ , & conſtat quòd contumelia eſt peccatum , quod perficitur in ore , vndique igitur diſſona videtur doctrina hæc.
¶Ad hoc dicitur, quod dupliciter cōtingit peccatum cordis & oris ordinari ad peccatum operis , vt imperfectum ad perfectum. Primò per modum ſimplicis proſecutionis, ſicut qui vult fornicari, & inuitàt fornicariam : & de his conſtat , ꝙ nulla eſt diſtinctio ſpecifica in eſſe morali, ſed ſolius vnius ſpeciei progreſſus. Secundo per modum cuiuſdam intermedij termini : vt conſenſus in delectationem cogitati adulterij: & verba prouocantia ad hoc:ſecundum ſe tamen delectabilia,& in iſtis apparet ꝙ ſit aliqua ſpecifica differentia ſecundum ſpecies imperfectas,ſicut in generatione animalium,& ædificatione : ſed reuera non eſt etiam ſic aliqua diuerſitas ſpecierum imperfectarum , ſed ſimilitudo potius cauſarum, non enim eſt hic diſtinctio partialium formarū heterogenearum : ſicut in ædificatione fundare,erigere,& cooperire diſtinguuntur ſpecie:nec eſt hic aliqua forma media,vt via,ſicut forma embrionis eſt in via ad formā hominis,ſed tantummodo forma intenti finis proprij diuerſimodè in corde,in ore,atque opere ſe habens ſecundum perfectum & imperfectum gratia materiæ. Et ratio eſt illa quæ in litera ponitur: quia ſcilicet vnicum tantum eſt motiuum obiectiuè: propter quod Author in litera non affirmauit diſtinctionē imperfectarum ſpecierum in hac moralium diſtinctione, vt dubitādo tactum eſt: quamuis etiā iuxta Authoris doctrinā in quæſtio.de potētia Dei,quæſtio.3.artic.9.ad 10. ſi diſtinguerētur ſpecie imperfecta vt embrio diſtinguitur à perfecta ſpe-
Loco in argu. citato. cie,non propterea eſſent peccata hic diuerſarum
Loco in argu. ſed cōtra. citato. ſpecierū : ſed omnia cōprehenduntur ſub peccato vnius ſpeciei : quia huiuſmodi imperfectæ ſpecies nec ſunt in genere , nec in ſpecie niſi per reductionē , eo modo quo imperfectum reducitur ad perfectum: non enim ſunt quædam per ſe ſpecies,vt terra & elementa, ſed ſunt quædam per ſe, & eſſentialiter ordinatæ naturæ ad ſpecies,vt motus ad terminum, ita quòd ſe habent vt quidam motus permanētes ad ipſas ſpecies non habentes alias ſpecies, ſicut nec motus ſucceſſiui abſque terminorum ſpeciebus, & per hæc patet ſolutio primi dubij. Ad ſecundum autem dicitur quòd licet
Mal. q.2. ar.6.ca.et quæſti.14. art.3. peccatum contumeliæ perficiatur in ore, vt cōmuniter videtur in vſu: ſi contumeliæ tamen nomine intelligatur dehonorationis peccatum, certū eſt quòd non conſummatur in ore.quamuis multa in peccato oris dehonoratio ſit. Plus nanque dehonorat aliquam vxorem adulterio exponendo , quàm dicendo ei, quòd vxor eſt adultera , ſtante eadem intentione.vnde in litera cōparatur dicere verba contumelioſa ad facere facta contumelioſa : & ſine dubio ſunt eiuſdem ſpeciei ſecundum illam rationē formalem dehonoratio-
Ariſto.1. meta. tex.37. nis: & ſic nulla eſt diuerſio. Secus autem eſt, quando aliquis contumelia iniuriatur verbo & facto, poſtmodum ad vindictam alterius rei, quàm honoris intendit, vel medio vtitur ſecundum ſe malo ad vindictam honoris: vt in exēplo dato patet. tūc enim plures vindictas intendit & in pluribus ſpeciebus reponitur ad eius peccatum. Tex.13. & 14.to.3.

¶Super Quæſtionis ſeptuageſimæſecundæ Articulum octauum.

IN articu.8.& 9.eiuſdem 72.quæſt. nota ꝙ author diſtinguere peccatorum ſpecies intendens, ex parte motiuorum finium,videtur digredi ad motiua ex parte agente breuitatis,vt puto,cauſa,volens intelligi ex tali diſtinctione diuerſitatem obiectorum,verbi gratia,cum dicit ꝙ intemperantia, & inſenſibilitas oriuntur ex contrariis motiuis, ſcilicet ex delectationum amore,& odio earum,vult intelligi ex delectationibus amabilibus,& ex eiſdem exoſis, oportet enim ſumere motiua effectiue non vt ſic,ſed id quod redundat in

Universidad de Deusto Biblioteca

obiecto, quod mouet finaliter: & ſic etiam intellige nonum articulum.
¶In reſponſione ad ſecundum prædicti 8.arti.intellige Nouitie,duplicē modum recedendi à veritate,ſcilicet per ſe intendendo receſſum ab ea, & tunc non differt ſpecie magis & minus,ſicut nec in receſſu à ratione vt ſic:& non per ſe intendendo:& tunc differt ſpecie;ſicut auerſio in peccatis ex motiuis,

¶In reſponſione ad tertium eiuſdem articuli ſigna illam: & intuere illius veritatē, in his, qui auariſſimi ſunt:ad habēdum etiam Ieſu Chriſti patrimonium: & effundunt in meretrices, venationes, &c. ſunt enim ſimul auari & prodigi,vt in litera dicitur:& experientia teſtatur abominabilis, quam vtinam neſcire liceret.

Art,1. huius quæſt. *D.785.*

¶Super Quæſtionis ſeptuageſim æſecundæ Articulum nonum.

IN articulo nono eiuſdem quæſti.72. aduerte quòd Author mutat opinionem,quā in quarto ſentent. diſtinctio.16. quæſti.93.tenuit, ſcilicet quòd circūſtantia etiam ſi non ſit finis, dat ſpeciem peccato:& vult hic idem eſſe iudicium de ſpecificatione actus humani ex circunſtantia in actu virtutis: & in actu vitij, quia vtrobique oportet ſpeciem dari à motiuo vt obiecto. & nunquā circunſtantiam vt ſic, dare ſpeciem, ſed oportet eam tranſire in differentiam ſeu conditionem obiecti iuxta ſuperius determinata in q.18.Et quoniam ibi voluit peccati ſpecies ſumi ex parte priuationis,hæc ſoluit in reſponſione ad primum & ſecundum: nec eſt difficile ſoluere rationes, quæ ibi afferuntur, ſcilicet de fure, qui nollet calicē quem furatur eſſe ſacrum, & quòd ſola circunſtantia, cur,mutaret ſpeciem,inſufficiēs nanque ſignum non finis eſt nolleitas habentis voluntatem liberam deliberatam ad illud, ſicut etiam accedens ad vxorem alterius mallet ipſam eſſe innuptam. Nec ſequitur quòd ſola circunſtantia, cur, mutet ſpeciem, ſed quòd nec cur,nec aliqua circunſtantia mutet ſpeciem, niſi habeat rationem alterius motiui vt finis, nō ita quòd ſit aut apprehendatur vt finis præiacentis peccati:non enim ſacrilegium eſt finis furti,cum aliquis furatur ſacrum,ſed ſufficit quòd ſit cōfinis. Furtum enim ſacrilegiū eſt conuerſio ad bonum commutabile vt obiectum contrarium rationis, quia alienum & quia ſacrum.

D.648. *Cap.2.to.5.*

ſecundum ſuperabundantiā & defectum, ſunt contraria, ſicut illiberalitas prodigalitati.ergo differunt ſecundum ſpeciem.

¶RESPONDEO dicendum,quòd cū in peccato ſint duo, ſcilicet ipſe actus, & inordinatio eius prout receditur ab ordine rationis,& legis diuinæ,ſpecies peccati attenditur non ex parte inordinationis, quæ eſt præter intentionem peccātis: vt ſuprà dictum eſt.* ſed magis ex parte ipſius actus ſecundū quod terminatur ad obiectū in quod fertur[d] intentio peccantis: & ideo vbicunque occurrit diuerſum motiuum inclinans intentionem ad peccandum, ibi eſt diuerſa ſpecies peccati. Manifeſtum eſt autem,quòd non eſt idem motiuum ad peccandum in peccatis,quæ ſunt ſecundum ſuperabundantiam, & in peccatis quæ ſunt ſecundum defectum: quinimo ſunt contraria motiua: ſicut motiuum in peccato intemperantiæ eſt amor delectationum corporalium: motiuum autem in peccato inſenſibilitatis eſt odiū earum: vnde huiuſmodi peccata non ſolum differunt ſpecie,ſed etiam ſunt ſibiinuicem contraria.

¶AD PRIMVM ergo dicendum,ꝙ magis & minus & ſi nō ſint[d] cauſa diuerſitatis ſpeciei, conſequuntur tamen quandoque ſpecies differētes prout proueniūt ex diuerſis formis,ſicut ſi dicatur,ꝙ ignis eſt leuior aere: vnde Philoſophus dicit in 8.Ethi.* ꝙ qui poſuerunt non eſſe diuerſas ſpecies amicitiarū propter hoc, quòd dicuntur ſecundū magis & minus,nō ſufficienti crediderunt ſigno: & hoc modo ſuperexcedere rationem & deficere ab ea pertinet ad diuerſa peccata ſm ſpeciem, inquantū conſequuntur diuerſa motiua.

¶Ad ſecundū dicendū, quòd intētio peccantis nō eſt, vt recedat à ratione:& ideo non efficitur eiuſdem rationis peccatum ſuperabundantiæ,& defectus propter receſſum ab eadem rationis rectitudine:ſed quandoq; ille,qui dicit falſum,intēdit veritatem occultare: vnde quantum ad hoc non refert,vtrū dicat vel plus vel minus, ſi tamē recedere à veritate non ſit præter intentionē, tunc manifeſtum eſt ꝙ ex diuerſis cauſis aliquis mouetur ad dicēdum plus vel minus:& ſecundū hoc diuerſa eſt ratio falſitatis: ſicut patet de iactatore,qui ſuperexcedit dicēdo falſum,quærens gloriam, & de deceptore, qui diminuit euadens debiti ſolutionem:vnde & quædam falſæ opiniones ſunt ſibiinuicē contrarię.

¶Ad tertium dicendum, quòd prodigus & illiberalis poteſt eſſe aliquis ſecundum diuerſa, vt ſcilicet ſit aliquis illiberalis in accipiendo quæ nō debet, & prodigus in dando quæ nō debet: nihil autē prohibet contraria ineſſe eidem ſecundum diuerſa.

¶In art.eodem 9.eiuſdem q.72. dubiū occurrit quomodo ſtāt iſta ſimul,ſcilicet circunſtantia nunquā dat ſpeciem niſi ratione alterius motiui,vt obiecti ſeu finis proculdubio per ſe,quia ab his quæ ſunt per accidens,non ſumitur ſpecies,& omnis circunſtantia tranſmutans actū de bono in malum, dat peccato ſpeciē:fuit enim hęc regula in q.18.aſſignata,quū enim quicquid præter intentionē actui voluntario cōiunctū ſit, non per ſe obiectū ſit, & omne incognitum præter intentionē coniungatur volūtario actui: oportet dicere, aut quòd nullus actus ſit ex bono malus ex circunſtantia ignota,quantūcunque mala, aut ꝙ circunſtantia det ſpeciem abſque hoc, ꝙ eius obiectum ſit per ſe motiuū voluntatis vt finis, verbi gratia: Ioannes exercens ſe ad ſagittandum,minus prouide emittens ſagittā, percutit patrem,in hoc & infinitis ſimilibus circunſtantia facit actum de bono malum,& nullū interuenit per ſe obiectū illius ſpeciei,cuius eſt illa circunſtantia,puta parricidij,vel homicidij,quo ergo cōſonant dicta,& in qua ſpecie ſunt iſta peccata,nō apparet.
¶Ad hoc dubium eſt multiplex dicendi modus, ſcilicet ex cōſequenti, ex materia, ex omiſſione, ex negligentia.

¶Ex conſequenti quidē quia ſicut aliquis actus eſt ex cōſequenti volitus: ita obiectū propriū illius actus eſt ex conſequenti intentū,verbi gratia in exemplo allato,ſicut ille volēdo improuidè ſagittare, ex cōſequenti voluit actum percuſſionis conſequentis,ita ex conſequenti intendit proprium percuſſionis obiectum;ac per hoc actus improuidus ſagittationis trahitur in aliā ſpeciem

ARTICVLVS IX.

¶Vtrum peccata diuerſificentur ſpecie ſecundum diuerſas circunſtantias.

AD NONVM ſic proceditur. Videtur quod vitia & peccata diuerſificentur ſpecie ſecūdum diuerſas circunſtantias: quia vt dicit Dion.4.cap.De di. no.malum contingit ex ſingularibus defectibus: ſingulares autem defectus ſunt corruptiones ſingularum circunſtantiarum: ergo ex ſingulis circunſtantiis ſingulæ ſpecies peccatorum conſequuntur.

2 ¶Præterea, Peccata ſunt quidam actus humani:ſed act⁹ humani interdū accipiūt ſpeciē à circunſtantiis, vt ſuprà habitum eſt*:ergo peccata differūt ſpecie,ſecundū ꝙ diuerſæ circunſtantiæ corrumpuntur.

3 ¶Præterea, Diuerſæ ſpecies gulæ aſſignantur ſecundum particulas,quæ in hoc verſiculo continentur,Præpropere,laute, nimis ardenter,ſtudioſe.hæc autem pertinent ad diuerſas circunſtantias:nam præpropere, eſt antequam oportet: nimis, plus quam oportet, & idem patet in aliis. ergo ſpecies peccati diuerſificantur ſecundum diuerſas circunſtantias.

¶SED CONTRA eſt,ꝙ Philoſophus dicit in 3.& 4 Ethico.* ꝙ ſingula vitia peccant agendo pluſquam oportet, & quādo nō oportet, & ſimiliter ſm omnes alias circunſtantias: non ergo ſecundum hoc diuerſificantur peccatorum ſpecies.

¶RESPONDEO dicendum,quòd ſicut dictum eſt*, vbi occurrit aliud motiuum ad peccandum, ibi eſt alia peccati ſpecies: quia motiuum[d] ad peccandū eſt finis & obiectum: cōtingit autem quādoque quòd in corruptionibus diuerſarum circunſtantiarum eſt idem motiuum:ſicut illiberalis ab eodem mouetur,quòd accipiat quando non oportet,& vbi nō oportet, & plus quàm oportet, & ſimiliter de aliis circūſtantiis: hoc enim facit propter inordinatum appetitum pecuniæ congregandæ:& in talibus diuerſarū circunſtantiarum corruptiones nō diuerſificant ſpecies peccatorum, ſed pertinent ad vnā & eandem peccati ſpeciem Quandoque verò contingit, quòd corruptiones diuerſarum circunſtantiarū proueniunt à diuerſis motiuis:puta quòd aliquis præpropere comedat,poteſt prouenire ex hoc, ꝙ homo non poteſt ferre dilationem cibi propter facilem conſumptionem humiditatis: quòd verò appetat immoderatum cibum,poteſt contingere propter virtutem

accidentalem, ſed hæc via implicat contradictoria,quoniam eo ipſo ꝙ aliquid ſe habet conſequenter ad actum, & obiectum, intentum eſt extra latitudinem ſpecificantis, nec eſt dare ſpecies accidentales reſpectu actus interioris voluntatis. quoniam à ſolo obiecto eſt illius ſpecies, quod eſt eius finis, licet ſit aliqua ſpecies principaliter altera, ſicut finis eſt ſub fine, vt cum furtum fit, vt mœchetur: vnde licet circunſtantia ſit accidens, dat ſpeciē,eo ipſo tranſit in ſubſtantiā, quia tranſit in obiectum, vnde eſt ſubſtantialis differentia actus, vt in q.18. arti.10. ſuperius patet.

2.2.q.55. ar.1 ad 3. & q.92. ar.3 co. & q.148. art.4. ad 1.2. & 3. & 3. diſtin. 36. artic.5. Et ma.q.2.ar.5.& q.14. art.3. *q.18.ar.18.*

¶Ex materia verò, quia materia ad eandem ſpeciem ſpectat ad quā forma, & propterea quādo aliquid eſt materialiter volitum,ad eandem ſpeciem ſpectat actus ille, ad quam ſpectaret, ſi eſſet formaliter volitū, & ideo in exemplo poſito, quia Ioannes voluit percuſſionem materialiter, ad ſpeciem homicidij & parricidij reductiuè ſpectat. Sed hæc via falſo innititur fundamento, quia materiā ſpectare ad ſpeciem formæ intelligitur de forma, non ſub qua eſſet: non enim materia animalis ſpectat ad ſpeciem cadaueris, quia eſſet ſub ea, ſi ab anima relinqueretur: cōſtat autem omne peccatum habere actu aliquam formam, cum nihil ſit in genere quod non ſit in aliqua ſpecie, ac per hoc nihil eſt in ſpecie peccati,quod non ſit in aliqua ſpecie peccati: & nihilominus falſam profert ſententiam, quoniam quicquid eſt materialiter volitū ſub aliqua forma, totū ſpectat ad formæ ſpeciem: vnde hic dicitur ꝙ omnes circunſtantiæ ſub vno motiuo ad vnam ſpeciem illius, ſ. motiui ſpectant. Conſtat quoque ꝙ procurans à muliere conſenſum ad fornicationem, ex conſequenti & materialiter vult & intendit ſpiritualem mortem illius,& tamen actus ille nullo modo recipit ſpeciem à morte ſpirituali, ſed fornicatione per ſe intenta: quæ ergo ex conſequenti vel materialiter vel per accidens coniunguntur,quamuis nocumenta & mala,vt patet exemplo nunc allato,non trahunt in ſuam ſpeciem,quamuis aggrauent peccatum,traherent autem in ſuas ſpecies ſi intenta eſſent.

Lib.3.Eth. c.7.Et lib. 4.c.1.to.5. *Ar. præte.* *D.991.*

¶Ex omiſſione autem,ignorātia,& negligentia,quæ ſunt ſpecies omiſſionis, quia in huiuſmodi peccatis interuenit omiſſio vel ſcientiæ, vel conſilii vel ſolicitudinis,omiſſio autem propriam ſpeciem ſortitur non ex actu, cui per accidens annectitur,ſed ex propoſito genere: etiā ſi nullus interueniat actus: qui enim omittit audire miſſam, vacans illa hora ludo, non ſpecificatur omiſſio ex actu ludi, quia per accidens iungitur omiſſionis peccato: ſed ex diuino cultu,cui cōtrariatur omiſſio illa:vnde in huiuſmodi peccatis tātum mali eſt,quantum omiſſionis ſecundū ſuas ſpecies habent.Sed hoc nihil eſt: quia peccata iſta ſunt peccata cōmiſſionis:occidens enim hominē improuidè ſagittando,dicens malum de proximo non animo detrahendi, abſoluens ignoranter aliquem à peccato,vel cenſura,à qua non poteſt,& alia huiuſmodi non omittendo,ſed committendo contra legem peccant. Præterea, Hoc non eſt ſoluere,ſed quaſi mutare quæſtionē: nam cōmune eſt cōmiſſionibus & omiſſio-

& omiſſionibus, ꝙ omnes ſub eodem fine motiuo cadētes,ad eandem ſpeciem ſpectent: vnde ſicut quærimus per ſe obiecta commiſſionum, ita & omiſſionum, niſi ꝙ in omiſſione non oportet ponere obiectum poſitiuè volitū,ſed negatiuè voluntarium & per ſe ſicut ipſam omiſſionē. Aliter dicitur ꝙ nulla eſt in dictis Authoris diſcordia:& quòd huiuſmodi actus ſunt in propriis ſpeciebus ſuorum per ſe formaliter & directe obiectorum tantum.
¶Ad quorum euidētiam ſcire oportet,ꝙ aliud eſt loqui de voluntario, & aliud de voluntario ſpecificante: non enim ſufficit ad rationem ſpecificantis in moralibus, ꝙ ſit volūtarium, ſed plus exigitur. Iam enim dictum eſt,ꝙ peccatū non habet ſpeciem ex auerſione:& conſtat ꝙ auerſio eſt voluntaria.Quòd autē ſit illud plus colligitur ex dictis:quū enim actus moralis ex obiecto ſeu fine ſpeciem habeat,& conſtat ꝙ intelligitur de obiecto formaliter,ſicut vniuerſaliter quum de ſpecificatione actuū & potētiarum ex obiectis dicitur, & quia quod eſt per accidens, extra ſpeciem eſt, oportet etiā ꝙ intelligatur de obiecto per ſe, & quia in per ſe & formaliter obiectū actus directè tendit actus,vt patet inductiuè, conſequens eſt vt de obiecto directe intelligatur, & ſic ad hoc,ꝙ obiectum ſpecificat actū voluntatis, exigitur, ꝙ ſit formaliter per ſe & directe intentū: nō exigitur autem ꝙ ſit primò intētū: ſtat enim quòd ſit per ſe formaliter & directè, ſecūdariò tamen intentum, ſicut quum quis vult mœchari vt furetur,volitio ſpecificatur ab vtroque, licet à furto principalius. Circunſtātia igitur ſpecificans eo ipſo, quòd ingreditur latitudinem ſpecificantium, oportet obiectiuum ordinē intrare,& differentiam ſeu conditionē obiectiuam ponere formaliter & directe intentam, quum autem nullum ex ignorantia incurſum ſit, per ſe & directe volitum, conſequēs eſt quòd nulla huiuſmodi conditio ſeu circūſtantia det peccato ſpeciē. Nec eſt verum,ꝙ actus fiat de bono malus, & huiuſmodi ignotis conditionibus, ſed fit de malo peior, aut pluribus modis malus. Sagittans enim improuidè actū facit moraliter malum, etiam ſi nullum contingat lædi quoniam ſagittatio eſt actus voluntarius periculoſus, & debet fieri quando,& vbi, ſicut,&c. oportet,quod ab improuido nō ſeruatur, quando autem lædi aliquem contingit,læſio talis ag-

Ar.1.huius quæſt. *In cor.art.* *2.q.86.art.3 Et 3 diſt. 36.ar.5.Et 4.diſ.15 q.1.ar.3 q.2. co. & diſt. 16.q.2.ar.1.q.2. cōr. & diſt.18. q.2. art.5. q.5. ad 1. Ambr.lib. de paradi. c.8.to.4.* *q.65.art.1.* *q.65.art.1. & 2.* *Cap.28.& vlt.to.5.* *Ca.8.to.5.*

naturæ potentem ad cōuertendū multum cibum.ꝙ autem aliquis appetat cibos delicioſos,contingit propter appetitum delectationis, quæ eſt in cibo:vnde in talib⁹ diuerſarum circunſtantiarum corruptiones inducunt diuerſas peccati ſpecies.

¶AD PRIMVM ergo dicendum,ꝙ malum inquantū huiuſmodi, priuatio eſt, & ideo diuerſificatur ſpeciē ſm ea, quæ priuantur,ſicut & cæteræ priuationes:ſed peccatum nō ſortitur ſpeciē ex parte priuatiōis vel auerſionis,vt ſuprà dictū eſt*, ſed ex conuerſione ad obiectum actus.

¶Ad ſecundum dicendum,ꝙ circunſtantia nunquam transfert actum in aliā ſpeciem, niſi quando eſt aliud motiuum.

¶Ad tertium dicendum, quòd in diuerſis ſpeciebus gulæ diuerſa ſunt motiua, ſicut dictum eſt*.

QVAESTIO SEPTVAGESIMATERTIA, *De comparatione peccatorum adinuicem, in decem articulos diuiſa.*

DEINDE conſiderandum eſt de comparatione peccatorum adinuicem.

¶Et circa hoc quęruntur decē. ¶Primò, vtrū omnia peccata & vitia ſint connexa. ¶Secūdò,vtrū omnia ſint paria. ¶Tertiò, vtrum grauitas peccatorum attendatur ſecūdū obiecta. ¶Quartò, vtrū ſecundū dignitatem virtutis, quibus peccata opponuntur. ¶Quintò, vtrū peccata carnalia ſint grauiora, quàm ſpiritualia. ¶Sextò, vtrum ſecundum cauſas peccatorum attendatur grauitas peccatorum. ¶Septimò,vtrū ſecundum circunſtantias. ¶Octauò, vtrum ſecundum quantitatem nocumenti.¶Nonò,vtrum ſecūdum conditionem perſonæ,in quā peccatur. ¶Decimò, vtrum propter magnitudinem perſonæ peccantis aggrauetur peccatum.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum omnia peccata ſint connexa.

AD PRIMVM ſic proceditur.Videtur,quòd omnia peccata ſint connexa. Dicitur enim Iacobi 2. Quicunque totam legem ſeruauerit,offendat autem in vno,factus eſt omnium reus: ſed idem eſt eſſe reum omnium mandatorum legis, quod habere omnia peccata, quia ſicut Amb.dicit*,peccatum eſt tranſgreſſio legis diuinæ,& cæleſtiū inobedientia mandatorum: ergo quicunque peccat in vno peccato, ſubiicitur omnibus peccatis.

2 ¶Præterea,Quodlibet peccatum excludit virtutē ſibi oppoſitā:ſed qui caret vna virtute, caret omnibus, vt patet ex ſupra dictis*:ergo qui peccat vno peccato,priuatur omnibus virtutib.ſed qui caret virtute,habet vitium ſibi oppoſitū.Ergo qui habet vnū peccatū, habet omnia peccata.

3 ¶Præterea,Virtutes omnes ſunt cōnexę, quæ cōueniūt in vno principio, vt ſupra* habitū eſt: ſed ſicut virtutes cōueniunt in vno principio,ita & peccata:quia ſicut amor Dei qui facit ciuitatē Dei,eſt principiū & radix omniū virtutū: ita amor ſui, qui facit ciuitatē Babylonis,eſt radix omniū peccatorū:vt patet p Aug.14. De ciui. Dei.*ergo etiam oīa vitia & peccata ſunt cōnexa ita vt q vnū habet habeat omnia.

¶SED CONTRA, Quædam vitia ſunt ſibiinuicem contraria, vt patet per Philoſophum in 2. Ethicor.* ſed impoſſibile eſt contraria ſimul ineſſe eidem.Ergo impoſſibile eſt omnia peccata & vitia ſibi eſſe inuicem connexa.

¶RESPONDEO dicendum, quòd aliter ſe habet intētio agentis ſecūdū virtutem ad ſequendū rationem:aliter intentio peccantis ad diuertendum à ratione: cuiuſlibet enim agentis ſecundum virtutem intētio eſt, vt ipſius rationis regulam ſequatur:& ideo omnium virtutū intētio in idem tendit:& propter hoc omnes virtutes habent connexionem adinuicem in ratione recta agibiliū, quæ eſt prudentia, ſicut ſupradictū eſt*,ſed intētio peccantis,non eſt ad hoc, quòd recedat ab eo, ꝙ eſt ſecundū rationē, ſed potius quòd tendat in aliquod bonū appetibile,à quo ſpeciem ſortitur. Huiuſmodi autem bona, in quæ tendit intentio peccātis à ratione recedens,ſunt diuerſa,nullā connexionem[d] habentia adinuicem: imo etiam interdum ſunt cōtraria. Cum igitur vitia & peccata ſpeciē habeant ſecundū illud ad ꝙ conuertuntur, manifeſtū eſt ꝙ ſecundū illud, quod perficit ſpeciem peccatorū, nullam connexionem habent peccata adinuicem: non enim peccatū cōmittitur in accedendo à multitudine ad vnitatē, ſicut accidit in virtutibus,quę ſunt cōnexæ,ſed potius in recedēdo ab vnitate ad multitudinem.

¶AD PRIMVM ergo dicendum,ꝙ Iacobus loquitur de peccato non ex parte cōuerſionis, ſm quod peccata diſtinguūtur, ſicut dictum eſt*, ſed loquitur de eis ex parte auerſionis, inquantū ſcilicet homo peccando recedit à legis mandato: omnia autem legis mandata ſunt ab vno & eodem, vt ipſe ibidem dicit:& ideo idem Deus contemnitur in omni peccato,& ex hac parte dicit, quòd qui offendit in vno, factus eſt omnium reus: quia ſcilicet vno peccato peccando incurrit pœnæ reatum ex hoc ꝙ cōtemnit Deum:ex cuius contēptu prouenit omniū peccatorum reatus.

¶Ad ſecundum dicendum, ꝙ ſicut ſuprà* dictum eſt, non per quemlibet actū peccati tollitur virtus oppoſita:nā peccatum veniale virtutem non tollit:peccatum autem mortale tollit virtutem infuſam,inquantū auertit à Deo:ſed vnus actus peccati etiam mortalis non tollit habitū virtutis acquiſitæ:ſed ſi multiplicētur actus, intantum quòd generetur contrarius habitus,excluditur habitus virtutis acquiſitæ:qua excluſa excluditur prudentia,quia cum homo agit contra quamcunque virtutem, agit contra prudentiam: ſine qua nulla virtus moralis eſſe poteſt,vt ſuprà* habitum eſt.& ideo per cōſequens excluduntur omnes virtutes morales,quantum ad perfectū & formale eſſe virtutis, quod habent, ſecundum quod participant prudentiam: remanent tamen inclinationes ad actus virtutum non habentes rationem virtutis. Sed non ſequitur quòd propter hoc homo incurrat omnia vitia vel peccata.Primò quidem,quia vni virtuti plura vitia opponūtur:ita ꝙ virtus poteſt priuari per vnū eorum, etiam ſi alterū eorum non adſit.Secūdò, quia peccatum directe opponitur virtuti, quantū ad inclinationem virtutis ad actum, vt ſupra* dictum eſt:vnde remanentibus aliquibus inclinationibus virtuoſis, non poteſt dici quòd homo habeat vitia vel peccata oppoſita.

¶Ad tertium dicendum, ꝙ amor Dei eſt congregatiuus inquantū affectū hominis à multis ducit in vnū:& ideo virtutes quę ex amore Dei cauſantur, connexionē habent,ſed amor ſui diſgregat affectū hominis in diuerſa:put ſcilicet homo ſe amat, appetēdo ſibi bona tēporalia quę ſunt varia & diuerſa:& ideo vitia & peccata, quę

grauat actum iam malum,vt in quæſt.ſequenti de nocumento aggrauante dicitur: & eodem modo cū quis verba detractoria non detrahendo,ſed otioſè dicit.læſio famæ proximi nō ſpecificat actū, ſed aggrauat, obligatque ad reſtitutionem ratione læſionis.Si quis ſimiliter ex ignorātia abſoluit, à quo non poteſt,non eſt reus illius actus:ſed improuidi ſeu ignorantis actus quo ad moralem ſpeciem, ſecus aūt videtur quo ad pœnas poſitiui iuris, quoniam iuris diſpoſitioni ſtādum eſt.Si enim,verbi gratia,dicatur,ſi quis auſerit vel præſumpſerit abſoluere,ſit excommunicatus: contra faciens ex ignorantia excuſatur à pœna, quia excuſatur ab actu p ſe formaliter & directè volito, quod audacię pſumptionis, & ſimilium nominum ratio inſinuat.ſi verò dicatur,ſi quis abſoluerit,incidere videtur in canonem, eo quòd ſicut poteſt ius poſitiuū pœnam ponere excommunicationis actu, etiam de ſe non illicito, vt patet de religioſis inducētib⁹ ad ſepulturas,.&c. multo magis poteſt excōmunicare p actu illicito,qualis eſt actus voluntarius ex culpabili,etiā veniali ter ignorātia. Reponenda ſunt igitur peccata in ſolis ſpeciebus ſuorū per ſe obiectorum formaliter & directè volitorum: annexa autem & materialiter cōcurrentia aggrauare quidem,ſpecificare autem non poſſunt. Sed nec hoc ſatisfacit, quoniā redit fere in idē cum dicentibus, quòd tantum eſt hoc peccati, quātum omiſſio, ſeu negligentia.&c.meruit: ſola eīn maiori grauitate differentiam conſtituit: nec ſaluatur,quod communiter dicitur, ſcilicet quòd tales ſunt homicidæ, & huiuſmodi. quia ergo de ignorātia inferius erit ex ꝓpoſito tractatus.& ex illa hæc pendet, illuc vſque ſolutio difficultatis huius differatur: hæc autem exercebunt ingenium.

q.65.ar.1. *D.1015.* *In cor.art. & q.72. artic.1.* *q.71.art.4.* *q.58. art. 4.& q.65. art.21.*

¶Super Quæſtionem ſeptuageſimamtertiam.

IN quæſt. 73. vſque ad ſeptimum artic.incluſiuè nihil ſcribendū occurrit,niſi quòd in quarto articulo reſponſio ad tertium non te fallat in quæſtio.de felicitate, an conſiſtat in actu voluntatis, eo quòd peſſimo quum opponatur optimum, & odium Dei ſit peſſimum: & amor charitatis optimum, & felicitas cōſiſtat in optimo in amore erit felicitas. propoſitio nāque dicēs, quòd peſſimum optimo cōtrarium eſt, intelligitur in rebus habentibus contrarium:in carētibus autem contrarietate nō habet locū: vnde ſumen

q.71.art.1.

Universidad de Deusto Biblioteca

gloriæ, quod caret contrario, nō propterea deſinit eſſe melior habitus quàm ſit charitas, imo hoc ipſum quod eſt eſſe talem habitum diſponētem ad deitatem, abſque cōtrarietate videtur ſuæ excellētiæ atteſtari, quaſi propinquiſſime ſe habeat ad deitatem, cui nō eſt fas cogitare cōtrariū.

3.d.ſ. 42.q. 2.art.5. Et 3.contra G. 139. Et 1.p.q. 2. art. 9. Et ſtatt. 11. cor. 2.

cauſantur ex amore ſui, nō ſunt connexa.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum omnia peccata ſint paria.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quòd omnia peccata ſint paria. Hoc enim peccare eſt facere quod non licet: ſed facere quæ non licet vno & eodem modo, in omnibus reprehenditur: ergo peccare vno & eodem modo reprehenditur: non ergo vnum peccatum eſt alio grauius.

2 ¶Præterea, Omne peccatum cōſiſtit in hoc, ꝙ homo tranſgreditur regulam rationis: quæ ita ſe habet ad actus humanos ſicut regula linearis in corporalibus rebus. Ergo peccare ſimile eſt ei quod eſt lineas tranſilire: ſed lineas tranſilire eſt æqualiter, & vno modo, etiam ſi aliquis longius recedat vel propinquius ſtet. quia priuationes non recipiunt magis vel minus: ergo omnia peccata ſunt æqualia.

3 ¶Præterea, Peccata virtutibus opponuntur: ſed omnes virtutes æquales ſunt: vt Tullius dicit in Paradoxis*. Ergo omnia peccata ſunt paria.

In parad. 3. cuius tit. eſt, omnia æqualia eſſe vitia.

¶SED CONTRA eſt quod Dominus dicit ad Pilatum, Ioan.16. Qui tradidit me tibi, maius peccatum habet, & tamen conſtat quòd Pilatus aliquod peccatum habuit. Ergo vnum peccatum eſt maius alio.

¶RESPONDEO dicendum, quòd opinio Stoicorū fuit quam Tullius proſequitur in paradoxis*, quòd omnia peccata ſunt paria. & ex hoc etiam deriuatus eſt quorundā hæreticorum error qui ponentes omnia peccata eſſe paria, dicunt etiam omnes pœnas inferni eſſe pares. & quantum ex verbis Tullij perſpici poteſt, Stoici ducebātur ex hoc, quòd conſiderabant peccatum ex parte priuationis tantum, prout ſcilicet eſt receſſus à ratione. vnde ſimpliciter æſtimātes, ꝙ nulla priuatio ſuſciperet magis & minus, poſuerunt omnia peccata eſſe paria. Sed ſi quis diligenter conſideret, inueniet duplex priuationum genus. Eſt enim quædā ſimplex & pura priuatio, quæ cōſiſtit quaſi in corruptum eſſe, ſicut mors eſt priuatio vitæ: & tenebra eſt priuatio luminis: & tales priuationes nō recipiunt magis & minus, quia nihil reſiduum eſt de habitu oppoſito: vnde nō minus eſt mortuus aliquis primo die mortis, & tertio vel quarto, quam poſt annum, quando iam cadauer fuerit reſolutum: & ſimiliter nō eſt magis tenebroſa domus, ſi lucerna ſit operta pluribus velaminibus, quam ſi ſit operta vno ſolo velamine, totū lumen includente. Eſt autē alia priuatio nō ſimplex, ſed aliquid retinens de habitu oppoſito, quæ quidem priuatio magis conſiſtit in corrumpi, quàm in corruptum eſſe: ſicut ægritudo, quæ priuat debitam commenſurationem humorum: ita tamen ꝙ aliquid eius remaneat, alioquin non remaneret animal viuum. & ſimile eſt de turpitudine, & aliis huiuſmodi. Huiuſmodi autem priuationes recipiunt magis & minus ex parte eius, quod remanet de habitu contrario: multum enim refert ad ægritudinē vel turpitudinem, vtrū plus vel minus à debita cōmenſuratione humorum vel membrorum recedatur. Et ſimiliter dicendum eſſet de vitiis & peccatis: ſic enim in eis priuatur debita cōmenſuratio rationis: vt non totaliter ordo rationis tollatur, alioquin malum ſi ſit integrum, deſtruit ſeipſum, vt dicitur in 4. Eth.* non enim poſſet remanere ſubſtātia actus vel affectio agentis, niſi aliquid remaneret de ordine rationis, & ideo multū intereſt ad grauitatem peccati, vtrum plus vel minus recedatur à rectitudine rationis. Et ſecūdū hoc dicēdū eſt, ꝙ nō omnia peccata ſunt paria.

In parad. 3. cuius titul. eſt, æqualia eſſe vitia.
Ca.5. to.5.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ peccata committere non licet propter aliquam deordinationem, quam habent: vnde illa, quæ maiorem deordinationem continent, ſunt magis illicita: & per conſequens grauiora peccata.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd ratio illa procedit de peccato, ac ſi eſſet priuatio pura.

¶Ad tertium dicendum, ꝙ virtutes ſunt æquales proportionaliter in vno & eodem: tamen vna virtus præcedit aliam dignitate ſecundum ſuam ſpeciem: vnus etiam homo eſt alio virtuoſior in eadem ſpecie virtutis, vt ſuprà habitum eſt*. Et tamen ſi virtutes eſſent pares, nō ſequeretur, vitia eſſe paria: quia virtutes habent connexionem: non autem vitia ſeu peccata.

q.66. ar.1. & 2.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum grauitas peccatorum varietur ſecundum obiecta.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur ꝙ peccatorum grauitas non varietur ſecundum obiecta. Grauitas enim peccati pertinet ad modū vel qualitatem ipſius peccati: ſed obiectum eſt materia ipſius peccati: ergo ſecundum diuerſa obiecta peccatorum grauitas non variatur.

Infrà art. 4. 5. & 9. cor. & q. 74. art. 9. cor. & 2. 2.q.74. artic.2. ad 1. Et mal. q. 5. art.2. ad 6.

2 ¶Præterea, Grauitas peccati eſt intenſio malitiæ ipſius: peccatum autem non habet rationem malitiæ ex parte conuerſionis ad proprium obiectum, quod eſt bonum appetibile: ſed magis ex parte auerſionis. Ergo grauitas peccatorum non variatur ſecundum obiecta.

3 ¶Præterea, Peccata quæ habent diuerſa obiecta, ſunt diuerſorum generum: ſed ea quæ ſunt diuerſorum generum, non ſunt comparabilia, vt probatur in 7. Phyſi.* ergo vnum peccatum non eſt grauius altero ſecundum diuerſitatem obiectorum.

Tex.30.31. 32.to.2.

¶SED CONTRA, Peccata recipiunt ſpeciem ex obiectis, vt ex ſuprà dictis patet*, ſed aliquorum peccatorum vnum eſt grauius altero ſecundum ſuam ſpeciem, ſicut homicidium furto. ergo grauitas peccatorum differt ſecundum obiecta.

Art. præc.

¶RESPONDEO dicendum, ꝙ ſicut ex ſupradictis patet*, grauitas peccatorum differt modo quo vna ægritudo eſt alia grauior: ſicut enim bonum ſanitatis conſiſtit in quadam commenſuratione humorum per conuenientiam ad naturam animalis: ita bonum virtutis conſiſtit in quadam commenſuratione actus humani ſecundū conuenientiā ad regulam rationis. Manifeſtum eſt autem, quòd tanto eſt grauior ægritudo, quanto tollitur debita humorum commenſuratio per commenſurationem prioris principij ſicut ægritudo, quæ prouenit in corpore humano ex corde (quod eſt principium vitæ) vel ex aliquo quod appropinquat cordi, periculoſior eſt: vnde oportet etiam quòd peccatum ſit tanto grauius, quanto deordinatio contingit circa aliquod principium, quod eſt prius in ordine rationis: ratio autem ordinat omnia in agibilibus ex fine: & ideo quanto peccatum cōtingit in actibus humanis ex altiori fine, tanto peccatum eſt grauius: obiecta autem actuum ſunt fines eorum, vt ex ſupradictis patet.* & ideo ſecūdum diuerſitatem obiectorum attenditur diuerſitas grauitatis in peccatis: ſicut patet quòd res exteriores ordinantur ad hominem ſicut ad finem: homo autem ordinatur vlterius in Deum ſicut in finem: vnde peccatū quod eſt circa ipſam ſubſtantiam hominis (ſicut homicidium) eſt grauius peccato, quod eſt circa res exteriores, ſicut furtum, & adhuc eſt grauius peccatū quod immediatè cōtra Deum cōmittitur: ſicut infidelitas, blaſphemia, & huiuſmodi, in ordine quorūlibet horum peccatorū vnum peccatū eſt grauius altero: ſecundū ꝙ eſt circa aliquid principali⁹, vel minus principale. Et quia [d] peccata habēt ſpeciem ex obiectis, differētia grauitatis, quæ attenditur penes obiecta, eſt prima & principalis quaſi cōſequens ſpeciem.

Art. præc.
q.72. art.5 ad 2.
D.991.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd obiectum etſi ſit materia circa quam terminatur actus: habet tamen rationem finis ſecundum quòd intentio agentis fertur in ipſum, vt ſuprà dictum eſt.* forma autem actus moralis dependet ex fine, vt ex ſuperioribus patet*.

q.72.art.3. ad 2.
q. præced. art.6. & q. 18.art.6.

¶Ad ſecundum dicendum, ꝙ ex ipſa indebita conuerſione ad aliquod bonum commutabile, ſequitur auerſio ab incommutabili bono: in qua perficitur ratio mali: & ideo oportet, ꝙ ſecundum diuerſitatem eorum, quæ pertinent ad conuerſionem, ſequatur diuerſa grauitas malitiæ in peccatis.

¶Ad tertium dicēdum, quòd omnia obiecta humanorū actuum habent ordinem adinuicem: & ideo omnes actus humani quodammodo conueniunt in vno genere ſecundum quod ordinantur ad vltimum finem: & ideo nihil prohibet omnia peccata eſſe comparabilia.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum grauitas peccatorum differat ſecundum dignitatem virtutum, quibus opponuntur.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur quòd grauitas peccatorum non differat ſecundum dignitatem virtutum, quibus peccata opponuntur, vt ſcilicet maiori virtuti grauius peccatum opponatur, quia, vt dicitur Prouer.15. In abundanti iuſtitia virtus maxima eſt: ſicut autem dicit Dominus Matth.5. Abundans iuſtitia cohibet iram, quæ eſt minus peccatum quàm homicidium, quod cohibet minor iuſtitia. Ergo maximæ virtuti opponitur minimum peccatum.

1.2. q.10. art.3. & q. 116. art.2. & q. 119. art.5. Et cor. mal. q. 2. art.10.

2 ¶Præterea, In 2. Ethic.* dicitur quòd virtus eſt circa difficile & bonum, ex quo videtur quòd maior virtus ſit circa magis difficile: ſed minus eſt peccatum ſi homo deficiat in magis difficili, quàm ſi deficiat in minus difficili. Ergo maiori virtuti minus peccatum opponitur.

Ca.5. to.5.

3 ¶Præterea, Charitas eſt maior virtus, quā fides & ſpes: vt dicitur 1. ad Cor.13. Odiū autē, quod opponitur charitati, eſt minus peccatum, quam infidelitas vel deſperatio, quæ opponūtur fidei & ſpei. Ergo maiori virtuti opponitur minus peccatum.

¶SED CONTRA eſt, ꝙ Philoſophus dicit in 8. Ethic.* ꝙ peſſimum optimo contrariū eſt: optimū autem in moralibus eſt

Ca.10. to.5.

eſt maxima virtus, peſſimum autem grauiſsimum peccatum. Ergo maximæ virtuti opponitur grauiſsimum peccatum.

¶RESPONDEO dicendum, quòd virtuti opponitur aliquod peccatum: vno quidem modo principaliter & directè, quòd ſcilicet eſt circa idem obiectum: nam cōtraria circa idem ſunt. & hoc modo oportet, ꝙ maiori virtuti opponatur grauius peccatum: ſicut enim ex parte obiecti attenditur maior grauitas peccati, ita etiam maior dignitas virtutis. vtrumque enim ex obiecto ſpeciem ſortitur, vt ex ſupradictis patet*: vnde oportet, ꝙ maximæ virtuti directè contrarietur maximū peccatum, quaſi maximè ab eo diſtans in eodem genere. Alio modo poteſt conſiderari oppoſitio virtutis ad peccatum ſecūdum quandam extenſionem virtutis cohibentis peccatum: quanto enim fuerit virtus maior, tanto magis elongat hominem à peccato ſibi contrario: ita quòd non ſolùm ipſum peccatum, ſed etiam inducentia ad peccatum cohibet: & ſic manifeſtum eſt, ꝙ quanto aliqua virtus fuerit maior, tanto etiam minora peccata cohibet: ſicut etiam ſanitas quanto fuerit maior, tanto etiam minores diſcrepantias excludit, & per hunc modum [d] maiori virtuti minus peccatum opponitur ex parte effectus.

q.60. ar.1.
D.2003. 1179.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ratio illa procedit de oppoſitione, quæ attenditur ſecundum cohibitionem peccati: ſic enim abundans iuſtitia etiam minora peccata cohibet.

¶Ad ſecundum dicendum, ꝙ maiori virtuti, quæ eſt circa bonum magis difficile, contrariatur directè peccatum, quod eſt circa malum magis difficile: vtrobique enim inuenitur quædam eminentia ex hoc, quòd oſtenditur voluntas procliuior in bonum vel in malum ex hoc, quòd difficultate non vincitur.

¶Ad tertium dicendum, ꝙ charitas non eſt quicunque amor, ſed amor Dei: vnde non opponitur ei quodcunque odium directè, ſed odium Dei, quod eſt grauiſsimum peccatorum.

ARTICVLVS V.

¶ Vtrum peccata carnalia ſint minoris culpæ, quàm ſpiritualia.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur quòd peccata carnalia non ſint minoris culpæ quàm peccata ſpiritualia. Adulterium enim grauius peccatum eſt, quàm furtum. Dicitur enim Prouer.6. Non grandis eſt culpa cum quis furatus fuerit, qui autem adulter eſt, propter cordis inopiam perdet animam ſuam: ſed furtum pertinet ad auaritiam, quæ eſt peccatum ſpirituale: adulterium autem ad luxuriam quæ eſt peccatum carnale. ergo peccata carnalia ſunt maioris culpæ.

2.2. quæſt. 154. arti.3. & 4. diſt. 9. ar.3. q.5. cor. & diſ. 33. q.1. art. 3. q.2. ad 3. Et veri. q. 25. ar.6. ad 2. Et Iſa.1. lec.6. fin.

2 ¶Præterea, Augu. dicit ſuper Leuit. ꝙ Diabolus maximè gaudet de peccato luxuriæ & idololatriæ: ſed de maiori culpa magis gaudet. Ergo cum luxuria ſit peccatum carnale, videtur quòd peccata carnalia ſint maximæ culpæ.

3 ¶Præterea, Philoſophus probat in 7. Ethicor.* quòd incontinens concupiſcentiæ eſt turpior, quàm incontinens iræ: ſed ira eſt peccatum ſpirituale ſecundum Greg.31. Moralium*: concupiſcentia autem pertinet ad peccata carnalia. Ergo peccatum carnale eſt grauius quàm peccatum ſpirituale.

Cap. 6.
Cap.31.

¶SED CONTRA eſt, quòd Greg.* dicit, ꝙ peccata carnalia ſunt minoris culpæ, & maioris infamiæ, quàm ſpiritualia.

Li.31. Moral. c.31. Et lib.33. c.11.

¶RESPONDEO dicendum, quòd peccata ſpiritualia ſunt maioris culpę, quàm peccata carnalia: quod nō eſt ſic intelligendum quaſi quodlibet peccatū ſpirituale ſit maioris culpæ quolibet peccato carnali, ſed quia conſiderata hac ſola differentia ſpiritualitatis & carnalitatis, grauiora ſunt, quam cætera peccata, cæteris paribus. cuius ratio triplex poteſt aſsignari. Prima quidem ex parte ſubiecti: nam peccata ſpiritualia pertinent ad ſpiritum, cuius eſt conuerti ad Deum, & ab eo auerti, peccata verò carnalia conſummantur in delectatione carnalis appetitus, ad quem principaliter pertinet ad bonum corporale conuerti: & ideo peccatum carnale, inquantum huiuſmodi, habet plus de conuerſione: propter quod etiam eſt maioris adhæſionis, ſed peccatum ſpirituale habet plus de auerſione: ex qua procedit ratio culpæ: & ideo peccatum ſpirituale inquantum huiuſmodi, eſt maioris culpæ. Secunda ratio poteſt ſumi ex parte eius, in quem peccatur: nam peccatū carnale, inquantum huiuſmodi, eſt in corpus proprium, quod eſt minus diligendum ſecundum ordinem charitatis, quàm Deus & proximus, in quos peccatur per peccata ſpiritualia: & ideo peccata ſpiritualia, inquantum huiuſmodi, ſunt maioris culpæ. Tertia ratio poteſt ſumi ex parte motiui: quia quanto eſt grauius impulſiuum ad peccandum, tanto homo minus peccat, vt infrà dicetur.* peccata autē carnalia habent vehementius impulſiuum, id eſt ipſam concupiſcentiam carnis nobis innatam: & ideo peccata ſpiritualia, inquantum huiuſmodi, ſunt maioris culpæ.

Art. ſeque.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ adulterium non ſolum pertinet ad peccatum luxuriæ, ſed etiam pertinet ad peccatum iniuſtitiæ, & quantum ad hoc poteſt ad auaritiam reduci: vt glo.* dicit ad Epheſ.5. ſuper illud, Omnis fornicator, aut immundus, aut auarus: & tunc eſt grauius adulterium, quàm furtum, quanto homini charior eſt vxor quàm res poſſeſſa.

Eſt gl. Hiero. in hunc locū, to.5.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd Diabolus dicitur maximè gaudere de peccato luxuriæ, quia eſt maximæ adherentiæ & difficilè ab eo homo poteſt eripi: inſatiabilis eſt enim delectabilis appetitus, vt Philoſophus dicit in 3. Ethic.*

¶Ad tertium dicendum, ꝙ ſicut Philoſophus dicit*, Turpius eſt eſſe incontinentem concupiſcentiæ, quam incontinentem iræ: quia minus participat de ratione: & ſecundum hoc etiam dicit in 3. Ethic.* quòd peccata intemperantiæ ſunt maximè exprobabilia, quia ſunt circa illas delectationes quæ ſunt communes nobis & brutis: vnde quodammodo per iſta peccata homo brutalis redditur: & inde eſt, quòd ſicut Grego.* dicit, ꝙ ſunt maioris infamiæ.

Ca.12. to.5.
Li.7. Eth. c.6.
Ca.10. to.5
Loco citato in argumen. ſed cō tra.

ARTICVLVS VI.

¶ Vtrum grauitas peccatorum attendatur ſecundum cauſam peccati.

AD SEXTVM ſic proceditur. Videtur quòd grauitas peccatorum attendatur ſecundum peccati cauſam. Quanto enim peccati cauſa fuerit maior, tanto vehementius mouet ad peccandum, & ita difficilius poteſt ei reſiſti: ſed peccatum diminuitur ex hoc ꝙ difficilius reſiſtitur: hoc enim pertinet ad infirmitatem peccantis: vt non facilè reſiſtat peccato: peccatum autem quod eſt ex infirmitate, leuius iudicatur: non ergo peccatum habet grauitatem ex parte ſuæ cauſæ.

2.2.q.148. ar.3. co. & 2.diſ.33. in expoſ. lit. et mal. q. 2. artic. 1. & 10. cor.

2 ¶Præterea, Concupiſcentia eſt generalis quædam cauſa peccati. vnde dicit glo.* ſuper illud Rom.7. Nam concupiſcentiam neſciebam, &c. Bona eſt lex, quæ dum concupiſcentiam prohibet, omne malum prohibet: ſed quanto homo fuerit victus maiori concupiſcentia, tanto eſt minus peccatum: grauitas ergo peccati diminuitur ex magnitudine cauſæ.

Ex Aug. in lib. de ſpiritu, & litera, cap. 4. to. 3.

3 ¶Præterea, Sicut rectitudo rationis eſt cauſa virtuoſi actus: ita defectus rationis videtur eſſe cauſa peccati: ſed defectus rationis quanto fuerit maior, tanto eſt minus peccatum: intantum quòd qui caret vſu rationis, omnino excuſatur à peccato: & qui ex ignorantia peccat, leuius peccat. ergo grauitas peccati non augetur ex magnitudine cauſæ.

¶SED CONTRA, Multiplicata cauſa, multiplicatur effectus: ergo ſi cauſa peccati maior fuerit, peccatū erit grauius.

¶RESPONDEO dicendum, quòd in genere peccati, ſicut & in quolibet alio genere, poteſt accipi duplex cauſa. Vna, quæ eſt per ſe & propria cauſa peccati, quæ eſt ipſa voluntas peccandi: comparatur enim ad actum peccati ſicut arbor ad fructum: vt dicitur in glo.* ſuper illud Mat.7. Non poteſt arbor bona fructus malos facere: & huiuſmodi cauſa quanto fuerit maior tanto peccatum erit grauius: quanto enim voluntas fuerit maior ad peccandum, tanto homo grauius peccat. Aliæ verò cauſæ peccati accipiuntur quaſi extrinſecæ & remotæ, ex quibus ſcilicet voluntas inclinatur ad peccandum. Et in his cauſis eſt diſtinguendum. Quædam enim harum inducunt voluntatem ad peccandum ſecundum ipſam naturam voluntatis, ſicut finis, quod eſt proprium obiectum voluntatis: & ex tali cauſa augetur peccatum: grauius enim peccat cuius voluntas intentione peioris finis inclinatur ad peccandum. Aliæ verò cauſæ ſunt, quæ inclinant voluntatem ad peccandum præter naturam & ordinem ipſius voluntatis, quæ nata eſt moueri liberè ex ſeipſa ſecūdum iudicium rationis: vnde cauſæ, quæ diminuunt iudicium rationis (ſicut ignorantia) vel quæ diminuunt liberum motum voluntatis (ſicut infirmitas vel violentia, aut metus, aut aliquid huiuſmodi) diminuunt peccatum ſicut & diminuunt voluntarium: intantum quòd ſi actus ſit omnino inuoluntarius, non habet rationem peccati.

Ex Aug. li.1. contra Iulian. ca. 8. to. 7.

¶AD PRIMVM ergo dicendum ꝙ obiectio illa procedit de cauſa mouente extrinſeca, quæ diminuit voluntarium, cuius quidem cauſæ augmentum diminuit peccatum, vt dictum eſt*.

In cor. art.

¶Ad ſecundum dicendum, ꝙ ſi ſub concupiſcentia includatur etiam ipſe motus voluntatis, ſic vbi eſt maior concupiſcentia, eſt maius peccatum. Si verò concupiſcentia dicatur paſsio quędam quæ eſt motus vis concupiſcibilis, ſic maior concupiſcentia præcedens iudicium rationis & motum voluntatis, diminuit peccatum: quia qui maiori concupiſcentia ſtimulatus peccat, cadit ex grauiori tentatione: vnde minus ei imputatur. Si verò concupiſcentia ſic ſumpta ſequatur iudicium rationis & motum voluntatis, ſic vbi eſt maior concupiſcentia, eſt maius

peccatum: insurgit enim interdum maior concupiscẽtiæ motus ex hoc quòd voluntas ineffrænatè tendit ad suum obiectum.

¶Ad tertium dicẽdum, ꝙ ratio illa procedit de causa, quæ causat inuoluntarium, & hæc diminuit peccatum, vt dictum est*.

ARTICVLVS VII.

¶Vtrum circunstantia aggrauet peccatum.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd circunstantia non aggrauet peccatum. Peccatum enim habet grauitatem ex sua specie: circunstãtia autem non dat speciem peccato, cum sit quoddam accidẽs eius. ergo grauitas peccati non consideratur ex circunstantia.

2 ¶Præterea, Aut circunstantia est mala aut non. si circunstantia mala est, ipsa per se causat quandã speciẽ mali. si verò nõ sit mala, non habet vnde augeat malũ: ergo circunstãtia nullo modo auget peccatum.

3 ¶Præterea, Malitia peccati est ex parte auersionis: sed circunstantiæ consequuntur peccatum ex parte conuersionis. ergo non augent ex malitia peccati.

¶SED CONTRA est, quod ignorantia circunstantiæ diminuit peccatum: qui enim peccat ex ignorantia circunstantiæ, meretur veniã: vt dicitur in 3. Ethi.* hoc autem non esset nisi circunstantia aggrauaret peccatum, ergo circunstantia peccatum aggrauat.

¶RESPONDEO dicendũ, ꝙ vnũquodque ex eodem natum est augeri, ex quo causatur, sicut Philosophus dicit de habitu virtutis in 2. Ethico.* Manifestum est autem, quòd peccatum causatur ex defectu alicuius circunstantiæ: ex hoc enim receditur ab ordine rationis, ꝙ aliquis in operando non obseruat debitas circunstantias. Vnde manifestum est, quòd peccatum natum est aggrauari per circũstantiam. Sed hoc quidẽ contingit tripliciter. Vno quidem modo, inquantum circunstantia transfert in aliud genus peccati: sicut peccatum fornicationis consistit in hoc, quòd homo accedit ad non suam: si autem addatur hæc circunstantia, vt illa ad quam accedit, sit alterius vxor, transfertur iam in aliud genus peccati, scilicet in iniustitiam, inquantum homo vsurpat rem alterius: & secundũ hoc adulterium est grauius peccatum, quàm fornicatio. Aliquando verò circunstantia non aggrauat peccatũ quasi trahens in aliud genus peccati: sed solum quia multiplicat rationem peccati, sicut si prodigus det quando non debet, & cui non debet, multiplicius peccat eodẽ genere peccati, quam si solum det cui non debet: & ex hoc ipso peccatũ fit grauius: sicut etiã ægritudo est grauior, quæ plures partes corporis inficit. Vnde & Tullius dicit in Paradoxis*, ꝙ in patris vita violanda, multa peccantur: violatur enim is, qui procreauit, qui aluit, qui erudiuit, qui in sede ac domo atque in republica collocauit. Tertio modo circũstantia aggrauat peccatum ex eo, ꝙ auget deformitatem prouenientem ex alia circunstantia, sicut accipere alienum constituit peccatum furti: si autem addatur hæc circunstantia, vt multum accipiat de alieno, erit peccatum grauius quamuis accipere multum vel parum de se non dicat rationem boni vel mali.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd aliqua circunstantia dat speciem actui morali, vt supra habitum est*, & tamen circunstantia, quæ non dat speciem, potest aggrauare peccatum: quia sicut bonitas rei non solum pensatur ex sua specie, sed etiam ex aliquo accidente: ita malitia actus non solum pensatur ex specie actus, sed etiam ex circunstantia.

¶Ad secundum dicendum, quòd vtroque modo circunstantia potest aggrauare peccatum: si enim sit mala, non tamen propter hoc oportet quòd constituat speciem peccati, potest enim addere rationem malitiæ in eadem specie, vt dictum est*: si autem non sit mala: potest aggrauare peccatum in ordine ad malitiam alterius circunstantiæ. [In cor. ar.]

¶Ad tertium dicendum, quòd ratio debet ordinare actum, non solum quantum ad obiectum, sed etiam quantum ad omnes circunstantias, & ideo auersio quædam à regula rationis attenditur, secundum corruptionem cuiuslibet circunstantiæ, puta si aliquis operetur quando non debet, vel vbi non debet, & huiusmodi auersio sufficit ad rationem mali: hanc auersionem à regula rationis, sequitur auersio à Deo, cui debet homo per rectam rationem coniungi.

ARTICVLVS VIII.

¶An grauitas peccati augeatur secundum maius nocumentum.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd grauitas peccati non augeatur secundum maius nocumentum. Nocumentum enim est quidam euentus cõsequens actum peccati: sed euentus sequens non addit ad bonitatem vel malitiam actus, vt suprà dictum est.* ergo peccatum non aggrauatur propter maius nocumentum. [2.2. quæst. 34.ar.4. & q.73.art.3. cor. & q. 74.ar.2.co. & q.154. arti.4. Et mal. quæst. 2.ar.10.co. q.20.art.5.]

2 ¶Præterea, Nocumentum maximè inuenitur in peccatis, quæ sunt contra proximum: quia sibiipsi nemo vult nocere. Deo autem nemo potest nocere, secundum illud Iob 35. Si multiplicatæ fuerint iniquitates tuæ, quid facies contra illum. homini, qui est similis tibi, nocebit impietas tua. si ergo peccatum aggrauaretur propter maius nocumentum, sequeretur quòd peccatum quo quis peccat in proximum, esset grauius peccato, quo quis peccat in Deum vel in seipsum.

3 ¶Præterea, Maius nocumentum infertur alicui cum priuatur vita gratiæ, quàm cum priuatur vita naturæ, quia vita gratiæ est melior quam vita naturæ, intantum quòd homo debet vitam naturæ contemnere ne amittat vitam gratiæ: sed homo qui inducit aliquam mulierem ad fornicandum, quantum de se, priuat eam vita gratiæ, inducens eam ad peccatum mortale: si ergo peccatum esset grauius propter maius nocumentum, sequeretur quòd simplex fornicator graui⁹ peccaret, quàm homicida: quod est manifestè falsum, non ergo peccatum est grauius propter maius nocumentum.

¶SED CONTRA est, quod Aug. dicit in 3. lib. de libero arbit.* Quia vitium naturæ aduersatur, tantum additur malitiæ vitiorum, quantũ integritas naturarum minuit: sed diminutio integritatis est nocumentum: ergo tanto grauius est peccatum, quanto maius est nocumentum. [Ca.14. tomo 1.]

¶RESPONDEO dicendum, quòd nocumentum tripliciter se habere potest ad peccatum. Quandoque enim nocumentum quod prouenit ex peccato, est præuisum & intentum: sicut cum aliquis operatur animo nocendi alteri: vt homicida vel fur, & tunc directe quantitas nocumenti adauget grauitatem peccati. quia tunc nocumentum est per se obiectum peccati. Quandoque autem nocumentum est præuisum, sed non intentum: sicut cum aliquis transiens per agrum, vt compendiosius vadat ad fornicandum, infert nocumentum his, quæ sunt seminata in agro. scienter, licet non animo nocendi, & sic etiam quantitas nocumenti aggrauat peccatum, sed indirectè: inquantum scilicet ex voluntate multum inclinata ad peccandum procedit quòd aliquis non prætermittat facere damnum sibi vel alij: quod simpliciter non vellet. Quandoque autem nocumentum nec est præuisum nec intentum: & tunc si per accidens se habeat ad peccatum, non aggrauat peccatum directè, sed propter negligentiam considerandi nocumenta, quæ consequi possunt, imputantur homini ad pœnam mala, quæ eueniunt præter eius intentionem, si dabat operam rei illicitæ. Si verò nocumentum per se sequatur ex actu peccati, sed non intentum, nec præuisum, directè peccatum aggrauat, quia quæcunque per se consequuntur ad peccatum, pertinent quodammodo ad ipsam peccati speciem, puta si aliquis publicè fornicetur, sequitur scandalum plurimorum, quod quamuis ipse non intendit, nec fortè præuideat, directè per hoc aggrauatur peccatum, aliter tamen videtur se habere circa nocumentum pœnale, quod incurrit ipse qui peccat. Huiusmodi autem nocumentum si per accidens se habeat ad actum peccati, & non sit præuisum: nec intentum, non aggrauat peccatum, neque sequitur maiorem grauitatẽ peccati: sicut si aliquis currens ad occidendum, impingat, & lædat sibi pedem. Si verò tale nocumẽtum per se consequatur ad actum peccati: licet fortè nec sit præuisum nec intẽtum, tunc maius nocumentum nõ facit grauius peccatum, sed econuerso grauius peccatum inducit grauius nocumentum: sicut aliquis infidelis, qui nihil audiuit de pœnis inferni, grauiorem pœnam in inferno patietur pro peccato homicidij, quàm pro peccato furti: quia enim hoc nec intendit, nec præuidit, non aggrauatur ex hoc peccatũ, sicut cõtingit circa fidelẽ, qui ex hoc ipso videtur peccare grauius, ꝙ maiores pœnas contemnit, vt impleat voluntatem peccati, sed grauitas huiusmodi nocumenti solum causatur ex grauitate peccati.

¶AD PRIMVM ergo dicẽdum, ꝙ sicut etiam suprà dictũ est*, cum de bonitate & malitia exteriorum actuũ ageretur, euentus sequẽs si sit præuisus & intentus, addit ad bonitatem vel malitiam actus. [q.20.ar.5.]

¶Ad secundum dicẽdum, ꝙ quamuis nocumentum aggrauet peccatum, nõ tamen sequitur, ꝙ ex solo nocumento peccatum aggrauetur: quinimò peccatum per se est grauius propter inordinationem: vt suprà dictum est.* vnde & ipsum nocumentum aggrauat peccatum, inquantũ facit actum esse magis inordinatum. Vnde non sequitur, ꝙ si nocumentũ maximè habeat locũ in peccatis quæ sunt cõtra proximũ, ꝙ illa peccata sunt grauissima: quia multo maior inordinatio inuenitur in peccatis, quæ sunt contra Deum, & in quibusdã eorum, quæ sunt cõtra ipsum. Et tamẽ potest dici, ꝙ etsi Deo nullus possit nocere, quantum ad eius substantiam: potest tamen nocumentũ attentare in his, quæ Dei sunt: sicut extirpando fidẽ, violando sacra: quæ sunt peccata grauissima. Sibi etiã aliquis quandoque scienter & violenter infert nocumentum: sicut patet in his, qui se interimunt, licet finaliter hoc referant ad aliquod bonum apparens: puta ad hoc quòd liberentur ab aliqua angustia. [Art.3. huius quæst.]

¶Ad tertium dicendũ, quòd illa ratio non sequitur propter duo. Primò quidem, quia homicida intẽdit directè nocumentũ proximi: fornicator autẽ, qui prouocat mulierem nõ intendit nocumentũ, sed delectationẽ. Secũdò, quia homicida est per se & sufficiẽs causa corporalis mortis, spiritualis autẽ mortis nullus põt esse alteri causa per se sufficiens: quia nullus spiritualiter moritur, nisi propria volũtate peccando.

ARTICVLVS IX.

¶Vtrum peccatum aggrauetur ratione personæ in quam peccatur.

AD NONVM sic proceditur. Videtur ꝙ propter conditionem personæ, in quam peccatur, peccatum nõ aggrauetur. Si enim hoc esset, maximè aggrauaretur ex hoc, ꝙ aliquis peccat in aliquem virum iustũ & sanctum: sed ex hoc non aggrauatur peccatũ: minus enim læditur ex iniuria illata virtuosus, qui æquanimiter tolerat, quã alij qui etiã interius scãdalizati læduntur. ergo cõditio personæ, in quã peccatur, nõ aggrauat peccatũ.

2 ¶Præterea, Si cõditio personæ aggrauaret peccatũ, maximè aggrauaretur ex propinquitate: quia sicut Tullius dicit in Paradoxis*, In seruo necando semel peccatur, in patris vita violãda, multa peccãtur: sed propinquitas personæ in quã peccatur, nõ videtur aggrauare peccatum, quia vnusquisque sibiipsi maxime est propinquus, & tamen minus peccat, qui aliquod damnum sibi infert, quàm si inferret alteri: puta si occideret equum suum, quàm si occideret equũ alterius, vt patet per Philosophum in 5. Ethico.* ergo propinquitas personæ non aggrauat peccatum.

3 ¶Præterea, Cõditio personæ peccantis præcipuè aggrauat peccatum ratione dignitatis, vel scientiæ, secundũ illud Sap. 6. Potentes potenter tormenta patientur. Et Luc. 12. Seruus sciens voluntatem domini, & nõ faciens, plagis vapulabit multis. ergo pari ratione ex parte personæ, in quam peccatur, magis aggrauaret peccatum dignitas, aut sciẽtia personæ, in quam peccatur: sed non videtur grauius peccare, qui facit iniuriam personæ ditiori, vel potentiori, quàm alicui pauperi, quia non est personarum acceptio apud Deum, secundum cuius iudicium grauitas peccati pensatur. Ergo conditio personę, in quam peccatur, non aggrauat peccatum.

¶SED CONTRA est, quod in sacra scriptura specialiter vituperatur peccatum, quod cõtra seruos Dei committitur, sicut dicitur 3. Reg. 19. Altaria tua destruxerunt, & prophetas tuos occiderunt gladio. Vituperatur etiam maxime peccatum commissum in personas propinquas, secundum illud Micheæ 7. Filius cõtumeliam facit patri, filia consurgit aduersus matrem suam. Vituperatur etiam specialiter peccatum, quod committitur in personas in dignitate constitutas: vt patet Iob 34. qui dicit regi, Apostata, qui vocat duces impios. Ergo conditio personæ, in quam peccatur, aggrauat peccatum.

¶RESPONDEO dicendum, quod persona, in quam peccatur, est quodammodo obiectum peccati. Dictum est autem suprà*, quòd prima grauitas peccati attẽditur ex parte obiecti, ex quo quidem tanto attenditur maior grauitas in peccato, quanto obiectum eius est principalior finis: fines autẽ principales humanorum actuum sunt Deus ipse, homo, & proximus: quicquid enim facimus, propter aliquod horum facimus, quamuis etiam horum trium vnum sub altero ordinetur. Potest igitur ex parte horũ trium considerari maior vel minor grauitas in peccato secundum conditionem personæ, in quam peccatur. Primò quidem ex parte Dei cui tanto magis aliquis homo coniungitur, quanto est virtuosior vel Deo sacratior: & ideo iniuria tali personæ illata magis redundat in Deum, secundũ illud Zacha. 2. Qui vos tetigerit, tangit pupillã oculi mei. Vnde peccatum fit grauius ex hoc, quòd peccatur in personam magis Deo coniunctam, vel ratione virtutis, vel ratione officij: ex parte etiam suiipsius manifestum est, quòd tanto aliquis grauius peccat quanto aliquis magis in coniunctam personam, seu naturali necessitudine, seu beneficiis, seu quacunque cõiunctione peccauerit: quia videtur in seipsum magis peccare: & pro tanto grauius peccat, secundum illud Eccle. 14. Qui sibi nequam est, cui bonus erit? Ex parte verò proximi tanto grauius peccatur, quanto peccatum plures tangit: & ideo peccatum quod fit in personam publicã, puta regem, vel principem, qui gerit personam totius multitudinis, est grauius quàm peccatũ quod committitur contra vnam personam priuatam: vnde specialiter dicitur Exod. 22. Principi populi tui nõ maledices. Et similiter iniuria, quę fit alicui famosæ personæ, videtur esse grauior ex hoc, quòd in scandalum & in tribulationem plurimorum redundat. [Art.1. huius quæst.]

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ille qui infert iniuriam virtuoso, quantum est in se, turbat eum & interius & exterius: sed quòd iste interius non turbetur, contingit ex eius bonitate, quæ non diminuit peccatum iniuriantis.

¶Ad secundum dicendum, ꝙ nocumentum, quod quis sibiipsi infert in his, quæ subsunt dominio propriæ voluntatis, sicut in rebus possessis habet minus de peccato, quàm si alteri inferatur: quia propria voluntate hoc agit: sed in his, quæ non subduntur

¶Super Quæstionis septuagesimætertiæ Articulum octauum.

[In corp.] IN articulo octauo eiusdem septuagesimæ tertiæ quæstio. dubium occurrit ex multis inter responsionem ad tertium, & membra distinctionis in corpore articuli procurans in primis consensum fornicationis, ita intendit nocumentum sicut fur: quia aut est sermo de per se primo intento tantum, aut de se primo & necessario cõsequente. Si de per se primo tantum, etiam fur non intendit nocumentum, sed vtilitati suæ consulere: sicut ille delectationi. Si de vtroque, manifestum est, quòd suadens alicui fornicari, intendit consequenter nocumentum spiritualis mortis illius: non potest deinde negari quin nocumentum tale sit præuisum ab huiusmodi: sicut nocumentum illatum seminibus à transeunte per agrum: quod tamen aggrauare dicitur in secũdo membro. imo sicut nocumẽtum per se consequens ex actu peccati, quod directè peccatum aggrauat, vt in secunda parte tertij membri dicitur, ergo. Est præterea secunda ratio in eadem respõsione assignata cõtraria nunc vltimo allato membro distinctionis in corpore, vbi dicitur, quòd quæcunque per se sequuntur ad peccatum, pertinent quodammodo ad ipsam speciem peccati, & propterea directè aggrauant peccatum, & intendit Author etiam de cõsequentibus non efficaciter, sed sufficienter, quantum est ex parte agentis, vt patet in exemplo de scandalo. Si enim hoc est verum, sequitur, quòd procurans fornicationem aggrauetur directe ex morte spirituali alterius, quoniam per se consequitur ad eius peccatum sufficienter, quantum est ex parte procurantis, quamuis non efficaciter. Et si mors ista spiritualis non imputatur procuratori tali, quomodo scandalum non præuisum nec intentum imputabitur fornicanti publicè?

[3.q.80.art. 3. cor. Et mal. q. 2. art.10.cor. & q.15.ar. 2.ad 6. Et 4. di.16.q. 2.ar.2.q.1. Et 1. cor. 11.lec.7.co.] [Cap.1.to.5.] [Ca.1. & 2. to.5.] [In para.3. cuius titulus est Aequalia esse peccata.]

¶Ad euidentiam horum sciendum est, quòd vt ex præcedentibus articulis patet, grauitas peccati est duplex: quædam substantialis, & ista attenditur penes per se primo obiectum, & quædam circa substantiam, & hæc est multiplex: nam quædam consequitur directè ad peccatum, quædam indirectè: quædam superuenit, quædam comitatur, & multis breuiter modis accidens grauitas variatur sicut cætera accidẽtia, in proposito autem quia argumentum tertium inferebat, ꝙ si nocumentum maius aggrauaret, ꝙ fornicator procurando grauius peccaret, quã homicida argumentum peccat à grauitate ad grauitatem substantialem: stat enim ꝙ peccatum inferat maius nocumentum non substãtialiter & sit minus graue substantialiter, & sic est in proposito, quia fornicatio etiam procurata substantialiter, nõ respicit nocumentũ, homicida autẽ sic. Vnde ad primam obiectionẽ dicitur ꝙ sermo est de per se primo intento à peccãte vt sic quod est obiectũ: vnde constituitur in specie & substantiali grauitate peccatũ. vnde per se primo intentũ furis vt sic, nõ est vtilitas propria: licet hæc sit primaria intentio hominis, qui furatur: sed est res aliena, sicut adulterij mulier aliena. Vbi manifestè patet damnũ vel iniuriã alterius cadere sub primaria intẽtione peccantis, quamuis directius & grauius sub intentione furis caderet nocumentũ, si non ob propriã vtilitatẽ, sed solũ vt noceat alteri, in bonis huiusmodi furetur: tũc enim vndique nocumento plenũ est furtũ: non sic autẽ est de hoc fornicatio quoniam obiectũ eius, vnde habet speciem & substantialem grauitatem, est mulier non sua, trahenda ad voluntarium coitum extra matrimoniũ: vbi patet non intendi tam ab homine quærẽte delectationẽ quàm à peccante quærẽte eandem in non sua nocumentũ spiritualis mortis. Verum tamen est, ꝙ si talis intenderet, ideo mulierem ad fornicationem prouocaret, vt peccaret mortaliter, & grauius peccaret, quàm homicida: quia obiectũ talis esset ipsum nocumentũ mortis spiritualis illius: nec hoc esset peccatũ fornicationis, sed esset peccatum odij vel scandali actiui directe oppositum charitati, qua amamus vitam spiritualem proximi, & procuramus istam, & iste esset sicut qui fornicatur vt occidat.

[[illegible] ar.17]

¶Ad secundũ verò dicitur, quòd nocumentum spiritualis mortis in procurante fornicationem est præuisum, non minus quã nocumentum seminum in casu posito: & concedo ꝙ non minus aggrauat, quã illud, sed sicut illud non pertinet ad speciem peccati, nec mutat illam, qui est præter intentionem, ita nec hoc, & conceditur nihilominus, quòd nocumẽtum spiritualis mortis in hoc casu per se consequitur ad actum peccati non minus, quam scandalum ad fornicationẽ publicẽ, ac per hoc quòd directè aggrauat tale peccatum, nõ tamẽ dat aut mutat speciem, nec hic nec ibi, quia est præter intentionem, sed est effectus per se consequens vtrobique. Ad vltimam instantiam dicitur, quòd ibi allata omnia sunt dicta, & vt iam patet concedendum est, quòd peccatum procurãtis est grauius directè ex illato nocumẽto, quã si fornicatus fuisset absque inductione illius, nec huius oppositum dicitur in litera, sed comparãdo ipsum ad homicidam quantum ad nocumentum illatum, Author dicit duas differentias: prima quo ad actum interiorẽ, & speciem ac grauitatem substantialẽ, scilicet quòd homicida intendit per se primo mortẽ corporalem. hæc autem non sic se habet ad mortem spiritualem. Secũda est quo ad actum exteriorem, quòd actus exterior homicidæ est causa per se sufficiẽs efficaciter mortis corporalis, actus autẽ exterior istius nõ est per se sufficiens secundum efficaciam, nec putes hanc secundam differẽtiam esse per accidens sed memento superioris tractatus de duplici bonitate & malitia actus interioris & exterioris, scilicet ex fine & secundum se, &c. & videbis quòd homicidium quantum ad malitiam actus exterioris secũdum se, & quantum ad actum intentionis probatũ est grauius: nec in aliquo contradictum est corpori articuli huius.

[1.2.q.61.ar.2.ad 3. et ar.8.co. & q.65.arti.4. Et 3. q.80.ar.5. cor. Et 1. dis.10.art. 2. cor. Et opu.3.cap. 238.fin. Et Psal.11.co. 1 Et Ro.2. lec.2 cor.1. Et 1. cor. 10.lec.7.co. 1.fi. & 3 In parad. cuius titulus est æqualia esse vitia.] [Ca.vl.to.5.]

¶In articu. 9. & 10. eiusdem quæst. 73. nihil scribendum occurrit.

Universidad de Deusto Biblioteca

¶Super Quæstionis septuagesimæquartæ Articulum primum.

IN articulo primo dubium est de illa propositione, Omnes actus morales sunt actus immanẽtes. Hæc enim propositio destruere videtur doctrinam superius datam de bonitate & malitia morali actuum exteriorum & veritatẽ quam continuo sonamus, dum percussiones, homicidia, & alia huiusmodi actus morales & malos dicimus.

¶Ad hoc dicitur, quòd præsens propositio nec veritati, nec doctrinæ Authoris contrariatur, sed est vera formaliter intellecta. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd cum subiectũ moralitatis sit actus voluntarius, oportet actũ inquantum voluntarium sumi, cum sumitur inquantum moralis, ac per hoc ex negatione volũtarij optimè infertur negatio formalis actus, cũ autem voluntarius actus exterior, puta mala percussio, pluribus causetur principijs subordinatis, puta voluntate irascibili & manu, si comparatur ad manum, non est ab ea vt voluntarius actus: quia manus non est secundum se principium aliquo modo liberum, sed subest imperio seruiliter, si comparatur ad irascibilem, sic est ab ea vt voluntarius actus imperatus, quia irascibilis subest imperio ciuiliter: si comparatur ad voluntatem, sic est ab ea, vt actus voluntarius quodammodo elicitus vt patebit, quia ergo nullus actus exterior vt est à principio, vnde est, vt actio transiens, exit ab eo sub ratione voluntarij, consequens est quòd nec exeat ab eodem sub ratione moralis, & consequenter nulla actio transiens vt sic, puta si voluntaria aut moralis, sed vt substat actioni alicui immanenti libere: & propterea in litera dicitur, quòd omnes actus morales siue boni, siue mali, sunt immanentes, &c. esse manifestat formalis effectus. actibus enim moralibus bonis soli operantes sunt in seipsis boni, & mali sunt in se ipsis mali, cuius oppositum accidit in transeuntibus, quoniam acta bene vel male disponuntur bonis vel malis actionibus trãseuntibus vt patet in ædificatione, pictura, scriptura. Ad rationes autem in oppositum dicitur, quòd actus exteriores dicuntur boni vel mali moraliter vt subsunt alicui actui immanenti, & non aliter, quod patet ex hoc

Infrà q. 89. ar. 3. & 5. cor. & q. 102. art. 3. ad 11. Et 2. 2. q 100. art. 1. ad 7. Et mal. q. 7. art. 10. ad 5.

dominio voluntatis (sicut sunt naturalia & spiritualia bona) est grauius peccatum nocumẽtum sibiipsi inferre: grauius enim peccat qui occidit seipsum, quàm qui occidit alterum. Sed quia res propinquorum nostrorum non subduntur voluntatis nostræ dominio, non procedit ratio, quantum ad nocumenta rebus illorum illata, quòd circa ea minus peccetur, nisi fortè velint vel ratum habeant.

¶Ad tertium dicendum, ꝙ non est acceptio personarum, si Deus grauius punit peccantem contra excellentiores personas; hoc enim fit propter hoc, ꝙ hoc redundat in plurium nocumentum.

ARTICVLVS X.

¶Vtrum magnitudo personæ peccantis aggrauet peccatum.

AD DECIMVM sic proceditur. Videtur, quòd magnitudo personæ peccantis non aggrauet peccatum. Homo enim maximè redditur magnus ex hoc, quòd Deo adhæret: secundum illud Eccle. 25. Quàm magnus est, qui inuenit sapientiam & scientiam: sed non est super timentem Deum: sed quanto aliquis magis Deo adhæret, tanto minus imputatur ei aliquid ad peccatum. Dicitur enim 2. Paral. 38. Dominus bonus propitiabitur cunctis qui in toto corde requirunt Dominum Deum patrum suorum: & non imputabitur eis, ꝙ minus sanctificati sunt. Ergo peccatum non aggrauatur ex magnitudine personæ peccantis.

2 ¶Præterea, Nõ est personarum acceptio apud Deũ, vt dicitur Roma. 2. Ergo non magis punit pro vno & eodem peccato vnũ, quàm alium. nõ ergo aggrauatur peccatum ex magnitudine personæ peccãtis.

3 ¶Præterea, Nullus debet ex bono in cõmodum reportare: reportaret autem, si id quod agit, magis ei imputaretur ad culpam. Ergo propter magnitudinem personæ peccantis non aggrauatur peccatum.

¶SED CONTRA est quod Isidorus dicit in 2. De summo bono*, Tanto maius cognoscitur peccatum esse, quanto maior qui peccat habetur.

c. 19. in fin.

¶RESPONDEO dicendum, quòd duplex est peccatum. Quoddam enim ex surreptione proueniens propter infirmitatem humanæ naturæ, & tale peccatum minus imputatur ei, qui est maior in virtute, eo ꝙ minus negligit huiusmodi peccata reprimere: & quæ tamẽ omnino subterfugere infirmitas humana non sinit. Alia verò peccata sunt ex deliberatione procedẽtia, & ista peccata tanto magis alicui imputantur, quanto maior est. Et hoc potest esse propter quatuor. Primo quidẽ, quia facilius possunt resistere peccato maiores, puta qui excedũt in scientia & virtute: vnde Dominus dicit Luc. 12. ꝙ seruus sciens voluntatem domini sui, & non faciens, plagis vapulabit multis. Secundo propter ingratitudinẽ, quia omne bonum quo aliquis magnificatur, est Dei beneficium cui homo fit ingratus peccando, & quantum ad hoc quęlibet maioritas etiam in temporalibus bonis peccatũ aggrauat: secundũ illud Sap. 6. Potẽtes potẽter tormenta patiẽtur. Tertio propter specialem repugnãtiam actus peccati ad magnitudinem personæ: sicut si princeps iustitiã violet, qui ponitur iustitiæ custos: & si sacerdos fornicetur, qui castitatẽ vouit. Quarto propter exemplum siue scandalum: quia vt Greg. dicit in Pastorali*, In exemplum culpa vehementer extenditur, quando pro reuerentia gradus peccator honoratur.

Par. 1. c. 2.

Ad plurium etiam notitiam perueniunt peccata magnorum, & magis homines ea indignè ferunt.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd authoritas illa loquitur de his quæ per surreptionem infirmitatis humanæ negligenter aguntur.

¶Ad secundum dicendum, quòd Deus non accipit personas si maiores plures punit: quia ipsorum maioritas facit ad grauitatem peccati, vt dictum est*.

In cor. art.

¶Ad tertium dicendum, quòd homo magnus non reportat incommodum ex bono, quod habet, sed ex malo vsu illius.

QVAESTIO SEPTVAGESIMAquarta, De subiecto peccatorum, in decem articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de subiecto vitiorum siue peccatorum.

¶Et circa hoc quæruntur decem. ¶Primò, vtrum voluntas possit esse subiectum peccati. ¶Secundò, vtrum voluntas sola possit esse peccati subiectum. ¶Tertiò, vtrum sensualitas possit esse subiectum peccati. ¶Quartò vtrum possit esse subiectum peccati mortalis. ¶Quintò, vtrum ratio possit esse subiectum peccati. ¶Sextò, vtrum delectatio morosa, vel non morosa sit in ratione inferiori, sicut in subiecto. ¶Septimò, vtrum peccatum consensus in actum sit in subiecto. ¶Octauò, vtrum ratio inferior possit esse subiectum peccati mortalis. ¶Nonò, vtrum ratio superior possit esse subiectum peccati venialis. ¶Decimò, vtrum in ratione superiori possit esse peccatum veniale circa proprium obiectum.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum voluntas sit subiectum peccati.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd voluntas non possit esse subiectum peccati. Dicit enim Dion. in 4. c. de diui. no.* ꝙ malum est præter voluntatem & intentionem: sed peccatum habet rationem mali. ergo peccatum non po.est esse in voluntate.

4. dist. 18. art. 2. q. 1. ad 2. & 3. contra ca. 109. fin. Et mal. q. 7. ar. 1. ad 14. Et ma. 15. co. 4. & 5. cap. 4. par. 4. aliquantulũ ante fi. Et Aug. lib. 1. de li. arb. ca. 17. Text. 70. cap. 10. & 11. tom. 6. Lib. 1. c. 9. tom. 5.

2 ¶Præterea, Voluntas est boni vel apparentis boni, ex hoc autem ꝙ voluntas vult bonum, non peccat, hoc autem ꝙ vult apparens bonum, quod non est verè bonum, magis pertinere videtur ad defectum virtutis apprehensiuæ, quàm ad defectum voluntatis. ergo peccatum nullo modo est in voluntate.

3 ¶Præterea, Non potest esse idem subiectum peccati, & causa efficiens: quia causa efficiens & materialis non incidunt in idem, vt dicitur in 2. Phy.* sed voluntas est causa efficiens peccati. Prima enim causa peccandi est voluntas, vt August. dicit in lib. de duabus animabus*: ergo non est subiectum peccati.

¶SED CONTRA est, quod Aug. dicit in lib. Retractationum*, quòd voluntas est qua peccatur, & rectè viuitur.

¶RESPONDEO dicendum, quòd peccatum quidam actus est, sicut suprà dictũ est.* actuum autem quidam transeunt in exteriorem materiam, vt vrere & secare, & huiusmodi actus habent pro materia & subiecto id, in quod transit actio sicut Philosophus dicit in 3. Physi.* ꝙ motus est actus mobilis à mouente. Quidam verò actus sunt non transeuntes in exteriorem materiam, sed manentes in agente: sicut appetere & cognoscere, & tales actus sunt omnes actus morales: siue sint actus virtutum, siue peccatorum: vnde oportet ꝙ propriũ subiectum actus peccati sit potẽtia, quæ est principium actus. Cum autem proprium sit actuum moralium: ꝙ sint voluntarij (vt suprà habitum est*) sequitur quòd voluntas, quæ est principium actuum voluntariorum siue bonorum, siue malorum, quæ sunt peccata, sit principium peccatorũ, & ideo sequitur quòd peccatum sit in voluntate, sicut in subiecto.

q. 71. art. 1. & 6. — tex. 18. t. 2. — q. 1. art. 1. & q. 18. art. 6. — D. 993.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd malum dicitur esse præter voluntatem, quia voluntas non tendit in ipsum sub ratione mali, sed quia aliquod malum est apparens bonum, ideo voluntas aliquando appetit aliquod malum, & secundum hoc peccatum est in voluntate.

¶Ad secundum dicendum, quòd si defectus apprehensiuæ virtutis nullo modo subiaceret voluntati, non esset peccatum nec in voluntate nec in apprehensiua virtute, sicut patet in his, qui habent ignorantiam inuincibilem: & ideo relinquitur quòd etiam defectus apprehensiuæ virtutis subiacens voluntati deputetur in peccatum.

¶Ad tertium dicendum, quòd ratio illa procedit in causis efficientibus, quarum actiones transeunt in materiam exteriorem, & quæ non mouent se, sed alia: cuius contrarium est in voluntate: vnde ratio non sequitur.

ARTI

quòd non nisi inquantum induunt rationem voluntarij, boni vel mali moraliter sunt & dicuntur: constat nanque volitum actum immanentem voluntatis afferre, eum hoc tamen stat, quòd huiusmodi actus voluntarij sunt secũdum se mali, aliter quã actus interiores, vt superius dictum fuit, nihil enim obstat magis ratio actus immanentis quàm voluntarij, quòd discussum est.

¶In eodem articulo 1. quæstio. 74. diligenter aduerte, quòd ex hoc articulo, vt testatur responsio ad primum in articulo 6. huius quæst. habes non solum quòd peccatum est subiectiue in voluntate, sed quòd omne peccatum est subiectiue in voluntate. Ex hoc nanque loco habes quòd omne peccatum est actus immanens & à voluntate: & consequenter in voluntate, quia omnis actus immanens est in eo, à quo est. Et quoniam in 2. articulo determinatur, quòd non sola voluntas est subiectum peccati, sed plures aliæ potentiæ sunt subiectæ peccatis, vt in sequentibus patet articulis: nosse debes quòd non inconuenit idem peccatum esse in pluribus subiectiue, secundum diuersa: sicut potest diuersimode esse à pluribus: paria nanque in actionibus immanentibus sunt esse in, & esse ab operante, cùm enim in omni peccato concurrat actio voluntatis positiuè, vel priuatiuè, oportet omne peccatum ratione huius esse in voluntate: quum etiam peccatum quandoq; sit actus alicuius potentiæ sub imperio voluntatis (vt male dirigere, male irasci, male concupiscere) oportet peccatum secundum illum actum esse in illa potentia elicitiua illius actus, & si contingat ad eundem actum mali concurrere tres potentias defectuose, puta voluntatem, rationem & concupiscibilem, illud peccatum subiectiue secundum diuersa erit in tribus, & quoniam quandoq; assignatur pro subiecto proximum elicitiuũ actus, quandoque primum mouens, quandoq; primum dirigens: ideo diligens lector discernat dicendi rationem, vbi diuersitatem inuenire contingat de subiecto alicuius peccati & non damnet, sed exponat.

¶Super Quæstionis septuagesimæquartæ Articulum secundum.

IN articulo 2. eiusdem 74. quæstionis, aduerte, quòd hinc patet apud Authorem, actus aliarum potentiarum quæ sunt principia actuum voluntariorum vt sic, esse quandoque peccata formaliter: ita quòd actus voluntatis est primo malus formaliter: actus autem aliarum virium formaliter mali, sed non primo, sed secundario, & hoc ex ratione literæ probatur: quia actus immanens voluntarius inordinatus est formaliter malus, & ex subiecto simul & principio, quia principium talis actus est subiectum peccati formaliter, actus autem transeuntes, vt sic, non nisi materialiter mali sunt, & ad substantiam peccati pertinẽt in actu exercito: quia non nisi mediãte actu immanente, qui est subiectum bonitatis & malitiæ moralis, vt patet ex dictis. Vnde Scotus in 2. sent. dist. 42. absq; ratione intulit, peccatum esse formaliter in sola voluntate: hoc enim non minus est falsum, quàm actualem iustitiam, id est, bonitatem, vt distinguitur contra actuale peccatum, esse in sola voluntate: quamuis vtrunque sit formaliter in sola ipsa prima.

2. di. 24. q. 3. art. 2. & dist. 31. q. 2. ar. 1. ad 4. & ver. q. 25. ar. 5. & ma. 7. ar. 6.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum sola voluntas sit subiectum peccati.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd sola voluntas sit subiectum peccati. Dicit enim Aug. in lib. de duabus animabus*, quòd non nisi voluntate peccatur, sed peccatum est sicut in subiecto in potentia qua peccatur: ergo sola voluntas est subiectum peccati.

Infrà ar. 3. corp. & q. 83. ar. 1. co. & 2. d. 44. in expo. li. ad 2. & ma. q. 2. ar. 2. & 3. & 10. ar. 6.

2 ¶Præterea, Peccatum est quoddam malum contra rationem, sed bonum & malum ad rationem pertinens est obiectum solius voluntatis. ergo sola voluntas est subiectum peccati.

3 ¶Præterea, Omne peccatum est actus voluntarius: quia, vt dicit Aug. in lib. de lib. arb.* Peccatum est adeo voluntarium, quòd si non sit voluntarium, non est peccatum: sed actus aliarum virium non sunt voluntarij, nisi inquantum illæ vires mouentur à voluntate. hoc autem non sufficit ad hoc, quòd sint subiectum peccati: quia secundum hoc etiam membra exteriora, quæ mouentur à voluntate, essent subiectum peccati: quod patet esse falsum. ergo sola voluntas est subiectum peccati.

lib. 3. ca. 17. & 18. to. 1. & de vera reli. c. 14. & 1. retra. c. 9. tom. 1.

¶SED CONTRA, Peccatum virtuti contrariatur. cõtraria autem sunt circa idem, sed aliæ etiam vires animæ præter voluntatem sunt subiecta virtutum, vt suprà dictum est*. ergo non sola voluntas est subiectum peccati.

q. 56.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut ex prędictis patet*, omne quod est principium voluntarij actus, est subiectum peccati, actus autẽ voluntarij dicuntur non solũ illi, qui eliciuntur à volũtate, sed etiam illi, qui à voluntate imperantur, vt suprà dictum est*, cùm de voluntaria ageretur: vnde non solum voluntas potest esse subiectum peccati, sed omnes illæ potentiæ, quæ possunt moueri ad suos actus, vel ab eis reprimi per voluntatem, & eædem etiã potentię sunt subiecta habituum moralium bonorum, vel malorum: quia eiusdem est actus & habitus.

art. praced. — q. 6. art. 4.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd non peccatur nisi voluntate, sicut primo mouente, aliis autem potentiis peccatur, sicut ab ea motis.

¶Ad secundũ dicendum, quòd bonum & malum pertinent ad voluntatem, sicut per se obiecta ipsius, sed aliæ potentiæ habent aliquod determinatum bonum & malum, ratione cuius potest in eis esse & virtus & vitium & peccatum, secundum quod participant voluntate & ratione.

¶Ad tertium dicendum, quòd membra corporis non sunt principia actuum, sed solum organa: vnde & comparantur ad animam mouẽtem, sicut seruus qui agitur & non agit: potentiæ autem appetitiuæ interiores comparantur ad rationem quasi liberæ, quia agunt quodammodo & aguntur, patet per id quod dicitur 1. Polit.* Et præterea actus exteriorum membrorum sunt actiones in exteriorem materiam transeuntes, sicut patet de percussione in peccato homicidij, & propter hoc non est similis ratio.

l. 3. to. 5.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum in sensualitate possit esse peccatum.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd in sensualitate non possit esse peccatum. Peccatum enim est proprium homini, qui ex suis actibus laudatur vel vituperatur: sed sensualitas est communis nobis & brutis. ergo in sensualitate non potest esse peccatum.

2 ¶Præterea, Nullus peccat in eo quòd vitare non potest, sicut Aug. dicit in lib. de libe. arb.* sed homo non potest vitare quin actus sensualitatis sit inordinatus: est enim sensualitas perpetuæ corruptionis, quandiu in hac mortali vita viuimus, vnde per serpentem significatur, vt Augu. dicit 12. de Trin.* ergo inordinatio motus sensualitatis non est peccatum.

lib. 3. ca. 18. tom. 1. — c. 12. tom. 3.

3 ¶Præterea, Illud quod homo ipse nõ facit, non imputatur ei ad peccatum: sed hoc solum videmur nosipsi facere quod cum deliberatione rationis facimus, vt Philos. dicit in 9. Ethic.* ergo motus sensualitatis, quæ est sine deliberatione rationis non imputatur homini peccatum.

c. 8. tom. 5.

¶SED CONTRA est quod dicitur Ro. 7. Nõ enim quod volo bonũ, hoc ago, sed quod odi malũ, illud facio. ꝙ exponit Aug.* de malo concupiscentiæ, quod constat esse motum quendam sensualitatis. ergo in sensualitate est aliquod peccatum.

li. 3. contra Iulianum, ca. 26. to. 7. & de ver. Apostolus, ser. 12. art. 1. & 2.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est*, peccatum potest inueniri in qualibet potentia, cuius actus potest esse voluntarius & inordinatus, in quo consistit ratio peccati. Manifestum est autem, quòd actus sensualitatis potest esse voluntarius, inquantũ sensualitas, id est, appetitus sensitiuus, nata est à voluntate moueri. vnde relinquitur, quòd in sensualitate possit esse peccatum.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd aliquæ vires sensitiuæ partis etsi sint cõmunes nobis & brutis: tamen in nobis habent aliquam excellẽtiam ex hoc, quòd rationi iunguntur: sicut nos præ aliis animalibus habemus in parte sensitiua cogitatiuam & reminiscentiam, vt in 1. dictum est*, & per hunc modum etiam appetitus sensitiuus in nobis præ aliis animalibus habet quandam excellentiam, sc. quòd natus est obedire rationi, & quantum ad hoc potest esse principium actus voluntarij, & per consequens subiectum peccati.

p. p. q. 68. art. 4.

¶Ad secundum dicendum quòd perpetua corruptio sensualitatis est intelligenda quantum ad fomitem, qui nunquam totaliter tollitur in hac vita: transit enim peccatum originale reatu, & remanet actu: sed talis corruptio fomitis non impedit, quin homo rationabili voluntate possit reprimere singulos motus ordinatos sensualitatis, si præsentiat, puta diuertendo cogitationem ad alia: sed dum homo cogitationem ad alia diuertit, potest etiam circa illud aliquis inordinatus motus insurgere. sicut cùm aliquis transfert cogitationem suam à delectationibus carnis, volẽs concupiscentiæ motus vitare ad speculationem scientiæ, insurgit quandoque aliquis motus inanis gloriæ impræmeditatus: & ideo non potest homo vitare omnes huiusmodi motus propter corruptionẽ prædictam, sed solũ sufficit ad rationem peccati volũtarij, quòd possit vitare singulos.

¶Ad tertium dicendũ, quòd illud quod homo facit sine deliberatione rationis, non perfectè ipse facit: quia nihil operatur ibi id, quod est principale in homine. vnde non est perfectè actus humanus: & per consequens non potest esse perfectè actus virtutis vel peccati, sed aliquid imperfectum in genere horum. vnde talis motus sensualitatis rationem pręueniens, est peccatum veniale: quod est quiddam imperfectum in genere peccati.

¶Super Quæstionis septuagesimæquartæ Articulum tertium.

IN articulo 3. eiusdem 74. quęstionis dubium occurrit ex Scoto in 42. distinctione 2. sententia. quæstione 3. inferente, quòd si in moribus præcedentibus actus voluntatis est peccatum: quia voluntas non præuenit, quòd sit peccatum omissionis: quum tamen hic ponatur peccatum commissionis, sed hoc facile soluitur à perspicientibus, quòd quando cõmittitur aliquis actus inordinatus voluntariè, siue voluntariè sit positiuè, siue negatiuè, est peccatum commissionis: vt patet in delectationibus malis perceptis, non imperatis, sed nec exclusis, in curia nanque nautæ submersionis peccatum committitur, quamuis negatiuè. vnde cùm concupiscentia carnis aduersus spiritum sit malus actus, & voluntarius negatiuè, sequitur quòd sit peccatum commissionis, quando peccatum est.

¶In eodem articulo aduerte quòd circa motus sensualitatis est aliquid certum, & aliquid videtur incertũ: certum est, quòd omnes motus mali, quos voluntas potest, & debet præuenire, si non præuenit, quando sicut, &c. sunt peccata, sed quòd voluntas possit & debeat super singulos motꝰ sensualitatis aut vanitatis præuenire, nõ videtur consonũ: eo quòd videtur, ꝙ sit obligatio ad impossibile in reali executione singularum

D. 1110.

Universidad de Deusto Biblioteca

prætentionum. Si tamen authoritas Augustini & Authoris veneranda pensetur, & ratio in litera insinuata, non apparebit hoc dissonum. Cùm enim peccatum veniale sit imperfectú quid in genere moris & peccati : propter quod & sine deliberatione committitur consequens est quòd imperfecta ratio potentiæ, & debiti sufficiat ad commissionem ipsius : vnde concederem, quòd est in nobis imperfecta potentia ad reprimendú vel obuiandum singulis motibus malis : quia dú attendo vni, & do operam rei sanctæ, insurgit alius: attamen talis imperfecta potentia cum aliquali debito sufficit ad rationem talis peccati imperfecti.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum in sensualitate possit esse peccatum mortale.

Suprà q. 1. art. 1. ad 3 & infrà q. 89. artic. 5 corp. & 2. dist. 24. q. 3. art. 2. ad 3. & 6. q. 25. artic. 5. & mal. q. 7 artic 6 & quol 4. ar. 22. corp.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd in sensualitate posit esse peccatum mortale. Actus enim ex obiecto cognoscitur : sed circa obiecta sensualitatis cótingit peccare mortaliter: sicut circa delectabilia carnis : ergo actus sensualitatis potest esse peccatú mortale & ita in sensualitate peccatú mortale inuenitur.

2 ¶ Præterea, Peccatum mortale contrariatur virtuti, sed virtus potest esse in sensualitate : temperantia enim & fortitudo sunt virtutes irrationabilium partium, vt Phil. dicit in 3. Ethic.* ergo in sensualitate potest esse peccatum mortale, cum contraria sint nata fieri circa idem.

Cap. 10.

3 ¶ Præterea, Veniale peccatum est dispositio ad mortale; sed dispositio & habitus sunt in eodé, cùm igitur veniale peccatum sit in sensualitate, vt dictum est * : etiam mortale peccatum esse poterit in eodem.

art. 3. ad 3

¶ SED CONTRA, est quod Aug. dicit in lib. retractationum*, & habetur in gl. Ro. 7. inordinatus concupiscentiæ motus, qui est peccatum sensualitatis, potest etiam esse in his, qui sunt in gratia, in quibus tamen peccatum mortale non inuenitur. ergo inordinatus motus sensualitatis non est peccatum mortale.

lib. 1. retra. c. 13 & 15. tom. 1.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut inordinatio corrumpens principium vitæ corporalis, causat corporalé mortem, ita etiam inordinatio corrumpens principium spiritualis vitæ, quod est finis vltimus, causat mortem spiritualem peccati mortalis, vt sup. dictú est*: ordinare autem aliquid in finem, non est sensualitatis, sed solum rationis: inordinatio auté à fine non est nisi eius, cuius est ordinare in finem : vnde peccatum mortale non potest esse in sensualitate, sed solum in ratione.

q. 72. art. 5.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd actus sensualitatis, potest concurrere ad peccatum mortale, sed tamé actus peccati mortalis non habet, quòd sit peccatum mortale ex eo, quòd est sensualitatis : sed ex eo quòd est rationis, cuius est ordinare in finem : & ideo peccatum mortale non attribuimus sensualitati, sed rationi.

¶ Ad secundum dicendum, quòd actus virtutis non perficitur per id, quod est sensualitatis tátum, sed magis per id, quod est rationis & voluntatis, cuius est eligere: nam actus virtutis moralis non est sine electione : vnde semper cum actu virtutis moralis, qui perficit vim appetitiuam, est etiam actus prudentiæ, quæ perficit vim rationalem, & idem est etiam de peccato mortali, sicut dictum est *.

Ad 1. arg. præced.

¶ Ad tertium dicendum, quòd dispositio tripliciter se habet ad id, ad quod disponit. Quandoq; enim est idem: sicut scientia inchoata dicitur esse dispositio ad scientiam perfectam. Quandoq; autem est in eodem, sed non idem: sicut calor est dispositio ad formam ignis. Quandoq; verò, nec idem, nec in eodem: sicut in his, quæ habent ordinem adinuicem, vt ex vno perueniatur in aliud, sicut bonitas imaginationis est dispositio ad scientiam, quæ est in intellectu, & hoc modo veniale peccatum, quòd est in sensualitate, potest esse dispositio ad peccatum mortale, quod est in ratione.

ARTICVLVS V.

¶ Vtrum peccatum possit esse in ratione.

Infrà ar. 8. cor. & 1. ad 24. q. 1. & verit. q. 17. art. 1 corp.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum non posit esse in ratione. Cuiuslibet enim potentiæ peccatum est aliquis defectus ipsius : sed defectus rationis non est peccatum, sed magis excusat peccatum : excusatur enim aliquis à peccato propter ignorantiam. ergo in ratione non potest esse peccatum.

2 ¶ Præterea, Primum subiectum peccati est voluntas, vt dictum est*: sed ratio præcedit voluntatem, cùm sit directiua ipsius. ergo peccatum esse non potest in ratione.

art. 1. & 2.

3 ¶ Præterea, Non potest esse peccatum nisi circa ea quæ sunt in nobis : sed perfectio & defectus rationis non est eorum, quæ sunt in nobis: quidá enim sunt naturaliter ratione deficientes, vel ratione solertes. ergo in ratione non est peccatum.

¶ SED CONTRA est, quod Aug. dicit in 12. de Tri.* quòd peccatum est in ratione inferiori, & in ratione superiori.

c. 11. & 12. tom. 3.

¶ Super Quæstionis septuagesimæquartæ Articulum quartum.

IN articulo 4. aduerte quòd sensualitas, id est, pars appetitiua sensus tripliciter sumitur. Primò, vt sensitiua est absolutè : & sic nullum habet in se peccatum, sicut nec in brutis. Secundò, vt est volentis, & sic est principiú peccati venialis, dum habens ipsam non præuenit voluntate cóiuncta motus eius insurgentes contra rationis bonum. Tertiò, vt est mota à deliberatione, & sic principium est & subiectum virtutis & vitij actus virtuosi peccati mortalis, vt ex superius dictis patet, & secundum hoc habes vnde videas, quòd sicut superius simpliciter concessum est in appetitu sensitiuo, vt moto à voluntate esse virtutem, ita nunc cóceditur quòd in sensualitate, vt mota à volútate est peccatum mortale : sicut non est concessum, quòd in appetitu sensitiuo est virtus : ita nunc negatur in eo mortale peccatum: patet enim est ratio, vt in litera dicitur in responsione ad secundú: quamuis vocabulum sensualitatis : quia nominare videtur appetitum sensitiuum ex parte depressionis eius, nónihil fauoris negati in ea peccatum mortale tribuat.

¶ In hoc eodé 4. arti. est dubium: quia doctrina authoris non videtur rationi consona, dum peccatum veniale concedit in sensualitate, id est, appetitu sensitiuo, & mortale negat in eadem: nam si intendit de sensualitate secundum id, quod est ei verbum proprium, vtrunque peccatum negandum est : quia omne peccatum aut in voluntate, aut in aliqua potentia, vt subest voluntati : si verò intendit de sensualitate, vt subest voluntati, vtrunque concedendum est, quamuis diuersimodè : quia veniale vt imperfectè, mortale vt perfectè.

¶ Ad hoc dicitur, quòd proculdubio cum de subiecto peccati est sermo, oportet vel de voluntate, vel de potentia, vt subest voluntati, intelligi : sed quia subesse voluntati, contingit dupliciter, scilicet vt mouenti, & vt non reprimenti, actus qui fit à sensualitate, vt subest voluntati mouenti: est peccatum mortale & non sibi, sed voluntati tribuitur: actus verò, qui fit ab ea vt subest voluntati, non reprimenti, est suus. & est peccatum veniale, & sibi tribuitur, sed hæc ratio nihil valet: quoniam constat passiones membrorum, quæ remotiores sunt à ratione peccati, quàm passiones appetitus sensitiui, esse peccata mortalia, quando sunt voluntaria voluntate non reprimente, vt patet in muliere, quæ etiam voluntate taceret alio ipsam cognoscente. Ratio quoque in promptu est contra hanc responsionem : quia eiusdem rationis est mouere & non mouere, quando oportet, vbi oportet, &c. Dicendum est ergo, quòd ratio quare veniale attribuitur sensualitati, & mortale, non nisi cum specificatione, vt scilicet motæ à volútate, potest esse duplex. Prima quæ tacta est in præcedenti notato : quia scilicet mortale est à sensualitate, vt subest deliberationi, veniale auté est ab ea, vt subest quomodolibet voluntati: hinc enim fit, vt quia deliberatio est proprius actus partis superioris, vt actus ex ea pendentes non tribuantur inferioribus, nisi cú specificatione participatę motionis: actus autem ex ea non pendentes relinquantur inferioribus. Secunda est profunda & intenta ab Authore ex natura virium animæ & resolutionis actuum in propria principia. Vires nanque animæ nostræ in parte sensitiua sicut in cognoscendo sunt secundum se excellentes totá naturam brutorum: vt patet in cogitatiua & reminiscentia habentibus collatiuam vim particularium : ita in appetendo sunt secundum se excellentes totam naturam brutorum per hoc, quòd appetunt cum quadam libertate, ita quòd non solum ex hoc, quòd actualiter mouentur, vel nó mouentur à voluntate: sed seipsis, quia sunt tales (quod superius vocauimus) quia sunt voluntatis, sunt quodammodo liberæ : dico autem quodammodo, quia non habent tantum libertatis, vt possint in actum deliberatum, sed vestigium quoddam libertatis sortitæ sunt ex eleuatione in naturam rationalem à quo fluunt. Eædem autem vires appetitiuæ sensitiuæ, vt actualiter motæ, & mouentes à parte superiori tantum libertatis participant, vt etiá in deliberatos actus possint: vnde fit, vt actus volútarius sensualitatis, quamuis totus elicitiue ab ipso appetitu sensitiuo si resoluendus sit in sua propria principia secundum illam tantum rationem resoluetur in sensualitatem quam habet ab ea secundum se, secundum illam verò quam habet ab eadem non secundum seipsam, sed vt mota est ab altero, resoluetur in illud alterum, vel in ipsam, vt mota est ab illo altero. Et quia peccare consistit in agere, & propterea ad hoc, quòd aliqua potentia peccet moraliter, non sufficit quòd sit mota à voluntate : sic enim manus peccaret percutiendo : sed oportet vt secundum se libere agat: oportet quòd secundum modum propriæ libertatis potentiæ attribuamus ei peccare. Quo fit vt quia sensualitas secundum se habet tantum libertatis, vt sufficiat ad peccatum veniale, ideo peccatum veniale ei tribuitur : quia verò non habet tantum rationalitatis, vt possit in peccatum mortale (quia non est eius respicere bonum rationis vt finem) ideo ei non attribuitur peccatum mortale : & quia eius vt motæ à superiori est tendere ordinare in bonú rationis vt finem: ideo etiam sibi vt motæ à ratione peccatum mortale, & virtutis actus tribuitur vt principio : & cósequéter vt subiecto, vt iam dictum est. Ad obiecta ergo dicitur, quòd Author loquitur de sensualitate nostra secundum id, quòd est ei proprium, vt patet in responsione ad primum, & propterea negauit ab ea mortale, cui prius tribuerat veniale: ideo patet non esse parem rationem. Ex articulis autem secundo, & diligenter inspectis facile patere potest, hanc esse veram mentem Authoris.

¶ In responsione ad tertium eiusdem quarti articuli, non turberis ex exemplo caloris disponentis ad formam ignis pro eo, quòd dicitur esse in eodem subiecto. Exemplum in primis est, & verificatur de subiecto partiali, id est, materia, quæ disponitur ad formam ignis calore, & suscipit illam.

¶ Super Quæstionis septuagesimæquartæ Articulum quintum.

IN articulo 5. eiusdem 74. quæst. hoc solum dicendum occurrit, quia ratio secundum se est suiipsius & aliorum ordinatiua in finem : & deordinatiua ab illo libere liberate perfecta, radicaliter tamen (libertas enim formaliter est primò voluntatis) idcirco actus rationis inordinatus est moraliter malus, si inordinatio in potestate nostra est, propter quod vtroque modo contingit moralem malitiam in ratione inueniri, subiectiuè scilicet in cognoscendo & in dirigendo : sed effectus in cognoscendo tam negatiuus, qui vocatur ignorantia, quàm positiuus, qui vocatur error, non semper habet rationem mali moraliter, sed negatiuus solum quando potest, & debet quis scire: positiuus autem quando potest, non est enim absque peccato habere scienter opinionem falsam de triangulo, cùm potest haberi vera vel non falsa, saltem suspendendo credulitatem, cùm nónullum malum intellectus sit falsa opinio de quocunque, propter quod in litera responsione ad secundum concluditur, quòd in ratione est peccatum, vt defectus eius est volútarius: defectus auté in dirigendo, vt in litera dicitur, semper est malus moraliter: quia de ratione sua claudit voluntarium formaliter: directio enim imperádo fit, imperiú autem, vt suprà didicimus, actus est rationis motæ à voluntate: est igitur à ratione & in ratione peccatum vt proximo & elicitiuo principio inordinati actus voluntarij multo magis, quàm in appetitu inferiori, qui rationem solum participat.

artic. 1. 2. & 3.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd peccatum cuiuslibet potentiæ consistit in actu ipsius, sicut ex dictis patet *. Habet autem ratio duplicem actum. Vnum quidem secundum se in comparationem ad proprium obiectum, quod est cognoscere aliquod verum. Alius autem actus rationis est, inquantum est directiua aliarum virium. Vtroque igitur modo contingit esse peccatum in ratione. Et primò quidem inquantum errat in cognitione veri: quod quidem tunc imputatur ei ad peccatum, quando habet ignorantiam vel errorem circa id, quod potest & debet scire. Secundò, quando inordinatos actus inferiorum virium, vel imperat, vel etiam post deliberationem non coercet.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ratio illa procedit defectu rationis, qui pertinet ad actum proprium respectu proprij obiecti, & hoc quádo est defectus cognitionis eius, quod quis non potest scire: tunc enim talis defectus rationis non est peccatum, sed excusat à peccato: sicut patet in his, quæ per furiosos committuntur. Si verò sit defectus rationis circa id, quod homo potest, & debet scire, non omnino homo excusatur à peccato : sed ipse defectus imputatur ei ad peccatum. Defectus autem, qui est solum in dirigédo alias vires, semper imputatur ei ad peccatum : quia huic defectui occurrere potest per proprium actum.

q. 17. art. 2.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut suprà dictum est*, cùm de actibus voluntatis & rationis ageretur, voluntas quodammodo mouet & præcedit rationem, & ratio quodammodo voluntatem. Vnde & motus voluntatis dici potest rationalis, & actus rationis potest dici voluntarius, & secundum hoc in ratione inuenitur peccatum, vel prout est defectus eius voluntarius, vel prout actus rationis est principium actus voluntatis.

ad 1. arg.

¶ Ad tertium patet responsio ex dictis*.

ARTICVLVS VI.

¶ Vtrum peccatum morosæ delectationis sit in ratione.

Infrà q. 88. art. 5. ad 2. & 2. dist. 24. q. 3. art. 4. & veri. q. 15. art. 4. corp. q. 31. art. 3.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum morosæ delectationis non sit in ratione. Delectatio enim importat motum appetitiuę virtutis, vt suprà dictum est * : sed vis appetitiua distinguitur à ratione quæ est vis apprehensiua. ergo delectatio morosa non est in ratione.

2 ¶ Præterea, Ex obiectis cognosci potest ad quam potentiam actus pertineat, per quem potentia ordinatur ad obiectum, sed delectatio quandoque est morosa circa bona sensibilia, & non circa bona rationis. ergo peccatum delectationis morosæ non est in ratione.

3 ¶ Præterea, Morosum dicitur aliquid propter diuturnitatem temporis, sed diuturnitas temporis non est ratio, quòd aliquis actus pertineat ad aliquá potentiam. ergo delectatio morosa non pertinet ad rationem.

c. 12. tom. 3.

¶ SED CONTRA est quod Aug. dicit 12. de Tri.* quòd cósensus illecebræ si sola cogitatione delectationis contentus est, sic habendú existimo, velut cibum vetitum mulier sola comederit : per mulierem autem intelligitur ratio inferior, sicut ibidem ipse exponit. ergo peccatum morosæ delectationis est in ratione.

Ar. 5. huius quæst.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut iam dictum est*, peccatum contingit esse in ratione, quandoq; quidem inquantum est directiua humanorum actuum. Manifestum est autem, quòd ratio non solum est directiua exteriorum actuum, sed etiam interiorum passionum, & ideò quando deficit ratio in directione interiorum passionum dicitur esse peccatum in ratione, sicut etiam quádo deficit in directione exteriorum actuum. Deficit autem in directione passionum interiorum dupliciter. Vno modo, quando imperat illicitas passiones, sicut quando homo ex deliberatione prouocat sibi motum iræ, vel concupiscentiæ. Alio modo quando non reprimit illicitum rationis motum : sicut cum aliquis postquam deliberauit, quòd motus passionis insurgens est ordinatus, nihilominus circa ipsum immoratur, & ipsum non expellit: & secundum hoc dicitur peccatum delectationis morosæ esse in ratione.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd delectatio quidé est in vi appetitiua, sicut in proximo principio, sicut in ratione est sicut in primo motiuo: secundú hoc quod sup. dictum est*, quòd actiones, quæ non transeunt in exteriorem materiam, sunt sicut in subiecto in suis principiis.

Ar. 1. huius quæst.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ratio actum proprium illicitum habet circa proprium obiectum, sed directionem habet circa omnia obiecta inferiorum virium, quæ per rationem dirigi possunt, & secundum hoc etiam delectatio circa sensibilia obiecta pertinet ad rationem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd delectatio dicitur morosa non ex mora temporis: sed ex eo, quòd ratio deliberans circa eam immoratur: nec tamen eam repellit tenens & volens libenter, quæ statim vt attigerunt animum, respui debuerunt, vt Augu. dicit 12. de Trinit.*

c. 12. tom. 3.

ARTICVLVS VII.

¶ Vtrum peccatum consensus in actum sit in ratione superiori.

Suprà q. 15. artic. 4. & infrà præsenti q. art. 8. ad 1. & 2. di. 24. q. 3. art. 1. & 4. & ver. q. 15. art. 3. & 5. & mal. q. 15. art 2. ad 9. q. 15. art. 1.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum consensus in actum nó sit in ratione superiori. Consentire enim est actus appetitiuæ virtutis, vt suprà habitum est * : sed ratio est vis apprehensiua. ergo peccatum consensus in actum non est in ratione superiori.

2 ¶ Præterea, Ratio superior intédit rationibus æternis inspiciédis & consulendis, vt Aug. dicit in 12. de Trin.* sed quandoq; consentitur in actum nó consultis rationibus æternis: nó enim semper homo cogitat de rebus diuinis, quando consentit in aliquem actum. ergo peccatum consensus in actum nó semper est in ratione superiori.

c. 7. tom. 3.

3 ¶ Præterea, Sicut per rationes æternas potest homo regulare actus exteriores: ita etiam interiores delectationes, vel alias passiones. sed consensus in delectationem absq; hoc, quòd opere statuatur implédum est rationis inferioris, vt dicit Aug. 12. de Tri.* ergo etiam cósensus in actú peccati debet interdum attribui rationi inferiori.

c. 12. tom. 3.

4 ¶ Præterea, Sicut ratio superior excedit inferiorem, ita ratio excedit vim imaginatiuam : sed quandoque procedit homo in actum per apprehensionem virtutis imaginatiuæ absque omni deliberatione rationis, sicut cùm aliquis ex præmeditato mouet manum aut pedem. ergo etiá quandoque potest ratio inferior consentire in actum peccati absque ratione superiori.

¶ SED contra est, quod Aug. dicit 12. de Tri.* Si in cósensione malè vtendi rebus,

c. 12. tom. 3

& in ratione peccatum vt proximo & elicitiuo principio inordinati actus voluntarij multo magis, quàm in appetitu inferiori, qui rationem solum participat.

¶ Super Quæstionis septuagesimæquartæ Articulum sextum.

IN articulo 6. eiusdem 74. quęst. videtur mihi quòd Author ob reuerentiam diui Augustini articulú hunc & sequentem apposuerit : quum enim ex dictis iam constet, omne peccatum esse in illa potentia, quæ est proximum eius principium liberum, seu rationale aliquo modo & delectatio morosa sit in cócupiscibili, salté quandoque, vt mota est à superiori, si cætera peccata intemperantiæ, & consensus in eam sit in voluntate, & imperium vel non imperium reprehensionis illius sit in ratione, consequens est, quòd non oportebat simpliciter solicitari de subiecto huius peccati magis, quàm aliorum, sed quoniá beatissimus, ac doctissimus Augustinus attribuerat peccatú morosæ delectationis rationi inferiori : idcirco vt hoc saluaret, hunc docuit articulum, ex quo enucleare substantiam peccati dicimus diuersimode, vt dictum est.

¶ In responsione ad primum in eodem articulo duo scito, Nouitie. Primò, quòd delectatio dicitur esse in ratione: vt in primo motiuo, eo modo quod imperium dicitur primum mouēs. Secundò, quòd quia Author intendit saluare, quòd huiusmodi peccatum sit in ratione, vt in subiecto: ideo repetit regulam superius habitam, scilicet, quòd æqua est extensio principij, & subiecti in materia peccatorum : vt inde discas quòd delectatio est in ratione subiectiuè, tanquam imperante, in appetitu autem tanquam in eliciente.

¶ Super Quæstionis septuagesimæquartæ Articulum septimum.

IN titulo articuli 7. aduerte, quòd sensus quæstionis est de actu exteriori malo tam venialiter, quàm mortaliter, ita quòd intenditur an peccatum consensus in actú, vt distinguitur contra cogitationem & delectationem inferius sit in ratione superiori, vt in subiecto.

¶ In eodem 7. articulo dubium occurrit : quia voluntaria, imo nulla videtur differentia inter subiectúm consensum in actum & subiectum consensus in delectationem : & tamen in litera ex intentione Augustin. consensus in actum rationi superiori consensus in delectationem rationi interiori tribuitur: qua enim ratione per temporales rationes possum consentire delectationi cogitatæ fornicationi, eadem possum cósentire cogitato actui: & qua ratione, dum deliberat inferior ratio, & consentit actui superior, obuiare tenetur : & propterea consensus in actum ei imputatur (vt in responsione ad quartum dicitur) eadem ratione dum deliberat, eadem inferior ratio & consentit delectationi, tenetur superior ratio obuiare, & consequenter eidem superiori rationi attribuendus est vterque consensus, & vterque etiam quandoq; rationi interiori : & non vnus vni, & alter alteri.

¶ Ad hoc dicitur, quòd vterq; consensus secundum rem quando fit secundum rationes temporales, est rationis inferioris : quando verò fit secundum rationes æternas solas (vt si quis ex solo contemptu æternæ legis consentit in delectationem, vel in actum non reputans aliter prohibitum) est rationis superioris, in hoc tamen differentia est: quia quando est inferioris, est etiam superioris, saltem negatiuè : quia tenetur obuiare dirigendo secundum legem æternam & non obuiat: quando verò est superioris: non oportet quòd sit inferioris : quia non spectat ad inferiorem de propriis superiori iudicare, vt contingit cum quis morosè delectatur de iniuriis fidei: secundú appropriationem autem quæ in litera tangitur, scilicet quando duo ordinata, iudicanda occurrunt, vltimum superiori, & præambulú inferiori attribuitur deliberatio, iudicium ac consensus vnicus, scilicet delectationis ad inferiorem, alterius verò, id est, actus ad superiorem spectat: & hoc iudicio meo, intendit Author in litera propter reuerentiá tanti doctoris, vt dictum est. & per hoc patet responsio ad obiecta: nam procedunt de cósensu vtroque secúdum rem: cuius oppositum non inuenio in litera, quæ loquitur secundum appropriationem, & secundum eam disparitatem ponit, nec obstat, quòd in responsione ad tertium in hoc articulo dicitur, quòd quando cósensus rationis inferioris in delectationem: etiam secúdum rationes æternas perseuerat, pertinet etiam ad rationem superioré, quasi velit dicere, quòd si non acceptetur secundum æternas rationes non spectet ad superiorem. hoc enim verú est, quòd non

spectat

Universidad de Deusto Biblioteca

spectat ad superiorem secundum appropriationem; quamuis spectaret ad ipsam secundum rem negatiuè, & hunc sensum exprimit ipse Author in sequenti artic. in responsione ad primum: vt ibi declarabitur.

¶Super Quæstionis septuagesimæquartæ Articulum octauum.

IN articulo octauo in respõsione ad primum habes id quod diximus, dum duas responsiones vides: primam, quòd consensus in delectationem potest esse vtriusq; rationis: secũdam, quòd quando est rationis inferioris, est eius auersæ ab æternis regulis: quia deficit in ea ordinatio superioris rationis per rationes æternas: ex hoc enim manifestè patet, quod dictum est, scilicet consensum in delectationem morosam inferioris rationis semper esse etiam superioris saltem negatiuè: alioquin non saluaretur diffinitio peccati supradicta, quod est cõtra legẽ æternam.

q.19. ar.4.

¶In responsione ad quartum eiusdẽ articuli iuncta corpori articuli, habes, quòd & quare delectatio morosa coniugati de actu matrimonij cogitato, non est peccatum mortale: eadẽ enim ratio est de consensu in actum, & in delectationem cogitati actus: & propterea sicut coniugi consensus in actum non prohibetur, ita nec delectatio eius tam in opere quàm in cogitatione, per se loquendo: secus per accidens: puta quia vane cogitat: quia periculosè in absentia peccaret.

¶In responsione ad quintum aduerte, quòd inter materiam luxuriæ & iræ, licet in veritate non sit differẽtia quo ad rationem peccati mortalis: quia tam in his, quàm in cęteris materiis mortalibus consensus in delectationem cogitati actus ratione cogitationis non est mortale, sed veniale quandoque vel nullum: ratione verò cogitati actus semper est mortale, tamen quia in materia luxuriæ maximè timetur hoc peccatum multoties fortè creditur peccatum vbi non est: & econtra, vbi est delectatio de cogitata vindicta quàm tamen facere non vult nõ æstimatur, propter quod Author in corpore articuli affectum hominis ad actum secundum se pensandum docet in huiusmodi discretione: inclinatus enim ad vindictã, facile de illa cogitata delectatur, & alienus à venereis non facilè de cogitatis ei⁹ delectatur: quamuis caro concupiscat aduersus spiritum.

q.15. art.3.

Loco citato in arg. c.12. tom.3.

quæ per sensum corporis sentiuntur, ita decernitur quodcunque peccatum, vt si potestas sit, etiam corpore compleatur, intelligenda est mulier cibum illicitum viro dedisse, per quem superior ratio significatur: ergo ad rationem superiorem pertinet consentire in actum peccati.

¶RESPONDEO dicendum, quòd cõsensus importat iudicium quoddam de eo, in quod consentitur: sicut enim ratio speculatiua iudicat & sententiat de rebus intelligibilibus, ideo ratio practica iudicat & sententiat de agendis. Est autem considerandum, quòd in omni iudicio vltima sententia pertinet ad supremum iudicatorium: sicut videmus in speculatiuis, quòd vltima sentẽtia de aliqua propositione datur per resolutionem ad prima principia, quãdiu enim remanet aliquod principium alteri⁹, adhuc per ipsum potest examinari id, de quo quæritur: vnde adhuc est suspensum iudicium, quasi nondum data finali sententia. Manifestum est autẽ quòd actus humani regulari possunt ex regula rationis humanæ, quę sumitur in rebus creatis, quas naturaliter homo cognoscit, & vlterius ex regula legis diuinæ, vt suprà dictum est *: vnde cùm regula legis diuinæ sit superior, consequens est, vt vltima sententia, per quã iudicium finaliter terminatur, pertinet ad rationem superiorem, quæ intendit rationibus æternis, cùm autem de pluribus occurrit iudicandum, finale iudicium est de eo, quod vltimo occurrit. In actibus autẽ humanis vltimo occurrit ipse actus, præambulum autem est ipsa delectatio, quæ inducit ad actum: & ideo ad rationem superiorẽ propriè pertinet consensus in actum: ad rationẽ verò inferiorem, quæ habet inferius iudicium, pertinet iudicium præambulum, quod est de delectatione: quamuis etiã & de delectatione superior ratio iudicare posit: quia quicquid iudicio subditur inferioris, subditur etiam iudicio superioris, sed non conuertitur.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd cõsentire est actus appetitiuæ virtutis non absolutè, sed cõsequens ad actum rationis deliberantis & iudicãtis, vt suprà dictum est *. in hoc enim terminatur consensus: quia voluntas tendit in id, quod est iam ratione iudicatum: vnde consensus potest attribui & voluntati & rationi.

¶Ad secundum dicendum, quòd ex hoc ipso, quòd ratio superior non dirigit actus humanos secundum legem diuinam impediens actum peccati, dicitur ipsa consentire, siue cogitet de lege æterna, siue non: cùm enim cogitat de lege Dei actu, eam contemnit: cùm verò non cogitat, eam negligit per modum amissionis cuiusdam: vnde omnibus modis consensus in actum peccati procedit ex superiori ratione: quia vt Aug. dicit 12. de Trin.* non potest peccatum efficaciter perpetrãdum mente decerni, nisi illa mentis intentio penes quam summa potestas est, membra in opus mouendi vel ab opere cohibendi malæ actioni cedat aut seruiat.

¶Ad tertium dicendum, quod ratio superior per considerationem legis æternæ, sicut potest dirigere vel cohibere actum exteriorem, ita etiam delectationem interiorem, sed tamen antequam ad iudicium superioris rationis deriuatur, statim vt sensualitas proponit delectationem, inferior ratio per rationes temporales deliberans, quandoq; huiusmodi delectationem acceptat: & tunc consensus in delectationem pertinet ad inferiorẽ rationem. Si verò etiam consideratis rationibus æternis, homo in eodem consensu perseueret: iam talis consensus ad superiorem rationem pertinebit.

¶Ad quartum dicendum, quòd apprehensio virtutis imaginatiuæ est subita, & sine deliberatione: & ideo potest aliquem actum causare, antequã superior vel inferior ratio etiam habeat tempus deliberandi: sed iudicium rationis inferioris est cum deliberatione, quæ indiget tempore: in quo etiam ratio superior deliberare potest: vnde si non cohibeat ab actu peccati, per suam deliberationem, merito illi imputabitur.

ARTICVLVS VIII.

¶Vtrum consensus in delectationem sit peccatum mortale.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd consensus in delectationem, non sit peccatum mortale. Consentire enim in delectationem, pertinet ad rationem inferiorem, cuius non est intendere rationibus æternis, vel legi diuinæ, & per consequens nec ab eis auerti: sed omne peccatum mortale est per auersionem à lege diuina, vt patet per diffinitionem August.* de peccato mortali datam, quæ suprà posita est*: ergo consensus in delectationem, non est peccatum mortale.

2.2. q.154. art.4. ier. & q.180. art.7. & 2. dist.24. q.3. art.4. & veri. q.15. artic.4. & mal. q.15. ar.2. ad 16. & 17. & quolib.2. art.34. Augu.22. cõtra Fau. ca.27. to.6. & lib.1. de li. arb c.16. q.71. art.6.

2 ¶Præterea, Consentire in aliquid, non est malum, nisi quia illud est malum, in quod consentitur, sed propter quod vnumquodque, & illud magis, vel saltem non minus: non ergo illud in quod consentitur, potest esse minus malum, quàm consensus: sed delectatio sine opere, non est peccatum mortale, sed veniale tantum: ergo nec consensus in delectationem, est peccatum mortale.

3 ¶Præterea, Delectationes differunt in bonitate & malitia, secundum differentiam operationum: vt dicit Philosophus in 10. Ethic.* sed alia operatio est interior cogitatio: & alia actus exterior, puta fornicationis: ergo delectatio consequens actum interioris cogitationis, tantum differt à delectatione fornicationis in bonitate, vel malitia, quantum differt cogitatio interior ab actu exteriori: & per consequens etiam eodem modo differt consentire in vtrunque: sed cogitatio interior non est peccatum mortale, nec etiam consensus in cogitationem. ergo per consequens in delectationem.

c.3.4. & 5 tom.5.

4 ¶Præterea, Exterior actus fornicationis vel adulterij, non est peccatum mortale ratione delectationis (quæ etiã inuenitur in actu matrimoniali) sed ratione inordinationis ipsius actus: sed ille qui consentit in delectationem, non propter hoc consentit in deordinationem actus. ergo non videtur mortaliter peccare.

5 ¶Præterea, Peccatum homicidij est grauius quàm simplicis fornicationis: sed consentire in delectationem, quæ consequitur cogitationem de homicidio, non est peccatum mortale. ergo multo minus consentire in delectationem, quæ consequitur cogitationem de fornicatione, est peccatum mortale.

6 ¶Præterea, Oratio Dominica quotidie dicitur pro remissione venialium, vt August. dicit *, sed consensum in delectationem Aug. docet esset abolendum per orationem Dominicam. Dicit enim in 12. de Trin.* quòd hoc est lõge minus peccatum quàm si opere statuatur implendum: & ideo de talibus quoque cogitationibus venia petenda est: pectusq; percutiendum atque dicendum, Dimitte nobis debita nostra, ergo consensus in delectationem est peccatum veniale.

Ench. c.71. tom.3. lib.12. c.12. tom.3.

¶SED CONTRA est, quod Aug.* post pauca subdit, Totus homo damnabitur, nisi hæc quæ sine voluntate operãdi, sed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi, solius cogitationis sentiuntur esse peccata, per Mediatoris gratiam remittantur: sed nullus damnatur nisi pro peccato mortali. ergo consensus in delectationem, est peccatum mortale.

lib.12. c.12. tom.3.

¶RESPONDEO dicendum, quòd circa hoc aliqui diuersimode opinati sunt. Quidam enim dixerunt, quòd consensus in delectationem non est peccatum mortale, sed veniale tantum. Alij verò dixerunt, quòd est peccatum mortale, & hæc opinio est communior & verisimilior.

¶Est enim considerandum, quòd cum omnis delectatio consequatur aliquam operationem, vt dicitur in 10. Ethicorum*, & iterum cum omnis delectatio habeat aliquod obiectum, delectatio quælibet potest comparari ad duo, scilicet ad operationem, quam consequitur, & ad obiectum, in quo quis delectatur. Contingit autem, quòd aliqua operatio sit obiectum delectationis, sicut & aliqua alia res: quia ipsa operatio potest accipi, vt bonum & finis in quo quis delectatur requiescit, & quandoque quidem ipsamet operatio, quam consequitur delectatio, est obiectum delectationis: inquantum scilicet vis appetitiua, cuius est delectari, reflectitur in ipsam operationem, sicut in quoddam bonum: puta cum aliquis cogitat & delectatur de hoc ipso, quod cogitat, inquantum sua cogitatio

c.4. & 5.

cogitatio placet. Quandoque verò delectatio consequens vnam operationem (puta cogitationem aliquam) habet pro obiecto aliam operationem quasi rem cogitatam: & tunc talis delectatio procedit ex inclinatione appetitus: nõ quidem in cogitationem, sed in operationem cogitatam. Sic igitur aliquis de fornicatione cogitans de duobus potest delectari. Vno modo de ipsa cogitatione. Alio modo de ipsa fornicatione cogitata, delectatio autem de cogitatione ipsa sequitur inclinationem affectus in cogitationem ipsam. cogitatio autem ipsa secundum se non est peccatum mortale, imo quãdoque est veniale tantum, puta cum aliquis inutiliter cogitat de ea: quandoque autem sine peccato omnino: puta cum aliquis inutiliter de ea cogitat, sicut cùm vult de ea prædicare vel disputare: & ideo per consequens affectio & delectatio quæ sic est de cogitatione fornicationis, non est de genere peccati mortalis, sed quandoque est peccatum veniale, quandoque nullum. vnde nec consensus in talem delectationem est peccatum mortale. & secundum hoc prima opinio habet veritatem. Quòd autem aliquis cogitãs de fornicatione delectetur de ipso actu cogitato, hoc contingit ex hoc quòd affectio eius inclinata est in hunc actum. vnde quòd aliquis consentiat in talem delectationem, hoc nihil aliud est, quã quòd ipse consentiat in hoc quòd affectus suus sit inclinatus in fornicationem: nullus enim delectatur nisi in eo, quod est conforme appetitui eius: quòd autem aliquis ex deliberatione eligat, quòd effectus suus conformetur his, quæ secundum se sunt peccata mortalia est peccatum mortale. vnde talis consensus in delectationem peccati mortalis est peccatum mortale, vt secunda opinio ponit.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd consensus in delectationẽ potest esse non solum rationis inferioris, sed etiam superioris, vt dictum est *, & tamen ipsa ratio inferior potest auerti à rationibus æternis: quia etsi non intendit eis, vt secundum eas regulans quod est proprium superioris rationis: intẽdit tamen eis, vt secundum eas regulata, & hoc modo ab eis se auertens, potest peccare mortaliter: nam & actus inferiorum virium, & etiam exteriorum membrorum possunt esse peccata mortalia, secundum quòd deficit ordinatio superioris rationis regulantis eos secundum rationes æternas.

Ar.7. præced.

¶Ad secundum dicendum, quòd cõsensus in peccatum quod est veniale ex genere, est veniale peccatum: & secùndum hoc potest concludi, quòd consensus in delectationem, quæ est de ipsa vana cogitatione fornicationis, est peccatum veniale: sed delectatio, quæ est in ipso actu fornicationis de genere suo, est peccatum mortale: sed quòd ante consensum sit veniale peccatum tantum, hoc est per accidens, scilicet propter imperfectionem actus: quæ quidem imperfectio tollitur per consensum deliberatum superuenientem: vnde ex hoc adducitur in suam naturam, vt sit peccatum mortale.

¶Ad tertium dicendum, quòd ratio illa procedit de delectatione, quæ habet cogitationem pro obiecto.

¶Ad quartum dicendum, quòd delectatio, quæ habet actum exteriorem pro obiecto, non potest esse absque complacentia exterioris actus secundum se, etiam si non statuatur implendum propter prohibitionem alicuius superioris: vnde actus sit inordinatus, & per consequens delectatio erit inordinata.

¶Ad quintum dicendum, quòd etiam consensus in delectationem, quæ procedit ex complacentia actus homicidij cogitati, est peccatum mortale: non autem consensus in delectationem, quæ procedit ex complacentia cogitationis de homicidio.

¶Ad sextum dicendum, quòd oratio Dominica non solum contra peccata venialia dicenda est, sed etiam contra mortalia.

ARTICVLVS IX.

¶Vtrum in superiori ratione posit esse peccatum veniale, secundum quod est directiua inferiorum virium.

Inf. art.10. & locis ibi inductis.

AD NONVM sic proceditur. Videtur quòd in superiori ratione non posit esse peccatum veniale, secundum quod est directiua inferiorum virium, id est, secũdum quod consentit in actum peccati. Dicit enim Aug. in 12. de Trin.* quòd ratio superior inhæret rationibus æternis: sed peccare mortaliter est per auersionem à rationibus æternis. ergo videtur, quòd in superiori ratione non posit esse peccatum, nisi peccatum mortale.

c.7. to.3.

2 ¶Præterea, Superior ratio se habet in vita spirituali tanquam principiũ, sicut & cor in vita corporali: sed infirmitates cordis sunt mortales. ergo peccata superioris rationis sunt mortalia.

3 ¶Præterea, Peccatũ veniale fit mortale si fiat ex cõtemptu: sed hoc nõ videtur esse sine contẽptu, quòd aliquis ex deliberatione peccet etiam venialiter. cùm ergo consensus rationis superioris semper sit cum deliberatione legis diuinæ, videtur quòd non posit esse sine peccato mortali propter cõeptum diuinæ legis.

¶SED CONTRA, Consensus in actum peccati pertinet ad rationem superiorem, vt suprà dictum est *: sed consensus in actum peccati venialis est peccatum veniale: ergo in superiori ratione potest esse peccatum veniale.

Ar.7. huius quæst.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut Aug. dicit in 12. de Trinit.* ratio superior inhæret rationibus æternis conspiciendis aut consulendis. Conspiciendis quidem secundum quod earum veritatem speculatur. Consulendis autem, secundum quod per rationes æternas de aliis iudicat & ordinat: ad quod pertinet, quod deliberando per rationes æternas consentit in aliquem actum vel dissentit ab eo. Contingit autem quòd, inordinatio actus, in quem consentit non contrariatur rationibus æternis: quia non est cum auersione à fine vltimo: sicut cõtrariatur actus peccati mortalis: sed præter eas sicut actus peccati venialis. vnde quando ratio superior in actum peccati venialis consentit, non auertitur à rationibus æternis. vnde non peccat mortaliter, sed venialiter. Et per hoc patet responsio ad primum.

c.7. to.3.

¶Ad secundum dicendum quòd duplex est [d] infirmitas cordis. Vna quæ est ipsa substantia cordis, & immutat naturalem complexionem ipsius, & talis infirmitas semper est mortalis. Alia est autem infirmitas cordis propter aliquam inordinationẽ vel motus eius, vel alicuius eorum, quæ circunstat cor: & talis infirmitas non semper est mortalis. Et similiter in ratione superiori semper est peccatum mortale, quando tollitur totaliter ipsa inordinatio rationis superioris ad proprium obiectum quod est rationis æternæ: sed quando est inordinatio circa hoc, non est peccatum mortale, sed veniale.

D.401.

¶Ad tertium dicendum, quòd deliberatus consensus in peccatum non semper pertinet ad contemptum legis diuinæ, sed solum quando peccatum legi diuinæ contrariatur.

ARTICVLVS X.

¶Vtrum in ratione superioris posit esse peccatum veniale secundum seipsam.

AD DECIMVM sic proceditur. Videtur quòd in superiori ratione non posit esse peccatum veniale, secundum seipsam, id est, secundum quòd inspicit rationes æternas. Actus enim potentiæ non inuenitur esse deficiens, nisi per hoc, quòd inordinatè se habet circa suum obiectum, sed obiectum superioris rationis sunt æternæ rationes, à quibus deordinari non est sine peccato mortali. ergo in superiori ratione non potest esse peccatum veniale secundum seipsam.

2.q.24. q.3 artic.5. & veri. q.15 artic.5. & mal. art.1. ad 12. & 17. & ar.3. ad 17. & ar.5.

2 ¶Præterea, Cum ratio sit vis deliberatiua, actus rationis semper est cum deliberatione, sed omnis inordinatus motus in his, quæ Dei sunt, si sit cum deliberatione, est peccatum mortale: ergo in ratione superiori secundum seipsam, nunquam ex peccatum veniale.

3 ¶Præterea, Contingit quandoque, quòd peccatum ex surreptione est peccatum veniale, peccatum autẽ ex deliberatione est peccatum mortale per hoc, quòd ratio deliberans recurrit ad aliquod maius bonum, cõtra quod homo agens grauius peccat, sicut cũ de actu delectabili inordinato ratio deliberat quod est contra legem Dei, grauius peccat consentiendo, quàm si solum consideraret, quod est contra virtutem moralem: sed ratio superior non potest recurrere ad aliquod altius, quàm sit suum obiectum. ergo si motus ex surreptione non sit peccatum mortale, neque etiam deliberatio superueniens faciet ipsum esse peccatum mortale, quod patet esse falsum: non ergo in ratione superiori secundum seipsam potest esse peccatum veniale.

¶SED CONTRA, Motus surreptitius infidelitatis est peccatum veniale: sed pertinet ad superiorem rationem secundum seipsam: ergo in ratione superiori potest esse peccatum veniale secundum seipsam.

¶RESPONDEO dicendum, quòd ratio superior aliter fertur in suum obiectum, atque aliter in obiecta inferiorum, virium, quæ per ipsam diriguntur. In obiecta enim inferiorum virium non fertur, nisi inquantum de eis consulit rationes æternas: vnde nõ fertur in ea, nisi per modum deliberationis: deliberatus autem cõsensus in his, quæ ex genere suo sunt mortalia, est

mortale

¶Super Quæstionis septuagesimæquartæ Articulum nonum & decimum.

IN articulo 9. & 10. eiusdem 74 quæstio. nihil scribendum occurrit, terminorum enim notitiam habẽtibus omnia clara sunt, opus est vt Nouitiis lector distinguat ex Augu. allata in litera duas operationes superioris rationis, scilicet intuitum & consultationem, & ad hanc secundam spectat deliberatio & consensus: & secundum hanc dirigit inferiora: & reflectitur super seipsam, & vocatur in litera altior consideratio de proprio obiecto, vt attingibili ab eadem. Altius enim consideratur Deus, vt non creditus per deliberationem, quàm per subitum motum, quoniam hic Deus est tantum obiectum, ibi est obiectum & lex. Et propterea hic contra primam operationem, ibi contra secundam: hic non est consensus, ibi consensus: quia legis consultatio hic non est peccatum mortale, ibi mortale.

¶Super Quæstionis septuagesimæquintæ Articulum primum.

IN corpore 1. articuli q.75. dubium est, quia Author sub disiunctionis nota dicit, quòd malum habet causam deficientem vel agentem, per accidens: an idem intelligat per vtrunque, an diuersa: & si idem, quomodo explanat: & similiter si diuersa, quomodo persequitur, non enim liquet. D.1011.

¶Ad hoc dicitur, quòd Author concludit illam disiunctionē secundum veritatem disiunctionis. Et intendit, quòd propterea cū causa propria mala assignatur, aut assignatur causa deficiens, aut assignatur causa per accidens. Et hoc quia causam efficientem per se habere non potest: positiuam enim habere non potest negatio: negatiua autem quæ per se est causa negationis, nō sufficit ad priuationem: quia oportet aliquā causam aliam à negatione proponere impedientem oppositum habitum, vt fiat priuatio: verùm quia causa deficiens, & causa per accidens sunt idem subiecto, & distinctæ formaliter in vno sensu, & sunt idem subiecto & formaliter in alio sensu: ideo Author simul prosequitur, & omnia explanauit. Ad cuius euidentiā recolere oportet, quòd causa per accidens dupliciter dicitur, scilicet accidente in causa, & accidente in effectu: & quòd vterque modus in proposito inuenitur. (In corp. ar.) Voluntas nanque carens directione legis, intendensque aliquod bonum commutabile, causat actum peccati per se, & inordinationem per accidens, ita quòd defectus ordinis in actu est ex defectu directionis in voluntate, vt in litera dicitur, vbi habes primò, quòd voluntas per se causa actus, est causa per accidens ex parte effectus respectu inordinationis, dū causat actum, cui coniungitur inordinatio. Habes secundò, quòd voluntas causando actum, & non dando ei ordinem illi debitum, est causa deficiens respectu inordinationis: (In cor. art.) deficit enim dando illi debitum ordinem, quum teneatur ad hoc. Habes tertiò, quòd quia defectus directionis in voluntate est causa defectus ordinis in actu, & non per se, vt dictum est, nisi in ratione negationis, ergo per accidens ex parte causæ: quia est coniunctus voluntati. Defectus igitur in voluntate, vnde voluntas est causa deficiens, est idem subiecto, & formaliter causæ per accidens ex parte causæ: quia est ipsamet, & est idem subiecto tantum causæ per accidens ex parte effectus tantum: quia est idem subiecto voluntati, & dat voluntati esse causam defficiētem non dādo causalitatem, sed deficientiam: hæc est doctrina Authoris: & vera & manifestata in litera breuiter: sed contra eam efferūtur multa à Scoto in 2. sent. dist. 35. verùm quia ipse in vno tantum quo ad propositum discordare videtur, ideo cæteris omissis, affero illud: Non vult ipse quòd defectus in voluntate sit actus per accidēs accidentalitate ex parte causæ inordinati actus, accipiendo defectū propriè: ita quòd ex ipso, & nostra voluntate fiat vnum per accidēns, sicut ex homine, & non albo: & vnam tantum rationem adducit, quia ante primum defectum voluntatis esset defectus. Sed hoc facilimè soluitur negando sequelam, vtendo terminis, vt significant: quia est status in defectu regulæ præueniente secundum se rationem mali tam culpæ, quàm pœnæ, vt in responsione ad tertium in litera dicitur. Vtendo autem terminis ad bonum sensum, id est, ante primum defectū in actu peccati esset defectus. Patet responsio, quòd non inconuenit ante talem primum defectum dari defectum absque ratione mali culpæ & pœnæ.

(Infr art. 2. & 4. corp. & ad 1. & q.77. ar. 4. corp. & 1. dist. 35. art. 1. corp. q.71. art. 6. c.4. par. 4. — D.987.)

mortale peccatum: & ideo ratio superior semper mortaliter peccat, si actus inferiorum virium in quos consentit sint peccata mortalia. Sed circa proprium obiectum habet duos actus, s. simplicem intuitum, & deliberationem, secundum quod etiam de proprio obiecto cōsulit rationes æternas, secundum autē simplicem intuitum potest aliquē inordinatum motum habere circa diuina: puta cum quis patitur subitum infidelitatis motum: & quamuis infidelitas secundum suum genus sit peccatum mortale, tamen subitus motus[1] infidelitatis est peccatum veniale: quia peccatum mortale non est nisi contra legē Dei. potest autem aliquod horum, quæ pertinent ad fidem, subito rationi occurrere, sub quadam alia ratione, antequam super hoc consulatur, vel consuli possit ratio æterna, id est, lex Dei: puta cum quis resurrectionē mortuorum subito apprehendit, vt impossibilem secundum naturā, & simul apprehendendo remittitur, antequam tempus habeat deliberandi, quod hoc est nobis traditum, vt credendum secundum legem diuinam. Si verò post hanc deliberationem motus infidelitatis maneat, est peccatum mortale: & ideo circa proprium obiectum, etsi sit peccatum mortale ex genere, potest ratio superior peccare venialiter in subitis motibus, vel etiā mortaliter per deliberatum consensum. In his autem, quæ pertinent ad inferiores vires, semper peccat mortaliter in his, quæ sunt peccata mortalia ex suo genere, non autem in his, quæ secundum suum genus sunt venialia peccata.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd peccatum quod est contra rationes æternas, etsi sit peccatum mortale ex genere, potest tamen esse peccatum veniale propter imperfectionem actus subiti, vt dictum est*.

¶Ad secundum dicendū, quòd in operatiuis ad rationem, ad quam pertinet deliberatio, pertinet etiam simplex intuitus eorū ex quibus deliberatio procedit, sicut etiam in speculatiuis ad rationē pertinet & syllogizare & propositiones formare. & ideo etiā ratio potest habere subitū motū.

¶Ad tertium dicendum, quòd vna & eadem res potest diuersas considerationes habere: quarum vna est altera altior, sicut Deum esse, potest considerari vel inquantum est cognoscibile ratione humana, vel inquantū traditur reuelatione diuina, quæ est consideratio altior, & ideo quamuis obiectum rationis superioris sit quidem secundum naturam rei altissimum: tamen potest etiam reduci in quandam altiorem considerationem: & hac ratione, quòd in motu subito non erat peccatum mortale, per deliberationem reducentem in altiorem considerationem fit peccatum mortale, sicut suprà expositum est*.

QVAESTIO SEPTVAGESIMAQVINTA, De causis peccatorum in generali, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de causis peccatorum. ¶Et primò, in generali. ¶Secundò, in speciali.

¶Circa primum quæruntur quatuor. ¶Primò, vtrum peccatum habeat causam. ¶Secundò, vtrum habeat causam interiorem. ¶Tertiò, vtrum habeat causam exteriorem. ¶Quartò, vtrum peccatum sit causa peccati.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum peccatum habeat causam.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum non habeat causam. Peccatum enim habet rationem mali, vt dictum est*, sed malum non habet causam, vt Dionys. dicit 4. c. de diui. nom. ergo peccatum non habet causam.

2 ¶Præterea, Causa est, ad quam de necessitate sequitur aliud: sed quod est ex necessitate, non videtur esse peccatum, eo quòd omne peccatum ast voluntarium: ergo peccatum non habet causam.

3 ¶Præterea, Si peccatum habet causam, aut habet pro causa bonum, aut malum: non autem bonum, quia bonum non facit nisi bonum, non enim potest arbor bona fructus malos facere, vt dicitur Matth. 7. similiter autem nec malum potest esse causa peccati: quia malum pœnæ sequitur ad peccatum, malum autem culpæ est idem quod peccatum. peccatum igitur non habet causam.

¶SED CONTRA, Omne quod fit, habet causam: quia vt dicitur Iob 5. Nihil in terra sine causa fit: sed peccatum fit: est enim dictum vel factum vel concupitum contra legem Dei: ergo peccatum habet causam.

¶RESPONDEO dicendum, quòd peccatum est quidam actus inordinatus: ex parte igitur actus potest habere per se causam: sicut & quilibet alius actus: ex parte autem inordinationis habet causam eo modo quo negatio vel priuatio potest habere causam. Negationis autem alicuius potest duplex causa assignari. Primò quidem defectus causæ affirmationis, id est, ipsius causæ negatio est causa negationis secundū seipsam: ad remotionē enim causę sequitur remotio effectus, sicut obscuritatis causa est absentia solis. Alio modo causa affirmationis, ad quam sequitur negatio, est per accidens causa negationis consequentis: sicut ignis causando calorem ex principali intentione, consequenter causat priuationem frigiditatis, quorum primum potest sufficere ad simplicem negationem, sed cum inordinatio peccati, & quodlibet malū non sit simplex negatio, sed priuatio eius, quòd quidem natum est, & debet habere, necesse est quòd talis inordinatio habeat causam agentem per accidens. Quod enim natum est inesse & debet, nunquam abesset nisi propter causam aliquam impedientem, & secundum hoc consueuit dici, quòd malum, quod in quadam priuatione consistit, habet causam deficientem, vel agentem per accidens. omnis autem causa per accidens reducitur ad causam per se. Cùm igitur peccatum ex parte inordinationis habeat causam agentem per accidens, ex parte autem actus habeat causam agentem per se, sequitur quòd inordinatio peccati consequatur ex ipsa causa actus. Sic igitur voluntas carens, directione regulæ rationis & legis diuinæ intendens aliquod bonum commutabile, causat actum quidem peccati per se, sed inordinationem actus per accidens præter intentionem, prouenit enim defectus ordinis in actu ex defectu directionis in voluntate.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd peccatum non solum significat ipsam priuationem boni, quæ est inordinatio, sed significat actum sub tali priuatione, quæ habet rationem mali, quod quidem qualiter habeat causam, dictum est*. (In corp. ar.)

¶Ad secundum dicendum, quòd si illa diffinitio causæ vniuersaliter debeat verificari, oportet vt intelligatur de causa sufficienti & non impedita: contingit enim aliquid esse causam sufficientem alterius, & tamen non ex necessitate sequitur effectus propter aliquod impedimentum superueniens, alioquin sequeretur, quòd omnia ex necessitate contingerent, vt patet in 6. Met.* Sic igitur etsi peccatum habeat causam, non tamen sequitur, quòd sit necessaria: quia effectus potest impediri. (Tex. 5. — In cor. art.)

¶Ad tertium dicendum, quòd sicut dictum est*, voluntas sine adhibitione regulæ rationis, vel legis diuinæ est causa peccati: hoc autem quod non est adhibere regulam rationis vel legis diuinæ, secundum se non habet rationem mali, nec pœnæ, nec culpæ, antequam applicetur ad actum. vnde secundum hoc peccati primi non est causa malum, sed bonum aliquod cum absentia alicuius alterius boni.

¶Super Quæstionis septuagesimæquintæ Articulum quintum.

IN artic. 2. eiusdem 75. quæstionis, collige causas interiores peccati, distinguendo eas ex parte peccantis & obiecti & intuere causas ex parte peccātis quatuor: duas proximas rationem & voluntatem: inter quas voluntas est proximior: & duas remotas, sensum & eius appetitum: inter quas sensus est remotior. ex parte verò obiecti vnam iuxta vnitatem completi obiecti, plura tamen complectentis respondentia prædictis potentiis: ita tamen quòd tres peccantis potentiæ, scilicet sensus, appetitus sensitiuus, & ratio sunt velut præparantes & facientes obiectum peccati bonum, scilicet apparens dissonans rationi, voluntas autem est perficiens ipsum peccatum, propter quod illæ concurrunt ad peccatum ex parte obiecti, voluntas ex parte subiecti. Illæ causant peccatum quo ad specificationē actus, voluntas quo ad exercitium: propterea simul in litera traduntur causæ prædictæ vnitæ in obiecto, vt in litera clarè patet. Et fecit hoc Author, vt haberes resolutionem peccati vsque ad primam causam. Appetibile enim est mouēs non motum, vt patet in 3. de Anima. Cùm autem audis bonum apparens in obiecto spectare ad sensum & eius appetitum, intellige non semper, sed quando sensus causant peccatum. Post nanq; bonum apparens dissonans legi rationis vel Dei, mouere ad peccatum, & peccari absque concursu appetibili, secundū sensitiuā partem, vt patet de infidelitate.

¶In responsione ad primum cùm legis, quòd voluntas reducitur ad actum per præcedentes actus, intellige ex parte obiecti: nam ad exercitium actus à seipsa reducitur in actum (vt superius dictum est) præsente tamen obiecto obiectiuè mouente: ita quòd nec à seipsa potest voluntas exire in actum, nisi concurrat obiectum, & propterea in litera concluditur, quòd quia præcedentes motus, qui se tenent ex parte obiecti, non sunt semper in actu, peccatum non semper est in actu.

(Infrà art. 3. corp. — lib. 2. ca. 4. & 30. & lib. 4. c. 21. — lib. de duabus animabus c. 10. & li. 1. retra. 10. & li. 3. de liber. arbit. c. 17. — Art. præce. — q. 77. art. 1. — Art. 1. huius quæst.)

ARTICVLVS II.

¶Vtrum peccatum habeat causam interiorem.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum non habeat causam interiorem. Id enim quod est interius alicui rei, semper adest ei. si igitur peccatum habeat causam interiorem, semper homo peccaret, cùm posita causa ponatur effectus.

2 ¶Præterea, Idem non est causa suiipsius, sed interiores motus hominis sunt peccatum: ergo non sunt causa peccati.

3 ¶Præterea, Quicquid est intra hominem, aut est naturale, aut voluntarium, sed id quod est naturale, non potest esse peccati causa. quia peccatum est contra naturam, vt dicit Damas.* quod autem est voluntarium, si sit inordinatum, iam est peccatum. non ergo aliquid intrinsecum potest esse causa primi peccati.

¶SED CONTRA est, quod Aug. dicit*, quòd voluntas est causa peccati.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut iam dictum est*, per se causam peccati oportet accipere ex parte ipsius actus: actus autem humani potest accipi causa interior quod mediata & immediata. Immediata quidem causa humani actus est ratio & voluntas, secundum quam homo est liber arbitrio, causa autem remota est apprehensio sensitiuæ partis, & etiam appetitus sensitiuus. Sicut enim ex iudicio rationis voluntas mouetur ad aliquid secundum rationem: ita enim ex apprehensione sensus appetit[9] sensitiuus in aliquid inclinatur: quæ quidem inclinatio interdum trahit voluntatem & rationem, sicut infrà patebit*. Sic igitur duplex causa peccati interior potest assignari. Vna proxima ex parte rationis & voluntatis. Alia verè remota ex parte imaginationis, vel appetitus sensitiui. Sed quia suprà dictum est*, quòd causa peccati est aliquod bonum apparens, motiuum cum defectu debiti motiui, scilicet regulæ rationis, vel legis diuinæ, ipsum motiuum, quod est apparens bonum, pertinet ad apprehēsionem sensus & appetitum: ipsa autem absentia debitæ regulæ pertinet ad rationem, quæ nata est huiusmodi regulam considerare, sed ipsa perfectio voluntarij actus peccati pertinet ad voluntatem, ita quòd ipse voluntatis actus præmissis suppositis, iam est quoddam peccatum.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd id quod est intrinsecū sicut potentia naturalis, semper inest: id autem, quod est intrinsecum sicut actus interior appetitiuæ, vel apprehensiuæ virtutis, non semper inest. Ipsa autem potentia voluntatis est causa peccati in potentia, sed reducitur in actum per motus præcedentes, & sensitiuæ partis primò, & rationis consequenter: ex hoc enim quòd aliquid proponitur, vt appetibile secundum sensum, & appetitus sensitiuus inclinatur in illud, ratio interdum cessat à consideratione regulæ debitæ: & sic voluntas producit actum peccati. Quia igitur motus præcedentes non semper sunt in actu, neque peccatum semper est in actu.

¶Ad secundum dicendum, quòd non omnes motus interiores sunt de substantia peccati quod cōsistit principaliter in actu voluntatis: sed quidam præcedunt. & quidam consequuntur ipsum peccatum.

¶Ad tertium dicēdum, quòd illud quod est causa peccati, sicut potentia producens actum est naturale: motus etiam sensitiuæ partis, ex quo sequitur peccatum, interdum est naturalis, sicut cum propter appetitum cibi aliquis peccat. Sed efficitur peccatum innaturale ex hoc ipso, quòd deficit regula naturalis: quam homo secundum naturam suam debet attendere.

¶Super Quæstionis septuagesimæquintæ Articulum tertium.

IN articulo 3. eiusdem quæstionis occurrit suggerendum, primò quòd colligas extraneas causas peccati, & ex parte subiecti nullam: quia solus Deus hinc est extra; ex parte obiecti duas retineas, scilicet persuasorem, & sensibilia. De aliis autē obiectis: quæ non mouent nisi in anima, nulla fit mentio: quia inter causas interiores computantur, hæc enim differentia ab Arist. in 2. de Anima data est, quòd obiecta intellectus sunt intus, sensus verò extrà. Secundò, quòd ideo Author dicit sensibilia non necessario mouere appetitum sensitiuum, nisi fortè aliquo modo dispositum: quia appetitus sensitiuus in nobis est liber participatiuè, vt dictum est: & ideò non necessitatur ab appetibili extrà obiecto. Verùm quia non est sic liber, quin habeat multum naturalitatis, si habitu superinducto, vel naturali aliqua inclinatione, vel applicatione prædestinante sit aliquis dispositus necessitatū videmus appetitum, vt patet in timoribus, doloribus, & delectationibus inuoluntariis præsentibus motiuis. Dicit autem Author, fortè: vel quia determinandi de hoc locus hic non erat, vel quia huiusmodi dispositio fortè, id est, non per se inuenitur appetitui, vt liber est conuenire: vnde tales motus, inquantum alieni sunt à nostra potestate, etiam alieni à ratione peccati sunt.

(Inf. q. 80. art. 1. & 3. Et 1 p. q. 115. ar. 4. co. & 2. 2. q. 75. artic. 3. corp. & ad 2. & q. 115. artic. 2. ad 1. & 2. & ma. q. 3. ar. 3 per t. & art. 4. cor.)

ARTICVLVS III.

¶Vtrum peccatum habeat causam exteriorem.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum non habeat causam exteriorem. Peccatum enim est actus voluntarius. Voluntaria autem sunt eorum quæ sunt in nobis, & ita non habent exteriorem causam. ergo peccatum non habent exteriorem causam.

2 ¶Præterea, Sicut natura est principium interius: ita etiam voluntas, sed peccatum in rebus naturalibus nunquam accidit nisi ex aliqua interiori causa, vt puta monstruosi partus proueniunt ex corruptione alicuius principij interioris. ergo neque in moralibus potest contingere peccatum nisi ex interiori causa. non ergo habet peccatum causam exteriorem.

3 ¶Præterea, Multiplicata causa, multiplicatur effectus, sed quanto plura sunt & maiora exterius inducentia ad peccandum, tanto minus id quod quis inordinate agit, ei imputatur ad peccatum. ergo nihil exterius est causa peccati.

¶SED CONTRA est, quod dicitur Numeri 31. Nonne istæ sunt, quæ deceperunt filios Israel, & præuaricari vos fecerunt in Domino super peccato Phogor? ergo aliquid exterius potest esse causa faciens peccare.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est*, causa interior peccati est & voluntas, vt perficiens actum peccati & ratio quantum ad carentiā debitæ regulę, & appetitus sensitiuus inclinans. (Art. præce.) Sic ergo aliquid extrinsecum tripliciter posset esse causa peccati, vel quia moueret immediatè ipsam voluntatem, vel quia moueret rationem, vel quia moueret appetitum sensitiuum: voluntatē autem, vt suprà dictum est*, interius mouere non potest nisi Deus, qui non potest esse causa peccati, vt infrà ostendetur*. (q. 9. arti. 6. & q. 10. art. 4. q. 79. ar. 1.) Vnde relinquitur, quòd nihil exterius potest esse causa peccati, nisi vel inquantum mouet rationem, sicut homo, vel dæmon persuadens peccatum, vel sicut mouens appetitum sensitiuum: sicut aliqua sensibilia exteriora mouent appetitum sensitiuum. Sed neque persuasio exterior in rebus agendis ex necessitate mouet rationem, neque etiam res exterius propositæ ex necessitate mouēt appetitum sensitiuum, nisi fortè aliquo modo dispositum, & tamen etiam appetitus sensitiuus non ex necessitate mouet rationem & volūtatem. Vnde aliquid exterius potest esse aliqua causa mouens ad peccandum, non tamen sufficienter ad peccandum inducens, sed causa sufficienter complens peccatum est sola voluntas.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ex hoc ipso, quòd exteriora mouentia ad peccandum, non sufficienter ex necessitate inducunt: sequitur quòd remaneat in nobis peccare, & non peccare.

¶Ad secundum dicendum, quòd per hoc quòd ponitur interior causa peccati, non excluditur exterior: non enim id quod est exterius, est causa peccati nisi mediante causa interiori, vt dictum est*. (In corp. art.)

¶Ad tertium dicendum, quòd multiplicatis exterioribus causis, inclinantibus ad peccandum, multiplicantur actus peccati: quia plures ex illis causis, & pluries inclinant ad actus peccati, sed tamen minuitur ratio culpæ, quæ consistit in hoc, quòd aliquid sit voluntarium & in nobis.

ARTICV

Universidad de Deusto Biblioteca

¶Super Quæstionis septuagesimæquintæ Articulum quartum.

Infrà q. 84. Et 2. di. 36. ar. 1. & di. 42. q. 2. ar 1. 2. 8. & 5. co Et ma. q. 8. ar. 1. cor. Et Rom. 1 le. 7 cor 5. fi. * art. 4.

IN art. 4. in responsione ad secundum, nota, quòd quia species & differentiæ bonorum & malorum moraliū sunt entia positiua, & veræ naturæ in latitudine entium: ideo Author dicit quòd peccatum ex parte conuersionis habet perfectionem naturæ: & hinc causat actiuè & finaliter, vt in responsione ad primum dicitur, inordinatio autem quia est priuatio moralis rectitudinis, ideo hic dicit peccatum imperfectum imperfectione morali. Hæc autem dixerim, vt cesset admiratio, quare Author inordinationem in genere moris & conuersionem in genere naturæ posuerit, cum vtrunque ad genus moris spectet.

lib. 2. de anima, tex 34. tom. 2.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum peccatum sit causa peccati.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum nō sit causa peccati. Sunt enim quatuor genera causarum, quorum nullum potest ad hoc congruere, quòd peccatum sit causa peccati: finis enim habet rationem boni: quod non competit peccato, quod de sua ratione est malum, & eadem ratione nec peccatum potest esse causa efficiens: quia malum non est causa agens: sed est infirmum & impotens, vt Dion. dicit 4. c.* de di. nom. causa autē materialis & formalis videntur habere solum locum in naturalibus corporalibus, quæ sunt composita ex materia & forma. ergo peccatum non potest habere causam materialem & formalem.

2 ¶Præterea, Agere sibi simile est ei rei perfectè, vt dicitur in 4. Meteo.* sed peccatum de sui ratione est imperfectū. ergo peccatum non potest esse causa peccati.

3 ¶Præterea, Si huius peccati sit causa aliud peccatum, eadē ratione & illius erit causa aliquod aliud peccatum: & sic procedetur in infinitum, quod est inconueniens. nō ergo peccatum est causa peccati.

¶SED CONTRA est quod Gre. dicit super Ezech.* Peccatum quod per pœnitentiam citius non deletur, peccatum est, & causa peccati.

Ho. 11. & lib. 25. moral. c. 13.

¶RESPONDEO dicendum, quòd cum peccatum habeat causam ex parte actus, hoc modo vnū peccatum posset esse causa alterius, sicut vnus actus humanus potest esse causa alterius. Contingit igitur vnum peccatum esse causam alterius secundum quatuor genera causarum. Primò quidē secundum modum causę efficientis vel mouentis, & per se, & per accidens. Per accidens, quidem, sicut remouens prohibens dicitur mouens per accidens: cùm enim per vnū actum peccati homo amittit gratiam vel charitatem, vel verecundiam vel quodcunq; aliud retrahens à peccato, incidit ex hoc in aliud peccatum: & sic primum peccatum est causa secundi per accidens. Per se quidem, sicut cum ex vno actu peccati homo disponitur ad hoc ꝙ alium actum cōsimilem facilius cōmittit: ex actibus enim causantur dispositiones & habitus inclinantes ad similes actus. Secundum verò genus causæ materialis vnum peccatum est causa alterius, inquantum præparat ei materiam: sicut auaritia præparat materiam litigio, quòd plerunq; est de diuitiis cōgregatis. Secundum verò genus causæ finalis vnum peccatum est causa alterius inquantum propter finem vnius peccati aliquis committit aliud peccatum: sicut cum aliquis committit simoniam propter finem ambitionis, vel fornicationem propter furtum. Et quia finis dat formam in moralibus, vt suprà dictum est*, ex hoc etiam sequitur quòd vnum peccatū sit formalis causa alterius: in actu enim fornicationis, quæ propter furtum committitur, est quidem fornicatio sicut materiale, furtum verò sicut formale.

q. 1. ar. 3. & q. 18. art. 4. & 6.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd peccatum inquantū est inordinatum habet rationem mali: sed inquantum est actus quidam habet aliquod bonum, saltem apparēs pro fine, & ita ex parte actus potest esse causa & finalis & effectiua alterius peccati, licet non ex parte inordinationis, materiam autem habet peccatum non ex qua, sed circa quam: formam autem habet ex fine. Et ideo secundum quatuor genera causarū peccatū potest dici causa peccati, vt dictum est*. In cor.

¶Ad secundum dicendum, quòd peccatum est imperfectum imperfectione morali ex parte inordinationis, sed ex parte actus potest habere perfectionem naturæ, & secundum hoc potest esse causa peccati.

¶Ad tertium dicendum, quòd non omnis causa peccati est peccatum: vnde non oportet vt procedatur in infinitum: sed potest perueniri ad aliquod peccatum, cuius causa non est aliud peccatum.

¶Super Quæstionis septuagesimæsextæ Articulum primum.

IN art. 1. q. 76. aduerte, quòd quum in titulo quæritur, & postmodum determinatur quòd ignorantia est causa peccati, non sumitur peccatum pro inordinatione, nec pro actu in genere naturæ, sed formaliter pro ipso actu peccati: iam enim dictum est, quod peccatum non est deordinatio, nec actus, sed actus contrarius virtuti. Nec est curæ in proposito, vtrum illud peccatum, cuius causa dicitur ignorantia, sit imputabile, aut non incurrenti ipsum: sat enim est proposito, quod peccatum ipsum ab ignorātia causetur siue imputabiliter: hoc enim ad sequentia spectat quærere, & decidere. Ex hoc autem quod peccatum est actus, & species positiua, manifestè habet quare ignorantia ponitur causa per accidens eius: non ens enim nō est per se causa entis, & ponitur causa vt remouens prohibens, seu remotio prohibētis: quia sicut graui inclinato ad motum deorsum ablatio prohibentis columnæ dat per accidens motum deorsum, ita voluntati inclinatę in actu peccati, siue imputabiliter, siue non, negatio scientiæ, quæ prohiberet talem actum, si adesset, dare dicitur talē actum.

¶Secundus articulus in secunda secundæ, vbi de negligentia tractabitur, clarus erit in speciali: quando scilicet est mortale vel veniale, quando vero actualiter peccatur cùm de tempore affirmatiui præcepti erit sermo dicēdum est.

QVAESTIO SEPTVAGESIMASEXTA.

De causis in speciali, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de causis peccati in speciali.

¶Et primò, de causis interioribus peccati. ¶Secundò, de exterioribus. ¶Tertiò, de peccatis, quæ sunt causa aliorum peccatorum.

¶Prima autem consideratio secundum præmissa erit tripartita. nam primò agetur de ignorantia, quæ est causa peccati ex parte rationis. ¶Secundò de infirmitate seu passione, quæ est causa peccati ex parte appetitus sensitiui. ¶Tertiò, de malitia, quæ est causa peccati ex parte voluntatis.

¶Circa primum quæruntur quatuor. ¶Primò, vtrum ignorantia sit causa peccati. ¶Secundò, vtrum ignorantia sit peccatum. ¶Tertiò, vtrum totaliter à peccato excuset. ¶Quartò, vtrum diminuat peccatum.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum ignorantia possit esse causa peccati.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd ignorantia non potest esse causa peccati: quia quòd non est, nullius est causa, sed ignorantia est non ens, cum sit priuatio quædam scientiæ: ergo ignorantia non est causa peccati.

Infrà art. 3. co. & 2. dist. 41. art. 1. co. & ad 3. Et ma. q. 3. art. 3. per 10. & 9. 7. cor. fi. & ad 6.

2 ¶Præterea, Causæ peccati sunt accipiendæ ex parte conuersionis, vt ex suprà dictis patet*. sed ignorantia videtur respicere auersionem. ergo non debet poni causa peccati.

q. 75. art. 1. q. 47. art. 1.

3 ¶Præterea, Omne peccatum in voluntate consistit, vt suprà dictum est*, sed voluntas non fertur nisi in aliquod cognitum: quia bonum apprehensum est obiectum voluntatis. ergo ignorantia non potest esse causa peccati.

¶SED CONTRA est quod August. dicit in lib. de natura & gratia*, quòd quidam per ignorantiam peccant.

ca. 63. to. 7. Et li. 3. de li. arb. ca. 18. to. 1. Li. 8. tex. 27. tom. 2.

¶RESPONDEO dicendum, quòd secundum Philos. in 8. Physic.* causa mouens est duplex, vna per se & alia per accidens. Per se quidē est quæ propria virtute mouet, sicut generans est causa mouens grauia & leuia. Per accidens autem sicut remouens prohibens, vel sicut ipsa remotio prohibentis: & hoc modo ignorantia potest esse causa actus peccati: est enim priuatio scientiæ perficientis rationem, quæ prohibet actum peccati inquantum dirigit actus humanos. Considerandum est autem, quod ratio secundum duplicem scientiam est humanorum actuum directiua, scilicet secundum scientiam vniuersalem & particularem: conferens enim de agendis vtitur quodam syllogismo, cuius conclusio est iudicium, seu electio, vel operatio: actiones autem in singularibus sunt vnde conclusio syllogismi operatiui est singularis. singularis autem propositio non concluditur ex vniuersali nisi mediante aliqua propositione singulari: sicut homo prohibetur ab actu parricidij per hoc, quòd scit patrem non esse occidendum, & per hoc quòd scit hunc esse patrem: vtriusque ergo ignorantia potest causare parricidij actum, scilicet, & vniuersalis principij, quod est quædam regula rationis, & singularis circunstantiæ, vnde patet, quòd non quælibet ignorantia peccantis est causa peccati, sed illa tantum, quæ tollit scientiam prohibentem actum peccati: vnde si voluntas alicuius esset sic disposita, quòd non prohiberetur ab actu parricidij, etiam si patrem agnosceret, ignorantia patris non est huic causa peccati sed concomitanter se habet ad peccatum: & ideo talis non peccat propter ignorantiam, sed peccat ignorans secundum Philoso. in 3. Ethicorum*.

Cap. 1. to. 5.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd non ens non potest esse alicuius causa per se: potest tamen esse causa per accidens sicut remotio prohibentis.

¶Ad secundum dicendum, quòd sicut scientia quam tollit ignorantia, respicit peccatum ex parte conuersionis: ita etiam ignorantia ex parte conuersionis est causa peccati, vt remouens prohibens.

¶Ad

¶Super Quæstionis septuagesimæsextæ Articulum secundum.

IN secundo articulo eiusdem septuagesimæsextæ quęstionis dubium occurrit, quia Author videtur sibi cōtrarius, aut obscurus. Aut enim intendit, quòd ignorantia est peccatum secundum se, sicut alia peccata, aut intendit, quòd negligentia causans ignorantiam, fit peccatum. Si primum, ad quid in responsione ad tertium, & clarius in responsione ad quartū, resoluit se ad negligentiam expressè dicendo. Non remanet negligētia, secundum quam ignorantia est peccatum. Si secundum, extra propositum est, quia quæstio de negligentia inferius in Secunda secūdæ tractanda est: & non est formalis quæstio, quia effectus, seu materia peccati negligentiæ quæreretur, dum ignorantia discutitur.

Infrà q. 54. artic 4. ad 5. & 9. 10. art. 2. ad 9 & 2. 2. q. 13. art. 2. ad 2. & 2. dist. 42. q. 2. arti 2. q. 1. ad 3. & mal. q. 3. ar. 7. corp. & ad 1. 7. & 11. quol. 1. artic. 19. corp. 1. q. 71. art. 6.

¶Ad hoc dicitur, quòd quia omne secundum se vitium morale opponitur secundum se alicui virtuti morali, & ignorantia non opponitur alicui virtuti morali, sed scientiæ, ideo ignorantia non est secundum se peccatum, propter quod non tractatur de ea in Secunda secundæ, sed tractatur hic de ea inter generales causas peccati. Et quia secundum se non est peccatum: oportet secūdum illud esse peccatum, secundum quod ingreditur mali moralis ordinem, quod ex eius opposito, scientia scilicet seu cognitione patere potest. Constat autem, quòd cognitio materia est illius moralis virtutis, quæ vocatur studiositas, & contrariorum vitiorum secūdum excessum & defectum, quorum primum vocatur curiositas, alterum verò innominatum videtur, & cōmuni nomine vocatur negligentia. Ignorantia igitur, quæ est omissio scientiæ, ex parte vitij deficientis se tenet, ac per hoc peccati rationem intantum habet, inquantū sub illa negligentia cadit, & hoc intēdit hic Author. Nec propterea est quæstio ista non formalis, aut extra propositum, sed formalissima de ignorantia, si est peccatum in proprio tractatu necessaria: vt causam peccati, peccatum quoque esse agnoscātur, & non excusare sequentia, sed quia non est secundum se peccatum, oportuit respondendo dicere, secundum quid est peccatum: & dictum est secundum negligentiam. Et scito quòd negligētia est nomen æquiuocum, vel quasi æquiuocum ad peccatum oppositum prudentiæ, & ad peccatum oppositum studiositati, & illa est in intellectu, ista in voluntate: illa defectum solicitudinis præcipiendi in qualibet materia ex remissa voluntate oppositi boni præcedētem significat, ista voluntatem intensam respectu commissionis contrariæ, & remissam respectu omissionis studiositatis, sicut cætera vitia moralia defectiua, vnde ad istam spectat ignorantia affectata & ignorantia negligens, illa per cōmissionem, hæc per omissionem, sicut ad pusillanimitatem spectat & affectata paruitas & omissa magnitudo: eiusdem nāque rationis est commissio contrarij & omissio virtutis. vnde negligentia opposita solicitudini est effectus negligentiæ oppositæ studiositati, pro quanto est voluntas remissa circa studiositatem, & propter hanc propinquitatem & communicationem in nominibus nō curauit Author discernere, de qua negligentia loqueretur, veritatem præsertim semper saluam videns, quia vna infert aliam, vt patet.

D. 419. q. 71. art. 6. ad 1. D. 680.

¶Ad tertium dicendum, quòd in illud quòd est quātum ad omnia ignotum, non potest ferri voluntas: sed si aliquid est secundū aliquid notum & secundū aliquid ignotū, potest voluntas illud velle: & hoc modo ignorantia est causa peccati: sicut cum aliquis scit hunc, quem occidit esse hominem, sed nescit eum esse patrem: vel cum aliquis scit aliquem actum esse delectabilem, nescit tamen eum esse peccatū.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum ignorantia sit peccatum.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur ꝙ ignorātia nō sit peccatū: peccatū enim est dictum vel factū vel concupitū cōtra legē Dei, vt suprà habitū est*: sed ignorātia non importat aliquem actū neque interiorem, neque exteriorē, ergo ignorantia non est peccatum.

2 ¶Præterea, Peccatū directius opponitur gratię quàm scientię: sed priuatio gratiæ non est peccatū, sed magis pœna quædam cōsequens peccatum. ergo ignorātia, quæ est priuatio sciētiæ, nō est peccatum.

3 ¶Præterea, Si ignorantia est peccatū, hoc nō est nisi inquantū est volūtaria: sed si ignorantia sit peccatū, inquātum est voluntaria, videtur peccatū in ipso actu voluntatis consistere magis, quàm in ignorantia. ergo in ignorantia non erit peccatū, sed magis aliquid cōsequēs ad peccatū.

4 ¶Præterea, Omne peccatū per pœnitentiā tollitur, nec aliquod peccatū transiens reatu, remanet actu, nisi solum originale: ignorātia autē nō tollitur per pœnitentiā, sed adhuc remanet actu, omni reatu per pœnitentiā remoto. ergo ignorātia non est peccatum nisi forte sit originale.

5 ¶Præterea, Si ipsa ignorantia sit peccatum quandiu remaneret ignorantia in homine, tandiu actu peccaret: sed continue manet ignorantia in ignorante. ergo ignorans continue peccaret: quod patet esse falsum, quia sic ignorantia esset grauissimum: no ergo ignorantia est peccatum.

¶SED CONTRA, Nihil meretur pœnam nisi peccatum: sed ignorantia meretur pœnam: secundum illud 1. ad Corin. 14. Si quis ignorat, ignorabitur. ergo ignorantia est peccatum.

¶RESPONDEO dicendum, quòd ignorātia in hoc à nescientia differt, quod nescientia dicit simplicem scientiæ negationem: vnde cuicunque deest aliquarum rerum scientia potest dici nescire illas, secundum quem modum Dion. in Angelis nescientiam ponit 6. ca. cæl. Hierar. ignorātia verò importat scientiæ priuationem, dū scilicet alicui deest sciētia eorum quæ aptus natus est scire. Horum autem quædam aliquis scire tenetur, illa scilicet sine quorum scientia non potest debitum actum rectè exercere. vnde omnes tenentur scire [d] cōmuniter ea, quæ sunt fidei, & vniuersalia iuris præcepta. singuli autē ea, quæ ad eorum statum vel officium spectant. Quædam verò sunt, quæ & si aliquis natus est scire, non tamen ea scire tenetur: sicut theoremata geometriæ & contingētia particularia, nisi in casu. Manifestum est autem, quòd quicunque negligit habere vel facere id quod tenetur habere vel facere, peccat peccato omissionis. vnde propter negligentiam ignorantia eorum, quæ aliquis scire tenetur, est peccatum, non autem imputatur homini ad negligentiam, si nesciat ea, quæ scire nō potest: vnde horū ignorātia inuincibilis dicitur: quia studio superari non potest, & propter hoc talis ignorantia, cum non sit voluntaria eo quod nō est in potestate nostra repellere eam, nō est peccatū. Ex quo patet, quòd nulla ignorātia inuincibilis est peccatum, ignorantia autem vincibilis est peccatum, si sit eorū, quæ aliquis scire tenetur: non autem si sit eorum, quæ quis scire non tenetur.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut supra dictum est*, in hoc quod dicitur dictum vel factum, vel concupitum, sunt intelligendæ etiam negationes oppositæ secundum quòd omissio habet rationem peccati, & ita negligentia secundum quod ignorātia est peccatum, continetur sub prædicta diffinitione peccati, inquantum prætermittitur aliquid, quod debuit dici vel fieri, vel cōcupisci ad scientiam debitam acquirendam.

¶Ad secundum dicendum, quòd priuatio gratiæ, & si secundum se non sit peccatum, tamen ratione negligentiæ præparandi se ad gratiam potest habere rationem peccati, sicut & ignorantia, & tamen quātū ad hoc est dissimile: quia homo potest aliquam scientiam acquirere, per suos actus: [d] gratia verò non acquiritur ex nostris actibus, sed ex Dei munere.

¶Ad tertium dicendum, quòd sicut in peccato transgresionis peccatū non consistit in solo actu volūtatis, sed etiā in actu volito, qui est imperatus à voluntate: ita in peccato omisionis nón solum actus voluntatis est peccatum, sed etiam ipsa omisio: inquantum est aliqualiter voluntaria: & hoc modo ipsa negligentia sciendi vel etiam ipsa cōsideratio est peccatū.

¶Ad quartum dicendū, quòd licet trāseunte reatu per pœnitentiam, remaneat ignorantia, secundum quod est priuatio scientiæ: non tamen remanet negligentia, secundū quam ignorātia peccatū dicitur.

¶Ad quintum dicendum, quòd sicut in aliis peccatis omisionis solo illo tempore homo actu peccat pro quo præceptum affirmatiuū obligat: ita est etiam de peccato ignorantiæ, non enim continuo ignorās actu peccat: sed solū quando est tēpus acquirendi scientiam quam habere tenetur.

ARTICVLVS III.

¶Vtrū ignorantia excuset ex toto peccato.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd ignorantia ex toto excuset à peccato. Quia vt Augu*. dicit, omne peccatum voluntarium est: sed ignorantia causat inuoluntarium: vt suprà habitum est*, ergo ignorantia totaliter excusat peccatum.

2 ¶Præterea, Id quod aliquis facit præter intentionem per accidens agit: sed intentio non potest esse de eo quod est ignotum: ergo id quod per ignorantiam homo agit per accidens, se habet in actibus humanis: sed quod est per accidens, non dat speciem: nihil ergo quod est per ignorantiam factum debet iudicari peccatum vel virtuosum in humanis actibus.

3 ¶Præterea, Homo est subiectum virtutis & peccati, inquantum est particeps rationis: sed ignorantia excludit scientiam, per quam ratio perficitur: ergo ignorantia totaliter excusat à peccato.

¶SED CONTRA est quod Aug. dicit in lib. de liber. arb*. quòd quædā per ignorantiam facta rectè improbantur: sed solum illa rectè improbantur, quæ sunt peccata. ergo quædam per ignorantiam facta sunt peccata. non ergo ignorantia omnino excusat peccatum.

¶Super Quæstionis septuagesimæsextæ Articulum tertium.

IN art. 3. dubium occurrit circa prima verba corporis, scilicet, ignorantia de se habet, quòd actum quem causat, faciat inuoluntariū. primò, quia voluntariū est ens positiuum contrarium, scilicet voluntaria: ignorantia autem est negatio: nullum autem non ens de se habet quòd faciat ens. Secundò, quia si ignorantia causans per accidēs causat per se inuoluntarium illius actus, sequitur quod ignorantia semper excuset à toto suo per se effectu, scilicet inuoluntario, quāuis non excuset ab effectu per accidens, & sic falsum esset per se loquendo, quòd ignorantia quandoque excusat à tanto, sed non à toto.

Suprà q. 74. art. 1. ad 2. & 5. corp. & ad 1. & dist. 22. q. 2. art. 2. & 4. dist. 9. artic. 3. q. 2. & ma. q. 3. arti. 8. & quoli. 9 artic. 15. co. & Psa. 24. cor. 4. & Rom. 1. lec. 7. prin. lib. 1. retracta. cap. 9. to. 1. q. 6. art. 8.

¶Ad hoc dicitur quòd in ignorantia causante est considerare duo, materiam scilicet & formam, si enim consideretur ignorantia vt remotio prohibentis formaliter, ex hac parte habet, quòd sit causa per accidens, quia remotio prohibentis est causa per accidens, & affectus eius fit in quod prohibebatur, & consequenter oppositus effectui causato à prohibente. Remotio nāque colūnæ sustinentis graue, ex hoc ipso quod est remotio prohibētis descensum grauis, habet &

Lib. 3. cap. 18. tom. 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quòd sit causa per accidens, & quòd effectus eius sit descensus prohibitus contrarius quieti sursum, quam causabat columna, si autem consideretur materialiter, id est, secundũ id quod est ipsa ignorantia, quæ denominatur causa per accidẽs, ex hac parte habet quòd effectus eius sit cõtrarius scientiæ, quoniam ex seipsa habet oppositionem ad scientiam. Effectus autem contrarius effectui scientiæ in tali natura, scilicet voluntaria est inuoluntarius, quia effectus proprius scientiæ est voluntarius. Ignorantia igitur causans per accidens actum, vt remotio prohibentis de se, id est, de sua propria tatione sibi vendicat, quòd actus ille sit inuoluntarius. Et hoc intendit Author in litera. hoc autem non est ignorãtiam per se causare inuoluntarium, sed est ignorantiam determinare, vel applicare ad materiam effectũ per accidens, quum enim cõmune sit omni remotioni prohibẽtis causare prohibitum contrarium inuento, & hoc sit formale in causa remouente prohibens, sicut ignorantia applicat ad talem materiã, scilicet, ad seipsam talem causæ ratione, ita applicat ad talem materiã, scilicet inuoluntarium, realem effectus rationem. Continetur enim sub prohibito & contrario inuoluntarium, vt materiale sub formali: sicut ignorantia sub remouente prohibens. vnde ex hac parte ignorantia nõ nisi causa per accidens inuoluntarij est: sicut priuatio prohibentis defectum, si essent nomina imposita per accidẽs causa esset motus contrarij motui sursum. Cum his tamen stat, quòd si gratia materiæ resolutio inuoluntarij in ignorantia agenda est, inuenietur quod ignorantia est per se causa inuoluntarij, sicut absentia naturæ submersionis nauis, & propterea quicquid inuoluntatij ignorantia in nostris inuenitur actibus, potest vt sic resolui in ignorantiã, vt per se causam, propter quod Authoris verba ignorantiam de se facere inuoluntarium sonantia super hoc fundata credo principio. Ad primam autem obiectionem in oppositum patet responsio duplex. Prima, quòd ignorantia vt remotio prohibentis est causa non per se, sed per accidens inuoluntarij. Secunda, quòd ignorantia vt absentia scientiæ, est causa per se inuoluntarij, vt superius declaratum fuit ex 5. Metaph. Ad secundam dicitur concedendo, quòd ignorantia semper excusat à tanto, inuoluntario vt sic. & quando dicitur quòd quandoque excusat à tanto, sed non à toto, intelligitur de ipso inquantum habet rationem voluntarij: quod enim voluntarium sit ignoranter, minus culpabile est quàm voluntarium malitiosè, quantum enim habet de ratione inuoluntarij, tantum habet de ratione inculpabilis.

¶ In eodem 3. art. dubium occurrit circa id quod dicitur de ignorantia concomitante, seu quæ non est causa actus peccati. videtur nanque falsum quòd non excusset à peccato, & eius ratio nihil valere, quia non causat inuoluntarium. Id enim quod tollit laudem vel vituperationem actus, excusat à peccato. Constat enim quod liberans patriam, non sciens, nec volens, quamuis vellet si sciret illum actum esse patriæ liberatiuum, non laudatur nisi de facto materialiter: & occidens inimicum latentem inter vepres vacando venationi præmissa diligentissima inquisitione, ne in partibus illis homo sit, excusatur à peccato homicidij, quãuis si sciuisset, occidisset, ergo. Cõtra rationẽ verò literæ est, quia ad excusandum à peccato sufficit tollere rationem voluntarij, vt in sequenti articulo & Author fatetur, voluntarium autem tollitur non solum per inuoluntarium, sed per non voluntarium, sicut album per nigrum tollitur, & non albũ. Ex hoc ergo, quòd nõ causat inuoluntarium, inferre non excusationem à peccato, est sophisma consequens.

¶ Ad hoc dicitur, quòd ignorãtia cõcomitans habet duas cõstitutiones. Prima est, quòd facit nescientem non volentem, nec causantem voluntarie id ignoti. Secunda est, quòd permittit actum, qui fit, esse totaliter voluntarium: & ex hac conditione sequitur, quòd quicquid imputaretur agenti, sine illa ignorantia imputatur agenti cum illa, ac per hoc nec excuset, nec accuset. Ex prima verò conditione habet, quòd non det, seu apponat peccatum, aut peccati circunstantiã ex ignoto, & si hoc vocatur excusare, distingui potest, quòd excusare à peccato, contingit dupliciter, scilicet, excusãdo à per se peitinentibus ad actum: hoc modo ignorantia non excusat, quia vt dictum est, relinquit ipsum in esse simpliciter voluntario, & non facit ipsum inuoluntarium esse, vt in litera dicitur. Alio modo excusando ab omnino per accidens concurrentibus, & ab his excusat, quia nõ meremur nec demeremur habitibus, sed actibus, & actus pensantur secũdum per se pertinentia, & non secundũ omnino per accidens, quæ sub consilio nõ cadunt. Et quoniã omnis scientia & ars est de his, quæ sunt per se, ideo Author negauit ignorãtiam talẽ excusare. & ratio eius fuit optima relata ad actum peccati: in ordine ad quẽ in hac quæstione tractat de ignorantia: licet nãque voluntariũ tollatur per cõtradictoriũ & cõtrarium, quia tamen negatio cõtradictoria nihil ponit, & actus aliquid ponit, impossibile est, quòd voluntariũ tollatur per actũ, quin tollatur inuoluntarium, sicut album per nullũ positiuum tollitur, nisi per nigrum. Intendit ergo litera, quòd quia ignorantia concomitans non causat inuoluntariũ actũ, ideo nõ excusat à per se spectãtibus ad actũ illum, quod est clarũ. Cũ quo tamen stat, quòd excuset ab omnino per accidens. quia nullus sit ex illa ignorantia in eo actus volendi illa, vt patet in exemplo dato, & in eo qui proprio lecto vacans actui cõiugali, alienam se supponentem cognoscit, sola ignorantia cõcomitante.

¶ In eo'em tertio articulo circa primũ modum, quo' ignorantia non excusat totaliter à peccato, scilicet ex parte rei ignoratæ: quæ est ignorantia facti vel faciendi, dubium occurrit an excusetur taliter peccans totaliter ab illa mala circunstãtia ignorata. Et est ratio dubij, quia talis dat operã rei illicitæ, ex quo in scientia eius, vt in litera dicitur, remanet quòd ille actus quẽ facit, est malus. ver. gr. Iudas quũ cognouit Thamar, quã nesciebat esse nurum suam, an sit totaliter ab incestus vitio excusatus, sciens actum illum esse fornicationem, sed ignorans incestum.

¶ Ad hoc dicitur, quòd totaliter est excusatus ab incestu: licet non à fornicatione, quã voluntariè committebat. Pro regula nanque generali habẽdũ est, quòd ignorantia ex parte rei ignoratæ tãtum, id est, nõ ex parte ignorantis, effectus ignorãtiæ, siue det operã rei licitæ, siue licitæ. Nõ enim in hoc differunt dantes operam rei licitæ, siue illicitæ, siue licitæ. Nõ enim in hoc differunt dantes operam rei licitæ, siue illicitæ, sed in volũtate licitæ & illicitæ rei cognitæ, vnde, cũ ita contingant in causa inuoluntarij simpliciter, scilicet ignorantia inculpabilis: oportet quòd conueniãt in esse ctu per se ejus, scilicet iam inuoluntario simpliciter. Vnde Iacob cognoscens Liam primo esse, etiam si causa delectationis vacasset actui coniugali, credito quòd fuisset dare operam rei illicitæ, nihil mirus excusatus esset à fornicatione. Iudas igitur non peccauit peccato incestus, sed fornicationis. Et si fuisset lata sententia per incestum committentes, non incurrisset illam, quia excõmunicatio præsupponit illam culpam. Secus autem forte esset de irregularitate si fuisset annexa, quia sequitur factum, & non requirit culpam. Et hoc ratione probatur: quia peccatum adeo est voluntarium secundum Augustinum quòd si voluntarium non est, peccatum non est. Quantum ergo actus ille peccati non totaliter excusatus, habet de voluntario, ac per hoc scito (quoniam voluntarium oportet esse cognitum) tantum habet de peccato, sed quantum ad hoc non est proprius effectus ignorantiæ, sed scientiæ potius. Quantum verò habet de inuoluntario, tantum habet error non peccati. hoc autem est quòd propriè ex ignorantia fit. Nec oppositum intelligo in litera: quoniam de toto actu dictum accipio, & non de illa conditie ne, quæ est effectus inculpabilis ignorantiæ, quum dicitur, quòd ignorantia ex parte rei ignoratæ non excusat totaliter à peccato, & quòd peccantes hominem, quem nesciit esse patrem, non totaliter excusatur à peccato, quia adhuc remanet ei cognitio peccati.

¶ In eodem articulo dubium occurrit circa secundum modum, scilicet ex parte ignorantiæ eius quod tenetur scire: quia insufficiener duo tantum modi numerantur, scilicet affectara. vt liberius peccet, & per negligentiam. Paulus nanque Apostolus de seipso dicit: quod ignoranter peccauit 1. ad Timoth. 1. & tamen neutro istorum modorum ignorauit, quum ipse dicat, quòd paternarum traditionum æmulator existens, hoc fecerit, ad Gala. 1.

¶ Ad primum horum dicitur, quòd omnis ignorantia non excusans à peccato, reducitur ad hos duos modos, scilicet directe, vel indirecte. Quorum Author meminit, sed non numerat omnes eorum speciales modos. sed duos extremos: vt ex eis medios percipiamus. summ um enim locum videtur obtinere sic studiose volita. vt libere peccare liceat: infimum verò quando aliquis occupatus in aliis præcipuè bonis negligit scire, id est, amittit sollicitudinem sciendi. Inter has autem mediat ignorantia Pauli, quæ fuit directe volita, pro quanto noluit cognitionem fidei Christi. Ignorantia nanque eius fuit ignorantia opposita cognitioni fidei Christi, quum voluntarie noluit non ad libertatem peccandi, sed ad obsequium Dei; arbitrabatur enim iniuriam Deo facere, fidem talem suscipiendo. vnde ibidem ipse dicit, Ignorans feci in incredulitate.

¶ In eodem tertio articulo in responsione ad secũdum, dubium occurrit, quia Author in illa responsione destruere videtur doctrinam superius datam de specificatione peccatorũ. Superius nanque dictũ est, quòd ratio inuoluntarij non sufficit ad speciẽ dandam, sed oportet esse intentum: modò verò dicitur, quod in ignorante quantum remanet de volũtatio, tantũ remanet de intentione.

rione peccati: & propterea non erit peccatum per accidens. Et quòd loquatur Author directe ad oppositũ de specificatione, patet ex ipso argumento, cui per hæc sola verba satisfieri vult.

¶ Ad hoc dicitur, quòd verba literæ possunt suscipi in duplici sensu. Primus est, quòd quicquid est voluntarium, est obiectum intentionis. & hic sensus est falsus, vt patet ex rationibus voluntarij & intentionis intẽtio nãque est finis, voluntariũ autem est effectus à voluntate: nõ oportet autem, quòd quicquid est à voluntate, sit finis eius, propter quod superius dictum est bene, quòd non omne volitarium specificat, &c. Secũdus est, quòd quicquid est voluntarium, cadit sub aliqua intentione. Et hoc supponitur in litera, cõstat esse verissimum, oportet nãque omne à voluntate emanans, ad finem aliquem fieri: huiũ finis sit obiectũ voluntatis. sed hoc non satisfacit literæ, quia expresse dicitur, quòd quantũ remanet de voluntario, tantum de intentione peccati: & ideo non est per accidens: refert ergo litera ad idem, scilicet ad peccatum voluntarium & intentum. Ad hoc dicitur, quòd litera nõ dicit quòd quantum & tãtũ, sed inquãtum & intantum. Inter quæ est tanta differentia, quòd prima verba importãt primum sensum, secunda stant cum secundo. Quòd autem referantur ad idem, scilicet peccatum, verissimum est, quia si in ignorante remanet voluntariũ peccati, oportet volũtarie inesse conuersionẽ ad aliquod dissonans legi æternæ, quod est habere intentionem peccati. Sed ex eo, quòd in tali materia, scilicet peccati, quod sonat specificatũ ab intento, sequitur, si est voluntarium, est intentum, non sequitur simpliciter, est voluntarium, ergo intentum, sunt enim multa in vno & eodem peccato voluntaria mala: vnum tamen intentum, vnde est species, vt patet in procutando adulterij consensum. est enim ibi in primis auersio à lege Dei, & ratione, & suasio spiritualis mortis, & nocumenta pœnarum inferni, & appetitus delectabilis alieni. Et quamuis omnia sint voluntaria, ab vltimo tantum, quod est per se intentum, actus specificanturnita quòd reliqua sub hac intẽtione cõcluduntur.

Saper art. 3. & locis ibidem annotatis.

Ca. 2. à medio, tom. 3.

Art. 2.

Ca. 5. ante med. to. 5.

7. 6. art. 8.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum ignorantia diminuat peccatum.

AD QVARTVM sic procedi-
tur. Videtur quòd ignorantia nõ diminuit peccatũ. Illud enim quod est commune in õni peccato, nõ diminuit peccatũ: sed ignorãtia est cõmunis in omni peccato. Dicit enim Philos. in 3. Ethic*. quòd omnis malus est ignorans. ergo ignorantia non diminuit peccatum.

2 ¶ Præterea, Peccatum additum peccato facit maius peccatum: sed ipsa ignorantia est peccatum, vt dictum est*: ergo non diminuit peccatum.

3 ¶ Præterea, Non est eiusdem aggrauare & diminuere peccatũ. sed ignorãtia aggrauat peccatũ, quoniã super illud Apostoli, Ignoras quoniã benignitas Dei, &c. dicit Ambr. Grauissime peccas si ignoras. ergo ignorantia non diminuit peccatum.

4 ¶ Præterea, Si aliqua ignorantia diminuit peccatũ, hoc maxime videtur de illa, quæ totaliter tollit vsum rationis: sed huiusmodi ignorantia non minuit peccatũ. sed magis auget. Dicit enim Philosophus in secundo Ethicor*. quòd ebrius meretur duplices maledictiones, ergo ignorantia non minuit peccatum.

¶ SED CONTRA, Quicquid est ratio remissionis peccati, alleuiat peccatũ: sed ignorantia est huiusmodi, vt patet 1. ad Timoth. 1. Misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci: ergo ignorantia diminuit, vel alleuiat peccatum.

¶ RESPONDEO dicẽdum, quòd quia omne peccatum est voluntarium, intantũ ignorantia potest diminuere peccatum, inquantum diminuit voluntarium: si autem voluntarium non diminuat, nullo modo diminuet peccatum. Manifestum est autem, quòd ignorantia quæ totaliter à peccato excusat, quia totaliter voluntarium tollit, peccatum non minuit, sed omnino aufert, ignorantia verò, quæ non est causa peccati, sed cõcomitanter se habet ad peccatum, nec minuit peccatum, nec auget. Illa igitur sola ignorantia põt peccatum minuere: quæ est causa peccati, & tamen totaliter à peccato nõ excusat. Cõtingit autẽ quandoque, quòd talis ignorantia directè, & per se est voluntaria: sicut cũ aliquis sua sponte nescit aliquid, vt liberius peccet, & talis ignorãtia videt

Universidad de Deusto Biblioteca

tem & in oppositum videntur Authoris verba, facilè explanantur: nam quod in præcedenti articulo dictum est, quòd ignorantia tollens totaliter vsum rationis excusat à toto, est verum per se loquēdo: quoniā actus à tali facti per se loquendo, non sunt humani, sed per accidens contingit nō excusari, quum enim ignorantiæ tali coniungitur, quòd est voluntaria culpabiliter, tunc ratione istius accidētis non excusat à toto, & hoc hic dicitur. Quòd etiam pluris dicatur ab Authore, in ebrio duo peccata inueniri, scilicet ebrietatem & peccatum sequens, intelligendum est secundum subiectam materiam, id est secundum se duo peccata, non quòd in hoc retineant dualitatem, sed alterum transit in circunstantiam primi. Cogimur autem in hac materia his vocabulis vti, vt ostendamus quòd quæ secundum se sunt peccata, voluntarij rationem induunt etiā causata ab huiusmodi ignorantiæ peccato, & cōparatione vtriusque peccati adinuicem: cōparatio enim distinctionem extremorū exigit, loquētes vt multi, intelligentes vt sapientes.

¶De peccatis verò quæ fiunt ex culpabili propter negligentiam ignorantia facti (vt quū vacans venationi sagittat hominem loco cerui ex incircunspectione) an sit eiusdem speciei, cuius essent facta à sciente, dicendum esset quod non, sed spectant ad species peccatorum directè volitorum: puta venationis periculosæ & similium actuum, à quibus illa peccata causantur, & ratio est, quia plus requiritur ad rationem speciei propriæ, quàm ratio voluntarij: oportet enim esse per se intentum id, vnde species peccati sumitur: vnde licet ista peccata sint voluntaria in suis causis, quia tamē nō sunt voluntaria in seipsis, nō sunt per se intenta: ac per hoc non sunt secundum se peccata, nec vt actus eliciti, nec vt actus imperati, sed sunt euentus, seu effectus peccatorum non præuisi, nec intenti, quamuis præuisibiles, ac per hoc circunstantiæ aggrauantes, non trahentes tamen in suas species, sed distractæ in suarum causarum species, sumitur etiam ex litera huius articuli ratio ad idem ex parte ignorantiæ ex illis verbis: quum enim aliquid esse peccatum ignoratur, non potest dici quòd voluntas directè & per se feratur in peccatum, sed per accidens, loquitur de ignorantia voluntatis indirectè & culpabiliter, ex quibus habetur, quòd in id quod ignorantia huiusmodi velatur, non per se, sed per accidens volūtas fertur: per enim est ratio de peccato & quocunque alio, & sic quum cointelligatur altera supradicta, scilicet quòd ab intentis per accidens non specificantur actus morales, sequetur quòd sagittatio illa temeraria non specificabitur ab homicidio subsequuto ex ignorantia illa, sed erit circunstantia Quid, aggrauans valde actum: ex his autem habes differentiam velaminis inter peccata primo discussa ex ignorantia iuris, & hæc ex ignorantia facti: quia in illis ignorantia non velat obiectum, sed contrarietatem ad legem seu virtutem. In istis ignorantia velat obiectum, & ideo illa in eadem sunt specie, ista non: vt dictum est, quia ab obiecto per se intento species est. Ex hoc tamen loco ne fallaris accipiens: quòd quia hic venator non est reus homicidij, propterea non sit irregularis, & similia: quoniam vnaquæque ars propriis vocabulis gaudet, & in iure vbi talis vocatur homicida voluntarius, ita est vocandus. In philosophia autem morali de speciebus peccatorum differenti sua quandoque specie vocandum esset, si nomen haber.

¶De peccatis demum, quæ fiunt ex ignorantia iuris positiui, quæ non secundum se sunt mala, sed solum quia prohibita: cōsiderandū esset cōsequenter addito, an ignorantia velet obiectum formale illius actus, vt est in genere moris: an velet solam contrarietatem ad legem: si enim sola cōtrarietas velatur, eiusdem sunt speciei à sciente & ignorante facta. si verò obiectū formale velatur, non sunt eiusdem speciei, vt patet ex antedictis. Ad hoc autem discernendū effectū iuris positiui in actu & obiecto, oportet videre: si enim lex cōstituit rationē formalē obiecti, patet quòd ignorantia velat obiectū, si autem constituit solam auersionem ab ipsa, vel conuersionē ad ipsam, patet quòd ignorātia nō velat obiectū, sed cōtrarietatem. Quum igitur quod lege ponitur vt patet in 5. Ethic. sit id quod à principio nihil differt, vtrū sic vel aliter fiat sed post legē differt sic vel aliter bonitate & malitia morali, oportet quòd ex vi legis huiusmodi collocetur, in genere boni vel mali moralis. Et quū ista collocatio, vt dicitur inferius in tractatu de lege, fiat per modū determinationis formæ cōmunis ad specialē, cōsequens est, vt lex nō solum genus, sed speciē actibus huiusmodi præbeat moralem, nō faciendo nouā speciē virtutis, aut vitij, sed applicādo, seu extendēdo præexistētes species virtutū, & vitiorū ad huiusmodi actus ver. gr. ius statuēs, quòd cū lumine & stola, casula, &c. missa celebretur, applicat religionis speciem ad istos actus, & sacrilegij vitium ad oppositos: & similiter statuens ieiunia, applicat tēperantiæ speciē ad vnicam comestionē hora nona absque carnibus, & intēperantiam ad eius oppositum: & sic de aliis: ex hoc autē patet differētia inter peccata ex ignorātia iuris facta secundū se mala, & nō secundū se mala quo ad velamē: quia in secundum se malis scitū est id, vnde species peccati sumitur, quia est obiectū secundū se dissonans rationi, velatum autē est ipsa dissonātia, vt patet ex dictis. In istis autē nō secūdū se malis scitū nihil clauditur: vnde species peccati, imo nec genus moris sumitur. vt patet in comedētibus in diebus ieiunij ex ignorātia iuris, scitū enim ab hoc nō est bina comestio carnium hodie. Cōstat enim, quòd hoc totū nihil includit dissonās, nisi quis dicat, quòd ly hodie, quia significat tempus ieiunij, clauditur, vnde species intēperātiæ sumitur. Sed licet reuera sic sit, attamē hoc nō clauditur sub scito, sed sub velato ex iuris ignorātia: & propterea relinquitur, quòd in scito nihil est vnde species sumatur, & si huic adiungas quòd ex ignoto per negligentiam non sumitur species, quia vt in litera dicitur, nō potest dici, quòd voluntas in huiusmodi ignotū per se, sed per accidens feratur. sequitur quòd huiusmodi peccata, quia obiectum formale velatur, non sunt eiusdem speciei facta ab ignorāte ius & à sciēte. Sed tūc obstāt duo: primò, quia oportet assignare speciem vitij, in qua huiusmodi peccatum est: nihil enim est in genere, quod non sit in aliqua eius specie.

¶Secundò, quia oportet saluare illam regulam, Circunstantia faciens actum de nō malo malum, dat speciem: quum enim non appareat aliqua vitij species in tali bona comestione & similibus. & sola circunstantia determinatæ temperantiæ à iure in vnica comestione tali die reddat hūc actū malum, cōsequens est, vt ad ipsam intēperantiæ speciem talis transgressio reducatur, cuius oppositum ex præcedentibus sequebatur. Vnde dicendum est, quòd licet actus isti ex ignorantia causati non sint per se in talibus speciebus, propter rationes allatas: reductiuè tamen sunt in eisdem speciebus, in quibus essent commissi à sciente. & ratio est, quia velamen ignorantiæ legis, quam tenetur nunc hîc iste scire: quia voluntarium est, impeditur à locando ignotum illud extra voluntarium & intentum: & voluntas veluti actus reducit actum ad naturam suæ speciei, sicut etiam facit voluntarium velamen ignorantiæ facti. Propter quod sicut in credente occidere ceruum & occidere hominem ex ignorantia culpabili, actus occisionis redit ad naturam suæ speciei, & est homicidium, ita in comedente bis ex culpabili ignorantia legis in die ieiunij, actus comestionis redit ad naturā suæ speciei, & est intēperantia. Intelligenda sunt ergo, quæ dicuntur de ignoto, quòd scilicet non specificat, quoad reposita per se in specie, secus autem est de reductiue ad speciem pertinentibus, & sic omnia consonant. Et habes ex hoc solutionem dubij relicti in q.72.art.9.& resolutionem simpliciter duorum vltimo tractatorum nunc, quòd scilicet facta pacta ex ignorantia facti culpabiliter siue sint secundum se mala, siue non, redeunt ad naturam suæ speciei: quando culpa impedit velamen ignorantiæ à locando actum extra intentum. Dico autem hoc: quia tam leuis posset esse culpa negligentiæ, vt non reduceret actum ad propriam speciem saltem perfectè, vt patet in eo qui ex leuissima culpa negligentiæ in discernendo vina ignoranter inebriatur, non enim redit tunc ebrietas in naturam suæ speciei perfectè: & scito quòd in hac difficultate multo tempore, fui non resolutus & ideo vagè scripsi, sed nolui mutare iam scripta propter exercitium.

¶In eodem 4.art. in responsione ad primū nota, quòd hæc responsio exponitur inferius in q.78.art.1. ad primum, vbi distinguitur triplex ignorantia ex parte rei scitæ secundum triplicem scientiam: prima est, qua scitur indiuiduum actus esse malum, puta hanc acceptionem rei alienæ esse malam. ¶Secūda, qua scit indiuiduū actus & tēporis eius, scilicet hoc non esse malū. ¶Tertia est, qua scitur indiuiduū actus tēporis & executionis, scilicet hoc nunc nō esse faciendū. Ignorātia opposita primæ scientiæ est causa peccati. Ignorātia secunda & tertia est ignorātia electionis, quā Author negat hîc esse causam peccati. nō q; putet eam nō causare peccatū vt alij tenent: sed quia negat eā annumerari inter generales causas peccati, de quibus modo tractat: quoniā peccata quæ fiūt ex secunda & tertia ignorantia, nō sunt peccata ex ignorātia, sed ex passione vel habitu, vt in illa quæstione declaratur.

¶In eodem quarto articulo dubium pro Nouitiis occurrit de responsione ad secundum: quia stantibus etiam omnibus dictis adhuc illa propositio. Peccatum additum peccato facit maius, videtur efficax argumentum sustinere in proposito: quia quum ignorantia seu ebrietas fuerit peccatum, si sibi addatur sequens peccatum, quantumcunque minimum faciet maius.

¶Ad hoc dicitur, quòd argumentum hoc cōcludit verum, sed in litera non affertur ad hoc: non enim est quæstio an sequens peccatum diminuat peccatum ignorantiæ: sed affertur ad argumentum, quòd ignorantia non diminuat, seu augeat sequens peccatum: quoniam de hoc est quæstio præsentis articuli: & in litera ad hoc respondetur optime, quòd ipsa ignorantia adiuncta sequenti peccato non augeat illud, sed diminuat illud: & totum compositum est ex vtroque, si componentia secundum se sumantur: quia plus adimit de grauitate illius, quàm apponat de grauitate propria, vnde in litera non dicitur, quòd ambo simul non habent tantam grauitatem, quantam quodcunque eorum seorsum habet, sed quantum vnum eorum, scilicet sequens secundum se grauius (vt dictum est) haberent.

¶In eodem articulo quarto dubiū est de quātitate diminutionis, an scilicet ignorantia secundum se peccatum veniale excuset sequens peccatum ex ea à mortali, & similiter ignorantia mortalis leuioris ordinis excuset sequens à mortali grauioris ordinis, vel econtra mortale peccatum sequens ex ignorantia veniali faciat illam mortalem: & similiter mortale grauioris ordinis aggrauet ignorantiā mortalem in grauiorem ordinem trahendo.

¶Ad hoc

tur augere voluntarium & peccatum: ex intentione enim voluntatis ad peccādum prouenit, quòd aliquis vult subire ignorantiæ damnum propter libertatem peccandi: quandoque verò ignorantia, quæ est causa peccati, non est directè voluntaria sed indirectè vel per accidens, puta cū aliquis nō vult laborare in studio, ex quo sequitur eū esse ignorātem, vel cū aliqs vult bibere vinū immoderatè: ex quo sequitur eū inebriari, & discretione carere: & talis ignorātia diminuit volūtariū, & per consequens peccatum: cum enim aliquid non cognoscitur esse peccatum: non potest dici, quòd voluntas directè & per se feratur in peccatū, sed per accidēs, vnde ibi est minor contemptus, & per consequens minus peccatum.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ignorātia, secundum quā omnis malus est ignorās, nō est causa peccati, sed aliquid consequens ad causam, s. ad passionē vel habitum inclinantem in peccatum.

¶Ad secundum dicendum, quòd peccatum peccato additum facit plura peccata, nō tamē facit semper maius peccatū: quia fortè nō coincidūt in idē peccatū: sed sunt plura. & potest cōtingere si primū diminuat secundū, quòd ambo simul nō habeāt tantā grauitatē, quātam vnum solum haberet: sicut homicidiū grauius peccatum est si fit à sobrio homine factū, quam si fiat ab ebrio homine quāuis hæc sint duo peccata: quia ebrietas plus diminuit de ratione sequētis peccati, quàm sit sua grauitas.

¶Ad tertium dicendum, quòd verbum Ambrosij potest intelligi de ignorantia simpliciter affectata, vel potest intelligi in genere peccati ingratitudinis: in qua summus gradus est quòd homo etiam beneficia non recognoscat, vel potest intelligi ignorantia infidelitatis, quæ fundamentum spiritualis ædificij subuertit.

¶Ad quartū dicendū, quòd ebrius meretur quidē duplices maledictiones propter duo peccata, quę committit, scilicet ebrietatem, & aliud peccatum, quod ex ebrietate sequitur: tamē ebrietas ratione ignorantiæ adiunctæ diminuit sequens peccatum: & forte plus quā sit grauitas ipsius ebrietatis: vt dictū est.* Vel potest dici, q; illud verbum inducitur secundum ordinationem cuiusdam Phythaci legislatoris, qui statuit, ebrios si percusserint, amplius pu- *Arti.2. huius quæst.*

¶Ad hoc dicitur, quod hæc quæstio ex dictis speciebus peccatorum, ex ignorantia pendet, quando nanque ignorantia non aufert propriam & perfectam speciem deliberato peccato, quod ex ea fit, non aufert consequens id quod ex propria specie sibi vendicat, scilicet esse mortale, & esse mortale grauioris ordinis, propter quod in his, quæ sunt secundum se peccata mortalia & deliberatè fiunt in seipsis, quamuis ex ignorātia mortalia sint, quando verò ignorantia distrahit sequēs peccatum, vt speciem alterius peccati, puta ebrietatis, vel venationis, non discretissime tunc, quia peccatum sequens non sortitur propriam speciem, quantuncunque secundum se esset mortale, aut grauioris ordinis, nō facit actum ex veniali mortalem, nec ex mortali leuioris ordinis mortalem grauioris ordinis, quamuis aggrauet vt circunstantia & ratio est, quia circunstantia non habens propriam speciem nunquam aggrauat in infinitum, nunquam transfert in proprium ordinem, vt in quæstione 88. inferius patet. vnde si ebrietas in aliquo sit peccatum veniale, homicidiū consequens non faciet peccatum mortale, & similiter si circunspectat aliqualiter venatio est peccatum veniale, homicidium sequens nō faciet peccatum mortale: & si ebrietas vel venatio sunt peccata leuioris ordinis, quàm homicidium, non trahentur in ordinem grauitatis homicidij, quāuis aggrauentur ex tali effectu.

Circa finē illius, 10. 5.

niendos, nō ad veniā respiciens, quā ebrij debent magis habere: sed ad vtilitatē, quia pluries iniuriantur ebrij, quam sobrij, vt patet per Philosophum in 2. Politicorū*.

QVAESTIO SEPTVAGESIMASEPTIMA, *De causa peccati ex parte appetitus sensitiui, in octo articulos diuisa.*

DEINDE considerandum est de causa peccati ex parte appetitus sensitiui, vtrum passio animæ sit causa peccati.

¶Et circa hoc quæruntur octo. ¶Primò, vtrum passio appetitus sensitiui possit mouere vel inclinare voluntatem. ¶Secūdò, vtrū possit superare rationem contra eius scientiam. ¶Tertiò, vtrum peccatum quod ex passione prouenit, sit peccatū ex infirmitate. ¶Quartò vtrum hæc passio, quæ est amor sui, sit causa omnis peccati. ¶Quintò, de illis tribus causis quæ ponūtur 1. Io. 3. Concupiscentia oculorum, cōcupiscētia carnis: & superbia vitæ. ¶Sextò, vtrum passio, quæ est causa peccati, diminuat ipsum. ¶Septimò, vtrum totaliter excuset. ¶Octauò, vtrum peccatum, quod ex passione est, possit esse mortale.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum voluntas moueatur à passione appetitus sensitiui.

Suprà q. 9. art. 2. & q. 10. arti. 3. & 2. 2. q. 156. art. 1. cor. & 3. q. 46. arti. 7. ad 3. & veri. q. 5. art. 10. cor. & q. 23. artic. 9. ad 3. & 6.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd voluntas non moueatur à passione appetitus sensitiui. Nulla enim potentia passiua mouetur nisi à suo obiecto: voluntas autē est potētia passiua & actiua simul, inquantum est mouens & mota, sicut Philosō. dicit in tertio de anima*, vniuersaliter de vi appetitiua. cum ergo obiectum voluntatis non sit passio appetitus sensitiui, sed magis bonum rationis, videtur quòd passio appetitus sensitiui non moueat voluntatem. *Tex. 54.*

2 ¶Præterea, Superior motor non mouetur ab inferiori, sicut anima non mouetur à corpore. sed voluntas, quæ est appetitus rationis, cōparatur ad appetitū sensitiuū, sicut motor superior ad inferiorē. Dicit enim Philos. in 3. De anima*, quòd appetitus rationis mouet appetitum sensitiuum, sicut in corporibus cælestibus sphæra mouet sphæram. ergo voluntas non potest moueri à passione appetitus sensitiui. *Tex. 57. 10. 2.*

3 ¶Præterea, Nullum immateriale potest moueri ab aliquo materiali. sed voluntas est potentia quædam immaterialis: non enim vtitur organo corporali cum sit in ratione, vt dicitur in 3. De anima*. appetitus autem sensitiuus est vis materialis, vtpote fundata in organo corporali. ergo passio appetitus sensitiui non potest mouere appetitum intellectiuum. *Tex. 42. t.*

¶SED CONTRA est, quod dicitur Da. 13. Cōcupiscētia subuertit cor tuū.

¶RESPONDEO dicendum, quòd passio appetitus sensitiui non potest directè trahere, aut mouere volūtatem, sed indirectè potest: & hoc dupliciter. Vno quidem modo secundum quandam abstractionem. cum enim omnes potentiæ animæ in vna essentia animæ radicentur, necesse est quòd quando vna potentia intenditur in suo actu, altera in suo actu remittatur, vel etiam totaliter in suo actu impediatur: tum quia omnis virtus ad plura dispersa, fit minor. vnde econtrario quando intenditur circa vnum, minus potest ad alia dispergi, tamen quia in operibus animæ requiritur quædam intētio, quæ dum vehementer applicatur ad vnū, non potest alteri vehementer attendere: & secundum hunc modum per quandam distractionem quādo motus appetitus sensitiui fortificatur secundum quancunque passionem, necesse est, quòd remittatur vel totaliter impediatur motus proprius appetitus rationalis, qui est voluntas. Alio modo ex parte obiecti voluntatis, quod est bonum ratione apprehensum: impeditur enim iudicium & apprehensio rationis propter vehementem & inordinatam apprehensionem imaginationis & iudicium virtutis æstimatiuæ, vt patet in amentibus. Manifestum est autem, quòd passionem appetitus sensitiui sequitur imaginationis apprehensio & iudicium æstimatiuæ, sicut etiam dispositionem linguæ sequitur iudicium gustus. Vnde videmus, quòd homines in aliqua passione existentes non facilè imaginationem auertūt ab his, circa quæ afficiuntur: vnde per cōsequens iudiciū rationis plerunque sequitur passionem appetitus sensitiui: & per consequens motus voluntatis, qui natus est semper sequi iudicium rationis.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd per passionem appetitus sensitiui fit aliqua immutatio circa iudicium de obiecto voluntatis, sicut dictum est*, quāuis ipsa passio appetitus sensitiui non sit directè voluntatis obiectum. *In cor. art.*

¶Ad secundum dicendum, quòd superius non mouetur ab inferiori directè, sed indirectè quodammodo moueri potest, sicut dictum est*. *In cor. art.*

¶Et similiter dicendum est ad tertium.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum ratio possit superari à passione contra suam scientiam.

Mal. q. 3. art. 9.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd ratio non possit superari à passione contra suam sciētiam. Fortius enim non vincitur à debiliori: sed scientia propter suam certitudinem est fortissimum eorum, quæ in nobis sunt: ergo non potest superari à passione, quæ est debilis & cito transiens.

2 ¶Præterea, Volūtas nō est nisi boni vel apparentis boni: sed cū passio trahit voluntatem in id, quod est vere bonū, nō in-

¶Super Quæstionis septuagesimæ septimæ Articulum primum.

IN 1. art. quæst. 77. solus modus, quo passio mouet voluntatem, declarandus occurrit, addēdo ad dicta in art. 2. quæst. 9. vbi eadem quæstio ex parte voluntatis absolute agitata est, modus enim in ordine ad causandū peccatum ex parte ipsius passionis tractatur. Modus igitur est, quòd passio afficiens appetitum, afficit proportionaliter per viam redundantiæ phātasiam: sunt enim, vt in secundo de anima dicitur, appetitiuum & phantasticum animæ indistincta loco, entomis decisis attestantibus, & sicut ad linguam cholera infectam gustus iudicium erroneum fit, ita ad appetitum passione infectum immutatur phantasia, & iudicium etiam æstimatiuæ consequenter: & quia intellectus mouetur à phantasmate, consequens est, vt à phantasmatibus sic compositis iudicio æstimatiuæ moueatur intellectus ad iudicandum idem, præsertim quia iudicium est de singulari, in quo plurimam vim obtinet iudicium cogitatiuæ. Rursus ex hoc, quòd appetitus sensitiuus passione vehementi afficitur, hîc homo non solum secundum illam partem, sed absolute mutatur animaliter, & est aliter dispositus. & ratio est, quia appetitus animalis est primo propter totum suppositum, vt ex dictis in prima parte patet. In hoc enim differt ab appetitu naturali singularum potentiarum & partium, & propter hoc datus est à natura animali. Ex hoc autem, quòd hîc homo est aliter dispositus, sequitur, vt aliquid sit sibi durante illa dispositione conueniens, quod prius non erat, quodque absolutè & secundum rationem est disconueniens. Incipit nanque conuenientia ex altero extremorum variato: ex hoc autem, quòd aliquid est conueniens modo huic sic disposito, sequitur & quòd secundum iudicium æstimatiuæ & rationis iudicet illud sibi nunc conueniens: quia qualis vnusquisque est, talis ei finis videtur. & sic dispositio subiecti, passione facta, mutat iudicium rationis de obiecto, quod est motiuum voluntatis, & sic ex parte obiecti passio mouet voluntatem. Hæc via ex parte obiecti est tutior: prima ex parte ipsarum potentiarum hanc adiuuit: ex neutra autem, vt vides, si memor es dictorum, voluntas inecessitatur, quia ex parte obiecti, motio est, & ad necessitatem requiritur alter motor ex parte subiecti, ad exercitium actus: propter quod voluntas libere sequens huiusmodi obiectum peccat.

¶Super Quæstionis septuagesimæseptimæ Articulum secundum.

IN artic. 2. 77. quæst. dubium occurrit de conclusione approbatiua opinionis Socratis, scilicet voluntas nunquam in malum tēdit, nisi cum aliqua ignorantia vel errore rationis, & de eius ratione, quia scilicet voluntas est solum boni, vel apparentis boni. Contra conclusionem nanque occurrunt argumenta Scoti in 3. sent. distinctio. 36. primo ex arti. Paris. stante scientia in vniuersali & particulari, voluntatem non posse in oppositum errorem.

¶Secundò, ex multis authoritatibus August. dicentis, quòd quandoque scientes peccamus.

¶Tertiò, ex authoritate Aristotel. secundo Ethicor. quòd scire parum aut nihil valet ad virtutem: si enim rectitudo intellectus exigitur ad bene velle, tunc scire multum valeret ad virtutem: imo sequitur, quòd non esset persuadendum alicui, quòd bene vellet, sed quòd rectè consideraret.

¶Præterea, Rectitudo rationis tam in practicis, quàm in speculatiuis constat ex terminis & forma simili perfecti. igitur ratio practica erit ex se perfecta, quicquid in appetitu sequatur, & consequenter potest voluntas male eligere intellectu existente perfecto.

¶Præterea, Arguo ad idem, quia stat quòd ratio ostendat vtrunque oppositum, secundum quod est: puta furari, & non furari, est enim oppositorum, & quòd voluntas determinet se ad vnum, quia vult, & quòd hoc sic sit, testatur Aristo. in 9. Meta. vbi vult quòd scientia sit oppositorum, sed à prohæresi, id est, ab electione determinetur ad vnum. Non igitur oportet intellectum errare vel ignorare ad hoc, quòd voluntas male velit.

¶Contra rationē verò, quia inefficax videtur: stat enim intellectū in nullo errare, & voluntatem peccare & appetendo vere bonum apprehensum non debito modo.

¶Ad hanc dubitationem, licet primo articulo sequentis quæstionis in responsione ad primum videatur tractanda, quia ibi consummatur quæstio hæc de peccato contra scientiam, quæ hic tractatur ex vna parte tantum, scilicet ex parte passionis, propter opinionem tamen Socratis hic approba-

Universidad de Deusto Biblioteca

tam dicitur cum Authore, quòd impossibile est voluntatem peccare absque ignorantia vel errore intellectus, propter rationem in litera allatam. Sed sunt hîc duo aduertenda. Primò, quòd ignorantiæ nomine in proposito intelligitur etiam ipsa actualis inconsideratio. Ex hoc soluuntur omnia argumenta cōtra positum errorē intellectus. Ex hoc enim habes, quòd sufficit ad apparens bonum, quòd actuali inconsideratione [Ca. vltim.] transferatur de ordine veri boni in non vere bonum, vt de peccato Angeli in prima parte dictum est. Et per hoc soluitur obiectio contra rationem allatam.

¶Secundò, quòd apprehensio requisita ad hoc, quòd voluntas appetat aliquid: non enim ferri potest nisi in apprehensum [Cap. 1. non lōgè à princip. tom. 1.], non est quæcunque cognitio, alioquin intellectio speculatiua sufficeret, cuius oppositum habetur ex tertio De anima, sed est cognitio iudicans, & præcipiens hoc esse appetendum, nunquam enim aliquis aliquid [Li. 1. Perihe. in princip. tom. 1.] appetit, quod non iudicat appetendum iudicio subito vel deliberato, expedito, vel impedito, &c. Nunquam etiam aliquis iudicata appetenda esse eligit, nisi imperet sibiipsi animus appetendum esse. Ex hoc autem patet, quòd si appetendū aliquod est vere iudicatū bonum quando, sicut, vbi, &c. & sufficienter præceptum oportet sequi electionem, vt patet per August. in octauo Confesse. & Aristot. in septimo Ethic. & supradicta: & sic erit electio bona. Si autem appetendum non est vere iudicatum, aut sufficienter præceptum bonum, tunc cum mala [Cap. 2. in princ. to. 5.] electione, defectus positiuè vel negatiuè est in intellectu, dum voluntas fertur in bonum non vere, sed apparens ex illo defectu: & quia hæc duo membra distinguuntur contradictorie, consequens est, vt non sit dare medium. Ad obiecta autem in oppositū dicitur, quòd authoritates omnes dicentes hominem appetere contra scientiam, intelligunt contra scientiam habitualem, vel actualem in vniuersali, vel actualem particulari absolute, vt in responsione ad primum articuli primi sequentis quæstion. dicitur. Vnde articulus Parisiensis de intellectu in vniuersali, & particulari secundum se considerato in actu verus est [Ca. 2. to. 5.], cum quo stat ignorantia particularis in comparatione. Posset quoque dici quòd

clinat rationem contra scientiam: cum autem trahit eam in id, quod est apparens bonum, & non existens, trahit eam in id, quod rationi videtur. hoc autem est in scientia rationis, quod ei videtur. ergo passio nunquam inclinat rationem contra suam scientiam. Si dicatur, quòd trahit rationem scientem aliquid in vniuersali, vt contrarium iudicet in particulari: contra Vniuersalis & particularis propositio si opponantur, opponuntur secundum contradictionem, sicut Omnis homo, &, Non omnis homo: sed duæ opiniones quæ sunt contradictoriæ, sunt contrariæ: vt dicitur in 2. Perihermenias*, si igitur aliquis sciens aliquid in vniuersali iudicaret oppositum in singulari, sequeretur quod haberet simul contrarias opiniones, quod est impossibile.

3 ¶Præterea, Quicunque scit vniuersale, scit etiam particulare, quod nouit sub vniuersali contineri: sicut qui scit omnem mulam esse sterilem, scit hoc animal esse sterile, dummodo ipsum sciat esse mulam, vt patet per id quod dicitur in 1. Posteriorum*. sed ille qui scit aliquid in vniuersali: puta nullam fornicationem esse faciendam, scit hoc particulare sub vniuersali contineri, puta hunc actum esse fornicarium: ergo videtur quòd etiam in particulari sciat.

4 ¶Præterea, Ea quæ sunt in voce, sunt signa intellectus animæ, secundum Philosophum*, sed homo in passione existens frequenter confitetur id, quod eligit esse malum etiam in particulari: ergo etiam in particulari habet scientiam: sic igitur videtur quòd passiones non possint trahere rationem contra scientiam vniuersalem, quia non potest esse, quòd habeat scientiam vniuersalem, & æstimet oppositum in particulari.

¶SED CONTRA est, quòd dicit Apostolus Roma. 7. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati: lex autem: quæ est in membris, est concupiscentia, de qua suprà locutus fuerat: cum igitur concupiscentia sit passio quædam, videtur quòd passio trahat rationem etiam contra hoc, quod scit.

¶RESPONDEO dicēdum, quòd opinio Socratis fuit, vt Philosophus dicit in 7. Ethicor*. quòd scientia nunquam posset superari à passione. vnde ponebat omnes virtutes esse scientias, & omnia peccata esse ignorantias. in quo quidem aliqualiter rectè sapiebat: quia cum volūtas sit boni, vel apparentis boni, nunquam voluntas in malum moueretur, nisi id, quod non est bonum, aliqualiter rationi bonum appareat: & propter hoc voluntas nunquam in malum tenderet, nisi cum aliqua ignorantia vel errore rationis. Vnde dicitur Prouerb. 14. Errant qui operantur malum. Sed quia experimento patet, quòd multi agunt contra ea, quorum scientiam habent (& hoc etiam authoritate diuina confirmatur, secundum illud Luc. 12. Seruus qui cognouit voluntatem domini sui, & non fecit, plagis vapulabit multis. Et Iacob. 4. dicitur, Scienti bonum facere, & non facienti, peccatum est illi) non simpliciter verum dixit, sed oportet distinguere, vt Philosophus tradit in septimo Ethicor*. Cum enim ad rectè agendum homo dirigatur duplici scientia, scilicet vniuersali & particulari: vtriusque defectus sufficit ad hoc, quòd impediatur rectitudo voluntatis & operis, vt suprà dictum est* [q. 16. art. 1.]. Contingit ergo quòd aliquis habet scientiam in vniuersali, puta nullam fornicationem esse faciendam, sed tamen non cognoscat in particulari hunc actum, qui est fornicatio, non esse faciendum: & hoc sufficit ad hoc, quòd volūtas non sequatur vniuersalem scientiam rationis. Et iterum considerandum est, quòd nihil prohibet aliquid sciri in habitu, quod tamen actu non consideratur: potest igitur contingere, quòd aliquis etiam rectam scientiam habeat in singulari, & non solum in vniuersali, sed tamen in actu non consideret: & tunc non videtur difficile, quòd præter id quod actu non considerat, homo agat. Quòd autem homo non consideret in particulari id, quod habitualiter scit, quandoque quidem contingit ex solo defectu intentionis, puta cum homo sciens Geometriam, non intendit ad considerandum Geometriæ conclusiones quas statim in promptu habet considerare, quandoque autem homo non considerat id quod habet in habitu propter aliquod impedimentum superueniens, puta propter aliquam occupationē exteriorem, vel propter aliquam infirmitatem corporalem: & hoc modo ille, qui est in passione constitutus, non considerat in particulari id, quod scit in vniuersali, inquantum passio impedit talem considerationem. impedit autem tripliciter. Primò quidem per quandam distractionem, sicut suprà* expositum est [Art. præc.]. Secūdò, per contrarietatem: quia plerunque passio inclinat ad contrarium huius, quod scientia vniuersalis habet. Tertiò, per quādam immutationem corporalem, in qua ratio quodammodo ligatur, ne libere in actum exeat: sicut etiam somnus vel ebrietas quadam corporali trasmutatione facta, ligat vsum rationis. Et quòd hoc contingat in passionibus, patet ex hoc, quod aliquando cum passiones multis intenduntur, homo amittit totaliter vsum rationis: multi enim propter abundantiā amoris & iræ sunt in insaniā conuersi. & per hunc modū passio trahit rationē ad iudicandū in particulari, contra scientiam, quam habet in vniuersali.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd scientia vniuersalis, quæ est certissima, non habet principalitatem in operatione: sed magis scientia particularis, eo quòd operationes sunt circa singularia. vnde nō est mirum si in operabilibus passio agit contra scientiam vniuersalem, absente consideratione in particulari.

¶Ad secundum dicendum, quòd hoc ipsum quòd rationi videtur in particulari aliquid bonum quod non est bonum, contingit ex aliqua passione: & tamen hoc particulare iudicium est contra vniuersalem scientiam rationis.

¶Ad tertium dicendum, quòd non posset contingere quòd aliquis haberet simul in actu scientiam aut opinionem veram de vniuersali affirmatiuo, & opinionem falsam de particulari negatiuo, aut econuerso: sed bene potest contingere, quòd aliquis habeat veram scientiam habitualiter de vniuersali affirmatiuo, & falsam opinionem in actu de particulari negatiuo: actus enim directe non contrariatur habitui sed actui.

¶Ad quartum dicendum, quòd ille qui habet scientiam in vniuersali, propter

est verus de particulari in actu etiam relato, quo ad actum iudicij non præceptiui: cum tali enim iudicio stat oppositum iudiciū præcipiens, in quo est defectus. Authoritas Aristotel. loquitur de scientia morali distincta contra scire prudentiæ, & de illa, quum sit vniuersalium cōstat parum, vel nihil valere: de ista autem constat esse formam & diffinitionem virtutum. Et quoniam hæc dependet ab appetitu recto & econtra, ideo oportet vitioso suadere & quòd consideret, iudicet, & solicitetur rectè, & quòd mutet appetitum, alterum enim sine altero insufficiens inuenitur.

¶Ad primam rationem, quòd rectitudo rationis pendet ex solis terminis in forma syllogistica, dicitur quòd maior ista est falsissima vniuersaliter. Et ratio est, quia quædam ratio est in ratione secūdum se, & hæc ex solis terminis pendet, quædam est in ratione non secundum se, sed vt mota ab appetitu, & ista dependet non ex solis terminis, sed ex connexione conformi appetitui recto. vnde in sexto Ethicorum dicitur, quòd verum intellectus practici est confesse se habens appetitui recto, vnde quum prudentiæ scientia sit in intellectu, vt subest voluntati, vt patet ex dictis, rectitudo rationis eius nō ex euidentia terminorum ad rationem absolutè, sed ad rationem motam à recto appetitu dependet. Etsi huius responsionis non es capax, distingue, quòd rectitudo rationis secundum se pendet ex terminis & forma syllogismi, sed vt iudicanda à nobis, & præceptiua pendet ex appetitu in moralibus: quia qualis vnusquisque est, talis ei finis videtur, & ideo est impossibile, quòd sit perfecta ratio sola ex terminis & syllogismo, quicquid in voluntate sit: oportet enim voluntatem esse bene dispositam si ratio perfecta sit ratione morali particularissima sine defectu, vt dictum est. Vtraque responsio bona videtur, sed prima est formalis & profunda. Ad rationem aliā, quæ est omnium difficillima, quoniam tangit primam radicem, dicitur, quòd in hoc ipso quòd voluntas determinat se & intellectum ad alterum oppositorum, quod est malum, interuenit ignorantia aliqua: oportet nanque voluntate aliquid appetente, illud iudicari appetendum nunc, hic, &c. Et quum in veritate non sit ap-

passionem impeditur, ne possit sub illa vniuersali sumere, & ad cōclusionem peruenire: sed assumit sub alia vniuersali, quàm suggerit inclinatio passionis, & sub ea concludit. vnde Philos. dicit in 7. Ethic* [Ca. 3. to. 5.]. quòd syllogismus incōtinentis habet quatuor propositiones, duas vniuersales, quarum vna est rationis, puta nullam fornicationem esse committendam: alia passionis, puta delectationem esse sectandam. Passio igitur ligat rationem ne assumat & concludat sub prima. vnde eadurante assumit & concludit sub secunda.

¶Ad quintum dicendum, quòd sicut ebrius quandoque proferre potest verba significantia profundas sententias, quas tamen mente diiudicare non potest ebrietate prohibente, ita in passione existens, & si ore proferat hoc non esse faciendum, tamen interius hoc animo sentit, quòd sit faciendum, vt dicitur in 7. Ethicor* [Ca. 3. à medio to. 5.].

ARTICVLVS III.

¶*Vtrū peccatū, quod est ex passione, debeat dici ex infirmitate.*

[Infrà q. 85. artic 3 ad 4. Et 2. dist. 22. q. 1. artic. 2. ad 5. & in ex. lib. fin. & 4. dist. 19. q. 2. art. 3. q. 2. ad 2. Et mal. q. 3. arti. 8. ad 5. & ar. 9. 10. 11. & 12. corp. & Psal. 9. cor. 5.]

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd peccatū quod est ex passione, nō debeat dici ex infirmitate. Passio enim est quædā vehemēs motus appetitus sensitiui, vt dictū est*. vehemētia autē motus magis attestatur fortitudini quā infirmitati. ergo peccatū quod est ex passione, nō debet dici ex infirmitate.

2 ¶Præterea, Infirmitas hominis maximè attenditur secundum illud, quod est in eo fragilius, hoc autem est caro: vnde dicitur in Psal. 77. Recordatus est, quia caro sunt: ergo magis debet dici peccatum ex infirmitate quod est ex aliquo corporis defectu, quàm quod est ex animæ passione.

3 ¶Præterea, Ad ea non videtur homo esse infirmus, quæ eius voluntati subduntur: sed facere vel non facere ea ad quæ passio inclinat hominis voluntati subditur: secundum illud Genes. 4. Subter te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. [Arti. 1. huius quæst.] ergo peccatum, quod est ex passione, non est ex infirmitate.

¶SED CONTRA est, quòd Tullius in 4. lib. de Tusc. quæstionibus* [Lib. 4. in 3. folio à princip. lib. & sequentibus.], passiones animæ ægritudines vocat: ægritudines autem alio nomine infirmitates dicuntur. ergo peccatum, quod est ex passione, debet dici ex infirmitate.

¶RESPONDEO dicēdum, quòd causa peccati propria est ex parte animæ, in qua principaliter est peccatum: potest autem dici infirmitas in anima ad similitudinem infirmitatis corporis. dicitur autem corpus hominis esse infirmū, quando debilitatur vel impeditur in executione propriæ operationis, propter aliquā inordinationem partiū corporis, ita scilicet, quòd humores & membra hominis non subdantur virtuti regitiuæ & motiuæ corporis. vnde & membrum dicitur esse infirmum, quando non potest perficere operationem membri sani. sicut oculus quando non potest clarè videre, vt dicit Philos. in 10. De historiis animalium* [Cap. 1. non procul à princip. to. 4.]. Vnde & infirmitas animæ dicitur quādo impeditur anima in propria operatione propter inordinationem partium ipsius. sicut autem partes corporis dicuntur esse inordinatæ, quando non sequuntur ordinem naturæ, ita & partes animæ dicuntur esse inordinatæ, quando non subduntur ordini rationis: ratio enim est vis regitiua partium animæ. Sic ergo quando extra ordinem rationis vis concupiscibilis, aut irascibilis aliqua passione afficitur, & per hoc impedimentum præstatur modo prædicto debitæ actioni hominis, dicitur peccatum esse ex infirmitate: vnde & Philosophus in primo Ethicor* [Li. 7. Ethi. cap. 8. circa princip. to. 5.]. comparat incontinentem paralitico, cuius partes mouentur in contrarium eius, quod ipse disponit.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quod sicut quāto fuerit motus fortior in corpore præter ordinem naturæ, tanto est maior infirmitas: ita quanto fuerit motus fortior passionis præter ordinem rationis, tanto est maior infirmitas animæ.

¶Ad secundum dicendum, quòd peccatum principaliter consistit in actu voluntatis, qui non impeditur per corporis infirmitatem: potest enim qui est corpore infirmus, promptam habere voluntatem ad aliquid faciendum. impeditur autem per passionem, vt suprà dictum est* [Art. 2. huius quæst.]. vnde cum dicitur, peccatum esse ex infirmitate, magis est referendum ad infirmitatem animæ, quàm ad infirmitatem corporis: dicitur tamen etiam ipsa infirmitas animæ infirmitas, carnis, inquantum ex conditione carnis passiones animæ insurgunt in nobis: eo quòd appetitus sensitiuus est virtus vtens organo corporali.

¶Ad tertium dicēdum, quòd in potestate quidem voluntatis est assentire, vel non assentire his, in quæ passio inclinat, & pro tanto dicitur noster appetitus sub nobis esse, sed tamen iste assensus vel dissensus voluntatis impeditur per passionem modo prædicto.

ARTICVLVS IIII.

¶*Vtrum amor sui sit principium omnis peccati.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd amor sui non sit principium omnis peccati. Id enim, quod est secundum se bonum & debitum, non est propria causa peccati: sed amor sui est secundum se bonum & debitum. Vnde præcipitur homini, vt diligat proximum sicut seipsum Leui. 19. ergo amor sui non potest esse propria causa peccati.

2 ¶Præterea, Apostolus dicit Roma. 17. Occasione accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam: vbi glosa* dicit quòd bona est lex quæ dum concupiscentiam prohibet, omne malum prohibet: quod dicitur propter hoc, quia concupiscentia est causa omnis peccati: sed cōcupiscentia est alia passio ab amore, vt suprà habitū est* [q. 23. art. 4.]. ergo amor sui nō est causa omnis peccati.

3 ¶Præterea, August. super illud Psal* [79. habetur in sententia to. 8.]. Incensa igni & suffossa. dicit quòd omne peccatum est ex amore male inflammante, vel ex timore malè humiliante. non ergo solus amor est causa peccati.

4 ¶Præterea, Sicut homo peccat quandoque propter inordinatum sui amorem, ita etiam interdum peccat propter inordinatum amorem proximi. ergo amor sui non est causa omnis peccati.

¶SED CONTRA est quod Aug. dicit 14. de ciuit. Dei* [Cap. 28. & vlt. tom. 5.], quòd amor sui vsque ad contemptum Dei facit ciuitatem Babylonis: sed per quodlibet peccatum pertinet homo ad ciuitatem Babylonis. ergo amor sui est causa omnis peccati.

RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est* [q. 75. art. 1.], propria & per se caasa peccati accipienda est ex parte cōuersionis ad cōmutabile bonū: ex qua quidē parte omnis actus peccati procedit ex aliquo inordinato appetitu alicuius temporalis boni. quòd autē aliquis appetat inordinate aliquod tēporale bonum, procedit ex hoc, quòd inordinate amat seipsum: hoc enim est amare aliquem velle ei bonum. Vnde manifestum est, quòd inordinatus amor sui, est causa omnis peccati.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd amor sui ordinatus est debitus & naturalis, ita scilicet quòd velit sibi bonū quod congruit: sed amor sui inordinatus, qui perducit ad cōtemptum Dei, ponitur esse causa peccati secundum August* [Lib. 14 de ciui. Dei c. vlt. tom.].

¶Ad secundum dicendum, quòd concupiscentia, qua aliquis appetit sibi bonum, reducitur ad amorem sui, sicut ad causam, vt iam dictum est* [In cor. art.].

¶Ad tertium dicendum, quòd aliquis dicitur amare & illud bonum quod optat sibi, & se, cui bonum optat. Amor igitur, secundum quod dicitur eius esse quod optatur, puta quòd aliquis dicitur amare vinum vel pecuniam, recipit pro causa timorem, qui pertinet ad fugam mali: omne enim peccatum prouenit vel ex inordinato appetitu alicuius boni, vel ex inordinata fuga alicuius mali: sed vtrunque horum reducitur ad amorem sui: propter hoc enim homo vel appetit bona, vel fugit mala: quia amat seipsum.

¶Ad quartum dicendum, quòd amicus est quasi alter ipse: & ideo quòd peccatur propter amorem amici, videtur propter amorem sui peccari.

petendum, patet ignorantia aliqua, sed an ignorantia sit prius natura, quam appetitus, difficile est videre. Ex eo nanque quòd obiectum est voluntatis, illud sic iudicatum prius natura videtur: ex eo verò quòd effectus voluntatis videtur determinantis intellectum, iuxta doctrinam Arist. posterius natura videtur. [Infrà art. 5. corp. & q. 84. artic. 2. ad 3. & 1. 2. q. 25. artic. 7. ad 1. & q. 153. artic. 5. ad 3. & 2. dist. 42. q. 2. artic. 1.]

¶Ad hoc dicitur, quòd determinatio intellectus ad alteram partem in Moralibus quum cōtingentia sint, quando ex passione prouenit, præuenit manifestè electionem, vt patet ex suprà declaratis [Ex Augu. de spiritu. & lit. ca. 4. circa med. to. 3.], sed quoniam hoc est per accidens, absolutè loquendo de determinatione intellectus, dicendū simpliciter est, quòd volūtas determinat intellectum ad iudicandum alterum oppositorum faciendum, sed diuersimode in bonis & in malis, quia quū neutrum oppositorum habet rationem mali moraliter, voluntas ex se sola flectit iudiciū quò vult, ad alterum verò oppositorum moraliter malum voluntas ipsa flectit iudicium, sed non nisi concurrente ad hæc aliquo alio defectu intellectus, saltē non consideratione omniū cōsiderandorum, quæ sufficit ad hoc, quòd omnis malus ignorans sit, vt de peccato Angeli dictum fuit. Iudicium igitur de agendo vel appetendo morali malo, quū in ratione propositi sit prius natura voluntate mala, & in ratione acceptati sit posterius natura eadē, & acceptatur ex aliquo defectu intellectus, quia malum secundum se nō est acceptabile, resoluēdum est in tria, in ipsum iudicium seu iudicatum quod acceptatur, & in defectum intellectus, vnde quodāmodo acceptatur, & ipsam passiuè acceptionem à mala voluntate illatam. & quo ad duo prima præuenit voluntatem malam vt obiectum, & conditio nō nulla eius siue ex parte eius, siue ex parte intelligentis: quo ad tertium autem est effectus voluntatis. & sic omnia consona inueniuntur.

¶In eodem art. notato singularissime vltimas responsiones, & memorata prædicta distinctione cōsiderato semper, quòd propositiones scitæ & ignoratæ in particulari in actu practico non sunt contradictoriæ, licet enim existens in passione credat hanc tunc fornicationem secundum se non esse faciendam, credit tamen omnibus cōcurrentibus nunc hanc fornicationem esse cōmittendam: nisi enim hoc

Universidad de Deusto Biblioteca

omnino sentiret, nõ faceret eam. Constat autem non esse contradictorias illas, quæ non sunt ad idem, similiter, &c. Et si ille in malitia aut passione existens dicat se sentire in animo contradictionem in actu, mentitur.

[Infrà q. 102. art. 3. ad 4. & 2. dist. 41. q. 2. art. 1. & mal. q. 8. art. 1. ad 13.]

¶Super Quæstionis septuagesimæseptimæ Articulum sextum.

IN art. 6. omissis tertio, quarto, & quinto, duo dubia occurrũt circa responsionem ad primum, superius nanque in quæst. 73. art. 3. dictum est, quòd grauitas essentialis peccatorum attenditur secundũ obiecta, nũc verò dicitur, quòd magis attenditur secundum auersionem, [q. 36. art. 2.] & ex hoc nascitur secundum dubium, quia si grauitas peccati attẽditur secundum obiectum, augmentata cõuersione ad obiectum augebitur peccatum, quoniam conuersio nõ per accidens sed per se respicit obiectum, vnde est grauitas. [Art. 1. ad 3.]

¶Ad primum horum dicitur, quòd grauitas peccatorum attenditur secundum obiecta causaliter, secundum auersiones, formaliter: quia grauitas conditio est malitiæ, quæ in auersione peccati cõsistit. Et propterea hoc dicitur & magis attẽditur ex parte auersionis.

¶Ad secundum dicitur, [Art. 4. huius quæst.] quòd aliud est loqui de obiecto peccati, & aliud de conuersione ad obiectũ, augmentato nanque obiecto, augetur auersio & malitia, quia per se sequitur ad illud, vt superius patet. Augmentata autem cõuersione ad ipsum, non oportet augeri auersionem: quia conuersio ex intentione mensuratur, quæ per accidens respicit obiectum vt causat auersionẽ; & propterea in litera augmentata conuersio, causa per accidens ponitur respectu auersionis. [Q. 23. art. 1. & q. 30. art. 3.]

¶In responsione ad tertium eiusdem articuli sexti, scito quòd Author intendit, quòd motus volũtatis dupliciter potest attendi, scilicet inquantum proprius voluntati, & inquantum communis voluntati & passioni, si sit intensus, vt proprius voluntati, id est ex ipsa inclinatione voluntatis, quanto intensior, tanto grauior culpa, & similiter maius meritum, si autem sit intensus vt communis, id est, ex passionis incitatione, sic non quanto intensior, tanto grauior culpa, nec maius meritum. [Cap. 3. parũ à princ. to. 1.] Et ratio est, quia intensio ista consurgit ex causa diminuente rationem volũtarij: peccatum autem & meritum consistunt in ratione voluntarij.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum cõuenienter ponantur causæ peccatorum concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter ponantur causæ peccatorum esse concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ: Quia secundum Apost. 1. ad Timo. vlt. Radix omnium malorũ est cupiditas, sed superbia vitæ sub cupiditate non continetur, ergo non debet poni inter causas peccatorum.

2 ¶Præterea, Cõcupiscentia carnis maximè ex visione oculorum excitatur: secũdum illud Danie. 13. Species decepit te. ergo non debet diuidi concupiscentia oculorum contra concupiscentiam carnis.

3 ¶Præterea, Concupiscentia est delectabilis appetitus: vt suprà habitum est*. delectationes autẽ cõtingunt nõ solum secundum visum, sed etiam secundum alios sensus. ergo deberet etiam poni concupiscentia auditus & aliorum sensuum.

4 ¶Præterea, Sicut homo inducitur ad peccandum ex inordinata concupiscentia boni, ita etiam ex inordinata fuga mali: vt dictum est*. sed nihil hic enumeratur pertinens ad fugam mali, ergo insufficienter causæ peccatorum tanguntur.

¶SED CONTRA est, quod dicitur 1. Ioan. 2. Omne quod est in mũdo, aut est concupiscentia carnis, aut est concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ. In mundo autem dicitur aliquid esse propter peccatum. vnde & ibidem dicitur, quòd totus mundus in maligno positus est. ergo prædicta tria sunt causæ peccatorum.

¶RESPONDEO dicendum, sicut iam dictum est*, inordinatus amor sui est causa omnis peccati. in amore autem sui includitur inordinatus appetitus boni, vnusquisque enim appetit bonũ ei, quem amat. Vnde manifestum est, quòd inordinatus appetitus boni est causa omnis peccati, bonum autem dupliciter est obiectum sensibilis appetitus, in quo sunt animæ passiones, quæ sunt causa peccati. Vno modo absolutè secundum quod est obiectum cõcupiscibilis. Alio modo sub ratione ardui, prout est obiectum irascibilis, vt suprà dictum est*. Est autem duplex concupiscentia, sicut suprà habitum est. Vna quidem naturalis, quæ est eorum, quibus natura corporis sustentatur, siue quantum ad cõseruationem indiuidui, sicut cibus & potus, & alia huiusmodi: siue quantum ad conseruationem speciei, sicut in venereis. & horum inordinatus appetitus dicitur concupiscentia carnis. Alia est concupiscentia animalis: eorum scilicet, quæ per sensum carnis sustentationem, aut delectationem non afferunt, sed sunt delectabilia secundum apprehẽsionem imaginationis, aut alicuius huiusmodi acceptationis: sicut sunt pecunia, ornatus vestiũ, & alia huiusmodi. & hæc quidem animalis concupiscentia vocatur cõcupiscentia oculorum, siue intelligatur cõcupiscentia oculi, id est, ipsius visionis, quæ fit per oculos, vt referatur ad curiositatem, secundum quod August. exponit in 10. Confe*. siue referatur ad concupiscentiam rerum, quæ exterius oculis proponuntur, vt referatur ad cupiditatem, secundum quod ab aliis exponitur. Appetitus autem inordinatus boni ardui pertinet ad superbiam vitæ: nam superbia est appetitus inordinatus excellentiæ, vt inferius dicetur*. [q. 84. art. 2. & 22.] Et sic patet, quòd ad ista tria reduci possunt omnes passiones, quæ sunt causa peccati: nam ad duo prima reducuntur omnes passiones concupiscibilis: ad tertium omnes passiones irascibilis: [q. 62. art. 2.] quod ideo non diuiditur in duo, quia omnes passiones irascibilis naturaliter conformantur concupiscentiæ animali.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd secundum quod cupiditas importat vniuersaliter appetitum cuiuslibet boni, sic etiam superbia vitæ continetur sub cupiditate. quomodo autem cupiditas secundum quod est speciale vitium, quod auaritia nominatur, sit radix omnium peccatorum, infrà dicetur*. [q. 84. art. 1.]

¶Ad secundum dicendum, quòd concupiscentia oculorum non dicitur hic cõcupiscentia omnium rerum, quæ videri oculis possunt: sed solum earum in quibus non quæritur delectatio carnis, quæ est secundum tactum, sed solum delectatio oculi, id est, cuiuscunque apprehensiuæ virtutis.

¶Ad tertium dicendum, quòd sensus visus est excellentior inter omnes alios sensus, & ad plura se extendens: vt dicitur in 2. Meta*. & ideo nomen eius transfertur ad omnes alios sensus, & etiam ad omnes interiores apprehensiones, vt August. dicit in lib. De verbis Domini*. [Circa prin. to. 3. Serm. 33. à med. to. 10.]

¶Ad quartum dicendum, quòd fuga mali causatur ex appetitu boni (vt suprà dictum est) & ideo ponuntur solum passiones inclinantes ad bonum tanquam causæ earum, quæ faciunt inordinatè fugam mali.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum peccatum alleuietur propter passionem.

[Suprà q. 24. ar. 3. ad 3. & q. 47. arti. 2. cor. & veri. q. 26. arti. 7. & mal. q. 3. art. 11.]

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd peccatũ non alleuietur propter passionem. Augmentum enim causæ auget effectum: si enim calidum dissoluit, magis calidum magis dissoluit, sed passio est causa peccati, vt habitum est*. [Art. præc.] ergo quanto est intentior passio, tanto est maius peccatum. passio igitur non minuit peccatum, sed auget.

2 ¶Præterea, Sicut se habet passio bona ad meritũ, ita se habet mala passio ad peccatum: sed bona passio auget meritum: tanto enim aliquis magis videtur mereri, quanto ex maiori misericordia pauperi subuenit. ergo etiam mala passio magis aggrauat peccatum quàm alleuiet.

3 ¶Præterea, Quanto intensiori voluntate aliquis facit peccatum, tanto grauius videtur peccare: sed passio impellens voluntatem, facit eam vehementius ferri in actum peccati. ergo passio aggrauat peccatum.

¶SED CONTRA, Passio ipsa cõcupiscẽtiæ vocatur tẽtatio carnis, sed quãto aliquis maiori tẽtatione prosternitur, tãto minus peccat, vt patet per Aug*. ergo passio diminuit peccatũ. [Lib. 14. de ciuit. Dei cap. 2. in fin. to. 5.]

¶RESPONDEO dicẽdum, quòd peccatum essentialiter consistit in actu liberi arbitrij, quod est facultas voluntatis & rationis: passio autem est motus appetitus sensitiui, appetitus autem sensitiuus potest se habere ad liberum arbitrium & antecedenter & consequenter. Antecedenter quidem, secundum quod passio appetitus sensitiui trahit vel inclinat rationem, vel voluntatem, vt suprà dictum est*. [Art. 1. & 2. huius q. & q. 10. art. 3.] Consequenter autem secundum quòd motus superiorum virium, si sint vehementes, redundant in inferiores: non enim potest voluntas intensè moueri in aliquid, quin excitetur aliqua passio in appetitu sensitiuo. Si igitur accipiatur passio, secũdum quod præcedit actum peccati, sic necesse est, quòd diminuat peccatum: actus enim intantum est peccatum, inquantum est voluntarium, & in nobis existens. esse autem aliquid in nobis dicitur per rationem & voluntatem: vnde quanto ratio & voluntas ex se aliquid agunt, non ex impulsu passionis, magis est voluntarium & in nobis existens: & secundum hoc passio minuit peccatum, inquantum minuit voluntariũ: passio autem cõsequens nõ diminuit peccatum, sed magis auget, vel potius est signum magnitudinis eius: inquantum scilicet demonstrat intentionem voluntatis ad actum peccati, & sic verum est, quòd quanto aliquis maiori libidine vel cõcupiscẽtia peccat, tãto magis peccat.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd passio est causa peccati ex parte cõuersionis: grauitas autẽ peccati magis attẽditur ex parte auersionis: quæ quidẽ ex cõuersione sequitur per accidẽs, id est, præter intentionẽ peccãtis: causę autẽ per accidẽs augmentatæ non augmentant effectus, sed solum causæ per se.

¶Ad secundum dicendum, quòd bona passio cõsequens iudiciũ rationis augmentat meritũ: si autẽ præcedat (vt scilicet homo magis ex passione, quã ex iudicio rationis moueatur ad bene agendũ) talis passio diminuit bonitatem & laudem actus.

¶Ad tertium dicendum, quòd & si motus voluntatis sit intensior ex passione incitatus: non tamen ita est voluntatis proprius, sicut si sola ratione moueretur ad peccandum.

ARTIC

ARTICVLVS VII.

¶Vtrum passio totaliter excuset à peccato.

[Infrà ar. 8. ad 3. & mal. q. 3. art. 10. cor.]

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur, quòd passio totaliter excuset à peccato. Quicquid enim causat inuoluntarium, excusat totaliter à peccato: sed concupiscentia carnis quæ est quædam passio causat inuoluntarium, secundum illud Gal. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum, vt non quæcunque vultis, illa faciatis. ergo passio totaliter excusat à peccato.

2 ¶Præterea, Passio causat ignorantiam quandam in particulari: vt dictum est, sed ignorantia particularis totaliter excusat à peccato: sicut suprà habitum est*. ergo passio totaliter excusat à peccato. [Art. 2. huius q. & q. 76. ar. 3.]

3 ¶Præterea, Infirmitas animæ grauior est, quàm infirmitas corporis, sed infirmitas corporis totaliter excusat à peccato: vt patet in phreneticis. ergo multo magis passio, quæ est infirmitas animæ.

¶SED CONTRA est, quòd Apostolus Rom. 7. vocat passiones peccatorum, non nisi quia peccata causant: quod non esset, si à peccato totaliter excusarent. Ergo passiones non totaliter à peccato excusant.

¶RESPONDEO dicendum, quòd secundum hoc solum actus aliquis, qui de genere suo est malus, totaliter à peccato excusatur, quòd totaliter inuoluntarius redditur: vnde, si sit talis passio, quæ totaliter inuolũtarium reddat actum sequentẽ, totaliter à peccato excusat, alioquin nõ totaliter. Circa quod duo consideranda videntur. Primò quidem quòd aliquid potest esse voluntarium vel secundum se, sicut quando voluntas directè in ipsum fertur, vel secundum suam causam, quando voluntas fertur in causam & non in effectum, vt patet in eo, qui voluntariè inebriatur: ex hoc enim quasi voluntarium ei imputatur, quòd per ebrietatem committit. Secundò considerandũ est, quòd aliquid dicitur voluntariũ directè vel indirectè: directè quidẽ id, in quod voluntas fertur: indirectè autem illud quod voluntas potuit prohibere, sed non prohibetur. secundum hoc igitur distinguendum est, quia passio quandoque quidem est tanta, quòd totaliter aufert vsum rationis: sicut patet in his, qui propter amorem vel iram insaniunt: & tunc si talis passio principio fuerit voluntaria, imputatur [d] actus ad peccatum: [D. 789.] quia est volũtarius in sua causa, sicut etiam de ebrietate dictum est. Si verò causa non fuerit voluntaria sed naturalis, puta cum aliquis ex ægritudine, vel aliqua huiusmodi causa incidit in talem passionem quæ totaliter aufert vsum rationis, actus omnino redditur inuoluntarius: & per consequens totaliter à peccato excusatur. Quandoque verò passio non est tanta, quòd totaliter intercipiat vsum rationis, & tunc ratio potest passionẽ excludere, diuertendo ad alias cogitationes, vel impedire ne suum consequatur effectum: quia membra non applicantur operi nisi per consensum rationis, vt suprà dictum est*. [q. 1. arti. 4. & q. 17.] vnde talis passio non totaliter excusat à peccato.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd hoc quod dicitur, vt non quæcunque vultis, illa faciatis, non est referendum ad ea, quæ sunt per exteriorem actum, sed interiorem concupiscentiæ motum: vellet enim homo nunquam concupiscere malum, sicut etiam exponitur id quod dicitur Roma. 7. Quod odi malum illud facio. vel potest referri ad voluntatem præcedentem passionem, vt patet in continentibus, qui contra suum propositum agunt propter suam concupiscentiam.

¶Ad secundum dicendum, quòd ignorantia particularis, quæ totaliter excusat, est ignorantia circunstantiæ, quam quidem quis scire non potest, debita diligentia adhibita. sed passio causat ignorantiam iuris in particulari, dum impedit applicationem communis scientiæ ad particularem actum, quam quidem passionem ratio repellere potest, vt dictum est*. [In corp. ar.]

¶Ad tertium dicendum, quòd infirmitas corporis est inuoluntaria: esset autem simile, si esset voluntaria, sicut de ebrietate dictum est*, quæ est quædam corporalis infirmitas. [In corp. ar.]

ARTICVLVS VIII.

¶Vtrum peccatum quod est ex passione possit esse mortale.

[Mal. q. 3. ar. 10. & 3. ethic. lect. 17.]

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur, quòd peccatum, quod est ex passione, non possit esse mortale. Veniale enim peccatum diuiditur contra mortale: sed peccatum, quod est ex infirmitate, est veniale: cum habeat in se causam veniæ: cum igitur peccatum quod est ex passione, sit ex infirmitate, videtur quòd non possit esse mortale.

2 ¶Præterea, Causa non est potior effectu: sed passio non potest esse peccatum mortale: non enim in sensualitate est peccatum mortale, vt suprà habitum est*. [q. 74. ar. 4.] ergo peccatum, quod est ex passione, non potest esse mortale.

3 ¶Præterea, Passio abducit à ratione, vt ex dictis patet*. sed rationis est cõuerti ad Deum vel auerti à Deo, in quo cõsistit ratio peccati mortalis. peccatum ergo quod est ex passione, non potest esse mortale.

¶SED CONTRA est, quod Apostolus dicit Rom. 7. quòd passiones peccatorum operantur in membris nostris ad fructificandum morti. hoc autem est proprium mortalis peccati, quòd fructificet morti. ergo peccatum, quod est ex passione, potest esse mortale.

¶RESPONDEO dicẽdum, quòd peccatum mortale, vt suprà dictũ est*, cõsistit in auersione ab vltimo fine, qui est Deus. quæ quidem auersio pertinet ad rationem deliberantem, cuius etiam est ordinare in finem: hoc igitur solummodo potest contingere, quòd inclinatio animæ in aliquid quod cõtrariatur vltimo fini, non sit peccatum mortale, quia ratio deliberans non potest occurrere: quod contingit in subitis motibus. Cũ autem ex passione aliquis procedit ad actum peccati vel ad consensum deliberatum, hoc non fit subito. vnde ratio deliberãs potest huic occurrere: potest enim excludere vel saltem impedire passionem, vt dictum est*. vnde si non occurrat, est peccatum mortale: sicut videmus, quòd multa homicidia & multa adulteria per passionem committuntur.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd veniale dicitur tripliciter. Vno modo ex causa, quia scilicet habet aliquam causam veniæ, quæ diminuit peccatũ & sic peccatum ex infirmitate vel ignorantia dicitur veniale. Alio modo ex euentu, sicut omne peccatum per pœnitentiam fit veniale, id est veniam consequitur. Tertio modo dicitur veniale ex genere: sicut verbũ otiosum: & hoc solũ veniale opponitur mortali, obiectio autem procedit de primo.

¶Ad secundũ dicendum, quòd passio est causa peccati ex parte cõuersionis. Quòd autem sit mortale, est ex parte auersionis, quę per accidens sequitur ad conuersionem, vt dictum est*: vnde ratio non sequitur.

¶Ad tertiũ dicendum, quòd ratio nõ semper in suo actu totaliter à passione impeditur. vnde remanet ei liberũ arbitrium, vt possit auerti, vel cõuerti ad Deum, si autẽ totaliter tolleretur vsus rationis, iam non esset peccatum nec mortale, nec veniale.

QVAESTIO SEPTVAGESIMAOCTAVA, De causa peccati, quæ est malitia, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de causa peccati, quæ est ex parte voluntatis, quæ dicitur malitia. ¶Et circa hoc quęruntur quatuor. ¶Primò, vtrum aliquis possit ex certa malitia, seu industria peccare. ¶Secundò, vtrum quicunque peccat, ex habitu peccet ex certa malitia. ¶Tertiò, vtrum quicunque peccat ex certa malitia, peccet ex habitu. ¶Quartò, vtrum ille qui peccat ex certa malitia, grauius peccet, quàm ille, qui peccat ex passione.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum aliquis peccet ex certa malitia.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd nullus peccet ex industria siue ex certa malitia. Ignorãtia enim opponitur industrię seu certæ malitiæ: sed omnis malus est ignorans secundum Phi-

¶Super Quæstionis septuagesimæseptimæ Articulum septimum. [Arti. 1. & 2. huius q.]

IN arti. 7. habes quòd peccata sequentia amentiam, ebrietatem, & similia, quando fuerunt voluntaria, imputantur, memento quòd nõ imputãtur vt peccata illarum specierum, sed vt circunstãtiæ primorum peccatorum: quum autẽ audis, quòd infirmitas corporis voluntaria non excusat à peccatis sequentibus, [q. 72. ar. 5.] intellige durãte illius infirmitatis effectu: post pœnitẽtiam enim, etiam si corporis infirmitas perseueret, excusatur à peccatis sequentibus. Et hæc de isto articulo à me sub breuitate dicta sufficiant, quoniam nihil aliud necessariũ & notione dignum scribendum occurrit.

¶Super Quæstionis septuagesimæseptimæ Articulum octauum. [Art. 7. huius quæst.]

IN articulo octauo in respõsione ad secundum recole, quòd primus motus adulterij & ipsum adulteriũ in conuersione conueniunt: eiusdem enim sunt speciei, & in auersione differunt: hoc enim est mortale, illud veniale: & hinc videbis, quòd auersio per accidens sequitur ad cõuersionem, quam causat passio. At si ex parte obiecti moueatur difficultas, distinctum est de conuersione & obiecto.

¶Super Quæstionis septuagesimæoctauæ Articulum primum. [ar. 6. ad 2.]

IN articul. primo quęstionis 88. aduerte, quòd licet omne peccatum humanum reducatur in hæc tria principia, ignorantiam, passionem & malitiam: in omni tamen peccato inuenitur mala voluntas, & ignorantia, & de ignorantia quidem in responsione ad primum, habes vltimam resolutionem, & semper aliqua trium ignorãtiarum actualiũ, siue sit ignorantia priuatiue, siue contrarie, interuenit. Et quoniam priuatio per habitum cognoscitur, distingue pro Nouitiis triplicem scientiam actualẽ particularis prosequẽdi vel fugiendi. Primam, qua scitur hoc esse malum. Secundam, qua scitur hoc nunc esse malum. Tertiam, qua scitur hoc nunc malum relatum ad illud aliud esse sibi peius, & respice, quòd peccans ex ignorantia, laborat ignorantia opposita primę sciẽtiæ: peccans ex passione seu infirmitate laborat ignorantia opposita secundæ scientiæ: peccans verò ex mali-

[2. 2. q. 161. art. 2. cor. Et 3. q. 88. ar. 4. co. Et 2. di. 7. q. 1. ar. 2. co. Et mal. q. 2. ar. 8. ad 4. & q. 3. art. 2. per to. & ar. 14. co. et ad 7. & 8. Et ad Ro. lec. 1. cor. 3.]

Universidad de Deusto Biblioteca

tia laboras ignorantia opposita tertię scientię. Et sic errant intellectu omnes, qui operantur malum. De malitia autē voluntatis in responsione ad tertiū singulariter specificatur, quando quis peccat ex certa malitia, quòd oportet ipsum peccare ex ipsa electione mali, id est nō ex ignorātia, nec ex infirmitate, sed ex ipsa voluntaria electione mali, scienter preponēdo bonum sibi coniunctū bono cōiuncto illius præamati boni absentiæ. Preponit enim malitiose iniustus bonum lucri iūctum malo Iniustitiæ bono iustitiæ iūcto absentiæ lucri. Ita quòd electio mali nō ex ignorantia, aut passione, est malitia, qua peccatur ex industria: electio autem quomodolibet mala cōmunis est omni peccato perfecto: vt clare habes inferius art.4. in responsione ad vltimum.

Part.4. illius, paulo à princ. & declinando ad finem.

¶Super Quæstionis septuagesimæoctauæ Articulum secundum.

IN artic.2. eiusdem q. 78. aduerte diligēter, quòd quia peccatum ex certa malitia & ex passione nō specie, sed gradu perfectionis & imperfectionis differunt: prouenit quòd in eadē specie, qui prius adulterium ex passione cōmisit, postmodū habituatus ex certa malitia adulteratur: & quòd prius à parte inferiori perturbatus putabitur postmodum transeuntia actuali iudicio, quòd hic actus delectabilis nunc est malus postmodum à superiori inchoās, ipse scilicet electione non turbatus, sed connaturalitate pronus ad tale delectabile solo actuali iudicio verè comparationis huius boni delectabilis ad bonum rationis, charitatis priuatus fertur. vnde tales habituati verum aiunt, dicentes se cognoscere, quod male faciunt: & quòd voluntas nihilominus facere: sciunt enim actualiter hoc esse nunc malū, quod in ipsa passione positi, dicētes se scire, mentiuntur: quāuis etiam habituati, vt dictū est laborēt, velint nolint ignorantia actualis recti iudicij practici cōparationis prosequendæ vel fugiendę. D.1300.

losophum: & Prou.14. dicitur, errant qui operantur malum: ergo nullus peccat ex certa malitia.

2 ¶Præterea, Dion. dicit 4.c. de diui.no.* quòd nullus intendens ad malum operatur: sed hoc videtur esse peccare ex malitia, intendere malum in peccando: quod enim est præter intentionem est quasi per accidens, & non denominat actum. ergo nullus ex malitia peccat.

3 ¶Præterea, Malitia ipsa peccatum est: si igitur malitia sit causa peccati, sequetur, quòd peccatum sit causa peccati in infinitum, quod est inconueniens, nullus igitur ex malitia peccat.

¶SED CONTRA est, quod dicitur Iob 34. Quasi de industria recesserūt à Deo, & vias eius intelligere noluerūt, sed recedere à Deo est peccare. ergo aliqui peccant ex industria seu ex certa malitia.

¶RESPONDEO dicendū, quòd homo, sicut & quælibet alia res naturaliter habet appetitū boni. vnde ꝙ ad malum eius appetitus declinet, cōtingit ex aliqua corruptione, seu inordinatione in aliqua principiorū hominis: sic enim in actionibus rerū naturalium peccatum inuenitur: principia autem humanorum actuum sunt intellectus & appetitus tā rationalis, qui dicitur voluntas, quàm sensitiuus. Peccatū igitur in humanis actibus cōtingit quandoq; sicut ex defectu intellectus, puta cū aliquis per ignorantiā peccat, & ex defectu appetitus sensitiui, sicut cū aliquis ex passione peccat. Ita etiā ex defectu volūtatis, qui est inordinatio ipsius. Est autem volūtas inordinata, quādo minus bonum magis amat, cōsequens autē est, vt aliquis eligat pati detrimentum in bono minus amato ad hoc, ꝙ potiatur bono magis amatō: sicut cum homo vult pati abscissionem membri etiā scienter, vt conseruet vitam, quam magis amat. Ita per hunc modum, quādo aliqua inordinata volūtas aliquod bonū temporale plus amat (puta diuitias vel voluptatem) quàm ordinem rationis, vel legis diuinæ, vel charitatē Dei, vel aliquid huiusmodi, sequitur ꝙ velit dispendium pati in aliquo spiritualiū bonorum, vt potiatur aliquo temporali bono. nihil autē est aliud malū quàm priuatio alicuius boni, & secūdum hoc aliquis scienter vult aliquod malū spirituale, quod est malum simpliciter, per quod bonum spirituale priuatur, vt bono temporali potiatur. Vnde dicitur ex certa malitia vel industria peccare, quasi scienter malum eligens.

¶AD PRIMVM ergo dicēdum[d], quòd ignorantia quandoq; quidē excludit scientiam, qua aliquis simpliciter scit hoc esse malum quod agitur: & tunc dicitur ex ignorantia peccare: quandoque autem excludit scientiam, qua homo scit hoc nunc esse malum, sicut cum ex passione peccatur. quandoque autem excludit scientiam, qua aliquis scit hoc malū non sustinēdum esse propter consecutionē illius boni: scit tamen simpliciter hoc esse malum; & sic dicitur ignorare, qui ex certa malitia peccat.

¶Ad secundum dicendum, quòd malum non potest esse secundum se intentum ab aliquo, potest tamen esse intentum ad vitandum aliud malum, vel consequendum aliud bonum, vt dictum est *: (In cor. art.) in tali casu aliquis eligeret consequi bonum per se intentum absque hoc, quòd pateretur detrimentum alterius boni; sicut aliquis lasciuus vellet frui delectatione absque offensa Dei, sed duobus propositis, magis vult peccando incurrere offensam Dei, quàm delectatione priuetur.

¶Ad tertium dicendū, quòd malitia, ex qua aliquis dicitur peccare[d], (D.834.) potest intelligi malitia habitualis: secundū quòd habitus malus à Philosopho * nominatur malitia, sicut habitus bonus nominatur virtus. (Li.5. Eth. c.1.10.5.) & secundum hoc aliquis dicitur ex malitia peccare, quia peccat ex inclinatione habitus. Potest etiam intelligi malitia actualis siue ipsa mali obiectio malitia nominatur: & sic dicitur aliquis ex malitia peccare inquantum ex mali electione peccat, siue etiam malitia dicatur aliqua præcedens culpa ex qua oritur subsequens culpa: sicut cum aliquis impugnat fraternam gratiam ex inuidia: & tunc idem non est causa suiipsius sed actus interior est causa actus exterioris, & vnum peccatum est causa alterius: non tamen in infinitum: quia est deuenire ad aliquod primum peccatum, quod non causatur ex aliquo priori peccato, vt ex supradictis patet*. (q.75. ar.4.)

ARTICVLVS II.

¶Vtrum quicunque peccat ex habitu, peccet ex certa malitia.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd non omnis, qui peccat ex habitu, peccet ex certa malitia. Peccatum enim quod est ex certa malitia, videtur esse grauissimum: sed quandoque homo aliquod leue peccatū committit ex habitu: sicut cum dicit verbum otiosum, non ergo omne peccatum, quod est ex habitu, est ex certa malitia. (Infrà art. 4. Et Rom. 1. lec.8. c.p.)

2 ¶Præterea, Actus ex habitu procedētes sunt similes actibus, ex quibus habitus generantur: vt dicitur in 2. Ethic.* (Ca.1. & 4. tom.5.) sed actus præcedentes habitum vitiosum, non sunt ex certa malitia: ergo etiam peccata, quæ sunt ex habitu non sunt ex certa malitia.

3 ¶Præterea, In his quę aliquis ex certa malitia committit, gaudet, postquam commisit: secundum illud Prouer.2. Qui lętantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis. & hoc ideo quia vnicuique est delectabile, cum consequitur id quod intendit, & qui operatur quod est ei quodammodo connaturale secundum habitum: sed illi, qui peccant ex habitu, post peccatum commissum dolent, pœnitudine enim replentur praui, id est habentes habitum vitiosum, vt dicitur in 9. Ethic.* (Cap.4. de clinādo ad fi. tom.5.) ergo peccata quæ sunt ex habitu, non sunt ex certa malitia.

¶SED CONTRA, Peccatum ex certa malitia dicitur esse, quod est ex electione mali. sed vnicuique est eligibile id, ad quod inclinatur per proprium habitum, vt dicitur in 6. Ethic.* (Ca.2. to.5.) de habitu virtuoso. ergo peccatum quod est ex habitu, est ex certa malitia.

¶RESPONDEO dicēdum, quòd non est idem peccare habentem habitum, & peccare ex habitu. Vti enim habitu non est necessarium, sed subiacet voluntati habentis. Vnde & habitus diffinitur esse, quo quis vtitur cum voluerit. & ideo sicut potest contingere, quòd aliquis habens habitum vitiosum, prorumpat in actum virtutis, eo quòd ratio no totaliter corrumpitur per malum habitum, sed aliquid eius integrū manet: ex quo prouenit, quòd peccator aliqua operatur de genere bonorum, ita etiam potest contingere, quòd aliquis habens habitum vitiosum, interdum non ex habitu operetur, sed ex passione insurgente, vel etiam ex ignorantia. Sed quandocunque vtitur habitu vitioso, necesse est quòd ex certa malitia peccet: quia vnicuique habenti habitum est per se diligibile id quod est ei conueniens secūdum proprium habitum: quia sic fit ei quodammodo connaturale. secundum quod consuetudo & habitus vertitur in naturam: hoc autem quod est alicui conueniens secundum habitum vitiosum, id est quod includit bonum spirituale, ex quo sequitur, quòd homo eligat malum spirituale, vt adipiscatur bonum, quod est ei secundum habitum conueniens: & hoc est ex certa malitia peccare. Vnde manifestum est, quòd quicunque peccat ex habitu, peccet ex certa malitia.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd peccata venialia non excludunt bonum spirituale, quod est gratia Dei, vel charitas. vnde non dicuntur mala simpliciter, sed secundum quid: & propter hoc nec habitus ipsorum possunt dici simpliciter mali, sed secundum quid.

¶Ad secundū dicendū, quòd actus qui procedunt ex habitibus, sunt similes[d] (D.38.) secundū speciem actibus, ex quibus habitibus generantur: differunt tamē ab eis sicut perfectum ab imperfecto: & talis est differentia peccati, quod committitur ex certa malitia, ad peccatum, quod committitur ex aliqua passione.

¶Ad tertium dicendum, quòd ille, qui peccat ex habitu, semper gaudet de hoc, quòd ex habitu operatur quandiu habitu vtitur: sed quia potest habitu non vti, sed per rationem, quæ non est totaliter corrupta, aliquid aliud meditari potest contingere, quòd non vtens habitu doleat de hoc quod per habitum commisit, plerunque tamen tales pœnitent de peccato, non quia eis peccatum secundum se displiceat: sed propter aliquod incommodum, quod ex peccato incurrunt.

ARTI

¶Super Quæstionis septuagesimæoctauæ Articulum tertium.

IN articulo tertio eiusdē septuagesimæoctauæ quæst. dubiū occurrit quomodo stant hæc duo simul, quòd peccare ex malitia nihil aliud sit quàm voluntatem ex seipsa moueri ad malum: & quod peccat ex malitia qui ex ægritudinali habitudine corporis ad malum mouetur: vtrunque enim in hoc articulo dicitur, & non consone: quia magis distat à voluntate infirmitas corporis, quàm infirmitas animæ, quæ in deordinatione appetitus sensitiui consistit, vt in quæstione præcedenti dictum est: & constat quòd peccans ex infirmitate animi peccat nō ex malitia, sed ex passione. igitur peccans ex ægritudinali dispositione corporis non peccat ex malitia. Et confirmatur, quia neutra infirmitas ponit aliquid in voluntate, per quam inclinetur seipsa in malum: quod est igitur ad primum modum in litera positum, quo voluntas ex seipsa moueatur in malum?

¶Ad hoc dicitur quòd quia inter appetitum animalem & naturalem hæc est differentia, quòd naturalis est primo partis, animalis verò est primo totius: appetitus enim oculi ad videndum est primo oculi, voluntas autem irascibilis & concupiscibilis sunt primo totius: ideo appetitus naturalis non variatur nisi secūdum dispositionem illius partis. qualitercūque enim homo sit dispositus, modo non redundet in oculum, eodem modo se habebit appetitus oculi ad videndum & non videndum: appetitus autem animalis non solum secundum propriam dispositionē variatur, sed secundum totius seu suppositi dispositionem. nam non sōlum aliter se habet voluntas dispositione, vel habitu in seipsa affecta, & non affecta, sed etiam aliter se habet voluntas hominis affecti aliqua dispositione vel habitu. Et inde prouenit, quòd homo tam secundum appetitum sensitiuū habituatus aliquo vitio, quàm secundum corporalem compulsionē inclinatus in aliquod delectabile cōtrarium rectæ rationi, aliter se habet secundum voluntatem, quàm si non sit habituatus, aut inclinatus: quia enim qualis vnusquisque est, talia ei consonant, & naturale est voluntati ferri inconsonans ipsi volenti: ideo etiam si voluntas ipsa secundum se non sit aliter disposita, quia tamen secundum suum suppositum est aliter disposita habitu vel plusquam habitu naturali, scilicet ægritudine, dicitur ex seipsa moueri in malum. Vtroque nanque modo, scilicet ex propria dispositione, & ex dispositione suppositi recte dicitur ex seipsa voluntas moueri: quoniam voluntati non solum ipsamet, sed suppositum intrinsecum in ratione mouentis est, quamuis differēter: quia primum conuenit ei vt conuenit cum appetitu naturali: secundum autem vt est appetitus animalis, præsertim intellectualis: vnde ly ex ipsa, non distinguitur contra suppositum, sed contra alias partes vt sic, quæ sunt principia humanorum actuum, intellectum scilicet & appetitum sensitiuum. Et si non intelligis inclinationes has corporales, vide superius in quæstione trigesimaprima artic.7.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum ille, qui peccat ex certa malitia, peccet ex habitu.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quòd quicunque peccat ex certa malitia, peccet ex habitu. (Super art. 1. & Ro.1. lec.8. cor.5.) Dicit enim Philosophus in 5. Ethic.* (Lib.5. Eth. c.9. à med.) quòd non est cuiuslibet iniusta facere, qualiter iniustus facit, scilicet ex electione, sed solum habentis habitum: sed peccare ex certa malitia est peccare ex electione mali, vt dictum est*. (Art.1. huius quæst.) ergo peccare ex certa malitia non est nisi habentis habitum.

2 ¶Præterea, Origenes dicit in 1. Periarchon*, (Cap.3 circ. fin. to.4.) quòd non ad subitum quis enatuatur, aut deficit, sed paulatim per partes defluere necesse est: sed maximus defluxus esse videtur, vt aliquis ex certa malitia peccet: ergo non statim à principio, sed per multam consuetudinem, ex qua habitus generari potest, aliquis ad hoc deuenit, vt ex certa malitia peccet.

3 ¶Pręterea, Quandocunque aliquis ex certa malitia peccat, oportet quòd ipsa voluntas de se inclinetur ad malum, quod eligit: sed ex natura potentię non inclinatur homo ad malum, sed magis ad bonum. ergo oportet, si eligit malum, quòd hoc sit ex aliquo superuenienti, quod est passio vel habitus: sed quando aliquis peccat ex passione, non peccat ex certa malitia, sed ex infirmitate vt dictum est*. (q.prec. d. art.3.) ergo quandocunque aliquis peccat ex certa malitia, oportet quòd peccet ex habitu.

¶SED CONTRA, Sicut se habet habitus bonus ad electionē boni, ita habitus malus ad electionem mali: sed quandoque aliquis non habens habitum virtutis eligit id, quod est bonū secundum virtutem. ergo etiam quandoque aliquis non habens habitum vitiosum potest eligere malum, quod est ex certa malitia peccare.

¶RESPONDEO dicendum, ꝙ voluntas aliter se habet ad bonum, & aliter ad malum. ex natura enim suæ potentiæ inclinatur ad bonum rationis, sicut ad proprium obiectum: vnde & omne peccatum dicitur esse contra naturam. quod ergo in aliquod malum voluntas eligendo inclinetur, oportet, quòd aliunde contingat. Et quandoque quidem contingit ex defectu rationis, sicut cum aliquis ex ignorantia peccat. Quandoque autem ex impulsu appetitus sensitiui, sicut cum peccat ex passione: sed neutrum horum est ex certa malitia peccare, sed tunc solum ex certa malitia aliquis peccat, quando ipsa voluntas ex seipsa mouetur ad malum, quod potest contingere dupliciter. Vno quidem modo per hoc quòd homo habet aliquā dispositionē corruptam inclinantē ad malū, ita quòd secūdum illam dispositionē sit homini quasi conueniens & simile aliquod malum: & in hoc rationę conuenientiæ tendit voluntas quasi in bonum: quia vnumquodque secundum se tendit in id, quod est sibi conueniens: talis autem dispositio corrupta vel est aliquis habitus acquisitus ex consuetudine, quæ vertitur in naturam, vel est aliqua ægritudinalis habitudo ex parte corporis; sicut aliquis habens quasdam naturales inclinationes ad aliqua peccata propter corruptionem naturæ in ipso. Alio modo contingit, ꝙ voluntas per se tendit in aliquod malum per remotionem alicuius prohibentis: puta si aliquis prohibeatur peccare, non quia peccatū ei secundum se displiceat, sed propter spem vitæ æternæ, vel propter timorem gehennæ: remota spe per desperationem, vel timore per præsumptionem, sequitur, quod ex certa malitia quasi absque fræno peccet. Si igitur patet, quòd peccatum, quod ex certa malitia, semper præsupponit in homine aliquam inordinationem: quę tamen non semper est habitus: vnde non est necessarium, quòd quicunque peccat ex certa malitia, peccet ex habitu.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd operari qualiter iniustus operatur, non solum est operari iniusta ex certa malitia, sed etiam delectabiliter & sine graui renisu rationis: quod est nisi eius, qui habet habitum.

¶Ad secundum dicendum, quòd non statim ad hoc aliquis labitur, quòd ex certa malitia peccet, sed pręsupponitur aliquid, quod tamen non semper est habitus, vt dictum est*. (In corp. ar.)

¶Ad tertium dicendum, quòd illud, propter quod voluntas inclinatur ad malum, non semper habitus est, vel passio, sed quiddam aliud: vt dictum est*. (In corp. ar.)

¶Ad quartum dicendum, quòd non est similis ratio de electione boni & de electione mali, quia malum nunquam est sine bono naturæ, sed bonum potest esse sine malo culpæ perfectæ.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum ille qui peccat ex certa malitia, grauius peccet, quàm qui ex passione.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd ille, qui peccat ex certa malitia, non peccet grauius, quàm ille qui peccat ex passione. (Suprà q. 47. artic.2. cor. Et 22. q.63 art.3. co. Et 2. dist.7. q.1. ar.2. to.fin. Et ma. q.3. artic.13. Et quol.2. art. 15. cor.) Ignorātia enim excusat peccatū vel in toto vel in parte: sed maior est ignorantia in eo qui peccat ex certa malitia, quā in eo qui peccat ex passione: nam ille qui peccat ex certa malitia, patitur ignorantiā principij, quæ est maxima, vt Philosophus dicit in 7. Ethi.* (Ca.8. à me. to.5.) habet enim malam existimationē de fine, qui est principium in operatiuis. ergo magis excusatur à peccato qui peccat ex certa malitia, quam ille qui peccat ex passione.

2 ¶Præterea, Quanto aliquis habet maius impellens ad peccandū, tanto minus peccat: sicut patet de eo qui maiori impetu passionis deiicitur in peccatum: sed ille qui peccat ex certa malitia, impellitur ab habitu, cuius est fortior impulsio, quàm passionis: ergo ille qui peccat ex habitu, minus peccat, quàm ille qui peccat ex passione.

3 ¶Præterea, Peccare ex certa malitia, est peccare ex electione mali. sed ille qui peccat ex passione, etiam eligit malum. ergo non minus peccat, quàm ille qui peccat ex certa malitia.

¶SED CONTRA est, quòd peccatum, quod ex industria committitur, ex hoc ipso grauiorem pœnam meretur, secūdum illud Iob 34. Quasi impios percussit eos in loco videntium, qui quasi de industria recesserunt ab eo. sed pœna non augetur nisi propter grauitatem culpę. ergo peccatum ex hoc aggrauatur, quòd est ex industria, seu certa malitia.

¶RESPONDEO dicēdum, quòd peccatū, quod est ex certa malitia, est grauius peccato, quod est ex passione triplici ratione. Primo quidē, quia cū peccatum principaliter in volūtate cōsistat, quanto motus peccati est magis proprius volūtati, tanto peccatum est grauius, cæteris paribus: cum autē ex certa malitia peccatur, motus peccati est magis proprius volūta-

¶Super Quæstionis septuagesimæoctauæ Articulum quartum.

IN articulo quarto, in responsione ad primum, occurrit dubium: quoniam videtur contrariari supradictis in primo articulo huiusmet quæstionis. Dictum nanque fuit quòd maior est ignorantia peccantis ex passione quàm ex malitia: quia ille ignorat hoc nunc esse malum: iste verò scit hoc nunc esse malum, quamuis ignoret hoc nunc esse peius, sibi: modo autem dicitur, quòd maior est ignorantia peccantis ex malitia.

¶Ad hoc dicitur tripliciter, quòd ignorantia potest referri ad duo, scilicet ad ipsum peccatum, vel ad rationem peccandi: si referatur ad ipsum peccatum, sic maior est ignorantia peccantis ex passione: quia ignorat hunc actum nunc esse malum: quod non latet peccantem ex malitia. Si verò referatur ad rationem peccandi, sic ignorantia peccantis ex malitia est maior: quia ex affectu nimio ad minus bonum errat circa finem proponendum: quod est ratio peccandi. Ex hoc nanque, quòd affectus quis est plus ad lucrum, quàm ad bonum iustitiæ, iudicatur bonum lucri magis sectandum. Et inde prouenit, quòd scienter eligit priuari iustitia vt lucretur: scit ergo iste lucrum esse nunc iniustum quod ex passione

ti, quæ ex seipsa in malum mouetur, quàm quando ex passione peccatur, quasi ex quodam extrinseco impulsa ad peccandum: vnde peccatum ex hoc ipso, quòd est ex malitia, aggrauatur, & tanto magis, quanto fuerit vehementior malitia: ex eo verò, quòd est ex passione, diminuitur tanto magis, quanto passio fuerit magis vehemens. Secundò, quia passio, quæ inclinat voluntatem ad peccandum, citò transit: & sic homo citò redit ad bonum propositum pœnitens de peccato: sed habitus, quo homo ex malitia peccat, est qualitas permanens: & ideo qui ex malitia peccat, diuturnius peccat. Vnde Philosophus in 7. Ethic.* comparat intemperatū, qui peccat ex malitia, infirmo, qui continue laborat: incontinētem autem qui peccat ex passione, ei qui laborat interpollate. Tertiò, quia ille, qui peccat ex certa malitia, est malè dispositus, quantum ad ipsum finē, qui est principium in operabilibus. & sic eius defectus est periculosior quàm eius, qui ex passione peccat, cuius propositum tendit in bonum finem, licet hoc propositum interrumpatur ad horam propter passionē. Semper autem defectus principij est pessimus. vnde manifestum est, quod grauius est peccatum quod est ex malitia, quàm quod est ex passione.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ ignorātia electionis de qua obiectio procedit, neque excusat, neque diminuit peccatū, vt suprà dictū est*, vnde neq; maior ignorātia talis facit esse minus peccatum.

¶Ad secundum dicēdum, quòd impulsio, quæ est ex passione, est quasi ex exteriori defectu respectu voluntatis, sed per habitum inclinatur voluntas quasi ab interiori: vnde non est similis ratio.

¶Ad tertium dicēdum, ꝙ aliud est peccare eligentē, & aliud peccare ex electione. ille enim qui peccat ex passione, peccat quidem eligens: non tamen ex electione, quia electio non est in eo primum peccati principiū, sed inducitur ex passione ad eligendū id, quod extra passionem existens, non eligeret: sed ille qui peccat ex certa malitia, secundum se eligit malum eo modo quo dictum est*: & ideo electio, quæ est in ipso, est principium peccati, & propter hoc dicitur ex electione peccare.

QVAESTIO SEPTVAGESIMANONA, De causis exterioribus peccati, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de causis exterioribus peccati. Et primo ex parte Dei. Secundò, ex parte diaboli. Tertiò, ex parte hominis. ¶Circa primum quærūtur quatuor. ¶Primò, vtrum Deus sit causa peccati. ¶Secundò, vtrum actus peccati sit à Deo. ¶Tertiò, vtrum Deus sit causa excæcationis & obdurationis. ¶Quartò, vtrum hæc ordinentur ad salutem eorum, qui excæcantur, vel obdurantur.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum Deus sit causa peccati.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd Deus sit causa peccati. dicit enim Apostolus Roma. 1. de quibusdam, Tradidit eos Deus in reprobū sensum, vt faciant ea quæ non conueniunt. Et gl.* ibidem dicit: quòd Deus operatur in cordibus hominum, inclinando voluntates eorum in quodcunque voluerit, siue in bonum, siue in malum: sed facere quæ non conueniunt & inclinari secundum voluntatem ad malum, est peccati: ergo Deus hominibus est causa peccati.

2 ¶Præterea, Sapien. 14. dicitur. Creaturæ Dei in odium factæ sunt, & in tentationem animæ hominum, sed tentatio solet dici prouocatio ad peccandum. cum ergo creaturæ non sint factæ nisi à Deo (vt in primo habitum est) * videtur quòd Deus sit causa peccati, prouocans hominem ad peccandum.

3 ¶Præterea, Quicquid est causa causæ, est causa effectus: sed Deus est causa liberi arbitrij: quod est causa peccati: ergo Deus est causa peccati.

4 ¶Præterea, Omne malum opponitur bono, sed non repugnat diuinæ bonitati, quòd ipse sit causa mali pœnæ. de isto enim malo dicitur Isaiæ 45. quòd Deus est creās malum. Et Amos 3. Si est malum in ciuitate quod Deus non fecerit. ergo etiam diuinæ bonitati non repugnat quòd Deus sit causa culpæ.

¶SED CONTRA Sap. 11. dicitur, Nihil odisti eorum, quę fecisti: odit autem Deus peccatum, secundum illud Sap. 14. Odio est Deo impius & impietas eius. ergo Deus non est causa peccati.

¶RESPONDEO dicendum, quòd homo dupliciter est causa peccati, vel sui, vel alterius. Vno modo directè, inclinando scilicet voluntatem suam, vel alterius ad peccandum. Alio modo indirectè, dū s. non retrahit aliquos à peccato. vnde Ezechie. 3. speculatori dicitur, Si non dixeris impio, Morte morieris, sanguinem eius de manu tua requiram. Deus autē non potest esse directè causa peccati, vel sui, vel alterius: quia omne peccatum est per recessum ab ordine, qui est in Deum, sicut in finem. Deus autem omnia inclinat & cōuertit in seipsum, sicut in vltimum finem: sicut Dionys. dicit 2. cap. de diuinis no. * vnde impossibile est quòd sit sibi vel aliis causa discedendi ab ordine, qui est in ipsum. vnde non potest directè esse causa peccati, similiter etiam neque indirectè: contingit enim quòd Deus aliquibus non præbet auxilium ad euitandum peccata: quòd si præberet, non peccarent, sed hoc totū facit secundū ordinem suæ sapientiæ & iustitiæ, cum ipse sit sapiētia & iustitia. vnde non imputatur ei, ꝙ alius peccet sicut causæ peccati, sicut gubernator non dicitur causa submersionis nauis, ex hoc quòd non gubernat nauem, nisi quando subtrahit gubernationem, potens & debens gubernare. Et sic patet quòd [d] Deus nullo modo est causa peccati.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd quantum ad verba Apostoli ex ipso textu, patet solutio: si enim Deus tradit aliquos in reprobum sensum, iam ergo reprobum sensum habent ad faciēdum ea, quæ non conueniunt. Dicitur ergo tradere eos in reprobum sensum, inquantum non prohibet eos, quin suum sensum reprobum sequantur: sicut dicimur exponere illos, quos non tuemur. Quod autem* Aug. dicit in lib. de gratia, & lib. arb.* vnde sumpta est glo. quòd Deus inclinat voluntates hominum in bonum & malum, sic intelligendum est, quòd in bonum quidem directè inclinat voluntatem, in malum autem inquantum non prohibet, sicut dictum est:* & tamen hoc etiam contingit ex merito præcedentis peccati.

¶Ad secundum dicendum, quòd cùm dicitur, Creaturæ Dei factæ sunt in odium & in tentationem animæ hominum, hæc propositio, In, non ponitur causaliter, sed consecutiuè: non enim Deus facit creaturas ad malum hominum, hoc consecutum est propter insipientiam hominum. vnde subditur, Et in muscipulā pedibus insipiētium: qui scilicet per suam insipientiā vtuntur creaturis ad aliud, quàm ꝙ factæ sunt.

¶Ad tertium dicendum, quod effectus causæ mediæ procedens ab ea, secundum quod subditur ordini causæ primæ, reducitur etiā in causam primā: sed si procedat à causa media, secūdū ꝙ exit ordinē causæ primę, nō reducitur in causam primā: sicut si minister faciat aliquid cōtra mādatū dñi, hoc non reducitur in dominiū sicut in causam. Et similiter peccatū, ꝙ liberū arbitriū committit contra pręceptum Dei, non reducitur in Deum, sicut in causam.

¶Ad quartū dicendū, ꝙ pœna [d] opponitur bono eius, qui punitur, qui priuatur quocūque bono: sed culpa opponitur bono ordinis, qui est in Deum: vnde directè opponitur bonitati diuinę: & propter hoc non est similis ratio de culpa & pœna.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum actus peccati sit à Deo.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd actus peccati non sit à Deo. Dicit enim Augu. in libro de perfectione iustitię,* quòd actus peccati non est res aliqua: oē autē ꝙ est à Deo, est res aliqua. Ergo actus peccati nō est à Deo.

2 ¶Præterea, Homo nō dicitur esse causa peccati, nisi quia homo est causa actus peccati: nullus enim intendens ad malum, operatur: vt Dio. dicit 4. c. de di. no.* sed Deus nō est causa peccati, vt dictum est*. ergo Deus non est causa actus peccati.

3 ¶Pręterea, Aliqui actus secūdū suā speciē sunt mali & peccata, vt ex suprà dictis patet*: sed quicquid est causa alicuius, est causa eius quòd conuenit ei secundū suam speciē. si ergo Deus esset causa actus peccati, sequeretur quòd esset causa peccati: sed hoc non est verum, vt ostensum est, ergo Deus non est causa actus peccati.

¶SED CONTRA, Actus peccati est quidam motus liberi arbitrij, sed voluntas Dei est causa omnium motionum, vt Aug. dicit 3. de Trinit.* ergo voluntas Dei est causa actus peccati.

¶RESPONDEO dicendū, quòd actus peccati & est ens & est actus, & ex vtroq; habent ꝙ sit à Deo: omne enim ens quocunq; modo sit, oportet ꝙ deriuetur à primo ente, vt patet per Dio. 5. c. de di. no. omnis autē actio causatur ab aliquo existente in actu: quia nihil agit, nisi secundū ꝙ est actu. omne autē ens actu reducitur in primū actū, scilicet Deū, sicut in causam quæ est per suā essentiam actus. vnde relinquitur, ꝙ Deus sit causa omnis actionis, inquantū est actio: sed peccatū nominat ens & actionem cum quodā defectu.

passione peccans ignorat: sed ex nimio amore lucri nescit postponendum esse bono iustitiæ, quod est magis ignorare quo ad rationem peccandi: quia in passione existens nō ex ipso amore vnius boni: sed ex impulsu* passionis perturbantis iudicium nūc respectu huius peccati. Et ex hoc sequitur secunda responsio, scilicet quòd ignorātia peccantis ex malitia est maior formaliter: quia formaliter ignoratur tam conclusio, quàm principium vt etiam ex 7. Ethic. habetur: quod in peccante ex passione non accidit, vt patet. Ignorantia autem peccantis ex passione est maior quasi virtualiter, seu concomitanter pro quāto est respectu prioris obiecti: prius enim est hoc malum nūc, quàm hoc malum nunc esse peius altero, ac per hoc ignorās formaliter hoc nūc esse malum: ex consequenti nescit hoc nunc esse peius, & non econuerso. *Cap. 8. to. 5.* Tertio potest dici, quòd ignorantia peccantis ex malitia est maior: quia per modū habitus. Ignorantia autem peccantis ex passione est per modū interruptionis: malus enim circa finē malum in affectu, & in ratione est malè dispositus: passione verò ductus malè se habet circa finem, dum passio tātum intercipit, vt in corpore articuli dicitur.

¶Super Quæstionis septuagesimænonæ Articulum 1. & 2.

IN articul. 1. & 2. quæstio. 79. arduum occurrit dubium in doctrina, *q. 76. ar. 4.* præcipue Authoris, quomodo possint hæc duo simul stare, quòd actus peccati sit à Deo, & defectus concomitans nullo modo sit à Deo, sed à causa creata sola. & quamuis multæ afferantur in 37. distinct. 2. senten. in Capreolo ex Aureo, & Durando obiectiones, duæ tamen solummodo afferendæ sunt: quibus discussis, omnia, vt puto, propria clara erunt. Prima est ex parte habitudinis entitatis positiuæ actus ad deformitatem peccati. *Arti. 1. & 2. huius q.* Secunda ex parte habitudinis entitatis positiuæ actus ad causam effectiuam. Ex prima igitur via est talis difficultas, Deformitas peccati est priuatio contrariæ rectitudinis positiuę speciei, moralis vitij inhærentis actui substracto. ergo necessariò causatur à causante illam positiuam speciem moralis vitij in substracto actu. ergo causatur à Deo, si ab ipso causatur omnis positiua entitas actus peccati. Antecedens declaratur resumendo quòd peccando sunt tria: actus, species moralis vitij, & deformitas. ver. g. intemperantiæ sunt tria, actus interior vel exterior: entitas positiua reposita in specie intemperantiæ afficiens actum, & deformitas priuatiua: & quum constet quòd entitas intemperantiæ est contraria entitati temperantiæ, vt frigus calori, & quod ad vnum contrarium positum in aliquo, necessariò sequitur priuatio alterius contrarij, in eodem: vt ad positum frigus in manu sequitur priuatio caloris in eadem: ac per hoc oppositam entitatem temperantiæ in actu sequitur priuatio temperantiæ in eodem. Et quòd in hac priuatione consistit deformitas peccati intemperantiæ, quia consistit in priuatione rectitudinis debitæ inesse substracto actui: constat enim quòd rectitudo debita in esse actui substracto intemperantiæ, est rectitudo temperantiæ, consequentia autem probatur inductione & ratione. inductione quidem: quia discurrendo, nullam inuenimus instantiam, quin efficiens vnum contrariorum in aliquo priuet: consequenter reliquo illudmet subiectum, vt patet in calefaciente, dealbante, & aliis. Ratione autem, quia agens quantum dat esse, tantum dat de priuatione contrarij illi esse, in cuius signum agens quando non potest priuare subiectum contrario, non dat illud intentum esse. Calefactiuum nanque non calefacit si non potest calefactibile priuare frigore: eiusdem enim rationis est ponere vnum cōtrariorum in aliquo, & priuare illud altero, *Infrà q. 80. ar. 1. cor. & mal. q. 3. artic. 1.* quamuis differenti gradu & modo, quia ponere est principaliter & per se, priuare vero ex consequenti & per accidēs. *Augustin. li. de natu. & gra. c. 21. to. 7.* Ex secūda vero via difficultas talis est, actus peccati, quo ad suā moralem entitatē est à Deo mediatè, ergo potest esse ab eodē immediate: ergo potest Deus immediate causare peccatū: & peccare, inquit Durād*, quantū videt. Antecedēs est conclusio authoris. Prima verò sequela patet per illā maximam, *1. p. q. 44. arti. 1.* Quicquid potest Deus mediāte causa secūda effectiua, &c. Secūda autē quoad primā probatur: quia ipsa priuatio, in qua cōsistit malū peccati, pertinet ad speciē actus cōsequentis: vt etiā in litera dicitur in respōsione ad secundū: & sequitur inseparabiliter ad eā absolutè: vt etiā ex supra dictis patet. Sunt nāque quidā actus secūdum suā speciē absolutè mali: qui nō possunt bene fieri: vt negare Deū, odio habere Deum: quę omnino sunt indispēsabilia: & ipse Deus seipsum negare nequit: vt Apostol* dicit primę ad Timot. Quo ad reliquā demū partē, scilicet ergo potest peccare, probatur, quia omnis defectus culpabilis imputatur agēti immediate habenti dominiū super actum, & non ignoranti. ¶Ad euidentiā huius difficultatis sciēdum est, ꝙ peccatū mortale de quo solo est sermo, claudit tria, s. actum, speciē moralem, & deformitatem, & de duobus extremis, s. de actu absolutè, & deformitate nō est dubiū: sed de specie, id est actu specificato malitia morali, *Ca. 1. ad fi.* quęstio est an sit à Deo: propter ꝙ tria agēda sūt. Primo quomodo se habet actus malus moraliter ad deformitatem peccati: secūdo quomodo se habet ad agēs: tertio satisfiet obiectis. Quo ad primū, quia peccatū cōstat ex cōuersione ad obiectum contrarium obiecto virtutis, vt ex auersione à lege, sunt in peccato duæ malitiæ. Primo malitia ex obiecto, secundo malitia in ipsa priuatione obseruationis legis, Prima est positiua & in certo entis genere: quia mala moralia species sunt: vt prædictū fuit. secunda est priuatiua, & est ipsa deformitas peccati, in qua consistit ratio mali simpliciter. Ad primā necessario sequitur secunda: ad odium nāque & negationem Dei absolute sumpta secundū has proprie species formaliter sumpta consequitur necessario priuatio obseruationis legis: ita ꝙ oppositum non est intelligibile. Et hoc est quod communiter dicitur, quod sunt quidā actus specifici in moralibus, qui sunt secundum se mali, & non possunt bene vlla ratione fieri, hæc de primo.

Quo ad secundum quia de ratione peccati moralis est voluntarium voluntate mala, oppositum enim non est intelligibile, nec morale. morale enim absque voluntario intelligi, nec peccatum morale absque moraliter peccante potest. Cum peccare nihil aliud sit, quàm aliquem voluntarie declinare: quia inquam de ratione peccati moralis est voluntarium voluntate mala moraliter, oportet vt de ratione peccati moralis sit esse à voluntate deficienter: ac per hoc impossibile sit ipsum esse à Deo immediate, & si huic adiunxeris quod dictum est, scilicet quod cōuersio actus mali parit necessario auersionem, *D. 503.* videbis, quod de ratione talis conuersionis est etiam voluntarium voluntate deficiēte: ac per hoc impossibile sit ipsam esse à Deo immediate, & vere sic: nam actus malus, puta odium vel negatio Dei, secundum suam moralem speciem includit ly voluntarium directè, & ly voluntate deficiente ex consequenti: *Cap. 21. non procul à fi. tom. 7.* sicut ipse actus est secundum se essentialiter voluntarius, deficiens autem ex cōsequenti. Ex hoc autem quod de ratione talis actus est esse ab agente deficiente, sequitur, quòd pro quanto *In corp. ar.* est ab agente, sit à Deo primo agente: pro quāto à deficiente non sit à Deo. Sequitur secundò, quòd dicere deformitatem peccati comitari actum talem absolute, & dicere ipsam comitari talem actum, vt est ab agente deficiente, idem est quia de ratione talis actus est esse ab agente deficiente. Sequitur tertiò, quòd non est idem concurrere ad talem actum, secūdum id quod habet ab agente vt sic, & secundum id quod habet ab agente non deficiente: sicut non est idem esse agens, & esse deficiens: nec esse ab agente, & esse à deficiente. Ex quo sequitur quartum, quòd non valet, A, est causa actus moralis mali secundum suam speciem: ergo est causa peccati, seu deformitatis: sed bene valet, A, est causa deficiens actus moralis mali secundum suam speciem: ergo est causa peccati & deformitatis: quia deformitas & completa ratio peccati sequitur ad speciem mali moralis, vt est ab agente deficiente, & non vt est ab agente. Ex his autem habes, quòd quum actus moralis malus secundum suam speciem possit dupliciter distingui. Primò vt sumptus absolutè distinguatur contra seipsum sumptum, vt est ab agente deficiente, dicendo quòd species moralis mali sumitur dupliciter, absolutè vt est à libero arbitrio humano: & sic distinguunt quidam dicentes, quòd deformitas consequitur actum malū moralem non absolutè, sed vt est à libero arbitrio: & propterea deformitas actus non est à Deo: quia non sequitur ipsum absolute. Verius tamen distinguitur secundo modo, scilicet vt absolutè sumptus distinguatur cōtra seipsum, vt agente vt sic: quia absolutè sūmptus vendicat sibi duo, scilicet quòd sit ab agente, & sit à deficiente: ac per hoc quum sumitur vt est ab agente vt sic, sumitur quasi secundū quid, vel in idem redit, distinguatur sic actus moralis malus secundum suam speciem dupliciter. Primo absolutè seu simpliciter, secundo secundum id quod habet perfectionis. Et primo modo sequitur ad eam deformitas, secundo non. Primo modo est ab agente deficiente, secundo ab agente tantum: ac per hoc à Deo. Et sic totum oppositum videtur esse eius, quod illi dicunt, comparaui tamen vtranque viam in veritate, dicendo verius secundo modo distingui: quia ad bonum sensum saluari creditur, vt patebit. Quòd autem hæc sint de mente Authoris, ex hoc loco patet, vbi in responsione ad secundū artic. secūdo dicitur, quòd defectus, qui dicitur non esse à Deo, pertinet ad speciem actus consequenter: quid clarius? si consequitur ad speciem actus tanquam pertinens consequenter ad eam, igitur ad eam simpliciter consequitur: hæc de secundo. Quo ad tertium primę rationis in oppositum negatur antecedens: nam vnum contrarium directè priuat reliqua ex ea parte, qua est illi contrarium: vitium autem virtuti contrariatur ex parte conuersionis: quia ad contraria obiecta cōuertuntur, & sic vitij species in actu posita priuat per se loquendo cōuersione ad obiectū virtutis: quòd est priuare rectitudine conuersionis inuenta in virtutis actu in ordine ad proprium obiectum: talem autem priuationem sic causari à Deo nullum inconueniens est, sicut nec causari ipsam vitij speciem. Dico autem sic, quia secus est, vt substat auersioni: deformitas autem peccati in ipsa auersione consistit. Cuius signum est, quod habituatum intemperantiæ vitio statim vt pœnitet, non comitatur deformitas: quia sublata est auersio, perseuerat priuatio habitus temperantiæ acquisitæ, perseuerante pronitate auersionis ad obiectum intemperantiæ, non enim statim desinit. Ad probationem verò, quia consistit in priuatione rectitudinis debitæ inesse actui, dicitur quòd est *D. 840.* sophisma consequentis: cōcesso enim hoc, non sequitur, ergo in priuatione huius rectitudinis, scilicet obiectiue: dico enim quòd consistit in priuatione rectitudinis debitæ inesse substracto actui in ordine ad legem: quæ vocatur conformitas ad legem: cuius priuatio vocatur auersio, in qua cōsistit deformitas peccati. Et si propter hanc veritatem mutetur argumentum, & arguatur de deformitate seu auersione: ex hoc quòd inseparabiliter sequitur ad speciem absolute: iam patet responsio, quòd quando aliqua species vendicat sibi non solum agens, sed agens deficiens, non oportet omne agens causam illam speciem causare defectum comitantem illam: quia stat quòd defectus ille adueniat ex deficiente, sicut si exigeret duo agentia, non oportet omne agens causare totum quod inuenitur in illo. Et si instetur, quia species moralis mali non est diuisibilis in plura, quorum vnum fiat ab agente deficiente, & alterum ab altero: facilis est responsio, quòd in resolutione effectuum in causas non consideratur distinctio rei, sed rationum rei: & sic species mali moralis simpliciter resoluitur in agens deficiens: secundum id autē quod perfectionis habet vt sic, resoluitur solum in agēs.

Infr. q. 80. arti. 1. cor. Et 1. dist. 40. q. 4. ar. 2. & di. 42. q. 2. ar. 1. Et 2. dist. 37. q. 2. & dist. 44. q. 1. art. 1. Et 3. cō. c. 162. Et ma. q. 3. artic. 2. Et Rom. 11. lec. 5. Non longe à prin. lib. est in respō. ratiocinationis 4. to. 7. Cap. 4. in part. 4. illius nō longè à prin. Art. præce. q. 18. art. 2. & 8. Art. 1. huius quæst. Libr. 3. c. 4. & cap. 9. in fi. to. 3.

¶Ad obiectionē ex secūda via, negatur prima sequela: & ad probationem, Quicquid Deus &c. respondetur, quando est ibi sola habitudo effectus ad efficiens: secus autem est vbi alia interuenit habitudo. Comedere nanq; facit Deus in animalibus comedentibus, mediāte causa secunda: nec potest tamen fieri comedere sine comedente: implicat nanque contradictionē vitaliter operari, quod importat comedere, & nullum viuens illo vitali opere operantem esse. Vnde licet possit fieri comestionis similitudo, vt fit in corporibus assumptis ab Angelis, non tamen vera vitalis comestio absque vere comedente. Et si dicatur, Deus potest conseruare opus vitale, puta comedere, vel actuale odium Dei in actu exercito posito, nunc annihilando comedentem vel odientem. ergo potest etiam immediate talia facere: quicquid nanque potest immediatè conseruare, potest immediate facere: respōdetur, quòd si Deus conseruaret ista, sic non remanerent eiusdem rationis. non enim remanerent in ratione actuum vitalium in actu exercito, sed per modum formatum: sicut si conseruaretur albedo sine omni quantitate, non remanerent eiusdem rationis: quia non remaneret in ratione sensibilis, & ad hunc sensum accipiendo has species absolute, creditur saluari via supradicta, scilicet quòd ad speciem moralem actus mali absolute non sequitur deformitas: si enim sic conseruaretur aut fieret, non comitaretur deformitas: quoniam deformitas sequitur speciem moralis actus mali in actu suo exercito, & non separatam in alia ratione essendi. Hæc de tertio.

¶Super Quæstionis septuagesimænonæ Articulum secundum.

IN corpore 2. art. in calce nota Nouitie declarationem literæ, quòd Deus est causa actus, qui est peccatum tam secundum esse naturæ, quàm moris: non tamen est causa peccati: quia non est causa, quòd actus sit cū defectu, id est non est causa concomitantiæ seu coniunctionis defectus cū actu: coniunctio nanq; ista non vndecunque prouenit: sed ex deficiente lib. arb. nec conuenit actui quomodolibet sumpto, sed vt à deficiēte pendet. vnde & in quæstio. de malo, quæst. 3. art. 2. ad secundum, dicit quòd deformitas consequitur speciem actus, secundum quod est moralis, prout causatur ex libero arbitr. quasi diceret quòd deformitas sequitur speciem moralem non quomodolibet sumptam, quia nō secundum quod est ab agente perfectio quædam, sed prout

prout cauſatur ex libe. arbit. deficiẽte: ſic enim ſequitur ratio mali culpæ in priuatione virtutis & auerſio.

¶ Super Quæſtionis ſeptuageſimænonæ Articulum tertium.

IN art.3. eiuſdem. 79.q. aduerte Nouitie ordinem cauſalitatis. Primò enim homo ponit obſtaculum diuino lumini, & eſt cauſa meritoria, quòd ſol iuſtitiæ ſubtrahit radios efficaces ad illuminandum, remouendo obſtaculũ: quod eſt pœna ſecundo loco conueniens. Tertiò ex hac pœna ſequitur excæcatio, aggrauatio, & obduratio propter bonum diuinę gloriæ ad minus, vt in 4. artic. dicitur, in quo nihil aliud occurrit.

defectus autem ille eſt cauſa creata, ſcilicet lib. arbit. inquantum deficit ab ordine primi agentis, ſcilicet Dei. vnde defectus iſte non reducitur in Deũ ſicut in cauſam: ſed in lib. arb. ſicut defectus claudicationis, reducitur in tibiam curuam, ſicut in cauſam, non autem in virtutem motiuam: à qua tamen cauſatur quicquid eſt motionis in claudicatione; & ſecundum hoc Deus eſt cauſa actus peccati, non tamen eſt cauſa peccati: quia non eſt cauſa huius, quòd actus ſit cum defectu.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Augu. nominat ibi rem id quod eſt res ſimpliciter, ſcilicet ſubſtantiam: ſic enim actus peccati non eſt res.

¶Ad ſecũdum dicendum, quòd in hominem ſicut in cauſam reducitur non ſolum actus, ſed etiam ipſe defectus: quia ſcilicet non ſubditur ei, cui debet ſubdi, licet hoc ipſe non intendat principaliter: & ideo homo eſt cauſa peccati: ſed Deus ſic eſt cauſa actus, quòd nullo modo eſt cauſa defectus concomitantis actum: & ideo non eſt cauſa peccati.

q.71. ar.1. ¶Ad tertium dicendum, quòd ſicut dictum eſt ſuprà*, actus & habitus nõ recipiunt ſpeciem ex ipſa priuatione, in qua conſiſtit ratio mali. ſed ex aliquo obiecto, cui cõiungitur talis priuatio, & ſic ipſe defectus, qui dicitur non eſſe à Deo, pertinet ad ſpeciem actus conſequenter, & non quaſi differentia ſpecifica.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum Deus ſit cauſa excæcationis & indurationis.

Infrà q.13. ar.3. ad 3. Et 2.2. q. 15. ar.1. Et 2 diſ 40 q. 4. ar.2. Et 3. contra. 162. Et veri. q.24. ar. 10. cor. Et Io.32. lec. 6. Et Rom 1. lec.7. co 4. & cap. 9 lec.3. cor.7. & 1. cor. 4. Quæſt.3. in me. to.4.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur quòd Deus nõ ſit cauſa excęcationis & indurationis. Dicit enim Aug. lib.83. quæſt,* quòd Deus non eſt cauſa eius, quòd homo ſit deterior, ſed per excæcationem & obdurationem fit homo deterior. ergo Deus non eſt cauſa excæcationis & obdurationis.

2 ¶Præterea, Fulgentius dicit, quòd Deus non eſt vltor illius rei, cuius eſt auctor: ſed Deus eſt vltor cordis obdurati: ſecundum illud Eccle.1. Cor durum male habebit in nouiſsimo. ergo Deus non eſt cauſa obdurationis.

3 ¶Pręterea, Idem effectus non attribuitur cauſis contrariis. ſed cauſa excæcationis dicitur eſſe malitia hominis: ſecũdum illud Sap.2. Excæcauit enim eos malitia eorum. Et etiam diabolus ſecundum illud 2. ad Cor.4. Deus huius ſeculi excæcauit mentes infidelium: quæ quidem cauſæ vidẽtur eſſe contrariæ Deo. ergo Deus non eſt cauſa excæcationis & obdurationis.

¶SED CONTRA eſt, quod dicitur Iſa.6. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua. Et Rom.9. dicitur, Cuius vult miſeretur, & quem vult indurat.

¶RESPONDEO dicendum, quòd excæcatio & obduratio duo importat. Quorum vnum eſt motus animi humani inhærentis malo & auerſi à diuino lumine, & quantum ad hoc Deus non eſt cauſa excæcationis, ſicut non eſt cauſa peccati. Aliud autem eſt ſubtractio gratiæ, ex qua ſequitur, quòd mens diuinitus non illuminetur ad recte videndum, & cor hominis non emolliatur ad rectè viuẽdum, & quantum ad hoc Deus eſt cauſa excæcationis & obdurationis. Eſt autem conſiderandum, quòd Deus eſt cauſa vniuerſalis illuminationis animarum, ſecundum illud Ioan.1. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientẽ in hunc mundum: ſicut Sol eſt vniuerſalis cauſa illuminationis corporum, aliter tamẽ & aliter. Nam Sol agit illuminando per neceſsitatem naturæ: Deus autem agit voluntate per ordinem ſuæ ſapientiæ, Sol autem, licet quantum eſt de ſe omnia corpora illuminet, ſi quod tamen impedimentum inueniat in aliquo corpore, relinquit illud tenebroſum ſicut patet de domo, cuius feneſtræ ſunt clauſæ: ſed tamen illius obſcurationis nullo modo cauſa eſt Sol: nõ enim ſuo iudicio agit, vt lumen interius non immittat, ſed cauſa eius eſt ſolum ille qui claudit feneſtram. Deus autem proprio iudicio lumen gratiæ non immittit illis in quibus obſtaculum inuenit. vnde cauſa ſubſtractionis gratiæ eſt non ſolum ille, qui ponit obſtaculum gratiæ, ſed etiam Deus qui ſuo iudicio gratiam non apponit. & per hunc modum Deus eſt cauſa excæcationis & aggrauationis aurium & obdurationis cordis. quæ quidem diſtinguuntur ſecundum effectus gratiæ: quæ & perficit intellectũ dono ſapientiæ, & affectum emollit igne charitatis. Et quia ad cognitionem intellectus maximè deſeruiunt duo ſenſus, ſcilicet viſus & auditus, quorum vnus deſeruit intentioni, ſcilicet viſus, alius diſciplinæ, ſcilicet auditus: ideo quantum ad viſum ponitur excæcatio, quantum ad auditum, aurium aggrauatio, quantum ad effectum, obduratio.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd cum excæcatio & induratio ex parte ſubtractionis gratiæ ſunt quædam pœnę, ex hac parte eis homo non fit deterior, ſed deterior factus per culpam, hæc incurrit, ſicut & cæteras pœnas.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd obiectio illa procedit de obduratione ſecundum quòd eſt culpa.

¶Ad tertium dicendum, quòd malitia eſt cauſa excæcationis meritoria, ſicut culpa eſt cauſa pœnæ, & hoc etiam modo diabolus excæcare dicitur, inquantum inducit ad culpam.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum excæcatio & obduratio ſemper ordinentur, ad ſalutem eius, qui excæcatur & obduratur.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur quòd excæcatio & obduratio ſemper ordinẽtur ad ſalutem eius, qui excæcatur & obduratur. Dicit enim Aug. in Ench.* quòd Deus cum ſit ſummè bonus nullo modo permitteret fieri aliquod malum, niſi poſſet ex quolibet malo elicere bonum. multo igitur magis ordinat ad bonũ illud malum cuius ipſe eſt cauſa. ſeu excæcationis & obdurationis Deus eſt cauſa, vt dictũ eſt*. ergo hæc ordinantur ad ſalutem eius qui excæcatur vel obduratur. Cap.11. circa princip. tom.3. Art. præce.

2 ¶Præterea, Sap.1. dicitur, quòd Deus non delectatur in perditione impiorum. videretur autem in perditione eorum delectari, ſi eorum excæcationem in bonum eorum non conuerteret: ſicut medicus videretur delectari afflictione infirmi, ſi medicinam amaram, quam infirmo propinat, ad eius ſanitatem non ordinaret. Ergo Deus excæcationem conuertit in bonum excæcatorum.

3 ¶Præterea, Deus nõ eſt perſonarum acceptor: vt dicitur Act. 10. Sed quorundam excæcationem ordinat ad eorum ſalutem: ſicut quorundam Iudæorum, qui excæcati ſunt, vt Chriſto non crederent, & non credentes occiderent, & poſtmodum compuncti conuerterentur: ſicut de quibuſdam legitur Act.2. vt patet per Aug. in lib. de quæſtionibus Euangelij*. ergo Deus omnium excæcationem conuertit in eorum ſalutem. Libr.3. in Matt. cap 14. in med. tom.4.

¶SED CONTRA, Non ſunt facienda mala, vt veniant bona: vt dicitur Rom.3. ſed excæcatio eſt malum: ergo Deus non excæcat aliquos propter eorum bonum.

¶RESPONDEO dicendum, quòd excæcatio eſt quoddam præambulum ad peccatum: peccatum autem ad duo ordinatur, ad vnum quidem per ſe, ſcilicet ad damnationem: ad aliud autem ex diuina miſericordia, vel prouidentia, ſcilicet ad ſanationem, inquantum Deus permittit aliquos cadere in peccatum, vt peccatum ſuum agnoſcentes, humilientur & conuertantur, ſicut Aug. dicit in lib. de natura & gratia*, vnde excæcatio ex ſui natura ordinatur ad damnationem eius, qui excæcatur (propter quod ponitur etiam reprobationis effectus) ſed ex diuina miſericordia excæcatio ad tempus ordinatur medicinaliter ad ſalutem eorum, qui excæcantur, ſed hæc miſericordia non omnibus impenditur excæcatis, ſed prædeſtinatis ſolum: quibus omnia cooperantur in bonum, ſicut dicitur Rom.8. vnde quantum ad quoſdam excæcatio ordinatur ad ſanationem, quantum autem ad alios ad damnationem, vt Aug. dicit in 3. de quæſtionibus Euangelij*. Ex cap. 11. 12. & 13. tom.7. Ex Matt. c. ſeu q.14. tom.7.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd omnia mala, quę Deus facit, vel permittit fieri, ordinantur in aliquod bonum: non tamen ſemper in bonum eius in quo eſt malum, ſed quandoq; ad bonum alterius vel etiam totius vniuerſi: ſicut culpam tyrannorum ordinat in bonum martyrum, & pœnam damnatorum ordinat ad gloriam iuſtitiæ ſuæ.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd Deus non delectatur in perditione hominum, quantum ad ipſam perditionem, ſed ratione ſuæ iuſtitiæ, vel propter bonum, quod inde prouenit.

¶Ad tertium dicendum, quòd hoc, quòd Deus ſic aliquorum excæcationem ordinat in eorũ ſalutem, miſericordiæ eſt, quòd autem excæcatio aliorum ordinetur ad eorum damnationem, iuſtitiæ eſt: quòd autem miſericordiam quibuſdam impendit, & omnibus, non facit perſonarum acceptionem in Deo: ſicut in primo dictum eſt*. p.p.q.19. ar.5. ad 3.

¶Ad quartum dicendum, quòd mala culpæ non ſunt facienda, vt veniant bona: ſed mala pœnæ ſunt inferenda propter bonum.

QVÆST

¶ Super Quæſtionis octuageſimæ Articulum primum.

IN articu. primo quæſtionis 80. dubiũ occurrit circa propoſitionem in litera poſitam, ſcilicet eſſe cauſam directè alicuius actus non contingit niſi per hoc, quòd proprium principium illius actus mouet ad agendum: aut nanque hæc propoſitio intelligitur abſolutè, vt ſonat, ſcilicet nihil eſt directe cauſa actus, niſi, &c. aut limitate ad actum alterius propter materiã ſubiectam, de qua eſt ſermo: cauſa ſcilicet extrinſeca quòd homo peccet. Si primo modo, obſtat illi illa maxima, Deus poteſt ſupplere vicẽ cauſæ ſecundæ. Si ſecundo modo, obſtat litera, quæ principium actus voluntarij, voluntatem ſcilicet ad agendum mouere ſubiungit, non ſolum à Deo, ſed à ſe. ſi enim de extrinſeco tantum motore eſſet ſermo in illa propoſitione, ipſummet non connumeraretur ſubſumendo.

Super q. 75. ar.3. Et q.8. ar.7. Et mal. q. 3. artic. 3. & 4. Et quolib. 3. ar.8. cor. Cap.12. Cap.5. Lib.1. ca.5. & lib.2. Cap.41. Lib.2. contra Iouin. nõ longè à princip.

¶Ad hoc dicitur, quòd neutro modo propoſitio literæ intelligitur. Quòd enim non intelligatur primo modo, patet ex hoc, quòd nullũ principium mere naturale eſſet cauſa directè actus proprij, eo quòd nullum tale mouet ſeipſum ad agendum. Si enim ad cauſandũ directè actũ exigitur, quòd augeat ad agẽdum proprium illius actus principium, abſque vlla ambiguitate ſequitur, quòd nec calor ſit directè cauſa calefaciendi: nec frigefaciendi: nec lux illuminandi, & cætera. Quòd verò nec ſecũdo modo intelligatur, ex ipſa ſumptione patet, quamuis nãque diceret quiſpiã, quòd ad bonitatẽ doctrinæ addit author etiam voluntatem moueri à ſe. Si tamẽ formaliter contextus literę conſpiciatur, apparebit, quòd eſt vera & formalis ſubſumptio: ac per hoc oportet maiorem propoſitionem communem eſſe ad cauſas intus, & extra, & vere ſic eſt. Intendit igitur Author, quòd ad eſſe directè cauſam actus, qui eſt alicuius actus, ſiue illud aliquid ſit idem ſiue diuerſum à cauſa, exigitur quòd cauſa proprium principium illius actus moueat ad agendũ, ita quòd in hac propoſitione duo continentur. Alterũ, quod ſupponitur, ſcilicet actum exiſtere alicuius principij executiui: & per hoc includuntur omnia principia propria actuũ tam naturalium, quàm animalium. Alterũ, quòd docemur, ſcilicet quid requiratur ad eſſe cauſam directe actus exiſtentis ab aliquo principio executiuo. Et dicimus, quòd exigitur, quòd moueat illud proprium principium ad agendum, ſiue hoc ſit idem cum illo principio executiuo, ſiue diuerſum. Eſt igitur ſenſus propoſitionis, ꝙ præſuppoſito, quòd actus ſit alicuius principij principiantis ipſum executiue (vt calor calefacit, oculus videt, voluntas vult, & huiuſmodi) ad hoc, quòd aliquid ſiue idem ſiue diuerſum ſit cauſa directe calefactionis, viſionis, volitionis illius, vltra illud principium, nõ abſolutè: ſed inquantũ eſt cauſa executiua, oportet quòd moueat principiũ illud exequens ad agendum. Et hunc ſenſum inſinuant verba literæ in ly alicuius: nõ enim ly alicuius cadit ſupra ly actus, ſed cadit ſupra ſubintellectũ principium: ac ſi dixiſſet, Actus qui eſt alicuius. Et per hoc ſoluuntur obiectiones: nã neq; naturalia principia excluduntur à directa cauſalitate executiua actuum, nec omnipotentiæ diuinę aliquid adimitur: oportet enim ſi ipſa cauſat actũ meũ, quòd me moueat ad agendum: quamuis actus qui eſſet meus, poſſet ſine me cauſare.

Lib.7. c.8. Cap.11. Cap.18. D.1e06. Q.9. art.3. 1.2. & 6. Q.9. arti.3. 1.2. & 6.1. Q.79. art.1. q.10. art.1. & p.p.q. 106. art.2. & q.105. art.4.

¶ Super Quæſtionis octuageſimæ Articulum ſecundum.

IN artic.2. nota, quòd hinc habes quomodo in mulieribus iſtis, quæ dicuntur viſiones habere, cauſari ex dæmonum illuſione, aut humorum & ſpirituum commutatione poteſt, vt vigilantes imaginentur: vt appareat eis ſic eſſe in re: ſicut contingit dormientibus quãdo ſomniant. Accidit enim quòd aliquis patiatur vigilans, quod alter patitur dormiens: vt manifeſte patet in phreneticis. Notent autem hoc rectores religioſarum perſonarum, ne diuinitati tribuentes quod naturæ aut dęmonis eſt, errent: erraréque alios faciant. Mal. q. 3. ar.4. & q. 16. arti. 11. Et quo. 3. ar.8. cor.

QVAESTIO OCTVAGESIMA, *De cauſa peccati, ex parte Diaboli, in quatuor articulos diuiſa.*

DEINDE conſiderandum eſt de cauſa peccati ex parte diaboli. ¶Et circa hoc quæruntur quatuor. ¶Primò, vtrum diabolus ſit directè cauſa peccati. ¶Secundò, vtrum diabolus inducat ad peccandum, interius perſuadẽdo. ¶Tertiò, vtrum poſsit neceſsitatem peccandi inducere. ¶Quartò, vtrum omnia peccata ex diaboli ſuggeſtione proueniant.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum Diabolus ſit homini directè cauſa peccandi.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd diabolus ſit homini directè cauſa peccandi. Peccatum enim directè in effectu cõſiſtit: ſed Aug. dicit 4. de Trinit.* quòd diabolus ſuæ ſocietati malignos affectus inſpiret. Et Beda ſuper Act.* dicit, quòd diabolus animam in affectum malitiæ trahit. & Iſido. dicit in lib. de ſummo bono*, quòd diabolus corda hominum occultis cupiditatibus replet. ergo diabolus directè eſt cauſa peccati.

2 ¶Præterea, Hiero. dicit*, ꝙ ſicut Deus eſt perfector boni, ita diabolus eſt perfector mali: ſed Deus eſt directe cauſa bonorum noſtrorum, ergo diabolus eſt directè cauſa peccatorum noſtrorum.

3 ¶Præterea, Philoſophus dicit in quodam cap. Ethicæ Eudemicæ*, quòd oportet eſſe quoddam principiũ extrinſecum humani conſilij, conſilium autem humanum non ſolum eſt de bonis, ſed etiam de malis. ergo ſicut Deus mouet ad cõſilium bonum, & per hoc directè eſt cauſa boni, ita diabolus mouet hominem ad conſilium malum, & per hæc ſequitur, quòd diabolus directè ſit cauſa peccati.

¶SED CONTRA eſt, quòd Aug. probat in 1*. & 3*. de lib. arbit. quòd nulla alia re fit mẽs hominis ſerua libidinis, niſi propria voluntate: ſed homo nõ fit ſeruus libidinis niſi per peccatum: ergo cauſa peccati non poteſt eſſe diabolus, ſed ſola propria voluntas.

¶RESPONDEO dicẽdum, quòd peccatum actus quidam eſt. vnde hoc modo poteſt eſſe aliquid directè cauſa peccati, per quem modum aliquis directè eſt cauſa alicuius actus: quod quidẽ non contingit niſi per hoc, quòd proprium principium illius actus mouet ad agendum: proprium autem principium actus peccati eſt voluntas: quia omne peccatum eſt voluntarium. vnde nihil poteſt directè eſſe cauſa peccati, niſi quod poteſt mouere voluntatem ad agendum. Voluntas autem ſicut ſuprà* dictum eſt, à duobus moueri poteſt. Vno modo ab obiecto: ſicut dicitur, quòd appetibile apprehenſum mouet appetitum. Alio modo ab eo, quòd interius inclinat voluntatem ad volendum: hoc autem non eſt niſi vel ipſa voluntas, vel Deus, vt ſuprà oſtenſum eſt*. Deus autem non poteſt eſſe cauſa peccati, vt dictum eſt*. Relinquitur ergo, quòd ex hac parte ſola voluntas hominis ſit directè cauſa peccati eius. Ex parte autem obiecti poteſt intelligi, quòd aliquid moueat voluntatem tripliciter. Vno modo ipſum obiectum propoſitũ, ſicut dicimus, quòd cibus excitat deſiderium hominis ad comedendum. Alio modo, ille, qui proponit vel offert huiuſmodi obiectum. Tertio modo ille qui perſuadet obiectum propoſitum habere rationem boni, quia & hic aliqualiter proponit proprium obiectum voluntati, quod eſt rationis bonum verum vel apparens. Primo igitur modo res ſenſibiles exterius apparentes mouent voluntatem hominis ad peccandum. Secundo autem & tertio modo vel diabolus, vel etiam homo poteſt incitare ad peccandum, vel offerendo aliquid appetibile ſenſui, vel perſuadendo rationi. Sed nullo iſtorum trium modorum poteſt aliquid eſſe directè cauſa peccati: quia voluntas non ex neceſsitate mouetur ab aliquo obiecto niſi ab vltimo fine, vt ſuprà dictum eſt*. vnde non eſt ſufficiens cauſa peccati, neque res exterius oblata neque ille, qui eam proponit, neque ille, qui perſuadet: vnde ſequitur, quòd diabolus non ſit cauſa peccati directè vel ſufficienter, ſed ſolum per modum perſuadentis, vel proponentis appetibile.

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, ꝙ omnes illæ authoritates & ſi quæ ſimiles inueniantur, ſunt referendę ad hoc, ꝙ diabolus ſuggerendo, vel aliqua appetibilia proponendo inducit ad effectum peccati.

¶Ad ſecundum dicendũ, ꝙ ſimilitudo illa eſt attendenda quantũ ad hoc, ꝙ diabolus quodammodo eſt cauſa peccatorũ noſtrorum, ſicut Deus eſt aliquo modo cauſa bonorum noſtrorum, non tamen attenditur quantum ad modum cauſandi: nam Deus cauſat bona interius mouendo voluntatẽ: quod diabolo conuenire non poteſt.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Deus eſt vniuerſale principium omnis interioris motus humani: ſed quòd determinetur ad malum conſiliũ voluntas humana, hoc directè quidem eſt ex voluntate humana, & à diabolo per modum perſuadentis vel appetibilia proponentis.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum Diabolus poſſit inducere ad peccandum interius inſtigando.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quòd diabolus nõ poſſit inducere ad peccandum, interius inſtigando. Interiores enim motus animæ ſunt quædam opera vitæ: ſed nullum opus vitę poteſt eſſe niſi à principio intrinſeco, nec etiam opus animæ vegetabilis: quod eſt infimum inter opera vitæ: ergo diabolus ſecundum interiores motus non poteſt hominem inſtigare ad malum.

2 ¶Præterea, Omnes interiores motus ſecundum ordinem naturæ à ſenſibus exterioribus oriuntur: ſed præter ordinem naturæ aliquid operari eſt ſolius Dei, vt in primo dictum eſt*: ergo diabolus non poteſt in interioribus motibus hominis aliquid operari niſi ſecundum ea quæ in exterioribus ſenſibus apparent. p.p.q.110. art.4.

3 ¶Præterea, Interiores actus animæ ſunt intelligere & imaginari: ſed quantum ad neutrum horum poteſt diabolus aliquid operari: quia, vt in primo habitum eſt, diabolus nõ imprimit in intellectum humanum, in phantaſiam etiam videtur quòd imprimere non poſsit: quia formæ imaginatæ tanquam magis ſpirituales ſunt digniores, quàm formæ, quæ ſunt in materia ſenſibili: quas tamen diabolus imprimere non poteſt, vt patet ex his, quæ in primo habita ſunt*. ergo diabolus non poteſt ſecundum interiores motus inducere hominem ad peccatum. p.p.q.110. art.2.

¶SED CONTRA eſt, quia ſecundum hoc nunquã tentaret hominẽ niſi viſibiliter apparendo: quod patet eſſe falſum.

¶RESPONDEO dicendũ, ꝙ interior pars animæ eſt intellectiua & ſenſitiua: intellectiua autẽ cõtinet intellectũ & voluntatẽ. & de voluntate quidẽ iã dictũ eſt*, quomodo ad eã diabolus ſe habet. Intellectus autẽ per ſe quidẽ mouetur ab aliquo illuminante ipſum ad cognitionẽ veritatis: quod diabolus circa homi Art. præce.

Universidad de Deusto Biblioteca

¶Super Quæstionis octuagesimæ Articulum tertium.

IN art. 3. in responsione ad tertium, dubium occurrit. nam hęc doctrina retractatur inferius in tertia parte, in quæstione de tētatione Christi, vbi ex istamet authoritate August. Author dicit, quòd nō potest esse absque peccato tentatio à carne, non enim compatiuntur se dicta hic & ibi: nam ibi dicitur, quòd concupiscentia carnis aduersus spiritum, nō potest esse absque peccato: hic dicitur quòd non est peccatum: quando ei ratio actualiter resistit: non semper ergo est peccatum. (p.p. q.116. ar.2.)

¶Ad hoc dicitur, quòd ista non contrariantur adinuicem: ibi nanque dicitur, quòd semper est peccatum, quum caro cōcupiscit aduersus spiritum, quòd ibi discutiendum est Domino concedente: hic autem nihil contra dictū vniuersalem dicitur: non enim dicitur, quòd aliquando non est peccatum, sed dicitur, quòd quando ei ratio actualiter resistit, nō est peccatum: quod nihil repugnat illi, quoniam vtrum tale quando inueniatur, non affirmatur: nam non asseritur, quòd cōcupiscenti carni aduersus ipsum aliquando ratio totaliter resistit: hoc enim illi vniuersali cōtradiceret, sed asseritur, quòd quādo ratio resistit, non est peccatum: quod æquiualet conditionali, si ratio resistit, non est peccatum. Et intendit Author hic solum satisfacere argumento pro præsenti materia, qua tractatur de potestate Diaboli: & dicere, quòd concupiscēte carne aduersus spiritū non consurgit peccatum ex cōcupiscētia, quam potest facere Diabolus, sed ex non resistentia rationis, quæ non subiacet potestati dæmonis: quia cōcupiscentia ista si ratio ei resistit, nō est peccatum, sed materia exercendæ virtutis. Et hoc sat est argumento, quia dato quòd semper sit peccatum, vt Aug. dicit, non tamen ad illud necessitat dæmon, qui ad non resistentiam rationis necessitate nequit. Vtrum autem possibile sit rationem concupiscenti actualiter carni totaliter resistere: indiscussum dimittitur, vt impertinens. (Cap.3. paulo ante medium to.2.) (Capit.2. à med. to.2.) (In cor. art.) (M. l. q. 3. ar 3. ad 9 & arti 4. c. & q.16. arti.11. ad 10 & arti. 12. ad 10)

¶De quarto articulo eiusdem 80. quæstion. nihil occurrit scribēdum.

ca hominem non intendit, sed magis obtenebrat rationem eius ad consentiendum peccato: quæ quidem obtenebratio prouenit ex phantasia & appetitu sensitiuo, vnde tota interior operatio Diaboli esse videtur circa phantasiā & appetitum sensitiuum, quorum vtrunque commouendo potest inducere ad peccatum: potest enim operari ad hoc, quòd imaginationi aliquę formæ imaginarię præsentētur: potest etiā facere, quòd appetitus sensitiuus concitetur ad aliquā passionem. Dictum est enim in 1. lib.* quòd natura corporalis spirituali naturaliter obedit ad motum localem: vnde & Diabolus omnia causare potest, quę ex motu locali corporum inferiorum prouenire possent, nisi virtute diuina reprimatur. Quòd autem aliquæ formæ repræsententur imaginationi, sequitur quādoque ad motum localem: dicit enim Philosophus in lib. de somno & vigilia*, quòd cum animal dormierit descendente plurimo sanguine ad principium sensitiuum, simul descendunt motus siue impressiones relictæ ex sensibilium motionibus, quę in sensibilibus speciebus conseruantur: & mouent principium apprehensiuum: ita quòd apparent, ac si tunc principiū sensitiuum à rebus ipsis exterioribus immutaretur. vnde talis motus localis spirituum vel humorum procurari potest à dæmonibus, siue dormiant, siue vigilent homines: & sic sequitur quòd homo aliqua imaginetur. Similiter etiam appetitus sensitiuus concitatur ad aliquas passiones secundum quendam determinatū motum cordis & spirituū: vnde ad hoc etiam Diabolus potest cooperari. Et ex hoc quòd passiones aliquæ concitantur in appetitu sensitiuo, sequitur quòd & motū siue intentionem sensibilē prędicto modo reductā ad principium apprehensiuū magis homo percipiat: quia, vt Philosophus in eodē lib.* dicit, amātes modica similitudine in apprehensionē rei amatæ mouentur. Contingit etiam ex hoc ꝙ passio est concitata, vt id quod proponitur imaginationi, iudicetur prosequendū: quia ei qui à passione detinetur, videtur esse bonum id, ad quod per passionem inclinatur. Et per hūc modum interius Diabolus inducit ad peccandum.

¶AD PRIMVM ergo dicendū, ꝙ opera vitę semper, etsi sint ab aliquo principio intrinseco, tamen ad ea potest cooperari aliquod exterius agēs: sicut etiam ad opera animæ vegetabilis operatur calor exterior, vt facilius digeratur cibus.

¶Ad secundū dicendum, quòd huiusmodi apparitio formarum imaginabilium non est omnino præter ordinem naturæ, nec est per solum imperium, sed per motum localem, vt dictum est*. Vnde patet responsio ad tertium: quia formæ illæ sunt à sensibus acceptæ primordialiter.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum Diabolus possit necessitatem inferre ad peccandum.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd Diabolus possit necessitatem inferre ad peccandum. Potestas enim maior potest necessitatem inferre minori: sed de Diabolo dicitur Iob 41. Non est potestas super terram, quæ ei valeat comparari: ergo potest homini terreno necessitatem inferre ad peccandum.

2 ¶Præterea, Ratio hominis non potest moueri nisi secundū ea quæ exterius sensibus proponuntur, & imaginationi repræsentantur: quia omnis nostra cognitio ortum habet à sensu: & non est intelligere sine phantasmate, vt dicitur in lib. de anima. sed Diabolus potest mouere imaginationem hominis (vt dictum est*) & etiā exteriores sensus. Dicit enim Aug. in lib. 83. quæst.* (Art. præcedenti q. 1. circa princ. to. 4.) quòd serpit hoc malum, scilicet quod est à Diabolo, per omnes aditus sensibiles. Dat se figuris, accommodat se coloribus, adhæret sonis, infundit se saporibus, ergo potest rationem hominis ex necessitate inclinare ad peccandum.

3 ¶Præterea, Secundum Augu.* (li.19. de ci. Dei. cap.4. ante med. illius to.5.) nonnullum peccatum est, cum caro concupiscit aduersus spiritum: sed concupiscentiam carnis Diabolus potest causare, sicut & cæteras passiones eo modo quo suprà dictum est* (Art. præc.): ergo ex necessitate potest inducere ad peccandum.

¶SED CONTRA est, quod dicitur 1. Petr. vlt. Aduersarius vester Diabolus tanquam leo rugiens, circuit quærens quem deuoret, cui resistite fortes in fide: frustra autem talis admonitio daretur, si homo ei ex necessitate succumberet, non ergo potest homini necessitatem inducere ad peccandum.

¶RESPONDEO dicendū, quòd Diabolus propria virtute nisi refrænetur à Deo, potest aliquem inducere ex necessitate ad faciendum aliquem actum, qui de suo genere peccatum est: nō autem potest inducere necessitatem peccandi: quod patet ex hoc, quòd homo motiuo ad peccandum non resistit nisi per rationem: cuius vsum totaliter impedire potest mouendo imaginationem & appetitum sensitiuum, sicut in arreptitiis patet, sed tunc ratione sic ligata, quicquid homo agat, non imputatur ei ad peccatum, sed si ratio non sit totaliter ligata, ex ea parte, qua est libera, potest resistere peccato, sicut suprà* dictum est (q.77. ar.7.). Vnde manifestum est, quòd Diabolus nullo modo potest necessitatem inducere homini ad peccandum.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd non quælibet potestas maior homine potest mouere voluntatem hominis, sed[d] solus Deus, vt suprà habitum est* (D.114.).

¶Ad secundum dicendum, quòd illud quod est apprehensum (q.9. ar.6.) per sensum vel imaginationem, non ex necessitate mouet voluntatem, si homo habeat vsum rationis, nec semper huiusmodi apprehensio ligat rationem.

¶Ad tertium dicendum, quòd [d] concupiscentia carnis contra (D.445.) spiritum, quando ratio ei actualiter resistit, non est peccatum, sed materia exercendæ virtutis: quòd autem ratio ei non resistat, non est in potestate Diaboli: & ideo non potest inducere necessitatem peccati.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum omnia peccata hominum sint ex suggestione Diaboli.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd omnia peccata hominum sint ex suggestione Diaboli. dicit enim Dion. 4. cap. De di. no. quòd multitudo dæmonum causa est omnium malorum & sibi, & aliis. (2. q.63. art. 2. cor. & q. 114. ar. 3. 3. q.9. art. 3. Et 7. ad 2. Et mal. q. 3. art.5.)

2 ¶Præterea, Quicunque peccat mortaliter, efficitur seruus Diaboli, secundum illud Ioannis octauo. Qui facit peccatum, seruus est peccati. sed ei aliquis in seruitutē addicitur à quo est superatus: vt dicitur 2. Petr. 2. ergo quicunque facit peccatum, superatus est à Diabolo.

3 ¶Præterea, Grego.* dicit, quòd peccatum Diaboli est irreparabile, quia cecidit nullo suggerente: si igitur aliqui homines peccarent per liberum arbitrium nullo suggerente, eorum peccatum esset irremediabile: quod patet esse falsum. ergo omnia peccata humana à Diabolo suggeruntur. (Hoc habetur formaliter Ansel. lib. 2. cur Deus homo c. 21. circa med. Greg. etiā li.9. moral. c.36. habetur ad sensum, & li. 4. c.9.)

¶SED CONTRA est quod dicitur in lib. De ecclesiasticis dogmatibus* (Cap.51.). Non omnes cogitationes nostræ malæ à Diabolo excitantur: sed aliquoties ex nostri arbitrij motu emergunt.

¶RESPONDEO dicendum, quòd occasionaliter quidem & indirectè Diabolus est causa omnium peccatorum nostrorum, inquantum induxit primum hominem ad peccandum: ex cuius peccato intantum vitiata est humana natura, vt omnes ad peccandum procliues simus, sicut diceretur esse causa combustionis lignorum, qui ligna siccaret: ex quo sequeretur, quòd facile incenderentur: directè autem non est causa omnium peccatorum humanorum, ita quòd singula peccata persuadeat. Quod Origenes* (Li.3. peri. cap.2.) probat ex hoc, quia etiam si Diabolus non esset, homines haberent appetitum ciborum, & venereorum, & similium: qui posset esse inordinatus, nisi ratione ordinaretur, quod subiacet libero arbitrio.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd multitudo dæmonum est causa omnium malorum nostrorum secundum primam originem, vt dictum est* (In corp. ar.).

Ad

¶Ad secundum dicendum, quòd non solùm fit seruus alicuius qui ab eo superatur, sed etiam qui ei voluntariè se subiicit. & hoc modo fit seruus diaboli, qui motu proprio peccat.

¶Ad tertium dicendum, quòd peccatum diaboli fuit irremédiabile: quia nec aliquo suggerente peccauit, nec habuit aliquam pronitatem ad peccandum ex præcedenti suggestione causatam quod de nullo hominis peccato dici potest.

QVAESTIO OCTVAGESIMAPRIMA,

De causa peccati ex parte hominis, in quinque articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de causa peccati ex parte hominis. Cùm autem homo sit causa peccati, alteri homini exterius suggerendo, sicut & diabolus habet quemdam specialem modum causandi peccatum in alterum per originem: vnde de peccato originali dicendum est.

¶Et circa hoc tria consideranda occurrunt. ¶Primò, de eius traductione. ¶Secūdò, de eius essentia. ¶Tertiò, de eius subiecto.

¶Et circa primum quæruntur quinque. ¶Primò, vtrum primum peccatum hominis deriuetur per originem in posteros. ¶Secundò, vtrum omnia alia peccata primi parentis, vel etiam aliorum parētum per originem in posteros deriuentur. ¶Tertiò, vtrum peccatum originale deriuetur ad omnes, qui ex Adam per viam seminis generantur. ¶Quartò, vtrum deriuaretur ad illos, qui miraculosè ex aliqua parte humani corporis formarentur. Quintò, vtrum si fœmina peccasset, viro non peccante, traduceretur originale peccatum.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum primum peccatum primi parentis traducatur per originem in posteros.

(3. q.19. art. 4. & 1. & 2. d. st. 33. q. 1. art. 1. & 4. contra c. 50. 51. & 52. & mal. q. 4. art. 1. & opus. 3. ca. 201. 202. 203 & 204. & Ro. 5. c. lib. 3. cor. 3. q. 18. art. 2.)

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd primum peccatum primi parentis non traducatur ad alios per originem. Dicitur enim Ezech. 18. Filius non portabit iniquitatem patris: portaret autem, si ab eo iniquitatem traheret. ergo nullus trahit ab aliquo parentum per originem aliquod peccatum.

2 ¶Præterea, Accidens non traducitur per originem nisi traducto subiecto, eo quòd accidens non transit de subiecto in subiectum, sed anima rationalis, quæ est subiectum culpæ, non traducitur per originem, vt in 1. ostensum est*. ergo neque aliqua culpa per originem traduci potest.

3 ¶Præterea, Omne illud quod traducitur per originem humanam causatur ex semine: sed semen nō potest causare peccatum, eo quòd caret rationali parte animæ, quæ sola potest esse causa peccati. ergo nullum peccatum potest trahi per originem.

4 ¶Præterea, Quod est perfectius in natura, virtuosius est ad agendum, sed caro perfecta non potest inficere animam sibi vnitam: alioquin anima non posset emundari à culpa originali, dum est carni vnita: ergo multo minus semen potest inficere animam.

5 ¶Præterea, Philosophus dicit in 3. Ethicor.* (Cap. 5.) quòd propter naturam turpes nullus increpat, sed eos qui propter desidiam & negligentiam: dicuntur autem natura turpes qui habent turpitudinem ex sua origine. ergo nihil quod est per originem, est increpabile neque peccatum.

¶SED CONTRA est, quod Apostolus dicit Rom. 5. Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, quod non potest intelligi per modum imitationis, vel incitationis: propter hoc quod dicitur Sap. 2. inuidia diaboli mors intrauit inorbem terrarum. restat ergo, quòd per originem à primo homine peccatum in mundum intrauit.

¶RESPONDEO dicendum, quòd secundum fidem Catholicam est tenendum, quòd primum peccatum primi hominis originaliter transit in posteros: propter quod etiam pueri mox nati deferuntur ad baptismum, tanquam ab aliqua infectione culpæ abluendi. contrarium est autē hæresis Pelagianæ, vt patet per August. in plurimis suis libris* (lib. 1. retra. c. 9. ad fin. to. 1. lib. 3. contra Iul. c. 1. à med. to. 7. & lib. de bo. perse. c. 11 & 12. to. 7.), Ad inuestigandum autem qualiter peccatum primi parentis originaliter possit transire in posteros, diuersi diuersis viis processerunt. Quidam enim considerantes, quòd peccati subiectum est anima rationalis, posuerunt, quòd cùm semine rationalis anima traducatur, vt sic ex infecta anima, infectæ animæ deriuari videantur. Alij verò hoc repudiantes tanquā erroneum, conati sunt ostendere quomodo culpa animæ parentis traducitur in prolem, etiam si anima non traducatur, per hoc quòd corporis defectus traducuntur à parente in prolem: sicut leprosus generat leprosum, & podagricus podagricum, propter aliquam corruptionem seminis, licet talis corruptio non dicatur lepra vel podagra. Cùm autē corpus sit proportionatum animæ, & defectus animæ redundent in corpus, & econuerso, simili modo dicitur, quòd culpabilis defectus animæ per traductionem seminis in prolem deriuatur, quamuis semen actualiter non sit culpæ subiectum. Sed omnes huiusmodi viæ in sufficientes sunt: quia dato, quòd aliqui defectus corporales à parente transeant in prolem per originem, & etiam aliqui defectus animæ ex consequenti propter corporis indispositionem (sicut interdum fatuis fatui generantur) tamen hoc ipsum, quod est ex origine aliquem defectum habere, videtur excludere rationem culpæ, de cuius ratione est quod sit voluntaria, vnde etiam posito, quòd anima rationalis traduceretur, ex hoc ipso quòd infectio animæ prolis non esset in eius voluntate, amitteret rationem culpæ obligantis ad pœnam, quia vt Philos. dicit in 3. Ethicor.* nullus improperabit cæco nato, sed magis miserebitur. & ideo alia via procedendū est dicendo, quòd omnes homines, qui nascuntur ex Adam, possunt considerari, vt vnus homo inquantum conueniunt in natura, quam à primo parente accipiunt: secundum quod in ciuilibus omnes homines, qui sunt vnius communitatis, reputantur quasi vnum corpus, & tota cōmunitas quasi vnus homo. sicut etiam Porphyrius dicit*, quòd participatione speciei plures homines sunt vnus homo. Sic igitur multi homines ex Adam deriuati sunt tanquā multa membra vnius corporis: actus autem vnius membri corporalis, puta manus, non est voluntarius voluntate ipsius manus, sed voluntate animæ, quæ primo mouet membrum. vnde homicidium, quòd manus committit, non imputaretur manui ad peccatum, si consideraretur manus secundum se, vt diuisa à corpore, sed imputatur ei inquantum est aliquid hominis, quod mouetur à primo principio motiuo hominis. Sic igitur inordinatio, quæ est in isto homine ex Adam generato, nō est voluntaria voluntate ipsius, sed voluntate primi parentis, qui mouet motione generationis omnes, qui ex eius origine deriuantur, sicut voluntas animæ mouet omnia membra ad actum. vnde peccatum, quod à primo parente in posteros diriuatur, dicitur originale, sicut peccatū, quod est anima deriuatur ad membra corporis, dicitur actuale. & sicut peccatum actuale, quod per mēbrum aliquod committitur, nō est peccatum illius membri, nisi inquantum illud membrum est aliquid ipsius hominis, propter quod vocatur peccatum humanum, ita peccatum originale non est peccatum huius personæ, nisi inquantum hæc persona recipit naturam à primo parente. vnde & vocatur peccatum naturæ, secundum illud Ephes. Eramus natura filij iræ.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd filius dicitur non portare peccatum patris: quia non punitur pro peccato patris, nisi sit particeps culpæ, & sic est in proposito: deriuatur enim per originem culpa à patre in filium: sicut peccatum actuale per imitationem.

¶Ad secundum dicendum, quòd etsi anima non traducatur: quia virtus seminis, non potest causare animam rationalem: mouet tamen ad ipsam dispositiuè. vnde per virtutem seminis traducitur humana

¶Super Quæstionis octuagesimæprimæ Articulum primum.

IN articulo 1. quæstio. 81. dubium primò Nouitiorum occurrit, quo pacto stat declaratio Authoris de modo, quo originale peccatum traducitur, proportionalis nanque similitudo de peccato membri ac voluntatis mouentis illud, & huius hominis ad primum parentem generantem ipsum, consona est: nam quia voluntas membrum quoddā est, mouet ad executionem culpæ, ideo membrum culpæ particeps fit: generans autem non mouet generationis motione hunc hominem existentem ad culpam, sed facit hunc hominem esse cum tali defectu, quo non sit participatio culpæ, sed pœnæ, vel defectus potius. (c.5. tom.6.)

¶Ad hoc dicitur, quòd similitudo consonat, & optime declarat intentum si attendimus ad illud quod est per se: in motione enim membri à voluntate per se fit, quod membrum constituitur in hoc, quod est ei esse instrumentum voluntatis ad tale opus, & ex hoc ipso, supposito quòd sit capax culpæ, instrumentum illud culpæ fit particeps: & similiter in generatione huius hominis ab Adam per se fit, quòd hic homo constituitur in hoc quod est esse membrum Adæ, vt capitis. Ex hoc nanque quòd per semen ab ipso generatur, eius membrū fit: adeo quòd si aliter generatur, aut fieret, non esset eius membrum. Ex hoc autem quòd eius mēbrum est, supposito quòd susceptiuum culpæ particeps sit culpæ, & non solum pœnæ, generatiua ergo motio respondet motioni imperatiuæ in hoc quod est vtramque constituere motum in hoc, quod est esse aliquid mouentis [illegible] sic possit ei imputari ad culpam, præsupposita eius capacitate. Quòd autem ibi membrum præsit, & hic non, nihil efficit, imò proportionalitatem adiuuat: quia sicut ad culpā actualem mouet præexistentes, ita mouens ad culpam originalem mouet, id est, ducit de potentia ad actum non præexistens. contra rationem nanq; eius quod oritur, est præexistere. (In prædic. c. de specie à medio illius to.5.)

¶In eodem articulo aduerte, quod Author positionem, quam in 2. sentent. distinctione 30. sequutus est, licet non totaliter arguere videatur, si tamen diligentius consideretur litera, dum arguitur insufficientiæ secunda via, positio illa olim sua reprehenditur. nam ibi tenuit peccatum

Universidad de Deusto Biblioteca

natura à parente in prolem, & simul cum natura naturæ infectio: ex hoc enim fit iste qui nascitur consors culpæ primi parentis, quod naturam ab eo sortitur per quandam generatiuam motionem.

¶Ad tertium dicendum, quòd etsi culpa non sit actu in semine, est tamen ibi virtute humanæ naturæ, quam concomitatur talis culpa.

¶Ad quartum dicendum, quòd semen est principium generationis, quæ est proprius actus naturæ eius propagationi deseruiens. & ideo magis inficitur anima per semen, quàm per carnem iam perfectam, quæ iam determinata est ad personam.

¶Ad quintum dicendum, quòd illud quod est per originem, nō est increpabile si consideretur iste qui nascitur secundum se: sed si consideretur prout refertur ad aliquod principium, sic potest esse ei increpabile: sicut aliquis qui nascitur, patitur ignominiam generis ex culpa alicuius progenitorum causatam.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum etiam alia peccata primi parentis, vel proximorum parentum traducantur in posteros.

2.dist.20.q.2.art.3.ad 3. & di.32.q.1.ar.1.& 4.contra c.52.ad 13.& mal.q.4.art.8.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd etiam alia peccata vel ipsius primi parentis, vel proximorum parentum traducantur in posteros: pœna enim nunquam debetur nisi culpæ, sed aliqui puniuntur iudicio diuino pro peccato proximorum parentum, secundum illud Exod.20. Ego sum Deus zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem. iudicio enim humano in crimine læsæ maiestatis filij exhæredantur pro peccato parentum. ergo etiam culpa proximorum parentum transit ad posteros.

2 ¶Præterea, Magis potest transferre in alterum id quod habet aliquis à seipso, quàm id quod habet ex alio: sicut ignis magis potest calefacere, quàm aqua calefacta: sed homo transfert in prolem per originem peccatum, quod habet ab Adam. ergo multo magis peccatum quod ipse commisit.

3 ¶Præterea, Ideo contrahimus à primo parente peccatum originale: quia in eo fuimus, sicut in principio naturæ, quam ipse corrupit: sed similiter fuimus in proximis parentibus, sicut in quibusdam naturæ principiis: quæ etsi sit corrupta, potest adhuc magis corrumpi per peccatum: secundum illud Apoc. vlt. Qui in sordibus est, sordescat adhuc. ergo filij contrahunt peccata proximorum parentum per originem, sicut & primi parentis.

¶SED CONTRA, Bonum est magis diffusiuum sui quàm malum, sed merita proximorum parentum non traducuntur ad posteros: ergo multominus peccata.

¶RESPONDEO dicendum, quòd Aug. hanc rationem mouet in Enchi.* & insolutam relinquit: sed si aliquis diligenter attendat, impossibile est quod aliqua peccata proximorum parentum, vel etiam primi parentis præter primum, per originem traducantur. Cuius ratio est, quia homo generat sibi idem in specie, non autem secundum indiuiduum. & ideo ea, quæ directè pertinent ad indiuiduū (sicut personales actus, & qui ad eos pertinent) non traducuntur à parentibus in filios: non enim Grammaticus traducit in filium scientiam Grammaticæ, quam proprio studio acquisiuit: sed ea, quæ pertinent ad naturam speciei traducuntur à parentibus in filios, nisi sit defectus naturæ: sicut oculatus generat oculatū, nisi natura deficiat: & si natura sit fortis, etiam aliqua accidentia indiuidualia propagantur in filios, pertinentia ad dispositionem naturæ: sicut velocitas corporis, bonitas ingenij, & alia huiusmodi: nullo autem modo ea quæ sunt pure personalia, vt dictum est*. Sicut autem ad personam pertinet aliquid secundum seipsam, & aliquid ex dono gratiæ, ita etiam ad naturam potest aliquid pertinere secundum seipsam, scilicet quòd causatur ex principiis eius, & aliquid ex dono gratiæ: & hoc modo iustitia originalis, sicut in 1. dictum est*, erat quoddam donū gratiæ toti humanæ naturę diuinitus collatum in primo parente, quod quidem primus homo amisit per primum peccatum: vnde sicut illa originalis iustitia traducta fuisset in posteros simul cum natura: ita etiam inordinatio opposita. Sed alia peccata actualia, vel primi parentis, vel aliorum non corrumpunt naturam, quantum ad id quod naturæ est, sed solum quantum ad id quod personæ est, id est, secundum pronitatem ad actum. vnde alia peccata non traducuntur.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd pœna spirituali (sicut Aug. dicit in epist. ad Auitum *) nunquam puniuntur filij pro parentibus, nisi communicent in culpa, vel per originem, vel per imitationem: quia omnes animæ immediatè sunt Dei, vt dicitur Ezech.18. sed pœna corporali interdum iudicio diuino, vel humano puniuntur filij pro parentibus, inquantum filius est aliquid patris secundum corpus.

¶Ad secundum dicendum, quòd illud quod habet aliquis ex se, magis potest traducere, dummodo sit traducibile: sed peccata actualia proximorum parentum non sunt traducibilia: quia sunt pure personalia, vt dictum est *.

¶Ad tertium dicendum, quòd primum peccatum corrupit naturam humanam corruptione ad naturam pertinente, alia verò peccata corrumpunt eam corruptione pertinente ad solam personam.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum peccatum primi parentis transeat per originem in omnes homines.

1.q.100.art.1. cor. & 3.q.31.art.1.& q.52.ar.7.ad 2.& q.68.ar.9.cor.& 2.di.31.q.1.art.1.& 3.di.3.q.4.art.1.& 4.contra c.50.& 52.& mal.q.4.art.6.& quol.6.art.7.& Ro.5.lec.3.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum primi parentis non transeat per originem in omnes homines. Mors enim est pœna consequens originale peccatum. sed non omnes qui procedunt seminaliter, ex Adā morientur: illi enim qui viui reperiuntur in aduentum Domini, nunquam morientur. vt videtur per hoc quod dicitur 1.Thes.4. Nos qui viuimus, non præueniemus in aduentu Domini eos, qui dormierunt: ergo illi non contrahunt originale peccatum.

2 ¶Præterea, Nullus dat alteri quod ipse non habet: sed homo baptizatus non habet peccatum originale. ergo non traducit ipsum in prolem.

3 ¶Præterea, Donum Christi est maius quàm peccatum Adæ, vt Apostolus dicit Rom.5. Sed donum Christi non transit in omnes homines: ergo nec peccatum Adæ.

¶SED CONTRA est quod Apostolus dicit Roman.5. Mors in omnes pertransiit, in quo omnes peccauerunt.

---

originale contrahi per originē sicut podagram vel stoliditatem, redundante in formam conditione materiæ, & habere rationem culpæ propter voluntatem parētis. Hic autem licet de isto voluntario non fiat mentio referendo illam opinionem, subintelligitur tamen, vt puto, tanquam commune cōfessum ab omnibus, quòd hoc est voluntarium aliena voluntate. Reprehenditur autem hæc positio tanquam insufficiens: quia non saluat rationem voluntarij etiam aliena voluntate, sic quòd sufficiat ad rationem culpę in hoc genito: quoniam totum hoc: quod illa positio dicit acceptatum verificatur de Socrate secundum se. Est nanque secundum se habēs conditiones formæ coaptatas materiæ conditionibus voluntarie Adæ voluntate contractas ab eo, tamen defectus iste non est culpa Socratis secundum se. Quia ergo oportet ad saluandum voluntarium requisitum ad culpam huius absque propria voluntate, ponere hunc hominem esse aliquid alienæ voluntatis, vt sic sit voluntarius defectus voluntate propria non secundum se, sed secundū quod membrum alterius à quo inchoat hæc culpa. Et hoc non positum est à prædictis positionibus, ideo arguuntur, & ponitur alia via, qua saluatur sufficienter ratio voluntarij per hoc, quòd ponitur in Sorte hoc peccatum, vt est membrum Adæ, & ex consequenti in ipso secundum se.

¶ In responsione ad tertium in eodem articulo nota, quòd culpam esse virtualiter in semine accipiendum est concomitanter & non principaliter. in semine nanque est virtualiter natura humana, quam concomitatur culpa originalis: ita quòd non oportet aliquam intentionalem qualitatem in homine fingere, qua productidum sit culpæ: hoc enim nec somniauit Author: cùm culpa nihil entitatis sit, & concomitanter fiat & sufficiēs sit semen decisum à natura destituta iustitia originali. Verba autem Authoris in quæstione de malo, quæstione quarta, articulo primo, ad nonum, non significant oppositum, sed quòd priuatio iustitiæ originalis in semine illo modo quo in semine saluatur, ex defectu spectat ad genus moris virtualiter, non quia est actus moralis, sed quia tendit ad mortale peccatum, & sic ista priuatio est quædam intentio mali moralis, & malum morale est in ea intentionaliter sicut color in aere & anima in semine. Et tenet similitudo, quo ad hoc: quia intentio ordinatur ad illud, cuius dicitur intentio, non quo ad esse entia positiua, cùm hoc de priuatione dici non possit, etiam si fingendi detur licentia.

cap.46.& 47.tom.3.

¶Et hæc de ista materia dicta sufficiant, quoniam euacuant omnes difficultates necessarias.

¶Super Quæstionis octuagesimæprimæ Articulum tertium. In isto art.

IN articulo tertio eiusdem octuagesimæprimæ quæstionis, omisso secundo, aduerte duo circa vniuersalitatem peccati originalis. Primum est, quòd ad fidem Catholicā spectat, quòd omnes præter solum Christum contrahant peccatum originale, quod dictum non intelligendum est aliter quàm de morte, quæ est pœna peccati originalis, ita quòd sicut omnes incurrunt mortem, id est, necessitatem moriendi, ita omnes incurrunt peccatum originale, id est, necessitatem habendi peccatum originale. Et sicut nōn spectat ad fidem an singuli moriantur actualiter, an diuina dispositione aliquis non moriatur: ita non spectat ad fidem, an aliquis ex speciali prærogatiua gratiæ non incurrat actualiter originale peccatum: de vtroque enim simul inquit Apostolus ad Romanos quinto, Per vnum hominem peccatum introiuit in mundum, & per peccatum mors. Est igitur necessarium secundum Catholicam fidē credere, quòd omnis vtriusque sexus ab Adam secundum rationem seminalem proueniens, ex ipsa sua generatione fit obnoxius peccato originali, & contra Pelagianos dicentes oppositum, Augustinus differit & diffinit. De solo autem Iesu Christo verum est, quòd ex ipsa generatione nulli obnoxius est peccato, iuxta verbum Angeli ad beatam Virginem ante filij conceptionem (quæ vocatur natiuitas in vtero) dicentis: Quod ex te nascetur, sanctum, & iuxta hunc sensum militat ratio Authoris, scilicet quia aliter non indigerent redemptione, quæ per Iesum Christum facta est. Si enim peccatum originale vel in actu, vel in necessitate habendi illud, quis non incurreret, non egeret redemptione, quod hæreticum esset dicere. Sed si omnes obnoxij sunt peccato originali, sufficit ad indigentiam redemptionis: neque enim solum redemptione eget actualiter captiuus, sed etiam obnoxius captiuitati. Et hæc bene notabis

q.100.art.1. Epist.75. tom.2. In cor. art.

¶RESPONDEO dicendum, quòd secundum fidem Catholicam firmiter est tenendum, quòd omnes homines præter solum Christum ex Adam diriuati, peccatum originale ex Adam contrahunt, alioquin non omnes indigerent redemptione, quæ est per Christum, quod est erroneum. Ratio autem sumi potest ex hoc, quod supra dictum est *, scilicet quòd sic ex peccato primi parentis traducitur culpa originalis in posteros, sicut à voluntate animę per motionem membrorum traducitur peccatum actuale ad membra corporis. manifestum est autem, quòd peccatum actuale traduci potest ad omnia membra, quæ nata sunt moueri à voluntate. vnde & culpa originalis traducitur ad omnes illos, qui mouentur ab Adam motione generationis.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd probabilius & conuenientius tenetur, quòd omnes illi, qui in aduentu Domini reperientur, morientur, & post modicum resurgent, vt in tertio plenius dicetur. Si tamen hoc verum sit, quod alij dicunt, quòd illi nunquam morientur (sicut Hieron. narrat diuersorum opiniones in quadam epistola ad Minerium, de resur. carnis *.) dicendum est ad argumentum, quòd illi etsi non moriantur, est tamen in eis reatus mortis: sed pœna aufertur à Deo, qui etiam peccatorum actualium pœnas condonare potest.

¶Ad secundum dicendum, quòd peccatum originale per baptismum aufertur reatu, inquātum anima recuperat gratiam, quantum ad mentem, remanet tamen peccatum originale actu, quantum ad fomitem, qui est inordinatio partium inferiorum animæ & ipsius corporis, secundum quòd homo generat, & non secundum mentem, & ideo baptizati traducunt peccatum originale: non enim parentes generant, inquantum sunt renouati per baptismum, sed inquantum retinent adhuc aliquid de vetustate primi peccati.

¶Ad tertium dicendum, quòd sicut peccatum Adæ traducitur in omnes, qui ab Adam corporaliter generantur, ita gratia Christi traducitur in omnes, qui ab eo spiritualiter generantur per fidem, & baptismum: & non solùm ad remouendam culpam primi parentis, sed etiam ad remouendum peccata actualia, & ad introducendum in gloriam.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum si aliquis ex humana carne formaretur miraculosè contraheret originale peccatum.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd si aliquis formaretur ex carne humana miraculosè, contraheret originale peccatum. Dicit enim quædam glos. Gen.3. quòd in lumbis Adæ fuit tota posteritas corrupta: quia non est separata prius in loco vitæ, sed postea in loco exilij: sed si aliquis homo sic formaretur, sicut dictum est, caro eius superaretur in loco exilij: ergo contraheret originale peccatum.

2 ¶Præterea, Peccatum originale causatur in nobis, inquantum anima inficitur ex carne: sed caro tota hominis est infecta. ergo ex quacunque parte carnis homo formaretur, anima eius inficeretur infectione originalis peccati.

3 ¶Præterea, Peccatum originale à primo parente peruenit in omnes, inquantum omnes in eo peccato fuerunt: sed illi, qui ex carne humana formarentur, in Adam fuissent. Ergo peccatum originale contraherent.

¶SED CONTRA est, quia non fuissent in Adam secundum seminalē rationem, quod solum causat traductionem peccati originalis, vt Augustinus dicit 10. super Genes. ad literam *.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut iam dictum est*, peccatum originale à primo parente traducitur in posteros, inquantum mouentur ab ipso per generationem, sicut membra mouentur ab anima ad peccatum actuale, non autem est motio ad generationē, nisi per virtutem actiuam in generatione: vnde illi soli peccatum originale cōtrahunt, qui ab Adam descendunt per virtutem actiuam in generatione originaliter ab Adam deriuatam, quod est secundum seminalem rationem ab eo descendere: nam ratio seminalis nihil aliud est, quàm vis actiua in generatione. Si autem aliquis formaretur virtute diuina ex carne humana, manifestum est, quòd actiua non deriuaretur ab Adam. vnde non contraheret peccatum originale: sicut nec actus humanus pertineret ad peccatum humanum, si manus nō moueretur à voluntate hominis; sed ab aliquo extrinseco mouente.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Adam non fuit in loco exilij, nisi post peccatum. vnde non propter locum exilij, sed propter peccatum traducitur originalis culpa ad omnes, ad quos actiua eius generatio peruenit.

¶Ad secundum dicendum, quòd caro non inficit animam, nisi inquantum est principium actiuum in generatione, vt dictum est *.

¶Ad tertium dicendum, quòd ille qui formaretur ex carne humana, fuisset in Adam secundum corpulentam substantiam, sed non secundum seminalem rationem, vt dictum est *: & ideo non contraheret originale peccatum.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum si Adam non peccasset, Eua peccante filij originale peccatum contraherent.

2.di.31.q.1.ar.2.ad 4.& 4.d.1.q.2.art.2.q.2.ad 1.& mal.q.4.art.7.ad 4.& 5.& Ro.5.lec.3.cor.4.& 1.cor.15.lec.3.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd si Adam non peccasset, Eua peccante, filij originale peccatum contraherent. Peccatum enim originale à parentibus contrahimus, inquantum in eis fuimus, secundum illud Apostoli Ro.5. In quo omnes peccauerunt: sed sicut homo præexistit in patre suo, ita in matre, ergo ex peccato matris homo peccatum originale contraheret: sicut & ex peccato patris.

co.2.medi. lib.2. ca.1. tom.4.

2 ¶Præterea, Si Eua peccasset, Adam non peccante, filij passibiles & mortales nascerentur, mater enim dat materiam in generatione, vt dicit Philosoph. in 2. de generatione animalium *: mors autem & omnis passibilitas prouenit ex necessitate materiæ: sed passibilitas & necessitas moriendi sunt pœna peccati originalis. ergo si Eua peccasset, Adam non peccante, filij contraherent originale peccatum.

3 ¶Præterea, Damascenus dicit in libro 3*. quòd Spiritus sanctus præuenit in Virginem de qua Christus erat absque peccato originali nasciturus, purgans eam: sed illa purgatio non fuisset necessaria, si infectio originalis peccati non contraheretur ex matre. ergo infectio originalis peccati ex matre trahitur: sic Eua peccante, eius filij peccatum originale contraherent, etiam si Adam non peccasset. ca.2.& 12.

---

tu Thomista, nec nimio zelo, non secundū scientiam accēsus, erronea dicas quę erronea nō sunt, cùm de beatissimæ Virginis conceptione disputas, aut prædicas. Secundum notandum est, quòd licet, vt dictum est, ad fidem non spectet, tanquam necessariò credēdum, vtrum aliquis actualiter non habuerit ex speciali gratia originale peccatum, per hoc non excluditur quin spectare possit tanquam probabile propter authoritates Sanctorum. In principio nanque primæ partis distinxit Author quomodo multipliciter aliqua spectēt ad sacram Theologiam: propter quod oportet sobriè se habere hominem in re hac, sicut & de actuali morte eorum de quibus loquitur Apostolus 1.ad Thessal. 4. & diabolicas æmulationes, detractiones, rixasque tam sub zeli, quàm sub pietatis vmbra euitare: ac Spirituisancto obicem non ponere, iureiurando firmando hoc vel illud.

Ar.1.huius quest.

¶ In responsione ad secundum in eodem articulo scito, quòd peccatum originale in baptizato dicitur remanere actu, & transire reatu, quia & verè actu remanet priuatio iustitiæ originalis, sumus enim adhuc illa priuati, quoniam quāuis habeamus gratiam gratum facientem coniungentem supremum hominis Deo, non tamē habemus eam secundū hunc effectum, qui est iustitia originalis in statu isto, gratia enim vt in prima parte dictum fuit, est radix originalis iustitiæ, quæ olim, cum suo fructu perdita, per baptismum reparatur secundum se, tantum fructum factura iustitiæ originalis post resurrectionem. Et verè transit reatu: quia non remanet in baptizatis priuatio originalis iustitiæ sub ratione culpæ, non enim amplius eis imputatur ad culpam, nec reseruatur puniendo. Et sic breuibus hic colligere poteris quomodo originale peccatum in baptizato actu remanet, reatu verò transeat, & alia multa necessaria pro declaratione eorū quæ Sanctus Doctor dicit in litera.

Incipit epi. In ipso profectione &c.10.5.

2.dist.31.1.art.1.ad 3.& di.33.q.1.art.1.& ad 4.& 3.di.3.q.1.ad 1.q.1.ad 2.& m.q.4.art.7.

¶Super Quæstionis octuagesimæprimæ Articulum quartum.

IN articulo 4. eiusdem 81. quæstio. in responsione ad secundum, dubium occurrit: quia Author in 2. sententiarum, & hic in articulo 1. ad quartum tenet animam infici ex carne, quæ est pars geniti: quam constat non esse principium actiuum in generatione, nunc verò dicit, quòd caro non inficit nisi inquantum est principium actiuum in generatione, non enim stant hæc duo simul.

¶Ad hoc dicitur, quòd carnis nomine quatuor accipere possumus, corpus paternum, ex quo deciditur semen ipsum: semen secundum virtutem actiuam in spiritu spumoso: carnem, quæ fit pars prolis in ipsa vnione ad animam, & carnem vt perseuerantem in prole: & retrogrado ordine procedendo, caro perseuerans inficit animam mediātē proprio consensu, dum concupiscit aduersus spiritum. Caro verò in vnione, vt stat sub actione seminis, generando viuentes inficere dici potest: vt materia cui coaptatur forma in principio in constitutione naturæ, magis tamen & verius dicitur quòd semen inficit, cui proprie conuenit actio naturæ, & eadem ratione licet remote paternum corpus inquantum mediante semine actiue generat. Et quibus patet, quòd verissimum est, quòd caro non inficit sola: quod dico propter carnem, vt perseuerantem, nisi pro quanto est principium actiuum: quia si caro in vnione inficit, hoc habet, vt stat sub principio actiuo, sic verificatur etiam illud comparatiuum magis in 1. articulo positum ad quartum, magis nanque inficit semen, quàm caro in vnione: quia propter illud: & quàm caro perseuerans: quia non nisi diminutè inficit, vt dictum est, concupiscendo.

cap.19.& 20.tom.3. Ar.1.& 3. huius q. D.370. Annos. In corp.& 1.art.

¶Super Quæstionis octuagesimæprimæ Articulum quintum. In cor. art.

IN articulo 5. eiusdem quæstio. 81. in responsione aduerte Authorem reprehendere opinionē, quam secutus fuerat in 2. sentent. dist. 30.

¶ Super Quæstionis octuagesimæsecundæ Articulum primum.

IN titulo 1. articuli quæst. 82. sumitur habitus propriè, & non solum vt distinguitur contra actum, vt patet ex corpore, vbi distinguit de habitu proprie sumpto, de quo superius dictum fuit, & est quæstio singularis.

¶ In corpore articuli dubium primò est, an inordinatio dispositionis, quæ in litera dicitur, sit inordinatio priuatiue, an contrarie. si enim priuatiue sumitur inordinata dispositio, id est, dispositio priuata tali ordine sequitur quòd non sit habitus, sed priuatio peccatum originale in tali inordinatione consistens: si verò sumitur contrarie, oportet assignare quid sit illud positiuum fundans hanc contrarietatem.

Ar.1.3. & 4. huius q.

¶ Dubium secundò est, quomodo peccatum originale sit vere habitus, loquendo de habitu in ordine ad naturam: quia nulla est in nobis ex peccato originali qualitas superaddita, siue in essentia, siue in potentiis animæ, vbi ponitur originale peccatū: constat enim habitum esse speciem qualitatis.

art.2.ad.4

Arist.lib.2. de generat. animalium c.1.to.4.

¶ Dubium tertiò est, quomodo peccatum originale est languor naturæ. Aut enim hoc dicitur de natura nostra absolutè, aut donata iustitia originali. Non absolutè: quia natura priuata originali iustitia, nullam habet imbecillitatē, sed est sibiipsi relicta, quo ad animam, & quo ad corpus: & sicut tendentia elementorum in propria non est languor naturæ absolute, ita nec tendentia partium animæ in propria. Nec de donata iustitia originali: quia cùm natura nostra non differat à seipsa donata iustitia originali, nisi priuatione illius voluntate Adæ non apparet in quo consistat iste languor.

p.p. q.97. ar.1. & 2.

¶ Dubium quartò est in responsione ad primum, quomodo peccatum originale est habitus corruptus. Nam habitus corruptus non est habitus, sicut nec albedo corrupta est albedo. Si igitur peccatū originale est habitus corruptus, falso dictum est in corpore, quòd est habitus: ly enim corruptus, est conditio diminuens.

¶ Ad primum horum dicitur, quòd inordinatio sumitur contrarie, est enim in nobis considerare partes animæ dispositas dupliciter, scilicet cum harmonia conformi naturæ nostræ rationali, & sine illa. Et cùm sunt sine tali harmonia, pronæ sunt vt ferantur secundum proprios impetus præter consonantiam ad harmoniam illam. hoc autem est partes animæ esse inordinatas contrarie, sicut humores corporis cùm sunt sine regimine virtutis animæ, mouentur secundum proprias inclinationes non solum extra harmoniam sanitatis, sed contra illam. Fundatur igitur inordinatio contrarie super pronitate ad ea, quæ sunt contra harmoniam: concupiscibilis enim ex hoc ipso, quòd prona est ad delectabile secundum sensum plusquam oportet secundum rationem rectam, est contrarie disposita.

¶ Ad secundum dubium dicitur, quòd Author non putauit peccatum originale esse habitum, sed quandam habitualem pronitatem non positiue, sed per subtractionem retinentis, vt in 2. sententiarum, & in quæstione de malo patet. Sed hæc responsio non notauit in Authore hunc singularem articulum, cum responsione ad tertium. Ex hoc nanque apparet, quòd Author altius contemplans naturam peccati originalis, nouam tradidit doctrinam, alterius non oblitus. Distinxit siquidem habitum, vel ad opus, vel ad naturam, vt dixit duo, primum est, quod peccatum originale non est habitus in ordine ad opus, nisi indirecte per remotionem prohibentis, & sic glossauit seipsam alibi. Alterum est, quod peccatum originale est habitus in ordine ad naturam, sicut ægritudo. Et ad motam difficultatem, quia habitus significat quid positiuum, distinctum contra priuationē, dixit in responsione ad primum, quòd pro positiuo hic sunt partes animę inordinatæ contrariæ. Quod dictum secundum triplicem de habitu ad naturam opinionem, tripliciter saluat habitum: nam secundum tenentes habitum huiusmodi, puta sanitatem vel pulchritudinem, formaliter consistere in relatione & materialiter in qualitatibus consonantibus, facile, peccatum originale est qualitas. Sed hæc via non est secundum viam Authoris expresse superius in quæstio. 49. ponentis sanitatem esse essentialiter & formaliter qualitatem non relationem. Secundum dicentes verò habitum esse collectionem ordinatam partialium dispositionū, facile quoque patet peccatum originale esse qualitatem, id est, collectionem qualitatum inordinatarum. Sed hæc quoque via superius cōfutata est, quia habitus non esset qualitatis species: collectio nanque qualitatum non est qualitas. Secundum autem tenentes habitum esse qualitatem existentem subiectiue in vno principali non absolute: sed vt consonanti vel dissonanti aliis, subtilius saluatur de peccato originali, quod est qualitas: sicut & de sanitate & ægritudine. Ita quòd sicut ægritudo est qualitas non composita, aut collecta ex pluribus qualitatibus dissonis in ordine ad naturam, sed consurgens talis dissonantia in principali parte, sic originale peccatum non est collectio, aut ordo inordinatarum pronitatum in partibus animæ, sed inordinata pronitas primæ partis animæ non absolute, sed vt illa prima pars aliis inordinatis cohæret, qualitatis quæ est habitus, rationem habet. Et hoc est idem dicere, quòd vt est in toto primo, æquiualet enim esse in parte, vt cohæret aliis, & esse in toto, cohæret nanque propter totum: vnde & in 5. Meta. habitus ponitur dispositio non partium, sed habentis partes. Non, vt aliqui interpretantur, quia ex dispositionibus partium resultat in toto qualitas, quæ est habitus: puta sanitas vel pulchritudo: sed quia qualitas primæ partis in ordine ad alias, seu vt est habentis illas sic dispositas est habitus. In cuius signum Aristot. in prima specie qualitatis posuit calorem, vt commensuratum naturæ in prædicamentis. & inferius in hac eadem quæstione dicitur quod peccatum originale est in pluribus partibus animæ, vt sunt partes vnius totius. Et quòd est formaliter in prima parte animæ, in sequenti quæst. dicitur: in cæteris autem materialiter. Putandum est igitur, quòd sicut humoribus inordinate dispositis est infirmitas, sic quòd in vno est formaliter, & in reliquis materialiter, ita & de peccato originali. Et sic qualitas quæ nata est determinare & modificare potentiam subiecti habentis partes, vt sic in ordine ad naturam, &c. est habitus: & sic peccatum originale est habitus & qualitas.

¶ Ad tertium dubium dicitur, quòd peccatum originale est languor naturæ etiam absolutè: quoniam consistit in contraria dispositione non solum iustitiæ originali, sed sanitati naturali ipsius hominis inquantum rationalis. In statu nanque harmoniæ illius, quæ erat sub iustitia originali, duo erant, scilicet ipsa consonantia virium animæ & supernaturale donum conseruans illam harmoniam: modò non solum sumus priuati illo supernaturali dono, sed etiam illa harmonia: dum nobis relictis in propriis singulis partibus tendentibus ad contrariam dissonantiam totus homo pronus inuenitur. Quòd autem harmonia illa naturalis sit, patet ex hoc: quia est secundum naturam, naturale nanque, vt in 2. Physi. habetur, dicitur de eo, quod est secundum naturam. Constat enim secundum naturam nostram, qua rationales sumus, esse bonum secundum rationem, in omnibus partibus animæ rationis participibus, vt Diony. in 4. ca. de diui. no. dicit. Naturalia autē etsi non sint ablata à nobis, sunt tamen infirmata: sed de hoc inferius latior erit sermo.

¶ Ad quartum dubium prima fronte videtur dicendum, quòd litera est corrupta, & quòd debet legi, sed est habitus contrarius. Iuxta hunc nanque sensum directe satisfacit argumento, & consonat toti illi responsioni qua vult, quod sicut ægritudo non est pura priuatio sanitatis, ita peccatum originale non est pura priuatio originalis iustitiæ, sed est habitus contrarius illi. Sed quia in sequentis articuli corpore expresse dicitur, quòd peccatum originale est dispositio corrupta, & par est quæstio de habitu corrupto & dispositione corrupta: quoniam corrupta est conditio diminuens vtrobique, adeo aliter dicendum est quicquid sit de corruptione huius literæ. Non intendit igitur Author per habitum corruptum, habitum qui desiit, sicut per hominem mortuum intelligitur homo qui desiit: sic enim corruptum est conditio diminuens, sed intendit peccatum originale esse tam habitum quàm dispositionem in corruptione consistentem, sicut enim ęgritudo est habitus consistens in corruptione humorum, ita peccatum originale est habitus consistens in corruptione partiū animæ. Corruptionis enim nomen, vt patet in 8. Phy. ad omnem alicuius decisionem extenditur, & sic corruptio contra puram priuationem distinguitur in litera. Priuatio enim dicit negationem in subiecto apto nato, corruptio verò addit positiuū contrarium, fundans illam negationem. Non sanum enim priuatione dicit sanitatis negationem in corpore capaci sanitatis. Aegrum verò dicit humores corruptos per contrarias dispositiones ad sanitatem: ac per hoc & dicit aliquid positiuum, & est habitus corruptus, id est, in corruptione consistens. Cum quo stat, quòd est habitus. Et simile est de peccato originali, qui languor est naturæ.

3.pre.ar.1.

2.dist.33.q. 1.art.1. & ma.q.4.ar. 1.cor fi. & art.2.j rtn. & ar.8.ad 1. & 1.psal. 31.cor.2. & Ro.4.lec. 1.c.4. & c. 5.lec.3.cor. 3 fi.

q.71.

¶SED CONTRA est quod Apost. dicit Ro.5. Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit: magis autem fuisset dicendum, quòd per duos intrasset, cùm ambo peccauerint, vel potius per mulierem, quæ primo peccauit, si fœmina peccatum originale in prolem transmitteret. nō ergo peccatum originale deriuatur in filios à matre, sed à patre.

¶RESPONDEO dicendum, quòd huius dubitationis solutio ex præmissis patet. dictum est enim suprà *, quòd peccatum originale à primo parente traducitur, inquantum ipse mouet ad generationem natorum. vnde dictum est *, quòd si materialiter tantum aliquis ex carne humana generaretur, originale peccatum non contraheret. Manifestum est autem secundum doctrinam Philosophorum *, quòd principium actiuum in generatione est à patre: materiā autem mater ministrat, vnde peccatum originale non contrahitur à matre, sed à patre. & secundum hoc si Adam non peccante, Eua peccasset, filij originale peccatum non contraherent: econuerso autem esset, si Adam peccasset, & Eua non.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd in patre præexistit filius, sicut in principio actiuo, sed in matre, sicut in principio materiali & passiuo, vnde non est similis ratio.

¶Ad secundum dicendum, quòd quibusdam videtur, quòd Eua peccante, si Adam non peccasset, filij essent immunes à culpa: paterentur tamen necessitatem moriendi, & alias passibilitates prouenientes ex necessitate materiæ, quam mater ministrat, non sub ratione pœnæ, sed sicut quosdam naturales defectus. Sed hoc nō videtur conueniens: immortalitas enim & impassibilitas primi status non erat ex conditione materiæ, vt in primo dictum est *, sed ex originali iustitia, per quam corpus subdebatur etiam animæ, quādiu anima esset subiecta Deo. defectus autem originalis iustitiæ est peccatum originale. Si igitur Adam non peccante, peccatum originale non transfunderetur in posteros propter peccatum Euæ, manifestum est quòd in filiis non esset defectus originalis iustitiæ: vnde non esset in eis passibilitas vel necessitas moriendi.

¶Ad tertium dicendum, quòd illa purgatio præueniens in beata Virgine, non requirebatur ad auferendā transfusionem originalis peccati: sed quia oportebat, vt mater Dei maxima puritate niteret: non enim est aliquid dignè receptaculum Dei, nisi sit mundum: secundum illud Psal. 92. Domum tuam Domine decet sanctitudo.

QVAESTIO OCTVAGESIMASECVNDA, De originali peccato, quantum ad suam essentiam, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de peccato originali, quantum ad suam essentiam.

¶ Et circa hoc quæruntur quatuor. ¶Primò, vtrum originale peccatum sit habitus. ¶Secūdò, vtrum sit vnum tantum in vno homine. ¶Tertiò, vtrum sit concupiscentia. ¶Quartò, vtrum æqualiter sit in omnibus.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum originale peccatum sit habitus.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd originale peccatum non sit habitus. Originale enim peccatum est carentia originalis iustitiæ, vt Ans. dicit in lib. de conceptu virginali*. & sic originale peccatum est quædam priuatio: sed priuatio opponitur habitui: ergo originale peccatum non est habitus.

1.di.5.q.5. ar.1.ca. & di.7.q.1.ar. 1. ad 2. & 2.di.30.q.1. ar.3. ad 2. & verit.q. 20.ar.1.ad 2. & ma.q. 4.art.2. Ca.1. & 3. & 24.

2 ¶Præterea, Actuale peccatum habet plus de ratione culpæ, quam originale, inquantum habet plus de ratione voluntarij: sed habitus actualis peccati non habet rationem culpę, alioquin sequeretur, quòd homo dormiens, culpabiliter peccaret. ergo nullus habitus originalis habet rationem culpæ.

3 ¶Præterea, In malis actus semper præcedit habitum: nullus enim habitus malus est infusus, sed acquisitus: sed originale peccatum non præcedit aliquis actus, ergo originale peccatum non est habitus.

¶SED CONTRA est quod Aug. dicit in lib. de baptismo puerorum*, quòd secūdum peccatum originale paruuli sunt concupiscibiles, etsi non sint actu concupiscentes, sed habilitas dicitur secundum aliquem habitum: ergo peccatum originale est habitus.

Ex ser.45. de tempore tom.10. & ex libro 6. contra Iul. c.7.to.7.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictū est *, duplex est habitus. Vnus quidem quo inclinatur potentia ad agendum: sicut scientiæ & virtutes dicuntur habitus, & hoc modo peccatum originale non est habitus. Alio modo dicitur habitus dispositio alicuius naturæ, ex multis compositæ, secundum quam benè se habet vel malè ad aliquid, & præcipue cum talis dispositio fuerit quasi in naturam versa, vt patet de ægritudine & sanitate, & hoc modo peccatū originale est habitus: est enim quædam inordinata dispositio proueniens ex dissolutione illius harmoniæ, in qua consistebat ratio originalis iustitiæ, sicut etiam ægritudo corporalis est quædam inordinata dispositio corporis, secundum quam soluitur æqualitas, in qua consistit ratio sanitatis. vnde peccatum originale languor naturæ dicitur.

q.50.art.1.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut ægritudo corporalis habet aliquid de priuatione, inquantum tollitur æqualitas sanitatis, & aliquid habet positiue, scilicet ipsos humores inordinate dispositos: ita etiam peccatum originale habet priuationem originalis iustitiæ, & cum hoc inordinatam dispositionem partium animæ. vnde non est priuatio pura, sed est quidam habitus corruptus.

¶Ad secundum dicendum, quòd actuale peccatum est inordinatio quædam actus: originale verò cum sit peccatum naturæ, est quædam inordinata dispositio ipsius naturæ, quæ habet rationem culpæ, inquantum deriuatur ex primo parēte, vt dictum est *: huiusmodi autem dispositio naturæ inordinata habet rationem habitus: sed inordinata dispositio actus non habet rationem habitus: & propter hoc peccatum originale potest esse habitus: non autem peccatum actuale.

¶Ad tertium dicendum, quòd obiectio illa procedit de habitu, quo potentia inclinatur in actum, talis autem habitus non est peccatum originale. Quamuis etiam ex peccato originali sequatur aliqua inclinatio in actum inordinatum, non directè, sed indirectè, scilicet per remotionem prohibentis, id est, originalis iustitiæ, quæ prohibebat inordinatos motus, sicut etiam ex ægritudine corporali indirectè sequitur inclinatio ad motus corporales inordinatos: nec debet dici, quòd peccatum originale sit habitus infusus, aut acquisitus per actum nisi primi parentis: non autem huius personæ, sed per vitiatam originem innatus.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum in vno homine sint multa originalia peccata.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd in vno homine sint multa originalia peccata. Dicitur enim in Psal. 50. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. sed peccatum in quo homo concipitur, est originale: ergo plura peccata originalia sunt in vno homine.

2 ¶Præterea, Vnus & idem habitus non inclinat ad cōtraria: habitus enim inclinat per modum naturæ, quæ tendit in vnum: sed peccatum originale etiam in vno homine inclinat ad diuersa peccata & contraria: ergo peccatum originale non est vnus habitus, sed plures.

3 ¶Præterea, Peccatum originale inficit omnes animæ partes: sed diuersæ partes animæ sunt diuersa subiecta peccati, vt ex præmissis patet *: cùm igitur vnum peccatum nō possit esse in diuersis subiectis, videtur quòd peccatum originale non sit vnum, sed multa.

¶SED CONTRA est quod dicitur Ioan.1. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mūdi: quod singulariter dicitur: quia peccatum mundi, quod est peccatum originale est vnum, vt gl.* ibid. exponit.

gl. ordin. ibid.

¶RESPONDEO dicendum, quòd in vno homine est vnum peccatum originale, cuius ratio dupliciter accipi potest. Vno modo ex parte causæ peccati originalis. dictum est enim suprà*, quòd solum primum peccatum primi parētis in posteros traducitur: vnde peccatum originale in vno homine est vnum numero: & in omnibus hominibus est vnū proportione, in respectu scilicet ad primū principium. Alio modo potest accipi ratio eius ex ipsa essentia originalis peccati: in omni enim ordinata dispositione vnitas speciei cōsideratur ex parte causæ: vnitas autem secundum numerum ex parte subiecti, sicut patet in ægritudine corporali: sunt enim diuersæ ægritudines specie, quę ex diuersis causis procedunt, puta ex superabundātia calidi vel frigidi, vel ex læsione pulmonis, vel hepatis: vna autem ægritudo secūdum speciem in vno homine non est, nisi vnā numero. Causæ autem huius corruptæ dispositionis, quę dicitur originale peccatum est vna tantum, sc. priuatio originalis iustitiæ, per quam sublata est subiectio humanæ mentis ad Deum. & ideo peccatum originale est vnum specie, & in vno homine non potest esse nisi vnum numero: in diuersis autem hominibus est vnum specie & proportione, diuersum numero.

q.81. art.2.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd pluraliter dicitur in peccatis secundum illum morem diuinæ scripturæ quo frequenter ponitur pluralis numerus pro singulari: sicut Matth.2. Defuncti sunt qui quærebant animam pueri: vel quia in peccato originali virtualiter præexistunt omnia peccata actualia, sicut in quodam principio: vnde est d multiplex virtute, vel quia in peccato primi parentis quod per originem traducitur, fuerunt plures deformitates, sc. superbiæ, inobedientiæ, gulæ & alia huiusmodi, vel quia multæ partes animæ inficiuntur per peccatum originale.

D.1007.

¶Ad secundum dicendum, quòd vnus habitus non potest inclinare per se & directè, id est, per propriam formam ad contraria: sed indirectè & per accidēs, scilicet per remotionem prohibentis: sicut soluta harmonia corporis mixti, elementa tendunt in loca contraria: & similiter soluta harmonia originalis iustitiæ diuersæ animæ potentiæ in diuersa feruntur.

¶Ad tertium dicēdum, quòd peccatum originale inficit diuersas partes animæ, secundum quod sunt partes vnius totius: sicut & iustitia originalis continebat omnes animæ partes in vnum, & ideo est vnum tantum peccatum originale, sicut etiam est vna febris in vno homine, quamuis diuersæ partes corporis grauentur.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum originale peccatum sit concupiscentia.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum originale

¶ Super Quæstionis octuagesimæsecundæ Articulum secundum.

IN articulo 2. & 3. eiusdem quæstio. dubia duo occurrunt. Primum est de qua causa est sermo in illa propositione secundi articuli. In omni ordinata dispositione vnitas specifica sumitur ex parte causæ extrinsecæ, vel intrinsecæ, effectiuæ, vel formalis, non enim liquet, quin potius litera affert causam materialem: puta calorem excedentem respectu febris, & similia. Secundum est, quo pacto priuatio originalis iustitiæ ponitur causa originalis peccati in 2. articulo & in 3. ponitur, quòd est formale in ipso peccato originali.

¶Ad euidentiam horum scito, quòd cum dispositio sit ordo habentis partes, in omni inordinata dispositione plura cōcurrere oportet spectantia ad illa, quasi partes integrales, & aliquid tanquam radicem, vel totius dispositionis, vel reliquarum partium: verbi gratia: in febre cholerica excessiuus calor est, & quasi pars febris, & radix febris in reliquis partibus corporis. inter has autem quasi partes illa vim causæ obtinet: vnde talis dispositio simpliciter ponitur in esse, & de tali causa verificatur litera, quamuis indistincte loquatur. Est nanque huiusmodi quasi pars causę & actiue & formaliter, vt patet in exemplis literæ. Excessiuus nanque calor & facit febrem, & formalis in febre est. Vnde litera de intrinseca, vel quasi intrinseca causa propria verificatur, non materiali vt sic, quoniam nulla res ponitur in esse per materiam, sed ex qua ponitur in esse, quæ est vt formalis & actiuua, & non solum materiæ rationem habens diuersimode. Et sic patet solutio primi dubii simul & secundi: Nam ex hoc patet, quòd priuatio originalis iustitiæ: quia est prima intrinseca radix originalis peccati, causa eius ponitur non qualitercunque, sed formalis, vt ex discursu literæ patet.

¶ Super Quæstionis octuagesimæsecundæ Articulum tertium.

IN articulo 3. duo occurrunt dubia. Primò quomodo se habeat inordinatio voluntatis ad peccatum materialiter, & ad priuationem originalis iustitiæ, in litera nanque nihil videtur de hac exprimi, materiale enim in peccato originali ponitur concupiscentia, quàm in aliis viribus consistere ex eo patet, quòd litera reddens rationem quare dicatur concupiscentia, inquit, inordinatio aliarum virium animæ præcipuè in hoc attēditur, quòd ad bonum commutabile conuertunt, & in q. de malo, q. 4. art. 2. aperte ponitur malitia ex parte formali in peccato originali, defectus

3.q.23.art. 3.cor. & 2. dist.30.q.1. ar.2.cor. & ad . & in expl. li. &

non sit concupiſcentia: Omne enim peccatum eſt contra naturam, vt dicit Damaſ. in 2.lib.* ſed concupiſcentia eſt ſecundum naturam, eſt enim proprius actus virtutis concupiſcibilis, quæ eſt potentia naturalis: ergo concupiſcentia non eſt peccatum originale.

2 ¶Præterea, Per peccatum originale ſunt in nobis paſsiones peccatorum, vt patet per Apoſtolum Roman. 7. ſed multæ aliæ ſunt paſsiones præter concupiſcentiam, vt ſupra habitum eſt*: ergo peccatum originale non magis eſt concupiſcentia, quàm aliqua alia paſsio.

3 ¶Præterea, Per peccatum originale deordinantur omnes animæ partes, vt dictum eſt*: ſed intellectus eſt ſupremus inter animæ partes, vt patet per Philoſophum in 10. Ethicor.* ergo peccatum originale magis eſt ignorãtia, quàm concupiſcentia.

¶SED CONTRA eſt quod Aug. dicit in lib. Retractationum*, Concupiſcentia eſt reatus originalis peccati.

¶RESPONDEO dicendum, quòd vnumquodq; habet ſpeciem à ſua forma, dictum eſt autẽ ſuprà*, quòd ſpecies peccati originalis ſumitur ex ſua cauſa: vnde oportet quòd id, quod eſt formale in originali peccato, accipiatur ex parte cauſæ peccati originalis: oppoſitorũ autem oppoſitæ ſunt cauſæ: eſt igitur attendenda cauſa originalis peccati ex cauſa originalis iuſtitiæ quæ ei opponitur. Tota autẽ ordinatio originalis iuſtitiæ ex hoc eſt, quòd volũtas hominis erat Deo ſubiecta, quæ quidem ſubiectio primo, & principaliter erat per voluntatem, cuius eſt mouere omnes alias partes in finem vt ſuprà dictum eſt*: vnde ex auerſione volũtatis à Deo conſecuta eſt inordinatio in omnibus aliis animæ viribus. Sic ergo priuatio originalis iuſtitiæ, per quam voluntas ſubdebatur Deo, eſt formale in peccato originali: omnis autem alia inordinatio virium animæ ſe habet in peccato originali, ſicut quiddam materiale: inordinatio autem aliarum virium animæ præcipuè in hoc attenditur, quòd inordinate conuertuntur ad bonum commutabile: quæ quidem inordinatio communi nomine poteſt dici concupiſcentia, & ita peccatum originale materialiter quidem eſt concupiſcentia, formaliter verò eſt defectus originalis iuſtitiæ.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd quia in homine concupiſcibilis naturaliter regitur ratione, intantum concupiſcere eſt homini naturale, inquantum eſt ſecundum rationis ordinem: concupiſcentia autem, quæ tranſcendit limites rationis ineſt homini contra naturam, & talis eſt concupiſcentia originalis peccati.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut ſuprà dictum eſt*: paſsiones iraſcibilis ad paſsiones cõcupiſcibilis reducuntur, ſicut ad principaliores: inter quas concupiſcentia vehementius mouet & magis ſentitur, vt ſuprà habitum eſt*, & ideo concupiſcentiæ attribuitur tanquam principaliori, & in qua quodammodo omnes aliæ paſsiones includuntur.

¶Ad tertium dicendum, quòd ſicut in bonis intellectus & ratio principalitatem habẽt, ita econuerſo in malis inferior pars animæ principalior inuenitur, quæ obnubilat & trahit rationẽ, vt ſup. dictum eſt*. propter hoc peccatum originale magis dicitur eſſe cõcupiſcentia, quàm ignorantia, licet etiam ignorantia inter defectus materiales peccati originalis contineatur.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum peccatum originale ſit æqualiter in omnibus.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur quòd peccatũ originale non ſit æqualiter in omnibus. Eſt enim peccatum originale concupiſcentia inordinata, vt dictũ eſt*. ſed nõ omnes æqualiter ſunt proni ad concupiſcendum. ergo peccatum originale non eſt æqualiter in omnibus.

2 ¶Præterea, Peccatum originale eſt quædam inordinata diſpoſitio animæ, ſicut ægritudo eſt quædam inordinata diſpoſitio corporis: ſed ægritudo recipit magis & minus. ergo peccatum originale recipit magis & minus.

3 ¶Præterea, Aug. dicit in lib. de nup. & concup.* quòd libido trãſmittit originale peccatum in prolem: ſed cõtingit eſſe maiorem libidinẽ vnius in actu generationis, quàm alterius. ergo peccatum originale poteſt eſſe maius in vno, quàm in alio.

¶SED CONTRA eſt, quia peccatum originale eſt peccatum naturæ, vt dictum eſt*. ſed natura æqualiter eſt in omnibus. ergo & peccatum originale.

¶RESPONDEO dicendum, quòd in originali peccato ſunt duo: quorũ vnum eſt defectus originalis iuſtitię, aliud autem eſt relatio huius defectus ad peccatũ primi parentis, à quo per vitiatam originem deducitur. Quantum autem ad primum, peccatum originale non recipit magis & minus: quia totum donũ originalis iuſtitiæ eſt ſublatum: priuationes autem totaliter aliquid priuantes, vt mors & tenebrę, non recipiunt magis & minus, ſicut ſuprà dictum eſt*. Similiter etiam nec quãtum ad ſecundum: æqualiter enim omnes relationem habent ad primũ principium vitiatæ originis, ex quo peccatum originale recipit rationem culpæ. relationes enim non recipiunt magis & minus. vnde manifeſtum eſt, quòd peccatum originale non poteſt eſſe magis in vno, quàm in alio.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ſoluto vinculo originalis iuſtitiæ, ſub quo quodã ordine omnes vires animę continebantur, vnaquæq; vis animæ tendit in ſuum proprium motum & tanto vehementius, quanto fuerit fortior. contingit autem vires aliquas animæ eſſe fortiores in vno, quàm in alio propter diuerſas cor-

diſt.3.q.2. art.1.ad 3. & di.32.q.1. art.1.ad 1. 3. & 4. & ma q.3. ar 7. cor fi. & q.4. art.2. & per tot. & ar.4.ad 2, & ar.6. ad 16.li.2. ca.4 & 30. q.23.art.4. — art.præced. ad 1. — c.7. tom.5. — l.b 1.ca.11. nõ multum procul à prin. to 1. — art.præced. — q.9.art.3. — q.25.art.1.

q.25.art.2 ad 1. — q.80.art.2. — 1.diſt.32.q.1.art.5. — art.præced. — ca.21. circa prin. c.24. tom.7. — q.præced. art.2. — q.73.art.2.

autem aliarum virium materialiter, ſed per formale in litera hac non concluditur inordinatio voluntatis, ſed priuatio iuſtitiæ originalis, quam conſtat aliud eſſe ab inordinatione voluntatis.

¶Secundum dubiũ eſt an formale in peccato originali ſit priuatio iuſtitiæ originalis totius, an in hoc, puta in voluntate. Litera enim in calce corporis articu. infert ſimpliciter, quòd priuatio iuſtitiæ originalis in corpore illatum erat de priuatione iuſtitiæ originalis per quam voluntas ſubdita erat Deo. & confirmatur hoc: quia aliter vanus fuiſſet tantus labor de volũtate, quod eſt cauſa ſi ſic eſt, quare intulit in fine abſolute, ꝙ eſt priuatio originalis iuſtitiæ.

¶Ad euidentiam horum ſciendum eſt, quòd originalis iuſtitia dicit tria, ſcilicet donũ ſupernaturale, ſubiectionem mẽtis ad Deum, rectum ordinem voluntatis, & omnium potentiarũ animæ ad bonum. Et per oppoſitũ priuatio iuſtitię originalis multipliciter põt ſumi, vt priuat hoc, vel illo. Et licet Author alibi dixerit, quòd vterque defectus voluntatis, ſc. ſubiectionis ad Deum, & diſpoſitionis ad bonũ obiectum, ſpectat ad formale originalis peccati. In hoc tamen loco ad defectum nullum voluntatis, aut ſolius ſubiectionis ad Deum poſuit claudi ſub formali originalis peccati, ſi enim diſcurſus literæ formaliter inſpiciatur, apparebit, quòd cùm Author debuiſſet inferre ſic, ergo auerſio voluntatis à Deo eſt formalis in originali peccato: quia talis auerſio eſt directè contraria ſubiectioni voluntatis ad Deum, quæ erat cauſa originalis iuſtitiæ, non intulit hoc, ſed intulit ſic, ergo priuatio iuſtitiæ originalis, per quã voluntas ſubdebatur Deo, eſt formale in originali peccato. Inſinuãs per hoc, quòd non ipſius ſubiectionis priuatio, q̃ ſignificat auerſio, ſed ſola doni facientis illam ſubiectionem priuatio, formale in peccato originali eſt: & ſecundum hoc nullum voluntatis defectum in formali originalis peccati clauſit. Si tamen ſubiuncta verba quis cõſiderauit, ſcilicet omnis autem alia inordinatio viriũ animæ ad materiale ſpectat, coniectura fiet, quod intenderit, quòd quædam inordinatio virium animæ ſpectat ad formale: & omnis alia ſpectat ad materiale, niſi enim hoc intenderit, non dixiſſet, Omnia alia, ſed dixiſſet, Omnis inordinatio virium, &c. Et ſecundum hoc defectus ſubiectionis humanę mentis præcipue ſecundum voluntatem ad formale originalis peccati, ſpectat. Videtur mihi, quòd ſicut cùm loquimur de iuſtitia originali, non de illo tantũ dono loquimur, ſed de ipſa ſubiectione mentis ad Deum, quæ per illam fit, dum dicitur quòd iuſtitia originalis conſiſtit in ſubiectione mentis ad Deũ ab effectu, donum illud declarantes, ita cùm dicitur priuatio originalis iuſtitiæ poteſt intelligi cum priuatione primi effectus, & poteſt litera concordari diſtinguendo, quòd ad formale peccati originalis aliquid ſpectat primo, & aliquid ſecundario, & ꝙ formale primo eſt ſola priuatio doni illius, & ſubdebat mentem, & præcipue voluntatem Deo, ſecundario autem eſt etiã ipſa priuatio ipſius ſubiectionis, & quòd propter primum Author in litera concludendo diuertit ab auerſione voluntatis ad priuationem iuſtitiæ. Et propter ſecundum ſubiunxit, omnis autem alia inordinatio; &c. ex his autem facilè ſoluuntur mota dubia. Et ad primum dicitur quòd inordinatio voluntatis eſt duplex, quædam oppoſita ſubiectioni ad Deum, quædam rectæ conuerſationi ad obiectum, prima ſignificatur per auerſionem, ſecunda per conuerſionem. Prima ſpectat ſecundario ad formale peccati originalis abſolutè, ſecunda autem ſpectat ad materiale ſecundum hanc literam dicentem, Omnis alia inordinatio virium animæ, & non dixit, Omnis aliarum viriũ inordinatio. Conſtat namque quòd pronitas voluntatis eſt alia inordinatione auerſionis, & eſt alicuius potentiæ animæ ipſius, ſc. voluntatis. Cũ hoc tamen ſtat quòd pronitas hæc voluntatis ad malum inter materialia peccati originalis ſe habeat, vt formale: quia id quod ſe tenet ex parte actiui, ſe habet vt formale, vt dicamus quòd de formali & materiali peccati originalis dupliciter loqui poſſumus. Primò abſolute, & ſic dicitur quòd formale eſt priuatio originalis iuſtitiæ, materiale eſt habitus concupiſcentiæ conſtans, vt dictũ eſt, ex inordinata diſpoſitione virium animæ. Secundò, vt eſt habitus & ſic formale in eo eſt inordinatio voluntatis priuans originali iuſtitia. Et ſic poteſt verificari quòd alibi dicitur ab Authore.

¶Ad ſecundũ dubium dicitur, quòd cum totus proceſſus literæ ad hoc tẽdat, vt formale in peccato originali ſumatur ex parte cauſæ, & cauſa ad mentẽ & voluntatem ſpectare præcipue dicatur, & ipſa mentis & voluntatis auerſio nõ ſit primo ipſum formale, in peccato originali, ſed priuatio doni facientis ſubiectionẽ, conſequens eſt, vt ſola priuatio iuſtitiæ originalis non in quacunque parte animę, ſed in ſuprema, quæ exprimitur per primum effectum, ſ. priuationem ſubiectionis voluntatis ad Deum, ſit formale in originali peccato, priuatio autem eiuſdem iuſtitiæ in reliquis ſubſecuta ad materiale ſpectat cum ipſis inordinationibus priuantibus ea. Si enim priuatio totius vt ſic, ad formale ſpectaret, fruſtra ad priuationem cauſæ inueſtigandam oportere recurri dictum fuiſſet & recurſum eſſet in litera. Vnde in litera expreſſe concluditur ex cauſa originalis iuſtitiæ, quòd priuatio iuſtitiæ originalis, per quam voluntas ſubdebatur Deo, eſt formale. ly enim per quam voluntas, reſtringitur applicãdo ad ſupremum animæ. & quoniam priuatio iuſtitiæ originalis in ſupremo animæ non eſt eius priuatio ſecundum quid, imo eſt priuatio principalis & totius virtualiter, quoniam ex illa ſequitur totius priuatio, ideo abſolute verum eſt, quòd priuatio originalis iuſtitiæ eſt formale in peccato originali, vt in calce corporis articuli concluditur.

¶Super Quæſtionis octuageſimæſecundæ Articulum quartum.

IN art.4. eiuſdem 82. quæſt. dubium eſt, cur Author qui poſuit peccatum originale eſſe habitum & concupiſcentiam, & componi ex materiali & formali, in corpore huius articuli ſola duo diſtinguit in peccato originali, quorum vtrunque ſpectat ad formale, nullam de aliis faciens memoriam.

¶Ad hoc breuiter dicitur, quòd in peccato originali ſunt quædam communia

poris complexiones. quòd ergo vnus homo ſit pronior ad concupiſcendum, quàm alter, non eſt ratione peccati originalis, cum in moribus æqualiter ſoluatur vinculum originalis iuſtitiæ, & æqualiter in omnibus partes inferiores animæ ſibi relinquantur. ſed accidit hoc ex diuerſa diſpoſitione potentiarum, ſicut dictum eſt*.

In iſtamet ſolutione.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd ægritudo corporalis non habet in omnibus æqualem cauſam etiam ſi ſit eiuſdem ſpeciei: puta ſi ſit febris ex cholera putrefacta: poteſt eſſe maior vel minor putrefactio, & propinquior vel remotior à principio vitæ: ſed cauſa originalis peccati in omnibus eſt æqualis: vnde non eſt ſimile.

¶Ad tertium dicendum, quòd libido, quòd tranſmittit peccatum originale in prolem, non eſt libido actualis: quia dato, quòd virtute diuina cõcederetur, quòd nullam inordinatam libidinem in actu generationis ſentiret, adhuc tranſmitteret in prolem originale peccatum: ſed libido illa eſt intelligenda habitualiter, ſecundum quòd appetitus ſenſitiuus non continetur ſub ratione ſoluto vinculo originalis iuſtitiæ: & talis libido in omnibus eſt æqualis.

QVAESTIO OCTVAGESIMATERTIA, *De ſubiecto originalis peccati, in quatuor articulos diuiſa.*

DEINDE conſiderandum eſt de ſubiecto originalis peccati.

¶Et circa hoc quæruntur quatuor. ¶Primò, vtrum ſubiectum originalis peccati per prius ſit caro, vel anima. ¶Secundò, ſi anima, vtrum per eſſentiam, aut per potentias ſuas. ¶Tertiò, vtrum voluntas per prius ſit ſubiectum peccati originalis, quàm aliæ potentiæ animæ. ¶Quartò, vtrum aliquæ potentiæ animæ ſint ſpecialiter infectæ, ſcilicet generatiua, vis concupiſcibilis, & ſenſus tactus.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum originale peccatum ſit magis in carne, quàm in anima.

1.diſt.18.q.1.ar 1.ad 3. & di.36.q.1.art.2. ad 4. & di.31.q.1.ar 1.ad 1. & 4. & q.2 art.1.per tot. & veri. q.25.art 6. corp. & q.27.ar.6.ad 2. & ma.q.4 art.5. & 4. & Ro.5. lect.3.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur quòd peccatum originale magis ſit in carne, quàm in anima. Repugnantia enim carnis ad mentem ex corruptione originalis peccati procedit: ſed radix huius repugnantiæ in carne conſiſtit. Dicit enim Apoſtolus ad Romanos 7. Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ: ergo originale peccatum in carne principaliter conſiſtit.

2 ¶Præterea, Vnumquodq; potius eſt in cauſa, quàm in effectu: ſicut calor magis eſt in igne calefaciẽte, q̃ in aqua calefacta: ſed anima inficitur infectione originalis peccati per ſemen carnale: ergo peccatum originale magis eſt in carne, quàm in anima.

3 ¶Præterea, Peccatum originale ex primo parente contrahimus, prout in eo fuimus ſecundum rationem ſeminalem: ſic autem non fuit ibi anima, ſed ſola caro: ergo originale peccatum non eſt in anima, ſed in carne.

4 ¶Præterea, Anima rationalis creata à Deo corpori infunditur: ſi igitur anima per peccatum originale inficeretur, conſequens eſſet, quòd ex ſua creatione vel infuſione inquinaretur, & ſic Deus eſſet cauſa peccati, qui eſt auctor creationis infuſionis.

5 ¶Præterea, Nullus ſapiens liquorem pretioſum vaſi infecto infunderet: ex quo ſciret ipſum liquorem infici: ſed anima rationalis eſt pretioſior omni liquore: ſi ergo anima ex corporis vnione infici poſſet infectione originalis culpæ, Deus qui ipſa ſapientia eſt, nunquam animam tali corpori infunderet: infundit autem. non ergo inquinatur ex carne: ſic igitur peccatum originale non eſt in anima, ſed in carne.

¶SED CONTRA eſt quòd idem eſt ſubiectum virtutis, & vitij, ſiue peccati quod cõtrariatur virtuti: ſed caro non poteſt eſſe ſubiectum virtutis: dicit enim Apoſt. ad Rom. 7. Scio quòd non habitat in me, hoc eſt in carne mea, bonum: ergo caro non poteſt eſſe ſubiectum originalis peccati, ſed ſolum anima.

¶RESPONDEO dicendum, quòd aliquid poteſt eſſe in aliquo dupliciter: vno modo ſicut in cauſa, vel principali, vel inſtrumentali: alio modo ſicut in ſubiecto. Peccatum ergo originale omnium hominũ fuit quidẽ in ipſo Adam, ſicut in prima cauſa principali: ſecundum illud Apoſt. Ro. 5. In quo omnes peccauerunt. In ſemine autẽ corporali eſt peccatum originale, ſicut in cauſa inſtrumentali, eo quod per virtutem actiuam ſeminis traducitur peccatum originale in prolem ſimul cum natura humana. Sed ſicut in ſubiecto peccatum originale nullo modo poteſt eſſe in carne, ſed ſolum in anima. Cuius ratio eſt: quia ſicut ſuprà dictum eſt*, hoc modo ex voluntate primi parentis peccatum originale traducitur in poſteros per quandã generatiuam motionẽ, ſicut à voluntate alicuius hominis deriuatur peccatum actuale ad alias partes eius. in qua quidem deriuatione poteſt attendi, quòd quicquid prouenit ex motione volũtatis peccati ad quãcunq; partem hominis, quæ quocunq; modo poteſt eſſe particeps peccati, vel per modũ ſubiecti, vel per modũ inſtrumenti, habet rationem culpæ, ſicut ex voluntate gulæ prouenit cõcupiſcentia cibi ad concupiſcibilem: & ſumptio cibi ad manus & os, quæ inquantum mouetur à voluntate ad peccandum, ſunt inſtrumenta peccati. Quod verò vlterius deriuantur ad vim nutritiuam, & ad interiora membra, quæ non ſunt nata moueri à voluntate, nõ habet rationem culpæ. Si igitur cùm anima poſsit eſſe ſubiectum culpæ: caro autẽ de ſe non habeat quod ſit ſubiectũ culpæ, quicquid peruenit de corruptione primi peccati ad animã, habet rationem culpæ: quod autem peruenit ad carnem non habet rationem culpæ, ſed pœnæ: ſic igitur anima eſt ſubiectum peccati originalis, nõ autem caro.

q.81.art.1.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ſicut Aug. dicit in li. Retract.* Apoſtolus loquitur ibi de homine iã redẽpto, qui liberat[us] eſt à culpa, ſed ſubiacet pœnæ, ratione cuius peccatum dicitur habitare in carne: vnde ex hoc non ſequitur, quòd caro ſit ſubiectum culpę, ſed ſolum pęnæ.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd peccatum originale cauſatur ex ſemine: ſicut ex cauſa inſtrumentali: nõ autẽ oportet, quòd aliquid ſit principalius in cauſa inſtrumentali, quam in effectu, ſed ſolum in cauſa principali: & hoc modo peccatum originale potiori modo fuit in Adam, in quo fuit ſecundum rationem actualis peccati.

¶Ad tertium dicẽdum, quòd anima huius hominis nõ fuit ſecundum ſeminalem rationem in Adam peccante, ſicut in principio effectiuo: ſed ſicut in principio diſpoſitiuo: eo quòd ſemen corporale quod ex Adã traducitur: ſua virtute non efficit animam rationalem, ſed ad eam diſponit.

¶Ad quartum dicendum, quòd infectio originalis peccati nullo modo excuſatur à Deo, ſed ex ſolo peccato primi parentis per carnalem generationem: & ideo cum creatio importet reſpectũ animæ ad ſolum Deum, non poteſt dici, quòd anima ex ſua creatione inquinetur. Sed infuſio importat reſpectum & ad Deum infundentem, & ad carnẽ cui infunditur anima: & ideo habito reſpectu ad Deum infundentem, non poteſt dici, quod anima per infuſionem maculetur: ſed ſolum habito reſpectu ad corpus, cui infunditur.

¶Ad quintum dicendum, quòd bonum commune præfertur bono ſingulari: vnde Deus ſecundum ſuam ſapientiam non prætermittit vniuerſalem ordinem rerum, qui eſt vt tali corpori talis anima infundatur, vt vitetur ſingularis infectio huius animæ, præſertim cum natura animæ hoc habeat, vt eſſe nõ incipiat niſi in corpore, vt in 1. habitum eſt*. Melius eſt autem ei ſic eſſe ſecundum naturam, quàm nullo modo eſſe: præſertim cum poſsit per gratiam damnationem euadere.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum peccatum originale ſit per prius in eſſentia animæ quàm in potentiis.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quòd peccatũ originale non ſit per prius in eſſentia animæ, quàm in potentiis. Anima enim nata eſt eſſe ſubiectum peccati, quantum ad id quod poteſt à voluntate moueri: ſed anima non mouetur à voluntate ſecundum ſuam eſſen-

munia peccato & naturæ, & quædam propria ipſi peccato. communia ſunt inordinationes virium animæ, quoniam hæc, vt infrà patebit, ex natura aliquo modo ſũt, ſicut mors & infirmitas corporalis. propria verò ſunt priuatio doni iuſtitiæ originalis, & ratio culpæ, propter quod, vt ex propriis peccati originalis oſtenderetur ipſum non ineſſe inæqualiter: propria tantum diſtinxit Author in litera, in quo oſtenditur intentum: & cõmunia reſeruata ſunt reſpõſionibus argumentorum, in quibus obiectiones ſoluuntur.

¶Super Quæſtionis octuageſimætertiæ Articulum primum.

IN artic.1.q.83. ad 1. aduerte, quòd peccatum originale in Adam fuit & actuale & originale formaliter, nam Adam peccauit actuali auerſione voluntatis à Deo, & priuata eſt natura ſua in ipſo dono iuſtitiæ originalis debitæ ſibi cum inordinatione virium, &c. vnde minus correctè loqui videtur qui peccatũ originale ab Adam negat, eo quòd in eo non fuerit per originẽ. Modus enim quo fit peccatum originale, non eſt de eſſentia, ſicut nec ipſum fieri: quia non conſiſtit in fieri ſicut peccatum actuale, ſed in eſſe ſicut habitus. Dicendum ergo eſt, ꝙ in Adã fuit priori modo inductũ & prius, quia per actũ proprium, & in actu proprio.

lib.1.ca.26. declinando ad fi to.1.

¶Super Quæſtionis octuageſimætertiæ Articulum ſecundum.

IN arti.2.q.83. dubium occurrit circa principalem concluſionem ex duplici cap. 1. ex Scoto in 32. diſt. 2. Ex eo quòd eſſentia animæ, vt eſſentia non eſt ſuſceptiua culpæ, non igitur in ea eſt primo peccatum originale, ſecundò ex Authore: quia concluſum eſt in art.3. quæſt. præced. quòd ſola priuatio originalis iuſtitię per quam volũtas ſubdebatur Deo, eſt formale in peccato originali. Ex hoc nanque ſequitur, quòd peccatũ originale formale, aut eſt in ſola volũtate, aut eſt in ea principaliter. Probatur ſequela: quia iuſtitia originalis qua voluntas ſubdebatur Deo, erat aut in ſola voluntate, aut in ea principaliter. Et confirmatur: quia voluntas eſt præcipuum in mente ſubiecta Deo. Et præcipuum in mente nõ ſubiecta Deo: propter quod ex parte eius ſumpta eſt cauſa, & formalitas peccati originalis in quæſt. præced. ergo in voluntate eſt principaliter, & non in eſſentia animæ. Et hæc cõfirmatio eſt etiam directè obiectio cõtra reſponſionem ad ſecũdum & tertiũ huius articuli, & ad ſecundum ſequẽtis

p.q.118.artic.3. — Infrà ar 3. c. & 2.di.32. q.1. art. 1. & veri. q. 25. artic.6. corp. & q. 27.ar.6.ad 2. & in 4. art.4.

articuli: si nanq; ex parte voluntatis est causa originalis iustitiæ & peccati, non ergo primordialiter & principaliter est in essentia, nec ab essentia generationis & perfectionis ordine ad volũtatem deriuatur.

¶Ad primum horum negatur, quòd essentia animæ, vt essentia, id est, vt distincta contra potentias, non sit capax culpę. Et declaratur hoc: quia anima secundum essentiam cùm sit rationalis. & primum principium, ac subiectum actuum moralium malorum, oportet esse subiectũ culpæ immediatum mediante potentia. ita q; potentia est subiectum quo, & animi subiectum quod, iuxta illud 3. de anima, de parte autem animæ qua intelligit & sapit anima, & si anima esset absque media potentia principium culpæ actualis immediate esset capax culpæ actualis. Tota ergo ratio, quare essentia animæ non est subiectum actualis culpæ est: quia mediante potentia illam habet, & nõ incapacitas eius respectu culpæ. Si igitur est aliqua culpa, ad quam non requiritur mediatio potentiæ per seipsam, subiectum illius esse potest, & quia culpa originalis est huiusmodi quoniam per originem, & non per actum proprium habetur relinquitur quòd culpæ originalis anima secundum essentiam capax sit: vt in litera monstratur.

¶Ad secundum dicitur, quòd voluntas non est causa principalis originalis iustitiæ, aut peccati simpliciter, sed inter partes animæ, vt patet ex ratione in litera reddita in allegato articul. quia sc. ipsa voluntas est motiua omnium animæ partium in finem. obiectiones autem procedũt ac si voluntas esset prima causa simpliciter in anima, priuatio quoque originalis iustitiæ per quam voluntas subdebatur Deo, quę est formale in peccato originali, nõ sumitur pro priuatione iustitiæ originalis in voluntate præcise, sed pro priuatione iustitiæ originalis in ipsa volũtate, & præcedentibus naturaliter eam. Dictio nanq; exclusiua non excludit à concomitantibus, & præsuppositis, vt patet. vnde & Author nõ dixit, quòd priuatio iustitiæ originalis in voluntate: sed per quam voluntas subdebatur Deo. Hæc enim claudit in se primordialẽ priuationem in essentia vsque ad voluntatem, & hoc est formale in peccato originali: putandum est enim quòd sicut gratia & charitas in anima in ordine ad meritum vel demeritum pro eodem computantur, & eum hoc, quòd tiam, sed solum secundum potentias: ergo peccatum originale non est in anima secundum suam essentiam, sed solum secundum potentias.

2 ¶Præterea, Peccatũ originale opponitur originali iustitiæ: sed originalis iustitia erat in aliqua potẽtia animæ, quæ est subiectũ virtutis: ergo & peccatũ originale est magis in potẽtia animæ, quã in eius essentia.

3 ¶Præterea, Sicut à carne peccatum originale deriuatur ad animam, ita ab essentia animæ deriuatur ad potentias, sed peccatum originale magis est in anima, quàm in carne: ergo etiam magis est in potentiis animæ, quàm in eius essentia.

4 ¶Præterea, Peccatum originale dicitur esse concupiscentia, vt dictum est *: sed concupiscentia est in potentiis animæ: ergo & peccatum originale.

¶SED CONTRA est, quòd peccatum originale dicitur esse peccatum naturale, vt suprà dictum est *. anima autem est forma & natura corporis secundum essentiam suam, & non secundum potentias, vt 1. habitum est *. ergo anima est subiectum originalis peccati principaliter secundum suam essentiam.

¶RESPONDEO dicendum, quòd illud animæ est principaliter subiectum alicuius peccati, ad quod primo pertinet causa motiua ad peccandũ sit delectatio sensus, quæ pertinet ad vim cõcupiscibilem, sicut obiectum propriũ eius, sequitur, quòd vis concupiscibilis sit propriũ subiectũ illius peccati. Manifestum est autẽ, quòd peccatum originale causatur per originem: vnde illud animæ, quod primo arripitur ab origine hominis, est primum subiectum originalis peccati. Attingit autem origo animam, vt terminum generationis, secundum quod est forma corporis: quod quidem conuenit ei secundum essẽtiã propriam, vt in primo habitum est *, vnde anima secundum essentiam est primum subiectum originalis peccati.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, q̃ sicut motio voluntatis alicuius propriè peruenit ad potentias animæ, nõ autem ad animæ essentiã, ita motio voluntatis primi generãtis per viam generationis peruenit primo ad animæ essentiam, vt dictum est *.

¶Ad secundũ dicendũ, q̃ etiã originalis iustitia, pertinebat primordialiter ad essentiam animæ. erat enim donũ diuinitus datum humanæ nature, quã per prius respicit essentia animæ, q̃ potentiæ: potentiæ enim magis videtur pertinere ad personam, inquantũ sunt principia personaliũ actuum. vnde sunt propria subiecta peccatorum actualium, quæ sunt peccata personalia.

¶Ad tertium dicendum, quòd corpus cõparatur ad animam sicut materia ad formam, quæ etsi sit posterior ordine generationis: est tamen prior ordine perfectionis & naturæ essentia autẽ animę comparatur ad potentias sicut subiecta, [d]ad acci entia propria, quæ sunt posteriora subiecta, & ordine generationis & etiam perfectionis. vnde non est similis ratio.

¶Ad quartũ dicendum, q̃ cõcupiscentia se habet materialiter, & ex consequenti in peccato originali, vt suprà dictum est *.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum peccatum originale per prius inficiat voluntatem, quam alias potentias.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd peccatũ originale non per prius inficiat voluntatem, q̃ alias potentias. Omne enim peccatũ principaliter pertinet ad potentiam, per cuius actum causatur: sed peccatum originale causatur per actum generatiuæ potentiæ: ergo inter cæteras potentias animæ videtur magis pertinere ad generatiuam potentiam.

2 ¶Præterea, Peccatũ originale per semen carnale traducitur: sed aliæ vires animæ propinquiores sunt carni, q̃ voluntas: sicut patet de omnibus sensitiuis, quæ vtuntur organo corporali: ergo in eis magis est peccatum originale, quam in voluntate.

3 ¶Præterea, Intellectus est prior voluntate: non enim est voluntas nisi de bono intellecto, si ergo peccatum originale inficit omnes potentias animæ, videtur quòd per prius inficiat intellectum tanquã priorem.

¶SED CONTRA est, quòd iustitia originalis per prius respicit voluntatem, est enim rectitudo voluntatis, vt Anſel. dicit in lib. de conceptu virginali *: ergo peccatum originale, quod ei opponitur, per prius respicit voluntatem.

¶RESPONDEO dicendum, quòd in infectione peccati originalis duo est considerare: primò quidem inhærentiam eius ad subiectum. Et secundũ hoc primo respicit essentiam animæ, vt dictum est *: deinde oportet considerare inclinationem eius ad actum: & hoc modo respicit potentias animæ: oportet ergo quòd illã per prius respiciat, quæ primã inclinationem habet ad peccãdum: hæc autẽ est voluntas: vt ex supradictis patet *. Vnde peccatum originale per prius respicit voluntatem.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd peccatũ originale nõ causatur in homine per potentiã generatiuam prolis: sed per actum potentiæ generatiuæ parentis: vnde nõ oportet, quòd sua potentia generatiua sit primum subiectum originalis peccati.

¶Ad secundum dicendum, quòd peccatum originale habet duplicem processum. vnum quidem à carne ad animam, alium verò ab essentia animæ ad potentias. primus quidem processus est secundum ordinem generationis: secundus autem secundum ordinem perfectionis. Et ideo quamuis aliæ potentiæ, scilicet sensitiuæ, propinquiores sint carni: qiua tamen voluntas est propinquior essentia animæ, tanquam superior potentia, primo peruenit ad ipsam infectio originalis peccati.

¶Ad tertium dicendũ, quòd intellectus quodãmodo præcedit voluntatem, inquantum proponit ei suum obiectum, alio verò modo voluntas præcedit intellectum secundum ordinem motionis ad actum, quæ quidem motio pertinet ad peccatum.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum præfata potentiæ sint magis infectæ, quàm aliæ.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd prædictæ potentiæ non sint magis infectæ, quàm aliæ: infectio enim originalis peccati magis videtur pertinere ad illam animæ partem, quæ prius potest esse subiectum peccati: hæc autem est rationalis, & præcipue voluntas. ergo ipsa est magis infecta per peccatum originale.

2 ¶Præterea, Nulla vis animæ inficitur per culpam, nisi inquantum potest obedire rationi. generatiua autem non potest obedire, vt dicitur in 1. Ethi. * ergo generatiua non est maximè infecta per originale peccatum.

3 ¶Præterea, Visus inter alios sensus est spiritualior & propinquior rationi, inquantum plus differentias rerum ostendit, vt dicitur in 1. Mete. * sed infectio culpæ primo est in ratione, ergo visus magis est infectus, quàm actus.

¶SED CONTRA est, quod Aug. dicit in 14. de Ciuit. Dei *, quòd infectio originalis culpæ maximè apparet in motu genitalium membrorum, qui rationi non subditur: sed illa membra deseruiunt generatiuæ virtuti in commixtione sexuum, in qua est delectatio secundum tactum, quæ maximè concupiscentiam mouet. ergo infectio originalis peccati maximè pertinet ad ista tria, scilicet potentiam generatiuam, vim concupiscibilem, & sensum tactus.

¶Respondeo dicendum, q̃ illa corruptio, præcipuè infectio nominari solet, quæ nata est in aliud transferri. vnde & morbi contagiosi (sicut lepra & scabies, & huiusmodi) infectiones dicuntur. Corruptio autẽ originalis peccati traducitur per actum generationis, sicut suprà * dictũ est. vnde potentię, quæ ad huiusmodi actum cõcurrunt, maximè dicũtur esse infectæ: huiusmodi autem actus deseruit generatiuæ, inquantũ ad generationẽ ordinatur. Habet autẽ in se delectationẽ tactus, quæ est maximũ obiectũ cõcupiscibilis: & ideo cum omnes partes animæ dicantur esse corruptæ per peccatũ originale, specialiter tres prædictæ dicũtur esse corruptæ & infectę.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, q̃ peccatum originale ex ea parte, qua inclinat in peccata actualia, præcipue pertinet ad voluntatẽ, vt dictũ est *: sed ex ea parte, qua traducitur in prolem, pertinet propinquè ad potentias prædictas, ad voluntatem autem remotè.

¶Ad secundum dicendum, quòd infectio actualis culpæ nõ pertinet nisi ad potentias, quæ mouentur à voluntate peccãtis: sed infectio originalis culpæ non deriuatur à voluntate eius, qui ipsam contrahit, sed per originem naturæ, cui deseruit potentia generatiua: & ideo in ea est infectio originalis peccati.

¶Ad tertium dicendũ, q̃ visus non pertinet ad actũ generationis nisi secundũ dispositionẽ remotã: prout s. per visum apparet species concupiscibilis: sed delectatio perficit in tactu: & ideo talis infectio magis attribuitur tactui, quàm visui.

QVAESTIO OCTVAGESIMAQUARTA, De causa peccati. Secundum quod vnum peccatum alterius peccati causa est, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de causa peccati, secundum quod vnum peccatum est causa alterius.

¶Et circa hoc quærũtur quatuor. ¶Primò, vtrum cupiditas sit radix omnium peccatorum. ¶Secundò, vtrum superbia sit initium omnis peccati. ¶Tertiò vtrum præter superbiam & auaritiam debeant dici capitalia vitia aliqua specialia peccata. ¶Quartò, quot & quæ sint capitalia vitia.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum cupiditas sit radix omnium peccatorum.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur q̃ cupiditas non sit radix omnium peccatorũ. Cupiditas enim quæ est immoderatus appetitus diuitiarum opponitur virtuti liberalitatis: sed liberalitas non est radix omnium virtutum. ergo cupiditas non est radix omniũ peccatorum.

2 ¶Præterea, Appetitus eorum, quæ sunt ad finem, procedit ex appetitu finis: sed diuitiæ, quarum appetitus est cupiditas, non apperuntur nisi vt vtiles ad aliquem finem: sicut dicitur in primo Ethic. ergo cupiditas non est radix omnis peccati: sed procedit ex alia priori radice.

3 ¶Præterea, Frequenter inuenitur, q̃ auaritia quę cupiditas nominat, orit ex aliis peccatis: puta cum quis appetit pecuniam propter ambitionẽ, vel vt satisfaciat gulæ: nõ ergo est radix omniũ peccatorum.

¶SED CONTRA est quod dicit Apostolus 1. ad Timoth. vlti. radix omniũ malorum est cupiditas.

¶RESPONDEO dicendum, quòd secundũ quosdã cupiditas tripliciter dicitur. Vno modo prout est appetitus inordinatus diuitiarũ, & sic est speciale peccatũ. Alio modo secundum quod significat inordinatum appetitum cuiuscunque boni temporalis: & sic est genus omnis peccati. nam in omni peccato est inordinata conuersio ad cõmutabile bonũ vt dictũ est *. Tertio modo sumitur prout significat quã dã inclinationẽ naturæ corruptæ ad bona corruptibilia inordinatè appetenda: & sic dicunt cupiditatẽ esse radicẽ omnium peccatorũ [d] ad similitudinẽ radicis arboris, quæ ex terra trahit alimentũ. sic enim ex amore rerũ tẽporaliũ omne peccatum procedit: & hæc quidem quãuis vera sint, non tamen videtur esse secundũ intentionem Apostoli: qui dixit, cupiditatem esse radicem omnium peccatorum, manifestè enim ibi loquitur cõtra eos, qui cũ velint diuites fieri, incidunt in tentationes, & laqueũ diaboli, eo quòd radix omnium malorũ est cupiditas: vnde manifestum est, q̃ loquitur de cupiditate, secundũ quòd est appetitus inordinatus diuitiarũ: & secundum hoc dicendũ est, quòd cupiditas secundũ quòd est speciale peccatũ, dicitur radix omniũ peccatorũ [d] ad similitudinem radicis arboris, quæ alimẽtum præstat toti arbori. Videmus enim quòd per diuitias homo acquirit facultatem perpetrandi quodcũque peccatũ, & adhibendi desiderium cuiuscunq; peccati: eo quòd ad habenda quæcunque tẽporalia bona potest homo per pecuniã iuuari: secundũ quod dicitur Eccl. 10. Pecuniæ obediunt omnia. Et secundũ hoc patet, quòd cupiditas diuitiarum [d] est radix omnium peccatorum.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, q̃ non ab eodẽ oritur virtus & peccatũ: oritur enim peccatum ex appetitu cõmutabilis boni: & ideo appetitus illius boni q̃ iuuat ad consequenda omnia temporalia bona, radix peccatorũ dicitur, virtus autem oritur ex appetitu incommutabilis boni, & ideo charitas, quæ est amor Dei, ponitur radix virtutum: secundum illud Ephes. 3. in charitate radicati & fundati.

¶Ad secundum dicendum, quòd appetitus pecuniarum dicitur esse radix peccatorum, nõ quidem quia diuitię propter se quęrantur tanquam vltimus finis: sed quia multũ quæruntur, vt vtiles ad omnẽ temporalem finem, & quia vniuersale bonum est appetibilius, quàm aliquod particulare bonum, ideo magis mouet appetitũ, quàm quædam bona singularia, quæ simul cum multis aliis per pecuniam haberi possunt.

¶Ad tertium dicendum, quòd sicut in rebus naturalib' nõ [d] quæritur quid semper fiat, sed quid in pluribus accidit, eo quòd natura corruptibiliũ rerum impediri potest vt non semper eodẽ modo operetur, ita etiam in moralibus consideratur, quod vt in pluribus est, non autẽ quod semper est, eo quòd voluntas non ex necessitate operatur. non igitur dicitur auaritia radix omnium malorum, quin interdũ aliquod aliud malum sit radix eius: sed quia ex ipsa frequentius alia mala oriuntur ratione prædicta *.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum superbia sit initium omnis peccati.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur q̃ superbia non sit initium omnis peccati. Radix enim est quoddam principium arboris: & ita videtur idem esse radix & initium peccati: sed cupiditas est radix omnis peccati, vt dictum est *: ergo ipsa etiam est initium omnis peccati, non autem superbia.

2 ¶Præterea, Eccles. 10. dicitur, Initium superbiæ hominis est apostatare à Deo, sed apostasia à Deo est quoddam peccatum. ergo aliquod peccatum est initium superbiæ. ergo & ipsa non est initium omnis peccati.

3 ¶Præterea, Illud videtur esse initium omnis peccati quod facit omnia peccata, sed hoc est inordinatus amor sui, qui facit tibus vt soluant militibus, vel meretricibus, &c. vnde nõ est iudicanda cupiditas ex retentione vt agens credidit, sed ex possessionis inordinatione; quæ licet in hoc vel illo ordinetur ad vitandum multa mala, vt experiẽtia docet in quibusdam iuxta illud Ecclesiastæ. Homo, cuius Deus, &c. quantum tamen ex se apta nata est nutrire omnia mala: & propterea dicta est radix omnium malorum secundum se. Quomodo autẽ cupiditas sit vitium capitale, alia quæstio est, & ex fine pensabitur.

¶*Super Quæstionis octuagesimæquartæ Articulum secundum.*

IN articu. secũdo 84. quæst. dubium occurrit ex Dutando conuenienter cum Scoto in 6. dist. secundi ad primum in hoc, quòd superbia initium omnis peccati nõ est speciale peccatũ vt litera dicit. Sed de Scoto in prima parte cum de peccato Angelorum, esset quæstio sermo habitus est. Nunc Durandi motiuum, contra quæstionem, & cõtra respõsionem ad tertium, qua dicitur, quod ad idem pertinet, quòd ponatur initium omnis peccati superbia & amor proprius in 2. senten. distin. 10. contra quæstionem arguit, quia nec appetitus turpium delectationum in rebus bellicis ex superbia oritur. probatur: quia ex superbia illa sola oriuntur vitia, quæ circa promouentia vel impedientia propriam excellentiam sunt: neutrum horum est huiusmodi: ergo.

¶Contra resposionem verò ad tertium arguit: quia inordinatus amor sui & inordinatus amor propriæ excellentiæ se habent, vt magis commune, & minus cõmune, vt patet: & ille vt potẽ communissimus, est initium omnis peccati: iste vtpote particularis, non vnde sophisma cõsequentis est ab illo ad istum procedere, q̃ si ille est initium peccati omnis, quòd iste etiam sit initium peccati omnis.

¶Ad vtranque obiectionem ex eodem fundamento

Universidad de Deusto Biblioteca

mento literæ respondendum est: ex hoc scilicet quòd superbia initium omnis peccati dicitur secundum ordinem intentionis, ex parte scilicet finis: quia obiectum suum est finis omnium bonorũ commutabilium, ad quæ alia vitia conuertuntur. Ex hoc nanque dicitur primo, quòd intemperantia & timiditas oriuntur ex superbia: & ꝙ tam bonum delectabile ad quod conuertitur intemperatus, quàm bonum euasionis, ad quod cõuertitur timidus, quũ bonum quoddam sit, natum est apparere vt cõferens ad propriam excellentiam. Dicitur secundò, quòd licet totum & pars non sint idem, equiualent tamẽ quo ad quid, totum, & prima pars virtualiter extensa ad reliquas, vt patet de toto corpore & corde respectu motus: ac per hoc amor sui vt totum, & amor propriæ excellẽtiæ vt prima pars, quia est respectu finis cæterorum, rectè ponitur initium omnis peccati ex eadem parte, & vnum inferre reliquum absque vllo sophismate. In litera tamen nec identitas, nec conuertibilitas habetur, sed solum quòd ad idẽ pertinet, quia secundum est pars primi: si tamen diceretur, rectè diceretur, vt ostensum est. Et hinc habere potes, & in prima parte dictum est, quòd primum bonum concupitum, est propria excellentia tanquam cæterorum finis: ac per hoc primum peccatum est superbia, vnde Euæ propositum primo est, Eritis sicut dij. Et per hoc patet solutio obiectorum omnium, quæ superius à me quam breuissime potui, tacta fuere. Quæ an sufficienter à me soluta fuerint, lectoris iudicio relinquatur, qui si rectè omnia pensitauerit, profectò videbit me nihil ꝙ ad materiam attinet, necessarium indiscussum reliquisse, ideo amplius circa istam materiã non insistam.

Cap.28. & vlti. to.5.
D. 533.
q.1. art.1. ad 1. et artic.3. ad 2. & q. 2. art.1. ad 2. & q. 57. ar. 4. & q. 65. art.1.
Art. præce.

¶Super Quæstionis octuagesimæquartæ Articulum tertium & quartum.

IN articulis 3. & 4. eiusdem 84. quęstionis nil aliud occurrit scribendum nisi reddere te attentum, quod aliud est loqui de sufficientia vitiorũ absolutè, & aliud de sufficientia vitiorum capitaliũ: hoc enim hic quæritur, non illud. Et vt in responsione ad quintum in litera dicitur, non oportet hanc capitalium sufficiẽtiam sic intelligere, quin aliquod peccatum possit à nullo horum oriri: sed quia frequentius ex aliquo horum oritur.

ciuitatem Babylonis, vt Augu. dicit in 14. De ciuitate Dei.* ergo amor sui est initium omnis peccati, non autem superbia.

¶SED CONTRA est, quod dicitur Eccles. 10. Initium omnis peccati superbia.

¶RESPONDEO dicendum, quòd quidam dicunt superbiam dici tripliciter. Vno modo secũdum quòd superbia significat inordinatum appetitum propriæ excellentiæ, & sic est speciale peccatũ. Alio modo, secũdum quod importat quendam actualem contemptum Dei quantum ad hunc effectũ, qui est non subdi eius præcepto: & sic dicũt quòd est generale peccatum. Tertio modo secundum quod importat quandam inclinationem ad huiusmodi contemptum ex corruptione naturæ, & sic dicũt quod est initiũ omnis peccati, & differt à cupiditate: quia cupiditas respicit peccatum ex parte conuersionis ad bonũ cõmutabile, ex quo peccatũ quodammodo nutritur & fouetur: & propter hoc cupiditas dicitur radix: sed superbia respicit peccatũ ex parte auersionis à Deo cuius præcepto homo subdi recusat: & ideo vocatur initiũ: quia ex parte auersionis incipit ratio mali. Et hęc quidẽ quamuis vera sint, tamen non sunt secũdum intentionem Sapientis, qui dicit, initiũ omnis peccati est superbia: manifeste enim loquitur de superbia: secundũ quod est inordinatus appetit' propriæ excellẽtiæ, vt patet per hoc quod subdit, Sedes ducũ superborũ destruxit Deus, & de hac materia loquitur ibi fere in toto capitulo. Et ideo dicendum est, ꝙ superbia etiam secundum quod est speciale peccatum, est initiũ [d] omnis peccati. Considerandũ est enim quòd in actib' volũtariis, cuiusmodi sunt peccata, duplex ordo inuenit', scilicet intentionis & executionis. In primo quidẽ ordine habet rationẽ principij & finis vt suprà multoties dictum est*. Finis autẽ in omnibus bonis tẽporalibus acquirendis est, vt homo per illa quandam perfectionem singularem & excellentiã habeat, & ideo ex hac parte superbia, quę est appetitus excellentiæ, ponitur initiũ omnis peccati. Sed ex parte executionis est primum id quod præbet opportunitatem adimplendi omnia desideria peccati, quod habet rationem radicis scilicet diuitiæ, & ideo ex hac parte auaritia ponitur esse radix omnium malorum, vt dictum est*.

¶Et per hoc patet responsio ad primum.

¶AD SECVNDVM ergo dicendum quòd apostatare à Deo dicitur esse initium superbiæ ex parte auersionis: ex hoc enim, quòd homo nõ vult subdi Deo: sequitur, quòd inordinatè velit propriam excellentiam in rebus temporalibus: & sic apostasia à Deo non sumitur ibi quasi speciale peccatum, sed magis vt quædã conditio generalis omnis peccati, quæ est auersio ab incõmutabili bono. vel potest dici, ꝙ apostatare à Deo, dicitur esse initiũ superbiæ quia est prima superbiæ species: ad superbiam enim pertinet cuique superiori nolle subiici, & præcipue nolle subdi Deo: ex quo contingit quòd homo supra seipsum indebitè extollatur, quantum ad alias superbiæ species.

¶Ad tertium dicendum, quòd in hoc homo se amat, ꝙ sui excellẽtiam vult: idem enim est se amare quod sibi velle bonum vnde ad idem pertinet, quòd ponatur initium omnis peccati superbia, vel amor proprius.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum præter superbiam, & auaritiam sint alia peccata specialia, quæ dici debeant capitalia.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur ꝙ præter superbiam & auaritiam non sint quædam alia peccata specialia, quæ dicantur capitalia: Ita enim se videtur habere caput ad animalia, sicut radix ad plantas: vt dicitur in 2. De anima*: nam radices sunt ori similes: si igitur cupiditas dicitur radix omnium malorum: videtur ꝙ ipsa sola debeat dici vitium capitale, & nullum aliud peccatum.

Infrà art. 4. & locis ibi citatis.
Tex.38. lib. 2.

2 ¶Præterea, Caput habet quendam ordinem ad alia membra, inquantum à capite in omnia membra diffunditur quodammodo sensus & motus: sed peccatum dicitur per priuationem ordinis: ergo peccatum non habet rationem capitis: & ita non debent poni aliqua capitalia peccata.

3 ¶Præterea, Capitalia crimina dicũtur, quæ capite plectuntur: sed tali pœna puniũtur quędã peccata in singulis generib': ergo vitia capitalia non sunt aliqua determinata secundum speciem.

¶SED CONTRA est quod Greg. 31. Moral.* enumerat quædam specialia vitia, quæ dicit esse capitalia.

Cap.31.

¶RESPONDEO dicendum, ꝙ capitale dicitur à capite: caput autem propriè quidem est quoddam membrũ animalis: quod est principium & directiuum totius animalis: vnde metaphoricè omne principium directiuũ, caput vocatur, & etiã homines, qui alios dirigunt & gubernant: capita aliorũ esse dicuntur. Dicitur ergo vitium capitale vno modo à capite propriè dicto, & secundum hoc peccatũ capitale dicitur peccatũ, quòd capitis pœna punitur: sed sic nũc nõ intẽdimus de capitalibus peccatis, sed secundum quòd alio modo dicitur peccatum capitale prout metaphoricè signat principiũ vel directiuũ aliorum. Et sic dicitur vitium capitale, ex quo alia vitia oriuntur: & præcipuè secundũ originẽ causæ finalis, quæ est formalis origo, vt suprà dictũ est*: & ideo vitiũ capitale nõ solum est principium aliorum, sed etiã est directiuum, & quodãmodo ductiuum aliorum. Semper enim ars vel habitus, ad quẽ pertinet finis, principatur & imperat circa ea, quæ sunt ad finẽ. Vnde Greg. 31. Moralium* huiusmodi vitia capitalia ducibus exercituũ cõparat.

q.18. art.6. & q. 72. arti. 6. & 75. art.1.
Cap.31.

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd capitale dicitur denominatiuè à capite: ꝙ quidem est per quandã deriuationẽ vel participationẽ capitis: sicut habens aliquã proprietatẽ capitis, & nõ sicut simpliciter caput. Et ideo capitalia vitia dicũtur non solũ illa quæ habent rationẽ primæ originis sicut auaritia, quæ dicitur radix, & superbia quæ dicitur initiũ: sed etiã illa quę habent rationẽ originis propinquæ respectu pluriũ peccatorum.

¶Ad secundum dicendum, quòd peccatum caret ordine ex parte auersionis: ex hac enim parte habet rationem mali: malum autem secundum Aug. in lib. de natura boni*, est priuatio modi, speciei & ordinis: sed ex parte conuersionis respicit quoddam bonum: & ideo ex hac parte dicitur habere ordinem.

Ca.4. circa princ. to.6.

¶Ad tertiũ dicẽdũ, quòd illa ratio procedit de capitali peccato, secundũ quòd dicitur à reatu pœnæ: sic autẽ hic nõ loquimur.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum conuenienter dicantur septem vitia capitalia.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd non sit dicendum, septem esse vitia capitalia, quæ sunt inanis gloria, inuidia, ira, auaritia, tristitia, gula, luxuria: peccata enim virtutibus opponuntur, virtutes autem principales sunt quatuor: vt suprà dictum est*: ergo & vitia principalia siue capitalia non sunt nisi quatuor.

1. dist. 42. q.2. art.3. & ma. q. 8. art.1.
q.61. art.2.

2 ¶Præterea, Passiones animæ sunt quædam causa peccati, vt suprà dictum est*: sed passiones animæ principales sunt quatuor de quarum duabus nulla fit mentio inter prædicta peccata, s. de spe & timore, enumerantur autem aliqua vitia, ad quæ pertinet delectatio & tristitia: nam delectatio pertinet ad gulam & luxuriam, tristitia verò ad accidiã & inuidiam. ergo inconuenienter enumerantur principalia peccata.

quæst. 77.

3 ¶Præterea, Ira non est principalis passio. non ergo debuit poni inter principalia vitia.

4 ¶Præterea, Sicut cupiditas siue auaritia est radix peccati, ita superbia est peccati initium: vt suprà dictum est*, sed auaritia ponitur vnum de septem vitiis capitalibus, ergo superbia inter vitia capitalia enumeranda esset.

Ar.1. & 2. huius q.

5 ¶Præterea, Quædam peccata committuntur, quæ ex nullo horum causari possunt: sicut cum aliquis errat ex ignorantia, vel cum aliquis ex aliqua bona intentione committit aliquod peccatum, puta cum aliquis furatur, vt det eleemosynam. ergo insufficienter capitalia vitia enumerantur.

¶SED INCONTRARIVM est authoritas Gregor. sic enumerantis 31. Moralium*.

Cap.31.

RESPON

Art. præc.

¶RESPONDEO dicendum, ꝙ sicut dictum est*, vitia capitalia dicuntur, ex quibus alia oriuntur, præcipue secũdum rationem causæ finalis. Huiusmodi autem origo potest attendi dupliciter. Vno modo quidem secundum conditionem peccantis: qui sic dispositus est, vt maximè afficiatur ad vnum finem, ex quo vt plurimum in alia peccata procedat. sed iste modus originis sub arte cadere non potest, eo quòd infinitæ sunt particulares hominum dispositiones. Alio modo secundum naturalem habitudinem ipsorũ finium adinuicem, & secundum hoc in pluribus vnum vitium ex alio oritur. vnde iste modus originis sub arte cadere potest. Secundum hoc ergo illa vitia capitalia dicuntur, quorum fines habent quasdam primarias rationes mouendi appetitum. & secundum harum rationum distinctionem distinguuntur capitalia vitia. Mouet autem aliquid appetitum dupliciter. Vno modo directè & per se, & hoc modo bonum mouet appetitum ad prosequendum, malum autem secundum eandem rationem ad fugiendum. Alio modo indirectè & quasi per aliud: sicut aliquis aliquod malum prosequitur propter aliquod bonum adiunctum, vel aliquod bonum fugit propter aliquod malum adiunctum. Bonum autem hominis est triplex: est enim primo quoddam bonum animæ, quod scilicet ex sola apprehensione rationem appetibilitatis habet, sicut excellentia laudis vel honoris, & hoc bonum inordinate prosequitur inanis gloria. Aliud est bonum corporis & hoc vel pertinet ad conseruationem indiuidui: sicut cibus & potus. & hoc bonum inordinate prosequitur gula. Aut ad conseruationem speciei, sicut coitus, & ad hoc ordinatur luxuria. Tertium bonum est exterius, scilicet diuitiæ. & ad hoc ordinatur auaritia. Et eadem quatuor vitia inordinata fugiunt quatuor mala contraria. Vel aliter bonum præcipue mouet appetitum, ex hoc, quòd participat aliquid de proprietate felicitatis, quam naturaliter omnes appetunt. De cuius ratione est primo quædam perfectio: nam felicitas est perfectum bonum, ad quod pertinet excellentia vel claritas, quam appetit superbia, vel inanis gloria. Secundo de ratione eius est sufficientia, quam appetit auaritia in diuitiis eam promittentibus. Tertio est de conditione eius delectatio, sine qua felicitas esse non potest: vt dicitur in 1.* & 10.* Ethicorum, & hanc appetunt gula & luxuria. Quòd autem aliquis bonum fugiat propter aliquod malum coniunctum, hoc contingit dupliciter: quia aut hoc est respectu boni proprij, & sic est acidia, quæ tristatur de bono spirituali propter laborem corporalem adiunctum. Aut est de bono alieno: & hoc si sit sine insurrectione, pertinet ad inuidiam, quæ tristatur de bono alieno, inquantum est impeditiuum propriæ excellentiæ. Aut est cum quadam insurrectione ad vindictam: & sic est ira. Et ad eadem vitia pertinet prosecutio mali oppositi.

Li.1.c.7. & seq. lib.10. c.6.7. et 8.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd non est eadem ratio originis in [d] virtutibus & vitiis. nam virtutes causantur per ordinem appetitus ad rationem, vel etiam ad bonum incommutabile quod est Deus: vitia autem oriuntur ex appetitu boni commutabilis: vnde non oportet quòd principalia [d] vitia opponantur principalibus virtutibus.

D. 1003.
D. 1179

¶Ad secundum dicendum, quòd timor & spes sunt passiones irascibilis. omnes autem passiones irascibilis oriuntur ex passionibus concupiscibilis, quæ etiam omnes ordinãtur quodammodo ad delectationem & tristitiam. & ideo delectatio & tristitia principaliter connumerantur in peccatis capitalibus tanquam principalissimæ passiones: vt suprà habitum est*.

q.25. ar.4.

¶Ad tertium dicendum, quòd ira licet non sit principalis passio: quia tamẽ habet specialẽ rationem appetitiui motus, prout aliquis impugnat bonum alterius sub ratione honesti, id est, iusti vindicatiui, ideo distinguitur ab aliis capitalibus vitiis.

¶Ad quartum dicendum, ꝙ superbia dicitur esse initium omnis peccati secundum rationem finis: vt dictum est.* & secundum eandem rationem accipitur principalitas vitiorum capitalium. & ideo superbia non quasi vniuersale vitium connumeratur aliis, sed magis ponitur velut regina quædam omnium vitiorum sicut Grego. dicit*, auaritia autem dicitur radix secundum aliam rationem, sicut supra dictum est*.

Art.1. huius quæstionis.
Li.31. Mor. cap. 31.
Art.1. huius quæstionis.

¶Ad quintum dicendum quòd ista vitia dicuntur capitalia, quia ex eis vt frequentius alia oriuntur. vnde nihil prohibet aliqua peccata interdum ex aliis causis oriri. Potest tamen dici quòd omnia peccata, quæ ex ignorantia proueniũt, possunt reduci ad acidiam ad quam pertinet negligentia, qua aliquis recusat bona spiritualia acquirere propter laborẽ. ignorantia enim quæ potest esse causa peccati, ex negligentia prouenit: vt suprà dictum est.* quòd autem aliquis committat aliquod peccatum ex bona intentione, videtur ad ignorantiam pertinere inquantum scilicet ignorat, quòd non sunt facienda mala, vt veniant bona.

q.76. ar.2.

QVAESTIO OCTVAGESIMAQVINTA, De effectibus peccati, in sex Articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de effectibus peccati.

¶Et primo quidem, de corruptione boni naturæ. Secundò, de malitia animæ. Tertiò, de reatu pœnæ.

¶Circa primum quæruntur sex. ¶Primò, vtrum bonũ naturæ diminuatur per peccatũ. ¶Secundò, vtrũ totaliter tolli possit. ¶Tertiò, de quatuor vulneribus, quæ Beda ponit, quibus natura humana vulnerata est propter peccatum. ¶Quartò, vtrum priuatio modi, speciei, & ordinis sint effectus peccati. ¶Quintò, vtrũm mors & alij defectus corporales sint effectus peccati. ¶Sextò, vtrum sint aliquo modo homini naturales.

¶Super Quæstionis octuagesimæquintæ Articulum primum.

IN primo articu. q.85. nota glossam authoritatis Dionisij, quomodo naturalia maneant integra, in responsione ad primum, & intuere responsionem ad tertiũ declaratã in responsione ad quartum: vt radices philosophiæ perspicias, & altius contẽpleris, vnde in anima generantur habitus. Et potes intelligere quod dicitur in responsione ad tertium, quòd actio voluntaria proceditur aduersis potentiis vel potentias animæ: quia actio voluntatis procedit ab intellectu & voluntate: & intellectus procedit ab intellectu agente & possibili, vel potentia, quæcunque sunt illæ, puta obiecti actiuam, & subiecti passiuam, vtcrque enim sensus in calce responsionis. ad quartum ponitur, dum dicitur secundũ quòd obiectum agit in potentiam, & vna potentia in aliam.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum peccatum diminuat bonum naturæ.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur ꝙ peccatum nõ diminuat bonum naturæ: peccatũ enim hominis non est grauius, quàm peccatum dæmonis: sed bona naturalia in dæmonibus manent integra post peccatum: vt Dio. dicit 4. de di. no.* ergo peccatum etiam bonum naturæ humanæ non diminuit.

1.q. 48. ar. 4. et 2.d.3. q.4. art.1. ad.5. & di. 30. q.1 art. 1. ad 2. Et 3. ad 20. ar.1. q.1. ad 2. & 3. cõtra g. 1. Et ma. q. 2. art. 11. C.4. par.4. parũ à me.

2 ¶Præterea, Transmutato posteriori, non transmutatur prius: manet enim substantia eadem transmutatis accidentibus: sed natura præexistit actioni voluntariæ, ergo facta deordinatione circa actionem voluntariam per peccatum, non transmutatur propter hoc natura, ita quòd bonum naturæ diminuatur.

3 ¶Præterea, Peccatum est actus quidam, diminutio autem est passio: nullũ autem agens ex hoc ipso, quod agit patitur: potest autem contingere, quod in vnum agat, & ab alio patiatur: ergo ille qui peccat, per peccatum non diminuit bonum suæ naturæ.

4 ¶Præterea, Nullum accidens agit in suum subiectum, quia quod patitur, est potentia ens: quod autem subiicitur accidenti, iam est actu ens secundum accidens illud: sed peccatum est in bono naturæ sicut accidens in subiecto: ergo peccatũ non diminuit bonum naturæ: diminuere enim quoddam agere est.

¶SED CONTRA est quod sicut dicitur Lu. 10. Homo descendens à Hierusalem in Iericho, id est, in defectum peccati expoliatur gratuitis, & vulneratur in naturalibus, vt Beda* exponit: ergo peccatum diminuit bonum naturæ.

Habitur in gl. or super istũ locum. Luc.10.

¶RESPONDEO dicendum, ꝙ bonum naturæ humanæ potest tripliciter dici. primò ipsa principia naturæ, ex quibus ipsa natura constituitur, & proprietates ex his causatæ, sicut potentiæ animæ, & alia huiusmodi. Secundò, quia homo à natura habet inclinationem ad virtutem, vt suprà habitum est*, ipsa inclinatio ad virtutem est quoddam bonum naturæ. Tertio modo potest dici bonũ naturæ donum originalis iustitiæ quod fuit in primo homine collatũ toti humanæ naturæ. Primũ igitur bonum naturæ, nec tollitur nec diminuitur per peccatũ. Tertium verò bonum naturæ totaliter est ablatum per peccatũ primi parentis. Sed medium bonũ naturæ, scilicet ipsa naturalis inclinatio ad virtutem, diminuitur per peccatũ. per actus enim humanos fit quædã inclinatio ad similes actus, vt suprà* habitum est. oportet autem, quòd ex hoc, ꝙ aliquid inclinatur ad vnum contrarium diminuatur inclinatio eius ad aliud: vnde cum peccatum sit cõtrarium virtuti ex hoc ipso, quòd homo peccat, diminuitur bonum naturæ, quod est inclinatio ad virtutem.

q.63. art.3.
q.51. art.2. & 3.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Dion. loquitur de bono primo naturæ quod est esse, viuere & intelligere: vt patet eius verba intuenti.

¶Ad secundum dicendum, quòd natura etsi sit prior quàm voluntaria actio, tamen habet inclinationem ad quandam voluntariam actionem: vnde ipsa natura secundum se non variatur propter variationem voluntariæ actionis: sed ipsa inclinatio variatur ex illa parte, quæ ordinatur ad Deum.

¶Ad tertium dicendum, quod actio voluntaria procedit ex diuersis potentiis, quarum vna est actiua & alia passiua: & ex hoc contingit, quòd per actiones voluntarias causatur aliquid, vel aufertur ab homine sic agente: vt suprà* dictum est

q.51 art.2

cum

cum de generatione habituum ageretur.

¶Ad quartum dicendum, quòd accidens non agit effectiuè in ſubiectū: agit tamen formaliter in ipſum eo modo loquendi quo dicitur ꝙ albedo facit albū:& ſic nihil prohibet quòd peccatū diminuat bonum naturæ: eo tamen modo quo eſt ipſa diminutio boni naturæ,inquantum pertinet ad ordinationem actus : ſed quantum ad inordinationē agentis , oportet dicere quòd talis inordinatio cauſatur per hoc, quòd in actibus animæ aliquid eſt actiuū & aliquid paſsiuum:ſicut ſenſibile mouet appetitum ſenſitiuum , & appetitus ſenſitiuus inclinat rationē & voluntatē, vt ſuprà dictū eſt*, & ex hoc cauſatur inordinatio non quidem ita,quòd accidens agat in propriū ſubiectum, ſed ſecundū quod obiectum agit in potentiam, & vna potentia in aliam,& deordinat ipſam.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum totum bonum humanæ naturæ poſsit auferri per peccatum.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quòd totum bonum humanæ naturæ poſsit per peccatum auferri. Bonum enim naturæ humanæ finitum eſt, cùm & ipſa natura humana ſit finita, ſed quodlibet finitum totaliter conſumitur, facta continua ablatione: cum ergo bonum naturæ continuè per peccatum diminui poſsit,videtur quòd poſsit quandoque totaliter conſumi.

2 ¶Præterea, Eorum,quæ ſunt vnius naturæ ſimiliter eſt ratio de toto & de partib. ſicut patet in aere, & in aqua,& carne,& omnibus corporibus ſimilium partium: ſed bonum naturæ eſt totaliter vniforme, cùm igitur pars eius poſsit auferri per peccatum,totum etiam per peccatum auferri poſſe videtur.

3 ¶Præterea, Bonū naturæ, quod per peccatum minuitur,eſt habilitas ad virtutem: ſed in quibuſdam propter peccatū habilitas prædicta totaliter tollitur : vt patet in damnatis,qui reparari ad virtutē non poſſunt,ſicut nec cæcus ad viſum,ergo peccatum poteſt totaliter tollere bonū naturæ.

¶SED CONTRA eſt, quòd Aug. dicit in Ench.* ꝙ malum nō eſt niſi in bono : ſed malum culpæ non poteſt eſſe in bono virtutis, vel gratiæ quia eſt ei contrarium: ergo oportet ꝙ ſit in bono naturæ : non ergo totaliter tollit ipſum.

¶RESPONDEO dicendum,quòd ſicut dictū eſt bonū naturę,quod per peccatum diminuitur,eſt naturalis inclinatio ad virtutem,quæ quidem conuenit homini ex ipſo ꝙ rationalis eſt:ex hoc enim habet ꝙ ſecundum rationē operetur : quod eſt agere ſecundū virtutem:per peccatum autem nō poteſt totaliter ab homine tolli ꝙ ſit rationalis : quia iam non eſſet capax peccati: vnde nō eſt poſsibile, ꝙ prædictū naturæ bonum totaliter tollatur.Cum autem inueniatur huiuſmodi bonum continuè diminui per peccatū, quidam ad huius manifeſtationē vſi ſunt quodā exemplo , in quo inuenitur aliquod finitum in infinitum diminui, tamen nunquam totaliter conſumi. Dicit enim Philoſophus 1. Phyſic.* ꝙ ſi ab aliqua magnitudine finita continuè auferatur aliquid ſecundum eandem quantitatem , totaliter tandem conſumetur , puta ſi à quacunque quantitate finita ſemper ſubtraxero menſuram palmi. Si verò fiat ſubtractio ſecundum eandem proportionem, & non ſecundum eandem quantitatem, poterit in infinitū ſubtrahi,puta ſi quātitas diuidatur in duas partes,& à dimidio ſubtrahatur dimidiū,ita poterit in infinitū procedi:ita tamen quòd ſemper quod poſterius ſubtrahitur, erit minus eo ꝙ prius ſubtrahebatur.Sed hoc in propoſito non habet locum,nō enim ſequens peccatū minus diminuit bonū naturæ, quàm præcedens, ſed fortè magis,ſi ſit grauius.Et ideo aliter eſt dicendum, quòd prædicta inclinatio intelligitur vt media inter duo : fundatur enim ſicut in radice in natura rationali,& tendit in bonum virtutis ſicut in terminum & finem.Dupliciter igitur poteſt intelligi eius diminutio : vno modo ex parte radicis, alio modo ex parte termini.Primo quidē modo nō diminuitur per peccatum, eo quòd peccatū non diminuit ipſam naturam, vt ſuprà dictum eſt*: ſed diminuitur ſecūdo modo,inquantum ſcilicet ponitur impedimentū pertingendi ad terminum. Si autem primo modo diminueretur,oporteret quòd quandoque totaliter conſumeretur,natura rationali totaliter cōſumpta: ſed quia diminuitur ex parte impedimenti,quod apponitur,ne pertingat ad terminum, manifeſtum eſt quòd diminui quidē poteſt in infinitū : quia in infinitum poſſunt impedimenta apponi ſecundum quod homo poteſt in infinitum addere peccatum peccato : nō tamen poteſt totaliter cōſumi. quia ſemper manet radix talis inclinationis: ſicut patet de diaphano corpore , quod quidem habet inclinationem ad ſuſceptionem lucis ex hoc ipſo,ꝙ eſt diaphanum:diminuitur autem inclinatio , vel habilitas ex parte nebularum ſuperuenientium, cùm tamen ſemper maneat in radice naturæ.

Ar. præc.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ obiectio illa procedit, quando fit diminutio per ſubtractionem : hic autem fit diminutio per appoſitionem impedimenti,quod neque tollit,neque diminuit radicem inclinationis, vt dictum eſt*.

In corp. ar.

¶Ad ſecundum dicēdum,quòd inclinatio naturalis eſt quidem tota vniformis : ſed tamen habet reſpectum & ad principium, & ad terminum : ſecundum quam diuerſitatem quodammodo diminuitur, & quodammodo non diminuitur.

¶Ad tertium dicendum, ꝙ etiam in damnatis manet naturalis inclinatio ad virtutem : alioquin non eſſet in eis remorſus conſcientiæ, ſed ꝙ non reducatur in actum, contingit quia deeſt gratia ſecundum diuinam iuſtitiam : ſicut etiam in cæco remanet aptitudo ad videndum in ipſa radice naturæ , inquantum eſt animal naturaliter habens viſum : ſed non reducitur in actum , quia deeſt cauſa, quæ reducere poſsit formando organum, quod requiritur ad videndum.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum conuenienter ponantur vulnera naturæ ex peccato conſequentia, infirmitas, ignorantia, malitia, & concupiſcentia

AD TERTIVM ſic proceditur.Videtur ꝙ incōuenienter ponantur vulnera naturæ eſſe ex peccato cōſequentia, ſcilicet infirmitas , ignorantia, malitia,& concupiſcentia : non enim idem eſt effectus & cauſa eiuſdem : ſed iſta ponuntur cauſæ peccatorum,vt ex ſupradictis patet. * ergo non debent poni inter effectus peccati.

Infrà art. 5. cor. & mal. q 1. art.11. cor. fin. et G.l. 2.lec.7. q. 76 & 77. art.3. & q. 78. artic.5.

2 ¶Præterea,Malitia nominatur quoddam peccatum : non ergo debet poni inter effectus peccati.

3 ¶Præterea,Concupiſcētia eſt quiddā naturale,cū ſit actus virtutis concupiſcibilis, ſed illud ꝙ eſt naturale, non debet poni vulnus naturæ:ergo cōcupiſcētia nō debet poni vulnus naturæ.

4 ¶Præterea,Dictum eſt*,quòd idem eſt peccare ex infirmitate & ex paſsione : ſed concupiſcentia paſsio quædam eſt : ergo non debet contra infirmitatem diuidi.

q.77.art.3.

5 ¶Præterea,Aug.in lib.De natura & gratia*ponit duo pœnalia animæ peccāti,ſcilicet ignorantiā & difficultatē:ex quibus oritur error & cruciatus,quæ quidē quatuor non concordant iſtis quatuor,ergo videtur quòd alterū eorum inſufficiēter ponatur.

¶IN CONTRARIVM autem eſt authoritas Bedæ*.

Cap.67. ... & li.1. retra. ca 9. ... tom.1. Loco citat. ar.1. huius quæſt. arg. ſed contra.

¶RESPONDEO dicendum, ꝙ per iuſtitiā originalem perfectè ratio continebat inferiores animæ vires & ipſa ratio à Deo perficiebatur ei ſubiecta,hæc autē originalis iuſtitia ſubtracta eſt per peccatum primi parentis,ſicut iam dictum eſt*,& ideo omnes vires animæ remanēt quodāmmodo deſtitutæ proprio ordine, quo naturaliter ordinantur ad virtutem & ipſa deſtitutio vulneratio dicitur naturæ. Sunt autē quatuor potentiæ animæ,quæ poſſunt eſſe ſubiecta virtutū, vt ſuprà* dictum eſt, ſcilicet ratio, in qua eſt prudentia : voluntas in qua eſt iuſtitia: iraſcibilis,in qua eſt fortitudo: cōcupiſcibilis,in qua eſt temperantia. Inquantum ergo ratio deſtituitur ſuo ordine ad verum, eſt vulnus ignorantiæ:inquantum verò voluntas deſtituitur ordine ad bonū,eſt vulnus malitiæ: inquantū verò iraſcibilis deſtituitur ſuo ordine ad arduū,eſt vulnus infirmitatis:inquantum vero cōcupiſcētia deſtituitur ordine ad delectabile moderatum ratione, eſt vulnus cōcupiſcentiæ. Sic igitur iſta quatuor ſunt vulne-

q.81.art.1.

q.61.art.2. & q.5.

¶Super Quæſtionis octuageſimæquintæ Articulum ſecundum.

IN articulo ſecundo eiuſdem q.85. prætermiſſis argumentis Sco. in 31.diſtinctione ſecundi. quia afferuntur ad probandum quòd nihil ſubtrahatur naturæ , ꝙ Author concedit:& ipſe Scotus ibidem tractans vulnera peccati , concedit humilitatem ad rectum vſum minui per peccatum.Solius Durandi in 34. diſtinctione ſecundi obiectiones occurrunt directè impugnantis hanc doctrinā: quia per nihil non inhærens ſubiecto augetur habilitas ſubiecti, ergo nec minuitur. Antecedens dupliciter declaratur.Primò:quia augetur per intenſionem alicuius in eo. Secundò ad propoſitum : quia inclinatio ad bonum opus eſt duplex, remota, quæ eſt in primis principiis: & hæc nec tollitur nec minuitur: & propinqua, quæ eſt in habitibus : & hæc tollitur , & augetur & minuitur intenſione & remiſſione.

q.77.art 1. & q. 80. art. 1.

Infrà q.93. art.6.ad 2. Et 1.q.48. ar.4.Et 2. di.6.art.4. ad 3.& di. 34.ar.5.Et 3.cōtra ca. 12.Et mal. q.2.art.12. & 3. cōtra ga. 118.

¶Ad hoc facilimè dicitur quòd iſte voluit eſſe cæcus : expreſſe nanque Author diſtinxit habilitatem ex parte ſubiecti, & ex parte termini : & dixi quod ex parte ſubiecti non minuitur, ſed ex parte termini. Obiectiones autē iſtius ſunt ex parte ſubiecti, ex hac enim parte verum eſt nō intendi aliquid quod non eſt in eo: ſed attingentiam ad terminum conſtat minui ex appoſitione impedimētorum extrà , & augeri ex remotione eorundem. Et ad hoc optime deſeruit exemplum de diaphano & de obſtaculis appoſitis. Et hoc modo habilitas animæ ex ſynderesi diminuitur in infinitum : & tamen ipſa ſynderesis nec tollitur nec minuitur.

Cap.15. & 14. & 19. tom. 3.

¶Super Quæſtionis octuageſimæquintæ Articulum tertium.

IN articulo tertio eiuſdem 85.quæſt.dubium occurrit circa vulnera humana , quo ad duo. Primò , quomodo vulnera iſta conſiſtant in deſtitutione virium animę à proprio ordine naturali ad virtutem : quia in articulis immediatè præcedentibus dictum eſt,quod peccatum nullum naturæ bonum tollit,ſed minuit tātum habilitatem per appoſitionem,hæc enim ſibiinuicem aduerſantur tollere ordinem naturalem potentiæ ad bonum, & ni-

Text.37.

hil tollere , ſed impedimentum apponere. Secundò quomodo ordo iſte eſt naturalis,& tamen non remanet in viribus animæ ſibi derelictis : quod enim eſt naturale alicui,non remouetur ab eo,ex eo ꝙ ſibi relinquitur ſublato ſupernaturali bono : imo in naturalibus relinquitur repugnate, ergo videtur naturalitas talis ordinis non remanſioni eiuſdem in natura ſibiipſi derelicta.

¶Ad primum horum dicitur quòd ipſa diſtinctio virium animæ ab ordine debito nihil aliud eſt quàm diminutio humilitatis ad bonum virtutis propter appoſitum impedimētum: ſublato nanque originalis iuſtitiæ fræno,partes ad propria humiles redditæ ſunt & ex hoc ipſo minus humiles ad bonum virtutis. Ex hoc quippe redditur anima minus humilis ad vnum contrariorum:quòd magis inclinatur in reliquum : & ſicut actuale peccatum eſt diſpoſitio & impedimentum,cuius appellatione minuitur humilitas ad bonum virtutis : ita pronitas vniuſcuiuſque partis animæ in proprium,quæ eſt naturale in peccato originali eſt impedimētum, cuius appellatione humilitas ad virtutem minuta eſt. Et talis diminutio deſtitutio virium in littera dicitur:non quòd ſint deſtitutæ omnino ab ordine naturali ad virtutem: ſed quia ſunt deſtitutæ ab integritate illius naturalis ordinis, quod eſt eſſe diminutam habilitatem ad virtutem. vnde nulla eſt repugnātia inter præcedentia & præſentem articulum. Et ſcito quòd vulnera illa in diſtinctione dicta conſiſtentia , dupliciter poſſunt conſiderari. primo ex parte noſtri , vt ſcilicet ex noſtro peccato conſurgunt : atque ſic quoniam prior eſt in peccato cōuerſio, quàm auerſio , prius eſt impedimentum pronitatis animæ ad malum, quàm deſtitutio à bono. ſecundo,ex parte deferentis gratiæ:& ſic eſt contrarium. nam prius ad ablationem gratia ſequitur deſtitutio virium à bono virtutis: & ſic ipſæ deſtitutæ tendunt in propria. Et quoniam in peccato originali primum locum tenere videtur priuatio gratiæ, ideo vulnera iſta vt inſunt ex peccato originali inflicta , ſunt ſic quòd primum appetitum eſt impedimentum peccati originalis, ſcilicet priuationis iuſtitię originalis debitæ in nobis:& deinde deſtitutę ſunt vires ab ordine ad bonū, & tertio prout ſunt ad malū.

Art.1. & 2.

q.72.art.3. ad 1.

Loco citat. in arg. ſed contra.

Ver.q.1.ar. 8.ad 11.

Ca.3. circa fin. tom.6.

Cap.4. & ex c.36. et 37. tom.6.

¶Ad ſecundum dicitur, quòd cùm natura humana ſecundum corpus ſit naturaliter compoſita ex contrariis elementis : & ſecundum animam,ſit compoſita ex contrariis appetitibus : quemadmodum mors & naturalis eſt cum hac pœna peccati originalis (vt in quinto & ſexto articulis patet) ita inordinatio animæ eſt & naturalis & pœna peccati originalis. Vtrobique nanque inſurgit infirmitas ex hoc quòd contraria tendunt in propria , nec plene ſubduntur harmoniæ debitæ, ſed ab illa exorbitant : & hoc ex hoc ipſo, quòd contraria ſunt naturaliter,natum eſt prouenire : & ex hoc quòd ſublatum eſt iuſtitiæ originalis donum prohibens talem exorbitantiam, prouenit. Cum quibus tamen ſtat, quòd quia harmonia virium animæ eſt ſecundum naturam rationalem, diſſonantia autē contra eandem,merito dici poteſt, quòd ordo virium animæ ad virtutis bonū, à quo deſtitutæ ſunt,eſt naturalis.Eſt igitur humana natura ſibi derelicta, ſublata originali iuſtitia vulnerata:ac per hoc infirma in naturalib', id eſt in his,quæ ſunt ſecundū naturam,id eſt inhabilitatibus ad virtutis bonum,& hoc per appoſitionem;integra autē naturalibus,id eſt, in natura & his,quæ ſunt à natura, id eſt principiis & potentiis & inordinationibus ex parte ſubiecti,quia nihil per ſubtractionem ablatum eſt. Et hoc modo in natura ſibi derelicta remanere naturalia ſufficit , & ſaluari integra. Eſt quoque natura humana vulnerata & infirma ſecundum naturam rationalem vt ſic. Eſt autem in naturalibus integra ſecundum vtriuſque mixtionē naturæ rationalis ſcilicet, & ſenſitiuæ. Et eſt tertio natura humana vulnerata & infirma ſecundum naturam donatam gratia iuſtitiæ originalis. Et ſcito , quòd hæc vulnera vt ſic , ſunt credita ſicut & peccatum originale: ſecundū nanque naturam abſolutè imperfectiones quædam ſunt ex neceſſitate materiæ : quia ſcilicet compoſita eſt ex contrariis vt in quarto cōtra Gen. cap.52. patet.

p.p.q.5 artic.5.

vulnera inflicta toti humanæ naturæ ex peccato primi parētis.Sed quia inclinatio ad bonū virtutis in vnoquoq; diminuitur per peccatum actuale,vt ex dictis patet*, etiā iſta ſunt quatuor vulnera ex aliis peccatis cōſequentia inquantum ſcilicet per peccatum & ratio hebetatur præcipue in agendis,& voluntas induratur ad bonum, & maior difficultas bene agendi accreſcit & concupiſcentia magis exardeſcit.

¶AD PRIMVM ergo dicendum,ꝙ nihil prohibet,id quod eſt defectus vnius peccati , eſſe alterius peccati cauſam: ex hoc enim quòd anima deordinatur per peccatum præcedens , facilius inclinatur ad peccandum.

¶Ad ſecundum dicendum,ꝙ malitia non ſumitur hic pro peccato, ſed pro quadam pronitate voluntatis ad malum, ſecūdum quòd dicitur Gen.6.Proni ſunt ſenſus hominis ad malum ab adoleſcentia ſua.

¶Ad tertium dicendum , quòd ſicut ſuprà dictum eſt*, concupiſcentia intantum eſt naturalis homini,inquantum ſubditur rationi : quòd autem excedat limites rationis hoc eſt homini contra naturam.

¶Ad quartum dicendum,quòd infirmitas communiter poteſt dici omnis paſsio inquantū debilitat robur animæ & impedit rationem.ſed Beda* accepit infirmitatem ſtricte , ſecundum quod opponitur fortitudini, quæ pertinet ad iraſcibilem.

¶Ad quintum dicēdum,ꝙ difficultas quæ ponitur ab Aug.includit iſta tria,quę pertinent ad appetitiuas potentias , ſcilicet malitiam , infirmitatem, & concupiſcentiam. Ex his enim tribus contingit quòd aliquis non facile tendit in bonum : error autem & dolor ſunt vulnera conſequentia : ex hoc enim aliquis dolet, quòd infirmatur circa ea,quæ concupiſcit.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum priuatio modi, ſpeciei & ordinis ſit effectus peccati.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur ꝙ priuatio modi,ſpeciei,& ordinis nō ſit effectus peccati. Dicit enim Aug. in li. De natura boni*, ꝙ vbi hæc tria magna ſunt, magnum bonum eſt, vbi parua paruum, vbi nulla nullū:ſed peccatum non annullat bonum naturæ. Ergo non priuat modum, ſpeciem & ordinem.

2 ¶Præterea, Nihil eſt cauſa ſuiipſius ſed peccatum eſt priuatio modi , ſpeciei & ordinis, vt Auguſt. dicit in li. De natura boni.* ergo priuatio modi , ſpeciei & ordinis non eſt effectus peccati.

3 ¶Præterea,Diuerſa peccata diuerſos habent effect':ſed modus,ſpecies & ordo cū ſint quædam diuerſa,diuerſas priuationes habere videntur.ergo per diuerſa peccata priuantur, nō ergo eſt effectus cuiuſlibet peccati priuatio modi, ſpeciei & ordinis.

¶SED CONTRA eſt, quòd peccatum eſt in anima,ſicut infirmitas in corpore, ſecūdum illud Pſal.6.Miſerere mei Domine, quoniā infirmus ſum. ſed infirmitas priuant modū,ſpeciem & ordinem ipſius corporis. ergo peccatū priuat modum , ſpeciem & ordinem animæ.

¶RESPONDEO dicendum,quòd ſicut in primo dictū eſt*,modus,ſpecies & ordo cōſequuntur vnumquodque bonum creatum inquantum huiuſmodi,& etiam vnumquodq; ens : omne enim eſſe & bonum conſiderātur per aliquam formam, ſecundū quam ſumitur ſpecies:forma autem vniuſcuiuſque rei,qualiſcunq; ſit ſiue ſubſtantialis ſiue accidentalis,eſt ſecundū aliquā menſuram, vnde & in 8.Meta.*dicitur,ꝙ formæ rerum ſunt ſicut numeri & ex hoc habet modum quendam,qui menſuram reſpicit,ex forma verò ſua vnumquodque ordinatur ad aliud.Sic igitur ſecundum diuerſos gradus bonorum ſunt diuerſi gradus modi , ſpeciei & ordinis. Eſt ergo quoddam bonum pertinens ad ipſam ſubſtantiā naturę:quod habet ſuum modum,ſpeciem,& ordinem,& illud nec priuatur nec diminuitur per peccatum. Eſt etiam quoddam bonum naturalis inclinationis : & hoc etiam habet ſuum modum,ſpeciē & ordinem : & hoc diminuitur per peccatum vt dictū eſt*,ſed nō totaliter tollitur. Eſt etiā quoddam bonum virtutis & gratiæ:quod etiam habet ſuum modū,ſpeciem & ordinem,& hoc totaliter tollitur per peccatū mortale.Eſt etiam quoddam bonum quod eſt ipſe actus ordinatus,quod etiam habet ſuum modum, ſpeciem & ordinem,& huius priuatio eſt eſſentialiter ipſum peccatum. Et ſic patet qualiter peccatum eſt priuatio modi , & ſpeciei & ordinis & priuat vel diminuit modum , ſpeciem & ordinem.

Tex 10.tomo 3.

¶Vnde patet reſponſio ad duo prima.

¶Ad tertium dicendum , quòd modus, ſpecies & ordo ſe conſequuntur, ſicut ex dictis patet :* vnde ſimul priuantur & diminuuntur.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum mors & alij corporales defectus ſint effectus peccati.

AD QVINTVM ſic proceditur. Videtur ꝙ mors & alij corporales defectus non ſint effectus peccati.ſi enim cauſa fuerit æqualis,& effectus erit æqualis:ſed huiuſmodi defectus nō ſunt æquales in omnibus : ſed in quibuſdam huiuſmodi defectus magis abundant : cum tamen peccatum originale ſit in omnibus

¶In eodem articulo 3. quæſt. 85.dubium occurrit , quomodo vulnera hic ponantur effectus peccati : cum ſuperius dictum ſit : quòd concupiſcentia, quæ importat hæc vulnera , eſt ipſum peccatum originale : nihil enim ſuiipſius eſt effectus.

¶Ad hoc dicitur dupliciter. Primò quòd hæc vulnera non tractantur vt ſunt peccati originalis : ſed in communi vt ſunt peccati : cōſtat autem ea nō eſſe ipſa peccata,ſed effectus. Secundò,ꝙ etiam vt ſunt peccati originalis cum materialiter & ex conſequenti in peccato originalis concupiſcentia ſe habeat vt in q.83. arti.1. ad quartum dictum eſt, & concupiſcētia importat primò pronitatē ad propria : vulnera autem diſtinctionē à bono virtutis ſunt effectus peccati originalis formaliter & principaliter ſumpti. Ex priuatione nāque iuſtitiæ originalis concupiſcentia ſubſequuta eſt in potentiis animæ cum vulneribus.

Art.7. & ... quaſi.

In corp. ar.

¶Super Quæſtionis octuageſimæquintæ Articulum quartum.

IN articu. quarto eiuſdem quæ.85.nota duo: primum, quòd cum in litera dicitur , & huius priuatio eſt eſſentialiter ipſum peccatum, nō intendit peccatum eſſentialiter , vt ſit priuatio : hoc enim ſuperius eſt reprobatum & dictum,quòd eſt actus priuatus : ſed intēdit quòd cum peccatum priuet multis ſpeciebus,modis, & ordinibus priuat eis diuerſimodè. nam pertinentibus ad bonum gratiæ priuat demeritorie:pertinentibus ad bonum habilitatis, priuat effectiuè:pertinentibus ad bonum ipſius actus , priuat formaliter : ita quòd quia priuat formaliter,ideo dictum eſt,quòd eſt eſſentialiter priuatio.Vel, & melius intendit,quod peccatum vt eſt in genere mali ſimpliciter, eſt eſſentialiter priuatio modi,ſpeciei & ordinis pertinentium ad bonum ordinati actus.Secundò nota quòd non ſpectat ad Authoris doctrinam reſpondere rationibus impugnantibus peccatum eſſe priuationem gratiæ , aut boni naturæ : hæc enim conſequentia ſunt non eſſentialia.

2.2. q.164. Et 2. diſt. 10.q.1.ar. 1. & 3. di. 16.q.1.arg. 1.et 4.prolo. prin. & d.4.q.2.ar. 1.q.3.& 4. cōtra c.52. Et mal. q. 5.ar.4. Et opuſc.3.ca. 197. 198. 199. 241. 242.et Ro. 3.le.3.cor.5. & Heb. 9.fi.

¶Super Quæſtionis octuageſimæquintæ Articulum quintum & ſextum.

IN arti.5. & 6.nihil morale occurrit ſcribendum. Notato tu hinc quid eſt natura partialis & vniuerſalis : & quæ ſint conditiones materiæ electæ & comitātes,vt in multis clarū habeas intellectū.habes quoq; hinc vnde Philo-

ſophis

q.82.ar.4.
æquale, ſicut dictum eſt*, cuius videntur huiuſmodi defectus maximè eſſe effectus: ergo mors & huiuſmodi defectus non ſunt effectus peccati.

2 ¶Præterea, Remota cauſa, remouetur effectus, ſed remoto omni peccato per baptiſmum, vel pœnitentiam, non remouentur huiuſmodi defectus. ergo non ſunt effectus peccati.

3 ¶Præterea, Peccatū actuale habet plus de ratione culpæ, quàm originale; ſed peccatum actuale non tranſmutat naturā corporis ad aliquem defectū: ergo multo minus peccatū originale: non ergo mors & alij defectus corporales ſunt effectus peccati.

¶SED CONTRA eſt, quod Apoſtolus dicit Roma. 5. Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors.

¶RESPONDEO dicendum, quòd aliquid eſt cauſa alterius dupliciter. vno modo quidem per ſe, alio modo per accidens. Per ſe quidem eſt cauſa alterius quod ſecūdum virtutem ſuæ naturæ, vel formæ producit effectum: vnde ſequitur, quòd effectus ſit per ſe intētus à cauſa: vnde cum mors, & huiuſmodi defectus ſint præter intentionem peccantis, manifeſtum eſt, quòd peccatum non eſt per ſe cauſa iſtorū defectuum. Per accidens autem aliquid eſt cauſa alterius ſi ſit cauſa remouens prohibens ſicut dicitur in 8. Phyſico.* quòd diuellens columnam per accidens, mouet lapidem columnæ ſuperpoſitum, & hoc modo peccatum primi parentis eſt cauſa mortis & omnium huiuſmodi defectuum in natura humana: inquantum per peccatum primi parentis ſublata eſt originalis iuſtitia, per quam non ſolū inferiores animæ vires continebantur ratione abſque omni deordinatione, ſed totum corpus continebatur ſub anima abſque omni defectu, vt in primo habitū eſt*. Et ideo ſubtracta hac originali iuſtitia per peccatum primi parentis, ſicut vulnerata eſt humana natura quantum ad animam, per deordinationem potentiarum, vt ſuprà dictum eſt*, ita etiam eſt corruptibilis effecta per deordinationem ipſius corporis: ſubtractio autem originalis iuſtitiæ habet rationem pœnæ, ſicut etiam ſubtractio gratiæ, vnde etiam mors & omnes defectus corporales conſequentes ſunt quædam pœnæ originalis peccati: & quamuis huiuſmodi defectus non ſint intenti à peccante, ſunt tamen ordinati ſecundum iuſtitiam Dei punientis.

Text. 32. to. 1.
p.p.q.97.
Ar. præc. & q. 83. artic. 3.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ æqualitas cauſæ per ſe cauſat æqualem effectum: augmentata enim vel diminuta cauſa per ſe, augetur vel diminuitur effectus, ſed æqualitas cauſæ remouentis prohibens non oſtendit æqualitatem effectuum: ſi quis enim æquali impulſu diuellat duas columnas, non ſequitur quòd lapides ſuperpoſiti æqualiter moueantur: ſed ille velocius mouebitur, qui grauior erit ſecundum proprietatem ſuæ naturæ, cui relinquitur, remoto prohibente: ſic igitur remota originali iuſtitia, natura corporis humani relicta eſt ſibi & ſecundum hoc ſecundum diuerſitatem naturalis complexionis quorundam corpora pluribus defectibus ſubiacēt: quorundam verò paucioribus quamuis exiſtente originali peccato æquali.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd culpa originalis & actualis remouetur ab eodem à quo etiam remouentur & huiuſmodi defectus: ſecundum illud Apoſtoli Rom. 8. Viuificabit mortalia corpora veſtra per inhabitantē ſpiritū eius in vobis, ſed vtrunque fit ſecundum ordinem diuinæ ſapientiæ congruo tempore: oportet enim ꝙ ad immortalitatem & impaſſibilitatem gloriæ, quæ in Chriſto inchoata eſt & per Chriſtum nobis acquiſita, perueniamus conformati prius paſſionibus eius. vnde oportet, quòd ad tēpus eius paſſibilitas in noſtris corporibus remaneat ad impaſſibilitatem gloriæ promerendā conformiter Chriſto.

D.987.
¶Ad tertium dicendum, ꝙ in peccato[d] actuali duo poſſumus conſiderare, ſcilicet ipſam ſubſtantiam actus & rationem culpæ: ex parte quidem ſubſtantiæ actus poteſt peccatum actuale aliquem defectum corporalem cauſare: ſicut ex ſuperfluo cibo aliqui infirmātur & moriuntur; ſed ex parte culpæ priuat gratiam, quæ datur homini ad rectificandum animæ actus: non autem ad cohibendum defectus corporales, ſicut originalis iuſtitia cohibebat, & ideo peccatum actuale non cauſat huiuſmodi defectus ſicut originale.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum mors & alij defectus ſint naturales homini.

2. di. 30. q. 1. ar. 2. cor. ſi. & ad 1. Et 3. diſt. 16. q. 1. artic. 1. ad 3. Et ma. q. 5. artic. 5. Et Ro. 5. le. 3. cor. 6. Et He. 9. fin. lib. 10. tex. 26. tom. 3.

AD SEXTVM ſic proceditur. Videtur ꝙ mors & huiuſmodi defectus ſint homini naturales. Corruptibile enim & incorruptibile differunt genere, vt dicitur in decimo Metaphyſicor.* ſed homo eſt eiuſdem generis cum aliis animalibus, quæ ſunt naturaliter corruptibilia: ergo homo eſt naturaliter corruptibilis.

2 ¶Præterea, Omne quod eſt compoſitum ex contrariis, eſt naturaliter corruptibile: quaſi habens in ſe cauſam corruptionis ſuæ, ſed corpus humanum eſt huiuſmodi: ergo eſt naturaliter corruptibile.

3 ¶Præterea, Calidum naturaliter conſumit humidum: vita autem hominis conſeruatur per calidum & humidum: cum igitur operationes vitæ expleantur per actum caloris naturalis, vt dicitur in 2. De anima.* videtur quòd mors & huiuſmodi defectus ſint homini naturales.

Te. 50. to. 2.

¶SED CONTRA, Quicquid eſt homini naturale, Deus in homine fecit: ſed Deus mortem non fecit, vt dicitur Sap. 1. ergo mors non eſt homini naturalis.

¶Præterea, Id quod eſt ſecundū naturam, non poteſt dici pœna nec malum: quia vnicuique rei eſt cōueniens id quod eſt ei naturale, ſed mors & huiuſmodi defectus ſunt pœnæ peccati originalis: vt ſupra dictum eſt*. Ergo non ſunt homini naturales.

Ar. præc.

¶Præterea, Materia proportionatur formæ, & quælibet res ſuo fini: finis autem hominis eſt beatitudo perpetua: vt ſupra dictum eſt*, forma etiam humani corporis eſt anima rationalis quæ eſt incorruptibilis, vt in primo habitum eſt*, ergo corpus humanum eſt naturaliter incorruptibile.

In proem. lib & q. 5. artic. 5. p. p. q. 75. artic. 6.

¶RESPONDEO dicendum, quòd de vnaquaque re corruptibili dupliciter loqui poſſumus: vno modo ſecundum naturam vniuerſalem, alio modo ſecundum naturam particularem. Natura quidem particularis eſt propria virtus actiua & conſeruatiua vniuſcuiuſque rei, & ſecundum hanc omnis corruptio & defectus eſt contra naturam, vt dicitur in 2. de cœlo: quia huiuſmodi virtus intendit eſſe & conſeruationem eius cuius eſt. Natura verò vniuerſalis, eſt virtus actiua in aliquo vniuerſali principio naturæ, puta in aliquo cœleſtium corporum, vel alicuius ſuperioris ſubſtantiæ ſecundum quod etiam Deus à quibuſdam dicitur natura naturans, quæ quidem virtus intendit bonum & conſeruationem vniuerſi, ad quod exigitur alternatio generationis & corruptionis in rebus, & ſecundum hoc corruptiones & defectus rerum ſunt naturales, non quidem ſecundum inclinationem formæ, quæ eſt principium eſſendi & perfectionis, ſed ſecundum inclinationem materiæ quæ proportionaliter attribuitur tali formæ ſecundum diſtributionem vniuerſalis agentis. Et quamuis omnis forma intendat perpetuum eſſe, quantum poteſt: nulla tamen forma rei corruptibilis poteſt aſſequi perpetuitatem ſui, præter animam rationalem, eo quòd ipſa non eſt ſubiecta omnino materiæ corporali, ſicut aliæ formæ: quinimo habet propriam operationem materialem: vt in primo habitum eſt*. Vnde ex parte ſuæ formæ naturalior eſt homini incorruptio, quam aliis rebus corruptibilibus: ſed quia & ipſa habet materiam ex contrariis compoſitam ex inclinatione materiæ, ſequitur corruptibilitas in toto: & ſecundum hoc homo eſt naturaliter corruptibilis ſecundum naturam materiæ ſibi relictæ, ſed non ſecundum naturam formæ.

q. 76. ar. 1. ad 4.

¶Tres autem primæ rationes procedunt ex parte materiæ, aliæ verò tres ex parte formæ, vnde ad earum ſolutionem conſiderandum eſt, quòd forma hominis, quæ eſt anima rationalis, ſecundum ſuam incorruptibilitatem proportionata eſt ſuo fini, qui eſt beatitudo perpetua: ſed corpus humanum, quod eſt incorruptibile ſecundum ſuam naturam conſideratum, quodammodo proportionatum eſt ſuæ formæ, & quodammodo non. Duplex enim conditio poteſt attendi in aliqua materia, vna ſcilicet quam agens eligit: alia, quæ non eſt ab agente electa, ſed eſt ſecundum conditionem naturalem materiæ, ſicut faber ad faciendum cultellum eligit materiam duram & ductilem, quæ ſubtiliari poſſit, vt ſit apta inciſioni, & ſecundum hanc conditionem ferrum eſt materia proportionata cultello: ſed hoc quòd ferrum ſit frangibile & rubiginem contrahens conſequitur ex naturali diſpoſitione ferri, nec hoc eligit artifex in ferro: ſed magis repudiaret ſi poſſet: vnde hæc diſpoſitio materiæ non eſt proportionata intentioni artificis, nec intentioni artis. Similiter corpus humanum eſt materia electa à natura quantum ad hoc, quòd eſt temperatæ complexionis, vt poſſit eſſe conuenientiſſimum organum tactus & aliarum virtutum ſenſitiuarum & motiuarum: ſed quòd ſit corruptibile, hoc eſt ex conditione materiæ, nec eſt electum à natura: quin potius natura eligeret materiam incorruptibilem, ſi poſſet. Sed Deus, cui ſubiacet omnis natura, in ipſa inſtitutione hominis ſuppleuit defectum naturæ, & dono iuſtitiæ originalis dedit corpori incorruptibilitatem quandam, vt in primo dictum eſt*: & ſecundum hoc dicitur, quòd Deus mortem non fecit, vt quod mors eſt pœna peccati.

p. p. q. 97. art. 1.

¶Vnde patet reſponſio ad obiecta.

QVAEST

ſophis deridentibus fidem, & putantibus nos credere mortem non eſſe naturalem, ſatisfacere poſſis: ſicut & de vulneribus dictū eſt animæ.

¶Super Quaeſtionis octuageſimaeſextae Articulum primum & ſecundum.

IN articulo vtroque quæſtionis octuageſimæſextæ dubium occurrit ex Scoto in decimaquarta diſtinctione quarti ſentent. nolente, quòd macula non ſit priuatio, ſed relatio rationis in anima obiecta diuino intellectui & voluntati, vt ordinata ad pœnam correſpondentem peccato. Et quòd non ſit priuatio, probatur dupliciter: primo, quia priuatio coniunctionis ad Deum per gratiam vel charitatem, non ſuſcipit magis & minus: macula autem, qua peccator poſt peccatum dicitur peccator, ſuſcipit magis & minus. Eſt nanque vnus magis peccator altero, & ſeipſo nunc, quàm prius. ergo. Secūdò, quia macula ſummi odij A, & ſummus inordinatus amor A, repugnant. ergo macula vnius peccati expelleretur per aliud quod eſt falſum. Quod autem macula ſit relatio rationis, probatur authoritate Auguſt. ſuper illud Pſalm. Beati quorū remiſſæ ſunt iniquitates. vbi vult quòd peccata videri à Deo eſt illa ad pœnam imputari. Tegi autem eſt ad pœnam non reſeruare, ſeu nolle punire. Ex quo patet, quòd nihil aliud eſt hunc remanere peccatorem quàm reſeruari ſeu ordinari ad pœnam per actum diuinæ voluntatis. Et confirmatur, inquit, ex eo quia offendēte principem poſt non remanet aliquid in eo quo dicitur inimicus, ſed relatio rationis in ipſo obiecto voluntati domini ordinantis ipſum ad pœnam.

Infrà q. 89. ar. 1. & 1. 2. q. 87. ar. 6. co. & 4. d. 18. q. 1. ar. 2. q. 1. co.
Ca. 5. à me. eſt in to. 6.
q. 64. ar. 1. & 2.
Text. 42. tom. 2.

¶Ad euidentiam huius difficultatis non oportet aliud iacere fundamentum quàm id quod in litera poſitum eſt in primo articulo in reſponſione ad tertium, ſcilicet quòd macula non ſignificat puram priuationem, ſed priuationem in ordine ad cauſam, id eſt, ad peccatum à quo cauſatur. Ex hoc enim ſoluuntur omnes difficultates accidentes in re: licet enim priuatio coniunctionis ſimilitudinis refulgentiæ, gratiæ, charitatis non ſuſcipiat magis & minus: quia conſiſtit in facto eſſe: cauſa tamen eius ſcilicet peccatum ſuſcipit magis & minus ac per hoc macula quæ ſignificat priuationē non abſolutè, ſed vt ex peccato, ſuſcipit magis & minus, non in ſe, ſed in cauſa, & ex hoc prouenit, quòd iſte eſt magis maculatus eadē macula ſpecie altero, & magis peccato altero poſt actus peccatorum. Et hoc ſufficit: & ſoluit rationes Scoti & Aureoli allatas à Capreolo in decimaquarta diſtinctione quarti.

Q. 71. art. 6.

¶Ad ſecundam autem rationem Scoti negatur aſſumptum. Mille enim peccatorum maculæ ad inuicem, nec aliqua alicui peccato contrariantur: quoniam ex parte auerſionis peccatorum conſurgunt, vnde non eſt contrarietas. Poſitio autem Scoti falſa & nō probata eſt. Falſa quidem: quia peccator vt ſic, non eſt à voluntate diuina: imo Altiſſimus odio habet peccatorem: ordinatio autem ad pœnam eſt à voluntate diuina, ergo.

¶Præterea, Peccator vt ſic eſt peccator malo ex peccato relicto: quia eſſe peccatorem eſt eſſe malum: ſed ordinari ad pœnam eſt bonum, cum ſit à Deo. ergo. Patet præterea, quòd inerudite hæc omnia confunduntur à Scoto, ſcilicet macula, reatus, & ordinari ad pœnam à Deo. Peccatum enim prius facit & relinquit hominem dignū pœna: quod eſt reatus; quod eſt malum apud Dionyſium quarto capite De diuinis nominibus dicentem, quòd puniri non eſt malum, ſed fieri pœna dignum. & deinde à diuina iuſtitia ordinari ad pœnam. Ideo enim ordinatus ad pœnam, quia pœna dignus, & non econuerſo: vnde vt patebit, peccatum ex parte auerſionis relinquit maculam & reatum. Quorum primum eſt priuatio, vt ex peccato: ſecundum eſt relatio rationis, & tertio aduenit quod Scotus dicit. Vnde conceſſo, quòd ex parte Dei, vt Auguſtinus dicit, tegere ſit non imputare: ſophiſma manifeſtè eſt conſequentis: imo impertinentis inferre, ergo iſte eſt peccator ex imputatione: iſte nanque eſt peccator non ex eo quod ſe tenet ex parte Dei: ſed ex eo, quòd ſe tenet ex parte ſui iuxta illud Oſeæ, Perditio tua Iſrael ex te, ſalus autem ex me. Confirmatio quoque exempli non valet: quia in hoc offendente remanet relatio inimicitiæ & dignitatis pœnæ abſque omni actu offenſi. Et hæc dicta ſint de macula qua formaliter Sortes poſtquam peccauit, ante pœnitentiā dicitur, & eſt peccator, ſeu malus malo culpæ. Oportet enim priuatiuū eſſe quo aliqs eſt malus, & peccator, quia ma

Infrà q. 87 art. 6. co. et ad 1.
Ar. præc.
Ar. 1. ad 3.
Art. præc.

QVAESTIO OCTVAGESIMASEXTA, De macula peccati, in duos articulos diuiſa.

DEINDE conſiderandum eſt de macula peccati. ¶Et circa hoc quæruntur duo. ¶Primò, vtrum macula animæ ſit effectus peccati. ¶Secundò, vtrum remaneat in anima poſt actum peccati.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum peccatum cauſet aliquam maculam in anima.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur quòd peccatum nō cauſet aliquam maculam in anima. Natura enim ſuperior non poteſt inquinari ex contactu naturæ inferioris: vnde radius Solaris nō inquinatur per tactum corporum fœtidorum: vt Aug. dicit in li. Contra quinque hæreſes*: ſed anima humana eſt multo ſuperioris naturæ quàm res commutabiles ad quas peccando conuertitur. ergo ex eis maculam non contrahit peccando.

2 ¶Præterea, Peccatum eſt principaliter in voluntate vt ſuprà dictum eſt*, voluntas autem eſt in ratione, vt dicitur in 3. De anima*, ſed ratio ſiue intellectus non maculatur ex conſideratione quarumcunque rerum, ſed magis perficitur. ergo nec voluntas ex peccato maculatur.

3 ¶Præterea, Si peccatum maculā cauſat, aut macula illa eſt aliquid poſitiue, aut eſt priuatio pura. ſi ſit aliquid poſitiue, non poteſt eſſe niſi diſpoſitio vel habitus: nihil enim aliud videtur ex actu cauſari: diſpoſitio autem & habitus non eſt: contingit enim remota diſpoſitione vel habitu, adhuc remanere maculam, vt patet in eo qui peccauit mortaliter ꝓdigalitate, & poſtea tranſmutatus mortaliter peccando in habitum vitij oppoſiti. non ergo macula ponit aliquid poſitiue in anima. Similiter etiam nec eſt priuatio pura: quia omnia peccata eueniunt ex parte auerſionis & priuationis gratiæ: ſequeretur ergo, quod omnium peccatorum eſſet vna macula. ergo macula non eſt effectus peccati.

¶SED CONTRA eſt quod dicitur Eccle. 47. Salomoni, Dediſti maculam in gloria tua: & Eph. quinto. Et exhiberet ſibi glorioſam eccleſiam, non habentem maculam, aut rugam, & vtrobique loquitur de macula peccati. Ergo macula eſt effectus peccati.

¶RESPONDEO dicendum, quòd macula propriè dicitur in corporalibus, quando aliquod corpus nitidū perdit ſuū nitorem ex contactu alterius corporis, ſicut veſtis & aurum, & argentū, aut aliud huiuſmodi. In rebus autem ſpiritualibus ad ſimilitudinem huius oportet maculam dici. Habet autē anima hominis duplicem nitorem. Vnum quidem ex refulgentia luminis naturalis rationis, per quā dirigitur in ſuis actibus: alium verò ex refulgentia diuini luminis, ſcilicet ſapientiæ & gratiæ per quam etiam homo perficitur ad bene & decenter agendum. Eſt autem quaſi quidam animæ actus, quando inhæret aliquibus rebus per amorem, cum autem peccat adhæret rebus aliquibus contra lumen rationis & diuinæ legis, vt ex ſupradictis patet.* vnde ipſum detrimentum nitoris ex tali contactu proueniens, macula animæ metaphoricè vocatur.

¶AD PRIMVM ergo dicendū ꝙ anima non inquinatur ex rebus inferioribus virtute earum, quaſi agentibus eis in animam: ſed magis econuerſo anima ſua actione ſe inquinat inordinate eis inhærendo contra lumē rōnis & diuinæ legis.

¶Ad ſecundum dicendum, ꝙ actio intellectus perficitur ſecūdum ꝙ res intelligibiles ſunt in intellectu per modum ipſius intellectus: & ideo intellectus ex eis non inficitur, ſed magis perficitur: ſed act⁹ voluntatis cōſiſtit in motu ad ipſas res: ita ꝙ amor conglutinat animā rei amatæ, & ex hoc anima maculatur quando inordinatè inhæret ſecundū illud Oſeæ 9. facti ſunt abominabiles ſicut ea, quæ dilexerunt.

¶Ad tertium dicendū, quòd macula non eſt aliquid poſitiuè in anima: nec ſignificat priuationē ſolam, ſed ſignificat priuationem quandam nitoris animæ in ordine ad ſuam cauſam, quæ eſt peccatū: & ideo diuerſa peccata diuerſas maculas inducunt: & eſt ſimile de vmbra, quæ eſt priuatio luminis ex obiecto alicuius corporis: & ſecundum diuerſitatem corporum obiectorum diuerſificantur vmbræ.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum macula maneat in anima poſt actum peccati.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur ꝙ macula non maneat in anima poſt actū peccati. Nihil enim manet in anima poſt actum niſi habitus vel diſpoſitio: ſed macula non eſt habitus vel diſpoſitio, vt ſuprà habitū eſt.* ergo macula non manet in anima poſt actū peccati.

2 ¶Præterea, Hoc modo ſe habet macula ad peccatum ſicut vmbra ad corpus, vt ſuprà dictum eſt*: ſed tranſeunte corpore non manet vmbra. ergo & tranſeunte actu peccati non manet macula.

3 ¶Præterea, Omnis effectus dependet ex ſua cauſa: cauſa autem maculæ eſt actus peccati. ergo remoto actu peccati, non remanet macula in anima.

¶SED CONTRA eſt, quod dicitur Ioſue 22. An parū eſt vobis, quia peccaſtis in Beelphegor, & vſque in præſentem diem macula huius ſceleris in vobis permanet?

¶RESPONDEO dicendum, quòd macula peccati remanet in anima etiam tranſeūte actu peccati. cuius ratio eſt: quia macula, ſicut dictū eſt*, importat quēdam defectū nitoris propter receſſum à lumine rationis, vel diuinę legis: & ideo quandiu homo manet extra huiuſmodi lumen, manet in eo macula peccati: ſed poſtquā redit ad lumen rationis, & ad lumen diuinum, quod fit per gratiā, tunc macula ceſſat. Licet autē ceſſet actus peccati quo homo diſceſſit à lumine rationis vel legis diuinæ, non tamen ſtatim homo ad illud redit in quo fuerat, ſed requiritur aliquis motus voluntatis contrarius primo motui ſicut ſi aliquis ſit diſtans alicui per aliquem motum nō ſtatim ceſſante motu, fit ei propinquus, ſed oportet quòd appropinquet rediens per motum contrarium.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ poſt actū peccati nihil poſitiuè remanet in anima, niſi diſpoſitio vel habitus, remanet tamen aliquid priuatiuè, ſcilicet priuatio coniunctionis ad diuinum lumen.

¶Ad ſecundum dicendū, quòd trāſeunte obſtaculo corporis, remanet corpus diaphanum in æquali propinquitate & habitudine ad corpus illuminans. & ideo ſtatim vmbra trāſit: ſed remoto actu peccati, non remanet anima in eadē habitudine ad Deum, vnde non eſt ſimilis ratio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quia malum priuatio est, peccatum priuatiuum aut priuatio est. Et hæc est ratio fundamentalis huius. Et scito, quòd macula sumitur dupliciter. Primò pro priuatione coniunctionis ad Deum ex peccato. Secundò pro priuatione nitoris. Et si hoc secundo modo sumitur, non est id quod formaliter post actum dicitur quis peccator, sed effectus eius. Est namque peccator priuatione coniunctionis ad Deum, quem sequitur detrimentum nitoris, vt in litera dicitur: Sed primo modo est, qua formaliter dicitur peccator: & sic eam suscipit Magister sent. 10. dist. 4. contra quem etiam arguit Scotus. Veruntamen si quis diligenter attenderit, videbit vtrobique vnam solam priuationem diuersis rationibus diuersimode significatam. Anima namque Deo iuncta per charitatem, conformatur Deo, conuertitur ad illum, conjungitur illi, illuminatur ab illo, fulget ex illo. Et per oppositum priuatio coniunctionis ex peccato opposita facit: & elõgatio, dissimilitudo, auersio maculaque dicitur propter quod dicendum est, quòd licet Author maculam à propria nominis significatione declaret: intendit tamen maculæ nomine illam priuationem, vt ex actu qua formaliter peccator dicitur, post actum peccator. Cuius signum est quòd de effectibus peccati tractans tres tantum numerat, corruptionem, boni maculam, & reatũ. Et constat, quòd à peccati effectu peccator post actum dicitur & non à primo declarato, nec tertio igitur à secundo. Et hæc dixerim, ne videamur digressi. Quia ergo formale signum maculæ est, quo formaliter peccator post actum dicitur peccator: quia priuatione coniunctionis ad Deum, vt ex peccato est, & dicitur peccator. Quamuis maculæ nomen exprimat hoc secundum quẽdam specialem effectum, scilicet remotionem nitoris, ideo non est alius effectus peccati quærendus quo quis sit peccator post actum. Et confirmatur, quia sicut dum actu peccat, dicitur malus & peccator auersione actuali. ita post auersione remanente, quæ nil aliud est quàm priuatio conuersionis ad Deum ex peccato.

2. dist. 3. q. 1. ar. 2. cor. et dist. 32. q. 1. ar. 1. cor. et dist. 42. q. 1. ar. 2. cor. et in expo. in lect. 1. ad 3 & 4.

Capi. 12. in fin. tom. 2.

¶ *Super Quæstionis octuagesimæ septimæ Articulum primum.*

IN articu. primo quæstionis octuagesimæ septimæ aduerte, quòd Author in corpore articuli locans extrema, insinuat medium quod directè satisfacit quæsito. Quum enim peccatur, vnum extremum est, agere contra ordinem: alterum, deprimi ab ordine. Illud est peccare, hoc est puniri. Et quoniam nisi ex peccato dignus esset quis puniri: non iustè puniretur ideo hoc medium, scilicet dignum esse pœnã, quod reatus vocatur, de quo est quæstio, vtrum sit peccati effectus in corpore articuli, ex extremis Author innuit & in responsione ad secundum explicauit.

¶ *Super Quæstionis octuagesimæ septimæ Articulum secundum.*

IN articulo secundo eiusdẽ octuagesimæ septimæ quæstionis dubium primò occurrit simpliciter, & ad hominem. an inordinatio quę est essentialiter malum culpæ, sit pœna. Et simpliciter quidem dubium est ex Scoto in trigesimasexta distinctione primi, hoc tenenris ex eo quòd pœna formaliter est carentia boni conuenientis voluntati & volenti: sed priuatio rectitudinis debitæ in actu voluntatis & carentia boni conuenientis: ergo probatur minor: ga magis conueniens est voluntati bonum honestum, quàm commodum: & confirmatur, quia ablatio boni commodi est simpliciter pœna: ergo magis & maior pœna est ablatio boni iusti, quanto magis conuenit voluntati, & maius est

¶ Ad hominẽ verò Authorem, scilicet quia ipsemet in quæst. de malo quæst. 1. articulo 4. ad secundum, tractans illud August. Iussisti Domine, & sic est, vt omnis inordinatę animus sibi ipsi sit pœna, dicit quòd ex eo, quòd inordinationem illã inuitè quis quodammodo patitur, immiscetur ratio pœnæ. In oppositum est, quia inordinatio illa vt in voluntate esset culpa: & culpa per se esset pœna, quia per se conuenit culpæ esse in voluntate. Præterea, Author multum esset diminutus, dicens quot modis peccatum potest esse pœna, & negans formaliter, & affirmans ex parte causæ subiectæ actus & effectus, & tacens hoc.

¶ Ad euidentiam huius difficultatis sciendũ est, quòd tenẽtes inordinationem culpæ esse pœnam, distinguunt, quòd ipsa dupliciter sumitur, scilicet vt est à voluntate, & sic culpa & non pœna, vt est in voluntate, & sic pœna & non culpa: quia in potestate voluntatis est primo & non secundo: nam voluntas inquantum subiectum, non habet formam inhærentem in sua potestate, & sic est iusta & ordinatiua culpæ, à Deo autem dicunt, quòd est vt à deserente. Et hæc opinio attribuitur Magistro Sẽtentiarum in 36. distinctione 2. Et videtur habere multos sequaces: quin etiam sancto Thomæ tribuitur propter fupradicta verba: & quia per hoc loquens de peccato per se dicit, quòd peccatum per se considerata per se considerata per se considerata

tum secundum non est in potestate voluntatis, & voluntas non potest tunc non deficere. Probatur sequela, quia non est in potestate sua nec paratũ auxilium diuinum, quo eget ad rectè agendum absque defectu peccati. Secundò arguit quòd non simile est, quòd subtractio gratiæ ponatur pœna: & quòd subtractio diuini auxilij ad rectificandum actum secundum ponatur pœna, tum quia Deus nõ dedit gratiam antecedentem sicut rectitudinem actus, tum quia carentia rectitudinis est semper nomen malum, carentia verò gratiæ est habituale malum. Et ex hoc sequitur, quòd ista rectitudo semper debet esse in potestate voluntatis, illa autem non semper, sed dum habebatur, alioquin vt dictũ est, non posset non peccare in secundo peccato, quod ponitur pœna primi peccati.

¶Ad hoc dicitur, negãdo sequelam, scilicet quòd peccatum secundum non esset in potestate voluntatis: nam ad hoc sufficit, quòd sit in potestate voluntatis facere, quod in se est, quòd possit singulos actus peccati vitare, & quòd quantum in se est possit ad gratiam rehabendam se præparare. Sed de his inferius quęstio.109. erit sermo diffusius, sicut nanque iustè subtrahitur gratia habitualis, sic cõsequẽter auxiliũ diuinũ actuale spectans ad gratuita, quale est auxilium efficax ad nõ peccandum.

¶Ad secundum dicitur, quòd quia Deus vult omnes homines saluos fieri antecedenter, vult etiam eis gratiam antecedenter, sicut & rectitudinem actus. Et licet carentia gratiæ formaliter sit priuatio habitualis, virtualiter tamen est priuatio actualis auxilij ad rectitudinem actus, & multa mala noua vitanda. Et nihilominus in potestate peccatoris est resurgere à peccato ad gratiam, sicut & rectè operari, scilicet facere quod in se est: vnde dissimilitudo inter gratiã habitualem & actualẽ admissa nihil obstat.

¶*Super Quæstionis septuagesimæseptimæ Articulum quartum.*

quæ etiam secundũ leges humanas infligitur, non semper est medicinalis ei, qui punitur, sed solum aliis: sicut cum latro suspenditur non vt ipse emendetur, sed propter alios, vt saltem metu pœnæ peccare desistant: secundum illud Prouer.19. Pestilente flagellato, stultus sapientior erit. Sic igitur & æternæ pœnæ reproborum à Deo inflictæ sunt medicinales his, qui consideratione pœnarum abstinent à peccatis: secundum illud Psal.59. Dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant à facie arcus, vt liberentur dilecti tui.

¶Ad tertium dicendum, quòd Deus nõ delectatur in pœnis propter ipsas: sed delectatur in ordine suæ iustitiæ, quæ hæc requirit.

¶Ad quartum dicendum, quòd pœna & si per accidens ordinetur ad naturam: per se tamen ordinatur ad priuationem ordinis, & ad Dei iustitiam. & ideo durante inordinatione, semper durat pœna.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum peccato, debeatur pœna infinita secundum quantitatem.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd peccato debeatur pœna infinita secundum quãtitatem. Dicitur enim Iere.1. Corripe me domine: veruntamen in iudicio, & non in furore tuo, ne fortè ad nihilum redigas me: ira autem Dei vel furor metaphoricè significat vindictam diuinæ iustitiæ: redigi autem in nihilum est pœna infinita, sicut & ex nihilo aliquid facere, est virtutis infinitę, ergo secundũ vindictã diuinam peccatum punitur pœna infinita secundum quantitatem.

2 ¶Præterea, Quãtitati culpæ respõdet quantitas pœnæ: secundum illud Deut.25. Pro mensura peccati erit & plagarum modus. sed peccatum, quod contra Deum committitur, est infinitum. tanto enim grauius est peccatum, quanto maior est persona, contra quam peccatur: sicut grauius peccatum est, percutere principem, quàm percutere hominem priuatum. Dei autem magnitudo est infinita. ergo pœna infinita debetur pro peccato, quod contra Deum committitur.

3 ¶Præterea, dupliciter est aliquid infinitum, duratione scilicet, & quantitate: sed duratione est pœna infinita. Ergo & quantitate.

¶SED CONTRA est, quia secundum hoc omnium peccatorum mortalium pœnæ essent æquales: non enim est infinitum infinito maius.

¶RESPONDEO dicẽdum, quòd pœna proportionatur peccato. In peccato autem duo sunt: Quorum vnum est auersio ab incommutabili bono, quod est infinitum: vnde ex hac parte peccatum est infinitum. Aliud, quod est in peccato, est inordinata conuersio ad commutabile bonum: & ex hac parte peccatum est finitum: tum quia ipsum bonum commutabile est finitum: tum etiam, quia ipsa conuersio est finita: non enim possunt esse actus creaturæ infiniti. Ex parte igitur auersionis respondet peccato pœna damni, quæ etiam est infinita: est enim amissio infiniti boni, scilicet Dei. Ex parte autem inordinatæ conuersionis respondet ei pœna sensus, quæ etiam est finita.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd omnino redigi in nihilum eum, qui peccat, non conuenit diuinæ iustitiæ: quia repugnat perpetuitati pœnæ, quæ est secundũ diuinã iustitiam, vt dictum est*. (Art.5. & in isto.) sed in nihilum redigi dicitur, qui spiritualibus bonis priuatur: sed secundũ illud 1.Corin.13. Si non habuero charitatem, nihil sum.

¶Ad secundum dicendum, quòd ratio illa procedit de peccato ex parte auersionis. sic enim homo contra Deum peccat.

¶Ad tertium dicẽdum, quòd duratio pœnæ respondet durationi culpæ, non quidem ex parte actus, sed ex parte maculæ, qua durante, manet reatus pœnæ, sed acerbitas pœnæ respondet grauitati culpæ: culpa autem, quæ est irreparabilis, de se habet, quòd perpetuò duret: & ideo debetur ei pœna æterna: non autem ex parte conuersionis habet infinitatem: & ideo non debetur ei ex hac parte pœna infinita secundum quantitatem.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum omne peccatum inducat reatum pœnæ æternæ.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd omne peccatum in-

OMisso 3.art. in corpore quarti & respõsione ad secundũ dubiũ occurrit de conclusione & ratione: vna, scilicet quòd peccato nõ debetur pœna infinita intensione, quia conuersio peccati est cõmutabile bonum: & ex hac parte nõ cõtra Deũ. falsum enim est, quòd peccatũ ex parte cõuersionis non sit contra Deũ: quia ex parte conuersionis aliquod peccatum habet Deũ pro obiecto, vt patet de odio Dei. Et ex hoc patet etiam, quòd non vniuersaliter est verum, quòd conuersio in omni peccato sit ad cõmutabile bonum. Est enim in huiusmodi peccatis conuersio ad incõmutabile bonũ nolendum, negandum, &c. in proprium obiectum peccati. Et confirmatur, quia ipse Author superius in q.72. expresè dixit, quòd diuisio peccati contra Deum, seipsum, & proximum, est diuisio penes obiecta, vnde peccata specificantur. Et sequitur etiam ex hoc, vt talibus peccatis debeatur infinita pœna intensiuè.

¶Ad hoc dicitur, quòd quia impossibile est aliquem habere simul plures vltimos fines, vt in principio istius operis habuimus, & necesse est peccantem habere aliquem vltimum finẽ, oportet vt auersio à Deo vltimo fine sit cum conuersione ad alium vltimum finem: qui cum nõ sit Deus, cõmutabile bonum vocatur. Et quoniam vltimus finis in omnibus tam prosequẽdo, quam fugiẽdo, appetitur, & est primum appetitum formaliter, quamuis cõsequenter: cõsequens est vt in omni peccato sit conuersio ad commutabile bonum. Quamuis diuersimode: quia in prosequendo bonum, saluatur conuersio ad illud directè: in fugiendo verò malum saluatur conuersio ad illud indirectè, dum fugitur directè malum, quia contrariatur illi commutabili bono, peccator nãque nimis seipsum amans, ac per hoc seipsum cõstituens sibi vt finem vltimum, refutato Deo amando desiderandoque inordinate aliquid, seipsum amat ac desiderat participatũ in illo desiderato. Odiẽdo verò inordinate aliquid, nõ odit seipsum, sed odit illud vt contrariũ sibi amato. Et sic etiã in odio cõuertitur ad seipsum radicaliter & indirectè. Ex hoc autẽ soluendum est motum dubium, & dicendũ, quòd peccatum esse contra Deũ ex parte conuersionis, potest dupliciter intelligi, scilicet præcisè, vel in ordine ad commutabile bonum, & quòd contra Deum præcisè nullum peccatũ est ex parte conuersionis, quoniam ex hac parte omne peccatum fundatur super cõmutabili bono primo appetito. sed multa peccata sunt contra Deũ ex hac parte in ordine ad bonũ cõmutabile, & sic odiũ Dei est contra Deũ, habetur nanque odio Deus non præcisè, sed vt contrarius commutabili bono nimis amato à peccatore, illud odio habente. Sed contra hoc instatur, quia sicut charitas amat Deum in se pure, ita odium Dei terminatur ad ipsum Deũ in se pure, & nõ vt contrariũ amato bono.

¶Ad hoc dicitur, quòd Deus in seipso secundũ se est, quod terminat odium, & esse cõtrarium bono commutabili est, quo Deus est obiectum odij: quoniam Deus nõ est obiectum odij, nisi vt apparẽs malum peccanti. Odij enim obiectum est malum, vel apparens malum, sicut amoris bonum vel apparens bonum. Nec per aliquid apparet illi Deus malus, nisi quia discõuenit bono commutabili à se amato. In ratione autẽ mali, quod est, vel apprehenditur malum, alicui clauditur priuatio oppositi boni. Et propterea oportet, quòd cum Deum secundum se non habeat rationem mali, nec simpliciter, nec alicuius, quia est omne bonum, si odij obiectum est, quod apprehendatur, vt indutus priuatione boni commutabilis nimis amati, & sub hac ratione ipse etiam in seipso obiectum sit odij, vt quod odio habetur. & hoc sufficit ad cõtrarietatem inter charitatem & odium Dei. Sunt enim circa idem obiectum quod: & non circa idem obiectum quo, vt patet, & sic saluatur litera, quòd peccatum ex parte conuersionis ad obiectum non est infinitum: quia est bonum commutabile. Deus enim licet vt obiectum quod odij sit infinitus: ipse tamen vt constat ex quod & quo, id est, sub ratione mali, non est infinitus: quia non est priuatiuũ boni infiniti, sed cõmutabilis boni. Dic ergo quòd licet Deus sit obiectum quod alicuius peccati, nullius tamẽ peccati est obiectum nisi sub ratione aliqua finita: quia non nisi dependente à commutabili bono nimis amato, & propterea nullum peccatum ex parte cõuersionis est infinitũ.

¶In eodem 4.art. in responsione ad primum aduerte, quòd licet peccatũ ex parte sui, quia auersione aufert quantum ex se est à Deo, diuinitatem suam, qua sibi debetur, quòd sit omnium finis vltimus, & conuersione confert diuinam proprietatem bono commutabili, reatum incurrat annihilationis, tanquam reus læsæ maiestatis. neque enim minus meretur quis priuari beneficio essendi à Deo, quàm ab homine, sed constat ab homine iuste priuari aliquem ipso esse, & quantum ab homine fieri potest annihilari, dum occiditur, incineratur, dispergitur cinis, &c. per accidens nanque est ad iustitiam humanam, quòd remaneat materia & anima separata. Ergo multo iustius potest priuari peccator ipso esse totaliter, quod non ab habente, sed ipso Deo gratioso beneficio suscepit, & conseruatur. Si tamen consideretur peccatum, vt stat sub statuto ordine à diuina iustitia, quæ perpetuam statuit pœnam, sic peccatum non incurrit reatum annihilationis, quia pœna annihilationis repugnat pœnæ perpetuitatis. Et secundum hanc distinctionem verificare potes dicta hic, & alibi ab Authore, & specialiter in 46.distin.4.quæst.2.art.2.quæst.1.ad quartum, vbi vult quòd de rigore iustitiæ etiam pro peccato originali meremur annihilari, hoc enim ex nostro demerito intelligendo secundũ conuenientiã diuinæ iustitiæ, quæ citra dignũ sub materia punitiua est, dicimus non incurri reatum annihilationis.

¶*Super Quæstionis septuagesimæseptimæ Articulum quintum.*

IN art.5. dubium occurrit ex Scoto in 21.dist.4.senten. volente, quòd pœna peccato veniali respondens in inferno finietur. Probatque hoc tripliciter.

Primo,

Primò, quia Deus punit citra condignum: perpetuare autem temporalem pœnam non est punire citra condignum, ergo. Secundò, quia etiam secundum rigorem iustitiæ iniquum est pœnam æternam infligere pro illo, cui secundum se debetur pœna temporalis. Nec per accidens, quia scilicet iunctũ est mortali, hoc licet quia coniunctio cũ altero nõ facit hic exire in infinitum istud genus culpæ, ergo nec iuste respondere pœnam infinitum excedentẽ. Tertiò, quia peccator post susceptam pœnitẽtiam in gratia à confessore & impletam pro parte, si recidiuans in mortale decidit, pro recidiuo pœnæ illius temporalis in inferno temporaliter punietur. ergo & in veniali similiter.

¶Ad euidentiam horũ scito ex litera, quòd quia sola gratia est principium remissionis pœnæ, quia sola ponit hominem in statu capaci ex condigno remissionis, non solum culpæ, sed pœnæ, idcirco remissibilitas & irremissibilitas tã culpæ quã pœnæ positiuè sumptæ attenduntur pœnes statum subiecti, scilicet esse in gratia vel non: & non attenditur vniuersaliter penes ipsa peccata, & nõ aduertere hoc, multos decipit. Existens enim in gratia vt sic habet in se vnde debeatur sibi quandoque remissio omnis culpæ & pœnæ: quia habet in se vnde debetur sibi vita æterna, quæ non compatitur culpam aut pœnam, & sic statui gratiæ conuenit remissibilitas positiuè: vendicat enim sibi illam. Statui verò culpæ extra gratiam cõuenit irremissibilitas positiuè: quia si affirmatio est causa affirmationis, negatio est causa negationis: ita quòd quia talis status fit per priuationẽ principij omnis remissionis, charitatis scilicet & gratiæ, ideo ex hoc ipso sibi vendicat irremissibilitatem positiue. Pœnes culpas autem loquendo, nulla culpa est remissibilis positiue, quia nullam sibi vendicat remissionem, quia nulla ponit principium remissionis, quæ est charitas, sed aliqua, scilicet venialis, dicitur secundum se remissibilis negatiue, id est, per non ablationem principij remissionis: peccatum enim veniale secundum se non priuat charitate. Ad irremissibilitatem autem culpa se habet sic, quòd mortalis est irremissibilis positiuè, quia contrariatur charitati, venialis autem per accidens, quia scilicet est in subiecto existente in statu non capaci remissionis. Et quia temporalitas pœnæ respondet remissibilitati, æternitas verò irremissibilitati, vt in litera etiam dicitur, ideo oportet esse cautum, & distinguere de debito pœnæ temporalis, & æternæ, vt soluantur obiecta.

¶Ex his igitur respondetur argumentis. Et ad primum dicitur, quòd de peccato veniali dupliciter loqui contingit, scilicet secundum se, id est, solitariè sumpto, & sic ei debetur pœna temporalis negatiuè, sicut & remissibile est negatiue, & vt sic negamus, quòd puniatur pœna æterna. Alio modo in tali supposito, & tunc iuxta illius suppositi statum iudicandum est. nam in supposito habente gratiam, puniendum est pœna temporali, in non habente gratiam, pœna æterna. Et quoniam iudicium pœnæ non fit de peccato secundum se, id est, solitariè sumpto, sed simpliciter, vt est in hoc, ideo simpliciter dicendum est quòd peccato veniali in statu gratiæ debetur pœna temporalis, extra illum æterna. Et abstrahendo ab his, nec temporalis, nec æterna positiue, sed temporalis negatiue, quia non ponit ex se æternitatem. Et per hoc etiam patet responsio ad secundum: distingue tamen ly secundum se debetur pœna temporalis, dupliciter intelligi primò per se positiue, scilicet vt culpa venialis exigat per se pœnam temporalem: sicut mortale vendicat sibi æternam. Et non in hoc sensu falsum assumitur. Alio modo solitariè & negatiue: sicut diaphanum secundum se est tenebrosum, quia ex se non ponit lumen exclusiuum tenebræ. Et sic verum est, quòd veniali debetur pœna temporalis: quia ex se non ponit vnde pœna sibi debita perpetuetur, cum hoc tamen stat, quòd aliunde possit pœna sibi debita iustè perpetuari, scilicet ex conditione subiecti, sicut stat, quòd diaphano secundum se tenebroso aliunde adueniat lumen. Et sic Scotus deceptus videtur in non distinguendo inter hos duos sensus, hec enim iniustum est perpetuare quod conditio subiecti perpetuandi exigit. Nec propterea recedit Deus à lege sua, vt citra condignum puniat. Cum damnato enim, cum ex mortali annihilari meruerit, gratiose agitur, quòd solum perpetuantur pœnæ ei debitæ, pro quibuscunque peccatis, cõseruata ei substantia, iuxta illud, Misericordiæ domini, quòd non cõsumpti sumus. Ad exclusionem autem huius responsionis dicitur, quòd culpam venialem exire suum genus culpæ in infinitum est cõiunctione cum alio, contingit dupliciter. Primò, quantum ad rationem culpæ, & sic dicitur quòd non exit in infinitum, imo nec parum: in suo nanque genere, & sua specie, ac quantitate manet. Secundò, quantum ad rationem remissibilis, & sic erit in infinitum, quia de non irremissibili fit irremissibilis: & consequenter de reatu ad pœnam non æternam, transit in reatum pœnæ æternæ. (Art.3. huius quæst.) Totum enim hoc est propter conditionem subiecti, non aliquam mutationem in ipsa culpa veniali, aut eius reatu. propter quòd rectius diceretur, quòd in argumento est sophisma consequentis, nõ enim ex hoc solo, quòd culpa venialis in infinitum exit, debetur ei pœna æterna, sed ex hoc, vel ex consequentia subiecti positi extra statum ex satisfactione, vel ex permanentia æterna ipsius culpæ, quia durante culpa, durat pœna: vnde fallacia consequentis est à pluribus causis ad vnam determinare. In proposito enim duæ vltimæ causæ inueniũtur. Ad tertium dicitur, quòd etiam illa residua pœna æterna erit propter conditionem subiecti: quia vt in litera dicitur in responsione ad secundum remissionem pœnæ fit sola gratia gratum faciente. Nec oppositum putes docuisse Authorem in 4.sent.dist.22.quæst.1.art.1.ad quintum: quoniam ibi reprehenditur solã similitudo causæ æternitatis pœnæ in veniali, & in hoc residuo & benè dicitur, vt enim dictum est, in veniali causa est duplex, scilicet perseuerantia culpæ, & status non satisfactorius, in hoc residuo causa est solus status. Et ibi dissimilis ratio redditur quo ad primam causam, hîc verò sola secunda causa, quæ communis est omnibus, ponitur.

¶Nec rursus accipias responsionem ibidem secundo loco datam, nisi recitatiue: ipse nanque ex propria mente determinat hic quod in eodem 4.dist.15.quæst.1.art.3.quæst.2.docuerat.

(Suprà art. 3. & locis ibidem notatis. — Art. præce. — Art.3. huius quæst.)

ducat reatum pœnæ æternæ. Pœna enim, vt dictum est*, proportionatur culpæ: sed pœna æterna differt à temporali in infinitum: nullum autem peccatum differre videtur ab altero in infinitum, cum omne peccatum sit humanus actus, qui infinitus esse non potest. cum ergo alicui peccato debeatur pœna æterna, sicut dictum est*, videtur, quòd nulli peccato debeatur pœna temporalis tantum.

2 ¶Præterea, Peccatum originale est minimum peccatorum: vnde & August. dicit in Enchir*. (Cap.93. in medio to. 3.) quòd mitissima pœna est eorum, qui pro solo peccato originali puniuntur: sed peccato originali debetur pœna perpetua: nunquam enim videbunt regnum Dei pueri, qui sine baptismo decesserunt cum originali peccato, vt patet per id, quod Dominus dicit Ioan.3. Nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei. Ergo multo magis omnium aliorum peccatorum pœna erit æterna.

3 ¶Præterea, Peccato non debetur maior pœna ex hoc, quòd alteri peccato adiungitur, cum vtrunque peccatum suam habeat pœnam taxatam secũdum diuinam iustitiam: sed peccato veniali debetur pœna æterna, si cum mortali peccato inueniatur in aliquo damnato: quia in inferno nulla potest esse remissio: ergo peccato veniali simpliciter debetur pœna ęterna: nulli ergo peccato debetur pœna tẽporalis.

¶SED CONTRA est, quòd Gre. dicit in quarto Dialogorum*, (Cap.19.) quòd quædam leuiores culpæ post hanc vitam remittuntur: non ergo omnia peccata æterna pœna puniuntur.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est*, (Art.1. & 3. huius quæstio.) peccatum causat reatum pœnæ æternæ, inquantum irreparabiliter repugnat ordini diuinæ iustitiæ, per hoc scilicet quòd contrariatur ipsi principio ordinis quod est vltimus finis: manifestum est autem quòd in quibusdam peccatis est quidem aliqua inordinatio, non tamen per cõntrarietatẽ ad vltimum finem, sed solum circa ea quæ sunt ad finem, inquantum plus vel minus debitè eis intenditur, saluato tamen ordine ad vltimum finem: puta cum homo & si nimis ad aliquam rem temporalem afficiatur, non tamen pro ea vellet Deum offendere, aliquid contra præceptum eius faciendo. vnde huiusmodi peccatis non debetur æterna pœna, sed temporalis.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd peccata non differunt in infinitum ex parte conuersionis ad bonum commutabile, in qua cõsistit substãtia actus, differunt autem in infinitum ex parte auersionis: nam quædã peccata committũtur per auersionem ab vltimo fine: quædam verò per inordinationẽ circa, ea quæ sunt ad finem: finis autem vltimus ab his, quæ sunt ad finem, in infinitum differt.

¶Ad secundum dicendum, quòd peccato originali non debetur pœna æterna ratione suæ grauitatis, sed ratione conditionis subiecti, scilicet hominis, qui sine gratia inuenitur, per quam solum fit remissio pœnæ. Et similiter dicendum est ad tertium, de veniali peccato. Æternitas enim pœnæ non respondet quãtitati culpæ, sed irremissibilitati ipsius, vt dictum est*.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrũ reatus pœnæ remaneat post peccatũ.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd reatus pœnæ non remaneat post peccatum. Remota enim causa, remouetur effectus: sed peccatum est causa reatus pœnæ: ergo remoto peccato, cessat reatus pœnæ.

(2.dist.42. q.1. art.2. & 4. dist. 4.q.2.art. 3. q.1. ad primum. & verit.q.28. artic.2. ad 2.)

2 ¶Præterea, Peccatum remouetur per hoc quòd homo ad virtutem redit: sed virtuoso non debetur pœna, sed magis præmium. Ergo remoto peccato, non remanet reatus pœnæ.

3 ¶Præterea, Pœnæ sunt medicinæ: vt dicitur in 2.Ethic*. (Cap.1. ante med. to. 5.) sed postquam aliquis iam est ab infirmitate curatus, non adhibetur sibi medicina. Ergo remoto peccato, non remanet debitum pœnæ.

¶SED CONTRA est, quòd dicitur 2.Reg.12. quòd Dauid dixit ad Nátham, Peccaui domino. Dixitque Nathan ad Dauid, Dominus quoque trãstulit peccatum tuum: non morieris: veruntamen quia blasphemare fecisti inimicos nomen domini, filius qui natus est tibi morte mo-

¶*Super Quæstionis octuagesimæseptimæ Articulum sextum.*

IN art.6. eiusdem q.87. hoc solum notandum occurrit, quòd quia deleta macula, non remanet reatus pœnæ simpliciter satisfactoriæ; ex hoc ipso manifestè liquet, quòd post consequutionem veniæ remanet ille, qui peccauit reus pœnæ satisfactoriæ, ac per hoc si in statu satisfactorio nõ soluit eã, nunquam soluet eam. Et propterea si ante satisfactionem recidiuat, nõ satisfactorium statum positus: & sic nec in inferno, vbi nõ satisfacere, sed satis pati poni posse à quibusdã creditur, nõ satisfaciet, sed æternaliter punietur, & in hac vita durante statu peccati mortalis, non satisfaciet ex defectu status.

¶*Super Quæstionis octuagesimæseptimæ Articulum octauum.*

IN art.8. omisso 7. dubium occurrit de pœna spirituali. In litera enim dicitur, quòd ideo non sunt tantum medicinales, quia bonum animæ non ordinatur in aliud bonum maius. Falsum in primis hoc est, quia bonum animæ ordinatur in bonum diuinum, quod est longè melius. Inefficax

Universidad de Deusto Biblioteca

deinde est, quia inter ipsa bona animæ vnum ordinatur ad aliud bonum melius, & expedit quandoque alicui priuari aliquo bono spirituali puta confessione nominis Christi, vt cautius humiliusque resurgat, vt Petro neganti Christum accidit. Gregorius quoque in tertio Dialogorum, sanctos viros deficere quandoque in aliqua virtute docet, ob custodiam humilitatis. Ratio igitur & conclusio non vera videtur.

¶Ad hoc dicitur, quòd bonũ spirituale in hoc differt à tẽporali, quòd hoc non est secundum se bonum animæ, sed in ordine ad aliud. Bonum autẽ spirituale est secundum se bonũ animæ per se loquendo, & propterea sicut se habent ad hoc, quòd sint bona, ita ad hoc quòd priuationes eorum sint mala. Temporalia igitur, quia in ordine ad aliud sunt bona, in ordine quoque ad aliud priuationes eorum malitiam vel bonitatem sortiuntur, & pœnæ esse possunt, propter quod contingit esse pure medicinales. Spiritualia verò, quia secundum se sunt bona animæ, secundũ se quoque priuationes eorum sunt mala, ac per hoc nunquam sunt purè medicinæ, sed quando sunt medicinales, sunt pœnæ & medicinæ respectu eiusdem. Et hoc intendit litera.

¶Ad primum in oppositum dicitur, quòd malè intelliguntur verba literæ. intendit enim quòd sunt bona, non in ordine ad aliud, sed secundum se, cum quo stat, quòd ordinentur in Deum tanquam finem vltimum. Rursus intendit comparare ad bona nostra, quæ sunt quasi nostra bona formaliter, Deus autem est bonum obiectiuè. Rursus quia obiectum & adeptio obiecti, finis & acquisitio eius non ponunt in numerum, sed pro vnico computantur, & bona animæ quibus acquirimus finẽ, pro eodẽ cõputari possunt, & nihil melius bono spirituali dici potest.

¶Ad secundum dicitur, quòd per accidens cõtingit priuari aliquẽ bono aliquo spirituali propter bonum melius spirituale, sed tũc priuatio illa non est purè medicinalis: sed etiam pœna illius. Et sic accidit Petro de priuatione gratiæ, & sanctis quibusdam de priuatione alicuius spiritualis boni. Nec oppositum dicit Gregorius: quãuis solius medicinæ rationẽ reddat in defectibus quibusdam sanctorum. Ad-

rietur. Punitur ergo aliquis à Deo, etiam postquam ei peccatum dimittitur: & sic reatus pœnæ æternæ remanet, peccato remoto.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd in peccato duo possunt considerari, scilicet actus culpæ, & macula sequens. Planum est autem, quòd cessante actu peccati, remanet reatus in omnibus peccatis actualibus. actus enim peccati facit hominem reum pœnæ, inquantum transgreditur ordinem diuinę iustitię, ad quem non redit, nisi per quandam recompensationem pœnæ, quæ ad æqualitatem iustitiæ reducit: vt scilicet qui plus voluntati suæ indulsit, quàm debuit, contra mãdatum Dei agens, secundum ordinem diuinæ iustitiæ aliquid contra illud, quod vellet, spontaneus vel inuitus patiatur: quod etiam iniuriis, hominibus factis obseruatur, vt per recompensationem pœnæ reintegretur æqualitas iustitiæ: vnde patet, quòd cessante actu peccati vel iniuriæ illatæ, adhuc remanet debitum pœnæ. Sed si loquamur de ablatione peccati, quantum ad maculam, sic manifestum est, quòd macula peccati ab anima auferri non potest, nisi per hoc, quòd anima Deo coniungitur, per cuius distantiam detrimentum proprij nitoris incurrebat, quod est macula, vt suprà dictum est*. (q.86.art.1.) Coniungitur autem Deo homo per voluntatem: vnde macula peccati ab hõmine tolli non potest, nisi voluntas hominis ordinem diuinæ iustitiæ acceptet, vt scilicet vel ipse sibi pœnam spontaneus assumat in recompensationem culpæ præteritæ, vel etiam à Deo illatam patienter sustineat. vtroque enim modo pœna rationem satisfactionis habet. Pœna autem satisfactoria diminuit aliquod de ratione pœnæ: est enim de ratione pœnæ, quòd sit contra voluntatem. Pœna autem satisfactoria & si secundum absolutam considerationem sit contra voluntatem. non tamen vt nunc & per hoc est voluntaria: vnde simpliciter est voluntaria, secundum quid autem inuoluntaria, sicut patet ex his, quæ suprà* (q.6. art.6.) de voluntario & inuoluntario dicta sunt. Dicendum est ergo, quòd remota macula culpæ, potest [d] (D.831.) quidem remanere reatus non pœnæ simpliciter, sed satisfactoriæ.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut cessante actu peccati, remanet macula, vt suprà dictum est* (q.86.ar.2.), ita etiam potest remanere reatus, cessante verò macula, non remanet reatus secundum eandem rationem, vt dictum est* (In cor.art.).

¶Ad secundum dicendum, quòd virtuoso non debetur pœna simpliciter: potest tamen sibi deberi pœna vt satisfactoria: quia hoc ipsum ad virtutem pertinet, vt satisfaciat pro his, in quibus offendit vel Deum, vel hominem.

¶Ad tertium dicendum, quòd remota macula, sanatum est vulnus peccati quantum ad voluntatem. Requiritur autem adhuc pœna ad sanationem aliarum virium animæ, quæ per peccatum præcedens deordinatæ fuerunt: vt scilicet per contraria curentur. Requiritur etiam ad restituendum æqualitatem iustitiæ, & ad amouendum scandalum aliorum: vt ædificẽtur in pœna, qui sunt scãdalizati culpa: vt patet ex exẽplo, de Dauid inducto.

ARTICVLVS VII.

¶Vtrum omnis pœna sit propter aliquam culpam.

AD SPETIMVM sic proceditur. Videtur, ꝙ nõ omnis pœna sit propter aliquam culpam. Dicitur enim Io. 6. de cæco nato, Neque hic peccauit, neque parentes eius vt nasceretur cæcus. Et similiter videmus quòd multi pueri etiam baptizati graues pœnas patiuntur, vt puta febres, dæmonum oppressiones, & multa huiusmodi, cum tamen in eis non sit peccatum, postquam sunt baptizati, & antequã sint baptizati, non est in eis plus de peccato, quàm in aliis pueris, qui hæc non patiuntur. non ergo omnis pœna pro peccato est.

(dist.14. art. 1. ad 1. & 2. dist. 30. q.1. art.2. & dist. 36. artic. 4. & 4. dist. 15. q.1. art.4. q.2. ad 3. & 3. contra ca.141. Et mal. q.5. 1. artic. 4. cor.)

2 ¶Præterea, Eiusdem rationis esse videtur, quòd peccatores prosperentur, & quòd aliqui innocentes puniantur, vtrunque autem in rebus humanis frequenter inuenimus, dicitur enim de iniquis in Psal. 72. In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Et Iob. 21. Impij viuunt, subleuati sunt, confortatique diuitiis. Et Abacuc 1. dicitur, Quare respicis contemptores, & taces, conculcante impio iustiorem se? non ergo omnis pœna infligitur pro culpa.

3 ¶Præterea, De Christo dicitur 1. Pet. 2. quòd peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius: & tamen ibidem dicitur, quòd passus est pro nobis. Ergo non semper pœna à Deo dispensatur pro culpa.

¶SED CONTRA est, quòd dicitur Iob 4. Quis vnquam innocens periit, aut quando recti deleti sunt? quin potius vidi eos, qui operantur iniquitatem flante Deo, periisse. Et Aug. dicit in 1. Retractationum* (Cap.9. de clinando ad fi. tom. 1.), quòd omnis pœna iusta est, & pro peccato aliquo impenditur.

¶RESPONDEO dicẽdum, quòd sicut iam dictũ est* (Arti. præc.), pœna potest dupliciter considerari simpliciter, & inquantum satisfactoria. Pœna quidem satisfactoria est quodammodo voluntaria. & quia cõtingit eos, qui differunt in reatu pœnæ, esse vnum secundum voluntatem vnione amoris: inde est, quòd interdum aliquis, qui non peccauit, pœnam voluntariam pro alio portat: sicut etiam in rebus humanis videmus, quòd aliquis in se transfert alterius debitum. Si verò loquamur de pœna simpliciter, secundum quòd habet rationem pœnæ, sic semper habet ordinem ad culpam propriam sed quandoque quidem ad culpam actualem: puta quando aliquis vel a Deo, vel ab homine pro peccato commisso punitur. Quandoque verò ad culpam originalem: & hoc quidẽ vel principaliter, vel cõsequenter. Principaliter quidem pœna originalis peccati est, quòd natura humana sibi relinquitur, destituta auxilio originalis iustitiæ: sed ad hoc consequuntur omnes pœnalitates, quæ ex defectu naturæ hominibus contingunt.

Sciendum tamen est: quòd quandoque aliquod videtur esse pœnale, quod tamen non habet simpliciter rationẽ pœnæ. Pœna enim est species mali, vt in primo dictum est* (p.p.q.48. art.5.): malum autem est priuatio boni: cum autem sint plura hominis bona, scilicet animę, corporis & exteriorum rerum, cõtingit interdum quòd homo patiatur detrimentũ in minori, bono, vt augeatur in maiori, sicut cũ patitur detrimentũ pecuniæ propter sanitatẽ corporis vel in vtroque horũ propter salutẽ animę, & propter gloriã Dei, & tũc tale detrimentũ nõ est simpliciter malũ hominis: sed secundum quod: vnde nõ habet simpliciter rationẽ pœnæ, sed medicinæ. Nam & medici austeras potiones propinant infirmis, vt conferant sanitatem; & quia huiusmodi non proprie habent rationem pœnæ, non reducuntur ad culpam sicut ad causam, nisi pro tanto: quia hoc ipsum quòd oportet humanæ naturæ medicinales pœnas exhibere, est ex corruptione naturæ, quæ est pœna originalis peccati. In statu enim innocentiæ non oportuisset aliquem ad profectum virtutis inducere per pœnalia exercitia. vnde hoc ipsum, quod est pœnale, in talibus reducitur ad originalem culpam, sicut ad causam.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd huiusmodi defectus eorum qui nascũtur, vel etiã puerorum, sunt effectus & pœnæ originalis peccati, vt dictum est* (q.85. art.5.), & manent etiam post baptismum propter causam superius dictam: & quòd nõ sint æqualiter in omnibus, contingit propter naturæ diuersitatem, quæ sibi relinquitur: vt suprà dictum est* (q.82. ar. 4.). Ordinantur tamen huiusmodi defectus secundum diuinam prouidentiam ad salutem hominum, vel eorum, qui patiuntur, vel aliorum, qui pœnis admouentur & etiam ad gloriam Dei.

¶Ad secundum dicendum, quòd bona temporalia & corporalia sunt quidem aliqua bona hominis, sed parua: bona verò spiritualia sunt magna hominis bona. Pertinet igitur ad diuinam iustitiam, vt virtuosis det spiritualia bona, & de temporalibus bonis vel malis tantum det eis, quantum sufficit ad virtutem. Vt enim Diony. dicit 8. ca. de diui. no. Diuinæ iustitię est, non emolliri optimorum fortitudinem naturalium donationibus. aliis verò hoc ipsum, quòd temporalia dantur, in malum spiri-

uerte tamen hic, quòd pœna species mali est, quòd priuationem boni debiti, quando, sicut, &c. includit, ne putes omnem negationem boni spiritualis pœnæ rationem habere.

¶Super Quæstionis octuagesimaoctauæ Articulum primum.

(2.2.q.10. art.4. cor. & ad 1. & 2. cap.33. q.1. artic. & 4. dist. 45. q.1. art.2. q.3. corp. & q.2. art. 1. q.2. ad 3. & mal. q.4. arti.1. ad 19. & artic.8. ad 6.7.8.9.11. 10.15. & q. 5. artic. 4. 10. & quol. 12. art.24. ad 1. Et Psal. 18. fin. & Isa. 14. corp.3. fin. & Ioã. 9. cor. 1.)

IN primo articulo quæstionis octuagesimaoctauæ dubium occurrit ex Scoto in vigesimam primam, distinctionem secundi sententiarum expresse impugnante, quòd veniale & mortale non distinguantur ex eo, quòd mortale inordinationem circa finem, veniale autem circa ea quæ sunt ad finem, importent, quia vtrumque potest esse & circa finem, & circa ea, quæ sunt ad finem: cum tamen Author hic distinguat veniale contra mortale ex dicta differentia.

¶Ad hoc dicitur dupliciter. Primò, quòd Author non intendit nisi de veniali & mortali ex genere, hæc enim distinguuntur ex obiectis scilicet fine, & his quæ sunt ad finem, obiectio autẽ procedit de mortali & veniali, quomodolibet. Sed remanet tunc quæstio, quare (Art. 7.) absolute Author de mortali & veniali tractans (D.615.), ad veniale & mortale ex genere descendit, in hoc enim errasse videtur manifeste, quòd in communi tractans, de specialibus determinat, relicto communi. Propterea (Arti. 7. huius quæst.) licet dicta responsio sit vera quo ad materiam, formaliter tamen dicendum est, quòd Author loquitur de per se mortali & per se veniali, semper enim ly per se subintelligitur, & quòd hæc per se sumpta ex obiectis distinguuntur fine, & his quæ sunt ad finem.

¶Et quum dicitur, quòd vtrunque potest esse circa vtrunque, respondetur, quòd hoc non est per se, sed per accidens: motus enim animi ad adulterium vel infidelitatem per accidens tantum (Aliàs non habetur ly tantum.) est veniale: quia scilicet est imperfectus ex parte agentis, vtpote non deliberatus. Et similiter motus animi in superfluum risum per accidens est mortale, quia scilicet ordinatur ad hoc in contemptum fidei, per se enim loquẽdo, & iudicando actus secundum proprias materias & fines eorũdem, nec mortale circa id quod ad finem purè, nec veniale circa finem inordinatus est actus. Et formaliter litera saluatur dum de mortali & veniali in communi,

lum spiritualium cedit. vnde in Psal. concluditur. Ideo tenuit eos superbia.

¶Ad tertium dicẽdum, quòd Christus pœnam sustinuit satisfactoriam, non pro suis, sed pro nostris peccatis.

ARTICVLVS VIII.

¶Vtrum aliquis puniatur pro peccato alterius.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd aliquis puniatur pro peccato alterius. Dicitur enim Exo. 20. Ego sum Deus zelotes, visitans iniquitatẽ patrum in filios in tertiam & quartam generationem, his qui oderunt me, & Matt. 23. dicitur, Vt veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram.

2 ¶Præterea, Iustitia humana deriuatur à iustitia diuina: sed secundũ iustitiam humanã aliquãdo filij puniuntur pro parentibus, sicut patet in crimine læsæ majestatis. ergo etiam secundum diuinam iustitiam vnus punitur pro peccato alterius.

3 ¶Præterea, Si dicatur filius non puniri pro peccato patris, sed pro peccato proprio, inquantum imitatur malitiam paternam, nõ magis hoc dicetur de filiis, quã de extraneis: qui simili pœna puniuntur his, quorũ peccata imitantur: non ergo videtur, quòd filij pro peccatis propriis puniantur, sed pro peccatis parentum.

¶SED CONTRA est, quod dicitur Ezechiel. 18. Filius non portabit iniquitatem patris.

¶RESPONDEO dicẽdum, quòd si loquamur de pœna satisfactoria, quæ voluntarie assumitur, contingit, quòd vnus portet pœnam alterius, inquantum sunt quodammodo vnum, sicut iam dictũ est*. Si autem loquamur de pœna pro peccato inflicta, inquantum habet rationem pœnæ, si solum vnusquisque [d] pro peccato suo punitur: quia actus peccati aliquid personale est. Si autem loquamur de pœna quæ habet rationem medicinæ, contingit, quòd vnus punitur pro peccato alterius. Dictũ est enim*, quòd detrimenta corporalium rerum, vel etiam ipsius corporis sunt quædam pœnales medicinæ ordinatæ ad salutẽ animæ: vnde nihil prohibet talibus pœnis aliquẽ puniri pro peccato alterius, vel à Deo, vel ab homine: vtpote filios pro patribus, & subditos pro dominis, inquantum sunt quædam res eorum. ita tamen quòd si filius vel subditus est particeps culpæ huiusmodi, pœnalis defectus habet rationem pœnæ quantum ad vtrunque, scilicet eum, qui punitur, & eum, pro quo punitur. Si verò non sit particeps culpæ, habet rationẽ pœnæ quãtum ad eum, pro quo punitur: quãtum verò ad eum, qui punitur, rationẽ medicinæ tãtũ*, nisi per accidẽs, inquantũ peccato alterius cõsentit: ordinatur enim ei ad bonum animæ, si patienter sustineat. Pœnæ verò spirituales nõ sunt medicinales tantum: quia bonum animæ nõ ordinatur ad aliud melius bonũ. vnde in bonis animæ nullus patitur detrimentũ sine culpa propria. & propter hoc etiã talibus pœnis, vt dicit Hier. in epistola ad Auitũ, vnus nõ punitur pro alio: quia quantũ ad animã, filius nõ est res patri. vnde & huius causã dominus assignãs dicit Ezec. 18. Omnes animę meæ sunt.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd vtrunque dictum videtur esse referendũ ad pœnas tẽporales, vel corporales, inquantũ filij sunt quædam res parentũ, & successores prædecessorũ: vel si referãtur ad pœnas spirituales, hoc dicitur propter imitationem culpæ. vnde in Exo. additur, His qui oderunt me. Et in Matt. dicitur, Et vos implete mensurã patrum vestrorũ. Dicit autẽ puniri peccata patrũ in filiis: quia filij in peccatis parentũ nutriti, proniores sunt ad peccandũ, tũ propter cõsuetudinem, tum etiã propter exẽplum patrum, quasi authoritatem sequẽtes: sunt etiã maiori pœna digni, si pœnas patrum videntes, correcti nõ sunt. Ideo autem addidit, in tertiã & quartã generationẽ: quia tantũ cõsueuerunt homines viuere, vt tertiam & quartã generationẽ videant: & sic mutuo videre possunt & filij peccata parentum ad imitandum, & patres pœnas filiorum ad dolendum.

¶Ad secundum dicendum, quòd pœnæ illæ sunt corporales & tẽporales, quas iustitia humana vni pro peccato alterius infligit: & sunt remedia quædã vel medicinę cõtra culpas sequẽtes, vt vel ipsi qui puniuntur, vel alij cohibeãtur à similib. culpis.

¶Ad tertium dicendum, quòd magis debent puniri pro peccatis aliorũ propinqui, ꝗ extranei, tum quia pœna propinquorũ quodãmodo redundat in illos, qui peccauerũt, vt dictũ est*, inquantũ filius est quędã res patris. Tum etiã quia & domestica exẽpla & domesticæ pœnæ magis mouẽt. vnde quãdo aliquis nutritus est in peccatis parentũ, vehemẽtius ea sequitur, & si ex eorũ pœnis non est deterritus, obstinatior videtur: vnde & est maiori pœna dignus.

QVAESTIO OCTVAGESIMAOCTAVA, De peccato veniali & mortali, in sex articulos diuisa.

DEINDE quia peccatum veniale & mortale distinguũtur secundũ reatum, considerandũ est de eis. ¶Et primò cõsiderandũ est de veniali per cõparationem ad mortale. ¶Secũdò de veniali secũdũ se.

¶Circa primum quæruntur sex. ¶Primò, vtrum veniale peccatũ conuenienter diuidatur contra mortale. ¶Secundò, vtrũ distinguantur genere. ¶Tertiò, vtrum veniale peccatum sit dispositio ad mortale. ¶Quartò, vtrum veniale peccatum possit fieri mortale. ¶Quintò, vtrũ circunstantia aggrauans possit de veniali peccato facere mortale. ¶Sextò, vtrum peccatum mortale possit fieri veniale.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum veniale peccatum conuenienter diuidatur contra mortale.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd veniale peccatũ non cõuenienter diuidatur cõtra mortale. Dicit enim Aug. 22. li. cõtra Faustũ* (Lib.22.ca. 27. in princip. tom. 6.). Peccatũ est dictũ, vel factum, vel cõcupitum contra legẽ æternam: sed esse cõtra legẽ æternam, dat peccato, quòd sit mortale: ergo omne peccatum est mortale: nõ ergo peccatum veniale diuiditur contra mortale.

(2.dist. 42. q.1. art.3. contra ca. 139. fin. & 143. q.1. & mal. q.7. art.1.)

2 ¶Præterea, Apost. dicit 1. Cor. 12. Siue manducatis, siue bibitis, siue aliquid aliud facitis, omnia in gloriã Dei facite. sed cõtra hoc præceptũ facit, quicũq; peccat: nõ enim peccatũ fit propter gloriã Dei. Cum ergo facere contra præceptum, sit peccatum mortale, videtur quòd quicunque peccat, mortaliter peccet.

3 ¶Præterea, Quicũque amore alicui rei inhæret, inhæret ei vel sicut fruens, vel sicut vtens, vt patet per Augu. in 1. de doct. Christiana* (Ex cap. 3. & 4. tom. 3.): sed nullus peccans inhæret bono cõmutabili, quasi vtens: nõ enim refert ipsum ad bonum, quòd nos beatos facit: quòd proprie est vti. vt Augu. dicit ibi-

per se tamen doctrina tradita est. Et quia per se mortale & veniale, & ex genere mortale & veniale coincidunt, ideo prima responsio fuit vera: quamuis non explicaret formalẽ processum.

¶In responsione ad primum in eodem articulo quæstionis octuagesimaoctauæ dubiũ occurrit ex Durando in secundo sententiarum distinctione quadragesimatertia, impugnante hanc responsionem, & quo ad analogiam secundum rem, & secundum nominis rationem, & secundum expositionem de ly cõtra legem & præter legẽ. Arguit primò, quòd diuisio peccati in mortale & veniale non sit diuisio analogi in perfectum & imperfectum simpliciter, & secundum quid: quia actus voluntarius simpliciter, id est, deliberatus cadens super materiam simpliciter indebitam (In cor.art.), puta vocem significatiuam, contra id quod est in mente, est simpliciter peccatum, sed mendacium iocosum scienter & deliberate est huiusmodi, ergo peccatum veniale ex genere seu per se est simpliciter, & perfectè peccatum.

¶Præterea, Si in peccatis, est simpliciter & secundum quid, ergo & in actibus virtutũ, quia si vnum oppositorum multiplicatur, oportet reliquum multiplicari.

¶Arguit deinde contra nominis rationem: quia secundum hoc peccatum veniale non diceretur peccatum, nisi in ordine ad mortale, sicut accidens non dicitur ens, nisi quia entis, sed hoc est falsum, quia si peccatum mortale non esset, nihilominus esset veniale, ergo.

¶Arguit demum contra illam expositionem, quòd mortale est contra legem, veniale præter: quia omne peccatum est contra aliquã legem, vt patet de mendacio iocoso, quod est directè contra dictamen naturalis legis.

¶Ad primum horũ negandã est minor. nullius enim peccati venialis per se materia est simpliciter indebita, sed secundum quid tantum. Quia enim principium in operabilibus est finis, & id quod est ad finem, est sicut conclusio in speculabilibus, oportet perspicere, quòd quemadmodum ad perfectionem simpliciter intellectus non spectãt conclusiones contingentes, quæ secundum se non habent necessãriam connexionẽ cum principiis, sed sola principia & cõclusiones necessariæ, quæ natæ sunt esse euidentes, spectant

dem.ergo quicunque peccat,fruitur bono commutabili:sed frui rebus vtendis, est humana peruersitas:vt August.dicit in lib. 83.quæst.* cum ergo peruersitas peccatum mortale nominetur, videtur, quòd quicunque peccat,mortaliter peccet.

4 ¶Præterea, Quicunque accedit ad vnum terminum, ex hoc ipso recedit ab alio:sed quicunque peccat, accedit ad bonum commutabile. ergo recedit à bono incommutabili. ergo peccat mortaliter: non ergo conuenienter peccatum veniale contra mortale diuiditur.

¶SED CONTRA est, quòd Augustinus dicit in Homilia septima super Ioannem*, quòd crimen est,quod damnationem meretur.veniale autē est,quod nō meretur damnationem. Sed crimē nominat peccatū mortale. ergo veniale peccatum cōuenienter diuiditur cōtra mortale.

¶RESPONDEO dicēdum,quòd aliqua secundum quòd propriè accipiuntur,nō videntur esse opposita:quæ si metaphoricè accipiantur,opponi inueniuntur. sicut ridere nō opponitur ei,quod est arescere,sed secundum quòd ridere metaphoricè de prato dicitur, propter eius floritionem & virorem,opponitur ei,quod est arescere. Similiter si mortale propriè accipiatur,prout refertur ad mortem corporalem,non videtur oppositū habere cum veniali,nec ad idem genus pertinere. Sed si mortale accipiatur metaphoricè,secundum quòd dicitur in peccatis,mortale opponitur ei,quod est veniale.Cū enim peccatum sit quædā infirmitas animę,vt suprà habitū est*,peccatū aliquod mortale dicitur ad similitudinē morbi,qui dicitur mortalis,ex eo quòd inducit defectum irreparabilem per destitutionem alicuius principij,vt dictū est*.Principiū autē spiritualis vitæ,quæ est secundū virtutē, est ordo ad vltimum finē,vt suprà dictum est*,qui quidē si destitutus fuerit, reparari nō potest per aliquod principium intrinsecum, sed solum per virtutē diuinā, vt suprà dictū est*,quia inordinationes eorum, quæ sunt ad finē,reparantur ex fine,sicut error, qui accidit circa cōclusiones per veritatē principiorum. Defectus ergo ordinis vltimi finis non potest per aliquid aliud reparari,quod sit principalius:sicut nec error,qui est circa principia,& ideo huiusmodi peccata dicuntur mortalia quasi irrepabilia.Peccata autem, quæ habent inordinationem circa ea, quæ sunt ad finem, conseruato ordine ad vltimum finem, reparabilia sunt, hæc dicuntur venialia. Tunc enim peccatum veniam habet,quando reatus pœnæ tollitur,qui cessat, cessante peccato, vt dictum est*.Secundum hoc ergo mortale & veniale opponuntur sicut reparabile & irreparabile, & hoc dico per principium interius, non autem per comparationem ad virtutem diuinam: quæ omnem morbum & corporalem & spiritualem potest reparare,& propter hoc veniale peccatum conuenienter diuiditur contra mortale.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd diuisio peccati in veniale & mortale,non est diuisio generis in species, quæ æqualiter participant rationem generis, sed analogi in ea,de quibus prædicatur secundum prius & posterius: & ideo perfecta ratio peccati,quam August*.ponit, conuenit peccato mortali. Peccatum autem veniale dicitur peccatū secundum rationem imperfectā,& in ordine ad peccatum mortale:sicut accidens dicitur ens in ordine ad substātiam,secundum imperfectam rationem entis: non enim est contra legem:quia venialiter peccans, non facit quod lex prohibet,nec prætermittit id,ad quod lex per præceptum obligat,sed facit præter legem:quia non obseruat modum rationis,quem lex intendit.

¶Ad secundum dicendum, quòd illud præceptum Apostoli est affirmatiuum:vnde non obligat ad semper, & sic non facit contra hoc præceptum, quicunque non actu refert in gloriam Dei omne, quod facit.Sufficit ergo,quòd aliquis habitualiter referat se, & omnia sua in Deū ad hoc,quòd nō semper mortaliter peccet,cum aliquem actum non refert in gloriam Dei actualiter.Veniale autem peccatum non excludit habitualem ordinationem actus humani in gloriā Dei, sed solū actualē:quia nō excludit charitatem,quæ habitualiter ordinat in Deum.vnde nō sequitur, quòd ille, qui peccat venialiter, peccet mortaliter.

¶Ad tertium dicendum quòd ille,qui peccat venialiter, inhæret bono tēporali, nō vt fruēs:quia nō cōstituit in eo finē.sed vt vtēs referēs in Deū nō actu,sed habitu.

¶Ad quartum dicendum,quòd bonum commutabile non accipitur, vt terminus contra positus incommutabili bono, nisi quando constituitur in eo finis:quod enim est ad finem,non habet rationem termini.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum peccatum mortale & veniale differant genere.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum veniale,& mortale non differant genere,scilicet quòd aliquod sit peccatum mortale ex genere,& aliquod veniale ex genere. Bonum enim & malum ex genere in actibus humanis accipitur per cōparationem ad materiam siue ad obiectum, vt suprà dictum est*:sed secundum quodlibet obiectum vel materiam contingit peccare mortaliter & venialiter: quodlibet enim bonum commutabile potest homo diligere,vel infra Deum, quod est peccare ve-

nialiter,vel suprà Deum,quod est peccare mortaliter. Ergo peccatum veniale & mortale non differunt genere.

2 ¶Præterea, Sicut dictum est suprà*, peccatum mortale dicitur quod est irreparabile,peccatum autē veniale,quod est reparabile:sed esse irreparabile,cōuenit peccato,quod fit ex malitia, quod secundum quosdam irremissibile dicitur:esse autem reparabile conuenit peccato,quod fit per infirmitatem vel ignorantiam, quod dicitur remissibile: ergo peccatum mortale & veniale differunt sicut peccatum, quod est ex malitia commissum, vel ex infirmitate & ignorantia:sed secundum hoc non differunt peccata genere, sed causa:vt suprà dictum est*. Ergo peccatum veniale & mortale non differunt genere.

3 ¶Præterea,Suprà dictum est*,ꝙ subiti motus tam sensualitatis quàm rationis sunt peccata venialia:sed subiti motus inueniūtur in quolibet peccati genere.Ergo nō sunt aliqua peccata venialia ex genere.

¶SED CONTRA est,quod Aug. in sermone de purgatorio*,enumerat quędam genera peccatorum venialium: & quædam genera peccatorum mortalium.

¶RESPONDEO dicēdum, quòd peccatum veniale à venia dicitur. Potest igitur aliquod peccatum dici veniale vno modo,quia est veniam consecutum, & sic dicit Ambrosius,quòd omne peccatū per pœnitentiam fit veniale:& hoc dicitur veniale ex euentu. Alio modo dicitur veniale,quia non habet in se,vnde veniam non consequatur,vel totaliter, vel in parte:in parte quidem sicut cū habet in se aliquid diminuens culpā, vt cū fit ex infirmitate, vel ignorantia, & hoc dicitur veniale ex causa.In toto autē ex eo,quòd nō tollit ordinē ad vltimū finem. vnde non meretur pœnā æternam, sed temporalē,& de hoc veniali ad præsens intēdimus:de primis enim duobus cōstat,quòd nō habēt genus aliquod determinatum.Sed veniale tertio modo dictū,potest habere genus determinatū:ita quòd aliquod peccatū dicatur veniale ex genere:& aliquod mortale ex genere,secūdū quòd genus vel species actus determinatur ex obiecto. Cum enim voluntas fertur in aliquid,quod secundum se repugnat charitati,per quā homo ordinatur in vltimum finē, illud peccatū ex suo obiecto habet,quòd sit mortale: vnde est mortale ex genere,siue sit contra dilectionem Dei, sicut blasphemia, periurium, & huiusmodi:siue contra dilectionē proximi,sicut homicidium, adulteriū & similia: vnde huiusmodi sunt peccata mortalia [d] ex suo genere.Quādoque verò volūtas peccantis fertur in id, quod in se continet quandam inordinationem,non tamē contrariatur dilectioni Dei & proximi:sicut verbū otiosum,risus superfluus,& alia huiusmodi, & talia sunt peccata venialia ex suo genere,vt suprà habitū est.Sed quia actus morales recipiūt rationem boni & mali,non solum ex obiecto, sed etiam ex aliqua dispositione agentis, vt suprà habitum est*,contingit quandoque quòd id quod est peccatum veniale ex genere ratione sui obiecti,fit mortale [d] ex parte agentis:vel quia in eo constituit finem vltimum,vel quia ordinat ipsum ad aliquid, quod est peccatum mortale ex genere,puta cum aliquis ordinat verbum otiosum ad adulterium cōmittendum. Similiter etiam ex parte agentis contingit,quòd aliquod peccatum, quod ex suo genere est mortale, fit veniale propter hoc, scilicet quòd actus est imperfectus,id est,non deliberatus ratione,quæ est principium proprium mali actus:sicut suprà dictum est*, de subitis motibus infidelitatis.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ex hoc ipso, quòd aliquis eligit id, quod repugnat diuinæ charitati, conuincitur præferre illud charitati diuinæ: & per cōsequēs plus amare ipsum quā Deū. & ideo aliqua peccata ex genere, quæ de se repugnant charitati, habent quòd aliquid diligatur supra Deum:& sic sunt ex genere suo mortalia.

¶Ad secundum dicendum, quòd ratio illa procedit de peccato veniali ex causa.

¶Ad tertium dicendum,quòd ratio illa procedit de peccato, quod est veniale propter imperfectionem actus.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum peccatum veniale sit dispositio ad mortale.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum veniale nō sit dispositio ad mortale. Vnum enim oppositum non disponit ad aliud.sed peccatum veniale & mortale ex opposito diuiduntur,vt dictum est*.Ergo peccatum veniale non est dispositio ad mortale.

2 ¶Præterea; Actus disponit ad aliquid simile in specie sibi.vnde in 2.Ethi.dicitur quòd ex similibus actibus generantur similes dispositiones & habitus:sed peccatum mortale & veniale differunt genere seu specie, vt dictum est*:ergo peccatum veniale non disponit ad mortale.

3 ¶Præterea,Si peccatum dicatur veniale, quod disponit ad mortale, oportebit, quòd quæcunque disponunt ad mortale peccatum,sint peccata venialia,sed omnia bona opera disponunt ad peccatū mortale,dicit enim August.in regula*, quòd superbia bonis operibus insidiatur, vt pereant.ergo etiam bona opera erunt peccata venialia:quod est inconueniens.

¶SED CONTRA est,quòd dicitur Eccles.18.Qui spernit minima, paulatim defluit.sed ille,qui peccat venialiter, videtur minima spernere: ergo paulatim disponitur ad hoc, quòd totaliter defluat per peccatum mortale.

¶RESPONDEO dicendum,quòd disponens est quodammodo causa. vnde secundum duplicem modum causæ est duplex dispositionis modus.Est enim causa quædam mouens directè ad effectum, sicut calidum calefacit. Est etiam causa indirectè mouens,remouendo prohibens: sicut remouens columnam dicitur remouere lapidem superpositum,& secundum hoc actus peccati dupliciter ad aliquid disponit.Vno quidē modo directè & sic disponit ad actū similē secundum speciē. Et hoc modo primo & per se peccatum veniale ex genere non disponit ad mortale ex genere, cum differant specie, sed per hunc modum peccatum veniale potest disponere per quandam consequentiam ad peccatum, quod est mortale ex parte agentis: augmentata enim dispositione vel habitu per actus peccatorum venialium,intantum potest libido peccādi crescere,quòd ille,qui peccat, finē suū constituet in peccato veniali. Nam vnicuique habenti habitum, inquantum huiusmodi, finis est operatio secundum habitum: & sic multoties peccando ve-

---

ad perfectionem simpliciter intellectus, reliqua autem ad perfectionem & imperfectionem secundum quid eiusdem:adiuuant enim, & nonnihil perfectionis est rectè se habere circa illa,ita ad appetitus moralem perfectionem,& imperfectionem simpliciter,solus finis & fini necessario cohærentia spectant,circa quæ est peccatum mortale:reliqua autem quæ sunt ad finem contingenter,circa quæ est peccatum veniale, non spectant ad perfectionē & imperfectionē simpliciter, sed secundum quid eiusdē. Vnde vterque modus venialium peccatorum ponit imperfectum peccatum. Indeliberati nanque motus in mala mortalia, sunt peccata imperfecta ex parte agentis, quia actus non ex deliberatione fit: deliberati autē motus in mala venialia sunt imperfecta peccata ex parte obiecti,quia obiectum non est ita indebita materia appetitus,vt contrarietur fini:materia nāque actus moralis oportet quòd sit indebita in ordine ad finem,id est, contraria debito ad finem: debito autem necessario nō cōtingenti,quod in materia venialium nō habet locū:indebiti enim ratio in eis inuenti non tollit debitum necessarium ad finem. Et propter hanc imperfectionem materia venialis peccati non dicitur indebita, nisi secundum quid.

¶Ad confirmationem dicitur, quòd etiam in virtutum actibus dici potest simpliciter & secundum quid.Eutrapelus nanque secundum quid in hoc, scilicet & non simpliciter virtuosus dicitur: sicut sanus pede non simpliciter, sed secundum hāc partem sanus dicitur.Quāuis melius dicatur,quòd non est eadem ratio de virtute & vitio,sicut nec de bono & malo, quia bonum vno modo ex causa, scilicet integra, malum autem omnifariam contingit.Et propterea appetitus bonus circa materias huiusmodi cōtingentes,propriè loquendo, non ad bonitatem secundum quid,sed bonitatis consummationem spectat: appetitus autem malus in huiusmodi non ad consummationem malitiæ, sed ad secundum quid malitiam spectat propter rationem dictā. Allata autem regula de oppositis nō tenet,quādo non est eadem ratio multiplicationis vtrinque, non enim oportet ens simpliciter, scilicet substantiā multiplicare, sicut ens,secundū quid, scilicet accidens in nouem genera distinguitur: quia non est vtrinque eadem ratio. Et sic est in proposito, vt patet ex dictis.

¶Ad secundum dicitur,quòd sicut omnis morbus dicitur infirmitas in ordine ad priuationem vitæ,quę est infirmitas mortalis & simpliciter,ita omne peccatum dicitur peccatum,in ordine ad peccatū, quod priuat fine,quod est principium vitæ moralis.Et vt ex diffinitione in litera ex Aug.patet,cum peccatum sit dictum, factum vel concupitum contra legem Dei, & mortale sit contra legem Dei sine additione aliqua, veniale verò cum additione, scilicet secundum quid,est enim contra legem Dei secundum quid, & constat quòd contra legem Dei secundum quid, non potest intelligi non præintellecto contra legem Dei absolute,sicut nec album secundum quid, sine albo simpliciter, oportet vt peccatum veniale non solum secundum rem, sed secundum nominis rationem in ordine ad mortalem dicatur. Propter quod in litera dicitur, quòd veniale dicitur peccatum secundum rationem imperfectam & in ordine ad peccatum mortale.

¶Et licet peccatum veniale possit esse in hoc vel illo absque mortali, simpliciter tamen non potest esse absque mortali, sicut nec infirmitas curabilis absque incurabili, qualis est mortalis, imo si non esset peccatum mortale, nec veniale esset: sicut si non esset mors, non esset ægritudo.

¶Ad tertium dicitur, quòd in verbis laborat argumentum: concedimus gratis omne peccatum veniale esse contra legem secundum quid: & hoc est esse præter legem. Est enim contra legē quicquid à legis fine discordat, si simpliciter, simpliciter, si secundum quid, secundum quid. Sed simpliciter à fine non discordat, nisi quod contrarium inducit finem: secundum quid verò, quod finis assequutionē impedit, illud in mortali, hoc in veniali requiritur. Et venialia quidem ex imperfectione actus sunt secundum quid, id est, secundum imperfectum motum contra legem Dei, vt primus motus infidelitatis & adulterij testantur, venialia autem ex genere sunt secundum quid, id est, secundum imperfectam materiam contra legem Dei, vt mendacium iocosum & risus superfluus testantur. hoc autem contra secundum quid vocatur vno vocabulo præter legem.

¶Ad pleniorem tamen doctrinam scito, quòd quum dicitur veniale ex genere esse præter, non contra legem,potest dupliciter intelligi. Primò vt ita sit præter legem, vt contra nullam sit legem.Et in hoc sensu falsum est.& nam mendacium est secundum se prauum & contrarium virtuti, ac per hoc contra legem illius virtutis, & tamen non est mortale ex genere suo. Alio modo vt sit præter legem & non contra, quia non est contra intentum finem legis.Et hoc modo cōtra nullam legem est veniale, quia finis cuiusque legis est dilectio Dei sui ac proximi contra cuiusuis bonum,nisi secundum quid non fit per veniale. Præter autem legem est, quia vt in litera dicitur,debitus modus rationis à lege intentus non seruatur. in venialibus quidem ex imperfectione actus violatur debitus modus rationis præueniendo rationem vel deliberationem:in venialibus verò ex genere violatur debitus modus, quo secundum rationem referenda est materia illa ad finem.

¶Super Quæstionis octuagesimæoctaue Articulum secundum.

IN artic.2. 88.q.nota dist.peccati,tam venialis,quàm mortalis ex genere & ex parte agentis.Et memēto rationis ad secundum,q.72.sup.art.5.qua dictū est, ꝙ ex hoc ꝙ veniale & mortale inueniuntur differre genere ex parte obiecti, nō habet,ꝙ differētia venialis & mortalis sit specifica,id est,cōstitutiua generis vel speciei subalternæ, sed quod consequatur distinctionem specificam seu genericam in his.

¶Super Quæstionis octuagesimæoctaue Articulum tertium.

IN artic.3. eiusdē 88. quæst. recole nuncnūc dictam distinctionem ex quatuor existentibus membris, scilicet mortali ex genere, mortali ex agente, veniali ex genere, veniali ex agente, seu imperfectione actus.Litera hoc vltimum mēbrum prætermittit,quia constat quod huiusmodi veniale per se disponit ad mortale, vtpote eiusdem speciei, frequenter enim motus adulterij negligenter habens per se disponitur ad illud. Et de veniali ex genere loquēs, cōparat illud ad mortale vtroque modo.primo ad mortale ex parte agentis, secundo ad mortale ex genere. Et docet, quòd disponit per quandam consequentiam ad mortale ex parte agentis, vt remouendo prohibens ad mortale ex genere.

¶Vbi sciendum est, quòd in veniali ex genere puta verbis iocosis,concurrunt duo.primum est affectio ad delectabile in verbis iocosis. alterum declinatio affectus à regula. Primū est conuersio ad commutabile bonum, secundum est quasi auersio. Et primo peccatum veniale disponit animum ad constituendum finem suum in tali bono, vt patet per rationem literæ,& sic disponit manifeste ad peccatum mortale non ex genere, sed ex parte agētis. Qui enim intantū delectaretur verbis iocosis, quòd finem in tali delectabili constitueret,peccaret quidem mortaliter, præferendo creaturam Creatori, sed hoc non esset ex natura obiecti,quoniam non est contraria charitatis fini, sed ex dispositione agentis, sic affecti. Ex secundo peccatum veniale disponit ad mortale ex genere,quia quasi auersio disponit auersionē, quæ tollit subiectionem volūtatis ad Deū, quæ subiectio prohibet voluntatem ferri in obiecta contraria charitatis obiecto.

¶In responsione ad secundum dubium occurrit,quomodo veniale & mortale modo dicantur conuenire in genere, & in articulo præcedenti dictum est, quòd distinguuntur genere, & in hoc eodem articulo in responsione ad primū dicitur, quòd non distinguuntur sicut species vnius generis, sed sicut substantia & accidens.

¶Ad hoc breuiter dicitur, quòd conuenientia in genere non affirmatur in litera simpliciter, sed cum specificatione, inquantum vtrunque importat defectum debiti ordinis, hoc est enim conuenire in genere analogo mali,dum vtrunque ex parte auersionis mali ratione conuenit. Aliter tamen & aliter, quia in mortali est auersio simpliciter, hic secundum quid. Cum hoc tamen stat, quòd distinguantur genere ex parte obiecti, & quòd ordinem habeant inter se sicut subiectum & accidens, vt patet ex dictis.

¶In responsione ad tertium, dubium occurrit quo pacto verum sit, quòd veniale per se disponit ad mortale, quum non nisi per quādam cōsequentiam vel remouendo prohibens concurrat, vt in corpore articuli dictum est,quod enim per consequentiam ab aliquo emanat, per accidens deriuatur, & similiter remouens prohibens mouet per accidens.

¶Ad hoc dicitur, quòd litera intendit,quòd veniale per se disponit primo tantum modo, quia illa dispositio est per modum similis. vt patet in exemplo allato de verbis iocosis, eiusdem nanque speciei sunt secundum se. verba iocosa minus amata, vt sunt obiectum peccati venialis, & maximè amata,vt sunt obiectum peccati mortalis ex parte agentis.Dicitur autem dispositio esse per quandam consequentiam ad mortale ex parte agentis: quia non est dispositio necessitans ad talem appetitū cum auersione simpliciter, sicut necessitas ad similem appetitum iocandi absolute, sed quando est intensa valde, natum est consequi vt appetitus in tale mortale trahatur. Sic autem disponere non est omnino extra per se disponere: quia actibus animi disponere ad similes conuenit per se per suam propriam naturam & virtutem: quamuis aliquid imperfecti habeat, quia non sunt similes in auersione isti actus veniales actui mortali, ad quem propter auersionem dictam per consequentiam quandam dicuntur disponere.Ita quòd veniale inquantū simile ex parte conuersionis disponit per se, inquantum verò dissimile ex parte auersionis, disponit secundum quandam consequentiam ad idem mortale ex parte agentis.Secundus autem modus licet

---

q.30. ad princ.to.4.
Hom. 41. in Ioan. to 9. Et Enchi. cap.64.
q.81.art.1. ad 3.q.72. artic.5. & q.47.ar.9. ad 2.
q.72.ar.5.
q.72.artic.5.& q.87. arti.1.
q.73.art.3.
q.87.artic.6.
Loco in argu. citato.
Suprà q.72.art.5.& 2.dist.24.q.3.arti.6.ad sextum & dist.42.q.1.artic.4 colo.& 4.dist.16.q.3.art.2.q.4.ad quintum.& mal.q.7.art.1.ar.8.cor.& q.7.art.1.& opusc.3.cap.178.q.18.artic.2.& 8.
Art.præce.
q.76.art.77.& 78.
q.74.ar.3 ad 3.& ar.10.
Infrà q.4.de anima.b.de sanctorum & est ser.41.in ordi De.to.10.
D.1098.
q.77.ar.4.& q.77.artic.6.
D.1009.
q.74.art.10.
2.2.q.24.art.10.co.fin.& q.186.art.9.cor.& 1.ad 17.q.2.art.5.corp.fin.& 2.dist.42.q.1.art.3.& vers.q.26.artic.6.ad 16.& mal.q.7.art.1.ad 7.& artic.3.corp.& ad 2.& 3.& artic.6.ad 5.& q.14.arti.2.cor.
Art.1.huius quæst.
Lib.2.cap.1.& 2.to.5.
Art.2.huius quæst.3.non longè à princ.cor.1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

possit dici per se, quia quasi auersio similis generi cæ est auersioni, ac per hoc per se etiã disponit ad illam, Author tamen non recedens à formali sermone & fundamento, dicit, quòd est per accidẽs, quia quum habilissimet, quòd peccatum genus & speciem, ac per hoc naturam suam in ordine ad obiectum sortitum est, quòd causat peccatum ex parte auersionis, ponit causare illud, vt removens prohibens, quia removet subiectionem Deo, prohibentem animam ferri in obiectum contrarium Deo. Tu tamen potes distinguere, & dicere quòd veniale ex genere ad mortale ex agente disponit per se ex parte conuersionis ad commutabile bonum: ad mortale verò ex genere disponit removendo prohibens quo ad conuersionem, & per se quo ad auersionem secundum consequentiam, vt in primo modo declaratum est. Et hinc habemus quantum à venialium consuetudine cauendum sit, quum tot modis & illis periculosis disponant ad mortale, propter quod frequentius contritionibus non superficie tenus singula secundum suas species distinguẽda sunt, ne habituatis nobis in illis, occurrentes tentationes animos dispositos propinque ad mortale inueniant.

Artic. 1. ad 1.

Art. 1. & 2. huius q.

In cor. art.

Supra art. 2. cor. & 2. ad 24. 9. 3. art. 7. & mal. q. 7. artic. 3. & Psa. 29. co. 20. Trac. 12. in Ioan. non procul à fi. tom. 9. & ser. 88. de tempo. & de sanctis ser. 42. to. 10. 9. 74. ar. 4. & artic. 8. ad 2. Art. 1. huius q.

Art. prec.

¶ *Super Quæstionis octuagesimæoctauæ Articulum quartum.*

IN artic. 4. eiusdem 88. quæst. occurrunt illa verba literæ notanda, Licet fortè quãtum ad pœnam ignis non sint improportionabiles pœnę. Dixi hoc, quiæ quum vtriusque, scilicet mortalis & venialis pœna ignis sit inensiue finita, & omnis finiti ad omne finitum sit aliqua proportio, consequens est vt pœnæ vtriusque, quantum ad ignem sint proportionabiles. Et hoc est dicere, quòd non est infinitus excessus inter pœnam ignis pro mortali & pro venialiimo procedendo iuxta doctrinam 8. Physic. tantum possent multiplicari pœnæ venialium, vt simul iunctæ excedant pœnã vnius mortalis de hac sola pœna loquendo. Nec ly fortè est dubitantis, sed non determinantis.

¶ *Super Quæstionis octuagesimæoctauæ Articulum quintum.*

IN art. 5. eiusdem 88. quæst. dubium occurrit, quo pacto dicitur, quòd de veniali fiat mortale. Alio modo actus humanus disponit ad aliquid, remouendo prohibens, & hoc modo peccatum veniale ex genere potest disponere ad mortale peccatum ex genere: qui enim peccat venialiter ex genere, prætermittit aliquem ordinem: & ex hoc, quòd consuescit voluntatem suam in minoribus debito ordini non subiicere, disponitur ad hoc, quòd etiam voluntatem suam non subiiciat ordini vltimi finis, eligendo id, quod est peccatum mortale ex genere.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd peccatum veniale & mortale non diuiduntur ex opposito: sicut duæ species vnius generis, vt dictum est*, sed sicut accidens contra substantiam diuiditur. vnde sicut accidens potest esse dispositio ad formam substantialem, ita & veniale peccatum ad mortale.

¶Ad secundum dicendum, quòd peccatum veniale non est simile mortali in specie: est tamen simile ei in genere, inquantum vtrunque importat defectum debiti ordinis, licet aliter & aliter, vt dictum est*.

¶Ad tertium dicendum, quòd opus bonum non est per se dispositio ad mortale peccatum: potest tamen esse materia vel occasio peccati mortalis per accidens, sed peccatum veniale per se disponit ad mortale, vt dictum est*.

ARTICVLVS IIII.

¶ *Vtrum peccatum veniale possit fieri mortale.*

AD QVARTVM sic procedi-
tur. Videtur quòd peccatum veniale possit fieri mortale. Dicit enim Augu*. exponens illud Ioan. Qui incredulus est Filio, non videbit vitam: peccata minima, id est venialia, si negligantur, occidunt: sed ex hoc dicitur peccatum mortale, quia spiritualiter occidit animam: ergo peccatum veniale potest fieri mortale.

2 ¶Præterea, Motus sensualis ante consensum rationis est peccatum veniale, post consensum verò est peccatum mortale, vt suprà dictum est*: ergo peccatum veniale potest fieri mortale.

3 ¶Præterea, Peccatum veniale & mortale differunt sicut morbus curabilis & incurabilis, vt dictum est*: sed morbus curabilis potest fieri incurabilis: ergo peccatum veniale potest fieri mortale.

4 ¶Præterea, Dispositio potest fieri habitus. sed peccatum veniale est dispositio ad mortale, vt dictum est*: ergo veniale peccatum potest fieri mortale.

¶SED CONTRA, Ea quæ differunt in infinitum, non transmutantur in inuicem: sed peccatum mortale & veniale differunt in infinitum, vt ex prædictis patet: ergo veniale non potest fieri mortale.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd peccatum veniale fieri mortale, potest tripliciter intelligi. Vno modo sic, quòd idem actus numero primo sit peccatum veniale, & postea mortale, & hoc esse non potest: quia peccatum principaliter consistit in actu voluntatis, sicut & quilibet actus moralis. vnde non dicitur vnus actus moraliter, si volũtas mutetur: quamuis etiam actio secundum naturam sit continua. Si autem voluntas non mutetur, non potest esse, quòd de veniali fiat mortale. Alio modo potest intelligi vt id, quod est veniale ex genere, fiat mortale, & hoc quidem possibile est, inquantum constituitur in eo finis, vel inquantum refertur ad mortale peccatum, sicut ad finem, vt dictum est*. Tertio modo potest intelligi ita, quòd multa venialia peccata constituant vnum peccatum mortale, quod si sic intelligatur, quòd ex multis peccatis venialibus integraliter constituatur vnũ peccatum mortale, falsum est: non enim omnia peccata venialia de mundo possunt habere tantum de reatu, quantum vnum peccatum mortale: quod patet ex parte durationis: quia peccatum mortale habet reatum pœnæ æternæ: peccatum autem veniale reatum pœnæ temporalis, vt dictum est*. Patet etiam ex parte pœnæ damni: quia peccatum mortale meretur carentiam visionis diuinæ, cui nulla alia pœna cõparari potest, vt Chrysostomus dicit*. Patet etiam ex parte pœnæ sensus, quantum ad vermem conscientiæ, licet fortè quantum ad pœnam ignis, non sint improportionabiles pœnæ. Si verò intelligatur, quòd multa peccata venialia faciunt vnum mortale dispositiuè, sic verum est, sicut suprà ostensum est*, secundum duos modos dispositionis, quo peccatum veniale disponit ad mortale.

Art. 2. huius q.

Homil. 47. ad pop. Antioch. 10. 5. & Homil. 24. in Mt.

Art. 3. huius q.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Augustinus loquitur in illo sensu, quòd multa peccata venialia dispositiuè causant mortale.

¶Ad secundum dicendum, quòd ille idem motus sensualitatis, qui præcessit consensum rationis, nunquam fit peccatum mortale. sed ipse actus rationis consentientis.

¶Ad tertium dicendum, quòd morbus corporalis non est actus, sed dispositio quædam permanens: vnde eadem manens potest mutari: sed peccatum veniale est actus transiens, qui resumi non potest & quantum ad hoc non est simile.

¶Ad quartum dicendum, quòd dispositio, quæ fit habitus, est sicut imperfectum in eadẽ specie: sicut imperfecta scientia, dum perficitur, fit habitus: sed veniale peccatum est dispositio alterius generis, sicut accidens ad formam substantialem, in quam nunquam mutatur.

ARTICVLVS V.

¶ *Vtrum circunstantia possit facere de venali mortale.*

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd circunstantia possit de veniali peccato facere mortale. Dicit enim Augustinus in sermone de purgatorio*, quòd si diuteneatur iracundia, & ebrietas si assidua sit, transeunt in numerum peccatorum: sed ira & ebrietas non sunt ex suo genere peccata mortalia, sed venialia: alioquin semper essent mortalia. ergo circunstantia facit peccatum veniale esse mortale.

2 ¶Præterea: Magister dicit 24. dist. 2. lib. sent. quòd delectatio si sit morosa, est peccatum mortale: si autem nõ sit morosa, est peccatũ veniale: sed morositas est quædã circunstãtia: ergo circunstãtia facit de peccato veniali mortale.

3 ¶Præterea, Plus differunt malum & bonum, quàm veniale peccatum & mortale, quorum vtrunque est in genere mali. sed circunstantia facit de actu bono malum: sicut patet, cum quis dat eleemosynam propter inanem gloriam. ergo multo magis potest facere de peccato veniali mortale.

¶SED CONTRA est, q̃ cũ circunstantia sit accidens, quantitas

tei: propositiones autem, quæ à nobis, vt per se notæ accipiuntur, secundum se autem habent medium, ex parte cognoscẽtis, sunt cognitæ per se. Et sicut propositio quæ ex meritis rei significatæ est conclusio ex parte, cognoscentis transit in naturam principij, non secundum rem, sed secundum cognoscibilis rationem, quod est mutare speciem nõ rei, sed cognoscibilis, ita in appetibilibus duobus modis contingit aliquid esse appetitum per se, vel per aliud, scilicet ex meritis rei, vt bonum honestum & amabile per se, & vtile propter aliud, vel ex parte appetentis: & sic contingit appetibile propter se transire in appetibile propter aliud: & econuerso, vt patet in peruersis appetitibus vtentibus fruendis, & fruentibus vtendis. Et sic contingit vnum appetibile transire in speciem alterius apetibilis, non secundum mutationem rei, sed secundum mutationem rationis appetibilis in ordine ad appetentem. Et sic est in proposito. nam quum quis ponit finem in peccato veniali, putà in verbis iocosis: verba iocosa, quæ ex meritis rei sunt in specie appetibilis pro pter aliud ex mala dispositione appetentis, mutantur in appetibile per se, dum in eis finis constituitur, & sic interuenit ibi mutatio speciei non secundum rem appetitam, sed ratione appetibilis in ordine ad appetentem. Et per hoc patet responsio ad obiectionem: nam cum hoc, quòd peccatum illud mortale est in illamet & sola specie, in qua est veniale secundum rationem rei obiectæ, stat quòd sit in alia specie secundum rationem formalẽ appetibilis, vt sic, & propterea & prius & nunc dicta sunt vera, diuersimode intellecta. Meritò autẽ sic dicimus, quia circunstantia finis, quæ vocatur Cur, sicut dupliciter supervenit venialiex genere faciendo de veniali mortale: ita dupliciter variat speciem, proportionalitate seruata: verbum nanque iocosum dupliciter fit ex fine mortale, primò ex parte obiecti: pura si ordinatur ad adulterium. Secundò, ex parte agentis, pura si constituatur in eo finis, & sicut nunc, fit mortale ex parte agentis, ita species apponitur ex parte appetentis, ita quòd de veniali ex genere fit mortale ex parte agentis: & mutat speciem in ordine ad agens: quod est mutare speciem apperibilis, vt sic.

Art. prace. in arg. sed contra. 9. 7. ar. 1. et 3. ar. 10.

Art. 1.

potest excedere quantitatem ipsius actus: quam habet ex suo genere: semper enim subiectum præeminet accidenti: si igitur actus ex suo genere sit peccatum veniale: non poterit per circunstantiam fieri peccatum mortale, cum peccatum mortale in infinitum quodammodo excedat quãtitatem venialis, vt ex dictis* patet.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est, * cùm de circunstantiis ageretur, circunstantia inquantum huiusmodi, est accidens moralis actus: contingit tamen circunstantiam accipi vt differentiam specificam actus moralis: & tunc amittit rationem circunstãtiæ, & cõstituit speciem moralis actus. hoc autem contingit in peccatis, quando circunstãtia addit deformitatem alterius generis: sicut cum aliquis accedit ad non suam, est actus deformis deformitate opposita castitati, sed si accedat ad non suã, quæ est alterius vxor, additur deformitas opposita iustitiæ: cõtra quam est, vt aliquis vsurpet rem alienam: & secundum hoc huiusmodi circunstantia constituit nouam speciem peccati, quæ dicitur adulterium, impossibile est autem, quòd circunstantia de peccato veniali faciat mortale, nisi afferat deformitatẽ alterius generis. Dictum est enim*, quòd peccatum veniale habet deformitatem per hoc, quòd importat deordinationem circa ea, quæ sunt ad finem, peccatum autem mortale habet deformitatem per hoc quòd importat deordinationem respectu vltimi finis. vnde manifestũ est, quòd circunstantia non potest de veniali peccato facere mortale, manente circunstantia: sed solum tunc quando transfert in aliam speciem, & fit quodammodo differentia specifica moralis actus.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd diuturnitas non est circũstantia trahens in aliam speciem, similiter nec frequentia vel assiduitas, nisi forte per accidens ex aliquo superuenienti. Non enim aliquid acquirit nouam speciem ex hoc, q̃ multiplicatur vel protelatur, nisi forte in actu protelato vel multiplicato superueniat aliquid, quod variet speciẽ, puta inobediẽtia, vel cõtemptus, vel aliquid huiusmodi. Dicendum est ergo, quòd cùm ira sit motus animi ad nocendum proximo: si sit tale nocumentum, in quo tendit motus iræ, quod ex genere suo sit peccatum mortale, sicut homicidium, vel furtum, talis ira ex genere suo est peccatum mortale: sed quòd sit peccatum veniale, habet ex imperfectione actus, inquãtum est motus subitus sensualitatis. si verò sit diuturna, redit ad naturam sui generis per consensum rationis. Si verò nocumẽtum, in quod tendit motus iræ, esset veniale ex genere suo, puta cum aliquis in hoc irascitur cõtra aliquem, quod vult ei dicere aliquod verbum leue & iocosum, quod modicum ipsum contristet, nõ erit ira peccatũ mortale, q̃ antuncunque sit diuturna, nisi fortè per accidẽs: puta si ex hoc graue scãdalũ oriatur, vel propter aliquid huiusmodi.

¶De ebrietate verò dicendũ est, quòd secundũ suã rationem habet, quòd sit peccatum mortale: quòd enim homo absque necessitate reddat se impotentẽ ad vtendum ratione, per quã homo in Deũ ordinatur, & multa peccata occurrentia vitat, de sola voluptate vini, expresse contrariatur virtuti: sed quod sit peccatũ veniale, contingit propter ignorantiam quandam vel infirmitatem: puta cum homo nescit virtutem vini aut propriam debilitatem, vnde non putat se inebriari: tunc enim nõ imputatur ei ebrietas ad peccatum, sed solum superabundantia potus. Sed quando frequenter inebriatur, non potest per hanc ignorantiam excusari, quin videatur voluntas eius eligere, magis pati ebrietatem quàm abstinere à vino superfluo. vnde redit peccatum ad suam naturam.

¶Ad secundum dicendum, quòd delectatio morosa non dicitur esse peccatum mortale, nisi in his, quæ ex suo genere sunt peccata mortalia. In quibus si delectatio non morosa sit peccatum veniale, est ex imperfectione actus: sicut & de ira dictum est*: dicitur enim ira diuturna & delectatio morosa propter approbationem rationis deliberantis.

¶Ad tertium dicendum, quòd circunstantia non facit de bono actu malum, nisi constituens speciem peccati: vt suprà etiam habitum est*.

ARTICVLVS VI.

¶ *Vtrum peccatum mortale possit fieri veniale.*

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum mortale possit fieri veniale. Acqualiter enim distat peccatum veniale à mortali, & econtrario, sed peccatum veniale fit mortale, vt dictum est*. ergo etiam peccatum mortale potest fieri veniale.

2 ¶Præterea, Peccatum veniale & mortale ponuntur differre secundum hoc, quòd peccans mortaliter, diligit creaturã plusquàm Deum, peccans autem venialiter, diligit creaturam infra Deum. contingit autem, quòd aliquis committens, id quod est ex genere suo peccatum mortale, diligat creaturam infra Deum: puta si aliquis, nesciens fornicationem simplicem esse peccatum mortale, & contrariam diuino amori, fornicetur: ita tamen quòd propter diuinum amorem paratus esset fornicationem præterm ittere, si sciret fornicando se contra diuinum amorem agere: ergo peccabit venialiter. & sic peccatum mortale potest veniale fieri.

3 ¶Præterea, Sicut dictũ est*, plus differt bonum à malo, quàm veniale à mortali. sed actus, qui est de se malus, potest fieri bonus: sicut homicidium potest fieri actus iustitiæ, sicut pater in iudice, qui occidit latronem. ergo multo magis peccatum mortale potest fieri veniale.

¶SED CONTRA est, quòd æternum nunquam potest fieri temporale: sed peccatum mortale meretur pœnam æternam: peccatum autem veniale temporalem pœnam: ergo peccatum mortale nunquam potest fieri veniale.

¶RESPONDEO dicẽdum quòd veniale & mortale differunt sicut perfectũ, & imperfectum in genere peccati, vt dictum est*. Imperfectum autem per aliquã additionem potest ad perfectionem venire. vnde & veniale per hoc, quòd additur ei deformitas pertinẽs ad genus peccati mortalis: efficitur mortale: sicut cum aliquis dicit verbum otiosum, vt fornicetur. Sed id, quod est perfectum, non potest fieri imperfectum per additionem, & ideo peccatum mortale non fit veniale per hoc, quod additur ei aliqua deformitas pertinens ad genus peccati venialis: non enim diminuitur peccatum eius, qui fornicatur, vt dicat verbum otiosum, sed magis aggrauatur propter deformitatem adiunctam.

¶Potest tamen id, quod est ex genere mortale, esse veniale propter imperfectionem actus, quia nõ perfectè pertingit ad rationem actus moralis: cum non sit deliberatus, sed subitus: vt ex

¶ *Super Quæstionis octuagesimæoctauæ Articulum sextum.*

IN articu. sexto, eiusdem 88. quæstionis dubium occurrit circa vltima verba corporis articuli, scilicet quòd per subtractionem deliberationis soluitur species actus moralis. Si enim hoc est verum, sequitur quòd indeliberati motus infidelitatis, adulterij, furti, & huiusmodi, non sint eiusdem speciei cum ipsis peccatis perfectis: cuius oppositum dictum est, & cõstat esse verum, quia ad obiectum idem tendũt: & si indeliberati motus prædicti sunt eiusdem speciei cũ perfectis, ergo non soluitur species moralium actuum ex subtractione deliberationis: vt in litera nunc dicitur.

Art. 2. huius quæst.

9. 18. ar. 10. & 11.

¶Ad hoc dicitur, quòd quia iuxta quadruplicem bonitatem actus moralis quadruplex species sumi potest, vt in quæstio. 18. superius patet, ideo de entitate actus moralis inquantum actus moralis est, vere dici potest, quòd species seu ratio formalis sumitur à ratione deliberata: quoniam ex hoc habet actus hominis, quòd sit moralis: vnde ista species subalterna, puta actus moralis sub genere actus cõstituitur per esse à ratione deliberata. Et propterea actus imperfectus ex defectu deliberationis nõ est eiusdem speciei, vt habens naturã illius speciei, quamuis sit eiusdẽ speciei, vt tendens ad illam: sicut embrio est in specie hominis generãdi. Et soluitur, ergo species actus moralis vt sic ex subtractione deliberationis, & eiusdem tamen speciei est actus indeliberatus cum deliberato reductiuè: sicut imperfecti ad perfectum, & via ad terminũ speciem reducitur.

Mal. q. 7. ar. 2. ad 18. & arti. 3. ad 9.

ar. 4. & 5.

ar praced. q. 13.

¶In eodem articulo nota responsionem ad secundum iunctam aut ẽ responsioni ad primum precedentis articuli: quoniam hic habes manifestè, vnde videre potes decisionem superius factam de speciebus peccatorum ex ignorantia.

ar. 1. ad 2.

Art.2.huius quæſt. dictis * patet: & hoc fit per ſubtractioné quandã, ſcilicet deliberatæ rationis, & quia à ratione deliberata habet ſpecié moralis actus, inde eſt, ꝙ per talem ſubtractioné ſoluitur ſpecies.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd veniale differt à mortali ſicut imperfectum à perfecto, vt puer à viro. fit autem ex puero vir, ſed non conuertitur. Vnde ratio non cogit.

¶Ad ſecundũ dicendũ, quod ſi ſit talis ignorantia, quæ peccatum omnino excuſet, ſicut eſt furioſi vel amentis, tunc ex tali ignorantia fornicationem committens, nec venialiter, nec mortaliter peccat. Si verò ſit ignorantia nõ inuincibilis, tunc ignorantia ipſa eſt peccatum: & continet in ſe defectũ diuini amoris inquantum negligit homo addiſcere ea, per quæ poteſt ſe in diuino amore conſeruare.

¶Ad tertium dicendũ, quod ſicut Aug. dicit in lib. cõtra Mendacium, * Ea quæ ſunt ſecundum ſe mala, nullo fine benè fieri poſſunt: homicidium autem eſt occiſio innocentis: & hoc nullo modo bene fieri poteſt. Sed iudex qui occidit latronem, vel miles, qui occidit hoſtem reipublicæ, non appellantur homicidæ, vt Aug. dicit in lib. De lib. arbitrio.* [Ca.7.ante med. habetur hic lib. tom.4.] [Lib.1.c.4. & 5.to.1.]

QVAESTIO OCTVAGESIMANONA, DE peccato veniali ſecundum ſe in ſex articulos diuiſa.

DEINDE conſiderandum eſt de peccato veniali ſecundum ſe. ¶Et circa hoc quæruntur ſex. ¶Primò, vtrũ peccatũ veniale cauſet maculã in anima. ¶Secundò, de diſtinctione peccati venialis, prout figuratur per lignũ, fœnũ & ſtipulam 1.Cor.3. ¶Tertiò, vtrũ homo in ſtatu innocentiæ potuerit peccare venialiter. ¶Quartò, vtrũ Angelus bonus vel malus poſsit peccare venialiter. ¶Quintò, vtrũ primi motus infideliũ ſint peccata venialia. ¶Sextò, vtrũ veniale poſsit eſſe in aliquo ſimul cum ſolo peccato originali.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum peccatum veniale cauſet maculam in anima.

3.q.87.art.2.ad 3.& 4.diſ.16.q.2.ar.1.q.2.ad 3.& q.2, ad 3.& q.1.ad 1.et art.2.q.1.ad 1. Et mal. q.7. art.11. cor. Et Pſa.34. cor.1. AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd peccatũ veniale cauſet maculam in anima. Dicit enim Augu. in lib. de Pœnitentia,* quòd peccata venialia, ſi multiplicentur, decorem noſtrum ita exterminant, vt à cæleſtis ſponſi amplexibus nos ſeparent: ſed nihil aliud eſt macula, quàm detrimentum decoris. Ergo peccata venialia cauſant maculam in anima.

2 ¶Preterea, Peccatum mortale cauſat maculam in anima propter inordinationem actus, & affectus ipſius peccantis: ſed in peccato veniali eſt quædam deordinatio actus & affectus. Ergo peccatum veniale cauſat maculam in anima.

Lib.de medicina pœni.c.2.ante me to.9.& ſer.de ſanctis.41.to.10. 3 ¶Præterea, Macula animæ cauſatur ex contractu rei temporalis per amorem, vt ſuprà dictum eſt: * ſed in peccato veniali anima inordinato amore contingit rem temporalem. Ergo peccatum veniale inducit maculam in anima.

q.86.art.1. ¶SED CONTRA eſt, quòd dicitur Ephe. 5. vt exhiberet ipſe ſibi glorioſam Eccleſiã non habenté maculã, aut rugam. Gl.* id eſt, aliquod peccatum criminale. Ergo proprium peccati mortalis eſſe videtur, quod maculam in anima cauſet. [Glo. interlinearis ibi.]

q.28.art.1. ¶RESPONDEO dicendũ, quòd ſicut ex dictis * patet, macula importat detrimentum nitoris ex aliquo cõtractu, ſicut in corporalibus patet, ex quibus per ſimilitudinem nomen maculæ ad animam transfertur. Sicut autem in corpore eſt duplex nitor, vnus quidem ex intrinſeca diſpoſitione membrorum & caloris: alius autem ex exteriori claritate ſuperueniéte, ita etiã in anima eſt duplex nitor. Vnus quidem habitualis quaſi intrinſecus. Alius autem actualis, quaſi exterior fulgor. Peccatũ autem veniale impedit quidem nitorem actualem, non tamen habitualem: quia non excludit neque diminuit habitum charitatis & aliarum virtutum, vt infrà patebit, * ſed ſolum impedit earum actum: macula autem importat aliquid manens in re maculata: vnde magis videtur pertinere ad detrimentum habitualis nitoris, quàm actualis. vnde propriè loquendo, peccatum veniale non cauſat maculam in anima. Et ſi alicubi dicatur maculam inducere, hoc eſt ſecundum quid, inquantum impedit nitorem, qui eſt ex actibus virtutum. [2.2.q.24. art.10.]

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, quod Aug. loquitur in eo caſu, in quo multa peccata venialia diſpoſitiuè inducunt ad mortale, aliter auté non ſepararent ab amplexu cæleſtis ſponſi.

¶Ad ſecundũ dicẽdum, ꝙ inordinatio actus in peccato mortali corrumpit habitum virtutis, non autem in peccato veniali.

¶Ad tertium dicendum, quòd in peccato mortali anima per amorem contingit rem temporalem quaſi finem: & per hoc totaliter impeditur influxus ſplendoris gratiæ, qui prouenit in eos, qui Deo adhærent vt vltimo fini per charitatem, ſed in peccato veniali non adhæret homo creaturæ, tanquam fini vltimo: vnde non eſt ſimile.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum conuenienter peccata venialia per lignum, fœnum, & ſtipulam deſignentur.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quòd inconuenienter peccata venialia per lignum, fœnum & ſtipulam deſignentur. Lignum enim fœnum & ſtipula dicuntur ſuperædificati ſpirituali fundamento, ſed peccata venialia ſunt præter ſpirituale ædificium: ſicut etiam quælibet falſæ opiniones ſunt præter ſcientiam. Ergo peccata venialia non conuenienter deſignantur per lignum, fœnum, ſtipulam. [4.diſ.21.q.1.ar.2.q.1. cor.& q.2. co. & diſ.46.q.2.ar.3.q.3.ad 3.]

2 ¶Præterea, Ille, qui ædificat lignum, fœnum, & ſtipulam, ſic ſaluus erit quaſi per ignem, ſed quandoque ille, qui committit peccata venialia, non erit ſaluus etiam per ignem: puta cum peccata venialia inueniuntur in eo, qui decedit cum peccato mortali. ergo inconuenienter per lignum, fœnum, & ſtipulam peccata venialia deſignantur.

3 ¶Præterea, Secundũ Apoſtolũ alij ſunt, qui ædificant aurum, argentum, lapides pretioſos, id eſt amoré Dei & proximi & bona opera, & alij qui ædificant lignum, fœnum & ſtipulam, ſed peccata venialia committũnt etiam illi, qui diligunt Deum & proximum, & bona opera faciunt, dicitur enim 1.Ioan.2. Si dixerimus, quia peccatũ non habemus, noſipſos ſeducimus. Ergo non conuenienter deſignantur peccata venialia per iſta tria.

4 ¶Præterea, Multo plures differentiæ, & gradus ſunt peccatorum venialium, quàm tres: ergo inconuenienter ſub his tribus comprehenduntur.

¶SED CONTRA eſt, quod Apoſtol. 1. ad Cor. 3. dicit de eo, qui ſuperædificat lignũ, fœnum & ſtipulam, ꝙ ſaluus erit quaſi per ignem, & ſic patietur pœnã, ſed non æternam, reatus autem pœnæ tẽporalis propriè pertinet ad peccatũ veniale, vt dictum eſt*. Ergo per illa tria ſignificantur peccata venialia. [q.87.ar.5. & q.88.ar tic.2.]

¶RESPONDEO dicendũ, quòd quidam intellexerunt fundamentum eſſe fidem informem, ſuper quam aliqui ædificant bona opera, quæ figurantur per aurum, argentum & lapides pretioſos: quidam verò peccata etiam mortalia: quæ figurantur ſecundum eos, per lignum, fœnum & ſtipulam. Sed hanc expoſitionem improbat Aug. in lib. de fide & operibus*: quia, vt Apoſtolus dicit ad Galat. 5. Qui opera carnis facit, regnum Dei non conſequetur, quod eſt ſaluum fieri. Apoſtolus dicit, quòd ille qui ædificat lignum, fœnum, & ſtipulam, ſaluus erit quaſi per ignem. vnde non poteſt intelligi, quòd per lignum, fœnum, ſtipulã peccata mortalia deſignentur. Dicunt ergo quidam, quòd per lignum, fœnum & ſtipulam ſignificantur opera bona, quæ ſuperædificantur quidem ſpirituali ædificio, ſed tamen commiſcent ſe eis peccata venialia: ſicut cum aliquis habet curam rei familiaris, quod bonum eſt, commiſcet ſe ſuperfluus amor, vel vxoris, vel filiorum, vel poſſeſsionum, ſub Deo tamen, ita ſcilicet quòd pro his homo nihil vellet facere contra Deum. Sed hoc iterum non videtur conuenienter dici. Manifeſtum eſt enim, quòd omnia opera bona referuntur ad charitatem Dei & proximi, vnde pertinent ad aurum, argentum & lapides pretioſos. non ergo ad lignum, fœnum & ſtipulam. [Cap.15. to.4.]

¶Et ideo dicendũ eſt, quòd ipſa peccata venialia, quæ admiſcét ſe procurantibus terrena, ſignificantur per lignum, fœnum & ſtipulam. ſicut enim huiuſmodi congregantur in domo, & non pertinent ad ſubſtantiam ædificij, & poſſunt comburi, ædificio remanente: ita etiam peccata venialia multiplicantur in homine, manente ſpirituali ædificio, & pro iſtis patitur ignem, vel temporalis tribulationis in hac vita, vel purgatorij poſt hanc vitam, & tamen ſalutem conſequitur æternam.

¶AD PRIMVM ergo dicẽdum, quòd peccata venialia non dicuntur ſuperædificari ſpirituali fundamento, quaſi directè ſupra ipſum poſita, ſed quia ponuntur iuxta ipſum: ſicut accipitur Pſal. 136. Super flumina Babylonis, id eſt iuxta, quia peccata venialia nõ deſtruunt ſpirituale ædificium, vt dictum eſt*. [In corp. ar.]

¶Ad ſecundum dicendum, quòd non dicitur de quocunque ædificante lignum, fœnum & ſtipulam, quòd ſaluus ſit quaſi per ignem: ſed ſolũ de eo, qui ædificat ſuprà fundamentũ, quod quidem non eſt fides informis, vt quidam æſtimabant, ſed fides formata charitate: ſecundum illud Epheſ. 3. In charitate radicati & fundati. Ille ergo, qui decedit cum peccato mortali, & venialibus: habet quidem lignum, fœnum & ſtipulam, ſed non ſunt ſuperædificata ſupra fundamentum ſpirituale: & ideo non erit ſaluus, ſic quaſi per ignem.

¶Ad tertiũ dicendũ, ꝙ illi, qui ſunt abſtracti à cura temporaliũ rerũ, etſi aliquãdo venialiter peccẽt, tamé leuia peccata venialia committũt: & frequẽtiſsimè per feruoré charitatis purgãtur. vnde tales non ſuperædificant venialia: quia in eis modicũ manent: ſed peccata venialia ipſorũ, qui circa terrena occupãtur, diutius

diutius manent: quia non ita frequenter recurrere poſſunt ad huiuſmodi peccata venialia delenda per charitatis feruorem.

¶Ad quartũ dicendum, quòd ſicut Philoſophus dicit in 1. de cœlo.* Omnia tribus includuntur, ſcilicet, principio, medio, & fine, & ſecundũ hoc omnes gradus venialium peccatorum ad tria reducuntur, ſcilicet ad lignũ, quod diutius manet in igne ad ſtipulam, quæ citiſsimè expeditur: ad fœnum quod medio modo ſe habet ſecũdum quod peccata venialia ſunt maioris vel minoris adhęrentiæ, vel gratuitatis citius vel tardius per ignem purgantur. [Tex.2.]

ARTICVLVS III.

¶Vtrum homo in ſtatu innocentiæ potuerit peccare venialiter.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur, quòd homo in ſtatu innocentiæ potuerit peccare venialiter: Quia ſuper illud 1. ad Timo. 2. Adã non eſt ſeductus, dicit glo.* Inexpertus diuinę ſeueritatis in eo falli potuit: vt crederet, veniale eſſe cõmiſſum: ſed hoc nõ credidiſſet, niſi venialiter peccare potuiſſet. Ergo venialiter peccare potuit, nõ peccãdo mortaliter. [2.diſ.21.q.2.ar.3.& 3.di.34.ar.4.ad 4. Et ma.q.2.ar.8.ad 1.& q.7.ar.8.]

2 ¶Præterea, Aug. dicit 2. ſuper Geneſ. ad literam*, Non eſt arbitrandum, quòd eſſet hominem deiecturus tentator, niſi præceſsiſſet in anima hominis quædam elatio comprimenda: elatio autem deiectionem præcedens, quæ facta eſt per peccatum mortale, nõ potuit eſſe niſi peccatum veniale. Similiter etiam in eodem Auguſt. dicit, quòd virum ſolicitauit aliqua experiendi cupiditas, cum mulierem vidiſſet ſumpto vetito pomo, non eſſe mortuam: Videtur etiam fuiſſe in Eua aliquis infidelitatis motus in hoc, quòd de verbis Domini dubitauit, vt patet per hoc quòd dixit, Ne forte moriamur: vt habetur Geneſ. 3. hæc autem videntur venialia peccata. Ergo homo potuit venialiter peccare, antequam mortaliter peccaret. [Eſt gloſ. Aug.14.de ciuita.Dei c.1.in fin. tom.5. Lib.11.c.5. in pr.to.3.]

3 ¶Præterea, Peccatum mortale magis opponitur integritati primi ſtatus, quam peccatum veniale: ſed homo potuit peccare mortaliter, non obſtante integritate primi ſtatus. Ergo etiam potuit peccare venialiter.

¶SED CONTRA eſt, quod cuilibet peccato debetur aliqua pœna: ſed nihil pœnale eſſe potuit in ſtatu innocentię, vt Augu. dicit 14. De ciuit. Dei*. ergo non potuit peccare aliquo peccato, quo non eiiceretur ab illo integritatis ſtatu: ſed peccatum veniale non mutat ſtatum hominis. Ergo nõ potuit peccare venialiter. [Ca.10.to.5.]

¶RESPONDEO dicẽdum, quòd communiter ponitur, quòd homo in ſtatu innocentiæ non potuit venialiter peccare. hoc etiam non eſt ſic intelligendum, quaſi id, quod nobis eſt veniale, ſi ipſe committeret, eſſet ſibi mortale propter altitudinem ſui ſtatus: dignitas enim perſonæ eſt quædam circunſtantia aggrauans peccatum, non tamen transfert in aliam ſpeciem: niſi forte ſuperueniente deformitate inobedientiæ, vel voti, vel alicuius huiuſmodi. Quod in propoſito dicĩ non poteſt: vnde id, quod eſt de ſe veniale, non potuit traſferri in mortale propter dignitatem primi ſtatus: ſic ergo intelligendum eſt, quòd non potuit peccare venialiter, quia non potuit eſſe, vt committeret aliquid, quod eſſet de ſe peccatum veniale, antequam integritatem primi ſtatus amitteret, peccando mortaliter.

¶Cuius ratio eſt, quia peccatum veniale in nobis contingit, vel propter imperfectionem actus: ſicut ſubiti motus in genere peccatorum mortalium, vel propter inordinationem exiſtentem circa ea, quæ ſunt ad finem, ſeruato debito ordine ad finem: vtrunque autem horum contingit propter quendã defectũ ordinis ex eo, quòd inferius non continetur firmiter ſub ſuperiori: quòd enim in nobis inſurgat ſubitus motus ſenſualitatis, cõtingit ex hoc, quòd ſenſualitas nõ eſt omnino ſubdita rationi. Quòd verò inſurgat ſubditus motus in ratione ipſa, prouenit in nobis ex hoc, quòd ipſa executio actus rationis non ſubditur deliberationi, quæ eſt ex altiori bono, vt ſuprà dictum eſt*. Quòd verò humanus animus inordinetur circa ea, quæ ſunt ad finem, ſeruato debito ordine ad finé, prouenit ex hoc, quòd ea, quæ ſunt ad finem, non ordinantur infallibiliter ſub fine, qui tenet ſummum locum quaſi principium in appetibilibus, vt ſuprà dictum eſt*. In ſtatu autem innocentiæ, vt in primo habitum eſt*, erat infallibilis ordinis firmitas, vt ſemper inferius contineretur ſub ſuperiori, quandiu ſummum hominis contineretur ſub Deo: vt etiam Aug. dicit 14. De ciui. Dei*. & ideo oportebat, quòd inordinatio in homine non eſſet, niſi inciperet ab hoc, quòd ſummũ hominis non ſubderetur Deo: quòd fit per peccatum mortale. Ex quo patet, quòd homo in ſtatu innocentiæ non potuit peccare venialiter, antequam peccaret mortaliter. [q.74.artic.10.] [q.72.ar.5.] [1.p.q.95.ar.1.] [Ca.10.to.5.]

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd veniale non ſumitur ibi, ſecundum quod nunc de veniali loquimur: ſed dicitur veniale, quod eſt facile remiſsibile.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd illa elatio, quæ præceſsit in animo hominis, fuit primum hominis peccatum mortale: dicitur autem præceſsiſſe deiectionem eius in exteriorem actum peccati. Huiuſmodi autem elationem ſubſecuta eſt, & experiendi cupiditas in viro, & dubitatio in muliere: quæ ex hoc ſolo in quandam aliam elationem prorupit, quòd præcepti mentionem à ſerpente audiuit, quaſi nollet ſub præcepto contineri.

¶Ad tertium dicendum, quòd peccatum mortale intantum opponitur integritati primi ſtatus, quòd corrumpit ipſum: quod peccatum veniale facere non poteſt, & quia non poteſt ſimul eſſe quæcunque inordinatio cum integritate primi ſtatus, conſequens eſt, quòd primus homo non potuerit peccare venialiter [d], antequam peccaret mortaliter. D.75.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum Angelus bonus vel malus poſsit peccare venialiter.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur quòd Angelus bonus vel malus poſsit peccare venialiter. Homo enim cum Angelis cõuenit in ſuperiori animæ parte quæ mens vocatur: ſecundum illud Gregor. in Homil.* Homo intelligit cum Angelis, ſed homo ſecundum ſuperiorem partem animæ poteſt peccare venialiter. Ergo & Angelus. [mal.q.7.ar.9.] [In Homil. aſcen. paulo poſt pri. eſt hom.27. in Euang.]

2 ¶Præterea, Quicũq; poteſt quod eſt plus, poteſt etiã quod eſt minus: ſed Angelus potuit diligere bonum creatum plus quam Deum, quod facit peccãdo mortaliter. Ergo etiã ponit bonum creatum diligere infra Deum inordinatè, venialiter peccando.

3 ¶Præterea, Angeli mali videntur aliqua facere, quæ ſunt ex genere ſuo venialia peccata, prouocando homines ad riſum, & ad alias huiuſmodi leuitates: ſed circunſtantia perſonæ non facit de veniali mortale, vt dictum eſt*, niſi ſpeciali prohibitione ſuperueniente, quod non eſt in propoſito. Ergo Angelus poteſt peccare venialiter. q.88.ar.5.

¶SED CONTRA eſt, quod maior eſt perfectio Angeli, quàm perfectio hominis in primo ſtatu: ſed homo in primo ſtatu nõ potuit peccare venialiter. Ergo multo minus Angelus.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd intellectus Angeli, ſicut in primo dictũ eſt*, non eſt [d] diſcurſiuus: vt ſcilicet, procedat à principiis q.58.art.3. D.142.

¶Super Quæſtionis octuageſimanonæ Articulum tertium.

OMiſſis articulis primis quæſtio.89. in tertio articulo, dubium occurrit ex Scoto in 21. diſt. ſecundi ſentent. tenente quòd in ſtatu innocentiæ potuit homo peccare venialiter abſque mortali peccato: arguitque quadrupliciter ad hoc. Primò, quia donum originalis iuſtitiæ non perfectius coniungebat hominem vltimo fini, quàm quæcunque gratia gratum faciens coniungit tunc viatorem: ſed cum gratia quacunque viatoris nunc ſtat veniale peccatum: quia ſi dixerimus, quia peccatũ non habemus, &c. ergo.

¶Præterea, Adam tunc potuit committere veniale ex genere, puta dicere verbum otioſum. ergo.

¶Præterea, Sequeretur, quòd mortale & veniale æquè repugnarent rectitudini ſtatus innocentiæ: quia vtrunq; eſt ei impoſſibile & corrumperet eum.

¶Præterea, Ab extremo ad extremũ non fit tranſitus, niſi per medium: ſed veniale medium eſt inter iuſtitiam & mortale. ergo.

¶Ad primum horũ dicitur, quòd peccat ſecũdum nõ cauſam, vt cauſam: & ſecundum figuram dictionis mutando ſic: vel plura in magis, vel econuerſo. Iuſtitia enim originalis nõ quia magis, ſed quia ſic vel pluribus modis, cõiungebat vltimo fini, repugnat peccato veniali: quia ſic cõiungebat vltimo fini, vt omnino inferius infallibiliter ordinaretur ſub ſuo ſuperiore. Et cũ contra hanc rationem inſtat Scotus, quia peccatum veniale committitur etiam in parte ſuperiori, vt patet de primis motibus infidelitatis: patet reſponſio ex litera, ſcilicet quòd ipſa pars ſuperior, vt habens motus indeliberatos, habet rationem inferioris reſpectu ſui ipſius, vt deliberãs eſt. Vnde per inferius & ſuperius hic non ipſæ partes animæ intelligẽdę ſunt, ſed officia: ita quòd ille ſtatus habeat, quòd quãdiu ſupremum officiũ Deo ſuberat, inferiora officia cuiuſcunque partis ſine infallibili ordine rectè ſuperiori officio ſubdebantur. Vnde Scotus ab officio ad portionem animæ declinauit. Et quoniã hæc doctrina, vt patet in litera ex Aug.14. De ciui. Dei, eſt recta, ſic exponitur: quia apud ipſum inferius & ſuperius officio diſtinguuntur. [Ca.10.to.5.]

¶Ad ſecundum dicitur, quòd Adam in illo ſtatu non potuit dicere verbum otioſum propter rationem dictam, antequã peccaſſet mortaliter.

¶Ad tertium negatur ſequela, & ad probationem dicitur, quòd licet vtrunque ſit ei impoſſibile: mortale autem vltra, hoc eſt corruptiuũ illius ſtatus, veniale autem non: vt in litera dicitur in reſponſione ad tertium.

¶Ad quartum dicitur, quòd maior eſt vera vbi eſt vere medium eſſentialiter ordinatũ, veniale autem non eſt mediũ ſecũdum veritatem, ſed extremum: ſub malo nãque & peccato, & huius clauditur vtrunque peccatum mortale, ſcilicet & veniale: iuſtitia autem eſt ſub altero extremo ſcilicet bono, recto & huiuſmodi.

¶Super Quæſtionis octuageſimanonæ Articulum quartum.

IN arti.4. aduerte duo. Primò, quòd author plus determinat, quam quæſiuerat: nam ratio allata in litera non ſolũ concludit de Angelo bono & malo, ſed abſolute: quoniam ſuper conditione ſuæ naturæ fundatur. Secũdò, quòd aliud eſt loqui de peccare mortaliter, & aliud de demereri: ſicut aliud eſt loqui de actu charitatis, & aliud de merito: quoniã meritum & demeritum viatoris ſunt: quia in expectatione conſiſtunt, malè autem & benè agere, voluntarie agentis ſunt: propter quod licet dæmones in omnibus ſuis actibus peccent mortaliter, non tamen demerẽtur: quia extra viam iam in termino ſunt.

principiis in conclusiones, seorsum vtrúque intelligens sicut in nobis contingit. vnde oportet, quòd quandocunque considerat conclusiones, consideret eas, prout sunt in principiis. In appetibilibus autem sicut multotiés dictum est, fines sunt sicut principia: ea verò, quæ sunt ad finé, sunt sicut cóclusiones. vnde mens Angeli non fertur in ea, quæ sunt ad finem, nisi secundum quòd stant sub ordine finis: propter hoc ex natura sua habent, quòd non possit in eis esse deordinatio circa finem ipsum, quod est per peccatum mortale. Sed Angeli boni nó mouentur in ea, quæ sunt ad finem, nisi in ordine ad finem debitum, qui est Deus, & propter hoc omnes eorum actus sunt actus charitatis: & sic in eis non potest esse peccatum veniale: Angeli verò mali in nihil mouétur nisi in ordine ad finem peccati superbiæ ipsorum: & ideo in omnibus peccant mortaliter quicunq; propria voluntate agût. Secus autem est de appetitu naturalis boni, qui est in eis: vt in primo dictum est*.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd homo cóuenit quidem cum Angelis in mente siue in intellectu: sed differt in modo intelligendi, vt dictum est*.

¶Ad secundum dicendum, quòd Angelus nó potuit minus diligere creaturá, quàm Deum, nisi simul referens eam in Deum, sicut in vltimum finem, vel aliquem finem inordinatum, ratione iam dicta*.

¶Ad tertium dicendum, quòd omnia illa, quæ videntur esse venialia, dæmones procurant, vt homines ad sui familiaritatem attrahant, & sic deducát eos in peccatum mortale: vnde in omnibus mortaliter peccant propter intentionem finis.

ARTICVLVS V.

¶ Vtrum primi motus sensualitatis in infidelibus sint peccata mortalia.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur, quòd primi motus sensualitatis in infidelibus sint peccata mortalia. Dicit enim Apostolus ad Rom.8. quòd nihil est dánationis his, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant; & loquitur ibi de concupiscentia sensualitatis vt ex præmissis apparet, hæc ergo causa est, quare concupiscere non sit damnabile his, qui non secundum carnem ambulant, consentiendo scilicet concupiscentiæ, quia sunt in Christo Iesu: sed infideles non sunt in Christo Iesu. Ergo in infidelibus est damnabile: primi igitur motus infidelium sunt peccata mortalia.

2 ¶Præterea, Anselmus dicit in libro De gratia & lib.arb.* Qui non sunt in Christo, sentientes carnem, sequuntur damnationem, etiam si non secundum carnem ambulant. sed damnatio non debetur nisi peccato mortali. ergo cum homo sentit carnem secundum primum motum concupiscentiæ, videtur, quòd primus motus concupiscentiæ in infidelibus sit peccatum mortale.

In li. de cócordia gr. & lib. arb. à medio.

3 ¶Præterea, Anselmus dicit in eodem libro, Sic est factus homo vt concupiscentiam sentire non deberet, hoc autem debitum videtur homini remissum per gratiam baptismalem, quam infideles nó habent. Ergo quandocunque infidelis concupiscit, etiam si non consentiat, peccat mortaliter, contra debitum faciens.

¶SED CONTRA est, quòd dicitur Act.2. Non est personarum acceptor Deus. quod ergo vni nó imputat ad damnationem, nec alteri, sed primos motus fidelibus non imputat ad damnationem. Ergo etiam nec infidelibus.

¶RESPONDEO dicendum, quòd irrationabiliter dicitur, quòd primi motus infidelium sint peccata mortalia, si eis non consentiant. & hoc patet dupliciter. Primo quidem, quia ipsa sensualitas non potest esse subiectum peccati mortalis, vt suprà est habitum*: est autem eadem natura sensualitatis in infidelibus, & fidelibus. vnde non potest esse, quòd solus motus sensualitatis in infidelibus sit peccatú mortale. Alio modo ex statu ipsius peccantis: nunquam enim dignitas personæ diminuit peccatum, sed magis auget, vt ex supradictis* patet. vnde nec peccatum est minus in fideli, quàm in infideli, sed multo maius. Nam & infidelium peccata magis merentur veniam propter ignorantiam, secundum illud 1.ad Tim.1. Misericordiá Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate mea. & peccata fidelium aggrauantur propter gratiæ sacramenta: secundum illud Hebræ.10. Quanto magis putas deteriora mereri supplicia, qui sanguinem Testamenti, in quo sanctificatus est pollutum dixerit?

q.74.art.4. — q.73.art.10.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Apostolus loquitur de damnatione debita peccato originali, quę auffertur per gratiam Iesu Christi, quamuis maneat cóncupiscentiæ fomes. vnde hoc quòd fideles concupiscunt, non est in eis signum damnationis originalis peccati, sicut est in infidelibus. Et hoc etiam modo intelligendum est dictum Anselmi*. Vnde patet solutio ad secundum.

positum in arg.

¶Ad tertium dicendum, quod illud debitum non concupiscendi erat per originalem iustitiam: vnde id, quod opponitur tali debito, non pertinet ad peccatum actuale, sed ad peccatum originale.

ARTICVLVS VI.

¶ Vtrum peccatum veniale possit esse in aliquo cum solo originali.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum veniale possit esse in aliquo cum solo originali. Dispositio enim præcedit habitum, sed veniale est dispositio ad mortale, vt supra dictum est*. ergo veniale in infideli, cui non remittitur originale, inuenitur ante mortale: & sic quandoque infideles habent peccata venialia cum originali sine mortalibus.

¶ Super Quæstionis octuagesimænonæ Articulum quintum.

IN articu.5. nota titulum, quòd loquitur tantum de primis motibus sensualitatis & non de omnibus motibus infidelium: & non mireris si differo disputationem de aliis in locum proprium.

¶ Super Quæstionis octuagesimænonæ Articulum sextum.

IN artic.6. eiusdem 89. quæstio. dubium duplex occurrit circa illa verba, Multo magis excusat eum à peccato veniali, &c, primum, quia aut Author intédit simpliciter de veniali, aut tantum de veniali ex genere. Si simpliciter, falsum est quòd defectus rationis excusans à mortali, excuset à veniali, vt patet in primis motibus, quos defectus rationis deliberantis excusat à mortali, & non à veniali. Si de veniali ex genere tantum, non infert intétum, quòd originale cú veniali, solo non inueniri possit. Dicet enim quispiam, quòd puer in originali existés ante plenum vsum libe. arbitr. incipiens aliqualiter semiuiti libero arb. vt contingit in somnolentis, peccare potest appetendo aliquod delectabile illicitum, puta cócubitum puellæ: quod propter imperfectioné actus indeliberati erit veniale.

D.349. — p.p.q.63. ar.1. ad 3. et ar.4. & q.64. arti.2. ad 5. In corp. ar. & p.p.q.59. artic.1. ad 1.

¶Secúdum dubium est, vnde valet ly multo magis: videtur enim aut æquale attendendo ad vsum rationis, aut minus attendendo, quod minus requiritur ad faciendum aliquid imperfectum, quàm perfectú, peccatum enim mortale constat esse perfectú & veniale imperfectum, & quòd non omne excusans à maiore, excusat à minore; vt patet in infidelibus, qui excusantur ab infidelitatis peccato, si nihil audierunt, & non ab aliis à quibus caueretur, si essent Christiani.

In cor. art. — 2.2.q.158. ar.2. ad 3. et 2.di.24. q.3. arti.2. ad 3. & 3.di. 23.q.1.art. 3.q.2.ad 3. & 4.di.23 q.1.ar.3.q. 2.2.di.3.& veri q.26 ar.9 ad 16. Et mal. q. 7.art.8. & quol.4.ar. 21.

¶Ad hæc dubia dicitur, quòd quum in litera explicite dicatur, Multo magis excusat à veniali, si committat aliquid quod sit ex genere suo tale: dubium non est quòd de veniali ex genere in illis verbis loquitur, & intendit quòd puero committente aliquid mortale ex genere, & aliquid veniale ex genere, si defectus ætatis excusat eum à mortali, excusat etiam à veniali & multo magis. Et quòd excuset etiam à veniali, in promptu est ratio: quia vtrunque libertatem exigit, & cóuenit in hoc, quod est fieri posse deliberate & indeliberate: potest enim quis deliberate verbum otiosum dicere, & habere primum motum ad dicendum illud, & desistere, vnde si impedita libertas excusatur ab actu mortali, quia constituit ipsum extra mortale genus, excusat quoque eadem ratione ab actu veniali, quia extra mortale quoque genus constituit ipsum. Quòd autem multo magis excuset à veniali, ratio est: quia in maiori includitur minus, constat autem quòd cæteris paribus, ex parte agentis peccatum veniale & mortale ex genere se habent, sicut maius & minus: propter quod si impedimentum libertatis sat est ad faciendum, quòd actus tam malus, scilicet ex genere mortalis commissus à puero sibi non imputatur, à fortiori sufficit ad faciendum, quòd actus minus malus ei non imputetur: sicut si quis in bello occidendo excusatur ab homicidio, deprædando excusatur à rapina, eadem ratione. Et quum contra hanc respósionem obiicitur: quia non habetur intétú vniuersaliter de omni peccato veniali respondetur quòd ex hoc habetur intentum vniuersaliter: quia peccatú veniale ex imperfectione actus præsupponit libertaté sufficientem ad peccatú mortale: quia præsupponit, quòd possit à liberatione impediri, vnde puero, qui à commisso actu mortali excusatur propter defectú libertatis, nó imputatur etiam quicunq; motus in actú peccati mortalis, vel venialis propter defectum libertatis exactæ ad preueniendú, impediendum & dominádum his motibus. Et simile esset de somnoléto si nulla præcessisset culpabilis occasio, vel superfluitatis somni, vel occurrétis cogitationis, quę in proposito nó habent locú: quia defectus ætatis prohibens libertatem, culpabilis omnino est. Sufficiéter igitur author docuit de perfectis actibus moralibus in genere moralis & venialis tractás, vt ex illis imperfectos etiá sciremus: vt declaratum est.

¶Ad obiectiones autem contra secundú dubium dicitur, quòd licet ad peccandú venialiter minus libertatis sufficiat in exercitio, quàm in mortali, quia absque deliberatione peccatur venialiter, non tamen minus sufficit in facultate, quia non peccatur venialiter absque libera facultate dominandi super singulos motus, quæ facultas absque plena libertate non est. Nec rectè instatur contra illam regulam, Excusans à maiore excusat à minore: quoniam intelligitur cæteris paribus, constat autem quòd nó sunt cætera paria in instantia, quia lumen rationis est in infidelibus ostendés illis bona moralia quæ non sequuntur. vnde illi qui excusantur à peccato infidelitatis, quod est maius, excusantur quoque à peccato omissionis sacramenta fidei nó recipiendo, quod est minus, quia hic cætera sunt paria: neutrum enim est aliàs cognitum & cætera, & non à peccato fornicationis, quod est ratione naturali prohibitum.

¶In eodem sexto articulo octuagesimænonę, circa illa verba, Primum quod tunc homini cogitandú occurrit, est deliberare de seipso: dubia duo occurrunt.* Primú est an hoc intelligatur de facto, an de debito, id est, an ita sit, ꝙ homini incipienti habere vsum lib. arb. occurrat de facto hæc cogitatio, an occurrere debeat: quia scilicet teneatur ad hoc cogitandú. Si enim intelligitur, ꝙ de facto ita est, in primis falsum assumitur: ná primú occurrens est bonú, ꝙ naturaliter appetitur: deinde hoc

3.q.90. ar. 4. ad 5. & 4. di.28. ar. 2. ad 5. & 3. dis.42.q.1. ar.c. ad 7. Et 4. dist. 45.q.1.art. 3. ad 6. & veri. q.24. art.12. ad 2. & q.28. ar.3. ad 4 & mal. q. 5. art.2. ad 8. & q. 7. ar.10. ad 11. Q.5.8.ar.3.

2 ¶Præterea, Minus habet de connexione & conuenientia veniale cú mortali, quàm mortale peccatum cum mortali: sed infidelis subiectus originali peccato, potest committere vnum peccatum mortale, & non aliud. Ergo potest committere peccatum veniale, & non mortale.

3 ¶Præterea, Determinari potest tempus, in quo puer primo potest esse actor peccati actualis, ad quod tempus cum peruenerit, potest ad minus per aliquid breue spatium stare, quin peccet mortaliter, quia hoc etiam in maxime sceleratis contingit. In illo autem spatio quantuncunque breui potest peccare venialiter. Ergo peccatum veniale potest esse in aliquo cum originali peccato absque mortali.

¶SED CONTRA est, quia pro peccato originali puniuntur homines in limbo puerorum, vbi nó est pœna sensus, vt infra dicetur*. In inferno autem detruduntur homines propter solum peccatum mortale. Ergo non erit locus, in quo possit puniri ille, qui habet peccatum veniale cum originali solo.

In 3. parte, sed non cópleuit.

¶RESPONDEO dicédum, quòd impossibile est, quòd peccatum veniale sit in aliquo cum originali peccato, absque mortali. Cuius ratio est, quia antequam ad annos discretionis perueniat defectus ætatis prohibens vsum rationis, excusat à peccato mortali: vnde multo magis excusat eum à peccato veniali, si committat aliquid, quod sit ex genere suo tale: cùm verò vsum rationis habere incœperit, non omnino excusatur à culpa venialis & mortalis peccati: sed primum, quod tunc homini cogitandum ocurrit, est deliberare de seipso: & siquidem seipsum ordinauerit ad debitum finem, per gratiam consequetur remissionem originalis peccati. Si verò non ordinet seipsum ad debitum finem, secundum quòd in illa ætate est capax discretionis, peccabit mortaliter, non faciens quod in se est, & ex tunc non erit in eo peccatum veniale sine mortali, nisi postquam totum fuerit sibi per gratiam remissum.

¶AD PRIMVM ergo dicendú, ꝙ veniale non est dispositio ex necessitate precedens mortale, sed cótingenter: sicut quãdoque labor, disponit ad febré, nó auté sicut calor disponit ad formam ignis.

¶Ad secundum dicendum, quòd non impeditur peccatum veniale esse simul cum solo originali propter distantiam eius, vel conuenientiam, sed propter defectum vsus rationis, vt dictum est.*

In corp. ar.

¶Ad tertium dicendum, ꝙ ab aliis peccatis mortalibus potest puer incipiens habere vsum rationis, per aliquod tépus abstinere: sed à peccato omissionis prædictæ non liberatur, nisi quàm cito potest, se cóuertat ad Deum. Primum enim, quod occurrit homini discretionem habenti, est ꝙ de seipso cogitet, ad quem alia ordinet sicut ad finé. Finis enim est prior in intentione, & ideo hoc est tempus, pro quo obligatur ex Dei præcepto affirmatiuo, quo Dominus dicit, Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos, Zachar.1.

QVAESTIO NONAGESIMA, De legibus, in quatuor articulos diuisa.

CONSEQVENTER cósiderandum est de principiis exterioribus actuum. Principium autem exterius ad malum inclinans est Diabolus. de cuius tentatione in primo dictum est*. Principium autem exterius mouens ad bonum est Deus, qui & nos instruit per legem, & iuuat per gratiam.

p.p.q.111. ar.2. & 3.

¶Vnde primò de lege, secundò de gratia dicendum est.

¶Circa legem autem primò oportet considerare de ipsa lege in communi, secundò de partibus eius.

¶Circa legem autem in communi tria occurrunt consideranda. Primò quidem de essentia ipsius. Secundò, de differentia legum. Tertiò, de effectibus legis.

¶Circa primum queruntur quatuor. ¶Primò, vtrum lex sit aliquid rationis. ¶Secúdò, de fine legis. ¶Tertiò, de causa eius. ¶Quartò, de promulgatione ipsius.

hoc aut voluntarie dicitur, aut propter rationem in responsione ad tertium allatam: quia scilicet finis est prior in intentione: ipse autemmet est finis, ad quem alia ordinat. Sed hæc responsio non concludit illud, tum quia falsum est, quòd ipsemet sit finis, cum sit propter aliud: tum quia ex hoc, quòd ipsemet occurrit vt finis, non sequitur, quòd de ipso sit deliberatio. Demum quia non experimur in nobis, quòd nobis primo hæc cogitatio occurrat. Si autem intelligitur de debito, probandum esset hoc.

¶Et si ratio in litera posita affertur, tunc insurgit secundum dubium: quia aut intendit, quòd ipsemet primò occurrit vt finis, aut vt ad finem. Si vt finis, non oportet quòd deliberet de seipso, sed sufficit, quòd non amet se plusquam Deum. Et sic nullo præcepto affirmatiuo tenebitur pro túc ad ordinandum se, sed negatiuo, scilicet non inordinate amandum se: cuius obseruatio stat cú peccato veniali, & voluntate studendi in Grámatica sicut ad finem. & sic verba corporis articuli consonant, scilicet deliberare de seipso: sed ratio allata in litera in responsione ad tertium nihil valet: & cùm sola sit allata, omnia sine rationis fundamento restant.

¶Ad has dubitationes simul respondendo dicitur, quòd verba literæ intelliguntur nó solum de debito, sed de facto, & de seipso quodammodo vt fine, & quodámodo vt ad finem.

¶Ad cuius euidentiam aduertendum est, quòd in occurrente primo fine inueniuntur duo, scilicet quod appetitur, & cui appetitur: primum est amatum amore concupiscentiæ: secundum amore amicitię. Et quia amabile quidé bonum, vnicuique autem propriú: & amicabilia, quæ sunt ad alios, veniút ex amicabili ad se, primú, cui appetitur, est ipsemet appetens: & quia concupitú ordinatur ad amatum amicitia, & nó econuerso. ideo primus simpliciter finis occurrens appetenti, est ipsemet qui est finis omnium concupiscibilium, ad quem omnia concupiscibilia naturaliter ordinantur: quia ergo finis est prior in intentione: & ipsemet puer est finis primo amatus amicitia, cui primo cócupiscitur de facto: oportet quòd principium de facto occurrens pueri volútati, sit ipsemet, ad quem alia concupiscibilia ordinet. Completo autem hoc naturali occursu, quo puer vult naturaliter sibi bonum ac beatitudinem, consequens est, vt statim de præcipue amato, quod iam occurrit, id est, de seipso solicitus sit, qui ei appetédum sit. Ex hoc enim pendet, quid operandum, quid solicitandum, quid patiendum, & quicquid aliud subest eius potestati. Et quoniam ipse secundum seipsum est magis amatus, quàm ipsemet secundum partes seu partiales rationes suas, consequens est, quòd primum solicitans puerú, est deliberare, quid sibi secundum seipsum totum non secundum hunc vel illum respectum appetendum est. Hoc autem est deliberare de seipso, & ordinare se ad finem: quia id, quod sibiipsi præcipue amato secundum se totum ést appetendum, est finis, ad quem ipse ordinatur. Vnde si sibi appetendum censuerit bonum honestum in confuso, vt ætas illa consueuit, bene deliberauit de seipso, finem suum in vera beatitudine collocans: quamuis imperfectè & inchoatiue: non plus enim exigitur à puero, si non omissionis reus erit: vt in litera dicitur in responsione ad tertium.

¶Ex his autem dicitur ad obiecta contra primum, quòd de facto occurrere seipsum, vt finem amatum amicitia: dum primo concupiscitur bonum, ratione conuincitur: quia omne cócupitum, alicui concupiscitur: & cum constet, quòd nó alteri, ergo sibi similiter quòd de facto occurrit ipsemet, vt deliberabilis, quantú est ex rerum ordine, probatum est, quia præcipuè amatus. Et quia rerum ordo nulla tunc culpa peruersus est, ideo naturæ ordinem facti series, quantum ad occursum sequitur. Verum tamen est, quòd occursum illum non necessario voluntas amplectitur: sed potest non cogitare & omittere, vt in litera dicitur. vnde nihil obstat, quòd bonum aut beatitudo primo occurrat: quia, vt concupiscibile vtrunque occurrit, nec quòd ipse primo occurrit vt finis: imo ex hoc habetur ratio, quòd non voluntarie dicitur, quia finis est præcipuè amatus: & de ipso primo solicitudo sequitur, & sic esse finem amatum amicitia: sequitur, ipsum esse primum deliberabile: est enim sic finis, quòd potest esse ad alium finem: & propterea non est falsum, ipsum esse finem, nec impertinens intentæ conclusioni. Et per hoc patet solutio reliquarum obiectionum.

¶In eodem sexto articulo quæstio. octuagesimænonæ, dubium adhuc superest in tertij argumenti responsione: quia quum deliberatio de ipso fiat in tempore: quia deliberare in tempore fit intra tempus deliberationé mensurans, potest puer peccare venialiter, puta curiose videndo transeuntem equum inter deliberandum de fine: & sic quum non teneatur ad eligendum finem debitum ante terminatam deliberationem, sequitur quòd poterit peccare venialiter ante peccatum mortale: & tamen quàm cito potest, det operam deliberationi de seipso.

¶Ad hoc dicitur, quòd non quàm citius potest, deliberat, qui inter deliberandum ad aliud diuertit: quum enim virtus vnita sit maior seipsa dispersa, & à maiori virtute citius fiat aliquid, quàm à minore, cæteris paribus, consequens est, vt citius deliberet non diuertens: quàm diuertens: ac per hoc qui ad aliud aspicit vané, non quàm cito potest deliberat, libere vim suam minuens: & sic reus est omissionis præcepti diuertendo, non quàm cito potest deliberando. Et quamuis non teneatur ante terminum deliberationis eligere: tenetur tamen ante terminum nullum impedimentú apponere charitati: & propterea apponendo peccat mortaliter ante terminum: sicut deliberationi operam non dans ante instans, quod terminasset deliberationem, peccat omissione.

¶Circa eundem articulum sextum, quæstionis octuagesimænonæ, duplex quæstio ex dictis insurgit: prima est an infans baptizatus teneatur in principio suæ discretionis ad conuersionem in Deú, sicut de non baptizato dictum est. Secunda est, quòd si tenetur, an quilibet baptizatus sit de hac præcepti obseruatione dubius: & teneatur consequenter confiteri tanquam de dubio.

¶Ad primam quæstionem dicendum est, quòd quum præceptum istud fundetur super processu naturæ, & gratia perficiat naturam per modum naturæ, absque dubio tenetur puer baptizatus ad deliberandum de seipso in principio suæ discretionis vna ratione, scilicet propter impletionem præcepti: non baptizatus verò duabus rationibus, scilicet propter præceptum & propter delendum peccatum originale.

¶Ad secundum verò libentius audirem quid dicendum, quàm dicerem: videtur tamen mihi, quòd quia nunquam est amor Dei otiosus, charitas infusa baptizato infanti exit in actum in primo actu naturali: sicut de Angelis creatis in gratia dictum fuit: & quòd statim occurréte seipsa vt deliberabili infusa fides deliberandi solicitudinem foueat ad bonum honestum præsentandum cooperando, inclinando ad hoc intellectum: & consequenter charitas inclinet appetitum ad honestum prosequendum: & sic constituet sibi verum vltimum finem, quamuis confuse. Et licet hoc videatur verum, vt in pluribus: non oportet tamen in omnibus sic esse, non solum propter libertatem, sed propter complexionem & malam assuetudinem ante actus discretionis, vnde fit, quòd pars sensitiua magis mouebit ad assueta delectabilia mala, quàm fides & charitas ad honestum: propter quod non parui refert, vt assuescat puer ad audiendum spiritualia & honesta. Determinatur enim habitus fidei infusus ex propositis ex auditu, & charitas illam sequitur. De confessionis autem necessitate patet quid dicendum: debet enim conteri & confiteri quis sicut de aliis incertis, nisi quòd aliquid minus ad confessionem huius sufficere videtur, scilicet in communi confiteri de occultis, intendendo de omnibus: quia incertitudo ista communis est toti generi humano, propter quod nemo scit vtrum odio vel amore dignus sit.

¶ Super

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum lex sit aliquid rationis.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd lex non sit aliquid rationis. Dicit enim Apostolus ad Rom. 7. Video aliam legẽ in membris meis, &c. quia ratio non vtitur organo corporali. Ergo lex non est aliquid rationis.

2 ¶Præterea, In ratione non est nisi potentia, habitus & actus: sed lex non est in ipsa potẽtia rationis. Similiter etiam non est aliquis habitus rationis: quia habitus rationis sunt virtutes intellectuales, de quibus supra dictum est*: nec etiam actus rationis est: quia cessante rationis actu lex cessaret, puta in dormientibus. Ergo lex non est aliquid rationis.

3 ¶Preterea, Lex mouet eos, qui subiiciũtur legi ad rectè agendum: sed mouere ad agendũ, propriè pertinet ad voluntatẽ: vt patet ex premissis*: ergo lex non pertinet ad rationem, sed magis ad voluntatem: secundũ quòd etiã Iurisperitus dicit*, Quod placuit principi, legis habet vigorem.

¶SED CONTRA est, quod ad legem pertinet præcipere, & prohibere: sed imperare est rationis, vt supra habitum est*. Ergo lex est aliquid rationis.

¶RESPONDEO dicendum, quòd lex quædam regula est & mẽsura actuum, secundum quã inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur. Dicitur enim lex à ligando, quia obligat ad agendum: regula autem & mensura humanorũ actuũ est ratio, quæ est principiũ primum actuum humanorũ, vt ex prędictis patet*. Rationis enim est ordinare ad finem, qui est primum principium in agendis secundum Philosophum. In vnoquoque autem genere id, quod est principium, est mensura [d] & regula illius generis: sicut vnitas in genere numeri, & motus primus in genere motuum, vnde relinquitur, quòd lex sit aliquid pertinens ad rationem.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd cũ lex sit regula quædã, & mensura dicitur dupliciter esse in aliquo. Vno modo sicut in mẽsurante & regulante: & quia hoc est propriũ rationis, ideo per hũc modũ lex est in ratione sola. Alio modo sicut in regulato & mensurato: & sic lex est in omnibus, quę inclinãtur in aliquid ex aliqua lege: ita ꝗ quælibet inclinatio proueniens ex aliqua lege, potest dici lex nõ essentialiter, sed quasi participatiuè. & hoc modo inclinatio ipsa membrorũ ad concupiscendum, lex membrorum vocatur.

¶Ad secundum dicendum, quòd sicut in actibus exterioribus est cõsiderare operationem & operatum, puta ædificationem & ædificatum: ita in operibus rationis est considerare ipsum actum rationis, qui est intelligere & ratiocinari, & aliquid per huiusmodi actum constitutum, quod quidem in speculatiua ratione primo quidem est diffinitio: secundo, enunciatio: tertio verò, syllogismus, vel argumentatio. Et quia ratio etiam practica vtitur quodam syllogismo in operabilibus, vt supra habitum est*, secundum quod Philoso. docet in 7. Ehic.* ideo est inuenire aliquid in ratione practica, quod ita se habeat ad operationes, sicut se habet propositio in ratione speculatiua ad conclusiones: & huiusmodi propositiones vniuersales rationis practicæ ordinatæ ad actiones, habent rationem legis, quæ quidem propositiones aliquãdo actualiter considerãtur, aliquando verò habitualiter à ratione tenentur.

¶Ad tertium dicendum, quòd ratio habet vim mouendi à voluntate, vt suprà dictum est*. Ex hoc enim quòd aliquis vult finem, ratio imperat de his, quæ sunt ad finem: sed voluntas de his, quæ imperantur ad hoc, quòd legis rationem habeat, oportet quòd sit aliqua ratione regulata: & hoc modo intelligitur, quòd voluntas principis habet vigorem legis: alioquin voluntas principis magis esset iniquitas, quàm lex.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum lex ordinetur semper ad bonum commune.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd lex non ordinetur semper ad bonum commune, sicut ad finem: ad legem enim pertinet præcipere & prohibere: sed præcepta ordinantur ad quædam singularia bona. Non ergo semper finis legis est bonum commune.

2 ¶Præterea, Lex dirigit hominem ad agendum: sed actus humani sunt in particularibus. Ergo & lex ad aliquod particulare bonum ordinatur.

3 ¶Præterea, Isidorus dicit in lib. Etymologiarum, Si ratione lex constat, lex erit omne quod ratione constiterit: sed ratione consistit non solum quod ordinatur ad bonum commune, sed etiam quod ordinatur ad priuatum bonum vnius, ergo.

¶SED CONTRA est, quòd Isidorus dicit in 5. Etymologiarum*, quòd lex est nulla priuatio commodo, sed pro communi vtilitate ciuium conscripta.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum est*, lex pertinet ad id, quod est principium humanorum actuum ex eo quòd est regula & mensura. Sicut autem ratio est principium humanorum actuum, ita etiam in ipsa ratione est aliquid, quod est principium respectu omnium aliorũ: vnde ad hoc oportet, quòd principaliter & maximè pertineat lex: primum autẽ principium in operatiuis quorum est operatio practica est finis vltimus. Est autem vltimus finis humanæ vitæ felicitas, vel beatitudo, vt suprà habitum est*: vnde oportet, quòd lex maximè respiciat ordinem qui est in beatitudine. Rursus cum omnis pars ordinetur ad totum sicut imperfectum ad perfectum, vnus autem homo est pars communitatis perfectæ: necesse est, quòd lex propriè respiciat ordinem ad felicitatem communem: vnde & Philosophus in prima diffinitione legalium mentionem facit & de felicitate & communione politica. Dicit enim in 5. Ethic.* quòd legalia iusta dicimus factiua & conseruatiua felicitatis, & particularium ipsius, politica cõmunicatione. Perfecta enim communitas ciuitas est, vt dicitur in 1. politicæ*. In quolibet autem genere id, quod maximè dicitur, est principium aliorum, & alia dicuntur secundum ordinem ad ipsum: sicut ignis qui est maximè calidus, est causa caliditatis in corporibus mixtis, quæ intantum dicuntur calida, inquantum participant de igne. vnde oportet quòd cum lex maximè dicatur secundum ordinem ad bonum commune, quod quodcunque aliud præceptum de particulari opere, non habeat rationem legis nisi secundum ordinem ad bonum commune, & ideo omnis lex ad bonum commune ordinatur.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd præceptum importat applicationem legis ad quæ ex lege regulantur: ordo autem ad bonum commune, qui pertinet ad legem, est applicabilis ad singulares fines: & secundum hoc etiam de particularibus quibusdam præcepta dantur.

¶Ad secundum dicendum, quòd operationes quidem sunt in particularibus: sed illa particularia referri possunt ad bonum commune, non quidem communitate generis vel speciei, sed communitate causæ finalis, secundum quòd bonum commune dicitur finis communis.

¶Ad tertium dicendum, quòd sicut nil constat firmiter secundum rationem speculatiuam nisi per resolutionem ad prima principia indemonstrabilia: ita firmiter nihil constat per rationem practicam, nisi per ordinationem ad vltimum finem, qui est bonum commune: quod autem hoc modo ratione constat, legis rationem habet.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum ratio cuiuslibet sit factiua legis.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quòd cuiuslibet ratio sit factiua legis. Dicit enim Apostolus ad Rom. 2. quòd cum Gentes, quæ legem non habent naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, ipsi sibi sunt lex: hoc autem communiter de omnibus dicit. ergo quilibet potest facere sibi legem.

2 ¶Præterea, Sicut Philosophus dicit in libro 2. Ethicorum*, intentio,

¶Super Quæstionis nonagesimæ Articulum primum.

IN responsione ad secundum primi articuli quæstionis nonagesimæ nota proportionem inter syllogismum speculatiuum & practicum, quòd ille totus in intellectu est, iste autẽ in intellectu principia, quæ sunt leges, conclusionem autem in operatione habet, quod de practico in actu practici exercito intelligitur, vt ex supradictis patet. In actu siquidem cognitionis habet suam singularem conclusionem, sicut est speculatiuus intellectus: propter quod electio, quæ est voluntatis actus, cõclusio dicitur consilij.

¶In responsione ad tertium eiusdem articuli, nota quòd intellectus opus ad hoc, quòd lex sit, sola motione voluntatis eget: voluntatis autem opus ad hoc, quòd lex sit, eget & motione & regulatione intellectus, motione quidem, quia voluntas non mouetur nisi à cognito: regulatione autem, quia voluntas irregulata est iniquitas, & est sermo de voluntate creata: diuina enim est lex legum.

¶Super Quæstionis nonagesimæ Articulum secundum.

IN articulo 2. eiusdem quæstio. in responsione ad primum, nota in quo differunt præcepta, & in lege contenta, & à principibus seu prælatis facta. Lex ordinem ad commune bonum continet: præceptum autem ordinem illum applicat ad singulares fines subordinatos bono cõmuni: propter quod præcepta, quæ bono communi non subordinantur, præcepti vim non habent.

¶Super Quæstionis nonagesimæ Articulum tertium.

IN articulo tertio eiusdẽ quæstionis dubium occurrit circa illa verba, Ordinare aliquid in bonum commune est totius multitudinis, vel alicuius vicem gerentis totius multitudinis: hoc enim esse falsum, constat non solum in Deo qui ordinat in bonum commune totius vniuersi, & non est vicarius vniuersi: sed in Papa, qui nec est multitudo populi Christiani, nec est eius vicarius, sed Iesu Christi, & legem ponit ecclesiæ cunctæ: & in patrefamilias, qui ordinat ad cõmune bonum familiæ, & non est eius vicarius.

intentio legislatoris est, vt inducat hominem ad virtutem: sed quilibet homo potest alium inducere ad virtutem. Ergo cuiuslibet hominis ratio est factiua legis.

3 ¶Præterea, Sicut princeps ciuitatis est ciuitatis gubernator, ita quilibet paterfamilias est gubernator domus: sed princeps ciuitatis potest in ciuitate legem facere. Ergo quilibet paterfamilias potest in sua domo facere legem.

¶SED CONTRA est, quòd Isidorus dicit in lib. Etymo.* & habetur in decretis distin. 2.* Lex est constitutio populi, secundum quam maiores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt. Non est ergo cuiuslibet facere legem.

¶RESPONDEO dicẽdum, quòd lex propriè primò & principaliter respicit ordinem ad bonum commune, ordinare autem aliquid in bonum commune est vel totius multitudinis, vel alicuius gerentis vicem totius multitudinis, & ideo condere legem vel pertinet ad totam multitudinem, vel pertinet ad personam publicam, quæ totius multitudinis curam habet, quia & in omnibus aliis ordinare in finem, est eius, cuius est proprius ille finis.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut suprà dictum est*, lex est in aliquo non solum sicut in regulante, sed etiam participatiuè, sicut in regulato: & hoc modo vnusquisq; sibi est lex, inquantum participat ordinem alicuius regulantis: vnde & ibidem subditur, Qui ostendunt opus legis scriptũ in cordibus suis.

¶Ad secundum dicendum, quòd persona priuata non potest inducere efficaciter ad virtutem: potest enim solum mouere, sed si sua motio non recipiatur, nõ habet vim coactiuam, quam debet habere lex ad hoc, quòd efficaciter inducat ad virtutem: vt Philosophus dicit in 10. Ethic.* hanc autem virtutem coactiuam habet multitudo, vel persona publica, ad quam pertinet pœnas infligere, vt infrà dicetur*: & ideo solius eius est leges facere.

¶Ad tertium dicendum, quòd sicut homo est pars domus, ita domus est pars ciuitatis: ciuitas autem est communitas perfecta, vt dicitur in 1. Politico.* & ideo sicut bonum vnius hominis non est vltimus finis, sed ad commune bonum ordinatur: ita etiam & bonum vnius domus ordinatur ad bonum vnius ciuitatis, quæ est cõmunitas perfecta. vnde ille qui gubernat aliquam familiam, potest quidem facere aliqua præcepta, vel statuta: non tamen quæ propriè habeant rationem legis.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum promulgatio sit de ratione legis.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd promulgatio non sit de ratione legis. Lex enim naturalis maximè habet rationem legis: sed lex naturalis non indiget promulgatione. Ergo non est de ratione legis, quòd promulgetur.

2 ¶Præterea, Ad legem pertinet propriè obligare ad aliquid faciendum, vel non faciendum: sed non solum obligantur ad implendam legem illi, coram quibus promulgatur lex, sed etiam alij. Ergo promulgatio non est de ratione legis.

3 ¶Præterea, Obligatio legis extenditur etiam in futurum: quia leges futuris negotiis necessitatem imponunt, vt iura dicunt*: sed promulgatio fit ad præsentes, ergo promulgatio non est de necessitate legis.

¶SED CONTRA est, quod dicitur in Decretis quarta distin.* quòd leges instituuntur, cum promulgantur.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum est*, lex imponitur aliis per modum regulæ & mensurę. Regula autem & mensura imponitur per hoc, quòd applicatur his, quæ regulantur & mensurantur: vnde ad hoc, quòd lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis, oportet quòd ipsa applicetur hominibus, qui secundum eam regulari debent: talis autem applicatio fit per hoc, quòd in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione. vnde promulgatio ipsa necessaria est ad hoc, quòd lex habeat suam virtutem. Et sic ex quatuor prædictis potest colligi diffinitio legis: quæ nihil est aliud, quàm quædam rationis ordinatio ad bonum commune ab eo, qui curam communitatis habet, promulgata.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quòd Deus eam mentibus hominum inseruit, naturaliter cognoscendam.

¶Ad secundum dicendum, quòd illi, coram quibus lex nõ promulgatur, obligantur ad legem obseruandam, inquantum in eorum notitiam deuenit per alios, vel deuenire potest promulgatione facta.

¶Ad tertium dicendum, quòd promulgatio præsens in futurum extenditur per firmitatem Scripturæ, quæ quodammodo semper eam promulgat. vnde Isidorus dicit in 1. Etymologiarum*, quòd lex à legendo vocata est: quia scripta est.

QVAESTIO NONAGESIMAPRIMA, De legum diuersitate, in sex articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de diuersitate legum.

¶Et circa hoc quæruntur sex.

¶Primò, vtrum sit aliqua lex æterna.

¶Secundò, vtrum sit aliqua lex naturalis.

¶Tertiò, vtrum sit aliqua lex humana.

¶Quartò, vtrum sit aliqua lex diuina.

¶Quintò, vtrum sit vna tantũ vel plures.

¶Sextò, vtrum sit aliqua lex peccati.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum sit aliqua lex æterna.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd non sit aliqua lex æterna. Omnis enim lex aliquibus imponitur, sed non fuit ab æterno cui aliqua lex posset imponi, solus enim Deus fuit ab æterno: ergo nulla lex est æterna.

2 ¶Præterea, Promulgatio est de ratione legis: sed promulgatio non potuit esse ab æterno, quia non erat ab æterno, cui promulgaretur. ergo nulla lex potest esse æterna.

3 ¶Præterea, Lex importat ordinem ad finem: sed nihil est æternum, quod ordinetur ad finem: solus enim vltimus finis est æternus: ergo nulla lex est æterna.

¶SED CONTRA est, quod Augustinus dicit in primo De liber. arbitr.* Lex quæ summa ratio nominatur, non potest cuipiam intelligenti non incommutabilis æternáque videri.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est*, nihil est aliud lex, quàm dictamen practicæ rationis in principe, qui gubernat aliquam communitatem perfectam.

¶Ad hoc dicitur, quòd dupliciter possunt authoris verba intelligi. Primò, vt significant ex vi verborũ: & tunc dicitur, quòd non loquitur vniuersaliter, sed in multitudine humana perfecta & secundũ humanũ ordinem: seclusa nanq; diuina lege in multitudine generis humani, nullus est princeps, sed ipsa multitudo cõmune bonum primò respicit per seipsam vel cõmittit alteri: alioquin non princeps, sed tyrãnus esset, qui multitudini preesset. Obiectiones autẽ de Deo, & Papa extra humanum sunt ordinẽ: de patre autẽ familias extra communitatẽ perfectam. Secundò dicitur & altius & formalius, quòd per gerentem vices multitudinis non limitat se Author ad vicariũ multitudinis, sed ad Deum qui quouis modo vices multitudinis in hoc, quod est ordinare in commune bonũ, supplere potest. constat autem, quòd Deus præeminẽter potest ordinare in bonum commune multitudinis, multo melius, quã ipsa multitudo posset in illud ordinare. Et similiter Iesus Christus per suum vicarium vices multitudinis supplet: & similiter paterfamilias respectu suæ familiæ. vnde Author conclusionem formaliter inferendo, declarat quid per vices gerẽtem intellexerit cum dicit: & ideo condere legem pertinet ad totã multitudinem, vel ad personã publicam, quæ totius multitudinis curam habet: vbi manifestè aperit, quòd idem intellexerit per gerere vicem multitudinis, & per habere curam illius.

¶In eodem articulo aduerte, quòd quia legislator apud Authorẽ est vel multitudo tota, vel multitudinis totius curam habens: & constat, ꝗ nulla est hic variatio terminorũ. & quòd Papa est legislator in multitudine tota populi Christiani, oportet dicere, ꝗ est habẽs curam totius multitudinis populi Christiani, eo modo accipiẽdo totã multitudinem, quo posset condere legem, si non subdita esset. Cõstat autẽ, quòd condere legem pertinet ad multitudinẽ totam non secundũ singulas partes, sed collectiuè, id est ad cõmunitatẽ multitudinis: Papa ergo est habens curam non solum singulorum, sed cõmunitatis totius multitudinis Christianorum. Et hoc dixerim propter sciolos quosdã, qui Papam pastorẽ singularum ecclesiarũ non cõmunitatis totius ecclesiæ Christianæ esse cõtendunt: errant quippe grauiter. Et hinc habes, quòd tota multitudo vt legislatoris officium habet, est sub cura illius, qui legislator est, quod etiã ex ratione conuincitur: quia finis proprius communitatis, scilicet commune bonum est proprius finis legislatoris, quamuis diuersimode: quia cõmunitatis vt ordinatę, & legislatoris vt ordinantis.

¶Super Quæstionis nonagesimæ Articulum quartum.

IN articulo quarto in responsione ad secundum nota, quòd ob illa verba, Vel deuenire potest, non intelligitur de potẽtia logica: quia scilicet non implicat contradictionẽ: sed de potentia politica, id est secundum ordinem seu cursum politicum. vnde deuenire potest, cõiungitur cum ly per alios: & intẽdit Author, quòd absentes à promulgatione obligantur: vel quia per alios promulgatio ad eos deuenit, vel per alios deuenire potuit, sed ex parte absentium consequutum est, vt nescirẽt: vel quia noluerunt, vel quia neglexerunt facere quod in eis erat ad sciendum. Alioquin absentes nescij promulgatæ legis non ligantur: propter quod si Romæ noua lex promulgatur: & nec curia ipsa procurat, vt promulgatio ad ecclesias cathedrales deueniat: nec Prelati, qui ibi sunt, insinuant suis ecclesiis, accusati nec apud Deũ, nec apud homines ignorantiæ possunt absentes nescij.

¶Super Quæstionis nonagesimæprimæ Articulum primum.

IN articulo 1. quæstionis nonagesimæprimæ, nihil aliud notandum occurrit, nisi quòd ipsa prouidentia Dei, quæ est ratio gubernationis rerum, pro quanto est mensura & regula obligatiua rerũ omnium, in suos actus & fines ad finem vltimum legis rationem induit, quamuis legi subiecta non eodem modo ab illa regulentur & obligẽtur: dum animalia rationabiliter vt intellectum habentia: alia naturaliter vt intellectu carentia subdantur.

Universidad de Deusto Biblioteca

¶Super Quæstionis nonagesimæprimæ Articulum primum, secundum & tertium. p.p.q.1.ar. 1.& 2.

IN artic.1.2.& 3.eiusdẽ quæst. collige, quòd homo tribus legibus eget ad sui rectitudinem moralem, seclusa rectitudine requisita pro cęlesti patria : nam eget lege æterna, naturali,& humana,quę nihil aliud sunt,quàm ratio diuinę gubernationis in Deo: principia practica naturaliter,per se nota:& cõclusiones eorũ per discursum rationis adinuentæ,quibus si coniungatur:quòd homo super hæc est ordinatus ad finem supernaturalem à scriptura ciuis cælestis patriæ, manifestum erit,quòd oportet legem quartã superaddere, scilicet diuinã, vt in quarto articulo dicitur:quæ secundum diuersitatem status hominis in ordine illo supernaturali distincta est in veterem & nouam.

¶In responsione ad secundum tertij arti. eiusdem quæstio.nota differentiam inter res naturales & morales, quòd illæ mensurãt nostrum intellectum,vtpote causæ eius, morales verò mensurantur ab intellectu nostro non quocunque, sed naturali indito à Deo,quia effectus sunt rationis naturalis vt primi principij moralium, quæ sunt à nobis.

ctam:manifestũ est autem,supposito,quòd mundus diuina prouidentia regatur, vt in primo habitum est*,quòd tota cõmunitas vniuersi gubernatur ratione diuina:& ideo ipsa ratio gubernationis rerũ in Deo sicut in principe vniuersitatis existẽs legis habet rationẽ:& quia diuina ratio nihil cõcipit ex tẽpore, sed habet æternum conceptũ, vt dicitur Prouer.8.inde est,quòd huiusmodi legem oportet dicere æternam.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ea,quæ in seipsis nõ sunt, apud Deũ existunt, inquantum sunt ab ipso cognita & pręordinata:secundũ illud Rom.4.Qui vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt:sic igitur æternus diuinę legis conceptus habet rationem legis æternæ, secundum quod à Deo ordinatur ad gubernationem rerum ab ipso præcognitarum.

¶Ad secundum dicendum, quòd promulgatio fit & verbo & scripto. & vtroque modo lex æterna habet promulgationem ex parte Dei promulgantis, quia & verbum diuinum est æternum,& scriptura libri vitæ est æterna : sed ex parte creaturæ audientis, aut inspicientis non potest esse promulgatio æterna.

¶Ad tertium dicendum, quòd lex importat ordinem ad finem actiue , inquantum, scilicet per eam ordinantur aliqua in finẽ: non autẽ passiuè, id est quòd ipsa lex ordinetur ad finem , nisi per accidens in gubernante , cuius finis est extra ipsum : ad quem etiam necesse est,vt lex eius ordinetur:sed finis diuinæ gubernationis est ipse Deus, nec eius lex est aliud ab ipso : vnde lex æterna non ordinatur in alium finem.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum sit in nobis aliqua lex naturalis.

Infrà q.96. ar.2. ad 3. & q. 97. ar.1. ad 1. & 4.di.33. q.1.ar.1.co. Et Ro. 8. co.3.fin. lib.1.c.6.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd non sit in nobis aliqua lex naturalis. Sufficienter enim homo gubernatur per legem æternam:dicit enim August.in primo de libe. arbit.* quòd lex æterna est , qua iustum est vt omnia sint ordinatissima : sed natura non abundat in superfluis , sicut nec deficit in necessariis:ergo non est homini aliqua lex naturalis.

2 ¶Præterea , Per legem ordinatur homo in suis actibus ad finem : vt supra habitum est*.sed ordinatio humanorum actuum ad finem non est per naturam, sicut accidit in creaturis irrationabilibus, quæ solo appetitu naturali agunt propter finem,sed agit homo propter finem per rationem & voluntatem : ergo non est aliqua lex homini naturalis. q. præcedẽ.

3 ¶Præterea , Quanto aliquis est liberior , tanto minus est sub lege : sed homo est liberior omnibus aliis animalibus propter lib.arb.quod præ aliis animalibus habet:cum igitur alia animalia non subdantur legi naturali , nec homo alicui legi naturali subdetur.

¶SED CONTRA est, quod Rom.2.super illud , Cum gentes,quæ legem non habent,naturaliter ea quæ legis sunt,faciunt,dicit gl.*quòd si non habent legem scriptam, habent tamen legem naturalem : quia quilibet intelligit, & sibi conscius est,quid sit bonum,& quid malum. Glo.ordin. ibidem.

¶RESPONDEO dicendum , quòd sicut supra dictum est*, lex cum sit regula & mensura,dupliciter potest esse in aliquo:vno modo,sicut in regulante & mensurante:alio modo,sicut in regulato & mensurato : inquantum participat aliquid de regula vel mensura , sic regulatur vel mensuratur : vnde cum omnia,quæ diuinæ prouidentiæ subduntur, à lege æterna regulentur & mensurentur,vt ex dictis patet*,manifestum est,quòd omnia participant aliqualiter legem æternam,inquantum scilicet ex impressione eius habent inclinationes in proprios actus & fines. Inter cætera autem rationalis creatura excellentiori quodam modo diuinæ prouidentię subiacet,inquantum & ipsa fit prouidentiæ particeps,sibiipsi & aliis prouidens:vnde & in ipsa participatur ratio æterna,per quam habet naturalem inclinationem ad debitum actum & finem. Et talis participatio legis æternæ in rationali creatura lex naturalis dicitur. vnde cum Psalm.4. dixisset, sacrificate sacrificium iustitiæ : quasi quibusdam quærentibus,quæ sunt iustitiæ opera,subiungit, Multi dicunt, quis ostendit nobis bona? Cui quæstioni respondens dicit,Signatum est super nos lumen vultus tui,Domine,quasi lumen rationis naturalis , quo discernimus, quid sit bonum, & quid malum, quod pertinet ad naturalem legem, nihil aliud sit quàm impressio diuini luminis in nobis: vnde patet, quòd lex naturalis nihil aliud est, quàm participatio legis æternæ in rationali creatura. (q 90. ar.1. ad 2. — Art.præce.)

¶AD PRIMVM ergo dicẽdum, quòd ratio illa procederet, si lex naturalis esset aliquid diuersum à lege æterna,*non autem est,nisi quædam participatio eius,vt dictum est.* In cor.art.

¶Ad secundum dicendum ; quòd omnis operatio rationis & voluntatis deriuatur in nobis ab eo quod est secundum naturam, vt suprà habitum est:*nam omnis ratiocinatio deriuatur à principiis,naturaliter notis:& omnis appetitus eorum,quæ sunt ad finem,deriuatur à naturali appetitu vltimi finis:& sic etiam oportet, quòd prima directio actuum nostrorum ad finem, fiat per legem naturalem. q.10. art.1.

¶Ad tertium dicendũ,quòd etiam animalia irrationalia participant rationem æternam suo modo:sicut & rationalis creatura:sed quia rationalis creatura participat eam intellectualiter & rationaliter, ideo participatio legis æternæ in creatura rationali propriè lex vocatur:nam lex est aliquid rationis, vt suprà dictum est.*in creatura autem irrationali non participatur rationaliter:vnde non potest dici lex nisi per similitudinem. q.præced. art.1.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum sit aliqua lex humana.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur , quòd non sit aliqua lex humana. Lex enim naturalis est participatio legis æternæ:vt dictum est*,sed per legem æternam omnia sunt ordinatissima:vt Aug.dicit in 1.de lib.arb. * ergo lex naturalis sufficit ad omnia humana ordinanda:non est ergo necessarium, quòd sit aliqua lex humana. (Infrà q.95. ar.1. & 2. dis.9.ar.1. cor.col.1.& ad 5 & 3. dis.40.ar. 1. Et Ro.8. co.& fi. Et 3.di.37.ar. 1 q.2.c.1.&)

2 ¶Præterea,Lex habet rationem mensuræ:vt dictum est*, sed ratio humana non est mensura rerum,sed potius econuerso : vt in 10.Metaphy.*dicitur.ergo ex ratione humana nulla lex procedere potest. (2. Metaph. lec.5.cor.1. fin. — Art.præc.)

3 ¶Præterea, Mensura debet esse certissima: vt dicitur in 10. Metaphy. * sed dictamen humanæ rationis de rebus gerendis est incertum:secundum illud Sapientiæ 9 Cogitationes mortalium timidæ,& incertę prouidentiæ nostræ.ergo ex ratione humana nulla lex procedere potest. (Lib.1.c.6. — Q.præced. art.1. — Tex.5. — Tex.3.)

¶SED CONTRA est,quod Augu.in 1.de lib.arb.*ponit duas leges,vnam æternam, & aliam temporalem, quam dicit esse humanam. Lib.1.c.6.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est, * lex est quoddam dictamen practicæ rationis. Similis autem processus esse inuenitur rationis practicæ & speculatiuæ. vtraque enim ex quibusdam principiis ad quasdam conclusiones procedit,vt superius habitum est.* Secundum hoc ergo dicendum est,quòd sicut in ratione speculatiua ex principiis indemonstrabilibus,naturaliter cognitis,producuntur conclusiones diuersarum scientiarum , quarum cognitio non est nobis naturaliter indita,sed per industriam rationis inuenta:ita etiam ex præceptis legis naturalis, quasi ex quibusdam principiis communibus,& indemonstrabilibus,necesse est,quòd ratio humana procedat ad aliqua magis particulariter disponenda. & istæ particulares dispositiones adinuentæ secundum rationem humanam , dicuntur leges humanæ, obseruatis aliis conditionibus, quæ pertinent ad rationem legis : vt suprà dictum est*. Vnde Tullius dicit in sua Rhetorica, * quòd initium iuris est à natura profectum:deinde quædam in consuetudinem ex vtilitate rationis venerunt:postea res à natura profectas,& consuetudine probatas legum metus & religio sanxit. (Q.90.art.1. — Q.90.art.1. ad 2. — Q.præced. per tot.art. — Li.2.de inuent.fol.4 ante fin.)

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ratio humana non potest participare ad plenum dictamen rationis diuinæ: sed suo modo & imperfectè.Et ideo sicut ex parte rationis speculatiuæ per naturalem participationem diuinæ sapientiæ inest nobis cognitio quorundam communium principiorum , non autem cuiuslibet veritatis propria cognitio, sicut in diuina sapientia continetur,ita etiam ex parte rationis practicæ naturaliter homo participat legem æternam secundum quædam communia principia,non autem secundum particulares directiones singulorum:quæ tamen in æterna lege continentur. & ideo necesse est vlterius,quòd ratio humana non procedat ad particulares quasdam legum sanctiones.

¶Ad

¶Ad secundum dicendum , quòd ratio humana secundum se non est regula rerum:sed principia ei naturaliter indita sunt regulæ quædam generales & mensuræ omnium eorum, quæ sunt per hominem agenda : quorum ratio naturalis est regula & mensura,licet non sit mensura eorum,quæ sunt à natura.

¶Ad tertium dicendum , quòd ratio practica est circa operabilia : quæ sunt singularia & contingentia , non autem circa necessaria,sicut ratio speculatiua : & ideo leges humanæ non possunt illam infallibilitatem habere, quam habent conclusiones demonstratiuæ scientiarum. Nec oportet,quòd omnis mensura sit omnimodo infallibilis & certa, sed secundum quòd est possibile in genere suo.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum fuerit necessarium esse aliquam legem diuinam.

1.q.1.ar.1. & q.50.ar. 5.ad 3. Et 3.dist.3.ar. 1.& Ro.8. lec.3.fin. Art. 2. Art. 1.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur ꝙ non fuerit necessarium esse aliquam legem diuinam. Quia,vt dictum est *: lex naturalis est quædam participatio legis æternæ in nobis : sed lex æterna est lex diuina,vt dictum est *:ergo nõ oportet, quòd præter legem naturalem & leges humanas ab ea deriuatas sit aliqua alia lex diuina.

2 ¶Præterea, Eccles.15. dicitur, quòd Deus dimisit hominem in manu consilij sui : consilium autem est actus rationis , vt suprà habitum est.* ergo homo dimissus est gubernationi suæ rationis : sed dictamẽ rationis humanæ est lex humana,vt dictum est*: ergo non oportet, ꝙ homo alia lege diuina gubernetur. (q.14.art.1. — Art.præc.)

3 ¶Præterea , Natura humana est sufficientior irrationalibus creaturis : sed irrationales creaturæ non habent aliquam legem diuinam,præter inclinationem naturalem eis inditam.ergo multominus creatura rationalis debet habere aliquam legem diuinam præter naturalem legem.

¶SED CONTRA est,quòd Dauid expetit legem à Deo sibi poni dicens,Legem pone mihi Domine,in via iustificationum tuarum.

¶RESPONDEO dicendum,quòd præter legem naturalem & legem humanam necessarium fuit ad directionem humanæ vitæ habere legem diuinam. & hoc propter quatuor rationes.Primò quidem, quia per legem dirigitur homo ad actus proprios in ordine ad vltimum finem. & si quidem homo ordinaretur tantum ad finem, qui non excederet proportionem naturalis facultatis hominis , non oporteret quòd homo haberet aliquid directiuum ex parte rationis supra legem naturalem, & legem humanitus positam, quæ ab ea deriuatur,sed quia homo ordinatur ad finem beatitudinis æternæ, quæ excedit proportionem naturalis facultatis humanæ (vt suprà habitum est*) ideo necessarium fuit, vt supra legem naturalem & humanam dirigeretur etiam ad suum finem lege diuinitus data. Secundò, quia propter incertitudinem humani iudicij , præcipuè de rebus contingentibus & particularibus,contingit de actibus humanis diuersorum esse diuersa iudicia, ex quibus etiam diuersæ & contrariæ leges procedunt. Vt ergo homo absque omni dubitatione scire possit, quid ei sit agendum , & quid vitandum, necessarium fuit, vt in actibus propriis dirigeretur per legem diuinitus datam : de qua constat, quod non potest errare. Tertiò, quia de his potest homo legem facere, de quibus potest iudicare.iudicium autem hominis esse non potest de interioribus motibus,qui latent : sed solum, de exterioribus actibus,qui apparent : & tamen ad perfectionem virtutis requiritur , quòd in vtriusque actibus homo rectus existat. & ideo lex humana non potuit cohibere, & ordinare sufficienter interiores actus : sed necessarium fuit, quòd ad hoc superueniret lex diuina. Quarto, quia,sicut Augustinus dicit in primo de lib.arbit.* Lex humana non potest omnia,quæ male fiunt,punire vel prohibere:quia dum auferre vellet omnia mala , sequeretur quòd etiam multa bona tollerentur,& impediretur vtilitas boni communis:quod est necessarium ad conuersationem humanam. vt ergo nullum malum improhibitum & impunitum remaneat, necessarium fuit superuenire legem diuinam, per quam omnia peccata prohibentur. Et istæ quatuor causæ tanguntur in Psalm.18. vbi dicitur.Lex domini immaculata, id est nullam peccati turpitudinem permittens, conuertens animas, quia non solùm exteriores actus , sed etiam interiores dirigit : testimonium Domini fidele , propter certitudinem veritatis & rectitudinis , sapientiam præstans paruulis,inquantum ordinat hominem ad supernaturalem finem & diuinum. (q.5. ar 5. — Ca.4.circa fin. præci. pue.to.1.)

¶AD PRIMVM ergo dicendum,quòd per naturalem legem participatur lex æterna secundum proportionem capacitatis humanæ: sed oportet vt altiori modo dirigatur homo in vltimum finem supernaturalem,& ideo superadditur lex diuinitus data per quam lex æterna participatur altiori modo.

¶Ad secundum dicendum,quòd cõsilium est inquisitio quædam : vnde oportet, ꝙ procedat ex aliquibus principiis.Nec sufficit,quòd procedat ex principiis naturaliter inditis, quæ sunt præcepta legis naturæ propter prædicta : sed oportet,quòd superaddãtur quædam alia principia, scilicet præcepta legis diuinæ.

¶Ad tertium dicendum , quòd creaturæ irrationales non ordinantur ad altiorem finem, quàm sit finis, qui est proportionatus naturali virtuti ipsarum , & ideo non est similis ratio.

¶Super Quæstionis nonagesimæprimæ Articulum quintum.

IN articulo quinto, sicut nec in quarto, nihil occurrit scribẽdum. In quæst. siquidem 107. inferius patebunt si qua sunt dubia in quinto articulo : in sexto autem articulo nota illa verba, Destituitur originali iustitia & vigore rationis pro quæst.109.vbi de integritate & corruptione naturæ humanæ erit sermo.Habes etiam ex hoc articulo quid propriè significat fomes inclinationũ,scilicet partis sensitiuæ exeuntis à rationis ordine.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum lex diuina sit vna tantum.

AD QVINTVM sic proceditur.Videtur quòd lex diuina sit vna tantum. Vnius enim regis in vno regno est vna lex.sed totum humanum genus comparatur ad Deum, sicut ad vnum regem : secundum illud Psal.94. Rex omnis terræ Deus est. ergo est vna tantum lex diuina. Infrà q. 107. art.1.

2 ¶Præterea,Lex omnis ordinatur ad finem,quem legislator intendit in eis , quibus legem fert : sed vnum & idem est, quod Deus intendit in omnibus,secundum illud 1.ad Timoth.2.vult omnes homines saluos fieri , & in agnitionem veritatis venire: ergo vna tantum lex diuina.

3 ¶Præterea, Lex diuina propinquior esse videtur legi æternæ, quæ est vna,quam lex naturalis, quanto altior est reuelatio gratiæ, quam cognitio naturæ, sed lex naturalis est vna omnium hominum : ergo multo magis lex diuina.

¶SED CONTRA est, quòd Apostolus dicit ad Hebræos 7.Translato sacerdotio,necesse est,vt legis translatio fiat, sed sacerdotium est duplex : vt ibidem dicitur , scilicet sacerdotium Leuiticum, & sacerdotium Christi : ergo etiam duplex est lex diuina, scilicet lex vetus & lex noua.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd sicut in primo dictum est *, distinctio est causa numeri.Dupliciter autem inueniuntur aliqua distingui. Vno modo sicut ea, quæ sunt omnino specie diuersa : vt equus & bos. Alio modo sicut perfectum & imperfectum in eadem specie : sicut puer & vir. & hoc modo lex diuina distinguitur in legem veterem , & legem nouam. vnde Apostolus ad Galat.3.comparat statum veteris legis statui puerili,existenti sub pædagogo,statum autem nouæ legis comparat statui viri perfecti, qui iam non est sub pædagogo. Attenditur autem perfectio & imperfectio legis secundum tria,quæ ad legem pertinent (vt supra dictum est*.) Primò enim ad legem pertinet, vt ordinetur ad bonum commune sicut ad finem (vt suprà dictum est *) quod quidem potest esse duplex : scilicet bonum sensibile & terrenum,& ad tale bonum ordinabat directè lex vetus. vnde statim Exod.3. in principio legis inuitatur populus ad regnum terrenum Chananæorum. Et iterũ bonum intelligibile & cæleste: & ad hoc ordinat lex noua. vnde statim Christus ad regnum cælorum in suæ prædicationis principio inuitauit,dicens, Pœnitentiam agite : appropinquabit enim regnum cælorum. Matth. 4. & ideo August. dicit in 4. contra Faustum*, quòd temporaliũ rerum promissiones in testamento veteri cõtinentur : & ideo vetus appellatur, sed æternæ vitæ promissio ad nouum pertinet testamentum. Secundò ad legem pertinet dirigere humanos actus secundum ordinem iustitiæ,in quo etiam superabundat lex noua legi veteri, interiores actus animi ordinando : secundum illud Matth.5. Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum & Pharisæorum,non intrabitis in regnum cælorum:& ideo dicitur,quòd lex vetus cohibet manum,lex noua animum. Tertiò ad legem pertinet inducere homines ad obseruationes mandatorum. & hoc quidem lex vetus faciebat timore pœnarum, lex autem noua facit hoc per amorem , qui in cordibus nostris infunditur per gratiam Christi,quæ lege noua confertur, sed lege veteri figurabatur:& ideo dicit Augu.contra Adamantium Manichæi discipulum*, quod breuis differentia est legis & euangelij,timor & amor. (p.p. quæst. 30. art.3. — q. 90. art. 2.3.& 4. — Q. 90.art. 2. — Cap. 2. in pri. to. 2. — Cap.17.inter prin.& med. to.6.)

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut paterfamilias in domo alia mandata proponit pueris & adultis : ita etiam

vnus rex Deus in vno suo regno aliam legem dedit hominibus, adhuc imperfectis existentibus, & aliam perfectiorem iam manuductis per priorem legem ad maiorem capacitatem diuinorum.

¶Ad secundum dicendum, ꝙ salus hominum nō poterat esse nisi per Christū: secundum illud actuum 4. Nō est aliud nomen datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri, & ideo lex perfectè omnes ad salutem inducēs dari nō potuit, nisi post Christi aduentum: antea verò dari oportuit populo, ex quo Christus erat nasciturus, legem præparatoriam ad Christi susceptionem, in qua quædam rudimenta salutaris iustitiæ continentur.

¶Ad tertium dicendum, quòd lex naturalis dirigit hominem secundum quædam præcepta communia, in quibus conueniunt tam perfecti quàm imperfecti: & ideo est vna omnium. Sed lex diuina dirigit hominem etiam in particularibus quibusdam, ad quæ non similiter se habent perfecti & imperfecti. & ideo oportuit legem diuinam esse duplicem, sicut iam dictum est*.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum sit aliqua lex fomitis.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd non sit aliqua lex fomitis. Dicit enim Isidorus in 2. Etym.* quòd lex in ratione consistit: fomes autem non cōsistit in ratione, sed magis à ratione deuiat. ergo fomes non habet rationē legis.

2 ¶Præterea, Omnis lex obligatoria est, ita quòd qui eam nō seruant: transgressores dicuntur: sed fomes non constituit aliquem transgressorem ex hoc ꝙ ipsum non sequitur, sed magis transgressor redditur, si quis ipsum sequatur. ergo fomes non habet rationem legis.

3 ¶Præterea, Lex ordinatur ad bonum commune, vt suprà habitum est: *sed fomes non inclinat ad bonum commune, sed magis ad bonum priuatum. ergo fomes non habet rationem legis.

¶SED CONTRA est, ꝙ Apostolus dicit Ro. 7. video legem aliam in membris meis, repugnantem legi mentis meæ.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est*, lex essentialiter inuenitur in regulante & mensurante, participatiuè autem in eo, quod mēsuratur & regulatur: ita quòd omnis inclinatio vel ordinatio, quę inuenitur in his, quę subiecta sunt legi, participatiuè dicitur lex, vt ex supradictis patet*: potest tamen in his, quæ subdūtur legi aliqua inclinatio inueniri dupliciter à legislatore. Vno modo, inquantum directè suos inclinat subditos ad aliquid, & interdum ad diuersos actus: secundum quem modum potest dici, ꝙ alia est lex militum, & alia est lex mercatorum: Alio modo indirectè, inquantum scilicet per hoc, ꝙ legislator destituit aliquem sibi subditum aliqua dignitate, sequitur, ꝙ trāseat in alium ordinē, & quasi in aliam legem, puta similes ex militia destituatur, transibit in legem rusticorū vel mercatorum. Sic igitur sub Deo legislatore diuersæ creaturæ diuersas habent naturales inclinationes, ita vt quod vni est quodammodo lex, alteri sit contra legem: vt si dicam, ꝙ furibundum esse, est quodammodo lex canis. est autem contra legem ouis, vel alterius mansueti animalis. Est ergo hominis lex, quam sortitur ex ordinatione diuina secundum propriam conditionem, vt secundum rationem operetur: quæ quidem lex fuit tam valida in primo statu, vt nihil præter rationem, vel contra rationem posset surrepere homini: sed dum homo à Deo recessit, incurrit in hoc, quod feratur secundum impetum sensualitatis, & vnicuique etiam particulariter hoc contingit, quanto magis à ratione recesserit: vt sic quodammodo bestiis assimiletur quæ sensualitatis impetu feruntur, secundum illud Psalm. 48. Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Sic igitur ipsa sensualitatis inclinatio, quæ fomes dicitur, in aliis quidem animalibus simpliciter habet rationem legis, illo tamen modo, quo in talibus lex dici potest secundum directam inclinationem legis. In hominibus autem secundum hoc non habet rationem legis: sed magis est deuiatio à lege rationis, sed inquantum per diuinam iustitiam homo destituitur originali iustitia, & vigore rationis ipse impetus sensualitatis, qui eum ducit, habet rationem legis, inquantum est pœnalis, & ex lege diuina consequens hominem destitutum propria dignitate.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ratio illa procedit de fomite, secundum se considerato, prout inclinat ad malum: sic enim non habet rationem legis, vt dictum est*, sed secundum quòd sequitur ex diuinæ legis iustitia: tanquam si diceretur lex esse, quòd aliquis nobilis propter suam culpam ad seruilia opera induci permitteretur. [*In cor. art.*]

¶Ad secundum dicendum, quòd obiectio illa procedit de eo quod est lex quasi regula & mensura, sic enim deuiantes à lege transgressores constituuntur: sic autem fomes non est lex, sed per quandam participationem, vt suprà dictum est*. [*In cor art. & q. 90. art. 1.*]

¶Ad tertium dicendū, quòd ratio illa procedit de fomite quantum ad inclinationem propriam, non autem quantum ad suam originem: & tamen si cōsideretur inclinatio sensualitatis prout est in aliis animalibus, sic ordinatur ad bonum commune, id est ad conseruationem naturæ in specie vel indiuiduo: & hoc est etiam in homine, prout sensualitas subditur rationi: sed fomes dicitur, secundum quòd exit rationis ordinem.

QVAESTIO NONAGESIMA-secunda, De effectibus legis: in duos articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de effectibus legis. ¶Et circa hoc quæruntur duo. ¶Primò, vtrum effectus legis sit homines facere bonos. ¶Secūdò, vtrum effectus legis sint imperare, vetare, permittere & punire, sicut legisperitus dicit.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum effectus legis sit facere homines bonos.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd legis effectus non sit facere homines bonos. Homines enim sunt boni per virtutem: virtus enim est, quæ bonum facit habentem: vt dicitur in 2. Ethic.* sed virtus est homini à solo Deo: ipse enim eam facit in nobis sine nobis: vt suprà dictum est* in diffinitione virtutis: ergo legis non est homines facere bonos. [*Infrà ar. 2. ad 4. Et 3. contra c. 116. § 2. & 3. & 4. Et Ro. 10. fin. Cap. 6. in princ. to. 5. q. 55. art. 4.*]

2 ¶Præterea, Lex non prodest homini nisi legi obediat: sed hoc ipsum, ꝙ homo obedit legi, est ex bonitate: ergo bonitas præexigitur in homine ad legē: non igitur lex facit bonos homines.

3 ¶Præterea, Lex ordinatur ad bonum commune, vt suprà dictum est*: sed quidam bene se habent in his, quæ ad commune pertinent, qui tamen in propriis non bene se habent: non ergo ad legem pertinet, quòd faciat homines bonos. [*q. 90. ar. 2.*]

4 ¶Præterea, Quædam leges sunt tyrannicæ, vt Philosophus dicit in sua politica*: sed tyrannus non intendit ad bonitatem subditorum, sed solum ad propriam vtilitatem: non ergo legis est facere homines bonos. [*Li. 5. ca. 9. & cap. 11. Et lib. 4. 8. to. 5.*]

¶SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in 1. Ethic.* quod voluntas cuiuslibet legislatoris hæc est, vt faciat homines bonos. [*Cap. 14*]

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est*, lex nihil est aliud quàm dictamen rationis in præsidente, quo subditi gubernantur: cuiuslibet autem subditi virtus est, vt bene subdatur ei, à quo gubernatur: sicut virtus irascibilis & concupiscibilis in hoc consistit, ꝙ sint bene obedientes rationi: & per hunc modum virtus cuiuslibet subiecti est, vt bene subiiciatur principāti, vt Philosophus dicit in primo Politic.* Ad hoc autem ordinatur vnaquæque lex, vt obediatur ei à subditis: vnde manifestum est, quòd hoc sit proprium legis, inducere subiectos ad propriam ipsorum virtutem. Cum igitur virtus sit, quæ facit bonum habentem, sequitur, ꝙ proprius effectus legis sit bonos facere eos, quibus datur vel simpliciter, vel secūdum quid. Si enim intentio ferentis legem, tendat in verū bonum, quod est bonum cōmune secundum iustitiam diuinam regulatum, sequitur, quòd per legem homines fiant boni simpliciter. Si verò intentio legislatoris feratur ad id, quod non est bonum simpliciter, sed vtile vel delectabile sibi, vel repugnans iustitiæ diuinæ, tunc lex non bonos facit homines simpliciter, sed secundum quid, scilicet in ordine ad tale regimen. Sic autem bonum inuenitur etiam in per se malis, sicut aliquis dicitur bonus latro, quia operatur accommode ad finem. [*q. 90. art. 1. & 4. Ex ca. 4. to. 5.*]

¶AD PRIMVM ergo dicēdum, ꝙ duplex est virtus: vt ex supra dictis* patet, scilicet acquisita & infusa. Ad vtranque autem aliquid operatur operū assuetudo, sed diuersimodè. Nam virtutem quidem acquisitā causat: ad virtutē autem infusam disponit, & eam iam habitā conseruat, & promouet. & quia lex ad hoc datur, vt dirigat actus humanos inquantū actus humani operantur ad virtutem, intantum lex facit homines bonos. vnde & Philosophus dicit in 2. Politico.* quòd legislatores assuefacientes faciunt bonos. [*q. 61. et 62. Ca. 6. parū ante finē.*]

¶Ad secundum dicendum, quòd nō semper aliquis obedit legi ex bonitate perfecta virtutis, sed quandoque quidem ex timore pœnæ, quandoque autē ex solo dictamine rationis: quod est quoddā principium virtutis, vt suprà habitum est*. [*q. 63. art. 1. & 2.*]

¶Ad tertium dicendum, quòd bonitas cuiuslibet partis consideratur in proportione ad suum totum, vnde & August. dicit in 3. Confess.* quòd turpis est omnis pars, quæ suo toti non cōgruit. Cum igitur quilibet homo sit pars ciuitatis, imposibile est, quòd aliquis homo sit bonus, nisi sit bene proportionatus bono communi: nec totū potest benè existere, nisi ex partibus sibi proportionatis. Vnde imposibile est, ꝙ bonū cōmune ciuitatis benè se habeat, nisi ciues sint virtuosi, ad minus illi, quibus conuenit principari: sufficit autem quantum ad bonum communitatis, quòd alij intantum sint virtuosi, ꝙ principum mandatis obediāt. ideo Philosophus dicit in 3. Politicor.* quod eadē est virtus principis & boni viri: non autem eadem est virtus cuiuscunque ciuis & boni viri. [*Cap. 8. parū à princ. tom. 1. Ca. 2. to. 5.*]

¶Ad quartum dicendum, quod lex tyrannica cum nō sit secundū rationem, non est simpliciter lex: sed magis est quædā peruersitas legis. Et tamen inquantum habet aliquid de ratione legis, intendit ad hoc, ꝙ ciues sint boni: nō enim habet de ratione legis nisi secundū hoc, quod est dictamen alicuius præsidentis in subditis & ad hoc tendit, vt subditi legi sint bene obedientes quod est, eos esse bonos, non simpliciter, sed in ordine ad tale regimen.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum legis actus sint conuenientes.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, quod legis actus non sint conuenienter assignati in hoc quod dicitur, quod legis actus est imperare, vetare, permittere, & punire. Lex enim omnis, præceptorum commune est, vt legisconsultus dicit*: sed idem est imperare, ꝙ præcipere: ergo alia tria superfluunt. [*In digest. vet. li. 1. tit. 3. in princ.*]

2 ¶Præterea, Effectus legis est, vt inducat subditos ad bonum: sicut suprà dictum est*: sed consilium est de meliori bono, quam præceptum. ergo magis pertinet ad legem consulere, quàm præcipere. [*Art. præc.*]

3 ¶Præterea, Sicut homo aliquis incitatur ad bonum per pœnas: ita etiam per præmia: ergo sicut punire ponitur effectus legis, ita etiam & præmiare.

4 ¶Præterea, Intentio legislatoris, est vt homines faciat bonos, sicut suprà dictum est*: sed ille, qui solo metu pœnarū obedit legi, non est bonus: nam timore seruili, qui est timor pœnarum, etsi bonum aliquis faciat, non tamen aliquid bene fit: vt August. dicit.* non ergo videtur esse proprium legis, quod puniat. [*Art. præc. Enchiri. c. 121. to. 3.*]

¶SED CONTRA est, quod Isidorus dicit in 2. Etymol.* Omnis lex aut permittit aliquid, vt vir fortis præmium petat, vt sacrarum virginum nuptias nulli liceat petere: aut punit, vt qui cædem fecerit, capite plectatur. [*Lib. 5. Ety. c. 19. in pr. & lib. 2. c. 19.*]

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut enuntiatio est rationis dictamen per modum enuntiandi, ita etiam lex per modum præcipiendi. Rationis autem proprium est, vt ex aliquo ad aliquid inducat, vnde sicut in demonstratiuis scientiis ratio inducit, vt assentiatur conclusioni per quædam principia, ita etiam inducit, vt assentiatur legis præcepto per aliquid. Præcepta autem legis sunt de actibus humanis, in quibus lex dirigit, vt suprà dictum est*. Sunt autem tres differentiæ humanorum actuum. Nam (sicut suprà dictum est) quidam actus sunt boni ex genere, qui sunt actus virtutum, & respectu horum ponitur legis actus præcipere vel imperare. Præcipit enim lex omnes actus [*q. 90. art. 2. et 91. art. 4.*]

¶Super Quæstionis nonagesimæsecundæ Articulum primum.

IN articu. primo quæstionis nonagesimæsecundæ dubium occurrit circa rationem ex eo, quòd aut falsum assumit, aut intentum non infert. Propositio nanque fundans rationem literæ est ista. Virtus cuiuslibet subditi est, vt bene subiiciatur principanti, hæc autem propositio aut intelligitur formaliter de subdito, inquantum subditus, aut materialiter de eo qui est subditus. Si formaliter, propositio est vera, sed non infert, nisi quòd lex facit subditos, inquantum subditos bonos. Hoc autem nōn est facere homines bonos, quia sicut aliud est esse hominem, & aliud esse subditum, ita alia est bonitas hominis, & alia est bonitas subditi. [*In corp. ar.*] & tamē titulus articuli quærit, an sit legis facere homines bonos, & in corpore articuli infertur ex ista propositione, quòd legis est inducere subiectos ad propriam ipsorum virtutem. [*Infrà q. 93. art. 3. ad 1. Et Ro. 7. Lib. 5. ca. 3.*] Si verò materialiter intelligitur, tunc licet inferret intentum, ipsa tamen vniuersaliter est falsa, & subuersionem pareret totius doctrinæ. materialis enim sermo à doctrina alienus est.

¶Ad hoc dicitur, quòd sermo est formalis, verus & efficax ad intentum inferendum. Aduertendum nāque est, quod nō est sermo de hac vel illa lege, sed de lege in communi continente æternam, diuinā, & cætera. [*q. 90. ar. 2.*] Et quòd homo non solum in ordine ad hoc vel illud, sed etiam in ordine ad felicitatem naturalem & propriam, & politicam, & supernaturalem est subditus. [*q 90. art. 1. ad 1.*] Ex his nanque habetur, quòd bonitas hominis, inquātum homo, & bonitas hominis inquantum subditi, licet vniuersaliter non coincidant, quandoque tamen coincidunt, scilicet respectu legis ordinantis hominem ad veram felicitatem siue naturalem, siue supernaturalem: [*Art. 2. huius q. & q. præce.*] ac per hoc, quòd lex factiua bonitatis in subdito in ordine ad felicitatem est etiam factiua bonitatis propriæ in homine, quoniam illamet est, qua subditus ordinatur ad veram felicitatem. Est ergo propositio literæ formaliter intelligenda: quod ex eo patet, quòd Author sub illa subsumit de bona & mala lege, & concludit, quòd legis est facere subditos bonos simpliciter, vel secundum quid, vt bonos latrones. Et cum dicitur, quòd non infert intentum (quia alia est ratio subditi & hominis) iam patet responsio, quòd licet vniuersaliter non sit eadem ratio, respectū tamen legis ad veram felicitatem sub qua infert Author fieri homines bonos, eadem est ratio hominis & subditi, non secundum relationem significatam per ly subditus, sed secundum rationem fundantem subiectionem: homo enim ex hoc, ꝙ homo ordinem habet ad felicitatem mediante virtute propria.

¶In responsione ad tertium eiusdem articuli primi, dubium occurrit ex eo, quòd Author videtur contradicere sibi & falsum dicere: contradicere quidem sibi, quia in principio illius responsionis dicit, quòd impossibile est, vt aliquis homo sit bonus, nisi sit bene proportionatus bono communi, & in calce dicit, quòd alia est virtus boni viri & boni ciuis: si nanque diuersa est virtus viri & ciuis, potest esse vir bonus & ciuis non bonus, & econuerso ciuis bonus & vir non bonus, & si impossibile est aliquem esse virum bonum, & non bonum ciuem, quomodo alia est virtus boni viri & boni ciuis? Falsum autem dicitur, quia vir solitarius sapientiæ cōtemplatione contentus est bonus vir, vtpote virtutis heroicæ: & tamen non est bonus ciuis, quia nec est ciuis.

¶In eadem responsione est aliud dubium, quia falsum videtur, quòd eadem sit virtus boni viri & boni principis: nam virtus boni viri est monastica, principis verò politica. Et nihilominus voluntaria etiam videtur differentia inter necessitatem virtutis simpliciter in principe, & non in ciue: nam sicut ad bonum communitatis sufficit, quòd ciues subditi principum mandatis obediant, ita sufficit, quòd princeps recta, opportuna ad bonum cōmunitatis mandet, & exequatur quantum sua interest proportionaliter, sicut alii. Quid enim ad communitatem magis de malitia priuata rectorum, quàm ciuiū, si ad commune omnes faciunt quod oportet: nulla enim apparet formalis differentia, sed solum secundum magis & minus. Constat enim quod principis priuata malitia magis nocet, quia conspectius in se crimen habet, sed non quòd noceat per se communi bono, & malitia ciuium per accidens.

¶Ad primum dubium dicitur, quod non falsitas nec contradictio est in litera. Ad cuius euidentiam recolendum est ex prima parte, quod bonum simpliciter attenditur secundum vltimam perfectionem, & quod non refert quo ad dici, & esse bonum simpliciter, an illa vltima perfectio sit distincta à præcedente, an sit eadem cum præcedente. vnde homo dicitur bonus simpliciter non secundum perfectionem substantialem, sed accidentalem, non quamcunque, sed virtutis moralis. Propter quod quæstio de identitate & diuersitate virtutis hominis & ciuis non repugnat propositioni primæ in responsione positæ, scilicet quod impossibile est, quòd aliquis sit bonus, & non sit bene proportionatus bono communi, siue enim eadem, siue alia sit virtus boni hominis, & boni ciuis, impossibile est, quod homo sit bonus sine additione aliqua, & non bonus ciuilitate ordinata ad felicitatem veram, quia homo, inquantum homo, est pars ciuitatis: quia est animal politicum, sicut homo inquantum homo, est disciplinabilis. ac per hoc & in habendo bonitatem hominis, oportet quòd habeat proportionem ad bonum commune ciuitatis, saltem in præparatione animi, non enim est rectè dispositus secundum prudentiam & alias cardinales virtutes qui non est præparatus ad id, ad quod tenetur, & in habendo bonitatem simpliciter oportet, quòd habeat bonitatem primam, qua est in se bonus, & consequentem, qua est pars bona, aliter non posset talis homo dici bonus nisi secundum quid. Si ergo homo est bonus, cùm bonitas sua sit aut pars, aut parens bonitatis ciuilis, imposibile est, quin sit rectè commensuratus communitati, quod est esse bonum ciuem, quamuis econtra eueniat, vt scilicet aliquis sit bonus ciuis, & non simpliciter bonus, quia bonum simpliciter non surgit ex causa integra, bonum autem secundum quid ex aliquo particulari. Ciuis autem bonus non nisi bonitatem secundum quid importat, & ideo in litera dicitur, quòd sufficit quòd obediant mandatis principum: vnde patet nullam esse contradictionem. Quòd etiam nulla sit falsitas propter hominem heroicum, ex eo patet, quia de hominibus sermo est: heroicus autem huiusmodi plusquam homo est, diuinam vitam imitatus, & quia etiam heroicus in præparatione animi est rectè dispositus ad communitatis bonum, & rursus est optime commensuratus cælesti patriæ.

¶Ad secundum dubium dicitur, quòd in secunda secūdæ Domino cōcedente, ex proposito tractabitur de identitate & diuersitate prudentiæ monasticæ, & politicæ in quadragesimaseptima quæst. vbi dicetur quare magis virtus boni viri identificatur virtuti principis, quàm ciuis, cùm in virtute boni viri claudatur vtrūque scilicet posse bene præesse & bene subesse. De necessitate verò virtutis monasticæ in principe magis quàm in ciue (de qua hic tractatur) dicendum est, quod cum inter principem & ciues tantum intersit, quòd princeps totius multitudinis vices in se gerit, vtpote curam illius habens: ciues autem partes sunt, consequens est quòd priuata malitia principis ad male præcipiendum toti multitudini cum inducet, & sic communi bono sufficiens est nocere. Priuatiua autem malitia ciuium bono existente principe communi bono, etsi dissonet, non tamen nocere sufficit, quia efficacem actionem ad commune non habet, sed diminutam. Propter quod oportet, si commune bonum publicum rectè se habet, habere principem, qui sit & vir & princeps bonus: vnde Eccles. 10. dicitur, Væ terræ, cuius rex est puer, & cuius principes mane comedunt. id est sine prudentia, vt puer, & sine temperantia indulgentes primum ventri, vtraque autem virtus est monastica.

¶Super Quæstionis nonagesimæsecundæ Articulum secundum.

IN articulo secundo nihil aliud scribendum occurrit, nisi quòd aduertas, quòd quia de propriis actibus legis est sermo, vt responsiones ad argumenta insinuant, & permittere inter legis actus ponitur, quod solius superioris proprie est permittere. Alij autem non obuiantes malo: quum possunt, negligentis aut tacentis potius quàm permittentis exercent officium, nisi vtendo lege participatiue dicantur permittere, sicut accidit fratre permittente monitum fratrem reincidere in malum vt adhibeat secum testes secundum legem Domini pro communi bono & similibus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cap.1.et 2. virtutum, vt dicitur in 5. Ethic.* Quidam vero sunt actus mali ex genere, sicut actus vitiosi, & respectu horum lex habet prohibere. Quidam verò ex genere suo sunt actus indifferentes: & respectu horum lex habet permittere, & possunt etiam indifferentes dici omnes illi actus, qui sunt vel parum boni, vel parum mali. Id autem, per quod inducit lex ad hoc, quòd sibi obediatur, est timor pœnæ, & quantum ad hoc ponitur legis effectus, punire.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut cessare à malo, habet quandam rationem boni: ita etiam prohibitio habet quandam rationem præcepti, & secundum hoc, large accipiendo præceptum, vniuersaliter lex præceptum dicitur.

¶Ad secundum dicendum, quòd conferre non est proprius actus legis: sed potest pertinere etiam ad personam priuatam, cuius non est condere legem: vnde etiam Apostolus 1. ad Cor. 7. cum consilium quoddam daret: dixit, Ego dico, non Dominus, & ideo non ponitur inter effectus legis.

¶Ad tertium dicendum, quòd etiam præmiare potest ad quemlibet pertinere: sed punire non pertinet nisi ad ministrum legis: cuius authoritate pœna infertur: & ideo præmiare non ponitur actus legis, sed solum punire.

¶Ad quartum dicendum, quòd per hoc, q aliquis incipiat assuefieri ad virandum mala, & ad implendum bona propter metum pœnæ, perducitur quandoque ad hoc, quòd delectabiliter & ex propria voluntate hoc faciat, & secundum hoc lex etiam puniendo perducit ad hoc, quòd homines sint boni.

QVAESTIO NONAGESIMA tertia, De lege æterna, in sex articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de singulis.

¶Et primò, de lege æterna. Secundò, de lege naturali. Tertiò, de lege humana. Quartò, de lege veteri. Quintò, de lege noua, quæ est lex Euangelij.

¶De sexta autem lege, quæ est lex fomitis, sufficiat quod dictum est, cum de peccato originali ageretur.

¶Circa primum quæruntur sex. ¶Primò, quid sit lex æterna. ¶Secundò, vtrum sit omnibus nota. ¶Tertiò, vtrum omnis lex ab ea deriuetur. ¶Quartò, vtrum necessaria subiiciantur legi æternæ. ¶Quintò, vtrum contingentia naturalia subiiciantur legi æternæ. ¶Sextò, vtrum omnes res humanæ ei subiiciantur.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum lex æterna sit summa ratio in Deo existens.

Supra q. 91. ar. 1. & infra præsenti q. ar. 3. & 4. co. & ar. 5. ad 3. Et 4. di. 31. q. 1. art. 2. & 9. contra c. to. 15. Quæst. 46. post med. Q. 90. ar. 4 Q. 34. ar. 1. Cap. 30. & 31.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, q lex æterna non sit summa ratio in Deo existens. Lex enim æterna est vna tantum. sed rationes rerum in mente diuina sunt plures. Dicit enim Augustin. in lib. 83. quæst.* quòd Deus singula fecit propriis rationibus. ergo lex æterna non videtur esse idem quod in mente diuina existens.

2 ¶Præterea, de ratione legis est, quòd verbo promulgetur: vt suprà dictum est*, sed verbum in diuinis dicitur personaliter (vt in primo habitum est*) ratio autem dicitur essentialiter. non igitur idem est lex æterna quod ratio diuina.

3 ¶Præterea, Augustin dicit in lib. de vera religione*, Apparet supra mentem nostram legem esse, quæ veritas dicitur: lex autem supra mentem nostram existens, est lex æterna. ergo veritas est lex æterna. sed non est eadem ratio veritatis & rationis. ergo lex æterna non est idem, quod ratio summa.

Cap. 6. ¶SED CONTRA est, quòd Aug. dicit in 1. De lib. arb.* q lex æterna est summa ratio, cui semper obtemperandum est.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut in quolibet artifice præexistit ratio eorum, quæ constituuntur per artem, ita etiam in quolibet gubernante oportet, quod præexistat ratio ordinis eorum, quæ agenda sunt per eos qui gubernationi subduntur. & sicut ratio rerum fiendarum per artem, vocatur ars vel exemplar rerum artificiatarum, ita etiam ratio gubernantis actus subditorum rationem legis obtinet, seruatis aliis, quæ supra* esse diximus de legis ratione. Deus autem per suam sapientiam conditor est vniuersarum rerum: ad quas comparatur, sicut artifex ad artificiata. vt in primo habitum est*. Est etiam gubernator omnium actuum & motionũ, quæ inueniuntur in singulis creaturis: vt etiam in primo habitum est*. Vnde sicut ratio diuinæ sapientiæ, inquantum per eam cuncta sunt creata, rationem habet artis, vel exemplaris, vel ideæ, ita ratione diuinæ sapientiæ mouentis omnia ad debitum finem, obtinet rationem legis: & secundum hoc lex æterna nihil aliud est, quàm ratio diuinæ sapientiæ, secundum quod est directiua omnium actuum & motionum.

Quæst. 90. per totam. Q. 14. ar. 8. Q. 103. ar. 5.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Aug. loquitur ibi de rationibus idealibus, quæ respiciunt proprias naturas singularum rerum: & ideo in eis inuenitur quædam distinctio & pluralitas secundũ diuersos respectus ad res: vt in primo habitum est*: sed lex dicitur directiua actuum in ordine ad bonũ commune; vt suprà dictũ est*. Ea autem, quæ sunt in seipsis diuersa, considerantur vt vnum, secundum quod ordinantur ad aliquod cõmune: & ideo lex æterna est vna, quæ est ratio huius ordinis. P. p. q. 15. ar. 2. & 3. q. 90. ar. 2.

¶Ad secundum dicendum, quòd circa verbum quodcunque duo possunt considerari, scilicet ipsum verbum, & ea quæ verbo exprimuntur. Verbum enim vocale est quoddam ab ore hominis prolatum: sed hoc verbo exprimuntur, quæ verbis humanis significantur, & eadem ratio est de verbo hominis mentali: quod nihil est aliud, quàm quiddam mente conceptum, quo homo exprimit mentaliter ea, de quibus cogitat. Sic igitur in diuinis ipsum verbum quod est conceptio paterni intellectus, personaliter d dicitur: sed omnia quæcũque sunt in scientia patris, siue essentia, siue personalia siue etiam Dei opera exprimuntur hoc verbo: vt patet per Aug. in 15. De Trin.* & inter cætera, quæ hoc verbo exprimuntur, etiam ipsa lex æterna verbo ipso exprimitur. Nec tamen propter hoc sequitur, q lex æterna personaliter in diuinis dicatur: appropriatur tamen filio propter conuenientiam, quam habet ratio ad verbum. D. 1161. Ca. 14. to mo 3.

¶Ad tertium dicendum, q ratio intellectus diuini aliter se habet ad res, quàm ratio humani intellectus. Intellectus enim humanus est mensuratus à rebus: vt scilicet conceptus hominis non sit verus propter seipsum: sed dicitur verus ex hoc, q consonat rebus. ex hoc enim, q res est vel non est, opinio vera vel falsa est. Intellectus verò diuinus est mensura rerum quia vnaquæque res intantum habet de veritate, inquantum imitatur intellectum diuinum: vt in primo* dictũ est: & ideo intellectus diuinus est verus secundum se. vnde ratio eius est ipsa veritas. D. 871. p. p. quæst. 16. art. 1.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum lex æterna sit omnibus nota.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quod lex æterna non sit omnibus nota. Quia, vt dicit Apostolus 1. ad Corint. secundo. Quæ sunt Dei, nemo nouit, nisi Spiritus Dei: sed lex æterna est quædam ratio, in mente diuina existens. ergo omnibus est ignota nisi soli Deo. Supra q. 19. ar. 4. ad 3. & art. 5. & 6.

2 ¶Præterea, Sicut Augustin. dicit in lib. de lib. arb.* Lex æterna est, qua iustum est, vt omnia sint ordinatissima: sed non omnes cognoscunt, qualiter omnia sint ordinatissima: ergo non omnes cognoscunt legem æternam. Lib. 1. c. 6. circa med. to. 1.

3 ¶Præterea, Augustin. dicit in lib. de vera religione*, quòd lex æterna est de qua homines iudicare non possunt: sed sicut in 1. Ethic.* dicitur, vnusquisque bene iudicat quæ cognoscit. ergo lex æterna non est nobis nota. Ca 31. non longe à fine to. 1. C. 3. à med.

¶SED CONTRA est, quòd Augustin. dicit in lib. De lib. arbi.* quòd æternæ legis notio nobis impressa est. Li. 1. ca. 6. non procul à fin. to. 1.

¶RESPONDEO dicendum, q dupliciter aliquid cognosci potest. Vno modo in seipso, alio modo in suo effectu, in quo aliqua similitudo eius inuenitur: sicut aliquis non videns Solem in sua substantia, cognoscit ipsum in sua irradiatione. Sic igitur dicendum est, quòd legem æternã nullus potest d cognoscere, secundum quòd in seipsa est nisi solus Deus & beati, qui Deum per essentiã vident: sed omnis creatura rationalis ipsam cognoscit secundum aliquam eius irradiationem, vel maiorem vel minorem: omnis enim cognitio veritatis est quædam irradiatio & participatio legis æternæ, quæ est veritas incommutabilis: vt Aug. dicit in lib. de vera religione*: Veritatem autem omnes aliqualiter cognoscunt ad minus quantum ad principia communia legis naturalis: in aliis verò quidam plus, & quidam minus participant de cognitione veritatis. & secundum hoc etiam plus vel minus cognoscunt legem æternam. D. 482. Ca. 18. circa prin. & c. 31. to. 1.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ea quæ sunt Dei, in seipsis quidem cognosci à nobis non possunt: sed tamen in effectibus suis nobis manifestantur, secundum illud Rom. 1. Inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.

¶Ad secundum dicendum, q legem æternam etsi vnusquisque cognoscat pro sua capacitate secundum modum prædictum: nullus tamen eam cõprehendere potest. Non enim totaliter manifestari potest per suos effectus: & ideo nõ oportet, quòd quicunque cognoscit legem æternã secundũ modum prædictum, cognoscat totum ordinẽ rerum, quo omnia sunt ordinatissima.

¶Ad tertium dicendum, quod iudicare de aliquo potest intelligi dupliciter. Vno modo sicut vis cognitiua diiudicat de proprio obiecto: secundum illud Iob 12. Nonne auris verba diiudicat, & fauces comedentis saporem, & secundum istum modum iudicij

Lib. 1. Eth. to. 2. à med. *¶Super Quæstionis nonagesimatertiæ Articulum tertium.*

OMisso primo articulo, cuius difficultates in prima parte claræ sunt: & secundo, quia clarus est, in tertio dubium occurrit, quia author deficere videtur ab intento, aut falsum dicere, quum dicit rationes inferiorum gubernantium sunt quæcunque aliæ leges præter æternam. Si nanque de omni lege præter æternam loquitur, falsum dicit: quia lex diuina non est ratio inferioris gubernatoris, sed dei, & est alia ab æterna, vt patet in q. 91. Si autem non intendit de lege diuina, non habetur conclusio intenta, scilicet quòd omnis lex ab æterna deriuatur. 91. ar. 6. Art. præce. arg. 2.

¶Ad hoc dicitur, quòd author intendit etiam de lege diuina: quòd deriuatur ab æterna; quia ponit ipsam esse per participationem legis æternæ: vt expresse patet superius in quæstio. 91. articu. 4. ad tertium, vbi dicit. Et ideo superadditur lex diuinitus data, per quam lex æterna participatur altiori modo. Nec est verum, quòd lex diuina non sit ratio inferiorum gubernantium: quoniam lex diuina non dicitur diuina à subiecto tanquam sit aliquid in deo, sola enim lex æterna est formaliter in deo: sed dicitur diuina ab authoritate, à modo, & à fine. Est nanque à deo supernaturaliter data ad ducendum in deum supernaturalem finem: & est lex diuina, ratio supernaturalis data homini, vt seipsum gubernet: & propriè ea est ratio inferiorum gubernãtium, scilicet hominum non ab eis adinuenta, sed à deo suscepta. Et de lege veteri patet Actuum 7. Acceptistis legem in dispositione angelorũ: de noua autem inferius habebitur, quòd est ipsa gratia Spiritus sancti. Neutrum autem horum est in deo, nisi causaliter: sed in hominis anima vtrunque, primum per intellectum & memoriam, secundum per essentiam animæ & voluntatem. Et per hoc patet, quòd tam lex æterna, quàm naturalis & diuina sit rationis ordinatio ad bonum commune à deo, qui curam habet cõmunitatis promulgata. Et inter æternam, & alias hæc est differentia, quòd æterna est in deo, ac per hoc est ipse deus: aliæ autem non sunt in deo, sed effectus eius in creaturis rationalibus: ac per hoc illa est causa, cæteræ sunt partitiones illius: ila æterna, teliquæ temporales. Art. 1. huius quæst. 91. ar. 1. & 3. 91. ar. 6. Ca. 3. & 6. ar. 2.

iudicij Philosophus* dicit, quòd vnusquisque bene diiudicat quæ cognoscit, iudicando scilicet, an sit verum quod proponitur. Alio modo secundũ quòd superior iudicat de inferiori quodã practico iudicio: an scilicet ita debeat esse vel non ita. & sic null' põt iudicare de lege æterna.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum omnis lex à lege æterna deriuetur.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur q nõ omnis lex à lege æterna deriuetur. Est enim quædam lex fomitis: vt suprà dictum est*: ipsa autem non deriuatur à lege diuina, quæ est lex æterna: ad ipsam enim pertinet prudentia carnis: de qua Apostolus dicit ad Rom. 8. q legi dei non potest esse subiecta. ergo non omnis lex procedit à lege æterna.

2 ¶Præterea, à lege æterna nihil iniquum procedere potest: quia sicut dictũ est*, lex æterna est, secundum quam iustum est, vt omnia sint ordinatissima: sed quædam leges sunt iniquæ: secundum illud Isa. 10. Væ qui condunt leges iniquas. ergo non omnis lex procedit à lege æterna.

3 ¶Præterea, Augu. dicit in 1. de lib. arbi.* quòd lex, quæ populo regendo scribitur, recte multa permittit, quæ per diuinã prouidentiã vindicãtur. sed ratio diuinæ prudẽtiæ est lex æterna: vt dictũ est*: ergo nec etiã omnis lex recta præcedit à lege æterna.

¶SED CONTRA est, quòd Prouer. 8. diuina sapientia dicit, Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. ratio autem diuinæ sapientiæ est lex æterna: vt suprà dictum est*: ergo omnes leges à lege æterna procedunt.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictũ est* lex importat rationẽ quandã directiuã actuũ ad finem. In omnibus autem mouentibus ordinatis, oportet, quòd virtus secundi mouentis deriuetur à virtute mouẽtis primi: quia mouens secundum non mouet, nisi inquantũ mouetur à primo, vnde in omnibus gubernãtibus idem videmus, quòd ratio gubernationis à primo gubernante ad secũdos deriuatur: sicut ratio eorũ, quæ sunt agenda in ciuitate deriuatur à rege per præceptũ, in inferiores administratores. Et in artificialibus etiã ratio artificialiũ actuum deriuatur ab architectore ad inferiores artifices, q manu operãtur. Cũ ergo lex æterna sit ratio gubernationis in supremo gubernãte, necesse est, quòd omnes rationes gubernationis, quæ sunt in inferioribus gubernantibus, à lege æterna deriuentur. Huiusmodi autẽ rationes inferiorum gubernantiũ sunt quæcũque aliæ leges præter æternã: vnde omnes leges, inquantum participant de ratione recta, intantũ deriuantur à lege æterna. Et propter hoc Aug. dicit in 1. De lib. arb.* q in tẽporali lege nihil est iustũ ac legitimum, quod non ex lege æterna homines sibi deriuauerunt. 1. q. 22. ar. 2. ad 3. & art. 4. ad 3. & q. 103. art 1. ad 3. Et 2. 2. q. 49. art. 6. cor.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd fomes habet rationẽ legis in homine, inquantum est pœna consequens diuinam iustitiam, & secundum hoc manifestum est, quòd deriuatur à lege æterna. Inquantum verò inclinat ad peccatum, sic contrariatur legi dei, & non habet rationem legis: vt ex supradictis patet*.

¶Ad secundum dicendũ, quòd lex humana intantũ habet rationẽ legis, inquantum est secundum rationẽ rectam: & secũdum hoc manifestũ est, q à lege æterna deriuatur. Inquantum verò à ratione recedit, sic dicitur lex iniqua: & sic non habet rationem legis, sed magis violentiæ cuiusdam. Et tamen in ipsa lege iniqua inquantum seruatur aliquid de similitudine legis propter ordinem potestatis eius qui legem fecerit: secundum hoc etiam deriuatur à lege æterna. Omnis enim potestas à domino Deo est, vt dicitur Rom. 13.

¶Ad tertiũ dicendum, quòd lex humana dicitur aliqua permittere, nõ quasi ea approbans, sed quasi ea dirigere non potens: multa autem diriguntur lege diuina, quæ dirigi non possunt humana: plura enim subduntur causæ superiori quàm inferiori. vnde hoc ipsum, quòd lex humana non se intromittit de his, quæ dirigere non potest, ex ordine legis æternæ prouenit. Secus autem esset si approbaret ea, quæ lex æterna reprobat. vnde ex hoc habetur, quòd lex humana non deriuetur à lege æterna: sed quòd non perfecte eam assequi possit.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum necessaria & æterna subiiciantur legi æternæ.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd necessaria & æterna subiiciantur legi æternæ. Omne enim, quod rationabile est, rationi subditur: sed volũtas diuina est rationabilis, cum sit iusta: ergo rationi subditur. sed lex æterna est ratio diuina: ergo voluntas Dei subditur legi æternæ: voluntas autem Dei est aliquid æternum: ergo etiam æterna & necessaria legi æternæ subduntur.

2 ¶Præterea, Quicquid subiicitur regi, subiicit legi regis. Filius autẽ (vt dicitur 1. ad Cor. subiect* erit Deo, & patri, cũ tradiderit ei regnũ) ergo Filius, qui est æternus, subiicitur legi æternæ.

3 ¶Præterea, Lex æterna est ratio diuinæ prouidentiæ: sed multa necessaria subduntur diuinæ prouidentiæ, sicut permanentia substantiarum incorporalium, & corporum cælestium: ergo legi æternæ subduntur etiam necessaria.

¶SED CONTRA, Ea quæ sunt necessaria, impossibile est aliter se habere, vnde cohibitione non indigent: sed imponitur homini lex, vt cohibeatur à malis, vt ex supradictis patet*: ergo ea quæ sunt necessaria, legi non subduntur. 1. q. 90 ar. 4. ad 2. & q. 92. art. 2. Art. 1. huius q.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd sicut suprà dictũ est*, lex æterna est ratio diuinæ gubernationis. Quæcũque ergo diuinæ gubernationi subdũtur, subiiciuntur legi æternæ, quæ verò gubernationi æternæ nõ subdũtur, neq; legi æternæ subduntur. Horũ autem distinctio attendi potest ex his, quæ circa nos sunt: humanę enim gubernationi subdũtur ea, quę per homines fieri possunt: quę verò ad naturam hominis pertinent, nõ subduntur gubernationi humanę, scilicet quòd homo habeat animam, vel manũ, aut pedes. Sic igitur legi æternę subdũtur omnia, quę sunt in rebus à Deo creatis, siue sint contingentia, siue sint necessaria: ea verò quę pertinẽt ad naturã vel essentiã diuinam, legi æternę nõ subduntur, sed sunt realiter ipsa lex æterna.

¶AD PRIMVM ergo dicẽdum, quòd de voluntate Dei dupliciter possumus loqui. Vno modo quantum ad ipsam voluntatem, & sic cum voluntas Dei sit ipsa essentia eius, non subditur gubernationi diuine neque legi æternę: eiusdem est q lex æterna. Alio modo possumus loqui de voluntate diuina, quantum ad ipsa quę Deus vult circa creaturas, quę quidem subiecta sunt legi æternę, inquantum horum ratio est in diuina sapientia: & ratione horum voluntas Dei dicitur rationabilis: alioquin ratione suiipsius magis est dicenda ipsa ratio.

¶Ad secundum dicendum, quòd Filius Dei non est à Deo factus: sed naturaliter ab ipso genitus. & ideo non subditur diuinę prouidentię, aut legi æternę: sed magis ipse est lex æterna per quandam appropriationem: vt patet per Aug in lib. de vera religione*. Dicitur autem esse subiectus patri ratione humanę naturę, secundum quam etiam pater dicitur esse maior eo. Cap. 32.

Tertium concedimus, quia procedit de naturis creatis.

¶Ad quartum dicendum, quòd sicut Philosophus dicit in 5. Metaph.* quędam necessaria habent causam sue necessitatis. & sic hoc ipsum, quòd impossibile est ea aliter se habere, habent ab alio: & hoc ipsum est cohibitio quędam efficacissima. Nam quęcunque cohibẽtur in cõmuni, intantum cohiberi dicuntur, inquantum non possunt aliter facere, quàm de eis disponatur. Tex. 16. 1. q. 22. art. 2. & 3. dist. 39. q. 2. art. 2. cor. Et 3. contra c. 71. fi. 72. et 73. Et veri. q. 5. art 3. & 4. & opus. 3. c. 132. vsque 136. & opus. 25. c. 12. vsq; 16. Et 11. to. 1. Q. 90. art.

Universidad de Deusto Biblioteca

¶ *Super Quaestionem nonagesimamquartam.*

Ca. vl. tomo 5. Art. 2. huius q.

IN q. 94. primo notandum est pro intellectu multorum articulorum communiter, deinde sigillatim dicetur. In cõmuni igitur scito; quòd quemadmodũ in speculatiuis praeter prima principia communissima, inueniuntur prima principia per se nota in Geometria, in Arithmetica, &c. ita in practicis praeter communissima praecepta prima, scilicet esse bonũ persequendũ malum esse vitandum, sunt propria praecepta, etiam prima in illo ordine, ita quòd secundum vnumquemque inclinationis naturalis gradum sunt aliqua praecepta prima, vt principia propria per se nota, & reliqua praecepta secunda, vt conclusiones ex eis dependẽtes. Verbi gratia, In homine sunt tres inclinationes naturales, scilicet ad esse & viuere ad generationẽ, & ad rationaliter se habẽdum ad se & alios. prima praecepta in singulis inclinationibus sunt de fine primario illius habendo, conseruando, consequendo, & de illius contrariis vitandis. Secunda autem praecepta sunt de fine secũdo eiusdem inclinationis, & illius cõtrariis, & etiã facilitatẽ & difficultatem praebẽtibus primario fini. Verbi gratia, in inclinatione nostra esse & viuere, comedere nõ comedere, pertinẽt ad prima praecepta: quia comestione cõseruatur vita, quae est primarius finis illius, & non comedendo, absque dubio destruitur. Tali autem cibo vel potu vti, quibus homo ad promptitudinem vitae, quae est finis secundarius eiusdem, vtitur, pertinet ad secundaria praecepta eiusdẽ inclinationis, ad quę etiam spectat moderamẽ cibi, potus, & exercitij, quibus facilius vita cõseruatur & horum cõtraria, iuxta doctrinã Auctoris in 4. Sent. dist. 33. q. 1. Propter quod quando legis, aliquid esse contra prima praecepta legis naturae, non recurras statim ad cõmunissima praecepta, quae sunt prima simpliciter, sed respice in qua materia est sermo, & recurre ad praecepta prima in illo ordine, & intuendo primariũ finem non quo ad bene esse, sed quo ad esse, perspicies quid veritatis habeant quae legis, &c. Et quoniã principia prima in tali ordine reducuntur ad prima simpliciter & dependent ab eis, & defendantur ab illis, & rursus principia prima in tali ordine, licet secũdum se sint per se nota, non oportet esse per se nota quo ad nos, ac per hoc contingit, quae sunt secundũ se principia per se nota, esse quo ad nos cõclusiones, idcirco prima praecepta propria illi inclinationi ad viuere appellantur quandoque conclusiones, & secundaria praecepta respectu primorum simpliciter, & quo ad nos.

¶Ad singulos autem articulos deueniendo, in primo manda memoriae quòd synderesis est habitus legis naturalis, nõ lex ipsa, proprie loquendo. In secundo, quòd omnia praecepta legis naturae radicãtur in vno primo, ratione cuius dicitur lex vna. In tertio, quòd actus secundum suam speciem vocantur materialiter sumpti. Verbi gratia, Comedere in coena aut prandio gallinam, est actus virtuosus vni, & vitiosus alteri, & sic de aliis. In quarto, ꝙ resolutio doctrinae Authoris ex calce corporis articuli sumenda est, quomodo scilicet rectitudo in propriis conclusionibus naturalis legis non est eadem apud omnes, scilicet propter defectum in paucioribus: & caue ne misceas ius humanum. sed infra latitudinẽ naturalis iuris, vel econtra, aut praeter illud morale & discurrere. In quinto, quod proprie loquitur de primis praeceptis, & secundis, nõ solum nanque prima simpliciter, sed prima in quolibet ordine sunt immutabilia omnino, salua tamen dispensatione diuina (vt infra diffusius patebit) cui natura omnis subiecta est. In sexto autẽ arti. secundaria praecepta etiã pro primis principiis tali ordine supponunt, & debilia dicũtur à cordibus hominum, quae non apud omnes per se nota sunt, vt praecepta prima simpliciter. Ex tali nanque ignorantia emanat illud, Omne iuuans statuit Iupiter esse pium.

ne, non ergo naturalia contingentia.

2 ¶Praeterea, Ea, quę obediũt rationi, participant aliqualiter ratione: vt dicitur in 1. Ethic.* Lex autẽ aeterna est ratio summa: vt suprà dictum est*. cum igitur naturalia contingentia non participent aliqualiter ratione, sed penitus sint irrationabilia, videtur, quòd non subsint legi aeternę.

3 ¶Praeterea, Lex aeterna est efficacissima: sed in naturalibus contingentibus accidit defectus. non ergo subsunt legi aeternae.

¶SED CONTRA est, quod dicitur Prouer. 8. Quando circundabat mari terminum suum, & legem ponebat aquis, ne transirent fines suos.

q. 1. art. 2.

¶RESPONDEO dicendum, quòd aliter est de lege hominis dicendũ, & aliter de lege aeterna, quae est lex Dei: Lex enim hominis nõ se extendit nisi ad creaturas rationales, quę homini subiiciuntur. Cuius ratio est, quia lex est directiua actuum, qui cõueniunt subiectis gubernationi alicuius. vnde nullus propriè loquẽdo, suis actibus legem imponit. Quaecunque autem aguntur circa vsum rerum irrationabilium homini subditarum, aguntur per actum ipsius hominis mouentis huiusmodi res: nam huiusmodi irrationales creaturę non agunt seipsas: sed ab aliis aguntur, vt suprà habitum est*, & ideo rebus irrationabilibus homo legem imponere non potest, quantumcunque subiiciantur: rebus autem irrationabilibus, sibi subiectis, potest imponere legem, inquantum suo praecepto vel denuntiatione quacunque imprimit menti earum quandam regulam, quae est principium agendi. Sicut autem homo imprimit denuntiando quoddam interius principiũ actuum, homini sibi subiecto, ita etiã Deus imprimit toti naturę principia propriorum actuum, & ideo per hunc modum Deus dicitur pręcipere toti naturae, secundũ illud Psal. 148. Pręceptũ posuit, & nõ pręteribit. & per hanc etiã rationẽ omnes motus & actiones totius naturę legi aeternę subdũtur. Vnde alio modo creaturę irrationales subdũtur legi aeternę inquãtũ mouẽtur à diuina ꝓuidẽtia, nõ autẽ per intellectũ diuini pręcepti, sicut creaturę rationales.

Interp. ar.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd hoc modo se habet impressio actiui principij intrinseci, quantum ad res naturales, sicut habet promulgatio legis quantum ad homines, quia per legis promulgationem imprimitur hominibus quoddam directiuum principium humanorum actuum, vt dictum est*.

¶Ad secundum dicendum, quòd creaturae irrationales non participant ratione humana, nec ei obediunt: participant tamen per modum obedientiae ratione diuina. Ad plura enim se extendit virtus rationis diuinę, quàm virtus rationis humanę. Et sicut membra corporis humani mouentur ad imperium rationis, non tamen participant ratione (quia non habent aliquam apprehensionẽ ordinatam ad rationem) ita etiã creaturę irrationales mouentur à Deo, nec tamen propter hoc sunt rationales.

¶Ad tertium dicendum, quòd defectus, qui accidunt in rebus naturalibus, quamuis sint praeter ordinem causarum particularium, non tamen sunt pręter ordinem causarum vniuersalium: & pręcipue causae primae, quae Deus est: cuius prouidentiam nihil subterfugere potest, vt in primo* dictum est. Et quia lex aeterna est ratio diuinę prouidentiae (vt dictum est*) ideo defectus rerum naturalium legi aeternę subduntur.

p. p. q. 22. art. 2. Art. 2. huius q.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum omnes res humanae subijciantur legi aeternae.

1. q. 22. art. 2. co. & ad 2. Et 1. dis. 39 q. 2. art. 2. cor. et ad 5. & 3. co. c. 1. 64. 90. 111. & 112. Et veri. q. 5. art. 5. Et opusc. 3. ca. 243.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd non omnes res humanę subiiciantur legi aeternę. Dicit enim Apostolus ad Gal. 6. Si spiritu Dei ducimini, non estis sub lege: sed viri iusti, qui sunt filij Dei per adoptionem, spiritu Dei aguntur: secundum illud Rom. 8. Qui spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt. ergo non omnes homines sunt sub lege aeterna.

2 ¶Praeterea, Apostolus dicit ad Ro. 8. Prudentia carnis inimica est Deo: legi enim Dei subiecta non est. sed multi homines sunt, in quibus prudentia carnis dominatur. ergo legi aeternae, quae est lex Dei, non subiiciuntur omnes homines.

Lib. 1. c. 63.

3 ¶Pręterea, Aug. dicit in 1. de lib. arb.* ꝙ lex aeterna est, qua mali miseriã, boni vitã beatã merentur: sed homines iam beati vel iam dãnati nõ sunt in statu merẽdi, ergo nõ subsunt legi aeternę.

¶SED CONTRA est, quod Aug. dicit 19. de ciuit. Dei*, Nullo modo aliquid legibus summi Creatoris ordinationisque subtrahitur, à quo pax vniuersitatis administratur. — Ca. 12. circa fi. to. 5.

¶RESPONDEO dicẽdum, quòd duplex est modus, quo aliquid subditur legi aeternae, vt ex supradictis patet*. (Art. praec.) Vno modo inquantum participatur lex aeterna per modum cognitionis. Alio modo per modum actionis & passionis, inquantum participatur per modum interioris principij motiui: & hoc secundo modo subduntur legi aeternę irrationales creaturę, vt dictum est*. (Art. praec.) Sed quia rationalis natura cum eo, quod est commune omnibus creaturis, habet aliquid sibi proprium, inquantum est rationalis, ideo secundum vtrunque modũ legi aeternę subditur: quia & notionem legis aeternae aliquo modo habet, vt suprà dictum est*: (Art. 2. huius quaest.) & iterum vnicuique rationali creaturae inest naturalis inclinatio ad id, quod est consonum legi aeternae. Sumus enim innati ad habendũ virtutes, vt dicitur in 2. Ethic.* (Circa principium lib.) Vterque tamen modus imperfectus quidem est & quodãmodo corruptus in malis: in quibus & inclinatio naturalis ad virtutem deprauatur per habitum vitiosum: & iterũ ipsa naturalis cognitio boni in eis obtenebratur per passiones & habitus peccatorũ. In bonis autem vterque modus inuenitur perfectior: quia & suprà cognitionem naturalem boni superadditur eis cognitio fidei & sapientiae: & supra naturalem inclinationem ad bonũ superadditur eis interius motiuũ gratiae, & virtutis. Sic igitur boni perfectè subsunt legi aeternae, tanquã semper secundum eam agentes: mali autẽ subsunt quidem legi aeternae, imperfectè quidem quantum ad actiones ipsorum, prout imperfectè cognoscunt & imperfectè inclinantur ad bonum: sed quantum deficit ex parte actionis, suppletur ex parte passionis, prout scilicet intantũ patiuntur, quòd lex aeterna dictat de eis, inquantum deficiunt facere ꝙ legi aeternae conuenit. vnde Aug. dicit in 1. De lib. arb.* (Ca. 6. circa med. to. 1.) Iustos sub aeterna lege agere existimo. & in li. de catechizandis rudib'* (Ca. 18. inter finem, & med. to. 4.) dicit, ꝙ deus ex iusta miseria animarũ se deserẽtiũ cõuenietissimis legib' inferiores partes creaturae suę nouit ordinare.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd illud verbũ Apostoli potest intelligi dupliciter. Vno modo vt esse sub lege intelligatur ille, qui nolẽs obligationem legis, subditur quasi cuidam ponderi. vnde gl.* (Gl. ordin. ibi. & sumitur ex Aug.) ibidem dicit, quòd sub lege est, qui timore supplicij, quod lex minatur, non amore iustitiae à malo opere abstinet: & hoc modo spirituales viri non sunt sub lege: quia per charitatem, quam Spiritus sanctus cordibus eorum infundit, voluntarie id, quod legis est, implent. Alio modo potest etiam intelligi inquãtum hominis opera, qui spiritu sancto aguntur, magis dicuntur esse opera Spiritus sancti quam ipsius hominis: vnde cum Spiritus sanctus non sit sub lege, sicut nec filius (vt supra dictũ est)* (Ar. 4. ad 3.) sequitur quòd huiusmodi opera inquãtum sunt Spiritus sancti, non sint sub lege. & huic attestatur, ꝙ Apostolus dicit 2. ad Cor. 3. Vbi Spiritus domini, ibi libertas.

¶Ad secundum dicendum, quòd prudentia carnis non potest subiici legi Dei ex parte actionis: quia inclinat ad actiones cõtrarias legi diuinae. subiicitur tamen legi Dei ex parte passionis, quia meretur pati pœnã secundum legẽ diuinae iustitiae. Nihilominus tamẽ in nullo homine ita prudentia carnis dominatur, quòd totum bonũ naturae corrumpatur. & ideo remanet in homine inclinatio ad agẽdum ea, quae sunt legis aeternae. Habitum est enim suprà*, (q. 85. art. 1.) quòd peccatum non tollit totum bonũ naturae.

¶Ad tertium dicendum, quòd idem est, per quod aliquid conseruatur in fine, & per quod mouetur ad finem: sicut corpus graue grauitate quiescit in loco inferiori, per quam etiam ad locum ipsum mouetur. Et sic dicendũ est, quòd sicut secundum legem aeternam aliqui merentur beatitudinem vel miseriam, ita per eandem legem in beatitudine vel miseria conseruantur. & secundum hoc beati & damnati subsunt legi aeternae.

QVAESTIO NONAGESIMAquarta, De lege naturali, in sex articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de lege naturali. ¶Et circa hoc quaeruntur sex. ¶Primò, quid sit lex naturalis. ¶Secundò, quae sint praecepta legis naturalis. ¶Tertiò, vtrum omnes actus virtutum sint de lege naturae. ¶Quartò vtrũ lex naturalis sit vna apud omnes. ¶Quintò vtrũ sit mutabilis. ¶Sextò vtrũ possit à mẽte hominis deleri.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum lex naturalis sit habitus.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd lex naturalis sit habitus. Quia, vt Philosophus dicit in 2. Ethic.* (Cap. 5.) tria sunt in anima, potentia, habitus, & passio, sed naturalis lex non est aliqua potentiarum animae, nec aliqua passionum, vt patet enumerando per singula. ergo lex naturalis est habitus.

2 ¶Praeterea

2 ¶Praeterea, Basilius dicit, quòd cõscientia siue synderesis est lex intellectus nostri, quod non potest intelligi nisi de lege naturali: sed synderesis est habitus quidam: vt in primo* (p. p. q. 79. art. 12.) habitum est, ergo lex naturalis est habitus.

3 ¶Praeterea, Lex naturalis semper in homine manet, vt infrà* (Art. 1. huius quaest.) patebit: sed nõ semper ratio hominis, ad quam lex pertinet, cogitat de naturali lege. ergo lex naturalis non est actus, sed habitus.

¶SED CONTRA est, quòd Aug. dicit in li. de bono coniugali*, (Ca. 21. paulo à princ. to. 6.) ꝙ habitus est, quo aliquid agitur, cũ opus est: sed naturalis lex non est huiusmodi: est enim in paruulis & dãnatis, q per eã agere nõ possunt. ergo lex naturalis non est habitus.

¶RESPONDEO dicendum, quòd aliquid potest dici esse habitus dupliciter. Vno modo propriè & essentialiter, & sic lex naturalis nõ est habitus. Dictũ est enim suprà*, (q. 90. art. 1. ad 2.) ꝙ lex naturalis est aliquid, per rationem constitutum: sicut etiam propositio est quoddã opus rationis, nõ est autem idem, quod quis agit, & quo quis agit: aliquis enim per habitũ Grammaticae agit orationem congruã. Cùm igitur habitus sit, quo quis agit, non potest esse, ꝙ lex aliqua sit habitus propriè & essentialiter. Alio modo potest dici habitus id, quod habitu tenetur, sicut dicitur fides id, quod fide tenetur. & hoc modo quia praecepta legis naturalis quandoque considerantur in actu à ratione, quãdoque autem sunt in ea habitualiter tantum: secundũ hunc modum potest dici, quòd lex naturalis sit habitus: sicut etiam principia indemonstrabilia in speculatiuis non sunt principiorũ, sed sunt principia, quorum est habitus.

¶AD PRIMVM ergo dicẽdum, ꝙ Philosophus intendit ibi inuestigare genus virtutis, & cum manifestum sit, quod virtus sit quoddam principium actus, illa tantum ponit, quae sunt principia humanorum actuum, scilicet potentias, habitus, & passiones: praeter haec autem tria sunt quaedam alia in anima, sicut quidam actus, vt velle est in volente, & etiam cognita sunt in cognoscente, & proprietates naturales animae insunt ei, vt immortalitas, & alia huiusmodi.

¶Ad secundũ dicẽdũ, ꝙ synderesis dicitur lex intellect' nostri, inquantũ est habitus continẽs pręcepta legis naturalis, quę sunt prima principia operum humanorum.

¶Ad tertium dicendum, quòd ratio illa concludit, quòd lex naturalis habitualiter tenetur, & hoc concedimus.

¶Ad id verò quod in contrarium obiicitur, dicendũ, ꝙ eo, quod habitualiter inest, quandoque aliquis vti non potest propter aliquod impedimẽtũ: sicut homo nõ potest vti habitu scientiae ꝓpter somnũ: & similiter puer non põt vti habitu intellectus principiorũ, vel etiã lege naturali, q̃ ei habitualiter inest ꝓpter defectũ aetatis.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum lex naturalis contineat plura praecepta, vel vnum tantum.

q. 90. & 91. art. 1.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, ꝙ lex naturalis nõ contineat plura praecepta, sed vnum tantum. Lex enim continetur in genere praecepti: vt suprà habitum est.* si igitur essent multa praecepta legis naturalis, sequeretur ꝙ etiam essent multae leges naturales.

2 ¶Praeterea, Lex naturalis cõsequitur hominis naturam: sed humana natura est vna secundũ totum, licet sit multiplex secundum partes. aut ergo est vnum praeceptum legis naturae propter vnitatem totius, aut sunt multa secũdum multitudinẽ partium naturae humanae. & sic oportebit, ꝙ etiam ea, quae sunt de inclinatione concupiscibilis, pertineant ad legem naturalem.

3 ¶Praeterea, Lex est aliquid ad rationem pertinens: vt suprà dictum est*: (q. 90 art. 1.) sed ratio in homine est vna tantum. ergo solum vnum praeceptum est legis naturalis.

¶SED CONTRA est, quia sic se habent praecepta legis naturalis in homine, quantum ad operabilia, sicut se habent prima principia in demonstratiuis: sed prima principia indemonstrabilia sunt plura. ergo etiam praecepta legis naturae sunt plura.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut supra dictum est*, (q. 90 art. 1. ad 2. & q. 91. art. 1.) pręcepta legis naturae hoc modo se habent ad rationẽ practicam, sicut principia prima demonstrationum se habent ad rationem speculatiuam: vtraque enim sunt quaedam principia per se nota: dicitur autem aliquid per se notum dupliciter. Vno modo secundum se, alio modo quo ad nos: secũdum se quidem, quaelibet propositio dicitur per se nota, cuius praedicatum est de ratione subiecti: contingit tamen, quòd ignoranti diffinitionem subiecti talis propositio non erit per se nota, sicut ista propositio, Homo est rationale, est per se nota secundum sui naturam: quia qui dicit hominem, dicit rationale: & tamẽ ignoranti quid sit homo, haec propositio non est per se nota. & inde est ꝙ sicut dicit Boetius in lib. De hebdomadibus*, (In lib. An omne quod est bonum sit. circa prin.) quaedam sunt dignitates, vel propositiones per se notae cõmuniter omnibus, & huiusmodi sunt illae propositiones, quarum termini sunt omnibus noti, vt Omne totum est maius sua parte, & Quae vni & eidem sunt aequalia, sibiinuicem sunt aequalia: quaedam verò propositiones sunt per se notae solis sapientibus, qui terminos propositionum intelligunt quid significent: sicut intelligenti, quòd Angelus non est corpus, per se notum est, quod non est circunscriptiuè in loco: ꝙ non est manifestum rudibus, qui hoc non capiunt. In his autem, quae in apprehensione hominum cadunt, quidam ordo inuenitur. Nam illud, quod primo cadit in apprehensione est [d] ens, cuius intellectus includitur in omnibus, quęcunque quis apprehendit, (D. 548. 564. 565.) & ideo primũ principium indemonstrabile est, quòd non est simul affirmare & negare. quod fundatur supra rationem entis & non entis: & super hoc principio omnia alia fundãtur. vt dicitur in 4. Meta.* (Text. 9. per multos textus.) Sicut autem ens est primum quod cadit in apprehensione simpliciter, ita bonũ est primum, quod cadit in apprehensione practicae rationis, quae ordinatur ad opus. Omne enim agens agit propter finem, qui habet rationem boni: & ideo primum principiũ in ratione practica est, quod fundatur supra rationẽ boni, quae est, Bonum est, quod omnia appetunt. Hoc est ergo primum praeceptum legis, quòd bonum est faciẽdum & prosequendũ, & malũ vitandum, & super hoc fundantur omnia alia praecepta legis naturae: vt scilicet omnia illa facienda, vel vitanda pertineant ad praecepta legis naturae, quae ratio practica naturaliter apprehendit esse ad bona humana: quia verò bonũ habet rationẽ finis, malũ autem rationem contrarij: inde est quòd omnia illa, ad quae homo habet naturalem inclinationem, ratio naturaliter apprehendit vt bona, & per consequens vt opere prosequenda, & contraria eorum vt mala & vitanda. Secũdum igitur ordinem inclinationum naturalium est ordo praeceptorum legis naturae: Inest enim primò inclinatio homini ad bonum secundum naturam, in qua communicat cum omnibus substantiis, prout scilicet quaelibet substantia appetit conseruationem sui esse secundum suam naturam: & secundum hanc inclinationem pertinent ad legem naturalem ea, per quae vita hominis conseruatur & contrarium impeditur. Secundo inest homini inclinatio ad aliqua magis specialia secundum naturam, in qua communicat cum caeteris animalibus: & secundum hoc dicuntur ea esse de lege naturali, quae natura omnia animalia docuit, vt est commistio maris & foeminae, & educatio liberorum, & similia. Tertio modo inest homini inclinatio ad bonum secundum naturam rationis, quae est sibi propria: sicut homo habet naturalem inclinationem ad hoc, quòd veritatem cognoscat de Deo, & ad hoc, quòd in societate viuat: & secundum hoc ad legem naturalem pertinent ea, quae ad huiusmodi inclinationem spectant: vt pote, quòd homo ignorantiam vitet quòd alios non offendat, cum quibus de-

Universidad de Deusto Biblioteca

bet conuersari, &c. huiusmodi, quæ ad hoc spectant.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd omnia ista præcepta legis naturæ, inquantum referuntur ad vnum primum præceptum, habent rationem vnius legis naturalis.

¶Ad secundum dicendum, quòd omnes huiusmodi inclinationes quarumcunque partium naturæ humanæ (puta concupiscibilis & irascibilis) secundum quod regulantur ratione, pertinent ad legem naturalem, & reducuntur ad vnum primum præceptum: vt dictum est: * [In cor. art.] & secundum hoc sunt multa præcepta legis naturæ in seipsis: quæ tamen communicant in ista radice.

¶Ad tertium dicendum, quòd ratio etsi, in se vna sit, tamen est ordinatiua omniũ, quę ad homines spectant. & secundũ hoc sub lege rationis cótinentur omnia ea, quæ ratione regulari possunt.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum omnes actus virtutum sint de lege naturæ.

[4. dist. 3. q. 1. art. 3. q. 1. art. 4. q. 90. art. 2.]

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quod non omnes actus virtutum sint de lege naturæ. Quia vt suprà dictum est*, de ratione legis est, vt ordinetur ad bonum commune, sed quidam virtutum actus ordinantur ad bonum priuatum alicuius: vt patet præcipue in actibus temperantiæ. non ergo omnes actus virtutum legi subduntur naturali.

2 ¶Præterea, Omnia peccata aliquibus virtuosis actibus opponuntur. si igitur omnes actus virtutum sint de lege naturæ, videtur ex consequenti, quòd omnia peccata sint contra naturam, quod tamen specialiter de quibusdam peccatis dicitur.

3 ¶Præterea, In his, quæ sunt secundum naturam, omnes conueniunt, sed in actibus virtutum non omnes conueniunt: aliquid enim est virtuosum vni, quod est alteri vitiosum. ergo non omnes actus virtutum sunt de lege naturæ.

¶SED CONTRA est, ꝙ Dam. dicit in 3. li.* [Ca. 14. non procul à fi.] quòd virtutes sunt naturales. ergo & actus virtuosi subiacent legi naturæ.

¶RESPONDEO dicendum, quòd de actibus virtuosis dupliciter loqui possumus. Vno modo inquantum sunt virtuosi: alio modo inquantum sunt tales actus, in propriis speciebus considerati. Si igitur loquimur de actibus virtutum, inquantum sunt virtuosi, sic omnes actus virtuosi pertinent ad legem naturæ. dictum est enim * [Art. præc.], ꝙ ad legem naturæ pertinet omne illud, ad quod homo inclinatur secundum suam naturam. Inclinatur autem vnumquodque naturaliter ad operationem, sibi conuenientem, secundum suam formam: sicut ignis ad calefaciendum, vnde cum anima rationalis sit propria forma hominis, naturalis inclinatio inest cuilibet homini ad hoc, quòd agat secundũ rationem & hoc est agere secundũ virtutem: vnde secundum hoc omnes actus virtutum sunt de lege naturali. dictat enim hoc naturaliter vnicuique propria ratio, vt virtuose agat. Sed si loquamur de actibus virtuosis secundũ seipsos (prout scilicet in propriis speciebus considerantur) sic non omnes actus virtuosi sunt de lege naturæ. multa enim secundũ virtuté fiunt, ad quæ natura non primò inclinat: sed per rationis inquisitionem ea homines adinuenerunt quasi vtilia ad bene viuendum.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd temperantia est circa concupiscentias naturales cibi, & potus, & venereorum, quæ quidem ordinantur ad bonum commune naturæ: sicut & alia legalia ordinantur ad bonum commune morale.

¶Ad secundum dicendũ, quòd natura hominis potest dici vel illa, quæ est propria hominis: & secundum hoc omnia peccata, inquantum sunt contra rationem, sunt etiam contra naturam: vt patet per Dam. in 2. lib.* [Cap. 30. & 32.] vel illa, quæ est communis homini, & aliis animalibus, & secundum hoc quædam specialia peccata dicuntur esse contra naturam, sicut contra cómixtionem maris & fœminæ, quæ est naturalis omnibus animalibus, est concubitus masculorum, quod specialiter dicitur vitiũ contra naturam.

¶Ad tertium dicendum, ꝙ ratio illa procedit de actibus, secundum seipsos consideratis: sic enim propter diuersas hominis conditiones contingit, quòd aliqui actus sunt aliquibus virtuosi tanquam eis proportionati & conuenientes: qui tamen sunt aliis vitiosi, tanquam eis non proportionati.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum lex naturæ sit vna apud omnes.

[3. dist. 37. ar. 3. co. & 4. dis. 33. q. 1. art. 1. cor. & art. 2. ad 1. In princip.]

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quòd lex naturæ non sit vna apud omnes. Dicitur enim in decretis, dist. 1.* quòd ius naturale est, quod in Lege & in Euangelio continetur: sed hoc non est commune omnibus: quia vt dicitur Rom. 10. Non omnes obediunt Euangelio: ergo lex naturalis non est vna apud omnes.

2 ¶Præterea, Quæ sunt secundum legem, iusta esse dicuntur: vt dicitur in 5. Ethicor.* [Ca. 2. à me dio, & c. 1. & 7. to. 5.] sed in eo lib. dicitur, quòd nihil est ita iustum apud omnes, quin apud aliquos diuersificetur. ergo etiam lex naturalis non est apud omnes eadem.

3 ¶Præterea, Ad legem naturæ pertinet id, ad quod homo secundum naturam suam inclinatur vt suprà dictum est*: [Art. 2. huius quæst.] sed diuersi homines naturaliter ad diuersa inclinantur; alij quidem ad concupiscentiam voluptatum, alij ad desideria honorum, alij ad alia. ergo non est vna lex naturalis apud omnes.

¶SED CONTRA est quòd Isidorus dicit in libro Etymologiarum *, [Lib. 5. c. 4.] Ius naturale est commune omni nationi.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est *, [Art. 2.] ad legem naturæ pertinent ea ad quæ homo naturaliter inclinatur: inter quæ homini proprium est, vt inclinetur ad agendum secundum rationem: ad rationem autem pertinet ex communibus ad propria procedere: vt patet ex primo Physicor.* [Tex. 2. 3. & 4.] Aliter tamen circa hoc se habet ratio speculatiua & aliter practica: quia enim ratio speculatiua præcipuè negotiatur circa necessaria, quæ impossibile est aliter se habere, absque aliquo defectu inuenitur veritas in conclusionibus propriis, sicut & in principiis communibus: sed ratio practica negotiatur circa contingentia, in quibus sunt operationes humanæ: & ideo si in communibus sit aliqua necessitas *, [Alias veritas.] quanto magis ad propria descenditur, tanto magis inuenitur defectus. Sic igitur in speculatiuis est eadem veritas apud omnes tam in principiis, quàm in conclusionibus: licet veritas non apud omnes cognoscatur in conclusionibus, sed solum in principiis, quæ dicuntur communes conceptiones. In operatiuis autem non est eadem veritas, vel rectitudo practica apud omnes quantum ad propria: sed solum quantum ad communia, & apud illos, apud quos est eadem rectitudo in propriis, non est æqualiter omnibus nota. Sic igitur patet, quòd quantum ad communia principia rationis siue speculatiuæ, siue practicæ, est eadem veritas seu rectitudo apud omnes, & æqualiter nota. Quantum verò ad proprias conclusiones rationis speculatiuæ est eadem veritas apud omnes, non tamen æqualiter omnibus nota. Apud omnes enim verum est, quòd triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis, quamuis hoc non sit omnibus notum: sed quantum ad proprias conclusiones rationis practicæ, nec est eadem veritas seu rectitudo apud omnes: nec etiam apud quos est eadem, est æqualiter nota. Apud omnes enim hoc rectum est, & verum, vt secundum rationem agatur. Ex hoc autem principio sequitur quasi conclusio propria, quòd deposita sint reddenda, & hoc quidem vt in pluribus verum est: sed potest in aliquo casu contingere, quòd sit damnosum: & per consequens irrationabile, si deposita reddantur, puta si aliquis petat ad impugnandam patriam: & hoc tanto magis inuenitur deficere, quanto magis ad particularia descenditur, puta si dicatur, quòd deposita sunt reddenda cum tali cautione vel tali modo. Quanto enim plures conditiones particulares apponuntur, tanto pluribus modis poterit deficere, vt non sit rectum vel in reddendo, vel non reddendo. Sic igitur dicendum est, quòd lex naturæ quantum ad prima principia communia, est eadem apud omnes & secundum rectitudinem, & secundum notitiam: sed quantum ad quædam propria, quæ sunt quasi conclusiones principiorum communium, est eadem apud omnes etiam vt in pluribus, & secundum rectitudinem, & secundum notitiam: sed vt in paucioribus potest deficere, & quantum ad rectitudinem propter aliqua particularia impedimenta (sicut etiam naturæ generabiles & corruptibiles deficiunt, vt in paucioribus propter impedimenta) & etiam quantum ad notitiam: & hoc propter hoc, quòd aliqui habent deprauatam rationem ex passione, seu ex mala consuetudine, seu ex mala habitudine naturæ: sicut apud Germanos olim latrocinium non reputabatur iniquum (cum tamen sit expressè contra legem naturæ) vt refert Iulius Cæsar in libro sexto de bello Gallico.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ verbum illud non est sic intelligendum, quasi omnia, quæ in lege & in Euangelio continentur, sint de lege naturæ: cum multa tradantur ibi supra naturam: sed quia ea quæ sunt de lege naturæ, plenarie ibi traduntur: vnde cum dixisset Gratianus*. [Loco in ar gu. citato.] quòd ius naturale est, quod in lege & in Euangelio continetur, statim explicando subiunxit, Quod quisque iubetur alij facere, quod sibi vult fieri.

¶Ad secundum dicendum, quòd verbum Philosophi est intelligendum de his, quæ sunt naturaliter iusta, non sicut principia communia, sed sicut quædam conclusiones ex his deriuatæ, quæ vt in pluribus habent rectitudinem, & vt in paucioribus deficiunt.

¶AD

¶Ad tertium dicendum, quòd sicut ratio in homine dominatur & imperat aliis potentiis, ita oportet, quòd omnes inclinationes naturales ad alias potentias pertinentes ordinentur secundum rationem. vnde hoc est apud omnes communiter rectum vt secundum rationem dirigantur omnes hominum inclinationes.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum lex naturæ mutari possit.

[Art. 1. & 2. & infrà q. 97. art. 1. ad 1. & 3. dist. 37. art. 3. cor. & 4. dist. 33. q. 1. ar. 1. cor. & art. 2. ad 1. Gloss. ordi. ibidem. * alias videntur. lib. 5. c. 4.]

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd lex naturæ mutari possit. Quia super illud Eccles. 17. Addidit eis disciplinam & legem vitæ. vt dicit gloss. * legem literæ quantum ad correctionem legis naturalis scribi voluit: sed illud quod corrigitur, mutatur: ergo lex naturalis potest mutari.

2 ¶Præterea, Contra legem naturalem est occisio innocentis, & etiam adulterium, & furtum, sed ista inueniuntur * esse mutata à Deo: puta cum Deus præcipit Abrahæ, quòd occideret filium innocentem, vt habetur Genes. 22. Et cum præcepit Iudæis, vt mutuata Aegyptiorum vasa subriperent, vt habetur Exod. 12. Et cum præcepit Oseæ, vt vxorem fornicariam acciperet, vt habetur Oseæ 1. ergo lex naturalis potest mutari.

3 ¶Præterea, Isidorus dicit in lib. Etymolog.* quòd communis omnium possessio & vna libertas est de iure naturali: sed hæc videmus esse mutata per leges humanas. ergo videtur, quòd lex naturalis sit mutabilis.

¶SED CONTRA est, quod dicitur in Decretis dist. 5.* [Circa prin.] Naturale ius ab exordio rationalis creaturæ, nec variatur tempore, sed immutabile permanet.

¶RESPONDEO dicendum, quòd lex naturalis potest intelligi mutari dupliciter. Vno modo per hoc, quòd aliquid ei addatur, & sic nihil prohibet legem naturalem mutari: multa enim supra legem naturalem superaddita sunt ad humanã vitam vtilia, tam per legem diuinam, quàm etiam per leges humanas. Alio modo potest intelligi mutatio legis naturalis per modum subtractionis, vt scilicet aliquid desinat esse de lege naturali quod prius fuit secundum legem naturalem: & sic quantum ad prima principia legis naturæ, lex naturæ est omnino immutabilis. Quantum autem ad secunda præcepta, quæ diximus esse quasi quasdam proprias conclusiones propinquas primis principiis, sic lex naturalis non immutatur, quin vt in pluribus sit rectum semper; quod lex naturalis habet. potest tamen mutari, & in aliquo particulari, & in paucioribus propter aliquas speciales causas impedientes obseruantiam talium præceptorum, vt suprà dictum est*. [Art. præced.]

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd lex scripta dicitur esse data ad correctionem legis naturalis, vel quia per legem scriptam suppletum est quod legi naturæ deerat: vel quia lex naturæ in aliquorum cordibus quantum ad aliqua corrupta erat intantum, vt existimarent esse bona, quæ naturaliter sunt mala. & talis corruptio correctione indigebat.

¶Ad secundum dicendum, quòd naturali morte moriuntur omnes communiter tam nocentes, quàm innocentes, quæ quidem naturalis mors diuina potestate inducitur propter peccatum originale, secundum illud 1. Regum 2. Dominus mortificat, & viuificat: & ideo absque aliqua iniustitia secundum mandatum Dei potest infligi mors cuicunque homini, vel nocenti, [D. 4.] vel d innocenti. Similiter etiam adulterium est concubitus cum vxore aliena, quæ quidem est ei deputata secundum legem Dei, diuinitus traditam: vnde ad quancunque mulierem aliquis accedat ex mandato diuino, non est adulterium, nec fornicatio. Et eadem ratio est de furto, quod est acceptio rei alienæ. quicquid enim accipit aliquis ex mandato Dei, qui est Dominus vniuersorum, non accipit absque voluntate domini, quod est furari. Nec solum in rebus humanis quicquid à Deo mandatur, hoc ipso est debitum, sed etiam in rebus naturalibus quicquid à Deo fit, est naturale quodammodo, vt in 1. dictum est *. [1. p. q. 105. art. 6. ad 1.]

¶Ad tertium dicendum, quòd aliquid dicitur esse de iure naturali dupliciter. Vno modo: quia ad hoc natura inclinat: sicut non esse iniuriam alteri faciendam. Alio modo, quia natura non inducit contrarium: sicut possumus dicere, quòd hominem esse nudum, est de iure naturali: quia natura non dedit ei vestitum, sed ars adinuenit: & hoc modo communis omnium possessio, & omnium vna libertas, dicitur esse de iure naturali: quia scilicet distinctio possessionum, & seruitus non sunt inductæ à natura, sed per hominum rationem ad vtilitatem humanæ vitæ: & sic etiam in hoc lex naturæ non est mutata, nisi per additionem.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum lex naturæ possit à corde hominis aboleri.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd lex naturæ possit à corde hominis aboleri. [Infrà q. 99. art. 2. ad 2.] Quia Rom. 2. super illud, Cum Gentes, quæ legem non habent, &c. dicit glos.* [Gloss. ordi. ibidem.] quòd in interiori homine per gratiam innouato, lex iustitiæ inscribitur, quam deleuerat culpa: sed lex iustitiæ est lex naturæ. ergo lex naturæ potest deleri.

2 ¶Præterea, Lex gratiæ est efficacior, quàm lex naturæ: sed lex gratiæ deletur per culpam. ergo multo magis lex naturæ potest deleri.

3 ¶Præterea, Illud, quod lege statuitur, inducitur quasi iustum: sed multa sunt ab hominibus statuta contra legem naturæ: ergo lex naturæ potest à cordibus hominum aboleri.

¶SED CONTRA est, quòd August. dicit in 2. Confes.* [c. 4. in prin. tom. 5.] Lex tua scripta est in cordibus hominum, quam nec vlla quidem delet iniquitas: sed lex scripta in cordibus hominum est lex naturalis. ergo lex naturalis deleri non potest.

¶RESPONDEO dicendum, quod sicut suprà dictum est *, [art 4. & 5.] ad legem naturalem pertinent primo quædam præcepta communissima, quæ sunt omnibus nota, quædam autem secundaria præcepta magis propria, quæ sunt quasi conclusiones propinquæ principiis. Quantum ergo ad illa principia communia lex naturalis nullo modo potest à cordibus hominum deleri in vniuersali: deletur tamen in particulari operabili, secundum quod ratio impeditur applicare commune principium ad particulare operabile propter concupiscentiam, vel aliquam aliam passionem, vt suprà dictum est *. [q. 77. ar. 2.] Quantum verò ad alia præcepta secundaria potest lex naturalis deleri de cordibus hominum, vel propter malas persuasiones (eo modo quo etiam in speculatiuis errores contingit circa conclusiones necessarias) vel etiam propter prauas consuetudines, & habitus corruptos: sicut apud quosdam reputabantur latrocinia peccata, vel etiam vitia contra naturam, vt etiam Apostolus dicit ad Rom. 1.

¶AD PRIMVM ergo dicẽdum, quòd culpa delet legem naturæ in particulari: non autem in vniuersali, nisi fortè quantum ad secunda præcepta legis naturæ eo modo, quo dictum est.

¶Ad secundum dicendum, quòd gratia etsi sit efficacior, quàm natura: tamen natura essentialior est homini: & ideo magis permanens.

¶Ad tertium dicendum, quòd ratio illa procedit de secundis præceptis legis naturæ: contra quæ aliqui legislatores statuta aliqua fecerunt, quæ sunt iniqua.

QVAESTIO NONAGESIMAQVINTA,

De lege humana, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de lege humana.

¶Et primò quidem de ipsa lege secundum se. ¶Secundò, de potestate eius. ¶Tertiò, de eius mutabilitate.

¶Circa primum quæruntur quatuor. ¶Primò, de vtilitate ipsius. ¶Secundò, de origine eius. ¶Tertiò, de qualitate ipsius. ¶Quartò, de diuisione eiusdem.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum fuerit vtile aliquas leges poni ab hominibus.

[Supr. q. 91. art. 3. & 2. dist 9. ar. 3. cor. 1. & ad 5 & di. 40. art. 2.]

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd non fuerit vtile aliquas leges poni ab hominibus. Intentio enim cuiuslibet legis est, vt per eam homines fiant boni: sicut suprà dictum est*: [q. 92. art. 1.] sed homines magis inducuntur ad bonum voluntarij per monitiones, quàm coacti per leges: ergo non fuit necessarium leges ponere.

2 ¶Præterea, Sicut dicit Philos. in 5. Ethic.* [ca. 4. circa med. to. 5.] Ad iudicem confugiunt homines sicut ad iustum animatum: sed iniustitia animata est melior, quàm inanimata; quæ legibus continetur: ergo melius fuisset, vt executio iustitiæ committeretur arbitrio iudicum quàm quòd super hoc lex aliqua conderetur.

3 ¶Præterea, Lex omnis directiua est actuum humanorum, vt ex supradictis patet * [q. 90. art. 1. & 2.]: sed cum humani actus consistant in singularibus, quæ sunt infinita, non possunt ea, quæ ad directionem humanorum actuum pertinent, sufficienter considerari, nisi ab aliquo sapiente, qui inspiciat singula: ergo melius fuisset arbitrio sapientum dirigi actus humanos, quàm aliqua lege posita: ergo non fuit necessarium leges humanas ponere.

Universidad de Deusto
Biblioteca

¶ *super Quæstionis nonagesimæquintæ Articulum secundum.*

IN articulo secundo quæstionis nonagesimæquintæ omisso primo dubium occurrit de secundo modo dicitur legis naturali, scilicet per modum determinationis, inquantum dicitur, quòd est similis determinationi formæ artificiali communis ad specialem, sicut artifex formam domus ad hanc, vel illam figuram determinat: quia aut intendit de determinatione vniuersalis ad minus vniuersale, vel singulare & hoc non: tum quia frustra de artificialibus esset sermo magis, quàm de aliis: tum quia tam minus vniuersale, quàm singulare ex vniuersali deriuatur, vt conclusio ex principio: ex hoc nanq; quòd omne malum est fugiendum deducitur syllogisticè conclusio, quod tale malum, & hoc malum est fugiendum: & sic secundus modus coincideret cum primo. Aut intendit determinationem formæ ad materiam vel econuerso. Et hoc non, quia vtrique contradicit declaratio sua, sicut artifex determinat formam communem domus ad hanc, vel illam figuram domus: forma nanque domus, & talis figura domus non se habent, vt materia & forma. sed vt magis & minus commune, vt patet.

¶ Ad hoc dicitur, quòd in lege considerari possunt tria. Primò ipsa materia legis, puta quia est de punitione, vel de tali pœna. Secundò, ipsa vis legis de qua iam dictum est, in quo consistit. Tertiò, actus præceptus vel prohibitus à lege. Si consideremus originem legis purè positiuæ à naturali quo ad materiam, verificatum inuenimus quòd oritur à naturali per modum determinationis, vt in litera dicitur: vt patet facile inductiue. Ex hoc enim iure naturæ, quòd mali sunt puniendi, deriuatur determinando punitionem ad talem punitionem, & malos ad tales malos, quòd fures sunt suspendendi; similiter ex hoc iure naturæ, quòd abstinendum est propter contemplationem, &c. deriuat determinando abstinentiam ad priuationē esus carnium, &c. quòd ieiunandum est. Et similiter ex hoc naturæ iure, quòd Dei cultui tempus aliquod impendendum est, deriuatur determinatio temporis & cultus, quòd die Dominica audiatur Missa, & sic de aliis: & si huic coniungas quod huiusmodi determinatio non condat vim legis, nisi fiat ad cōmune bonum

¶ SED CONTRA est, quod Isidorus dicit in lib. Etym.* Factæ sunt leges, vt earum metu humana coërcereturaudacia, tutaque sit inter improbos innocentia: & in ipsis improbis formidato supplicio, refrænetur nocendi facultas: sed hæc sunt necessaria maximè humano generi: ergo necessarium fuit, ponere leges humanas,

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut ex supradictis patet*, hominj natura-liter inest quædam aptitudo ad virtutem: sed ipsa virtutis perfectio necesse est quòd homini adueniat per aliquam disciplinam: sicut etiam videmus, quòd per aliquam industriam subuenitur homini in suis necessitatibus: puta in cibo & vestitu, quorum initia quædam habet à natura, scilicet rationem & manus: non autem ipsum complementum, sicut cætera animalia, quibus natura dedit sufficienter tegumentum & cibum. Ad hāc autem disciplinam non facile inuenitur homo sibi sufficiens: quia perfectio virtutis præcipue consistit in retrahendo hominem ab indebitis delectationibus, ad quas præcipuè homines sunt proni, & maximè iuuenes circa quos est efficacior disciplina: & ideo oportet, quòd hujusmodi disciplinam, per quam ad virtutem perueniatur, homines ab alio sortiantur: & quidem quantum ad illos iuuenes, qui sunt proni ad actus virtutum ex bona dispositione naturæ, vel consuetudine, vel magis diuino munere: sufficit disciplina paterna, quæ est per monitiones. Sed quia inueniuntur quidam protersui, & ad vitia proni, qui verbis de facili moueri non possunt: necessarium fuit, quòd per vim vel metum cohiberentur à malo, vel saltem sic male facere desistētes, & aliis quietam vitam redderent, & ipsi tandem per huiusmodi assuetudinem ad hoc perducerentur, quòd voluntariè faceremt quæ prius metu implebant, & sic fierent virtuosi. Huiusmodi autem disciplina cogens metu pœnæ, est disciplina legum: vnde necessarium fuit ad pacem hominum, & virtutem quòd leges ponerentur: quia sicut Philos. dicit in 1. Polit.* sicut homo, si sit perfectus virtute, est optimum animalium: sic, si sit separatus à lege & iustitia, est pessimum omnium: quia homo habet arma rationis ad expellendas concupiscentias & fœuitias, quæ non habent alia animalia.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd homines benè dispositi, melius inducuntur ad virtutem monitionibus voluntariis, quàm coactione; sed quidam malè dispositi non ducuntur ad virtutem, nisi cogantur.

¶ Ad secundum dicendum, quod sicut Philos. dicit 1. Rhetor.* Melius est omnia ordinari lege, quàm dimittere iudicium arbitrio & hoc propter tria. Primò quidem, quia facilius est inuenire pauços sapientes, qui sufficiant ad rectas leges ponendas, quàm multos, qui requirerentur ad recte iudicandum de singulis. Secundò quia illi, qui leges ponunt, ex multo tempore considerant, quid lege ferendum sit: sed iudicia de singularibus factis fiunt ex casibus, subito exortis. Facilius autem ex multis consideratis potest homo videre quid rectum sit, quàm solum ex aliquo vno facto. Tertiò, quia legislatores iudicant in vniuersali, & de futuris: sed homines iudiciis præsidentes iudicant de præsentibus, ad quæ afficiuntur amore vel odio, aut aliqua cupiditate: & sic eorum depranatur iudicium. Quia ergo iustitia animata iudiciis non inuenitur in multis: quia flexibilis est: ideo necessarium fuit in quibuscunque est possibile legem determinare, quid iudicandum sit, & paucissima arbitrio hominum committere.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quædam singularia, quæ non possunt lege comprehendi, necesse est committere iudicibus, vt ibidem Philos. dicit*, puta de eo quod est factum esse vel nō esse, de aliis huiusmodi.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum omnis lex humanitus posita à lege naturali deriuetur.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd non omnis lex humanitus posita à lege naturali deriuetur. Dicit enim Philos. in 5. Ethicor. * quòd iustum legale est, quod principio quidem nihil differt, vtrum sic vel aliter fiat: sed in his quæ oriuntur ex lege naturali, differt vtrum sic, vel aliter fiat: ergo ea, quæ sunt legibus humanis statuta, non omnia deriuantur à lege naturæ.

2 ¶ Præterea, Ius positiuum diuiditur contra ius naturale, vt patet per Isidorum in lib. Etym.* & per Philos. in 5. Ethic.* sed ea, quæ deriuantur à principiis communibus legis naturæ (sicut conclusiones) pertinent ad legem naturæ, vt suprà dictum est*: ergo ea, quæ sunt de lege humana, non deriuantur à lege naturæ.

3 ¶ Præterea, Lex naturæ est eadem apud omnes. Dicit enim Philos. in 5. Ethicor.* quòd naturale ius est, quod vbique habet eandem potentiam: si igitur leges humanę à naturali lege deriuarentur, sequeretur etiam, quòd ipsæ essent eædem apud omnes, quod patet esse falsum.

4 ¶ Præterea, Eorum, quæ à lege naturali deriuantur, potest aliqua ratio assignari: sed non omnium, quæ à maioribus lege statuta sunt, ratio reddi potest, vt Iurisperitus dicit: ergo non omnes leges humanæ deriuantur à lege naturali.

¶ SED CONTRA est, quod Tullius dicit in sua Rher.* Res à natura profectas & à consuetudine probatas, legum metus & religio sanxit.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut Augustinus dicit in 1. de liber. arb.* Non videtur esse lex, quæ iusta non fuerit: vnde inquantum habet de iustitia, intantum habet de virtute legis: in rebus autem humanis dicitur esse aliquid iustum ex eo, quòd est rectum secundum regulam rationis. Rationis autem prima regula est lex naturæ, vt ex supradictis patet*: vnde omnis lex humanitus posita intantum habet de ratione legis inquantum à lege naturæ deriuatur. Si verò in aliquo à lege naturali discordet, iam non erit lex, sed legis corruptio.

¶ Sed sciendum est, quòd à lege naturali dupliciter potest aliquid deriuari. Vno modo sicut cōclusiones ex principiis: alio modo, sicut determinationes quædam aliquorum communium. Primus quidem modus similis est ei, quo in scientiis ex principiis conclusiones demonstratiuæ producuntur. Secundo verò modo simile est, quòd in artibus formæ communes determinantur ad aliquid speciale, sicut artifex formam communem domus necesse est, quòd determinet ad hanc, vel illam domus figuram. Deriuantur ergo quædam à principiis communibus legis naturæ per modum conclusionum, ab habente curam multitudinis ratiocinante & eligāte magis hoc, quòd illud sub illo communi, videbis, & quòd per modum artis, scilicet per rationem, & prohæresim hæc determinatio fit: & quòd hac determinatione non solum materia legis pure positiuæ, vt deriuatur à iure naturæ, vt speciale à communi, sed etiam ipsa vis legis positiuæ, vt dearticulatio quedam iuris naturæ proficiscitur eodem modo, vt merito in litera non dicatur, quòd ius positiuum quo ad materiam, aut quo ad vim deriuatur à naturali: sed absolutè, vt complecteretur vtrumque. Ex illis enim communibus conceptionibus habentibus vim legis à natura, determinando per electionem authoritatem habentis, veniunt propositiones minus communes habentes vim legis ab ipsa determinatione artis gubernatiuæ, quæ à naturali lege proficiscitur. Si autem actus præceptos, vel prohibitos à pure positiua lege intuitus fueris, videbis quòd dum conditur lex positiua, determinatur ius naturale ad positiuum, vt forma ad materiam. Ex hoc enim, quòd abstinentia à carnibus, & lacticiniis, &c. iure ponitur esse ieiunium, sub ponitur virtuti temperantiæ talis actus, & vitio intemperantiæ cōtrarius actus: & sic determinatur forma virtutis temperantiæ ad talem materiam. Et sic huic iunxeris, quòd formale in virtute est de iure naturæ (vt in quæstione præcedente habitum est) clarum erit, quòd iuxta istam determinationem ius positiuum determinat naturale, vt formam ad materiam. Et scito, quòd hæc tria, quæ diximus, licet sic ordinata videantur, quòd prius natura est determinatio materiæ specialis sub communi, deinde applicatio formæ, vel vitii ad materiam: tertiò est ius legis: nam prius est constituere hos actus esse virtuosos, vel vitiosos, quàm præcipere vel prohibere illos. Si diligenter tamen considerata fuerit differentia inter intellectum practicum, & speculativum, & inter mala ex se, & quia prohibita: apparebit, quòd secundo loco est ius legis, quæ præcipiendo constituit bona, & prohibendo mala: & sic tertio loco sit applicatio virtutis ad materiam. Et quoniam commune formaliter respectu specialis est, & in ipsa determinatione communis ad speciale gubernatoris arte authoritatiuē facta applicatio formę virtutis ad materiam consistit, consequens est quod

sicut hoc quòd est non esse occidendum, vt eo ne lusio quædam deriuari potest ab eo, quod est, nulli esse faciendum malum. Quædam verò per modum determinationis: sicut lex naturæ habet, quòd ille, qui peccat puniatur: sed quòd tali pœna vel tali puniatur, hoc est quædam determinatio legis naturæ. Vtraque igitur inueniuntur in lege humana posita: sed ea, quæ sunt primi modi, continetur in lege humana, non tanquam sint solum lege posita, sed habent etiam aliquid vigoris ex lege naturali: sed ea, quæ sunt secundi modi, ex sola lege humana vigorem habent.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Philosophus loquitur de illis, quæ sunt lege posita per determinationem, vel specificationem quandam præceptorum legis naturæ.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ratio illa procedit de his, quæ deriuantur à lege naturæ tanquam conclusiones.

¶ Ad tertium dicendum, quòd principia communia legis naturæ non eodem modo applicari possunt omnibus propter multam varietatem rerum humanarum, & ex hoc prouenit diuersitas legis positiuæ apud diuersos.

¶ Ad quartum dicendum, quòd verbum illud Iurisperiti intelligendum est in his, quæ introducta sunt à maioribus circa particulares determinationes legis naturalis, ad quas quidem determinationes se habet expertorum & prudentum iudicium, sicut ad quædam principia, inquantum, scilicet, statim vident quid congruentius sit particulariter determinandum: vnde Philosophus dicit in 6. Ethicorum *, quòd in talibus oportet attendere expertorum, & seniorum vel prudentum indemonstrabilibus enuntiationibus & opinionibus non minus, quàm demonstrationibus.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum Isidorus conuenienter qualitatem legis positiuæ describat.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd Isidorus in cōuenienter qualitate legis positiuæ describat, dicens*, Erit lex honesta, iusta, possibilis secundum naturam, secundum consuetudinem patriæ, loco temporiq́ue conueniens, necessaria, vtilis, manifesta quoque, ne aliquid per obscuritatē in captione contineat: nullo priuato commodo, sed pro communi vtilitate ciuium scripta. Suprà enim in tribus conditionibus qualitatem legis explicauerat dicens, Lex erit omne, quod ratione constiterit duntaxat, quod religioni congruat, quod disciplinæ conueniat, quod saluti proficiat. ergo superfluè postmodum conditiones legis multiplicat.

2 ¶ Præterea, Iustitia est pars honestatis, vt Tullius dicit in 1. de officiis*: ergo postquā dixerat, Honesta, superfluè additur iusta.

3 ¶ Præterea, Lex scripta secundum Isidorum * contra consuetudinem diuiditur: non ergo debuit in diffinitione legis poni, quòd esset secundum consuetudinem patriæ.

4 ¶ Præterea, Necessarium dupliciter dicitur, scilicet id quod est necessarium simpliciter, quod impossibile est aliter se habere, & huiusmodi necessarium non subiacet humano iudicio. vnde talis necessitas ad legem humanam non pertinet. Est etiam aliquid necessarium propter finem: & talis necessitas idem est, quod vtilitas. ergo superfluè vtrunq; ponitur, necessaria & vtilis.

¶ SED CONTRA est authoritas ipsius Isidori*.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd vniuscuiusque rei, quæ est propter finem, necesse est, quòd forma determinetur secundum proportionem ad finem: sicut forma serræ talis est, qualis conuenit sectioni, vt patet in 2. Physic.* quælibet etiam res recta & mensurata, oportet, quòd habeat formam proportionatam suæ regulæ & mensuræ. Lex autem humana vtrunque habet: quia & est aliquid ordinatum ad finem, & est quædam regula, vel mensura regulata, vel mensurata quadam superiori regula, vel mensura, quæ quidem est duplex, scilicet diuina lex, & lex naturæ, vt ex supradictis patet*. Finis autem humanæ legis est vtilitas hominum: sicut etiam Iurisperitus dicit*. Et ideo Isidorus in conditione legis primo quidem tria posuit, scilicet quòd religioni congruat, inquantum scilicet est proportionata legi diuinæ, quòd disciplinæ conueniat, inquantum est proportionata legi naturæ: quòd saluti proficiat, inquantum est proportionata vtilitati humanæ. & ad hæc tria omnes aliæ conditiones, quas postea ponit, reducuntur. Nam quod dicitur, Honesta, refertur ad hoc, quòd religioni congruat. Quod autem subditur, Iusta, possibilis secundum naturam, secundum consuetudinem patriæ, loco temporiq́ue conueniens: additur ad hoc, quòd conueniat disciplinæ. Attenditur enim humana disciplina: primum quidem quantum ad ordinem rationis, qui importatur in hoc, quod dicitur iusta. Secundò quantum ad facultatem agentium: debet enim esse disciplina conueniens vnicuique secundum suam possibilitatem, observata etiam possibilitate naturæ: non enim eadem sunt imponenda pueris, quæ imponuntur viris perfectis. Et secundum humanam consuetudinem: non enim potest homo solus in societate viuere, aliorum morem non gerens. Tertiò quantum ad debitas circunstantias dicit, Loco temporiq́ue conueniens, quod verò subditur, Necessaria vtilis, &c. refertur ad hoc, quòd expediat saluti, vt necessitas referatur ad remotionem malorum, vtilitas ad consecutionem bonorum: manifestatio verò ad euitandum nocumentum, quòd ex ipsa lege posset prouenire. Et quia, sicut suprà dictum est *, lex ordinatur ad bonum commune, hoc ipsum in vltima parte determinationis ostenditur. Et per hoc patet responsio ad obiecta.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum Isidorus conuenienter ponat diuisionem humanarum legum.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter Isidorus* diuisionem legum humanarum ponat sive iuris humani. Sub hoc enim iure comprehendit ius gentium, quod ideo sic nominatur (vt ipse dicit *) quia eo omnes fere gentes vtuntur: sed sicut ipse dicit, ius naturale est quod est commune omnium nationum. ergo ius gentium non continetur sub iure positiuo humano, sed magis sub iure naturali.

2 ¶ Præterea, Ea quæ habent eandem vim, non videtur formaliter differre, sed solum materialiter: sed leges, plebiscita, senatusconsulta, & alia huiusmodi, quæ ponit, omnia habent eandem vim. ergo videtur, quòd non differant nisi materialiter. sed talis distinctio in arte non est curanda, cum possit esse in infinitum: ergo inconuenienter huiusmodi diuisio humanarum legum introducitur.

3 ¶ Præterea, Sicut in ciuitate sunt principes, sacerdotes, & milites: ita etiam sunt & alia hominum officia, ergo videtur, quòd sicut ponitur quoddam ius militare & ius publicum, quod consistit in sacerdotibus & magistratibus, ita etiam debent poni alia iura, ad alia officia ciuitatis pertinentia.

4 ¶ Præterea, Ea, quæ sunt per accidens, sunt prætermittenda: sed accidit legi, vt ab hoc, vel ab alio homine feratur: ergo inconuenienter ponitur diuisio legum humanarum ex nominibus legislatorum, vt scilicet quædam dicatur Cornelia, quædam Falcidia*, &c.

¶ IN CONTRARIVM authoritas Isidori sufficiat.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd vnumquodque potest per se diuidi secundum id, quod in eius ratione continetur: sicut in ratione animalis continetur anima, quæ est rationalis, vel irrationalis: & ideo animal propriè, & per se diuiditur secundum rationale, & irrationale, non autem secundum album & nigrum, quæ sunt omnino præter rationem eius. Sunt autem multa de ratione legis humanæ, secundum quorum quodlibet lex humana quòd dum Author ius positiuum à naturali originari dicit per modum determinationis, quo ars formā communem ad specialem determinat, nihil dictorum præmisit: sed dicta omnia sub illo determinationis modo concluserit: quo & speciale formali quodam fluxu à communi, vt materiale à formali deriuatur.

¶ Ad obiecta autem dicitur, quòd aliud est loqui de communi, & aliud de eodem vniuersaliter distributo. Nam in primo sophisma consequentis ad minus communē determinate descendendo committitur, in secundo non: lex autem naturæ relata ad ius positiuum non communis vniuersaliter distributi: sed rationis indefinitæ rationem habet: verbi gratia, Non est lex naturæ, quòd malus puniatur omni pœna, sed quòd puniatur indefinite. Et ex hoc cessat secunda obiectio: remittit autem artificialium: quia determinatio ista per rationem & electionem fit dum arte gubernatiua fit, sicut & alia artificialia.

¶ In eodem secundo articulo nota, quòd quid est iuris pure positiui ex 5. Ethicor. scilicet quòd à principio nihil differt, vt ex eo sciat discernere quando aliquid est solum de iure positiuo, & quando de iure naturæ vel gentium.

¶ Super Quæstionis nonagesimæquintæ Articulum quartum.

IN articul. quarto eiusdem quæstionis omisso 3. dubium est circa illa verba. Est & aliquod regimen ex istis commixtum, quòd est optimum: quia hoc aduersatur doctrinæ authoris in pluribus locis, vt patet in prima parte quæstionis 103. articulo 3. & in quarto contra Gen. cap. 76. vbi tenet, quòd optimum regimen est regimen vnius, & probat, vt patet ibidem.

¶ Ad hoc multipliciter respondetur: primò quod regimen vnius est optimum respectu aliorum regiminum simplicium, non autem commixtorum, & ideo nulla est contrarietas. Secundò, quòd regimen vnius est optimum secundum speciem regiminis. Regimen autem commixtum est optimum secundum partium dispositionem, vt infertius in quæstionis 105. articulo 1. explicatur, dum litera ista ibi explanatur, dicendo quòd regimen compositum ex regimine vnius propter virtutem, & oppositionem multorum sub ipso principantium propter

propter virtutem, per electionem populi est optimum, vtpote mixtum ex regno, aristocratia & democratia.

Artic.2. huius quæst.

¶Tertiò dicitur, quòd quia cōparatio est inter se distincta, secundum id, in quo distinguitur: propterea cùm vnum & idem clauditur in vtroque comparatorum: ne comparetur idem ad seipsum, comparatio intelligitur secundum adiuncta: ac per hoc quum regimen vnius, & regimen commixtum ex regimine vnius & plebis comparantur, ex vna parte sumitur regimen vnius. & ex alia regimen mixtum, non quatenus includit regimen vnius, & addit aliā bonitatem, sed secundum bonitates adiūctas. Et dicitur quòd regimen vnius est optimum, vt in pluribus locis à Philosopho, & diuo Thom. habes. Cum hoc tamen stat, quòd loquendo de regimine purè humano consideratis omnibus quæ sunt in mixto, regimen mixtum est optimum, vt hic, & inferius loco allegato habetur. Verùm quia in primo sensu comparatio formaliter, & simpliciter exercetur: in secundo autem comparatur vnum, & idem secundum se ad seipsum cum adiunctis bonitatibus: comparatio non est multum artificiosa, ideo primus sermo, scilicet quòd regimen vnius est optimum, amplectendus est simpliciter, secundus autem, scilicet, quòd regimen commixtum est optimum, pie exponendus, & non extendendus est, ne sit causa erroris, & hanc tertiam responsionem sequere vir docte.

cap.2. to.5. — q.90. art.3. — ca.10. to.5.

propriè, & per se diuidi potest. Est enim primo de ratione legis humanæ, quòd sit deriuata à lege naturæ, vt ex dictis patet*, & secundum hoc diuiditur ius positiuum in ius gentium, & ius ciuile, secundum duos modos, quibus aliquid deriuatur à lege naturæ, vt suprà dictum est*. Nam ad ius gentium pertinent ea, quæ deriuantur ex lege naturæ, sicut conclusiones ex principiis, vt iustæ emptiones, venditiones, & alia huiusmodi: sine quibus homines adinuicem conuenire non possunt, quod est de lege naturæ; quia homo est naturaliter animal sociale, vt probatur in 1. Politicæ*. Quæ verò deriuantur à lege naturæ, per modum particularis determinationis, pertinent ad ius ciuile, secundum quod quælibet ciuitas aliquid sibi accommodè determinat.

¶Secundò est de ratione legis humanæ, quòd ordinetur ad bonum commune ciuitatis. Et secundum hoc lex humana diuidi potest secundum diuersitatem eorum, qui specialiter dant operam ad bonum commune: sicut sacerdotes pro populo Deum orantes, principes populum gubernantes, & similes pro salute populi pugnantes: & ideo istis hominibus specialia quædam iura aptantur.

¶Tertiò est de ratione legis humanæ, vt instituatur à gubernante communitatem ciuitatis, sicut suprà dictum est*. Et secundum hoc distinguuntur leges humanæ secundum diuersa regimina ciuitatum: quorum vnum secundum Philosophum in 3. Politicæ*, est regnum, quando scilicet ciuitas gubernatur ab vno, & secundum hoc accipiuntur constitutiones principum. Aliud verò regimē est aristocratia, id est, principatus optimorum vel optimatum, & secundum hoc sumuntur responsa prudentum, & etiam senatusconsulta. Aliud regimen est oligarchia, id est, principatus paucorum diuitum, & potentum, & secundum hoc sumitur ius prætorium, quod etiam honorarium dicitur. Aliud autem regimen est populi, quod nominatur democratia, & secundum hoc sumuntur plebiscita. Aliud autem est tyrannicum, quod est omnino corruptum: vnde ex hoc non sumitur aliqua lex. Est etiam aliquod regimen ex istis commixtum, quod est optimum: & secundum hoc sumitur lex, quàm maiores natu simul cum plebibus sanxerunt, vt Isidorus dicit*.

lib.2. c.10. in prin.

¶Quartò verò de ratione legis humanæ est, quòd sit directiua humanorum actuum: & secundum hoc secundum diuersa, de quibus leges feruntur, distinguuntur leges, quæ interdum ab auctoribus nominantur: sicut distinguitur lex Iulia de adulteris, lex Cornelia de siccariis, & sic de aliis, non propter auctores: sed propter res, de quibus sunt.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ius gentium est quidem aliquo modo naturale homini, secundum quod est rationalis: inquantum deriuatur à lege naturali per modum conclusionis, quæ non est multum remota à principiis; vnde de facili in huiusmodi homines consenserunt: distinguitur tamen à lege naturali, maximè ab eo, quod est omnibus animalibus commune.

¶Ad alia patet responsio ex his, quæ dicta sunt.

QVAESTIO NONAGESIMASEXTA, *De potestate legis humanæ, in sex articulos diuisa.*

DEINDE considerandum est de potestate legis humanæ.

¶Et circa hoc quæruntur sex. ¶Primò, vtrum humana lex debeat poni in communi. ¶Secundò, vtrum lex humana debeat omnia vitia cohibere. ¶Tertiò, vtrum omnium virtutum actus habeat ordinare. ¶Quartò, vtrum imponat homini necessitatem quantum ad forum conscientiæ. ¶Quintò, vtrum omnes homines legi humanæ subdantur. ¶Sextò, vtrum his, qui sunt sub lege, liceat agere præter verba legis.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum lex humana debeat poni in communi magis, quàm in particulari.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd lex humana non debeat poni in cōmuni, sed magis in particulari. Dicit enim Philos. in 5. Ethic.* quòd legalia sunt, quæcunque in singularibus legem ponunt, & etiam sententialia, quæ sunt etiam singularia: quia de singularibus actibus sententiæ feruntur: ergo lex non solum ponitur in communi, sed etiam in singulari.

Infrà q.96 ar.6. ad 2. & 2. 2. q. 147. arti.3. & 4. cor. — c.7. tom.5.

2 ¶Præterea, Lex est directiua humanorum actuum, vt suprà dictum est*; sed humani actus in singularibus consistunt, ergo lex humana non debet in vniuersali ferri, sed magis in singulari.

q.90. art.1.

3 ¶Præterea, Lex est regula & mensura humanorum actuum, vt suprà dictum est*: sed mensura debet esse certissima, vt dicitur in 10. Meta.* cū ergo in actibus humanis non possit esse aliquod vniuersale, ita certum, quin in particularibus deficiat: videtur quòd necesse sit leges nō in vniuersali, sed in singularibus poni.

q.90. ar.1. — Tex.3. to.5.

¶SED CONTRA est, quod Iurisperitus dicit*, quòd iura constitui oportet in his, quæ sæpius accidunt: ex his autem, quæ fortè vno casu accidere possunt, iura constituuntur.

In dig. vet. lib.1. titu.3. le.3. 4. & 5.

¶RESPONDEO dicendum, quòd quia vnumquodque quod est propter finē, necesse est, quòd sit fini proportionatum: finis autem legis est bonum commune: quia vt Isidorus dicit in 5. Etymologiarum*, nullo priuato commodo, sed pro communi vtilitate ciuium lex debet esse conscripta: vnde oportet leges humanas esse proportionatas ad bonum commune: bonum autem commune constat ex multis; & ideo oportet, quòd lex ad multa respiciat, & secundum personas, & secundum negotia, & secundum tempora. Constituitur enim communitas ciuitatis ex multis personis, & eius bonum per multiplices actiones procuratur: nec ad hoc constituitur, quòd aliquo tempore modico duret, sed quòd omni tempore perseueret per ciuium successionem, vt August. dicit in 2. de Ciuit. Dei*.

lib.5. ca.21. — c.21. & lib. 2. c.6. to.5.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quod Philo. in 5. Ethi.* ponit tres species iuris legatis, quod est ius positiuum: sunt enim quædam, quæ sunt in communi ponuntur, & hæc sunt leges communes, & quātum ad huiusmodi dicit quòd legale est, quod ex principio quidem nihil differt sic, vel aliter: quando autem ponitur, differt, puta captiui statuto pretio redimantur. Quædam verò sunt, quæ sunt communia quātum ad aliquid, & singularia quantum ad aliquid, & huiusmodi dicuntur priuilegia: quasi leges priuatæ, quia respiciunt singulares personas, & tamen potestas eorum extenditur ad multa negotia, & quantum ad hoc subdit. Adhuc quæcunque in singularibus legem ponunt. Dicuntur etiam quædam legalia, non quia sint leges, sed propter applicationem legum communium ad aliqua particularia facta: sicut sententiæ, quæ pro iure habentur, & quantum ad hoc subdit, Et essentialia.

¶Ad secundum dicendum, quòd illud quod est directiuum, oportet esse plurium directiuum; vnde in 10. Meta.* Philos. dicit, quòd omnia, quæ sunt vnius generis mensurantur aliquo vno, quod est primum in genere illo: si enim essent tot regulæ vel mensuræ, quot sunt mensurata vel regulata, cessaret vtique vtilitas regulæ vel mensuræ, quæ est vt ex vno multa possint cognosci: & ita nulla esset vtilitas, si non se extenderet nisi ad vnum singularem actum. Ad singulares enim actus dirigendos dantur singularia præcepta præsidentium: sed lex est preceptum commune, vt suprà dictum est*.

tex.4. to.5. — q.90. ar.1. & 3. ad 3. — cap.1. & 7.

¶Ad tertium dicendum, quòd non est eadem certitudo quærenda in omnibus, vt in 1. Ethicorum* dicitur: vnde in rebus contingentibus (sicut sunt naturalia, & res humanæ) sufficit talis certitudo, vt aliquid sit verum, vt in pluribus, licet interdum deficiat in paucioribus.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum ad legem humanam pertineat omnia vitia cohibere.

Supr. q.91. ar.4. cor. & q.93. ar. ad 1. & supra q. 89. ad 1. cor. & 2.2. q. 69. art.2. ad 1. & q. 177. art.1. ad 1. & q.78. ar. 1. ad 4. & ma. q.3. ar. 4. ad 6. & quol.2. art. 10. ad 1. & 2. & lib 11. lib.1. c.10. q.91. ar.1.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd ad legem humanam pertineat omnia vitia cohibere. Dicit enim Isidorus in lib. Ethymologiarum*, quòd leges sunt factæ, vt earum metu coerceatur audacia. Non autem sufficienter coerceretur, nisi quælibet mala cohiberentur per legem: ergo lex humana debet quælibet mala cohibere.

2 ¶Præterea, Intentio legislatoris est ciues facere virtuosos: sed non potest aliquis esse virtuosus, nisi ab omnibus vitiis cōpescatur: ergo ad legem humanam pertinet omnia vitia compescere.

3 ¶Præterea, Lex humana à lege naturali deriuatur, vt suprà dictum est*: sed omnia vitia repugnant legi naturæ; ergo lex humana omnia vitia debet cohibere.

¶SED

¶Super Quæstionis nonagesimæsextæ Articulum primum, secundum & tertium.

IN articulis primo, secundo, & tertio nonagesimæsextæ quæstionis hoc notandum occurrit. Primò, quòd quum in 2. articulo cōcluditur negatiua de prohibitione omnium vitiorum, intelligitur de omnibus vitiis secundum totam suam latitudinem, id est, omnes eorum actus, & nō de omnibus vitiis, id est, habitibus vitiosis: vt patet in responsione ad primum in articulo tertio, vbi dicitur, quòd prohibentur omnia vitia, sed non secundum omnes actus eorum.

¶Super Quæstionis nonagesimæsextæ Articulum tertium.

IN articulo 3. specialiter occurrit dubium de illa propositione, omnia autem obiecta virtutum referri possunt ad bonum priuatum alicuius personæ, vel ad bonum commune multitudinis. Nā obiectum supremæ virtutis, in cuius attinctione consistit felicitas, non potest referri ad bonum priuatum aut commune: quia est superioris naturæ, vt patet in decimo Ethicorum.

¶Ad hoc dupliciter dicitur: primò, quòd Author non loquitur de omnibus, sed illis, quorum opposita sunt vitia, vt patet in toto processu articuli: virtutes autem intellectuales speculatiuæ de quibus sit obiectio, non opponuntur vitiis, sed ignorantiæ prauæ dispositionis. Sed hæc responsio dissonat ab vniuersali simpliciter, vt in litera fit, & à calce corporis articuli: vbi dicitur quòd à legislatore ordinantur pertinentia ad bonam disciplinam per quam ciues informantur, vt commune bonum iustitiæ & pacis conseruent.

¶Constat enim nonnihil ad hæc conferre disciplinam speculatiuam: licet mediate.

¶Secundò ergo dicitur, quòd obiecta virtutum possunt dupliciter sumi. Primò secundum se, & sic falsum est, quòd possunt rectè referri ad bonum priuatum, aut publicum. Secundò, secundum actus, quibus homo attingit illa, & sic nihil prohibet omnium virtutum obiecta ad priuatum, vel publicum bonum rectèreferri posse. Nam licet Deus gloriosus non sit referibilis rectè in meum, vel cuiusque creaturæ bonum: actus tamen quibus cōtemplamur illum in nostrum bonum, rectè referuntur & secundum se, & secundum vtilitates cōsequentes. Et hoc sufficit præsenti intentioni ad concludendum, quòd lex humana de actibus omnium virtutum intellectualium & moralium disponere potest: & disponit de speculatiua sapientia, dum homines aliquos illi vacare iubet, vt sapientes facti etiam ad minora iudicanda potentiores sint, &c.

Tex.3. & 4. to.5. — lib.2. ca.21. — In cor. art. — lib.5. circa princ.

¶SED CONTRA est, quod dicitur in 1. de lib. arb. c.5. tom.1. Videtur mihi legem istā, quæ populo regendo scribitur, rectè ista permittere: & diuinam prouidentiam vindicare: sed diuina prouidentia non vindicat nisi vitia: ergo rectè lex humana permittit aliqua vitia, non cohibendo ipsa.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut iam dictū est, lex ponitur, vt quædam regula vel mensura humanorum actuum: mensura autem debet esse homogenea mensurato, vt dicitur in 10. Metaphysic.* diuersa enim diuersis mensurantur: vnde oportet, quòd etiam leges imponantur hominibus secundum eorum conditionem: quia, vt Isidorus* dicit, lex debet esse possibilis, & secundum naturam, & secundum consuetudinem patriæ. Potestas autem siue facultas operandi ex interiori habitu seu dispositione procedit, nō enim idem est possibile ei, qui non habet habitum virtutis; & virtuoso: sicut etiam non est idem possibile puero, & viro perfecto: & propter hoc non ponitur eadem lex pueris, quæ ponitur adultis, multa enim pueris permittuntur, quæ in adultis lege puniuntur, vel etiam vituperantur: & similiter multa sunt permittenda hominibus non perfectis virtute, quæ non essent toleranda in hominibus virtuosis. Lex autem humana ponitur multitudini hominum, in qua maior pars est hominum non perfectorum virtute: & ideo lege humana non prohibentur omnia vitia, à quibus virtuosi abstinent: sed solum grauiora, à quibus possibile est maiorem partem multitudinis abstinere: & præcipuè quæ sunt in nocumentum aliorum, sine quorum prohibitione societas humana conseruari non posset: sicut prohibentur lege humana homicidia, & furta, & huiusmodi.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd audacia pertinere videtur ad inuasionem aliorum: vnde præcipuè pertinet ad illa peccata, quibus iniuria proximis irrogatur; quæ lege humana prohibentur, vt dictum est*.

¶Ad secundum dicendum, quòd lex humana intendit homines inducere ad virtutem, non subito, sed gradatim: & ideo non statim multitudini imperfectorum imponit ea, quæ sunt iam virtuosorum, vt scilicet ab omnibus malis abstineant: alioquin imperfecti huiusmodi præcepta ferre non valentes, in deteriora mala prorumperent, sicut dicitur Prou. 30. Qui nimis emungit, elicit sanguinem. & Matth. 9. Quòd si vinum nouum, id est, præcepta perfectæ vitæ, mittatur in vtres veteres, id est, in homines imperfectos, vtres rumpuntur, & vinum effunditur, id est, præcepta cōtemnuntur, & homines ex contemptu ad peiora mala prorumpunt.

¶Ad tertium dicendum, quòd lex naturalis est quædam participatio legis æternæ in nobis: lex autem humana deficit à lege æterna. Dicit enim Augu. in 1. de lib. arbit.* Lex ista quæ regendis ciuitatibus fertur, multa concedit, atque impunita relinquit, quæ per diuinam prouidentiam vindicantur: neque enim quia non omnia facit, ideo quæ facit, improbanda sunt: vnde etiam lex humana non omnia potest prohibere, quæ prohibet lex naturæ.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum lex humana præcipiat actus omnium virtutum.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd lex humana non præcipiat actus omniū virtutum. Actibus enim virtutum opponuntur actus vitiosi: sed lex humana non prohibet omnia vitia, vt dictum est*: ergo etiam non præcipit actus omnium virtutum.

Infrà q.93. art.3. ad 3. & infra q. 100. art.2. corp. — Art. præc.

2 ¶Præterea, Actus virtutis à virtute procedit: sed virtus est finis legis, & ita quod est ex virtute, sub præcepto legis cadere non potest: ergo lex humana non præcipit actus omnium virtutum.

3 ¶Præterea, Lex humana ordinatur ad bonum commune, vt dictum est*: sed quidam actus virtutum non ordinantur ad bonum commune, sed ad bonum priuatum: ergo lex non præcipit actus omnium virtutum.

q.90. art.2.

¶SED CONTRA est, quod Phil. dicit in 5. Ethic.* quòd præcipit lex fortis opera facere, & quæ temperati, & quæ mansueti. Similiter autem secundum alias virtutes & malitias: quæ quidem iubens, hæc autem prohibens.

c.1. post me. tom.5.

¶RESPONDEO dicendum, quòd species virtutum distinguuntur secundum obiecta, vt ex supradictis patet*: omnia autem obiecta virtutum referri possunt, vel ad bonum priuatum alicuius personæ, vel ad bonum cōmune multitudinis, sicut ea, quæ sunt fortitudinis, potest aliquis exequi, vel propter conseruationem ciuitatis, vel ad conseruandum ius amici sui, & simile est in aliis. Lex autem vt dictum est*, ordinatur ad bonum commune: & ideo nulla virtus est, de cuius actibus lex præcipere non possit, non tamen de omnibus actibus omnium virtutum lex humana præcipit, sed solum de illis, qui ordinabiles sunt ad bonum commune, vel immediatè: sicut aliqua directè propter bonum commune fiunt, vel mediate, sicut cum aliqua ordinantur à legislatore pertinentia ad bonam disciplinam, per quam ciues informantur, vt commune bonum iustitiæ, & pacis conseruent.

q.54. art.2. ad 1. & artic.2. — q.90. art.2.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd lex humana non prohibet omnes actus vitiosos secundum obligationem præcepti, sicut nec præcipit omnes actus virtuosos: prohibet tamen aliquos actus singulorum vitiorum, sicut etiam præcipit quosdam actus singularum virtutum.

¶Ad secundum dicendum, quòd aliquis actus dicitur esse virtutis dupliciter. Vno modo ex eo, quòd homo operatur virtuosa: sicut actus virtutis iustitiæ est facere recta, & actus fortitudinis facere fortia, & sic lex præcipit aliquos actus virtutum. Alio modo [d] dicitur actus virtutis: quia aliquis operatur virtuosa eo modo, quo virtuosus operatur: & talis actus semper procedit à virtute, nec cadit sub [d] præcepto legis: sed est finis, ad quem legislator ducere intendit.

D.145. — D.1047.

¶Ad tertium dicendum, quòd non est aliqua virtus, cuius actus non sint ordinabiles ad bonum commune, vt dictum est*, vel mediatè, vel immediatè.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum lex humana imponat homini necessitatem in foro conscientiæ.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd lex humana non imponat homini necessitatem in foro conscientiæ. Interior enim potestas non potest imponere legem in iudicio superioris potestatis: sed potestas humana, quæ fert legem humanam, est infra potestatem

¶Super Quæstionis nonagesimæsextæ Articulum quartum.

IN articulo 4 eiusdem 96 quæstionis aduerte diligenter, vt scias applicare conditiones legis iustæ, vel iniustæ, ad particulares leges: quia inde multos casus conscientiæ in gabellis & grauaminibus, & huiusmodi publicis clarificabis: præsertim ex fine, & æqualitate proportionali: quam tenetur saluare iustitia distributiua.

¶In eodem articulo quarto dubium occurrit, an lex humana ita obliget in foro conscientiæ, quòd homo teneatur mori pro eius obseruatione. Et est occasio dubitandi: quia quidam dicunt quòd ius positiuum non habet hanc potestatem, nisi in causa fidei, vel tuendæ reipublicæ: propterea inquiunt, quòd licitè propter euitandam mortem celebrare quis potest coram excommunicatis nominatim, &c. & omnia positiua iura non seruare.

¶Sed hanc opinionem esse erroneam multipliciter monstratur. Primò ex ratione tacta in litera, scilicet quia quilibet homo non solum secundum id quod habet, sed hoc ipsum quod est multitudinis est: sicut quælibet pars id quod est, totius est. Ex hoc nanque sequitur, quòd lex humana, quæ sicut quælibet alia lex, ad commune bonum respicit potestatem habet supra id quod est quilibet homo: ac per hoc super vitam ipsius: ac per hoc potest disponere, & ordinare de expositione vitæ cuiusque pro communi bono pro quo fit omnis lex, vt in quæstionis nonagesimæ articulo secundo dictum est. Amplius lex humana est præceptiua, & obligatiua ad peccatum mortale, vt manifestè patet, quum præcipitur aliquid sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, vel sub pœna capitis. ergo est constitutiua alicuius actus, in hoc, quòd sit peccatum mortale: ergo est obligatiua ad euitandum magis actū illum, quàm

In cor. art. — 2.2. q.60. art.5. ad 2.

quàm mortem corporalem: quia mors animæ fugienda est magis, quàm mors corporis. Perinde est ergo dicere, quòd lex humana non potest obligare hominem ad mortem pro sui obseruatione, & dicere, quòd lex humana non potest constituere aliquem actum in hoc, quod sit peccatum mortale: imo in hoc, quod sit peccatum: quia etiam pro vitando veniali tenetur homo mori. Et confirmatur: quia homo tenetur potius mori, quàm contrahere matrimoniū sine dispensatione cum sorore consobrina, & tamen hoc solo positiuo iure est prohibitum, similiter sacerdos tenetur mori potius, quàm Missam celebrare absq; calice, corporali, altari & lumine, vestibus sacerdotalibus, & aliis requisitis ex iure humano. Accedit ad hæc capite Sacris, de his quæ vi metúsve causa fiunt: vbi in materia iuris positiui, scilicet de incursu excommunicationis propter participationē cum excommunicato, Innocentius Tertius dicit, quòd metus non excusat ab excommunicatione: quia potius debet mori, quàm peccare mortaliter: vnde totum oppositum illius opinionis est verum. Ille nanque putat, quòd regulariter lex positiua non obligat ad mortem pro sui obseruatione quantumcunque præcipiat. In casu autem, scilicet pro fide, vel patria sic.

¶ Nos autem secundum veritatem dicimus, quòd vniuersaliter lex præceptiua obligat ad mortem pro sui obseruatione: (D.797.) in casu autem non, ex benignitate legum: vt fortè accidit in lege de vitandis excommunicatis: de qua quia non est ad propositum nisi exemplariter, nihil dico, nisi, quòd dicentes, quòd non licet ex metu cadente in constantem virum celebrare coram excōmunicatis: quia lex humana non obligat ad mortem pro sui obseruantia: errant, nisi aliunde huic metui subueniant, falsa doctrina est excusans participationem ex metu: sicut de aliis dictum est. Et aduerte hic diligentissime, quòd quia lex posita præcipiēdo seu statuendo, facit de actibus indifferentibus virtuosos & vitiosos: dum sub aliqua virtute, aut vitio actum determinat fore: Præcipiendo enim abstinentiam ponit actum illum sub temperantia: præcipiendo solutionem gabellæ, ponit actum illum sub iustitia: præcipiendo cultum diuinum, ponit sub religione: & sic de aliis. (li.1.c.5. parum à prin. tem.1.) Et propterea in foro conscientiæ tenetur quis ad actus virtutum, ad euitandos actus vitiorum, nec excusatur metu, &c. ita non excusatur ab iniustitia, à sacrilegio, &c. qui determinata sic à lege contemnit, aut incurrit, &c.

diuinam. ergo lex humana non potest imponere legem quantum ad iudicium diuinum, quod est iudicium conscientiæ.

2 ¶Præterea, Iudicium conscientiæ maxime dependet ex diuinis mandatis: sed quandoque diuina mandata euacuantur per leges humanas: secundum illud Matt. 15. Irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras. ergo lex humana non imponit homini necessitatem, quantum ad conscientiam.

3 ¶Præterea, Leges humanæ frequenter ingerunt calumniam, & iniuriam hominibus, secundum illud Isaiæ decimo, Væ, qui condunt leges iniquas, & scribentes, iniustitias scripserunt, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent causæ humilium populi mei: sed licitum est vnicuique oppressionem & violentiam euitare: ergo leges humanæ, non imponunt necessitatem homini, quantum ad conscientiam.

¶SED CONTRA est, quod dicitur 1. Petri 2. Hæc est gratia, si propter conscientiam sustineat quis tristitias patiens iniustè.

¶RESPONDEO dicendum, quòd leges positæ humanitus, vel sunt iustæ, vel iniustæ. Si quidem iustæ sint, habent vim obligandi in foro conscientiæ à lege æterna, à qua deriuantur, secundum illud Prouerb. 8. Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Dicuntur autem [d] leges iustæ, & ex fine, quando scilicet ordinatur ad bonum commune, & ex Auctore, quando scilicet lex lata non excedit potestatem ferentis, & ex forma: quando scilicet secundum æqualitatem proportionis imponuntur subditis onera in ordine ad bonum commune: cùm enim vnus homo sit pars multitudinis, quilibet homo hoc ipsum quod est & quod habet, est multitudinis sicut & quælibet pars id, quod est, est totius: vnde & natura aliquod detrimentum infert parti, vt soluet totum. Et secundum hoc leges huiusmodi onera proportionabiliter inferentes iustæ sunt, & obligant in foro conscientiæ, & sunt leges legales: iniustæ autem sunt leges dupliciter. Vno modo per contrarietatem ad bonum humanum, econtrario prædictis. Vel ex fine, sicut cum aliquis præsidens leges imponat onerosas subditis, non pertinentes ad vtilitatem communem, sed magis ad propriam cupiditatem vel gloriam: Vel etiam ex actore, sicut cum aliquis legem fert vltra sibi commissam potestatem. Vel etiam ex forma, puta cum inæqualiter onera multitudini dispensantur etiam si ordinentur ad bonum commune. Et huiusmodi magis sunt violentiæ, quàm leges. quia sicut Augustinus dicit in libro de liber. arbit.* lex esse non videtur, quæ iusta non fuerit, vnde tales leges non obligant in foro conscientiæ, nisi forte propter vitandum scandalum vel turbationem, propter quod etiam homo iuri suo debet cedere: secundum illud Matthæi 5. Qui angariauerit te mille passus, vade cum eo alia duo, & qui abstulerit tibi tunicam, da ei & pallium.

¶ Alio modo leges possunt esse iniustæ per contrarietatem ad bonum diuinum, sicut leges tyrannorum inducentes ad idolatriam, vel ad quodcunque aliud quod sit contra legem diuinam: & tales leges nullo modo licet obseruare: quia sicut dicitur Actuum 4. Obedire oportet Deo magis, quàm hominibus.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut Apostolus dicit ad Roman. 13. Omnis potestas humana à Deo est: & ideo qui potestati resistit in his, quæ ad potestatis ordinem pertinent, Dei ordinationi resistit, & secundum hoc efficitur reus quantum ad conscientiam.

¶Ad secundum dicendum, quòd ratio illa procedit de legibus humanis, quæ ordinantur contra Dei mandatum, & ad hoc ordo potestatis non se extendit: vnde in talibus legi humanæ non est parendum.

¶Ad tertium dicendum, quòd ratio illa procedit de lege, quæ infert grauamen iniustum subditis, ad quod etiam ordo potestatis diuinitus concessus non se extendit: vnde nec in talibus homo obligatur, vt obediat legi, si sine scandalo, vel maiori detrimento resistere possit.

ARTICVLVS V.

¶ Vtrum omnes subiiciantur legi.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd non omnes legi subiiciantur. Illi enim soli subiiciuntur legi, quibus lex ponitur: sed Apost. dicit 1. ad Tim. 1. quòd iusto non est lex posita: ergo iusti non subiiciuntur legi humanæ.

2 ¶Præterea, Vrbanus Papa dicit, & habetur in Decr. 19. quæst. 1. Qui lege priuata ducitur, nulla ratio exigit, vt publica constringatur: (19.q.1.c. due sunt med. illius) lege autem priuata Spiritus sancti, ducuntur omnes viri spirituales, qui sunt filij Dei: secundum illud Rom. 8. Qui Spiritu Dei agūtur, hi filij Dei sunt: ergo non omnes homines legi humanæ subiiciuntur.

3 ¶Præterea, Iurisperitus * dicit, quòd princeps legibus solutus est: (In dig. vet. lib.1. tit.3. leg.3.) qui autem est solutus à lege, non subditur legi. ergo non omnes subiecti sunt legi.

¶SED CONTRA est, quod Apost. dicit Ro. 13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: sed nō videtur esse subditus potestati, qui non subiicitur legi,

¶Super Quæstionis nonagesimæsextæ Articulum quintum.

IN articulo 5. eiusdem quæstionis 96. nota quòd quum in litera dicitur, quòd iusti non subsunt legi coactiuæ, potest dupliciter intelligi: primò quod lex non habet vim coactiuam super iustos. Et hic sensus est falsus: quia super omnes subditos tam lex viua, quàm promulgata habet potestatem coactiuam, quamuis in iustos non exerceat coactionem: quia non oportet. Secundò, quòd iustus ex parte sua non subiicitur legi, vt coactus: & hic sensus est verus & intentus: quia iustus voluntarie legi subiicitur.

¶In eodem 5. articulo in responsione ad tertium dubium occurrit, quomodo stant hæc duo simul, quod princeps obligetur quo ad Deum: ita quod peccat non seruando legem, & quòd lex non habet vim coactiuam super eum. Si enim peccat, humanam legem transgrediendo, obligatus est legi proculdubio obliganti eum: ac per hoc vim coactiuā in eum habenti, quāuis non exercenti: & si eum non potest cogere, lex eum non obligat: & si non obligat lex principem, princeps non obligatur: & si nō obligatur, non peccat non seruando eam. Et confirmatur declarando: quia quantumcunque sapiens aliquis (vt Plato, vel Aristoteles) leges excogitet optimas pro bono communi, & diuulgentur: quia non habent vim coactiuam, sed ostensiuam tantum, constat quòd nō obligant principem, aut alios: ergo lex à principe condita licet ostensiuam vim habeat, quomodo debeat ipse se habere: non tamen obligat eum: quia coactiuā vim super eum non habet. Et augetur dubium ex ratione in litera assignata de vi coactiua legis, arguendo sic, Lex non habet vim directiuam, nisi ex principis potestate. ergo secundum vim directiuam non obligat principem. Assumptum patet: quia seclusa potestate principis lex non est lex, nisi æquiuocē: vt leges Platonis, quæ monstrant tantum. Consequentia est nota: quia nullus à propria potestate obligatur, sicut nec cogitur, vt in litera dicitur: & confirmatur, quia afferenda est causa obligatiua principis ad obseruantiam suæ legis. Deus immediate non est: quia nullum est ibi opus Dei immediate, vt patet. Communitas multitudinis nō est, quia subiecta est principi, vt supponitur: de tali enim principe est sermo, vel saltem de lege propria principis, quæ non fit à multitudine, voluntas propria, non pacto, non voto, non iuramento, & breuiter non contractu, aut vinculo quocunque interueniente: est ergo &c. Confirmatur hoc, quia non est minus libera in se voluntas principis ex hoc, quòd præcepit subditis, quàm si non præcepisset eisdem. Sed lex nihil aliud est, quàm præceptum ad subditos: quia est effectus potestatis gubernatiuæ, quæ est principium dirigendi aliud inquantum aliud, vt patet in quinto & nono. Metaphysicorum: ergo.

¶Ad hoc dubium tanto difficilius, quanto litera, sola authoritate doctrinam dedit hanc, dicitur, quòd quum princeps non subiiciatur legi, nisi quo ad Deum (quod idem est quod subiici legi in foro conscientiæ) ex eodem habet vim lex obligandi principem: vnde habet vim obligandi in foro conscientiæ. Vt autem in articulo quarto dictum est, lex habet vim obligatiuam in foro conscientiæ ab æterna lege à qua deriuatur: oportet igitur vt lex habeat vim obligatiuam principis ab æterna lege, & quemadmodum lex humana non deriuatur ab æterna immediate, sed mediante lege naturæ: ita habet mediante illa vim obligatiuam in foro conscientiæ. Est nanque de iure naturæ, vt quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: & consequenter, vt ius quod tibi non vis, alteri non statuas: ac per hoc quum quis alteri legem ponit, & non sibi, naturæ ius violat: sicut etiam subditus inobediens principis legi, naturæ ius dictans, quòd iustis ad commune bonum ab habente

habente potestatem statutis parendum est, violat, ab æterna lege vim humanæ legi tribuens. Et hanc rationem quo ad primam eius partem Author in litera sub authoritate canonis induxit, ex hac autem radice, quòd scilicet lex humana est obligatiua in foro conscientiæ & principis & subditorum, ex lege æterna medio iure naturæ prouenit: quòd cum in lege sint duæ vires, scilicet directiua & coactiua, & inter ea sit habita superius ex artic. 1. quæst. 92. differentia talis quòd vis directiua respicit ipsos actus licitos, vel illicitos, aut indifferentes: coactiua autem pœnam inductiuam ad obseruantiam legis. Prouenit inquā primò, quod vis obligatiua humanæ legis in foro cōscientiæ ad vim directiuā legis: impositiua autem pœnæ ad vim coactiuam legis spectat. Prouenit secundò, quòd licet vtraque vis, directiua scilicet & coactiua super potestate principis fundetur: quia neutra vis in suo robore est, nisi ab habente potestatem: differūt tamen multum quo ad actum: quia vis coactiua actum suum, qui est cogere ac punire inuitum, non potest exercere nisi sola potestate principis: nemo enim potest aliquem punire inuitū nisi principis authoritate: vis autem directiua actū suum, qui est dirigere, exercet ex æterna legis authoritate: ex quo semel ab humana potestate lex est condita. Et quia frustra est potentia, quæ non est reducibilis ad actū: ideo vis coactiua legis humanæ non extendit se ad eum, respectu cuius non est reducibilis ad actum: ac per hoc non extendit se ad principem qui non potest à sua potestate cogi (vt in litera dicitur) sed alios, qui etsi non puniantur, puniri tamen possunt à principis potestate inuiti: vis autem directiua eiusdem extendit se ad omnes, principes scilicet & subditos: quia actus eius respectu omniū exercetur: dirigitur enim quis à seipso & ab alio. Et rursus non est amplius in potestate principis opus ad actum directionis, ex quo condita est lex: sed authoritate æternæ legis humana lex actum directionis exercet.

¶Ex his autem facile patet solutio obiectorum. Ad primum siquidem dicitur, quòd nulla repugnantia est dictorum: quia altera est vis obligatiua legis humanæ in foro conscientiæ, seu quo ad Deum: & altera vis coactiua eiusdem qua homo hominem puniendo iudicat: & quòd prima haber locum in principe, nō secunda: quia hominē non habet supra se, vt in litera dicitur. Et ex hoc prouenit, quòd Papa nulla iuris humani pœna ligatur quantumcunque leges faciat. Ad confirmationē seu declarationem, dicitur quòd leges scriptæ à sapientibus non habentibus curā communitatis, non solum carent vi coactiua, sed etiam directiua: habent enim solum vim ostensiuam, vt ex dictis patet. Ad augmentum dubij dicitur, quòd vis directiua legis humanæ potest sumi vel quo ad substantiam, vel quo ad operationem. Et secundum substantiam non est nisi à potestate principis, sicut vis coactiua: secundum verò operationē falsum est, quòd non est nisi à potestate principis: quoniam vt ostensum fuit, ex quo lex condita est à potestate principis, vis directiua dirigitur obligando in conscientiæ foro authoritate legis æternæ, absque quacunque operatione potestatis principis, quòd non accidit in vi coactiua quo ad eius operationem, vt ex dictis patet. Dicitur secundò, quòd esse à sola potestate principis licet sit ratio, quòd vis coactiua non se extendit ad principem: non tamen est ratio, quòd vis directiua non se extendat ad eundem, quia nemo cogitur à seipso, sed dirigitur & obligatur à seipso. Prima respōsio negat assumptum quo ad actum, secunda, sequelam. Ad confirmationem petentem causam obligatiuam principis ad obseruantiam propriæ legis dicitur, quòd est causa duplex, id est, propria voluntas, & lex æterna. Propria autem voluntas, non quæ elegit obligationem libere vel contractu aliquo, sed quæ eligit legem promulgare. Et ex hoc nanque ipso, quòd voluntarie legem promulgat, vult ordinationē illam habere vim legis, & quia inordinationem aliquam obtinere vim legis est sortiri ab æterna lege vim directiuam in foro conscientiæ, cui etiam princeps subiicitur: ideo ex propria voluntate principis, & ex æterna lege vim obligatiuam principis in foro conscientiæ lex humana habet: quamuis diuersimode, quia ab æterna lege sicut à causa à qua est vis obligatiua huiusmodi, à voluntate verò principis sicut à determinante causam vniuersalem ad effectum specialem: sicut in naturalibus causa vniuersalis, puta Saturnus respectu rerum fixarum, determinatur ad specialem effectum, puta ossa à semine, talis producentis animal habens ossa, sicut enim producere tale animal sub Saturno, est determinare ipsum ad ossa producenda in illo: ita constituere legem sub Deo est determinare Deum ad communicandam vim obligatiuam in foro conscientiæ legi: & sicut ossa reducuntur in Saturnum, vt causam, ita vis ista obligatiua, in legem æternam.

quàm fert potestas, ergo omnes homines debent legi esse subiecti.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut ex supradictis patet * (§90. ar.1.), lex de sui ratione duo habet. Primò quidem, quòd est regula humanorum actuum. Secundò, quod habet vim coactiuam. Dupliciter ergo aliquis homo potest esse legis subiectus. Vno modo sicut regulatum regulæ: & hoc modo omnes illi, qui subduntur potestati, subduntur legi, quàm fert potestas. Quòd autem aliquis potestati non subdatur, potest contingere dupliciter. Vno modo, quia est simpliciter absolutus ab eius subiectione: vnde illi qui sunt de vna ciuitate vel regno, non subduntur legibus principis alterius ciuitatis, vel regni, sicut nec eius dominio. Alio modo secundum quod regitur superiori lege: puta si aliquis subiectus sit proconsuli regulari debet eius mandato, non tamen in his, quæ dispensantur ei ab imperatore: quantum enim ad illa non adstringitur mandato inferioris, cum superiori mandato dirigatur: & secundum hoc contingit, quòd aliquis simpliciter subiectus legi secundum aliqua, legi non adstringitur, secundum quæ regitur superiori lege. Alio verò modo dicitur aliquis subiectus legi, sicut coactum cogenti: & hoc modo homines virtuosi, & iusti non subduntur legi, sed soli mali: quod enim est coactum, & violentum, est contrarium voluntati: voluntas autem bonorum consonat legi, à qua malorum voluntas discordat: & secundum hoc boni non sunt sub lege, sed solum mali.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ratio illa procedit de subiectione, quæ est per modum coactionis: sic enim iusto non est lex posita: quia ipsi sibi sunt lex, dum ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis: sicut Apostolus Rom. 2. dicit: vnde in eos non habet lex vim coactiuam, sicut habet in iniustos.

¶Ad secundum dicendum, quòd lex Spiritus sancti est superior omni lege humanitus posita: & ideo viri spirituales secundum hoc, quòd lege Spiritus sancti ducuntur, non subduntur legi, quantum ad ea, quæ repugnant ductioni Spiritus sancti: sed tamen hoc ipsum est de ductu Spiritus sancti, quòd homines spirituales legibus humanis subdantur, secundum illud 1. Pet. 2. Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum.

¶Ad tertium dicendum, quòd princeps dicitur esse solutus à lege quantum ad vim coactiuam legis: nullus enim proprie cogitur à seipso: lex autem non habet vim coactiuam, nisi ex principis potestate. Sic igitur princeps dicitur esse solutus à lege: quia nullus in ipsum potest iudicium condemnationis ferre, si contra legem agat: vnde super illud Psalmi 50. Tibi soli peccaui, &c. dicit glossa quòd Rex non habet hominem, qui sua facta diiudicet: sed quantum ad vim directiuam legis, princeps subditur legi propria voluntate: secundum quod dicitur extra de constitutionibus, capit. cum omnes*. (In decreta. lib.1. tit.2. c. cum omnes, à med.) Quod quisque iuris in alterum statuit ipse eodem iure vti debet. & Sapientis dicit authoritas, Patere legem, quam ipse tuleris. Imperatur etiam his à Domino, Qui dicunt, & non faciunt: & qui aliis

Et per hoc patet responsio tam ad id quod dicitur, quòd Deus nihil hic agit immediate: non enim oportet hoc dicere, sed sufficit quod dictum est, quo ad id quod dicitur de voluntate principis: patet enim, quòd ex suppositione, quòd legem voluerit obligatus remanet: & non minus liber quo ad velle & nolle: sed quo ad benè vel malè, velle id quod lege positum est. Aduertendum tamen est hic, quòd quædam sunt leges de communibus toti multitudini, quædam de propriis aliquorum actibus, puta de militibus: cùm dicitur, quòd princeps subiicitur legi, non intelligitur de lege speciali, puta militum, nisi ipse sit miles: sed intelligitur de lege communi. Rursus quum princeps subiicitur legi, intellige subiici proportionaliter, vt decet principem, & non sicut alios subditos, vt ex dictis manifestum est. In calce eiusdem responsionis ad tertium dubium etiam difficile occurrit, quomodo stant ista simul, quòd princeps potest legem tollere, mutare, & in ea dispensare: & quòd ipse in foro conscientiæ subdatur legi, vt determinatum est. Et confirmatur hoc: quia non deterioris conditionis est ipse, quàm aliquis subditus: sed princeps potest eximere vnum subditum à lege communi: qui apud Deum non erit reus violatæ legis, de cætero non seruans eam: ergo potest eximere seipsum, & si hoc potest, sua obligatio ad legem stat in voluntate sua sola, & non est ex lege æterna, vt ex vera causa. Cuius oppositum conclusum est.

¶Ad hoc dubium præmittenda sunt aliqua certa accepta ab omnibus: deinde singuli modi dicendi. Certum & confessum ab omnibus est, quòd princeps potest secum dispensare sicut cum aliis, proprie loquendo de dispensatione, & quòd potest quando, & quantum expediens fuerit eximere aliquem subditum, & seipsum à lege, & quòd potest legem mutare, siue aliam condendo loco eius, siue totaliter tollendo. Et nihil horum contradicit determinationi factæ, scilicet quòd princeps subiicitur legi in foro conscientiæ. Subiicitur nanque, vt princeps potestatem habet præcepta faciendi: hæc sunt confessa communiter. Sed de mota dubitatione triplex est opinio. Prima est, quòd princeps licet subiiciatur legi humanæ, simpliciter & absolute habenti vim legis: non subditur tamen legi habenti vim legis cum exceptione suæ personæ. Et sicut princeps à principio constituendo legem, potuisset excipere principem: ita post legem conditam potest se excipere, sicut & aliquem alium subditum, & sic si princeps non tollit à se legem, obligatur: si autem tollit, non obligatur. Sed contra hanc opinionem est: quia si princeps potest se eximere à lege, obligatio sua ad legem est ridiculosa: posset nanque eximendo se, dicenti: Patere legem quam ipse tuleris: & quare alligas onera grauia in humeros hominum, & digito tuo non moues ea? respondere cum bona conscientia: quia exemi meipsum, quod est ridiculum. Alia opinio est, quòd quandiu lex non est totaliter sublata, princeps obligatur. Et licet possit secum dispensare & tollere eam totaliter, non potest eam tollere quo ad libitum: vnde si vult se absoluere à vinculo legis, tollat eam absolutè: alioquin illi subiacet. Et fundatur hæc opinio super hoc: quia aliter obligatio principis ad obseruantiam legis esset ridiculosa. Contra hanc autem opinionem est: quia princeps potest etiam sine causa, quia sibi placet, eximere vnum subditum à communi lege: ergo potest seipsum eximere, quum non sit deterioris conditionis, quàm suus subditus. Inter has autem extremas opiniones media occurrit opinio, quæ sola vera est, scilicet quòd princeps potest ad libitum se, & subditum aliquem eximere à lege communi iam promulgata, sic quòd exemptus non sit reus violati præcepti legis, non seruando illam: non tamen potest eximere, sic vt ipse eximens & exemptus ad libitum non sit reus violati iuris naturæ, quo quælibet pars consonare debet suo toti, & præcipuè caput. hæc opinio duo dicit, vt patet. Et in primo conuenit cum prima opinione, & discrepat à secunda: in secundo autem conuenit cum secunda aliqualiter, & discrepat à prima. Et si bene consideretur opinio hæc, apparebit, quòd saluat vtrumque quod mentibus humanis impressum videtur, scilicet & quòd princeps malè facit eximendo se, vel alium ad libitum à legis iure: & quòd nihilominus exemptus non est reus fractæ legis. Si enim Papa licentiet se vel alium: quia placet, ad non dicendum horas canonicas, vel carnes comedendum in Quadragesima: licentiatus malefacit non dicendo horas, & carnes comedendo: quia turpis est pars, quæ non consonat suo toti ex naturæ iure, quod violatur à subdito: & multo magis à capite. Cui etiam à diuino iure improperatur, Dicis, & non facis, alligas onus graue, &c. Matthæi vigesimotertio. & nihilominus licet peccet sic licentiatus,

non ta

Universidad de Deusto Biblioteca

non tamen est reus violati præcepti de horis canonicis dicendis, aut de carnibus non comedendis. Fundatur hæc opinio quo ad primam partem super potestate principis qua potest tollere legem & simpliciter & quo ad aliquem, vt quotidiana experientia testatur in priuilegiis eximentibus hos, vel illos à solutione decimarum. In quibus etiã si nulla causa exprimatur: sed solo motu principis fiant, robur non deest. Quo ad secundam verò partem super naturali iure: quo turpis est omnis pars, quæ non consonat suo toto: & quo in moralibus magis mouent exempla, quàm verba, & princeps non solum, vt præsit, sed prosit, creatur: & aliis huiusmodi, quæ naturalis ratio dictat. Et secundum hanc opinionem nihil est ridiculum: omnia consonant: omnes obiectiones soluuntur: obseruantiarum, & reprehensionum ratio redditur: vnde vt sententia vera in medio posita amplectenda est.

Infrà q.97. arti.3 ad 1. & 2.2.q.6. art.5.ad 2, & 2 q.120. art.1.& q.147 art.4. & c. & 3.di. 53.q.1. art. 4.q.5.co.& ad 5.& di. 37.ar.4 & q. 3. & 4 di. 35.q.3. art. 2.q.1 & 4. Ca.31 non longe à fin. tom.1.

¶ *Super Quæstionis nonagesimæsextæ Articulum sextum.*

IN artic.6.eiusdem 96. quæstio. nota, quòd quadrupliciter occurrere potest casus agendi contra legis verba pro seruanda eius intentione. Primò ambiguus & impatiens moræ, & tunc seruãda sunt verba legis, vt dicitur in respõsione ad secundum. Secundò ambiguus & sustinens moram: & tunc consulendus est superior, qui propter huiusmodi casus habet authoritatem interpretandi legem, & hoc intendit litera in corpore articuli. Tertiò manifestus & impatiens moræ: & tunc constat, quòd debet non seruare verba legis, sed intentionem. Quartus manifestus, sed sustinens moram & tũc duce gnome, & epiichia sine superioris consultatione prætermittuntur verba legis, & seruatur intentio eius: quia in manifestis non est opus interpretatione, quæ spectat ad superiorẽ: sed executione, vt in secunda secundæ quæst. de epiichia Author dicit. Quod ergo in litera dicitur, quòd extra subiectum periculum non pertinet ad quẽlibet interpretari: in casu dubio est sermo. Interpretatione enim non est opus in manifestis.

Circa med. illius & lib.12.

q.90. ar.2.

In dig. veteri lib.1. t.t.3.le.24.

¶ Sed tunc insurgit quæstio, quo pacto soluatur distinctio facta in corpore articuli inter casum necessitatis habentis dispẽsationem annexam & casum non necessitatis, quòd recurrendum est ad interpreta-

onera grauia imponunt, & ipsi nec digito volũt ea mouere, vt dicitur Matt.23. Vnde quantum ad Dei iudicium princeps non est absolutus à lege quantum ad vim directiuam eius, sed debet voluntarius non coactus legem implere. Est etiam princeps supra legem, inquantum si expediens fuerit, potest legem mutare, & in ea dispensare pro loco & tempore.

ARTICVLVS VI.

¶ *Vtrum ei qui subditur legi, liceat præter verba legis agere.*

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd nõ liceat ei, qui subditur legi, præter verba legis agere. Dicit enim Aug. in li. de vera relig.* In temporalibus legibus quamuis homines iudicent de his, cum eas instituunt, tamen quando sunt institutæ & firmatæ, non licebit de ipsis iudicare, sed secundum ipsas: sed si aliquis prætermittat verba legis, dicens se intentionẽ legislatoris seruare, videtur iudicare de lege: ergo non licet ei, qui subditur legi, vt prætermittat verba legis, vt intentionem legislatoris seruet.

2 ¶Præterea, Ad eum solum pertinet leges interpretari, cuius est condere leges: sed omnium subditorum legi non est leges condere: ergo eorum non est interpretari legislatoris intentionem, sed semper secundum verba legis agere debent.

3 ¶Præterea, Omnis sapiens intentionem suam verbis nouit explicare: sed illi qui leges condiderunt, reputari debent sapientes, Dicit enim Sapientia Prou. 8. Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. ergo de intentione legislatoris non est iudicandum, nisi per verba legis.

¶SED CONTRA est quod Hilarius dicit in lib.13. de Trin.* Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi: quia non sermoni res, sed rei debet esse sermo subiectus. ergo magis est attendendum ad causam quæ mouit legislatorem, quàm ad ipsa verba legis.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est *, omnis lex ordinatur ad communem hominum salutem: & intãtum obtinet vim & rationem legis: secundum verò quòd ab hoc deficit, virtutem obligandi non habet. vnde Iurisperitus* dicit quòd nulla ratio iuris aut æquitatis benignitas patitur, vt quæ salubriter pro salute hominum introducuntur, ea nos duriori interpretatione cõtra ipsorum commodum perducamus ad seueritatem. Contingit autem multoties, quòd aliquid obseruari communi saluti est vtile, vt in pluribus, quod tamen in aliquibus casibus est maximè nociuum: quia igitur legislator nõ potest omnes singulares casus intueri, proponit legem secundum ea, quæ in pluribus accidunt ferens intentionem suam ad communem vtilitatem: vnde si emergat casus in quo obseruatio talis legis sit damnosa communi saluti, non est obseruanda: sicut si in ciuitate obsessa statuatur lex quòd portæ ciuitatis maneant clausæ, hoc est vtile communi saluti, vt in pluribus. Si tamen contingat casus, quòd hostes insequantur aliquos ciues, per quos ciuitas cõseruatur, damnosissimum esset ciuitati, nisi eis portæ aperirentur: & ideo in tali casu essent portæ aperiendæ contra verba legis, vt seruaretur vtilitas communis, quàm legislator intendit. Sed tamen hoc est considerandum, quòd si obseruatio legis secundum verba non habeat subitum periculũ, cui oporteat statim occurri, non pertineat ad quemlibet, vt interpretetur, quid sit vtile ciuitati, & quid inutile ciuitati, sed hoc solum pertinet ad principes, qui propter huiusmodi casus habent authoritatem in legibus dispẽsandis. Si verò sit subitum periculum, non patiens tantam moram, vt ad superiorem recurri possit, ipsa necessitas dispensationem habet annexam: quia necessitas non subditur legi.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ille qui in casu necessitatis egit præter verba legis, non iudicat de ipsa lege, sed iudicat de casu singulari, in quo videt verba legis obseruanda non esse.

¶Ad secundum dicendum, quòd ille qui sequitur intentionem legislatoris, non interpretatur legem simpliciter: sed in casu, in quo manifestum est per euidentiam documenti legislatorem aliud intendisse. Si enim dubium sit, debet vel secundũ verba legis agere, vel superiorem consulere.

¶Ad tertium dicendum, quòd nullius hominis sapientia tanta est, vt possit omnes singulares casus excogitare: & ideo non potest sufficienter per verba sua exprimere ea quæ conueniunt ad finem intentum: & si posset legislator omnes casus considerare, non oporteret, vt omnes exprimeret propter confusionem vitandam: sed legem ferre deberet secundum ea, quæ in pluribus accidunt.

QVAESTIO NONAGESIMASEPTIMA, De legum mutatione, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de mutatione legum.

¶Et circa hoc quæruntur quatuor. ¶Primò, vtrum lex humana sit mutabilis. ¶Secundò, vtrum semper debeat mutari, quando aliquid melius occurrerit. ¶Tertiò, vtrũ per consuetudinem aboleatur: & vtrum consuetudo obtineat vim legis. Quartò, vtrum vsus legis humanæ per dispensationem rectorum immutari debeat.

ARTICVLVS I.

¶ *Vtrum lex humana debeat mutari aliquo modo.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd lex humana nullo modo debeat mutari. Lex enim humana deriuatur à lege naturali, vt suprà dictũ est *: sed lex naturalis immobilis permanet: ergo & lex humana debet immobilis permanere.

2 ¶Præterea, Sicut Philo. dicit in 5. Ethi.* Mensura maximè debet esse permanens: sed lex humana est mensura humanorum actuum, vt suprà dictum est *. ergo debet immobiliter permanere.

3 ¶Præterea, De ratione legis est, quòd sit iusta & recta, vt suprà dictum est *: sed illud quod semel est rectum, semper est rectum: ergo illud, quod est semel lex: semper debet esse lex.

¶SED CONTRA est, quod Aug. dicit in 1. de libe. arbit.* Lex temporalis quamuis iusta sit, commutari tamen per tempora iustè potest.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd sicut suprà dictũ est*, lex humana est quoddam dictamen rationis, quo diriguntur humani actus & secundũ hoc duplex causa potest esse: quòd lex humana iustè mutetur. Vna quidẽ ex parte rationis: alia verò ex parte

tionẽ superioris, si nanque de ambiguis casibus est sermo, cõtradicit dictis ex responsione ad secundum, scilicet, quòd secundum verba agẽdum est in necessitatis casu ambiguo. Si de manifestis, contradicit dictis ex secũda secundæ, quod in manifestis extra casum necessitatis non est opus interpretatione, sed virtus epiichiæ sufficit. Si in primo membro de ambiguis, & in secundo de manifestis est sermo, distinctio est inutilis & extra artem, tacens principale in differentia, scilicet esse manifestum, vel ambiguum. Verùm quæstio hæc citius soluetur si viderimus, quòd in ambiguis datur latitudo. Nam quædam sic occurrunt ambigua, vt in sua ambiguitate remaneant. Quædam verò sic sunt ambigua, vt rationabile sit, quòd si legislator adesset, hanc proculdubio partem determinaret nunc hic seruandam. Sermo ergo literæ est de ambiguis, & de eis vniuersaliter docet, quòd interpretatio spectet ad superiores, quando potest ad eos recurri, quando verò non potest recurri, si sunt ambigua secundo modo, necessitas habet dispensationẽ annexam: si verò sunt ambigua primo modo, tũc secundum verba legis agendum est. Et quòd mens Authoris sit ista, patet ex hoc quod dicit, scilicet, quòd necessitas habet dispẽsationem annexam constat enim. quòd dispensatio ex interpretatione legis procedit. Interpretatio autẽ locum non habet in manifestis. De ambiguis igitur secundo modo intendit.

¶In responsione ad tertium collige causas quare leges humanę fiũt secundum id, quod in pluribus agendum est, & non dearticulantur omnia in omni euentu. Prima est ex defectu humani ingenij: secunda est ex parte confusionis vitandæ: tertia, quæ in litera tacetur, ponitur tamen 5. Ethicorum esse ex variabilitate rerum, de quibus fit lex humana: & hæc variabilitas materiæ inculpabilem reddit humanum intellectum in statuendo leges, vt in pluribus.

Sup. q.96. art.5. ad 3. & arti. 6. per totum & infrà q. 104. art.3. ad 2. q.95. art.2. lib.5. Ethic. c.5. tom.5. q.95. art.2. Cap.5. q.90. art.1. & 95. ar.4. q.95. art.2.

¶ *Super Quæstionis nonagesimæseptimæ Articulum primum & secundum.*

IN articulis 1. & 2. non occurrit aliud scribendum, quàm quòd optime notentur causæ mutationis legum: vt & quando oportet, mutentur: & quando non oportet, resistentia fiat mutationi: necessitas, vel vtilitas pensanda est: non

ca.6. circa med. prope fin. tom.1. q.90. art.1. & q.91. artic.3.

hominum, quorum actus lege regulantur. Ex parte quidem rationis: quia humanæ rationi naturale esse videtur, vt gradatim ab imperfecto ad perfectum perueniat: vnde videmus in scientiis speculatiuis, quòd qui primo philosophati sunt, quædã imperfecta tradiderunt; quę postmodum per posteriores sunt tradita magis perfectè: ita etiam & in operabilibus. Nã primi, qui intenderunt inuenire aliquid vtile communitati hominum, non valentes omnia ex seipsis considerare, instituerunt quędam imperfecta in multis deficientia: quæ posteriores mutauerunt, instituentes aliqua, quæ in paucioribus deficere possunt à cõmuni vtilitate. Ex parte verò hominum quorum actus lege regulantur, lex rectè mutari potest propter mutationem conditionum hominum, quibus secundum diuersas eorum conditiones diuersa expediunt: sicut Aug. ponit exemplum in 1. De lib.arb.* quòd si populus sit bene moderatus, & grauis, communisque vtilitatis diligentissimus custos, rectè lex fertur, qua tali populo liceat creare sibi magistratus, per quos respublica administretur. Porrò si paulatim idem populus deprauatus, habeat venale suffragium, & regimen flagitiosis sceleratisque committat, rectè adimitur populo talis potestas dandi honores, & ad paucorum bonorum redit arbitrium.

Ca.6. paulo à princ. tom.1.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd naturalis lex est participatio quædam legis æternę, vt suprà dictum est*: & ideo immobilis perseuerat, quod habet ex immobilitate & perfectione diuinæ rationis instituentis naturam: sed ratio humana mutabilis est & imperfecta: & ideo eius lex mutabilis est. Et præterea lex naturalis continet quædam vniuersalia præcepta, quædam particularia secundum diuersos casus, qui emergunt.

q.93. art.3.

¶Ad secundum dicendum, quòd mensura debet esse permanens quantum est possibile: sed in rebus mutabilibus non potest esse aliquid omnino immutabiliter permanens, & ideo lex humana non potest esse omnino immutabilis.

¶Ad tertium dicendum, quòd rectum in rebus corporalibus dicitur absolutè: & ideo semper quantum est de se manet rectum: sed rectitudo legis dicitur in ordine ad vtilitatem communem: cui non semper proportionatur vna eadémque res, sicut suprà dictum est*: & ideo talis rectitudo mutatur.

In corp. ar.

ARTICVLVS II.

¶ *Vtrum lex humana semper sit mutanda quando occurrit aliquid melius.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, quòd semper lex humana, quando aliquid melius occurrit, sit mutanda. Leges enim humanæ sunt adinuentæ per rationem humanam: sicut etiam aliæ artes: sed in aliis artibus mutatur id, quod prius tenebatur, si aliquid melius occurrat: ergo idem est etiam faciendum in legibus humanis.

2 ¶Præterea, Ex his, quæ præterita sunt, prouidere possumus de futuris: sed nisi leges humanæ mutatæ fuissent, superuenientibus melioribus adinuentionibus, multa inconuenientia sequerentur: eo quòd leges antiquæ inueniuntur multas ruditates continere: ergo videtur, quòd leges sint mutandæ quotiescunque aliquid melius occurrit statuendum.

3 ¶Præterea, Leges humanæ circa actus singulares hominum statuuntur: in singularibus autem perfectam cognitionem adipisci non possumus, nisi per experientiam, quæ tempore indiget: vt dicitur in 2. Ethic.* ergo videtur, quòd per successionem temporis possit aliquid melius occurrere statuendum.

In princip. lib. to.5.

¶SED CONTRA est, quod dicitur in Decretis, dist.12. Ridiculum est, & satis abominabile dedecus, vt traditiones, quas antiquitus à patribus suscepimus, infringi patiamur.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd sicut dictum est*, lex humana intantum rectè mutatur, inquantum per eius mutationem communi vtilitati prouidetur. Habet autem ipsa legis mutatio, quantum in se est, detrimentum quoddam communis salutis: quia ad obseruantiam legũ plurimum valet consuetudo, in tantum quòd ea, quę contra communẽ consuetudinem fiunt, etiam si sint leuiora de se, grauiora videntur: vnde quando mutatur lex, diminuitur vis constrictiua legis, inquantum tollitur consuetudo. & ideo nunquam debet mutari lex humana, nisi ex aliqua parte tantum recompensetur communi saluti, quantum ex ista parte derogatur. Quod quidem cõtingit vel ex hoc, quòd aliqua maxima & euidentissima vtilitas ex nouo statuto prouenit, vel ex eo quòd est maxima necessitas, ex eo quòd lex consueta aut manifestam iniquitatem continet, aut eius obseruatio est plurimum nociua: vnde dicitur à Iurisperito, quòd in rebus nouis constituendis euidens debet esse vtilitas, vt rectè recedatur ab eo iure, quod diu æquum visum est.

art. præce.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ea, quæ sunt artis, habent efficaciam ex sola ratione: & ideo vbicunque melioratio occurrit, est mutandum quod prius tenebatur: sed leges habent maximam virtutem ex consuetudine: vt Philoso. dicit in 2. Politic.* & ideo non sunt de facili mutandæ.

¶Ad secundum dicendum, quòd ratio illa concludit, quòd leges sunt mutandæ: non tamen pro quacunque melioratione, sed pro magna vtilitate vel necessitate: vt dictum est *. & similiter dicendum est ad tertium.

ARTICVLVS III.

¶ *Vtrum consuetudo possit obtinere vim legis.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quòd cõsuetudo non possit obtinere vim legis, nec legẽ amouere. Lex enim humana deriuatur à lege naturæ, & à lege diuina, vt ex supradictis patet*: sed consuetudo hominum non potest mutare legem naturæ, nec legem diuinam: ergo etiã nec legem humanã immutare potest.

2 ¶Præterea, Ex multis malis non potest fieri vnum bonum: sed ille, qui incipit primo contra legem agere, malè facit: ergo multiplicatis similibus actibus, non efficietur aliquod bonum: lex autem est quoddam bonum, cum sit regula humanorum actuum: ergo per consuetudinem non potest remoueri lex: vt ipsa consuetudo vim legis obtineat.

3 ¶Præterea, Ferre leges, pertinet ad publicas personas, ad quas pertinet regere communitatem. vnde priuatæ personæ legem facere non possunt: sed consuetudo inualescit per actus priuatarum personarum: ergo consuetudo non potest obtinere vim legis, per quam lex remoueatur.

¶SED CONTRA est, quod Augu. dicit in epistola ad Casulanum*, Mos populi Dei, & instituta maiorum pro lege sunt tenenda: & sicut præuaricatores legum diuinarũ, ita contemptores consuetudinum ecclesiasticarum coercendi sunt.

Circa prin. illius & est epist. 80. tom.2.

¶RESPONDEO dicendum, quòd omnis lex proficiscitur à ratione, & voluntate legislatoris. Lex quidem diuina & naturalis à rationabili Dei voluntate, lex autem humana à voluntate hominis, ratione regulata. Sicut autem ratio & voluntas hominis manifestantur verbo in rebus agendis: ita etiam manifestantur facto: hoc enim vnusquisque eligere videtur vt bonum, quod opere implet: manifestum est autem, quòd verbo humano potest & mutari lex, & etiam exponi: inquantum manifestat interiorem motum, & conceptum rationis humanæ: vnde etiam & per actus maxime multiplicatos, qui consuetudinem efficiunt, mutari potest lex & exponi: & etiam aliquid causari, quod legis virtutem obtineat, inquantum scilicet per exteriores actus multiplicatos interior voluntatis motus & rationis conceptus efficacissimè declaratur. Cum enim aliquid multoties fit, videtur ex deliberato rationis iudicio prouenire & secundum hoc consuetudo & habet vim legis, & legem abolet, & est legum interpretatrix.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd lex naturalis & diuina procedit à voluntate diuina, vt dictum est*. vnde non potest mutari per consuetudinem procedentem à voluntate hominis, sed solum per authoritatem diuinam mutari posset: & inde est, quòd nulla consuetudo vim legis obtinere potest contra legem diuinam, vel legem naturalem. Dicit enim Isidorus in synonymis, vsus authoritati cedat: prauum vsum lex & ratio vincat.

In cor. art.

¶Ad secundum dicendũ, quòd sicut suprà dictũ est*, leges humanę in aliquibus casibus deficiũt: vnde possibile est, quandoq; præter legẽ agere, in casu scilicet in quo deficit lex: & tamen actus non erit malus: & cũ tales casus multiplicãtur propter aliquam mutationem hominum tunc manifestatur per consuetudinem, quòd lex vlterius non est vtilis: sicut etiam manifestaretur, si lex contraria verbo promulgaretur. Si autem adhuc maneat ratio eadem, propter quam prima lex vtilis erat, non consuetudo legem, sed lex consuetudinem vincit, nisi fortè propter hoc solum inutilis lex videatur, quoniam non est possibile secundum consuetudinem patriæ, quæ erat vna de conditionibus legis: difficile enim est consuetudinem multitudinis remouere.

q.96. ar.6.

¶Ad tertium dicendum, quòd multitudo, in qua consuetudo introducitur, duplicis conditionis esse potest. Si enim sit libera multitudo, quæ possit sibi legem facere, plus est consensus to-

non ad præsens tantum tempus, sed perpetuum seu diuturnum, pro quo lex fit.

¶ *Super Quæstionis nonagesimæseptimæ Articulum tertium.*

Cap.6. parũ ante fi. to.5.

IN art.3. in responsione ad secundum aduerte, quòd licet Author satisfaciat argumento dum manifestat, non oportere ab actu illicito inchoare consuetudinẽ derogantem legi, si tamen ab illicitis tunc actibus inchoasset, ex quo conualuit, & iam consuetudinis vim habet, legi scriptæ derogat, non oportet nãque posteros solicitos esse an licite, vel illicite introducta sit cõsuetudo, quam sine dubio licite inueniunt obseruari, relicta lege scripta.

In corp. ar.

1.2. q. 79. ar.2. ad 2. & q. 100. ar.2.co. & quol.2. ar. 8.cor.prin. & quol. 9. ar.15.co.2. & 3. q.93.art.3. & q.95.artic.2.

Universidad de Deusto Biblioteca

¶ *Super Quæstionis nonagesimæseptimæ Articulum quartum.*

IN titul. articuli quarti aduerte quòd non de principe specialiter, sed de rectore multitudinis, siue princeps sit, siue non, quæstio est.

¶In corpore articuli eiusdē aduerte duo, primò, quid subiacet dispēsationi Rectoris, exprimitur: nanque in litera, quòd hoc est defectus legis in persona, vel casu, quando enim non est, nec apparet, nec dubitatur defectus legis, nulla est ratio licentiam tribuendi quòd nō seruetur legis præceptum, ac per hoc nulla est ratio dispensandi, quando autem apparet quòd lex in hoc casu impediret maius bonum, vel cederet in malum & huiusmodi, tunc deficere dicitur lex in casu illo, vnde pro sola voluntate non fit dispensatio, sed dissipatio. Secundò, quis rector in qua lege possit dispensare. In litera enim nihil aliud exprimitur, nisi quòd rector multitudinis habet potestatem dispensandi in lege humana, quæ suæ authoritati innititur. Et in responsione ad tertiū in lege humana publica non potest dispensare nisi ille, à quo lex authoritatem habet, vel is, cui ipse commiserit.

¶ Videtur autem mihi, quòd seclusa consuetudine, quæ authoritatem dispēsandi inferioribus rectoribus committit & adimit, ex hoc ipso ꝙ aliquis constitutus est rector multitudinis, cōmissa quoq; est sibi authoritas dispensandi in lege superioris quo ad tria, scilicet quo ad leuia, quo ad frequentia, quo ad propria. Leue autem est quodcunq; cæteris paribus, nō præcepto proprie dicto, sed simplici statuto positū est. Non enim est rationi consonū, vt ad principem pro dispensatione in leui recurrendum sit. Frequenter quoque occurrētibus graue nimis esset ad principem sæpe valde remotū loco vel commoditate recurrere, vbi lex ipsa vindicanda tandem esset, non seruāda, vt patet in lege ieiunij ecclesiastici, quod crebro soluendum accidit ex rationabili secūdum existimationem saltē causæ, nec est rationi cōsonum, vt semidebilis, aut volens quis æquitare, aut pedes ire sine necessitate cogente, & putans se non posse seruare ieiunium, debeat ad Papā recurrere: sed sat videtur, quòd arbitrio Episcopi in aliud pium opus cōmutetur, saluo legis fine. Æquum etiam est vt ea, quę sunt ita propria alicui multitudini, quod non redundant in communitatē totius regni, vel reipublicę Christianæ illius multitudinis rectori, qui notitiam specialē eius habet, moderanda relicta sint, nisi forte adeo notabilis casus sit, vt merito superior cōsulendus occurrat. vnde si lex superioris de ciuitate sit, cum esse ciuem munus sit ita proprium huic ciuitati, quòd nihil ad alias spectet, potest rector dispēsare in lege illa: secus autem est de communibus, quæ scilicet licet hic fiant, redundant in alios, vt si lex superioris sit de doctoratu, aut de matrimonio, quum doctor & coniunx vbique, & non in ista tantum ciuitate munus suū exerceat, non spectet ad rectorem huius multitudinis, sed totius dispensare. In quibus autē ecclesiæ legibus possit episcopus dispensare, nō est pręsentis negotij, vbi in communi est sermo de legibus & rectoribus.

tius multitudinis ad aliquid obseruādum, quod cōsuetudo manifestat, quàm authoritas principis, qui non habet potestatem condendi legem, nisi inquantū gerit personā multitudinis. vnde licet singulæ personæ non posint cōdere legem, tamen totus populus condere legem potest. Si verò multitudo nō habeat liberam potestatem cōdendi sibi legem, vel legem à superiori potestate positam remouendi: tamen ipsa consuetudo in tali multitudine pręualens obtinet vim legis, inquantum per eos toleratur, ad quos pertinet multitudini legem imponere, ex hoc enim ipso videntur approbare, quod consuetudo introduxit.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum Rectores multitudinis posint in legibus humanis dispensare.

Supr.q.96. ar.6.cor.et infr.q.100. ar.8.co.& 2.2.q.88. art.10.co. & ad 2.& q.89.ar.9. & q.147. ar.4.co.& ad 1.& 3. di.37.ar.4. & 4.dist. 15.q.3.art. 2.q.1.& dis.27.q.3. ar.13.ad 4. & 3.cōtra q.125.fi. Lib.5.Etym.ca.21. lib.1.Ethi. cap.2.in fi. tom.5.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quòd Rectores multitudinis nō possunt in legibus humanis dispensare. Lex enim statuta est pro cōmuni vtilitate, vt Isidorus* dicit: sed commune bonum non debet intermitti pro priuato commodo alicuius personæ: quia vt dicit Philosophus in 1.Ethic.* Bonū gentis diuinius est quàm bonū vnius hominis. ergo videtur, quòd non debeat dispensari cum aliquo, vt contra legem communem agat.

2 ¶Præterea, Illis, qui super alios constituuntur, præcipitur Deut.1. Ita paruū audietis vt magnum: nec accipietis cuiusquā personam, quia Dei iudiciū est. Sed concedere alicui, quod communiter denegatur omnibus, videtur esse acceptio personarum, ergo huiusmodi dispensationes facere Rectores multitudinis non possunt, cum hoc sit cōtra præceptum legis diuinę.

3. ¶Præterea, Lex humana si sit recta, oportet quòd cōsonet legi naturali, & legi diuinæ: aliter enim non congrueret religioni nec conuenienter disciplinæ, quod requiritur ad legem: vt Isidorus dicit.* sed in lege naturali & diuina nullus homo pōt dispēsare, ergo nec etiam in lege humana. (lib.5.c.8.in fine.)

¶SED CONTRA est, ꝙ dicit Apostolus 1.ad Cor.9. Dispēsatio mihi credita est.

¶RESPONDEO dicēdū, ꝙ dispēsatio proprie importat cōmensurationem alicuius cōis ad singula, vnde etiā gubernator familiæ dicitur dispēsator inquantū vnicuique de familia cū pōdere & mēsura distribuit, & operationes & necessaria vitæ. Sic igitur & in quacūq; multitudine ex eo dicitur aliquis dispēsare, quia ordinat qualiter aliquod cōmune præceptum sit à singulis adimplendū. Cōtingit aūt quandoque, ꝙ aliquod præceptū, quod est ad commodū multitudinis vt in pluribus, nō est cōueniens huic personæ, vel in hoc casu: quia vel per hoc impediretur aliquid melius, vel etiā induceretur aliquod malū: sicut ex suprà dictis patet.* (q.96.ar.6.) Periculosum aūt esset, vt hoc iudicio cuiuslibet cōmitteretur: nisi fortè propter euidēs & subitū periculū: vt suprà dictū est:* (q.96.ar.6.) & ideo ille, qui habet regere multitudinem, habet potestatē dispēsandi in lege humana, quæ suę authoritati innititur, vt scilicet in personis vel in casibus, in quibus lex deficit, licentiam tribuat, vt præceptū legis non seruetur. Si aūt absq; hac ratione pro sola voluntate licentiā tribuat, non erit fidelis in dispēsatione, aut erit imprudens: infidelis quidem, si nō habet intentionē ad bonum cōmune: imprudēs autē, si rationē dispensandi ignoret: propter quod Dominus dicit Luc.12. Quis putas est fidelis dispensator & prudens, quem constituit dominus super familiam suam?

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd quando cum aliquo dispensatur, vt legem communem non seruet: non debet fieri in præiudicium boni communis, sed ea intentione, vt ad bonum commune proficiat.

¶Ad secundum dicendum, quòd non est acceptio personarum, si non seruentur æqualia in personis inæqualibus. vnde quando conditio alicuius personæ requirit rationabiliter, vt in ea aliquid specialiter obseruetur, non est personarum acceptio, si sibi aliqua specialis gratia fiat.

¶Ad tertiū dicendum, quòd lex naturalis, inquantum cōtinet præcepta communia, quæ nunquam fallunt, dispēsationem recipere non potest: in aliis verò præceptis, quæ sunt quasi conclusiones præceptorum communium, quandoque per hominem dispēsatur, puta, quòd mutuū non reddatur proditori patriæ, vel aliquid huiusmodi: ad legem autem diuinam ita se habet quilibet homo sicut persona priuata ad legem publicam, cui subiicitur: vnde sicut in lege humana publica non potest dispensare, nisi ille à quo lex authoritatē habet, vel is, cui ipse commiserit, ita in præceptis iuris diuini, quæ sunt à Deo, nullus potest dispensare nisi Deus, vel is cui ipse specialiter committeret.

QVAESTIO NONAGESIMAOCTAVA,

De lege veteri, in sex articulos diuisa.

CONSEQVENTER considerandum est de lege veteri.

¶Et primò de ipsa lege. Secundò, de præceptis eius.

¶Circa primum quæruntur sex.

¶Primò, vtrum lex vetus sit bona. ¶Secundò, vtrum sit à Deo. ¶Tertiò, vtrum sit à Deo, mediantibus Angelis. ¶Quartò, vtrum data sit omnibus. ¶Quintò, vtrum omnes obliget. ¶Sextò, vtrum congruo tempore fuerit data.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum lex vetus fuerit bona.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd lex vetus non fuerit bona. Dicitur enim Ezec.20. Dedi eis præcepta non bona, & iudicia, in quibus non viuent: sed lex non dicitur bona nisi propter bonitatem præceptorum, quæ continet. ergo lex vetus non fuit bona. (Infrà ar.2. ad 1.& 2. & Rom.7. lect.2.& 5. & Gal.3. le.7.& 8. lib.5.ca.3. in fi.)

2 ¶Præterea, Ad bonitatem legis pertinet, vt communi saluti proficiat, sicut Isidorus dicit*: sed lex vetus non fuit salutifera, sed magis mortifera & nociua. dicit enim Apostolus Rom.7. Sine lege peccatum mortuum erat: ego autem viuebam sine lege aliquando, sed cum venisset mandatum, peccatum reuixit: ego autem mortuus sum. & Rom.5. Lex subintrauit, vt abundaret delictum. ergo lex vetus non fuit bona.

3 ¶Præterea, Ad bonitatem legis pertinet, quòd sit posibilis ad obseruādum, & secundum naturam, & secundum humanam consuetudinem: sed hoc non habuit lex vetus, dicit enim Petrus Act.15. Quid tentatis imponere iugum super ceruicem discipulorum, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus? ergo videtur quòd lex vetus non fuerit bona.

¶SED CONTRA est, quod Apost. dicit Rom.7. Itaque lex quidē sancta est, & mandatum sanctum & iustū & bonum.

¶RESPONDEO dicēdum, quòd absq; omni dubio lex vetus bona fuit. Sicut enim doctrina ostēditur esse vera ex hoc quod consonat rationi rectæ, ita etiā lex aliqua ostenditur esse bona ex hoc, ꝙ consonat rationi. Lex autem vetus rationi consonabat: quia concupiscentiam reprimebat, quæ rationi aduersatur, vt patet in illo mandato, Non cōcupisces rem proximi tui, quod ponitur Exo.20. Ipsa etiam omnia peccata prohibebat, quæ sunt contra rationē. vnde manifestū est, quòd bona erat. & hæc est ratio Apostoli Ro.7. Condelector, inquit, legi Dei secundū interiorem hominem. & iterum, Cōsentio legi, quoniam bona est. Sed notandum est, quòd bonum diuersos gradus habet, vt Dion. dicit 4.cap. De diui.no.* (parte 4. in medio.) Est enim aliquod bonum perfectū, & aliquod bonum imperfectum. Perfecta quidem bonitas est in his, quæ ad finem ordinantur, quando aliquid est tale, quod per se est sufficiens inducere ad finē: imperfectum

perfectum autem bonum est, quod operatur aliquid ad hoc, quòd perueniatur ad finem, non tamen sufficit ad hoc, quòd ad finem perducat: sicut medicina perfectè bona est, quæ hominē sanat: imperfecta autem est, quæ hominem adiuuat, sed tamen sanare non potest. Est autem sciendum, quòd est alius finis legis humanæ, & alius legis diuinæ. Legis enim humanæ finis, est temporalis tranquillitas ciuitatis: ad quem finem peruenit lex, cohibendo exteriores actus, quantum ad illa mala, quæ possunt perturbare pacificum statum ciuitatis. Finis autem legis diuinæ est perducere hominem ad finem felicitatis æternę, qui quidem finis impeditur per quodcunque peccatum: & non solum per actus exteriores, sed etiam per interiores. & ideo illud, quod sufficit ad perfectionem legis humanæ (vt scilicet peccata prohibeat, & pœnam apponat) non sufficit ad perfectionem legis diuinæ: sed oportet, quòd hominem totaliter faciat idoneum ad participationem felicitatis æternę, quod quidem fieri non potest nisi per gratiam Spiritus sancti, per quam diffunditur charitas in cordibus nostris: quæ legem adimplet. Gratia enim Dei est vita æterna: vt dicitur Rom.6. hanc autem gratiam lex vetus conferre nō potuit, reseruabatur enim hoc Christo: quia vt dicitur Ioan.1. Lex per Moysen data est: gratia & veritas per Iesum Christum facta est. & inde est, quòd lex vetus bona quidem est, sed[d] imperfecta: secundum illud Hebr.7. (D.810.) Nihil ad perfectum adduxit lex.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd dominus loquitur ibi de præceptis cęremonialibus, quę quidem dicuntur non bona, quia gratiam non conferebant, per quam homines à peccato mundarentur: cum tamen per huiusmodi se peccatores ostenderent. vnde signanter dicitur*, (Ezech.20.) Et iudicia, in quibus non viuent, id est per quę vitam gratiæ obtinere non possunt. & postea subditur, Et pollui eos in muneribus suis, id est pollutos ostendi, cum offerrent omne quod aperit vuluām propter delicta sua.

¶Ad secundum dicendum, quòd lex dicitur occidisse, non quidem effectiuè, sed occasionaliter ex sua imperfectione, inquantum scilicet gratiam non conferebat, per quam homines implere possent, quod mandabat, vel vitare quòd vetabat, & sic occasio ista non erat data, sed sumpta ab hominibus. vnde & Apostolus ibidem dicit, Occasione accepta, peccatū per mandatum seduxit me, & per illud occidit. Ex hac etiam ratione dicitur, quòd lex subintrauit, vt abundaret delictum, vt ly vt, teneatur consecutiuè, non causaliter, inquantum scilicet homines accipientes occasionem à lege, abundantius peccauerunt: tum quia grauius fuit peccatum post legis prohibitionem: tum etiam quia concupiscentia creuit. magis enim concupiscimus, quod nobis prohibetur.

¶Ad tertium dicendum, quòd iugum legis seruari non poterat sine gratia adiuuante, quā lex non dabat. Dicitur enim Rom.9. Non est volentis, neque currentis, scilicet velle & currere in præceptis Dei, sed miserentis Dei. vnde in Psalm.118. dicitur. Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum, scilicet per donum gratię & charitatis.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum lex vetus fuerit à Deo.

Infr.q.106. art.2.ad 3. & ar.4.ad 3.et q.107. ar.1.cor.fi. & 3.q.42. ar.4.ad 2. ar.præced. & q.91. art.5.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, quòd lex vetus non fuerit à Deo. Dicitur enim Deut.32. Dei perfecta sunt opera: sed lex fuit imperfecta, vt suprà dictum est*. ergo lex vetus non fuit à Deo.

2 ¶Præterea, Ecclesia.3. dicitur, didici, quòd omnia opera, quæ fecit Deus, perseuerent in æternum: sed lex vetus non perseuerat in æternum. dicit enim Apostolus ad Hebr.7. Reprobatio fit quidem pręcedentis mandati propter infirmitatem eius, & inutilitatem. ergo lex vetus non fuit à Deo.

3 ¶Præterea, Ad sapientem legislatorem pertinet, non solum mala auferre, sed etiam occasiones malorum: sed vetus lex fuit occasio peccati, vt suprà dictum est*. (Art.præce.) ergo ad Deum, cui nullus est similis in legislatoribus (vt dicitur Iob 36.) non pertinebat legem talem dare.

4 ¶Præterea, Primæ ad Timoth.2. dicitur, quòd Deus vult omnes homines saluos fieri: sed lex vetus non sufficiebat ad salutem hominum: vt supra dictum est:* (Art.præce.) ergo ad Deum non pertinebat talem legem dare. lex ergo vetus non est à Deo.

¶SED CONTRA est, quod dominus dicit Matth.15. loquens Iudæis quibus erat lex vetus data, Irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras, & paulo ante præmittitur, Honora patrem tuum & matrem tuam. quod manifeste in lege veteri continetur. ergo lex vetus est à Deo.

¶RESPONDEO dicendum, quòd lex vetus à domino Deo data est, qui est pater domini nostri Iesu Christi. lex enim vetus homines ordinabat ad Christum dupliciter. Vno quidem modo, testimoniū Christo prohibendo. vnde ipse dicit Luc. vlt. Oportet impleri omnia, quæ scripta sunt in lege & in Psalmis, & in Prophetis de me. & Ioan.5. Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit.* Alio modo per modum cuiusdam dispositionis: dum retrahēs homines à cultu idololatrię, concludebat eos sub cultu vnius Dei, à quo saluandū erat humanum genus per Christū. vnde Apostolus dicit ad Gal.3. Priusquā veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi in eam fidē, quæ reuelanda erat. Manifestū est autem, quòd eiusdem est disponere ad finem, & ad finē perducere: & dico, Eiusdem per se, vel per suos subditos. Nō enim Diabolus legem tulisset, per quam homines adducerentur ad Christū, per quem erat eiiciendus: secundum illud Matth.12. Si Satanas Satanam eiicit, diuisum est regnū eius: & ideo ab eodem Deo, à quo facta est salus hominum per gratiam Christi, lex vetus data est.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd nihil prohibet, aliquid non esse perfectum simpliciter, quod tamen est perfectum secundum tempus: sicut dicitur aliquis puer perfectus, non simpliciter, sed secundū temporis conditionem, ita etiā præcepta, quæ pueris dantur, sunt quidē perfecta secundū conditionem eorum: quibus dantur, etsi non sint perfecta simpliciter: & talia fuerunt præcepta legis. vnde Apostolus dicit ad Gal.3. Lex pædagogus noster fuit in Christo.

¶Ad secūdum dicendum, quòd opera Dei perseuerant in æternum, quæ sic Deus fecit, vt in æternum perseuerent, & hæc sunt ea quæ sunt perfecta. lex autem vetus reprobatur tempore perfectionis gratiæ, non tanquam mala, sed tanquam infirma, & inutilis pro isto tempore: quia, vt subdit, Nihil ad perfectum adduxit lex. vnde ad Galat.3. dicit Apostolus, Vbi venit fides, iam non sumus sub pædagogo.

¶Ad tertium dicendū, quòd sicut suprà dictum est*, (q.79.ar.4.) Deus aliquando permittit aliquos cadere in peccatū, vt exinde humiliētur: ita etiā voluit talem legem dare, quam suis viribus homines implere nō possent: vt sic dum homines præsumētes de se, peccatores se inuenirēt, humiliati recurrerent ad auxilium gratiæ.

¶Ad quartum dicendum, quòd quamuis lex vetus non sufficeret ad saluandum homines: tamen aderat aliud auxilium à Deo hominibus, simul cum lege, per quod saluari poterant, scilicet fides Mediatoris, per quam iustificati sunt antiqui patres, sicut etiam nos iustificamur: & sic Deus non deficiebat hominibus, quin daret eis salutis auxilia.

¶ *Super Quæstionis nonagesimæoctauæ Articulum tertium.*

IN quęst.98. primis tribus articulis nihil aliud scribendum occurrit, nisi vt caute intelligas dicta in respōsione ad secundum tertij articuli: possunt siquidem dupliciter intelligi. primo, vt negent Moysen vidisse diuinam essentiam. Secundò, vt negēt Moysen vidisse diuinā essentiam in illa visione, qua loquebatur facie ad faciē. Iste secundus sensus est intentus ab Authore, & non primus, vt inferius in Secunda secundæ, q.174. aperitur: vbi ex hoc, quòd Moyses palam, & non per ænigmata Deū vidisse dicitur, Num.12. concluditur, interueniēte Augustino, ipsum vidisse Deum per essentiam, cum quo tamen stat, quòd legem per Angelos accepit in aliis visionibus, vt hic dicitur ex authoritate sacræ scripturæ.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum lex vetus data fuerit per Angelos.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quòd lex vetus non fuerit data per Angelos, sed immediatè à Deo. Angelus enim nuntius dicitur: & sic nomen Angeli ministerium importat, non dominium: secundum illud Psal.102. Benedicite domino omnes angeli eius, ministri eius: sed vetus lex à domino tradita esse perhibetur: dicitur enim Exod.20. Locutusque est dominus sermones hos: & postea subditur, Ego enim sum dominus Deus tuus. & idem modus loquendi frequenter repetitur in Exod. & in libris consequentibus legem. ergo lex est immediatè data à Deo. (Infrà ar.6. argumento pro verit. & Isa.6. cor.3. & Gala.3.le.7.cor.2. & Col.2.lec.4.cor.2.fin. et Hebr.2.c.1.& c.2.fi.& c.5.)

2 ¶Præterea, Sicut dicitur Ioan.1. Lex per Moysen data est: sed Moyses immediatè accepit à Deo: dicitur enim Exo.33. Loquebatur dominus ad Moysen facie ad faciē, sicut loqui solet amicus ad amicum suum. ergo lex vetus immediatè data est à Deo.

3 ¶Præterea, Ad solum principem pertinet legem ferre, vt suprà dictum est*: sed solus Deus est princeps salutis animarum, Angeli verò sunt administratorij spiritus: vt dicitur ad Hebr.1. (q.90.art.3.) ergo lex vetus per Angelos dari nōn debuit, cum ordinaretur ad animarum salutem.

¶SED CONTRA est, quod dicit Apostolus ad Gal.3. Lex data est per Angelos in manu Mediatoris. & Act.7. dicit Stephanus, accepistis legem in dispositione Angelorum.

¶RESPONDEO dicendū, quòd lex data est à Deo per

Universidad de Deusto Biblioteca

¶ *Super Quæstionis nonagesimæoctauæ Articulum quartum.* cap.4. ante medium.

IN arti.4. eiusdẽ quæstionis in calce respõsionis ad secundum accipe rationem Aug. scilicet quòd ex peccato primi parẽtis prouenit, quosdam non doceri à Deo, vt rationem particularẽ, scilicet post naturam lapsam simpliciter nulla reddi alia ratio potest, nisi sicut reprobationis, de qua in prima parte diffuse tractatum est. *Art.1. huius quæst.*

¶ *Super Quæstionis nonagesimæoctauæ Articulum quintum & sextum.*

IN art.5. & 6. eiusdem q. nota, quòd licet in sexto art. quæstio sit de tẽpore Moysi, & in corpore articuli nõ concludatur determinate tempus Moysi nec ratione durorũ, & superborum, nec ratione bonorum, sed tempus medium inter legem naturæ & legem gratiæ, in responsionibus tamen argumentorum determinatur illud tẽpus medium ad tempus Moysi, quando primo domus Israel fuit populus liber: vt patet in litera. *In præfat. in Iob. c.2. ante med.*

Angelos: & præter rationem generalem, quam Dion. assignat in 4.c. Cæle. hier.* ꝙ diuina debent deferri ad homines, mediãtibus Angelis, specialis ratio est quare legem veterẽ per Angelos dari oportuit. Dictũ est enim*, quòd lex vetus imperfecta erat, disponebat ad salutẽ perfectã generis humani, quæ futura erat per Christum. Sic autẽ videtur in omnibus potestatibus & artibus ordinatis, ꝙ ille, qui est superior, principalẽ & perfectũ actũ operatur per seipsum: ea verò, quę disponũt ad perfectionem vltimã, operatur per suos ministros: sicut nauifactor compaginat nauem per seipsum, sed præparat materiã per artifices subministrantes: & ideo conueniẽs fuit, vt lex perfecta noui testamenti daretur immediatè per ipsum Deũ, hominem factũ: lex autem vetus per ministros Dei, scilicet per Angelos daretur hominibus. Et per hunc modum Apostolus 1. ad Heb. probat eminentiam nouæ legis ad veterem: quia in nouo testamento locutus est nobis Deus in filio suo: in veteri autem testamento est sermo factus per Angelos.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut Greg. dicit in principio moralium*, Angelus, qui Moysi apparuisse describitur, modo Angelus, modo dominus memoratur. Angelus videlicet propter hoc, quòd exterius loquendo seruiebat: dominus autem dicitur, quia interius præsidens loquendi efficaciam ministrabat: & inde est etiam, quòd quasi ex persona domini Angelus loquebatur.

¶Ad secũdum dicendum, quòd sicut Aug. dicit 12. super Genes. ad literam*, in Exod. dicitur, Locutus est dominus Moysi facie ad faciem. & paulo post subditur, Ostende mihi gloriam tuam. Sentiebat ergo quod videbat, & quòd non videbat desiderabat, non ergo videbat [d] ipsam Dei essentiam: & ita non immediate ab eo instruebatur. Quod ergo dicitur, quòd loquebatur ei facie ad faciem secundum opinionem populi loquitur Scriptura, qui putabat Moysen ore ad os loqui cum Deo, cum per subiectam creaturã, id est per Angelũ & nubem, ei loqueretur, & appareret. Vel per visionem faciei intelligitur quædam eminens contemplatio, & familiaris infra essentię diuinę visionem. *c.27. paulo post princip. tom.3.* *D.10.*

¶Ad tertium dicendum, quòd solius principis est sua authoritate legem instituere: sed quandoque legem institutam per alios promulgat: & ita Deus sua authoritate instituit legem, sed per Angelos promulgauit.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum lex vetus dari debuerit soli populo Iudæorum.

Infrà ar.5. cor. & 3. dist.25. q.2. arti.2. q.2. ad 3.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quòd lex vetus non debuit dari soli populo Iudæorum. Lex enim vetus disponebat ad salutem, quæ futura erat per Christum, vt dictum est*: sed salus illa non erat futura solum in Iudæis, sed in omnibus gentibus, secundum illud Isaiæ 49. Parum est, vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & fæces Israel conuertendas: dedi te in lucem Gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. ergo lex vetus dari debuit omnibus gentibus, & non vni populo tantum. *Art. præce.*

2 ¶Præterea, Sicut dicitur Act.10. Non est personarum acceptor Deus: sed in omni gente, qui timet Deum, & facit iustitiam, acceptus est illi. non ergo magis vni populo, quàm aliis viam salutis debuit aperire.

3 ¶Præterea, Lex data est per Angelos: sicut iam dictũ est*. sed ministeria Angelorum Deus non solum Iudæis, sed omnibus gentibus semper exhibuit. dicitur enim Eccle.17. In vnaquanq; gentem præposuit rectorem, omnibus etiam gentibus temporalia bona largitur, quæ minus sunt curæ Deo quàm spiritualia bona. ergo etiam legem omnibus populis debuit dare. *Art. præce.*

¶SED CONTRA est, ꝙ dicitur Rom.3. Quid ergo amplius Iudęo? multũ quidem per omnem modum, primũ quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei, & in Psal.147. dicitur, Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.

¶RESPONDEO dicendum, quòd posset vna ratio assignari, quare potius populo Iudæorum data sit lex, quàm aliis populis: quia aliis populis ad idololatriã declinantibus, solus populus Iudæorum in cultu vnius Dei remãsit: & ideo alij populi indigni erant legem recipere, ne sanctum canibus daretur. Sed ista ratio conueniens non videtur: quia populus ille etiam post legem latã ad idololatriam declinauit, quod grauius fuit, vt patet Exod.33. Amos 5. Nunquid hostias & sacrificium obtulistis mihi in deserto 40. annis domus Israel, & portastis tabernacula Moloch Dei vestri, & imaginem idolorum vestrorum, sidus Dei vestri, quæ fecistis vobis? expressè etiã dicitur Deut. 9. Scito, quòd non propter iustitias tuas dominus Deus tuus dedit tibi terram hanc in possessionem, cum durissimæ ceruicis sis populus: sed ratio ibi prætermittitur, vt compleret verbum suum dominus, quod sub iuramento pollicitus est patribus tuis Abraham, Isaac, & Iacob: quæ autem promissio eis sit facta, ostendit Apostolus ad Gal.3. dicẽs, Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini eius. non dicit seminibus, quasi in multis, sed quasi in vno, & semini tuo, qui est Christus. Deus igitur & legẽ, & alia beneficia speciali illi populo exhibuit propter promissionem eorum Patribus factã: vt ex eis Christus nasceretur. decebat enim, vt ille populus, ex quo Christus nasciturus erat, quadam speciali sanctificatione polleret: secundum illud quod dicitur Leuit.19. Sancti eritis: quia ego sanctus sum. Nec etiam fuit propter meritum ipsius Abrahæ, vt talis promissio ei fieret: vt scilicet Christus ex eius semine nasceretur: sed ex gratuita Dei electione & vocatione: vnde dicitur Isa.41. Qui suscitauit ab Oriente iustum, vocauit eum, vt sequeretur se. Sic ergo patet, quòd ex sola gratuita electione Patres promissionem acceperunt, & populus ex eis progenitus legem accepit: secundum illud Deuter.4. Audistis verba illius de medio ignis, quia dilexit Patres, & elegit semen eorum post illos. Si autem rursus quæratur, quare hunc populum elegit, vt ex eo Christus nasceretur, & non alium: conueniet responsio Aug.* quam dicit super Ioan. Quare hunc trahat, & illum non trahat, noli velle diiudicare, si non vis errare. *Tract. 26. in Ioan. paulo post principium.*

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, ꝙ quamuis salus futura per Christum esset omnibus gentibus præparata, tamẽ oportebat ex vno populo Christum nasci, qui propter hoc præ aliis prærogatiuis habuit secundum illud Ro.9. Quorum, scilicet Iudæorum, est adoptio filiorum Dei, & testamentum, & legislatio, quorum patres, ex quibus Christus est secundum carnem.

¶Ad secundum dicendum, quòd acceptio personarum locum habet in his, quæ ex debito dantur. In his verò, quæ ex gratuita voluntate conferuntur, acceptio personarum locum non habet: non enim est personarum acceptor, qui ex liberalitate de suo dat vni, & non alteri: sed si esset dispensator bonorum communium, & non distribueret æqualiter secundum merita personarum, esset personarum acceptor. Salutaria autẽ beneficia Deus humano generi confert ex sua gratia: vnde non est personarum acceptor, si quibusdam præ aliis conferat. Vnde Augu. dicit in lib. de prædestinatione sanctorum*, Omnes, quos Deus docet, misericordia docet, quos autem non docet, iudicio non docet: hoc enim venit ex damnatione humani generis pro peccato primi parentis. *cap. 8. non multũ ante medium tom.7.*

¶Ad tertium dicendũ, quòd beneficia gratiæ subtrahuntur homini propter culpam. sed beneficia naturalia non subtrahuntur, inter quæ sunt ministeria Angelorum: quæ ipse naturarum ordo requirit, vt scilicet per media gubernentur infima, & etiam corporalia subsidia, quæ non solum hominibus, sed etiam iumentis Deus administrat: secundum illud Psal. 35. Homines & iumenta saluabis domine.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum omnes homines obligabantur seruare legem veterem.

1.2. q.85. ar.4. ad 1. & 3. dist.39. q.2. art.1. q.2. ad 1. & Ro.2. lec.3. co.2.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur, quòd omnes homines obligabantur ad obseruandam veterem legem. Quicunque enim subditur regi, oportet quòd subdatur legi ipsius: sed vetus lex est data à Deo qui est rex omnis terræ, vt in Psal.46. dicitur. ergo omnes habitantes terram, tenebantur ad obseruantiam legis.

2 ¶Præterea, Iudæi saluari nõ poterant, nisi legem veterẽ obseruarent: dicitur enim Deut.27. Maledictus qui nõ permanet iñ sermonibus legis huius, nec eos opere perficit. si igitur alij homines sine obseruantia legis veteris potuissent saluari, peior fuisset conditio Iudæorum, quàm aliorum hominum.

3 ¶Præterea, Gentiles ad ritum Iudaicum, & ad obseruantias legis admittebantur. dicitur enim Exod.12. Si quis peregrinorum in vestram voluerit transire coloniam, & facere Phase domini, circuncidetur prius omne masculinum genus: & tũc rite celebrabit, eritque simul sicut indigena terræ. Frustra autem ad obseruantias legales fuissent extranei admissi ex ordinatione diuina, si absque legalibus obseruantiis saluari potuissent. ergo nullus saluari poterat, nisi legem obseruaret.

¶SED

¶SED CONTRA est, quod Diony. dicit 9. cap. Cæle. hierar.* quòd multi Gentilium per Angelos sunt reducti in Deum, sed constat, quòd Gentiles legem non obseruabant. ergo absque obseruantia legis potuerunt aliqui saluari. *cap.9. post medium illum.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd lex vetus manifestabat præcepta legis naturæ, & superaddebat quædam propria præcepta: quantum igitur ad illa, quæ lex vetus continebat de lege naturæ, omnes tenebantur ad obseruantiam veteris legis: non quia erant de veteri lege, sed quia erant de lege naturæ, sed quantum ad illa, quæ lex vetus superaddebat, non tenebantur aliqui ad obseruantiam veteris legis, nisi solus populus Iudęorum. Cuius ratio est: quia lex vetus, sicut dictum est*, data est populo Iudæorum, vt quandam prærogatiuam sanctitatis obtineret propter reuerentiam Christi, qui ex illo populo nasciturus erat. quæcunque autem statuuntur ad specialem aliquorum sanctificationem, non obligant nisi illos, sicut ad quædã obligantur clerici, qui mancipantur diuino ministerio ad quæ laici non obligantur: similiter & religiosi ad quædam perfectionis opera obligantur ex sua professione, ad quæ seculares nõ obligantur, & similiter ad quędam specialia obligabatur populus ille, ad quę alij populi nõ obligabantur. vnde dicitur Deut.18. Perfectus eris, & absque macula coram domino Deo tuo. & propter hoc etiam quadam professione vtebantur: vt patet Deut.26. Profiteor hodie etiam coram domino Deo tuo, &c. *ar. præced.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd quicunque subduntur regi, obligantur ad legem eius obseruandam, quam omnibus communiter proponit: sed si instituat aliqua obseruanda à suis familiaribus ministris, ad hæc cæteri non obligantur.

¶Ad secundum dicendum, quòd homo quanto Deo magis coniungitur, tanto efficitur melioris conditionis: & ideo quanto populus Iudæorum erat adstrictus magis ad diuinum cultum, dignior aliis populis erat. vnde dicitur Deuter.4. Quæ est alia gens sic inclyta, vt habeat cæremonias, iustáque iudicia, & vniuersam legem? & similiter etiam quantum ad hoc sunt melioris conditionis clerici, quam laici, & religiosi, quàm seculares.

¶Ad tertium dicendum, quòd Gentiles perfectius & securius salutem consequebantur sub obseruantiis legis, quàm sub sola lege naturali: & ideo ad eas admittebantur. Sicut etiam nunc laici transeunt ad clericatum, & seculares ad religionem, quamuis absque hoc possint saluari.

ARTICVLVS VI.

¶ Vtrum lex vetus conuenienter data fuerit tempore Moysi.

1. q.70. ar.1. ad 1. & 4 di.1. q.1. arti.2. q.4. cor. et Gal. 3. lect.7. Articul.1. huius q.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur, quòd lex vetus non conuenienter fuerit data tempore Moysi. Lex enim vetus disponebat ad salutem, quæ erat futura per Christum, sicut dictum est*. sed statim homo post peccatum indiguit huiusmodi salutis remedio: ergo statim post peccatum lex vetus debuit dari.

2 ¶Præterea, Lex vetus data est propter sanctificationem eorum, ex quibus Christus nasciturus erat, sed Abrahæ incepit fieri promissio de semine, quod est Christus: vt habetur Genes. 12. ergo statim tempore Abrahæ debuit lex dari.

3 ¶Præterea, Sicut Christus non est natus ex aliis descendentibus ex Noë nisi ex Abraham, cui facta est promissio: ita etiam non est natus ex aliis filiis Abrahæ, nisi ex Dauid, cui est promissio renouata: secundum illud 2.Reg.23. Dixit vir, cui constitutum est de Christo Dei Iacob. ergo lex vetus debuit dari post Dauid, sicut data est post Abraham.

¶SED CONTRA est, quod Apostolus dicit ad Gal.3. quòd lex propter transgressionem posita est, donec veniret semen cui promiserat ordinata per angelos in manu mediatoris, id est, ordinabiliter data, vt glo.* dicit. ergo congruum fuit, vt lex vetus illo temporis ordine traderetur. *Glos. ordinaria ibi.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd cõuenientissimè lex vetus data fuit tempore Moysi. Cuius ratio potest accipi ex duobus, secundũ quòd quælibet lex duobus generibus hominum imponitur. Imponitur enim quibusdam duris & superbis, qui per legem cõpescuntur & domantur. Imponitur etiam bonis, qui per legem instructi adiuuantur ad implendum, quod intendunt. Conueniens igitur fuit tali tempore legem veterem dari ad superbiam hominum conuincendam. de duobus enim homo superbiebat, scilicet de scientia, & de potentia: de scientia quidem, quasi ratio naturalis ei possit sufficere ad salutem. Et ideo, vt de hoc eius superba conuinceretur, permissus est homo regimini suæ rationis absque adminiculo legis scriptæ: & experimento homo discere potuit, quòd patiebatur rationis defectum per hoc, quòd homines vsque ad idololatriam, & turpissima vitia circa tempora Abrahæ sunt prolapsi: & ideo post hæc tempora fuit necessariũ legem scriptam dari in remedium humanę ignorantię: quia per legem est cognitio peccati, vt dicitur Rom.5. Sed postquam homo est instructus per legem, conuicta est eius superbia de infirmitate, dum implere non poterat, quod cognoscebat: & ideo sicut Apostolus concludit ad Rom.8. quod impossibile erat legi, in qua infirmabatur per carnem, misit Deus filium suum, vt iustificatio legis impleretur in nobis. Ex parte verò bonorum lex data est in auxilium: quod quidem tunc maximè populo necessarium fuit, quando lex naturalis obscurari incipiebat propter exuperantiam peccatorum. Oportebat enim huiusmodi auxilium quodam ordine dari, vt per imperfecta ad perfectionem manu duceretur. & ideo inter legem naturę & legem gratię oportuit legem veterem dari.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd statim post peccatum primi hominis nõ competebat legem veterem dari: tum quia nondum homo recognoscebat, se ea indigere de sua ratione confisus, tum quia adhuc dictamen legis naturę nondum erat obtenebratum per cõsuetudinem peccandi.

¶Ad secundum dicendum, quòd lex non debet dari nisi populo: est enim præceptum commune, vt dictum est*. & ideo tempore Abrahæ data sunt quædam familiaria præcepta & quasi domestica Dei ad homines: sed postmodum multiplicatis eius posteris, intantum quòd populus esset, & liberatis eis à seruitute, lex conuenienter potuit dari. nam serui non sunt pars populi, vel ciuitatis, cui legem dari competit: vt Philosophus dicit in 3. Politicæ*. *q.90. ar.2. & 3. & q.96. artic.1. ad 2.* *Ca.3. à medio, tom.5.*

¶Ad tertium dicendum, quòd quia legem oportebat alicui populo dari non solum illi, ex quibus est Christus natus, legem acceperunt, sed totus populus consignatus signaculo circuncisionis, quæ fuit signum promissionis Abrahæ factæ, ab eo creditę: vt dicit Apostolus Rom.4. & ideo etiam ante Dauid oportuit legem dari populo, iam collecto.

QVAESTIO NONAGESIMA NONA,

De præceptis veteris legis, in sex articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de præceptis veteris legis. ¶Et primò, de distinctione ipsorum. Secundò, de singulis generibus distinctis. ¶Circa primũ quæruntur sex. ¶Primò, vtrũ legis veteris sint plura præcepta, vel vnum tantũ. ¶Secundò, vtrum lex vetus contineat aliqua pręcepta moralia. ¶Tertiò, vtrum pręter moralia contineat cæremonialia. ¶Quartò, vtrum contineat præter hæc iudicialia. ¶Quintò, vtrum præter ista tria contineat aliqua alia. ¶Sextò, de modo, quo lex inducebat ad obseruantiam prædictorum.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum in lege veteri contineatur solum vnum præceptum.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd in lege veteri non contineatur nisi vnum præceptum. Lex enim nihil aliud est quàm præceptum: vt suprà habitum est*: sed lex vetus est vna: ergo non continet nisi vnum præceptum. *q.90. art.2. & 3.*

2 ¶Præterea, Apostolus dicit Rom.13. Si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur, Diliges proximum tuum, sicut teipsum: sed istud mandatum est vnum. ergo lex vetus non continet nisi vnum mandatum.

3 ¶Præterea, Matth.7. dicitur: Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis: hæc est enim lex & prophetæ: sed tota lex vetus continetur in lege & prophetis. ergo lex vetus non habet nisi vnum præceptum.

¶SED CONTRA est, quod Apostolus dicit ad Ephe.2. Legem mandatorum decretis euacuans. & loquitur de lege veteri, vt patet per gl.* ibidem. ergo lex vetus continet in se multa mandata. *Est gl. Ambros. in hũc locũ, to.5.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd præceptum legis cum sit obligatorium, est de aliquo quod fieri debet. quòd autem aliquid debeat fieri, hoc prouenit ex necessitate alicuius finis. vnde manifestum est, quòd de ratione pręcepti est, quòd importet ordinem ad finem, inquantum scilicet illud pręcipitur, quod est necessarium, vel expediens ad finem. Contingit autem ad vnum finem multa esse necessaria vel expedientia. & secundum hoc possunt de diuersis rebus dari diuersa pręcepta, inquantum ordinantur ad vnum finem. Vnde dicendum est, quòd omnia pręcepta legis veteris sunt vnum secundum ordinem ad vnum finem, sunt tamen multa secundum diuersitatem eorum, quę ordinantur ad illum finem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

¶ Super Quæstionis nonagesimænonę Articulum secundum & tertium.

IN articulo secundo & tertio quæstionis nonagesimænonę omisso primo articulo, dubium occurrit de differentia assignata inter legem humanam & diuinam in hoc, quòd diuina intendit principaliter amicitiam ad Deum humana autem intendit principaliter amicitiam hominum inter se. Videtur enim quòd lex humana necessario sit peruersa ex tali fine. Nam lex humana de actu religionis, quo Deus colitur, disponit sicut de actibus aliarum virtutum, & quum omnia disponat in ordine ad principalē finem (quoniam reliqua sunt propter illum) sequitur quòd cultum Dei, in quo consistit amicitia hominis ad Deum, ordiner ad amicitiā hominum inter se, quæ est eius principalis finis: & hoc etiam in corpore tertij articuli in litera sonat, dicens leges humanæ non curauerunt aliquid instituere de cultu diuino nisi in ordine ad bonum commune hominum.

cap.8. non remote à princ.10.5.

¶Ad euidentiam huius ambiguitatis duo oportet declarare, scilicet quomodo amicitia nominis inter se ponitur rectè finis principalis humanæ legis. Et quomodo diuinus cultus vel amicitia hominis ad Deum ordinabilis sit ad amicitiam hominum inter se & econtra. Scito ergo, quòd quemadmodum ars aliqua, puta domificatiua, habet pro principali fine opus suum, puta domum, nec aliud ad ipsam spectat, cum quo tamen stat quòd artifex ipse, puta domificator, vt mouetur à iustitia legali, ordinet opus artis ad bonū commune. Huiusmodi namque ordinatio non spectat ad artem secundum se, sed vt stat sub lege, cuius est ad bonū commune ordinare: ita proportionaliter contingit in lege humana, quòd principalis finis intentus ab ea secundum seipsam est cōmune bonum hominum amicitia, & pax hominum inter se, nec ad ipsam spectat ordinare hoc in amicitiam, & pacem hominis ad Deum, sed hoc spectat, ad legem diuinam, quę est superior. Et propterea lex humana non secundum se, sed vt substat diuinæ legi, dirigit amicitiam hominum in amicitiam Dei, amicitia autē hominis ad Deum dupliciter potest sumi. Primò, simpliciter, quę scilicet est per gratiam & charitatem.

Suprà q. 98. ar. 5. co. & inf. præsenti q. ar. 3. ad 2. & arti. 4. col. & Psa. 18. col. 7. 8. & 9. q 91. art. 4. & 5. & q. præcedent. art. 5.

Secundò, secundū quid, quę scilicet, secluſa gratia, esse potest inter hominem in puris naturalibus & Deum. Et vtraq; potest sumi dupliciter, scilicet ex parte Dei amati, & ex parte hominis amātis. Quomodocunq; amicitia sumatur, si ex parte Dei sumitur, nō potest recte ordinari in bonum humanum, esset enim peruersitas magna vti fruendis. Si autem sumatur ex parte hominis, potest recte ordinari ad bonum cōmune humanum, tum quia homo secundum id quod est, & sua est pars ciuitatis, tum quia vtile honesto tali annexum ad augmētum seu conseruationē boni cōmunis spectat. Ad obiectionem ergo in oppositum dicitur, quòd si lex humana disponetet de cultu diuino ex parte Dei, ordinādo illum ad pacem hominum (puta quòd propter hoc principaliter colatur Deus) peruersa esset: sed hoc non facit lex humana, quamuis forte multi legislatores impij hoc intenderint, & adinuenerint multas fabulas propter hoc, vt in 2. Metap. innuitur, sed lex humana multis existentibus rationibus diuini cultus de illis, quæ ad ipsam spectant, disponit ad finem suum commune bonū ab aliis attrahens, vtpote ad se non pertinentibus: abstrahētium autem non est mendacium nec peruersitas. vnde quia gratia perficit, non destruit naturam, lex humana sic habet pro fine principali bonum commune hominum inter se, vt non repugnet illi subordinatio ad altiorē finem ex altiori principio, vt de arte dictum est, & sic disponit de aliis ad finem, vt non excedat limites ordinabilium recte in illud.

¶94. ar. 4.

cap. 2. post medium illius.

¶In eisdē articulis aduerte diligentissime rector ecclesiastice, quia secundum diuinas leges principaliter regere teneris, & finis principalis diuinæ legis est amicitia hominis ad Deum, vt ad animarū salutem principaliter respicias, studeas, & solliciteris: nec sat est tibi extrinseca tranquillitas ecclesiæ tibi commissæ, quæ sufficit rectori seculari in suo populo. Oportet nāque te arte artium vti in regimine animarum, & secundum eam vigilare super gregē suum, & in singulis amicitiam ad Deum procurare, & in vniuersis, vt possit illi dici, Pulchra es amica mea.

¶ Super Quæstionis nonagesimænonę Articulum quartum & quintum.

IN quarto & quinto artic. eiusdē 99. quæ-

naturę, ad quod referuntur moralia præcepta, sed oportet, quòd determinetur vtrunque per legem diuinam vel humanam: quia principia naturaliter nota sunt communia tam in speculatiuis, quàm in actuis. Sicut igitur determinatio communis præcepti de cultu diuino fit per præcepta cæremonialia, sic & determinatio communis præcepti de iustitia obseruanda inter homines determinatur per præcepta iudicialia: & secundum hoc oportet tria præcepta legis veteris ponere, scilicet moralia, quę sunt de dictamine legis naturę, cæremonialia, quę sunt determinationes cultus diuini, & iudicialia, quę sunt determinationes iustitiæ inter homines obseruandę, vnde cum Apostolus Rom. 7. dixisset, quòd lex est sancta, subiungit quòd mandatum est iustum & bonum, & sanctum iustum quidem quantum ad iudicialia, sanctum quantum ad cæremonialia (nam sanctum dicitur, quod est Deo dicatum) bonum, id est honestum quantum ad moralia.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd tam peccata moralia, quàm etiam iudicialia, pertinent ad directionem vitæ humanæ, & ideo vtraque continentur sub vno membro illorum, quæ ponit Augustinus, scilicet sub præceptis vitæ agendæ. ¶Ad secundum dicendum, quòd iudicium significat executionem iustitiæ, quæ quidem est secundum applicationem rationis ad aliqua particularia determinatè. Vnde præcepta iudicialia communicant in aliquo cum moralibus, inquantum scilicet à ratione deriuātur. Et in aliquo cum cæremonialibus, inquantū scilicet sunt quędam determinationes communium præceptorum. & ideo quandoque sub iudiciis comprehenduntur præcepta iudicialia & moralia: sicut dicitur Deut. 5. Audi Israel cæremonias atque iudicia. Quādoque verò iudicialia & cæremonialia: sicut dicitur Leui. 18. Facietis iudicia mea, & præcepta mea seruabitis, vbi præcepta ad moralia referuntur, iudicia verò ad iudicialia & cæremonialia.

¶ Ad tertium dicendum, quòd actus iustitiæ in generali pertinet ad præcepta moralia: sed determinatio eius in speciali pertinet ad præcepta iudicialia.

ARTICVLVS V.

¶ Vtrum aliqua alia præcepta contineantur in lege veteri, præter moralia, iudicialia & cæremonialia.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd aliqua alia præcepta contineantur in lege veteri præter moralia, iudicialia, & cæremonialia. Iudicialia enim præcepta pertinent ad actum iustitiæ, quę est hominis ad hominem, cæremonialia verò pertinēt ad actum religionis, qua Deus colitur. Sed præter has sunt multę alię virtutes, scilicet temperantia, fortitudo, liberalitas, & alię plures, vt suprà dictū est*. ergo præter prædicta, oportet plura alia in lege veteri contineri.

2 ¶Præterea, Deut. 11. dicitur, Ama dominum Deum tuum, & obserua eius præcepta, & cæremonias, & iudicia atque mandata. Sed præcepta pertinent ad moralia, vt dictum est*. ergo præter moralia, iudicialia, & cæremonialia, adhuc alia continentur in lege, quæ dicuntur mandata.

Prima secundæ S. Thom.

stio. aduerte primo, q. hic habes expositionem terminorum frequēter in Psalmis positorum, vt possis & in eis & in reliqua Scriptura clarè inspicere testimonia, præcepta, mādata, iustificationes, iudicia. Aduerte secundo in respōsione ad primū articuli quinti doctrinam vniuersalem, quòd moralia omnia determinantur lege, inquantum habent rationem debiti, ac per hoc lex humana, vt perfectè consequatur finem suum, scilicet cōmune bonū integrum, dispōnere debet de diuino cultu, vt debito Deo à ciuitate & ciuibus, sicut dispōnit de debitis exhibendis aliis, vt commune bonum perfectionem integrā habeat & fic clare vides, quod antè diximus, quòd vniuersaliter diuinus cultus ordinatur in bonum commune, vt pars in totum.

¶ Super Quæstionis nonagesimænonę Articulum quintum & sextum.

IN articulo quinto & sexto dubium occurit: nam superius in quæstionis nonagesimæ secundæ articulo secundo, ad tertium expresse dictum est, quòd præmiare non est actus legis, sed punire tantum, modo autem dicitur, quòd legis est non solum ex pœna, sed præmio inducere ad obseruantiam sui. Quomodo stant hæc simul?

¶Ad hoc breuiter dicitur, quòd ibi de propriis actibus legis agebatur, inter quos non est præmiare: quia, vt ibi dictum est, quilibet potest hoc facere: hic autem est sermo non solum de propriis, sed de communibus: & ideo præmiare, quod est commune legi & priuatæ personæ, & consulere, quod est etiam commune vtrique legi attribuuntur & vere, sicut homini vere attribuitur videre, quamuis sit commune sibi & aliis animalibus, & negatur, quòd sit propriius actus hominis.

Supr. ar. 4. co. & quol. 2. ar. 8. cor. & Gal. 5. lectio. 3. to. 2. & Heb. 7. lect. 2. to. 2.

¶In eodem sexto articulo fidē occurrit miseria nostra, quum offertur status hominum noui testamenti, quòd scilicet nō sufficit, quòd desideremus bona temporalia, saluo tamen ordine ad Deum, quia hoc imperfectorum & sub veteri lege est, sed oportet vt contemptis temporalibus, spiritualibus inhæreamus. hic enim nouæ legis perfectionis est status. Heu, heu, quàm pauci hodie ad nouæ legis statum spectant, & vtinam ad veteris statum saltem pertineremus.

q. 66. ar. 5.

Ar. præced. ad 2. & in argum. Sed contra.

Universidad de Deusto Biblioteca

3 ¶Præterea, Deut.6.dicitur, Custodi præcepta domini Dei tui, & testimonia & cęremonias, quas tibi pręcepi. ergo præter omnia præcepta adhuc in lege testimonia continentur.

4 ¶Præterea, In Psal.118. dicitur, In æternum non obliuiscar iustificationes tuas. glo.* id est, legem. ergo præcepta legis veteris non solum sunt moralia, cæremonialia, & iudicialia : sed etiam iustificationes. *[Gl.interlinearis ibi.]*

¶SED CONTRA est, quòd dicitur Deut.6. Hæc sunt præcepta, cæremoniæ, atque iudicia, quę mandauit Dominus Deus vobis, & hæc ponuntur in principio legis. ergo omnia præcepta legis sub his comprehenduntur.

¶RESPONDEO dicendum, quòd in lege ponuntur aliqua tanquam præcepta, aliqua verò tanquam ad pręceptorum impletionem ordinata : Præcepta quidem sunt de his, quæ sunt agenda : ad quorum impletionem ex duobus homo inducitur, scilicet ex authoritate præcipientis, & ex vtilitate impletionis : quę quidem est consecutio alicuius boni vtilis, delectabilis vel honesti, aut fuga alicuius mali contrarij. Oportuit igitur in veteri lege proponi quædam quæ authoritatem Dei præcipientis indicarent : sicut illud Deuterenomi 6. Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est. & illud Genesis 1. In principio creauit Deus cælum & terram. & huiusmodi dicuntur testimonia. Oportuit etiam, quod in lege proponerentur quædam præmia obseruantium legem, & pœnæ transgredientium, vt patet Deut.28. Si audieris vocem domini Dei tui, faciet te excellentiorem cunctis gentibus, &c. & huiusmodi dicuntur iustificationes: secundum quòd Deus aliquos iustè punit vel præmiat. Ipsa autem agenda sub pręcepto non cadunt, nisi inquantum habent aliquam debiti rationem. Est autem duplex debitum. Vnum quidem secũdum regulam rationis. Aliud autem secundum regulam legis determinantis : sicut Philoso.in 8. Ethic.* distinguit duplex iustũ, scilicet morale & legale. *[cap.7.to.8.]* Debitum autem morale est duplex. dictat enim ratio aliquid faciendum, vel tanquam necessarium, sine quo nõ potest esse ordo virtutis, vel tanquã vtile ad hoc, quòd ordo virtutis melius conseruetur, & secundum hoc quædam moralium pręcisè pręcipiuntur, vel prohibentur in lege: sicut, Non occides, Non furtũ facies. & hæc propriè dicuntur pręcepta. Quædam verò pręcipiuntur, vel prohibentur non quasi pręcisè debita, sed propter melius. & ista possunt dici mandata : quia quandam inductionem habent & persuasionem: sicut illud Exod.22. Si pignus acceperis vestimentum à proximo tuo, ante Solis occasum reddas ei : & aliqua similia. vnde Hyerony.* dicit, quòd in præceptis est iustitia, in mandatis verò charitas. *[In proœmio in Marcum à medio, reperies in glo. ordinaria.]* Debitum autem ex determinatione legis in rebus quidem humanis pertinet ad iudicialia, in rebus autem diuinis ad cæremonialia. quãuis etiam ea, quæ pertinent ad pœnam vel præmia, dici possint testimonia : inquantum sunt protestationes quædam diuinę iustitiæ. Omnia verò pręcepta legis possunt dici iustificationes, inquãtum sunt quędam executiones legalis iustitię. Possunt etiam aliter mãdata à pręceptis distingui: vt pręcepta dicãtur, quę Deus per seipsum iussit, mandata autem, quę per alios mandauit, vt ipsum nomen sonare videtur ex quibus omnibus apparet, quòd omnia legis pręcepta continentur sub moralibus, cęremonialibus & iudicialibus: alia verò non habent rationẽ pręceptorum sed ordinãtur ad præceptorum obseruationem, vt dictum est*. *[In isto art.]*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sola iustitia inter alias virtutes importat rationem debiti. & ideo moralia intantum sunt lege determinabilia, inquantum pertinent ad iustitiam, cuius etiam quædam pars est religio: vt Tullius* dicit. *[lib.2.de inuent.in fol. 4. ante finem lib.]* vnde iustum legale non potest esse aliquod præter cæremonialia, & iudicialia præcepta. Ad alia autem patet responsio per ea quæ dicta sunt.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum lex vetus debuerit inducere ad obseruationem præceptorum per temporales promissiones & comminationes.

[Suprà q. 91.ar.5.co. & infrà q. 107.art.1. ad 2. & 3. di.4. ar.2. co. & art. 4. & Ro. 8.le.3.co.2. & c.10.col. 2. & 2. co. 11.c.6.co.2. q. 36. non procul à princ.to.4.]

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur, quòd lex vetus non debuerit inducere ad obseruãtiam præceptorum per temporales promissiones & comminationes. Intentio enim legis diuinæ est, vt homines Deo subdat per timorem & amorem. vnde dicitur Deut.10. Et nunc Israel, quid dominus Deus tuus petit à te, nisi vt timeas dominum Deum tuum, & ambules in viis eius & diligas eum ? sed cupiditas rerum temporalium abducit à Deo: dicit enim Aug. in lib.83. Quæstionum*, quòd venenum charitatis est cupiditas: ergo promissiones & comminationes temporales videntur contrariari intentioni legislatoris, quod facile legem reprobabilem facit : vt patet per Philosophum in 2.Politicæ*. *[Ca.2.à medio to.5.]*

2 ¶Præterea, Lex diuina est excellentior quàm lex humana. videmus autem in scientiis, quòd quanto aliqua est altior, tanto per altiora media procedit. ergo cum lex humana procedat ad inducendum homines per temporales comminationes & promissiones, lex diuina non debuit ex his procedere, sed per aliqua maiora.

3 ¶Præterea, Id non potest esse præmium iustitiæ vel pœna culpæ, quod æqualiter euenit & bonis & malis : sed sicut dicitur Eccles.nono, Vniuersa temporalia æquè eueniunt iusto & impio, bono & malo, mundo & immundo, immolanti victimas & sacrificia contemnenti : ergo temporalia bona, vel mala non conuenienter ponuntur vt pœna, vel præmia mandatorum legis diuinæ.

¶SED CONTRA est, quod dicitur Isaiæ primo, Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis: quòd si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut in scientiis speculatiuis inducuntur homines ad assentiendum conclusionibus per media syllogistica: ita etiam in quibuslibet legibus homines inducuntur ad obseruantias præceptorum per pœnas & præmia : videmus autem in scientiis speculatiuis, quòd media proponuntur auditori secundum eius conditionem. Vnde sicut oportet ordinatè in scientiis procedere, vt ex notioribus disciplina incipiat : ita etiam oportet eum, qui vult inducere hominem ad obseruantiam pręceptorum, vt ex illis eum mouere incipiat, quæ sunt in eius affectu : sicut pueri prouocantur ad aliquid faciendum aliquibus puerilibus munusculis. Dictum est autem suprà*, quòd lex vetus disponebat ad Christum, sicut imperfectum ad perfectum : *[q.98. ar.1. & 2. ad 1. & ar.3.]* vnde dabatur populo adhuc imperfecto in comparatione ad perfectionem, quæ erat futura per Christum. & ideo populus ille comparatur puero sub pædagogo existenti : vt patet Galat.3. Perfectio autem hominis est, vt contemptis temporalibus, spiritualibus inhæreat : vt patet per illud quod Apostolus dicit Philip.3. Quæ quidem retrò sunt obliuiscens, ad ea, quæ priora sunt, me extendo. quicunque ergo perfecti sumus, hæc sentiamus. Imperfectorum autem est, quòd temporalia bona desiderent, in ordine tamen ad Deum. Peruersorum autem est, quòd in temporalibus bonis finem constituant. Vnde legi veteri conueniebat, vt per temporalia, quæ erant in affectu hominum imperfectorum, manuduceret homines ad Deum.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd cupiditas, qua homo constituit finem in temporalibus bonis, est charitatis venenum: sed consecutio temporalium bonorum, quæ homo desiderat in ordine ad Deum, est quædam via inducens imperfectos ad Dei amorem : secundum illud Psalm. 48. Confitebitur tibi, cum benefeceris illi.

¶Ad secundum dicendum, quòd lex humana inducit homines ex temporalibus præmiis vel pœnis per homines inducendis: lex verò diuina ex præmiis vel pœnis exhibendis per Deum, & in hoc procedit per media altiora.

¶Ad tertium dicendum, quòd sicut patet historias veteris testamenti reuoluenti, communis status populi semper sub lege in prosperitate fuit quandiu legem obseruabant : & statim declinantes à præceptis legis diuinæ in multas aduersitates incidebant. Sed aliquæ personæ particulares etiam iustitiam legis obseruantes, in aliquas aduersitates incidebant, vel quia iam erant spirituales effecti : vt per hoc magis ab affectu temporalium abstraherentur, & eorum virtus probata redderetur, aut quia opera legis exterius implentes, cor totum habebant in temporalibus defixum, & à Deo elongatum: secundum quod dicitur Isa.29. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me.

QVAESTIO CENTESIMA,

De præceptis moralibus veteris legis, in duodecim articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de singulis generibus præceptorum veteris legis.
¶Et primò, de præceptis moralibus. Secundò de cæremonialibus. Tertiò, de iudicialibus.

¶Circa primum quæruntur duodecim. ¶Primò, vtrum omnia præcepta moralia veteris legis sint de lege naturæ. ¶Secundò, vtrum præcepta moralia veteris legis sint de actibus omnium virtutum. ¶Tertiò, vtrum omnia præcepta moralia veteris legis reducantur ad decem præcepta decalogi. ¶Quartò, de distinctione præceptorum decalogi. ¶Quintò, de numero eorũ. ¶Sextò, de ordine. ¶Septimò, de modo tradendi ipsa. ¶Octauò, vtrum sint dispensabilia. ¶Nonò, vtrum modus obseruandi virtutem cadat sub præcepto. ¶Decimò, vtrum modus charitatis cadat sub præcepto. ¶Vndecimò, de distinctione aliorum præceptorum moralium. ¶Duodecimò, vtrum præcepta moralia veteris legis iustificent.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum omnia præcepta moralia pertineant ad legem naturæ.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd non omnia pręcepta moralia pertineant ad legem naturę. Dicitur enim Eccle.17. Addidit illis disciplinam, & legem vitæ hæreditauit illos: sed disciplina diuiditur cõtra legem naturæ, eo quòd lex naturalis non addiscitur, sed ex naturali instinctu habetur. ergo non omnia præcepta moralia sunt de lege naturæ.

2 ¶Præterea, Lex diuina perfectior est, quàm lex humana: sed lex humana superaddit aliqua ad bonos mores pertinentia his, quæ sunt de lege naturæ. quod patet ex hoc, quòd lex naturæ est eadẽ apud omnes: huiusmodi autẽ morũ instituta sunt diuersa apud diuersos. ergo multo fortius diuina lex aliqua ad bonos mores pertinentia debuit addere supra legem naturæ.

3 ¶Præterea, Sicut ratio naturalis inducit ad aliquos bonos mores, ita & fides. vnde etiã dicitur ad Gal.5. quòd fides per dilectionem operatur : sed fides non continetur sub lege naturæ, quia ea quæ sunt fidei, sunt supra rationẽ naturalem. ergo non omnia præcepta moralia legis diuinæ pertinent ad legẽ naturæ.

¶SED CONTRA est, quod dicit Aposto.Ro.2. Quòd gentes quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt faciunt: quòd oportet intelligi de his, quæ pertinẽt ad bonos mores. ergo omnia moralia pręcepta legis sunt de lege naturę.

¶RESPONDEO dicendum, quòd pręcepta moralia à cęremonialibus, & iudicialibus sunt distincta. Moralia enim sunt de illis, quę secundum se ad bonos mores pertinent : cum autem humani mores dicantur in ordine ad rationem, quę est proprium principium humanorum actuum, illi mores dicuntur boni, qui rationi congruunt, mali autem, qui à ratione discordant. Sicut autem omne iudicium rationis speculatiuę procedit à naturali cognitione primorum principiorum, ita etiam omne iudicium rationis practicę procedit ex quibusdam principiis naturaliter cognitis, vt suprà dictum est*, *[q.94.ar.1. & 4. & 6.]* ex quibus diuersimodè procedi potest ad iudicandum de diuersis. Quędam enim sunt in humanis actibus adeo explicita, quòd statim cum modica consideratione possunt approbari vel reprobari per illa communia, & prima principia. Quędam verò sunt, ad quorum iudicium requiritur multa consideratio diuersarum circunstantiarum : quas considerare diligenter non est cuiuslibet, sed sapientum : sicut considerare particulares conclusiones scientiarum, non pertinet ad omnes, sed ad solos Philosophos. Quædam verò sunt, ad quę diiudicanda indiget homo adiuuari per instructionem diuinam : sicut est circa credenda. Sic igitur patet, quòd cum moralia pręcepta sint de his, quę pertinent ad bonos mores, hęc autem sunt, quę rationi conueniunt, omne autem rationis humanę iudicium aliqualiter à naturali ratione deriuatur, necesse est, quòd omnia pręcepta moralia pertineant ad legem naturę, sed diuersimodè. Quædam enim sunt, quæ statim per se ratio naturalis cuiuslibet hominis diiudicat esse facienda, vel non facienda (sicut, Honora patrem tuum & matrem : & Non occides, non furtum facies, & huiusmodi) sunt absolutè de lege naturę. Quędam verò sunt, quæ subtiliori consideratione rationis à sapientibus iudicantur esse obseruanda: & ista sic sunt de lege naturæ, vt tamen indigeant disciplina, qua minores à sapientibus instruantur : sicut illud, Coram cano capite consurge, & honora personã senis: & alia huiusmodi. Quædã verò sunt, ad quę iudicãda ratio humana indiget instructione diuina, per quã erudimur de diuinis: sicut est illud, Nõ facies tibi sculptile, neque omnẽ similitudinem, Non assumes nomen Dei tui in vanum.

¶Et per hoc patet responsio ad obiecta.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum præcepta moralia legis sint de omnibus actibus virtutũ.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd præcepta moralia legis non sint de omnibus actibus virtutum. Obseruatio enim præceptorum veteris legis iustificatio nominatur: secundum illud Psal.118. Iustificationes tuas custodiam: sed iustificatio est executio iustitiæ. ergo præcepta moralia non sunt nisi de actibus iustitiæ.

2 ¶Præterea, Id, quod cadit sub præcepto, habet rationem debiti : sed ratio debiti non pertinet ad alias virtutes nisi ad solam iustitiam, cuius proprius actus est reddere vnicuique debitum. ergo præcepta legis moralia non sunt de actibus aliarum virtutum: sed solum de actibus iustitiæ.

3 ¶Pręterea, Omnis lex ponitur propter bonum commune, vt dicit Isidorus*, *[Lib.5.Ethymo. ca. 21.]* sed inter virtutes sola iustitia respicit bonum commune: vt Philosophus dicit in 5.Ethicor*. *[Ca.1 & 2. & 21.to.5.]* ergo præcepta moralia sunt solum de actibus iustitiæ.

¶SED CONTRA est, quod Ambros.dicit*, *[In lib. de parad.c.8. ante med. to.4.]* quòd peccatum est transgressio legis diuinæ, & cælestium inobedientia mandatorum : sed peccata contrariantur omnibus actibus virtutum. ergo lex diuina habet ordinare de actibus omnium virtutum.

¶RESPONDEO dicẽdum, quòd cum præcepta legis ordinentur ad bonum commune (sicut suprà habitum est*) *[q.90.ar.2.]* necesse est, quod præcepta legis diuersificentur secundum diuersos modos communitatum. vnde Philoso. in sua Politica* *[Lib.3.cap. 5. 6. & 9. to.5.]* docet, quòd alias leges oportet statuere in ciuitate, quę regitur rege, & alias in ea, quę regitur per populum, vel per aliquos potentes de ciuitate. Est autem alius modus cõmunitatis, ad quam ordinatur lex humana, & ad quam ordinatur lex diuina. Lex enim humana ordinatur ad communitatem ciuilem, quæ est hominum adinuicẽ. Homines autem ordinantur adinuicẽ per exteriores actus, quibus homines sibiinuicem cõmunicant. huiusmodi autẽ communicatio pertinet ad rationem iustitiæ, quæ est propriè directiua communicationis humanæ: & ideo lex humana non proponit præcepta nisi de actibus iustitiæ : & si præcipiat actus aliarum virtutum, hoc non est, nisi inquantum assumunt rationẽ iustitiæ: vt patet per Philos.in 5.Ethicor*. Sed communitas, ad quam ordinat lex diuina, est hominum ad Deum, vel in præsenti, vel futura vita : & ideo lex diuina præcepta proponit de omnibus illis, per quæ homines bene ordinentur ad cõmunicationem cum Deo : homo autem Deo coniungitur ratione, siue mente, in qua est Dei imago : & ideo lex diuina præcepta proponit de omnibus illis, per quæ ratio hominis bene ordinata est: hoc autem cõtingit per actus omnium virtutum: nã virtutes intellectuales ordinant benè actus rationis in seipsis, virtutes autem morales ordinant benè actus rationis circa interiores passiones, & exteriores operationes. & ideo manifestũ est, quòd lex diuina cõuenienter proponit præcepta de actibus omniũ virtutũ: ita tamen, quod quædam, sine quibus ordo virtutis, qui est ordo rationis, obseruari non potest, cadunt sub obligatione præcepti : quędam verò, quæ pertinent ad benè esse virtutis perfectæ, cadunt sub admonitione consilij.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd adimpletio mãdatorũ legis, etiã quę sunt de actibus aliarũ virtutum, habet rationẽ iustificationis, inquantum iustum est, vt homo obediat Deo : vel etiam inquantum iustum est quòd omnia, quæ sunt hominis, rationi subdantur.

¶Ad secundum dicendum, quòd iustitia propriè dicta attendit debitũ vnius hominis ad aliũ: sed in omnib. aliis virtutib. attẽditur debitũ inferiorũ viriũ ad rationẽ: & secundũ rationẽ huius debiti, Philo. assignat 5.Eth*. quãdã iustitiã metaphoricam.

¶Super Quæstionis centesimæ Articulum primum.

IN primo articulo quæstionis centesimæ nota, quod appellatione moraliũ in hoc loco intelliguntur non solum ea, quæ ex ratione naturali puta deriuantur, vt conclusiones ex principiis, sed etiam quæ eidem adiuncto illi lumini fidei consonant. Et propterea quum in litera dicitur, quòd moralia sunt de illis, quæ secundum se ad bonos mores pertinent, ly secundum se, non distinguit contra adiunctam fidem, sed contra institutionem. Ita quòd moralia sunt, quæ si nunquam essent lege aliqua statuta, seruanda sunt ex naturali ratione, vel sola, vel fidei lumine adiuta. Cæremonialia autem & iudicialia, quæ antequam lege ponerentur, indifferens erat sic vel aliter poni : puta quòd blasphemus lapidaretur magis, quàm decapitaretur, & quòd offeratur agnus magis, quàm hœdus, & huiusmodi.

¶Super Quæstionis centesimæ Articulum secundum.

IN articulo secundo eiusdem quæstionis nota differentias duas in litera inter legem humanam & diuinam, quo ad disponendum de omnium virtutum actibus ex substantiali earum diuersitate illatas. *[Ca. circa med. & deinceps to.5.]* Prima est, quia lex humana disponit de sola iustitia formaliter: de aliis autem virtutibus, vt induunt rationem iustitiæ : lex autem diuina disponit de omnibus virtutibus absolute. Et ratio huius est : quia illa attendit rationem debiti respectu communis boni, ista autem attendit rationem coniunctionis ad Deum. coniunctio autem ad Deum omni virtute absolute sumpta fit : quia bene disponitur mens secundum suam totam latitudinem. Secunda est, quòd, quia inficiari non potest quin omnis ad aliquam debiti rationem non se vertat quia nisi debitum esset, aut fieret lege positum, sub lege non caderet lex humana rationem debiti propriè dicti respicit: lex autem diuina rationem debiti metaphoricè, vel debiti obedientiæ.

¶Quod si nõ penetras, scito, quòd ista triplex debiti ratio ita se habet, quòd debitũ obedientiæ est cõmune omni legi: & cõsurgit ex rõne principatis & subditi. Et *[Cap.vlti.]*

¶Ad tertium patet responsio per ea, quæ dicta sunt de diuersitate communitatis.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum omnia præcepta moralia veteris legis reducãtur ad decẽ præcepta decalogi.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd non omnia pręcepta moralia veteris legis reducantur ad decẽ præcepta decalogi. Prima enim & principalia legis præcepta sunt, Diliges dominum Deum tuum, & diliges proximum tuum. vt habetur Matthe.22. sed ista duo non continentur in præceptis decalogi. ergo non omnia præcepta moralia continentur in præceptis decalogi.

2 ¶Præterea, Præcepta moralia non reducuntur ad præcepta cæremonialia, sed potius è conuerso: sed inter præcepta decalogi est vnum cæremoniale, scilicet, Memento, vt diem sabbathi sanctifices. ergo præcepta moralia non reducuntur ad omnia præcepta decalogi.

3 ¶Præterea, Præcepta moralia sunt de omnibus actibus virtutum: sed inter præcepta decalogi ponũtur sola pręcepta pertinentia ad actus iustitiæ: vt patet discurrenti per singula. ergo præcepta decalogi non continent omnia præcepta moralia.

¶SED CONTRA est, quod Mat. 5. super illud, Beati estis cum maledixerint, &c. dicit glo*. quòd Moyses decem præcepta proponens, postea per partes explicat. ergo omnia præcepta legis sunt quædam partes præceptorum decalogi. [Glo. ordin. in hoc loco.]

RESPONDEO dicendum, quòd pręcepta decalogi ab aliis pręceptis legis differunt in hoc, quòd præcepta decalogi per seipsum deus dicitur populo proposuisse: alia verò præcepta proposuit populo per Moysen: illa ergo præcepta ad decalogum pertinent, quorum notitiam homo habet per seipsum à Deo: huiusmodi verò sunt illa quæ statim ex principiis communibus primis cognosci possunt modica consideratione: & iterum illa, quæ statim ex fide diuinitus infusa innotescunt. Inter pręcepta ergo decalogi, non computantur duo genera pręceptorum, illa scilicet quę sunt prima & communia, quorum non oportet aliquam editionem esse, nisi quòd sunt scripta in ratione naturali quasi per se nota: sicut quòd homo nulli debet malefacere, & alia huiusmodi: & iterum illa, quę per diligentem inquisitionem sapientum inueniuntur rationi conuenire: hęc enim proueniunt à Deo ad populum, mediante disciplina sapientum. Vtraque tamen horum pręceptorum continentur in pręceptis decalogi, sed diuersimodè: nam illa, quę sunt prima & communia, continentur in eis, sicut principia in conclusionibus proximis: illa verò, quę per sapientes cognoscuntur, continentur in eis ecõuerso, sicut conclusiones in principiis.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd illa duo pręcepta sunt prima & cõmunia pręcepta legis naturę, quę sunt per se nota rationi humanę vel per naturam, vel per fidem, & ideo omnia pręcepta decalogi ad illa duo referuntur, sicut conclusiones ad principia communia

¶Ad secundum dicendum, quòd pręceptum de obseruatione sabbathi est secundum aliquid morale, inquantũ scilicet per hoc pręcipitur, quòd homo aliquo tempore vacet rebus diuinis: secundum illud Psal.45. Vacate & videte, quoniam ego sum Deus: & secundum hoc inter pręcepta decalogi cõputatur: non autem quantum ad taxationem temporis, quia secundum hoc est cęremoniale.

¶Ad tertium dicendum, quòd ratio debiti in aliis virtutibus est magis latens, quàm in iustitia, & ideo pręcepta de actibus aliarum virtutum, non sunt ita nota populo, sicut pręcepta de actibus iustitię, & propter hos actus iustitię specialiter cadunt sunt pręceptis decalogi, quę sunt prima legis elementa.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum præcepta decalogi conuenienter distinguantur.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd incõueniẽter pręcepta decalogi distinguantur. Latria enim est alia virtus à fide: sed pręcepta dantur de actibus virtutum. & hoc quod dicitur in principio decalogi, Non habebis Deos alienos coram me, pertinet ad fidem, quod autem subditur, Non facies sculptile, &c. pertinet ad latriam. ergo sunt duo pręcepta, & non vnum, sicut Augustinus*, dicit. [Infrà art. 5. & 3. dist. 37. in exp. lit. princ.] [q.71. in Exod. to. 4.]

2 ¶Præterea, Pręcepta affirmatiua in lege distinguuntur à negatiuis, sicut, Honora patrem & matrem, &, Non occides, sed hoc quod dicitur, Ego sum Dominus Deus tuus, est affirmatiuum. Quod autem subditur, Non habebis Deos alienos coram me, est negatiuum. ergo duo sunt præcepta, & non continentur sub vno: vt Augustinus * ponit. [q.71. in Exod. 10.4.]

3 ¶Præterea, Apostolus ad Roma. 7. dicit, Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non cõcupisces. & sic videtur quòd hoc præceptum, Non concupisces, sit vnum præceptum: non ergo debuit distingui in duo.

¶SED CONTRA est, Authoritas Augustini in glossa super Exo*. vbi ponit tria præcepta pertinentia ad Deum, & septem ad proximum. [Quæst.7. in Exod.]

¶RESPONDEO dicendum, quòd præcepta decalogi diuersimodè à diuersis distinguũtur. Hesychius* enim Leuiti. 26. super illud, Decem mulieres in vno clibano coquunt panes, dicit præceptum de obseruatione sabbathi non esse de decem præceptis: quia non est obseruandum secundum literam secundum omne tempus. Distinguit tamen quatuor præcepta pertinentia ad Deum: vt primum sit, Ego sum dominus Deus tuus. secundum sit, Non habebis Deos alienos coram me: & sic etiam distinguit hæc duo Hierony*. Oseæ 10. super illud, Propter duas iniquitates tuas. Tertium verò præceptum esse dicit, Non facies tibi sculptile. Quartum verò, Non assumes nomen Dei tui in vanum. Pertinentia verò ad proximum dicit esse sex: vt primum sit, Honora patrem & matrem tuam. Secundum, Non occides. Tertium, Non mœchaberis. Quartum, Non furtum facies. Quintum, Non falsum testimonium dices. Sextum. Non concupisces. [In fol.167 in fin. & 156.] [Oseæ 10. 10.6.]

¶Sed primò hoc videtur inconueniens, quòd præceptum de obseruatione sabbathi præceptis decalogi interponatur, si nullo modo ad decalogum pertineat. Secundò, quia cum scriptum sit Matth.7. Nemo potest duobus dominis seruire, eiusdem rationis esse videtur, & sub eodem præcepto cadere, Ego sum dominus Deus tuus, & non habebis Deos alienos. Vnde Origenes * distinguens etiam quatuor præcepta ordinantia ad Deum, ponit ista duo pro vno præcepto: secundum verò ponit, Non facies sculptile. tertium verò, Non assumes nomen Dei tui in vanum: quartum, Memento, vt diem sabbathi sanctifices. Alia verò sex ponit sicut Hesychius*. Sed quia facere sculptile vel similitudinem non est prohibitum, nisi secundum hoc, vt non colantur pro diis (nam in tabernaculo, Deus præcepit fieri imaginẽ Seraphin, vt dicitur Exod.25.) cõuenientius August. ponit sub vno præcepto, Non habebis Deos alienos, & non facies sculptile. Similiter etiam concupiscentia vxoris alienæ ad commixtionem, pertinet ad concupiscentiam carnis. Concupiscentiæ autem aliarum rerum, quæ desiderantur ad possidendum, pertinent ad concupiscentiam oculorum. Vnde etiam Augustinus ponit duo præcepta de non concupiscendo rem alienam, & vxorem alienam: & sic ponit [Hom.8. in Exo. to.1.] [Loco dicto in præcedẽ.]

tria

de tali debito non est sermo, quum quæritur sub qua ratione actus virtutum cadant sub lege: quia debitũ obedientiæ non potuit in actibus rationem, quæ ordinatur in finem legis, sed obligationem ad exequendum legem positam. Debitum autem inferiorum ad superius in eodem homine (quod metaphorice debitum dicitur) iustitiam propriè dictam non fundat: vt ex 5. Ethic. Debitum demum proprie dictum vnius hominis ad alterum & ad commune bonum ad iustitiam proprie dictã spectat. Et propterea lex humana, quæ debitis propriè dicti rationem dirigit, nullius virtutis actus nisi sub ratione iustitiæ imperat: lex autem diuina quæ totum hominem sanat secundum seipsum (quia secundum seipsum iungitur Deo) omniũ virtute actus ordinat absolutè sub ratione debiti metaphorice, & cõcurrente communissimo debito obedientiæ, obligãte ad parendũ: & propterea in litera vtriusque Author meminit in respõsionibus argumentorum. [Infrà art. 11. & 2.2. q 122. art. 9. ad 2. Et 3. dist. 37. artic. 2. q. 1. corp. & 5. per totum. Et mal. q. 14. art. 2. ad 14. Et quodl. 7. artic. 17. ad 8.]

¶Et scito, quòd in eisdẽ responsionibus nomine rationis, Author intendit supremum in homine: nomine verò virtutum interiorũ reliqua, quæ sunt hominis, vt responsio ad primum iuncta responsioni ad secundum aperit, oportet enim supremæ regulæ cõsonare reliqua.

¶Super Quæstionis centesimæ Articulum tertium.

ARtic. 3. eiusdem q. 100. si nõ plene discernis: vide arti. 11. eiusdem, & intelliges differentiã inter prima principia moralia & præcepta decalogi, quæ sunt prima legis elementa: illa enim statim notis terminis ex natura vel fide infusa, cognoscimus, ista autem statim ex primis prædictis cognoscimus. & propterea illa Deum per naturam, vel fidem dicitur indidisse vel infudisse: ista autem per nosipsos, tãquam à Deo proposita mediantibus illis cognoscere: reliqua autem per instructionem humanam diligenti inuestigatione, aut disciplina.

¶Super Quæstionis centesimæ Articulum quartum.

IN ar. 4. eiusdem quęstionis in responsione ad primũ nota duo.

¶Primò, quòd Author excludit fidei & charitatis actus à præceptis decalogi: quoniam vult ea pertinere ad principia præceptorum decalogi, sicut per principia naturaliter nota. Et de charitate quidem patet ex eo quòd finis præcepti est charitas 1. ad Tim. 1. de fide autẽ ad Heb. 11. Accedentem ad Deum, &c. Ratio in litera affertur, quia non egent alia promulgatione, sed ex ipsa natura vel infusione adsunt.

¶Secundò quòd licet præcepta non sint distinguenda secundum distinctionem fidei à latria, aut econtra: sunt tamen distinguẽda penes diuersa pertinentia ad latriam, seu religionem: quia ista est pars iustitię & spectat ad ipsum decalogum, vnde tria prima præcepta decalogi de actibus religiosis sunt: & propterea author hoc dicit in litera.

tria præcepta in ordine ad Deum, & septem in ordine ad proximum, & hoc melius.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd latria non est nisi quædam protestatio fidei. vnde non sunt alia præcepta dãda de latria: & alia de fide: potius tamen sunt aliqua præcepta dãda de latria, q̃ de fide: quia præceptũ fidei præsupponitur ad præcepta decalogi, sicut præceptũ dilectionis. Sicut enim prima præcepta cõmunia legis naturę sunt per se nota habẽti rationẽ naturalẽ, & promulgatione nõ indigẽt: ita etiã & hoc quod credere in Deũ, est primũ & per se notũ ei, qui habet fidẽ. Accedẽtẽ enim ad Deũ oportet credere, quia est, vt dicitur ad Hebr.2. & ideo non indiget alia promulgatione, nisi infusione fidei.

¶Ad secundum dicendũ, quòd præcepta affirmatiua distinguũtur à negatiuis quãdo vnũ non cõprehenditur in alio, sicut in honoratione parentum non includitur, ꝙ nullus homo occidatur, nec ecõuerso: & propter hoc dãtur diuersa præcepta super hoc. Sed quando affirmatiuum comprehenditur sub negatiuo, vel econuerso, non dantur super hoc diuersa præcepta: sicut non datur aliud præceptum de hoc, quod est, Non furtum facies. & de hoc, quod est conseruare rem alienam, vel restituere eam. & eadem ratione non sunt diuersa præcepta de credendo in Deum, & de hoc quòd nõ credatur in alienos deos.

¶Ad tertium dicendum quòd omnis concupiscentia conuenit in vna cõmuni ratione: & ideo Apost. singulariter de mãdato cõcupiscẽdi loquitur: quia tamẽ in speciali diuersę sunt rationes cõcupiscẽdi: ideo Au*. distinguit diuersa præcepta de nõ cõcupiscẽdo: differũt enim specie cõcupiscẽtiæ, secũdũ diuersitatem actionũ vel concupiscibiliũ: vt Philos. dicit in 10. Ethi*. [q.71. Exo. 10.4.] [Ca. 3. & 5.]

ARTICVLVS V.

¶Vtrum præcepta decalogi conuenienter enumerentur.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd incõuenienter præcepta decalogi enumerentur. Peccatũ enim vt Amb*. dicit, est transgressio legis diuinæ & cælestiũ inobediẽtia mãdatorũ: sed peccata distinguũtur per hoc, ꝙ homo peccat vel in Deũ, vel in proximũ, vel in seipsum: cũ igitur in pręceptis decalogi nõ ponãtur aliqua præcepta ordinãtia hominẽ ad seipsum, sed solũ ordinãtia ipsum ad Deũ & proximum, videtur quòd insufficiens sit enumeratio præceptorum decalogi. [1. dist. 37. ar. 4. q. 1. & 3. contra ca. 120. fin. & 142.] [Ambro. in libr. de para. cap. 8. ante med. 11.4.]

2 ¶Præterea, Sicut ad cultum Dei pertinebat obseruatio sabbathi, ita etiã obseruatio aliarũ solemnitatum, & immolatio sacrificiorum: sed inter præcepta decalogi est vnum pertinens ad obseruantiam sabbathi. ergo etiam debent esse aliqua pertinentia ad alias solemnitates, & ad ritum sacrificiorum.

3 ¶Pręterea, Sicut contra Deũ peccare cõtingit periurando, ita etiã blasphemãdo, vel aliàs cõtra doctrinã diuinã mentiẽdo. sed ponitur vnũ præceptũ prohibens periuriũ, cũ dicitur, Non assumes nomen Dei tui in vanum. ergo peccatũ blasphemiæ & falsæ doctrinæ debent aliquo præcepto decalogi prohiberi.

4 ¶Præterea, Sicut homo naturalẽ dilectionẽ habet ad parẽtes, ita etiã ad filios: mandatum etiã charitatis ad omnes proximos extẽditur: sed præcepta decalogi ordinãtur ad charitatem: secũdũ illud 1. Timo. 1. Finis pręcepti charitas est. ergo sicut ponitur quoddã præceptum pertinens ad parentes, ita etiã debuerũt poni aliqua pręcepta pertinẽtia ad filios, & alios proximos.

5 ¶Præterea, In quolibet genere peccati cõtingit peccare corde & opere, sed in quibusdã generib. peccatorũ, s. in furto & adulterio seorsũ prohibetur peccatũ operis, cũ dicitur, Nõ mœchaberis, Nõ furtũ facies: & seorsũ peccatũ cordis: cũ dicitur, non cõcupisces rẽ proximi tui. &, Non cõcupisces vxorẽ ꝓximi tui. ergo ẽt idẽ debuit poni in peccato homicidij, & falsi testimonij.

6 ¶Præterea, sicut cõtingit peccatũ prouenire ex inordinatione cõcupiscibilis, ita etiã ex inordinatione irascibilis. sed quibusdã pręceptis prohibetur inordinata cõcupiscẽtia: cũ dicitur, Nõ cõcupisces: ergo etiã alia præcepta in decalogo debuerunt poni, per quæ prohiberetur inordinatio irascibilis: nõ ergo videtur, quòd conuenienter decẽ præcepta decalogi enumerẽtur.

¶SED CONTRA est, quod dicitur Deut. 4. Ostendit vobis pactum suum, quod præcepit, vt faceretis, & decem verba, quæ scripsit in duabus tabulis lapideis.

¶RESPONDEO dicẽdũ, quòd sicut suprà dictũ est*, sicut pręcepta legis humanę ordinãt hominẽ ad quandã cõmunitatẽ humanã, ita pręcepta legis diuinę ordinant hominem ad quandã cõmunitatẽ seu rẽpublicã hominũ sub Deo: ad hoc autẽ, ꝙ aliquis in aliqua cõmunitate benè cõmoretur, duo requirũtur, quorũ primũ est, vt benè se habeat ad eũ, qui pręest cõmunitati. Aliud autẽ est, vt homo benè se habeat ad alios cõmunitatis cõsocios & cõparticipes. oportet igitur, ꝙ in lege diuina primo ferãtur quędã pręcepta ordinãtia hominẽ ad Deũ & inde alia quędã pręcepta ordinãtia hominẽ ad alios proximos, simul cõuenienter sub Deo. Principi autẽ cõmunitatis tria debet homo, primò, fidelitatem: secundò, reuerentiã: tertiò, famulatũ. Fidelitas quidẽ ad dominũ in hoc cõsistit, vt honorẽ principatus ad aliũ nõ deferat, & quantũ ad hoc accipitur primũ pręceptũ, cũ dicitur, Nõ habebis deos alienos. Reuerentia autẽ ad dominũ requiritur, vt nihil iniuriosum in eũ cõmittatur. & quãtũ ad hoc accipitur secũdũ pręceptũ, ꝙ est, Nõ assumes nomẽ domini dei tui in vanũ. Famulatus autẽ debetur domino in recõpensatione beneficiorũ, quæ ab ipso percipiunt subditi: & ad hoc pertinet tertiũ pręceptũ de sanctificatione sabbathi in memoriã creationis rerũ. Ad proximos aũt aliquis bene se habet & specialiter, & generaliter. Specialiter quidẽ quãtũ ad alios, quorũ est debitor, vt eis debitũ reddat, & quantũ ad hoc accipitur præceptũ de honoratione parentũ. Generaliter autẽ quantũ ad omnes, vt nulli nocumentum inferatur, neque opere, neque ore, neque corde. Opere quidem infertur nocumentũ proximo, quandoquidẽ in propriã personam quantũ ad cõsistentiam personæ: & hoc prohibetur per hoc quod dicitur: Nõ occides. Quandoq; autẽ in personam cõiunctam, quantũ ad propagationẽ prolis. & hoc prohibetur cũ dicitur, Non mœchaberis. Quandoque autẽ in rẽ possessam, quę ordinatur ad vtrũque & quantũ ad hoc dicitur, Nõ furtum facies. Nocumẽtum autẽ oris prohibetur cũ dicitur, Nõ loqueris contra proximũ tuum falsum testimoniũ. Nocumentum autẽ cordis prohibetur cũ dicitur, Non cõcupisces. Et secundum hanc etiam differentiam possent distingui tria præcepta ordinantia in Deũ, quorum primum pertinet ad opus: vnde ibi dicitur, Non facies sculptile, Secundum ad os: vnde dicitur, Non assumes nomen Dei tui in vanum. Tertium pertinet ad cor: quia in sanctificatione sabbathi, secũdum quòd est morale præceptum, præcipitur quies cordis in Deũ: vel secundum Aug*. per primum præceptum reueremur vnitatẽ primi principij: per secundum veritatem diuinam: per tertium eius bonitatem, qua sanctificamur, & in qua quiescimus sicut in fine. [Art. 2. huius quæst.] [In Psal. 32. concione 5. parum ante med. 10.8. & li. 7. in Exo. q.71. to.4.]

¶AD PRIMVM ergo potest responderi dupliciter: primo quidem, quia præcepta decalogi referuntur ad præcepta dilectionis. Fuit autem dandum præceptum homini de dilectione Dei & proximi: quia quantum ad hoc lex naturalis obscurata erat propter peccatum, non autem quantum ad dilectionem suiipsius: quia quantum ad hoc lex naturalis vigebat, vel quia etiam dilectio suiipsius includitur de dilectione Dei & proximi. In hoc enim homo vere se diligit, quòd se ordinat in Deum: & ideo in præceptis decalogi ponuntur solum præcepta pertinentia ad proximũ, & ad Deum. Aliter potest dici, quòd præcepta decalogi sunt illa, quæ immediatè populus recipit à Deo: vnde dicitur Deut. 10. Scripsit in tabulis iuxta id quod prius scripserat, verba decem, quæ locutus est ad vos dominus. vnde oportet præcepta decalogi talia esse, quæ statim in mente populi cadere possunt. præceptum autem habet rationem debiti: quòd autem homo ex necessitate debeat aliquid Deo vel proximo, hoc de facili cadit in conceptione hominis, & præcipue fidelis: sed quòd aliquid ex necessitate sit debitum homini de his, quæ pertinent ad seipsum, & non ad alium, hoc non ita in promptu apparet. Videtur enim primo aspectu, quòd quilibet sit liber in his, quæ ad ipsum pertinent: & ideo præcepta quibus prohibentur inordinationes hominis ad seipsum, perueniunt ad populum, mediante instructione sapientum: vnde non pertinent ad decalogum.

¶Ad secundum dicendum, quòd omnes solennitates legis veteris sunt institutæ in cõmemorationem alicuius diuini beneficij, vel præteriti commemorati, vel futuri præfigurati: & similiter propter hoc omnia sacrificia offerebantur: inter omnia autem beneficia Dei commemoranda primum & præcipuum erat beneficium creationis, quod commemoratur in sanctificatione sabbathi. vnde Exod. 20. pro ratione huius præcepti ponitur. Sex enim diebus fecit Deus cælum & terram, &c. Inter omnia autem futura beneficia, quæ erant præfiguranda, præcipuum & finale erat quies mentis in Deo, vel in præsenti per gratiam, vel in futuro per gloriam:

¶Super Quæstionis centesimæ Articulum quintum.

IN art. 5. eiusdem q. nota quòd illa verba literæ, in sabbathi sanctificatione, secundum quod est morale præceptum, præcipitur quies cordis in Deum, intelliguntur quo ad finem præcepti, non autẽ quo ad rem præceptã. Quies enim cordis in Deum per gratiam & vocationem interiorẽ ad Deum est finis illius præcepti, vt est morale: quoniã ad hoc ratio dictat tẽpus aliquod eximendum ab aliis operibus impedientibus. Et quòd hæc sit mens Authoris, non solum ex q. 122. art. 4. 2. sed ex dictis in hac quæstione patet, scilicet quòd charitas est finis præceptorum decalogi, & non spectat ad ea. Et habes, quòd contritio peccatorum mortalium prius non contritorum, nõ est in præcepto sanctificationis sabbathi, vt morale est, nisi vt finis præcepti.

¶Super Quæstionis centesimæ Articulum quartum & septimum.

IN arti.4.&7.vide vigesimū caput Exodi, vt perspicias quid Author allegat, aut supponit : quoniam ibi omnia præcepta simul, & ponuntur, & pręmia & comminationes,&c.

¶Sextus articulus notandus, & non exponendus occurrit.

gloriam : quæ etiā figurabatur per obseruantiā sabbathi. vnde dicitur Isa.58. Si auerteris à sabbatho pedē tuum facere voluntatem tuā in die sancto meo, & vocaueris sabbathū domini delicatū & sanctū domini gloriosum. Hæc enim beneficia primò & principaliter sunt in mēte hominū maximè fidelium,aliæ verò solēnitates celebrātur propter aliqua particularia beneficia, tēporaliter transeuntia,sicut celebratio Phase propter beneficium pręteritæ liberationis ex Ægypto,& propter futurā passionem Chisti, quæ temporaliter trāsiuit,inducēs nos in quietē sabbathi spiritualis,& ideo prætermissis omnib.aliis solēnitatibus,& sacrificiis, de solo sabbatho fiebat mentio inter præcepta decalogi.

¶Ad tertium dicendum, quòd sicut Apost.dicit ad Hebr.7. Homines per maiorē sui iurant:& omnis cōtrouersiæ eorū finis ad cōfirmationem est iuramentū,& ideo quia iuramentum est omnibus commune, propter hoc prohibitio inordinationis circa iuramentū specialiter præcepto decalogi prohibetur.peccatum verò falsæ doctrinæ nō pertinet nisi ad paucos:vnde nō oportebat,vt de hoc fieret mentio inter præcepta decalogi: quāuis etiā quātum ad aliquem intellectū in hoc,quod dicitur, Nō assumes nomen Dei tui in vanū,prohiberetur falsitas doctrinę:vna enim glossa exponit,Nō dices Christū esse creaturā.

¶Ad quartum dicendum,quòd statim ratio naturalis homini dictat,quòd nulli iniuriam faciat : & ideo præcepta decalogi prohibentia nocumentum ,extendunt se ad omnes , sed ratio naturalis non statim dictat , quòd aliquid sit pro alio faciendum,nisi cui homo aliquid debet , debitum autem filij ad patrem adeo est manifestum, quòd nulla tergiuersatione potest negari:eo quod pater est principium generationis & esse,& insuper educationis & doctrinæ:& ideo non ponitur sub præcepto decalogi,vt aliquod beneficium vel obsequium alicui impendatur,nisi parentibus:parētes autem non videntur esse debitores filiis propter aliqua beneficia suscepta,sed potius ecōuerso.Filius etiā est aliquid patris,& patres amāt filios , vt aliquid ipsorū:sicut dicit Philos.in 8.Eth*.vnde eisdē rationib.nō ponuntur aliqua præcepta decalogi pertinentia ad amorē filiorum,sicut neque etiam aliqua ordinantia hominem ad seipsum.

Ca 12.non long. à princip. to. 5.

¶Ad quintum dicendum,quòd delectatio adulterij & vtilitas diuitiarum sunt propter seipsa appetibilia , inquantum habent rationem boni delectabilis vel vtilis:& propter hoc oportuit in eis prohiberi non solum opus,sed etiam concupiscentiam, sed homicidiū & falsitas sunt secūdū seipsa horribilia:quia proximus & veritas naturaliter amantur, & non desiderantur nisi propter aliud:& ideo nō oportuit circa peccatum homicidij & falsi testimonij prohibere peccatum cordis, sed solum operis.

q.23.art.1.

¶Ad sextū dicendū, ꝙ sicut dictū est*,omnes passiones irascibilis deriuātur à passionib.cōcupiscibilis:& ideo in præceptis decalogi,q sūt quasi prima elemēta legis,nō erat mētio faciēda de passionib.irascibilis,sed solū de passionib.cōcupiscibilis.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum conuenienter ordinentur decem præcepta decalogi.

3. dist 37. art.3.q.3.

AD SEXTVM sic proceditur.Videtur quòd inconuenienter ordinentur decem præcepta decalogi.Dilectio enim proximi videtur esse præuia ad dilectionē Dei:quia proximus est nobis magis notus quā Deus,secundū illud 1.Ioan.3. Qui fratrem suum,quem videt non diligit,Deum,quem nō videt,quomodo potest diligere?sed tria prima præcepta pertinēt ad dilectionem Dei : septem verò alia ad dilectionem proximi. ergo inconuenienter præcepta decalogi ordinantur.

2 ¶Præterea,Per præcepta affirmatiua imperantur actus virtutū:per præcepta verò negatiua prohibentur actus vitiorū.sed secundum Boetium in commento Prædicamentorum , prius sunt extirpanda vitia , quàm inserantur virtutes. ergo inter præcepta pertinentia ad proximum primo ponenda fuerunt præcepta negatiua , quàm affirmatiua.

3 ¶Præterea,Præcepta legis dantur de actibus hominum:sed prior est actus cordis,quàm oris , vel exterioris operis. ergo inconuenienti ordine præcepta, de non concupiscendo , quæ pertinent ad cor , vltimò ponuntur.

¶SED CONTRA est,quod Apost.dicit Rom.13.Quę à Deo sunt,ordinata sunt.sed præcepta decalogi sunt immediatè data à Deo:vt dictū est*.Ergo conuenientē ordinem habēt.

Arti.3.huius quæst. ar.2.& 5. ad 1.argu.

¶RESPONDEO dicendū, quòd sicut dictū est*,pręcepta decalogi dantur de his,quæ statim in promptu mens hominis suscipit.Manifestū est autem, quòd tāto aliquid magis à ratione suscipitur,quanto contrarium est grauius, & magis repugnans rationi.Manifestum est autē, quòd cū rationis ordo à fine incipiat,maximè est contra rationem,vt homo inordinatè habeat se circa finem. Finis autem humanæ vitæ & societatis est Deus.& ideo primo oportuit per præcepta decalogi hominem ordinare ad Deū, cum eius cōtrarium sit grauissimum:sicut etiā in exercitu,qui ordinatur ad ducem sicut ad finē, primum est,quòd miles subdatur duci:& huius contrarium est grauissimum.secundum verò,vt aliis coordinetur.Inter ipsa autem per quæ ordinamur in Deum,primū occurrit ꝙ homo fideliter subdatur , nullam participationem cum inimicis habens. Secundum autem est,quòd ei reuerentiam exhibeat.Tertium autem est,quòd etiam famulatum impendat, maiusque peccatum est in exercitu,si miles infideliter agens,cum hoste pactum habeat,quàm si aliquam irreuerentiā faciat duci.& hoc est etiam grauius,quàm si in aliquo obsequio ducis deficiens inueniatur. In præceptis autē ordinantibus ad proximum, manifestum est, quòd repugnat rationi,& grauius peccatum est, si homo nō seruet ordinem debitum ad personas , quibus est magis debitor: & ideo inter præcepta ordinantia ad proximū, primò ponitur præceptū pertinens ad parentes.Inter alia verò præcepta etiam apparet ordo secundum ordinem grauitatis peccatorū.Grauius est enim & magis rationi repugnans peccare opere quàm ore, & ore quàm corde:& inter peccata operis grauius est homicidium,per quod tollitur vita hominis iam existentis,quā adulterium,per quod impeditur certitudo prolis nascituræ:& adulteriū grauius est,quā furtum,quod pertinet ad bona exteriora.

¶AD PRIMVM ergo dicendum,quòd quamuis secūdum viam sensus proximus sit magis notus,quàm Deus,tamen dilectio Dei est ratio dilectionis proximi : vt infrà patebit , & ideo præcepta ordinantia ad Deum , fuerunt præordinanda.

¶Ad secundum dicendum , quòd sicut Deus est vniuersale principium essendi omnibus,ita & pater est principium quoddam essendi filio:& ideo conuenienter post præcepta pertinētia ad Deū,ponitur præceptum pertinens ad parentes.ratio autem procedit,quādo affirmatiua & negatiua pertinent ad idem genus operis:quāuis etiam & in hoc nō habeat omnimodā efficaciam.Etsi enim in executione operis prius extirpanda sint vitia,quàm inserendæ virtutes (secundum illud Psal.36. Declina à malo,& fac bonum.Et Esa.1.Quiescite agere peruersè,discite bene facere)tamen in cognitione prior est virtus quā peccatum:quia per rectum cognoscitur obliquū : vt dicitur in primo de anima: per legem autem cognitio peccati habetur , vt Rom. 5. dicitur: & secundum hoc præceptum affirmatiuum debuisset primo poni.Sed non est ista ratio ordinis: sed quæ suprà posita est*, quia in præceptis pertinentibus ad Deum, quæ sunt primæ tabulæ,vltimo ponitur præceptum affirmatiuum : quia eius transgressio minorem reatum inducit.

In ar. art.

¶Ad tertium dicendum,quòd & si peccatū cordis sit prius in executione: tamen eius prohibitio posterius cadit in ratione.

ARTICVLVS VII.

¶Vtrum præcepta decalogi conuenienter tradantur.

3. dist. 37. art.2. q.1

AD SEPTIMVM sic proceditur.Videtur,quòd præcepta decalogi incōuenienter tradātur. Præcepta enim affirmatiua ordinant ad actus virtutū, præcepta autem negatiua abstrahunt ab actibus vitiorum:sed circa quamlibet materiam opponuntur sibi virtutes & vitia:ergo in qualibet materia,de qua ordinat præceptum decalogi, debuit poni præceptum affirmatiuum, & negatiuum : inconuenienter igitur ponuntur quædam affirmatiua , & quædam negatiua.

2 ¶Præterea,Isidorus dicit , quòd omnis lex ratione constat: sed omnia præcepta decalogi pertinent ad legem diuinam: ergo in omnibus debuit ratio assignari,& non solum in primo & tertio præcepto.

3 ¶Præterea, Per obseruationem præceptorum meretur aliquis præmia à Deo,sed diuinæ promissiones sunt de præmiis præceptorum,ergo promissio debuit poni in omnibus præceptis,& non solum in primo & quarto.

4 ¶Præterea, Lex vetus dicitur lex timoris, inquantum per comminationes pœnarum inducebat ad obseruationes præceptorum : sed omnia præcepta decalogi pertinent ad legem veterem.ergo in omnibus debuit poni comminatio pœnæ , & non solum in primo & secundo.

5 ¶Præterea,Omnia præcepta Dei sunt in memoria retinenda.dicitur enim Prouerbio.tertio,Describe ea in tabulis cordis tui.incōuenienter ergo in solo tertio præcepto fit mētio de memoria.& ita videt̄ præcepta decalogi incōueniēter tradita esse.

¶SED CONTRA est, quod dicitur Sapien.2.quòd Deus omnia fecit in numero,pondere, & mensura. multo magis ergo in præceptis suæ legis congruum modum tradendi seruauit.

¶RESPONDEO dicēd m,quòd in præceptis diuinæ legis maxima sapientia continetur. Vnde dicitur Deut.4.Hæc est vestra sapientia , & intellectus coram populis.Sapientis autem est, omnia debito modo,& ordine disponere.& ideo manifestum esse debet , quòd præcepta legis conuenienti modo sint tradita.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd semper ad affirmationem sequitur negatio oppositi non autem semper ad negationem vnius oppositi,sequitur affirmatio alterius:sequitur enim,si est album, non est nigrum:non tamen sequitur, si nō est nigrum,ergo est album : quia ad plura sese extendit negatio,quàm affirmatio.& inde est etiā,quòd non esse faciendā iniuriā (quod pertinet ad præcepta negatiua) ad plures personas se extēdit secundū primū dictamē rationis,quā esse debitum vt alteri obsequiū, vel beneficiū impēdatur. Inest autem primo dictamē rationis,quòd homo debitor est beneficij vel obsequij exhibendi illis,à quibus beneficia accepit, si nondum recompensauit. Duo sunt autem, quorum beneficiis sufficiēter nullus recompēsare potest,scilicet Deus & pater: vt dicitur in 8. Ethic*. & ideo sola duo præcepta affirmatiua ponuntur : vnum de honoratione parentum , aliud de celebratione sabbathi in commemorationem diuini beneficij.

¶Ad secundum dicendum , quòd illa præcepta, quæ sunt purè moralia, habent manifestam rationem:vnde non oportuit, quòd in eis aliqua ratio adderetur,sed quibusdam præceptis additur ceremoniale determinatiuum præcepti moralis communis : sicut in primo præcepto , Non facies sculptile : & in tertio præcepto determinatur dies sabbathi: & ideo vtrobique oportuit rationem assignari.

¶Ad tertium dicendum , quòd homines vt plurimum actus suos ad aliquam vtilitatem ordinant.& ideo in illis præceptis necesse fuit promissionem pręmij apponere , ex quibus videbatur nulla vtilitas sequi : vel aliqua vtilitas impediri : quia verò parentes sunt iam in recedendo , ab eis non expectatur vtilitas : & ideo præcepto de honore parentum additur promissio. Similiter etiam in præcepto de prohibitione idololatriæ: quia per hoc videbatur impediri apparens vtilitas , quam homines credunt se posse consequi per pactum cum dæmonibus initum.

¶Ad quartum dicendum , quòd pœnæ præcipuè necessariæ sunt contra illos,qui sunt proni ad malū,vt dicitur in 10.Eth*. & ideo illis solis præceptis legis additur comminatio pœnarū in quibus erat pronitas ad malum:erant autē homines proni ad idololatriā propter generalem consuetudinem gentium. Et similiter sunt etiam homines proni ad periurium propter frequentiam iuramenti : & ideo primis duobus præceptis adiungitur cōminatio.

Cap. vlt. to.5.

¶Ad quintum dicendum , quòd præceptum de sabbatho ponitur,vt commemoratiuum beneficij præteriti : & ideo specialiter in eo fit mentio de memoria , vel, quia præceptum de sabbatho habet determinationem adiunctam , quæ non est de lege naturæ:& ideo hoc præceptum speciali admonitione indiguit.

ARTICVLVS VIII.

¶Vtrum præcepta decalogi sint dispensabilia.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd præcepta decalogi sint dispensabilia.Præcepta enim decalogi sunt de iure naturali:sed ius naturale in aliquibus deficit , & mutabile est, sicut natura humana : vt Philos.dicit in 5. Ethic*.defectus autem legis in aliquibus particularibus casibus est ratio dispensandi,vt suprà dictum est*.ergo in præceptis decalogi potest fieri dispensatio.

2 ¶Præterea,Sicut se habet homo ad legē humanā,ita se habet Deus ad legē datā

Cap.7.

Q.96. art. 6.& q.97. art.4.

¶Super Quæstionis centesimæ Articulum octauum.

IN art.8.dubium occurrit ex Scoto in 37.dist.3.sen.tenente,quòd præcepta secundæ tabulæ non sunt de iure naturæ,siue vt principia,siue vt conclusiones necessariæ,sed solum vt valde consona iuri naturæ : Probat autē hæc præcepta nō esse de iure naturæ,vt conclusiones necessarias à principiis naturæ:primò, quia sequeretur , quòd essent omnino indispēsabilia: cuius oppositum apparet in opere Abrahæ. Probat sequelam : quia cōclusiones tales prius sunt secundum se verę, quàm relatæ ad quemcunque intellectum vel voluntatem:ac per hoc voluntas diuina nō potest esse recta respectu earum , volendo opposita & cōsequenter non potest dispensare.

¶Secundò, quia sequetetur,quod voluntas diuina determinaretur necessariò simpliciter circa aliqua volibilia alia à se.Tenet sequela:quia ad hoc præcepta necessariò bona , & opposita mala determinata essent:sicut intellectus ad intelligendum ipsa necessario vera.

¶Tertiò, quia in his, quæ præcipiuntur , non est bonitas necessaria ad bonitatem vltimi finis conuertens ad vltimum finem,& similiter in his,quæ prohibētur, nō est malitia necessario auertens à fine vltimo , quin si bonū illud non esset præceptum, posset finis vltimus amari , & attingi:& si illud malum non esset prohibitum, staret cum eo acquisitio finis vltimi:ergo non sunt cōclusiones necessariò deductæ ex primis principiis naturalibus. Hæc sunt , ex quibus Scotus mouetur contra sententiam veritatis , scilicet quòd præcepta omnia decalogi sunt cōclusiones necessariæ & necessario deductæ ex principiis naturalibus : ita quòd ideo sunt præcepta, quia bona , & prohibita, quia mala,& nō econuerso.

Ca. vltim. ame. in to. 1.

¶Ad primam autem eius rationem,scilicet quia sequeretur,quòd essent indispensabilia etiam à Deo,dicitur quòd præcepta decalogi(vt in litera dicitur)possunt dupliciter considerari.Primò secundum ordinem iustitiæ,quem continent,& sic conceditur,quòd sunt indispensabilia etiam à Deo:vt in respons.ad secundum Author probat. Secundò secundum applicationē ad aliquem singularē actum:& sic dicitur,quòd præcepta secundæ tabulæ(de quibus est quæstio) sunt dispensabilia à Deo:sed talis dispensatio non est relaxatio præcepti,aut declaratio illius in hoc casu, seu actu , vt Scotus arguit: sed est facere,ꝙ iste actus nō est homicidiū , qui sine hac authoritate esset homicidiū:& simile est de aliis,vt in litera dicitur in respōsione ad tertium.

¶Nec fallaris,intelligens per ordinem iustitiæ in præceptis istis contentam rationem debiti vel indebiti in cōmuni:hoc enim non cōstitueret præcepta in speciali,sed duo communia præcepta:nulli faciēdum est indebitū,&,cuilibet faciendum est debitum.Sed intellige specialem rationem debiti vel indebiti iuxta materiam subiectā.Verbi gratia,Non occides : ordo iustitiæ in hoc præcepto est,quòd non occidas hominem innocentem cum cæteris conditionibus requisitis:sic enim cōtinet ordinē iustitiæ quem Deus negare nō potest.Nec vnquam in ordine isto fit dispensatio:impossibile quippe est, vt actus iste,scilicet occidere ex deliberatione,non se vel alium defendendo priuata authoritate hominem innocentem,dispensationem recipiat.Sed cum Deus dispensare dicitur , vt quando præcepit Abrahæ immolationem Isaac, non relaxauit,aut declarauit hoc præceptum,nō occidendi:sed fecit, vt actus ille immolationis non esset homicidium.quia erat occisio imperata à suprema potestate, quia sine tali authoritate fuisset homicidium.

¶Et vt plenius intelligas,scito,quòd sicut hæc enuntiatio, Mortui non possunt resurgere,est necessaria:& ex principiis primis naturaliter notis demōstratiue concludi potest, & in sensu,in quo sit & concluditur, scilicet quòd ly potest,dicit potentiam naturalem:impossibile est quòd aliter sit,& quando Deus resuscitat aliquem,non falsificat illam propositionem, aut excipit ab illa:sed operatur non contra , sed supra naturam. Ita in proposito hæc cōclusio, Nō est occidēdum, in sensu in quo sit,sc. priuata authoritate cum cæteris cōditionibus,est cōclusio necessaria,& necessario cōsequens ex primis principiis practicis per se notis:ita quòd est impossibile aliter se habere, nec Deus vnq̄ eā falsificat,aut ab ea excipit:sed quū iubet fieri actū , qui sine iussu suo esset homicidium,adulteriū,vel furtū,operari iubet nō præter aut cōtra pręceptū:sed quasi supra illud, dū à superiori potestate actū imperatum exerceri iubet: omnia siquidē pręcepta hæc subintellectam habent hāc clausulā generalē, s.quòd ex naturali mēsura actus isti fiant, vel nō fiāt:sic enim ordinē iustitiæ insolubilē continēt. Ita quòd sensus est non esse naturali ratione cōmittendum actū substratum rationi homicidij,adulterij,furti,&c. hoc enim est idē, quod dicere nō esse occidēdum,adulterādum, furādū:quoniā actus illi substrati relati ad naturalē rationē & mēsurā,à qua discordāt, homicidij,adulterij, furti, &c.rationē induūt.Hęc autē omnino indispensabile esse cōstat:vt scilicet actus illi naturali ratione exerciti homicidia,adulteria, &c.non sint : quamuis fieri possit vt actus illi diuina ratione exerciti nō sint homicidia , adulteria, &c. & per hoc nec peccata.Sicut enim fieri nequit, vt mortuus naturali potētia resurgat,ita fieri nequit , vt homo naturali ratione occidat licite:quāuis diuina potētia mortuus resurgat , & diuina ratione homo occidat licite:sed hæc nō esse cōtraria, liquido cōstat. Vnde patet quòd ista duo stant simul,Præcepta decalogi sunt cōclusiones necessariæ ex iure naturæ strictissimè,& ipsa sunt à Deo dispensabilia quodāmodo. verius dicuntur indispensabilia omnino,& piè exponātur authoritates dicētes Deū in præceptis secūdæ tabulæ dispensare: vt dictum est.

Suprà q. 99.artic.5. cor.& 2.2. q.104.art. 4.ad 2.Et 1. dist.47. art.4. cor. Et 3. dist. 37. arti.4. et 4. dist. 17. q.3.artic 1. q.5. Et mal. q. 3 art. 1.ad 7.Et q.15. artic.1. ad 8.

¶Ad secundā rationem dicitur,quòd voluntatē diuinā determinari ad aliquid, potest intelligi dupliciter.Primò,vt determinetur ad volendū aliquid se esse,vel nō esse , & sic est impossibile,quòd determinetur nisi à seipsa libere:& hoc determinatur in 1.sent.& gratis cōceditur.Alio modo,vt determinetur ad rectitudinē, vel obliquitatē alicuius:& sic respectu cōplexorum nō incōuenit voluntatē diuinā esse determinatā,& hoc oportet etiā ipsum Scotum & omnes fateri dicētes dari aliqua præcepta per se bona,& prohibita per se mala, vt prima præcepta iuris naturæ,& prima præcepta decalogi : ad hæc quippe nō quòd sint,vel nō sint,sed ad eorū rectitudinē & obliquitatem voluntas diuina est determinata,sic vt à rectis non possit dissonare,nec obliquis possit cōcordari.Si tamē cū debita reuerentia loquendū,& altiori veritate vtendū est,dicere debemus,quòd sicut diuinus intellectus naturaliter determinatus est ad Deū ipsum tantū intelligēdū,& in se omnia naturaliter relucētia,ita diuina volūtas ad Deū ipsum tantū volendū,& in seipsa omnia naturaliter recta: qualia sunt huiusmodi,q̄ nō nisi in Deo sunt,anteq̄ ab ipso cōmunicarētur.

¶Ad tertiā rationē dicitur,quòd argumētum manifestè peccat à bonitate & malitia præceptorū in seipsis ad bonitatē vel malitiā nobis necessariā.quāuis etiā sic nō cōcludat intentum.Ad quorū euidentiā scito, quòd quemadmodum in speculatiuis primū principiū & cōclusiones necessariæ sic se habēt,quod principij veritas nō eget veritate cōclusionis,sed ecōuerso,nec secundū se,nec quo ad cognitionē nostrā:quia veritas principij est causa veritatis cōclusionis,& notitia principij per se noti est causa notitiæ cōclusionis notæ ex illo:ad cōtradictoria autē conclusionū necessariarū,ita se habet principiū primū,quòd cum ipsis non stat nec secundum se,nec quo ad nos, si nota est connexio adinuicem,vt patet:ita in practicis moralibus finis vltimus , & ea quæ sunt simpliciter necessaria,ex illo sic se habent,quòd finis boni non dependet à bonitate aliorum,nec in esse,nec amari:sed ecōuerso. Ad opposita autem mala se habet vltimus finis sic,quòd tam bonitas,quàm amor eius ab illis necessariò discordat. Cum ergo dicit arguens , quòd in istis non est necessaria bonitas ad vltimum finem , &c. tripliciter intelligi potest.Primò,quòd in istis non est bonitas necessaria connexionem habens

Universidad de Deusto Biblioteca

bens cum vltimo fine & similiter malitia necessariam auersionem habens ab eodem: & sic negatur assumptum: quoniam sicut in conclusionibus necessariis est necessaria veritas necessario connexa primo principio: ita in istis est bonitas necessaria necessario connexa vltimo fini. Et ad probationem, si ista nō essent præcepta, posset amari & attingi vltimus finis in esse & amari ab istis, dicitur quòd non, probat cōtingentem connexionem: ex hoc enim quòd principia prima sunt vera & scita absque conclusionibus necessariis, non probatur quòd conclusiones non sunt necessariò connexæ principiis, & in se necessariæ: sed quòd nec veritas nec notitia principiorum pendet ex eis: sic autem est in proposito. vnde in dicto sensu nihil probatur: quoniā antecedens est falsum, & probatio non cōcludit illud. Secūdò potest intelligi, quòd in istis non est bonitas necessaria ad esse vel amorē q. 96. art. 6. & q. 97. art. 4. vltimi finis, & huiusmodi sensus est verus: quoniam vltimus finis nec in esse nec in amari depēdet ab istorum bonitate, sed econuerso. Sed ex hoc sensu nō valet sequela, ergo nō sunt conclusiones necessariæ, vt patet in speculatiuis cōclusionibus respectu principiorum primorū. Tertiò potest intelligi, quòd in istis nō est bonitas necessario cōuertens ad vltimum finem, nec malitia necessario auertens ab illo; & in hoc sensu assumptū est falsum: quoniam sicut in conclusionibus necessariis est veritas necessario ducens à posteriori in prima principia, ita in istis est bonitas necessario ducēs in vltimū D.809. finem eis proportionatum, quod dico, ne ingrediamur quæstionem de Deo vt fine naturali, vel supernaturali, & quomodo sit istis Deus proportionatus finis. Et ad probationem: quia si nō essent hæc præcepta, vel prohibita, nihilominus vltimus finis posset amari & attingi: dicitur quòd est sophisma consequētis: quoniā licet ista sint necessario cōuertentia, vel auertentia, conuersio tamen, vel auersio non depēdet ab his solis, sed aliunde esse potest. Hæc enim (vt dictum est) à posteriori conuertunt vel auertūt, vt cōclusiones respectu principiorum, & tamen D.518. cum his teneas, quòd hæc sunt adeo necessariò cōnexa fini vltimo, vt saltē in præparatione animi conuersio ad hęc bona, & auersio ab his malis inseparabilis sit ab amore finis vltimi.

diuinitus: sed homo potest dispensare in præceptis legis, quæ homo statuit, ergo cum præcepta decalogi sint instituta à Deo, videtur quòd Deus in eis possit dispensare: sed prælati vice Dei funguntur in terris. Dicit enim Apost. 2. ad Cor. 2. Nam ergo siquid donaui, propter vos donaui in persona Christi. ergo etiā & prælati possunt in præceptis decalogi dispensare.

3 ¶Præterea, Inter præcepta decalogi cōtinetur prohibitio homicidij; sed in isto præcepto videtur dispensari per homines: puta cum secundum præceptum legis humanæ homines licitè occidantur, puta malefactores, vel hostes. ergo præcepta decalogi sunt dispensabilia.

4 ¶Præterea, Obseruatio sabbathi continetur inter pręcepta decalogi: sed in hoc præcepto fuit dispensatum. Dicitur enim 1. Machab. 2. & cogitauerunt in die illa dicētes, Omnis homo quicunque venerit ad nos in bello die sabbathorum, pugnemus aduersus eum. ergo præcepta decalogi sunt dispensabilia.

¶SED CONTRA est, quod dicitur Isa. 24. Quidā reprehendūtur de hoc, ꝙ mutauerūt ius, dissipauerūt fœdus sempiternū: ꝙ maxime videtur intelligēdū de pręceptis decalogi: ergo pręcepta decalogi mutari per dispensationem nō possunt.

¶RESPONDEO dicēdum, quòd sicut suprà dictum est*, tunc in præceptis debet fieri dispēsatio, quādo occurrit aliquis particularis casus, in quo, si verbū legis obseruaretur cōtrarietur intētioni legislatoris. Intētio autē legislatoris cuiuslibet ordinatur primò quidē, & principaliter ad bonū cōmune, secūdò autē ad ordinē iustitiæ & virtutis, secundū quē bonū cōmune cōseruatur, & ad ipsum peruenitur. Si qua ergo præcepta dētur, quæ cōtineāt ipsam cōseruationem boni cōmunis, vel ipsum ordinem iustitiæ & virtutis, huiusmodi præcepta continent intentionem legislatoris, ideo dispēsabilia sunt: puta si poneretur hoc præceptū in aliqua cōmunitate, ꝙ nullus destrueret rēpublicā, neque proderet ciuitatē hostibus, siue quòd nullus faceret aliquid iniustè, vel malè: huiusmodi præcepta essent dispēsabilia. Sed si aliqua alia præcepta traderētur ordinata ad istā pręcepta, quibus determinātur aliqui speciales modi, in talibus [d] pręceptis dispēsatio posset fieri, inquantū per omissionē huiusmodi præceptorū in aliquibus casibus nō fieret preiudiciū primis pręceptis, quę cōtinent intentionē legislatoris: puta si ad cōseruationē reipublicę statueretur in aliqua ciuitate, quòd de singulis vicis aliqui vigilarēt ad custodiā ciuitatis obsessę, posset cū aliquibus dispēsari propter aliq̄ maiorē vtilitatē. Pręcepta autem decalogi cōtinent ipsam intentionē legislatoris, scilicet Dei: nā pręcepta primę tabulę, quę ordināt ad Deū, cōtinent ipsum ordinē ad bonum cōmune & finale, quòd Deus est. Pręcepta autē secūdę tabulę cōtinent ordinem iustitię, inter homines obseruandę: vt scilicet nulli fiat indebitum, & cuilibet reddatur debitum: secundum hanc enim rationem sunt intelligenda pręcepta decalogi, & ideò pręcepta decalogi sunt [d] omnino indispensabilia.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Philoso. non loquitur de iustò naturali, quod continet ipsum ordinem iustitię: hoc enim nunquam deficit scilicet iustitiam esse seruandam, sed loquitur quantum ad determinatos modos obseruationis iustitię, qui in aliquibus fallunt.

¶Ad secundum dicendum, quòd sicut Apost. dicit 2. ad Tim. 2. Deus fidelis permanet, negare seipsum nō [d] potest. Negaret autē seipsum, si ordinē suę iustitię auferret: cū ipse sit ipsa sua iustitia, & ideo in hoc Deus dispēsare nō potest, vt homini liceat nō ordinatè se habere ad Deū, vel nō subdi ordini iustitię eius, etiā in his secundum quę homines adinuicem ordinantur.

¶Ad tertium dicendum quòd occisio hominis prohibetur in decalogo, secundū quòd habet rationē indebiti: sic enim pręceptū cōtinet ipsam rationē iustitię. lex autē humana hoc cōcedere nō potest, quòd licitè homo indebitè occidatur: sed malefactores occidi, vel hostes reipublicę, hoc nō est indebitū: vnde hoc nō contrariatur pręcepto decalogi, nec talis occisio est homicidiū, quod pręcepto decalogi prohibetur: vt Aug. dicit in 1. de lib. arb*. Et similiter, si alicui auferatur quòd suum erat, si debitū est, quòd ipsum amittat, hoc non est furtū vel rapina, quę pręcepto decalogi prohibentur. Et ideo quādo filij Israel pręcepto Dei tulerunt Ægyptiorū spolia, non fuit furtū: quia hoc eis debebatur ex sentētia Dei. Similiter & Abrahā cū consensit occidere filiū, nō cōsensit in homicidiū: quia debitū erat eū occidi per mādatū Dei, qui est dominus vitę & mortis. Ipse enim est qui pœnā mortis infligit omnibus hominibus iustis, & iniustis pro peccato primi parētis: cuius sentētię si homo sit executor authoritate diuina, nō erit homicida: sicut nec Deus. Et similiter etiā Osee accedēs ad vxorē fornicariā, vel mulierē adulterā, nō est mœchatus, nec fornicatus: quia accessit ad eam, quæ sua erat secundū mandatū diuinū, qui est actor institutionis matrimonij. Sic igitur præcepta ipsa decalogi quātū ad rationē iustitiæ, quā cōtinent, immutabilia sunt: sed quātū ad aliquā determinationē per applicationem ad singulares actus (vt scilicet hoc, vel illud homicidiū, furtū, vel adulterium aut nō) hoc quidē est mutabile quandoque sola authoritate diuina, in his scilicet quæ à solo Deo sunt instituta: sicut in matrimonio, & in aliis huiusmodi, quādoque etiā authoritate humana, sicut in his, quæ sunt cōmissa hominū iurisdictioni: quantum enim ad hoc homines gerunt vicem Dei, non autem quantum ad omnia.

¶Ad quartum dicendum, quòd illa excogitatio magis fuit interpretatio pręcepti, quàm dispensatio. Non enim intelligitur violare sabbathum, qui facit opus quod est necessarium ad salutem humanam: sicut dominus probat Matth. 12.

ARTICVLVS IX.

¶Vtrum modus virtutis cadat sub præcepto legis.

AD NONVM sic proceditur. Videtur quòd modus virtutis cadat sub præcepto legis. Est enim modus virtutis, vt aliquis iuste operetur iusta, & fortiter fortia, & similiter de aliis virtutibus. Sed Deu. 16. præcipitur iuste, quòd iustū est, exequeris. ergo modus virtutis cadit sub præcepto.

2 ¶Præterea, Illud maximè cadit sub præcepto, quod est de intentione legislatoris. Sed intentio legislatoris ad hoc fertur principaliter, vt homines faciat virtuosos, sicut dicitur in 2. Ethic*. Virtuosi autem est, virtuosè agere: ergo modus virtutis cadit sub præcepto.

3 ¶Pręterea, Modus virtutis ꝓpriè esse vi-

¶Super Quæstionis centesimæ Articulum nonum.

D.1049. D.104.

IN artic. nono, eiusdē centesimæ quæst. nota, quòd actus interiores dupliciter sumi possunt. Primo puri, & sic non subiacent humanis legibus & iudiciis. Secundò iuncti actibus exterioribus, & sic subiacent humanis legibus & iudiciis. Et vtrunque in litera insinuatur. Primū, cum dicitur quòd volētem occidere & nō occidentem lex humana non punit. Secundum, quum dicitur, quòd aliter se habet lex ad facientē aliquid ex ignorātia, & ad facientem scienter. Ca. 4. to. 1. Et simile est de faciente ex metu vel sponte deliberate, vel subito.

¶In eodem 9. artic. dubium occurrit: quia Author male probare videtur, quòd modus ille virtutis, scilicet, volens & eligens, nō cadat sub humana lege. Manifeste enim digreditur à volūtate & electione, vt sunt modi actus virtuosi ad voluntatem & electionem absolutè: dum debet probare, quòd hæc, vt modus, non subsunt legi humanæ: & probat quod hæc absolutè non subsunt legi humanæ, dum affert pro ratione, quòd lex humana non punit volentem occidere & non occidentem.

¶Et confirmatur, quia aut Author intendit de istis modis, vt modi sūt absolutè, aut vtroque modo. Si de istis absolutè aut vtroque modo, dicēdum erat de primo modo, scilicet quòd sciens non cadit sub lege humana absolutè, quia est actus interior, non enim lex humana punit ignorantem legem, si nihil operetur contra eam. Si vt modi sunt, qua ratione aliter iudicatur ad pœnam vel ad veniam à lege humana ignoranter faciens, pari ratione malè libēter faciens & non ex intētione deliberata, vt patet in lege de ciuitatibus refugij.

¶Ad hoc dicitur, quòd quia doctrinam oportet esse formalem: & quæstio est de modo virtutis, sermo literæ est de istis vt sunt modi; & non absolute. Et quoniam legi humanę subsunt actus virtutum sub ratione iustitiæ (vt suprà dictum est) & ad actus iustitiæ non refert quo ad exteriorem forum, qua quis voluntate aut intentione faciat, dummodo debitum reddat, vt patet in actibus iustitiæ cōmutatiue & distributiue: nihil enim refert quo ad iustitiam, si mala intentione reddas mihi debitam pecuniam, vel honorem, & huiusmo-

Suprà q. 96. artic. 3. ad 2. & 1. 2. q. 44. art. 4. ad 1. & art. 8. corp. & 1. dist. 28. artic. 3. corp. Et 4. dist. 15. q. 3. art. 4. q. 1. ad 3. & mal. q. 1. artic. 4. ad 7. Cap. 1. & lib. 1. caph. 9. & 15.

huiusmodi: ideo modus iste scilicet voluntarie ex intētione finis illius virtutis operari, non cadit sub lege humana, quæ actus omnes præcipit sub ratione debiti: Glo. ordi. & dicitur ab Aug. vnde lex humana non punit militem in bello occidentem hostem, si ex odio vel ob auaritiam pugnet vel occidat. Et simile est de aliis.

¶Ad primam autem obiectionem dicitur, Lib. 2. Eth. cap. 4. to. 5. quòd velle occidere, potest sumi dupliciter. Primò, vt est actus voluntatis habens pro obiecto occisionem intellectam: & sic sumitur absolute, & non est ad propositum. Secundò, vt est modus occisionis vlterius exercendæ, quasi inchoans ipsam. Et sic est ad propositum, & intendit litera, q. 90. artic. 3. ad 2. quòd quia occisio in tali modo, scilicet voluntarie & ex intentione existens, non cadit sub præcepto homicidij, Cap. vlt. to. 5. inquantum est à lege humana consequens est, quòd modus iste nō cadat sub lege humana. Vnde nulla est disgressio.

¶Ad secundam autem obiectionē dicitur, negando, quòd lex humana inquantum est coactiua, aliter se habeat ad operantem voluntarie, & ex intentione, & aliter ad operantem nō voluntarie, vel non ex intentione: quia (vt dictum est) ad debiti rationē respicit, ad quod nō est impertinens scienter vel ignoranter, D.1407. sicut volendo & intēdendo: vt declaratum est.

¶Instantiæ autem, quæ afferuntur de homicida ex occurrente ira, & operantibus metu, vel subito, non sunt ad propositum: quia in his nō attenditur differentia secundum velle & non velle, intendere & non intendere: in omnibus enim saluatur & velle & intendere. Sed differentia est in causa voluntarij vel in modo, vel aliquo huiusmodi.

¶In responsione ad secundum in eodem articulo, nota has regulas, quibus totiēs vti oportet, 18. & 21. scilicet non esse idē finem præcepti, & id de quo præceptum datur: quia illud finis, hoc ad finem: quia finis præcepti nō cadit sub præcepto, vt id quod præcipitur, sed vt intentum à legislatore: quoniam ex his habes solutionem multarum quæstionum pro omnibus eruditis & bonis mentibus timentibus culpā, vbi nō est.

¶Super Quæstionis centesimæ Articulum decimum.

IN ar. 10. eiusdē 100. q. nota duo. Primò, quia Author tendit ad demonstrandum, quòd modus charitatis non

detur, vt aliquis voluntariè & delectabiliter operetur. Sed hoc cadit sub præcepto legis diuinæ. dicitur enim in Psal. 109. Seruite domino in lætitia. & 2. ad Cor. 9. Non ex tristitia, aut ex necessitate, hilarem enim datorem diligit Deus. vbi glo*. dicit, Quicquid boni facis, cum hilaritate fac, & tunc bene facis: si autem cum tristitia facis, sic directè non tu facis. ergo modus virtutis cadit sub præcepto legis.

¶SED CONTRA, Nullus potest operari eo modo, quo operatur virtuosus, nisi habeat habitum virtutis, vt patet per Philos. in 2.* & 5. Ethic. Quicūque autem transgreditur præceptum legis, meretur pœnam. sequeretur ergo, quòd ille, qui non habet habitum virtutis, quicquid faceret, mereretur pœnam. hoc autem est contra intentionem legis, quæ intendit hominem assuefaciendo ad bona opera, inducere ad virtutem: non ergo modus virtutis cadit sub præcepto.

¶RESPONDEO dicendū, quòd sicut suprà dictum est*, præceptum legis habet vim coactiuam. illud ergo directè cadit sub præcepto legis, ad quod lex cogit. coactio autem legis est per metum pœnæ: vt dicitur 10. Ethic*. Nā illud propriè cadit sub præcepto legis, pro quo pœna legis infligitur: ad instituendam autem pœnam aliter se habet lex diuina, & aliter lex humana. Non enim pœna legis infligitur, nisi pro illis, de quibus legislator habet iudicare: quia ex iudicio lex punit; homo autem, qui est legislator humanæ, non habet iudicare nisi de exterioribus actibus: quia homines vidēt ea, quæ parēt, vt dicitur 1. Regū 16. sed solius Dei, qui est lator legis diuinæ, est iudicare de interioribus motibus voluntatū: secundum illud Psal. 7. Scrutans corda & renes Deus.

¶Secundum hoc igitur dicendum est, quòd modus [d] virtutis, quantū ad aliquid, respicitur à lege humana & diuina: quantum ad aliquid autē à lege diuina, sed non à lege humana: quantum ad aliquid verò nec à lege humana, nec à lege diuina. Modus enim virtutis in tribus cōsistit, secundum Philos. in 2. Ethic*. quorum primum est, si aliquis operetur sciens. hoc autē diiudicatur à lege diuina, & à lege humana. quod enim aliquis facit ignorans, per accidens facit: vnde secundum ignorantiam, aliqua diiudicantur ad pœnam, vel veniā tam secundū legem humanā, quā secundū legem diuinā. Secundū autē est, vt aliquis operetur volēs vel eligens, & propter hoc eligens: in quo importatur duplex motus interior, scilicet voluntatis, & intentionis, de quibus suprà dictū est*: & ista duo non diiudicat lex humana, sed solū diuina. lex enim humana non punit eum, qui vult occidere, & nō occidit: punit autē eum lex diuina: secundū illud Matt. 5. Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Tertiū autē, vt firmiter & immobiliter habeat, & operetur. & ista firmitas propriè pertinet ad habitū: vt scilicet aliquis ex habitu radicato operetur. & quantū ad hoc modus virtutis nō cadit sub præcepto, neque legis diuinæ neque legis humanæ. neque enim ab homine, neque à Deo punitur tanq̄ pręcepti trāsgressor, qui debitū parētib. honorē impēdit: q̄uis nō habeat habitum pietatis.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd modus faciendi actum iustitiæ, qui cadit sub præcepto, est, vt fiat aliquid secundum ordinem iuris: non autem, quòd fiat ex habitu iustitiæ.

¶Ad secundum dicendum, quòd intentio legislatoris est de duobus: de vno quidem, ad quod intendit per præcepta legis inducere: & hoc est virtus. Aliud autē est, de quo intendit præceptum ferre, & hoc est, quod ducit, vel disponit ad virtutem, scilicet actus virtutis. Non enim idem est finis præcepti, & id de quo præceptum datur: sicut neque in aliis rebus idem est finis, & quod est ad finem.

¶Ad tertium dicendum, quòd operari sine tristitia opus virtutis, cadit sub præcepto legis diuinæ: quia quicunque cum tristitia operatur, non volens operatur: sed delectabiliter operari, siue cum lætitia, vel hillaritate quodāmodo cadit sub præcepto, scilicet secūdū quòd sequitur delectatio ex dilectione Dei & proximi: quæ cadit sub præcepto: cū amor sit causa delectationis, & quodāmodo nō, secundum quòd delectatio cōsequitur habitum. Delectatio enim operis est signū habitus generati, vt dicitur in 2. Ethic*. Potest enim aliquis actus esse delectabilis, vel propter finē, vel propter conuenientiam habitus.

ARTICVLVS X.

¶Vtrum modus charitatis cadat sub præcepto diuinæ legis.

AD DECIMVM sic proceditur. Videtur quòd modus charitatis cadat sub præcepto diuinæ legis. Dicitur enim Matt. 19. Si vis ad vitā ingredi, serua mandata: ex quo videtur, quòd obseruatio mandatorum sufficiat ad introducendum ad vitam: sed opera bona non sufficiunt ad introducendum in vitam, nisi ex charitate fiant. Dicitur enim primæ ad Cor. 13. Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum, ita vt ardeam: charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. ergo modus charitatis est in pręcepto.

2 ¶Præterea, Ad modum charitatis propriè pertinet, vt omnia fiant propter Deū: sed istud cadit sub præcepto. Dicit enim Apostolus primæ ad Corin. 10. Omnia in gloriam Dei facite. ergo modus charitatis cadit sub pręcepto.

3 ¶Præterea, Si modus charitatis nō cadat sub pręcepto, ergo aliquis potest implere pręcepta legis, non habens charitatem: sed quod potest fieri sine charitate, potest fieri sine gratia, quę semper adiuncta est charitati. ergo aliquis potest implere pręcepta legis sine gratia. Hoc est autem Pelagiani erroris, vt patet per August. in lib. de hęresibus*. ergo modus charitatis est in pręcepto.

¶SED CONTRA est, quia quicunque non seruat pręceptum, peccat mortaliter: si igitur modus charitatis cadat sub pręcepto, sequitur quòd quicunque operatur aliquid, & nō ex charitate, peccet mortaliter. Sed quicunque non habet charitatem, operatur non ex charitate, ergo sequitur, quòd quicunque non habet charitatem, peccet mortaliter in omni opere, quod facit, quantumcunque sit de genere bonorum: quod est inconueniens.

¶RESPONDEO dicendum, quòd circa hoc fuerunt contrarię opiniones. Quidam enim dixerunt absolute modum charitatis esse sub pręcepto, nec est impossibile obseruare hoc pręceptum charitatem non habenti: quia potest se disponere ad hoc, quòd charitas ei infundatur à Deo. Nec, quandocunque aliquis non habens charitatem, facit aliquid de genere bonorum, peccat mortaliter: quia hoc est pręceptum affirmatiuum, vt ex charitate operetur: & non obligat ad semper, sed pro tempore illo quo aliquis habet charitatem. Alij verò dixerunt, quòd omnino modus charitatis non cadit sub pręcepto. Vtrique quantum ad aliquid, verum

dixerunt

cadit sub aliis præceptis, ideo separationem temporum obligantium ad diuersa pręcepta docet in responsione ad secundum: cum hac tamen separatione, quæ vt plurimum accidit, cōtingere potest simultas temporis: quo scilicet simul teneatur ad pręceptum charitatis & aliud: & tunc seruando illud aliud, & non præceptum charitatis, reus est omissionis istius, vt in corpore articuli dicitur. Secundò, quia sub præcepto charitatis cadit dilectio Dei ex toto corde: quod comprehēdit dilectionē omnium ad Deum, ac per hoc modificationem omnium præceptorum à charitate: cōsequens est quòd pro quocunque tempore obligat pręceptum charitatis, pro eodem modus charitatis Cap. 3. in princ. to. 5. in aliis obseruādis præceptis obliget, non ex vi aliorum præceptorum, sed ex vi præcepti charitatis, ad quam non solum spectat proprius actus secundum se, sed vt modus cæterorum. 2. 2. q. 44. ar. 1. ad primum. Et 3. dist. 27. q. 3. artic. 4. & dist. 37. art. 6. & veri. q. 25. artic. 7. ad 8. & q. 24. arti. 12. ad 16. & mal. q. 2. artic. 5. ad 7. Et opusc. 17. ca. 6. Et quoniam sub charitatis pręcepto nō clauditur ordinare peccata in Deum, sed omnia referibilia in Deum (qualia sunt quæcunque in nostra sunt potestate, & non sunt mala culpæ) & quilibet habens charitatem ex hoc ipso, quòd est in charitate, diligit proculdubio Deū ex toto corde, habens ipsum pro vltimo fine: ac per hoc suiipsius, & consequenter suorum omnium finem: alioquin in charitate nō esset, idcirco non oportet pias mentes scrupulo agitari, quomodo præceptum impleant, vt omnia in gloriam Dei faciant. Hoc tractandum esset præmissum dubiū in quæst. 21. De indifferentia actus existentis in charitate, nisi inferius in Secunda secundæ quæst. 44. artic. 4. ex proposito differendum esset id, vnde pendet tota vis, an scilicet sub præcepto charitatis claudatur totalitas referibilium: propter quod illuc vsque differetur. Ad quodlibetum. ca. 88. tom. 6.

Universidad de Deusto Biblioteca

¶*Super Quæstionis centesimæ Articulum vndecimum.*

IN artic. 11. dubium occurrit ex eo, quòd superius in artic. sexto huius quæstionis dictum est, quòd ordo præceptorum diuinæ legis attenditur secundum maiorem & minorem grauitatem: quia quanto aliquod malum contrarium est grauius, tanto magis repugnat rationi & oppositũ bonum magis ratione suscipitur, non consonans, nunc verò minora mala locantur sub præceptis decalogi, & grauiora sub præceptis adiunctis: vt patet de blasphemo respectu periurij, & de peccato contra naturam & bestialitatis respectu adulterij, & de rapina respectu furti, debebant siquidem grauiora hæc vtpote magis dissona, & consequenter magis susceptibilia à ratione in præceptis decalogi poni, & minus grauia ad hoc reduci si secundum grauitatem præceptorum ordo est, vt Author docuit. *q. 13. art. 4.*

¶Ad hoc dicitur, quòd ad rationem præceptorum decalogi, quia sunt prima elementa legis communia omnibus de populo, exigitur communitas, id est, quòd sint de illis, quæ communius singulis conueniunt: ita quòd principaliter cõmunia præcepta decalogi constituere videntur, & inter ipsa prima ac communia quanto grauius, tanto prius. Et propterea licet rapina, bestialitas, & blasphemia sint grauiora, quàm furtum, adulterium, & periurium: quia tamen hæc grauiora non ita facile cõmuniter accidunt, sicut illa minus grauia, ideo illa vtpote cõmuniora prima locũ in elementis legis obtinuerunt, & hæc ad illa non vt grauiora, sed vt priora secundum extẽsionem reducuntur in hoc artic. & illa inter se secundum grauitatem ordinata sunt in artic. sexto: nihil ergo contrarietatis interuenit. *Suprà art. 3. & locis ibidem annotatis.*

dixerunt. Actus enim charitatis dupliciter considerari potest. Vno modo secundum quòd est quidam actus per se, & hoc modo cadit sub præcepto legis, quod de hoc specialiter datur, scilicet Diliges dominũ Deũ tuum, & Diliges proximum tuum, & quantũ ad hoc, primi verum dixerunt. Non enim est impossibile hoc præceptum obseruare, quod est de actu charitatis, quia homo potest se disponere ad charitatẽ habendã: & quãdo habuerit eam, potest ea vti. Alio modo potest cõsiderari actus charitatis: secũdũ quòd est modus actuũ aliarũ virtutũ, hoc est, secũdũ quòd actus aliarum virtutũ ordinãtur ad charitatẽ, quæ est finis præcepti, vt dicitur 1. ad Tim. 1. dictũ est enim suprà*, ꝙ intẽtio finis est quidam modus formalis superioris ordinis actus ordinati in finẽ. Et hoc modo verum est ꝙ secundi dixerũt, quòd modus charitatis nõ cadit sub præcepto: hoc est dictũ, ꝙ in hoc præcepto, Honora patrẽ, non includitur, ꝙ honoretur pater ex charitate, sed solũ ꝙ honoretur pater, vnde qui honorat patrẽ, licet nõ habeat charitatẽ, non efficitur trãsgressor huius præcepti, & si sit trãgressor præcepti, ꝙ est de actu charitatis: propter q̃ trãsgressionẽ meretur pœnam.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd dominus nõ dixit, Si vis ad vitã ingredi, serua vnũ mandatum, sed serua omnia mandata: inter quæ etiam continetur mandatum de dilectione Dei, & proximi.

¶Ad secundum dicendum, quòd sub præcepto charitatis cõtinetur, vt diligatur Deus ex toto corde: ad quod pertinet, vt omnia referãtur in Deũ, & ideo præceptũ charitatis implere homo nõ potest, nisi etiã omnia referantur in Deũ. Sic ergo qui honorat parẽtes, tenetur ex charitate honorare nõ ex vi huius præcepti, ꝙ est, Honora parẽtes: sed ex vi huius præcepti, Diliges dominũ Deũ tuũ ex toto corde tuo. Et cum ista sint duo præcepta affirmatiua non obligantia ad semper, possunt pro diuersis tẽporibus obligare: & ita potest cõtingere, quòd aliquis implẽs præceptũ de honoratione parentũ nõ tũc trãsgrediatur præceptum de omissione modi charitatis.

¶Ad tertium dicendum, quòd obseruare omnia præcepta legis homo nõ potest, nisi impleat præceptũ charitatis, ꝙ non fit sine gratia: & ideo impossibile est, ꝙ Pelagius dixit, hominẽ implere legẽ sine gratia.

ARTICVLVS XI.

¶*Vtrum conuenienter distinguantur alia moralia præcepta legis præter decalogum.*

AD VNDECIMVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter distinguãtur alia moralia præcepta legis præter decalogũ. Quia vt dominus dicit Matt. 22. In duobus præceptis charitatis pendet omnis lex & prophetæ: sed hæc duo præcepta explicantur per decem præcepta decalogi: ergo non oportet alia præcepta moralia tradere.

2 ¶Præterea, Præcepta moralia à iudicialibus & cæremonialibus distinguuntur, vt dictum est*: sed determinationes cõmunium præceptorum moralium pertinet ad iudicialia & cæremonialia præcepta: cõmunia autẽ præcepta moralia sub decalogo cõtinentur, vel etiã decalogo præsupponũt, vt dictũ est*, ergo incõuenienter tradũt alia præcepta moralia præter decalogũ. *Q. præced. art. 2. 3. & 4.*

3 ¶Præterea, Præcepta moralia sunt de actibus omniũ virtutũ, vt suprà dictũ est*. Sicut igitur in lege ponũtur præcepta moralia præter decalogũ, pertinẽtia ad latriã, liberalitatẽ, & misericordiã, & castitatẽ: ita etiã deberẽt poni aliqua præcepta pertinẽtia ad alias virtutes: puta ad fortitudinẽ, sobrietatẽ, & alia huiusmodi: ꝙ tamen nõ inuenitur. non ergo conuenienter distinguuntur in lege alia præcepta moralia præter decalogum. *Arti. 3. huius quæst. Art. 2. huius quæst.*

¶SED CONTRA est, quod in Psalm. 18. dicitur. Lex Domini immaculata, conuertens animas: sed per alia etiam moralia, quæ decalogo superadduntur, homo conseruatur absque macula peccati, & anima eius ad Deum conuertitur: ergo ad legem pertinebat etiam alia præcepta moralia tradere.

¶RESPONDEO dicẽdum, quòd sicut ex dictis patet*, præcepta iudicialia & cæremonialia ex sola institutione vim habẽt: quia antequã instituerẽtur, nõ videbatur differre, vtrũ sic, vel aliter fieret: sed præcepta moralia ex ipso dictamine naturalis rationis efficaciã habent, etiã si nunquã in lege statuãtur. Horum autẽ triplex est gradus, nam quædam sunt cõmunissima, & adeo manifesta, quòd editione non indigent: sicut mandata de dilectione Dei & proximi, & alia huiusmodi (vt suprà dictum est*) quæ sunt quasi fines præceptorum: vnde in eis nullus potest errare secundũ iudiciũ rationis. Quædam verò sunt magis determinata, quorũ rationẽ statim quilibet etiam popularis potest de facili videre: & tamen quia in paucioribus circa huiusmodi cõtingit iudicium humanũ peruerti, huiusmodi editione indigẽt: & hæc sunt præcepta decalogi. Quædã verò sunt, quorum ratio nõ est adeo cuilibet manifesta, sed solũ sapientibus: & ista sunt præcepta moralia superaddita decalogo, tradita à Deo populo per Moysen & Aaron. Sed quia ea, quæ sunt manifesta, sunt principia cognoscendi eorum, quæ nõ sunt manifesta: alia præcepta moralia superaddita decalogo, reducuntur ad præcepta decalogi per modum cuiusdã additionis ad ipsa. Nam in primo præcepto decalogi prohibetur cultus alienorum. Deorum: cui superadduntur alia præcepta prohibitiua eorum, quæ ordinantur ad cultum idolorũ: sicut habetur Deut. 18. Non inueniatur in te, qui lustret filium suum aut filiam suam, ducens per ignem, nec sit maleficus atque incãtator, nec Phytones consulat, neque diuinos, & quærat à mortuis veritatem. Secundum autem præceptum prohibet periurium: superadditur autem ei prohibitio blasphemiæ, Leuit. 14. & prohibitio falsæ doctrinæ, Deut. 13. Tertio verò præcepto superadduntur omnia cæremonialia. Quarto autẽ præcepto de honore parentum superadditur præceptum de honoratione senum: secundum illud Leuit. 19. Coram cano capite consurge, & honora personam senis, & vniuersaliter omnia præcepta inducentia ad reuerentiã exhibendam maioribus, vel ad beneficia exhibẽda vel æqualibus vel minoribus. Quinto autem præcepto, quod est de prohibitione homicidij, additur prohibitio odij, & cuiuslibet violationis contra proximum: sicut illud Leuit. 19. Non stabis contra sanguinem proximi tui. & etiam prohibitio odij fratris: secundum illud, Ne oderis fratrem tuum in corde tuo, Præcepto autem sexto, quod est de prohibitione adulterij superadditur præceptum de prohibitione meretricis: secundum illud Deutero. 24. Non erit meretrix de filiabus Israel, neque fornicator de filiis Israel. & iterum prohibitio vitij contra naturam, secundum illud Leuitic. 18. cum masculo non commisceberis, cum omni pecore non coibis. Septimo autem præcepto de prohibitione furti adiungitur præceptum de prohibitione vsuræ; secundum illud Deute. 18. Non fœneraberis fratri tuo ad vsuram: & prohibitio fraudis: secundum illud Deuter. 25. Non habebis in sacculo diuersa pondera, & vniuersaliter omnia, quæ ad prohibitionem calumniæ, & rapinæ pertinent. Octauo verò præcepto, quod est de prohibitione falsi testimonij, additur prohibitio falsi iudicij: secundum illud Exodi vigesimotertio. Nec in iudicio plurimorum acquiesces sententiæ, vt à veritate deuies: & prohibitio mendacij, sicut ibi subditur, Mendacium fugies. & prohibitio detractionis: secundum illud Leuitici decimonono. Non eris criminator & susurro in populis. Aliis autem duobus præceptis nulla alia adiunguntur: quia per ea vniuersaliter omnis mala concupiscentia prohibetur.

Q. præced. artic. 3. & 4. — *Art. 1. & 3. q. 94. art. 4.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ad dilectionem Dei & proximi ordinantur quædam præcepta decalogi secundum manifestam rationem debiti: alia verò secundum rationem magis occultam.

¶Ad secundum dicendum, quòd præcepta cæremonialia & iudicialia sunt determinatiua præceptorum decalogi ex vi institutionis, non autem ex vi naturalis instinctus: sicut præcepta moralia superaddita.

¶Ad tertium dicendum, quòd præcepta legis ordinantur ad bonum commune, vt suprà dictum est*. & quia virtutes ordinantes ad alium directè pertinent ad bonum commune, & similiter virtus castitatis, inquantum actus generationis deseruit bono communi speciei: ideo de istis virtutibus directè dantur præcepta decalogi & superaddita. De actu autem fortitudinis datur præceptum proponendum per duces exhortantes in bello, quod pro bono communi *q. 90. art. 2.*

suscipitur, vt patet Deuteron. 20. vbi mandatur sacerdoti, Nolite me tuere: nolite cedere. Similiter etiam actus gulę prohibendus committitur monitioni paternæ: quia contrariatur bono domestico. Vnde dicitur Deuter. 21. ex persona parentum. Monita nostra audire contemnit, comessationibus vacat, luxuriæ atque conuiuiis.

ARTICVLVS XII.

¶*Vtrum præcepta moralia veteris legis iustificarent.*

AD DVODECIMVM sic proceditur. Videtur quòd præcepta moralia veteris legis iustificarent. Dicit enim Apostolus Roman. 2. Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. sed factores legis dicuntur, qui implent præcepta legis: ergo præcepta legis adimpleta iustificabant. *Suprà q. 98. artic. 1. & infr. q. 103. art. 2. & 3. di. 40. ar. 3.*

2 ¶Præterea, Leuit. 18. dicitur, Custodite leges meas atque iudicia, quæ faciens homo, viuet in eis: sed vita spiritualis hominis est per iustitiam. ergo præcepta legis adimpleta iustificabant.

3 ¶Præterea, Lex diuina efficacior est, quàm lex humana: sed lex humana iustificat: est enim quædam iustitia in hoc, quòd præcepta legis adimplentur. ergo præcepta legis iustificabant.

¶SED CONTRA est, quod Apostolus dicit 2. ad Cor. 2. Litera occidit. quod secundum Augustin. in lib. de spiritu & litera*, intelligitur etiam de præceptis moralibus. ergo præcepta moralia non iustificabant. *c. 4. & 14. tom. 3.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut sanum propriè & primò dicitur, quòd habet sanitatem, per posterius autem, quod significat sanitatem, vel quod conseruat sanitatem: ita iustificatio primò & propriè dicitur ipsa factio iustitiæ, secundariò verò, & quasi impropriè potest dici iustificatio significatio iustitiæ, vel dispositio ad iustitiam. quibus duobus modis manifestum est, quòd præcepta legis iustificabant, inquantum scilicet disponebant homines ad gratiam Christi iustificantem, quam etiam significabant, quia sicut dicit Aug. contra Faustum*. Etiam vita illius populi prophetica erat, & Christi figuratiua. sed si loquamur de iustificatione propriè dicta, sic considerandum est, quòd iustitia potest accipi prout est in habitu, vel prout est in actu: & secundum hoc iustificatio[d] dupliciter dicitur. Vno quidem modo secundum quòd homo fit iustus adipiscens habitum iustitiæ. Alio verò modo secundum quòd opera iustitiæ operatur: vt secundum hoc iustificatio nihil aliud sit, quàm iustitiæ executio. Iustitia autem sicut & aliæ virtutes, potest accipi & acquisita, & infusa, vt ex supradictis patet*. Acquisita quidem causatur ex operibus: sed infusa causatur ab ipso Deo per eius gratiam, & hæc est vera iustitia, de qua nunc loquimur: secundum quam aliquis dicitur iustus apud Deum, secundum illud Rom. 4. Si Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. Hæc igitur iustitia causari non poterat per præcepta moralia, quæ sunt de actibus humanis, & secundum hoc præcepta moralia iustificare non poterant, iustitiam causando. Si verò accipiatur iustificatio pro executione iustitiæ, sic præcepta moralia iustificabant inquantum continebant id, quod est secundum se iustum. sed sacramenta illa veteris legis gratiam non conferebant, sicut conferunt sacramenta nouę legis, quæ propter hoc iustificare dicuntur. Si verò accipiatur iustificatio pro executione iustitiæ, sic omnia præcepta legis iustificabant: aliter tamen & aliter: nam præcepta cæremonialia continebant quidem iustitiam secundum se in generali, prout scilicet exhibebantur in cultu Dei: in speciali verò non continebant secundum se iustitiam nisi ex sola determinatione legis diuinæ. Et ideo de huiusmodi præceptis dicitur, quòd non iustificabãt nisi ex deuotione & obedientia facientium. Præcepta verò moralia & iudicialia continebant id, quod erat secundum se iustum, vel in generali, vel etiam in speciali: sed moralia præcepta continebant id, quod est secundum se iustum secundum iustitiam generalem, quæ est omnis virtus, vt dicitur in 5. Ethic.* Præcepta verò iudicialia pertinebant ad iustitiam specialem, quæ consistit circa contractus humanæ vitæ, qui sunt inter homines adinuicem.

lib. 22. c. 24 in principio tom. 6. — *D. 804.* — *q. 63. art. 4.* — *c. 1. tom. 5.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Apostolus accipit ibi iustificationem pro executione iustitiæ.

¶Ad secundum dicendum, quòd homo faciens præcepta legis dicitur viuere in eis: quia non incurrebat pœnam mortis, quam lex transgressoribus infligebat: in quo sensu inducit hoc Apostolus ad Gal. 3.

¶Ad tertium dicendum, quòd præcepta legis humanæ iustificant iustitia acquisita: de qua non quæritur ad præsens, sed solum de iustitia, quæ est apud Deum.

QVÆSTIO CENTESIMAPRIMA. *De præceptis cæremonialibus secundum se, in quatuor articulos diuisa.*

CONSEQVENTER considerandum est de præceptis cæremonialibus.

¶Et primò de ipsis secundum se. ¶Secundò, de causa eorum. ¶Tertiò, de duratione ipsorum.

¶Circa primum quæruntur quatuor. ¶Primò, quæ sit ratio præceptorum cæremonialium. ¶Secundò, vtrum sint figuralia. ¶Tertiò, vtrum debuerint esse multa. ¶Quartò, de distinctione ipsorum.

ARTICVLVS I.

¶*Vtrum ratio præceptorum cæremonialium in hoc consistat, quòd pertinent ad cultum Dei.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd ratio præceptorum cæremonialium non in hoc consistat, quòd pertinent ad cultum Dei. In lege enim veteri dantur Iudæis quædam præcepta de abstinentia ciborum, vt patet Leuit. 11. & etiam de abstinendo ab aliquibus vestimentis: secundum illud Leuit. 19. Vestem, quæ ex duobus texta est, non indueris. & iterũ quod præcipitur Num. 15. Vt faciant sibi fimbrias per angulos palliorum: sed huiusmodi nõ sunt præcepta moralia: quia non manent in noua legẽ: nec etiam iudicialia: quia non pertinent ad iudicium faciendum inter homines. ergo sunt cæremonialia. sed in nullo pertinere videntur ad cultum Dei. ergo non est cæremonialium præceptorum ratio, quòd pertineant ad cultum Dei.

¶*Super Quæstionis centesimæ Articulum duodecimum.*

IN articu. 12. eiusdem 100. q. aduerte, quòd omnes, quos vidi codices scripti, & impressi, falsi sunt: habent enim in corpore articuli hæc verba, Si verò accipiatur iustitia pro executione iustitiæ, sic præcepta moralia iustificabant, inquantum continebant id quod est secundum se iustum: sed sacramenta illa veteris legis gratiam non conferebant, sicut conferunt sacramenta nouæ legis, quæ propter hoc iustificare dicuntur, & statim subditur, Si verò accipiatur iustitia pro executione iustitiæ, &c Vbi patet, quòd aut omnia illa superflua sũt: aut cùm dixisset, quòd moralia iustificare non poterant iustitiam causando, addebat, quòd nec cæremonialia hæc poterant, propter quod codices inquire veros.

Supr. q. 99. ar. 3. & infrà q. 104. art. 1. & q. 103 art. 2. cor. & 2. 2. q. 122. arti. 1. ad 2. & q. uol. 2. art. 8. & quol. 4. art. 13.

¶*Super Quæstionis centesimæprimæ & centesimæsecundæ.*

IN quæstio. 101. & 102. multa scribẽda essent pro textu scripturæ, quæ Biblicis relinquo, qui hic colligere possunt summariè omnia cæremonialia, & aditum ad scripturæ intelligentiam habent, non solum literalem, sed figuralem.

2 ¶Præterea, Dicunt quidam, quòd præcepta cæremonialia dicuntur illa, quæ pertinent ad solennitates: quasi dicerentur à cereis, qui in solennitatibus accenduntur: sed multa alia sunt pertinentia ad cultum Dei præter solennitates. ergo videtur quòd legis præcepta cæremonialia non ea ratione dicantur: quia pertinent ad cultum Dei.

3 ¶Præterea, Secundum quosdam præcepta cæremonialia dicuntur quasi normæ, id est, regulæ salutis. Nam chære in Greco idem est, quod salue: sed omnia præcepta legis sunt regulæ salutis, & non solùm illa, quæ pertinent ad Dei cultum: ergo nõ solùm illa præcepta dicuntur cæremonialia quę pertinent ad cultum Dei.

4 ¶Præterea, Rabbi Moyses dicit, quòd pręcepta cæremonialia dicuntur, quorum ratio non est manifesta. sed multa pertinentia ad cultum Dei, habent rationem manifestam: sicut sabbathi obseruatio, & celebratio Phase, scenopegiæ, & multorum aliorum, quorum ratio assignatur in lege, ergo cæremonialia non sunt, quæ pertinent ad cultum Dei.

¶SED CONTRA est, quod dicitur Exo. 18. Esto populo in his, quæ ad Deum pertinent, ostendasque populo cæremonias, & ritum colendi.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est*, cæremonialia præcepta determinant præcepta moralia in ordine ad Deum, sicut iudicialia determinant præcepta moralia in ordine ad proximum. Homo autem ordinatur ad Deum per debitum cultum: & ideo cæremonialia propriè dicuntur, quæ ad cultum Dei pertinent. Ratio autem huius nominis posita est suprà*, vbi præcepta cæremonialia ab aliis sunt distincta. *q. 99. ar. 4* — *q. 99. art. 3.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ad cultum Dei pertinent nõ solùm sacrificia & alia huiusmodi, quæ immediatè ad Deum ordinari videntur, sed etiam debita præparatio colentium Deum ad cultum ipsius: sicut etiam in aliis, quæcunque sunt præparatoria ad finem cadunt sub scientia, quæ est de fine. Huiusmodi autem præcepta, quæ dantur in lege de vestibus & cibis colentium Deum, & aliis huiusmodi, pertinent ad quandam præparationem ipsorum ministrantium, vt sint idonei ad cultum Dei: sicut etiam specialibus obseruantiis aliqui vtuntur, qui sunt in ministerio Regis. vnde etiam sub præceptis cæremonialibus continentur.

¶Ad secundum dicendum, quòd illa expositio nominis non videtur esse multum conueniens, præsertim cum non multum inueniatur in lege, quòd in solennitatibus cerei accenderentur,

Universidad de Deusto Biblioteca

sed in ipso etiam candelabro lucernæ cum oleo oliuarum præparabantur, vt patet Leuit.24. Nihilominus tamen potest dici, quòd in solennitatibus omnia alia, quæ pertinebant ad cultum Dei, diligentius obseruabantur: & secundum hoc in obseruatione solennitatum omnia cæremonialia includuntur.

¶Ad tertium dicendum, quòd nec illa expositio nominis videtur esse multum conueniens: nomen enim cæremoniæ non est Græcum, sed Latinum. Potest dici tamen, quòd cùm salus hominis sit à Deo, præcipue illa præcepta videntur esse salutis regulæ, quæ hominem ordinant ad Deum: & sic cæremonialia dicuntur, quæ ad cultum Dei pertinent.

¶Ad quartum dicendum, quòd illa ratio cæremonialium est quodammodo probabilis: non quia ex eo dicantur cæremonialia, quia eorum ratio non est manifesta: sed hoc est quoddam consequens: quia enim præcepta ad cultum Dei pertinentia, oportet esse figuralia, vt infrà dicetur *: inde est quod eorum ratio non est adeo manifesta. *art. seq.*

ARTICVLVS II.

¶ *Vtrum præcepta cæremonialia sint figuralia.*

Infr. q.103. ar.1. cor. & q.104. art.2. & locis ibid citatis. ca.4. & ca.10. to.3. lib.5. c.21.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd præcepta cæremonialia non sint figuralia. Pertinet enim ad officium cuiuslibet doctoris, vt sic pronuntiet, vt de facili intelligi possit: sicut Aug. dicit in 4. de doct. Christiana *, & hoc maximè videtur esse necessarium in legislatione: quia præcepta legis populo proponuntur: vnde lex debet esse manifesta, vt Isid.* dicit. si igitur præcepta cæremonialia data sint in alicuius rei figuram, videtur inconuenienter tradidisse huiusmodi præcepta Moyses, non exponens quid figurarent.

2 ¶Præterea, Ea, quæ in cultum Dei aguntur, maximè debent honestatem habere: sed facere aliqua facta ad aliqua repræsentanda, videtur esse theatricum, siue poeticum. In theatris enim repræsentabantur olim per aliqua, quæ ibi gerebantur, quædam aliorum facta. ergo videtur quòd huiusmodi non debeant fieri ad cultum Dei: sed cæremonialia ordinantur ad cultum Dei, vt dictum est *. ergo cæremonialia non debent esse figuralia. *art. praeced.*

3 ¶Præterea, August. dicit in Enchi.* quòd Deus maximè colitur fide, spe & charitate: sed præcepta, quæ dantur de fide, spe & charitate non sunt figuralia. ergo præcepta cæremonialia non debent esse figuralia. *c.3. in prin. tom.3.*

4 ¶Præterea, Dominus dicit, Ioan.4. Spiritus est Deus, & eos, qui adorant eum, in spiritu & veritate adorare oportet: sed figura non est ipsa veritas, imo contra seinuicem diuiduntur. ergo cæremonialia, quæ pertinent ad cultum Dei, non debent esse figuralia.

¶SED CONTRA est, quod Apostolus dicit ad Col.2. Nemo iudicet vos in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut Neomeniæ, aut sabbathorum, quæ sunt vmbra futurorum.

¶RESPONDEO dicendum, quod sicut iam dictum est *, præcepta cæremonialia dicuntur, quæ ordinantur ad cultum Dei. Est autem duplex cultus Dei, interior & exterior. Cùm enim homo sit compositus ex anima & corpore, vtrumque debet applicari ad colendum Deum, vt scilicet anima colat interiori cultu, & corpus exteriori: vnde dicitur in Psalmo 83. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum, & sicut corpus ordinatur in Deum per animam, ita cultus exterior ordinatur ad interiorem cultum. Consistit autem interior cultus in hoc, quòd anima cõiungatur Deo per intellectum: & effectus colentis Deum, Deo rectè coniungitur, secundum hoc diuersimodè exteriores actus hominis ad cultum Dei applicantur. In statu enim figuræ beatitudinis intellectus humanus ipsam diuinam veritatem in seipsa intuebitur: & ideo exterior cultus non consistet in aliqua figura, sed solum in laude Dei, quæ procedit ex interiori cognitione & affectione: secundum illud Isaiæ 51. Gaudium & lætitia inuenientur in ea, gratiarum actio & vox laudis. In statu autem præsentis vitæ non possumus diuinam veritatem in seipsa intueri: sed oportet, quòd radius diuinæ veritatis nobis illucescat sub aliquibus sensibilibus figuris: sicut Dionysius dicit 1. c. cœl. Hierar.* diuersimodè tamen secundum diuersum statum cognitionis humanæ. In veteri enim lege neq; ipsa diuina veritas in seipsa manifesta erat, neque etiam adhuc propalata erat via, ad hoc perueniẽdi: sicut Apostolus dicit ad Hebr.7. Et ideo oportebat exteriorem cultum veteris legis non solum esse figuratiuum futuræ veritatis manifestandæ in patria, sed etiam esse figuratiuum Christi, qui est via ducens ad illam patriæ veritatem. Sed in statu nouæ legis hęc via iam est reuelata. vnde hanc prȩfigurari non oportet, sicut futuram, sed commemorari oportet per modum prȩteriti, vel prȩsentis, sed solùm oportet prȩfigurari futuram veritatem gloriæ, nondum reuelatam: & hoc est quod Apostol. dicit ad Heb.10. Vmbram habet lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum. Vmbra enim minus est, quàm imago: tanquam imago pertineat ad nouam legem, vmbra verò ad veterem. *art. praeced. Cap 1. circ. med. ***

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd diuina non sunt reuelanda hominibus, nisi secundum eorum capacitatem: alioquin daretur eis prȩcipitij materia, dum contemnerent quæ capere non possent. Et ideo vtilius fuit, vt sub quodam figurarum velamine diuina mysteria rudi populo traderentur, vt sic saltem ea implicitè cognoscerent, dum illis figuris deseruirent ad honorem Dei.

¶Ad secundum dicendum, quòd sicut poetica non capiuntur ratione humana propter defectum veritatis, qui est in eis: ita etiam ratio humana perfectè capere non potest diuina propter excedentem ipsorum veritatem, & ideo vtrobique opus est reprȩsentatione per sensibiles figuras.

¶Ad tertium dicendum, quòd August. ibi loquitur de cultu interiore: ad quem tamen ordinari oportet exteriorem cultum, vt dictum est *. *In cor. art.*

¶Et similiter dicendum est ad quartum: quia per Christum homines plenius ad spiritualem Dei cultum sunt introducti.

ARTICVLVS III.

¶ *Vtrum debuerint esse multa cæremonialia præcepta.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd non debuerint esse multa cęremonialia pręcepta. Ea enim quæ sunt ad finem, debent esse fini proportionata, sed cęremonialia pręcepta, sicut dictum est *, ordinantur ad cultum Dei, & in figuram Christi. Est autem vnus Deus, à quo omnia, & vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia, vt dicitur 1. ad Cor. 8. ergo cęremonialia non debuerunt multiplicari. *4. di.1. q.1. ar.5. q.1. ad 2. & Ro.5. lect 6. c.5. art.1 & 2.*

2 ¶Præterea, Multitudo cęremonialium pręceptorum transgresionis erat occasio: secundum illud, quod dicit Petrus Act.15. Quid tentatis Deum imponere iugum super ceruicem discipulorum, quod neque nos: neque patres nostri portare potuimus? sed transgresio diuinorum pręceptorum contrariatur humanæ saluti: cùm igitur lex omnis debeat saluti congruere hominum, vt Isid.* dicit, videtur quòd non debuerint multa pręcepta cęremonialia dari. *lib.5. Ety. c.3. & 21.*

3 ¶Præterea, Pręcepta cęremonialia pertinebant ad cultum Dei exteriorem & corporalem, vt dictum est *, sed huiusmodi cultum corporalem lex debebat diminuere: quia ordinabat ad Christum, qui docuit homines Deum colere in spiritu & veritate, vt habetur Ioan.4. Non ergo debuerunt multa pręcepta cęremonialia dari. *art. praeced.*

¶SED CONTRA est, quod dicitur Oseæ 8. Scribam eis multiplices leges intus, & Iob.11. vt ostenderet tibi secreta sapientiæ, quòd multiplex sit lex eius.

¶RESPONDEO dicendum, quod sicut suprà dictum est *, omnis lex alicui populo datur. In populo autem duo genera hominum continentur, quidam proni ad malum, qui sunt per pręcepta legis coercendi, vt suprà dictum est *: quidam habentes inclinationem ad bonum, vel ex natura, vel ex consuetudine, vel etiam ex gratia: & tales sunt per legis pręceptum instruendi, & in melius promouendi. Quantum igitur ad vtrumque genus hominum, expediebat præcepta cæremonialia in veteri lege multiplicari. Erant enim in illo populo aliqui ad idololatriam proni, & ideo necesse erat, vt ab idololatriæ cultu per pręcepta cæremonialia reuocarentur ad cultum Dei. & quia multipliciter homines idololatriæ deseruiebant, oportebat econtrario multa institui ad singula reprimenda: & iterum multa talibus imponi, vt quasi oneratis ex his, quæ ad cultum Dei impenderent, non vacaret idololatriæ deseruire. Ex parte verò eorum, qui erant proni ad bonum, etiam necessaria fuit multiplicatio cęremonialium præceptorum: tum quia per hoc diuersimodè mens eorum referebatur in Deum, & magis asiduè, tum etiam: quia mysterium Christi, quod per huiusmodi cęremonialia figurabatur, multiplices vtilitates attulit mundo: & multa circa ipsum consideranda erant, quæ oportuit per diuersa cęremonialia figurari. *q.90. art.1. & 3. q.96. art.1. q.95. art.1.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd quando id, quod ordinatur ad finem, est sufficiens ad ducendum in finem, tunc sufficit vnum ad vnum finem: sicut vna medicina si sit efficax, sufficit quandoque ad sanitatem inducendam: & tunc non oportet multiplicari medicinam, sed propter debilitatem & imperfectionem eius, quod est ad finem, oportet eam multiplicari: sicut multa adhibentur remedia infirmo, quando vnum non sufficit ad sanandum. Cæremoniæ autem veteris legis inualidæ, & imperfectæ ad reprȩsentandum Christi mysterium, quod est superexcellens: & ad subiugandum mentes hominum Deo: vnde Apostolus dicit ad Hebræos 7. Reprobatio fit præcedentis mandati propter infirmitatem & inutilitatem. Nihil enim ad perfectum adduxit lex: & ideo oportuit huiusmodi cæremonias multiplicari.

¶Ad secundum dicendum, quòd sapientis legislatoris est minores transgresiones permittere, vt maiores caueantur. & ideo vt caueretur transgresio idololatriæ & superbiæ, quæ in Iudæorum cordibus nasceretur, si omnia præcepta legis implerent, non propter hoc prætermisit Deus multa cæremonialia præcepta tradere: quia de facili sumebant ex hoc transgrediendi occasionem.

¶Ad tertium dicendum, quòd vetus lex in multis diminuit corporalem cultum: propter quod statuit, quòd non in omni loco sacrificia offerrentur, neque à quibuslibet, & multa huiusmodi statuit ad diminutionem exterioris cultus: sicut etiam Rabbi Moyses Aegyptius * dicit. Oportebat tamen non ita attenuare corporalem cultum Dei, vt homines ad cultum dæmonum declinarent. *In li. Dux errantium.*

ARTICVLVS IIII.

¶ *Vtrum cæremonia veteris legis conuenienter diuidantur in sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantias.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd cæremoniæ veteris legis inconuenienter diuidantur in sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantias. Cæremoniæ enim veteris legis figurabant Christum. sed hoc solum fiebat per sacrificia, per quæ figurabatur sacrificium, quo Christus se obtulit oblationem & hostiam Deo, vt dicitur ad Ephes.5. ergo sola sacrificia erant cæremonialia. *Eph.2. lect. princip.*

2 ¶Præterea, Vetus lex ordinabatur ad nouam, sed in noua lege ipsum sacrificium est sacramentum altaris. ergo in veteri lege non debuerunt distingui sacramenta contra sacrificia.

3 ¶Præterea, Sacrum dicitur, quod est Deo dedicatum: secundum quem modum tabernaculum, & vasa eius sacrificia dicebantur. sed omnia cæremonialia erant ordinata ad cultum Dei, vt dictum est *, ergo cæremonialia omnia sacra erant. non ergo vna pars cæremonialium debet sacra nominari. *Art.1. huius quæst.*

4 ¶Præterea, Obseruantiæ ab obseruando dicuntur. sed omnia pręcepta legis obseruari debent. Dicitur enim Deut.8. Obserua, & caue, nequando obliuiscaris Domini Dei tui, & negligas mandata eius, atque iudicia & cæremonias. non ergo obseruantiæ debent poni vna pars cæremonialium.

5 ¶Præterea, Solennitates inter cęremonialia computantur, cum sint in vmbram futuri, vt patet ad Col.2. similiter etiam oblationes & munera, vt patet per Apostolum ad Heb.9. quæ tamen sub nullo horum contineri videntur. ergo inconueniens est prædicta distinctio cæremonialium.

¶SED CONTRA est, quòd in veteri lege, singula prædicta cæremoniæ vocantur: sacrificia enim dicuntur cęremoniæ. Num.15. offerat vitulum & sacrificia eius ac libamenta, vt cæremoniæ eius postulant. De sacramento etiam ordinis dicitur Leuit.7. Hæc est vnctio Aaron & filiorum eius in cæremoniis. De sacris etiam dicitur Exod.38. Hæc sunt instrumenta tabernaculi testimonij in cæremoniis Leuitarum. De obseruantiis etiam dicitur 3. Reg.9. Si auersi fueritis, non sequentes me, nec obseruantes cæremonias, quas proposui vobis.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est *, cæremonialia præcepta ordinantur ad cultum Dei. In quo quidem cultu considerari possunt, & ipse cultus, & colentes, & instrumenta colendi. Ipse autem cultus specialiter consistit in sacrificiis, quæ in Dei reuerentiam offeruntur. Instrumenta autem colendi pertinent ad sacra, sicut est tabernaculum, & vasa, & alia huiusmodi. Ex parte autem colentium duo possunt considerari, scilicet eorum institutio ad cultum diuinum, quod fit per quandam consecrationem, vel populi, vel ministrorum: & ad hoc pertinent sacramenta. & iterum eorum singularis conuersatio, per quam distinguuntur ab his, qui Deum non colunt, & ad hoc pertinent obseruantiæ, puta in cibis, & vestimentis, & aliis huiusmodi. *Ar.1. et 2. huius quæst.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sacrificia offerri oportebat, & in aliquibus locis, & per aliquos homines: & totum hoc ad cultum Dei pertinet. vnde sicut per sacrificia significatur Christus immolatus: ita etiam per sacramenta & sacra illorum figurabantur sacramenta, & sacra nouæ legis, & per eorum obseruantias figurabatur conuersatio populi nouæ legis, quæ omnia ad Christum pertinent.

¶Ad secundum dicendum, quòd sacrificium nouæ legis, id est, Eucharistia, continet ipsum Christum, qui est sanctificationis author. Sanctificauit enim per suum sanguinem populum, vt dicitur ad Heb. vlt. & ideo hoc sacrificium etiam sacramentum est. sed sacrificia veteris legis non continebant Christum, sed ipsum figurabant: & ideo non dicuntur sacramenta, sed ad hoc designandum seorsum erant quędam sacramenta in veteri lege, quæ erant figuræ futuræ consecrationis, quamuis etiam quibusdam consecrationibus quædam sacrificia adiungerentur.

¶Ad tertium dicendum, quòd sacra aut sacrificia, & sacramenta erant. sed quædam erant sacra, vtpote ad cultum Dei dicata, nec tamen erant sacrificia, nec sacramenta, & ideo retinebant sibi commune nomen sacrorum.

¶Ad quartum dicendum, quòd ea, quæ pertinebant ad conuersationem populi, Deum colentis, retinebant sibi commune nomen obseruantiarum, inquantum à præmissis deficiebant. Non enim dicebantur sacra: quia non habebant immediatum respectum ad cultum Dei: sicut tabernaculum & vasa eius, sed per quandam consequentiam erant cæremonialia, inquantum pertinebant ad quandam idoneitatem populi colentis Deum.

¶Ad quintum dicendum, quòd sicut sacrificia offerebantur in determinato loco, ita etiam offerebantur in determinatis temporibus. vnde etiam solennitates inter sacra computari videntur. Oblationes autem & munera computantur cum sacrificiis: quia Deo offerebantur: vnde Apostolus dicit ad Hebræos 5. Omnis pontifex ex omnibus assumptus pro hominibus constituitur in his, quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis.

QVAESTIO CENTESIMASECVNDA,

De cæremonialium præceptorum causis, in sex articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de causis cæremonialium præceptorum.

¶Et circa hoc quæruntur sex. ¶Primò, vtrum præcepta cæremonialia habeant causam. ¶Secundò, vtrum habeant causam literalem, vel solum figuralem. ¶Tertiò, de causis sacrificiorum. ¶Quartò, de causis sacramentorum. ¶Quintò, de causis sacrorum. ¶Sextò, de causis obseruantiarum.

ARTICVLVS I.

¶ *Vtrum cæremonialia præcepta habeant causam.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd cæremonialia præcepta nõ habeant causam. Quia super illud Eph.2. Legem mandatorum decretis euacuans, dicit glossa *, id est, euacuans legem veterem, quantum ad carnales obseruantias, decretis, id est, præceptis Euangelicis, quæ ex ratione sunt. sed si obseruantiæ veteris legis ex ratione erant, frustra euacuarentur per rationabilia decreta nouæ legis, non ergo cæremoniales obseruantiæ veteris legis habebant aliquam rationem. *Ro.4. lect.1. & 2. & 3. Gloss. interlinearis ibi.*

2 ¶Præterea, Vetus lex successit legi naturæ. sed in lege naturæ fuit aliquod præceptum, quod nullam rationem habebat, nisi hominis obedientia probaretur: sicut August. dicit 8. super Gen. ad literam *, de prohibitione ligni vitæ. ergo etiam in veteri lege aliqua præcepta danda erant, in quibus hominis inobedientia probaretur, quæ de se nullam rationem haberent. *li.8. c.6. & c.13. to.3.*

3 ¶Præterea, Opera hominis dicentur moralia, secundum quòd sunt à ratione: si igitur cæremonialium præceptorum sit aliqua ratio, non differrent à moralibus præceptis. videtur ergo quòd cæremonialia præcepta non habent aliquam causam: ratio enim præcepti ex aliqua causa sumitur.

¶SED CONTRA est, quod dicitur in Psal.18. Præceptum Domini lucidum: illuminans oculos. sed cæremonialia sunt præcepta Dei. ergo sunt lucida, quòd nõ esset, nisi haberent rationalem causam.

¶RESPONDEO dicendum, quòd cùm sapientis sit ordinare secundum Philosophum in 1. Meta.* ea quæ ex diuina sapientia procedunt, oportet esse ordinata, vt Apostolus dicit ad Ro.13. Ad hoc autem quòd aliqua sint ordinata, duo requirũtur. Primò quidem, quòd aliqua ordinentur ad debitum finem, qui est principium totius ordinis in rebus agendis: ea enim, quæ casu eueniunt, præter intentionem finis, vel quæ non serio fiunt, sed ludo, dicimus esse inordinata. Secundò oportet, quòd id, quod est ad finem, sit proportionatum fini: & ex hoc sequitur, quòd ratio eorum quæ sunt ad finem, sumitur ex fine: sicut ratio dispositionis serræ sumitur ex sectione, quæ est finis eius, *cap.2. to.3.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt dicitur in 2. Physic.* manifestum est autem, quòd præcepta cæremonialia, sicut & omnia alia præcepta legis sunt ex diuina sapientia instituta. Vnde dicitur Deute. 4. Hæc sapientia vestra & intellectus coram populis. vnde necesse est dicere, quòd præcepta cæremonialia sint ordinata ad aliquem finem, ex quo eorum rationabiles causæ assignari possint.

*Exo. 38. tom. 2.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd obseruantiæ veteris legis possunt dici sine ratione, quantum ad hoc, quòd ipsa facta in sui natura rationem non habebant: puta quòd vestis non conficeretur ex lana & lino. Poterant tamen habere rationem ex ordine ad aliud: inquantum scilicet vel aliquid per hoc figurabatur, vel aliquid excludebatur: sed decreta nouæ legis, quæ præcipuè consistunt in fide & dilectione Dei, ex ipsa natura actus rationabilia sunt.

¶Ad secundum dicendum, quòd prohibitio ligni scientiæ boni & mali, non fuit propter hoc, quòd illud lignum esset naturaliter malum, sed tamen ipsa prohibitio habuit aliquam rationem ex ordine ad aliud, inquantum scilicet per hoc aliquid figurabatur: & sic etiam cæremonialia præcepta veteris legis habent rationem in ordine ad aliud.

¶Ad tertium dicendum, quòd præcepta moralia secundum suam naturam habent rationabiles causas: sicut, Non occides, Non furtum facies, sed præcepta cæremonialia habent rationales causas ex ordine ad aliud, vt dictum est *.

*In corp. art.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum præcepta cæremonialia habeant causam literalem, vel figuralem tantum.

Ro. 4. lec. 2. col. 2. & 3.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd præcepta cæremonialia non habeant causam literalem, sed figuralem tantum. Inter præcepta enim cæremonialia præcipua erant circumcisio & immolatio agni paschalis: sed vtrumque istorum non habebat nisi causam figuralem. quia vtrumque istorum datum est in signum. Dicitur enim Gene. 17. Circumcidetis carnem præputij vestri, vt sit in signum fœderis inter me & vos. & de celebratione Phasę dicitur Exod. 13. Erit quasi signum in manu tua, & quasi monumentum ante oculos tuos. ergo multo magis alia cæremonialia non habent nisi causam figuralem.

2 ¶Præterea, Effectus proportionatur suæ causæ; sed omnia cæremonialia sunt figuralia, vt suprà dictum est *. ergo non habent nisi causam figuralem.

q. prę. ar. 2.

3 ¶Præterea, Illud quod de se est indifferens, vtrum sic, vel non sic fiat, non videtur habere aliquam literalem causam, sed quædam sunt in præceptis cæremonialibus, quæ non videntur differre, vtrum sic, vel sic fiant: sicut est de numero animalium offerendorum, & aliis huiusmodi particularibus circunstantiis. ergo præcepta veteris legis non habent rationem literalem.

¶SED CONTRA, Sicut præcepta cæremonialia figurabant Christum: ita etiam historiæ veteris testamenti. Dicitur enim 1. ad Corin. 10. quòd omnia in figuram contingebant illis: sed in historiis veteris testamenti præter intellectum mysticum seu figuralem, est etiam intellectus literalis. ergo etiam præcepta cæremonialia præter causas figurales, habebant etiam causas literales.

¶RESPONDEO dicendum, quod sicut suprà dictum est *, ratio eorum, quæ sunt ad finem, oportet quòd à fine sumatur. finis autem præceptorum cæremonialium est duplex. Ordinabantur enim ad cultum Dei pro tempore illo, & ad figurandum Christum, sicut etiam verba Propheratum sic respiciebant præsens tempus, quòd etiam in figura futuri dicebantur, vt Hieronymus dicit super Oseæ. Sic igitur rationes præceptorum cæremonialium veteris legis dupliciter accipi possunt. Vno modo ex ratione cultus diuini, qui erat pro tempore illo obseruandus, & rationes illæ sunt literales, siue pertineant ad vitandum idololatriæ cultum, siue ad rememoranda aliqua Dei beneficia, siue ad insinuandam excellentiam diuinam, vel etiam ad designandam dispositionem mentis, quæ tunc requirebatur, in colentibus Deum. Alio modo possunt eorum rationes assignari, secundum quòd ordinantur ad figurandum Christum: & sic habent rationes figurales & mysticas, siue accipiantur ex ipso Christo & Ecclesia, quod pertinet ad allegoriam: siue ad mores populi Christiani, quod pertinet ad moralitatem: siue statum futuræ gloriæ, prout in eam introducimur per Christum, quod pertinet ad anagogiam.

Art. præc.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut intellectus metaphoricæ locutionis in scripturis est literalis: quia verba ad hoc proferuntur, vt hoc significent, ita etiam significationes cæremoniarum legis, quæ sunt commemorativæ beneficiorum Dei, propter quæ instituta sunt, vel aliorum huiusmodi, quæ ad illum statum pertinebant, non transcendunt ordinem literalium causarum. vnde oportet, quòd assignetur causa celebrationis Phasę, quod est signum liberationis ex Aegypto: & quòd circumcisio est signum pacti, quod Deus habuit cum Abraham, quod pertinet ad causam literalem.

¶Ad secundum dicendum, quòd ratio illa procederet, si cæremonialia præcepta essent data solum ad figurandum futurum: non autem ad præsentialiter Deum colendum.

¶Ad tertium dicendum, quòd sicut in legibus humanis dictum est *, quòd in vniuersali habeant rationem, non autem quantum ad particulares conditiones, sed hęc sunt ex arbitrio instituentium: ita etiam multæ particulares determinationes in cæremoniis veteris legis non habent aliquam causam literalem, sed solam figuram: in communi verò habent etiam causam literalem.

* 96. art 1.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum possit assignari conueniens ratio cæremoniarum, quæ ad sacrificia pertinent.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd non possit conueniens ratio assignari cæremoniarum, quæ ad sacrificia pertinent. Ea enim, quæ in sacrificium offerebantur, sunt illa, quæ sunt necessaria ad sustentandum humanam vitam: sicut animalia quędam, & panes quidam, sed Deus tali sustentamento non indiget: secundum illud Psal. 49. Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? ergo inconuenienter huiusmodi sacrificia Deo offerebantur.

Isa. 1. lec. 4. fi. Et Psal. 26. col. 2. & Hebr. 10. lec. 1. col. 3. & 5.

2 ¶Præterea, In sacrificium diuinum non offerebatur nisi de tribus generibus animalium quadrupedum, scilicet de genere boum, ouium, & caprarum: & de auibus, communiter quidem turtur, & columba. Specialiter autem in emundatione leprosi fiebat sacrificium de passeribus: multa autem animalia alia sunt eis nobiliora. Cùm igitur omne, quod est optimum, Deo sit exhibendum, videtur quòd nō solum de istis rebus fuerint Deo sacrificia offerenda.

3 ¶Præterea, Sicut homo à Deo habet dominium volatilium & bestiarum: ita etiam piscium, inconuenienter igitur pisces à diuino sacrificio excludebantur.

4 ¶Præterea, Indifferenter offerri mandabantur turtures & columbæ: sicut igitur mandabantur offerri pulli columbarum, ita & pulli turturum.

5 ¶Præterea, Deus est auctor vitæ nō solum hominum, sed etiā animalium: vt patet per id quod dicitur Genes. 1. Mors autem opponitur vitæ: non ergo debuerunt Deo offerri animalia occisa, sed magis animalia viuentia: præcipuè quia etiam Apostolus monet Rom. 12. Vt exhibeamus corpora nostra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem.

6 ¶Præterea, Si animalia Deo in sacrificium non offerebantur nisi occisa, nulla videtur esse differentia qualiter occidantur. inconuenienter igitur determinatur modus immolationis, præcipue in auibus, vt patet Leuit. 1.

7 ¶Præterea, Omnis defectus animalis via est ad corruptionem & mortem. si igitur animalia occisa Deo offerebantur, inconueniens fuit prohibere oblationem animalis imperfecti, puta claudi, aut cæci, aut aliter maculosi.

8 ¶Præterea, Illi qui offerunt hostias Deo, debent de his participare: secundum illud Apostoli 1. ad Corin. 10. Nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris? inconuenienter igitur quædam partes hostiarum offerentibus subtrahebantur, scilicet sanguis & adeps, pectusculum, & armus dexter.

9 ¶Præterea, Sicut holocausta offerebantur in honorem Dei, ita etiam hostiæ pacificæ, & hostiæ pro peccato, sed nullum animal fœminini sexus offerebatur Deo in holocaustum; fiebant tamen holocausta, tam de quadrupedibus, quàm de auibus. Ergo inconuenienter in hostiis pacificis, & pro peccato offerebantur animalia fœminini sexus, & tamen in hostiis pacificis non offerebantur aues.

10 ¶Præterea, Omnes hostiæ pacificæ vnius generis esse videntur: non ergo debuit poni ista differentia, quòd quorundam pacificorum carnes non possent vesci in castrino, quorundam autem possent: vt mandatur Leuit. 7.

11 ¶Præterea, Omnia peccata in hoc conueniunt, quòd à Deo auertunt. Ergo pro omnibus peccatis in dei reconciliatione vnum genus sacrificij debuit offerri.

12 ¶Præterea, Omnia animalia quę offerebātur in sacrificiū, vno modo offerebātur, scilicet occisa. nō videtur ergo conueniēs, q̄ de terrænascentibus diuersimodè fiebat oblatio: nunc enim offerebātur spicæ, nūc similia, nunc panis, quandoq, quidē coctus in clibano, quandoque in sartagine, quandoque in craticula.

13 ¶Præterea

13 ¶Præterea, Omnia, quæ in vsum nostrum veniunt, à Deo recognoscere debemus. Inconuenienter ergo præter animalia solum hæc Deo offerebantur, panis, vinum, oleum, thus, sal.

14 ¶Præterea, Sacrificia corporalia exprimunt interius sacrificium cordis, quo homo spiritum suum offert Deo. sed in interiori sacrificio plus est de dulcedine, quam repræsentat mel, quàm de mordacitate, quam repræsentat sal. Dicitur Ecclesiasti. 24. Spiritus meus super mel dulcis. Ergo inconuenienter prohibebatur in sacrificio apponi mel & fermentum, quod etiam facit panem sapidum, & præcipiebatur ibi apponi sal, quod est mordicatiuum, & thus, quod habet saporem amarum. Videtur ergo, quòd ea, quæ pertinent ad cæremonias sacrificiorum non habeant rationabilem causam.

¶SED CONTRA est, quod dicitur Leuit. 1. Oblata omnia adolebit sacerdos super altare in holocaustum, & odorem suauissimum Domino. Sed sicut dicitur Sap. 7. Neminem diligit Deus, nisi qui cum sapientia inhabitat: ex quo potest accipi, quòd quicquid est Deo acceptum, est cum sapientia. Ergo illæ cæremoniæ sacrificiorum cum sapientia erant velut habentes rationabiles causas.

Art. præce.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà * dictum est, cæremoniæ veteris legis duplicem causam habebant, vnam scilicet literalem, secundum quòd ordinabantur ad cultum Dei: aliam verò figuralem, siue mysticam, secundum quòd ordinabantur ad figurādum Christum. Et ex vtraque parte potest conuenienter assignari causa cæremoniarum, quæ ad sacrificia pertinebant. secundum enim quòd sacrificia ordinabantur ad cultum Dei, causa sacrificiorum duplicitèr accipi potest. Vno modo secundum quòd per sacrificia repræsentabatur ordinatio mentis in Deum, ad quam excitabatur sacrificium offerens: ad rectam autem ordinationem mentis in Deum, pertinet, quòd omnia, quæ homo habet, recognoscat à Deo, tanquam à primo principio, & ordinet in Deum, tanquam in vltimum finem. & hoc repræsentabatur in oblationibus & sacrificiis: secundum quòd homo ex rebus suis quasi in recognitionem, quòd haberet ea à Deo, in honorem Dei ea offerebat: secundum quod dixit Dauid 1. Paralip. 29. Tua sunt omnia, & quod de manu tua accepimus, dedimus tibi. & ideo in oblatione sacrificiorum protestabatur homo, quòd Deus esset primum principium creationis rerum, & vltimus finis, ad quem essent omnia referenda. Et quia pertinet ad rectam ordinationem mentis in Deum, vt mens humana nō recognoscat alium primum auctorem rerum, nisi solum Deum, neque in aliquo alio finem suum constituat: propter hoc prohibebatur in lege offerri sacrificium alicui alteri, nisi Deo: secundum illud Exod. vigesimosecundo. Qui immolat diis, occidetur præter domino soli. & ideo de causa cæremoniarum circa sacrificia potest assignari ratio. Alio modo ex hoc, quòd per huiusmodi homines retrahebantur à sacrificiis idolorum: vnde etiam præcepta de sacrificiis non fuerunt data populo Iudæorum, nisi postquam declinauit ad idololatriam adorando vitulum conflatilem, quasi huiusmodi sacrificia sint instituta, vt populus ad sacrificandum promptus, huiusmodi sacrificia magis Deo, quàm idolis offerret. vnde dicitur Ierem. 7. Non sum locutus cum patribus vestris, & non præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocaustomatum & victimarum. Inter omnia autem dona, quæ Deus humano generi iam per peccatum lapso dedit: præcipuum est, quòd dedit filium suum. vnde dicitur Ioan. tertio. Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis, qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam: & ideo potissimum sacrificium est quo ipse Christus seipsum obtulit Deo in odorem suauitatis: vt dicitur ad Ephe. 5 & propter hoc omnia alia sacrificia offerebantur in veteri lege, vt hoc vnum singulare & præcipuum sacrificium figuraretur tanquam perfectum per imperfecta: vnde Apostolus dicit ad Hebr. 10. quòd sacerdos veteris legis eadem sæpe offerebat hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata. Christus autem pro peccatis obtulit vnam in sempiternum. Et quia ex figurato sumitur ratio figuræ, ideo rationes sacrificiorum figuralium veteris legis sunt sumendæ ex vero sacrificio Christi.

Art. præce.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Deus non volebat huiusmodi sacrificia sibi offerri propter ipsas res, quæ offerebantur quasi eis indigeret. vnde dicitur Isaiæ primo, Holocausta arietum & adipē pinguium & sanguinē vitulorū & hircorum & agnorū nolui. sed volebat ea sibi offerri, vt suprà dictū est *, tum ad excludendā idololatriam, tum ad significādum debitum ordinem mentis humanæ in Deum, tum etiam ad significandum mysterium redemptionis humanæ per Christum.

¶Ad secundum dicendū, quòd quātum ad omnia prædicta ratio conueniens fuit, quare ista animalia offerebātur Deo in sacrificium, & nō alia. Primò quidem ad excludendā idololatriā: quia omnia alia animalia offerebāt idololatrę diis suis, vel eis ad maleficia vtebātur. ista autem animalia apud Aegyptios, cū quibus conuersati erāt, abominabilia erāt ad occidendū. vnde ea non offerebāt in sacrificium Diis suis: vnde dicitur Exo. 8. Abominationes Aegyptiorū immolabimus Domino Deo nostro: oues enim colebant, hircos venerabātur: quia in eorū figura dæmones apparebant. Bobus etiā vtebantur ad agriculturā, quā interres sacras habebant. Secūdò hoc cōueniens erat ad prædictam ordinationē mentis in Deum: & hoc dupliciter. Primò quidem, quia huiusmodi animalia maximè sunt per quæ sustētatur humana vita: & cū hoc mundissima sunt, & mundissimū habent nutrimētū: alia verò animalia vel sunt syluestria, & nō sunt cōmuniter hominū vsui deputata: vel si sunt domestica, immundū habent nutrimentum, vt porcus & gallina: solū autem id q̄ est purum, Deo est attribuendum. Huiusmodi autē aues specialiter offerebātur: quia habētur in copia in terra promissionis. Secundò, quia per immolationē huiusmodi animalium puritas mentis designatur: quia vt dicitur in glo.* Leui. Vitulum offerimus, cum carnis superbiā vincimus: agnum, cū irrationales motus corrigimus, hœdum, cū lasciuiā superamus: turturē dum castitatem seruamus: panes azymos, cū in azymis sinceritatis epulamur. In colūba verò manifestum est, q̄ significatur castitas & simplicitas mentis. Tertiò verò cōueniens fuit, hæc animalia offerri in figurā Christi: quia vt in eadem glos. dicitur, Christus in vitulo offertur propter virtutē crucis: in agno propter innocentiā: in ariete propter principatū: in hirco, propter similitudinē carnis peccati. In turture & colūba duarū naturarum cōiunctio monstrabatur: vel in turture castitas, in colūba charitas significabat in similagine, aspersio credētiū per aquā baptismi figurabatur.

Gloss. ordi. parū à pri. cōment. ad 1. c. Leuit.

¶Ad tertium dicendum quòd pisces, qui in aqua viuunt, magis sunt alieni ab homine, quā cætera animalia, quæ viuunt in aere, sicut & homo, & iterū pisces ex aqua extracti, statim moriuntur, vnde nō poterant in templo offerri, sicut alia animalia.

¶Ad quartum dicendum, quòd in turturibus meliores sunt maiores, quàm pulli: in columbis autem econuerso. & ideo vt Rabbi Moyses dicit, mandātur offerri turtures, & pulli columbarum: quia omne, quod est optimum, Deo est attribuendum.

¶Ad quintum dicendum, quòd animalia in sacrificium oblata occidebantur, quia veniūt in vsum hominis occisa. secundum quòd à Deo dantur homini ad esum. & ideo etiā igni cremabantur: quia per ignem decocta, fiunt apta humano vsui. Similiter etiam per occisionem animalium significatur destructio peccatorum: & quòd homines erant digni occisione pro peccatis suis, ac si illa animalia loco eorum occiderentur, ad significandam expiationem peccatorum. Per occisionem etiam huiusmodi animalium significabatur occisio Christi.

¶Ad sextum dicendum, quòd specialis modus occidēdi animalia immolata determinabatur in lege ad excludēdum alios modos, quibus idololatræ animalia idolis immolabāt. Vel etiam, vt Rabbi Moyses dicit, lex eligit genus occisionis, quo animalia minus affligebātur occisa per quod etiā excludebantur & immisericordia offerentium, & deterioratio animaliū occisorum.

¶Ad septimum dicendum, quòd quia animalia maculosa solent haberi contemptui etiam apud homines, ideo prohibitum est, ne Deo in sacrificium offerrentur: propter quod etiam prohibitum erat, ne mercedem prostibuli, aut pretium carnis in domum Dei offerrent, & eadem etiam ratione non offerebant animalia ante septimum diem: quia talia animalia erant, quasi abortiua, nondum plenè consistentia propter tenerītudinem.

¶Ad octauum dicendum, quòd triplex erat sacrificiorū genus. quoddam erat, quod per totum cōburebatur: & hoc dicebatur holocaustum, quasi totū incensum: huiusmodi enim sacrificium offerebatur Deo specialiter ad reuerentiā maiestatis ipsius, & amorem bonitatis eius, & cōueniebat perfectionis statui in impletione cōsiliorum: & ideo totum cōburebatur, vt sicut totum animal resolutū in vaporem, sursum ascēdebat, ita etiā significaretur, totū hominē, & omnia quæ ipsius sunt, Dei Domino esse subiecta, & ei esse offerenda. Aliud autē erat sacrificiū pro peccato, quod offerebatur Deo ex necessitate remissionis peccati: & cōueniebat statui pœnitentiū in satisfactionē peccatorum, & diuidebatur in duas partes. Nam vna pars eius cōburebatur: altera verò cedebat in vsum sacerdotum, ad significādum, quòd expiatio peccatorum fit à Deo per ministerium sacerdotū, nisi quando offerebatur sacrificium pro peccato totius populi, vel specialiter pro peccato sacerdotis: tunc enim totum cōburebatur, non enim debebant in vsum sacerdotum venire ea, quæ pro peccato eorum offerebantur, vt nihil peccati in eis rema-

Universidad de Deusto Biblioteca

neret,& quia hoc non esset satisfactio pro peccato: si enim cederet in vsum eorum,pro quorum peccatis offerebatur,idẽ esse videretur, ac si non offerretur.Tertium sacrificium vocabatur hostia pacifica,quæ offerebatur Deo,vel pro gratiarũ actione, vel pro salute & prosperitate offerentium ex debito beneficij, vel accipiendi vel accepti. Et conuenit statui proficientium in impletione mãdatorum & ista diuidebantur in tres partes.Nam vna pars incendebatur ad honorem Dei , alia pars cedebat in vsum sacerdotum,tertia vero pars in vsum offerẽtium,ad significãdum,quòd salus hominis procedit à Deo,dirigentibus ministris Dei, & cooperantibus ipsis hominibus , qui saluantur.

¶ Hoc autem generaliter obseruabatur quòd sanguis & adeps non veniebãt neque in vsum sacerdotum neque in vsum offerentium:sed sanguis effundebatur ad crepidinẽ altaris in honorẽ Dei,adeps verò adurebatur in igne. Cuius ratio in vna quidem fuit ad excludendã idololatriam.Idololatræ enim bibebãt de sanguine victimarum,& comedebãt adipes secundum illud Deut.32.De quorum victimis comedebant adipes,& bibebant vinum libaminũ.Secunda ratio est ad informationem humanę vitę.Prohibebatur enim eis vsus sanguinis ad hoc quod horrerent humani sanguinis effusionẽ:vnde dicitur Gene.9.Carnem cum sanguine nõ comedetis:sanguinẽ enim animarum vestrarum requiram.Esus verò adipum prohibebatur eis,ad vitãdam lasciuiam:vnde dicitur Ezechielis 34.Quod crassum erat,occidebatis. Tertia vero ratio est propter reuerentiam diuinam: quia sanguis est maximè necessarius ad vitam , ratione cuius dicitur anima esse in sanguine : adeps autem abundantiam nutrimenti demonstrat , & ideo vt ostenderetur,quòd à Deo nobis est & vita , & omnis bonorum sufficientia , ad honorem Dei effundebatur sanguis , & adurebatur adeps. Quarta ratio est : quia per hoc figurabatur effusio sanguinis Christi, & pinguedo & charitatis eius , per quam se obtulit Deo pro nobis. De hostiis autem pacificis in vsum sacerdotis cedebat pectusculum & armus dexter,ad excludendum quandã diuinationis speciem,quę vocatur spatulomãtia:quia scilicet in spatulis animalium immolatorum diuinabant,& similiter in osse pectoris: & ideo ista offerentibus subtrahebantur. Per hoc etiam significabatur,quòd sacerdoti erat necessaria sapientia cordis ad instruendum populum,quod significabatur per pectus , quod est tegumentum cordis : & etiam fortitudo ad sustentandum defectus,quæ significatur per armum dextrum.

¶Ad nonum dicendum,quòd quia holocaustum erat perfectissimum inter sacrificia ideo non offerebatur in holocaustũ nisi masculus:nam fœmina est animal imperfectum.Oblatio autem turturum aut columbarum erat propter paupertatem offerentium : quia maiora animalia offerre nõ poterant.& quia hostiæ pacificæ gratis offerebantur,& nullus eas offerre cogebatur nisi spontaneus : ideo huiusmodi aues non offerebantur inter hostias pacificas:sed inter holocausta,& hostias pro peccato,quas quandoq; oportebat offerre.Aues etiam huiusmodi propter altitudinem volatus congruunt perfectioni holocaustorum , & etiam hostiis pro peccato:quia habent gemitum pro cantu.

¶ Ad decimum dicendum,quòd inter omnia sacrificia holocaustum erat præcipuum : quia totum comburebatur in honorem Dei:& nihil ex eo comedebatur.Secundum vero locum in sanctitate tenebat hostia pro peccato,quæ comedebatur solum in atrio à sacerdotibus in ipsa die sacrificij.Tertium vero gradum tenebant hostiæ pacificæ pro gratiarum actione , quæ comedebantur ipso die,sed vtrobique in Ierusalem.Quartumvero locum tenebant hostiæ pacificæ ex voto, quarum carnes poterant etiam in castrino comedi. Et est ratio huius ordinis: quia maximè obligatur homo Deo propter eius maiestatem,secundo propter offensam commissam , tertiò,propter beneficia iam suscepta,quartò propter beneficia sperata.

¶ Ad vndecimum dicendum,quòd peccata aggrauantur ex statu peccantis:vt suprà dictum est.* & ideo alia hostia mandabatur offerri pro peccato sacerdotis & principis,vel alterius priuatæ personæ. est autem attendendum,vt Rabbi Moyses*dicit quòd quanto grauius erat peccatum , tanto vilior species animalis offerebatur pro eo.vnde capra , quod est vilissimum animal , offerebatur pro idololatria, quod est d grauissimum peccatum : pro ignorantia vero sacerdotis , offerebatur vitulus, pro negligentia autem principis,hircus.

¶ 73.ar.10. *In lib. Dux errantium.* *D.703. 716.*

¶Ad duodecimum dicendum,quòd lex in sacrificiis prouidere voluit paupertati offerentium : vt qui non posset habere animal quadrupes, saltem offerret auem:quam qui habere nõ posset,saltem offerret panem : & si hunc habere non posset,saltem offerret farinam,vel spicas.Causa verò figuralis est,quia panis significat Christum,qui est panis viuus,vt dicitur Ioãnis sexto, Quiquidem erat velut in spica pro statu legis naturæ in fide patrum : erat autem sicut similia in doctrina legis prophetarum: erat autem sicut panis formatus post humanitatem assumptam, coctus igne,id est,formatus Spiritusancto in clibano vteri Virginis , qui etiam fuit coctus in sartagine per labores quos in mundo sustinebat : in cruce verò quasi in craticula adustus.

¶ Ad decimumtertium dicẽdum,quòd ea , quæ in vsum hominis veniunt de terrænascentibus , vel sunt in cibum , & de eis offerebatur panis : vel sunt in potum, & de his offerebatur vinum:vel sunt in cõdimentum,& de his offerebatur oleũ & sal: vel sunt in medicamẽtum,& de his offerebatur thus,ꝙ est aromaticum,& cõsolidatiuum.Per panẽ autẽ figuratur caro Christi : per vinum autem sanguis eius,per quem redempti sumus: oleum figurat gratiam Christi, sal scientiam , thus orationem.

¶ Ad decimumquartum dicẽdum, quòd mel non offerebatur in sacrificiis Dei,tum quia consueuerat offerri in sacrificiis idolorum,tum etiam ad excludendam omnem carnalem dulcedinem & voluptatem ab eis, qui Deo sacrificare intendunt.Fermentum verò non offerebatur,ad excludendam corruptionem: & forte etiam in sacrificiis idolorum solitum erat offerri. Sal autem offerebatur,quia impedit corruptionem putredinis, sacrificia autem Dei debent esse incorrupta:& etiam quia in sale significatur discretio sapientiæ , vel etiam mortificatio carnis. Thus autem offerebatur Deo ad designãdam deuotionem mentis , quæ est necessaria offerentibus , & etiam ad designandum odorem bonæ famæ Nam thus & pingue est,& odoriferum:& quia sacrificium zelotypiæ non procedebat ex deuotione, sed magis ex suspicione,ideo in eo non offerebatur thus.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum assignari possit certa ratio cæremoniarum, quæ ad sacra pertinent.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd cæremoniarum veteris legis quæ ad sacra pertinent , sufficiens ratio assignari non possit.Dicit enim Paulus Act. 17. Deus qui fecit mundum,& omnia quæ in eo sunt:hic cæli & terræ cum sit dominus , non in manufactis templis habitat : inconuenienter igitur ad cultum Dei tabernaculum vel templum in lege veteri est institutum.

2 ¶Præterea , Status veteris legis non fuit immutatus nisi per Christum : sed tabernaculum designabat statum veteris legis. Non ergo debuit mutari per ædificationem alicuius templi.

3 ¶Præterea,Diuina lex præcipuè debet homines inducere ad diuinum cultum , sed ad augmentum diuini cultus pertinet, quò.i fiant multa altaria & multa templa:sicut patet in noua lege.Ergo videtur,quod etiam in veteri lege non debuit esse solum vnum templum,aut vnum tabernaculum,sed multa.

4 ¶Præterea,Tabernaculum seu templum ad cultum Dei ordinabatur : sed in Deo præcipuè oportet venerari vnitatem & simplicitatem.Non videtur igitur fuisse conueniens : vt tabernaculum seu templum per quædam vela distingueretur.

5 ¶Præterea,Virtus primi mouentis, quæ est Deus , primo apparet in parte Orientis,à qua parte incipit primus motus : sed tabernaculum fuit institutum ad Dei adorationem.Ergo debebat esse dispositũ magis versus Oriẽtẽ, quã versus Occidẽtem.

6 ¶Præterea,Exod.20.Dominus præcepit,vt non facerẽt sculptile , neque aliquam similitudinẽ:inconuenienter igitur in tabernaculo vel in templo fuerunt sculptæ imagines Cherubin: similiter etiã & arca , & propitiatorium,& cãdelabrũ,& mensa,& duplex altare sine rationabili causa ibi fuisse videntur.

7 ¶ Præterea, Dominus præcepit Exod.20. Altare de terra facietis mihi:& iterum,Non ascẽdes ad altare meum per gradus: inconuenienter igitur mandatur postmodum altare fieri de lignis auro,vel ære contextis,& tantæ altitudinis , vt ad illud nisi per gradus ascendi non posit.Dicitur enim Exod.27.Facies altare de lignis sethim:quod habebit quinq; cubitos in longitudine & totidẽ in latitudine,& tres cubitos in altitudine & operies illud ære:& Exod.30. dicitur : Facies altare ad adolendum thymiamata de lignis sethim, vestiésque illud auro purissimo.

8 ¶Præterea,In operibus Dei nihil debet superfluum esse:quia nec in operibus naturæ aliquid superfluũ inuenitur:sed vni tabernaculo vel domui sufficit vnũ operimẽtum: incõuenienter igitur tabernaculo fuerũt apposita multa tegumẽta,scilicet cortinę,saga cilicina,pelles arietũ rubricatæ,& pelles hyacinthinę.

9 ¶Præterea,Cõsecratio exterior interiorẽ sanctitatem significat:cuius subiectũ est anima:incõueniẽter igitur tabernaculũ& eius vasa consecrabãtur,cum essent quædã corpora inanimata.

10 ¶ Præterea,In Psal.33.dicitur, Benedicã Dominum in omni tẽpore,semper laus eius in ore meo:sed solẽnitates instituũtur ad laudandum Deum.Non ergo fuit conueniẽs,vt aliqui certi dies

dies statuerẽtur ad solennitates peragendas : sic igitur videtur, quod cæremoniæ sacrorum conuenientes causas non haberent.

¶SED CONTRA est, quod Apostolus dicit ad Heb. 8.quòd illi qui offerunt secundum legem munera,exemplari & vmbræ deseruiunt cælestium,sicut responsum est Moysi * cum consummaret tabernaculum,Vide,inquit , omnia facito secundam exemplar,quod tibi in monte monstratum est : sed valde rationabile est,quod imaginem cælestium repræsentat.ergo cęremoniæ sacrorum rationabilem causam habebant. *Exod. 25. in fin.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd totus exterior cultus Dei ad hoc præcipuè ordinatur,vt homines Deum in reuerentia habeant.Habet autem hoc humanus affectus, vt ea quæ cõmunia sunt,& non distincta ab aliis,minus reuereatur, ea verò quæ habent aliquam excellentiæ discretionẽ,ab aliis magis admiretur & reuereatur.Et inde etiam hominum cõsuetudo inoleuit,vt reges & principes,quos oportet in reuerentia haberi à subditis,& preciosioribus vestibus ornentur,& etiã ampliores & pulchriores habitationes possideãt.Et propter hoc oportuit vt aliqua specialia tempora,& speciale tabernaculum , & specialia vasa,& speciales ministri ad cultũ Dei ordinarentur : vt per hoc animi hominũ ad maiorẽ Dei reuerentiã adducerẽtur.

¶ Similiter etiam status veteris legis,sicut dictum est *,institutus ad figurãdum mysterium Christi.Oportet autem esse ad aliquid determinatum id,per quod aliquid figurari debet : vt scilicet eius aliquam similitudinem repræsentet. & ideo oportuit aliqua specialia obseruari in his,quæ pertinent ad cultum Dei. *Art.2. huius quæst.*

De templis & ecclesiis ratio.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum,quòd cultus Dei duo respicit,scilicet Deum , qui colitur , & homines colentes:ipse igitur Deus,qui colitur, nullo corporali loco clauditur : vnde propter ipsum non oportuit speciale tabernaculum fieri aut templum.Sed homines ipsum colentes corporales sunt,& propter eos oportuit speciale tabernaculum , vel templum instrui ad cultum Dei propter duo. Primò quidem , vt ad huiusmodi locum conuenientes cum hac cogitatione , quòd deputaretur ad colendum Deum , cum maiori reuerentia accederent. Secundò , vt per dispositionem talis templi , vel tabernaculi significarentur aliqua pertinentia ad excellentiam diuinitatis vel humanitatis Christi. & hoc est quòd Salomon dicit 3.Regũ.8. Si cælum & cæli cælorum te capere non possunt , quanto magis domus hæc , quam ædificaui tibi ? & postea subdit , Sint oculi tui aperti super domum hanc , de qua dixisti , Erit nomen meum ibi , vt exaudias deprecationem serui tui , & populi tui Israel. Ex quo patet , quòd domus sanctuarij non est instituta ad hoc , quòd Deum capiat , quasi localiter inhabitantem , sed ad hoc quòd nomen Dei inhabitet ibi , id est , vt notitia Dei ibi manifestetur per aliqua , quæ ibi fiebant vel dicebantur : & quòd propter reuerentiam loci orationes fierent ibi magis exaudibiles ex deuotione orantium.

Templum & tabernaculum.

¶Ad secundum dicendum,quòd status veteris legis non fuit immutatus ante Christum,quantum ad impletionem legis,quę facta est solum per Christum : est tamen immutatus quantum ad conditionem populi , qui erat sub lege : nam primo populus fuit in deserto , non habens certam mansionem , postmodum autem habuerunt varia bella cum finitimis gentibus. Vltimo autem tempore Dauid regis & Salomonis populus ille habuit quietissimum statum.& tunc primo ædificatum fuit templum in loco , quem designauerat Abraham ex diuina demonstratione,ad immolandum.Dicitur enim Gen.20.quòd Dominus mandauit Abrahæ , vt offerret filium suum in holocaustum super vnum montium , quem monstrauero tibi:& postea dicit, quòd appellauit nomẽ illius loci,Dominus videt.quasi secundum Dei præuisionem esset locus ille electus ad cultum diuinum,propter ꝙ dicitur Deut.12.Ad locũ quẽ elegerit Dominus De9 vester,venietis,& offeretis holocausta & victimas vestras.

¶ Locus autem ille designari non debuit per ædificationẽ templi ante tempus prædictum propter tres rationes , quas Rabbi Moyses * assignat.Prima est,ne Gentes appropriarent sibi locum illum.Secunda est,ne Gentes ipsum destruerent.Tertia verò ratio est,ne quęlibet Tribus vellet habere locũ illũ in sorte sua:& propter hoc orientur lites & iurgia. & ideo non fuit ædificatum tẽplum,donec haberent regẽ per quẽ posset huiusmodi iurgium cõpesci. antea verò ad cultum Dei erat ordinatum tabernaculum portatile per diuersa loca:quasi nõdum existente determinato loco diuini cultus.Et hæc est ratio literalis diuersitatis tabernaculi & tẽpli.Ratio autẽ figuralis esse potest quia per hæc duo significatur duplex status. Per tabernaculum enim,quod est mutabile,significatur status præsentis vitæ mutabilis.Per tẽplum verò ꝙ erat fixũ & stans, significatur status futuræ vitæ,quæ omnino immutabilis est,& propter hoc in ædificatione templi dicitur,quod non est auditus sonitus mallei vel securis ad significãdum,quòd omnis perturbationis tumultus longe erit à statu futuro.vel per tabernaculum significatur status veteris legis.Per templum autẽ à Salomone constructum status nouæ legis.vnde ad constructionem tabernaculi soli Iudæi sunt operati , ad ædificationem verò templi cooperati sunt etiam Gentiles,id est,Tyrij,& Sidonij. *In li. Dux errantium.*

De altari

¶Ad tertium dicendum quòd ratio vnitatis templi vel tabernaculi potest esse & literalis & figuralis:literalis quidem est ratio ad exclusionem idololatriæ : quia Gentiles diuersis diis diuersa templa constituebant,& ideo vt firmaretur in animis hominum fides vnitatis diuinæ,voluit Deus in vno loco tãtũ sibi sacrificium offerretur,& iterum vt per hoc ostẽderet,quod corporalis cultus non propter se erat ei acceptus.& ideo cõpescebantur ne passim,& vbique sacrificia offerrent.Sed cultus nouæ legis in cuius sacrificio spiritualis gratia continetur, est secundum se Deo acceptus , & ideo multiplicatio altarium & templorum acceptatur in noua lege.Quantum verò ad ea,quæ pertinebant ad spiritualem cultum Dei,qui cõsistit in doctrina legis & prophetarum , erant etiã in veteri lege diuersa loca deputata,in quibus cõueniebant ad laudem Dei,quæ dicebantur synagogæ,sicut & nunc dicuntur Ecclesiæ , in quibus populus Christianus ad laudẽ Dei cõgregatur.& sic Ecclesia nostra succedit in locum & tẽpli & synagogæ: quia ipsum sacrificiũ Ecclesiæ spirituale est:vnde nõ distinguitur apud nos locus sacrificij à loco doctrinæ.Ratio autem figuralis esse potest;quia per hoc significabatur vnitas Ecclesiæ vel militãtis,vel triũphãtis.

De velo tabernaculi, & tabernaculo.

¶ Ad quartum dicendum,quòd sicut in vnitate tẽpli vel tabernaculi repræsentabatur vnitas Dei,vel vnitas Ecclesię : ita etiã in distinctione tabernaculi vel templi repræsentabatur distinctio corũ:quæ Deo sunt subiecta,ex quibus in Dei venerationem consurgimus.Distinguebatur autẽ tabernaculum in duas partes:in vnã,quæ vocabatur sancta sanctorum,quæ erat Occidentalis:& alia,quæ vocabatur sancta,quæ erat ad Orientẽ : & iterum ante tabernaculũ erat atrium. Hæc igitur distinctio duplicẽ habet rationem : vnã quidem secũdum ꝙ tabernaculum ordinatur ad cultũ Dei:sic enim diuersæ partes mundi in distinctione tabernaculi figurantur:nam pars illa,quæ sancta sanctorum dicitur,figurabat seculum altius, quod est spiritualiũ substantiarum.Pars verò illa,quæ dicitur sancta,exprimebat mundum corporalem:& ideo sancta à sanctis sanctorum distinguebatur quodã velo,quod quatuor coloribus erat distinctum:per quos quatuor elemẽta designantur,scilicet bysso,per quem designatur terra,quia byssus,id est,lignum de terra nascitur:purpura,per quã significatur aqua,fiebat enim purpureus color ex quibusdam cõchis,quæ inueniuntur in mari:hyacintho per quem significatur aer:quia habet aereum colorẽ: & cocco bis tincto, per quẽ designatur ignis.Et ideo quia materia quatuor elementorum est impedimẽtum,per quod velantur nobis incorporales substãtiæ in interius tabernaculum,id est,Sancta sanctorum solus summus sacerdos,& semel in anno introibat,vt designaretur,ꝙ hæc est finalis perfectio hominis , vt ad illud seculum introducatur, in tabernaculũ vero exterius,id est in sancta introibãt sacerdotes quotidie:nõ autẽ populus , qui solũ ad atriũ accedebat,quia ipsa corporalia populus percipere potest,ad interiores autẽ eorum rationes soli Sapientes * per cõsiderationem attingere possunt.secũdum vero rationem figuralẽ per exterius tabernaculũ,quod dicitur sancta:significatur status veteris legis,vt Apost.dicit ad Heb.9.quia illud tabernaculum semper introibant Sacerdotes sacrificiorum officia consummãtes. Per interius vero tabernaculũ,quod dicitur Sancta sanctorum, significatur vel cælestis gloria , vel etiã status spiritualis nouæ legis,qui est quædam inchoatio futuræ gloriæ,in quem statum nos Christus introduxit,quod figurabatur per hoc quòd summus sacerdos semel in anno solus in Sancta sanctorũ introibat velum autem figurabat spiritualium occultationem sacrificiorum in veteribus sacrificiis,quod velum quatuor coloribus erat ornatum,bysso quidem,ad designandam carnis puritatem:purpura autẽ,ad figurandum passiones,quas sancti sustinuerũt pro Deo, cocco bis tincto ad significandam charitatẽ geminã Dei & proximi:hyacintho autem significabatur cælestis meditatio. Ad statũ autem veteris legis aliter se habebat populus,& aliter sacerdotes:nam populus ipsa corporalia sacrificia cõsiderabat, quę in atrio offerebantur,sacerdotes verò rationẽ sacrificiorum considerabãt,habẽtes fidẽ magis explicitã de mysteriis Christi & ideo intrabãt in exterius tabernaculũ,ꝙ etiã quodã velo distinguebatur ab atrio:quia quædã erãt velata populo circa mysteriũ Christi,quæ sacerdotibus erãt nota:nõ tamen erãt plenè reuelata,sicut postea in nouo testamento , vt habetur Ephes.3.

** Alias. sacerdotes.*

¶ Ad

Universidad de Deusto Biblioteca

De loco adorationis. ¶ Ad quintum dicendum, quòd adoratio ad occidentē fuit introducta in lege, ad excludendam idololatriā: nam omnes Gentiles in reuerētiā Solis adorabant ad orientē: vnde dicitur Eze. 8. quod quidā habebant dorsa contra tēplum Domini, & facies ad Orientem: & adorabāt ad ortum Solis; vnde ad hoc excludendum tabernaculum, habebat Sancta sanctorū ad Occidentem, vt versus Occidentē adorarent. Ratio etiam figuralis esse potest: quia totus status prioris tabernaculi ordinabatur ad significandū mortē Christi, quæ figuratur per Occasum, secūdum illud Psal. 67. Qui ascēdit super Occasum, Dominus nomē illi.

De his quæ erāt in tabernaculo. In solut. 4. argu. præc. ¶ Ad sextum dicendum, quòd eorum quæ in tabernaculo cōtinebātur ratio reddi potest & literalis & figuralis. Literalis quidem per relationē ad cultum diuinū. Et quia dictum est*, quòd per tabernaculum interius, quod dicebatur Sancta sanctorum, significabatur seculum altius spiritualium substantiarum: ideo in illo tabernaculo tria cōtinebantur, scilicet arca testamenti, in qua erat vrna aurea, habens māna, & virga Aaron, quæ frōduerat, & tabulæ in quibus erāt scripta decem præcepta legis. Hæc autem arca sita erat intēr duos Cherubim, qui se mutuis vultibus inspiciebant: & super arcā erat quædā tabula lapidea, quę dicebatur propitiatorium super alas Cherubim: quasi ab ipsis Cherubim portaretur; ac si imaginaretur, quòd illa tabula esset sedes Dei. vnde & propitiatoriū dicebatur, quasi exinde populo propitiaretur ad preces summi sacerdotis: & ideo quasi portabatur à Cherubim, quasi Deo obsequentibus: arca verò testamenti erat tanquam scabellum sedentis supra propitiatorium. Per hæc autem tria designantur tria, quæ sunt in illo altiori seculo, scilicet Deus, qui super omnia est, & incomprehensibilis omni creaturæ: & propter hoc nulla similitudo eius ponebatur ad repræsentādum eius inuisibilitatem: sed ponebatur quædā figura sedis eius: quia scilicet creatura cōprehensibilis est, quę est subiecta Deo, sicut sedes sedentis. Sunt etiā in illo altiori seculo spirituales substantiæ, quæ Angeli dicuntur: & hi significātur per duo Cherubim, mutuo se respicientes, ad designādā concordiā eorum, ad inuicem: secūdum illud Iob. 25. Qui facit concordiā in sublimibus. Et propter hoc etiam nō fuit vnus tātum Cherubim vt designaretur multitudo cælestium spirituum, & excluderetur cultus eorum ab his: quibus præceptum erat, vt solum vnum Deum colerent. Sunt etiam in illo intelligibili seculo rationes omnium eorum, quæ in hoc seculo perficiuntur quodammodo clausæ: sicut rationes effectuū clauduntur in suis causis, & rationes artificiatorum in artifice: & hoc significabatur per arcam, in qua repræsentabantur per tria ibi contenta tria, quæ sunt potissima in rebus humanis, scilicet sapiētia, quæ repræsentabatur per tabulas testamenti, potestas regiminis, quę repræsentabatur per virgam Aaron: vita, quæ repræsentabatur per manna, quod fuit sustentamētum vitæ. Vel per hęc tria significabantur tria Dei attributa, scilicet sapientia in tabulis, potentia in virga, bonitas in manna, tum propter dulcedinem, tum quia ex Dei misericordia est populo suo datum: & ideo in memoriam diuinæ misericordiæ conseruabatur: & hæc tria etiam figurata sunt in visione Isaiæ. Vidit enim Dominum sedentem super solum excelsum, & eleuatum, & Seraphim assistentes, & domum impleri à gloria Dei, vnde & Seraphim dicebant, Plena est omnis terra gloria eius: & sic similitudines Seraphim non ponebantur ad cultum, quòd prohibebatur primo legis præcepto, sed in signum ministerij, vt dictum est.*

In ista sol. huius arg. ¶ In exteriori vero tabernaculo, quòd significabat præsens seculum, cōtinebantur etiā tria, scilicet altare thymiamatis, quod directè erat contra arcam: mensa autem propositionis, super quam 12. panes apponebantur, erat posita ex parte Aquilonari: candelabrum verò ex parte Australi. Quæ tria vidētur respondere tribus, quæ erant in arca clausa: sed magis manifestè eadem repræsentabant; oportet enim rationes rerū ad manifestiorē demōstrationem perduci, quàm sint in mente diuina & Angelorū ad hoc, quod homines sapientes eas cognoscere possint qui significantur per sacerdotes: ingredientes tabernaculum. In candelabro igitur designabatur sicut in signo sensibili sapiētia, quæ intelligibilibus verbis exprimebatur in tabulis. Per altare vero thymiamatis significabatur officium sacerdotum, quorum erat populum ad Deum reducere: & hoc etiam significabatur per virgam: nam in illo altari incendebatur thymiama boni odoris: per quod significabatur sanctitas populi acceptabilis Deo. Dicitur enim Apoc. 7. quòd per fumum aromatum significantur iustificationes sanctorum. Cōuenienter autem sacerdotalis dignitas in arca significabatur per virgam, in exteriori verò tabernaculo per altare thymiamatis: quia sacerdos mediator est inter Deum & populum, regens populū per potestatem diuinā, quam virga significat, & fructum sui regiminis, scilicet sanctitatem populi acceptā Deo offerre, quasi in altari thymiamatis. Per mensam autem significatur temporale nutrimentum vitæ: sicut & per manna: sed hoc est conuenientius & grossius nutrimentum, illud autem suauius & subtilius. Cōuenienter autem cādelabrum ponebatur ex parte Australi: mensa autem ex parte Aquilonari: quia Australis pars est dextera pars mundi, Aquilonaris autē sinistra, vt dicitur in 2. de cæ. & mun.* *Lib. 2. de cælo text. 15. tom. 2.* sapientia autem pertinet ad dexteram, sicut & cætera spiritualia bona: temporale autē nutrimentum ad sinistram, secundum illud Prou. 3. In sinistra illius diuitiæ & gloria. Potestas autem sacerdotalis media est inter tēporalem & spirituale sapiētiam: quia per eam & spiritualis sapientia, & tēporalis dispensantur.

¶ Potest autem & horum alia ratio assignari magis literalis. In arca enim cōtinebantur tabulæ legis ad tollendā legis obliuionem, vnde dicitur Exo. 24. Dabo tibi duas tabulas lapideas, & legē ac mandata, quæ scripsi, vt doceas filios Israel. Virga verò Aaron ponebatur ibi ad comprimendam dissensionem populi de sacerdotio Aaron; vnde dicitur Numer. decimoseptimo. Refert virgam Aaron in tabernaculum testimonij, vt reseruetur in signum rebellium filiorum Israel. Manna autem conseruabatur in arca ad commemorandum beneficium, quod dominus præstitit filiis Israel in deserto: vnde dicitur Exod. 16. Imple gomor ex eo, & custodiatur in futuras retro generationes, vt norint panes, quibus alui vos in solitudine. Candelabrum verò erat institutum ad honorificentiam tabernaculi: pertinet enim ad magnificentiam domus, quòd sit bene luminosa. Habebat autem candelabrum septem calamos, vt Iosephus dicit*, *Lib. 3. antiquitatū c. 7. & 10.* ad significandum septem planetas, quibus totus mundus illuminatur; & ideo ponebatur candelabrum ex parte Austral: quia ex illa parte est nobis planetarum cursus. Altare verò thymiamatis erat institutum: vt iugiter in tabernaculo esset fumus boni odoris; tum propter venerationem tabernaculi, tum etiam in remedium fœtoris: quem oportebat accidere ex effusione sanguinis, & occisione animalium. Ea enim, quæ sunt fœtida, despiciuntur quasi vilia: quæ verò sunt boni odoris, homines magis appretiātur. Mensa autem apponebatur ad significādum quod sacerdotes templo seruientes, in templo victū habere debebant; vnde duodecim panes superpositos mensæ, in memoriā duodecim Tribuum, solis sacerdotibus edere licitum erat: vt habetur Mat. 12. Mensa autem non ponebatur directè in medio ante propitiatorium, ad excludendum ritum idololatriæ: nam Gentiles in sacris Lunæ proponebant mensam corā idolo Lunæ: vnde dicitur Iere. 7. Mulieres cōspergunt adipem, vt faciāt placentas reginæ cæli. In atrio verò extra tabernaculum cōtinebatur altare holocaustorum, in quo offerebantur Deo sacrificia de his quæ erant à populo possessa: & ideo in atrio poterat esse populus, qui huiusmodi Deo offerebat per manus sacerdotum: sed ad interius altare: in quo ipsa deuotio & sanctitas populi offerebatur, non poterant accedere nisi sacerdote quorum erat Deo offerre populum. Est autem hoc altare extra tabernaculum in atrio constitutum, ad remouendum cultum idololatriæ: nā Gentiles infra templa altaria constituebant ad immolandum idolis.

¶ Figuralis verò ratio omnium horum assignari potest ex relatione tabernaculi ad Christum, qui figurabatur. Est autem cōsiderandum, quòd ad designādā imperfectionem legalium figurarum diuersæ figuræ fuerunt institutæ in templo ad significandum Christum. Ipse enim significabatur per propitiatorium, quia ipse est propitiatio pro peccatis nostris: vt dicitur primæ Ioan. 2. Et conuenienter hoc propitiatorium à Cherubim portabatur: quia de eo scriptum est, Adorent eum omnes Angeli Dei: vt habetur Heb. 1. Ipse etiam significatur per arcam: quia sicut arca erat constructa de lignis sethim: ita corpus Christi de membris purissimis constabat. Erat autem deaurata: quia Christus fuit plenus sapientia & charitate, quæ per aurum significatur. Intra arcam autem erat vrna aurea, id est, sancta anima habens māna, id est, omnem plenitudinem sanctitatis & diuinitatis. Erat etiam in arca virga, id est, potestas sacerdotalis: quia ipse est factus sacerdos in æternū. Erant etiā ibi tabulæ testamenti ad designandū, quòd ipse Christus est legis dator. Ipse etiam Christus significatur per candelabrum: quia ipse dicit, Ego sum lux mundi. Per septem lucernas septem dona sancti Spiritus. Ipse etiam significatur per mensam: quia ipse est spiritualis cibus: secundum illud Ioannis sexto, Ego sum panis viuus. Duodecim enim panes significabant duodecim Apostolos vel doctrinam eorum. Siue per candelabrum & mensam potest significari doctrina: & fides ecclesiæ, quæ etiam illuminat & spiritualiter reficit. Ipse etiam Christus significatur per duplex altare, scilicet holocaustorum & thymiamatis: quia per ipsum oportet nos Deo offerre omnia virtutum opera: siue illa, quibus carnem affligimus, quæ offeruntur quasi in altari holocaustorum, siue illa quæ maiore mentis perfectione per spiritualia perfectorum desideria Deo offeruntur in Christo quasi in altari thymiamatis: secundum illud ad Heb. vltim. Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo.

¶ Ad septimum dicendum, quòd Dominus præcepit altare construi ad sacrificia & munera offerenda in honorem Dei, & sustentationem ministrorum, qui tabernaculo deseruiebant. De constructione autē altaris datur à Domino duplex præceptum. Vnum quidem in principio legis Exod. 20. vbi Dominus mandauit, quòd facerent altare de terra, vel saltem de lapidibus non sectis. & iterum quod nō facerent altare excelsum, ad quod oporteret per gradus ascendere: & hoc ad detestandum idololatriæ cultum. Gentiles enim idolis construebant altaria ornata & sublimia: in quibus credebant aliquid sanctitatis & numinis esse: propter quod etiam Dominus mandauit Deuter. 16. Non plantabis lucum & omnem arborem iuxta altare Domini Dei tui. Idololatræ enim consueuerunt sub arboribus sacrificare, propter amœnitatem & vmbrositatem.

De altarium varia cōstructione. ¶ Quorum etiam præceptorum ratio figuralis fuit: quia in Christo, qui est nostrum altare, debemus confiteri veram carnis naturam quātum ad humanitatem, quod est altare de terra facere: & quantum ad diuinitatē debemus in eo cōfiteri patris æqualitatem quod est non ascendere per gradus ad altare. Nec etiam iuxta Christum debemus admittere doctrinam Gentilium ad lasciuiam prouocantē. Sed facto tabernaculo ad honorem Dei, non erant timendæ huiusmodi occasiones idololatriæ: & ideo Dominus mandauit, ꝙ fieret altare holocaustorum de ære, ꝙ esset omni populo conspicuū, & altare thymiamatis de auro, quod soli Sacerdotes videbant. Nec erat tanta pretiositas æris, vt per eius copiam populus ad aliquā idololatriam prouocaretur. Sed quia Exod. 20. ponitur pro ratione huius præcepti, Non ascendes per gradus ad altare meum, id quod subditur, Ne reueletur turpitudo tua, cōsiderandum est, ꝙ hoc etiam fuit institutum ad excludendā idololatriam. nam in sacris Priapi sua pudenda Gentiles populo denudabant. postmodū autem indictus est sacerdotibus feminalium vsus ad tegmen pudendorum. & ideo sine periculo institui poterat tanta altaris altitudo, vt per aliquos gradus ligneos non stantes, sed portatiles in hora sacrificij sacerdotes ad altare ascenderent, sacrificia offerentes.

¶ Ad octauum dicendū, ꝙ corpus tabernaculi constabat ex quibusdam tabulis in longitudinē erectis, quæ quidē interius tegebantur quibusdam cortinis, ex quatuor coloribus variatis, scilicet de bysso retorta, & hyacintho, ac purpura, coccoque bis tincto, sed huiusmodi cortinæ tegebāt solū latera tabernaculi. In tecto autem tabernaculi erat operimentum vnum de pellibus hyacinthynis: & super hoc aliud de pellibus arietū rubricatis: & desuper tertiū de quibusdā sagis ciliciniis, quę nō tantum operiebant tectū tabernaculi, sed etiam descēdebant vsque ad terrā, & tegebant tabulas tabernaculi exterius. Horū autē operimentorū literalis in cōmuni erat orñatus & protectio tabernaculi, vt in reuerētia haberetur. In speciali vero secundū quosdam per cortinas designabatur cęlū sydereū, quod est diuersis stellis variatū, per saga aquæ, quæ sut supra firmamentū, per pelles rubricatas cælum empyreum, in quo sunt Angeli: per hyacinthinas cœlum sanctæ Trinitatis.

De operimentis tabernaculi. ¶ Figuralis autem ratio horum est, quia per tabulas, ex quibus construebatur tabernaculum, significantur Christi fideles, ex quibus construitur ecclesia. Tegebantur autem interius tabulæ cortinis quatuor coloribus, quia fideles interius ornantur quatuor virtutibus, nam in bysso retorta (vt glossa dicit*) significatur caro castitate renitens: in hyacintho mens supernacupiens, in purpura, caro passionibus subiacēs: in cocco bis tincto, mens inter passiones Dei & proximi dilectione præfulgens. *Glo. ordin. Exod. 26. & dicitur esse Bedæ.* Per operimenta verò tecti designātur prælati & doctores, in quibus debet renitere cælestis conuersatio, quod significatur per pelles hyacinthinas: prōptitudo ad martyriū, ꝙ significāt pelles rubricatæ: austeritas vitæ & tolerātia aduersorū, quæ significātur per saga cilicina, quę erāt exposita ventis & pluuiis, vt glossa* dicit.

Glo. ordin. hic nunc Isido. ¶ Ad nonū dicendū, ꝙ sanctificatio tabernaculi & vasorū eius habebat causam literalem, vt in maiori reuerentia haberetur: quasi per huiusmodi consecrationem diuino cultui deputatam.

¶ Figuralis autem ratio est, quia per huiusmodi sanctificationem significatur spiritualis sanctificatio viuentis tabernaculi, scilicet fidelium, ex quibus constituitur ecclesia Christi.

De festiuitatibus et solennitatibus variis. ¶ Ad decimum dicendum, ꝙ in veteri lege erant septem solemnitates temporales, & vna continua: vt potest colligi Numeri 28. & 29. Erat enim quasi continuum festū, quia quotidie mane & vespere immolabatur agnus, & per illud continuum festum iugis sacrificij repræsentabatur perpetuitas diuinæ beatitudinis. Festorum autem temporalium primū erat, quod iterabatur qualibet septimana, & hæc erat solemnitas sabbathi, quòd celebrabatur in memoriā creationis rerū, vt suprà dictum est*. *q. 100. artic. 5.* Alia autem solennitas iterabatur quolibet mense, scilicet festū Neomeniæ: quod celebrabatur ad commemorandum opus diuinæ gubernationis. Nam hæc inferiora præcipuè variantur secundum motum Lunæ: & ideo celebrabatur hoc festum in nouitate Lunæ, non autem in eius plenitudine, ad euitandam idololatrarum cultum, qui in tali tempore Lunæ sacrificabāt. Hæc duo beneficia sunt communia toti humano generi, & ideo frequentius iterabantur. alia verò quinque festa celebrabantur semel in anno, & recolebantur in eis beneficia specialiter illi populo exhibita. Celebrabatur enim festum Phase primo mense ad commemorandum liberationis beneficium ex Aegypto. Celebrabatur autem festum Pentecostes post quinquaginta dies, ad recolendum beneficium legis datæ. alia vero tria festa celebrabantur in mense septimo, qui quasi totus apud eos erat solennis, sicut & septimus dies. In prima enim die mensis septimi erat festum tubarum, in memoriam liberationis Isaac, quādo Abraham inuenit arietem hærentem cornibus, quem repræsentabant per cornua, quibus buccinabant. Erat autem festum tubarum quasi quædam inuitatio vt præpararent se ad sequens festum quod celebrabatur decimo die: & hoc erat festum expiationis in memoriam illius beneficij, quo Deus propitiatus est pecato populi de adoratione vituli ad preces Moysi.

¶ Post hoc autem celebrabatur festum scenopegiæ, id est, tabernaculorum septem diebus ad commemorandum beneficium diuinæ protectionis & deductionis per desertum: vbi in tabernaculis habitauerunt. vnde in hoc festo debebant habere fructum arboris pulcherrimæ, id est, citrum & lignum densarum frondium, id est, myrtum, quæ sunt odorifera, & spatulas palmarum, & salices de torrente, quæ diu retinent suum virorem: & hæc inueniuntur in terra promissionis, ad significādum, quòd per aridam terram deserti eos deduxerat Deus ad terram delitiosam. Octauo autem die celebrabatur aliud festum, scilicet cœtus atque collectæ, in quo colligebantur à populo ea, quæ erant necessaria ad expensas cultus diuini: & significabatur adunatio populi, & pax præstita in terra promissionis.

¶ Figuralis autem ratio horum festorum est, quia per iuge sacrificium agni figuratur perpetuitas Christi, qui est agnus Dei, secundū illud Hebr. vltimo, Iesus Christus heri & hodie, ipse & in secula. Per sabbathū autem designatur spiritualis requies nobis data per Christū, vt habetur ad Hebræos quarto. Per Neomeniam autem, quæ est intensio nouæ Lunæ, significatur illuminatio primitiuæ ecclesiæ per Christū, eo prædicāte, & miracula faciente. Per festū autem pētecostes significatur descensus Spiritus sancti in Apostolos. Per festum autem tubarū significatur prædicatio Apostolorum. Per festū autem expiationis significatur emundatio à peccatis populi Christiani. Per festū autem tabernaculorū peregrinatio eorū in hoc mundo, in quo ambulant in virtutibus proficiendo. Per festū autem cœtus atque collectæ significatur congregatio fidelium in regno cælorum: ideo istud festum dicebatur sanctissimū esse. Et hæc tria festa erant continua adinuicē quia oportet expiatos à vitiis proficere in virtute quousque perueniant ad Dei visionem, vt dicitur in Psalm. 83.

ARTICVLVS V.

¶ Vtrum sacramentorum veteris legis conueniens causa esse possit.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd sacramentorum veteris legis conueniens causa esse non possit. Ea enim, quæ ad cultum diuinum fiunt, non debent esse similia his, quæ idololatræ obseruabant: vnde dicitur Deuter. 22. Non facies similiter Domino Deo tuo: omnes enim abominationes, quibus aduersatur Dominus, fecerunt Diis suis. Sed cultores idolorum in cultu eorum, cultris se incidebant vsque ad effusionem sanguinis. dicitur enim 3. Reg. 18. ꝙ incidebāt se iuxta ritum suum cultris & lanceolis, donec perfunderentur sanguine: propterea quod Dominus mandauit Deut. 14. Non vos incidetis, nec facietis caluitium super mortuos: quoniam populus sanctus es Domino Deo tuo, & te elegit, vt sit ei in populum peculiarem de cunctis gentibus: quæ sunt, &c. Inconuenienter igitur circuncisio erat instituta in lege.

2 ¶ Præterea, Ea quæ in cultum diuinum fiunt, debent honestatem & grauitatem habere: secundum illud Psal. 34. In populo graui laudabo te: sed ad leuitatem quandam pertinere videtur

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt homines festinanter comedant: inconuenienter igitur præceptum est Exod.12. vt comederent festinanter agnum paschalem; & alia etiam circa huiusmodi comestionem sunt instituta, quæ videntur omnino irrationabilia esse.

3 ¶Præterea, Sacramenta veteris legis figuræ fuerunt sacramentorum nouæ legis: sed per agnum paschalem significatur sacramentum Eucharistiæ: secundum illud 1.ad Corint.5. Pascha nostrum immolatus est Christus. Ergo etiam debuerunt esse aliqua sacramenta in lege, quæ præfigurarent alia sacramenta nouæ legis: sicut confirmationem, & extremam vnctionem, & matrimonium, & alia sacramenta.

4 ¶Præterea, Purificatio non potest conuenienter fieri nisi ab aliquibus immunditiis: sed quantū ad Deum nullum corporale reputatur immundum, quia omne corpus creatura Dei est: & omnis creatura Dei bona, & nihil reiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur, vt dicitur 1. ad Timoth.4. inconuenienter igitur purificabantur propter contactum hominis mortui, vel propter aliquid huiusmodi corporalis infectionis.

5 ¶Præterea, Eccl.34. dicitur, Ab immundo quid mundabitur. sed cinis vitulæ rufæ, quæ comburebatur, immundus erat: quia immundum reddebat. Dicitur enim Numer. 19. quòd sacerdos, qui immolabat eam, commaculatus erat vsque ad vesperum. Similiter & ille qui eam comburebat, & etiam ille, qui eius cineres colligebat. Ergo inconuenienter præceptum ibi fuit, vt per huiusmodi cinerem ibi aspersum immundi purificarentur.

6 ¶Præterea, Peccata non sunt aliquid corporale, quod possit deferri de loco ad locum, neque etiam per aliquid immundum potest homo à peccato mundari: inconuenienter igitur ad expiationem peccatorum populi, sacerdos super vnum hircum confitebatur peccata filiorum Israel, vt portaret ea in desertum: per alium autem, quo vtebantur ad purificationes, simul cum vitulo comburentes extra castra immundi reddebantur, ita quod oportebat eos lauare vestimenta & carnem aqua.

7 ¶Præterea, Illud quod iam est mundatum, non oportet iterum mundari: inconuenienter igitur mūdata lepra hominis vel etiam eius domus, alia purificatio adhibebatur: vt habetur Leuit.14.

8 ¶Præterea, Spiritualis immunditia non potest per corporalem aquam vel pilorum rasuram emundari: irrationabile igitur videtur, quod Dominus præcepit Exod. 30. vt fieret labium æneum, cum basi sua ad lauandum manus, & pedes sacerdotum, qui ingressuri erant tabernaculum: & quod præcipitur Numer. 8. quòd Leuitæ abstergerentur aqua lustrationis, & raderent omnes pilos carnis suæ.

9 ¶Præterea, Quod maius est, non potest sanctificari per illud, quod minus est: inconuenienter igitur per quandā vnctionem corporalem, & corporalia sacrificia, & oblationes corporales fiebat in lege consecratio maiorum & minorum sacerdotum, vt habetur Leuit.8. & Leuitarum, vt habetur Numeri 8.

10 ¶Præterea, Sicut dicitur 1. Reg.16. Homines vident ea, quæ patent, Deus autem intuetur cor, sed ea quæ interius patent in homine, est corporalis dispositio & indumenta. inconuenienter igitur sacerdotibus maioribus & minoribus quædam specialia vestimenta deputabantur, de quibus habetur Exod.20. & sine ratione videtur, quòd prohiberetur aliquis à sacerdotio propter corporales defectus, secundum quod dicitur Leuitic.21. Homo de semine tuo per familias, qui habuerit maculam, non offeret panes Deo suo, si cæcus fuerit vel claudus, &c. sic igitur videtur, quòd sacramenta veteris legis irrationabilia fuerint.

¶SED CONTRA est, quod dicitur Leuit.20. Ego sum Dominus, qui sanctifico vos. Sed à Deo nihil sine ratione fit: dicitur enim in Psal.103. Omnia in sapientia fecisti. Ergo in sacramentis veteris legis, quæ ordinabantur ad hominum sanctificationem, nihil erat sine rationabili causa.

¶RESPONDEO dicendum, q̄ sicut suprà dictum est*, sacramenta propriè dicuntur illa, quæ adhibebantur Dei cultoribus ad quandam cōsecrationem, per quam scilicet deputabantur quodammodo ad cultū Dei. Cultus autem Dei generali quidem modo pertinebat ad totum populum: sed speciali modo pertinebat ad sacerdotes & Leuitas, qui erant ministri cultus diuini: & ideo in istis sacramentis veteris legis, quædam pertinebant communiter ad totum populum, quædam autem specialiter ad ministros: & circa vtrosque tria erāt necessaria. Quorum primum est institutio in statu colendi Deū, & hæc quidem institutio communiter quantū ad omnes fiebat per circumcisionem sine qua nullus admittebatur ad aliquid legaliū, quantum verò ad sacerdotes, per sacerdotum consecrationem. Secundò requirebatur vsus eorū, quæ pertinent ad diuinū cultum, & sic quantum ad populū erat esus paschalis cōuiuij, ad quem nullus incircumcisus admittebatur: vt patet Exod.12. & quantum ad sacerdotes oblatio victimarum, & esus panum propositionis, & aliorum, quæ erant sacerdotum vsibus deputata. Tertio requirebatur remotio eorum, per quæ aliqui impediebantur à cultu diuino, scilicet immunditiarum, & sic quantum ad populum erant institutæ quædam purificationes à quibusdam exterioribus immūditiis, & etiam expiationes à peccatis. Quantum verò ad Sacerdotes & Leuitas erat instituta ablutio manuum & pedum, & rasio pilorū. Et hæc omnia habebant rationabiles causas: & literales, secundum quòd ordinabantur ad cultū Dei pro tempore illo, & figurales, secundum quòd ordinabantur ad figurandum Christum, vt patebit per singula discurrenti.

q. 101. ar. 4.

¶AD PRIMVM ergo dicendum q̄ literalis ratio circumcisionis principalis quidem fuit ad protestationem fidei vnius Dei. Et quia Abraham fuit primus, qui se ab infidelibus separauit, exiens de domo sua & de cognatione sua, ideo ipse primus circumcisionem accepit: & hanc causam assignat Apostolus ad Roman.4. Signum accepit circumcisionis signaculum iustitiæ fidei, quæ est in præputio: quia scilicet in hoc legitur Abrahæ fides reputata ad iustitiam, quòd contra spem in spem credidit, scilicet contra spem naturæ in spem gratiæ, vt fieret pater multarum gentium: cum ipse esset senex, & vxor sua esset anus & sterilis. Et vt hæc protestatio & imitatio fidei Abrahæ firmaretur in cordibus Iudæorum, acceperūt signum in carne sua, cuius obliuisci non possent: vnde dicitur Genes.17. Erit pactum meum in carne vestra in fœdus æternum. Ideo autem fiebat octaua die, quia antea puer est valde tenellus, & posset ex hoc grauiter lædi, & reputatur adhuc quasi quiddam non solidatum, vnde etiam nec animalia offerebantur ante octauum diem. Ideo verò non magis tardabatur, ne propter dolorem aliqui signum circumcisionis refugerent, & ne parentes etiam, quorum amor increscit ad filios post frequentem conuersationem & eorum augmentum, eos circumcisioni subtraherent. Secunda ratio esse potuit, ad debilitationem concupiscentiæ in membro illo. Tertia ratio est in suggillationem sacrorum Veneris & Priapi: in quibus illa pars corporis honorabatur. Dominus autem non prohibuit nisi incisionem, quæ in cultum idolorum fiebat: cui non erat similis prædicta circumcisio.

Circumcisionis ratio.

¶Figuralis vero ratio circumcisionis erat, quia figurabatur ablatio corruptionis fienda per Christum, quæ perfectè cōplebitur in octaua ætate, quæ est ætas resurgentiū. Et quia omnis corruptio culpæ & pœnæ prouenit in nos per carnalem originem ex peccato primi parentis: ideo talis circūcisio fiebat in membro generationis, vnde Apostolus dicit ad Col.2. Circūcisi estis in Christo circumcisione nō manufacta in expoliatione corporis carnis: sed in circumcisione Domini nostri Iesu Christi.

De esu & comestione agni.

¶Ad secundum dicendum quòd literalis ratio conuiuij paschalis fuit in commemorationem beneficij, quo Deus eduxit eos de Aegypto, vnde per huiusmodi cōuiuij celebrationem profitebantur, se ad illum populū pertinere, quem Deus sibi assumpserat ex Aegypto. Quando enim fuerunt ex Aegypto liberati, præceptum est eis, vt sanguine agni linirent superliminaria domorum, quasi protestantes se recedere à ritibus Aegyptiorum, qui arietem colebant: vnde & liberati sunt per sanguinis agni aspersionem vel linitionem in postibus domorū à periculo exterminij, quod imminebat Aegyptiis. In illo autem exitu eorum de Aegypto duo fuerunt scilicet festinantia ad egrediendum, impellebant enim eos Aegyptij, vt exirent velociter, vt habetur Exod.12. Imminebatque periculum ei, qui non festinaret exire cum multitudine, ne remanens occideretur ab Aegyptiis. Festinātia autē designabatur dupliciter. Vno quidē modo per ea, quæ comedebāt: præceptū enim eis erat, quòd comederēt panes azymos in huius signum, q̄ non poterant fermentari cogentibus exire Aegyptiis: & quod comederent assum igni, sic enim velocius præparabatur, & q̄ os non comminuerent ex eo, quia in festinantia nō vacat ossa frangere. Alio modo quantum ad modum comedendi: dicitur enim, Renes vestros accingetis, calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, & comedetis festinanter: quod manifestè designat homines existentes in promptu itineris. Ad idem etiam pertinet, q̄ eis præcipitur, In vna domo comedetis, neque feretis de carnibus eius foras: quia scilicet propter festinantiam non vacabat inuicem mittere xenia. Amaritudo autem, quam passi fuerant in Aegypto, significabatur per lactucas agrestes.

¶Figuralis autem ratio patet, quia per immolationem agni paschalis significabatur immolatio Christi, secūdum illud, primæ ad Corinthios quinto, Pascha nostrum immolatus est Christus. Sanguis verò agni liberans ab exterminatore, limitis superliminaribus domorum, significat fidem passionis Christi in corde & ore fidelium per quam liberamur à peccato & morte, secundum

secundum illud 1.Pet.1. Redempti estis pretioso sanguine agni immaculati: comedebantur autem carnes illæ ad significādum esum corporis Christi in sacramento. Erant autem assæ igni, ad significandam passionem vel charitatem Christi. Comedebantur autem cum azymis panibus, ad significandam puram conuersationem fidelium sumentium corpus Christi: secundum illud 1. ad Cor.5. Epulemur in azymis synceritatis & veritatis. Lactucæ autem agrestes addebātur, in signum pœnitentiæ peccatorum, quæ necessaria est sumentibus corpus Christi. Renes autem accingendi sunt cingulo castitatis: calciamenta autem pedum sunt exempla mortuorum patrum: baculi autem habendi in manibus, significant pastoralem custodiam. Præcipitur autem, quòd in vna domo agnus paschalis comedatur, id est, in ecclesia catholicorum, non in conuenticulis hæreticorum.

¶Ad tertium dicendum, q̄ quædam sacramenta nouæ legis habuerunt in veteri lege sacramenta figuralia sibi correspondentia, nam circumcisioni respondet Baptismus, qui est fidei sacramentum: vnde dicitur ad Col.2. Circuncisi estis in circumcisione Domini nostri Iesu Christi, consepulti ei in Baptismo. Conuiuio verò agni paschalis respondet in noua lege sacramētum Eucharistiæ. Omnibus autem purificationibus veteris legis respondet in noua lege sacramentum pœnitentiæ. Consecrationi autem pontificis & sacerdotum respondet sacramentum ordinis. Sacramento autem confirmationis, quod est sacramentum plenitudinis gratiæ, non potest respondere in veteri lege aliquod sacramentum, quia nondum aduenerat tempus plenitudinis eo q̄ neminem ad perfectum adduxit lex. Similiter autem & sacramentum extremæ vnctionis, quod est quædam immediata præparatio ad introitum gloriæ, cuius aditus nondum patebat in veteri lege, pretio nondum soluto. Matrimoniū autem fuit quidem in veteri lege, prout erat in officium naturæ, non autem prout est sacramentum coniunctionis Christi & Ecclesiæ nondum erat facta: vnde & in veteri lege dabatur libellus repudij, quod est contra sacramenti rationem.

De variis immunditiis & earum rationibus purificationibus.

¶Ad quartum dicendum, q̄ sicut dictum est, purificationes veteris legis ordinabantur ad remouendū impedimenta cultus diuini. Qui quidem est duplex, scilicet spiritualis, qui consistit in deuotione mentis ad Deum: & corporalis, qui consistit in sacrificiis & oblationibus, & aliis huiusmodi. A cultu autē spirituali impediuntur homines per peccata, quibus homines pollui debebantur: sicut per idololatriā & homicidium, per adulteria & incestus. Et ab istis pollutionibus purificabantur homines per aliqua sacrificia. vel communiter oblata prō tota multitudine, vel etiam pro peccatis singulorum. Non q̄ sacrificia illa carnalia haberent ex seipsis virtutē expiandi peccatū, sed quia significabant expiationem peccatorum futuram per Christum: cuius participes erant etiam antiqui, protestantes fidem Redemptoris in figuris sacrificiorum. A cultu verò exteriori impediebantur homines per quasdam immūditias corporales, quæ quidem primo considerabantur in hominibus, & cōsequenter etiam in aliis animalibus, & in vestimentis, & domibus, & vasis. In hominibus quidem immunditia reputabatur, partim quidē ex ipsis hominibus: partim autem ex contractu rerum immundarum. Ex ipsis autem hominibus immundum reputabatur omne illud, quod corruptionem aliquam iam habebat, vel erat corruptioni expositum: & ideo quia mors est corruptio quædam, cadauer hominis reputabatur immundum. Similiter etiam quia lepra ex corruptione humorum cōtingit, quia etiam exterius erumpunt, & alios inficiunt, leprosi etiam reputabantur immundi. Similiter etiam mulieres patientes sanguinis fluxum, siue per infirmitatem siue etiam per naturam, vel temporibus menstruis, vel etiam tempore conceptionis, & eadem ratione viri reputabantur immūdi, fluxum seminis patientes, vel per infirmitatem, vel per pollutionem nocturnam, vel etiā per coitum. Nā omnis humiditas prædictis modis ab homine egrediens, quandam immundam infectionē habet. Inerat etiam hominibus immūditia quædam ex contactu quarumcunque rerum immundarum.

¶Istarum autem immūditiarū erat ratio & literalis & figuralis. Literalis quidē propter reuerentiā eorum, quæ ad diuinum cultum pertinent: tum quia homines pretiosas res contingere non solent, cū fuerint immūdi: tum etiā, vt ex raro accessu ad sacra, ea magis venerarentur. Cùm enim omnes huiusmodi immunditias rarò aliquis cauere posit, contingebat, quòd rarò poterant homines accedere ad attingendum ea, quę pertinebant ad diuinum cultum: & sic quādo accedebant, cum maiori reuerentia & humilitate mentis accedebāt. Erat autem in quibusdam horum ratio literalis, vt homines nō reformidarēt accedere ad diuinum cultum, quasi refugientes consortium leprosorum. & similium infirmorum, quorū morbus abominabilis erat, & cōtagiosus. In quibusdam etiā ratio erat ad vitandū idololatriæ cultum: quia Gentiles in ritu suorum sacrificiorum vtebantur quandoque & humano sanguine & semine. Omnes autem huiusmodi immunditiæ corporales purificabantur, vel per solam aspersionem aquæ, vel quæ maiores erant, per aliquod sacrificiū ad expiandum peccatum, ex quo tales infirmitates contingebant.

¶Ratio autem figuralis harum immunditiarum fuit, quia per huiusmodi exteriores immunditias figurabantur diuersa peccata. Nam immunditia cadaueris cuiuscunque significat immunditiam peccati, quod est mors animæ. Immunditia autem lepræ significat immunditiam hæreticæ doctrinæ: tum quia hæretica doctrina cōtagiosa est, sicut & lepra: tum quia nulla etiam falsa doctrina est, quæ vera falsis nō admisceat, sicut etiam in superficie corporis leprosi apparet quædā distinctio quarūdam macularum ab alia carne integra. Per immunditiā autem mulieris sanguifluæ designatur immunditia idololatriæ, propter immolantium* cruorē: per immunditiā verò viri semifluii designatur immunditia vanæ locutionis: eo q̄ semen est verbum Dei. Per immunditiam verò coitus & mulieris parientis designatur immunditia peccati originalis. Per immunditiam verò mulieris menstruatæ designatur immūditia mentis per voluptates emollitæ. Vniuersaliter verò per immunditiā cōtactus rei immundæ designatur immunditia consensus in peccatum alterius, secundum illud 2.ad Cor.6. Exite de medio eorum, & separamini, & immundum ne tetigeritis. Huiusmodi autem immunditia contactus deriuabatur etiā ad res inanimatas: quicquid enim quocunque modo tangebat immundus, immundū erat. In quo lex attenuauit superstitionē Gentiliū, qui non solū per contactum immundi dicebant immunditiam contrahi, sed etiam per collocutionem aut per aspectum, vt Rabbi Moyses dicit de muliere menstruata. Per hoc autem mysticè significabatur id, quod dicitur Sapientiæ decimoquarto, Similiter odio sunt Deo impius, & impietas eius. Erat autē & immunditia quędam ipsarū rerum inanimatarum secundū se: sicut erat immunditia lepræ in domo & in vestimentis. Sicut enim morbus lepræ accidit in hominibus, ex humore corrupto putrefaciente carnē & corrumpente, ita etiam propter aliquā corruptionem & excessum humiditatis vel siccitatis fit quandoque aliqua corrosio in lapidibus domus vel etiam in vestimentis. Et ideo hanc corruptionem vocabat lex lepram, ex qua domūs, vel vestis immunda iudicaretur: tum quia omnis corruptio ad immunditiam pertinebat, vt dictum est*: tum etiā, quia circa hūiusmodi corruptionē Gentiles Deos penates colebant, & ideo lex præcepit huiusmodi domus, in quibus fuerit talis corruptio perfeuerās, destrui, & vestes comburi, ad tollendā idololatriæ occasionem. Erat etiā & quædam immunditia vasorū, de qua dicitur Numer. decimonono, Vas, quod non habuit cooperculū & ligaturam desuper, immūdum erit. Cuius immunditiæ causa est, quia in talia vasa de facili poterat aliquid immundū cadere, vnde poterant immundari. Erat etiam hoc præceptū ad declinandam idololatriam. Credebant enim idololatræ, quod si mures aut lacertæ vel aliquid huiusmodi, quæ immolabant idolis, caderent in vasa vel in aquas, quòd essent Diis gratiosa. Adhuc etiam aliquæ mulierculæ vasa dimittunt discooperta in obsequium nocturnorum numinum, quæ ianas vocant. Harum autē immunditiarum ratio est figuralis, quia per leprā domus significatur immunditia congregationis hæreticorū: per lepram verò in veste linea significatur peruersitas morū ex amaritudine mentis: per leprā verò vestis laneæ significatur peruersitas adulatorū. Per lepram in stamine significantur vitia animæ: per lepram verò in subtegmine significantur peccata carnalia: sicut enim stamen est in subtegmine, ita anima in corpore. Per vas autē, quod nō habet cooperculū nec ligaturā, significatur homo, qui non habet aliquod velamen taciturnitatis, & qui non cōstringitur aliqua censura disciplinæ.

Alias immaculati.

In stamet solus.

¶Ad quintum dicendum, q̄ sicut dictū est, duplex erat immunditia in lege. Vna quidem per aliquam corruptionem mentis vel corporis: & hæc etiā immunditia maior erat. Alia verò erat immunditia ex solo contactu rei immundæ: & hæc minor erat, & faciliori ritu expiabatur: nam immūditia prima expiabatur per sacrificia pro peccato (quia omnis corruptio procedit ex peccato, & peccatū significat) sed secunda immunditia expiabatur per solam aspersionē aquæ cuiusdā: de qua quidē aqua expiationis habetur Numer. 19. Mandatur enim ibi à Domino, quòd accipiant vaccam rufam in memoriā peccati, quod commiserunt in adoratione vituli. Et dicitur vacca magis, quàm vitulus: quia sic Dominus synagogam vocare cōsueuit, secundum illud Oseæ 5. Sicut vacca lasciuiens declinauit Israel. Et hoc fortè ideo, quia vaccas in morem Aegyptij coluerunt: secūdum illud Oseæ 10. Vaccas Bethauen coluerunt. Et in detestationem peccati

Universidad de Deusto
Biblioteca

cati idololatriæ immolabatur extra castra: & vbicũque sacrificium fiebat pro expiatione multitudinis peccatorum, cremabatur extra castra totum. Et vt significaretur per hoc sacrificium emundari populus ab vniuersitate peccatorũ, intingebat sacerdos digitũ in sanguine eius, & aspergebat cõtra fores Sanctuarij septem vicibus: quia septenarius numerus vniuersitatem significat. Et ipsa etiã aspersio sanguinis pertinebat addetestationem idololatriæ, in qua sanguis immolatitius non effundebatur, sed congregabatur. & circa ipsum homines comedebãt in honorem idolorum. Comburebatur autẽ in igne, vel quia Deus Moysi in igne apparuit, & in igne data est lex: vel quia per hoc significabatur, q̃ idololatria totaliter erat extirpanda, & omne quod ad idololatriam pertinebat, sicut vacca cremabatur cum pelle & carnibus, sanguine & fimo flammæ traditis: adiungebatur etiam in combustione lignum cedrinum, hyssopus, coccusque bis tinctus, ad significandũ, quòd sicut ligna cedrina non de facili putrescunt, & coccus bis tinctus nõ amittit colorem, & hyssopus retinet etiam odorem, postquã fuerit desiccatus: ita etiam hoc sacrificium erat in conseruationem ipsius populi, & honestatis & deuotionis ipsius: vnde dicitur de cineribus vaccæ, Vt sint multitudini filiorũ Israel in custodiam. Vel secundũ Iosephum quatuor elementa significata sunt (igni enim apponebatur cedrus, significans terram propter sui terrestreitatem: hyssopus significans aerem propter odorem, coccus significans aquam eadem ratione: qua etiã purpura propter tincturas, quæ ex aquis sumuntur) vt per hoc exprimeretur, q̃ illud sacrificiũ offerebatur Creatori quatuor elementorum. Et quia huiusmodi sacrificium offerebatur pro peccato idololatriæ, in eius detestationem, & cõburens, & cineres colligẽs, & ille qui aspergit aquas, in quibus cinis ponebatur, immundi reputabantur: vt per hoc ostenderetur, q̃ quicquid quocunque modo ad idololatriam pertinet, quasi immundum est abiiciendum. Ab hac autem immunditia purificabantur per solam vestimentorũ ablutionem. Nec indigebant aqua aspergi propter huiusmodi immũditiam: qua sic esset processus in infinitum. Ille enim, qui aspergebat aquam, immundus fiebat: & sic si ipse seipsum aspergeret, immundus remaneret. Si autẽ alius eum aspergeret, ille immũdus esset: & similiter ille qui illum aspergeret, & sic in infinitum.

¶Figuralis autem ratio huius sacrificij est, quia per vaccam rufam significatur Christus secundũ infirmitatem assumptã, quam fœmininus sexus designat. sanguinem autem passionis eius designat vaccæ color. Erat autem vacca rufa ætatis integræ. quia omnis operatio Christi est perfecta, in qua nulla erat macula, nec portauit iugũ peccati. Præcipitur autẽ adduci ad Moysen, quia imputabant ei transgressionem Mosayçe legis in violatione sabbathi. Præcipitur autem tradi Eleazaro sacerdoti: quia Christus occidẽdus in manus sacerdotũ traditus est. Immolatur autem extra castra, quia extra portã Christus passus est. Intingit autem sacerdos digitũ in sanguine eius, quia per discretionem, quam digitus significat, mysteriũ passionis Christi est considerandum, & imitandum. Aspergitur autem contra tabernaculum (per quod synagoga designatur) vel ad condemnationẽ Iudæorum non credentium, vel ad purificationem credẽtium. Et hoc septem vicibus, vel propter septem dona Spiritus sancti, vel propter septem dies, in quibus omne tempus intelligitur. Sunt autem omnia quæ ad Christi incarnationem pertinẽt, igne cremanda, id est, spiritualiter intelligenda: nam per pellẽ & carnem exteriorem Christi operatio significatur, per sanguinem subtilis & interna virtus exteriora facta verificãs: per fimũ lassitudo, sitis, & omnia huiusmodi, ad infirmitatem pertinẽtia. Adduntur autem tria, scilicet cedrus, quod significat altitudinẽ spei, vel contemplationis: hyssopus, quod significat humilitatem vel fidem: coccus bis tinctus, quod significat geminam charitatem: per hæc enim debemus Christo passo adhærere. Iste autem cinis combustionis colligitur à viro mundo: quia reliquiæ passionis peruenerunt ad Gentiles, qui non fuerunt culpabiles in Christi morte. Apponuntur autem cineres in aqua ad expiandum, quia ex passione Christi Baptismus fortitur virtutem emundandi peccata. Sacerdos qui immolabat, & comburebat vaccam, & ille qui comburebat, & qui colligebat cineres, immundus erat, & etiam qui aspergebat aquam, vel quia Iudæi sunt facti immundi ex occisione Christi, per quam nostra peccata expiantur: & hoc vsque ad vesperum, id est, vsque ad finem mũdi, quando reliquiæ Israel conuertentur: vel quia illi qui tractant sancta, intendentes ad emundationem aliorum, ipsi etiam aliquas immunditias contrahunt (vt Greg. dicit in pastorali) & hoc vsque ad vesperum, id est, vsque ad finem præsentis vitæ.

¶Ad sextum dicendum, q̃ sicut dictum est, immunditia, quæ ex corruptione proueniebat vel mentis vel corporis, expiabatur per sacrificia prò peccato. Offerebantur autem specialia sacrificia pro peccatis singulorum: sed quia aliqui negligẽtes erant circa expiationem huiusmodi peccatorum & immunditiarum, vel etiam propter ignorantiam ab expiatione huiusmodi desistebant, institutum fuit, vt semel in anno decima die septimi mensis fieret sacrificium expiationis pro toto populo. Et quia sicut Apostolus dicit ad Hebræos septimo, Lex cõstituit homines sacerdotes infirmitatẽ habẽtes, oportebat, q̃ sacerdos prius offerret pro seipso vitulum pro peccato in commemorationem peccati, quod Aaron fecerat in conflatione vituli aurei: & arietem in holocaustum, per quod significabatur, q̃ sacerdotis prælatio (quã aries designat, qui est dux gregis) erat ordinanda ad honorem Dei. Deinde autẽ offerebat pro populo duos hircos: quorũ vnus immolabatur ad expiandũ peccatum multitudinis: hircus enim animal fœtidum est, & de pilis eius fiunt vestimenta pungentia, vt per hoc significaretur fœtor & immũditia aculei peccatorum. Huius autem hirci immolati sanguis inferebatur simul etiã cum sanguine vituli in Sancta sanctorũ: & aspergebatur ex eo totum Sanctuarium, ad significandum, quòd tabernaculum emundabatur ab immũditiis filiorum Israel. Corpus verò hirci & vituli, quæ immolata sunt pro peccato, oportebat cõburi, ad ostendendam consummationem peccatorum. Non autem in altari, quia ibi non comburebantur totaliter nisi holocausta: vnde mandatum erat vt cõburerentur extra castra, in detestationem peccati: hoc enim fiebat quandocunque immolabatur sacrificium pro aliquo graui peccato, vel pro multitudine peccatorum. Alter verò hircus emittebatur in desertum: non quidem vt offerretur dæmonibus, quos colebant Gentiles in desertis (quia eis nihil licebat immolari) sed ad significãdum effectum illius sacrificij immolati: & ideo sacerdos imponebat manum super caput eius, confitens peccata filiorum Israel, ac si ille hircus deportaret ea in desertum, vbi à bestiis comederetur, quasi portans pœnam pro peccatis populi. Dicebatur autem portare peccata populi, vel quia in eius emissione significabatur remissio peccatorum populi, vel quia colligebatur super caput eius aliqua schedula, vbi erant scripta peccata.

¶Ratio autẽ figuralis horum erat, quia Christus significatur & per vitulum propter virtutem, & per arietem, quia ipse est dux fidelium, & per hircum propter similitudinem carnis peccati: & ipse est immolatus pro peccatis & sacerdotum, & populi, quia per eius passionem & maiores & minores à peccato mundantur. Sanguis autem vituli & hirci infertur in Sancta per Pontificem: quia per sanguinẽ passionis Christi patet nobis introitus in regnum cælorum. Comburuntur autem eorũ corpora extra castra, quia extra portam Christus passus est: vt Apostolus dicit ad Hebræos vlt. Per hircum autem, qui emittebatur, potest significari vel ipsa diuinitas Christi, quæ in solitudinẽ abiit, homine Christo patiente: non quidem locum mutans, sed virtutem cohibens: vel significatur concupiscentia mala, quam debemus à nobis abiicere, virtuosos autẽ motus Domino immolare. De immũditia verò eorum, qui huiusmodi sacrificia comburebãt, eadẽ ratio est, quæ in sacrificio vitulæ rufæ dicta est *. *Ad 5. arg. præcedens de leprosorũ emũdatione.*

¶Ad septimum dicendum, q̃ per ritum legis leprosus nõ emundabatur à macula lepræ: sed emundatus ostendebatur. Et hoc significatur Leuit. 14. cum dicitur de Sacerdote, Cùm inuenerit lepram esse mundatam, præcipiet ei, qui purificatur. Iam ergo lepra mundata erat: sed purificari dicebatur, inquantũ iudicio sacerdotis restituebatur consortio hominum, & cultui diuino. Contingebat tamen quandoque, vt diuino miraculo per ritum legis corporalis mundaretur lepra: quando sacerdos decipiebatur in iudicio. Huiusmodi autem purificatio leprosi dupliciter fiebat, nam primo iudicabatur esse mundus, secundo autem restituebatur tanquam mundus consortio hominũ & cultui diuino, scilicet post septem dies. In prima autẽ purificatione offerebat pro se leprosus mundandus duos passeres viuos, & lignum cedrinum, & vermiculum & hyssopum, hoc modo vt filo coccineo ligarentur passer, & hyssopum simul cum ligno cedrino, ita scilicet quòd lignum cedrinum esset quasi manubrium aspersorij, hyssopus vero & passer erant id quod de aspersorio tingebatur in sanguine alterius passeris immolati in aquis viuis. Hæc autem quatuor offerebat contra quatuor defectus lepræ: nam contra putredinem offerebatur cedrus, quæ est arbor imputribilis: contra fœtorem hyssopus, quæ est herba odorifera: contra insensibilitatem passer viuus: contra turpitudinem coloris vermiculus, qui habet vitium * colorem. Passer verò viuus admittebatur in agrum, quia leprosus restituebatur pristinæ libertati. In octauo verò die admittebatur ad cultum diuinum, & restituebatur consortio hominum. Primo tamen rasis pilis totius corporis & vestimentis, eo q̃ *Alias vermiculum.*

eo q̃ lepra pilos corrodit, & vestimenta coinquinat & fœtida reddit. Et postmodum sacrificium offerebatur pro delicto eius, quia lepra plerunque inducitur pro peccato. De sanguine autem sacrificij tingebatur extremũ auriculæ eius, qui erat mundandus & pollices manus dextræ & pedis, quia in istis partibus primum lepra dignoscitur & sentitur. Adhibebantur etiam huic ritui tres liquores, scilicet sanguis contra sanguinis corruptionem, oleum ad designandam sanationem morbi: aqua viua ad emundandam spurcitiam.

¶Figuralis autem ratio erat, quia per duos passeres significatur diuinitas & humanitas Christi. Quorum vnus scilicet humanitas immolatur in vase fictili super aquas viuentes: quia per passionem Christi aquæ Baptismi consecrantur. Alius autẽ, scilicet impassibilis diuinitas, viuus remanebat: quia diuinitas mori nõ potest: vnde & euolabat, quia passione astringi nõ poterat. Hic autem passer viuus simul cum ligno cedrino & cocco, vermiculo & hyssopo, id est, fide, spe & charitate (vt suprà dictũ est *) mittitur in aquam ad aspergẽdum: quia in fide Dei & hominis baptizamur. Lauat autem homo per aquam Baptismi & lachrymarum vestimenta sua, id est, opera, & omnes pilos, id est, cogitationes. Tingitur autẽ extremũ auriculę dextrę eius, qui mundatur de sanguine & de oleo, vt eius auditũ muniat contra corrumpentia verba. Pollices autẽ manus dextræ & pedis tinguntur, vt sit eius actio sancta. Alia verò, quæ ad hanc purificationem pertinent, vel etiã aliarum immunditiarum, nõ habent aliquid speciale præter alia sacrificia pro peccatis, vel pro delictis. *Act. 4. ad 1.*

¶Ad octauum, & nonũ dicẽdum, q̃ sicut populus instituebatur ad cultum Dei per circũcisionẽ, ita minister per aliquã specialem purificationem vel cõsecrationem: vnde & separari ab aliis præcipiuntur, quasi specialiter ad ministeriũ cultus diuini prælis deputati. Et totũ, quod circa eos fiebat in eorum cõsecratione vel institutione, ad hoc pertinebat, vt ostẽderetur eos habere quandam prærogatiuã puritatis, & veritatis, & dignitatis. Et ideo in institutione ministrorũ tria fiebant. primò enim purificabantur, secundò ordinabantur & cõsecrabantur, tertiò applicabantur ad vsum ministerij. Purificabantur quidem cõmuniter omnes per ablutionẽ aquæ, & per quedã sacrificia: specialiter autem Leuitę radebant omnes pilos carnis suæ, vt habetur Leuitici octauo. Consecratio verò circa Pontifices & sacerdotes hoc ordine fiebat, primo enim postquã abluti erant, induebantur quibusdam vestimẽtis specialibus, pertinentibus ad designandam dignitatem ipsorum. Specialiter autẽ Pontifex oleo vnctionis in capite vngebatur, vt designaretur, q̃ ab ipso diffundebatur potestas cõsecrandi ad alios, sicut oleum à capite deriuatur ad inferiora: vt habetur in Psalmo 132. Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbã, barbam Aaron. Leuitæ verò non habebant aliam cõsecrationẽ, nisi q̃ offerebãtur Domino à filiis Israel per manus Pontificis, qui orabat pro eis. Minorum verò sacerdotum solæ manus consecrabantur, quę erant applicandæ ad sacrificia. Et de sanguine animalis immolatitij tingebatur extremum auriculæ dextræ ipsorum, & pollices pedis aut manus dextræ, vt scilicet essent obedientes legi Dei in oblatione sacrificiorum: quod significatur in intinctione auris dextræ. & q̃ essent solliciti in executione sacrificiorũ, quod significatur in intinctione pedis & manus dextræ. Aspergebantur etiam ipsi & vestimenta eorũ sanguine animalis immolati in memoriam sanguinis agni: per quẽ fuerunt liberati in Aegypto. Offerebantur autem in eorum consecratione huiusmodi sacrificia. Vitulus pro peccato, in memoriam remissionis peccati Aaron circa conflationem vituli. Aries in holocaustum, in memoriam oblationis Abrahæ, cuius obedientiam Pontifex imitari debebat. Aries etiam consecrationis, qui erat quasi hostia pacifica, in memoriam liberationis de Aegypto per sanguinem agni. Canistrum autem panum in memoriã mannæ prestiti populo. Pertinebat autem ad applicationem ministerij, quod imponebantur super manus eorum, adeps arietis, & torta panis vnius, & armus dexter, vt ostenderetur, q̃ accipiebant potestatem huiusmodi offerendi Domino. Leuitæ verò applicabantur ad ministerium per hoc, q̃ intromittebantur in tabernaculum fœderis, quasi ad ministrandum circa vasa Sanctuarij.

¶Figuralis verò horum ratio erat: quia illi, qui sunt consecrandi ad spirituale ministerium Christi, debent primo purificari per aquam Baptismi & lachrymarum in fide passionis Christi: quod est expiatiuum & purgatiuum sacrificium. Et debent radere omnes pilos carnis, id est, omnes prauas cogitationes, debent etiã ordinari virtutibus, & consecrari oleo Spiritus sancti, & aspersione sanguinis Christi. Et sic debẽt esse intenti ad exequenda spiritualia ministeria.

¶Ad decimum dicendum, q̃ sicut iam dictum est, intentio legis erat inducere ad reuerentiã diuini cultus. & hoc dupliciter. Vno modo excludendo à cultu diuino omne id, quod poterat esse contemptibile: alio modo apponendo ad cultum diuinũ omne illud, quod videbatur ad honorificentiam pertinere. Et si hoc quidem obseruabatur in tabernaculo & vasis eius, & animalibus immolandis, multo magis hoc obseruandum erat in ipsis ministris. Et ideo ad remouendum contemptum ministrorum, præceptum fuit vt non haberent maculam, vel defectum corporalem: quia huiusmodi homines solent apud alios in contemptu haberi. Propter quod etiam institutum fuit, vt non sparsim ex quolibet genere ad Dei ministerium applicarentur, sed ex certa prosapia secundũ generis successionem, vt ex hoc clariores & nobiliores haberentur. Ad hoc autem q̃ in reuerentia haberentur, adhibebatur eis specialis ornatus vestiũ & specialis consecratio. Et hæc est in communi causa ornatus vestium.

¶In speciali autem sciendum est, q̃ Pontifex habebat octo ornamenta. Primò enim habebat vestẽ lineam. Secundò, habebat tunicam hyacinthinã: in cuius extremitate versus pedes ponebantur per circuitum tintinabula quædã & mala punica facta ex hyacintho, & purpura, coccoque bis tincto. Tertiò, habebat superhumerale, quod tegebat humeros, & anteriorem partem vsque ad cingulum: quod erat ex auro & hyacintho, & purpura: coccoque bis tincto, & byssi retorta. & super humeros habebat duos onychinos, in quibus erant sculpta nomina filiorum Israel. Quartum erat rationale, ex eadem materia factum, quod erat quadratum, & ponebatur in pectore, & coniungebatur superhumerali. Et in hoc rationali erant duodecim lapides pretiosi distincti per quatuor ordines: in quibus etiam sculpta erant nomina filiorum Israel, quasi ad designandum, q̃ ferret onus totius populi, per hoc q̃ habebat nomina eorum in humeris, & q̃ iugiter debebat de eorum salute cogitare, per hoc, quòd portabat eos in pectore, quasi in corde habens. In quo etiam rationali mandauit Dominus poni doctrinã & veritatem: quia quædam pertinentia ad veritatem iustitiæ & doctrinæ scribebantur in illo rationali. Iudæi tamen fabulantur, quòd in rationali erat lapis, qui secundum diuersos colores mutabatur secundum diuersa, quæ debebant accidere filiis Israel: & hoc vocant veritatem & doctrinã. Quintum erat baltheus, id est, cingulus quidam factus ex prædictis quatuor coloribus. Sextũ erat tiara, id est, mitra quædam de byssо. Septimum autem erat lamina aurea, pendens in fronte eius, in qua erat scriptum nomen Domini. Octauum autem erant femoralia linea, vt operirent carnem turpitudinis suæ, quando accederet ad Sanctuarium vel ad altare. Ex istis autem octo ornamentis minores sacerdotes habebant quatuor, scilicet tunicam lineã, femoralia, balrheum & tiaram.

¶Horum ornamẽtorum quidã rationem literalem assignãt, dicentes, q̃ in istis ornamẽtis designabatur dispositio orbis terrarum: quasi Pontifex protestaretur se esse ministrum Creatoris mundi. vnde etiam Sapientiæ 18 dicitur, quòd in veste Aaron erat descriptus orbis terrarũ. Nam fœmoralia linea figurabant terram, ex qua linum nascitur: balthei circunuolutio significabat Oceanum, qui circuncingit terram. Tunica hyacinthina suo colore significabat aerem: per cuius tintinabula significabantur tonitrua, per mala granata coruscationes. Superhumerale verò significabat sua varietate cælũ sidereũ: duo onychini duo hemisphæria, vel Solem & lunam. Duodecim gemmæ in pectore, duodecim signa in Zodiaco, quæ dicebantur posita in rationali: quia in cælestibus sunt rationes terrenorum, secundum illud Iob 38. Nunquid nosti ordinem cæli, & ponis rationem eius in terra? Cidaris autem vel tiara significabat cælum empyreum: lamina aurea, Deum omnibus præsidentem

¶Figuralis verò ratio manifesta est. Nam maculæ, vel defectus corporales, à quibus debebant sacerdotes esse immunes, significant diuersa vitia & peccata, quibus debent carere. Prohibetur enim esse cæcus, id est, ne sit ignorans. Ne sit claudus, id est, instabilis, & ad diuersa se inclinans. Ne sit paruo, vel grandi, vel torto naso, id est, ne per defectum discretionis, vel in plus vel in minus excedat, aut etiam aliqua praua exerceat. per nasum enim discretio designatur: quia est discretiuus odoris. Ne sit fracto pede vel manu, id est, ne amittat virtutem bene operandi vel procedendi in virtutem. Repudiatur etiam, si habeat gibbũ vel ante vel retro: per quem significatur superfluus amor terrenorum. Si est lippus, id est, per carnalem affectum eius ingenium obscuratur: contingit enim lippitudo ex fluxu humoris. Repudiatur etiam si habeat albuginem in oculo, id est, præsumptionem candoris iustitiæ in sua cogitatione. Repudiatur etiam si habeat iugem scabiem, id est, petulantiã carnis. Et si habuerit impetiginem: quæ sine dolore corpus occupat, q̃ membrorum decorẽ fœdat, per quã auaritia designatur.

Et etiam

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et etiam si sit herniosus vel ponderosus: qui scilicet gestat pondus turpitudinis in corde, licet non exerceat in opere.

¶Per ornamenta verò designantur virtutes ministrorum Dei: Sunt autem quatuor, quæ sunt necessariæ omnibus ministris, scilicet castitas, quæ significatur per femoralia. Puritas verò vitæ, quæ significatur per lineam tunicam. Moderatio discretionis, quæ significatur per cingulũ. Et rectitudo intentionis, quæ significatur per tiaram protegentẽ caput. Sed prę his Pontifices debent quatuor habere. Primò quidem, iugem Dei memoriã in contemplatione: & hoc significat lamina aurea habens nomen Dei in fronte. Secundò, ꝙ supportent infirmitates populi: quod significat superhumerale. Tertiò, quòd habeant populum in corde & in visceribus per solicitudinẽ charitatis: quod significatur per rationale. Quartò, quòd habeant conuersationem cælestem per opera perfectionis: quod significatur per tunicam hyacinthinam. Vnde & tunicæ hyacinthinæ adiunguntur in extremitate tintinabula aurea: per quæ significatur doctrina diuinorum, quæ debent coniungi cælesti conuersationi Pontificis. Adiunguntur mala punica, per quæ significatur vnitas fidei & concordia in bonis moribus: quia sic coniuncta debet esse eius doctrina, vt per eam fidei & pacis vnitas non rumpatur.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum fuerit aliqua rationabilis causa obseruantiarum cæremonialium.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur ꝙ obseruantiarum cæremonialium nulla fuerit rationabilis causa. Quia vt Apóstolus dicit 1. ad Timoth. 4. Omnis creatura Dei est bona, & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Inconuenienter igitur prohibiti sunt ab esu quorundam ciborum tanquam immundorum: vt patet Leuit. 10.

2 ¶Præterea, Sicut animalia dantur in cibum hominis, ita etiam & herbæ: vnde dicitur Genes. 9. Quasi olera virentia dedi vobis omnem carnem. Sed in herbis Lex non distinxit aliquas immundas: cum tamen aliquæ illarum sint maximè nociuæ, vt puta venenosæ. ergo videtur quòd nec de animalibus aliqua debuerint prohiberi tanquam immunda.

3 ¶Præterea, Si materia est immunda, ex qua aliquid generatur, pari ratione videtur, ꝙ id, quod generatur ex ea, sit immundum. Sed ex sanguine generatur caro. Cum igitur non omnes carnes prohiberentur tanquã immũdæ, pari ratione nec sanguis debuit prohiberi quasi immũdus, aut adeps, qui ex sanguine generatur.

4 ¶Præterea, Dominus dicit Matth. 10. eos non esse timendos, qui occidunt corpus, quia post mortem nõ habent quid faciant: quod nõ esset verũ, si in nocumentum homini cederet, ꝙ ex eo fieret: multo igitur minus pertinet ad animal iam occisum qualiter eius carnes decoquantur: irrationabile igitur videtur esse, quod dicitur Exod. 23. Non coques hœdũ in lacte matris suæ.

5 ¶Præterea, Ea, quæ sunt primitiua in hominibus & animalibus, tanquam perfectiora præcipiuntur Domino offerri: inconuenienter igitur præcipitur Leuit. 19. Quando ingressi fueritis terram & plantaueritis in ea ligna pomifera, auferetis præputia eorum, id est, prima germina, & immunda erunt vobis, nec edetis ex eis.

6 ¶Præterea, Vestimentum extra corpus hominis est: non igitur debuerunt quædam specialia vestimenta Iudæis interdici: puta quod dicitur Leuit. 19. Vestem, quæ ex duobus texta est, non induetis: & Deut. 20. Non induetur mulier veste virili, & vir non induetur veste fœminea. & infrà, Non indueris vestimento, quod ex lana linóque contextum est.

7 ¶Præterea, Memoria mandatorum Dei non pertinet ad corpus, sed ad cor: inconuenienter igitur præcipitur Deut. 6. quod ligarent præcepta Dei quasi signum in manu sua, & quod scriberentur in limine ostiorum, & quòd per angulos palliorum facerent fimbrias in quibus ponerent vittas hyacinthinas in memoriam mandatorum Dei: vt habetur Numer. 15.

8 ¶Præterea, Apostolus dicit 1. ad Cor. 6. quòd nõ est cura Deo de bobus, & per consequens neque de aliis animalibus irrationalibus, inconuenienter igitur præcipitur Deut. 22. Si ambulaueris per viam, & inueneris njdum auis, non tenebis matrem cum filiis. Deuter. 25. Non alligabis os bouis triturantis. & Leuit. 19. Iumenta tua non facies coire cum alterius generis animantibus.

9 ¶Præterea, Inter plantas non fiebat discretio mundorum ab immundis. Ergo multo minus circa culturam plantarũ debuit aliqua discretio adhiberi. ergo inconuenienter præcipitur Leuit. 19. Agrum non seres diuerso semine: & Deuter. 22. Non seres vineam tuam altero semine, & nõ arabis in boue simul & asino.

10 ¶Præterea, Ea quę sunt inanimata, maximè videntur hominum potestati esse subiecta: inconuenienter igitur arcetur homo ab argento & auro, ex quibus fabricata sunt idola, & ab aliis, quæ in idolorum domibus inueniuntur, præcepto legis, quod habetur Deut. 7. Ridiculũ etiam videtur esse præceptum quod habetur Deuteron. 23. Vt egestiones humo operirent fodientes in terra.

11 ¶Præterea, Pietas maxime in sacerdotibus requiritur: sed ad pietatem pertinere videtur, ꝙ aliquis funeribus amicorum intersit, vnde etiam de hoc Tobias laudatur, vt habetur Tob. 1. Similiter etiam quandoque ad pietatem pertinet, quòd aliquis in vxorem accipiat meretricem: quia per hoc etiam à peccato & infamia liberat. ergo videtur, quòd hæc inconuenienter prohibeantur sacerdotibus, Leuit. 21.

¶SED CONTRA est quod dicitur Deuteron. 18. Tu autem à Domino Deo tuo aliter institutus es: ex quo potest accipi, quòd huiusmodi obseruantiæ sunt institutæ à Deo ad quandam specialem illius populi prærogatiuam. non ergo sunt irrationabiles aut sine causa.

¶RESPONDEO dicendum, quòd populus Iudæorum (vt suprà dictum est *) specialiter erat deputatus ad cultum diuinum, & inter eos specialiter sacerdotes: & sicut aliæ res, quæ applicantur ad cultum diuinum, aliquam specialitatem debent habere, quod pertineat ad honorificentiam diuini cultus: ita etiam & in cõuersatione illius populi, & præcipuè sacerdotum debuerunt esse aliqua specialia congruentia ad cultum diuinum, vel spiritualem vel corporalem. Cultus autem legis figurabat mysterium Christi: vnde omnia eorum gesta figurabant ea, quæ ad Christum pertinent: secundum illud primæ Corint. 10. Omnia in figuram cõtingebant illis: & ideo rationes harum obseruantiarum dupliciter assignari possunt. Vno modo secundum congruentiam ad diuinum cultum. Alio modo secundum quòd figurant aliquid circa Christianorum vitam. *Art. prec. ad 8.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum quod sicut suprà dictum est *, duplex pollutio vel immunditia obseruabatur in lege. Vna quidem culpæ, per quam polluebatur anima: alia autem corruptionis cuiusdam, per quam quodammodo inquinatur corpus. Loquendo igitur de prima immunditia, nulla genera ciborum immunda sunt, vel hominem inquinare possunt secundum suam naturam: vnde dicitur Matthæi 15. Non quod intrat in os, coinquinat hominem: sed quæ procedunt de ore, hæc coinquinant hominem. & exponitur hoc de peccatis. Possunt tamen aliqui cibi per accidens inquinare animam: inquantum scilicet contra obedientiam, vel votum, vel ex nimia concupiscentia comeduntur. vel inquantum præbent fomentum luxuriæ, propter quod aliqui à vino & carnibus abstinent. Secundum autem corporalem immunditiam, quæ est corruptionis cuiusdam, aliqua animalium carnis immunditiam habent, vel quia ex rebus immundis nutriuntur, sicut porcus, aut immundè conuersantur, sicut quædam animalia sub terra habitantia: sicut talpæ, & mures, & alia huiusmodi. vnde etiam quædam fœtorem contrahunt: vel quia eorum carnes propter superfluam humiditatem, vel siccitatem corruptos humores in corporibus humanis generant: & ideo prohibitæ sunt eis carnes animalium habentium soleas, id est, vngulam continuam, non fissam, propter eorum terrestreitatem, & similiter sunt eis prohibitæ carnes animalium habentium multas fissuras in pedibus, quia sunt nimis cholerica & adusta, sicut carnes leonis & huiusmodi, & eadem ratione prohibitæ sunt eis aues quædam rapaces, quæ sunt nimiæ siccitatis, & quædam aues aquaticæ propter excessum humiditatis. Similiter etiam quidam pisces non habentes pennulas & squamas, vt anguillæ, & huiusmodi, propter excessum humiditatis. Sunt autem eis concessa ad esum animalia ruminantia & findentia vngulam: quia habent humores bene digestos, & sunt mediæ complexionis, quia nec sunt nimis humida, quod significant vngulæ: neque sunt nimis terrestria, cum non habeant vngulam continuam, sed fissam. In piscibus etiam concessi sunt eis pisces sicciores: quod significatur per hoc, quòd habent squamas & pennulas, per hoc enim effi citur temperata complexio humida piscium. In auibus etiam sunt eis concessæ magis temperatæ, sicut gallinæ, perdices, & aliæ huiusmodi. Alia ratio fuit in detestationem idololatriæ: nam Gentiles & præcipue Aegyptij, inter quos erant nutriti, huiusmodi animalia prohibita idolis immolabant, vel eis ad maleficia vtebantur. Animalia verò, quę Iudæis sunt concessa ad esum, non comedebant, sed ea tanquam Deos colebant: vel propter aliam causam ab eis abstinebant: vt suprà * dictũ est. Tertia ratio est ad tollendam nimiam diligentiã circa cibaria. & ideo conceduntur illa animalia, quę de facili & in promptu haberi possunt. Generaliter tamen prohibitus est eis esus omnis sangui- *De quorũdam animaliũ & ciborum in veteri lege prohibitione. Artic. 5. ad 4. argum. Arg. ad 10.*

sanguinis & adipis cuiuslibet animalis. sanguinis quidẽ tum ad vitandam crudelitatem, vt detestarentur humanum sanguinem effundere: sicut suprà dictũ est *, tum etiam ad vitandũ idololatriæ ritum: quia eorum consuetudo erat, vt circa sanguinem congregatum adunarentur ad comedendum in honorem idolorum: quibus reputabant sanguinem acceptissimum esse. & ideo Dominus mandauit, quòd sanguis effunderetur, & ꝙ puluere operiretur. Et propter hoc etiam prohibitum est eis comedere animalia suffocata vel strangulata: quia sanguis eorum non separatur à carne vel quia in tali morte animalia multum affligũtur: & Dominus voluit eos à crudelitate prohibere etiã circa animalia bruta: vt per hoc magis recederent à crudelitate hominis, habentes exercitium pietatis etiam circa bestias. Adipis etiam esus prohibitus est eis: tum quia idololatræ comedebant illum in honorem Deorum suorum: tum etiam quia cremabatur in honorem Dei: tum etiam quia sanguis & adeps non generant bonum nutrimentum, quod pro causa inducit Rabbi Moyses *, Causa autem prohibitionis esus neruorum exprimitur Gen. 32. vbi dicitur, quòd non comedunt filij Israel neruum, eo quòd tetigerit neruum femoris Iacob, & obstupuerit. *Art. 3. ad 8. argum. Alii Duæ rationes.*

¶Figuralis autem ratio horum est: quia per omnia huiusmodi animalia prohibita designantur aliqua peccata, in quorum figuram illa animalia prohibebãtur. vnde dicit Augustinus in libro contra Faustum *, Si de porco & agno requiratur, vtrumque natura mundum est: quia omnis creatura Dei bona est. quadam verò significatione agnus mundus, porcus immundus est, tanquam si stultũ & sapientem diceres: vtrumque hoc verbũ natura vocis & literarum & syllabarum, ex quibus cõstat, mundum est: significatione autem vnum est mundũ, & aliud immundum. Animal enim, quod ruminat, & vngulã findit, mundũ est significatione: quia fissio vngulæ significat distinctionem duorum testamentorũ, vel patris & filij, vel duarũ naturarũ in Christo, vel discretionẽ boni & mali. Ruminatio autem significat meditationem scripturarũ & sanum intellectũ earum. Cuicunque autem horum alterum deest, spiritualiter immundus est. Similiter etiam in piscibus illi, qui habent squamas & pennulas, significatione mundi sunt: quia per pennulas significatur vita sublimis, vel contemplatio: per squamas autem significatur aspera vita, quorum vtrunque necessarium est ad munditiam spiritualem In auibus autem specialia quædam genera prohibentur. In aquila enim, quæ altè volitat, prohibetur superbia. In gryphe autem, qui equis & hominibus infestus est, crudelitas potentum prohibetur. In haliæto autẽ, qui pascitur minutis auibus, significantur illi, qui sunt pauperibus molesti. In milũo autem, qui maximè insidiis vtitur, designãtur fraudulẽti. In vulture autem, qui sequitur exercitum expectans comedere cadauera mortuorum, significantur illi, qui mortes & seditiones hominum affectant, vt inde lucrẽtur. Per animalia coruini generis, significantur illi, qui sunt voluptatibus denigrati, vel qui sunt expertes bonæ affectionis: quia coruus semel emissus ab arca non est reuersus. Per struthionem: qui cum sit auis, volare nõ potest, sed semper est circa terram, significantur Deo militantes, & se negotiis secularibus implicantes. Nycticorax, quæ nocte acuti est visus, in die autem nõ videt: significat eos, qui in temporalibus sunt astuti, in spiritualibus hebetes. Larus autem, qui & volat in aere, & natat in aqua, significat eos, qui & Circumcisionem & Baptismum venerantur, vel significat eos, qui per cõtemplationem volare volunt, & tamen viuunt in aquis voluptatum. Accipiter vero, qui deseruit hominibus ad prædam, significat eos, qui ministrant potentibus ad deprædandum pauperes. Per bubonem, qui in nocte victum quærit, de die autem latet, significantur luxuriosi, qui occultari quærunt nocturnis operibus, quæ agunt. Mergulus autẽ cuius natura est, vt sub vndis diutius immoretur, significat gulosos qui in aquis deliciarũ se immergunt. Ibis verò auis est in Aphrica, habens longũ rostrum, quæ serpentibus pascitur, & forte est idẽ, quod ciconia, & significat inuidos, qui de malis aliorum, quasi de serpentibus reficiuntur. Cygnus autem est coloris candidi, & longũ collum habet, qui ex profunditate terræ vel aquæ cibũ trahit, & potest significare homines, qui per exteriorem iustitiæ candorem lucra terrena quærunt. Onocrotalus autẽ auis est in partibus Orientis longo rostro, quæ in faucibus habet quosdã folliculos, in quibus primo cibũ reponit, & post horam in ventrem mittit: & significat auaros, qui immoderata sollicitudine necessaria vitæ congregant. Porphyrio autem præter modũ aliarũ auium habet vnum pedem latum ad natandum, alium fissum ad ambulandum: quia & in aqua natat, vt anates, & in terra ambulat, vt perdices, solo morsu bibit, omnem cibum aqua tingens, & significat eos, qui nihil ad alterius arbitriũ facere volunt: sed solum, quod fuerit *Lib. 6. c. 7. circa princ. tom. 6.*

tinctum aqua propriæ voluntatis. Per herodionem, qui vulgariter falco dicitur, significantur illi, quorũ pedes sunt veloces ad effundendum sanguinem. Charadrion autem, quæ est auis garrula, significat loquaces. Vpupa autem quæ nidificat in stercoribus, & fœtenti pascitur fimo, & gemitũ in cantu simulat, significat tristitiam seculi, quæ in hominibus immundis mortem operatur. Per vespertilionem autem, quę circa terram volitat, significantur illi, qui seculari scientia prædíti, sola terrena sapiunt. Circa volatilia autem & quadrupedia, illa sola cõceduntur eis, quæ posteriora crura habẽt longiora, vt salire possint: talia verò, quę terræ magis adhęrẽt prohibẽtur: quia illi, qui abutũtur doctrina quatuor euangelistarum, vt per eam in altum non subleuentur, immundi reputantur. In sanguine verò & adipe & neruo intelligitur prohiberi crudelitas, & voluptas, & fortitudo ad peccandum.

¶Ad secundum dicẽdum, quòd esus plantarum & aliorũ terræ nascentium fuit apud homines etiam ante diluuium: sed esus carnium videtur esse post diluuium introductus. Dicitur enim Genesis 8. Quasi olera vicentia dedi vobis omnem carnem. & hoc ideo, quia esus terrę nascẽtium magis pertinet ad quandam simplicitatem vitæ, esus autem carnium ad quasdam delicias & curiositatem viuendi. spõte enim terra herbã germinat, vel cum modico studio huiusmodi terrænascentia in magna copia procurantur. oportet autem cum magno studio animalia nutrire, vel etiam capere: & ideo volens Dominus populum suum reducere ad simpliciorem victum, multa in genere animalium eis prohibuit, non autem in genere terrænascentium. Vel etiam quia animalia immolabãtur idolis, non autem terrænascentia.

¶Ad tertium patet responsio ex dictis.

¶Ad quartum dicendum, quòd etsi hœdus occisus non sentiat, qualiter carnes eius coquantur, tamen in animo decoquentis ad quandam crudelitatem pertinere videtur, si lac matris quòd datum est ei pro nutrimento, adhibeatur ad consumptionem carnium ipsius. Vel potest dici, quòd Gentiles in solennitatibus idolorum taliter carnes hœdi decoquẽbant ad immolandum vel ad comedendum. & ideo Exod. 23. postquam prædictum fuerat de solennitatibus celebrandis in lege, subditur, Non coques hœdum in lacte matris suæ.

¶Figuralis autem ratio huius prohibitionis: quia præfigurabatur, quod Christus, qui est hœdus propter similitudinem carnis peccati, non erat à Iudæis coquendus, id est, occidẽdus, in lacte matris, id est, in tempore infantiæ: vel significatur, quòd hœdus, id est peccator non coquendus in lacte matris, id est, non est blanditiis deliniendus.

¶Ad quintum dicendum, ꝙ Gentiles fructus primitiuos, quos fortunatos æstimabant, Diis suis offerebãt, vel etiam combũrebant eos ad quædam magica facienda. & ideo præceptũ est eis, vt fructus trium primorum annorum immundos reputarent. In tribus enim annis ferè omnes arbores terræ illius fructum producunt: quæ scilicet vel seminando, vel inserendo, vel plantando coluntur. Raro autem contingit, ꝙ ossa fructuum arboris vel semina latentia seminentur: hæc enim tardius facerent fructum. sed lex respexit ad id, quod frequentius fit. Poma autem quarti anni, tanquam primitiæ mundorum fructuum, Deo offerebantur. Quinto autem anno & deinceps comedebantur.

¶Figuralis autem ratio est, quia per hoc præfiguratur, ꝙ post tres status legis (quorum vnus est ab Abraham, vsque ad Dauid: secundus, vsque ad transmigrationem Babylonis: tertius vsque ad Christum) erat Christus Deo offerendus, qui est fructus legis, vel quia primordia nostrorum operum debent esse nobis suspecta, propter imperfectionem.

¶Ad sextum dicendum, quòd sicut dicitur Eccles. 19. Amictus corporis enuntiat de homine. Et ideo voluit Dominus, vt populus eius distingueretur ab aliis populis: non solum signo circumcisionis, ꝙ erat in carne, sed etiã certa habitus distinctione. Et ideo prohibitum fuit eis, ne indueretur vestimento ex lana & lino cõtexto: & ne mulier indueretur veste virili, aut econuerso, propter duo. Primò quidem ad vitãdum idololatriæ cultum. Huiusmodi enim variis vestibus ex diuersis cõtextis Gentiles in cultu suorũ Deorum vtebantur, & etiã in cultu Martis mulieres vtebantur armis virorum: cultu autem Veneris econuerso viri vtebantur vestibus & indumentis mulierum. Alia ratio est, ad declinandam luxuriam: nam per cõmixtiones varias in vestimentis, omnis inordinata commixtio coitus excluditur. Quòd autem mulier induatur veste viri, aut econuerso, incentiuum est concupiscentiæ & libidini occasionem præstat.

¶Figuralis autẽ ratio est: quia in vestimento contexto ex lana & lino interdicitur coniunctio simplicitatis & innocentię, quę figuratur per lanam. & subtilitatis malitiæ: quæ figuratur per linum.

¶ *Super Quæstionis centesimætertiæ Articulum primum.*

IN art.1. quæst.103. nota duo. Primum in responsione ad tertiũ quòd sacerdotium ante legem non diuina, sed humana determinatione dignitas erat primogeniti: vt hinc habeas quàm sacrum fuerit. Secundum in responsione ad quartum, quòd Author non dicit, quòd nihil fuerit ante legem immundum iudicatum à Deo quantum ad esum, sed dicit quòd non fuit distinctio animalium immundorum à mundis tunc à Deo. Hoc enim est verum. Primum autem falsum: quia ad Noe dictũ est Genes. 9. quasi olera virentia tradidi vobis omnia, excepto quòd carnem cum sanguine non comederetis: & cœpit hæc obseruantia ante legem sicut circuncisio.

Mat.23. super illud magnificant fimbrias suas. to.9.

linum, prohibetur etiã, quòd mulier non vsurpet sibi doctrinam vel alia virorum officia, vel ne vir declinet ad mollities mulierum.

¶Ad septimũ dicẽdum, ꝙ sicut Hieronymus dicit super Matth.* Dominus iussit, vt in quatuor angulis palliorũ hyacinthinas fimbrias facerẽt, ad populũ Israel dignoscendum ab aliis populis: vnde per hoc se esse Iudæos profitebantur, & ideo per aspectũ huius signi inducebantur in memoriam suæ legis: Quod autẽ dicitur, Ligabis ea in manu tua, & erunt semper ante oculos tuos. Pharisæi malè interpretabantur, scribẽtes in membranis decalogum Moysi, & ligabant in frõte quasi coronam, vt ante oculos moueretur; cũ tamen intentio Domini mandantis fuerit, vt signarentur in manu, id est, in operatione, & essent ante oculos, id est, in meditatione. In hyacinthinis autẽ vittis, quæ palliis inserebantur, significatur cælestis intentio, quæ omnibus operibus nostris debet adiungi. Potest tamen dici, ꝙ quia populus ille carnalis erat, & duræ ceruicis, oportuit etiam per huiusmodi sensibilia eos ad legis obseruantiam excitari.

¶Ad octauum dicendũ, quòd affectus hominis est duplex. Vnus quidem secundum passionem. Secundum igitur affectũ rationis non refert quid homo circa bruta animalia agat: quia omnia sunt subiecta eius potestati à Deo: secundũ illud Psal.8. Omnia subiecisti sub pedibus eius, & secundũ hoc Apostolus dicit, ꝙ non est cura Deo de bobus: quia Deus nõ requirit ab homine, quid circa boues agat, vel circa alia animalia. Quantũ verò ad effectũ passionis mouetur affectus hominis etiã circa alia animalia: quia enim passio misericordiæ cõsurgit ex afflictionibus aliorum, contingit autem etiam bruta animalia pœnas sentire, potest in homine consurgere misericordiæ affectus etiam circa afflictiones animalium. Proximũ autem est, vt qui exercetur in affectu misericordiæ circa animalia, magis ex hoc disponatur ad affectũ misericordiæ circa homines. vnde dicitur Prouer.12. Nouit iustus animas iumentorum suorũ: viscera autem impiorum crudelia. Et ideo, vt Dominus populũ Iudaicũ ad crudelitatem pronũ ad misericordiã reuocaret, voluit eos exercere ad misericordiam etiam circa bruta animalia, prohibens quædam circa animalia fieri, quæ ad crudelitatem quandã pertinere videntur, & ideo prohibuit, ne coqueretur hœdus in lacte matris, & ꝙ non alligaretur os boui trituranti, & quòd nõ occideretur mater cũ filiis. Quamuis etiã dici possit, quòd hæc prohibita sunt eis in detestatione idololatriæ: nam Aegyptij nefarium reputabant, vt boues triturantes de frugibus comederent: aliqui etiam malefici vtebantur matre auis incubante & pullis eius simul captis, ad fœcunditatem & fortunam circa nutritionem filiorũ: & quia etiã in auguriis reputabatur hoc esse fortunatum: quòd inueniretur mater incubans filiis. Circa commixtionem verò animaliũ diuersæ speciei, ratio literalis potuit esse triplex. Vna quidem ad detestationem idololatriæ Aegyptiorum, qui diuersis commixtionibus vtebantur in seruitium planetarum: qui secũdum diuersas coniunctiones habent diuersos effectus, vt super diuersas species rerum. Alia ratio est ad excludendum concubitus contra naturam. Tertia ratio est ad tollendam vniuersaliter occasionem concupiscentiæ. Animalia enim diuersarum specierum non commiscentur de facili ad inuicem, nisi hoc per homines procuretur: & in aspectu coitus animalium excitatur homini concupiscentiæ motus: vnde & in traditionibus Iudæorum præceptum inuenitur (vt Rabbi Moyses dicit *) vt homines auertant oculos ab animalibus coeuntibus.

Lib. qui dicitur doctor dubiorum. Et in libr. Dux errãtium.

¶Figuralis autem horum ratio est: quia boui trituranti, id est, prædicatori deferenti segetes doctrinæ, non sunt necessaria victus subtrahenda: vt Apostolus dicit 1. ad Cor. 9. Matrem etiam non simul debemus tenere cum filiis: quia in quibusdam retinendi sunt spirituales sensus quasi filij, & dimittenda est literalis obseruantia quasi mater: sicut in omnibus cæremoniis legis. Prohibetur etiam, quòd iumenta, id est, populares homines non faciamus coire, id est, coniunctionem habere cum alterius generis animantibus, id est, cum Gentibus, vel Iudæis.

¶Ad nonum dicendum, ꝙ omnes illæ commixtiones in agricultura sunt prohibitæ ad literam, in detestationem idololatriæ: quia Aegyptij in venerationem stellarum diuersas commixtiones faciebant, & in seminibus, & in animalibus, & in vestibus repræsentantes diuersas cõiunctiones stellarum. Vel omnes huiusmodi cõmixtiones variæ prohibentur ad detestationẽ coitus contra naturam. Habent tamen figuralẽ rationem: quia quod dicitur, Non seres vineam tuam altero semine, est spiritualiter intelligendum, ꝙ in ecclesia, quæ est spiritualis vinea, non est seminãda aliena doctrina: & similiter ager, id est, Ecclesia, non est seminandus diuerso semine, id est, catholica doctrina & hæretica. Nõ est etiã simul arandũ in boue & asino: quia fatuus sapienti in prædicatione nõ est sociãdus: quia vnus impedit alium.

Deest solutio.10.arg.

¶Ad vndecimũ dicendũ, ꝙ malefici & sacerdotes idolorũ vtebantur in suis ritibus ossibus vel carnib⁹ hominũ mortuorum: & ideo ad extirpandum idololatriæ cultũ, præcepit Dominus, vt sacerdotes minores, qui per tempora certa ministrabant in Sanctuario, nõ inquinarẽtur in mortibus nisi valde propinquorum, scilicet patris & matris: & huiusmodi cõiunctarũ personarum. Pontifex autẽ semper debebat esse paratus ad ministerium Sanctuarij: & ideo totaliter prohibitus erat ei accessus ad mortuos, quantuncũque propinquos. Præceptũ etiã est eis, ne ducerent vxorẽ meretricem, ac repudiatam, sed virginẽ, tum propter reuerentiam sacerdotũ: quorum dignitas quodammodo ex tali coniugio diminui videretur: tum etiam propter filios, quibus esset ad ignominiam turpitudo matris: quod maxime tunc erat vitandũ quando sacerdotij dignitas secundũ successionem generis conferebatur. Præceptum etiam erat eis, vt non raderent caput nec barbam, nec in carnibus suis facerent incisurã ad remouendum idololatriæ ritum. Nam sacerdotes Gentilium radebant caput & barbam. vnde dicitur Baruch 6. Sacerdotes sedent habẽtes tunicas scissas, & capita, & barbam rasam: & etiam in cultu idolorũ incidebãt se cultis & lanceolis, vt dicitur 3. Regum 18. vnde cõtraria præcepta sunt sacerdotibus veteris legis.

¶Spiritualis autem ratio horum est: quia sacerdotes omnino debent esse immunes ab operibus mortuis, quæ sunt opera peccati, & etiam non debent radere caput, id est, deponere sapientiam, neque deponere barbam, id est, sapientiæ perfectionem, neque etiam scindere vestimenta, aut incidere carnes, vt scilicet vitium schismatis non incurrant.

QVAESTIO CENTESIMATERTIA,
De duratione cæremonialium præceptorum, in quatuor Articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de duratione cæremonialium præceptorum.

¶Et circa hoc quæruntur quatuor. ¶Primò, vtrum præcepta cæremonialia fuerint ante legem. ¶Secundò, vtrum in lege aliquam virtutem habuerint iustificandi. ¶Tertiò, vtrum cessauerint Christo veniente. ¶Quartò, vtrum sit peccatum mortale obseruare ea post Christum.

ARTICVLVS I.
¶Vtrum cæremonia legis fuerint ante legem.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd cæremoniæ legis fuerint ante legẽ. Sacrificia enim & holocausta pertinent ad cæremonias veteris legis: vt suprà dictũ est *: sed sacrificia & holocausta fuerunt ante legẽ. Dicitur enim Gen.4. ꝙ Cain obtulit de fructibus terræ munera Domino. Abel autem obtulit de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum. Noe etiam obtulit holocausta Domino, vt dicitur Gen.8. & Abraham similiter, vt dicitur Gen.22. ergo cæremoniæ veteris legis fuerunt ante legem. *Heb.7. Corint.2. fin. q.101. artic.3.*

2 ¶Præterea, Ad cæremonias sacramentorum pertinet constructio altaris & eius inunctio: sed ista fuerũt ante legem: legitur enim Gen.13. ꝙ Abrahã ædificauit altare Domino: & de Iacob dicitur Gen.28. ꝙ tulit lapidem, & erexit in titulum: fundens oleum desuper: ergo cæremoniæ legales fuerunt ante legem.

3 ¶Præterea, Inter sacramenta legalia primum dicitur fuisse circuncisio: sed circuncisio fuit ante legem: vt patet Gen. 17. similiter etiam sacerdotium fuit ante legem. Dicitur enim Gen 14. quòd Melchisedec erat sacerdos Dei summi. ergo cæremoniæ sacramentorum fuerunt ante legem.

4 ¶Præterea, Discretio mundorũ animaliũ ab immũdis pertinet ad cæremonias obseruantiarũ, vt suprà* dictum est. Sed talis distinctio fuit ante legẽ: dicitur enim Gen.7. Ex omnibus mundis animalibus tolle septena & septena: de animantibus verò immundis duo & duo. ergo cæremoniæ legales fuerũt ante legem. *q.101. art. 4. & 102. artic.6.*

¶SED CONTRA est, ꝙ dicitur Deut.6. Hæc sunt præcepta & cæremoniæ, quæ mandauit dominus Deus noster, vt docerem vos: non autem indiguissent super his doceri, si prius prædictæ cæremoniæ fuissent. ergo cæremoniæ legis non fuerunt ante legem.

RES

q.102. art. 2. ¶RESPONDEO dicẽdum, quòd sicut ex dictis * patet, cæremoniæ legis ad duo ordinabãtur, scilicet ad cultũ Dei, & ad figurandum Christum. Quicunque autem colit Deum, oportet quod per aliqua determinata eum colat, quæ ad exteriorem cultum pertinent. Determinatio autẽ diuini cultus pertinet ad cæremonias: sicut etiã determinatio eorum, per quæ ordinamur ad proximum, pertinet ad præcepta iudicialia: vt suprà dictum est*: *q.49. arti. 4.* & ideo sicut inter homines communiter erant aliqua iudicialia, non tamen ex authoritate legis diuinæ instituta, sed ratione hominum ordinata: ita etiam erant quædam cæremoniæ, non quidem ex authoritate alicuius legis determinatæ, sed solum secundum voluntatem & deuotionem hominum Deum colentium. Sed quia etiam ante legem fuerunt quidam viri præcipui prophetico spiritu pollentes, credendum est, quòd ex instinctu diuino, quasi ex quadam priuata lege inducerentur ad aliquem certum modum colendi Deum, qui & conueniens esset interiori cultui, & etiam congrueret ad significandum Christi mysteria, quæ figurabantur etiam per alia eorum gesta: secundum illud primæ ad Corin.10. Omnia in figuram contingebant illis. Fuerunt igitur ante legem quædam cæremoniæ, non tamen cæremoniæ legis, quia non erant per aliquam legislationem institutæ.

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd huiusmodi oblationes, & sacrificia, & holocausta offerebant antiqui ante legem ex quadam deuotione propriæ volũtatis: secundum quòd eis videbatur conueniens, vt in rebus, quas à Deo acceperant, quas in reuerentiam diuinam offerrent, protestarentur se colere Deum, qui est omnium principium & finis.

¶Ad secundum dicendum, quòd etiã sacra quædam instituerunt: quia videbatur eis conueniens, vt in reuerentiã diuinam essent aliqua loca ab aliis distincta, diuino cultui mancipata.

¶Ad tertium dicendum, quòd sacramentum circuncisionis præcepto diuino fuit statutũ ante legẽ. Vnde nõ potest dici sacramentum legis, quasi in lege institutũ: sed solum quasi in lege obseruatum. & hoc est quod dominus dicit Ioan. septimo. Circuncisio nõ ex Moyse est, sed ex Patribus. Sacerdotium etiam erat ante legem apud colentes Deum, secundum humanam determinationem: qui hanc dignitatẽ primogenitis attribuebant.

¶Ad quartum dicendum, quòd distinctio mũdorum animalium & immundorum non fuit ante legem quantum ad esum, cum dictum sit Genes. nono, Omne quod mouetur, & viuit, erit vobis in cibum: sed solum quantum ad sacrificiorum oblationem: quia de quibusdam determinatis animalibus sacrificia offerebant. Si tamen quantum ad esum erat aliqua animalium discretio, hoc erat, quia esus illorum reputaretur illicitus, cùm nulla lege esset prohibitus: sed propter abominationem vel cõsuetudinem: sicut & nunc videmus, quòd aliqua cibaria sunt in aliquibus terris abominabilia, quæ in aliis comeduntur.

ARTICVLVS II.
¶Vtrum cæremonia veteris legis habebant virtutem iustificandi tempore legis.

Suprà q. 98. ar.1. & q.100. art. 11. & 3. di. 40. art.3.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd cæremoniæ veteris legis habebant virtutem iustificandi tẽpore legis. Expiatio enim à peccato & consecratio hominis ad iustificationẽ pertinent: sed Exo.29. dicitur, quòd per aspersionem sanguinis & inunctionem olei consecrabãtur sacerdotes, & vestes eorum: & Leu.16. dicitur, quòd sacerdos per aspersionem sanguinis vituli expiabat Sanctuarium ab immunditiis filiorum Israel, & à præuaricationibus eorum, atque peccatis. ergo cæremoniæ veteris legis habebant virtutem iustificandi.

2 ¶Præterea, Id per quod homo placet Deo, ad iustitiam pertinet: secũdum illud Psal.10. Iustus dominus, & iustitias dilexit. sed per cæremonias aliqui Deo placebãt: secundũ illud Leu.10. Quomodo potui placere domino in cæremoniis mẽte lugubri? ergo cæremoniæ veteris legis habebant virtutem iustificandi.

3 ¶Præterea, Ea quæ sunt diuini cultus, magis pertinent ad animam, quàm ad corpus: secundum illud Psal. 18. Lex domini immaculata, conuertens animas. sed per cæremonias veteris legis mũdabatur leprosus: vt dicitur Leui.14. Ergo multo magis cęremonię veteris legis poterant mundare animã iustificando.

¶SED CONTRA est, quod Apostolus dicit Galat.2. Si data esset lex, quæ posset iustificare, Christus gratis mortuus esset, id est, sine causa: sed hoc est inconueniens. ergo cæremoniæ veteris legis non iustificabant.

q.102. art. 5. ad 4 præcipue. RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictũ est*, in veteri lege duplex immunditia obseruabatur. Vna quidem spiritualis, quæ est immunditia culpæ: alia verò corporalis, quæ tollebat idoneitatem ad cultum diuinum: sicut leprosus dicebatur immundus, vel ille qui tangebat aliquod morticinum, & sic immunditia nihil aliud erat, quàm irregularitas quædam. Ab hac igitur immunditia cæremoniæ veteris legis habebant virtutem emundandi: quia huiusmodi cæremoniæ erant quædam remedia adhibita ex ordinatione legis, ad tollendas prædictas immunditias ex statuto legis inductas: & ideo Apostolus dicit ad Hebr.9. quòd sanguis hircorum & taurorum & cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis. Et sicut ista immunditia, quæ per huiusmodi cæremonias emundabatur, erat magis carnis, quàm mentis, etiam ipsæ cæremoniæ iustitiæ carnis dicuntur ab ipso Apostolo, parum suprà. Iustitiis inquit carnis vsque ad tempus correctionis impositis. Ab immunditia verò mentis, quæ est immunditia culpæ, non habebant virtutem expiandi, & hoc ideo, quia expiatio à peccatis nunquam fieri potuit, nisi per Christum, qui tollit peccata mundi: vt dicitur Ioan.1. Et quia mysterium incarnationis & passionis Christi nondum erat realiter peractum, veteris legis cæremoniæ nõ poterant in se continere realiter virtutem profluentem à Christo incarnato & passo, sicut cõtinent sacramenta nouæ legis, & ideo non poterant à peccato mundare: sicut Apost. dicit ad Heb.10. quòd impossibile est sanguine taurorum aut hircorum auferri peccata. & hoc est quod Gal.4. Apost. vocat ea egena & infirma elementa: infirma quidem, quia non possunt à peccato mundare: sed hæc infirmitas prouenit ex eo quòd sint egena, id est, eo quòd non cõtinent in se gratiam. Poterat autem mens fidelium in tempore legis per fidem coniungi Christo incarnato & passo: & ita ex fide Christi iustificabãtur, cuius fidei quædam protestatio erat huiusmodi cæremoniarum obseruatio, inquantum erant figura Christi. & ideo pro peccatis offerebant sacrificia quædam in veteri lege: non quia ipsa sacrificia à peccato emũdarent: sed quia erant quædam protestationes fidei, quæ à peccato mundabant: & hoc etiam ipsa lex innuit ex modo loquendi. Dicitur enim Leuit.4. & 5. quòd in oblatione hostiarum pro peccato orabit pro eo sacerdos, & dimittetur ei: quasi peccatum dimittatur non vi sacrificiorum, sed ex fide & deuotione offerentium. Sciendum est tamen, quòd hoc ipsum, quòd veteris legis cæremoniæ à corporalibus immunditiis expiabant, erat in figura expiationis à peccatis, quæ fit per Christum. Sic igitur patet, quòd cæremoniæ in statu veteris legis non habebant virtutem iustificandi.

¶ *Super Quæstionis centesimætertiæ Articulum secundum.*

IN art.2. eiusdem q. difficultas de cõuenientia gratiæ in sacramentis nouæ legis relinquetur discutienda inferius in tertia parte, vbi de sacramentis tractabitur, & de circuncisione.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd illa sanctificatio sacerdotum, & filiorum eius & vestium ipsorum vel quoruncunque aliorum per aspersionem sanguinis, nihil aliud erat, quàm deputatio ad diuinum cultum, & remotio impedimentorum ad emundationem carnis: & Apostolus dicit in præfigurationem illius sanctificationis, qua Iesus per suum sanguinem sanctificauit populum. Expiatio etiam ad remotionem huiusmodi corporalium immunditiarum referenda est, non ad remotionem culpæ, vnde etiam sanctuariũ expiari dicitur, quòd culpæ subiectum esse non poterat.

¶Ad secundum dicendum, quòd sacerdotes placebant Deo in cæremoniis propter obedientiã, & deuotionẽ, & finẽ rei præfiguratæ, nõ autem propter ipsas res, secundum se cõsideratas.

¶Ad tertium dicendum, quòd cęremonię illę, quæ erãt institutæ in emundatione leprosi, nõ ordinabantur ad tollendam immunditiam infirmitatis lepræ: quod patet ex hoc, quòd non adhibebantur huiusmodi cæremonię nisi iam emundato. vnde dicitur Leui.14. quòd sacerdos egressus de castris cùm inuenerit lepram esse mundatam, præcipiet ei, qui purificatur, vt offerat, &c. Ex quo patet, quòd sacerdos cõstituebatur iudex lepræ mundatæ, non autem emundandæ. Adhibebantur autem huiusmodi cæremonię ad tollendam immunditiam irregularitatis. Dicunt tamen, quòd quandoque, si contingeret sacerdotem errare in iudicando, miraculosè leprosus mundabatur à Deo virtute diuina, non autem virtute sacrificiorum: sicut etiã miraculosè mulieris adulteræ cõputrescebat femur, bibitis aquis, in quibus sacerdos maledicta cõgesserat: vt habetur Numer.5.

ARTICVLVS III.
¶Vtrum cæremonia veteris legis cessauerint in aduentu Christi.

2. 2. q. 86. art.4. ad 1. & 2. dist. 44. q. 2. art.2. ad 3. & 4. dist. 1. q.2. art. 5. q.1. & 2. & dist. 2. q.1. art.4. q.3. cor. & quol.2. art. 8. corp. Et Ro.14. cor. 1. & 2.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd cęremoniæ veteris legis non cessauerint in Christi aduentu. dicitur enim Baruch 5. Hic est liber mandatorum Dei, & lex quę est in ęternũ: sed ad legem pertinebant legis cęremonię. ergo legis cęremonię in ęternum duraturę erant.

Universidad de Deusto Biblioteca

¶ Super Quæstionis centesimætertiæ Articulum quartum.

IN art. 4. eiusdem 103. quæst. omisso 3. artic. dubium occurrit circa rationem assignatã in litera, Quare legalia post passionem Christi cessauerunt, sic quòd absque mortali peccato seruari non possunt. Videtur autem quòd Aug. & Author in ea decepti sunt: nam aut efficaciter concludit, aut non, si efficax est, ergo duo tantum tempora distinguenda sunt cum Hiero. scilicet ante passionẽ & post, vt in corpore articuli, & ex hac ratione distinguitur. Et tenet sequela, quia quũ idem sit iudicium secũdum hanc rationem de verbis & factis cæremonialibus sicut duo tantũ opera distinguũtur quo ad verba, ita quo ad facta cæremonialia. & sicut post passionem Christi immediate peccassent mortaliter Apostoli, dicentes Iesum Christũ nasciturum, passurum, resurrecturum, & ita exercentes facta profitentia ipsum nasciturum, passurum, resurrecturum, peccabant mortaliter, super hoc quippe vis rationis stat, quòd paria sint mentiri verbo & facto. Si autem quòd deduximus non admittitur, quia contradicit tribus temporalibus in respõsione ad primum ab August. positis, sequitur quòd ratio efficax non sit ad concludendum, quòd legalia seruari nõ possunt absque peccato mortali, quod tamen in corpore articuli cõcluditur, nõ magis nanque est mendacium dicere nunc Christum nasciturum, passurum, resurrecturum, ascensurum, & Spiritus sancti legem daturum, quàm post Pentecosten tempore Apostolorum. ¶Ad hoc dicitur, quòd quia non solum ex Augu. & Authoris, sed Ecclesiæ authoritate distinctionẽ trium tẽporum & rationem in litera allatam & conclusionem, vt in concilio Florẽtino sub Eugenio quarto patet, habemus, ideo vtrunque saluare oportet. Dicendum est ergo, quòd ratio illa de mendacio verbo, vel facto efficax est: & concludit quòd cæremonialia absolutè & simpliciter non potuerunt per Christum immediate obseruari absque mendacio pernicioso, & propterea hodie seruari nõ possunt, nec tunc seruari potuerunt absolutè, quoniam absolutè seruata seruãtur, vt viua & necessaria ad salutem ex lege veteri: quod post Christum nunquam licuit. Quare autẽ quo-

q. preced. artic. 4. ad 10.

q. 10. artic. 1. & 2.

2 ¶Præterea, Oblatio mũdati leprosi ad legis cęremonias pertinebat: sed etiã in Euãgelio pręcipit leproso emũdato, vt huiusmodi oblationes offerat. ergo cęremonię veterislegis nõ cessauerũt, Christo veniẽte.

3 ¶Præterea, Manente causa, manet effectus: sed cęremonię veteris legis habebant quasdam rationabiles causas, inquãtum ordinabantur ad diuinum cultum, etiam pręter hoc, quòd ordinabantur in figuram Christi. ergo cęremonię veteris legis cessare non debuerunt.

4 ¶Præterea, Circuncisio erat instituta in signum fidei Abrahę, obseruatio autem sabbathi ad recolendũ beneficium creationis, & alię solennitates legis ad recolendum alia beneficia Dei: vt suprà dictũ est*. sed fides Abrahę est semper imitanda etiam à nobis, & beneficium creationis, & alia Dei beneficia semper sunt recolenda. ergo ad minus circuncisio & solennitates legis cessare non debuerunt.

¶SED CONTRA est, quod Apost. dicit ad Colos. 2. Nemo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomenię, aut sabbathorum: quæ sunt vmbra futurorum, & ad Hebrę. 8. dicitur, quòd dicendo nouum testamentum, veterauit prius, quod autem antiquatur, & senescit, prope interitum est.

¶RESPONDEO dicendum, quòd omnia pręcepta cæremonialia veteris legis ad cultum Dei sunt ordinata, vt suprà dictum est*. exterior autem cultus proportionari debet interiori cultui, qui consistit in fide, spe, & charitate: vnde secundum diuersitatem interioris cultus debuit diuersificari exterior cultus. Potest autem triplex status distingui interioris cultus. Vnius quidem, secundum quem habetur fides & spes, & de bonis cęlestibus, & de his, per quę in cęlestia introducimur: de vtrisque quidem sicut de quibusdam futuris: & talis fuit status fidei & spei in veteri lege. Alius autem est status interioris cultus, in quo habetur fides & spes de cęlestibus bonis, sicut de quibusdam futuris, scilicet de his, per quæ introducimur in cælestia, sicut de præsentibus, vel præteritis. & iste est status nouæ legis. Tertius autem status est, in quo vtraque habetur, vt præsentia, & nihil creditur vt absens, neque speratur vt futurum: & iste est status beatorum. In illo ergo statu beatorum nihil erit figurale ad diuinum cultum pertinens, sed solum gratiarum actio, & vox laudis. & ideo dicitur Apocal. 21. de ciuitate beatorum, Tẽplum non vidi in ea. Dominus enim Deus omnipotens templum illius est, & agnus. Pari igitur ratione cæremoniæ primi status, per quas figurabatur & secundus, & tertius, veniente secundo statu, cessare debuerunt, & aliæ cæremoniæ induci, quę conuenirent statui cultus diuini pro tempore illo in quo bona cælestia sunt futura, beneficia autem Dei, per quæ ad cælestia introducimus, sunt præsentia.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd lex vetus dicitur esse in æternum, secundum moralia quidem simpliciter, & absolutè: secundum cæremonialia verò, quantum ad veritatem per ea figuratam.

¶Ad secundum dicendum, quòd mysterium redemptionis humani generis completum fuit in passione Christi. vnde tũc Dominus dixit, Cõsummatum est: vt habetur Ioan. 19. & ideo tũc totaliter debuerunt cessare legalia, quasi iam veritate eorum cõsummata. in cuius signum in passione Christi velum tẽpli legitur esse scissum Matt. 27. & ideo ante passionem Christi, Christo prædicante, & miracula faciente, currebant simul Lex & Euangeliũ: quia iam mysterium Christi erat inchoatũ, sed nõdum cõsummatum, & propter hoc mãdauit Christus dominus ante passionẽ leproso, vt legales cæremonias obseruaret.

¶Ad tertium dicendum quòd rationes literales cæremoniarum suprà assignatæ, referuntur ad diuinũ cultum: qui quidem cultus erat in fide vẽturi. & ideo iã veniẽte eo, qui vẽturus erat, & cultus ille cessat, & omnes rationes, ad hunc cultũ ordinatæ.

¶Ad quartum dicendum, quòd fides Abrahæ fuit cõmendata in hoc, quòd credidit diuinæ promissioni de futuro semine, in quo benedicerentur omnes gentes. & ideo quandiu hoc erat futurum, oportebat protestari fidem Abrahæ in circuncisione: sed postquam iam hoc est perfectum, oportet idem alio signo declarari, scilicet Baptismo: qui in hoc circuncisioni succedit, secundum illud Apostoli ad Colos. 2. Circuncisi estis circuncisione non manufacta in expoliatione corporis carnis, sed in circuncisione domini nostri Iesu Christi, consepulti ei in Baptismo. Sabbatum autem, quod significabat primam creationem, mutatur in diem dominicum: in quo commemoratur noua creatura inchoata in resurrectione Christi: & similiter aliis solennitatibus veteris legis nouæ solennitates succedunt. quia beneficia illi populo exhibita significant beneficia nobis concessa per Christum. Vnde festo Phase succedit festum passionis Christi, & resurrectionis. Festo Pentecostes in quo fuit data lex veteris, succedit festum Pentecostes in quo fuit data lex spiritus vitæ. Festo Neomeniæ succedit festum beatæ Virginis: in qua primo apparuit illuminatio Solis, id est Christi per copiam gratiæ. Festo tubarum succedunt festa Apostolorum. Festo expiationis succedunt festa Martyrum & Confessorum. Festo tabernaculorum succedit festum consecrationis Ecclesiæ. Festo cœtus atque collectæ succedit festum Angelorum: vel etiam festum omnium Sanctorum.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum post passionem Christi legalia possint seruari sine peccato mortali.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd post passionem Christi legalia possint sine peccato mortali obseruari. Non est enim credendum, quòd Apostoli post acceptum Spiritum sanctum mortaliter peccauerint: eius enim plenitudine sunt induti virtute ex alto: vt dicitur Lucę vltimo. Sed Apostoli post aduentum Spiritus sancti legalia obseruauerunt. Dicitur enim Act. 16. quòd Paulus circũcidit Timotheũ: & Actuum 21. dicitur, quòd Paulus secundum cõsilium Iacobi, assumptis viris, purificatus cum eis intrauit in templum, annũtians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro vnoquoque eorum oblatio. Ergo sine peccato mortali possunt post Christi passionem legalia obseruari.

Infrà q. 104. art. 3. cor. Et 2. 2. q. 87. art. 1. corp. post med. & q. 93. art. 1. & q. 94. artic. 3. ad 5. & 4. dist. 1. q. 2. artic. 5. q. 3. & 4. & Rom. 14. col. 1. & Gala. 2. & 5.

2 ¶Præterea, Vitare consortia Gentilium, ad cæremonias legis pertinebat: sed hoc obseruauit primus pastor Ecclesiæ. Dicitur enim ad Gal. 2. quòd cum venissent quidam Antiochiam, subtrahebat, & segregabat se Petrus à Gẽtilib. ergo absque peccato post passionem Christi legis cęremonię obseruari possunt.

3 ¶Pręterea, Præcepta Apostolorum non induxerunt homines ad peccatum: sed ex decreto Apostolorum statutum fuit, quòd Gentiles quædam de cæremoniis legis obseruarent. dicitur enim Act. 15. Visum est Spiritui sancto & nobis, nihil vltra imponere oneris vobis, quàm hæc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione. Ergo absque peccato cæremoniæ legales possunt post Christi passionem obseruari.

¶SED CONTRA est, quod Apostolus dicit ad Gal. 5. Si circuncidimini, Christus nihil vobis proderit: sed nihil excludit fructum Christi nisi peccatum mortale. ergo circuncidi, & alias cęremonias obseruare post passionem Christi, est peccatum mortale.

¶RESPONDEO dicendum, quòd omnes cęremonię sunt quędã protestationes fidei, in qua cõsistit interior Dei cultus. sic autem fidem interiorem potest homo protestari factis, sicut & verbis, & in vtraque protestatione si aliquid homo falsum protestatur, peccat mortaliter. Quãuis autem sit eadẽ fides, quã habemus de Christo, & quã antiqui patres habuerũt, tamẽ quia ipsi pręcesserunt Christum, nos autem sequimur, eadem fides diuersis verbis significatur à nobis & ab eis: nam ab eis dicebatur, Ecce virgo concipiet, & pariet filium, quę sunt verba futuri tẽporis. Nos autem idem repręsentamus per verba pręteriti temporis, dicentes quod concepit & peperit. & similiter cęremonię

cęremonię veteris legis significabant Christum vt nasciturum & passurum: nostra autem sacramenta significant ipsum, vt natum & passum. Sicut igitur peccaret mortaliter, qui nunc suam fidem protestando, diceret Christum nasciturum, quod antiqui piè & veraciter dicebant: ita etiam peccaret mortaliter si quis nunc cæremonias obseruaret, quas antiqui piè & fideliter obseruabant. Et hoc est, quod August. dicit contra Faustum*, Iam non promittitur nasciturus, passurus, resurrecturus, quòd illa sacramenta quodam modo personabant: sed annuntiatur, quòd natus sit, passus sit, resurrexerit: quod hæc sacramenta, quæ à Christianis aguntur, iam personant.

Lib. 19. ca. 16. à med. illius tom. 6.

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd circa hoc diuersimode sensisse videntur* Hieron. & Augu. Hieronymus enim distinxit duo tempora: vnum tempus ante passionem Christi: in quo legalia non erant mortua, quasi nõ habentia vim obligatoriam, aut expiatiuam pro suo modo, nec etiã mortifera: quia non peccabant, ea obseruantes. Statim autem post passionem Christi inceperunt esse non solum mortua, id est, non habentia virtutem & obligationem, sed etiam mortifera: ita scilicet, quòd peccabãt mortaliter, quicunque ea obseruabãt. vnde dicebat, quòd Apostoli nunquã legalia obseruarunt post passionẽ, secundum veritatem, sed solum quadam pia simulatione: ne scilicet scandalizarent Iudæos, & eorum conuersionem impedirent. quæ quidem simulatio sic intelligenda est, non quidem ita, quòd illos actus secundum rei veritatem non facerent, sed quia non faciebãt tãquam legis cæremonias obseruantes. sicut si quis pelliculam virilis membri abscinderet propter sanitatem, non causa legalis circuncisionis obseruandæ. Sed quia indecens videtur, quòd Apostoli ea occultarẽt propter scãdalum, quæ pertinent ad veritatem vitæ & doctrinæ, & quòd simulatione vterentur in his, quæ pertinent ad salutem fidelium: ideo conuenientius August*. distinxit tria tempora. Vnum quidem ante Christi passionem, in quo legalia neque erant mortifera, neque mortua. Aliud autem post tempus Euangelij diuulgati, in quo legalia sunt mortua & mortifera. Tertium autem est tẽpus medium, scilicet à passione Christi vsque ad diuulgationem Euangelij, in quo legalia quidem fuerunt mortua: quia neque vim aliquam habebant, neque aliquis ea obseruare tenebatur. non tamen fuerunt mortifera: quia illi, qui conuersi erant ad Christum ex Iudæis, poterãt illa legalia licitè obseruare: dummodo non sic ponerent spem in eis, quòd ea reputarent sibi necessaria ad salutem, quasi sine legalibus fides Christi iustificare non posset. His autem qui conuertebantur ex gentilitate ad Christum, non inerat causa, vt ea obseruarent. & ideo Paulus circuncidit Timotheum, qui ex matre Iudæa genitus erat: Titum autem, qui ex Gentilibus natus erat, circũcidere noluit. Ideo autem noluit Spiritus sanctus, vt statim inhiberetur his, qui ex Iudæis cõuertebantur, obseruatio legalium, sicut inhibebatur his, qui ex Gentilibus cõuertebantur gentilitatis ritus, vt quædã differentia inter hos ritus ostenderetur. Nam gẽtilitatis ritus repudiabatur tanquã omnino illicitus: & à Deo semper prohibitus. Ritus autẽ legis cessabat, tanquã impletus per Christi passionẽ: vtpote à Deo in figurã Christi institutus.

In Epist. quæ incipit tres simul. Epist. 10. 3. inter opera Hie & in Epist. de Petro reprehend. & Aug. ad Hiero. Epist. 19.

Epist. 19. to. 2.

¶Ad secundum dicendum, quòd secundum Hierony*. Petrus simulatoriè se à Gentilibus subtrahebat, vt vitare Iudæorũ scandalũ, quorũ erat Apost. vnde in hoc nullo modo peccauit: sed Paulus eum similiter simulatoriè reprehendit, vt vitaret scandalum Gentilium, quorum erat Apostolus. Sed August. hoc improbat: quia Paulus in canonica scriptura, scilicet Gala. 2. in qua nefas est credere aliquid falsum esse, dicit quòd Petrus reprehẽsibilis erat. vnde verũ est, ꝙ Petrus peccauit, & Paulus verè eũ nõ simulatoriè reprehẽdit. Nõ aũt peccauit Petrus in hoc, ꝙ ad tempus legalia obseruabat: quia hoc sibi licebat, tanquam ex Iudæis conuerso: sed peccabat in hoc, ꝙ circa legalium obseruantiam nimiam diligentiam adhibebat, ne scandalizaret Iudæos: ita quòd ex hoc sequebatur Gentilium scandalum.

Loco citat ad 1. argu.

¶Ad tertium dicendum, quòd quidam dixerunt, quòd illa prohibitio Apostolorum non est intelligenda ad literã, sed secundũ spirituale intellectum: vt scilicet in prohibitione sanguinis intelligatur prohibitio homicidij, in prohibitione suffocati intelligatur prohibitio violẽtiæ & rapinæ, in prohibitione immolatorum intelligatur prohibitio idololatriæ: fornicatio autem prohibetur tanquã per se malũ. hanc opinionem accipiũt ex quibusdam glossis, quæ huiusmodi præcepta mysticè exponunt. Sed quia homicidiũ & rapina etiam apud Gentiles reputabantur illicita, non oportuisset super hoc speciale mandatum dari his, qui erant ex gentilitate conuersi ad Christũ. Vnde alij dicunt, quòd ad literam illa comestibilia fuerunt prohibita: non propter obseruantiam legalium, sed propter gulã cõprimendã. vnde dicit Hieronymus* super illud Ezec. 44. Omne morticinũ, &c. condemnat sacerdotes, qui in cibis & cæteris huiusmodi hæc cupiditate gulæ nõ custodiũt. Sed quia sunt quædã cibaria magis delicata ad gulã prouocantia, nõ videtur ratio, quare fuerũt hęc magis q̃ alia prohibita. Et ideo dicendũ secundũ tertiã opinionẽ, ꝙ ad literam ista sunt prohibita nõ ad obseruandũ cęremonias legis: sed ad hoc, quòd posset coalescere vnio Gentilium & Iudæorũ, insimul habitantiũ. Iudęis enim propter antiquã cõsuetudinem sanguis & suffocatũ erãt abominabilia. Comestio autẽ immolatorũ simulacris poterat in Iudæis aggenerare circa Gentiles suspicionẽ reditus ad idololatriam & ideo ista fuerunt prohibita pro tẽpore illo, in quo de nouo oportebat conuenire in vnum Gentiles & Iudæos. Procedente autẽ tẽpore, cessante causa, cessat effectus, manifestata euãgelicæ doctrinæ veritate: in qua dominus docet, ꝙ nihil quod per os intrat, coinquinat hominem: Matth. 15. & quòd nihil est reiiciendum, quod cũ gratiarum actione percipitur: vt 1. ad Timot. 4. dicitur. Fornicatio autẽ prohibetur specialiter: quia Gentiles non reputabant eam esse peccatum.

Circa fin. commẽtarij ad cap. 44. to. 5.

QVAESTIO CENTESIMAQVARTA, De præceptis iudicialibus, in quatuor articulos diuisa.

CONSEQVENTER cõsiderandum est de præceptis iudicialibus.

¶Et primò considerandum est de ipsis in communi. ¶Secundò de rationibus eorum.

¶Circa primum quæruntur quatuor. ¶Primò, quæ sunt iudicialia præcepta. ¶Secundò, vtrum sint figuralia. ¶Tertiò, de duratione eorum. ¶Quartò, de distinctione eorum.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum ratio præceptorũ iudicialiũ cõsistat in hoc, quod sunt ordinãta ad proximũ.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd ratio præceptorũ iudicialiũ nõ cõsistat in hoc, quòd sunt ordinãta ad proximũ. Iudicialia enim præcepta à iudicio dicũtur. sed multa sunt alia, quib. homo ad proximũ ordinatur, quę nõ pertinent ad ordinationẽ iudiciorum. non ergo præcepta iudicialia dicuntur, quibus homo ordinatur ad proximum.

2 ¶Præterea, Præcepta iudicialia à moralibus distinguuntur, vt suprà dictum est*. Sed multa præcepta moralia sunt, quibus homo ordinatur ad proximũ: sicut patet in septem præceptis secundæ tabulæ. non ergo præcepta iudicialia dicuntur ex hoc, quòd ad proximum ordinant.

3 ¶Præterea, Sicut se habent præcepta cæremonialia ad Deũ, ita se habent iudicialia præcepta ad proximum: vt supra dictum est*. sed inter præcepta cæremonialia sunt quædã, quæ pertinent ad seipsum: sicut obseruantiæ ciborum & vestimentorum: de quibus suprà dictum est*. Ergo præcepta iudicialia non ex hoc dicuntur, quòd ordinent hominem ad proximum.

¶SED CONTRA est, quod dicitur Ezech. 19. Inter cætera bona opera viri iusti. si iudicium verum fecerit inter virum & virum: sed iudicialia præcepta à iudicio dicuntur. Ergo præcepta iudicialia videntur dici illa, quæ pertinent ad ordinationem hominum adinuicem.

dam tempore tantum, scilicet vsque ad diuulgationem Euangelij licuerit seruare eadem vt mortua est, quia vsque ad tumulum tantum mortua persona, vt mortua tamen custoditur. vnde Spiritus sancti authoritate, vt in litera dicitur, quasi dispensatiuè cõcessum est tempus non mentiendi facto: quia non est concessum, vt vterentur eis vt viuis. sic enim profitentur Christum nasciturum, passurum, &c. sed deferendi mortuam synagogam matrem cũ honore ad tumulũ. Tũc quippe tumulata est quãdo euangelium est diuulgatum. Propter ꝙ nũc nec vt viua propter mendaciũ, nec vt mortua propter sepulturam iam seruari possunt cæremonialia illa absque peccato mortali. Et sic patet omnia cõsonare.

¶In responsione ad tertium scito, quòd in eodem Florentino concilio canonizata est quasi ad verbũ hęc doctrina.

¶Super Quæstionis centesimam quartam.

IN quæst. 104. nihil scribendũ occurrit, nisi quòd duo specialiter aduertas. primũ est, quare omnia illius populi erant figuralia: assignatur nãque in 2. art. ad secundum pro causa quia Christus ex populo illo erat nasciturus, id est, quia status illius populi erat ꝓpter Christũ venturũ ex eo, consequens est vt verbis & factis prænũtiaret Christũ, & pertinẽtia ad ipsum. Et hoc ex diuina institutione, cuius solius est facere, ꝙ facta totius populi sint in figurã. secũdũ est, ꝙ differẽtia inter cæremonialia & iudicialia in figurãdo, nõ cõsistit in hoc, ꝙ cęremonialia sint per se primo instituta ad figurãdũ, & iudicialia sint instituta ad figurãdũ per se secũdo. hoc enim nõ dicitur in litera. Et si cõcederetur, nõ possent hodie à quocũque præcipi principe, sicut nec cęremonialia, quoniã per se licet secũdo haberẽt annexã significationẽ Christi vẽturi, sed cõsistit in hoc ꝙ cæremonialia vt sic per se primo, id est, secũdũ primariã intentionẽ Dei instituẽtis figurãt Christũ vẽturum: iudicialia verò vt sic, nec per se primo, nec per se secũdo cõtinẽt rationẽ figuræ, sed ex cõsequẽti, id est, per accidẽs, inquãtu, s. data sũt populo, cuius totus status erat figuratiuus. sic enim omnia in figurã cõtingebãt illis. Cũ siquidẽ ista iudicialia sint pars vna omniũ contingentium illis, oportet etiã ista ex consequenti esse figuralia. Et propterea possunt hæc statui & seruari.

¶Et sic intellige secundum & tertiũ articulos.

Suprà q. 99. art. 4. & locis ibi inductis.

q. 99. arti. 4.

q. 99. art. 4. & q. 101. art. 1.

q. 102. art. 6.

Universidad de Deusto
Biblioteca

9. 85. art. 2. & 9. 89 artic. 3. & 4.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd sicut ex suprà dictis patet*, præceptorum cuiuscunque legis, quædam habent vim obligandi ex ipso dictamine rationis, quia naturalis ratio dictat hoc esse debitum fieri vel vitari. & huiusmodi præcepta dicuntur moralia, eo quòd à ratione dicũtur mores humani. Alia verò præcepta sunt, quæ non habent vim obligandi ex ipso dictamine rationis: quia scilicet in se considerata non habent absolutè rationem debiti, vel indebiti: sed habent vim obligandi ex aliqua institutione diuina, vel humana. & huiusmodi sunt determinationes quędam moralium præceptorum. Si igitur determinentur moralia præcepta per institutionem diuinã in his, per quæ ordinatur homo ad Deum, talia dicentur præcepta cęremonialia: si autem in his, quæ pertinent ad ordinationem hominum adinuicem, talia dicentur præcepta iudicialia. In duobus ergo consistit ratio iudicialium præceptorum, scilicet vt pertineant ad ordinationem hominum adinuicem, & vt non habeant vim obligandi ex sola ratione, sed ex institutione.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd iudicia exercentur officio aliquorum principum, qui habent potestatem iudicandi. Ad principem autem pertinet, non solum ordinare de his, quæ veniunt in litigium, sed etiam de voluntariis cõtractibus qui inter homines hunt, & de omnibus pertinentibus ad populi communitatem & regimen: vnde præcepta iudicialia non solum sunt illa, quæ pertinent ad lites iudiciorum, sed etiam quæcunque pertinent ad ordinationem hominum adinuicem, quæ subest ordinationi principis, tãquam supremi iudicis.

¶Ad secundum dicendum, quòd ratio illa procedit de præceptis ordinantibus ad proximum, quæ habent vim obligandi ex solo dictamine rationis.

¶Ad tertium dicendum, quòd etiam in his, quæ ordinant ad Deum, quædam sunt moralia, quæ ipsa ratio fide informata dictat, sicut Deum esse amandum & colendum. Quædam verò sunt cæremonialia, quæ non habent vim obligationis, nisi ex institutione diuina. Ad Deum autem pertinent non solum sacrificia oblata Deo: sed etiam quæcunque pertinent ad idoneitatem offerentium, & Deum colentium. Homines enim ordinantur in Deum sicut in finem: & ideo ad cultum Dei pertinent, & per cõsequens ad cæremonialia præcepta, quòd homo habeat quandã idoneitatem respectu cultus diuini: sed homo non ordinatur ad proximum sicut in finẽ: vt oporteat eum disponi in seipso in ordine ad proximum. Hæc enim est comparatio seruorum ad dominos, qui id quod sunt dominorum sunt: secundum Philosophum in 1. Politic*. & ideo non sunt aliqua præcepta iudicialia ordinantia hominem in seipso: sed omnia talia sunt moralia. quia ratio, quæ est principium moralium, se habet in homine respectu eorũ, quæ ad ipsum pertinent, sicut princeps vel iudex in ciuitate. Sciendũ tamen, quòd quia ordo hominis ad proximum magis subiacet rationi, quàm ordo hominis ad Deum, plura præcepta moralia inueniuntur, per quæ ordinatur homo ad proximum quàm per quæ ordinatur homo ad Deum, & propter hoc etiam oportuit plura esse cęremonialia in lege, quàm iudicialia.

Ca. 3 parũ ante med.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum præcepta iudicialia aliquid figurent.

Infrà art. 3. cor. & 2. 2. q. 87. ar. 3. cor.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd præcepta iudicialia non figurent aliquid. Hoc enim videtur esse proprium cæremonialium præceptorum, quòd sint in figuram alicuius rei instituta. si igitur etiam præcepta iudicialia aliquid figurent, non erit differentia inter iudicialia & cæremonialia præcepta.

2 ¶Præterea, Sicut illi populo Iudæorum data sunt quædam iudicialia præcepta, ita etiam aliis populis gentilium: sed iudicialia præcepta aliorum populorum non figurant aliquid, sed ordinant quid fieri debeat. ergo videtur, quòd neque præcepta iudicialia veteris legis aliquid figurarent.

3 ¶Præterea, Ea, quæ ad cultum diuinum pertinent, figuris quibusdam tradi oportuit: quia ea, quæ Dei sunt, suprà nostram rationem sunt: vt suprà dictum est*. sed ea, quæ sunt proximorum, non excedunt rationem nostram. ergo per iudicialia, quæ ad proximum nos ordinant, non oportuit aliquid figurari.

9. 101. art. 2. ad 2. præcipuè.

¶SED CONTRA est, quod Exod. 21. iudicialia præcepta allegoricè & moraliter exponuntur.

¶RESPONDEO dicendum, quòd dupliciter contingit, aliquod præceptum esse figurale. Vno modo primo & per se: quia scilicet principaliter est institutum ad aliquid figurandum, & hoc modo præcepta cęremonialia sunt figuralia: ad hoc enim sunt instituta, vt aliquid figurent pertinens ad cultum Dei, & ad mysteriũ Christi. Quędã verò præcepta sunt figuralia non primo & per se, sed ex consequenti, & hoc modo præcepta iudicialia veteris legis sunt figuralia: nõ enim sunt instituta ad aliquid figurandum, sed ad ordinandum statum illius populi secundum iustitiam & æquitatem: sed ex consequenti aliquid figurabant, inquantũ scilicet totus status illius populi, qui per huiusmodi præcepta disponebatur, figuralis erat: secũdum illud 1. ad Corin. 10. Omnia in figuram contingebant illis.

Lib. 3. cap. 7. 6. & 9. lec. 5.

¶AD PRIMVM ergo dicẽdum, quòd præcepta cæremonialia alio modo sunt figuralia, quã iudicialia, vt dictum est*.

In cor. art.

¶Ad secundum dicendum, quòd populus Iudæorum ad hoc electus erat à Deo, quòd ex eo Christus nasceretur: & ideo oportuit totum illius populi statum esse propheticum & figuralem: vt Augustinus dicit contra Faustum*. & propter hoc etiam iudicialia, illi populo tradita magis sunt figuralia, quàm iudicialia populis tradita: sicut etiam bella & gesta illius populi exponuntur mysticè: nõ autem bella vel gesta Assyriorũ, vel Romanorum quamuis longè clariora secundum homines fuerint.

Lib 22. ca. 24 in prin. tom. 6.

¶Ad tertium dicendum, quòd ordo ad proximum in populo illo, secundum se consideratus, peruius erat rationi: sed secundum quod referebatur ad cultum Dei, superabat rationem, & ex hac parte erat figuralis.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum præcepta iudicialia veteris legis perpetuam obligationem habeant.

Infrà 9. 108. art. 1. cor. & art. 2. co. & ad 4. & 2. 2. q. 82. art. 3. 4 1 & 9. 91. ar. 1. co. & 4. dist. 15. q. 1. art. 5. q. 2. ad 5. & quol. 2. art. 8. co. & quol. 4. art. 3. cor. & 1. lib. 7. lec. 2.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd præcepta iudicialia veteris legis perpetuã obligationem habeant. Præcepta enim iudicialia pertinent ad virtutẽ iustitiæ: nã iudicium dicitur iustitiæ executio. iustitia autem est perpetua & immortalis: vt dicitur Sapient. primo. Ergo obligatio præceptorum iudicialium est perpetua.

2 ¶Præterea, Institutio diuina est stabilior, quã institutio humana: sed præcepta iudicialia humanarũ legũ habent perpetuã obligationẽ. Ergo multo magis præcepta iudicialia legis diuinę.

3 ¶Præterea, Apostolus dicit ad Hebr. 7. quòd reprobatio fit præcedentis mandati propter infirmitatem ipsius & inutilitatẽ. quod quidem verum est de mandato cæremoniali, quod non poterat facere perfectum iuxta conscientiam seruientem solummodo in cibis & in poribus, & variis baptismatibus & iustitiis carnis: vt Apostolus dicit ad Hebræos 9. sed præcepta iudicialia erant vtilia & efficacia ad id, ad quod ordinabantur, scilicet ad iustitiam & æquitatem inter homines constituendam. Ergo præcepta iudicialia veteris legis non reprobantur, sed adhuc efficaciam habent.

¶SED CONTRA est, quod Apostolus dicit ad Heb. 7. quòd translato sacerdotio, necesse est, vt legis translatio fiat: sed sacerdotium est translatum ab Aaron ad Christum. Ergo etiam & tota lex est translata: non ergo iudicialia præcepta adhuc obligationem habent.

¶RESPONDEO dicendum, quòd iudicialia præcepta nõ habuerunt perpetuam obligationem, sed sunt euacuata per aduentum Christi: aliter tamen quàm cęremonialia: nam cæremonialia à Deo sunt euacuata, vt non solum sint mortua, sed etiam mortifera obseruantibus post Christum, maximè post Euangelium diuulgatum: præcepta autem iudicialia sunt quidem mortua, quia non habent vim obligandi, non tamen sunt mortifera: quia si quis princeps ordinaret in regno suo, illa iudicialia obseruari, non peccaret: nisi forte hoc modo obseruarentur, vel obseruari mandarentur, tãquam habentia vim obligãdi ex veteris legis institutione: talis enim intentio obseruãdi esset mortifera, & huius differentiæ ratio potest accipi ex prædictis. Dictum est enim*, quòd præcepta cæremonialia sunt figuralia primo, & per se tanquam instituta principaliter ad figurãda Christi mysteria vt tutura: & ideo ipsa obseruatio eorum præiudicat fidei veritati, secundum quam confitemur illa mysteria iam esse completa. Præcepta autem iudicialia nõ sunt instituta ad figurandum, sed ad disponendum statum illius populi, qui ordinabatur ad Christum: & ideo mutato statu illius populi, Christo iam veniente, iudicialia præcepta obligationẽ amiserunt. Lex enim fuit pædagogus ducens ad Christum: vt dicitur ad Gal. 4. quia tamen huiusmodi iudicialia præcepta non ordinantur ad figurandum, sed ad aliquid fiendum: ipsa eorum obseruatio absolutè non præiudicat fidei veritati: sed intentio obseruandi tanquam ex obligatione legis præiudicat veritati fidei, quia per hoc haberetur, quòd status prioris populi adhuc duraret, & quòd Christus nondum venisset.

Art. præc.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd iustitia quidem perpetuò est obseruanda: sed determinatio eorum, quæ sunt iusta secundum institutionem humanam vel diuinam, oportet quòd varietur secundum diuersum hominum statum.

¶Ad

¶Ad secundum dicendum, quòd præcepta iudicialia ab hominibus instituta habent perpetuam obligationem, manente illo statu regiminis: sed si ciuitas, vel gens ad aliud regimen deueniat, oportet leges mutari: non enim eędem leges conueniunt in democratia: quę est potestas populi, & in oligarchia, quę est potestas diuitum, vt patet per Philosophum in sua Politica*: & ideo etiam mutato statu illius populi, oportuit præcepta iudicialia mutari.

Lib. 3. cap. 7. 6. & 9. lec. 5.

¶Ad tertium dicendum, quòd illa præcepta iudicialia disponebant populum ad iustitiam & æquitatem, secundum quòd conueniebat illi statui: sed post Christum statum illius populi oportuit mutari: vt iam in Christo non esset discretio Gentilis & Iudęi, sicut antea erat: & propter hoc oportuit etiam præcepta iudicialia mutari.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum præcepta iudicialia possint habere aliquam certam diuisionem.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd præcepta iudicialia non possint habere aliquam certam diuisionem. Præcepta enim iudicialia ordinant homines adinuicem: sed ea, quę inter homines ordinari oportet, in vsum eorum venientia, non cadunt sub certa distinctione, cum sint infinita: ergo præcepta iudicialia non possunt habere certam distinctionẽ.

2 ¶Præterea, Præcepta iudicialia sunt determinationes moralium, sed moralia præcepta non videntur habere aliquam distinctionem, nisi secundum quòd reducuntur ad præcepta decalogi. ergo præcepta iudicialia non habent aliquam certam distinctionem.

3 ¶Præterea, Præcepta cæremonialia, quia certam distinctionem habent, eorum distinctio in lege inuenitur, dum quædam vocantur sacrificia, quædam obseruantiæ: sed nulla distinctio inuenitur in lege præceptorũ iudicialium. Ergo videtur, quòd non habeant certam distinctionem.

¶SED CONTRA, Vbi est ordo, oportet quòd sit distinctio: sed ratio ordinis maximè pertinet ad præcepta iudicialia, per quæ populus ille ordinabatur. Ergo maximè debent habere distinctionem certam.

¶RESPONDEO dicẽdum, quòd cum lex sit quasi quędam ars humanæ vitæ instituendæ, vel ordinandæ, sicut in vnaquaque arte est certa distinctio regularum artis, ita oportet in qualibet lege esse certam distinctionem præceptorum: aliter enim ipsa confusio vtilitatem legis auferret: & ideo dicendum est, quod præcepta iudicialia veteris legis, per quę homines adinuicem ordinabantur, distinctionem habent secundum distinctionem ordinationis humanæ. Quadruplex autem ordo in aliquo populo inueniri potest. Vnus quidem principum populi ad subditos: alius autem subditorum adinuicem: tertius autem eorum, qui sunt de populo ad extraneos: quartus autem ad domesticos, sicut patris ad filium, vxoris ad virum, & domini ad seruum. & secundum istos quatuor ordines distingui possunt præcepta iudicialia veteris legis. Dantur autem quædam præcepta de institutione principum, & officio eorum, & de reuerentia eis exhibenda: & hæc est vna pars iudicialium præceptorum. Dantur etiam quædam præcepta pertinentia ad conciues adinuicem: puta circa emptiones & venditiones, & iudicia, & pœnas: & hæc est secunda pars iudicialium præceptorum. Dantur etiam quædam præcepta pertinentia ad extraneos puta de bellis contra hostes, & de susceptione peregrinorum, & aduenarum: & hæc est tertia pars iudicialium præceptorum. Dantur etiam in lege quædam præcepta pertinentia ad domesticam conuersationem: sicut de seruis & vxoribus & filiis: & hæc est quarta pars iudicialium præceptorum.

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd ea, quæ pertinent ad ordinationem hominum adinuicem sunt quidem numero infinita, sed tamen reduci possunt ad aliqua certa secundum differentiam ordinationis humanæ, vt dictum est*.

In cor. art. Prim. art.

¶Ad secundum dicendum, quòd præcepta decalogi sunt prima in genere moralium: vt suprà dictum est*. & ideo conuenienter alia præcepta moralia secundum ea distinguuntur. Sed præcepta iudicialia & cæremonialia habent aliã rationem obligationis, non quidem ex ratione naturali, sed ex sola institutione: & ideo distinctionis eorum alia est ratio.

¶Ad tertium dicendum, quòd ex ipsis rebus, quæ per præcepta iudicialia ordinantur in lege, innuit lex distinctionem iudicialium præceptorum.

QVAESTIO CENTESIMAQVINTA, De iudicialium præceptorum causa & ratione, in quatuor articulos diuisa.

¶Super Quæstionem centesimam quintam.

DEINDE considerandum est de ratione iudicialium præceptorum.

¶Et circa hoc quæruntur quatuor. ¶Primò, de ratione præceptorũ iudicialium, quæ pertinent ad principes. ¶Secundò, de his, quæ pertinent ad conuictum hominum adinuicem. ¶Tertiò, de his, quæ pertinent ad extraneos. ¶Quartò, de his, quæ pertinent ad domesticam conuersationem.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum conuenienter lex vetus de principibus ordinauerit.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter lex vetus de principibus ordinauerit. Quia, vt Philosophus dicit in 3. Polit*. ordinatio populi præcipuè dependet ex maximo principatu: sed in lege non inuenitur qualiter debeat institui supremus princeps. Inuenitur autem de inferioribus principibus. primo quidem Exod. 18. Prouide de omni plebe viros sapientes, &c. & Num. 11. Congrega mihi 70. viros de senioribus Israel: & Deut. 1. Date ex vobis viros sapientes, & gnatos, &c. ergo insufficienter lex vetus principes populi ordinauit.

Lib. 3. cap. 4 non procul à prin. lec. 5.

2 ¶Præterea, Optimi est optima adducere, vt Plato dicit: sed optima ordinatio ciuitatis vel populi cuiuscunque est, vt gubernetur per regem: quia huiusmodi regnum maximè repræsentat diuinum regimen, quo vnus Deus mundum gubernat à principio: igitur lex debuit regem populo instituere, & non permittere hoc eorũ arbitrio: sicut permittitur Deuter. 17. Cum dixeris, constituam super me regem, cum constitues, &c.

3 ¶Præterea, Sicut dicitur Matt. 12. Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur: quod etiam experimento patuit in populo Iudæorum, in quo fuit diuisio regni destructionis causa: sed lex præcipuè debet intendere ea, quæ pertinent ad communem salutem populi: ergo debuit in lege prohiberi diuisio regni in duos reges: nec etiam debuit hoc authoritate diuina introduci: sicut legitur introductum authoritate domini per Ahiam Silonitem prophetam 3. Reg. 11.

4 ¶Præterea, Sicut sacerdotes instituuntur ad vtilitatem populi in his, quæ ad Deum pertinent, vt patet Heb. 5. ita principes etiam instituuntur ad vtilitatem populi in rebus humanis: sed sacerdotibus & Leuitis, qui sunt in lege, deputantur aliqua ex quibus viuere debeant: sicut decimæ & primitiæ, & multa alia huiusmodi: ergo similiter principibus populi debuerunt aliqua ordinari, vnde sustentarentur, & præcipue cum inhibita sit eis munerum acceptio, vt patet Exod. 23. Non accipietis munera, quę excęcant etiam prudentes, & subuertunt verba iustorum.

5 ¶Præterea, Sicut regnum est optimum regimen: ita tyrannis est pessima corruptio regiminis: sed dominus regem instituendo, instituit ius tyrannicum. Dicitur enim 1. Regum 8. Hoc erit ius regis, qui imperaturus est vobis, filios vestros tollet, &c. Ergo inconuenienter fuit prouisum per legem circa principum ordinationem.

¶SED CONTRA est, quod populus Israel de plenitudine ordinationis commendatur Numer. 24. Quàm pulchra sunt tabernacula Iacob, & tentoria tua, Israel. sed pulchritudo ordinationis populi dependet ex principibus bene institutis: ergo per legem populus fuit circa principes bene institutus.

¶RESPONDEO dicendum, quòd circa bonã ordinationem principum in aliqua ciuitate vel gente duo sunt attendenda: quorum vnum est, vt omnes aliquam partem habeant in principatu, per hoc enim cõseruatur pax populi & omnes talem ordinationem amant & custodiunt: vt dicitur in 2. Polit. Aliud est quod attenditur secundum speciem regiminis vel ordinationis principatuum: cuius cum sint diuersę species, vt Philosophus tradit in 3. Politi*. præcipue tamen est vnum regimen, in quo vnus principatur secundum virtutem, & aristocratia, id est, potestas optimorum, in qua aliqui pauci principantur secundum virtutem: vnde optima ordinatio principum est in aliqua ciuitate vel regno, in quo vnus præficitur secundum virtutem, qui omnibus præsit: & sub ipso sunt aliqui principan-

Lib. 3. cap. 4. com. 4.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tes secundum virtutem: & tamen talis principatus ad omnes pertinet: tum quia ex omnibus eligi possunt: tum quia etiam ab omnibus eliguntur. Talis enim est optima politia benè cõmixta ex regno, inquantum vnus præest; & aristocratia, inquãtum multi principantur secundum virtutem: & ex democratia, id est, potestate populi, inquantum ex popularibus possunt eligi principes: & ad populum pertinet electio principum; & hoc fuit institutum secundum legem diuinam. Nam Moyses & eius successores gubernabant populum quasi singulariter omnibus principantes, quod est quædam species regni. Eligebantur autem septuaginta duo Seniores secundum virtutem. Dicitur enim Deut. 1. Tulli de vestris tribubus viros sapientes, & nobiles, & constitui eos principes: & hoc erat aristocraticum: sed democraticum erat, quòd isti de omni populo eligebantur. Inicitur enim Exod. 18. Prouide de omni plebe viros sapientes, &c. & etiã quòd populus eos eligebat. vnde dicitur Deu. 1. Date ex vobis viros sapientes, &c. vnde patet quòd optima fuit ordinatio principum, quam lex instituit.

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd populus ille sub speciali cura Dei regebatur. vnde dicitur Deuter. 7. Te eligit dominus Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris: & ideo institutionẽ summi principis dominus sibi reseruauit: & hoc est quòd Moyses petiit Num. 27. Prouideat dominus Deus spirituum omnis carnis hominem, qui sit super multitudinem hanc: & sic ex Dei ordinatione institutus est Iosue in principatu post Moysen: & de singulis iudicibus, qui post Iosue fuerũt, legitur quòd Deus suscitauit populo saluatorem, & quòd Spiritus domini fuit in eis, vt patet Iudicum 2. Et ideo etiam electionem Regis nõ cõmisit Dominus populo, sed sibi reseruauit: vt patet Deut. 17. Eum constitues regem, quem dominus Deus tuus elegerit.

¶Ad secundum dicendũ, quòd regnum est optimum regimẽ populi, si non corrumpatur, sed propter magnam potestatem quæ regi conceditur, de facili regimen degenerat in tyrannidẽ, nisi sit perfecta virtus eius, cui talis potestas conceditur; quia non est nisi virtuosi bene ferre bonas fortunas, vt Philosophus dicit in 10. Ethic. perfecta autem virtus in paucis inuenitur: & præcipue Iudæi crudeles erant, & ad quaritiam proni, per quæ vitia maximè homines in tyrannidem decidunt. Et ideo dominus à principio eis regem non instituit cum plena potestate: sed iudicem & gubernatorem in eorum custodiam: sed postea regem ad petitionem populi, quasi indignatus concesserit, vt patet per hoc quod dixit ad Samuelem 1. Regum 8. Nõ te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Instituit tamen à principio circa regem instituendum, primo quidem modum eligendi, in quo duo determinauit: vt scilicet in eius electione expectarent iudicium domini: vt non facerent regem alterius gentis: quia tales reges solent parum affici ad gentem, cui præficiuntur: & per consequens nõ curare de eis. Secundò ordinauit circa reges institutos qualiter deberent se habere quantum ad seipsos: vt scilicet nõ multiplicarẽt currus & equos, neque vxores, neque etiam immensas diuitias: quia ex cupiditate horum principes ad tyrannidem declinant, & iustitiã derelinquunt, Instituit etiam qualiter se deberent habere ad Deum: vt scilicet semper legerent & cogitarent de lege Dei; & semper essent in Dei timore & obedientia. Instituit etiam qualiter se haberent ad subditos suos: vt scilicet non superbe eos contemnerent, aut opprimerent, neque etiam à iustitia declinarent.

¶Ad tertium dicendum, quòd diuisio regni & multitudo regum magis est populo illi data in pœnam pro multis dissensionibus eorum, quas maximè contra regem Dauid iustum mouerant, quàm ad eorum profectum. vnde dicitur Oseæ 13. Dabo tibi regem in furore meo: & Oseæ 8. Ipsi regnauerunt, & non ex me principes extiterunt, & non cognoui.

¶Ad quartum dicendum, quòd sacerdotes per successionem originis sacris deputabantur: & hoc ideo vt in maiori reuerentia haberentur, si non quilibet ex populo posset sacerdos fieri: quorum honor cedebat in reuerentiam diuini cultus; & ideo oportuit, vt eis specialia quædam deputarentur tam in decimis, quàm in primitiis, quàm etiam in oblationibus & sacrificiis, ex quibus viuerent. Sed principes, sicut dictum est*, assumebãtur ex toto populo, & ideo habebant certas possessiones proprias, ex quibus viuere poterant, & præcipue cũ dominus prohiberet etiam in lege, ne superabundarẽt diuitiis, aut magnifico apparatu: tũ quia nõ erat facile, quin ex his in superbiã & tyrannidẽ erigerentur: tũ etiã quia si principes nõ erãt multũ diuites, & erat laboriosus principatus, & solicitudine plenus, nõ multũ affectabatur à popularibus, & sic tollebatur seditionis materia.

¶Ad quintum dicendum, quòd illud ius non debebatur regi ex institutione diuina, sed magis prænuntiabatur vsurpatio regum, qui sibi ius iniquum constituunt in tyrannidem degenerantes, & subditos deprædantes. & hoc patet per hoc, quòd in fine subdit, Vosque eritis ei serui; quod propriè pertinet ad tyrãnidem: quia tyranni suis subditis principantur, vt seruis. vnde hoc dicebat Samuel ad terrendum eos, ne regem paterent: sequitur enim, Noluit audire populus vocem Samuelis. ¶Potest tamen contingere, quòd bonus rex absque tyrannide filios tollat, & constituat tribunos & centuriones: multa accipiat à subditis suis, propter commune bonum procurandum.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum conuenienter fuerint tradita præcepta iudicialia quantum ad popularium conuictum.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter fuerint tradita præcepta iudicialia quantum ad popularium conuictum. Non enim possunt homines pacificè viuere adinuicem si vnus accipiat ea, quæ sunt alterius: sed hoc videtur esse inductum in lege: dicitur enim Deu. 23. Ingressus vineam proximi tui, comede vuas, quantum tibi placuerit. ergo lex vetus non cõueniens prouidebat hominum paci.

2 ¶Præterea, Ex hoc maxime multę ciuitates, & regna destruuntur: quòd possessiones ad mulieres perueniunt, vt Philosophus dicit in 2. Politi*. sed hoc fuit introductum in veteri lege. Dicitur enim Num. 27. Homo cum mortuus fuerit absque filio, ad filiam eius transibit hæreditas, ergo non conuenienter prouidit lex saluti populi. *Lib. 2. c. 7. ante med. tom. 5.*

3 ¶Præterea, Societas hominum maximè cõseruatur per hoc, quòd homines emendo vel vendendo, sibinuicem res suas commutent, quibus indigent: vt dicitur in 1. Politic*. sed lex vetus abstulit virtutem venditionis: mandauit enim, quòd possessio vendita reuerteretur ad venditorem in quinquagesimo anno Iubilæi: vt patet Leuit. 22. inconuenienter igitur lex populum illum circa hoc instituit. *Lib. 1. cap. & 7. tom. 5.*

4 ¶Præterea, Necessitatibus hominum maximè expedit, vt homines sint prompti ad mutuum concedendum, quæ quidem promptitudo tollitur per hoc, quòd creditores accepta non reddunt. vnde dicitur Eccles. 26. Multi causa nequitiæ fœnerati sunt, sed fraudari gratis timuerũt. hoc autem induxit lex primo quidẽ: quia mandauit Deut. 15. Cui debetur aliquid ab amico, vel proximo, ac fratre suo, repetere non poterit: quia annus remissionis est Domini. & Exod. 22. dicitur, quòd si præsente domino animal mutatũ mortuũ fuerit reddere nõ tenetur. Secũdo, quia aufertur ei securitas, quę habetur per pignus. dicitur enim Deut. 24. Cũ repetes à proximo tuo rem aliquã quã debet tibi, non ingredieris domum eius, vt pignus auferas: & iterum, Non pernoctabit apud te pignus, sed statim reddes ei. ergo insufficienter fuit ordinatum in lege de mutuis.

5 ¶Præterea, Ex defraudatione depositi maximum periculũ imminet, & ideo est maxima cautela adhibenda. vnde etiam dicitur 2. Mach. 3. quòd sacerdotes inuocabant eum de cælo, qui de depositis legem posuit, vt his, qui deposuerant ea, salua custoditet: sed in præceptis veteris legis parua cautela circa deposita adhibetur. Dicitur enim Exod. 22. quòd in amissione depositi statur iuramento eius, apud quem fuit depositum. ergo non fuit circa hoc legis ordinatio conueniens.

6 ¶Præterea, Sicut aliquis mercenarius locat operas suas, ita etiam aliqui locant domum, vel quęcunque alia huiusmodi. sed non est necessariũ, vt statim pretiũ locatæ domus cõducto exhibeat. ergo etiã nimis durũ fuit, quod præcipitur Leui. 19. Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsque mane.

7 Præterea, Cum frequenter immineat iudiciorum necessitas, facilis debet esse accessus ad iudicem: inconuenienter igitur statuit lex Deutero. 17. vt irent ad vnum locum expetituri iudicium de suis dubiis.

8 ¶Præterea, Possibile est, non solum duos sed etiam tres, vel plures concordare ad mentiendum: inconuenienter igitur dicitur Deut. 19. In ore duorũ vel trium testiũ stabit omne verbũ.

9 ¶Præterea, Pœna debet taxari secundũ quantitatem culpæ: vnde dicitur etiam Deut. 25. Pro mensura peccati erit & plagarum modus. sed quibusdã æqualibus culpis lex statuit inæquales pœnas. Dicitur enim Exod. 22. quòd restituet fur quinque boues pro vno boue, & quatuor oues pro vna oue. quædam etiam non multa grauia peccata graui pœna puniuntur: sicut Num. 15. lapidatus est, qui collegerat ligna in sabbatho. Filius etiam propter parua delicta: quia scilicet comessationibus vacabat, & conuiuiis, mandabatur lapidari, Deut. 21. igitur inconuenienter in lege sunt instituæ pœnæ.

10 ¶Præterea,

Lib. 28. ca. 21. circa fine. to. 5.

10 ¶Præterea, Sicut Augustinus dicit 23. de ciuitate Dei* octo genera pœnarũ in legibus esse scribit Tullius, Dãna, vincula, verbera, talionem, ignominiã, exilium, seruitutẽ. Ex quibus aliqua sunt in lege statuta. Damna quidem sicut cum fur cõdemnabatur ad quintuplum vel quadruplũ. Vincula verò, sicut Numeri 15. mandatur de quodã, quòd in carcerem includatur. Verbera verò, sicut Deuteronomij 25. Si cum, qui peccauit, dignũ viderint plagis, prosternent, & coram se facient verberari. Ignominiam etiam inferebat illi, qui nolebat accipere vxorem fratris sui defuncti: quæ tollebat calciamentum illius, & spuebat in faciem illius. Mortem etiam inferebat; vt patet etiam Leuit. 20. Qui maledixerit patri suo, aut matri, morte moriatur. Pœnam etiam talionis lex induxit, dicens Exod. 21. Oculum pro oculo, dẽtem pro dente. inconueniens igitur videtur, quòd alias duas pœnas, scilicet exilium, & seruitutem lex vetus non influxit.

11 ¶Præterea, Pœna non debetur nisi culpæ: sed bruta animalia non possunt habere culpam. ergo inconuenienter eis infligitur pœna, Exod. 21. Bos lapidibus obruetur, qui occiderit virum aut mulierem. & Leuit. 21. dicitur, Mulier, quæ succubuerit cuilibet iumento, simul interficiatur cum eo: sic igitur videtur, quòd inconuenienter ea, quæ pertinent ad conuictum hominum adinuicem, fuerint in lege veteri ordinata.

12 ¶Præterea, Dominus mandauit Exo. 21. quòd homicidium morte hominis puniretur: sed mors bruti animalis multo minus reputatur, quàm occisio hominis. ergo non potest sufficienter recompensari pœna homicidij per occisionem bruti animalis, inconuenienter igitur mandatur Deut. 21. quòd quando inuentum fuerit cadauer occisi hominis, & ignorabitur cædis reus, seniores propinquioris ciuitatis tollant vitulam de armento, quæ non traxit iugum, nec terram scidit vomere, & ducent eam ad vallem asperam atque saxosam, quæ nunquam arata est, nec sementa recepit. & cædent in ea ceruices vitulæ.

¶SED CONTRA est, quod pro speciali beneficio cõmemoratur in Psalm. 147. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut Augustinus in 2. de ciuit. Dei* introducit à Tullio dictum. Populus est cœtus multitudinis iuris consensu, & vtilitatis communione sociatus. vnde ad rationem populi pertinet, vt cõmunicatio hominum adinuicem iustis præceptis legis ordinetur. Est autem duplex cõmunicatio hominum adinuicem. Vna quidem, quæ fit authoritate principum. Alia autem fit propria voluntate priuatarum personarum. Et quia voluntate vniuscuiusque disponi potest, quod eius subditur potestati, ideo authoritate principum, quibus subiecti sunt homines, oportet quòd iudicia inter homines exerceantur. & pœnæ malefactoribus inferantur. Potestati verò priuatarum personarum subduntur res possessæ: & ideo propria authoritate in his possunt sibiinuicem communicare, puta emendo, vendendo, donando, & aliis huiusmodi. Circa vtranque autem communicationem lex sufficienter ordinauit. Statuit enim iudices, vt patet Deut. 16. Iudices & magistros cõstitues, in omnibus portis eius, vt iudicent populum iusto iudicio. Instituit etiam iustum iudicij ordinem, vbi dicitur Deut. 1. Quod iustum est iudicate, siue ciuis ille sit, siue peregrinus, nulla erit personarum distantia. sustulit etiam occasionem iniusti iudicij, acceptionem munerum iudicibus prohibendo: vt patet Exod. 23. & Deut. 10. Instituit etiam numerum testium duorum vel trium: vt patet Deut. 17. & 19. Instituit etiam certas pœnas pro diuersis delictis: vt post dicetur*. Sed circa res possessas optimum est, sicut dicit Philoso. in 2. Politic*. quòd possessiones sint distinctæ, & vsus sit partim communis, partim autem per voluntatem possessorum communicetur, & hæc tria fuerunt in lege statuta. Primo enim ipsæ possessiones diuisæ erant in singulos: dicitur enim Num. 34. Ego dedi vobis terram in possessionem, quam sorte diuidetis vobis. Et quia per possessionum irregularitatem plures ciuitates destruuntur, vt Philosop. dicit in 2. Politic*. ideo circa possessiones regulãdas, triplex remedium lex adhibuit. Vnum quidem, vt secundum numerum hominum æqualiter diuiderentur. vnde dicitur Num. 34. pluribus dabitis latiorem, & paucioribus angustiorem. Aliud remedium est, vt possessiones non in perpetuum alienentur: sed certo tempore ad suos possessores reuertentur, vt non cõfundantur sortes possessionum. Tertium remedium est, ad huiusmodi confusionem tollendam, vt proximi succedant morientibus. Primo quidem gradu filius. Secundo autem filia. Tertio fratres. Quarto patrui. Quinto quicunque propinqui. Et ad distinctionem sortis conseruandam vlterius lex statuit, vt mulieres, quæ sunt hæredes, nuberent suæ tribus hominibus: vt habetur Num. 36.

In solu. ad 10. argum. lib. 2. c. 2. tom. 5.

Lib. 2. cap. 7. ante medium tom. 5.

¶Secundò verò instituit lex, vt quantum ad aliqua vsus rerum esset communis, & quantum ad curam: præceptum est enim Deut. 20. Non videbis bouem & ouem fratris tui errantem, & præteribis; sed reduces fratri tuo: & similiter de aliis. secundo quantum ad fructum. Concedebatur enim communiter quantum ad omnes, vt ingressus in vineam amici, licitè comedere posset, dum tamen extra non deferret. Quantum ad pauperes verò specialiter, vt eis relinquerentur manipuli obliti, & fructus, & racemi remanentes: vt habetur Leuit. 10. & Deute. 24. & etiam communicabantur ea, quæ nascebantur in septimo anno: vt habetur Exod. 23. & Leuit. 26.

¶Tertiò verò statuit lex communicationem factam per eos qui sunt rerum domini, vnam pure gratuitam, vnde dicitur Deut. 14. Anno tertio separabis aliam decimam, venientque Leuites, & peregrinus, & pupillus, & vidua, & comedent, & seruabuntur. Aliam verò cum recompensatione vtilitatis: sicut per venditionem, & emptionem, & locationem, & conductionem, & per mutuum. & iterum per depositum: de quibus omnibus inueniuntur ordinationes certæ in lege. vnde patet, quòd lex vetus sufficienter ordinauit conuictum illius populi.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut Apostolus dicit Roma. 13. Qui diligit proximum, legem impleuit: quia scilicet omnia præcepta legis, præcipuè ordinata ad proximũ, ad hunc finem ordinari videntur, vt homines sibinuicem diligant: ex dilectione autem procedit, quòd homines sibiinuicem bona communicent: quia dicitur 1. Ioan. 3. Qui viderit fratrem suum necessitatem patientem, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in illo? & ideo intendebat lex, homines assuefacere, vt facile sibiinuicem sua communicarent: sicut & Apostolus 1. ad Timoth. 6. Diuitibus mandat facile tribuere & communicare. Non autem facile communicatiuus est, qui non sustinet, quòd proximus aliquid modicum de suo accipiat absque magno sui detrimento. & ideo lex ordinauit, vt liceret intrantem in vineam proximi, racemos ibi comedere: non autem extra deferre, ne ex hoc daretur occasio grauis damni inferendi, ex quo pax perturbaretur: quæ inter disciplinatos non perturbatur ex modicorum acceptione: sed magis amicitia confirmatur, & assuescunt homines ad aliquid facile communicandum.

¶Ad secundum dicẽdum, quòd lex non statuit, quòd mulieres succederent in bonis paternis, nisi ex defectu filiorum masculorum. Tunc autem necessarium erat, vt successio mulieribus concederetur in consolationem partis: cui graue fuisset, si eius hæreditas omnino ad extraneos transiret. Adhibuit tamen circa hoc lex cautelam debitam, præcipiens, vt mulieres succedentes in hæreditate paterna, nuberent suæ tribus hominibus: ad hoc, quòd sortes tribuum non confunderentur, vt habetur Nume. vltim.

¶Ad tertium dicendum, quòd sicut Philosophus dicit in 2. Politic*. Regulatio possessionum multum confert ad conseruationem ciuitatis, vel gentis: vnde sicut ipse dicit, apud quasdam Gentilium ciuitates statutum fuit, vt nullus possessionem vendere posset, nisi pro manifesto detrimento. Si enim palsim possessiones vendantur, potest contingere, quòd omnes possessiones ad paucos deueniant; & ita necesse erit ciuitatem vel regionem habitatoribus euacuari. & ideo lex vetus ad huiusmodi periculum remouendum sic ordinauit, quòd & necessitatibus hominum subueniretur, concedens possessionum venditionem vsque ad certum tempus: & tamen periculum remouit præcipiens, vt certo tempore possessio vendita ad venditorem rediret. Et hoc instituit, vt sortes non confunderentur, sed semper remaneret eadem distinctio determinata in tribubus. Quia verò domus vrbanæ non erant sorte distinctæ, ideo concessit, quòd in perpetuum vendi possent: sicut & mobilia bona. Non enim erat statutus numerus domorum ciuitatis, sicut erat certa mensura possessionis, ad quam non addebatur. Poterat autem aliquid addi ad numerum domorum ciuitatis. Domus verò, quæ non erant in vrbe, sed in villa muros non habentes, in perpetuum vendi non poterant: quia huiusmodi domus non construuntur nisi ad cultum, & ad custodiam possessionum: & ideo lex cõgruè statuit ius circa vtrumque.

De alienatione domorum & possessionũ. cap. 1. ante med. tom. 5.

¶Ad quartum dicendum, quòd sicut dictum est*, intentio legis erat assuefacere homines suis præceptis ad hoc, quòd sibi inuicem de facili in necessitatibus subuenirent: quia hoc maximè est amicitiæ fomentum. Et hanc quidem facilitatem subueniendi non solum statuit in his, quæ gratis absolutè donantur, sed etiam in his, quæ mutuò conceduntur: quia huiusmodi subuentio frequentior est, & pluribus necessaria. Huiusmodi autem subuentionis facilitatem multipliciter instituit.

De mutuo. in fol. 1. argum.

Primo quidem, vt faciles ſe præberent ad mutuum exhibendum; nec ad hoc retraherentur anno remiſsionis appropinquante, vt habetur Deut. 15. Secundum, ne eum, cui mutuum concederent, grauarent vel vſuris, vel etiam aliqua pignora, omnino vitæ neceſſaria accipiendo: & ſi accepta fuerint, quòd ſtatim reſtituerentur. Dicitur enim Deut. 23. Non fœneraberis fratri tuo ad vſuram: & 24. Non accipies loco pignoris inferiorem & ſuperiorem molam, quia animam ſuam appoſuit tibi: & Exod. 21. dicitur, Si pignus à proximo tuo acceperis veſtimentum, ante Solis occaſum reddes ei. Tertiò, vt non importunè exigerent. vnde dicitur Exod. 23. Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum non vrgebis eum, quaſi exactor. & propter hoc etiam mandatur Deute. 24. Cum repetes à proximo tuo rem aliquam, quam debet tibi, non ingredieris in domum eius vt pignus auferas, ſed ſtabis foris: & ille tibi proferet quod habuerit. tum quia domus eſt tutiſsimum vniuſcuiuſque receptaculum: vnde moleſtum homini eſt: vt in domo ſua inuadatur. tum etiam, quia non cōcedit creditori, vt accipiat pignus, quod voluerit, ſed magis debitori, vt det, quo minus indiguerit. Quartò inſtituit, quòd in ſeptimo anno debita penitus remitterentur. Probabile enim erat, vt illi, qui commode reddere poſſent, ante ſeptimum annum redderent, & gratis mutuantem non defraudarent. Si autem omnino impotentes eſſent, eadem ratione eis erat debitum remittendum ea dilectione, qua etiam erat eis de nouo dandum propter indigentiam. Circa animalia verò mutuata hæc lex ſtatuit, vt propter negligentiam eius, cui mutuata ſunt, ſi in ipſius abſentia moriantur vel debilitentur, reddere ea compellatur. Si verò eo præſente, & diligenter cuſtodiente, mortua fuerint vel debilitata, non cogebatur reſtituere, & maximè ſi erant mercede conducta: quia ita etiam potuiſſent mori, & debilitari apud mutuantem. & ita ſi conſeruationem animalis conſequeretur, iam aliquod lucrum reportaret ex mutuo: & non eſſet gratuitum mutuum. Et maximè hoc obſeruandum erat, quando animalia erant mercede conducta: quia tunc habebat certum pretium pro vſu animalium. vnde nihil accreſcere debebat per reſtitutionem animalium, niſi propter negligentiam cuſtodientis. Si autem non eſſent mercede conducta, potuiſſet habere aliquam æquitatem, vt ſaltem tantum reſtitueret, quātū vſus animalis mortui, vel debilitati cōduci potuiſſet.

De depoſitis ſeruandis, & reddendis.

¶Ad quintum dicendum, quòd hæc differentia eſt inter mutuum & depoſitum: quia mutuum traditur in vtilitatem eius, cui traditur: ſed depoſitum traditur in vtilitatem deponentis. & ideo magis arctabatur aliquis in aliquibus caſibus ad reſtituendum mutuum, quàm ad reſtituendum depoſitum. Depoſitum enim perdi poterat dupliciter. Vno modo ex cauſa ineuitabili vel naturali: puta ſi eſſet mortuum vel debilitatum animal depoſitum, vel extrinſeca: puta ſi eſſet captum ab hoſtibus, vel ſi eſſet comeſtum à beſtia, in quo tamen caſu tenebatur deferre ad dominum animalis id, quod de animali occiſo ſupererat. in aliis autem ſuprà dictis* caſibus nihil reddere tenebatur: ſed ſolum, ad expurgandam ſuſpitionem fraudis, tenebatur iuramentum præſtare. Alio modo poterat perdi ex cauſa euitabili: puta per furtum, & tunc propter negligentiam cuſtodis reddere tenebatur. Sed ſicut dictum eſt*, ille qui mutuo accipiebat animal, tenebatur reddere, etiam ſi debilitatum, aut mortuum fuiſſet in eius abſentia: de minori enim negligentia tenebatur quàm depoſitarius, qui non tenebatur niſi de furto.

In iſta ſol.

ad 4. argu.

De cura reddendæ mercedis.

¶Ad ſextum dicendum, quòd mercenarij, qui locant operas ſuas, pauperes ſunt de laboribus ſuis victum quærentes quotidianum: & ideo lex prouide ordinauit, vt ſtatim eis merces ſolueretur, ne victus eis deficeret. Sed illi, qui locant alias res, diuites eſſe conſueuerunt, nec ita indigent locationis pretio ad ſuum victū quotidianū, & ideo nō eſt eadem ratio in vtroque.

De iudiciorum appellationibus.

¶Ad ſeptimum dicendum, quòd iudices ad hoc inter homines conſtituuntur, quòd determinent, quod ambiguum inter homines circa iuſtitiam eſſe poteſt. Dupliciter etiam aliquid poteſt eſſe ambiguum. Vno modo apud ſimplices. & ad hoc dubium tollendum mandatur Deut. 16. vt iudices & magiſtri cōſtituerentur per ſingulas tribus, vt iudicarent populum iuſto iudicio. Alio modo contingit aliquid eſſe dubium etiam apud peritos. ideo ad hoc dubium tollendum conſtituit lex, vt omnes recurrerent ad locum principalem à Deo electum: in quo & ſummus Sacerdos eſſet, qui determinaret dubia circa cæremonias diuini cultus: & ſummus iudex populi, qui determinaret, quæ pertinent ad iudicia hominum: ſicut etiam nunc per appellationem vel per conſultationem cauſæ ab inferioribus iudicibus ad ſuperiores deferuntur. vnde dicitur Deu. 17. Si difficile & ambiguum apud te iudicium proſpexeris, & iudicum intra portas tuas videris verba variari, aſcende ad locum, quem elegerit dominus, venieſq; ad ſacerdotes Leuitici generis, & ad iudicē qui fuerit in illo tēpore. huiuſmodi autē ambigua iudicia nō frequēter emergebāt: vnde ex hoc populus nō grauabatur.

De teſtibus.

¶Ad octauum dicendum, quòd in negotiis humanis non poteſt haberi demonſtratiua probatio, & infallibilis, ſed ſufficit aliqua coniecturalis probabilitas, ſecundum quam Rhetor perſuadet. & ideo licet ſit poſsibile duos aut tres teſtes in mendacium conuenire: non tamen eſt facile, nec probabile, quòd conueniant. & ideo accipitur eorum teſtimonium tanquā verum: & præcipue ſi in ſuo teſtimonio non vacillent, vel alias ſuſpecti non fuerint. Et ad hoc etiam, quòd non de facili à veritate teſtes declinarent, inſtituit lex, vt teſtes diligentiſsimè examinarentur, & grauiter punirentur, qui inuenirentur mēdaces: vt habetur Deut. 19. Fuit tamen aliqua ratio huiuſmodi numeri determinandi ad ſignificandum infallibilem veritatem perſonarum diuinarum: quæ quandoque numerantur duæ, quia Spiritus ſanctus eſt nexus duorum: quandoque exprimuntur tres, vt Auguſt*. dicit ſuper illud Ioannis 8. In lege veſtra ſcriptum eſt, quia duorum hominum teſtimonium verum eſt.

Trac. 36. in Io. de clinando ad fin. o. 9. Et lib. 1. de Trin. ca. 8. a medio, tom. 3.

De pœnis in quo iudici infligendis.

¶Ad nonum dicendum, quòd non ſolum propter grauitatem culpæ, ſed etiam propter alias cauſas grauis pœna infligitur. Primo quidem propter quantitatem peccati: quia maiori peccato cæteris paribus pœna grauior debetur. Secundo propter peccati conſuetudinem. quia à peccatis conſuetis non faciliter homines abſtrahuntur niſi per graues pœnas. Tertio propter multam concupiſcentiam vel delectationem in peccato. ab his enim non de facili homines abſtrahuntur niſi propter graues pœnas. Quarto propter facilitatem committendi peccatum, & iacendi in ipſo. huiuſmodi enim peccata quando manifeſtātur, ſunt magis punienda ad aliorum terrorem. Circa ipſam etiam quantitatem peccati quadruplex gradus eſt attendendus etiam circa vnum & idem factum. Quorum primus eſt, quando inuoluntarius peccatum committit: tunc enim ſi omnino eſt inuoluntarius, totaliter excuſatur à pœna. Dicitur enim Deute. 20. quòd puella, quæ opprimitur in agro, non eſt rea mortis: quia clamauit, & nullus affuit qui liberaret eam. Si verò aliquo modo fuerit voluntarius, ſed tamen ex infirmitate peccat (puta cum quis peccat ex paſsione) minuitur peccatum: & pœna ſecundum veritatem iudicij diminui debet: niſi forte propter communem vtilitatem pœna aggrauetur ad abſtrahendum homines ab huiuſmodi peccatis, ſicut dictum eſt*. Secundus gradus eſt, quando quis per ignorantiam peccauit: & tunc aliquo modo reus reputabatur propter negligentiam addiſcēdi, ſed tamen non puniebatur per iudices, ſed expiabat peccatum ſuum per ſacrificia. vnde dicitur Leuit. 4. Anima, quę peccauerit per ignorantiam, &c. ſed hoc intelligendum eſt de ignorantia facti: non autem de ignorantia præcepti diuini, quod omnes ſcire tenebantur. Tertius gradus eſt quando aliquis ex ſuperbia peccabat, id eſt, ex certa electione, vel ex certa malitia: & tunc puniebatur ſecundum quantitatem delicti. Quartus autem gradus eſt, quando peccabat per proteruiam & pertinaciam: & tunc quaſi rebellis & deſtructor ordinationis legis omnino occidendus erat. Secundum hoc dicendum eſt, quòd in pœna furti conſiderabatur ſecundum legem id, quod frequenter accidere poterat: & ideo pro furto aliarum rerum, quæ de facili cuſtodiri poſſunt à furibus, non reddebat fur niſi duplum. Oues autem non de facili poſſunt cuſtodiri à furto, quia paſcuntur in agris: & ideo frequentius contingebat, quòd oues furto ſubtraherentur. vnde lex maiorem pœnam appoſuit, vt ſcilicet quatuor oues pro vna oue redderentur. Adhuc autem boues difficilius cuſtodiuntur: quia habentur in agris, & non ita paſcuntur gregatim ſicut oues. & ideo adhuc hic maiorem pœnam appoſuit: vt ſcilicet quinque boues pro vno boue redderentur. & hoc dico, niſi forte idem animal inuentum fuerit viuens apud eum, quia tunc ſolum duplum reſtituebat, ſicut & in cæteris furtis: poterat enim haberi præſumptio, quòd cogitaret reſtituere, ex quo viuum ſeruaſſet. Vel poteſt dici ſecundum gloſſam*, quòd bos habet quinque vtilitates: quia immolatur, arat, paſcit carnibus, lac dat, & corium etiam diuerſis vſibus miniſtrat: & ideo pro vno boue quinque boues reddebantur. Ouis etiam habet quatuor vtilitates, immolatur, paſcit, lac dat, & lanam miniſtrat. Filius autem contumax non, quia comedebat, bibebat, occidebatur: ſed propter contumaciam & rebellionem, quæ ſemper morte puniebatur, vt dictum eſt. Ille verò, qui colligebat ligna in ſabbato, lapidatus fuit tanquam legis violator, quæ ſabbathum ſabbathum obſeruari præcipiebat in commemorationem fidei nouitatis mundi: ſicut ſuprà dictum eſt*. vnde occiſus fuit tanquam infidelis.

In iſtamet ſolutione.

Gla. ordin. in prin. 22. cap. Exod.

q. 100. ar. 5. in corp. ad 2. arg.

¶Ad decimum dicendum, quòd lex vetus pœnam mortis inflixit in grauioribus criminibus, ſcilicet in his, quæ contra Deum peccant, & in homicidio, & in furto hominum: & in irreuerentia ad parentes, & in adulterio, & in inceſtibus. In furto aliarum rerum adhibuit pœnam damni: in percuſſuris autem & mutilationibus induxit pœnam talionis: & ſimiliter in peccato falſi teſtimonij. In aliis autem minoribus culpis induxit pœnam flagellationis vel ignominiæ. Pœnam autem ſeruitutis induxit in duobus caſibus. In vno quidem, quando ſeptimo anno remiſſionis, ille, qui erat ſeruus, nolebat beneficio legis vti, vt liber exiret: vnde pro pœna ei infligebatur, vt in perpetuum ſeruus remaneret. Secūdò infligebatur furti, quādo non habebat, quod poſſet reſtituere: ſicut habetur Exod. 22. Pœnā autem exilij vniuerſaliter lex non ſtatuit: quia in ſolo populo illo Deus colebatur: omnibus aliis populis per idololatriam corruptis. vnde ſi quis à populo illo vniuerſaliter excluſus eſſet, daretur ei occaſio idololatriæ, & ideo 1. Reg. 29. dicitur, quòd Dauid dixit ad Saul, Maledicti ſunt, qui eiecerunt me hodie, vt non habitem in hæreditate Domini, dicētes, Vade, ſerui diis alienis. Erat tamen aliquod particulare exilium. Dicitur enim Deut. 9. Quòd qui percuſſerit proximum ſuum neſciens, & qui nullum contra ipſum habuiſſe odium comprobatur, ad vnam vrbium refugij confugiebat: & ibi manebat vſque ad mortem ſummi ſacerdotis, tunc enim ei licebat ad domum ſuam redire: quia in vniuerſali damno populi conſueuerunt particulares iræ ſedari, & ita proximi defuncti non ſic proni erant ad eius occiſionem.

De homicidij pœna.

¶Ad vndecimum dicendum, quòd animalia bruta mandabantur occidi, nō propter aliquam ipſorum culpam, ſed in pœnam dominorum, qui talia animalia non cuſtodierant ab huiuſmodi peccatis. & ideo magis puniebatur dominus ſi bos cornupeta fuerat ab heri & nudius tertius (in quo caſu poterat occurri periculo) quàm ſi ſubito cornupeta efficeretur. Vel occidebantur animalia in deteſtationem peccati: & ne ex eorum aſpectu aliquis horror hominibus incuteretur.

¶Ad duodecimum dicendum, quòd ratio literalis iſtius mandati fuit, vt Rabbi Moyſes dicit, quia frequenter interfector eſt de ciuitate propinquiori. vnde occiſio vitulę fiebat ad explorādum homicidium occultum, quod quidem fiebat per tria. Quorum vnum eſt, quo ſeniores ciuitatis iurabant nihil ſe prætermiſiſſe in cuſtodia viarum. Aliud eſt, quia ille, cuius erat vitula, damnificabatur in occiſione animalis: & ſi prius manifeſtaretur homicidium, animal non occideretur. tertium eſt quia locus in quo occidebatur vitula, remanebat incultus. & ideo ad euitandum vtrunque damnum homines ciuitatis de facili manifeſtarent homicidā, ſi ſciret: & rarò poterat eſſe, quin aliqua verba, vel indicia ſuper hoc facta eſſent. Vel hoc fiebat ad terrorem in deteſtationem homicidij. Per occiſionē enim vitulę, quę eſt animal vtile & fortitudine plenū, præcipuè antequam laboret ſub iugo, ſignificabatur quòd quicunq; homicidium feciſſet, quamuis eſſet vtilis, & fortis, occidendus erat, & morte crudeli, quòd ceruicis conciſio ſignificabat: & quòd tanquā vtilis & abiectus à conſortio hominū excludendus erat: quod ſignificabatur per hoc, quòd vitula occiſa in loco aſpero & inculto relinquebatur, in putredinem conuertenda. Myſticè autem per vitulam de armento ſignificatur caro Chriſti, quæ non traxit iugum, quia non fecit peccatum, nec terram ſcidit vomere, id eſt ſeditionis malam non admiſit. Per hoc enim, quòd in valle inculta occidebatur, ſignificatur deſpecta mors Chriſti: per quam purgantur omnia peccata, & Diabolus eſſe homicidij author oſtenditur.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum iudicialia præcepta ſint conuenienter tradita quantum ad extraneos.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur, quòd iudicialia præcepta non ſint conuenienter tradita quantum ad extraneos. Dicit enim Petrus Act. 10. In veritate comperi, quoniam nō eſt acceptor perſonarum Deus. ſed in omni gente, qui timet Deum & operatur iuſtitiam, acceptus eſt illi. ſed illi, qui ſunt Deo accepti, non ſunt ab Eccleſia Dei excludendi. inconuenienter igitur mandatur Deut. 23. quòd Ammonites & Moabites etiam poſt decimam generationem non intrabunt in Eccleſiam Domini in æternū: econtrario autē ibidem pręcipitur de quibuſdam gentibus, Non abominaberis Idumæum, quia frater tuus eſt: nec Ægyptium, quia aduena fuiſti in terra eius.

2 ¶Præterea, Ea, quæ non ſunt in poteſtate noſtra, non merentur aliquam pœnam: ſed quòd homo ſit eunuchus, vel ex ſcorto natus, non eſt in poteſtate eius. ergo inconuenienter mandatur Deut. 23. quòd eunuchus, & ex ſcorto natus non ingrediatur Eccleſiam Domini.

3 ¶Præterea, Lex vetus miſericorditer mandauit, vt aduenæ non affligantur. Dicitur enim Exod. 20. Aduenam non contriſtabis, neque affliges eum: aduenæ enim & ipſi fuiſtis in terra Ægypti. & 23. Peregrino moleſtus non eris: ſcitis enim aduenarum animas, quia & ipſi peregrini fuiſtis in terra Ægypti, ſed ad afflictionem alicuius pertinet, quòd vſuris opprimatur: inconuenienter igitur lex permiſit Deut. 23. vt alienis ad vſuram pecuniam mutuarent.

4 ¶Præterea, Multo magis appropinquāt nobis homines, quàm arbores. ſed his, quæ ſunt nobis magis propinqua, magis debemus affectum & effectum dilectionis impendere: ſecundum illud Eccleſ. 3. Omne animal diligit ſimile ſibi: ſic omnis homo proximum ſibi: inconuenienter igitur Dominus Deut. 20. mandauit, quòd de ciuitatibus hoſtium captis omnes interficerent: & tamen arbores fructiferas non ſucciderent.

5 ¶Præterea, Bonum commune ſecundum virtutem eſt bono priuato præferendum ab vnoquoque: ſed in bello, quod committitur contra hoſtes, quæritur bonum cōmune: inconuenienter igitur mandatur Deut. 20. quòd imminente prælio, aliqui domum remittantur: puta qui ædificauit domum nouam, qui plantauit vineam, vel qui deſpondit vxorem.

6 ¶Præterea, Ex culpa non debet quis commodum reportare: ſed quòd homo ſit formidoloſus, & corde pauidus, culpabile eſt. contrarium enim eſt virtuti fortitudinis: inconuenienter igitur à labore prælij excuſabantur formidoloſi, & pauidum cor habentes.

¶SED CONTRA eſt, quòd Sapientia diuina dicit Prouerb. 8. Iſti ſunt omnes ſermones mei, non eſt in eis prauum quid, neque peruerſum.

¶RESPONDEO dicendum, quòd cum extraneis poteſt eſſe hominum conuerſatio dupliciter. Vno modo pacificè: alio modo hoſtiliter. & quantum ad vtrunque modum ordinandum, lex conuenientia præcepta continebat. Tripliciter enim offerebatur Iudæis occaſio, vt cum extraneis pacificè communicarent. Primò quidem quando extranei per terram eorum tranſitum faciebant, quaſi peregrini. Alio modo, quando in terram eorum adueniebant, ad inhabitandum ſicut aduenæ: & quantum ad vtrunque lex miſericordiæ præcepta poſuit. Nam Exod. 22. dicitur, Aduenam non contriſtabis: & 23. dicitur, Peregrino moleſtus non eris. Tertiò verò, quando aliqui extranei totaliter in eorum conſortium & ritum admitti volebant. Et in his quidam ordo attendebatur: non enim ſtatim recipiebantur quaſi ciues, ſicut etiam apud quoſdam Gētilium ſtatutum erat, vt non reputarentur ciues niſi qui ex auo vel atauo ciues exiſterent vt Philoſophus dicit in 3. Politic.* & hoc ideo, quia ſi ſtatim extranei aduenietes, reciperentur ad tractandum ea, quæ ſunt populi, poſſent multa pericula contingere: dum extranei non habentes adhuc amorem firmatum ad bonum publicum, aliqua contra populum attentarent, & ideo lex ſtatuit, vt de quibuſdam gentibus habētibus aliquam affinitatem ad Iudæos, ſcilicet de Ægyptiis, apud quos nati fuerant, & nutriti, & de Idumæis filiis Eſau fratris Iacob in tertia generatione reciperentur in conſortium populi. Quidam verò quia hoſtiliter ſe ad eos habuerant (ſicut Ammonitæ, & Moabitæ) nunquam in conſortium populi admitterentur. Amalecitæ autem, qui magis eis fuerant aduerſati, & cum eis nullum cognationis habebant conſortium, quaſi hoſtes perpetui haberentur. Dicitur enim Exod. 17. Bellum Dei erit contra Amalec à generatione in generationem. Similiter etiam quantum ad hoſtilem communicationem cum extraneis lex conuenientia præcepta tradidit. Nam primo quidem inſtituit, vt bellum iuſtè iniretur. Mandatur enim Deuter. 20. quòd cum accederent ad expugnandam ciuitatem, offerrent ei primo pacem. Secundò inſtituit, vt fortiter bellum inceptum exequerentur, habentes de Deo fiduciam: & ad hoc melius obſeruandum, inſtituit, quòd imminente prælio, ſacerdos eos confortaret, promittendo auxilium Dei. Tertiò mandauit, vt impedimenta prælij remouerentur, remittendo quoſdam ad domum, qui poſſent impedimenta præſtare. Quartò inſtituit, vt victoria moderatè vterentur parcendo mulieribus & paruulis. & etiam ligna fructifera regionis non incidendo.

Ca. 1. inter med. & finem, to. 5.

¶AD PRIMVM ergo dicendū, quòd homines nullius gentis excludit lex à cultu Dei, & ab his quę pertinēt ad animę ſalutem. Dicitur enim Exod. 12. Si quis peregrinorū in veſtram voluerit tranſire coloniā, & facere Phaſe Domini, circuncidetur prius omne maſculinū eius: & tunc ritè celebrabit, eritque

Universidad de Deusto Biblioteca

ſimul ſicut indigena terræ. Sed in temporalibus quantum ad ea, quæ pertinebant ad communitatem populi, non ſtatim quilibet admittebatur ratione ſupradicta*: ſed quidem in tertia generatione, ſcilicet Ægyptij & Idumæi. Alij verò perpetuo excludebantur in deteſtationē culpæ præteritæ: ſicut Moabitæ, & Ammonitæ, & Amalecitę. Sicut enim punitur vnus homo propter peccatum, quod commiſit, vt alij videntes timeant, & peccare deſiſtant: ita etiam propter aliquod peccatum gens vel ciuitas poteſt puniri, vt alij à ſimili peccato abſtineant. Poterat tamen diſpenſatiuè aliquis in collegium populi admitti propter aliquem virtutis actum; ſicut Judith 14. dicitur, quòd Achior dux filiorum Ammon appoſitus eſt ad populum Iſrael, & omnis ſucceſsio generis eius. Et ſimiliter Ruth Moabitis, quæ mulier virtutis erat, licet poſsit dici, quòd illa prohibitio extendebatur ad viros, non ad mulieres, quibus non competit ſimpliciter eſſe ciues.

In cor. art.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut Philoſophus dicit in 3. Politi.* dupliciter aliquis dicitur eſſe ciuis. Vno modo ſimpliciter: & alio modo ſecundum quid. Simpliciter quidem ciuis eſt, qui poteſt agere ea, quæ ſunt ciuium: puta dare cōſilium, vel iudicium in populo. ſecundum quid autem ciuis dici poteſt, quicunque ciuitatem inhabitat: etiam viles perſonæ & pueri, & ſenes, qui non ſunt idonei ad hoc, quòd habeant poteſtatem in his, quæ pertinent ad commune. Ideo ergo ſpurij propter vilitatem originis excludebantur ab Eccleſia, id eſt à collegio populi, vſque ad decimam generationem: & ſimiliter eunuchi, quibus non poterat competere honor, qui patribus debebatur. & præcipue in populo Iudæorum, in quo Dei cultus conſeruabatur per carnis generationem. Nam etiam apud Gentiles qui multos filios genuerant, aliquo inſigni honore donabantur: ſicut Philoſophus dicit in 2. Politic.* tamen quantum ad ea, quæ ad gratiam Dei pertinebant, eunuchi ab aliis non ſeparabantur, ſicut nec aduenæ, vt dictum eſt*. Dicitur enim Iſa. 56. Non dicat filius aduenæ, qui adhæret Domino, dicens, Separatione diuidet me Dominus à populo ſuo: & non dicat eunuchus, Ecce ego lignum aridum.

Ca. 3. à medio to. 5. — *Ca. 17. circa med.* — *In corp. ar. 10. & ad 3. arg.*

¶Ad tertium dicendum, quòd accipere vſuras ab alienis, non erat ſecundum intentionem legis: ſed ex quadam permiſsione propter pronitatem Iudæorum ad auaritiam: & magis pacificè ſe haberent ad extraneos, à quibus lucrabantur.

¶Ad quartum dicendum, quòd circa ciuitates hoſtium, quędam diſtinctio adhibebatur: quædam enim erant remotæ nō de numero illarum vrbium, quæ eis erant repromiſſæ: & in talibus vrbibus expugnatis occidebantur maſculi, qui pugnauerant contra populum Dei, mulieribus autem & infantibus parcebatur. Sed in ciuitatibus vicinis, quæ erant eis repromiſſæ, omnes mandabantur interfici propter iniquitates eorum priores: ad quas puniendas Dominus populum Iſrael diuinæ iuſtitiæ executorem dimittebat. Dicitur enim Deut. 9. Quia illæ egerunt impiè, introeunte te deletæ ſunt. Ligna autem fructifera mandabantur reſeruari propter vtilitatem ipſius populi: cuius ditioni ciuitas & eius territorium erat ſubiiciendum.

¶Ad quintum dicendum, quòd nouus ædificator domus, aut plantator vineæ, vel deſponſator vxoris excludebantur à prælio propter duo. Primò quidem, quia ea, quæ homo de nouo habet, vel ſtatim paratus eſt ad habendum, magis ſolet amare: & per conſequens eorum amiſsionem timere. vnde probabile erat, quòd ex tali amore magis mortem timerent: & ſic minus fortes eſſent ad pugnandum. Secundò, quia ſicut Philoſophus dicit in ſecundo Phyſicor.* infortunium videtur quando aliquis appropinquat ad aliquod bonum habendum, ſi poſtea impediatur ab illo. Et ideo ne propinqui remanentes magis contriſtarentur de morte talium, qui bonis ſibi paratis potiti non fuerunt, & etiam populus conſiderans hoc, horreret, huiuſmodi homines à mortis periculo ſunt ſequeſtrati per ſubtractionem à prælio.

Tex. 65. tom. 2.

¶Ad ſextum dicendum, quòd timidi remittebantur ad domum, non vt ipſi ex hoc commodum conſequerētur, ſed ne populus ex eorum præſentia incommodum conſequeretur, dum per eorum timorem & fugam etiam alij ad timendum, & fugiendum prouocarentur.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum conuenienter lex vetus præcepta ediderit circa domeſticas perſonas.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur, quòd inconuenienter lex vetus præcepta ediderit circa perſonas domeſticas. Seruus enim id, quod eſt, domini eſt: vt Philoſophus dicit in 1. Politic.* ſed id, quod eſt alicuius, perpetuo eius eſſe debet ergo inconuenienter lex mandauit Exod. 21. quòd ſerui ſeptimo anno liberi abſcederent.

Ca. 3. parū ante med. tom. 5.

2 ¶Præterea, Sicut animal aliquod, vt aſinus aut bos eſt poſſeſſio domini: ita etiam ſeruus. ſed de animalibus præcipitur Deut. 23. Non tradas ſeruum domino ſuo, qui ad te confugerit.

3 ¶Præterea, Lex diuina habet magis & miſericordiam prouocare, quàm etiam lex humana; ſed ſecundum leges humanas grauiter puniuntur, qui minus aſperè affligunt ſeruos, aut ancillas, aſperrima autem videtur eſſe afflictio, ex qua ſequitur mors: inconuenienter igitur ſtatuitur Exod. 21. quòd qui percuſſerit ſeruum ſuum vel ancillam virga, ſi vno die ſuperuixerit, non ſubiacebit pœnæ, quia pecunia illius eſt.

4 ¶Præterea, Alius eſt principatus domini ad ſeruum, & patris ad filium: vt dicitur in 1. & 3. Politic.* ſed hoc ad principatum domini: ad ſeruum pertinet, vt aliquis ſeruum, vel ancillam vendere poſsit. inconuenienter igitur lex permiſit, quòd aliquis venderet filiam ſuam in famulam, vel ancillam.

Lib. 1. c. tom. 5.

5 ¶Præterea, Pater habet ſui filij poteſtatem: ſed eius eſt punire exceſſus, qui habet poteſtatem ſuper peccatum: inconuenienter igitur mandatur Deut. 21. quòd pater ducat filium ſuum ad ſeniores ciuitatis puniendum.

6 ¶Præterea, Dominus prohibuit Deut. 7. vt cum alienigenis non ſociarent coniugia, & coniuncta etiam ſepararent: vt patet 1. Eſdræ 10. inconuenienter igitur Deut. 21. conceditur eis, vt captiuas alienigenarum ducere poſsint vxores.

7 ¶Præterea, Dominus in vxoribus ducendis quoſdam conſanguinitatis & affinitatis gradus præcepit eſſe vitandos: vt patet Leuit. 18. inconuenienter igitur mandatur. Deut. 25. quòd ſi aliquis eſſet mortuus abſque liberis, vxorem ipſius frater eius acciperet.

8 ¶Præterea, Inter virum & vxorem ſicut eſt maxima familiaritas, ita debet eſſe fides firmiſsima: ſed hoc non poteſt eſſe ſi matrimonium diſſolubile fuerit: inconuenienter igitur Dominus permiſit Deut. 24. quòd aliquis poſſet vxorem dimittere, ſcripto libello repudij, & quòd etiam vlterius eam recuperare non poſſet.

9 Præterea, Sicut vxor poteſt frangere fidem marito, ita etiam ſeruus domino, & filius patri: ſed ad inueſtigandam iniuriam ſerui in dominum, vel filij in patrem, non eſt inſtitutum in lege aliquod ſacrificium: ſuperfluè igitur videtur inſtitui ſacrificium zelotypiæ, ad inueſtigandum vxoris adulterium, Num. 5. ſic igitur inconuenienter videntur eſſe tradita in lege præcepta iudicialia circa perſonas domeſticas.

¶SED CONTRA eſt, quòd dicitur in Pſal. 18. Iudicia domini vera, iuſtificata in ſemetipſa.

¶RESPONDEO dicendum, quòd communio domeſticarum perſonarum adinuicem (vt Philoſophus dicit in primo Politic.*) eſt ſecundum quotidianos actus, qui ordinantur ad neceſsitatem vitæ. Vita autem hominis conſeruatur dupliciter. Vno modo quantum ad indiuiduum: prout ſcilicet homo idem numero viuit; & ad talem vitæ conſeruationem opitulantur homines exteriora bona: ex quibus homo habet victum, & veſtitum, & alia huiuſmodi neceſſaria vitæ, in quibus adminiſtrandis indiget homo ſeruis. Alio modo conſeruatur vita hominis ſecundum ſpeciem per generationem, ad quam indiget homo vxore, vt ex ea generet filium. Sic igitur in domeſtica communione ſunt tres combinationes, ſcilicet domini ad ſeruum, viri ad vxorem, patris ad filium. Et quantum ad omnia iſta, lex vetus conuenientia præcepta tradidit. nam quantum ad ſeruos inſtituit, vt modeſtè tractarentur: & quantum ad labores, ne ſcilicet immoderatis laboribus affligerentur. vnde Deut. ..dominus madauit, vt in die ſabbathi requieſceret ſeruus & ancilla tua, ſicut & tu. Iterum quantum ad pœnas infligendas: impoſuit enim mutilatoribus ſeruorum, vt dimitterent eos liberos: ſicut habetur Exod. 21. & ſimile etiam ſtatuit in ancilla, quam in vxorem aliquis duxerit. Statuit autem ſpecialiter circa ſeruos, qui erant ex populo, vt ſeptimo anno liberi egrederentur cum omnibus, quæ apportauerant, etiam veſtimentis: vt habetur Exod. 21. Mandatur etiam inſuper Deut. 15. vt ei detur viaticum.

Ca. 1. à medio, tom. 5.

¶Circa vxores verò ſtatuitur in lege, quantum ad vxores ducendas: vt ſcilicet ducant vxores ſuæ tribus: ſicut habetur Numer. vltimo. & hoc ideo, ne ſortes tribuum confundantur. Et quòd aliquis in vxorem ducat vxorē fratris defuncti ſine liberis: vt habetur Deut. 25. & hoc ideo, vt ille, qui non potuit habere ſucceſſores ſecundum carnis originem, ſaltem habeat per quandam adoptionem: & ſic non totaliter memoria defuncti

deleatur

deleatur. Prohibuit etiam quaſdam perſonas, ne in coniugium ducerentur, ſcilicet alienigenas propter periculum ſeditionis, & propinquas propter reuerentiam naturalem, quæ eis debetur. Statuit etiam, qualiter vxores iam ductæ tractari deberent: vt ſcilicet non leuiter infamarentur. vnde mandatur puniri ille, qui falſo crimen imponit vxori: vt habetur Deut. 23. & quòd etiam propter vxoris odium filius detrimentum non pateretur: vt habetur Deut. 21. & etiam quòd propter odium vxorem non affligeret: ſed potius ſcripto libello, eam dimitteret. vt patet Deut. 24. Et vt etiam maior dilectio inter coniuges à principio contrahatur, præcipitur, quòd cum aliquis nuper vxorem acceperit, nihil ei publicæ neceſsitatis iniungatur, vt liberè poſsit lætari cum vxore ſua.

¶Circa filios autem inſtituit, vt patres eis diſciplinam adhiberent, inſtruendo eos in fide. vnde dicitur Exod. 12. Cum dixerint vobis filij veſtri, Quæ eſt iſta religio? diceris eis, Victima tranſitus Domini eſt. & quòd etiam inſtruerent eos in moribus: vnde dicitur Deut. 21. quod patres dicere debent, Monita noſtra audire contemnit, comeſſationibus vacat, & luxuriæ, atque conuiuiis.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd quia filij Iſrael erant à Domino de ſeruitute liberati: & per hoc diuinæ ſeruituti addicti: noluit Dominus, vt in perpetuum ſerui eſſent. vnde dicitur Leui. 25. Si paupertate compulſus, vendiderit ſe tibi frater tuus, non eum opprimes ſeruitute famulorum, ſed quaſi mercenarius & colonus erit: mei enim ſunt ſerui, & ego eduxi eos de terra Ægypti, vt non veneant conditione ſeruorum, & ideo quia ſimpliciter ſerui non erant, ſed ſecundum quid, finito tempore dimittebantur liberi.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd mandatum illud intelligitur de ſeruo, qui à domino quæritur ad occidendum, vel ad aliquod peccati miniſterium.

¶Ad tertium dicendum, quòd circa læſiones ſeruis illatas, lex conſideraſſe videtur, vtrùm ſit certa vel incerta: ſi enim læſio certa eſſet, lex pœnam adhibuit: pro mutilatione quidem amiſſionem ſerui, qui mandabatur libertati donandus: pro morte autem homicidij pœnam, cum ſeruus in manu Domini verberantis moreretur. Si verò læſio non eſſet certa, ſed aliquam apparentiam haberet, lex nullam pœnam infligebat in proprio ſeruo: puta cum percuſſus ſeruus nō ſtatim moriebatur: ſed poſt aliquos dies. Incertum enim erat, vtrum ex percuſsione mortuus eſſet, quia ſi percuſsiſſet liberum hominem, ita tamen quòd ſtatim non moreretur, ſed ſuper baculum ſuum ambularet: non erat homicidij reus, qui percuſſerat, etiam ſi poſtea moreretur: tenebatur tamen ad impenſas ſoluendas, quas percuſſus in medicos fecerat. Sed hoc in ſeruo proprio locum non habebat: quia quicquid ſeruus habebat: & etiam ipſa perſona ſerui, erat quædam poſſeſsio domini, & ideo pro cauſa aſsignatur, quare non ſubiaceat pœnæ pecuniariæ, quia pecunia illius eſt.

In ſolut. 1.

¶Ad quartum dicendum, quòd ſicut dictum eſt*, nullus Iudęus poterat poſsidere Iudæum, quaſi ſimpliciter ſeruum: ſed erat ſeruus ſecundum quid, quaſi mercenarius vſque ad tempus, & per hunc modum permittebat lex, quòd paupertate cogente, aliquis filium vel filiam venderet. & hoc etiam verba ipſius legis oſtendunt: dicit enim, Si quis vendiderit filiam ſuam in famulam, non egredietur, ſicut exire ancillæ conſueuerunt. Per hunc etiam modum non ſolum filium ſuum, ſed etiam ſeipſum aliquis vendere poterat magis quaſi mercenarium, quàm quaſi ſeruum: ſecundum illud Leui. 25. Si paupertate compulſus, vendiderit ſe tibi frater tuus, non eum opprimes ſeruitute famulorum: ſed mercenarius & colonus erit.

Cap. vlt. ante medium tom. 5.

¶Ad quintum dicendum, quod ſicut Philoſophus dicit in 10 Ethic.* principatus paternus habet ſolum admonendi poteſtatem: nō autem habet vim coactiuam, per quam rebelles & contumaces comprimi poſſunt, & ideo in hoc caſu lex mandabat, vt filius contumax à principibus ciuitatis puniretur.

¶Ad ſextum dicendum, quòd Dominus alienigenas prohibuit in matrimonium duci, propter periculum ſeductionis, ne inducerentur in idololatriam, & ſpecialiter hoc prohibuit de illis gentibus, quæ in vicino habitabant: de quibus erat magis probabile, quòd ſuos ritus retinerent. Si qua verò idololatriæ cultum dimittere vellet, & ad Legis cultum ſe transferre, poterat in matrimonium duci: ſicut patet de Ruth, quam duxit Booz in vxorem. vnde ipſa dixerat ſocrui ſuæ, Populus tuus, populus meus, Deus tuus, Deus meus: vt habetur Ruth 1. & ideo captiua non aliter permittebatur in vxorem duci: niſi prius raſa cæſarie, & circuncisis vnguibus, depoſita veſte, in qua capta eſt, & fleret patrem & matrem, per quæ ſignificatur idololatriæ perpetua objectio.

¶Ad ſeptimū dicendum, quòd ſicut Chry. dicit ſuper Matthæum: quia immitigabile malum erat mos apud Iudæos, qui omnia pro præſenti vita faciebant, ſtatutum fuit, vt defuncto filius naſceretur ex fratre, quod erat quædam mortis mitigatio. Non autem alius, quàm frater vel propinquus iubebatur accipere vxorem defuncti: quia non ita crederetur qui ex tali coniunctione erat naſciturus, eſſe eius filius qui obiit: & iterum extraneus non ita haberet neceſsitatem ſtatuere domum eius, qui obierat, ſicut frater, cui etiam & cognatione hoc facere iuſſum erat. Ex quo patet, quòd frater in accipiendo vxorem fratris ſui, perſona fratris ſui defuncti fungebatur.

¶Ad octauum dicendum, quòd lex permiſit repudium vxoris, non quia ſimpliciter iuſtum eſſet: ſed propter duritiam Iudæorum, vt Dominus dicit Matth. 19. ſed de hoc oportet plenius tractari, cum de matrimonio agetur.

¶Ad nonum dicendum, quòd vxores fidem matrimonij frāgunt per adulterium: & de facili propter delectationem: & latenter, quia oculus adulteri obſeruat caliginem, vt dicitur Iob 24. Non autem eſt ſimilis ratio de filio ad patrem, vel de ſeruo ad dominum: quia talis infidelitas non procedit ex tali concupiſcentia delectationis: ſed magis ex malitia, quæ non poteſt ita latere, ſicut infidelitas mulieris adulteræ.

QVAESTIO CENTESIMASEXTA, De lege Euangelica, quæ lex noua dicitur ſecundum ſe, in quatuor articulos diuiſa.

CONSEQVENTER cōſiderandum eſt de lege Euangelij, quæ dicitur lex noua.

¶Et primò, de ipſa ſecundum ſe. Secundò, de ipſa per comparationem ad legem veterem. Tertiò, de his, quæ in lege noua continentur.

¶Circa primum quæruntur quatuor.

¶Primò, qualis ſit, vtrum ſcilicet ſit ſcripta vel indita.

¶Secundò, de virtute eius, vtrum iuſtificet.

¶Tertiò, de principio eius, vtrū debuerit dari à principio mūdi.

¶Quartò, de termino eius, vtrum ſcilicet ſit duratura vſque ad finem, an debeat ei alia lex ſuccedere.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum lex noua ſit lex ſcripta.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur, quòd lex noua ſit lex ſcripta. Lex enim noua eſt ipſum Euangelium: ſed Euangelium eſt deſcriptum Ioan. 20. Hæc autem ſcripta ſunt, vt credatis: ergo lex noua eſt lex ſcripta.

Infrà art. 2. & 3. cor. 2. et q. 107. art. 1. ad 2. & 3. & q. 108. art. 1. cor. & ad 1. & quol. 4. ar. 13. cor.

2 ¶Præterea, Lex indita eſt lex naturæ, ſecundum illud Rom. 2. Naturaliter ea quæ legis ſunt, faciunt, qui habent opus legis ſcriptum in cordibus ſuis. ſi igitur lex Euangelij eſſet lex indita, non differret lege naturæ.

3 ¶Præterea, Lex Euangelij propria eſt eorum, qui ſunt in ſtatu noui teſtamenti: ſed lex indita communis eſt & eis, qui ſunt in nouo teſtamento, & eis, qui ſunt in veteri teſtamento. Dicitur enim Sap. 7. quòd diuina ſapientia per nationes in animas ſanctas ſe transfert, amicos Dei, & prophetas conſtituit. ergo lex noua eſt lex indita.

¶SED CONTRA eſt, quòd lex noua eſt lex noui teſtamenti: ſed lex noui teſtamenti eſt indita in corde. Apoſtolus enim ad Hebræ. 8. dicit, inducens authoritatem, quæ habetur Iere. 31. Ecce dies venient, dicit Dominus, & conſummabo ſuper domum Iſrael, & ſuper domum Iuda teſtamentum nouum, & exponens quod ſit hoc teſtamentum dicit. Quia hoc eſt teſtamentum, quod diſponam domui Iſrael, dando leges meas in mentes eorum, & in corda eorum ſuperſcribam eas. ergo lex noua eſt lex indita.

¶RES

¶Super Quæſtionem centeſimamſextam.

IN quæſt. 106. duo occurrunt ſcribēda. Primum eſt, vt in art. 3. memor ſis, quòd non eſt quæſtio de lege noua quo ad ſuum principale, id eſt gratiam Spiritus ſancti: hæc enim ab initio mundi data eſt, ſed de lege noua ſecundum ſe totam, vt claudit in ſe & gratiam Spiritus ſancti, & doctrinam noui teſtamenti: hæc enim abūdantiam gratiæ & perfectionem vitæ, & ſacramenta gratiæ continet. Secundum eſt, vt non mireris ſi audis nouam reperiri gentem, quæ nihil ſciat de Chriſto, ſufficit enim, quòd ante mundi conſummationem Euangelium ſuſceptum in vniuerſo fuerit orbe, ſecundum vnitatem prędicatū, quippe dicitur etiam tempore Apoſtolorum in orbe vniuerſo ſecundum reputationem: ſicut & exiit edictum à Cæſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus orbis. de orbe enim ſecundum noſtram notitiam habitato, hæc, & ſimilia intelliguntur, quamuis ſecūdum poſſibilem veritatem in aliis terræ chartis affirmari poſſint antipodes. Et niſi fallor, iam inuēta dicitur quarta Meridionalis habitata: quoniam polus antarticus eleuatur eis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

¶RESPONDEO dicendum, quòd vnaquæque res illud videtur esse quod in ea est potissimum: vt Philosophus dicit in 9. Ethic. *id autem, quod est potissimum in lege noui testamẽti, & in quo tota virtus eius consistit, est gratia Spiritus sancti, quæ datur per fidem Christi: & ideo principaliter lex noua est ipsa gratia Spiritus sancti, quæ datur Christi fidelibus: & hoc manifestè apparet per Apostolum, qui ad Rom. 3. dicit. Vbi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. per quam legem? factorum? non, sed per legem fidei: ipsam enim fidei gratiam legem appellat. & expressius ad Rom. 8. dicitur, Lex spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis. vnde & Aug. dicit in lib. De spiritu & litera*. Quòd sicut lex factorum scripta fuit in tabulis lapideis, ita lex fidei scripta est in cordibus fidelium: & alibi dicit in eodem lib. *Quæ sunt leges Dei ab ipso Deo scriptæ in cordibus, nisi ipsa præsentia Spiritus sancti? Habet tamen lex noua quędam sicut dispositiua ad gratiam Spiritus sancti, & ad vsum huius gratiæ pertinentia, quæ sunt quasi secundaria in lege noua: de quibus oportuit instrui fideles Christi & verbis & scriptis, tam circa credenda, quàm circa agenda. Et ideo dicendum est, quòd principaliter lex noua, est lex indita, secundario autem est lex scripta.

Cap. 4. ante medium tom. 5.

Cap. 17. & 26. to. 3. Eod. lib. c. 21. in prin.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd in scriptura Euangelij non continentur nisi ea, quæ pertinent ad gratiam Spiritus sancti, vel sicut dispositiua, vel sicut ordinatiua ad vsum huius gratiæ, sicut dispositiua quidem, quantum ad intellectum per fidem, per quam datur Spiritus sancti gratia: continentur in Euangelio ea, quæ pertinent ad contemptum mundi: per quam homo fit capax Spiritus sancti gratiæ. Mundus enim, id est amatores mundi, non potest capere Spiritum sanctum: vt habetur Ioannis 14. Vsus verò spiritualis gratiæ est in operibus virtutum, ad quæ multipliciter scriptura noui testamenti homines exhortatur.

¶Ad secundum dicendum, quòd dupliciter est aliquid inditum homini. Vno modo pertinens ad naturam humanam: & sic lex naturalis est lex indita homini. Alio modo est aliquid inditum homini, quasi superadditum per gratiæ donum: & hoc modo lex noua est indita homini, non solum indicans quid sit faciendum, sed etiam adiuuans ad implendum.

¶Ad tertium dicendum, quòd nullus vnquam habuit gratiam Spiritus sancti, nisi per fidem Christi explicitam vel implicitam. Per fidem autem Christi pertinet homo ad nouum testamentum. vnde quibuscunque fuit lex gratiæ indita, secundum hoc ad nouum testamentum pertinebant.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum lex noua iustificet.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, quòd lex noua non iustificet. Nullus enim iustificatur, nisi legi Dei obediat: secundum illud ad Heb. 5. Factus est, scilicet Christus, omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ: sed Euangelium non semper hoc operatur, quòd homines obediant. Dicitur enim Rom. 10. Non omnes obediunt Euangelio: ergo lex noua non iustificat.

2 ¶Præterea, Apostolus probat ad Rom. quòd lex vetus non iustificabat, quia ea adueniente, præuaricatio creuit. Dicitur enim ad Rom. 4. Lex iram operatur: vbi enim non est lex, nec præuaricatio. sed multo magis lex noua præuaricationem addidit: maiori enim pœna est dignus, qui post legem nouam datam adhuc peccat: secundum illud Hebræ. 10. Irritam quis faciens legem Moysi, sine vlla miseratione duobus vel tribus testibus moritur, quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit, &c. ergo lex noua non iustificat sicut nec vetus.

3 ¶Præterea, Iustificare est proprius effectus Dei: secundum illud ad Rom. 8. Deus est qui iustificat: sed lex vetus fuit à Deo, sicut & lex noua. ergo lex noua non magis iustificat, quàm lex vetus.

¶SED CONTRA est, quòd Apostolus dicit ad Rom. 1. Non erubesco Euangelium: virtus enim Dei est in salutem omni credenti: non autem est salus nisi iustificatis. ergo lex Euangelij iustificat.

Art. præce. in corp. & ad 1. arg.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum est*, ad legem Euangelij duo pertinent. Vnum quidem principaliter, scilicet ipsa gratia Spiritus sancti, interius data. & quantum ad hoc noua lex iustificat. vnde Aug. dicit in lib. de spiritu & littera*. Ibi, scilicet in veteri testamento lex extrinsecus est posita, qua iniusti terrerentur: hic, scilicet in nouo testamento intrinsecus data est, qua iustificarentur. aliud pertinet ad legem Euangelij secundariò, scilicet documenta fidei, & præcepta ordinantia affectum humanum, & humanos actus. Et quantum ad hoc lex noua non iustificat. Vnde Apostolus dicit 2. ad Cor. Litera occidit, spiritus autem viuificat, & Aug. exponit in lib. de spiritu & litera*, quòd per literam intelligitur quælibet scriptura extra homines existens etiam moralium præceptorum, qualia continentur in Euangelio, vnde etiam litera Euangelij occideret, nisi adesset interius gratia fidei sanans.

Ca. 17. circa pri. to. 3.

Cap. 14. & 17. to. 3.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd illa obiectio procedit de lege noua, non quantum ad id, quod est principale in ipsa, sed quantum ad id, quod est secundarium in ipsa, scilicet quantum ad documenta & præcepta exterius homini proposita, vel scripto vel verbo.

¶Ad secundum dicendum, quòd gratia noui testamenti etsi adiuuet hominem ad non peccandum: non tamen d ita confirmat in bono, vt homo peccare non possit: hoc enim pertinet ad statum gloriæ: & ideo si quis post acceptam gratiam noui testamenti peccauerit, maiori pœna est dignus, tanquam maioribus beneficiis ingratus, & auxilio sibi dato non vtens: nec tamen propter hoc dicitur, quod lex noua iram operatur, quia quantum est de se, sufficiens auxilium dat, ad non peccandum.

D. 819.

¶Ad tertium dicendum, quòd legem nouam & veterem vnus Deus dedit: sed aliter & aliter. nam legem veterem dedit scriptam in tabulis lapideis, legem autem nouam dedit scriptam in tabulis cordis carnalibus, vt Apostolus dicit secundæ ad Corinth. 3. Proinde sicut Augustinus dicit in lib. De spiritu & litera*, literam istam extra hominem scriptam & ministrationem mortis, & ministrationem damnationis Apostolus appellat: hanc autem, scilicet noui testamenti legem ministrationem spiritus, & ministrationem iustitiæ dicit: quia per donum Spiritus operamur iustitiam, & à præuaricationis damnatione liberamur.

Cap. 17. & 18. in prin. tom. 3.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum lex noua debuerit dari à principio mundi.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quòd lex noua debuerit dari à principio mundi. Non enim est personarum acceptio apud Deum: vt dicitur ad Rom. 2. sed omnes homines peccauerunt, & egent gratia Dei: vt dicitur ad Rom. 3. ergo à principio mundi lex Euangelij dari debuit, vt omnibus per eam subueniretur.

Supra q. 91. art. 5. ad 2. & 5.

2 ¶Præterea, Sicut in diuersis locis sunt diuersi homines, ita etiam in diuersis temporibus, sed Deus, qui vult omnes homines saluos fieri (vt dicitur 1. Timoth. 2.) mandauit Euangelium prædicari in omnibus locis, vt patet Matthæi vltimo. & Marci vltimo. ergo omnibus temporibus debuit adesse lex Euangelij: ita quòd à principio mundi daretur.

3 ¶Præterea, Magis est necessaria homini salus spiritualis, quæ est æterna, quàm salus corporalis, quæ est temporalis: sed Deus ab initio mundi prouidit homini ea, quæ sunt necessaria ad salutem corporalem, tradens eius pòtestati omnia, quæ erant propter hominem creata: vt patet Gen. 1. ergo etiam lex noua, quæ maximè est necessaria ad salutem spiritualem, debuit hominibus à principio mundi dari.

¶SED CONTRA est, quod Apostolus dicit 1. ad Cor. 15. Non prius quod spirituale est, sed quod animale: sed lex noua est maximè spiritualis: ergo lex noua non debuit dari à principio mundi.

¶RESPONDEO dicendum, quòd triplex ratio potest assignari, quare lex noua non debuit dari à principio mundi. Quarum prima est, quia lex noua, sicut dictum est*, principaliter est gratia Spiritus sancti: quæ abundanter dari non debuit, antequam impedimentum peccati ab humano genere tolleretur, consummata redemptione per Christum. Vnde dicitur Ioan. 7. Nondum erat Spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Et hanc rationem manifestè assignat Apostolus ad Roma. 8. vbi postquam præmiserat de lege Spiritus vitæ subiungit, Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis. ¶Secunda ratio potest assignari ex perfectione legis nouæ. Non enim aliquid ad perfectum adducitur statim à principio: sed quodam temporali successionis

Art. 1. huius quæst.

sionis ordine: sicut aliquis prius fit puer, & postmodum vir. Et hanc rationem assignat Apostolus ad Galat. 3. lex pædagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificemur: at vbi venit fides, iam non sumus sub pædagogo.

¶Tertia ratio sumitur ex hoc, quòd lex noua est lex gratiæ: & ideo primo oportuit, quòd homo relinqueretur sibi in statu veteris legis, vt in peccatum cadendo, suam infirmitatem cognoscens, recognosceret se gratia indigere. Et hanc rationẽ assignat Apostolus ad Rom. 5. dicẽs, Lex subintrauit, vt abundaret delictum: vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd humanum genus propter peccatum primi parentis meruit priuari auxilio gratiæ: & ideo quibuscunque non datur, hoc est ex iustitia: quibuscunque autem datur, hoc est ex gratia: vt Augustinus dicit in lib. De perfectione iustitiæ. vnde non est acceptio personarum apud Deum ex hoc, quòd non omnibus à principio mundi legem gratiæ proposuit, quæ erat debito ordine proponenda: vt dictum est*.

In corp.

¶Ad secundum dicendum, quòd diuersitas locorum non variat diuersum statum humani generis, qui variatur per tẽporis successionem. & ideo omnibus locis proponitur lex noua, non autem omnibus temporibus: licet omni tempore fuerint aliqui ad nouum testamentum pertinentes, vt suprà dictum est.

¶Ad tertium dicendum, quòd ea, quę pertinent ad salutem corporalem deseruiunt homini, quantum ad naturam, quæ non tollitur per peccatum: sed ea, quæ pertinent ad spiritualem salutem, ordinantur ad gratiam, quæ amittitur per peccatum: & ideo non est similis ratio de vtrisque.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum lex noua sit duratura vsque ad finem mundi.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quòd lex noua non sit duratura vsque ad finem mundi. Quia vt Apostolus dicit 1. ad Cor. 13. Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. sed lex noua ex parte est. Dicit enim Apostolus ibidem, Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus. ergo lex noua euacuanda est, alio perfectiori statu succedente.

2 ¶Præterea, Dominus Ioan. 16. promisit discipulis suis in aduentu Spiritus sancti paracleti, cognitionem omnis veritatis: sed nondum Ecclesia omnem veritatem cognoscit in statu noui testamenti. ergo expectandus est alius status, in quo per Spiritum sanctum omnis veritas manifestetur.

3 ¶Præterea, Sicut pater est alius à filio, & filius à patre: ita Spiritus sanctus à patre & filio. sed fuit quidam status conueniens personæ patris, scilicet status veteris legis, in quo homines generationi intendebant: similiter etiam est alius status conueniens personæ filij, scilicet status nouæ legis, in quo clerici intendentes sapientiæ, quæ appropriatur Filio principantur: ergo erit status tertius Spiritus sancti, in quo spirituales viri principabuntur.

4 ¶Præterea, Dominus dicit Matt. 24. Prędicabitur hoc Euangelium regni in vniuerso orbe: & tunc veniet consummatio. sed Euangelium Christi tandiu est prædicatum in vniuerso orbe: nec tamen adhuc venit consummatio: ergo Euangelium Christi non est Euangelium regni: sed futurum est aliud Euangelium Spiritus sancti, quasi alia lex.

¶SED CONTRA est, quod dominus dicit Matth. 24. dico vobis, quia non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant: quod Chrysostomus* exponit de generatione fidelium Christi. ergo status fidelium Christi manebit vsque ad consummationem seculi.

Homil. 78. in Matth. aõ remotè à prin. to. 2.

¶RESPONDEO dicendum, quòd status mundi variari potest dupliciter. Vno modo secũdum diuersitatem legis. Et sic huic statui nouę legis nullus alius status succedit. succedsit enim statui nouæ legis statui veteris legis, tanquam perfectior imperfectiori. nullus autem status præsentis vitæ potest esse perfectior, quàm status nouæ legis. Nihil enim potest esse propinquius fini vltimo, quàm quod immediatè in finem vltimum introducit. hoc autem facit noua lex: vnde Apost. dicit ad Heb. 10. Habentes itaque fratres fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi, quam initiauit nobis viam nouam, accedamus ad eum. Vnde non potest esse aliquis perfectior status præsentis vitæ, quam status nouæ legis: quia tanto est vnumquodque perfectius, quanto est vltimo fini propinquius. Alio modo status hominum variari potest, secundum quòd homines diuersimodè se habent ad eandem legem: vel perfectius, vel minus perfectè, & sic status veteris legis frequenter fuit mutatus: cũ quandoque leges optimè custodirentur, quandoque autem omnino prætermitterentur. Sic etiam & status nouæ legis diuersificatur secundum diuersa loca & tempora & personas, inquantum gratia Spiritus sancti perfectius vel minus perfectè ab aliquibus habetur, non est tamen expectandum, quòd sit aliquis status futurus, in quo perfectius gratia Spiritus sancti habeatur, quã hactenus habita fuerit: & maximè ab Apostolis, qui primitias Spiritus acceperunt, id est, & tẽpore prius & ceteris abundãtius, vt glo. dicit Rom. 8.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut Dony. dicit in Eccl. hierar.* triplex est hominum status. Primus quidem veteris legis. Secundus nouæ legis. Tertius status succedit non in hac vita, sed in futura, scilicet in patria. Sed sicut primus status est figuralis & imperfectus respectu status Euãgelij, ita hic status est figuralis & imperfectus respectu status patriæ, quo veniente, iste status euacuatur: sicut dicitur 1. ad Cor. 13. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.

Cap. 5. par. 2.

¶Ad secundum dicendum, quòd sicut Augustinus dicit in lib. cõtra Faustum*, Mõtanus & Priscilla posuerunt, quòd promissio domini de Spiritu sancto dando, non fuit completa in Apostolis, sed in eis. Et similiter Manichæi posuerunt, quòd fuit completa in Manichæo: quem dicebant esse Spiritum paracletum, & ideo vtriq; nõ recipiebant actus Apostolorum: in quibus manifestè ostenditur, quòd illa promisio fuit in Apostolis completa: sicut Dominus iterato eis promisit Act. 1. Baptizabimini in Spiritu sancto non post multos hos dies: quod impletum legitur Act. 2. Sed istæ varietates excludũtur per hoc, quod dicitur Ioã. 7. Nondum erat Spiritus datus: quia nondum Iesus erat glorificatus. Ex quo datur intelligi, quòd statim glorificato Christo in resurrectione & ascensione, fuit Spiritus sanctus datus. Et per hoc etiam excluditur quorumcunque vanitas, qui dicerent esse expectandum aliud tempus, scilicet Spiritus sancti.

Lib. 19. de hæresib. ad Quodvult Deum. ca. 26. to. 6. lib. 19. contra Faust. c. 31. Et de vtili. credendo- rum c. 3.

¶Docuit autem Spiritus sanctus Apostolos omnem veritatem de his, quæ pertinent ad necessitatem salutis, scilicet de credendis & de agendis: non tamen docuit eos de omnibus futuris euentibus, hoc enim ad eos non pertinebat, secundum illud Act. 1. Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in potestate sua.

¶Ad tertium dicendum, quòd lex vetus non solum fuit Patris, sed etiam Filij: quia Christus in veteri lege figurabatur: vnde Dominus dicit Ioan. 5. Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit. Similiter etiam lex noua non solum est Christi, sed etiam Spiritus sancti: secundum illud Rom. 8. Lex spiritus vitæ in Christo Iesu, &c. vnde non est expectanda alia lex quæ sit Spiritus sancti.

¶Ad quartum dicendum, quòd cum Christus statim in principio euangelicæ prædicationis dixerit, Appropinquauit regnũ cælorum, stultissimum est dicere, quòd Euãgelium Christi non sit Euangelium regni. Sed prædicatio Euangelij Christi potest intelligi dupliciter. Vno modo quantum ad diuulgationem notitiæ Christi, & sic prædicatum fuit Euangelium, in vniuerso orbe etiam tempore Apostolorum: vt Chryso. dicit. Et secundum hoc quod additur, Et tunc erit consummatio, intelligitur hoc de destructione Ierusalem, de qua tunc ad literam loquebatur. Alio modo potest intelligi prædicatio Euangelij in vniuerso orbe cum pleno effectu: ita scilicet quòd in qualibet gente fundetur Ecclesia & ita, sicut dicit Aug. in epistola ad Eusebeum*, nondum est prædicatum Euangelium in vniuerso orbe, sed hoc facto, veniet consummatio mundi.

Est epistol. 78. parum ante med. & epist. 80. à med. to. 2.

QVAESTIO CENTESIMA-SEPTIMA, De comparatione legis nouæ ad veterem, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de comparatione legis nouæ ad legem veterem.

¶Et circa hoc quæruntur quatuor. ¶Primò, vtrum lex noua sit alia lex à lege veteri. ¶Secundò, vtrum lex noua impleat veterem. ¶Tertiò, vtrum lex noua contineatur in veteri. ¶Quintò, quæ sit grauior, vtrum lex noua, vel vetus.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum lex noua sit alia à lege veteri.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd lex noua non sit alia à lege veteri. Vtraq; enim lex datur, fidem Dei habentibus:

Supr. q. 98. artic. 5. & Gal. 1. lect.

¶ *Super Quæstionem centesimamseptimam & centesimamoctauam.*

IN quæstionibus 107. & 108. nihil scribendum occurrit, nisi vt mandes eas memoriæ. vt intelligas Euangelij legem, & reddere scias rationem Christianæ legis.

Universidad de Deusto Biblioteca

habentibus: quia ſine fide eſt impoſsibile placere Deo;vt dicitur Hebrę.11. ſed eadem fides eſt antiquorum & modernorum: vt dicitur in gloſ.Matthæ. 12. ergo etiam eſt eadem lex.

2 ¶Prȩterea, Aug.dicit in lib.contra Adamãtium Manichæi diſcipulum* *(Cap.17.)*,quod breuis differentia legis & Euangelij eſt timor & amor,ſed ſecundum hæc duo noua lex & vetus diuerſificari non poſſunt: quia etiam in veteri lege proponuntur præcepta charitatis.Leuit.19. Diliges proximum tuum.& Deuter.6.Diliges dominum Deum tuum. Similiter etiam diuerſificari non poſſunt per aliam differentiam,quam Aug.aſsignat contra Fauſtum* *(Lib.4.c.2. tom.6.)*, quòd vetus teſtamentum habuit promiſſa temporalia, nouum teſtamentum habet promiſſa ſpiritualia & æterna:quia etiam in nouo teſtamento promittuntur aliqua promiſſa temporalia; ſecundum illud Marc. 10. Accipiet centies tantum in tempore hoc,domos & fratres,&c.Et in veteri teſtamento ſperabantur promiſſa ſpiritualia & æterna:ſecundum illud ad Hebræos 11.Nunc autem meliorem patriam appetunt, id eſt cæleſtem:quod dicitur de antiquis patribus.ergo videtur,quòd noua lex non ſit alia à veteri.

3 ¶Præterea, Apoſtolus videtur diſtinguere vtranque legem ad Rom.4. Veterem legem appellans legem factorum, legem verò nouam appellans legem fidei, ſed lex vetus fuit etiam fidei: ſecundum illud Hebr.11. Omnes teſtimonio fidei probati ſunt:quod dicit de Patribus veteris teſtamenti. Similiter etiam lex noua eſt lex factorum.Dicitur enim Matt.5. Benefacite his, qui oderunt vos. & Luc.20. Hoc facite in meam commemorationem.ergo lex noua non eſt alia à lege veteri.

¶SED CONTRA eſt,quòd Apoſtolus dicit ad Heb.7. Tranſlato ſacerdotio,neceſſe eſt vt legis tranſlatio fiat.ſed aliud eſt ſacerdotium noui & veteris teſtamenti: vt ibidem Apoſtolus probat.ergo eſt etiam alia lex.

¶RESPONDEO dicendum, quòd ſicut ſupra dictum eſt* *(q.90.ar.2.)*,omnis lex ordinat conuerſationem humanam in ordine ad aliquem finem, ea autem quæ ordinantur ad finem ſecundum rationem finis, dupliciter diuerſificari poſſunt. Vno modo, quia ordinantur ad diuerſos fines,& hæc eſt diuerſitas ſpeciei, maxime ſi ſit finis proximus. Alio modo ſecundum propinquitatem ad finem,vel diſtantiam ab ipſo,ſicut patet,quòd motus differunt ſpecie ſecundum quod ordinantur ad diuerſos terminos; ſecundum verò quòd vna pars motus eſt propinquior termino, quàm alia, attenditur differentia in motu ſecundum perfectum & imperfectum. Sic ergo duæ leges diſtingui poſſunt dupliciter. Vno modo,quaſi omnino diuerſæ,vtpote ordinatæ ad diuerſos fines, ſicut lex ciuitatis, quæ eſſet ordinata ad hoc,quòd populus dominaretur,eſſet ſpecie differens ab illa lege, quæ eſſet ad hoc ordinata, quòd optimates ciuitatis dominarentur. Alio modo duæ leges diſtingui poſſunt ſecundum quod vna propinquius ordinat ad finem: alia verò remotius, puta in vna & eadem ciuitate dicitur alia lex quæ imponitur viris perfectis, qui ſtatim poſſunt exequi ea, quæ pertinent ad bonum commune:& alia lex datur de diſciplina puerorum,qui ſunt inſtruendi qualiter poſtmodum opera vitiorum exequantur. Dicendum eſt ergo, quòd ſecundum primum modum lex noua non eſt alia à lege veteri:quia vtriuſque eſt vnus finis,ſcilicet vt homines ſubdantur Deo:eſt autem vnus Deus & noui & veteris teſtamenti: ſecundum illud Rom. 4. Vnus Deus eſt, qui iuſtificat circumciſionem ex fide, & præputium per fidem. Alio modo lex noua eſt alia à veteri: quia lex vetus eſt quaſi pædagogus puerorum,vt Apoſtolus dicit ad Galat.3.lex autem noua eſt lex perfectionis:quia eſt lex charitatis,de qua Apoſtolus dicit Coloſ.3.quòd eſt vinculum perfectionis.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd vnitas fidei vtriuſque teſtamenti atteſtatur vnitati finis. Dictum eſt enim ſuprà* *(q.62.ar.1.& 2.)*,quòd obiectum theologicarum virtutum,inter quas eſt fides, eſt finis vltimus: ſed tamen fides habet alium ſtatum in veteri & in noua lege: nam quod illi credebant futurum, nos credimus factum.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd omnes differentiæ, quæ aſsignantur inter nouam legem & veterem accipiuntur ſecundum perfectum & imperfectum.prȩcepta enim legis cuiuſlibet dantur de actibus virtutum: ad operanda autem virtutum opera, aliter inclinantur imperfecti, qui nondum habent virtutis habitum, & aliter illi,qui ſunt per habitum virtutis perfecti. Illi autem, qui nondum habent habitum virtutis, inclinantur ad agendum virtutis opera ex aliqua cauſa extrinſeca, puta ex comminatione pœnarũ, vel ex promiſsione aliquarum extrinſecarum remunerationum:puta honoris,vel diuitiarum,vel alicuius huiuſmodi.& ideo lex vetus,quæ dabatur imperfectis,id eſt nondum conſecutis gratiam ſpiritualem, dicebatur lex timoris, inquantum inducebat ad obſeruantiam præceptorum, per comminationem quarundam pœnarum: & dicitur habere temporalia quædam promiſſa. Illi autem,qui habent virtutem, inclinantur ad virtutis opera agenda propter amorem virtutis, non propter aliquam pœnam, aut remunerationem extrinſecam. & ideo lex noua, cuius principalitas conſiſtit in ipſa ſpirituali gratia indita cordibus,dicitur lex amoris: & dicitur habere promiſſa ſpiritualia & æterna, quæ ſunt obiecta virtutis præcipuè charitatis: & ita per ſe in ea inclinantur non quaſi in extranea, ſed quaſi in propria. Et propter hoc etiam lex vetus dicitur cohibere manum, non animum, quia ex timore pœnæ ab aliquo peccato abſtinet, nõ ſimpliciter eius voluntas à peccato recedit,ſicut recedit voluntas eius, qui amore iuſtitiæ abſtinet à peccato,propter hoc lex noua, quæ eſt lex amoris, dicitur animum cohibere. Fuerunt tamen aliqui in ſtatu veteris teſtamenti habentes charitatem & gratiam Spiritus ſancti: qui principaliter expectabant promiſsiones ſpirituales & æternas: & ſecundum hoc pertinebãt ad legem nouam.Similiaer etiam in nouo teſtamento ſunt aliqui carnales nondum pertingentes ad perfectionem nouæ legis: quos oportuit etiam in nouo teſtamento induci ad virtutis opera per timorem pœnarum, & per aliqua temporalia promiſſa. lex autem vetus etſi præcepta charitatis daret, non tamen per eam dabatur Spiritus ſanctus, per quem diffunditur charitas in cordibus noſtris, vt dicitur Rom.5.

¶Ad tertium dicendum,quòd ſicut ſuprà dictum eſt* *(q. præcedẽ. ar.1. & 2.)*, lex noua dicitur lex fidei, inquantum eius principalitas conſiſtit in ipſa gratia, quæ interius datur credentibus: vnde dicitur gratia fidei. Habet autem ſecundario aliqua facta & moralia & ſacramentalia: ſed in his non conſiſtit principalitas legis nouæ, ſicut principalitas veteris legis in eis conſiſtebat. Illi autem, qui in veteri teſtamento Deo fuerunt accepti per fidem, ſecundum hoc ad nouum teſtamentum pertinebant: non enim iuſtificabantur, niſi per fidem Chriſti, qui eſt auctor noui teſtamenti. vnde & de Moyſe dicit Apoſtolus ad Hebræos 11. quòd maiores diuitias æſtimabat theſauro Ægyptiorum improperium Chriſti.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum lex noua legem veterem impleat.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur,quòd lex noua legem veterem non impleat. *(2.2.q.104. ar.6. ad 2. Et 2. di.9. quartũ artic.8.& 4. di.44. q.2. ar.2.ad tertiũ.Et Ro. 3.fin.2.& Ephe.1.le.5.)* Impletio enim contrariatur euacuationi.ſed lex noua euacuat, vel excludit obſeruantias legis veteris.Dicit enim Apoſtolus ad Galat.5. Si circumcidimini, Chriſtus nihil vobis proderit. ergo lex noua non eſt impletiua veteris legis.

2 ¶Præterea,Contrarium non eſt impletiuum ſui contrarij:ſed Dominus in lege noua propoſuit quædam præcepta contraria præceptis veteris legis. Dicitur enim Matth.15. Audiſtis, quia dictum eſt antiquis, Quicunque dimiſerit vxorem ſuam, det ei libellum repudij: ego autem dico vobis, quicunque dimiſerit vxorem ſuam, facit eam mœchari.& idem conſequenter patet in prohibitione iuramenti, & etiam in prohibitione talionis, & in odio inimicorum. Similiter etiam videtur Dominus excluſiſſe præcepta veteris legis de diſcretione ciborum, Matt.15. dicens, Non quod intrat in os, coinquinat hominem, ergo lex noua non eſt impletiua veteris.

3 ¶Præterea,Quicunque contra legem agit,non implet legem, ſed Chriſtus in aliquibus contra legem fecit, tetigit enim leproſum:vt dicitur Matthæi 8.quod erat contra legem. Similiter etiam videtur ſabbathum pluries violaſſe. vnde de eo dicebant Iudæi Ioan.9.Non eſt hic homo à Deo,qui ſabbathum non cuſtodit.ergo Chriſtus non impleuit legem. & ita lex noua data à Chriſto non eſt veteris impletiua.

4 ¶Præterea, In veteri legȩ continebantur præcepta moralia, cæremonialia & iudicialia: vt ſuprà dictum eſt* *(q.99.ar.4.)*: ſed Dominus Matthæi quinto, vbi quantum ad aliqua legem impleuit, nullam mentionem videtur facere de iudicialibus & cæremonialibus.ergo videtur, quòd lex noua non ſit totaliter veteris impletiua:

¶SED CONTRA eſt quod Dominus dicit Matthæi quinto, Non veni ſoluere legem,ſed adimplere: & poſtea ſubdit,Iota vnum,aut vnus apex non præteribit à lege,donec omnia fiant.

¶RESPONDEO dicendum, quòd ſicut dictum eſt* *(Ar. præce.)*, lex noua comparatur ad veterem: ſicut perfectum ad imperfectum. omne autem perfectum adimplet id, quod imperfecto deeſt: & ſecundum hoc lex noua adimplet veterem legem, inquantum ſupplet illud, quod veteri legi deerat.

In veteri

In veteri autem lege duo poſſunt conſiderari, ſcilicet finis & præcepta contenta in lege. Finis verò cuiuſlibet legis eſt, vt homines efficiantur iuſti & virtuoſi, vt ſuprà dictũ eſt* *(q.91.art.1.)*, vnde & finis veteris legis erat iuſtificatio hominum:quem quidẽ lex efficere non poterat,ſed figurabat quibuſdam cæremonialibus factis,& promittebat verbis. & quantum ad hoc lex noua implet veterem legem,iuſtificãdo per virtutem paſsionis Chriſti. & hoc eſt, quod Apoſtolus dicit ad Rom.8. quod impoſsibile erat legi, Deus filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati, damnauit peccatum in carne, vt iuſtificatio legis impleretur in nobis. Et quantum ad hoc lex noua exhibet, quod lex vetus promittebat:ſecundum illud 2.ad Corin.1. Quotquot promiſsiones Dei ſunt, in illo eſt, id eſt in Chriſto. & iterum quantum ad hoc complet etiam quod vetus lex figurabat:vnde ad Colo.2.dicitur de cæremonialibus, quòd erant vmbra futurorum,corpus autẽ Chriſti,id eſt veritas pertinet ad Chriſtum, vnde lex noua dicitur lex veritatis:lex autem vetus vmbræ vel figurȩ.Prȩcepta verò veteris legis adimpleuit Chriſtus,& opere & doctrina: opere quidem quia circuncidi voluit,& alia legalia obſeruare, quæ erant tempore illo obſeruanda,ſecundum illud Galat.4. factum ſub lege.Sua autem doctrina adimpleuit præcepta legis tripliciter.Primò quidem verum intellectum legis exprimendo:ſicut patet in homicidio & adulterio,in quorũ prohibitione Scribæ & Phariſæi nõ intelligebant niſi exteriorẽ actum prohibitum,vnde dominus legem adimpleuit.oſtendendo etiam interiores actus peccatorũ cadere ſub prohibitione. Secundò adimpleuit dominus præcepta legis, ordinando quomodo tutius obſeruaretur, quòd lex vetus ſtatuerat: ſicut lex vetus ſtatuerat, vt homo non periuraret:& hoc tutius obſeruatur, ſi omnino à iuramento abſtineat, niſi in cauſa neceſsitatis. Tertiò adimpleuit dominus prȩcepta legis,ſuperaddendo quȩdam perfectionis conſilia:vt patet Matth.19. vbi dicenti,ſe obſeruaſſe præcepta veteris legis,dicit vnum tibi deeſt,ſi vis perfectus eſſe,vade,& vende omnia,quæ habes,&c.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd lex noua non euacuat obſeruãtiam veteris legis, niſi quantum ad cæremonialia,vt ſuprà dictum eſt* *(q.103. art.3.& 4.)*:hæc autẽ erant in figuram futuri.vnde ex hoc ipſo, quòd cæremonialia præcepta ſunt impleta, perfectis his,quæ figurabantur,non ſunt vlterius obſeruanda:quia ſi obſeruarentur,adhuc ſignificaretur aliquid vt futurum,& non impletum: ſicut etiam promiſsio futuri doni locum iam non habet,promiſsione iam impleta per doni exhibitionem, & per hunc modum cæremoniæ legis tolluntur,cum implentur.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut Aug. dicit contra Fauſtum* *(Li.19.c.16. 18. & 26. tom.6.)*,Præcepta illa domini non ſunt contraria præceptis veteris legis: quod enim dominus præcepit, de vxore dimittenda, non eſt contrarium ei, quod lex præcepit. neque enim ait lex, Qui voluerit,dimittat vxorem:cui eſſet contrarium non dimittere:ſed vtique nolebat dimitti vxorem à viro, qui hanc interpoſuit moram vt in diſsidium animus præceps, libelli conſcriptione refractus,abſiſteret.vnde dominus ad hoc confirmandũ vt non facile vxor dimittatur, ſolam cauſam fornicationis excepit. Et idem etiam dicendum eſt in prohibitione iuramenti, ſicut dictum eſt* *(In fine cor. art.)*: & idem etiam patet in prohibitione talionis. Taxauit enim modum vindictæ lex, vt non procederetur ad immoderatam vindictam: à qua dominus perfectius remouit eum quem monuit omnino à vindicta abſtinere. Circa odium verò inimicorum remouit falſum Phariſæorum intellectum, nos monens, vt perſona odio non haberetur, ſed culpa. Circa diſcretionem verò ciborum, quæ cæremonialis erat, dominus non mandauit, vt tunc non obſeruarentur: ſed oſtendit, quod nulli cibi ſecundum ſuam naturam erant immundi, ſed ſolum ſecundum figuram,vt ſuprà dictum eſt* *(q.102. art.6.ad 1.)*.

¶Ad tertium dicendum, quòd tactus leproſi erat prohibitus in veteri lege, quia ex hoc incurrebat homo quandam irregularitatis immunditiam, ſicut vt ex tactu mortui, vt ſuprà dictum eſt* *(q.102. ar.5.)*: ſed dominus qui erat mundator leproſi, immunditiam incurrere non poterat.Per ea autem,quæ fecit in ſabbatho,ſabbathum non ſoluit ſecundum rei veritatem:ſicut ipſe Matthæi in Euangelio oſtendit:tum quia operabatur miracula virtute diuina, quæ ſemper operatur in rebus:tũ quia ſalutis humanæ opera faciebat, cùm Phariſæi etiam ſaluti animalium in die ſabbathi prouiderent. tum etiam quia ratione neceſsitatis diſcipulos excuſauit,in ſabbatho ſpicas colligentes.Sed videbatur ſoluere ſecundum ſuperſtitioſum intellectum Phariſæorum,qui credebant, etiam à ſalubribus operibus eſſe in die ſabbathi abſtinendum:quod erat contra intentionem legis.

¶Ad quartum dicẽdum,quòd cæremonialia præcepta legis non commemorantur Matth.5.quia eorum obſeruantia totaliter excluditur per impletionem:vt dictum eſt* *(Ad 1. arg. & in cor. art.)*. De iudicialibus verò præceptis commemorauit præceptum talionis: vt quod de hoc diceretur,de omnibus aliis eſſet intelligendum,in quo quidem præcepto docuit legis intentionem non eſſe ad hoc, quòd pœna rationis quȩreretur propter liuorem vindictæ,quem ipſe excludit, monens, quòd homo debet eſſe paratus etiam maiores iniurias ſufferre,ſed ſolum propter amorem iuſtitiæ: quod adhuc in noua lege remanet.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum lex noua in lege veteri contineatur.

AD TERTIVM ſic proceditur.Videtur,quòd lex noua in lege veteri non contineatur. Lex enim noua præcipue in fide cõſiſtit.vnde dicitur lex fidei,vt patet Rom.4. *(Gala.3. le.2.)* ſed multa credenda traduntur in noua lege,quæ in veteri lege non continentur.ergo lex noua non continetur in veteri.

2 ¶Præterea,Quędã glo.* dicit Matt.5.ſuper illud,Qui ſoluerit vnum de mãdatis iſtis minimis,quòd mandata legis ſunt minora,in Euangelio verò ſunt mãdata maiora:maius autẽ nõ poteſt contineri in minori.ergo lex noua non continetur in veteri. *(Chryſ.Homil.10. in Mat.in imperfecto opere declinãdo ad fi. tom.2.)*

3 ¶Præterea, Quod continetur in altero,ſimul habetur,habito illo: ſi igitur lex noua contineretur in veteri,ſequeretur, quòd habita veteri lege habeatur & noua: ſuperfluum igitur fuit,habita veteri lege,iterum dari nouam:non ergo noua lex continetur in veteri.

¶SED CONTRA eſt,quod dicitur Ezech.1.Rota erat in rota,id eſt nouum teſtamentum in veteri:vt Greg.* exponit. *(Hom.6.in Ezech. parũ a medio.)*

¶RESPONDEO dicendum, quòd aliquid cõtinetur in alio dupliciter. Vno modo in actu ſicut locatum in loco. Alio modo virtute,ſicut effectus in cauſa,vel cõplementum in completo:ſicut genus continet ſpecies poteſtate, & ſicut tota arbor continetur in ſemine.& per hunc modum noua lex continetur in veteri.Dictum eſt enim* *(Art.1. in cor. & ad 2.)*, quòd noua lex comparatur ad veterem, ſicut perfectum ad imperfectum. vnde Chryſoſtomus exponens illud, quod habetur Marci 4. Vltro terra fructificat, primùm herbam,deinde ſpicam,deinde plenum frumentum in ſpica: ſic dicit primo,herbã fructificat in lege naturæ,poſtmodum ſpicas in lege Moyſi,poſtea plenum frumentum in Euangelio Sic igitur eſt lex noua in veteri,ſicut fructus in ſpica.

¶AD PRIMVM ergo dicendum,quòd omnia,quæ credenda traduntur in nouo teſtamento explicitè & apertè, traduntur credenda in veteri teſtamento, ſed implicitè & ſub figura. & ſecundum hoc etiam quantum ad credenda lex noua continetur in veteri.

¶Ad ſecundum dicendum,quòd præcepta nouæ legis dicuntur eſſe maiora,quàm præcepta veteris legis,quãtum ad explicitam manifeſtationem:ſed quantum ad ipſam ſubſtãtiam præceptorum noui teſtamenti, omnia continentur in Veteri teſtamento: vnde Augu. dicit contra Fauſtum* *(Li.19.c.28. in prin. & c.23. ſimul tom.6.)*,quòd pene omnia,quæ monuit vel præcepit dominus, vbi adiungebat, Ego autem dico vobis,inueniuntur etiam in illis veteribus libris: ſed quia non intelligebant homicidium niſi peremptorium corporis humani, aperuit dominus omnem iniquum motum ad nocẽdum fratri in homicidij genere deputari. & quantum ad huiuſmodi manifeſtationes præcepta nouæ legis dicuntur maiora præceptis veteris legis. Nihil tamen prohibet,maius in minori virtute contineri,ſicut arbor continetur in ſemine.

¶Ad tertium dicendum, quòd illud, quod implicitè datum eſt, oportet explicari. & ideo poſt veterem legem latam oportuit etiam nouam legem dari.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum lex noua ſit grauior quàm vetus.

AD QVARTVM ſic proceditur.Videtur,quòd lex noua ſit grauior,quàm lex vetus. *(3.di.40.ar. 4. q.4. & quol.4. ar.13. corp.& Matth. 11.)* Matthȩi enim 5.ſuper illud, Qui ſoluerit vnum de mandatis his minimis, dicit Chryſoſt.* *(Homil.10. in Matt in opere imperfecto declinãdo ad fin.to.2.)* Mandata Moyſi in actu facilia ſunt:vt,Non occides,Non adulterabis:mandata Chriſti autem,Non iraſcaris,Nõ concupiſcas, in actu difficilia ſunt.ergo lex noua eſt grauior,quàm vetus.

2 ¶Præterea,Facilius eſt terrena proſperitate vti:quàm tribulationes perpeti.ſed in veteri teſtamento obſeruationẽ veteris legis conſequebatur proſperitas tẽporalis,vt patet Deut.28. Obſeruatores autem nouæ legis conſequitur multiplex aduerſitas: prout dicitur 2.ad Corin.6.Exhibeamus noſmetipſos ſicut Dei miniſtros in multa patientia, in tribulationibus, in neceſsitatibus,in anguſtiis,&c.ergo lex noua grauior,quàm lex vetus.

3 ¶Præterea,Quod ſe habet ex additione ad alterũ,videtur eſſe difficilius. ſed lex noua ſe habet ex additione ad veterem. nam lex vetus prohibuit periurium,lex noua etiam iuramentum:lex

vetus

Universidad de Deusto Biblioteca

vetus prohibuit dissidium vxoris sine libello repudij, lex autem noua omnino dissidium prohibuit: vt patet Matth. 5. secundum expositionem Augustini. ergo lex noua est grauior quàm vetus.

Canone 11. in Mat. nō procul à fine illius.

¶SED CONTRA est quod dicitur Matth. 11. Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis: quod exponens Hilarius * dicit legis difficultatibus laborantes, & peccatis sęculi oneratos ad se aduocat. & postmodum de iugo Euangelij subdit, Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue. ergo lex noua est leuior, quàm vetus.

P. 510.

¶RESPONDEO dicendum, quòd circa opera virtutis, de quibus præcepta legis dantur, duplex difficultas d attendi potest. Vna quidem ex parte exteriorum operum, quæ ex seipsis quandam difficultatem habent & grauitatem: & quantum ad hoc lex vetus est multo grauior, quàm noua, quia ad plures actus exteriores obligabat lex vetus in multiplicibus cæremoniis, quàm lex noua, quæ præter præcepta legis naturæ paucissima superaddidit in doctrina Christi & Apostolorum: licet aliqua sint postmodum superaddita ex institutione sanctorum Patrum, in quibus etiam Augustinus* dicit esse moderationem attendendam, ne conuersatio fidelium onerosa reddatur. Dicit enim ad inquisitiones Ianuarij de quibusdam, quòd ipsam religionem nostram, quam manifestissimis & paucissimis celebrationum sacramentis Dei voluit misericordia esse liberam, seruilibus premunt oneribus: adeo vt tolerabilior sit conditio Iudæorum, qui legalibus sacramentis, non humanis præsumptionibus subiiciuntur. Alia autem difficultas est circa opera virtutum in interioribus actibus, puta quòd aliquis opus virtutis exerceat promptè & delectabiliter, & circa hoc difficile est virtus: hoc enim non habenti virtutem, est valde difficile, sed per virtutem redditur facile. Et quantum ad hoc præcepta nouæ legis sunt grauiora præceptis veteris legis: quia in noua lege prohibentur interiores motus animi, qui expresse in veteri lege non prohibebantur in omnibus: & si in aliquibus prohiberentur, in quibus tamen prohibendis pœna non apponebatur. hoc autem est difficillimum non habenti virtutem: sicut etiam Philosophus dicit 5. Ethicor.* quod operari ea, quę iustus operatur, facile est, sed operari ea eo modo, quo iustus operatur, scilicet delectabiliter, & promptè, est difficile non habenti iustitiam, & sic etiam dicitur, 1. Ioan. 5. quòd mandata eius grauia non sunt: quod exponens Aug.* dicit, quod non sunt grauia amanti, sed non amanti sunt grauia.

Epist. 119. ca. 19. circa fin. to. 2.

Ex c. 9. de el nādo a fin. to. 5.

In trac. de laudib. charitatis non procul à princ. to. 9. Et de natura & gratia c. 69.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd authoritas illa loquitur expresse de difficultate nouæ legis, quantum ad expressam cohibitionem interiorum motuum.

¶Ad secundum dicendum, quòd aduersitates, quas patiuntur obseruatores nouæ legis, non sunt ab ipsa lege impositæ, sed tamen propter amorem, in quo ipsa lex consistit, faciliter tolerantur; quia sicut Aug. dicit in lib. De verbis Domini*, omnia sæua & immania, & facilia & propè nulla efficit amor.

Ser. 9. à medio to. 10. idem habet in ser. 48. de tempore paulo ante fin. to. 10. Et lib. 1 de serm. do. in mōte, c. 30. 33. & 34. tom. 4.

¶Ad tertium dicendum, quòd illæ additiones ad præcepta veteris legis, ad hoc ordinantur, vt facilius impleatur quod vetus lex mandabat: sicut Aug. dicit: & ideo per hoc non ostenditur, quòd noua lex sit grauior, sed magis quòd sit facilior.

QVAESTIO CENTESIMA-octaua, De his, quæ continentur in lege noua, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de his, quæ continentur in lege noua.

¶Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶Primò, vtrum lex noua debeat aliqua opera exteriora præcipere, vel prohibere.

¶Secundò, vtrum sufficienter se habeat in exterioribus actibus præcipiendis, vel prohibendis.

¶ Tertiò, vtrum conuenienter instituat homines quantum ad actus interiores.

¶Quartò, vtrum conuenienter superaddat consilia præceptis.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum lex noua aliquos exteriores actus debeat præcipere vel prohibere.

Infrà ar. 4. Et quol. 4. ar. 13. cor.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd lex noua nullos exteriores actus debeat præcipere, vel prohibere. Lex enim noua est euangelium regni secundum illud Matth. 24. Prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerso orbe: sed regnum Dei non consistit in exterioribus actibus, sed solum in interioribus, secundum illud Leuit. 17. Regnum Dei intra vos est. & Rom. 14. Non est regnum Dei esca & potus: sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto. ergo lex noua non debet præcipere, vel prohibere aliquos exteriores actus.

2 ¶Preterea, Lex noua est lex Spiritus, vt dicitur Rom. 8. sed vbi Spiritus domini, ibi libertas, vt dicitur 2. Corin. 3. Nō est autem libertas, vbi homo obligatur ad aliqua opera exteriora facienda vel vitanda. ergo lex noua non continet aliqua præcepta, vel prohibitiones exteriorum actuum.

3 ¶Præterea, Omnes exteriores actus pertinere intelliguntur ad manum, sicut interiores actus pertinent ad animum: sed hæc ponitur differentia inter nouam legem & veterem, quòd vetus lex cohibet manum, sed lex noua cohibet animum, ergo in lege non debent poni prohibitiones, & præcepta exteriorū actuum, sed solum interiorum.

¶SED CONTRA est, quòd per legem nouam efficiūtur homines filij lucis. vnde dicitur Ioan. 12. Credite in lucem, vt filij lucis sitis: sed filios lucis decet opera lucis facere, & opera tenebrarum obiicere: secūdum illud Ephes. 5. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino, vt filij lucis ambulate. ergo lex noua quædam exteriora opera debuit prohibere, & quædam præcipere.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est*, principalitas legis nouæ, est gratia Spiritus sancti, quę manifestatur in fide, per dilectionem operante. hanc autem gratiam consequuntur homines per Dei filium, hominem factum, cuius humanitatem Deus repleuit gratia, & exinde est ad nos deriuata. vnde dicitur Ioan. 1. Verbum caro factum est. & postea subditur, Plenum gratiæ & veritatis. vt infra, De plenitudine eius omnes accepimus, & gratiam pro gratia. vnde subditur, Quòd gratia & veritas per Christum facta est. Et ideo conueniens, vt per aliqua exteriora sensibilia gratia à verbo incarnato profluens in nos deducatur: & ex gratia interiori, per quam caro spiritui subditur, exteriora quędam opera dupliciter ad gratiam pertinere possunt. Vno modo sicut inducentia aliqualiter ad gratiam, & talia sunt opera sacramentorum, quæ in noua lege sunt instituta: sicut Baptismus, Eucharistia, & alia huiusmodi. Alia verò sunt opera exteriora, quæ ex instinctu gratię producuntur: & in his est quædam differentia attendenda. Quædam enim habent necessariam conuenientiam, vel contrarietatem ad interiorem gratiam, quæ in fide per dilectionem operante consistit, & huiusmodi exteriora opera sunt præcepta, vel prohibita in lege noua, sicut præcepta est confessio fidei, & prohibita negatio. dicitur enim Matth. 10. Qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo: qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo. Alia verò sunt opera, quæ non habent necessariam contrarietatem vel conuenientiam ad fidem, per dilectionem operantem. & talia opera non sunt in noua lege præcepta vel prohibita ex ipsa prima legis institutione: sed relicta sunt à legislatore, scilicet Christo, vnicuique secundum quòd aliquis alicuius curam gerere debet: & sic vnicuique liberum est circa talia determinare, quid sibi expediat facere vel vitare. & cuicunque præsidenti circa talia ordinare suis subditis quid sit in talibus faciendum, vel vitandum. vnde etiam, quantum ad hoc dicitur lex Euangelij, lex libertatis: nam lex vetus multa determinabat, & pauca relinquebat hominum libertati determinanda.

q. 106. art. 1. & 2.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd regnum Dei in interioribus actibus consistit principaliter, sed ex consequenti etiam ad regnum Dei pertinent omnia illa, sine quibus interiores actus esse nō possunt. Sicut si regnum Dei est interior iustitia & pax & gaudium spirituale, necesse est, quòd omnes exteriores actus, qui repugnāt iustitiæ, aut paci aut gaudio spirituali, repugnent etiam regno Dei, & ideo sunt in Euangelio regni prohibendi. illa verò, quæ indifferenter se habent respectu horum, puta comedere hos, vel illos cibos, in his non est regnum Dei. vnde Apostolus præmittit, Non est regnum Dei esca & potus.

¶ Ad secundum dicendum, quòd secundum Philosophum in 1. Meta.* liber est, qui sui causa est, ille ergo liberè aliquid agit, qui ex seipso agit: quod autem homo agit ex habitu suæ naturę conuenienti, ex seipso agit: quia habitus inclinat in modum naturæ. si verò habitus esset naturæ repugnans, homo non ageret, secundum quòd est ipse, sed secundum aliquam corruptionem sibi superuenientem. Quia igitur gratia Spiritus sancti est sicut interior habitus nobis infusus, inclinans nos ad rectè operandum, facit nos liberè operari, ea quæ conueniunt gratiæ, & vitare ea, quæ gratiæ repugnant. Sic igitur lex noua dicitur lex libertatis dupliciter. Vno modo, quia non arctat nos ad facienda, vel vitanda aliqua, nisi quæ de se sunt vel necessaria vel repugnantia saluti, quæ cadunt sub præcepto, vel prohibitione legis. Secundò, quia huiusmodi præcepta vel prohibitiones facit nos liberè implere, inquantum ex interiori instinctu gratiæ ea implemus: & propter hæc duo lex noua dicitur lex perfectæ libertatis. Iaco. 1.

Cap. 2. post med. to. 4.

¶ Ad tertium dicendum, quòd lex noua prohibendo animum ab inordinatis motibus, oportet etiam quòd cohibeat manum ab inordinatis actibus, qui sunt effectus interiorum motuum.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum lex noua sufficienter exteriores actus ordinauerit.

Infrà ar. 4. Et quol. 4. ar. 13. cor.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd lex noua sufficienter exteriores actus ordinauerit. Ad legem enim nouam præcipuè pertinere videtur fides, per dilectionem operans: secundum illud ad Galat. 5. In Christo Iesu neque circuncisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per dilectionem operatur: sed lex noua explicauit quædam credenda, quæ non erant veteri lege explicita: sicut de fide Trinitatis. ergo etiam debuit superaddere aliqua exteriora opera moralia, quæ non erant in veteri lege determinata.

2 ¶ Præterea, In veteri lege non solùm sunt instituta sacramenta, sed etiam aliqua sacra, vt suprà dictum est*, sed in noua lege etsi sint instituta aliqua sacramenta, nulla tamen sacra instituta à Deo videntur, puta quæ pertineant vel ad sanctificationem alicuius templi, vel vasorum, vel etiam ad aliquam solennitatem celebrandam, ergo lex noua insufficienter exteriora opera ordinauit.

q. 101. ar. 4. & q. 102. ar. 4.

3 ¶ Præterea, In veteri lege, sicut erant quædam obseruantiæ pertinentes ad Dei ministros, ita etiam erant quædam obseruantiæ pertinentes ad populum, vt suprà dictum est*, cum de cęremonialibus veteris legis ageretur: sed in noua lege videntur aliquæ obseruantiæ esse datæ ministris Dei, vt patet Matth. 10. Nolite possidere aurum, neque pecunias in zonis vestris, & cætera quæ ibi sequuntur, & quæ dicuntur Luc. 9. & 10. ergo etiam debuerunt aliquæ obseruantiæ institui in noua lege ad populum fidelem pertinentes.

q. 101. ar. 4. & 102. art. 5. & 6.

4 ¶ Præterea In veteri lege præter moralia & cæremonialia fuerunt quædam iudicialia præcepta: sed in lege noua non traduntur aliqua iudicialia præcepta. ergo lex noua insufficienter exteriora opera ordinauit.

¶ SED CONTRA est, ꝙ Dominus dicit Matth. 7. Omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea, assimilabitur viro sapienti qui ædificauit domum suam supra petram: sed sapiens ædificator nihil omittit eorum, quæ sunt necessaria ad ædificium: ergo in verbis Christi sufficienter sunt omnia posita, quæ pertinent ad salutem humanam.

Ar. præc.

¶ RESPONDEO dicendum, quod sicut dictū est*, lex noua in exterioribus illa solum præcipere debuit, vel prohibere, per quæ in gratiam introducimur, vel quæ pertinent ad rectum gratiæ vsum ex necessitate: & quia gratiam ex nobis consequi non possumus sed per Christum solum, ideo sacramenta, per quæ gratiam cōsequimur, ipse Dominus instituit per seipsum, scilicet Baptismum, Eucharistiam, Ordinem ministrorum nouæ legis instituendo Apostolos, & septuaginta duos discipulos, & pœnitentiam, Matrimonium indiuisibile: Confirmationem etiam promisit per Spiritus sancti missionem: ex eius etiam institutione Apostoli leguntur oleo infirmos vngendo sanasse, vt habetur Matthæi 16. quæ sunt nouæ legis sacramenta. Rectus autem gratiæ vsus est per opera charitatis, quæ quidem secundum quòd sunt de necessitate virtutis, pertinent ad præcepta moralia, quæ etiam in veteri lege tradebantur. Vnde quantum ad hoc lex noua super veterem addere non debuit circa exteriora agenda. Determinatio autem prædictorum operum, in ordine ad cultum Dei, pertinet ad præcepta cæremonialia legis, in ordine verò ad proximum ad iudicialia, vt suprà dictum est*. & ideo quia istæ determinationes non sunt secundum se de necessitate interioris gratiæ, in qua lex consistit: idcirco non cadunt sub præcepto nouæ legis, sed relinquūtur humano arbitrio, quædā quidem quantum ad subditos, quæ scilicet pertinent sigillatim ad vnumquemque: quædam verò ad prælatos temporales, vel spirituales, quæ scilicet pertinent ad vtilitatem communem. Sic igitur lex noua nulla alia exteriora opera determinare debuit, præcipiendo, vel prohibendo, nisi sacramenta & moralia præcepta, quæ de se pertinent ad rationem virtutis, puta non esse occidendum, non esse furandum, & alia huiusmodi.

q. 99. ar. 4.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod ea, quæ sunt fidei, sunt supra rationem humanam: vnde in ea non possumus peruenire nisi per gratiam: & ideo abundantiori gratia superueniente, oportuit plura credenda explicari. Sed ad opera virtutum dirigimur per rationem naturalem, quæ est regula quędam operationis humanæ, vt suprà dictum est*: & ideo in his non oportuit aliqua præcepta dari vltra moralia legis præcepta, quæ sunt de dictamine rationis.

q. 19. ar. 4. & q. 63. articu. 2.

¶ Ad secundum dicendum, ꝙ in sacramentis nouæ legis datur gratia, quæ non est nisi à Christo: & ideo oportuit, quod ab ipso institutionem haberent. Sed in sacris non datur aliqua gratia, puta in consecratione tēpli, vel altaris, vel aliorum huiusmodi, aut etiam in ipsa celebritate solennitatum: & ideo quia talia secundum seipsa non pertinent ad necessitatem interioris gratiæ, Dominus fidelibus instituenda reliquit pro suo arbitrio.

¶ Ad tertiū dicendum, ꝙ illa præcepta Dominus dedit Apostolis non tanquam cæremoniales obseruantias: sed tanquā moralia instituta, & possunt intelligi dupliciter. Vno modo secundum Aug. lib. de consensu Euangelistarum*, vt non sint præcepta, sed concessiones: concessit enim eis vt possent pergere ad prædicationis officium sine pera & baculo, & aliis huiusmodi, tanquam habentes potestatē necessaria vitæ accipiendi ab illis, quibus prædicabant: vnde subdit, Dignus est enim operarius cibo suo: non autem peccat, sed supererogat, qui sua portat ex quibus viuat in prędicationis officio, non accipiēs sumptum ab his quibus Euangelium prædicat, sicut Paulus fecit. Alio modo possunt intelligi secundum aliorum sanctorum expositionē, vt sint quædam statuta temporalia Apostolis data pro illo tempore, quo mittebantur ad prædicandum in Iudæam ante Christi passionem. Indigebant enim Discipuli quasi adhuc paruuli sub Christi cura existentes, accipere aliqua specialia instituta à Christo, sicut quilibet subditi à suis prælatis, præcipue qui erant paulatim exercitandi, vt temporalium solicitudinem abdicarent: per quod reddebantur idonei ad hoc, quòd Euangelium per vniuersum orbem prædicarent. Nec est mirum si adhuc durante statu veteris legis, & nondum perfectam libertatem Spiritus consecutis, quosdam determinatos modos viuendi instituit: quæ quidem statuta imminente passione, remouit tanquam discipulis iam per ea sufficienter exercitatis: vnde Luc. 22. dixit, Quando misi vos sine sacculo, & pera, & calceamentis, nunquid defuit aliquid vobis? at illi dixerunt, Nihil. dixit ergo eis, Sed nunc, qui habet sacculum tollat similiter & peram: iam enim imminebat tempus perfectæ libertatis, vt totaliter suo dimitterentur arbitrio in his, quæ secundū se non pertinent ad necessitatem virtutis.

In lib. 2. c. 30. to. 4.

¶ Ad quartū dicendū, ꝙ iudicialia etiā secundum se considerata, non sunt de necessitate virtutis, quantum ad talē determinationē: sed solum quantum ad cōmunem rationē iustitiæ: & ideo iudicialia præcepta reliquit Dominus disponenda his, qui curam aliorum erant habituri vel spiritualem, vel temporalem. Sed circa iudicialia præcepta veteris legis quædam explanauit propter malum intellectum Pharisæorum: vt infrà dicetur*.

Artic. seq. ad 2.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum lex noua hominem circa interiores actus sufficienter ordinauerit.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quod circa interiores actus lex noua insufficiēter hominem ordinauerit. Sunt enim decē præcepta decalogi, ordinātia hominē ad Deū & proximū: sed Dñs solum circa tria illorū aliquid adimpleuit, scilicet circa prohibitionem homicidij, & circa prohibitionē adulterij, & circa prohibitionem periurij: ergo videtur, ꝙ insufficienter hominem ordinauerit ad impletionem aliorum præceptorum prætermittens.

2 ¶ Præterea, Dominus ordinauit in Euangelio de iudicialibus præceptis, nisi circa repudium vxoris, & circa pœnā talionis, & circa persecutionem inimicorum: sed multa sunt alia iudicialia præcepta veteris legis: vt suprà dictum est *, ergo quantum ad hoc insufficienter vitam hominum ordinauit.

q. 104. ar. 4. & q. 10. arti. 1. 2. 3. & 4.

3 ¶ Præterea, in veteri lege præter præcepta moralia & iudicialia, erant quædam cæremonialia, circa quæ Dominus nihil ordinauit. ergo videtur insufficienter ordinasse.

4 ¶ Præterea, ad interiorē bonam mentis dispositionem pertinet, vt nullum bonum opus homo faciat propter quemcūque temporalem finem: sed multa sunt alia temporalia bona, quàm fauor humanus, multa etiam sunt alia bona opera, quàm ieiunium, eleemosyna, & oratio. ergo inconueniens fuit, quod Dominus docuit solum circa hæc tria opera gloriam fauoris humani vitari, & nihil aliud terrenorum bonorum.

5 ¶ Præterea, Naturaliter homini inditum est, vt solicitetur

Universidad de Deusto Biblioteca

circa ea, quę sunt sibi necessaria ad viuendū, in qua etiā solicitudine alia animalia cum homine cōueniunt, vnde dicitur Prou.6. Vade ad formicā ô piger, & considera viam eius, quæ cū nō habeat preceptorē, vel ducē, parat in æstate cibū sibi, & cōgregat in messe, ꝙ comedat, sed omne preceptū ꝙ datur cōtra inclinationē naturę, est iniquū, vtpote cōtra legē naturalē existēs, ergo incōuenienter videtur Dn̄s prohibuisse solicitudinē victus & vestitus.

6 ¶ Præterea, Nullus actus virtutis est prohibendus: sed iudicium est actus iustitiæ, secundum illud Psalm. 92. Quousque iustitia conuertatur in iudicium. ergo inconuenienter videtur Dominus iudicium prohibuisse. & ita videtur lex noua insufficienter hominem ordinasse circa interiores actus.

¶ SED CONTRA est, quod Aug. dicit in lib. de sermo. Dn̄i in mōte*, cōsiderandum est, quia cum dixit, Qui audit verba mea, hoc satis significat sermonem istum Domini omnibus præceptis, quibus Christiana vita formatur, esse perfectum.

lib 1. circa prin. & li. 2. c. 40. to. 4.

In arg. sed contra.

¶ RESPONDEO dicendum, ꝙ sicut ex inducta authoritate Aug*. apparet, sermo, quē dn̄s in monte proposuit: totam informationem Christianæ vitæ cōtinet, in quo pfectè interiores motus hominis ordinātur. Nam post declaratū beatitudinis finem, commendata apostolica dignitate, per quos erat doctrina Euangelica promulganda, ordinat interiores hominis motus: primo quidē quantū ad seipsum, & deinde quantum ad proximum. Quantū autē ad seipsum dupliciter secundum duos interiores hominis motus circa agenda: quæ sunt voluntas de agendis, & intētio de fine. vnde primo ordinat hominis voluntatem secundum diuersa legis præcepta: vt s. abstineat aliquis non solùm ab exteriorib9 operibus, quæ sunt secundū se mala: sed etiā ab interiorib9, & ab occasionibus malorum. Deinde ordinat intentionem hominis dicens, ꝙ in bonis, quæ agimus, neq; queramus humanā gloriā, neq; mūdanas diuitias, quod est thesaurizare in terra. Cōsequēter autē ordinat interiorē hominis motum, quo ad proximū, vt scilicet cum non temerariè, aut iniustè iudicemus, aut præsumptuosè, neq; tamē sic simus apud proximum remissi, vt eis sacra committamus, si sint indigni. Vltimò autem docet modū adimplendi Euāgelicam doctrinam: scilicet implorādo diuinum auxiliū, & conatū apponendo ad ingrediendum per angustā portam perfectę virtutis, & cautelam adhibendo, ne à seductoribus corrumpamur, & quòd obseruatio mandatorum eius est necessaria ad virtutem: non autem sufficit sola confessio fidei, vel miraculorum operatio, vel solus auditus.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ dominus circa illa legis præcepta adimpletionem apposuit: in quibus Scribæ & Pharisæi non rectum intellectum habebant, & hoc cōtingebat præcipuè circa tria præcepta decalogi. Nam circa prohibitionē adulterij & homicidij ęstimabāt solū exteriorem actum prohiberi: non autem interiorem appetitū, ꝙ magis credebant circa homicidiū & adulterium, quam circa furtum, vel falsum testimonium: quia motus iræ in homicidium tendens, & concupiscentiæ motus tendens in adulterium, videtur aliqualiter nobis à natura inesse: non autem appetitus iurandi, vel falsum testimonium dicendi. Circa periurium verò habebant falsum intellectum, credentes periurium quidem esse peccatum, iuramentum autem per se esse appetendum, & frequentandum, quia videtur ad Dei reuerentiam pertinere: & ideo Dominus ostendit, iuramentum non esse appetendum, tanquam bonum: sed melius esse absque iuramento loqui, nisi necessitas cogat.

¶ Ad secundum dicendum, quòd circa iudicialia præcepta dupliciter Scribæ & Pharisæi errabant. Primò quidem, quia quædam, quæ in lege Moysi erant tradita, tanquam promissiones, æstimabant esse per se iusta, scilicet repudium vxoris, & vsuras accipere ab extraneis: & ideo Dominus prohibuit vxoris repudium Matth.5. & vsurarum acceptionem, Luc.6. dicēs, Date mutuum, nihil inde sperantes. Alio modo errabant credentes quædam, quæ lex vetus instituerat facienda propter iustitiam, esse exequenda ex appetitu vindictæ, vel ex cupiditate temporalium rerum, vel ex odio inimicorum: & hoc in tribus præceptis. Appetitum enim vindictæ credebāt esse licitum propter præceptum datum de pœna talionis, quod quidem fuit datum, vt iustitia seruaretur, non vt homo vindictam quæreret, & ideo Dominus ad hoc remouendum, docet animum hominis sic debere esse præparatum, vt si necesse sit, etiam paratus sit plura sustinere. Motum autem cupiditatis æstimabant esse licitum propter præcepta iudicialia: in quibus mandabatur restitutio rei ablatæ fieri etiam cum aliqua additione (vt suprà dictum est*,) & hoc quidem lex mandauit propter iustitiam obseruandam: non, vt daret cupiditati locum. & ideo Dominus docet, vt ex cupiditate nostra non repetamus, sed simus parati, si necesse fuerit, etiam ampliora dare. Motum verò odij credebāt esse licitum propter præcepta legis data de hostium interfectione. quod quidem lex statuit propter iustitiam implendam (vt suprà dictum est*) non propter odia exsaturanda: & ideo Dominus docet, vt ad inimicos dilectionem habeamus, & parati simus, si necesse fuerit, etiam benefacere: hæc enim præcepta secundum præparationem animi sunt accipienda, vt Aug. exponit*.

q.105. art. 2. ad 9.

q.105. ar.3.

li.1. de ser. dom. in mōte, c.34. 35. & 36.

¶ Ad tertiū dicendum, ꝙ pręcepta moralia omnino in noua lege remanere debebāt: quia secundū se pertinent ad rationē virtutis, præcepta autē iudicialia nō remanebāt ex necessitate secundum modum, quē lex determinauit: sed relinquebatur arbitrio hominum, vtrū sic vel aliter esset determinandū, & ideo cōuenienter Dn̄s circa hęc duo genera præceptorū nos ordinauit. Præceptorum autem cæremonialiū obseruatio totaliter per rei impletionem tollebatur: & ideo circa huiusmodi præcepta in illa communi doctrina nihil ordinauit. Ostēdit tamen alibi, ꝙ totus corporalis cultus, qui erat determinatus in lege, erat in spiritualem commutandus: vt patet Ioan.4. vbi dixit, Venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem: sed veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate.

¶ Ad quartum dicendum, quòd omnes res mundanæ ad tria reducuntur: scilicet ad honores, diuitias & delicias, secundum illud 1.Ioan.2. Omne, quod est in mundo, cōcupiscentia carnis est, quod pertinet ad delicias carnis: & concupiscentia oculorum, quod pertinet ad diuitias: & superbia vitæ, quod pertinet ad ambitum gloriæ & honoris. Superfluas autem carnis delicias lex non promisit, sed magis prohibuit, repromisit autē celsitudinem honoris & abundantiam diuitiarum. Dicitur enim Deut. 28. Si audieris vocem domini Dei, faciet te excelsiorem cunctis gentibus, quantum ad primum. & post pauca subdit, Abundare faciet te omnibus bonis, quantum ad secundum. Quę quidem promissa sic praue intelligebant Iudæi, vt propter ea esse Deo seruiendum, sicut propter finem: & ideo dominus hoc remouit, ostendens primo, quòd opera virtutum non sunt facienda propter humanam gloriam, & ponit tria opera, ad quæ omnia alia reducuntur. Nam omnia, quæ aliquis facit ad refrænandū seipsum in suis concupiscentiis, reducuntur ad ieiunium: quæcunque verò fiunt propter dilectionem proximi, reducūtur ad eleemosynam: quæcunque verò propter cultum Dei fiunt, reducuntur ad orationem. Ponit autem hæc tria specialiter quasi præcipua: & per quæ homines maximè solent gloriam venari. Secundò docuit, quod non debemus finem constituere in diuitiis, cum dixit, Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra.

¶ Ad quintum dicendū, ꝙ dominus solicitudinem necessariam non prohibuit, sed solicitudinem inordinatam. Est autem quadruplex inordinatio solicitudinis vitanda circa tēporalia. Primò quidem, vt in eis finem non constituamus, neque Deo seruiamus propter necessaria victus & vestitus. vnde dicit, Nolite thesaurizare vobis, &c. Secundò, vt non sic solicitemur de temporalibus cum desperatione diuini auxilij: vnde dominus dicit, Scit Pater vester, quòd his omnibus indigetis. Tertiò, ne sit solicitudo præsumptuosa: vt scilicet homo cōfidat, se necessaria vitæ per suam solicitudinem posse procurare absque diuino auxilio, quod dominus remouet per hoc, Quòd homo non potest aliquid adiicere ad staturam suam. Quartò per hoc, quod homo, solicitudinis tempus præoccupat. quia scilicet de hoc solicitus est nunc, quod non pertinet ad curam præsentis temporis, sed ad curam futuri. vnde dicit, Nolite soliciti esse in crastinum.

¶ Ad sextum dicendum, quòd Dominus nō prohibet iudicium iustitiæ, sine quo non possent sancta subtrahi ab indignis: sed prohibet iudicium inordinatum, vt dictum est*.

In cor. art.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum conuenienter in lege noua consilia quædam determinata sint proposita.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quòd inconuenienter in lege noua cōsilia quædam determinata sint proposita. Consilia enim dantur de rebus expedientibus ad finem: vt suprà dictum est*, cum de consilio ageretur, sed non eadem omnibus expediunt. ergo non sunt aliqua consilia determinata, omnibus proponenda.

3. contra c. 130. et quo. 5. artic. 19. cor.

q.14. ar.2.

2 ¶ Præterea, Cōsilia dantur de meliori bono: sed non sunt determinati gradus melioris boni. ergo non debent aliqua determinata consilia dari.

3 ¶ Præterea, Consilia pertinent ad perfectionem vitæ, sed obedientia, pertinet ad perfectionem vitæ. ergo inconuenienter de ea consilium non datur in Euangelio.

4 ¶ Præterea, Multa ad perfectionē vitæ pertinentia inter præcepta

cepta ponuntur: sicut hoc quod dicitur, Diligite inimicos vestros & præcepta etiā quæ dedit Dominus Apostolis. Matt. 10. ergo inconuenienter tradūtur consilia in noua lege: tū quia non omnia ponuntur, tum etiam quia à præceptis non distinguūtur.

¶ SED CONTRA, Consilia sapientis amici magnā afferūt vtilitatem, secūdum illud Prou. vicesimo septimo. Vnguēto & variis odoribus delectatur cor: & bonis amici consiliis anima dulcoratur, sed Christus maximè est sapiēs & amicus, ergo eius consilia maximā vtilitatē cōtinent, & conuenientia sunt.

¶ RESPONDEO dicendum: quòd hæc est differentia inter consilium & præceptum: quòd præceptum importat necessitatem, consilium autem in opinione ponitur eius, cui datur: & ideo cōuenienter in lege noua, quę est lex libertatis, supra præcepta sunt addita consilia, non autem in veteri lege, quę erat lex seruitutis. Oportet igitur, ꝙ præcepta nouæ legis intelligantur esse data de his, quæ sunt necessaria ad consequendum finē æternæ beatitudinis, in quem lex noua immediatè introducit. Consilia verò oportet esse de illis, per quę melius & expeditius potest homo consequi finem prędictum. Est autem homo constitutus inter res mundi huius, & spiritualia bona, in quibus ęterna beatitudo cōsistit, ita quòd quando plus inhęret vni eorum, tanto plus recedit ab altero, & econuerso. Qui ergo totaliter inhęret rebus huius mundi, vt in his finem constituat, habens eas quasi rationes & regulas suorum operum, totaliter excidit à spiritualibus bonis, & ideo huiusmodi inordinatio tollitur per præcepta. Sed ꝙ homo totaliter ea, quę sunt mundi abiiciat, non est necessarium ad perueniendū in finem prędictum: quia potest homo vtens rebus huius mundi, dummodo in eis finē non constituat, ad beatitudinem ęternam peruenire, sed expeditius perueniet totaliter bona huius mundi abdicando: & ideo de hoc dantur consilia Euangelij. Bona autem huius mundi, quę pertinent ad vsum humanę vitę in tribus cōsistunt, scilicet in diuitiis exteriorum bonorū, quę pertinēt ad concupiscentiā oculorum: & in delitiis carnis, quę pertinent ad concupiscētiam carnis: & in honoribus, quę pertinent ad superbiam vitę: sicut patet primę Ioannis secundo. Hęc autē tria totaliter derelinquere, secūdum quod possibile est, pertinet ad consilia Euangelica. In quibus etiam tribus fundatur omnis religio, quę statum perfectionis profitetur: nam diuitię abdicantur per paupertatem, delitię carnis per perpetuam castitatem, superbia vitę per obedientię seruitutem. Hęc autem simpliciter obseruata pertinent ad consilia, simpliciter proposita: sed obseruatio vniuscuiusque eorum in aliquo speciali casu pertinet ad consilium secundum quid, scilicet in casu illo: puta cum homo dat aliquam eleemosynam pauperi, quando dare non tenetur, consilium sequitur quantum ad factum illud. Similiter etiā, quando aliquo tēpore determinato à delectationibus carnis abstinet, vt orationibus vacet, consiliū sequitur pro tempore illo. Similiter etiā quando aliquis non sequitur voluntatem suam aliquo facto, quòd licitè posset facere, consilium sequitur in illo casu, puta si benefaciat inimicis suis, quando non tenetur, vel si offensam remittat, cuius iustè posset exigere vindictam: & sic etiam omnia consilia particularia ad illa tria generalia & perfecta reducuntur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd prędicta consilia quantum est de se: sunt omnibus expedientia: sed ex indispositione aliquorū contingit, quòd alicui expedientia non sunt, quia eorum affectus ad hoc non inclinatur: & ideo Dominus cōsilia Euangelica proponens, semper facit mentionem de idoneitate hominum ad obseruantiam consiliorum: dans enim consilium perpetuę paupertatis, Matth. decimonono, pręmittit, Si vis perfectus esse: & postea subdit, Vade, & vende omnia, quę habes. Similiter dans cōsilium perpetuę castitatis cū dixit, Sunt eunuchi, qui castrauerunt seipsos propter regnum cęlorum, statim subdit, Qui potest capere capiat. Et similiter Apostolus 1. ad Corinth. 7. præmisso consilio virginitatis dicit, Porrò hoc ad vtilitatem vestram dico, non vt laqueum vobis iniiciam.

¶ Ad secundum dicendum, quòd meliora bona particulariter in singulis sunt indeterminata: sed illa quæ sunt simpliciter & absolutè meliora bona in vniuersali, sunt determinata, ad quę etiam omnia illa particularia reducuntur: vt dictum est*.

In cor. art.

¶ Ad tertium dicēdum, quòd etiam consilium obedientię Dominus intelligitur dedisse in hoc, quod dixit, Et sequatur me. quem sequimur, non solùm imitādo opera, sed etiam obediendo mandatis ipsius, secundum illud Ioan. 10. Oues meę vocem meam audiunt, & sequuntur me.

¶ Ad quartum dicendum, quòd ea, quę de vera dilectione inimicorū, & similibus Dominus dicit Matt.5. & Luc.6 si referātur ad pręparationem animi, sunt de necessitate salutis: vt scilicet homo sit paratus benefacere inimicis, & alia huiusmodi facere, cum necessitas hoc requirat, & ideo inter præcepta ponūtur. Sed vt aliquis inimicis hoc exhibeat promptè in actu, vbi specialis necessitas non occurrit: pertinet ad cōsilia particularia, vt dictum est*. Illa autem, quę ponuntur Matt. 10. & Luc. 9. & 10. fuerunt quędam pręcepta disciplinę pro tempore illo: vel concessiones quędā, vt supra dictū est*. & ideo non inducuntur tanquā consilia.

QVAESTIO CENTESIMANONA, *De exteriori principio humanorum actuum, scilicet de gratia Dei in decem articulos diuisa.*

CONSEQVENTER cōsiderandum est de exteriori principio humanorū actuum, scilicet de Deo, prout ab ipso per gratiam adiuuamur ad rectè agendum. Et primò considerandum est de gratia Dei. Secundò de causa eius. Tertiò de eius effectibus.

¶ Prima autē cōsideratio erit tripartita, Nam primò cōsiderabitur de necessitate gratiæ. Secundò, de ipsa gratia, quantum ad eius essentiā. Tertiò de eius diuisione.

¶ Circa primū quærūtur decem. ¶ Primò vtrū absque gratia possit homo aliꝗ verum cognoscere. ¶ Secundò, vtrum absque gratia Dei possit homo aliquod bonum facere vel velle. ¶ Tertiò, vtrū homo absque gratia possit Deū diligere super omnia. ¶ Quartò, vtrum absq; gratia possit per sua naturalia præcepta legis obseruare. ¶ Quintò, vtrum absque gratia possit mereri vitam æternam. ¶ Sextò vtrum homo possit se ad gratiam præparare sine gratia. ¶ Septimò, vtrum absque gratia possit resurgere à peccato. ¶ Octauò, vtrum absque gratia possit homo vitare peccatum. ¶ Nonò, vtrum homo gratiam consecutus possit absque alio diuino auxilio bonum facere, & vitare peccatum. ¶ Decimò, vtrum possit perseuerare in bono per seipsum.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum homo sine gratia aliquid verum cognoscere possit.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd homo sine gratia nullum verum cognoscere possit. Quia super illud 1. Corint. 12. Nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto. dicit glo. Ambro*. Omne verum à quocunque dicatur, à Spiritu sancto est: sed Spiritus sanctus habitat in nobis per gratiam. ergo veritatem cognoscere non possumus sine gratia.

2 ¶ Præterea, Aug. dicit in 1. Soliloqui*. ꝙ disciplinarū certissima talia sunt, qualia illa quæ à Sole illustrantur, vt videri possint. Deus autem ipse est, qui illustrat. Ratio autem ita est in mentibus, vt in oculis est aspectus: mentis autem oculi sunt sensus animæ, sed sensus corporis quantuncunque sit purus, non potest aliquod visibile videre sine Solis illustratione: ergo humana mens quantuncunq; sit perfecta, non potest ratiocinando veritatem cognoscere absque illustratione diuina, quæ ad auxilium gratiæ pertinet.

3 ¶ Præterea, Humana mens nō potest veritatē intelligere, nisi cogitādo: vt patet per Aug. 12. de Trin.* sed Apostol9 dicit 2. ad Cor. 3. Nō sufficientes sumus aliquid

¶ *Super Quæstionis centesimanonæ Articulum primum.*

IN quæst. 109. art. 1. habes primò modicam Philosophiā eorum, qui dicunt quòd ignis combureret stipulam, cessante motu cæli, non enim discernunt dependentiā motoris secundi à primo. Sed de hoc in prima parte tractatum est, nunc exemplariter affertur, ad ostendendum, quod non solum dependemus in esse & conseruari à primo agēte Deo glorioso, sed in operari, ita quòd ipso non cooperante non possemus operari quacunque operatione, etiā si conseruaret nobis esse, & operatiua omnia principia in nobis. Hoc autē in morali doctrina supponatur, in speculatiua autem discutienda sunt. Et vide si vis propterea in lib. 3. contra Gentiles, cap. 67. in vltimis rationibus.

In corp. ar.

ar.2. ad 3. argum.

¶ Habes secundo, quòd intellectus humanus ex virtute suæ naturæ potest cognoscere omne verū non supernaturale. Quod quia indistinctè dicitur, scilicet non distinguēdo statū naturæ integrę & corruptæ, difficultatem patitur propter vulnus ignorantiæ. dictum quippe est superius in quæst. 85. artic. 3. quòd vulnus ignorantię consistit in destitutione rationis ab ordine ad verum, si enim ratio destituta est à recto, quem habebat ordine ad verum, consequens est, vt per se ipsam non possit omne verum assequi, & si potest per seipsam omne verū assequi, consequēs est quòd non sit infirma ad verum assequēdum, sane nanque rationis opus maius non est quam assequi omne verum nō supernaturale.

¶ Ad hoc dicitur ꝙ quia vulnus ignorātiæ est in ratione, vt est subiectum prudētiæ (vt ex prætallegato loco accipio) & ratio non absoluta, sed vt mota à volūtate est subiectum prudentiæ, cōsequēs est vt vulnus ignorātię destituat rationem ab ordine ad verum spectās ad prudentiā, quod non in sola cognitione, sed in voluntate consistit, quoniam verum intellectus practici (vt dicitur in 6. Eth.) est cōforme se habēs appetitui recto, vnde dicēdum est quod sermo literæ est de cognitione pura ipsius veri, obiectio autem de cognitione cum appetitu propter quod ex puris naturalibus etiam in hoc statu possumus cognoscere nō solum speculatiua, sed moralia, quamuis in hoc statu non possumus ex eisdem esse prudentes: idem est enim iudicium de prudentia & virtutibus moralibus, de quibus in sequentibus tribus

Infrà ar. 11. ad 3. & 2. di. 18. art. 3.

Ambro. super hunc locū Pauli 5.

Cap.6. circa prin. to. 1.

Ca.6. & 7. tom. 3.

Universidad de Deusto Biblioteca

cogitare à nobis, quasi ex nobis ergo homo non potest cognoscere veritatem per seipsum sine auxilio gratiæ.

¶SED contra est, ꝙ Aug. dicit in 1. Retractationũ*, Nõ approbo, ꝙ in oratione dixi, Deus, qui nõ nisi mundos verũ scire voluisti: responderi em̃ potest, multos etiã nõ mundos multa scire vera, sed per gratiã homo mũdus efficit' secundũ illud Psa. 50. Cor mũdũ crea in me De', & spiritũ rectũ innoua in viscerib' meis. ergo sine gratia pôt homo p seipsum veritatẽ cognoscere.

¶RESPONDEO dicendum, quòd cognoscere veritatẽ est vsus quidã vel act' intellectualis luminis, qa secundũ Apost. ad Ephes. 5. Omne quod manifestatur, lumen est, vsus autẽ quilibet quendam motũ importat, largè accipiẽdo motũ, ẽm ꝙ intelligere, & velle motus quidã esse dicuntur, vt patet p Philosophũ in 3. de anima*. Videmus autẽ in corporalibus, ꝙ ad motum non solum requiritur ipsa forma, quæ est principiũ motus, vel actionis, sed etiam requiritur motio primi mouentis. Primum aũt mouẽs in ordine corporaliũ est corpus cæleste, vnde quantuncũque ignis habeat calorem perfectum, non alteraret nisi per motionem corporis cælestis. Manifestũ est autẽ, ꝙ sicut motus omnes corporales reducuntur in motũ cælestis corporis, sicut in primum mouens corporale, ita omnes motus tam corporales, quàm spirituales reducuntur in primũ mouens simpliciter, quod est Deus: & ideo quantumcunq; natura aliqua corporis vel spiritualis ponatur perfecta, non pôt in suum actum ꝓcedere, nisi moueatur à Deo, quæ quidẽ motio est ẽm suæ prouidentiæ rationem non secundum necessitatem naturæ: sicut motio corporis cælestis: non solum aũt à Deo est omnis motio, sicut à primo mouente, sed etiam ab ipso est omnis formalis perfectio, sicut à primo actu. Sic igitur actio intellectus & cuiuscũque entis creati dependet à Deo, inquãtũ ad duo, vno modo, inquantũ ab ipso habet perfectionem siue formã, per quã agit, alio modo, inquantum ab ipso mouet' ad agẽdum. vnaquæque aũt forma indita rebus creatis à Deo, habet efficaciã respectu alicuius actus determinati, in quẽ pôt secũdũ suam proprietatẽ, vltra autem non potest nisi per aliquã formam superadditam: sicut aqua non potest calefacere, nisi calefacta ab igne. Sic igitur intellectus humanus habet aliquã formã, s. ipsum intelligibile lumen, quod est de se sufficiẽs ad quædam intelligibilia cognoscenda: ad ea scilicet, in quorũ notitiã per sensibilia possumus deuenire: altiora verò intelligibilia intellectus humanus cognoscere nõ pôt, nisi fortiori lumine perficiatur: sicut lumine fidei, vel ꝓphetiæ: quod dicitur lumen gratiæ, inquãtum est naturæ superadditũ. Sic igitur dicendum est, ꝙ ad cognitionẽ cuiuscũque veri homo indiget auxilio diuino: vt intellect' à Deo moueatur ad suũ actũ, non aũt indiget ad cognoscẽdã veritatẽ in omnib' noua illustratiõe superaddita naturali illustrationi: sed in quibusdã, quę excedũt naturalẽ cognitionem, & tamen quandoq; Deus miraculosè per suam gratiam aliquos instruit de his, quæ per naturalem rationẽ cognosci possunt: sicut & quandoque miraculosè facit quædam, quæ natura facere potest.

¶AD primũ ergo dicendũ, ꝙ omne verũ à quocũq; dicatur, est à Spiritu sancto, sicut ab infundẽte naturale lumẽ, & mouẽte ad intelligendũ & loquendũ veritatem, non autẽ sicut ab inhabitante per gratiam gratũ facientẽ, vel sicut largiẽte aliqđ habituale donũ naturæ superadditũ. Sed hoc solũ est in quibusdã veris cognoscendis, & loquendis: & maxime in illis, quæ pertinẽt ad fidẽ, de quibus Apostolus loquebatur.

¶Ad secundũ dicẽdum, ꝙ Sol corporalis illustrat exterius: sed Sol intelligibilis, qui est Deus, illustrat interius, vñ ipsum lumẽ naturale animæ inditũ, est illustratio Dei, qua illustramur ab ipso ad cognoscendũ ea, quę pertinẽt ad naturalẽ cognitionẽ, & ad hoc nõ reqritur alia illustratio, sed solũ ad illa, quę naturalẽ cognitionẽ excedunt.

¶Ad tertium dicẽdum, ꝙ semper indigemus diuino auxilio ad cogitandum quodcunque inquantum mouet intellectum ad agendum. actum em̃ intelligere aliquid est cogitare: vt patet per Aug. 14. de Trinit*.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum homo possit velle, & facere bonum absque gratia.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, ꝙ homo possit velle, & facere bonum absque gratia. Illud enim est in hominis potestate, cuius ipse est dominus. sed homo est dominus suorum actuum, & maximè eius quod est velle: vt suprà dictum est*. ergo homo potest velle & facere bonum per seipsum absque auxilio gratiæ.

2 ¶Præterea, Vnũquodq; pôt magis in id, quod est sibi ẽm naturam, quã in id quod est sibi præter naturam, sed peccatum est cõtra naturã (vt Dam. dicit in 2. lib.) opus aũt virtutis est hominum ẽm naturam, vt suprà dictũ est*, cũ igitur homo p seipsũ possit peccare, videtur quod multo magis per seipsum possit bonũ velle, & facere.

3 ¶Præterea, Bonũ intellectus est verũ, vt Philosoph. dicit in 6. Ethi. sed intellectus pôt cognoscere verum per seipsum, sicut & quælibet alia rẽs potest suam naturalem

ca.4. id dixerat 1. Soliloq. ca.2.

Tex.28. to. 8.

Cap.6. to. 3.

Infr. iar.6. co. & dis. 28. ar.1. & dist. 39. in expo. lit & 4. di. 37. q. 1. art. 2. q. 2. ad 1. & 3 & v. r. q. 14 ar. 1. ad 2. 6. & ad 9. & ar. 14 per tot. & q. 20. art. 6 ad 12. & quol. 1. art. 7. col. & quo. 5. art. 2. & 10. cor. 12. col. 1. q. 71. art. 1. & q. 13. art. 6. cap. 30. q. 71. art. 3. cap. 2.

bus artic. erit sermo. Et hanc responsionem bene nota, quia latuit Grego. de Arimino in 2. senten. à dist. 26. vsque ad 29. inclusiue, & alios etiã Thomistas. ¶Tertiò habes, ꝙ homo in nullo statu potest ex solis naturalibus verum aliquod supernaturale cognoscere. Et contra hoc obiicitur à Durando in 28. di. 2. sen. q. 1. quia dæmones & hæretici de facto absque aliquo dono supernaturali addito cognoscunt supernaturalia fidei, dum credunt ea, & idẽ est iudicium de nobis, quantum ad assentiendũ his quæ sunt fidei. ¶Ad hoc dicitur, quòd si sit sermo de naturalibus solis, excludendo omne supernaturale opus tam intrinsecũ, quàm extrinsecum cuiuscunque per se notum est, ꝙ ex solis naturalibus non pôt natura aliqua supernaturalia cognoscere, quoniã nisi Deus reuelando vel miracula faciẽdo supernaturalia poneret, nesciremus etiam ea esse, vt Deum esse trinum & huiusmodi. Si autem est sermo de solis naturalibus excludendo tantũ intrinsecum donum supernaturale præsupposita obiecti præsentatione per auditum vel signum, sic dicimus quod homo potest ex naturalibus solis assentire his, quæ sunt fidei, sed non sicut ex fide. Et hoc modo dæmones & homines assentire possunt ex his, quæ sunt fidei. Et quoniam quum quæritur, vtrum sine gratia possit homo aliquod supernaturale verum cognoscere, non quæritur sine hac vel illa gratia, seu gratiæ effectu, seu absolute sine omni gratia, vt gratia est supra totum ordinem naturalium, & in litera manifeste probatur conclusio negatiua ex parte obiecti naturaliter motiui intellectus. Et consistit vis rationis in hoc, ꝙ intellectus nõ potest naturaliter cognoscere, nisi quod in vel ex naturali suo obiecto habetur, cõstatq́ue non solum nostri intellectus, sed cuiusque creati intellectus naturale obiectum ad naturalia tantum se naturaliter extendere. ideo oportet absolutè concludere, vt in litera fit, ꝙ sine gratia impossibile est supernaturale verum cognoscere. Ad gratiam siquidẽ spectat reuelatio spectantium ad fidem, & miraculorum operatio, & si quid est aliud eiusmodi, & luminis nonnulli rationem habent inquantũ manifestatiua sunt eorum, quæ sunt fidei, iuxta illud ad Eph. 5. Omne ꝙ manifestatur, lumen est sine quo saltẽ impossibile est, vt naturale lumen intellectus ad supernaturalia se extendat, vt in litera concluditur, quæ naturalem potentiam luminis naturalis obiecto naturali adæquat naturaliter in cognoscendo. De assensu autem hoc post gratuitum lumen reuelationis aut miraculi alia quæst. est, quæ in communi quidem spectat ad quartum huius quæst. artic. vbi quæritur vtrum homo possit præcepta diuinæ legis ex solis naturalibus implere, nam inter diuina præcepta continetur præceptum fidei, in speciali autem spectat ad quæst. 6. Secunda secundæ, vbi Deo gratiosè concedente Durandi obiectis satisfieri sigillatim poterit. in his tamen dictis veritas consistit.

¶ Super Quæstionis centesimænonæ Articulum secundum, tertium & quartum.

IN artic. 2. 3. & 4. eiusdem 109. q. dubium occurrit duplex. Primum est, an per hominẽ in statu naturæ integræ intelligat Author hominẽ præcisè in naturalibus, secluso omni gratuito dono: & omni peccato præuio, an hominem habentẽ donũ iustitiæ originalis. Si enim est sermo de homine in puris naturalibus, quomodo cõsideratur à Philosophis, sic falsa est doctrina ista, homo in puris naturalibus est cõpositus ex duabus naturis, sensitiua scilicet, & rationali, quæ sibi inuicẽ aduersantur, altera ad sensibile bonũ, altera ad bonum rationis tendente. Si autẽ est sermo de homine habẽte donũ originalis iustitiæ, male dicitur, ꝙ homo in statu naturæ integræ per sua naturalia hoc possit, ꝙ em̃ homo pôt per donũ originalis iustitiæ, non potest per sua naturalia. ¶Secundum dubiũ prædicto proximũ est, quid per naturã corruptã intelligendũ sit. Aut enim significat naturã sibiipsi derelictã, sola iustitia originali priuata, aut naturã vltra illam priuationem aliquẽ defectũ habentẽ. Si natura cũ sola priuatione iustitiæ originalis intelligitur, quũ priuatio ista non sit negatio alicuius naturalis, sed gratuiti tantũ, & nihil ponat in homine, nisi naturã obedientialiter aptã naturã habere illã, sequitur ꝙ natura corrupta & natura in puris naturalib' æquiualeãt quo ad naturalem sufficientiam operandi bonum naturæ proportionatum, quale est bonum virtutis acquisitæ, & sic nihil minus sufficimus ad bonũ, habẽtes naturã lapsam. Si verò intelligatur natura cum illa priuatione, & aliquo defectu (puta pronitate partiũ animæ ad propria) tunc & saluandũ est quomodo per peccatum non personale in naturalibus puniti sumus, quum superius punitio in gratuitis & non in naturalibus dicta sit, & quomodo natura in partibus animæ incurrit hos defectus & in corpore nullum ex vna & eadem causa per accidens, scilicet priuatione originalis iustitiæ. ¶Ad euidentiam huius rei tria facere oportet, primo quid clarũ, & quid obscurũ hic sit, secundò quid veritas habeat. tertiò quomodo obiectiones soluendæ sunt. Quo ad primũ natura nostra quantum ad propositum spectat, in quinque statibus seu modis considerari potest, primò in puris naturalibus, secundò, in statu consono naturæ rationali, vt scilicet seruetur rectitudo rationalis in omnibus partibus animæ. tertiò, in statu doni iustitiæ originalis seclusa gratia gratũ faciente secundum rem vel rationem. quartò, in statu gratiæ gratum facientis. quintò, in statu naturæ lapsæ. Et licet in his statibus plura examinanda induci possunt, in proposito tamẽ tota difficultas consistit in differentia inter secundum & tertium, aliorum nanque differentiæ facile patent, nam in promptu sunt, nisi quis non penetret differentiam inter naturam in puris naturalibus, & naturam lapsam, quæ vt vnico verbo dicatur, tanta est, quanta est inter personam nudam ab initio, & personam expoliatam. Et hoc dico secundum rem, secundũ rationes verò rerũ multa adueniunt, sicut enim persona nuda & persona expoliata nõ distinguũtur in hoc, ꝙ vna sit magis aut minus nuda, ita natura in puris naturalibus, & natura expoliata gratia & iustitia originali nõ differũt per hoc, ꝙ altera earũ sit magis aut minus in naturalibus destituta. Et ratio est, qa destitutio sequẽs expoliationẽ gratiæ & iustitiæ originalis, nõ est effectus illius nisi p accidẽs, vt remouẽtis prohibẽs, expositio enim abstulit gratiã & iustitiã, quæ ꝓhibebat vires animæ secundũ seipsas disponi: ex mouẽte nãque prohibẽs nõ sequitur maior, aut minor effect' naturalis quã ex natura sequatur: nõ enim magis aut minus mouetur lapis remoto prohibente quã à grauitate proprie absolutè fuisset motus, ꝓpter ꝙ quũ natura ex peccato originali sit sibiipsi derelicta tã in aĩa, quã in corpore, nõ maior destitutio

operationem per se facere. ergo multo magis homo potest per seipsum facere, & velle bonum.

¶SED CONTRA est, quod Apostolus dicit Rom. 9. Nõ est volentis, scilicet velle, neque currẽtis, scilicet currere: sed miserentis Dei. & Augu. dicit in lib. De correctione & gratia*, quòd sine gratia nullum prorsus, siue cogitando, siue volendo, & amando, siue agendo, faciunt homines bonum.

¶RESPONDEO dicendũ, ꝙ natura hominis potest dupliciter cõsiderari. vno modo in sui integritate: sicut fuit in primo parente ante peccatum: alio modo, secundũ quòd est corrupta in nobis post peccatũ primi parentis. secundum autem vtrunque statum natura humana indiget auxilio diuino ad faciendum, vel volendum quodcunque bonum, sicut primo mouente: vt dictum est*. Sed in statu naturæ integræ quantum ad sufficientiam operatiuæ virtutis poterat homo per sua naturalia velle & operari bonum suæ naturę proportionatũ, quale est bonum virtutis acquisitæ, non autem bonum superexcedens, quale est bonum virtutis infusæ: sed in statu naturæ corruptæ etiã deficit homo ad hoc, quòd secundum suam naturam potest, vt non possit totum huiusmodi bonum implere pur sua naturalia. Quia tamen natura humana per peccatum non est totaliter corrupta, vt scilicet toto bono naturę priuetur, potest quidem etiam in statu naturæ corruptæ per virtutem suæ naturæ aliquod bonum particulare agere (sicut ædificare domos, plãtare vineas, & alia huiusmodi) non tamen totum bonum sibi connaturale, ita quòd in nullo deficiat: sicut homo infirmus potest per seipsum aliquem motum habere, non tamen perfectè potest moueri motu hominis sani, nisi sanetur auxilio medicinæ. Sic igitur virtute gratuita superaddita virtuti naturæ indiget homo in statu naturæ integrę, quantum ad vnũ, id est ad operandum, & volendũ bonum supernaturale. Sed in statu naturæ corruptæ quãtum ad duo, scilicet vt sanetur, & vlterius, vt bonũ supernaturalis virtutis operetur: quod est meritoriũ. Vlterius autem in vtroq; statu indiget homo auxilio diui-

Cap.2. in princ. to.7.

Art. præc.

destitutio est, in natura lapsa, quã natura in puris naturalibus, sicut non est magis redditũ corruptibile corpus nostrũ ex peccato originali sibi derelictũ, quã ex natura fuisset simpliciter. Sed quantũ ad rationes rerũ magna differẽtia est: quia sicut in persona nuda nuditas negationis rationẽ habet, in expoliata verò habet rationẽ priuationis vestis, debitæ cõseruari, &c. ita defect' animæ & corporis naturæ in puris naturalib' nec culpę, nec pœnę, nec vulnerũ, &c. rationẽ habent, sed naturaliũ conditionũ, in natura autem lapsa habent rationẽ corruptionum, vulnerum, pœnæ & culpæ in parte susceptiua illius. Vnde patet, & quantum ad sufficientiam naturæ humanæ ad opera naturæ proportionata, idem est iudiciũ de natura in puris naturalibus, & de natura lapsa: quia vtrobiq; vires sunt æquè dispositæ: licet non sit idẽ de eis iudiciũ, quantum ad meritũ vel demeritũ, tã in agendo, quã in patiẽdo propter rationem culpæ, &c. Inter naturam autẽ in puris naturalib' & naturam in statu consono naturæ rationali differentia clara est, ꝙ in puris naturalibus cõtrariatur appetitus sensibilis & rationalis: dum nõ plenè rationali subiicitur sensibilis, sed sit liber tendens quandoq; in proprium bonum præter rationis ordinem, in statu autem consono naturæ rationali pars superior rectè habet ad Deum, vt principium omniũ naturaliter notũ, & inferiora à rationis ordine etsi exorbitare possint, nõ tamen permittuntur. Huiusmodi nanq; vita naturalis est homini secundũ rationalem naturã quoniam naturale bonum eius est secundum rationem esse: naturalis autẽ non vt ex principiis naturę fluens, sed vt secundum naturam existens rationalẽ. Super hunc statum addit iustitia originalis indefectibilẽ ordinẽ & corporis sub anima, & inferiorũ sub superiori quandiu superius est sub supremo Deo, scilicet principio naturæ. gratia autẽ addit principiũ meritoriũ vitæ diuinæ in æternitate. His itaque sic se habentibus: tota difficultas est, quia secundus status nõ est inuentus vnquã in seipso separatus: sed aut in statu originalis iustitię cõtentus (vt in Adam) aut in statu excellentis gratiæ (vt in beata Virgine) an nomine naturæ integræ intelligatur natura in illo secundo statu, an in statu iustitiæ originalis. Hæc de primo. ¶Quo ad secũdũ sciẽdũ est, ꝙ vita humana in & ex puris naturalibus peragi nõ potest absq; peccato, & hoc ex intrinseco defectu viriũ animę: quem appetitum diuersitas testatur. Et quia æqualis est sufficiẽtia naturę lapsę, & naturę in puris naturalibus, cõsequẽs est, ꝙ appellatione naturę integrę nõ intelligatur inlitera in puris naturalib', sed intelligitur natura in statu cõsono naturę rõnali, q addit supra pure naturalia vigorẽ rõnis, seu superioris partis animę ad conseruandũ statũ rationi in nullo dissonũ. Nõ est autẽ vigor hic gratiæ, aut naturæ simpliciter, sed quodãmodo gratiæ & quodãmodo naturæ. Nõ est simpliciter naturæ: quia nõ fluit ex natura. Non simpliciter gratię: quia ad nihil se extẽdit, nisi ad naturę rationalis proportionatũ bonũ, scilicet viuere secundum rationẽ. Et quodãmodo gratię, & quodammodo naturæ, pro quanto homo nunquã habet, aut habere potuit ex naturalibus hũc vigorem: sed ex coniunctione ad donũ originalis iustitiæ. ¶Et nota ꝙ nõ dico, ꝙ iste vigor sit potius originalis iustitię. hoc enim esset dicere, quod natura integra significat naturã in statu originalis iustitię: sed dico, ꝙ istũ vigorẽ sortitur ratio in cõiũctione ad originalẽ iustitiam: sicut cogitatiua in cõiũctiõe ad intellectũ melius operatur, quã intellectu tacente: & vniuersaliter supremũ in vnoquoq; ordine iunctũ superiori non solũ perfectionẽ superioris participat, sed etiã secundũ propria melioratur: melius enim operatur vegetatiua iũcta sensitiuę, quã separata ab illa. Discernendũ quippe est inter iustitiã originalẽ & vigorẽ hunc ab effectu. nã cum iustitię originalis dono nõ poterat prius peccari venialiter, quã mortaliter, vt in prima parte dictũ est: hic aũt vigor permittit prius offendi venialiter: posset enim homini vigore hoc prędito subrepere parua aliqua declinatio circa finẽ: & nõ vna sola, sed multę: quod nõ cõpateretur integritas stat' originalis iustitiæ. Quia igitur vigor iste possessiuè est gratuitus (qa nõ habetur nisi in cõiunctione ad statũ gratuitũ originalis iustitiæ) & essentialiter est naturalis: quia vigor est superioris partis animæ nostræ secundũ naturã rationalẽ ad solũ & omne bonũ rõni proportionatũ se extendens: ideo sic adiunctus puris naturalibus constituit statum naturæ integrę, & per istius deperditionẽ natura est corrupta. Vocabulum quoq; integri & corrupti ratio cõsonat: quoniã natura integra est quando nihil naturalium nõ solũm constituentiũ naturã & fluentium ex ea, sed requisitorum secundum eam deest: corrupta autẽ si quid horũ perdiderit: dictus autẽ vigor secundũ naturã est rõnalis. Et ne putes me esse inuentorẽ huius vigoris, lege superius Authorẽ in q. 91. arg. vlt. dicentem, ꝙ quia homo destituitur originali iustitia & vigore rationis, ipse impetus sensualitatis, &c. vbi manifestè vult, ꝙ per peccatum originale homo perdit duo, scilicet originalem iustitiã & vigorẽ rationis. copulationis enim nota diuersitatẽ ostendit. Hæc de secundo. ¶Quo ad tertiũ respondendũ est primo dubio, ꝙ per hominẽ in statu naturæ integræ Author intẽdit hominẽ non in puris naturalibus, sed habentem donũ iustitiæ originalis, nõ inquantũ operatur ex vi iustitiæ originalis, sed inquantũ operatur ex vigore naturaliũ. Et sic omnia verba literę cõsonãt, scilicet in sui integritate, sicut fuit in primo parẽte ante peccatũ, & poterat homo per sua naturalia velle, & operari bonũ, &c. Et ꝙ hæc sit mẽs Authoris, apparet ex eo ꝙ oportet aut sic dicere, aut quòd intendat hominẽ ex vi originalis iustitiæ operantem. Et tunc ly per sua naturalia, glossaretur, ꝙ iustitia originalis computatur inter naturalia, quia erat donũ naturæ. Sed hæc expositio non consonat doctrinæ Authoris, tũ quia apud ipsum de ratione generalis iustitiæ est gratia gratum faciens: ac per hoc pari ratione potuisset dici, ꝙ homo in tali statu per sua naturalia potuit velle & operari bonum supernaturale: cuius oppositũ expressè dicitur in litera. Tum quia Author tam solicitè distinguit de dono cõmunis auxilij Dei primi agẽtis, & dono superaddito naturæ: & cõstat, quòd iustitia originalis est donũ superadditũ naturæ. Secundo autem dubio satisfit, dicendo quod per naturã corruptam intelligitur natura priuata dono iustitiæ originalis, & vigore rationis: ac per hoc priuata dono supernaturali, & dono naturali non fluente ex natura, sed secundũ naturã debitis sibi, &c. Et sic vltra distinctionẽ in puris naturalibus includit rationẽ defectus mali culpę & pœnæ in anima, in corpore verò mali pœnæ tãtum. Et huic nihil obiectorũ obstat: quia vt prædictum est, non negatur æqua sufficientia naturæ corruptæ, & in puris naturalibus ad operandum bonum virtutis: sed neutra sufficit. Nec inconuenit nos punitos esse in naturalibus non fluentibus ex natura, sed secundum naturam absque personali peccato: propter defectum quippe talis vigoris, sumus destituti in nostra pronitate ad malum: quæ concupiscentia habitualis superius nominata fuit, quum de peccato originali tractaretur.

¶In eodem secundo ar. q. 109. dubium occurrit ad hominem & simpliciter. Ad hominem quidem, an Author intendat, quòd homo in statu naturæ corruptæ non possit moraliter bonum ex propriis naturalibus facere. Et est ratio dubitandi: quia si hoc affirmaret intentio sua, sequeretur quòd sine gratia sanante, qua opus est, moraliter bonum, omnis actus hominis sit malus moraliter. nam in indiuiduo non datur actus medius, vt superius dictum est. Et vlterius sequitur, quòd omnis operatio existentis in peccato mortali, & etiam cuiuscunque infidelis sit mala moraliter: quod est manifestè contra doctrinam Authoris. Si autem negatur hanc esse intentionem Authoris, occurrit in primis Greg. de Ari. in loco allegato, asserens S. Tho. in hoc & seq. art. duobus hoc sentire. Non desunt quoque Thomistæ id firmantes. Et oportet assignare quid intendit Author in hoc loco, ipse enim particulariter inquirens, an homo possit absque gratia aliquid bonum facere (vt patet in titul. huius artic. proposito in diuisione quæst.) determinat quòd aliquod bonum particulare facere, vt ædificare domos, plantare vineas, & huiusmodi, potest sine gratia nunc: in statu autem naturæ integræ poterat per sua naturalia operari bonum naturæ suæ proportionatũ, quale est bonum virtutis acquisitæ. Et hac nanq; differentia manifestat intentionem suam esse, quòd homo in statu naturæ corruptæ nõ potest per sua naturalia bonum proportionatum naturæ, quale bonum virtutis acquisitæ. Simpliciter autem dubium est quid tenendum sit de hac quæst. scilicet an homo in statu isto possit per sua naturalia facere actum moraliter bonum. Gregor. siquidem de Ari. in loco allegato tenet partem negatiuam ex multis Authoribus, & vna ratione potissimè: ita quòd quantum ad præsentem spectat articulum, præter authoritates, quæ vna glo. fortè sunt contentæ, scilicet quòd loquuntur de bono actu reddente hominem bonum simpliciter in ordine ad vitam æternã, & non de bono pure morali infra limites naturæ: quoniam tale non reddit hominem in ordine ad cælestem patriam bonum simpliciter, sed secundum quid. Et si hoc aduertisset hic doctor, non tantum se in authoribus fundasset. Præter inquam authoritates in tribus pars negatiua fundatur. Primo in infirmitate naturæ: quia opus moraliter bonum est proprium opus naturę integræ: & per hoc differunt natura corrupta ab integra. Secundò in circunstantia vltimi finis cuiuslibet actus, quia scilicet non fit propter Deum, propter seipsum Deum: ad quod tamen obligatur: quicunque enim in quocunque habet alium vltimum finem, quàm Deum propter ipsum Deum, manifeste peccat: & hanc circunstantiam saltem deficere, inquit Greg. in actibus puris naturalibus in statu isto. Tertiò in victoria tentationum: quia mundus, caro, dæmonia, diuersa mouẽt prælia, & egemus adiutorio illius, à quo petendum est. Et ne nos inducas in tentationem: quod non esset simpliciter necessarium, si ex puris naturalibus actum moraliter bonum facere possumus. Pars verò affirmatiua fundatur super hoc, quòd homo potest naturaliter nosse aliquem actum (puta honorare parentem) duas decet vndique circunstantias vestiri: vt patet ex art. præc. & potest in eas deliberate consentire & exequi.

Art. præce.

¶Ad euidentiã huius difficultatis non intendo aliunde, quàm ex authoris officina simul afferre quid simpliciter & secundũ doctorem sanctũ tenendum est. Dicendum igitur est, quòd homo in statu naturæ corruptæ potest per sua naturalia quantũ est ex sufficiẽntia operatiuæ virtutis, operari aliquod opus moraliter bonũ: licet non possit suum vniuersum moraliter bonũ facere. Et hoc manifestatur breuiter: primò dicẽdo ad incõueniens: quia nisi posset aliquid bonũ moraliter facere, sequeretur, vt deductũ est, quòd infidelis & existẽs quilibet in mortali in omni suo actu deliberato peccaret: & nisi impotens esset ad faciendũ vniuersitatem suorũ operum bonã mo-

Universidad de Deusto Biblioteca

raliter sequeretur, quòd posset se præseruare à quolibet defectu morali, ac per hoc posset nunquam peccare in moralibus: cuius oppositum monstratum est. Deinde ostensiuè, prima quidẽ pars: quia experimur, quòd existentes in mortali etiam pertinaciter seclusa fide, possumus reddere mutuum, quando oportet, cui oportet, &c. & propter quid oportet: quia scilicet iustum est, & ordinatur ad Deũ vt summum bonum, ac per hoc finem vniuersi monstratum 12. Metaph. Secunda autem pars, quia sumus ex contrariis appetitibus compositi, & impossibile est, quin propria quãdoq; assequantur: & rursus quia naturæ integræ propriũ est, vniuersitatẽ operum bonã moraliter peragere posse, ac per hoc differt à corrupta hic, via media, vt patet, quã in litera author determinat. Vnde non dicit, quòd in statu naturæ corruptæ nullum opus morale potest. sed dicit ꝙ non potest totum huiusmodi bonũ per sua naturalia implere: & replicat, Non tamen totum bonum sibi cõnaturale, ita ꝙ in nullo deficiat. Hæc media via est, quam inferius in Secũda secundæ Author firmat, docẽs quòd non quælibet actio deliberata infidelis est peccatum. hanc ergo sectando soluamus obiectiones: & ad eos, qui hũc articu. & sequentes aliter intellexerunt, dicendum est quòd si perspicacius inspexissent, sensum tamen non accepissent.

[Lib.7. Morali. eudemiorum. c. 18.]

¶ Ad paticularitatẽ titul. huius artic. dicitur, quòd ita est particularis iste sicut præcedens, vt ibidem patet. Et sicut ibi omne verum proportionatũ naturæ humanæ est quoddam particulare respectu veri cõmunis ad verum supernaturale & naturale: ita hic omne bonum proportionatũ naturæ humanæ est quoddam particulare bonum respectu boni communis ad naturale & supernaturale: exempla autem literæ de ædificatione & agricultura exempla sunt operũ virtutis acquisitæ: ars nãque vna quinq; virtutum intellectualium est, vt patet in 6. Ethic. nec in litera de opere bono virtutis moralis explicitè mentio fit: sed virtutis acquisitæ in communi, quin etiam ex hoc quòd homo potest per sua naturalia ædificare domos quando oportet, sicut oportet, &c. sequitur quòd possit aliquod opus moraliter bonum per sua naturalia facere: alioquin ædificando domum peccaret mortaliter: patet igitur Authoris intentio. Authoritates autem, quæ oppositum sonare videntur, illa glos. optime saluat, & præseruat ab errore Pelagij: vt patet applicanti. Ad primum fundamentum dicitur, quòd sicut homo corporaliter infirmus non differt à sano in hoc, quòd sanus opus sani possit: potest nanque infirmus videre, vel audire, vel odorare vt sanus, licet non possit ambulare, vt sanus: sed differt in hoc, quòd sanus omnes suos actus, infirmus non omnes suos actus potest, vt sanus facere: vnde & in litera dicitur, homo infirmus potest aliquo motu moueri, non tamen perfectè potest moueri motu hominis sani: totum enim quum sit idem quod perfectum, perfectè & totaliter idem sunt: ita natura integra & corrupta, non differt in hoc quòd ista potest omnes suos actus facere bonos, ista nullos, sed quòd illa omnes: ista non omnes: bonum ergo moraliter in omnibus actibus est proprium naturæ integræ non in aliquo actu.

[Art.1. huius q.] [1.q.60.ar.5.& 2.dis.3.q.4.& 3.di.29.arg.3.& ver.q.2.art.2.ad 116.& q.3.art.1.ad 5. Et quol.1.art.8.]

¶ Ad secundum fundamentum, ꝙ tanti fit, dicitur quòd etiam infidelis potest in aliquo actu habere Deum, vt finẽ naturæ: vltimum finem propter seipsum Deum summum bonũ: potest enim vt dictũ est, cognoscere ex Philosophia, Deum esse summum bonum vniuersi extra illud, & finem vltimum omnium, & operari iustum aliquod, & eligere vitationẽ malorũ: puta homicidij, adulterij: ne faciat iniustum: quod quia malum est, dissonat summo bono: & similiter in faciendis bonis, quia consonant summo bono. In hac tamen re scito, quòd Deum esse vltimum finem alicuius actus humani, potest contingere dupliciter: primò ꝙ sit finis explicitè intẽtus ab operante homine: & hoc modo dictum est, quòd possibile est hominem infidelem habere Deum, vt vltimum finẽ & perseuerare sine gratia: secũdum quòd sit finis non explicitè intentus, sed implicite ab operante homine, & vt directè ab explicite intẽdente illum vltimum finẽ. Verbi gratia, si aliquis infidelis vel in mortali peccato existens, nihil cogitans de Deo, honoret parẽtem, reddat depositum, & huiusmodi faciat, quando oportet, vbi oportet, sicut oportet, & propter hunc finem, scilicet quia debitum est, ꝙ sic fiat, tunc ex hoc ipso quòd nulla mala circunstantia iungitur, nullus finis malus apponitur & esse debitum, seu virtuosum.

¶ Affirmatur quidem finis: sed nõ affirmatur vltimus simpliciter: sed inter occurrentes aut cognitos sibi relinquitur ordo illius finis proximi ad finem vltimum inuiolatus: ac per hoc faciens explicitè propter finem proximum, facit implicitè propter finem vltimum illius finis proximi, quicunque ille sit & rursus faciens explicitè propter huiusmodi finem proximum agit, vt dirigẽs seipsum respectu illius finis proximi: & vt directus à datore rationis agitur respectu finis vltimi. Et hoc secundo modo aliquando sufficit habere Deum pro vltimo fine actus humani ad hoc, vt actus non sit malus ex defectu circũstantiæ vltimi finis naturalis. præceptum nanque naturæ de habendo Deum pro vltimo fine explicitè, quũ sit affirmatiuum, non obligat ad semper: & quum sit de eo quod post multũ studium adimplendũ est, postquam scilicet homo explicitè dicit esse vnũ Deum, &c. constat quòd nõ obligat pro omni tempore, quo homo operatur humana opera, ac per hoc sufficit quandoque implicitè habere Deum pro vltimo fine naturali. De Deo autem, vt finis est supernaturalis, non est ad præsens sermo. Et quia quilibet secũdum certas circunstantias faciẽs actum moraliter bonum, potest actus multos ex puris naturalibus sic facere: consequens est, vt homo in statu corruptæ naturæ adiuncto etiam statu peccati mortalis, potest facere aliquẽ actum moraliter bonum secundum omnes circunstantias: ita quòd in nullo deficiat quo ad illum actum singularem.

¶ Ad tertium fundamentum dicitur, quòd quia tentationes nõ solùm cõtra moralia sunt, & inquãtum sunt à dæmone, exeũt limites naturalium impedimentorum etiam respectu moralium (quia inuidia Diaboli respectu celsitudinis supernaturalis, mors introiuit in orbem terrarum) ideò non spectat ad propositum obiectio de tentatione, vt est à dæmone. propter quod in litera etiam de natura integra dicitur, quòd quãtum ad sufficientiam operatiuæ virtutis poterat homo per sua naturalia operari bonum. Dixit nanque hoc, vt præseruaret doctrinam suam ab huiusmodi extra naturam impedimentis: ita quod dicimus, quòd quantum est ex sufficientia virium animæ, ac per hoc relatarum ad naturalia impedimenta (sic enim oportet referre proportionaliter singula singulis) homo naturæ integræ omnes suos actus, naturæ verò corruptæ non omnes, sed aliquos potest bonos moraliter facere. Vtrum autem ex his, quæ naturalem ordinem exeunt, aliter sit, non est præsentis intentionis, vbi necessitatem gratiæ ex insufficientia nostra naturali quærimus.

[Tex.78. 10.2.]

¶ In responsione ad primum videndum esset, quomodo voluntas eget diuina motione ad primum actum nisi superius in q.9.art.4. discussum fuisset.

¶ In responsione ad tertium nota, quòd magis corrupta dicitur pars appetitiua: quia voluntas (vt superius dictum est) prius, quàm intellectus infectionem suscepit. Intellectus tamen immunis non est: sed vulnus ignorantiæ suscepit, quo impeditur homo, ne sit totaliter prudens per sua naturalia.

¶ *Super Quæstionis centesimænonæ Articulum tertium.*

IN articul. 3. eiusdem 109. quæst. dubium occurrit de conclusione & ratione eius. De conclusione quidem, quia falsa videtur: nam homo pro statu isto potest ex suis naturalibus solis, id est absque gratia cognoscere, quòd Deus est naturaliter diligibilis super omnia ab homine: vt patet, & hoc cognito, potest consentire in actum diligendi Deum, vt finem naturalem vniuersi, & omnium super omnia tanquam summum omnium bonorum, à quo sunt omnia bona.

¶ Et confirmatur hoc, quia sicut potest homo in statu isto alium actum moraliter bonum facere, puta actum iustitiæ reddendo alteri homini, quod illi debetur: ita potest reddere Deo hunc actum diligendi, & magnificandi ipsum super omnia, actus enim quidam particularis est iste sub morali bono, sicut & quilibet actus.

¶ De ratione autẽ, quia medius terminus in litera est, quia diligere Deũ super omnia

no, vt ab ipso moueatur ad bene agendũ.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, ꝙ homo est dominus suorum actuum & volendi, & nõ volendi propter deliberationem rationis, quæ potest flecti ad vnam partem vel ad aliã: sed quòd deliberet, vel nõ deliberet, & si huiusmodi etiam sit dominus, oportet quòd hoc sit per deliberationem præcedentẽ, & cum hoc nõ procedit in infinitum, oportet quòd finaliter deueniatur ad hoc, quòd liberum arbitriũ hominis moueatur ab aliquo exteriori principio, quod est supra mentẽ humanam, scilicet à Deo: vt etiam Philosophus probat in cap. de bona fortuna*, vnde mens hominis etiã sani non ita habet dominium sui actus, quin indigeat moueri à Deo: & multo magis liberũ arbitriũ hominis infirmi post peccatũ: per quod impeditur à bono per corruptionem naturę.

¶ Ad secundũ dicendum, ꝙ peccare nihil aliud est, quã deficere à bono, quod cõuenit alicui secundũ suam naturã: vnaquæq; autẽ res creata sicut esse non habet nisi ab alio, & in se cõsiderata nihil est, ita indiget cõseruari in bono suæ naturæ cõuenienti, ab alio: potest enim per seipsam deficere à bono, sicut & per seipsam potest deficere in nõ esse, nisi diuinitus conseruaretur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd etiam verum nõ potest homo cognoscere sine auxilio diuino, sicut suprà dictum est*: & tamen magis est natura humana corrupta per peccatum, quantum ad appetitũ boni, quàm quantum ad cognitionem veri.

ARTICVLVS III.

¶ *Vtrum homo possit diligere Deum super omnia ex solis naturalibus sine gratia.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quòd homo non possit diligere Deum super omnia ex solis naturalibus sine gratia. Diligere enim Deum super omnia, est proprius & principalis charitatis actus. Sed charitatem homo non potest habere per seipsum, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritũ sanctum, qui datus est nobis, vt dicitur Rom.5. Ergo homo ex solis naturalibus non potest Deum diligere super omnia.

2 ¶ Prętcrea, Nulla natura potest supra seipsam. Sed diligere aliquid plus, quàm se, est extendere in aliquid supra seipsum. ergo nulla natura creata potest Deum diligere supra seipsam sine auxilio gratiæ.

3 ¶ Præterea, Deo, cum sit summum bonũ, debetur summus amor, qui est, vt super omnia diligatur. Sed ad summũ amorem Deo impendendũ, qui ei à nobis debetur, homo non sufficit sine gratia, alioquin frustra adderetur gratia. ergo homo non potest sine gratia, ex solis naturalibus diligere Deum super omnia.

¶ SED CONTRA, Primus homo in solis naturalibus constitutus fuit (vt à quibusdam ponitur) in quo statu manifestum est, quòd aliqualiter Deum dilexit. Sed non dilexit Deum æqualiter sibi vel minus se: quia secundum hoc peccasset. ergo dilexit Deum supra se. ergo homo ex solis naturalibus Deum potest diligere plus quàm se, & super omnia.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est in primo* (in quo etiam circa naturalem dilectionem Angelorum diuersæ opiniones sunt positæ) homo in statu naturę integrę poterat operari virtute suæ naturæ bonum, quod est sibi connaturale absque superadditione gratuiti doni, licet nõ absque auxilio Dei mouentis. diligere autem Deũ super omnia, est quiddam connaturale homini, & etiam cuilibet creaturæ non solùm rationali, sed irrationali, & etiam inanimatæ secundum modũ amoris, qui vnicuique creaturæ competere potest. Cuius ratio est, quia vnicuique naturale est, quòd appetat, & amet aliquid, secundum quòd aptum natũ est esse. Sic igitur agit vnumquodque, prout aptum natum est esse, vt dicitur in 2. Physic.* manifestum est autem, quòd bonum partis est propter bonum totius. vnde naturali appetitu vel amore vnaquæque res particularis amat

[1.1.q.60. art.5.]

bonum suum proprium propter bonum cõmune totius vniuersi, quod est Deus: vnde & Dion. dicit in lib. De di. no.* ꝙ Deus cõuertit omnia ad amorẽ suiipsius. vnde homo in statu naturæ integræ dilectionẽ suiipsius referebat ad amorẽ Dei, sicut ad finẽ: & similiter dilectionẽ omnium aliarũ rerũ: ita Deũ [d] diligebat plus quã seipsum & super omnia. Sed in statu naturæ corruptæ homo ab hoc deficit secundũ appetitũ voluntatis rationalis, quę propter corruptionẽ naturæ sequitur bonum priuatum, nisi sanetur per gratiam Dei. Et ideo dicendum est, quòd homo in statu naturæ integræ non indigebat dono gratiæ superadditæ naturalibus bonis ad diligendum Deum naturaliter super omnia, licet indigeret auxilio Dei, ad hoc eum mouentis, sed in statu naturæ corruptæ indiget homo etiam ad hoc auxilio gratiæ, naturam sanantis.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, ꝙ charitas diligit Deũ super omnia eminẽtius, quã natura. natura enim diligit Deũ super omnia, prout est principiũ & finis naturalis boni: charitas autem secundum quòd est obiectũ beatitudinis, secundum quòd homo habet quandã societatẽ spiritualem cũ Deo, addit etiam charitas supernaturalem dilectionem Dei, prõptitudinem quandã & delectationem, sicut habitus quilibet virtutis addit supra actum bonum, qui fit ex sola naturali ratione hominis, virtutis habitum non habentis.

¶ Ad secundũ dicendum, quòd cum dicitur, ꝙ nulla natura potest supra seipsam, non est intelligendũ, quòd nõ possit ferri in aliquod obiectum, quod est suprà se: manifestum est enim, ꝙ intellectus noster naturali cognitione potest aliqua cognoscere, quæ sunt supra seipsum: vt patet in naturali cognitione Dei: sed illud intelligendũ est, ꝙ natura non potest in actum, excedentem proportionem suæ virtutis: talis autem actus non est diligere Deum super omnia: hoc est naturale cuilibet naturæ creatæ: vt dictum est*.

¶ Ad tertiũ dicendum, quòd amor dicitur summus, non solùm quantum ad gradum dilectionis, sed etiam quantum ad rationem diligendi, & dilectionis modum, & secundum hoc summus gradus dilectionis est, quo charitas diligit Deum, vt beatificantem: sicut dictum est*.

ARTICVLVS IIII.

¶ *Vtrum homo sine gratia per sua naturalia legis præcepta implere posit.*

AD QVARTVM sic proceditur. Vdetur, quòd homo sine gratia per sua naturalia possit præcepta legis implere. Dicit enim Apost. ad Rom.2. Quòd gẽtes, quæ legem nõ habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciũt: sed illud, quòd naturaliter homo facit per seipsum, potest facere absque gratia. ergo homo potest legis præcepta facere absque gratia.

2 ¶ Præterea, Hieronym. dicit in expositione catholicæ fidei*, illos esse maledicendos, qui Deum præcepisse homini aliquid impossibile dicunt: sed impossibile est homini, quod per seipsum implere non potest. ergo homo potest implere omnia præcepta legis per seipsum.

3 ¶ Præterea, Inter omnia præcepta legis maximum est illud, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, vt patet Matt.22. sed hoc mandatum potest homo implere ex solis naturalibus, diligendo Deum super omnia: vt suprà dictum est*. ergo omnia mandata legis potest homo implere sine gratia.

¶ SED CONTRA est quòd Augu. dicit in li. de hæresibus*, hoc pertinere ad heresim Pelagianorũ: vt credãt sine gratia hominẽ posse facere oĩa diuina mandata.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd implere mandata legis contingit dupliciter. Vno modo quantum ad substantiam operum, prout scilicet homo operatur iusta, & fortia, & alia virtutis opera. & hoc modo homo in statu naturæ integræ potuit [d] omnia mandata legis implere, alioquin homo nõ potuisset in statu illo non

omnia est opus cõnaturale homini. Si enim hæc ratio valeret, sequeretur, ꝙ nullũ opus connaturale homini possit homo in statu isto ex naturalibus pficere: cuius oppositũ dictũ est. Et si dicatur, ꝙ in litera adiũgitur aliquid aliud huic medio, dum subiungitur, ꝙ ab hoc modo deficit secundũ appetitũ voluntatis naturalis. quapropter corruptionem naturæ sequitur bonũ priuatũ, nisi sanetur per gratiã. ita ꝙ vis medij consistit in hoc, ꝙ est esse opus connaturale homini à quo deficit natura corrupta, si sic inquã dicatur, cõmittitur petitio principij, ad probãdũ, ꝙ in statu naturę corruptę homo nõ potest diligere Deũ super omnia. nã in pręmissis oportet assumere, quòd diligere Deum, est cõnaturale, à quo deficit corrupta natura: quod est probãdũ.

[4. par.4. inter med. & prin.]

¶ Ad euidẽtiã huius dubij prẽnotãda sunt duo. primò, ꝙ diligere Deũ super omnia, hic sumitur pro actu secũdo, qui est amare, terminato ad Deum nõ implicitè, sed explicitè, ex ratione ipsum mõstrante volũtati. Et propterea aduerte cautè, quòd non est idẽ habere Deum pro vltimo fine alicuius actus, & diligere Deũ super omnia, quia ad illud sufficit, implicite ferri in Deũ ad hoc requiritur explicitè ferri in ipsum.

[D.97.]

¶ Secũdò, quòd diligere Deũ super omnia potest dupliciter contingere. vno modo simpliciter: alio modo secũdũ præsentẽ statũ. Diligere Deũ super omnia simpliciter, est Deũ diligere, vt finẽ omniũ, id est propter quẽ diligat omnia. Diligere Deũ super omnia secundum præsentem statum, est diligere Deũ, vt finẽ omnium referibiliũ in ipsum Deũ. Cõueniunt hi duo modi diligẽdi Deum super omnia in duobus. primò in hoc, ꝙ sunt præcepta affirmatiua, secundò in hoc, ꝙ vtriq; repugnat diligere aliquid aliud à Deo, vltimũ finẽ cuiuscunq; actus, vt patet. Differũt autem in hoc. primo modo diligendi Deum super omnia repugnat omne malũ culpæ, secundo autem non. Ad habendũ nãq; actũ diligendi Deũ super omnia simpliciter, oportet omnia sua habere talia, vt possint in Deũ referri. si enim aliquid sic diligit, vt nõ sit referibile in Deũ, iam impedimentũ ponit ad hoc, vt suorum omniũ possit Deũ habere finẽ, ac per hoc impotentẽ se reddit ad diligendũ Deũ super omnia simpliciter. Et quia malum culpæ, quodcũq; sit illud, repugnat referibilati in Deũ, vt finem, ideo omne malũ culpæ repugnat obseruationi huius præcepti, Diliges Deũ super omnia simpliciter. Sed ad habendũ actum diligẽdi Deum super omnia referibilia in ipsum, non impotentẽ reddit hominem quodcunq; malũ culpæ: vt experientia testatur in habentibus charitatẽ, qui diligũt Deum super omnia & vt finem naturæ, & vt finem beatitudinis: quia gratia perficit naturã, & tamen habent multa mala culpę, & in voluntate faciendi, puta dicẽdo mendaciũ officiosum, comedendo nimis, & huiusmodi.

[In cor. art.]

¶ His præmissis ad dubiũ motũ dicitur, ꝙ licet homo in statu naturæ corruptæ, quantũ est ex sufficientia sua, possit ex puris naturalibus diligere Deũ super omnia referibilia in ipsum, quę tũc sunt in sua potestate, vt ratio probat: non tamen potest diligere Deũ super omnia sua simpliciter: quia non potest non peccare, ac per hoc nõ potest non ponere impedimentũ dilectioni Dei super omnia, sicut potest in statu naturę integræ, in quo potest præseruare se ab omni peccato: & consequenter quando tẽpus est exire in actum diligendi Deum super sua omnia simpliciter: quia nihil sui est irreferibile ad Deũ.

¶ Ad confirmationem dicitur, quòd non est eadem ratio de isto actu & de aliis moralibus: tum quia iste actus est supremus omnium naturalium moralium (vt patet) quia respectu vltimi finis simpliciter, ac per hoc primi principij, reliquorum: reliqui autem actus sub isto sunt: maioris autem virtutis est posse in actum summum, quàm in actus inferiores: vnde & virtus vltimum potentiæ dicitur primo Cæli. Tũ quia actus iste vniuersitatem actuum humanorum bonam exigit vt materiam, nõ autem alij: non enim quicunq; malum aliquod facit, impedimentum præstat sibi, vt non possit quando oportet reddere mutuum: sed quicunque malũ aliquod facit, ipso facto reddit actum illum, & seipsum illo infectum vt sic irreferibilem in Deum vt finem: ac per hoc nõ potest omnia à se dilecta referre in Deum, vt vltimum finem: quòd faciebat homo in natura integra, vt in litera dicitur. Et sic patet veritas conclusionis quantum ad vtranq; partem, scilicet quòd integra natura hoc poterat: & quòd corrupta non potest nisi adiutorio gratiæ sanitatis in præsenti vita inchoatiuæ per charitatem viæ qua nihil contra Dei dilectionẽ admittimus, & super omnia nostra nõ simpliciter, sed referibilia in ipsum diligimus: cõsummante autem in patria, in qua omnia simpliciter in Deũ diligẽter, quia ipse erit omnia in omnibus.

¶ Ad dubitationem motam cõtra rationem literæ dicitur, ꝙ medium est esse opus cõnaturale: sed naturale potest sumi dupliciter. Vno modo pro eo, quod fluit ex natura. Et sic sumendo naturale sufficeret ad inferendam primã partem conclusionis, scilicet quòd natura integra potest: & sic accipit obiectio naturale. Sed quia tunc minor esset falsa: quia diligere Deũ super omnia appetitu rationali (vt expositum est) nõ est nobis sic naturale: vt fluat ex natura (vt patet) ideo alio modo sumitur naturale pro eo quod est secundum naturam. Et sic diligere Deum super omnia est naturale, & sic sumitur hic: & infert primã partem conclusionis cum veritate vtriusque præmissæ. Secunda autem conclusionis pars, scilicet, quòd natura corrupta hoc non potest, non probatur in litera ex illo medio, vt patet intuenti literam: vbi post probatam cõclusionem directè responsiuã quæsito, quòd in natura integra homo hoc poterat sine gratia. subiũxit Author ex pronitate naturæ corruptæ ad bonũ proprium, quòd deficit natura corrupta ab actu illo. vnde mediũ ad secundam partẽ conclusionis: seu ad secundam conclusionem est pronitas voluntatis ad priuatum bonum: hæc enim perdito vigore in nobis adeo viget, vt oporteat in malum aliquod cadere, vt ex dictis patet.

[Art.1 huius q.] [Infrà ar.5. ad 1. & 2. dist.28. ar.3. & di.41. in e po.li. ad 5. & ver. q.24 ar.14.] [Ad Da. nõ procul à fine, to.2.] [Art. præc.] [Ca.88. non procul à pr. tom. 6.]

¶ In eodem tertio articulo discutiẽdum esset, an diligere Deum super omnia sit naturale homini, nisi in prima parte discussum fuisset. Verumtamen si quæratur cuius virtutis moralis sit actus diligere Deum super omnia, dicendum est, quum iste actus sit ad alterum, cui non potest reddi æquiualens, quod ad iustitiam spectat, cuius pars est pietas, quæ parentibus (quibus etiam non est reddere æquiualens) debitum reddit: & religio, quæ cultum Deo exhibet, &c.

[D.1048.]

¶ *Super Quæstionis centesimænonæ Articulum quartum.*

IN articul. 4. eiusdem 109. quæst. dubium circa titulum occurrit: an sit quæstio de omnibus præceptis omnis legis. Quòd enim sit sermo de omnibus apparet tum ex eo, quòd indistinctè quæstio proponitur, tum ex eo, quòd si de præceptis veteris legis tantum esset sermo, iam determinatus esset in præcedentibus. Quòd verò non, apparet ex eo, quòd præcepta nouæ legis non nominantur, nec examinantur in toto discursu articuli: tum ex eo, quòd impossibile notoriè constat esse, quòd præcepta fidei possunt sine lumine Dei seruari.

¶ Ad hoc dicitur, quòd certum hic est, quòd articulus iste intelligitur de omnibus præceptis diuinæ legis siue nouæ, siue veteris. Quòd enim sit sermo de lege diuina, ex corpore art. patet, vbi affert pro ratione: quod nihil aliud dicitur esse peccatum, quàm diuinorum mandatorum transgressio. Quòd verò de omnibus præceptis sit sermo, ibidem patet. quoniam bis replicatur ly omnia mandata.

¶ In corpore artic. eiusdem dubium occurrit, vbi Author dicit, quòd homo in statu naturæ integræ potest omnia diuina mandata implere quantum ad substantiam operum. Hoc enim intellectum de præceptis diuinis vniuersaliter, falsum esse constat. nàm nec credere supernaturalia fidei, nec adimplere actiones sacramentales in quocunquè statu potest homo per sua sola naturalia, etiam quantum ad substantiam operum: quoniam opus est ad credendum diuina reuelatione saltem monstrante: & ad actiones sacramentales potestate supernaturali, alioquin nihil fit.

¶ Ad hoc dicitur dupliciter: primò quod mandata diuina sunt duplicia, quædam habentia vim mandati quantũ ad vtrunque seorsum, scilicet quantum

Universidad de Deusto Biblioteca

peccare: cum nihil aliud sit peccare, quàm trãsgredi diuina mandata, sed in statu naturæ corruptæ non potest homo implere omnia mandata diuina sine gratia sanante. Alio modo possunt impleri mandata legis non solum quantum ad substantiam operis, sed etiam quantum ad modum agendi, vt scilicet ex charitate fiant. & sic neque in statu naturæ integræ, neque in statu naturæ corruptæ potest homo implere absque gratia legis mãdata, vnde Aug. in lib. De correctione & gratia*: cum dixisset quòd sine gratia nullum prorsus bonum homines faciunt, subdit, Non solum vt mõstrante ipsa, quid faciendum sit sciant: verùm etiam vt præstãte ipsa, faciant cum dilectione quod sciũt. indigent insuper in vtroq; statu auxilio Dei mouentis ad mandata implenda, vt dictum est*.

Ca.2. circa princ. to.7. — *Artic. 1.2. & 3.*

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd. sicut Augu. dicit in lib. de spiritu & litera*, non moueat, quòd naturaliter dixit eos, quæ legis sunt facere. hoc enim agit Spiritus gratiæ, vt imaginem Dei, in qua naturaliter facti sumus, instauret in nobis.

Ca.26. & 27. in prin. tom.3.

¶Ad secundum dicendum, quòd illud, quod possumus cum auxilio diuino, non est nobis omnino impossibile, secundum illud Philosophi in 3. Ethic*. quòd per amicos possumus, aliqualiter nos possumus. vnde Hieronim*. ibidem confitetur sic nostrum liberum esse arbitrium, vt dicamus nos semper indigere Dei auxilio.

Cap.3. post med. to.5. — *Loco citato in argu.*

¶Ad tertium dicendum, quòd præceptum de dilectione Dei non potest homo implere ex puris naturalibus, secundum quod ex charitate impletur, vt ex supradictis patet*.

Art.3. huius.

ARTICVLVS V.

¶ Vtrum homo possit mereri vitam æternam sine gratia.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd homo possit mereri vitam æternam sine gratia. Dicit enim Dominus Matthæ. 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata: ex quo videtur, quòd ingredi in vitam æternam, sit constitutum in hominis voluntate: sed id quod in nostra voluntate constitutum est, per nos ipsos possumus: ergo videtur, quòd homo per seipsum possit vitam æternam mereri.

2 ¶Præterea, Vita æterna est merces, vel præmium, quæ hominibus redditur à Deo, secũdũ illud Matt.5. Merces vestra multa est in cælis: sed merces vel præmiũ redditur à Deo homini secundum opera eius, secundum illud Psalm.61. Tu reddes vnicuique secundum opera eius. cum igitur homo sit Dominus suorum operum, videtur quòd in eius potestate constitutum sit, ad vitam æternam peruenire.

3 ¶Præterea, Vita æterna est vltimus finis vitæ humanæ: sed quælibet res naturalis per sua naturalia potest consequi finem suum: ergo multo magis homo, qui est altioris naturæ, per sua naturalia potest peruenire ad vitam æternam absque aliqua gratia.

¶SED CONTRA est, quod Apostolus dicit ad Rom.6. Gratia Dei, vita æterna. quod ideo dicitur, sicut glo.* ibidẽ dicit, vt intelligeremus Deũ ad vitã æternam pro sua miseratione nos perducere.

¶RESPONDEO dicendum, quòd actus perducentes ad finem, oportet esse fini proportionatos. Nullus autem actus excedit proportionem principij actiui. Et ideò videmus in rebus naturalibus, quòd nulla res potest perficere effectũ per suam operationẽ, qui excedat virtutẽ actiuam, sed solum potest producere per operationem suam effectum suę virtuti proportionatum. Vita autẽ æterna est finis excedens proportionẽ naturę humanę, vt ex supradictis patet*. Et ideo homo per sua naturalia non potest producere opera meritoria proportionata vitæ æternæ, sed ad hoc exigitur altior virtus, quæ est virtus gratię. Et ideo sine gratia homo nõ potest mereri vitam æternam. potest tamen facere opera perducentia ad bonum aliquod homini connaturale: sicut laborare in agro, bibere, manducare, & habere amicum, & alia huiusmodi, vt Augu. dicit in tertia responsione contra Pelagianos*.

Est Aug. in lib. de grat. & li. arb. cap.9. circa med. to.7. — *q.5. ar.5.* — *Lib.3. hypognostico, to.7. aliquantulum à princ. lib.*

¶AD PRIMVM ergo dicendũ quòd homo sua voluntate facit opera meritoria vitę æternæ: sed sicut Augu. in eo. lib*. dicit, ad hoc exigitur, quòd voluntas hominis præparetur à Deo per gratiam.

Isto eo. loco nunc dicto. & lib.1. retract. c.15. to.1.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut Gl.* dicit. Rom.6. super illud, Gratia Dei, vita æterna. certum est, vitam æternam bonis operibus reddi: sed ipsa opera, quibus redditur, ad Dei gratiam pertinent, cum etiam suprà dictum sit*, quòd ad implendum mandata legis secundum debitum modum, per quem eorum impletio est meritoria, requiritur gratia.

Est Augu. de grat. & li. arb. c.4. — *Ar. præce.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd obiectio illa procedit de fine homini connaturali. natura autem humana ex hoc ipso, quòd nobilior est, potest ad altiorem finem perduci, saltem auxilio gratiæ, ad quem inferiores naturæ nullo modo pertingere possunt: sicut homo est melius dispositus ad sanitatem, qui aliquibus auxiliis medicinæ potest sanitatem consequi: quàm ille, qui nullo modo, vt Philosophus introducit in 2. De cælo*.

Tex.64. & 65. to.2.

ARTICVLVS VI.

¶ Vtrum homo possit seipsum ad gratiam præparare per seipsum absque exteriori auxilio gratiæ.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur, quòd homo possit seipsum ad gratiam pręparare per seipsum absque exteriori auxilio gratiæ. Nihil enim imponitur homini, quòd sit ei impossibile, vt suprà dictum est*. sed Zacha.1. dicitur. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos:

ad substantiam operum, & quantum ad modum supernaturalem. Quædam autem non habentia vim mandati sine modo supernaturali. In primo genere sunt omnia præcepta, quæ impleta ex naturalibus satisfaciunt præcepto alicui: in secundo autem sunt, quæ & si ex puris naturalibus fiant, nulli præcepto satisfit. Et quoniam articulus iste comparat naturam gratiæ necessariæ ad operandum, & præcepta, quæ non habent vim præcepti, nisi cum modo supernaturali ad ordinem gratiæ spectant, ideo sub nomine præceptorum diuinæ legis quantum ad substantiã operum obseruabilium, nõ veniunt nisi præcepta in quibus habet locum distinctio præcepti vtroque modo obseruabilis. Et secundum hoc præcepta fidei & spei, quia non sunt præcepta nisi inquantum ex fide & spe fiunt, non cadunt sub hac distributione: & propterea author solius præcepti dilectionis inter spectantia ad theologales virtutes meminit in responsione ad tertium, vt insinuaret, quòd de his disputabat, quæ solam gratiam non continebant. A doctrinali nãque disputatione nedum puerili remotissimum est, vt vertatur in dubium de præceptis solius gratiæ, si per naturalia expleri possunt. Et secundum hoc licet titulus articuli fuerit de legis præceptis, indistinctè tamen per hoc de omnibus: responsio tamen cum tali distinctione, scilicet quòd ad substãtiam operum, vel modum supernaturalem insinuauit quòd illa, quę nõ nisi supernaturaliter seruari possunt: discussione nõ egent. Sed huic respõsioni obuiat primò, quòd Author nõ distinguit obseruationẽ mãdatorum quantũ ad substantiã cõtra obseruationem eorundẽ supernaturaliter, sed ex charitate. Dici tamen potest, quòd genus à specie nominauit supernaturale à charitate: quia in ꝓposito æquiualent. ¶ Obuiat secundò, quòd quia fides est ex auditu (vt dicitur ad Rom.10.) nonnullum præceptum est, vt homo auditui fidei se præbeat, qualẽ debet se exhibere in obsequiũ fidei. Vnde dicitur secundo, quòd alia est quæstio de cognitione supernaturalium præceptorũ & alia de facultate adimplẽdi iã cognita & quòd iã determinatũ est, quòd tã lex diuina supernaturalis est, quã quòd excedit cognitionẽ naturalẽ. Et ꝙ nunc est quæstio, non de cognitione, sed adimpletione: propter ꝙ articulus iste directè tractat quæstionem illam quæ Pelagio tribui videtur, an scilicet homo possit per sua naturalia implere diuina præcepta, præsupposita lege mõstrante illa. opinatum est enim, quòd homo eget gratia monstrante præcepta, sed non faciente adimplere illa. Et cõtra hoc est determinatio huius articuli: vt authoritas Augustini, in corpore articuli allata testatur. Secundum hoc ergo dicendum, quòd respõsio data ad tertium in litera extenditur ad omnia præcepta virtutum theologalium: ita quòd etiam credere, sperare, diligere Deum, confiteri ipsum Iesum Christum, potest homo per sua naturalia quantum ad substantiam operum adimplere: & non inquantum implentur spe & fide, & charitate. Et quòd hoc sit verum, ex eo conuincere possumus quòd Gentilis edoctus fidem, nolens esse Christianus, posset credere totam fidem esse veram, vt ecclesia tenet: constat enim quòd talis nulla supernaturali gratia adiutus crederet. Posset quoque idem sperare se fore beatum in cælo. quamuis inanis esset spes eius, sicut & Fides. Sed propositum satis est de sufficientia ad substantiam operum: quam in hæreticis quantũ ad confessionem exteriorem, & actus interiores, & susceptionem sacramentorum experimur: quia actus fidei, spei, & charitatis quantum ad substantiam operũ intus & extra exercẽt sine vllo supernaturali dono in eis. De sacramentalibus autẽ actibus facile dicitur, quòd quia præcepta dantur de actibus virtutum: actus autẽ sacramentales nõ sunt actus propriè, aut purè virtutũ, sed potestatum supernaturalium: nõ facientes habẽtes bonos, sed potẽtes. ideo huiusmodi opera nullo modo posse hominem in statu naturæ integræ, nõ obstant proposito, vbi de præceptis agitur.

Infrà q°. 114. art.2. & 1. q.62. art.4. cor. & 1. dist.1. q.2. art.2. & q.3. & 2. dist. 24. q.1. art.4 & dist.26. artic.5. & dist.29. ar. 1. & 3. contra c. 147. & 150. & q.1. art.7. cor.

¶ Circa tres simul articulos immediatè expositos aduerte, quòd licet conueniant in hoc, quòd quilibet claudit in se quæstionem de necessitate gratiæ, respectu vniuersorũ actuum humanorum: & propterea ad vnam quæstionem spectant: diuersitas tamen difficultatem distinctos articulos poposcit. Nam in secundo articulo ex ipsa actione boni operis, in tertio ex celsitudine obiecti Dei, scilicet & actus, scilicet super omnia, in quarto ex diuina institutione difficultas est. post decisionem siquidem primæ difficultatis, secunda ex propriis explananda erat, & similiter tertia. Et rursus apparet, quòd diligere Deũ super omnia, naturæ vires excedat. & similiter diuinæ legis obseruatio.

¶ Super Quæstionis centesimænonæ Articulũ quintum.

IN articulo quinto quæcunque dicenda essent, reseruo pro quæstione vltima in articulo primo, de merito: & articulo secundo, de necessitate gratiæ respectu meriti ad vitam æternam. Incognito nanque merito, non plene quæstio scitur.

¶ Super Quæstionis centesimænonæ Articulum sextum.

IN arti. 6. eiusdẽ centesimænonę quęstionis dubium occurrit ex Durando in secũdo sententiarũ, distinctione vicesimaoctaua, quæstione prima, articulo vltimo, duplex. Alterum cõtra conclusionem: alterum contra rationem in litera allatam. Contra conclusionem quidem: quia homo potest absque speciali Dei adiutorio per sua naturalia operari opus moraliter bonum. Ergo potest præparare se ad gratiam, Antecedens patet ex dictis. Consequentia probatur: quoniam bonum morale habet immediatum ordinem ad bonum gratiæ: ac per hoc est præparatorium ad gratiam. Et augetur hoc dubium, quia Author etiam in secundo senten. distinctio. vicesimaoctaua, articulo 4. idem sentit: 2.

In cor. art. 1. q.61. art. 2. ad 3. Et 2. di.5. q.2. ar.1. & di. 28. ar.4 Et ver. q.14. art.25. Et quol.1. art. Et ad Hebr.12. lec.13. ar.4. arg.

dum

nihil autẽ est aliud se ad gratiã præparare, quàm ad Deum conuerti. ergo videtur, quòd homo per seipsum possit se ad gratiam præparare absque auxilio gratiæ.

2 ¶Præterea, Homo se ad gratiã preparat, faciẽdo quod in se est: quia si homo facit quod in se est, Deus ei non denegat gratiam. Dicitur enim Matth. septimo, quòd Deus dat spiritum bonum petentibus se: sed illud in nobis esse dicitur, quod est in nostra potestate. ergo videtur quòd in nostra potestate sit constitutum, vt nos ad gratiam præparemus.

3 ¶ Præterea, Si homo indiget gratia ad hoc quòd præparet se ad gratiam, pari ratione indigebit gratia ad hoc, quòd præparet se ad illam gratiam: & sic procederetur ad infinitum: quod est inconueniens. ergo videtur standum in primo, vt scilicet homo sine gratia possit se ad gratiam præparare.

4 ¶ Præterea, Prouerb.16. dicitur, quod hominis est, præparare animum: sed illud dicitur esse hominis, quod per seipsum potest. ergo videtur quòd homo per seipsum se possit ad gratiam præparare.

¶SED contra est, quòd dicitur Ioan.6. Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum. si autem homo seipsum præparare posset, non oporteret, ꝙ ab alio traheretur. ergo homo non põt se ad gratiã præparare absq; auxilio gratiæ.

¶RESPONDEO dicendum, quòd duplex est præparatio volũtatis humanæ ad bonum. Vna quidem, quia præparatur ab benè operandũ, & ad Deo fruendum. & talis præparatio voluntatis non potest fieri sine habituali gratiæ dono, quod sit principium operis meritorij, vt dictum est*. Alio modo potest intelligi præparatio voluntatis humanæ ad cõsequendum ipsum gratiæ habitualis donum. ad hoc autem, quòd præparet se homo ad susceptionem huius doni, nõ oportet præsupponere aliquod aliud donum habituale in anima: quia sic procederetur in infinitum: sed oportet præsupponi aliquod auxilium gratuitum Dei interius animam mouentis, siue inspirãtis bonum propositum. His em̃ duob⁹ modis indigemus auxilio diuino, vt suprà dictũ est*. Quòd autem ad hoc indigeamus auxilio Dei mouentis, manifestũ est. Necesse est enim, cũ omne agens agat propter finẽ, quòd omnis causa cõuertat suos effectus ad suũ finem. & ideo cum secũdum ordinẽ agentium, siue mouentiũ sit ordo finiũ, necesse est, quòd ad vltimum finẽ cõuertatur homo per motionẽ primi mouẽtis: ad finem autem proximum per motionem alicuius inferiorum mouentiũ: sicut animus militis conuertitur ad quærendum victoriam ex motione ducis exercitus, ad sequẽdum autem vexillum alicuius aciei ex motione Tribuni. Sic igitur cum Deus sit primum mouens simpliciter ex eius motione est, quòd omnia in ipsum cõuertantur secundum communem intentionem boni, per quam vnumquodque intendit assimilari Deo secundum suum modum. Vnde Dio. in lib. de di. no*. dicit, ꝙ Deus conuertit omnia ad seipsum, sed homines istos conuertit ad seipsum sicut ad specialẽ finem, quem intendunt, & cui cupiũt adhærere sicut homo ꝓprio, secundũ illud Psal.72. Mihi adhærere Deo, bonum est, & ideo ꝙ homo cõuertatur ad Deum, hoc non potest esse, nisi Deo ipsum conuertente. hoc autem est præparare se ad gratiã, quasi ad Deum conuerti: sicut ille qui habet oculũ auersum à lumine Solis, per hoc se pręparat ad recipiendum lumen Solis, ꝙ oculos suos conuertit versus Solem. vnde patet, ꝙ homo non potest se præparare ad lumen gratiæ suscipiendum, nisi per auxilium gratuitum Dei, interius mouentis.

Ar. præce. — *Ar.2. & 3.* — *c.4. p 1. inter prin. et med. et c.2.*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ conuersio hominis ad Deum fit quidẽ per liberum arbitriũ, & secũdum hoc homini præcipitur, quòd se ad Deũ conuertat. sed liberum arbitrium ad Deum cõuerti non potest, nisi Deo ipsum ad se conuertente, secundum illud Ierem. 33. Cõuerte me, & conuertar: quia tu dominus Deus meus. Et Threnorum vltimo, Conuerte nos domine ad te, & conuertemur.

¶Ad secundum dicendũ, quòd nihil homo potest facere, nisi à Deo moueatur: secũdum illud Io.15. Sine me nihil potestis facere. & ideo cum dicitur homo facere, quod in se est, dicitur, hoc est in potestate hominis, secundum ꝙ est motus à Deo*.

In cor. ar.

¶Ad tertiũ dicendũ, ꝙ illa obiectio procedit de gratia habituali, ad quã requirit aliqua pręparatio: qa omnis forma requirit susceptibile dispositũ: sed hoc, ꝙ homo moueatur à Deo, non præexigit aliquam aliam motionẽ, cum Deus sit primũ mouens. vnde nõ oportet abire in infinitum.

¶Ad quartum dicendum, quòd hominis est præparare animum: quia hoc facit per liberum arbitrium: sed tamen hoc non facit sine auxilio Dei mouentis, & ad se attrahentis, vt dictum est*.

In corp. ar.

ARTICVLVS VII.

¶ Vtrum homo possit resurgere à peccato sine auxilio gratiæ.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur ꝙ homo possit resurgere à peccato sine auxilio gratiæ. Illud enim, quòd præexigitur ad gratiam, fit sine

Infrà q. 113. art. 2. & q.11. ar. 2. c. Et secũda secundæ q. 157. ar. 5. ad 3. Et 3. q. 86. ar. 3. c. Et 2. di.20. q.2. art.3 ad 5. & dist. 28. ar. 2. cor. Et 5. cõtra c.157. & li. 4. cap. 72. princ. Et ver. q. 24. ar.1 ad 10. & 11. & q.28. art.2.

dum expresse vult, quòd homo faciendo quod in se est, præparat se ad gratiam, vt patet ibi.

¶ Contra rationem verò, quia propositio, Solius primi agentis est præparare ad vltimum finem, est falsa: quoniam licet perducere ad vltimum finem sit ipsius solius, disponere tamen ad illum potest esse inferioris agentis, quod probatur ex hoc, quòd in generatione hominis, scilicet solus Deus producat animam, non tamen virtute propria disponit materiam ad animam. Et sic est in proposito, quòd licet solus Deus det gratiam, homo tamen disponere se potest ad gratiam virtute propria.

¶ Ad horum euidentiam scito, quòd ratio literæ ex per se notis quodammodo procedit. nam quod secundum ordinem finium sit ordo agentium, clarum est ex eo, quòd omne agens agit propter finem aliquem sibi proprium: & constat quòd in finem proprium alicuius agentis tendere nihil potest nisi propter ipsum agens: sicut nec alia propria alicui conuenire possunt alteri, nisi propter illud, cui primo cõueniunt. Id enim primo alicui conuenit, quod sibi non per aliud & aliis quibusque propter ipsum conuenit. Quo fit vt tendere in finem vltimum, ita sit proprium primi agentis sibi, quòd non per aliud, cæteris verò propter ipsum cõueniat in quocunque ordine, siue tendat vt agentia, siue vt patientia. Vnde & in litera manifestatur hoc de victoria, in quam tendit miles, non nisi motus à duce, propter quod multo magis disponens ipsum patiens ad finem vltimum, oportet moueri à primo agente. Sed quod multos fallit, est: quia non distinguunt inter disponere seu pręparare ad finem formaliter & materialiter. Disponere ad victoriam, formaliter est pugnare cum intentione operandi ad victoriam, disponere materialiter ad victoriam, est pugnare tantum. Inter militem autem pugnãtem tantum, & pugnantem cum illa intentione, manifesta est differentia, quòd ille non intendit finem vltimum, quamuis pugna sua ab alio ordinetur ad hoc: iste autẽ ad finem vltimum respicit, & propterea iste pugnat, vt mouens motum à primo duce: ille vt motum tantum. De motu intentionis (de quo est sermo) loquendo ad propositum descendendo, dicitur, quòd illa propositio, Solius primi agentis est tendere in finem vltimum, est verissima formaliter intellecta de tendentia in illum: quoniam nulla materia, nullum disponens, nullum adiuuans tendit in illum finem nisi ex primi agentis motione, cui conuenit prætendere in illum.

¶Allata autem instantia de natura disponente ad animam intellectiuam, peccat in hoc, quòd non animaduertit, quòd nunquam natura disponeret vltima dispositione ad animam intellectiuam, nisi ageret in virtute animæ intellectiuæ hominis generantis. agit enim virtute naturæ humanæ cuius essentialis & principalior pars est anima intellectiua: ac per hoc in virtute agit primi agentis, à quo solo est anima intellectiua.

¶Ad obiecta contra cõclusionem dicitur, quòd facere opus moraliter bonũ etiam in omnibus humanis actibus, nõ est ꝓpinqua præparatio ad gratiam sed oportet addere, ꝙ fiat cum conuersione ad Deum, vt finem supernaturalem: quoniam præparatio ad gratiam, inchoatio est intentionis creaturæ respectu beatitudinis supernaturalis. Et quoniam ad supremum agens spectat intendere in vltimum finem, sine speciali adiutorio Dei, nulla creatura rationalis potest præparare se ad Dei gratiam, quæ est specialis vltimus finis vt coniunctio specialis, & supernaturalis ad Deum.

¶Ad probationem autem dicitur, quòd licet inter opus morale, & opus gratiæ sit immediatus ordo, non tamen est immediatus ordo inter opus pure morale, & tale opus gratiæ, scilicet donum habituale gratiæ gratum facientis: quia mediat aliquod opus gratię, scilicet cõuersio ad Deum: quæ in sui termino est meritoria: vtpote gratia informata: vt sic etiam nullum consummatum opus inueniatur medium inter opus gratiæ meritorium & morale.

¶Nec obstat his, quod cõmuniter dicitur, quòd homo faciendo quod in se est, disponit se ad gratiam: quoniam hoc intelligitur de dispositione & præparatione non simpliciter, sed quantum est ex parte sua. Et rursus de dispositione simpliciter accipiendo, intelligitur, vt faciat quod in se est, motus specialiter à Deo, obsequendo scilicet motioni diuinæ: vt in responsione ad secundum Author hic dicit, dicta sua in secundo sententiarum ad meliorem sensum reducens declarando & addendo.

¶ In responsione ad secundum, dubium occurrit. quia Author in æquiuoco laborare videtur: nam intenta conclusio defendenda est de speciali adiutorio Dei necessario ad præparationem gratiæ. authoritas verò inducta ex Ioãnis decimoquinto, Sine me nihil potestis facere, de communi operatione Dei qua omnia ab ipso sicut à primò agente pendent, concludit. non est igitur efficax processus ille.

¶ Ad hoc dicitur, quòd nulla est æquiuocatio, sed intenta conclusio optime defenditur: quoniam authoritas illa nõ est limitanda ad communem influxum tantum, sed est vniuersaliter, vt sonat, intelligenda, vt proportionaliter distribuenda. Ita quòd quemadmodũ illud naturæ sine Deo, vt principio naturali, ita nihil gratiæ sine eo, vt principio gratiæ facere possumus, ac per hoc quia facere hominem quod in se est, ita vt per hoc sit sufficienter præparatus ad gratiam (sic enim in proposito sumitur facere quod in se est) aliquid gratiæ est: ideo sine Deo, vt specialiter influit gratiam (quod est dicere sine speciali adiutorio Dei) non potest homo facere quod in se est: & non potest præparare se ad gratiam, quicquid in secundo sententiarum minus digestum fuit.

¶ Super Quæstionis centesimænonæ Articulum septimum.

IN articulo septimo eiusdem quæstionis aduerte primo ordinẽ articulorum. Hactenus siquidem de necessitate gratiæ in homine ad bonũ: in duobus autem hunc sequentibus articulis de necessitate eiusdem respectu mali: & demum in vltimis duobus de necessitate eiusdem in homine iam constituto in gratia, tractatur: vt nulla necessitas prætermissa videatur.

¶ In corpore articuli eiusdem & responsione ad tertium, dubium occurrit circa illud, scilicet quòd ordo naturæ reparari non potest nisi Deo voluntatem hominis ad se trahente per gratiam. Ex duplici siquidem capite hoc habet difficultatem: primò ex parte Dei, ex eo, quòd qualemcunque potest Deus creare hominem, talem præcise potest reparare: sed hominem rectè ordinatum sine gratia potest creare: ergo & post lapsum reparare, sine gratia. Secundò, ex parte hominis: quia, vt dicitur in Prædicamentis, & approbatur ab Authore in 2. senten. distin. 28. in expositione literæ, prauus ad meliores exercitationes deductus proficiet. Et consistit difficultas in hoc, quòd act⁹ & habitus praui non ita diminuunt naturæ bonum, vt necessitetur ad manendum in malo: sed potest voluntas mutari in oppositum bonum & continua exercitatione voluntatem stabilire in subiectione ad Deum, vt principium naturæ: & sic ordo naturæ reparatus erit sine auxilio gratiæ, & homo ad bonum sibi connaturale, per seipsum assurget: cuius oppositum in litera dicitur.

¶ Ad primum horum dicitur, quòd non est ad propositum præsentis articuli, vbi de necessitate gratiæ ad vires hominis quæstio est: quum autem quæretur de remissione culpæ an possit sine gratia fieri, examinabitur conclusio illius rationis, qua Scotus vtitur.

¶ Ad secundum autem quod est directè contra propositũ dicitur, quòd ordine naturæ reparari sic, vt voluntas hominis Deo subiiciatur, potest intelligi tripliciter. Vno modo de subiectione limitata, siue secundum quid. Alio modo de subiectione simpliciter.

¶ Et scito, vt penetres terminos, quòd si fingamus homini non fuisse reuelatum aliquid spectans ad ordinem gratiæ, tunc esse subiectum Deo, vt principio naturæ, & esse subiectũ Deo simpliciter, coinciderent: modo autem vbi constat esse ordinem gratiæ reuelatum, hæc duo non coincidunt, sed esse subiectum Deo, vt principio naturæ, est esse subiectum Deo secundum quid: esse autem subiectũ Deo simpliciter, est subiici sibi vt principio & fini naturæ, gratiæ, & omnium quomodolibet. Vnde dicitur, quòd licet voluntas humana sicut potest sine gratia mutari de intemperantia in esse temperatum: ita potest mutari de inobedientia Dei, vt principium est naturæ, ad subiectionem illius, etiam vt principium est finis naturæ, sed hoc non est voluntatem subiectam esse Deo simpliciter, sed secundum quid, vt scilicet est caput naturæ, non potest tamen mutari sine gratia ad obediendum Deo simpliciter, id est sine determinatione aliqua: quia talis subiectio voluntatis à speciali auxilio gratiæ est (vt in art. præcedenti dictum est) & terminatur ad donum habituale gratiæ gratum facientis, & hoc intendit litera remittens se ad præcedentem art. Et si instetur, quod talis subiectio non spectat ad ordinem naturæ, sed gratiæ, respondetur, quod licet hæc subiectio excedat vires naturæ, & spectet ad gratiæ ordinem (vt in præcedenti art. dictum est) ipsa tamen est necessariò requisita ad hoc, quòd voluntas subiiciatur Deo secundum naturæ ordinem, Et ratio est, quia post lapsum non datur medius status inter conuersionem ad Deum supernaturalem finem & auersionem ab ipso: licet ante lapsum dari potuerit medius status, quo in natura integra nec auersus, nec conuersus erat homo ad Deum per supernaturalem finem, fuisset quippe tunc homo subiectus Deo simpliciter non includendo, nec excludendo ordinem gratiæ. post lapsum autem oportet in conuersione ad Deum simpliciter includi ordinem gratiæ. Quod autem dicitur in responsione ad tertium, quòd naturale bonum reparari non potest: de vigore rationis intelligendum est: ad illud enim semel lapsa natura, nunquam ex se resurgere potest. Et sic nec Aristotelis, nec Authoris dicta in secundo sententiarum præsentibus magis digestis obuiant.

gratia: sed resurgere à peccato præexigitur ad illuminationem gratiæ. Dicitur enim ad Ephesios quinto. Exurge à mortuis, & illuminabit te Christus: ergo homo potest resurgere à peccato sine gratia.

2 ¶ Præterea, Peccatum virtuti opponitur, sicut morbus sanitati: vt suprà dictum est* (q.71.art.1.). sed homo per virtutem naturæ potest resurgere de ægritudine ad sanitatem sine auxilio exterioris medicinæ, propter hoc quòd intus manet principium vitæ à quo procedit operatio naturalis: ergo videtur, quòd homo simili ratione possit reparari per seipsum, redeundo de statu peccati ad statum iustitiæ absque auxilio exterioris gratiæ.

3 ¶ Præterea, Quælibet res naturalis potest redire ad actum conuenientem suæ naturæ: sicut aqua calefacta per seipsam redit ad naturalem frigiditatem, & lapis sursum proiectus per seipsum redit ad suum motum naturalem: sed peccatum est quidam actus contra naturam, vt patet per Damas. in secundo lib* (Orthod. fidei c. 30.). ergo videtur, quòd homo possit per seipsum redire de peccato ad statum iustitiæ.

¶ SED CONTRA est, quòd Apostolus dicit ad Galat. secundo. Si data est lex, quæ potest iustificare, ergo Christus gratis mortuus est, id est, sine causa. pari ergo ratione si homo habet naturam, per quam potest iustificari, Christus gratis, id est, sine causa mortuus est, sed hoc est inconueniens dicere: ergo non potest per seipsum iustificari, id est redire de statu culpæ ad statum iustitiæ.

¶ RESPONDEO dicendũ quòd homo nullo modo potest resurgere à peccato per seipsum sine auxilio gratiæ. Cum enim peccatum transiens actu, remaneat reatu (vt suprà dictum est* (q.87.ar.6.)) non est idem resurgere à peccato, quòd cessare ab actu peccati, sed resurgere à peccato, est reparari hominem ad ea, quæ peccãdo amisit. Incurrit autẽ homo triplex detrimentũ peccãdo, vt ex supradictis patet* (q. 85. 86. 87.), scilicet maculam, corruptionem naturalis boni, & reatum pœnæ. Maculam quidem incurrit, inquantum priuatur decore gratiæ ex deformitate peccati. Bonum autem naturæ corrumpitur, inquantum natura hominis deordinatur, voluntate hominis Deo non subiecta: hoc enim ordine sublato, cõsequens est, vt tota natura hominis peccantis inordinata remaneat. Reatus verò pœnæ est, per quem homo peccando mortaliter, meretur damnationem æternam. Manifestum est autem de singulis horum triũ, quòd non possunt reparari nisi per Deũ. Cum enim decor gratiæ proueniat ex illustratione diuini luminis, non potest talis decor in anima reparari, nisi Deo denuo illustrãte: vnde requiritur habituale donũ, quod est gratiæ lumẽ. Similiter ordo naturæ reparari nõ potest: vt scilicet voluntas hominis Deo subiiciatur, nisi Deo voluntatẽ hominis ad se trahente: sicut dictũ est* (Ar. præce.). Similiter etiã reatus pœnæ æternæ remitti nõ potest, nisi à Deo, in quem est offensa cõmissa, & qui est hominũ iudex: & ideo requiritur auxiliũ gratiæ ad hoc, ꝙ homo à peccato resurgat, & quantum ad habituale donum, & quãtum ad interiorem Dei motionem.

¶ AD primum ergo dicendum, quòd illud inducitur homini, quod pertinet ad actũ liberi arbitrij, qui requiritur in hoc, ꝙ homo à peccato resurgat, & ideo cum dicitur, Exurge, & illuminabit te Christ⁹, non est intelligendum, ꝙ tota exsurrectio à peccato, præcedat illuminationẽ gratiæ, sed quia cum homo per liberum arbitriũ à Deo motum surgere conatur à peccato, recipit lumen gratiæ iustificantis.

¶ Ad secundum dicendum, ꝙ naturalis ratio non est sufficiens principium huius sanitatis, quæ est in homine per gratiam iustificantem, sed huius principium est gratia quæ tollitur per peccatum, & ideo non potest homo per seipsum reparari, sed indiget, vt denuo ei lumen gratiæ infundatur: sicut si corpori mortuo resuscitando denuò infunderetur anima.

¶ Ad tertium dicendum, ꝙ quando natura est integra, per seipsam potest reparari ad id, quod est sibi cõueniens & proportionatum: sed ad id, quod superexcedit suam proportionem, reparari non potest sine exteriori auxilio. Sic igitur humana natura defluens per actum peccati, quia nõ manet integra, sed corrumpitur (vt suprà dictum est* (quæst.83.)) non potest per seipsam reparari, neque etiam ad bonum sibi connaturale, & multominus ad bonum supernaturale iustitiæ.

ARTICVLVS VIII.

¶ Vtrum homo sine gratia possit non peccare.

(Suprà q. 63.ar.2.ad 2. Et 3. cõtra ca.66. Et veri. q. 22.ar.5.ad 7. et q.24. ar.1.ad 10 & 12. & ar. 2. per to. Et 1.co. 12. col. 43. fin. & cor. 4. Et Heb. 10. lect. 3. cor. 1.)

AD octauum sic proceditur. Videtur quòd homo sine gratia non possit peccare. Nullus enim peccat in eo, quod vitare non potest: vt Augustinus dicit in libro de duabus animabus, & de libero arbitr* (1. de duab. animabus c.10. & 11. tom. 6.). si ergo homo existens in peccato mortali, non possit vitare peccatum, videtur quòd peccando non peccet, quod est inconueniens.

2 ¶ Præterea, Ad hoc corrigitur homo, vt non peccet. si igitur homo in peccato mortali existens, non potest non peccare, videtur, quòd frustra ei correctio adhibeatur: quod est inconueniens.

3 ¶ Præterea, Ecclesi. decimoquinto dicitur, Ante hominem vita & mors, bonum & malum, quod placuerit ei, dabitur illi: sed aliquis peccando non desinit esse homo. ergo adhuc in eius potestate est eligere bonum vel malum. & ita potest homo sine gratia vitare peccatum.

¶ SED CONTRA est, quòd Augustinus dicit in libro de perfectione iustitiæ* (In fin. lib. to.7. & lib. 3 de li. ar. ca. 18. to.1.), Quisquis negat, nos orare debere, ne intremus in tentationem, negat autem hoc, qui cõtendit, ad nõ peccandũ, gratiæ Dei adiutoriũ nõ esse homini necessariũ, sed sola lege accepta humanã sufficere volũtatẽ, ab aurib⁹ omniũ remouẽdũ, & ore omniũ anathematizandũ esse nõ dubito.

¶ RESPONDEO dicendũ, quòd de homine dupliciter loqui possumus. Vno modo secũdũ statũ naturæ integræ. Alio modo secundũ statũ naturæ corruptæ. Secundũ statum quidẽ naturæ integræ etiã sine gratia [d] habituali poterat homo non peccare nec mortaliter, nec venialiter: quia peccare nihil aliud est, quã recedere ab eo, quòd est secundũ naturã, ꝙ vitare homo poterat in statu naturæ integræ. nõ tamẽ hoc poterat sine auxilio Dei, in bono cõseruãtis: quo subtracto, etiã ipsa natura in nihilũ decideret. In statu autẽ naturæ corruptæ, indiget homo gratia habituali sanãte naturã ad hoc, ꝙ omnino à peccato abstineat. quę quidẽ sanatio primo fit in præsenti vita secũdũ mentẽ, appetitu carnali nõdum omnino reparato. Vnde Apostolus ad Romanos septimo in persona hominis reparari dicit, Ego ipse mẽte seruio legi Dei, carne autem legi peccati. In quo quidẽ statu potest homo abstinere ab omni peccato mortali, quod in ratione cõsistit, vt suprà habitũ est* (q.74.ar.4.). nõ autẽ potest homo abstinere ab omni peccato veniali propter corruptionẽ inferioris appetitus sensualitatis, cuius motus singulos quidem ratio reprimere potest (& ex hoc habent rationẽ peccati & voluntarij) non autẽ omnes: quia dũ vni resistere nititur,

¶ Super Quæstionis centesimænonæ Articulum octauum.

IN articu. octauo eiusdem quæstio. dubium primo occurrit circa illud, Homo in statu naturæ integræ poterat vitare omnia peccata ex suis naturalibus: quoniam non poterat vitare peccata omissionis præceptorũ gratiæ, non enim poterat ex naturalibus implere præceptũ charitatis, scilicet diliges dominũ Deũ tuum, & similia, vt sunt præcepta charitatis, vt patet ex dictis: ergo non poterat ex naturalibus vitare peccatum omissionis talium.

¶ Ad hoc dubium (quod apud Durandum in secundo senten. distin. secunda artic. tertia conclusio est) dicendum est, quòd aliud est posse implere præcepta huiusmodi: & aliud est posse vitare peccata opposita: quoniã adimpletio præceptorum horũ claudit in se de necessitate donũ supernaturale in habente, quo fit potens adimplere, & ex quo præcipit adimplere: quũ enim dicitur, Diliges dominũ Deum tuum, vt est præceptũ charitatis, subintelligitur, Diliges ex charitate dominum Deum tuum: vbi manifestè patet claudi charitatem in facultate adimplẽdi. Ad euidentiam autem peccatum omissionis non exigitur supernaturale donum, sed sufficit ex naturalibus nullum ponere obicem, in nullóque reniti diuinæ motioni, inquantum præceptum obligat pro tali statu. aliter enim ad alium statum pertinet. Et propterea si ponatur homo in statu naturæ integræ, quamuis nunquã sine supernaturali dono impleslet præceptũ charitatis, vt sic: sine tamen supernaturali dono vitasset peccatum omissionis omniũ præceptorum, dum nullum impedimentum præstitisset supernaturali dono tam habitualis gratiæ, quàm diuinæ motionis speciali, quo præparari ad gratiam & adimplere præceptũ potuisset: propter quòd Author ex eo, quòd homo in statu naturæ integræ poterat nõ recedere à toto, quod est secundum naturam, probat quòd potuit peccata vitare.

¶ In eodem octauo articulo dubiũ est, Quòd homo in peccato mortali existens, antequam reparetur per gratiam iustificantem, nõ potest diu manere absque peccato mortali: dubium quidem magnũ occurrit ex multis. Primò ex ipso Authore: quia in 2. senten. dist. 28. quæst. 1. artic. 2. recitat hanc viam, quam hic tenet pro sententia: & arguit contra eam, soluens rationem eius, & dimittit eam, vt falsam: in hoc autem loco non respondet suis rationibus ibidem factis: & tamen determinat oppositum. Rationes suæ sunt in primis pro conclusione opposita: quia naturalia per peccatum naturale non sunt ablata, sed infirmata: ac per hoc libera fuga mali, quæ est de ratione liberi arbitrij non est ablata, sed infirmata: & sequenter non incurrit non posse, sed non posse facile fugere malum.

¶ Deinde contra rationem literæ, quantum ad similitudinem venialium & mortalium: quia non valet similitudo, propterea quòd venialia absque deliberatione committuntur: mortalia cum deliberatione tantum: vnde qua ratione potest vitare vnum, potest vitare omnia. Et quantum ad temporis diuturnitatem, quia liberum arbitrium multo fortius fit ad euitandum aliud peccatum, post vitatum vnum.

¶ Secundò

modo secũdũ statũ naturæ integræ. Alio modo secundũ statũ naturæ corruptæ.

¶ Secundò occurrit dubium ex Scoto & Durando in vigesimaoctaua distinctione secundi sententiarum. Et vt clarius modus & veritas elucescat, formetur sic ratio contra literam. Author affert ad hoc in literã tres priuationes & tria positiua, ex quibus homine existente in peccato mortali, impotentiam ad vitandũ diu omnia peccata mortalia, prouenire dicit. Prima priuatio est gratiæ. Secunda veri finis vltimi. Tertia præmeditationis assiduæ, quando oportet, &c. primum positiuũ est motus multiplex occurrentium agendorum, vel vitandorum, secundum finis malus præconceptus. tertium prauus habitus, & præcipuo loco ponitur in litera tertia priuatio, & secundum positiuum, scilicet impræmeditatio assidua, cum malo fine præconcepto. Hæc omnia patent intuenti literam. Tunc primo sic, peccatum mortale existens in homine non comitatur hæc omnia nec præcipua: ergo Author ex his male infert impotentiam existentis in peccato mortali. Consequentia nota est: & assumptum probatur: quia stat hominem cõmisisse adulterium semel, neque nolle amplius committere: & peccatum illud non esse deletum per gratiam, & cum hoc habere habitum temperantiæ acquisitæ, quoniam ex vno actu intemperantiæ non corrumpitur habitus acquisitus, & sic non habebit habitum prauum, neque finem præconceptum malum: neque egebit ex hoc præmeditatione magis, quàm prius.

¶ Secundò sic, Cõcomitantia peccatum mortale, necessaria ad propositũ spectãtia, sunt hæc tria, scilicet priuatio gratiæ, priuationis subiectionis simpliciter ad Deum vltimum finem, & inordinata cõuersio ad cõmutabile bonũ, quæ trãsit, sed hæc non referũt talem impotentiã. ergo. Quòd priuatiò gratiæ nõ inferat, probatur, tũ quia erat in natura integra, in qua poterat homo vitare omne peccatũ: tũ quia priuatio non plus tollit, quàm habitus oppositus ponit, sed habitus gratiæ nõ ponit nisi efficaciam merẽdi: ergo priuatio eius non tollit nisi hoc: non ergo tollit potentiã vitandi peccatũ mortale. Quòd priuatio subiectionis ad Deum vltimũ finem hoc non inferat, probatur: quia talis priuatio non plus priuat necessariò, quàm inhæsione ad Deũ ex charitate: cum tali autem priuatione quum stet bonitas moralis (vt patet in hæreticis sola hæresi maculatis) cõsequens est, quòd diu potest homo sine recidiuo viuere: potest enim per multos annos nihil cogitare de illa sua hæresi (puta quòd scilicet non procedat à patre) & in aliis cõtinue rectè se habere absque mortali, habendo in affectu suo stabilitũ Deum, sic vt pro nullo consequendo, aut vitando vellet offendere. Et est sermo præsens seclusis præceptis ecclesiæ, de cõmunicando & confitendo toties. in solo enim diuino & naturæ iure loquimur. Quòd inordinata conuersio peccati ad commutabile bonũ non inferat talem impotentiam probatur: quia in se quidem non est: iam enim transiit. In effectu quoque non oportet, quòd remanserit: quia vnus actus, vt dictum est, non generat talem effectum, sicut nec vna hirundo facit ver: & etiam homo ex puris naturalibus, potest se mutare de affectu ad quodcunque commutabile bonum in aliud, vt experientia testatur. Quòd demũ omnia hæc simul non inferant talem impotentiam, probatur ex hoc quòd non se habent vt partiales causæ eiusdem rationis, componentes vnam totalem, vt multi trahentes nauem, nec ex eis concurrentibus simul aliud habetur, quàm effectus illorum simul quod non est impotentia: sed non posse mereri, nec regulare actus suos ex charitate cum macula & reatu peccati.

¶ Arguitur deinde cõtra ipsam positionẽ: Primò, quia sequitur ad eam, & homo posset se scire habere gratiam Dei certe. Probatur sequela: quia põt scire certe se diu nõ cõmisisse peccatum mortale, si enim effectus necessarius status existẽtis in peccato mortali est, non posse diu vitari peccatũ mortale cõmittendum, à destructione cõsequentis inferetur destructio antecedẽtis. Et quum non sit mediũ inter gratiam & peccatũ mortale in nobis adultis, scietur certitudinaliter hominem esse in gratia contra illud, Nemo nouit, vtrum odio vel amore dignus sit. Secundò arguit Scotus in 28. dist. 2. sic, existens in peccato mortali potest in hoc tempore cauere ab hoc mortali & illo: & dum cauet hoc, cauet omne: & similiter de tempore consequente, & sic de semper: ergo potest cauere semper simul omnia: Assumptum pro prima parte est positio tua: pro secunda probatur, quia voluntas non potest simul habere diuersos consensus, qui quidem requiruntur ad actum cauendi hoc, & actum committendi aliud mortale, maxime quia resistens vni fit, fortior ad resistendum aliis.

¶ Ad euidentiã huius difficultatis, secundum est, quòd tota difficultas cõsistit in hoc, ꝙ homo etiã post peccatum mortale, & malum habitũ est liberi arbitrij, quo ad actum liberandi: alioquin nõ peccaret vnquã mortaliter: quoniam sine voluntaria deliberatione positiuè vel negatiuè, nõ potest peccatũ mortale incurri, vt patet ex supradictis. voluntate autẽ existente libera ad deliberandum, implicatio contradictionis videtur dicere, quòd non potest vitare omnia peccata mortalia. nam si libera est, potest in vtrunq; oppositorũ, scilicet deliberare vitationem, vel commissionẽ peccati: & si non potest de vtroque, vt libet, deliberare, non est libera in deliberando. Nec satisfit quæstioni huic, dicendo, quòd pro tanto dicitur non posse vitare omne peccatũ mortale pro quanto non potest adimplere præceptum charitatis & susceptionis sacramentorum. Hæc nanque fuga exclusa est per antedicta, scilicet, quòd plus requiritur ad implendũ hæc præcepta, quàm ad vitandum peccatũ: quoniam ad vitandum peccatũ sufficit non ponere impedimentũ diuinæ motioni: sed obsequẽtẽ se illi præbere, quòd est in potestate volũtatis peccatoris, sicut peccare mortaliter: quia impedimentũ non præstatur, nisi per peccatũ mortale, & sequela diuinæ motionis opus est liberi arbitrij nec plus exigit (D.76.986.) per sua præcepta ab homine Deus in tali statu, qui non præcipit homini in quocunque statu, vt faciat quod impossibile est ab eo fieri: quamuis in potestate eius non sit tollere oppositũ à se prius impedimentũ peccati mortalis commissi: vt in articulo præcedenti dictum est. Nec præcipitur homini lapso in peccato, vt tollat ipsum à se, sed vt deprecetur, & inquãtum in se est operetur, vt à Deo auferatur: iuxta illud, Fili peccasti, ne adiicias iterũ, sed de pristinis deprecare, vt dimittantur tibi. Quæstione igitur pendente in difficultate non parua dicendum est, quòd posse vel non posse nos aliquid, dupliciter intelligi potest, scilicet, vel iuxta modum, quo dicitur posse à naturali potẽtia, vel iuxta modum, quo dicitur posse à facultate habit⁹, sicut aliquis dicit posse scire cõclusiones geometricas, vel ex naturali potentia intellectus, vel ex cognitis principiis geometriæ. Vtroq; siquidem modo dicitur posse: sed primo secundum potentiam remotam, secundo secundum potentiam propinquam. In proposito non est quæstio de posse, vel non posse, secundum quòd à naturali potentia sumitur, quæ est potentia remota, respectu vitationis omnis peccati, sed secundum quòd sumitur à quasi habitu, id est superadiunctis potentiæ. Quod ex eo patet, quod in litera non defectum intellectus, aut voluntatis aut aliarum potentiarum animæ, sed priuationem gratiæ inhæsionis, quæ fini vltimo adhæsionem ad malum finem, impræmeditationem, & huiusmodi causas ponit Author impotentiæ. Et propterea deficiunt rationes, quæ super libertate deliberatiua fundantur. Manifestè autem patet, quòd potentia propinqua vitandi omne malum culpæ, ex duobus constabat, scilicet ex vigore rationis & subiectionis simpliciter voluntatis ad Deũ: his enim naturalibus potentiis adiunctis, potuit homo vitare omne peccatum, vt prædictum fuit: perdito autẽ per originale peccatum rationis vigore, amissa est simul potentia, vitandi omne peccatum actuale. Potentia verò vitandi omne peccatum mortale, in altero consistit, scilicet subiectione volũtatis ad Deũ: talis nanque subiectio secundum veritatem posita non stat cum peccato mortali: remota, ponit hominẽ in peccato mortali, & est proprium principiũ vitãdi peccati mortalis. Quamuis enim tale peccatũ mortale (puta intemperantiæ) possit ex alio principio vitari: vniuersaliter tamen & absolutè vitationis peccati mortalis nulla est propria causa, nisi talis subiectio, oportet siquidem effectui vniuersali causam vniuersalem, vt propriam respondere: vt patet in Philosophia. Nullus enim actus, habitus siue dispositio non includens talẽ subiectionẽ, talis est naturæ, & sufficiẽtiæ ex se, vt possit vitationem peccati mortalis vniuersaliter, vt patet discurrendo. Talis autem subiectio ex se huiusmodi naturæ & sufficiẽtiæ est: quia in vltimo fine figit voluntatem, submittendo illi omnia: ac per hoc ad omnia opposita vitanda se extendit, per huius enim adhæsionẽ omnia regulanda esse cõstat, non per alias. Et quoniam in causis propriis tenet argumentũ, si affirmatio est causa affirmationis, negatio est causa negationis: cõsequens est, quòd quia affirmatio talis obiectionis ponit potentiam propinquam vitandi peccatum mortale, priuatio talis subiectionis priuabit potentia propinqua, vitandi peccatum mortale. Et quia talis subiectio aufertur per peccatum mortale, vt perseuerat vsque ad remissionem eiusdem: sequitur, quòd homo in peccato mortali existens nisi per gratiam Dei reparetur, impotens est ad vitandum peccatum mortale: Nec propterea non liberè peccat qui singula potest vitare: sicut etiam excusatur à voluntario in commissione venialium, licet non possit veniale vitare: eadem etiam ratione, quoniam singula potest vitare. Atque hæc ratio redditur in litera ad dictam conclusionem.

¶ Verùm, quia in litera non solũ ponitur dicta conclusio, scilicet quòd homo in mortali nõ potest vitare mortale, sed adiungitur ly diu, & simul probatur totũ, ideo vt causa etiã positiua propositæ impotentiæ habetur, adiũgitur id quod concomitatur priuationem antedictam: & est malus finis præconceptus. Scire nãque oportet, quòd sicut in actibus virtutum sunt duo fines, scilicet proprius illius virtutis, & communis omniũ (puta in actu temperantiæ bonum rationis, vt Deus) ita in peccatis mortalibus est vltra speciale malum etiam cõmune malum, scilicet inordinatus amor sui: vt patet ex antedictis. & Augustinus, Duas ciuitates duos faciunt amores, Ierusalẽ amor Dei vsque ad contemptum sui, Babylonem amor sui vsque ad contemptũ Dei: hi enim mutuo se excludunt, & sibiinuicem infallibiliter succedunt, quicunque enim est extra peccatum mortale, in hoc statu amat Deum, vsque ad contemptum sui: & quicunque est in peccato mortali amat se, vsque ad contemptum Dei. Homo ergo existẽs in peccato mortali, nõ solũ est priuatus gratia & subiectione dicta (quæ idem est quod amor Dei vsque ad contemptũ sui)

sed est

fortassis alius insurgit:& etiam, quia ratio non semper põt esse peruigil ad huiusmodi motus vitandos, vt suprà dictũ est*.Similiter etiã antequã hominis ratio, in qua est peccatũ mortale,reparetur per gratiam iustificantem, põt singula peccata mortalia vitare,& secundũ aliquod tempus,quia non est necesse, quod continuo peccet in actu,sed quod diu [d] maneat absq; peccato mortali,esse nõ potest:vnde & Gre.dicit super Ezech*.ꝙ peccatũ, ꝙ mox per pœnitentiã nõ deletur, suo põdere ad aliud trahit.Et hui⁹ ratio est,quia sicut rationi subdi debet inferior appetitus,ita etiam ratio subdi debet Deo, & in ipso cõstituere finẽ suæ volũtatis.Per finem autem oportet, ꝙ regulentur omnes actus humani, sicut per rationis iudiciũ regulari debẽt motus inferioris appetitus.Sicut ergo inferiori appetitu nõ totaliter subdito rationi, nõ potest esse, quin cõtingant inordinati motus in appetitu sensitiuo,ita etiã ratione hominis nõ totaliter existẽte subiecta Deo, cõsequẽs est,vt cõtingãt multæ inordinationes in ipsis actibus rationis. Cũ enĩ homo non habet cor suũ firmatũ in Deo, vt pro nullo bono cõsequendo,vel malo vitando ab eo separari vellet,occurrũt multa, propter quę cõsequẽda vel vitãda homo recedit à Deo,cõtemnẽdo pręcepta ipsi⁹:& ita peccat mortaliter,pręcipue quia in repentinis homo operatur secundũ finem præconceptum, & secundũ habitum præexistentem, vt Philosophus dicit in 3. Ethi*. quamuis ex præmeditatione rationis homo possit aliquid agere præter ordinẽ finis præconcepti,& præter inclinationem habitus. Sed quia homo non potest semper esse in tali præmeditatione , non potest contingere, vt diu permaneat , quin operetur secundum consequentiam voluntatis deordinatæ à Deo,nisi cito per gratiam ad debitum ordinem reparetur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ quòd homo potest vitare singulos actus peccati, non tamen omnes nisi per gratiam , vt dictum est*. [In corp. artic.] Et tamẽ quia ex eius defectu est , quòd hõ se ad gratiã habẽdã nõ pręparet,propter hoc à peccato nõ excusatur, quòd sine gratia peccatũ vitare nõ potest.

¶ Ad secundum dicendũ,quòd correctio vtilis est,vt ex dolore correctionis volũtas regenerationis oriatur:si tamen qui corripitur, filius est promissionis , vt strepitu correctionis forinsecus insonãte,aut flagellãte Deus in illo intrinsecus occulta inspiratione operetur & velle:vt Aug. dicit in li.de correctione & gratia*. [Ca.6.paulo à princip.tom.7.] Ideo ergo necessaria est correctio:qa volũtas hominis reqritur ad hoc,ꝙ à peccato abstineat,sed tamẽ correctio nõ est sufficiẽs sine Dei auxilio:vñ Eccl.7.Cõsidera opera Dei,ꝙ nemo possit corrigere , quẽ ille despexerit.

¶ Ad tertium dicendum,quòd sicut Aug. dicit in Hyponosticõ*, [In lib.3. paulo à princ.to.3.] verbũ illud intelligitur de homine secũdũ statũ naturę integrę,quãdo nõdũ erat seruus peccati:vnde poterat peccare & nõ peccare,nunc etiam

sed est inductus per amorem sui vsque ad contemptum Dei.Non solum igitur cecidit à bono fine,sed habet malum finem cõmunem, de quo saltem verificatur litera de fine præconcepto.Et quia finis talis cõmunis est omni peccato mortali,& ex fine superiori sumitur ratio & initium reliquorum, consequens est,vt homo existens in peccato mortali habeat positiuum principium ex natura sua inclinans ad peccandum mortaliter, scilicet amorem sui vsque ad contemptum Dei: [In isto ar.] nisi enim hic amor perseueraret in eo habitualiter seu virtualiter secundum affectum, vel saltem veritatẽ , iam esset in altero cõtradictorio , scilicet in amore Dei vsq; ad cõtemptum sui. [D. 1022.] non enim datur medium. Dico secundum affectũ propter eos, qui sciunt se esse in peccato mortali, & nõ agũt pœnitentiã: [Hom.11.in Ezech.post med. & li. 25.mora.c. 13.anteme.] & eos qui sciũt se esse in tali statu , puta credendi Spiritum sanctum nõ esse à Filio : nõ tamen credunt se esse in peccato mortali. Dico vel secũdum veritatem, saltẽ propter eos, qui in veritate sunt in peccato mortali : & nesciunt se affectos ad aliquid repugnans Deo diligenter, quamuis non sufficienter,discutientes se.Patet hæc etiam ex eo , quòd quilibet damnatus descendit ad inferos cum armis suis,id est cum aliqua mala voluntate , in qua obstinatus perseuerat,& nõ solũ cũ auersione ab vltimo fine vero.

¶ His ita se habentibus, adunemus quæ in litera dicuntur, vt vis rationis perspiciatur. [c.8.nõ multum remo. à fine. to.5.] In litera aliqua ponuntur spectantia ad peccatum mortale, aliqua ad conditionem hominis, & aliqua supponuntur manifesta. Ad peccatum mortale spectantia afferuntur tria vel quatuor, scilicet priuatio gratiæ , priuatio subiectionis sui, & suorum omnium Deo præconceptus malus finis, & malus habitus,qui vel in omnibus non habet locum,si formaliter intelligatur : vel declaratur per tertium, si modaliter intelligatur : propterea dixi tria vel quatuor. Ad conditionem hominis spectantia, afferuntur tria, occursus tot vitandorum & agendorum,pronitas ad operandum secundum præconceptum finem vel habitum, & impossibilis præmeditatio assidua. Manifesta supposita sunt, infirmitas naturæ, à qua inchoat impotentia vitandi malum,& pronitas ad malum , de qua Gen.6. Proni sunt sensus hominis, &c.

¶ Et considera, quòd diuinum Authoris ingenium casus tantum communes peccati mortalis inducit : quia de vitatione nõ talis,aut talis,sed peccati mortalis absolutè quæstio est, vt effectus vniuersalis, causa vniuersalis assignaretur.Est igitur ratio literæ ista.Homo in peccato mortali perseuerãs,est destitutus gratia ac subiectione simpliciter ad Deum, habens malum finẽ vel malum habitũ,constitutúsque inter multa occurrentia agenda,vel vitanda contra Deum:ergo eget præmeditatione ad vitandum omne peccatum mortale: ergo non potest diu sic perseuerare quin peccet mortaliter.Assumptum patet ex prædeclaratis. Prima sequela probatur in litera : quia deficiente fine regulatiuo omnium,& opposito contrario fine inter tot occurrentia & prouocantia ad mortale:cõsequens naturali ordine est, vt sequatur peccatum mortale, nisi vigilãs meditatio impediat has causas à suo effectu. Præmeditatio nanq; est,ex qua sola homo non sequitur communiter habitum seu præconceptum finem secundum pronitatem suam. Cuius signum est, quòd in repentinis, in quibus abest præmeditatio, homo operatur secundum suam pronitatem.Firmatur quoque sequela ex parte positiui principij ex authoritate Scripturæ: nam si cum extrinseco sancto sanctus eris,& cũ peruerso peruerteris,quomodo cũ intrinseco peruerso fine,seu affectu non peruerteris? Ex parte verò priuatiui ex authoritate Chrysost.tractãtis illud, Soluite, & adducite mihi, sicut, inquit, nauis fracto gubernaculo, non quo vult vadit, sed quo tempestas impellit : ita homo diuinæ gratiæ auxilio perdito,non agit quod vult, sed quod Diabolus ei intẽdit : quod vult,id est,quod vellet secundum velleitatem,non tamen peccat inuitus,aut impotens hoc nunc vitare. Secunda autem sequela probatur : quia homo non potest semper stare in tali præmeditatione:& tamen frequentia occurrentium & prouocantium eget assidua præmeditatione,vt euitetur mortale peccatum ab homine sic male dispositio. Hæc est ratio literæ:quæ manifeste conuincit, quòd liberum arbitrium cum hoc, quòd est liberum, propter tamen has malas dispositiones & conditiones, impotens est ex se ad vitandum diu mortale, si in mortali commisso perseuerat.

¶ Nunc superest obiectionibus in contrarium satisfacere. Et ad dicta Authoris in secundo sent.dicitur,quòd hæc retractata sunt.De prima ratio de facultate liberi arbitrij soluta in responsione ad primum & tertium, & in corpore articuli.Vnde dicitur,quòd saluata libertas eius infirma,infert facultatem vitandi singula non omnia mortalia in sic disposito. Et ratio est, quia facultas ista ad vitandum omnia non attenditur secundum potentiam naturalem nudam, quæ est potentia remota vitandi mortale , sed secundum superadditas dispositiones, quæ constituunt potentiam propinquam.

¶ Similitudo inter motus insurgentes venialium,& contra deum, potest dupliciter intelligi:primò,quo ad occursum,frequentiam,& deordinationẽ: secundò,quo ad modũ deordinationis. Si primo modo intelligatur, similitudo tenet:& sic vtitur ea hic Author.Si secundo modo,non tenet.Et hoc cõcludit obiectio facta:modus nanque in venialibus offendendi est per negligẽtiam absque deliberatione:in mortalibus autẽ nõ nisi deliberãdo offenditur. Sed tamen sicut ibi propter deperditum vigorem rationis fieri nequit , quin voluntas erret libera in singulis : ita hic propter deperditã subiectionem ad finem vltimum:ac per hoc appositum contrarium finem, fieri nequit, vt voluntas libera circa singula omnia vitet:semper præmeditando : conditio quippe hominis infirmi & sic dispositi non permittit. Obiectio autẽ allata contra hoc , quòd diu vitare non potest mortale , soluitur ex eodem fundamẽto, scilicet quòd præter pronitatem contra frequentiam tot prouocantium se seruare diu ex assidua præmeditatione dependent , quæ est impossibilis homini huiusmodi. Quamuis enim resistendo vni mortali firmior fiat ad vitandum aliud : nõ tamen tantafit firmitas,vt nõ sit præmeditatione assidua opus ad vitandũ omnia: ingruẽtibus tã frequẽter impulsiuis,& ꝓpterea nõ diu vitare poterit casũ.

¶Ad primã obiectionem factã cõtra rationẽ,negatur assumptum de omnibus,præterquã de habitu propriè dicto,qui nõ exigitur ad propositum.iam enim patet ex peccato mortali & conditione ac dispositione hominis, quòd omnia numerata inueniuntur in quolibet existente in peccato mortali,is enim qui semel adulterium commisit, nec intendit amplius committere , sine deletione culpæ,potest referri ad duplicem finem , proprium scilicet habitus acquisiti, & respectu huius non habet contrarium finem præconceptum,nec eget præmeditatione propter inclinationem talis contrarij finis : & quo ad hoc obiectio benè dicit. Et potest referri ad communem finem omnium vitiorum , scilicet ipsummet amatum vsque ad contemptum Dei. Et hic finis præconceptus in omni vitioso actu mortali perseuerat habitualiter,donec reparetur per gratiam. Et ratione huius finis contrarij vitationi mortalis peccati,oportet destitutum hominem inter tot præmeditati aut cadere.

¶ Ad secundã obiectionẽ dicitur,quòd licet negatio gratiæ non inferat hãc impotentiã,priuatio tamẽ eius ex tali causa scilicet peccato mortali,in homine infert talẽ impotentiã.Si autẽ non erat negatio gratiæ in natura integra: falsum quoque est, ꝙ gratia nõ plus det,quàm efficaciam præcisè merendi. Dat enim subiectionem simpliciter voluntatis vltimo fini per charitatem,sanat naturã, adiuuat vires & illustrat.Priuatio quoq; subiectionis simpliciter Deo,licet stet cum bonitate mortali: nõ tamẽ stat cum bonitate simpliciter.

¶ Veruntamen aduerte hic,quòd esse in peccato mortali cõtingit tripliciter, quantũ ad propositũ spectat,scilicet formaliter & per se, vt est ille,qui scit se esse in peccato mortali,& nõ ꝓuidet sibi:hic enim scit & vult se esse in peccato mortali.Vel formaliter & per se ex parte subiecti:per accidẽs aũt ex parte operãtis,vt qui fecit ex ignorantia iuris non excusante cõtractũ vsurariũ:hic enim scit & vult se esse in tali facto,quod est formaliter peccatũ mortale:nõ tamẽ scit aut vult se esse in peccato mortali,ignorãtia vel ante ipsum.Vel per accidens,vt si quis diligenter,&si non sufficiẽter se discussit:& putat se esse in gratia:cũ tamẽ sit in peccato mortali:hic enim nec scit,nec vult se esse in peccato mortali,nec in aliquo, ꝙ habet peccati mortalis rationẽ. Inter hos autem tres hæc est differentia ad propositũ,quòd primus est in peccato mortali non solum facto,sed affectu per se:secundus affectu quoque & per se ex parte obiecti:sed per accidens ex parte sui ꝓpter ignorantiã:tertius facto tantum. Et propterea in primo locũ per se habet præcõceptus finis malus,& destitutio affectus à fine vltimo,& cætera quæ in litera dicũtur.In secũdo hæc eadẽ locum habẽt partim per se,scilicet ex parte obiecti,& partim per accidẽs,scilicet ex parte operantis,ac per hoc iuxta illius per accidens frequentiã erit casus. Iste enim potest habere cor suum stabilitũ in Deo ex intentione & affectu:& propterea cauebit à cæteris,quãuis per accidens affectus ad lucrũ per illum contractũ ignotum quo ad vsuram (vt dictũ est) sit infectus.In tertio locum habent hæc eadem facto tantũ:vnde hic potest magis vitare,quàm alij mortale peccatũ:dum nõ affectu,sed facto solo malum finẽ præconceptũ seruat: affectu nanq; se,simpliciter Deo subiicit,ac per illũ regulatur.Quia ergo sermones doctrinales formales & per se esse oportet,ideo præsens litera de existẽte in peccato mortali formaliter & per se intelligẽda est.Et primo de existẽte formaliter & per se vndiq;:secũdo de existẽte formaliter & per se ex parte obiecti,per accidẽs autẽ ex parte sui:neuter enim põt diu perseuerare absq; nouo casu in mortale.Nec obstat in secũdo,quòd cõtingit casum ignoratum esse de rarò cõtingentibus:quantũ enim est ex parte existentis in statu illo, pronus est ad illud faciendũ infinities,si infinities occurreret,ex quo ad illud affectus est absque fræno propter ignorantiã,& propterea quãtũ est ex parte suæ

quodcunque vult homo,datur ei:sed hoc quòd bonũ velit,habet ex auxilio gratię.

ARTICVLVS IX.

¶ Vtrum ille qui iam consecutus est gratiam,per seipsum possit operari bonum,& vitare peccatum absque auxilio gratiæ.

AD NONVM sic proceditur. Videtur quòd ille,qui iam cõsecutus est gratiã,per seipsum possit operari bonũ & vitare peccatũ absq; alio auxilio gratiæ. vnumquodq; enim aut frustra est,aut imperfectũ,si nõ implet illud ad quod datur.Sed gratia ad hoc datur nobis,vt possimus bonũ facere,& vitare peccatum.si igitur per gratiã hoc hõ nõ potest,videtur quod vel gratia sit frustra data , vel sit imperfecta.

2 ¶ Præterea,Per gratiam ipse Spiritus sanctus in nobis habitat: ẜm illud 1. ad Cor.3.Nescitis,quia templũ Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis?Sed Spiritus sanctus cũ sit omnipotẽs,sufficiẽs est, vt nos inducat ad bene operandum,& vt nos à peccato custodiat. ergo homo gratiam consecutus potest vtrunque prædictorum absque alio auxilio gratiæ.

3 ¶ Præterea,Si homo consecutus gratiã, adhuc alio auxilio gratiæ indiget ad hoc ꝙ rectè viuat,& à peccato abstineat, pari rõne etsi illud aliud auxiliũ gratię cõsecutus fuerit:adhuc alio auxilio gratiæ indigebit:procedetur ergo , in infinitũ:ꝙ est incõueniẽs.Ergo ille,qui est ingratia, non indiget alio auxilio gratiæ ad hoc,ꝙ benè operetur, & à peccato abstineat.

¶ SED CONTRA est , ꝙ Aug.dicit in li.de natura & gratia,* [Ca.25.circa.fi.to.7.] ꝙ sicut oculus corporis plenissimè sanus,nisi cãdore lucis adiutus,nõ põt cernere,sic& hõ perfectissimè etiã iustificatus nisi ęterna luce iustitię diuinitus adiuuet̃,rectè nõ põt viuere.Sed iustificatio fit per gratiã:ẜm illud Rom.3.Iustificati gratis per gratiã ipsius. Ergo etiã hõ iã habẽs gratiã , indigẽt alio auxilio gratiæ ad hoc , quòd rectè viuat.

¶ RESPONDEO dicendũ,quòd sicut supra*dictũ est , [Art.2.huius q.] homo ad rectè viuẽdũ dupliciter auxilio Dei indiget.Vno quidẽ modo quãtũ ad aliquod habituale donũ,per quod natura humana corrupta sanetur,& etiã sanata eleuet̃ ad operãda opera meritoria vitę ęternę,q̃ excedũt proportionem naturæ.Alio modo indiget hõ auxilio gratię,vt à Deo moueat̃ ad agẽdũ.

¶Quantum igitur ad primũ auxilij modum homo in gratia existens,non indiget alio auxilio gratiæ quasi aliquo alio habitu infuso:indiget tamen auxilio gratiæ secundũ aliũ modũ,vt scilicet à Deo moueatur,ad rectè agendum:& hoc propter duo.Primòquidẽ ratione generali propter hoc,quòd sicut suprà dictũ est*, [art.1.huius q.] nulla res creata potest in quencunq; actum prodire,nisi virtute motionis diuinæ. Secundò ratione speciali propter conditionem status humanæ naturæ,quæ quidem licet per gratiam sanetur quãtum ad mentem , remanet tamen in ea corruptio & infectio quantum ad carnem, per quam seruit legi peccati,vt dicitur ad Rom 7.Remanet etiam quædam ignorantiæ obscuritas in intellectu , secundum quã (etiam dicitur Rom.8.)quid oremus,sicut oportet,nescimus, propter varios enĩ rerũ euentus , & quia etiã nosipsos non perfectè cognoscimus,nõ possum⁹ ad plenũ scire, quid nobis expediat,secũdum illud Sap.9.Cogitationes mortaliũ timidæ,& incertæ prouidentiæ nostræ. Et ideo necesse esse nobis, vt à Deo dirigamur, & protegamur, qui omnia nouit,& omnia potest.Et propter hoc etiã renatis in filios Dei per gratiã cõuenit dicere, Et ne nos inducas in tentationem,&c.Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra,&c. quæ in oratione Dominica continentur , ad hoc pertinentia.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ,quòd donũ habitualis gratiæ non ad hoc datur nobis,vt per ipsum nõ indigeam⁹ vlteriùs diuino auxilio: indiget enĩ q̃libet creatura,vt à Deo cõseruet̃ in bono,ꝙ ab eo accepit.Et ideo si post acceptã gratiam homo adhuc indiget diuino auxilio, nõ põt concludi,quòd gratia sit in vanũ data,vel ꝙ sit imperfecta:quia etiã in statu glorię, quin gratia erit omnino perfecta , homo diuino auxilio indigebit.Hic autẽ aliqualiter gratia imperfecta est,inquantum hominem nõ totaliter sanat: vt dictum est*. [In cor.a.r.]

¶ Ad secundũ dicendum, quòd operatio Spirit⁹ sancti,quę nos mouet & protegit, non circũscribitur per effectũ habitualis

infert,vel non infert hãc impotentiã.Si enim perseuerat in affectu,iam opus est præmeditatione: aut,quod plus est , scientia.Si autẽ facto tantum, non opus est sciẽtia , aut pręmeditatione,sed diuino intellectu ad intelligendũ delicta.& de hoc (vt dictum est) non est sermo præsens:quoniam ab arte relinquitur id quod est per accidens.Ex his autem facile patet, quomodo ex his omnibus vna impotentia constat,ex diuersis conditionibus requisitis concurrentibus ad eius perfectionem (vt patet in 5. Meta.c.de vno)& singulos effectus singulorũ male esse obiiciẽdo numeratos : vt patet ex dictis.

¶ Ad argumentum contra conclusionẽ , scilicet quòd sequeretur , ꝙ posset quis scire , se esse in gratia : negatur sequela. Et quum dicitur , potest scire se diu non deliberasse in peccatum mortale, respondetur , quòd quicquid sit de peccatis commissionis , quis scit se diu nõ cecidisse in peccatum mortale omissionis?quæ non eget deliberatione positiua:sed sufficit non deliberare quando tenetur:scriptum est enim, Delicta quis intelligit?delictum enim proprié omittẽtis est:& propterea subditur , Ab occultis meis munda me, Domine. Dicit secundò, ꝙ impotẽtia talis est effectus status peccati mortalis formaliter & per se, & non per accidens tantum solo facto:vt dictum est,& propterea ex hoc, quòd quis diu non cecidit, nõ potest scire se de facto non esse in mortali, sed non esse in affectu mortalis , vnde Apostolus. Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum.

¶ Ad rationem Scoti dicitur, quòd multipliciter peccat.primò in antecedente assumitur falsum, scilicet dum cauet hoc,cauet omne:quia potest simul cauere vnum,& transgredi aliud præceptum.Probatio quoque assumit falsum,scilicet quòd volũtas non potest illos duos consensus habere, pro quanto experimur aliquem simul velle rapere,sed non res sacras:ac per hoc vitare sacrilegium,& cõmittere rapinam,& similiter in multis. Et rursus quia ad peccatum omissionis non requiritur actus aliquis,potest simul implere præceptum vnum & omittere aliud,ad quod pro tunc tenetur absque duobus simul consensibus positiuis:vnde probatio est falsa & fallax. Consequentia quoque principalis peccat sophismate diuisionis & compositionis: quoniam non valet in singulis, potest sigillatim,ergo semper quoniam alia & alia est ratio.ibi voluntas libera,hic præmeditatio assidua contra habitum implicatur.Patet autem sophisma , applicando ad cauendum singula venialia , & procedendo ad cauendum omnia semper,vt ipse facit:sunt enim singula voluntaria.

¶Et in his omnibus aduerte,quòd in materia morali & potentia inclinationis per modum naturæ,est sermo,vt intelligas doctrinam hanc veram more moralium & naturalium,scilicet vt in pluribus & secundum tale genus impotentiæ,indisciplinati quippe est eodem modo in omnibus loqui & certitudinem & veritatem quærere.

¶ In responsione ad primum eiusdem art.8. dubium occurrit ex Scoto vbi suprà arguente contra hanc responsionem,sic,Stans in culpa mortali, & non disponens se ad gratiam , non potest pro tunc se seruare à culpa , ergo pro nunc est sibi impossibile seruare se à culpa mortali.Quod est falsum:quia omnis culpa est voluntaria. Antecedens habetur ex responsione ista , quia dicitur,quòd si non disponit se ad gratiam , sibi imputatur impotentia vitandi peccatum mortale.Consequentia verò per se nota est.

¶Ad hoc dicitur,quòd nihil prohibet esse voluntarium simpliciter:quod tamen ex suppositione est impossibile aliter sese habere:sicut nauigare est voluntarium simpliciter:sed supposito,quòd aliquis absens velit esse in insula, necessarium est nauigare:& inuidere voluntarium est (aliter peccatum non esset, supposita tamen superbia est necessarium.vnde Aug.dicit in lib.De vera religione , quòd natura superba necesse habet alij inuidere.Et ratio eadẽ: quia supposito , quòd quis quærat inordinate propriam excellentiam, oportet quòd ex aliorum excellentia , vtpote derogante , propriè percutiatur.Sic igitur existens in peccato mortali , & non se disponens ad gratiam, ex hac suppositione,scilicet quòd vult permanere in statu tali , necesse habet peccare mortaliter:& impossibile est ei non peccare mortaliter:sed talis necessitas & impossibilitas ex suppositione nõ repugnat volũtario : & propterea voluntariè simul & necessariò ex suppositione peccabit mortaliter.

¶ Super Quæstionis centesimanonæ Articulum nonum.

IN articulo nono eiusdem quæstionis centesimanonæ dubium occurrit de tituli & conclusionis principalis sensu. Potest siquidem tripliciter intelligi.

¶ Primò, vt sit sermo de bono morali , seu meritorio indefinitè : & tunc esset quæstio , vtrũ possit aliquod bonum moraliter vel meritoriè operari:& conclusio est , quòd non. Et hic sensus licet Thomistis quibusdam apparuerit accipientibus hinc, ꝙ apud Authorem homo sine speciali auxilio non potest quodcunque opus moraliter bonum facere:falsus tamen est : quia homo & sine gratia , vt prius probatum fuit , potest aliquod opus moraliter bonum facere , in gratia constitutus habet ipsam gratiam sanantem & eleuantem , quæ est potens operari opera bona etiã meritoriè. Et quod hæc sit mens Authoris,ex hoc patet , quòd ratio indigentiæ specialis auxilij vltra gratiam ponitur infirmitas in carne,obscuritas in intellectu.Constat autem,quòd nec infirmitas carnis nec obscuritas in intellectu tanta est,aut intantum viget,& extenditur, vt impediat hominem in gratia constitutum à quolibet bono opere, cùm manifeste pateat,quòd nec existentes in peccato mortali impediuntur à quolibet bono opere.

¶ Secundò,vt sit sermo de bono & malo vniuersaliter,& tunc esset quæstio vtrum homo in gratia possit omne suum opus facere bonũ,& omne malum vitare.& conclusio esset negatiua.Et hic sensus licet claudatur in cõclusione huius articuli,non tamen videtur directè intentus, tum quia rationes literæ nõn tendunt ad hoc,quòd homo non potest esse sine veniali aliquo post cõsecutã gratiam:tum quia in sequenti articulo ex decisione istius articuli cõcluditur,quòd homo sine speciali auxilio Dei,nõ potest vitare mortale post consecutam gratiam:quia eget illo ad perseuerandum in gratia,quæ nõ perditur nisi per mortale. Non igitur stat vis articuli huius in præseruatione à malo veniali,sed ad plus indigentiæ talis auxilij extendi dicitur.

¶ Tertiò potest intelligi titulus & conclusio simpliciter,id est,absque determinatione aliqua,vt sit sermo de bono consono gratiæ,& malo dissonanti: hoc enim subintelligi potest ratione subiectæ materiæ, de qua tractatur , & de operatione boni, & vitatione mali : non ad horam , aut respectu huius, hoc etiam subintelligi patet ex eo,quòd non dicitur simpliciter aliquis potens ambulare,qui potest ad horam aut in solatio plano ambulare. Et tunc in quæstione versatur,an homo consecutus gratiam , bona opera, quæ continuo facit,& mala,quæ vitat,non hîc aut nũc,sed absolutè operetur & vitet ex sola gratia habituali,an ex speciali etiam auxilio Dei.Et hic sensus est intentus ab Authore,& respondet plano sensui literæ,& est conclusio negatiua

in li-

Universidad de Deusto Biblioteca

in litera, quòd scilicet homo per solum donum gratiæ non potest operari bona operanda, & vitare mala vitāda: sed ad hoc eget speciali auxilio Dei vltra gratiā. Et ratio literæ est, quia gratia nō dat quicquid opus est ad hęc duo: nam relinquit carnē infirmā & intellectū obscurū: quibus nisi speciali Dei auxilio subueniatur, inter tot occurrentia infirmitas carnis & obscuritas intellectus abducet liberum arbitriū à gratia, tollendo vsum gratiæ, & trahendo ad infirma carnis: & expedientia secundum apparentiam infirmi visus. Cum quo tamē stat, quòd homo ex sola gratia potest ipsa gratia vti benefaciendo, & mala vitando: nunc ad hoc.

¶ Et debes scire, quòd licet minima gratia sufficiens sit, quātum est ex se, resistere omnibus emergētibus tā ex infirmitate carnis, quā ex obscuritate intellect⁹: quia tamē posita in tali subiecto non tollit hæc duo sibi aduersantia, ideò eget etiam extrinseco auxilio homo inter hæc contraria constitutus, vt sequatur operationem bonorum & vitationem malorum, vt non declinet ipse in hæc cōtraria: & si cōtemplatus fueris, quòd obscuritas intellectus est ignorātia expedientium ad vitam æternam, videbis quòd non solum in statu naturæ corruptæ, sed integræ homo egebat hoc auxilio ex vna parte tantū, scilicet ignorantia superuenientium, &c. vt habes in litera. Expecta dicenda in sequenti articulo, vt clarius nunc intelligas.

Infrà q°. 114. ar. 2. c. & 1. 2. q. 138. a. 4. & 2. dist. 20. in exp. lit. ad 2. & 3. contra ca. 155. & verit. q. 24. art. 13. per tot. & q. 27 art. 5. ad 3. & post 11. cor. 6. & 10. 7. lec. 2. c. princ. lib. 7. ex c. 7. & 8. col. igitur. to. 5.

cap. 2. parū ante me. & lib. de correc. & gra. c. 12. to. 7.

doni, quod in nobis causat: sed præter hunc affectum nos mouet, & protegit simul cum Patre & filio.

¶ Ad tertiū dicēdū, quòd rō illa cōcludit, quòd hō non indigeat tali habituali gratia.

ARTICVLVS X.

¶ Vtrum homo in gratia constitutus indigeat auxilio gratiæ ad perseuerandum.

AD decimū sic proceditur. Videtur quòd homo in gratia cōstitutus nō indigeat auxilio gratiæ ad perseuerandū. Perseuerātia enim est aliquid minus virtute, sicut & cōtinentia, vt patet per Philosophum in 7. Eth*. Sed homo nō indiget alio auxilio gratiæ ad habēdū virtutes, ex quo est iustificatus per gratiā. Ergo multo minus indiget auxilio gratiæ ad habendum perseuerantiam.

2 ¶ Præterea, Omnes virtutes simul infundūtur. Sed perseuerātia ponitur quędā virtus. Ergo videtur, quòd simul cum gratia infusis aliis virtutibus, perseuerātia detur.

3 ¶ Preterea, sicut Apostolus dicit ad Rom. 6. Plus restitutū est homini per donū Christi, q̄ amiserit per peccatū Adæ. Sed Adā id accepit, vnde posset perseuerare: ergo multo magis nobis restituitur p gratiā Christi, vt perseuerare possim⁹: & ita hō nō indiget gratia ad pseuerādū.

¶ SED contra est, quòd August. dicit in li. de perseuerantia*, Cur perseuerātia poscitur à Deo, si nō datur à Deo? an & ista irrisoria petitio est, cū id ab eo petitur, quòd scitur, nō ipsum dare, sed ipso nō dāte, esse in hominis potestate? Sed perseuerātia petitur etiam ab illis, qui sunt per gratiā sanctificati: quod intelligitur cū dicimus, Sāctificetur nomē tuū: vt ibi dē Aug. cōfirmat per verba Cypriani*: Ergo homo etiā in gratia constitutus indiget, vt ei perseuerantia à Deo detur.

Eiusdē li. de perseuerantia, ca. 2. à medio, to. 7.

¶ RESPONDEO dicēdum, quòd perseuerantia tripliciter dicitur. Quādoque enim significat habitum mentis, per quem homo firmiter stat, ne remoueatur ab eo, quod est secundum virtutē per tristitias irruentes, vt sic se habeat perseuerantia ad tristitias, sicut continentia ad concupiscentias & delectationes, vt Philosophus dicit in 7. Ethicor*.

lib. 7. ca. 7. tom. 5.

¶ Alio modo potest dici perseuerātia habitus quidā, secundū quem homo habet propositum perseuerādi in bono vsque in finem. Et vtroque istorum modorum perseuerātia simul cū gratia infunditur, sicut & continentia, & cæteræ virtutes.

¶ Alio modo dicitur perseuerātia cōtinuatio quędā boni vsq; ad fine vitę. Et ad talē perseuerantiam habendā, homo in gratia cōstitutus non indiget quidē aliqua alia, habituali gratia, sed diuino auxilio ipsum dirigēte, & protegēte cōtra tentationū impulsus, sicut ex præcedenti quęstione apparet*. Et ideo postquā aliquis est iustificatus per gratiā, necesse habet à Deo petere prædictū perseuerātiæ donū, vt scilicet custodiatur à malo vsq; ad finem vitæ: multis enim datur gratia, quibus non datur perseuerare in gratia.

Arti. præ.

¶ AD PRIMVM ergo dicēdum, quòd obiectio illa pcedit de primo modo perseuerātiæ, sicut & secūda pcedit de secundo. Vñ patet solutio ad secundum.

¶ Ad tertiū dicēdū, quòd sicut Aug. dicit in libro de natura & gratia*, homo in primo statu accepit donum, per quòd perseuerare posset, nō aūt accepit, vt perseueraret: nūc aūt per gratiā Christi multi accipiūt & donū gratię, quo perseuerare possunt, & vlterius eis dat, quòd perseuerēt. Et sic donū Christi est maius q̄ delictū Adę. Et tñ facilius homo per gratiæ donū perseuerare poterat in statu innocentiæ, in quo nulla erat rebellio carnis ad Spiritū, q̄ nunc possimus: q̄ñ reparatio gratiæ Christi & si sit inchoata quātū ad mentē, nōdū tñ est cōsūmata quātū ad carnē: quòd erit in patria: vbi hō nō solū perseuerare poterit, sed etiam peccare non poterit.

cap. 4°. Et in li. de corr. & gr. c. 12. to. 7.

QVAESTIO CENTESIMADECIMA, de gratiæ essentia, in quatuor Articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de gratia Dei quantum ad eius essentiam.

¶ Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primò vtrū gratia ponat aliqd in anima. ¶ Secundò, vtrum gratia sit qualitas. ¶ Tertiò vtrum gratia differat à virtute infusa. ¶ Quartò, de subiecto gratiæ.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum gratia ponat aliquid in anima.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd gratia non ponat aliquid in anima. Sicut enim hō dicitur habere gratiā Dei, ita etiā gratiā hominis: vnde dicitur Ge. 39. quòd Dominus dedit Ioseph gratiam in conspectu principis carceris. Sed per hoc, quòd homo dicitur habere gratiā hominis, nihil ponitur in eo, qui gratiam alterius habet, sed in eo cuius gratiam habet ponitur acceptatio quædam. Ergo per hoc, quòd homo habere gratiā Dei dicitur, nihil ponitur in anima, sed solum significatur acceptatio diuina.

2 ¶ Præterea, Sicut anima viuificat corpus, ita Deus viuificat animam; vnde dicitur Deut. 30. ipse est vita tua. Sed anima viuificat corpus immediate: ergo etiam nihil cadit medium inter Deum & animam. Non ergo gratia ponit aliquid creatum in anima.

3 ¶ Præterea, ad Ro. 1. super illud, Gratia vobis & pax: dicit glo*. Gratia. i. remissio peccatorū. Sed remissio peccatorū nō ponit in anima aliqd, sed solū in Deo nō imputāte peccatū: secundū illud Psal. 31. Beatus vir, cui nō imputauit Dñs peccatū: ergo nec gratia ponit aliqd in anima.

Gl. interlinearis in hoc loc.

¶ Super Quæstionis cētesimænonæ Articulū decimū.

IN articulo decimo eiusdem quæst. 109. dubium occurrit circa dicta in responsione ad tertium, quo pacto stant hæc duo simul, Homo habet donū gratiæ, quo potest perseuerare: &, Homo non potest ex sola gratia perseuerare. Vtrumque siquidem in litera habetur: primum ex Augustino, secundum ex Authore in corpore articuli. Et est idem dubium extendendum ad materiam præcedētis articuli, quia homo habet donū gratiæ, quo potest bene operari, & mala culpæ vitare: & tamen cōcludit, quòd non potest ex sola habituali gratia bene operari, & peccatum vitare. Quòd enim gratia, & charitate homo sit potens operari bonū, per se notum est: quia sunt principia proxima bonorū operum. Quòd verò sit potens vitare malum, ex se quoq; patet: quia per idem principiū vitamus contrarium, per quod possumus reliquum: per idem enim ignis calefacit, & fugat frigus, & graue descendit & resistit ascensui, & fortis pugnat pro libertate, & resistit seruituti.

¶ Ad hoc dicitur, quòd quādocunq; vsus seu operatio potentiæ alicuius aliūde pendet, quā ex potentia, tūc ex sola potentia non potest inferri vsus seu operatio illius in actu exercito. Verbi gratia, potētia visiua habet pro proprio actu suo videre, quod dependet & ab obiecto & lumine, & propterea nō pōt ex hoc solo, quòd homo habet potentiā visiuā, inferri, ergo ex sola potētia visiua pōt videre, quoniam sine extrinseco lumine nūquam exibit in actum. Potentia ergo exigēs aliquod extrinsecum ad executionē sui actus, non sufficit sola ad proprium actum: vnde quemadmodū stant hæc duo simul, homo habet potentiā, quia potest videre: &, homo potest non ex sola potentia visiua videre, ita in proposito: quia gratia est, qua homo est potēs elicere operationem bonam, & resistere impulsionibus tentationum: & cōtinuare in hoc quod est perseuerare: ideo homo donatus dicitur dono, quo hęc potest. Sed quia gratia non potest exercere hos actus simpliciter, quando oportet, vbi oportet, &c. quamuis possit ad horam sine sanitate carnis ministræ eius, & lumine intellectus cooperanti eidem: quorum opposita subtrahunt arbitrium ab vsu gratiæ sine extrinseco lumine & opere (altera propter obscuritatem: altera propter infirmitatem) ideo dicitur quòd ex sola gratia sine speciali auxilio non potest in hæc simpliciter. Et esse simile, si ponamus hominem infirmum secundum vires ministrantes intellectui: tunc enim homo intellectui vt principio intelligendi etiam habituato est potens intelligere, & vitare errores, & in hoc continuare: quia intellectus continue magis intelligendo fortificatur. Veruntamen quia ad continuationem & perfectionem actus intellectus quando oportet, exigitur sanitas virium interiorum: ideo homo talis non poterit quando oportet vti intellectu in iudicando, &c. propter infirmitatem virium, nisi opem quis ferat sanitatis: quāuis posset sine tali opere ad horam recte iudicare.

¶ Et sic habes, quòd hi duo artic. de necessitate diuini auxilij ad vsum gratiæ sunt: quoniam multis datur gratia, quibus non datur vti ea, quando oportet, sed diuina permissione abiicere eam. Et sic datur donum, quo possunt bene operari, & resistere tentationibus, & perseuerare omnibus, quibus datur gratia: non tamen omnibus datur executio horum simpliciter (vt experiētia testatur) quia non omnibus dantur extrinseca requisita ad talem executionem: & ideo oportet orare, Ne proiicias nos in tempore senectutis, quum defecerit virtus nostra, Ne derelinquas nos, domine: Et ne nos inducas in tentationem.

2. dist. 26. art. 1. & 3. contra ca 155. & ver. q. 27. ar. 1.

¶ Super Quæstionis centesimædecimæ Articulum primum.

IN articulo primo, & secundo quæst. centesimædecimæ, nil dubitādum occurrit. Notetur tamen radix conclusionis primi articuli in respōsione ad primum, quòd scilicet gratia tam Dei, quàm hominis ponit aliquid in grato licet differēter. Et redeamus ad nosmetipsos in contemplatione secundi articuli inspicientes, si has qualitates habemus quibus prompte mouemur ad diuina æternáque bona. Linguam quoque ex responsione ad tertium disce cohibere ne dicas gratiam annihilari, quū homo perdit eam: quia nec fit, nec corrūpitur, nec creatur, nec annihilatur vt in litera dicitur, sed secundum ipsam homo creatur in tali esse.

¶ SED

¶ SED CONTRA, Lux ponit aliquid in illuminato. Sed gratia est quædam lux animæ: vnde Aug. dicit in lib. de natura & gratia*, Præuaricatorem legis diuinæ lux deserit veritatis, qua desertus vtiq; fit cæcus. ergo gratia ponit aliquid in anima.

Sap. 11. in prin. to. 7.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd secundum cōmunem modum loquendi, tripliciter gratia accipi consueuit. Vno modo pro dilectione alicuius: sicut consueuimus dicere, quòd iste miles habet gratiam regis, id est rex habet eum gratum. Secundò sumitur pro aliquo dono gratis dato: sicut consueuimus dicere, Hanc gratiam facio tibi. Tertio modo sumitur pro recompensatione beneficij gratis dati: secundum quod dicimur agere gratias beneficiorum. Quorum trium secūdum dependet ex primo: ex amore enim, quo aliquis habet alium gratū, procedit, quòd aliquid ei gratis impendat. Ex secundo autē procedit tertium: quia ex beneficiis gratis exhibitis, gratiarū actio consurgit. Quantum igitur ad duo vltima, manifestū est, quòd gratia aliquid ponit in eo, qui gratiam accipit. Primò quidem ipsum donum gratis datum, secundò huius doni recognitionem. Sed quantum ad primum est differentia attendenda circa gratiam Dei, & gratiam hominis: quia enim bonum creaturæ prouenit ex voluntate diuina: ideo ex dilectione Dei, quæ vult creaturæ bonum, profluit aliquod bonum in creatura. Voluntas autem hominis mouetur ex bono præexistente in rebus: & inde est, quòd dilectio hominis non causat totaliter rei bōnitatem, sed præsupponit ipsam, vel in parte, vel toto. Patet igitur, quòd quamlibet Dei dilectionē sequitur aliquod bonū in creatura causatum, quādoque tamen* dilectioni æternæ coæternum. Et secundum huiusmodi boni differētiam differens consideratur dilectio Dei ad creaturam. Vna quidem cōmunis, secundum quam diligit omnia, quæ sunt, vt dicitur Sapien. 11. secundum quam esse naturale rebus creatis largitur. Alia autē dilectio est specialis, secundum quam trahit creaturam rationalem supra conditionem naturæ ad participationē diuini boni. & secundum hanc dilectionem dicitur aliquem diligere simpliciter, quia secundum hanc dilectionē vult Deus simpliciter creaturæ bonum æternum, quòd est ipse. Sic igitur per hoc, quòd dicitur homo gratiam Dei habere, significatur quiddā supernaturale in homine à Deo proueniens. Quandoque tamen gratia Dei dicitur ipsa æterna Dei dilectio: secundum quod dicitur etiam gratia prædestinationis, inquantum Deus gratuitò, & non ex meritis aliquos prædestinauit, siue elegit. Dicitur enim ad Ephe. 1. Prædestinauit nos in adoptionem filiorum in laudem gloriæ gratiæ suæ.

Alias non tamen.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd etiam in hoc, quòd dicitur aliquis habere gratiam hominis, intelligitur in aliquo esse aliquid, quod sit homini gratum, sicut & in hoc, quod dicitur aliquis gratiam Dei habere. Sed tamen differenter. nam illud, quod est homini gratum, in alio homine præsupponitur eius dilectioni: causatur autem ex dilectione diuina, quod est in homine Deo gratum: vt dictum est*.

In corp. articu.

¶ Ad secundum dicendum, quod Deus est vita animæ per modum causæ efficientis: sed anima est vita corporis per modum causæ formalis. Inter formam autem & materiam, non cadit aliquod medium: quia forma per seipsam informat materiam, vel subiectum. Sed agens informat subiectum, non per suam substantiam, sed per formam, quam causat in materia.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Aug. dicit in lib. Retractationum*, vbi dixit, gratiam esse in remissionem peccatorum, pacem verò in reconciliationem Dei: nō sic accipiendū est, ac si pax ipsa & reconciliatio non pertineant ad gratiam generalem, sed quòd specialiter gratiæ nomine remissionem significauerit peccatorum. Non ergo sola remissio peccatorū ad gratiā pertinet: sed etiam multa alia Dei dona. Et etiam remissio peccatorum non fit sine aliquo effectu diuinitus in nobis causato, vt infra patebit*.

Lib. 1. c. 25. post mediū to. 1.

q. 113. ar. 2.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum gratia sit qualitas animæ.

2. di. 26. artic. 2.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd gratia nō sit qualitas animæ. nulla enim qualitas agit in suum subiectum: quia actio qualitatis non est absque actione subiecti: & sic oporteret, quòd subiectum ageret in seipsum. Sed gratia agit in animam, iustificando ipsam. Ergo gratia non est qualitas.

2 ¶ Præterea, Substantia est nobilior qualitate. Sed gratia est nobilior quàm natura animæ: multa enim possumus per gratiam, ad quæ natura non sufficit: vt suprà dictum est*. Ergo gratia non est qualitas.

q. 109. ar. 1. & 3.

3 ¶ Præterea, Nulla qualitas remanet, postquam desinit esse in subiecto. Sed gratia remanet, non enim corrumpitur, quia sic in nihilum redigeretur, sicut ex nihilo creatur. vnde & dicitur noua creatura ad Gal. vlti. ergo gratia non est qualitas.

¶ SED CONTRA est, quòd facere illud Ps. vt exhilaret faciem in oleo, dicit gl*. quòd gratia est nitor animæ, sanctum concilians amorem. Sed nitor animæ est quædam qualitas sicut & pulchritudo corporis. Ergo gratia est quædam qualitas.

Est Augu. in hunc locū Ps. 103.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut iam dictū est*, in eo, qui dicitur gratiam Dei habere, significatur esse quidam effectus gratuitæ Dei voluntatis. Dictum est autē suprà*, quòd dupliciter ex gratuita Dei voluntate homo adiuuatur. Vno modo, inquantum anima hominis mouetur à Deo ad aliquid cognoscendum, vel volendū, vel agendum. Et hoc modo ipse gratuitus effectus in homine nō est qualitas, sed motus quidam animæ. actus enim mouentis in moto est motus, vt dicitur in 3. Phys. * Alio modo adiuuatur homo ex gratuita Dei volūtate, secundū quòd aliquod habituale donū à Deo animæ infunditur. Et hoc ideo, quia nō est conueniens, quòd Deus minus prouideat his, quos diligit ad supernaturale bonum habendum, quàm creaturis, quas diligit ad bonū naturale habendū. Creaturis autem naturalibus sic prouidet, vt non solū moueat eas ad actus naturales, sed etiam largiatur eis formas, & virtutes quasdam, quæ sunt principia actuum, vt secundum seipsas inclinētur ad huiusmodi motus. Et sic motus, quibus à Deo mouentur, fiunt creaturis connaturales & faciles, secundum illud Sap. 8. Et disponit omnia suauiter. Multo igitur magis illis, quos mouet ad consequendū bonū supernaturale æternum, infundit aliquas formas, seu qualitates supernaturales, secundū quas suauiter & promptè ab ipso moueātur ad bonum æternum consequēdum. Et sic donum gratiæ qualitas quædā est.

q. 109. artic. 1.

arti. 1. huius q.

Tex. 1. to. 2.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum quod gratia secundum quòd est qualitas, dicitur agere in animam, non per modum causæ efficientis, sed per modum causæ formalis: sicut albedo facit album, & iustitia iustum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd omnis substantia, vel est ipsa natura rei, cuius est substātia, vel est pars naturæ: secundū quem modum materia vel forma substantia dicitur. Et quia gratia est supra naturam humanam nō potest esse, quòd sit substantia, aut forma substātialis: sed est forma accidentalis ipsius animæ. Id enim, quod substantialiter est in Deo, accidentaliter fit in anima, participante diuinam bonitatem, vt de sciētia patet. Secundum hoc ergo, quia anima imperfecte participat diuinam bonitatem, ipsa participatio diuinæ bonitatis, quæ est gratia, imperfectiori modo, habet esse in anima, quàm anima in seipsa subsistat: est tamen nobilior, quam natura animę, inquantū est expressio vel participatio diuinæ bonitatis, non autem quantum ad modum essendi.

¶ Ad tertium dicendū, quòd sicut dicit Boetius, accidentis esse est inesse. Vnde omne accidens non dicitur ens quasi ipsum esse habeat, sed quia eo aliquid est, vnde & magis dicitur esse entis, quam ens, vt dicitur 11. Meta*. Et quia eius est fieri vel corrumpi, cuius est esse: ideo propriè loquendo, nullum accidens neque fit neque corrūpitur, sed dicitur fieri vel corrumpi, secundum quòd subiectum incipit, vel desinit esse in actu, secundū illud accidēs. Et secundū hoc etiam gratia dicitur creari, ex eo quòd homines secundū ipsam creātur, id est in nouo esse cōstituuntur ex nihilo, id est nō ex meritis secūdū illud ad Eph. 2. Creati in Christo Iesu in operibus bonis.

li. 7. Meta. tex. 2. habetur etiā ex li 12. text. 2. to. 3.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum gratia sit idem quod virtus.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd gratia sit idem quod virtus. Dicit enim Augu. quòd gratia operans est fides, quæ per dilectionem operatur: vt habetur in libr. de Spiritu & litera. Sed fides, quæ per dilectionem operatur, est virtus. Ergo gratia est virtus.

2 ¶ Præterea, Cuicunque cōuenit diffinitio cōuenit & diffinitū. Sed diffinitiones de virtute datæ siue à sanctis, siue à Philosophis, cōueniunt gratiæ: ipsa enim bonum facit habentē, & opus eius bonum reddit. ipsa etiā est bona qualitas mentis, qua rectè viuitur, &c. Ergo gratia est virtus.

3 ¶ Præterea, Gratia est qualitas quædam. Sed manifestū est, quòd nō est in quarta specie qualitatis, quę est forma, & circa aliqd cōstans figura: quia non pertinet ad corpus. neque etiam in tertia est, quia non est passio, vel passibilis qualitas, quæ est in parte animæ sensitiua: vt probatur 7. Physicor*. ipsa autē gratia principaliter est in mente, neque iterū est in secunda specie,

li. 7. Phys. à text. 14. vsque ad 20. to. 2.

¶ Super Quæstionis centesimædecimæ Articulum tertium.

IN arti. 3. eiusdem q. dubium occurrit ex Scoto in 2. sent. dist. 27. & cōtra rationem literæ, & cōtra conclusionem. Soluit siquidem rationem illā, quæ ponitur in calce corporis art. Sicut lumē naturale rationis, &c. & dicit quòd similitudo saluatur in hoc, quòd sicut virtutes acquisitæ perficiunt in ordine ad lumē quod est prudentia, & illa ad lumen intellectus agentis: ita infusæ in ordine ad lumen charitatis, & illa ad finē supernaturalem. Arguit etiam contra eam: quia sequeretur, quòd fides nō posset manere informis: quia non posset perficere deficiente lumine in ordine, ad quod perficit, sicut nec virtus acquisita potest manere virtus, non manente habitudine eius naturali ad illud quod respicit.

3. q. arti 7. co. & q. 62. ar. 2. co. Et 2. di. 26. ar. 4. & 6. Et 4. di. 1. q. 1. arti 4. q. 5. Et verit. q. 27. ar. 2. cap. 14. & 32.

¶ Con

Universidad de Deusto Biblioteca

quę est potentia, vel impotētia naturalis: quia gratia est supra naturam, & nō se habent ad bonum & malum, sicut potentia naturalis: ergo relinquitur, quòd sit in prima specie: quę est habitus vel dispositio. Habitus autem mentis sunt virtutes: quia etiam ipsa scientia quodammodo est virtus, vt suprà dictum est*: Ergo gratia est idem quod virtus.

¶SED CONTRA, Si gratia est virtus, maximè videtur, quòd sit aliqua triū theologicarū virtutum. Sed gratia non est fides, vel spes: quia hęc possunt esse sine gratia gratū faciente: neque etiā charitas: quia gratia pręuenit charitatem, vt Augustinus dicit in lib. de prędestinatione sanctorum*. Ergo gratia non est virtus.

¶RESPONDEO dicendum, quòd quidam posuerūt idem esse gratiā, & virtutem secundum essentiā, sed differre solum secundum rationē, vt gratia dicatur secundum quòd facit hominem Deo gratum, vel secundum quòd gratis datur, virtus autem secundū quòd perficit ad benè operandum. Et hoc videtur sensisse magister in secūdo Senten. decimosexto*. Sed siquis rectè consideret rationem vitutis, hoc stare non [d] potest: quia, vt Philosophus dicit in septimo Physic*. virtus est quædā dispositio perfecti: dico autē perfectum, quod est dispositum secundū naturam. Ex quo patet, quòd virtus vniuscuiusque rei dicitur in ordine ad aliquam naturam pręexistentem: quando scilicet vnumquodque sic est dispositū, secundum quòd congruit suę naturę. Manifestum est autem, quòd virtutes acquisitę per actus humanos, de quibus supra dictū est*, sunt dispositiones, quibus homo cōuenienter disponitur in ordine ad naturā, qua homo est. Virtutes autē infusę disponunt hominem altiori modo, & ad altiorē finē: vnde etiam oportet, quòd in ordine ad aliquam altiorem naturā, hoc est in ordine ad naturam diuinam participatam, quę dicitur lumē gratię: secundū quod dicitur 2. Petr. 1. Maxima & pretiosa nobis promissa donauit, vt per hoc efficiamini diuinę consortes naturę: & secundum acceptionem huiusmodi naturę dicimur regenerari in filios Dei. Sicut igitur lumen naturale rationis est aliquid pręter virtutes acquisitas, quę dicūtur in ordine ad ipsum lumen naturale, ita etiā ipsum lumē gratię, quod est participatio diuinę naturę, est aliquid pręter virtutes infusas, quę à lumine illo deriuantur, & ad illud lumen ordinantur. Vnde Apostolus dicit ad Ephes. 5. Eratis aliquando tenebrę, nūc autē lux in Dn̄o, vt filij lucis ambulate. Sicut enim virtutes acquisitę perficiunt hominem ad ambulandum, secūdum quòd congruit lumini naturali rationis, ita virtutes infusę perficiunt hominem ad ambulandum, secundum quòd congruit lumini gratię.

¶AD PRIMVM ergo dicendum quòd Augustinus nominat fidē per dilectionē operantem gratiā, quia actus fidei per dilectionem operantis, est primus actus, in quo gratia gratum faciens manifestatur.

¶Ad secundū dicendum, quòd bonū positum in diffinitione virtutis dicitur secūdum conuenientiam ad aliquam naturam pręexistentem, vel essentialē, vel participatam: sic autem bonum non attribuitur gratię, sed sicut radici bonitatis in homine: vt dictum est*.

¶Ad tertium dicendum, quòd gratia reducitur ad primā speciem qualitatis. Nec tamen est idē, quod virtus, sed habitudo quędam, quę pręsupponitur virtutibus infusis, sicut earum principium & radix.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum gratia sit in essentia animæ sicut in subiecto, an in aliqua potentiarum.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd gratia nō sit in essentia animę sicut in subiecto, sed in aliqua potētiarū. Dicit enim Augu. in Hyponosticon*, quòd gratia comparatur ad voluntatē siue ad liberū arbitriū sicut sessor ad equū. Sed volūtas, siue liberū arbitriū est potentia quędā: vt in primo dictū est*. Ergo gratia est in potentia animę sicut in subiecto.

2 ¶Pręterea, Ex gratia incipiunt merita hominis: vt Aug. dicit*: sed meritum cōsistit in actu, qui ex aliqua potentia procedit. Ergo videtur, quòd gratia sit perfectio alicuius potentię animę.

3 ¶Pręterea, Si essentia animę sit propriū subiectū gratię, oportet quòd anima, inquantū habet essentiā, sit capax gratię. Sed hoc est falsum: quia sic sequeretur, quòd omnis anima esset gratię capax. Non ergo essentia animę est ꝓpriū subiectū gratię.

4 ¶Pręterea Essentia animę est prior potentiis eius. Prius aūt potest intelligi sine posteriori: ergo sequetur, quòd gratia possit intelligi in anima nulla parte vel potentia animę intellecta, scilicet, neque volūtate, neque intellectu, neque aliquo huiusmodi: quod est inconueniens.

¶SED CONTRA est, quòd gratia regeneramur in filios Dei. Sed generatio per prius terminatur ad essentiā, quā ad potentias. Ergo gratia per prius est in essentia animę, quàm in potentiis.

¶RESPONDEO dicēdum, quòd ista quęst. ex pręcędenti depēdet*. Si em̄ gratia sit idem, quod virtus, necesse est, quòd sit in potentia animę sicut in subiecto: nā potentia animę est proprium subiectum virtutis, vt suprà dictū est*. Si autem gratia differt à virtute non potest dici, quòd potētia [d] animę sit gratię subiectum: quia omnis perfectio potētię animę habet rationem virtutis, vt suprà dictū est*. Vnde relinquitur, quòd gratia sicut est prius virtute, ita habeat subiectum prius potentiis animæ, ita scilicet, quòd sit in essentia animæ. Sicut enim per potentiam intellectiuam homo participat cognitionem diuinam per virtutem fidei, & secundū potentiam voluntatis amorem diuinū per virtutem charitatis: ita etiam per naturam animæ participat secundum quandam similitudinem naturam diuinam per quandam regenerationem, siue recreationem.

¶AD PRIMVM ergo dicēdum, quòd sicut ab essentia animæ effluūt eius potētiæ, quæ sunt operū principia, ita etiā ab ipsa gratia effluūt virtutes in potētias animæ, per quas potētiæ mouentur ad actus. Et secundū hoc gratia cōparatur ad voluntatem, vt mouens ad motum, quæ est comparatio sessoris ad equum: non autem sicut accidens ad subiectum.

¶Et per hoc etiam patet solutio ad secundum. est enim gratia principium meritorij operis, mediantibus virtutibus, sicut essentia animæ est principium operum vitæ, mediantibus potentiis.

¶Ad tertium dicendum, quòd anima est subiectū gratiæ, secundum quòd est in specie intellectualis, vel rationalis naturæ, nō autē cōstituitur anima in specie per aliquā potentiā, cū potentiæ sint proprietates naturales animæ speciē consequentes. Et ideo anima secundum suam essentiam differt specie ab aliis animabus, scilicet brutorū animalium, & plantarum. Et propter hoc non sequitur, si essentia humanæ animæ sit subiectū gratiæ, quòd quælibet anima possit esse gratiæ subiectū: hoc enim cōuenit essentiæ animæ, inquantum est talis speciei.

¶Ad quartum dicendum, quòd cū potentiæ animæ sint naturales proprietates speciem consequentes, anima non potest sine his esse. Dato autē, quòd sine his esset, adhuc tamen anima diceretur secūdū speciem suam intellectualis vel rationalis: non quia actu haberet has potentias, sed propter speciem talis essentiæ, ex qua natæ sunt huiusmodi potentiæ effluere.

(Commentarius)

¶Contra cōclusionem triplex motiuum affert. Primo: quia quæcunque excellentia attribuitur gratiæ, attribuitur charitati, & econtra: ergo gratia & charitas sunt idem. Assumptū patet tripliciter. Primò in hoc, quòd vtraque diuidit formaliter æqualiter inter filios regni & perditiōis. Secūdò in hoc, quòd vtraque est forma virtutum, & non potest esse informis. Tertiò in hoc, quòd vtraque coniungit vltimo fini perfecta cōiunctione, qualis potest esse in via. Secundò, quia si ponantur distinctæ, altera superfluit. Probatur, quia reliqua sufficit. Tertiò, quia eodem habitu quo Spiritus sanctus inhabitat animam, voluntas inclinatur in suum actum meritorium, & econuerso; non sic autem est de habitu fidei & spei propter eorum imperfectionem.

q. 56. art. 4. Et q. 97 artic. 2.

¶Ad obiecta contra rationem facile dicitur, quòd solutio ipsa se accusat: nam lumini naturali nō respondere facit lumen supernaturale, sicut prudentiæ charitatem. Vnde similitudo literæ stat in hoc, quòd sicut lumen naturale est quoddam præsuppositum principium & origo virtutum in nobis naturaliter præexistēs: ita in esse supernaturali oportet ponere lumē supernaturale principiorum, & originem omnium infusarum virtutum.

ca. 2. & in lib. de bono perseuerantia, ca. 14. nō remote à princ. to. 7.

lib. 2. sent. dist. 26. D. 677. Tex. 17. & 38. to. 2.

¶Et vide, quòd hanc similitudinē Author post probatam conclusionem inducit ex ratione virtutis, vt ostēderet, quòd natura illa præsupposita esset, & natura, & lumē, ad quod perficerent virtutes vt ad naturam & lumen: sicut in acquisitis virtutibus vtrunque inuenitur, vt in litera inducitur.

q. 55. & 62. [?]

¶Ad argumentū autem contra ipsam rationem, dicitur, quòd fides informis non est virtus simpliciter, sed secundum quid; vt inferius in secūda secundæ patet. Et propterea conceditur, quòd non manente lumine gratiæ fides non remanet in esse virtutis simpliciter.

¶Ad primum eorū, quæ contra cōclusionem obiiciuntur, dicitur, quòd licet multæ excellentiæ sint communes gratiæ & charitati propter earum connexionem, non tamen eis conueniunt eodem modo: quia gratiæ, vt primæ radici, charitati vt fructui illius. Et rursus aliqua excellentia est gratiæ, quæ non conuenit charitati, scilicet primum principium formale esse supernaturalis. Falsum quoque est, quòd diuidere inter filios regni & perditionis, æquè formaliter conueniat vtrique: nam gratia facit filium Dei formaliter, charitas autem operatiuè. Illa enim est principium essendi in natura diuina participata: ista est principium operandi secundum naturam diuinam participatam. Et similiter diuersimodè vtraque est forma virtutum, & coniungit fini vltimo, quia charitas vt proximum operandi principium, illa autem vt primum.

¶Et ex hoc patet responsio ad secundum, quòd neutra superfluit, & altera sine reliqua non sufficit: oportet enim & primum & proximum principium habere naturam & potentiam, lumen & virtutes.

¶Et per idem soluitur tertium motiuum, nam licet habitus quo Spiritus inhabitat animā, inclinet voluntatem ad merendum, vt prima radix meriti; non tamē exequitur hoc per seipsum immediatè, sed mediante habitu charitatis, quo formaliter voluntas inclinatur: gratia autem radicaliter tantum. In cor. ar.

¶Super Quæstionis centesimædecimæ Articulum quartum.

IN articulo quarto eiusdem quæstionis dubium occurrit ex Scoto in secundo sentent. dist. vigesima sexta, qui multipliciter probat quòd gratia est subiectiue in voluntate, & non in essentia animæ immediate, quadrupliciter.

3. q. 7. arti. 2. cor. & q. 62. arti. 2. cor. Et 2. dist. 26. 3. Et ver. 27. art. 6. Lib. 3. parum à me. to. 7. p. p. q. 83. art. 2. Lib. de corrept. & gr. ca. 6. circa prin. to. 7. Et li. 2. ad Simplic. q. 2. & de gratia & lib. ar. c. 6.

¶Et primò, gratia est idem quod gloria, vel per se disponit ad eam: ergo est in eodem subiecto in quo est beatitudo: ergo non est in essentia.

¶Secundò, gratia perficit animam solum in ordine ad determinatum actum, scilicet meritorium; ergo non perficit animam secundum essentiam: sed secundum quod est principium actus meritorij. Assumptum patet: & consequentia probatur, quia essentia est de se indeterminatum principium multorum; ac per hoc non perficit, vt sic à perfectiuo, ad vnum tantum, sed secundum quod est principium actus meritorij. Et confirmatur, inquit, quia si perficeret essentiam animæ, posset redundare in actū prioris potentiæ scilicet intellectus, & sic actus intellectus, vt præcedit actum voluntatis, posset esse gratificabilis & meritorius: imo si solus intellectus esset: in illa essentia posset esse gratia & meritum. Ex. ar. præced. q. 56. art. 2. D. 179.

¶Tertiò, gratia perficit in ordine ad obiectum & actum determinatum voluntatis: ergo non est in essentia, sed in voluntate. Antecedens patet quo ad actum, & consequenter obiectum: quia ad meritorium tantum, qui solius est voluntatis apud Ansel. cap. 4. de concep. virginali. Consequentia probatur: quia essentia vt sic nullum respicit actum aut obiectum. Et confirmatur per Ansel. in cap. 3. de conceptione virgin. Omnis iustitia est formaliter in voluntate, gratia est quædam iustitia & rectitudo: ergo. q. 55. & 56 art. 1.

¶Quartò, Gratia est aliqua forma in anima, & non est passio, vel potentia: ergo habitus, secundum illam diuisionem; Philosophi in 6. Ethicorum. Omnis autem habitus est in potentia: quia opus habentis reddit bonum: ergo.

¶Ad primum horum negatur consequentia, quoniam nec gratia nec gloria essentialiter est in eodem subiecto, in quo est beatitudo: beatitudo quidem est actus secundus (vt patet) gloria autem & gratia actus primus, ac per hoc illa est propria potentiæ, ista communis essentiæ, & potentiæ secundum diuersa.

¶Ad secundum negatur assumptum, nam gratia licet proficiat ad actum meritorium, non tamen tantum ad hoc. nec primo ad hoc, quoniā gratia primo perficit ad deiformitatem, ad participationem diuinæ naturæ, iuxta illud 1. Pet. 1. Diuinæ naturæ consortes. Ad actum autem meritorium secūdariò. Vnde infantes per gratiam regenerati sunt in filios Dei, habentes primum & principalem effectum gratię, & carentes secundario, scilicet merito proprio.

¶Ad confirmationem dicitur, quòd effectus gratiæ est duplex, scilicet gratum reddere, & mereri. Et rursus potentia prior dupliciter, scilicet simpliciter, & in mouēdo ad exercitium actus. Si ergo est sermo de gratia secundum primum effectum, nullum inconueniens est, quòd gratia redundet in intellectum, vt præcedit voluntatem: quoniam sicut essentia est naturaliter prius grata, quàm voluntas, ita & intellectus. Sed si sit sermo de gratia secundum inclinationem ad meritum per actum proprium (quod dico propter meritum Christi communicatum per gratiam) tunc est inconueniens, quòd prius redundet in intellectum, sed oportet, quòd redundet primo in potentiam non priorem simpliciter, sed priorem in hoc, scilicet in agendo, quæ est voluntas: quoniam meritum consistit in agere. Sicut eadem ratione dictum fuit, quòd peccatum originale, quantum ad inclinationem ad actū, ab essentia animæ prius infecit voluntatem. Vnde arguens promiscuè miscens ratificabile & meritum, debuisset distinguere, & vidisset, quòd si solus intellectus esset, esset gratia, & esset gratum & meritum Christi, non per actum proprium.

3. q. 7. art. 7. cor. et ad 1. & q. 61. art 1. & 3. cōtra ca. 154. fin. & veri. q. 27. art 1. & 5. cor. et opus. 3. cap. 221. Et Ps. 24. co. 4. et Ro. 1. le. 3. co. 2. & Eph. 1. lect. 2. col. 1. q. 110.

¶Ad tertium iam patet ex hoc responsio, quoniam propositio dicens, Habitus perficiens in ordine ad determinatum obiectum & actum, est in potentia illa distinguenda est, quoniam dupliciter hoc contingit, scilicet primo & secūdario. Et dicitur, quòd gratia primo perficit ad esse: & non primo ad operari, & propterea non ad obiectum. Nec ad actum primo perficit, sed secundario. Facit enim primo hominem filium Dei, & consequenter potentem mereri vitam æternam. Sequela ergo negatur, quoniam non tenet nisi de habitu primo perficiēte ad actum & obiectum. Ca. 4 5. & & 7. à me.

¶Ad cōfirmationem ex Ansel. dicetur, quòd Anselmus potest verificari de iustitia actuali pro quanto omnis operatio bona est in voluntatem secundum aliquid, puta volitionem, sed quantum ad iustitiam habitualem lato vocabulo accipiendo iustitiā, falsum est quod dicitur.

¶Ad quartum negatur, quòd omnis habitus sit subiectiue in aliqua potentia. Et ad probationem quia opus habentis reddit bonum, dicitur quòd reddere opus habentis bonum, contingit dupliciter scilicet primo, & consequenti. Et quòd habitus, qui ad hoc primo est, vt opus habentis reddat bonum, in potentia aliqua est, cuius est opus, gratia autem non propter opus est primo, sed secundario, principaliter enim est propter esse consortem diuinæ naturæ, quod est prius omni virtute. & ideo est in subiecto priore quacunque potentia, vt proportionaliter formæ respondeat materia.

QVAESTIO CENTESIMAVNDECIMA, *De diuisione gratiæ, in quinque articulos diuisa.*

DEINDE considerādum est de diuisione gratiæ.

¶Et circa hoc quærūtur quinque. ¶Primò, vtrū cōuenienter diuidatur gratia per gratiam gratis datam, & gratiā gratum facientem. ¶Secundò, de diuisione gratiæ gratum faciētis per operantē & cooperantē. ¶Tertiò, de diuisione eiusdem, per gratiā præuenientem & subsequentem. ¶Quartò, de diuisione gratiæ gratis datæ. ¶Quintò de comparatione gratiæ gratum facientis, & gratis datæ.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum gratia conuenienter diuidatur per gratiam gratum facientem, & gratiam gratis datam.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd gratia non conuenienter diuidatur per gratiā gratum facientem, & gratiā gratis datam. Gratia enim est quoddam donum Dei, vt ex supradictis patet. Homo autem ideo non est Deo gratus, quia aliquid est ei datum à Deo, sed potius econuerso: ideo enim aliquid datur alicui gratis à Deo, quia est homo gratus ei. ergo nulla est gratia gratum faciens.

2 ¶Præterea, Quæcūque nō dantur ex meritis præcedentibus, dantur gratis. Sed etiam ipsum bonum naturę datur homini absque merito præcedenti: quia natura præsupponitur ad meritum. Ergo ipsa natura est etiā gratis data à Deo. natura autem diuiditur contra gratiam. Inconuenienter igitur hoc, quod est gratis datum, ponitur vt gratiæ differentia: quia inuenitur etiam extra gratiæ genus.

3 ¶Præterea, Omnis diuisio debet esse per opposita. Sed etiā ipsa gratia gratū faciens per quam iustificamur, gratis nobis à Deo cōceditur: secundū illud Ro. 3. Iustificati gratis per gratiā ipsius. Ergo gratia gratū faciens non debet diuidi contra gratiam.

¶SED CONTRA est, quòd Apostolus vtrunque attribuit gratiæ, s. & gratum facere & esse gratis datum. Dicit em̄ quātum ad primū ad Eph. 1. Gratificauit nos in dilecto filio suo. Quantum vero ad secundum dicitur ad Ro. 2. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia. potest ergo distingui gratia, quæ vel habet vnum tantū, vel vtrunque.

¶RESPONDEO dicendū, quòd sicut Apostolus dicit ad Rom. 13. Quæ à Deo sunt, ordinata sunt. In hoc autem ordo rerum consistit, quòd quædam per alia in Deum reducuntur, vt Dion. dicit in lib. Cæl. hiera.* Cum igitur gratia ad hoc ordinetur, vt homo reducatur in Deum, ordine quodā hoc agitur, vt scilicet quidam per alios in Deum reducantur. Secūdum hoc igitur duplex est gratia. Vna quidem per quā ipse homo Deo coniungitur, quæ vocatur gratiā gratum faciens. Alia verò, per quā vnus homo cooperatur alteri ad hoc, quòd ad Deū reducatur. Huiusmodi autem donum vocatur gratia gratis data: quia supra facultatē naturæ & supra meritum personæ homini cōceditur. Sed quia non datur ad hoc, vt homo ipse per eam iustificetur, sed potius vt ad iustificationem alterius cooperetur, ideo non vocatur gratū faciens. Et de hac dicit Apostol. 1. ad Cor. 12. Vnicuique datur manifestatio Spiritus ad vtilitatem, scilicet aliorum.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd gratia non dicitur facere gratum effectiuè sed formaliter, scilicet quia per hanc homo iustificatur, & dignus efficitur vocari Deo gratus, secundum quod dicitur ad Collos. 1. Dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine.

¶Ad secundum dicēdum, quòd gratia secundū quòd gratis datur, excludit rationem debiti. Potest autem intelligi duplex debitum. Vnum quidem ex merito proueniens, quod refertur ad personam, cuius est agere meritoria opera, secundum illud ad Rom. 4. Ei qui operatur, merces imputatur secundū debitū, non secundū gratiā. Aliud est debitum secundum cōditionem naturæ: puta si dicamus debitum esse homini, quod habeat rationē, & alia quæ ad humanā pertinent naturā: Neutro autem modo [d] dicitur debitū propter hoc, quòd Deus creaturæ obligetur, sed potius inquantum creatura debet subiici Deo, vt in ea diuina ordinatio impleatur: quę quidem est, vt talis natura, tales conditiones vel proprietates habeat, & quòd talia operans, talia consequatur. Dona igitur naturalia carent primo debito: non autem carent secundo debito. sed dona supernaturalia vtroque debito carent: & ideo specialius sibi nomen gratiæ vendicant.

¶Ad tertiū dicendum, quòd gratia gratum faciens addit aliquid super rationē gratię gratis datæ, quod etiam ad rationem gratiæ pertinet: quia scilicet hominē gratum facit Deo: & ideo gratia gratis data, quæ hoc non facit, retinet sibi nomen cōmune, sicut in pluribus aliis contingit. Et sic opponuntur duæ partes diuisionis, sicut Gratum faciens, &, Non faciens gratum.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum gratia conuenienter diuidatur per operantem & cooperantem.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, quòd gratia inconuenienter diuidatur per operantem & cooperantem. Gratia enim accidens quoddam est: vt suprà dictum est.* Sed accidens non potest agere in subiectum. ergo nulla gratia debet dici operans.

2 ¶Præterea, Si gratia aliquid operetur in nobis, maximè operatur in nobis iustificationem. Sed hoc non sola gratia opera-

¶Super Quæstionis centesimæundecimæ Articulum secundum. D. 431.

IN arti. 2. quæstio. 111. omisso primo, dubiū occurrit circa differentiam inter gratiam operantem & cooperātem, pro gratuita Dei motione sumptam. Implicantur siquidem duo contraria simul: nam assignando differentiam: dicitur quòd operans dicitur quando mens nostra se habet vt mota tantum, cooperās verò, vt quando mens nostra se habet vt mouens & mota, applicādo autem ad actus nostros subiungitur, quòd quum mouemur ad velle, est gratia operans, quum verò mouemur ad exterius opus, est gratia cooperās. constat autem, quòd ad velle voluntas se habet non vt mota tantum: nam velle à voluntate est, & in voluntate, alioquin non esset liberum.

Infrà ar 3. c. et 2. dist. 26. ar. 5. & verit. q. 27. art. 5. ad 1. & 2 & 2. cor. 6. ico. li. fin. q. 110. ar. 2.

¶Et confirmatur, quia mouere ad velle, nihil aliud est quàm facere, vt velimus, vt Aug. allatus in litera testatur, facere autem, vt velimus, est facere vt moti moueamus nos ad volendum.

¶Præterea, aut Author intendit, quòd mens no-

Universidad de Deusto Biblioteca

tur in nobis: dicit enim Aug. super illud Ioan.* 14. Opera, quæ ego facio, & ipse faciet. Qui creauit te sine te, non iustificabit te sine te. Ergo nulla gratia debet dici simpliciter operans.

3 ¶Præterea, Cooperari alicui videtur pertinere ad inferius agens, non autem ad principalius. Sed gratia principalius operatur in nobis, quàm liberum arbitriū secundum illud Roman. octauo. Nō est currentis, neque volentis, sed miserentis Dei. Ergo gratia non debet dici cooperans.

4 ¶Pręterea, Diuisio debet dari per opposita. Sed operari & cooperari nō sunt opposita: idem enim potest operari & cooperari. Ergo inconuenienter diuiditur gratia per operantem & cooperantem.

¶SED CONTRA est quod Aug. dicit in li. De lib. arbi.* Cooperādo Deus in nobis perficit, ꝙ operando incepit: quia ipse, vt velimus, operatur incipiēs, qui volentibus cooperatur perficiēs. Sed operationes Dei, quibus mouet nos ad bonū, ad gratiam pertinēt, ergo cōuenienter gratia diuiditur per operātem & cooperantem.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est*, gratia dupliciter potest intelligi. Vno modo diuinū auxiliū, quo nos mouet ad bene volendū & agendum. Alio modo habituale donum, nobis diuinitus inditum. Vtroque autem modo gratia dicta conuenienter diuiditur per operantē & cooperantem. Operatio enim alicuius effect⁹ nō attribuitur mobili, sed mouenti. In illo ergo effectu, in quo mens nostra est mota, & nō mouēs, solus autem Deus mouens, operatio Deo attribuitur, & secundum hoc dicitur gratia operans. In illo autem effectu, in quo mens nostra & mouēs & mouetur, operatio nō solum attribuitur Deo, sed etiā animæ. & secundum hoc dicitur gratia cooperans. Est autem in nobis duplex actus. Primus quidē interior voluntatis. Et quantum ad istum actum voluntas se habet, vt mota, Deus autem vt mouens: & præsertim cum voluntas incipit bonum velle, quę prius malum volebat. Et ideo secūdum quòd Deus mouet humanam mentem ad hunc actum, dicitur gratia operans.

¶Alius autem actus est exterior, qui cum à voluntate imperetur (vt suprà dictum est*) consequens est quòd ad hunc actum operatio attribuatur voluntati. Et quia etiam ad hunc actum Deus nos adiuuat, & interius confirmando voluntatem, vt ad actū perueniat, & exterius facultatem operandi præbendo, respectu huiusmodi actus dicitur gratia cooperans. Vnde post præmissa verba subdit Aug.* Vt autē velimus, operatur, cū autē volumus, vt perficiamus, nobis cooperatur. Si igitur gratia accipiatur pro gratuita Dei motione, qua mouet nos ad bonū meritorium, conuenienter diuiditur gratia per operantem & cooperantem. Si verò accipiatur gratia, pro habituali dono, sic est duplex gratiæ effectus, sicut & cuiuslibet alterius formæ. Quorum primus est esse, secundus est operatio: sicut caloris operatio est, facere calidū, & exterior calefactio. Sic igitur habitualis gratia inquantū animam sanat, vel iustificat, siue gratā Deo facit, dicitur gratia operans: inquantum verò est principiū operis meritorij, quod ex libero arbitrio procedit, dicitur cooperans.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quod secundum quòd gratia est quædam qualitas accidentalis, non agit in animam effectiuè, sed formaliter: sicut albedo dicitur facere albam superficiem.

¶Ad secundum dicēdum, quòd Deus non sine nobis nos iustificat: quia per motum liberi arbitrij dum iustificamur, Dei iustitiæ consentimus: ille tamen motus non est causa gratiæ, sed effectus. vnde tota operatio pertinet ad gratiam.

¶Ad tertium dicendum, quòd cooperari dicitur aliquis alicui non solum sicut secundarium agens principali agenti, sed sicut adiuuans ad præsuppositum finē. homo autem per gratiam operantem adiuuatur à Deo, vt bonum velit. Et ideo præsupposito iam fine, consequens est, vt gratia nobis cooperetur.

¶Ad quartum dicendum, ꝙ gratia operans, & cooperans est eadem gratia: sed distinguitur secundum diuersos effectus vt ex supradictis patet*.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum gratia conuenienter diuidatur in præuenientem & subsequentem.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd gratia inconuenienter diuidatur in præuenientem, & subsequentem. Gratia enim est diuinæ dilectionis effectus. Sed Dei dilectio nūquam est subsequens, sed semper præueniens: secundum illud 1. Ioan. 4. Non quasi nos dilexerimus Deum, sed quia ipse prior dilexit nos. ergo gratia non debet poni præueniens, & subsequens.

2 ¶Præterea, Gratia gratum faciēs est vna tantū in homine, cum sit sufficiens: secundum illud 2. ad Cor. 12. sufficit tibi gratia mea. Sed idem nō potest esse prius & posterius. ergo gratia inconuenienter diuiditur in præuenientem & subsequentem.

3 ¶Præterea, Gratia cognoscitur per effectus. Sed infiniti sunt effectus gratię, quorum vnus præcedit aliū. ergo si penes hos gratia deberet diuidi in præuenientem & subsequentem, videtur quòd infinitæ essent species gratiæ: infinita autem relinquuntur à qualibet arte: non ergo gratia conuenienter diuiditur in præuenientem & subsequentem.

¶SED CONTRA est, quòd gratia Dei ex eius misericordia prouenit. Sed vtrumque in Psal. 58. legitur, Misericordia eius præueniet me. & iterum, Misericordia eius subsequetur me. ergo gratia conuenienter diuiditur in præuenientem & subsequentem.

¶RESPONDEO dicendum, ꝙ sicut gratia diuiditur in operantem & cooperantem secundum diuersos effectus, ita etiam in præuenientem & subsequentem, qualitercūque gratia accipiatur. Sunt autem quinque effectus gratiæ in nobis: quorum primus est, vt anima sanetur: secundus, vt bonum velit: tertius est, vt bonum, quod vult, efficaciter operetur: quartus est, vt in bono perseueret: quintus est, vt ad gloriam perueniat. Et ideo gratia secundum quòd causat in nobis primū effectum, vocatur præueniens, respectu secundi effectus: & prout causat in nobis secundum, vocatur subsequens, respectu primi effectus. Et sicut vnus effectus est posterior vno effectu, & prior alio, ita gratia potest dici præueniēs & subsequēs secūdum eundē effectū, respectu diuersorū: & hoc est quod Aug. dicit in li. De natura & gratia*, Præuenit vt sanemur, subsequitur, vt sanati vegetemur, præuenit vt vocemur, subsequitur vt glorificemur.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ

stra se habeat sic respectu actus interioris & exterioris aut respectu formæ actus, puta bonitatis meritoriæ. Si respectu actus, cū vterque sit à voluntate imperatus, respectu vtriusq; gratia dicetur cooperās, iuxta doctrinā literæ. Si respectu bonitatis meritorię, cum vtraque sit à volūtate informata charitate, & gratia, par est etiam ratio de vtraque, quo ad hoc, quod est à voluntate mota à Deo.

Colligitur extrac. 7. in Io. to. 9. & de verb. apostol. sermo. 15.

¶Ad hoc dicitur dupliciter. primo, quòd nulla est interdicta contrarietas, quoniam non dicitur in litera, ꝙ respectu omnis actus interioris voluntatis dicitur gratia operans, sed dicitur indefinite, remittendo se ad supradicta in quæst. 9. art. 4. ibi enim habuimus, ꝙ respectu primi actus voluntas se habet, vt mota tantum: & Deus vt mouens. Et nomine primo actus non intelligitur solus ille, quem voluntas in principio operationū suarū omnium habet, sed quicūque primus absque consilio & præuio motiuo ad bonū. Et propterea Author dixit, & præsertim cum voluntas incipit bonum velle, quæ prius malum volebat. Similiter igitur se habet voluntas mota à Deo huiusmodi velle, sicut graue ad motum deorsum. Et propterea sicut graue non mouet seipsum ad descensum, sed est motum à generante, ita voluntas mota à Deo ad huiusmodi nouum velle non mouet seipsam ad hoc, sed est tantum mota à Deo, est tamen tale velle ipsius elicitiuè, sicut descendere est motus grauis. Et est liberum, quia potest dissentire à tali velle. Deus enim mouet suauiter liberum arbitrium secundum conditionem eius. Et per hoc patet responsio ad cætera, nam facere, vt velimus, non contingit vno modo, sed duobus, scilicet vt velimus, mouendo nos ipsos ad hoc & vt velimus moti tantum ab ipso Deo. Secundo modo spectat ad gratiam operantem primo ad cooperantem, iuxta calcem corporis articuli de opere meritorio, Et similiter non omnis actus elicitus à voluntate est imperatus ab ea, & propterea non est eadem aut par ratio de actu & bonitate meritoria intus & extra. Secundò dicitur, quòd intentio Authoris est loqui de bono meritorio, ita quòd dupliciter inuenitur voluntas se habere ad bonum meritorium, scilicet vt mota tantum, & vt mouens mota, quicquid sit de actu subtracto. Et quia etiā in litera manifestè distinguitur inter actum interiorem meritoriū, vt est ex gratia, id est habituali dono, & vt est à gratia, id est gratuita Dei motione, & primo modo attribuitur gratię cooperanti, secundo verò operanti. Et quia etiam ex litera habetur quòd effectus gratiæ operantis habet rationem primi boni meritorij, effectus verò cooperantis habet rationem secundarij, extenso nomine boni meritorij, etiam ad esse, quo constituitur aliquis in statu meritorio, consequēs est, quòd intentio Authoris est dicere, quòd tunc voluntas se habet ad bonum meritoriū vt mouens quando ex præcedenti esse, vel actu meritorio facta in actu iam mouet se ad meritorium bonum. Sunt enim tunc duo operantes, scilicet Deus, & voluntas facta in actu in tali esse, & propterea gratia cooperans dicitur tam confirmans voluntatem ad exterius opus facultatémque exterioris operis præbens, quàm vt est principium interioris operis meritorij, secundum habituale donum iam datum facultati liberi arbitrij ad vtēdum, quum vult. Tunc autem voluntas se habet vt mota tantū in hoc esse, quando non ex præcedenti merito, aut esse meritorio ad actum vel statum meritorium ducitur. Et propterea gratia operās dicitur tam gratuita Dei motio ad actum interiorem meritorium, qui non procedit ex habitu, vel actu altero meritorio, quàm gratia ipsa habitualis, vt dat esse. Ad nihil enim horum sunt duo operantes, propriè loquendo, sed vnus tantum, scilicet Deus. Voluntas autem etsi ad actus subtractos se habeat vt operans, ad rationem tamen meritorij cum eam non præhabeat in actu, non se habet vt operans, sed vt obsequens, vt in responsione ad secundum in litera habes.

Li. de grat. & lib. arb. cap. 17. aliquātulū à princ. to. 7.

q. 109 et q. ar t. 2.

q. 17. art. 9. præcipue.

Eodem lib. de grat. & li. arb. cap. 17. tom. 7.

In corp. ar.

2. di. 26. artic. 5. & ve q. 27. art. 5. ad 6. & Psalm. 22. fin. & 2. cor. 6. ca. 1. fin.

¶Vnde patet responsio ad obiecta, quoniam in æquiuoco laboratur de esse à voluntate, aliud quippe est esse à voluntate, & aliud esse à voluntate in actu in tali esse, ita vt moueat se ad meritum, longe plus ad hoc exigitur quàm ad illud, vt patet.

¶Et per hoc etiā patet, quòd primo modo primus actus voluntatis est ab ea (vt prædictum est) & tamen non est ab ea vt mouente se, sic vt nec descensus deorsum est à graui, vt mouente se, proportionaliter loquendo, semper vnum superest dubiū, an actus idem interior possit simul esse à gratia operante & cooperante, verbi gratia, Deus gratuita sua motione excitat Petrum iam existentem in gratia

cap. 32. parū à princ. to. 1.

dilectio Dei nominat aliquid æternum, & ideo nūquam potest dici nisi præueniens. Sed gratia significat effectū temporalem, qui potest præcedere aliquid, & ad aliquid subsequi. & ideo gratia potest dici præueniens & subsequens.

¶Ad secundum dicendū, quòd gratia non diuersificatur per hoc, quod est præueniēs & subsequens secundum essentiam, sed solum secūdum effectum: sicut & de operante & cooperante dictū est. Quia etiam secundum quòd gratia subsequens ad gloriam pertinet, non est alia numero à gratia præueniente, per quam nunc iustificamur. Sicut enim charitas viæ non euacuatur, sed perficitur in patria, ita etiam & de lumine gratiæ est dicendum: quia neutrum in sui ratione imperfectionem importat.

¶Ad tertium dicendum, quòd quamuis effectus gratiæ possint esse infiniti numero, sicut sunt infiniti actus humani, tamen omnes reducuntur ad aliqua determinata in specie: & propterea omnes conueniunt in hoc, quod vnus alium præcedit.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum gratia gratis data conuenienter ab Apostolo diuidatur.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd gratia gratis data inconuenienter ab Apostolo distinguatur. Omne enim donum, quod nobis à Deo gratis datur, potest dici gratia gratis data. Sed infinita sunt dona, quæ nobis gratis à Deo conceduntur tam in bonis animæ, quàm in bonis corporis: quæ tamen nos Deo gratos non faciunt: ergo gratiæ gratis datę non possunt comprehendi sub aliqua certa diuisione.

2 ¶Præterea, Gratia gratis data distinguitur contra gratiam gratum facientem: sed fides pertinet ad gratiam gratum facientem, quia per ipsam iustificamur, secūdum illud Roma. quinto, Iustificati igitur ex fide, &c. Ergo inconuenienter ponitur fides inter gratias gratis datas, præsertim cum aliæ virtutes ibi non ponantur: vt spes & charitas.

3 ¶Præterea, Operatio sanitatum, & loqui diuersa genera linguarum, miracula quædam sunt: interpretatio etiam sermonum ad sapientiam, vel scientiam pertinet, secundū illud Dan. 1. Pueris his dedit Deus scientiam, & disciplinam in omni libro, & sapientia: ergo inconuenienter diuiduntur gratia sanitatum, & genera linguarum contra operationem virtutum, & interpretatio sermonum contra sermonem sapientiæ, & scientiæ.

4 ¶Præterea, Sicut sapientia & scientia sunt quædam dona Spiritus sancti: ita etiam intellectus, consilium, pietas, & fortitudo, & timor, vt supra dictum est*. Ergo hæc etiam debent poni inter gratias gratis datas.

q. 48. ar. 4.

¶SED CONTRA est quòd Apostolus dicit 1. ad Corinth. 12. Alij per Spiritum datur sermo sapientiæ: alij autem sermo scientiæ secundum eundem Spiritum, alteri fides in eodem Spiritu, alij gratia sanitatum, alij operatio virtutum, alij prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est*, gratia gratis data ordinatur ad hoc, quòd homo alteri cooperetur, vt reducatur ad Deum. Homo autem ad hoc operari non potest, interius mouendo (hoc enim solius Dei est) sed solum exterius docendo, vel persuadendo. Et ideo gratia gratis data illa sub se continet, quibus homo indiget ad hoc, quòd alterum instruat in rebus diuinis, quæ sunt supra rationem.

Ar. 1. huius quæst.

¶Ad hoc autem tria requiruntur. primò quidem, quòd homo sit sortitus plenitudinem cognitionis diuinorum, vt ex hoc instruere alios possit. Secundò, vt possit confirmare vel probare ea, quæ dicit: aliàs non esset efficax eius doctrina. Tertiò, vt ea, quæ concipit, possit conuenienter auditoribus proferre.

¶Quantum igitur ad primum tria sunt necessaria: sicut etiam apparet in magisterio humano. Oportet enim quòd ille, qui debet alium instruere in aliqua scientia, primò quidem vt principia illius scientiæ sint ei certissima: & quantum ad hoc ponitur fides, quæ est certitudo de rebus inuisibilibus, quæ supponuntur, vt principia in catholica doctrina. Secundò, oportet quòd doctor rectè se habeat circa principales conclusiones scientiæ; & sic ponitur sermo sapientiæ, quæ est cognitio diuinorū. Tertiò oportet, vt etiam abūdet exemplis, & cognitione effectuum, per quos interdum oportet manifestare causas: & quantum ad hoc ponitur sermo scientiæ, quæ est cognitio rerum humanarum, quia inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Confirmatio autem in his, quæ subduntur rationi, est per argumenta. In his autem, quæ sunt supra rationem diuinitus reuelata, confirmatio est per ea, quæ sunt diuinæ virtuti propria: & hoc dupliciter. Vno quidem modo, vt doctor sacræ doctrinæ faciat, quæ solus Deus facere potest in operibus miraculosis, siue sint ad salutem corporum: & quantum ad hoc ponitur gratia sanitatum. Siue ordinentur ad solam diuinæ potestatis manifestationem, sicut quòd Sol stet, aut tenebrescat, quòd mare diuidatur: & quātum ad hoc ponitur operatio virtutum. Secundò, vt possit manifestare ea, quæ solius Dei est scire: & hæc sunt contingentia futura: & quantum ad hoc ponitur prophetia: & etiam occulta cordium, & quantum ad hoc ponitur discretio spirituum. Facultas autem pronuntiandi potest attendi, vel quantum ad idioma, in quo aliquis possit intelligi: & secundum hoc ponuntur genera linguarum. Vel quantum ad sensum eorum, quæ sunt proferenda: & quantum ad hoc ponitur interpretatio sermonum.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ (sicut suprà* dictum est) non omnia beneficia, quæ nobis diuinitus conceduntur, gratiæ gratis datæ dicuntur: sed solum illa, quæ excedunt facultatem naturæ: sicut quòd prædicator abundet sermone sapientiæ & scientiæ, & aliis huiusmodi: & talia ponuntur hic sub gratia, gratis data.

Art. 9. huius q.

¶Ad secundum dicendum, quòd fides non numeratur hic inter gratias, gratis datas, secundum quòd est quædam virtus iustificans hominem in seipso; sed secundum hoc, quòd importat quandam supereminentem certitudinem fidei, ex qua homo sit idoneus ad instruendum alios de his, quæ ad fidem pertinent. Spes autem & charitas pertinent ad vim appetitiuam, secundum quòd per eam homo in Deum ordinatur.

¶Ad tertium dicendum, quòd gratia sanitatū distinguitur à generali operatione virtutum: quia habet specialem rationem inducendi ad fidem, ad quam aliquis magis promptus redditur per beneficiū corporalis sanitatis, quam per fidei virtutem assequitur. Similiter etiā loqui variis linguis, & interpretari sermones, habent speciales quasdam rationes mouendi ad fidem, & ideo ponuntur speciales gratiæ, gratis datæ.

¶Ad quartum dicendum, quòd sapientia & scientia non computantur inter gratias, gratis datas, secundū quòd enumerantur inter dona Spiritus sancti, prout scilicet mens hominis est benè mobilis per Spiritum sanctum ad ea, quæ sunt sapientiæ & scientiæ: sic enim sunt dona Spiritus sancti, vt suprà dictū est*. Sed cōputantur inter gratias gratis datas, secundū quòd important quandam abundantiam scientiæ & sapientiæ, vt homo possit non solum in seipso rectè sapere de diuinis, sed etiam alios instruere, & contradicentes reuincere. Et ideo inter gratias gratis datas significantur primò * sermo sapientiæ, & sermo scientiæ. quia vt August. dicit decimoquarto De Trinitat.* aliud est scire tantummodo, quid homo credere debeat, propter adipiscendam vitam beatam: aliud est scire, quemadmodum hoc ipsum & piis opituletur, & contra impios defendatur.

Q. 68. art. 1. & 4.

Aliàs significanter ponitur.

Lib. 14. c. 1. à med. tomo 3.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum gratia gratis data sit dignior, quàm gratia gratum faciens.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur ꝙ gratia gratis data sit dignior quàm gratia gratum faciens. Bonum enim gentis est melius, quàm bonum vnius, vt Philos. dicit in 1. Eth.* Sed gratia gratum faciens ordinatur solum ad bonum vnius hominis, gratia autem gratis data ordinatur ad bonum commune totius Ecclesiæ: vt suprà dictum est*: ergo gratia gratis data est dignior, quàm gratia gratum faciens.

Suprà q. 7. art. 7. ad 1.

Ca. 2. in fi.

2 ¶Præterea, Maioris virtutis est, quòd aliquid possit agere in aliud, quàm quòd solū in seipso perficiatur: sicut maior est claritas corporis, quod potest etiam alia corpora illuminare, quàm eius, quod ita in se lucet, ꝙ alia illuminare non potest propter

Art. 1. & 4. huius, q.

gratia ad interiorem actum charitatis: & consentit Petrus nouo cuidā zelo honoris Dei: an actus ille sit ab vtraque gratia: & vt est ab habitu, sic cooperantis: vt à gratuita Dei motione sit operantis gratiæ: an ipsa gratuita Dei motio propter præcedentem habitum spectet ad gratiam cooperantem.

¶Sed hoc non est difficile soluere intuenti rationem literæ: & formaliter rationes actuū considerāti. Nam actus meritorius præexistentis in gratia, aut est imperatus à gratia. & tunc sine dubio ad solam gratiam cooperantem spectat, sicut & actus exterior. Aut non imperatus à gratia sed gratia se habet ad illum consequutiuè, vt contingere videtur in nouis actibus excedentibus proportionem gratiæ, qui illam valde augent: & tunc gratuita Dei motio operantis gratiæ rationem habet ad talem actum sub tali ratione: quamuis sub communi ratione meritorij etiam à gratia cooperante sit, quando vt sic à gratia habituali imperatur propter præexistentem finem in eo. Et ex hoc habes, quòd gratia operās non solum inuenitur in infusione gratiæ & iustificatione gratiæ, & iustificatione impij, sed post acceptam gratiam pluries: quamuis manifestius in iustificatione impij. Et propterea in litera dicitur, quòd quantum ad actum interioris meriti voluntas se habet vt mota, Deus autem vt mouēs: præsertim quoniam volūtas, quæ prius malum volebat, incipit bonum velle.

3. cōtra. ca. 154. Et 1. cor. 12. lec. 2.

¶Hæc secunda solutio principalis dubij magis videtur ad mentem Authoris, vna tamen aliam clarificat.

¶In reliquis tribus huius quæstionis articulis nihil scribendum occurrit.

Cap. 1. to 5. ¶ *Super Quæstionis centesimæduodecimæ Articulum primum.*

IN articu. primo quæstionis centesimæduodecimæ dubium occurrit: quoniam in prima parte quæstio.45.artic.4. diffinitũ est, quòd nulla creatura potest creare siue principaliter, siue instrumentaliter: nunc autem dicitur, quod aliqua res creata potest instrumentaliter causare gratiam: quod est creare, cum gratia non educatur de potentia subiecti. ¶Ad hoc dicitur negando, quòd gratia proprie creetur: quia (vt in prima parte quæstio.45.artic.4.dictum fuit) creari est proprie subsistẽtium: gratia autem licet non educatur de potẽtia subiecti, sicut nec anima intellectiua differt ab ea in hoc quòd non subsistit sicut anima: & ideo (vt paulò ante in quæstio. 110. artic.2. ad 3. dictum est) non proprie fit: & consequenter nec creatur. Sed dicitur creari, quia nõ educitur de potentia subiecti, nec datur ex meritis: proprie enim homo fit gratus ex aliquo, scilicet ex homine non grato. Quũ ergo dicitur, quòd nec principaliter, nec instrumẽtaliter põt res creata creare, propriè intelligitur de creare ꝓprie sumpto: vt patet diffuse in secundo contra Gentil. ca.21.

¶ *Super Quæstionis centesimæduodecimæ Articulum secundum.*

IN articulo secundo eiusdẽ quæstionis dubium occurrit circa illud, scilicet quòd gratiæ donum habituale exigit præparationẽ: quia nulla forma potest esse nisi in materia disposita. Videtur enim hoc esse falsum propterea quòd gratia est forma secundum se non exigens dispositionem: nam si exigeret dispositionem, sequeretur ꝙ non posset conferri infanti, in quo non est vsus liberi arbitrij. Nec est fingere aliquam qualitatem in essentia animæ, aut in quacunque potentia disponente pro gratia. ¶Ad hoc dicitur, ꝙ cum gratia sit deificatiua formaliter naturæ rationis, consequens est, vt sicut quęlibet forma cõstitutiua alicuius in aliqua natura, requirit materiam dispositam ad illam, ita gratia. Si enim homo in diuinam eleuari debet naturam, oportet vt primo in illam naturam diuinam

quod etiã Philosophus dicit in 5. Ethic.* quod iustitia est præclarissima virtutum, per quam homo rectè se habet etiam ad alios. Sed per gratiam gratum facientem homo perficitur in seipso, per gratiam autem gratis datam homo operatur ad perfectionem aliorum: ergo gratia gratis data est dignior, quàm gratia gratum faciens. 3 ¶Præterea, Id quod est propriũ meliorum, dignius est, quã id, quod est commune omniũ, sicut ratiocinari, quod est propriũ hominis, dignius est, quàm sentire, quod est commune omnibus animalibus. Sed gratia gratum faciens est communis omnibus membris Ecclesiæ: gratia autem gratis data est propriũ donum digniorum membrorũ Ecclesię. ergo gratia gratis data est dignior quã gratia gratum faciens.

¶SED CONTRA est, quòd Apost. 1. ad Cor.12. enumeratis gratiis gratis datis, subdit, Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro. Et sicut per subsequentiã patet, loquitur de charitate, quæ pertinet ad gratiam gratum facientem. ergo gratia gratum faciens excellentior est, quàm gratia gratis data.

¶RESPONDEO dicendum, quod vnaquæque virtus tanto excellentior est, quanto ad altius bonũ ordinatur. Semper autẽ finis potior est his, quæ sunt ad finẽ: gratia enim gratum faciens ordinat hominem immediatè ad coniunctionem vltimi finis, gratiæ autẽ gratis datæ ordinãt hominem ad quædam præparatoria finis vltimi: sicut per prophetiam & miracula, & alia huiusmodi homines inducuntur ad hoc, quòd vltimo fini coniungantur. Et ideo gratia gratum faciens est multo excellentior, quàm gratia gratis data.

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, ꝙ sicut Philos. dicit in 11. Met. bonũ multitudinis sicut exercitus est duplex. Vnũ quidem, ꝙ est in ipsa multitudine, puta ordo exercitus: aliud autẽ est, ꝙ est separatum à multitudine: sicut bonũ ducis. Et hoc melius: quia ad hoc etiã illud aliud ordinatur. Gratia autẽ gratis data ordinatur ad bonũ cõmune Ecclesiæ, ꝙ est ordo ecclesiasticus: sed gratia gratũ faciens ordinatur ad bonũ cõmune separatum, ꝙ est ipse Deus. Et ideo gratia gratũ faciens est nobilior. ¶Ad secundum dicendum, quòd si gratia gratis data posset hoc agere in altero, ꝙ homo per gratiã gratum facientem cõsequitur: sequeretur, quòd gratia gratis data esset nobilior: sicut excellentior est claritas Solis illuminãtis, quàm corporis illuminati. Sed per gratiã gratis datam homo non potest causare in alio cõiunctionem ad Deum, quam ipse habet per gratiã gratum facientem: sed causat quasdã dispositiones ad hoc. Et ideo nõ oportet, ꝙ gratia gratis data sit excellentior: sicut nec in igne calor manifestatiuus speciei eius, per quam agit ad inducendũ calorẽ: in alia est nobilior, quàm forma substantialis ipsius. ¶Ad tertium dicendum, ꝙ sentire ordinatur ad ratiocinari, sicut ad finẽ: & ideo ratiocinari est nobilius. Hic autem est ęconuerso: quia id quod est proprium, ordinatur ad id, quod est commune, sicut ad finem. Vnde non est simile.

QVAESTIO CENTESIMADVODECIMA, De causa gratiæ, in quinque articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de causa gratiæ. ¶Et circa hoc quæruntur quinque. ¶Primò, vtrum solus Deus sit causa efficiens gratiæ. ¶Secundò, vtrum requiratur aliqua dispositio ad gratiam ex parte recipiẽtis ipsam per actum liberi arbitrij. ¶Tertiò, vtrum talis dispositio possit esse necessitas ad gratiã. ¶Quartò vtrum gratia sit æqualis in omnibus. ¶Quintò, vtrum aliquis possit scire se habere gratiam.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum solus Deus sit causa gratiæ.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd non solus Deus sit causa gratiæ. Dicitur enim Ioan.1. Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Sed in nomine Iesu Christi intelligitur non solum natura diuina assumens, sed etiam natura creata assumpta. Ergo aliqua creatura potest esse causa gratiæ. 2 ¶Præterea, Ista differentia ponitur inter sacramenta nouæ legis & veteris, quòd sacramenta nouæ legis causant gratiam, quam sacramenta veteris legis solum significant. Sed sacramenta nouæ legis sunt quædam visibilia elementa. Ergo non solus Deus est causa gratiæ. 3 ¶Præterea, Secundum Dionysium in libro Cælestis hierarchiæ, Angeli purgant, & illuminant, & perficiunt, & Angelos inferiores, & etiam homines. Sed rationalis creatura purgatur, illuminatur, & perficitur per gratiam. Ergo non solus Deus est causa gratiæ. *[Suprà q. 109. art.7. cor. Et 3. q. 62. art. 1. cor. 2. ad 2. & 2. d. 16. art. 4. Et 4. d. 14. q. 2. art. 2. Et veri. q. 27. art. 3. & Eth. 2. lec. 3. cor. 2.]*

¶SED CONTRA est quòd in Psal.83. dicitur, Gratiam & gloriam dabit Dominus.

¶RESPONDEO dicendum, quòd nulla res potest agere vltra suam speciem: quia semper oportet, quòd causa potior sit effectu. Donum autem gratiæ excedit omnem facultatem naturæ creatæ, cum nihil aliud sit, quàm quædam participatio diuinæ naturæ, quæ excedit omnem aliam naturam: & ideo impossibile est, quòd aliqua creatura gratiam causet. Sic enim necesse est, quòd solus Deus deificet, communicando consortium diuinæ naturæ per quandam similitudinis participationem, sicut impossibile est, quòd aliquid igniat nisi solus ignis.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd humanitas Christi est sicut quoddam organum diuinitatis eius, vt Damas. dicit in 3. lib.* Instrumentum autem non agit actionem agentis principalis propria virtute, sed virtute principalis agentis: & ideo humanitas Christi non causat gratiam propria virtute, sed virtute diuinitatis adiunctæ ex qua actiones humanitatis Christi sunt salutares. *[Cap. 5.]* ¶Ad secundum dicendum, quòd sicut in ipsa persona Christi humanitas causat salutem nostram per gratiam virtute diuina principaliter operante, ita etiam in sacramentis nouæ legis, quæ deriuantur à Christo, causatur gratia instrumentaliter quidem per ipsa sacramenta, sed principaliter per virtutem Spiritus sancti in sacramentis operantis: secundum illud Ioan.3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, &c. ¶Ad tertium dicendum, quòd Angelus purgat, illuminat & perficit Angelum, vel hominem per modũ instructionis cuiusdam, non autem iustificando per gratiam. Vnde Diony. dicit 7. cap. De di. no.* quòd huiusmodi purgatio, illuminatio & perfectio, nihil est aliud quàm diuinæ scientiæ assumptio. *[Cap. 7. col. hiera. à medio habetur etiã ex ca. 7. de di. no.]*

ARTICVLVS II.

¶Vtrum requiratur aliqua præparatio & dispositio ad gratiam ex parte hominis.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd non requiratur aliqua præparatio, siue dispositio ad gratiam ex parte hominis. Quia vt Apostolus dicit Ro.4. ei, qui operatur, merces non imputatur secũdum gratiam, sed secundum debitum. Sed præparatio hominis per liberum arbitrium non est nisi per aliquam operationem. ergo tolleretur ratio gratiæ. 2 ¶Præterea, Ille, qui in peccato progreditur, non se præparat ad gratiam habendam. Sed aliquibus in peccato progredientibus data est gratia: sicut patet de Paulo, qui gratiam consecutus est, cum esset spirans minarum, & cædis in discipulos Domini: vt dicitur Actor.9. Ergo nulla præparatio ad gratiam requiritur ex parte hominis. 3 ¶Præterea, Agens infinitæ virtutis non requirit dispositionem in materia: cum nec ipsam materiam requirat: sicut in creatione apparet, cui collatio gratiæ comparatur, quæ dicitur noua creatura, ad Gal. vlt. Sed solus Deus, qui est infinitæ virtutis, gratiam causat, vt dictum est.* Ergo nulla præparatio requiritur ex parte hominis ad gratiam consequendam. *[Infrà q. 111. art. 3. 2. & 7. cor. Et 2. 2. q. 24. art. 10. ad 1. Et 4. di. 17. q. 1. art. 2. q. 2. & 2. & art 3. q. 1. Et Psal. 2. col. 5. Et Heb. 12. le. 3. col. 2.] [Art. præc.]*

¶SED CONTRA est, quòd dicitur Amos 4. Præparate in occursum Dei tui, Israel. & 1. Regum 8. dicitur, Præparate corda vestra Domino.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est*, gratia dicitur dupliciter. Quandoque quidem ipsum habituale donum Dei, quandoque autem auxilium Dei, mouentis animam ad bonum. Primo igitur modo accipiendo gratiam, præexigitur[d] ad gratiam aliqua gratiæ præparatio, quia nulla forma potest esse nisi in materia disposita. Sed si loquamur de gratia, secundum quod significat auxilium Dei, mouentis ad bonum, sic nulla præparatio requiritur ex parte hominis quasi præueniens diuinum auxilium, sed potius quæcunque præparatio in homine esse potest, sed est ex auxilio Dei, mouentis animam ad bonum. Et secundum hoc ipse bonus motus liberi arbitrij quo quis præparatur ad donum gratiæ suscipiendum, est actus liberi arbitrij moti à Deo. Et quantum ad hoc dicitur homo se præparare, secundum illud Prouer.16. hominis est pręparare animum. Et est principaliter à Deo mouente liberum arbitrium. Et secundum hoc dicitur à Deo voluntas hominis præparari, & à Domino gressus hominis dirigi. *[q. 109. 110. & 111. articu. 2.] [D. 678.]*

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd præparatio hominis ad gratiam habendam quædam est simul cum ipsa infusione gratiæ. Et talis operatio est quidem meritoria: sed non gratiæ, quæ iam habetur, sed gloriæ, quæ nondum habetur. Est autem alia præparatio gratiæ imperfecta, quæ aliquando præcedit donum gratiæ gratum facientis: quæ tamen est à Deo mouente. Sed ista non sufficit ad meritum, nondum homine per gratiam iustificato: quia nullum meritum potest esse nisi ex gratia, vt infra dicetur*. *[Q. 114. articu. 2.]* ¶Ad secundum dicendum, quòd cum homo ad gratiam se pręparare non possit, nisi Deo eum præueniente, & mouente ad bonum, non refert, vtrum subito vel paulatim aliquis ad perfectam præparationem perueniat. dicitur enim Ecclesiastici vndecimo, Facile est in oculis Dei, subito honestare pauperem. Contingit autem quandoque, quòd Deus mouet hominem ad aliquod bonum, non tamen perfectum: & talis præparatio pręcedit gratiam. Sed quandoque statim perfectè mouet ipsum ad bonum, & subito gratiam homo accipit, secundum illud Ioannis sexto, Omnis qui audit à Patre & didicit, venit ad me. Et ita contingit[d] Paulo: quia subito cum esset in progressu peccati, perfectè motum est cor eius à Deo, audiendo, & addiscendo, & veniendo, & ideo subito est gratiam consecutus. *[D. 985.]* ¶Ad tertium dicendum, quòd agens infinitæ virtutis non exigit materiam vel dispositionem materiæ, quasi præsuppositam ex alterius causæ actione: sed tamen oportet, quòd secundum conditionem rei causandæ, in ipsa re causet & materiam, & dispositionem debitam ad formam. Et similiter ad hoc, quòd Deus gratiam infundat animæ, nulla præparatio exigitur, quam ipse non faciat.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum necessario detur gratia, se præparanti ad gratiam, vel facienti quod in se est.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd ex necessitate detur gratia, se pręparanti ad gratiam, vel facienti quod in se est. Quia super illud Rom. quinto. Iustificati ex fide, pacem habeamus, &c. dicit gloss. Deus recipit eum, qui ad se confugit, aliter esset in eo iniquitas. Sed impossibile est, in Deo iniquitatem esse: ergo est impossibile, quòd Deus non recipiat eum, qui ad se confugit: ex necessitate igitur gratiam assequitur. *[4. di. 17. q. 1. ar. 2. q. 3. per to. & q. 2. art. 5. q. 1. c. & d. 20. art. 1. q. 1. cap.]* 2 ¶Præterea, Ansel. dicit in lib. de casu Diaboli*, quòd ista est causa, quare Deus non concedit Diabolo gratiam, quia ipse non voluit accipere, nec paratus fuit. Sed remota causa, necesse est remoueri effectum. ergo si aliquis velit accipere gratiam, necesse est, quòd ei detur. *[Anse. ca. 3.]* 3 ¶Præterea, Bonum est communicatiuum sui: vt patet per Dion. in 4. capite De di. no.* Sed bonũ gratiæ est melius quàm bonum naturæ. Cum igitur forma naturalis ex necessitate adueniat materiæ dispositæ, videtur quòd multo magis gratia ex necessitate detur præparanti se ad gratiam. *[c. 4. in principio illius.]*

¶SED CONTRA est, quòd homo cõparatur ad Deum, sicut lutum ad figulum: secundum illud Hiere.18. Sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea. Sed lutum non ex necessitate accipit formam à figulo, quantumcunque sit præparatum. Ergo neque homo recipit ex necessitate gratiam à Deo, quantumcunque se præparet.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà * dictum est, præparatio hominis ad gratiam est à Deo, sicut à mouente, à libero autem arbitrio sicut à moto. *[Art. præc.]* ¶Potest igitur præparatio dupliciter considerari. Vno quidem modo, secundum quòd est à libero arbitrio, & secundum hoc nullam necessitatem habet ad gratiæ cõsequutionem: quia donum gratiæ excedit omnem præparationem virtutis humanæ. Alio modo potest considerari, secundum quòd est à Deo mouente, & tunc habet necessitatem id, ad quod ordinatur à Deo, non quidem coactionis, sed infallibilitatis: quia intẽtio Dei deficere non potest, secundum quòd Aug. dicit in lib. De prędestinatione sanctorum, quòd per beneficia Dei certissime liberantur quicunque liberantur. Vnde si ex intentione Dei mouentis est, quòd homo, cuius cor mouet, gratiam consequatur, infallibiliter ipsam consequitur, secundum illud Ioan.6. Omnis, qui audit à Patre, & didicit, venit ad me.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ gl. illa loquitur de illo, qui confugit ad Deum per actum meritorium liberi arbitrij, iam per gratiam informati: quem si non reciperet, esset cõtra iustitiam, quam ipse statuit. Vel si referatur ad motum liberi arbitrij ante gratiam, loquitur secundum quòd ipsum confugium hominis ad Deum est per motionem diuinam, quam iustum est, non deficere. ¶Ad secundum dicendum, quòd defectus gratiæ prima causa est ex nobis: sed collationis gratiæ prima causa est à Deo: secũdum illud Oseæ 13. Perditio tua Israel, tantummodo ex me auxilium tuum.

per proprium actum se conuertat, aut per alterius actum, puta sui capitis. Et propterea nunquam datur gratia, nisi dispositio per actũ proprium, si est adultus, vel per actum Christi, si est infans. Verùm quia naturas formarum describentes, non intendunt diuinam potentiam discutere, ideo in præsenti loco, vbi de gratia absolutè est sermo, dicitur, quòd exigit materiam dispositam, & propria dispositio assignatur actus liberi arbitrij conuersi in Deum. Cum hoc tamẽ stat, & quòd Deus suppleat talem dispositionem in infantibus per meritum Iesu Christi: & quòd posset de potentia absoluta etiam sine tali merito & supplemento illam dare. Propterea in litera nec de gratia data infantibus cum supplemento dispositionis, nec de potentia Dei fit mentio nisi negatiue, dum scilicet in responsione ad tertiũ dicitur, quòd nulla præparatio exigitur à diuina potentia, quæ non fiat ab ipso: & non affirmatur, quòd semper exigatur dispositio.

¶Ad tertium dicendum, quòd etiam in rebus naturalibus dispositio materiæ non ex necessitate consequitur formam, nisi per virtutem agentis, qui dispositionem causat.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum gratia sit maior in vno, quàm in alio.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd gratia non sit maior in vno, quàm in alio. Gratia enim causatur in nobis ex dilectione diuina: vt dictum est.* Sed Sap.6. dicitur, Pusillum & magnum ipse fecit, & æqualiter est illi cura de omnibus. ergo omnes æqualiter gratiam ab eo consequuntur. *[Suprà q. 66. art. 2. ad 1 & 2. 2. q. 4. art. 4. ad 3. q. 110. ar. 1.]* 2 ¶Præterea, Ea, quæ in summo dicuntur, non recipiunt magis & minus. Sed gratia in summo dicitur: quia coniungit vltimo fini. ergo non recipit magis & minus: non est ergo maior in vno quàm in alio. 3 ¶Præterea, Gratia est vita animæ, vt suprà dictum est*. Sed viuere non dicitur secundum magis & minus: ergo etiam neque gratia. *[q. 110. art. 4. & ar. 2. ad 2.]*

¶SED CONTRA est, quòd dicitur ad Ephes.4. Vnicuique data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Quod autem mensuratè datur, non omnibus æqualiter datur: ergo non omnes æqualem gratiam habent.

¶RESPONDEO dicendum, ꝙ sicut suprà * dictum est, habitus duplicem magnitudinem habere potest. Vnam ex parte finis vel obiecti, secundum quòd dicitur vna virtus alia nobilior, inquantum ad maius bonũ ordinatur. Aliam verò ex parte subiecti, quòd magis vel minus participat habitum inhærẽtem. Secundum igitur primam magnitudinem gratia gratũ faciens non potest esse maior & minor: quia gratia secundum sui rationem coniungit hominem summo bono, quod est Deus, sed ex parte subiecti gratia potest suscipere magis vel minus: prout scilicet vnus perfectus illustratur à lumine gratiæ, quàm alius. Cuius diuersitatis ratio quidem est aliqua ex parte præparantis se ad gratiam, qui enim magis se ad gratiã præparãt, pleniorem gratiam accipit. Sed ex hac parte non potest accipi prima ratio huius diuersitatis: quia præparatio ad gratiã, non est hominis, nisi inquantum liberum arbitrium eius præparatur à Deo. Vnde prima causa huius diuersitatis accipienda est ex parte ipsius Dei, qui diuersimodè suæ gratiæ dona dispensat ad hoc, quòd ex diuersis gradibus pulchritudo & perfectio Ecclesiæ consurgat, sicut etiam diuersos gradus rerum instituit, vt esset vniuersum perfectum. Vnde Apostolus ad Ephes.4. postquam dixerat, Vnicuique data est gratia secundum mensuram donationis Christi, enumeratis diuersis gratiis, subiungit, Ad consummationem sanctorum in ædificationem corporis Christi. *[q. 52. art. 1. & 2.]*

Universidad de Deusto Biblioteca

¶Super Quæstionis centesimæduodecimæ Articulum quintum.

IN articulo tertio & quarto nihil occurrit scribendum.

¶In quinto autem aduerte primò, ꝙ notitia experimentalis per actus de qua fit mentio pluries in litera, licet sufficiens sit, ad certe sciendum nos habere anim.m & intellectum, &c. Non tamen sufficit ad certe sciendum nos habere gratiam propter similitudinem actuum in gratia, & extra gratiam, ex naturalibus prouenientium.

¶Aduerte secundò quòd id quod in responsione ad secundum dicitur, quòd habens fidem, scit certe se habere fidem, potest intelligi multipliciter. Primò de fide acquisita: & hoc est manifestum. Secundò de fide infusa, & tunc distingue certitudinem. Et dic, ꝙ certitudine scientiæ nemo scit se habere fidem ex actu fidei, puta credere: quoniam hoc potest ex propria voluntate & intellectu prouenire. Certitudine autem fidei quilibet scit certe, se habere donum infusum fidei. Et in hoc differt certitudo experimentalis fidei & gratiæ: quia ex actibus gratiæ quamuis homo putet se esse in gratia, stat tamen cum formidine partis oppositæ. Ex actibus verò fidei homo credit absque formidine alterius partis se habere fidem, sicut etiam credit alia credita, scilicet incarnationem Christi, &c. Et quoniam litera in responsione ad secundum loquitur de certitudine, quæ est de ratione fidei, ideo de hac certitudine intelligenda est quo ad fidem infusam.

1. di16. art. 2. ad 5. Et 4. dist. 21 q.2. art.2. cor.

Lib.12. super Gen. ex cap.23. habetur to. 3.

¶AD PRIMVM ergo dicẽdum, ꝙ cura diuina dupliciter considerari potest. Vno modo quantum ad ipsum diuinum actum, qui est simplex & vniformis. Et secundũ hoc æqualiter se habet eius cura ad omnes, quia scilicet vno actu simplici & maiora & minora dispensat. Alio modo potest considerari ex parte eorum, quæ in creaturis ex diuina cura proueniũt. Et secundũ hoc inuenitur inæqualitas, inquantum scilicet Deus sua cura quibusdam maiora, quibusdã minora prouidet dona.

¶Ad secundum dicendum, quòd ratio illa procedit secundum primum modum magnitudinis gratiæ: non enim potest gratia secundum hoc maior esse, quod ad maius bonum ordinet: sed ex eo quòd magis vel minus participandum. Potest enim esse diuersitas intentionis & remissionis secundum participationem subiecti, & in ipsa gratia, & in finali gloria.

¶Ad tertium dicendum, quòd vita naturalis pertinet ad substantiam hominis: & ideo non recipit magis & minus. Sed vitam gratiæ participat homo accidentaliter: & ideo eam potest homo magis vel minus habere.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum homo possit scire se habere gratiam.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd homo possit scire se habere gratiam. Gratia enim est in anima per sui essentiam. Sed certissima cognitio animæ est eorum, quæ sunt in anima per sui essentiam: vt patet per August. 12. super Genes. ad literam,* ergo gratia certissima potest cognosci ab eo, qui gratiam habet.

2 ¶Præterea, Sicut scientia est donum Dei, ita & gratia. Sed qui à Deo scientiam accipit: scit se scientiam habere: secundum illud Sapient. 7. Dominus dedit mihi horum, quæ sunt, veram scientiam: ergo pari ratione qui accipit gratiam à Deo, scit se gratiam habere.

3 ¶Præterea, Lumen est magis cognoscibile, quàm tenebra: quia secundum Apostolum ad Ephesios quinto: Omne quod manifestatur, lumen est. Sed peccatum, quod est spiritualis tenebra, per certitudinem potest sciri ab eo, qui habet peccatum. ergo multo magis gratia, quæ est spirituale lumen.

4 ¶Præterea, Apostolus dicit primæ ad Corinthios secundo. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed quia à Deo est: vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Sed gratia est primum donum Dei: ergo homo, qui accipit gratiã per Spiritum sanctum, per eundem Spiritũ scit gratiam esse sibi datam.

5 ¶Præterea, Genesis vigesimosecundo ex persona Domini dicitur ad Abraham, Nunc cognoui, quòd timeas Dominum, id est cognoscere te feci. Loquitur autem ibi de timore casto, qui non est sine gratia: ergo homo potest cognoscere se habere gratiam.

¶SED CONTRA est quòd dicitur Ecclesiastici nono, quòd nemo sit vtrum sit dignus odio vel amore. Sed gratia gratum faciens facit hominem dignum Dei amore. Ergo nullus potest scire vtrum habeat gratiam gratum facientem.

¶RESPONDEO dicendum, quòd tripliciter aliquid cognosci potest. Vno modo per reuelationem. Et hoc modo potest aliquis scire se habere gratiam. reuelat enim Deus hoc aliquando aliquibus ex speciali priuilegio: vt securitatis gaudium etiam in hac vita in eis incipiat, & confidentius, & fortius magnifica opera prosequantur, & mala præsentis vitæ sustineant, sicut Paulo dictum est 2. ad Cor. 12. sufficit tibi gratia mea. Alio modo homo cognoscit aliquid per seipsum, & hoc certitudinaliter. Et sic nullus potest scire, se habere gratiã. certitudo enim non potest haberi de aliquo, nisi possit diiudicari per proprium principium: sic enim certitudo habetur de conclusionibus demonstratiuis per indemonstrabilia vniuersalia principia. Nullus autem posset scire se habere scientiam alicuius conclusionis, si principium ignoraret. Principium autem gratiæ & obiectum eius est ipse Deus, qui propter sui excellentiam est nobis ignotus: secundum illud Iob 36. Ecce Deus magnus, vincens scientiam nostram. Et ideo eius præsentia in nobis & absentia per certitudinem cognosci non potest: secundum illud Iob 9. Si venerit ad me, non videbo eum: si autem abierit, non intelligam. Et ideo homo non potest per certitudinem diiudicare, vtrum ipse habeat gratiam: secundum illud 1. ad Corinth. 4. Sed neque meipsum iudico: qui autem iudicat me, Dominus est. Tertio modo cognoscitur aliquid coniecturaliter per aliqua signa. Et hoc modo aliquis cognoscere potest se habere gratiam, inquantum, scilicet percipit se delectari in Deo, & contemnere res mundanas: & inquantum homo non est conscius sibi alicuius peccati mortalis. Secundum quem modum potest intelligi quod habetur Apocal. 2. Vincenti dabo manna absconditum, quod nemo nouit, nisi qui accipit: quia, scilicet ille, qui accipit * per quandam experientiam dulcedinis nouit, quam non experitur ille, qui non accipit. Ista tamen cognitio imperfecta est. Vnde Apostolus dicit 1. ad Corinthios 4. Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum: quia, vt dicitur in Psalm. 18. Delicta quis intelligit? ab occultis, &c.

Aliàs accipit gratiam.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd illa quæ sunt per essentiam sui in anima cognoscuntur experimẽtali cognitione, inquantum homo experitur per actus principia intrinseca: sicut voluntatem percipimus volendo, & vitam in operibus vitæ.

¶Ad secundum dicendum, quòd de ratione scientiæ est, quòd homo certitudinem habeat de his, quorum habet scientiam: & similiter de ratione fidei est, quòd homo sit certus de his, quorum habet fidem. Et hoc ideo, quia certitudo pertinet ad perfectionem intellectus, in quo prædicta dona existunt: & ideo quicunque habet scientiam vel fidem, certus est se habere. Non est autem similis ratio de gratia & charitate, & aliis huiusmodi, quæ perficiunt vim appetitiuam.

¶Ad tertium dicendum, quod peccatum habet pro principio & pro obiecto bonum commutabile, quod nobis est notum. Obiectum autem vel finis gratiæ est nobis ignotum propter sui luminis immensitatem, secundum illud 1. ad Timoth. vlt. Lucem habitat inaccessibilem.

¶Ad quartum dicendum, quòd Apostolus ibi loquitur de donis gloriæ, quæ sunt nobis data in spe: quæ certissimè cognoscimus per fidem, licet non cognoscamus per certitudinem nos habere gratiam: per quam nos possimus ea promereri. Vel potest dici, quòd loquitur de notitia priuilegiata, quæ est per reuelationem: vnde subdit, Nobis autem reuelauit Deus per Spiritum sanctum.

¶Ad quintum dicendum, quòd illud verbum Abrahæ dictum potest referri ad notitiam experimentalem, quæ est per exhibitionem operis. In opere enim illo, quod fecerat Abraham, cognoscere potuit experimentaliter, se Dei timorem habere.

¶Vel potest hoc etiam ad reuelationem referri.

QVAESTIO CENTESIMA DECIMATERTIA, de effectibus gratiæ, in decem articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de effectibus gratiæ. Et primò, de iustificatione impij, quæ est effectus gratiæ operantis. Secundò de merito, quæ est effectus gratiæ cooperantis.

¶Circa primum quæruntur decem.

¶Primò, quid sit iustificatio impij.

¶Secundò, vtrum ad eam requiratur gratiæ infusio.

¶Tertiò, vtrum ad eam requiratur aliquis motus liberi arbitrij.

¶Quartò, vtrum ad iustificationem impij requiratur motus fidei.

¶Quintò, vtrum ad eam requiratur motus liberi arbitrij contra peccatum.

¶Sextò, vtrum præmissis sit connumeranda remissio peccatorum.

¶Septimò, vtrum in iustificatione impij sit ordo temporis, aut sit subito.

¶Octauò, de naturali ordine eorum, quæ ad iustificationem concurrunt.

¶Nonò, vtrum iustificatio impij sit maximum opus Dei.

¶Decimò, vtrum iustificatio impij sit miraculosa.

¶Vtrum

¶Super Quæstionis centesimædecimætertiæ Articulum primum.

IN articulo primo quæstionis centesimædecimætertiæ, nota, quòd Author non dicit, quòd iustificatio impij, de qua nunc sermo, sit motus: sed quòd est secundum rationem motus de contrario in contrarium. Et dico hoc, quia iustificatio impij non oportet, quòd sit de contrario in contrarium propriè: quoniam culpæ macula, quæ est terminus à quo, non est res positiua, sed est de habente per se modum contrarij in alterum: sic enim se habet macula ad gratiam. Et propterea iustificatio impij est per modum motus in nobis: in Angelis autem & Adam in principio fuit per modum simplicis generationis.

¶Cætera quæ spectant ad oppositionem gratię & culpæ, inferius tractabuntur.

Infr. ar.6. ad 1. Et 4. dis.17.q.1. ar.1.q.1. Et ver. q. 28. art.8

Q.71. ar.1.

Lib.2. tex. 49. tom.2.

Glo. interli. ibidem.

¶Super Quæstionis centesimædecimætertiæ Articulum secundum.

IN articulo secundo quæstionis centesimædecimætertiæ, dubium occurrit circa rationem literæ quo ad illam propositionem, Effectus diuinæ dilectionis in nobis, qui per peccatum tollitur, est gratia, qua homo fit dignus vita æterna. Videtur namque quòd hæc propositio sit manifeste falsa: nam peccatum luxuriæ non tollit nisi rectitudinem naturalem per se: vt patet si ponamus hominem in puris naturalibus. Et cõfirmatur, quia non plus tollit priuatio, quàm habitus opponat: sed temperantia non ponit gratiam: ergo peccatum mortale oppositum non tollit nisi temperantiam.

¶Ad hoc dicitur, quòd peccatum mortale tollit gratiam non directè, sed ex consequenti, si inuenit eam: aut ponit illi obicem, si non inuenit eam, sicut negans animal, negat ex consequenti hominem, quamuis ponens animal non ponat hominem. Sed hæc responsio licet vera sit, impertinens tamen est: quoniam ex hoc literæ processus non saluaretur efficax. quoniam ad negationem animalis licet sequatur negatio hominis, tamen reparato animali, reparatum est quicquid ablatum erat ex negatione animalis. Et similiter esset in proposito: quòd licet ad priuationem rectitudinis naturalis sequatur negatio rectitudinis gratiæ: tamen reparata rectitudine naturali, reparatum esset quicquid ablatum erat. Et confirmatur hoc, quia aut est sermo de rectitudine naturali iuncta actualiter rectitudini gratiæ, aut de rectitudine naturali absolute. Si primo, constat quòd hoc est per accidens: nam accidit naturali rectitudini coniungi supernaturali: sicut animal homini. Si secundò, constat quòd reparata rectitudine, restauratum est totum quod deperditum est. Dicendum est ergo, quòd quia omne peccatum mortale includit in se contrarietatem ad charitatem (vt in 2. 2. quæstione vigesimaquarta articulo vltimo habebimus) quia est transgressio illius præcepti charitatis negatiui, scilicet nihil est præferendum amicitiæ diuinæ: ideo omne peccatum mortale priuans rectitudine naturali, priuat etiam rectitudine gratiæ. Ita quòd non priuat rectitudine gratię ex consequenti, sicut priuatio animalis est priuatio hominis, sed priuat ea formaliter, non quòd priuatio rectitudinis naturalis sit formaliter priuatio rectitudinis supernaturalis: quoniam priuationes distinguuntur penes habitus: sed quia ambæ priuationes, scilicet vtriusque rectitudinis in peccato mortali huiusmodi inueniuntur, quia contra vtranque legem committimus, scilicet, naturæ & charitatis eadem transgressione: & sic siue inueniatur, siue non in illo subiecto, adulter transgreditur vtranque legem: ac per hoc tollit gratiam, si inuenit, aut ponit illi obicem. Et sic intellecta propositione, efficax est processus literæ: nam ex hoc sensu sequitur, quòd non fit reparatio per solam restitutionem naturalis rectitudinis: nam sicut duplex rectitudo est ablata, duplicem oportet restitui. Et per hoc patet responsio ad primam obiectionem & ad secundam. Nam non dicimus, quòd plus priuatio tollat, quàm habitus oppositus ponat: sed dicimus, & benè, quòd priuatio vna plus includit aliam, quàm oppositus habitus includat alium oppositum. Malum nanque morale mortale includit malum oppositum gratiæ, & tamen bonum morale non includit bonum gratiæ. Et ratio est, quia bonum consurgit ex causa integra, malum autem ex singularibus defectibus. Ad transgrediendum enim charitatis præceptum, sat est transgredi

4. dis.17.q. ar.3.q.1. Et ver. q.28 art.8.

Q.110. art 1. arg.3.

Q.71. ar.6. & q.72. & 73.

Cap.1.to.5.

Cap. vlt. tom.5.

ARTICVLVS I.

¶Vtrum iustificatio impij sit remissio peccatorum.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd iustificatio impij non sit remissio peccatorum. Peccatum enim non solum iustitiæ opponitur, sed omnibus virtutibus, vt ex supradictis patet*. Sed iustificatio significat motum quendam ad iustitiam: nõ ergo omnis peccati remissio est iustificatio, cum omnis motus sit de contrario in contrarium.

2 ¶Præterea, Vnumquodque debet nominari ab eo, quod est potissimum in ipso, vt dicitur in 2. de Ani.* Sed remissio peccatorum præcipuè fit per fidem, secundum illud Act. 15. Fide purificans corda eorum. & per charitatem, secũdum illud Prou. 10. Vniuersa delicta operit charitas. Magis ergo remissio peccatorum debuit denominari à fide, vel à charitate, quàm à iustitia.

3 ¶Præterea, Remissio peccatorum idem esse videtur, quod vocatio: vocatur enim, qui distat. Distat autem aliquis à Deo per peccatum. Sed vocatio iustificationem præcedit: secundum illud Rom. 8. Quos vocauit, hos & iustificauit: ergo iustificatio non est remissio peccatorum.

¶SED CONTRA est, quod Rom. 8. super illud, Quos vocauit, hos & iustificauit, dicit gloss.* remissio peccatorum. ergo remissio peccatorum est iustificatio.

¶RESPONDEO dicendum, quòd iustificatio passiuè accepta, importat motum ad iustitiã, sicut & calefactio motum ad calorem. Cum autem iustitia de sui ratione importet quãdam rectitudinem ordinis, dupliciter accipi potest. Vno modo secundum quòd importat ordinẽ rectum in ipso actu hominis. Et secũdum hoc iustitia ponitur virtus quædam, siue sit particularis iustitia, quę ordinat actum hominis secundũ rectitudinem in comparatione ad alium singularem hominem, siue sit iustitia legalis, quæ ordinat secundum rectitudinẽ actus hominis in conditione ad bonum cõmune multitudinis, vt patet in 5. Ethic.* Alio modo dicitur iustitia, prout importat rectitudinem quandã ordinis in ipsa interiori dispositione hominis, prout scilicet supremum hominis subditur Deo, & interiores vires animæ subduntur supremæ, scilicet rationi. Et hanc etiam dispositionẽ vocat philosophus in 5. Ethi.* iustitiã metaphoricè dictam. Hæc autem iustitia in homine potest fieri dupliciter, vno quidem modo per motum simplicis generationis, qui est ex priuatione ad formam. Et hoc modo iustificatio posset competere etiam ei, qui non esset in peccato, dum huiusmodi iustitiam à Deo acciperet, sicut Adam dicitur accepisse originalem iustitiam. Alio modo potest fieri huiusmodi iustitia in homine secundum rationem motus, qui est de contrario in contrarium. & secundum hoc iustificatio importat transmutationem quandam de statu iniustitiæ ad statũ iustitiæ prædictæ. Et hoc modo loquimur hic de iustificatione impij secundum illud Apostoli ad Rom. 4. Ei, qui non operatur, credenti autem in eum, qui iustificat impium, &c. & quia motus determinatur magis à termino ad quem, quàm à termino à quo: ideo huiusmodi transmutatio, qua aliquis trãsmutatur à statu iustitiæ per remissionem peccati, sortitur nomen à termino ad quem, & vocatur iustificatio impij.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd omne peccatum, secundum quòd importat quãdam inordinationem mentis, non subditæ Deo, iniustitia potest dici prædictæ iustitiæ contraria secundum illud. 1. Ioan. 3. Omnis, qui facit peccatum, & iniquitatem facit, & peccatum est iniquitas, & secundum hoc remotio cuiuslibet peccati dicitur iustificatio.

¶Ad secundum dicendum, quòd fides & charitas dicunt ordinem specialem mẽtis humanæ ad Deum secundum intellectum, vel affectũ: sed iustitia importat generaliter totam rectitudinem ordinis. Et ideo magis denominatur huiusmodi trãsmutatio à iustitia, quàm à charitate vel fide.

¶Ad tertium dicendum, quòd vocatio refertur ad auxilium Dei, interius mouentis & excitantis mẽtem ad deserendum peccatum. Quæ quidem motio Dei non est ipsa remissio peccati, sed causa eius.

ARTICVLVS II.

¶Vtrum ad remissionẽ culpæ, quæ est iustificatio impij, requiratur gratiæ infusio.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, quòd ad remissionẽ culpę, quæ est iustificatio impij, nõ requiratur gratiæ infusio. Potest enim aliquis remoueri ab vno contrario, sine hoc ꝙ perducatur ad alterũ, si contraria sint mediata. Sed status culpæ, & status gratiæ sunt contraria mediata: est enim medius status innocentiæ, in quo homo nec gratiam habet, nec culpã. ergo potest alicui remitti culpa sine hoc, quòd perducatur ad gratiam.

2 ¶Præterea, Remissio culpæ consistit in reputatione diuina: secundum illud Psal. 31. Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum. Sed infusio gratiæ ponit etiam aliquid in nobis: vt supra habitum est*, ergo infusio gratiæ non requiritur ad remissionem culpæ.

3 ¶Præterea, Nullus subiicitur simul duobus contrariis. Sed quædam peccata sunt contraria, sicut prodigalitas & illiberalitas. ergo qui subiicitur peccato prodigalitatis, non simul subiicitur peccato illiberalitatis. Potest tamen contingere, quòd prius ei subiiciebatur. ergo peccando vitio prodigalitatis, liberatur à peccato illiberalitatis, & sic remittitur aliquod peccatum sine gratia.

¶SED CONTRA est, quòd dicitur Rom. 3. Iustificati gratis per gratiã ipsius.

¶RESPONDEO dicendum, quòd homo peccando, Deum offendit, sicut ex supra dictis patet*. Offensa autem non remittitur alicui, nisi per hoc, quòd animus offensi pacatur offendenti. Et ideo secundum hoc peccatum nobis remitti dicitur, quòd Deus nobis pacatur. Quæ quidem pax consistit in dilectione, qua Deus diligit nos. dilectio autem Dei, quãtum est ex parte actus diuini, est æterna & immutabilis, sed quantum est ad effectum, quem nobis imprimit, quandoque interrumpitur, prout scilicet ab ipso quãdoque deficimus, & quandoque iterum recuperamus. Effectus autem diuinæ dilectionis in nobis, qui per peccatum tollitur, est gratia, qua homo fit dignus vita æterna, à qua peccatum mortale excludit. Et ideo non posset intelligi remissio culpæ, si non adesset infusio gratiæ.

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, ꝙ plus requiritur ad hoc, quòd offendẽti remittatur offensa, quã ad hoc, quòd simpliciter aliquis nõ offendens, non habeatur odio. Potest enim apud homines cõtingere, quòd vnus homo aliquẽ aliũ nec dili-

quodcunque præceptum cuiuscunque: ad adimplendum autem ex charitate (sic enim solum charitatis bonum participatur obediendo) præcepta non sufficit quodcunque præceptum implere: sed exigitur infusa gratia, vt patet ex dictis.

¶In responsione ad primum eiusdem secundi articuli dubium occurrit de propositione illa, Gratia & culpa sunt opposita immediata respectu hominis lapsi, sed non respectu hominis absolute. Et de ratione eius, scilicet quia hoc fit sine speciali beneuolētia, videtur in primis quòd ratio nihil valeat, sed sit sophisma à speciali beneuolentia ad talem. Specialis siquidem beneuolentia ad inimicū potest haberi quo ad tria, primo, quòd non habeatur amplius pro inimico, quamuis nec pro amico: experimur enim in nobis, quòd inimico remittimus absque eo quòd velimus illum ad consortiū nostrum. Secundò, quo ad rectitudinem naturalem, quoniam per peccatum est ablata: & sic restitueret hominem in statum pristinum absque gratia. Tertiò quo ad dignitatem vitæ æternæ: & hoc fit per gratiam. Vnde Author ex speciali beneuolentia inimici, inferens, specialem beneuolentiam dignitatem vitæ æternæ, errauit, cum isti effectus beneuolentiæ sic se habeant, ꝙ primus à secundo & secundus à tertio sit separabilis etiam in inimico. Propositio deinde ipsa falsa restat: quoniam ex quo gratia & culpa non sunt opposita immediata secundum se, nec respectu hominis, nec respectu inimici, nec respectu dilectionis, aut potentiæ diuinæ, sequitur quòd non sunt opposita immediata.

q.110.ar.1. | Li.1. c.26. in fi. to.7.

¶Ad hoc dubium quo ad vtrumque dicitur, ꝙ gratia & culpa in homine lapso sunt opposita immediata, non ex natura oppositorum, sed ex diuino statuto, quo ordinauit, nunquam remittendum peccatum, nisi per donum gratiæ gratum facientis: & propterea opus est tali beneuolentia speciali. Et sic cessant obiecta.

¶Sed hæc solutio licet ab aliquibus teneatur vt vera, secundū doctrinam Authoris non est vera: vt in sequenti dubio patebit. Vnde aliter dicendū est, ꝙ gratia & culpa licet absolute & respectu hominis nō sint opposita immediata, respectu tamen hominis lapsi sunt opposita immediata ex habitudine extremorū ad tale subiectum: sicut enim inter cæcum & videns respectu canis absolute datur medium per abnegationem, & respectu eiusdem post nonum diem non datur mediū (canis enim ante nonum diem nec est cæcus, nec videns: post nonum autē diem aut est cæcus, aut videns) ita inter gratiā & culpam respectu hominis absolute datur mediū per abnegationē: sed respectu hominis lapsi non datur medium. Et ratio est: quia homo lapsus se habet ad hæc, vt ad priuationem & habitum: quoniā ex hoc quòd peccauit, subiectus est priuationi rectitudinis gratiæ, id est priuationi coniunctionis ad Deum obiectū charitatis: quia ex actuali auersione ab incōmutabili bono, quā peccando habuit, remanet quasi habitualiter auersio ab eodē, qua obicem retinet & impedimentū diuinæ infusionis gratiæ. Et propterea opus est speciali beneuolentia Dei, quo ad hunc effectum, qui est gratia gratum faciens: quoniam opus est beneuolentia offerente priuationem illam: priuatio autē non aufert nisi oppositum habitum. Vnde error nullus in processu literæ est.

¶Ad obiectionem autem in oppositum dicitur, ꝙ non est eadē ratio in nobis & Deo: quia remissio nostra potest esse ex parte remittētis solū: sed remissio Dei oportet ꝙ sit ex parte eius, cui remittitur. Quoniam abominabilis est Domino impius, & impietas eius. Et propterea oportet illum mutari ab impij priuatione ad habitū oppositū: si enim ad rectitudinē naturalē solum reduceretur, adhuc impius remaneret propter obicem oppositū charitati diuinæ non ablatū: qui non erat in eo, quū esset in rectitudine naturali ante casum.

¶In eodem 2. artic. dubium occurrit, an gratia gratum faciens, ita exigatur ad iustificationem impij, quòd impossibile sit per quamcunque potentiam aliter iustificari impium.

¶Scotus nanque in 2. sent. dist. 28. & in 4. dist. 1. q. 6. & in 14. q. 1. & dist. 16. q. 2. tenet ꝙ de potentia absoluta Dei potest iustificari impius absq; gratiæ dono habituali. Author autem in hoc artic. tenet oppositum, dum in corpore articuli dicit, ꝙ non posset intelligi remissio culpæ, si non adesset infusio gratiæ: constat enim, ꝙ si esset possibile secundum potentiam absolutam, quòd posset intelligi. Fundamentum Scoti est, Quia homo post cōmissum peccatum dicitur peccator ex solo reatu, id est obligatione ad pœnam per actum diuinæ voluntatis: ex hoc enim sequitur, quòd homo potest transire de statu obligationis ad statum non obligationis ex hoc solo, quòd diuina voluntas ab æterno ordinasset Socratem, qui heri peccauit, esse obligatum pœnæ vsque ad primam horam diei crastinæ exclusiuè: statim enim adueniente illa hora, non esset amplius obligatus ad pœnam, ac per hoc non esset in peccato mortali, absque infusione gratiæ & mutatione aliqua in Deo.

¶Probat autem conclusionē suam dupliciter. Primò sic. Gratia & culpa non sunt immediate opposita secūdum se, nec per comparationem ad potentiam facientis: ergo potest de culpa transiri absque gratia. Antecedens quo ad primam partē patet, quia datur medium, scilicet status innocentiæ. Quo ad secundam verò, quia qualēcumque potuit Deus facere voluntatē, talem præcisè potest reparare, postquam peccauerit. Secundo sic, peccato repugnāt duo, scilicet gratia, & rectitudo naturalis sine gratia: ergo per quodlibet eorum excluditur: non ergo exigit gratia. Multa alia affert, sed in his consistit tota vis, ex quibus vult non solum, quòd sine gratiæ infusione, sed sine etiam rectitudinis naturalis restitutione, sola Dei voluntate non obligant eum, qui peccauit, ad culpam, potest fieri remissio de potentia Dei absoluta.

gat, nec odiat: sed si eum offendat, ꝙ ei dimittat offensam, hoc nō potest contingere absque speciali beneuolentia. Beneuolentia autem Dei ad hominem reparari dicitur per donum gratiæ: & ideo licet homo antequam peccet, potuerit esse sine gratia, & sine culpa, tamen post peccatum non potest esse sine culpa, nisi gratiam habeat.

¶Ad secundum dicendum, ꝙ sicut dilectio Dei non solum consistit in actu voluntatis diuinæ, sed etiam importat quendam gratiæ effectum (vt suprà dictū est*) ita etiam & hoc, ꝙ est Deum non imputare peccatum homini, importat quēdam effectum in ipso, cui peccatum non imputatur: ꝙ enim alicui nō imputetur peccatum à Deo, ex diuina dilectione procedit.

¶Ad tertium dicēdum, quòd sicut Augu. dicit in lib. De nuptiis & cōcupiscentia*. Si à peccato desistere, hoc esset, nō habere peccatū, sufficeret, vt hoc moueret Scriptura, Fili peccasti, non adiicias iterum. Hoc autem non sufficit, sed additur. Et de pristinis deprecare, vt tibi remittantur: transit enim peccatum actu, & remanet reatu, vt suprà dictum est*: & ideo, cum aliquis à peccato vnius vitij transiit in peccatum contrarij vitij, desinit quidem habere actum præteriti, sed nō desinit habere reatum. Vnde simul habet reatum vtriusque peccati: non enim peccata sunt sibi contraria ex parte auersionis à Deo, ex qua parte peccatum reatum habet.

q.87.ar.6.

ARTICVLVS III.

¶Vtrum ad iustificationem impij requiratur motus liberi arbitrij.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd ad iustificationem impij non requiratur motus liberi arbitrij. Videmus enim, quòd per sacramentum Baptismi iustificantur pueri absque motu liberi arbitrij, & etiam interdum adulti. Dicit enim August. in 4. confessio. quòd cum quidam suus amicus laboraret febribus, iacuit diu sine sensu in sudore lethali, & dum desperaretur, baptizatus est nesciens, & renatus est: quod fit per gratiam iustificantem. Sed Deus potentiam suam non alligauit sacramentis: ergo etiam potest iustificare hominem sine sacramentis absque omni motu liberi arbitrij.

Infrà art. 5. & 6. cor. Et 3. q. 86. art. 6. ad 1. & 2. dist. 27. art. 2. ad 7. Et 4. dist. 17. q. 1. art. 3. q. 2. Et veri. q. 28. articu. 3. & 4. cor. Et Ioan. 4. lect. 2. cor. 2. & Ephes. 5. le. 5. f.

2 ¶Præterea, In dormiendo homo nō habet vsum rationis, sine quo nō potest esse motus liberi arbitrij: sed Salomon in dormiendo consecutus est à Deo donum sapientiæ: vt habetur 3. Reg. 3. & 2. Paralip. 1. Ergo etiam pari ratione donum gratię iustificantis quandoque datur homini à Deo absque motu liberi arbitrij.

3 ¶Præterea, Per eandem causam gratia producitur in esse, & conseruatur. Dicit enim Aug. 8. super Gene. ad literam*, quòd ita se debet homo ad Deum conuertere, vt ab illo semper fiat iustus. Sed absque motu liberi arbitrij gratia in homine cōseruatur. ergo absque motu liberi arbitrij potest à principio infundi.

Lib 8. cap. 10. nō procul à fine & cap. 2. tom 3.

¶SED CONTRA est, quòd dicitur Ioan. 6. Omnis, qui audit à Patre, & didicit, venit ad me. Sed discere non est sine motu liberi arbitrij, addiscens enim consentit docēti: ergo nullus venit ad Deum per gratiam iustificantem, absque motu liberi arbitrij.

¶RESPONDEO dicendum, quòd iustificatio impij fit, Deo mouente hominem ad iustitiam: ipse enim est, qui iustificat impium, vt dicitur Rom. 3. Deus autem mouet omnia secundum modū vniuscuiusq;, sicut in naturalibus videmus, ꝙ aliter mouentur ab ipso grauia, & aliter leuia propter diuersam naturā vtriusq;. Vnde & hominem ad iustitiā mouet secundum conditionē naturæ humanę. Homo autem secundum propriam naturam habet, quòd sit liberi arb. & ideo in eo, qui habet vsum liberi arbitrij non fit motio à Deo ad iustitiam absque motu liberi arbitrij: sed ita infundit donum gratiæ iustificantis, quòd etiam simul cum hoc mouet liberum arbitrium, ad donum gratiæ acceptandum in his, qui sunt huius motionis capaces.

¶AD PRIMVM ergo dicēndum, quòd pueri non sunt capaces motus liberi arbitrij, & ideo mouentur à Deo ad iustitiam per solam informationem animæ ipsorum. Hoc autem nō fit sine sacramento: quia sicut peccatum originale, à quo iustificantur, nō propria voluntate ad eos peruenit: sed per carnalem originē: ita etiam per spiritualem regenerationem à Christo in eos gratia deriuatur. Et eadem ratio est de furiosis & amentibus, qui nunquam vsum liberi arbitrij habuerūt. Sed si quis aliquando habuit vsum liberi arbitrij, & postmodū eo careat, vel per infirmitatem, vel per somnum, non consequitur gratiam iustificantem per Baptismum exterius adhibitum, aut per aliquod aliud sacramentum, nisi prius habuerit sacramentum in proposito: quod sine vsu liberi arbitrij nō contingit. Et hoc modo ille, de quo loquitur Augustinus renatus fuit: quia & prius, & postea Baptismum acceptauit.

¶Ad secundum dicendum, quòd etiā Salomon dormiendo nō meruit sapientiam: nec accepit: sed in somno declaratum est ei, quòd propter præcedēs desiderium ei à Deo sapientia infunderetur. Vnde ex eius persona dicitur Sapien. 7. Optaui, & datus est mihi sensus. Vel potest dici, quòd ille somnus nō fuit naturalis, sed somnus Prophetiæ, secundum quod dicitur Num. 12. Si quis fuerit inter vos propheta Domini, per somnium, aut in visionem loquar ad eum. in quo casu aliquis vsum liberi arbitrij habet. Et tamen sciendum est, quòd non est eadem ratio de dono sapientiæ, & de dono gratiæ iustificantis. nam donum gratiæ iustificantis præcipuè ordinat hominem ad bonum, quod est obiectum voluntatis: & ideo ad ipsum mouetur homo per motum voluntatis, qui est motus liberi arbit. sed sapientia perficit intellectum, qui præcedit volūtatem: vnde absq; completo motu liberi arbitrij potest intellectus dono sapientiæ illuminari: sicut etiam videmus quòd in dormiendo aliqua hominibus reuelantur: sicut dicitur Iob 33. Quando irruit sopor super homines, & dormiunt in lectulo: tunc aperit aures virorum: & erudiens eos, instruit disciplinam.

¶Ad tertium dicendum, quòd in infusione gratiæ iustificantis est quædam transmutatio animæ humanæ, & ideo requiritur motus proprius animę humanæ, vt anima moueatur secundum modum suum. Sed conseruatio gratiæ est absque transmutatione. vnde non requiritur aliquis motus ex parte animæ, sed sola continuatio influxus diuini.

ARTICVLVS IIII.

¶Vtrum ad iustificationem impij requiratur motus fidei.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quòd ad iustificationem impij nō requiratur motus fidei. Sicut enim per fidem iustificatur homo: ita etiam & per quædam alia, scilicet, per timorem: de quo dicitur Eccle. 1. Timor Domini expellit peccatum: nam qui sine timore est, non poterit iustificari. & iterum per charitatem secundum illud Luc. 7. Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Et iterum per humilitatem secundum illud Iacob. 4. Deus superbis resistit: humilibus autem dat gratiam. & iterum per misericordiam: secundum illud Prouerb. 15. Per misericordiam & fidem purgantur peccata. Non ergo magis motus requiritur ad iustificationem impij, quàm motus prædictarum virtutum.

3. q. 86. ar. 6. ad 1. & 3. & 2. dist. 26. arti. 4. ad 4. & 3. dist. 30. ar. 5. ad 3. & 4. dist. 17. q. 1. ar. 3. q. 5. Et ver. q. 18. ar. 4.

2 ¶Præterea, Actus fidei non requiritur ad iustificationem, nisi inquantum per fidem homo cognoscit Deum: sed etiam aliis modis potest homo Deum cognoscere, scilicet per cognitionem naturalem, & per donum sapientiæ: ergo non requiritur actus fidei ad iustificationem impij.

3 ¶Præterea, Diuersi sunt articuli fidei. si igitur actus fidei requiratur ad iustificationem impij: videtur quòd oporteret hominem, quando primo iustificatur, de omnibus articulis fidei cogitare: sed hoc videtur inconueniens, cum talis cogitatio longam temporis moram requirat: ergo videtur, quòd actus fidei non requiratur ad iustificationem impij.

¶SED CONTRA est, quòd dicitur Rom. 5. Iustificati igitur ex fide, pacem habeamus ad Deum.

¶RESPONDEO dicendū, quòd sicut dictum est*, motus liberi arbitrij requiritur ad iustificationē impij, secundum quòd mens hominis mouetur à Deo. Deus autem mouet animam hominis, conuertendo eam ad seipsum, vt dicitur in Psal. 84. secundum aliam literam, Deus tu conuertens viuificabis nos. & ideo ad iustificationem impij requiritur motus mentis, quo conuertitur in Deum. Prima autem conuersio in Deum fit per fidem, secundum illud ad Hebr. 11. Accedentem ad Deum oportet credere, quia est. & ideo motus fidei requiritur ad iustificationem impij. Art. præce.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd motus fidei non est perfectus, nisi sit charitate informatus. vnde simul in iustificatione impij cū motu fidei est etiam motus charitatis, mouetur autē libe. arbi. in Deum ad hoc, quòd ei se subiiciat: vnde etiam concurrit actus timoris filialis & actus humilitatis. Contingit enim vnum, & eundem actum liberi arbi. diuersarum virtutum esse, secundum quòd vna imperat, & alia imperatur: prout scilicet actus est ordinabilis ad diuersos fines. Actus autem misericordiæ operatur circa peccatum per modum satisfactionis: & sic sequitur iustificationem, vel per modum præparationis, inquantum misericordes misericordiā consequuntur: & sic etiam potest præcedere iustificationem, vel etiam ad iustificationem concurrere simul cum prædictis virtutibus, secundum quòd misericordia includitur in dilectione proximi.

¶Ad euidentiam huius difficultatis non oportet alia iacere fundamenta, sed recolenda sunt quæ superius in tractatu de macula dicta sunt. Et aduertēdum est, quòd (vt Magister in 18. dist. 4. sen. dicit, & bene) proportionaliter se habet peccator dum peccat actu, & dum peccator remanet, quia dum peccat actuali auersione à Deo, charitatis obiecto, malus fit, dum peccator manet auersione derelicta, malus est. Et quoniam auersio ab incōmutabili bono est priuatio rectitudinis charitatis debitæ in actu secundo, auersio derelicta est priuatio habitualis conuersionis ad Deum obiectum charitatis: & non est pura negatio talis conuersionis: quoniam hæc non est effectus peccati, & stat cum innocentia, sed est priuatio propriè & strictè, & sumpta pro negatione boni debiti quando oportet, &c. ex hac priuatione, quæ non est, nec esse potest à Deo (cum si malum culpæ formaliter per modum habitus) peccator post peccatum commissum est formaliter peccator: & hæc priuatio est terminus à quo in iustificatione impij per motum contrarij, vt in articulo præcedenti Author dixit. Et ex hoc patet, quòd quia non potest intelligi remissio culpæ nisi adueniente conuersione ad Deum charitatis obiectum, quæ est effectus formalis charitatis: ideo non est intelligibile, quòd fiat remissio culpæ absque infusione gratiæ.

¶Ad obiecta autem in oppositum dicitur, ꝙ Scotus errauit in radice errore magno, ponens hominem post peccatum esse formaliter peccatorem per relationem rationis cōsequentem actus voluntatis diuinæ. Constat nanque, quod esse in peccato mortali est esse in malo culpæ: ergo non est in sola obligatione ad pœnam per actum diuinæ voluntatis: nam hoc est esse in malo pœnæ. Vnde non est mirum, quòd errauit in consequentibus.

¶Ad illam autem propositionem, Qualemcunque potest Deus facere voluntatem, respondetur concedendo ad bonum sensum, sicut potest virginem reparare: sed negatur ista sequela, circa quam non cogitauit Scotus scilicet homo lapsus est reparatus ad rectitudinem naturalē sine gratia gratum faciente: ergo nō est in peccato mortali. Stat nanque, ꝙ prima priuatio rectitudinis naturalis sit expulsa, & secūda, scilicet rectitudinis charitatis remanserit: ac per hoc remanserit obex charitati, qui non erat in homine antequam laberetur. Iam enim dictum est, ꝙ peccatum mortale includit talem priuationem: imo hæc principaliter constituit peccatum mortale. Patent hæc omnia si ponamus, quòd homo in naturalibus creatus non peccauerit deuiando à naturaliū præceptorū rectitudine: sed deuiando à præceptis fidei, tunc apparet, & quòd cum rectitudine naturalium stat peccatum mortale, & peccatum mortale ex oppositione ad charitatis rectitudinem principaliter sumitur. Vnde patet responsio ad omnia: quia falsum est, ꝙ peccato mortali opponatur tam rectitudo naturalis, quàm gratia, propriè loquendo: quoniam rectitudo naturalis nō nisi alicui mortali, scilicet cōtra præcepta naturalia, directe opponitur: & etiā imperfecte, quia plus priuat mortale, quàm rectitudine naturali. habet enim se rectitudo naturalis ad gratiam & culpam: non vt tertium oppositum, aut medium per participationem, inter quæ est mutatio, sed vt medium per abnegationem: quia neutrū includit, & cum vtroque stat, vt patet in Angelis, si non peccauerunt nisi per respectum ad ea, quæ sunt gratiæ. Et hoc dico formaliter, non curādo de effectu, quo ex peccato punitur peccator in naturalibus. Nec fallaris in hac re, transeundo de rectitudine naturali ad innocentiam: quasi pro eodē vtendo eisdem: nam magnus esset error: quia lapsus nulla potentia potest restitui ad innocentiam: quia non fieri potest, quòd nō peccauerit, repugnat enim innocentiæ peccasse: quamuis restitui posset ad rectitudinem naturalem. Vnde si restitueretur ad talem rectitudinem absque gratia, adhuc esset (vt dictum est) in peccato mortali: propter illam auersionem derelictam, quæ sola gratia aufertur, quæ non est compossibilis innocentiæ, nec est in homine in puris naturalibus.

¶In responsione ad secundum in eodem secundo articulo aduerte hoc argumentum esse radicem phantasiæ Scoti in 14. dist. 4. afferentis Augustinum super Psalm. Videre, inquit, Deum peccata, est ad pœnam imputare: auertere autem faciem à peccatis, est ad pœnam ea non reseruare.

¶Et nota quàm profunde Author hoc eradicet, cum exemplis & similibus, inductis à Scoto ibidē, dum dicit quòd dilectio Dei, qua nos diligit, nō consistit in solo actu dilectionis, sed in effectu. Et quoniam nō imputatio ex dilectione prouenit, effectum oportet in nobis ponere huiusmodi non imputationis. Et per hoc excludit duo. Primo, quòd licet voluntas diuina dupliciter possit comparari ad creaturam, scilicet vt obiectum & vt effectum (est enim ab ea & volita & facta) & esse volitum præcedat esse factum: quia illud est æternum, hoc temporale, nihil tamen est volitum, & non factum ab eo, qui quæcunque voluit fecit. Et cum omnis volitio dilectio quædam sit, nihil est dilectum nisi cum effectu: ac per hoc Socrates, qui peccauit, si est à Deo dilectus, & non imputet ei peccatum, effectum oportet aliquem in eo ponere huius voluntatis diuinæ: & secundum hunc effectum dicitur Deus auertere faciem à peccatis & non reseruare ea ad pœnam. Secundo, quòd non est simile de dilectione. & non imputatione hominis & Dei: quia humana consistit in solo actu diligentis & non imputantis, diuina non.

¶Super Quæstionis centesimædecimætertiæ Articulum tertium.

IN articulo tertio eiusdē quæstionis centesimædecimætertię aduerte, quòd actus liberi arbitrii eius, qui iustificatur, cōcurrens ad iustificationē impij non sic concurrit quòd iustificatio sine eo fieri nequeat, vt patet in pueris, & amentibus ex responsione ad primum, quibus sufficit meritum Iesu Christi. Et quando concurrit, non vno modo cōcurrit: nam quandoque concurrit si multandus: & hoc est regulare: & est motus acceptantis gratiā, vt in litera dicitur. Quod nō intelligas sic quasi gratia sit obiectū illius actus qui sit acceptatio, sed in actu exercito: quia scilicet est motus liberi arbitrij exercētis acceptationem gratiæ: exercetur enim hic per hoc, quòd volūtas mouetur in Deū principiū gratiæ in remissionem peccatorū, amando ipsum cū detestatione offensæ suę. Quādoq; cōcurrit præueniens, vt in dormiētibus, vel nō subsistentibus, vt in responsione ad primū dicitur.

¶Et scito, quòd si diligenter inspiciamus vim rationis assignatæ in litera, scilicet quòd Deus mouet omnia suauiter: ac per hoc capaces liberi arbitrij per liberum arbitriū videbimus quòd quando cōtingeret adultū mentis, compotem, vigilantem, ac conscium suscipere sacramentum absque actuali deuotione simultanea cum sacramento, quamuis præcedēs fuerit deuotio, non infunditur tunc gratia: ex quo enim Deus infundendo gratiam iustificantem, simul mouet liberum arbitrium, si liberum arbitrium non simul mouetur, consequens est, quòd gratia non infundatur. Nec est simile in amentibus & dormiētibus insensibiliter constitutis: quoniā conditio status talium facit, vt suauiter moueātur absq; motione liberi arbitrij simultanea. Et si instetur, ergo si post præcedentem deuotionem euagetur quis in susceptione sacramenti, obicem gratiæ ponit, & consequenter peccat mortaliter. Respōdetur quòd quia motio liberi arbitrij simultanea gratiæ infusione misericentis Dei opus est, & non habere illam est signum non suscipiendi gratiam: cōsequens est, quòd idem sit iudicium de tali motione, & gratiæ infusione. Vnde sicut euagatio non ponit obicem gratiæ, ita nec dictæ motioni: nec est peccatum mortale. Sed si per adueniens sacramentum non reducitur euagatus ad actum liberi arbitrij actualiter tendentis in Deum iustificatorē, manifestum est, quòd non fit iustificatio impij tūc per gratiæ infusionem. Nec tamen oportet quòd peccet quis propterea mortaliter, sed priuatur fructu sacramenti per obicem, quem habet: etsi tunc non ponat illum de nouo, vt patet de eo, qui diligenter & non sufficienter se discussit. Et hæc sunt valde notanda: non vt sciamus, sed vt discutiamus nosmetipsos.

¶Super Quæstionis centesimædecimætertiæ Articulum quartum.

IN articul. 4. eiusdem quęstionis in responsione ad primum, scito Nouitie, quòd misericordiæ actus simultaneus in iustificatione impij in litera positus, prout clauditur in dilectione proximi, est ille de quo scriptum est, Miserere animæ tuæ, placens Deo. Comprehendor enim ego sub dilectione proximi, qui teneor diligere proximum sicut meipsum.

Universidad de Deusto Biblioteca

¶ Super Quæſtionis centeſimædecimætertiæ Articulum quintum.

IN articulo quinto eiuſdem quæſtionis, dubium occurrit de oppoſitione iuſtitiæ & culpæ terminorum iuſtificationis impij: quoniam ſuper hoc magna controuerſia videtur, & tamen fundat quodammodo totam præſentem doctrinam. Scotus igitur in 4. diſtinct.14. quæſtione 1. probat dupliciter gratiam & culpam non opponi formaliter. Primò, quia vni gratiæ vna tãtum priuatio per ſe opponitur: ſed gratia eſt vna & priuatio culpæ eſt multiplex diuerſarum rationum: vt patet de tanta diuerſitate peccatorum, ergo. Secundò, quia agens potens effectiue vel defectiue ſuper vnum oppoſitorum, poteſt eodem modo ſuper non eſſe alterius: ſed homo poteſt ſuper eſſe culpæ effectiue vel defectiue, & non poteſt ſuper non eſſe gratiæ: quia non eſſe gratiæ eſt nihil, ad quod creata potentia non ſe extendit. ergo non ſunt formaliter oppoſita.

q.68. ar.2. & artic.4 ad 3.

Infrà ar.7. ad 1. & 2. & q.88. ar. 2. cor. & 4. diſ 17. q.1. arti.3. q.4. Et 3. cõtra g.18. Et veri. q.28. artic 5.

¶Ad euidẽtiam horum ſciendum eſt, quòd de culpa & de gratia dupliciter loqui poſſumus, ſcilicet in actu ſecundo, in actu ſcilicet peccati mortalis, & in actu informato gratia, & ſic clarum eſt, quòd opponuntur formaliter: pro quanto rectitudo actus charitatis & obliquitas peccati mortalis opponuntur formaliter oppoſitione priuatiua. Et hoc iam probatum eſt ex hoc, quòd peccatum mortale directè eſt trãſgreſſio præcepti charitatis: quo nihil diuinæ amicitiæ æquandũ eſt: & ſic non eſt præſens quæſtio, quoniam de culpa remanente poſt actum & habitũ gratiæ loquimur. Alio ergo modo poſſumus loqui de culpa & gratia, ſcilicet de macula, qua peccator poſt peccatũ dicitur peccator: & gratia, id eſt dono habituali, quo formaliter eſt quis gratus Deo, non curando nũc de diſtinctione inter gratiã, charitatem, & ſibi neceſſario cõnexa. Et ſic eſt ſermo præſens & dicimus, quòd gratia & culpa ſunt formaliter oppoſita priuatiue, ſicut tenebræ & lumen. Quod probatur ex hoc, quòd auerſio ab incommutabili bono, qua formaliter peccator poſt actum dicitur peccator, & auerſus à Deo charitatis obiecto, contrariatur directè priuatiuæ conuerſioni ad Deum charitatis obiectum. Conſtat autem, quòd culpa & gratia hæc important, ſcilicet auerſionem & conuerſionem huiuſmodi. ergo, &c.

Art.1. huius quæſt.

¶Ad primam obiectionem Scoti habes reſpõſionem in litera ex art.1. huius quæſtio. in reſponſione ad primum, quòd ſicut terminus ad quem iuſtificationis eſt vnus, ſcilicet iuſtitia metaphoricè dicta: ita terminus à quo iniuſtitia ſeu iniquitas: & in hoc conuenit omne peccatũ. Vnde dicitur quòd priuatio culpæ poteſt dupliciter ſumi, ſcilicet in ordine ad cauſam ſuã, ſcilicet conuerſionem ad cõmutabile bonũ: & ſic non eſt vnius, ſed diuerſarũ rationum iuxta ſpecificã diuerſitatem peccatorum. Alio modo ſecundũ communem rationem auerſionis ab incõmutabili bono: & ſic eſt vna vnius, ſcilicet rationis. Vnde omnia peccata mortalia conueniunt ex parte auerſionis, & non multiplicant auerſionem ex hac parte, ſed intendunt ea, ſicut oppoſitio impedimentorũ in medio auget elongationem à lumine. Et quia culpa eſt formaliter oppoſita gratiæ, inquantum eſt priuatio cõuerſionis ad Deum (vt dictum eſt) ideo negatur quòd culpa, vt priuatiue oppoſita gratiæ, nõ ſit vna.

¶Ad ſecundam poteſt primò negari maior: & dici, quòd ſufficit poſſe in non eſſe alterius de meritorie: hoc enim modo homo poteſt ſuper non eſſe gratiæ. Et ratio iſtius tertij membri eſt quando alterum oppoſitum eſt ex altiori principio pendens. Secundò poteſt negari minor pro quanto homo poteſt defectiue ſuper nõ eſſe gratiæ, quia deficiendo ponit obicem diuinæ infuſioni, & conſeruationi gratiæ in ſe. Ad probationem de annihilatione pluries dictum eſt quòd gratia quando deſinit haberi, non annihilatur propter plures rationes alias dictas.

¶In eodem 5. artic. nota differentiã inter motum naturalem & voluntatis, quòd in natura idem numero eſt motus localis, quo acceditur à termino ad quẽ, & receditur à termino à quo. In voluntate autem, quia animaliter oportet vtrunque fieri, alter actus eſt, cuius obiectum eſt malum, à quo anima per modum recedentis ſe habet: & alter, cuius obiectum eſt bonum, ad quod anima per modum accedentis ſe habet. Et propterea in litera dicitur, quòd duplex motus liberi arbit. requiritur: alter deteſtationis mali, & alter affectionis ad bonum, ex quibus duobus integratur quaſi vnus motus volũtatis à malo in bonum, à culpa ad iuſtitiam gratiæ.

Tra.46. in Io. nõ procul à fine. tom.9.

¶In eodem artic. in reſponſione ad tertiũ, aduerte, quòd illud verbum, Oportet quòd homo ſingula peccata, quę commiſit &c. nõ ſignificat neceſſitatem ſimpliciter ad conſequendã iuſtificationẽ, quia vnicus actus, quo quis deteſtatur vniuerſaliter omne peccatum propter Deum, etiam ſi tunc nolit cogitare de ſingulis, quæ habet in memoria paratus cogitare tempore confeſſionis, ſufficit ad iuſtificationem impij: quoniã præceptum de rememoratione in particulari affirmatiuũ eſt, & pro ſemel tantum obligat, ſcilicet tempore cõfeſſionis, abſolutè loquendo. Sed ſignificat neceſſitatem naturalis progreſſus infirmitatis humanę de malo in bonum iuſtitiæ gratuitæ per imperfecta bona, ſcilicet per ſingulares attritiones peccatorum in vniuerſalẽ contritionem eorum: paulatim enim innatũ eſt nobis moueri de extremo in extremum. Hac enim noſtra conditione non obſtante, poteſt abſque huiuſmodi attritionibus quis iuſtificari, vt de Paulo patet: & frequenter Dei gratia operante accidit in repentinis conuerſionibus peccatorum, quanto in veritate conuertuntur. Vtrum autem propter vniuerſalem contritionem requiratur ſingularis de ſingulis contritio, non ſpectat ad præſentem locum, vbi de deteſtationibus præcedentibus iuſtificationem impij eſt ſermo. Conſtat autem has ſingulares deteſtationes non eſſe contritiones: quia non ſunt informatæ charitate, ſed attritiones, quæ, vt ipſum nomen ſonat, præcedunt generationis ordine contritionem: prius enim aliquid atteritur, quàm conteratur.

3.q.86. ar. 6. ad 1. & 3. & q.88. ar.1. co. & 4. diſ 17. q. 1. ar.3. q.5. cor. & 4. contra 72. Et veri. q. 28. ar.6. & Ioã. 4. fin. Et Ephe. 5. lect.5. fi. Art.1.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd per cognitionem naturalem homo non conuertitur in Deum, inquantum eſt obiectum beatitudinis & iuſtificationis cauſa. vnde talis cognitio nõ ſufficit ad iuſtificationẽ. Donum autẽ ſapientiæ præſupponit cognitionem fidei: vt ex ſupradictis patet*.

¶Ad tertium dicendum, quòd ſicut Apoſtolus dicit ad Ro.4. Credenti in eum, qui iuſtificat impiũ, reputabitur fides eius ad iuſtitiam ſecundũ propoſitum gratiæ Dei. Ex quo patet, quòd in iuſtificatione impij requiritur actus fidei, quantum ad hoc, quòd homo credat, Deum eſſe iuſtificatorem hominum per myſterium Chriſti.

ARTICVLVS V.

¶Vtrum ad iuſtificationem impij requiratur motus liberi arbitrij in peccatum.

AD QVINTVM ſic proceditur. Videtur quòd ad iuſtificationem impij, nõ requiratur motus liberi arbitrij in peccatum. Sola enim charitas ſufficit ad deletionem peccati: ſecũdum illud Prou. 10. Vniuerſa delicta operit charitas, ſed charitatis obiectum non eſt peccatum. ergo non requiritur ad iuſtificationem impij motus liberi arbitrij in peccatum.

2 ¶Præterea, Qui in anteriora tendit, ad poſteriora reſpicere non debet: ſecundum illud Apoſtoli ad Philip. 3. Quæ quidem retro ſunt, obliuiſcens, ad ea verò, quæ ſunt priora, extendens meipſum, ad deſtinatum perſequor brauium ſupernę vocationis: ſed tendens in iuſtitiam, retrorſum ſunt peccata præterita: ergo eorum debet obliuiſci, nec in ea ſe debet extendere per motum liberi arbitrij.

3 ¶Præterea, In iuſtificatione impij nõ remittitur vnum peccatũ ſine alio: impium enim eſt à Deo dimidiam ſperare veniam: ſi igitur in iuſtificatione impij oportet liberum arbitriũ moueri contra peccatum, oporteret, quòd de omnibus peccatis ſuis cogitaret, quod videtur incõueniens, tum quia requireretur magnum tempus ad huiuſmodi cogitationem, tum etiam, quia peccatorum, quorum eſt homo oblitus veniam habere non poſſet. ergo motus liberi arbitrij in peccatum non requiritur ad iuſtificationem impij.

¶SED CONTRA eſt, quòd dicitur in Pſal. 31. Dixi confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam Domino, & tu remiſiſti impietatem peccati mei.

¶RESPONDEO dicendum, quòd ſicut ſuprà dictũ eſt*, iuſtificatio impij eſt quidã motus, quo humana mens mouetur à Deo à ſtatu peccati in ſtatum iuſtitiæ. oportet igitur, quòd humana mens ſe habeat ad vtrunq; extremorũ ſecundũ motum liberi arb. ſicut ſe habet corpus localiter motũ ab aliquo mouente ad duos terminos motos. Manifeſtũ eſt autẽ in motu locali corporũ, ꝙ corpus motũ recedit à termino à quo, & accedit ad terminum ad quẽ: vnde oportet, quòd mens humana, dũ iuſtificatur per motum lib. arbit. recedat à peccato, & accedat ad iuſtitiã: receſſus autem & acceſſus in motu lib. arbi. accipitur ſecundum deteſtationem & deſideriũ. Dicit enim Aug. ſuper Ioan.* exponẽs illud, Mercenarius autem fuit. Affectiones noſtræ motus animorum ſunt, Lætitia, animi diffuſio, timor, animi fuga eſt: progrederis animo cum appetis, fugis animo cum metuis: oportet igitur, quòd in iuſtificatione impij ſit motus lib. arb. duplex. Vnus, quo per deſiderium tendat in Dei iuſtitiam: & alius quo deteſtetur peccatum.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ad eandem virtutem pertinet proſequi vnum oppoſitum, & refugere aliud: & ideo ſicut ad charitatem pertinet diligere Deum, ita etiam deteſtari peccata, per quę anima ſeparatur à Deo.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd ad poſteriora non debet homo regredi per amorem: ſed quantum ad hoc debet ea obliuiſci, vt ad ea non afficiatur: debet tamen eorum recordari per conſiderationem, vt ea deteſtetur: ſic enim ab eis recedit.

¶Ad tertium dicendũ, ꝙ in tẽpore præcedẽte iuſtificationẽ, oportet, ꝙ homo ſingula peccata, quę cõmiſit deteſtetur: quorum memoriam habet, & ex tali cõſideratione præcedenti ſubſequitur in anima quidam motus deteſtãtis vniuerſaliter omnia peccata cõmiſſa, inter quę etiã includũtur peccata obliuioni tradita: quia homo in ſtatu illo eſt ſic diſpoſitus, vt etiã de his, quę nõ meminit, cõtereretur ſi memorię adeſſent: & iſtę motus concurrit ad iuſtificationem.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum remiſsio peccatorum debeat numerari inter ea, quæ requiruntur ad iuſtificationem impij.

AD SEXTVM ſic proceditur. Videtur, quòd remiſsio peccatorũ non debeat numerari inter ea, quæ requiruntur ad iuſtificationem impij. Subſtantia enim rei non connumeratur his, quæ ad rem requiruntur: ſicut homo non debet connumerari animæ & corpori: ſed ipſa iuſtificatio impij eſt remiſsio peccatorũ, vt dictum eſt*. ergo remiſsio peccatorum non debet computari inter ea, quæ ad iuſtificationem impij requiruntur.

2 ¶Præterea, Idẽ eſt gratiæ infuſio, & culpę remiſsio, ſicut idẽ eſt illuminatio, & tenebrarũ expulſio: ſed idem nõ debet con-

¶ Super Quæſtionis centeſimædecimætertiæ Articulum ſextum.

IN artic.6. in calce corporis articuli, vbi dicitur, quòd remiſſio peccatorum eſt cõſummatio, ſiue peruentio ad terminũ huius motus, qui eſt iuſtificatio impij, dubium occurrit. Tum quia iuſtitia, vt in primo articulo dictum fuit,

eſt terminus ad quem, in cuius conſecutione conſummatur iſte motus: tum quia expulſio termini à quo nullo motu habet rationem termini ad quem, vt patet inductiuè. Conſtat autem, quòd remiſſio peccatorum eſt expulſio culpæ (quæ eſt terminus à quo) & iſte eſt motus. ergo, &c.

¶Ad hoc dicitur quòd quemadmodum in omni mutatione ordo naturæ ex parte agentis, exigit, quòd duorum, quæ inueniuntur in termino ad quem, ſcilicet inductionis formæ intentæ & expulſionis oppoſiti: primò ſit inductio formæ intentæ, & vltimo ſit expulſio oppoſiti, vt patet in illuminatione, in qua licet ſimul aër illuminetur, & excludatur à tenebra: ex hoc tamen quòd illuminatur excluditur à tenebra: ac per hoc excluſio eſt cõſummatio, & peruentio ad terminũ. Ita in hoc motu iuſtificationis impij terminus ad quem habet in ſe duo, ſ. inductionem iuſtitiæ & remiſſionẽ culpæ, & hæc habet vltimi rationem. & propterea in litera dicitur, quòd in remiſſione peccatorũ cõſummatur iuſtificatio impij.

Art.1. huius quæſt.

¶In reſponſione ad primum, dubium cõſurgit circa illa verba, iuſtificatio impij dicitur eſſe ipſa remiſſio peccatorum, ſecundũ quòd omnis motus ſpeciem accipit à termino: nã plus requiritur ad eſſe terminum ſpecificãtem motum: quàm ad eſſe terminum eiuſdẽ. Et propterea licet expulſio oppoſiti habeat rationem vltimi termini: non habet tamen rationem termini ſpecificantis: nõ enim ſpecificatur illuminatio ab expulſione tenebræ, ſed à lumine: male ergo videtur dictum, quòd motus iſte dicitur remiſſio peccatorum, ſecundum quod omnis motus ſpeciem ſumit à termino, tanquam remiſſio culpæ ſit terminus ſpecificans talem motum.

¶Ad hoc dicitur: quòd motus ſeu mutatio eſt duplex. Quædam de cuius termini inductionis ratione eſt expulſio contrarij ſeu priuatiui: quædam, cui accidit hoc. Exemplum primi eſt. Omnis motus ſeu mutatio tam ſucceſſiua quã per ſe terminus ſucceſſiuè. Exemplũ ſecũdi eſt, illuminatio partiũ orbis Solis coæua Soli: quia nunquam fuerunt in tenebris, nec terminat illuminatio illa aliquẽ motum, vt patet in primis motibus, ſpecies ſumitur ab inductione termini, & non ab expulſione oppoſiti. In ſecundis quia inueniri poſſunt dupliciter, ſcilicet coniunctè expulſioni oppoſiti, & ſeparatè ab illis (vt patet de illuminatione, quæ inuenitur vtroque modo) ad denotandam differentiam inter vtrunque modum, quando occurrit cum expulſione oppoſiti, ſpecificatio fit ab excluſione oppoſiti, tanquam ab vltima ratione termini ad quem, ex qua ſumitur propria differentia ipſius. Verbi gratia, quia dupliciter fit illuminatio, ſcilicet per modũ ſimplicis generationis: vt patet cũ partes orbis coæuę ſemper illuminãtur, & per modũ motus, vt patet quũ aër ex tenebroſo fit illuminatus. Et in primo modo fit lumen tãtum, & non fit lumen expellens tenebram. in ſecundo autẽ fit totum hoc, ſcilicet lumen expellens tenebrã. Et ex hoc iſta illuminatio differt ab illa: quoniam ex hoc habet rationem motus, ſeu mutationis de contrario ſeu priuatiuo in cõtrarium, ſeu formam (propter quod differt à prima, quæ habet rationẽ ſimplicis productionis ex ſimplici negatione in affirmationẽ) ideo ab iſta vltima ratione termini ad quem, qua expellit oppoſitum, motus huiuſmodi dicitur ſumere ſpeciem. Sic autem eſſe in propoſito vt patet ex 1. art. huius q. vbi dictum eſt quòd iuſtificatio dupliciter fieri poteſt, ſcilicet per modũ ſimplicis generationis ex negatione iuſti ad faciendum iuſtum, & per modum de cõtrario in contrarium, de culpa in iuſtitiam. Quando primo modo fit terminus ad quem, eſt ſola iuſtitia: quando ſecundo modo fit terminus ad quẽ, eſt iuſtitia expellens culpam. Et quia ex hoc habet vltimam differentiam iuſtificatio iſta, per quam differt à iuſtificatione etiam compari: ideo ex hac iuſtificatio impij dicitur ſumere ſpeciem ſicut motus à ſuo termino. Et ex hoc ſoluitur argumentum literæ: quia ad iuſtificationem impij concurrit remiſſio culpæ, vt ſubſtantia eius non abſolutè, ſed pro quanto ſpeciem habet motus ex termino, & quia plura alia ad iuſtificationem requiruntur, ideo remiſſio connumeratur aliis.

¶In reſponſione ad ſecundum eiuſdem 6. art. dubium occurrit de intentione Authoris, an intendat, quòd gratiæ infuſio & remiſſio culpæ ſint idem ſecundum ſubſtantiam, & diſtinguantur ſecundum terminos: an intendat, quòd ſint, conueniant, & diſtinguantur ſicut generatio & corruptio: quum generatio vnius eſt corruptio alterius.

¶Ratio dubij eſt, quia in litera vtrunque dicitur, & vtrunque ſimul verum eſſe non poteſt: nam quũ ex aqua fit ignis, ſunt ibi ſimul duæ mutationes ſecundũ ſubſtantiã, & quatuor termini. Altera eſt generatio de nõ eſſe ad eſſe ignis: altera eſt corruptio de eſſe in non eſſe aquæ. Et ſi ſic eſt in propoſito, nõ eſt idem ſecundũ ſubſtantiã gratiæ infuſio & remiſſio culpæ: & ſi nõ eſt ſic, nõ differunt & conueniunt vt generatio & corruptio: vt in litera dicitur.

¶Ad hoc dicitur, quòd hic oportet cautum eſſe, ne diuertamus de vno in aliud, & fallamur: nã diſtinguere oportet de generatione & corruptione, vt ſunt actiones, vt ſunt mutationes. Si nãque eſt ſermo de actione generatiua & corruptiua, ſic dicẽdum eſt, quòd eſt eadem ſecundũ ſubſtantiã, & diſtinguitur ſecundũ terminos: eadẽ nãque actio eſt, qua calidũ generat calorẽ, & corrũpit frigus, ſcilicet calefactio: quæ inquantũ terminatur ad expulſionẽ frigoris, dicitur corruptio actiuè, & inquãtum terminatur ad calorẽ, dicitur generatio actiuè. Et ad hunc ſenſum directè tẽdit litera, quoniã tã gratiæ infuſio, q̃ remiſſio culpæ actionẽ ſignificat, illa generatiuã, iſta expulſiuã. Si autẽ eſſet ſermo de generatione & corruptione vt ſunt mutationes, tunc dicendũ eſt, quòd nõ eſt ſimile de eis & de propoſitis: nã generatio & corruptio vt dictũ eſt, ſunt duæ mutationes inter quatuor terminos, in iuſtificatione autem impij eſt vna ſola mutatio inter duos terminos, ſcilicet de culpa ad gratiã, ſeu iuſtitiã. Et ratio eſt, quia culpa nõ eſt aliquid poſitiuũ, à cuius eſſe ad nõ eſſe oporteat eſſe mutationẽ, quæ eſt corruptio gratiæ, vt dictũ eſt. Et quoniã Scotus in 4. diſt.14. q.1. hoc impugnat, afferendæ ſũt duæ rationes ſuæ, vt veritas magis eluceſcat.

Art. præce.

¶Arguit primo, Idem ſimpliciter non poteſt plurificari: & hoc accipiẽdo terminos vniformiter: ſed remiſſio culpæ plurificatur: cõſequutio gratiæ nõ plurificatur: ergo. Probatur minor. quia cuilibet culpæ reſpondet propria remiſſio. Probatur, quia poteſt remiſſio vnius ſeparari ab altera, puta ſi commiſiſſet tot culpas. Secundò ſic. Idem non ſeparatur ab eodem, & hoc vniformiter ſumendo terminos: ſed expulſio culpæ & acquiſitio gratiæ ſeparãtur abinuicem, vt patet ex eo, quòd gratia datur innocentibus, Angelis, & Adæ in principio: & Deus poteſt de potentia abſoluta parcere abſque infuſione gratiæ. Reliquas rationes Scoti attulimus ſuperius de oppoſitione terminorum, ſcilicet gratiæ, & culpæ, & remiſſionis culpæ abſque gratia.

¶Sed hæc parum etiam apparentiæ habent apud exercitatos & diſcernentes, quòd nõ eſt de rerum omniũ identitate par ratio vtrinque: ſed quædam ſunt, quæ ita ſe habent, quòd & ſi vnum poſſit abſolui ab altero: illud tamen alterum nõ poteſt abſolui ab illo: & nõ ſolũ nõ poteſt abſolui, ſed cõcurrit in identitatem realem cum illo. Animal enim licet poſſit eſſe ſine homine, homo tamen non poteſt eſſe ſine animali: ita quòd oportet quòd ſit idem quod animal: & albedo poteſt eſſe ſine hoc, quòd ſit intenſa, intenſus tamen gradus albedinis nõ poteſt eſſe ſine ea, & identificatur illi. Et quòd ad propoſitũ facit, illuminari poteſt abſolui ab exitu à tenebra, exire tamẽ à tenebris nõ poteſt abſolui ab illuminari: vnde ſicut illuminari abſolute eſt mutatio ex nõ lumine ad lumẽ: illuminari autem tenebroſum, eſt mutatio ex lumine priuatiue in lumen, & eſt vna mutatio ſimplex de tenebra ad lumen inter duos tãtum terminos: ſcilicet priuationem & formam: ſimplex nãque negatio contracta ad priuationem eundem conſtituit terminum à quo, ita in propoſito conſequutio gratiæ, abſolute loquendo, eſt mutatio de ſimplici negatione gratiæ ad gratiam, & poteſt abſolui ab exitu à culpa, ſed non econuerſo. Exire quippe à culpa impoſſibile eſt niſi conſequendo gratiam: ita quòd eſt vna mutatio exire à culpa, & conſequi gratiam inter duos terminos: ſcilicet culpam quæ eſt priuatio contraria gratiæ, & gratiam. Nec ſunt duo termini à quo negatio gratiæ & priuatio gratiæ: ſed priuatio contrahit negationem & conſtituit vnum terminum à quo.

¶Et per hoc patet quid dicendum ſit ad quæſtionem, qua quæritur, vtrum in infuſione gratiæ & remiſſione culpæ ſit vna ſimplex mutatio inter duos tantum terminos formaliter oppoſitos, vt prædeclaratum fuit.

¶Et ad obiectionem primam Scoti dicitur quòd remiſſio culpæ, non multiplicatur ſecundum per ſe terminum: quia, vt dictum fuit, omne peccatum conuenit cum alio in auerſione: ſed multitudo eſt in terminis per accidẽs: quod non inconuenit. Poteſt etiam dici, quòd idem inquantum idem inconuenit multiplicari & non multiplicari, ſed inquãtum aliquo modo differens eſt à ſeipſo, poteſt multiplicari & non multiplicari. Et ſic eſt in propoſito: quia exitus à culpa, inquantum eſt idem conſequutioni gratiæ, ſcilicet inquantum eſt eadem mutatio ſecundum ſubſtantiam, non habet hoc quòd multiplicatur, & non multiplicatur, ſed inquantum eſt aliquo modo differens ab ea, id eſt, à ſeipſa vt identificatur illi: differt enim in hoc quòd ſe tenet ex parte termini à quo, illa verò ex parte termini ad quem, vt ſic poteſt multiplicari ex hac parte & non multiplicari ex parte alia.

¶Ad ſecundam dicitur, quòd idem realiter & conuertibiliter impoſſibile eſt ſeparari, ſed quæ ſunt idem realiter, & non conuertibiliter, poſſunt ſeparari ex parte qua non eſt conuertibilitas, vt patet de animali & homine, albedine & albedine intenſa, &c. ſic eſt in propoſito, vt patet ex dictis.

numerari ſibiipſi: vnum enim multitudini opponitur: ergo non debet culpæ remiſsio connumerari infuſioni gratiæ.

3 ¶Præterea, Remiſsio peccatorum cõſequitur ad motum liberi arbitrij in Deũ, & in peccatũ, ſicut effectus cauſam, per fidẽ enim & cõtritionem remittuntur peccata: ſed effectus nõ debet cõnumerari ſuę cauſæ, quia ea, quæ connumerantur, quaſi adinuicẽ cõdiuiſa ſunt ſimul natura: ergo remiſsio culpæ nõ debet cõnumerari aliis, quæ requiruntur ad iuſtificationẽ impij.

¶SED CONTRA eſt, quod in enumeratione eorum, quæ requiruntur ad rẽ, nõ debeat prætermitti finis, qui eſt potiſsimum in vnoquoque, ſed remiſsio peccatorum eſt finis in iuſtificatione impij. Dicitur enim Iſa. 27. Iſte eſt omnis fructus, vt auferatur peccatum: ergo remiſsio peccatorum debet connumerari inter ea, quę requiruntur ad iuſtificationem impij.

¶RESPONDEO dicendum, quòd quatuor enumerantur, quæ requiruntur ad iuſtificationem impij, ſcilicet gratiæ infuſio, motus liberi arbitrij in Deũ per fidem, & motus liberi arbitrij in peccatum, & remiſsio culpæ. cuius ratio eſt: quia ſicut dictum eſt*, iuſtificatio eſt quidam motus, quo anima mouetur à Deo à ſtatu culpæ in ſtatum iuſtitiæ: in quolibet autẽ motu, quo aliquod ab altero mouetur, tria requiruntur. Primo quidem motio ipſius mouentis. Secũdò, motus mobilis. Tertiò, conſummatio motus, ſiue peruentio ad finem. Ex parte igitur motionis diuinæ accipitur gratiæ infuſio, ex parte verò liberi arbitrij moti accipiũtur duo motus ipſius ſecundũ receſſum à termino à quo, & acceſſum ad terminũ ad quẽ. Cõſummatio autem ſiue peruentio ad terminum huius motus importatur per remiſsionem culpæ. in hoc enim iuſtificatio conſummatur.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd iuſtificatio impij dicitur eſſe ipſa remiſsio peccatorum, ſecundũ quòd omnis motus accipit ſpeciem à termino, tamen ad terminum conſequendum multa alia requiruntur, vt ex ſupradictis patet*.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd gratię infuſio, & remiſsio culpæ dupliciter cõſiderari poſſunt. Vno modo ſecundum ipſam ſubſtantiã actus, & ſic idẽ ſunt: eodẽ enim actu Deus & largitur gratiã, & remittit culpã. Alio modo poſſunt cõſiderari ex parte obiectorũ: & ſic differunt ſecundum differentiam culpæ, quæ tollitur, & gratiæ, q̃ infunditur. ſicut etiã in rebus naturalib. generatio & corruptio differũt, q̃uis generatio vnius ſit corruptio alterius.

¶Ad tertium dicendum, quòd iſta non eſt connumeratio ſecundum diuiſionẽ generis in ſpecies, in qua oportet, quòd connumerata ſint ſimul, ſed ſecundum differentiam eorum, quæ requiruntur ad cõpletionem alicuius, in qua quidẽ enumeratione aliquid poteſt eſſe prius, & aliquid poſterius: quia principiorum & partiũ rei compoſitæ poteſt eſſe aliquid alio prius.

¶ Super

Universidad de Deusto Biblioteca

ARTICVLVS VII.

¶Vtrum iuſtificatio impij fiat in inſtanti, vel ſucceſsiue.

AD SEPTIMVM ſic proceditur. Videtur quòd iuſtificatio impij non fiat in inſtanti, ſed ſucceſsiuè. Quia vt dictũ eſt*, ad iuſtificationẽ impij requiritur motus liberi arbitrij. actus autem liberi arbitrij eſt eligere, qui præexigit deliberationem cõſilij, vt dictũ eſt*. Cũ igitur deliberatio diſcurſum quendã importet, qui ſucceſsionem quãdam habet, videtur quòd iuſtificatio impij ſit ſucceſsiua.

2 ¶Præterea, Motus liberi arbitrij non eſt abſque actuali conſideratione: ſed impoſsibile eſt ſimul multa intelligere in actu, vt in primo dictũ eſt*, cum igitur ad iuſtificationem impij requiratur motus liberi arbitrij in diuerſa, ſcilicet in Deum & in peccatum, videtur quòd iuſtificatio impij non poſsit eſſe in inſtanti.

3 ¶Præterea, Forma, quæ ſuſcipit magis & minus, ſucceſsiuè recipitur in ſubiecto, ſicut patet de albedine & nigredine, ſed gratia ſuſcipit magis & minus, vt ſuprà dictũ eſt*. ergo nõ recipitur ſubito in ſubiecto. cum igitur ad iuſtificationem impij requiratur gratiæ infuſio: videtur quòd iuſtificatio impij non poſsit eſſe in inſtanti.

4 ¶Præterea, Motus liberi arbitrij, qui ad iuſtificationẽ impij cõcurrit, eſt meritorius: & ita oportet quòd procedat à gratia, ſine qua nullũ eſt meritũ, vt infra dicetur*. [*q. 114. art. 4.*] ſed prius eſt aliquid cõſequi formã, quàm ſecundũ formã operari. ergo prius infunditur gratia, & poſtea liberum arbitrium mouetur in Deum, & in deteſtationem, peccati. nõ ergo iuſtificatio eſt tota ſimul.

5 ¶Præterea, Si gratia infundatur animę, oportet dare aliquod inſtans, in quo primo animæ inſit, ſimiliter ſi culpa remittitur oportet vltimũ inſtãs dare, in quo homo culpæ ſubiaceat: ſed nõ poteſt eſſe idẽ inſtãs, quia ſic oppoſita ſimul ineſsẽt eidẽ. ergo oportet eſſe duo inſtãtia, ſibi ſuccedẽtia, inter quę ſecundũ Philoſ. in 6. Phyſ. oportet eſſe tempus medium: non ergo iuſtificatio fit tota ſimul, ſed ſucceſsiuè.

¶SED CONTRA eſt, quod iuſtificatio impij fit per gratiam Spiritus ſancti iuſtificantis, ſed Spiritus ſanctus ſubitò aduenit mẽtibus hominũ: ſecundum illud Act. 2. Factus eſt repentè de cęlo ſonus, tanquã aduenientis ſpiritus vehemẽtis. vbi dicit glo*. quòd neſcit tarda molimina Spiritus ſancti gratia. [*Ex gl. Ambroſ. in illud Luc. c. 1. Abiit in montana cum feſtinatione to. 5.*] ergo iuſtificatio impij non eſt ſucceſsiua, ſed inſtantanea.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd tota iuſtificatio impij originaliter conſiſtit in gratiæ infuſione. Per eã enim & liberũ arbitrium mouetur, & culpa remittitur. gratiæ autẽ infuſio fit in inſtanti abſque ſucceſsione. Cuius ratio eſt: quia quòd aliqua forma non ſubito imprimatur ſubiecto, contingit ex hoc, quòd ſubiectum non eſt diſpoſitum, & agens indiget tempore ad hoc, quòd ſubiectũ diſponat, & ideo videmus, quòd ſtatim cũ materia eſt diſpoſita per alterationẽ præcedentẽ, forma ſubſtãtialis acquiritur materię. & eadẽ ratione, quia diaphanũ eſt ſecundũ ſe diſpoſitũ ad lumẽ recipiẽdũ, ſubito illuminatur à corpore lucido in actu. Dictũ eſt autẽ ſuprà, quòd Deus ad hoc, quòd gratiã infundat animę, nõ requirit aliquã diſpoſitionẽ, niſi quã ipſe facit. Facit autem huiuſmodi diſpoſitionẽ ſufficientẽ ad ſuſceptionẽ gratiæ, quãdoque quidẽ ſubito, quãdoque autẽ paulatim & ſucceſsiuè, vt ſuprà dictũ eſt. Quòd enim agens naturale non ſubito poſsit diſponere materiã, contingit ex hoc, quòd eſt aliqua diſproportio eius, quod in materia reſiſtit ad virtutẽ agẽtis: & propter hoc videmus, quòd quanto virtus agentis fuerit fortior, tanto materia citius diſponitur. Cum igitur virtus diuina ſit infinita poteſt quãcunque materiã creatã ſubito diſponere ad formam: & multo magis liberum arbitrium hominis, cuius motus poteſt eſſe [d] inſtantaneus ſecundum naturam. ſic igitur iuſtificatio impij fit à Deo in inſtanti.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd motus liberi arbitrij, qui concurrit ad iuſtificationem impij, eſt conſenſus ad deteſtandũ peccatũ, & ad accedendum ad Deũ: qui quidem conſenſus ſubito fit. Contingit autem quandoque, quòd præcedit aliqua deliberatio, quæ non eſt de ſubſtantia iuſtificationis, ſed via in iuſtificationem: ſicut motus localis eſt via ad illuminationem, & alteratio ad generationem.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut in primo dictũ eſt, nihil prohibet duo ſimul intelligere actu, ſecundum quòd ſunt quodã modo vnũ: ſicut ſimul intelligimus ſubiectũ, & prædicatũ, inquantũ vniuntur, in ordine affirmationis vnius: Et per eundẽ modum liberum arbitriũ poteſt in duo ſimul moueri, ſecundũ quòd vnum ordinatur in aliud: motus autẽ liberi arbitrij in peccatũ, ordinatur ad motũ liberi arbitrij in Deũ: propter hoc enim homo deteſtatur peccatum, quia eſt cõtra Deum, cui vult adhærere: & ideo liberũ arbitrium in iuſtificatione impij ſimul deteſtatur peccatum, & conuertit ſe ad Deum: ſicut etiam corpus ſimul recedendo ab vno loco, accedit ad alium.

¶Ad tertium dicendum, quòd non eſt ratio, quare forma ſubito in materia non recipiatur, quia magis & minus poteſt ineſſe, ſic enim lumen non ſubito reciperetur in aere, qui poteſt magis & minus illuminari: ſed ratio eſt accipienda ex parte diſpoſitionis materiæ vel ſubiecti, vt dictum eſt.

¶Ad quartum dicendum, quòd in eodem inſtanti, in quo forma acquiritur, incipit res operari ſecundum formam: ſicut ignis ſtatim cũ eſt generatus: mouetur ſurſum: & ſi motus eius eſſet inſtantaneus, in eodem inſtanti compleretur. Motus autem liberi arbitrij, qui eſt velle, non eſt ſucceſsiuus, ſed inſtantaneus: & ideo nõ oportet, quòd iuſtificatio impij ſit ſucceſsiua.

¶Ad quintũ dicendũ, quòd ſucceſsio duorũ oppoſitorum in eodẽ ſubiecto aliter eſt conſideranda in his, quæ ſubiacẽt tempori, & aliter in his, quæ ſunt ſupra tempus. In his enim, quæ ſubiacent tẽpori, nõ eſt dare vltimũ inſtans, in quo forma prior ſubiecto ineſt: eſt autẽ dare vltimũ tempus, & primũ inſtans, in quo forma ſubſequens ineſt materiæ vel ſubiecto. Cuius ratio eſt, quia in tempore non poteſt accipi ante vnũ inſtãs aliud inſtans præcedens immediatè, eo quòd inſtantia nõ cõſequenter ſe habeant in tempore, ſicut nec puncta in linea (vt probatur in 6. Phyſi*) ſed tẽpus terminatur ad inſtans, & ideo in toto tẽpore præcedenti, quo aliquid mouetur ad vnam formam, ſubeſt formæ oppoſitæ, & vltimo inſtanti illius tẽporis, quod eſt primum inſtans ſequentis tẽporis, habet formã, quæ eſt terminus motus [*A princ. lib. per decem tex. to. 2.*] ſed in his quæ ſunt ſuprà tempus, aliter ſe habet: ſi qua enim ſucceſsio ſit ibi effectuum, vel intellectualium cõceptionum (puta in Angelis) talis ſucceſsio nõ menſuratur [d] tempore continuo, ſed tempore diſcreto: [*D. 118.*] ſicut & ipſa, quæ menſurantur, non ſunt continua, vt in primo habitum eſt*. [*1. p. q. 53. art. 1. & 3.*] Vnde in talibus eſt dãdum vltimum inſtans, in quo primũ fuit, & primũ inſtãs, in quo eſt id, quod ſequitur. Nec oportet eſſe tempus medium: quia non eſt ibi continuitas temporis, quæ hoc requirebat. Mẽs autem humana, quæ iuſtificatur, ſecundũ ſe quidẽ eſt ſuprà tẽpus, ſed per accidens ſubditur tẽpori: inquantũ ſcilicet intelligit cum continuo, & tẽpore ſecundũ phantaſmata, in quibus ſpecies intelligibiles conſiderat, vt 1. dictum eſt*. [*p. p. q. 85. art. 1. & 2.*] Et ideo iudicãdum eſt ſecũdũ hoc de eius mutatione ſecũdũ cõditionem motuũ tẽporaliũ, vt ſ. dicamus. ꝙ nõ eſt dare vltimum inſtãs, in quo culpa infuit, ſed vltimũ tẽpus: eſt aũt dare primũ inſtãs, in quo gratia ineſt, in toto autem tempore precedẽti inerat culpa.

ARTICVLVS VIII.

¶Vtrum gratiæ infuſio ſit prima ordine naturæ inter ea, quæ requiruntur ad iuſtificationem impij.

AD OCTAVVM ſic proceditur. Videtur quòd gratiæ infuſio nõ ſit prima ordine naturæ inter ea, quæ requirũtur ad iuſtificationẽ impij. Prius enim eſt recedere à malo, quã accedere ad bonum: ſecundum illud Pſal. 30. Declina à malo & fac bo

¶Super Quæſtionis centeſimædecimætertiæ Articulum ſeptimum.

[*Infrà art. 8. co. Et 4. diſt. 5. q. 2. art. 2. q. 5. ad 1. diſt. 17. q. 1. art. 5. q. 3. & verit. q. 28. art. 2. ad 1. Et q. 28. artic. 3. ad 10. & 16. & artic. 9. Art. 3. 5. & 6.*] IN art. 7. eiuſdem q. 113. nota duas radices ex Philoſophia: alterã, vnde prouenit quòd forma non fiat in inſtanti: alteram vnde prouenit, quòd agens egeat tempore ad diſponendam materiam ſufficienter pro forma. Et prima in duobus ſimul iunctis conſiſtit, ſcilicet in diſpoſitione ſubiecti & indigentia temporis ad diſponendum. Secunda autem in vno, ſcilicet in proportione reſiſtẽtis indiſpoſitionis ad virtutem agentis diſponentis. [*Q. 13. art. 1.*] [*p. q. 85. art. 4.*] Et eſt ſermo de forma permanente. De ſucceſſiua nanque nulla eſt quæſt. quia implicat eam eſſe in inſtanti. Et quoniã hæ radices cauſæ propriæ dictorũ effectuũ acceptãtur: ideo Author vtens poſterioriſtica doctrina, ſi affirmatio eſt cauſa affirmationis, &c. ex negatione harum cauſarũ concludit gratiam infundi in inſtanti.

¶In reſponſione ad ſecundum, aduerte quòd nõ dicitur quòd vnico actu liberum arbitrium moueatur in Deum & peccatum, [*q. 14. ar. 2.*] ſed quòd ſimul ſecundum quòd vnum eſt ratio alterius. Exemplum autem de intellectu plus dicit, quàm oporteat, quia dicit eam vnitatem actus: ſed abundans cautela non nocet.

¶In reſponſione ad tertium, aduerte maximã negatiuam ex doctrina antedicta, quòd ſuſcipere magis & minus non eſt ratio quare formam oportet fieri ſucceſſiue. Et probat hoc Author ex lumine. Et hinc habes, quòd falſa ſit illa propoſitio, Nulla latitudo formę acquiritur, aut deperditur in inſtãti: patet enim quòd non ſolũ falſa eſt, quum aliquid fit conſequutiue: puta quum calor fit cõſequẽdo formam ignis ſed etiam quum fit per ſe, vt proprius terminus factionis, vt patet de lumine. Et rurſus patet, ꝙ non ſolum eſt hoc verum de latitudine intẽſiua, ſed etiam extẽſiua: contingit enim totum aliquod ſimul illuminari, imo & coagulari, inquit Philoſophus in De ſenſu & ſenſato. Sed diſcuſſiones extrauagantibus relinquamus quæſtionibus: moralia proſequamur hic.

¶In reſpõſione ad quintum quę dicenda eſſent de tempore diſcreto, & quomodo loquendum eſt de eo ſecundum ſe, & quomodo coexiſtenter ad tempus noſtrũ, require in commentariis ſuper prima parte. Quomodo autem datur primũ eſſe gratiæ, quòd eſt idem quod primum non eſſe culpæ, non eſt aliquid ſpeciale, ſed cõmune omni generationi permanentium. Ex hoc ergo habes quòd liberũ arbitrium in iuſtificationis inſtãti mouetur in deteſtationem culpæ, non quæ eſt, ſed quæ immediate ante hoc fuit.

¶Super Quæſtionis centeſimædecimætertiæ Articulum octauum. [*D. 746.*]

IN art. 8. eiuſdem q. in reſponſione ad primum nota ingenium & reuerentiam Authoris.

fac bonum. Sed remiſſio culpæ pertinet ad receſſum à malo, infuſio autem gratiæ pertinet ad proſecutionem boni ergo naturaliter prius eſt remiſſio culpæ quàm infuſio gratiæ.

2 ¶Præterea, Diſpoſitio præcedit naturaliter formam, ad quàm diſponit: ſed motus liberi arbitrij eſt quædam diſpoſitio ad ſuſceptionem gratiæ: ergo naturaliter pręcedit infuſionem gratiæ.

3 ¶Præterea, Peccatum impedit animam ne libere tendat in Deum, ſed prius eſt remouere id, quod prohibet motum, quam motus ſequatur*. [*Aliàs ergo prius eſt naturaliter remiſſio culpæ, & motus lib. arbi. in peccatũ: quàm motus lib. arbitrij in Deum, & quàm infuſio gratiæ. Art. præc.*] ergo prius eſt naturaliter remiſſio culpæ, & motus liberi arbitrij in Deum, quàm infuſio gratiæ.

¶SED CONTRA Cauſa eſt prior naturaliter ſuo effectu: ſed gratiæ infuſio cauſa eſt omnium aliorum, quæ requiruntur, ad iuſtificationem impij, vt ſuprà dictum eſt: ergo eſt naturaliter prior.

¶RESPONDEO dicendum, quòd prædicta quatuor, quæ requiruntur ad iuſtificationem impij, tempore quidem ſunt ſimul: quia iuſtificatio impij non eſt ſucceſſiua, vt dictum eſt*. [*Art. præ.*] ſed ordine naturæ vnum eorum eſt prius altero, & inter ea naturali ordine primum eſt gratiæ infuſio ſecundum motus liberi arbitrij in peccatum, quartum verò eſt remiſſio culpę. Cuius ratio eſt: quia in quolibet motu naturaliter primum eſt motio ipſius mouentis, ſecundum autem eſt diſpoſitio materię ſiue motus ipſius mobilis: vltimum vero eſt finis, vel terminus motus ad quẽ terminatur motio mouentis. Ipſa igitur Dei mouentis motio eſt gratiæ infuſio: vt dictum eſt ſuprà*: [*Art. 6. huius q.*] motus autem vel diſpoſitio mobilis eſt duplex, motus liberi arbitrij, terminus autem vel finis motus eſt remiſſio culpæ, vt ex ſupradictis patet*. [*Art. 6. huius q.*] Et ideo naturali ordine primum in iuſtificatione impij eſt gratiæ infuſio, ſecundum eſt motus liberi arbitrij in Deum, tertium verò eſt motus liberi arbitrij in peccatum. Propter hoc enim ille, qui iuſtificatur, deteſtatur peccatũ, quia eſt contra Deũ: vnde motus liberi arbitrij in Deũ, præcedit naturaliter motũ liberi arbitrij in peccatũ cũ ſit cauſa & ratio eius: quartũ verò & vltimũ eſt remiſſio culpæ, ad ꝙ tota iſta trãſmutatio ordinatur vt ad finẽ vt dictũ eſt*. [*Art. 3. & 6. huius q.*]

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd receſſus à termino, & acceſſus ad terminum dupliciter conſiderari poſſunt. Vno modo ex parte mobilis, & ſic naturaliter receſſus à termino præcedit acceſſum ad terminum: prius enim eſt in ſubiecto mobili oppoſitum, quod abiicitur, & poſtmodum eſt id, quod per motum aſſequitur mobile. Sed ex parte agentis eſt econuerſo, agens enim per formam, quæ in eo præexiſtit, agit ad remouendum contrarium: ſicut Sol per ſuam lucem agit ad remouendum tenebras. Et ideo ex parte Solis prius eſt illuminare quàm tenebras remouere: ex parte autem aeris illuminandi prius eſt purgari tenebris, quàm conſequi lumen ordine naturæ, licet vtrunque ſit ſimul tempore. Et quia infuſio gratię & remiſſio culpæ dicuntur ex parte Dei iuſtificãtis, ideo ordine naturæ prior eſt gratiæ infuſio, quàm culpæ remiſſio. Sed ſi ſumantur ea, quæ ſunt ex parte hominis iuſtificati, eſt econuerſo: nam prius eſt ordine naturæ liberatio à culpa, quàm conſequutio gratiæ iuſtificantis. Vel poteſt dici: quòd termini iuſtificationis ſunt culpa, ſicut à quo, & iuſtitiæ ſicut ad quem: gratia verò eſt cauſa remiſſionis culpæ & adeptionis iuſtitiæ.

¶Ad ſecundum dicendum, quòd diſpoſitio ſubiecti præcedit ſuſceptionem formæ ordine naturæ, ſequitur tamen actionem agentis, per quam etiam ipſum ſubiectum diſponitur: & ideo motus liberi arbitrij naturę ordine præcedit cõſecutionẽ gratiæ, ſequitur autem gratiæ infuſionem.

¶Ad tertium dicendum, quòd ſicut Philo. dicit in 2. Phyſic.* [*Tex. 89. to. 2.*] in motibus animi omnino præcedit motus in principiũ ſpeculationis, vel in finem actionis: ſed in exterioribus motibus remotio impedimenti pręcedit aſſecutionẽ finis: & quia motus liberi arbitrij eſt motus animi, prius naturæ ordine mouetur in Deum ſicut in finem, quam ad remouendũ impedimẽtũ peccati.

ARTICVLVS IX.

¶Vtrum iuſtificatio impij ſit maximum opus Dei.

AD NONVM ſic proceditur. Videtur quòd iuſtificatio impij non ſit maximum opus Dei. [*3. q. 43. art. 4. ad 2. Et 4. di. 17. q. 1. art. 5. q. 1. ad 1. & di. 46. q. 2. ar. 5. q. 3. ad 2. Et ſe. 4. le. 4. co. 1.*] Per iuſtificationem enim impij conſequitur aliquis gratiã vię ſed per glorificationem conſequitur aliquis gratiam patriæ, quæ maior eſt. ergo glorificatio Angelorum, vel hominum eſt maius opus, quàm iuſtificatio impij.

2 ¶Præterea, Iuſtificatio impij ordinatur ad bonum particulare vnius hominis, ſed bonum vniuerſi eſt maius, quàm bonum vnius hominis: vt patet in 1. Ethic.* [*Cap. 2. in fin. tom. 2.*] ergo maius opus eſt creatio cæli & terræ, quàm iuſtificatio impij.

3 ¶Præterea, Maius eſt, ex nihilo aliquid facere, & vbi nihil cooperatur agẽti, quàm ex aliquo facere aliquid cũ aliqua cooperatione patientis: ſed in opere creationis ex nihilo fit aliquid, vnde nihil poteſt cooperari agenti: ſed in iuſtificatione impij Deus ex aliquo aliquid facit, id eſt ex impio iuſtum, & eſt ibi aliqua cooperatio ex parte hominis: quia eſt ibi motus liberi arbitrij vt dictum eſt*. [*Art. 1. huius quæſt.*] ergo iuſtificatio impij non eſt maximum opus Dei.

¶SED CONTRA eſt ꝙ in Pſal. 144. dicitur, Miſerationes eius ſuper omnia opera eius: & in collecta dicitur, Deus qui omnipotentiã tuam parcendo maximè, & miſerãdo manifeſtas. & Auguſt.* [*Trac. 72. in Ioan. to. 9.*] dicit exponens illud Io. 14. Maiora horũ faciet, ꝙ

Nam primo computando tantum quatuor, quæ numerari ſolent in iuſtificatione impij, & indiſtinctè accipiendo gratiam cum per ſe, & neceſſario conſequentibus donis ex parte termini ad quem, ſoluit argumentum de prioritate gratiæ reſpectu remiſſionis peccatorum, aut contra. Deinde diſtinguendo inter donum gratiæ, quòd dictum eſt eſſe in eſſentia animæ, & donum iuſtitiæ cõſequentis gratiam, quòd dictum eſt in primo articulo huius quæſtionis, eſſe terminum ad quem in iuſtificatione impij, aliter ſoluit quaſi quintum adiungens prædictis quatuor, non nouiter adinuentum, ſed ipſam iuſtificationem, quæ à iuſtitiæ dono terminante dicta eſt, conſequens vt ſic iuſtificatio impij ex parte termini ad quẽ ſit quintum integrans iuſtificationem impij. Et quia ſic ordo naturalis in iuſtificatione impij eſt, quòd primo eſt infuſio gratiæ, ſecundo motus liberi arbitrij in Deum: tertiò motus liberi arbitrij in peccatum: quarto conſequutio iuſtitiæ: quinto excluſio culpæ. Et vt melius penetres ordinem hunc, aduerte quòd actio Dei infuſiua gratiæ impio habet quaſi duo officia: quia eſt inductiua & expulſiua, & ſi actio ſine medio motu liberi arbitrij per modum naturalium actionum ſortiretur effectum (vt in infantibus cõtingit baptizatis) tunc ad gratiæ infuſionem duo tantum cõſequerentur, ſcilicet iuſtitia & remotio culpæ, primum ex primo officio, ſecundum ex ſecundo. Sed quoniam in adultis non ſortitur effectum per modum actionis naturalis: ſed medio libero arbitrio, vt omnia fiant ſuauiter, ad infuſionem gratiæ conſequuntur quatuor: duo ex primo officio, ſcilicet motus liberi arbitrij in Deum, & conſequutio iuſtitiæ: & duo ex ſecundo officio, ſcilicet motus liberi arbitrij in peccatum, & expurgatio à peccato. Ita quòd gratia cauſat duos motus: alterum per modum liberi arbitrij, quaſi imperando ei acceſſum ad Deum & receſſum à peccato: alterum per modum naturæ, quaſi exequẽdo inductionem iuſtitiæ & remiſſionem peccati. Et quoniam totus ordo medij præcedit naturaliter ordinem tertij, & totus ordo imperij prior naturaliter eſt toto ordine executionis: idcirco conſequutionem iuſtitiæ, quæ terminus ad quẽ in executione iſtius motus eſt, quarto loco poſt totum motum liberi arbitrij locant: & ſic ponitur iuſtitia terminus ad quem, & culpa terminus à quo iuſtificationis impij (vt in litera dicitur) & gratia cauſa vtriuſque, ſcilicet adeptionis & remiſſionis.

¶In reſponſione ad ſecundum dubium occurrit, quia Author videtur æquiuocare, aut male probare quòd diſpoſitio liberi arbitrij ſequitur gratiæ infuſionem: quia diſpoſitio ſubiecti ſequitur actionem agentis, per quam etiam ipſum ſubiectum diſponitur. nam in communi loquendo: actio agentis eſt duplex, vna inductiua formæ, & altera diſpoſitiua, vbi opus eſt diſpoſitione. Et conſtat quòd diſpoſitio ſubiecti ſequitur actionem diſpoſitiuam non actionem inductiuam. Vbi autem non eſt opus diſpoſitione (vt in illuminatione) actionem agentis nulla ſequitur diſpoſitio, in ſpeciali quoque propoſito loquendo, actio Dei eſt duplex, ſcilicet infuſio gratiæ, & gratuita Dei motio. Prima inducit formã gratiæ, ſecunda præparat ſeu diſponit gratiæ vt patet ex ſupradictis. Et ſic diſpoſitio ad gratiam ſequitur actionem agentis, id eſt gratuitam Dei motionem: præcedit autem naturæ ordine actionem agentis, id eſt infuſionem gratiæ cuius oppoſitum in litera dicitur.

¶Ad hoc dicitur: quòd ſi gratiæ donum habituale perficeret ſolũ per modum naturæ, idem eſſet iudicium de infuſione gratiæ & diſpoſitione ad illam, & aliis actionibus, formis & diſpoſitionibus naturalibus & oporteret ponere ſecundum naturæ leges aliam actionem inductiuam formæ, & aliam diſpoſitiuam. Sed quia iam declaratũ eſt, quòd gratia operatur vtroque modo, ſcilicet & per modum liberi arbi. & per modum naturæ, ideo infuſio gratiæ, gratum facientis, inquantum operatur per modum liberi arbitrij gratuitè mouet liberum arbitrium ad actus duos antedictos: & ſic præuenit & eoſdem vt informatos gratia, & ſeipſam gratiam vt gratum facientem. Ita quòd non ſolum ſimul, ſed vnica actione Deus infundẽdo gratiam, gratuitè mouet & gratum facit: & inquantum gratuitè mouet liberum arbitrium diſponit, ſimul & diſpoſitum reddit, per liberum arbitrium hominem ad gratiam: quoniam ipſo actu liberi arbitrij homo redditur ſubiectum præparatum & coaptatum gratiæ, cuius oppoſito actu poſuerat obicem gratiæ. Et hoc præparatio eſt, quæ ſuperius in quæſtione centeſimaduodecima, articulo ſecũdo ad primum dicta eſt meritoria.

¶Nec obſtat his, quòd quandoque gratuita Dei motio fit nõ per gratiã gratum faciẽtem: poteſt nanque & per ipſam & ſine ipſa Deus gratuitè mouere. Hanc autem quam diximus eſſe mentem Authoris, ex eo patet, quòd non dicit diſpoſitionem naturæ ordine ſequi actionem agentis quamcunque: ſed eam per quam etiam ſubiectum diſponitur, quaſi diceret, quòd actionem quæ non ſolum eſt inductiua, ſed etiam diſpoſitiua, diſpoſitio ſubiecti ſequitur: & ſic nihil reſtat ambiguum.

¶Super Quæſtionis centeſimædecimætertiæ Articulum nonum.

IN articulo nono eiuſdem quæſtionis duo nota. Primò, quòd iuſtificationem impij, quæ conſiſtit, vt eſt dictum, in gratiæ infuſione originaliter & principaliter, Author diſtinguit contra creationem: quia ex impio fit iuſtus, & quia in adultis cooperatur motus liberi arbitrij. Quod pro tanto notandum dixerim, vt gratiam non creari apud Authoris doctrinam, confirmem. Secundo tene ante oculos tuos ſemper diu noctuque, quòd bonum gratiæ vnius eſt melius, quàm bonum naturæ totius vniuerſi, vt continue videas damnationem imminentem non exiſtimanti tantum bonum oblatum.

¶Super

Universidad de Deusto Biblioteca

maius opus est vt ex impio iustus fiat, quàm creare cælum & terram.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd opus aliquod potest dici magnum dupliciter. Vno modo ex parte modi agendi:& sic maximum opus est creationis, in quo ex nihilo fit aliquod. Alio modo potest dici opus magnũ propter magnitudinẽ eius, quod fit,& secundum hoc maius opus est iustificatio impij,quæ terminatur ad bonũ ęternum diuinæ participationis,quàm creatio cæli & terræ, quæ terminatur ad bonũ naturæ mutabilis:& ideo Aug*. cũ dixisset,quòd maius est ꝙ ex impio fiat iustus,quã creare cælum & terram:subiungit,Cælũ enim & terra transibit,prædestinatorũ autem salus & iustificatio permanebit.Sed sciendum est,quòd aliquid magnũ dicitur dupliciter. Vno modo secundum quantitatem absolutã:& hoc modo donum gloriæ est maius, quàm donũ gratiæ iustificantis impium:& secundum hoc glorificatio iustorum est maius opus quã iustificatio impij. Alio modo dicitur aliquid magnum quantitate proportionis: sicut dicitur mons paruus & miliũ magnũ.& hoc modo donũ gratiæ,impium iustificãtis est maius, quã donũ gloriæ beatificantis iustum:quia plus excedit donũ gratiæ dignitatem impij, qui erat dignus pœna, quàm donum gloriæ dignitatem iusti,qui ex hoc ipso,quòd est iustificatus, est dignus gloria. & ideo August. dicit ibidem*.Iudicet qui potest, vtrum maius sit iustos Angelos creare, quã impios iustificare:certe si æqualis est vtrunque potentiæ,hoc maioris est misericordiæ.

Trac.72.in Ioan.10.6.

Trac.72.in Io. nõ procul à fi. 10. 9.

¶Et per hoc patet responsio ad primũ.

¶AD SECVNDVM dicendum, quòd bonũ vniuersi est maius, quàm bonũ particulare vnius,si accipiatur vtrũque in eodẽ genere:sed bonũ gratię vnius maius est,quã bonum naturæ totius vniuersi.

¶Ad tertium dicendum, quòd ratio illa procedit ex parte modi agendi,secundum quem creatio est maximum opus Dei.

ARTICVLVS X.

¶Vtrum iustificatio impij sit miraculosa.

AD DECIMVM sic proceditur. Videtur quòd iustificatio impij sit opus miraculosum. Opera enim miraculosa sunt maiora non miraculosis: sed iustificatio impij est maius opus,quàm alia opera miraculosa, vt patet per August. in authoritate inducta*.ergo iustificatio impij est opus miraculosum.

2 ¶Præterea,Motus voluntatis ita est in anima, sicut inclinatio naturalis in rebus naturalibus:sed quando Deus aliquid operatur in rebus naturalibus cõtra inclinationem naturæ, est opus miraculosum: sicut cum illuminat cæcum, vel suscitat mortuum: voluntas autẽ impij tendit in malum.Cum igitur Deus iustificando hominem moueat eum in bonum, videtur, quòd iustificatio impij sit miraculosa.

3 ¶Præterea, Sicut sapientia est donum Dei,ita & iustitia: sed miraculosum est, quòd aliquis subito sine studio sapiẽtiam assequatur à Deo. ergo miraculosum est, quòd aliquis impius iustificetur à Deo.

¶SED CONTRA, Opera miraculosa sunt supra potentiam naturalem: sed iustificatio impij non est supra potentiam naturalem.Dicit enim August.in lib. de prædestinatione sanctorũ*, quòd posse habere fidem sicut posse habere charitatem,naturæ est hominum,habere autem fidem quemadmodum habere charitatem gratiæ est fidelium. Ergo iustificatio impij non est miraculosa.

¶RESPONDEO dicendum,quòd in operibus miraculosis tria consueuerũt inueniri,quorum vnũ est ex parte potentiæ agentis,quia sola diuina virtute fieri possunt: & ideo sunt simpliciter mira, quasi habentia causam occultam,vt in primo dictũ est*:& secundũ hoc tam iustificatio impij quàm creatio mundi & vniuersaliter omne opus, quod à solo Deo fieri potest,miraculosum dici potest. Secundo in quibusdam miraculosis operibus inuenitur,quòd forma inducta est supra naturalem potentiam talis materiæ: sicut in suscitatione mortui vita est supra naturalem potentiã talis corporis:& quãtum ad hoc iustificatio impij non est miraculosa: quia naturaliter anima est gratiæ capax:eo enim ipso, quòd facta est ad imaginem Dei,capax est Dei per gratiam: vt Aug.dicit*.Tertio modo in operib.miraculosis inuenitur aliquid præter solitũ & consuetum ordinem causandi effectũ: sicut cũ aliquis infirmus sanitatem perfectam assequitur subito præter solitũ cursum sanationis quæ fit à natura vel arte: & quãtum ad hoc iustificatio impij quãdoque est miraculosa, & quandoque non. Est enim iste cõmunis & consuetus cursus iustificationis, vt Deo mouente interius animam homo cõuertatur ad Deum. Primo quidẽ conuersione imperfecta,vt post modũ ad perfectã deueniat: quia charitas inchoata meretur augeri,vt aucta meretur perfici:sicut Aug.dicit*.Quandoque verò tã vehemẽter Deus animã mouet,vt statim quandã perfectionẽ iustitiæ assequatur(sicut fuit in cõuersione [d] Pauli) adhibita etiam exterius miraculosa prostratione:& ideo cõuersio Pauli tanquã miraculosa in Ecclesia commemoratur celebriter.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd quædam miraculosa opera & si sint minora quàm iustificatio impij, quantum ad bonum, quod fit, sunt tamen præter consuetum ordinem talium effectuum,& ideo plus habent de ratione miraculi.

¶Ad secundum dicendum, quòd non quandocũque res naturalis mouetur cõtra suam inclinationẽ, est opus miraculosum (alioquin miraculosum esset, quòd aqua calefieret, vel quòd lapis sursum proiiceretur) sed quandoque hoc fit præter ordinem propriæ causæ, quæ nata est facere hoc. Iustificare autem impiũ nulla alia causa potest nisi Deus, sicut nec aquam calefacere nisi ignis:& ideo iustificatio impij à Deo,quantum ad hoc,non est miraculosa.

¶Ad tertium dicendum, quòd sapientiam & scientiã homo natus est acquirere à Deo per proprium ingenium & studiũ: & ideo quantum pręter hunc modum homo sapiens vel sciens efficitur, est miraculosum. sed gratiam iustificantẽ non est homo natus acquirere per suam operationẽ,sed Deo operante. Vnde nõ est simile.

¶Super Quæstionis centesimætertiæ Articulum decimum.

IN art.10.eiusdem quæst.dubium triplex occurrit.Primum est circa illud, Anima naturaliter est capax gratiæ,videtur enim quòd secundum præsentem doctrinam in anima potentia naturalis ad gratiam, ac per hoc ad fidem alia huiusmodi, cuius oppositum in prima parte diximus contra Scotum.

¶Secundum est circa illud,quòd gratia non est super naturalẽ potentiã impij, sicut vita supra potentiam in corpore mortuo. Sicut enim in corpore mortuo est potentia remota ad vitam & nõ propinqua, ita in anima impia est potentia remota ad gratiã & nõ propinqua, imo magis vita est in potentia naturali talis corporis, quã gratia in potentia naturali animæ impiæ, quia illud potest per multas trãsmutationes reduci in vitam ab agente naturali: gratia verò non.

¶Tertium est in responsione ad secundũ, circa illud,quod nõ est simile de illuminatione cæci & iustificatione impij, quoniã expresse Author in 1.cõtra Gen.ca.161.dicit quòd iustificatio impij est supra id quod ordo rerũ exigit,& ideo sicut Deus non omnes cæcos illuminat, ita nõ impios iustificat. Hic autem argumento secundo quòd hoc tãgit, vult secundũ ordinem rerũ ipsam iustificationẽ fieri,& propterea nõ esse miraculum: aut ergo hîc aut ibi à vero declinat.

¶Ad euidentiam horũ sciendum est,quòd quũ commune sit omni formæ nõ habere materiã, ex qua cõstat, quum de potẽtia naturali ad formam quæstio est, non nisi de materia in qua est sermo. Verũ huiusmodi materia in qua, dupliciter potest se ad formam habere: nam quandoque est non solum,in qua fit,& est forma, sed est materia, ex qua educitur forma: & tunc est potentia naturalis ad formam,vtpote ex sua potentia educendam.Quãdoque autem est solum materia, in qua fit & est, nõ autẽ ex qua educitur. Et hoc adhuc cõtingit dupliciter. vno modo sic,quòd licet forma non educatur de potẽtia materiæ, dispositio tamen propria ad formam educitur de potentia materiæ per naturale agens. & tunc est etiam potentia naturalis,ad formam.& hoc modo est in corpore organico, potentia naturalis ad animã intellectiuã. Alio modo sic,quòd propria dispositio educatur de potẽtia subiecti.sed per agẽs naturale claudendo sub naturali agente totum ordinem naturæ. Et sic est potentia quodãmodo naturalis:quodãmodo nõ naturalis:quoniã ex eo, quòd etiam propria dispositio ad formã excedit facultatẽ naturalis motiui talis potentiæ, sequitur quòd potentia ad talem formã sit supra potentiã naturalẽ illius:ex eo autẽ quòd illa dispositio educibilis est de potentia propria,quandã naturalitatem habet.Et hoc modo potentia animæ ad gratiam est quodãmodo naturalis,pro quãto actus lib.arb.quo præparatur ad gratiã,educitur de potentia naturali lib. arb. Est autem supernaturalis pro quanto actus ille vt dispositio ad gratiã, à sola gratuita Dei motione esse potest. Et forma ipsa,scilicet gratia supremi ordinis est super totum naturæ ordinem, vt in præcedenti articulo ad secũdum habes. Et quia medium nunc hoc,nũc illud induit extremũ, ideo potentia animæ ad gratiã quãdoque naturalis,quãdoque nõ naturalis, sed obediẽtialis, aut supernaturalis vocatur. Simpliciter autẽ nõ est naturalis:quoniam ad res supremi ordinis est.Sed deficit à ratione miraculi iustificatio,propter illud naturalitatis,quod est in anima,pręcipuè à theologo considerata: qui quoniam Deus ab initio instituit creaturã rationalẽ ad hũc supremũ ordinem eleuandã per sua etiã opera, ideo vt naturale hoc accipit, quòd non acciperet, si Deus solũ naturalẽ ordinẽ rerum creasset, ac instituisset. Et per hoc patet responsio ad primum dubium.

Infrà q. 10 art.7. a. 1. & 3. q.44. art. 5. ad 1. & 3. Et 2.dist 28 q.1.art 1 ad 2. & 4. dist. 17. q.1. art 5. q.1. Et p. q.?. art.2 ad 6.

Art.præce arg.sed cõtra.

Cap.5.non procul à fi. tom.7.

1.p.par.105 art 7.& 8.& q.110. art.4.

Loco citato in argu. Sed cõtra.

¶Ad secundum dicitur, quòd inter mortuũ, seu cæcũ & impiũ hoc interest,quòd in impio est velut potentia occupata sub altero contrario: sicut potens calefieri actu frigidum existens: in mortuo autem aut cæco non est potentia sub altero contrario, sed omnino non est potentia:quia de priuatione ad habitũ nõ est regressus nisi per resolutionem ad primum.Vnde obiectio nihil obstat: quia de potentia propinqua est sermo, quamuis occupata,non de potentia remota per resolutionem ad vltimum.

Tract.5. in Epist. Ioã. ante med. 9.tom. D.985.

¶Ad tertium demũ dubiũ dicitur,quòd duplex ordo est hic considerãdus,scilicet ordo meritorum nostrorum secũdum iustitiam, & ordo causandi. Si attendimus ad ordinem iustitiæ, sic præter rerum ordinẽ fit iustificatio impij,intantũ vt in præcedenti articulo dictũ sit, quòd plus excedit donũ gratiæ proportionaliter impium, quã donũ glorię iustũ:& iuxta hunc ordinem Author loquitur in libro contra Gẽtiles, in loco allegato.Si autẽ cõsideretur ordo causãdi iustificationẽ ipsam, (sic vt in litera dicitur) quandoq; fit secũdũ cõsuetum cursum causandi ipsã, quandoq; supra ipsam, & iuxta hũc ordinẽ loquutus est hic Author.Et quia ratio miraculi attẽditur iuxta superexcessũ ordinis causandi,& nõ iuxta superexcessum ordinis iustitiæ tantum, ideo negatur esse miraculum iustificationem impij, quod tamen conceditur de illuminatione cæci, quia ordo causandi ibi mutatur.

QVAESTIO CENTESIMA decimaquarta, De merito, quod est effectus gratiæ cooperantis, in decem articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de merito quod est effectus gratiæ cooperantis.

¶Et circa hoc quærũtur decẽ. ¶Primò, vtrum homo posit aliquid mereri à Deo. ¶Secundò, vtrum aliquis sine gratia possit mereri vitam æternam. ¶Tertiò, vtrum aliquis per gratiam possit mereri vitam æternam ex condigno. ¶Quartò, vtrum gratia sit principiũ merendi, mediante charitate principaliter. ¶Quintò, vtrum homo possit sibi mereri primam gratiam. ¶Sextò, vtrum homo possit eam mereri alij. ¶Septimò, vtrum possit sibi aliquis mereri reparationem post lapsum. ¶Octauò, vtrum possit sibi aliquis mereri augmentum gratię vel charitatis. ¶ Nonò, vtrum possit sibi mereri finalem perseuerantiam.¶Decimò, vtrum bona temporalia cadant sub merito.

ARTICVLVS I.

Vtrum homo possit aliquid mereri à Deo.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd homo non possit aliquid mereri à Deo.Nullus enim videtur mercedem mereri ex hoc, quòd reddit alteri quod debet.sed per omnia bona, quæ facimus, non possumus sufficienter recompensare Deo quod debemus, quin semper amplius debeamus, vt etiam Philosophus dicit in 8.Ethi*.Vnde & Luc.17.dicitur,Cũ omnia, quæ pręcepta sunt,feceritis,dicite,serui inutiles sumus,quod debuimus facere fecimus, ergo homo non potest aliquid mereri à Deo.

Suprà q. 21.ar.4.& 2.d.5.q.2.ar.1.& di.28.ar.4.& Heb.6.lec. 3 cor.2.

Li.8.c.vlt. tom.5.

2 ¶Præterea, Ex eo, quòd aliquis sibi proficit, nihil videtur mereri apud eum, cui nihil proficit,sed homo bene operando, sibi proficit vel alteri homini, non autem Deo. Dicitur enim Iob 35. Si iuste egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet? ergo homo non potest aliquid à Deo mereri.

3 ¶Præterea, Quicunque apud aliquem aliquid meretur, constituit eum sibi debitorem: debitum enim est, vt aliquis merenti mercedem rependat: sed Deus nulli est debitor. vnde dicitur Rom.10. Quis prior dedit ei, & retribuetur ei? ergo nullus à Deo potest aliquid mereri.

¶SED CONTRA est,quòd dicitur Iere.31. Est merces operi tuo:sed merces dicitur, quod pro merito redditur.ergo videtur,ꝙ homo possit à Deo mereri.

¶RESPONDEO dicendũ,quòd meritum & merces ad idẽ referuntur.Id enim merces dicitur,ꝙ alicui recõpensatur pro retributione operis,vel laboris,quasi quoddam pretium ipsius,vnde sicut reddere iustum pretium pro re accepta ab aliquo,est actus iustitiæ,ita etiam recompẽsare mercedem operis,vel laboris,est actus iustitię, iustitia autem æqualitas quędam est,vt patet per Philos.in 5.Ethic.* & ideo simpliciter est iustitia inter eos,quorum est simpliciter æqualitas : eorum verò, quorum non est simpliciter æqualitas non est simpliciter iustitia,sed quidam iustitię modus potest esse : sicut dicitur quoddam ius paternum siue dominatiuum,vt in eodem li. Philos. dicit *: & propter hoc in his, in quibus est simpliciter iustum, est etiã simpliciter ratio meriti,& mercedis.In quibus autem est secundum quid iustum, & non simpliciter in his etiam non simpliciter est ratio meriti:sed secundum quid,inquãtum saluatur ibi iustitiæ ratio:sic enim & filius meretur aliquid à patre & seruus à domino.Manifestũ est autem quòd inter Deum & hominem est maxima inæqualitas, in infinitũ enim distant &totum quod est hominis bonum,est à Deo,vnde [d] non potest hominis à Deo esse iustitia secundum absolutã æqualitatem,sed secundum proportionem quãdam:inquantum,scilicet vterq; operatur secundum modum suum: modus autem & mensura humanæ virtutis homini est à Dęo:& ideo meritũ hominis apud Deum esse non potest nisi secundum præsuppositionem diuinæ ordinationis, ita scilicet vt id homo cõsequatur à Deo per suam operationem, quasi mercedem, ad quod Deus ei virtutem operandi deputauit: sicut etiam res naturales hoc consequuntur per proprios motus & operationes, ad quod à Deo sunt ordinatæ:differenter tamen, quia creatura rationalis seipsam mouet ad agendum per liberum arbitrium vnde sua actio habet rationem meriti, quod non est in aliis creaturis.

In prioribus 4. cap

Cap.6.

D.805.

¶AD PRIMVM ergo dicendũ,quod homo, inquantum propria voluntate facit illud quod habet, meretur, alioquin actus iustitiæ, quo quis reddit debitum, non esset meritorius.

¶Ad secũdum dicendum, quòd Deus ex bonis nostris non quærit vtilitatem, sed gloriam, id est manifestationem suæ bonitatis, etiam ex suis operibus quærit.Ex hoc autem, quòd eum colimus, nihil ei accrescit, sed nobis: & ideo meretur aliquid à Deo, non quasi ex nostris operibus aliquid ei accrescat, sed inquantum propter eius gloriam operamur.

¶Ad tertium dicendum, quòd quia actio nostra non habet rationem meriti nisi ex præsuppositione diuinæ ordinationis,non sequitur,quòd Deus efficiatur [d] simpliciter debitor nobis,sed sibiipsi, inquantum debitum est, vt sua ordinatio impleatur.

D.432.

¶Super Quæstionis centesimædecimæquartæ.Articulum primum.

IN titulo primi artic.q.114.& vltimi aduerte tres terminos,ly homo,ly mereri,ly àDeo.Namsermo est de homine & nõ de homine adoptato in filium Dei,nõ de homine in statu peccati vel gratiæ,sed absolutè.Mereri autem primo in seruitiis inuentum videtur, quibus mercedem merentur in quibus primo merces nominata apparet. vnde & mercenarij dicti sunt,qui vt mereantur mercedem seruiunt. Verum à seruitiis ad obsequia & beneficia extensum experimur domini, & obsequentes & benefacientes bene meritos de nobis seu republica vocamus.Et cũ multipliciter meriti ratio cõtingat,hic sumitur in communi, vt comprehendit sub se meritum congrui & cõdigni.Et quia experientia testatur aliquem cõmuni iudicio mereri bonum aliquod propter sua opera vel pœnam aliquam, sed non à me vel illo: ideo adiungitur ly à Deo, vt determinetur retributor mercedis. Est igitur sensus tituli, Vtrũ homo possit aliquid facere, cui debeatur merces à Deo.

¶In corpore art.aduerte quòd in communi loquendo in merito concurrunt quatuor, scilicet persona merens,seu merita,ipsum meritũ, merces, & persona reddens mercedem. Et licet ista quatuor æquentur non solum meritum,sed præmium, tamen ordo ad omnia exigitur ad rationem meriti: oportet enim meritum esse alicuius,vt merentis, & alicuius vt debitę mercedis & ad aliquem redditorem mercedis: frustra enim operatur & laborat quis pro mercede à nullo habenda. Exhibitio autem meriti,& redditio mercedis, actus ad alterũ sunt secundum æqualitatem rei ad rem,scilicet meriti ad mercedem, & ecõuerso: ideo ad rationem meriti exigitur ratio iusti quamuis non sufficiat plus nãque ad rationem meriti exigitur:nam iusti & debiti ratio sine libero arbitrio inuenitur in rebus: iustum nanque est aquilæ naturæ,vt habeat rostrum:homini,vt habeat manus: & grauibus & leuibus, vt sint in locis suis: fœminino sexui,vt iungatur masculino, &c. & hæc sunt debita illis. Sed ad rationẽ meriti exigitur voluntarium : nullus enim meretur aut demeretur naturalibus vel inuitis passionibus, vel accidentibus. Et quoniam iustum inter duos est: & ad diuersos diuersimode, & voluntarium, nisi ad aliquem alterum ordinetur, nullum alterum respicit: ideo ratio meriti ex ratione iusti voluntarij & ordinis ad alterum integrati dicitur in litera: dum primo de iusto, inde de præordinatione Dei, & demum de libero arbitrio, intentum concluditur.Et quoniam in speciali de merito à Deo quo modo est, & redditor mercedis debitor est, & omnis debitor, alicuius debitor est, & Deus nulli potest esse debitor nisi sibi : id circo sicut in rebus naturalibus Deus dando manus homini, matem fœminæ, & cætera, dat debita rebus ex ordinatione sua, scilicet ipsius Dei ac per hoc quasi sibi ipsi soluit debitum : & sic ibi est ratio iusti(vt in secundo contra Gentil.capitulo 29.habes diffuse)ita in redditione mercedis debitæ merito humano Deus non aliter potest cõstitui debitor,nisi pro quãto ab ipsomet Deo præsupponitur ordinarius actus ille ad consequendam mercedem illã: sic enim Deus constituitur debitor sibiipsi:& reddendo nobis mercedẽ suę satisfacit ordinationi.Vnde & paterfamilias redditurus mercedẽ operariis vineæ,prius conduxit eos conuentione vel promissione facta de mercede per seipsum. Propter quod in litera Author rationem meriti humani impossibile esse constituit, nisi ex præordinatione diuina, ex qua meritorius actus habet quòd respiciat Deum vt debitorem.

¶In eodem articu. circa rationem iusti inuentã in merito hominis apud Deũ, aduerte, quòd meritum tale vltra respectus quos habet ad hominem merentem, & Deũ vt præordinantem, habet duos alios: alterum ad mercedem : alterum ad redditorem mercedis.Et quidem si comparetur meritũ hominis ad Deum, nunquam inuenitur iustum simpliciter, vt in litera dicitur. Sed si comparetur meritum hominis ad mercedem debitam secundum se, sic non incõuenit inueniri iustum simpliciter : quoniam non inconuenit æquiualere meritum præmio reddendo, & ordinari à Deo actum meriti tanti valoris ad æquiualens præmium. Et quoniam merces reddenda à Deo, quantumcunque secundum se sit æquiualens merito,vt tamẽ redditur à Deo:excedit meritum hominis(cuius ad Deum non potest esse æqualitas simpliciter in aliquo)ideo simpliciter hominis ad Deum non potest esse meritum simpliciter,sed secundum proportionem : vt in litera dicitur, quamuis hominis ad ipsam mercedem absolutè possit esse meritum simpliciter sicut & iustum.

¶In eodem primo artic. circa ordinationem diuinam concurrentem, ad rationem meriti apud Deum, dubium occurrit, An talis præordinatio diuina fiat vniuersaliter per communicatum principium operis meritorij, an ratio meritorij quandoque fiat per solam diuinam ordinationem actus ad tale præmium. Sed quoniam in articulo tertio,res hæc in speciali de merito vitæ æternæ discutienda est, ideo sat sit pro nunc scire dubitare & notare, quòd id dicitur esse merces reddenda à Deo nostro merito, ad quod cõsequendum Deus dedit nobis virtutem operatiuam liberam.

¶In eodem primo articulo aduerte Nouitie, quod præordinationem diuinam nostri actus in ratione meritorij, nec ab ipso Deo, nec ab alio retributore oportet sortiri illam mercedem, vt patet in eo qui aliquanto tempore perseuerans in bono, obicem ponit præmio ante retributionis tempus. Et ratio est, quia non omnis præordinatio est præordinatio prædestinationis, quæ effectum infallibiliter consequitur: sed aliqua præordinatio est prouidentiæ non euentus, sed causæ, & propterea mater bene merita de filio quandoque mercedem honoris debiti à filio, nec ab ipso filio sortitur, nec à Deo, qui præordinauit matri benemerito talem honorem deberi, fit vt filius honorem huiusmodi impendat. Et ex eadem radice euenit, vt Iudas post multa merita vitæ æternæ non consecutus fuerit eam : nihil enim ex huiusmodi euentibus diuinæ ordinationi deperit.

¶Super

Universidad de Deusto Biblioteca

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum aliquis sine gratia possit mereri vitam æternam.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd aliquis sine gratia possit mereri vitam æternam. Illud enim homo à Deo meretur, ad quod diuinitus ordinatur: sicut dictum est*. Sed homo secundum suam naturam ordinatur ad beatitudinem sicut ad finem, vnde etiã naturaliter appetit esse beatus: ergo homo per sua naturalia absque gratia mereri potest beatitudinem, quæ est vita æterna.

2 Præterea, Idem opus quanto est minus debitum, tanto est magis meritorium: sed minus debitum est bonum, quod fit ab eo, qui minoribus beneficiis est præuentus. Cum igitur ille, qui habet solum bona naturalia, minora beneficia sit consecutus à Deo, quàm ille, qui cum naturalibus habet gratuita: videtur, quòd eius opera sint apud Deum magis meritoria: & ita si ille, qui non habet gratiam, potest mereri aliquo modo vitam æternam, multo magis ille, qui non habet.

3 ¶ Præterea, Misericordia & liberalitas Dei in infinitum excedit misericordiam & liberalitatem humanam: sed vnus homo potest apud alium mereri, etiam si nunquam suam gratiam ante habuerit: ergo videtur quòd multo magis homo absque gratia vitã æternam possit à Deo mereri.

¶ SED CONTRA est, quòd Apost. dicit Rom. 6. Gratia Dei vita æterna.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd hominis sine gratia duplex status considerari potest, sicut suprà dictum est*. Vnus quidem naturæ integræ, qualis fuit in Adam ante peccatum. Alius autem naturæ corruptæ, sicut est in nobis ante reparationem gratiæ. Si ergo loquamur de homine, quo ad primum statum, sic vna ratione nõ potest homo mereri absque gratia vitam æternam per pura naturalia. quia scilicet meritum hominis dependet ex præordinatione diuina. Actus autem cuiuscunque rei non ordinatur diuinitus ad aliquid excedens proportionem virtutis, quæ est principium actus: hoc enim est ex institutione diuinæ prouidentiæ, vt nihil agat vltra suam virtutem. Vita autem æterna est quoddam bonum excedens proportionem naturæ creatæ: quia etiam excedit cognitionem & desiderium eius: secundum illud 1. ad Corin. 2. Nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Et inde est, quòd nulla natura creata est sufficiens principium actus meritorij vitæ æternæ nisi superaddatur aliquod supernaturale donum, quod gratia dicitur. Si vero loquamur de homine sub peccato existente, additur, cum hoc secunda ratio propter impedimentum peccati. Cum enim peccatum sit quædam Dei offensa, excludens à vita æterna (vt patet per supradicta*) nullus in statu peccati existens potest vitam æternam mereri, nisi prius Deo reconcilietur, dimisso peccato, quod fit per gratiam, peccatori enim non debetur vita, sed mors, secundum illud Rom. 6. Stipendia peccati mors.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd Deus ordinauit humanam naturã ad finem vitæ æternæ consequendã, nõ propria virtute, sed per auxiliũ gratiæ. Et hoc modo eius actus põt esse meritorius vitę æternę.

¶ Ad secundum dicendum, quòd homo sine gratia non potest habere æquale opus operi, quod ex gratia procedit: quia quanto est perfectius principium actionis, tanto est perfectior actio. Sequeretur autem ratio, supposita æqualitate operationis vtrobique.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quantum ad primam rationem inductam, dissimiliter se habet in Deo, & in homine: nam homo virtutem benefaciendi habet à Deo non autem ab homine. Et ideo à Deo non potest homo aliquid mereri nisi per donum eius: quod Apost. signanter exprimit dicens. Quis prior dedit ei, & retribuetur illi? Sed ab homine potest quis mereri antequam ab eo acceperit per id, quod acceperit à Deo. Sed quantum ad secundam rationem sumptam ex impedimento peccati, simile est de homine, & de Deo: quia etiam homo ab alio mereri non potest, quem offendit prius, nisi ei satisfaciens reconcilietur.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum homo in gratia constitutus possit mereri vitam æternam ex condigno.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd homo in gratia cõstitutus non possit mereri vitam æternã ex condigno. Dicit enim Aposto. ad Rom. 8. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gratiam, quę reuelabitur in nobis. Sed inter alia opera meritoria maximè videntur esse meritoriæ sanctorum passiones. ergo nulla opera hominum sunt meritoria vitæ æternæ ex condigno.

2 ¶ Præterea, Super illud Ro. 6. Gratia Dei, vita æterna: dicit gl.* Posset rectè dicere, Stipendiũ iustitiæ, vita æterna: sed maluit dicere: gratia Dei, vita æterna: vt intelligeremus, Deum ad æternã vitam pro sua miseratione nos perducere, non meritis nostris. Sed id, quod ex condigno quis meretur, nõ ex miseratione, sed ex merito accipit: ergo videtur, quòd homo nõ possit per gratiam mereri vitã æternam ex cõdigno.

3 ¶ Præterea, illud meritũ videtur esse condignum, quod æquatur mercedi. Sed nullus actus præsentis vitæ potest æquari vitę æternæ, quæ cognitionem & desiderium nostrum excedit, excedit etiam charitatem vel dilectionem viæ, sicut & excedit naturam. ergo homo non potest per gratiam mereri vitam æternam ex condigno.

¶ SED CONTRA, Id quod redditur secundum iustũ iudiciũ, videtur esse merces condigna. Sed vita æterna redditur à Deo secundũ iudicium iustitiæ: secundum illud 2. ad Timo. 4. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die, iustus iudex. ergo homo meretur vitam æternam ex condigno.

¶ RESPONDEO dicendũ, quòd opus meritorium hominis dupliciter considerari potest. Vno modo secundũ ꝙ procedit ex libero arbi. alio modo secundum quòd procedit ex gratia Spiritus sancti. Si consideretur secundum substantiam operis, & secundum quòd procedit ex libero arbi. sic non potest ibi esse cõdignitas propter maximã inæqualitatẽ, sed est ibi congruitas propter quandã æqualitatem proportionis. Videtur enim congruum, vt homini operanti secundum suam virtutem Deus recõpenset secundum excellentiam suæ virtutis. Si autem loquamur de opere meritorio, secundum quòd procedit ex gratia Spiritus sancti, sic est meritoriũ vitę æternæ[d] condigno. Sic enim valor meriti attenditur secundum virtutẽ Spiritus sancti, mouentis nos in vitam æternã: secundum illud Ioan. 4. Fiet in eo fons aquæ, salientis in vitam æternam. Attenditur etiam pretium operis secundum dignitatem gratiæ, per quam homo consors factus diuinę naturæ, adoptatur in filium Dei, cui debetur hæreditas ex ipso iure adoptionis, secundum illud Rom. 8. Si filij & hæredes.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quod Apostolus loquitur de passionibus sanctorum secundum eorum substantiam.

¶ Ad secundum dicendũ, quòd verbum illius glos. intelligendum est, quantum ad primam causam perueniendi ad vitam æternam, quæ est miseratio Dei: meritum autem nostrum est causa subsequens.

¶ Ad tertium dicendum, quòd gratia spiritus sancti, quam in præsenti habemus, & si non sit æqualis gloriæ in actu, est tamen æqualis in virtute, sicut semen arborum in quo est virtus ad totam arborem. Et similiter per gratiam inhabitat hominem Spiritus sanctus, qui est sufficiens causa vitæ æternæ. vnde & dicitur esse pignus hæreditatis nostræ 2. ad Cor. 1.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum gratia sit principium meriti principalius per charitatem, quàm per alias virtutes.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd gratia non sit principium meriti principalius per charitatem quã per alias virtutes. Merces enim operi debetur secundum illud Mat. 20. voca operarios, & redde illis mercedem suam. Sed quælibet virtus est principium alicuius operis: est enim virtus habitus operatiuus, vt suprà dictum est*. ergo quælibet virtus est æqualiter principium merendi.

2 ¶ Præterea, Apost. dicit 1. ad Cor. 3. Vnusquisq; propriam mercedẽ accipiet secundum propriũ laborem. Sed charitas magis diminuit laborem, quã augeat: quia, sicut Aug. dicit in lib. de verbis domini*, Omnia sæua & immania facilia & prope nulla facit amor. ergo charitas non est principalius principium merendi, quam alia virtus.

3 ¶ Præterea, Illa virtus videtur principalius esse principium merendi: cuius actus sunt maximè meritorij. Sed maximè meritorij vidétur esse actus fidei & patiẽtię, siue fortitudinis: sicut patet in martyribus, qui pro fide patiẽter & fortiter vsq; ad mortẽ certauerũt, ergo aliæ virtutes principalius sunt principiũ merendi quã charitas.

¶ SED CONTRA est, quòd dominus Ioan. 14. dicit, Si quis diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Sed in manifesta Dei cognitione consistit vita æterna, secundum illud Ioan. 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum & viuum. ergo meritum vitæ æternæ maximè residet penes charitatem.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut ex dictis* accipi potest, humanus actus habet rationem merendi ex duobus. Primo quidẽ & principaliter ex diuina ordinatione, secundũ quod actus dicitur esse meritorius illius boni, ad quod homo diuinitus ordinatur. Secundo verò ex parte liberi arbi. inquãtum: scilicet homo habet præ cæteris creaturis, vt per se agat, voluntariè agens. Et quãtum ad vtrunque principalitas meriti penes charitatem cõsistit. Primo enim considerandum est, quòd vita æterna in Dei fruitione consistit: motus autem humanæ mentis ad fruitionem diuini boni est proprius actus charitatis, per quem omnes actus aliarum virtutum ordinantur in hunc finem, secundum quòd aliæ virtutes imperãtur à charitate: & ideo meritum vitæ æternæ primo pertinet ad charitatem: ad alias autem virtutes secundario, secundum quòd eorum actus à charitate imperantur. Similiter etiam manifestum est: quod id quod ex amore facimus, maximè voluntariè facimus. Vnde etiam secundum quòd ad rationem meriti, requiritur quod sit voluntarium, principaliter meritum charitati attribuitur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quod charitas, inquantum habet vltimũ finẽ pro obiecto, mouet alias virtutes ad operandũ semper enim habitus, ad quẽ pertinet finis imperat[d] habitibus, ad quos pertinent ea quæ sunt ad finẽ, vt ex supradictis patet*.

¶ Ad secũdum dicendum, quòd opus aliquod potest esse laboriosum & difficile dupliciter. Vno modo ex magnitudine operis: & sic magnitudo laboris pertinet ad augmentũ meriti, & sic charitas non diminuit laborẽ, imo facit aggredi opera maxima: magna enim operatur, si est: vt Gregorius dicit in quadam homilia*. Alio modo ex defectu ipsius operantis: vnicuique enim est laboriosum & difficile, quod non prompta voluntate facit: & talis labor diminuit meritum, & à charitate tollitur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd fidei actus non est meritorius, nisi fides[d] per dilectionem operetur, vt dicitur ad Galatas 5. Similiter etiam actus patientiæ & fortitudinis non est meritorius, nisi aliquis ex charitate hæc operetur: secundum illud primæ ad Cor. 13. Si tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.

ARTICVLVS V.

¶ Vtrum homo possit sibi mereri primam gratiam.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd homo possit sibi mereri primam gratiam. Quia vt Aug. dicit*, fides meretur iustificationem: iustificatur autem homo per primam gratiam. ergo homo potest mereri sibi primam gratiam.

2 ¶ Præterea, Deus non dat gratiam nisi dignis: sed non dicitur aliquis dignus aliquo dono, nisi qui ipsum promeruit ex cõdigno. ergo aliquis ex condigno potest mereri primam gratiam.

3 ¶ Præterea, Apud homines aliquis potest promereri donum iam acceptum: sicut qui accepit equum à domino, meretur ipsum: bene vtendo eo in seruitio domini. sed Deus liberalior est quàm homo. ergo multo magis primam gratiam iam susceptam potest homo promereri à Deo per subsequentia opera.

¶ SED CONTRA est, quòd ratio gratiæ repugnat mercedi operum secundum illud Rom. 4. Ei, qui operatur, merces nõ imputatur secundum gratiã, sed secundũ debitum, sed illud meretur homo, ꝙ imputatur sibi secundum debitum, quasi merces operum eius: ergo primam gratiam non potest homo mereri.

¶ RES

¶ Super Quæstionis centesimædecimæquartæ Articulum secundum.

In artic 2. eiusdem quæstio. dubium occurrit de superfluitate, quia Author in quæst. 109. eundem articulum mouit.

¶ Ad hoc dicitur, quòd non inconuenit diuersis rationibus in diuersis locis eãdem quæstionem mouere, vt vnusquisque tractatus integer fiat. Hæc ergo quæstio de merito vitæ æternæ per gratiam potest dupliciter occurrere. Primo de merito huiusmodi, vt habet rationem finis respectu gratiæ. Et sic spectat ad quæst. de necessitate gratiæ quæ est necessitas ex suppositione, scilicet ad habẽdum tale quid, quæ vocatur necessitas finis. Et hoc modo superius hæc quæstio integrauit tractatum de necessitate gratiæ.

¶ Secundò, de merito huiusmodi, vt habet rationem effectus respectu gratiæ, quod est meritum: vt patet ex initio tractatus de secundo effectu gratiæ, quod est meritum vt patet ex initio tractatus huius & præcedentis quæstionis.

¶ In eodem art. secundo aduerte, quòd quia nec ex tituli articulo nec ex ratione allata in litera habetur, quòd hic sit sermo de potentia Dei absoluta, sed titulus est de potentia meritoria vitæ æternæ, an sit propria gratiæ ita quòd ipsa sola hoc possit inter creatas naturas: hoc est enim quærere, an sine gratia, &c. Ratio quoque literæ super diuina prouidentia, quæ statuit actum non ordinari ad aliquid excedens proportionem virtutis, quę est principium actus, fundatur, ideo ex hoc loco nullus sumat esse doctrinam Authoris, quod homo sine gratiæ habitualis dono per diuinam potentiam nõ possit mereri vitam æternam. Dicet forte quispiam non esse contra Authoris doctrinã, quòd homo ex gratuita Dei donatione absque habituali dono mereatur per actum liberi arbitrij, puta opera pietatis vitam æternam.

¶ In responsione ad tertium eiusdem articuli dubium occurrit circa illud, scilicet quòd homo nõ potest mereri ab alio homine, quem prius offendit, nisi ei satisfaciens reconcilietur. Videtur enim hoc falsum: nam potest quis operari pro eo, quem offendit, ante reconciliationem sic, vt constituat eundem sibi debitorem ad reddendam mercedem: vt patet, si ponamus Ioannem offendisse Petrum contumelia vel rapina, & postmodum videns eiusdem Petri filium inuasum ab inimicis ad mortem, liberet illum, periculo mortis seipsum exponens pro hoc: constat nanque quòd tunc Ioannes meretur à Petro, quem prius offenderat: & tamen non erat sibi reconciliatus. Præterea, Aliquis potest seruire locando operas suas ei, quem offendit contumelia vel furto, manente offensa &, meretur mercedem ab eo: alioquin operarius qui seruit pro centum, posset priuari ab illo propter furtum decem, vel propter contumeliam.

¶ Ad hoc dicitur breuiter, quòd in his & similibus, licet nõ prius tempore, tamen prius natura intelligitur satisfactio & reconciliatio facta, quàm meritum. Nam quia in maiore clauditur minus, Petro satisfecisse intelligitur Ioannes, qui pro eo vitam discrimini exposuit: & sic meretur veniam & amicitiam à Petro, à quibus offensa excludebat.

¶ Ad secundum dicitur, quòd quia offensa pro tanto excludit meritum pro quanto excludit debitum mercedis ab offenso: si offensa præcedens non purgatur per sequens seruitiũm, nunquam merebitur mercedem, sed seruitium suum per modum solutionis debiti satisfacit in toto vel in parte. Si autẽ purgatur & abundat, iam redditur primi argumẽti solutio: & sic homo ab homine offenso non potest mereri antequam satisfaciat. Posset quoq; dici ad hoc dubiũ vnico verbo quod Author intendit de merito apud amicũ seu patrem: quale est meritum nostrum apud Deum, vt sic simile sit de Deo & homine offenso. Prima tamen responsio formalis est.

¶ Super Quæstionis centesimædecimæquartæ Articulum tertium.

In articulo 3. tituli, scito quòd mereri ex cõdigno est mereri sic, vt secundum iustitiam sibi debeatur ita quòd iniustum esset non reddi mercedem merito ex condigno. Vnde & nomen accipit ab æqua dignitate meriti ad mercedem.

¶ In corpore articuli aduerte, quòd illa duo, scilicet motio Spiritus sancti & gratia nõ sunt duæ disparatæ causæ meriti, sed sunt causæ subordinatæ. Motio quidem Spiritus sancti, vt actio causæ primæ, & gratia, vt causa secunda operis inquantum meritorij: mouet enim Spiritus sanctus hominem ad merendum mediante gratia, propter quòd litera de motione Spiritu sancti loquens, affert illud Ioã. 4. Fit in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Et intendit Author, quòd quia opus elicitur à gratia, habet quòd sit meritorium ex condigno ex vtraque sui propria causa, scilicet prima & proxima. Nec altera superfluit: quoniam non sunt eiusdem ordinis. Et contra primæ quidem causæ sufficientiam non occurrunt contradictores.

¶ Contra secundam autem occurrit Scotus in primo sent. dist. 17. quæstio. 1. tenens, quòd actus elicitus à gratia non est meritorius simpliciter vitæ æternæ, sed oportet quòd vltra hoc quòd sit informatus gratia, sit acceptus Deo, id est, ordinatus à Deo ad consequendam vitam æternam. Et in tali ordinatione seu acceptione passiua compleri dicit rationem meriti ex condigno.

¶ Arguitque primo sic, Si actus ex solis intrinsecis agenti esset sic ordinatus ad beatitudinem, sequeretur, quòd Deus non posset ei, qui sic operatus est, non retribuere beatitudinem, nisi iniustè eam subtrahendo: hoc est falsum: ergo talis ordo est ex sola voluntate diuina.

¶ Secundo sic, Præmium semper est maius bonũ merito: & iustitia stricta nõ reddit melius pro minus bono: ergo actus meritorius nõ est dignus tali præmio ex bonitate, ꝙ habet ex suis principiis.

¶ Sed hæc facile soluuntur. Nam ad primum dicitur quod iniuste subtraheretur merces tẽpore debito ei qui operatus est ex gratia, & Deus, qui est debitor sibiipsi, qui ordinauit non per superadditã ordinationem (vt Scotus putauit) sed per ipsam gratiam eius actũ esse meritorium ex hoc ipso solo, quod est à gratia, quod est talis naturæ, sicut non potest contra seipsum facere, ita non potest subtrahere mercedem. Cum quo tamẽ stat, quòd potest etiam beatos omnes annihilare de potentia absoluta: sed hoc est extra quęstionẽ pręsentem.

¶ Ad secundum dicitur, quòd liberalitas diuina remunerans supra meritum, non adimit merito vim suam. Ex hoc nanque quòd Deus actui merenti gloriam vt vnum, reddit gloriam, vt duo, non adimitur actui illi, quin meruerit secundum strictam iustitiam gloriam vt vnum. Vnde ratio illa non probat quòd actus nõ sit meritorius, sed hoc, quòd nõ sit meritorius totius præmij, quod dat Deus supposita tali liberalitate.

¶ Et tu habes in litera pro doctrina sancti Thomæ, authoritatem Apostoli, Si filij hæredes, &c. vbi potes fundare rationem: quia filio obedienti: & vt filio operanti debetur hæreditas paterna ex solo ipso iure stricto: ita quòd non nisi iniustè potest priuari: sed sola gratia constituit filios Dei, seclusa quacunq; ordinatione, ergo. Superflua quoque est superaddita ordinatio illa: quoniã quicquid per illam fit, saluatur melius per motionem Spiritus sancti mediante gratia. Vilificat quoque gratiã positio illa, dum ei propriũ opus subtrahit, scilicet meritum, & nos non posse per gratiam mereri, nisi dispositiuè, ponit: quę omnia aliena à theologia reali sunt. Et tu potes scire, hanc esse veram mentem Authoris ex doctrina eius in quæstione vigesimaprima superius, vbi ostensum est, quòd actus humanus ex hoc, quod est bonus vel malus, moraliter habet rationẽ meriti vel demeriti, etiam apud Deum. Ex hoc nanque sequitur, quòd ex hoc ipso, quòd actus est bonus, est ordinatus à Deo ad præmium. & hoc (vt ibi dicitur) quantum est ex ratione actus, nec oportet aliam ordinationem superaddere.

¶ In eodem articulo dubium occurrit, Quo pacto possit homo per gratiam mereri ex cõdigno vitam æternam: cum inter Deum & creaturam quamcunque multo minus, quàm inter patrem & filium possit esse iustum simpliciter: constat enim, quòd homo in gratia creatura pura est, & filius adoptiuus non plus iusti sortitur apud patrem, quàm filius simpliciter: mereri autem ex condigno ad iustum simpliciter spectat.

¶ Ad hoc dicitur quòd opus meritoriũ ex gratia & Spiritu sancto procedens, potest comparari ad Deum retributorem. Et sic propter rationes allatas solam rationem iusti dominatiui seu paterni video, iuxta illud Apostoli secũdę ad Tim. 4. Quam reddet dominus iustus iudex. Si autem referatur ad mercedem, scilicet vitam æternam: sic est ratio iusti simpliciter, & æqualitas. Et ad hanc æqualitatem tendunt verba literæ, vt patet in responsione ad tertium. Quòd si quis dicere velit, quòd inter opus meritorium, vt est à Spiritu sancto, & Deum est iustum simpliciter, aduertat quòd iustum quæritur inter retributorem & operatorem, qui remuneratur, & non inter primam causam mercedis & meriti.

¶ Super Quæstionis centesimædecimæquartæ Articulum quintum.

In artic. 4. 5. & 6. nihil occurrit scribendum, nisi quòd in quarto, & clarius in sexto apparet quòd diximus esse de mente Authoris, scilicet quòd diuina motio ad meritum per gratiã est etiam in Christo: & vt vna meriti radix computata distinguitur contra aliam, scilicet liberum arbitrium.

Super q. 109. art. 5. & locis ibi inductis. Art. 1. huius quæst.

q. 109. art. 2

q. 71. art. 6 & q. 73. & 87. & q. 111. art. 2.

3. q. 48. art. 1. cor. & 2. dist. 27. ar. 3. & art. 5. co. & 3 dis. 4. q. 3. ar. 1. ad 1. & 5. Et Rom. 4. cor. 3. & c. 6. fi. & c. 8. lect. 4. fin.

Ex Aug. li. de grat. & lib. arb. cap. 9.

D. 883.

2. 3. q. 82. ar. 2. co. Et 3 di 30. ar. 5. Et 4 di. 20. ar. 2. q. 3. & di. 49. q. 1 ar. 5. q. 4. & po. q. 6. ar. 9. col. Et Ro. 8. le 5. princ. Et He. 6. le. 3. co. 2. prin. q. 55. art. 2. In ser. 9. à medio Et ser. 48. de tempore parum ante fi. to. 10.

Art. 1. huius quæst.

D. 1174. q. 9. art. 1.

In ho. Pentecost. & est 30. in euan. non procul à prin. illius.

D. 882.

3. q. 2. art. 11. co. Et 2. dist. 27. ar. 4. ad 6. Et 3 di. 19 q. 1. art. 1. q. 1. cor. 2. 3. contra c. 149. & 159. Et veri. q. 19. art. 6. & 7. col. & Ioan. 10. lec. 4 col. 2. Et Ephe. 2. & 2. cor. 2. In præfatione psal. 31. tom. 8.

Universidad de Deusto Biblioteca

¶RESPONDEO dicendum, quòd donum gratiæ considerari potest dupliciter. Vno modo secundum rationē gratuiti doni, & sic manifestū est, quòd omne meritum repugnat gratiæ: quia vt ad Rom.2. Apost. dicit. Si ex operibus, iam nō ex gratia. Alio modo potest cōsiderari secūdum naturā ipsius rei, quę donatur & sic etiā nō potest cadere sub merito non habētis gratiam; tum quia excedit proportionē naturæ; tum etiā, quia ante gratiā in statu peccati homo habet impedimentū promerendi gratiā, scilicet ipsum peccatū. Postquam autem iam aliquis habet gratiam, nō potest gratia iam habita sub merito cadere: quia merces est terminus operis: gratia verò est principium cuiuslibet boni operis in nobis, vt suprà dictum est *. Si verò aliud donum gratuitum aliquis mereatur virtute gratiæ præcedentis, iam non erit prima; vnde manifestum est, quòd nullus potest sibi mereri primam gratiam.

¶AD PRIMVM ergo dicendū, quòd sicut Aug. dicit in lib. Retractationum, * Ipse aliquando in hoc fui deceptus, quòd credidi initium fidei esse ex nobis, sed consummationē nobis dari ex Deo: quod ipse ibidem retractat, & ad hunc sensum videtur pertinere quòd fides iustificationē mereatur. Sed si supponamus, sicut fidei veritas habet quòd initium fidei sit in nobis à Deo, iam etiam ipse actus fidei cōsequitur primam gratiam, & ita non potest esse meritorius primę gratię. per fidē igitur iustificatur homo, nō quasi homo credendo mereatur iustificationē, sed quia dum iustificatur, creditur; eo ꝙ motus fidei requiritur ad iustificationē impij, vt supra dictū est*.

¶Ad secundum dicendū, quòd Deus non dat gratiā nisi dignis: non tamen ita quòd prius digni fuerint: sed quia ipse per gratiā eos facit dignos, qui solus potest facere mundum de immundo cōceptum semine.

¶Ad tertium dicendū, quod omne bonum opus hominis procedit à prima gratia sicut à principio, non autem procedit à quocunq; humano dono. Et ideo nō est similis ratio de dono gratiæ, & de dono humano.

ARTICVLVS VI.

¶Vtrum homo possit alteri mereri primam gratiam.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd homo possit alteri mereri primam gratiā: quia Mat. 9. super illud, Videns Iesus fidem illorum, &c. dicit gl.* Quantum valet apud Deum fides propria apud quē sic valuit aliena: vt intus & extra sanaret hominem: sed interior sanatio hominis est per primam gratiam. ergo homo potest alteri mereri primam gratiam.

2 ¶Præterea, Orationes iustorum non sunt vacuæ, sed efficaces: secundum illud Iac. vltimo; Multum valet deprecatio iusti assidua, sed ibidem præmittitur, Orate pro inuicem, vt saluemini: cum igitur salus hominis non possit esse nisi per gratiam, videtur quòd vnus homo possit alteri mereri primam gratiam.

3 ¶Præterea, Lucæ 16. dicitur, Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula: sed nullus recipitur in æterna tabernacula, nisi per gratiam, per quam solam aliquis meretur vitam, vt supra dictum est *. ergo vnus homo potest alteri acquirere merendo primam gratiam.

¶SED CONTRA est, quod dicitur Iere. 15. Si steterit Moyses & Samuel coram me, non est anima mea ad populū istum: qui tamen fuerunt maximi meriti apud Deum, videtur ergo, quòd nullus possit alteri mereri primam gratiam.

Ar.1.& 4.

¶RESPONDEO dicendum quod sicut ex supradictis patet *, opus nostrum habet rationē meriti ex duobus. Primo quidem ex vi motionis diuinæ, & sic meretur aliquis ex condigno. Alio modo habet rationem meriti, secundū quod procedit ex libero arbitrio, inquantum voluntariè aliquid facimus, & ex hac parte est meritum cōgrui; quia cōgruum est, vt dum homo bene vtitur sua virtute, Deus secundum superexcellentem virtutem excellētius operetur. Ex quo patet, quòd merito condigni nullus potest mereri alteri primam gratiā nisi solus Christus: quia vnusquisque nostrum mouetur à Deo per donum gratiæ, vt ipse ad vitam æternam perueniat, & ideo meritum condigni vltra hanc motionē non se extendit. Sed anima Christi mota est à deo per gratiam non solum, vt ipse perueniret ad gloriam vitæ æternæ, sed vt alios in eam adduceret, inquantum est caput Ecclesiæ, & Author salutis humanæ: secundum illud ad Heb.2. qui multos filios in gloriam adduxerat, authorem salutis, &c. Sed merito congrui potest aliquis alteri mereri primam gratiā. Quia enim homo in gratia constitutus implet Dei voluntatem, congruum est, secundum amicitiæ proportionem vt Deus impleat hominis voluntatem in saluatione alterius: licet quandoque possit habere impedimentum ex parte illius, cuius aliquis sanctus iustificationem desiderat. Et in hoc casu loquitur authoritas Ieremiæ vltimo inducta.

¶AD PRIMVM ergo dicēdum, quòd fides aliorum valet alij ad salutem merito congrui, non merito condigni.

¶Ad secundum dicendum, quòd impetratio orationis innititur misericordiæ, meritum autē condigni innititur iustitiæ: & ideo multa orando impetrat homo ex diuina misericordia, quæ tamen non meretur secundum iustitiam: secundum illud Danielis 9. Neque enim in iustificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis.

¶Ad tertium dicendum, quòd pauperes eleemosynas recipientes dicūtur recipere alios in æterna tabernacula, vel impetrādo eis veniam, orando vel merendo per alia bona ex congruo: vel etiā materialiter loquēdo: quia per ipsa opera misericordiæ, quę quis in pauperes exercet, meretur recipi in ęterna tabernacula.

ARTICVLVS VII.

¶Vtrum homo possit sibi mereri reparationē post lapsum.

2.d.27.art.4.ad 3. Et Heb.6.lec. 2.cor.2.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd aliquis possit sibi mereri reparationem post lapsum. Illud enim quòd iuste à Deo petitur, homo videtur posse mereri: sed nihil iustius à Deo petitur (vt Aug. dicit) quàm quod reparetur post lapsum, secundum illud Psal. Cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me, Domine: ergo homo potest mereri vt reparetur post lapsum.

2 ¶Præterea, Multo magis homini prosunt opera sua, quàm prosint alij: sed homo potest aliquo modo alteri mereri reparationem post lapsum, sicut & primam gratiam. ergo multo magis sibi mereri potest, vt reparetur post lapsum.

3 ¶Præterea, Homo, qui aliquando fuit in gratia per bona opera, quæ fecit, meruit sibi vitam æternam, vt ex supradictis patet *: sed ad vitam æternam non potest aliquis peruenire, nisi reparetur per gratiam. ergo videtur, quòd sibi meruit reparationem per gratiam.

Ar.2.huius q.& q.109.art.5.

¶SED CONTRA est, quòd dicitur Ezech. 18. Si auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem, omnes iustitiæ eius, quas fecerat non recordabuntur, ergo nihil valebunt ei præcedentia merita ad hoc, quòd resurgat. non ergo aliquis potest sibi mereri reparationem post lapsum futurum.

¶RESPONDEO dicendum, quòd nullus potest sibi mereri reparationem post lapsum futurum, neque merito condigni, neque merito congrui. Merito quidem cōdigni hoc sibi mereri non potest: quia ratio huius meriti dependet ex motione diuinæ gratiæ. quæ quidem motio interrumpitur per sequēs peccatum, vnde beneficia, quæ postmodum aliquis à Deo consequitur, quibus reparatur, non cadunt sub merito, tamquam motione prioris gratiæ vsque ad hæc non se extendente. Meritum etiam congrui, quo quis alteri primam gratiam meretur, impeditur, ne consequatur effectum propter impedimentum, peccati in eo, cui quis meretur. multo igitur magis impeditur talis meriti efficacia per impedimentum, quod & in eo, qui meretur, & in eo cui meretur: hic enim vtrunque in vnam personam concurrit: & ideo nullo modo aliquis potest sibi mereri reparationem post lapsum.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd desiderium, quo quis desiderat reparationē post lapsum, iustū dicitur, & similiter oratio, qua tendit ad iustitiā: non tamen ita quòd iustitiæ innitatur per modum meriti, sed solum misericordiæ.

¶Ad secundū dicendū, quòd aliquis potest alteri mereri ex congruo primam gratiam quia nō est ibi impedimentum saltem ex parte merētis, quod inuenitur, dū aliquis post meritum gratiæ à iustitia recedit.

¶Ad tertium dicendum, quòd quidā dixerunt, quod nullus meretur absolutè vitam æternam, nisi per actum finalis gratiæ: sed solum sub cōditione, si perseuerat. Sed hoc irrationabiliter dicitur, quia quandoque actus vltimæ gratiæ nō est magis meritorius, sed minus quā actus præcedētes propter ægritudinis oppresionem. Vnde dicendum, quòd quilibet actus charitatis meretur absolutè vitam æternam, sed per peccatum sequens ponitur impedimētum præcedenti merito vt non sortiatur effectum, sicut etiam causæ naturales deficiūt à suis effectibus propter superueniens impedimentum.

ARTICVLVS VIII.

¶Vtrum homo possit mereri augmentum gratiæ vel charitatis.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur ꝙ homo non possit mereri augmentum gratiæ vel charitatis. Cum enim aliquis receperit præmiū quod meruit, nō debetur ei alia merces: sicut de quibusdā dicitur Mat.6. Receperūt mercedem suā: si igitur aliquis meretur augmentum charitatis vel gratiæ, sequeretur quòd gratia augmentata nō posset vlterius expectare aliud præmium, quod est inconueniēs.

2 ¶Præterea, Nihil agit vltra suā speciem: sed principiū meriti est gratia, vel charitas vt ex supradictis* patet: ergo nullus pōt maiorē gratiā vel charitatē mereri, q̄ habeat.

3 ¶Præterea, Id, quod cadit sub merito, meretur homo per quemlibet actum à gratia vel charitate procedētem: sicut per quemlibet talem actum meretur homo vitā æternam: si igitur augmētum gratiæ vel charitatis cadat sub merito, videtur quòd per quemlibet actum charitate informatū aliquis mereatur augmentū charitatis: sed id, quod homo meretur, infallibiliter à Deo cōsequitur, nisi impediatur per peccatum sequēs: dicitur enim 2. ad Tim. 1. Scio cui credidi, & certus sum, quia potens est depositum meū seruare: sic ergo sequeretur, quòd per quēlibet actum meritoriū gratia vel charitas augeretur, quod videtur incōueniens: cū quandoq; actus meritorij non sint multum feruentes, ita quòd sufficiant ad charitatis augmentum, non ergo augmentum charitatis cadit sub merito.

¶SED CONTRA est, ꝙ Aug. dicit super episto. Ioa. * quòd charitas meretur augeri, vt aucta mereatur & perficit: ergo augmētū charitatis vel gratię cadit sub merito.

Tex.5.ante med.to.9.

¶RESPONDEO dicendū, quòd sicut supra dictū est*, illud cadit sub merito cōdigni, ad quod motio gratię se extendit: motio autem alicuius mouentis nō solum se extendit ad vltimum terminum motus, sed etiā ad totum progressum in motu: terminus autem motus gratię est vita æterna: progressus autē in hoc motu est secundum augmentū charitatis vel gratiæ, secundum illud Pro.4. Iustorū semita quasi lux splendens procedit, & crescit vsq; ad perfectum diem, qui est dies gloriæ. Sic igitur augmentum gratiæ cadit sub merito cōdigni.

Art.6.& 7.huius q.

¶AD PRIMVM ergo dicendū, quod prēmium est terminus meriti. Est autē duplex terminus motus, scilicet vltimus, & medius, qui est principiū & terminus, & talis terminus est merces augmēti. Merces autē fauoris humani est sicut vltimus terminus his, qui finē in hoc constituunt: vnde tales nullam aliā mercedem recipiunt.

¶Ad secundum dicēdum, quòd augmentū gratiæ non est supra virtutem præexistentis gratiæ licet sit supra quātitatem ipsius: sicut arbor, & si sit supra quantitatem seminis, nō est tamen supra virtutem ipsius.

¶Ad tertium dicendum, quòd quolibet actu meritorio meretur homo augmentum gratiæ, sicut & gratiæ consummationem, quæ est vita æterna. Sed sicut vita æterna non statim redditur, sed suo tempore, ita nec gratia statim augetur, sed suo tempore: cùm, scilicet aliquis sufficienter fuerit dispositus ad gratiæ augmentum.

ARTICVLVS IX.

¶Vtrum homo possit perseuerantiā mereri.

2.dis 45.q.2.ar.5.q.1.cor.

AD NONVM sic proceditur. Videtur quod aliquis possit perseuerātiā mereri. Illud enim, ꝙ hō obtinet petendo pōt cadere sub merito habentis gratiā sed perseuerātiā petēdo homines à Deo obtinēt alioquin frustra peteretur à Deo in petitionib. orationis dominicę: vt Aug. exponit in li. de bon. perse. * ergo perseuerātia cadere potest sub merito habentis gratiā.

Capi.2.& 17 in prin. to.7.

2 ¶Præterea, Magis est, non posse peccare: quam non peccare, sed non posse peccare, cadit sub merito, meretur enim aliquis vitam æternam: de cuius ratione est impeccabilitas. ergo multo magis potest aliquis mereri, vt nō peccet, quod est perseuerare.

¶Super Quæstionis centesimædecimæquartæ Articulum septimum.

IN articulo 7. dubium occurrit circa rationem literæ ad probandum, quòd nullus potest mereri ex condigno sibi reparationem post lapsum: quia scilicet motio diuinæ gratiæ interrumpitur per lapsum. Contra hanc siquidem rationem instatur. Primo, quia non exigitur ad hoc quòd aliqua sit merces reddenda ex cōdigno, quòd motio diuinæ gratiæ non interrumpatur, ergo ratio literæ, quæ ex interruptione infert non meritum, nihil valet. Assumptum patet: quia Iudas quandoque meruit vitam æternam ex condigno, & tamē motio diuinæ gratiæ fuit interrupta. Et confirmatur: quia tantum est dicere, quòd interruptio gratiæ facit vel exigit aliquid non cadere sub merito condigni, quantum dicere nihil meremur ex condigno, nisi ad quod continuata gratia peruenimus: quod est falsum.

q.109.per totam. *Lib.1.c.23.post med.tom.1.* *Alias rei.*

¶Ad euidentiam huius difficultatis sciēdum est, quòd gratia dupliciter concurrit ad meritum: primò vt constituēs hominem in statu remunerabili: & hoc facit gratia constituendo hominem diuinæ naturæ consortem. Secundo, vt principium actus meritorij, & quia secundum non solum præsupponit primum in ratione principij (sicut agere præsupponit esse) sed coexigit in ratione constituendi statum remunerabilis, ita quòd nullus ex condigno meretur sibi homini, sed sibi constituto in gratia mercedem vel premium simpliciter: ideo de ratione meriti ex condigno sibi est constituere mercedem debitam sibi, in statu gratiæ. Ita quòd gratia non solum exigitur ad constituendam personam, quæ meretur, & cui meretur, sed cui exhibendum sit præmium. Et ratio huius est vniuersalis: quia scilicet quodlibet meritum efficit mercedem debitam sibi, in solo statu digno mercede: nullus enim meretur aliquid exhibendum sibi in statu indigno mercede. Ex hoc autem, quòd status dignus mercede debita merito ex condigno constituitur gratia, sequitur quòd impossibile est habere rationem mercedis debitæ merito ex condigno, quòd in ratione sua claudit statum oppositum, vt patet: & quia reparatio post lapsum ipsum in ratione sua, claudit subiectum in statu opposito, quia in peccato mortali per lapsum: ideo impossibile est, quòd reparatio post lapsum habeat rationem mercedis debitæ merito ex condigno. & hoc intendi Author in paucissimis verbis literæ.

q.præced. artic.4. *2.di.27.ar.6.& 3.di.39.q.2.art.2.q.1 cor. & art.5.q.3.ad 5 & 4 dist.45.q.2. art.1. q.1.cor.* *1.Timot 4 lect.2 fin. gl.ordin a-tia ibid.* *Art.1.huius q.& q.109.art.5.*

¶Quod vt clarius intelligas simul cum dictis, nunc scito interruptionem gratię dupliciter inueniri posse. Primo vt impedimentum ad cōsequendam mercedem merito debitā, & de tali interruptione loquitur author hic in responsione ad tertiū. de qua etiā loquūtur obiectiones in oppositum allatæ, qua etiā Iudas nō assecutus est vitā æternam quā meruerat, si aliquādo fuit bonus. Et talis interruptio (vt in litera dicitur) impedit cōsecutionem mercedis, sicut vniuersaliter causa naturalis impedibilis: puta semen perfectum aliquanto tēpore operans proprium effectū, si eradicetur, vel aliter occupetur, impeditur à cōsecutione effectus, ad quem secundum naturā suam erat ordinatū: iam enim dictum est, quòd actus meritorius est ordinatus per gratiæ semen à Deo ad causandā vitam æternam, sicut alij actus naturales ad suos terminos & huiusmodi interruptio per accidens se habet ad meritū & mercedem: quamuis per se habeat ad consecutionē, vtpote directè contraria illi.

2.dis.27.artic.5.& 4.dist.20 art.1.q.3.cor. *Ar.1.& 4.*

¶Secundo autem modo inuenitur interruptio vt clausa in ratione termini. Et sic est implicatio in adiecto, dicere, quòd est merces in statu interruptionis: sicut dicere lumen in opaco, vt patet ex dictis. Et de huiusmodi interruptione loquitur litera in hac ratione quæ motionem diuinæ gratiæ interruptam per sequens peccatum, vt inclusam in ratione mercedis affert pro causa, quare non cadit reparatio post lapsū in merito.

¶Et per hoc patet responsio ad obiecta: nam & vitā æterna & augmentū gratiæ, & quicquid cadit simpliciter sub merito cōdigni, ad cōsequutiones quidē sui exigit continuitatem seu perseuerantiā status: ad hoc autem quòd sit merces debita nō. Nec interruptio, quia impedit talem continuitatem, impedit reparationē habere rationem mercedis: sed quia reparatio post lapsum includit in ratione sua interruptiones, vt lumen diaphanum: non sic autem est de vita æterna & alijs, quæ meremur ex condigno.

¶Super Quæstionis centesimædecimæ quartæ Articulum octauum.

IN articulo 8. eiusdem q. nota quòd Author vti videtur gratia qua motore in principio corporis articuli: quia gratia est velut organum seu medium, quo Spiritus Sanctus mouet nos: ac per hoc eadem motio attribuitur Spiritui sancto & gratiæ, & ad idem se extendere dicitur.

¶In responsione ad 2. eiusdem ar. dubiū occurrit duplex. Primo circa id quod dicitur, secundo circa id quod supponitur. Falsum quidē videtur, quod augmentum gratiæ sit supra quātitatem & non supra virtutē præexistentis gratiæ, nam in his, quę non mole magna sunt, idem est maius & melius: vt Aug. dicit. Et constat, quod in maiori quātitate gratię est maior virtus quā in minori: ac per hoc augmentum gratiæ sicut excedit quantitatem, ita excedit virtutem præexistentis gratiæ: nō sic autē est de semine & arbore, & animali paruo crescente in magnum, in quibus virtus augmentatiua distinguitur à quantitate perfecta ad quā mouet falsum quoque suppositū videtur, scilicet quod gratia augeat seipsam, cū solus Deus effectiuè causet, & augeat gratiā.

¶Ad hoc dicitur, quòd quia augmentū nō nisi metaphoricè in formis extra quantitatem dicitur: est enim motus intensionis augmētatio gratiæ, sicut & aliarum formarū: ideo non oportet hoc attendere, quod sicut animal, aut animatum auget seipsum, ita gratia auget seipsam, vt de semine & arbore similitudo affertur Sed in huiusmodi augmento gratiæ, quæ vere intēsio est attendendū est, ꝙ causa agens quæ efficit formā in subiecto disposito, auget eam mediāte seipsa cooperante per actū suum: ad disponendum capaxque ad reddendum subiectum maioris gratiæ, & ad faciendum sibi debitum, id est, merendum huiusmodi augmētum. Et licet augmētum gratiæ sit maioris quantitatis ac virtutis, quàm gratia præexistens (vt manifeste patet quum augetur vsque ad cōsummationē patriæ) non tamen excedit efficacia gratiæ præexistentis in disponendo ac merendo eam: sed est proportionatus terminus illius. Et hoc est non excedere illam in virtute, quāuis in quantitate. Vnde obiectio primi dubij in æquiuoco laborat, nam dupliciter intelligi potest esse supra virtutem: vno modo habere maiorem virtutem. Alio modo esse improportionatum effectum, seu terminum illius virtutis. Et in secundo sensu sumitur in litera, non in primo: quia primus coincidit cum alio membro literæ, scilicet esse supra quantitatem, nam eiusdem rationis est esse supra quātitatem & virtutem in primo sensu.

¶Ad secundam dicitur, quòd litera nō supponit gratiam augere seipsam sed ita se habere ad augmentum suum causandum, ac si causaret illud: sicut actus habitus acquisiti auget ipsum. Et hoc est verum: quoniam in solo actu gratiæ augetur gratia: quæ ita se habet ad augmētum, quòd si esset causabile, per actum nostrum, tunc causaretur. Statuit siquidem tunc Deus augmentum causare, quando vis nostra causaret illud, si in nostra esset potestate. Et hęc dicta sunt de gratia, inquantū efficiente augmentum, vt exponeretur etiam verbaliter responsio ad secundum. Sed loquendo de gratia, merente augmentum, quomodo loquitur totus articulus & argumentum secundum, felicius patet meritum augmenti non esse supra virtutem gratiæ, modo exposito, & non præsupponi augmentum fieri à gratia, sed meritum illius ex condigno esse à gratia.

¶In responsione ad tertium, aduerte, quòd author, qui in secundo sen. distin. 27. q.1. ar.5. augmentum gratiæ considerauit solū vt effectum gratiæ: & propterea posuit ipsum vt præmium concomitans actum meritorium: hic perspicacius intuitus augmentum esse terminum medium motus meritorij, posuit ipsum esse prēmium redditum merito directè, sicut & vitā æternam. Et propterea licet ibi in responsione ad secundum non posuit quodlibet actu meritorio mereri nos augmentum gratiæ, hic hoc affirmat, suo tamen tempore reddendum, quum scilicet aliquis fuerit sufficienter dispositus ad augmentum gratiæ. Quod tunc solum est, quum aliquis ita vtitur accepta gratia secundum proportionem virium suarum, vt in nullo gratiæ Dei desit per negligentiam: vt ibidem Author dicit.

¶Super Quæstionis centesimædecimæquartæ Articulum nonum.

IN art.9. eiusdem quæst. dubium statim occurrit circa rationē literæ. Quare perseuerantia non cadit sub merito, quia dependet solum ex motione diuina, &c. Si enim hæc ratio, videlicet augmentum gratiæ non caderet sub merito, quia dependet solū ex motione diuina: nec valet dicere, ꝙ dependet ex nobis dispositiuè: quia etiā perseuerantia dependet ex nobis dispositiuè.

¶Ad hoc dicitur, quòd ratio literæ non cõsistit in dependentia solum ex motione diuina effectiue, sed cõsistit in hoc quod depẽdet solum ex motione diuina, quæ est principium gratiæ, ita q̃ duobus existẽtibus mẽbris distin. in litera, scilicet esse terminũ, & esse principium actionis gratię, & primo cadente sub merito, secundo nõ, cum perseuerantia viæ consistat in primo solum (ita quòd ly solum excludit ab opposito mẽbro, scilicet terminare motionẽ) cõsequens est quod perseuerantia viæ nõ cadit sub merito. Et ex hoc apparet differentia inter augmentum gratiæ & perseuerantiam viæ: quia licet conueniant in hoc quòd vtrunque ex solo Deo dependet effectiuè: differũt tamen in hoc, q̃ augmentatio talis est actio Dei, quæ habet terminantem motum gratiæ prius datæ, vt patet: perseuerantia vero, quia consistit in sola gratiæ conseruatione, & cõseruatio gratiæ nihil aliud est quam productio eius continuata, seu non interrupta, nullum habet terminum nouũ, qui sit terminus motus gratiæ iam existentis. Constat enim quod ipsa prima gratia non nouo modo se habens, sed eodẽ modo se habens, terminat conseruationem: & ideo non cadit sub merito.

Art. præce.

artic. 6, 7, & 8.

¶ *Super Quæstionem centesimamdecimamquartam, Articulum decimum.*

Tract. 44. euang. Io. tom 9.

IN art. 10. eiusdem q. & vlt. totius libri huius nota tria. Primò, quòd quum dicitur, Omnia illa quibus homo adiuuatur ad perueniendum ad beatitudinẽ post primam gratiam, cadere sub merito simpliciter, intelligendum est de omnibus habẽtibus rationem termini, ne sit q. de conseruatione & perseuerantia quæ tamen ad primam gratiam spectare dici possunt.

In ista art, & art. 8. In cor. & ad argu.

¶ Secundò quod sicut bonũ est dupliciter, simpliciter & secundũ quid, ita meritum: & merito simpliciter, quod est meritum gratiæ respondet bonũ simpliciter, merito secundum quid respondet bonum secundum quid, scilicet bonum temporale secũdum se.

2.2.q.114. art.5.ad 4.

¶ Tertiò, quòd quemadmodum in merito simpliciter inuenitur prima radix ordinatio diuina per gratiæ donum, & secunda liberum arbitrium: ita in merito secundum quid inuenitur ordinatio diuina nõ per gratiam (quia non est aliquid excedens naturam) sed per propositum

Lib. 18. Moral. ca. 8. à medio.

3 ¶Præterea, Maius est augmentum gratię, quàm perseuerantia in gratia, quam quis habet: sed homo potest mereri augmentum gratiæ, vt suprà dictum est *. Ergo multo magis potest mereri perseuerantiam in gratia quam quis habet.

¶SED CONTRA est, quod omne quod quis meretur, à Deo consequitur, nisi impediatur per peccatum: sed multi habent opera meritoria, qui non consequuntur perseuerantiam, nec potest dici, quòd hoc fiat propter impedimentũ peccati: quia hoc ipsum, quod est peccare, opponitur perseuerantiæ: ita quòd si aliquis perseuerantiam mereretur, Deus non permitteret aliquem cadere in peccatum: non igitur perseuerantia cadit sub merito.

¶RESPONDEO dicendum, quòd cum homo naturaliter habeat lib. arb. flexibile ad bonum, & ad malum, dupliciter potest aliquis perseuerantia in bono obtinere à Deo. Vno quidem modo per hoc, quòd lib. arb. determinatur ad bonum per gratiam cõsummatam: quod erit in gloria. Alio modo ex parte motionis diuinæ, quę hominem inclinat ad bonum vsque ad finem. Sicut autem ex dictis patet *, illud cadit sub humano merito, quod comparatur ad motũ liberi arbitrij directi à Deo mouente, sicut terminus, non autẽ id, quod cõparatur ad prædictum motũ, sicut principium. Vnde patet quòd perseuerãtia gloriæ, quæ est terminus prædicti motus, cadit sub merito: perseuerantia autẽ viæ non cadit sub merito, quia dependet solum ex motione diuina, quæ est principium omnis meriti, sed Deus gratis perseuerantiæ bonum largitur, cuicunque illud largitur.

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd etiam ea, quæ nõ meremur, orando impetramus: nã & peccatores Deus audit, peccatorum veniam petentes, quam nõ merentur: vt patet per Aug. super illud Ioa.* Scimus, quia peccatores Deus nõ exaudit alioquin frustra dixisset Publicanus, Deus propitius esto mihi peccatori: vt dicitur Luc. 18. & similiter perseuerantiæ donum aliquis petendo à Deo impetrat vel sibi, vel alij, quamuis sub merito non cadat.

¶Ad secundum dicendum quòd perseuerantia, quæ erit in gloria, cõparatur ad motum li. arb. meritorium sicut terminus: non autẽ perseuerantia viæ ratione prædicta*.

¶ Et similiter dicendum est ad tertium de augmento gratiæ: vt per prædicta patet *.

ARTICVLVS X.

¶ Vtrum tẽporalia bona cadant sub merito.

AD DECIMVM sic proceditur. Videtur quod temporalia bona cadant sub merito. Illud enim, quod promittitur aliquibus, vt præmium iustitiæ, cadit sub merito, sed temporalia bona promissa sunt in lege veteri, sicut merces: vt patet Deute. 28. ergo videtur, quòd bona temporalia cadant sub merito.

2 ¶Præterea, Illud videtur sub merito cadere, quod Deus alicui retribuit pro aliquo seruitio, quod fecit: sed Deus aliquando recompensat hominibus pro seruitio sibi facto aliqua bona temporalia. Dicit enim Exodo 1. Et quia timuerunt obstetrices Deum, ædificauit illis domos. vbi glo. Greg.* dicit, quòd benignitatis earũ merces potuit in æterna vita retribui: sed culpa mendacij terrenam recompensationẽ accepit. & Eze. 29. dicitur, Rex Babylonis seruire fecit exercitũ suũ seruitute magna aduersus Tyrum, & merces nõ est reddita ei. & postea subdit, Erit merces exercitui illius, & dedi ei terram Aegypti pro eo, quod laborauerit mihi: ergo bona temporalia cadunt sub merito.

3 ¶Præterea, Sicut bonum se habet ad meritum ita malum se habet ad demeritum: sed propter demeritum peccati aliqui puniuntur à Deo temporalibus pœnis: sicut patet de Sodomitis, Gene. 19. ergo & bona temporalia cadunt sub merito.

¶SED CONTRA est, quòd illa, quæ cadũt sub merito, nõ similiter se habent ad omnes. sed bona tẽporalia & mala similiter se habẽt ad bonos & malos secũdũ illud Eccle. 9. Vniuersa æque eueniũt iusto & impio, bono & malo, mũdo & immũdo immolãti victimas & sacrificia cõtẽnẽti, ergo bona tẽporalia nõ cadũt sub merito.

¶RESPONDEO dicendum, quòd illud, quod sub merito cadit, est præmium, vel merces, quod habet rationem alicuius boni. Bonum autem hominis est duplex: vnum simpliciter, aliud secundum quid. Bonum hominis simpliciter est vltimus finis eius, secundum illud Psalmi. 72. Mihi autem adhærere Deo, bonum est: & per cõsequens omnia illa, quæ ordinãtur, vt ducentia ad hunc finẽ, & talia simpliciter cadunt sub merito. Bonũ autem secundum quid, & nõ simpliciter hominis est, quod est bonum ei, vt nunc: vel q̃ ei est secundum quid bonũ, & huiusmodi non cadunt sub merito simpliciter, sed secundũ quid. Secundum hoc ergo dicendũ est, quod si temporalia bona considerentur prout sunt vtilia ad opera virtutum, quibus perducimur in vitã æternam, secundum hoc directè & simpliciter cadunt sub merito: sicut & augmentum gratiæ, & omnia illa, quibus homo adiuuatur ad perueniendum in beatitudinem per primam gratiam: tantum enim dat Deus viris iustis de bonis temporalibus, & etiam de malis, quantum eis expedit ad perueniendum ad vitam æternam: & intãtum sunt simpliciter bona huiusmodi temporalia: vnde dicitur in Psal. 33. Timentes autem dominum non minuentur omni bono: & alibi Psal. 36. Non vidi iustum derelictum, &c. Si autem considerentur huiusmodi temporalia bona secundum se, sic non sunt simpliciter bona hominis, sed secundum quid: & ita non simpliciter cadunt sub merito, sed secundum quid, inquantum scilicet homines mouentur à Deo ad aliqua temporalia agenda, in quibus suum propositũ consequũtur Deo fauente: vt sicut vita æterna est simpliciter præmium operum iustitiæ per reuelationem ac motionem diuinam (sicut suprà dictum est *) ita temporalia bona in se considerata habeãt rationem mercedis habito respectu ad monitionem diuinam, qua voluntates hominum mouentur ad hæc prosequenda: licet interdum in his non habeant homines rectam intentionem.

Ar. 2. & 6. huius q.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut Augu. dicit contra Faustum lib. 4.* In illis temporalibus promissis figuræ fuerunt futurorum spiritualium, quæ implentur in nobis. Carnalis enim populus promissis vitę præsentis inhærebat: & illorum non tantum lingua: sed etiam via prophetica fuit.

c. 2. circa pri. tom. 6.

¶Ad secundum dicendum, quòd illæ retributiones dicũtur esse diuinitus factæ secundum cõparationem ad diuinã motionem non autem secundum respectum ad malitiam voluntatis, præcipuè quãtum ad regẽ Babylonis, qui non impugnauit Tyrum quasi volens Deo seruire: sed potius vt sibi d ominiũ vsurparet. Similiter etiam obstetrices licet habuerunt bonam voluntatem, quãtum ad liberationem puerorum, non tamen fuit earum recta voluntas, quãtum ad hoc quòd mendacium cõfinxerunt.

¶Ad tertium dicendum, quòd temporalia mala infliguntur in pœnã impiis, inquantum per ea nõ adiuuantur ad consecutionẽ vitæ æternæ. Iustis autẽ qui per huiusmodi mala iuuãtur, non sunt pœnæ, sed magis medicinæ, vt suprà dictum est *.

9. 85. art. 4. & 5.

¶Ad quartũ dicẽdũ, q̃ omnia æquè eueniũt bonis & malis quã tũ ad ipsam substãtiã bonorũ, vel malorũ tẽporaliũ: sed nõ quã tũ ad finẽ: quia boni per huiusmodi manuducũtur ad beatitudinẽ, nõ aũt mali. Et hęc de moralib. in cõmuni dicta sufficiãt.

Primæ Secundæ Theologiæ D. Thomæ Aquinatis, Finis.

Series Cartarum.

aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm nn oo pp qq rr ss tt vv xx yy zz A.

Omnes sunt quaterniones, præter A, quæ est quinternio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca